CONFERENCE BOOK

BALKAN 14. ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

ÜSKÜP
10 - 12 EKİM 2025

BALKAN 14. ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

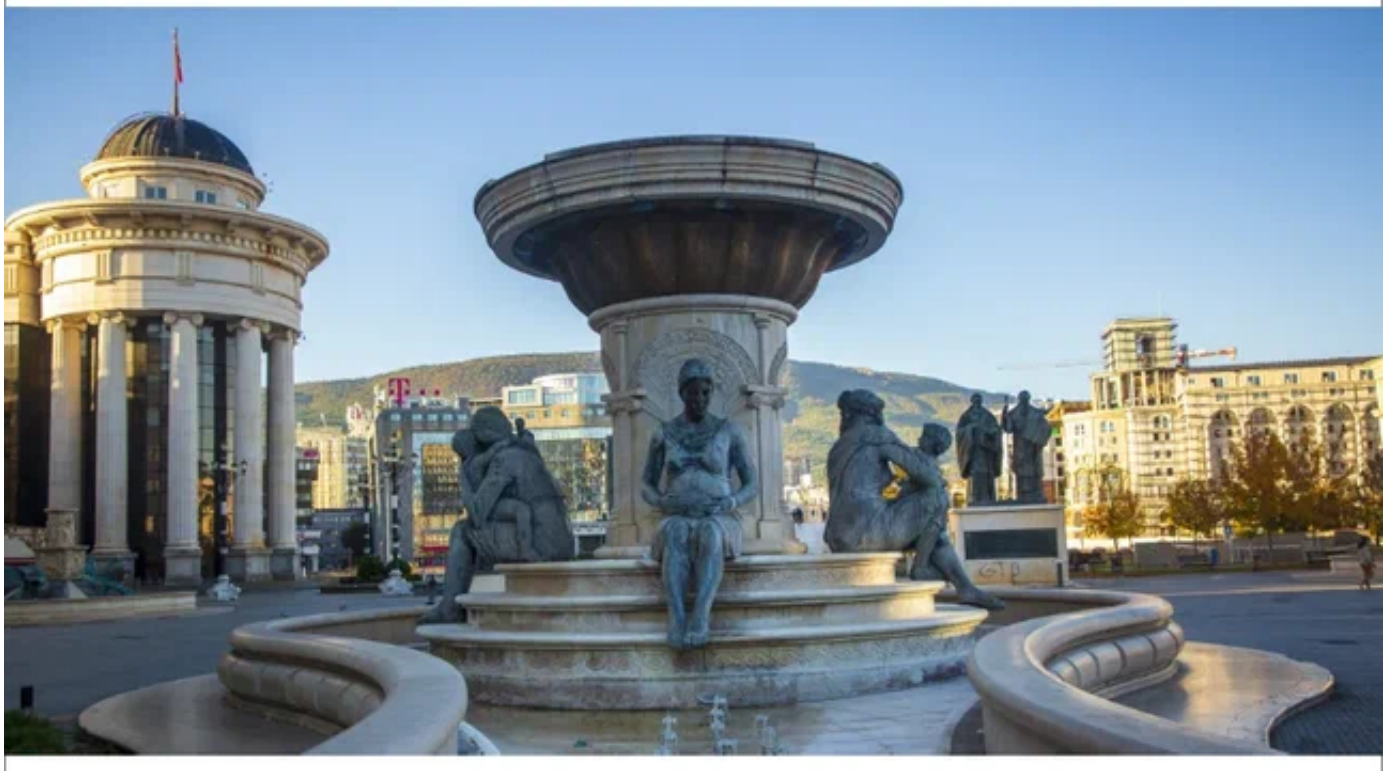

BALKAN 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENECES
OCTOBER 10-12, 2025
SKOPJE

Published by Academy Global Publishing House

www.balkankongresi.org

BALKAN
14TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
OCTOBER 10-12, 2025
SKOPJE

Edited By
DR. GÜLTEKİN GÜRÇAY

Issued: 25.10.2025
ISBN: 978-625-5694-40-9

ASSOCIATION & ACADEMIC INCENTIVES :
In the conference 119 papers have been presented by Turkish participants and 125 papers by foreign participants.
Members of the organizing committees of the conference perform their duties with an "official assignment letter"

All rights of this book belong to Academy Global Publishing House
Without permission can't be duplicate or copied.
Authors of chapters are responsible both ethically and juridically.
Academy Global–2025©

CONFERENCE ID

BALKAN
14TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIALL SCIENCES

DATE – PLACE
OCTOBER 10-12, 2025
SKOPJE

ORGANIIZATION
ACADEMY GLOBAL CONFERENCES & JOURNALS

EVALUATION PROCESS
All applications have undergone a double-blind peer review process.

PARTICIPATING COUNTRIES

Turkey – Iran – Saudi Arabia – Azerbaijan- Bangladesh – Vietnam- South Africa- Japan- Brazil- Thailand- UAE – Tunisia- South Korea- Malaysia- Kazakhstan- Azerbaijan- Egypt – Spain- Morocco- Jordan – Taiwan – Sweden- Senegal- Bulgaria- Indonesia- Kyrgyzstan- Laos- Lebanon- Pakistan – India – Hungary- Nigeria- Romania- Poland - Russia- Algeria- Ghana- Ethiopia- Kenya- Yemen- Syria- Iraq- Palestine-

-

PRESENTATION
Oral presentation

CONGRESS ORGANIZING BOARD

Prof. Dr. HÜLYA ÇİÇEK
Prof. Dr. Ali Bilgili
Prof. Dr. Naile Bilgili
Prof. Dr. Başak Hanedan
Prof. Dr. Hajar Huseynova
Prof. Dr. Dwi Sulisworo
Prof. Zain Musa
Prof. Dr. Sameer Jain
Prof Yakup Babayev
Prof. Dr. Suyatno
Prof. Dr. Al-Rashiff H. Mastul -
Prof. Dr. Alhisan U. Jemsy
Assoc. Prof. Dr. Yeliz Çakır Sahilli
Assoc. Prof. Dr. Sıddık BAKIR
Assoc. Prof. Dr. Berna Koçak
Assoc. Prof. Dr. Irade Kerimova
Assoc. Prof. Dr. Dhesi Ari Astuti
Assoc. Prof. Dr. Mehmet Fırat Baran
Assoc. Prof. Dr. Abdulkadir Aydın
Assoc. Prof. Dody Hartanto
Assoc. Prof. Dr. Rungchacadaporn
Assoc. Prof. Nazile Abdullazade
Assoc. Prof. Dr. Elif Akpınar Külekçi
Assoc Prof. Dr. Feran Aşur
Assoc. Prof. Dr. Dini Yuniarti
Assoc. Prof. Ivaylo Staykov
Assoc. Prof. Dr. Abbas Ghaffari
Assoc. Prof. Dr. Yasemin Taş
Assoc. Prof. Dr. Yeganə Qəhrəmanova
Assoc. Prof. Dr. Bülent Işık
Assoc. Prof. Dr. Nurkan Yılmaz
Assoc. Prof. Dr. Həmzə Əliyev
Assoc. Prof. Dr. Sevra Fırıncıoğulları
Assist. Prof. Ihwan Ghazali
Assist. Prof. Dr. Abışov Elşad Şərəfxan oğlu
Assist. Prof. Dr. Mahrukh Dovlatzade
Assist. Prof. Dr. Naci Büyükkaracığan
Assist. Prof. Dr. Songül ATAK
Lecturer Mehmet Nuri Ödük
Dr. Fatih İ. Kurşunmaden
Assist. Prof. Dr. Mehdi Meskini Heydarlou
Dr. Dadash Mehravari
Dr. Gültekin Gürçay
Dr. Aynurə Əliyeva
Dr. Amaneh Manafidizajı

Scientific & Review Committee

Prof. Dr. Hülya Çiçek – Turkiye
Prof. Dr. Emine Koca – Turkiye
Prof. Dr. Fatma Koç – Turkiye
Prof. Dr. Valide Paşayeva - Türkiye
Prof. Dr. Ali Bilgili - Turkiye
Prof. Dr. Naile Bilgili - Turkiye
Prof. Dr. Başak Hanedan – Turkiye
Prof. Dr. Aysel Güven - Turkiye
Prof Dr. Bülent Kurtişoğlu – Turkiye
Prof. Dr. Hajar Huseynova – Azerbaijan
Prof. Dr. Dwi Sulisworo – Indonesia
Prof. Dr. Natalia Latygina – Ukraina
Prof. Dr. Yunir Abdrahimov – Russia
Prof. Muntazir Mehdi – Pakistan
Prof. Dr. T.Venkat Narayana Rao – India
Prof. Dr. İzzet Gümüş – Turkiye
Prof. Dr. Mustafa Bayram – Turkiye
Prof. Dr. Saim Zeki Bostan – Turkiye
Prof. Dr. Hyeonjin Lee – China
Prof. Yakup Babayev - Azerbaijan
Prof. Dr. Suyatno – Indonesia
Prof. Dr. Zain Musa – Cambodia
Prof. Dr. Sameer Jain – India
Prof. Mehdi Mohammadzade – Iran
Prof. Dr. Hasan Akan – Turkiye
Prof. Dr. Ika Maryani – Indonesia
Assoc. Prof. Dr. Sıddık BAKIR - Turkiye
Assoc. Prof. Dr. Yeliz Çakır Sahilli - Turkiye
Assoc. Prof. Dr. Berna Koçak - Turkiye
Assoc. Prof. Dr. Dhesi Ari Astuti – Indonesia
Assoc. Prof. Dr. Abdulkadir Aydın - Turkiye
Assoc. Prof. Dr. Elif Akpınar Külekçi - Turkiye
Assoc Prof. Dr. Feran Aşur – Turkiye
Assoc. Prof. Dr. Yasemin Taş – Turkiye
Assoc. Prof. Dr. Bülent Işık - Turkiye
Assoc. Prof. Dr. Nurkan Yılmaz - Turkiye
Assoc. Prof. Dr. Sevra Fırıncıoğulları - Turkiye
Assoc. Prof. Dr. Abdulsemet Aydın – Turkiye
Assoc. Prof. Dr. Mehmet Fırat Baran - Turkiye
Assoc. Prof. Dr. Dilorom Hamroeva - Ozbekstan
Assoc. Prof. Dr. Abbas Ghaffari – Iran

Assoc. Prof. Ivaylo Staykov - Bulgaria
Assoc. Prof. Dr. Dini Yuniarti – Indonesia
Assoc. Prof. Dr. Ümit Ayata – Turkiye
Assoc. Prof. Dr. Həmzə Əliyev - Azerbaijan
Assoc. Prof. Dr. Okan Sarıgöz – Turkiye
Assoc. Prof. Dr. Eda Bozkurt – Turkiye
Assoc. Prof. Dr. Ahmet Topal – Turkiye
Assoc. Prof. Dr. Abdulkadir Kırbaş – Turkiye
Assoc. Prof. Dr. Mesut Bulut – Turkiye
Assoc. Prof. Dr. Fahriye Emgili – Turkiye
Assoc. Prof. Dr. Sandeep Gupta – India
Assoc. Prof. Dr. Veysel Parlak – Turkiye
Assoc. Prof. Dr. Mahmut İslamoğlu – Turkiye
Assoc. Prof. Dr. Nazile Abdullazade – Azerbaijan
Assoc. Prof. Dr. Irade Kerimova - Azerbaijan
Assoc. Prof. Dr. Yeganə Qəhrəmanova – Azerbaijan
Assoc. Prof. Dr. Ali Vandshoari – İran
Assoc. Prof. Dr. Dinara Fardeeva – Rusya
Assoc. Prof. Dr. Göksel Ulay – Turkiye
Assist. Prof. K. R. Padma – India
Assist. Prof. Dr. Omid Afghan - Afghanistan
Assist. Prof. Dr. Maha Hamdan Alanazi - Saudi Arabia
Assist. Prof. Dr. Dzhakipbek Altaevich Altayev - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Amina Salihi Bayero – Nigeria
Assist. Prof. Dr. Ahmad Sharif Fakheer - Jordania
Assist. Prof. Dr. Dody Hartanto - Indonesia
Assist. Prof. Dr. Ihwan Ghazali - Malaysia
Assist. Prof. Dr. Mehdi Meskini Heyladou – Iran
Assist. Prof. Dr. Bazarhan İmangalieva - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Keles Nurmaşulı Jaylıbay - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Mamatkuli Juraev – Ozbekistan
Assist. Prof. Dr. Kalemkas Kalibaeva – Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Bouaraour Kamel – Algeria
Assist. Prof. Dr. Alia R. Masalimova - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Amanbay Moldibaev - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Ayslu B. Sarsekenova - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Bhumika Sharma - India
Assist. Prof. Dr. Gulşat Şugaeva – Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. K.A. Tleubergenova - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Cholpon Toktosunova – Kirgizia
Assist. Prof. Dr. Hoang Anh Tuan – Vietnam
Assist. Prof. Dr. Songül Atak - Türkiye
Assist. Prof. Dr. Botagul Turgunbaeva - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Dinarakhan Tursunalieva - Kirgizia

Assist. Prof. Dr. Yang Zitong – China
Assist. Prof. Dr. Gulmira Abndirasulova – Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Imran Latif Saifi – South Africa
Assist. Prof. Dr. Murat Genç – Turkiye
Assist. Prof. Dr. Monisa Qadiri – India
Assist. Prof. Dr. Vaiva Balciuniene – Lithuania
Assist. Prof. Dr. Meltem Avan – Turkiye
Assist. Prof. Dr. Abışov Elşad Şərəfxan oğlu - Azerbaijan
Assist. Prof. Dr. Mahrukh Dovlatzade – Azerbaijan
Assist. Prof. Dr. Naci Büyükkaracığan – Turkiye
Assist. Prof. Dr. Raihan Yusoph – Philippines
Dr. Que-Nhu Duong - Vietnam
Dr. Fatih İ. Kurşunmaden – Turkiye
Dr. Mehmet Nuri Ödük – Turkiye
Dr. Ayşe Baran - Turkiye
Dr. Dadash Mehravari – Iran
Dr. Aynurə Əliyeva - Azerbaijan
Dr. Sonali Malhotra – India
Dr. Amaneh Manafidizaji - Iran

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Hemşirelik Fakültesi Dekanlığı

Sayı : E-98978265-100-1174800 19.02.2025
Konu : Dilekçe(Prof. Dr. Naile BİLGİLİ)

Sayın Prof. Dr. Naile BİLGİLİ
Halk Sağlığı Hemşireliği Anabilim Dalı Başkanlığı - Öğretim Üyesi

İlgi : 17.02.2025 tarihli ve E-87008936-100- 1173474 sayılı yazı.

İlgi dilekçenizde belirttiğiniz "Yükseköğretim Kurulu'nun 15.06.2023 tarihli oturumunda doçentlik başvuruları şartları ile ilgili değişiklik önerileri kapsamında Sağlık Bilimleri Temel Alanı'nda gerçekleştirilecek olan madde 8'in Bilimsel Toplantı başlığı altındaki b bendi" uyarınca, Academy Global Conferences & Publishing (https://www.akademikongre.org/registration) tarafından 2025 yılında düzenlenecek olan bilimsel etkinliklerde görev alma talebiniz konusunda bilgilendirildim.

Bilgilerini ve gereğini rica ederim.

Prof. Dr. Sultan AYAZ ALKAYA
Dekan

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.
Belge Doğrulama Kodu :BSCMHSP653 Belge Takip Adresi : https://www.turkiye.gov.tr/gazi-universitesi-ebys

Emniyet Mahallesi Bandırma Caddesi No :6/1 06560 Yenimahalle/ANKARA
Tel:0 (312) 202 20 00 Faks:0 (312) 221 32 02
İnternet Adresi :http://gazi-universitesi.gazi.edu.tr/
Kep Adresi: gaziuniversitesi@hs01.kep.tr
Bilgi için :Onur Akın
Bilgisayar İşletmeni
Telefon No:0312 216 26 27

Bu belge,güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

BALKAN 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
BALKAN 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
ART Academy 7TH INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
October 10-12, 2025
SKOPJE

Kongre Bağlantı Linki :

Join Zoom Meeting

https://us06web.zoom.us/j/88571518350?pwd=fOYazCWBmbAiWrHygjKSjkbbSvotfd.1

Meeting ID: 885 7151 8350

Passcode: 202224

ÖNEMLİ AÇIKLAMA (Lütfen okuyunuz)

- ZOOM bağlantısı için yukarıda verilen bağlantıyı veya yine yukarıda verilen giriş bilgilerini kullanabilirsiniz.
- **Oturum içerisinde en KIDEMLİ olan moderator olarak seçilir. Moderatörün oturum düzenini gözetmesi, akademisyen adaylarını yönlendirmesi beklenmektedir.**
- Oturuma bağlanmadan önce Salon numaranızı adınızın önüne aşağıdaki gibi ekleyiniz. Bu sayede kongre açılışında beklemeden oturumlarınıza gönderilebileceksiniz. Ör. 5 Ahmet Ahmetoglu
- **Sunum süresi 10 dakikadır. Bu sürenin aşılmamasını moderatörler temin edecektir.**
- Sunum sonrası 5 dakikayı geçmeyen soru-cevap, tartışma süresi verilmektedir.
- **Sunumlar TÜRKÇE veya İNGİLİZCE yapılabilmektedir.**
- Kameralar, oturum süresince toplam % 70 oranında açık olmak zorundadır.
- **Sunum yapan katılımcının kamerası açık olmak zorundadır.**
- Sunum yapmak zorunludur. **Herhangi bir nedenle sunum yapmamış olan katılımcıya sertifika verilmesi ve çalışmasının yayınlanması sözkonusu olamaz.**
- Katılımcı, kendi oturumda, oturum bitene kadar bulunmak zorundadır.
- Katılımcıların kendi oturumları dışındaki oturumlara katılma zorunluluğu yoktur.
- ZOOM platformunun kapasite sınırı nedeniyle, DİNLEYİCİ, sadece kapasite izin verdiği sürece kabul edilebilmektedir.
- **SADECE ÇALIŞMADA YAZAR OLARAK GEÇEN KİŞİLER SUNUM YAPABİLİR !**

IMPORTANT, PLEASE READ CAREFULLY

- To be able to make a meeting online, login via https://zoom.us/join site, enter ID instead of "Meeting ID
- or Personal Link Name" and solidify the session.
- The Zoom application is free and no need to create an account.
- The Zoom application can be used without registration.
- The application works on tablets, phones and PCs.
- Speakers must be connected to the session **10 minutes before** the presentation time.
- All congress participants can connect live and listen to all sessions.
- During the session, your camera should be turned on **at least %70** of session period
- Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.

TECHNICAL INFORMATION

- Make sure your computer has a microphone and is working.
- You should be able to use screen sharing feature in Zoom.
- Attendance certificates will be sent to you as pdf at the end of the congress.
- Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.
- Before you login to Zoom please indicate your name surname and hall number,

BALKAN 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES October 10-12, 2025 SKOPJE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
10 Ekim / Oct 10, 2025 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	**Dr. Öğr. Üyesi Ragıp ERGÜN**	1	GAZAP ÜZÜMLERİ ROMANINDA SOSYAL DARWİNİZM: KAPİTALİST SİSTEM ELEŞTİRİSİ VE HAYATTA KALMA MÜCADELESİ	Dr. Öğr. Üyesi Ragıp ERGÜN
		2	SOSYAL DARWİNİZM'İN ELEŞTİRİSİ OLARAK THE MUHTEŞEM GATSBY: ROMAN VE 2013 FİLM UYARLAMASINDA SINIFSAL HİYERARŞİNİN DEŞİFRESİ	Dr. Öğr. Üyesi Ragıp ERGÜN
		3	GLOBAL HEALT CRISIS'IMPACT ON SINGLE PARENT FAMİLİES	Dr. Öğr. Üyesi Fikriye Rana KARA
		4	TEK EBEVEYNLİ AİLELERDE SOSYAL DESTEK MEKANİZMALARININ ROLÜ VE ÖNEMİ	Dr. Öğr. Üyesi Fikriye Rana KARA
		5	KADINLARIN GÖÇ SÜRECİNDEKİ ROLÜ VE KARŞILAŞTIKLARI ZORLUKLAR	Yüksek Lisans Öğrencisi ASLIHAN BAYINDIROĞLU Doçent Doktor HÜLYA ÇAKIR
		6	ANALYSIS OF PSYCHOLOGICAL, ECONOMIC AND SOCIAL DIFFICULTIES FACED BY BALKAN IMMIGRANTS DURING THE INTEGRATION PROCESS - THE AMASYA EXAMPLE	Sosyal Bilgiler Öğretmeni Serhat KAVUK Prof. Dr. Asım ÇOBAN
		7	ANALYSIS OF THE GENERAL SITUATION OF RELATIONS BETWEEN NORTH MACEDONIA AND TÜRKIYE BASED ON CULTURE	Sosyal Bilgiler Öğretmeni Serhat KAVUK Prof. Dr. Asım ÇOBAN

BALKAN 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES October 10-12, 2025 SKOPJE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
10 Ekim / Oct 10, 2025 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	**Prof. Dr. Ali APALI**	1	MAMÜRATİL AZİZ İLE TEVAABİNDE BULUNAN VAKIFLARA GELİR SAĞLAYAN MUSAKKAFAT VE MÜSTAGALLATININ KAYITLARI	Prof. Dr. Ali APALI Meral ÇİFTÇİ
		2	TİRE KAZASI MEMURLARININ 1256 (H.) SENESİNİN RABİÜLEVVEL AYINA AİT MAAŞLARININ MUHASEBE KAYITLARI	Prof. Dr. Ali APALI Meral ÇİFTÇİ
		3	THE RELATIONSHIP BETWEEN THE GOLD–SILVER RATIO AND U.S. STOCK MARKETS	Dr. Öğr. Üyesi BÜLENT YILDIZ
		4	TÜRKİYE'DEKİ EBEVEYNLERİN ÇOCUKLARINA YÖNELİK SATIN ALMA DAVRANIŞLARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA	Arş. Gör., Refik Erdem KOÇ
		5	YÜKSEKÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİNİN TEMEL FİNANSAL BİLGİ DÜZEYLERİ: CİNSİYET VE KUŞAK FARKLILIKLARI	Doç. Dr. Meryem ÖZTÜRK
		6	SAĞLIK ÇALIŞANLARINDA GÜVENLİK İKLİMİ ALGISI İLE ÖRGÜTSEL BAĞLILIK ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ	Uzm. MAHMUT TAHA YILDIRIR Dr. Öğr. Üyesi SAİT SÖYLER

BALKAN 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES October 10-12, 2025 SKOPJE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
10 Ekim / Oct 10, 2025 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	**Prof. Dr. Şerife Evrim ARICI**	1	ANTIFUNGAL ACTIVITY OF SELECTED ESSENTIAL OILS AGAINST RHIZOCTONIA SOLANI IN POTATO TUBER	Prof. Dr. Şerife Evrim ARICI
		2	ASSESSMENT OF THE INHIBITORY EFFECT OF BEAUVERIA BASSIANA CULTURE FILTRATES ON SPORE GERMINATION OF THE PLANT PATHOGEN BOTRYTIS CINEREA	M.Sc. Agri. Eng. Melike YILDIRIM Prof.Dr. Şerife Evrim ARICI
		3	CULTIVATION AND ECONOMIC IMPORTANCE OF CORIANDER (CORIANDRUM SATIVUM L.)	Prof. Dr. Belgin COŞGE ŞENKAL
		4	RELATIONSHIPS OF MORPHOLOGICAL CHARACTERS WITH FRUIT YIELD AND ESSENTIAL OIL CONTENT IN CORIANDER (CORIANDRUM SATIVUM L.)	Prof. Dr. Belgin COŞGE ŞENKAL
		5	AMİNOASİTLERİN BAHÇE BİTKİLERİNDE KULLANIMI	Doç. Dr. Servet ARAS Doç. Dr. Müjgan GÜNEY Doç. Dr. Murat GÜNEY Dr. Öğr. Üyesi Gökçe AYDONER ÇOBAN
		6	BAHÇE BİTKİLERİNDE SEL BASKINI STRESİNİN ETKİLERİ	Doç. Dr. Servet ARAS Dr. Öğr. Üyesi Gökçe AYDONER ÇOBAN Doç. Dr. Müjgan GÜNEY Doç. Dr. Murat GÜNEY
		7	THERAPEUTIC ROLE AND ORGAN-LEVEL EFFECTS OF MORIN: LIVER, KIDNEY, OVARY, AND BRAIN	Dr. Öğr. Üyesi Serpil AYGÖRMEZ Prof. Dr. Mushap KURU Prof. Dr. Fatih Mehmet KANDEMİR
		8	THE EFFECT OF LATE FROST DAMAGE ON FLOWERING, FRUIT SET, AND FLORAL TISSUE DAMAGE IN DIFFERENT APPLE CULTIVARS	Osman KURUDERE Ali YILMAZ Ebru BAŞKIR Fatma Nur ÖZCAN Muzaffer İPEK
		9	NON-CONVENTIONAL APPROACHES FOR ASSESSING SPERM QUALIITY IN FISH: ELECTROCHEMICAL TECHNIQUES, BIOSENSORS, AND OTHER TECHNOLOGICAL APPLICATIONS	Prof. Dr. Mehmet KOCABAŞ Prof. Dr. Filiz KUTLUYER KOCABAŞ
		10	ECO-FRIENDLY STRATEGIES IN AQUACULTURE: THE IMPACT OF PLANT EXTRACTS ON FISH SPERM QUALITY AND CRYOPRESERVATION	Prof. Dr. Filiz KUTLUYER KOCABAŞ Prof. Dr. Mehmet KOCABAŞ

BALKAN 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES October 10-12, 2025 SKOPJE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
10 Ekim / Oct 10, 2025 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	**Gülnida EKMEKCİ**	1	A SUPPLEMENT FOR CHILDREN IN THE TAN NEWSPAPER PUBLISHED IN KOSOVO: BONCUK	Assist. Prof. Dr. Salih OKUMUŞ MA Student, İrem SUDANÇIKMAZ
		2	MUĞLA'NIN ULA İLÇESİNDE SÖZLÜ KÜLTÜR HAZİNESİ YAŞLILAR ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA	Önlisans Mezunu, FATMA BEYDİLLİ Öğr.Gör.Dr. BAHAR BALCI AYDOĞAN
		3	THE ETHICAL AND EXISTENTIAL DIMENSIONS OF THE LIGHT TRIAD: AN EVALUATION FROM THE PERSPECTIVE OF PHILOSOPHICAL COUNSELING	Master's Candidate, Ecenur Tumlucalı
		4	DEZENFORMASYONA KONU HABERLERİN DÜZELTME GEREKÇELERİ ÜZERİNE BİR ANALİZ	Prof. Dr. Mustafa İNCE **Gülnida EKMEKCİ**
		5	TÜRKİYE'DE EN ÇOK İZLENEN TV DİZİLERİNDE MESLEKLERİN CİNSİYETE GÖRE KONUMLANDIRILIŞI	Prof. Dr. Mustafa İNCE Gülnida EKMEKCİ
		6	THE CONSTRUCTION OF THE IDEAL WOMAN IN TURKEY: SOCIAL NORMS, GENDER ROLES, AND PSYCHOSOCIAL EFFECTS	Öğr. Gör. TUĞÇE YILDIRIM DAL Dr. Öğr. Üyesi DURSUN YILMAZ
		7	THE IMPACT OF IDEALIZED FEMALE IMAGERY IN COSMETIC ADVERTISEMENTS ON CONSUMERS' SELF-CONFIDENCE AND BODY PERCEPTION: A QUALITATIVE ANALYSIS	Dr. Öğr. Üyesi DURSUN YILMAZ Öğr. Gör. TUĞÇE YILDIRIM DAL

BALKAN 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES October 10-12, 2025 SKOPJE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
10 Ekim / Oct 10, 2025 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	**Doç. Dr., BEYZA ERKOÇ**	1	EXAMINATION OF SOME FACTORS AFFECTING THE UNDER 5 MORTALITY RATE IN TURKIYE	Öğr. Gör. Dr. İsmail BİÇER Dr. Öğr. Üyesi Murat KONCA
		2	ÇOCUK HAKLARI PERSPEKTİFİNDEN OKUL SOSYAL HİZMETİ UYGULAMALARI: TÜRKİYE ÖRNEĞİ	Gamze Parlak Doç. Dr. Bilge Türkoğlu
		3	GREEN SOCIAL WORK: KEY ISSUES AND CONTEMPORARY DISCUSSIONS	Social Worker, Eda KAYA ÖRK Assoc.Prof.Dr. Sinan AKÇAY
		4	HEMODIALYSIS PATIENTS AND SOCIAL WORK	Doç. Dr., BEYZA ERKOÇ
		5	SINGLE-PARENT FAMILIES	Doç. Dr., BEYZA ERKOÇ
		6	A REVIEW OF ACADEMIC STUDIES ON HIKIKOMORİ IN TÜRKİYE	Lecturer (PhD),FATİH CEBECİ Assistant Professor, Dr., SELDA MEYDAN
		7	DİJİTAL SOSYAL HİZMET UYGULAMALARI: REFAH ÜLKELERİNDEKİ DENEYİMLER VE TÜRKİYE'YE UYARLANABİLİRLİK	Dr. Öğr. Üyesi YAVUZ ASLAN
		8	FROM DEVELOPING TO DEVELOPED: DOMESTIC MIGRATION AND THE IMPACTS ON WOMEN'S SOCIAL STATUS	Asst. Prof. Hasan Giray Ankara, Asst. Prof. Hakan Değerli
		9	THE IMPACT OF SOCIAL WORK PROFESSION IN MEETING WOMEN'S PSYCHOLOGICAL AND SOCIAL NEEDS	Social Work, Şükrü BARDAKCI

BALKAN 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES October 10-12, 2025 SKOPJE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
10 Ekim / Oct 10, 2025 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	**Doç. Dr. HARE KILIÇASLAN**	1	THE POLITICS OF DAYLIGHT: CLIMATE JUSTICE, HOUSING AND URBAN INEQUALITIES IN ISTANBUL	Dr. EMRE DEMİRTAŞ
		2	USER-ORIENTED FIELD OBSERVATIONS CONDUCTED AT THE GANITA COASTAL AREA IN TRABZON	Öğrenci, AYŞE RÜVEYDA AYDIN Öğrenci, DİLAY ONURLUBAŞ Öğrenci, KÜBRA GÜLER Doç. Dr. HARE KILIÇASLAN
		3	REMOVAL OF DISPERSE RED 343 DYE FROM TEXTILE WASTEWATER BY OZONATION: EXPERIMENTAL INVESTIGATION OF PARAMETER EFFECTS	Dr. Meryem AKSU Assos. Prof. Dr. Nazire Pınar TANATTI
		4	ZEYTİN YAPRAĞI İLE BOYA KİRLİLİĞİNE DOĞAL ÇÖZÜM: MALAHİT YEŞİLİ UZAKLAŞTIRIMI SONRASI FİTOTOKSİSİTE ANALİZİ	BELİZ TURAN Prof. Dr. SEMRA MALKOÇ
		5	ZEYTİN YAPRAĞI BAZLI BİYOSORBAN İLE MALAHİT YEŞİLİNİN GİDERİMİNİN ADSORPSİYON PARAMETRELERİ VE İZOTERM ANALİZLERİYLE İNCELENMESİ	Nur GÜNDÜZ Prof. Dr. SEMRA MALKOÇ

BALKAN 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES October 10-12, 2025 SKOPJE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
10 Ekim / Oct 10, 2025 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	**Dr. Mohammed Al-Rashid**	1	INNOVATIVE TEACHING STRATEGIES IN HIGHER EDUCATION	Dr. Ahmed Al-Mutairi Dr. Sara Al-Fahad
		2	DIGITAL LEARNING PLATFORMS AND STUDENT ENGAGEMENT	Dr. Leila Mansouri Prof. Dr. Reza Khatami Neda Farhadi
		3	CURRICULUM DEVELOPMENT FOR MULTILINGUAL CLASSROOMS	Dr. Rasha Al-Haddad Omar Al-Masri
		4	THE ROLE OF TEACHER TRAINING IN IMPROVING EDUCATIONAL OUTCOMES	Dr. Fadi Khalil Dr. Lina Youssef Dr. Samir Nassar
		5	EDUCATION FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT: CHALLENGES AND OPPORTUNITIES	Dr. Fatemeh Rahimi Dr. Ali Karimi
		6	BLENDED LEARNING APPROACHES IN UNIVERSITY SETTINGS	Amal Hassan Dr. Yasser Ibrahim Prof. Dr. Huda Mahmoud
		7	STUDENT-CENTERED LEARNING AND ACADEMIC ACHIEVEMENT	Dr. Mohammed Al-Rashid Dr. Aisha Al-Salem
		8	TECHNOLOGY INTEGRATION IN MODERN CLASSROOMS	Dr. Hassan Jafar Dr. Mariam Abbas Dr. Ali Hussein Prof. Dr. Zainab Karim

BALKAN 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES October 10-12, 2025 SKOPJE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
10 Ekim / Oct 10, 2025 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	**Prof. Dr. Bassam Darwish**	1	LANGUAGE AND IDENTITY IN CONTEMPORARY ARABIC NOVELS	Ahmed Al-Farouqi Layla Hassan
		2	POETIC TRADITIONS AND SYMBOLISM IN PERSIAN LITERATURE	Dr. Reza Mahdavi Niloofar Azimi Farhad Ghanbari
		3	THE INFLUENCE OF CLASSICAL TURKISH POETRY ON MODERN PROSE	Prof. Dr. Mehmet Erdem Zeynep Kaya
		4	ORAL STORYTELLING AND CULTURAL MEMORY IN IRAQI LITERATURE	Samira Al-Khalidi Ali Hussein Dr. Fadwa Salman
		5	THEMES OF EXILE AND BELONGING IN PALESTINIAN POETRY	Dr. Rami Barakat Aisha Khalil
		6	WOMEN'S VOICES IN CONTEMPORARY SYRIAN FICTION	Nour Haddad Rana Al-Shami Prof. Dr. Bassam Darwish
		7	LINGUISTIC HERITAGE AND IDENTITY FORMATION IN LEBANESE DRAMA	Karim Mansour Dr. Leila Choueiri
		8	INTERTEXTUALITY IN MODERN YEMENI SHORT STORIES	Huda Al-Saqqaf Dr. Mohammed Noman Salma Al-Mutawakkil Fares Abdullah

BALKAN 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES October 10-12, 2025 SKOPJE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
10 Ekim / Oct 10, 2025 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	**Assoc. Prof. Dr. Cristian Petrescu**	1	SPATIAL ANALYSIS OF FOOTBALL PERFORMANCE USING DIGITAL TRACKING TECHNOLOGIES	Prof. Dr. Kamran Mammadov Assoc. Prof. Dr. Leyla Aliyeva Rashad Huseynli
		2	THE ROLE OF SPORTS NUTRITION IN ENHANCING ATHLETIC ENDURANCE: A CASE STUDY IN YOUTH TEAMS	Assoc. Prof. Dr. Aygun Taghizada Nijat Safarov
		3	PSYCHOLOGICAL FACTORS AFFECTING THE SUCCESS OF ELITE WRESTLERS	Prof. Dr. Elchin Abbasov Samira Karimova Assis. Prof. Dr. Rauf Mehdiyev
		4	KINEMATIC APPROACHES TO OPTIMIZE GYMNASTIC TRAINING ROUTINES	Prof. Dr. Andrei Popescu Maria Ionescu Assoc. Prof. Dr. Elena Dobre
		5	EFFECTIVENESS OF RECOVERY STRATEGIES IN PROFESSIONAL HANDBALL TEAMS	Assoc. Prof. Dr. Cristian Petrescu Ioana Marinescu
		6	MOTIVATIONAL DYNAMICS IN YOUTH SPORTS DEVELOPMENT PROGRAMS Prof. Dr. Sorin Vasilescu	Anca Radu Dr. Mihai Florescu
		7	THE IMPACT OF CLIMATE CONDITIONS ON MARATHON PERFORMANCE IN EAST AFRICA	Assoc. Prof. Dr. John Mwangi Peter Otieno Samuel Njoroge
		8	ANALYSIS OF INJURY PATTERNS IN PROFESSIONAL FOOTBALL LEAGUES OF WEST AFRICA	Dr. Kofi Mensah Assoc. Prof. Dr. Ama Boateng
		9	PHYSIOLOGICAL RESPONSES TO HIGH-ALTITUDE TRAINING IN ELITE RUNNERS	Prof. Dr. Tesfaye Bekele Dr. Meron Alemu Hanna Kidane
		10	THE ROLE OF TRADITIONAL SPORTS IN PRESERVING CULTURAL HERITAGE IN NORTH AFRICA	Assoc. Prof. Dr. Ahmed Ben Youssef

BALKAN 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES October 10-12, 2025 SKOPJE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
10 Ekim / Oct 10, 2025 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	**Prof. Dr. Kwame Mensah**	1	THE IMPACT OF URBANIZATION ON SOCIAL BEHAVIOR AND COMMUNITY INTERACTIONS	Nijat Mammadov Leyla Aliyeva Togrul Rustamov
		2	SOCIAL MEDIA INFLUENCE ON YOUTH CULTURE AND IDENTITY FORMATION	Assoc. Prof. Dr. Farid Huseynov Aynur Guliyeva
		3	GENDER ROLES AND FAMILY DYNAMICS IN MODERN SOCIETY	Prof. Dr. Elchin Safarov Nigar Hasanli
		4	THE EFFECTS OF MIGRATION ON CULTURAL INTEGRATION AND SOCIAL COHESION	Dr. Ioana Popescu Alina Ionescu Mihai Dumitrescu
		5	EDUCATIONAL INEQUALITIES AND THEIR IMPACT ON SOCIAL MOBILITY	Assoc. Prof. Dr. Sorin Marinescu Elena Georgescu
		6	SOCIAL PERCEPTIONS OF HEALTHCARE IN AFRICAN URBAN COMMUNITIES	Prof. Dr. Kwame Mensah Amina Okafor
		7	THE ROLE OF TRADITIONAL BELIEFS IN SHAPING MODERN SOCIAL NORMS	Dr. Thabo Nkosi Fatoumata Diallo Assoc. Prof. Dr. Chike Obi
		8	YOUTH ENGAGEMENT IN POLITICAL PROCESSES AND CIVIC PARTICIPATION	Prof. Dr. Adebayo Adekunle Nia Kambale Dr. Zuri Mwangi

BALKAN 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES October 10-12, 2025 SKOPJE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
10 Ekim / Oct 10, 2025 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	**Dr. Tamer Fahmy Assoc. Prof. Dr. Dina Adel**	1	THE IMPACT OF URBANIZATION ON SOCIAL RELATIONSHIPS AND COMMUNITY STRUCTURE	Prof. Dr. Ali Rezaei Dr. Mahsa Karimi Hamed Fathi
		2	SOCIAL MEDIA AND ITS EFFECTS ON YOUTH IDENTITY FORMATION	Dr. Leila Mohammadi Saeid Tavakoli
		3	GENDER ROLES AND FAMILY DYNAMICS IN MODERN IRANIAN SOCIETY	Assoc. Prof. Dr. Narges Ahmadi Fatemeh Hosseini
		4	THE ROLE OF EDUCATION IN SOCIAL MOBILITY AND INEQUALITY	Dr. Amir Hossein Zarei
		5	CULTURAL HERITAGE AND COLLECTIVE MEMORY IN CONTEMPORARY EGYPT	Prof. Dr. Ahmed El-Sayed Sara Hassan Mona Khalil
		6	SOCIAL INEQUALITY AND ACCESS TO HEALTHCARE SERVICES IN URBAN EGYPT	Dr. Tamer Fahmy Assoc. Prof. Dr. Dina Adel
		7	YOUTH UNEMPLOYMENT AND ITS SOCIOECONOMIC IMPACT IN KAZAKHSTAN	Zhanar Mukhamedova Dr. Timur Sadykov Prof. Dr. Aigul Bektayeva
		8	TRADITIONAL CUSTOMS AND MODERNIZATION: CHALLENGES TO KAZAKHSTAN RURAL COMMUNITIES	Dr. Yerlan Akhmetov Assis. Prof. Dr. Gulnara Zhaksylykova

BALKAN 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES October 10-12, 2025 SKOPJE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
10 Ekim / Oct 10, 2025 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	**Assoc. Prof. Dr. Karim Toumi**	1	THE IMPACT OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE ON SOCIAL INTERACTIONS AND COMMUNITY DYNAMICS	Amine Bensalem Prof. Dr. Laila Cherifi Nourredine Haddad
		2	ETHICAL IMPLICATIONS OF AI-DRIVEN DECISION MAKING IN MODERN SOCIETY	Sofia Khelifi Assoc. Prof. Dr. Karim Toumi
		3	SOCIAL MEDIA ANALYTICS AND AI: UNDERSTANDING HUMAN BEHAVIOR IN DIGITAL SPACES	Rania Mansour Dr. Hossam El-Sayed Mohamed Fathi
		4	THE ROLE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN SHAPING PUBLIC OPINION AND POLITICAL ENGAGEMENT	Aya Mostafa Assoc. Prof. Dr. Omar Khalil
		5	AI-POWERED URBAN PLANNING: TRANSFORMING SOCIETAL INFRASTRUCTURES	Priya Sharma Dr. Anil Gupta Assis. Prof. Dr. Rohit Mehra
		6	SOCIAL INEQUALITY AND MACHINE LEARNING: CHALLENGES AND SOLUTIONS	Dr. Karan Singh
		7	THE INTERSECTION OF AI, CULTURE, AND SOCIAL NORMS IN DEVELOPING SOCIETIES	Deepa Reddy Prof. Dr. Sandeep Verma
		8	AI AND COLLECTIVE HUMAN BEHAVIOR: PREDICTIVE MODELS AND SOCIAL TRENDS	Ananya Joshi Assis. Prof. Dr. Vikram Choudhary

BALKAN 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES October 10-12, 2025 SKOPJE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
10 Ekim / Oct 10, 2025 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	**Assis. Prof. Dr. Raghda Mahfouz**	1	THE IMPACT OF DIGITAL LEARNING TOOLS ON STUDENT ENGAGEMENT IN HIGHER EDUCATION	Prof. Dr. Samir Belkacem Amina Rahmani Karim Boudiaf
		2	THE EFFECTIVENESS OF INCLUSIVE EDUCATION STRATEGIES IN PRIMARY SCHOOLS	Assoc. Prof. Dr. Leila Khelifi Nadia Benali
		3	TEACHER PERCEPTIONS AND CHALLENGES IN IMPLEMENTING PROJECT-BASED LEARNING	Dr. Mohamed Amr Fatma Hassan Sara Adel
		4	THE ROLE OF PARENTAL INVOLVEMENT IN EARLY CHILDHOOD EDUCATION SUCCESS	Ahmed Khaled Prof. Dr. Mona El-Sayed
		5	ASSESSING THE INFLUENCE OF EDUCATIONAL TECHNOLOGY ON STUDENT ACHIEVEMENT	Assis. Prof. Dr. Raghda Mahfouz Omar Saad
		6	INNOVATIVE APPROACHES TO LANGUAGE LEARNING IN RURAL AREAS	Yasmine Farouk Tamer Hussein Hala Abdelrahman
		7	EVALUATING THE IMPACT OF TEACHER TRAINING PROGRAMS ON CLASSROOM PERFORMANCE	Prof. Dr. Rajesh Kumar Anita Singh
			THE USE OF INTERACTIVE LEARNING PLATFORMS TO IMPROVE STEM EDUCATION OUTCOMES	Vikram Joshi Sunita Patel

BALKAN 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES October 10-12, 2025 SKOPJE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
10 Ekim / Oct 10, 2025 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	**Assoc. Prof. Dr. Anna Kowalska**	1	ADVANCING TRANSLATION PRACTICES IN THE ERA OF DIGITAL INTEGRATION	Maria Ivanova Olga Petrenko
		2	INNOVATIVE SUSTAINABILITY APPROACHES IN MODERN CORPORATE MANAGEMENT: A CASE STUDY OF ENVIRONMENTAL, SOCIAL, AND GOVERNANCE (ESG) PRINCIPLES AT NNPC, ABUJA, NIGERIA	Dr. Amina Bello
		3	THE INFLUENCE OF SOCIAL SECURITY, PENSIONS, AND INSURANCE ON ECONOMIC DEVELOPMENT: INSIGHTS FROM NIGERIA	Ibrahim Musa
		4	POLITICAL PARTIES AND THEIR ROLE IN KNOWLEDGE DECOLONIZATION	Assoc. Prof. Dr. Anna Kowalska
		5	COMMUNITY ENGAGEMENT IN ELDERLY SOCIAL SERVICE PROVISION: A STUDY FROM ROMANIA	Andrei Popescu Elena Ionescu
		6	EXPLORING LOCAL GOVERNMENT ADMINISTRATION CHALLENGES IN NIGERIA: A THEORETICAL ANALYSIS	Dr. Fatima Abdullahi Dr. Samuel Okoro
		7	SPATIAL BETA CONVERGENCE AMONG NEW EU MEMBER STATES BASED ON SOCIO-ECONOMIC INDICATORS	László Kovács

BALKAN 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES October 10-12, 2025 SKOPJE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
10 Ekim / Oct 10, 2025 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 9	**Ayesha Khan**	1	CHALLENGES AND SATISFACTION LEVELS IN USING DIGITAL PAYMENT PLATFORMS	Neha Kulkarni Rohit Deshmukh
		2	EMOTIONAL INTELLIGENCE AND ITS IMPACT ON LEADERSHIP PERFORMANCE: A STUDY AMONG MBA STUDENTS IN SANGLI DISTRICT	Sneha Patil Rajat More
		3	SOCIO-ECONOMIC INFLUENCES ON DIETARY PATTERNS: A COMPARISON BETWEEN SOUTH ASIA AND G7 COUNTRIES	Ayesha Khan Imran Siddiqui
		4	INNOVATIVE GREEN SUPPLY CHAIN MANAGEMENT THROUGH TECHNOLOGY IN MALAYSIA'S MANUFACTURING SECTOR	Nurul Huda Ahmad Faizal
		5	THE EFFECTIVENESS OF TAX UTILIZATION IN PROMOTING NATIONAL DEVELOPMENT	Dewi Lestari Fajar Nugroho
		6	DIGITAL TAX ADMINISTRATION IN INDONESIA: ANALYSIS OF EFAKTUR AND E-BUPOT IMPLEMENTATION	Rina Sari Budi Santoso
		7	RELATIONSHIP BETWEEN FINANCIAL DEVELOPMENT AND FIRM FINANCING IN THE MENA REGION	Hassan El-Masri Layla Haddad
		8	SOCIAL DEVELOPMENT DRIVEN BY ENERGY TRANSITION IN MOROCCO	Youssef Benali Sara El-Fassi

BALKAN 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES October 10-12, 2025 SKOPJE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
10 Ekim / Oct 10, 2025 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	**Dr., BİLGEHAN ŞAHİN**	1	OSMANLI DEVLETİ'NDE XIX. YÜZYILIN SON ÇEYREĞİNDE BALKANLARDA İHTİDA HAREKETLERİ	Dr., BİLGEHAN ŞAHİN
		2	1877-1878 OSMANLI-RUS HARBİ SONRASI ROMANYADAN TÜRKİYEYE YAPILAN GÖÇ VE İSKÂN HAREKETLERİNİ TETİKLEYEN GELİŞMELER	Dr. Recep ÇELİK
		3	TANRI MALAKBEL VE PALMYRA HEYKEL SANATINDAKİ SEMBOLİK ANLAMLARI	Dr. Abduljalil ALHAJ ESMAIL ARABI
		4	RUMELİ'DE İKTİDAR İNŞÂSI: AYAN VE DAĞLI EŞKIYASI ORTAKLIĞI ÜZERİNE BİR İNCELEME	Dr. Cem DÜZEN
		5	A DIPLOMATIC EXCHANGE OF GIFTS IN OTTOMAN-GREEK RELATIONS DURING THE REGION OF II. ABDULHAMID: CEVAD PASHA'S DRAFT	Dr. RAHİME YAVUZ GERENTEPE
		6	FIRST OBSERVATIONS BEFORE SURVEY WORKS IN THE ARNEAI TERRITORIUM, THE HIDDEN CITY OF LYCIA	Araş. Gör. Dr. YAŞAR ARLI
		7	THE '68 GENERATION AND ATATURK'S LEGACY: IN PURSUIT OF A REVOLUTIONARY VISION	Öğretim Görevlisi, Feryat BULUT
		8	FROM THE LOYAL NATION TO THE SEPARATIST MOVEMENT: A HISTORICAL TRANSFORMATION	Öğretim Görevlisi, Feryat BULUT
		9	PHİLİPPOPOLİS MOZAİKLERİNDE ZİYNET EŞYALARININ ESTETİK SEMBOLİZMİ	Arş. Gör. Salam BOULAD

BALKAN 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES October 10-12, 2025 SKOPJE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
10 Ekim / Oct 10, 2025 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	**Dr. Öğr. Üyesi Bilge Nur DOĞAN GÜLDENOĞLU**	1	TEACHERS' VIEWS ON THE FUTURE OF TÜRKIYE-EGYPT RELATIONS	Coğrafya Öğretmeni Huriye BAŞDEMİR Prof. Dr. Asım ÇOBAN
		2	ANALYSIS OF TEACHERS' OPINIONS ABOUT THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN	Coğrafya Öğretmeni Huriye BAŞDEMİR Prof. Dr. Asım ÇOBAN
		3	THE EFFECT OF PLACE-BASED EDUCATION APPROACH ON ENVIRONMENTAL LITERACY OF 5TH GRADE STUDENTS	Uzman Öğretmen, Cahide SERDAROĞLU Prof. Dr. Munise Handan GÜNEŞ
		4	DÜNYA DİLİ TÜRKÇE SEMPOZYUMLARINDA SUNULAN BİLDİRİLERDE "TÜRKÇENİN YABANCI DİL OLARAK ÖĞRETİMİ"	Yüksek Lisans Öğrencisi NEFİSE YILMAZ Doç. Dr. ÖMER KEMİKSİZ
		5	ÖZEL EĞİTİM ÖĞRETMENLERİNİN ZİHİN YETERSİZLİĞİ OLAN ÖĞRENCİLERE SAĞLIK DAVRANIŞLARI VE ÖĞRETİMİNE YÖNELİK GÖRÜŞLERİNİN BELİRLENMESİ	Öğrt. Gül AKGÜL Doç. Dr. Müzeyyen Eldeniz Çetin
		6	ZİHİN YETERSİZLİĞİNDEN ETKİLENEN ÇOCUĞU OLAN EBEVEYNLERİN SAĞLIK DAVRANIŞLARI VE SAĞLIK DAVRANIŞLARININ ÖĞRETİMİNE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİNİN BELİRLENMESİ	Öğrt. Gül AKGÜL Doç. Dr. Müzeyyen Eldeniz Çetin
		7	PIKTES PROJESİ KAPSAMINDA HAZIRLANAN YABANCILARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİ PROGRAMI'NIN YAPI VE İÇERİK ÖZELLİKLERİ	Dr. Öğr. Üyesi Bilge Nur DOĞAN GÜLDENOĞLU
		8	COMPARATIVE ANALYSIS OF PHYSICAL ACTIVITY POLICIES AND PHYSICAL EDUCATION PRACTICES IN SCHOOLS IN EUROPE AND TURKEY	Doç. Dr. Emine ÖZTÜRK KARATAŞ Dr. İsmail ÖNER Prof. Dr. Özgür KARATAŞ
		9	FACTORS INCREASING PARTICIPATION IN PHYSICAL EDUCATION CLASSES IN SCHOOLS: A COMPARATIVE SYSTEMATIC REVIEW IN THE CONTEXT OF EUROPE AND TURKEY	Doç. Dr. Emine ÖZTÜRK KARATAŞ Dr. İsmail ÖNER Prof. Dr. Özgür KARATAŞ

BALKAN 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES October 10-12, 2025 SKOPJE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
10 Ekim / Oct 10, 2025 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	**Öğr. Gör. Meliha Yaren BERKTAŞ**	1	A BIBLIOGRAPHY RESEARCH ON THE RELATIONSHIP BETWEEN CULTURAL HERITAGE AND TOURISM	İsa ZOR Öğr. Gör. Meliha Yaren BERKTAŞ Prof. Dr. Hulusi DOĞAN
		2	A STRATEGIC PERSPECTIVE ON SUSTAINABILITY AND NATURE-FOCUSED EXPERIENCES IN SCANDINAVIAN TOURISM	Öğr. Gör. Meliha Yaren BERKTAŞ Prof. Dr. Hulusi DOĞAN
		3	Geographically Indicated Products and Bolu: A Conceptual Review	Doç. Dr. Niyazi GÜMÜŞ
		4	EXAMINATION OF ASSOCIATE DEGREE STUDENTS' EMPLOYMENT STATUS 2021-2023	Doç. Dr. Niyazi GÜMÜŞ
		5	KÜLTÜR TURLARINDA GASTRO-TÜKETİM: TURİSTLERİN GIDA TERCİHLERİ ÜZERİNE BİR ANALİZ	DOKTOR ÖĞRETİM ÜYESİ, NURHAYAT İFLAZOĞLU
		6	Balkanlarda Kültürel Mirasın Turizm Politikalarına Etkisi: Yerel Halk Algısı ve Sürdürülebilirlik	YL. Öğrencisi Nasrın MOUSANASAB
		7	DÜĞÜN FOTOĞRAFÇILIĞINDA TURİSTİK MEKANLARIN KULLANIMI VE DESTİNASYON İMAJINA ETKİSİ	Dr. Elanur MUTLU
		8	Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin İş Bulma Kaygı Düzeylerinin ve Kaygılarını Etkileyen Faktörlerin Araştırılması	Aslıhan Eyrek Doç. Dr. Niyazi Gümüş
		9	MYO Öğrencilerinin Ön Lisans Programlarını Tercih Etme Nedenlerinin İncelenmesi	Atakan Uysal Doç. Dr. Niyazi Gümüş

BALKAN 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES October 10-12, 2025 SKOPJE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
10 Ekim / Oct 10, 2025 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	**Prof. Dr. Erdem ÜNVER**	1	EXAMPLES OF LOCAL CULTURAL HERITAGE FROM ORDU/AKKUŞ: SERENDERS	Dr. Öğr. Üyesi SERPİL SEYFİ
		2	EVRENSELLİK ALGISI ÜZERİNE	Prof. Dr. Erdem ÜNVER
		3	“MINAMATA” IN WILLIAM EUGENE SMITH PHOTOS	Öğr. Gör. OLGUN KÜÇÜK
		4	LOOKING FOR SALGADO’S AESTHETIC APPROACH IN THE DOCUMENTARY “SALT OF THE EARTH”	Öğr. Gör. OLGUN KÜÇÜK
		5	MUSIC IN THE ANCIENT GREEK WORLD	Assis. Prof. Dr. Rahim KIZGUT
		6	INNOVATIVE APPROACHES IN JEWELRY DESIGN	Öğretim Görevlisi Pelin DEMİRTAŞ DİKMEN Öğretim Görevlisi Canan ERDÖNMEZ
		7	AVANTGARDE CLOTHING IN FASHION DESIGN	Öğretim Görevlisi Canan ERDÖNMEZ Öğretim Görevlisi Müjgan Emre
		8	PAINTING IN ANCIENT CIVILIZATIONS IN THE CONTEXT OF THE RELATIONSHIP BETWEEN CONTINUITY AND STYLE IN ART	Doç. Dr. Abdulsemet Aydın
		9	METALDE AJUR TEKNİĞİNİN TAKI VE FARKLI ALANLARDAKİ KULLANIMI	Öğretim Görevlisi Müjgan Emre Öğretim Görevlisi Pelin Demirtaş Dikmen
		10	SULTAN V. MURAD’IN BESTELERİNE DAİR EPİZOTLAR	Dr. Öğr. Üyesi, SERHAT SOYŞEKERCİ

BALKAN 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES October 10-12, 2025 SKOPJE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
10 Ekim / Oct 10, 2025 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	**Dr. Öğr. Üyesi, ERTUĞRUL ERYÜCEL**	1	THE ROLE OF PARTICIPATIONAL MECHANISMS IN STRENGTHENING LOCAL PARTICIPATION: THE CASE OF AYVACIK VOCATIONAL SCHOOL	EMRAH ÇOPUROĞLU
		2	PARENTAL LEAVE POLICIES FOR WORKING FAMILIES: A COMPARISON BETWEEN EUROPEAN UNION COUNTRIES AND TÜRKİYE	Esra ÇAĞLIYAN
		3	TRANSLATING THE “TURKISH STORY”: STRATEGIC NARRATIVES, MORAL AUTHORITY, AND POST-TRUTH POLITICS IN THE AKP ERA	Dr. Alper Çakmak
		4	THE DACİAN CULTURE DİSCOURSE AS A SYMBOL OF REBİRTH İN THE NATİON-BUİLDİNG PROCESS İN ROMANİA	Dr. Öğr. Üyesi, ERTUĞRUL ERYÜCEL
		5	SİYASAL KÜLTÜR-SİYASAL REJİM ETKİLEŞİMİ VE BU ETKİLEŞİMİN MARKSİST TERMİNOLOJİDEKİ YANSIMALARI	Araştırma Görevlisi HIDIR DOĞAN
		6	BASIN İÇERİĞİ OLARAK FOTOĞRAFIN FİKRİ MÜLKİYET HUKUKU AÇISINDAN KORUNMASI	Doktora Öğrencisi Av. Abdullah SINMAZ
		7	LİMİTED ŞİRKETLERDE PAY DEVRİ	Onur Cemal ÇALIŞKAN

BALKAN 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES October 10-12, 2025 SKOPJE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
10 Ekim / Oct 10, 2025 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	**Doç.Dr. Hüseyin TEZER**	1	ÇİN'İN BÜYÜK ÜLKE DİPLOMASİSİ: XI JINPING'IN KONUŞMALARININ İÇERİK ANALİZİ	Yüksek Lisans Öğrencisi, TUBA İLKİM DEMİR Doç. Dr., TAHSİN YAMAK
		2	THE EUROPEAN UNION'S GREEN TRANSITION OPTION AGAINST ENERGY DEPENDENCE	PhD. Candidate Dilek YAMAN Prof. Dr. Ali AYATA
		3	AB GÖÇ POLİTİKALARINDA GÜVENLİKÇİ YAKLAŞIMLAR VE ALTERNATİF PARADİGMALAR	Prof. Dr. Ali AYATA PhD. Candidate Dilek YAMAN
		4	DÖVİZ KURU DALGALANMALARININ TÜRKİYE'YE GELEN YABANCI TURİST SAYISINA ETKİSİ: 2021-2025	Doktora Öğrencisi, AYLİN ARITKAN
		5	TÜRKİYE'DE TARIMSAL ÜRETİMİN EKONOMİK BÜYÜME VE ENFLASYON İLE İLİŞKİSİ: TÜRKİYE ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA (1980–2023)	Doç.Dr. Hüseyin TEZER
		6	THE DEVELOPMENT OF HOMEOWNERSHIP AND HOUSING LOANS IN TURKEY: AN INTERNATIONAL COMPARATIVE ANALYSIS FOR THE PERIOD 2002–2024	Güngör PABUŞÇU Prof. Dr. Cem DİŞBUDAK

BALKAN 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES October 10-12, 2025 SKOPJE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
10 Ekim / Oct 10, 2025 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	**Prof. Dr. Somphone Khammanivong Assis. Prof. Dr. Noy Ketsana**	1	THE IMPACT OF DIGITAL TRANSFORMATION ON SME PERFORMANCE AND INNOVATION STRATEGIES	Khamla Phommasone Assoc. Prof. Dr. Bounmy Vongxay Somchit Thammavong
		2	SUSTAINABLE SUPPLY CHAIN MANAGEMENT PRACTICES IN EMERGING MARKETS	Dr. Anong Souvannaphone Visanai Khamla
		3	STRATEGIC LEADERSHIP AND ORGANIZATIONAL AGILITY IN THE LAO BUSINESS ENVIRONMENT	Prof. Dr. Somphone Khammanivong Assis. Prof. Dr. Noy Ketsana Sithong Chanthavong
		4	THE ROLE OF FINANCIAL TECHNOLOGY IN ENHANCING ENTREPRENEURIAL GROWTH	Mohamed Abdelrahman Assoc. Prof. Dr. Salma Mostafa Dr. Hossam El-Sayed
		5	MARKETING INNOVATION AND CUSTOMER ENGAGEMENT IN THE EGYPTIAN RETAIL SECTOR	Rania El-Masry Tamer Fathy
		6	CORPORATE GOVERNANCE AND ITS EFFECT ON BUSINESS SUSTAINABILITY IN EGYPT	Prof. Dr. Amr Soliman Heba Fawzy Assis. Prof. Dr. Youssef Hafez
		7	DIGITAL MARKETING STRATEGIES AND CONSUMER BEHAVIOR IN INDONESIA	Dr. Indah Kurniawati Rizki Pratama
		8	THE INFLUENCE OF ENTREPRENEURIAL ECOSYSTEMS ON STARTUP SUCCESS IN INDONESIA	Assoc. Prof. Dr. Dedi Susanto Fitriani Dewi Budi Santoso

BALKAN 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES October 10-12, 2025 SKOPJE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
10 Ekim / Oct 10, 2025 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	**Dr. Aijan Ismailova**	1	THE IMPACT OF FOREIGN DIRECT INVESTMENT ON LAO ECONOMIC GROWTH	Prof. Dr. Khamla Phommasak Somphone Vongsa Anousone Phoutthasone
		2	E-COMMERCE AND CONSUMER BEHAVIOR IN EMERGING MARKETS: A CASE STUDY OF LAOS	Assoc. Prof. Dr. Bounthavy Sisavath Sengdao Phengsavanh
		3	MONETARY POLICY EFFECTIVENESS IN LAO PDR: AN EMPIRICAL ANALYSIS	Dr. Ketsana Vannaphone Phoutthasone Souvanlasy
		4	SUSTAINABLE DEVELOPMENT AND ECONOMIC DIVERSIFICATION IN LAOS	Viengkham Pholsena
		5	THE ROLE OF MICROFINANCE IN PROMOTING ENTREPRENEURSHIP IN KYRGYZSTAN	Prof. Dr. Aibek Tursunov Elmira Sadykova
		6	TRADE LIBERALIZATION AND ITS EFFECTS ON KYRGYZSTAN'S AGRICULTURAL SECTOR	Assis. Prof. Dr. Nurgul Amanbekova Kanat Toktomamatov
		7	DIGITAL ECONOMY TRANSFORMATION IN KYRGYZSTAN: CHALLENGES AND OPPORTUNITIES	Dr. Aijan Ismailova
		8	INVESTMENT TRENDS AND ECONOMIC GROWTH IN INDONESIA	Prof. Dr. Putra Santoso Rina Wijayanti Aditya Pranata
		9	ENERGY SECTOR REFORMS AND ECONOMIC STABILITY IN INDONESIA	Assoc. Prof. Dr. Dewi Lestari Fajar Nugroho

BALKAN 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES October 10-12, 2025 SKOPJE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
10 Ekim / Oct 10, 2025 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	**Prof. Dr. Almaz Sadykova**	1	THE IMPACT OF FRENCH COLONIAL RULE ON LAOSIAN RURAL COMMUNITIES	Somsak Phommasane Assoc. Prof. Dr. Khamla Bounthavy Phayvanh Xayavong
		2	EVOLUTION OF RELIGIOUS ARCHITECTURE IN LAOS FROM 15TH TO 19TH CENTURY	Dr. Bounmy Vongsavath Ketsana Phouthavong
		3	SOCIO-POLITICAL CHANGES IN LAOS DURING THE COLD WAR ERA	Prof. Dr. Chanthavy Sisavath Somphone Keomany Phoutthasone Phimmasone Dr. Khamla Thammavong
		4	THE ROLE OF TRADE ROUTES IN LAOSIAN ECONOMIC HISTORY	Sithong Phouthavong Assoc. Prof. Dr. Bounthong Xayavong
		5	CULTURAL TRANSFORMATIONS IN LAOS THROUGH EUROPEAN INFLUENCE	Dr. Khampheng Sengsavang
		6	NOMADIC TRADITIONS AND STATE FORMATION IN KYRGYZSTAN	Ermekbek Aitmatov Assoc. Prof. Dr. Meerim Toktogulova
		7	THE SILK ROAD AND KYRGYZSTANI ECONOMIC NETWORKS IN THE 18TH CENTURY	Prof. Dr. Almaz Sadykova Aibek Bazarov

BALKAN 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES October 10-12, 2025 SKOPJE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
10 Ekim / Oct 10, 2025 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	**Assis. Prof. Dr. Aijan Mamatkulova**	1	KYRGYZSTAN AND THE IMPACT OF RUSSIAN EXPANSION IN CENTRAL ASIA	Assis. Prof. Dr. Talant Omurzakov Zhyldyz Karybekova
		2	TRANSFORMATION OF KYRGYZ FOLKLORE UNDER SOVIET RULE	Dr. Nurlan Bekbolotov
		3	SOCIAL AND POLITICAL DYNAMICS IN EARLY 20TH CENTURY KYRGYZSTAN	Assis. Prof. Dr. Aijan Mamatkulova Bakytbek Ergeshov
		4	COLONIAL LEGACY AND CULTURAL HERITAGE IN INDONESIA	Prof. Dr. Agus Santoso Rina Kartika
		5	THE INFLUENCE OF ISLAMIC KINGDOMS ON INDONESIAN SOCIETY	Dr. Muhammad Hidayat Siti Nurhayati Assoc. Prof. Dr. Dewi Lestari
		6	TRADE AND DIPLOMACY IN THE EARLY INDONESIAN ARCHIPELAGO	Fajar Prasetyo Assoc. Prof. Dr. Ratna Sari
		7	MARITIME STRATEGIES AND POLITICAL POWER IN 17TH CENTURY INDONESIA	Dr. Andika Putra

BALKAN 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES October 10-12, 2025 SKOPJE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
10 Ekim / Oct 10, 2025 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	**Prof. Dr. Elmira Akmatova Dr. Nurbolot Jumabaev**	1	ELITE STRATEGIC MANAGEMENT PRACTICES AND THEIR IMPACT ON SME GROWTH	Sengphet Phommasone Assoc. Prof. Dr. Khamla Vongphachanh
		2	DIGITAL TRANSFORMATION AND CUSTOMER ENGAGEMENT IN EMERGING MARKETS	Phoutthasone Khamla Dr. Somchit Inthavong
		3	SUSTAINABLE SUPPLY CHAIN MODELS IN THE LAO MANUFACTURING SECTOR	Bounmy Sisavath Prof. Dr. Anousone Phanthavong Khampheng Thammavong
		4	ENTREPRENEURIAL ORIENTATION AND BUSINESS PERFORMANCE: A STUDY ON KYRGYZ STARTUPS	Assis. Prof. Dr. Aibek Tursunov Erkinbek Sadykov Talant Bekbolotov
		5	IMPACT OF LEADERSHIP STYLES ON EMPLOYEE MOTIVATION IN KYRGYZ CORPORATIONS	Prof. Dr. Elmira Akmatova Dr. Nurbolot Jumabaev
		6	CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY AND BRAND VALUE IN KYRGYZ COMPANIES	Aijan Bekturova Assoc. Prof. Dr. Bakytbek Ergeshov
		7	INNOVATION STRATEGIES AND COMPETITIVE ADVANTAGE IN INDONESIAN SMEs	Dr. Raden Wicaksono Indah Prameswari Assoc. Prof. Dr. Bayu Santoso Siti Nurhayati

BALKAN 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES October 10-12, 2025 SKOPJE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
10 Ekim / Oct 10, 2025 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	**Assis. Prof. Dr. Julie Chen**	1	A COMPARATIVE STUDY OF REFERENCE MANAGEMENT TOOLS: ZOTERO VERSUS ENDNOTE	Dr. Emilija Petrova Mateo Garcia
		2	SOCIAL MEDIA IN PSYCHOTHERAPY: ETHICAL CHALLENGES AND OPPORTUNITIES IN DIGITAL COUNSELING	Dr. Helena Jansen Prof.Dr. Peter O'Reilly Ms. Tanya Morgan
		3	MATERNAL SMOKING AND CHILDHOOD OBESITY RISK: SYSTEMATIC REVIEW AND META-ANALYSIS	Dr. Amina Diallo
		4	PARENTAL INTERVENTIONS FOR CHILDHOOD OBESITY: EFFECTS ON CHILDREN'S HEALTH BEHAVIORS	Associate Prof. Lena Andersson Carlos Figueroa
		5	PRIMARY SCHOOL STUDENTS' VIEWS ON ENVIRONMENTAL RESPONSIBILITY AND BEHAVIOR CHANGE	Farah Al-Mansouri Dr. Sana Yusuf Kofi Mensah
		6	SENSORY AND COGNITIVE DEFICITS IN AUTISM: STUDY OF SAUDI CHILDREN	Dr. Amal Al-Harbi
		7	SOCIAL NORMS AND YOUNG WOMEN'S CONFORMITY IN SAUDI SOCIETY: AN EXPLORATORY STUDY	Dr. Faisal Qureshi Huda Nasser Omar Al-Faisal
		8	EMOTION REGULATION IN CHILDREN: THE IMPACT OF PARENTING STYLE VERSUS FAMILY STRUCTURE	Assis. Prof. Dr. Julie Chen
		9	UNDERSTANDING CAUSAL PERCEPTIONS OF CLASSROOM MISBEHAVIOR AMONG TEACHERS AND STUDENTS	Prof. Dr. Kenji Takahashi Haruto Watanabe
		10		

BALKAN 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES October 10-12, 2025 SKOPJE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
10 Ekim / Oct 10, 2025 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	**Assis. Prof. DR. Sophie McAllister**	1	STRATEGIC FRAMEWORKS FOR ENHANCING LANGUAGE PRACTICES IN COMPUTER ENGINEERING: AN OUTCOME-BASED APPROACH	Dr. Mariana López-Ramírez
		2	EXPLORING THE IMPACT OF VISUAL AND AUDITORY INPUT ON THE INVOLVEMENT LOAD HYPOTHESIS	Somayeh Farzin, Assis. Prof. Dr. Hossein Teimoori Nezhad
		3	THE EFFECT OF GRADING PRESSURE ON STUDENT MOTIVATION AND ACADEMIC SUCCESS	Fatima Zahra El Idrissi, Dr. Noura Benali
		4	A PROPOSED CURRICULUM FOR POSTGRADUATE STUDENTS IN JORDAN TO DEVELOP VISUAL TEACHING SKILLS THROUGH CONCEPTUAL CARTOONS	Omar Al-Mansour, Hassan Khalil
		5	THE ROLE OF THE ALHAMBRA LEARNING MODEL IN IMPROVING STUDENTS' COGNITIVE ACHIEVEMENT AND EMOTIONAL INTELLIGENCE	Assoc. Prof.. Dr. Youssef Al-Khatib
		6	YOUNG EDUCATORS IN AUSTRALIA: INNOVATING WITHIN TRADITIONAL TEACHING CONSTRAINTS	Assis. Prof. DR. Sophie McAllister
		7	USING QR CODES AS A MODERN TOOL TO ENHANCE ACCESS TO EARLY CHILDHOOD EDUCATIONAL RESOURCES	Ali Hussein, Mahmoud Nasser
		8	INTEGRATING ENGLISH LANGUAGE TEACHING WITH ENGINEERING EDUCATION: A COGNITIVE AND PEDAGOGICAL PERSPECTIVE	R. Sammoura

BALKAN 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES October 10-12, 2025 SKOPJE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
10 Ekim / Oct 10, 2025 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	**Dr. Lorenzo Esposito**	1	HUBS AS MEDIATORS OF CULTURAL EXCHANGE IN MIGRATION NETWORKS	Giovanni Rinaldi, Dr. Lorenzo Esposito
		2	THE EUROPEAN UNION AND CENTRAL ASIA: POWER, DIPLOMACY, IDENTITY	Aruzhan Mukhamedova, Bakytbek Ospanov, Dana Yeskaliyeva, Ruslan Turganbayev
		3	ANALYSIS OF SOCIAL MEDIA GAME PARTICIPATION PATTERNS BASED ON AGE AND INTEREST	Hyunwoo Kim, Jihoon Park
		4	E-VOTING AND PUBLIC TRUST: TECHNOLOGICAL, POLITICAL AND SOCIAL DIMENSIONS	Assis. Prof. Dr. Nurul Aisyah Mansor, Prof. DR. Farhana Mohamad Nasir
		5	MODELING FOOT BIOMETRICS USING SELF-ORGANIZING MAPS	Meriem Ben Saïd
		6	THE ROLE OF FINANCIAL MARKETS IN SHAPING MIXED-USE URBAN DEVELOPMENTS – CASES FROM THE UK AND EUROPE	Dr. Fiona Clarke
		7	POLITICAL COMMUNICATION, CITIZEN PERCEPTIONS AND PARTICIPATION IN BANGKOK METROPOLITAN REGION	Nattapong Wichai
		8	URBAN EVOLUTION OF MEDITERRANEAN CITIES IN THE CONTEXT OF CONTEMPORARY GLOBALIZATION	Assis. Prof. DR. Omar Al-Mutairi

BALKAN 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES October 10-12, 2025 SKOPJE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
10 Ekim / Oct 10, 2025 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 9	**Dr. Mariana Costa**	1	EFFECTIVENESS OF DIGITAL TEACHING STRATEGIES FOR ENHANCED STUDENT PERFORMANCE IN TURKISH HIGH SCHOOLS: A QUANTITATIVE ANALYSIS	Lucas Silva
		2	THE ROLE OF SOCIAL MEDIA IN SHAPING PUBLIC OPINION ON ECONOMIC POLICIES IN BRAZIL: A CONTENT ANALYSIS OF LEADING NEWSPAPERS	Dr. Mariana Costa
		3	IMPACT OF FOREIGN DIRECT INVESTMENT ON REGIONAL DEVELOPMENT IN VIETNAM: AN EMPIRICAL STUDY	PHD Nguyen Thi Hoa
		4	JAPANESE INVESTMENT TRENDS IN SOUTHEAST ASIA: ECONOMIC AND STRATEGIC IMPLICATIONS	Takashi Nakamura
		5	CLIMATE CHANGE AND WATER-ENERGY-FOOD SECURITY NEXUS IN SOUTH AFRICA: A SYSTEMATIC REVIEW OF POLICY RESPONSES	Dr. Thabo Mokoena
		6	ENVIRONMENTAL IMPACT ASSESSMENT OF BIOFERTILIZER PRODUCTION USING WASTEWATER IN VIETNAM	Tran Van Minh
		7	FINANCIAL BURDEN AND SYMPTOM PREVALENCE OF POLYCYSTIC OVARY SYNDROME IN RURAL BANGLADESH: A CASE STUDY	Fatima Rahman Dr. Ayesha Siddiqui
		8		

BALKAN 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
October 10-12, 2025
SKOPJE

YÜZYÜZE

11 Ekim / Oct 11, 2025 / 10:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	**Prof. Dr. Hande ŞAHİN**	1	HEYBELİADA RUHBAN OKULUNA TARİHİ BİR BAKIŞ	Doç. Dr. Evrim ŞENCAN
		2	AIN PRAYERS IN MACEDONİA AND ANATOLIA IN THE CONTEXT OF MYTHICAL VALUES	Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Duvarcı
		3	REFLECTIONS OF THE ASSASSINAIONS IN LAUSANNE IN THE MEDIA	Dr. Emine Kısıklı
		4	A Personalized and Psychologically-Oriented Approach in Language Learning: The Esmer Method	Esmer Tonka Toprak Şahan Abdülkadir Geylani Şahan
		5	OSMANLI DEVLETİ'NİN BALKANLARDAN ÇEKİLİŞİ	Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Sedat Erkan
		6	IN THE WITNESS OF GEOGRAPHY: THE QUR'AN AND THE SCIENCE OF QIRA'AT FROM AL-ANDALUS TO THE BALKANS	Yüksek Lisans Öğrencisi Hatice Kabasakal
		7	EXPLICIT VOCABULARY INSTRUCTION IN AN ENGLISH AS A FOREIGN LANGUAGE (EFL) CONTEXT	Asst. Prof. Dr. Mustafa SARIOĞLU
		8	LANGUAGE, TRANSLATION, AND POWER RELATIONS	Assistant Prof. MURAT BAYRAK

15 DK. ARA

	Prof. Dr. Hande ŞAHİN	9	THE EFFECT OF DIGITAL TRANSFORMATION ON SUSTAINABLE PERFORMANCE	Assoc. Prof. Dr. Serhat ERAT Assoc. Prof. Dr. Hulya TURKCAN Prof. Dr. Salih Zeki IMAMOGLU Prof. Dr. Huseyin INCE
		10	AN ANALYSIS OF INDIANA JONES MOVIES AS A MODERN TALE THROUGH JUNG'S ARCHETYPES	Assc. Prof. Emre Ahmet Seçmen
		11	ÇOCUK GELİŞİMİ BÖLÜMÜ ÖĞRENCİLERİNİN SOSYAL MEDYA BAĞIMLILIK DÜZEYLERİ İLE BEDEN MEMNUNİYETLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ	Prof. Dr. AYGEN ÇAKMAK Dr. Öğr. Üyesi NURAY ÖZTÜRK Dr. Öğr. Üyesi Ezgi AKINCI DEMİRBAŞ
		12	SOSYAL HİZMET BÖLÜMÜ ÖĞRENCİLERİNİN YAŞLILIK ALANINA YÖNELİK YETKİNLİKLERİNİN İNCELENMESİ	Prof. Dr. Hande ŞAHİN Prof. Dr. Sibel ERKAL
		13	EMEĞİ GÖRÜNÜR KILMAK: İŞLETMEYE GİRİŞ DERSİ İÇİN EMEK TEMELLİ ALTERNATİF BİR ÇERÇEVE	Öğretim Görevlisi, YELDA ALTUNAL GÜRGEN
		14	PLATFORM KAPİTALİZMİ: E-TİCARETİN MARKSİST EKOLOJİ VE KÜÇÜLME PERSPEKTİFLERİ ÜZERİNDEN ELEŞTİRİSİ	Öğretim Görevlisi, DERYA İNCE

BALKAN 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES October 10-12, 2025 SKOPJE **YÜZYÜZE**				
11 Ekim / Oct 11, 2025 / 14:00 – 16:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	**Prof. Dr. Nurhan KESKİN**	1	FARKLI BİLYE MALZEMELERİNİN AISI 304 ÜZERİNDEKİ SÜRTÜNME VE AŞINMA DAVRANIŞINA ETKİSİ	Dr. Öğr. Üyesi, MAHMUT ÇELİK Doç. Dr. EMİNE ŞİRİN
		2	DEPREM SONRASI KALICI KONUTLARIN YER SEÇİMİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ: DİYARBAKIR ÖRNEĞİ	Doç.Dr. AHMET KOÇ Doç.Dr. CANAN KOÇ
		3	A MICROBIAL SOLUTION TO THE CLIMATE CRISIS: COMPARATIVE GENOME ANALYSES IN METHYLOBACTERIUM INDICUM MODEL FOR THE UTILIZATION OF NEXT-GENERATION C1 SUBSTRATES	Prof. Dr. İhsan YAŞA Dr. Asiye Esra EREN EROĞLU
		4	RECENT ADVANCES IN PHAGE-DERIVED ENZYMES: APPLICATIONS AND EMERGING INNOVATIONS	Dr. Asiye Esra EREN EROĞLU Prof. Dr. İhsan YAŞA
		5	RECENT APPLIED TECHNIQUES FOR MANIPULATING REACTIVE OXYGEN SPECIES (ROS) IN STIGMA SIGNALING TO CONTROL REPRODUCTIVE BARRIERS IN PLANTS	Dr. Volkan EROĞLU
		6	SAMSUN İLİ SÜS BİTKİLERİ YETİŞTİRİLEN ALANLARDAKİ KÖK-UR NEMATODU TÜRLERİ (Meloidogyne spp.)'NİN BELİRLENMESİ	Ziraat Yüksek Mühendisi EMRE YILMAZ Prof. Dr. SEVİLHAN MENNAN
		7	The Impact of Plant Species Selection on Bioclimatic Comfort in Open Green Spaces in Warm Climate Zones	Dr. Öğr. Gör. Sülem ŞENYİĞİT DOĞAN Doç. Dr. Ahmet KOÇ
		8	SOME FUNCTIONAL PROPERTIES OF 'ERCİŞ GRAPE' (Vitis vinifera L.) POMACE	Prof. Dr. Nurhan KESKİN Zir. Müh. Melehat DURMAZ UYGUN

BALKAN 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES SKOPJE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Ekim / Oct 12, 2025 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	**Assoc. Prof. Dr. Süleyman BALCI**	1	ROLE OF EMOTIONAL INTELLIGENCE, PSYCHOLOGICAL WELL-BEING AND LIFE SATISFACTION LEVELS OF ADULT INDIVIDUALS	Counselor Elif BEŞPINAR Assoc. Prof. Dr. Süleyman BALCI
		2	ROMANTIC BELIEFS, EMOTIONAL JEALOUSY, AND RELATIONSHIP SATISFACTION IN MARRIED INDIVIDUALS	Counselor Ayşegül DEMİRHAN Assoc. Prof. Dr. Süleyman BALCI
		3	KADINA YÖNELİK ŞİDDET OLAYLARININ KIZ ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN ROMANTİK İLİŞKİLERE YÖNELİK ALGILARINA ETKİSİ	Psikolog Ayşe UGAN Psikolog Hatice CEYLAN Dr. Öğr. Üyesi Esra ÇEBİ
		4	ROMANTİK İLİŞKİLERDE ETKİLİ İLETİŞİM VE SORUN ÇÖZME ÜZERİNE EYLEM ARAŞTIRMA	Yüksek Lisans Öğrencisi Ayşe YILMAZ Prof. Dr. Sevda ASLAN MUCUR
		5	BELLEK KAVRAMININ MECAZLAR YOLUYLA İNCELENMESİ	Yüksek Lisans Öğrencisi Zehragül GÜNER Prof. Dr. Sevda ASLAN MUCUR
		6	EVLİLİK VE BOŞANMA KAVRAMLARININ MECAZLAR YOLUYLA İNCELENMESİ	Yüksek Lisans Öğrencisi Zehragül GÜNER Prof. Dr. Sevda ASLAN MUCUR
		7	AN ANALYSIS OF THE ROLE OF ACADEMIC AND PERSONAL LIFE IN THE EDUCATIONAL PROCESSES OF INDIVIDUALS RECEIVING UNDERGRADUATE AND GRADUATE LEVEL EDUCATION	Onur ALTUN Prof. Dr. Sevda ASLAN MUCUR
		8	THE ROLE OF SELF-ESTEEM, SELF-COMPASSION, AND GENDER IN PSYCHOLOGICAL SUSTAINABILITY	Prof. Dr., FERZAN CURUN DEFNE GÖKALP

BALKAN 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES October 10-12, 2025 SKOPJE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Ekim / Oct 12, 2025 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	**Arş. Gör. Dr. Munise Hayrun Sağlam**	1	SOSYAL PAZARLAMA ARACI OLARAK SPONSORLUKLARIN KURUM İMAJINA ETKİLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME	Araştırma Görevlisi, OSMAN TOSUN
		2	DİJİTAL YETERLİLİK, BİLGİ PAYLAŞIMI VE YARATICILIK ARASINDAKİ İLİŞKİ	Doç. Dr. Serhat ERAT Araş. Gör. Eda Dilara AYBER Prof. Dr. Salih Zeki İMAMOĞLU Prof. Dr. Hüseyin İNCE
		3	ATTITUDES TOWARDS GREEN MARKETING MIX IMPLEMENTATION CULTURE	Dr. Candan ÖZGÜN AYAR Prof. Dr. Murat Selim SELVİ
		4	ATTITUDES TOWARDS GREEN MARKETING ISSUES	Dr. Candan ÖZGÜN AYAR Prof. Dr. Murat Selim SELVİ
		5	THE IMPACT OF MANAGEMENT INFORMATİON SYSTEMS ON PERFORMANCE MEASUREMENT PROCESSES İN BUSİNESSES	Fırat EROĞLU
		6	GESTALT İÇERİKLİ REKLAM MESAJLARININ TÜKETİCİ–MARKA ETKİLEŞİMİNE ETKİSİ	Arş. Gör. Dr. Munise Hayrun Sağlam
		7	THE IMPACT OF ENVIRONMENTAL CHANGES ON STOCK MARKET PERFORMANCE: A CROSS-COUNTRY STUDY OF ENVIRONMENTAL, SOCIAL AND GOVERNANCE, INFLATION RATES, GROSS DOMESTIC PRODUCT, AND INTEREST RATES.	Mehdi Seraj NEWTURN NGWENYA

BALKAN 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES October 10-12, 2025 SKOPJE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Ekim / Oct 12, 2025 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	**Prof. Dr. Selahattin BARDAK**	1	ON INTEGRAL EXTENSION OF OPERATORS WHICH PRESERVE CERTAIN FUNCTIONS	Doç. Dr. Didem AYDIN ARI
		2	APPROXIMATION RESULTS OF GENERALIZED BERNSTEIN CHLODOWSKY OPERATORS	Doç. Dr. DİDEM AYDIN ARI Doç. Dr. BAŞAR YILMAZ
		3	THEORETICAL AND NUMERICAL RESULTS FOR A MULTI SPECIES CHEMOTAXIS MODEL	Dr. Öğr. Üyesi HALİL İBRAHİM KURT
		4	A Hyperparameter Optimization With Reinforcement Optimizer Algorithm (PRO) on Fashion-MNIST Classification	Assoc. Prof. Dr. Emine BAŞ
		5	Osprey Optimization Algorithm (OOA) For Wireless Sensor Network (WSN) Coverage Optimization	Assoc. Prof. Dr. Emine BAŞ
		6	PREDICTION OF THE RISK STATUS IN PREGNANCY USING ARTIFICIAL AFTERIMAGE ALGORITHM	Dr. Öğr. Üyesi, Murat DEMİR
		7	DETECTING THE MOST COMMON PROBLEMS IN ONLINE MARKET SHOPPING USING WEB MINING METHOD	Prof. Dr. Selahattin BARDAK Prof. Dr. Kinyas POLAT
		8	EVALUATION OF COMMENTS ABOUT SHOE PRODUCT RETURNS IN ONLINE SHOPPING USING WEB MINING AND SENTIMENT ANALYSIS	Prof. Dr. Kinyas POLAT Prof. Dr. Selahattin BARDAK

BALKAN 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES October 10-12, 2025 SKOPJE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Ekim / Oct 12, 2025 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	**Prof. Dr. Kinyas POLAT**	1	MACHINE LEARNING-BASED CLASSIFICATION OF CRYSTAL TYPES	Prof.Dr.Kinyas POLAT Prof.Dr.Selahattin BARDAK
		2	CLASSIFICATION OF CHRONIC KIDNEY DISEASE DATASET BY MACHINE LEARNING	Prof.Dr.Selahattin BARDAK Prof.Dr.Kinyas POLAT
		3	INCREASING ENERGY EFFICIENCY WITH ARM-BASED PROCESSORS USING ESP32 AND PZEM	OGÜN GÖNEN MOHAMMAD RUHUL AMIN BHUIYAN HAYATİ MAMUR
		4	INTELLIGENT REFRIGERATOR CONTROL BASED ON COOLING CYCLE OPTIMIZATION	OGÜN GÖNEN YİĞİT ALOĞLU MOHAMMAD RUHUL AMIN BHUIYAN HAYATİ MAMUR
		5	PIDFFD 2 F CONTROLLER DESIGN USING SPIDER WASP OPTIMIZATION FOR FUNCTIONAL ELECTRICAL STIMULATION SYSTEMS	Asist. Prof. Dr. Hasan BAŞAK
		6	GaN GÜÇ ELEKTRONIĞI YARIILETKENIN YÜK TAŞIYICI YOĞUNLUĞUNUN SICAKLIĞA GÖRE DEĞIŞMESININ FERMI-DIRAC YAKLAŞIMINA GÖRE INCELENMESI	Doç. Dr. Zafer DOĞAN Tural MEHMETOĞLU
		7	İDEAL FERMI SERBEST ELEKTRON SISTEMININ TERMODINAMIK PARAMETERELININ KUANTUM İSTATİSTİKSEL FİZİK ÇERÇEVESİNDE İNCELENMESİ	Doç. Dr. Zafer DOĞAN Tural MEHMETOĞLU

BALKAN 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES October 10-12, 2025 SKOPJE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Ekim / Oct 12, 2025 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	**Prof. Dr. Hülya ÇİÇEK**	1	ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN MEDICINE: CURRENT TRENDS AND FUTURE PERSPECTIVES	Prof. Dr. Hülya ÇİÇEK
		2	STRATEGIES FOR INTEGRATION AND SUSTAINABILITY IN TRANSFORMING HEALTHCARE SYSTEMS	Prof. Dr. Hülya ÇİÇEK
		3	KURBAN BAYRAMI SÜRESİNCE ACİL SERVİSE YAPILAN BAŞVURULARIN KLİNİK ÖZELLİKLERİ VE DAĞILIMI	Dr.Öğr.Üyesi Ramazan KIYAK Dr.Öğr.Üyesi Meliha FINDIK Doç.Dr.Bahadır ÇAĞLAR Doç.Dr.Süha SERİN
		4	KURKUMİN VE NÖRODEJENERATİF HASTALIKLAR	Dr. Dyt., Meliha ÇAVDAR
		5	MAGNEZYUM VE UYKU BOZUKLUKLARI	Dr. Dyt., Meliha ÇAVDAR
		6	EXAMINING THE RELATIONSHIP BETWEEN NURSES' INTERCULTURAL SENSITIVITY LEVELS AND THEIR ATTITUDES TOWARDS CHILDREN'S RIGHTS	Doç. Dr., BEYZA ERKOÇ Hemşire DERYA YİĞİT
		7	PALLIATIVE CARE and SOCIAL WORK	Doç. Dr., BEYZA ERKOÇ
		8	EVALUATION OF FOSFOMYCIN SUSCEPTIBILITY OF ESCHERICHIA COLI STRAINS ISOLATED FROM URINE CULTURES IN A UNIVERSITY HOSPITAL: A TWO-YEAR FOLLOW-UP	Asst. Prof., İpek KOÇER

BALKAN 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES October 10-12, 2025 SKOPJE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Ekim / Oct 12, 2025 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	**Assis. Prof. Dr. Maryam Rafsanjani**	1	PERFORMANCE ENHANCEMENT OF MEMBRANE DİSTİLLATİON PROCESS İN FRUİT JUİCE CONCENTRATİON BY MEMBRANE SURFACE MODİFİCATİON	Samir K. Deshmukh, Dr. Mayur M. Tajane
		2	PRODUCTİON OF APRİCOT VİNEGAR USİNG AN ISOLATED ACETOBACTER STRAİN FROM IRANİAN APRİCOT	Keivan Beheshti Maal, Rasoul Shafiei, Noushin Kabiri
		3	EFFECT OF FERMENTATİON TİME ON XANTHAN GUM PRODUCTİON FROM SUGAR BEET MOLASSES	Marzieh Moosavi- Nasab, Safoora Pashangeh, Assis. Prof. Dr. Maryam Rafsanjani
		4	UTİLİZATİON JUİCE WASTES AS CORN REPLACEMENT İN THE BROİLER DİET	Yose Rizal, Maria Endo Mahata, Mira Andriani, Guoyao Wu
		5	SURVEY OF IMPACT OF PRODUCTİON AND ADOPTİON OF NANOCROPS ON FOOD SECURİTY	Sahar Dehyouri, Seyed Jamal Farajollah Hosseini
		6	SOUS VİDE PACKAGİNG TECHNOLOGY APPLİCATİON FOR SALAD WİTH MEAT İN MAYONNAİSE SHELF LİFE EXTENSİON	Vita Levkane, Sandra Muizniece-Brasava, Lija Dukalska
		7	INVESTİGATİON OF PHYSİCOCHEMİCAL PROPERTİES OF THE BACTERİAL CELLULOSE PRODUCED BY GLUCONACETOBACTER XYLİNUS FROM DATE SYRUP	Marzieh Moosavi-Nasab, Ali R. Yousefi

BALKAN 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES October 10-12, 2025 SKOPJE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Ekim / Oct 12, 2025 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	**Dr. Yasuyuki Konishi,**	1	COMPARISON OF PHYSICO-CHEMICAL PROPERTIES AND FATTY ACID COMPOSTION OF ELATERIOSPERMUM TAPOS (BUAH PERAH), PALM OIL AND SOYBEAN OIL	Siti Hamidah, Lee Nian Yian, Azizi Mohd
		2	PHYSICAL PROPERTIES AND STABILITY OF EMULSIONS AS AFFECTED BY NATIVE AND MODIFIED YAM STARCHES	Nor Hayati Ibrahim, Shamini Nair Achudan
		3	OPTIMIZATION OF EXTRACTION OF PHENOLIC COMPOUNDS FROM AVICENNIA MARINA (FORSSK.)VIERH USING RESPONSE SURFACE METHODOLOGY	V.Bharathi, Jamila Patterson, R.Rajendiran
		4	CHEMICAL AND BIOLOGICAL PROPERTIES OF LOCAL COWPEA SEED PROTEIN GROWN IN GIZAN REGION	Assoc. Prof. Abdelatief S. H. El-Jasser
		5	INTERACTION EFFECT OF DGAT1 AND COMPOSITE GENOTYPE OF BETA-KAPPA CASEIN ON ECONOMIC MILK PRODUCTION TRAITS IN CROSSBRED HOLSTEIN	A. Molee, N. Duanghaklang, P. Mernkrathoke
		6	REVEA LING CASEIN MICELLE DISPERSION UNDER VARIOUS RANGES OF NACL: EVOLUTION OF PARTICLES SIZE AND STRUCTURE	Raza Hussain, Claire Gaiani, Joël Scher
		7	PROCESS DEVELOPMENT OF SAFE AND READY-TO-EAT RAW OYSTER MEAT BY IRRADIATION TECHNOLOGY	Pattama Ratana-Arporn, Pongtep Wilaipun

BALKAN 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES October 10-12, 2025 SKOPJE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Ekim / Oct 12, 2025 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	**Assis. Prof. Dr. Paula Ferreira,**	1	USING ISM TO IDENTIFY THE INTERRELATIONSHIPS AMONG CRITERIA FOR KNOWLEDGE MANAGEMENT WITHIN MALAYSIAN ORGANIZATIONS	Phd .Reza Sigari Tabrizi, Dr. Yeap Peik Foong, Nazli Ebrahimi
		2	EXPLORING THE IMPACT OF MARKET BETA ON ASSET PRICING: FINDINGS FROM THE ROMANIAN STOCK MARKET	Ioan Popa, Radu Lupu, Cristiana Tudor
		3	ASSESSING AN OFFSHORE WIND POWER PROJECT: ECONOMIC, STRATEGIC, AND ENVIRONMENTAL ASSESSMENT	Assis. Prof. Dr. Paula Ferreira, Filipa Vieira
		4	APPLICATION OF TOPSIS APPROACH TO SOLVE SUPPLIER SELECTION ISSUES	Dr. Omid Jadidi, Assis. Prof. Dr. Fatemeh Firouzi, Enzo Bagliery
		5	CORE PRINCIPLES OF THEORY OF CONSTRAINTS: AN UP-AND-COMING PHILOSOPHY	Ajay Gupta, Arvind Bhardwaj, Arun Kanda
		6	FRAMEWORK FOR POLICY MANAGEMENT IN ENTERPRISE POLICIES ADMINISTRATION	Dahir A. Ga'al, Wardah Zainal Abidin
		7	OPTIMIZING CUSTOMER RELATIONSHIPS THROUGH SOCIAL NETWORK MANAGEMENT	Assis. Prof. Dr. Srisawas Siriporn, Assis. Prof. Dr. Rotchanakitumnuai Siriluck
		8	STRATEGIES FOR DETERMINING THE IDEAL ASSET STRUCTURE FOR A COMMERCIAL BANK	Dr. Svetlana Saksonova

BALKAN 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES October 10-12, 2025 SKOPJE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Ekim / Oct 12, 2025 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	**Assoc. Prof. Dr. Michael Lissack**	1	WHEN ELUCIDATIONS "INDUCE" MISTAKES: AN EXAMINATION OF DEPICTIONS AND COMPRESSSIONS	Assoc. Prof. Dr. Michael Lissack
		2	IMPLEMENTATION OF MICROSOFT TECHNOLOGIES IN COURSEWORK – AN INSTANCE STUDY	Lilac Al Safadi, Rana Abu Nafesa, Regina Garcia
		3	CYBERSPACE: A NOVEL MEDIUM TO ADVANCE TRADITIONAL DANCES IN INDONESIA PERSIAN BAZAARS: THE DEMONSTRATION OF STABLE IDEAS	Dr. Maria Satya Rani, Fandy Tjiptono, Suyoto
		4	ELEMENTS INFLUENCING ECOLOGICAL MANAGEMENT PRACTICES AMONG HOTELS IN MALAYSIA	Dr. Aida Amirazodi
		5	RESILIENT HUMAN RIGHTS GOVERNANCE: FORMULATING INTERNATIONAL STANDARDS	Zaiton Samdin, Kasimu Abdu Bakori, Hamimah Hassan
		6	DETERMINANTS FOR TRIUMPH IN EXPATRIATION OF MALAYSIAN INTERNATIONAL CORPORATIONS	Helen P. Greatrex

BALKAN 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES October 10-12, 2025 SKOPJE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Ekim / Oct 12, 2025 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	**Dr. Miloš Šeda**	1	OPTIMIZING OF GAS CONSUMPTION IN GAS-BURNER SPACE HEATER	Dr. Saead Negahdari, Davood Jalali Vahid
		2	DEVELOPMENT OF AUTOMATIC GUIDED MOBILE ROBOT USING MAGNETIC POSITION METER	Geun-Mo Kim, Young-Jae Ryoo
		3	A SUPERVISORY SCHEME FOR STEP-WISE SAFE SWITCHING CONTROLLERS	Fotis N. Koumboulis, Maria P. Tzamtzi
		4	GEOMETRY DESIGN SUPPORTED BY MINIMIZING AND VISUALIZING COLLISION IN DYNAMIC PACKING	Johan Segeborn, Johan S. Carlson, Robert Bohlin, Rikard Söderberg
		5	FLEXIBLE HEURISTICS FOR PROJECT SCHEDULING WITH LIMITED RESOURCES	Dr. Miloš Šeda
		6	CLASSIC AND HEURISTIC APPROACHES IN ROBOT MOTION PLANNING A CHRONOLOGICAL REVIEW	Ellips Masehian, Davoud Sedighizadeh
		7	STABILIZER FILLET WELD STRENGTH UNDER MULTIAXIAL LOADING (EFFECT OF FORCE, SIZE AND RESIDUAL STRESS)	Iman Hadipour, Javad Marzbanrad
		8	INTELLIGENT ABS FUZZY CONTROLLER FOR DIVERSE ROADSURFACES	Dr. Roozbeh Keshmiri, Alireza Mohamad Shahri

BALKAN 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES October 10-12, 2025 SKOPJE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Ekim / Oct 12, 2025 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	**Prof. Dr. Halit BOZ**	1	MOLLA FENÂRÎ'S THEOLOGICAL APPROACHES AT THE CROSSROADS OF REASON AND WISDOM -THEIR IMPACT ON THE BALKAN MUSLIM INTELLECTUAL WORLD-	Dr. Öğr. Üy., Aslı Menekşe
		2	İSLAM AİLE HUKUKUNDA ÇOCUĞUN BAKIM VE EĞİTİMİ AÇISINDAN EBEVEYNİN ROLÜ	Doç. Dr. TAHA YILMAZ
		3	İSLAM HUKUKU BAĞLAMINDA ET-TEVBE SURESİ YETMİŞ ÜÇÜNCÜ AYET-İ KERİMESİNDE GEÇEN "EY PEYGAMBER! KÂFİRLERLE VE MÜNAFIKLIKLARLA CİHAT ET" SÖYLEMİN DEĞERLENDİRİLMESİ	Doç. Dr. TAHA YILMAZ
		4	İ'RABIN TEFSİRE ETKİSİ: NAHİV FARKLILIKLARININ ANLAM YORUMUNA KATKISI	Prof. Dr. Halit BOZ Dr. Öğr. Üyesi Abdulhalim ABDULLAH
		5	KUR'AN'DA LAFZÎ VE MÂNÂÎ TEKRARLARIN BELÂGAT AÇISINDAN YORUMU	Prof. Dr. Halit BOZ Dr. Öğr. Üyesi Abdulhalim ABDULLAH
		6	COPING EXPERIENCES OF HIGH SCHOOL RELIGIOUS CULTURE AND ETHICS COURSE TEACHERS WITH STUDENTS' INQUIRING QUESTIONS: THE BAYBURT CASE	Melek USLU Assoc. Prof. Dr. Behram HASANOV

BALKAN 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES October 10-12, 2025 SKOPJE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Ekim / Oct 12, 2025 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	**Doç. Dr. Yasemin BAKİ**	1	AN INTERDISCIPLINARY AND NARRATIVE-BASED PRACTICE IN INITIAL TEACHER EDUCATION: "PAST" ETWINNING PROJECT	Dr. HAMİDE KILIÇ SİBEL YALI
		2	A Study on the Application of Classroom Observation Technique in Qualitative Research	Dr. HAMİDE KILIÇ Doç. Dr. İBRAHİM TURAN Doç. Dr. YAKUP AYAYDIN
		3	RESEARCH TRENDS ON THE BIBLIOTHERAPY METHOD	Doç. Dr. Yasemin BAKİ
		4	RESEARCH TRENDS ON CREATIVE READING	Doç. Dr. Yasemin BAKİ
		5	TÜRKİYE VE AVUSTRALYA EĞİTİM SİSTEMLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI	Yüksek Lisans Öğrencisi, Eda DENİZ Prof. Dr. Mustafa YILMAZLAR
		6	SCHOOL ADMINISTRATORS' PERCEPTIONS ON THE DISASTER MANAGEMENT PROCESS	Uzman Öğretmen, HATİCE DENLER TAŞDELEN Doç. Dr., MUSTAFA POLAT
		7	INSTITUTIONAL DISCOURSE IN EDUCATION: AN EXAMINATION OF THE VISION AND MISSION OF SCHOOLS IN TURKEY	Yüksek Lisans Öğrencisi, ERCAN AKSOY Doç. Dr., MUSTAFA POLAT
		8	YARATICI SANAT ETKİNLİKLERİNE YÖNELİK DÖRDÜNCÜ SINIF ÖĞRENCİLERİNİN GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ	Samiye KÜÇÜK Doç. Dr. İdris AKTAŞ Prof. Dr. Önder İDİL
		9	İLKOKUL DÖRDÜNCÜ SINIF ÖĞRENCİLERİNİN UZAMSAL AKIL YÜRÜTME BECERİLERİNİN İNCELENMESİ	Samiye KÜÇÜK Doç. Dr. İdris AKTAŞ Prof. Dr. Önder İDİL
		10	ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÖĞRENCİLERİN UYGULAMA OKULU İKİNCİ KADEME VE ÜÇÜNCÜ KADEMEYE GEÇİŞ SÜRECİNDE YAŞADIKLARI GÜÇLÜKLER HAKKINDA ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	Doç. Dr. Ş. Şenay İLİK Çiğdem BİLGİN Hatice HORASANLI
		11	ORTA OKULDAN LİSE KADEMESİNE GEÇİŞTE KAYNAŞTIRMA ÖĞRENCİLERİNİN ÖĞRETMENLERİNİN YAŞADIKLARI ZORLUKLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ	Doç. Dr. Ş. Şenay İLİK Berfin OĞUZ KOCA

BALKAN 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES October 10-12, 2025 SKOPJE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Ekim / Oct 12, 2025 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	**Prof. Dr. Nazife Erarslan**	1	USING SUSTAINABLE CEMENT FOR DEEP SOIL MIXING (DSM) SOIL IMPROVEMENT: A CRITICAL REVIEW AND FUTURE DIRECTIONS	Postgrad student İsmet Göğüş Prof. Dr. Nazife Erarslan
		2	ENHANCING SOIL PROPERTIES WITH COLLOIDAL SILICA AND SUSTAINABLE CEMENT FOR IMPROVED SOIL STABILIZATION	Prof. Dr. Nazife Erarslan
		3	A NUMERICAL INVESTIGATION OF THERMOMECHANICAL BEHAVIOR AND COHESIVE DAMAGE MECHANISMS IN GEOMATERIALS	Prof. Dr. Nazife Erarslan
		4	AI-DRIVEN SOIL LIQUEFACTION ASSESSMENT WITH A NATURAL LANGUAGE INTERFACE	MUHAMMED FATİH AYSAN PROF. DR. NAZİFE ERARSLAN DOĞAN
		5	OPTIMIZATION OF SOIL PARAMETERS TO MAXIMIZE THE BEARING CAPACITY OF CLAY SOILS USING THE TAGUCHI METHOD	Dr.Ayşe Bengü Sünbül Güner Prof.Dr.Ercan Özgan
		6	OPTIMIZATION OF SOIL PARAMETERS THAT MINIMIZE THE SETTLEMENT CAPACITY OF CLAY SOILS USING THE TAGUCHI METHOD	Dr.Ayşe Bengü Sünbül Güner Prof.Dr.Ercan Özgan

BALKAN 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES October 10-12, 2025 SKOPJE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Ekim / Oct 12, 2025 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	**Dr. Öğr. Üyesi MEHTAP YALÇINKAYA No:1**	1	DYNAMIC AND MECHANICAL PROPERTIES OF CARBON, BASALT AND GLASS FİBER LAMINATED COMPOSITES: A COMPARATIVE ANALYSIS	Asst. Prof. Muhammet Raci AYDIN
		2	EKLEMELİ İMALAT YÖNTEMİYLE ÜRETİLEN Ti6AL4V ALAŞIMINDA ISIL İŞLEMİN MEKANİK ÖZELLİKLERE ETKİSİ	Hayriye ERTEK EMRE
		3	OPTIMIZATION OF DISHWASHER WASHING PERFORMANCE WITH A NEXT-GENERATION FILTRATION APPROACH	E&P Test Uzmanı, Onur TURHAN Patent ve Teşvik Uzmanı, Sinem PALA
		4	A SCIENTIFIC AND ANALYTICAL STUDY ON CZTS SOLAR CELLS PREPARED BY THE PLD TECHNIQUE	Yousef Adwan Associate Prof.Dr. Serap YİĞİT GEZGİN Prof.Dr. Hamdi Şükür KILIÇ
		5	COMPARATIVE STUDY OF EFFECTIVE ATOMIC NUMBER (Z_{eff}) AND FAST NEUTRON ATTENUATION PROPERTIES OF WO_3 CONTAINING MINERALS	Dr. Öğr. Üyesi MEHTAP YALÇINKAYA
		6	MEKANİK KİLİTLEME YÖNTEMİ KULLANILARAK ÇELİK VE BAKIR MALZEME ÇİFTİNİN KÜRESEL KANALLI BAĞLANTI TASARIMINDA BOĞAZ MESAFESİNİN MUKAVEMET ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN İNCELENMESİ	Dr.Öğr.Üyesi, ARSLAN KAPTAN

BALKAN 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES October 10-12, 2025 SKOPJE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Ekim / Oct 12, 2025 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	**Assoc. Prof. Dr. Seher DIRICAN**	1	EVALUATION OF OTOLITH MASS ASYMMETRY IN PONTIC SHAD (Alosa immaculata) SPECIMENS COLLECTED FROM DIFFERENT REGIONS OF THE BLACK SEA	SUDENAZ GÜDÜL ASSOCIATE PROFESSOR SEMRA SAYGIN
		2	CASPIAN SEA-DERIVED MICROBACTERIUM AND MICROCOCCUS ISOLATES: ANTIOXIDANT AND ANTIMICROBIAL POTENTIAL	ESRA KIZILDEMİR ASSISTANT PROFESSOR HAYRETTİN SAYGIN
		3	EXPLORING THE POTENTIAL FOR ALGAE AND THEIR ANTIMICROBIAL EFFECTS	Assoc. Prof. Dr. Seher DIRICAN
		4	AQUACULTURE AND PROBIOTICS: A PATHWAY TO SUSTAINABLE DEVELOPMENT	Assoc. Prof. Dr. Seher DIRICAN
		5	IN SILICO MODELING BIOLOGICAL EVALUATION OF SERIES SULFONATE DERIVATIVES AS POTENTIAL ANTI-ACETYLCHOLINESTERASE AND ANTI-BUTYRYLCHOLINESTERASE AGENTS	Fuat Yetişsin, Adem Korkmaz

BALKAN 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES October 10-12, 2025 SKOPJE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Ekim / Oct 12, 2025 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	**Assoc. Prof. Dr. Giulia Romano**	1	BIOCONTROL POTENTIAL OF ESSENTIAL OIL FORMULATIONS AGAINST TILAPIA (OREOCHROMIS NILOTICUS) AND ASSOCIATED STORAGE PESTS	Dr. Kwame O. Mensah
		2	IMMUNOGENIC RESPONSE OF OUTER MEMBRANE PROTEINS OF *VIBRIO PARAHAEMOLYTICUS* ON GROUPER (*EPINEPHELUS FUSCOGUTTATUS*)	Liang Wei Chen
		3	CHARACTERIZATION AND ENHANCED PRODUCTION OF CELLULASE ENZYMES FROM ENDOPHYTIC FUNGI ISOLATED IN TROPICAL FORESTS	Maria Fernanda López, Diego Rafael Oliveira,
		4	SOMATIC EMBRYOGENESIS FROM LEAF AND NODE EXPLANTS OF BLUE DAISY (*FELICIA AMELLOIDES*)	Anoma Perera Wijesinghe
		5	STRUCTURAL INSIGHTS INTO THE RESISTANCE OF *CAMPYLOBACTER JEJUNI* CHAPERONE PROTEINS TO ANTIMICROBIAL PEPTIDES	Dr. Sadia Rahman,
		6	MICROBIAL COMMUNITY STRUCTURE OF AMMONIA-OXIDIZING ARCHAEA AND BACTERIA IN AEROBIC WASTEWATER BIOREACTORS	Supaporn Kittipong, Nattapol Jirasaku
		7	SYNTHETIC ELASTIN-BASED COATINGS AS A BIOMIMETIC PLATFORM FOR ENHANCED CELL ADHESION	Assoc. Prof. Dr. Giulia Romano
		8	NEW RECORD OF PARASITE-HOST INTERACTIONS OF *DIPLOSTOMUM SPATHACEUM* IN ZARAFSHAN RIVER (CENTRAL UZBEKISTAN)	Dr. Niloufar Esmailova

BALKAN 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES October 10-12, 2025 SKOPJE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Ekim / Oct 12, 2025 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	**Moses Umiaghe,**	1	ADVANCES IN QUANTUM ALGORITHMS: SECURITY CHALLENGES AND ETHICAL IMPLICATIONS IN THE QUANTUM COMPUTING ERA	John Smith, Fatima Al-Harbi, Omar Khalid
		2	ECO-FRIENDLY ADSORPTION TECHNIQUES FOR WATER POLLUTANT REMOVAL USING NANOCOMPOSITES: SYNTHESIS AND PERFORMANCE OPTIMIZATION	Amira Benali, Dr.Youssef El Fassi
		3	ENHANCING GREEN HYDROGEN PRODUCTION THROUGH BIOMASS GASIFICATION TECHNOLOGIES	Nadia Bouziane, Karim El Mansouri
		4	SPATIAL MODELING OF SOIL EROSION IMPACTS ON WATER REGULATION IN THE HIGH ATLAS REGION	Laila Bensalem, Rachid El Amrani
		5	DEEP LEARNING-BASED TRAFFIC SIGN RECOGNITION UNDER VARIABLE ENVIRONMENTAL CONDITIONS	Ahmed Benali, Yassine El Khatib, Sara Alami
		6	DC BUS VOLTAGE CONTROL AND POWER FACTOR IMPROVEMENT USING BIDIRECTIONAL CONVERTERS	Chinedu Okafor, Amina Yusuf, Emeka Nwosu
		7	OPTIMIZING WIRELESS POWER TRANSFER SYSTEMS FOR INDUSTRIAL APPLICATIONS	Moses Umiaghe, Chika Obi
		8	BRIDGING THE SKILLS GAP IN ELECTRICAL AND ELECTRONICS EDUCATION FOR INDUSTRY READINESS IN RIVERS STATE	Ngozi Eze, Emeka Okeke

BALKAN 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES October 10-12, 2025 SKOPJE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Ekim / Oct 12, 2025 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	**Olufemi Adewale**	1	OPTIMIZATION OF SOLAR ENERGY HARVESTING SYSTEMS USING MONTE CARLO SIMULATIONS	Ahmed El-Sayed, Fatima Hassan, Omar Khalil
		2	REMOTE SENSING-BASED SPATIO-TEMPORAL ANALYSIS OF URBAN EXPANSION IN CASABLANCA (MOROCCO): ENVIRONMENTAL IMPACTS	Nadia Benali, Youssef El-Mahdi
		3	EVALUATION OF GAMMA-RAY AND NEUTRON DISCRIMINATION TECHNIQUES IN SCINTILLATION DETECTORS	John O. Adeyemi, Chinedu Nwosu, Amina Yusuf
		4	MATHEMATICAL MODELING OF OXYGEN TRANSPORT IN HUMAN CIRCULATORY SYSTEM	Chinedu Nwosu, Amina Yusuf
		5	SYNTHESIS AND CHARACTERIZATION OF BAMBOO WOOD NANOFIBERS AND THEIR PHOTODEGRADATION EFFECTS ON DYES	Sara El-Mansouri, Rachid Bennis
		6	EXPERIMENTAL AND PROBABILISTIC STUDY ON THE MECHANICAL PROPERTIES OF 3D-PRINTED CONDUCTIVE POLYMERS	Olufemi Adewale, Kemi Olatunji
		7	ANALYSIS OF LAST-MILE TRANSPORTATION ISSUES FACED BY AIRPORT PASSENGERS IN NIGERIA	Kehinde Azeezat Shodipo, Abdul-Rahman Taiwo Ajala
		8		

BALKAN 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES October 10-12, 2025 SKOPJE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Ekim / Oct 12, 2025 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	**Dr. Laila Hassan**	1	QUANTUM ENTANGLEMENT AND THE EXPANDING COSMOS: A THEORETICAL EXPLORATION	Amit Sharma
		2	MICROWAVE-ASSISTED SYNTHESIS AND ANALYSIS OF CARBON NANOTUBES FROM AGRICULTURAL WASTE	Dr. Laila Hassan
		3	DEVELOPMENT OF MAGNETIC SILICA-CHITOSAN NANOCOMPOSITES FOR EFFICIENT WASTEWATER REMEDIATION	Fatima Yusuf, Ahmed Khan, Sara Malik
		4	ENHANCED ITERATIVE METHODS FOR SOLVING ELLIPTIC PDES: A NOVEL PARAMETRIC APPROACH	Chinedu Okafor, Amina Bello
		5	FIRST-PRINCIPLES COMPUTATIONAL STUDY OF SR-BASED HYDRIDE PEROVSKITES FOR HYDROGEN STORAGE	Yousef Al-Mansouri, Layla Rahimi
		6	THE INTERPLAY OF SPORTS AND POPULAR CULTURE: HISTORICAL PERSPECTIVES AND CONTEMPORARY INSIGHTS	Dr. Reza Farhadi, Assis.Prof. Dr. Neda Karimi
		7	PRE-SERVICE TEACHERS' PERCEPTIONS AND MOTIVATIONS TOWARD AI INTEGRATION IN PHYSICS EDUCATION	Halima Ibrahim, Musa Abdullahi
		8	VIRTUAL LABORATORIES IN SCIENCE EDUCATION: IMPACT ON TEACHERS' USABILITY PERCEPTIONS AND STUDENT SKILL DEVELOPMENT	Amina Bello, Ibrahim Musa

BALKAN 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES October 10-12, 2025 SKOPJE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Ekim / Oct 12, 2025 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	**Dr. Nino Beridze**	1	PSYCHOLOGICAL IMPACT AND PROJECT OUTCOMES: A MODERATED MEDIATION ANALYSIS IN CONSTRUCTION INDUSTRY	Maria Petrova
		2	YOLOv8-BASED AUTOMATED PAVEMENT CRACK IDENTIFICATION USING IMAGE PROCESSING TECHNIQUES	Assoc. Prof. Dr. Sophie JORIO
		3	THERAPEUTIC COUCH DYNAMICS IN MODERN PSYCHOTHERAPY PRACTICES	Andrei Popescu
		4	SUSTAINABLE IRRIGATION METHODS INCORPORATING ANTI-EROSION MEASURES	Dr. Nino Beridze
		5	EXPERIMENTAL INVESTIGATION ON CONCRETE STRENGTH WITH CEMENT PARTIALLY REPLACED BY BLACK CARBON AND TiO2 ADDITIVES	Ravi Kumar
		6	ASSESSING THE IMPACT OF UNREGULATED SOLID WASTE MANAGEMENT IN KADUNA URBAN AREAS	Chinedu Okafor
		7	DESIGN STRATEGIES FOR ENERGY-EFFICIENT HOUSING IN LOW-INCOME COMMUNITIES	Dr. Fatima Abiola
		8		

BALKAN 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES October 10-12, 2025 SKOPJE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Ekim / Oct 12, 2025 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	**K.POOJA**	1	STUDY ON THE MOLECULAR INTERACTIONS OF PYRAZOLINE DERIVATIVES WITH SARS-COV-2 MAIN PROTEASE (Mpro)	Zineb OUAHDI Hassan EL ALAOUI EL ABDALLAOUI Amine ZEROUAL
		2	EFFECTS OF OCTENYL SUCCINIC ANHYDRIDE (OSA) MODIFIED STARCH ON THE RHEOLOGICAL AND PARTICLE SIZE PROPERTIES OF XANTHAN GUM SOLUTIONS	Imene BOULHAIA Abdelkader HADJSADOK Nadji MOULAI-MOSTEFA Ali AOUABED
		3	NUTRACEUTICALS: BRIDGING THE GAP BETWEEN NUTRITION AND MEDICINE	Ana-Lucia BLENDEA Alin CIOBICA Ioan GOTCA Andreea GHERASIM
		4	NANOMATERIAL-ENHANCED TRANSDERMAL DELIVERY SYSTEMS FOR TREATING DERMATOLOGICAL CONDITIONS	Babita GUPTA
		5	A COMPREHENSIVE REVIEW OF HERBAL MEDICINAL DRUGS AND THEIR PHARMACOLOGICAL EFFECTS	K.POOJA
		6	CYTOLOGICAL AND MOLECULAR ANALYSIS OF SPUTUM SAMPLES FROM TUBERCULOSIS SUSPECTS IN WUA SETTLEMENT, NASARAWA STATE	Utume A. WILSON Daramola E. FUNKE James O. ADISA Solomon M. GAMDE
		7	KNOWLEDGE AND RISK FACTORS ASSOCIATED WITH INTRAEPITHELIAL LESIONS AMONG CHILD-BEARING WOMEN IN JOS, NIGERIA	Selji YAKCIT James O. ADISA Solomon M. GAMDE
		8		

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Contents

SOSYAL DARWİNİZM'İN ELEŞTİRİSİ OLARAK MUHTEŞEM GATSBY: ROMAN VE 2013 FİLM UYARLAMASINDA SINIFSAL HİYERARŞİNİN DEŞİFRESİ 1

GAZAP ÜZÜMLERİ ROMANINDA SOSYAL DARWİNİZM: KAPİTALİST SİSTEM ELEŞTİRİSİ VE HAYATTA KALMA MÜCADELESİ 14

TEK EBEVEYNLİ AİLELERDE SOSYAL DESTEK MEKANİZMALARININ ROLÜ VE ÖNEMİ 28

KÜRESEL SAĞLIK KRİZİNİN TEK EBEVEYNLİ AİLELERE YANSIMASI 38

KADINLARIN KÜRESEL GÖÇ SÜRECİNDEKİ ROLÜ VE KARŞILAŞTIKLARI ZORLUKLAR 53

KÜLTÜR TEMELLİ KUZEY MAKEDONYA TÜRKİYE İLİŞKİLERİNİN GENEL DURUMUNUN ANALİZİ 67

BALKAN GÖÇMENLERİNİN ENTEGRASYON SÜRECİNDE PSKOLOJİK EKONOMİK VE TOPLUMSAL ZORLUKLARIN ANALİZİ-AMASYA ÖRNEĞİ 76

TİRE KAZASI MEMURLARININ 1256 (H.) SENESİNİN RABİÜLEVVEL AYINA AİT MAAŞLARININ MUHASEBE KAYITLARI 93

MAMÜRATİL AZİZ İLE TEVAABİNDE BULUNAN VAKIFLARA GELİR SAĞLAYAN MUSAKKAFAT VE MÜSTAGALLATININ KAYITLARI 101

TÜRKİYE'DEKİ EBEVEYNLERİN ÇOCUKLARINA YÖNELİK SATIN ALMA DAVRANIŞLARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA 110

KOSOVA'DA YAYINLANAN TAN GAZETESİNDE İLKOKUL ÇOCUKLARINA YÖNELİK BİR EK: BONCUK 121

AYDINLIK ÜÇLÜ'NÜN ETİK VE VAROLUŞSAL BOYUTU: FELSEFİ DANIŞMANLIK AÇISINDAN BİR DEĞERLENDİRME 135

TÜRKİYE'DE EN ÇOK İZLENEN TV DİZİLERİNDE MESLEKLERİN CİNSİYETE GÖRE KONUMLANDIRILIŞI 142

DEZENFORMASYONA KONU HABERLERİN DÜZELTME GEREKÇELERİ ÜZERİNE BİR ANALİZ 157

TÜRKİYE'DE İDEAL KADIN KURGUSU: TOPLUMSAL NORMLAR, CİNSİYET ROLLERİ VE PSİKOSOSYAL ETKİLER 170

KOZMETİK REKLAMLARINDA İDEALİZE EDİLMİŞ KADIN İMAJI VE TÜKETİCİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: NİTEL BİR ARAŞTIRMA 179

TÜRKİYE'DE 5 YAŞ ALTI ÇOCUK ÖLÜM HIZINI ETKİLEYEN ÇEŞİTLİ FAKTÖRLERİN İNCELENMESİ 192

YEŞİL SOSYAL HİZMET: SORUN ALANLARI VE GÜNCEL TARTIŞMALAR 220

HEMODİYALİZ HASTALARI ve SOSYAL HİZMET 235

TEK EBEVEYNLİ AİLELER 241

OSMANLI DEVLETİ'NDE XIX. YÜZYILIN SON ÇEYREĞİNDE BALKANLARDA İHTİDA HAREKETLERİ 246

الإله ملكبل ودلالاته الرمزية في فن النحت التدمري 260

68 GENÇLİĞİ VE ATATÜRK'ÜN MİRASI: DEVRİMCİ BİR ARAYIŞIN İZİNDE 271

MİLLET-İ SADIKA'DAN AYRILIKÇI HAREKETE: BİR TARİHSEL DÖNÜŞÜM 280

الرمزية الجمالية لأدوات الزينة في فسيفساء فيليبوبوليس 291

B KAZAKİSTAN CUMHURİYETİ HAKKINDA ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİNİN ANALİZİ 306

TÜRKIYE-MISIR İLIŞKILERININ GELECEĞI HAKKINDA ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERI 325

YER TEMELLİ EĞİTİM YAKLAŞIMININ 5. SINIF ÖĞRENCİLERİNİN ÇEVRE OKURYAZARLIĞINA ETKİSİ 343

DÜNYA DİLİ TÜRKÇE SEMPOZYUMLARINDA SUNULAN BİLDİRİLERDE "TÜRKÇENİN YABANCI DİL OLARAK ÖĞRETİMİ" 354

ÖZEL EĞİTİM ÖĞRETMENLERİNİN ZİHİN YETERSİZLİĞİ OLAN ÖĞRENCİLERE SAĞLIK DAVRANIŞLARI VE ÖĞRETİMİNE YÖNELİK GÖRÜŞLERİNİN BELİRLENMESİ 365

ZİHİN YETERSİZLİĞİNDEN ETKİLENEN ÇOCUĞU OLAN EBEVEYNLERİN SAĞLIK DAVRANIŞLARI VE SAĞLIK DAVRANIŞLARININ ÖĞRETİMİNE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİNİN BELİRLENMESİ 380

PIKTES PROJESİ KAPSAMINDA HAZIRLANAN YABANCILARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİ PROGRAMI'NIN YAPI VE İÇERİK ÖZELLİKLERİ 393

AVRUPA VE TÜRKİYE'DE OKULLARDA FİZİKSEL AKTİVİTE POLİTİKALARI VE BEDEN EĞİTİMİ UYGULAMALARININ KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ 411

KÜLTÜREL MİRAS VE TURİZM İLİŞKİSİ ÜZERİNE BİBLİYOGRAFİK BİR ARAŞTIRMA 436

İSKANDİNAV TURİZMİNDE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE DOĞA ODAKLI DENEYİMLERE STRATEJİK BİR BAKIŞ 446

GASTRONOMIC CONSUMPTION IN CULTURAL TOURS: AN EVALUATION OF TOURISTS' FOOD PREFERENCES 462

"TOPRAĞIN TUZU" BELGESELİNDE SALGADO'NUN ESTETİK ANLAYIŞINI ARAMAK 471

WILLIAM EUGENE SMITH FOTOĞRAFLARINDA "MINAMATA" 481

TAKI TASARIMINDA YENİLİKÇİ YAKLAŞIMLAR 490

AVANTGARDE CLOTHING IN FASHION DESIGN 496

METALDE AJUR TEKNİĞİNİN TAKI VE FARKLI ALANLARDAKİ KULLANIMI 502

SULTAN V. MURAD'IN BESTELERİNE DAİR EPİZOTLAR 509

ÇALIŞAN AİLELERE YÖNELİK EBEVEYN İZNİ UYGULAMALARI: AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİ VE TÜRKİYE KARŞILAŞTIRMASI 514

TRANSLATING THE "TURKISH STORY": STRATEGIC NARRATIVES, MORAL AUTHORITY, AND POST-TRUTH POLITICS IN THE AKP ERA 541

LİMİTED ŞİRKETLERDE PAY DEVRİ 568

AB GÖÇ POLİTİKALARINDA GÜVENLİKÇİ YAKLAŞIMLAR VE ALTERNATİF PARADİGMALAR 581

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN RUSYA'YA OLAN ENERJİ BAĞIMLILIĞINA KARŞI YEŞİL DÖNÜŞÜM SEÇENEĞİ 593

DÖVİZ KURU DALGALANMALARININ TÜRKİYE'YE GELEN YABANCI TURİST SAYISINA ETKİSİ: 2021-2025 601

TÜRKİYE'DE TARIMSAL ÜRETİMİN EKONOMİK BÜYÜME VE ENFLASYON İLE İLİŞKİSİ: TÜRKİYE ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA (1980-2024) 608

TÜRKİYE'DE KONUT SAHİPLİĞİ VE KONUT KREDİLERİNİN GELİŞİMİ: 2002–2023 DÖNEMİ İÇİN ULUSLARARASI KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZ 624

DİL ÖĞRENİMİNDE KİŞİSELLEŞTİRİLMİŞ VE PSİKOLOJİK ODAKLI YENİ BİR YAKLAŞIM:ESMER METOD 635

COĞRAFYANIN TANIKLIĞINDA ENDÜLÜS'TEN BALKANLARA KUR'AN-I KERİM VE KIRAAT İLMİ 638

DİJİTAL YETERLİLİK, BİLGİ PAYLAŞIMI VE YARATICILIK ARASINDAKİ İLİŞKİ 649

THE EFFECT OF DIGITAL TRANSFORMATION ON SUSTAINABLE PERFORMANCE 665

MODERN BİR MASAL OLARAK INDIANA JONES FİLMLERİNİN JUNG'UN ARKETİPLERİ ÜZERİNDEN İNCELENMESİ 678

ÇOCUK GELİŞİMİ BÖLÜMÜ ÖĞRENCİLERİNİN SOSYAL MEDYA BAĞIMLILIK DÜZEYLERİ İLE BEDEN MEMNUNİYETLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ 702

SOSYAL HİZMET BÖLÜMÜ ÖĞRENCİLERİNİN YAŞLILIK ALANINA YÖNELİK YETKİNLİKLERİNİN İNCELENMESİ 715

EMEĞİ GÖRÜNÜR KILMAK: İŞLETMEYE GİRİŞ DERSİ İÇİN EMEK TEMELLİ ALTERNATİF BİR ÇERÇEVE ... 726

PLATFORM KAPİTALİZMİ: E-TİCARETİN MARKSİST EKOLOJİ VE KÜÇÜLME PERSPEKTİFLERİ ÜZERİNDEN ELEŞTİRİSİ 738

YETİŞKİN BİREYLERDE PSİKOLOJİK İYİ OLUŞ, YAŞAM DOYUMU VE DUYGUSAL ZEKANIN ROLÜ 749

DUYGUSAL KISKANÇLIK VE ROMANTİK İNANÇLARIN EVLİLERİN İLİŞKİSEL DURUMLARINDAKİ ROLÜ: BİR DERLEME ÇALIŞMASI 763

KADINA YÖNELİK ŞİDDET OLAYLARININ KIZ ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN ROMANTİK İLİŞKİLERE YÖNELİK ALGILARINA ETKİSİ 780

ROMANTİK İLİŞKİLERDE ETKİLİ İLETİŞİM VE SORUN ÇÖZME ÜZERİNE EYLEM ARAŞTIRMASI 789

EVLİLİK VE BOŞANMA KAVRAMLARININ MECAZLAR YOLUYLA İNCELENMESİ 800

BELLEK KAVRAMININ MECAZLAR YOLUYLA İNCELENMESİ 811

LİSANS VE LİSANSÜSTÜ DÜZEYDE EĞİTİM GÖREN BİREYLERİN AKADEMİK VE KİŞİSEL YAŞAMLARININ EĞİTİM SÜREÇLERİNDEKİ ROLÜNÜN İNCELENMESİ 821

YEŞİL PAZARLAMA KARMASI UYGULAMA KÜLTÜRÜNE İLİŞKİN TUTUMLAR 837

YEŞİL PAZARLAMA SORUNLARINA İLİŞKİN TUTUMLAR 850

İŞLETMELERDE YÖNETİM BİLGİ SİSTEMLERİNİN KULLANIMININ PERFORMANS ÖLÇÜM SÜRECİNE ETKİSİ 862

AKIL-NAKİL VE HİKMET KAVŞAĞINDA MOLLA FENÂRÎ'NİN KELAMÎ YAKLAŞIMLARI-BALKAN MÜSLÜMAN ZİHNİYET DÜNYASINA ETKİSİ- 877

İSLAM HUKUKU BAĞLAMINDA ET-TEVBE SURESİ YETMİŞ ÜÇÜNCÜ AYET-İ KERİMESİNDE GEÇEN "EY PEYGAMBER! KÂFİRLERLE VE MÜNAFIKLIKLARLA CİHAT ET" SÖYLEMİN DEĞERLENDİRİLMESİ 886

İSLÂM AİLE HUKUKUNDA ÇOCUĞUN BAKIM VE EĞİTİMİ AÇISINDAN EBEVEYNİN ROLÜ 891

KUR'AN'DA LAFZÎ VE MÂNÂÎ TEKRARLARIN BELÂGAT AÇISINDAN YORUMU 897

İ'RABIN TEFSİRE ETKİSİ: NAHİV FARKLILIKLARININ ANLAM YORUMUNA KATKISI 904

YARATICI OKUMAYA İLİŞKİN ARAŞTIRMA EĞİLİMLERİ 912

TÜRKİYE VE AVUSTRALYA EĞİTİM SİSTEMLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI 925

EĞİTİMDE KURUMSAL SÖYLEM: TÜRKİYE'DEKİ OKULLARIN VİZYON VE MİSYONLARININ İNCELENMESİ 939

OKUL YÖNETİCİLERİNİN AFET YÖNETİM SÜRECİNE YÖNELİK ALGILARI 954

YARATICI SANAT ETKİNLİKLERİNE YÖNELİK DÖRDÜNCÜ SINIF ÖĞRENCİLERİNİN GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ 964

İLKOKUL DÖRDÜNCÜ SINIF ÖĞRENCİLERİNİN UZAMSAL AKIL YÜRÜTME BECERİLERİNİN İNCELENMESİ 974

ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÖĞRENCİLERİN UYGULAMA OKULU İKİNCİ KADEME VE ÜÇÜNCÜ KADEMEYE GEÇİŞ SÜRECİNDE YAŞADIKLARI GÜÇLÜKLER HAKKINDA ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ 983

LİSE KADEMESİNE GEÇİŞTE KAYNAŞTIRMA ÖĞRENCİLERİNİN ÖĞRETMENLERİNİN YAŞADIKLARI ZORLUKLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ 998

SULTAN V. MURAD'IN BESTELERİNE DAİR EPİZOTLAR 1021

BİBLİYOTERAPİ YÖNTEMİNE İLİŞKİN ARAŞTIRMA EĞİLİMLERİ 1028

ÖĞRETMEN EĞİTİMİNDE DİSİPLİNLERARASI VE ANLATI TEMELLİ BİR UYGULAMA: "PAST" ETWINNING PROJESİ 1030

NİTEL ARAŞTIRMALARDA SINIF-İÇİ GÖZLEM TEKNİĞİNİN UYGULANMASINA YÖNELİK ARAŞTIRMA .. 1032

LİSE DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ ÖĞRETMENLERİNİN ÖĞRENCİLERİN SORGULAYICI SORULARIYLA BAŞA ÇIKMA DENEYİMLERİ: BAYBURT ÖRNEĞİ 1034

COPING EXPERIENCES OF HIGH SCHOOL RELIGIOUS CULTURE AND ETHICS COURSE TEACHERS WITH STUDENTS' INQUIRING QUESTIONS: THE BAYBURT CASE 1035

THE IMPACT OF ENVIRONMENTAL CHANGES ON STOCK MARKET PERFORMANCE: A CROSS-COUNTRY STUDY OF ENVIRONMENTAL, SOCIAL AND GOVERNANCE, INFLATION RATES, GROSS DOMESTIC PRODUCT, AND INTEREST RATES. 1036

GESTALT İÇERİKLİ REKLAM MESAJLARININ TÜKETİCİ–MARKA ETKİLEŞİMİNE ETKİSİ 1037

SOSYAL PAZARLAMA ARACI OLARAK SPONSORLUKLARIN KURUM İMAJINA ETKİLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME 1038

THE ROLE OF SELF-ESTEEM, SELF-COMPASSION, AND GENDER IN PSYCHOLOGICAL SUSTAINABILITY 1039

LANGUAGE, TRANSLATION, AND POWER RELATIONS 1040

OSMANLI DEVLETİ'NİN BALKANLARDAN ÇEKİLİŞİ 1041

LOZAN'DA YAŞANAN SUİKASTLERİN TÜRK BASININDAKİ YANKILARI 1042

MİTİK DEĞERLER BAĞLAMINDA MAKEDONYA VE ANADOLU YAĞMUR DUALARI 1044

HEYBELİADA RUHBAN OKULUNA TARİHİ BİR BAKIŞ 1045

ÇİN'İN BÜYÜK ÜLKE DİPLOMASİSİ: XI JINPING'IN KONUŞMALARININ İÇERİK ANALİZİ 1047

BASIN İÇERİĞİ OLARAK FOTOĞRAFIN FİKRİ MÜLKİYET HUKUKU AÇISINDAN KORUNMASI 1049

SİYASAL KÜLTÜR-SİYASAL REJİM ETKİLEŞİMİ VE BU ETKİLEŞİMİN MARKSİST TERMİNOLOJİDEKİ YANSIMALARI 1050

ROMANYA'DA ULUS İNŞA SÜRECİNDE YENİDEN DOĞUŞUN SEMBOLÜ OLARAK DACİA KÜLTÜRÜ SÖYLEMİ 1051

YEREL KATILIMIN GÜÇLENDİRİLMESİNDE KATILIMCI MEKANİZMALARIN ROLÜ: AYVACIK MESLEK YÜKSEKOKULU ÖRNEĞİ 1054

SANATTA MÜTEMADİYET-ÜSLUP İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA ANTİK MEDENİYETLERDE RESİM 1057

ANTİK YUNAN DÜNYASINDA MÜZİK 1059

EVRENSELLİK ALGISI ÜZERİNE 1062

ORDU/AKKUŞ'TAN YEREL KÜLTÜREL MİRAS ÖRNEKLERİ: SERENDERLER 1063
DÜĞÜN FOTOĞRAFÇILIĞINDA TURİSTİK MEKANLARIN KULLANIMI VE DESTİNASYON İMAJINA ETKİSİ 1065
BALKANLARDA KÜLTÜREL MİRASIN TURİZM POLİTİKALARINA ETKİSİ: YEREL HALK ALGISI VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK 1066
LYKİA'NIN SAKLI KENTİ ARNEAİ TERİTORYUMUNUNDA SURVEY ÇALIŞMALARI ÖNCESİ İLK İZLENİMLER 1068
II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİNDE OSMANLI-YUNAN İLİŞKİLERİNDE DİPLOMATİK BİR HEDİYELEŞME: CEVAD PAŞA'NIN LAYİHASI 1069
RUMELİ'DE İKTİDAR İNŞÂSI: AYAN VE DAĞLI EŞKIYASI ORTAKLIĞI ÜZERİNE BİR İNCELEME 1071
1877-1878 OSMANLI-RUS HARBİ SONRASI ROMANYADAN TÜRKİYEYE YAPILAN GÖÇ VE İSKÂN HAREKETLERİNİ TETİKLEYEN GELİŞMELER 1072
KADINLARIN PSİKOLOJİK VE SOSYAL İHTİYAÇLARINI KARŞILAMADA SOSYAL HİZMET MESLEĞİNİN ETKİSİ 1073
FROM DEVELOPING TO DEVELOPED: DOMESTIC MIGRATION AND THE IMPACTS ON WOMEN'S SOCIAL STATUS 1075
DİJİTAL SOSYAL HİZMET UYGULAMALARI: REFAH ÜLKELERİNDEKİ DENEYİMLER VE TÜRKİYE'YE UYARLANABİLİRLİK 1076
TÜRKİYE'DE HİKİKOMORİ ÜZERİNE AKADEMİK ÇALIŞMALARIN İNCELEMESİ 1077
A REVIEW OF ACADEMIC STUDIES ON HIKIKOMORİ IN TÜRKİYE 1078
MUĞLA'NIN ULA İLÇESİNDE SÖZLÜ KÜLTÜR HAZİNESİ YAŞLILAR ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA 1079
SAĞLIK ÇALIŞANLARINDA GÜVENLİK İKLİMİ ALGISI İLE ÖRGÜTSEL BAĞLILIK ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ 1080
ALTIN–GÜMÜŞ RASYOSU İLE ABD HİSSE SENEDİ PİYASALARI ARASINDAKİ İLİŞKİ 1081
INNOVATIVE TEACHING STRATEGIES IN HIGHER EDUCATION 1083
DIGITAL LEARNING PLATFORMS AND STUDENT ENGAGEMENT 1084
CURRICULUM DEVELOPMENT FOR MULTILINGUAL CLASSROOMS 1085
THE ROLE OF TEACHER TRAINING IN IMPROVING EDUCATIONAL OUTCOMES 1086
EDUCATION FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT: CHALLENGES AND OPPORTUNITIES 1087
BLENDED LEARNING APPROACHES IN UNIVERSITY SETTINGS 1088
STUDENT-CENTERED LEARNING AND ACADEMIC ACHIEVEMENT 1089
TECHNOLOGY INTEGRATION IN MODERN CLASSROOMS 1090
LANGUAGE AND IDENTITY IN CONTEMPORARY ARABIC NOVELS 1091
POETIC TRADITIONS AND SYMBOLISM IN PERSIAN LITERATURE 1092
THE INFLUENCE OF CLASSICAL TURKISH POETRY ON MODERN PROSE 1093
ORAL STORYTELLING AND CULTURAL MEMORY IN IRAQI LITERATURE 1094
THEMES OF EXILE AND BELONGING IN PALESTINIAN POETRY 1095
WOMEN'S VOICES IN CONTEMPORARY SYRIAN FICTION 1096

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

LINGUISTIC HERITAGE AND IDENTITY FORMATION IN LEBANESE DRAMA 1097
INTERTEXTUALITY IN MODERN YEMENI SHORT STORIES 1098
SPATIAL ANALYSIS OF FOOTBALL PERFORMANCE USING DIGITAL TRACKING TECHNOLOGIES 1099
THE ROLE OF SPORTS NUTRITION IN ENHANCING ATHLETIC ENDURANCE: A CASE STUDY IN YOUTH TEAMS 1100
PSYCHOLOGICAL FACTORS AFFECTING THE SUCCESS OF ELITE WRESTLERS 1101
KINEMATIC APPROACHES TO OPTIMIZE GYMNASTIC TRAINING ROUTINES 1102
EFFECTIVENESS OF RECOVERY STRATEGIES IN PROFESSIONAL HANDBALL TEAMS 1103
MOTIVATIONAL DYNAMICS IN YOUTH SPORTS DEVELOPMENT PROGRAMS 1104
THE IMPACT OF CLIMATE CONDITIONS ON MARATHON PERFORMANCE IN EAST AFRICA 1105
ANALYSIS OF INJURY PATTERNS IN PROFESSIONAL FOOTBALL LEAGUES OF WEST AFRICA 1106
PHYSIOLOGICAL RESPONSES TO HIGH-ALTITUDE TRAINING IN ELITE RUNNERS 1107
THE ROLE OF TRADITIONAL SPORTS IN PRESERVING CULTURAL HERITAGE IN NORTH AFRICA 1108
THE IMPACT OF URBANIZATION ON SOCIAL BEHAVIOR AND COMMUNITY INTERACTIONS 1109
SOCIAL MEDIA INFLUENCE ON YOUTH CULTURE AND IDENTITY FORMATION 1110
GENDER ROLES AND FAMILY DYNAMICS IN MODERN SOCIETY 1111
THE EFFECTS OF MIGRATION ON CULTURAL INTEGRATION AND SOCIAL COHESION 1112
EDUCATIONAL INEQUALITIES AND THEIR IMPACT ON SOCIAL MOBILITY 1113
SOCIAL PERCEPTIONS OF HEALTHCARE IN AFRICAN URBAN COMMUNITIES 1114
THE ROLE OF TRADITIONAL BELIEFS IN SHAPING MODERN SOCIAL NORMS 1115
YOUTH ENGAGEMENT IN POLITICAL PROCESSES AND CIVIC PARTICIPATION 1116
THE IMPACT OF URBANIZATION ON SOCIAL RELATIONSHIPS AND COMMUNITY STRUCTURE 1117
SOCIAL MEDIA AND ITS EFFECTS ON YOUTH IDENTITY FORMATION 1118
GENDER ROLES AND FAMILY DYNAMICS IN MODERN IRANIAN SOCIETY 1119
THE ROLE OF EDUCATION IN SOCIAL MOBILITY AND INEQUALITY 1120
CULTURAL HERITAGE AND COLLECTIVE MEMORY IN CONTEMPORARY EGYPT 1121
SOCIAL INEQUALITY AND ACCESS TO HEALTHCARE SERVICES IN URBAN EGYPT 1122
YOUTH UNEMPLOYMENT AND ITS SOCIOECONOMIC IMPACT IN KAZAKHSTAN 1123
TRADITIONAL CUSTOMS AND MODERNIZATION: CHALLENGES TO KAZAKHSTAN RURAL COMMUNITIES 1124
THE IMPACT OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE ON SOCIAL INTERACTIONS AND COMMUNITY DYNAMICS 1125
ETHICAL IMPLICATIONS OF AI-DRIVEN DECISION MAKING IN MODERN SOCIETY 1126
SOCIAL MEDIA ANALYTICS AND AI: UNDERSTANDING HUMAN BEHAVIOR IN DIGITAL SPACES 1127
THE ROLE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN SHAPING PUBLIC OPINION AND POLITICAL ENGAGEMENT 1128

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

AI-POWERED URBAN PLANNING: TRANSFORMING SOCIETAL INFRASTRUCTURES 1129
SOCIAL INEQUALITY AND MACHINE LEARNING: CHALLENGES AND SOLUTIONS 1130
THE INTERSECTION OF AI, CULTURE, AND SOCIAL NORMS IN DEVELOPING SOCIETIES 1131
AI AND COLLECTIVE HUMAN BEHAVIOR: PREDICTIVE MODELS AND SOCIAL TRENDS 1132
THE IMPACT OF DIGITAL LEARNING TOOLS ON STUDENT ENGAGEMENT IN HIGHER EDUCATION 1133
THE EFFECTIVENESS OF INCLUSIVE EDUCATION STRATEGIES IN PRIMARY SCHOOLS 1134
TEACHER PERCEPTIONS AND CHALLENGES IN IMPLEMENTING PROJECT-BASED LEARNING 1135
THE ROLE OF PARENTAL INVOLVEMENT IN EARLY CHILDHOOD EDUCATION SUCCESS 1136
ASSESSING THE INFLUENCE OF EDUCATIONAL TECHNOLOGY ON STUDENT ACHIEVEMENT 1137
INNOVATIVE APPROACHES TO LANGUAGE LEARNING IN RURAL AREAS 1138
EVALUATING THE IMPACT OF TEACHER TRAINING PROGRAMS ON CLASSROOM PERFORMANCE 1139
THE USE OF INTERACTIVE LEARNING PLATFORMS TO IMPROVE STEM EDUCATION OUTCOMES 1140
ADVANCING TRANSLATION PRACTICES IN THE ERA OF DIGITAL INTEGRATION 1141
INNOVATIVE SUSTAINABILITY APPROACHES IN MODERN CORPORATE MANAGEMENT: A CASE STUDY OF ENVIRONMENTAL, SOCIAL, AND GOVERNANCE (ESG) PRINCIPLES AT NNPC, ABUJA, NIGERIA 1142
THE INFLUENCE OF SOCIAL SECURITY, PENSIONS, AND INSURANCE ON ECONOMIC DEVELOPMENT: INSIGHTS FROM NIGERIA 1143
POLITICAL PARTIES AND THEIR ROLE IN KNOWLEDGE DECOLONIZATION 1144
COMMUNITY ENGAGEMENT IN ELDERLY SOCIAL SERVICE PROVISION: A STUDY FROM ROMANIA .. 1145
EXPLORING LOCAL GOVERNMENT ADMINISTRATION CHALLENGES IN NIGERIA: A THEORETICAL ANALYSIS 1146
SPATIAL BETA CONVERGENCE AMONG NEW EU MEMBER STATES BASED ON SOCIO-ECONOMIC INDICATORS 1147
CHALLENGES AND SATISFACTION LEVELS IN USING DIGITAL PAYMENT PLATFORMS 1148
EMOTIONAL INTELLIGENCE AND ITS IMPACT ON LEADERSHIP PERFORMANCE: A STUDY AMONG MBA STUDENTS IN SANGLI DISTRICT 1149
SOCIO-ECONOMIC INFLUENCES ON DIETARY PATTERNS: A COMPARISON BETWEEN SOUTH ASIA AND G7 COUNTRIES 1150
INNOVATIVE GREEN SUPPLY CHAIN MANAGEMENT THROUGH TECHNOLOGY IN MALAYSIA'S MANUFACTURING SECTOR 1151
THE EFFECTIVENESS OF TAX UTILIZATION IN PROMOTING NATIONAL DEVELOPMENT 1152
DIGITAL TAX ADMINISTRATION IN INDONESIA: ANALYSIS OF EFAKTUR AND E-BUPOT IMPLEMENTATION 1153
RELATIONSHIP BETWEEN FINANCIAL DEVELOPMENT AND FIRM FINANCING IN THE MENA REGION1154
SOCIAL DEVELOPMENT DRIVEN BY ENERGY TRANSITION IN MOROCCO 1155
THE IMPACT OF DIGITAL TRANSFORMATION ON SME PERFORMANCE AND INNOVATION STRATEGIES 1156
SUSTAINABLE SUPPLY CHAIN MANAGEMENT PRACTICES IN EMERGING MARKETS 1157

STRATEGIC LEADERSHIP AND ORGANIZATIONAL AGILITY IN THE LAO BUSINESS ENVIRONMENT 1158
THE ROLE OF FINANCIAL TECHNOLOGY IN ENHANCING ENTREPRENEURIAL GROWTH 1159
MARKETING INNOVATION AND CUSTOMER ENGAGEMENT IN THE EGYPTIAN RETAIL SECTOR..... 1160
CORPORATE GOVERNANCE AND ITS EFFECT ON BUSINESS SUSTAINABILITY IN EGYPT..... 1161
DIGITAL MARKETING STRATEGIES AND CONSUMER BEHAVIOR IN INDONESIA 1162
THE INFLUENCE OF ENTREPRENEURIAL ECOSYSTEMS ON STARTUP SUCCESS IN INDONESIA 1163
THE IMPACT OF FOREIGN DIRECT INVESTMENT ON LAO ECONOMIC GROWTH..... 1164
E-COMMERCE AND CONSUMER BEHAVIOR IN EMERGING MARKETS: A CASE STUDY OF LAOS 1165
MONETARY POLICY EFFECTIVENESS IN LAO PDR: AN EMPIRICAL ANALYSIS..... 1166
SUSTAINABLE DEVELOPMENT AND ECONOMIC DIVERSIFICATION IN LAOS..... 1167
THE ROLE OF MICROFINANCE IN PROMOTING ENTREPRENEURSHIP IN KYRGYZSTAN 1168
TRADE LIBERALIZATION AND ITS EFFECTS ON KYRGYZSTAN'S AGRICULTURAL SECTOR 1169
ENERGY SECTOR REFORMS AND ECONOMIC STABILITY IN INDONESIA 1172
THE IMPACT OF FRENCH COLONIAL RULE ON LAOSIAN RURAL COMMUNITIES 1173
EVOLUTION OF RELIGIOUS ARCHITECTURE IN LAOS FROM 15TH TO 19TH CENTURY 1174
SOCIO-POLITICAL CHANGES IN LAOS DURING THE COLD WAR ERA 1175
THE ROLE OF TRADE ROUTES IN LAOSIAN ECONOMIC HISTORY..... 1176
CULTURAL TRANSFORMATIONS IN LAOS THROUGH EUROPEAN INFLUENCE 1177
NOMADIC TRADITIONS AND STATE FORMATION IN KYRGYZSTAN..... 1178
THE SILK ROAD AND KYRGYZSTANI ECONOMIC NETWORKS IN THE 18TH CENTURY 1179
KYRGYZSTAN AND THE IMPACT OF RUSSIAN EXPANSION IN CENTRAL ASIA 1180
TRANSFORMATION OF KYRGYZ FOLKLORE UNDER SOVIET RULE..... 1181
SOCIAL AND POLITICAL DYNAMICS IN EARLY 20TH CENTURY KYRGYZSTAN..... 1182
COLONIAL LEGACY AND CULTURAL HERITAGE IN INDONESIA..... 1183
THE INFLUENCE OF ISLAMIC KINGDOMS ON INDONESIAN SOCIETY 1184
TRADE AND DIPLOMACY IN THE EARLY INDONESIAN ARCHIPELAGO..... 1185
MARITIME STRATEGIES AND POLITICAL POWER IN 17TH CENTURY INDONESIA 1186
ELITE STRATEGIC MANAGEMENT PRACTICES AND THEIR IMPACT ON SME GROWTH..... 1187
DIGITAL TRANSFORMATION AND CUSTOMER ENGAGEMENT IN EMERGING MARKETS..... 1188
SUSTAINABLE SUPPLY CHAIN MODELS IN THE LAO MANUFACTURING SECTOR 1189
ENTREPRENEURIAL ORIENTATION AND BUSINESS PERFORMANCE: A STUDY ON KYRGYZ STARTUPS 1190
IMPACT OF LEADERSHIP STYLES ON EMPLOYEE MOTIVATION IN KYRGYZ CORPORATIONS 1191
CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY AND BRAND VALUE IN KYRGYZ COMPANIES..... 1192
INNOVATION STRATEGIES AND COMPETITIVE ADVANTAGE IN INDONESIAN SMEs 1193
A COMPARATIVE STUDY OF REFERENCE MANAGEMENT TOOLS: ZOTERO VERSUS ENDNOTE..... 1194

SOCIAL MEDIA IN PSYCHOTHERAPY: ETHICAL CHALLENGES AND OPPORTUNITIES IN DIGITAL COUNSELING 1195

MATERNAL SMOKING AND CHILDHOOD OBESITY RISK: SYSTEMATIC REVIEW AND META-ANALYSIS 1196

A COMPARATIVE STUDY OF REFERENCE MANAGEMENT TOOLS: ZOTERO VERSUS ENDNOTE 1197

SOCIAL MEDIA IN PSYCHOTHERAPY: ETHICAL CHALLENGES AND OPPORTUNITIES IN DIGITAL COUNSELING 1198

MATERNAL SMOKING AND CHILDHOOD OBESITY RISK: SYSTEMATIC REVIEW AND META-ANALYSIS 1199

PARENTAL INTERVENTIONS FOR CHILDHOOD OBESITY: EFFECTS ON CHILDREN'S HEALTH BEHAVIORS 1200

PRIMARY SCHOOL STUDENTS' VIEWS ON ENVIRONMENTAL RESPONSIBILITY AND BEHAVIOR CHANGE 1201

SENSORY AND COGNITIVE DEFICITS IN AUTISM: STUDY OF SAUDI CHILDREN 1202

SOCIAL NORMS AND YOUNG WOMEN'S CONFORMITY IN SAUDI SOCIETY: AN EXPLORATORY STUDY 1203

EMOTION REGULATION IN CHILDREN: THE IMPACT OF PARENTING STYLE VERSUS FAMILY STRUCTURE 1204

UNDERSTANDING CAUSAL PERCEPTIONS OF CLASSROOM MISBEHAVIOR AMONG TEACHERS AND STUDENTS 1205

STRATEGIC FRAMEWORKS FOR ENHANCING LANGUAGE PRACTICES IN COMPUTER ENGINEERING: AN OUTCOME-BASED APPROACH 1206

EXPLORING THE IMPACT OF VISUAL AND AUDITORY INPUT ON THE INVOLVEMENT LOAD HYPOTHESIS 1207

THE EFFECT OF GRADING PRESSURE ON STUDENT MOTIVATION AND ACADEMIC SUCCESS 1208

A PROPOSED CURRICULUM FOR POSTGRADUATE STUDENTS IN JORDAN TO DEVELOP VISUAL TEACHING SKILLS THROUGH CONCEPTUAL CARTOONS 1209

STRATEGIC FRAMEWORKS FOR ENHANCING LANGUAGE PRACTICES IN COMPUTER ENGINEERING: AN OUTCOME-BASED APPROACH 1210

EXPLORING THE IMPACT OF VISUAL AND AUDITORY INPUT ON THE INVOLVEMENT LOAD HYPOTHESIS 1211

THE EFFECT OF GRADING PRESSURE ON STUDENT MOTIVATION AND ACADEMIC SUCCESS 1212

THE ROLE OF THE ALHAMBRA LEARNING MODEL IN IMPROVING STUDENTS' COGNITIVE ACHIEVEMENT AND EMOTIONAL INTELLIGENCE 1214

YOUNG EDUCATORS IN AUSTRALIA: INNOVATING WITHIN TRADITIONAL TEACHING CONSTRAINTS 1215

USING QR CODES AS A MODERN TOOL TO ENHANCE ACCESS TO EARLY CHILDHOOD EDUCATIONAL RESOURCES 1216

INTEGRATING ENGLISH LANGUAGE TEACHING WITH ENGINEERING EDUCATION: A COGNITIVE AND PEDAGOGICAL PERSPECTIVE 1217

HUBS AS MEDIATORS OF CULTURAL EXCHANGE IN MIGRATION NETWORKS 1218

THE EUROPEAN UNION AND CENTRAL ASIA: POWER, DIPLOMACY, IDENTITY 1219

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

ANALYSIS OF SOCIAL MEDIA GAME PARTICIPATION PATTERNS BASED ON AGE AND INTEREST 1220

E-VOTING AND PUBLIC TRUST: TECHNOLOGICAL, POLITICAL AND SOCIAL DIMENSIONS 1221

MODELING FOOT BIOMETRICS USING SELF-ORGANIZING MAPS 1222

THE ROLE OF FINANCIAL MARKETS IN SHAPING MIXED-USE URBAN DEVELOPMENTS – CASES FROM THE UK AND EUROPE 1223

POLITICAL COMMUNICATION, CITIZEN PERCEPTIONS AND PARTICIPATION IN BANGKOK METROPOLITAN REGION 1224

URBAN EVOLUTION OF MEDITERRANEAN CITIES IN THE CONTEXT OF CONTEMPORARY GLOBALIZATION 1225

EFFECTIVENESS OF DIGITAL TEACHING STRATEGIES FOR ENHANCED STUDENT PERFORMANCE IN TURKISH HIGH SCHOOLS: A QUANTITATIVE ANALYSIS..... 1226

THE ROLE OF SOCIAL MEDIA IN SHAPING PUBLIC OPINION ON ECONOMIC POLICIES IN BRAZIL: A CONTENT ANALYSIS OF LEADING NEWSPAPERS..... 1227

IMPACT OF FOREIGN DIRECT INVESTMENT ON REGIONAL DEVELOPMENT IN VIETNAM: AN EMPIRICAL STUDY 1228

JAPANESE INVESTMENT TRENDS IN SOUTHEAST ASIA: ECONOMIC AND STRATEGIC IMPLICATIONS. 1229

CLIMATE CHANGE AND WATER-ENERGY-FOOD SECURITY NEXUS IN SOUTH AFRICA: A SYSTEMATIC REVIEW OF POLICY RESPONSES 1230

ENVIRONMENTAL IMPACT ASSESSMENT OF BIOFERTILIZER PRODUCTION USING WASTEWATER IN VIETNAM..... 1231

FINANCIAL BURDEN AND SYMPTOM PREVALENCE OF POLYCYSTIC OVARY SYNDROME IN RURAL BANGLADESH: A CASE STUDY 1232

BALKAN 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
October 10-12, 2025- SKOPJE
ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

SOSYAL DARWİNİZM'İN ELEŞTİRİSİ OLARAK MUHTEŞEM GATSBY: ROMAN VE 2013 FİLM UYARLAMASINDA SINIFSAL HİYERARŞİNİN DEŞİFRESİ

Dr. Öğr. Üyesi Ragıp ERGÜN
Artvin Çoruh Üniversitesi, r.ergun@artvin.edu.tr,
https://orcid.org/0000-0002-7675-8729

ÖZET

Bu çalışma, F. Scott Fitzgerald'ın *The Great Gatsby* (1925) (Muhteşem Gatsby) romanı ile Baz Luhrmann'ın 2013 yapımı film uyarlamasını temel alarak, sosyal Darwinizm eleştirisinin iki eserde nasıl temsiliyet bulduğunu incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırmada, romanın alt metninde yatan toplumsal rekabet, sınıf ayrımları ve "Amerikan Rüyası"nın yozlaşmış yorumlarının, sosyal Darwinizmin "en güçlü hayatta kalır" ilkesine paralel biçimde ortaya konduğu gösterilmektedir. Film uyarlaması, edebi metnin temalarını görsel ve işitsel unsurlarla pekiştirerek aynı eleştirel yaklaşıma sahiptir. Çalışmada, öncelikle sosyal Darwinizmin kuramsal temelleri aktarılmış, ardından romanın detaylı tematik analizi yapılmış, filmdeki betimlemeler incelenmiş ve iki eserin eleştirel yaklaşımları karşılaştırılmıştır. Her iki eserin de Amerikan toplumundaki sınıfsal hiyerarşiyi ve "en güçlünün hayatta kalması" ideolojisini nasıl sorguladığını, karakterizasyon, sembolizm, narrative teknikler ve görsel metaforlar üzerinden analiz edilmektedir. Araştırma, sosyal Darwinizm'in 20. yüzyıl başı Amerika'sındaki manifestasyonları, bu ideolojinin "Amerikan Rüyası"nın çelişkileri üzerindeki etkisi ve çağdaş sinema dilinde nasıl yeniden yorumlandığını detaylı olarak ele almaktadır. Sonuç olarak, her iki eserde de kapitalist düzenin ve toplumsal sınıfın, biyolojik evrimsel ilkelere benzer biçimde "güçlü olanın" ayakta kalması ve "zayıfın" yok olması eğiliminin vurgulandığı tespit edilmiştir. Bu bulgular, Amerikan toplumunun 1920'lerdeki sosyal yapısını ve halkın değer yargılarındaki çöküşü eleştirel bir bakış açısıyla ortaya koymaktadır. Çalışma ayrıca, her iki eserin de kapitalist sistemin ahlaki çöküşünü ve ekonomik determinizmin bireysel özgürlük üzerindeki kısıtlayıcı etkilerini nasıl ortaya koyduğunu incelemektedir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Darwinizm, sınıf çatışması, Amerikan edebiyatı, film uyarlaması, kapitalizm eleştirisi, ekonomik determinizm.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

1. GİRİŞ

F. Scott Fitzgerald'ın 1925 tarihli Muhteşem Gatsby romanı, Amerikan edebiyatının en önemli eserlerinden biri olarak kabul edilir ve 20. yüzyılın başlarındaki Amerikan toplumunun eleştirel bir portresini sunar. Eser, sosyal Darwinist düşüncenin Amerikan toplumundaki etkilerini, zenginlik obsesyonunu ve sınıf ayrımlarını derinlemesine inceler. Baz Luhrmann'ın 2013 tarihli film uyarlaması ise bu temaları çağdaş bir perspektifle yeniden yorumlar ve görsel bir dille sosyal Darwinist ilkelerin toplumsal sonuçlarını sergiler.

Herbert Spencer'ın "survival of the fittest" (en uygun olanın hayatta kalması) kavramından türetilen sosyal Darwinizm, 19. ve 20. yüzyıllarda toplumsal eşitsizlikleri doğal seleksiyon teorisiyle meşrulaştırmaya çalışan bir ideoloji olarak ortaya çıkmış ve özellikle Amerikan kapitalizminin gelişim döneminde güçlü bir entelektüel akım haline gelmiştir (Hofstadter, 1992, s. 31-44). Bu ideoloji, Andrew Carnegie ve John D. Rockefeller gibi dönemin büyük kapitalistleri tarafından benimsenmiş ve ekonomik eşitsizliklerin doğal bir sonuç olduğu görüşünü yaygınlaştırmıştır (Bannister, 1979, s. 87-105).

Sosyal Darwinizm, Charles Darwin'in evrim teorisinin toplumsal yapılara uygulanması olarak ortaya çıkan ve "güçlünün hayatta kalması" ilkesinin insan toplumlarında da geçerli olduğunu savunan ideolojik yaklaşımdır. Herbert Spencer tarafından geliştirilen bu düşünce sistemi, 19. ve 20. yüzyıl Amerikan kapitalizminin meşrulaştırılması için sıklıkla kullanılmıştır (Pearson, 2014, s. 45). Bu çalışma, Muhteşem Gatsby'nin hem roman hem de film versiyonunda sosyal Darwinist düşüncenin nasıl eleştirildiğini ve bu eleştirinin Amerikan toplumunun değer sistemleri üzerindeki etkilerini analiz etmektedir.

Bu çalışma, F. Scott Fitzgerald'ın *Muhteşem Gatsby* romanını ve Baz Luhrmann'ın 2013 tarihli aynı adlı film uyarlamasını sosyal Darwinist perspektiften inceleyerek, bu ideolojinin her iki eserde nasıl temsil edildiğini ve eleştirildiğini analiz etmektedir. Sosyal Darwinizmin "güçlünün hayatta kalması" ilkesi, romanda ve filmde 1920'lerin Amerikan toplumundaki sınıf çatışmalarını, zenginlik arayışını ve ahlaki çöküşü açıklamak için bir mercek olarak kullanılmaktadır. Çalışma, her iki eserin de sosyal Darwinist düşünceyi eleştirirken, aynı zamanda bu ideolojinin Amerikan Rüyası'nın çarpıtılmış bir versiyonunu nasıl yarattığını gösterdiğini ortaya koymaktadır. Analiz, Fitzgerald'ın edebi metninin ve Luhrmann'ın sinematik yorumunun sosyal Darwinizmin insan ilişkilerindeki yıkıcı etkilerini nasıl farklı şekillerde sunduğunu karşılaştırmalı olarak değerlendirmektedir.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

2. KURAMSAL ÇERÇEVE: SOSYAL DARWİNİZM

Sosyal Darwinizm, Charles Darwin'in doğal seleksiyon teorisinin toplumsal alana uygulanması olarak Herbert Spencer tarafından geliştirilmiştir. Spencer (1884), *The Man versus the State* adlı eserinde toplumsal başarının ve zenginliğin doğal üstünlükten kaynaklandığını savunmuş ve devlet müdahalesinin bu doğal süreçleri bozduğunu iddia etmiştir (s. 15-32). Bu teoriye göre, toplumlar da canlı organizmalar gibi evrimleşir ve en uyumlu olanlar hayatta kalır (Hawkins, 1997, s. 145-167).

Spencer'ın organik toplum teorisi, toplumsal kurumları biyolojik organların fonksiyonlarına benzetir ve sınıfsal farklılıkları organ farklılıkları olarak meşrulaştırır. Bu yaklaşım, *Gilded Age Amerika*'sında ekonomik elitlerin konumlarını doğal üstünlük olarak sunmalarına ideolojik zemin hazırlamıştır (Jones, 1965, s. 78-89). Ancak bu teorinin en problemli yanı, sosyal koşulları ve yapısal engelleri göz ardı ederek bireysel başarısızlığı genetik yetersizlik olarak değerlendirmesidir.

Sosyal Darwinizm, Darwin'in biyolojik evrim teorisinden türetilen ancak toplumsal yapılara uygulandığında problemli hale gelen bir ideolojik sistemdir. Bu yaklaşım, toplumsal başarının ve zenginliğin doğal seçilimin bir sonucu olduğunu ve zenginlerin "üstün" bireyler olduklarını savunur. 1920'lerin Amerika'sında bu düşünce, yeni zenginler ve eski aristokrasi arasındaki gerilimleri açıklamak için sıklıkla kullanılmıştır.

William Graham Sumner, sosyal Darwinizm'in Amerikan akademisindeki en etkili savunucularından biri olarak, "folkways" kavramını geliştirmiş ve toplumsal normların doğal evrim sürecinin ürünü olduğunu savunmuştur (Sumner, 1906, s. 92-115). Sumner'ın yaklaşımı özellikle önemlidir çünkü Fitzgerald'ın romanında eleştirdiği sınıfsal önyargıların ve sosyal ayrımcılığın teorik temellerini oluşturmaktadır. Sumner, "millionaires are a product of natural selection" (milyonerler doğal seleksiyonun ürünüdür) ifadesiyle zenginliği doğal üstünlükle doğrudan ilişkilendirmiştir (Curtis, 1981, s. 203).

Fitzgerald'ın romanında, sosyal Darwinist düşünce özellikle Tom Buchanan karakteri aracılığıyla temsil edilir. Tom'un "The Rise of the Colored Empires" adlı kitaptan bahsetmesi (Fitzgerald, 1925, s. 13), sosyal Darwinist ve ırkçı ideolojilerin o dönemde nasıl iç içe geçtiğini gösterir. Bu bağlamda, sosyal Darwinizm sadece ekonomik başarının değil, aynı zamanda ırksal üstünlüğün de meşrulaştırıcısı olarak kullanılmıştır.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

3. ROMANIN KURGUSUNA KISA BİR GİRİŞ

Öncelikle romanın kurgusal özetini vermek konunun bütüncül bir şekilde anlaşılmasına fayda sağlayacaktır. Muhteşem Gatsby, dokuz bölümden oluşan ve Nick Carraway tarafından birinci şahıs anlatımla kaleme alınan bir romandır. Nick, olayları 1922 yazında yaşadıktan iki yıl sonra anlatır, bu da anlatıya nostaljik ve eleştirel bir perspektif katar (Fitzgerald, 1925, s. 1-2). Romanın açılışında Nick, "insanları yargılamaktan kaçınma" konusundaki babasının öğüdünü hatırlatır, ancak ilerleyen sayfalarda bu ilkenin test edildiğini görürüz.

Roman, Nick Carraway'in 1922 baharında Batı'dan New York'a taşınmasıyla başlar. Nick, Long Island'daki West Egg'de küçük bir ev kiralar ve bu evin yanında görkemli bir malikanenin bulunduğunu öğrenir (Fitzgerald, 1925, s. 5). Bu malikanenin sahibi, gizemli Jay Gatsby'dir. Nick, kuzensi Daisy Buchanan ve onun kocası Tom Buchanan'ı East Egg'deki evlerinde ziyaret eder. Tom, Yale'de Nick'le arkadaş olmuş zengin ve güçlü bir adamdır (Fitzgerald, 1925, s. 7). Daisy, "sesinin dolu para ile titreştiği" betimlenilen güzel bir kadındır (Fitzgerald, 1925, s. 120). Bu ziyaret sırasında Nick, Jordan Baker ile tanışır - profesyonel golf oyuncusu ve Daisy'nin arkadaşı olan bu kadın, dönemin "modern kadını"nı temsil eder.

Bölümün sonunda, Nick evine dönerken ilk kez Gatsby'yi görür. Gatsby, malikanesinin bahçesinde durmakta ve karanlık suyun üzerindeki yeşil bir ışığa doğru ellerini uzatmaktadır (Fitzgerald, 1925, s. 21). Bu sahne, romanın en önemli sembollerinden birinin ilk görünüşüdür. İkinci bölüm, Nick ve Tom'un Manhattan'a giderken "ash heaps" (kül yığınları) olarak tanımlanan çorak bölgeyi geçmelerini anlatır (Fitzgerald, 1925, s. 23). Bu bölge, endüstriyel atıkların oluşturduğu çöl benzeri bir alandır ve romanın sembolik coğrafyasında önemli bir yer tutar. Burada, Nick ilk kez Tom'un metres'i Myrtle Wilson ile karşılaşır. Myrtle, George Wilson'ın karısıdır ve kocasının benzin istasyonunu işletmektedir (Fitzgerald, 1925, s. 25). Tom'un Myrtle ile ilişkisi, üst sınıf erkeklerin alt sınıf kadınları sömürmesinin bir örneği olarak sunulur.

Nick, Tom ve Myrtle'ın Manhattan'daki apartmanında geçirdikleri parti sırasında, Tom'un Myrtle'ı şiddetle dövdüğüne tanık olur. Bu olay, "Mrs. Buchanan! Mrs. Buchanan!" diye bağıran Myrtle'ın burnunu Tom'un kırmasıyla sonuçlanır (Fitzgerald, 1925, s. 37). Bu sahne, romanın şiddet temasını ve sınıfsal güç ilişkilerini ortaya koyar.

Üçüncü bölüm, Gatsby'nin ünlü partilerini detaylı şekilde betimler. Nick, komşusu olan Gatsby tarafından partiye davet edilir ve burada *Jazz Çağı*'nın görkemini ve aşırılıklarını gözlemler (Fitzgerald, 1925, s. 39-40). Parti betimlemeleri, dönemin zenginlik gösterisini ve tüketim kültürünü yansıtır. Partide Nick, çeşitli dedikodular duyar: Gatsby'nin bir Alman casusu olduğu,

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Oxford'da eğitim gördüğü, bir insanı öldürdüğü gibi söylentiler (Fitzgerald, 1925, s. 44). Bu dedikodular, Gatsby'nin gizemli kimliğini vurgular.

Nick, nihayet Gatsby ile tanışır ve onun "büyüleyici gülümsemesi"nden etkilenir (Fitzgerald, 1925, s. 48). Gatsby'nin "old sport" hitabı ve kibar tavırları, Nick'te olumlu bir etki yaratır. Bölümün sonunda, Jordan Baker, Nick'e önemli bir şey söyleyeceğini ima eder.

Dördüncü bölüm, Gatsby'nin gizemli geçmişi hakkında ipuçları verir. Nick, Gatsby'nin partilerine katılan çeşitli karakterlerin listesini yapar - bu liste, 1920'lerin New York'undaki çeşitli sosyal grupları temsil eder (Fitzgerald, 1925, s. 61-62). Gatsby, Nick'i Manhattan'a götürür ve yolda kendisi hakkında çeşitli hikâyeler anlatır: Midwest'teki zengin bir aileden geldiği, Oxford'da okuduğu, savaşta kahraman olduğu (Fitzgerald, 1925, s. 65). Bu hikâyelerin doğruluğu şüphelidir, ancak Gatsby'nin savaş madalyasını göstermesi Nick'i etkiler. Manhattan'da Gatsby, Meyer Wolfsheim ile tanışmalarını sağlar. Wolfsheim, 1919 Dünya Serisi'ni sabote etmiş olan gerçek bir karakter olan Arnold Rothstein'a dayandırılmış bir karakterdir (Fitzgerald, 1925, s. 73). Bu tanışma, Gatsby'nin zenginliğinin kaynağı hakkında şüpheler uyandırır.

Jordan Baker, Nick'e Gatsby'nin gerçek planını açıklar: Gatsby, beş yıl önce sevdiği Daisy ile yeniden bir araya gelmek istemektedir. Gatsby'nin tüm partileri, malikanesi ve zenginlik gösterisi, Daisy'yi etkilemek içindir (Fitzgerald, 1925, s. 78-79). Jordan, Nick'ten Gatsby ve Daisy'nin evinde buluşmalarını sağlamasını ister.

Beşinci bölüm, romanın duygusal doruk noktalarından birini oluşturur. Nick, Daisy'yi çaya davet eder ve Gatsby ile buluşmalarını sağlar. Gatsby, buluşma öncesi son derece gergin ve endişelidir (Fitzgerald, 1925, s. 84). İlk karşılaşma son derece garip ve gergin geçer. Gatsby o kadar heyecanlıdır ki Nick'in şömine rafındaki saati düşürür (Fitzgerald, 1925, s. 86). Nick, onlara yalnız kalmaları için fırsat verir ve döndüğünde ikisinin de dönüşmüş olduğunu görür.

Gatsby, Daisy'yi kendi malikanesine götürür ve ona zenginliğini gösterir. Daisy, Gatsby'nin gömleklerini görünce ağlar - bu sahne, maddi zenginliğin duygusal değeri nasıl gölgelediğini gösterir (Fitzgerald, 1925, s. 92). Bölümün sonunda, Gatsby'nin yeşil ışık obsesyonu artık anlamsız hale gelir çünkü Daisy'ye kavuşmuştur.

Altıncı bölüm, geriye dönüşlerle Gatsby'nin gerçek geçmişini anlatır. Gatsby'nin gerçek adının James Gatz olduğu ve fakir bir çiftçi ailesinden geldiği ortaya çıkar (Fitzgerald, 1925, s. 98). On yedi yaşında, Lake Superior'da kayık gezen zengin Dan Cody ile tanışır. Cody'nin yatında beş yıl çalışan Gatz, bu sürede "Jay Gatsby" kimliğini oluşturur (Fitzgerald, 1925, s. 100). Cody'nin ölümünden sonra Gatsby'ye miras kalan para, onun ilk sermayesini oluşturur.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Bölüm, Gatsby'nin kendi yaratımı olduğunu ve "Platon'un kendi idealinin bir sonucu" olduğunu belirtir (Fitzgerald, 1925, s. 98). Bu, Amerikan Rüyası'nın bireysel dönüşüm mitosunu temsil eder. Tom Buchanan, Daisy ile birlikte Gatsby'nin partilerinden birine katılır. Tom, Gatsby'yi açıkça beğenmez ve onun hakkında şüpheli yorumlar yapar (Fitzgerald, 1925, s. 103-104). Bu, eski para ile yeni para arasındaki gerilimleri yansıtır.

Yedinci bölüm, romanın en dramatik ve gerilimli bölümüdür. Sıcak bir yaz günü, Nick, Gatsby, Tom, Daisy ve Jordan Plaza Hotel'de bir araya gelirler. Burada, Tom ve Gatsby arasında açık bir çatışma yaşanır. Tom, Gatsby'yi suçlamalarla karşılaştırır ve onun "Oxford adamı" olmadığını iddia eder (Fitzgerald, 1925, s. 129). Gatsby, Daisy'nin kendisini sevdiğini ve Tom'u hiç sevmediğini söylemesini ister, ancak Daisy bunu tam olarak söyleyemez (Fitzgerald, 1925, s. 132). Tom, Gatsby'nin illegal işlerle uğraştığını ima eder ve onun Meyer Wolfsheim ile bağlantısından bahseder (Fitzgerald, 1925, s. 133). Bu suçlamalar karşısında Daisy, Gatsby'den uzaklaşmaya başlar.

Bölümün sonunda korkunç bir kaza yaşanır: Gatsby'nin arabasını kullanan Daisy, Myrtle Wilson'a çarparak onu öldürür (Fitzgerald, 1925, s. 137). Myrtle, arabanın Tom tarafından kullanıldığını sanarak ona doğru koşmuştur. Bu kaza, romanın trajik sonucuna doğru giden süreci başlatır.

Sekizinci bölüm, kazadan sonraki geceyi ve ertesi günü anlatır. Gatsby, Daisy'nin telefon etmesini bekleyerek havuz başında bekler (Fitzgerald, 1925, s. 147). Nick, ona şehri terk etmesini önerir, ancak Gatsby, Daisy'yi bırakamaz. Bu bölümde, Gatsby ile Daisy'nin ilk tanışmaları detaylarıyla anlatılır. Beş yıl önce Louisville'de tanışmış olan çift, Gatsby'nin savaşa gitmek üzere ayrılmasından önce kısa bir ilişki yaşamıştır (Fitzgerald, 1925, s. 149-150). Gatsby için Daisy, tüm hayallerinin ve arzularının sembolü haline gelmiştir.

George Wilson, karısının ölümünün ardından çılgına döner ve intikam peşindedir. Tom'un yönlendirmesiyle Gatsby'yi katil olarak görür (Fitzgerald, 1925, s. 180). Wilson, Gatsby'yi havuzda bulur ve onu öldürdükten sonra intihar eder. Nick, Gatsby'nin cesedini havuzda yüzerken bulur. "Gatsby'nin dünyası çökmüştü" ve "rüya sona ermişti" (Fitzgerald, 1925, s. 161).

Son bölüm, Gatsby'nin ölümünden sonraki süreci ve Nick'in değerlendirmelerini içerir. Nick, Gatsby'nin cenazesini düzenlemeye çalışır, ancak onun çevresindeki insanların sahte dostlukları ortaya çıkar. Gatsby'nin partilerine katılan yüzlerce insan, cenazesine gelmez (Fitzgerald, 1925, s. 167). Gatsby'nin babası Henry C. Gatz, cenaze için gelir ve oğlunun başarılarından gurur

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

duyduğunu belirtir (Fitzgerald, 1925, s. 172). Yaşlı adam, Gatsby'nin gençliğinde tuttuğu ve kendini geliştirme planlarını içeren not defterini gösterir. Bu, Amerikan Rüyası'nın masum versiyonunu temsil eder.

Nick, Tom ile son kez karşılaştığında, Tom'un Gatsby'yi George Wilson'a şikâyet ettiğini öğrenir (Fitzgerald, 1925, s. 179). Tom ve Daisy'yi "dikkatsiz insanlar" olarak niteler: "şeyleri ve insanları paramparça ederler ve sonra büyük dikkatsizliklerine ya da her neyse onları bir arada tutan şeye geri çekilirler" (Fitzgerald, 1925, s. 179). Roman, Nick'in ünlü sözleriyle sona erer: "Ve böylece mücadele ederiz, akıntıya karşı kayıklar, sürekli olarak geçmişe doğru itiliriz" (Fitzgerald, 1925, s. 180). Bu sonuç, Amerikan Rüyası'nın ulaşılamazlığını ve geçmişin gücünü vurgular.

4. ROMANDA SOSYAL DARWİNİST PERSPEKTİF

Fitzgerald'ın Muhteşem Gatsby'si, sosyal Darwinist düşünceyi çok katmanlı bir şekilde eleştirir. Jay Gatsby karakteri, sosyal Darwinizmin "self-made man" idealinin hem temsilcisi hem de kurbanıdır. Gatsby'nin James Gatz'den Jay Gatsby'ye dönüşümü, sosyal Darwinist "güçlünün hayatta kalması" ilkesinin bireysel düzeyde nasıl uygulandığını gösterir (Fitzgerald, 1925, s. 98-99).

Ancak Fitzgerald, bu dönüşümün ahlaki maliyetini de açıkça ortaya koyar. Gatsby'nin zenginliğini illegal yollarla elde etmesi, sosyal Darwinist başarı anlayışının etik sorunlarını vurgular. Nick Carraway'in gözünden, "o büyük gri arabalar" ve "yeni para kokusu" (Fitzgerald, 1925, s. 68) betimlemeleri, zenginliğin sadece güçlü olmakla ilgili değil, aynı zamanda ahlaki çöküşle de bağlantılı olduğunu gösterir.

Tom ve Daisy Buchanan çifti, sosyal Darwinist elit sınıfın en net temsilcileridir. Nick'in onlar hakkındaki ünlü yorumu - "onlar dikkatsiz insanlardı... şeyleri ve insanları paramparça ederler ve sonra büyük dikkatsizliklerine ya da her neyse onları bir arada tutan şeye geri çekilirler" (Fitzgerald, 1925, s. 179) - sosyal Darwinist üstünlük anlayışının toplumsal sonuçlarına keskin bir eleştiri getirir.

Romanın ana çatışması, eski para (Tom Buchanan) ile yeni para (Jay Gatsby) arasındaki mücadeledir. Bu mücadele, sosyal Darwinist düşüncenin kendi içindeki çelişkileri ortaya çıkarır. Her ikisi de "güçlü" sayılabilecek karakterler olmasına rağmen, aralarındaki sınıf farkı onları karşı karşıya getirir. Gatsby'nin ölümü, sosyal Darwinist sistemin nihayetinde adaletsiz olduğunu ve gerçek "güç"ün moral değerlerde değil, sosyal statüde yattığını gösterir.

Fitzgerald, Tom Buchanan karakteri aracılığıyla sosyal Darwinizm'in ırkçı ve elitist boyutlarını çok katmanlı bir eleştiriyle sunar. Tom'un Goddard'ın "The Rising Tide of Color Against White

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

World-Supremacy" adlı kitabına referansı, dönemin sosyal Darwinist literatürünün doğrudan eleştirisidir (Fitzgerald, 1925, s. 13). Bu kitap, Madison Grant'ın "The Passing of the Great Race" ile birlikte, 1920'lerin ırksal determinizm akımının temel metinleri arasında yer almaktadır (Spiro, 2009, s. 187-202).

Breitwieser (1999), Tom'un bu kitaba yaptığı atfın sadece bir parodiden ibaret olmadığını, aynı zamanda "nordik ırkın" üstünlüğü iddiasını ciddi bir entelektüel tehdit olarak ele aldığını belirtir (s. 113-128). Tom'un "civilization's going to pieces" (medeniyet çöküyor) ifadesi, sosyal Darwinist korku politikasının bir yansımasıdır ve dönemin göçmen karşıtlığıyla doğrudan bağlantılıdır (Michaels, 1995, s. 25-41).

Tom Buchanan'ın fiziksel gücü, sosyal Darwinizm'in "güçlünün hakkı" anlayışının somut temsilidir. Romanın açılış sahnelerinde Nick'in Tom'u "a sturdy straw-haired man of thirty with a rather hard mouth and a supercilious manner" (otuz yaşında, saman sarısı saçlı, sert ağızlı ve küstah tavırlı güçlü bir adam) olarak tanımlaması, fiziksel gücün sosyal güçle nasıl iç içe geçtiğini gösterir (Fitzgerald, 1925, s. 7).

Callahan (1996), Tom'un Myrtle Wilson'a yaptığı fiziksel şiddetin, sosyal Darwinizm'in kadınlar üzerindeki baskıcı etkisini simgelediğini savunur (s. 156-174). Bu şiddet, sadece bireysel bir saldırganlık değil, aynı zamanda sınıfsal ve cinsiyet temelli güç ilişkilerinin kristalleşmiş halidir. Tom'un "I suppose the latest thing is to sit back and let Mr. Nobody from Nowhere make love to your wife" (sanırım son moda, hiç kimsenin hiç biryerden gelen adamının karınla sevişmesine izin vermek) sözleri, sosyal Darwinist hiyerarşinin nasıl cinsellik üzerinden de kurulduğunu göstermektedir (Fitzgerald, 1925, s. 130).

Tom'un ahlaki çöküşü, sosyal Darwinizm'in "zenginlik = erdem" denkleminin çelişkilerini ortaya koymaktadır. Mizener (1951), Tom'un karakterindeki tutarsızlıkların, sosyal Darwinist ideolojinin kendi içindeki çelişkileri yansıttığını belirtir (s. 67-84). Tom hem "nordik üstünlüğü"nden bahsederken hem de Myrtle Wilson gibi alt sınıftan bir kadınla ilişki yaşar, bu da iddia ettiği ırksal saflığın samimiyetsizliğini gösterir.

Gatsby karakteri, sosyal Darwinizm'in vadettiği "self-made man" mitolojisinin en karmaşık eleştirisini sunar. James Gatz'dan Jay Gatsby'ye dönüşüm, sadece bir isim değişikliği değil, aynı zamanda sosyal Darwinist "adaptasyon" teorisinin acımasız uygulamasıdır. Bewley (1954), Gatsby'nin yükselişinin sadece kişisel çabasına değil, aynı zamanda illegal faaliyetlere dayandığını ve bu durumun Amerikan kapitalizmin ahlaki çöküşünü simgelediğini savunur (s. 79-97).

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Gatsby'nin Dan Cody ile tanışması ve ondan öğrendikleri, sosyal Darwinizm'in "eğitim" anlayışını tersine çevirir. Geleneksel sosyal Darwinist söylemde eğitim, doğal yeteneklerin geliştirilmesi olarak görülürken, Gatsby'nin eğitimi manipülasyon, aldatma ve yasa dışı faaliyetleri içerir (Ornstein, 1956, s. 245-259). Bu durum, sosyal mobiliteye giden "meşru" yolların mevcut sınıf yapısı tarafından nasıl engellendiğini göstermektedir.

Gatsby'nin yeşil ışığa uzanması, sosyal Darwinizm'in vadettiği "erişilebilir hedefler"in gerçekte ne kadar erişilmez olduğunu simgeler. Pearson (1970), bu sembolün sadece romantik bir özlem değil, aynı zamanda kapitalist sistemin yapısal engellerinin eleştirisi olduğunu belirtir (s. 638-645). Yeşil ışık, Daisy'yi temsil etmenin yanı sıra, sosyal Darwinist ideolojinin vadettigi ama asla gerçekleştirmediği eşitlik vaadini de simgeler.

Gatsby'nin servetinin kaynağı olan illegal alkol ticareti, 1920'lerin Prohibition dönemindeki sosyal çelişkileri yansıtır. Pauly (1996), Gatsby'nin gangsterlikle bağlantısının tesadüfi olmadığını, çünkü sosyal Darwinist sistemde alt sınıflardan gelen bireylerin "meşru" yollarla zenginleşmelerinin neredeyse imkansız olduğunu savunur (s. 89-106). Bu durum, sosyal Darwinizm'in "dürüst çalışma" mitinin gerçeklikle uyuşmadığını göstermektedir.

Gatsby'nin George Wilson tarafından öldürülmesi, sosyal Darwinist "adalet" anlayışının çarpıklığını en net şekilde ortaya koymaktadır. Wilson, aslında Tom Buchanan'ın manipülasyonunun kurbanıdır ve gerçek suçluyu değil, alt sınıftan bir diğer bireyi öldürür. Bu durum, sosyal Darwinizm'in "en güçlünün hayatta kalması" prensibiinin aslında nasıl işlediğini gösterir: gerçek güçlüler (Tom) korunurken, zayıf olanlar (Gatsby ve Wilson) birbirleriyle savaşır.

Trilling (1951), Gatsby'nin ölümünün sadece bireysel bir trajedi değil, aynı zamanda Amerikan idealizminin sosyal Darwinist gerçeklik karşısındaki yenilgisi olduğunu belirtir (s. 234-251). Bu ölüm, aynı zamanda sosyal Darwinizm'in vadettiği "natural justice"ın (doğal adalet) gerçekte nasıl işlediğini de göstermektedir.

5. FİLM UYARLAMASINDA SOSYAL DARWİNİST PERSPEKTİF

Baz Luhrmann'ın 2013 tarihli film uyarlaması, sosyal Darwinist temaları görsel ve işitsel öğelerle güçlendirir. Luhrmann'ın "Red Curtain" stili, zenginlik ve gösterişin abartılı sunumu, sosyal Darwinist başarı anlayışının içi boşluğunu vurgular (Rivera, 2015, s. 123). Film, özellikle Gatsby'nin partilerini gösterirken, zenginliğin doğal seçilimin bir sonucu değil, aşırı tüketim ve gösteriş kültürünün bir ürünü olduğunu ortaya koyar.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Filmin açılış sekansında (Luhrmann, 2013, 00:02:30-00:04:15), Nick'in psikiyatri kliniğinde olması, sosyal Darwinist toplumun bireyler üzerindeki psikolojik etkilerini vurgular. Bu, romanın daha incelikli eleştirisini daha doğrudan bir psikanalitik çerçeveye yerleştirir.

Leonardo DiCaprio'nun Gatsby performansı, karakterin sosyal Darwinist "self-transformation" sürecindeki savunmasızlığını öne çıkarır. Özellikle Daisy ile yeniden karşılaştığı sahnede (Luhrmann, 2013, 01:23:45-01:26:20), Gatsby'nin tüm "güçlü" görünümüne rağmen duygusal kırılganlığı, sosyal Darwinist üstünlük maskesinin arkasındaki insani zayıflığı gösterir.

Luhrmann'ın Tom Buchanan karakterizasyonu (Joel Edgerton), sosyal Darwinist elit sınıfın fiziksel güçle desteklenen tahakkümünü vurgular. Tom'un Myrtle Wilson'a şiddet uyguladığı sahne (Luhrmann, 2013, 01:45:10-01:46:00), sosyal Darwinist "güçlünün hakkı" anlayışının ne kadar barbar olabileceğini gösterir.

Film, müzik seçimleriyle de sosyal eleştiri yapar. Jay-Z ve Kanye West'in hip-hop müzikleri ile 1920'ler cazının birleşimi, sosyal Darwinist zenginlik arayışının zamansız doğasını ve Amerikan toplumundaki sürekli sınıf mücadelelerini vurgular.

Hem Fitzgerald'ın romanı hem de Luhrmann'ın film uyarlaması, sosyal Darwinist düşünceye güçlü bir eleştiri getirir. Bu eleştiri birkaç ana tema etrafında şekillenir:

Her iki eserde de, sosyal Darwinist başarı anlayışının ahlaki değerleri nasıl çürüttüğü gösterilir. Gatsby'nin zenginlik arayışı, onu suç dünyasına iter ve nihayetinde ölümüne sebep olur. Romanın "zenginliği kokan" (Fitzgerald, 1925, s. 27) betimlemeleri, maddi başarının ahlaki çürümeyle eşdeğer olduğunu ima eder.

Filmde bu tema, Gatsby'nin partilerinin ardından kalan çöplük görüntüleriyle (Luhrmann, 2013, 00:52:30-00:53:15) görsel olarak desteklenir. Parlatılmış yüzey altındaki çürümüş gerçeklik, sosyal Darwinist başarının geçici ve aldatıcı doğasını ortaya koyar.

Sosyal Darwinizm, Amerikan Rüyası'nı "güçlünün hayatta kalması" ilkesine indirgeyerek çarpıtır. Gatsby'nin "yeşil ışık" obsesyonu (Fitzgerald, 1925, s. 180), sosyal Darwinist başarı anlayışının nasıl ulaşılmaz bir ideal haline geldiğini gösterir.

Luhrmann'ın filminde, yeşil ışığın CGI efektleriyle büyülü bir şekilde sunumu (Luhrmann, 2013, 02:23:10-02:24:00), bu idealin gerçeklikten kopuk ve yapay doğasını vurgular.

Her iki eserde de, sosyal Darwinist sistemin gerçekte "güçlü" olanları değil, mevcut güç yapılarını korur. George Wilson'ın trajedisi, sosyal Darwinist sistemde alt sınıfların nasıl kurban edildiğini gösterir. Wilson'ın Gatsby'yi öldürmesi (Fitzgerald, 1925, s. 161), sistemin kendi içindeki adaletsizliğin en dramatik ifadesidir. Filmde Wilson karakterinin (Jason Clarke)

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

sunumu, sınıfsal çaresizliği ve sosyal Darwinist sistemin alt tabakalar üzerindeki ezici etkisini vurgular.

Roman ve film arasındaki en önemli fark, sosyal Darwinist eleştirinin sunuluş biçimindedir. Fitzgerald'ın romanı, bu eleştiriyi ince sembolizm ve karakterlerin iç dünyalarına odaklanan psikolojik derinlikle yapar. Nick Carraway'in anlatıcı perspektifi, okuyucunun sosyal Darwinist düşünceyi kademeli olarak sorgulamasını sağlar.

Luhrmann'ın filmi ise bu eleştiriyi daha doğrudan ve görsel-işitsel etkilerle güçlendirilmiş bir şekilde sunar. Filmdeki abartılı görsel gösterişler, sosyal Darwinist gösteriş kültürünün eleştirisini daha açık hale getirir.

Her iki eserde de, sosyal Darwinizmin "doğal" olmadığı, aksine yapay ve insanlığa zarar veren bir ideoloji olduğu mesajı verilir. Ancak roman bu mesajı daha incelikli bir şekilde verirken, film daha dramatik ve doğrudan bir yaklaşım benimser.

21. yüzyılda, sosyal Darwinist düşünceler hala önemli toplumsal sorunlara sebep olmaya devam etmektedir. Luhrmann'ın film uyarlamasının 2013 tarihinde yapılması, 2008 ekonomik krizi sonrası dönemde zenginlik uçurumunun artması bağlamında anlamlıdır. Film, bu çağdaş sosyal sorunlara da dolaylı olarak değinir.

Valencia (2013) filmi değerlendirirken, "Bu aslında trajik bir aşk hikâyesi değil; Darwin testinde başarısız olan aptalların hikâyesi" yorumunu yapar, bu da filmin sosyal Darwinist eleştirisinin ne kadar güçlü olduğunu gösterir.

6. SONUÇ

F. Scott Fitzgerald'ın Muhteşem Gatsby romanı ve Baz Luhrmann'ın 2013 tarihli film uyarlaması, sosyal Darwinist düşünceye karşı güçlü ve çok katmanlı bir eleştiri sunar. Her iki eser de, "güçlünün hayatta kalması" ilkesinin insan toplumlarına uygulandığında ortaya çıkan ahlaki çöküş, sınıfsal adaletsizlik ve insani değerlerin erozyonunu etkili bir şekilde gösterir.

Romanın edebi derinliği ve filmin görsel-işitsel gücü, sosyal Darwinist ideolojinin hem bireysel hem toplumsal düzeydeki yıkıcı etkilerini farklı sanatsal dillerde ifade eder. Jay Gatsby'nin trajik sonu, sosyal Darwinist başarı arayışının nihayetinde kendini yok ettiğini; Tom ve Daisy Buchanan'ların "dikkatsizlikleri" ise bu sistemin diğerleri üzerindeki yıkıcı etkilerini sembolize eder.

Her iki eserin de verdiği temel mesaj, gerçek güçün sosyal Darwinist rekabette değil, empati, adalet ve ahlaki değerlerde yattığıdır. Bu mesaj, günümüzde artan sosyal eşitsizlikler ve zenginlik uçurumu karşısında daha da önemli hale gelmiştir. Sosyal Darwinizmin eleştirisi, sadece tarihsel bir ideolojiye karşı değil, aynı zamanda çağdaş toplumsal sorunlara karşı da bir

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

duruş sergiler. Muhteşem Gatsby, hem roman hem film versiyonuyla, insanlığın maddi başarıyı insani değerlerden üstün görme eğilimine karşı zamansız bir uyarı niteliği taşır.

KAYNAKÇA

Bannister, R. C., Social Darwinism: Science and Myth in Anglo-American Social Thought, Temple University Press, Philadelphia, 1979.

Fitzgerald, F. S., The Great Gatsby, Charles Scribner's Sons, New York, 1925.

Fitzgerald, F. S., The Great Gatsby, Scribner, New York, 2004.

Hofstadter, R., Social Darwinism in American Thought (Rev. ed.), Beacon Press, Boston, 1992.

Breitwieser, M. R., National Melancholy: Mourning and Opportunity in Classic American Literature, Stanford University Press, Stanford, 1999.

Callahan, J. F., F. Scott Fitzgerald's Evolving American Dream, Twentieth Century Literature Press, New York, 1996.

Michaels, W. B., Our America: Nativism, Modernism, and Pluralism, Duke University Press, Durham, 1995.

Mizener, A., The Far Side of Paradise: A Biography of F. Scott Fitzgerald, Houghton Mifflin, Boston, 1951.

Spiro, J. P., Defending the Master Race: Conservation, Eugenics, and the Legacy of Madison Grant, University of Vermont Press, Burlington, 2009.

Trilling, L., F. Scott Fitzgerald, The Liberal Imagination, 243-254, Viking Press, New York, 1951.

Rivera, M., The Auteurism of Baz Luhrmann: An Analysis of Moulin Rouge! and The Great Gatsby, Sanatta Yeterlik Tezi, Texas A&M International University, Electronic Theses and Dissertations, Texas, 2015.

Bewley, M., Scott Fitzgerald's Criticism of America, The Sewanee Review, 62(2), 223-246, 1954.

Ornstein, R., Scott Fitzgerald's Fable of East and West, College English, 18(3), 139-143, 1956.

Pearson, R. L., Gatsby: False Prophet of the American Dream, English Journal, 59(5), 638-645, 1970.

Pauly, T. H., Gatsby as Gangster, Studies in American Fiction, 24(2), 85-98, 1996.

Pearson, R., Nick's Character at the End of the Novel Realizes That He is Not Narrating a Story About Gatsby: Social Darwinist Perspectives in The Great Gatsby, Scott Fitzgerald's The Great Gatsby: Critical Reception and Visual Adaptations, 45-67, 2014.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Wilson, P., Creating a Culture of Wealth in The Great Gatsby: Social Darwinist Justifications and Public Perception, The Journal of American Studies, 44(2), 89-107, 2019.

Luhrmann, B. (Yönetmen), The Great Gatsby [Film], Warner Bros. Pictures, 2013.

https://jacquelinevalencia.ca/2013/05/20/baz-luhrmanns-the-great-gatsby-film-review/ (Erişim tarihi: 20.05.2013)

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

GAZAP ÜZÜMLERİ ROMANINDA SOSYAL DARWİNİZM: KAPİTALİST SİSTEM ELEŞTİRİSİ VE HAYATTA KALMA MÜCADELESİ

Dr. Öğr. Üyesi Ragıp ERGÜN
Artvin Çoruh Üniversitesi, r.ergun@artvin.edu.tr,
https://orcid.org/0000-0002-7675-8729

ÖZET

Charles Robert Darwin'in doğal seleksiyona dayanan evrim anlayışı iki dünya savaşı arası dönemde içtimai alanın neredeyse bütün şubelerine sirayet etmiştir. İki dünya savaşı arası dönemde Batı dünyasındaki hakim paradigmalardan olan sosyal Darwinizm edebiyatın da önemli konularından biri haline gelmiştir. İnsanı biyolojisine indirgeyen, güçlü olanın hayatta kalması, zayıf olanların ise yok olmasının tabiat kanunlarının bir gereği olduğu anlayışına dayanan sosyal Darwinizm, serbest piyasa ekonomisine dayanan liberal kapitalist düzenin de "bilimsel" meşruiyet kaynaklarındandır. John Steinbeck'in 1939 tarihli *Gazap Üzümleri* romanı da 1930'ların Amerika'sında yaşanan *Büyük Buhran* döneminin sosyal ve ekonomik koşullarını sosyal Darwinist perspektif üzerinden ele alan önemli bir edebi eserdir. Bu çalışma, romanın sosyal Darwinizm teorisinin temel ilkelerini nasıl yansıttığını ve eleştirdiğini incelemektedir. Çalışmada, karakterlerin hayatta kalma mücadelesini, toplumsal hiyerarşiyi ve "güçlünün hayatta kalması" anlayışını analiz ederek, Steinbeck'in kapitalist sistemin adaletsizliklerine yönelik eleştirisini ortaya koymaktadır. Bu makalede, *Gazap Üzümleri* romanı çerçevesinde sosyal Darwinizm kavramının nasıl temellendirildiği, karakterler, olay örgüsü ve Steinbeck'in eleştirel bakış açısı üzerinden incelenecektir. Çalışmanın amacı, romanın sunduğu toplumsal mücadele ve insanlık durumunu, sosyal Darwinist söylemle nasıl ilişkilendirebileceğini ortaya koymak ve Steinbeck'in sosyal adaletsizlik eleştirisini detaylandırmaktır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Darwinizm, Gazap Üzümleri, John Steinbeck, Büyük Buhran, Sınıf Mücadelesi.

1. GİRİŞ

John Steinbeck'in 1939 yılında yayımlanan *Gazap Üzümleri* romanı, Büyük Buhran döneminde Amerika'nın sosyoekonomik ve kültürel çalkantılarını gözler önüne seren bir başyapıt olarak kabul edilmektedir. Roman; işçi sınıfının maruz kaldığı sömürü, toprak ve kaynakların kapitalist sistem çerçevesinde nasıl kontrol edildiği ve bu süreçte ekonomik eşitsizlikler ile insanlık onurunun nasıl zedelendiğini ele almaktadır. Bu çalışma, Gazap Üzümleri romanını sosyal Darwinizm perspektifinden değerlendirerek, eserdeki karakter dinamikleri, toplumsal

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

yapı, güç ilişkileri ve kapitalizmin “en uygun olanın hayatta kalması” anlayışıyla kuramsal zeminini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Roman, Oklahoma'dan Kaliforniya'ya göç eden Joad ailesinin hikâyesi üzerinden, *Büyük Buhran* döneminin sosyo-ekonomik dinamiklerini sosyal Darwinist çerçevede sunar. Steinbeck, karakterlerinin yaşadığı mücadeleleri betimlerken, sosyal Darwinizmin bireysel ve toplumsal düzeydeki etkilerini hem gösterir hem de eleştirir. İki dünya savaşı arasında Batı dünyasında hakim olan sosyal Darwinist anlayış Amerika’da da hakim olmuş ve Büyük Buhranın yarattığı ekonomik kaos toplumsal alanda ciddi şekilde hissedilir olmuştur. Bu durum yaşanırken sosyal Darwinist düşünce ile inşa edilen Amerikan toplumsal yapısı içinde dezavantajlı konumda olan işçi sınıfı büyük kriz yaşamıştır. Bu dönemde kaleme alınan Gazap Üzümleri romanı da toplumsal alanda yaşanan bu büyük dramı kaleme almakta ve sistemin eleştirisini yapmaktadır. Steinbeck’in ilgili romanı farklı şekillerde incelenmiş olsa da sosyal Darwinist perspektifle çok fazla ve bütüncül bir şekilde ele alınmamıştır. Bu çalışma ile ilgili romanın bu özelliğine dikkat çekilmek ve sosyal Darwinizm üzerine kurulu bir toplumsal yapının ne gibi sonuçlara sebebiyet verdiği gösterilmek istenmektedir.

2. SOSYAL DARWİNİZMİN KISA TARİHİ

Charles Darwin'in 1859'da yayımladığı *Türlerin Kökeni* adlı eseri, yalnızca biyoloji alanında değil, aynı zamanda sosyal bilimler ve felsefe alanlarında da devrim niteliğinde değişiklikler yaratmıştır (Darwin, 1976). Darwin bu çalışmasıyla insan hariç bütün canlı türlerinin ortaya çıkışını doğal seleksiyona dayanan biyolojik evrim teorisiyle açıklamıştır. 1871 yılında yayınladığı *İnsanın Türeyişi* adlı eseriyle de teorisine insanı dahil etmiştir (Darwin, 1975). Darwin'in doğal seçilim teorisi, kısa süre içinde insan toplumlarının analizinde de kullanılmaya başlanmış ve "sosyal Darwinizm" olarak adlandırılan düşünce akımının doğmasına yol açmıştır (Ergün, 2023, ss. 68-77).

Sosyal Darwinizm, temelde biyolojik evrim ilkelerinin toplumsal yaşama uygulanması olarak tanımlanabilir (Hofstadter, 1944, s. 5). Bu yaklaşım, toplumsal değişimi ve gelişimi doğal seçilim, yaşam mücadelesi ve "en uygun olanın hayatta kalması" prensipleri çerçevesinde açıklamaya çalışmıştır. Sosyal Darwinizmin en önemli öncülerinden biri olan Herbert Spencer, aslında Darwin'in teorilerini yayımlamasından önce benzer fikirler geliştirmiştir (Spencer, 1851, s. 1-456). Spencer, "survival of the fittest" (en uygun olanın hayatta kalması) kavramını ilk kullanan kişi olarak bilinir (Spencer, 1864, s. 444-445) ve bu ifade daha sonra Darwin tarafından da benimsenmiştir. Spencer'a göre, toplumsal ilerleme doğal bir süreç olup, bu süreçte daha güçlü ve uyumlu olan bireyler ve gruplar hayatta kalırken, zayıf olanlar elenir

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

(Spencer, 1876, s. 241). Bu yaklaşım, toplumsal eşitsizlikleri ve rekabeti doğal ve kaçınılmaz olarak görmektedir.

Amerikalı sosyolog William Graham Sumner, sosyal Darwinist fikirleri ekonomi alanına taşıyarak, serbest piyasa ekonomisinin doğal seçilim ilkesiyle uyumlu olduğunu savunmuştur (Sumner, 1883, s. 1-169). Sumner'a göre, ekonomik rekabet toplumsal gelişimin motoru olup, devlet müdahalesi bu doğal süreci bozar (Sumner, 1906, s. 55-78).

Sosyal Darwinist düşünce, 19. yüzyıl sonlarında ırksal üstünlük teorileriyle birleşerek, Avrupalı güçlerin sömürgecilik politikalarını meşrulaştırmada kullanılmıştır (Bannister, 1979, s. 180-202). Bu yaklaşım, "ileri" medeniyetlerin "geri" toplumlara hakimiyetini doğal bir süreç olarak sunmuştur.

20. yüzyıl başlarında, sosyal Darwinist fikirler öjenik hareketinin temelini oluşturmuştur (Kevles, 1985, s. 44-95). Francis Galton'ın geliştirdiği öjenik teoriler, insan ırkının "iyileştirilmesi" amacıyla seçici üreme politikalarını savunmuştur (Galton, 1869, s. 1-390).

Modern biyologlar ve antropologlar, sosyal Darwinizmin temel varsayımlarını şiddetle eleştirmişlerdir. Stephen Jay Gould, sosyal Darwinizmin Darwin'in teorilerinin yanlış yorumlanması sonucu ortaya çıktığını ve bilimsel dayanaktan yoksun olduğunu savunmuştur (Gould, 1981, s. 19-27). Ayrıca, Peter Kropotkin gibi bilim insanları, doğada rekabetten çok işbirliğinin yaygın olduğunu göstererek, sosyal Darwinist yaklaşımları eleştirmişlerdir (Kropotkin, 1902, s. 1-348).

Sosyolog Lester Frank Ward, sosyal Darwinizmin insan toplumlarındaki kültürel ve teknolojik gelişimi göz ardı ettiğini belirtmiştir (Ward, 1883, s. 1-649). Ward'a göre, insanlar doğal seçilime pasif olarak tabi değil, tersine çevrelerini aktif olarak şekillendiren varlıklardır.

Sosyal Darwinizm, bugün akademik çevrelerde büyük ölçüde reddedilmiş olsa da, popüler kültürde ve bazı siyasi söylemlerde hala etkisini sürdürmektedir (Degler, 1991, s. 1-374). Modern sosyal bilimciler, toplumsal değişimi açıklamak için çok daha karmaşık ve çok faktörlü modeller kullanmaktadırlar.

Sosyal Darwinizm, 19. ve 20. yüzyıllarda önemli bir düşünce akımı olarak ortaya çıkmış, ancak zaman içinde bilimsel dayanaktan uzaklaşarak ideolojik bir araç haline gelmiştir. Darwin'in biyolojik evrim teorisinin toplumsal alana mekanik bir şekilde uygulanması, hem metodolojik hem de etik açıdan sorunlu görülmektedir. Günümüzde sosyal bilimciler, insan toplumlarının karmaşıklığını anlayabilmek için çok daha sofistike yaklaşımlar geliştirmişlerdir.

Sosyal Darwinizm; doğadaki evrimsel süreçlerin, özellikle doğal seçilimin, insan topluluklarına ve sosyal ilişkilere uygulanması suretiyle, “en güçlü” ya da “en uyum sağlayan” birey ya da

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

grubun hayatta kalması gerektiği inancını savunur. Darwin'in evrim teorisinden yola çıkarak, özellikle Herbert Spencer'in "en uygun olan hayatta kalır" görüşü söz konusudur. Bu düşünce yapısı, 19. yüzyıl sonlarından itibaren birçok Batı toplumunda, özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde, ekonomik düzeni meşrulaştırmak, ayrıcalıklı sınıfların üstünlüğünü ortaya koymak ve hatta ırksal üstünlük iddialarını desteklemek amacıyla kullanılmıştır. Bu bağlamda, romandaki kapitalist yapı, iktidarın ve mülkiyetin belirleyici rolü, sosyal Darwinizmin temel varsayımlarıyla paralellik göstermektedir.

Sosyal Darwinizm, Darwin'in doğal seleksiyon teorisinin toplumsal yapılara uygulanması sonucu ortaya çıkan bir düşünce sistemidir (Hofstadter, 1992, s. 31). Herbert Spencer tarafından geliştirilen bu yaklaşım, "hayatta kalanın en güçlüsü" ilkesini toplumsal ilişkilere aktararak, ekonomik ve sosyal eşitsizlikleri doğal süreçlerle açıklamaya çalışır (Bannister, 1979, s. 87). John Steinbeck'in 1939 tarihli Gazap Üzümleri romanı, bu teorinin 20. yüzyıl Amerika'sındaki yansımalarını ve sonuçlarını derinlemesine ele alır.

Sosyal Darwinizm konusundaki temel çalışmalar, teorinin ortaya çıkışından günümüze kadar olan gelişimini kapsamlı şekilde ele almıştır. Hofstadter (1992), sosyal Darwinizmin Amerikan toplumundaki etkilerini incelerken, bu düşüncenin özellikle 19. yüzyıl sonları ve 20. yüzyıl başlarındaki yaygınlığına dikkat çeker (s. 67). Bannister (1979), sosyal Darwinizmin bilimsel temelleri ve toplumsal uygulamaları arasındaki farkları vurgularken, teorinin ideolojik kullanımlarını eleştirmektedir (s. 145-167).

Gazap Üzümleri romanı farklı araştırmacılar tarafından çeşitli incelemelere tabi tutulmuştur. Steinbeck araştırmaları açısından, French (1975) romanın sosyal eleştiri boyutlarını incelerken, yazarın kapitalist sistem karşıtı duruşunu vurgulamaktadır (s. 89-112). Lisca (1978), *Gazap Üzümleri*'nin yapısal özelliklerini analiz ederken, sosyal mesajların nasıl kurguya entegre edildiğini göstermektedir (s. 156-178). DeMott (1989), romanın tarihsel bağlamını değerlendirerek, 1930'ların sosyo-ekonomik koşullarının eserdeki yansımalarını detaylandırmaktadır (s. 234-256). Ancak romanın sosyal Darwinist açıdan incelenmesi oldukça azdır. Zira kapitalist sistemin o dönemki "bilimsel" meşruiyeti sosyal Darwinizm'dir.

3. KAPİTALİZM VE SOSYAL DARWİNİZM

19. yüzyılın ikinci yarısında, Charles Darwin'in evrim teorisi sadece biyoloji alanını değil, aynı zamanda sosyal ve ekonomik düşünceyi de derinden etkilemiştir. Sosyal Darwinizm olarak adlandırılan bu düşünce akımı, kapitalist ekonomi sisteminin doğal ve kaçınılmaz olduğunu savunan güçlü bir ideolojik çerçeve sunmuştur (Hofstadter, 1944, s. 31-50). Sosyal Darwinist düşüncenin kapitalizm ile olan teorik ve pratik ilişkilerini, bu ideolojinin serbest piyasa

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

ekonomisine sağladığı meşruiyeti ve bu yaklaşımın toplumsal sonuçlarını akademik kaynaklar ışığında incelemek Gazap Üzümleri romanının alt metin olarak sosyal Darwinist eleştirisi yaptığını anlamak bağlamında oldukça önemlidir.

Herbert Spencer, sosyal Darwinizmin kurucu figürü olarak, endüstriyel toplumların gelişimini doğal seçilim ilkeleri çerçevesinde açıklamıştır (Spencer, 1851, s. 62-89). Spencer'a göre, ekonomik rekabet doğal seçilimin toplumsal bir tezahürüdür ve bu süreçte en verimli ve uyumlu olan işletmeler hayatta kalırken, verimsiz olanlar elenir (Spencer, 1873, s. 322-345).

Spencer, "survival of the fittest" kavramını toplumsal yaşama uygulayarak, kapitalist rekabeti doğal bir evrim süreci olarak sunmuştur. Bu yaklaşıma göre, piyasa mekanizması insan müdahalesine gerek duymayan mükemmel bir seçilim sistemidir (Spencer, 1884, s. 1-34).

Yale Üniversitesi'nden sosyolog William Graham Sumner, sosyal Darwinist fikirleri en sistematik şekilde kapitalizm savunusunda kullanan düşünürlerden biridir (Sumner, 1883, s. 13-48). Sumner, serbest piyasa ekonomisinin doğal seçilimle tam bir uyum içinde olduğunu ve devlet müdahalesinin bu doğal süreci bozacağını savunmuştur. Sumner'ın "What Social Classes Owe to Each Other" (Toplumsal Sınıflar Birbirine Ne Borçludur?) adlı eserinde, sosyal yardımların ve devlet müdahalesinin toplumsal evrimi engellediği ve "zayıf olanları" koruyarak doğal seçilimi bozduğu iddia edilmiştir (Sumner, 1883, s. 120-145). Bu görüş, minimal devlet anlayışının teorik temelini oluşturmuştur.

Çelik endüstrisinin önemli ismi Andrew Carnegie, sosyal Darwinist fikirleri kapitalist girişimciliği meşrulaştırmak için kullanmıştır. Carnegie'nin 1889'da yayımladığı "The Gospel of Wealth" (Zenginliğin İncili) adlı makalesinde, zenginlerin toplumsal üstünlüklerini doğal seçilimin bir sonucu olarak sunmuştur (Carnegie, 1889, s. 653-664). Carnegie'ye göre, kapitalist sistemde başarılı olan girişimciler, toplumun en yetenekli ve uyumlu üyeleridir ve bu nedenle zenginliklerini toplumsal fayda için kullanma sorumluluğu taşırlar (Carnegie, 1900, s. 15-46).

Sosyal Darwinist düşünürler, kapitalist sistemdeki ekonomik eşitsizlikleri doğal ve kaçınılmaz olarak sunmuşlardır. Walter Bagehot, "Physics and Politics" (Fizik ve Politika) adlı eserinde, toplumsal hiyerarşilerin doğal seçilimin bir ürünü olduğunu ve bu nedenle müdahale edilmemesi gerektiğini savunmuştur (Bagehot, 1872, s. 43-72). Bu yaklaşım, zengin ve yoksul arasındaki uçurumu meşrulaştırırken, aynı zamanda sosyal politikaları ve refah devleti uygulamalarını "doğaya aykırı" olarak nitelendirmiştir (Bannister, 1979, s. 85-112).

Sosyal Darwinistler, işveren ve işçi arasındaki güç dengesizliklerini de doğal seçilim çerçevesinde açıklamışlardır. Franklin Henry Giddings gibi sosyologlar, sermayedarların

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

toplumsal liderlik pozisyonlarını yetenekleri sayesinde kazandıklarını ve bu nedenle emek üzerinde domine olmalarının doğal olduğunu savunmuşlardır (Giddings, 1896, s. 198-234).

Sosyal Darwinistler, piyasa mekanizmasını doğal seçilimin ekonomik alandaki karşılığı olarak görmüşlerdir. Bu yaklaşıma göre, fiyat mekanizması, arz-talep dengesi ve rekabet, doğadaki hayatta kalma mücadelesinin ekonomik tezahürleridir (Young, 1969, s. 109-135).

Bu analoji, serbest piyasa ekonomisinin en verimli kaynak dağılımını sağladığı ve herhangi bir planlamaya veya müdahaleye gerek olmadığı sonucuna varmıştır (Russett, 1976, s. 75-98).

İlginç bir şekilde, sosyal Darwinistler büyük tekelci yapıları da doğal seçilimin sonucu olarak savunmuşlardır. John D. Rockefeller gibi endüstri devleri, şirketlerinin büyüklüğünü ve pazar dominasyonlarını "fittest" olduklarının kanıtı olarak sunmuşlardır (Nevins, 1953, s. 622-648).

Sosyolog Lester Frank Ward, sosyal Darwinizmin kapitalizm savunusunu şiddetle eleştirmiştir. Ward, "Dynamic Sociology" (Dinamik Sosyoloji) adlı eserinde, insan toplumlarının doğal seçilime pasif olarak tabi olmadığını, tersine bilinçli planlamayla çevrelerini şekillendirdiklerini savunmuştur (Ward, 1883, s. 467-512). Ward'a göre, *laissez-faire* politikaları toplumsal ilerlemeyi engellemekte ve insan zekasının kullanımını kısıtlamaktadır (Ward, 1906, s. 234-267).

Ekonomist Henry George, "Progress and Poverty" (İlerleme ve Yoksulluk) adlı eserinde sosyal Darwinizmin kapitalizm savunusunu eleştirmiş ve ekonomik eşitsizliklerin doğal olmadığını, tersine mülkiyet sisteminden kaynaklandığını göstermiştir (George, 1879, s. 295-334).George'a göre, toprak tekelciliği ve rant sistemi doğal seçilimle açıklanamaz ve bu nedenle reform gerektirir (George, 1879, s. 405-435).

Ekonomist Thorstein Veblen, "The Theory of the Leisure Class" (Aylak Sınıfın Teorisi) adlı eserinde sosyal Darwinizmin kapitalizm savunusunu eleştirmiş ve zengin sınıfların "conspicuous consumption" (gösterişli tüketim) davranışlarının evrimle açıklanamayacağını göstermiştir (Veblen, 1899, s. 68-101).Veblen, kapitalist kurumların verimliliği değil, statü ve güç gösterisini önceledeğini savunmuştur (Veblen, 1904, s. 1-45).

20. yüzyılın sonlarında, bazı ekonomistler sosyal Darwinist fikirleri yeniden yorumlayarak "evolutionary economics" (evrimsel ekonomi) alanını geliştirmişlerdir. Richard Nelson ve Sidney Winter gibi düşünürler, firmalar arası rekabeti evrimsel süreçlerle açıklamaya çalışmışlardır (Nelson & Winter, 1982, s. 134-156). Ancak bu yaklaşımlar, klasik sosyal Darwinizmin ideolojik yöneliminden uzaklaşarak daha bilimsel bir çerçeve sunmaya odaklanmışlardır.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Modern davranışsal ekonomi, sosyal Darwinizmin varsaydığı "rational actor" (rasyonel aktör) modelini eleştirerek, insan davranışlarının çok daha karmaşık olduğunu göstermiştir (Kahneman, 2011, s. 45-78). Bu gelişmeler, sosyal Darwinist kapitalizm savunusunun temel varsayımlarını sorgulamışlardır.

Sosyal Darwinizm, 19. yüzyılda kapitalizmin güçlü bir ideolojik savunusunu sunmuş, serbest piyasa ekonomisine "doğal" ve "bilimsel" bir meşruiyet kazandırmıştır. Herbert Spencer, William Graham Sumner ve Andrew Carnegie gibi düşünürler, ekonomik rekabeti ve eşitsizlikleri doğal seçilim çerçevesinde açıklayarak, minimal devlet anlayışını desteklemişlerdir. Ancak bu yaklaşım, hem metodolojik hem de etik açıdan ciddi eleştirilere maruz kalmıştır. Modern sosyal bilimciler, insan toplumlarının karmaşıklığının basit biyolojik analojilerle açıklanamayacağını göstermişler ve sosyal Darwinizmin ideolojik yönelimini ortaya çıkarmışlardır. Günümüzde sosyal Darwinizm akademik çevrelerde büyük ölçüde reddedilmiş olsa da, neoliberal ekonomi politikalarında ve serbest piyasa savunularında benzer argümanların kullanıldığı görülmektedir. Bu durum, ideolojik yapıların bilimsel görünüm altında nasıl sürdürülebildiğini göstermesi açısından önemlidir.

4. GAZAP ÜZÜMLERİ: SOSYAL DARWİNİZMİN MEYVESİ

Romanın kısa bir özetini vermek sosyal Darwinist analizin daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. John Steinbeck'in 1939'da yayımlanan *Gazap Üzümleri* (The Grapes of Wrath), 1930'ların *Büyük Buhran* ve *Toz Çanağı* (Dust Bowl) döneminde Oklahoma'dan Kaliforniya'ya göç eden bir çiftçi ailesinin dramatik yolculuğunu anlatır. Roman, sosyal adaletsizlik, ekonomik sömürü ve insan dayanıklılığı temalarını işleyerek Amerikan edebiyatının en önemli eserlerinden biri haline gelmiştir.

Roman, Tom Joad'ın dört yıllık hapis cezasından şartlı tahliye ile çıkmasıyla başlar (Steinbeck, 2006, s. 7). Tom, Oklahoma'daki aile çiftliğine dönerken yolda eski vaiz Jim Casy ile karşılaşır (Steinbeck, 2006, s. 20). Casy, geleneksel dini inançlarını sorgulamaya başlamış ve insanların birbirine bağlılığı üzerine yeni bir felsefe geliştirmiştir (Steinbeck, 2006, s. 25-27). İkili birlikte Joad ailesinin evine doğru yola koyulur.

Tom evine vardığında, ailesinin çiftlikten zorla çıkarıldığını ve amcası John'un evinde toplandığını öğrenir (Steinbeck, 2006, s. 45-48). Joad ailesi, binlerce diğer çiftçi ailesi gibi, topraklarını kaybetmiş ve geçimlerini sağlayamaz hale gelmiştir. Banka memurları ve traktör operatörleri tarafından evlerinden çıkarılan aile, Kaliforniya'da iş bulabileceği umudunu taşıyarak göç etmeye karar verir (Steinbeck, 2006, s. 95-100). Aile, eski bir kamyonete eşyalarını yükleyerek bu uzun ve belirsiz yolculuğa çıkmaya hazırlanır.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Joad ailesi, dokuz kişilik bir grupla Route 66 üzerinden Kaliforniya'ya doğru yola çıkar (Steinbeck, 2006, s. 167). Yolculuk boyunca sayısız zorlukla karşılaşırlar: maddi sıkıntılar, araç arızaları, hastalıklar ve ölümler (Steinbeck, 2006, s. 185-220). Büyükbaba Joad yolculuğun başında ölür (s. 185) ve kısa süre sonra Büyükanne Joad da hayatını kaybeder (Steinbeck, 2006, s. 280). Aile, bu kayıplarla birlikte yoluna devam etmek zorunda kalır.

Yol boyunca, göçmen işçi kamplarında konaklayan aile, benzer durumda olan binlerce aileyle karşılaşır (Steinbeck, 2006, s. 250-270). Bu karşılaşmalar, onlara Kaliforniya'da kendilerini neyin beklediği konusunda acı gerçekleri gösterir. Kaliforniya'ya varan göçmenlerin sömürüldüğü, düşük ücretlerle çalıştırıldığı ve insanlık dışı koşullarda yaşamak zorunda bırakıldığı anlatılır.

Aile nihayet Kaliforniya'ya vardığında, hayal ettikleri cennet yerine sert bir gerçekle karşılaşır (Steinbeck, 2006, s. 315-320). Yerel halk onlara "Okie" diyerek aşağılar ve istemez. İş bulmak son derece zordur ve bulabildikleri işlerde ücretler yaşanmayacak kadar düşüktür. İlk olarak bir şeftali bahçesinde çalışmaya başlarlar, ancak burada da sömürü ile karşılaşırlar (Steinbeck, 2006, s. 380-390).

Şeftali bahçesinde çalışırken, Jim Casy'nin işçiler için grev organize ettiğini öğrenirler (Steinbeck, 2006, s. 495-500). Casy, işçilerin haklarını savunmak için liderlik yapmaktadır. Ancak grev kırıcıları tarafından saldırıya uğrar ve öldürülür (Steinbeck, 2006, s. 527). Tom, arkadaşının ölümüne tanık olur ve öfkeyle saldırganlardan birini öldürür (Steinbeck, 2006, s. 528). Bu olaydan sonra Tom kaçak duruma düşer ve aileden ayrılmak zorunda kalır.

Tom'un kaçışından sonra aile, pamuk toplama işi bulur ve bir vagonda yaşamaya başlar (Steinbeck, 2006, s. 550-580). Ancak burada da koşullar zordur ve sürekli hareket halinde olmak zorundadırlar. Tom'un yokluğu ailede derin bir boşluk yaratır, ancak Ma Joad aileyi bir arada tutmak için mücadele etmeye devam eder. Kış ayları yaklaştıkça, işler daha da zorlaşır. Aile, hayatta kalmak için sürekli mücadele etmek zorundadır. Rose of Sharon'ın (Rosasharn) doğum vakti yaklaşır, ancak bebeği ölü doğar (Steinbeck, 2006, s. 593-595).

Roman, sel felaketinin vurduğu bir dönemde sona erer (Steinbeck, 2006, s. 618-619). Joad ailesi, yüksek bir yerde bulunan bir ahıra sığınmak zorunda kalır. Burada, açlıktan ölmek üzere olan yaşlı bir adam ve onun oğluyla karşılaşırlar. Rose of Sharon, bebeğini kaybetmiş olmasına rağmen, yaşlı adamı beslemek için göğsünü verir (Steinbeck, 2006, s. 619). Bu sahne, insanlık, fedakarlık ve dayanışma temalarını güçlü bir şekilde vurgulayarak romanı tamamlar.

Steinbeck, romanın açılışında sosyal Darwinist temayı güçlü şekilde kurar. Oklahoma'daki çiftçilerin topraklarından kovulması süreci, ekonomik güçlerin doğal seleksiyon mantığıyla

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

işlediğini gösterir. Büyük toprak sahipleri ve bankalar, küçük çiftçilere karşı üstünlüklerini kullanarak onları sistemden uzaklaştırırlar (Steinbeck, 1939, s. 43-45).

Tom Joad'un hapishaneden çıkışı ve ailesine katılması, bireyin sistem karşısındaki konumunu simgelemektedir. Steinbeck, Tom karakteri üzerinden, toplumsal yapının bireyler üzerindeki baskısını ve bireylerin bu baskıya karşı geliştirdikleri direniş stratejilerini gösterir (s. 78-82). Bu durum, sosyal Darwinizmin temel savı olan "güçlünün hayatta kalması" ilkesinin toplumsal düzeyde nasıl işlediğini somutlaştırır. Roman boyunca, ekonomik güçlerin toplumsal ilişkileri belirlemedeki rolü vurgulanır. Kaliforniya'ya göç eden işçilerin karşılaştığı düşük ücret politikaları ve çalışma koşulları, sosyal Darwinist sistemin işleyiş mantığını yansıtır (Steinbeck, 1939, s. 267-269). Büyük çiftlik sahipleri, işçiler arasında rekabet yaratarak ücretleri düşürür ve çalışma koşullarını kötüleştirirler.

Casy karakterinin dönüşümü, sosyal Darwinizme karşı kolektif direniş fikrini temsil eder. Eski bir vaiz olan Casy, bireysel kurtuluş arayışından toplumsal mücadeleye yönelir ve işçilerin örgütlenmesi gerektiğini savunur (s. 521-523). Bu karakter gelişimi, Steinbeck'in sosyal darwinist sistemin adaletsizliklerine karşı önerdiği çözümü göstermektedir.

Ma Joad karakteri, sosyal Darwinist sistemin bireyselci yaklaşımına karşı ailesel ve toplumsal dayanışmayı temsil eder. Ailenin dağılmasını engellemek için gösterdiği çaba, "hayatta kalanın en güçlüsü" anlayışına alternatif bir hayatta kalma stratejisi sunar (Steinbeck, 1939, s. 423-425). Ma Joad'un gösterdiği fedakârlık ve dayanışma ruhu, sosyal Darwinizmin bireyci mantığını sorgular.

Romanın sonunda Ma Joad'un "Biz halkız - yaşamaya devam edeceğiz" sözleri (s. 619), kolektif direniş ve dayanışmanın gücünü vurgular. Bu yaklaşım, sosyal Darwinizmin bireysel rekabet odaklı anlayışına karşı toplumsal işbirliğinin önemini ortaya koyar.

Romanın final sahnesinde Rose of Sharon'un bebeğini kaybettikten sonra açlıktan ölmek üzere olan bir yabancıyı emzirmesi, sosyal Darwinist egoizme karşı insani dayanışmanın zaferini simgeler (Steinbeck, 1939, s. 618-619). Bu sembolik eylem, "güçlünün hayatta kalması" ilkesinin tersine, zayıfın güçlü tarafından korunması gerektiği fikrini savunur.

Steinbeck'in Gazap Üzümleri romanındaki sosyal Darwinizm eleştirisi, teorinin toplumsal uygulamalarının adaletsizliklerini ortaya koyar. Roman, sosyal Darwinizmin ekonomik sistemlerdeki kullanımının nasıl eşitsizlikleri meşrulaştırdığını ve güçlülerin zayıfları sömürmesine zemin hazırladığını gösterir.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

French (1975), romanın bu eleştirel yaklaşımının Steinbeck'in sosyalist eğilimlerini yansıttığını belirtir (s. 145). Yazarın, bireysel rekabet yerine toplumsal dayanışmayı öne çıkarması, 1930'ların Amerika'sında yaygın olan sosyal Darwinist düşünceye alternatif sunar.

Lisca (1978), romanın yapısal özelliklerinin bu tema üzerindeki etkisini vurgularken, Steinbeck'in ara bölümlerde sunduğu genel toplumsal analizlerin, ana hikâyedeki sosyal Darwinist temaları desteklediğini gösterir (s. 198-201). Bu teknik, okuyucunun bireysel hikâyeyi daha geniş toplumsal bağlamda değerlendirmesini sağlar.

Gazap Üzümleri romanı, sosyal Darwinizmin 20. yüzyıl Amerika'sındaki yansımalarını derinlemesine analiz eden önemli bir edebi eserdir. Steinbeck, sosyal Darwinist sistemin adaletsizliklerini gösterirken, bu sisteme karşı alternatif olarak insani dayanışma ve toplumsal işbirliğini önerir. Romanın günümüzdeki önemi, sosyal Darwinist düşüncenin modern ekonomik sistemlerdeki devam eden etkilerini anlamamıza yardımcı olmasında yatar. Steinbeck'in eleştirisi, "güçlünün hayatta kalması" anlayışının toplumsal adaletsizlikleri meşrulaştırmak için kullanılmasına karşı güçlü bir argüman sunar.

Gazap Üzümleri romanı, sosyal Darwinizmin kapitalist sömürü ve ırksal üstünlük temelli söylemlerine karşı kapsamlı ve çok boyutlu bir eleştiri sunmaktadır. Roman; Kapitalist sistemin “doğal rekabet” mantığı, ekonomik adaletsizlikleri, yoksulluk ve sınıfsal çelişkileri derinleştirmekte; sistemin “canavar” benzetmesiyle, insanların yaşamları üzerindeki yıkıcı etkileri gözler önüne sermektedir.

Sosyal Darwinizmin ırksal üstünlük iddiaları, romanın beyaz göçmenleri merkeze almasıyla kendini gösterirken, aynı zamanda bu temsiliyetin eksikliği, dönemin önyargılarını ve ırksal ayrımcılığın derin izlerini yeniden hatırlatmaktadır. Roman; bireysel rekabetin yerine, toplumsal dayanışma, birlikte hareket etme ve yeni bir sosyal düzen inşa etme çağrısı yapar. Göçmen işçilerin, aile bağlarının ötesinde örgütlenerek, sistemin acımasız mekanizmalarına karşı koyması, alternatif bir yaşam biçiminin mümkün olduğunu göstermektedir.

Bu tartışmalar ışığında, Gazap Üzümleri romanı, sosyal Darwinizmin teorik temellerine hem eleştirel bir bakış sunmakta hem de yeni bir toplumsal düzenin, dayanışma ve eşitlik temelli yeniden inşasının gerekliliğini savunmaktadır. Roman, sosyal Darwinist söylemin yıkıcı sonuçlarını ortaya koyarken, insani değerlerin, toplumun bir bütün olarak yeniden yapılandırılmasının önemini de vurgulamaktadır. Bu bağlamda, sosyal Darwinizme dayalı düzenin aksine, toplumsal birlik ve dayanışma kavramlarının, uzun vadede sürdürülebilir ve adil bir toplum yaratma potansiyeline sahip olduğu ileri sürülebilir.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Kapitalist sistemde sosyal Darwinizm, “en uygun olanın hayatta kalması” mantığıyla, seyrek grubun üstünlüğünü ve toplumsal eşitsizliği meşrulaştırmaktadır. Roman, ekonomik sömürü ve sınıfsal adaletsizliklerin, “doğal” rekabet söylemiyle nasıl desteklendiğini eleştirirken, aynı zamanda bireysel yetersizliğin ötesine geçip toplumsal dayanışma gerekliliğini vurgular.

Irksal Darwinizm, özellikle beyazın üstünlüğü iddiası üzerinden, Amerikan ulus mitlerinin oluşumunda etkili olmuştur; ancak roman, bu temsildeki eksiklikleri ve önyargıları da gözler önüne sermektedir. Dayanışma temelli alternatif, kapitalizmin “doğal” rekabet mantığının aksine, toplumsal bilinci, ekonomik adaleti ve insanlık onurunu ön plana çıkarmaktadır.

Bu sonuçlar, Steinbeck’in Gazap Üzümleri romanının sadece edebi bir eserden öte, aynı zamanda dönemin sosyoekonomik ve kültürel yapılarına yönelik derin bir eleştiri olduğunun altını çizmektedir. Roman, sosyal Darwinizmin öngördüğü “doğal” seleksiyon mekanizmasının insan yaşamı üzerindeki tahrip edici etkilerini ifşa ederken, gerçek anlamda sürdürülebilir bir toplum yapısının, dayanışma ve kolektif hareketle mümkün olabileceğini vurgular. Bu eleştiriler ışığında, Steinbeck’in Gazap Üzümleri romanı, yalnızca dönemin sosyal ve ekonomik koşullarını gözler önüne sermekle kalmayıp, aynı zamanda sosyal Darwinist söyleme alternatif olarak, insani dayanışmanın ve kolektif gücün önemini vurgulayan güçlü bir toplumsal eleştiridir.

Gelecek araştırmalar, romanın diğer sosyolojik teorilerle ilişkisini inceleyebilir ve Steinbeck'in sosyal eleştirilerinin çağdaş sorunlarla bağlantılarını araştırabilir. Özellikle küreselleşme ve neoliberalizm bağlamında, sosyal Darwinist düşüncenin güncel tezahürlerinin incelenmesi değerli olacaktır.

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Steinbeck'in sosyal Darwinizm eleştirisi, hem teorik derinlik hem de edebi etki açısından oldukça başarılıdır. Yazar, soyut ideolojik kavramları somut insan deneyimlerine dönüştürerek, sosyal Darwinizmin gerçek yaşam üzerindeki yıkıcı etkilerini görünür kılmıştır. Roman, Spencer'ın ve Sumner'ın teorik sistemlerinin pratik sonuçlarını çarpıcı bir şekilde göstererek, bu ideolojinin bilimsel görünümü altında gizlenen sınıfsal çıkarları ifşa etmektedir.

Karakterizasyon açısından, Steinbeck'in Tom Joad, Ma Joad, Jim Casy ve Rose of Sharon karakterleri, sosyal Darwinist bireyselcilik anlayışına güçlü alternatifler sunmaktadır. Bu karakterlerin gelişimi, "güçlünün hayatta kalması" mantığının tersine, dayanışma ve fedakârlığın insan doğasının temel özellikleri olduğunu göstermektedir. Bu yaklaşım, Kropotkin'in doğada işbirliğinin rekabetten daha yaygın olduğu tezini (Kropotkin, 1902) edebi düzlemde desteklemektedir.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Roman, sosyal Darwinizmin sonuçlarını betimlemede son derece etkilidir. Ekonomik sistemin "canavar" metaforu, sosyal Darwinist kapitalizmin insanlığı yutan doğasını güçlü bir şekilde ifade etmektedir. Göçmen kamplarındaki yaşam koşulları, düşük ücretli tarım işçiliği ve aile yapılarının çözülmesi gibi olgular, sosyal Darwinist politikaların toplumsal maliyetini somut olarak göstermektedir.

Steinbeck'in kullandığı gerçekçi anlatım tekniği, okuyucuların sosyal Darwinizmin teorik savunularının gerisindeki insani dramı görmesini sağlamaktadır. Bu yaklaşım, ideolojik eleştiriyi günlük yaşam deneyimleriyle birleştirerek daha ikna edici hale getirmektedir. Roman, akademik tartışmalarda soyut kalan sosyal Darwinizm eleştirilerini geniş kitlelere ulaştırma konusunda başarılı olmuştur.

Bu çalışmanın bulguları, toplumsal sistemlerin analizinde önemli çıkarımlar sunmaktadır. İlk olarak, "doğal" olarak sunulan ekonomik süreçlerin aslında belirli çıkar gruplarının ideolojik inşaları olduğu görülmektedir. Sosyal Darwinizmin "bilimsel" görünümü altında gizlenen sınıfsal çıkarlar, günümüz neoliberal politikalarında da benzer şekillerde kendini göstermektedir.

İkinci olarak, bireysel rekabet odaklı toplum modellerinin sürdürülebilirlik açısından sorunlu olduğu anlaşılmaktadır. Steinbeck'in dayanışma vurgusu, modern sosyal bilimlerden Daniel Kahneman'ın davranışsal ekonomi çalışmalarıyla (Kahneman, 2011) da desteklenmektedir. İnsan davranışlarının "rasyonel aktör" modeliyle açıklanamayacağı, işbirliği ve empatinin de ekonomik karar verme süreçlerinde önemli rol oynadığı görülmektedir.

Üçüncü olarak, teknolojik değişimlerin toplumsal dönüşümü tetiklediği dönemlerde, sosyal Darwinist açıklamaların yeniden popüler hale geldiği gözlemlenmektedir. Richard Nelson ve Sidney Winter'ın evrimsel ekonomi teorisi (Nelson & Winter, 1982) gibi çağdaş yaklaşımlar, bu tehlikeye karşı daha sofistike metodolojiler geliştirmeye çalışmaktadır.

Gazap Üzümleri, sosyal Darwinizm eleştirisinde edebi formun gücünü kanıtlayan önemli bir eserdir. Steinbeck, ideolojik eleştiriyi insan hikâyeleriyle birleştirerek, hem entelektüel hem de duygusal düzeyde etkili bir karşı-anlatı yaratmıştır. Romanın kalıcı etkisi, sosyal Darwinizmin "bilimsel" iddialarının gerisindeki ideolojik motivasyonları ifşa etmesinde yatmaktadır.

Günümüzde sosyal medya, yapay zeka ve biyoteknoloji gibi alanlarda yeniden gündeme gelen "teknolojik determinizm" ve "rekabet odaklı modernleşme" söylemlerine karşı, Steinbeck'in dayanışma vurgusu önemli bir alternatif sunmaktadır. İnsanlığın karşılaştığı küresel sorunlar, bireysel rekabetten çok kolektif işbirliği gerektirmektedir. Bu bağlamda, Gazap Üzümleri'nin sosyal Darwinizm eleştirisi, yalnızca tarihsel bir belge olmaktan çıkarak, çağdaş toplumsal

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

sorunlara dair değerli içgörüler sunan yaşayan bir metin olarak değerlendirilmelidir. Steinbeck'in "Biz halkız - yaşamaya devam edeceğiz" mesajı, sosyal Darwinist pesimizme karşı umut ve dayanışmanın gücünü hatırlatan zamansız bir çağrı olarak yankılanmaya devam etmektedir.

KAYNAKÇA

Bagehot, W., Physics and politics: Or thoughts on the application of the principles of natural selection and inheritance to political society, Henry S. King & Co., 1872.

Bannister, R.C., Social Darwinism: Science and myth in Anglo-American social thought, Temple University Press, 1979.

Carnegie, A., The gospel of wealth and other timely essays, Century Co., 1900.

Carnegie, A., Wealth, North American Review, 148, 391, 653-664, 1889.

Darwin, C.R., İnsanın Türeyişi (Çev. Öner Ünalan), Onur Yayınları, Ankara, 1975.

Darwin, C.R., Türlerin Kökeni (Çev. Öner Ünalan), Onur Yayınları, Ankara, 1976.

Degler, C.N., In search of human nature: The decline and revival of Darwinism in American social thought, Oxford University Press, 1991.

DeMott, R., Steinbeck's reading: A catalogue of books owned and borrowed, Garland Publishing, 1989.

Ergün, R., Tek Parti Döneminde Sosyal Darwinizm, Mahya Yayıncılık, İstanbul, 2023.

French, W., John Steinbeck's fiction revisited, Twayne Publishers, 1975.

Galton, F., Hereditary genius: An inquiry into its laws and consequences, Macmillan, 1869.

George, H., Progress and poverty: An inquiry into the cause of industrial depressions and of increase of want with increase of wealth, D. Appleton and Company, 1879.

Giddings, F.H., The principles of sociology: An analysis of the phenomena of association and of social organization, Macmillan, 1896.

Gould, S.J., The mismeasure of man, W. W. Norton & Company, 1981.

Hofstadter, R., Social Darwinism in American thought (Rev. ed.), Beacon Press, 1992.

Kahneman, D., Thinking, fast and slow, Farrar, Straus and Giroux, 2011.

Kevles, D.J., In the name of eugenics: Genetics and the uses of human heredity, Knopf, 1985.

Kropotkin, P., Mutual aid: A factor of evolution, Heinemann, 1902.

Lisca, P., John Steinbeck: Nature and myth, Thomas Y. Crowell Company, 1978.

Nelson, R.R. ve Winter, S.G., An evolutionary theory of economic change, Harvard University Press, 1982.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Nevins, A., Study in power: John D. Rockefeller, industrialist and philanthropist (Cilt 2), Charles Scribner's Sons, 1953.

Russett, C.E., Darwin in America: The intellectual response, 1865-1912, W. H. Freeman, 976.

Spencer, H., Principles of biology (Cilt 1), Williams and Norgate, 1864.

Spencer, H., Social statics: Or, the conditions essential to human happiness specified, John Chapman, 1851.

Spencer, H., The man versus the state, Williams and Norgate, 1884.

Spencer, H., The principles of sociology (Cilt 1), D. Appleton and Company, 1876.

Spencer, H., The study of sociology, Henry S. King & Co., 1873.

Steinbeck, J., The grapes of wrath, The Viking Press, 1939.

Steinbeck, J., The grapes of wrath, Penguin Books, 2006

Sumner, W.G., Folkways: A study of the sociological importance of usages, manners, customs, mores, and morals, Ginn and Company, 1906.

Sumner, W.G., What social classes owe to each other, Harper & Brothers, 1883.

Veblen, T., The theory of business enterprise, Charles Scribner's Sons, 1904.

Veblen, T., The theory of the leisure class: An economic study of institutions, Macmillan, 1899.

Ward, L.F., Applied sociology: A treatise on the conscious improvement of society by society, Ginn and Company, 1906.

Ward, L.F., Dynamic sociology, or applied social science (Cilt 1-2), D. Appleton and Company, 1883.

Young, R.M., Malthus and the evolutionists: The common context of biological and social theory, Past & Present, 43, 109-145, 1969.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

TEK EBEVEYNLİ AİLELERDE SOSYAL DESTEK MEKANİZMALARININ ROLÜ VE ÖNEMİ[1]

THE ROLE AND IMPORTANCE OF SOCIAL SUPPORT MECHANISMS IN SINGLE-PARENT FAMILIES

Dr. Öğr. Üyesi Fikriye Rana KARA
Kırıkkale Üniversitesi, ranakara@kku.edu.tr - 0000-0003-2735-2674

ÖZET

Bu çalışmada, tek ebeveynli ailelerde sosyal destek mekanizmalarının işlevi, türleri ve birey üzerindeki etkilerinin teorik bir çerçevede incelenmesi amaçlanmaktadır. Boşanma, ölüm veya diğer nedenlerle tek ebeveynli kalan bireylerin karşılaştıkları psikolojik, sosyal ve ekonomik zorlukların sosyal destek sistemleriyle nasıl hafifletilebileceği tartışılmaktadır. Çalışmada, sosyal desteğin duygusal, araçsal, bilgisel ve yaygın destek boyutları ele alınmakta; enformel (aile, arkadaş, akraba) ve formel (kurumsal) destek kaynaklarının rollerine odaklanılmaktadır. Ayrıca, sosyal desteğin "tampon" ve "önleyici" etkileri üzerinden, özellikle de sosyal desteğin çocuk ve ergenlerin gelişiminde koruyucu bir işlevi olduğu vurgulanmaktadır. Literatür taramasına dayanan bu çalışma, sosyal destek sistemlerinin güçlendirilmesinin, tek ebeveynli ailelerin yaşam kalitesini artırmada ve riskleri azaltmada kritik bir rol oynadığı sonucuna varmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Aile, Tek Ebeveyn, Formel-Enformel Destek, Sosyal Destek.

ABSTRACT

This study aims to examine the function, types, and individual impact of social support mechanisms in single-parent families within a theoretical framework. It discusses how social support systems can alleviate the psychological, social, and economic challenges faced by individuals left with a single parent due to divorce, death, or other reasons. The study examines the emotional, instrumental, informational, and disseminated dimensions of social support, focusing on the roles of informal (family, friends, relatives) and formal (institutional) support sources. Furthermore, it emphasizes the "buffering" and "preventive" effects of social support,

[1] * Bu çalışma "Dezavantajlı Ailelerde Yeniden Evlenme ve Boşanma Döngüsü: Tek Ebeveynlik Deneyimleri" (Kara, 2022) başlıklı doktora tezinden üretilmiştir

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

particularly its protective role in the development of children and adolescents. Based on a literature review, this study concludes that strengthening social support systems plays a critical role in improving the quality of life and reducing risks for single-parent families.

Keywords: Family, Single Parent, Formal-Informal Support, Social Support.

1. GİRİŞ

Teorik çerçevede sosyal destek kavramı yeni bir kavram olmamakla birlikte farklı isimlerde bilim ve sanat alanlarında kullanılagelmiştir. Sosyologlar, psikologlar, sosyobiyologlar ve psikiyatristler tarafından vurgulanan sosyal destek kavramı ile bireyin sosyal ilişkileri ve sosyal çevresine odaklanılmaktadır. Sosyal ilişki sosyal uyum veya bütünleşme ya da sosyal ağlar gibi bir takım sosyolojik yaklaşımlarla temellendirilen sosyal destek kavramı; bireylerin etkileşimde bulundukları ve yakın çevrelerinden başlayıp farklı çevrelerle genişleyerek devam eden tüm sosyal unsurlardan elde edilen: yardım, koruma, kabul ve desteği temsili ile bireyler ve sosyal grupların etkileşim ve dayanışmalarının karşılıklılığını içeren toplumsal bir olgudur. Sosyal destek kavramı ile bireyin ailesi, sosyal çevresi ve sosyal destek sistemi içerisinde yer alan diğer faktörlerin rolü üzerine yoğunlaşılmaktadır. Sosyal destek sitemi içerisinde bireyin; sosyal ilişkilerini pekiştiren sosyal, politik ve ekonomik nitelikte birtakım destekleyicileri bulunmaktadır. Bu doğrultuda bireyin ailesi, arkadaşları, komşuları, dinsel veya etnik gruplar gibi içinde yaşadığı toplumsal faktörler, bireyin sosyal destek kaynaklarını oluşturmaktadır (Yıldırım, 1997, s. 82; Aksan ve Altunsu Sönmez, 2019, s. 13).

Sosyal destek kavramı, son yıllarda tıp bilimleri ve sosyal bilimlerin yanı sıra eğitim bilimleri alanında önemli bir inceleme konusu haline gelmiş ve sağlık, psikoloji, sosyoloji, eğitim gibi alanlarda kabul görerek 1990'lı yıllardan sonra giderek yaygınlaşmıştır. (Aksan ve Altunsu Sönmez, 2019;). Bireyin yaşamında sosyal destek, sosyolojik ve psikolojik olarak önemli olup ihtiyaç duyulan zamanlarda problemlerin çözümüne katkı sağlaması bakımından sosyal destek yaşamı kolaylaştıran bir etkiye sahiptir. Ancak yeterli sosyal desteği alamayan bireyler problemlerle başa çıkmakta zorlanabilmektedir (Korkmaz ve Çetinkaya, 2019, s. 91). Sağlıklı bir ortamda yaşamını sürdüren birey, doğumundan itibaren yaşamı boyunca farklı şekillerde sosyal desteğe ihtiyaç duyar. Yaşamın ilk evrelerinde bakım, beslenme, barınmanın yanı sıra psikolojik konularda bir anne desteğine ihtiyaç duyarken yaşamın ilerleyen evrelerinde okul, iş ve evlilik hayatı gibi süreçlerden geçerken farklı destek biçimlerine de ihtiyaç duymaktadır. Her bireyin yaşam koşulları eşit olamamakla birlikte yaşam sürecinde karşılaşılan zorluklar da

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

birbirinden farklılık gösterebilmektedir. Özellikle dezavantajlı konuma sahip kırılgan gruplarda sosyal desteğin yaşamsal önemi ön plana çıkmaktadır. Boşanma ve tek ebeveynlik sürecini deneyimleyen, sosyal ağ-bağlarının zayıf olduğu bu gruplar, diğerlerine oranla olumsuz etkileri daha çok hissedebilmektedirler.

Sosyal destek kavramının çeşitli durum ve kategorilere göre farklılaşan niteliğine yönelik Barrera üç ayrı sosyal destek kategorisi tanımlamış; (1) *"sosyal içegömülmüşlük"* ya da *"yerleşiklik"* ile diğerleri ile kurulan ilişkilerde bağlantı ve temas sıklığını belirtmekte; (2) *"algılanan sosyal destek"* ile desteğin geçerlilik ve tatminine yönelik önel değerlendirme; (3) bireylerin gerçekte sağladıkları somut-hissedilebilir yardımın değerini belirlemeyi sağlamasına denk gelmektedir. (1981, akt; Aksan ve Altunsu Sönmez, 2019, s. 18). Özellikle algılanan sosyal destek (perceived social support) literatürde sıklıkla incelenmektedir. Sosyal desteği dört başlıkta inceleyen House; sevgi, saygı ve empatiyi içeren *"duygusal destek*", somut yardımları içeren *"araçsal destek"*, bireyin çevresi üzerinden aldığı *"bilgi desteği"* ve bireyin kendisine yönelik sosyal çevresi üzerinden edindiği bilgi ile kendini değerlendirme imkanı sunan *"geri bildirim"* desteğidir. Sosyal sermaye teorisi ile bağlantı kurarak Linn ise sosyal desteği; iş bulma, bebek bakıcılığı, borç para vermek gibi belirli bir amaca yönelik araçsal destek ve House'un duygusal destek olarak nitelendirdiği değer görmek, duygu paylaşımı ve istişare etmek gibi anlamsal destek olarak iki kategoride ele almaktadır (akt; Abay Alyüz, 2020, s. 119)

Sosyal destek tanım olarak temelde; bireyin çevresi tarafından güvenilme, sevgi-saygı, ilgi görme ve değer verilme gibi ihtiyaçlarının bulunduğu varsayımına dayanmaktadır. Stres durumlarında, bireyin çevresinden aldığı maddi ve manevi yardımlar ile stresin olumsuz etkilerine karşı sosyal desteğin koruyucu özelliği ile birey yararlı etkileşimlerde bulunarak korunur. Cohen ve Wills (1985), sosyal desteği dört boyutta ele almaktadır:

1. Duygusal destek, bireyin psikolojik olarak kendisini iyi hissetmesine karşılık gelen; sevgi, hoşlanma, anlayış, kabul görme, değer verilme, özen gösterilme, korunma gereksinimlerini kapsamaktadır.

2. Araçsal destek, somut-maddi yardımlar olarak; parasal yardım, materyal kaynakları, araç gereç yardımı gibi yardımları içermektedir.

3. Bilgi ile ilgili destek, hukuksal yardım bir çeşit bilgi destek yardımı içerir ve bu anlamda; sorun kabul edilen olaylarla başa çıkmada, tanımlayıcı ve sorunu anlamayı içeren destek biçimi olarak tanımlanmaktadır.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

4. Yaygın destek ise daha çok sosyal aktiviteler ile bireyin rahatlamasına denk gelen; boş vakitlerde diğer insanlarla zaman geçirme, eğlenme, rahatlama, sosyal arkadaşlık olarak tanımlanmaktadır.

Abay Alyüz (2020, s. 120) ise sosyal desteğin bireyin hayatına olan etkisini iki kategoride ele almaktadır. İlki, bireyin direkt genel iyilik haline olan etkisi olarak; sosyal desteğin *"ana etkisi"* veya *"direkt etkisi"*dir. Sosyal desteğin direkt etkisinde temel görüş; kasıtlı olmayan, planlanmamış, bireyin temel ve durumlara bağlı olmayan ihtiyaçlarının giderildiği, olağan sosyal destek anlaşılmaktadır. Bireyin günlük sosyal yaşamında, genel rol ilişkilerinde, insanlar arası etkileşimde, birey üzerindeki direkt ve sürekli desteğidir. Diğeri ise sosyal desteğin daha özel durumlar için olan etkisine denk gelen *"tampon"* etkisidir. Sosyal desteğin tampon etkisi bireyin zor durumlarda stresini azaltan ve moral duygusunu arttırarak bireyin problemleriyle başa çıkmasında ona destek sağlayan bir güç olarak ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla kriz durumlarında ortaya çıkan negatif etkiler sosyal destek ile azalır ve stres-kriz durumlarında bireyin yaşamında *"tampon"* işlevi görür. Direkt etki bireyin aitlik, değer görme gibi temel insani ihtiyaçları ile ilgiliyken tampon etki ise spesifik durumlar için geçerlidir, örneğin; iş, sağlık ve kişisel problemler gibi bireyin iyilik halini etkileyen veya zedeleyen durumlara karşılık gelmektedir. Abay Alyüz, sosyal desteğin direkt etkisi ve tampon etkisinin yanı sıra sosyal desteğin *"önleyici"* etkisini de ele almaktadır. Bireylerin stres durumlarının oluşmasını engellemesi veya boyutunu azaltması durumundan bahsedilir. Örneğin nesilden nesle aktarılan ekonomik miras gibi maddi destek ile bireyler ekonomik yoksulluk korkusuna karşı hayata tutunabilmektedirler.

Sosyal desteğin ruh sağlığı üzerinde olumlu etkisinin olduğunu belirtmek mümkündür. Nitekim House'un (1985, s. 157) sosyal desteğin sağlık ve stres üzerindeki tampon ilişkisini ele alan sağlıklı olma, hastalık veya ölüm oranları gibi değişkenler üzerinden sosyolojik açıdan yaptığı incelemede; bireyi daha fazla strese yatkın hale getiren şeyin kötü sağlık koşullarının yanı sıra daha az sosyal desteğe erişmesi olduğunu belirtmektedir. House, sosyal destek sistemlerinin bireye üç şekilde yardım ettiği ileri sürmektedir. (1) bireyin yaşamını olumsuz etkileyen bazı etmenleri ayıklamak veya etkisini azaltmak, (2) olumsuz yaşam koşulları karşısında bireyin direncini artırarak sağlık durumunun iyileşmesine katkıda bulunmak, (3) çevresel stres faktörlerinin etkilerine karşı kısmen veya tümüyle tampon işlevi görerek bireye yardım etmektir. Sosyal destek alanında yapılan birçok çalışma sosyal desteğin önleyici etkisini ele almakta ve sosyal desteğin stres durumlarını engellemede olumlu bir etkiye sahip olduğunu

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

ortaya koymaktadır (House, 1985; Yıldırım, 1999; Doğan, 2015; Korkmaz ve Çetinkaya, 2019; Avan, 2019; Aksan ve Altunsu, 2019).

2. SOSYAL DESTEK MEKANİZMALARI

Sosyal desteğin kimler tarafından sağlandığı noktasında literatürde birkaç kavram birlikte incelenmektedir. Sosyal ağ bağları ve sosyal destek mekanizmaları sosyal desteği kimin sağladığı sorusuna cevap verir. Bireyin sosyal çevresiyle kurduğu ilişkiyi nitelendiren kavram: sosyal ağ/social network kavramıdır. Bireyin çevresinden sosyal destek sağladığı bireyleri nitelendiren kavram ise; sosyal destek mekanizmaları/social support mecanism kavramıdır. Bu kavram bireyin elde edeceği sosyal destek potansiyelini sosyal desteğin kimler tarafından sağlandığını belirler. Sosyal destek bireyin sosyal sermayesi tarafından belirlenen sosyal ilişkiler içinde elde ettiği kazanımlardır. Bireyin yaşamına iyileştirici bir etkiye sahip olması açısından sosyal destek bireyle sorunlar arasında *"tampon"* görevi görerek sorunların zararlı etkilerini azaltan bir etkiye sahiptir (Abay Alyüz, 2020, s. 118).

Birey yaşam sürecinde karşılaştığı stres oluşturan kriz durumları ile mücadele ederken öz kaynakları veya erişilebilir kaynaklardan destek alarak ortaya çıkan kriz durumları ile baş etme yoluna gider. Örneğin boşanma, göç, ölüm vs. gibi olgular bireyin yaşam sürecinde karşılaştığı kriz süreçleri olarak ortaya çıkmaktadır. Kriz durumu ile baş edebilmek her birey için zorlayıcı bir sürece tekabül etmektedir. Nitekim bu dönemlerde bireylerin desteklenmesi gerekmektedir. Sosyal ilişkilerde temel motivasyonu oluşturan dayanışma, sosyal ağların gerçekleşmesi ve yeniden üretilmesi, toplumu var eden temel ögelerin işleyişi ile yakından ilgilidir. Sosyal ilişkilerin kurumlaşmış halleri olarak aile, akrabalık ve komşuluk, hemşerilik ve arkadaşlık gibi etkileşim biçimleri; ahlak ve normlara işaret eden toplumsal boyut, gündelik ilişkilerimizi kapsayan sosyal boyutu ile birlikte dayanışma motivasyonunun bir ilişki şekli olarak sosyal ağa dönüştüğü merkezi unsurlardır. Bu temel ögelerin toplumsal hayatın merkezinde var olan kültür, gelenek ve din gibi olgulardan beslendiği açıktır. Öte yandan rasyonel kurallara bağlı devlet ve sivil toplum gibi daha biçimsel yapılar tarafından hem bu organizasyonlar içerisinde hem de toplumsal alanda dayanışma ilişkisini tesis etmesi söz konusudur. Bu boyutu ile ele alındığında formel ve enformel şekilde sınıflandırılması mümkün olan bu ögeler, kendi içlerinde ve birbirleri ile etkileşime girdikleri ölçüde, dayanışmanın toplumsal ve sosyal yönlerini ortaya koyan temel unsurlar olduğu görülür (Aksan, 2014, s. 57). Kriz durumlarında ya da stres anındaki bireylere devlet mekanizmaları veya yakın çevresi tarafından sunulan her türlü; ekonomik, duygusal, sosyal, yardım sağlayan kişi ya da kişiler arası ilişkiler, sağlığı

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

korumaya yönelik; eğitim ve danışmanlık, sağlık hizmetlerini kapsayan sosyal destek mekanizmalarını enformel ve formel destek mekanizmaları olarak ortaya çıkmaktadır.

2.1. Enformel Destek

Toplumsal ilişkilerde sosyal destek rezervi olan ve bireyler arası bağ kurarak dayanışma ağlarının oluşmasında, sürekliliğinde önemli işlevler yüklenen enformel ögeler temel olarak; aile, akraba, komşu, hemşeri, arkadaş gibi destek rezervleridir. Enformel olarak ifade edilen bu unsurlar mekânsal yakınlıkla desteklenen ve birbirine sıkı sıkıya bağlı yakın ilişkilerle karakterizedir. Formel ögelerle kurulan etkileşimler gündelik ilişkilerde gelenek, kültür ve din gibi unsurlarla biçimlenerek kimlik kazanmakta ve dinamik süreçte toplumsal ilişkileri etkilemektedir. (Aksan, 2014, s. 60; Aksan ve Altunsu Sönmez, 2019, s. 25-26). Bireyin enformel sosyal destek kaynaklarını oluşturan anne, baba, eş, sevgili, aile, öğretmen, akraba, komşu ve uzmanlar gibi kimseler bireyin yaşamında önemli bir konuma sahip olurken bireye farklı şekillerde yardımlar sağlamaktadır. Bu yardımlar arasında en belirgin olanlar ekonomik, duygusal, zihinsel destekler olarak belirmektedir. Sosyal destek, stres verici yaşam olaylarının ve devam eden yaşamsal zorlukların oluşturduğu psikolojik zararları azaltarak, fiziksel ve ruh sağlığına yönelik tehlikelere karşı koruyucu bir rol oynamakta ve bireyin stresli yaşam olaylarına karşı sevgi, şefkat, bir gruba aidiyet, zihinsel, maddi ve duygusal teselli etme durumları gibi temel gereksinimlerin karşılanmasında denge sağlayarak tampon görevi görmektedir (Terzi, 2008, s. 3,4).

2.2. Formel Destek

Toplumsal ilişkilerin tesis edilmesinde enformel ögelerin yanında formel ögelerin de önemli bir etkisi bulunmaktadır. Enformelden farklı olarak formel destek daha kurumsal bir biçimde sağlanan desteğe karşılık gelmektedir. Bu anlamda formel sosyal desteği kurumsal sosyal destek olarak nitelendirmek mümkündür. Kurumsal yapıların sosyal ilişkilerde sosyal destek noktasında dayanışma sağlaması elzem bir durum değilken, enformel unsurların cevap veremediği, yönetemediği bazı problemlerin çözümünde toplumun beklenti ve taleplerine karşılık olarak; toplumsal refahın tesis edilmesi ideali doğrultusunda formel destek anlam kazanmaktadır. Bu anlamda ara yüzler olarak yerel-gönüllü organizasyonlar, devlet ile halk arasındaki ilişkileri kendi faaliyetleri ölçüsünde desteklemekte ve böylelikle dayanışmanın sosyal ve toplumsal düzeylerine hizmet eden kuruluşlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Aksan, 2014, s. 78)

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

3. TEK EBEVEYNLİ AİLELER VE SOSYAL DESTEK SİSTEMİ

Evlilik sürecinde eşlerinden gereken desteği alamayan bireyler kimi zaman boşanmayı bir çözüm olarak görebilmektedir. Boşanma ve sonrası süreçte sosyal destek kaynakları zayıf olan bireyler ve aileler için psikolojik ve sosyal problemlerle birlikte ekonomik sorunlar da gündeme gelmektedir. Boşanma sonrası sorunlar ile baş etmede zorlanan bireylerin psikolojik, sosyal ve ekonomik yönden yaşadıkları sorunlar göz önünde bulundurulduğunda sosyal destek kadınlar için koruyucu bir kalkan olmaktadır. Ancak sosyal desteğin yetersiz olduğu durumlarda kadınların umutsuzluk yaşaması ise daha olası gözükmektedir (Özabacı vd., 2015, s. 456, 476). Boşanma olgusu sadece boşanan bireyler olarak kadın ve erkeği değil, etkileşim içerisinde bulundukları sosyal çevrelerini, çocuklarını, kök ailelerini ve arkadaşlarını da etkilemektedir. Hem boşanmadan hem de sosyal çevreden etkilenme bağlamında iki yönlü bir etkileşim söz konusudur. Boşanma ile beraber ortaya çıkan değişimlerle birlikte kadın ve çocuklar açısından birtakım riskler ve sorunlar da ortaya çıkmaktadır. Sosyal çevrenin negatif yaklaşım ve tutumları kadınların umutsuzluk düzeylerini olumsuz yönde etkilerken ailenin parçalanmasıyla ortaya çıkan değişikliklerden en çok etkilenenin çocuklar olduğu düşünülmektedir. Çocukların günlük ihtiyaçlarının karşılanmasında ve psikolojik destek sağlamada etkin rol oynaması gerektiği düşünülen annelerin umutsuzluk ve stres düzeyleri arttıkça çocuğun gelişimine katkı sağlayabilecekleri motivasyonu kendilerinde bulabilmeleri güçleşmektedir. Sosyo-ekonomik değişkenler ile boşanmakta olan kadınların umutsuzluk düzeyleri arasındaki ilişkiyi ve algıladıkları sosyal desteği test eden Avan (2019, s. 91-87) boşanma sürecindeki kadınların aile ve arkadaşlarından aldıkları sosyal destek ile umutsuzluk düzeyi arasında anlamlı bir ilişki olmadığını, ancak uzman desteği (danışman, psikolog, sosyal hizmet uzmanı, sosyolog, doktor, avukat vb.) alınan desteğin umutsuzluk düzeylerini azalttığını belirtmektedir. Dolayısıyla boşanma sürecindeki kadınlara sağlanan profesyonel destek, parçalanmış aileler için etkili bir destek sistemidir. Ancak bu tür sosyal desteğe erişim boşanmış tüm bireyler için mümkün olamamaktadır.

Ergen erkek çocuklar ve üniversite öğrencileri üzerine yapılan çalışmalarda sosyal destek ile depresyon, anksiyete ve stres arasında negatif yönlü ilişki belirlenmiştir (Korkmaz ve Çetinkaya, 2019, s. 91). Bir başka araştırmada ise aile desteği algılayan gençlerde; benlik saygısının, stresle başa çıkma, problem çözme becerilerinin arttığı ve akademik başarı düzeylerinin yükseldiği belirlenmiştir. Ancak aile desteği algılamayan gençlerin psikolojik belirti düzeyleri arasında olumsuz bir ilişki saptanmıştır. Yine arkadaş desteğinin sosyal yetkinlik düzeyi ile olumlu ilişkiye sahip olduğu durumda ergenin sosyal yetkinlik düzeyini de

önemli oranda etkilediği belirtilmektedir (Traş ve Arslan, 2013, s. 1139). Koreli 10-13 yaş arası öğrenciler üzerine yapılan başka bir çalışmada ise ergen erkek çocuklarında yüksek aile desteği alanlar arasında daha az uyumsuzluk durumu gözlenirken, ergenlik dönemindeki erkek çocukların arkadaşları ve ebeveynleri ile aralarında yaşanan sorunların depresyonun en iyi yordaycısı olduğu ve ebeveynler ile yaşanan sorunlar antisosyal davranışların en iyi önleyicisi olduğu belirlenmiştir (Sim, 2000). Ailelerinden destek gören çocukların akademik başarı, okula devam ve psikolojik uyum düzeyleri arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunduğu belirtilen bir diğer çalışmada, okul psikolojik danışmanlık ve rehberlik servislerinde ailelere yönelik düzenlenecek destek programlarının okul başarısını olumlu yönde etkileyeceği belirtilmektedir. Ailenin yanı sıra, öğretmen ve arkadaşlar da önemli destek kaynakları olup sosyal destek programlarının uygulamaya konmasının okul-aile işbirliğini güçlendirmenin önemi vurgulanmaktadır (Yıldırım, 1999, s. 71-72).

Tek ebeveynli aile yapısı içerisinde yer alan çocuk ve ergenlerin yaşam koşulları değerlendirildiğinde, boşanma sürecine dahil olan çocuk ve ergenler için de ikame sosyal desteğe ihtiyaç olduğu açıktır. Normal bir bireye oranla çok daha fazla strese maruz kalan çocuk ve ergenler stresle başa çıkmada gereken desteği bulamadıkları durumlarda okulu terk etme ve suça sürüklenme olasılıkları yükselirken çeşitli istismar durumlarına yönelik travmatik durumlara maruz kalma gibi daha riskli durumlar ile karşılaşma olasılıkları da artabilmektedir. Bu bağlamda sosyal desteğe erişim, koruyucu ve önleyici bir fonksiyon olarak önemli bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır.

4. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Bireyin yaşamında sosyal destek, sosyolojik ve psikolojik olarak önemli olup ihtiyaç duyulan zamanlarda problemlerin çözümüne katkı sağlaması bakımından yaşamı kolaylaştıran bir etkiye sahiptir. Ancak yeterli sosyal desteği alamayan bireyler problemlerle başa çıkmakta zorlanabilmektedir. Boşanma ile bireyin geleneksel destek ağlarının zayıflaması veya kopması, ek gelir kaynaklarının kaybı, bunun yanı sıra hayatın her alanında tüketim ve ücret bağımlılığının artması gibi yaşam koşullarının ana teminatı (iş-gelir gibi) kaybedildiğinde insanlar kedilerini aniden bir uçurumun kenarında bulmaktadırlar. Özellikle, boşanmaya yönelik yasal haklarla ailenin sunduğu geleneksel destek ağlarından aniden çıkan kadınlar bilhassa tehdit altındadırlar (Beck, 2011, s.141). Boşanmış bireylerin enformel ilişkilerinden alamadıkları desteği formel destek türleri ile karşılamaya çalıştıkları durumlarda ise kriz sürecini atlatmada formel desteğin önemli bir katkısı bulunmaktadır. Kamu kuruluşları tarafından alınan formel sosyal desteklerin bireylere kriz süreçlerinde sağladığı katkının

"tampon" etkisi söz konusudur. Çoğunlukla ekonomik destek şeklinde algılanan formel desteğe yönelik boşanmış dezavantajlı bireyler, zor dönemlerinde birçok zaman ailelerinden daha çok devlete karşı güven duyabilmektedir. Boşanma deneyimleyen bireyler içerisinde tüm yaşamsal olumsuzluklara rağmen koşulsuz şekilde aile desteğinden yararlanan bireyler ise aile desteği alamayan bireylere kıyasla daha iyi bir yaşam sürdürmektedirler (Kara, 2022). Ancak güçlü sosyal ağ sistemlerinden gerekli desteği alamayan dezavantajlı tek ebeveynli ailelerin çocukları risklere daha açık konuma gelebilmekte, erken yaşlarda okulu terk etme ve olumsuz akran çevrelerine dahil olma durumları diğerlerine nazaran daha sık tekrarlayabilmektedir. Dolayısıyla tek ebeveynli aileler için sosyal ağ sistemlerinin güçlendirilmesi ve farklı destek türlerinin gerekliliği ön plana çıkmaktadır. Buna yönelik çeşitli olanaklar için temas noktaları oluşturup korumak zorunludur. Bunun için de kişilerin, başkalarının yüklerini taşımaya hazır olmaları gereklidir (Beck, 2011, s. 188-189). Risklere daha açık hale gelen dezavantajlı tek ebeveynli ailelere sahip çocukların yetiştirilmesinde aile ve yakın akraba gibi enformel destek sistemleri çocuklar için bir kontrol mekanizması işlevi görmekte ve ebeveynin yüküne destek olmasının yanı sıra risklere karşı koruyucu bir etkisi bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

[1] Aksan, G. Ve Altunsu Sönmez, Ö. *Boşanma Sürecinde Sosyal Destek*, Çizgi Kitabevi, Konya, 2019.

[2] Aksan, G. Yoksullukla Baş Etmede Dayanışma Ağlarının Rolü: Teorik ve Uygulamalı Çalışma, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2014.

[3] Albay Alyüz, S.B. Sosyal Desteğin Birey Yaşamında Önemi ve Sosyal Hizmet. Talim: Journaş of Education in Muslim Societies and Communities, Haziran, 4,1, 2020.

[4] Avan, E. Boşanma Sürecindeki Kadınların Sosyo-Ekonomik Özellikleri, Sosyal Destek ve Umutsuzluk Düzeyleri İle İlişkili Faktörlerin Tanımlanması, Yüksek Lisans Tezi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa, 2019.

[5] Beck, U. *Risk Toplumu: Başka Bir Modernliğe Doğru*. (2. Baskı). Kazım Özdoğan ve Bülent Doğan (Çev.), İthaki Yayınları, İstanbul, 2011.

[6] Cohen, S., & Wills, T. A. (1985). Stress, Social Support, And The Buffering Hypothesis, Psychological Bulletin, *98*, 2,. https://doi.org/10.1037/0033-2909.98.2.310 (Erişim Tarihi: 12.09.2025).

[7] Çetinkaya, F. F., ve Korkmaz, F. Algılanan Sosyal Destek ile Stres Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma. Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 20,1, 2019.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

[8] Doğan, İ. Türk Medeni Kanununun Düzenlemelerine Göre Tedbir, Yoksulluk ve İştirak Nafakası, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, 35,1, 2015.

[9] House, S. James (1985): Barrıers to Work Stress: I. Socıal Support. Behavioral Medicine. https://link.springer.com (Erişim Tarihi: 12.09.2025).

[10] Kara, F. R. Dezavantajlı Ailelerde Yeniden Evlenme Boşanma Döngüsü: Tek Ebeveynlik Deneyimleri, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2022.

[11] Özabacı, N., Gamsız, G., Biçen, B.Ş., Altınok, A., Dursun, A., Sandıkçı, Ç., Altunbaş, T., ve Ağcagil, Y. Boşanmış Kadınların Umutsuzluk Düzeyleri ve Sosyal Destek Alma Durumları, International Journal of Human Sciences 12,1, 2015.

[12] Sim, Ho. Relationship of Daily Hassles and Social Support to Depression and Antisocial Behavior Among Early Adolescents. Journal of Youth and Adolescence 29, 2000.

[13] Terzi, Ş. Üniversite Ögrencilerinin Psikolojik Dayanıklılıkları ve Algıladıkları Sosyal Destek Arasındaki İlişki. Türk Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi, 3,29, 2008.

[14] Traş, Z., ve Arslan, E. Ergenlerde Sosyal Yetkinliğin, Algılanan Sosyal Destek Açısından İncelenmesi, İlköğretim Online, 12,4, 2013.

[15] Yıldırım, İ. Algılanan Sosyal Destek Ölçeğinin Geliştirilmesi Güvenilirliği ve Geçerliliği, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi 13, 1997.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

KÜRESEL SAĞLIK KRİZİNİN TEK EBEVEYNLİ AİLELERE YANSIMASI

GLOBAL HEALT CRISIS'IMPACT ON SINGLE PARENT FAMİLİES

Dr. Öğr. Üyesi Fikriye Rana KARA
Kırıkkale Üniversitesi, ranakara@kku.edu.tr - **0000-0003-2735-2674**

ÖZET

Bu çalışma, COVID-19 pandemisinin tek ebeveynli ve yoksul aileler üzerindeki etkilerini ekonomik, sosyal ve psikolojik boyutlarıyla ele almaktadır. Ekonomik zorluklar, sosyal ilişkilerdeki değişimler ve psikolojik etkiler üzerine odaklanan çalışma, pandemi döneminde ailelerin yaşadığı deneyimleri analiz etmektedir. Ayrıca ailelerin karşılaştıkları zorlukları, uyum stratejilerini ve sosyal yardımların rolünü incelemektedir. Nitel bir araştırma olan bu çalışmada amaçlı örneklem olamayan kar topu tekniği ile evrene ulaşılmıştır. Tek ebeveyn olan kadınlardan oluşmak üzere toplamda 13 kadın ile yarı yapılandırılmış sorulardan oluşan derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Elde edilen veriler betimsel analiz tekniği ile ele alınmıştır. Araştırmanın neticesinde küresel salgın döneminin tek ebeveynli yoksul aileler üzerinde; işsizlik, gelir kaybı, sosyal izolasyon ve eğitimde yaşanan aksaklık ve dijital bağımlılık gibi farklı boyutlardaki etkilerini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte yoksulluk sınırında yaşam sürdüren tek ebeveynli aileler için devlet yardımları ve sosyal destek mekanizmalarının geçici bir rahatlama sağlaması bakımından bu grupların kriz dönemlerinde daha fazla desteklenmesi gerektiği belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Küresel Salgın, Aile, Tek Ebeveyn, Kadın.

ABSTRACT

This study examines the economic, social, and physical dimensions of the COVID-19 pandemic affecting single parents and their disabilities. Focusing on economic hardships, changes in social events, and psychological impacts, the study analyzes families' experiences during the pandemic. It also examines the challenges families face, their adaptation strategies, and the role of social assistance. The population was reached using a snowball method, which is not suitable for this purpose due to its qualitative nature. A total of 13 single parents were interviewed using semi-structured interviews. The data obtained were analyzed descriptively using a phenomenological research design. The research reveals the diverse impacts of the pandemic

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

on single-parent families in poverty, including unemployment, loss of income, social isolation, educational disruptions, and digital addiction. However, while government aid and social support mechanisms provide temporary relief for some single-parent families, it has been determined that these groups require increased support during times of crisis.

Keywords: Global Pandemic, Family, Single Parent, Woman.

5. GİRİŞ

İlk kez 2019 yılı Aralık ayında Çin'in Wuhan kentinde ortaya çıkan COVID-19 pandemisi, kısa sürede tüm dünyaya yayılarak küresel ölçekte toplumların yaşam biçimlerini derinden etkilemiştir. Tüm dünyada halk sağlığını tehdit edecek boyuta varan salgın nedeni ile Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) 11 Mart 2020 yılında acil durum ilan etmiş ve bu olayı; dünyada birden fazla ülkede veya kıtada, çok geniş bir alana yayılması ve etkisini göstermesi nedeni ile salgın hastalıklara verilen "pandemi" kelimesi ile adlandırmıştır (www.who.int, 2020). Küresel salgını önlemek ve halk sağlığını koruyabilmek amacı ile DSÖ'nün açıkladığı tedbirlerin yanı sıra ülke yöneticileri tarafından uygulanan seyahat kısıtlamaları; sokağa çıkma yasağı, sosyal mesafe kuralı, sosyal izolasyon, karantina, çalışma saatlerinde esneklik, evden çalışma, ve uzaktan eğitim uygulamaları bireysel ve toplumsal yaşamda değişime neden olmuştur (Çelik ve Çak, 2021).Türkiye de dahil olmak üzere dünyadaki tüm ülkeler bu durumdan bireysel ve toplumsal düzeyde doğrudan veya dolaylı olarak etkilenmiştir (Aral vd., 2022). Dünya genelinde bulaş tanısı konan kişi sayısı 704.753.890 iken ölen kişi sayısı 7.010.681 olarak kayıtlara geçmiştir (www.worldometers.info, 2024). Türkiye'de ise Sağlık Bakanlığı en son Kasım 2022 verilerine göre toplam vaka sayısı 17.042.722 toplam vefat eden sayısı ise 101.492 olarak kaydedilmiştir (covid19.saglik.gov.tr, 2022).

Küresel olarak tüm dünyayı etkisi altına alan pandemi sadece sağlık alanında değil, ekonomik, eğitim, sosyal ve ulaşım gibi birçok sektörü de olumsuz etkilemiştir. Bu süreçte birçok kişi işsiz kalmış virüsün hızla yayılması ile vaka sayısındaki artış ve ölüm sayısının her geçen gün artması gibi pek çok olumsuz etmen, bireyi ve toplumu psikolojik olarak derinden etkilemiştir. Salgının bulaşıcı etkisi nedeni ile yüz yüze görüşmeler en aza indirilmeye çalışılmış ve bu nedenle tam kapanmaya gidilmiştir. Sosyal mesafe, maske ve hijyen önlemleri günlük yaşamı tamamı ile değiştirmiştir. COVİD-19 pandemisi istihdam, finansal güvenlik, bireysel olarak aile üyelerinin ruh sağlığı, okul çağındaki çocukların eğitimi, aile refahı ve aile dayanıklılığı dahil olmak üzere aile yaşamını etkilemiştir (Gayatri ve Puspitasari, 2022). Pandemisinin neden

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

olduğu olağanüstü durum ve şartlardan en çok etkilenen mekan ev, kurum ise aile olmuştur (Okumuş, 2021). Dolayısıyla salgın sonucu ortaya çıkan kısıtlama ve tedbirler ile söz konusu pandemi sürecinin toplumsal etkileri ve özellikle de aile üzerindeki etkileri önem arz etmektedir

Pandemi sürecinde, çalışmak zorunda kalanlar dışında ev ortamında çocukları ile birlikte yaşam düzeni kuran ebeveynler, çocukları ile ilgilenirken aynı zamanda evden çalışmaya başlamıştır. Çalışan anneler işten ayrı olarak ev içi sorumlulukları, çocuk bakımı, uzaktan eğitim takibi, ödevler ve günlük rutinlerle birlikte birçok rolü ev ortamına sığdırmak zorunda kalmıştır (Özyürek ve Çetinkaya, 2021). Tam bütünlüğe sahip sağlıklı ailelerde ebeveynler olarak anne ve babalar bu görevi paylaşırken tek ebeveynli ailelerde tek ebeveynler bu görevlerin tamamını tek başlarına üstlenmek durumunda kalmaktadır. Diğer taraftan mevcut işini kaybeden ve yoksulluk sınırında bir yaşam sürdüren tek ebeveynler için geçim sorunları daha çok gün yüzüne çıkmaktadır.

Pandemi sürecinden en çok etkilenen diğer bir grup ise eğitim çağındaki çocuklar olmuştur. Alınan tedbirler kapsamında salgının yayılmasını önlemek amacı ile acil önlem olarak Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından eğitimin her kademesinde başlangıçta kısa süreli tatil uygulaması akabinde vaka artışı nedeni ile yüz yüze eğitime ara verilmiş ve uzaktan eğitime geçiş yapılmıştır (Özyürek ve Çetinkaya, 2021). İş, okul ve ev yaşamının iç içe geçmesi alışılmış dengenin bozulmasına ve ilişkisel sınırların değişmesine neden olmuştur. Dolayısıyla bu süreç günlük rutinlerin, aile yaşantısının, yeniden yapılandırılmasını gerektirmiş ve aile içi iletişimde de bazı değişim ve dönüşümler gerçekleşmiştir (Çetin ve Aral, 2022). Toplumların yaşam dinamiklerini derinden etkileyen bu süreçte aileler, ekonomik belirsizlikler, sosyal izolasyon ve psikolojik stres gibi çoklu zorluklarla karşı karşıya kalmıştır. Bu makale, bu krizin özellikle de tek ebeveynli ailelere olan ekonomik, sosal ve psikolojik etkilerini analiz etmeyi amaçlamaktadır.

6. YÖNTEM

Bu araştırma ekonomik olarak yoksul konumda olan tek ebeveynli aileleri konu edinen nitel bir araştırmadır. Nitel araştırma, açık uçlu sorular ve diyalog tekniği kullanılarak verilerin elde edildiği bir araştırma yöntemidir (Berg ve Lune, 2019; Kümbetoğlu, 2019). Nitel araştırma ile bir problemin veya bir durumun keşfinde kolayca ölçülmeyen değişkenleri belirlemede bireylerle doğrudan iletişim kurarak, yaşam alanlarında bulunması umulan hikayeler anlatmalarına imkan verilir (Creswel, 2020). Bu doğrultuda nitel araştırma yönteminin

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

kullanıldığı çalışma alt sosyoekonomik düzeye sahip tek ebeveyn olan kadınlarla yapılan derinlemesine görüşmelere dayanmaktadır.

2.1. Veri Toplama Aracı

Nitel araştırmalarda yaygın olarak görüşme, gözlem, odak grup görüşmesi ve doküman incelemesi kullanılmaktadır. Görüşme, araştırma konusuna yönelik araştırmaya katılan katılımcıların duygu ve düşüncelerini aktif olarak aktardıkları, aynı zamanda yaşam öykülerini aktardıkları veri tekniği olarak tanımlanır. Bu şekilde araştırılan konuya ilişkin kişilerin deneyimleri, düşünceleri, tutumları, niyetleri, yorumları, tepkileri ve zihinsel algıları gibi gözlemlenemeyen bilgilere ulaşılmaya çalışılır. Odak görüşme, yapılandırılmış görüşme, yarı yapılandırılmış ve yapılandırılmamış görüşme şeklinde farklı teknikler söz konusudur (Baltacı, 2019: 374; Karataş, 2015: 71; Yıldırım ve Şimşek, 2018: 130;). Bu araştırmada yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak katılımcıların verdikleri cevaplar detaylıca yazılı olarak kaydedilmiştir. Yeterince açık ve belirgin olmadığı için anlaşılmadığı düşünülen sorular sonda (probe) ile katılımcının soruyu anlaması için (Yıldırım ve Şimşek, 2018: 140) gerekli yerlerde sondaj sorula sorulmuştur. Ayrıca katılımcılar yaşam alanlarında ziyaret edilerek detaylı gözlemde bulunulmuştur.

2.2. Evren ve Örneklem

Toplamda 13 kadın katılımcı araştırmaya dahil edilmiştir. 28 ile 44 yaş aralığında olan katılımcılar çoğunlukla ilkokul ve ortaokul mezunu olup nadir kısmı ise lise mezunudur. Katılımcıların tamamı daha önce evlilik deneyimlemiş ve önceki evliliklerinden çocukları bulunmaktadır. Ayrıca önceki evliliklerinden sahip oldukları çocuklarının velayet, bakım ve yükümlülüklerine sahiptir. Nadir bir kısmı asgari ücretli vasıfsız işlerde çalışmakta, bir kısmı temizlik gibi günü birlik geçici işlerde çalışmakta, diğer kısmı ise evden gelir getirici parça başı düşük gelirli işler yapmakta veya herhangi bir işte çalışmamaktadır. Çoğunlukla ekonomik problemlerle evliliklerini sonlandıran katılımcıların eski eşten herhangi bir nafaka veya ekonomik destek almamaktadır.

2.3. Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırma verileri, etkilerini daha iyi anlayabilmek adına 2019 yılında Covid -19 pandemi dönemi ortaya çıktıktan iki yıl sonra 2022 yılı Eylül ayında kartopu veya zincirleme tekniği ile yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak yüz yüze görüşmelerle gerçekleştirilmiştir. Araştırmadan elde edilen veriler betimsel analiz tekniği ile analiz edilmiştir. Katılımcıların yaşanmış benzer deneyimlerinin ortak yönlerine ilişkin nedensel ve açıklayıcı temalar

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

belirlenerek bireysel deneyimlere yönelik evrensel nitelikte bir yorum getirilmeye gayret gösterilmiştir.

7. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Bu kısımda araştırmaya katılan dezavantajlı tek ebeveynli kadınların COVİD-19 pandemisi döneminde yaşadıkları ekonomik, psikolojik ve sosyal deneyimlerine yönelik betimsel analizler gerçekleştirilmiştir. Araştırma doğrultusunda katılımcılara yöneltilen sorulara yönelik verilen cevaplar incelenmiş ve bu doğrultuda temalar ve temalara uygun alt kategoriler belirlenmiştir.

3.1. Demografik Özellikler

Demografik özelliklerine bakıldığında katılımcılar; 28-44 yaş aralığında, boşanmış ve tek ebeveyn olup nadiren düzenli gelir getirici işte çalışmaktadır. Çoğunlukla ilkokul veya ortaokul mezunu olan katılımcıların nadir kısmı lise düzeyinde eğitime sahiptir. Katılımcılar içerisinde biri hariç tamamı kirada ikamet etmekte, diğerleri herhangi bir mülk sahibi değildir. Mülk sahibi olan katılımcının ise önceki eşinin kredi borcunu ödemek üzere konut sahibi olduğu belirtilmiştir (söz konusu konut çok eski, tahminen 40-50 yıllık, bir apartman dairesinin giriş katında bulunmaktadır). Tek ebeveyn annelerden oluşan katılımcıların çoğunlukla önceki evliliklerinden olan çocuklarının yasal olarak velayet hakkına sahip oldukları ve tamamının çocuk bakım ve yükümlülüklerini (müşterek çocukların babalarının ekonomik desteği olamadan) kendileri tarafından karşılandığı ifade edilmiştir. Diğer taraftan ekonomik olarak da dezavantajlı konumda olan katılımcılar içerisinde düzenli gelir getirici işlerde çalışan katılımcılar da dahil olmak üzere geçimlerini sağlamada formel ve enformel destek sistemleri ihtiyaç duydukları belirlenmiştir.

Giderlerini nasıl karşıladıklarına ilişkin sorulan sorulara katılımcılardan bazısı şu şekilde cevaplar vermiştir: *5.G.: "Ev kira… babamdan olan o maaş işte onun üzerine biraz ben ekleme yapmaya çalışıyorum elişi yapıyorum o şekilde başka da zaten maaş olarak bir gelirim yok"* katılımcı babasından kalan ölüm aylığı ile geçimini sağladığını, ancak giderlerini karşılamada mevcut ekonomik durumunun yeterli olmadığı için evden gelir getirici geçici işlerle gelir elde etmeye çalıştığını belirtmektedir. Bir diğer katılımcı: *10.G.: "... çalışıyordum, devlet veriyor biraz, yaşlı annem var o elinden geldiği kadar yardım ediyor öyle geçinip gidiyoruz*", bir başkası *12.G.:" ...temizliğe gidiyorum, bu ay veremedim zaten… burayı bana ... vakfı tuttu, onlar ödediler iki ay kiramı.."* Yaşamlarını sürdürebilmek için formel ve enformel desteğe sahip olan katılımcıların küresel çapta meydana gelen salgın döneminde alınan önlemlerden

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

büyük ölçüde etkilendikleri anlaşılmaktadır. Bu konu bir sonraki başlık altında detaylıca ele alınacaktır.

COVİD-19 pandemisi sürecinde tek ebeveyn olan annelerin süreç içerisinde yaşadıkları sorunlara geçmeden önce küresel salgını ilk olarak nasıl öğrendikleri ve bu duruma karşı nasıl tepki verdiklerine yönelik sorulan sorulara verilen cevaplara değinmek gerekmektedir. Nitekim ilk olarak Çin'in Wuhan kentinde ortaya çıkan salgın insanların caddelerde yürürken aniden düşüp ölmesi şeklinde ortaya çıkmıştır. Haberler kanallarında servis edilen bu görüntülere ilk zamanlar anlam verilememiş ve bu görüntüler toplumsal bir şaşkınlık durumu oluşturmuştur. Bu konuda katılımcıların küresel salgını nasıl öğrendiklerine ilişkin sorulara cevaben çoğunlukla kitle iletişim aracı olan televizyon aracılığı ile öğrenildiği ifade edilmiştir:

11. G "ilk televizyondan duydum. Dünyanın sonu geliyor dedim.",:

13.G.: "İlk televizyondan duydum. Şaka dedim yani bir ara kuş gribi bilmem ne gribi falan çıkmıştı ya ben hani gene öyle bir milleti ayaklandırma patlama noktası yaşanacak tekrar duracak zannediyordum. Hiç bu kadarını beklemiyordum. Kendim adına çok korkum oldu… bana bir şey olsa çocuklarım ne yapar ne eder!"

Diğer taraftan katılımcılar arasında az bir kısım ise pandemiyi aile, iş arkadaşları veya sosyal çevrelerinden öğrendiklerini belirtmektedir:

1.G. *"Annemden duydum. Bir şey olmaz atlatılır dedim gale almadım*"

9.G. *"Çalıştığım iş yeri kapandı"* katılımcı burada kahkaha atarak gülüyor ve devam ediyor *"yani pandemi muhabbeti duyuluyordu ama çok da kulak asmadım açıkçası daha sonra iş yeri kapanınca işin ciddiyetini o zaman fark ettim."*

Katılımcılardan bazıları pandeminin ilk dönemlerde hayati risklerini ön göremedikleri ve bu durumdan kaygı duymadıkları ancak ilerleyen süreçte alınan önlemlerle durumun kaygı verici bir boyutta olduğunu idrak ettikleri anlaşılmaktadır. Ancak verilen cevaplardan anlaşılacağı üzere küresel salgının bireyler üzerinde korku ve kaygı duygusunu ortaya çıkardığını ifade etmek mümkündür.

3.2. Ekonomik Zorluklar ve Uyum Stratejileri

Tek ebeveyn olan kadınların küresel salgın döneminde karşılaştıkları en somut sorunların başında finansal konular gelmektedir. Katılımcılara salgın döneminde finansal kaynaklarına ilişkin sorulan sorulara karşılık verilen cevaplar doğrultusunda üç ayrı tema ortaya çıkmıştır.

Gelir kaybı ve işsizlik:

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Küresel salgın döneminde alınan önlemler ve işyerlerinin kapanması veya çalışma saatlerinin azalması nedeniyle katılımcılar içerisinde geçim sıkıntısı belirgin şekilde ortaya çıkmaktadır. Nitekim tek geçim kaynağı olan işlerinden çıkarılmaları en temel ihtiyaçları temin edememe durumu ile karşı karşıya kalmalarına neden olmuştur. Düzenli geliri olan katılımcılar arasında salgın nedeni ile bir anda işsiz kaldıklarını ifade eden katılımcılardan bazısı şu şekilde ifadelerde bulunmuştur:

12.G.: "İlk televizyondan duyduk ki sonra bir anda meşhurlaştı… çok korktum, kendimden değil ama çocuklarımdan çok korktum! Bir de bu korona bana o kadar zararı oldu ki! Yani bu illet o kadar zararı oldu ki çalışamadım. Biz iki gün ekmek yemeden evde kaldık! En son muhtarıma gittim ekmek istedim.",

7.G.: "…işsiz kaldım… fabrika toplu çıkış yaptığından biz bir de iş yerini dava ettik hani tazminat ödeyecez dediler ama biz dedik pandemi döneminde işten çıkaramazsınız böyle bi hakkınız yok biz tazminatı kabul etmedik dava açtık iş yerine…"

Salgın nedeni ile alınan önlemler kapsamında kapanan iş yerlerinde iş verenlerin çalışanlarının yasal hakları olan tazminatı dahi ödememesi o güne kadar geliri olan insanların geçim sıkıntısını daha da çok arttırmıştır. Kayıtlı işlerde çalışan kişiler için iş-kur tarafından ödenen işsizlik maaşı bu durumu kısmen rahatlatsa da kayıt dışı işlerde çalışanlar için bu imkanlardan yararlanmak mümkün olamamıştır: 6.G.: *"pandemide 6-7 ay çalışmadım. O dönemde de zaten devletin verdiği bir para vardı, sigortalı çalışanlara* (İş-kur ödemesinden bahsediyor) *ama o da yetmiyordu zaten… ucu ucuna denk geliyordu baya bi sarsılmıştık!",*

Günü kurtarmak adına kayıt dışı ve günü birlik geçici işlerde çalışan bir katılımcı ise durumunu şu cümle ile özetlemektedir: 12.G.: "*İş bulma konusu çok sıkıntılıydı, hiçbir şekilde iş bulamıyordum kimse çağırmıyordu (*evlere temizliğe gittiğinden bahsediyor*)."*

Katılımcılar arasında kayıtlı veya kayıt dışı işlerde çalışan çoğu katılımcı salgın sürecinde çoğunlukla işsizlik kaldıklarını belirtseler de nadir bir kısmı ise salgın sürecinde alınan tedbirler nedeni ile normal dönemden daha fazla çalıştıklarını belirtmektedir. Bu durumun gelirlerine de olumlu yansıdığını ve pandemi sürecinin ekonomik olarak gelirlerine ek katkı sağlamada faydalı olduğunu belirten katılımcılar da bulunmaktadır:

7.G.: "Haberlerde duydum… ben o zaman fabrikada çalışıyordum sonra bi kapandı 15 gün sonra tamamen kapandı, ama bizim fabrika hiç kapanma gibi bişey olmadı çalıştık, gıda olunca, ben çay dağıtıyordum.",

2.G.: "Baya mesaili çalıştık bir ay.."

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Parolin ve Lee (2022) tarafından ABD'de pandemi sürecinde tek ebeveynler üzerine yaptıkları çalışmada tek ebeveynli ailelerin pandemi sürecinde ekonomik güvencesizlikle karşı karşıya kaldığını ortaya koymaktadır. Çalışmada kreş ve anaokulu gibi çocuk bakım merkezlerinin kapanması, işsizlik, yoksulluk, gıda sıkıntısı gibi zorlukların pandemi öncesine kıyasla COVİD-19'un ortaya çıkması sonrası daha da arttığı belirlenmiştir. Tek ebeveyn kadın katılımcıların verdikleri cevaplar doğrultusunda küresel salgın döneminde iş kaybı gibi ekonomik durumlardan olumsuz olarak en çok etkilenenler arasında tek ebeveynli ailelerin yer aldığını belirtmek mümkün gözükmektedir.

Alternatif gelir kaynakları:

Küresel salgın döneminde alınan tedbirler gelir arayışını arttırırken bazı katılımcılar hane geçimini sağlamak ya da günü kurtarmak adına evden gelir getirici işler yaparak; gıda ürünleri satarak ya da ev temizliğine giderek ek gelir elde etmeye gayret göstermiştir:

4.G.:"... X derneği boyama yapıp satmak istediler ... iki kere onu bi yaptılar... bi daha da yapılmadı... satıldı onun da geliri geldi kiraya tamamladık"

5.G.:"genelde el işi yaparım, boncuklu patik yaparım işte isteyen olunca satıyordum"

11.G.:"...hafta sonları ev temizliğine gidiyorum bulduğum kadarıyla..."

12.G.:" Evde tespih diziyorum. Bin tanesi kırk lira. Bir günde 60-70 tane diziyorum işe gitmediğimde, o da işe gidersem onu yapamıyorum."

13.G.: "... evde erişte yaptım mantı yaptım yani insan eğer istiyorsa oturduğu yerden her şeyi de yapar.... Topu topu bir çuval un aldım yaptım bitirdim. Etrafımda alan kişilerin sayısı bellidir."

Yapılan işler ve elde edilen gelirlerin hane geçimini sağlamada yeterli olmadığı ancak kısmi ihtiyaçlarının karşılanmasına ek işlerin katkı sağladığı belirtilmiştir. Bu anlamda katılımcıların pandemi döneminde işsiz kalma durumunu telafi etmek için kişisel kaynaklarını ve becerilerini harekete geçirmede çaba sergiledikleri, ancak bu çabanın şartlar nedeni ile süreklilik arz etmediği anlaşılmaktadır.

Formel ve enformel destekler

Pandemi döneminde sosyal yardımlar kapsamında devlet tarafından yapılan tek seferlik yardımların yanı sıra belirli şartlara haiz bireylere/ailelere yönelik yapılan 1., 2. Ve 3. Faz yardımları (www.aile.gov.tr, 2020) ayrıca pandemi dönemine has belirli şartlarda sağlanan nakdi destekler, bazı katılımcılar ve aileleri için geçici bir rahatlama sağlamıştır:

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

4.G: "Aksine bize yararlı oldu pandemi çünkü 1.000 TL dağıttılar ondan sonra yardımlar kesilmedi etmedi ne biliyim daha faydalı oldu pandemi bize"

11.G.: "Bana bir kez yardım geldi o da e devletten başvurmuştum, onun dışında ayrıyeten yardım almadım… bin lira bir yardım beni baya rahatlattı yani…"

Ancak bazı katılımcılar için yardımların yetersiz kaldığı ifade edilmiştir: *6.G.: "hiç kimseden bi yardım almadım sadece devlet 1.000 lira bi yardım ediyodu ya onu aldım onun dışında bişey almadım… bi kereye mahsus bi şeydi biliyorsunuz bi ay rahatlatıyordu onun dışında işey yoktu yani!"*

Formel desteğin yanı sıra sosyal çevre gibi enformel destek sistemlerinden destek gördüğünü belirten katılımcılardan biri bu durumu şu şekilde ifade etmiştir:

4.G.: "…valla bana en çok devlet yardım ediyor… şuan sadece yardım dışında bişey görmedim… bi okuldan gördüm okuldan bi öğretmenimiz çok iyi çıktı Allah razı olsun hani çok üstümüze düştü. Bazen çocuklara kıyafet aldığım zaman o paradan eksiliyordu 'hocam böyle böyle çocuklara kıyafet aldım bu durum var' diye hoca tamamlıyordu üstünü mesela…"

Süreç içerisinde herhangi bir formel destekten yararlanamadığını belirten bir diğer katılımcı kök aile desteği ile bu süreci atlattığını şu cümle ile ifade etmiştir: *7.G.: "Hiç bişey almadım sadece annem destekledi."*

Kriz dönemlerinin bireyler ve aileler üzerinde farklı boyutlarda etkisi söz konusudur. Ancak normal zamanlarda dahi desteğe ihtiyaç duyan kırılgan gruplar için ekonomik yoksunluğun izleri daha da derinleşmektedir. Bu durumu net bir şekilde ifade eden bir katılımcı şu ifadeleri kullanmıştır:

12.G.: Bizi en çok maddiyat etkiledi ablam. Dedim ya her şey maddiyata açılıyor. Bir de şöyle bir şey var devletimiz herkese bin lira dağıttı ben alamadım. Başvuru yaptım kapsam dışı yazdı...Ama o zamanki ev sahibim Allah razı olsun benden üç ay kira almadı! O biraz rahatlattı beni. Ama ben aç kaldım! Yiyecek içecek bulamadım! Evdeyiz dışarı çıkma yasağı var! Ekmeğim yok! Buzdolabında ağza katılacak bir şey yok! Kimseye telefon açıp da isteyemiyorum utanıyorum yüzüm tutmuyor! Anneme söylüyorum annem bir alıyor iki almıyor. Muhtarıma gittim dedim: 'Ö. abi biz açız ya bu devirde aç kalınır mı ben aç kaldım!' dedim. O Allah razı olsun bana bir koli gönderdi. Ramazanda da bana bir iki kişi geldi öyle öyle atlattık!" Kriz dönemlerinden olumsuz manada en çok etkilenenler ekonomik yoksulluk sınırında yaşam sürdüren gruplar içerisinde yer alan ve tek ebeveynli konumda olan anneler ve çocuklar yer almaktadır. Bu guruplar için kriz dönemlerinde devlet eli ile veya sosyal destek mekanizmaları

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

tarafından sağlanan formel ve enformel destekler temel ihtiyaçları karşılama noktasında hayati önem taşıdığını belirtmek mümkündür.

3.3. Sosyal ve Psikolojik Etkiler

Kriz dönemlerinin izleri sadece ekonomik boyutta değil sosyal ve psikolojik boyutu ile de bireyleri ve aileleri derinden etkilemektedir. Tek ebeveynli aile olmanın yanı sıra yoksulluk durumu nedenleri ile kısıtlı bir sosyal ağ içerisine yaşam süren tek ebeveynli ailelerin küresel salgın döneminde ekonomik olarak karşılaştıkları zorlukların yanı sıra sosyal ilişkiler ya da boş zaman geçirme ihtiyaçlarını giderme konusunda mevcut imkanlarının daha da kısıtlandığı anlaşılmaktadır:

3.G.: "... en azından birileri gelip giderdi ben onlara gitmek isterdim."

2.G.: "sosyalleşme... evin içinde iki kişiyiz, işten geliyorum yorgunum, çocuğun evin içinde tek şeyi televizyon.."

Kırılgan yapıya sahip bu ailelerin etiketlenme ve dışlanmaya maruz kalma korkusu nedeni ile geniş sosyal ilişkilerden izole olmayı tercih etme durumları söz konusudur (Kara, 2022). Diğer taraftan kriz dönemi sosyal ilişkilerin seyrini biçimlendirirken aile içi ilişkileri de farklı açılardan etkilemiş; bazı ailelerde çekirdek aile içerisinde dayanışmayı artırırken, bazılarında ise aile içi çatışmaları tetiklemiştir. Bu konuya ilişkin sorulan sorular cevaben iki farklı durum ortaya çıkmıştır: *13.G.: "Bence aileler daha çok birbirine bağlandı. Ev içinde yaşayan aileler daha çok birbirine bağlandı. Zaten hısım akrabaya gitmemek için herkes bir bahane buluyordu, bu da çok güzel bir bahane oldu. En azından ben evli arkadaşlarımdan biliyorum. Karı koca birbirinin huyunu suyunu daha iyi öğrendiler. Evde kalıyorlar ya!.."*

Aile içi ilişkileri kopuk olan ailelerin birlikte daha fazla vakit geçirme sürelerinin artmasının aile içi ilişkileri güçlendirdiğine yönelik durumlar söz konusu iken kimi ailelerde ise tam tersi bir durum yaşanmıştır*: 7.G.: "... bence pandemi de aileler tamamen koptu boşanma süreci de tam pandemide başladı 15 gün beraberdik, bayramda tamamen ayrılmıştık.."* Kriz dönemi kimileri için var olan aile içi problemlerin çözümünden ziyade krizin daha da çok tırmanmasına neden olmuştur. Bu süreç alınan boşanma kararlarının daha hızlı bir şekilde hayata geçirilmesini de beraberinde getirmiştir.

Sürecin çocuklar üzerindeki etkileri de büyüktür. Nitekim alınan önlemlerle beraber okulların kapanması ve sosyal aktivitelerin kısıtlanması, çocukların ruh sağlığını olumsuz yönde etkilemiştir.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

6.G.: "…bizim için aşırı değişen bişey olmadı sürekli işe gidip gelen kişileriz, sadece çocuklarımı çok etkiledi, dışarıya çıkamıyorlar parka gidemiyorlar, sürekli evdeler çocuklar sürekli birbirlerini görüyorlar başka kimseyi görmüyorlar."

10.G.: "Bizim her şeyimiz eksik ki zaten! Okulla gidememek arkadaşlarını görememek onlar için çok önemli benim için önemli olmasa da her zaman yalnızlıktan yanayım her zaman… "

Dışarı çıkma yasağı ile okulların kapanması günlük rutin alışkanlıkların sonlanması, okul dışı faaliyetlerin de son bulması yetişkinlerden çok çocukların dört duvar arasına hapsolmasına neden olmuştur. Bu süreçte vasıfsız ara personel olarak çalışmaya devam eden anneler açısından ise çocuklar üzerindeki kontrolü kısıtlamıştır. Nitekim normal zamanlarda çocukların okulda oldukları uzun saatlerde annelerin gönül rahatlığı ile işlerine devam etmelerini kolaylaştırırken kriz döneminde bunu sağlamanın daha da zorlaştırdığı ifade edilebilir. Nitekim uzaktan eğitime devamlılığın sağlanması için belirli şartların yanı sıra çocukların düzenli ve sürekli kontrolü gereklidir. Dahası bu dönemde ev içerisinde nasıl vakit geçirilmesi gerektiğine yönelik becerilere sahip olmayan ailelerde teknolojik aygıtlarla kontrolsüz zaman geçirme durumları söz konusu olmuştur:

7.G.: "sosyal faaliyet yok! Hiçbir yere gidemiyorsun, herkesin elinde birer telefon biri orda biri orda! Pandemide aile bağı güçlendi mi? Asla güçlenmedi, tamamen koptu. Çünkü herkes telefonda arkadaşlarla görüşüyor; 'kızım diyorum şu telefonu koy muhabbet edelim' 'neyin muhabbetini edecen anne!' çünkü evde kapalısın hiç bişey yok!"

Günümüzde hemen hemen her evde televizyon, akıllı telefon, tablet, bilgisayar ve internet erişimi bulunmaktadır. Nitekim Türkiye'nin internete erişim oranlarına bakıldığında bu oranın 2019 yılı itibariyle %88,3 olduğu görülmektedir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2019). Bugün internete erişime neredeyse ekmek ve su kadar ihtiyaç duyulmakta, nitekim özellikle de pandemi döneminde market alışverişi dahil olmak üzere resmi başvuru işlemleri, uzaktan eğitim gibi birçok iş ve işlem internet üzerinden sağlanmaktadır. Ancak bunun tamamen ihtiyaçlar doğrultusunda kullanıldığını ifade etmek mümkün değildir. Bir diğer değişle kriz döneminde ailelerin ve çocukların zaman geçirmek için en çok internet üzerinden vakit geçirdikleri bir araç haline dönüşmüş ve bu durum dijital bağımlılığın gelişmesini de tetiklemiştir (Sağlık ve Ecer, 2022).

8. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

COVİD-19 pandemi döneminde evde kalmaya bağlı olarak ev bir yaşam haline gelmiş ve aile içi iletişim yoğunlaşırken aile bağları daha da güçlenmiş (Okumuş, 2021), aile içi

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

iletişim ve ilişkilerde iyileşme yaşanmıştır. Aile üyelerinin birlikte daha çok vakit geçirmeleri ve aile içerisinde birlikte aktivitelerde bulunmaları için fırsat oluşturmuştur (Barış ve Taylan, 2020). Ancak salgın sürecinin uzaması ile baş gösteren ekonomik, sağlık ve psikolojik sorunlarda yaşanan artışın yanı sıra; okul ve arkadaş gurubuyla yeterince zaman geçiren çocukların pandemi ile uzun süre eve hapsolması ise zaman zaman aile içi çatışmalara neden olmuştur (Sağlık ve Ecer, 2022).

Ekonomik olarak yoksulluk sınırında olan söz konusu tek ebeveynli ailelerde eğitim çağındaki çocuklar için yüz yüze eğitimin yapılmadığı süreçlerde teknolojik alt yapı yetersizliği nedeni ile uzaktan eğitimin sağlıklı şekilde sürdürülmesinin önünde engel oluşturmaktadır (Çetin ve Akduman, 2022; Yazıcı vd., 2022). Tek ebeveyn annelerin ev içi ve ev dışı sorumlulukların yanı sıra çocukların derse devamlılığın denetlemekte yetersiz kalma durumu (Erzen ve Ceylan, 2020), çocukların eve kapanmaları sebebiyle hırçınlaşması ve gerilim yaşamaları, bu sorunların düzeltilmesi çabasına giren ebeveynlerle çocukları arasında tartışma ve sıkıntıların yaşanmasına da etki etmektedir (Sağlık ve Ecer, 2022). Sosyal izolasyon uygulaması nedeni ile eve hapsolan söz konusu tek ebeveynli ailelerin normal şartlarda dahi kısıtlı olan sosyal ilişkileri salgın döneminde daha da yalnızlaşmalarına neden olmuştur. Dolayısıyla çocuklar için ev içerisinde yapılabilecek aktivitelerin kısıtlı olması nedeni ile internette daha fazla zaman geçirilmelerine ve dijital cihazlara bağımlı hale gelmelerine etki etmektedir (Sağlık ve Ecer, 2022).

Küresel salgın döneminde yoksul olan tek ebeveynli ailelerin ekonomik kaynaklarında ciddi bir azalma, eğitimde ve kamu hizmetlerine erişimin azalması eşitsizliği arttırmakta ve yoksul ailelerin refah düzeyleri üzerinde açık bir etki yaratmaktadır (Aca ve Özkan, 20201). Yüksek işsizlik, yoksulluk, gıda yetersizliği ve sık sık endişe duyma durumları nedeni ile tek ebeveynli ailelerin daha fazla ekonomik güvencesizlikle karşı karşıya kaldıklarını belirtmek mümkündür (Parolin ve Lee, 2022). Bu nedenle yapılan sosyal yardımlar bu gruplar için hayati önem taşımaktadır. Birçok sorunun altında yatan ekonomik faktör eğitimden sağlığa birçok sorunun da temelini teşkil etmektedir.

COVID-19 pandemisi, tek ebeveynli ve yoksul aileler için ekonomik, sosyal ve psikolojik açıdan ciddi zorluklar yaratmıştır. Ekonomik belirsizlik, işsizlik ve gelir kaybı, bu ailelerin temel ihtiyaçlarını karşılamasını zorlaştırmıştır. Sosyal izolasyon ve çocukların eğitim süreçlerindeki aksaklıklar ise aile içi ilişkileri ve çocukların ruh sağlığını olumsuz etkilemiştir.

Araştırmanın bulgularına göre, pandemi döneminde devlet tarafından sağlanan sosyal yardımlar ve enformel destek mekanizmaları, bu aileler için hayati önem taşımaktadır. Ancak, yardımların sürekliliği ve kapsayıcılığı konusunda eksiklikler olduğu da gözlemlenmiştir. Bu nedenle, kriz dönemlerinde tek ebeveynli ailelere yönelik sosyal politikaların güçlendirilmesi ve uzun vadeli destek mekanizmalarının oluşturulması gerekmektedir.

Öneriler:

1. Ekonomik Desteklerin Artırılması: Tek ebeveynli ailelere yönelik düzenli ve yeterli miktarda nakdi yardımlar sağlanmalı, işsizlik maaşları gibi desteklerin kapsamı genişletilmelidir.
2. Psikolojik ve Sosyal Destek Hizmetleri: Ailelerin ruh sağlığını korumak için ücretsiz danışmanlık hizmetleri ve sosyal etkinlikler düzenlenmelidir.
3. Sosyal Yardımların Sürekliliği: Pandemi sonrası dönemde de tek ebeveynli ailelerin ihtiyaçları göz önünde bulundurularak sosyal yardımlar sürdürülmelidir.

Bu önlemler, tek ebeveynli ailelerin kriz dönemlerinde daha dirençli hale gelmesini ve toplumsal eşitsizliklerin azaltılmasını sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

[1] Aca, Z. ve Özkan, Ş. (2021). COVID-19 pandemisinin yoksul aileler üzerindeki sosyoekonomik ve sağlık etkileri: sosyal yardımların bu etkileri azaltmadaki rolü. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi,* 13(25). https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1579636 (Erişim Tarihi: 01/08/2025)

[2] Aral, N., Fındık, E., Öz, S., Kurtoğlu Karataş, B. Güneş, L.C. ve Kadan G. (2021). Covid 19 Pandemi Sürecinde Okul Öncesi Dönemde Uzaktan Eğitim: Deneysel Bir Çalışma. Turkhis Studies-Educational Sciences, 16(2). https://dx.doi.org/10.47423/TurkishStudies.49289 (Erişim Tarihi: 01/08/2025)

[3] Baltacı, A. (2019). Nitel araştırma süreci: nitel bir araştırma nasıl yapılır? Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5 (2). https://doi.org/10.31592/aeusbed.598299 (Erişim Tarihi: 02/08/2025)

[4] Barış, İ. Ve Taylan, H.H. (2020). Küresel salgın sürecinde Türkiye'de aile içi sorunlar. Nosyon: Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergisi, 5, https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1340067 (Erişim Tarihi: 01/08/2025)

[5] Berg, B. L ve Lune, H., *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, (4. Baskı), Asım Arı (Çev.), Eğitim Yayınevi, Konya, 2019.

[6] Creswell, J. W., *Nitel Araştırma Yöntemleri*. (5. Baskı). (Editör: S.B. Demir ve M. Bütün), Siyasal Kitabevi, Ankara, 2020.

[7] Çetin, S. Ve Akduman, D. (2022) Covid-19 pandemi dönemi uzaktan eğitim sürecine ilişkin öğretmen ve öğrenci görüşleri. Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES), 55 (1), https://dergipark.org.tr/tr/pub/auebfd/issue/67941/1000300 (Erişim Tarihi: 01/08/2025)

[8] Çelik, Ş. Ve Çak, E. (2021). COVİD-19 pandemi sürecinin aile üzerine etkisi. Gevher Nesıbe Journal Of Medıcal & Health Scıences, 6(11). http://dx.doi.org/10.46648/gnj.185 (Erişim Tarihi: 01/08/2025)

[9] Çetin, D. Ve Aral N. (2022). Türkiye'de COVİD-19 pandemi sürecinin aile içi iletişime etkisi. KTO Karatay Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 3(2), 80-90. https://dergipark.org.tr/tr/pub/ktokusbd/issue/72332/1039872 (Erişim Tarihi: 14/08/2025).

[10] Erzen, E. ve Ceylan, M. (2020). Covid-19 Salgını ve Uzaktan Eğitim: Uygulamadaki Sorunlar. *Ekev Akademi Dergisi*, 24(84). https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2575301 (Erişim Tarihi: 14/08/2025).

[11] Gayatri, M., & Puspitasari, M. D. (2022). The Impact of COVID-19 pandemic on family well-being: a literature review. *The Family Journal*, *31*(4). https://doi.org/10.1177/10664807221131006 (Erişim Tarihi: 14/08/2025)

[12] Kümbetoğlu, B., *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*, (Altıncı Basım), Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 2019.

[13] Kara, F.R., *Dezavantajlı Tek Ebeveynli Ailelerde Yeniden Evlenme ve Boşanma Döngüsü: Tek Ebeveynlik Deneyimleri*, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2022.

[14] Karataş, Z., Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri. Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi. Ocak, 1 (1), 2015.

[15] Okumuş, E (2021). Covid-19 küresel salgın sürecinde ev ve aile. *Mevzu – Sosyal Bilimler Dergisi*. https://doi.org/10.5281/zenodo.5506785 (Erişim Tarihi: 01/08/2025).

[1] Özyürek, A. Ve Çetinkaya A. (2021) COVİD-19 pandemi döneminde aile ve ebeveyn-çocuk ilişkilerinin incelenmesi. Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 18 (1). https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1851057 (Erişim Tarihi: 02/08/2025).

[16] Parolin, Z . Lee, E.K. (2022). Economic Precarity among Single Parents in the United States during the COVID-19 Pandemic. Ann Am Acad Pol Soc Sci,702(1). 10.1177/00027162221122682 (Erişim Tarihi: 01/08/2025).

[17] Yazıcı, E., Keskin, H. K. ve Gelişli, Y. (2022). Covid-19 pandemisinde uzaktan eğitim: okul öncesi öğretmenlerinin sürece ilişkin görüşleri. Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 42(2). https://doi.org/10.31458/iejes.1252513 (Erişim Tarihi:01/08/2025).

[18] Yıldırım, A. ve Şimşek, H., *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, (11. Baskı), Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2018.

İnternet Ortamında Yer Alan Kaynaklar

[1] https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2019 (Erişim Tarihi: 01/08/2025).

[2] https://aile.gov.tr/sakarya/haberler/3-faz-e-devlet-kapisi-uzerinde-yer-alan-pandemi-sosyal-destek-on-basvuru-formu-araciligiyla-sosyal-yardim-basvurulari-alinmaya-baslanmistir/ (Erişim Tarihi: 01/08/2025)

[3] https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/srp04022020.pdf (Erişim Tarihi: 05/08/2025)

[4] https://www.worldometers.info/coronavirus/coronavirus-death-toll/ (Erişim Tarihi: 07/08/2025)

[5] https://covid19.saglik.gov.tr/tr-66935/genel-koronavirus-tablosu.html (Erişim Tarihi: 07/08/2025)

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

KADINLARIN KÜRESEL GÖÇ SÜRECİNDEKİ ROLÜ VE KARŞILAŞTIKLARI ZORLUKLAR

Yüksek Lisans Öğrencisi ASLIHAN BAYINDIROĞLU

Yozgat Bozok Üniversitesi, aslihanbyndroglu@gmail.com ORCID ID: 0009-0002-4798-6412

Doçent Doktor HÜLYA ÇAKIR

Yozgat Bozok Üniversitesi, hulya.cakir@bozok.edu.tr ORCID ID: 0000-0001-8115-4076

ÖZET

Kadınların göç deneyimleri, yalnızca fiziksel bir yer değişiminden ibaret olmayıp; toplumsal cinsiyet temelli eşitsizliklerin yeniden üretildiği karmaşık bir süreci barındırmaktadır. Göç, kadınların emek piyasasındaki konumlarını, sosyal hizmetlere erişimlerini, gündelik yaşam pratiklerini ve kamusal alandaki görünürlüklerini doğrudan etkileyip dönüştürmektedir. Cinsiyetlendirilmiş iş bölümü, göçmen kimliğinin getirdiği ötekileştirme ve küresel kapitalist sistemin yarattığı yapısal eşitsizlikler, bu dönüşümü çok boyutlu hale getirmektedir. Bu çalışma, Türkiye'nin Konya, Bolu ve Yozgat illerinde yaşayan farklı uyruklardan (Suriye, Afganistan, İran, Somali, Yemen, Nijerya, Irak ve Filistin) 20 göçmen kadının yaşam deneyimlerini, feminist kuram ve postkolonyal kuram çerçevesinde analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda çalışma, görünmeyen emek biçimlerini, dayanışma stratejilerini ve direniş pratiklerini katılımcıların anlatıları doğrultusunda tematik olarak analiz edilmektedir. Araştırmada nitel yöntem kullanılmış olup, görüşme verileri yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme formu aracılığıyla elde edilmiştir. Görüşmeler 2025 yılı içinde, gönüllülük esasına dayalı olarak, etik onayı alınmış sorular ile gerçekleştirilmiş ve tüm katılımcı bilgileri kodlar ile sunulmuştur. Bu çalışma, göçmen kadınların gündelik hayatta deneyimledikleri eşitsizlik biçimlerini hem yerel hem de küresel bağlamda ele alarak; göç çalışmalarına katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kadın, Göçmen Kadın, Göç, Küreselleşme.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

GİRİŞ

Küreselleşme olgusu, yalnızca sermaye, bilgi ve teknolojinin sınır tanımayan dolaşımı değil; aynı zamanda insan hareketliliğinin ivme kazanmasıyla da tanımlanan çok boyutlu bir süreçtir. Bu sürecin en görünür ve aynı zamanda en kırılgan boyutlarından birini göç hareketliliği oluşturmaktadır. 21. yüzyılda göç, sadece sayısal olarak değil, niteliksel olarak da dönüşüme uğramış; savaş, otoriter rejimler, ekonomik çöküş ve çevresel krizler nedeniyle yerinden edilen milyonlarca insan, yeni yaşam imkânları arayışıyla sınır ötesi hareketliliğe yönelmiştir. Bu hareketliliğin sessiz ama merkezî aktörlerinden biri ise kadınlardır (Sassen, 1998).

Geleneksel göç literatüründe kadınlar uzun yıllar boyunca ikincil konumda, çoğunlukla eş veya "bağımlı birey" olarak ele alınmış; göç süreci erkeklerin hâkimiyetinde bir hareket biçimi olarak değerlendirilmiştir (Yuval-Davis, 1997). Oysa küresel dünyada göç, giderek artan oranda kadınların yönettiği, dönüştürdüğü ve yeniden yapılandırdığı bir toplumsal süreç hâline gelmiştir. Bu dönüşüm, feminist kuram ve toplumsal cinsiyet perspektifinin göç çalışmalarına dâhil edilmesini zorunlu kılmıştır. Kadınlar yalnızca göç eden bireyler değil; aynı zamanda göç sürecinin görünmeyen emek yükünü taşıyan, toplumsal yeniden üretim süreçlerini sürdüren ve çeşitli düzeylerde özneleşme stratejileri geliştiren aktörlerdir.

Bu araştırma, Suriye, Afganistan, İran, Irak, Yemen, Filistin, Somali ve Nijerya gibi ülkelerden Türkiye'ye göç etmiş kadınların göç süreçlerinde karşılaştıkları yapısal eşitsizlikleri ve bireyselleşme pratiklerini toplumsal cinsiyet perspektifiyle analiz etmeyi amaçlamaktadır. Çalışma ile araştırmanın sahası olan Bolu, Konya ve Yozgat illerindeki göçmen kadınların deneyimlerinin farklı sosyo-kültürel bağlamlarda nasıl şekillendiğini ortaya koymak amaçlanmaktadır. Bu araştırma kapsamında feminist kuram ve postkolonyal kuram birlikte ele alınarak, kadın göçü analiz edilmiştir. Feminist kuram, kadınların görünmeyen emek biçimlerini ve toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini kavramsallaştırmada işlevsel olurken, postkolonyal kuram ise kadınların ötekileştirilme süreçlerini, temsili iktidar mekanizmaları ve aidiyet krizleri bağlamında değerlendirmek açısından kuramsal bir derinlik sağlamaktadır. Bu bağlamda çalışmanın amacı, kadın göçünü yalnızca bir hareketlilik biçimi olarak değil; aynı zamanda çok boyutlu bir dönüşüm alanı olarak incelemektir. Göç literatürüne toplumsal cinsiyet merkezli bir katkı sunmayı; toplumsal olarak ise, kadın göçmenlerin görünmeyen deneyimlerini görünür kılmayı hedeflemektedir.

1. KÜRESELLEŞME ve GÖÇ

Göç, insanların yaşadıkları yeri bırakarak başka bir yere gitmeleri sonucu ortaya çıkan ve oldukça çeşitli nedenlerle şekillenen bir olgudur. Bu nedenler arasında işsizlik, doğal afetler, geçim sıkıntısı, daha iyi eğitim ve yaşam standardı arayışı, terör veya savaş gibi nedenlerle can güvenliğinin tehdit altında olması gibi birçok etkenden söz etmek mümkündür (Özkan, 2019, s. 130). Bu çok boyutlu nedenlerle yaşadıkları yerleri terk eden bireyler, küresel bir hareketliliğin parçası olmaktadırlar. Bu küresel hareketlilik içinde, küreselleşme, gelişmiş ülkelerdeki demografik dönüşüm ve refah devletlerinin gerilemesiyle birlikte, özellikle bakım hizmetlerine olan talebi artırmıştır. Bu talep, ev içi hizmetler, çocuk ve yaşlı bakımı sektörlerinde, çoğunlukla göçmen kadınlar tarafından doldurulmaktadır (Topak ve Çamur,

2022). Bu durum, kadınların göç etme nedenlerini çeşitlendirmiş ve onları uluslararası emek piyasasının görünmez bir bileşeni haline getirmiştir. Ancak, küreselleşme sürecinin yarattığı bu "bakım zincirleri", göçmen kadınları kayıt dışı, güvencesiz ve düşük ücretli işlerde çalışmaya itmekte, onları sömürü ve istismara açık hale getirmektedir (Küçük, 2022).

Küreselleşme süreci, esnekleşen emek piyasalarıyla birlikte özellikle bakım emeğine olan talebi artırmış; göçmen kadınlar bu sistem içinde çoğu zaman görünmeyen, güvencesiz ve değersizleştirilen bir emek gücü olarak konumlanmıştır. Ev içi hizmetler, yaşlı ve çocuk bakımı gibi sektörlerde istihdam edilen göçmen kadınlar, küresel kapitalizmin yeniden üretim süreçlerinde vazgeçilmez ama görünmeyen bir rol üstlenmektedirler (Sassen, 1998; Hochschild, 2000). Ancak kadınların göç sürecinde yaşadığı zorluklar yalnızca ekonomik boyutla sınırlı değildir. Göçün, basit bir yer değiştirmekten öte bireylerin ve toplumların ahlak yapılarında, aile kurumlarında, inanç ve değerlerinde çok yönlü bir değişim ve dönüşüm yarattığı göz önüne alındığında (Demir, 2025, s. 481), yasal statü belirsizlikleri, dil bariyerleri, ayrımcılık, toplumsal dışlanma ve toplumsal cinsiyet temelli şiddet gibi sorunlar, kadınların göç sürecini daha da kırılgan hâle getirmektedir. Bu sorunlar, kadınların toplum içindeki konumlarını şekillendirmekte ve onları "güvenlik tehdidi" ya da "yardıma muhtaç mağdur" gibi indirgemeci kategorilere hapseden temsiller üretmektedir (Yuval-Davis, 1997).

2. KADIN GÖÇÜNE KURAMSAL BAKIŞ

Kadınların göç süreçlerinde karşılaştıkları zorluklar, yalnızca bireysel deneyimlerle sınırlı olmayan; tarihsel, yapısal ve kültürel faktörlerin iç içe geçtiği karmaşık bir toplumsal gerçekliğin ürünüdür. Bu nedenle, göçmen kadınların yaşam pratiklerini anlamaya yönelik her çaba, yalnızca betimleyici düzeyde kalmamalı; aynı zamanda bu pratiklerin ardındaki güç ilişkilerini, eşitsizlik örüntülerini ve ideolojik çerçeveleri açığa çıkarabilecek kuramsal bir temele dayanmalıdır.

Özellikle toplumsal cinsiyet temelli bir saha araştırmasında, kadınların göç süreçlerinde karşılaştıkları çoklu eşitsizlik biçimlerini çözümlemek, bu eşitsizliklerin yeniden üretildiği toplumsal yapıları, iktidar ilişkilerini ve normatif beklentileri anlamayı gerektirir. Bu açıdan feminist kuram ve postkolonyal kuram; göçmen kadınların deneyimlerini yalnızca bireysel ya da kültürel bağlamda değil, küresel ve yapısal bağlamda da değerlendirmeye olanak sağlar.

Kadınların göçü, bireysel bir karardan çok, küresel eşitsizliklerin, neoliberal ekonomi politikalarının, ataerkil toplumsal düzenin ve sömürge sonrası iktidar ilişkilerinin bir sonucudur. Dolayısıyla, bu çalışmada kuramsal çerçeve; kadın göçmenlerin karşılaştığı zorlukları görünür kılmak, bu zorlukların sistemik doğasını ortaya koymak ve kadınların özneleşme pratiklerini anlamlandırmak açısından vazgeçilmez bir araçtır. Aşağıda ele alınan kuramsal yaklaşımlar, göçmen kadınların deneyimlerini çok boyutlu bir biçimde çözümlemeyi mümkün kılarak, saha verilerinin eleştirel bir zeminde yorumlanmasına imkân tanıyacaktır.

2.1. Feminist Kuram

Feminist kuram, toplumsal yapıları, iktidar ilişkilerini ve bireylerin deneyimlerini toplumsal cinsiyet perspektifinden analiz etmeyi amaçlayan eleştirel bir yaklaşımdır. Kadınların yalnızca biyolojik olarak değil, toplumsal olarak da inşa edilen cinsiyet rolleri aracılığıyla konumlandırıldığını savunan bu kuram, özellikle kadınların görünmeyen emeğini,

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

ikinci plana atılmış rollerini ve maruz kaldıkları yapısal eşitsizlikleri açığa çıkarmayı hedeflemektedir (Butler, 1990; Erel, 2010).

Göç bağlamında feminist kuram, kadınların göç deneyimlerinin erkeklerden farklı dinamiklerle şekillendiğini vurgulamaktadır. Erkek merkezli göç literatürünün aksine, feminist perspektif; kadınların göç sürecine pasif eşler ya da bağımlı bireyler olarak değil, karar alıcı, emek gücü ve direnç geliştiren bireyler olarak katıldığını kabul etmektedir. Ancak bu aktif roller, çoğu zaman görünmez kalır. Göçmen kadınlar, toplumsal cinsiyet rollerinin belirlediği alanlarda -özellikle ev içi hizmet, temizlik, yaşlı ve çocuk bakımı gibi bakım emeği alanlarda- düşük ücretli, güvencesiz ve kayıt dışı işlerde çalışmak zorunda bırakılmaktadırlar (Parreñas, 2001). Bu durum hem cinsiyet temelli iş bölümüyle hem de göçmenlik statüsünün yarattığı yapısal eşitsizlikle ilişkilidir.

Feminist kuram, eşitsizliği hem kadınların yaşadığı sorunlar hem de bu sorunlara karşı geliştirdikleri stratejiler üzerinden açıklar. Kadınların ev içindeki üretken rolleri, sosyal destek ağları kurmaları, dayanışma pratikleri geliştirmeleri ve gündelik yaşamda karşılaştıkları ayrımcılıkla baş etme biçimleri; feminist kuram açısından özneleşme süreçlerinin önemli göstergeleridir (Erel, 2010). Ayrıca feminist kuram, küreselleşmenin kadın emeği üzerindeki etkisini de görünür kılma açısından önemlidir. Neoliberal küreselleşme, güvencesiz ve esnek emek rejimlerini normalleştirirken, bu emek biçimleri çoğu zaman düşük ücretli ve görünmeyen işler aracılığıyla göçmen kadınlara yüklenmektedir.

Feminist kuram, göçmen kadınların deneyimlerinin özgünlüğünü anlamak için yalnızca bireysel yaşam öykülerine değil, bu öykülerin içkin olduğu toplumsal yapılar, güç ilişkileri ve cinsiyet temelli eşitsizlikler bütününe odaklanmak gereklidir. Göçmen kadınların karşılaştığı zorluklar genellikle kişisel sorunlar gibi görünse de bu durumların temelinde toplumsal cinsiyet eşitsizliği, ataerkil yapılar ve adaletsiz göç politikaları vardır. Feminist kuram, tam da bu noktada devreye girerek, bu görünmeyen ama belirleyici eşitsizlikleri açığa çıkarır.

Göçmen kadınlar sıklıkla maruz kaldıkları ayrımcılığa karşı stratejik sessizlik, sosyal dayanışma ağları, gündelik direniş biçimleri ve yeniden kimlik inşası gibi yollarla varlık gösterirler. Bu araştırmanın derinlemesine görüşmelerle ulaştığı anlatılar, kadınların nasıl direnç geliştirdiğini, toplumla nasıl müzakere ettiğini ve yaşadıkları zorluklara rağmen nasıl varlıklarını koruduklarını anlamak açısından feminist kuramla daha derinlemesine çözümlenmektedir. Ayrıca feminist kuram, bu çalışmanın eleştirel duyarlılığını güçlendiren bir yönelim sunmaktadır. Araştırmacının veriyle olan ilişkisini nesnellik iddiasıyla değil, etik sorumluluk, duyarlılık ve toplumsal adalet ilkeleriyle kurmasına olanak tanımaktadır. Bu çerçevede feminist epistemoloji, araştırmacıyı yalnızca bir gözlemci değil, aynı zamanda toplumsal dönüşümün bir parçası olmaya çağırmaktadır. Bu yaklaşım, araştırmayı yalnızca "anlatılanları aktarma" düzeyinde bırakmaz; onları eleştirel bir süzgeçten geçirerek görünmeyeni görünür kılmaya yönlendirmektedir.

Sonuç olarak, kadınların göç deneyimlerini çok katmanlı bir biçimde analiz etmek, onların karşılaştığı eşitsizlikleri sistemik bağlamda anlamlandırmak ve onların sesini güçlendirmek açısından feminist yaklaşım oldukça önemlidir. Kadın göçü, yalnızca ekonomik ya da kültürel bir mesele değil; aynı zamanda toplumsal cinsiyet, sınıf, etnisite, emek ve kimlik eksenlerinde örülmüş karmaşık bir olgudur (Erel, 2010; Toksöz, 2012). Bu nedenle bu

kuramların bir araya gelerek oluşturduğu bütüncül bakış, göçmen kadınların yaşam gerçekliğini yüzeysel değil, derinlemesine kavramayı mümkün kılmaktadır.

Feminist kuram, toplumsal cinsiyetin göç süreçlerindeki belirleyiciliğini görünür kılarken; postkolonyal kuram hem feminist hem de emek perspektifini derinleştirerek, göçmen kadınların öznelliklerinin sadece toplumsal yapı tarafından değil; aynı zamanda söylem, temsil ve tarihsel iktidar kalıntıları tarafından da belirlendiğini vurgulamaktadır (Yuval-Davis, 1997; Said, 1978). Göçmen kadınların "kurban", "yardıma muhtaç" ya da "tehdit" olarak etiketlenmesi; onların hem bedensel hem de sembolik düzeyde nasıl kontrol edildiğini ortaya koymaktadır (Çağlar, 2020). Bu durum, feminist ve emek temelli açıklamaları genişleterek, kimlik siyasetini, kültürel tahakkümü ve ulus-devletin dışlayıcı politikalarını hesaba katmamızı sağlamaktadır. Bu sentez, araştırma verilerinin çok yönlü yorumlanmasına olanak sunmaktadır. Derinlemesine görüşmelerde kadınların anlattıkları deneyimler; bir yandan toplumsal cinsiyet normlarına, bir yandan emek sömürüsüne, diğer yandan da kültürel ötekileştirmeye işaret etmektedir. Kuramların bu çoklu kesişimi, kadınların yalnızca yaşadıklarını değil, bu yaşantıların nasıl ve neden üretildiğini de açıklamayı mümkün kılmaktadır.

2.2. Postkolonyal Kuram

Postkolonyal kuram, sömürgecilik sonrası dönemde ortaya çıkan çok katmanlı iktidar ilişkilerini, kimlik politikalarını ve bilgi üretim süreçlerini eleştirel biçimde sorgulayan bir yaklaşımı temsil etmektedir. Bu kuram, yalnızca tarihsel olarak yaşanmış sömürgecilik deneyimlerini değil; aynı zamanda günümüz küresel düzeninde süregelen ırkçılık, kültürel tahakküm ve dışlayıcı ulus-devlet pratiklerini de açığa çıkarmaktadır (Said, 1978; Bhabha, 1994). Göç olgusunu bu çerçevede değerlendirdiğimizde, özellikle kadın göçmenlerin, yalnızca "yabancı" olarak değil, aynı zamanda "aşağı", "yardıma muhtaç" ya da "tehdit unsuru" olarak inşa edilen ötekileştirilmiş kimlikler üzerinden toplumsal olarak konumlandırıldığı belirtilmektedir (Yalçın, 2015).

Göçmen kadınlar, özellikle Türkiye gibi hem göç alan hem kültürel olarak çeşitlilik barındıran toplumlarda, etnik, dini ve toplumsal cinsiyete dayalı çoklu ötekileştirme pratiklerine maruz kalmaktadır. Türkiye'de Suriyeli, Afgan ya da İranlı kadınlar sıklıkla medya, kamu söylemi ve günlük yaşamda "bozulan demografi", "güvenlik tehdidi" ya da "yardıma muhtaç mağdurlar" gibi tek boyutlu kategorilerle tanımlanmakta; bu da onların toplumsal temsillerini sınırlandırmakta ve söz haklarını ellerinden almaktadır (Karanfiloğlı, 2019).

Postkolonyal kuram, bu söylemlerin ardında yatan "biz ve onlar" ikiliğini, ulus-devletlerin içsel sınır çizme mekanizmaları olarak değerlendirmektedir. Nira Yuval-Davis'in (1997) belirttiği gibi, ulusal aidiyetin kurgulanmasında kadınlar hem kültürel taşıyıcılar hem de biyopolitik nesneler olarak görülmektedir. Göçmen kadınlar bu bağlamda hem "ulusal kimliğe tehdit" hem de "kurtarılması gereken özneler" olarak çelişkili biçimde konumlandırılmıştır. Bu ikili yapı, kadınların gerçek yaşamsal deneyimlerinin üzerini örten, baskıcı ve indirgemeci bir temsil sistemi olmaktadır (Yuval-Davis, 1997).

Postkolonyal kuram, göçmen kadınların yaşadığı ayrımcılıkları, yalnızca yasal statü ya da ekonomik dezavantajlar üzerinden değil; onların kimliklerinin toplumda nasıl inşa edildiği ve temsil edildiği düzeyde analiz etmeyi mümkün kılmaktadır. Medyada ve politik söylemlerde "öteki" olarak konumlandırılan göçmen kadınlar, bu temsillerin ürettiği sembolik şiddetle de

baş etmek zorundadır. Bu nedenle postkolonyal yaklaşım, göçmen kadınların sadece bedenlerinin değil, anlatılarının ve aidiyetlerinin de denetim altına alındığını ortaya koymaktadır (Yıldırım Başoğlu, 2023).

Sonuç olarak, postkolonyal kuram bu araştırmaya sadece kuramsal derinlik kazandırmakla kalmaz; aynı zamanda göçmen kadınların öznelliklerinin, direnç biçimlerinin ve hak arayışlarının hegemonik söylemler karşısında nasıl şekillendiğini de görünür kılmaktadır. Bu yaklaşım sayesinde, göçmen kadınların yalnızca istatistiksel verilerle değil, tarihsel belleğin, kültürel temsillerin ve iktidar mekanizmalarının izleriyle birlikte okunması mümkün hale gelmektedir.

Feminist kuram ve postkolonyal kuram bu araştırmada göçmen kadınların çok katmanlı deneyimlerini anlamak için bir arada düşünülmesi gereken birbirini tamamlayıcı kuramsal araçlardır. Kadın göçü, yalnızca ekonomik ya da kültürel bir mesele değil; aynı zamanda toplumsal cinsiyet, sınıf, etnisite, emek ve kimlik eksenlerinde örülmüş bir olgudur (Erel, 2010; Toksöz, 2012). Bu nedenle bu kuramların bir araya gelerek oluşturduğu bütüncül bakış, göçmen kadınların yaşam gerçekliğini yüzeysel değil, derinlemesine kavramayı mümkün kılmaktadır.

Öte yandan postkolonyal kuram hem feminist hem de emek perspektifini derinleştirerek, göçmen kadınların öznelliklerinin sadece toplumsal yapı tarafından değil; aynı zamanda bu öznelliğin, toplumu şekillendiren söylemler, temsil biçimleri ve geçmişten bugüne taşınan iktidar ilişkileri tarafından da kurulduğunu belirtmektedir (Yuval-Davis, 1997; Said, 1978). Göçmen kadınların "kurban", "yardıma muhtaç" ya da "tehdit" olarak etiketlenmesi; onların hem bedensel hem de sembolik düzeyde nasıl kontrol edildiğini ortaya koyulmaktadır. Bu durum, feminist ve emek temelli açıklamaları genişleterek, kimlik siyasetini, kültürel tahakkümü ve ulus-devletin dışlayıcı politikalarının hesaba katılmasını sağlamaktadır (Çağlar, 2020). Bu bütüncül yaklaşım sayesinde, kadınların karşılaştıkları yapısal eşitsizlik biçimleri, görünmeyen emekleri ve direnç pratikleri daha derinlikli bir biçimde analiz edilebilecektir.

3. KADINLARIN KÜRESEL GÖÇ SÜRECİNDEKİ ROLÜ VE KARŞILAŞTIKLARI ZORLUKLAR

Kadınlar, göçün her aşamasında (göç öncesi, göç sırası ve göç sonrası) cinsiyet temelli benzersiz zorluklar ve risklerle karşı karşıya kalmaktadır. Göç yolculuğu, özellikle kadınlar ve kız çocukları için son derece tehlikeli olabilmektedir. Kadınlar, göç sırasında cinsel taciz, tecavüz, fiziksel şiddet, insan ticareti ve istismara maruz kalma riskiyle karşı karşıyadır (Topak ve Çamur, 2022). Freedman (2016, akt. Çakır ve Çevik, 2021) ve Kubai (2016, akt. Çakır ve Çevik, 2021) yaptıkları çalışmalarda, kadınların göç sırasında insan kaçakçıları, güvenlik görevlileri ve diğer göçmenler tarafından cinsel saldırı tehdidi altında olduklarını belirtmişlerdir.

Göçmen kadınlar, varış ülkelerinde çoğunlukla enformel, vasıfsız, düşük ücretli ve güvencesiz işlerde çalışmaktadır. Cinsiyete dayalı iş bölümü, ev içi işleri kadın işi olarak görmekte ve bu alanın çalışanlarını çoğunlukla göçmen kadınlar oluşturmaktadır (Küçük, 2022). Ev içi hizmetler, çocuk ve yaşlı bakımı, temizlik, tekstil ve tarım işleri, göçmen kadınların yoğun olarak istihdam edildiği sektörlerdir. Kayıt dışı çalışmak, düşük ücretle ve ağır çalışma şartlarına mecbur kalmalarına, sömürü ve istismara açık hale gelmelerine neden olmaktadır (İmre ve Sarp, 2025). Ünlütürk Ulutaş ve Akbaş'ın (2018, akt. Topak ve Çamur,

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

2022, s. 80) çalışmasında, Suriyeli kadınlar için kayıt dışı, ağır ve düşük ücretli işlerde çalışmanın bir külfet ve zorunluluk olduğu ortaya konmuştur.

Göçmen kadınlar, fiziksel ve ruhsal sağlık sorunları açısından yüksek risk altındadır. Göç sırasında ve sonrasında maruz kaldıkları travmatik deneyimler, depresyon, anksiyete ve travma sonrası stres bozukluğu gibi ruh sağlığı sorunlarına yol açabilmektedir (Çakır ve Çevik, 2021). Dil engeli, sağlık haklarından habersiz olma, sağlık sigortası olmama, kültürel farklılıklar ve ayrımcılık, göçmen kadınların sağlık hizmetlerine erişiminin önündeki başlıca engellerdir (Çakır ve Çevik, 2021). Özellikle üreme sağlığı hizmetlerine erişimde güçlük çeken göçmen kadınlar, istenmeyen gebelikler, anne ölümleri, güvenli olmayan düşükler ve cinsel yolla bulaşan hastalıklar açısından risk altındadır (Çakır ve Çevik, 2021; Topak ve Çamur, 2022). Göçmen kadınlar hem göçmen olmaları hem de kadın olmaları nedeniyle çifte ayrımcılığa ve toplumsal cinsiyet temelli şiddete maruz kalmaktadır. Bu şiddet, fiziksel, cinsel, psikolojik ve ekonomik şiddet şeklinde olabilmekte ve genellikle aile içinden, işverenlerden veya toplumun diğer üyelerinden gelebilmektedir (Karanfiloğlu, 2019). Ataerkil toplum yapıları, göçün yarattığı stresle birleştiğinde, aile içi şiddetin artmasına neden olabilmektedir (Küçük, 2022). Ayrıca, ev sahibi toplumun önyargıları, ırkçılık ve yabancı düşmanlığı da göçmen kadınların dışlanmasına ve sosyal uyum sorunları yaşamasına sebep olmaktadır.

Göçmen kadınların yasal statüleri, çoğu zaman kaynaklara ve hizmetlere erişimlerini kısıtlamaktadır. Oturum ve çalışma izni sorunları, kadınları kayıt dışı ekonomiye ve istismara açık hale getirmektedir. Özellikle sığınmacı ve mülteci kadınlar, en kırılgan grup olarak belirsizlik ve geçicilik duygusuyla yaşamakta, bu durum onların bulundukları çevreyi benimsemelerini ve uyum sağlamalarını geciktirmektedir (Topak ve Çamur, 2022).

Küresel göç süreci, kadınların rolünü pasif bir figür olmaktan çıkarıp aktif bir özne haline getirmiştir. Ancak bu değişim, kadınları bir dizi karmaşık ve iç içe geçmiş zorlukla baş başa bırakmıştır. Göçün feminizasyonu[1] olgusu, ekonomik bağımsızlık ve güçlenme fırsatları sunsa da aynı zamanda cinsiyet temelli sömürü, şiddet, ayrımcılık ve sağlık hizmetlerine erişimde eşitsizlik gibi riskleri de beraberinde getirmiştir.

4. YÖNTEM

Bu araştırma, Türkiye'de göçmen kadınların deneyimlerini feminist ve postkolonyal kuramlarının kesişiminde ele alan nitel bir saha çalışmasıdır. Araştırma kapsamında, başta Suriye, Afganistan, İran, Irak, Yemen, Somali, Filistin ve Nijerya olmak üzere farklı ülkelerden Türkiye'ye göç etmiş kadınlarla yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma toplumsal cinsiyet perspektifinden, kadınların yalnızca bireysel yaşam öykülerine değil; aynı zamanda bu öykülerin şekillendiği yapısal eşitsizlik alanlarına odaklanmayı amaçlamaktadır.

Saha araştırması kapsamında 2025 yılı Mayıs-Temmuz aylarında Konya, Bolu ve Yozgat illerinde yaşayan toplam 20 göçmen kadın ile görüşülmüştür. Katılımcılar, Türkiye'de geçici koruma ya da ikamet statüsüne sahip olan ve göç sonrası süreçte çeşitli zorluklarla karşılaşmış bireyler arasından amaçlı örnekleme yöntemiyle seçilmiştir. Bu çalışmada, yalnızca

[1] Göçün feminizasyonu, uluslararası göçmen nüfusundaki kadın oranının artışını ve kadınların bağımsız birer özne olarak göç kararı alıp hareket etme eğilimlerindeki niteliksel dönüşümü ifade eden bir kavramdır (İmre ve Sarp, 2025).

sosyoekonomik olarak dezavantajlı bireylere değil; farklı gelir, eğitim ve toplumsal statü gruplarından kadınlara ulaşılmaya özen gösterilmiştir. Farklı toplumsal arka planlara sahip katılımcıların deneyimlerini bir arada değerlendirmek, cinsiyetlendirilmiş yapısal eşitsizliklerin çok katmanlı doğasını görünür kılmak açısından önemli görülmüştür.

Nitel araştırma yönteminin tercih edilmesi, göçmen kadınların çoğu zaman görünmez kılınan deneyimlerini açığa çıkarmak ve bu deneyimlerin ardındaki yapısal dinamikleri anlamak açısından önemlidir (Kuş, 2009, s. 134). Derinlemesine görüşme yöntemi, katılımcıların yalnızca yaşadıkları olayları değil; aynı zamanda bu olaylara yükledikleri anlamları, duygusal tepkilerini ve özneleşme biçimlerini paylaşmalarına olanak tanımıştır. Bu bağlamda araştırma, göçmen kadınların "mağdur" olarak değil, aynı zamanda direnç geliştiren özneler olarak da değerlendirilmesine olanak sağlamıştır.

Görüşmelerde kullanılan soru formu; kadınların göç nedenleri, Türkiye'ye geliş süreci, emek piyasasına katılım deneyimleri, sosyal hizmetlere erişim, kültürel uyum sorunları ve baş etme stratejileri gibi temaları kapsayacak biçimde yapılandırılmıştır. Her görüşme ortalama 45 ila 60 dakika sürmüş ve yazılı metinlere dönüştürülmüştür.

Elde edilen nitel veriler, tematik analiz yöntemi kullanılarak değerlendirilmiştir. Bu yöntem, katılımcıların anlatılarında tekrar eden anlam örüntülerini tanımlamak ve bu örüntüleri kuramsal çerçeveyle ilişkilendirerek yorumlamak açısından güçlü bir araçtır (Nowell, 2017). Tematik analiz, özellikle sosyal bilimlerde bireylerin deneyimlerinden türeyen derin yapıları kavramada oldukça işlevseldir (Braun & Clarke, 2006; Şimşek, 2012, s. 101). Araştırmada kullanılan tematik analiz, sadece anlatıları sınıflandırmakla sınırlı kalmamış; aynı zamanda bu temaların toplumsal cinsiyet, emek ve ötekileştirme bağlamlarında ne tür anlamlar taşıdığını ortaya koymaya odaklanmıştır. Göçmen kadınların deneyimleri, bireysel travmaların ötesinde; ataerkil normlar, sömürüye açık emek ilişkileri ve postkolonyal temsillerle iç içe geçmiş çok katmanlı yapılar içinde çözümlenmiştir.

Araştırma süreci etik ilkeler çerçevesinde yürütülmüştür. Araştırmaya başlamadan önce, Yozgat Bozok Üniversitesi Etik Kurulu'ndan (2025- 27/45 Karar no ile) onay alınmıştır. Katılımcıların tümü, araştırmanın amacı, yöntemi ve gizlilik esasları hakkında önceden bilgilendirilmiş; sözlü açık onamları alınarak görüşmelere başlanmıştır. Katılımcılar kodlarla sunulmuştur, mahremiyet ve gönüllülük esaslarına hassasiyet gösterilmiştir.

5. ARAŞTIRMA BULGULARI VE TARTIŞMA

Bu çalışmanın kuramsal çerçevesini oluşturan feminist ve postkolonyal yaklaşımlar doğrultusunda, Konya, Bolu ve Yozgat'ta yaşayan 20 göçmen kadınla gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerin tematik analizi, göç olgusunun toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini nasıl yeniden yapılandırdığını ortaya koymaktadır. Feminist kuram, kadınların gündelik yaşam pratiklerinde ve aile içi dinamiklerde yaşadığı dönüşümü merkeze alırken (Ecevit, 2018); postkolonyal kuram, bu deneyimleri etnik kimlik, ırk ve ötekileştirme mekanizmaları bağlamında ele almaktadır (Şenses Özcan ve Gencoglu, 2022). Göçmen kadınların yalnızca edilgen değil, aynı zamanda mevcut yapılar içinde stratejik pratikler geliştiren sosyal, aktif özne ve aktörler olduğunu göstermektedir.

Araştırmaya katılan göçmen kadınların temel demografik özellikleri Tablo 1'de özetlenmiştir. Tablodan da görüleceği üzere, katılımcılar farklı yaş, eğitim düzeyi, medeni hal

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

ve gelir gruplarından oluşmaktadır. Bu çeşitlilik, göçmen kadın deneyimlerinin tek tip olmadığını ve analizlerin bu bağlamda değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir.

Tablo 1. Sosyo-demografik Özellikler

	Geldiği Ülke	**Kaldığı Şehir**	**Yaş**	**Eğitim Durumu**	**Medeni Durum**	**Çocuk Sayısı**	**Gelir Düzeyi**
K1	Suriye	Konya	38	Okuryazar	Eşinden boşanmış	4	Asgari gelir
K2	Afganistan	Konya	32	Okuryazar	Evli	3	Asgari gelir
K3	Irak	Bolu	41	Okuryazar	Eşinden boşanmış	2	Asgari üstü
K4	Nijerya	Bolu	28	Üniversite mezunu	Evli	1	Asgari üstü
K5	Yemen	Konya	52	Okuryazar	Eşinden boşanmış	0	Asgari altı
K6	Filistin	Konya	34	Okuryazar	Evli	4	Asgari üstü
K7	Somali	Bolu	38	Okuryazar	Evli	5	Asgari üstü
K8	Afganistan	Bolu	30	Üniversite mezunu	Bekâr	0	Asgari üstü
K9	Suriye	Konya	36	Ortaokul Terk	Evli	2	Asgari
K10	Nijerya	Bolu	34	Okuryazar	Bekâr	0	Düzensiz
K11	Afganistan	Yozgat	39	Okuryazar	Evli	3	Asgari
K12	Filistin	Bolu	32	Üniversite mezunu	Bekâr	0	Asgari üstü
K13	Somali	Konya	35	Okuryazar	Evli	5	Asgari
K14	Yemen	Konya	23	Okuryazar	Bekâr	0	Düzensiz
K15	Afganistan	Yozgat	41	Okuryazar	Evli	6	Asgari
K16	Yemen	Bolu	26	Üniversite mezunu	Bekâr	0	Asgari
K17	Suriye	Yozgat	32	Okuryazar	Eşinden boşanmış	1	Düzensiz
K18	İran	Konya	24	Lise mezunu	Bekâr	0	Düzensiz
K19	Irak	Yozgat	28	Üniversite mezunu	Bekâr	0	Asgari
K20	İran	Yozgat	35	Üniversite mezunu	Bekâr	0	Düzensiz

Araştırma verileri “Göçün Kadınlar Üzerindeki Etkileri, Kamusal ve Toplumsal Alandaki Yansımalar ve Değişen Roller ve Aile Dinamikleri” temaları bağlamında değerlendirilmiştir.

5.1. Göçün Kadınlar Üzerindeki Etkileri

Göçün kadınların yaşamındaki etkisi, yalnızca coğrafi bir yer değişikliği değil, aynı zamanda toplumsal cinsiyet ilişkilerinin yeniden müzakere edildiği bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu temada katılımcıların Türkiye’ye geliş nedenleri ve göç sürecinde karşılaştıkları ilk etkiler ele alınmaktadır. Veriler, göçün kadınlar açısından hem bireysel hem de toplumsal düzeyde belirleyici sonuçlar ortaya çıkardığını göstermektedir. Feminist göç çalışmaları, göçün kadınlar için genellikle güvencesiz, görünmeyen ve cinsiyetlendirilmiş bir deneyim olduğunu vurgulamaktadır (Ecevit, 2018).

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Katılımcıların büyük çoğunluğu göç kararını ekonomik, siyasal veya toplumsal cinsiyet temelli güvenlik gerekçeleriyle almak zorunda kaldığını ifade etmiştir. Suriye, Afganistan, İran ve Irak gibi ülkelerden gelen katılımcılar, savaş, siyasi baskı ya da cinsiyet temelli tehditlerle karşı karşıya kaldıklarını belirtmiştir. Göç kararı, katılımcılar için kolektif bir aile stratejisi olabildiği gibi, bireysel bir zorunluluk da olmuştur. İranlı bir katılımcı (K20), bu bireysel karar sürecini "Üniversitede kadın çalışmalarıyla ilgilendiğim için hedef haline geldim. Aileme yönelik olumsuzluklar başlayınca Türkiye'ye gelmek zorunda kaldım" sözleriyle aktarırken; Afganistan'dan gelen bir başka katılımcı (K2) ise kadın olmanın getirdiği kısıtlamaları vurgulayarak, "…Eğitimimi tamamlamama rağmen ülkemde kadın olarak çalışma imkânım yoktu. Kız çocuklarım okuyabilsin, biz güvende olalım diye geldik" şeklinde ifade etmiştir. Benzer şekilde, Afganistan'dan gelen ve üniversite mezunu olan bir başka katılımcı (K8, Bolu), Türkiye'deki denklik ve istihdam engellerine dikkat çekerek, "Ben mezun oldum ama burada denkliğim kabul edilmedi. O yüzden şu an çağrı merkezinde çalışıyorum" ifadelerini kullanmıştır. Göç kararının yalnızca ekonomik veya siyasal değil, aynı zamanda toplumsal cinsiyet temelli bir perspektifle de okunması gerektiğine işaret etmektedir. Kadınlar, göç sürecinde edilgen özneler olarak değil, kendi yaşam stratejilerini kuran aktörler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kadınların göç sürecinde karşılaştıkları ilk etkiler, genellikle belirsizlik, yalnızlık ve uyum zorlukları olarak kendini göstermiştir. Türkiye'ye gelen katılımcıların çoğu, ilk dönemlerde ciddi iletişim sorunları yaşadığını ifade etmiştir. Konya, Bolu ve Yozgat'ta yaşayan kadınlar, dil engeliyle karşılaştıklarını belirtmiştir. Filistinli bir katılımcı (K12, Bolu), "Arkadaşlarla dışarıda Arapça konuştuğumuzda insanların yüz ifadeleri değişebiliyor ama aynı grup içinde İngilizce konuşmaya başlanıldığında daha ilgili, daha saygılı, daha meraklı ifadelerle karşı tarafa yöneliyorlar" sözleriyle gözlemlerini ifade etmiştir. Katılımcının da ifade ettiği gibi, "Kim olduğun değil, hangi dille konuştuğun önemli galiba" düşüncesi, toplumsal kabulün dilsel bir hiyerarşiye tabi olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum, postkolonyal kuram bağlamında, Batılı olanın (İngilizce) Doğulu olana (Arapça) kıyasla nasıl daha fazla sembolik ve kültürel sermaye sağladığının gündelik bir tezahürü olmaktadır (Şenses Özcan & Gencoglu, 2022).

Dil, yalnızca sosyal etkileşimleri değil, aynı zamanda temel hak ve hizmetlere erişimi de doğrudan engellemektedir. Bir katılımcı (K19, Yozgat), bu iletişim çıkmazını "Dil bilmediğim için çoğu zaman yanlış anlaşıldım, kendimi anlatamadım." sözleriyle özetlerken; bu sorunun iş bulma, sağlık hizmetlerine erişim ve barınma gibi yaşamsal alanlarda belirleyici bir engel teşkil ettiği görülmüştür. Bu durum, göçmen kadınların maruz kaldığı yapısal eşitsizliklerin göstergelerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

5.2. Kamusal ve Toplumsal Alandaki Yansımalar

Katılımcılar, gündelik yaşam pratiklerinde ayrımcı söylemler ve önyargılı bakışlarla karşılaşabildiklerini ifade etmişlerdir. Bu durum, onların kamusal alanlarda görünürlüklerini sınırlandırmakta ve aidiyet duygularını olumsuz etkileyebilmektedir. Örneğin, Nijerya'lı bir katılımcı (K4, 28 yaş) "…Bir gün metrobüste biri bana dokundu, yüksek sesle bağırınca herkes sustu. Hiç kimse yardım etmedi. O gün yalnızlığımı çok hissettim. Sadece eşim değil, toplum da yanımda değil gibiydi." Benzer bir şekilde, Irak'lı bir katılımcı (K3, 41 yaş) ise yalnız bir

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

göçmen kadın olmanın getirdiği zorluğu şöyle ifade etmiştir: "Burada kadınsan eksik sayılıyorsun, bir de erkek yoksa hiç oluyorsun. Ev tutmaya gittiğimde Eşiniz nerede? sorusuna vefat ettiğini söylediğimde karşı taraf yalnız kadın evi olmaz dedi." Bu anlatılar, göçmen kadın bedenlerinin kamusal alanda nasıl bir meta veya potansiyel bir "sorun" olarak görüldüğünü ve bu durumun onları güvenlik ve aidiyet açısından nasıl kırılgan bir konuma ittiğini açıkça göstermektedir. Toplumsal cinsiyet ve göçmenlik statüsünün bu kesişimselliği, kadınların maruz kaldığı bu tür mikro saldırıları (microagressions) olağanlaştırmakta ve kamusal alanı onlar için sürekli bir tetikte olma ve kendini savunma alanına dönüştürmektedir.

Katılımcılar, kamusal alanda nadiren de olsa aşağılayıcı ifadeler ve sembolik şiddet içeren davranışlarla karşılaştıklarını belirtmişlerdir. Somalili bir katılımcı (K7, 38 yaş) gündelik bir market alışverişinde dahi maruz kaldığı tavrı, "Markete gittiğimde bazıları yüzüme bile bakmadan konuşuyor. Bir defasında sırada bekliyordum, biri önümden geçti, senin sıran mı var dedi" sözleriyle tarif etmiştir. Bu tür mikro saldırılar ve görmezden gelme pratikleri, göçmen kadınları değersiz veya görünmez olarak yaftalayan toplumsal önyargıları yeniden üretmektedir.

Katılımcılar, kamusal alanda ve emek piyasasında yapısal ayrımcılığa maruz kalabildiklerini ifade etmişlerdir. Yemenli bir katılımcı (K5, 52 yaş), bir kamu kurumundaki deneyimini, "…Kapıda güvenlik beni içeri bile almadı. Yarın gel dedi. Üç kere gittim, bir şey çıkmadı" sözleriyle aktarırken; Afganistan'dan gelen eğitimli bir katılımcı (K8, 30 yaş) ise iş başvurularındaki önyargıyı, "CV'mi verince bile ciddiye alınmıyorum. Kadın göçmenler ya düşük ücretli ev hizmetlerine ya da kayıtsız işlere yönlendiriliyor" diyerek özetlemiştir. Bu anlatılar, ayrımcılığın bireysel tutumlardan öte, yapısal eşitsizliklere dönüşebildiğini göstermektedir.

5.3. Değişen Roller ve Aile Dinamikleri

Şenses Özcan ve Gencoglu (2022), göçmen kadın öznelliğinin inşasında aile dinamiklerinin ve toplumsal cinsiyet rollerindeki dönüşümün kritik bir rol oynadığını vurgulamaktadır. Bu araştırmanın bulguları da söz konusu dönüşümün göçmen kadınlar için ikili ve çoğu zaman çelişkili bir karakter taşıdığını ortaya koymaktadır: Bir yandan ailenin geçim stratejilerinde daha aktif rol alarak özneleşen, diğer yandan bu yeni rol ve sorumlulukların ağır yükü altında ezilen kadınlar. Irak'tan gelen eşi vefat etmiş bir katılımcı (K3, 41 yaş) bu ikili durumu, "Eskiden evdeydim. Yemeğimi yapar, çocukları giydirirdim. Bir hayat arkadaşım vardı, beni tamamlayan biri. Şimdi her şey benim omuzumda. Çocuk hem hasta olacak hem okula gidecek hem de ben çalışacağım. Hem anne oldum hem baba hem işçi hem öğretmen." sözleriyle son derece açıklayıcı bir şekilde özetlemektedir. Bu ifadeler, göçle birlikte kadınların üstlendiği "çoklu roller" ve bu rollerin yarattığı görünmez emeğine işaret etmektedir.

Söz konusu dönüşüm süreci, aile içi ilişkilerde gerilim ve çatışmaları da beraberinde getirmektedir. Geleneksel rollerin dışına çıkan kadınlar, aile içi dinamiklerde de değişim talebinde bulunmakta, bu durum ise mevcut ataerkil yapılarla çatışmaya neden olabilmektedir. Suriyeli bir katılımcı (K9, 36 yaş), çalışma isteğinin aile içinde nasıl karşılandığını şu sözlerle aktarmıştır: "Ben çalışmak istedim, komşunun tekstil atölyesinde. Ama eşim razı olmadı. 'Çocuklar küçük, sen zaten para getiremeyeceksin' dedi." Benzer bir şekilde, Afganistan'dan

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

gelen bir katılımcı (K2, 32 yaş) ise toplumsal cinsiyet rollerindeki bu değişimi, "Afganistan'da da evdeydim ama orada annem, ablam vardı. Komşularla konuşurdum, burada kimse yok. Hep evdeyim. Sadece çocuklarla konuşuyorum" diyerek ifade etmiştir. Bu anlatılar, göçün kadınlar üzerindeki çift yönlü etkisini ortaya koymaktadır: Bir yandan geleneksel rollerin dışına itilerek eve hapsolma, diğer yandan ailenin geçimini sağlamak için üstlenilen yeni rollerle güçlenme potansiyeli yaşanmaktadır.

6. SONUÇ

Bu çalışma, Konya, Bolu ve Yozgat illerinde yaşayan göçmen kadınların deneyimleri üzerinden, toplumsal cinsiyet ve göçmenlik statüsünün, bireysel nitelik ve becerilerin önüne geçebildiğini ortaya koymuştur. Katılımcıların bir bölümü, üniversite eğitimi, yabancı dil bilgisi ve mesleki deneyim gibi önemli kültürel ve beşerî sermaye birikimlerine sahip olmalarına rağmen, emek piyasasında ve gündelik sosyal etkileşimlerde öncelikli olarak "kadın" ve "göçmen" kimlikleriyle tanımlanmış; bu kimlikler, diğer tüm niteliklerinin önüne geçebilmiştir. Bu süreç, postkolonyal kuramın işaret ettiği ötekileştirme pratikleri ve feminist kuramın vurguladığı toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılığın iç içe geçmiş halidir. Bir başka deyişle, göçmen kadınlar, sahip oldukları nesnel becerilerden bağımsız olarak, toplumsal önyargılar ve yapısal eşitsizlikler tarafından inşa edilmiş sınırlı bir alana hapsolmuşlardır. Bu dar ve dolayısıyla hareketliliği kısıtlayan alan, onların emeklerinin değersizleştirilmesine, sosyal ve kurumsal ilişkilerde ikincil konumlandırılmalarına ve nihayetinde kendilerini gerçekleştirme imkânlarının kısıtlanmasına yol açabilmektedir.

Üniversite mezunu, yabancı dil bilen, mesleki deneyime sahip katılımcılar dahi, iş bulma sürecinde cinsiyetçi iş bölümü nedeniyle kayıt dışı, güvencesiz işlerde çalışmak durumunda kalmıştır. Örneğin, siyaset bilimi mezunu bir katılımcı çağrı merkezinde, öğretmenlik deneyimi olan bir başkası ev temizlik işlerinde çalışmak zorunda kalmıştır. Bu durum, onların niteliklerini ve potansiyelini yok sayarak, emeklerini yapısal olarak değersizleştiren bir süreci beraberinde getirmiştir.

Göçmen kadınlar, Sassen'in (1998) vurguladığı gibi, küresel kentlerin "görünmeyen" hizmet sektörünü ayakta tutan ancak emeği değersizleştirilen bir işgücü havuzunu oluşturmaktadır. Burada yaşanılan en büyük olumsuzluk bu kadınların vasıflarının ve insani potansiyellerinin, yerleşik toplumsal önyargılar ve ekonomik sömürü mekanizmaları tarafından bilinçli veya dolaylı olarak görmezden gelinmesidir. Araştırmanın bulguları göçmen kadınların karşılaştığı engellerin büyük çoğunluğunun bireysel nitelik eksikliğinden değil, gizil önyargılar, kurumsal mekanizmalar ve geçmişten günümüze taşınan sınıf ve cinsiyet eşitsizliklerinin iç içe geçmiş olmasından kaynaklandığını göstermektedir.

Göçmen kadınların, göçmen ve kadın olmanın getirdiği çifte dezavantajı aynı anda yaşadığı için göç politikaları ve müdahale programlarının toplumsal cinsiyet perspektifini merkezine alması kadınların karşılaştıkları çok katmanlı zorluklara etkili çözümler üretilmesi için büyük önem taşımaktadır. Göçmen kadınların güçlendirilmesi, insan onuruna yakışır işlere ve sağlık hizmetlerine erişimlerinin sağlanması, şiddetten korunmaları ve sosyal hayata tam katılımlarının desteklenmesi sürdürülebilir bir göç yönetimi ve sosyal adalet için oldukça önemlidir.Dolayısıyla, göçmen kadınların topluma etkin katılımının önündeki engelleri kaldırmak için dil kursu ve mesleki eğitim gibi teknik desteklerin ötesine geçen; toplumsal önyargıları ve cinsiyetçi iş bölümünü hedef alan köklü politik, kültürel ve toplumsal

dönüşümlere ihtiyaç olduğu sonucuna varılmaktadır. Bu dönüşüm, göçmen kadınları sadece "korunması gereken mağdurlar" veya "ucuz iç gücü" olarak değil, kendi hayatlarının aktif özneleri ve toplumsal refahın vazgeçilmez ortakları olarak gören yeni bir bakış açısının oluşmasını, gelişmesini ve yerleşmesini sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Bhabha, H. K. (1994). The location of culture. Routledge. 23-24.

Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. Qualitative Research in Psychology, 3(2), 77–101. https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa. 78.

Butler, J. (1990). Gender trouble: Feminism and the subversion of identity. Routledge. 45-46.

Çağlar, D. (2020). Göçmen kadınların emek deneyimleri: Türkiye'deki ev içi hizmet sektörü örneği. Toplum ve Sosyal Hizmet, 31(2), 419-438.

Çakır, B., & Çevik, C. (2021). Küreselleşme, Göç ve Kadın Sağlığı. Humanistic Perspective, 3(1), 225-243. https://doi.org/10.47793/hp.856206

Demir, E. (2025). Göç Sosyolojisi: Göç, Göç Çeşitleri, Sebepler ve Etkiler. Turkish Academic Research Review, 10(2), 471-484. https://doi.org/10.30622/tarr.1548522

Ecevit, Y. (2018). Göç ve toplumsal cinsiyet: Türkiye'deki Suriyeli kadınlar. Fe Dergi, 10(2), 1-15.

Erel, U. (2010). Migrating cultural capital: Bourdieu in migration studies. Sociology, 44(4), 642-660. https://doi.org/10.1177/0038038510369363.

Hochschild, A. R. (2000). Global care chains and emotional surplus value. In W. Hutton & A. Giddens (Eds.), On the edge: Living with global capitalism (pp. 130-146). Jonathan Cape. 133-135.

ILO. (2018). Women and men in the informal economy: A statistical picture (3rd ed.). International Labour Office. https://www.ilo.org/global/publications/books/WCMS_626831/lang--en/index.htm

İmre, E., & Sarp, Ç. (2025). Değişen dünyada uluslararası kadın göçü üzerine bir değerlendirme. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 28(53), 441-465. https://doi.org/10.31795/baunsobed.1517054

Karanfiloğlu, M. (2019). Savaş, Kadın, Çocuk ve Göç Üzerine: Suriye Örneği. Muhakeme Journal, 2(1), 99-124. https://doi.org/10.33817/muhakeme.508689

Kuş, E. (2009). Nitel sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri. Anı Yayıncılık. 95-97.

Küçük, H. (2022). Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Göç Sürecinde Kadın ve Erkek. Toplumsal Politika Dergisi, 3(1), 26-37.

Nowell, L. S., Norris, J. M., White, D. E., & Moules, N. J. (2017). Thematic analysis: Striving to meet the trustworthiness criteria. International Journal of Qualitative Methods, 16(1), 1–13. https://doi.org/10.1177/1609406917733847. 4.

Özkan, R. (2019). Göç Olgusu ve Toplumsal Yapıya Etkisi. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 33(47), 127-145.

Parreñas, R. S. (2001). Servants of globalization: Women, migration and domestic work. Stanford University Press. 112-114.

Said, E. W. (1978). Orientalism. Pantheon Books. 5-6.

Sassen, S. (1998). Globalization and its discontents: Essays on the new mobility of people and money. The New Press. 67.

Şenses Özcan, N., & Gencoglu, F. (2022). Göçmen kadının öznelliği tartışması üzerine. Fe Dergi, 14(2), 17–32. https://doi.org/10.46655/federgi.1168871

Şimşek, H. (2012). Sosyolojik araştırmalarda yöntem ve teknikler. Beta Yayıncılık. 101.

Toksöz, G. (2012). Türkiye'de ev içi hizmetlerde göçmen kadın istihdamı: Güvencesizlik ve görünmeyen emek. ILO Türkiye. 22-24.

Topak, E., & Çamur, G. (2022). Göçün Kadına Etkileri Ve Sosyal Hizmet. Samsun Sağlık Bilimleri Dergisi, 7(1), 75-88. https://doi.org/10.47115/jshs.1066117

Yalçın, Ç. (2015). Türkiye'de ev hizmetlerinde çalışan göçmen kadınlar ve ekonomik şiddet. *Fe Dergi*, 7(1), 50–60.

Yıldırım Başoğlu, M. (2023). Medya ve Toplumda Göçmen Algısı. Muhakeme Journal, 6(2), 58-67. https://doi.org/10.33817/muhakeme.1374717

Yuval-Davis, N. (1997). Gender and nation. Sage Publications. 55-57.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

KÜLTÜR TEMELLİ KUZEY MAKEDONYA TÜRKİYE İLİŞKİLERİNİN GENEL DURUMUNUN ANALİZİ

ANALYSIS OF THE GENERAL SITUATION OF RELATIONS BETWEEN NORTH MACEDONIA AND TÜRKIYE BASED ON CULTURE

Sosyal Bilgiler Öğretmeni Serhat KAVUK

MEB Amasya İl MEM serhat.kavuk@gmail.com ORCID 0000-0002-0391-2705

Prof. Dr. Asım ÇOBAN

Amasya Üniversitesi Eğitim Fak. asim.coban@amasya.edu.tr ORCID 0000-0002-7860-7561

ÖZET

Bu çalışma, Kuzey Makedonya ile Türkiye arasındaki kültür temelli ilişkilerin tarihsel arka planını, mevcut durumunu ve potansiyel gelişim alanlarını analiz etmeyi amaçlamaktadır. Osmanlı mirası, ortak tarih, dini ve etnik bağlar çerçevesinde şekillenen bu ilişkiler, iki ülkenin dış politikasında ve halklar arası etkileşimlerinde önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle kültürel diplomasi, eğitim, sanat ve sivil toplum düzeyindeki iş birlikleri, ilişkilerin çok boyutlu bir yapıya kavuşmasını sağlamaktadır. Çalışmada, resmi belgeler, akademik literatür, saha verileri ve güncel gelişmeler ışığında, kültür temelli ilişkilerin stratejik ve yapısal yönleri değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgular, iki ülkenin karşılıklı kültürel bağlarını güçlendirmeye yönelik politikalarının daha sürdürülebilir ve kapsayıcı hale getirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Kuzey Makedonya, kültürel diplomasi, ortak tarih, dış politika, kültür temelli ilişkiler

ABSTRACT

This study aims to analyze the historical background, current state, and potential areas of development in the culture-based relations between North Macedonia and Turkey. These relations, shaped by the shared Ottoman legacy, common history, religious and ethnic ties, hold a significant place in both countries' foreign policies and people-to-people interactions. Particularly, cultural diplomacy, education, arts, and civil society cooperation contribute to the multidimensional structure of these relations. Based on official documents, academic literature, field data, and current developments, the study evaluates the strategic and structural aspects of

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

culture-based relations. The findings reveal that the cultural ties between the two countries need to be further strengthened through more sustainable and inclusive policies.

Keywords: Turkey, North Macedonia, cultural diplomacy, shared history, foreign policy, culture-based relations

GİRİŞ

Kültür, uluslararası ilişkilerde giderek daha fazla önem kazanan bir unsur haline gelmiştir. Devletler, yalnızca askeri veya ekonomik güçle değil; aynı zamanda kültürel mirasları, ortak değerleri ve tarihsel bağları üzerinden de etkili ilişkiler kurmaktadır. Türkiye ile Kuzey Makedonya arasındaki ilişkiler, bu bağlamda incelendiğinde dikkat çekici bir örnek sunmaktadır. Her iki ülke de uzun süre Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçası olmuş, bu süreçte kültürel, dini ve sosyal açıdan derin bağlar geliştirmiştir. Bugün ise bu ortak miras hem resmi düzeydeki iş birliklerinin hem de halklar arası ilişkilerin temel taşlarından birini oluşturmaktadır.

8 Eylül 1991'de yapılan referandum sonrasında Yugoslavya'dan ayrılarak bağımsızlığını ilan eden Makedonya'nın kuruluş anayasasında Makedonlar devleti kuran asli unsur olarak kabul edilmiş, Türklerde dahil diğer unsurların hepsi azınlık olarak kabul edilmiştir. Makedonya halkının önemli bir kısmının tepkisini çeken bu düzenlemeye özellikle Arnavutlar tepki göstermiş, daha sonra 2001'de Ohri şehrinde Makedon ve Arnavutlar arasında yapılan bir anlaşma ile Arnavutlar da Makedonya'nın asli kurucu unsuru olarak kabul edildi. Diğer milletler ise her ne kadar Makedonya Cumhuriyeti'nin bir parçası sayılsalar da azınlık olarak görülmelerinden öteye gidemedi (Çayırlı, 2017, s. 320).

Kuzey Makedonya, Balkanlar'da Türkiye'nin kültürel ve stratejik açıdan en yakın ortaklarından biri olarak öne çıkmaktadır. Türkiye'nin son yıllarda yürüttüğü kültürel diplomasi politikalarının yanında çeşitli sivil toplum kuruluşları yoluyla da gönül coğrafyamız olarak değerlendirilen bölgelere yönelik ilişkilerini artırmış, ilgili ülkelerle sivil diplomasi alanında önemli çalışmalar yapmış ve yapmaya devam etmektedir. Devletin önemli kuruluşlarından olan TİKA bu alanda çok önemli çalışmalar yapmış, çok sayıda tarihi eserin bakım ve tadilatı için gerekli kaynak teminin sağlamıştır. Türkiye, yalnızca devlet aygıtıyla değil Yunus Emre Vakfı gibi sivil toplum kuruluşlarıyla da bölgedeki varlığını hissettirmiştir. Bununla birlikte Türkiye yalnızca yöneldiği devletlerin siyasi karar alıcılarıyla değil muhalefet partileriyle ve sivil

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

toplum kuruluşlarıyla da iletişimini sürdürmüştür (Avcı&Kurnaz,2018). Bununla birlikte, kültürel ilişkilerin yalnızca sembolik düzeyde kalmaması, somut projeler ve sürdürülebilir iş birlikleriyle desteklenmesi büyük önem taşımaktadır.

Türkiye ile Kuzey Makedonya arasında her zaman iyi ilişkiler kurulmuş, Yugoslavya'nın dağılış sürecinde yaşanan iç savaşta Türkiye hep batı tarafından desteklenmeyen toplumların yanında yer almıştır. Bağımsızlık sürecinde Kuzey Makedonya'nın karşı karşıya kaldığı kriz süreçlerinde Türkiye her zaman Kuzey Makedonya'nın en yakın destekçisi olmuştur. Türkiye, ülkenin bağımsızlığını ilan etmesinin ardından, Şubat 1992'de Kuzey Makedonya'yı o zamanki anayasal ismi "Makedonya Cumhuriyeti" olarak tanıdı ve büyükelçilik açan ilk devlet oldu. Böylelikle Türkiye, bütün komşularıyla ciddi sorunlar yaşayan, ambargolar altında yaşam savaşı veren ülke ile ilişkilerini temellerini zor zamanlarında mali, insani ve en önemlisi siyasi destek sağlayarak attı (Halid, 2021). Kuruluş döneminde iç savaşın etkisiyle ekonomik, politik ve komşu ülkelerle olan ilişkiler bağlamında zaman zaman sorunlar yaşayan ülkenin bu zor dönemlerinde Türkiye Kuzey Makedonya'ya desteğini her zaman sürdürmüştür. Bu çerçevede Türkiye ile Kuzey Makedonya arasında 18 Mayıs 1992'de bir güvenlik Protokolü imzalandı (Sönmezoğlu, Baklacıoğlu, & Terzi, 2012).

Türkiye ile Kuzey Makedonya arasındaki ekonomik ilişkilerin sürekli gelişme seyri izlediği, iki ülke arasındaki ticaret hacminin Türkiye lehinde sürdürüldüğü görülmektedir. İki ülke arasındaki ticarette Türkiye'nin Kuzey Makedonya'ya ihracatının, ithalatından hacimsel olarak çok daha büyük olduğu bilinmektedir. Türkiye- Kuzey Makedonya serbest ticaret Anlaşması 7 Eylül 1999 tarihinde Ankara'da imzalanmış, 1 Eylül 2000 tarihinde yürürlüğe girmiştir. İkili ekonomik ilişkilerdeki gelişmeye rağmen Türk iş adamlarının faaliyetleri ticaret ağırlıklıdır. Kuzey Makedonya'da kayıtlı Türk firma sayısı 200 olmakla birlikte, T.C. Üsküp Büyükelçiliği Ekonomi Müşavirliği tarafından 40 civarında Türk firması tespit edilmiştir (Adıyaman, 2019), (Biçer & Doğru, 2019). Kuzey Makedonya'nın ilk alışveriş, ticaret ve kültür merkezi olan Ramstore AVM 2005 yılında Türkiye tarafından Üsküp'te kurulmuştur. 1000'e yakın insana istihdam imkanı sunan bu AVM daha sonraki yıllarda hisselerinin önemli bir kısmını İngiltere'ye satmış olmasına rağmen Türkiye'den yönetilmeye devam etmektedir (Adıyaman, 2012).

Bu çalışma, Türkiye ile Kuzey Makedonya arasındaki kültürel ilişkilerin tarihsel temelini, mevcut dinamiklerini ve geleceğe dönük stratejik yönlerini ele alarak, kültürün dış politika bağlamında nasıl bir araç olarak kullanıldığını irdelemektedir. Aynı zamanda bu ilişkilerin

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

halklar arası düzeyde nasıl bir etkileşim yarattığı ve iki toplumun birbirini nasıl algıladığı sorularına da yanıt aranmaktadır. Bu kapsamda, kültürel iş birliklerinin sadece geçmişe dayalı bir nostalji değil, aynı zamanda güncel ve yapısal bir dış politika aracı olduğu savunulmaktadır.

1. Literatür Taraması

Türkiye-Kuzey Makedonya ilişkileri üzerine yapılan akademik çalışmalar genellikle Balkanlar'daki Türk dış politikası, kültürel diplomasi ve Türk diasporası odaklıdır. Bu alandaki literatür, iki ülke arasındaki tarihsel bağları ve bu bağların günümüz ilişkilerine etkisini ortaya koymaya çalışırken; kültürel diplomasi literatürü ise kültürün bir dış politika aracı olarak nasıl kullanıldığını analiz etmektedir.

Balkanlarda Türk varlığı konusunu ele aldığı çalışmasında Atalay (2023), bugün Türkiye'nin 700 yıldır bölgedeki varlığının önemli bir parçası olan Arnavut, Boşnak, Rom ve Türk toplumları ile bağlarının zayıfladığı bir dönemin arifesindeyiz. Bizim Rumeli Balkanlar hikâyemiz, AB şemsiyesi altında yeni bir "Batı Balkanlar" oluşumuna dönüşürken biz bu değişime hazırlıklı mıyız? diye sormaktadır.

Kuzey Makedonya'daki Türk varlığını konu edinen bir başka çalışmasında Ödemiş (2023), Türklerin ülkedeki siyasi yapılanması, Türkçe basın yayın hayatı ve Türk edebiyatı, Türkçe eğitim, Türkçenin durumu ülkede bulunan Türklerin gelenek ve görenekleri hakkında bilgi vermeye çalışıldığını belirtmiştir.

Balkan savaşlarından sonra 1913 yılında imzalanan Bükreş antlaşmasıyla Osmanlı'dan kopan Makedonya coğrafyasının Selanik merkezli Ege Makedonya'sı Yunanistan'a, Prin Makedonya'sı Bulgaristan'a ve bugünkü Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'ni oluşturan Üsküp merkezli Vardar Makedonya'sı ise Sırbistan'a bırakılmıştır (Erol, 2017, s. 284).

Makedonya'da Türk azınlığın sorunları ve Makedonya-Türkiye ilişkileri bağlamında, "Makedonya'da Türk Azınlık ve Makedonya-Türkiye İlişkileri" başlıklı yüksek lisans tezinde Rahman (2012), incelenen dönemde Makedonya'da yaşayan Türk azınlığının karşılaştığı sorunlar ve Makedonya Türkiye ilişkilerini araştırmış, bu kapsamda sınanmak istenen hipotezin Makedonya'da Türk azınlığın durumunun kötüleşmesine rağmen Makedonya-Türkiye İlişkilerinin iyi yönde gelişmekte olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Akgün ve Senyücel Gündoğar (2011), Türkiye'nin Balkanlar'daki "yumuşak güç" stratejisini değerlendirirken, Kuzey Makedonya'nın bu stratejide özel bir yer tuttuğuna dikkat çeker. Göksel (2017), kültürel diplomasi faaliyetlerinin, özellikle TİKA ve Yunus Emre Enstitüsü

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

aracılığıyla, Türkiye'nin bölgesel etkinliğini nasıl artırdığını ele alır. Aynı zamanda, Kuzey Makedonya'daki Türk azınlık üzerine yapılan çalışmalar (Özkan, 2015; Yıldız, 2020), bu nüfusun iki ülke arasında bir kültürel köprü işlevi gördüğünü vurgular.

Ancak kültürel ilişkilerin sadece kurumsal düzeyde değil, aynı zamanda sivil toplum, eğitim, medya ve sanat gibi alanlarda da geliştiğine dair detaylı analizler sınırlıdır. Bu bağlamda, mevcut çalışma, literatürdeki bu boşluğu doldurmayı ve kültür temelli ilişkileri çok katmanlı bir perspektiften değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

---

2. YÖNTEM (METODOLOJİ)

Bu çalışma, nitel araştırma yöntemine dayalı olarak tasarlanmıştır. Araştırmanın temel amacı, Türkiye ile Kuzey Makedonya arasındaki kültür temelli ilişkilerin tarihsel kökenlerini, günümüzdeki yansımalarını ve gelecek perspektifini analiz etmektir. Bu çerçevede aşağıdaki yöntemsel yaklaşımlar benimsenmiştir:

- **Doküman Analizi:** İki ülkenin resmî belgeleri, protokoller, iş birliği anlaşmaları, kültürel etkinlik raporları ve ilgili bakanlıkların yayınladığı strateji belgeleri incelenmiştir.
- **İkincil Kaynak Taraması:** Akademik makaleler, kitaplar, tezler ve uluslararası kuruluşların yayımladığı raporlar kullanılmıştır.
- **Nitel Gözlem:** Türkiye'nin Kuzey Makedonya'daki kültürel faaliyetlerine dair gözlem ve medya taraması yapılmıştır. Özellikle TİKA projeleri, Yunus Emre Enstitüsü'nün faaliyetleri, kültürel festivaller ve sivil toplum organizasyonları incelenmiştir.

Çalışma, betimsel analiz yöntemine dayanarak elde edilen verileri tematik başlıklar altında sınıflandırmakta ve yorumlamaktadır. Bu temalar arasında ortak tarih, kültürel miras, eğitim iş birlikleri, medya ve iletişim ile diasporanın rolü yer almaktadır.

3. KÜLTÜR TEMELLİ İLİŞKİLERİN TARİHSEL ARKA PLANI

Türkiye ile Kuzey Makedonya arasındaki kültürel ilişkilerin temeli, büyük ölçüde Osmanlı İmparatorluğu dönemine dayanmaktadır. Yaklaşık beş yüzyıl boyunca Osmanlı idaresinde kalan Makedonya toprakları, bu süre zarfında önemli bir Türk-İslam kültürü birikimine ev

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

sahipliği yapmıştır. Bu dönemde camiler, medreseler, hanlar, hamamlar gibi kültürel ve dini yapılar inşa edilmiş, Türk dili ve kültürü yerel halkın yaşamında etkili olmuştur.

Osmanlı sonrası dönemde, özellikle Yugoslavya Sosyalist Federatif Cumhuriyeti döneminde bu tarihsel mirasın bazı dönemlerde geri plana itildiği görülmektedir. Ancak 1991 yılında Kuzey Makedonya'nın bağımsızlığını kazanmasının ardından, Türkiye bu yeni devleti tanıyan ilk ülkelerden biri olmuş ve ilişkilerde yeni bir sayfa açılmıştır. Bu bağlamda, tarihsel ortaklık üzerine kurulu bir dış politika anlayışı geliştirilmiştir.

Türkiye'nin Balkanlar'a yönelik "tarihi sorumluluk" anlayışı, Kuzey Makedonya ile ilişkilerde de kendini göstermiştir. Türk azınlığın varlığı, iki ülke ilişkilerinin hem kültürel hem de siyasi boyutunda etkili olmuş; eğitimden medyaya, kültürel etkinliklerden dinî hayata kadar geniş bir yelpazede temas alanları oluşmuştur. Bu bağlamda, kültür yalnızca geçmişin bir hatırası değil, aynı zamanda güncel ilişkilerin yapıtaşı haline gelmiştir.

---

4. GÜNCEL DURUM ANALİZİ

Günümüzde Türkiye ile Kuzey Makedonya arasındaki kültür temelli ilişkiler, çok yönlü bir iş birliği çerçevesinde gelişmektedir. Türkiye, Kuzey Makedonya'daki tarihî eserlerin restorasyonu, kültürel etkinliklerin düzenlenmesi, eğitim iş birlikleri ve dil öğretimi gibi alanlarda aktif rol oynamaktadır. Bu süreçte özellikle bazı kurumların etkinliği dikkat çekicidir:

- **TİKA (Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı):** Kuzey Makedonya'daki Osmanlı mirasını korumaya yönelik restorasyon projeleri (camiler, saat kuleleri, hamamlar vb.), eğitim altyapısına katkılar ve sosyal sorumluluk projeleriyle önemli bir aktör konumundadır.
- **Yunus Emre Enstitüsü:** Türkçe dil kursları, kültürel atölyeler, sanatsal etkinlikler ve akademik iş birlikleri aracılığıyla kültürel aktarımı güçlendirmektedir.
- **Türk Okulları ve Üniversitelerarası İş Birlikleri:** Türkiye burslarıyla Kuzey Makedonya'dan gelen öğrenciler, iki ülke arasında önemli bir kültürel temas noktası oluşturmaktadır. Ayrıca Üsküp'teki Uluslararası Balkan Üniversitesi gibi kurumlar bu ilişkilerin akademik düzeyde gelişmesine katkı sağlamaktadır.
- **Medya ve Sanat:** Ortak film projeleri, televizyon dizilerinin karşılıklı yayını ve müzik etkinlikleri gibi unsurlar kültürel etkileşimi daha görünür kılmaktadır. Özellikle

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Türk dizilerinin Kuzey Makedonya'da büyük ilgi görmesi, kültürel yumuşak gücün etkisini artırmaktadır.

- **Sivil Toplum ve Diaspora:** Kuzey Makedonya'daki Türk toplumuna ait dernekler ve Türkiye'deki Balkan kökenli sivil toplum kuruluşları, iki ülke halkları arasında karşılıklı anlayışı ve kültürel etkileşimi teşvik etmektedir.

Bu unsurlar birlikte değerlendirildiğinde, kültür temelli ilişkilerin yalnızca geçmişe dayalı bir nostalji değil; aksine aktif, dinamik ve stratejik bir ortaklık zemini sunduğu görülmektedir. Ancak tüm bu olumlu gelişmelere rağmen, kültürel iş birliklerinin sürdürülebilirliğini sağlamak, yerel aktörleri daha fazla sürece dâhil etmek ve kültürel faaliyetleri çeşitlendirmek gibi alanlarda gelişim ihtiyacı da mevcuttur.

5. STRATEJİK VE POLİTİK YÖNLER

Kültür temelli ilişkiler, yalnızca sembolik veya duygusal bağlara dayalı bir etkileşim alanı olmaktan çıkmış; Türkiye ve Kuzey Makedonya'nın dış politika stratejileri açısından da işlevsel bir araç haline gelmiştir. Özellikle Türkiye'nin Balkanlar'daki yumuşak güç politikaları çerçevesinde, kültürel etkileşim, siyasal iş birliklerini destekleyen bir zemin oluşturmuştur.

Kuzey Makedonya'nın 2020 yılında NATO üyeliği ve Avrupa Birliği üyelik sürecindeki ilerlemesi, Türkiye ile olan ilişkilerinde stratejik bir derinlik kazandırmıştır. Türkiye, bu süreçlerde Kuzey Makedonya'ya hem siyasi destek sunmuş hem de bölgedeki istikrara katkı sağlamaya dönük politikalar izlemiştir. Bu çerçevede kültürel ilişkiler, karşılıklı güven inşasının bir parçası olarak değerlendirilmektedir.

Ayrıca Türkiye, Kuzey Makedonya'daki Türk toplumu aracılığıyla doğrudan bir sosyal tabanla temas kurma avantajına sahiptir. Bu topluluk, Türkiye'nin bölgedeki yumuşak gücünün yerel bir taşıyıcısı olarak işlev görmekte, iki ülke arasında bir "doğal köprü" oluşturmaktadır.

Politik düzeyde kültürel iş birlikleri çeşitli alanlarda görünür hale gelmektedir:

- **Protokoller ve Kültür Anlaşmaları:** İki ülke arasında kültür, eğitim, medya ve turizm alanlarında çok sayıda iş birliği protokolü imzalanmıştır.
- **Yüksek Düzeyli Ziyaretler ve Ortak Kültürel Etkinlikler:** Kültürel miras alanlarının açılışı veya restorasyon projeleri, çoğu zaman iki ülkenin siyasi liderlerinin katıldığı sembolik etkinliklerle desteklenmektedir.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

- **Kültür Merkezleri ve Diplomatik Temsilcilikler:** Türkiye'nin Üsküp Büyükelçiliği ve Yunus Emre Enstitüsü gibi kurumlar, kamu diplomasisinin aktif aktörleri olarak stratejik rol oynamaktadır.

Bu stratejik yönelimler, Türkiye'nin Balkanlar'da yalnızca tarihsel bağlara dayalı bir aktör olmadığını, aynı zamanda modern diplomasi araçlarıyla bölge politikalarında kalıcı bir etki yaratma çabasında olduğunu ortaya koymaktadır.

---

6. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Kuzey Makedonya ile Türkiye arasındaki kültür temelli ilişkiler hem tarihsel mirasa hem de güncel ihtiyaçlara dayalı, çok boyutlu bir yapıya sahiptir. Osmanlı geçmişinden gelen ortak değerler ve kültürel yakınlık, günümüzde diplomatik, akademik, sanatsal ve toplumsal düzeylerde iş birliklerine dönüşmüş durumdadır.

Bu çalışma göstermektedir ki; kültür temelli ilişkiler, iki ülke arasında yalnızca geçmişin izlerini sürmekle kalmamakta, aynı zamanda geleceğe dönük stratejik bir ortaklık potansiyeli taşımaktadır. TİKA'nın kalkınma projeleri, Yunus Emre Enstitüsü'nün eğitim faaliyetleri, Türk dizilerinin yaygınlığı ve ortak kültürel etkinlikler, Türkiye'nin yumuşak gücünün Kuzey Makedonya'daki yansımalarını somutlaştırmaktadır.

Ancak bu ilişkilerin sürdürülebilirliği ve derinleşmesi için bazı öneriler sunulabilir:

- Kültürel faaliyetlerin daha fazla yerel aktörle iş birliği içinde yürütülmesi,
- İki yönlü kültürel değişimlerin artırılması (örneğin Kuzey Makedonya kültürünün Türkiye'de daha fazla tanıtılması),
- Genç kuşaklara yönelik ortak kültürel projelerin geliştirilmesi,
- Ortak tarihsel mirasın korunmasına dönük projelere sivil toplumun daha fazla dâhil edilmesi.

Sonuç olarak, Türkiye ile Kuzey Makedonya arasındaki kültür temelli ilişkiler, iki ülke halkları arasında karşılıklı anlayış ve yakınlığı artıran, dış politikaya olumlu katkılar sunan önemli bir mekanizma haline gelmiştir. Bu ilişkilerin uzun vadede daha da kurumsallaşması ve çeşitlenmesi, bölgesel barış ve istikrar açısından da olumlu etkiler yaratacaktır.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

7. KAYNAKÇA:

Adıyaman, Ş. (2012) Türkiye-Makedonya İlişkileri, Bilgesam. www.bilgesam.org.

AKGÜN, Mensur ve Senyücel Gündoğar, Sabiha (2011) Ortadoğu'da Türkiye Algısı, TESEV Dış Politika Programı, http://www.tesev.org.tr/Upload/Publication/ a60ce1cc-c872-4b04-9901-80109e6c1d9b/OD_Turkiye_Algisi_2011.pdf

Atalay, Osman, (2023) "Kuzey Makedonya Türklerinin Sosyokültürel Türbülansı", İNSAMER Analiz.

Avcı, Y. Kurnaz, İ. (2018) Türkiye'nin Ortadoğu ve Balkan politikalarında Ahmet Davutoğlu etkisi: İslam temelindeki Türkiye algısı, Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi Cilt:18 Sayı: 36

Biçer, E., & Doğru, B. (2013) Kuruluşundan beri Makedonya-Türkiye İlişkileri, Tuicacademi, http://www.tuicakademi.org/kurulusundan-beri-turkiye-makedonya-iliskileri/ adresinden alındı. (ET:11.07.2025).

Çayırlı, N. (2017). Makedonya Türkleri. B. Gökdağ, O. Karadağ (Ed.), Balkanlar El Kitabı 2. Cilt Tarih. Ankara: Akçağ Yayınları.

Erol, M. S. (2017). Makedonya sorununun temel dinamikleri. Balkanlar El Kitabı 2. Cilt Çağdaş Balkanlar. Ankara: Akçağ Yayınları.

Halid, Kjani. (2021) Türkiye ve Kuzey Makedonya İlişkileri, Working Paper Series, Vol 2 Issue 2, 40-45.

Ödemiş, Z. (2023). Kuzey Makedonya'da Türk varlığı ve günümüz varlık mücadelesine kısa bir bakış. Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, 12(1), 443-472.

Rahman, R. (2012). Makedonya'da Türk azınlık ve Makedonya Türkiye ilişkileri. Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı.

Sönmezoğlu, F., Baklacıoğlu, Ö. N., & Terzi, Ö.,(2012) XXI.Yüzyılda Türk Dış Politikasının Analizi, Der Yayınları, İstanbul.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

BALKAN GÖÇMENLERİNİN ENTEGRASYON SÜRECİNDE PSKOLOJİK EKONOMİK VE TOPLUMSAL ZORLUKLARIN ANALİZİ-AMASYA ÖRNEĞİ

Sosyal Bilgiler Öğretmeni Serhat KAVUK

MEB Amasya İl MEM serhat.kavuk@gmail.com ORCID 0000-0002-0391-2705

Prof. Dr. Asım ÇOBAN

Amasya Üniversitesi Eğitim Fak. asim.coban@amasya.edu.tr ORCID 0000-0002-7860-7561

Özet:

Göç, günlük hayatta, insan yaşamının çok geniş bir sahasını etkileyen insanlık tarihi kadar eski bir olgudur. Tarihin eski devirlerinde kıtlık, savaşlar ve doğal afetler sebebiyle kitlesel göç olayları yaşanmıştır. İlerleyen tarihlerde ise zamanın yeni koşullar ortaya çıkarmasıyla birlikte farklı şekillerde de göç hadisesi vuku bulmaya devam etmiştir. Göç olgusunun sosyolojik, siyasi, ekonomik bir yönü olduğu gibi bir psikolojik yönü vardır. Belki de göç olgusu içerisindeki en ilginç olanı, bir zorunlu ve kitlesel göç çeşidi olan mübadeledir. Evlad-ı Fatihan Balkanlardan Türkiye anavatana 19.yy ın sonlarından 20.yy ın ilk çeyreğine kadar farklı dönemlerde göçler yaşanmıştır. Lozan Barış Antlaşmasından sonra Türkiye ile Yunanistan arasında yaşanan Nüfus Mübadelesi Balkanlardan Türkiye ye yaşanan göçlerin en tipik örneğini oluşturmaktadır.

Bu çalışmanın amacı; mübadil yerleştirilmesi sonrası Balkan Türklerinin göç sonrası yaşadıkları sıkıntılara ve bölgedeki değişimlere ışık tutmaktır. Bu çalışmada örneklem grubu olarak Balkanlardan Amasya ve Yozgat çevresine yerleşen köyler ve etabli nüfus tercih edilmiştir. Çalışmanın yöntemi olarak çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması(vaka kaydı) yapılması uygun görülmüştür. Bunun için ana kaynaklarımız, o dönem bölgede yayınlanmış olan gazeteler, broşürler, resimler ile birlikte raporlar ve ikinci ağızdan anlatılan hikayeler olmuştur.

Bu çalışmanın sonucunda Balkanlardan Türkiye ye gelen Etabli Türkler Amasya ve çevresinde ekonomik, sosyal ve psikolojik zorluklar asayiş problemleri yaşadıklarını ve belirtmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Göç, Nüfus Mübadelesi, Balkanlar, Entegrasyon

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

ANALYSIS OF PSYCHOLOGICAL, ECONOMIC AND SOCIAL DIFFICULTIES FACED BY BALKAN IMMIGRANTS DURING THE INTEGRATION PROCESS - THE AMASYA EXAMPLE

Sosyal Bilgiler Öğretmeni Serhat KAVUK

MEB Amasya İl MEM serhat.kavuk@gmail.com ORCID 0000-0002-0391-2705

Prof. Dr. Asım ÇOBAN

Amasya Üniversitesi Eğitim Fak. asim.coban@amasya.edu.tr ORCID 0000-0002-7860-7561

Abstracht

Migration is a phenomenon as old as human history, affecting a wide range of human life, including daily life. In ancient times, mass migration occurred due to famine, wars, and natural disasters. In later periods, migration continued to occur in different forms as time brought about new conditions. Migration has a sociological, political, and economic dimension, as well as a psychological one. Perhaps the most interesting of these is the population exchange, a form of forced and mass migration. Migration from the Balkans to the Turkish homeland occurred during various periods from the late 19th century to the first quarter of the 20th century. The Population Exchange between Turkey and Greece following the Treaty of Lausanne is the most typical example of migration from the Balkans to Turkey.

The purpose of this study is to shed light on the difficulties experienced by Balkan Turks after the population exchange and the changes in the region following the migration. The sample group for this study was the villages and progressive populations settled in and around Amasya and Yozgat from the Balkans. The study methodology was determined to be a case study (case recording), a qualitative research method. Our primary sources for this were newspapers published in the region at the time, brochures, reports with photographs, and second-hand accounts.

As a result of this study, the Turks of the Balkans who migrated to Turkey from Amasya and its surrounding areas reported experiencing economic, social, and psychological difficulties and security problems.

Keywords: Migration, Population Exchange, Balkans, Integration

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

1. GİRİŞ

Bireylerin ya da grupların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir bölgeden başka bir bölgeye ya da bir yerleşim biriminden başka bir yerleşim birimine hareket etmesi şeklinde tanımlanabilen göç, insanlık tarihinin her döneminde yaşanmış toplumsal olgulardan bir tanesidir (Gün ve Bayraktar, 2008). Günümüz dünyasında savaşlar, şiddet ve yoksulluk gibi pek çok sorun var ancak mülteci sorunu son dönemde gündemi ve siyasi tartışmaları domine eden bir konu olmuştur. Çok sayıda insan savaştan kaçmak için vatanlarından kaçmakta ve daha iyi yaşam koşullarının olduğu başka ülkelere sığınma arayışına girmektedir.

19. yüzyıl ve 20. yüzyılın başlarında Osmanlı Devleti ve Balkanlar'da görülen en önemli olaylardan biri göçtür. 19. yüzyıl boyunca Balkanlar ve Rusya'dan dalga dalga gelen göçmenler, Osmanlı Devleti'nin kültürel, sosyoekonomik ve demografik yapısını değiştirdi. Osmanlı ulusu, Balkan Savaşları (1912-1913) sırasında demografik olarak büyük bir çöküş yaşadı. Bu dönemde Balkanlar'da nüfus hareketleri Avrupa'da başka hiçbir yerde görülmedi. Yüz binlerce insan Birinci Dünya Savaşı (1914-1918) sırasında ve sonrasında yaşadıkları yerleri terk etmek zorunda kaldı. Nüfus mübadelesi, bu savaşların ardından imzalanan antlaşmalarla defaâtle gündeme geldi. 1923 yılında Türk-Yunan Mübadele Sözleşmesi imzalanmadan önce, Küçük Asya'dan yaklaşık 1.500.000 Rum Ortodoks Yunanistan'a göç etmek zorunluluk haline geldi.

Bu göç hareketi, Athanasia Anagnostopulu'nun da belirttiği gibi, 20. yüzyılın ve bu bölgenin tanıklık ettiği en büyük göç olaylarından biriydi. Mübadele, Anadolu'nun demografisini ve mülkiyet ilişkilerini bozarken, sosyal ilişkileri de önemli ölçüde etkiledi. Yerleştikleri bölgelere vardıklarında, birçok kentli mübadil, evlerinin yerel halk tarafından işgal edildiğini veya çok kötü durumda olduğunu tahmin ediyordu. Yaşanan çatışmalar ekonomik, mülkiyet ve kültürel meselelerden kaynaklanıyordu. Yerel halkın gözünde, mübadiller ana akım Müslüman geleneğinden ve Türkçeden sapma göstermiş ve bunu sonucunda da kültürel farklılıkları daha da belirginleştirdi. Daha da önemli bir husus da şudur; Türk hükümetinin ülkede etnik ve dilsel homojenliği sağlamayı amaçlayan politikaları hem yerel düzeyde hem de sosyal ilişkiler bağlamında etkili oldu. Şöyle ki, yerli halk, Türkçe konuşmakta zorluk çeken veya farklı kültürel yaşam biçimi yansıtan mübadillere karşı dışlayıcı ve ayrımcı bir söylem kullanıyordu. (Şenışık, 2016)

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Şekil1. Mübadele döneminin Türk-Yunan ilişkilerini tasvir eden bir karikatür

Türkiye veya Yunanistan'da doğup yetişen yüz binlerce insan, 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Antlaşması'ndan sonra hükümetler arası protokoller uyarınca zorunlu nüfus mübadelesine tabi tutularak anavatanlarını terk etmek zorunda kalmıştır. Lozan Konferansı'nın ilk aşamasında, Türk ve Yunan heyetleri tarafından 30 Ocak 1923'te imzalanan "Türk-Yunan Nüfus Mübadelesine Dair Sözleşme ve Protokol", Yunanistan'da yaşayan Müslüman nüfusun (Batı Trakya'dakiler hariç) Türkiye'de yaşayan Rum Ortodoks nüfusla (İstanbul'daki Rumlar hariç) mübadelesini öngörüyordu. Bu anlaşma, mübadeleye kimlerin tabi tutulacağı, kimlerin mübadeleden muaf tutulacağı, mal varlıklarının tasfiyesi ve göç kontrolü gibi konularda ayrıntılı tanımlar ve koşullar içeriyordu. Yunanistan'dan gelen Müslüman Türklerin büyük çoğunluğu, Lozan Antlaşması'nın imzalanmasının ardından sözleşmenin kontrolünde geldi. Ortodoks Rumların çoğu ise, savaş koşulları ve Yunan ordusunun yenilgisinin ardından, belirli bir kontrol olmaksızın Anadolu'yu terk etti. Yunan ordusunun 1922'deki yenilgisinin ardından, Batı Anadolu'daki Rum nüfusu acil durumlar nedeniyle toplu halde kaçtı ve 1923'te imzalanan göç anlaşmasına dahil edildi. Yunanistan'ın Kurtuluş Savaşı'ndaki yenilgisi, Yunanistan'a büyük bir göç dalgasını tetikledi. Mudanya Mütarekesi'ni izleyen günlerde, Doğu Trakya ve İstanbul'dan çok sayıda Rum Yunanistan'a göç etti. Aynı dönemde, Bulgaristan ve Rusya'dan yaklaşık 1.200.000 göçmen Yunanistan'a sığındı. (Emgili, 2017)

1.1 Araştırmanın Problemi

1924 Lozan Mübadelesi öncesi ve sonrasında Türkiye'ye gelen Balkan göçmenlerinin Amasya ve Yozgat çevresinde karşılaştıkları ekonomik, sosyo-kültürel, psikolojik ve asayiş sorunlarının entegrasyon süreçlerine etkisi nedir?

1.2 Araştırmanın Amacı:

Bu çalışmanın amacı; mübadil yerleştirilmesi sonrası Balkan Türklerinin göç sonrası yaşadıkları psikolojik, sosyo-kültürel, ekonomik sıkıntılara ve bölgedeki değişimlere ışık tutmaktır.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

2. YÖNTEM

2.1 Tasarım

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Dolayısıyla bu araştırmanın amacına uygun olarak nitel araştırma türlerinden durum çalışması kullanılmıştır. Durum çalışması, bir olayın, ortamın, program ve bunlara bağlı bir sistemin kapsamlı bir şekilde incelenmesidir (Büyüköztürk ve diğerleri, 2016). Bir başka özelliği de incelemeye alınan konu veya sistemin detaylı bir şekilde analiz edilerek işlem sürecinin nasıl işlendiği ile ilgili bilgi toplanmasıdır. Özellikle olgu ve bağlam arasındaki sınırın net olmadığı durumlarda, güncel olguların gerçek hayattaki bağlamları içinde incelenmesine olanak tanıyan vaka çalışması(Yin,2003) süreçte veri elde etmek için görüşme, gözlem ve dokümanlarla veri toplanabileceği gibi bunlar içinde sadece dokümanlardan da veri toplanabilmektedir (Merriam, 2013). (Yin, 2003)

2.2 Örneklem

Bu araştırmada uygun örnekleme yöntemi olarak seçkisiz(tesadüfi olmayan) örnekleme türü benimsenmiştir. Uygun örnekleme yöntemi, o anda müsait durumda ve ulaşılabilir olan katılımcı veya ihtiyaç olan örneklem sayısına ulaşılana kadar yapılan ve en yakın kişileri katılımcı olarak seçerek ilerleme sürecini içeren bir örneklem yöntemidir. (Cohen ve Manion, 2007).

Örneklem grubu Selanik ten Samsun un Ladik İlçesine ve Taşova İlçesine gelen Hacıbey, Kızöldüren(Şimdiki ismi Kızgüldüren) köyüne göç gelen Kayalar Selaniklileri ile Yozgat ın Boğazlıyan İlçesi Güveçli Köyüne gelen Kesriye deki Çetrok köyüne bağlı Selanik mübadillerinden oluşmaktadır.

Örneklem grubunda 3 ü erkek yaş grubunda biri 94 diğeri 96 yaşında, 1 kadın 90 yaşında, diğeri yaş grubu 65 ile 85 arasında değişen 3 mübadil olmak üzere toplam 6 mübadilden oluşmaktadır.

2.3 Veri toplama Aracı

Araştırmanın verileri yarı yapılandırılmış görüşme formuyla toplanmıştır. Görüşme "araştırmada cevabı aranılan sorular çerçevesinde ilgili kişilerden veri toplama" (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz & Demirel, 2020) olarak tanımlanır. Araştırmada kullanılan yarı yapılandırılmış görüşme formu araştırmacı tarafından oluşturulmuştur. Araştırmada katılımcılara sorulacak sorular, ilgili alan yazın taranarak ve yapay zeka yardımıyla oluşturulmuştur. Bu sorular nitel araştırma konusunda

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

uzman olan bir öğretim üyesi ve iki alan uzmanına gönderilmiştir. Alan uzmanlarından gelen görüşler doğrultusunda form oluşturulmuş. Uygulamadan sonra forma son hali verilip görüşme formu kâğıt üzerinden katılımcılara uygulanmıştır. Bu bağlamda katılımcılara uygulanan 5 görüşme sorusu şunlardır:

1. Amasya ve Yozgat çevresinde yaşadığınız ekonomik zorluklar nelerdi? Kısaca açıklayınız
2. Amasya ve Yozgat çevresinde yaşadığınız sosya-kültürel zorluklar nelerdi? Kısaca açıklayınız.
3. Amasya ve Yozgat çevresinde yaşadığınız psikolojik zorluklar nelerdi? Kısaca açıklayınız
4. Amasya ve Yozgat çevresinde yaşadığınız asayiş problemleri yaşadınız mı? Kısaca açıklayınız.
5. Bu zorluklar ve sorunlar dışında yaşadığınız diğer durumlar var mıdır? Kısaca açıklayınız.

2.4 Verilerin Analizi

Araştırma verilerine ulaşırken ve verilerinin toplanmasında, (Alan,2021) tarafından geliştirilen sorular kullanılmış olup çalışma deneklere sorulacak şekilde uyarlanarak çalışmadan elde edilen verilere 5 Eylül- 19 Eylül tarihleri arasında ulaşılmıştır. Araştırma formu Microsoft Word programı aracılığıyla hazırlanarak Amasya ve Yozgat Merkez İlçelerde ikamet eden vatandaşlarla görüşme yapılarak, bazı deneklere ise farklı okullarda görev yapan öğretmenlerin ise e-posta adreslerine gönderilerek öğrencilerle görüşme yapılması yapılmıştır.

MAXQDA aracılığıyla verileri analiz etmek için örüntülerin tanımlandığı, düzenlendiği ve yorumlandığı tematik analiz seçilmiştir (Braun & Clarke, 2006). Bu yöntem sayesinde, katılımcıların görüşlerini entegre etme, algılarına ve deneyimlerine ilişkin görüşlerini sağlayan kilit temalar ortaya çıkarılmıştır. Kodlar doğrudan verilerden ortaya çıkmıştır ve cevaplarla uyumludur. Bununla birlikte, araştırma soruları, aşağıdakilerden elde edilen içgörülerle birlikte önceki çalışmalar, kaçınılmaz olarak metinlerin analiz edilme şeklini etkilemiş, kodlar geliştirilmiş ve temalar belirlenmiştir.

3. BULGULAR

3.1 Ana Temalar ve Alt Temalar

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

3.1.1 Ekonomik Entegrasyon Süreci: · İstihdam ve Mesleki Uyum , Tarım sektöründe çalışma koşulları, Esnaflık ve küçük ticaretle uğraşanlar, Mülkiyet ve Toprak Dağılımı, Tapu ve arazi tahsis süreçleri, Verimsiz arazilerin göçmenlere tahsisi, Kira ve konut mülkiyeti sorunları

Lozan öncesi ve sonrası Balkanlar dan Türkiye ye gelen Selanik göçmenlerinden 96 yaşındaki, katılımcı 1,

> Babasının kendiine anlattıklarından yola çıkarak kendisinin geri döneceğini düşünerek malvarlıklarını Selanik'te bıraktıklarını. "Akşama döneceğiz" diye "Lambalar dahi söndürmedik" dediğini belirtmiş ve diğer göçmenlerin ticaretle uğraşanların pazarcılık ve esnaflık yaptığını, parasal zorlukları yoğun biçimde yaşadığını, devletin bir büyükbaşı ortak göçmene verdiğini, geçim sıkıntısı, ev sıkıntısı, bildikleri mesleklerin dışında farklı meslekleri yapmak zorunda kaldıklarını ifade etmiş, göç esnasında ağaç kabukları dahi yendiğini belirtmiştir. Göçmen dedelerinin tarım yapılamayan toprakların kendilerine tahsis edildiğini belirtti.

Lozan öncesi ve sonrası Balkanlar dan Türkiye ye gelen Selanik göçmenlerinden 90 yaşındaki katılımcı 2,

> Göçmenlerin ticaret ve tarımla uğraştıkları için becerikli olduklarını istihdama katıldıklarını belediye işlerinde ve tarlalarda ırgatlık ve kasaplık yaptıklarını belirtmiştir. Türkiye' ye gelen Türk göçmenler genellikle tarımsal faaliyetlerle ilgilenen, deyim yerindeyse daha az vasıflı olduklarını Türk mübadiller yaşanan politik gelişmelerle Yunanistan'daki mal varlıklarını ya da parasal karşılıklarını tamamıyla getiremedikleri için ekonomik olarak çok zorlandıklarını ve zorlu yolculuk koşullarında salgın hastalıklara yakalandıklarını yolculuk şartlarında küçük bebeklerin çektikleri zorluklardan dolayı kendilerine " Kırkı bir sepette gelmiş" dediklerini belirtmişlerdir.

Lozan öncesi ve sonrası Balkanlar dan Türkiye ye gelen Selanik göçmenlerinden 90 yaşındaki katılımcı 5,

> Mülkiyet sorunu ve toprak devletten verildiği için yerli halk ile sorun yaşamadıklarını, yerli halkın kira ve konut açısından sorun çıkartmadıklarını belirtmiştir.

Katılımcı 3,

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

bölgelerde yaşayan çiftçilerin ekmeyi bilmedikleri ve/veya daha önce tecrübe etmedikleri ürünleri onlara göstermiş ve özellikle tarımsal ürünlerin çeşitliliğinin artması noktasında bölgesel katkıda bulunduklarını belirtmiştir; Çünkü Balkanlardan gelen muhacirlerin kırsal kesimde tarımla uğraştıkları için daha önce bölgede var olmasına rağmen, gereken bilgiye sahip olunmadığı için tarımı yapılamayan ürünler deyim yerindeyse keşfedilmiş (örn; domates) ve gelen mübadillerin geçmiş tecrübeleri bölgenin tarımsal çeşitliliğine katkıda bulunmuştur.

3.1.2. Sosyo-Kültürel Uyum Dinamikleri: Dil ve İletişim **(**Türkçe'nin farklı lehçeleri arasındaki uyum**,** Eğitim diline adaptasyon**),** Kültürel Pratikler **(**Düğün, sünnet, cenaze gelenekleri**,** Yemek kültürü ve mutfak alışkanlıkları**,** Giysi ve görünüm farklılıkları**),** Dini pratiklerdeki farklılıklar

Lozan öncesi ve sonrası Balkanlar dan Türkiye ye gelen Selanik göçmenlerinden 96 yaşındaki, Katılımcı 1 ve 85 yaşındaki 5 ;

Dil yönünden sorun yaşamadıklarını ve lehçe ve aksam, şive farklılıklarının olduğunu, düğün, sünnet, cenaze ve diğer gelenek ve görenekler yönünden örf ve adetler yönünden farklılıklarının olmadığını yıllarca Selanik'te atalarının Türklüğünü koruduklarını ancak yemeklerin Anadolu ya göre daha lezzetli ve mutfak kültürünün daha zengin olduğunu belirtmiştir. Kıyafet olarak Selanik te babalarının kendisine pantolon ve ayakkabı giydiğini Selanik in Anadolu ya göre zengin olduğunu kendisine aktarmıştır.

3.1.3. Psikososyal Adaptasyon: Göç Travması**,** Kayıp ve yas süreçleri**,** Anavatan özlemi ve nostalji**,** Kimlik ve Aidiyet**,** Muhacir kimliğinin içselleştirilmesi **(**Yerli halk tarafından kabul görme), Sosyal İlişkiler (Komşuluk ilişkilerinin kalitesi, akraba ziyaretleri)

Lozan öncesi ve sonrası Balkanlar dan Türkiye ye gelen Kesriye Selanik mübadillerinden 94 yaşındaki, Katılımcı 6,

96 yaşındaki babasının anlatımından yola çıkarak anneannesinin 22 yaşında İzmir Urla ilçesine gemiyle geldiğini anneannesinin eşini Selanik te bıraktığını, anneannesinin 2 katlı evini yeni yaptığını ve o evi bırakmanın onu çok üzdüğünü ve anavatan özleminden İzmir Urla'da Selanik' e olan hasretinden göç yolunda vefat ettiğini, göç esnasında hayvanlar ile gemide geldiklerini ve hastalandıklarını gemi giderlerine hayvan dışkısı ve insan dışkısı aynı giderde denize döküldüğünü, Urla' dan Mersin e ve Mersinde 6 ay kaldıktan sonra Yozgat ın Boğazlıyan İlçesi Güveçli Köyü ne

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

yerleştirildikleri belirtilmektedir. Yerli halk tarafından kabul görmek için köyünün isimleri ile değil Selanik Türküyüz demeleri için gemide mübadillere talimat verildikleri belirtilmiştir. Güveçli de Tehcir Kanunu sonucu Halep e sürgün gönderilen Ermeni Köyler için yerleştirildikleri dedesi tarafından belirtilmiştir.

Lozan öncesi ve sonrası Balkanlar dan Türkiye ye gelen Kayalar Selanik mübadillerinden 96 yaşındaki, Katılımcı 1,

Dedesinin anavatana özlemini "Bugün bıraksalar her şeyi yakıp yine de giderim" şeklinde olduğunu belirtmiştir. Göç yolunda kolera ve farklı salgın hastalıkların yaygın olduğunu belirtmiştir.

3.1.4. Toplumsal Kabul Ve Asayiş Boyutu: Yerel Halkla İlişkiler, Evlilikler yoluyla akrabalık ilişkileri, Ticari ortaklıklar, Toplumsal önyargı ve stereotipler

Katılımcı 6, (Kesriye Mübadili)

Evlilik yoluyla akrabalık ilişkilerinin Tehcir Kanunu sonrası köylerden dış kısımda kalan ve kimliklerini gizleyen Ermeni ailelerle, yerli Türk ailelerle evlilikler olduğunu, devlet tarafından kendilerine tahsis edilen 50 dönümlük tarım arazilerinde tarlalarda Ermeni aileler çalıştırıldığını, 1 büyükbaş hayvanı (öküz) ortak kullandıklarını, mübadillere karşı toplumsal ön yargı oluştuğunu belirtmiştir.

Katılımcı 1, (Kayalar Mübadili)

Evlilik yoluyla akrabalık ilişkilerinde farklı etnik kökenden ailelerden evliliğin yok denecek kadar az olduğunu yerli Türk ailelerle evliliklerin olduğunu göç gelen Selanik Mübadilleri

3. 1.5. Kurumsal Destek Mekanizmaları: Devlet Politikaları**,** İskan Kanunu'nun uygulanması**,** Konut ve arazi tahsisi**,** Nakdi ve ayni yardımlar**,** Sivil Toplum **(**Balkan dernekleri ve vakıflar**,** Dayanışma ağları)

Lozan öncesi ve sonrası Balkanlar dan Türkiye ye gelen Kayalar Selanik mübadilleinden Katılımcı 4,

Babasının anlattıklarından yola çıkarak güvenlik endişesinden dolayı devletin kendilerine Samsun deniz kenarı sahilinden ziyade Ladik bölgesini tercih ettiklerini tercih ettiklerini belirtirken,

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Lozan öncesi ve sonrası Balkanlar dan Türkiye ye gelen Kayalar Selanik mübadilleinden katılımcı 6,

50 dönümlük araziler şeklinde devletin tarla tahsis ettiğini belirtmiştir.

4. TARTIŞMA VE SONUÇLAR

Nüfus mübadelesinin nedenleri, sonuçları ve zorlukları konusunda farklı bakış açıları ortaya atılmıştır. Elbette, bunların hepsini ele almak bu çalışmanın kapsamını aşmaktadır; ancak, bazı önemli noktaları vurgulamak mümkün gözükmektedir. Öncelikle, 19. yüzyılın ikinci yarısının son çeyreğinden 20.yy ilk çeyreğine ve Cumhuriyet'in ilanına kadar bölgede yaşanan savaşlar ve bunun sonucunda ortaya çıkan toprak kayıpları, orada yaşayan insanların göç etmesine neden olmuştur. Bu göçlerin doğrudan ekonomik, psikolojik ve kültürel etkileri olmuştur.

(Bozdağlıoğlu,2014) "Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi Ve Sonuçları" çalışmasıyla kıyaslandığında bu çalışmada şu açıdan benzerlik göstermektedir:

Türk-Yunan nüfus mübadelesi genellikle azınlıkların yol açtığı tarihi olaylar ve iç çatışmalarla ilişkilendirilse de, Türkiye ve Yunanistan'ın ulus devlet hedefi doğrultusunda azınlıkları ortadan kaldırma çabalarından doğmuştur. Her iki ülke tarafından da resmen benimsenen bu politika, azınlıkları ülkenin sorunlarının temel nedeni olarak görmüş ve azınlıkların, katılımları ne olursa olsun, toplu sınır dışı edilmelerini meşrulaştırmanın bir aracı olarak kullanılmıştır. Göçmenlerin hayatlarını kökten değiştiren travmatik sonuçlara ek olarak, hem Türkiye hem de Yunanistan, milyonlarca insanın göç etmesi sonucunda muazzam sosyal, ekonomik kayıplar yaşadığını gözlemlenmiştir.

1923 öncesi ve sonrasında Balkan Yarımadasından Türkiye ye yapılan göçlerin en zorlusu hiç kuşkusuz Lozan Antlaşmasına ek olarak 1924 yılında Türkiye Cumhuriyeti ve Yunanistan Krallığının taraf olduğu Nüfus Mübadelesi sonucunda yaşanan göçler olmuştur. Bu göçler sonucunda Batı Trakya hariç Yunanistan' dan gelen Türkiye' ye gelen Türk göçmenlerin %70 i Selanik ve çevresindeki kırsal kesimden geldikleri için genellikle tarımsal faaliyetlerle ilgilenen mübadillerden oluşuyordu. Bu nedenle deyim yerindeyse Yunanistan' a giden Rum mübadillere göre daha az vasıflı olduklarını Türk mübadiller yaşanan politik gelişmelerle Yunanistan'daki mal varlıklarını ya da parasal karşılıklarını tamamıyla getiremedikleri için ekonomik olarak çok zorlandıklarını ve zorlu yolculuk koşullarında salgın hastalıklara yakalanmışlardır.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Yunanistan' dan Türkiye' ye gelen Türk Mübadiller, Dil ve İletişim **(**Türkçe'nin farklı lehçeleri arasındaki uyum**,** Eğitim diline adaptasyon**),** Kültürel Pratikler **(**Düğün, sünnet, cenaze gelenekleri**,** Yemek kültürü ve mutfak alışkanlıkları**,** Giysi ve görünüm farklılıkları**),** Dini pratiklerdeki farklılıklar yönünden Selanik ile Anadolu kültürü açısından kayda değer farklılıklar yaşamadıklarını ancak Selanik ve Balkan Türklerinin yaşadığı diğer Türk kentlerinin gelişmişlik olarak Anadolu daki diğer kentlerle gelişmişlik farkı olduğunu belirtmişlerdir.

Yunanistan' dan Türkiye' ye gelen Türk Mübadilleri psikolojik olarak en çok yerli halk tarafından kabul görülmeme, toplumsal ön yargı ve buna mukabil doğdukları anavatana olan özlem duygusu etkilediği tespit edilmiştir.

5. KAYNAKÇA

Bozdağlıoğlu, Y. (2014). TÜRK-YUNAN NÜFUS MÜBADELESİ VE SONUÇLARI. Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, 180(180), 9-32. https://doi.org/10.20296/tsad.48189

Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology, 3*(2), 77–101.

Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2014). Bilimsel araştırma yöntemleri. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, O. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2020). Bilimsel araştırma yöntemleri. Pegem Akademi.

Cohen, L. & Manion, L. (2007). *Research methods in education* (6.baskı). London: Routledge.

Emgili, F. (2017). Türk Yunan Nüfus Mübadelesi Hakkındaki Araştırmalara Bir Bakış. Tarih ve Günce, 1(1), 29-54.

Gün, Z. ve Bayraktar, F. (2008). Türkiye'de iç göçün ergenlerin uyumundaki rolü. Türk Psikiyatri Dergisi, *19* (2), 167-176.

Merriam, S. B. (2013). Nitel araştırma: Desen ve uygulama için bir rehber (S. Turan, Çev. Ed.). Nobel Yayın Dağıtım

Şenışık, P. (2016). 1923 Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi: Erken Cumhuriyet Döneminde Modern Devlet Pratikleri Ve Dönüşen Kimlikler. Studies Of The Ottoman Domain (Osmanlı Hakimiyet Sahası Çalışmaları), 6(10), 84-120.

Yılmaz, A., (2019) Mübadillerin El Kitabı

Yin, R. K. (2003). Designing case studies. *Qualitative Research Methods, 5*(14), 359–386.

https://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrkiyeYunanistan_n%C3%BCfus_m%C3%BCbadelesi#/media/Dosya:Turk-greek11.jpg (02.10.2025 tarihinde ulaşılmıştır.)

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

6. EKLER

6.1 Mübadeleye Özgü Fotoğraflar

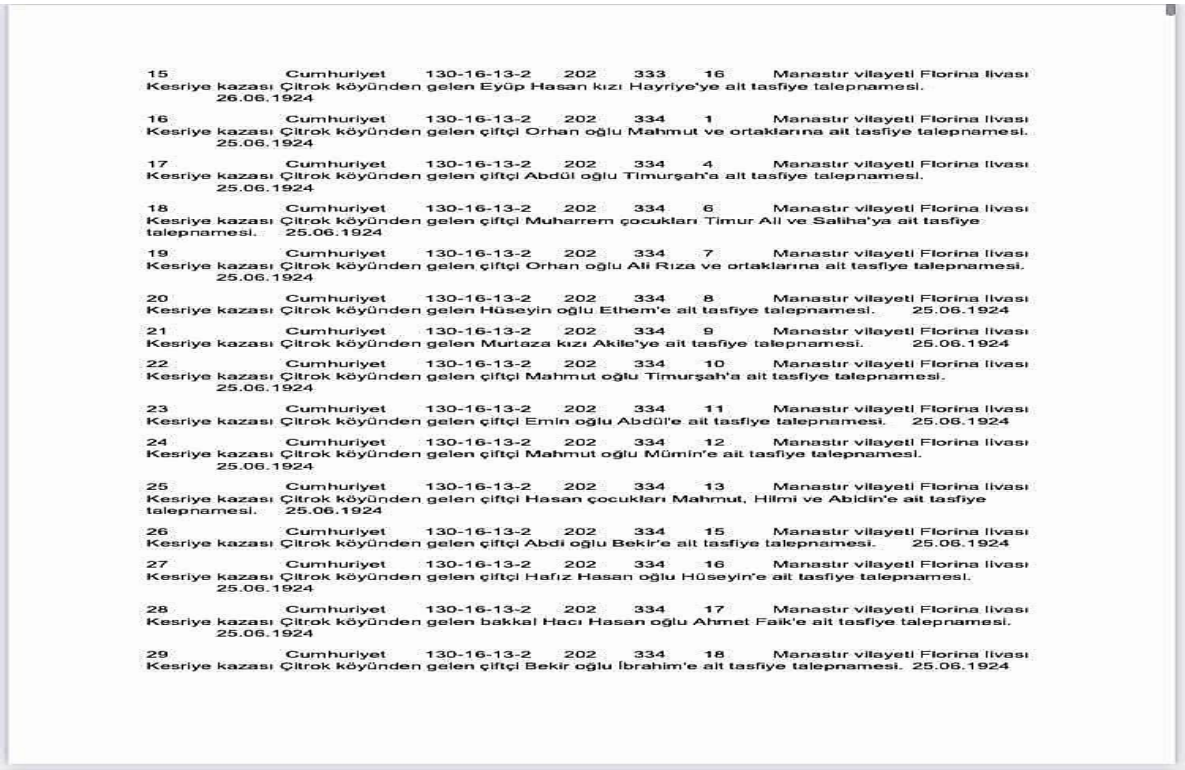

15 Cumhuriyet 130-16-13-2 202 333 16 Manastır vilayeti Florina livası Kesriye kazası Çitrok köyünden gelen Eyüp Hasan kızı Hayriye'ye ait tasfiye talepnamesi. 26.06.1924

16 Cumhuriyet 130-16-13-2 202 334 1 Manastır vilayeti Florina livası Kesriye kazası Çitrok köyünden gelen çiftçi Orhan oğlu Mahmut ve ortaklarına ait tasfiye talepnamesi. 25.06.1924

17 Cumhuriyet 130-16-13-2 202 334 4 Manastır vilayeti Florina livası Kesriye kazası Çitrok köyünden gelen çiftçi Abdül oğlu Timurşah'a ait tasfiye talepnamesi. 25.06.1924

18 Cumhuriyet 130-16-13-2 202 334 6 Manastır vilayeti Florina livası Kesriye kazası Çitrok köyünden gelen çiftçi Muharrem çocukları Timur Ali ve Saliha'ya ait tasfiye talepnamesi. 25.06.1924

19 Cumhuriyet 130-16-13-2 202 334 7 Manastır vilayeti Florina livası Kesriye kazası Çitrok köyünden gelen çiftçi Orhan oğlu Ali Rıza ve ortaklarına ait tasfiye talepnamesi. 25.06.1924

20 Cumhuriyet 130-16-13-2 202 334 8 Manastır vilayeti Florina livası Kesriye kazası Çitrok köyünden gelen Hüseyin oğlu Ethem'e ait tasfiye talepnamesi. 25.06.1924

21 Cumhuriyet 130-16-13-2 202 334 9 Manastır vilayeti Florina livası Kesriye kazası Çitrok köyünden gelen Murtaza kızı Akile'ye ait tasfiye talepnamesi. 25.06.1924

22 Cumhuriyet 130-16-13-2 202 334 10 Manastır vilayeti Florina livası Kesriye kazası Çitrok köyünden gelen çiftçi Mahmut oğlu Timurşah'a ait tasfiye talepnamesi. 25.06.1924

23 Cumhuriyet 130-16-13-2 202 334 11 Manastır vilayeti Florina livası Kesriye kazası Çitrok köyünden gelen çiftçi Emin oğlu Abdül'e ait tasfiye talepnamesi. 25.06.1924

24 Cumhuriyet 130-16-13-2 202 334 12 Manastır vilayeti Florina livası Kesriye kazası Çitrok köyünden gelen çiftçi Mahmut oğlu Mümin'e ait tasfiye talepnamesi. 25.06.1924

25 Cumhuriyet 130-16-13-2 202 334 13 Manastır vilayeti Florina livası Kesriye kazası Çitrok köyünden gelen çiftçi Hasan çocukları Mahmut, Hilmi ve Abidin'e ait tasfiye talepnamesi. 25.06.1924

26 Cumhuriyet 130-16-13-2 202 334 15 Manastır vilayeti Florina livası Kesriye kazası Çitrok köyünden gelen çiftçi Abdi oğlu Bekir'e ait tasfiye talepnamesi. 25.06.1924

27 Cumhuriyet 130-16-13-2 202 334 16 Manastır vilayeti Florina livası Kesriye kazası Çitrok köyünden gelen çiftçi Hafız Hasan oğlu Hüseyin'e ait tasfiye talepnamesi. 25.06.1924

28 Cumhuriyet 130-16-13-2 202 334 17 Manastır vilayeti Florina livası Kesriye kazası Çitrok köyünden gelen bakkal Hacı Hasan oğlu Ahmet Faik'e ait tasfiye talepnamesi. 25.06.1924

29 Cumhuriyet 130-16-13-2 202 334 18 Manastır vilayeti Florina livası Kesriye kazası Çitrok köyünden gelen çiftçi Bekir oğlu İbrahim'e ait tasfiye talepnamesi. 25.06.1924

Fotoğraf 1. 23 Numaralı Mübadilin 96 yaşındaki 1. Kuşak torunu ile görüşülmüştür.

Fotoğraf 2. Örnekleme Konu Olan Yozgat'ın Boğazlıyan İlçesine Bağlı Güveçli Köyü

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Fotoğraf 3. Örnekleme Konu Olan Amasya'nın Taşova İlçesine Bağlı Hacıbey Köyü

Fotoğraf 4. Yunanistan' dan Gülnihal Vapuru ile Gelen Türk Mübadiller(Yılmaz,2019)

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

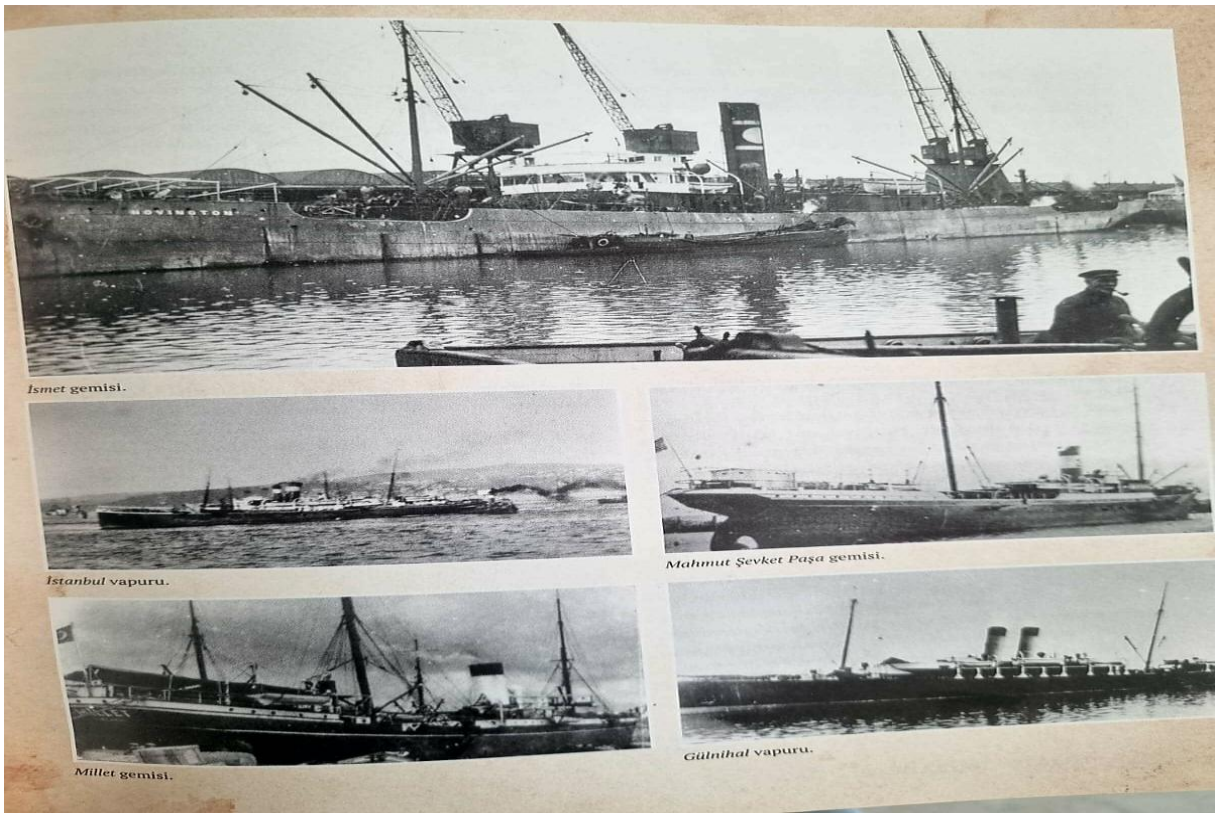

Fotoğraf 5. Yunanistan' dan Türkiye ye Mübadilleri Taşıyan Gemiler (Yılmaz,2019)

Fotoğraf 6. Mübadillere Özgü Selanik' in Özgün Yemeklerinden Tavukluk

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Fotoğraf 7. Mübadillerin Selanik' te Taş Fırında Yaptığı Somon Ekmek

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Fotoğraf 8. Mübadillerin Selanik' te Tepside Hamurdan Yapılıp Yoğurtla Yenilen Mantı

Mübadil düğünlerinde kına ve gelin alma merasimleri.

Fotoğraf 9. Mübadillerin Düğünleri (Yılmaz,2019)

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

TİRE KAZASI MEMURLARININ 1256 (H.) SENESİNİN RABİÜLEVVEL AYINA AİT MAAŞLARININ MUHASEBE KAYITLARI

Ali APALI[1]

Meral ÇİFTÇİ[2]

Özet

Geçmişi M.Ö. 1200'lere dayanan Tire Kazası, Aydın ili ile birlikte değerlendirilmektedir. Trakların önce Ege denizi sonrasında da küçük ve büyük menderes havzalarında yerleşik yaşama geçmeleri ile büyük toplulukların yerleşim merkezi olmaya başlamıştır. Hititler, Frigler ve Lidyalılar gibi devletlerden sonra Menteşeoğulları ve Aydınoğulları beyliklerinin hakimiyeti altına giren kaza, en son Osmanlı Devleti hakimiyetinde yaklaşık 500 yıl kalmıştır. Her ne kadar birinci Dünya Devleti zamanında kısa sürede işgal altında kalsa da 1922 yılında tekrardan özgürlüğüne kavuşmuştur.

Uzun süre Osmanlı Devleti hakimiyeti altında kalan kaza, önemli ticaret yolları üzerinde bulunmuş ve önemli teşkilatlanmalara da sahip olmuştur. Bu teşkilatların elbette ki belirli bir gider yönetimi de ortaya çıkmıştır. Kazada ortaya çıkan giderler, maliye defterlerine kayıtlanmış ve uzun süre muhafaza altında tutulmuştur. Bu çalışmanın amacı da Başbakanlık Osmanlı Arşivlerinden elde edilen 1256 (H.) tarihli muhasebe kayıtlarının muhasebe tarihi kapsamında incelenmesidir. Defterin transkripsiyonu sonrasında bazı bulgulara ulaşılmıştır. Öncelikle muhasebenin temel kavramları olan para ile ifade edilme, tam açıklama gibi kavramlarının belgede karşılığının olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca Türk ve Müslüman devletlerinin asırlarca kullanmış olduğu merdiven yönteminin yine bu belgede de varlığı tespit edilmiştir. Muhasebe denetiminin yine belgenin sonundaki mühürlerden yapıldığı ve onaylandığı öngörüsüne ulaşılmıştır. Diğer yandan belgede bazı işlem hatalarının da olduğu ancak tarihi olayların kendi dönemleri içerisinde değerlendirilme ilkesi doğrultusunda, öneminin her ne kadar muhasebe bilimi açısından önemli olsa da belgedeki hataların günün teknik ve memurların yeterlilikleri dikkate alınarak aslında gözardı edilmesi gerektiği inancı hakim olmuştur.

Key Words: Tire Kazası, 1256 (H.), Maaş, Muhasebe Kayıtları, Transkripsiyon.

[1]Prof. Dr., Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Bucak Zeliha Tolunay Uygulamalı İşletmecilik ve Teknoloji Yüksekokulu, Muhasebe ve Finansal Yönetim Bölümü, orcid.org/0000- 0002-3521-0150, aapali@mehmetakif.edu.tr.

[2]Bağımsız Araştırmacı/Bilim Uzmanı, orcid.org/0009-0006-7245-7546, meralipek.kl@gmail.com.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Abstract

Giriş

Eski çağlardan itibaren verimli arazilerle çevrili olan Tire kazasının temel geçim kaynakları arasında tarım ve hayvancılık gelmektedir. Ticari faaliyetlerin yaygınlaşması ile ticaretin de yaygınlaştığı kent birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. En son uzun süre Osmanlı hakimiyetinde kalan kentte hem askeri hem de idari yapılanmalar ortaya çıkmıştır. Gelirlerinin oldukça yüksek olduğu kaza, giderlerini karşılayan bir görüntüye sahiptir. Bu durum birçok Osmanlı belgelerinin karşılaştırılmasından anlaşılmaktadır.

Çalışmada öncelikle Tire Kazası ile ilgili tarihsel bilgiler verilmiştir. İlk çağlardan cumhuriyet dönemine kadar olan süreçte, öne çıkan dönemler vurgulanmıştır. Devam eden kısımda Başbakanlık Osmanlı arşivlerinden elde edilen gider belgesinin transkripsiyonu yapılarak muhasebe tarihi kapsamında değerlendirmesi yapılmıştır.

1. Osmanlı Devleti'nde Tire Kazası

İzmir'in güneydoğusunda ve İzmir merkeze 80 km uzaklıkta yer alan Tire ilçesi, batısında Torbalı ve Selçuk ilçelerine, doğusunda Ödemiş İlçesine, Kuzeyinde küçük menderes ovası ve güneyinde ise Aydın'a bağlı Germencik ve İncirliova ilçeleri ile çevrilidir. İlçe ekonomisi tarihin eski zamanlarından itibaren tarım, ticaret ve küçük ölçekli sanayi ile geçimini sağlamıştır. En önemli tarım ürünlerinin başında pamuk ve tütün gelmekle birlikte, buğday incir ve zeytin yaygın olarak üretilen tarım ürünlerinin başında gelmektedir. Küçük menderes havzasında kurulan Tire tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır.

Tarih boyunca Aydın ili ile yakın ilişki içerisinde olan Tire'ye Aydın ile birlikte yerleşme yapısındaki değişmelerin M.Ö. 1200'lere dayanan Balkanlarda meydana gelen Kavimler göçü ile ortaya çıkmıştır (Belen, 2015: 27; Uğur, 2003: 46-47). Tire'nin başlarda Hititlerin Ahhiyava olarak bilinen krallık bölgesi içinde olduğu bilinmektedir. Devam eden zamanda sırasıyla Frigler'in ve Lidyalıların hakimiyetine girmiştir. M.Ö. 652-630 yılarında bir süre Kimmerlerin de eline geçen kent sonrasında Lidyalıların egemenliğine girmiştir (Mete, 2012: 193-194). Bazı bulguların Tire'nin Aydın ile birlikte ve özellikle Trallesi kenti ile birlikte değerlendirilmektedir.

Tire ile birlikte Aydın çevresinin ilk yerleşimlerin aslında göçebe olan Trak kabilelerinin Büyük Menderes ovasına yerleşmeleri ve tarıma başlamaları ile ortaya çıkmıştır. Aydın'da bulunan Tralleis antik kenti de bu yerleşim birimlerinden biri olduğu anlaşılmıştır. Bu kent M.Ö. 546 yılında Lidya Krallığına son veren Perslerin egemenliği altına girmiştir. M.Ö. 334

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

yılında diğer kentler gibi Trailleis de Büyük İskender'in Anadolu'ya gelmesi ile Makedonyalıların egemenliğini kabul etmişlerdir. M.Ö. 133 yıllarında Roma imparatorluğunun himayesi altına giren şehir, Roma İmparatorluğunun 395 yılında ikiye ayrılması ile Bizans İmparatorluğu hakimiyeti altına girmiştir (Belen, 2015: 27;Uğur, 2003: 46-47).

Tire Bizans İmparatorluğu zamanında Thria ismiyle Asia eyaletinin piskoposluk merkeziydi. 697 yılında Müslümanların eline geçmesine rağmen 718 yılına gelindiğinde tekrardan Bizans'ın eline geçmiştir. Malazgirt Savaşı sonrasında Türk akınlarına uğrayan şehir 1072 yılında Büyük Selçukluların hakimiyetine girmiştir. Haçlı seferlerine de maruz kalan kent, 1186 yılında tekrardan Büyük Selçukluların eline geçmiştir. Beylikler döneminde ise önce Menteşoğulları'nın sonrasında ise Aydınoğulları'nın hakimiyetine girmiştir (Mete, 2012: 193-194).

Tire antik dönemlerden sonra önemini korumaya devam etmiştir. Türk egemenliğine 1308'de kalıcı olarak giren ilçe, 1390'da Yıldırım Beyazıt'ın 1390 yılında Aydınoğulları Beyliğine son vermesi ile Osmanlı Kenti olmuştur (Karabacak, 2017: 74). Ancak 1402 yılında Timur istilası ile tekrar Aydınoğulları Beyliğine geçen Tire, 1423 yılında II. Murat döneminde Osmanlı hakimiyetine tekrardan geçerek Anadolu Beylerbeyliği'ne bağlı Aydın Sancağının merkezi olmuştur (Mete, 2012: 195).

Uzun süre Osmanlı Devleti hakimiyeti altında kalan Tire, son yüzyılda ortaya çıkan I. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında Yunan işgaline uğramıştır. Ancak şehir Gazi Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde milli mücadele ile 4 Eylül 1922'de özgürlüğüne kavuşturulmuştur.

2. 17733 Nolu Muhasebe Defterinin Transkripsiyonu

Çalışmada transkripsiyonu gerçekleştirilen, Başbakanlık Osmanlı Arşivlerinden elde edilen maliye defterlerinden olan belge, arşivde C_ML_00439_17733_001_001 kodlu ve 27 Rabiülevvel 1256 H. (29 Mayıs 1840 M.) tarihlidir. Bu defter toplam 2 varak olarak arşivde yer almış ve 2 sayfa olarak kayıtlanmıştır. Ön ve arka kapakları ve cildi bulunmamaktadır.

Arşiv belgeleri arasında birçok belge bulunmaktadır. Bu belgelerin başında öncelikle künye olarak isimlendirilen ve belgenin açıklaması da yapılan kayıtlar yer almıştır. Muhasebe defterinin başında **"***Maâş-ı Me'mûrîn ve mahiye-i saire der mâh-i rebiülevvel sene 56, ez-mâl-ı muhassıllık-ı Kazâ-yı Tire"* açıklaması kayıtlanmıştır. Bu kayıttan, rebiülevvel (Mayıs) ayının tamamında Tire Kazasının memurlarının maaşlarının belgede olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 1a. 1840 Senesi Mayıs Ayının İdari Personel Maaşları.

Memur Bilgileri	**Maaş (Kuruş)**
Maaş-ı Muhassıl-ı emvâl	10.000
Maâş-ı hakimü'ş-şer'î	5.500
Maâş-ı müftü-yı belde	400
Maâş-ı kâtib-i nüfus ve emlâk	2.000
Maâş-ı kâtib-i emvâl	1.500
Maâş-ı a'zâ el-Hâc Reşid Efendi	400
Maâş-ı a'zâ el-Hâc Mehmed Efendi	400
Maâş-ı a'zâ Emin Efendi	400
Maâş-ı a'zâ el-Hâc Mustafa Efendi	400
Maâş-ı Kocabaşı[3] Dimitri	250+500[4]
Maâş-ı Kocabaşı Dimitri	250
Maâş-ı Hayim Yahudi	250
Yekün	**22.250**

Tablo 1a'da çeşitli idari görevlerde bulunan devlet adına görev yapan memurların ödemeleri yer almaktadır. Bu bilgilere göre en yüksek maaşı devlet adına vergileri toplamakla görevli olan memur olarak "Muhassıl-ı Emval" olarak kayıtlanan görevliye ödenen 10.000 kuruşluk ödemedir. Sonrasında ikinci sırada en yüksek maaşı ise "Hakimü's-şer'i" olarak kayıtlanan hakime yapılan 5.500 kuruşluk ödemedir. En az maaş ödemesi ise gayrimüslimlerin önde gelenlerine yapılan 250 kuruşluk ödemelerdir. Tabloya göre bu kısımda kayıtlanan görevlilere ödenen maaşların toplamı 22.250 kuruştur. Bu ödemelerin kayıtlarının kuruş olarak yapılması muhasebe kavramlarından para ile ifade edilmesine işaret etmektedir.

Tablo 1b. 1840 Senesi Mayıs Ayının İdari Personel Maaşları

Memur Bilgileri	**Maaş (Kuruş)**
Mahiyye-i Kâtib-i Jurnal	260
Mahiye-i mukayyid-i Nüfus ve kâtib ve tezkire-i mürûr	350
Mahiye-i Me'mûr-i es'âr an cânib-i şer '-i şerîf	125
Yekün	**740-735**

Tablo 1b'de yine katip ve memurların aslında yazıcı ve muhasebe görevini yerine getiren görevlilerin maaş bilgileri yer almaktadır. Buna göre üç görevlinin toplam maaşının toplamı 740 kuruş olarak kayıt altına alınmıştır. Ancak belgede bir toplam hatası söz konusu olup bu toplamın 735 kuruş olması gerektiği anlaşılmaktadır.

Tablo 2. 1840 Senesi Mayıs Ayının Askeri Personel Masrafları.

[3] Osmanlı Devleti'nde Gayri müslümlerin önde gelenler için kullanılan bir tanımlama.

[4] Belgede "Mersumun sûret-i maaşı şehrî gelmekde ise de muharremden itibaren tahsisi buyurulmuş olduğu iki mahın maaşı dahi verildi." Daha önceki aylara ait ödemelerin de yapıldığına yönelik bir not düşülmüştür.

Memur Bilgileri	**Neferat**	**Açıklama**	**Yekün**
Tahsiliye ve Tahaffuziyede müstahdem süvari neferatı mahiyesi	20	Fi beheri 130 kuruş ma‘a tayinat-baha	**2.600**
Tahsiliye ve tahaffuziyede müstahdem piyade neferat-ı mahiyyeleri	30 (derûn-ı şehrde) 27 (zindan muhafazası)	Fi beheri 65 ma‘a ta‘yînât-bahâ	**3.705**
Neferat-ı merkumeden yüz başı ve mülazım ve çavuş mahiyeleri	---	----	**260**
Yekün			**6565**

Tablo 2’de askeri personelin maaş ödemeleri kayıt altına alınmıştır. Bu tabloya göre süvari, piyade ve komutada yer alan yüzbaşı, teğmen ve çavuş gibi askeri personelin ödemeleri toplam 6.565 kuruş olarak kaydedilmiştir. Piyade askerlerin giderleri kişi başı 130 kuruş ve 20 askere yapılan masraf toplamda 2.600 kuruş olmuştur. Piyadelere yapılan masraflar iki kısıma ayrılmıştır. Bunlardan şehirde görevli olanlar 30 kişi, zindanda görevli olan muhafızlar ise 27 kişi olup, her birine 65 kuruştan toplam 3.705 kuruşluk bir ödeme kayıtlanmıştır. Ayrıca yüzbaşı, teğmen ve çavuş gibi askerlere de toplam 260 kuruşluk bir gider ortaya çıkmıştır.

Tablo 3. 1840 Senesi İdari ve Askeri Personel Ödemeleri.

Açıklama	**Tutar**
Emlâk tahriri kitabetinde müstahdem Mehmed Efendiye 200, Ahmed Efendi’ye 200 verilen ücret	**400**
Mansureden muvazzaf asâkir-i redife birinci alayının üçüncü taburunun altıncı bölüğünde yüzbaşı Tireli Hasan Ağa’ya muharrem ve safer mahiyye ve ta‘yînât-baha	**467**
Mansureden muvazzaf alay-ı mezbûr ikinci taburunun avcı bölük emini Mustafa’ya Muharrem ve Safer mahiyye ve ta‘yînât-bahâ	**177**
Yalnız Otuz bin beş yüz doksan dokuz kuruştur.	**30.599**

Tablo 3’te çeşitli idari ve askeri personeller için kayıtlanan giderler gösterilmiştir. Buna göre iki kişi olan müstahdeme toplam 400 kuruşluk bir gider kayıtlanmıştır. Bunun yanında Tireli olduğu anlaşılan yüzbaşıya iki ayda katlanılan giderler toplam 467 kuruş olduğu anlaşılmıştır. Ayrıca hem yazıcı hem de muhasebe görevlerini üstlenen personelin 177 kuruşluk bir masraf sözkonusu olmuştur. Buraya kadar yapılan ödemelerin toplamı 30.599 kuruş olarak belgede gösterilmiştir. Bu kayıtların ara toplamlarla buraya kadar gelmesi muhasebe tekniklerinden merdiven yönteminin bu belgede de kullanıldığını göstermektedir.

Tablo 4. 1840 Senesi Çeşitli Masrafları

Açıklama	**Kuruş**
(…) çeltüğüne zirâ‘at olunan tohm-ı erz-bahâ	1898
Tohm-ı mezbûrun nakliye ve çalkanma ve sâir masarif-i icabiyesi	340
Çeltik-i mezbûr amelesine şimdiye kadar verilen yevmiye, 140 kuruş fi 2	284

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

İzmire gönderilen hazîne masarifi ücret-i menzîl ve urgan ve tavire? ve saire	460
Hazîne-i mezbûreden İzmir'de zuhûr eden akçe noksanı	458,5
Toplam (Ara)	**3.440**
Aydın caddesinde ta'mîr olunan üç bâb derbend masrafları	560
İzmir caddesinde Geyikburnu nâm mahalle bi'l-îcâb inşâ olunan bir bâb derbend ile yine ta'mîr olunan diğer bir bâb derbend masrafları	569,5
Çeltik-i mezbûr reisine verilen ücret-i ale'l-hesâb	100
Masarifat-ı çiftlik-i Karayosunlu ale'l-hesâb	517,5
Şimdiye kadar alınan kağıd ve kalem ve mürekkeb bahaları	1546
(yekûn) yalnız altı bin yedi yüz otuz üç kuruşdur.	**6.733**

Tablo 4'te yer alan masraflar belgenin ikinci sayfasında yer almaktadır. Tabloya geçmeden önce "Elli altı Martı ibtidasından şehr-i Rebiülula gayetine kadar Tire kazasında vukubulan masarifattır. (kuruş)" şeklinde bir açıklama yer almaktadır. Bu da muhasebenin tam açıklama kavramı ile örtüşen bir durumdur.

Tablo 4'te çeşitli kalemlerden oluşan giderlerin muhasebe kayıtları yer almaktadır. Buna göre en yüksek gider çeltik üretimi için ortaya çıkan 1.898 kuruşluk giderdir. Bu çeltiğin temizlenme yani kabuklarından ayrılması ve nakliyesi için 340 kuruş, çeltik işçisi olan 2 çalışana ödenen 140'ar kuruştan 284 kuruşluk bir gider de sözkonusudur. Belgenin bu kısmında yine 4 kuruşluk bir işlem hatası bulunmaktadır. Urgan ve hazine noksanı gibi ödemeler neticesinde ara toplam olarak 3.440 kuruş belgede kayıtlanmıştır. Devam eden kısımda hem derbent yapımından hem de hali hazırda bulunan derbendler için katlanılan 560 ve 569,5 kuruş olan masraflar yine belgede muhasebeleştirilmiştir. Kırtasiye malzemeleri olan kâğıt, kalem ve mürekkebin de oldukça yüksek maliyetinin olduğu dikkat çekicidir. Belgede bu giderler bir çeltik işçisinin maaşının yaklaşık 11 katından daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 5. 1840 Senesi Masrafların İcmali.

Cem'an yekün	
Maâş-ı me'mûrîn ve mahiyye-i saire der mâh-ı rebiülevvel sene 56	30.599
Duhûl-ı Marttan Rebiülavvel gayetine kadar Masarifat-ı icabiye	6.733
Yalnız otuz yedi bin üç yüz otuz iki guruşdur.	37.332

Tablo 5'te ise belgenin icmal özelliği taşıyan giderlerinin toplamı kayıtlanmıştır. Belgeye göre personel için yapılan giderlerin 30.599 kuruş ve diğer giderlerin ise 6.733 kuruş olarak gösterilmiştir.

Belgenin sonunda azalar ve belgeyi onaylayan personelin isimleri "A'zâ el-Hâc es-Seyyid Mehmed …..", A'zâ Ahmed Reşid", Kâtib-i Emvâl Ebubekir", "Kâtib-i Nüfus ve emlâkŞerîf Mustafa", "El-müftü Şerîf Mustafa", "Muhassıllık-ı Kazâ-yı Tire E'n-nâib el-dâ'î Ahmed

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Şükrü", "Sandık Emini Avraham Sarraf?", "Kocabaşı (yabancı)", "Kocabaşı (yabancı)", "A'zâ Seyyid Hacı Mustafa", "A'zâ Mehmed (…)" şeklinde sıralanmıştır. Burada hem şerri hem alan uzmanı hem de gayri müslim temsilcilerinden kişilerin bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu durum belgenin sonundaki "Tire kazasından gelen işbu defterde muharrer, muhassıl ve kâtib-i mâl ve emlâk ve a'zâ ve kocabaşıların maâş ve mahiyeleri kaydlarına mutâbık ve kusûru dahi emsaline muvâfık ve Zabtiye askerinin mahiye ve ta'yînât-bahaları ta'lîmât-ı seniyeye tevfikan tahrîr olunmuş olmağla senesi hitamında mahsubu icrâ olunmak üzere işbu defterin masarifat muhasebesinde hıfzıyla cânib-i hazret-i müşirilerinden mektûb tahriri iktizâ ider fermân devletlü sultanım hazretlerinindir." Şeklindeki açıklamadan da anlaşılmaktadır.

Belgenin sonunda yine tarihlerle ilgili "Fi 27 R. sene 1256" ve "Ber mûceb-i derkanar tahrîrât-ı sami yazılmıştır. Fi 29 R. sene 56" kayıtlar bulunmaktadır.

Sonuç

Muhasebe tarihi alanı kapsamında incelenen belge Başbakanlık Osmanlı Arşivlerinden elde edilmiştir. Belge maliye defterlerinden olup, C_ML_00439_17733_001_001 kodlu ve 27 Rabiülevvel 1256 H. (29 Mayıs 1840 M.) tarihlidir. Defterin ön ve arka kapakları olmamakla birlikte 2 varak ve 2 sayfadan oluşmaktadır. Belge Tire kazasına ait idari ve askeri personelin maaşları ve devlete olan giderleri ile kaza kapsamındaki çeşitli kalemlerden oluşan giderleri içermektedir.

Belgede muhasebenin temel kavramları olan tam açıklama, para ile ifade etme gibi kavramları içeriğinde bulundurmaktadır. Transkrip sonrasında belgenin iki yerinde teknik olarak hesaplama hatalarının olduğu anlaşılmaktadır. Bunlardan birincisi toplam hatası iken diğeri ise çarpma işleminin hatalı yapılmasıdır. Bu hataların sonucunda da genel toplamda da 9 kuruşluk bir sapma ortaya çıkmıştır. Ancak dönemin hesaplama araçları ve muhasebe görevlilerinin özellikle taşrada aldıkları eğitimler ve sahip oldukları donanımlar düşünüldüğünde her ne kadar muhasebe denkliği açısından önemli de olsa tarihi olayların günün şartları içerisinde düşünülmesi ilkesi de dikkate alınarak dikkate alınmasının gerekmediği anlaşılmaktadır. Öyle ki bu sapmanın kişisel çıkarlardan ziyade sehven yapıldığı kanaati oluşmaktadır.

Belgede muhasebe kayıt tekniklerinden Türk ve İslam devletlerinde yaklaşık 1.100 yıl boyunca kullanılan merdiven yönteminin de yine bu belgede kullanıldığı anlaşılmaktadır. Abbasilerden itibaren aktif olarak kullanılan merdiven yönteminin gereği olarak ara toplamlar alınıp tutarlar her bir grup sonrasında alınarak yeküne gidilmiştir.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Belgenin sonunda alınan icmal yine muhasebe alanı kapsamında değerlendirilmesi gerekmektedir. Ayrıca belgenin hem başında hem de sonunda gerekli açıklamalar yapılarak tam açıklama kavramına yönelik bulgular tespit edilmiştir.

Bundan sonraki çalışmalarda yine kazaların muhasebe kayıtları incelenerek gider karşılaştırmaları yapılması olasıdır. Öyle ki giderin yapılabilmesi için gelirin olması gerektiği anlayışı ile kazanın ilgili tarihleri incelenerek gelir ve gider dengesi araştırma konusu yapılabilecektir.

Kaynakça

Başbakanlık Osmanlı Arşivleri, C_ML_00439_17733_001_001 Kodlu Maliye Belgesi.

Belen, G., (2015). XV. ve XVI. Yüzyıllarda Tire Kazası'nın Sosyal ve Ekonomik Yapısı,

Karabacak, E., (2017). Tire Çeşmelerinde Devşirme Malzeme Kullanımı. 21. Uluslararası Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildiri Özetleri (25–27 Ekim 2017).

Mete, Z., (2012). "Tire" TDVİA, 195-197.

Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Uğur, A., (2003). Aydın Şehrinin Kuruluşu ve Gelişme Evreleri, Coğrafi Bilimler Dergisi, 1(2), 41-62.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

MAMÜRATİL AZİZ İLE TEVAABİNDE BULUNAN VAKIFLARA GELİR SAĞLAYAN MUSAKKAFAT VE MÜSTAGALLATININ KAYITLARI

Ali APALI[1]

Meral ÇİFTÇİ[2]

Özet

Vakıflar, tarih boyunca kültür, sağlık, bayındırlık işleri ve eğitim gibi toplumsal fayda sağlayan müesseseler olmuşlardır. Vakıfların varlıkları iki ana kısma ayrılmaktadır. Birincisi vakıfların kuruluşunu doğrudan ilgilendiren çeşme, cami, köprü gibi külliyelerin olduğu ve faaliyetlerine başlamaları için gerekli olan yapılardır. İkincisi ise daha çok vakıfların faaliyetlerini sürdürebilmeleri ve kalıcı olmaları için gerekli olan dükkân, değirmen, boyahane arazi ve arsa gibi gelir getiren taşınmazlardır. Vakıfların kurulması daha rahat bir işlem iken, sürdürülebilirliğinin olması oldukça önemlidir. Öyle ki bazı vakıfların yüzlerce yıl faaliyet gösterdiği arşiv kayıtlarından anlaşılmaktadır.

Bu çalışmanın amacı Mamüratül Aziz ve tevabiinde bulunan vakıflara gelir sağlayan vakıfların icmalini incelemektir. Muhasebe tarihi kapsamında yapılan ve Başbakanlık Osmanlı Arşivlerinden elde edilen Ev.d. 23665 nolu defterin çözümlenmesi ile bahsi geçen bölgedeki vakıfların 17 adet olduğu ve bu vakıflara ait akar sağlayan 310 adet taşınmazın olduğu ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mamüratil Aziz, Vakıf, Musakkafat , Müstagallat.

Giriş

Türk-İslam geleneğinin önemli anlayışlarından olan yardımlaşma anlayışı, vakıflar aracılığı ile karşılık bulmuştur. Toplumsal hizmet sunan vakıfların önemli görevlerinden biri de devletin bazı alanlarına bütçe ayırmamasına neden olmuştur. Özellikle on yedinci yüzyıldan itibaren zora düşen bütçe denkliklerinde vakıfların sundukları hizmetler, toplumsal huzur ve refah düzeyinin kötüleşmesinin önüne geçmiştir. Vakıflar varlıklı ailelerin İslam dininden aldıkları kuvvet ile yardım yapmaları birçok vakfın yüzyıllar boyunca kurulmasına ve asırlarca topluma hizmet sunmalarına neden olmuştur. Hatta padişahların, vezirlerin, hanım sultanların vakıf kurmak ve yardım etme konusunda birbirleri ile yarıştıklarını ifade etmek yerinde olacaktır.

Vakıf kurmanın yeterli olmadığı, onun yanında sürekliliğinin sağlanması için gelir getiren gayri mülk ve mülklerin de vakfa tahsis edilmesi elzem bir konu olmuştur. Çünkü bu vakıflar devlet hazinesinden belirli bir gelire sahip değillerdir.

[1]Prof. Dr., Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Bucak Zeliha Tolunay Uygulamalı İşletmecilik ve Teknoloji Yüksekokulu, Muhasebe ve Finansal Yönetim Bölümü, orcid.org/0000- 0002-3521-0150, aapali@mehmetakif.edu.tr.
[2]Bağımsız Araştırmacı/Bilim Uzmanı, orcid.org/0009-0006-7245-7546, meralipek.kl@gmail.com.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Çalışmada öncelikle Osmanlılarda vakıflar hakkında kısa literatür bilgisi sunduktan sonra bahsi geçen vakıf defterinin transkripsiyonu verilmiştir.

1. Osmanlı Devleti'nde Vakıf Sistemi

Vakıf terimi Arapça kökenli bir kelimedir. Hac sırasında Arafat dağında vakfe yapmak anlamında kullanılmıştır. Terim olarak malın sahibi tarafından hayır amacı ile belirli bir zaman belirlenmeden bağışlanması olarak karşılık bulmaktadır. Vakıf ile ilgili vakfın bağlayıcılığı, hukuki niteliği veya kurucu esasları gibi unsurlarla farklı tanımlamalar yapılmaktadır (İpteş & Üzümcü, 2016: 703).

Vakıfların geçmişi asırlar öncesine dayanmaktadır. Yardımlaşma duygusu ve sonrasında İslamiyet'le güçlenen fikir, karşılık beklemeden yardım etmeye dayanmaktadır. Yardım fikri bu döneme kadar yaygınlaşarak vakıf müessesi ile karşılık bulmuştur. Vakıfların gayrimüslim ya da müslimler tarafından insanlara hizmet etme amacı ile kurulduğu ve hizmet vermenin karşılığında bireysel veya ailevi çıkarların çok az olduğu, asıl amacın uhrevi duygular ile karşılık elde etme fikri hakimdir (Kurt, 1996: 13-15). Osmanlı Devleti'nde vakıf kurucusu olarak çoğu zaman padişahlar, hanedan üyeleri, ümera sınıfı görevlileri farklı şekillerde vakıflar kurarak toplum hizmetine sunmuşlardır (Koç, 2018: 627).

Vakıflar malvarlığı sahipliği olarak esasta iki grupta toplanmaktadır. Bunlardan birincisi, cami, mektep, medrese, kütüphane, köprü, çeşme gibi vakfın hizmetine sunulan malvarlıkları iken bunlara "Müessesat-ı Hayriyye" denmektedir. İkinci grupta ise dükkân, han, hamam, arsa, menzil gibi gayrimilkler ile at, kitap ve para gibi mülkler yer almaktadır. Bu grupta bulunan varlıklar, vakfın gelir kaynaklarıdır. Vakıfların bu varlıkları vakfın faaliyetlerini sürdürmeleri açısından önemlidir (Durmuş, 2021: 4). Dolayısı ile bu dönemde bütçenin önemli bir kısmının ayrıldığı eğitim, bayındırlık, sağlık ve kültür gibi alanlar için Osmanlı bütçesinden herhangi bir pay ayrılmamıştır. Bu hizmetler, vakfın gelirini sağlayan taşını ve taşınmazların gelirlerinden karşılanmıştır (İpşirli, 2019: 44).

Vakıfların taşınır ve taşınmazları işletmesindeki amaçların başında, vakıf mallarının değerini korumaktır. Bu nedenle mütevelli heyet, vakfın taşınmazlarının ve gelir getiren akarının işletirken üç hususu dikkate alması gerekmektedir. Bunlardan birincisi, vakıf malının zarar görmesini ve harabe olmasının önüne geçmektir. İkincisi vakıf sözleşmelerinde yazmasa bile enflasyonun yüksek olduğu zamanlarda kâr payı alınmadan karz-ı hasen ile borç verilmeyişidir. Üçüncüsü ise vakfın herhangi bir faaliyetinde faizli işlemlerin olmamasına dikkat etmektir (Döndüren, 1991; Türk & Toğa, 2024: 96).

On dokuzuncu yüzyılın ilk çeyreğine kadar oldukça iyi işleyen vakıflar üç grupta incelenmektedir. İlk olarak Osmanlı Devleti öncesindeki İslam devletlerinden aktarılan "Evkaf-ı Kadime", ikinci olarak miri arazinin temellükü ile kurulan "Evkaf-ı İrsadiye" üçüncü olarak ise Osmanlı tebaasından hayırseverlerin kendi mal varlıklarından ayırdıkları mallarla kurdukları "Evkaf-ı sahiha-i Lazime"dir (Öztürk, 1995: 13).

2. Transkripsiyon

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Çalışmaya konu olan belge Başbakanlık Osmanlı Arşivlerinden elde edilmiştir. Evkaf Defterleri sınıflandırmasında olan belge EV.d ve 23665 kodu ile tasniflenmiştir. 2 sayfadan oluşan 9 Ş. 1292 tarihli ve 19*50 ölçülerinde olup, ciltlidir. Defterin başında "Nefs-i Mamuretü'l-Aziz ve tevabiinde vaki evkaf-ı şerife dahilinde bulunan müsakkafat ve müstagallatın defteridir ki, ber vech-i ati zikr ü beyan olunur" şeklinde vakıfların yeri ile ilgili açıklama bulunmaktadır. Belge Elâzığ ve çevresinde kurulu olan ve vakfa gelir sağlayan gayrimülklerin isimlerini ve sayılarının icmali niteliğindedir. Belgede yer alan bilgiler tarafımızca tablolaştırılmıştır. Belgenin birinci sayfasında yer alan ilk kayıtlar şu şekildedir;

Tablo 1. Vakıflar ve Gayrimülkleri

Vakıf İsimleri	**Miktar**	**Vasfı**
Mamuretü'l-Aziz Kasabasında Kain Kırış Mescidi Vakfı	1	Dükkân
Ara Toplam	1	
Kasaba-i Mezkurda Ağa Camii Vakfı	5	Dükkân
	1	Nısf Değirmen
Ara Toplam	6	
Kasaba-i Mezkurda Ahmed Bey Camii Vakfı	1	Müstakil Değirmen
	1	Diğer Üç Sülüs Değirmen
	1	Müstakil Dükkân
Ara Toplam	3	
Kasaba-i Mezkurda Hankah Mescidi Vakfı,	3	Müstakil Dükkân
Ara Toplam	3	
Kasaba-i Mezkurda Ahi Musa Mescidi Vakfı	3	Müstakil Dükkân
Ara Toplam	3	
Kasaba-i Mezkurda Kala Meydanı Camii Vakfı	6	Müstakil Dükkân
Ara Toplam	6	
Kasaba-i Mezkurda Çıtayoğlu Hacı Salih Ağa vakfı	1	Müstakil Dükkân
Ara Toplam	1	
Kasaba-i Mezkurda Ortak Mescidi Vakfı	3	Müstakil Dükkân
Ara Toplam	3	
Toplam	**26**	

Tablo 2'de Mamuratü'l-Aziz kasabasında yerleşik olan ve gelir getiren gayrimülklerin miktarları ve bunların vasıfları hakkında kayıtları bulunmaktadır. Tabloya göre en fazla gayrimülk Kain Kiriş Vakfı ve Kala Meydanı Cami Vakfında 6'şar adet bulunmaktadır. En fazla dükkâna sahip olan vakıfların bazılarında da değirmenlerin olduğu kayıtlanmıştır. Toplam 26 taşınmazın kayıtlarının yapıldığı bu kısımda bazı mülklerin üçte bir ve yarısının sahipliğinin olması da dikkat çekicidir.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Tablo 2. Vakıflar ve Mülkleri (Devanı)

Vakıf İsimleri	**Miktar**	**Vasfı**
Kasaba-i Mezkurda Müezzinzade el-Hac Ebubekir ve Elhac Osman Ağalar Vakfı	1	Dükkân
Ara Toplam	1	
Kasaba-i Mezkurda Meydan Camii Vakfı	4	Dükkân
Ara Toplam	4	
Kasaba-i Mezkurda Muhammediye Kıraatine Meşruta Hacı Selamet Vakfı	4	Dükkân
Ara Toplam	4	
Kasaba-i Mezkurda Tepegöz Mescidi Vakfı	4	Dükkân
	1	Nısf Dükkân
Ara Toplam	5	
Kasaba-i Mezkurda Tevkifiye Medresesi Vakfı	4	Değirmen
	1	Boyahane
Ara Toplam	5	
Kasaba-i Mezkurda Hoca Mescidi Vakfı	4	Tamam Dükkân
Ara Toplam	4	
Kasaba-i Mezkurda Meydan-ı Atik Camii Vakfı	12	Dükkân
Ara Toplam	12	
Kasaba-i Mezkurede Sare Hatun Camii Vakfı	6	Müstakil Dükkân
	4	Nısf Dükkân
Ara Toplam	10	
Toplam	**45**	

Tablo 2'ye göre kasabada en fazla gayrimülke sahip vakıf Meydan-ı Atik Camii Vakfına aittir. 12 adet gayrimülke ait olan vakfı Sare hatun Camii Vakfı takip etmiştir. Bu kısımda toplam 45 adet gayrimülk kayıtlanmıştır. Bunların içerisinde yarsı ve tamamına sahipliği ile dükkanlar, değirmen ve boyahane bulunmaktadır.

Tablo 3. Vakıflar ve Gayrimülkleri (Devamı)

Vakıf İsimleri	**Miktar**	**Vasfı**
Kasaba-i Mezkûrda Gökçe Mescidi Vakfı	4	Dükkân
Ara Toplam	4	
Kasaba-i Mezkurda Kala Camii Vakfı,	4	Müstakil Dükkân
Ara Toplam	4	
Kasaba-i Mezkurda Cami-i Kebir Vakfı[3]	5	Müstakil Dükkân
	1	Nısf Dükkân
Ara Toplam	6	
	1	Nısf Ekmekçi Dükkânı
	1	Rub' Dükkân

[3] Küçük bedestanda ber vech-i maktu senevi dört yüz kuruş icare-i zemin meşrutası olduğu

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Kasaba-i Mezkurda Kurşunlu Camii İttisalinde Çolak Hacı Hasan Ağa Medresesi Vakfı[4]	1	Diğer Nısf Dükkânı
Ara Toplam	3	
Kasaba-ii Mezkurda Çötelizade Hacı Ahmed ve Hacı Mehmed ve Hacı İsmail Ağalar Vakfı	60	Müstakil Dükkân
	5	Nısf Dükkân
	6	Rub' Dükkân
	2	Oda
	1	Han
	1	Hamam
	1	Müstakil Değirmen
	1	Diğer Rub' Değirmen
	1	Diğer Oyuz Beş Hisse Değirmen
	1	Diğer Nısf Değirmen
Ara Toplam	81	
Kasaba-i Mezkurda Kurşunlu Medresesi Vakfı	13	Dükkân
	1	Hamam
Ara Toplam	14	
Toplam	**112**	

Tablo 3'e göre en fazla gayrimülk Çötelizade Hacı Ahmed ve Hacı Mehmed ve Hacı İsmail Ağalara aittir. Toplu olarak kaydedilen bu üç vakfa ait toplam 81 adet mal bulunmaktadır. Bunları Kurşunlu Medresesi Vakfı 14 gayrimülk ile takip etmektedir. Bazı malların tamamı bazo malların ise yarısının sahipliği bulunduğu anlaşılmaktadır. Gayrimülkler arasında dükkanlar, ekmekçi dükkanları, oda, han, hamam, değirmenler bulunmaktadır.

Tablo 4. Vakıflar ve Gayrimülkleri (Devamı)

Vakıf İsimleri	**Miktar**	**Vasfı**
Paluda Cemşidiye Camii Vakfı	1	Mamuretü'l-Aziz Kasabasında Hamam
	11	Dükkân
	1	Ayakcak Yeri Arsası
Ara Toplam	13	
Kaza-i Mezkurda Eblaşiye Medresesi Vakfı	24	Dükkân
Ara Toplam	24	
Kaza-i Mezkurda Cami-i Kebir Vakfı	7	Tamam Dükkân
Ara Toplam	7	
Kaza-i Mezkurda Kurşunlu Medresesi Vakfı,	7	Tamam Dükkân
	25	Tamam Dükkân
Ara Toplam	32	
Kaza-i Mezkurda Hacı Hüseyin Vakfı	3	Tamam Dükkân
	1	Bağ

[4] Hacı Hamamı icaresinden on kuğuşta bir kuruşu meşrutası olduğu

	1	Harabe Nısf Değirmen
Ara Toplam	5	
Kaza-yi Mezkurda Dükkân önü (?) Camii Vakfı	1	Tamam Kahve
	1	Nısf Dükkân
	2	Diğer Tamam Dükkân
Ara Toplam	4	
Kaza-i Mezkurda Hacı Haydar Vakfı	5	Tamam Dükkân
	1	Rub Değirmen, Bekran (?) Karyesinde
	1	Talibde (?) Tarla
Ara Toplam	7	
Palu'da Kirişhane Vakfı	1	Kirişhane
	1	Hamam
Ara Toplam	2	
Kaza-i Mezkurda Kasımiye Vakfı	1	Mumhane[5]
	1	Boyahane-i Sürh[6]
Ara Toplam	2	
Toplam	**107**	

Belgenin ikinci sayfasının başında yer alan kayıtlar tablo 4'te gösterilmiştir. Bu kısımda en fazla mala sahip vakıf, Kurşunlu Medresesi Vakfına aittir. Tabloya göre 104 adet olan gayrimülker arasında dükkanlar, hamam, mumhane, boyahane, bağ gibi topluma hizmet eden çeşitli taşınmazların olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 5. Vakıflar ve Gayrimülkleri (Devamı)

Vakıf İsimleri	**Miktar**	**Vasfı**
Kaza-i Mezkurda Cemşidiye Vakfı	1	Habab karyesi değirmeni[7]
	1	Karye-i mezkurda dibekhane[8]
	1	Boyahane[9]
Ara Toplam	3	
Arabkirde Şeyh Ahmed Bey Vakfı	1	Tamam Dükkân
Ara Toplam	1	
Kaza-i Mezkurda Şeyh Çoban Çavuş Vakfı	1	Tamam Değirmen
Ara Toplam	1	
Kaza-i Mezkurda Yeşilizade Mustafa Camii Vakfı,	4	Tamam Dükkân
Ara Toplam	4	
Kaza-i Mezkurda el-Hac İbrahim Şerif Ağa Vakfı	8	Tamam Dükkân
	2	Tamam Debbağhane
Ara Toplam	10	
Keban Madeninde Ziyaiye Camii M*üsakkafat* Vakfı	1	Saray
	1	Kalhane Arsası

[5] Miri tarafından zabt olunarak aşar müsillü rüsumat meyanında bedeli verildiği
[6] Bu dahi (yukarıdaki şartla)
[7] Habab karyesi değirmeni miriden zabt olunarak rüsumat meyanında bedeli verildiği
[8] Bu dahi
[9] Bu dahi

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

	2	Tamam Değirmen
	1	Halib (?) Değirmen
	1	Tarla
	1	Dükkân Arsası
	1	Mesilli Bahçe ve Arazisi
	2	Dibek (?)
	1	Bulgur Değirmeni
	1	Hamam
Ara Toplam	21	
Toplam	**40**	
Yekün (Genel Toplam)	**310**	

Tablo 5 ise belgenin ikinci sayfasının devam eden kısmındaki taşınmazların kayıtlarını göstermektedir. Buna göre en fazla gayrimülke sahip vakıf el-hac İbrahim Şerif Ağa Vakfına aittir. Taşınmazlar arasında değirmenler, tarla, hamam, arsa, saray, boyahane, dibekhane gibi varlıklar bulunmaktadır. Bu tabloya göre toplam 40 taşınmaz kayıtlanmıştır. Ayrıca belgenin sonunda bütün taşınmazların toplamının 310 olduğu da ayrıca hesaplanarak kayıt altına alınmıştır.

Belgenin sonunda "Balada müfredatı gösterildiği üzere Mamuretü'l-Aziz ve tevabiinde vaki otuz yedi kalem evkaf-ı şerifeye merbut ve meşruta ber muceb-i bala yalnız üç yüz on aded musakkafat ve müstaglat olduğu evkaf muhasebecisi refetlü Mehmed Şakir Efendi maarifetiyle kuyud-ı evkafdan bi'l-ihrac tanzim kılınan işbu bir kıta defteri takdim-i pişgah-ı ali-i cenab-i nezaret-penahileri kılınmış olmağın ol-babda emr u ferman hazret-i menlehü'l-emrindir" şeklinde bir açıklama kaydedilmiştir. Buna göre Mamuretü'l-Aziz ve çevresinde bulunan on yedi adet vakfa ait toplam 310 adet taşınmazın kaydının yapıldığı ve bu kayıtları yapanın da vakıf muhasebecisi Mehmed Şakir Paşanın yaptığı ifade edilmiştir. Belgenin devam eden kısmında "Fi 9 şaban sene 292 ve fi 28 Ağustos sene 291" olarak tarih atılmıştır.

Belgenin en sonunda ise belgeye imza atanların isimleri "Aza, Mahmud Rıfkı", "Müdir-i Tahrirat, Seyyid Mehmed Şerif", "Muhasebeci, Seyyid Mehmed Tevfik", "Ed-Dai Müfti-i Belde, Mehmed", "Ed-Dai Hakimü'ş-şer'i, Seyyid Mehmed Tahir", "Mutasarrıf-ı Mamuretü'l-Aziz, Muhammed Safi/Salih", "Aza, Görik Efendi, Palu'da memuriyette", "Aza Numan Ağa, bulunamadığı", "Murahhas-ı (Marhas) Ermeni, Bedros Rahib", "Aza İshak", "Muhasebeci-i Evkaf, Seyyid Mehmed Şükrü" şeklinde sıralanmıştır. Burada dikkat çeken hususlardan biri de belgenin aynı zamanda muhasebecisinin de imzasına sunulmuş olmasıdır.

Sonuç

Belge muhasebe tarihi açısından incelendiğinde gayrimülklerin envanter işlemleri olarak kabul edilebilir. Çünkü belirli aralıklarla yapılan bu tespitlerin kayıtlarını tutan muhasebecidir. Belgede toplam 17 farklı vakfa ait taşınmazların toplamının 310 olduğu anlaşılmaktadır. Belge muhasebe tarihi açısından önemli bir belgedir. Envanter işlemlerinin yapıldığı belgeye göre kasabanın vakıf gayrimülklerinin sayısı kayıt altına alınmıştır. Ayrıca tam açıklama kavramının yanında icmal listesi özelliği de taşımaktadır.

Belgede farklı taşınmazların isimleri geçmektedir. Bunların arasında en fazla vasfı belli olmayan dükkân ki bu dükkanların bazılarının tamamının bazılarının ise yarı yarıya ya da üçte bir oranında ortaklıklarının olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca han, hamam, boyahane, dibbaghane, değirmen, arsa, saray gibi toplumun yaşamında önemli hizmetleri sunan taşınmazların olduğu dikkat çekicidir.

Muhasebe tarihi açısından, ara toplamlar ve genel toplamların alınmış olması da ayrıca basit merdiven yönteminin varlığına işaret etmektedir. Bundan sonraki çalışmalarda bu taşınmazların gelecekteki durumları gerekirse satış ya da elden çıkarma durumları ile gelirlerine yönelik araştırmaların önü açılmaktadır.

Kaynakça

Başbakanlık Osmanlı Arşivleri, Evkaf Defterleri, Ev.d. Defter No: 23665.

Döndüren, H., (1991). Vakıf Paranın Kullanımı, Altınoluk, (59), 31-32.

Durmuş, A., F., (2021). Osmanlı Para Vakıfları ve Nakit İşletme Yöntemleri, İKAM Araştırma Raporları, https://isefam.sakarya.edu.tr/wp-content/uploads/2021/10/vakiflar.pdf, Erişim: 12.09.2025.

İpşirli, M., (2016). Dünden Bugüne Sosyal Hizmetlerin Altın Kurumu Vakıflar, Sosyal Dosya, Güz, 44-47.

İpteş, C., Üzümcü, A., (2016). Klasik Dönem Osmanlı Devleti'nde Vakıfların Gelir Kaynakları, Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 7(14)

Kurt, İ., (2015). Para Vakıfları Nazariyet ve Tatbikat, Çınar Matbaacılık ve Yayıncılık San. Tic. Ltd. Şti., İstanbul.

Koç, A., (2018). XVI. Yüzyılda Silistre Sancağında Para Vakıflarının Gelişimi, XVIII. Türk Tarih Kongresi, 1-5 Ekim 2018, Ankara.

Öztürk, N., (1995). XIX. Asır Osmanlı Yönetiminde Yaşanan Batılılaşma Hareketlerinin Vakıflar Üzerindeki Etkileri, Journal of Islamic Research 8(1), 13-33.

Türk, M., & Toğa H., (2024). Para vakıflarının Sosyal Fonksiyonu, Journal of Academic Opinion, 4(2), 94-100.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Ek1. Ev.d. Defter No: 23665 Nolu Defter.

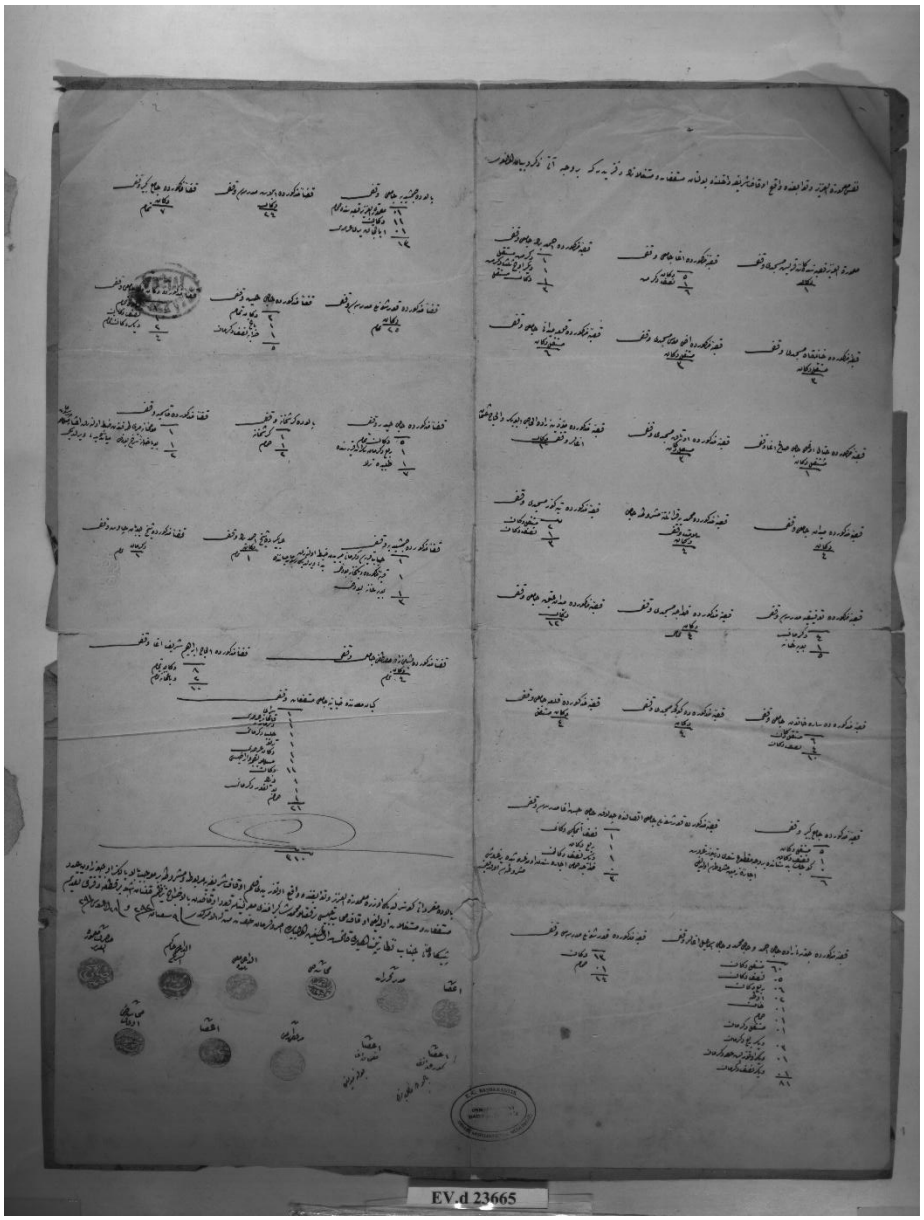

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

TÜRKİYE'DEKİ EBEVEYNLERİN ÇOCUKLARINA YÖNELİK SATIN ALMA DAVRANIŞLARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Arş. Gör., REFİK ERDEM KOÇ

Kocaeli Üniversitesi, refikerdem.koc@kocaeli.edu.tr - 0000-0002-9863-7012

ÖZET

Bu çalışma, Türkiye'deki ebeveynlerin çocuklarına yönelik satın alma davranışlarını etkileyen faktörleri incelemeyi ve bu faktörlerin demografik değişkenler açısından farklılık gösterip göstermediğini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Araştırma kapsamında ebeveynlerin demografik özellikleri, gelir düzeyleri, eğitim durumları ve tüketim alışkanlıkları detaylı biçimde analiz edilmiştir. Araştırmanın odak noktası ebeveynlerin, çocuklarının ihtiyaçlarına yönelik satın alma süreçlerinde etkili olan ürün kriterleri ve referans kaynaklarının tespit edilmesidir. Çalışmada, nicel araştırma tekniklerinden anket yöntemiyle Türkiye'nin farklı bölgelerinden 100 ebeveynden veri toplanmıştır. Verilerin analizlerinde SPSS 25 programından yararlanılmıştır. Elde edilen bulgulara göre, ebeveynlerin en çok doktor tavsiyesi olan ürünleri çocukları için satın almayı tercih ettikleri görülmekte iken, indirimde olan ürünlerin ve kullanıcı yorumları ile tavsiye edilen ürünlerin de satın alma kararları üzerinde en önemli etkiye sahip olan diğer kriterler oldukları görülmektedir. Yakın çevreden tavsiye ile ürün satın alma eğilimi ise daha geride kalarak satın alma davranışlarına daha az etki etmektedir. Satın alma davranışını en az etkileyen referans kaynakları ise, ürün popülaritesi, sosyal medya influencer tavsiyesi ve televizyon reklamları olarak sıralanmaktadır. Ürünlerin popülerliği ve pahalılığı ebeveynlerinin satın alma davranışı etkilemede son sıralarda kalmaktadır. Gelir seviyesi yükseldikçe kaliteli ürün, bilinen markayı tercih etme ve temiz içerikli ürün satın alma eğiliminin ebeveynlerde arttığı görülmektedir. Eğitim seviyesi yükseldikçe ebeveynlerin bilinen markalı ürünleri ve temiz içerikli ürünleri tercih etme eğilimleri artmaktadır. Çalışma, firmalara hedef kitleye yönelik pazarlama stratejileri geliştirme noktasında yol göstermektedir. Araştırma, sınırlılıklarıyla birlikte yeni çalışmalar için öneriler de sunmaktadır. Çalışmada ilköğretim çağındaki çocukların ailelerinin satın alma davranışlarını etkileyen pek çok faktörü etkisi görülmektedir. Bu bağlamda, ebeveynlerin etkisi göz ardı edilmeden bütüncül yaklaşımlarla pazarlama stratejileri geliştirilmesi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tüketici Davranışı, Satın Alma, Ebeveyn Harcamaları

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

1.GİRİŞ

Tüketim kültürünün hızla geliştiği günümüz dünyasında, aileler yalnızca ekonomik bir birim değil, aynı zamanda sosyal ve psikolojik etkileşimlerin yoğun yaşandığı bir tüketim merkezi haline gelmişlerdir. Aile içinde özellikle ebeveynlerin satın alma kararları hem bireysel değerlerin hem de toplumsal normların bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır (Solomon, 2020). Çocuklara yönelik ürün pazarının genişlemesiyle birlikte, ebeveynlerin tüketim kararları yalnızca rasyonel bir ekonomik tercih olmaktan çıkmış, duygusal, kültürel ve sembolik anlamlar taşımaya başlamıştır (McNeal, 1999). Bu nedenle ebeveynlerin çocuklarına yönelik satın alma davranışlarını incelemek, modern tüketim anlayışını ve aile içi karar süreçlerini anlamak önemli bir akademik gereklilik haline gelmiştir.

Ebeveynlerin çocukları için ürün satın alma davranışları, sadece ihtiyaç temelli bir eylem değil, aynı zamanda ebeveynlik rollerinin bir ifadesidir. Aile, bireyin ilk tüketim davranışlarını öğrendiği sosyal bir alandır ve bu nedenle çocukların tüketim alışkanlıklarının şekillenmesinde ebeveynler kritik bir rol üstlenmektedirler (Ward, 1974; Caruana ve Vassallo, 2003). Türkiye'de aile yapısının kültürel olarak güçlü ve koruyucu bir nitelik göstermesi, ebeveynlerin çocuk odaklı tüketim davranışlarını daha da belirgin hale getirmektedir. Ebeveynler, çocuklarına yönelik satın alma süreçlerinde yalnızca ürünün fonksiyonel özelliklerini değil, aynı zamanda toplumsal statü, güvenlik ve aidiyet unsurlarını da göz önünde bulundurmaktadır (Moschis ve Moore, 1979).

Son yıllarda Türkiye'de yaşanan ekonomik dalgalanmalar, gelir dağılımı farklılıkları ve tüketici güven endeksindeki değişimler, ebeveynlerin tüketim davranışlarında farklılaşmalara yol açmıştır. Araştırmalar, gelir düzeyinin, ebeveynlerin marka tercihlerinde ve fiyat duyarlılıklarında önemli bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir (Aktuoğlu ve Temel, 2006). Bununla birlikte, eğitim düzeyi yüksek ebeveynlerin, çocuk sağlığına duyarlı, organik ve çevre dostu ürünlere yönelme eğilimlerinin arttığı da literatürde vurgulanmaktadır (Türkoğlu, 2023). Bu durum, ebeveynlerin satın alma kararlarında ekonomik rasyonalite kadar değer temelli motivasyonların da etkili olduğunu göstermektedir.

Çocukların aile içi satın alma karar süreçlerine etkisi ise son yıllarda giderek artmıştır. Literatürde "çocuk etkisi" olarak adlandırılan bu olgu, çocukların medya, akran grupları ve reklamlar aracılığıyla ebeveynlerinin satın alma kararlarını yönlendirmesiyle açıklanmaktadır (John, 1999; Martensen ve Grønholdt, 2008). Türkiye'de yapılan çalışmalar, özellikle şehirli ve dijital medya ile iç içe büyüyen çocukların, ebeveyn kararları üzerinde belirgin bir etkisi olduğunu ortaya koymaktadır (Kara ve Özkan, 2022). Bu durum, geleneksel aile yapısından daha katılımcı ve demokratik bir aile modeline doğru geçişin göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Ebeveynlerin çocuklarına yönelik satın alma davranışlarını etkileyen faktörler arasında psikolojik, sosyoekonomik ve kültürel değişkenler kadar dijital medya da önemli bir role sahiptir. Sosyal medya platformlarında yer alan ebeveyn toplulukları, kullanıcı yorumları ve influencer paylaşımları, ebeveynlerin ürün değerlendirmelerinde güven unsuru olarak öne çıkmaktadır (Chu ve Kim, 2011; Erdoğmuş ve Çiçek, 2012). Özellikle pandemi sonrası dönemde çevrimiçi alışverişin artmasıyla, ebeveynlerin dijital etkileşimler yoluyla karar alma

eğilimleri daha görünür hale gelmiştir (Durukan, 2023). Böylece, dijitalleşme, ebeveyn tüketici davranışlarını şekillendiren yeni bir boyut olarak karşımıza çıkmaktadır.

Küresel ekonomik ve sosyo-kültürel değişimlerin hız kazandığı bu dönemde, tüketim sosyolojisi alanındaki araştırmalar, özellikle aile içi satın alma kararlarına odaklanmaktadır. Modern toplumlarda çocuklar, yalnızca pasif tüketici birimleri olmaktan çıkmış, aile içi satın alma süreçlerini aktif olarak etkileyen ve belirleyen önemli bir pazar segmenti haline gelmişlerdir (McNeal, 1999; Moschis ve Moore, 1978). Bu değişim, ebeveynlerin satın alma motivasyonlarının ve davranış biçimlerinin bilimsel bir bakış açısıyla incelenmesini zorunlu kılmaktadır. Türkiye, köklü kültürel değerler ile Batılılaşma ve küreselleşmenin getirdiği modern tüketim normlarının karmaşık bir etkileşim içinde olduğu eşsiz bir sosyo-ekonomik yapıya sahiptir.

Bu çalışma, Türkiye'deki ebeveynlerin çocuklarına yönelik satın alma davranışlarını etkileyen faktörleri incelemeyi ve bu faktörlerin demografik değişkenler açısından farklılık gösterip göstermediğini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Çalışma, ebeveynlerin tüketici karar süreçlerini çok boyutlu bir çerçevede ele alarak, pazarlama uygulayıcılarına ve sektör yöneticilerine stratejik öneriler sunmayı hedeflemektedir. Ayrıca, Türkiye'nin sosyo-kültürel özellikleri dikkate alındığında, bu araştırmanın bulgularının yerel literatüre katkı sağlayacağı ve uluslararası düzeyde karşılaştırmalı çalışmalar için bir temel oluşturacağı düşünülmektedir.

2. UYGULAMALAR

2.1. Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın nicel deseninde, veri toplama aracı olarak anket yöntemi kullanılmıştır. Türkiye'nin çeşitli coğrafi bölgelerinden toplam 100 ebeveyne ulaşılmış ve araştırma verileri bu kapsamda toplanmıştır. Elde edilen verilerin istatistiksel analizleri için SPSS 25.00 programından yararlanılmıştır. Çalışmanın temel amacı, 5-14 yaş aralığında farklı sayıda çocuğa sahip olan ebeveynlerin satın alma davranışlarını etkileyen faktörleri incelemektir. Veri toplama sürecinde, iki katılımcının verdiği cevapların tutarsızlık içerdiği tespit edilmiş ve bu veriler analiz kapsamından çıkarılmıştır. Dolayısıyla, istatistiksel analizler 98 katılımcının verileri üzerinden yürütülmüştür. Çalışmaya katılan 98 kişinin demografik özelliklerine ait bulgular Çizelge 1'de yer almaktadır.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Çizelge 1. Katılımcılarının Demografik Bilgilerine İlişkin Bilgiler

		Sayı	%
Cinsiyet	Kadın	58	59
	Erkek	40	41
	Toplam	98	100
Yaş	18-24	3	3
	25-34	23	23
	35-44	59	60
	45-54	11	11
	55 yaş ve üstü	2	2
	Toplam	98	100
Eğitim	İlköğretim	21	21
	Lise	14	14
	Ön Lisans	9	9
	Lisans	34	35
	Yüksek Lisans	18	18
	Doktora	2	2
	Toplam	98	100
Meslek	Özel Sektör	45	46
	Kamu	24	24
	Serbest Meslek	3	3
	Emekli	1	1
	Çalışmıyor	16	16
	Diğer	9	9
	Toplam	98	100
Gelir	22100 ve altı	13	13
	22101-52101	20	20
	52102-82102	20	20
	82103-112102	37	8
	112103 ve üstü	8	38
	Toplam	98	100
Çocuk Sayısı	1	47	48
	2	52	43
	3	6	6
	4	1	1
	5+	2	2
	Toplam	98	100

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

2.2. Veri Toplama Araçları

Çalışmada ilgili literatür derinlemesine incelenmiş ve güncel çalışmalar ışığında tüketicilerin satın alma kararları üzerinde belirleyici etkiye sahip olduğu düşünülen yedi temel referans kaynağı sistematik olarak tespit edilmiştir. Bu kriterler ve literatür açısından taşıdıkları önem Çizelge 2'de gösterilmektedir.

Çizelge 2. Satın Alma Referans Kaynakları

No	Referans Kaynağı	Literatürdeki Yeri	Etki Alanı ve Önemi
1	Doktor Tavsiyesi	Uzman Güvenirliliği ve Otorite Etkisi	Ebeveynin algılanan riski azaltma ve çocuğun sağlığı/gelişimi konusundaki bilimsel doğrulama ihtiyacını karşılar
2	Yakın Çevre Önerisi	Kişisel Referans Grupları ve Ağızdan Ağıza İletişim (Wom)	Deneyime dayalı, güvenilir ve düşük riskli bilgi kaynağı. Özellikle aynı yaşam evresindeki (anneden anneye) bilgi paylaşımı kritiktir
3	Sosyal Medya Önerisi	Elektronik Ağızdan Ağıza İletişim (Wom) ve İnfluencer Etkisi	Modern, yaygın ve hızlı bilgi akışı sağlar. Marka bilinirliğini ve duygusal bağ kurmayı hızlandırır.
4	Akranlar Arasında Popülerlik	Akran Baskısı ve Sosyal Mukayese	Ebeveynlerin çocuklarının sosyal uyumu ve statü simgeleri edinme ihtiyacından kaynaklanır. Çocuğun satın alma kararına doğrudan katılımını yansıtır.
5	Tv Reklamlarında Görülme	Geleneksel Pazarlama İletişimi	Marka bilinirliği oluşturma ve satın alma isteğini tetikleme gücü yüksektir. Özellikle çocukların taleplerini artırır.
6	Sosyal Medyadaki Kullanıcı Yorumları	Çevrimiçi İncelemeler ve Tüketici Değerlendirmeleri	Ürünü satın almadan önce belirsizliği azaltma ve anonim çok sayıda kişinin deneyimini görme ihtiyacını karşılar. Objektiflik algısı yüksektir
7	İndirim	Fiyat Hassasiyeti ve Algılan Değer	Ekonomik faktörlerin doğrudan etkisi. Kaliteden ödün vermeden tasarruf etme arayışı ve "fırsatı kaçırmama" Satın alma motivasyonunu tetikler.

Öte yandan, ebeveynlerin satın alma faaliyetlerinde göz önünde bulundurdukları ürün kriterlerine odaklanılarak, altı temel ürün kriteri saptanmıştır. Katılımcılara, satın alma kararlarını etkileyen bu ürün kriterlerine dair sorular da yöneltilmiştir. Bu kriterler Çizelge 2'de gösterilmektedir.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

No	Ürün Kriteri	Literatürdeki Yeri	İlişkili Olduğu Temel Tüketici Değeri
1	Kaliteli Ürün	Algılanan Ürün Kalitesi	**Fonksiyonel Değer:** Ürünün beklenen performansı, dayanıklılığı ve güvenilirliği sağlama yeteneği.
2	Uygun Fiyat	Fiyat Hassasiyeti	**Ekonomik Değer:** Ödenen fiyata karşılık alınan faydanın yüksek olması; bütçe bilinci
3	Temiz İçerik	Tüketici Sağlığı Bilinci ve Organik Ürün Algısı	**Duygusal/Sağlık Değeri:** Kimyasal risk taşımayan, doğal, organik ve güvenli bileşenlere olan talep
4	Bilinen Marka	Marka Güvenilirliği ve Marka Sadakati	**Güven Değeri:** Köklü, tanınmış bir ismin, kalitesiz ürün riskini azaltacağına dair inanç.
5	Popüler Ürün	Sosyal Kabul	**Sosyal Değer:** Çocuğun akranları arasında kabul görmesini ve güncel trendlere ayak uydurmasını sağlama.
6	Pahalı ve Lüks Ürün	Gösterişçi Tüketim	**Sembolik Değer:** Ürünün fiyatı aracılığıyla ailenin ekonomik gücünü ve sosyal statüsünü sergileme.

Çizelge 3: Temel Ürün Kriterleri

Veri toplama aşamasında katılımcılardan çocukları için gerçekleştirdikleri satın alma süreçlerinde etkili oldukları düşünülen olan referans kaynakları ve ürün kriterlerinin 1 Hiç Önemli Değil- 5 Çok Önemli olarak şekilde puanlamaları istenmiştir.

2.3. Bulgular

Elde edilen analiz sonuçlarına göre, ebeveynlerin satın alma tercihlerini en çok ve en az etkileyen faktörlere Görsel 1'de yer verilmiştir.

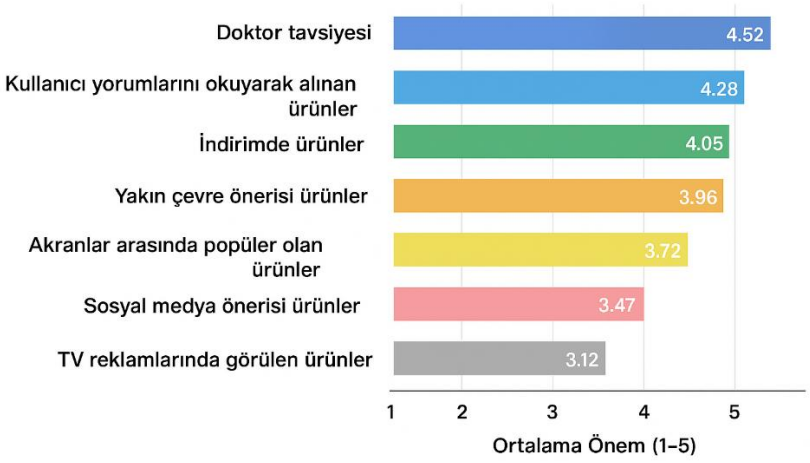

Görsel 1: Katılımcıların Satın Alma Kararlarında Referans Kaynaklarının Önemi

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Ebeveynlerin satın alma tercihlerini en çok etkileyen referans kaynakları arasında doktor tavsiyesi, kullanıcı yorumlarının etkisi ve indirim/fiyat avantajı ön plana çıkmaktadır. Bu bulgu, ebeveynlerin çocukları için ürün seçimi yaparken uzman görüşlerine ve fayda/maliyet dengesine yüksek düzeyde önem verdiklerini göstermektedir. Bununla birlikte, yakın çevreden gelen tavsiyelerin (örneğin, aile veya arkadaşlar), genel önem grubu faktörlerine kıyasla ebeveynlerin satın alma davranışları üzerindeki etkisinin daha düşük olduğu tespit edilmiştir. En az önemli görülen referans kaynakları ise ürün popüleritesi, sosyal medya influencer tavsiyesi ve televizyon reklamları olarak sıralanmaktadır. Bu sıralamada dikkat çekici bir bulgu, sosyal medya etkileşiminin geleneksel mecralardan biri olan televizyon reklamlarının etkisini geride bırakmasıdır. Bu durum, değişen medya tüketim alışkanlıkları ve reklamcılık paradigmasının televizyondan dijital mecralara kaymasının hem bir sonucu hem de göstergesi olarak yorumlanabilir.

Ebeveynlerin satın alma kararlarını etkileyen ürün kriterlerine ilişkin bulgular incelendiğinde, kaliteli ürün kriterinin en yüksek ortalama ile birincil öneme sahip olduğu görülmüştür (Ort.: 4.7). Bu birincil kriteri, uygun fiyat faktörü takip ederek, ebeveynler için en önemli ikinci belirleyici unsur olarak konumlanmıştır (Ort.: 4.3). Bu durum, ebeveynlerin ürün seçiminde kaliteyi makul bir maliyetle birleştirmeyi önceliklendirdiğini göstermektedir. Öte yandan, pahalı ve lüks ürünler kriteri, ebeveynler tarafından en az dikkate alınan faktör olarak tespit edilmiştir (Ort.: 2.2). Ayrıca, organik ürünler (Ort.: 4.1) kriteri, özellikle sağlıklı yaşam bilinci yüksek olan ailelerin satın alma kararlarında kayda değer bir rol üstlenmektedir.

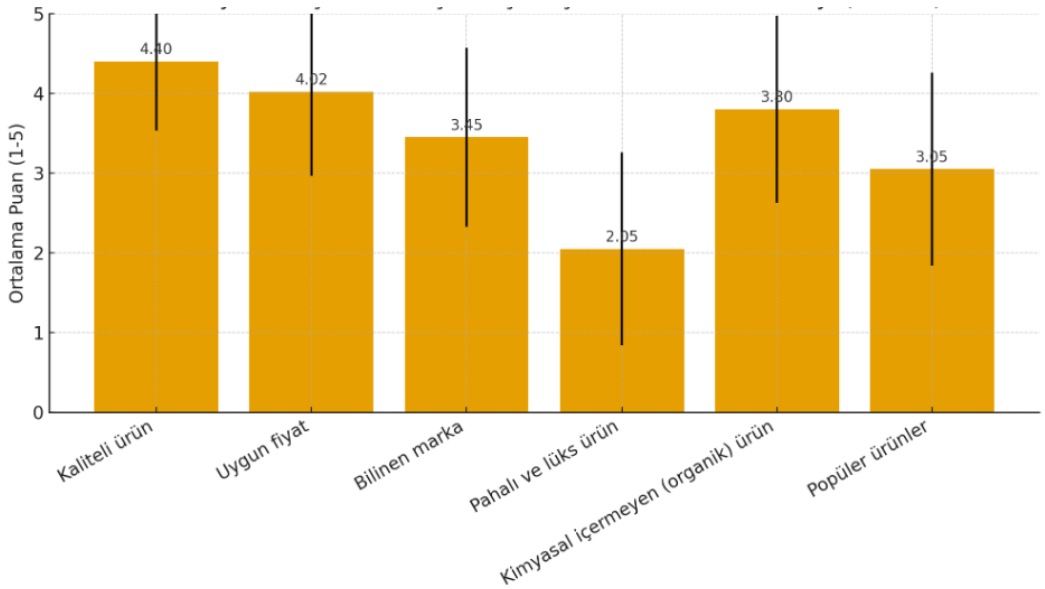

Görsel 2: Ebeveynlerin Çocukları İçin Gerçekleştirdikleri Satın Alma Kararlarında Ürün Kriterlerinin Önem Düzeyi

Analiz sonuçları, ebeveynlerin satın alma davranışlarında kalite ve uygun fiyat kriterlerinin en güçlü belirleyiciler olduğunu göstermiştir. Bu temel faktörleri, ürünün temiz içeriğe sahip olması ve ürünün bilinen bir markaya ait olması takip etmektedir. Bu bulgular, ebeveynlerin rasyonel satın alma kararları verirken temel fayda-maliyet dengesini ve güvenilirliği

önceliklendirdiğini teyit etmektedir. Öte yandan, ürün popülaritesi ve pahalı/lüks olma kriterleri, ebeveynlerin tercihlerini etkileme düzeyinde son sıralarda yer almaktadır. Özellikle, kimyasal içerikli ürünlerin potansiyel sağlık risklerinin ve çevresel kirliliğin arttığı bir dönemde, temiz içerikli ürünlere yönelik tercihin, popülarite ve marka bağımlılığı gibi faktörlerin önüne geçmesi dikkat çekici bir bulgudur. Bu durum, hedef kitlenin sağlık ve çevre bilinci konusunda yüksek bir farkındalık düzeyine ulaştığını açıkça göstermektedir.

İlgili analizlerin yanında çalışmada demografik değişkenlerin satın alma davranışları ve ürün kriterleri üzerindeki etkilerini tespit etmek amacıyla ANOVA (Tek Yönlü Varyans Analizi) ve t-Testi analizleri uygulanmıştır. İlk olarak gelir seviyesindeki değişim ile ürün kriterlerinin satın alma davranışlarına etkisi Anova testi ile analiz edilmiş, analizler sonucunda, ebeveynlerin gelir düzeyleri ile bazı ürün kriterleri arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar gözlemlenmiştir. "Kaliteli Ürünler" ($P<0.001$), "Bilinen Marka" ($P<0.05$), ve "Temiz İçerikli Ürünler" ($P<0.05$) kriterlerine verilen önem, gelir seviyesi yükseldikçe anlamlı düzeyde artış göstermektedir. Bu bulgu, yüksek gelirli ebeveynlerin satın alma tercihlerinde marka güvenilirliğine, kaliteye ve içerik temizliğine daha fazla eğilim gösterdiğini işaret etmektedir.

Diğer kriterler arasında yer alan "Pahalı ve Lüks Ürünler" kriterinin önem derecesi ise, beklentilerin aksine, gelir seviyesine bağlı olarak anlamlı bir farklılık göstermemiştir ($P=0.180>0.05$). Benzer şekilde, "Popüler Ürünler" kriterine verilen önem de gelir seviyesine bağlı anlamlı bir farklılık sergilememiştir ($P=0.145>0.05$). Ebeveynlerin eğitim seviyelerinin ürün kriterlerine yönelik satın alma davranışları üzerindeki etkisi, ANOVA (Tek Yönlü Varyans Analizi) ile test edilmiştir. Analizler sonucunda, ebeveynlerin eğitim seviyesi ile bazı ürün kriterleri arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. "Bilinen Marka" ($P<0.001$) ve "Temiz İçerikli Ürünler" ($P=0.019<0.05$) kriterlerine verilen önem, eğitim seviyesi yükseldikçe anlamlı düzeyde artış göstermektedir. Bu bulgu, eğitim seviyesi yüksek ebeveynlerin satın alma kararlarında marka güvenilirliğini ve içerik temizliğini daha fazla önemsediğini ortaya koymaktadır. Pahalı ve Lüks Ürünler" ($P=0.057>0.05$) ve "Popüler Ürünler" ($P=0.053>0.05$) kriterlerinin tercih edilme düzeyleri, eğitim seviyesine bağlı olarak istatistiksel bir farklılık göstermemiştir. "Uygun Fiyat" kriterinin tercih edilme düzeyi de eğitim düzeyine göre anlamlı bir fark sergilememektedir. Bu durum, uygun fiyat beklentisinin eğitim seviyesinden bağımsız olarak ebeveynler için genel bir öneme sahip olduğunu düşündürmektedir. Ebeveynlerin cinsiyetlerinin ürün kriterlerine yönelik önem algısı arasındaki farklılıklar, istatistiksel analizlerle incelenmiştir. Analizler sonucunda, kadın ve erkek ebeveynlerin bazı kriterlere verdikleri önem arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Kadın ve erkek ebeveynlerin Kaliteli Ürün kriterine verdikleri önem ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmaktadır. Kadın ebeveynler, erkek ebeveynlere göre kaliteli ürüne daha fazla önem vermektedirler. Temiz İçerikli/Organik Ürün kriterine verilen önemde de istatistiksel olarak anlamlı bir fark ($P<0.001$) tespit edilmiştir. Kadın ebeveynler, bu kritere erkek ebeveynlere göre anlamlı düzeyde daha fazla önem atfetmektedirler.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

3. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışma, Türkiye'de 5-14 yaş aralığındaki çocuklara sahip 98 katılımcı (ebeveyn) üzerinden elde edilen nicel veriler ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın temel sonuçları ve bulguları, ebeveynlerin satın alma davranışlarını etkileyen faktörler ile ürün kriterleri arasındaki ilişkilere odaklanmaktadır.

Ebeveynlerin satın alma tercihlerinde en çok önemli görülen referans kaynakları, sırasıyla doktor tavsiyeleri, ürün indirimleri/fiyat avantajı ve kullanıcı yorumları/değerlendirmeleri olarak belirlenmiştir. Bu durum, Türk ebeveynlerinin karar mekanizmalarında bilimsel doğrulama (Doktor Tavsiyesi) ve rasyonel ekonomi (İndirim/Fiyat) dengesine öncelik verdiğini açıkça göstermektedir. Öte yandan, yakın çevreden gelen kişisel tavsiyelerin etkisi, diğer tüm faktörlere göre daha düşük kalmıştır. En az etkili olan kaynaklar ise sırasıyla ürün popülaritesi, sosyal medya influencer tavsiyeleri ve televizyon reklamlarıdır. Geleneksel reklamcılık araçlarının (TV Reklamları) ve popülerliğin son sıralarda yer alması, ebeveynlerin satın alma karar süreçlerinde güvenilirliğe dayalı bilgi kaynaklarını tercih etme eğilimini desteklemektedir.

Ebeveynlerin satın alma faaliyetlerini etkileyen temel ürün kriterleri incelendiğinde, kalite ve uygun fiyat kriterleri en fazla etkiyi yaratmakta; bunları temiz içerik ve bilinen marka kriterleri takip etmektedir. Ürünlerin popülerliği ve pahalı/lüks oluşu ise ebeveynler tarafından en az dikkate alınan kriterler arasında yer almıştır. Demografik değişkenlerin etkisine bakıldığında ise, gelir seviyesi yükseldikçe, ebeveynlerin kaliteli ürün, bilinen marka ve temiz içerikli ürün satın alma eğilimlerinin anlamlı düzeyde arttığı tespit edilmiştir. Eğitim seviyesinin yükselmesi de benzer şekilde, ebeveynlerin çağın gereklilikleri doğrultusunda bilinen markalı, temiz içerikli ve kimyasal içermeyen ürünleri tercih etme davranışını anlamlı düzeyde artırmaktadır. Bu durum, eğitimli ebeveynlerin bilinçli tüketim ve sağlık/çevre odaklı tercihlere yöneldiğini göstermektedir. Cinsiyet değişkeni, ürün kriterlerine verilen önemde anlamlı farklılıklar yaratmıştır: Kadın ebeveynler, erkeklere kıyasla kaliteli ürün ve temiz içerikli/organik ürün kriterlerine daha fazla önem atfederlerken; erkek ebeveynler ise uygun fiyat kriterine daha fazla önem vermektedirler. Bilinen marka kriterine verilen önemde ise cinsiyetler arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Bu araştırmadan elde edilen bulgular, ebeveynlerin satın alma davranışlarını etkileyen faktörler ve ürün kriterleri hakkında önemli çıkarımlar sunmaktadır. Ebeveynlerin satın alma kararlarında doktor tavsiyesi ve kullanıcı yorumları gibi güvenilir bilgi kaynaklarını önceliklendirmesi, hedef kitlenin çocukları için yaptıkları satın almalarda rasyonel ve bilinçli tüketim eğilimini yansıtmaktadır. Markaların, tüketicilere ulaşmak için geleneksel reklam yerine uzman onayına ve şeffaf kullanıcı deneyimine yatırım yapması önerilmektedir. Sosyal medya influencer tavsiyeleri ve TV reklamları gibi popüler kaynakların, doktor tavsiyesi ve indirim gibi somut faktörlerin gerisinde kalması, bu tür mecraların çocuklara yönelik ürünlerdeki güvenilirlik algısı konusunda henüz yeterli seviyeye ulaşmadığını göstermektedir. Bu nedenle, markaların sosyal medya kampanyalarında sadece ürün popülaritesine odaklanmalarından ziyade ürünlerin bilimsel dayanağını ve gerçek faydalarını vurgulamaları önemlidir.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Ebeveynler için kalite ve uygun fiyat kriterlerinin yüksek önemi, ürün geliştirme ve fiyatlandırma stratejilerinde fayda-maliyet dengesinin de kritik olduğunu göstermektedir. Markaların, fiyat avantajını iletişim stratejilerinin ana odağına alırken, ürünün temel kalitesinden ödün vermemeleri de önemlidir. Yüksek eğitimli ve yüksek gelirli ebeveynlerin temiz içerik ve bilinen marka kriterlerine daha fazla önem vermesi, markaların premium segmentasyon stratejilerinde bu demografik grubu hedeflemesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu kitleye yönelik iletişimde, ürünün sağlık ve çevresel etkileri ön plana çıkarılması önerilebilir. Kadın ebeveynlerin kalite, temiz içerik ve organik ürünlere, erkek ebeveynlerin ise uygun fiyata daha fazla önem vermesi, pazarlama mesajlarının cinsiyet rollerine göre farklılaştırılmasını gerekli kılmaktadır. Bununla birlikte satır aralarında okunması gereken çıkarımlar ise; sosyal medyanın etki düzeyinin televizyon reklamlarının önüne geçmiş olmasıdır. Aynı zamanda temiz içerikli ürünlerin tercih edilirliği marka ve popüler ürünlerin tercih edilirliğinin önüne geçmektedir.

Gelir seviyesi yükseldikçe ebeveynler kaliteli ürünlere ve temiz içerikli ürünlere daha fazla önem verdikleri görülmektedir. Yüksek gelirli ebeveynler, çocuklarının sağlığı (Temiz İçerik) ve ürünün dayanıklılığı/güvenilirliği (Kalite) konusunda sıfır toleranslı bir yaklaşım sergileme lüksüne sahip olabilmektedirler. Yüksek gelir grupları, genellikle daha eğitimli olup, organik ve temiz içerik gibi konularda daha fazla bilgiye sahiptirler. Bu bilgi, temiz içerik arayışının bir trendden ziyade, bilinçli bir yatırım kararı haline geldiğinin bir göstergesi olabilir. Kadın ebeveynlerin kaliteye daha fazla odaklanması, genellikle çocuğun günlük bakım ve kullanımından birinci derecede sorumlu olmaları ve dolayısıyla ürünün dayanıklılığına ve fonksiyonelliğine daha fazla dikkat etmeleriyle ilişkilendirilebilir. Bu bulgu, çalışmamızın en önemli cinsiyet bazlı tüketim farklılıklarından birini oluşturmaktadır: Kadınların geleneksel olarak ev içi bakım, beslenme ve sağlık yönetiminin birincil sorumlusu olmaları, onların üründeki bileşenlere ve sağlık risklerine karşı daha hassas olmaları anlamına gelmektedir. Fark analizlerinde bilinen marka kriterinde cinsiyete göre bir farklılık görülmezken, temiz içerik ürün kriterinde cinsiyete göre farklılığın çıkması dikkat çekicidir. Bu durum, kadın ebeveynlerin markaların sunduğu genel güvenden öte, ürünün somut içeriğiyle daha yakından ilgilendiklerini göstermektedir. Buradan hareket ile, organik ve temiz içerikli ürünlerin reklam ve tanıtım kampanyalarında öncelikli olarak kadın ebeveynlere odaklanılması önerilmektedir. Kadın ebeveynler "sağlık ve güvence" odaklı kriterlere (Kalite, Temiz İçerik) daha fazla önem verirlerken; erkek Ebeveynler "maliyet ve ekonomik fayda" odaklı kriterlere (Uygun Fiyat) daha fazla önem vermektedirler. Bu durum, aile içinde kadının odak noktasının ürünün kendisi ve faydası (fonksiyonel ve sağlık değeri), erkeğin odak noktasının ise kaynağın yönetimi (ekonomik değer) olduğu yönündeki değerlendirmeleri destekleyebilmektedir.

Bu çalışmanın nicel bulgularının derinleştirilmesi amacıyla, ebeveynlerin satın alma kararlarındaki motivasyonları ve güvenilirlik algıları üzerine odaklanan nitel araştırmaların (örneğin, odak grup görüşmeleri) yapılması önerilmektedir. Ayrıca, farklı yaş gruplarındaki çocuk sahibi ebeveyn gruplarının karşılaştırmalı olarak incelenmesi, sektör için daha detaylı stratejik içgörüler sağlayacaktır.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

KAYNAKÇA

Aktuğlu, I. K., Temel, A., Tüketiciler Markaları Nasıl Tercih Ediyor? Kamu Sektörü Çalışanlarının Giysi Markalarını Tercihini Etkileyen Faktörlere Yönelik Bir Araştırma. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2006.

Caruana, A., Vassallo, R., Children's perception of their influence over purchases: The role of parental communication patterns. Journal of Consumer Marketing, 2003.

Chu, S.-C., Kim, Y, Determinants of consumer engagement in electronic word-of-mouth (eWOM) in social networking sites. International Journal of Advertising, 2011.

Durukan, T., *Pandemi sonrası hızlanan dijital pazarlama uygulamaları*. Özgür Yayın Dağıtım Ltd. Şti, 2023.

Erdoğmuş, İ. E., Cicek, M., The impact of social media marketing on brand loyalty. Procedia-Social and behavioral sciences, 2012.

İçli, G. E., Anıl, N. K., Kılıç, B., Tüketicilerin Organik Gıda Satın Alma Tercihlerini Etkileyen Faktörler. Kırklareli Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2016.

John, D. R., Consumer socialization of children: A retrospective look at twenty-five years of research. Journal of Consumer Research, 1999.

Kara, E., Yildiz Ozkan, D., The effects of environmental factors on the social interaction of children in need of protection in outdoor living spaces. Archnet-IJAR: International Journal of Architectural Research, 2022.

Martensen, A., Grønholdt, L., Children's influence on family decision making: Results from European studies. Journal of Consumer Marketing, 2008.

McNeal, J. U., *The kids market: Myths and realities*. Paramount Market Publishing, 1999.

Moschis, G. P., & Moore, R. L., Family communication and consumer socialization. Advances in consumer research, 1979.

Solomon, M. R., *Consumer behavior: Buying, having, and being* (13th ed.). Pearsoni,1994.

Türkoğlu, H., Tüketicilerin *online alışveriş sitelerinin yeşil davranışlarına ilişkin algı düzeylerinin belirlenmesi,* Yüksek Lisans Tezi, Hitit Üniversitesi, Çorum, 2023.

Ward, S., Consumer socialization. Journal of consumer research, 1974.

BALKAN 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
October 10-12, 2025- SKOPJE
ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

KOSOVA'DA YAYINLANAN TAN GAZETESİNDE İLKOKUL ÇOCUKLARINA YÖNELİK BİR EK: BONCUK

Salih OKUMUŞ-İrem SUDANÇIKMAZ [1]

Özet

Boncuk, 1969-1992 yılları arasında Kosova'da Türkçe olarak yayınlanan Tan gazetesinde ilkokul çocuklarına yönelik hazırlanan bir ektir. 1975-1992 yılları arasında 868 sayı olarak yayımlanan Boncuk, çocuklara yönelik eğitici ve kültürel eserlere ve etkinliklere yer verir. Boncuk hem Türkçe'nin korunmasına hem de Kosova'da yaşayan Türk çocukların milli kimlik bilincinin oluşmasına katkı sağlar. İçinde şiir, hikâye, roman, efsane, anı, tiyatro gibi birçok tür barındırır. Boncuk, Kosova'da çocuklara yönelik olarak çıkarılan birçok dergiye öncülük eder. Bu yönüyle de Kosova Türkçe basın tarihinde önemli bir çocuk yayın organı olarak öne çıkar.

Amacımız Tan gazetesinde ilkokul çocuklarına yönelik olarak yayımlanan Boncuk ekini şekil, muhteva ve yazar kadrosu açısından incelemektir.

Anahtar Kelimeler: *Süreli Yayınlar, Çocuk Dergileri, Çocuk Edebiyatı, Kosova, Tan Gazetesi, Boncuk, Çocuk Eki.*

A SUPPLEMENT FOR PRIMARY SCHOOL CHILDREN IN THE TAN NEWSPAPER PUBLISHED IN KOSOVO: BONCUK

Abstract

Boncuk was a children's supplement for primary schools in the Turkish-language Tan newspaper published in Kosovo between 1969 and 1992. Published in 868 issues between 1975 and 1992, Boncuk featured educational and cultural works and activities for various sections. Boncuk contributed both to the preservation of the Turkish language and to the development of a sense of national identity among Turkish children living in Kosovo. Its content encompasses a wide range of genres, including poetry, short stories, novels, legends, memoirs, and plays. Boncuk pioneered numerous children's magazines in Kosovo. In this context, it stands out as a significant children's publication in the history of the Turkish-language press in Kosovo.

Our aim is to examine Boncuk, a supplement for primary school children published in the Tan newspaper, in terms of its format, content, and authorship.

Keywords: *Periodicals, Children's Magazines, Children's Literature, Kosovo, Tan Newspaper, Boncuk, Children's Supplement.*

[1] Dr. Öğretim Üyesi, Ordu Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Ordu. ORCID: 0000-0001-7990-2469, salihokumus@gmail.com; Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, ORCİD: 0009-0004-1164-9814, irem00536@hotmail.com

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

1. Giriş

Balkanlar, Türk tarihi için önemli bir bölgedir. Balkanlardaki kalıcı ilişkilerimiz Osmanlı ile başlar. Ancak Balkan Savaşlarından sonra Osmanlı'nın bölgeden çekilmesi, buradaki Türk varlığı için büyük sorunlara neden olur. Baskı ve şiddet olayları yüzünden göçler başlar. Bölgede İkinci Dünya Savaşı'na kadar karanlık bir dönem yaşanır. Türkler ve Müslümanlar bütün ulusal haklarından yoksun kalırlar.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bölgede Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti kurulur. Tito'nun yönetime hâkim olmaya başlamasıyla bölgede yaşayan halklara birtakım özgürlükler verilir. Hatta 1971 Anayasasında Türkler, Sırplar ve Arnavutlarla beraber kurucu unsur haline gelir. Bu çerçevede başta Türkçe eğitimi ile Türkçe matbuatın faaliyete başlaması önemli bir hadise olarak gösterilebilir. Bunu çeşitli kültür, sanat derneklerinin kurulması takip eder. Türkçe gazete ve dergiler yayımlanır.

Bu anlamda devlet eliyle Üsküp ve Priştine'de yayımlanmaya başlayan Birlik (1944) ve Tan (1969) gazeteleri bölgede önemli gelişmelere imza atarlar. Bilhassa Birlik gazetesi, bölgede bir okul havası yaratır. Yeni neslin yetişmesine yardımcı olur.

Tan Gazetesi, Tan Yayın Şirketi tarafından Priştine'de Türkçe yayımlanan bir gazetedir. Adeta Birlik gazetesinin Üsküp'te yaptığı görevi üstlenir. Toplumun haber alma ihtiyacı dışında çeşitli kültür, sanat hizmetleri de yapar. Bu çerçevede çeşitli dergiler çıkarılır, kitaplar basılır ve sempozyumlar düzenlenir. 1969-1999 yılları arasında yayımlanan gazete, toplumun ürettiği bütün maddi-manevi kültür unsurlarını gelecek nesillere aktarmayı hedefler. Yeni yazar ve şairlerin yetişmesine destek olarak Kosova modern Türk edebiyatının oluşmasına da zemin hazırlar. (Okumuş, 2015:85). Tan gazetesi yayımladığı çeşitli eklerle de Türk diline ve kültürüne katkıda bulunur.

Gazetenin yayımlanmaya başladığı yıllarda çocuklara ve gençlere yönelik *El Ele* eki dikkatleri çeker. Daha sonra bu sayfanın ismi *Çocuklarla Başbaşa* olarak değiştirilmiştir (Özgür, 2012:231). 1975 yılında ise çocuklara özel *Boncuk* eki yayımlanmaya başlar. Bu ekin ilk sayıları Necati Zekeriya tarafından hazırlanmıştır. İlerleyen zamanlarda Tan'ın yazı ekibi görevi devralır. *Boncuk* eki 1979 yılında yayımlanamaya başlayan *Kuş* dergisine da ilham olmuştur denilebilir.

Boncuk, *Tan* gazetesinin 1975 yılından itibaren yayınladığı bir çocuk ekidir. İlk kez 11 Ekim 1975'te yayımlanır. Çocuklara yönelik olarak tasarlanan bu ek, 18 yıl boyunca yayın hayatını sürdürür. Ancak 30 Aralık 1992 tarihindeki 868 numaralı son sayısıyla yayın hayatına son verir.

Boncuk, çocuklara yönelik bir eğitim ve kültür ekidir. İçeriğinde masal, hikâye, şiir, bilmece, fıkra, çocuk tiyatrosu örnekleri, eğitici oyunlar, roman ve bulmacalar yer alır. Ayrıca tarihi ve otobiyografik yazılar, gündemden haberler, maniler, bilim ve sanat konularında öğretici yazılar, eğlenceli etkinlikler ve tanıtım yazıları derginin sayfalarında çocuklara sunulur.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

2. Boncuk Ekinin Şekil Muhteva ve Yazar Kadrosu Bakımından İncelenmesi

a. Boncuk Ekinin Kimlik Bilgileri: *Boncuk* eki 11 Ekim 1975 tarihinde *Tan* gazetesinde iki sayfalık bir çocuk eki olarak yayın hayatına başlar. Son sayısı, 30 Aralık 1992 tarihinde yayımlanır. 1975-1992 yıllarını arasında 18 yıl boyunca yayın hayatını sürdüren *Boncuk*, toplam 868 sayı neşredilmiştir. *Boncuk* ilkokul çocuklarına yönelik bir ektir. Bazı haftalar eksik ve tekrar sayılara rastlanır. Özellikle gazetenin 8 sayfaya düştüğü dönemde ise, bu durum daha belirgin bir hal alır. Bu tekrarlar ve eksik sayılar ekteki tabloda gösterilmiştir.

Boncuk kendi içerisinde çeşitli bölümlere ayrılır. Ayrıca sürekli devam eden bazı köşeleri de vardır. Özellikle önemli tarihlerin anlatıldığı tarih köşeleri dikkati çeker. Bu köşelerde çocuklardan gelen yazı ve şiirlere yer verilir, bazı okullar ve başarılı çocuklar kısaca tanıtılır. Ayrıca dil bahsine ağırlık verilir.

Boncuk'un kimlik bilgileri; hangi yılda çıktığı ve kaçıncı sayısı olduğu derginin ilk kapağında, başlığın altında veya yanında yer alır.

Boncuk Üsküp Muhabiri Necati Zekeriya tarafından Tan Gazetesine ek olarak çıkarılır. Kosova Türk Halkının çocuk yazınının gelişmesi için bir çocuk dergisi çıkartma fikri gazetenin başyazarı Bedri Selim tarafından Necati Zekeriya'ya önerilir. Zekeriya bir süre bu eki tek başına çıkartır. Daha sonra bu görevi Tan redaksiyon ekibi üstlenir. 12.09.1981 tarihli *Boncuk* çocuk ekinin 300. Sayısında yer alan bir haberde bu durum şöyle anlatılır:

> *"Tan gazetesinin çocuk eki olarak çıkan "Boncuk"un 300. Sayısı bu. Altı yıl önce yayınlanmaya başlayan bu Ek'in (Boncuk'un) ilk sayılarını "Tan" gazetesinde çalışan Üsküp muhabirimiz Necati Zekeriya hazırlamıştı. Bugüne dek çıkan 300 sayısı, gazetemizde çalışan birçok gazeteciler hazırlamış, ilk sayılardaki şekli genelde korumaya çalışmışlardır."* (Boncuk, Y.1979, S.202, s.1.)

Biz her ne kadar *Boncuk*'u çocuk eki olarak ele aldıysak da Necati Zekeriya 300. Sayıdaki söyleşisinde bu eki açıkça bir çocuk dergisi olarak niteler. Ayrıca bu sayıda Necati Zekeriya ile yapılan röportajda kendisine sorulan "*Boncuk'un ilk sayısı nasıl hazırlandı?*" sorusuna verdiği cevapta da *Boncuk* ekinin ne şekilde çıkarıldığına yönelik daha detaylı bilgiler verilir:

> *"Hatırımda kaldığına göre yetmiş beşlerde idi. Tan'a yeni atanmıştım. Tan'ın eski başyazarı Bedri Selim, ileride Priştine'de bir çocuk dergisinin çıkacağını bildirmiş, önce Tan gazetesinde bir çocuk ekinin çıkarılmasını önermişti. Tan'da çalışan arkadaşlar bunu benden rica etmişlerdi. Arkadaşların yardımıyla on-on beş gün içinde bunu hazırlamış ve ilk sayısı 11 Ekim 1975'te yayınlanmıştı. İşte ilerde Kuş çocuk dergisine ilk basamak olan "Boncuk" eki böyle doğmuştu." (Boncuk Çocuk Eki, Y.1979, S.202, s.1.)*

Boncuk çocuk ekinin ilk sayısında sağ üst köşede bir kutu içeresinde verilen *Başlarken* başlıklı küçük yazıda *Boncuk*'un çıkış nedeni, amacı, hedefleri ve ismi üzerinde durulur. Bu yazı birkaç sayı boyunca *Başlarken* başlığıyla verilmeye devam eder:

> *"Öteden beri Tan'ın küçük okurları bizden özel sayfalar istemektedir. Bunu kıvanç duyarak yapıyoruz. Öyle ki, bu sayıdan böyle, size çeşitli yazılarla iki sayfa hazırlayacağız. Üstelik çocuk sayfamıza bir ad taktık; "Boncuk". Umarız ki, bu adı siz de beğeneceksiniz ve onun daha körpe çıkması için yazılarınızla (şiir, öykü, bilmece,*

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

> *bulmaca, tekerleme, atasözü, resim, fotoğraf ve masallarınızla) bize yardım edeceksiniz. Öyle ya, "Boncuk'un gerçek Boncuk olabilmesi, size de düşen bir görevdir. Güzel, kalıcı, soylu şeyler ortak çalışmalarla olur. Boncuk üstüne düşüncelerinizi söyleyebilir, önerilerinizi çekinmeden sunabilirsiniz." (Boncuk, Yıl:1975, Sayı: 1, s.1)*

Yine aynı söyleşide *Boncuk*'un çıkış amacı, hedefleri, nasıl hazırlandığı ve çocuk mecmualarının önemi üzerinde durulur. Zekeriya'nın *"Türk öğrencilerine size göre Boncuk'un yararı hangi açılardan önemlidir?"* sorusuna verdiği cevapta özellikle bu ekin çocukların gelişimine önemli katkılar sunacağını ve onların okuma yazma arzularını geliştireceğini belirtir. Kosova Türk Çocuk yazınına/ edebiyatına açılan küçük bir pencere olduğunu ve bu eklerin çocukların ellerine geçen önemli birer yazım defteri olduğunu söyler. Ayrıca çocuk eklerinin Yugoslavya'da bir gelenek olduğundan bahseder:

> *"Gazetelerde böyle çocuk ekleri çeşitli açılardan yararlıdır ve bu tür ekler bizde, Yugoslavya'da bir gelenektir. Örneğin Belgrad "Politika" gazetesinde böyle bir ek aşağı yukarı elli beş yıl hazırlanmaktadır. Zaten Boncuk'u hazırlarken sözünü ettiğimiz politika çocuk ekini göz önünde bulundurmuştuk. Kısa bir zaman sonra Birlik gazetesinde "Birlik" gazetesi de "Çocuk Bahçesi" ekini hazırlamaya başladı. Boncuk da Çocuk Bahçesi de öğrencilerimize, hatta içinde ellerine geçen önemli yazım defterleridir. Hatta şöyle diyebiliriz ki, Boncuk çocuk yazınımıza küçük bir penceredir, "Sevinç" gibi, "Tomurcuk" gibi, "Kuş" gibi bir dergidir. Öğrenciler böyle hazırlanmış eklerle Tan ve Birlik gazetelerinin okurları olmakta, gelecekteki yazın tutkularını çoğaltmaktadırlar."* (Boncuk, Y.1979, S.202, s.1.)

Necati Zekeriya söyleşinin devamında *Boncuk*'un hem çocuklara bir el kitabı sunmak hem de onları yazmaya teşvik etmek niyetinde olduğunu söyler. Zekeriya bilhassa *"Öğrencilerin Boncuk'a sürekli olarak yazı yazmaları, yazarlarımızın bu eki de özgün yazılarından yoksun bırakmamaları diyeceğimiz; ihmal etmemeleridir."* (Tan Gazetesi Boncuk Çocuk Eki, Y.1979, S.202, s.1.) diyerek öğrencilere ve Tan'ın yazarlarına görevler yükler. Ayrıca *Boncuk*'un nasıl bir dergi olması gerektiği konusu üzerinde durur. Bilhassa Tan yazarlarına yeni öykülerini bu ekte yayınlamalarını tavsiye eder. Ayrıca çocuklardan gelen yazılara daha çok yer verilmesini ister. Çocuklara da özellikle okuma ve yazma konusunda tavsiyelerde bulunur:

> *"(...) Boncuk yine de kanımca çoğunlukla çocukların yazılarını, çizgilerini, okuldaki yaşamlarını içeren bir ek olmalıdır. Bir yazar olarak çocukların hangi kitapları okumaları, nasıl yazdıkları, dillerini nasıl ilerlettikleri beni yakından ilgilendirmektedir.*" (Boncuk, Yıl:1979, Sayı: 202, s.1)

Boncuk ekinde şiir, öykü/hikâye, masal, roman, tiyatro, otobiyografi, bulmaca gibi çocukların ilgisini çekebilecek birçok edebi tür yer alır. Dergide bulunan tür çeşitliliği çocukların hem edebi zevklerini geliştirmelerine hem de farklı yazınsal türleri tanımalarına imkân sağlar.

Boncuk Ekinin tespit edilebilen kimlik bilgilerini gösteren tabla aşağıdaki gibidir.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

YIL	SAYI TAN	SAYI BONCUK	EKSİK SAYILAR	TEKRAR EDEN SAYILAR	BASIM YERİ
1975	313-324/325	1-11/12	8		Üsküp
1976	326-370/377	13-63			Üsküp
1977	378-429	64-114	88	81, 87	Üsküp
1978	430-481	115-164	162	151	Üsküp
1979	482-533	165-214	191, 194, 195, 196, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214		Priştine
1980	534-586/587	215-266	215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231		Priştine
1981	588-638/639	267-335	311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330		Priştine
1982	640-691	336-387	364, 365, 366, 372, 373	384, 385	Priştine
1983	692-744	388-439			Priştine
1984	745-796	440-489			Priştine
1985	797-848/849	490-539			Priştine
1986	850-900/901	540-589	552, 553, 554, 555, 559		Priştine
1987	902-952/953	590-639	590, 606, 608, 613, 618, 625, 638		Priştine
1988	954-1005	640-690	643, 650, 681, 688	654, 655	Priştine
1989	1006-1057	691-740	691, 739		Priştine
1990	1058-1109	741-790			Priştine
1991	110-1161/1162	791-840	796, 800, 8001, 815, 820, 821		Priştine
1992	1163-1212	841-868			Priştine

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Tabloda belirtildiği üzere *Boncuk* çocuk eki 1975-92 yılları arasında 868 sayı yayımlanır. Tan gazetenin içinde haftalık bir ek olarak yayımlandığı görülen *Boncuk*, genellikle gazetesinin 12-13, bazen de 13-14. sayfalarında yer alır. İlk yıl hariç yılda yaklaşık 50 sayı yayımlanır.

1975-1978 yıllarında yayımlanan ilk 168 sayı Üsküp'te basılır. Bu durum gazetenin orada basılmasından kaynaklanır. 1979 yılında gazetenin Priştine'de basılmaya başlamasından sonra kalan sayılar da Priştine'de basılır.

Boncuğun 87 sayısı eksiktir. Hiç yayımlanmamıştır. Ayrıca 8 sayısı tekrardan oluşur. Yayımlanan bir sayı başka bir hafta aynı şekilde tekrar yayımlanır. Özellikle gazetenin 8 sayfaya düştüğü dönemde ise, bu durum daha belirgin bir hal alır. 1975, 1977 ve 1978 tarihinde 1, 1979'da 18, 1980'de 17, 1981'de 20, 1982'de 5, 1986'da 5, 1987'de 7, 1988'de 4, 1989'da 2 ve 1991'6 sayı eksiktir. Yine 1977 yılında 2, 1978'de 1, 1982'de 2 ve 1988'de 2 sayı olmak üzere toplam 7 sayı tekrar etmiştir. Boncuk eki 1992 yılında yayın hayatına son vermeden kısa bir süre önce, yani 867. Sayıdan sonra 22 hafta kadar da hiç basılamaz. 30.12.1992 tarihindeki 868. sayısıyla da yayın hayatına son verir.

Ayrıca dergide sadece sayıların değil, bazı türlerin de tekrarlandığı gözlerden kaçmaz. Bu daha çok, haberler, tanıtıcı yazılar, şiirler ve diğer edebi metinlerde gözlenir. Bunlar ya o haftaki sayıların hazırlanmasında doğan aksaklıklardan ya da önemli görülen bazı haber tanıtıcı yazılar ve edebi metinlerin tekrarı biçiminde gerçekleşir.

b. Boncuk Ekinin Şekil Özellikleri

1. Kapak Kompozisyonu: *Boncuk* bir çocuk ekidir. Daha çok ilkokul çocuklarına yöneliktir. Bu nedenle işleyişine ve şekline dikkat edildiğinde derginin tasarımı, kapağı, sayfa yapısı, hatta başlıklarda kullanılan fontlar, resim, desen ve fotoğraflar özenle seçilmiştir. Derginin kapak yapısı yayın hayatı boyunca üç farklı tarım halinde yayımlanır. İlk 127 sayıda belli bir kapak düzeni tercih edilir. 128. sayıyla birlikte yeni bir kapak düzenine sahip olduğu görülür. Bu düzen 160. Sayıya dek kendini korur. 160. sayıdan itibaren derginin son sayısına kadar (868. Sayı) aynı kapak düzeni kullanılır. Ekin adı ilk 127. sayıya kadar kapağın sol üst köşesinde yer alır. El yazısını andıran bir fontla *"BONCUK"* olarak yazılır. Yazının etrafında yuvarlak bir çerçeve bulunur ve logonun sağ ve sol tarafında çocuk figürleri yer alır. Logonun altında *"...TAN ÇOCUKLARA"* ifadesi kullanıldığı görülür. *Boncuk* isminin alt köşesinde iki şerit içerisinde yıl, sayı ve tarih bilgisi bulunur. Ayrıca kapakta çocukların ilgisini çeken tarzdaki çizimler, desen ve süslemeler göze çarpar.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

128. sayıda kapak düzeninde değişikliğe gidildiği görülür. *Boncuk* ekinin adı kapağın üst kısmında ortalanmış bir şekilde, büyük puntolarla yer alır. "*Boncuk*" kelimesi yuvarlak hatlarla yazılır. Derginin isminin hemen altında *"Çocuk eki"* ifadesi daha küçük puntolarla verilir. Ekin adının her iki yanında ellerini çenesinin altına koymuş çocuk yüzü çizimi bulunur. Kapağın sağ üst köşesinde kutucuk içinde sayı ve tarih bilgisi belirtilir. Sol üst köşede ayrı bir kutucuk içerisine yerleştirilmiş *"Her hafta çıkar"* ibaresi bulunur.

Boncuk ekinin adı 160. Sayıda tekrar değişir. Ekin ismi aynı şekilde kapağın en üst kısmında ortalanmış şekilde verilirken ismin yazımında da kalın ve blok harfler tercih edilir. Harfler dik ve düz bir şekilde konumlanır. "*Çocuk eki*" ibaresi, "*Boncuk*" başlığının hemen yanında, aynı hizaya yakın bir şekilde yer alır. Bu tasarımda, derginin adının yanında çocuk yüzü bulunmaz; yalnızca yazı tercih edilir. Sayı ve tarih bilgisi, sağ üst köşede kutucuk içinde yer alır.

2. Sayfa Yapısı: Boncuk, sayfa yapısı bakımından Tan gazetesinin içinde arkalı önlü iki sayfa şeklinde çıkar. Başlığın sağ veya sol üst, ya da alt köşesinde sayı ve tarih bilgisine yer verilir. 1975-1992 yılları arasında yayınlanan Boncuk ekinin ebadı değişkenlik gösterir. 1975-1977 yılları arasında Boncuk ekinin ebadı 27x38 cm'dir. Bu yıllar arasında orta boy bir ebada sahip olan bu ek, Tan gazetesinin ebadının değişmesiyle 1977-1990 yılları arasında standart boya ulaşır. 1990-1992 yıllarında ise 32x45 cm formatında devam eder (Okumuş, 2015:93).

Boncuk genellikle gazetenin 11-12. Sayfalarında yer alır, bazı sayılarda 13-14. Sayfalardadır. Daha çok ilkokul öğrencilerine yöneliktir. Ek, ilk sayılarda tek yaprakta arkalı önlü iki sayfa olacak biçimde verilir. Daha sonraki sayılarda ise, yine tek yaprakta fakat her sayfa ikiye bölünerek adeta küçük bir dergi şeklinde tasarlanır. Boncuk bu yapısıyla gazeteden ayrılara katlandığında A4 ebadında arkalı önlü 4 sayfalık bir dergiye dönüşür. Bu biçimsel özelliğiyle küçük bir çocuk dergisine benzer. Çocuk dergilerinin ebadı düşünülürse, Boncuk 4 sayfalık bir

hacme ulaşmış olur. Bu manada ekten ziyade adeta bir çocuk dergisi olarak yayımlanmaya başlayan Boncuk, yayın hayatı boyunca bu misyonunu devam ettirir.

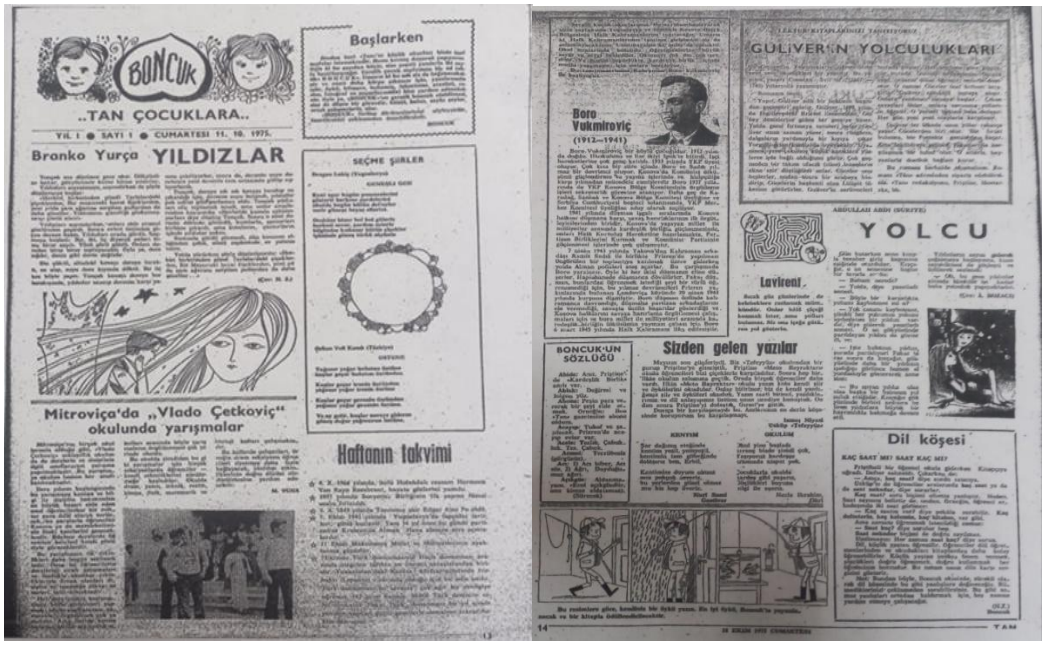

Boncuk, kendi içerisinde çeşitli bölümlere ayrılır. Ayrıca sürekli devam eden bazı köşeleri de vardır. Bunlar; *Dil* ve *Tarih* köşeleri ile *Sizden Gelenler* ve *Çalışkan Çocuklar* gibi köşelerdir. Bu köşelerde dil, tarih ve edebiyat konularıyla okuyucularından gelen mektuplara yer verilir. Başarılı okullar ve sınıflar tanıtılır, çocuklardan gelen şiir, hikâye ve diğer yazılara yer verilir, bilhassa yerel Türkçede kullanılan yanlış ifadeler üzerinde durulur ve kelimelerin doğruları gösterilir (Okumuş, 2015:6269).

3. Dizgi ve Baskı Tekniği: *Boncuk* çocuk eki, Tan Yayın Şirketi bünyesinde Latin harfleriyle ve Türkçe olarak basılır. Dergide yer alan başlıklarda ve metin kısımlarında farklı puntolar kullanılır. Başlıklar genellikle daha kalın puntoyla ve bold şekilde, büyük harflerle verilir.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Boncuk eki değişkenlik göstermekle birlikte genellikle 7 günde bir çıkar ve arkalı önlü bir yaprak olacak şekilde hazırlanır.

4. Fotoğraf ve Desen (Çizim): *Boncuk* çocuk ekinde çok sayıda resim ve desen kullanılır. Dergide yayımlanan hikâye, masal ve şiirlerle ilgili çizimlerin çokluğu dikkati çeker. Özellikle sanatçı ve devlet adamlarına yönelik yazılarda sık sık çizim kullanıldığı görülür. Yugoslavya Devlet Başkanı Broz Yosip Tito için yapılmış çok sayıda çizim bulunur.

Bu ek, desen ve fotoğraf açısından da oldukça zengindir. 1500'ün üzerinde resim, desen ve çizim bulunur. 1. Sayıdan itibaren kapakta çizim kullanılır. Haber niteliği taşıyan yazılarda ise, konuyla alakalı fotoğrafların kullanıldığı görülür.

c. Boncuk Ekinin Muhteva Özellikleri

Boncuk, çocuklara yönelik bir eğitim ve kültür ekidir. İçeriğinde masal, hikâye, şiir, bilmece, çocuk tiyatrosu örnekleri, eğitici oyunlar, roman ve bulmacalar yer alır. Ayrıca otobiyografik tarihi yazılar, gündemden haberler, maniler, bilim ve sanat konularında öğretici yazılar, eğlenceli etkinlikler, tanıtım yazıları ve çeşitli haberler de derginin sayfalarında çocuklara sunulur.

Boncuk ekinde en çok haber, tanıtım ve bilgilendirici yazıların yer aldığı görülür *Boncuk* eki, çocuklara güncel gelişmeleri aktararak, ülkelerine karşı millî sorumluluk bilinci aşılamayı amaçlar. Ayrıca dergide şiir türü önemli ölçüde yer tutar. Yerli ve yabancı birçok şairin şiirinin yer aldığı görülür.

1. Haber/ Tanıtım ve Bilgilendirici Yazılar: *Boncuk* ekinde Haber/Tanıtım ve Bilgilendirici Yazıların sayısının fazlalığı dikkat çeker. Bu ekte toplam 8463 civarında Haber/ Tanıtım ve Bilgilendirici yazı bulunur. Bunların çoğu okul tanıtımları ve ülke gündemi ile alakalıdır. Özellikle eski Yugoslavya Devlet Başkanı Josip Broz Tito'nun kahramanlıklarını anlatan haberlerin yer aldığı dikkati çeker. Bunun yanında okul tanıtımlarının yer aldığı haberlerin sayısı da oldukça fazladır.

Ayrıca yerel halk ozanlarının tanıtımı yapılır. Anneler günü ya da Cumhuriyet Bayramı gibi özel günlerin kutlandığı yazılara da sıkça yer verilir. *Boncuk*'un son yıllarında Kosova Türk halkının çocuk yazınının gelişmesi için çıkarılan *Kuş*, *Sevinç* ve *Tomurcuk* gibi diğer çocuk dergilerinin de tanıtımının yapıldığı görülür.

2. Şiir: *Boncuk* eki, şiir türü açısından da oldukça zengin bir içeriğe sahiptir. Bu ekte yaklaşık 1763 şiir bulunur. *Boncuk* ekinde yer alan şiirler uluslararası bir çeşitliliğe sahiptir. Bayram İbrahim ve Üsküp Muhabiri Necati Zekeriya'nın isimleri dikkati çeker. Sizden gelenler köşesinde ise çocukların kendi şiirlerine yer verilir. Balkan coğrafyası ile Batı dünyasından bazı önemli şairlerin tercümelerine rastlanır. Bunun yanı Türk edebiyatının tanınmış şairlerinden Orhan Veli, Oktay Rıfat, Cahit Sıtkı Tarancı ve M. Cevdet Anday gibi isimlerin şiirleri de yer alır.

Bu çeşitlilik sayesinde dergi hem çocuklara kendi sesini duyurma fırsatı sunar hem de kültürler arası bir köprü niteliği üstlenir. *Boncuk*'da yer alan şiirlerde genellikle eğitici ve öğretici

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

konular öne çıkar. Aile, anne, baba ve vatan sevgisi ile okul yaşamı ve arkadaşlık temalı şiirler ağırlıktadır.

3. Hikâye-Roman: *Boncuk* ekinde çocuklar için oldukça önemli olan hikâye türüne de yer verilir. Boncuk eki içerisinde toplam 447 adet hikâye bulunur. Bu hikayeler çocukların ilgisini çekebilecek türde öğüt verici hikayelerdir. Komşuluk, arkadaşlık, meslekler gibi temalar işlenir. Bu türde özellikle Necati Zekeriya'nın ismi dikkati çeker. Ayrıca Nazım Hikmet'in hikâyelerine de yer verildiği görülür.

Boncuk ekinin içerisinde roman türüne pek yer verilmediği görülür. Romanların hacimli olması buna sebep olarak gösterilebilir. Bu ek içerisinde 8 adet romandan alınmış bölümlere yer verildiği tespit edilir. Bunlardan dört tanesi de dünya edebiyatından alınmış çeviri romanlardır. Bunlar Luis Kerol, Mark Twain, Jul Vern ve Daniel Defo'ya aittir. Yerli yazarlar arasında Recep Hoca ile Arnavut çocuk ve gençlik edebiyatının önemli isimlerinden Rifat Kukay'ın ismi geçer. Türk edebiyatından ise Reşat Nuri Güntekin'in ismine rastlanır.

4. Masal: Masallar, çocukların hayal gücü ve yaratıcılıklarını geliştirmek için oldukça önemli bir edebi türdür. *Boncuk* ekinde yaklaşık 100 masal tespit edilir. Çocukların eğitimi ve başka milletler hakkında bilgi sahibi olmaları açısından son derece etkin olan masallar farklı yönleri ve temalarıyla eserde yer bulur. Türk ve Balkan masallarından başka Rus, Japon, Hint, Çin, Ukrayna ve Arjantin gibi yabancı halk masalları da dikkati çeker. Masallar incelendiğinde daha çok Tarık Dursun K., Cem Güner, Miller, Jon Akion, Dragon Aleksiç, Arif Bozacı, Ezop, La Fonten gibi isimler dikkatimizi çeker. Farklı milletlerin halk masallarının bir araya getirilmesi çeşitliliği arttırdığı gibi milletlerarası etkileşimin, hoşgörünün ve evrensel değerlerin bir temsili olarak görülebilir.

5. Tiyatro: Edebî açıdan oldukça zengin bir içeriğe sahip olan *Boncuk* ekinin içerisinde 70 adet tiyatronun yayımlandığı görülür. Yayımlanan tiyatrolar çocuklara hitap eden kısa oyunlardır. Genellikle öğüt verici ve yardımlaşma temaları üzerinde durulur. Arkadaşlığın önemi vurgulanır. Çocukların ahlakî ve sosyal yönlerini geliştirmeyi hedefleyen oyunların yayınlandığı görülür. Okul tiyatrolarına yaygın olarak yer verilir. Boncuk ekinde yayınlanan tiyatro metinleri hem güldürü niteliği taşır hem de küçük okurlarını ders çıkarmaya sevk eder.

6. Anı: *Boncuk* ekinde yer verilen türlerden bir de anı türüdür. *Boncuk* eki içerisinde anı türünde yayınlanmış toplam 423 yazı bulunur. Bu yazıların büyük çoğunluğu, Yugoslavya'nın ilk lideri Tito ile ilgili savaş anılarıdır. Bu yazılarda Tito'nun cephede gösterdiği cesaret, halkı örgütleyişi ve ülkenin bağımsızlığı için sarfettiği büyük çaba ayrıntılı biçimde konu edinilir ve Tito'nun kahramanlıkları övülür. Tito'nun kahramanlıklarının övgüyle sunulması, çocuk okurlara cesaret ve vatan sevgisi kazandırmayı hedefler.

7. Bulmaca-Bilmece: *Boncuk* ekinde ayrıca çocukları eğlendirecek türlere de yer verilir. Bunlar arasında en çok fıkra, bulmaca, bilmece gibi türler bulunur. Bulmacalar içerisinde kare, şekil, sayı ve yön bulmacaları dikkati çeker. Bunların bazıları bilgiye bazıları matematiğe bazıları da muhakemeye yöneliktir.

Kosova'da yaşayan Türk çocuklar için bir fırsat niteliğinde olan bu ekin içerisinde Türkçenin doğru bir şekilde öğrenilmesi ve kullanımının yaygınlaşması için dil köşesi bulunur. Dil Köşesinde günlük yaşamda yaygın olarak kullandığımız yanlış kalıplar ve anlatım bozuklukları

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

yer alır. Karşılıklı diyaloglara yer verilerek dilin doğru kullanımı hedeflenir. Dil köşesinde Reşit Hanadan, Cemali Krüezi gibi isimler dikkati çeker.

d. Yazar Kadrosu

Boncuk ekinin yazar kadrosu oldukça kalabalıktır. Ancak basım yılının eski olması ve elimizdeki nüshanın düşük çözünürlükte olması nedeniyle bütün isimleri tespit etmek bazen zorlaşmaktadır. Buna rağmen tespit edebildiklerimiz isimler edebi türlere göre dağıtılarak aşağıda verilmiştir. Ayrıca Boncuk ekinde başta Haber, tanıtım, bilgilendirici yazılar ve bilmece-bulmaca olmak üzere pek çok yazının altında *Bocuk* ibaresi yer almaktadır, bazılarında ise yazar ismi hiç bulunmamaktadır. Bazı yazar isimleri ya da bir kısmı okunamaştır. Okunamayan kısımlar üç nokta (…) ile bazı kısaltmalar da aynen gösterilmiştir. *Boncuk*'un yazar kadrosu oluşturulurken bunlarında dikkate alınması zaruridir.

1. Haber/ Tanıtım ve Bilgilendirici Yazılar: M. Tuna, Hasan Mercan, Enver Baki, Arif Bozacı, Bayram İbrahim isimleri dikkati çeker. Ayrıca bu başlık altında çoğu zaman kim tarafından yazıldığı bilinmeyen pek çok yazı da bulunmaktadır. Bunlar ya isimsizdir ya da altında Boncuk imzası taşımaktadır.

2. Şiir: Dragon Lukiç, Orhan Veli, Nuri Sami Gostivar, Necla İbrahim Orhi, İvan Çekoviç, Oktay Rıfat, Anna Marşal, Zuzana Nvemereç, Katarna Kynazoviçova, Anna Çiçkova, Maksut Şahu, Şükran Ayet, Katarna Kynazoviçova, Anna Çiçkova, Naim Şaban, M. Cevdet Anday, Duşan Radoviç, R. Tagore, Bayram İbrahim, Kemal Çoço, Cahit Sıtkı Tarancı, Hasan Mercan, Fazıl Hüsnü Dağlarca, İlhami Emin, Memet Cengiz Bektaş, Yaşar Nabi Nayır, … Tadore, Lokka, İskender Müzbeg, Birza SABIR, Arif Bozacı, Hasan Mercan, Mehmet Necati Ongay, N. Zekeriya, Altay Suroy, Behçet Necatigil, Tuzcu, Fahri Kaya, Erhan Beksaç, Sabit Yusuf, Şükrü Ramo, Samir Büyük, Törkin Micala, Murteza Buşra, Nusret Dışo Ülkü, Türkan Vırmıça, Seyhan Tatar, Sami Kaymakçı, Samihat İmam, Beşire Kuks, Kazım Taç, Nimetullah Hafız, Salih Sevinç, Birsen Gırbolar, Cevahir Selim, Kadri Kahya, İon Arıon, İskender Muzbeg, Cevahir Selim, Hüsamettin Vardar, Gvido Tartola, Bojidar Tımatiyeviç, Kemal Çoço, Vasit Kunovski, Vidoe Podgoreç, Recep Murat, Grigor Vitez, Nusret Ertürk, Meryem Salih, Gülşen Nashar, Alibat Leyoza, İbrahim Kayan, Nusret Ülkü, Miroslıv Antıç, V. Rolandi, Jan Ruslo, … Selina, Turhan Virsevça, Goran Babiç, Ayser İlyas, Rosne, Boşko Bogetiç, Ayla Selim, Recep Murat, Naci Daş, Cemal Butuç, Anto Gardaş, Paviç Yankoviç, Çedo Kisiç, Üstref Maccela Resne, Zümrüt Gaş, Ömür Candaş, Fatime Abdurrahman, Dragon Kulican, Mira Aleçkoviç, Gvido Tartayla, Stoyanka Grozdanov Dayidoviç, Ercan Globoder, Ernes Tan, Abidin Mazrek, Fatmir Mustafa, Seniye Hasan, Cani Bodari, Seniha Lapastiça, Ercan Globoder, Vladimir Nazor, Arsen Dikliç, İskender Raka, Vasil Kunoski, Musa Ramadani, Gligor Popevski, Nehal Abbas, Ahmet İbrahim, Sırbolub Tasiç, Sreten Peroviç, Vesna Parun, Vasko Popa, Abidin Ureya, Vera Bujarevska, Nusret Dişo, Mehmed Ali Hoca, Zehra Jubi, Nehat Selim, Lütfi Seyfullah, Vladeta Vukoviç, Vidoe Podgoreç, Adnan Fırat, Fevzi Boyku, Leman Adiller, Muhammed Kırveşi, Senay Baki, Gvido Tartalya, Miroslav Nastasiyeviç, Selim Cevahir, Elene Dragaş, Kiro Donev, Zdravko Ostoyiç, Bedri Hüsa, Lerka Naumova, Stanko Rakita, Cemal Bütüç, Nehat Selim, Naim Şaban, Nail Pinduk, Şimo Eşiç, Abidin Ureya, Gvido Tartalya, Osman Baymak, Nikola Yonkov Vapçarov, Gligor Popevski, Ali Hubugliça, Moris Kerem, Sofe Şteryovski, Ayla Hafız, Ali Hurugliça, Mira Aleçkoviç, Tone Pavçek, Esad Mekuli, İsmet

Bekriç, Boşko Smoçoski, Gustav Kıpkleç, Yevrem Bırkoviç, Stoyan Tarupuza, İlhami Bekir Tez, İsmail Uyaroğlu, Necati Cumalı, Ohtay Rıfat Horozcu, Yalvaç Ural, Tamer Sıpahi, Subi Mazrek, İsmail Adiloğlu, Cahit Külebi, M. Turan Tekdoğan, Türkan Gedik, İsmail Uyaroğlu, Yalvaç Ural, Ziya Osman Saba, Can Yücel, Cahit Külebi, Refik Durbaş, Ali Püsküllüoğlu, Bülent Ecevit, Ceyhun Atuf Kansu, Tahsin Saraç, Gülten Akın, İsmail Uyaroğlu, Yalvaç Ural, Asaf Halet Çelebi, Miroslav Nastasiyeviç, Milovan Vitezoviç, Dragolyup Yekniç, Saşa Vergi, Duşan Kostiç, Agim Rıfat, İviça Vanya, Neja Mauer, Ayten İliyas, Sena Baki, Desanka Maksimoviç, Svetlana Hristova, Zvonimir Balg, Samir Kahraman, Nesrin Abbas, Hilmi Ali, Duşan Curişiç, Dobriça Eriç, Nebahat Burvenik, Ercan Bektaş, Ayten Tunuslu, Altay Suroy, İskender Muzbeğ, Suzan Şufto, Oktay Şufto, Meto Bayraktar, Ferenç Feher, Gligor Popovski, Nimetullah Hafiz, Ayten Tunuslu, Türkan Kuzen, Nesrin Gülderen, Şenada Muşka, Sener Maciyan, İlhami Emin, Vladimir Çekerz, Nikio Grafenıuer, Françe Filipiç, Neja Mauer, Arif Bütüç, Tansel Sipahi, Tevfik Fikret, Hakkı Talas, Beyaze Berişa, Senada Muşka, Özcan Micalar, Ferenç Feher, Milenko Maiçki, Muhittin Sariç, Enise Osmançeviç, Ali Ulvi Elöve, Şükrü Enis Regu, Seniha Karabeg, Ergin Jable, Kazım Taç, Yovan Dancin. İlhami Emin, Vladimir Çekerz, Nkio Grafenıuer, Françe Filipiç, Neja Mauer, Arif Botoç, Tansel Sipahi, Tevfik Fikret, Hakkı Talas, Murtaza Buşra, Beyaze Berişa, Özcan Micalar, Senada Muşka, Ferenç Feher, Cengiz Beyoğlu, Enise Osmançeviç, Muhittin Sariç, Ali Ulvi Elöve, Şükrü Enis Regu, Nurcan Yaşar, Erhan Süleyman, Yovan Dancin, Milovan Vitezoviç, Radomir Miçunoviç, Seniha Karabeg, Ergin Jable, Kazım Taş, Suna Baki, Nebahat Bırvenik, Melahat Mazrek

3. Anı: Ayça Bayrakçı, Aysel Cemal Asım, İvo Andriç, Pent Tırpkovski, Salih Lika, Dinko Omeragiç, Françe Bevk, Ahmet Rasim, İzet Sadagiç, Slobodan Poyoviç, Dragon Mraoviç, Kristina Brenkova, Yosip Broz Tito, Velko Vlaboviç, V. Vuyoşeviç, Lepa, Y. Habiç,

4. Öykü/Hikâye: Branko Yurça, Abdullah Abdi, Nada Yakimova, Nada Zekmonova, Viktor Goyavkin, R.Togore, … Lukiç, N. Zekeriya, Seka İvkoviç, Sergey Nikolay, Süreyya Yusuf, Lubice ostavic, Lav Tolstoy, Lilyana Şilyakoviç, Boris Boyacıskı, Aziz Nesin, Branka Yurça, Busko Smucovski, … Şerifi, … Cesko, Milenko Ratkoviç, Dragon Lukıç, … Yurça, Mirko Petroviç, … Golyavkın, Azize Caferzade, Aleksa Mıkıiçi, Eşref Bergiç, Sabit Yusuf, Hasan Vokşi, Fahri Kaya, Olivera Nikolova, Mladen Olyaça, Moşa Piyade, Millvoy Matoşeç, Çamil Batali, Advan Hoziç, Çeslav Yançarski, Jak Prever, Ema Moskovska, Rıfat Kukay, B. Osoyeva, Frantişek Tençik, Riza Cafiç, A. Korpriviça, Lütfi Rusi, Vlado Keçman, Leposava Şpolyariç, Dragoslav Ognananiç, Slobodan Popoviç, Rodolyub Çolakoviç, Aleksa Mikiç, Marko Stefanoviç, Advan Hoziç, Milorad Kasabasiç, A. Koprivniça, Ranko Pavloviç, Duşko Trifonoviç, Miryana Topaloviç, D. Ognanoviç, Kristina Brenkova, Miryane Stefanoviç, Steve Dobirkoviç, Gorko Marceia, Hakkı Balkan, Aleksandar Tadiç, Rizo Çafiç, Milenko Rafkoviç, Ançelka Martiç, Sunçana Skirnyariç, Mila Muyoşeviç, Milenko Vuyoşeviç, Cavit Mazrek, Marko Stefanoviç, Milomir Radivoyeviç, Ketrin Cekson, Marko Stevai, Dragoslav Ognyanoviç, Milosav Voyiç, Marko Stevanoviç, Mibailo Çupoviç, D.Ş., Goyko Marçeta, Reşit Hanadan, İvanço Mitrevski, Bojidar Timetiyeviç, D. Oguyanoviç, Vesna Vidoreviç, Slobodan Popoviç, D.O., Covani Moska, Mahmut Şakir, Dragoslav Oguyanoviç, Cavit Mazrek, A.K., Milomir Radivoyeviç, Milomir Radivoyeviç, Ketrin Cekson, Viktor Golyavkin, Marko Stevai, Dragoslav Ognyanoviç, İzet Sadagiç,

5. Roman: Ahmet Hromaciç, Luis Karol, Recep Hoca, Mark Twain, Rifat Kukay, Jul Vern, Daniel Defo, Reşat Nuri Güntekin.

6. Masal: Tarık Dursun K. Cem Güner, Miller, Jon Akion, Dragon Aleksiç, Arif Bozacı, Ezop, La Fonten,

7. Oyun: Halid Kadriç, Stoyan Tarupuza**,** Seseliya Meyrelos, Sofe Steryoski, Radmila Popovska, Gligor Popovski, Givido Tartalya, Darinka Yanuşeva, Velko Nedelkovski, Aleksandır Popoviç, A. İvankeviç, Makedonka Yovçevska, Borisav Atanaskoviç, Sofe Ştreyoski, Aleksandar Kuyuncişki, Velko Nedelkovski, Duşan Radoviç, Aleksandar Andriç, Lütfü Seyfullah, Gvido Tartalya, Riste Davçevski, Lubişa Milaşinoviç, Bistriça Mirkulovska, Plero Bargelini, Aleksandar Popovski, Risto Davçevski, Darinka Yanuşeva, Zoran Popoviç, Antonio Boto, Miodrag Todoroviç, Miodrag Todoroviç, Aleksandar Kuyuncuski, Stellan Filip, Gakomo Skoti, Lubişa Milaşinoviç, Bistriça Mırkulovska, Plero Bargelini, Aleksandar Popovski, Risto Davçevski.

3. Sonuç

Boncuk, Tan gazetesinde ilkokul çocuklarına yönelik olarak 868 sayı yayınlanan bir ektir. 1975-1992 yılları arasında 18 yıl boyunca yayımlanan *Boncuk* eki, yalnızca bir çocuk yayını olmanın ötesinde, dönemin sosyal-kültürel şartları içerisinde çocuk okuyucularının milli kimliğinin korunması, Türk dilinin ve kültürünün yaşatılması gibi hususları kendisine misyon edinir. Özellikle dil bahsine ağırlık veren ek, yaşayan Türkçeyi ve söz varlığını desteklemeye çalışır. Sayfalarında yer verdiği eğitici içeriklerin çocuklara aktarılması yönünde bir köprü görevi üstlenir. *Boncuk*, yayımlandığı dönemde Kosova'da yaşayan Türk halkının çocuklarına hitap eden nadir bir süreli yayın olarak dikkati çeker. Daha sonra çıkarılan *Kuş, Tomurcuk* gibi çocuk yayınlarına öncü olur. Bu dergilerin ilk tanıtımları yine ekte yayımlanır. *Boncuk* çocuk eki, Kosova'da çocuklar için Türkçe yayınlanan ilk ek/dergi olma özelliğiyle de akıllara kazınır.

Boncuk eki çocuklara yalnızca bilgi vermekle kalmaz, onların estetik, ahlaki ve kültürel gelişimlerini desteklemeyi kendine görev edinir. Derginin içerisinde yer alan şiir, hikâye, masal, roman, tiyatro gibi türler çocukların öğrenme sürecini eğlenceli hale getirir. Millî ve manevî değerlere, kültürel unsurlara, evrensel temalara yer verildiği görülür. Bir yandan Kosova'da yaşayan Türk çocukların millî bilincinin gelişmesine katkı sunar diğer yandan evrensel değerleri tanıtır. *Boncuk* adeta bir yazım defteri gibidir. Çocukların yetişmesinde onlara yeni bir pencere açar. O dönemin şartlarında materyal temini sınırlı olduğu için *Boncuk*, bir süre okullarda yardımcı ders kitabı olarak da okutulur. Bu durum *Boncuk*'un eğitimdeki rolünü bir kere daha vurgular.

Boncuk eki Türkçe'nin bölgedeki varlığını sürdürmesine önemli katkılarda bulunur. Yazı dili sade ve anlaşılırdır. Bu yönüyle küçük okurlarına okuma alışkanlığı kazandırmanın yanında Türkçeyi doğru kullanma konusunda da yol gösterici olur. *Boncuk* eki Kosova Türk toplumu içerisinde kültürel devamlılığın sağlanması açısından da oldukça önemlidir. Özellikle bu ekte, sizden gelenler köşesine yer verilmesi, bölgede bulunan okulların tanıtımının yapılması kültürel kaynaşmayı ve devamlılığı sağlar.

Boncuk çocuk eki üzerine yapılan bu inceleme, Kosova'daki Türk toplumunun milli benliğini, kültürel değerlerini ve dil bilincini çocuk okurlar üzerinden gözler önüne serer.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Kaynakça

Boncuk, Yıl:1, Sayı:1, 11.10.1975, Üsküp.
Boncuk, Yıl:7, Sayı:313, 11.10.1975, Priştine
Boncuk, Yıl:4, Sayı:202, 29.09.1979, Priştine.
Boncuk, Yıl:13, Sayı: 623, 12.09.1981, Priştine.
Boncuk, Yıl:6, Sayı:300, 12.09.1981, Priştine.
Okumuş, Salih, (2015). Kosova'da Türkçe Yayınlanan Bir Gazete: Tan. Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi, 4(1), 85-107, Edirne.
Okumuş, Salih, (2015). Kosova'da Yayınlanan Türkçe Gazete ve Dergiler", Yeni Türkiye (Rumeli-Balkanlar Özel Sayısı- V), Yıl:21, Sayısı:70, s.6269, Ankara.
Özgür, Aynur, (2012). Kosova'da Türk Çocuk Edebiyatı, Yüksek Lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türk Dili ve edebiyatı Öğretmenliği Yüksek Lisans Programı, s.231, İzmir.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

AYDINLIK ÜÇLÜ'NÜN ETİK VE VAROLUŞSAL BOYUTU: FELSEFİ DANIŞMANLIK AÇISINDAN BİR DEĞERLENDİRME

Yüksek Lisans Adayı, Ecenur Tumlucalı
Üsküdar Üniversitesi, ecenurtumlucali@outlook.com – ORCID ID: 0009-0007-6560-1068

ÖZET

Bu makale, *Aydınlık Üçlü* (Light Triad) kişilik modeli, felsefi danışmanlık bağlamında ele almakta ve onu etik düşüncenin bir yansıması olarak değerlendirilmektedir. *Karanlık Üçlü* (Dark Triad) kişilik modelinin olumsuz eğilimlerine karşı geliştirilen *Aydınlık Üçlü*; insanlığa güven, insancıllık ve etik yönelim olmak üzere üç temel değere dayanmaktadır. Bu değerler yalnızca psikolojik bir kişilik profilini değil, aynı zamanda bireyin ahlaki tutumlarını, ötekiyle kurduğu ilişkiyi ve insan doğasına dair inançlarını yansıtan felsefi bir yapı önermektedir. Makalede, bu üçlü yapının felsefi danışmada nasıl işlevsel hale getirilebileceği tartışılmakta ve danışma sürecinde etik duyarlılığı ile varoluşsal farkındalığı derinleştirme potansiyeli değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Felsefi Danışmanlık, Aydınlık Üçlü, Kendilik, Uygulamalı Etik

THE ETHICAL AND EXISTENTIAL DIMENSIONS OF THE LIGHT TRIAD: AN EVALUATION FROM THE PERSPECTIVE OF PHILOSOPHICAL COUNSELING

Master's Candidate, Ecenur Tumlucalı
Üsküdar University, ecenurtumlucali@outlook.com – ORCID ID: 0009-0007-6560-1068

ABSTRACT

This article examines the *Light Triad* personality model within the framework of philosophical counseling counseling and interprest it as an expression of ethical reflection. Developed as a counterpoint to the negative tendencies associated with the *Dark Triad* model, the *Light Triad* is grounded in three core values: trust in humanity, humanism, and a moral orientation. These dimensions represent more than a psychological profile; they articulate a philosophical structure reflecting an individual's moral stance, relational orientation toward the other, and fundamental beliefs about human nature. The study discusses how this triadic structure can be applied within philosophical counseling and evaluates its potential to deepen ethical sensitivity and existential awareness throughout the counseling process.

Keywords: Philosophical Counseling, *Light* Triad, Selfhood, Practical Ethics

İNSAN DOĞASINDA İYİLİK: AYDINLIK ÜÇLÜ'NÜN ONTOLOJİSİ

İnsanın doğası nedir? İnsan özünde mi iyi midir, yoksa kötülük potansiyeli taşıyan bir varlık mıdır? Kişilik psikolojisinin popüler kavramlarından *Karanlık Üçlü*, insan doğasındaki olumsuz yönleri tanımlayarak bu soruya karamsar bir yanıt sunmaktadır (Paulhus & Williams, 2002). *Ancak, insanın doğasına dair bu tek yönlü bakış, felsefi ve etik açıdan ne kadar yeterlidir? İyiliğin, insancıllığın ve etik sorumluluğun da insan varoluşunun aslı olduğunu göz ardı etmek mümkün müdür?* Son yıllarda ortaya çıkan *Aydınlık Üçlü*, tam da bu soruya umut verici alternatif bir yanıt sunmaktadır. *Karanlık Üçlü*'nün narsisizm, makyavelizm ve psikopati odaklı yaklaşımının aksine *Aydınlık Üçlü*, insanın içsel iyilik potansiyelini — insanlığa güven, insancıllık ve etik yönelim — temelinde ele almakta (Kaufman, Yaden, Hyde, & Tsukayama, 2019); ötekiyle güven, saygı ve iyi niyet ekseninde ilişki kurma kapasitesini varoluşsal bir eğilim olarak değerlendirmektedir. *O halde, insanlara güvenmek toplumsal bir yükümlülük müdür, yoksa yalnızca erdemli insanın göze alabileceği idealist bir cesaret midir?* Kant'ın ahlak felsefesinde vurguladığı *"insanları araç olarak değil amaç olarak görmek"* ilkesi (Kant, 2007), bu soruya evrensel bir etik bakış getirmektedir. İnsanı amaç olarak görmek, insan doğasının iyiliğine duyulan inancı etik bir temele yerleştirmektedir. *Aydınlık Üçlü*'nün bileşenleri—insanlığa duyulan güven, insancıllık ve etik yönelim—salt psikolojik eğilimler değil aynı zamanda insanın hem kendisiyle hemde ötekiyle kurduğu etik ve varoluşsal ilişkilerin yansımalarıdır (Tekeş & Bıçaksız, 2023; Kazgan & Uzun, 2023). Bu noktada Levinas'ın *"ötekinin yüzü"* kavramı ile Buber'in *"Ben-Sen ilişkisi"* arasında kurulan diyalojik bağ, etik sorumluluğun yalnızca soyut bir yasa olmadığını; aynı zamanda yaşayan bir deneyim ve karşılaşma olduğunu göstermektedir (Levinas, 2009; Buber, 2018).

Peki felsefi danışmanlık bağlamında bu kavramlar nasıl bir anlam kazanmaktadır? Danışan doğruyu arayan bir birey midir, yoksa iyi insan olmanın anlamını sorgulayan bir varlık mıdır? Etik gelişim, bireyin kendi vicdanında mı şekillenir, yoksa toplumsal yapının izleriyle mi biçimlenir? Ve bu yapı, insanın mutluluğunu nasıl etkiler? İnsan doğasına dair bu sorular, felsefi danışmanlığın hem teorik hemde pratik alanında ele alınmaya değer temel meselelerdir. Bu meselelere dair eylemlerin sınırları; Nussbaum, Kant ve Buber'in düşünceleriyle somut bir çerçeveye kavuşmaktadır. Nussbaum'un çağdaş erdem etiği, Aristoteles'in, ölçülü erdem anlayışını temel alarak insanın kırılganlığını ve duygusal yönelimlerini etik eylemin merkezine taşımaktadır (Nussbaum, 2011). Erdemin toplumsal ilişkileri dönüştüren bir güç olduğunu vurgulayan anlayış bu yönüyle *Aydınlık Üçlü*'nün insancıllık boyutuyla örtüşmektedir; çünkü insancıllık, salt bireysel bir duyarlılığın ötesinde ötekinin iyiliğini gözeten sorumlu eylemler bütünüdür. Kant ise, ahlak yasasını insan aklında temellendirerek bireyi yalnızca toplumsal bir varlık olarak değil özgür ve özerk bir etik özne olarak konumlandırmaktadır. Her insan, kendi içinde bir amaç olarak değer taşır ve hiçbir zaman yalnızca bir araç olarak görülmemelidir (Kant et al., 2007). *Aydınlık Üçlü*'nün etik yönelim boyutu bu çerçevede anlam kazanmaktadır. Sorumluluk ve saygı temelli bir ahlaki duruş, insan doğasının iyiye yönelimini görünür kılmaktadır. Özgürlükle sorumluluk iç içe geçtiğinde, pozitif bir kişilik yapısının mümkünlüğü belirmekte ve felsefi danışmanlık sürecinde danışan, varoluşsal sorularıyla yüzleşerek ötekiyle karşılıklı bir anlam alanı kurabilmektedir. Bu süreçte Buber'in Ben-Sen diyalog felsefesi de

belirleyici bir rol oynamaktadır. Buber'e göre, "*insan, Ben-Sen ilişkisinde tam anlamıyla var olur; çünkü bu ilişki, karşılıklı mevcudiyetin saf hâlidir"* (Buber et al., 2018). "Sen" dediğimizde öteki, artık bir nesne değil kendi varoluşuyla kabul edilen bir özne haline gelmektedir. Bu diyalojik varoluş biçimi, *Aydınlık Üçlü*'nün insanlığa güven boyutunun psikolojik bir izdüşümüdür. Çünkü güven, yalnızca ötekinin tüm benliğiyle kabul edildiği ilişkilerde mümkündür. Günümüz çağında ilişkiler çoğu zaman Ben-O düzleminde kalmakta, öteki nesneleştirilmekte ve araçsallaştırılmaktadır. Buber (2018), bu durumun insanın yalnızlığını derinleştirdiğini ve varoluşsal yabancılaşmayı artırdığını vurgulamaktadır. Başkalarını potansiyel tehdit olarak değil karşılıklı anlayışa açık bir özne olarak görmek ancak güven temelli bir bakışla mümkündür. Örneğin, tanımadığı birine iyi niyetle yaklaşması, insanın insanlığa duyduğu temel güvenin bir göstergesidir. Bu tür davranışlar sosyal uyumun yanı sıra etik gelişimin de bir ifadesidir. Bu düşünsel zeminde *Aydınlık Üçlü*'nün bileşenleri, Nussbaum'un erdem etiği, Kant'ın ödev ilkesi ve Buber'in diyalog felsefesi ışığında ele alınarak iki vaka üzerinden incelenecektir.

ETİK İKİLEMLER: AYDINLIK ÜÇLÜ'NÜN FELSEFİ DANIŞMANLIKTAKİ İŞLEVİ

Felsefi danışmanlık süreçlerinde karşılaşılan vakalar, insanların hem kişisel hem de etik açıdan zorlandığı durumları ortaya koymaktadır. Analize konu olan ilk vaka, rehber öğretmen Elif'in, öğrencisi Zeynep'ten aile içi fiziksel istismara uğradığını öğrenmesiyle karşılaştığı ikilemdir. Elif, öğrencisinin ona duyduğu güveni sarsmamak adına yasal bildirim yükümlülüğünü yerine getirmeyi ertelemiş ve bu karar failin kaçmasına yol açmıştır. Bu durumun ardında yalnızca mesleki bir ikilem yoktur; hem öğrencisinin güvenini koruma arzusu hemde kendi çocukluk döneminde yaşadığı benzer bir travmanın bıraktığı duygusal izler de vardır. Elif, bir yandan Zeynep'in kendisine açılmasını terapötik sürecin işareti olarak değerlendirirken, diğer yandan failin adaletten kaçmasına yol açtığı için vicdanen ağır bir sorumlulukla baş başa kalmıştır. Vaka bu yönüyle, *Aydınlık Üçlü*'nün temel bileşenlerinin günlük yaşam pratiğinde sınanma biçimlerine dair somut bir teşkil etmektedir (Tekeş & Bıçaksız et al., 2023).

Elif'in insancıllığı, öğrencisinin yaşadığı travmaya şefkatle yaklaşmasını, onun acısını anlamaya yönelik bilinçli çabasını ve bu acıyı paylaşmanın zorluğunu kendi geçmiş deneyimleriyle özdeşleştirmesini içermektedir. İnsan doğasına duyulan güven, Elif'in öğrencisine yalnızca bir danışan olarak değil acısıyla birlikte var olan özgün ve öznel bir birey olarak yaklaşmasında kendini göstermektedir. Söz konusu güven, Elif'in öğrencisini çıkar gözetmeden dinlemesini ve kırılganlıklarını taşıma kapasitesini mümkün kılmaktadır. Elif'in karar verme süreci ise etik yönelim açısından çok boyutlu bir değerlendirmeyi gerektirmektedir. Kant, *"öyle davran ki, davranışının prensibi evrensel bir yasa olabilsin"* der (Kant et al., 2007). Bu bakışla Elif'in erteleme kararı, evrensel yasa ile çelişmektedir; niyeti iyi olsa da eylemin sonucu adaletin gerçekleşmesini engellemiştir. Nussbaum açısından erdemli davranış, aşırılıklar arasında dengeyi bulmayı ve etik eylemin, duygusal farkındalıkla şekillenmesini gerektirmektedir (Nussbaum et al., 2011). Buber'in diyalojik yaklaşımı ise Elif'in öğrencisini problemin taşıyıcısı olarak değil özgün bir "Sen" olarak görme çabasını takdir ederken; toplumun diğer "Sen"lerine karşı sorumlu olduğunu da hatırlatmaktadır.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Böylece vaka, etik kararların yalnızca niyette değil aynı zamanda öngörü ve eylem bütünlüğünde anlam kazandığını ortaya koymaktadır.

Karşılaştırmalı Bir Vaka ile Derinleştirme: Elif'in yaşadığı etik açmazın ışığında benzer bir ikilem farklı bir bağlamda görev yapan fizyoterapi uzmanı Cem'in yaşadığı deneyim ile karşılaştırıldığında belirginleşmektedir. Analize konu olan ikinci vakada Cem, yaşlı hastası Yunus Amca'nın oğlu tarafından duygusal istismara maruz kaldığına şahit olmuştur. Yunus Amca, bu durumun aralarında kalmasını talep etmiştir. Cem ise yasal bildirim yükümlülüğünü gözeterek ilgili kurumlara durumu bildirmiş ve Yunus Amcanın huzurevine yerleştirilmesini sağlayarak aile bağlarının kopmasına neden olmuştur. Cem'in kararının ardında kendi geçmiş deneyimleri ve dedesiyle dayısı arasındaki travmatik öykünün bıraktığı duygusal izler de bulunmaktadır. Aldığı kararı bir yandan terapötik kazanım olarak değerlendiren Cem, diğer yandan aile bağlarının kopuşuna neden olduğu için vicdani bir yükün altında kalmıştır.

Kantçı anlamda Cem ödevini yerine getirmiştir; ancak Nussbaum açısından bakıldığında içinde bulunduğu durumda kırılganlığı gözetmeli ve kuralcı bir yaklaşım benimsememelidir. Çünkü etik karar, bağlama karşı duyarlılık gerektirerek tek doğruluk yerine düşünsel çoğulculuk istemektedir (Nussbaum et al., 2011). Cem, hastasını korunması gereken pasif bir mağdur olarak değil kendi kararlarını verebilecek bir özne olarak görmelidir. Buber'e göre Cem ile hastası arasında kurulan ilişkinin niteliği belirleyicidir. Cem hastasının yalnızca anlık rızasını değil bütüncül varoluşunu da göz önünde bulundurmalıdır (Buber et al., 2018). Vaka bu yönüyle, koruma ile saygı arasındaki ince çizginin, öngörü, sorumluluk ve dengeli bir yaklaşım ile birleştiğinde anlam kazandığını göstermektedir. Her iki vaka birlikte ele alındığında Elif ve Cem'in yaşadığı deneyimler; güven, özerklik ve adalet gibi önemli kavramların, günlük yaşam pratiğinde insanları içsel çatışmalarıyla nasıl yüzleştirebileceğini ortaya koymaktadır.

Felsefi bir danışman, Elif ve Cem'e; doğru eylemin ne olduğunu değil nasıl bir insan olmak istediklerini ve bu isteklerinin onları nasıl bir varoluşa taşıyacağını sorgulatacaktır. O halde, bu sorgulamaları vakalar özelinde sorunsallaştıralım. Felsefi bir danışman ikilemleri **PEACE** — *durumu belirler, duyguyu tanır, analizi yapar, tefekküre alan açar ve sonunda dengeyi görünür kılar* — yöntemi ile açımlamaktadır. Bu beş aşama, danışanın deneyimini dışsal kuralların içsel anlam arayışıyla bütünlük içinde değerlendirilmesini sağlamaktadır (Marinoff, 2015). Felsefi danışman, Elif ve Cem'e şu soruyu düşündürür: *bu karar seni olmak istediğin insana dönüştürdü mü?*

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Çizelge 1. İlk Vaka: Güvenin Bedeli

Durum	Rehber öğretmen Elif, öğrencisi Zeynep'in aile içi fiziksel istismara uğradığı itirafını almıştır. Zeynep yalnızca Elif'e güvenmiştir. Elif, bu güveni zedelememek adına yasal bildirimi ertelemeyi seçer ve bu karar, failin kaçmasına neden olur. Elif, hem öğrencisini koruyamamış hemde mesleki yükümlülüğünü yerine getirememiştir.
Duygu	Elif'in vicdanı, korkusu ve empati duygusu iç içe geçmiştir. Çocukken yaşadığı benzer ihmal deneyimi, olay karşısında duygusal hassasiyetini artırmıştır. Burada kritik olan, Elif'in kendi geçmiş yarasını yeniden yaşarken etik bir karar verme zorunluluğuyla karşı karşıya kalmasıdır.
Analiz	Kant (2007) açısından Elif, evrensel yasayı ihlal etmiştir. Akıl ve erdem arasında kurulması gereken denge ihtiyacınında bireysel şefkat ile toplumsal adalet arasındaki ölçülülüğünü yitirmiş ve faydayı göz ardı etmiştir. Nussbaum (2011) açısından, öğrencisinin kapasitesini ve özgürlüğünü koruma sorumluluğunu ön plana çıkarırken; erteleme kararı ile bu kapasiteyi geçici olarak tehlikeye atmıştır. Buber (2018) açısından, öğrencisini bir "sen" olarak tanırken; olası "sen"lerin güvenliğini göz ardı etmiş ve failin yaratabileceği diğer mağduriyetleri göz önünde bulundurmamıştır. Elif'in, öğrencisinin acısını paylaşması ve ona duyduğu içten şefkat, özündeki iyiliği ortaya çıkarmıştır. Ancak toplumsal adalet boyutu göz ardı edildiğinde, sevgi tek başına eylemin etik bütünlüğünü sağlamamaktadır. Buradaki etik çatışma; güvenin korunmasına karşılık adaletin zarar görmesidir.
Tefekkür	Felsefi danışman, Elif'e yargılamadan düşünme alanı açar: *"Öğrencimin bana duyduğu güveni korumak mı, yoksa onun güvenliğini sistematik yollarla sağlamak mı daha doğru olurdu? Bu güven, etik bir yükümlülük mü yoksa duygusal bir bağ mı? Duygusal deneyimlerim, şefkat ve empati kapasitemi artırırken; aynı zamanda kararlarımı objektif bir şekilde almamı engelliyor olabilir mi? Bir insanın acısını paylaşırken ve ona güven verirken, adaletin yerine getirilmesini ertelemek toplumsal güvenliği tehlikeye atar mı?"* Bu sorgulamlar neticesinde Felsefi danışman, Elif'e şu soruyu yöneltebilir: *bu durumda gerçekten biri zarar gördü mü, yoksa bir kabahat mi söz konusu?* Bu ayrım, felsefi danışmanlıkta kritik bir öneme sahiptir; zarar eylemin somut sonucu anlatırken, kabahat niyetin eksikliğine işaret etmektedir. Elif'in niyeti iyidir; ancak eylemi sonucu olumsuz olmuştur. Bu farkı kavramak, etik farkındalığın ve bilinçli karar alma sürecinin başlangıcıdır.
Denge	Elif'in dengesi, öğrencisinin güvenini korurken aynı zamanda adaletin gereğini yerine getirebilme cesaretini göstermesini içermektedir.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Çizelge 2. İkinci Vaka: Özerklik ve Koruma Arasında

Durum	Fizyoterapi uzmanı Cem, yaşlı danışanı Yunus Amca'nın oğlu tarafından duygusal istismarına şahit olmuştur. Hasta gizlilik istemiştir. Cem ise yasal yükümlülüğünü yerine getirmiş; istismarı sona erdirmiş ancak aile bağlarının kopmasına neden olmuştur. Cem'in aklında doğru olanı doğru biçimde gerçekleştirip gerçekleştirmediğinin tereddütü vardır.
Duygu	Cem'in geçmiş deneyimleri, koruma refleksini güçlendirmiştir. Ancak bu refleksin özerkliği sınırlandırma riski, vicdan sorgusunu beraberinde getirmiştir.
Analiz	Kant (2007) açısından Cem, evrensel yasayı yerine getirmiş ve ödevini yapmıştır. Nussbaum (2011) açısından, müdahale bireyin özerklik alanını kısıtlasa da güvenliği sağlamıştır ancak yaşlı hastanın iradesine alan tanımamıştır. Buber (2018) açısından, Cem, hastasının bütüncül varlığını dikkate almıştır. Diyaloğun eksikliği ve müdahalenin zorunluluğu, ilişkide belirli bir çatışmaya yol açmıştır. Çünkü hasta yalnızca korunacak değil aynı zamanda duyulacak bir varlıktır. Toplumsal sorumluluk korunmuştur ancak bireysel şefkat eksik kalmıştır. Pratik bilgelik bağlama uygun ölçülü kararlar almayı gerektirmektedir. Cem, yaşlı danışanın iradesini tam olarak gözetmeyerek erdemin ölçülülüğünü yitirmiştir. Ötekinin acısına müdahale ederken koruma ve özne saygısı arasındaki denge kurulmamıştır. Buradaki etik çatışma; korumanın nerede tahakküme dönüştüğünü fark edilmemesidir.
Tefekkür	Felsefi danışman, Cem'e yargılamadan düşünme alanı açar: *"Bir insanın kendi yaşamı üzerindeki karar hakkı sınırsız mıdır? Özerklik, tehlike ve istismar koşullarında ne ölçüde korunmalıdır? Yaşlılık veya sınırlı karar verme kapasitesi mevutsa, müdahale ile saygı arasındaki denge nasıl sağlanır? Müdahale etmemek, istismara dolaylı suç ortaklığı anlamına gelir mi? Kişisel deneyimlerim, etik kararlarımı nasıl etkiliyor ve bu etkileri nasıl yönetebilirim? Vicdan yükü ile mesleki sorumluluk arasında nasıl seçim yapılır?* Bu sorgulamalar neticesinde Felsefi danışman Cem'e şöyle sorar: *bu durumda gerçekten biri zarar gördü mü, yoksa bir kabahat mi söz konusu?* Cem'in müdahalesi hastasının özerklik alanını daraltmıştır. Olumsuz sonucun azlığı, etik tamlık anlamına gelmez; bazen aşırı doğruculuk da dengesizlik yaratmaktadır.
Denge	Cem'in dengesi, yetişkin hastanın özerkliğine saygı gösterirken onun güvenliğini sağlama sorumluluğunu dengeleyebilme yetisini içermektedir. Her iki durumda da denge, özerklik ile sorumluluk, empati ile adalet arasında ince bir çizgiyi gözetmektir.

Danışan burada kendi kararlarının anlamını, sessizliğinin nedenini ve vicdanının yönünü sorgulamakta; danışman ise hüküm vermeden insanın kendi düşüncesiyle yeniden karşılaşmasına tanıklık etmektedir. İyi olan, kolay geleni seçmek değil iyiliğin kendisini seçmek — duymak, susmak, anlamak ve buna rağmen eyleme geçmektir. Çünkü insanın aydınlığı için her gün kendine sorması gereken soru şudur: *ben bugün hangi zoru seçtim — kendi aydınlığımı mı, başkasının karanlığını mı?*

SONUÇ

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

İnsan doğasının etik ve varoluşsal boyutlarını kavrayabilmek için felsefi bir tartışma alanı sunan bu makale; özgürlük, sorumluluk ve karşılıklı tanınma ekseninde şekillenen bir düşünsel çerçeve sağlamaktadır. Kant'ın ödev ahlakı yasasına dayanan özerklik anlayışı; Nussbaum'un duygusal farkındalıkla şekillenen erdem etiği ve Buber'in diyalojik ontolojisinde kurulan Ben-Sen ilişkisi, *Aydınlık Üçlü*'nün—insan doğasına duyulan güven, insancıllık, etik yönelim—temel bileşenleriyle etkileşim içerisindedir. İslam filozoflarının kavramsal katkıları —Farabi, İbn Miskeveyh ve Mevlânâ—içsel gelişim boyutunu derinleştirmekte ve felsefi danışmanlık pratiğinde insanın hem kendisiyle hem de ötekiyle kurduğu ilişkilerin anlamını genişletmektedir. Böylece etik kararlar yalnızca normatif yükümlülükler değil; aynı zamanda bir kendilik sorusu ve varoluş biçimi olarak da anlam kazanmaktadır. *Aydınlık Üçlü*'nün ortaya koyduğu insan doğasının iyiliğine dair umut verici bir dönüşüm alanı açılmaktadır.

KAYNAKÇA

Buber, M. (2018). *Ben ve Sen*—I-Thou (S. Hilav, Çev). Pinhan Yayıncılık. Orijinal Eser: 1923)

Kant, I. (2007). *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi* (İ. Kuçuradi, Çev.). Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

Kazgan, M. H., & Temelli Uzun, E. (2024). *Aydınlık üçlü kişilik özellikleri: Karanlık üçlü kişilik özelliklerine alternatif pozitif bir bakış.* İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Adli Tıp ve Adli Bilimler Enstitüsü.

Kaufman, S. B., Yaden, D. B., Hyde, E., & Tsukayama, E. (2019). The light vs. dark triad of personality: Contrasting two very different profiles of human nature. *Frontiers in Psychology, 10,* 467. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.00467

Levinas, E. (2009). *Ötekinin Yüzü* (S. Çakmak, Çev.). Metis Yayınları. (Orijinal eser 1961)

Marinoff, L. (2015). *Prozac'ı Bırak Platon'a Bak* (E. Başer, Çev.). Profil Kitap. (Orijinal eser 1999)

Nussbaum, M. C. (2011). *Creating capabilities: The human development approach*. Harvard University Press.

Paulhus, D. L., & Williams, K. M. (2002). The dark triad of personality: Narcissism, Machiavellianism, and psychopathy. *Journal of Research in Personality*, *36*(6), 556–563. https://doi.org/10.1016/S0092-6566(02)00505-6

Tekeş, B., & Bıçaksız, P. (2023). Aydınlık üçlü (Light Triad) ölçeğinin psikometrik özelliklerinin değerlendirilmesi. *Türk Psikoloji Dergisi, 38*(2), 45–62.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

TÜRKİYE'DE EN ÇOK İZLENEN TV DİZİLERİNDE MESLEKLERİN CİNSİYETE GÖRE KONUMLANDIRILIŞI

Prof. Dr. Mustafa İNCE
Karabük Üniversitesi, mustafaince@karabuk.edu.tr- ORCID ID: 0000-0001-8058-1076

Gülnida EKMEKCİ
Karabük Üniversitesi, nekmekci672@gmail.com-ORCID ID: 0009-0001-6330-2060

Öz

Türk televizyon dizileri, geniş bir izleyici kitlesine hitap ederken toplumsal değerlerin ve cinsiyet rollerinin yansıtıldığı önemli platformlar arasında yer almaktadır. Bu diziler, karakterlerin meslek seçimleri ve kariyer yollarıyla da dikkat çekmektedir. Özellikle kadın ve erkek karakterlerin mesleki konumlandırılmalarında belirgin kalıplar ve toplumsal normlar öne çıkmaktadır. Erkek karakterlerin daha çok güç, otorite ve liderlik gerektiren mesleklerde görülmesi, kadın karakterlerin ise duygusal zekâya ve fedakârlığa dayalı mesleklerle özdeşleştirilmesi, bu dizilerin cinsiyet rollerine dair ne tür mesajlar verdiğini sorgulamayı gerektirmektedir. Bu makalede, Türkiye'nin en çok izlenen televizyon dizilerinde mesleklerin cinsiyetlere göre nasıl konumlandırıldığı ve bu konumlandırmanın toplumsal rol ve toplumsal cinsiyet algılarına etkisi analiz edilmiştir.

Elde edilen bulgularda, medyanın, özellikle televizyon dizileri üzerinden, kadın ve erkek karakterlerin mesleklerine ve toplumsal rollerine dair belirgin kalıpları yansıtarak izleyicilere güçlü mesajlar verdiği görülmüştür. Erkek karakterler genellikle gücü, liderliği ve otoriteyi simgeleyen mesleklerde yer alırken, kadın karakterler ise duygusal zekâ, fedakârlık ve ev içi sorumluluklara odaklanan mesleklerde konumlandırılmaktadır. Bu durum, dizilerdeki temsillerin toplumsal cinsiyet normlarının yeniden üretilmesine hizmet ettiğini ve mevcut ataerkil yapının güçlenmesine katkı sağladığını göstermektedir.

Anahtar Kelimler: Meslek konumlandırılışı, televizyon dizileri, toplumsal cinsiyet

Giriş

Medya, televizyon, radyo, gazete gibi geleneksel araçlardan sosyal medya ve internet platformlarına kadar geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır. Bu araçlar, topluma hem bilgi sunma hem de toplumsal değerleri aktarma görevini üstlenir. Özellikle televizyon dizileri, toplumsal cinsiyet rollerini pekiştiren ve izleyicilerin zihinlerinde kalıplaşmış algılar yaratan güçlü bir araç olarak öne çıkar. Dizilerde kadın ve erkek karakterler, genellikle toplumun geleneksel cinsiyet rollerine uygun mesleklerde konumlandırılır. Kadınlar daha pasif ve duygusal mesleklere yönlendirilirken, erkekler liderlik ve güç gerektiren rollerde gösterilmektedir. Bu yapı, toplumun mevcut ataerkil düzenini destekleyerek, izleyicilerin gerçeklik algılarını şekillendirmektedir.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Televizyon dizileri, toplumda yerleşik cinsiyet rollerinin pekiştirilmesinde önemli bir araç olarak öne çıkmaktadır. Kadın karakterler genellikle geleneksel, aile merkezli rollerde tasvir edilirken, erkek karakterler güçlü ve baskın figürler olarak sunulmaktadır. Bu temsiller, izleyicilerin toplumsal cinsiyet normlarına dair algılarını şekillendirirken, kadın ve erkeklerin mesleki konumlandırılmalarına da etki etmektedir. Medya, özellikle televizyon dizileri aracılığıyla bu kalıpları sürdürmekte, toplumsal cinsiyetin mevcut yapısını pekiştirmektedir.

Çalışmada medya ve dizi kavramları üzerinde durulacak daha sonra dizi karakterlerinin toplumsal cinsiyet kalıplarına göre meslek konumlandırılışı açıklanacaktır.

1. Medya, Televizyon Dizileri ve Dizi Karakterleri

Medya kavramı, Türk Dil Kurumu'nda iletişim ortamı ve iletişim araçları şeklinde tanımlanmaktadır (TDK, 2024). Medya, modern toplumlarda insanların davranışlarının ve değerlerinin şekillenmesinde rol oynamaktadır. Bu bağlamda insanların dünyayı algılama biçimlerini, toplumsal normları ve değer yargılarını doğrudan etkileyen bir aktör niteliği taşımaktadır. Medya, genel anlamda sadece iletişim araçları ve ortamları olmaktan ziyade sosyolojik bir olgu niteliği taşıyarak insanların eylemlerinin oluşumuna ve gelişimine katkıda bulunmaktadır (Maigret 2011:253 akt. İpek, 2020:127).

Medya, geleneksel medya araçları olan televizyon, radyo, gazete ve dergiden, dijital medya platformları olan sosyal medya, internet siteleri ve bloglara kadar geniş bir alanı içermektedir (Bolat, 2018:1679). Televizyon ve radyo, görsel ve işitsel içerikleri aracılığıyla geniş kitlelere hitap ederken, gazeteler ve dergiler yazılı materyallerle okuyuculara bilgiler sunmaktadır. Ancak medya sadece geleneksel araçlar ile sınırlı kalmamaktadır. Dijital teknolojilerin ilerlemesiyle, medya; sosyal medya platformları, internet siteleri, bloglar, çevrimiçi dergiler ve dijital yayınlar gibi iletişim araçlarını da içinde barındırmaktadır. Sosyal medya bireylerin kendi içeriklerini üretip paylaşabildiği ve hızlı bir şekilde büyük kitlelere ulaşıma dinamiğine sahip bir iletişim aracı niteliği taşımaktadır. İnternet siteleri ve bloglar ise belirli konulara odaklanarak daha derinlemesine ve özgün içerikler sunma fırsatı tanımaktadır. Medyanın bu kapsamlı çeşitliliği, bilgi akışını hızlandırarak, çeşitli bakış açılarını yaygınlaştırmakta ve toplumun genel algısını şekillendirmekte önemli bir rol oynamaktadır.

Televizyon, medyanın en etkili unsurlarından biri olarak, görsel ve işitsel içeriklerle geniş kitlelere ulaşma kapasitesine sahiptir. Gündem belirleyen haber programlarından eğlence şovlarına, belgesellerden dizilere kadar geniş bir yelpazede içerik sunarak, toplumun bilgi edinme, eğlenme ve sosyalleşme ihtiyaçlarını karşılamaktadır.

Televizyon, insanların düşünce ve değer yapılarını etkilemektedir. Gerbner, kitle toplumunda bireylerin gerçeklik algılarının televizyon aracılığıyla şekillendiğini savunmaktadır. Gerbner'ın temel savı, televizyonun bu ortak kültürü yerleştiren bir unsur olduğudur. İzleyicilerin sosyoekonomik durumları, yaşadıkları bölge, yaşları, meslekleri, cinsiyetleri ve geçmişleri ne olursa olsun televizyon, ortak bir bakış açısının oluşmasında ve genel bir görüşün şekillenmesinde kilit bir rol üstlenmektedir (Gerbner, Gross, Morgan, Signorielli, 1986: 31 akt. Pekdemir ve Yılmaz, 2022:8-9). Wasco, televizyonun sosyopolitik, ekonomik ve kültürel alanlarda önemli bir güç olduğunu belirtmektedir (Wasco, 2015'ten akt. Karaboğa, 2016:185). Williams ise televizyonun etkili bir iletişim aracı olarak, insanların

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

eğlence tarzlarını, bilgi edinme yöntemlerini, sosyal etkileşim şekillerini, kültürel normlarını ve gerçeklik algılarını değiştirerek, dünyayla ve birbirleriyle olan ilişkilerini yeniden tanımlamış ve yeni bir toplum yapısı yaratmıştır şeklinde görüşünü belirtmiştir (Williams, 2001: 223 akt. Köse, 2014:298).

Yoğun çalışma temposu ve gündelik hayatın monotonluğundan bunalan insanlar çoğu zaman eğlenceli programlarla vakit geçirmek ve rahatlamak istemektedirler. Bu noktada medya, önemli bir dinleme ve eğlence aracı olarak öne çıkmaktadır (RTÜK, 2018:54). Televizyonun en yoğun izlendiği saatler olan "prime-time" (Altın Saatler) diliminde, kanalların yayın akış programlarına göz atıldığında, bu zaman aralığında genellikle dizi filmlerin yayınlandığı gözlenmektedir (Geçer, 2015:15).

Televizyon kanalları, prime-time olarak adlandırılan en çok izlenen saat diliminde, yerli dizilere daha fazla yer vermektedir. Kanalların bu tercihi, izleyicilerin kültürel bağlarını güçlendiren ve yerel hikayeleri ön plana çıkaran yapımlara olan ilgisinin artmasından kaynaklanmaktadır. Yerli diziler, toplumsal değerleri yansıtarak ve güncel konuları ele alarak izleyici kitlesiyle derin bir bağ kurmakta; böylece prime-time zaman aralığının izlenme oranlarını artırmakta ve televizyon kanallarının en önemli içeriklerinden biri haline gelmektedir.

Televizyon dizilerinin insanların yaşamlarını etkilediğini belirten görüşler bulunmaktadır. Gerbner, diziler günlük yaşamın vazgeçilmez bir parçası haline gelerek toplumsal ve kültürel yapıyı yansıtmakta ayrıca zaman zaman da bu yapıları şekillendirmekte olduğunu belirtmektedir. Bu doğrultuda, televizyon dizilerinin insanların tutum ve davranışlarını değiştirebileceği sonucuna varılabilmektedir (Gerbner vd., 1967:22'den akt. Yener ve Geçer, 2021:149). Esslin'e göre televizyon yayınlarında oluşturulan dünya ile gerçeklik algısı arasındaki sınırlar kaybolmuş ve izleyiciler, ekranda sunulan pek çok unsuru gerçek olarak kabul etmeye başlamıştır. İzleyiciler, kurgulanmış karakterleri ve olayları gerçekmiş gibi algılayabilmektedir (Esslin,2001'den akt. RTÜK, 2018:62). David Rohde ise dizilerin keyif verici olmasının temel nedeni, izleyicilerin kendilerini dizi dünyasında hissederek günlük kaygılarından uzaklaşmaları ya da dizilerdeki karakterlerle kendi yaşamlarındaki benzerlikleri görmeleridir. Diziler ve diğer programları izleyerek vakit geçiren izleyiciler, bu süreçte aynı zamanda ekrandan gelen mesajlara da maruz kalmaktadır (David Rohde 2013:115'ten akt. Geçer, 2015:18). Bond ve Drogos ise dizi izleyicilerinin, kendi hayatlarında karşılaştıkları olaylara benzerlikleri dizilerde bulduklarında, dizilerdeki karakterlerin davranışlarındaki yanlışlıklarını görmezden gelerek normal kabul ettiklerini belirtmektedirler. Ayrıca izleyicilerin dizi karakterlerini örnek aldığını ve kendi yaşamlarını bu karakterlere benzetmeye çalıştıklarını belirtmişlerdir (Bond ve Drogos, 2014: 102-126'dan akt. Çelebi, 2022:824).

Son yıllarda dizi karakterlerinde farklılık artış göstermiş olsa da özellikle Türkiye'deki televizyon dizilerinde kadın ve erkek rollerinin sunumunda belirli yerleşmiş kalıpların ötesine geçildiği söylenememektedir. Bu durum, izleyiciye gerçekliğin bir parçası olarak sunulan dizi karakterlerinin aslında bir temsil sorunu da barındırdığını göstermektedir (Aslan Aras ve Gül Ünlü, 2018:3-4).

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

2. Televizyon Dizilerindeki Kadın ve Erkek Karakterlerin Sunumundaki Sorun

Medya, sergilediği görüntüler aracılığıyla toplumdaki kadın ve erkek rolleri üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Toplumdaki düzeni gösterime sunan medya, kadın ve erkek temalarını modern geleneksel bir tarzda çeşitli kalıplar oluşturarak göstermektedir. Türkiye gibi okuma alışkanlığının düşük olduğu ülkelerde sergilenen cinsiyet rollerine ilişkin değerler, mevcut ataerkil yapının kabul edilmesine ve bu rollerin algılanıp tanımlanmasında etkili bir rol oynamaktadır. Bu yönüyle medya, bireylerin kendi bakış açılarını ve toplumsal cinsiyet rollerine dair bakış açılarını öne çıkarmaktadır (Karbay, 2014:162).

Dizilerde gösterime sunulan erkek karakterler sert, zor kullanmaya yatkın ve maço şeklinde gösterime sunulurken; kadın karakterler ise daha edilgen, sadık ve sessiz olarak gösterilmektedir (Kraidy, 2010:205'ten akt. Geçer, 2015:19). Kadın karakterler genellikle ev ve aile yaşamına bağlı, sevdiklerini koruyup kollayan ve geleneklere sadık bireyler olarak yansıtılmaktadır. Erkek karakterler ise aileyi geçindiren, güçlü, cesur ve savaşçı niteliklere sahip bireyler olarak sunulmaktadır. Bu tür temsiller, kadınların toplumsal rollerinin daha çok aile içi sorumluluklar ve itaatle sınırlı olduğu, erkeklerin ise kamusal alanda baskın ve koruyucu bir rol üstlendiği anlayışını pekiştirmektedir.

Yerli diziler, toplumun cinsiyet rollerine ilişkin kalıplaşmış algılarını yansıtan ve pekiştiren bir mecra olarak öne plana çıkmaktadır. Bu dizilerde, toplumsal cinsiyet kalıplarına uymayan bireyler genellikle baskı altında ve dışlanmış rollerle temsil edilmektedir. Özellikle, bir erkeğin uysal olması, eşine veya sevgilisine aşırı bağlılık göstermesi ya da askere gitme şartlarını karşılamaması, o karakterin erkeklikten yoksun olarak algılanmasına neden olmaktadır. Bu tür temsil biçimleri, toplumda erkeklere dayatılan sert, güçlü ve bağımsız olma beklentilerini yeniden üretmektedir. Benzer şekilde, kadın karakterler ise genellikle geleneksel roller içinde kalacak şekilde sunulmaktadır. Çevresine ve ailesine bağlı, geleneklere sadık ve destekleyici bir figür olarak tasvir edilmektedirler. Kadınların güçlü ve bağımsız olmaları ya da toplumsal normlara meydan okumaları, sıklıkla olumsuz bir şekilde ele alınmakta ve bu karakterler genellikle olumsuz özellikler taşıyan, karmaşık ve sorunlu bireyler olarak gösterilmektedir. Bu durum, kadınların belirli kalıpların dışında hareket etmelerinin toplumsal normlara uygun görülmediğini ima etmektedir (Dilek, 2023:79).

3. Toplumsal Cinsiyet ve Meslek Kimlikleri

Cinsiyet, bireyin üreme sürecinde farklı roller yükleyen kadınları ve erkekleri birbirinden ayıran biyolojik özellik olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2024). Toplumsal cinsiyet ise biyolojik cinsiyetten ayrı olarak topluma dayalı olarak şekillenen erkeklik ve kadınlık anlayışlarıyla ilişkili bir kavramı ifade etmektedir (Giddens, 2008:505'ten akt. Kıran, 2017:2).

Toplumsal cinsiyet, zaman içinde ve farklı kültürlerde değişkenlik göstermektedir. Bu kavram, biyolojik farklılıklardan çok kültürel ve sosyal koşullara bağlı olarak şekillenen cinsiyet rollerini ve ilişkilerini ön plana çıkarmaktadır (Charlesworth ve Chinkin, 2000: 3'ten akt. Güneş, 2021:58). Yani, toplumsal cinsiyet, sabit olmayan ve kültürel bağlamlara göre yeniden tanımlanan bir yapıdır.

Biyolojik cinsiyet değişmezken, toplumsal cinsiyet, sosyo-kültürel bir yapı olarak farklı yerler ve zamanlarda değişkenlik göstermektedir (Bhasin, 2003:6'dan akt. Avşar, 2017:227).

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Sosyo-kültürel yapı, toplumun sosyal normları, değerleri, kültürel gelenekleri ve ritüelleri gibi çeşitli bileşenleri içermektedir. Bu yapı, toplumsal cinsiyet rollerini ve kimliklerini belirleyen, bireylerin davranışlarını ve toplumsal ilişkilerini yönlendiren bir çerçeve sunmaktadır. Aile, eğitim sistemleri, medya, ekonomik ve politik yapılar gibi faktörler, toplumsal cinsiyetin nasıl şekillendiğini ve değiştiğini etkilemektedir. Bu nedenle, toplumsal cinsiyet, biyolojik cinsiyetten bağımsız olarak, sosyo-kültürel bağlamlara göre farklılık gösterebilmekte ve sürekli olarak yeniden şekillendirilebilmektedir.

Toplumsal cinsiyet, bir kültürde geçerli olan cinsiyet normlarına göre, erkeklerin ve kadınların nasıl davranmaları, hangi tür meslekleri seçmeleri, ne tür kıyafetler giymeleri ve birbirleriyle olan ilişkilerini nasıl sürdürmeleri gerektiğini belirlemektedir (Cheng, 1997:296'dan akt. Yılmaz, 2007: 144).

Bireylerin gelişim döneminde maruz kaldıkları toplumsal cinsiyet normları, meslek seçiminde ve çalışma hayatında da kendini göstermektedir. Toplumda, farklı cinsiyetlerden bireylerin farklı görevler ve davranışlar sergilemesi beklenmektedir (Robertson ve Brummel, 2011: 5'ten akt. Aygün, Tekin ve Özdemir, 2021:2293). Bu perspektifte, geleneksel değerlere sahip kadınların, toplumsal cinsiyet rollerine sıkı sıkıya bağlı kalarak, erkekler ve kadınlar arasındaki farkları belirgin bir şekilde ayırdıklarını ifade etmiştir. Ona göre, bu kadınlar evlilik ve anneliği hayatlarının en önemli rolleri olarak görmekte ve bu inanç, meslek seçimlerini de etkilemektedir. Mesleki tercihlerinde, genellikle aile sorumluluklarıyla uyumlu, esnek çalışma saatlerine sahip ve yoğun fiziksel ya da zihinsel çaba gerektirmeyen işlere yönelmektedirler. Bu nedenle, öğretmenlik, sekreterlik, düşük seviyeli yöneticilik ve hemşirelik gibi geleneksel olarak kadınlara uygun görülen meslekleri tercih etmektedirler (Rosen 1989:201-202'den akt. Eken, 2006:254-255). Erkekler ise, geleneksel toplumsal cinsiyet normlarına göre genellikle liderlik, güç ve karar verme becerileri ile ilişkilendirilmektedir. Bu bağlamda, erkekler daha çok yüksek sorumluluk gerektiren ve liderlik pozisyonları içeren mesleklere yönelmektedir. İş dünyasında, erkeklerin genellikle üst düzey yönetici, mühendis, doktor veya finans uzmanı gibi mesleklerde bulunmaktadırlar. Toplum, erkeklerin başarılı olmasını ve güçlü liderler olmalarını doğal bir beklenti olarak görmekte bu da erkeklerin kariyer seçimlerinde daha yüksek statü ve daha fazla güç içeren işlere yönelmesine yol açmaktadır.

Medya, geniş kitlelere ulaşma gücü sayesinde toplumda yerleşmiş olan kalıpları izleyicilere etkili bir şekilde aktarmaktadır. Özellikle yerli diziler aracılığıyla, toplumsal cinsiyet rolleri belirgin bir şekilde izleyiciye sunulmaktadır. Bu dizilerde kadınlar genellikle öğretmenlik, hemşirelik ve sekreterlik gibi geleneksel olarak kadın mesleği olarak görülen işlerde, daha pasif ve arka planda kalan rollerde gösterilmektedir. Erkekler ise baskın bir karaktere sahip, başarılı bir işte patron ya da üst düzey yönetici olarak tasvir edilmektedir. Bu şekilde medya, toplumsal cinsiyet normlarını yeniden üretmekte ve pekiştirmektedir (Dilek, 2023:79, 85).

4. Araştırmanın Amacı

Araştırma, Türkiye'deki ulusal kanallarda prime-time kuşağında yayınlanan dizilerdeki kadın ve erkek karakterlerin mesleki dağılımını inceleyerek, bu dizilerde cinsiyete dayalı bir farklılık olup olmadığını ortaya koymaktır. Araştırma, dizilerdeki kadın ve erkek karakterler arasında meslek seçimlerinde bir ayrışma olup olmadığını tespit etmeyi hedeflemektedir.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Araştırmanın sorusu, 'televizyon dizilerindeki kadın ve erkek karakterlerin mesleki dağılımları nelerdir ve bu meslekler arasında cinsiyete dayalı bir ayrım söz konusu mudur?' şeklindedir.

5. Kızılcık Şerbeti Dizi

Kızılcık Şerbeti dizisi, 2022 yılında başlayan ve Show TV kanalında cuma günleri Saat 20.00'de yayınlanan bir dram dizisidir. Dizi, 66. bölüm ile (2024'te) sezon finaline girmiştir. Dizi konusu itibariyle iki zıt kutup olan geleneksel ve seküler ailelerin, çocuklarının evlenmesiyle kültürel bir çatışma ve aileler arasındaki uyum/uyumsuzluk sürecini işlemektedir.

Dizinin ana karakterleri, *Fatih, Doğa, Abdullah Bey, Pembe Hanım, Kıvılcım, Alev, Nursema, Mustafa, Nilay, Sönmez Hanım ve Ömer* şeklindedir. Dizide üniversite öğrencisi olan Doğa, annesi Kıvılcım, anneannesi Sönmez Hanım ve kardeşi Çimen ile beraber yaşamaktadır. Fatih ise babası Abdullah Bey, annesi Pembe Hanım, kardeşleri Nursema ve Mustafa ile Mustafa'nın eşi Nilay'la birlikte yaşamaktadır.

Doğa, arkadaşı aracılığı ile Fatih ile tanışmıştır. İlişkilerinde Doğa karakteri evlilik öncesi hamilelik yaşamıştır. Bu sebepten dolayı çift evlilik hazırlıklarına başlamışlardır. Doğa'nın annesi kızının eğitimin önceliğini savunarak evliliklerine karşı çıkmıştır. Fatih'in ailesi ise muhafazakâr bir yapıya sahiptir ve hamilelik dolayısıyla evliliklerini onaylamıştır. İki ailenin çocuklarının evlenmesi ile başlayan olay örgüsü birçok toplumsal olaya vurgularda bulunmaktadır.

Dizide erkek ana karakterler genel olarak yönetici kadrosunda yer almaktadır. Kadın ana karakterler de ise okul müdürü, ev hanımı, hizmetçi, danışman ve hemşire gibi birçok meslek grubunda yer almaktadır.

Kızılcık Şerbeti dizisinin 4. bölümünde, Alev karakteri, Abdullah Bey'e şirketinde neden kadın çalışan olmadığını sormaktadır. Abdullah Bey ise, çalışanlarının rahatlığı için kadın çalışanın bulunmadığını belirtmektedir. Ona göre, kadın çalışanlar olduğunda, iş yerindeki rahatlık bozulmakta ve bu durumdan dolayı kadın çalışan tercih etmediğini ifade etmektedir.

Kızılcık Şerbeti dizisinde karakterlerin cinsiyetlerine göre meslek dağılımı, geleneksel rolleri yansıtmaktadır. Erkek karakterler genellikle şirket sahibi veya yönetici pozisyonlarında karşımıza çıkmaktadır. Örneğin, Abdullah Bey bir şirketin sahibidir ve iş dünyasında aktif bir rol üstlenmektedir. Buna karşın, kadın karakterler daha çok ev içi rollere odaklanmış ya da toplumsal baskılarla meslek seçimlerinde kısıtlanmış görünmektedir. Alev karakteri ise bu kalıpların dışında kalarak daha özgür ve bağımsız bir meslek tercih etmekte ve erkek egemen iş dünyasında yer almaktadır. Pembe Hanım karakteri ise meslek açısından ev içindeki rollerle sınırlı bir profil çizmektedir. Pembe Hanım, dizide belirgin bir profesyonel meslek sahibi olarak gösterilmemekte, daha çok ev içi sorumluluklarla tanımlanmaktadır. Bu durum, kadın karakterlerin genellikle ev işlerine ve ailevi rollere odaklandığını ve iş hayatında belirgin bir yer edinmediklerini yansıtmaktadır. Pembe Hanım'ın mesleki görünürlüğü, bu bağlamda minimaldir ve dizi, cinsiyet temelli meslek ayrımlarını vurgulayan bir yapı sunmaktadır.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Tablo 1: Kızılcık Şerbeti dizisi karakterlerin cinsiyetlere göre meslek dağılımı

	Kadın	Erkek
Ev Hanımı	3	-
Hizmetçi	5	-
Doktor	4	1
Hemşire	2	-
Dansçı	4	1
Şirket Çalışanı	-	4
Yönetici	-	3
Şirket Sahibi	1	1
Danışman	2	1
Satış Danışmanı	1	1
Şoför	-	1
Makyöz	1	-
Sekreter	1	2
Garson	1	-
Sanatçı	-	1
Akademisyen	-	1
Avukat	-	1
Okul Müdürü	1	-
Postacı	-	1
Belirsiz	4	2

Kızılcık Şerbeti dizisinde erkek ve kadın çalışanların yoğunluğu, toplumsal cinsiyet rolleri açısından belirgin bir dengesizlik göstermektedir. Dizide erkek karakterler, genellikle iş dünyasının önde gelen figürleri olarak resmedilmekte, şirket sahibi veya yönetici gibi roller üstlenmektedirler. Bu erkek karakterler, iş hayatında daha görünür ve aktif pozisyonlarda bulunarak, erkeklerin iş gücündeki hakimiyetini pekiştiren bir temsil sunmaktadır.

Kadın çalışanlar ise dizide daha az yer almakta ve genellikle ev içi rollerle sınırlı olarak tasvir edilmektedir. Kadın karakterlerin iş dünyasındaki temsili sınırlı olup, iş hayatında erkeklerin gölgede kalmasına neden olan bir profil çizmektedirler. Bu durum, erkeklerin iş dünyasında daha dominant bir rol oynadığını ve kadınların genellikle ev içindeki geleneksel rollerle sınırlı kaldığını göstermektedir.

Bahar Dizisi

Bahar dizisi, 2020 tarihinde Show TV kanalında salı günleri saat 20.00'de yayınlanmaktadır. Dizi 16. bölüm ile (2024'te) sezon finaline girmiştir. Dizi, doktorluk mesleğini ailesi için bırakan bir kadının, yaşama dönme ve mesleğine geri dönüş sürecini konu almaktadır.

Dizinin ana karakterleri, *Bahar, Timur, Evren, Rengin, Nevra, Aziz Uras, Umay, Parla* ve *Gülçiçek* şeklindedir. Dizide Bahar karakteri, eşi Timur, çocukları Aziz Uras ve Umay, ayrıca Timur'un annesi Nevra ile birlikte yaşamaktadır. Bahar, bu aile yapısı içinde hem annelik hem de eş olarak zorlu bir hayat mücadelesi vermektedir. Ailesinin ihtiyaçlarıyla kendi hayallerini dengelemeye çalışan Bahar karakterinin yaşadığı içsel çatışmalar ve aile içindeki dinamikler dizi boyunca önemli bir rol oynamaktadır.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Bahar dizisi, Bahar'ın üniversite yıllarında Timur'dan hamile kalmasıyla başlamaktadır. Hikâye, Bahar'ın bu dönemde hayatının büyük bir değişim geçirmesiyle şekillenmektedir. Hamileliği nedeniyle Bahar, kendi hayallerini ve akademik hedeflerini geride bırakarak, Timur ile evlenmekte ve onun ailesiyle birlikte yaşamaya başlamaktadır. Evlenmesinin ardından, Bahar, eşinin ailesiyle, özellikle Timur'un rahatsızlanan babasına ve dünyaya gelen çocuğuna bakmak zorunda kalmaktadır. Bu süreçte, Bahar hem kişisel hedeflerinden vazgeçmek durumunda kalmakta hem de yeni sorumluluklarıyla yüzleşmektedir. Dizi boyunca, Bahar'ın bu fedakarlıkları ve ailesi için yaptığı tercihler, onun karakter gelişiminde önemli bir yer tutmaktadır.

Doktorluk mesleğini bırakarak ev hanımı olan Bahar, ilerleyen bölümlerde ciddi bir rahatsızlık geçirmektedir. Bu süreçte, eşi Timur'un böbreği Bahar'a uyumlu olmasına rağmen, Timur böbreğini vermekten korkmakta ve onu yalnız bırakmaktadır. Bahar, bu yalnızlık ve hastalık sürecinde derin bir hayal kırıklığı yaşamaktadır. Dizinin ilerleyen bölümlerinde Bahar, sağlığına kavuşmaya başlamakta, ancak ailesi için mesleğinden ve kişisel hedeflerinden vazgeçmiş olmanın pişmanlığını yaşamaktadır. Bu pişmanlık, Bahar'ı kendi hayatı ve istekleri konusunda yeniden düşünmeye itmektedir. İyileştikten sonra, uzun süre önce bıraktığı doktorluk mesleğine geri dönmek için mücadele etmeye başlamakta ve bu süreçte hayatını tekrar inşa etmeye çalışmaktadır.

Dizide karakterler çalışma hayatının içerisinde yer almakta ve sağlık sektöründe gösterime sunulmaktadır.

Tablo 2: Bahar Dizisi karakterlerin cinsiyetlere göre meslek dağılımı

	Kadın	Erkek
Ev Hanımı	1	-
Hizmetçi	1	-
Doktor	4	8
Hemşire	1	-
Bakıcı	1	-
Falcı	1	-
Pazarcı	-	1
Şirket Sahibi	-	1
Danışman	-	1
Asistan	1	-
Gazeteci	-	2
Koruma	-	3
Masör	-	1
Gardiyan	-	1

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi Bahar dizinde yer alan mesleklerin cinsiyet dağılımına bakıldığında erkek ve kadın karakterlerin meslek dağılımlarının birbirine yakınlık göstermektedir. Fakat belli bir eğitim düzeyi gerektiren ve ekonomik gücü elinde bulunduran meslekler (şirket sahibi vb.) erkek karakterle tarafından canlandırıldığı görülmektedir.

Bahar dizisi, toplumsal cinsiyet açısından hem kadın hem de erkek karakterlerin çalışma hayatında aktif roller üstlendiği bir yapı sunmaktadır. Özellikle, ailesi için meslek hayatından feragat eden Bahar karakterinin, tekrar mesleğine dönmek istemesi ve ayakları

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

üzerinde durmayı hedeflemesi, dizinin ana temasını oluşturmaktadır. Bu durum, kadınların iş gücündeki temsilinin önemini vurgularken, aynı zamanda toplumsal cinsiyet normlarını sorgulayan bir hikâye sunmaktadır.

Dizide Bahar, geçmişteki hayallerini yeniden canlandırmak için mücadele ederken, izleyicilere de kendi potansiyellerini keşfetmeleri için ilham vermektedir. Kadın karakterin bu güçlü duruşu, dizinin güçlü yanlarından biri olarak öne çıkmakta ve toplumdaki geleneksel cinsiyet rollerine meydan okumaktadır.

Kızıl Goncalar Dizisi

Kızıl Goncalar dizisi, 2023'te başlayan ve NOW kanalında pazartesi günleri 20.00'de yayınlamaktadır. Dizi 19. Bölüm ile (2024'te) sezon finali yapmıştır. Dizi, muhafazakâr ve seküler yapıya sahip ailelerin yollarının kesişmesiyle başlamaktadır. Dizi, bu iki zıt kutupta yer alan karakterlerin yaşamlarından kesitler sunarak, kültürel çatışmaları ve aile içindeki dinamikleri işlemektedir.

Dizinin merkezinde, geleneksel değerleri temsil eden bir aile ile daha modern bir yaşam tarzını benimseyen bir ailenin karşılaşması yer alıyor. Bu durum, karakterler arasında hem duygusal hem de sosyal çatışmalara yol açmakta ve izleyicilere derinlemesine bir bakış sunmaktadır. Karakterler, bu çatışmalarla başa çıkma çabaları içinde, kendi kimliklerini bulma ve aileleriyle olan ilişkilerini sorgulama sürecine girmektedir. Dizi, bu gizemli tarikat ve ailenin içsel yaşamları etrafında şekillenerek, bireylerin toplumsal ve dini baskılarla nasıl mücadele ettiğini ele almaktadır.

Dizinin ana karakterleri, *Meryem, Zeynep, Levent, Cüneyd, Beste, Sadi Hüdayi, Suavi Alkanlı, Mira, Naim, Hande, Birgül* ve *Feyza* şeklindedir. "*Faniler"* adını taşıyan tarikatın dairesinde yaşayan Meryem, Naim ve kızları Zeynep, memleketlerinde gerçekleşen büyük bir deprem sonrası İstanbul'a göç etmek zorunda kalırlar. Meryem, yeni bir başlangıç yapma umuduyla kızı Zeynep'i eğitimine devam ettirme hayalleri kurarken, tarikatın ve eşi Naim'in Zeynep üzerinde gizli planları olduğunun farkında değildir.

Dizinin muhafazakâr ailesi olan Meryem ve ailesi, toplumsal cinsiyet rolleri açısından belirgin ve keskin hatlarla tanıtılmaktadır. Tarikat içinde çalışan kadınların belirli alanlarda çalışması kabul edilmezken, bu durum Meryem ve kızı Zeynep'in yaşamında zorluklar yaratmaktadır. Ancak, Zeynep'in yolu Levent ile kesişince, Meryem kızı için eğitimine devam etme umuduna kapılmıştır. Bu karşılaşma, Meryem'in kızının evlenmesini engelleyebileceği düşüncesini beslemektedir. Bu dinamik, karakterlerin toplumsal baskılar ve geleneksel normlar ile nasıl başa çıktığını derinlemesine işlerken, kadınların eğitim ve özgürlük taleplerinin önemini de vurgulamaktadır.

Tablo 3: Kızıl Goncalar dizisi karakterlerin cinsiyetlere göre meslek dağılımı

	Kadın	Erkek
Ev Hanımı	2	-
Hizmetçi	1	-
Doktor	1	2
Başhekim	-	1
Profesör	-	1

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Şoför	-	1
Öğretmen	1	-
İşletme Sahibi	1	1
Asistan	1	-
Gazeteci	1	-
Polis	-	1
Belirsiz	1	2

Kızıl Goncalar dizisinde mesleklerin cinsiyete göre konumlandırılması, toplumsal cinsiyet rollerinin belirgin bir şekilde yansıtıldığı bir tema olarak karşımıza çıkmaktadır. Dizide, muhafazakâr bir aile yapısının etkisiyle, erkek karakterler genellikle iş hayatında aktifken kadın karakterlerin meslekleri daha sınırlı ve geleneksel rollerle ilişkili bir biçimde ortaya konmaktadır**.**

4. Gönül Dağı Dizisi

Gönül Dağı dizisi, 2020 yılında TRT 1 kanalında cumartesi günleri 20.00'de yayınlanmaktadır. Dizi, 142. Bölüm ile (2024'te) sezon finali yapmıştır. Dizi, Anadolu'nun bir köyünde yaşayan insanların hayatını ve ilişkilerini merkeze almaktadır.

Dizinin ana karakterleri, *Taner, Ramazan, Veysel, Dilek, Zahide, Sefer, Muammer, Hüseyin* ve *Selma* şeklindedir. Gönül Dağı dizisi, Gedelli adındaki bir kasabada yaşayan üç kuzenin hikayesini merkezine almaktadır. Çocukluk yıllarından itibaren icat yapma ve teknolojik araçlarla uğraşma merakına sahip olan kuzenler, büyüdüklerinde de bu tutkularını sürdürmektedirler. Dizi, kuzenlerin farklı bir kanat yapısıyla geliştirdikleri uçağın etrafında şekillenen hikâyelerini ve bu süreçte yaşadıkları zorlukları, başarıları ve aile bağlarını işlemektedir.

Dizide kadın karakterler, genellikle geleneksel rolleri üstlenmekte ve ailelerine olan bağlılıklarıyla öne çıkmaktadır. Erkek karakterler, aile geçiminde daha fazla sorumluluk üstlenmekte ve toplumsal beklentilere uygun davranış sergilemektedir. Dizide erkekler, aile geçiminde aktif bir rol üstlenirken, kadınlar genellikle ev işleri ve çocuk bakımına yönelmektedir. Bu durum, toplumsal cinsiyet rollerinin meslek seçimlerini nasıl etkilediğine dair bir örnek teşkil etmektedir. Kadınların ekonomik hayata katılımı sınırlı kalmakta, erkeklerin ise toplumsal normlara uygun olarak liderlik rollerine yöneldiği gözlemlenmektedir.

Tablo 4: Gönül Dağı dizisi karakterlerin cinsiyetlere göre meslek dağılımı

	Kadın	Erkek
Ev Hanımı	5	1
Organizatör	-	2
Doktor	-	1
Hemşire	1	-
Şoför	-	1
Kaportacı	-	2
Hurdacı	-	1
İşletme Sahibi	-	2
Ağıtçı	-	1
Pazarcı	-	2
Müzisyen	-	1

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Mühendis	1	1
Bekçi	-	1
Öğretmen	1	-
Komutan	-	1
Sporcu	1	1
İşletme Çalışanı	-	1
Belediye Başkanı	-	1
Asistan	-	1
Belirsiz	1	1

Dizide erkekler, aile geçiminde aktif bir rol üstlenirken, kadınlar genellikle ev işleri ve çocuk bakımına yönelmektedir. Bu durum, toplumsal cinsiyet rollerinin meslek seçimlerini nasıl etkilediğine dair bir örnek teşkil etmektedir. Kadınların ekonomik hayata katılımı sınırlı kalmakta, erkeklerin ise toplumsal normlara uygun olarak liderlik rollerine yöneldiği gözlemlenmektedir.

5. İnci Taneleri Dizisi

İnci Taneleri dizisi, 2024 yılında Kanal D kanalında perşembe günleri 20.00'de yayınlanmaktadır. Dizi, 17. bölüm ile (2024'te) sezon finali yapmıştır. Dizi Edebiyat öğretmeni Azem Yücedağ, karısını öldürmekle suçlanıp cezaevine girmiştir. Cezaevinden çıktıktan sonra dansçısı Dilber ile bir otelde tanışmıştır. Bu karşılaşma, Azem'in hayatında yeni bir dönemin başlangıcını simgelemektedir. Azem'in tek isteği, geçmişteki hatalarını telafi etmek ve tekrar çocuklarına kavuşmaktır.

Dizi de kadın karakterler, genellikle geleneksel cinsiyet rollerine bağlı kalırken, aynı zamanda güçlü bireyler olarak da tasvir edilmektedir. Örneğin, dansçı Dilber gibi karakterler, toplumsal normların dışına çıkmayı simgelerken, diğer kadın karakterler aile içindeki rollerine sıkı sıkıya bağlı kalmaktadır. Bu durum, kadınların toplumsal baskılara karşı durabilme ya da onlara boyun eğme durumlarını sergilemektedir. Erkek karakterler, toplumsal beklentilere uygun olarak güçlü ve koruyucu figürler olarak öne çıkmaktadır. Azem Yücedağ, ailesine olan bağlılığı ve suçlamalarla baş etme çabası ile bu bağlamda önemli bir karakterdir.

Tablo 5: İnci Taneleri dizisi karakterlerin cinsiyetlere göre meslek dağılımı

	Kadın	Erkek
Garson	1	8
Hizmetçi	3	1
Eczacı	1	1
Şoför	-	2
Dansçı	13	-
Şirket Sahibi	-	1
Yönetici	1	3
Müzisyen	-	3
Asistan	1	-
Satış Danışmanı	1	-
Memur	-	1
Menajer	-	1

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Okul Müdür	1	-
Tamirci	-	1
Polis	3	12
Emniyet Müdürü	-	1
Koruma	-	1
Öğretmen	2	2
Resepsiyonist	-	2
Gardiyan	-	1

İnci Taneleri, toplumsal cinsiyet rolleri ve meslek ilişkileri bakımından zengin bir anlatı sunarak izleyicilere derinlemesine bir bakış açısı kazandırmaktadır. Kadın ve erkek karakterlerin, toplumun belirlediği normlar ve mesleki beklentiler doğrultusunda şekillenen ilişkileri, bireylerin kimlik oluşumlarını ve içsel çatışmalarını açıkça gözler önüne sermektedir. Dizi, geleneksel ile modern değerler arasındaki uyumsuzluğu ele alarak, toplumsal cinsiyet ile mesleğin bireyler üzerindeki etkilerini düşünmeye davet etmektedir. Bu yönüyle, İnci Taneleri, toplumsal normları sorgulatan ve bireyleri kendi kimlikleriyle yüzleşmeye yönlendiren bir yapım olarak öne çıkmaktadır.

Sonuç

Televizyon dizileri toplumun cinsiyet rollerini nasıl algıladığını ve bu algıların pekiştirilmesinde ne kadar etkili bir araç olduğunu net bir biçimde göstermektedir. Medya, özellikle televizyon dizileri üzerinden, kadın ve erkek karakterlerin mesleklerine ve toplumsal rollerine dair belirgin kalıpları yansıtarak izleyicilere güçlü mesajlar vermektedir. Erkek karakterler genellikle gücü, liderliği ve otoriteyi simgeleyen mesleklerde yer alırken, kadın karakterler ise duygusal zekâ, fedakârlık ve ev içi sorumluluklara odaklanan mesleklerde konumlandırılmaktadır. Bu durum, dizilerdeki temsillerin toplumsal cinsiyet normlarının yeniden üretilmesine hizmet ettiğini ve mevcut ataerkil yapının güçlenmesine katkı sağladığını göstermektedir.

Toplumun geniş bir kesimine hitap eden bu diziler, izleyicilerin günlük hayatlarına, kariyer tercihlerine ve toplumsal beklentilerine dair önemli ipuçları sunarken aynı zamanda toplumsal normların da değişmez gibi algılanmasına neden olabilmektedir. Kadınların daha pasif, aileye odaklı rollerde ve "destekleyici" mesleklerde yer alması, erkeklerin ise daha çok kamuya açık, güç gerektiren işlerde baskın bir şekilde temsil edilmesi, izleyicilerdeki cinsiyetçi algıları pekiştirmekte ve bu algıların nesiller boyu devam etmesine katkı sağlamaktadır. Özellikle Türkiye gibi ülkelerde, cinsiyet rollerinin medya aracılığıyla bu şekilde sunulması, bireylerin toplumsal cinsiyet rollerini anlamalarını ve içselleştirmelerini doğrudan etkilemektedir.

Ayrıca, kadınların güçlü ve bağımsız roller üstlendiklerinde genellikle olumsuz veya "problemli" karakterler olarak gösterilmeleri, toplumsal cinsiyet sınırlarının dışına çıkan bireylerin toplum tarafından nasıl algılandığına dair kritik bir gösterge niteliği taşımaktadır. Erkekler için de benzer şekilde, geleneksel güç ve otorite rollerinin dışında kalan daha hassas veya bağımlı karakterlerin “zayıf” olarak tasvir edilmesi, toplumsal normların ne kadar dar bir çerçevede kaldığını ortaya koymaktadır.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Sonuç olarak, televizyon dizileri sadece eğlence aracı olarak değil, aynı zamanda toplumsal değerlerin ve normların şekillendirilmesinde kritik bir rol oynayan kültürel unsurlar olarak değerlendirilmelidir. Kadın ve erkek rollerinin yeniden üretildiği bu diziler, cinsiyet ayrımlarının daha da derinleşmesine neden olabileceği gibi, bu temsillerin toplum üzerinde uzun vadeli etkileri de göz önünde bulundurulmalıdır. Dolayısıyla, medya içeriklerinin toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinden ele alınması ve topluma daha dengeli mesajlar verilmesi, daha adil ve eşit bir toplum inşasında önemli bir adım olacaktır.

KAYNAKÇA

Aras, A. A., Ünlü, D. G. (2018). Türkiye'de Yayınlanan Televizyon Dizilerindeki Kadın ve Erkek Karakterlerin Temsili ve Konuşma Biçimleri Üzerine Bir Araştırma. *Kurgu,* 26(3), 1-14.

Avşar, S. (2017). Toplumsal Cinsiyet Rolleri Bağlamında Tarihsel Rollerini Yitiren Erkekliğin Çöküşü: Küllerinden "Yeni Erkek"liğin Doğuşu. *KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi,* 3(2), 224-241.

Aygün, Ş., Tekin, S. & Özdemir, R. (2021). Farklı Meslek Grupları Bağlamında Toplumsal Cinsiyet Algısı ve Dindarlık Düzeyi Arasındaki İlişki. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 10 (3), 2288-2309.

Bolat, N. (2018). Erkek Egemen Bir Dünyada Kadının Medyada Temsiliyeti Üzerine Bir İnceleme: Eşkıya Dünyaya Hükümdar Olmaz Dizisi Örneği. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi,* 6(2), 1676-1703.

Çelebi, E. (2022). Medyanın Toplumsal Cinsiyet Rolleri Üzerindeki Etkisi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi,* 82, 824.

Dilek, E. (2023). Toplumsal Cinsiyetin Türk Televizyon Dizilerine Yansıması Açısından Bir Değerlendirme. *Karabük Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 3(2), 75-88.

Eken, H. (2006). Toplumsal Cinsiyet Olgusu Temelinde Mesleğe İlişkin Rol ile Aile İçi Rol Etkileşimi: Türk Silahlı Kuvvetlerindeki Kadın Subaylar. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (15), 247-279.

Geçer, E. (2015). Türk Dizileri Üzerine Kültürel ve İdeolojik Bir Değerlendirme: "Made in Turkey". *Mütefekkir,* 2(3): 13-23.

Güneş, A. (2021). Uluslararası İnsan Hakları Hukuku Bağlamında Toplumsal Cinsiyeti Ana Akımlaştırmanın Kavramsal Analizi. *Sosyal Mucit Academic Review*, *2*(1), 53-71.

İnce, M. ve Koçak, M.C (2018) Rus Savaş Uçağının Düşürülmesi ile İlgili Yayınlanan Haberlerde Söylem ve İdeoloji. İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ ARAŞTIRMALARI DERGİSİ Cilt / Vol: 7, Sayı/Issue: 3, 2018 Sayfa: 1969-1999

İnce, M. ve Koçak, M.C. (2018) THE USE OF TV IN USA PRECIDENCY ELECTIONS AS A MASS MEDIA. Electronic Turkish Studies. Spring2018, Vol. 13 Issue 13, p37-51. 15p.

İnce, M., & Koçak, M. C. (2018). Sigarayı Bırakmada, Kitle iletişim Araçlarında Yer Alan Kamu Spotlarının Etkisi. Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8(1), 1-11.

İnce, M., & Yılmaz, M. (2020). ANA HABER BÜLTENLERİNDE HABERLERİN KONUSU VE SUNUM TARZI İLE REYTİNG ARASINDAKİ İLİŞKİ ÜZERİNE BİR İNCELEME. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, 8(1), 416-441. https://doi.org/10.19145/e-gifder.646823

İnce, M., & Yılmaz, M. (2020). Ergenlik Çağındaki Çocukların Sosyal Medya Kullanım Alışkanlıklarının Yalnızlaşmaya Etkisi. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, 8(2), 1111-1144. https://doi.org/10.19145/e-gifder.725462

İnce, M., & Yılmaz, M. (2020). Türk Sinemasında Din Adamlarının Sunumu: Kemal Sunal Filmlerindeki Dini Karakterler Üzerine Bir İnceleme. Journal of Humanities and Tourism Research, 10(3), 726-741.

İnce, M., & Yılmaz, M. (2021). COVID-19 Salgını Sürecinde Türkiye'de Değişen Toplumsal Etkileşimler Üzerine Bir Araştırma. IBAD Sosyal Bilimler Dergisi(11), 160-186. https://doi.org/10.21733/ibad.897332

İpek, İ. (2020). Kurtlar Vadisi ve Çukur Dizisinin Şiddet ve Suç Eylemleri Üzerindeki Etkisi. *Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 7(1), 122-137.

Karaboğa, T. (2016). Dizi İzleyicilerinin Televizyon Dizilerinde Sunulan Tüketim Unsurlarına Yönelik Eğilimleri. *The Journal of Academic Social Science,* 27, 185.

Karbay E. B. (2014). Kuzey Güney'in Doğu-Batı Ekseninde Çözümlenmesi: Dizideki Kadınlık ve Erkeklik Halleri. Huriye Kurtoğlu, Bermal Aydın (Ed.), *Toplumsal Cinsiyet ve Medya* içinde (s. 155-212). Ankara: Detay.

Kıran, E. (2017). Toplumsal Cinsiyet Rolleri Bağlamında Türkiye'de Çocuk Gelinler. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi (ICOMEP 2017 ÖZEL SAYISI),* 1-8.

Köse, A. (2014). Değişimin Gölgesindeki Gelenek: Popüler Diziler ve Farklılaşan Ad Verme Kültürü. *Milli Folklor,* 298.

Pekdemir, G., Yılmaz, Y. (2022). Televizyon Dizilerinde Ailenin Kültürel Temsilinin Kurgusal Dönüşümü: 'Yasak Elma' Dizisi Örneği. *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi,* 7(14), 6-25.

RTÜK, (2018). Televizyon İzleme Eğilimleri Araştırması. Kamuoyu, Yayın Araştırmaları ve Ölçme Dairesi Başkanlığı, 54.

TDK (Türk Dil Kurumu) (2024). *Cinsiyet.* Ankara: TDK Yayınları

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

TDK (Türk Dil Kurumu) (2024). *Medya.* Ankara: TDK Yayınları

Yener, İ., Geçer, E. (2021). Televizyon Dizileri, Toplumsal Farkındalık ve Otizm: "Mucize Doktor" Dizisi Örneği. *Akademik İncelemeler Dergisi,* 16(1), 146-162.

Yılmaz, R. A. (2007). Reklamlarda Toplumsal Cinsiyet Kavramı: 1960-1990 Yılları Arası Milliyet Gazetesi Reklamlarına Yönelik Bir İçerik Analizi. *Selçuk İletişim,* 4, 144.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

DEZENFORMASYONA KONU HABERLERİN DÜZELTME GEREKÇELERİ ÜZERİNE BİR ANALİZ

Prof. Dr. Mustafa İNCE
Karabük Üniversitesi, mustafainc@karabuk.edu.tr- ORCID ID: 0000-0001-8058-1076

Gülnida EKMEKCİ
Karabük Üniversitesi, nekmekci672@gmail.com-ORCID ID: 0009-0001-6330-2060

Öz

Son yıllarda dijital medya platformlarının yaygınlaşmasıyla birlikte, doğruluğu teyit edilmeden dolaşıma giren veya belirli bir amaca yönelik kasten üretilen haberlerin sayısında ciddi bir artış gözlemlenmektedir. Bu durum, özellikle dezenformasyon içerikli haberlerin hızla yayılmasına ve kamuoyunun yanlış yönlendirilmesine neden olmaktadır. Bu haberler, bir yandan kişilerin ve kurumların mağduriyetlerine neden olurken öte yandan toplumda infial yaratma, kurumlara olan güvenini zedelenmesi, toplumsal moral ve motivasyonun bozulması gibi ciddi olumsuz sonuçlar doğurmaktadır.

Bu çalışmanın temel amacı, dezenformasyona konu olmuş haberlerin ya da konuların hangi gerekçelerle düzeltildiğini analiz etmektir. Bu çerçevede, çalışma, Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Dezenformasyonla Mücadele Merkezi'nin (DMM) düzeltme pratiklerini anlamaya ve değerlendirmeye odaklanmaktadır. Çalışma kapsamında Türkiye'de son bir yıl içerisinde çeşitli medya kuruluşları (veya etkili kişiler) tarafından yayımlanıp daha sonra Dezenformasyonla Mücadele Merkezi (DMM) tarafından düzeltilmiş 20 haber (veya olay), nitel içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Bu bağlamda, düzeltilen haberlerin ilk yayın tarihi ve okunma sayısı ile birlikte, düzeltilmiş haber tarihleri ve okunma sayıları dikkate alınarak düzenli bir şekilde analiz edilmiştir.

Analiz sonucunda, düzeltmelerin büyük ölçüde yanlış veya eksik bilgi, çarpıtma, yanıltıcı başlık, eksik bağlam ve görsel manipülasyonu gerekçeleriyle yapıldığı tespit edilmiştir. Ayrıca düzeltmelerin genellikle yetersiz görünürlükte kaldığı, kamuoyunu bilgilendirme açısından yeterince etkili olmadığı ve çoğu zaman dezenformasyonun etkisini gidermekte yetersiz kaldığı veya geciktiği görülmüştür. Bu durum hem medya etiği hem de halkın doğru bilgiye erişim hakkı açısından önemli bir sorun teşkil etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Dezenformasyon, DMM, düzeltme, medya etiği, tekzip, yanlış bilgi, teyit

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Giriş

Her gün milyonlarca kişi sosyal medya ve çevrim içi platformlarda bilgi tüketmekte; ancak bu bilgilerden önemli bir kısmının doğruluğu ispatlanmamış ve yanıltıcı içeriklerden oluştuğu görülmektedir. Yanlış bilgiler, toplumda (kartopu etkisi sebebiyle) hızla bir şekilde (araştırmalara göre doğru bilgiden en aza 6 kat daha hızlı) yayılmakta ve çoğu zaman doğru bilgiden çok daha çabuk toplumun gündemine oturabilmektedir.

> *"Yanlış bilginin nasıl yayıldığına ilişkin Massachusetts Teknoloji Enstitüsü (MIT) tarafından yapılan ve Science Dergisi'nde yayınlanan yeni araştırma, yanlış bilgi içeren tweetlerin insanlara doğru bilgi içeren tweetlerden altı kat daha hızlı ulaştığını ortaya koyuyor." (teyit.org/Erişim T.;23.09.2025)*

> *"Veri bilimci Soroush Vosoughi ve çalışma arkadaşları Twitter'ın 12 yıllık verisini toplayarak 2006 yılından bu yana altı bağımsız doğrulama sitesi tarafından incelenen tweetleri ele aldılar. PolitiFact, Snopes, ve FactCheck.org gibi doğrulama sitelerinden yararlanarak oluşturulan bu veri setinde 126 bin haber içeriğinin 3 milyon kişi tarafından 4.5 milyon kez paylaşıldığı tespit edildi. Araştırmaya göre gerçekler 1000 Twitter kullanıcısından daha fazla kişiye nadiren ulaşırken yanlış bir haber rutin olarak 10 binden fazla kişiye ulaşıyor." (teyit.org/Erişim T.;23.09.2025)*

Dijital iletişim ortamlarının bilgiye erişim kolaylığı ile birlikte toplumda ciddi bir bilgi güvenliği tehdidi oluşturduğu gözlemlenmektedir. Yanlış ve yanıltıcı bilgiler bireylerin kararlarını etkilemekle birlikte toplumsal güveni de zedelemekte ve ayrıca demokratik süreçlerin sağlıklı işleyişini de olumsuz etkilemektedir.

Bu çalışma, son bir yıl içinde Türkiye'de çeşitli mecralarda yayımlanan ve Dezenformasyonla Mücadele Merkezi tarafından düzeltmesi yapılan haberleri incelemeyi amaçlamaktadır. Haberlerin hangi gerekçelerle düzeltildiği, hangi konuların daha sık dezenformasyona konu olduğu ve düzeltmelerin kamuoyu üzerindeki etkileri analiz edilecektir. Araştırmada, haberlerin (çıkış noktası) kaynakları, menşei ve okunma istatistikleri temel alınarak düzeltmelerin etkinliği değerlendirilecektir.

Bu araştırmanın odak noktası, düzeltme süreçlerinin çalışma mantığını ortaya koymak ve dezenformasyona maruz kalmış içeriklerin hangi sebeplerle düzenlendiğini irdelemektir. Çalışma, yalnızca mevcut tabloyu betimlemekle yetinmeyip, yanlış medya içeriklerinin yayılmasını ve toplumsal bilgi güvenliği açısından uygulanabilir öneriler geliştirmeyi de amaçlamaktadır. Bu çerçevede, Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı bünyesinde faaliyet gösteren Dezenformasyonla Mücadele Merkezi'nin (DMM) yanlış paylaşımlara müdahale ve düzeltme uygulamaları incelenmiştir. Araştırmada, son bir yıl içinde Türkiye'de çeşitli basın organları veya etkili aktörler tarafından farklı mecralarda dolaşıma sokulan ve daha sonra DMM tarafından düzenlenen 20 haber, nitel içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. İnceleme

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

sürecinde, söz konusu haberlerin ilk yayımlanma zamanları ve erişim oranları ile düzeltme sonrası ulaştıkları kitleler karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır.

Bu araştırmanın temel amacı, düzeltmelerin etkinliğini ve görünürlüğünü incelemek; medya etiği ve halkın doğru bilgiye erişim hakkı bağlamında mevcut durumu anlamak ve medya kuruluşları ile düzenleyiciler için daha etkili düzeltme stratejileri geliştirilmesine katkı sağlamaktır.

Dezenformasyon ve Dijital Medya

İletişim ortamlarının dijitalleşmesi sayesinde bilgiye erişimin kolaylaşması kadar, yanlış ve yanıltıcı içeriklerin yayılması da hızlanmıştır. Özellikle sosyal medya ve çevrim içi haber platformları, teyit edilmemiş bilgilerin hızla dolaşıma girmesine zemin hazırlamakta; bu durum, dezenformasyonun günümüz toplumlarının en önemli bilgi güvenliği sorunlarından biri haline gelmesine neden olmaktadır. İnternetin ve sosyal medyanın sunduğu ağ yapısı, her bireyi potansiyel bir içerik üreticisine dönüştürmekte ve geleneksel medya filtrelerinden geçmeyen çok sayıda bilgi, doğruluğu sorgulanmaksızın dolaşıma girmektedir (Wardle & Derakhshan, 2017). Dezenformasyon, yanlış veya aldatıcı bilginin kamuoyunu yanıltmak amacıyla kasıtlı olarak yayılması şeklinde tanımlanmakta olup; bireysel algıları, toplumsal karar alma süreçlerini ve hatta demokratik kurumları tehdit eden sonuçlar doğurabilmektedir. (Kara, 2022:45) Bu yeni medya ortamı, özellikle dezenformasyonun sistematik olarak üretildiği ve yayıldığı bir bilgi ekosistemi de yaratmıştır. Dezenformasyon, sadece bireyleri değil, toplumsal yapıların işleyişini, demokratik süreçleri ve kamu düzenini tehdit eden çok boyutlu bir sorundur. Üstelik yanlış bilginin 6 kat daha fazla yayılma potansiyeli olması bu sorunun daha da büyümesine neden olmaktadır.

Dezenformasyon, yalnızca kasıtlı olarak yanlış bilgi yayımını değil, aynı zamanda doğru bilgilerin bağlamından koparılarak sunulması, eski bilgilerin güncelmiş gibi paylaşılması ya da sahte görsel ve belgelerle desteklenerek kamuoyunu yanıltma çabalarını da içermektedir (Tandoc et al., 2018). Sosyal medya algoritmalarının yankı odaları oluşturması, bireylerin yalnızca kendi görüşlerini pekiştiren içeriklerle karşılaşmasına yol açmakta, böylece dezenformasyonun algısal etkileri güçlenmektedir. Bu süreç, sadece bireylerin doğru bilgiye erişimini zorlaştırmamakta; aynı zamanda güven krizine, kutuplaşmaya ve bilgi yorgunluğuna neden olmaktadır (Lewandowsky et al., 2017).

Dezenformasyon sadece Türkiye için değil bütün dünya için ciddi bir tehdit alanıdır. Dünya genelinde dezenformasyonun artışına paralel olarak, birçok ülke bu tehditle mücadele

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

etmek amacıyla çeşitli düzenlemeler, çeşitli platformlar ve iş birlikleri geliştirmiştir. Avrupa Birliği, 2018'de yayımladığı "Code of Practice on Disinformation" adlı belgeyle dijital platformlara şeffaflık, algoritma düzenleme ve içerik doğrulama konularında sorumluluklar yüklemiştir. Öte yandan, Almanya'da yürürlüğe giren "NetzDG" yasası, nefret söylemi ve dezenformasyonla mücadele konusunda sosyal medya platformlarına ciddi yaptırımlar öngörmektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nde ise Digital Forensic Research Lab ve First Draft gibi sivil toplum girişimleri, dezenformasyon ağlarını tespit etmek ve kamuoyunu bilinçlendirmek üzere çalışmalar yürütmektedir. Türkiye'de ise 2022 yılında yürürlüğe giren 'Dezenformasyonla Mücadele Yasası' bu alanda yasal bir çerçeve oluşturmayı amaçlamıştır. Ancak bu düzenlemeye rağmen, yalan ve yanlış bilgilerin dolaşımı ciddi bir sorun olmaya devam etmektedir.

Diğer ülkelerle kıyaslandığında ne yazık ki Türkiye dezenformasyon konusunda son derece kötü durumdadır. Reuters Enstitüsü'nün 2023 Dijital Haber Raporu'na göre, Türkiye, haberlerde dezenformasyona maruz kalma oranı %52 ile en yüksek ülkelerden biri konumundadır. Bu durum, toplumsal bilgilendirme süreçlerinin ciddi biçimde zedelendiğinin açık göstergesidir.

Bu bağlamda, ülkemizdeki haberlerdeki yanlış bilgilerin fark edilmesi ve hızlı bir şekilde düzeltilmesi süreci büyük önem taşımaktadır. Medyada düzeltme (tekzip) mekanizması hem haberciliğin sorumluluk ve etik boyutunu hem de kamuoyunun doğru bilgiye erişim hakkını doğrudan ilgilendiren bir unsurdur. Ancak birçok durumda düzeltmelerin yeterince görünür olmaması, etkisiz zamanlamayla yapılması veya haberin ilk etkisini ortadan kaldırılamaması gibi sorunlar, bu mekanizmanın işlevselliğini tartışmalı hale getirmektedir. (Nyhan & Reifler, 2010). Türkiye'de dezenformasyonla mücadele konusunda önemli mekanizmalardan biri de Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Dezenformasyonla Mücadele Merkezi'dir (DMM).

2022'de kurulan DMM, yanlış bilgi ve kasıtlı olarak üretilmiş içeriklerin yayılımının önüne geçmeyi amaçlayan kurumsal bir platform niteliğindedir. DMM, yurtiçinden ve yurtdışından kaynaklanan algı yönetimi faaliyetleri, manipülasyon girişimleri ve yalan haber tehditlerini, bilgi ekosistemine zarar vermeden erken aşamada tespit etmeyi ve eşzamanlı olarak müdahale etmeyi hedeflemektedir. DMM, Türkiye'de, doğru bilginin korunması, kamuoyunun güvenilir kaynaklardan beslenmesi ve toplumsal istikrarın sürdürülmesi için stratejik bir rol üstlenmektedir. Bununla birlikte, merkezin kurumsal kapasitesinin

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

güçlendirilmesi, iletişim stratejilerinin çeşitlendirilmesi ve toplum nezdinde kurumsal farkındalığın artırılması yönünde yapılacak çalışmaların, etkinliğin artırılmasına önemli katkılar sağlayacağı değerlendirilmektedir. Devlet tarafından oluşturulan bu tür merkezler; güvenilir ve resmî bilgi akışı sağlama, dezenformasyona karşı kapsamlı ve sistematik mücadele yürütme, kamu güvenliğini destekleme, toplumsal bilinç düzeyini yükseltme ve bilgi ekosisteminin bütünlüğünü koruma açısından kritik işlevler yerine getirmektedir (Özgür, 2024:14).

Dünyada dezenformasyonla mücadele çalışmaları

Dezenformasyon ve dezenformasyonla mücadele sadece bizim ülkemiz için değil diğer ülkeler için de bir tehdit olmakta ve yeni bir mücadele alanı oluşturmaktadır. Dünyada birçok ülke kendi dezenformasyonla mücadele yöntemini oluşturmakta ve mücadelesini sürdürmeye çalışmaktadır.

Almanya'da 1 Ekim 2017 tarihinde yürürlüğe giren Sosyal Ağların Düzenlenmesi Yasası (Netzwerkdurchsetzungsgesetz – NetzDG), sosyal medya platformlarına yönelik çıkarılan ilk kapsamlı yasal düzenleme olmuştur. Yasa, aslında çevrim içi nefret söylemiyle mücadele etmeyi amaçlamakta ve 2 milyonun üzerinde kullanıcıya sahip sosyal ağ sağlayıcılarını kapsamaktadır. Bu düzenleme ile ilgili platformlara, nefret içerikli paylaşımları tespit etme ve kaldırma konusunda sorumluluk yüklenmiş, böylece dijital ortamda daha risklerden uzak bir iletişim alanı oluşturulmasını hedeflemektedir (Şahin, 2023:287).

Avrupa Birliği bünyesinde de dezenformasyonla mücadeleye yönelik hem kurumsal hem de hukuki düzenlemeler bulunmaktadır. Bu alandaki çalışmaların büyük bölümü, AB Dış İlişkiler Servisi tarafından yürütülmektedir. Genellikle Birliğin diğer ülkelerle ilişkilerini organize eden bu birim, 2015 yılında East Stratcom Task Force'un kurulmasıyla birlikte dezenformasyonla mücadelede temel planlama ve uygulama merkezi haline gelmiştir (Ateş, 2022:1581).

Çin'de dezenformasyonla mücadele konusunda çalışmalar yürüten kurum, kısa adı CAC olan Çin Siber Uzay İdaresi'dir. Bu kurum, ülkedeki internet içeriklerinin denetlenmesi, siber güvenliğin sağlanması ve dijital ekonominin gelişiminin desteklenmesi gibi görevler üstlenmektedir. Japonya'da ise bu alandaki çalışmalar İçişleri ve İletişim Bakanlığı tarafından yürütülmektedir. Bakanlık bünyesinde yer alan Bilgi ve İletişim Bürosu altında; Bilgi ve İletişim Teknolojileri Stratejisi Politikaları, Dijital İçerik ve Erişilebilirlik, İçerik Yayılımı ve Yayıncılık Politikaları gibi çeşitli alt birimler tarafından yürütülmektedir (Özgür, 2024:13-14).

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Fransa, bilhassa seçim dönemlerinde "bilgi manipülasyonu" ile mücadele etmeyi hedeflemektedir. Bu konuyla ilgili yasa, 22 Aralık 2018 tarihinde yürürlüğe konmuştur. Bu yasa doğrultusunda, seçimlerden önceki üç aylık süreçte sosyal medya platformlarının, kamuoyunu ilgilendiren içeriklerin tanıtımı için yapılan ödemelere dair ayrıntıları şeffaf biçimde paylaşması gerekmektedir. Dolayısıyla, ödeme yapan kişi veya kurumların kimlikleri, harcanan tutar, paranın kullanım amacı ve kullanıcı verilerinin bu süreçte nasıl değerlendirildiği çevrimiçi erişime açık bir kayıt sistemine işlenmek zorundadır (Şahin, 2023:289).

Türkiye'deki Dezenformasyonla mücadeleyi konu alan bu çalışma, dezenformasyona konu olmuş haberlerin Dezenformasyonla Mücadele Merkezi tarafından hangi gerekçelerle düzeltildiğini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Araştırma kapsamında, Türkiye'de son bir yılda çeşitli medya organları, kişi ve kurumlar tarafından çeşitli platformlarda yayımlanıp daha sonra düzeltme yapılmış haberler nitel içerik analizi yöntemiyle incelenecektir.

Çalışma şu sorulara yanıt aramaktadır:

(1) Dezenformasyona konu haberler en çok hangi nedenlerle düzeltilmektedir?

(2) En çok hangi konularda haberler/paylaşımlar/içerikler düzetilmeye konu olmuştur?

(3) Haberin/olayın ilk çıkış zamanı ile düzeltmesi arasındaki süre ortalama ne kadardır?

Bu sorular doğrultusunda yapılan analiz, medyada dezenformasyonla mücadeleye yönelik pratiklerin anlaşılmasına ve daha etkili düzeltme politikalarının geliştirilmesine katkı sunmayı hedeflemektedir.

Araştırma

Bu çalışma, son bir yılda yayımlanmış ve daha sonra düzeltme yapılmış haberleri incelemeyi hedeflemektedir. Araştırmada amaçlı örneklem yöntemi kullanılmış, konuya uygun haberler/içerikler belirlenerek çalışmaya dahil edilmiştir. Araştırma türü olarak nitel içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem, haber metinlerinin düzenli olarak incelenmesini ve düzeltme gerekçelerinin sınıflandırılmasını, ilk yayınlanan haber ile düzeltilmiş haber arasındaki tarih farkını ve en çok hangi konudaki haberlerin düzeltilme gerekçelerinin analiz edilmesini mümkün kılmaktadır.

Araştırmanın örneklemi, son bir yıl içinde yayımlanmış ve ardından düzeltilerek doğru bilgisi yayımlanan toplam 20 haberden oluşmaktadır. Bu örneklem, farklı konu ve kaynakları

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

kapsayacak şekilde seçilmiş olup, toplumsal, siyasal, ekonomik ve eğitim gibi çeşitli alanlarda düzeltmelere konu olan haberlerin dağılımının gözlemlenmesini sağlamaktadır.

Veri toplama yöntemi olarak, Dezenformasyonla Mücadele Merkezi (DMM) tarafından yayımlanan düzeltme kayıtları incelenmiştir. Her haber için kaynak, menşei (Türkiye veya Yurt Dışı), konu, düzeltme gerekçesi, ilk okunma ve düzeltilmiş haberin okunma sayısı ile yayın ve düzeltme tarihleri kaydedilmiştir. Bu veriler, düzeltmelerin kamuoyundaki etkilerinin değerlendirilmesi için temel oluşturur niteliktedir.

Araştırma hedeflerine dayalı olarak düzeltme gerekçeleri; Yanlış Bilgi, Çarpıtma, Yalan Haber, Manipülasyon şeklinde sınıflandırılmıştır. Araştırmanın sınırlılıkları arasında örneklem büyüklüğünün 20 haber ile sınırlı olması, yalnızca son bir yıl içerisindeki haberleri kapsaması ve veri kaynağı olarak yalnızca DMM sitesinin kullanılması yer almaktadır. Bu durum, bulguların genelleştirilebilirliğini sınırlayabilmektedir. Ancak çalışma, nitel içerik analizi yöntemiyle derinlemesine bir değerlendirme sunarak düzeltme gerekçeleri, yanlış bilgilerin dağılımı ve dezenformasyonun yayılma biçimleri hakkında önemli gözlemler sağlamaktadır.

4. Bulgular ve tartışma

Tablo 1: Dezenformasyonla mücadele merkezi X Platformu haberleri

Haberin Başlığı	Kaynak	Menşei (TR/ YD)	Konu	Düzeltme Gerekçesi	İlk Okunma Sayısı	Düzeltilmiş Haber Okunma	Yayın Tar.	Düzeltme Tar.
ÖSYM'nin sistemine girilerek adayların puanlarının değiştirilmesi	Murat AĞIREL	TR	Eğitim	Yanlış Bilgi	1,2Mn	1Mn	05.08. 2025	05.08.2025
Geri Gönderme Merkezi'nde tutulan yabancı uyruklu bir şahıs, tedavi edilmediği için hayatını kaybetti	Gizli sosyal medya hesabı	TR	Sağlık	Manipülas-yon	81,5 B	15,7B	19.06. 2025	20.06.2025
Eşi cezaevinde olan kadın çocukları aç kaldığı için yaşamına son verdi	Gizli sosyal medya hesabı	TR	Ekono mi	Yanlış Bilgi	15,9 B	18,6B	24.06 2025	25.06.2025
Bursa'da yabancı uyruklu bir kişi bir Türk'ü bıçaklayarak öldürdü iddiası	BPT Haber	TR	Toplu msal	Yalan Haber	512,2B	14,7B	05.01. 2025	06.01.2025
Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kartalkaya'da yanan binayı apar topar yıkmak istiyor	Tanju Özcan	TR	Toplu msal	Çarpıtma	112,1B	85,8B	23.01. 2025	23.01.2025
Cumhurbaşkanımız Sayın Recep Tayyip Erdoğan'ın Nakkaş Otoyolu inşaatını ziyaretinin ardından Kanal İstanbul güzergâhındaki bölgenin imara açıldığı lüks konut inşa edileceği iddiaları	Sözcü Gazetesi/ Halk TV	TR	Siyaset	Yanlış Bilgi	9,811	21,8B	30.06. 2025	01.07.2025

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Göstericiler Cumhurbaşkanlığı Külliyesine girdi	İsrail Propagan-da hesapları	TR	Siyaset	Yalan Haber	217,8B	28B	23.03. 2025	24.03.2025
Protestolar kapsamında tutuklananlar Silivri Cezaevi'nde yer olmadığı için emniyete geri götürüldü	BirGün Gazetesi/ Halk TV/ Gazete Pencere	TR	Top-lumsal	Yanlış Bilgi	53,6B 26,2B 6,7B	71,6B	25.03. 2025	26.03.2025
Hazine ve Maliye Bakanı Mehmet Şimşek'in enflasyon farkı stok vergisi adı altında bir vergi planlandığı	Sözcü Gazetesi	TR	Ekono-mik	Yanlış Bilgi	7,4B	25,7B	06.04. 2025	06.04.2025
"Son 6 ayda 20 Türk firmasının Mısır'a taşındığı ve bunun sonucunda Mısır'da 100 bin kişilik yeni istihdam oluşturulduğu" şeklindeki iddialar	Can Ataklı Youtube Kanalı	YD	Ekono-mik	Yanlış Bilgi	56,506 B	21,4B	05.07. 2025	07.07.2025
Cumhurbaşkanımız Sayın Recep Tayyip Erdoğan'ın bilgisi ve onayıyla, Ak Parti genel başkan yardımcısı Sayın Hayati Yazıcı ile Hasan İmamoğlu'nun görüştüğü yönündeki iddialar	Sabahattin Önkibar Youtube Kanalı	TR	Siyaset	Yalan haber	52 B	25,7B	08.07. 2025	08.07.2025
İBB'nin Şehzade Camii için kalıcı restorasyon talebinin yıllardır Cumhurbaşkanlığı'nda bekletildiği iddiası	Özgür Özel	TR	Siyaset	Yanlış Bilgi	344,7B	75,2B	24.03. 2025	25.03.2025
"Vakıflar Genel Müdürlüğü Vakıf Kayıtlar Arşivinin sahipsiz bırakıldığı ve imha edilmek istendiği" yönündeki iddialar	Gizli sosyal medya hesapları	TR	Toplu msal	Yanlış Bilgi	22,5B	262B	14.07. 2025	15.07.2025
İstanbul ilimizde yaşanan bir asayiş olayı üzerinden kamuoyunu provoke etmeye ve gerçeği çarpıtmaya yönelik dolaşıma sokulan mesnetsiz iddialar	Deniz Yavuzyıl-maz/ Haber Aktif	TR	Top-lumsal	Çarpıtma	75,5 B	85,4B	14.07. 2025	14.07.2025
"Kapı kule sınır Kapısı'ndan Türkiye'ye giriş yapmak isteyen diplomatik plakalı bir araçta yüklü miktarda yasaklı madde ele geçirildiği" haberi üzerinden, aracın Türk diplomatlara ait olduğu izlenimi oluşturulmaya çalışılmaktadır.	Dr. Jxlhs/ Kendine Muhabir	TR	Top-lumsal	Çarpıtma	349.8K	83,3B	21.07. 2025	21.07.2025
Muğla ormanlarının %70'i, topraklarının ise %60'ı maden ruhsatı kapsamına alınmış durumda	Kürşad Oğuz/ Cumhuriyet Gazetesi/ Asena Özkan	TR	Top-lumsal	Yanlış Bilgi	5,9B 61,7B 144,9B	63,5B	24.07. 2025	24.07.2025
"400 akademisyenin usulsüz şekilde atandığı" yönündeki iddialar	Gizli sosyal medya hesapları	TR	Eğitim	Yanlış Bilgi	28,2B 431,6B 87B	576B	02.08. 2025	02.08.2025
İsrailli bir bakana yönelik suikast planı haberinde ülkemizin adının geçmesi	Gizli sosyal medya hesabı	YD	Diplo-masi	Manipülas-yon	4,830B	107B	04.09. 2025	04.09.2025

CHP'nin 38. Kurultayı iptal ediliyor, CHP'ye kayyum atanıyor	Rasim Ozan Kütahyalı/ Etkili Haber	TR	Siyaset	Yanlış Bilgi	586B	804B	16.04. 2025	16.04.2025
İstanbul'da TOKİ tarafından yürütülen konut projesi ile ilgili iddialar	Ekrem İmamoğlu	TR	Ekono-mik	Çarpıtma	2Mn	64,3B	18.04. 2025	18.04.2025

Yapılan çalışmadan yola çıkılarak, en yaygın düzeltme gerekçesinin "Yanlış Bilgi" olduğu görülmektedir. Yanlış bilgi; başlangıçta doğru olduğu düşünülen ya da kasıtlı olarak yayılan bilgilerdir. İkinci sırada "Çarpıtma" yer almaktadır. Çarpıtma; bir olayın veya haberin yanlış veya doğruluğu bulunmadan kasıtlı olarak yayınlanmasına denilmektedir. "Yalan Haber" ve "Manipülasyon" diğerlerine göre daha düşük oranlarda olsa da etkileri bakımından güçlü bir konuma sahiplerdir.

Araştırmada, DMM'nin düzeltmeye konu haberlere ilişkin çoğunlukla aynı gün veya en geç bir gün sonra düzeltme yaptığı/yayınladığı anlaşılmaktadır. Araştırma sonucunda toplumsal ve siyasi içerikli haberlerin en çok düzeltmeye ihtiyaç duyan konular olduğu belirlenmiştir. Söz konusu durum bu tür haberlerin yüksek hassasiyet taşıması ve geniş kitlelere hızla yayılması ile doğrudan ilişkilendirilebilir. Yanlış veya çarpıtılmış bilgilerin özellikle bu alanlarda üretilmesi, kamuoyu üzerinde güçlü etkiler yaratmaktadır.

Düzeltmelerin okunma oranları incelendiğinde iki ana etken gözlemlenmektedir. Birincisi, düzeltmenin erişim düşürücü etkisidir; yani düzeltme yayımlandığında, orijinal iddianın görünürlüğü azalmaktaysa, düzeltmenin etkili olduğu kabul edilebilir. Ancak bazı haberlerde düzeltilmiş okunma sayısı düşük kalırken, bazılarında hâlâ yüksek olduğu gözlemlenmektedir. Bu değişiklik, düzeltmenin konusu, kaynağın güvenilirliği, zamanlaması ve orijinal iddianın yayılım hızına bağlı olarak değişmektedir. İkinci etken ise kalıcı etki sorunudur. Yanlış bilgi bir kez yayıldıktan sonra düzeltilse bile etkisinin tamamen ortadan kalkmadığı; özellikle toplumsal konularda bireylerde kalıcı algı bozulmalarına yol açtığı gözlemlenmiştir.

Dezenformasyonun yayılma yolları ile düzeltme gerekçeleri arasında belirgin bir ilişki bulunmaktadır. Manipülasyon ve yalan haberler çoğunlukla planlı iletişim ağları aracılığıyla yayılmakta ve düzeltmelere karşı daha baskın bir hal almaktadır. Yanlış bilgi ise çoğunlukla kaynak hataları veya eksik bilgilerden kaynaklandığından, resmi açıklamalarla daha kolay düzeltilmektedir. Çarpıtma yoluyla yayılan içerikler ise algı yönlendirme amaçlı içerikler

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

taşıdığı için teknik düzeltmelerin etkisi sınırlı kalmaktadır; bu bağlamda bilginin yeniden sağlanması ve alternatif anlatıların sunulması gerekmektedir.

Düzeltmelerin ifade tarzı ve içerik açısından yetersiz kaldığı durumlar da gözlemlenmektedir. Öncelikle, güven eksikliği bağlamında değerlendirildiğinde, yanlış bilgi yayıldıktan sonra yapılan düzeltmeler kamuoyunda ilk izlenimi değiştirmekte genellikle başarısız olduğu gözlemlenmiştir. Bunun yanı sıra, saydamlık yoksunluğu dikkate alındığında, paylaşımlarda bazı ilk kaynakların açık biçimde belirtilmemesi kamuoyunda bilgi saklama, tarafsız olmama ya da propaganda yapma algısını güçlendirmektedir. Ayrıca, etki süresi açısından bakıldığında, özellikle kriz dönemlerinde hızla popüler hale gelen yanlış bilgilere karşı yapılan düzeltmelerin çoğu kez asıl haber veya iddiaya kıyasla daha geç yayınlanması, dezenformasyonun etkisini sınırlandırmayı neredeyse imkânsız hale getirmektedir; yanlış bilginin etkisi düzeltmelerden çok daha geniş ve kalıcı olmaktadır. Son olarak, kamuoyu tatmini boyutunda, kısa ve teknik ifadelerle yapılan düzeltmeler, yanlış bilginin yarattığı zararı telafi etmeye çoğu zaman yetmemektedir; kamuoyunun "neden yanlış bilgi yayıldı?" sorusuna verilen eksik ya da soyut yanıtlar tatminsizlik ve kurumsal güvensizlik yaratmaktadır.

Değerlendirme ve öneriler

Çalışma, yanlış bilgi, çarpıtma, yalan haber ve manipülasyon türündeki içeriklerin özellikle toplumsal ve siyasal alanlarda hızla yayıldığını göstermektedir. Düzeltmelerin etkinliği, erişim, zamanlama, düzeltmenin aktarımı ve kaynak güvenilirliği ile doğrudan ilişkilidir; ancak yanlış bilgi bir kez yayıldığında tamamen ortadan kalkması için etkili ve eş zamanlı düzeltmeler/düzenlemeler yapılması gerekmektedir.

Doğru şekilde uygulanan düzeltmeler, yayıncının şeffaflığını ve hesap verebilirliğini güçlendirmektedir ve kademeli olarak güven inşasına katkı sağlamaktadır. Hızlı yayımlanan, eksiksiz açıklamalar içeren ve bağımsız doğrulama mekanizmalarıyla desteklenen düzeltmeler, toplum nezdinde güvenin yeniden kazanılmasına yardımcı olabilir. Bununla birlikte güven, hemen gelişen bir süreç değildir; süreklilik ve tutarlılık gerektirmektedir. Tutarlı, hızlı ve etik düzeltme uygulamaları, uzun vadede kişi, kurum ve kuruluşların itibarının korumasında kritik bir rol oynamaktadır.

Otoregülasyon mekanizmalarının güçlendirilmesi, kişi ve kurumların daha sorumlu davranmaları ve medya kuruluşlarının da etik sorumluluklarını artırması açısından kritik öneme sahiptir. Düzeltmelerin daha görünür hâle getirilmesi, okuyucunun yanlış bilgilere maruz kalma süresini azaltacak ve güven inşasına katkı sağlayacaktır. Gazetecilik eğitimi ve

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

etik farkındalık programları, haber üretiminde doğruluk, şeffaflık ve sorumluluk bilincini pekiştirirken, medya okuryazarlığının geliştirilmesi de kamuoyunun dezenformasyona karşı direnç kazanmasını destekleyecektir. Yasa koyucular ve düzenleyicilere yönelik bu tarz öneriler, medya ve dijital platformlar üzerinde etkili denetim mekanizmalarının kurulmasını, şeffaf düzeltme süreçlerinin desteklenmesini ve dezenformasyonla mücadeleye yönelik yasal altyapının güçlendirilmesini içermektedir.

Gelecek çalışmalar için araştırma önerileri arasında, daha geniş örneklem gruplarıyla uzun dönemli düzeltme etkilerinin incelenmesi, sosyal medya ve dijital platformlardaki yayılım dinamiklerinin analiz edilmesi ve kamuoyu algısı ile düzeltme etkisi arasındaki ilişkinin nicel ve nitel yöntemlerle değerlendirilmesi bulunmaktadır. Bu tür çalışmalar hem akademik literatüre katkı sağlayacak hem de medya uygulamaları ve politika geliştirme süreçlerine rehberlik edecektir.

Sonuç

Bu çalışma, Türkiye'de son bir yıl içinde yayımlanmış ve Dezenformasyonla Mücadele Merkezi (DMM) tarafından düzeltme yapılan haberleri inceleyerek, dezenformasyonun yayılma biçimlerini ve düzeltme süreçlerinin etkinliğini ortaya koymayı amaçlamıştır. Analizler, yanlış bilgi, çarpıtma, yalan haber ve manipülasyon türlerinin özellikle toplumsal ve siyasal konularda hızla yayıldığını göstermiştir. En yaygın düzeltme gerekçesi "Yanlış Bilgi" iken, ikinci sırayı "Çarpıtma" almaktadır; bu durum, haberlerde hem doğrulama eksikliği hem de bilinçli algı yönetimi çabalarının varlığını göstermektedir.

Araştırma bulguları, düzeltmelerin görünürlük, zamanlama ve anlatı yapısı açısından değişken etkiler yarattığını ortaya koymaktadır. Yanlış bilgi, resmî açıklamalar ve hızlı müdahalelerle büyük ölçüde düzeltilebilmekteyken; manipülasyon ve yalan haberler, planlı iletişim ağları aracılığıyla yayıldıkları için daha akılda kalıcı bir hal almaktadırlar. Çarpıtma içerikleri ise algı yönlendirme amaçlı içerikler taşıdığından, teknik düzeltmeler sınırlı etki göstermektedir. Bu bulgular, düzeltme süreçlerinde şeffaflık, haberin aktarım biçimi ve etkili iletişim stratejilerinin önemini vurgulamaktadır.

Araştırmanın elde ettiği veriler doğrultusunda, kullanıcılar, medya kuruluşları ve dijital platformlar için bazı çıkarımlar yapılabilir. Düzeltme süreçleri, kapsamlı ve anlaşılır biçimde uygulanmalı; otomatik ve manuel doğrulama mekanizmaları güçlendirilmelidir. Gazetecilik

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

eğitimleri ve medya okuryazarlığı programları aracılığıyla doğruluk, etik sorumluluk ve dezenformasyon farkındalığı artırılmalıdır. Ayrıca yasal ve kurumsal düzenlemeler, şeffaf ve etkili düzeltme süreçlerini destekleyecek şekilde güçlendirilmelidir.

Gelecek araştırmalar açısından ise, uzun dönemli düzeltme etkilerinin incelenmesi, sosyal medya ve dijital platformlardaki yayılma süreçlerinin analiz edilmesi ve kamuoyu algısı ile düzeltmelerin etkinliği arasındaki ilişkinin hem nicel hem nitel yöntemlerle değerlendirilmesi önem taşımaktadır.

Sonuç olarak, dezenformasyonun hızla yayıldığı dijital medya ortamında, hızlı, şeffaf ve etkili düzeltme mekanizmaları medya kuruluşlarının güvenilirliğini ve kamuoyunun doğru bilgiye erişimini sağlamada kritik rol oynamaktadır. Bu çalışma, Türkiye'de dezenformasyonla mücadelede mevcut uygulamaların anlaşılmasına katkı sağlarken, daha etkili düzeltme stratejilerinin geliştirilmesi için hem akademik hem de uygulamaya dönük önemli bir referans noktası sunmaktadır.

Kaynakça

Ateş, A. (2022). Dezenformasyonla Mücadele: Kavramlar ve Kurumlar. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 21(3), 1574-1586.

Christensen, C. (2018). Media Corrections and Accountability. The Routledge Companion to Media and Scandal, 355–364.

https://teyit.org/teyitpedia/arastirmaya-gore-yanlis-haber-gerceklerden-daha-hizli-yayiliyor (Erişim T. 23.09.2025)

İnce, M. ve Koçak, M.C (2018) Rus Savaş Uçağının Düşürülmesi ile İlgili Yayınlanan Haberlerde Söylem ve İdeoloji. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi Cilt / Vol: 7, Sayı/Issue: 3, 2018 Sayfa: 1969-1999

İnce, M. ve Koçak, M.C. (2018) The Use Of Tv In Usa Precidency Elections As A Mass Media. Electronic Turkish Studies. Spring2018, Vol. 13 Issue 13, p37-51. 15p.

İnce, M., & Koçak, M. C. (2018). Sigarayı Bırakmada, Kitle iletişim Araçlarında Yer Alan Kamu Spotlarının Etkisi. Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8(1), 1-11.

İnce, M., & Yılmaz, M. (2020). Ana Haber Bültenlerinde Haberlerin Konusu Ve Sunum Tarzı İle Reyting Arasındaki İlişki Üzerine Bir İnceleme. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, 8(1), 416-441. https://doi.org/10.19145/e-gifder.646823

İnce, M., & Yılmaz, M. (2020). Ergenlik Çağındaki Çocukların Sosyal Medya Kullanım Alışkanlıklarının Yalnızlaşmaya Etkisi. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, 8(2), 1111-1144. https://doi.org/10.19145/e-gifder.725462

İnce, M., & Yılmaz, M. (2020). Türk Sinemasında Din Adamlarının Sunumu: Kemal Sunal Filmlerindeki Dini Karakterler Üzerine Bir İnceleme. Journal of Humanities and Tourism Research, 10(3), 726-741.

İnce, M., & Yılmaz, M. (2021). COVID-19 Salgını Sürecinde Türkiye'de Değişen Toplumsal Etkileşimler Üzerine Bir Araştırma. IBAD Sosyal Bilimler Dergisi (11), 160-186. https://doi.org/10.21733/ibad.897332

Kara, N. (2022). Mezenformasyon ve Dezenformasyon Faaliyetleri, Sektörel Riskler ve İletişim Teknolojileri. Denetişim (26-Ek Sayı), 45-52.

Lewandowsky, S., Ecker, U. K. H., & Cook, J. (2017). Beyond Misinformation: Understanding and Coping with the "Post-Truth" Era. Journal of Applied Research in Memory and Cognition, 6(4), 353–369.

Nyhan, B., & Reifler, J. (2010). When Corrections Fail: The Persistence of Political Misperceptions. Political Behavior, 32(2), 303–330.

Özgür, Ö. F. (2024). Algı Yönetimi Bağlamında X Platformunun Dezenformasyonla Mücadelede Bir Araç Olarak Kullanımı: Dezenformasyonla Mücadele Merkezi Örneği. İletişim ve Diplomasi (13), 5-28.

Şahin, Z. B. (2023). Dezenformasyonla Mücadelede İfade Özgürlüğü: İçeriğin Korunması ve 29. Madde. Yeni Medya(15), 282-299.

Tandoc, E. C., Lim, Z. W., & Ling, R. (2018). Defining "Fake News": A typology of scholarly definitions. Digital Journalism, 6(2), 137–153.

Wardle, C., & Derakhshan, H. (2017). Information Disorder: Toward an Interdisciplinary Framework for Research and Policy Making. Council of Europe.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

TÜRKİYE'DE İDEAL KADIN KURGUSU: TOPLUMSAL NORMLAR, CİNSİYET ROLLERİ VE PSİKOSOSYAL ETKİLER

Öğr. Gör. TUĞÇE YILDIRIM DAL
Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Saç Bakımı ve Güzellik Hizmetleri, Tokat.
tugce.yildirimdal@gop.edu.tr, 0561 610 4634
ORCID NO: 0000-0001-8732-6932

Dr. Öğr. Üyesi DURSUN YILMAZ
Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Saç Bakımı ve Güzellik Hizmetleri, Tokat.
dursun.yilmaz@gop.edu.tr, 0507 875 9844
ORCID NO: 0000-0001-6161-3482

ÖZET

Bu çalışma, Türkiye'de toplumsal cinsiyet normları çerçevesinde şekillenen ideal kadın kurgusunu, kuramsal yaklaşımlar ve ampirik veriler ışığında incelemektedir. Toplumsal Rol Kuramı ve Cinsiyet Şeması Teorisi temel alınarak, kadınların ev içi bakım ve iş yaşamı rolleri arasındaki normatif çatışmalar analiz edilmiştir. Türkiye'de kadınlara atfedilen "iyi anne", "nazik eş" gibi rollerin, hem bireysel kimlik oluşumunda hem de toplumsal yapının sürekliliğinde belirleyici olduğu görülmüştür. Ampirik bulgular, kadınların iş ve aile yaşamını dengede tutma çabalarının psikososyal gerilimlere, stres ve kimlik karmaşasına yol açtığını göstermektedir. Ayrıca, Türkiye'de cinsiyet stereotiplerinin kadınları "duygusal", "fedakâr" ve "bakım veren" rollerle kodlayarak, kadınların ekonomik ve sosyal yaşama katılımını sınırlandırdığı ortaya konmuştur. Normatif beklentiler ile bireysel gerçeklikler arasındaki gerilim, kadınların psikolojik iyi oluşlarını olumsuz yönde etkilemekte, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yapısal bir bileşeni olarak varlığını sürdürmektedir. Çalışma, toplumsal cinsiyet normlarının esnetilmesi, iş-aile dengesi için destekleyici politikaların uygulanması ve kadınların psikososyal destek mekanizmalarına erişiminin artırılması gibi öneriler sunmaktadır. Bu bağlamda, ideal kadın kurgusunun dönüştürülmesi, Türkiye'de toplumsal eşitlik ve kadınların yaşam kalitesinin artırılması için kritik öneme sahiptir.

Anahtar Kelime: İdeal Kadın, Toplumsal Cinsiyet Normları, Cinsiyet Rolleri, Psikososyal Etkiler, İş-Aile Dengesi

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

THE CONSTRUCTION OF THE IDEAL WOMAN IN TURKEY: SOCIAL NORMS, GENDER ROLES, AND PSYCHOSOCIAL EFFECTS

ABSTRACT

This study examines the construction of the ideal woman within the framework of gender norms in Turkey, through theoretical approaches and empirical data. Based on Social Role Theory and Gender Schema Theory, the normative conflicts between women's roles in domestic care and work life are analyzed. It is observed that roles attributed to women in Turkey, such as "good mother" and "gentle wife," are decisive both in individual identity formation and in the continuity of social structure. Empirical findings show that women's efforts to balance work and family life lead to psychosocial tensions, stress, and identity confusion. Furthermore, gender stereotypes in Turkey code women as "emotional," "self-sacrificing," and "caregivers," thereby limiting their participation in economic and social life. The tension between normative expectations and individual realities negatively affects women's psychological well-being and persists as a structural component of gender inequality. The study offers recommendations such as loosening gender norms, implementing supportive policies for work-family balance, and increasing women's access to psychosocial support mechanisms. In this context, transforming the construction of the ideal woman is critical for promoting social equality and improving the quality of life for women in Turkey.

Key words: Ideal Woman, Gender Norms, Gender Roles, Psychosocial Effects, Work-Family Balance

1. GİRİŞ

Kadının toplumsal kimliği, tarih boyunca farklı kültürlerde belirli normlar, roller ve beklentilerle şekillenmiş; bu süreç özellikle ataerkil toplumlarda kadını ev içi rollerle sınırlandıran kalıplaşmış "ideal kadın" imgeleriyle güçlenmiştir (Eagly & Wood, 2012). Türkiye gibi hızlı toplumsal dönüşüm yaşayan ve modernleşme dinamikleriyle geleneksel değerlerin bir arada var olduğu toplumlarda, bu normatif beklentiler arasındaki gerilim kadınların hayatında çok boyutlu çatışmalara yol açmaktadır (Aycan, 2004).

Toplum, kadından hem fedakâr, şefkatli, ev içi bakım rollerini üstlenmesini, hem de eğitimli, ekonomik olarak bağımsız ve kamusal alanda etkin olmasını talep etmektedir (Sakallı-Uğurlu, Türkoğlu Demirel & Kuzlak, 2018). Bu iki yönlü beklenti, kadının "ideal" kimlik kurgusunu karmaşıklaştırmakta ve bireysel düzeyde rol çatışması, psikolojik baskı ve mutluluk kayıplarına neden olmaktadır (Karapınar Kocağ, 2023).

Türkiye'de kadınların iş hayatına katılım oranları artarken, aile içi sorumluluklar genellikle kadınların üzerinde kalmaya devam etmekte; bu durum iş-aile çatışmasını ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğini derinleştirmektedir (Soyseçkin, 2016). Ayrıca, normatif beklentiler kadınların mutluluğu üzerinde doğrudan etkili olmakta, geleneksel rollerle uyum sağlayan bireylerde

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

psikolojik iyi oluş daha yüksek bulunurken, norm çatışması yaşayanlarda stres ve memnuniyetsizlik artmaktadır (Karapınar Kocağ, 2023).

Bu bağlamda, çalışmanın amacı, Türkiye'de ideal kadın kurgusunun geleneksel ve modern normlar arasında nasıl şekillendiğini, bu normatif çatışmaların bireysel mutluluk ve toplumsal rol algıları üzerindeki etkilerini hem kuramsal hem ampirik açıdan incelemektir.

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1 Toplumsal Rol Kuramı: Tarihsel ve Yapısal Bağlamda Cinsiyet Rolleri

Toplumsal Rol Kuramı, cinsiyet farklılıklarını biyolojik temellerden bağımsız olarak, tarihsel ve kültürel olarak inşa edilmiş sosyal işbölümü ve normlar üzerinden açıklar (Eagly & Wood, 2012; Eagly, 2013). Bu kurama göre, kadınlar ve erkekler toplumsal beklentiler doğrultusunda farklı roller üstlenir; kadınların özellikle bakım veren ve ev içi rollerle ilişkilendirilmesi, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin sürekliliğini sağlar (Eagly & Wood, 2012). Türkiye bağlamından bu rollerin hem sosyal normlar hem de örgütsel yapılar tarafından pekiştirildiğine dikkat çekmiştir. Kadınların aile içindeki birincil bakım sorumluluğu, iş hayatındaki görünürlüklerini ve kariyer gelişimlerini doğrudan sınırlar. Bu durum, sadece bireysel değil kurumsal düzeyde de toplumsal cinsiyet eşitsizliği yaratan yapısal bir sorundur (Aycan, 2004)

Kuram, cinsiyet rollerinin zaman ve mekâna göre değişebileceğini kabul etmekle birlikte, ataerkil toplumlarda bu rollerin katı kalıplar halinde sabitlendiğini vurgular (West & Zimmerman, 1987). Türkiye'nin geleneksel ve modern normlar arasında sıkışmış yapısı, toplumsal rol kuramının bu dinamiklerini anlamak için önemli bir örnek teşkil eder. Örneğin, kadınların iş hayatında aktif olmalarının beklenmesi ile ev içi bakım yükünün kadınlara yüklenmesi arasındaki çelişki, hem toplumsal yapının hem bireylerin psikososyal deneyimlerinin karmaşıklığını ortaya koyar (Soyseçkin, 2016).

2.2 Cinsiyet Şeması Teorisi: Bilişsel Yapılar ve Kimlik İnşası

Sandra Bem (1981) tarafından geliştirilen Cinsiyet Şeması Teorisi, bireylerin toplumsal cinsiyetle ilgili bilgileri küçük yaşlardan itibaren organize ederek, dünya ve kendileri hakkında bilişsel şemalar oluşturduklarını ileri sürer. Bu şemalar, toplumsal cinsiyet normlarının bireylerin kendilik algısını ve davranışlarını şekillendirmesinde kritik bir rol oynar. Bu yaklaşım, cinsiyet rollerinin pasif bir biçimde öğrenilmesi yerine aktif bir süreç olduğunu vurgular.

Türkiye'de Özkan ve Lajunen'in (2005) çalışması, bu kuramın kültürel yansımalarını göstermesi açısından önemlidir. BSRI ölçeğiyle yapılan araştırmada, Türk kadınlarının feminen özellikler arasında "nazik", "duygusal" ve "şefkatli" gibi özellikleri yüksek oranda benimsediği ve bu normların toplumsal cinsiyet kimliklerinin merkezi olduğunu göstermiştir. Bu durum, Türkiye'de toplumsal cinsiyet rollerinin bilişsel düzeyde ne kadar köklü ve dayanıklı olduğunu ortaya koyar. Aynı zamanda, bireylerin bu şemalara uygun davranma

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

zorunluluğu, normatif uyumu pekiştirerek toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin sürdürülmesine katkı sağlar (Bilgili, 2012).

2.3 Geleneksel-Modern Gerilimi: Türkiye'de Normatif Çatışmalar ve Psikososyal Sonuçları

Modernleşme süreçleri, Türkiye'de kadınların eğitim ve iş hayatına katılım oranlarını artırmış olsa da, toplumsal normlar bu dönüşümü tam olarak karşılamamıştır. Bu durum, kadınların hem ev içi geleneksel sorumluluklarını yerine getirme hem de kamusal alanda rekabet etme gerekliliği arasında kalmasına yol açmıştır (Kandiyoti, 1988). Bu çatışma, sadece sosyal rollerin değil aynı zamanda kimliklerin ve beklentilerin de gerilim halinde olduğunu göstermektedir.

Karapınar Kocağ (2023) tarafından TÜİK verileri kullanılarak yapılan çalışmada, "çocuğun annenin iş hayatını olumsuz etkilemesi" algısının kadınların yaşam doyumu ve mutluluğu üzerinde olumsuz etkisi olduğu, buna karşılık "erkeğin geçim sorumluluğu" anlayışının bireylerde psikolojik olarak bir rahatlama ve uyum hissi yarattığı tespit edilmiştir. Bu durum, normatif uyumun psikososyal dayanıklılık üzerindeki olumlu etkisini göstermektedir.

Buna karşılık, Soyseçkin'in (2016) Ankara'daki orta sınıf çalışan annelerle yaptığı derinlemesine mülakat çalışması, kadınların iş ve aile kimlikleri arasında giderek zorlaşan bir denge kurma çabası içinde olduğunu ortaya koyar. Bu kadınlar, bakım yükünün ve iş sorumluluklarının artması nedeniyle artan stres, suçluluk ve kimlik karmaşası yaşamakta, bu da ruh sağlığı üzerinde olumsuz sonuçlar doğurmaktadır.

Bu bağlamda, Türkiye'de ideal kadın kurgusunun, hem bireysel psikososyal süreçler hem de toplumsal yapısal normlar açısından karmaşık ve çok katmanlı olduğu ortaya konmaktadır. Normatif beklentilerle uyum sağlamak psikolojik iyi oluş için önemli olsa da, bu uyum kadınların bireysel gelişimini ve toplumsal cinsiyet eşitliğini engelleyebilir (Kandiyoti, 1997; Karapınar Kocağ, 2023).

3. TÜRKİYE'DE NORMATİF ÇATIŞMALARIN AMPİRİK BULGULARI

Türkiye'de toplumsal cinsiyet normları ve ideal kadın algısı üzerine yapılan araştırmalar, geleneksel ve modern değerlerin kadınların sosyal rollerini ve psikososyal durumlarını nasıl etkilediğine dair önemli veriler sunmaktadır. Bu bölümde, normatif çatışmaların iş-aile dengesi, cinsiyet stereotipleri ve kadınların psikolojik iyi oluşu üzerindeki yansımaları, güncel ampirik çalışmalar ışığında ele alınacaktır.

3.1 İş-Aile Dengesi ve Kadınların Psikososyal Deneyimleri

Türkiye'de kadınların iş ve aile rollerini dengede tutma çabaları, hem nicel hem nitel araştırmalarla sıkça incelenmiştir. Soyseçkin (2016), Ankara'da orta sınıf çalışan annelerle gerçekleştirdiği niteliksel çalışmada, kadınların iş ve ev hayatı arasında kurdukları dengeyi

sağlamakta zorlandıklarını; bu durumun psikolojik stres, tükenmişlik ve kimlik karmaşasına neden olduğunu ortaya koymuştur. Kadınların geleneksel ev içi bakım yükümlülükleri ile modern iş yaşamı beklentileri arasında sıkışması, hem toplumsal baskı hem de bireysel çatışma yaratmaktadır.

Miski Aydın, Metin-Orta, Metin-Camgoz & Aksan (2023) ise çalışan Türk anneler üzerinde yaptıkları nicel çalışmada, aşırı ebeveynlik tutumları ile iş-aile çatışması arasında pozitif ilişki tespit etmiş; bu durumun kadınların genel yaşam kalitesi ve psikolojik iyi oluşunu olumsuz etkilediğini göstermiştir. Bu bulgular, kadınların iş ve aile rolleri arasında yaşadıkları çatışmanın, normatif beklentilerden kaynaklanan psikososyal yükü artırdığını ortaya koymaktadır.

3.2 Cinsiyet Stereotipleri ve Kadın Kimliğinin Toplumsal Kodlanması

Sakallı ve Kuzlak (2018) tarafından yapılan araştırma, Türkiye'de kadın ve erkeklere atfedilen cinsiyet rollerinin toplumda nasıl kalıplaştığını göstermektedir. Üniversite öğrencileri arasında gerçekleştirilen bu çalışmada kadınların "duygusal", "nazik", "fedakâr", "anne" gibi özelliklerle tanımlandığı, erkeklerin ise "güçlü", "koruyucu" ve "rekabetçi" rollerle kodlandığı tespit edilmiştir. Bu stereotipik algılar, kadınların sosyal ve ekonomik hayattaki görünürlüklerini kısıtlamakta, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin sürdürülmesine zemin hazırlamaktadır (Sakallı-Uğurlu & Beydoğan, 2002).

Rudman & Glick (2001) çalışmalarında da benzer şekilde, kadınların "komünal" yani bakım ve ilişki odaklı rollerle, erkeklerin ise "ajansiyel" yani kendine yönelik, bağımsız rollerle kodlandığı vurgulanmıştır. Bu ikili kodlama, kadınların ideal kadın kurgusunu şekillendirirken, aynı zamanda mesleki tercihler ve kariyer gelişiminde cinsiyet temelli sınırlamalara yol açmaktadır.

3.3 Normatif Beklentilerin Kadınların Mutluluğu ve Psikolojik İyi Oluşuna Etkileri

Karapınar Kocağ'ın (2023) TÜİK verilerinden yola çıkarak yaptığı kapsamlı analiz, normatif rollerin kadınların mutluluğu üzerinde doğrudan etkileri olduğunu göstermiştir. Araştırma, "çocuğun annenin iş hayatını olumsuz etkilemesi" görüşünün kadınlarda yaşam doyumunu azalttığını, buna karşın "erkeğin geçim sorumluluğu" fikrinin bireylerde psikolojik destek sağladığını ortaya koymuştur. Bu durum, normatif beklentilerle uyumun psikolojik dayanıklılığı artırdığı ancak uyumsuzluğun ciddi mutsuzluklara yol açtığını göstermektedir.

Ayçiçek (2020), Türkiye'de kadınların ideal kadın imgesi ile kendi kimlik algıları arasındaki uyumun psikolojik iyi oluş üzerinde belirleyici olduğunu vurgulamış; normatif çatışma yaşayan kadınların ise anksiyete ve depresyon riskinin yükseldiğini ortaya koymuştur. Bu bulgu, ideal kadın kurgusunun bireylerin ruh sağlığı üzerinde doğrudan etkili bir sosyal yapı olduğunu göstermektedir.

3.4 Kadınların İş ve Toplumsal Hayata Katılımı: Engeller ve Beklentiler

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Kadınların toplumsal ve ekonomik yaşama katılımını etkileyen normatif engeller, kapsamlı araştırmalarla ortaya konmuştur. TÜİK (2022) verilerine göre Türkiye'de kadınların iş gücüne katılım oranı %34 seviyelerinde seyretmekte, bu oran OECD ortalamasının oldukça altındadır. Bu düşük katılım, kadına biçilen bakım ve ev içi rollerden kaynaklanan sosyal baskı ve yapısal engellerle doğrudan ilişkilidir (Tatoğlu, 2022).

Bayat ve Baykal (2021) tarafından yapılan saha araştırması, kadınların iş yerinde karşılaştığı toplumsal cinsiyet stereotiplerinin kariyer gelişimlerini engellediğini göstermiştir. Katılımcılar, "iyi kadın" olma beklentisinin hem iş yerinde hem de ailede aynı anda uyulması gereken çifte standartlar yarattığını belirtmiştir. Bu durum, kadınların sosyal yaşamda deneyimlediği normatif çatışmaları ve bunun yarattığı psikolojik yorgunluğu gözler önüne sermektedir.

4. TARTIŞMA

Bu çalışmanın kuramsal ve ampirik bulguları, Türkiye'de ideal kadın kurgusunun karmaşık ve çelişkili normatif beklentiler etrafında şekillendiğini göstermektedir. Toplumsal Rol Kuramı perspektifinden bakıldığında, kadınların bakım ve ev içi sorumluluklarla özdeşleştirilen rollerinin hem toplumsal yapıyı hem de bireysel psikolojiyi derinden etkilediği ortaya çıkmaktadır (Eagly & Wood, 2012; Aycan, 2004). Bu roller, geleneksel ataerkil normların sürekliliğini sağlarken, kadınların iş hayatındaki ilerlemesini kısıtlayarak cinsiyet eşitsizliğinin yapısal boyutunu beslemektedir.

Cinsiyet Şeması Teorisi kapsamında ise, kadınların toplumsal cinsiyet kimliklerinin kültürel olarak köklü feminen özellikler etrafında biçimlendiği ve bu normların bireysel düzeyde içselleştirildiği görülmektedir (Bem, 1981; Özkan & Lajunen, 2005). Türkiye bağlamında bu şemaların güçlü olması, kadınların hem toplum beklentilerine uyum sağlama hem de kişisel hedefleri arasında sıkışmasına yol açmaktadır.

Geleneksel-modern gerilim ise, normatif beklentilerle bireysel gerçeklikler arasındaki çatışmayı derinleştirerek kadınların psikososyal iyi oluşunu doğrudan etkilemektedir (Kandiyoti, 1988; Karapınar Kocağ, 2023). Ampirik veriler, özellikle iş-aile çatışmasının kadınlarda stres ve kimlik karmaşasına neden olduğunu; normatif uyumun ise psikolojik destek sağladığını göstermektedir (Soyseçkin, 2016; Miski Aydın, Metin-Orta, Metin-Camgöz ve Aksan, 2023).

Türkiye'de kadınların toplumsal ve ekonomik yaşama katılımını engelleyen toplumsal cinsiyet stereotipleri, normatif beklentiler ve yapısal engeller, kadınların hem bireysel gelişimini hem de toplumsal cinsiyet eşitliği hedeflerini zorlaştırmaktadır (Sakallı ve Kuzlak, 2018; Güdek-Gökçek, 2023). Bu bağlamda, ideal kadın kurgusunun yeniden ele alınması, toplumsal cinsiyet normlarının esnetilmesi ve kadınların yaşam alanlarındaki yüklerin paylaşılması gerekmektedir.

Sonuç olarak, bu çalışma, ideal kadın kurgusunun Türkiye'de toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin hem nedeni hem sonucu olduğunu; bu kurgunun kadınların psikososyal iyi oluşları üzerinde belirleyici etkileri olduğunu göstermektedir. Bu durum, toplumsal politikaların ve kurumsal uygulamaların kadınların iş ve aile yaşamı arasında sağlıklı denge kurmasını destekleyecek şekilde yeniden yapılandırılması ihtiyacını ortaya koymaktadır.

5. SONUÇ

Bu çalışma, Türkiye'de "ideal kadın" kurgusunun toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin hem bir yansıması hem de pekiştirici bir unsuru olduğunu ortaya koymuştur. Geleneksel ve modern normların bir arada var olduğu Türkiye toplumu, kadınlardan hem ev içi sorumlulukları eksiksiz yerine getirmelerini hem de kamusal alanda etkin bireyler olmalarını beklemekte; bu ikili beklenti ise kadınların kimlik gelişimi, psikolojik iyi oluşu ve toplumsal konumlanışı üzerinde derin çatışmalar yaratmaktadır.

Toplumsal Rol Kuramı ve Cinsiyet Şeması Teorisi bağlamında ele alınan bulgular, kadınların çocukluktan itibaren içselleştirdiği cinsiyet normlarının, hem kişisel hedeflerini şekillendirdiğini hem de sosyal rollerle çeliştiğinde psikolojik baskıya yol açtığını göstermektedir. Özellikle iş-aile dengesinde yaşanan normatif çatışmalar, kadınların stres düzeylerini artırmakta ve yaşam doyumunu olumsuz yönde etkilemektedir.

Ampirik veriler, Türkiye'de kadınların iş gücüne katılım oranlarının düşük seyretmesinin temelinde yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda kültürel ve normatif engellerin bulunduğunu ortaya koymaktadır. Kadının toplumsal kimliğine dair beklentilerin hem iş yerinde hem aile içinde çifte standartlar oluşturduğu, bu durumun ise kadınların kariyer gelişimini sınırlandırdığı ve psikososyal yorgunluğu artırdığı görülmektedir.

Sonuç olarak, Türkiye'de ideal kadın kurgusunun yeniden tanımlanması, toplumsal cinsiyet normlarının esnetilmesi ve kadınların yaşam alanlarındaki sorumlulukların kolektif biçimde paylaşılması gerekmektedir. Kadınların psikolojik iyi oluşunun ve toplumsal katılımının artırılması, yalnızca bireysel refah değil, aynı zamanda toplumsal cinsiyet eşitliği hedeflerinin gerçekleştirilmesi açısından da kritik bir öneme sahiptir. Bu bağlamda, politika yapıcıların ve kurumların, kadınların hem aile hem iş yaşamında desteklenmesine yönelik yapısal düzenlemeleri ivedilikle hayata geçirmeleri gerekmektedir.

Öneriler

1. **Toplumsal Cinsiyet Eğitimlerinin Yaygınlaştırılması**

   İlkokuldan üniversiteye kadar tüm eğitim kademelerinde toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı müfredat geliştirilerek, çocukluk döneminden itibaren kalıpyargılarla mücadele edilmelidir. Özellikle aile, medya ve eğitim kurumları aracılığıyla "ideal kadın" algısına karşı alternatif, çoğulcu kadın temsilleri teşvik edilmelidir.

2. **Kadın-Erkek Rol Paylaşımını Destekleyen Politikalar Geliştirilmelidir**

Kadınların ev içi bakım sorumluluklarını tek başına üstlenmek zorunda kalmamaları için, ebeveyn izninin babaları da kapsayacak şekilde yeniden yapılandırılması, kreş ve bakım hizmetlerinin yaygınlaştırılması gerekmektedir. Bu tür politikalar, toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden dağıtımını sağlayarak normatif çatışmaları azaltabilir.

3. **İş Yerlerinde Toplumsal Cinsiyet Duyarlılığı Artırılmalıdır**

Kurumsal düzeyde, kadınların kariyer gelişimini destekleyecek eşitlikçi uygulamalar hayata geçirilmeli; işe alım, terfi ve ücretlendirme süreçlerinde şeffaflık ve adalet ilkeleri temel alınmalıdır. Ayrıca, iş-aile dengesine yönelik esnek çalışma modelleri geliştirilmelidir.

4. **Psikososyal Destek Mekanizmaları Güçlendirilmelidir**

Normatif çatışma yaşayan kadınlara yönelik psikolojik danışmanlık ve dayanışma grupları gibi destek sistemleri yaygınlaştırılmalı; özellikle çalışan annelerin ruh sağlığını güçlendirecek sosyal hizmet uygulamaları artırılmalıdır.

5. **Medya Temsilleri Dönüştürülmelidir**

Televizyon, sinema ve dijital mecralarda kadınların tek tipleştirilmiş ve geleneksel rollere hapsedilmiş temsilleri yerine, farklı yaşam tarzlarını ve kimlikleri yansıtan örnekler ön plana çıkarılmalıdır. Medya, "ideal kadın" kurgusunun eleştirildiği ve çeşitliliğin vurgulandığı içerikler üretmelidir.

6. **Toplumsal Cinsiyet Eşitliğini Gözeten Mevzuatlar Uygulanmalıdır**

Kadınların ekonomik, sosyal ve siyasal yaşama eşit katılımını destekleyen yasaların sadece varlığı değil, etkili şekilde uygulanması da denetlenmelidir. Cinsiyet temelli ayrımcılığın önlenmesi adına denetim mekanizmaları güçlendirilmelidir.

Kaynakça

Aycan, Z. (2004). Key success factors for women in management in Turkey. *Applied Psychology, 53*(3), 453-477.

Ayçiçek, V. (2020). Kadınlarda toplumsal cinsiyet algısı, psikolojik iyi oluş ve benlik saygısı arasındaki ilişkiler. (Yayın No. 623951). [Yüksek lisans tezi, İstanbul Arel Üniversitesi]. Yüksek Öğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/giris.jsp

Bayat, İ., & Baykal, B. (2021). Toplumsal cinsiyet ayrımcılığının yarattığı engeller: Çalışma yaşamında varolmaya çalışan kadın. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *23*(3), 745-762.

Bem, SL (1981). Cinsiyet şeması teorisi: Cinsiyet tiplemesinin bilişsel bir açıklaması. *Psikolojik inceleme, 88* (4), 354.

Bilgili, G. (2012). *Elit bayan sporcular ile spor yapmayan bayan öğrencilerin toplumsal cinsiyet rolleri açısından karşılaştırılması (Türkiye'deki Üniversiteler üzerine bir araştırma)* (Yayın No. 306291). [Yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi]. Yüksek

Öğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/giris.jsp

Eagly, A. H., & Wood, W. (2012). Social role theory. *Handbook of theories of social psychology*, *2*(9), 458-476.

Eagly, A. H. (2013). *Sex differences in social behavior: A social-role interpretation*. Psychology Press.

Güdek-Gölçek, Ş. (2023). Patriarchal Determinants of Women's Employment in Turkey. In *Handbook of Research on Exploring Gender Equity, Diversity, and Inclusion Through an Intersectional Lens* (pp. 330-358). IGI Global.

Kandiyoti, D. (1988). Bargaining with patriarchy. *Gender & society*, *2*(3), 274-290.

Kandiyoti, D. (1997). Women, Islam and the state. *Political Islam*, 185-193.

Kocağ, EK (2023). Türkiye'de Cinsiyet Rolü Tutumları ve Mutluluk: Aile Yapısı Araştırması Mikro Veri Setinden Kanıtlar. *Paradigma: İktisadi ve İdari Araştırmalar Dergisi*, *12*(1), 18-30.

Miski Aydin, E., Metin-Orta, I., Metin-Camgoz, S., & Aksan, N. (2023). Does overparenting hurt working Turkish mother's well-being? The influence of family–work conflict and perceived stress in established adulthood. *Journal of Adult Development*, *30*(1), 131-144.

Özkan, T., & Lajunen, T. (2005). Masculinity, femininity, and the Bem sex role inventory in Turkey. *Sex Roles*, *52*, 103-110.

Rudman, L. A., & Glick, P. (2001). Prescriptive gender stereotypes and backlash toward agentic women. *Journal of social issues*, *57*(4), 743-762.

Sakallı, N., & Kuzlak, A. (2018). How are women and men perceived? Structure of gender stereotypes in contemporary Turkey.

Sakallı-Ugurlu, N., & Beydogan, B. (2002). Turkish college students' attitudes toward women managers: The effects of patriarchy, sexism, and gender differences. *The Journal of psychology*, *136*(6), 647-656.

Soyseçkin, İ. S. (2016). Balance between work and family life: Middle class working mothers in Turkey. *Fe Dergi*, *8*(1), 130-143.

Tatoğlu, T. (2022). Drivers of low female labor force participation in Türkiye. *İstanbul: BBVA Research*.

West, C. ve Zimmerman, DH (1987). Cinsiyet yapmak. *Cinsiyet ve toplum*, *1*(2), 125-151.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

KOZMETİK REKLAMLARINDA İDEALİZE EDİLMİŞ KADIN İMAJI VE TÜKETİCİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: NİTEL BİR ARAŞTIRMA

Dr. Öğr. Üyesi DURSUN YILMAZ
Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Saç Bakımı ve Güzellik Hizmetleri, Tokat.
dursun.yilmaz@gop.edu.tr, 0507 875 9844
ORCID NO: 0000-0001-6161-3482

Öğr. Gör. TUĞÇE YILDIRIM DAL
Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Saç Bakımı ve Güzellik Hizmetleri, Tokat.
tugce.yildirimdal@gop.edu.tr, 0561 610 4634
ORCID NO: 0000-0001-8732-6932

ÖZET

Bu çalışma, kozmetik ürün reklamlarında sıklıkla sunulan idealize edilmiş, genç ve kusursuz kadın imajının, tüketicilerin özgüven ve beden algıları üzerindeki etkilerini nitel bir yaklaşımla incelemeyi amaçlamaktadır. Çevrimiçi anket yoluyla ulaşılan 16'sı kadın, 8'i erkek toplam 24 katılımcıdan toplanan zengin nitel veriler, tematik analiz yöntemi kullanılarak derinlemesine değerlendirilmiştir. Analiz sonucunda, "Kusursuzluk ve Gençlik Baskısı", "Meta Olarak Beden", "Özgüven ve Beden Algısında Olumsuz Etki" ve "Direnç ve Eleştirel Okuma" olmak üzere dört ana tema belirlenmiştir. Bulgular, reklamlardaki bu tek tip ve ulaşılmaz temsillerin, özellikle kadın tüketicilerde "yetersizlik hissi", "mükemmel olma baskısı" ve "öz-güven kaybı" gibi ciddi olumsuz psiko-sosyal sonuçlar doğurduğunu ortaya koymaktadır. Erkek katılımcılar ise genellikle bu etkileri daha az hissettiklerini belirtmişlerdir. Bununla birlikte, özellikle belirli bir yaş ve olgunluk grubundaki kadın katılımcıların "kendini olduğu gibi sevme" ve "dayatmalara karşı direnç geliştirme" gibi eleştirel tavırlar sergilediği gözlemlenmiştir. Çalışma, medya okuryazarlığının önemini vurgularken, reklamcılık sektörüne daha kapsayıcı ve gerçekçi temsil biçimleri konusunda pratik öneriler sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kozmetik Reklamları, Kadın Temsili, Beden Algısı, Özgüven, Toplumsal Cinsiyet, Nitel Analiz.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

THE IMPACT OF IDEALIZED FEMALE IMAGERY IN COSMETIC ADVERTISEMENTS ON CONSUMERS' SELF-CONFIDENCE AND BODY PERCEPTION: A QUALITATIVE ANALYSIS

Abstract:

This study aims to qualitatively explore the effects of the idealized, youthful, and flawless female imagery frequently portrayed in cosmetic product advertisements on consumers' self-confidence and body perception. Rich qualitative data collected from 24 participants (16 women, 8 men) via an online survey were evaluated through an in-depth thematic analysis. The analysis identified four main themes: "Pressure of Perfection and Youth," "The Body as a Commodity," "Negative Impact on Self-Confidence and Body Image, "and "Resistance and Critical Reading." The findings demonstrate that these homogeneous and unattainable representations in advertisements trigger significant negative psycho-social consequences for female consumers, including "feelings of inadequacy," "pressure to be perfect," and "loss of self-confidence." Male participants generally reported being less affected by these pressures. However, it was also observed that a segment of female participants, particularly within a certain age and maturity group, exhibited critical stances such as "self-acceptance" and "resistance to imposed norms." The study underscores the crucial importance of media literacy and offers practical implications for the advertising industry, advocating for more inclusive and realistic representation strategies that diverge from narrow beauty standards and their differentiated effects across genders.

Keywords: Cosmetic Advertisements, Female Representation, Body Image, Self-Confidence, Gender, Qualitative Analysis.

1. GİRİŞ

Günümüz tüketim toplumunda, reklamlar yalnızca ürün ve hizmetleri tanıtan araçlar olmanın ötesine geçerek, toplumsal cinsiyet rolleri, güzellik idealleri ve kimlik algılarını şekillendiren güçlü kültürel metinler haline gelmiştir. Kozmetik endüstrisi, bu bağlamda, kadın bedeni ve güzellik kavramı üzerinden sürekli yeniden üretilen anlamların en yoğun olarak işlendiği alanlardan biridir. Reklamlarda sergilenen ulaşılması güç, idealize edilmiş, genç ve kusursuz kadın imgeleri, izleyiciler nezdinde "normal" ve "arzu edilen" olana dair standartlar belirlemekte (Kilbourne, 1999) ve bu durum, özellikle kadın tüketicilerin benlik saygısı ve beden algısı üzerinde derin etkiler yaratmaktadır.

Literatür incelendiğinde, kozmetik reklamlarının kadınları nasıl temsil ettiğine dair çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Goffman'ın (1979) yaptığı öncü çalışmalar, reklamlardaki cinsiyet temsillerinin toplumsal cinsiyet eşitsizliğini nasıl yeniden ürettiğini ortaya koymuştur. Wolf (1991), "Güzellik Miti" (The Beauty Myth) adlı eserinde, güzellik endüstrisinin kadınlar üzerinde, onları sosyal ve profesyonel hayatta ilerlemekten alıkoyan yeni bir tür baskı

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

oluşturduğunu savunur. Frith vd. (2005) ise, Batılı olmayan pazarlardaki kozmetik reklamlarının bile çoğunlukla Batılı güzellik standartlarını (açık ten, ince burun, vs.) yaygınlaştırdığını ve bu durumun küresel ölçekte homojen bir güzellik anlayışına yol açtığını belirtmektedir. Türkiye bağlamında ise, Oğuz (2010), kadın dergilerindeki güzellik reklamlarının, kadınlığı büyük ölçüde bedensel bir proje olarak kurguladığını ve sürekli bir bakım ve denetim söylemi ürettiğini ortaya koymuştur.

Ancak, izleyicilerin bu metinlere tamamen edilgen bir şekilde maruz kalmadığı, aksine bu söylemlere karşı direnç geliştirebildikleri ve eleştirel okumalar yapabildikleri de göz ardı edilmemelidir (Hall, 1980). İşte bu noktadan hareketle, bu çalışma, mevcut literatürdeki bu tartışmaları Türkiye'den somut verilerle desteklemeyi ve aşağıdaki araştırma sorularına yanıt aramayı amaçlamaktadır:

1. Katılımcılar, kozmetik reklamlarında çizilen "ideal kadın" imajını nasıl algılamakta ve tanımlamaktadır?
2. Bu reklam söylemleri, katılımcıların özgüven, benlik saygısı ve beden algıları üzerinde nasıl bir etki yaratmaktadır?
3. Katılımcılar, reklamlarda sunulan bu idealize edilmiş imgelere ve güzellik standartlarına karşı herhangi bir direnç veya eleştirel okuma pratiği geliştirmekte midir?

Bu çalışma, yukarıdaki sorulara nitel bir perspektifle yanıt vererek, Türk tüketicilerinin kozmetik reklamlarına içeriden bir bakış sunmayı ve alanyazına ulusal bir bağlamda katkı sağlamayı hedeflemektedir.

2. LİTERATÜR ARKA PLANI VE TEORİK ÇERÇEVE

2.1. Reklamlar, Toplumsal Cinsiyetin İnşası ve Goffman'ın Çerçeveleme Kuramı

Reklamlar, toplumsal cinsiyet rollerinin ve güzellik standartlarının sosyal olarak inşa edildiği ve pekiştirildiği güçlü kültürel metinlerdir. Erving Goffman'ın (1979) *Gender Advertisements* adlı seminal çalışması, reklam imgelerinin kadınları ve erkekleri toplumdaki geleneksel güç hiyerarşilerini yansıtan belirli pozisyonlara ("çerçevelere") yerleştirdiğini ortaya koyar. Goffman, kadınların reklamlarda genellikle "boyun eğmişlik, yatıştırıcılık ve çocuksu bağımlılık" gibi özelliklerle temsil edildiğini, bedenlerinin parçalara ayrılarak (fragmentation) metalaştırıldığını ve erkeğin bakışına (the male gaze) sunulan bir nesne haline getirildiğini

savunur. Bu yaklaşım, kozmetik reklamlarında kadınlığın "kusursuz olması gereken bir proje" olarak kurgulanmasının da teorik altyapısını oluşturur.

2.2.Güzellik Miti ve Medyanın Rolü

Naomi Wolf (1991), *The Beauty Myth* adlı eserinde, güzellik mitinin feminizmin kazanımlarına bir karşı saldırı olarak işlev gördüğünü öne sürer. Ona göre, kadınlar siyasi ve ekonomik güç kazandıkça, onları denetim altında tutmak için güzellik standartları giderek daha acımasız ve ulaşılmaz hale gelmiştir. Medya ve reklam endüstrisi, bu miti sürekli yeniden üreterek kadınları "kusursuz görünüm" peşinde sonsuz ve imkânsız bir çabaya sürüklemekte; bu da onların enerjisini, özgüvenini ve toplumsal görünürlüğünü sınırlandırmaktadır (Yılmaz, 2025). Benzer biçimde Kilbourne (1999), reklamların kadın bedenini sürekli idealize ederek gençlik, incelik ve kusursuzluk üzerinden pazarlanabilir bir metaya dönüştürdüğünü ve bunun kadınların öz-değer algısını derinden zedelediğini belirtmiştir.

2.3.Nesneleştirme Teorisi ve Beden Algısı

Fredrickson ve Roberts (1997) tarafından geliştirilen Nesneleştirme Teorisi (Objectification Theory), kadınların sosyalleşme sürecinde kendi bedenlerini sürekli olarak dış gözle izlemeye yönlendirildiklerini savunur. Bu süreç, kadınların bedenlerini bir "nesne" olarak deneyimlemelerine yol açar ve "bedensel utanç" (body shame), "görünüş kaygısı" ve "artan içsel beden farkındalığı" gibi psikolojik sonuçlar doğurur. Kozmetik reklamları bu mekanizmayı sürekli tetikleyen bir unsur olarak öne çıkar (Aubrey, 2006). Çalışmanızda katılımcıların dile getirdiği "kendini kusurlu görme" ve "özgüven kaybı" gibi bulgular, bu teorik çerçeveyle doğrudan örtüşmektedir.

2.4.Sosyal Karşılaştırma Teorisi

Festinger'in (1954) Sosyal Karşılaştırma Teorisi de reklamların etkilerini anlamak için önemli bir çerçeve sunmaktadır. İnsanlar, özellikle belirsizlik yaşadıkları konularda kendilerini başkalarıyla karşılaştırma eğilimindedir. Reklamlardaki "ideal bedenler" izleyiciler için bir karşılaştırma ölçütü haline gelir. Yapılan araştırmalar, bu tür karşılaştırmaların kadınlarda beden memnuniyetsizliğini, yetersizlik hissini ve estetik kaygıları artırdığını ortaya koymuştur (Myers & Crowther, 2009; Fardouly et al., 2015).

2.5.Eleştirel Okuma ve Direnç: İzleyici Tepkileri

Medya etkileri literatüründe önemli bir paradigma değişimi, izleyicilerin edilgen alıcılar olmadığının kabulüyle yaşanmıştır. Stuart Hall'un (1980) *Encoding/Decoding* modeli,

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

izleyicilerin medya metinlerini baskın (dominant), müzakereci (negotiated) veya karşıt (oppositional) konumlardan okuyabildiklerini ileri sürer. Bu çerçeve, özellikle çalışmanızda yer alan olgun yaştaki kadın katılımcıların reklam mesajlarını reddederek "kendini olduğu gibi sevme" ve "dayatmalara direnç geliştirme" gibi karşıt okuma pratiklerini açıklamaktadır. Ayrıca medya okuryazarlığı literatürü de (Livingstone, 2004), bireylerin eleştirel okuma becerileri geliştirmesiyle medya mesajlarına karşı daha dirençli hale gelebildiklerini göstermektedir.

2.6.Türkiye Bağlamında İlgili Çalışmalar

Türkiye'de yapılan çalışmalar da küresel bulgularla paralel sonuçlar ortaya koymaktadır. Oğuz (2010), kadın dergilerindeki kozmetik reklamlarının kadınlığı büyük ölçüde "bedensel bir proje" olarak kurguladığını ve sürekli bakım söylemini yeniden ürettiğini belirtmiştir. Çelik (2024) ise "Reklamlarda Kadın Temsili Araştırmalarının Sistematik Literatür İncelemesi" başlıklı çalışmasında, Türkiye'deki araştırmaların çoğunda kadının reklamlarda geleneksel rollerle (anne, eş) veya cinsel bir meta olarak temsil edildiğini; toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin pekiştirildiğini ortaya koymuştur. Ayrıca Gürkan (2019), televizyon reklamlarındaki kadın temsillerinin "bakımlı eş" ve "çekici partner" rolleri etrafında yoğunlaştığını, erkeklerin ise karar verici ve güçlü figürler olarak temsil edildiğini bulgulamıştır.

3. ÇALIŞMA YÖNTEMİ

Bu araştırma, kozmetik reklamlarında idealize edilmiş kadın temsillerinin tüketicilerin beden algısı ve özgüveni üzerindeki etkilerini incelemek amacıyla **nitel araştırma deseni** çerçevesinde yürütülmüştür. Nitel araştırmalar, bireylerin deneyimlerine, algılarına ve anlam üretim süreçlerine derinlemesine odaklanma imkânı sunduğu için, reklamların toplumsal cinsiyet ve kimlik algısı üzerindeki etkilerini anlamada uygun bir yaklaşım olarak görülmektedir (Creswell & Poth, 2018).

Veri toplama aracı olarak, araştırmacılar tarafından hazırlanan ve açık uçlu sorulardan oluşan çevrim içi bir form kullanılmıştır. Bu form aracılığıyla katılımcıların kozmetik reklamlarında kadın temsiline ilişkin algıları, reklamların kendilerine ve topluma yönelik etkileri ile bu söylemlere karşı geliştirdikleri direnç veya eleştirel tutumları anlaşılmaya çalışılmıştır. Veri toplama süreci pandemi koşullarının da etkisiyle dijital ortamda gerçekleştirilmiş ve Google Forms üzerinden 24 katılımcıya ulaşılmıştır. Katılımcıların 16'sı kadın, 8'i erkek olup; yaş aralıkları 20 ile 56 arasında değişmektedir. Katılımcılar eğitim düzeyi (lise, ön lisans, lisans,

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

lisansüstü) ve gelir durumları bakımından çeşitlilik göstermektedir. Bu çeşitlilik, farklı toplumsal ve kültürel arka planlardan gelen bireylerin deneyimlerini anlamada zenginleştirici bir boyut katmıştır.

Verilerin analizinde tematik analiz yöntemi kullanılmıştır. Braun ve Clarke'ın (2006) ortaya koyduğu altı aşamalı yaklaşım izlenmiştir: (1) veriye aşinalık kazanma, (2) ilk kodların oluşturulması, (3) temaların geliştirilmesi, (4) temaların gözden geçirilmesi, (5) temaların tanımlanması ve adlandırılması, (6) raporlanması. Bu sistematik yaklaşım, katılımcı ifadelerindeki tekrar eden kalıpların belirlenmesine ve temaların derinlemesine yorumlanmasına olanak sağlamıştır.

Araştırmanın güvenilirliği ve geçerliliği için çeşitli stratejiler benimsenmiştir. Öncelikle, veri analiz sürecinde iki araştırmacı bağımsız olarak kodlama yapmış, ardından kodlar karşılaştırılarak ortak temalara ulaşılmıştır. Bu uygulama, araştırma bulgularının nesnelliğini artırmıştır (Lincoln & Guba, 1985). Ayrıca çalışmada doğrudan katılımcı alıntılarına yer verilerek bulguların şeffaflığı sağlanmıştır. Katılımcıların kimlikleri gizli tutulmuş, yalnızca yaş, cinsiyet ve eğitim durumu gibi demografik bilgilerle tanımlayıcı kodlar kullanılmıştır.

Sonuç olarak, bu yöntemsel yaklaşım, kozmetik reklamlarının bireyler üzerindeki çok katmanlı etkilerini katılımcıların kendi deneyimlerinden yola çıkarak anlamayı mümkün kılmıştır. Bu bağlamda araştırma, hem bireysel hem de toplumsal düzeyde reklamların etkilerine dair nitelikli içgörüler sunmaktadır.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

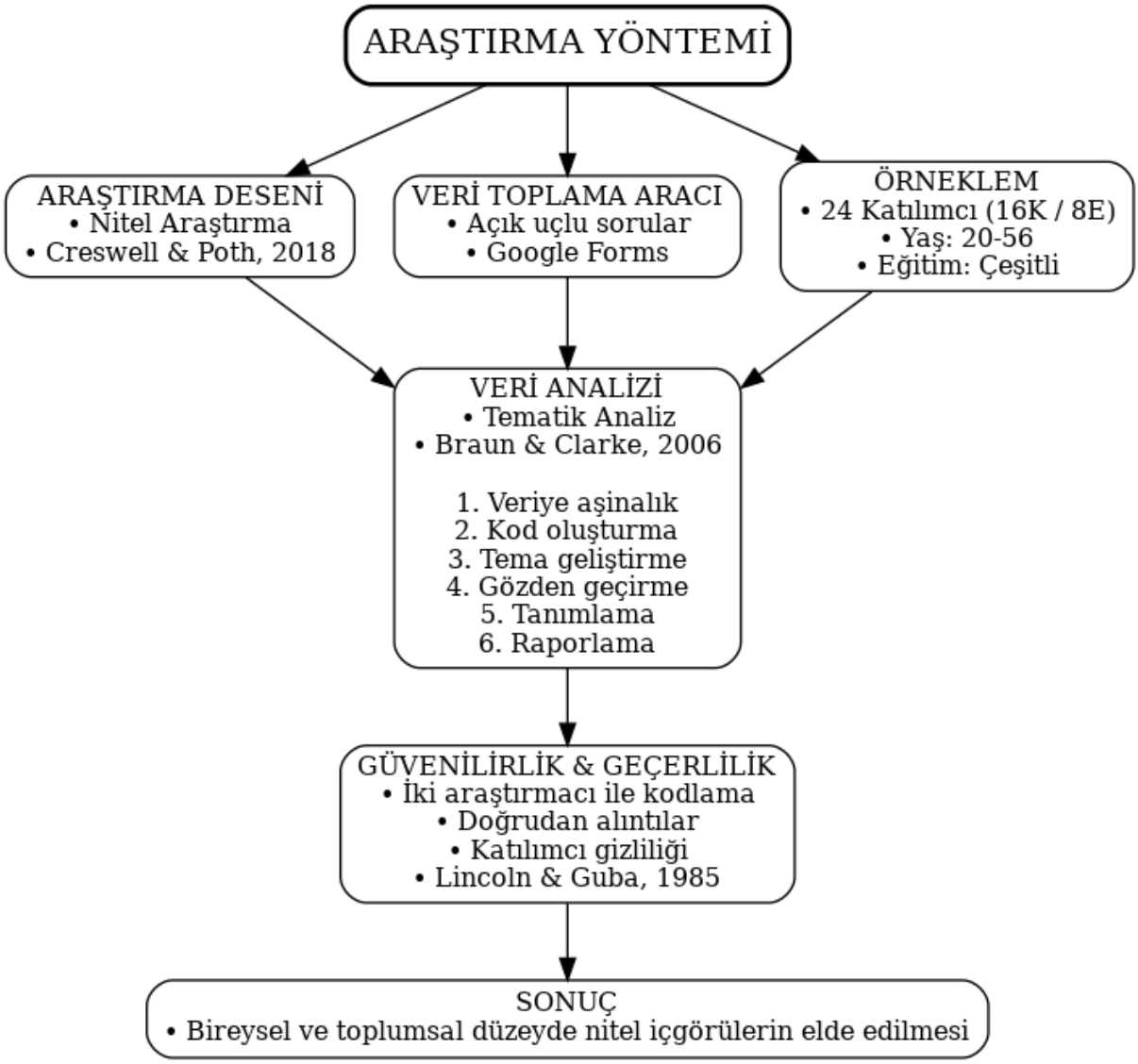

Görsel 1. Araştırma Yöntemi

Görsel 1, araştırmanın deseninden başlayarak veri toplama, analiz, güvenilirlik ve geçerlilik süreçleri üzerinden sonuca ulaşana kadar izlenen adımları özetlemektedir.

4. BULGULAR

Araştırma kapsamında elde edilen verilerin tematik analizi sonucunda katılımcıların ifadeleri üç temel tema altında toplanmıştır: (1) Kadın Temsilinin Doğası ve Gerçekçilik Düzeyi, (2) Toplumsal Cinsiyet Rolleri ve Beklentiler, (3) Birey Üzerindeki Psikolojik Etkiler.

4.1.Kadın Temsilinin Doğası ve Gerçekçilik Düzeyi

Katılımcıların büyük çoğunluğu, kozmetik reklamlarında sunulan kadın imajlarının gerçek hayattan uzak, idealize edilmiş ve homojen bir güzellik anlayışı üzerine kurulu olduğunu vurgulamıştır. Reklamlarda yer alan kadın figürleri çoğunlukla genç, ince yapılı, kusursuz cilde sahip ve toplumun yalnızca küçük bir kesimini temsil eden görünümleriyle dikkat

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

çekmektedir. Bu durum, "herkes için erişilebilir" bir güzellik algısı yaratmaktan ziyade, kadınları tek tip bir kalıba sokmaktadır. Bir katılımcı, *"Kozmetik ürün reklamlarında kadın temsili genellikle idealize edilmiş, gerçek dışı bir güzellik algısı üzerinden kurgulanmakta"* (K52, Kadın, Lisansüstü) sözleriyle bu durumu dile getirmiştir. Benzer şekilde bir başka katılımcı ise reklamlardaki homojenliği eleştirerek, *"Hepsi tek tip, aynı tornadan çıkmış gibi. Hiç yaşlı, sıradan ya da farklı özellikte bir kadın yok"* (K44, Erkek, Ön Lisans) ifadesini kullanmıştır.

Bu bulgular, Goffman'ın (1979) reklamların toplumsal cinsiyet imgelerini çerçeveleme biçimine ilişkin tespitleriyle örtüşmektedir. Katılımcıların görüşleri, kadınların medyada parçalanmış (fragmante edilmiş) bir bedensel imgeye indirgenerek, toplumsal çeşitliliğin göz ardı edildiğini göstermektedir.

4.2.Toplumsal Cinsiyet Rolleri ve Beklentiler

İkinci tema, reklamların kadınlara yüklediği toplumsal cinsiyet rolleri üzerine yoğunlaşmaktadır. Katılımcılar, reklamların kadını yalnızca "bakımlı eş" veya "çekici partner" olarak kurguladığını ve bunun kadın kimliğini sınırlandırıcı bir söylem yarattığını ifade etmiştir. Bir katılımcı, *"Kadının bireysel bakımını 'başkası için' yapması gerektiğini ima ediyor"* (K52, Kadın, Lisansüstü) sözleriyle bu bakış açısını dile getirmiştir. Reklamlarda, kadınların kendi bedenlerine yönelik bakım pratiklerinin kişisel bir seçimden çok, erkek bakışı için şekillendirildiği algısı dikkat çekmektedir.

Modern kadınlara yüklenen çoklu rol beklentisi de bulgular arasında öne çıkan bir konudur. Katılımcılar, reklamlarda kadınlardan hem çalışmaları, hem güzel kalmaları, hem de yorulmamaları gerektiği yönünde mesajlar aldıklarını vurgulamıştır. Bir katılımcının şu sözleri bu baskıyı somutlaştırmaktadır: *"Kadın hem çalışmalı hem güzel kalmalı hem de yorulmamalı. Bu, gerçekçi olmayan çoklu rol beklentisini destekler"* (K52, Kadın, Lisansüstü). Bu ifadeler, literatürde Wolf'un (1991) dile getirdiği "güzellik mitinin" kadınlara yeni türden bir baskı unsuru haline geldiği argümanıyla doğrudan paralellik göstermektedir. Kozmetik reklamları, kadınlara hem modernleşmiş hem de gelenekselleşmiş roller yüklemekte, böylece toplumsal cinsiyet eşitsizliğini yeniden üretmektedir.

4.3. Birey Üzerindeki Psikolojik Etkiler

Üçüncü tema, reklamların bireylerin psikolojik durumları üzerindeki etkilerine odaklanmaktadır. Katılımcıların önemli bir kısmı, reklamlardaki idealize edilmiş kadın

imgelerinin kendilerinde yetersizlik hissi, özgüven kaybı ve bedensel memnuniyetsizlik yarattığını ifade etmiştir. Bir katılımcı, *"Kendimi kusurlu görmeme sebep oluyor"* (K38, Kadın, Ön Lisans) derken, bir diğeri *"Özgüvenimizi kırıyor, bizi sürekli eksik hissettiriyor"* (K41, Kadın, Lisans) ifadesini kullanmıştır. Bu görüşler, reklamlarda sunulan ulaşılamaz güzellik standartlarının kadınlarda yarattığı psikolojik baskıyı açıkça ortaya koymaktadır.

Bu bulgular, Fredrickson ve Roberts'ın (1997) Nesneleştirme Teorisi çerçevesinde açıklanabilir. Reklamlardaki cinsel nesneleştirme, kadınlarda sürekli bir beden farkındalığı ve görünüş kaygısı yaratarak psikolojik yük oluşturmaktadır. Ayrıca, Festinger'in (1954) Sosyal Karşılaştırma Teorisi de bu sonuçlarla uyumludur; zira katılımcılar reklamlardaki kusursuz imgelerle kendilerini karşılaştırarak yetersizlik hissine kapıldıklarını belirtmiştir.

Bununla birlikte, az sayıda katılımcı reklamlarda çeşitlilik içeren kampanyaların son yıllarda artmasının olumlu etkiler yaratabileceğini vurgulamıştır. Nitekim bir katılımcı, *"Son yıllarda farklı beden tiplerini, yaşları, etnik kökenleri içeren kampanyalar kadınların kendi bedenlerini daha olumlu algılamasına yardımcı olabilir"* (K52, Kadın, Lisansüstü) sözleriyle kapsayıcı temsil biçimlerinin önemini ortaya koymuştur. Bu durum, olumsuz psikolojik etkilerin baskınlığına rağmen, medyada çeşitlilik ve kapsayıcılığın dönüştürücü potansiyeline işaret etmektedir.

5. TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu Bu araştırma, kozmetik reklamlarında sunulan kadın temsillerinin bireyler üzerindeki etkilerini nitel bir yaklaşımla inceleyerek üç temel tema etrafında önemli bulgular ortaya koymuştur. *Kadın Temsilinin Doğası ve Gerçekçilik Düzeyi, Toplumsal Cinsiyet Rolleri ve Beklentiler, Birey Üzerindeki Psikolojik Etkiler* başlıkları altında toplanan veriler, hem ulusal hem de uluslararası literatürdeki bulgularla paralellik göstermektedir.

İlk olarak, katılımcıların büyük çoğunluğu reklamların kadınları tek tip, homojen ve gerçek dışı bir şekilde temsil ettiğini belirtmiştir. Bu durum, Goffman'ın (1979) reklamların toplumsal cinsiyet imgelerini belirli "çerçeveler" üzerinden kurarak kadını pasif, bağımlı ve metalaştırılmış bir figür haline getirdiği yönündeki tespitlerini doğrulamaktadır. Kozmetik reklamlarında sergilenen genç, kusursuz ve idealize edilmiş bedenlerin "normal" olarak sunulması, toplumdaki çeşitliliğin görmezden gelinmesine ve kadın kimliğinin dar bir estetik norm çerçevesinde yeniden üretilmesine yol açmaktadır.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

İkinci olarak, reklamlarda kadınlara yüklenen toplumsal roller, katılımcılar tarafından eleştirel bir şekilde değerlendirilmiştir. Bulgular, reklamlarda kadının hâlâ "bakımlı eş", "çekici partner" ve "başkası için güzel görünmek zorunda olan birey" olarak konumlandırıldığını ortaya koymaktadır. Bu temsil biçimi, Wolf'un (1991) ileri sürdüğü "güzellik miti" kavramıyla örtüşmektedir. Wolf'a göre, güzellik idealleri, kadınların ekonomik ve sosyal hayatta kazandıkları güç karşısında onları kontrol altında tutan yeni bir baskı aracıdır. Çalışmanızın katılımcıları da reklamlarda kadınlardan hem üretken bir çalışan hem de kusursuz bir beden sahibi olmalarının beklendiğini, bunun da gerçek dışı bir çoklu rol baskısı yarattığını belirtmiştir. Bu durum, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin reklamlar aracılığıyla yeniden üretildiğini göstermektedir.

Üçüncü olarak, katılımcıların önemli bir kısmı reklamlardaki bu idealize edilmiş imgelerin kendilerinde psikolojik baskı yarattığını ifade etmiştir. "Kendini kusurlu görme", "özgüven kaybı" ve "yetersizlik hissi" katılımcılar arasında yaygın olarak dile getirilmiştir. Bu bulgular, Fredrickson ve Roberts'ın (1997) Nesneleştirme Teorisi çerçevesinde açıklanabilir. Kadınlar reklamlar aracılığıyla sürekli dışarıdan bakışla kendi bedenlerini denetlemeye yönlendirilmekte; bu da bedensel utanç ve görünüş kaygısı gibi sonuçlar doğurmaktadır. Ayrıca, Festinger'in (1954) Sosyal Karşılaştırma Teorisi de bu süreci anlamada açıklayıcıdır. Katılımcılar reklamlardaki kusursuz imgelerle kendilerini kıyaslamakta ve bu kıyaslamalar sonucunda olumsuz psikolojik etkiler yaşamaktadır.

Bununla birlikte, az sayıda katılımcı reklamlarda son yıllarda artan çeşitlilik ve kapsayıcı temsillerin olumlu etkiler yaratabileceğine dikkat çekmiştir. Özellikle farklı yaş gruplarının, beden tiplerinin ve etnik kimliklerin temsil edildiği reklam kampanyaları, kadınların kendilerini daha olumlu algılamalarına katkı sağlamaktadır. Bu bulgu, medya okuryazarlığı çalışmalarının (Livingstone, 2004) da işaret ettiği gibi, eleştirel okuma pratiklerinin ve alternatif temsil biçimlerinin dönüştürücü bir potansiyele sahip olduğunu göstermektedir.

Ayrıca, bu çalışmanın bulguları, hizmet sektöründeki iletişim stratejileri ile doğrudan ilişkilendirilebilir. Güzellik salonlarında müşteriyle kurulan empatik, açıklayıcı ve güven temelli iletişimin, müşteri memnuniyetini ve sadakatini güçlendirdiği daha önceki araştırmalarda vurgulanmıştır (Yıldırım Dal, 2025). Reklamların yarattığı baskıcı güzellik normlarının, sahada birebir müşteriyle kurulan şeffaf, saygılı ve kapsayıcı iletişimle dengelenebileceği görülmektedir. Dolayısıyla, iletişimde açıklık, aktif dinleme ve

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

kişiselleştirilmiş yaklaşım hem müşteri sadakati açısından hem de kadınların öznel beden algılarını desteklemek bakımından kritik öneme sahiptir.

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmanın bulguları, kozmetik reklamlarının kadınları çoğunlukla gerçek dışı, tek tip ve cinsiyetçi bir bakış açısıyla temsil ettiğini; bunun hem toplumsal cinsiyet eşitsizliğini yeniden ürettiğini hem de bireylerde olumsuz psikolojik etkiler yarattığını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda şu sonuçlara ulaşılmıştır:

1. Kozmetik reklamları, kadınları idealize edilmiş güzellik normları üzerinden temsil ederek toplumsal çeşitliliği yansıtmaktan uzaktır.
2. Reklam söylemleri, kadınları başkası için bakımlı olmak zorunda bırakan cinsiyetçi rolleri yeniden üretmektedir.
3. Bu söylemler, kadınlarda özgüven kaybı, yetersizlik hissi ve beden memnuniyetsizliği gibi olumsuz psikolojik sonuçlar doğurmaktadır.
4. Kapsayıcı ve çeşitliliği temel alan reklam kampanyaları olumlu etkiler yaratabilmektedir.
5. Güzellik salonlarında müşteriyle kurulan empatik ve güven temelli iletişim, bu olumsuz etkilerin azaltılmasında dönüştürücü bir potansiyele sahiptir (Yıldırım Dal, 2025).

Araştırmadan elde edilen bulgular doğrultusunda şu öneriler sunulabilir:

- Reklamcılık sektöründe daha kapsayıcı, çeşitliliği yansıtan ve gerçekçi kadın temsillerine yer verilmelidir.
- Medya okuryazarlığı eğitimleri, özellikle genç kadınlar için yaygınlaştırılmalıdır.
- Hizmet sektöründe, özellikle güzellik salonlarında müşteriyle kurulan iletişimde empati, açıklık ve aktif dinleme stratejileri temel alınmalı; bu yaklaşım müşteri sadakatini güçlendirecektir.
- Akademik dünyada, reklamların toplumsal cinsiyet ve psikolojik etkilerini farklı demografik gruplar üzerinden karşılaştırmalı araştırmalarla incelemek yararlı olacaktır.

- Politika yapıcılar ve düzenleyici kurumlar, reklam sektöründe toplumsal cinsiyet eşitliğini gözeten düzenlemeleri teşvik etmelidir.

Sonuç olarak, bu çalışma, kozmetik reklamlarında kadın temsilinin yalnızca bireysel düzeyde değil, toplumsal ve sektörel düzeyde de önemli etkiler yarattığını ortaya koymaktadır. Bulgular, hem reklamcılık hem de hizmet sektörü açısından, kadınların beden algısını destekleyen, müşteri sadakatini güçlendiren ve toplumsal cinsiyet eşitliğini gözeten kapsayıcı iletişim stratejilerinin geliştirilmesi gerektiğini göstermektedir.

KAYNAKÇA

Aubrey, J. S. (2006). Effects of sexually objectifying media on self-objectification and body surveillance in undergraduates: Results of a 2-year panel study. *Journal of Communication, 56*(2), 366–386. https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.2006.00024.x

Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology, 3*(2), 77–101. https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa

Creswell, J. W., & Poth, C. N. (2018). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches* (4th ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.

Çelik, B. (2024). Reklamlarda kadın temsili araştırmalarının sistematik literatür incelemesi. *İletişim Çalışmaları Dergisi, 12*(1), 45–68.

Fardouly, J., Diedrichs, P. C., Vartanian, L. R., & Halliwell, E. (2015). Social comparisons on social media: The impact of Facebook on young women's body image concerns and mood. *Body Image, 13*, 38–45. https://doi.org/10.1016/j.bodyim.2014.12.003

Festinger, L. (1954). A theory of social comparison processes. *Human Relations, 7*(2), 117–140. https://doi.org/10.1177/001872675400700202

Goffman, E. (1979). *Gender advertisements*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Gürkan, S. (2019). Televizyon reklamlarında toplumsal cinsiyet temsilleri: Kadın ve erkek imgelerinin karşılaştırmalı analizi. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi, 30*, 56–80.

Hall, S. (1980). Encoding/decoding. In S. Hall, D. Hobson, A. Lowe, & P. Willis (Eds.), *Culture, media, language* (pp. 128–138). London: Routledge.

Kilbourne, J. (1999). *Can't buy my love: How advertising changes the way we think and feel*. New York: Touchstone.

Lincoln, Y. S., & Guba, E. G. (1985). *Naturalistic inquiry*. Beverly Hills, CA: Sage.

Livingstone, S. (2004). Media literacy and the challenge of new information and communication technologies. *Communication Review, 7*(1), 3–14. https://doi.org/10.1080/10714420490280152

Myers, T. A., & Crowther, J. H. (2009). Social comparison as a predictor of body dissatisfaction: A meta-analytic review. *Journal of Abnormal Psychology, 118*(4), 683–698. https://doi.org/10.1037/a0016763

Oğuz, G. (2010). Güzellik kadınlar için nasıl vaade dönüşür: kadın dergilerindeki kozmetik reklamları üzerine bir inceleme. *Selçuk İletişim, 6*(3), 184-195.

Wolf, N. (1991). *The beauty myth: How images of beauty are used against women*. New York: HarperCollins.

Yıldırım Dal, T. (2025). Güzellik salonlarında iletişimin stratejik rolü: Müşteri memnuniyeti, sadakat ve ekip dinamikleri üzerine bir değerlendirme. *Journal of Communication Science Researches, 5*(3), 267–281. https://doi.org/10.5281/zenodo.16786241

Yılmaz, D. (2025). Doğal ve organik kozmetik ürünlerde tüketici algısı: Toplumsal cinsiyet ve medya etkisi bağlamında nitel bir inceleme. *Pazarlama ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi, 18*(3), 637-674.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

TÜRKİYE'DE 5 YAŞ ALTI ÇOCUK ÖLÜM HIZINI ETKİLEYEN ÇEŞİTLİ FAKTÖRLERİN İNCELENMESİ

Öğr. Gör. Dr. İsmail BİÇER

Pamukkale Üniversitesi, Çivril Atasay Kamer Meslek Yüksekokulu, Sağlık Kurumları İşletmeciliği Programı, ismailbiceer@gmail.com - ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-1878-0546

Dr. Öğr. Üyesi Murat KONCA

Çankırı Karatekin Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü, konca71@gmail.com - ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-6830-8090

ÖZET

5 yaş altı çocuk ölüm hızı, önemli bir küresel sağlık sorunudur ve tüm dünyadaki ülkeler için önemli bir sağlık göstergesidir. Bu çalışmanın amacı, Türkiye'de illerin kişi başına düşen gayrisafi yurtiçi hasıla değerleri, illerde okuma-yazma bilenlerin oranı, illerin 1.000 kişiye düşen hekim sayıları ve 100.000 kişiye düşen hastane yatağı sayıları gibi faktörlerin 5 yaş altı çocuk ölüm hızına olan etkilerini analiz etmektir. Bu çalışmada, Türkiye'nin 81 ilinin 2009-2022 dönemine ait verileri kullanılmış olup panel veri analizi tahmincileri ile analizler yapılmıştır. Çalışmanın verileri Türkiye İstatistik Kurumu veri tabanından alınmış ve analizler Eviews 13 Programı ile gerçekleştirilmiştir. Analizlerin anlamlılık seviyesi olarak %5 belirlenmiş olup analizlerden önce tüm değişkenlerin doğal logaritmaları alınmıştır. Çalışmanın modeline uygun olan panel veri analizi tahmincisini belirlenme adına, öncelikle Chow testi kullanılarak sabit etkili panel veri analizi tahmincisi uygulanmıştır. Daha sonra Hausman testi kullanılarak sabit etkili ve rassal etkili panel veri analizi tahmincisi arasında tercih yapılmıştır ve sabit etkili panel veri analizi tahmincisi uygulanmıştır. Daha sonra Dinamik panel veri analizi tahmincisinde, iki aşamalı tahmincinin tek aşamalı tahminciye kıyasla daha tutarlı ve tarafsız sonuçlar verdiği görüşünden hareketle iki aşamalı Fark Genelleştirilmiş Momentler Tahmincisi tercih edilmiştir. Araştırma sonucunda elde edilen bulgulara göre okuma yazma oranı ve 10.000 kişiye düşen hastane yatağı sayısının 5 yaş altı çocuk ölüm hızı üzerinde istatistiksel olarak negatif ve anlamlı bir etkisi bulunmaktadır. Araştırma sonucunda elde edilen bir başka bulguya göre GSYH ve 1.000 kişiye düşen hekim sayısının 5 yaş altı çocuk ölüm hızı üzerinde istatistiksel olarak pozitif ancak anlamlı bir etkisi bulunmamaktadır.

Anahtar Kelimeler: 5 Yaş Altı Çocuk Ölüm Hızı, Sosyoekonomik Göstergeler, Sağlık Göstergeleri, Sağlık Hizmetleri, Türkiye

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

EXAMINATION OF SOME FACTORS AFFECTING THE UNDER 5 MORTALITY RATE IN TURKIYE

ABSTRACT

The under-five mortality rate is a significant global health issue and an essential health indicator for countries worldwide. The aim of this study is to analyze the effects of factors such as per capita gross domestic product (GDP) of provinces in Turkiye, literacy rates, the number of physicians per 1,000 people, and the number of hospital beds per 100,000 people on the under-five mortality rate. This study uses data from Turkiye's 81 provinces covering the period from 2009 to 2022, and the analyses were conducted using panel data estimators. The data for the study were obtained from the Turkish Statistical Institute database, and the analyses were performed using Eviews 13 software. The significance level for the analyses was set at 5%, and the natural logarithms of all variables were taken before conducting the analyses. To determine the appropriate panel data estimator for the study model, the Chow test was first used, and the fixed-effects panel data estimator was applied. Then, the Hausman test was conducted to choose between the fixed-effects and random-effects panel data estimators, resulting in the selection of the fixed-effects panel data estimator. Subsequently, in the dynamic panel data analysis, the two-step Difference Generalized Method of Moments (GMM) estimator was preferred, based on the argument that it provides more consistent and unbiased results compared to the one-step estimator. According to the findings of the study, the literacy rate and the number of hospital beds per 10,000 people have a statistically significant and negative effect on the under-five mortality rate. Another finding of the study indicates that GDP and the number of physicians per 1,000 people have a positive but statistically insignificant effect on the under-five mortality rate.

Keywords: Under-Five Mortality Rate, Socioeconomic Indicators, Health Indicators, Healthcare Services, Turkiye

GİRİŞ

5 yaş altı çocuk ölümleri demograflar ve halk sağlığı uzmanları için kritik bir konu ve ailelerin, toplumların ve genel olarak dünyanın gelişiminin temel bir göstergesidir. Politika yapma düzeyinde, bir ülkenin makroekonomik ve halk sağlığı önceliklerini ve değerlerini yansıtır. Çocuk ölüm hızı, bir ülkenin temel sağlık durumunu değerlendiren önemli göstergelerden biri olarak kabul edilmektedir (Barlas, 2014; Ecevit vd., 2018). Çocuk ölüm hızı, anne ve yeni doğan sağlığının yanı sıra sağlık sistemlerinin verimliliğini, ekonomik koşulları ve toplumsal refah seviyesini de ortaya koymaktadır (Khadka vd., 2015). Dünya, son yıllarda çocuk ölüm hızını azaltma konusunda önemli gelişmeler kaydetmiştir. Etki derecesi yüksek olan çocuk sağkalım müdahalelerinin uygulanması, sağlık sisteminin güçlendirilmesi, anne eğitimi ve aile gelirinde iyileştirmeler, politika yapıcıların ve bağışçıların taahhütleri ve kalkınma hedeflerinin oluşturulması gibi çeşitli faktörler, küresel çapta çocuk ölüm hızındaki azalma konusuna katkıda bulunmuştur (Wang vd., 2014). Küresel 5 yaş altı çocuk ölüm hızı, 1990'da 1.000 canlı doğumda 91 ölümden 2015'te 1.000 canlı doğumda 43 ölüme, yani yarı yarıya düşmüştür (Yaya vd., 2018). Ortaya çıkan rakamlar 1990 ile 2015 yılları arasında 5 yaş altı ölüm hızını azaltmayı amaçlayan Milenyum Kalkınma Hedefi 4'ü (Millennium Development Goals 4 (MDG-4)) karşılamak için

yeterli olmamıştır (You vd., 2010). Çocuk ölüm hızını azaltma yönündeki geçmiş çabaları sürdürmek ve çocuk sağ kalımını iyileştirmek için tamamlanmamış kalkınma hedeflerinin gündemini tamamlamak için Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (Sustainable Development Goals (SDGs)), 2030 yılına kadar tüm ülkelerin yenidoğan ölüm hızlarını 1000 canlı doğumda en az 12 ölüme ve 5 yaş altı ölüm hızını 1000 canlı doğumda en az 25 ölüme düşürmeyi hedeflemektedir. SDGs bölgesel gruplarına göre, 2022'de küresel 5 yaş altı ölümlerinin %57'sinin meydana geldiği ancak aynı yıl küresel canlı doğumların yalnızca %30'unun gerçekleştiği Sahra Altı Afrika'da, 5 yaş altı ölüm hızı ortalama olarak Avrupa ve Kuzey Amerika'nın 14 katı, Avustralya ve Yeni Zelanda'nın ise 18 katı olarak belirlenmiştir (You, 2023). Türkiye'de 2022 yılı verisine göre 5 yaş altı çocuk ölüm hızı binde 11,2 olarak hesaplanmıştır. En yüksek ölüm hızına sahip il binde 19,5 ile Şanlıurfa olurken, en az ölüm hızına sahip il binde 4,5 ile Çanakkale olmuştur (TÜİK, 2024).

Literatürde 5 yaş altı çocuk ölümlerinin nedenlerini anlamaya ve 5 yaş altı çocuk ölümlerini etkileyen çeşitli faktörleri belirlemeye yönelik yapılan çalışma sayısı oldukça fazladır. Çocuk ölümleri, ekonomik kalkınma, yaşam standartları, sosyal refah seviyesi ve çevre koşullarının kalitesi gibi yapısal unsurlarla yakından bağlantılıdır. Bunun yanı sıra, beslenme alışkanlıkları, genetik özellikler, kürtaj, annenin yaşı, sigara içme durumu, alkol ve madde kullanımı gibi bireysel faktörler de çocuk ölüm hızı üzerinde etkili olabilir (Conroy, 2015). Erdoğan vd. (2013) tarafından yapılan bir çalışmada kişi başına düşen gayri safi yurt içi hasıla (GSYİH) ile çocuk ölümleri arasında istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönlü bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Benzer şekilde, O'Hare vd. (2013) tarafından yapılan bir çalışmada, gelişmekte olan ülkelerde kişi başına düşen gelirin ve 5 yaş altı çocuk ölümlerinin belirleyicileri incelenmiştir. Çalışmanın sonucunda, gelirin çocuk ölümlerini açıklamada en etkili değişken olduğu belirlenmiştir. 2020'de kişi başına düşen GSYİH'de %5'lik bir düşüşün, 5 yaş altı çocuklarda ek 282.996 ölüme neden olacağı tahmin edilmektedir. %10 ve %15'lik durgunluklar, 5 yaş altı yaşam kayıplarının daha yüksek olmasına yol açarak sırasıyla 585.802 ve 911.026 ek ölüme yol açmıştır (Cardona vd., 2022). 5 yaş altı çocuk ölümlerini etkileyen bir diğer önemli değişken eğitim seviyesidir. Eğitim düzeyi yükseldikçe çocuk ölümlerinde azalmalar ortaya çıkmaktadır (Yaya vd., 2018). Toplumun genel eğitim düzeyi, ebeveyn okur-yazarlığı ya da tek başına anne eğitim düzeyi bu etkiyi ortaya çıkarabilmektedir (Eğri, 1997). Ester vd. (2011) tarafından yapılan çalışma sonuçlarına göre yetişkin okuryazarlık oranı ile 5 yaş altı çocuk ölüm hızı arasında negatif bir ilişki bulunmaktadır. Susuman ve Hamisi (2012) yapmış oldukları çalışmada annelerin eğitimi seviyesinin, sağlık hizmetlerini kullanma davranışlarını iyileştirdiğini ve bunun da beş yaş altı ölüm hızını azalttığını ortaya koymuşlardır. Çalışma sonuçlarına göre yüksek öğrenim görmüş annelerin doğurduğu çocukların hayatta kalma olasılığı daha yüksektir. Ek olarak, eğitime sınırlı erişim, ebeveynlerin çocuklarının sağlığı hakkında bilinçli kararlar almalarına yardımcı olacak bilgi ve kaynaklara erişimini kısıtlayabilir (Adewusi ve Nwokocha, 2018). Yani, eğitim aileleri yoksulluktan kurtarabilir ve sosyoekonomik durumlarını iyileştirebilir. Böylece okuryazarlık seviyesindeki yükselme çocuk ölüm hızında azalmalar ile sonuçlanacaktır. 5 yaş altı çocuk ölüm hızını etkileyen bir diğer önemli değişken hekim sayısıdır. Bir bölgedeki veya ülkedeki hekim sayısı, sağlık hizmetlerinin erişilebilirliği ve kalitesini doğrudan etkiler. Hekim sayısının yeterli olduğu yerlerde, çocuk ve çocuklara yönelik koruyucu ve tedavi edici sağlık hizmetleri daha etkili bir şekilde sunulabilir. Bu durum, hastalıkların erken teşhis edilmesini ve zamanında tedavi

edilmesini sağlayarak ölüm oranlarının düşürülmesine katkıda bulunur. Literatüre göre, insan kaynaklarının sağlık alanında çocuk ölüm hızını düşürmeye katkıda bulunduğunu doğrulanmıştır. Farklı ülkelerde yapılan uzunlamasına çalışmalar, sağlık hizmeti işgücünün yoğunluğunun beş yaş altı ölüm hızı ile negatif ilişkili olduğunu bildirmiştir (Sousa vd., 2013; Sakai vd., 2016; Liang vd., 2019). Shi vd. (2004)'e göre artan birinci basamak hekim sayısı çocuk ölüm hızında azalmaya yol açmaktadır. Robinson ve Wharrad (2000) yapmış oldukları çalışmada 1000 kişiye düşen hekim sayısındaki artışın düşük 5 yaş altı çocuk ölüm hızıyla sonuçlandığı ortaya koymuştur. 5 yaş altı çocuk ölüm hızını etkileyen bir diğer önemli değişken hastane yatağı sayısıdır. Hastane yatağı sayısı, bir bölgedeki sağlık hizmetlerinin kapasitesini ve erişilebilirliğini gösteren önemli bir göstergedir. Yeterli sayıda hastane yatağı hem çocukların hem de annelerin sağlık ihtiyaçlarının zamanında karşılanmasını sağlar ve bu durum çocuk ölüm hızını doğrudan etkiler. Tüzün (2021) tarafından Türkiye'de yapılan bir çalışmada 100.000 kişiye düşen hastane yatak sayısı ile 5 yaş altı çocuk ölüm hızı arasında negatif ve anlamlı bir ilişki tespit etmiştir. Benzer şekilde Hsieh vd. (2015) yapmış oldukları çalışmada 10.000 kişiye düşen hastane yatak sayısı ile 5 yaş altı çocuk ölüm hızı arasında negatif bir ilişki olduğunu tespit etmiştir. Son olarak 5 yaş altı çocuk ölüm hızı üzerinde etkisi olabilecek birçok farklı değişken, yapılan çalışmalarda test edilmiştir. Acheampong vd. (2017) tarafından yapılan bir çalışmada 5 yaş altı çocuk ölüm hızı üzerinde etkisi olabilecek on üç farklı değişken değerlendirilmiştir. Bu değişkenler; kişi başına gayri safi milli gelir, toplam doğurganlık hızı, ergen doğurganlığı, toplam kadın istihdamının nüfusa oranı, kırsal nüfus yüzdesi, gelişmiş sıhhi tesisat olanaklarına erişimi olan nüfus yüzdesi, gelişmiş içme suyuna erişimi olan nüfus yüzdesi, kişi başına düşen toplam sağlık harcaması, toplam sağlık harcamalarının yüzdesi olarak cepten yapılan harcamaları, toplam sağlık harcamalarının yüzdesi olarak sağlık için devlet harcamaları, ulusal yoksulluk sınırı altında yaşayan nüfus yüzdesi, kadın yetişkin okuryazarlık oranı ve toplam yetişkin okuryazarlık oranı olarak belirlenmiştir. Genel olarak çocuk ölüm hızını azaltan etkenler üzerine yapılan araştırmaların çoğu, en önemli belirleyicilerin sağlık sistemi faktörleri (sağlık finansmanı, sağlık işgücü, aşılama ve diğer tedaviler), anne eğitimi, hane halkı refah düzeyi ve temiz su ve sanitasyona erişim olduğunu göstermiştir (Yalçın vd., 2013; Bishai vd., 2016; Keats vd., 2018).

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'de illerin kişi başına düşen gayrisafi yurtiçi hasıla değerleri, illerde okuma-yazma bilenlerin oranı, illerin 1.000 kişiye düşen hekim sayıları ve 100.000 kişiye düşen hastane yatağı sayıları gibi faktörlerin 5 yaş altı çocuk ölüm hızına olan etkilerini analiz etmektir. Bu analizler, Türkiye'deki mevcut durumu daha iyi anlamayı ve kamu politikaları ile sağlık hizmetlerinin etkinliğini artırmaya yönelik stratejik öneriler geliştirmeyi hedeflemektedir.

YÖNTEM

Bu çalışmada, Türkiye'nin 81 ilinin 2009-2022 dönemine ait verileri kullanılmış olup panel veri analizi tahmincileri ile Türkiye'de 5 yaş altı çocuk ölüm hızını (bin canlı doğumda) (5YAÇÖH) etkilediği düşünülen çeşitli faktörler ele alınmıştır. Bu kapsamda çalışmanın açıklayıcı değişkenleri olarak, illerin kişi başına düşen gayrisafi yurtiçi hasıla değerleri (2009 yılı fiyatları ile Türk lirası olarak) (GSYH), illerde okuma-yazma bilenlerin oranı (OKMYZM),

illerin 1.000 kişiye düşen hekim sayısı değeri (HEK) ve 100.000 kişiye düşen hastane yatağı sayısı değeri (YS) kullanılmıştır.

Çalışmada, öncelikle değişkenlerin yatay kesit bağımlılığı içerip içermediği kontrol edilmiştir ve gerçekleştirilen analizler sonucunda değişkenlerin yatay kesit bağımlılığı içerdiği saptanmıştır. Bunun sonucunda, değişkenlerin durağanlığı ikinci nesil panel birim kök testlerinden olan ve Pesaran (2007) tarafından geliştirilen Cross-sectionally Augmented Im, Pesaran and Shin (CIPS) testi ile sınanmıştır. Bu testin sonucunda, değişkenlerin seviyede durağan olduğu (I(0)) bilgisi elde edilmiştir. Bu bilgiye dayanarak çalışmanın modelinin sahte regresyon içermediği ve bu sebeple panel veri analizine uygun olduğuna karar verilmiştir. Ardından panel veri analizleri gerçekleştirilmiştir. Çalışmada, panel veri analizi için hangi tahmincinin kullanılacağı Chow ve Hausman (1978) testleri ile saptanmıştır.

Mevcut çalışmada yatay kesit gözlem sayısı (N=81) zaman serisinden (T=14) oldukça büyük bir değere sahip olduğundan, çalışmanın modeli bir dinamik panel veri analizi tahmincisi olan ve Arellano ve Bond (1991) tarafından geliştirilen Fark Genelleştirilmiş Momentler Tahmincisi (Differenced Generalized Method of Moments [Diff_GMM]) ile de sınanmıştır. Dinamik panel veri analizi tahmincisinde, iki aşamalı tahmincinin tek aşamalı tahminciye kıyasla daha tutarlı ve tarafsız sonuçlar verdiği görüşünden (Windmeijer, 2005) hareketle iki aşamalı Diff_GMM tercih edilmiştir.

Değişkenlerin rassal yürüyüşe yakın olduğu durumlarda Diff_GMM tahmincisinin tutarsız ve yanlı sonuçlar vermesi ihtimal dahilinde olup bu tür durumlarda Sistem Genelleştirilmiş Momentler Tahmincisi (System Generalized Method of Moments [System_GMM]) önerilmektedir (Arellano ve Bover, 1995; Blundell ve Bond, 1998). Ancak Diff_GMM tahmincisi sonucu elde edilen bağımlı değişkenin gecikmeli halinin katsayısı, aynı modelin sabit etkili panel veri analizi ile tahmin edilmesi sonucu ortaya çıkan bağımlı değişkenin gecikmeli halinin katsayısından büyükse, System_GMM yerine Diff_GMM seçilmelidir (Bond vd., 2001). Bu prosedür mevcut çalışmada da işletilmiştir.

Çalışmanın verileri Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (2024) veri tabanından alınmış ve analizler Eviews 13 Programı ile gerçekleştirilmiştir. Analizlerin anlamlılık seviyesi olarak %5 belirlenmiş olup analizlerden önce tüm değişkenlerin doğal logaritmaları (LN) alınmıştır. Böylece hem veriler normal dağılıma yaklaştırılmıştır hem de değişen varyans sorunundan kaçınılmıştır.

BULGULAR

Çalışmanın ilk bulguları değişkenlere ait tanımlayıcı istatistiklerdir ve bu istatistikler Tablo 1'de sunulmuştur. Buna göre, 5YABÖH ortalama ve standart sapması 12,76±4,27 [minimum ve maksimum değerleri sırasıyla 3-31,80], GSYH ortalama ve standart sapması 34813,89±31037,77 [minimum ve maksimum değerleri sırasıyla 4273-302772], OKMYZM ortalama ve standart sapması 95,08±2,90 [minimum ve maksimum değerleri sırasıyla 80,42-99,07], HEK ortalama ve standart sapması 1,57±0,48 [minimum ve maksimum değerleri sırasıyla 0,70-4] ve son olarak YS ortalama ve standart sapması 271,87±87,72 [minimum ve maksimum değerleri sırasıyla 83-655] değerini almıştır.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Tablo 1. Tanımlayıcı İstatistikler

	5YAÇÖH	GSYH	OKMYZM	HEK	YS
Ortalama	12,76	34813,89	95,08	1,57	271,87
Standart Sapma	4,27	31037,77	2,90	0,48	87,72
Maksimum	31,80	302772	99,07	4	655
Minimum	3	4273	80,42	0,70	83
Gözlem sayısı	1134	1134	1134	1134	1134

Tanımlayıcı istatistiklerin ardından değişkenler arasındaki korelasyon incelenmiştir ve değişkenlerin ikili karşılaştırılması ile elde edilen korelasyon matrisi Tablo 2'de sunulmuştur. Tablo 2 incelendiğinde, ikili karşılaştırmalar sonucu elde edilen tüm korelasyon katsayılarının anlamlı olduğu ($p<0,05$) ve en yüksek seviyede korelasyonun, LNYS ile LNHEK arasında ($r= 0,68$; $p<0,05$) olduğu görülmektedir. Bu bulgudan hareketle, çalışmada kurulan modelin çoklu bağlantı sorunu barındırmadığı kanaatine ulaşılmıştır.

Tablo 2. Korelasyon Seviyeleri

	LN5YAÇÖH	LNGSYH	LNOKMYZM	LNHEK	LNYS
LN5YAÇÖH	1				
LNGSYH	-0,61**	1			
LNOKMYZM	-0,65**	0,67**	1		
LNHEK	-0,48**	0,54**	0,56**	1	
LNYS	-0,36**	0,30**	0,37**	0,68**	1

** %1 düzeyinde anlamlı; * %5 düzeyinde anlamlı

Değişkenlerin yatay kesit bağımlılığı barındırıp barınmadığını saptama adına kullanılan testler ve bu testlere ait sonuçlar Tablo 3'te sunulmuştur. Tablo 3 incelendiğinde, tüm test sonuçlarına göre çalışmanın tüm değişkenleri yatay kesit bağımlılığı barındırmaktadır ($p<0,05$).

Tablo 3. Yatay Kesit Bağımlılığı Test Sonuçları

	Breusch-Pagan LM (p değeri)	Pesaran scaled LM (p değeri)	Bias-corrected scaled LM (p değeri)	Pesaran CD (p değeri)
LN5YAÇÖH	0,0001**	0,0001**	0,0001**	0,0001**
LNGSYH	0,0001**	0,0001**	0,0001**	0,0001**
LNOKMYZM	0,0001**	0,0001**	0,0001**	0,0001**
LNHEK	0,0001**	0,0001**	0,0001**	0,0001**
LNYS	0,0001**	0,0001**	0,0001**	0,0001**

** %1 düzeyinde anlamlı; * %5 düzeyinde anlamlı

Çalışmanın değişkenleri yatay kesit bağımlılığı barındırdığından, bu değişkenlerin durağanlığını incelemek için ikinci nesil panel birim kök testlerinden olan CIPS testi uygulanmıştır ve sonuçlar Tablo 4'te sunulmuştur. Tablo 4'e göre, çalışmanın tüm değişkenleri seviyede durağandır ($I(0)$; $p<0,05$).

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Tablo 4. CIPS Sonuçları

	t istatistiği	p değeri	Sonuç
LN5YAÇÖH	2,87**	0,0001**	Seviyede durağan
LNGSYH	5,26**	0,0001**	Seviyede durağan
LNOKMYZM	2,71*	0,0001**	Seviyede durağan
LNHEK	3,29**	0,0001**	Seviyede durağan
LNYS	2,81*	0,0001**	Seviyede durağan

** %1 düzeyinde anlamlı; * %5 düzeyinde anlamlı; maksimum gecikme uzunluğu 2; Akaike bilgi kriteri; sabit ve trend modeli

Çalışmanın sonuçları Tablo 5'te sunulmuştur. Çalışmanın modeline uygun olan panel veri analizi tahmincisini belirlenme adına, öncelikle, Chow testi kullanılarak havuzlanmış en küçük kareler tahmincisi (pooled ordinary least squares [POLS]) ile sabit etkili panel veri analizi tahmincisi (Fixed Effect model [FE]) karşılaştırılmış ve FE'nin POLS'a tercih edilmesi gerektiği sonucu ortaya çıkmıştır ($p<0,05$). Sonrasında, Hausman (1978) testi kullanılarak FE ile rassal etkili panel veri analizi tahmincisi (random effect model [RE]) karşılaştırılmış ve bu test sonucuna göre FE'nin RE'ye tercih edilmesi gerektiği sonucu ortaya çıkmıştır ($p<0,05$). Bahse konu testlerin sonuçlarına dayanarak panel veri analizi için FE kullanılmıştır. FE sonuçlarına göre, bağımlı değişkenin gecikmeli hali (LN5YABÖH (-1)) istatistiksel olarak anlamlıdır (β: 0,15; $p<0,05$). Ayrıca, LNGSYH (β: -0,05) ve LNOKMYZM (β: -4,41), LN5YABÖH'u istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde azaltmaktadır ($p<0,05$); LNHEK ile LNYS değişkenlerinin etkileri ise, istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p>0,05$). FE tahmincisi sonuçlarına dayanarak, bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkendeki değişimin, düzeltilmiş R^2 değerine göre %70'ini açıklayabildiği söylenebilir. Ayrıca, FE tahmincisi modeli ile bu modelde yer verilen bağımsız değişkenlere ait katsayılar istatistiksel olarak anlamlıdır ($p(F$ istatistiği$)<0,05$; $p($Wald testi$)<0,05$). Bunun dışında, FE tahmincisi modeli otokorelasyon sorunu yaşamamaktadır (Durbin Watson= 2,01).

İki Aşamalı Diff_GMM tahmincisi sonucu elde edilen bağımlı değişkenin gecikmeli haline ait katsayı (β: 0,22), FE sonucu elde edilen bağımlı değişkenin gecikmeli haline ait katsayıdan (β: 0,15) büyük olduğundan, System_GMM yerine Diff_GMM kullanmak daha tercih edilir bulunmuştur.

Çalışmanın dinamik panel veri analizi tahmincisi olan iki aşamalı Diff_GMM sonuçlarına göre, çalışmanın modeline ait AR (2) değeri pozitif ve anlamsız olduğundan, Diff_GMM modeli otokorelasyon sorunu yaşamamakta olup modelde kullanılan araç değişkenler geçerlidir (Sargan Testi= 77,32; p: 0,34). Bunların yanı sıra modelde kullanılan bağımsız değişkenler bir bütün olarak anlamlıdır ($p($Wald testi$)<0,05$). İki Aşamalı Diff_GMM sonuçlarına göre, bağımlı değişkenin gecikmeli hali (LN5YABÖH (-1)) istatistiksel olarak anlamlı (β:0,22; $p<0,05$) olup LNOKMYZM (β: -5,88; $p<0,05$) ve LNYS (β: -0,77; $p<0,05$) LN5YABÖH'u istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde azaltmaktadır ($p<0,05$); LNGSYH ile LNHEK değişkenlerinin etkileri ise, istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p>0,05$).

Tablo 5. Panel Veri Analizi Sonuçları

	İki Aşamalı Diff_GMM	FE
LN5YAÇÖH (-1)	(0,22) **	(0,15) *
LNGSYH	(0,01)	(-0,05) *
LNOKMYZM	(-5,88) **	(-4,41) **
LNHEK	(0,05)	(-0,03)
LNYS	(-0,77) **	(0,04)
Sabit		(22,81) **
R^2		0,72
Düzeltilmiş R^2		0,70
p(F istatistiği)		0,0001**
Durbin Watson istatistiği		2,01
p(Chow testi)		0,0001**
p(Hausman 1978 testi)		0,0001**
Arellano-Bond Seri Korelasyon	AR (1) =-4,51**	
	AR (2) =1,29	
Wald testi	F=622,24**	F=184,64**
	Ki Kare=3111,23**	Ki Kare=738,59**
Sargan Testi	Test istatistiği=77,32	
	p değeri=0,34	

** %1 düzeyinde anlamlı; * %5 düzeyinde anlamlı

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'de illerin kişi başına düşen gayrisafi yurtiçi hasıla değerleri, illerde okuma-yazma bilenlerin oranı, illerin 1.000 kişiye düşen hekim sayıları ve 100.000 kişiye düşen hastane yatağı sayıları gibi faktörlerin 5 yaş altı çocuk ölüm hızına olan etkilerini analiz etmektir.

Araştırma sonucunda elde edilen bulgulara göre okuma yazma oranı ve 10.000 kişiye düşen hastane yatağı sayısının 5 yaş altı çocuk ölüm hızı üzerinde istatistiksel olarak negatif ve anlamlı bir etkisi bulunmaktadır. Yani okuma yazma oranı ve hastane yatağı sayısı arttıkça çocuk ölüm hızını azalmaktadır. Literatürde yapılan incelemeler sonucunda yapılan birçok çalışmada eğitim seviyesi, okuryazarlık oranı, anne eğitim seviyesi gibi değişkenlerin 5 yaş altı çocuk ölüm hızını negatif yönde etkilediği tespit edilmiştir (Eğri, 1997; Ester vd., 2011; Susuman ve Hamisi, 2012; Yaya vd., 2018; Tüzün, 2021). Eğitimli anneler, gebelik ve çocuk sağlığı konularında daha fazla bilgiye sahip oldukları için, çocuklarına sağlıklı bir yaşam sunma konusunda daha bilinçlidirler. Bu durum, aşılanma oranlarının artması, hijyen ve beslenme alışkanlıklarının iyileştirilmesi ve erken sağlık sorunlarının fark edilerek zamanında müdahale edilmesi gibi olumlu sonuçlar doğurur. Bu noktada çalışmanın bulguları literatürde eğitimin çocukların hayatta kalma olasılıklarında önemli bir rol oynadığı sonucuyla örtüşmektedir. Öte yandan hastane yatak sayısı ile 5 yaş altı çocuk ölüm hızı arasındaki negatif yönlü ilişki yapılan farklı çalışmalar tarafından kanıtlanmıştır (Hsieh vd., 2015; Tüzün, 2021). Daha fazla hastane yatağı, sağlık sisteminin altyapısının güçlendiğini, hasta çocukların ihtiyaç duyduğu acil müdahale ve yoğun bakım hizmetlerine daha hızlı erişebildiğini, ayrıca

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

enfeksiyonlar ve önlenebilir hastalıkların daha etkili bir şekilde tedavi edilebildiğini gösterir. Sağlık altyapısının iyileşmesi, gebelik ve doğum sonrası süreçte daha nitelikli bakım sunulmasını sağlayarak anne ve çocuk sağlığına yönelik risklerin azalmasına katkıda bulunur. Aynı zamanda, yeterli hastane yatağı, özellikle kırsal ve dezavantajlı bölgelerde yaşayan çocuklar için sağlık hizmetlerine erişimi kolaylaştırırken, artan yoğun bakım olanakları yenidoğanlar ve küçük çocuklar için hayatta kalma şansını artırır. Bu unsurlar, hastane yatak sayısındaki artış ile 5 yaş altı ölüm hızının azalması arasındaki negatif ilişkiyi açıklayabilir. Bu kapsamda çalışmadan elde edilen bulguların literatürü desteklediği görülmektedir.

Araştırma sonucunda elde edilen bir başka bulguya göre GSYH ve 1.000 kişiye düşen hekim sayısının 5 yaş altı çocuk ölüm hızı üzerinde istatistiksel olarak pozitif ancak anlamlı bir etkisi bulunmamaktadır. Literatürde yapılan çalışmalar incelendiğinde GSYH ile 5 yaş altı çocuk ölüm hızı arasındaki ilişkinin negatif olduğu görülmektedir (Erdoğan vd., 2013; O'Hare vd., 2013; Cardona vd., 2022). Çalışmadan elde edilen bulgunun bu yönüyle literatür ile örtüşmediği görülmektedir. Bu durum, bir ülkenin ekonomik büyüklüğü veya toplam gelir seviyesi ile 5 yaş altı çocuk ölüm hızı arasında doğrudan bir ilişki olmadığını gösterebilir. Yüksek bir GSYH, toplumun genel refah düzeyini artırma potansiyeline sahip olsa da bu gelir sağlık sektörüne, özellikle anne ve çocuk sağlığına yönelik politikalara yeterince yönlendirilmediğinde, çocuk ölüm hızı üzerinde belirgin bir iyileşme görülmeyebilir. GSYH'nin yüksek olduğu illerde, sağlık yatırımlarının dağılımı, hizmetlere erişim, altyapının gelişmişliği ve sağlık politikalarının etkinliği gibi faktörlerin yeterince optimize edilmemesi, çocuk ölüm hızını doğrudan etkilememesine yol açabilir. Ayrıca, ekonomik gelir dağılımındaki dengesizlikler veya sağlık hizmetlerine yapılan harcamaların yetersiz olması gibi durumlar da bu ilişkiyi zayıflatabilir. Öte yandan literatüre göre 1.000 kişiye düşen hekim sayısının 5 yaş altı çocuk ölüm hızı üzerinde negatif bir etkisi bulunmaktadır (Robinson ve Wharrad, 2000; Sousa vd., 2013; Sakai vd., 2016; Liang vd., 2019). Bu sonuçlar çalışmadan elde edilen bulgular ile örtüşmemektedir. Bu durum, hekim sayısının tek başına çocuk sağlığı göstergelerini iyileştirmede yeterli olmadığını göstermektedir. Hekim sayısının yüksek olduğu illerde bile sağlık hizmetlerinin etkinliği, ulaşılabilirliği ve niteliği gibi faktörler yeterince optimize edilmediğinde, bu sayı çocuk ölüm hızında kayda değer bir düşüş sağlamayabilir. Örneğin, hekimlerin dağılımındaki dengesizlikler, kırsal bölgelerdeki sağlık hizmetlerine erişim zorlukları veya mevcut sağlık personelinin yoğunluğu ile hizmet kalitesi arasındaki uyumsuzluklar bu etkinin zayıf kalmasına yol açabilir. Bu kapsamda çalışma sonucunda elde edilen bulguların literatüre katkı açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

Dünya Sağlık Örgütü'ne göre 5 yaş altı ölüm hızı, yoksulluğun sağlık üzerindeki etkisini çocuk ölüm hızından daha iyi yansıtmaktadır ve beslenmenin, bağışıklamaya ve tedavi edici sağlık hizmetlerine erişimin ve yerel koşulların birleşik etkisini ölçmektedir (Robinson ve Wharrad, 2000). Bu nedenle sağlık hizmetleri araştırmalarında, bu ölüm hızındaki değişikliklere katkıda bulunan değişkenlerin birbiriyle ilişkililiğini hesaba katmak son derece önemlidir. Bir artış veya azalışı tek başına bir girdi değişkenine atfetmek doğru çıkarımlar yapmayı zorlaştırabilir. Sonuç olarak 5 yaş altı çocuk ölüm hızındaki azalmanın en önemli nedenleri olarak kamu sektörü sağlık çalışanlarının güçlendirilmesi, kurumsal doğum kapsamının artırılması ve hükümetlerinin sağlık finansmanındaki iyileşmeler söylenebilir (Fernandes, 2013). Özellikle,

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

sağlık hizmetlerinde hekim sayısının artırılması kadar, bu hizmetlerin erişilebilirliğini, kalitesini ve altyapısını güçlendirecek bütüncül politikalar geliştirilmesi gereklidir. Elde edilen bulgular, sağlık politikalarının iyileştirilmesi, kaynakların daha etkin bir şekilde tahsis edilmesi ve çocuk ölümlerinin azaltılmasına yönelik stratejik yaklaşımların geliştirilmesi açısından önemli katkılar sunabilir. Ayrıca, okuma yazma oranını yükseltmek için eğitim düzeyini artırıcı politikalar geliştirilmesi, özellikle kadınların eğitime erişimini kolaylaştıracak projelerin hayata geçirilmesi önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

Acheampong, M., Ejiofor, C., & Salinas-Miranda, A. (2017). An analysis of determinants of under-5 mortality across countries: defining priorities to achieve targets in sustainable developmental goals. *Maternal and child health journal*, *21*, 1428-1447.

Adewusi, A. O., & Nwokocha, E. E. (2018). Maternal education and child mortality in Nigeria. *The Nigerian Journal of Sociology and Anthropology Vol*, *16*(1), 112.

Arellano, M. ve Bond, S. (1991). Some tests of specification for panel data: Monte Carlo evidence and an application to employment equations. The review of economic studies, 58(2), 277- 297.

Arellano, M. ve Bover, O. (1995). Another look at the instrumental variable estimation of errorcomponents models. Journal of econometrics, 68(1), 29-51.

Barlas, E. (2014). Türkiye'de Bölgesel Bebek Ölüm Hızlarının Sağlık Ekonomisi Perspektifinden Karşılaştırmalı Analizi Comparative Analysis of the Inter-Regional Infant Mortality Rate from the Perspective of Health Economics in Turkey. *ON EURASIAN ECONOMIES 2014*, 576.

Bishai, D. M., Cohen, R., Alfonso, Y. N., Adam, T., Kuruvilla, S., & Schweitzer, J. (2016). Factors contributing to maternal and child mortality reductions in 146 low-and middle-income countries between 1990 and 2010. *PloS one*, *11*(1), e0144908.

Blundell, R. ve S. Bond, (1998). Initial conditions and moment restrictions in dynamic panel data models, Journal of Econometrics, (87), 115–143

Bond, S., Hoeffler, A. ve Temple, J. (2001). GMM Estimation of Empirical Growth Models https://www.nuff.ox.ac.uk/Economics/papers/2001/w21/bht10.pdf (13/01/2025)

Cardona, M., Millward, J., Gemmill, A., Jison Yoo, K., & Bishai, D. M. (2022). Estimated impact of the 2020 economic downturn on under-5 mortality for 129 countries. *Plos one*, *17*(2), e0263245.

Conroy, F. (2015). Determinants of Infant Mortality Rate: A Cross National Study. *Web page: www. semanticscholar. org/paper/Determinants-of-Infant-Mortality-Rate-% 3A-A-Cross-Conroy/340cae770054228309262b05adf403413bfd66c8 (Date Access: 02.02. 2019)*.

Ecevit, E., Çetin, M., & Yücel, A. G. (2018). Türki cumhuriyetlerinde sağlik harcamalarinin belirleyicileri: Bir panel veri analizi. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi (AKAD)*, *10*(19), 318-334.

Eğri, M. (1997). Gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde bebek ölümlerini etkileyen faktörler: Çevresel yaklaşım. *Journal of Turgut Ozal Medical Center*, *4*(2).

Erdoğan, E., Ener, M., & Arıca, F. (2013). The strategic role of infant mortality in the process of economic growth: an application for high income OECD countries. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, *99*, 19-25.

Ester, P. V., Torres, A., Freire, J. M., Hernández, V., & Gil, Á. (2011). Factors associated to infant mortality in Sub-Saharan Africa. *Journal of Public Health in Africa*, *2*(2).

Fernandes, Q. F. (2013). *The role of health systems strengthening and HIV in under-five mortality trends: time series analyses from 2000 to 2010 in Mozambique* (Doctoral dissertation).

Hausman, J. A. (1978). Specification tests in econometrics. Econometrica: Journal of the econometric society, 1251-1271.

Hsieh, V. C. R., Wu, J. C. L., Wu, T. N., & Chiang, T. L. (2015). Universal coverage for primary health care is a wise investment: evidence from 102 low-and middle-income countries. *Asia Pacific Journal of Public Health*, *27*(2), NP877-NP886.

Keats, E. C., Macharia, W., Singh, N. S., Akseer, N., Ravishankar, N., Ngugi, A. K., ... & Bhutta, Z. A. (2018). Accelerating Kenya's progress to 2030: understanding the determinants of under-five mortality from 1990 to 2015. *BMJ global health*, *3*(3), e000655.

Khadka, K. B., Lieberman, L. S., Giedraitis, V., Bhatta, L., & Pandey, G. (2015). The socio-economic determinants of infant mortality in Nepal: analysis of Nepal Demographic Health Survey, 2011. *BMC pediatrics*, *15*, 1-11.

Liang, S., Macinko, J., Yue, D., & Meng, Q. (2019). The impact of the health care workforce on under-five mortality in rural China. *Human resources for health*, *17*, 1-13.

O'Hare, B., Makuta, I., Chiwaula, L., & Bar-Zeev, N. (2013). Income and child mortality in developing countries: a systematic review and meta-analysis. *Journal of the Royal Society of Medicine*, *106*(10), 408-414.

Pesaran, M. H. (2007). A simple panel unit root test in the presence of cross-section dependence. Journal of applied econometrics, 22(2), 265-312.

Robinson, J., & Wharrad, H. (2000). Invisible nursing: exploring health outcomes at a global level. Relationships between infant and under-5 mortality rates and the distribution of health professionals, GNP per capita, and female literacy. *Journal of advanced Nursing*, *32*(1), 28-40.

Sakai, R., Fink, G., Kumamaru, H., & Kawachi, I. (2016). The impact of pediatrician supply on child health outcomes: longitudinal evidence from Japan. *Health services research*, *51*(2), 530-549.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Shi, L., Macinko, J., Starfield, B., Xu, J., Regan, J., Politzer, R., & Wulu, J. (2004). Primary care, infant mortality, and low birth weight in the states of the USA. *Journal of Epidemiology & Community Health*, *58*(5), 374-380.

Sousa, A., Dal Poz, M. R., & Boschi-Pinto, C. (2013). Reducing inequities in neonatal mortality through adequate supply of health workers: evidence from newborn health in Brazil. *PLoS One*, *8*(9), e74772.

Susuman, A. S., & Hamisi, H. F. (2012). Under-5 mortality in Tanzania: a demographic scenario. *Iranian journal of public health*, *41*(12), 8.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (2024). https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=149&locale=tr (12.01.2025).

Tüzün, H. (2021). Factors Related to Infant Mortality Rate and Under-Five Mortality Rate in Turkey: An Ecological Study with Provincial Data. *Journal of Child*, *21*(3), 221-230.

Wang, H., Liddell, C. A., Coates, M. M., Mooney, M. D., Levitz, C. E., Schumacher, A. E., ... & Moore, A. R. (2014). Global, regional, and national levels of neonatal, infant, and under-5 mortality during 1990–2013: a systematic analysis for the Global Burden of Disease Study 2013. *The Lancet*, *384*(9947), 957-979.

Windmeijer, F. (2005). A finite sample correction for the variance of linear efficient two-step GMM estimators. Journal of econometrics, 126(1), 25-51.

Yalçın, S., Tezel, B., Kose, M., Tugay, D., Mollahaliloglu, S., & Erkoç, Y. (2013). Changes and determinants in under-five mortality rate in Turkey since 1988. *Central European Journal of Public Health*, *21*(2).

Yaya, S., Bishwajit, G., Okonofua, F., & Uthman, O. A. (2018). Under five mortality patterns and associated maternal risk factors in sub-Saharan Africa: a multi-country analysis. *PloS one*, *13*(10), e0205977.

You, D. (2023). *Levels and trends in child mortality: report 2022*. Unicef.

You, D., Jones, G., & Wardlaw, T. (2010). United Nations Inter-agency Group for Child Mortality Estimation. *Levels & trends in child mortality: estimated developed by the UN Inter-agency Group for Child Mortality Estimation*, *2011*.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

ÇOCUK HAKLARI PERSPEKTİFİNDEN OKUL SOSYAL HİZMETİ UYGULAMALARI: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Gamze Parlak
Ondokuz Mayıs Üniversitesi, gamzeetaflann@gmail.com - 0009-0003-5285-1421

Doç. Dr. Bilge Türkoğlu

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, bilge.turkoglu@omu.edu.tr - 0000-0002-6690-9351

ÖZET

Çocuk hakları perspektifi, eğitim ortamlarında çocukların korunma, gelişim ve katılım haklarının güvence altına alınmasını zorunlu kılmakta; bu çerçevede okul sosyal hizmeti, çocukların hak temelli ihtiyaçlarının karşılanmasında kritik bir alan olarak öne çıkmaktadır. Okul sosyal hizmeti uygulamaları, sosyal risklere maruz kalan çocukların erken dönemde belirlenmesi, bireysel ve toplumsal düzeyde koruyucu-önleyici müdahalelerin geliştirilmesi ve çocuğun yüksek yararının gözetilmesi bakımından önemli işlevler üstlenmektedir. Türkiye'de çocuk hakları ile ilgili yasal ve politik düzenlemeler bulunmasına rağmen, bu hakların eğitim ortamlarında somut biçimde hayata geçirilmesi çoğu zaman sınırlı kalmaktadır. Bu noktada okul sosyal hizmeti, sosyal adaletin sağlanması, fırsat eşitsizliklerinin azaltılması ve çocukların eğitim süreçlerine etkin katılımının desteklenmesi açısından temel bir araçtır. Türkiye'de çocuk hakları ile ilgili ulusal ve uluslararası düzeyde çok sayıda hukuki düzenleme bulunmasına rağmen, bu düzenlemelerin eğitim ortamlarında somut biçimde uygulanmasında çeşitli sınırlılıklar göze çarpmaktadır. Bununla birlikte, Türkiye'de okul sosyal hizmeti uygulamaları henüz kurumsal bir yapıya kavuşmamış; politika, mevzuat, insan kaynağı ve hizmet modeli düzeyinde eksiklikler barındırmaktadır. Bu bağlamda bu derleme çalışmanın amacı, Türkiye'de okul sosyal hizmeti uygulamalarını çocuk hakları perspektifinden ele alarak mevcut durumu değerlendirmek, güçlü ve zayıf yönleri ortaya koymak ve hak temelli yaklaşımın güçlendirilmesine yönelik öneriler geliştirmektir. Çalışma kapsamında ilgili ulusal ve uluslararası literatür taranmış; çocuk hakları odağında okul sosyal hizmeti uygulamalarının işlevleri, hak temelli yaklaşımı destekleyen yönleri ve mevcut eksiklikleri analiz edilmiştir. Ayrıca, çocuk hakları perspektifli bir okul sosyal hizmeti için politika geliştirme, mesleki eğitim, hizmet sunum modelleri ve okul ortamlarında hak temelli kültürün yaygınlaştırılması bağlamında stratejik öneriler sunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Çocuk hakları, okul sosyal hizmeti, hak temelli yaklaşım.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

1. GİRİŞ

Okul, yalnızca eğitimsel bir kurum olmanın ötesinde, çocukların çeşitli risklerden korunmasını ve temel haklarının desteklenmesini sağlayan başat bir sosyal çevredir. Ancak çocukların okul yaşamında karşılaşabilecekleri çok boyutlu sosyal riskler, onların eğitim sürecine bütüncül biçimde katılımını zorlaştırabilmektedir (Sağlık, 2021a). Bu bağlamda pedagojik müdahaleler, okul yaşamında ortaya çıkan sorunların çözümünde her zaman tek başına yeterli olmayabilir (Nadir ve Aktan, 2015). Çünkü aile, okul ve mahalle gibi sosyal sistemlerden kaynaklanan sorunlar, çocukların eğitimde eşit koşullarda ilerlemesini sınırlamaktadır (Dağ, 2017). Çocuğu çevreleyen bu sistemler, hem sorunun kaynağı hem de çözüm sürecinde dikkate alınması gereken temel yapılardır. Bu sistemler arasındaki etkileşim, çocuğun gelişimsel ve hak temelli destek ihtiyaçlarını doğrudan etkilemektedir (Özkan, 2022; Yavrutürk, 2025). Dolayısıyla, okul sistemi içerisinde çocuk haklarının korunması ve gelişimsel gereksinimlerinin karşılanabilmesi, çevresel sistemlerle eşgüdümlü biçimde çalışan disiplinlerarası ve bütüncül yaklaşımları zorunlu kılmaktadır. Bu gereksinimin eğitim ortamlarında karşılanmasına yönelik en etkili araçlardan biri ise okul sosyal hizmetidir (Özbesler ve Duyan, 2009; Özkan ve Kılıç, 2014).

Okul sosyal hizmeti; sosyal hizmet uzmanının sorumluluğunda, çocuğun üstün yararı ilkesi doğrultusunda öğrencilerin ve ailelerinin çok yönlü gereksinimlerine yanıt vermeyi, okul ve toplum kaynaklarıyla koordineli biçimde çalışmayı ve ekip temelli müdahaleler yürütmeyi amaçlayan bir uygulama alanıdır (Duman, 2014a). Bu tanım, okul sosyal hizmetinin tarihsel gelişimiyle birlikte alanın toplumsal gereksinimlere yanıt olarak nasıl biçimlendiğini de göstermektedir. Okul sosyal hizmeti, 1900'lü yılların başlarında ABD'de yoksul, göçmen ve işçi sınıfı çocuklarının eğitim sistemine entegrasyonunu desteklemek amacıyla ortaya çıkmıştır (Dağ, 2017). İlk uygulamalar, 1906–1907 yıllarında ABD'nin farklı şehirlerinde "ziyaretçi öğretmen" unvanıyla yürütülmüştür (Cebeci ve Artan, 2024; Kelly ve ark., 2010). 1940'lı yıllarda ise bu kavram "okul sosyal hizmeti" terimiyle yer değiştirmiş ve alan kurumsal bir kimlik kazanmaya başlamıştır (Stalnecker, 2022). Bu dönemde okul sosyal hizmet uzmanları, çocukların okul dışı yaşam koşullarını dikkate alarak eğitsel süreçlere katılımını kolaylaştırmış ve okul ortamına uyumlarını artırmaya yönelik çalışmalar yürütmüştür (Allen-Meares, 1996).

1955 yılında Ulusal Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği (National Association of Social Workers – NASW), okul sosyal hizmeti alanına ilişkin temel ilkeleri ve mesleki sorumlulukları belirlemiş; 1975'te ise ilk uygulama standartlarını yayımlayarak alanın yöntemsel çerçevesini tanımlamıştır (Dağ, 2017). 1970'li yıllarda okul sosyal hizmeti uygulamaları yaygınlaşmış; 1975'te kabul edilen *Tüm Engelli Çocuklar İçin Eğitim Yasası* (Education for All Handicapped Children Act – EAHCA) ile okul sosyal hizmeti, özel eğitim alanında da destekleyici bir konuma yerleşmiştir (Wakelin, 2008). 1990'da yasa *Engelli Bireylerin Eğitim Yasası* (Individuals with Disabilities Education Act – IDEA) olarak yeniden düzenlenmiş ve sosyal hizmet uzmanları *Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı* (IEP) ekiplerinin aktif üyeleri haline gelmiştir (Orhan ve Genç, 2015; Duman ve ark., 2014). Bu tarihsel dönüşüm, çocuk haklarının ulusal ve uluslararası düzeyde tanınması ve güvence altına alınması süreçleriyle yakından ilişkilidir (Ding ve ark., 2023; Reyneke, 2024).

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Çocuk hakları, çocukların birey olarak tanınmasını, ayrım gözetilmeksizin toplumsal yaşamın tüm alanlarında hak sahibi olmalarını, karar alma süreçlerine katılımlarını ve gelişimlerinin desteklenmesini hedefleyen evrensel bir insan hakları çerçevesidir (Kırımsoy, 2022). 1989 yılında kabul edilen ve Türkiye'de 1995'te yürürlüğe giren *Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme* (BMÇHS), çocukların yaşama, gelişme, korunma ve katılım haklarını güvence altına alarak çocuk haklarının en temel uluslararası referans noktası haline gelmiştir (Bahadır, 2023; Ekiz, 2021). Sözleşmeye taraf devletler, çocukların fiziksel, zihinsel, duygusal ve sosyal gelişimlerini desteklemekle yükümlü kılınmıştır. Buna ek olarak, Avrupa Konseyi'nin çocuk koruma stratejileri ve UNICEF'in küresel girişimleri, çocuk merkezli politika anlayışlarının yaygınlaşmasına katkı sağlamıştır (Dervişoğlu, 2012; Kurt, 2016).

Türkiye'de çocuk haklarının korunması ve geliştirilmesine ilişkin temel yasal çerçeve, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 41., 42. ve 61. maddelerinde güvence altına alınmıştır (T.C. Anayasası, 1982). Bunun yanı sıra, 5395 sayılı *Çocuk Koruma Kanunu*, 2828 sayılı *Sosyal Hizmetler Kanunu* ve 222 sayılı *İlköğretim ve Eğitim Kanunu* gibi yasal düzenlemeler, çocukların refahını, eğitimini ve güvenliğini koruma amacı taşımaktadır. Bu yasal yapı, çocuğun günlük yaşamının merkezinde yer alan okul ortamıyla birleştiğinde, çocuk haklarının somut biçimde uygulanabileceği stratejik bir bağlam ortaya çıkarmaktadır (Ayar, 2022; Erbay, 2012; Güngör ve Erdurak, 2016). Bu bağlamda, çocuk haklarının okul ortamında en görünür savunucuları okul sosyal hizmet uzmanlarıdır. Bu uzmanlar, mikro düzeyde bireysel müdahaleler yürütürken, makro düzeyde sistemler arası koordinasyonu sağlayarak hak temelli dönüşümlere katkıda bulunurlar (Babahanoğlu ve Başer, 2017; Başel, 2019; Nadir ve Aktan, 2015; Özkan ve Kılıç, 2014).

Bu derleme çalışma, okul sosyal hizmet uzmanlarının eğitim ortamlarındaki işlevlerini çocuk hakları perspektifinden incelemeyi amaçlamaktadır. Türkiye'deki literatür incelendiğinde, çalışmaların çoğunlukla okul sosyal hizmetinin tanımı, gerekliliği, öğrencilerin sorun alanları, müdahale yöntemleri ve kurumsallaşma süreçlerine odaklandığı; ancak çocuk haklarıyla doğrudan ilişkisini ele alan çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, çalışma çocuk hakları ve okul sosyal hizmeti kesişimini ele alarak hem literatürdeki boşluğu doldurmayı hem de uygulamaya yönelik yeni bakış açıları sunmayı hedeflemektedir.

2. OKUL SOSYAL HİZMETİ

Okul sosyal hizmeti, eğitim kurumlarında öğrencilerin bireysel, ailesel ve çevresel kaynaklı psiko-sosyal gereksinimlerine yönelik sosyal hizmet müdahalelerini içeren, disiplinlerarası temelde yapılandırılmış bir uygulama alanıdır. (Duman, 2014b). Bu uygulamaların etkinlik odağı, çocuğun akademik başarısını ve okul performansını etkileyen biyopsikososyal etklenlerin yanında risk, güvenlik, koruma ve önleme boyutlarıdır (Özbesler ve Duyan, 2009). Bu bağlamda gerçekleştirilen uygulamalar sosyal hizmetin kuramsal bilgi temelinde, bütüncül bakış açısıyla şekillenmektedir (Duyan, 2010; Karataş ve ark., 2014; Nadir, 2014; Yeşilkayalı ve Bölükbaşı, 2017). Çocuğun yaşadığı problemin yalnızca bireysel bir durum olarak değil; aile, okul ve toplum gibi birbirine bağlı ilişkisel sistemlerin etkileşimi sonucu ortaya çıkan bir olgu olarak değerlendirilmesi gerekmektedir (Dağ, 2017; Doğan, 2019; Yeşilkayalı, 2016) Örneğin, bir çocuğun eğitim sürecindeyken artan devamsızlığı, sadece çocuğun bireysel isteksizliğinden kaynaklanmayabilir. Bu durum, ailesel problemler, akran ilişkileri veya

derslerdeki başarısızlık gibi farklı etkenlerin bir araya gelmesinin bir sonucu olabilir. Nitekim çocukların eğitimine katılımını engelleyen başlıca etkenler arasında toplumsal cinsiyet ve engellilikle ilgili değerler, çocuk işçiliği, travmatik deneyimler, yapısal sorunlar (mesafeli eğitim, erişim güçlükleri, idari sınırlılıklar), göç, ekonomik koşullar ve yoksulluk sıralanmaktadır (UNICEF, 2012). Buna ek olarak son yıllarda salgın hastalıklara, afetlere ve çeşitli krizlere bağlı olarak ortaya çıkan sorunların eğitim sürecine olumsuz yansımaları tartışılmaktadır (UNICEF, 2024). Dolayısıyla eğitimden dışlanmanın çok boyutlu nedenlerinin anlaşılması ve sosyal sistemlerin tümünün, sistemik etkileşimler temelinde dikkate alınması gerekmektedir.

Okul sosyal hizmeti uygulamaları, bireyden topluma uzanan çok düzeyli bir müdahale yaklaşımına dayanır ve bu çerçevede mikro, mezzo ve makro düzeyde bütüncül biçimde yapılandırılır.

Mikro düzeyde odak, öğrencinin yalnızca bireysel gereksinimlerini değil, ailesel ve çevresel bağlamını da kapsayan ekolojik bir değerlendirme sürecidir (Bronfenbrenner, 1986). Bu düzeyde karşılaşılan temel sorunlar genellikle akademik yetersizlikler, davranışsal uyum güçlükleri (içe veya dışa dönüklük biçiminde) ve sosyal ilişkilerdeki zayıflıklardır (Dupper, 2022). Okul sosyal hizmet uzmanı, öğrencinin ihtiyaçlarını ailesel sistemlerle birlikte ele alarak müdahale planını şekillendirir; bireysel danışmanlık, psikososyal değerlendirme, aile görüşmeleri, kriz müdahaleleri ve ev ziyaretleri bu düzeyin başlıca uygulamaları arasında yer alır (Kelly ve ark., 2010; Sosa ve ark., 2016). Bu çalışmalar, öğrencinin akademik uyumunu güçlendirmeyi, duygusal farkındalığını artırmayı ve aile ile iş birliği içinde sürdürülebilir çözümler geliştirmeyi amaçlar (Kelly ve ark., 2010).

Mezzo düzeyde ise odak, küçük gruplar ve okulun içsel sosyal çevresine yönelir (Özkan, 2022). Bu düzeyde öğretmen tutumları, okulun örgütsel yapısı, kurumsal iklimi, kültürü ve aile-okul etkileşimi gibi bileşenler ön plana çıkar (Aktan, 2016). Okul sosyal hizmet uzmanı, grup temelli etkinlikler ve yapılandırılmış programlar aracılığıyla öğrencilerin sosyal becerilerini geliştirmeye, akran ilişkilerini güçlendirmeye ve destekleyici bir okul iklimi inşa etmeye çalışır (Aykara, 2011; Kelly ve ark., 2010; Sağlık, 2021a). Bu süreçte öğretmenler, okul personeli ve ailelerle kurulan iş birliği, eğitim sürecine hak temelli bir yaklaşım kazandırmada kritik bir rol oynar (Nadir ve Aktan, 2015). Mezzo düzeydeki müdahaleler, okulun sosyal bütünlüğünü artırmayı, öğrencilerde aidiyet duygusunu güçlendirmeyi ve okul-aile iş birliğini sürdürülebilir biçimde desteklemeyi hedefleyen sistematik girişimler olarak yapılandırılır.

Makro düzeyde ise amaç, bireysel öğrenci ya da okul ölçeğini aşarak eğitim sisteminde yapısal ve kalıcı dönüşümler gerçekleştirmektir (Keçeci, 2017). Bu düzey, mikro ve mezzo etkenlerin kesiştiği çok katmanlı sorun alanlarını içerir (Aktan, 2016). Okul sosyal hizmet uzmanları; sistem düzeyinde ihtiyaç analizi yapma, araştırma yürütme, müdahale planları geliştirme, program tasarlama ve uygulama, ayrıca süreçleri değerlendirme görevlerini üstlenir (Hill ve ark., 2010; Sosa ve ark., 2016). Bu kapsamda çocuk haklarının okul politikalarına entegrasyonu, disiplin yönetmeliklerinin hak temelli biçimde düzenlenmesi ve çocuk güvenliğini önceleyen koruyucu politikaların geliştirilmesi gibi uygulamalar önem taşır (Kara, 2019; Keçeci, 2017). Güvenli ve destekleyici eğitim ortamları oluşturmak amacıyla yerel

yönetimler, sosyal hizmet kuruluşları ve diğer paydaşlarla yürütülen koordinasyon faaliyetleri makro düzeydeki iş birliği mekanizmalarının temelini oluşturur (Yapıcıoğlu ve Aktepe, 2022; Cebeci ve Artan, 2024). Ayrıca savunuculuk faaliyetleri yoluyla çocuk koruma politikalarının geliştirilmesine katkı sağlanması, okul sosyal hizmetinin sistemsel düzeydeki dönüştürücü rolünü pekiştirir (İlter, 2023; Sağlam ve Salman, 2022). Böylece okul sosyal hizmeti, yalnızca bireysel müdahale düzeyinde değil, aynı zamanda eğitim politikalarının şekillendirilmesinde etkin bir aktör olarak konumlanır.

Okul sosyal hizmet uzmanlarını diğer okul temelli meslek gruplarından ayıran temel unsur, müdahalelerini aile, okul ve toplum katmanlarını kapsayan ekolojik bir çerçevede yürütmeleridir (Dağ, 2017). Korkut'un (2007) araştırması, psikolojik danışmanların okul içindeki rollerini büyük ölçüde bireysel danışma hizmetleri üzerinden tanımladıklarını göstermektedir. Bu bulgu, okul sosyal hizmet uzmanlarının müdahalelerinin ekolojik perspektifi temel alması ve rehberlik hizmetlerini tamamlayıcı bir nitelik taşıması açısından özgün önemini ortaya koymaktadır. Özbesler ve Duyan (2009), okul sosyal hizmet uzmanlarının görevlerini yedi başlık altında sınıflandırmıştır: gereksinim değerlendirme, program planlama ve değerlendirme, doğrudan hizmet sunma, konsültasyon/liyezon, savunuculuk, koordinasyon ve yönetim/organizasyon. Bu görevler, çocuğun gelişimini ve öğrenme sürecini desteklemek amacıyla bütüncül biçimde yürütülür. Okul sosyal hizmet uzmanı bu süreçte yalnızca doğrudan müdahale eden bir aktör değil; arabulucu, savunucu, eğitici ve kolaylaştırıcı roller üstlenen bir profesyonel olarak konumlanır (Dağ, 2017; Türkeri, 2014; Yeşilkayalı, 2017). Bu rolleri yerine getirirken iş birliği, danışmanlık, kriz müdahalesi, gözlem ve değerlendirme, farkındalık artırma, kaynak yönlendirme, vaka yönetimi ve konsültasyon gibi yöntemlerden yararlanır (Öz, 2024; Özbesler ve Duyan, 2009; Reçber, 2020; Yeşilkayalı, 2017).

Eğitim ortamında gerçekleştirilen okul sosyal hizmeti uygulamaları, öğrencinin bireysel gelişimini ve akademik uyumunu desteklemenin ötesinde, çocuk haklarının korunmasını hedefleyen çocuk koruma sisteminin bir parçası olarak değerlendirilir (Duman, 2014a; Sağlam ve Salman, 2022; Türkeri, 2014). Çocuk koruma sistemi; risk tanılama, önleme ve müdahale aşamalarını içeren çok katmanlı bir yapıdır (Türkeri, 2014). Okul sosyal hizmeti, bu sistemin eğitim ortamlarındaki uygulayıcı bileşeni olarak, hak temelli müdahalelerin hayata geçirilmesini sağlar (Duman, 2014a). Görünür ve görünmez riskleri birlikte ele alarak çocukların korunma, gelişim ve katılım haklarını güvence altına alan bir okul ikliminin inşasına katkıda bulunur (Sağlam ve Salman, 2022). Böylelikle okul, çocuk koruma sisteminin ilkelerini somutlaştıran ve uygulamaya dönüştüren işlevsel bir alan haline gelir.

3. ÇOCUK HAKLARI PERSPEKTİFİNDEN OKUL SOSYAL HİZMETİ

Çocuk haklarının korunması ve güçlendirilmesi, çocukların hayatın her alanında haklarını etkin biçimde kullanabilmelerini sağlayacak koruyucu önlemler ve geliştirici politikaların bütüncül bir şekilde uygulanmasını ifade eder (Işıkçı ve İnce, 2018). Bu yaklaşım, çocuğun güvenliğinin, bütünlüğünün ve kişisel gelişiminin her türlü tutum, davranış ve eylemden zarar görmeden sürdürülmesini güvence altına alır (Türkeri, 2014). Bu bağlamda, çocuk haklarının hayata geçirilmesinde okul, aileden sonra çocukların en fazla zaman geçirdiği sosyal alan olarak kritik

bir işlev üstlenir ve sosyalleşme süreçlerinin yoğun biçimde deneyimlendiği bir bağlam sağlar (Uçuş ve Şahin, 2012; Türkeri, 2014).

Okul sosyal hizmeti, çocuk haklarının ***korunması, katılım ve güçlendirme*** boyutlarını bir araya getirir.

Koruma boyutu, çocuğun fiziksel, duygusal ve cinsel istismardan korunması, ihmalin önlenmesi ve güvenli okul ortamlarının sağlanmasını kapsar. Bu süreçte sosyal hizmet uzmanları, risk altındaki çocukların erken tespit edilmesi ve koruyucu-önleyici hizmetlerin yürütülmesinde kilit rol oynar. Okul, yalnızca akademik bilgi edinilen bir alan değil; aynı zamanda çocukların korunma, gelişim ve katılım haklarını deneyimlediği ilk formel sosyalleşme ortamıdır (Lundy, 2007). Korunma hakkı, ihmal, istismar, ayrımcılık, akran zorbalığı ve çevresel risklerden uzak bir öğrenme sürecini güvence altına alır (Gedik, 2022). Okul sosyal hizmet uzmanları, bu hakkı gözeterek koruyucu-önleyici müdahaleler gerçekleştirir ve güvenli bir okul ikliminin inşasına katkıda bulunur (Cebeci, 2023; Dikmen, 2021; Tunç, 2019), böylece çocuğun gelişim potansiyelini ortaya çıkarabileceği bir zemin oluştururlar.

Katılım boyutu, çocuğun kendi yaşamına ilişkin kararlara aktif biçimde katılımını ve demokratik okul kültürünün geliştirilmesini içerir; sosyal hizmet uzmanları, öğrencilerin seslerini duyurmasını ve karar mekanizmalarına dâhil olmalarını sağlayarak "çocuğun özne olarak tanınması" ilkesini hayata geçirir. Katılım hakkı ise çocuğun kendisini etkileyen süreçlerde görüş bildirme ve karar alma mekanizmalarına dâhil olma hakkını içerir (Ayar, 2022; Şahin ve Polat, 2012). Çocuklar okulda sınıf içi süreçlerden öğrenci temsilciliğine, müfredat dışı etkinliklerden okul kurallarının belirlenmesine kadar pek çok alanda katılım hakkını deneyimler (Zhang, 2024). Bu hak, çocukların edilgen bir alıcı yerine aktif özne olarak konumlanmalarını sağlar; demokratik yurttaşlık becerilerini, öz yeterliklerini ve aidiyet duygularını güçlendirir (Erbay ve Hatipoğlu, 2019; Kosher ve Ben-Arieh, 2020; Zhang, 2024). Okul sosyal hizmet uzmanları, çocukların görüşlerini ifade edebilecekleri alanlar yaratarak demokratik bir okul kültürünün oluşumuna katkıda bulunur (Skauge ve ark., 2021).

Güçlendirme boyutu ise çocukların bireysel kapasitelerinin ve sosyal becerilerinin geliştirilmesini, sosyal dışlanmanın önlenmesini ve eşit fırsatların sağlanmasını hedefler. Bu yaklaşım yalnızca bireysel destek sağlamakla kalmaz, aynı zamanda okul politikalarının çocuk haklarına duyarlı biçimde dönüşümünü de içerir. Eğitim hakkı, çocukların haklarını içselleştirmesi ve bireysel potansiyellerini gerçekleştirebilmesi açısından temel bir konumda yer alır (Atatanır, 2023). Bu hak, çocukların ilk ve ortaöğretime eşit, engelsiz ve nitelikli biçimde erişimini güvence altına alır; bireysel ve toplumsal gelişimlerini destekler ve diğer temel hakları kullanmalarına zemin hazırlar (BMÇHS, md. 28-29; Lundy, 2007). Okul sosyal hizmeti, eğitim hakkına fırsat eşitliği temelinde erişimi sağlamak, okula devamı desteklemek ve okul terklerini azaltmak gibi görevlerle doğrudan ilişkilidir (Esen ve ark., 2024). Sosyal hizmet uzmanları, eğitimin elde edilebilir, ulaşılabilir, kabul edilebilir ve uyarlanabilir olmasını sağlayacak müdahaleler geliştirir (Allen-Meares ve Montgomery, 2014) ve öğrenme sürecine kesintisiz katılımı engelleyen faktörleri belirleyerek çocukların sürece tam dâhil olmasını temin eder (Constable, 2016). Gelişim hakkı, çocuğun sosyal, duygusal ve bilişsel potansiyelinin

bütüncül biçimde desteklenmesini kapsar (Uçuş ve Şahin, 2012). Okul ortamında bu hak, nitelikli eğitim, sosyal ilişkiler, katılım fırsatları, rehberlik ve psikososyal destek hizmetleri ile sanat, spor ve kültürel etkinlikler aracılığıyla işlev kazanır. Bu unsurlar bir araya geldiğinde, çocuğun çok boyutlu gelişimini güvence altına alan bir ekosistem oluşur (Aktan, 2016; Sağlık, 2021b). Okul sosyal hizmeti, özellikle dezavantajlı grupların okul kaynaklarından eşit biçimde yararlanmasını ve karar alma süreçlerine katılımını teşvik ederek bu ekosistemin sürdürülebilirliğini sağlar.

Tüm bu hakların hayata geçirilmesi, risk altındaki çocuklar için kritik önem taşır (Armutlu, 2023). Risk altındaki çocuklar, gelişimsel, sosyal, psikolojik veya ekonomik koşullar nedeniyle akranlarına kıyasla daha fazla dışlanma, başarısızlık ya da eğitimden kopma riski taşır. Bu durum, bireysel özelliklerin yanı sıra aile ortamındaki işlevsizlik, okul iklimindeki dışlayıcı uygulamalar ve toplumdaki yapısal eşitsizlikler gibi çok katmanlı ekolojik faktörlerden kaynaklanır (Özkan ve Selcik 2016). Okul sosyal hizmeti, klasik rehberlik ve psikolojik destekten farklı olarak öğrenciyi çevresiyle birlikte ele alır (Aktan, 2016). Diğer okul profesyonelleri riskli durumları gözlemleyebilse de çoğu zaman bu durumları sosyal politika, aile işlevselliği ve toplumsal kaynaklarla ilişkilendirme kapasitesi sınırlı kalır (Gökgöz ve Kesgin, 2016). Sosyal hizmet uzmanları ise bu boşluğu doldurarak risk altındaki çocuklara yönelik doğrudan ve hedefe odaklı müdahaleler gerçekleştirir.

Bu müdahaleler arasında, yoksulluk yaşayan çocukların sosyal yardımlara erişiminin kolaylaştırılması (Reçber, 2020), temel ihtiyaçlarının okul ortamında karşılanması, aile içi şiddet veya ihmal/istismar mağduru çocukların koruyucu hizmetlere yönlendirilmesi ve kriz müdahalesi yürütülmesi (Yurttabir, 2023) yer alır. Göçmen çocuklar için kültürel uyum ve dil desteği programları geliştirilirken (Gencer, 2017), engelli öğrencilerin erişebilirliği artırılır ve okul-aile-özel eğitim kurumları arasında köprü kurulur (Aykara, 2011). Akran zorbalığına maruz kalan öğrenciler için ise hem bireysel danışmanlık hem de okul genelinde farkındalık çalışmaları yürütülür (Özbesler ve Duyan, 2009; Reçber, 2020). Bu bağlamda, okul sosyal hizmeti risk altındaki çocuklara yönelik müdahalelerinde çocuğun yüksek yararını gözetir; erken fark edilme, okuldan kopmaların önlenmesi ve uzun vadede toplumsal dışlanmaya karşı korunmada vazgeçilmez bir rol üstlenir. Etkili ve sürdürülebilir bir uygulama, multidisipliner bir okul ekibi yaklaşımıyla mümkün olur (Cebeci, 2023).

Bu üç boyut, okul sosyal hizmetinin yalnızca “sosyal yardım” ya da “psikososyal destek” hizmeti değil, aynı zamanda hak temelli bir sosyal adalet müdahalesi olduğunu gösterir.

4. TÜRKİYE’DEKİ MEVCUT DURUMUN DEĞERLENDİRİLMESİ

Türkiye’de çocuk haklarının okullarda görünürlüğü ve uygulanabilirliği, uluslararası sözleşmeler ve ulusal politika belgeleriyle normatif bir çerçeveye oturtulmuş olsa da uygulamada çeşitli sınırlılıklar bulunmaktadır (Polat, 2008). Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, çocuğun korunma, gelişim ve katılım haklarını güvence altına alırken; 2023–2028 Çocuk Hakları Stratejisi Belgesi ve Eylem Planı, okul ortamlarında çocuk haklarının görünürlüğünü artırmayı hedeflemektedir (T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2023). Ancak uygulamada, görünürlük ve uygulanabilirlik arasında bir boşluk söz konusudur (Polat, 2020). Görünürlük çoğunlukla ders kitapları, müfredat programları, afişler ve etkinlikler

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

aracılığıyla sağlanırken, uygulanabilirlik çocukların günlük okul yaşamında haklarının sistematik biçimde güvence altına alınmasını gerektirir (Hareket, 2020). Öğretmenlerin bilgi ve farkındalık düzeylerindeki farklılıklar, mesleki gelişim olanaklarının sınırlılığı ve geleneksel disiplin anlayışları bu süreci zayıflatmaktadır (Aydın, 2021; Uçuş ve Şahin, 2012; Zhang, 2024).

Ayrıca sosyoekonomik eşitsizlikler (Fındık ve Kavak, 2013), kırsal-kentsel farklılıklar (UNICEF, 2018) ve göçmen/mülteci çocukların eğitimde karşılaştığı engeller (Akgün, 2023; Gencer, 2017; Şahan, 2022) çocuk haklarının eşit uygulanmasını güçlendirmektedir. Bu nedenle, çocukların görüşlerini ifade edebileceği ve karar alma süreçlerine katılabileceği mekanizmalar oluşturmak hem görünürlüğü hem de uygulanabilirliği artıracak kritik bir adımdır (Perry-Hazan ve Somech, 2021).

Türkiye'de okul sosyal hizmeti uygulamaları henüz kurumsal bir yapıya kavuşmamış ve yaygınlık kazanmamıştır. Tarihsel olarak 1960'larda İstanbul Üniversitesi Mediko-Sosyal Merkez ile başlayan uygulamalar, 1968'de Ankara Gazi Lisesi'nde öğrencilerin talebiyle devam etmiş, 1980–1990'larda rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin geliştirilmesiyle desteklenmiştir (Duman, 2014b; Gökçe, 1984; Sağlık, 2021b). 2001 Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Yönetmeliği ile sosyal hizmet uzmanlarının RAM bünyesinde görev alması düzenlenmiş ancak okullarda doğrudan istihdam sağlanamamıştır (Dikmen, 2021).

2010'lu yıllarda çocuk hakları politikaları ve bakanlıklar arası stratejik planlamalar okul sosyal hizmetinin yeniden gündeme gelmesini sağlamış, 2013–2017 Ulusal Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planı sosyal hizmet birimlerinin kurulmasını hedeflemiş ancak uygulamada sınırlı kalmıştır (Sağlık, 2021b; Karakuş, 2022). Pilot projeler, HOSMER'in Sokullu Mehmet Paşa İlkokulu'ndaki uygulaması, Keçiören Protokolü ve Kanarya Ortaokulu projeleri, okul sosyal hizmetinin çocukların ihtiyaçlarına etkin yanıt verebildiğini göstermiştir (HOSMER, 2015; Tunç, 2019; Alptekin ve ark., 2019). Ancak Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde kalıcı ve kurumsal bir yapı oluşturulamamıştır. Yasal ve kurumsal çerçevede net istihdam modellerinin bulunmaması, öğrenci yoğunluğu ve fiziksel altyapı yetersizlikleri hizmetin etkinliğini sınırlamaktadır (Karakuş, 2022; Duman, 2014b; Reçber, 2020).

Okul sosyal hizmeti, çocukların çok yönlü ihtiyaçlarına yanıt veren, koruyucu ve geliştirici bir hizmet modeli olarak işlev görmektedir (Aktan, 2016; Sağlık, 2021b). Zorunlu eğitime geçiş ve okullaşma oranlarının artmasıyla birlikte, okulun çocukların psikososyal gelişimindeki rolü belirginleşmiş ve okul sosyal hizmetine olan ihtiyaç artmıştır (Dikmen, 2021). Dünya genelinde, İngiltere, Kanada, Almanya ve İskandinav ülkelerinde farklı modellerle kurumsallaşan okul sosyal hizmeti, erken müdahale, bütünleşik hizmetler ve çocuk hakları temelli yaklaşımlarla etkin bir sistem sunmaktadır (Aktan, 2016; Huxtable, 2022; Ceyhan, 2018) Bu örnekler, Türkiye'de okul sosyal hizmetinin kurumsal kapasitesinin güçlendirilmesi ve çocuk hakları temelli bir yaklaşımla yaygınlaştırılması gerekliliğini ortaya koymaktadır.

5. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Türkiye'de okul sosyal hizmet alanı hâlen kurumsallaşma sürecini tamamlamamıştır. Bu durum, çocukların eğitim süreçlerinde karşılaştığı yapısal eşitsizliklerin ve hak ihlallerinin çoğunlukla görünmez kalmasına yol açmaktadır. Bu bağlamda, çocuk hakları perspektifiyle

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

şekillenecek bir model, alana hem temel bir paradigma sunma hem de hizmetlerin sistematik ve sürdürülebilir bir biçimde yürütülmesini sağlama potansiyeline sahiptir. Çocuk hakları temelli yaklaşım, öğrencileri yalnızca bireysel sorunları üzerinden tanımlamanın ötesine geçerek, onları eğitim, korunma, gelişim ve katılım gibi evrensel hak alanlarının öznesi olarak ele almayı zorunlu kılar. Böylelikle eğitim süreci, çocuk haklarının gündelik yaşamda somutlaştığı bir deneyim alanına dönüşür.

Çocuk hakları temelli okul sosyal hizmeti modeli, koruyucu-önleyici hizmetleri güçlendiren ve okul ekosistemindeki tüm aktörlerin—öğretmenler, rehberlik servisleri, aileler ve yöneticiler—çocuk merkezli bir bakış açısıyla hareket etmesini teşvik eden bir yapı olarak görülmelidir. Bu yaklaşım, risk altındaki çocukların tanımlanmasında sıkça karşılaşılan daraltıcı bakış açısını aşar; yoksulluk, göç, aile içi şiddet veya ihmal gibi durumları bireysel eksiklikler olarak değil, çocukların temel haklarının ihlali bağlamında ele alır. Böylece yalnızca risk altındaki çocukların desteklenmesi değil, tüm öğrencilerin haklarının güvence altına alınmasını hedefleyen kapsayıcı bir çerçeve oluşur.

Türkiye'nin sosyo-ekonomik çeşitliliği, göç olgusunun yoğunluğu ve dezavantajlı grupların artan görünürlüğü göz önünde bulundurulduğunda, çocuk hakları temelli okul sosyal hizmeti modelinin hayata geçirilmesi bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır. Bu model, toplumsal eşitlik ve adaletin sağlanması adına atılması gereken temel adımlardan biri olarak değerlendirilebilir. Modelin etkinliği, güçlü politika ve kurumsal destekle mümkündür. Bu bağlamda, Milli Eğitim Bakanlığı'nın yasal çerçeveyi güçlendirmesi, ilgili kurumlarla iş birliğini artırması ve uygulama standartlarını belirlemesi önemlidir.

Uygulama düzeyinde, okul sosyal hizmet uzmanlarının görev tanımlarının netleştirilmesi ve risk altındaki çocukların erken tespitine öncelik verilmesi gereklidir. Okul ortamında sosyal hizmet uzmanlarının görünür olması, çocukların destekleyici ve güvenli bir eğitim ortamında bulunmasını sağlar. Ayrıca, sosyal hizmet eğitimi programlarında çocuk hakları temelli dersler ve uygulamalı stajların güçlendirilmesi, mezun uzmanların okul bağlamında hak temelli ve reflektif bir mesleki kimlik geliştirmelerini destekler (Aktan, 2016; İşler, 2023; Türk ve ark., 2024).

Buna ek olarak, çocuk hakları temelli okul sosyal hizmetinin etkinliği için ek öneriler şunlardır:

- **Ulusal politika ve koordinasyon:** Okul sosyal hizmeti standartlarını belirleyen ulusal bir strateji geliştirilmesi ve ilgili kurumlar arasında koordinasyonun artırılması.
- **Kaynak tahsisi:** Okul sosyal hizmeti için özel bütçe ve sürdürülebilir finansman sağlanması.
- **Okul ekosisteminde iş birliği:** Sosyal hizmet uzmanları, öğretmenler, rehberlik servisleri ve aileler arasında düzenli toplantılar ve koordinasyon mekanizmalarının oluşturulması.
- **Erken müdahale sistemleri:** Yoksulluk, göç, engellilik veya aile içi şiddet gibi risk faktörlerine sahip çocuklar için tarama ve erken müdahale mekanizmalarının geliştirilmesi.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

- **Dijital ve kültürel destek programları:** Göçmen veya dil engeli olan çocuklar için çevrimiçi destek ve kültürel uyum programlarının uygulanması.
- **Katılım ve farkındalık programları:** Çocukların ve ailelerin hakları konusunda bilinçlendirilmesi; öğrenci meclisleri, projeler ve etkinliklerle katılım haklarının desteklenmesi.
- **Araştırma ve izleme:** Bölgesel ve sosyo-ekonomik farklılıkların okul sosyal hizmeti uygulamalarına etkisinin karşılaştırmalı olarak incelenmesi, çocukların deneyimlerini merkeze alan nitel çalışmalar yapılması ve uluslararası iyi uygulamaların Türkiye bağlamında uyarlanabilirliğinin araştırılması.

Bu öneriler, Türkiye'de okul sosyal hizmetinin hem kurumsal hem de uygulama boyutlarında çocuk hakları temelli bir anlayışla güçlendirilmesini sağlayacak, risk altındaki çocukların erken fark edilmesi ve tüm öğrencilerin haklarının güvence altına alınmasına katkıda bulunacaktır.

KAYNAKÇA

Akgün, A. (2023). Türkiye'deki göçmen çocukların eğitim sorunları konusunda tarihsel bir çerçeve. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, 27*(2), 395-406.

Aktan, M. (2016). *Türkiye'de okul sosyal hizmetinin yapılandırılmasına ilişkin nitel bir araştırma: Sorunlar, gereksinimler ve çözüm önerileri,* Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Allen-Meares, P. (1996). Social work services in schools: A look at yesteryear and the future. *Social Work in Education, 18*(4), 202–208.

Allen-Meares, P., & Montgomery, K. L. (2014). Global trends and school-based social work. *Children and Schools, 36*(2), 105–112.

Alptekin, K., Erdoğan, B., Akbaba, O., Eroğlu, Z., & Yeğin, K. (2019). *Okul sosyal hizmeti ve uygulaması*. Nobel Akademi Yayıncılık.

Armutlu, A. (2023). Öğrenci başarısını artırmada etkili bir araç: Okul sosyal hizmet. In A. Erkasap (Ed.), *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Temel Alanında Akademik Çalışmalar – VII* (ss. 51-74). Artikel Akademi Yayınları.

Atatanır, H. (2023). Türkiye'de çocukların eğitim hakkı. *Disiplinlerarası Çocuk Hakları Araştırmaları Dergisi, 3*(5), 50-63.

Ayar, A. (2022). Çocuk Hakları Sözleşmesi kapsamında çocuğun eğitim hakkına ilişkin bir değerlendirme. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, (159), 337-362.

Aydın, İnayet. (2021). *Öğretmenlik meslek etiği ve etkinlik kitabı*. Millî Eğitim Bakanlığı, Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğü. etik.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2023_06/09103848_meslek_etigi_kitap.pdf

Aykara, A. (2011). Kaynaştırma eğitimi sürecindeki bedensel engelli öğrencilerin sosyal uyumlarını etkileyen etmenler ve okul sosyal hizmeti. *Toplum ve Sosyal Hizmet, 22*(1), 63-84.

Babahanoğlu, R., & Başer, D. (2017). Türkiye'de okul sosyal hizmetinin önemi ve gerekliliği: Konya örneği. *Journal of International Social Research, 10*(51), 650-655.

Bahadır, Z. (2023). BM çocuk haklarına dair sözleşme çerçevesinde medenî usûl hukuku bakımından çocuğun katılım hakkı. *Adalet Dergisi*, (70), 213-254.

Başel, B. (2019). *Çocuk hakları bağlamında okul sosyal hizmet uygulamalarına ilişkin ebeveyn görüşleri,* Yüksek lisans tezi, Yakın Doğu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Bronfenbrenner, U. (1986). Ecology of the family as a context for human development: Research perspectives. *Developmental Psychology*, *22*(6), 723–742

Cebeci, F. (2023). *Türkiye için okul sosyal hizmeti ihtiyacının değerlendirilmesi,* Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Cebeci, F., & Artan, T. (2024). Okul sosyal hizmetinin Türkiye'deki durumu. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 12*(152), 194–213.

Constable, R. (2016). The role of the school social worker. In C. R. Massat, M. S. Kelly, & R. Constable (Eds.), *School social work: Practice, policy, and research* (pp. 3–24). Lyceum Books.

Dağ, A. (2017). *Okul sosyal hizmeti.* Açılım Kitap.

Dervişoğlu, S. (2012). *Çocuk istismarı ve ihmali açısından sokakta çalışan çocuklar ve Avrupa Birliği uygulamaları,* Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Dikmen, T. (2021). *Türkiye'de okul sosyal hizmeti uygulamaları: Okul sosyal hizmeti projesi uygulanan okullardaki okul sosyal hizmeti deneyimlerine dair nitel bir araştırma*, Yüksek lisans tezi, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ding, X., Lightfoot, E., Berkowitz, R., Guz, S., Franklin, C., & DiNitto, D. M. (2023). Characteristics and outcomes of school social work: A scoping review of published evidence 2000–June 2022. *School Mental Health, 15*(3), 787–811.

Doğan, A. (2019). Ekolojik sistemler kuramı çerçevesinde akran zorbalığının incelenmesi. *Turkish Journal of Child and Adolescent Mental Health, 17*(3), 149-162.

Duman, N. (2014a). Okul sosyal hizmetinin tanımı, kapsamı ve çocuk koruma sistemi içindeki yeri. *Sosyal Hizmet Dergisi, Okul Sosyal Hizmeti Özel Sayı*, 1–7.

Duman, N. (2014b). Türkiye'de dünden bugüne okul sosyal hizmeti. *Sosyal Hizmet Dergisi, Okul Sosyal Hizmeti Özel Sayı*, 29-37.

Duman, N., Önal Dölek, B., Gökçeaslan Çiftçi, E., Karakuş, B., & Aktan, M. C. (2014). Millî Eğitim Bakanlığı'nda sosyal hizmet mesleği ve okul sosyal hizmetinin görev ve sorumlulukları raporu. *Sosyal Hizmet Dergisi, Okul Sosyal Hizmeti Özel Sayısı*, 8–17.

Dupper, D. R. (2022). *Okul sosyal hizmeti* (Y. Özkan & E. Gökçearslan, Çev.). Pegem Akademi.

Duyan, V. (2010). *Sosyal hizmet: Temelleri, yaklaşımları, müdahale yöntemleri*. Aydınlar Matbaacılık.

Ekiz, S. (2021). Birleşmiş milletler çocuk hakları sözleşmesi kapsamında çocuğun katılım hakkı*, İzmir Barosu Dergisi*, (2), 193-231.

Erbay, E. (2012). Türkiye'de çocuk haklarını tanıtma, yaygınlaştırma ve izlemeye yönelik uygulamaların eleştirel analizi ve bir model önerisi. *Toplum ve Sosyal Hizmet, 23*(2), 47-74.

Erbay, E., & Hatipoğlu, E. (2019). Sosyal hizmet uzmanlarının gerçekleştirdikleri mesleki uygulamalarda ve aldıkları kararlarda çocukların katılım hakkını dikkate alma durumları. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 11*(18), 1945–1973.

Esen, Ö., Akbudak, A., Aydın, F., Şahin, Ö., & Yaşar, P. Ü. (2024). Adli sosyal hizmet uygulaması deneyimi ile okul sosyal hizmetini anlamak. *Sosyal Hizmet Dergisi, 1,* 52-73.

Fındık, L. Y., & Kavak, Y. (2013). Türkiye'deki sosyo-ekonomik açıdan dezavantajlı öğrencilerin PISA 2009 başarılarının değerlendirilmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 2*(2), 249-273.

Gedik, M. (2022). Sosyal hizmet perspektifinde insan hakları ve çocuk. In S, B, Abay Alyüz (Ed.), *Sosyal hizmet yazıları* (ss. 119-136). Eğitim Yayınevi.

Gencer, T. E. (2017). Göç ve eğitim ilişkisi üzerine bir değerlendirme: suriyeli çocukların eğitim gereksinimi ve okullaşma süreçlerinde karşılaştıkları güçlükler. *Journal of International Social Research, 10*(54), 838-851.

Gökçe, B. (1984). *Ortaöğretim gençliğinin beklenti ve sorunları*. Milli Eğitim Basımevi.

Gökgöz, E. A., & Kesgin, B. (2016). İlkokullarda okul sosyal hizmetinin gerekliliğinin öğretmen gözüyle değerlendirilmesi. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, 5*(9), 179-198.

Güngör, F., & Erdurak, Y. (2016). Çocuk hakları ve uygulama stratejileri bağlamında sokakta çalıştırılan çocuklar. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, 6*(12), 1-35.

Hacettepe Üniversitesi Okul Sosyal Hizmeti Uygulama ve Araştırma Merkezi. (2015). *HOSMER faaliyetlerine başlamıştır*. HOSMER. https://hosmer.hacettepe.edu.tr/

Hareket, E. (2020). Çocuk hakları perspektifinden türkiye'de eğitim unsurları, *Başkent University Journal of Education, 7*(1), 47–61.

Hill, K. M., Ferguson, S. M., & Erickson, C. (2010). Sustaining and strengthening a macro identity: The association of macro practice, *Journal of Community Practice, 18*(4), 513–527.

Huxtable, M. (2022). A global picture of school social work in 2021. *International Journal of School Social Work, 7*(1).

Işıkçı, Y. M., & İnce, D. (2018). Çocuk haklarının korunması ve geliştirilmesinde örnek bir model: Norveç çocuk ombudsmanı. *Ankara Barosu Dergisi, 76*(4), 51-74.

İlter, B. (2023). Yoksulluk ve çevre bağlamında çocukların geleceğini tartışmak: Okul sosyal hizmeti perspektifinden bakış. *Çocuk ve Medeniyet, 8*(14), 199-233.

İşler, G. (2023). *Sosyal hizmet öznelerinin perspektifinden sosyal hizmet eğitiminin sorunları ve çözüm önerileri,* Yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü

Kara, Y. (2019). Makro sosyal hizmet çerçevesinde sivil toplum kuruluşlarının önemi. *Aurum Sosyal Bilimler Dergisi, 4*(2), 155-169.

Karakuş, B. (2022). Türkiye'de okul sosyal hizmetinin durumu: Kararlar ve dayanaklar. *Sosyal Hizmet Dergisi, 1*(2), 28–47.

Karataş, K., Gencer, T. E., Çalış, N., Ege, A. (2014). Öğrenci sorunlarının okul sosyal hizmeti kapsamında değerlendirilmesi. *Sosyal Hizmet Dergisi, Okul Sosyal Hizmeti Özel Sayı*, 70–81.

Keçeci, G. (2017). Makro sosyal hizmet uygulamasında kullanılan modeller, teknikler ve sosyal hizmet uzmanlarının rolleri. *Toplum ve Sosyal Hizmet, 28*(1), 187-202.

Kelly, M., Raines, J.C., Stone, S. & Frey, A. (2010). *School social work: An evidence-ınformed framework for practice,* Oxford University Press.

Kırımsoy, E. (2022). Çocuk hakları insan haklarıdır. *Çember: Çocuk Politikası Dergisi, 1*(1), 22–28.

Korkut, F. (2007). Psikolojik danışmanların mesleki rehberlik ve psikolojik danışmanlık ile ilgili düşünceleri ve uygulamaları. *H.Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi*. *32*, 187-197.

Kosher, H., & Ben-Arieh, A. (2020). Social workers' perceptions of children's right to participation. *Child and Family Social Work, 25*(2), 294–303.

Kurt, S. (2016). Çocuk haklarına ilişkin temel uluslararası belgeler ve türkiye uygulaması. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi* (36), 99-127.

Lundy, L. (2007). "Voice" is not enough: Conceptualising article 12 of the United Nations convention on the rights of the child. *British Educational Research Journal, 33*(6), 927–942.

Nadir, U. (2014). Sosyal hizmet uzmanının rolleri çerçevesinde okul sosyal hizmeti ve ekip çalışması. *Sosyal Hizmet Dergisi, Okul Sosyal Hizmeti Özel Sayı*, 53–58.

Nadir, U. ve Aktan, M.C. (2015). Okul sosyal hizmeti ve okul sosyal hizmet uzmanının rollerine ilişkin bir tartışma: *Kurgusal bir vaka sunumu. Sağlık ve Toplum, 25*(3), 78-88.

Orhan, S., & Genç, K. G. (2015). Engellilere yönelik ülkemizdeki özel eğitim hizmet uygulamalari ve örnek ülke karşilaştirmasi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, (35*)2, 115-146.

Öz, S. (2024). Yüzeye çık(a)mayan bir uygulama: Okul sosyal hizmeti. *Sosyal Hizmet Dergisi, 38*(1), 51–66.

Özbesler, C., & Duyan, V. (2009). Okul ortamlarında sosyal hizmet. *Eğitim ve Bilim, 34*(154).

Özkan, G. (2022). Ekolojik sistem yaklaşımı açısından çocuk ihmal ve istismarında bireysel, ailesel ve çevresel risk faktörlerinin değerlendirilmesi. *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi, 4*(8), 217-240.

Özkan, Y., & Kılıç, E. (2014). Çocuk ve aile odaklı sorunların çözümünde okul sosyal hizmet uzmanlarının önemi: uzmanların çocuk ve ailelerle çalışmada sahip oldukları beceriler. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, 183*(183), 397-412.

Özkan, Y., Selcik, O., (2016). Potential effect of school social work on early school leaving. *The Journal of International Social Research, 9*(43), 1275-1281.

Perry-Hazan, L., & Somech, A. (2021). Conceptualising student participation in school decision making: An integrative model. *Educational Review, 75*(6), 1202–1223.

Polat, O. (2008). Türkiye'de çocuk haklarının durumu. *Toplum ve Demokrasi, 2* (2), 149–157.

Polat, O. (2020). 30. Yılında Türkiye'de Çocuk Haklarının Durumu. İstanbul: İMDAT – Şiddeti Önleme ve Rehabilitasyon Derneği & ASUMA. imdat.org/media/raporlar/30. YILINDA TURKIYEDE COCUK HAKLARININ DURUMU.pdf

Reçber, B. (2020). Türkiye'de okul sosyal hizmetinin konumu ve gerekliliği. *TESAM Akademi Dergisi, 7*(1), 11-36.

Reyneke, R. P. (2024). The role of social services in realising children's rights in and through education. *Education as Change, 28*(1), 1–23.

Sağlam, Ö., & Salman, Ö. (2022). Çocuk koruma sistemi'nde okul sosyal hizmetinin yeri: Olgu sunumu. *Aydın Sağlık Dergisi, 8*(2), 153-167.

Sağlık, S. (2021a), Okul ortamında karşılaşılan problemlerin okul sosyal hizmeti ekseninde değerlendirilmesi, *Journal of Research in Educationo and Teaching, 10*(2), 60-84

Sağlık, S. (2021b). *Ortaöğretimde okul sosyal hizmetinin gerekliliğine dair yönetici, öğretmen ve rehber öğretmenlerin görüşlerinin incelenmesi: Karma desen araştırması*, Doktora tezi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Skauge, B., Storhaug, A. S., & Marthinsen, E. (2021). The what, why and how of child participation-A review of the conceptualization of "child participation" in child welfare. *Social Sciences, 10*(2), 54.

Sosa, L. V., Alvarez, M., Cox, T. (2016). *School Social Work: National Perpectives On Practice İn Schools*. Oxford University Press.

Stalnecker, D. (2022). *History of school social work.* School Social Work Association of America (SSWAA). https://www.sswaa.org/post/history-of-school-social-work

Şahan, G. (2022). Göçmen çocukların eğitimi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, 11*(3), 130–134.

Şahin, S., & Polat, O. (2012). Türkiye'de ve dünyadaki gelişmiş ülkelerde çocuk katılım hakkı algısının ve uygulamalarının karşılaştırılması. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi, 4*(1), 275-282.

T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2023). *2023-2028 Çocuk Hakları Stratejisi Belgesi ve Eylem Planı*. https://www.aile.gov.tr/chgm/yayinlar/2023-2028-c-ocuk-haklari-strateji-belgesi-ve-eylem-plani/

Tunç, B. (2019). *Türkiye'de okul sosyal hizmetinin hayata geçirilmesinin önemi üzerine bir araştırma,* Yüksek lisans tezi, Üsküdar Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Türk, A., Işık, A., Atmaca, Y. E., Çelik, E., Çulha, B., & Kolcu, K. (2024). Sosyal hizmet öğrencilerinin çocuk haklarına ilişkin tutumlarının incelenmesi. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, 14*(2), 163-175.

Türkeri, S. (2014). Çocukların okul ortamlarında korunması: Okul sosyal hizmeti açısından bir değerlendirme. *Sosyal Hizmet Dergisi, Okul Sosyal Hizmeti Özel Sayısı*, 1–7.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. (1982). Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. Resmî Gazete,17863, 9 Kasım 1982.

Uçuş, Ş., & Şahin, A. E. (2012). Çocuk hakları sözleşmesi'ne yönelik öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin görüşleri. *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 3*(1), 25-41.

UNICEF Türkiye. (2025). Çocuk Haklarına Dair Sözleşme. https://www.unicef.org/turkiye/çocuk-haklarına-dair-sözleşme

UNICEF. (2012). *Türkiye'de çocuk ve genç nüfusun durumunun analizi*. UNICEF Türkiye. Türkiye'de Çocuk ve Genç Nüfusun Durumunun Analizi 2012 | UNICEF Türkiye

UNICEF. (2018, 27 Kasım). Dünyada en yoksul durumdaki milyonlarca kentli çocuğun kırsal kesimdeki akranlarına göre erken ölme ve ilkokulu bitirememe ihtimali daha yüksek [Basın bülteni]. UNICEF Türkiye. https://www.unicef.org/turkiye/bas%C4%B1n-b%C3%BCltenleri/unicef-d%C3%BCnyada-en-yoksul-durumdaki-milyonlarca-kentli-%C3%A7ocu%C4%9Fun-k%C4%B1rsal-kesimdeki

UNICEF. (2024*). UNICEF Türkiye yıllık rapor 2023*. UNICEF Türkiye. UNICEF Türkiye Yıllık Rapor 2023 | UNICEF Türkiye

Wakelin, M. M. (2008). Challenging disparities in special education: Moving parents from disempowered team members to ardent advocates. *Northwestern Journal of Law & Social Policy, 3*(2), 263–292

Yapıcıoğlu, E., & Aktepe, E. (2022). Yerelde hizmet sunum sorunsalı: Sosyal hizmetler. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 12*(2), 186-213.

Yavrutürk, A. R. (2025). Rehberlik ve psikolojik danışmanlıkta ekolojik ve sürdürülebilir yaklaşımlar: Bütünsel öğrenci destek sistemleri. *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi, 11*(24), 124-143.

Yeşilkayalı, E. (2016). Okul sosyal hizmeti uygulamasında yaklaşım ve model örnekleri. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 18*(1), 135-152.

Yeşilkayalı, E. (2017). *Okul sosyal hizmeti,* Sosyal Hizmet Lisans Tamamlama Programı, İstanbul Üniversitesi, Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi.

Yeşilkayalı, E., & Bölükbaşı, H. D. (2017). Özel eğitim hizmetleri ekibinin bir parçası olarak okul sosyal çalışmacıları. *The Journal of Academic Social Science, 5*(43), 248-260.

Yurttabir, H. H. (2023). İhmal ve istismarda okul sosyal hizmetinin önemi ve gerekliliği. In E. Tüccar (Ed.), *Çocuklarda İhmal ve İstismar* (ss.185–215). Efe Akademi Yayınları.

Zhang, M., Wyness, M. (2024), Children's participation in decisions affecting their school life in China: Towards children's subjective well-being in school. *Child Indicators Research, 17*(5), 1941–1967.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

YEŞİL SOSYAL HİZMET: SORUN ALANLARI VE GÜNCEL TARTIŞMALAR

Sosyal Çalışmacı, Eda KAYA ÖRK
Adana Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü
eda.kaya327@hotmail.com - 0000-0002-3789-9166
Doç. Dr., Sinan AKÇAY
Selçuk Üniversitesi
sinan.akcay@su.edu.tr - 0000-0001-9485-5891

ÖZET

Sosyal hizmetin birey-çevre ilişkisi genel olarak sosyal çevre üzerinden değerlendirmektedir. Bu durum fiziksel çevrenin göz ardı edilmesine neden olabilmektedir. Oysa ki çevresel sorunların bireylerin refahı üzerindeki doğrudan etkileri, sosyal hizmetin temel ilkelerinden olan sosyal adalet anlayışını çevresel adalet boyutuyla birlikte değerlendirmeyi zorunlu kılmaktadır. Bu çerçevede gelişen yeşil sosyal hizmet yaklaşımı, çevresel sorunların bireysel, toplumsal ve küresel ölçekte yarattığı eşitsizlikleri sosyal hizmet bakış açısıyla ele almayı amaçlamaktadır.

Yeşil sosyal hizmet; iklim değişikliği, çevresel adaletsizlik, doğal afetler, hızlı kentleşmenin yarattığı ekolojik sorunlar ve çevresel sorunların kişiler üzerindeki orantısız etkileri üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu yaklaşım, özellikle dezavantajlı grupların çevresel sorunlardan daha fazla etkilenmesi nedeniyle sosyal hizmet uzmanlarının müdahale alanlarını genişletmektedir. Dolayısıyla yeşil sosyal hizmet perspektifinde çevre, toplum ve birey arasındaki bağın korunması büyük önem taşımaktadır. Literatürde yeşil sosyal hizmetin sosyal eşitsizlikleri azaltmada, afet sonrası psiko-sosyal destek hizmetlerinde ve çevreye duyarlı sosyal politikaların geliştirilmesinde önemli bir rol oynadığı vurgulanmaktadır.

Bu çalışma, Türkiye'de yeşil sosyal hizmet uygulamalarına duyulan ihtiyacı ortaya koyma amacı taşımaktadır. Mevcut uygulamalar çoğunlukla sınırlı düzeyde kalmakta ve çevresel boyut sosyal hizmet eğitiminde ve mesleki uygulamalarda yeterince yer bulamamaktadır. Bu durum, çevresel adaletin sosyal hizmet disiplini içinde daha güçlü bir şekilde ele alınması gerekliliğine işaret etmektedir. Bu kapsamda, sosyal hizmet müfredatında yeşil sosyal hizmet içeriklerinin artırılması, mesleki uygulamalarda çevresel duyarlılığın gözetilmesi ve disiplinlerarası işbirlikleriyle çevre temelli projelerin geliştirilmesi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler : yeşil sosyal hizmet, çevresel adaletsizlik, iklim değişikliği

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

ABSTRACT

Social work generally evaluates the person–environment relationship through the lens of the social environment. This situation may lead to the neglect of the physical environment. However, the direct effects of environmental problems on individual well-being make it necessary to consider the principle of social justice—one of the core values of social work—together with the dimension of environmental justice. Within this framework, the emerging green social work approach aims to address the inequalities caused by environmental problems at individual, societal, and global levels from a social work perspective.

Green social work focuses on climate change, environmental injustice, natural disasters, ecological problems caused by rapid urbanization, and the disproportionate impacts of environmental issues on individuals. This approach expands the scope of social workers' interventions, particularly because disadvantaged groups are more severely affected by environmental problems. Therefore, within the perspective of green social work, preserving the connection between the environment, society, and the individual holds great importance. The literature emphasizes that green social work plays a significant role in reducing social inequalities, providing psychosocial support services in the aftermath of disasters, and developing environmentally sensitive social policies.

This study aims to highlight the need for green social work practices in Türkiye. Current practices largely remain limited, and the environmental dimension is not sufficiently addressed in social work education and practice. This situation points to the necessity of giving stronger consideration to environmental justice within the discipline of social work. In this regard, it is recommended to increase the inclusion of green social work content in social work curricula, to ensure environmental sensitivity in professional practice, and to develop environment-based projects through interdisciplinary collaborations.

Keywords : green social work, environmental injustice, climate change

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

GİRİŞ

19. yüzyılın sonlarında meslekleşmeye başlayan sosyal hizmet disiplini; insan hakları ve sosyal adalet ilkelerini temele alarak insanların iyilik hallerini arttırmayı amaçlamaktadır. Sosyal hizmet, geçmişten günümüze birey, aile ve toplumları içinde bulundukları bağlamla birlikte ele almakta ve genelci yaklaşım ile insan ve çevre ilişkisini değerlendirmektedir. Her ne kadar sosyal hizmet disiplini insanların davranışlarını sosyal ve fiziksel çevreleri ile anlamlandırmaya çalışsa da (Duyan vd., 2008) bu ilişki ağırlıklı olarak sosyal çevreyi kapsamaktadır. Nitekim 20. yüzyılda sosyal hizmet uzmanlarının; yoksulluk, göç, engellilik, insan hakları, cinsiyet eşitsizliği, yaşlılık gibi alanlardaki etkin çalışmaları (Artan ve Uzun, 2017) sosyal hizmetin çevresi içinde birey odağının ağırlıklı olarak sosyal çevreyi içerdiğine işaret etmektedir. Toplumsal yapıdaki dönüşümler ve değişen ihtiyaçlar sosyal hizmet sorun alanlarının proaktif olarak belirlenebilmesini ve yeni sosyal hizmet politikalarının üretilmesini zorunlu kılmaktadır (Yanardağ, 2019).

UNEP (2000), çevresel değişikliklerin insanları özellikle de yoksul nüfusu orantısız bir şekilde etkilendiğini belirtmektedir. Bu nedenle, bir yardım mesleği olarak sosyal hizmet, kendisini çevreyle doğal bağlantısı bulunan ekolojik bir disiplin olarak konumlandırmaktadır (Lucas-Darby, 2011) İnsanların doğaya ve diğer canlı türlerine zarar vermesi sonucu sosyal eşitsizliklerin artması (Güzel ve Buz, 2019) sosyal hizmet uzmanlarının başta savunuculuk rolü olmak üzere alandaki diğer etkinliklerini önemli kılmaktadır.

1. Yeni Bir Söylem Alanı: Yeşil Sosyal Hizmet

Yeşil sosyal hizmet; insanlar ve diğer canlıların adil bir şekilde yaşayabilmesi için mücadele eden bir yaklaşımı ifade etmektedir. Artan ve Uzun (2017) yeşil sosyal hizmeti; iklim değişikliğine, canlılar üzerinde bıraktığı etkiye ve insanlar üzerindeki etkilerine sosyal hizmetin tepkisi olarak değerlendirmektedir. Nitekim günümüzde meslek gruplarının birçoğu, insanların iklim değişikliğine uyum sağlamalarına yardımcı olacak uygulama modelleri ile politikaları oluşturmak için aktif olarak çalışmaktadırlar. Sosyal hizmet mesleğinin bu alandaki çalışmalarının artmasıyla iklim değişikliğinden kaynaklanan fiziksel, psikolojik ve sosyal ihtiyaçları karşılamaya dayalı uygulama modellerinin geliştirilerek; daha adil bir toplum yaratma, yeterince temsil edilmeyen nüfusların güçlendirilmesi ve iklim değişikliğine uyum çalışmalarının yürütülmesi sağlanabilir (Tischler, 2011). Küresel çevresel değişikliklerin insan üzerindeki etkileri arasında; gıda ve su güvensizliği, fiziksel hastalık, zayıf zihinsel sağlık, finansal istikrarsızlık, sosyal ağ bozulması, siyasi çatışmalar yer almaktadır ve bu etkiler genellikle halihazırda dezavantajlı olan gruplarda daha fazla hissedilmektedir (Achstatter, 2014; Cuomo, 2011; Islam and Winkel, 2017; Mason et al., 2017). Bu nedenle de küresel çevresel değişim sosyal hizmet mesleğini ilgilendiren bir sosyal adalet sorunu haline gelmektedir.

Türkiye'nin iklim değişikliğinden en çok etkileneceği düşünülen 155 ülke içinde 27. Sırada olduğu, ülkeleri ekosistem canlılığını korumalarına göre değerlendiren 2018 Çevre Performans Endeksine göre; Türkiye'nin 180 ülke arasında 108. sırada bulunduğu (Yale Center for Environmental Law & Policy, 2018) düşünüldüğünde yeşil sosyal hizmet uygulamalarına

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

ülkemizde de ihtiyaç duyulduğu görülmektedir. Yeşil sosyal hizmet uygulamaları sürdürebilir kalkınma ve sosyal aksiyonu gerçekleştirmeye yönelik çalışmalar olarak gruplandırılabilir. Sürdürülebilir kalkınmayı amaçlayan mesleki çalışmalar; ilgili politikaların geliştirilmesine katkı sunarken sosyal aksiyon çalışmaları dezavantajlı gruplar adına savunuculuk yapmaya olanak sağlar (Yanardağ, 2009). Bu noktada yeşil sosyal hizmet kapsamına giren sorun alanlarını tespit etmenin, yeşil sosyal hizmetin kuramsal temelinin oluşturarak sunulacak hizmetlere katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

2. Yeşil Sosyal Hizmet Kapsamındaki Sorun Alanları

İklim değişikliğinin etkileri dezavantajlı gruplar üzerinde daha derinden hissedildiğinden (Achstatter, 2014; Cuomo, 2011; Islam and Winkel, 2017; Kemp and Palinkas, 2015; Mason et al., 2017) çevresel sorunlar aynı zamanda sosyal ve çevresel adalet sorunu haline gelmektedir. İklim değişikliği sonucu giderek artacağı değerlendirilen; gıda güvensizliği, göç, çatışma, hastalık ve felaketler öncelikli olarak yoksullar, kadınlar, yaşlılar ve engelliler gibi dezavantajlı gruplar üzerinde etkili olmaktadır (Achstatter, 2014; Dominelli, 2011; Nicholas et al., 2009; Women's Environment and Development Organization, 2008)**.** Tüm bu nedenlerle yeşil sosyal hizmet kapsamına giren sorun alanlarını daha iyi değerlendirebilmek amacıyla genelden özele doğru gidilerek öncelikle çevresel sorunlara değinilmiş ardından bu sorunların neden sosyal hizmet ile ilişkili olduğu tartışılmıştır.

2.1 Sanayileşme ve Kentleşme

Sanayileşmenin ortaya çıkması; üretimin belli merkezlerde yoğunlaşmasına ve kırdan kente doğru göç hareketlerine neden olmuştur. 1900'lü yıllarda dünyadaki toplam nüfusun %15'i kentlerde yaşarken günümüzde bu oran %56,2 ye yükselmiştir (World Economic Forum, 2020). Türkiye'de ise 1927 yılı verilerine göre nüfusun %24,2'lik bir kısmı şehirlerde yaşarken 2018 yılında bu oran %75,1'e ulaşmıştır (Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2018). Şehirlerin sayı ve nüfuslarının giderek artması zamanla yerleşime elverişliliği düşük olan bölgelerde kabalık nüfusların oluşmasına sebep olmakta ve bu alanların iklim değişikliği sonucunda oluşabilecek felaketlere karşı savunmasızlığını arttırmaktadır (Karakuyu, 2004). Nitekim sanayileşme ve kentleşmenin çevresel etkilerinden biri yüksek karbon salınımı sonucu iklim değişikliklerine yol açarak sıcaklıkların artmasıdır. İstanbul Bağcılar'da sanayileşmenin kentleşme ve ısı adası oluşumu üzerindeki etkilerinin incelendiği araştırmanın sonuçları; şehirlerde ve özellikle sanayinin yoğun olduğu bölgelerde ısının arttığını ortaya koymaktadır. Buna göre sanayileşme nedeniyle kentleşmenin başladığı 1986 yılında, kentsel ve endüstriyel alanlarda ortalama sıcaklıklar sırasıyla 17,99 C^0 ve 17,31 C^0 iken 2015 yılına gelindiğinde 25,93 C^0 ve 25,98 ^0C'ye ulaşmıştır (Sarp vd., 2018). Günümüzde sera gazı salınımın %40'ı ev içi enerji kullanımından kaynaklanmaktadır (Dominelli, 2018; Löscher, 2009). Tükenebilir kaynaklar üzerindeki bu yoğun baskı; ekonomik refahı, çevresel kaliteyi ve sosyal eşitliği etkileyerek iklim değişikliğinin insanlar üzerindeki yıkıcı etkisinin giderek artmasına sebep olmaktadır. Bu etkiler sonucunda dezavantajlı grupların öncelikle etkileneceği ve zamanla şehirlerdeki pek çok insanın yoksullaşacağı değerlendirilmektedir (Kelly vd., 2010; UNIDO, 2016). Kentlerde nüfusun giderek kalabalıklaşması ve genişlemesi barınma talebini de

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

arttırmaktadır. Bu durum yoksul bölgelerde yaşayan kişilerin evlerinden çıkarılarak bu alanlara büyük konutlar yapılmasına sebep olmaktadır.

2.2 Endüstriyel Kirlenmeler ve Kazalar

Endüstrileşme; hammaddeden yeni bir ürün oluşturulmasına dayalı bir sistem olduğundan yoğun hammadde talebi doğal dengeyi bozmakta üstelik hammaddenin işlenmesi süresince kimyasal atıklar çevreye zarar vermektedir (Bilir ve Hamdemir, 2011). Endüstriyel gelişmelerle artan tüketim sonucunda kaynakların birdenbire olmasa da zamanla tükeneceği açıktır ve etkileri bugün bile hissedilmektedir. Örnek olarak büyük oranda sanayileşmeye bağlı olarak büyüyen Çin'de eşitsizlikleri besleyen çevresel bozulmalar insan sağlığını ve hatta ekonomik kalkınmayı ciddi şekilde etkilemektedir. Bu çevresel sorunlar; suların kirlenmesi, kimyasal sızıntılar, çölleşme ve çöl rüzgarları sonucunda solunum yolu hastalıklarının yaygınlaşması ile hava kirliliğinin artması olarak karşımıza çıkmakta ve insan sağlığını olumsuz etkilemektedir (Dominelli ve Ku, 2017). Türkiye'de ise OECD Çevresel Performans değerlendirmeleri incelendiğinde; Doğu ve Orta Avrupa'da nehirlerdeki fosforlu ve nitrojen atıklar ile Türkiye'deki endüstriyel atıkların denize karışması sonucu Karadeniz'in kirliliği giderek artmakta ve İstanbul'da 30 yıl öncesinde tanımlanan 60 balık türünden yalnızca 20'si günümüzde görülebilmektedir. Bununla birlikte Türkiye'de enerji sektörünün kömür ağırlıklı büyümesi sera gazı emisyonlarının yükselmesine sebep olmakta ve sera gazı salınımını azaltıcı projelere ihtiyaç duyulmaktadır (OECD, 2008). Endüstrileşmenin ekosistem üzerindeki etkilerinin yanı sıra beraberinde getirdiği kazalar; büyük çevresel felaketlere sebep olmaktadır. Dünya genelinde son 50 yılda yaşanan endüstriyel kazalar incelendiğinde kimyasal patlamalar ve zehirli madde yayılımları dikkat çekmektedir (Deniz ve Küçük, 2005). Endüstriyel atıkların zararları doğrudan veya dolaylı olarak tüm dünyayı etkilemesine rağmen, emisyon kaynaklarına yakın yaşayanlar daha büyük risk altında bulunmaktadır. Tehlikeli atık riskleri fazla olan endüstriler yabancı yatırımlar yoluyla gelişmiş ülkelerden çevresel etkileri göz ardı edebilen ülkelere yönlendirilmektedir. Bu durum ev sahibi olan ülkenin ekosistemini olumsuz etkilediğinden, yatırımlarda yalnızca ekonomik kazancın değil çevresel kazancın da göz önüne alınması gerektiği değerlendirilmektedir (Tamboğa, 2019). Ülkelerin içindeki endüstriyel kuruluşlar ise orantısız bir şekilde yoksul alanlarda ve yoksul nüfusa yakın yerlerde kümelenmektedir (Forsyt, 2004; Walker vd., 2015). Türkiye'de uluslararası veri tabanlarında endüstriyel kazalara ilişkin bilgilerin eksik olduğu görülmektedir. Bununla birlikte veri tabanlarında yer alan 10 endüstriyel kazanın büyük bir kısmı maden ocaklarında yaşanan göçük ve patlamalarla ilişkilidir (Girgin ve Yetiş, 2007). Endüstriyel kazalar içinde en yıkıcı etkiye sahip olanlardan biri de nükleer kazalardır. Nükleer kazalarda olayın etki derecesi Uluslararası Nükleer ve Radyolojik Olay Ölçeğine göre belirlenmektedir (Günalp, 2017). En bilinen nükleer kaza önekleri; Three Mile Adası, Çernobil, Fukushima Daiichi, Goiânia ve İstanbul İkitelli kazalarıdır (Arda, 2006). Endüstriyel kirlilik ve kazaların etkileri öncelikle yoksullar olmak üzere dezavantajlı grupları etkilemekte (FOE, 2001), ekosistemi tehdit etmekte ve tüm canlıların yaşamını riske atmaktadır. Bu noktada sosyal hizmet uzmanlarının insan hakları ve çevresel adalet için savunuculuk ve eğitim rolleri büyük önem taşımaktadır.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

2.3 İklim Değişikliği ve Enerji

Küresel iklim değişikliğinin etkileri tüm dünyada ve Türkiye'de giderek daha fazla hissedilmeye başlamıştır. Dünya çapında artan orman yangınları, sıcak hava dalgaları, sel, kuraklık, kasırga ve diğer pek çok felaket giderek artarak yaşamı olumsuz etkilemektedir. İklim değişikliğinin itici gücü olan fosil yakıtların kullanımı hastalıkların artmasına sebep olmakta ve yalnızca hava kirliliği nedeniyle yılda yaklaşık yedi milyon insan yaşamını kaybetmektedir (World Health Organization [WHO], 2018). Dünya genelinde insan faaliyetlerinden kaynaklanan iklim değişikliğinin en büyük tetikleyicisi enerji sektörü ve enerji üretim yöntemleridir (European Environment Agency, 2017; Gündoğan vd., 2017). İklim değişikliğinin etkilerinin günlük yaşamda giderek hissedilmeye başlaması sonucunda; fosil yakıt endüstrisinin iklim krizi konusunda şüphe uyandırmak ve önlem alınmasını önlemek için verdiği uğraşlar giderek etkisini kaybetmeye başlamıştır (Friends of the Earth, 2021). Enerji üretimi yaygın olarak; ısınma, taşımacılık, elektrik üretimi gibi faaliyetlerin gerçekleştirilebilmesi için fosil yakıtların kullanımı yoluyla gerçekleştirilmektedir ve enerji için fosil yakıtların kullanılması sera gazı emisyonlarının en büyük kaynağını oluşturmaktadır (European Environment Agency, 2017). Örnek olarak Türkiye'de enerji üretiminden kaynaklanan CO_2 salınımı toplam CO_2 salınımının %81,5'ini oluşturmaktadır (Tüzüner 2007). Enerji üretiminden kaynaklanan sera gazı salınımı içerisindeki en büyük payı kömür kullanımı (%73) oluşturmaktadır (International Energy Agency, 2019). Enerji üretiminde kömürün kullanılması, iklim değişikliğini tetiklemesinin yanı sıra, insan ve diğer canlıların sağlığına zarar vermesi ve kömür madenciliğinin içerdiği riskler nedeniyle olumsuz sonuçlara neden olmaktadır (WWF Türkiye, 2021). Tüm bu sebepler iklim değişikliği ile mücadeleyi bireysel çabalar olmanın ötesinde küresel bir zorunluluk haline getirmektedir. Bu nedenle iklim değişikliğine yönelik küresel bir mücadele olan Kyoto Protokolü 2005 yılında yürürlüğe girmiştir. Kyoto Protokolü'nün yürürlüğe girmesi ABD ve Rusya'nın çekinceleri sebebiyle ertelenmiş olmasına rağmen ülkelerin karbon salınımlarına belirli sınırlamalar getirmesi, fazla karbon salınımı yapan ülkelerin yapmayan ülkelere ekonomik destek sağlamasının önünü açan emisyon ticareti kavramının ortaya çıkması gibi nedenlerle büyük önem taşımaktadır (Tunahan, 2010). İklim değişikliği ile mücadelede küresel çabaların en önemlilerinden biri de 2015 yılında yürürlüğe giren Paris İklim Anlaşmasıdır. Bu anlaşmaya taraf olan 195 ülke hukuki bağlayıcılığı olan uluslararası bir anlaşmayı kabul ederek iklim değişikliğini tetikleyen eylemleri sınırlandıracaklarını taahhüt etmişlerdir. Bu anlaşmanın amacı küresel ısınmayı 2 ^oC altında tutmak ve 1.5 ^oC ile sınırlandırmaktır (UNIDO, 2016). Türkiye Paris Anlaşmasına taraf olan devletlerden biridir ve 2053 yılı için taahhüt ettiği sıfır emisyon hedefi iklim politikaları açısından oldukça önemlidir. Buna rağmen OECD ülkelerine kıyasla kömür ile elektrik üretiminin en çok artış gösterdiği ülkelerden olan Türkiye'nin (WWF Türkiye, 2021) bu taahhüdü yerine getirebilmesi için daha kapsamlı uygulamalar gerçekleştirmesi önemlidir. Türkiye özelinde detaylı bir inceleme yapıldığında iklim değişikliğinden en çok etkilenecek bölgelerden biri olarak değerlendirilen Akdeniz havzasında yer aldığı görülmektedir (Tüzüner, 2007). Bu durum ilerleyen dönemlerde Türkiye'de; aşırı hava olayları, salgın hastalıklar ve gıda güvenliği sorunlarında artış yaşanacağı anlamına gelmektedir (Gündoğan vd., 2017). Tüm bu nedenlerle iklim değişikliğinden etkilenen grupları ve enerji yoksullarını güçlendirebilmek

amacıyla yenilenebilir enerjinin gelişimini ve çevresel sürdürülebilirliği destekleyen uygulamaların formüle edilmesi önemlidir.

2.4. Çevresel Sorunlardan Kaynaklanan Çatışmalar ve Toplu Göçler

İklim değişikliğinin kaynakları ve toplumları nasıl etkilediğine ilişkin analizler; su, gıda güvensizliği, deniz seviyesinin yükselmesi, göç ve aşırı hava olayları gibi belirli alanlarda yoğunlaşmaktadır (Nordqvist ve Krampe, 2018). Tarım alanları için suyun mevcudiyeti özellikle de kurak, yarı kurak ve tropikal bölgelerde daha belirsiz hale gelerek gıda güvenliği için risk oluşturmaktadır. Azalan yağış tarım ve hayvancılığın verimliliğini etkilediği gibi akiferlerin aşırı kullanımı kentsel alanlardaki su stresini arttırmaktadır (Sida, 2018). Tüm bu nedenlerle yaşamları risk altına giren ve ihtiyaçlarını karşılayamayan insanlar göç etmek zorunda kalmaktadırlar. İklime bağlı göç hareketleri; isteğe bağlı olabileceği gibi zorunlu olarak da gerçekleşebilmektedir. Genel olarak iklim değişikliğinin uzun dönemli etkileri sonucunda yaşanan yoksulluk isteğe bağlı göçü tetiklerken; fırtına, sel gibi ani olgular sonucunda iklime bağlı zorunlu göçler meydana gelmektedir. Günümüzde ani olgular sonucu gelişen felaketlerin yarısından fazlasının antropojenik iklim değişikliğinden kaynaklandığı değerlendirilmektedir (IDMC, 2018). Ayrıca bu göçler kalıcı veya geçici nitelikte ülke içinde veya dışında gerçekleşebilmekte bu durum iklim kaynaklı göçlerin farklı şekillerde sınıflandırılmasına sebep olmaktadır (Balaban vd., 2021). Artan çevresel felaketler ve antropojenik iklim değişiklikleri çevresel nedenlerden kaynaklanan göçlerin giderek artmasına sebep olmaktadır. Tüm bu nedenlerle iklim değişikliğinin etkileri, giderek hem insan hem de yenilenebilir doğal sistemler için geniş kapsamlı etkileri olacak küresel güvenlik risklerini ortaya çıkarmaktadır. Artan nüfus yoğunluğu; iklim kaynaklı afetlere maruz kalma ve kaynak kıtlığı ile birleştiğinde güvenlik ve istikrarın bozulması olası görünmektedir. Ayrıca göçler, göç edilen ülkelerin kaynakları üzerindeki baskıyı arttırdığından göçmenler sığındıkları ülkelere yönelik bir güvenlik tehdidi olarak algılanmakta ve bu durum göç edilen bölgelerde çatışmalar yaşanmasına sebep olmaktadır (Sida, 2018). Birleşmiş Milletler Çevre Programı Raporunda ilk kez çevre sığınmacıları tanımlanmasına yer verilmiş ve konunun önemi gündeme gelmiş (UNEP, 1985) olsa da halen bu konudaki mevzuat belirsizliği devam etmektedir. Bu nedenle çevresel göç mağdurlarının tanınmasını ve desteklenmesini sağlamak için; küresel çok disiplinli ve işbirlikçi çabalar gerekmektedir. Bu noktada sosyal hizmet uzmanları insan haklarını ve çevresel adaleti savunarak; bu yeni gerçeklikle karşı karşıya olan bireyleri, aileleri ve toplulukları güçlendirmede potansiyel olarak aktif bir role sahiptir (Drolet vd., 2013).

2.5. Doğal Afetler ve Dezavantajlı Gruplar

İklim değişikliği ve beraberinde getirdiği çevresel felaketler tüm insanları tehdit etmekte ancak dezavantajlı gruplar afetlerden orantısız bir biçimde etkilenmektedir (Flanagan vd., 2011; Hallegatte vd., 2020; Ünür, 2021). İnsan kaynaklı iklim değişikliğinin etkilerinin artmasıyla birlikte, doğal ve insan kaynaklı afetler arasındaki çizgi bulanıklaşmakta, giderek artan afetler sosyal adalet kaygısını gündeme getirmektedir (Achstatter, 2014). Afetlerin etkilerine ilişkin yapılan araştırmalarda sıklıkla dile getirilen argümanlar dirençlilik ve kırılganlık paradigmalarıdır. Bu noktada afetlerin etkilerine karşı direnç veya kırılganlık

gösterme bireysel olarak; ekonomik durum, yaş cinsiyet ve fiziksel sağlamlıkla ilişkiyken toplumsal olarak ise; gelişmişlik düzeyi, kişi başına düşen milli gelir, demokrasi ve katılım haklarının uygulanabilirliği ile doğrudan ilişkilidir (Çaki, 2021). Nitekim alanyazın incelendiğinde afetlerde kırılganlığı yüksek olan diğer grupların; kadınlar (Ünür, 2021), engelliler (Kırıkkaya ve Gerdan, 2018), yaşlılar, göçmenler, çocuklar, mahkumlar ve azınlıklar olduğu görülmektedir (Hoffman, 2009; United Nations Office for Disaster Risk Reduction [UNDRR], 2017). Kadınlar, genel olarak afet öncesinde, afet sırasında ve sonrasında erkeklere göre daha büyük risklerle karşı karşıya kalmaktadırlar (UNISDR, 2017). Afetlerden olumsuz etkilenen diğer dezavantajlı gruplar ise yaşlı ve engellilerdir. Yaşlı ve engelli bireyler hareketlilik, bilişsel, duyusal, kısıtlılıkları nedeniyle afetlerde daha fazla sağlıklarını kaybetme riski taşımaktadırlar. Bununla birlikte afet sırasında ve sonrasında bilgiye erişim kısıtlıkları sebebiyle özelleşmiş yardım hizmetlerine ihtiyaç duymaktadırlar (Hoffman, 2009). Göçmenler; ekonomik ve sosyal açıdan dezavantajlı konumları, dil sorunları ve büyük oranda sigortasız olmaları nedeniyle afetlerden en çok etkilenen gruplardan biridir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde göçmenler; bilgiye, kaynaklara ve fırsatlara erişimde hala çeşitli engellerle karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu engeller, doğal afetleri önleme, hafifletme, hazırlık yapma, başa çıkma ve bunlardan kurtulma yeteneklerini azaltmaktadır (Zedlewski, 2006). İklim kaynaklı felaketler göçmenlerin hayatını olumsuz etkilediği gibi felaketlerden etkilenen insanların da göç etmesine neden olarak göçü tetiklemektedir (Mbaye ve Zimmermann, 2015). İklim değişikliğiyle bağlantılı olarak ekolojik felaketlerin sosyal refah ihlallerini şiddetlendireceği değerlendirildiğinde (Achstatter, 2014) insan haklarını koruma ve sosyal adaleti savunmada sosyal hizmet mesleğine duyulan ihtiyaç giderek artmaktadır.

3. Yeşil Sosyal Hizmet Kapsamındaki Uygulama Önerileri

İklim değişikliğinin insanlar ve diğer canlılar üzerindeki artan etkisi; sosyal hizmetin insanlığın ve doğanın refahını sağlamaya yönelik yeni paradigmalar geliştirmesini gerekli kılmaktadır. Tüm gezegeni tehdit eden iklim değişikliği ve etkilerine yönelik; ulus üstü, disiplinler arası, eşitlikçi ve sürdürülebilir sosyal hizmet uygulamalarının geliştirilmesi, marjinal grupların savunuculuğunun yapılabilmesi, insanlar ve diğer canlılar arasında sürdürülebilir ilişkinin geliştirilmesi ile aşırı tüketimin önlenmesi açısından önemlidir. Bu noktada sosyal hizmet uzmanları; savunucu, koordine edici, kolaylaştırıcı, arabulucu, toplumu ve kaynakları harekete geçirici, ortaklık kurucu, eğitici, danışmanlık, kültürel tercüman, psikososyal terapist ve bilimsel tercüman rollerini üstlenecektir (Dominelli, 2018). Sosyal hizmet uzmanları dezavantajlı grupların iklim değişikliğinin etkilerine karşı dayanaklıklarını arttırıcı ve eğitici çalışmalar yürütürken, çevresel bozulmalara ilişkin hareketlere ilişkin koordine edici rol üstlenebilir. Söz konusu çalışmaların yürütülebilmesi, sosyal hizmetin eğitim boyutunda yeşil sosyal hizmet içeriklerinin güçlendirilmesini, mesleki uygulama boyutunda çevre duyarlılığının artırılmasını ve disiplinlerarası işbirliklerinin geliştirilmesini gerekli kılmaktadır.

Eğitim boyutunda, sosyal hizmet lisans programlarında "Yeşil Sosyal Hizmet" ya da "Çevresel Adalet" içerikli derslerin açılması; yüksek lisans ve doktora düzeyinde ise çevre–sosyal hizmet ilişkisini ele alan uzmanlık alanlarının oluşturulması gerekli görülmektedir. Bunun yanı sıra

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

öğrencilerin çevre temelli saha çalışmalarına dahil edilmesi, üniversite ve belediyelerin işbirliğiyle geri dönüşüm, afetlere hazırlık veya enerji tasarrufuna yönelik uygulamalı projelerin geliştirilmesi önem arz etmektedir.

Mesleki uygulama boyutunda, belediyelerin iklim değişikliğine uyum ve afet yönetim planlarında sosyal hizmet uzmanlarına aktif sorumluluk verilmesi; Aile ve Sosyal Hizmet Bakanlığı bünyesinde çevresel adalet ve sosyal hizmet ilişkisini kurumsal düzeyde ele alacak birimlerin oluşturulması önerilmektedir. Ayrıca sosyal hizmet uzmanlarının, çocuklar ve gençler başta olmak üzere dezavantajlı gruplara yönelik çevre bilinci artırıcı eğitimler yürütmesi önemli bir katkı sağlayacaktır.

Disiplinlerarası işbirliği kapsamında, sosyal hizmet uzmanlarının çevre mühendisleri, şehir plancıları, sosyologlar ve çevre sağlığı uzmanlarıyla ortak projeler geliştirmesi ve özellikle afet sonrası psiko-sosyal destek ekiplerinde birlikte çalışması gerekmektedir. Bu kapsamda sivil toplum kuruluşları ve yerel yönetimlerle ortaklıklar kurulması; "Yeşil Mahalle" uygulamaları ya da çevre dostu sosyal konut projelerinin hayata geçirilmesi önemli görülmektedir.

Bu üç alanın güçlendirilmesi, Türkiye'de yeşil sosyal hizmetin kurumsallaşmasına ve çevresel adaletin sosyal hizmetin temel ilkeleriyle bütünleşmesine önemli katkılar sağlayacaktır.

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Küresel ısınmayla birlikte giderek artan çevresel felaketler doğayı ve canlıları tehdit etmektedir. Tüm canlılar sağlıklı bir çevrede yaşayabilmek için tükenebilir kaynaklara muhtaçtır. Çevresel bozulmaların ve felaketlerin giderek artması nedeniyle pek çok insan yaşamını yitirmekte, yoksullaşmakta veya göç etmek zorunda kalmaktadır. Çevresel sorunların önemli nedenlerinden biri olan sanayileşmeyle birlikte kent ve kır nüfus dengesi kırsal nüfus aleyhinde bozulduğundan, şehirler nüfusun büyük bir bölümüne ev sahipliği yapmaktadır. Kentlerde yoğunlaşan nüfus, bölgenin doğal kaynakları üzerindeki baskıyı arttırmakta ve kaynakların dağılımdaki adaletsizlikler derinleşmektedir. Kentlerdeki nüfus yoğunluğuna paralel olarak ortaya çıkan; enerji ve konut arzlarındaki yükselme, yeşil alanların azalmasına ve yoksulların konut güvensizliği yaşamasına neden olmaktadır. Kent nüfusunun artmasına paralel olarak ev içi su ve enerji kullanımının giderek artmakta bu durum kaynaklar üzerindeki baskıyı arttırmaktadır. Sanayileşmenin bir diğer olumsuz etkisi ise genellikle yoksul grupların yaşadıkları bölgelere yakın olan emisyon kaynaklarıdır. Bu bölgelerde mikroklima etkisi oluşturan ısı adaları bölgenin çevresel kalitesini olumsuz etkilemekte ve yoksulların endüstriyel tehlikelere karşı savunmasızlığını arttırmaktadır. Dezavantajlı gruplar endüstriyel olarak riskli alanlarda daha fazla çalıştığından endüstriyel kazalardan öncelikli olarak etkilenmektedirler. Bununla birlikte endüstriyel kazalar yalnızca dezavantajlı gruplar için değil, tüm insanlar ve diğer canlılar için de büyük bir tehlike oluşturmaktadır. Sera gazlarına bağlı olarak artan küresel ısınmanın 2 ^{0}C de durdurulamaması durumunda pek çok şehrin yok olacağı, insan ve diğer canlıların hayatını kaybedeceği öngörülmektedir. Türkiye elektrik üretimini büyük oranda kömüre bağımlı olarak

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

gerçekleştirmekte bu durum sera gazı salınımını arttırmaktadır. Bununla birlikte Türkiye'nin taraf olduğu Paris Anlaşması ile 2053 yılında karbon emisyonunu sıfırlamayı taahhüt etmesi olumlu bir adım olarak değerlendirilebilir.

Küresel ısınma; su kaynaklarının azalmasına ve tarımsal verimliliğin düşmesine neden olduğundan azalan doğal kaynakların etrafındaki yerel çatışmaları tetiklemektedir. Küresel ısınmaya bağlı olarak artan; su, gıda güvensizlikleri, çatışmalar ve ekstrem hava olayları yoksulluğun ve iklim kaynaklı göçlerin giderek çoğalmasına neden olmakta, bu durum göç edilen bölgenin kaynakları üzerindeki yükü arttırdığından tehdit olarak algılanmaktadır. İklim kaynaklı göçlerin yasal zemininin henüz oluşmaması göçmenlerin dezavantajlı durumunu derinleştirerek güvencesiz şartlarda ve yoksulluk döngüsünde yaşamalarına neden olmaktadır. Antropojenik felaketlerin giderek artacağı değerlendirildiğinde iklim göçmenlerinin hukuki konumlarına ilişkin atılacak adımlar büyük önem taşımaktadır. Çevresel felaketler tüm insanlığı tehdit etmesine karşın dezavantajlı gruplarda daha fazla hissedilmektedir. Dezavantajlı gruplar; afet öncesi, afet sırası ve sonrası durumlardan orantısız bir şekilde etkilenmektedirler. Bu durum güvensiz alanlarda yaşayan dezavantajlı grupların afetlere karşı daha korumasız hale gelmesi ile ilişkilendirilebilir. Afetlere karşı kırılgan grupların başında; yoksullar, yaşlılar, engelliler, göçmenler, çocuklar, mahkumlar ve azınlıklar gelmektedir. Bu gruplar afet sırasında daha fazla yaşamlarını kaybetme riski taşırken afet sonrasında ise özelleşmiş yardım hizmetlerine ihtiyaç duymaktadırlar.

Çevresel felaketlere zemin hazırlayan çevrenin hor kullanımı; tüm dünyada ve Türkiye'de önemli sorun alanlarından biridir. Çevrenin ekonomik sebeplerle tahribatı bölgedeki doğal yaşama zarar vererek kaynakların zarar görmesine ve yoksullaşmaya giden döngüyü pekiştirmektedir. Bölgede yaşayan insanların haklarına ilişkin bilgi eksikliği veya savunuculuk rolünü üstlenecek kişilere ulaşmada yaşadıkları problemler doğanın ekonomik kazançlar uğruna tahrip edilmesinin önlenmesini zorlaştırmaktadır. Tüm bu nedenlerle çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması, dezavantajlı gruplar ile diğer canlıların haklarının savunulabilmesi için sosyal hizmetin; ekolojik adaleti savunan bütünleştirici bakış açısına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bağlamda Türkiye'de Yeşil sosyal hizmetin kurumsallaşabilmesi için üç temel alanda adım atılması önemlidir: müfredatta yeşil sosyal hizmet içeriklerinin güçlendirilmesi, mesleki uygulamalarda çevresel duyarlılığın artırılması ve disiplinlerarası işbirlikleriyle çevre temelli projelerin geliştirilmesi. Bu boyutların güçlendirilmesi, hem afetler ve iklim değişikliği karşısında toplumun dayanıklılığını artıracak hem de sosyal hizmetin çevresel adaletin sağlanmasında daha etkin bir rol üstlenmesini mümkün kılacaktır.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

KAYNAKÇA

Achstatter, L. C. (2014). Climate change: Threats to social welfare and social justice requiring social work intervention. *21st Century Social Justice*, *1*(1), 1–22.

Balaban, O., Özgür, B., & Sakar, B. (2021). *İklim değişikliği, göç ve yerel yönetimler* (Yerel Yönetişim ve Göç Dizisi II – Kitap 2). SKL International AB.

Bilir, F., & Hamdemir, B. (2011, October 12–14). *Çevre hakkı ve uygulaması*. In *International Conference on Eurasian Economies 2011* (pp. 1143–1149). Bishkek, Kyrgyzstan.

Cuomo CJ, 2011. Climate change, vulnerability, and responsibility. Hypatia, 26(4), 690–714.

Çaki, F. (2021). *Doğal afetler ve yerel topluluklar* (1. baskı). Nobel Yayıncılık.

Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2018. Çevresel göstergeler. https://cevreselgostergeler.csb.gov.tr/kentsel---kirsal-nufus-orani-i-85670 (Erişim tarihi 25 Eylül 2025).

Demirbilek M, 2016. Çevre, çevre mültecileri ve çevreci sosyal hizmet. International Journal of Social Sciences and Education Research, 2(3), 905-914.

Deniz V, Küçük S. Afetler ve endüstriyel kazalar, Deprem Sempozyumu, p. 1261-1263, 23-25 Mart 2005, Kocaeli.

Dominelli L, 2011. Climate change: social workers' roles and contributions to policy debates and interventions. International Journal Of Social Welfare, 20(4), 430-438.

Dominelli L., & Ku H. (2017). Green social work and its implications for social development in China. China Journal of Social Work, 10 (1), 3-22.

Dominelli, L. (2018). *Yeşil sosyal hizmet* (A. İçağasıoğlu Çoban, Ed.). Nika Yayınevi..

Drolet J, Sampson T, Jebaraj D P, Richard L, 2013. Social work and environmentally ınduced displacement: A commentary. Refuge, 29(2), 55-62.

Duyan V, Sayar Ö Ö, Özbulut M, 2008. Sosyal hizmeti tanımak ve anlamak: Sosyal hizmet uzmanları ve sosyal hizmet alanında çalışanlar için bir rehber, Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Yayın No: 11.

European Environment Agency. (2017). *Enerji ve iklim değişikliği*. Retrieved September 11, 2025, from https://www.eea.europa.eu/tr/isaretler/isaretler-2017-avrupa2019da-enerjinin gelecegini/makaleler/enerji-ve-iklim-degisikligi

Flanagan BE. Gregory EW, Hallisey EJ. Heitgerd, JL, Lewis B, 2011. A social vulnerability ındex for disaster management. Journal of Homeland Security and Emergency Management, 8(1), 1-22.

FOE, 2001. Pollution and poverty - breaking the Link. http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.196.6324&rep=rep1&type=pdf (Erişim tarihi 12 Aralık 2021).

Forsyt T, 2004, Industrial pollution and social movements in Thailand, In: Liberation Ecologies: environment, development and social movements, Eds: Peet R, Watts M. 2th ed., London, Routledge, p. 422-438.

Friends of the Earth, 2021.Truth and lies- Four days of Texas sized disinformation: Social media companies threaten action on climate change. ,https://foe.org/wp-content/uploads/2021/08/Texas_Disinfo_Report_final_v4.pdf (Erişim tarihi 11 Eylül 2025).

Girgin, S., & Yetiş, Ü. (2007, June 13–15). *Seçilmiş uluslararası veri tabanlarında Türkiye'de yaşanmış endüstriyel kazalar*. In *Türkiye Kazalar ve Çevre 1. Ulusal Çalıştayı*. Ankara, Türkiye.

Günalp, B. (2007). Dünyada ve ülkemizde nükleer ve radyolojik kazaların tarihçesi. *Nuclear Medicine Seminars*, *3*(3), 184–188.

Gündoğan A.C., Aydın C.İ., Voyvoda E., Turhan E., & Özen İ.C., (2017), Ataletin bedeli ortak sosyoekonomik patikalar üzerinden iklim değişikliği hedeflerine ulaşılamamasının Türkiye'ye maliyeti üzerine bir değerlendirme. Ed: Berke, MÖ. Yeryüzü Derneği Yayınları, Ankara.

Güzel, B., & Buz, S. (2019). Yeşil, yoksulluk, çevresel adalet ve sosyal hizmet. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *30*(3), 1052–1069.

Hallegatte, S., Vogt-Schilb, A., Rozenberg, J., Bangalore, M., & Beaudet, C. (2020). From poverty to disaster and back: A review of the literature. *Economics of Disasters and Climate Change*, *4*, 223–247.

Hoffman, S. (2009). Preparing for disaster: Protecting the most vulnerable in emergencies. *[Working paper/Institutional repository entry]*, 42, 1491–1547.

Internal Displacement Monitoring Centre. (2018). *Global report on internal displacement*. Retrieved September 7, 2025, from https://www.internal-displacement.org/global-report/grid2018/

International Energy Agency. (2019). *Global energy & CO_2 status report 2019: Emissions*. Retrieved September 20, 2025, from https://www.iea.org/reports/global-energy-co2-status-report-2019/emissions

International Federation of Social Workers, 2014. Climate change 2014: Synthesis report. https://epic.awi.de/id/eprint/37530/1/IPCC_AR5_SYR_Final.pdf (Erişim tarihi 15 Eylül 2025)

Islam, S. N., & Winkel, J. (2017). *Climate change and social inequality* (DESA Working Paper No. …). United Nations, Department of Economic and Social Affairs.

Karakuyu, M. (2004). Şehirleşmenin küresel iklim sapmaları ve taşkınlar üzerindeki etkisi. *Marmara Coğrafya Dergisi*, *6*, 2–3.

Kelly, M., Lauderdale, M., & Landuyt, N. (2010). Social work at the beginning of the great recession. *Professional Development: The International Journal of Continuing Social Work Education*, *13*(1), 1–5.

Kemp, S., & Palinkas, L. (2015). *Grand challenges for social work* (Working paper). American Academy of Social Work and Social Welfare. Retrieved September 10, 2025, from https://grandchallengesforsocialwork.org/wp-content/uploads/2015/12/WP5-with-cover.pdf

Kırıkkaya, E. B., & Gerdan, S. (2018). Engelli ve engelli adayı bireylerin bir afet anında nasıl davranacaklarına ilişkin görüşleri. *Dirençlilik Dergisi*, *2*(2), 123–129.

Löscher, P. (2009). *Pictures of the Future: Special edition—Green technologies*. Munich: Siemens Aktiengesellschaft.

Lucas-Darby, E. (2011). The new color is green: Social work practice and service-learning. *Advances in Social Work*, *12*(1), 113–125.

Mason, L. R., Shires, M. K., Arwood, C., & Borst, A. (2017). Social work research and global environmental change. *Journal of the Society for Social Work and Research*, *8*(4), 645–672.

Mbaye, L. M., & Zimmermann, K. F. (2015). *Environmental disasters and migration* (IZA Discussion Paper No. 9349). Institute for the Study of Labor.

Nicholas, D., Kristof, D., & WuDunn, S. (2009). Half the sky: Turning oppression into opportunity for women worldwide. *Ethics & International Affairs*, *23*(4), 432–433.

Nordqvist, P., & Krampe, F. (2018). *Climate change and violent conflict: Sparse evidence from South Asia and South-East Asia* (SIPRI Insights on Peace and Security, No. 4), 1–11.

OECD. (2008). *OECD çevresel performans incelemeleri: Türkiye*. Retrieved September 20, 2025, from https://www.oecd.org/env/country-reviews/42198785.pdf

Sarp, G., Temurcin, K., & Aldırmaz, Y. (2018). Evaluation of industrialization effects on urbanization and heat island formation using remote sensing technologies: A case of Istanbul Bağcılar district. *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *44*, 11–13.

Sida. (2018). *The relationship between climate change and violent conflict*. Retrieved September 7, 2025, from https://cdn.sida.se/app/uploads/2020/12/01105650/working-paper-climate-change-and-conflict.pdf

T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2017). *Türkiye'nin bütünleşik sosyal yardım sistemi*. Retrieved September 7, 2025, https://www.aile.gov.tr/sygm/tanitimlar/

Tamboğa, İ. (2019). *Gelişmekte olan ülkelerde doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının çevre üzerinde etkisi: Kirlilik sığınağı hipotezi çerçevesinde analizi* [Master's thesis, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü].

Tischler, A. E. (2011). *Climate change and social work: Steps to an eco-social work practice* [Master's thesis, Smith College, School for Social Work].

Tunahan, H. (2010). Küresel iklim değişikliğini azaltmanın bir yolu olarak karbon finansmanı. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, *46*, 199–215.

Tüzüner, S. (2007). İklim değişikliği ve enerji. *EMO Enerji*, *3*, 6–9.

United Nations Environment Programme. (1985). *Environmental refugees*. Retrieved December 1, 2021, from. https://digitallibr ary.un.org/record/121267

United Nations Environment Programme. (2000). *Working for the global environment*. Retrieved September 7, 2025, from https://digital.library.unt.edu/ark:/67531/metadc25987/m2/1/high_res_d/UNEP_AR_2000.pdf

United Nations Industrial Development Organization. (2016). *Sustainable cities: Hubs of innovation, low-carbon industrialization and climate action*. Retrieved October 5, 2025, from https://www.unido.org/sites/default/files/2017-03/CITIES_22.06.2016_WEB_0.PDF

United Nations Office for Disaster Risk Reduction (UNDRR). (2017). *Words into action guidelines: National disaster risk assessment — Special topic: Consideration of marginalized and minority groups*. Retrieved October 7, 2025, from https://www.undrr.org/publication/words-action-guidelines- national-disaster-risk-assessment

Ünür, E. (2021). Afet yönetiminde toplumsal cinsiyet eşitsizliği: Doğal afetlerde cinsiyete dayalı zarar görebilirlik farkı. *İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *13*(2), 351–381.

Walker, G., Mitchell, M., Fairburn, J., & Smith, G. (2005). Industrial pollution and social deprivation: Evidence and complexity in evaluating and responding to environmental inequality. *Local Environment*, *10*(4), 1–26.

Women's Environment and Development Organization. (2008). *Gender, climate change and human security: Lessons from Bangladesh, Ghana and Senegal*. Retrieved September 4, 2025, from http://www.wedo.org/wp-content/uploads/hsn-study-final-may-20-2008.pdf

World Economic Forum. (2020). *How has the world's urban population changed from 1950 to today?* Retrieved October 2, 2025, from https://www.weforum.org/agenda/2020/11/global-continent-urban-population-urbanisation-percent/

World Health Organization. (2018). *COP24 special report: Health and climate change*. Retrieved September 20, 2025, from https://apps.who.int/iris/handle/10665/276405

WWF Türkiye. (2021). Karbon nötr Türkiye yolunda ilk adım: Kömürden çıkış 2030 raporu. https://www.wwf.org.tr/?11400/karbon-notr-Turkiye-yolunda-ilk-adm- komurden-cikis-2030 (Erişim tarihi 5 Eylül 2025)

Yale Center for Environmental Law & Policy. (2018). Environmental performance index 2018: Summary report. https://epi.yale.edu/downloads/epi2018policymakerssummaryv01.pdf (Erişim tarihi 04 Eylül 2025).

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Yanardağ, U. (2019). Türkiye'de çevre odaklı sosyal çalışma uygulamalarını düşünmek. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *30*(1), 309–329.

Zedlewski, S. R. (2006). Building a better safety net for the new New Orleans. In M. A. Turner & S. R. Zedlewski (Eds.), *After Katrina: Rebuilding opportunity and equity into the new New Orleans* (pp. 63–72). Washington, DC: Urban Institute.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

HEMODİYALİZ HASTALARI ve SOSYAL HİZMET

Doç. Dr., BEYZA ERKOÇ

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, beyzahatipoglu@windowslive.com –

ORCID: 0000-0002-0035-6782

ÖZET

Böbrekler insan vücudundan zararlı maddelerin atılmasını sağlayan en önemli organlardandır. Böbreklerin fonksiyonlarını ilerleyen ve geri dönülmez şekilde kaybetmesi ve görevlerini yerine getiremez hale gelmeleri kronik böbrek yetmezliği olarak tanımlanır. Kronik böbrek yetmezliği dünya çapında görülen, önemli halk sağlığı sorunlarından bir tanesidir. Kronik böbrek yetmezliğinin yaşanması durumunda kanda üre, kreatin gibi zararlı maddeler yükselir ve kandaki elektrolit dengesi bozulur. Özellikle kanda potasyum oranı çok yükselir. Bu sonucun yaşanması durumunda hastalar için en çok kullanılan tedavi yöntemlerinden bir tanesi hemodiyalizdir. Hemodiyaliz hastalara haftada minimum 3 gün 4 saat süreyle uygulanan, sıvı ve diyet sınırlaması getiren, tedavi süresince birçok ilacın günlük ve düzenli bir şekilde alınması zorunlu olan ve çeşitli komplikasyonların gelişmesi ihtimali taşıyan bir tedavi şeklidir. Hemodiyaliz uygulanan hastaların hayat süreleri uzasa da hastaların ve hasta yakınlarının yaşam kaliteleri düşer. Hasta ve yakınları sosyal, psikolojik, ekonomik sıkıntılar yaşayabilir. Bu sıkıntılar yeni dengeler kurmak ve yeni sürece uyum sağlamak adına hasta ve yakınlarına zorluklar yaşatabilir. Bu noktada sosyal değişimi ve gelişimi, sosyal bütünleşmeyi, insanların güçlendirilmesini ve özgürleşmelerini destekleyen uygulama temelli bir meslek ve akademik disiplin olan sosyal hizmete değişimlere ayak uydurmak için büyük sorumluluk düşmektedir. Sosyal hizmetin profesyonel uygulayıcıları olan sosyal hizmet uzmanları mikro düzeyde hastalarla, mezzo düzeyde hastanın ailesi ve yakın çevresi ile ve makro düzeyde toplumun farkındalık kazanması ve bilinçlenmesi adına çalışmalar yürütmelidir.

Anahtar Kelimeler: Böbrek, Hemodiyaliz, Sosyal Hizmet

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

HEMODIALYSIS PATIENTS AND SOCIAL WORK

ABSTRACT

The kidneys are among the most important organs that remove harmful substances from the human body. Chronic kidney failure is defined as the progressive and irreversible loss of kidney function, causing the kidneys to become unable to perform their functions. Chronic kidney failure is a significant public health problem worldwide. In chronic kidney failure, harmful substances such as urea and creatine rise in the blood, disrupting the electrolyte balance. The blood potassium level, in particular, rises significantly. Hemodialysis is one of the most commonly used treatment methods for patients experiencing this condition. Hemodialysis is administered for a minimum of four hours, three days a week, requiring fluid and dietary restrictions, daily and regular medication intake throughout the treatment, and carrying the potential for various complications. While hemodialysis patients' life expectancy may be extended, the quality of life of patients and their families is reduced. Patients and their families may experience social, psychological, and economic hardship. These difficulties can make it difficult for them and their families to establish new balances and adapt to the new process. At this point, social work, a practice-based profession and academic discipline that supports social change and development, social integration, and the empowerment and liberation of people, bears a significant responsibility to adapt to these changes. Social workers, as professional practitioners of social work, must work with patients at the micro level, with the patient's family and close circle at the mezzo level, and with society at the macro level to raise awareness and consciousness.

Key words: Kidney, Hemodialysis, Social Work

GİRİŞ

Sağlık sektöründe ve medikal teknolojide, ilaç sektöründe yaşanan gelişmeler, aşılamalar, sağlığa erişimin artması, doğru yaşam davranışlarına ilginin artması, bağımlılıklara karşı verilen savaşlar, çevresel düzenlemeler, su sanitasyonlarına verilen önemin artması, hareketli hayatın teşvik edilmesi vb. gibi birçok nedene bağlı olarak beklenen yaşam süreci artmıştır (Bayın, 2016; Sey ve Aydın, 2019). Hayat sürecinin uzaması ne yazık ki kronik hastalıkların yok olması anlamına gelmemektedir.

Kronik böbrek yetmezliği farklı sebeplere olarak böbreklerin müzmin olarak hastalanması ve görevlerini yapamaz hale gelmesidir (Yıldırım, 2017). Konik böbrek yetmezliği tüm dünyada

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

sıklıkla görülebilen önemli bir halk sağlığı problemidir. Hastalığın seyri bazı hastalarda yavaş iken bazı hastalarda çok hızlı olabilmektedir. Erken teşhis edildiğinde genellikle ilerlemesi geciktirilebilir ya da önlenebilir. Ne yazık ki bu hastalığa ilişkin farkındalığın ve erken teşhisin yetersiz olması sonucu hastalık yaygın olarak görülebilmektedir. Dünyanın birçok bölgesinde farkındalık yüzdesi yüzde 10'un altında iken Türkiye'de bu oran çok daha düşük düzeydedir (https://hsgm.saglik.gov.tr).

Kronik böbrek yetmezliği böbrek fonksiyonlarında yaşanan geri döndürülemeyen ve ilerleme gösteren bozulmalardır. Böbrekler vücutta bulunan zararlı maddelerin dışa atılmasının bir yoludur. Kronik böbrek yetmezliği söz konusu ise böbrekler fonksiyonlarını yerine getirememekte ve kanda insanlara zararlı olan üre, kreatin, potasyum gibi maddeler artmaktadır. Kanda bu zararlı maddeler çok fazla artar ise hastaların hemodiyalize girmesi ya da böbrek nakli olması gerekir (Akal Yıldız, 2012).

Diyaliz akut böbrek hasarı ve kronik böbrek hastalığı olmak üzere iki durumda gerekli olur. Akut böbrek hasarı genellikle stres nedeni ile böbreğin kısa bir süre işlevini yitirdiği bir durumdur. Akut böbrek hasarı genellikle damar yoluyla intravenöz sıvı verilerek tedavi edilir. Ancak, aşırı durumlarda, böbrek normal şekilde çalışmaya başlayana kadar diyaliz tedavisi gerekebilir. Akut böbrek hasarı böbreğe yetersiz kan akışı olması, idrarda tıkanıklık, toksik maddelere ya da alerjenlere bağlı gelişebilir. Kronik böbrek yetmezliği ise böbrek fonksiyonlarının %15 veya altına düştüğünde görülür. Hastaların hayatta kalabilmeleri için diyalize ihtiyaçları vardır. Bu, kronik böbrek hastalığının son aşamasıdır ve hastalar ömür boyu diyaliz tedavisi alırlar veya böbrek nakline ihtiyaç duyarlar. Kronik böbrek yetmezliğini oluşturan etmenlere örnek olarak yüksek tansiyon, tip 1,2 diyabet, böbreklere yönelik uzun süren otoimmün saldırılar, idrar yolundaki uzun süren tıkanıklıklar verilebilir (https://www.sskidneyhospital.com).

Hemodiyaliz süreci yalnızca hastaları etkilemez, hastalar yanında hastaların yakınlarının da günlük rutinlerinde büyük değişimler yaşanır. Bu değişimler başta medikal olmak üzere sosyal, ekonomik ve psikolojik olarak değerlendirilmelidir. Hemodiyaliz tedavisi alan bir kişinin aile içi dengelerinde büyük değişim yaşanır. Bu süreçte genellikle hastanın eşleri diyaliz partnerleri olarak karşımıza çıkar (Meriç ve Oflaz, 2013).

Dünya Sağlık Örgütü'nün sağlık tanımlamasına göre sağlık "yalnızca hastalık ve sakatlığın olmaması değil, bedensel, ruhsal ve sosyal yönden tam bir iyilik halidir" (https://www.who.int). Bu bakış açısı ile hasta bireylerin yalnızca medikal tedavilerinin göz

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

önüne alınması diğer psikolojik sosyal faktörlere gereken önemin verilmemesi tedavinin yetersiz kalmasına tam bir iyilik halinin gerçekleşmemesine sebep olur. Kronik böbrek yetmezliğinde genellikle medikal yön ele alınır, fakat hasta ve hasta yakınlarının yaşamış olduğu ekonomik, biyolojik, psikolojik ve sosyal sorunlar genelde göz ardı edilir. Hasta yönelik gerçekleştirilen cerrahi işlemler ve hemodiyaliz süreci dışında kalan ögeler çoğunlukla ihmal edilir. Hemodiyaliz hastalarının ve ailelerinin sorunlarına bütüncül bir bakış açısı şarttır. Bu sorumluluğu gerçekleştirebilecek yegane uzman nefrolojik sosyal hizmet uzmanıdır (Yıldırım, 2017).

Nefrolojik sosyal hizmet uzmanı, böbrek hastalığı olan hastalar için multidisipliner bakım ekibinde kritik bir rol oynar ve kronik böbrek rahatsızlıklarına sıklıkla eşlik eden duygusal, sosyal ve pratik zorluklarla ilgilenir. Bu sosyal hizmet uzmanları, diyaliz tedavisi gören, böbrek nakline hazırlanan ve hastalıklarını yönetmeyi öğrenen hastalara destek ve savunuculuk sağlar. Böbrek hastalığının zihinsel ve duygusal etkilerini belirlemek için kapsamlı psikososyal değerlendirmeler yapar, kişiye özel bakım planları geliştirir ve hastaların rahatsızlıklarının gerektirdiği stres ve yaşam tarzı değişiklikleriyle başa çıkmalarına yardımcı olmak için danışmanlık hizmeti sunarlar. Nefrolojik sosyal hizmet uzmanları, hastalar, aileler ve sağlık hizmeti sağlayıcıları arasındaki iletişimi kolaylaştırarak bakım planının bütünsel ve koordineli olmasını sağlar. Hastaların karmaşık sağlık sistemlerinde rahat etmelerine, finansal kaynaklara erişmelerine ve yaşam kalitelerini iyileştirmek için destek grupları ve eğitim programları gibi toplum destekleriyle bağlantı kurmalarına yardımcı olurlar. Ayrıca, bu profesyoneller, hastaları ve ailelerini hastalık, tedavi seçenekleri ve öz yönetim stratejileri hakkında eğiterek bakımlarında aktif rol almalarını sağlamada etkilidirler. Nefrolojik sosyal hizmet uzmanları, sağlığın sosyal belirleyicilerini ele alarak ve hasta merkezli bakımı savunarak, böbrek hastalığı olan bireylerin refahını ve sağlık sonuçlarını önemli ölçüde artırır (https://joblink.socialworkers.org). Bu süreç sosyal hizmet alanında yüksek lisans derecesi almakla başlar ve ardından klinik sosyal hizmet uzmanı lisansı almakla devam eder. Ülkemizde ne yazık ki henüz aktif olmayan bu uzmanlık alanının hızlıca aktifleştirilmesi böbrek hastası ve hasta yakınları için hayati öneme sahiptir.

SONUÇ

Hemodiyaliz süreklilik arz eden, belli bir ünite ortamında belli cihazlarla gerçekleştirilen, böbrek hastaları için geliştirilmiş bir tedavi yöntemidir. İşlemler uzman ekip ve profesyoneller tarafından gerçekleştirilir. Tedavi süreci uzundur ve hastaların ve hasta yakınlarının yaşam

tarzında değişikliğe neden olur. Hasta ve yakınları için tedavi süreci biyolojik, psikolojik ve sosyal yönden yıpratıcıdır. Bu hastaların ve hasta yakınlarının yaşam memnuniyetlerinin arttırılması, yeni hayata ve değişimlere uyum sağlamaları, tedavinin devamlılığı, tam bir iyilik ve sosyal yönden sağlıklı olabilmeleri için desteklenmeleri çok elzemdir. Bu noktada sosyal hizmet uzmanları mikro boyutta hastalarla birebir müdahale uygulamaları yapmalı, mezzo boyutta hasta ve yakın çevresi ile çalışmalı, makro boyutta ise bu hastalığa ve tedavi yöntemlerine ilişkin, erken teşhisin önemine dair farkındalık oluşturma faaliyetleri yürütmelidir. Faaliyetlerin kesintiye uğramadan gerçekleştirilmesi için de ülkemizde nefrolojik sosyal hizmet alanının acil şekilde oluşturulması gereklidir.

KAYNAKÇA

Akal Yıldız, E. (2012). Kronik Böbrek Yetmezliği ve Beslenme. ; T.C. Sağlık Bakanlığı, Türkiye Halk Sağlığı Kurumu, Obezite Diyabet ve Metabolik Hastalıklar Dairesi Başkanlığı, Ankara.

Bayın, G. (2016). Doğuşta Ve İleri Yaşta Beklenen Yaşam Sürelerine Etki Eden Faktörlerin Belirlenmesi. Turkish Journal Of Family Practice, 20(3), 93-103.

https://joblink.socialworkers.org/career/nephrology-social-worker#:~:text=A%20Nephrology%20Social%20Worker%20plays,often%20accompany%20chronic%20kidney%20conditions.

https://www.sskidneyhospital.com/blog/is-dialysis-painful-hospital-in-haryana.php

https://www.who.int/about/governance/constitution.

Meriç, M., & Oflaz, F. (2013). Hemodiyaliz Hastası Olan Bir Eşle Yaşamak: Eşlerin Yaşamlarındaki Gelgitler. *Journal of Psychiatric Nursing/Hemşireleri Derneği*, *4*(1).

Sey, N., & Aydın, B. (2019). Beklenen Yaşam Süresinin Belirleyicileri: Japonya Örneği Üzerine Ekonometrik Bir İnceleme/The Determinants Of Life Expectancy: An Econometric Analysis For Japan. Uluslararası Ekonomi İşletme Ve Politika Dergisi, 3(2), 151-170.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Türkiye Böbrek Hastalıkları Önleme Ve Kontrol Programı (2025-2030), https://hsgm.saglik.gov.tr/media/attachments/2025/05/13/turkiye-bobrek-hastaliklari-Onleme-ve-kontrol-programi-2025-2030.pdf

Yıldırım, B. (2017). Bir tıbbi sosyal hizmet uygulaması: hemodiyaliz hastaları üzerine etkileşim grubu planlama. *Sosyal Çalışma Dergisi*, *1*(2), 64-73.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

TEK EBEVEYNLİ AİLELER

Doç. Dr., BEYZA ERKOÇ

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, beyzahatipoglu@windowslive.com –

ORCID: 0000-0002-0035-6782

ÖZET

Aile bir toplumu oluşturan en önemli yapı taşıdır. Aile, iki farklı cinsin yasal yollarla bir araya gelmesi ve yeni neslin dünyaya gelmesi ile genişler. Aile içerisinde ebeveynlere yeni neslin temel bakımının sağlanması, sevgi ihtiyacının karşılanması, sosyalleşmesi için büyük sorumluk düşmektedir. Ebeveyn bakımı ve desteği çocukların yalnızca biyolojik gelişimi için değil bunun yanında psikolojik ve sosyal gelişimi için de gereklidir. Çocuklar anne ve babaları ile birlikte uyumlu ve huzurlu bir ortamda yaşamayı hak ederler, fakat ne yazık ki farklı sebeplerden ötürü zaman zaman bu mümkün olamamakta ve çocuklar yalnızca anneleri ile ya da yalnızca babaları ile büyümek zorunda kalabilmektedir. Bu sebeplere örnek olarak anne ya da babanın yasal olarak ya da nikahsız birlikteliklerinin sonlanmasından ötürü ayrılması, ölmesi, kültürel yozlaşmalardan ötürü evlilik dışı tek ebeveynliğin tercih edilmesi, evlat edinme vb. gibi verilebilir. Tek ebeveynle büyümek zorunda kalan çocukların yetersiz bakımla büyümesi, sosyalleşme sürecinin sekteye uğraması, psikolojik rahatsızlıklar yaşaması ihtimali her zaman vardır. Çünkü ebeveynlerin ayrı ayrı üstlenmesi gereken roller tek bir kişide birleşmekte bu rollerin yerine getirilmesi noktasında da eksiklikler yaşanabilmektedir. Çocukların en yüksek yararı için gün geçtikçe artan tek ebeveynlik sorunsalının farklı disiplinler ve meslekler ile ele alınması, aile birlik ve bütünlüğünün devamlılığı için gerek yasal gerekse kültürel yapıların ihtiyaç halinde revize edilmesi çok elzemdir.

Anahtar Kelimeler: Aile, Tek Ebeveynlik, Çocuk

SINGLE-PARENT FAMILIES

ABSTRACT

The family is the most important building block of society. It expands with the legal union of two people of different sexes and the birth of a new generation. Within the family, parents bear a significant responsibility for providing basic care, meeting the need for love, and socializing

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

the new generation. Parental care and support are essential not only for children's biological development but also for their psychological and social development. Children deserve to live in a harmonious and peaceful environment with their mother and father, but unfortunately, for various reasons, this is sometimes not possible, and children may be forced to grow up with only their mother or father. Examples of these reasons include the separation or death of either parent due to the termination of their legal or unmarried union, the choice of single parenthood outside of marriage due to cultural deterioration, adoption, and so on. Children forced to grow up with a single parent always face the risk of inadequate care, a disruption in their socialization process, and psychological distress. Because the roles that each parent should undertake individually are combined in a single person, deficiencies in fulfilling these roles can arise. For the best interests of children, it is crucial that the ever-increasing problem of single parenting be addressed by diverse disciplines and professions, and that both legal and cultural structures be revised as needed to maintain family unity and integrity.

Keywords: Family, Single Parenting, Child

GİRİŞ

Aile toplumların temel kurumlarından biri olmanın yanında tarihsel ve sosyal bir olgudur. Diğer tüm kurumlar gibi aile, sosyal bütünün parçalarından biridir. Toplumsal düzende ve diğer tüm kurumlarda görülen tarihsel değişimden aile kurumu da etkilenir. Bu açıdan bakıldığında aile kurumu tarihsel süreçte incelenmeli ve ailede yaşanan değişimler bu bağlamda ele alınmalıdır (Atila Demir ve Genç Çelebi, 2017). Günümüz dünyasında aile yapılarının geleneksel yapıdan modern yapılara geçişindeki en önemli etkenlerden bir tanesi sanayileşmedir. Sanayileşme üretim biçimlerinde değişim yaptığı gibi toplumsal ilişkiler ve sosyal yapıları da kökten değiştirmiştir. Buna bağlı olarak sanayileşme ile birlikte geleneksel aile yapılarından çekirdek aile yapılarına hızlı bir dönüşüm yaşanmıştır (Aktay, 1991).

Toplumsal değişimin bir ürünü olarak aile yapılarında yaşanan değişim yeni aile yapılarının ortaya çıkmasına yol açmıştır, bu ailelere en büyük örnek tek ebeveynli aileler ve bu aile sayılarında yaşanan artıştır. Tek ebeveynli aile tek bir ebeveyn ile yaşayan çocuk ya da çocuklara verilen addır (Atila Demir ve Genç Çelebi, 2017).

Aile, birlikte yaşamlarını geçiren, zaman ve kaynaklarını bölüşen anne, baba ve çocukların oluşturduğu insan grubudur (Özçelik, Yüksel ve Şahin, 2025). Günümüz dünyasında aile grubu tanımlamasında anne ve babanın bir arada olması şartı ortadan kalkmıştır. Aile birlikleri

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

ekonomik, sosyal, psikolojik, biyolojik faktörlere bağlı olarak yapısal ve işlevsel dönüşümler yaşamıştır (Boylu ve Öztop, 2013). Diğer tüm ülkelere benzer şekilde Türkiye'de de tek ebeveynlerin sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Tek ebeveynlik olgusuna en fazla neden olan faktörler boşanmalar, ölümler ve kişisel tercihlerdir (Gladding, 2012).

Tek ebeveynlik, çocuk veya çocukların bir tek eş tarafından büyütüldüğü ebeveynlik türüdür. Ebeveynin ebeveynlik tarzı, tutumu, isteği ve görmüş olduğu destek sistemlerine göre tek ebeveynliğin etkileri değişim gösterir (Yy, Wei, 2022).

Tek Ebeveynliğin Olumsuz Etkileri

Tek ebeveyn olarak çocuk yetiştirmek iki ebeveyn olarak çocuk yetiştirmeye göre çok daha zorlu bir süreç içerir. Zira iki ebeveynin paylaşmış olduğu rol ve sorumluluğun tek bir kişi de toplanmış olması bu rol ve sorumlulukların aksamasına ya da yetersiz kalmasına neden olabilmektedir. Çocuk ya da çocukların anne ve babalarından öğrenecek oldukları hayata dair süreçler eksik kalabilmekte bu sorunsal da geleceğimizin mimarı olacak olan çocuklarda kalıcı etkilere sebep olabilmektedir. Aşağıda literatür ışığında tek ebeveyn ile büyüyen çocuk ya da çocukların yaşamış oldukları sorunlara örnekler verilecektir:

- Bozuk çocuk/çocuklar- ebeveyn ilişkisi
- Ekonomik sorunlar
- Güven sorunları
- Çocuğun gelişimine ilişkin sorunlar
- Psikolojik sorunlar (stres, özgüven yetersizliği, korkular vb)
- Çocuk ya da çocuğun büyüdüğü çevrelerde yaşanan sorunlar (ev, oda vb)
- Eğitim sorunları
- Düşük akademik başarı ve yüksek okul devamsızlıkları
- Sosyalleşme sorunları
- Bağımlılık oluşumları (kimyasal ya da davranışsal)
- Şiddete yönelim
- Uyum sorunları vb. (Chavda ve Nisarga, 2023; Yy Wei, 2022; Deveoğlu, 2024; Özer ve Öztürk, 2022)

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

SONUÇ

Tek ebeveynli aile baba ya da annenin çocuk ya da çocukların bakım ve sorumluluğunu tek başına üstlendiği aile türüdür. Boşanmalar, ebeveyn ölümleri, evlat edinmeler gibi sebeplerden ötürü günümüz dünyasında tek ebeveynli aile sayısı hızla artmaktadır. Tek ebeveynle yetişen çocukların başta temel bakımları olmak üzere biyolojik, psikolojik ve sosyal yönden gelişimlerinin yetersiz kalması ihtimali çok yüksektir. Aile içerisinde çift olarak yerine getirilmesi gereken rollerin tek kişiye yüklenmesi rol karmaşalarının yaşanmasına ve sorumlulukların yerine getirilmesinde eksikliklere yol açmaktadır. Bu noktada aile yapılarının bozulmaması adına tüm kurum ve kuruluşların, yasal ve kültürel düzenlemelerin yapılması elzemdir, fakat tek ebeveyn olmak zorunda kalan (ölüm, şiddet vb. gibi sebeplerle) bireylerin ve tek ebeveynle büyümek zorunda kalan çocuk veya çocukların desteklenmesi de zorunludur. Çocuğun en yüksek yararı göz önünde bulundurularak süreçlerin farklı disiplinlerin multidisipliner bir bakış açısı ile plan ve projelerini geliştirmeleri, uygulamaları ve sonuçlarını değerlendirmeleri gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Aktay, Y. (1991), “Modern Dünyada Ailenin Dönüşümü Ve Muhtemel Geleceği Üzerine Mülahazalar Ve Geleneğe Dayalı Problemler”, Aile Sosyolojisi Yazıları, Editör: Aydın, M. Açılım Kitap, İstanbul.

Atila Demir, S., & Genç Çelebi, Ş. (2017). Tek Ebeveynli Ailelerin Sorunları: Nitel Bir Araştırma. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, *7*(13), 111-128.

Boylu, A. A., & Öztop, H. (2013). Tek Ebeveynli Aileler: Sorunlar Ve Çözüm Önerileri. *Sosyoekonomi*, *19*(19).

Chavda, K., & Nisarga, V. (2023). Single Parenting: Impact On Child’s Development. *Journal Of Indian Association For Child And Adolescent Mental Health*, *19*(1), 14-20.

Deveoğlu, M. (2024). Tek Ebeveynli Ailelerin Çocuklarının Yaşadığı Sorunlar. Socıal Mentalıty And Researcher Thınkers Journal (Smart Journal), 7(47), 1635-1640.

Gladding, S.T. (2012), Aile Terapisi: Tarih Kuram Ve Uygulamaları, (Çev: İbrahim Keklik, İbrahim Yıldırım), Türk Psikolojik Danışma Ve Rehberlik Derneği Yayınları, Ankara: Ses Reklamcılık Pazarlama Turizm Sanayi Ve Ticaret Limited Şti.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Özçelik, T., Yüksel, T. E., & Şahin, M. K. (2025). Tek Ebeveynli Olmak Bir Dezavantaj Mı? İki Ebeveynli Ailelerin Görüşleri. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, *25*(66), 47-78.

Özer, A. G., & Öztürk, M. (2022). Yeni Sosyal Risk Grubu: Tek Ebeveynli Aileler Ve Sorunları The New Social Risk Group: Single Parent Families And Their Problems. *Uluslararası Sosyal Bilimlerde Yenilikçi Yaklaşımlar Dergisi*, *6*(2), 222-237.

Yy Wei, 2022, 6 Positive & Negative Effects Of Single Parenting Https://Www.Momjunction.Com/ Articles/Effects-Of-Single-Parenting_00373930/

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

OSMANLI DEVLETİ'NDE XIX. YÜZYILIN SON ÇEYREĞİNDE BALKANLARDA İHTİDA HAREKETLERİ

Dr., BİLGEHAN ŞAHİN
Bilgehansahin123@hotmail.com – 0000-0003-3075-8974

ÖZET

Din değiştirme eylemi tarihin ilk devirlerinden itibaren görülen sosyal bir olgudur. Bu durum Osmanlı kayıtlarında ihtida olarak tabir edilmiştir. Arapça bir kelime olan ihtida "hidayete erme, doğruyu bulma, Müslüman olma" anlamlarına gelmektedir. Osmanlı devletinin XVIII. yüzyılda gücünün azalmasına paralel olarak Avrupa'da toprak kayıpları başlamış ve bunun sonucunda devlet birçok alanda yeniliğe gitmek gereği hissetmiştir. Zamanla toplu ihtida vakalarının yerel bir vaziyet aldığı anlaşılmaktadır. Ancak XIX. yüzyılın ilk yarısında ilan edilen ve Osmanlı tarihinde batılı bir tarzda radikal bir reform niteliği taşıyan Tanzimat Fermanı'ndan sonra ihtida hadiselerinin daha fazla kaynaklara yansıdığı görülmektedir. Aynı asrın ikinci yarısında ihtida vakalarındaki artış hız kesmeden devam etmiştir. Bu durumun gerçekleşmesinde ihtidanın sadece bir din değiştirme olmadığı bunun yanında birçok faktörü beraberinde getirdiği bilinmelidir. Çünkü artık yıkılma aşamasında olan bir devlette mühtedi olmakla insanlar toplumsal statü değiştiriyor ve kendilerini yeni topluma adapte ederek eski toplumlarından tecrit ediyorlardı. Bu durum Osmanlı'nın Rumeli topraklarında bariz bir şekilde gözükmekteydi. Zira bu bölge XIX. yüzyılın son çeyreğinde elden çıkmakta olan ve devletin de kaybetmemek adına birçok faaliyet sürdürdüğü bir mıntıkaydı. 1878 yılında Osmanlı Devleti'nin imzaladığı Berlin Antlaşmasıyla Balkanlarda birçok yeni Hristiyan devlet ortaya çıkmış ve Osmanlı toprakları buna paralel olarak küçülmüştü. Ancak "Avrupa-i Osmani" olarak da adlandırılan Rumeli toprakları gerek Osmanlı fetihlerinin ilk merkezlerinden biri olması gerekse de Osmanlı başkenti İstanbul'a yakın bir mevkide bulunması sebebiyle hayati bir etkiye sahipti. Ayrıca halkının genel olarak Müslüman ve Hristiyan tebaa olarak ikiye bölünmesi ve Avrupalı devletlerin bu iki gruba müdahil olma hevesleri din değiştirmede rol oynadı. Bu makalede Osmanlı'nın sıkıntılı bir devri ve İstanbul'un bir nevi arka bahçesi konumunda olan Rumeli ihtidaları ele alınacak ve bundan birtakım sonuçlar elde edilecektir. Bununla devletin mühtediye bakışı, parasal destek sağlaması, diğer devletlerle olan ilişkilerine ihtidanın nasıl yansıdığı, mühtedinin suçu meselesi gibi konular irdelenecektir. Bunu yapmaktaki amaç gerek Osmanlı ihtidalarına gerekse de Rumeli coğrafyasına dair yapılan çalışmalara katkı sağlamaktır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, XX. Yüzyılın Son Çeyreği, Balkanlar, İhtida.

1. GİRİŞ

Osmanlı devletinde ihtida vakaları kurulduğu Osman Gazi (1299-1324) devrinden başlayıp son bulduğu XX. asra kadar devam etmiştir. İlk kroniklerde ihtida hadiselerine yer verilmekle beraber bunların daha çok toplu bir şekilde gerçekleştiği görülmüştür. Ancak kaynaklarda nadir de olsa Köse Mihal, Rum tekfurunun kızı Lolofer (Nilüfer) hatun gibi kişisel

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

anlamda ihtidalardan bahsedildiği de anlaşılmaktadır. (Aşık Paşazade, 2008, Edirneli Oruç Beğ, İbn-i Kemal, 1991) Yükselme döneminde özellikle Avrupa'da yapılan fetihler sayesinde buradaki Hristiyan halkla bir temas sağlanmış ve bu etkileşim sonucunda İslam dini Balkan coğrafyasında yayılma imkanı bulmuştur. Ancak buradaki toplulukların çoğunluğu yine de eski dinlerinde kalmış ve İslamlaşma belirli bölgelerde yoğunluk kazanmıştır. Bunların başında Arnavut ve Boşnak milletleri gelmektedir. (Ercan, 2001) Bu durumun yaşanmasında Osmanlıların gayrimüslim halklara verdiği dini özgürlük başta gelmektedir. Ancak bunun yanı sıra devrin sosyal ve siyasal hadiseleri de bu meselede etkin olmuştur. İnceleme devrimiz olan 19. Yüzyılın son çeyreğinde ise ihtida hadiseleri klasik dönemdekinden birçok yönden farklılık arz etmektedir. (BOA, C ADL, 29-1753; C ML, 224-9319; MVL 33-16; ML MFS. d. 5100; İ DUİT, 149-47; A MKT NZD, 136-74; A MKT UM 209-45; 294-95; HR MKT, 214-96) Zira artık ihtida sadece yerel bir vaka olmaktan çıkmış ve milletler arası bir boyut kazanmıştır. Zira mühtedi hakkında başta yabancı konsolosluklar olmak üzere birçok kurum kendisini söz sahibi olarak hissetmiş ve bu durum da devletin bağımsızlığına gölge düşürecek bir mahiyete bürünmüştür. Bu makalemizde Klasik dönemdeki ihtida hadiseleriyle son dönemde yaşanan ihtida hadiseleri arasındaki farklar incelenecek ve bunların neden kaynaklandığını açıklamak için belgeler eşliğinde birtakım analizler yapılacaktır.

2. OSMANLI DEVLETİ'NDE İHTİDANIN ŞARTLARI, MÜHTEDİLERE YAPILAN YARDIMLAR VE YABANCI UYRUKLU MÜHTEDİLER

2.1. İhtidanın Şartları

İslam dininde bir kişinin Müslüman olması için Kelime-i şehadet getirmesi yeterlidir. Bunun için dini ve resmi bir tören icra edilmesine ihtiyaç yoktur. Ancak ihtida kişinin hayatında çok önemli bir dönüm noktası olduğundan ve beraberinde birçok soru işaretini getirmesi muhtemel olduğundan bu konuda devlet bazı esaslar tespit etmiştir. Klasik dönemde bu esasların fazla olmadığı, mühtedinin iki şahit olduğu halde kadı huzurunda İslam dinine girdiğini beyan etmesi yeterliydi. (Ercan, 2001 ve Arnold, 2016) Daha sonra bu kişi İslam nüfusu hanesine yazılır ve şeriye siciline kaydedilirdi. Ancak Osmanlı devlet kurumlarının Tanzimat Fermanı sonrasında artması ve yapılan işlerin daha sıkı bir esasa bağlanması durumu gündeme geldiğinde bu vaziyet ihtida ile ilgili usule de yansımıştı. Nitekim mühtedinin İslam'ı hangi şartlar altında kabul ettiği, kararında sabit olup olmadığı, ihtida ederken ebeveyni ve bağlı bulunduğu cemaatin önde gelenlerinin tutumu vs. söz konusu olmuştu. (Çetin, 1999) Osmanlı Devletinin son yıllarında Rumeli bölgesinde yaşanan ihtida hareketlerinde de bu ve benzeri konuların gündeme geldiği ve bunlara kanun dairesinde çözüm arandığı anlaşılmaktadır.

Yaşı küçük olan çocukların ihtidalarında birçok yönden sorun yaşandığı ve bu durumun birtakım çevrelerce istismar edildiği anlaşılmaktadır. Böyle ortada kalmış gibi görünen meselelerde Müslüman ve gayrimüslim taraflar karşı karşıya geliyor ve bu durumda devlet yetkilileri arabulucu rolünü üstleniyorlardı. Bu yüzden Osmanlı Devleti birtakım kanunlar vaz ederek meseleye çözüm bulmaya çalışıyordu. Nitekim 21 Kasım 1884 yılına ait bir belgede Edirne vilayetinin Söken karyesinden (köyünden) Todori adlı bir Rum'un kızının İslam dinine girmesi üzerine yaşanan olaylar anlatılmaktadır. Kızın din değiştirmesinden dolayı Söken köyü

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

muhtarı Vasilaki ve babası Todori tarafından Edirne vilayetine çekilen telgrafta kızın Müslümanlarca kaçırılıp zorla İslam dinine girdirildiği belirtilmiştir. Bu telgraf üzerine yapılan araştırmada ihbarın asılsız olduğu ve kızın kendi rızasıyla Müslüman olduğu ortaya çıkmıştır. Ancak her şeye rağmen hükümet yetkililerince kızın bağlı bulunduğu metropolitlik huzurunda nasihat edilmesi için müracaat edilse de bu talebe olumlu yanıt verilmeyerek kızın direkt metropolitliğe teslim edilmesi istenmiştir. (DH MKT, 1346-22) Burada olayların büyümesinin arkasında kızın eski çevresinin ihtida teşebbüsünü hazmedememeleri yatmaktadır. Ayrıca kızın bağlı bulunduğu metropolitlikten teyit alınmasının istenmesi de önemlidir. Çünkü Osmanlı yetkilileri bu şekilde meseleyi sağlama bağlamayı amaçlamakta ve daha sonra bir hadise yaşanmasından çekinmektedir. Konumuzla alakalı olarak 1 Kasım 1888 tarihli bir vesikada Silivri kasabalı ve Rum milletinden olduğu belirtilen Fotaki adlı bir kişinin kızı olan Anastasya'dan bahsedilmektedir. Anastasya Müslüman olmak kastıyla yerel hükümete başvurmuş ve kaza kaymakamı da Rum metropolitini çağırarak kız ile görüşmesini istemiştir. Ancak metropolit iki defa çağrılmasına rağmen gelmemiştir. Ayrıca metropolitin kışkırtması sonucunda akrabası tarafından kızın misafir olarak kaldığı eve saldırı düzenlenmiştir. Bunun üzerine bu işe teşebbüs edenlerin cezalandırılmaları istenmiştir. Ayrıca Çatalca mutasarrıflığı tarafından metropolitin hem davete icabet etmemesi hem de halkı galeyana getirmesi üzerine buradan başka bir yere gönderilmesi ve yerine adaletli ve güzel ahlak sahibi bir kişinin tayin edilmesi talep edilmiştir. Konuyla ilgili takriben bir ay sonra gönderilen yazıda ise metropolite uyarı cezası geldiği anlaşılmaktadır. (DH MKT, 1568-112, 1560-50)

Kayıtlarda İslam dinine geçmek için yapılan bazı teşebbüsler bulunmaktadır. Bunlar içerisinde işin kanuna uygun bir şekilde yapıldığını ve bunun sonucunda bir sorunun yaşanmadığını gösteren bilgilere rastlanmaktadır. Söz gelimi 18 Kasım 1890 tarihli bir belgede şöyle denilmektedir:

> Bulgaristan merkez emareti olan sofya şehrinin mahkemei şeriye ve müftilik dairei mahsusasına elporaca kasabası mütemekkinlerinden Sarra binti Haim Koya nam yahudiye baistida iltica ederek hariciye ve mezahib müdirliğine ledelarz işbu tarihi ilam günü bihidayetillahi teala kelimeteyni şehadeteyni bittav verrıza lisanıyla tekellüm ve akıle baliğa olduğu halde şerefi islam ile müşerrefe ve edyanı batıladan teberri eyleyüb ismi hidayet tesmiye olunduğu huzuru alilerine ilam olundu filyevmil hamis min şehri cemaziyelevvel li sene seman ve selase mie ve elf (HR SFR 04 701-135)

Belgede Sofya şehrinin müftülüğüne müracaat eden Haim Koya kızı Sarra adlı bir kimseden söz edilmektedir. Hariciye ve mezahib müdürlüğüne bildirilen yazıda mühtediyenin gönül rızasıyla Müslüman olduğu ve kendisinin ergenlik çağına eriştiğinden işlemlerinin yapıldığından bahsedilmektedir. Bunun sonucunda mühtediyeye Hidayet ismi verilmiş ve bu suretle isteği yerine getirilmiştir. Sofya müftüsü Osman Efendi tarafından kaleme alınan yazıda ihtidanın şartlarına riayet edildiğinden bir mesele çıkmadığı görülmektedir.

Osmanlı Devleti'nde bir kişinin mühtedi olması için yaşının oldukça belirleyici bir faktör olduğu görülmektedir. İslam dinine göre bir kişinin ergenlik yaşına girmesi hakkında farklı görüşler olması bu konuda açık bir kapı bırakmıştır. Bununla birlikte devletin bu konuda genel anlamda 15 yaş esası getirmiş olduğu ve buna göre hareket ettiği anlaşılmaktadır. Ancak gerek mühtedi gerekse de yakın çevresinin yaş konusunda farklı beyanlarda bulundukları ve

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

bu suretle taleplerinin yerine getirilmesini düşündükleri anlaşılmaktadır. Buna bir örnek verirsek 7 Mart 1894 tarihli bir vesikada köylü çocuğu olup Yanya şehrine gelip Terzi Hasan Ağa yanında bulunan Hristiyan bir çocuğun 13 yaşında olduğundan dolayı ihtida muamelesinin yapılmadığı belirtilmektedir. Çocuğun gayrimüslim olan babasına ya da bağlı olduğu metropolitliğe teslimine ise rıza göstermediği bildirilmektedir. Ayrıca meseleye müdahil olan Rus konsolosluğunun da ikaz edilmesi ve devletin içişlerine karışmamasının tebliğ edilmesi istenmektedir. (HR TH 139-37) Konuyla ilgili bir başka belgede ise çocuğun 13 değil 17 yaşında olduğunu söylediği ancak gerek nüfus kaydında 13 olarak yazması gerekse de "nasıye-i hal" olarak nitelendirilen yüz ve vücut özelliklerinden yaşının 17 olamayacağı anlaşılarak talebi yerine getirilmemiştir. (BEO 371-27779) Çocuğun köydeki babasının yanına gitmek istememesi ve Yanya'da kalmasının ise birçok sıkıntıyı beraberinde getireceği düşünülerek İstanbul'a nakledilmesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca çocuğun vapura bindirilerek şehrin dışına çıkarılmasının da bir uygunsuzluğa neden olmaması istenmiştir. (BEO 377-28246) Konumuzla ilgili 9 Nisan 1895 tarihli bir vesikada ise benzer bir hadise yaşanmış ve Sırp hükümetinden Osmanlı Devleti'ne iltica eden 14 yaşında bir çocuktan bahsedilmiştir. Burada çocuğun yaşının ihtida için yeterli olmadığından Sırp konsolosluğuna teslim edilmesi gündeme gelmiş ancak çocuk bunu kesin bir şekilde reddetmiştir. Bu durumda Osmanlı yetkilileri çocuğun Rumeli mıntıkasında bulunmasının birçok sorunu beraberinde getireceği düşüncesiyle İstanbul'a gönderilmesi kararına varmıştır. (BEO 597-44726)

Yaş konusunda Osmanlı Devleti'nin kanunları mevcut olduğu gibi yabancı uyruklu mühtedilerin bağlı bulundukları devletlerin de kanunları önem arz etmektedir. Nitekim bu durumlarda her iki devletin hukuku gündeme gelmiş ve buna göre bir çözüm aranmıştır. Mevzuyu somutlaştırırsak 22 Haziran 1894 tarihli bir belgede Avusturya Devleti tebaasından ve 17-18 yaşlarında bulunan muzıkacı bir kızın İslam dinine girmek istediği belirtilmektedir. Ancak Avusturya kanunlarına göre ergenlik yaşının 24 olarak kabul edildiği ve bu yüzden ihtidasının geçersiz sayılması istendiği söylenmektedir. Ancak buna rağmen Osmanlı Devleti kızın kendisine iltica ettiğini ve bundan dolayı 15 yaş esasının Fatıma ismi verilen kıza uygulanacağını belirterek konuya son noktayı koymuştur. (BEO 431-32259) Zira bu mevzuda hep bu sistemin tatbik edildiği ve bu işte bir açıklığa ya da istisnaya yer verilmek istenmediği anlaşılmaktadır.

2.2. Mühtedilere Yapılan Yardımlar

İslam tarihinde mühtedilere yapılan yardımların Hz. Peygamber devrine kadar gittiği ve bu konuda Kur'an-ı Kerim'de "müellefe-i kulub" olarak adlandırılan bir sınıfın bulunduğu bilinmektedir. Nitekim Tevbe suresinin 60. ayetinde zekat verilecek gruplar arasında İslam'a yeni girmiş kimselerin de zikredilmesi hükmümüzü teyit etmektedir. Bu desteğin parasal anlamda olduğu gibi mesken, giyecek ve manevi kardeşlik "muahat" olarak da gerçekleştiği görülmektedir. (Sarıçam, 2014) Bu geleneğin diğer İslam devletlerinde de cari olduğu ve buna bağlı olarak bazı mühtedi vakıfları kurulduğu tespit edilmiştir. (Turan, 1947) Osmanlı Devletinin de bu anlamda mühtedileri sahipsiz bırakmamak adına hareket ettiği ve bu durumun ihtida hareketlerini tetiklediği anlaşılmaktadır. Bu konuda araştırma yapan bazı yazarlar mühtedilere yapılan yardımın önemli bir ihtida sebebi olduğunu belirtmişlerdir. (Kristic, 2015 ve Antov, 2000) Ancak buna karşı çıkan farklı bir grup ise mühtedilere yapılan yardımların

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

ihtida nedeni olmadığını ancak sonuç bağlamında değerlendirilmesi gerektiğini söylemişlerdir. (Aslan, 2008 ve Şeker, 2007) Mühtedilere yapılan yardımlar mesken yardımı, para yardımı ve bir işe yerleştirme olarak farklılık göstermektedir. Bu yardımların yapılması çoğunlukla mühtedinin isteği üzerine gündeme gelmiştir. Ancak her isteğe her zaman olumlu bir yanıt verilmemiş bazı hallerde mühtedinin hakkında araştırma da yapılmıştır.

2.2.a. Kisve Baha

İslam dinine giren kişilere yeni bir elbise alınması ya da bunun karşılığı olarak bir meblağ verilmesi eski bir gelenektir. Hz. Peygamber devrine kadar uzanan bu uygulama daha sonra diğer İslam devletlerinde de görülmüştür. (Baer, 2010) Osmanlı devleti de bu konuda benzer uygulamalarda bulunmuştur. Bu durumun nedeni mühtedinin yeni girdiği çevrede kendisini belirtecek bir giysisi olması ve kendisine cüzi de olsa maddi yardımın sağlanmasıdır. Klasik dönemde daha çok elbise alımı şeklinde yaşanmış olan bu uygulama daha sonraki dönemlerde elbise parası verilmesi şeklini almıştır. (C HR 17-837) İnceleme devrimiz olan XIX. yüzyılın son çeyreğinde yaşanan din değiştirme olaylarında ise kisve baha ile ilgili kayıtların azaldığı görülmektedir. Anadolu menşeli kayıtlarda (Aydın, Adana, Diyarbakır, Bitlis ve Van vilayetleri) bir miktar kisve bahası verilmesi yolunda yazışmalar var ise de Rumeli ihtidalarında böyle bir kayda rastlanmamaktadır. (BEO, 992-74346; 1015-76080; 1056-79129; DH MKT, 1634-111; 1879-90; 324-62; 1486-64; 1537-13; MV 26-2) Bunun nedeni tam olarak belli olmasa da artık azalma periyodunda olan kisve paha verilmesi adetinin yerine mühtediye parasal destek sağlamanın daha uygun görüldüğü söylenebilir. Bununla beraber 5 Kasım 1892 tarihli bir belgede mühtedilere elbise parası olarak 150 kuruşun verilmesi gerektiği ve bununda daha önceden yapılan bir uygulama olduğu üzerinde durulmuştur. (DH MKT 2017-106)

2.2.b. Parasal Destek Sağlanması

Mühtedilere yapılan yardımlar arasında genellikle zaruret içinde kalan şahıslara yapılan destekler bulunmaktadır. Bunlar içerisinde verilen meblağların mühtedilerin maddi durumlarıyla orantılı olduğu görülmektedir. Ancak mühtedilere nadir durumlarda ev alındığı da görülmektedir. Bu durum bizim inceleme sahamız içinde bir belgede geçmektedir. Nitekim 9 Temmuz 1878 tarihli bir belgede Filibeli mühtediye Hidayet Hatun için 6 ile 7.000 kuruş kıymetinde olan bir ev satın alınması istenmektedir. (MB, 45-117) Her ne kadar belgede mühtediyenin maddi durumundan söz edilmese de kimsesiz ve sokak ortasında kalması nedeniyle bu kararın alınması muhtemeldir. Zira devlet çok zorunlu hallerde mesken alımına başvurmaktadır. Nitekim konuyla ilgili diğer belgelere bakıldığında hane alımı yapılan mühtedilerin İstanbul'da ikamet ettikleri anlaşılmaktadır. (ŞD, 2900-46; DH MKT, 1707-35, 124-35; İ HUS, 3-133; BEO, 259-19388) Bu durumun arka planında muhtemelen İstanbul'daki mühtedilerin sahipsizliğinin daha ön planda olması ve bu kişilerin mağdur edilmelerinin devletin şanına leke getireceği düşüncesi bulunmaktadır. Filibeli Hidayet'in de İstanbul Laleli'de kendisine bir hane tahsis edildiği buranın da zenciye Mahir kadından mahlül olup, 5.000 akçe kıymetinde olduğu belirtilmiştir. (MB İ, 45-160)

Mühtedilere maddi yardımın en önemli göstergelerinden birisi kendilerine maaş bağlanması idi. Bu sayede ömür boyu devam edecek bir destekle mühtedinin mağduriyetinin

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

önü alınacaktı. Bazı belgelerde bu maaşın bir işte olmaksızın verildiği bazı vesikalarda ise bir işe girerek mühtedinin maaşı alması söz konusu olmuştur. Bunda mühtedinin talebi rol oynadığı gibi bir işte ehil olup olmadığı da göz önüne getirilmiştir. Nitekim 17 Aralık 1881 tarihli bir kayıtta Sirozlu (Serez) mühtedi Ahmed Efendi'nin birkaç yüz kuruş maaşla bir işte çalıştırılması padişah fermanı gereği olduğu belirtilmiştir. (MB İ, 88-76) Burada mühtedinin hem istihdamı hem de bir maaşa bağlanması söz konusu olmuştur. Bu sayede hem mühtedi mağduriyetten kurtulacak hem de uygun bir işte istihdam edilecekti.

Mühtedilerin bir işte istihdamlarının söz konusu olması o işe ehil olmalarına ve sağlık durumlarının iyi olmasına bağlıydı. Osmanlı Devletinde kadınların çalışma hayatında olmamaları da erkek mühtedilerin istihdamını gündeme getiriyor, kadınların ise doğrudan bir maaşa bağlanmalarını mümkün kılıyordu. Nitekim 11 Şubat 1892 tarihli bir vesikada Selanik'te Hacı İsmail Mahallesinde oturan mühtediye Necibe Hatun'a fakirliğinden dolayı belediye dairesi sandığından aylık 30 kuruş maaş verildiği anlaşılmaktadır. (DH MKT 1921-46) Meblağın fazla olmamasının arka planında muhtemelen bakmakla yükümlü olduğu başka kişilerin olmaması ve bu paranın ömür boyu verilmesi yatmaktadır.

Mühtedinin bir işte istihdamında cinsiyetinin belirli bir faktör olduğu gibi yaşı ve mülteci olması gibi unsurlar da etkendi. Ayrıca mühtedinin yapacağı vazifeyi ifa etmeye muktedir olması ve maddi anlamda çaresizliği de gündeme gelirdi. Nitekim 19 Aralık 1892 tarihinde Ticaret ve Nafia Nezaretine gönderilen bir yazıda Sırbistan'da askerlik yaparken firar edip Kosova vilayetine iltica eden Hasan Tahsin adlı bir mühtediden bahsedilmektedir. Bu kişinin "fenn-i hendeseye aşina" ve " tarik işlerinde vukufu" olduğu belirtilmiş ve Aydın vilayetinde yol yapım işlerinde istihdam edilmiştir. Ancak daha sonra mühtedinin açıkta kaldığı ve geçim sıkıntısı çektiği belirtilmiştir. Yazıda kendisinin "bikes ve şayanı merhamet" olduğu yani kimsesiz ve merhamet edilmesi gereken bir şahıs olduğu vurgulanmıştır. Kendisinin hem mühtedi hem de mülteci konumunda bulunduğu da hatırlatılarak yol kondüktörü olarak tekrar işe alınması istenmiştir. (DH MKT 2032-55) Konuyla ilgili 10 Ocak 1893 tarihli bir vesikada ise kondüktörlük yapmak için Mülkiye mektebinin hendese ile ilgili diploması olması gerektiği ve memur düzenlemesinde açıkta kalanların yerleştirildiği belirtilmiştir. Ancak Hasan Tahsin Efendi'nin zor bir durumda olması ve memleketine iadesinin mümkün gözükmemesi üzerine geçimini sağlamak üzere demiryolları idaresinde bir işte istihdam edilmesi istenmiştir. (DH MKT 2041-4) Mühtedinin kondüktörlük ve demiryolu idaresinde istihdam edilmesi bu işlerle daha önceden ilgilenmesi ve verilen işin üstesinden gelebilecek bir konumda olmasından kaynaklanmaktadır. Konumuzla alakalı 10 Mayıs 1893 tarihli bir vesikada ise aslen Rusçuklu bir Rum olup, daha sonra İslam dinine giren Ahmed Şükri adlı bir kişiden söz edilmektedir. Bu kişinin hem çaresiz hem de çoluk çocuğuna bakmakla yükümlü olmasından dolayı Mudanya demiryollarında ateşçilik hizmetinde görevlendirildiği belirtilmektedir. Ancak hakkında yapılan asılsız bir ihbar üzerine görevinden uzaklaştırıldığı ve üç aydır işsiz olduğu bildirilmiştir. Bu durumda sefalet içinde kaldığı ve kendisinin iyi hali demiryolları kumpanyasından eline verilen şehadetname ile sabit olduğu üzerinde durularak eski görevine iade edilmesi lüzumu söylenmiştir. Eğer bu mümkün değilse yaptığı hizmete denk gelen başka bir vazife ile kayırılması istenmektedir. (BEO 197-14755) Belgeden de anlaşılacağı üzere mühtedi Ahmed Şükri'nin maddi açıdan zorluklar çekmesi

gündeme getirilmiş ve yapabileceği bir iş üzerinde durulmuştur. Zira bir kişi mühtedi de olsa o işte muktedir olması devletin onay verdiği bir tutum idi.

Mühtedilerin bir kısmının asker kökenli olup daha sonra Osmanlı Devleti'ne iltica ettikleri anlaşılmaktadır. Bu kişiler bu sayede hem eski devletlerinin tabiiyetlerinden ayrılıyor hem de Osmanlı vatandaşı oluyordu. Hem itibarlı bir meslekten gelmeleri hem de yeni bir çevreye adaptelerinde zorluk yaşamamaları için devlet tarafından meslekleriyle uygun olan vazifelerde istihdam edilirler ve kendileri bu suretle himaye edilirdi. Nitekim 21 Mart 1895 tarihli bir kayıtta ise aslen Yunan zabitlerinden olup bilahare Müslümanlığı seçen Nuri Efendi adlı bir kişiden söz edilmektedir. Bu zatın asker olması sebebiyle zaptiye mesleğinde istihdam edildiği görülmektedir. Ancak "mumaileyhin maa aile düçar-ı kemal-i sefalet olması ağyara karşı mucibi teessür olub" denilerek maaşının geçimine yetmediği ve bakmakla yükümlü olduğu ailesinin de bulunduğu bildirilmiştir. Yine mühtedinin halkın gözünde düşkün bir vaziyette görünmesinin de doğru olmayacağı üzerinde durularak hakkında gereğinin yapılması talep edilmiştir. (BEO, 593-44422) Burada mühtedi Nuri'nin hem kendi mesleğinde istihdamı hem de ailesiyle birlikte yaşadığı önemli bir ayrıntıdır. Ancak maaşının yetersizliği dile getirilmiş ve mühtedinin toplum nazarındaki konumunun sarsılmaması istenmiştir. Zira mühtedinin yeni girdiği çevrede güçsüz bir durumda görülmesi hem dinen hem de Osmanlı Devleti açısında mahzurlu idi. Çünkü bu tarz hadiseler mühtedilerin İslam dini ve Müslüman toplumundan soğuyup irtidad etmelerine neden olabilirdi. Konumuzla ilgili 7 Nisan 1895 tarihli bir yazıda ise Yunan Devleti bahriye kolağası iken ihtida ederek Osmanlı Devletine sığınan Osman Nuri adlı bir mühtediden bahsedilmektedir. Kendisi geçim sıkıntısı yaşadığı için bir dilekçe yazmış ve Maarif nezaretinde istihdam edilmesini istemiştir. Ancak Maarif dairesinde münhal bir kadro bulunmadığı ve yeni bir kadro açmanın da bütçe açığından dolayı mümkün görünmediği belirtilmiştir. Ancak her şeye rağmen bu tarz kişilerin yardıma muhtaç bir konumda oldukları ve çaresiz bırakılmamaları gerektiği vurgulanarak kendisinin mesleğinin bahriye ile irtibatlı olmasından dolayı Bahriye Nezaretinde istihdam edilmesinin daha uygun olduğu sonucuna varılmıştır. (BEO, 591-44293)

2.3. Yabancı Uyruklu Mühtediler

Yabancı uyruklu mühtediler meselesi çoğu zaman Osmanlı Devletine sorun çıkaran bir konu olmuştur. Çünkü mühtedinin başka bir ülkeden gelmesi ve Osmanlı Devleti'ne sığınması karşısında gerek eski devleti gerekse de ailesi ve eski dini çevresi bu konuda olumsuz görüş bildirmiştir. Osmanlı Devleti ise bu gibi durumlarda kendi mevcut kanunlarını hatırlatmış ve ihtida usulü çerçevesinde konuya çözüm bulmak yolunu tercih etmiştir. Konuya örnek verirsek 12 Haziran 1887 tarihli bir belgede aslen Karadağlı olup 21 yaşında olduğu belirtilen bir kadın Osmanlı hükümetine iltica etmiş ve Müslüman olmuştur. Ancak kadın evli ve babası hayatta olduğundan kadının bunlarla görüştürülmesi gündeme gelse de bunun mümkün olmayacağı belirtilmiştir. Kosova vilayetine gönderilen yazıda kadının eskiden bağlı bulunduğu Hristiyan din adamlarından birisiyle Hristiyan olan meclis azasından birinin huzurunda görüştürüldükten sonra ihtida işleminin yapılması gerektiği belirtilmiştir. (DH MKT 1425-54) Osmanlı Devletinin bu kararı almasının arka planında kadının ihtidasına edilmesi muhtemel olan eski çevresinin itirazların önünün alınması ve bu sayede hem mühtedinin hem de Osmanlı'nın daha rahat hareket edebilmesi düşüncesi bulunmaktadır.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Yabancı bir ülkeden gelerek Osmanlı'ya iltica eden mühtedilerin bir kısmının sabıka kaydı olup olmadığı da gündeme gelmiştir. Çünkü bazı kişilerin bulundukları ülkeden kaçıp Osmanlı'ya sığınarak Müslüman oldukları ancak bu teşebbüslerinin arka planında bir suçtan kaçmak istedikleri anlaşılmaktadır. Nitekim 16 Mayıs 1888 tarihli bir vesikada Yunan asıllı olup Osmanlı'ya sığınan Tanaş Metro adlı bir kişiden bahsedilmektedir. Bu kişi tamamen kendi isteğiyle Müslüman olmak istediğini belirtmiş olsa da yine de hakkında bir soruşturma yapılması ve "ehl-i ceraim" olarak adlandırılan suça bulaşmış bir kişi olup olmadığının belirlenmesi istenmiştir. Yazıda 19 Ağustos 1883 tarihinde alınan bir karara atıf yapılmış ve ismi suça karışan kişilerin Osmanlı tabiiyetine alınması men edilmiştir. Ancak adı geçen şahsın suçsuz olduğu anlaşılır ise hem kendisinin hem de ihtidasının kabul edilmesi lazım olduğu bildirilmiştir. (DH MKT 1508-80) Konumuzla ilgili 27 Kasım 1888 tarihli bir yazıda ise Sırp asıllı olup mülazım (teğmen) rütbesinde bulunan İstefan adlı bir kişinin Müslüman olmak niyetiyle Osmanlı askerlerine teslim olduğu belirtilmektedir. İstefan'ın daha önceden sabıkasının olduğu ve sandık eminliği vazifesinde yanlışlıkla açığa alındığı ve 3 yıl müddet hapse mahkum olduğu tespit edilmiştir. Yazıda bu gibi bir şekilde sabıkası olan kişilerin Rumeli'de bulundurulmalarının doğru olmadığı ve Kosova vilayetinden bu şahsın aldırılarak Anadolu'da bir yere gönderilmesinin gerektiği belirtilmiştir. (DH MKT 1568-118) Belgede ilginç olan mühtedinin "ehl-i ceraim" olarak adlandırılmasına rağmen iltica ve ihtidasının kabul görmesidir. Bunun nedeni mühtedinin sehven suçlu bulunması olmalıdır. Ancak bununla beraber yine de tamamen hatadan uzak görülmemiş olmalı ki Anadolu'ya gönderilmesi kararlaştırılmıştır.

Konuyla ilgili diğer belgelerde yurt dışından gelip Osmanlı tebaasına geçmek isteyen kişilerin sabıkasının araştırıldığı ve buna göre muamele yapıldığı anlaşılmaktadır. Zira hakkında bir takım soru işaretleri beliren kişilerin ihtida işlemlerinin yapılması birçok sakıncayı beraberinde getirmektedir. Nitekim 6 Ağustos 1890 tarihli bir belgede Sırbistan'ın Şabac kasabası ahalisinden olup pasaportu ile Üsküp'e gelerek Müslüman olan bir kişiden bahsedilmektedir. Anderya Drazic isminde olan kişinin İslam dinine girdikten sonra Hasan adını aldığı görülmektedir. İhtida işleminin vilayet idare meclisinde yapılmasına rağmen elinde bulunan pasaportu yırtması ve daha önceki ailesinden kendisi hakkında soruşturma yapılacak bir kimse bulunmaması üzerine kendisi şüpheli takımından görülmüş ve hakkında ihtiyatlı davranılması istenmiştir. (DH MKT 1748-82) Konu ile ilgili yazışmalarda Sırp mühtedinin ahvalinin araştırıldığı ve kendisinin 11 yıl önce memleketi Sırbistan'ı terk ederek ticaret maksadıyla Sofya'ya geldiği ve buradan da geçen sene uzaklaştırılarak Osmanlı'ya iltica ettiği belirtilmiştir. Mühtedinin evli olduğu ve Kumanova şehrinde ikamet ettiği de not edilmiştir. (HR TO 24-64) Ayrıca mühtedinin Kumanova'da Osman Ağa adlı birinin evinde kaldığı, ihtidasından sonra sünnet olduğu ve işsiz bulunduğu da eklenmiştir. (Y PRK UM 17-118) Devletin bu kadar araştırma yapmasının arka planında mühtediden şüphe duyulması ve ihtidasında samimi olup olmadığının belirlenmesi bulunmaktadır. Mühtedinin sünnet olması ve bir Müslüman'ın hanesinde kalmasından bahsedilmesi İslam dinindeki bağlılığına yorumlanabilir.

Osmanlı Devleti'nin yabancı uyruklu kişilerin ihtida teşebbüslerinde hassas davranmasının altında yatan neden bu kişilerin bazı hallerde ihtidayı bir suiistimal aracı olarak

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

görmeleridir. Zira bu durumda hem mühtediler leke alıyor hem de devletin yetkili organları yıpratılıyordu. Nitekim 23 Aralık 1890 tarihli bir vesikada Bulgar asıllı olup Cuma kaymakamlığına sığınan İbrahim Efendi adlı bir şahıstan söz edilmektedir. Musevi dininden iken 17 sene önce (1873) Vidin'de Müslüman olmuş ve Kumanova'da mabeyni hümayun hafiyeliğiyle Ali bin Mustafa adını almıştır. Ancak izinsiz Bulgaristan'a gitmesinden dolayı Priştine'de gözaltına alınmıştır. Adı geçen kişi Edirne'de bir sahtekarlıktan dolayı 3 ay hapis yatmış ve 1888 yılında Selanik'e gitmiş ve Yahudi olduğunu söyleyerek tekrar ihtida etmiştir. Ardından tekrar Hristiyan olan eski eşi Emine ile eşinin evlendiği bir Bulgar kaymakamını öldürmüştür. "eşhas-ı muzırra"dan yani zararlı kişilerden olduğu anlaşılan İbrahim Efendi'nin (nam-ı diğer Ali bin Mustafa) Rumeli mıntıkasında kalmasının uygun görülmediği ve Örfi İdare Kararnamesi gereği buradan uzaklaştırılarak Konya'ya gönderilmesi kararı alınmıştır. (DH MKT 1794-113) Bu kararın alınmasındaki sebep adı geçen kişinin mühtedi sıfatı ile bağdaşmayacak hareketler içine girmesi, birçok suça bulaşması, çift kimlik taşıması ve memleketi olan Bulgaristan'a gizlice girip çıkmasıdır.

Yabancı bir devletten gelen mühtedilerin sabıka kayıtları temiz olduğu takdirde bu kişilerin Osmanlı Devleti tarafından teveccühe mazhar oldukları anlaşılmaktadır. Bu tarz kişilerin gönüllü olarak bir hizmete alınmalarını istedikleri görülmektedir. Bu sayede mühtedi yeni girdiği çevrede daha makbul olacağını ve yeni girdiği dine bu şekilde hizmet edeceğini düşünmüş olmalıdır. Nitekim 20 Haziran 1892 tarihli bir belgede Bulgar asıllı olup İstanbul'a gelerek İslam dinine giren mühtedi Mehmed'den bahsetmektedir. Şumnu'nun eski cuma kazası sakinlerinden olan bu kişi kendi rızası ile Osmanlı ordusuna katılmayı istemiştir. Bunun üzerine sıhhiye dairesinden askerliğe elverişli olduğuna dair bir rapor alınmış ve yine polis müdürlüğünden sabıkası olmadığı yönünde tebliğde bulunulmuştur. Ayrıca mühtedinin 19 yaşında olduğu tezkire-i Osmanisinden (nüfus cüzdanı) anlaşılmış ve bunun üzerine "ahz-ı asker" yani asker alımı şartlarını yerine getirdiği belirlenerek mühtedi Mehmed'in beşinci orduyu hümayun süvari alaylarından birine kabul edilmesi kararlaştırılmıştır. (Y MTV 63-131) Bu suretle hem mühtedinin gönlü alınmış hem de Osmanlı devleti yeni bir asker kazanmıştır.

Yabancı uyruklu şahısların ihtidasında bir tercüman bulundurulması zorunluydu. Çünkü yabancı bir devlete mensup kişilerin Türkçe bilmeleri nadiren rastlanan bir durumdu. Osmanlı Devleti bu hususu kanun maddesi sırasına koymuştu. Nitekim 1 Şubat 1893 tarihli bir belgede aslen Karadağlı olup Müslüman olan iki kardeşin Osmanlı'ya sığındığı ve dini muamelerinin yerine getirildiği belirtilmektedir. Ancak "ecanibden bu misüllü kabuli İslamiyet edenlerin esnayı isticvablarında tercümanlarından biri bulundurulmakda" denilerek bir tercüman istenmiş ancak Karadağ'ın Osmanlı'da bir tercümanı olmadığı söylenerek "Karadağlıların bulundukları mahallerde papaslarından veya akraba ve hemşehrilerinden biri olduğu halde icabı şerinin icrası sırada anların hazır bulundurularak huzurlarını müsbet kendülerinden imza alınması defi itirazata kafi olacağı" denilerek Karadağlıların papaz, akraba ya da hemşerisinin ihtida işlemleri yapılırken hazır olmasının yapılacak itirazları ortadan kaldıracağı bildirilmiştir. (ŞD 1971-13)

Yabancı bir devletin tebaası iken Osmanlı Devleti'ne gelerek ihtida eden kimselerin asıllarının ne olduğu ve hangi şartlar altında İslam dinine girdiği mevzusu önem taşımaktaydı. Bu şekilde mühtedi olan kişinin özgeçmişi istenir ve buna göre muamele edilirdi. Nitekim 10

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Mayıs 1893 tarihli bir vesikada İşkodra vilayeti mektubi kalemi katiplerinden Mehmed Ali adlı mühtedinin aslının araştırıldığı anlaşılmaktadır. Mehmed Ali'nin Triesteli ve Petro adında bir kişinin oğlu olduğu ve iki yıl önce İşkodra'ya gelerek Müslüman olduğu belirtilmektedir. Fakat bu bilgilerin de yetersiz olduğu düşünülmüş ve önceki adının ne olduğu, ihtida şartlarına uygun olarak mı İslam dinine girdiği ve Osmanlı tabiiyetine girip girmediğinin de belirtilmesi istenmiştir. Bunun üzerine verilen cevapta önceki adının Antonile olduğu ve ihtida işlemlerinin ise vilayet idare meclisinde tamamlandığı söylenmiştir. Osmanlı tabiliğine girmek için dilekçe verdiği de eklenmiştir. (DH MKT 70-37) Belgeden Osmanlı Devleti'nin bilhassa yabancı mühtediler hakkında hassas olduğu ve bilgilerinin eksiksiz olarak bildirilmesini talep ettiği görülmektedir. Bu sayede ileride çıkması muhtemel itirazların önünü almak ve mühtediyi mağdur etmemek istenmektedir.

Osmanlı kayıtlarında yabancı uyruklu olup ihtida ederek Osmanlı'ya sığınan kişilerden bazılarının fikrinden cayarak tekrar eski memleketlerine döndükleri görülmektedir. Bu durumda devlet yetkilileri mühtedi olduğunu söyleyen kişinin durumuna göre farklı yaklaşımlarda bulunmuştur. Bu konuda bazı hallerde bir takas mevzusunun da gündeme geldiği anlaşılmaktadır. Nitekim 18 Haziran 1894 tarihli bir vesikada Sırp asıllı olup hırsızlık ve katil ithamıyla hapis iken Seniçe'de Osmanlı Devleti'ne iltica ederek ihtida eden ve Mehmed adını alan Milan Radokiç adlı bir şahıstan bahsedilmektedir. Sırp asıllı olduğu gerekçesiyle Sırbistan sefareti tarafından iadesi istenmesi üzerine 3 yıl önce benzer bir durumun yaşandığı ve topçu bölüğü efradından iken firar ederek Sırp hükümetine sığınan Dramalı Ali bin İbrahim adlı kişi gündeme gelmiş ve bu şahsın Hristiyanlığı kabulünden dolayı iade edilmediği hatırlatılmıştır. Belgede devamla şöyle denilmektedir:

> Bu hususda mukabele-i bilmisil kaidesine tevfik-i muamele edilmesi lazım geleceğinden ana göre ifayı muktezasına ve mamafih şahsı merkumun sırbistanca bir katl maddesinden maznunı aleyh olub hudud üzerinde kain karakoldaki asakiri şahane efradına dehaletle ihtida arzusunda bulunduğunu ifade etmesine mebni priştine hükümetine ba teslim muamelei lazimenin ifası… (DH MKT 71-16)

Osmanlı yetkilileri bu konuda bir iadenin söz konusu olamayacağı çünkü Sırbistan'ın da benzer bir nedenden dolayı Osmanlı tebaası olan bir kişiyi iade etmediğini belirtmişlerdir. Konuyla ilgili 13 Ocak 1895 tarihli Kosova valisi tarafından kaleme alınan yazıda ise yukarıdaki durum özetlenmiş ve Milan Radokiç'in eğer Sırp yetkililere teslim olunursa idam edileceğini söylediği de ilave edilmiştir. Bu yüzden ve benzer bir şekilde irtidad ederek Sırp yetkililere sığınan kişinin durumu da göz önünde bulundurularak iade edilmesi söz konusu olmamıştır. (DH MKT 71-14)

Farklı bir devletten gelip Osmanlı'ya iltica eden bazı mühtedilerin eski devletleriyle komşu olan bir vilayette kalmasının hoş görülmediği anlaşılmaktadır. Bundaki amaç güvenlik nedeniyle olmalıdır. Nitekim 25 Aralık 1893 tarihli bir belgede Karadağ ahalisinden Platoz Edovaniç adlı kişinin Kosova'ya gelerek İslam dinini kabul ettiği bildirilmektedir. Ancak yazıda "merkumun orada kalması hududa civar olmak mülabesesiyle caiz olamayacağı gibi kendisi de dersaadete gönderilmesini arzu etmekde bulunmasından bahisle…" denilerek mühtedinin İstanbul'a gönderilmesi gündeme gelmiştir. (BEO 333-24919) Üstteki yazıdan takriben bir buçuk ay sonra kaleme alınan mektupta ise mühtedinin kimliğinin ayrıntılı olarak

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

belirtilmesi ve buna göre hareket edilmesi istenmektedir. (HR TH 138-39) 19 Mayıs 1894 tarihli bir belgede ise Platoz Edovaniç'in kendisinin yazdığı Sırpça bir özgeçmişinin Türkçe ve Fransızca tercümelerinin geldiği belirtilmektedir. (BEO 404-30297) 20 Haziran 1894 tarihli bir yazıda ise mühtedinin daha önce Avusturya'da hapis yattığı öğrenilmiş ve bu hapsin nedeninin araştırılması istenmiştir. (BEO 421-31552) Osmanlı yetkililerinin bu şekilde davranmalarının sebebi mühtedi olduğunu iddia eden kişinin ajan olması ya da ihtidayı maddi çıkar olarak kullanmak istemesi olmalıdır. Bu yüzden mühtedinin kimlik bilgileri oldukça önemli görülmüştür.

SONUÇ

19. asrın son çeyreğinde Osmanlı'nın balkan topraklarında birçok ihtida vakasına rastlanmaktadır. İhtida hadiselerinde yaşanan olaylara ve bunların kaynaklara yansımalarına bakıldığında birtakım uygulamaların göze çarptığı görülmektedir. Burada Osmanlı Devleti'nin ihtidanın kabul şartlarında titizlikle davrandığı ve bu konuda bir sorunun yaşanmasını istemediği anlaşılmaktadır. Bunun arka planında hem mühtedinin mağdur edilmemesi hem de ihtida hadisesinden sonra Müslümanlar ve gayrimüslimler arasında bir huzursuzluk çıkmaması isteği bulunmaktadır. Bu konuda devlet birtakım kanunlar çıkarmış ve klasik devirden farklı olarak birçok yeni uygulama içerisine girmiştir. Bunun nedeni ise devletin hem yabancı devletlerin baskısından çekinmesi hem de Tanzimat sonrası artan resmi prosedürlerin mevcudiyetidir. İhtidanın kabul şartları arasında en önemli kıstaslardan birisi yaş faktörüdür. Devlet genel olarak ihtida yaşını 15 olarak belirlemiş ve bu yaşı doldurmayan kişilerin ihtidaları geçersiz kılınmıştır. Ancak bununla birlikte mühtedinin mağduriyeti ve eski çevresinden gelecek olan tepkilerin ihtimal dahilinde olması sebebiyle mühtedinin isteği üzerine eski çevresine teslim edilmeyerek Rumeli'den İstanbul'a ya da Anadolu'ya nakledilmiştir. Bu sayede mühtedi eski gayrimüslim camiadan kopup yeni girdiği Müslüman çevreye adapte olmaktadır. İhtida vakalarında mühtedilere yapılan yardımlar önemli bir yer tutar. Bir başka deyişle bir kişinin İslam dinini seçmesi konusunda ekonomik nedenler mühim bir kıstastır. Kaynaklarda mühtedilere Müslüman olduklarından sonra yapılan birtakım maddi yardımlar görülmektedir. Ancak bunlar yapılırken kişinin gerçekten düşkün bir durumda olup olmadığı ve hangi meziyetlere sahip olduğu gözden ırak tutulmamıştır. Bir başka deyişle mühtedinin yapılacak maddi yardımları hak edip etmediği özellikle incelenmiş ve bunun sonucunda mühtediye iş, maaş ya da para yardımı yapılması gündeme gelmiştir. Klasik devirde oldukça önemli bir yer tutan mühtediye yeni bir elbise alınması meselesi ise bizim incelediğimiz devir ve mekanda fazla bir karşılık bulmamıştır. Bunun nedeni muhtemelen artık toplumda kıyafetin klasik devirlere nazaran çok fazla belirleyici bir unsur olmaması ve bunun yerine parasal bir desteğin verilmesinin daha uygun görülmesidir. İhtida konusunda yabancı uyruklu kişiler meselesi ise Osmanlı Devleti'nin dikkatle ele aldığı bir diğer mevzudur. Burada Müslüman ve gayrimüslim iki devletin vatandaşlarının ön plana çıkmış ve her iki devlet de birtakım şartları olduğunu belirtmiştir. Bu durumlarda Osmanlı Devleti mülteci konumundaki mühtedileri araştırarak sabıka kayıtlarını kontrol ettirmiştir. Bunun arkasında yatan neden devletin mühtedi kılığında bazı ajanları kabul etmek istememesi ya da önceden suça bulaşarak Osmanlı vatandaşlığına geçip kendisini temize çıkarmak isteyen kişilerden kaçınmasıdır. Nitekim suça bulaşan kişilerin tabiiyete kabul edilmediği ve ülkelerine iade edildikleri

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

görülmektedir. Sonuç olarak ihtidanın kabul şartlarında Osmanlı Devleti klasik devre göre daha hassas davranmış ve resmi incelemelerde meseleyi daha detaylı bir şekilde incelemiştir. Bu da devletin gerek dış dünyada gerekse de iç meselelerde birçok sorunla karşılaşması ve ihtida gibi nazik bir mevzuda açık vermek istememesidir. Buna ek olarak imparatorluktan kopma aşamasında olan balkan coğrafyasında ihtida hadiselerinin artması üzerine devletin denetim mekanizmasını daha da sıkılaştırdığı anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

A MKT NZD (Sadaret Nezaret ve Devair Evrakı), 136-74.

A MKT UM (Sadaret Umum Vilayat Evrakı), 209-45.

BEO (Babıali Evrak Odası), 371-27779; 377-28246; 597-44726; 431-32259; 99274346;1015-76080; 1056-79129; 259-19388; 197-14755; 593-44422; 333-24919; 404-30297; 421-31552.

C ADL (Cevdet Adliye), 29-1753.

C HR (Cevdet Hariciye), 17-837.

C ML (Cevdet Maliye), 224-9319.

DH MKT (Dahiliye Mektubi Kalemi), 1346-22; 1634-111; 1879-90; 324-62; 1486-64; 1537-13; 1568-112, 1560-50; 2017-106; 1707-35; 124-35; 1921-46; 2032-55; 2041-4; 1425-54;1508-80; 1568-118; 1748-82; 1794-113; 70-37; 71-16; 71-14.

HR MKT (Hariciye Nezareti Mektubi Kalemi), 214-96.

HR SFR 04 (Hariciye Nezareti Sofya Sefareti), 701-135.

HR TH (Hariciye Nezareti Tahrirat), 138-39; 139-37.

HR TO (Hariciye Nezareti Tercüme Odası), 24-64.

İ DUİT (İrade Dosya Usulü), 149-47; 294-95.

İ HUS (İrade Hususi), 3-133.

MB (Mabeyni Hümayun Evrakı), 45-117.

MB İ (Mabeyni Hümayun Evrakı İradeleri), 45-160; 88-76.

ML MFS. d. (Maliye Nezareti Defterleri), 5100.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

MV (Meclisi Vükela Mazbataları), 26-2.

MVL (Meclisi Vala), 33-16.

ŞD (Şurayı Devlet), 2900-46; 1971-13.

Y MTV (Yıldız Mütenevvi Maruzat), 63-131.

Y PRK UM (Yıldız Perakende Umumi), 17-118.

Antov. N., (2000). Kisve Bahası Arzuhalleri: Osmanlı Döneminde Balkanlarda İslamlaşma Sürecine Dair Bir Kaynak. *Kebikeç Dergisi, No.* (10), 89-105.

Arnold, T. W. (2016). *İslam'ın Tebliğ Tarihi*. (B. Yıldırım, Çev.). İstanbul, İnkılab Yayınları.

Aslan, H., *Tanzimat Döneminde İhtida (1839-1876),* Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2008.

Âşık Paşazâde Derviş Ahmed Aşıki, *Âşık Paşazâde Tarihi*, Mostar Yayınları/İstanbul, 2008.

Baer, M. D. (2010). *IV. Mehmed Döneminde Osmanlı Avrupası'nda İhtida ve Fetih*. (A. Fethi, Çev.). İstanbul, Hil yayın.

Çetin, O., *Sicillere Göre Bursa'da İhtida Hareketleri ve Sosyal Sonuçları (1472-1909),* Türk Tarih Kurumu Basımevi/Ankara,1999.

Edirneli Oruç Beğ, *Oruç Beğ Tarihi*, Tercüman Bin bir Temel Eser 5/İstanbul.

Ercan, Y., *Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler*, Turhan Kitabevi Yayınları/Ankara, 2001.

İbn-i Kemâl, *Tevârih-i Âl-i Osmân*, Türk Tarih Kurumu Basımevi/Ankara, 1991.

Kristic, T. (2015). *Osmanlı Dünyasında İhtida Anlatıları 15-17. Yüzyıllar*. (A. T. Şen, Çev.). İstanbul, Kitap Yayınevi.

Sarıçam, İ., (2014). Hz. Peygamber Dönemi. E. Baş (Der.), *İslam Tarihi El Kitabı* içinde (ss. 45-227). Ankara, Grafiker Yayınları.

Şeker, M., *Osmanlı Belgelerinde İhtida Kavramı ve Mühtediler*, Ötüken Neşriyat/İstanbul, 2007.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Turan, O, (1947). Selçuklu Vakfiyeleri I. Şemseddin Altun Aba Vakfiyyesi ve Hayatı. *Belleten*, 11(42), 197-236.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

الإله ملكبل ودلالاته الرمزية في فن النحت التدمري

د. عبد الجليل الحاج اسماعيل اعرابي

جامعة سلجوق، abduljalil.arabi@hotmail.com - ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-5872-7550

الملخص

شكل الدين التدمري أحد أبرز مظاهر الحياة الفكرية والروحية في مدينة تدمر التي ازدهرت في قلب البادية السورية لا سيما خلال القرون الميلادية الثلاثة الأولى. وقد اعتمد التدمريون على نظام تعدد الآلهة حيث عُبدت مجموعة كبيرة من الآلهة تتصدرها أسماء بارزة مثل بل وبعلشمين ونابو إلى جانب آلهة عربية كاللات وأرصو وعزيزو.

ويُعد الإله ملكبل من أبرز الآلهة في الديانة التدمرية، واتخذ مكانة مركزية ضمن البانثيون التدمري حيث كان يعبد كإله للشمس وارتبطت به طقوس دينية وتمثيلات فنية تظهر في المنحوتات التدمرية. كما أن عبادته لم تكن محلية فحسب بل امتدت إلى خارج تدمر بفضل موقعها التجاري ودورها كملتقى للقوافل، وهو ما جعل ملكبل واحداً من الآلهة الذين يمثلون الهوية الدينية التدمرية ويعكسون التداخل بين الموروثات الشرقية واليونانية-الرومانية في تلك الفترة.

في هذه الدراسة سيتم دراسة الإله ملكبل وتاريخه وأصول عبادته في مدينة تدمر، إضافة إلى تمثيلاته ضمن فن النحت التدمري مركزة على رمزيته الدينية وذلك من خلال تتبع السمات البصرية التي ظهر بها في هذه المنحوتات من حيث الشكل، الهيئة، الإيماءات، والرموز المصاحبة، للكشف عن دلالات القوة والقداسة التي عبّر عنها النحات التدمري في تصوير آلهته. وبيان مدى تأثير المعتقدات الدينية على التعبير الفني، خاصة في ظل التفاعل الحضاري مع الثقافات المجاورة. كما تسعى إلى إبراز الدور الذي أدّته الأيقونات الدينية في بناء هوية المدينة وفي ترسيخ مكانة الآلهة داخل النسيج الاجتماعي التدمري.

الكلمات المفتاحية: ملكبل – الشمس – النحت – تدمر

Tanrı Malakbel ve Palmyra Heykel Sanatındaki Sembolik Anlamları

Dr. Abduljalil ALHAJ ESMAIL ARABI

Selçuk Üniversitesi - abduljalil.arabi@hotmai.com - ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-5872-7550

ÖZET

Palmyra dini, özellikle MS ilk üç yüzyıl boyunca Suriye çölünün kalbinde gelişen Palmyra kentinde entelektüel ve manevi yaşamın en belirgin tezahürlerinden biriydi. Palmyra halkı, Bel, Baalshamin ve Nabu gibi önemli tanrıların yanı sıra El-Lat, Arsu ve Azizo gibi Arap tanrılarının da tapındığı çok tanrılı bir sisteme dayanmıştır.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Malakbel Tanrısı, Palmyra dininin en önemli tanrılarından biridir. Palmyra panteonunda merkezi bir konuma sahip olup, güneş tanrısı olarak tapınılmıştır. Palmyra heykeltıraşlıkları görülen dini ritüeller ve sanatsal temsillerle ilişkilendirilirmiştir. İbadeti yalnızca yerel olmakla kalmayıp, ticari konumu ve kervan buluşma yeri olması sayesinde Palmyra'nın ötesine de yayılmıştır. Bu durum, Malakbel'i Palmyra dini kimliğini temsil eden ve dönemin Doğu ve Greko-Romen miraslarının iç içe geçişini yansıtan tanrılardan biri haline getirmiştir.

Bu çalışmada, Tanrı Malakbel'in tarihi ve ibadet kökenleri Palmyra kentinde incelenecek; ayrıca Palmyra heykeltıraşlıklarındaki ikonografik tasvirleri, özellikle dini sembolizmi çerçevesinde ele alınacaktır. Çalışma, söz konusu heykeltıraşlık ürünlerinde Tanrı'nın görsel özelliklerini – biçim, duruş, jestler ve eşlik eden semboller açısından – takip ederek, Palmyra'lı heykeltıraşın tanrısını tasvir ederken ifade ettiği güç ve kutsallık anlamlarını ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Bunun yanı sıra, dini inançların sanatsal ifadeye olan etkisi, özellikle komşu kültürlerle yaşanan kültürel etkileşim bağlamında değerlendirilecektir. Çalışma aynı zamanda dini ikonaların kentin kimliğinin inşasında ve tanrıların Palmyra toplumsal yapısındaki konumlarını pekiştirmedeki rollerini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeleri: Malakbel – Güneş – Heykel Sanatı – Palmyra

1. مدخل

تُعدّ عبادة الشمس من أقدم وأوسع أشكال العبادة التي عرفتها الحضارات الإنسانية، إذ ارتبطت الشمس في الوعي المجتمعي القديم بمصدر النور والحرارة والحياة، فرأى فيها الإنسان قوةً إلهيةً عليا تستحق التقديس. وقد مثّلت تجسيداً كونياً لفكرة النور والخصب والنظام، وأثرت في الفكر الديني والرمزي والفني لمعظم الحضارات القديمة. و يبدو أن عبادة إله الشمس كانت ذات طبيعة معقدة. ويعود ذلك جزئياً إلى وجود عقائد توفيقية تُصوّر الشمس ملكاً لجميع النجوم الأخرى (Cumont، 1929 ص 123).

تأثر السوريون القدماء بعبادة الشمس، خصوصاً في تدمر، المدينة المزدهرة في البادية السورية، والتي كانت محطة رئيسية على طريق القوافل مما سهل انتقال الرموز والمعتقدات الدينية إليها عبر طرق التجارة الصحراوية. واتخذت الشمس دلالات دينية ورمزية في الديانة التدمرية التي كانت تعددية ومتنوعة، هذا التنوع انعكس في الفن والنحت التدمري ليصور إله الشمس بأشكال وأسماء عدة كيرحبول وملكبل إضافة إلى شمش البابلي (Bölükbaşı، 2019 ص 107). ومن المرجح جداً أن شمش وحده كان يُجسّد إله الشمس لدى أسلاف التدمريين العرب، إذ لم يُربط يرحبول وملكبل بالشمس إلا في عقائد الكهنة. وبالتالي، لا بد أن الشخصية السلفية التي اتسم بها الثلاثة قد نقلت استجابات دينية مختلفة لدى المؤمنين (Teixidor، 1979 ص 52). وقد تركت هذه العبادة بصمتها العميقة في الرموز الدينية والفنية، لتصبح جزءاً من التراث الديني السوري القديم.

2. اسم ملكبل

تتكون المواد التي تشهد على عبادة ملكبل في تدمر من نقوش ومنحوتات وفيرة نسبياً. ومع ذلك، ليس لدينا فكرة محددة تماماً عن أصل وشخصية هذا الإله التدمري. يُترجم اسم ملكبل عموماً على أنه يعني "رسول بل"، مما يعني أنه كان يُعتبر نوعاً من ممثلي بل. ويترتب على عنصر "بل" أن الاسم يعود إلى ما بعد دخول بل إلى الواحة التدمرية. ومع ذلك، فإن الأصل المتأخر نسبياً لاسمه لا يعني بالضرورة أن الإله نفسه كان دخوله متأخراً. فملكبل ليس اسماً شخصياً صحيحاً، بل تسمية وظيفية لم تكن بالتأكيد الاسم الأصلي للإله، وبالتالي قد يخفي أيضاً إلهاً محلياً (Dirven، 1999 ص. 159). وقد فسَّر

آخرون الاسم بأنه "الملك بل"، كترجمة آرامية للاسم الإلهي الفينيقي "ملك بعل"، أو كتركيب لاسمين إلهيين، "ملك وبعل" (Seyrig، 1937 ص. 198-199).

ومع أن اسم ملكبل يوحي بأنه كان نذيراً لبل، إلا أنه لم يكن له ارتباط طقوسي واضح ببل لا سيما في العصر الميلادي، بل يُصور بمظاهر مختلفة مع مجموعات من الآلهة. وفي بعض الأحيان، يظهر منفرداً. تُسهم هذه المظاهر المتنوعة للإله بشكل كبير في غموض شخصيته، حيث تختلف رتبة ملكبل وأيقوناته في المجموعات المختلفة، مما يشير إلى أن وظيفة الإله وشخصيته تغيرت باختلاف شركائه الإلهيين (Dirven، 1999 ص. 159). ولتحديد أهمية ملكبل في ديانة تدمر، سنركز على مظاهره المختلفة ودلالات الرموز الطقسية المرافقة له.

3. تصوير ملكبل في المنحوتات التدمرية

3. 1. تصوير ملكبل مع عجليبول

أشهر مظاهر عبادة ملكبل والسمة الموثقة الوحيدة له أنه كان يُعبد باستمرار مع عجليبول في مزار في تدمر يُسمى الحديقة المقدسة (Teixidor، 1979 ص 34). وهو حرم تديره قبيلة بني قمر، إحدى قبائل تدمر الأربع. ولأن هذا الحرم كان من أقدم وأبرز أحرام تدمر، فمن المرجح أن أقدم تجليات ملكبل موجودة هنا (Dirven، 1999 ص. 159). ارتبط ملكبل في الحديقة المقدسة بالإله عجليبول حيث يُشار إليهما في بعض النصوص باسم "الأخوين المقدسين" (Milik، 1976 ص. 195) الذي كان عجليبول أهمهما وتذكره النصوص دائماً قبل ملكبل، وفي معظم التمثيلات، يحتل عجليبول المكانة الأهم على اليمين، وهي مكانة تؤكدها حقيقة كونه عضواً في ثالوث بل الثالوث الإلهي الأبرز في البانثيون التدمري.

لكن ومن المؤكد أن ارتباط عجليبول بملكبل يسبق تأسيس ثالوث بل. ويجدر بالذكر أن نقوش تدمر التي تصور الأخوين المقدسين تنسب دائماً إلى عجليبول دور قائد رفيقه. وتتوافق الأيقونات هنا مع التقاليد السورية الشمالية حيث حظيت عبادة إلهي القمر والشمس بقبول السوريين الشماليين منذ بداية الألفية الأولى قبل الميلاد على الأقل. وقد ورد ذكر اسميهما كثيراً في النقوش الآرامية في زنجرلي (شمأل) وحران والنيرب (Teixidor، 1979 ص 42-43). وعادة ما يغفل المؤرخون عن أهمية هذه العبادة المزدوجة في نشأة عبادة عجليبول وملكبل. وقد ترسخت مكانة إله القمر على إله الشمس في بلاد ما بين النهرين، وحظيت بنفس القدر من التقدير لدى الآراميين في سوريا الشمالية. وتُظهر النقوش البابلية والآرامية على حد سواء أن تفوق إله القمر كان واقعاً راسخاً في شمال سوريا. وهكذا، فإن تفوق عجليبول على ملكبل في معبدهم في تدمر يُحافظ على تقليد طقوسي راسخ.

إنّ الارتباط المُستمر بين عجليبول وملكبل يحول دون وجود عبادة خاصة به في تدمر. ومع ذلك، فإنّ اختلاف نطق كلمة "بعل" في عجليبول وملكبل (بول / بل) يُشير بوضوح إلى أنّ العبادة الأصلية لكل إله تعود إلى بيئة مُستقلة. ولا بدّ أن عبادتيهما اندمجتا لأسباب يبدو أن لها تأثيراً على الدورة الموسمية للطبيعة. وهذا يُستشف من اسم معبدهما، وكذلك من الطريقة الخاصة التي يُصوَّر بها الإلهان في الأيقونات (Teixidor، 1979 ص 35). فعجليبول وملكبل كانوا بالفعل ملتزمين بالنباتات ورعاية القطعان، مما يجعل عبادتهم أكثر ملاءمةً لأعراف القبائل المستقرة منها لأعراف البدو. وغالباً ما كانت تُكتب نقوش نذرية تدعو إلى حماية القوافل من قِبل الأوصياء الإلهيين. وكان هؤلاء يُعبدون في الصحراء أزواجاً، عجليبول وملكبل لم يمارسا هذا الدور من الأوصياء قط، لأنهما كانا راعيان للحياة المستقرة (Teixidor، 1979 ص 39).

عند تمثيل ملكبل مع عجليبول، كان يرتدي الزي المحلي ولا يوجد تصوير لقرص الشمس حول رأسه. وبالتالي، تغيب السمات الأيقونية الرئيسية التي تُميز آلهة الشمس التدمرية. وبدلاً من ذلك، تشير العديد من الزخارف إلى أن عبادة ملكبل كانت ذات طابع نباتي (Seyrig، 1937 ص. 202). حيث لعبت شجرة السرو دوراً بارزاً في عبادة الحديقة المقدسة (Dirven، 1999 ص. 160). ويتألف مصدرنا الرئيسي لإعادة بناء شخصيتي عجليبول وملكبل من منحوتات تصويرية، لعل أبرزها إفريز في رواق معبد بل يُصوّر حرم الإلهين التدمريين في الحديقة المقدسة (صورة 1). على اليمين معبد كورنثي، مُعلّق عليه عناقيد من التمر. أمامه يقف عجليبول، مصوراً بزيّ عسكريّ مميز. فوق مذبحٍ مُكدّس بثمار الأرض، يُمسك بيد إله آخر هو بالتأكيد ملكبل. وعلى عكس رفيقه، لا يرتدي ملكبل درعاً أو رمحاً أو هالة؛ فهو ممثل هنا مُرتدياً زياً زراعياً. خلفه مذبح ثانٍ مكدس أيضاً بالفاكهة ومنحوت عليه ماعز، وتظلله شجرة سرو مقدسة ذات غصن مقطوع (Colledge، 1976 ص 36).

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

صورة 1
المصدر:
https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/fc/Frieze_in_the_Temple_of_Bel_Palmyra_Syria.JPG

وفي نقش بارز عُثر عليه في خربة رمضان (صورة 2) أشار الفنان بلطف إلى الحديقة المقدسة بتصويره الإلهين وهما يصافحان بعضهما البعض أمام شجرة سرو. صُور عجليبول برأسٍ مُشع، يرتدي زيّ جندي روماني، أما ملكبل، فيرتدي عباءة وسترة فوق سروال بارثيٍّ مدسوس في حذائه.

صورة 2
المصدر:
Drijvers 1976, Plate XXXIX

وقد انتشر هذا الزخرف خارج تدمر لأن الإلهين كانا يُصوَّران على الأرجح وهما يصافحان بعضهما البعض في معبدهما بالمدينة (Teixidor، 1979 ص. 41). حيث نجد لفتة التصافح الودية هذه بين الإلهين بتصوير مشابه على لوحة شهيرة في متحف الكابيتول (صورة 3). الإهداء التدمري، الذي يعود تاريخه إلى فبراير 236 م يلفت الانتباه بالالتزام التقليدي لتصوير عجليبول وملكبل، يرتدي عجليبول، على اليمين، درعاً وعباءة، ويحمل رمحاً بيده اليسرى، وتظهر هالة مشعة وهلال قمري خلف رأسه. بينما يرتدي ملكبل إكليلاً وزي تدمر المميز المكون من بنطال، وقميص قصير، ومعطف مفتوح. يتصافح الإلهان أمام شجرة سرو بينهما (Fowlkes-Childs، 2019 ص 201).

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

صورة 3
المصدر:
https://www.flickr.com/photos/bob_cates/3186352631/in/photostream/

3. 2. تصوير ملكبل كإله للشمس ضمن الثالوث المقدس

بعيداً عن حرم الحديقة المقدسة كان ملكبل وعجليبول إلهين للقمر والشمس ضمن الثالوث المقدس الثاني في تدمر والذي كان يتربع على عرشه رب السموات بعلشمين. تشبه أيقونات هذه المجموعة ثالوث بل المقدس إلى حد كبير، إذ تصور بعلشمين محاطاً بإله قمري وآخر شمسي، وكما هو الحال في ثالوث بل، يرتدي رفاق بعلشمين زياً عسكرياً. وهكذا، وعلى النقيض من مظهره في الحديقة المقدسة وخارج تدمر، يُصوَّر ملكبل كجندي، بقرص شمسي. إلا أن مجموعة بعلشمين تتميز عن ثالوث بل، باختلاف مواقع إله الشمس والقمر، حيث يشغل إله الشمس يرحبول الموقع الأبرز على يمين بل، بينما في ثالوث بعلشمين، يشغل إله القمر عجليبول هذا المكان. وهكذا، بينما يتفوق إله الشمس يرحبول على عجليبول في ثالوث بل، يتفوق عجليبول على إله الشمس ملكبل في مجموعة بعلشمين.

وعلى الرغم من أن جميع آثار هذه المجموعة وُجدت في المناطق النائية من تدمر، إلا أن هناك عدة عوامل يمكن من خلالها الاستدلال على أن المجموعة نشأت في تدمر، وأنها تعكس التنظيم الديني للواحة نفسها. فعجليبول وملكبل ثنائي تدمري مميز، وكانا قديماً كما رأينا موضوع عبادة في الحديقة المقدسة. بناء على ذلك فلا بد أن تفوق عجليبول على ملكبل ناتج عن التسلسل الهرمي في هذا الحرم، إذ يصعب تفسير تفوق إله القمر على إله الشمس في بيئة عربية (Seyrig، 1937 ص.202). ويُرجّح أن يكون أصل هذه المجموعة تدمرياً لأن الآلهة التي ترافقهم في العديد من النقوش هي أيضاً آلهة امتلكت مراكز عبادة مهمة في الواحة. نرى ذلك بشكل واضح في نقش من وادي عرفة (صورة 4) يصور مجموعة من الآلهة كُتبت أسماؤها أسفل النقش: عشتار، عجليبول، ملكبل، بل، بعلشمين، نمسيس، أرصو وأبجال.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

صورة 4
المصدر:
Gawlikowski 1990, Fig 13

كما أن ارتباط "الإله المجهول"، الذي يُعتبر عموماً أحد جوانب بعلشمين، بعجليبول وملكبل في تدمر، يُرجّح أيضاً الأصل التدمري لثالوث بعلشمين وعجليبول وملكبل. حيث أهديت خلال القرنين الثاني والثالث الميلاديين العديد من الإهداءات التدمرية لإلهٍ مجهول، يُدعى "رب العالم" أو "الذي تبارك اسمه إلى الأبد". ولكن بما أن بعض ألقابه تتطابق مع ألقاب بعلشمين، ولأن كليهما لهما نفس الشركاء (عجليبول وملكبل)، فيبدو جلياً أن بعلشمين وهذا الإله المجهول متطابقان، مع أن الإهداءات للأخير قد تُمثل جانباً روحانياً أكثر من العبادة (Colledge، 1976 ص 25).

وفقاً لهنري سيريغ، أنشئت مجموعة بعلشمين قياساً على ثالوث بل في النصف الأول من القرن الأول الميلادي (Drijvers، 1976 ص. 16). هذه الفرضية تستند إلى أدلة أيقونية ولا تدعمها النقوش من معبد بعلشمين. يمثل العتب الذي ينتمي إلى محراب العبادة الأصلي للمعبد نسراً (بعلشمين) بأجنحة ممدودة مما يعبر عن السيادة (صورة 5). يوجد تحت جناحه الأيمن تمثال نصفي لإله القمر عجليبول وتحت جناحه الأيسر تمثال نصفي لإله الشمس ملكبل. تم تمثيلهما بوجه بلا لحية محاط بشعر مجعد، على رؤوسهما أقراص الشمس المقدسة وهالات (Collard & Vicari، 1969 ص. 163-164). يشبه إلى حد كبير العتب من محراب العبادة لمعبد بل، وهو تمثيل رمزي لثالوث بل، وبالتالي يفترض سيريغ أن النصب التذكاري من معبد بعلشمين يجب أن يكون تمثيلاً لثالوث بعلشمين (Kagmatché، 2016 ص. 44).

صورة 5
المصدر:
https://flic.kr/p/d3MBNj

وبما أن النقوش من حرم بعلشمين تذكر الإله وحده أو تربطه بآلهة أخرى غير عجليبول وملكبل. وعلى الرغم من أن بعلشمين لم يُشكّل ثالوثاً مع عجليبول وملكبل في معبده، فمن الواضح أن هذا الثنائي الإلهي كان شائعاً في الحي الشمالي الغربي من المدينة ذي الأغلبية العربية، وهذا ما يؤكد أننا نتعامل مع ظاهرة متأخرة نسبياً، فعبادة عجليبول وملكبل في الحديقة المقدسة أقدم بلا شك من ارتباطهما ببعلشمين (Seyrig، 1937 ص. 198-202). لذا يُفترض أن أتباع بعلشمين قد استُعيروا من

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

الحديقة المقدسة. وبناء عليه فإن عسكرة زي ملكبل وإضفاء طابعه الشمسي هما ابتكاران مرتبطان ارتباطاً وثيقاً بارتباطه ببعلشمين. ويؤكد ذلك النقش الشهير المحفوظ في متحف اللوفر (صورة 6) والمؤرخ لعام 227 م.

في الوسط يقف بعلشمين وقد صور بشعر طويل منتفخ مع شارب ولحية طويلة تصل حتى أسفل الرقبة. على رأسه تاج الكالاثوس بشرائط، على يمينه إله القمر عجليبول بشعر أجعد كثيف يحيط برأسه هالة من أشعة الشمس وخلف رأسه الهلال. على اليسار ملكبل بشعر أجعد كثيف أيضاً ومحاطاً رأسه بأشعة الشمس. الآلهة الثلاثة يرتدون نفس اللباس المكون من تونيك طويل بأكمام طويلة كثيرة الثنيات، فوقها درع عسكري (lorica segmentata) بصفائح وشرافات مربوط عند الخصر بحزام. فوق الدرع عباءة (paludamentum) مربوطة على أكتافهم اليمنى بواسطة بروش دائري الشكل. أيديهم اليمنى يبدو من وضعيتها بأنهم يحملون رماحاً بها كما هو سائد في النحت التدمري لكن نتيجة التشوه الحاصل فيها لا يمكن تأكيد هذه النقطة. يمسكون بأيديهم اليسرى مقبض السيف المعلق على الخصر بحزام. عجليبول وملكبل يتزينون بقلادة متشابهة في رقابهم يتوسطها حجر بيضوي الشكل.

صورة 6
المصدر:
https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/f/f9/PalmyreneDeities.jpg/800px-PalmyreneDeities.jpg

يشهد ما سبق على التأثيرات العربية، وهو ما يتوافق تماماً مع الفرضية القائلة بأن جماعة بعلشمين نشأت في الحي العربي غرب تدمر خلال النصف الثاني من القرن الأول الميلادي، أو النصف الأول من القرن الثاني الميلادي (Gawlikowski، 1990 ص. 2636).

3. 3. تصوير ملكبل بمفرده

كما ذكرنا كان ملكبل شائعاً بشكل خاص في الحي الغربي من المدينة، حيث اتسم تنظيمه الديني بوجود معبدين، معبد بعلشمين ومعبد اللات. في معبد بعلشمين، عُثر على مذبح صغير كرّسه شخص يُدعى مالكو لملكبل (صورة 7). وزُيّنت ثلاثة جوانب من هذا النصب التذكاري الشخصي بنقوش بارزة، يُشير أسلوبها إلى تاريخ يعود إلى منتصف القرن الأول الميلادي تقريباً (Dirven، 1999 ص.162). تُظهر واجهة المذبح الإله ملكبل في عربة يجرها اثنان من الغريفون يرتدي الإله زياً مدنياً، ويحمل في يده اليسرى ما يشبه لفافة. يقف مالكو، مُقدِّم النحت البارز، أمام العربة. يُمثل جانبا المذبح الإلهة اللات مع أسد والإله العربي شيع القوم على التوالي، وكلاهما إلهان عربيان نموذجيان، يؤكد وجودهما على شعبية ملكبل في البيئة العربية (Drijvers، 1976 ص. 18).

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

صورة 7
المصدر:
https://imgc.artprintimages.com/img/print/marble-altar-representing-the-god-baal-malak-in-a-chariot-pulled-by-winged-griffins_u-l-q1pm9vg0.jpg?artHeight=900&artPerspective=n&artWidth=900&background=fbfbfb

يُعدّ معنى المشهد وتداعياته على شخصية الإله محلّ إشكال. فقياساً على النحت البارز على مذبح روما، غالباً ما يُعرّف بأنه تمثيل لإله الشمس في مركبته (Wais، 1970 ص. 61). ومع ذلك، ورغم أن الطابع الشمسي للإله على المذبح الروماني محتمل، فمن المشكوك فيه ما إذا كان هذا هو المعنى الأصلي للمشهد في تدمر. على المذبح من معبد بعلشمين، تم تمثيل الإله بدون هالة، وهو غياب غير متوافق مع أيقونات الآلهة الشمسية في تدمر (Seyrig، 1971 ص. 349-351). وعلاوة على ذلك، على الرغم من أن الغريفونات لها معنى شمسياً في العالم الهلنستي والروماني، إلا أن هذا ليس هو الحال في الشرق، حيث تخدم تقليدياً بقدرة الشياطين المميتة أو ترتبط بعبادة الخصوبة (Dirven، 1999 ص.162). وإن تفسيرها كرموز للخصوبة يتناسب بشكل أفضل مع الطابع النباتي لعبادة ملكبل في الحديقة المقدسة، والذي يُعتبر أقدم جانب للإله في الواحة. لذلك، في الأصل، لم يكن لصورة ملكبل في العربة معنى شمسياً. وبدلاً من ذلك، يمكن تفسير المشهد على أنه ملكبل بصفته رسول للإله (Gawlikowski، 1990 ص. 2636). ومع ذلك، فمن المعقول أن يكون التأثير الغربي قد منح المشهد في النهاية معنى شمسياً. كان هذا هو الحال بالتأكيد في روما، وهناك أدلة تشير إلى أن إعادة التفسير نفسها حدثت في تدمر.

4. عبادة ملكبل وتصويره خارج تدمر

في الماضي، فُسرت شعبية ملكبل في الخارج غالباً بالاشتقاق المفترض لاسمه، "رسول بل". ويُقال إن ملكبل، بصفته رسول بل، تطور إلى انبثاق بل أو أقنومه، وهو تطور يُعتبر سمة مميزة لديانات الشرق الأدنى في العصرين الهلنستي والروماني (Seyrig، 1971 ص. 104). ويستند هذا المفهوم إلى افتراض أن بل وبعلات سورية أخرى قد أُضفي عليها طابع روحاني لدرجة أنها لم تعد في متناول المؤمنين، ولم يكن من الممكن الوصول إليها إلا عن طريق وسيط. ومع مرور الوقت، اندمجت هوية الرسول والإله الأسمى، وأصبح الرسول يُنظر إليه على أنه أقنوم أو انبثاق الإله الأسمى، ثم حلت عبادة الرسول محل عبادة الإله الأسمى. ويُفترض أن آلهة الشمس تحديداً تعمل كوسطاء، ويُستشهد بالطابع الشمسي لملكبل في صالح فرضية أن عبادته حلت تدريجياً محل عبادة بل بين المغتربين التدمريين (Dirven، 1999 ص. 171-172).

لكن المصادر التدمرية الخارجية لا تقدم دليلاً كافياً على اندماج هوية ملكبل مع هوية بل خارج تدمر، كما لا يوجد أي دليل على افتراض أن عبادته حلت محل عبادة إله مدينة تدمر في الخارج. إضافة إلى أنه وعلى الرغم من المعنى المفترض لاسمه، لم تكن له علاقة طقوسية علنية مع بل في تدمر كما ذكرنا سابقاً، بل كان مرافقاً لإلهين عظيمين آخرين، بعلشمين و"الإله المجهول". حيث ترتبط الشخصية الشمسية للإله ارتباطاً وثيقاً بارتباطه ببعلشمين، وبالتالي لا يمكن الاستشهاد به كرسول بل.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

وتجدر الإشارة إلى أن عدد النقوش التي تذكر ملكبل يفوق عدد الإشارات إلى أي إله تدمري آخر في الخارج. وكانت غالبية النقوش التي تذكر ملكبل خارج تدمر تُنسب إلى تدمريين خدموا في الجيش الروماني. وبينما تربط النقوش التدمرية ملكبل بآلهة أخرى وتُقدّمه على أنه أقل أهمية من رفاقه، فإن النقوش التدمرية الخارجية تذكره منفرداً، باعتباره الأهم بين العديد من آلهة تدمر (Dirven، 1999 ص. 170-175).

ومن أشهر الأمثلة مذبح رخامي فخم مُكرس لسول وملكبل (يُعرّف النص التدمري "سول سانكتيسموس" بملكبل) في متحف الكابيتول (صورة 8)، يُعد أشهر قطعة أثرية في مجموعة التكريسات الدينية التدمرية من روما، ويتميز بوضوح بأيقوناته، واستخدام اللاتينية في أحد نقشي التكريس، والمعلومات المتوفرة حول هويات المُكرسين. ومن المرجح أن تاريخ إنتاجه يعود إلى أوائل القرن الثاني (Houston، 1990 ص. 191-192). ويثير تحليل هويات الإلهين والمكرسين تساؤلات جوهرية حول مدى اندماج التدمريين في روما، وحول الروابط بين مواقع العبادة المختلفة. (Fowlkes-Childs، 2019 ص. 203)

يُصوَّر ملكبل بثلاث صور مختلفة. أولها كطفل صغير يخرج من بين أوراق شجرة سرو ويحمل جدياً على كتفيه؛ بينما نراه كتمثال نصفي لشاب بهالة مشعة يخرج من خلف نسر في الوجه الثاني. وعلى الوجه الثالث يصور راكباً عربة الشمس التي تجرها تجرها أربعة غريفونات مجنحة؛ يرتدي سروالاً وعباءة ويحمل رمحاً في يده اليمنى.

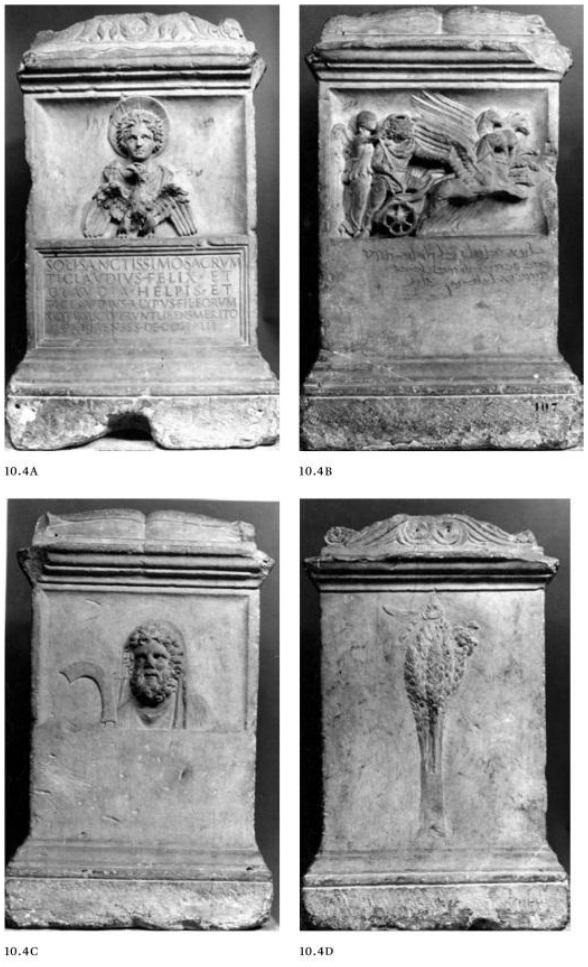

صورة 8

المصدر:

Fowlkes-Childs, 2019 Fig. 10.4

يُشبه هذا المشهد مشهداً على مذبح من حرم بعلشمين في تدمر، ولذلك يُؤكد مُكرسو مذبح روما على صلتهم بمدينتهم الأم من خلال اختيار أيقوني مُتعمد (Fowlkes-Childs، 2019 ص. 206).

للمشاهد المرسومة هنا قيمة فريدة، إذ قُدّم هذا النصب التذكاري للإله من قِبل التدمريين الذين كانوا على دراية تامة بتقاليد تدمر. هذا التعلق بتقاليد مدينتهم يُظهر ملكبل بوضوح كإله شمسي وإله للنبات والطبيعة. وربما لم يدرك التدمريون، الذين عبدوا ملكبل تحت تأثير الحماسة الرومانية، باعتباره "سول سانكتيسموس"، الاختلافات اللاهوتية التي تفصل عباداتهم في مسقط رأسهم عن عباداتهم الرومانية. واللافت في تفانيهم هو إصرارهم على الاعتراف بملكبل، وليس يرحبول، كإله الشمس السلف (Teixidor، 1979 ص 47-50).

مما سبق نرى أن مكانة ملكبل وشخصيته المميزة بين المغتربين التدمريين تشير إلى تحول في طائفته في الخارج، على ما يبدو نتيجة لتأثيرات خارجية. لا يمكن تفسير تحول ملكبل تفسيراً كافياً من وجهة نظر لاهوتية، ولكن من خلال دراسة السياق الاجتماعي للمواد التدمرية غير التقليدية، يمكننا أن نأمل في اكتشاف ما إذا كانت شخصيته وشعبيته في الخارج مرتبطة بظروف اجتماعية معينة.

5. نتائج البحث

تُظهر نتائج هذا البحث أنّ عبادة الإله ملكبل في تدمر تمثّل نموذجاً معبّراً عن التعدد الديني والتوفيق العقائدي الذي ميّز الديانة التدمريّة التي اتسمت بتداخل العناصر العربية والآرامية والبابلية، مما يعكس الطبيعة التوفيقية للعقائد الدينية في المدينة وتأثرها بطرق التجارة وبالبيئات الثقافية المحيطة. وقد اتضح أن اسم الإله ملكبل لم يكن اسماً شخصياً بقدر ما هو تسمية وظيفية بمعنى "رسول بل"، في إشارة إلى تحوّل المفهوم الديني من شخصية إلهية محلية إلى وظيفة رمزية تمثل الوساطة بين الآلهة والناس.

وأبرزت صورة ملكبل مع الإله عجليبول في الحديقة المقدسة نموذجاً لعبادة ثنائية جمعت بين رموز الشمس والقمر، مع غلبةٍ واضحةٍ للقمر في الأيقونات، استمراراً لتقليدٍ دينيٍ سوريٍّ شماليٍّ قديم. وأظهرت الأيقونات الأولى لملكبل طابعاً نباتياً وزراعياً أكثر من كونها شمسية، مما يؤكد جذور عبادته المحلية المرتبطة بدورات الطبيعة والخصب قبل أن يُضفى عليه الطابع الشمسي والعسكري في فترات لاحقة، خصوصاً في مجموعة بعلشمين التي تعكس التأثيرات الرومانية والهلنستية. كما أن ارتباط ملكبل بالإله المجهول، الذي كانت عبادته ذات طابع شخصي قوي، وكان يُعبد من قِبل جميع السكان، يتناسب تماماً مع شعبيته الواسعة التي جاوزت حدود تدمر حيث تُظهر النقوش التدمرية خارج المدينة، ولا سيما في روما، أن عبادة ملكبل اكتسبت طابعاً كونياً بين المغتربين التدمريين، وارتبط بالإله الروماني سول وأعيد تفسيره بما يتلاءم مع المعتقدات الإمبراطورية مع حفاظه على رموزه التدمرية الأصلية، الأمر الذي عكس مرونةً لاهوتية وثقافية مكّنته من الاندماج في البيئات الدينية المتنوعة التي وصلتها الجاليات التدمريّة. ويُبرز التحليل الأيقوني لمشاهد ملكبل في الخارج استمرار رموز مثل شجرة السرو والغريفونات في التعبير عن هوية دينية مزدوجة تجمع بين الشمس والخصب، مما يدل على قدرة المعتقد التدمري على التكيف الرمزي والثقافي. وبهذا شكّلت شخصية هذا الإله محوراً لتفاعل حضاري ولاهوتي بين الشرق والغرب، وأن الفن والنحت كانا الوسيطين الأبرز في نقل هذا التفاعل وتجسيده بصرياً في العالم القديم.

المراجع

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Bölükbaşı, M., Cahiliye Devri Araplarında Din Anlayışı, NÜSHA,(49): 97-120, Ankara, 2019.

Collard, P. & Vicari J., Le sanctuaire de Baal Shamin à Palmyre, vol. I, topographie et architecture, texte, Neuchâtel, 1969.

Colledge, M., The Art of Palmyra. London, 1976.

Cumont, F. Les religions orientales dans Ie paganisme romain, 4th ed, Paris, 1929.

Dirven, L., The Palmyrenes of Dura-Europos - A Study of Religious Interaction in Roman Syria, In: Religions in the Graeco-Roman World, Volume: 138, Brill, 1999.

Drijvers, H. J. W., The Religion Of Palmyra, Leiden, 1976.

Fowlkes-Childs, B., Rome and the Worlds beyond its Frontiers, In: Impact of Empire, Volume: 21, Brill, 2019.

Gawlikowski, M., Les dieux de Palmyre, İn: Religion. Heidentum: die religiösen Verhältnisse in den Provinzen (Aufstieg und Niedergang der Römischen Welt Teil 2: Principat 18,4), S. 2605-2658, New York, 1990.

Houston, G. W., "The Altar from Rome with Inscriptions to Sol and Malakbel," Syria 67, Beyrut, 1990.

Kagmatché, S. N., The God of Mount Carmel: Contending views about the deity associated with the Biblical Mount Carmel, Bryanston, 2016.

Milik, J. T., The Books of Enoch: Aramaic Fragments of Qumran Cave 4, Oxford, 1976.

Seyrig, H., "Bel de Palmyre", Syria 48, Beyrut, 1971.

Seyrig, H., "Iconographie de MalakbeJ", Syria 18, Beyrut, 1937.

Seyrig, H., Antiquités syriennes. 95. Le culte du Soleil en Syrie à l'époque romaine, dans Syria, 48, p. 337-373, Beyrut, 1971.

Teixidor, J., The Pantheon Of Palmyra. Leiden, 1979.

Wais, J., "Problemy ikonografii Malakbela", Studia Palmyrenskie 4, Warsaw, 1970.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

68 GENÇLİĞİ VE ATATÜRK'ÜN MİRASI: DEVRİMCİ BİR ARAYIŞIN İZİNDE

Öğr. Gör. Feryat BULUT

Ardahan Üniversitesi, feryatbulut@ardahan.edu.tr – https://orcid.org/0009-0008-1344-7561

ÖZET

1968 kuşağı, Türkiye'de yalnızca gençliğin tepkisel bir uyanışı değil, aynı zamanda modernleşme, kalkınma ve demokratikleşme süreçleriyle iç içe geçmiş çok katmanlı bir sosyo-politik dönüşümün habercisi olmuştur. Bu dönemde yükseköğretim kurumları, üretim alanları ve kamusal mekânlar, hem ulusal hem de uluslararası düzlemde gelişen siyasal gerilimlerin yoğunlaştığı ideolojik çatışma alanlarına dönüşmüştür. Gençlik hareketleri, sadece eğitim sistemindeki eşitsizliklere veya üniversite özerkliğine yönelik taleplerle sınırlı kalmayıp, ABD emperyalizminin Vietnam'daki müdahalelerine, Türkiye'deki NATO varlığına, sınıf temelli emek mücadelelerine ve kırsal kesimdeki yapısal toprak sorunlarına yönelik bütüncül bir muhalefet ortaya koymuştur. Türkiye'nin 68 kuşağı, evrensel bir isyan dalgasının parçası olmakla birlikte, kendine özgü tarihsel referanslara yaslanarak şekillenmiştir. Özellikle Cumhuriyet'in kuruluş ideolojisinin halkçı, laik ve anti-emperyalist yönleri, bu kuşak tarafından yeniden işlevselleştirilmiş ve dönemin siyasal arenasında merkezî bir yer edinmiştir. Atatürk'ün mirası, bu bağlamda, yalnızca resmi ideolojik söylemin bir yansıması değil; toplumsal eşitlik, bağımsızlık ve kamusal aydınlanma ekseninde yeniden yorumlanan dinamik bir mücadele zeminine dönüşmüştür. 12 Mart 1971 askeri müdahalesiyle bastırılan bu siyasal uyanış, kısa vadede bir kesinti yaratmakla birlikte, uzun vadede Türkiye'nin toplumsal belleğinde derin bir iz bırakmıştır. 68 kuşağı, yalnızca bir dönemsel gençlik hareketi olarak değil, aynı zamanda siyasal kültürün dönüşümüne katkıda bulunan, muhalif düşünceyi kurumsallaştıran ve sonraki kuşaklara ilham sunan tarihsel bir özne niteliği taşımaktadır. Bu bağlamda 68 ruhu, günümüzde dahi özgürlük, adalet ve kamusal sorumluluk temelinde şekillenen toplumsal taleplerin temel ilham kaynaklarından biri olmaya devam etmektedir.

Anahtar Kelimeler: 68 Kuşağı, Gençlik, Emperyalizm, Kemalizm

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

THE ’68 GENERATION AND ATATURK’S LEGACY: IN PURSUIT OF A REVOLUTIONARY VISION

Öğr. Gör. Feryat BULUT

Ardahan Üniversitesi, feryatbulut@ardahan.edu.tr – https://orcid.org/0009-0008-1344-7561

ABSTRACT

The 1968 generation in Turkey signified not merely a reactive awakening of youth but also heralded a multi-layered socio-political transformation deeply intertwined with the processes of modernization, development, and democratization. During this period, institutions of higher education, spheres of production, and public spaces became ideological battlegrounds where both national and international political tensions intensified. The youth movements of the time did not limit themselves to demands concerning inequalities in the education system or the autonomy of universities; rather, they articulated a comprehensive opposition encompassing U.S. imperialist intervention in Vietnam, the presence of NATO in Turkey, class-based labor struggles, and structural land issues in rural areas. While the 1968 generation in Turkey was part of a global wave of rebellion, it also took shape through specific historical references unique to the Turkish context. In particular, the populist, secular, and anti-imperialist dimensions of the founding ideology of the Republic were reactivated by this generation, gaining a central position in the political arena of the period. In this regard, Atatürk’s legacy was not merely a reflection of official ideological discourse but was reinterpreted as a dynamic platform for struggle centered on social equality, independence, and public enlightenment. Although this political awakening was repressed by the military intervention of March 12, 1971, it left a deep imprint on Turkey’s collective memory. The 1968 generation is not only regarded as a transitory youth movement but also as a historical agent that contributed to the transformation of political culture, institutionalized dissident thought, and inspired subsequent generations. In this context, the spirit of ’68 continues to serve as a key source of inspiration for contemporary social demands grounded in freedom, justice, and public responsibility.

Keywords: The ’68 Generation, Youth, Imperialism, Kemalism

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

1968 yılı, modern dünyanın tarihsel hafızasında bir dönüm noktasıdır. Bu tarih, yalnızca gençlerin sokağa çıkışını değil, aynı zamanda siyasetin, kültürün ve toplumsal düzenin köklü biçimde sorgulandığı bir evreyi ifade eder. Avrupa'dan Amerika'ya, Asya'dan Afrika'ya uzanan geniş bir coğrafyada gençler, düzenin dayattığı eşitsizliklere ve adaletsizliklere karşı itiraz bayrağını yükseltmişlerdir. Fransa'da Mayıs 1968 ayaklanmaları, ABD'de Vietnam Savaşı'na karşı kitlesel gösteriler, Almanya'da anti-faşist öğrenci hareketleri, Latin Amerika'da sosyalist devrimci arayışlar ve Japonya'daki öğrenci işgalleri, tarihin farklı coğrafyalarında eşzamanlı olarak ortaya çıkmış ve "68 ruhu" olarak adlandırılan evrensel bir isyanın simgesi haline gelmiştir (Bulut, 2011). Bu evrensel isyan rüzgârının Türkiye topraklarındaki yansıması ise, ülkenin kendine özgü tarihsel koşulları ve toplumsal dinamikleriyle harmanlanarak son derece özgün bir karaktere bürünmüştür.

Türkiye'de gençliğin siyasallaşma süreci, Mustafa Kemal Atatürk'ün Cumhuriyet'i emanet ettiği gençliğe biçtiği öncü rolün, yeni bir bağlam ve enerjiyle yeniden sahiplenilmesiyle şekillenmiştir. Bu, salt bir hatırlama değil, bir tür "devrimci mirasın aktarımı" idi. Atatürk'ün "Gençliğe Hitabe"de tarif ettiği "iç ve dış düşmanlara" karşı Cumhuriyeti koruma görevi, 68 Kuşağı için artık yalnızca metinsel bir vasiyet değil, somut bir politik-pratik hedefe dönüşmüştü. Gençlik, bu görevi kendi çağının tarihsel koşulları içinde yeniden anlamlandırarak, Cumhuriyet'in kuruluş felsefesini ikinci bir atılımın temeli haline getirmiştir. Atatürk'ün "Bağımsızlık benim karakterimdir" şeklindeki unutulmaz sözü, 1968'in öfkeli ve idealist gençliği için "Tam Bağımsız Türkiye" sloganında somutlaşarak, güncel ve hayati bir anlam kazanmıştır (Şahin, 1987). Böylece, dünyayı saran eleştirel dalga, bu topraklarda, ulusal bir kurtuluş mücadelesinin dil ve hedefleriyle buluşmuştur. Burada kritik bir dönüşüm yaşanmaktadır: Atatürk'ün anti-emperyalist mücadelesi, 68 gençliği nezdinde "ikinci bir kurtuluş savaşı" retoriği içinde yeniden canlandırılmıştır. Bu gençler, NATO'ya, 6. Filo'ya ve yabancı sermaye egemenliğine karşı çıkarken, aslında Atatürk devrimciliğinin özünde yatan bağımsızlık ilkesini Soğuk Savaş koşullarında yeniden yorumluyor, onu anti-kapitalist bir söylemle güçlendiriyorlardı (Akalın, 2011). Türkiye 68'i, Batı'daki akranlarının aksine "tüketim toplumuna" ve "bürokratik tahakküme" karşı bir isyan olmaktan ziyade, yeni-sömürgecilik koşullarına ve otoriter devlet yapılanmasına karşı bir duruş sergiledi. Bu duruş, köklerini Kemalist devrimlerdeki "halkçılık" ve "cumhuriyetçilik" ilkelerinden alıyor, ama aynı zamanda Marksist bir sınıf mücadelesi söylemiyle birleşiyordu. Böylece Atatürk'ün halkçılık ve bağımsızlık ilkeleri, sosyalist gençlik hareketi içinde farklı bir devrimci anlam kazanarak toplumsal bir seferberliğe dönüşüyordu (Akın, 2008). Bu söylemin arkasında, devrimin tamamlanmamış olduğu ve Kemalist mirasın "tam bağımsızlık" boyutunun iktisadi, toplumsal ve kültürel alanlarda sürdürülecek yeni adımlarla tahkim edilmesi gerektiği düşüncesi yatıyordu. Atatürk'ün mirası, gençlik için sadece tarih kitaplarında yer alan bir hatıra olmanın ötesine geçerek, günlük yaşamın içinden beslenen bir mücadelenin temel dayanağı haline gelmişti. Bu dayanak, Türkiye '68'ine, küresel akranlarından farklı, derinlikli ve yerel köklere sahip bir kimlik kazandırmıştı. Onlar hem Batılı hegemonyaya karşı bir "Ulusal Kurtuluş Savaşı" çocukları olduklarını iddia ediyor, hem de bunu yerleşik siyasi düzene ve statükoya karşı bir sınıf mücadelesiyle taçlandırmaya çalışıyorlardı (Açıkkaya, 2009). Üniversite amfilerinde, fabrika işgalleri sırasında ve sokak gösterilerinde Atatürk'ün portresi, devrimci bir simge olarak Marksist sloganlarla yan yana taşınmıştı.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Türkiye'de 1968 kuşağı, bu evrensel dalganın yalnızca bir yansıması değildir. Türkiye gençliği, dünya çapındaki hareketlerden etkilenmiş olsa da, kendi tarihsel bağlamı içerisinde farklı bir rota izlemiştir. Bu rotanın merkezinde ise Mustafa Kemal Atatürk'ün mirası yer almaktadır. Türk gençliği (gerek sağ gerek sol kesim) için Atatürk, sadece Cumhuriyet'in kurucusu değil; aynı zamanda bağımsızlık, özgürlük ve halk egemenliği ideallerinin güncel bir yol göstericisidir. Dolayısıyla, 1968 kuşağının mücadelesi, evrensel bir gençlik hareketinin yerel bir versiyonu olmanın ötesinde, Cumhuriyet'in kurucu değerlerini yeniden işlevselleştiren özgün bir harekettir (Barbaros, & Zurcher, 2013).

1968'de farklı coğrafyalarda patlak veren gençlik hareketleri, farklı sorunlardan beslenmiş olsa da ortak bir duygu ve düşünce birliğinde buluşmuşlardır: düzenin köklü biçimde değişmesi. ABD'de gençler, Vietnam Savaşı'nın yarattığı yıkıma karşı çıkarak sokaklara dökülmüş, milyonlarca öğrenci "Savaşa hayır!" sloganıyla yürüyüşler düzenlemiştir. Bu süreç, aynı zamanda siyahî hareketlerle birleşmiş, Martin Luther King'in mirasıyla gençliğin barış ve eşitlik talebi iç içe geçmiştir (Erhan, 2001) . Fransa'da Mayıs 1968 olayları, üniversite işgalleriyle başlayıp milyonlarca işçinin katıldığı genel grevlere dönüşmüştür. Paris sokaklarında "Hayal gücü iktidara" sloganları yankılanırken, gençlik yalnızca eğitim sistemine değil, kapitalist düzenin tamamına karşı bir başkaldırı gerçekleştirmiştir. Almanya'da ise öğrenci hareketleri, faşizmin kalıntılarına ve otoriter yapıya karşı bir direniş olarak ortaya çıkmıştır. Latin Amerika'da gençler, ABD müdahalelerine ve yerel diktatörlüklere karşı sosyalist devrimci hareketlere katılmış, Küba Devrimi'nin etkisi kıtayı sarmıştır. Bu farklı örnekler, 68 hareketinin evrensel karakterini ortaya koymaktadır. Gençlik, dünyanın farklı bölgelerinde farklı taleplerle hareket etmiş olsa da, ortak noktaları özgürlük, eşitlik, barış ve bağımsızlık arayışı olmuştur (Kabacalı, 1995).

1968 kuşağı, dünya genelinde özgürlük, eşitlik ve bağımsızlık arayışının simgesi olmuş; Türkiye'de ise Atatürk'ün mirasıyla birleşerek ulusal bir kimlik kazanmıştır. Batı'daki gençlik hareketleri kapitalizme ve otoriterliğe karşı çıkarken, Türkiye'deki gençlik hem emperyalizme hem de içerdeki adaletsizliklere karşı mücadele etmiştir. Atatürk'ün bağımsızlık, halkçılık ve aydınlanmacı vizyonu, 1968 gençliği tarafından çağdaş koşullara uyarlanmış, böylece evrensel bir isyan ulusal bir mücadeleyle bütünleşmiştir (Bulut, 2009). Bu nedenle Türkiye'de 1968 kuşağı, hem dünyaya bağlı hem de kendi tarihsel köklerine sadık bir hareket olarak tarih sahnesinde yerini almıştır. ABD'nin Vietnam'daki işgaline karşı yürüyüşler düzenleyen Türk gençleri, aynı zamanda Türkiye'deki NATO üslerini, 6. Filo'nun İstanbul'a demirlemesini ve ABD yardımlarına bağımlılığı protesto etmiştir (Ataöv, 1968). Bu noktada Atatürk'ün bağımsızlık anlayışı gençliğin en önemli referansı olmuştur. Atatürk'ün "Bağımsızlık benim karakterimdir" sözü, gençliğin dilinde "Tam Bağımsız Türkiye" sloganına dönüşmüştür. Bu slogan, boş söylemlerden ibaret olmayıp, bir ideolojik duruşun ifadesi olmuştur. Çünkü gençliğe göre Atatürk, Cumhuriyet'in kuruluşunda emperyalizme karşı zafer kazanmış, bağımsızlığın yalnızca siyasal değil, ekonomik ve kültürel boyutlarını da önemsemiştir (Orkunt, 1978). Türk gençliği, bu mirası sahiplenerek, kendi çağında bağımsızlığı savunmayı görev edinmiştir. Böylece 1968 kuşağı, evrensel gençlik isyanını Atatürk'ün kurucu idealleriyle bütünleştirerek, özgün bir hareket kimliği yaratmıştır.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

1960'lı yıllar, Türkiye'de toplumsal değişimlerin ivme kazandığı, siyasal istikrarsızlıkların arttığı ve ekonomik sorunların derinleştiği bir dönem olmuştur. 27 Mayıs 1960 darbesi sonrasında kabul edilen 1961 Anayasası, özgürlükçü yapısıyla yeni bir dönemin kapısını aralayarak, temel hak ve özgürlükler genişlemiş, üniversitelerde özerklik sağlanmış, sendikalaşma hakları tanınmıştır. Ancak bu özgürlük ortamı, aynı zamanda toplumdaki sınıfsal ve ekonomik çelişkilerin görünür hale gelmesine neden olmuştur. 1961 Anayasası'nın getirdiği özerklik, üniversiteleri daha özgür düşüncenin üretildiği kurumlar haline getirmişti (Timur, 1994).

1968 kuşağının en önemli mücadele alanı, hiç şüphesiz üniversiteler olmuştur. Türkiye'de yükseköğretim kurumları, 1960'lı yıllarda yalnızca bilimsel bilgi üretim merkezleri değil, aynı zamanda siyasal ve toplumsal tartışmaların odağı haline gelmiştir. Üniversite kampüsleri, gençliğin siyasal bilinç kazandığı, örgütlenmelerin kurulduğu ve Atatürk'ün aydınlanmacı mirasının yeniden yorumlandığı mekânlara dönüşmüştür. 1968 gençliği için üniversiteler, Atatürk'ün aydınlanmacı mirasının canlandırıldığı yerlerdi. Atatürk, eğitimi bireyin özgürleşmesi ve toplumun ilerlemesi için temel araç olarak görmüştü. Gençlik, bu anlayışı çağdaş koşullara uyarlayarak üniversiteleri halkın sorunlarına çözüm üreten kurumlar haline getirmeyi hedefledi. Üniversite eylemleri sırasında Atatürk'ün mirası, gençliğin toplumsal meşruiyetini artıran en önemli unsur oldu (Sander, 1996). Gençler, taleplerini anarşi değil, Atatürkçülüğün güncel yorumu olarak sundular. Böylece toplumun geniş kesimlerinde destek bulmayı başardılar.

Öğrenciler, yalnızca derslerle sınırlı kalmıyor; ülkenin temel sorunlarını tartışıyor, bildiriler yayımlıyor, forumlar düzenliyordu. Bu forumlar, demokratik katılımın küçük birer laboratuvarı gibiydi. Gençler, Atatürk'ün "fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür nesiller" idealini yalnızca bir tarihsel söz olarak görmüyor; bu sözü üniversitelerdeki mücadelelerinin temeli haline getiriyordu. Üniversite özerkliğini savunmak, onlar için Atatürk'ün mirasına sahip çıkmakla eş anlamlıydı. Başlangıçta gençliğin talepleri daha çok üniversite yaşamına dairdi. Yurt sıkıntısı, burs ve harç sorunları, kütüphane eksiklikleri, eğitimde fırsat eşitsizliği bu taleplerin en önde gelenlerini oluşturmaktaydı (Tekin, 1971). Ancak kısa sürede bu talepler, ülkenin genel yapısına yönelik eleştirilere dönüştü. Öğrenciler, bu sorunların yalnızca üniversite yönetimlerinin değil, bütün ekonomik ve siyasal sistemin ürünü olduğunu gördüler. Bu noktada Atatürk'ün eğitim anlayışı yeniden hatırlandı (Başaran, 1999). Atatürk'e göre eğitim, yalnızca bireyi meslek sahibi yapmak değil, aynı zamanda toplumu dönüştürmenin en temel aracıydı. Gençlik de bu mirası sahiplenerek, üniversiteleri toplumun sorunlarına çözüm üreten kurumlar haline getirmeyi amaçladı. Böylece üniversiteler, 1968 kuşağının düşünsel ve eylemsel merkezi olmuştur. Burada başlayan hareketler kısa sürede tüm topluma yayılmış, işçi sınıfıyla ve köylülerle dayanışma köprüleri kurulmuştur. Bu sürecin merkezinde ise Atatürk'ün aydınlanmacı mirası vardı. Gençlik, üniversitelerde yalnızca kendi sorunlarını dile getirmemiş; Atatürk'ün bağımsızlık, halkçılık ve bilime dayalı kalkınma ideallerini sahiplenerek ülkenin geleceğine dair bir vizyon ortaya koymuştur. Özellikle Atatürk'ün bağımsızlık ve laiklik ilkeleri, sonraki kuşakların toplumsal taleplerinde de merkezî bir rol oynamıştır. Gençlik, farklı dönemlerde farklı yöntemlerle mücadele etse de, Atatürk'ün mirasıyla kurulan bağ süreklilik

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

göstermiştir. Böylece 1968 kuşağı, üniversite hareketlerinden doğarak toplumsal dönüşümün öncü aktörlerinden biri haline gelmiştir.

1968 kuşağını yalnızca tepkisel bir öğrenci hareketi olarak görmek, bu hareketin derin ideolojik boyutunu görmezden gelmek olur. Türkiye'de gençlik hareketleri, farklı siyasal akımların etkisi altında gelişmiş; sosyalizmden milliyetçiliğe, liberalizmden İslamcılığa kadar çeşitli ideolojik yönelimlerle temas etmiştir. Ancak bu hareketin ayırt edici yanı, Atatürk'ün kurucu değerleriyle sosyalist düşüncenin belirli bir sentezini oluşturmasıdır. Bu sentez, 68 kuşağının ideolojik özgünlüğünü meydana getirmiştir. 1970'lerin ikinci yarısında işçi hareketlerinin güçlenmesi, 1980 sonrası demokratikleşme talepleri ve günümüzde gençlerin özgürlük arayışları, 68 kuşağının etkisinin devam ettiğini göstermektedir. Her ne kadar siyasal koşullar farklı olsa da, 68 ruhu sonraki kuşaklara ilham vermiştir. 68 kuşağı, Türkiye'nin siyasal kültüründe bir dönüm noktası olmuştur. Onların mücadelesi, Cumhuriyet'in kurucu değerlerini güncellemiş, halkın siyasete katılımını artırmış ve muhalefet kültürünü güçlendirmiştir (Uğurlu, 2003). Bu kuşağın idealleri, baskılarla yok edilememiş; aksine toplumsal bellekte kalıcı bir yer edinmiştir. Atatürk'ün gençliğe emanet ettiği Cumhuriyet, 68 kuşağının mücadelesiyle yeniden anlam kazanmış; bu miras, sonraki kuşaklara taşınmıştır. Böylece 68 ruhu, hem toplumsal belleğin hem de siyasal kültürün ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir.

Kuşkusuz 1968 kuşağı, Türkiye'nin siyasal kültürünü ve toplumsal yapısını köklü bir biçimde dönüştürmekle kalmamış, aynı zamanda toplumsal belleğe kazınan en önemli kuşaklardan biri olarak tarihe geçmiştir. Bu kuşağın yarattığı dalga, yalnızca sokaklarda yükselen sloganlarla sınırlı kalmamış; düşünsel yaşamdan edebiyata, sanattan gündelik hayata kadar pek çok alana nüfuz ederek derin izler bırakmıştır. 1960'ların sonunda ortaya çıkan bu hareket, gençliğin kendi kimliğini aradığı, dünyada yükselen özgürlükçü ve devrimci rüzgârları yerel koşullara uyarladığı bir dönemin ürünü olmuştur (Bulut, 2025). Öğrenci hareketleri, yalnızca eğitim sistemine yönelik taleplerle değil, aynı zamanda siyasal bağımsızlık, ekonomik eşitlik ve toplumsal adalet gibi geniş kapsamlı ideallerle birleşmiş, böylece gençlik, toplumun vicdanı olarak tarih sahnesinde yerini almıştır.

1968 kuşağının en belirgin özelliklerinden biri, Atatürk'ün mirasına yaklaşımlarında ortaya çıkmıştır. Onlar için Atatürk'ün devrimci mirası, durağan bir hatıra değil, sürekli yeniden üretilmesi gereken canlı bir kılavuzdu. Cumhuriyet'in kuruluşundaki anti-emperyalist duruş, halk egemenliğine dayalı siyasal irade ve bilime dayalı ilerleme anlayışı, bu kuşak tarafından çağın sorunlarına uygulanabilecek bir yol haritası olarak görülmüştür. Devrimcilik, geçmişe nostaljik bir bağlılık değil; geçmişin özünü bugünün mücadeleleriyle bütünleştirmek ve geleceğe aktarmaktı (Türkdoğan, 1996). Bu anlayış, gençliğin Atatürk'ü yalnızca bir "kurucu lider" değil, aynı zamanda mücadele ruhunun sürekliliğini temsil eden bir figür olarak algılamasına yol açtı. Böylelikle Atatürkçülük, 1968 kuşağı için resmi ideolojinin ötesinde, özgürlükçü ve bağımsızlıkçı bir perspektifin zeminini oluşturdu.

"Tam Bağımsız Türkiye" sloganı bu düşünsel ve siyasal bütünlüğün en gür sesi haline geldi. Slogan, yalnızca bir kuşağın taleplerini ifade etmekle kalmadı, aynı zamanda Cumhuriyet'in kuruluş ideallerinin 20. yüzyılın ikinci yarısında yeniden yorumlanmış en güçlü ifadesine dönüştü. Bu söylem, bağımsızlığın yalnızca siyasal egemenlik meselesi olmadığını; ekonomik,

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

kültürel ve toplumsal boyutlarıyla da ele alınması gerektiğini vurguladı. Gençlik, Türkiye'nin dışa bağımlı bir ekonomik yapıyla kalkınamayacağını, kültürel alanda taklitçiliğin ülkenin öz değerlerini erozyona uğratacağını, siyasal bağımlılığın ise demokrasi ve özgürlükler açısından ciddi bir tehdit oluşturacağını dile getirdi. Dolayısıyla bağımsızlık, çok yönlü bir mücadele alanı olarak kavramsallaştırıldı.

Bu süreçte gençlik hareketi yalnızca iç dinamiklerle değil, aynı zamanda küresel konjonktürle de beslendi. Dünyanın farklı bölgelerinde yükselen anti-emperyalist mücadeleler, Vietnam Savaşı'na karşı gösteriler, Paris'teki öğrenci eylemleri, Latin Amerika'daki devrimci dalga, Türkiye'deki gençlik için hem ilham kaynağı hem de dayanışma zemini oldu (Toker, 1971). Ancak Türkiye'nin özgül koşulları, bu küresel hareketi yerel taleplerle kaynaştırdı. Köylülerin toprak mücadelesi, işçilerin grevleri ve üniversitelerdeki reform talepleri, gençlik hareketiyle birleşerek geniş bir toplumsal dalga yarattı. Böylece 1968 kuşağı, yalnızca öğrenci eylemlerinden ibaret olmayan, çok katmanlı bir toplumsal hareketin taşıyıcısı oldu.

1968 gençliği, bir bakıma Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren süregelen modernleşme ve bağımsızlık mücadelesinin ikinci büyük dalgasıydı. İlk dalga, 1920'lerde ulusal kurtuluş savaşıyla şekillenmişti; ikinci dalga ise bu bağımsızlık idealini soğuk savaşın ortasında, yeni sömürü biçimlerine karşı güncelleyen gençlik tarafından taşındı. Bu nedenle 1968 kuşağının hareketi, yalnızca geçmişin mirasına yaslanan bir tepki değil, aynı zamanda geleceğin özgür ve bağımsız Türkiye'sine dair vizyoner bir arayıştı (Çavdar, 1982). Onların bıraktığı idealler, sonraki kuşaklara yalnızca bir tarihsel anı değil, toplumsal dönüşüm için yol gösterici bir miras olarak aktarıldı.

Bugün bile, demokrasi, özgürlük ve bağımsızlık üzerine yapılan tartışmalarda 1968 kuşağının izlerini görmek mümkündür. Onların yükselttiği ses, zamanın aşındırıcı etkisine rağmen hâlâ toplumsal bellekte canlılığını korumakta, gençlik hareketleri için bir referans noktası olmaya devam etmektedir. 1968 kuşağının bıraktığı miras, çok katmanlı ve derin bir anlam taşır. Bu miras, sadece sokaklardaki barikatların veya protesto sloganlarının değil; aynı zamanda otoriteye sorgulayıcı bir tavırla yaklaşmanın, ezber bozucu bir zihniyetin ve yerleşik düzenin tüm kalıplarını zorlayan bir özgürlük arayışının simgesidir. Toplumsal adaletin sadece bir talep değil, sürekli takip edilmesi gereken bir ideal olduğunu, bağımsızlık fikrinin sömürgeciliğe karşı olduğu kadar kültürel ve zihinsel bir özerklik anlamı da taşıdığını ve gençliğin sadece bir "gelecek" değil, aynı zamanda güçlü bir "şimdi" olduğunu bizlere hatırlatır. Bu nedenle 1968, yalnızca belirli bir tarihsel dönemi tanımlayan bir kavram değil; aynı zamanda Türkiye'nin modernleşme serüveninde, demokrasi ve bağımsızlık mücadelesinde dönüm noktalarından biri olarak kalıcı bir yere sahiptir (Ecevit, 1970).

1968 kuşağı, yalnızca bir gençlik hareketi değil, Türkiye'nin siyasal, toplumsal ve kültürel tarihinde derin bir dönüm noktası olmuştur. Dünya çapında esen özgürlük ve eşitlik rüzgârlarının Türkiye'deki yansıması, kendi tarihsel bağlamında Atatürk'ün mirasıyla birleşmiş; böylece evrensel bir isyan ulusal bir kimlikle bütünleşmiştir. 1968 kuşağı, siyasal kültürün devlet merkezli yapısını kırarak, toplumsal muhalefetin önemini ortaya koymuştur. Üniversite forumlarından, fabrika grevlerine, köy çalışmalarından, sokak protestolarına kadar geniş bir alanda örgütlenen gençlik, siyasetin yalnızca elitlerin değil, halkın tüm kesimlerinin

katıldığı bir süreç olması gerektiğini göstermiştir. Bu yaklaşım, Cumhuriyet'in halk egemenliği anlayışını derinleştirmiş, siyasal katılımın sınırlarını genişletmiştir. Bugün bile demokrasi, özgürlük ve adalet taleplerinde 68 kuşağının izleri açıkça görülmektedir. 68 kuşağının en önemli mirası, Atatürk'ün ideallerini çağdaş koşullarda sahiplenip dönüştürme yeteneğidir (Savcı, 1973). Bağımsızlık, halkçılık ve laiklik ilkeleri, farklı dönemlerde farklı biçimlerde yeniden yorumlanmış; ancak her seferinde toplumsal mücadelelerin temel dayanağı olmuştur. Bugün Türkiye'de gençliğin demokrasi, özgürlük ve adalet yönündeki talepleri, 68 kuşağının bıraktığı mirasla doğrudan ilişkilidir. Atatürk'ün "Ey Türk gençliği!" hitabında verdiği görev, tarihsel süreklilik içinde dünden bugüne hâlen geçerliliğini korumaktadır.

1968 gençliği ile Atatürk devrimciliği arasında kurulan bu köprü, Türkiye'de siyasal kültürün dönüşümünde kritik bir rol oynamıştır. Gençler, Atatürk'ün devrimci mirasını yalnızca bir tarihsel hatırlama değil, bir eylem çağrısı olarak görmüş; bağımsızlık, halk egemenliği ve özgürlük ideallerini kendi çağlarının mücadele gündemine taşımıştır. Böylece Atatürk devrimciliği, 68 Kuşağı'nın eylemleriyle yeniden güncellenmiş, toplumsal hafızada yaşayan ve harekete geçiren bir güç haline gelmiştir (Göktolga, 2005). Bu nedenle, 68 Kuşağı'nın Atatürk devrimciliği ile kurduğu bu diyalektik ilişki, Türkiye'nin modern siyasi tarihinde sadece geçmişle gelecek arasında bir bağ değil, aynı zamanda bir siyasi mücadelenin meşruiyet zeminini ve dilini yeniden inşa eden dinamik bir süreç olarak yer etmiştir.

KAYNAKÇA

Açıkkaya, S. (2009). *Türkiye'de sol akımların Türk devrimini algılamaları: 27 Mayıs 1960–12 Mart 1971* [Yayınlanmamış doktora tezi]. İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.

Akalın, C. (2018). *50. Yılında dünyada ve Türkiye'de "68" düşler ve gerçekler*. Kaynak Yayınları.

Akın, Y. (2008). Türkiye sol hareketinin önemli politikaları. M. Gültekingil & T. Bora (Eds.), *Modern Türkiye'de siyasi düşünce: Sol* (Cilt 8, ss. 86–113). İletişim Yayınları.

Ataöv, T. (1968, 1 Ağustos). Altıncı filo defol! *Forum, 344*.

Barbaros, F., & Zürcher, E. J. (2013). *Modernizmin yansımaları: 60'lı yıllarda Türkiye*. Efil Yayınları.

Başaran, M. (1999). *Eğitimde Amerikanlaşma ve Amerikan eğitimi: Devrimci eğitim, köy enstitüleri*. Papirüs Yayınları.

Bulut, F. (2011). 68 kuşağı gençlik olaylarının uluslararası boyutu ve Türkiye'de 68 kuşağına göre Atatürk ve Atatürkçülük anlayışı. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, 11*(23), 123–149.

Bulut, F. (2009). *68 kuşağı düşünce yapısında Atatürk ve Atatürkçülük* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.

Bulut, F. (2025). *68 gençliği, isyan ve kızılkuşak*. B. Kabaş (Ed.), *Sosyal, beşeri ve idari bilimler temel alanında akademik çalışmalar I* (ss. 9–21). Artikel Akademi.

Çavdar, T. (1982). Cumhuriyet döneminde gençlik. *Cumhuriyet dönemi Türkiye ansiklopedisi* (Cilt 3). İletişim Yayınları.

Ecevit, B. (1970, Kasım 10). Atatürk'ün gençliğe verdiği ödev. *Demokrat İzmir*.

Erhan, Ç. (2001). *Türk-Amerikan ilişkilerinin tarihsel kökenleri*. İmge Kitabevi.

Göktolga, O. (2005). Dünyada ve Türkiye'de 68 hareketi ve sonuçları. A. Küçük (Ed.), *21. yüzyılın eşiğinde Türkiye'de siyasal hayat* (Cilt II). Aktüel Yayınları.

Kabacalı, A. (1995). *Yakın tarihimizden büyük dönemeçler*. Çağdaş Yayınları.

Orkunt, S. (1978). *Türkiye-ABD askeri ilişkileri*. Milliyet Yayınları.

Sander, O. (1996). *Siyasi tarih (1918–1994)* (5. baskı). İmge Kitabevi.

Savcı, B. (1973). *Atatürk ve gençlik*. Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Şahin, H. (1987). *Gece gelen mektup: Türk-Amerikan ilişkilerinde dönüm noktası*. Cep Kitapları.

Tekin, M. (1971). *Öğrenci olayları ve eğitim sorunları*. El Yayınları.

Timur, T. (1994). *Türk devrimi ve sonrası*. İmge Kitabevi.

Toker, M. (1971). *Türkiye üzerinde 1945 kâbusu: 2. Dünya Savaşı'ndan sonra Türk-Sovyet ve Türk-Amerikan ilişkileri üzerine bir inceleme*. Akis Yayınları.

Türkdoğan, O. (1996). *Sosyal şiddet ve Türkiye gerçeği*. Timaş Yayınları.

Uğurlu, N. (2003). *Atatürk ve Türk devrimi*. Örgün Yayınları.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

MİLLET-İ SADIKA'DAN AYRILIKÇI HAREKETE: BİR TARİHSEL DÖNÜŞÜM

Öğr. Gör. Feryat BULUT

Ardahan Üniversitesi, feryatbulut@ardahan.edu.tr – https://orcid.org/0009-0008-1344-7561

ÖZET

Osmanlı Devleti'nin çok katmanlı toplumsal yapısı içinde Ermeniler, yüzyıllar boyunca dini, kültürel ve ekonomik alanlarda önemli roller üstlenmişlerdir. Millet sistemi çerçevesinde kendi patriklik kurumları etrafında örgütlenen Ermeniler, sadık tebaa olarak uzun süre imparatorluğun koruyuculuğunda yaşamışlardır. Ancak 19. yüzyılın sonlarına doğru hem iç dinamiklerde yaşanan reform hareketleri hem de dış müdahaleler, bu dengeyi sarsmaya başlamıştır. Avrupa'da yükselen milliyetçilik düşüncesi, Ermeni toplumunun belli kesimlerinde ayrılıkçı fikirlerin gelişmesine neden olmuş; Taşnak ve Hınçak gibi cemiyetler aracılığıyla bu fikirler siyasi eyleme dönüşmüştür. Bu cemiyetlerin faaliyetleri, Osmanlı Devleti'nin güvenlik politikalarını yeniden şekillendirmesine yol açmış, özellikle I. Dünya Savaşı sırasında cephe gerisindeki tehdit algısıyla Tehcir Kanunu çıkarılmıştır. Tehcir uygulaması, savaş ortamında alınan olağanüstü bir önlem olarak değerlendirilse de, savaş sonrası dönemde Ermeni diasporası tarafından soykırım iddiasına dayanak olarak kullanılmıştır. Bu yönüyle tarihsel belgelerin çok yönlü değerlendirilmesi, dönemin siyasal ve sosyal koşullarıyla birlikte ele alınması gerekmektedir. Ermeni meselesi, yalnızca tarihsel bir olay değil; uluslararası ilişkilerde hala sıcaklığını koruyan bir diplomatik başlıktır. Bu nedenle akademik sorumluluk, meselenin ideolojik değil, belgelere ve bağlamsal gerçekliğe dayalı olarak değerlendirilmesini gerektirir.

Anahtar Kelimeler: Tehcir, Sözde Soykırım, Ermeni, Göç, Diaspora, Emperyalist

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

FROM THE LOYAL NATION TO THE SEPARATIST MOVEMENT: A HISTORICAL TRANSFORMATION

Öğr. Gör. Feryat BULUT

Ardahan Üniversitesi, feryatbulut@ardahan.edu.tr – https://orcid.org/0009-0008-1344-7561

ABSTRACT

Within the multi-layered social structure of the Ottoman Empire, Armenians played significant roles in religious, cultural, and economic spheres for centuries. Organized around their own patriarchal institution under the millet system, Armenians lived under the protection of the empire as loyal subjects for a long time. However, by the late 19th century, both internal reform movements and external interventions began to disrupt this balance. The rise of nationalist ideologies in Europe led to the emergence of separatist ideas among certain segments of the Armenian community; these ideas were transformed into political actions through organizations such as the Dashnak and Hunchak societies. The activities of these groups prompted the Ottoman State to reshape its security policies, leading to the enactment of the Deportation Law during World War I, driven by perceived threats from the home front. Although the deportation was considered an extraordinary measure taken during wartime, it was later used by the Armenian diaspora as a basis for genocide claims. In this regard, it is essential to evaluate historical documents from multiple perspectives and within the political and social context of the time. The Armenian issue is not merely a historical event; it remains a current diplomatic topic in international relations. Therefore, academic responsibility requires assessing the issue not ideologically, but based on documents and contextual realities.

Keywords: Deportation, Alleged Genocide, Armenian, Migration, Diaspora, Imperialist

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

1. GİRİŞ

Tarihsel süreçler içerisinde milletlerin kaderini belirleyen olaylar, yalnızca savaşlar ya da antlaşmalarla şekillenmez; bunların ardında yatan sosyal, kültürel, ideolojik ve jeopolitik etkileşimler asıl belirleyici unsurlardır. Zamanın kendi akışı içerisinde geçmişle kurduğu ilişki, bugünü hem anlamlı kılmakta hem de insan topluluklarını tarihsel köklerine bağlamaktadır. Her ne kadar tarihsel olaylar kendi dönemsel bağlamları ve özgün koşulları içinde şekillense de, bu olaylar arasında süreklilik, dönüşüm ve tarihsel geçişlilik göz ardı edilemeyecek bir gerçekliktir. Bu bağlamda Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde ortaya çıkan Ermeni meselesi, yalnızca bir azınlık grubunun ayrılıkçı taleplerine indirgenemeyecek kadar karmaşık ve çok boyutlu bir tarihsel sorundur. Hem Osmanlı'nın iç dinamiklerinden hem de Avrupa'daki siyasal dönüşümlerden beslenen bu mesele, zamanla yalnızca bir iç politika başlığı olmaktan çıkarak, uluslararası alanda tartışılan, etki alanı bugüne kadar uzanan bir mesele hâline gelmiştir.

Osmanlı Devleti, altı yüzyılı aşkın hükümranlığı boyunca farklı inanç, dil ve etnik kökenlere sahip grupları, millet sistemi adı verilen bir yapı ile bir arada tutmayı başarmıştı. Bu sistemde gayrimüslim topluluklara kendi iç işlerini düzenleyebilmeleri için geniş haklar tanınmış; Ermeniler de bu sistem içinde genellikle sadakatle anılan bir cemaat olarak, "Millet-i Sadıka" unvanını almıştır (Göyünç, 2005). Ticaret, zanaat, matbaacılık, eğitim gibi alanlarda önemli roller üstlenen Ermeniler, imparatorluğun şehirli ve üretici sınıflarından biri olarak öne çıkmıştır. Ancak bu karşılıklı güvene dayalı yapı, özellikle 19. yüzyılın ortasından itibaren ciddi biçimde sarsılmaya başlamıştır. Bu sarsıntının temelinde birkaç önemli dönüşüm vardır. İlki, Osmanlı Devleti'nin iç yapısında yaşanan reform ve merkezileşme süreçleridir (Çelik, 2007). Tanzimat ve Islahat Fermanları ile Osmanlı, Batı'nın baskısıyla gayrimüslim tebaa üzerindeki düzenlemeleri genişletmiş, eşit vatandaşlık ilkesi doğrultusunda yeni bir toplumsal yapılanmayı hedeflemiştir. Ancak bu iyi niyetli düzenlemeler, yer yer Müslüman ahaliyle gayrimüslimler arasında yeni gerilimlere de kapı aralamıştır. İkinci ve daha belirleyici dönüşüm ise Avrupa'da filizlenen ulusçuluk ve etnik milliyetçilik dalgasıdır. Fransız Devrimi'nin ardından yayılan bu fikir, çok uluslu imparatorlukların çözülmesinde anahtar rol oynamış; özellikle Balkanlar'daki Sırp, Bulgar ve Yunan topluluklarının bağımsızlık kazanması, Osmanlı'daki diğer gayrimüslim cemaatler üzerinde de benzer bir etki yaratmıştır. Bu bağlamda, Ermeni toplumunun bir kısmı da benzer talepler geliştirmeye başlamış; özellikle Avrupa'daki Ermeni diasporası ve Rusya'daki Ermeni entelijansiyası bu sürece ciddi entelektüel ve finansal destek sağlamıştır. Bu destek, zamanla siyasal örgütlenmelere dönüşmüş, Taşnaksütyun ve Hınçak gibi cemiyetlerin ortaya çıkmasıyla Ermeni sorunu ideolojik ve örgütsel bir boyut kazanmıştır. 1878 Berlin Antlaşması ile Batılı güçlerin Doğu Anadolu'daki Ermenilere yönelik reformları denetleme hakkı kazanması, Osmanlı'nın egemenlik haklarını ciddi biçimde zedelemiş; bu durum hem merkezi otoritenin zayıflamasına hem de Ermeni cemaatinde dış destekle beklentilerin yükselmesine neden olmuştur (Karal, 1988).

Ermeni meselesi, bu tarihsel zemin üzerinde şekillenmiş; 1890'lardan itibaren Osmanlı içinde birçok bölgede isyanlara, suikastlara ve silahlı kalkışmalara zemin hazırlamıştır. I. Dünya

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Savaşı yıllarına gelindiğinde ise Rusya ile iş birliği yapan bazı Ermeni çeteleri, cephe gerisinde Osmanlı ordusunun ikmal hatlarını tehdit edecek boyutta bir güvenlik riski oluşturmuştur. Bu tehdit algısı, Osmanlı'yı 1915'te Tehcir Kanunu'nu (Zorunlu Göç) yürürlüğe koymaya itmiştir. Söz konusu yasa, savaş koşullarının getirdiği olağanüstü güvenlik kaygıları temelinde alınmış bir önlem olsa da (Süslü, 1990), günümüzde bu kararın soykırım olarak tanımlanması, hâlâ diplomatik ve akademik düzeyde süren tartışmaların ana eksenini oluşturduğu gibi siyasi malzeme olarak kullanılmaya devem etmektedir.

2. Osmanlı'da Ermeniler

Osmanlı Devleti'nin klasik döneminden itibaren gayrimüslim topluluklar, İslam hukukuna dayalı olarak şekillenen millet sistemi çerçevesinde idari ve toplumsal olarak düzenlenmişlerdir. Bu sistem, din temelinde yapılanmış bir toplumsal sınıflandırmaya dayanır ve her cemaatin kendi dini lideri etrafında yarı özerk bir yapıya sahip olmasını mümkün kılar. Bu bağlamda Ermeniler, Gregoryen mezhebine mensup Hristiyan bir cemaat olarak Ermeni Patrikhanesi aracılığıyla Osmanlı içinde kurumsal bir tanınırlık kazanmış; kendi mahkemeleri, okulları ve dini kurumları ile yaşamlarını sürdürebilmişlerdir (Paşa, 1998). 15. yüzyıldan itibaren Osmanlı şehirlerinde yoğun olarak yerleşen Ermeniler, özellikle İstanbul, Bursa, Erzurum, Kayseri ve Diyarbakır gibi merkezlerde ticaret, kuyumculuk, matbaacılık, terzilik, eczacılık gibi mesleklerde uzmanlaşarak imparatorluk içinde üretici ve aracı sınıfın önemli bir parçası hâline gelmişlerdir. Sarraflık ve bankerlik gibi ekonomik alanlarda saraya kadar uzanan bir nüfuzları oluşmuş, bu durum onların hem sosyo-ekonomik hem de kültürel anlamda kendilerini geliştirmelerine katkı sağlamıştır. Özellikle 18. yüzyılda Osmanlı maliyesinde görev alan sarraf ve vergi toplayıcıların önemli bir kısmı Ermeni cemaatine mensuptu. Bu ekonomik ve toplumsal dinamizm, aynı zamanda Ermeni toplumunun entelektüel ve kültürel gelişimini de desteklemiş; Osmanlı'daki ilk matbaaların kurucuları arasında yer alan Ermeniler, 16. yüzyıldan itibaren dinî metinlerin yanı sıra edebi ve felsefi eserleri de basmaya başlamışlardır. Bu durum, hem kendi toplulukları içinde bir kültürel birikim oluşturmuş hem de imparatorluk genelinde bir tür 'aracı sınıf' olarak algılanmalarına neden olmuştur. Nitekim bazı Osmanlı padişahları, özellikle III. Selim ve II. Mahmud dönemlerinde, Ermeni cemaatine duyulan güveni ifade eden fermanlar yayımlamış, bu cemaatin sadakatine açıkça atıfta bulunulmuştur (Uras, 1987). İşte bu sebeple 19. yüzyılın ortalarına kadar Ermeniler, devlet nezdinde "Millet-i Sadıka" yani sadık millet olarak anılmışlardır. Ancak bu karşılıklı güven ilişkisi, hem Osmanlı'nın merkezileşme çabaları hem de Ermeni toplumunun kendi içinde yaşadığı dönüşümlerle birlikte zedelenmeye başlamıştır. Tanzimat Fermanı (1839) ve Islahat Fermanı (1856) ile gayrimüslimlere verilen yeni haklar, eşit vatandaşlık söylemiyle sunulsa da, Müslüman tebaa nezdinde bazı rahatsızlıklar doğurmuştur. Ermeni toplumu ise bu süreçte kendisini Osmanlı sisteminde daha fazla temsil etme arzusuyla hareket etmiş, bu da özellikle patriklik makamının yetkilerinin yeniden düzenlenmesi taleplerini beraberinde getirmiştir. 1863 yılında ilan edilen Ermeni Nizamnamesi, patrik ile cemaat arasındaki ilişkileri modern bir çerçeveye oturtmaya çalışmış, ancak uzun vadede cemaat içinde farklı siyasi eğilimlerin ortaya çıkmasına da neden olmuştur (Güllü, 2015). Bu dönemde ortaya çıkan toplumsal hareketlilik, özellikle kentli Ermeni burjuvazisinin modern eğitim kurumları ve Batı ile kurduğu ilişkiler üzerinden kendisini daha özgürlükçü ve Avrupa'ya yakın bir çizgide

konumlandırmasına yol açmıştır. Avrupa'daki Ermeni diasporasının da etkisiyle bu kesim zamanla Osmanlı içindeki geleneksel cemaat yapısından uzaklaşarak daha seküler ve siyasal bir kimlik geliştirmiştir. Bu süreçte aydın Ermeni zanaatkâr kökenli elit tabaka, patrikhaneye karşı daha özgürlükçü bir yapı talep ederken; kırsaldaki Ermeni nüfus ise hem ekonomik olarak hem de yerel yöneticilerle olan ilişkileri bakımından daha muhafazakâr bir çizgide kalmıştır.

19. yüzyılın sonlarına gelindiğinde Osmanlı'daki Ermeni toplumunun sosyal yapısı homojen olmaktan çıkmış; ekonomik açıdan zenginleşen kentli kesim ile kırsal bölgelerde yaşayan daha yoksul ve korumasız nüfus arasında hem sınıfsal hem de siyasal farklar belirginleşmiştir. Bu farklar, sonraki yıllarda siyasal örgütlenmelerin taban bulmasında da etkili olacak; cemaatin bir kısmı devlete sadakati sürdürürken, bir kısmı ise dış destekli reform ve bağımsızlık taleplerine yönelmiştir (Karacakaya, 2005).

3. Osmanlı'da Ermenilerin Konumu ve Milliyetçi Dönüşüm

19. yüzyıl, Avrupa kıtasında siyasi ideolojilerin yoğun biçimde geliştiği ve yaygınlaştığı bir çağ olmuştur. Bu dönemde, Fransız İhtilali ile şekillenen modern milliyetçilik anlayışı, sadece Avrupa'nın iç düzenini dönüştürmekle kalmamış, aynı zamanda çok uluslu imparatorluklar üzerinde de yıkıcı etkiler yaratmıştır. Osmanlı İmparatorluğu gibi farklı etnik ve dini grupları bir arada tutan yapılar, bu yeni ideolojilerin baskısı altında siyasi birliği korumakta zorlanmış; böylece imparatorluk sınırları içinde bulunan gayrimüslim topluluklar, kendi etnik kimliklerini ön plana çıkaran ayrılıkçı talepler geliştirmeye başlamıştır (Öke, 2004). Bundan dolayı, Ermeni toplumunun dönüşümünde milliyetçilik fikri belirleyici bir rol oynamıştır. Özellikle Balkanlardaki bağımsızlık mücadelelerinin Ermeniler üzerinde yarattığı etki göz ardı edilemez. Sırplar, Bulgarlar ve Yunanlar gibi Hristiyan toplulukların Avrupa'nın desteğiyle kurdukları bağımsız ulus-devletler, Ermeni aydınlarında benzer bir hedefin mümkün olabileceği yönünde bir kanaat oluşturmuştur. Ermenilerin Osmanlı içindeki tarihsel sadakatine rağmen, bu dönemde giderek artan bir biçimde reform talepleri yerini siyasi özerklik ve nihayetinde bağımsızlık arayışına bırakmaya başlamıştır. Bu ideolojik dönüşümün önemli bir boyutu da Avrupa devletlerinin Osmanlı iç işlerine müdahale arayışlarıdır. Özellikle İngiltere, Fransa ve Rusya gibi büyük güçler, Ermeni meselesi üzerinden, Osmanlı'yı zayıflatmak ve bölgesel nüfuzlarını artırmak istemişlerdir. 1878 Berlin Antlaşması, bu müdahale zemininin hukuki temelini oluşturmuştur. Özellikle, Doğu Anadolu'daki Ermenilerin yaşadığı bölgelerde reform yapılması ve bu reformların Avrupa devletleri tarafından denetlenmesi öngörülmüştür. Böylece Osmanlı'nın egemenlik hakkı uluslararası bir protokol ile sınırlandırılmış; bu da Ermeni cemaatinin beklentilerini daha da artırmıştır. Bu süreçte Avrupa başkentlerinde faaliyet gösteren Ermeni lobileri, kamuoyunu etkilemek amacıyla yoğun bir propaganda faaliyeti yürütmüşlerdir. Özellikle İngiltere'de ve Fransa'da yayımlanan broşürler, gazete yazıları ve diplomatik notalar, Osmanlı'yı "zulüm uygulayan bir devlet", Ermenileri ise "mazlum bir halk" olarak konumlandırmıştır (Durmuş, 2001). Bu çabaların temelinde, Osmanlı üzerindeki uluslararası baskının artırılması ve Batılı kamuoyunun müdahaleye rıza göstermesi yatmaktadır. Diplomasi sahasında yaşanan bu dönüşüm, Osmanlı'nın iç dengelerini de altüst etmiş, Ermenilere yönelik güvensizlik duygusunu artırdığı gibi milliyetçilik fikrinin daha da yayılmasını sağlamıştır. Özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren hız kazanan müdahaleler, "Şark Meselesi" ya da Batı literatüründeki adıyla "Eastern Question" başlığı

altında ele alınmıştır. Bu mesele, Osmanlı topraklarının paylaşımı üzerinden şekillenen büyük güçlerin çıkar çatışmalarının bir parçası olarak Ermeni meselesini ön plana çıkarmıştır. İngiltere, Fransa, Rusya ve Almanya gibi dönemin emperyalist güçleri, Ermenileri bu büyük denklemin birer piyonu haline getirerek hem birbirleriyle rekabet etmiş hem de Osmanlı'yı parçalama planlarında Ermenileri kullanmayı hedeflemiştir (Bayur, 1991).

Milliyetçilik fikrinin Ermeni toplumunda kurumsallaşması ise daha çok Ermeni cemiyetlerinin faaliyetleriyle mümkün olmuştur. 1887 yılında Cenevre'de kurulan Hınçak Cemiyeti ve 1890 yılında Tiflis'te kurulan Taşnaksütyun (Taşnak) Cemiyeti, siyasi ajandalarının merkezine bağımsız Ermenistan fikrini koymuşlardır. Bu cemiyetler, yalnızca fikir üretmekle kalmamış; aynı zamanda silahlı eylemler, isyanlar ve suikast girişimleriyle Osmanlı yönetimini provoke eden bir strateji izlemişlerdir (İlter, 1983). Özellikle 1890'lardan sonra Anadolu'nun doğusunda birçok kentte Ermeni çeteleri tarafından düzenlenen eylemler, devletin bu topluma yönelik daha sert tedbirler almasına zemin hazırlamıştır. Bu dönem, hem Osmanlı yöneticilerinin Ermeni toplumuna yönelik güvenini yitirmesi hem de cemaat içinde şiddete dayalı siyasal eylemlerin meşrulaştırılması açısından bir dönüm noktası olmuştur. Milliyetçilik, artık yalnızca bir fikir değil; silahlı mücadeleyle desteklenen bir pratik hâline gelmiştir. Tüm bu gelişmeler ışığında, 19. yüzyılın son çeyreğinde Osmanlı topraklarında yükselen milliyetçilik ve Avrupa müdahaleleri, yalnızca Ermeni meselesini değil, imparatorluğun bütünlüğünü de tehdit eden çok katmanlı bir krize dönüşmüştür. Ermeni meselesi bu bağlamda, yalnızca bir azınlık sorunu değil; aynı zamanda Osmanlı'nın modernleşme, merkezileşme ve egemenliğini koruma mücadelesinin de bir yansımasıdır. Bu dönemde yaşananlar, ilerleyen yıllarda tehcir kararına ve Ermeni diasporasının şekillenmesine uzanan tarihsel sürecin başlangıç noktası olarak kabul edilebilir.

Osmanlı Devleti'nin 19. yüzyılda karşılaştığı en ciddi tehditlerden biri, bünyesindeki etnik grupların siyasal örgütlenme faaliyetleriydi. Bu örgütlenmelerin en belirgin örneklerinden biri, Ermeni toplumunda yaşanmıştır. Özellikle Avrupa ve Rusya'daki Ermeni diasporasının etkisiyle şekillenen ayrılıkçı fikirler, zamanla örgütsel bir yapıya bürünmüş ve doğrudan Osmanlı yönetimini hedef alan radikal bir harekete dönüşmüştür (Gürün, 2005). Bu süreç, yalnızca fikirsel temelde değil, doğrudan şiddet içeren yöntemlerle gelişmiş; cemiyetlerin faaliyetleri çeşitli silahlı ayaklanmalara ve devlet otoritesine yönelik saldırılara evrilmiştir. Bu sürecin en önemli aktörlerinden biri, 1887 yılında Cenevre'de kurulan Hınçak (Çan) Cemiyeti olmuştur. Marksist ideolojiye dayanan bu örgüt, sınıfsal bir devrimi hedeflemekle birlikte asıl amacı olarak Osmanlı'dan ayrılıp bağımsız bir Ermenistan devleti kurmayı benimsemiştir. Örgüt, bu hedef doğrultusunda başta Doğu Anadolu olmak üzere Osmanlı'nın birçok vilayetinde propaganda faaliyetleri yürütmüş; köylüler ve gençler üzerinde etkili bir söylem inşa etmiştir. Hınçakların en dikkat çekici stratejilerinden biri, halkı kışkırtmak ve Osmanlı'nın sert müdahalelerde bulunmasını sağlamak suretiyle Avrupa kamuoyunun dikkatini çekmekti (Süslü, 1987). Bu nedenle kimi zaman provoke amaçlı küçük çaplı isyanlar bile büyük önem taşımıştır.

Hınçakların ardından 1890 yılında Tiflis'te kurulan Taşnaksütyun (Taşnak) Cemiyeti, Ermeni milliyetçiliğini daha yaygın ve militarize bir formda temsil etmeye başlamıştır. Taşnaklar,

Hınçaklara kıyasla daha geniş bir coğrafyada ve daha güçlü bir teşkilat ağı ile faaliyet göstermişlerdir. Türkiye'de Van, Bitlis, Erzurum, Sivas gibi vilayetlerde hücre tipi yapılanmalar kurarak yerel halka ulaşmayı başarmışlardır. Taşnak Cemiyeti'nin silahlı kolları, Osmanlı memurlarına, askeri birliklere ve Müslüman halka karşı düzenledikleri suikastlar ve baskınlarla hem caydırıcılık hem de "mücadele" sembolizmi yaratmayı amaçlamıştır. Bu cemiyetlerin faaliyetleri yalnızca yerel düzeyle sınırlı kalmamış, aynı zamanda Avrupa ve Rusya ile sıkı bir temas kurulmuştur. Silah ve mühimmat temini, eğitim kampları, yayın organları ve propaganda broşürleri bu ülkelerde organize edilmiştir. Özellikle Rusya, Kafkasya üzerinden Anadolu'ya geçen silahlı gruplara lojistik destek sağlamakta ve Osmanlı sınır güvenliğini zayıflatmaktadır. Nitekim 1890 Van Olayı, 1894 Sasun Ayaklanması, 1895-1896 yıllarında İstanbul ve Anadolu'daki silahlı çatışmalar, bu örgütlerin varlığını ve etkisini somut olarak göstermektedir. 1896 Osmanlı Bankası Baskını, Ermeni cemiyetlerinin uluslararası kamuoyunu etkilemeye dönük en dramatik girişimlerinden biri olarak öne çıkar (Halaçoğlu, 2005). Taşnak örgütü mensubu silahlı militanlar, İstanbul'daki Osmanlı Bankası'nı basarak personeli rehin almış, Avrupa basınına ve diplomatik çevrelere mesaj iletmişlerdir. Bu olay, Osmanlı'da devlet otoritesine karşı gerçekleştirilen en büyük propaganda eylemlerinden biri olarak kayda geçmiş ve sonrasında İstanbul'da büyük bir panik havası doğurmuştur. Ermeni cemiyetlerinin bu tür silahlı eylemleri, Osmanlı Devleti tarafından doğrudan bir güvenlik tehdidi olarak algılanmış; bu durum 1890'ların sonlarından itibaren devletin daha sert güvenlik önlemleri almasına neden olmuştur. Hamidiye Alayları'nın kurulması, bölgesel istihbarat ağlarının genişletilmesi ve vilayetlerde olağanüstü yetkilere sahip mülki amirlerin atanması gibi uygulamalar, devletin bu tür tehditlerle mücadele etme yöntemlerinden bazıları olmuştur (Ergül, 1997). Bu dönemin bir diğer önemli özelliği, Ermeni toplumunun kendi içinde bölünmeler yaşamasıdır. Her ne kadar cemiyetler geniş tabanlı görünmeye çalışsa da, Ermeni halkının tamamı bu silahlı mücadeleleri desteklememiştir. Özellikle patrikhane çevresi, geleneksel tüccar aileleri ve kırsal kesimden muhafazakâr kesimler, bu tür eylemlerin Osmanlı ile olan ilişkilere zarar verdiğini düşünmüşlerdir. Ancak şiddet içeren bu hareketler, zamanla hem halkın hem de devletin radikalleşmesine neden olmuş; çözüm yolları giderek daralmıştır. 19. yüzyılın sonlarından itibaren Ermeni meselesi örgütsel bir boyut kazanmış; bireysel reform talepleri yerini kolektif ve sistematik bir ayrılıkçı mücadeleye bırakmıştır. Bu mücadelelerin şiddet içermesi, yalnızca Osmanlı devlet mekanizmasını değil, Ermeni toplumunun kendi iç yapısını da derinden etkilemiştir. Söz konusu cemiyetlerin faaliyetleri, ilerleyen yıllarda alınan tehcir kararının gerekçelendirilmesinde temel unsurlar arasında gösterilecektir.

4. Silahlı Örgütlenme, Tehcir ve Uluslararası Tartışmalar

19. yüzyıl başları, Osmanlı Devleti açısından hem askeri hem de siyasi anlamda büyük bir çöküş sürecinin yaşandığı yıllardır. I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte Osmanlı, İttifak Devletleri safında savaşın içine çekilmiş ve geniş bir coğrafyada çok cepheli mücadeleler yürütmek zorunda kalmıştır. Bu çok cepheli savaş ortamında iç güvenlik tehditleri de derinleşmiş; özellikle doğu vilayetlerinde yaşayan bazı Ermeni gruplarının Rus ordusuyla iş birliği yapması, Osmanlı hükümeti için ciddi bir endişe kaynağına dönüşmüştür. İşte bu güvenlik kaygılarının doğrudan bir sonucu olarak, 27 Mayıs 1915 tarihinde çıkarılan ve kamuoyunda "Tehcir Kanunu" olarak bilinen "Sevk ve İskân Kanunu", Osmanlı-Ermeni

ilişkilerinde köklü bir kırılma noktası olmuştur (Çiçek, 2005). Bu kanunun gerekçesi, dönemin resmî belgelerinde açık biçimde ortaya konmuştur: Osmanlı ordusunun cephe gerisinde sabotajlara ve lojistik hatların kesilmesine karşı duyulan güvenlik endişeleri. Özellikle Van İsyanı (Nisan 1915), Osmanlı için bir dönüm noktası olmuş, Rus kuvvetlerinin Doğu Anadolu'ya girmesiyle birlikte bazı Ermeni silahlı gruplarının bu harekâtı desteklemesi, devletin tehcir kararına zemin hazırlamıştır. Osmanlı hükümeti, bu kararı savaşın olağanüstü koşulları çerçevesinde geçici ve önleyici bir güvenlik tedbiri olarak almıştır.

Sevk ve İskân Kanunu, yalnızca Ermenilere değil, potansiyel tehdit oluşturan tüm gruplara yönelik bir yasal düzenleme olarak hazırlanmış, ancak uygulamada ağırlıklı olarak Ermeni nüfusunu kapsamıştır. Kanun kapsamında, özellikle savaş bölgelerine yakın yerleşimlerdeki Ermeniler, Suriye, Halep, Musul gibi daha iç bölgelere gönderilmiştir. Hükümet, bu süreçte sürgün edilenlerin taşınması, iaşesi ve iskânı için yönerge ve genelgeler yayımlamış; bazı yerlerde hastaneler, misafirhaneler ve mülki teşkilatın destek mekanizmaları oluşturulmaya çalışılmıştır. Ancak savaşın getirdiği kaynak kıtlığı, ulaşım yetersizlikleri, salgın hastalıklar ve yerel grupların saldırıları nedeniyle bu düzenlemelerin çoğu istenilen biçimde işletilememiştir. Resmî yazışmalarda ve ordu raporlarında yer alan belgeler, tehcir sürecinde görevli memurların ve askeri birimlerin, taşınan kafilelerin güvenliğini sağlamakla yükümlü olduklarını belirtmektedir (Aydemir, 2025).

Uluslararası kamuoyu açısından da tehcir büyük bir yankı uyandırmıştır. 1915 yazından itibaren Batılı gazetelerde Osmanlı'nın Ermenilere yönelik politikası sert biçimde eleştirilmiş; özellikle ABD, Fransa ve İngiltere kaynaklı raporlar, olayları soykırım olarak tanımlamaya başlamıştır. Bu tanımlama, Osmanlı hükümeti tarafından kesin biçimde reddedilmiş; resmi söylemde "zorunlu yer değişikliği" ve "savaş tedbiri" vurguları öne çıkarılmıştır. Ancak bu diplomatik ayrım, 20. yüzyıl boyunca giderek politik bir krize dönüşmüş ve Ermeni meselesinin uluslararası boyutta sürekliliğini sağlayan başlıca unsur hâline gelmiştir (Laçiner, 2008).

5. Cumhuriyet Dönemi, Diaspora ve Günümüzde Ermeni Meselesi

Türkiye Cumhuriyeti, yalnızca siyasi bir yapılanma değil; aynı zamanda tarihsel tecrübenin, modern ulus inşasıyla harmanlandığı bir medeniyet hamlesidir. Kuruluşu sırasında verilen eşsiz mücadele, içinde bulunduğu coğrafyanın jeopolitik önemi ve tarihsel misyonu, Cumhuriyet'i yalnızca Türk siyasi tarihi açısından değil, bölgesel ve küresel dengeler (Çalık Topuz, 2016) bakımından da önemli kılmaktadır. Bu yeni devletin temelleri, Osmanlı İmparatorluğu'ndan farklı olarak halk iradesini esas alan, laiklik ve demokratikleşme ilkeleri üzerine inşa edilmiştir. Bu nitelikler, Türkiye Cumhuriyeti'ni yalnızca bir rejim değişikliğiyle değil, köklü bir zihniyet devrimiyle farklılaştırmıştır. Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren hem iç hem de dış kaynaklı birçok tehdit unsuru ile karşı karşıya kalınmıştır. Bu tehditler, genellikle Türkiye'nin jeopolitik konumunun doğrudan bir sonucu olarak ortaya çıkmış ve belirli aralıklarla yoğunluk kazanmıştır. Bu çerçevede, özellikle "Ermeni meselesi" ve buna bağlı olarak gündeme getirilen "sözde Ermeni soykırımı" iddiaları, ulusal ve uluslararası kamuoyunu meşgul eden en tartışmalı başlıklardan biri haline gelmiştir (Uza, 2008).

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Cumhuriyet'in kurucu kadroları, meseleye hem iç siyaset hem de dış ilişkiler bağlamında temkinli bir yaklaşım sergilemiş; devletin resmi söylemi, inkâr ya da dışlama temelinden ziyade, hukuksal ve tarihsel bir devamlılık üzerine oturtulmuştur. Cumhuriyet yönetiminin temel yaklaşımı, Ermeni meselesini "geçmişte kalmış bir savaş dönemi olayı" olarak değerlendirmek ve yeni Türkiye'nin gündeminden çıkarmak yönünde olmuştur. Nitekim Mustafa Kemal Atatürk'ün Nutuk'ta, Ermeni meselesine dair yer verdiği pasajlar oldukça sınırlıdır ve mesele çoğunlukla İstiklal Harbi'ni engelleyen dış müdahalelerin bir parçası olarak değerlendirilir. Bu çerçevede, Cumhuriyet'in ilk yıllarında mesele, doğrudan tartışmaya açılmamış; bunun yerine yeni rejimin uluslararası meşruiyetini sağlama çabası öne çıkmıştır. 1923 tarihli Lozan Antlaşması, bu bağlamda hem azınlık haklarını hem de savaş dönemi meselelerinin kapanışını sağlayan hukuksal bir metin olarak görülmüştür. Lozan Antlaşması'nın 38–45. maddeleri, Türkiye'de yaşayan gayrimüslim azınlıkların (Ermeni, Rum, Yahudi) haklarını garanti altına almış; ibadet, eğitim, dil ve kültürel faaliyetlerde serbestlik öngörmüştür (Şimşir, 1999).

1970'li ve 1980'li yıllarda Ermeni diasporasına mensup bazı radikal grupların Türkiye'ye yönelik saldırıları, meseleyi çok daha karmaşık bir hâle getirmiştir. ASALA (Ermenilerin Kurtuluşu İçin Ermeni Gizli Ordusu) adlı örgütün Türk diplomatlara yönelik suikastları, yalnızca Ermeni meselesini yeniden uluslararası gündeme taşımakla kalmamış, aynı zamanda Türkiye'nin güvenlik politikalarında da bir tehdit algısı yaratmıştır. Bu suikastlar, Türkiye'nin resmi pozisyonunu daha da sertleştirmiş; mesele, yalnızca tarihsel değil, güncel bir güvenlik sorunu olarak da değerlendirilmiştir. Türkiye, bu süreçte "soykırım iddialarının haksız ve tek taraflı olduğunu" savunmuş ve akademik araştırmalara dayalı bir karşı söylem geliştirme çabasına girmiştir (Şimşir, 2005).

2000'li yıllara gelindiğinde, küresel siyasette yaşanan dönüşümlerle birlikte mesele daha farklı boyutlar kazanmaya başlamıştır. Özellikle Avrupa Birliği ile yürütülen müzakerelerle, bu dönemde hem Türkiye içinde hem de uluslararası akademik çevrelerde meseleyi farklı yönleriyle tartışan çok sayıda çalışma yapılmıştır. Ancak bu tartışmalar, hâlâ yoğun bir ideolojik kamplaşma ortamında sürmektedir. Günümüzde Türkiye Cumhuriyeti'nin resmi tutumu, Ermeni meselesinin tek taraflı olarak soykırım şeklinde tanımlanamayacağı, bu konuda bir uluslararası tarih komisyonu kurulması gerektiği yönündedir. 2005 yılında Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın dönemin Ermenistan Cumhurbaşkanı'na gönderdiği mektupla dile getirdiği "ortak tarih komisyonu kurma" çağrısı, bu söylemin bir yansımasıdır. Ancak bu teklif Ermenistan tarafından reddedilmiş ve mesele hâlen diplomatik bir çıkmaz konumundadır. Cumhuriyet dönemi boyunca Ermeni meselesi, hem iç siyaset hem dış politika hem de kolektif bellek açısından sürekliliğini koruyan bir konu olmuştur. Osmanlı'dan devralınan bu tarihsel miras, çeşitli evrelerde farklı biçimlerde yeniden yorumlanmış; zamanla uluslararası sistemin değişimiyle birlikte meseleye dair algılar da dönüşmüştür. Ancak bu dönüşüm, henüz meseleyi kalıcı bir çözüme ulaştıracak bir uzlaşma zemini yaratamamıştır. Bu bağlamda Ermeni meselesi, yalnızca tarihsel değil; aynı zamanda güncel ve geleceğe dair stratejik boyutları olan çok katmanlı bir sorundur.

3. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Ermeni meselesi, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren yalnızca tarihsel bir konu değil, aynı zamanda iç ve dış politika açısından süreklilik gösteren çok boyutlu bir mesele olarak varlığını sürdürmüştür. Cumhuriyet'in kurucu kadroları, bu sorunu geçmişte yaşanmış bir savaş dönemi olayı olarak çerçeveleyip, yeni devletin gündeminden çıkarmayı hedeflemiş; bu yaklaşım hem resmi söylemde hem de diplomatik tercihlerde belirleyici olmuştur. Lozan Antlaşması, bu anlayışın hukuksal temelini oluşturmuş; azınlık hakları güvence altına alınarak, Osmanlı'dan devralınan meselelerin uluslararası alanda kapatılması amaçlanmıştır. Ancak özellikle 1970'li ve 1980'li yıllarda yaşanan radikal saldırılar, sorunu yeniden ve bu kez güvenlik temelli bir bağlamda gündeme taşımıştır. Bu süreçte Türkiye, uluslararası kamuoyunda tarihsel anlatısını savunma ve soykırım iddialarına karşı akademik ve diplomatik bir karşı söylem geliştirme çabasına girmiştir. 2000'li yıllardan itibaren küresel siyasal gelişmeler ve Avrupa Birliği ile yürütülen müzakereler ise meseleyi daha farklı zeminlerde tartışılır hâle getirmiş, ancak bu tartışmalar çoğu zaman ideolojik kutuplaşmaların gölgesinde kalmıştır.

Bugün gelinen noktada Ermeni meselesi hem kolektif hafızada hem de dış politikada çözülmemiş bir başlık olarak önemini korumaktadır. Türkiye'nin "ortak tarih komisyonu" önerisi gibi girişimleri, meselenin çok taraflı ve tarihsel bağlamı içinde ele alınması gerektiğine işaret etse de, taraflar arasında güven eksikliği ve karşılıklı siyasi engeller uzlaşıyı zorlaştırmaktadır. Dolayısıyla Ermeni meselesi, yalnızca geçmişe dair bir tartışma değil; aynı zamanda güncel diplomatik ilişkileri, uluslararası imajı ve gelecek stratejileri etkileyen karmaşık ve çok katmanlı bir sorun olmaya devam etmektedir.

KAYNAKÇA

Aydemir, S. (2025). *Tarihi inkar eden soykırım suçlusu mitomanik diasporacı Ermeniler*. Kültür Ajans Yayınları.

Bayur, Y. H. (1991). *Türk inkılabı tarihi*. Türk Tarih Kurumu.

Çalık Topuz, Z. (2016). Küreselleşmenin ulus-devlete etkileri. *Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2*(3), 13–26.

Çelik, R. (2007). Osmanlı bürokrasisinde görev yapan Ermeniler. In *Hoşgörü toplumunda Ermeniler* (ss. xx–xx). Erciyes Üniversitesi Yayınları.

Çiçek, K. (2005). *Ermenilerin zorunlu göçü 1915–1917*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Durmuş, Y. (2001). *Fransa'nın Türkiye Ermenilerini Katolikleştirme siyaseti*. Selçuk Üniversitesi Vakfı Yayınları.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Ergül, C. (1997). *II. Abdülhamid'in doğu politikası ve Hamidiye alayları*. Çağlayan Yayınları.

Güllü, R. E. (2015). *Ermeni sorunu ve İstanbul Ermeni patrikhanesi (1878–1923)*. Türk Tarih Kurumu.

Göyünç, N. (2005). *Türkler ve Ermeniler*. Yeni Türkiye Yayınları.

Gürün, K. (2005). *Ermeni dosyası*. Remzi Kitabevi.

Halaçoğlu, A. (2005). *1895 Trabzon olayları ve Ermenilerin yargılanması*. Bilge Kültür Sanat Yayınları.

İlter, E. (1983). *Türkiye'de sosyalist Ermeniler ve silahlanma faaliyetleri ve gerçekler (1890–1918)*. Turan Yayıncılık.

Karacakaya, R. (2005). *Türk kamuoyu ve Ermeni meselesi*. Toplumsal Dönüşüm Yayınları.

Karacakaya, R. (2006). *Ermenilere yönelik Ermeni suikastleri*. 47 Numara Yayıncılık.

Karal, E. Z. (1988). *Osmanlı tarihi* (Cilt 8). Türk Tarih Kurumu.

Laçiner, S. (2008). *Ermeni sorunu, diaspora ve Türk dış politikası*. USAK Yayınları.

Öke, M. K. (2004). *Ermeni sorunu*. İrfan Yayınevi.

Paşa, H. N. (1998). *Ermeni olayları tarihi* (Cilt 1–2, N. Aktaş vd., Haz.). BOA Yayınları.

Süslü, A. (1987). *Ruslara göre Ermenilerin Türklere yaptıkları mezalim*. Ankara Üniversitesi Basımevi.

Süslü, A. (1990). *Ermeniler ve 1915 tehcir olayları*. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Rektörlüğü.

Şimşir, B. (1999). *Dış basında laik cumhuriyetin doğuşu*. Bilgi Yayınevi.

Şimşir, B. (2005). *Ermeni meselesi*. Bilgi Yayınevi.

Uras, E. (1987). *Tarihte Ermeniler ve Ermeni meselesi*. Belge Yayınları.

Uza, H. B. (2008). *Ermenistan'ın ve Ermeni lobisinin Türk dış politikasına etkileri* [Yayınlanmamış tez]. Harp Akademileri Stratejik Araştırmalar Enstitüsü.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

الرمزية الجمالية لأدوات الزينة في فسيفساء فيليبوبوليس

م.م سلام بولاد

جامعة حلب، slmboulad@gmail.com - https://orcid.org/0000-0002-3195-3440 :Orcid Id

الملخص

برزت مدينة فيليبوبوليس السورية (شهبا) كواحدة من أهم المراكز الفنية في الشرق القديم خلال العصر الروماني. ونبع هذا الازدهار إثر تولي ابن المدينة الإمبراطور فيليب العربي العرش الروماني عام 244 ميلادي، فأولى اهتماماً بالغاً بالمدينة مما أدى إلى نهضة عمرانية وفنية لا مثيل لها. هذا الازدهار أدى إلى نشوء طبقة أرستقراطية غنية وواعية ثقافياً، حرصت على تخليد مكانتها الاجتماعية من خلال العمارة والأعمال الفنية.

وتمثل فسيفساء فيليبوبوليس إحدى الشواهد الفنية البارزة التي تكشف عن عمق التفاعل الحضاري والثقافي في المنطقة خلال العصور الكلاسيكية. حيث ظهرت لوحات ذات قيمة فنية عالية تداخلت فيها الأساليب الشرقية مع عناصر فنية رومانية ويونانية، ما أنتج لغة بصرية فريدة تعكس هوية المدينة الثقافية. وتبرز أدوات الزينة في هذه الفسيفساء بوصفها عنصراً فنياً ورمزياً يختزل رؤية المجتمع للجمال والوجاهة الاجتماعية. هذه الأدوات عكست تأثير الثقافة الشرقية رغم أن اللوحات تعود إلى العصر الروماني.

ستتناول هذه الدراسة أدوات الزينة التي صُورت في هذه اللوحات في مشاهد متنوعة مع شخصيات مختلفة مع التركيز بشكل خاص على الآلهة. كما تشمل هذه الدراسة الخصائص الفنية لهذه الأدوات ومعانيها الرمزية وتأريخها ضمن السياق الأثري. مما يتيح لنا فهم أعمق للمنظومة القيمية والفنية التي شكلت ملامح الإبداع في فيليبوبوليس، كما تسهم الدراسة في إضاءة جانب مهم من التراث البصري الذي يعكس العلاقة الجدلية بين الفن والرمز في السياقات الأثرية القديمة.

الكلمات المفتاحية: فيليبوبوليس – العصر الروماني – فسيفساء – أدوات الزينة

Philippopolis Mozaiklerinde Ziynet Eşyalarının Estetik Sembolizmi

Arş. Gör. Salam BOULAD

Halep Üniversitesi - slmboulad@gmail.com - ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-3195-3440, +905379296680

ÖZET

Suriye'nin Philippopolis (Şahba) kenti, Roma döneminde antik Doğu'nun en önemli sanat merkezlerinden biri olarak ortaya çıkmıştır. Bu refah, kentin oğlu İmparator Arap Philip'in MS 244 yılında Roma tahtına çıkmasıyla gerçekleşmiştir. Arap Philip kente büyük önem vermiş ve

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

bu da benzersiz bir mimari ve sanatsal rönesansla sonuçlanmıştır. Bu durum, sosyal statüsünü mimari ve sanat eserleriyle ölümsüzleştirmek isteyen zengin ve kültürel açıdan bilinçli bir aristokrasinin ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Philippopolis mozaikleri, klasik dönemde bölgedeki kültürel etkileşimin derinliğine dair önemli bir sanatsal kanıt niteliğindedir. Doğu stillerini Roma ve Yunan sanat unsurlarıyla harmanlayan bu mozaikler, kentin kültürel kimliğini yansıtan benzersiz bir görsel dil oluşturarak son derece sanatsal bir değere sahiptir. Bu mozaiklerdeki ziynet eşyalar, toplumun güzellik ve sosyal prestij anlayışını yansıtan sanatsal ve sembolik bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Mozaikler Roma dönemine kadar uzansa da, bu objeler Doğu kültürünün etkisini yansıtmaktadır.

Bu çalışma, bu mozaiklerde farklı figürlerle tasvir edilen ziynet eşyaları, özellikle tanrılara odaklanarak inceleyecektir. Ayrıca, bu objelerin sanatsal özelliklerini, sembolik anlamlarını ve arkeolojik bağlamdaki tarihlerini de ele alacaktır. Çalışma Philippopolis'in yaratıcı özelliklerini şekillendiren değer ve sanatsal sistemi daha derinlemesine anlama imkanı sağlayacaktır. Aynı zamanda, antik arkeolojik bağlamlarda sanat ve sembolizm arasındaki diyalektik ilişkiyi yansıtarak görsel mirasın önemli bir yönüne ışık tutmaya da katkıda bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeleri: Philippopolis – Roma Dönemi – Mozaik – Ziynet Eşyaları

1. مدخل

يُعد فن الفسيفساء جزءاً من التراث الثقافي للبشرية منذ عصور ما قبل التاريخ وحتى يومنا هذا. وقد انتشر استخدام الفسيفساء لتزيين أرضيات الغرف والحمامات في الفيلات والمنازل خلال العصر الروماني، وتمثل فسيفساء فيليبوبوليس (شهبا)[1] إحدى أبرز الشواهد الأثرية في سوريا خلال ذلك العصر، حيث تكشف عن تداخل لافت بين الموضوعات الأيقونية والعناصر المادية المرتبطة بالحياة اليومية. وقد اكتُشفت في شهبا لوحات فسيفساء بعضها لا مثيل له في سوريا أو المناطق الحضارية المجاورة. وتزامن إنتاج هذه اللوحات الفسيفسائية في شهبا مع فترة ازدهار المدينة في عهد الإمبراطور فيليب العربي، أي منذ توليه الحكم عام 244 م، واستمر هذا النشاط حتى الربع الثاني من القرن الرابع الميلادي.

ويبرز في هذا السياق موضوع أدوات الزينة، التي جُسّدت في المشاهد الفسيفسائية عبر صور دقيقة للتيجان، الأساور، الأقراط والمرايا. وإن تصوير هذه الأدوات لم يكن مجرد انعكاس لواقع معيش، بل اتخذ بعداً رمزياً يرتبط بالترف، ومكانة الجمال في المخيلة الاجتماعية لدى سكان فيليبوبوليس. ويتضح هذا البعد الرمزي أكثر من خلال اقتران أدوات الزينة بصور آلهة إغريقية – رومانية مثل ديونيسوس، أفروديت، أرتميس وأريس. إن وجود هذه الشخصيات الأيقونية مصورة مع أدوات الزينة يعكس دلالات عميقة، حيث تتحول تفاصيل الحياة اليومية إلى رموز حضارية ذات امتداد ميثولوجي، وتصبح الزينة ممارسة ذات صلة مباشرة بمفاهيم دينية وثقافية.

تهدف الدراسة إلى تحليل الرموز الجمالية في تمثيلات أدوات الزينة ضمن فسيفساء فيليبوبوليس من خلال الكشف عن دلالاتها الفنية والثقافية والاجتماعية، واستجلاء ما تعكسه من مفاهيم الجمال والترف في البيئة السورية الرومانية. إضافة

[1] تقع مدينة شهبا في جنوب سوريا، على السفوح الغربية لجبل العرب، إلى الشرق من طريق السويداء، وهي مدينة جبلية تقع على ارتفاع 1100 متر فوق سطح البحر، وتبعد حوالي 87 كيلومتراً عن دمشق، و11 كيلومتراً عن مدينة السويداء.

إلى توضيح كيفية توظيف الفنان لهذه الأدوات كعناصر رمزية تخدم البنية البصرية للمشهد الفسيفسائي وتعبر عن القيم الجمالية والفكرية السائدة في تلك الحقبة.

وتنبع أهمية هذه الدراسة من كونها تكشف ليس فقط عن مهارة الفنانين ودقة التصنيع، بل تقدم أيضاً مدخلاً لفهم العلاقة بين الفن والإيكونوغرافيا والثقافة المادية في مدينة ازدهرت في ظل التأثيرات الرومانية. كما تسهم هذه المشاهد في توضيح الدور المحوري للجمال والزينة في صياغة هوية المجتمع المحلي وربطها بالقيم الرمزية والروحية للعالم الكلاسيكي.

2. أدوات الزينة المصورة في لوحات فسيفساء فيليبوبوليس

2. 1. فسيفساء ديونيسوس وبان

تأخذ هذه الفسيفساء شكل مستطيل بأبعاد 2.17 × 3.40 متر. وقد اكتُشفت في منتصف القرن الماضي في القسم الجنوبي الشرقي من مدينة شهبا، بالقرب من البوابة الشرقية، وهي معروضة حالياً في متحف شهبا (الصورة 1). تُؤرخ الفسيفساء إلى منتصف القرن الثالث الميلادي، أي إلى زمن تأسيس المدينة. وتحيط بالمشهد الرئيسي مجموعة من الإطارات المزخرفة بتكوينات فنية متنوّعة، مرتبة من الداخل إلى الخارج[2].

في المشهد الرئيسي، الذي تبلغ أبعاده 1.25 × 0.95 م، يظهر الإله ديونيسوس في وضعية سكْر وهو يصبّ النبيذ، إلى جانبه الإله بان على شكل نصف عنزة الذي يقدّم له خابية النبيذ (كراتر). يظهر ديونيسوس على هيئة شاب ذو ملامح أنثوية، عاري الجسد تقريباً، مستنداً بقدمه اليمنى بينما يثني اليسرى نحو الأمام محاط بهالة مشكلة من مكعبات زرقاء ممزوجة بأحجار صفراء، وتتدلى من كتفيه خصلات شعر يتوجها إكليل من عناقيد العنب[3].

2. 2. فسيفساء ولادة أفروديت

تم اكتشاف هذه الفسيفساء في أوائل أربعينيات القرن الماضي، خلال أعمال التنقيب في أحد المنازل الخاصة القريبة من مبنى الحمام بمدينة شهبا الأثرية (الصورة 2). تبلغ أبعادها الإجمالية 3.24 × 3.23 م، بينما تبلغ مساحة المشهد الرئيسي فيها 2.68 × 2.68 م[4]. وتُؤرخ إلى منتصف القرن الثاني الميلادي[5]، وهي معروضة في متحف السويداء[6]. رُصفت الفسيفساء بشكل مربع لتغطي أرضية الغرفة بالكامل، وعلى الرغم من تعرضها لتلف في القسم السفلي وجزء صغير من مركزها، فإن ما تبقى منها كافٍ لتحديد موضوعها الرئيسي.

في مركز اللوحة، تظهر الإلهة أفروديت جالسة على وسادة من الحرير السميك، مزيّنة بأقمشة زرقاء وصفراء، داخل صدفة محارة مفتوحة من طبقتين بشكل رأسي (الصورة 3). يقوم قنطوران[7] برفعها من أعماق البحر. تظهر أفروديت في وضعية ملتفّة الساقين، ناظرة نحو اليمين، وساقاها تتدليان من حافة الصدفة. في يدها اليسرى تمسك مرآة بيضاوية ذات إطار ذهبي طويل تعكس ملامحها، وقد حرص الفنان على إظهار أفروديت كشخصية شرقية الطابع، فزينها بالعديد من المجوهرات الفاخرة، منها تاج على الرأس، قلادة ذهبية على العنق، أساور في الذراعين والمعصمين، وخلاخيل في القدمين. كما زُين صدرها بزينة شريطية على شكل حزام[8].

2. 3. فسيفساء أرتميس وأكتيون

تُعد هذه الفسيفساء من بين اللوحات التي تم اكتشافها عام 1934 بالقرب من الحمامات الرومانية في مدينة شهبا الأثرية. وتُصوّر اللحظة التي يرى فيها أكتيون الإلهة أرتميس وهي تستحم[9] (الصورة 4). تُؤرَّخ الفسيفساء إلى النصف الثاني من

---

[2] نوفل 2010, 40-43.

[3] Boulad 2023, 9.

[4] المقداد 2008, 84 .

[5] جود الله 1999, 541.

[6] Mascle 1944, 145.

[7] القنطور مخلوق أسطوري نصفه إنسان ونصفه حصان.

[8] Balty 1977, 16.

[9] Mascle 1944, 141.

القرن الثالث الميلادي[10]، وهي مربعة الشكل بأبعاد 4.30 × 4.30 م[11]، وتُعرض في متحف السويداء. تُحاط الساحة الرئيسية للفسيفساء بثلاث إطارات زخرفية. المشهد الرئيسي في وسط الفسيفساء مربع الشكل بأبعاد 1.55 × 1.55 م، ويضم ست شخصيات رئيسية (الصورة 4).

في المركز تظهر الإلهة أرتميس، وقد كُتب اسمها باليونانية (APTHMIC) فوق رأسها. تُجسّد وهي تغطي جسدها العاري بيدها اليسرى خجلاً من أكتيون. وتبدو جاثية على ركبتها اليمنى عند مدخل مغارة، في وضعية قرفصاء[12] (الصورة 5). تظهر أرتميس عارية في مشهد الاستحمام، مع الإبقاء على حُليّها، فتظهر أقراطها على شكل صليب، وعقد لؤلؤي مزين بنهاية على هيئة صليب، وأساور في الذراعين، وخلخالان في القدمين. تضع فوق رأسها إكليلاً يشبه القلعة، ومن تحته تتدلى ضفائر شعرها البني الكثيف المنسدل خلفها[13] (الصورة 5). تحيط رأسها هالة دائرية ملوّنة بالأزرق، تميزت عن الخلفية البنية الفاتحة للفسيفساء. وقد كُتب اسمها بالأبيض فوق الهالة. ويظهر على وجهها استخدام للون الأحمر في الوجنتين، والجفون، والشفاه، ما يُشير إلى استخدام الإلهة لأدوات الزينة[14] (الصورة 5). على جانبي أرتميس تظهر حوريتان، اليسرى ترتدي مجوهرات شبيهة بمجوهرات أرتميس، وتضع إكليل زهور على رأسها[15].

2. 4. فسيفساء إلهة الأرض جايا

تم العثور على هذه الفسيفساء في أوائل خمسينيات القرن الماضي، في أحد المنازل الواقعة في الجهة الجنوبية من مدينة شهبا الأثرية، وقد اكتُشفت مصادفة. وتُعدّ هذه الفسيفساء (الصورة 6) واحدة من أهمّ الفسيفساء التي تمّ اكتشافها في منطقة بلاد الشام. وبعد ترميمها، نُقلت أولاً إلى متحف السويداء، ثم إلى المتحف الوطني في دمشق. ويعود تأريخها إلى النصف الثاني من القرن الثالث الميلادي[16]. تصوّر هذه الفسيفساء مشهداً رمزياً يضمّ عدداً من الآلهة وأنصاف الآلهة، حيث يظهر فيها أربعة وعشرون شخصية بالإضافة إلى ثور وجدي صغير (الصورة 7). وتبلغ أبعادها 3.30 × 2.72 متراً[17].

تُصوَّر إلهة الأرض جايا في أسفل مركز الفسيفساء (الصورة 8)، تضع على رأسها تاج "كالاثوس" يرمز إلى الخصوبة، ويبدو رأسها مائلاً قليلاً نحو الأسفل واليمين. يحيط بها أربعة أطفال، أما أحد الطفلين الذي على يسارها لا يظهر إلا الجزء العلوي من جسده، ويرتدي وشاحاً يُغطي صدره، ويضع على رأسه تاجاً مختلفاً عن سابقه[18].

فوق رأس جايا، تم تصوير الإلهة "جورجيا" إلهة الزراعة. إلى يمينها تظهر أربع نساء رمزيّات بجانب بعضهن، وقد رُسمت لهن أجنحة، وكُتب اسمهن بالأبجدية اليونانية في أعلى اليمين (ΤΡΟΠΑΙ). وهنّ "التروباي" (Tropai)[19]، ويُمثّلن الفصول الأربعة, الأولى تقف في أقصى اليمين عند حافة الفسيفساء، وتحمل على رأسها قرن الوفرة أخضر اللون, الثانية تقف إلى يسار الأولى، وتضع على رأسها إكليلاً من الزهور، الثالثة تقع أمام الثانية، وتضع يدها اليمنى على إكليل رأسها[20].

أسفل تمثيل الآلهات الأربعة، يظهر الإله أيون (Aion)[21]، إله الزمن والدورات الزمنية. وقد تم التعرف على شخصيته من خلال اسمه المكتوب بالأبجدية اليونانية (AEWN) على حجر مكعب أسود يجلس عليه. رُسم أيون كرجل في منتصف

[10] زايد 2012, 285.
[11] المقداد 2008, 93.
[12] نوفل 2014, 3.
[13] المقداد 2008, 97.
[14] زايد 2012, 283.
[15] نوفل 2014, 4.
[16] Balty 1977, 28.
[17] المقداد 2008, 109-110.
[18] المقداد 2008, 111.
[19] تريبتوليموس في الميثولوجيا اليونانية مرتبط دائمًا بالإلهة ديميتر. يُقال إنه ابن الملك كيليوس، أو قد تكون له صلة بـ غايا وأوقيانوس. وهو كاهن قوي جدًا، معروف برموز الفجر والقمر(Sina 2004,49).
[20] Will 1953, 104-105.
[21] في المعتقدات اليونانية القديمة، يُعبَّر عن مفهوم الزمن بمصطلح أيون (Aion)، الذي يُستخدم للدلالة على مدة الحياة والخلود. وقد انعكس هذا المفهوم في الفن اليوناني كإله تزامني متأثر بالمعتقدات المصرية والفارسية. يُصوَّر على شكل رجل ذو شعر كثيف أبيض أو رمادي، وقد يكون

العمر، ذي بشرة نحاسية، وجهه حليق، وجسمه قوي وعضلي، بصدر عريض وممتلئ، وتعابير وجه صارمة. يظهر الجزء العلوي من جسده وفخذه الأيسر عاريين، بينما تغطي الأجزاء المتبقية عباءة صيفية شفافة. وعلى كتفه الأيسر هيماتيون مزينة بزر على شكل زهرة[22]. في الجزء السفلي الأيسر من الفسيفساء تظهر الإلهة أفروديت واقفة، ويظهر عقدها الثمين متدلياً نحو الأسفل[23].

2. 5. فسيفساء ربات النعم الثلاث (Graces)

اكتُشفت هذه الفسيفساء في ستينيات القرن الماضي، ضمن أحد المنازل الواقعة في الجهة الجنوبية الشرقية من المدينة الأثرية شهبا، وهي معروضة حالياً في متحف شهبا[24]. تتكوّن الفسيفساء من ثلاثة أقسام تم تنسيقها بشكل متماثل: مشهد رئيسي يتوسط اللوحة، ومشهدان جانبيان (الصورة 9). أبعاد الفسيفساء مستطيلة، تبلغ 2.55 × 3.65 متر[25]، وتؤرخ إلى النصف الثاني من القرن الثالث الميلادي[26].

يحتوي كل من الجانبين الأيمن والأيسر للفسيفساء على مستطيلين. القسم الأول، على اليمين، مقسم إلى ثلاثة مربعات، كل منها مزين بتمثال نصفي. يمثل التمثالان النصفيان، اللذان يبلغ طولهما 57 × 55 سم في الزوايا، فصلي السنة (الشكل 9). يُصوَّر الشتاء، في الزاوية اليمنى، كشاب ملفوف بعباءة كبيرة تبدو وكأنها تغطي رأسه من الخلف. ويُصوَّر الربيع، في الزاوية اليسرى، كشاب في وضعية ثلاثة أرباع الجسم. رأسه متوج بأوراق شجر رمادية خضراء وفي المربع الأوسط فتاة ملتفة باتجاه اليمين، في وضعية جانبية، تُزيّن بأساور ذهبية وأقراط، ويتدلّى عقد من أسفل عباءتها ويلتف حول عنقها[27] (الصورة 10).

القسم الثاني من الفسيفساء على الجانب الأيسر مُقسّم إلى ثلاثة مربعات، كل منها مُزيّن بتمثال نصفي، اثنان يُمثّلان فصلي السنة (الصورة 9). الأول هو الخريف، مُصوّر كشابّ, رأسه مُكلّل بالزهور والأوراق. والمربع الآخر (الصيف) صور كشاب مجنّح عاري الصدر ، رأسه مزين بالثمار والزهور المدمجة مع شعره الأسود. وفي الجزء الأوسط من هذا القسم (الصورة 9)، تم تصوير تمثال نصفي لامرأة وهي تنظر نحو اليمين، وقد تُوّج رأسها بإكليل من الأوراق, وتُزينها أقراط في أذنيها وعقدٌ يظهر جزء منه أسفل عباءتها. في يدها اليمنى، تمسك بعصا ذهبية تنتهي برأس دائري[28]. (الصورة 11).

يقع المشهد المركزي ضمن مربع مساحته 1.25 مترًا، وقد تضررت الزاوية السفلية اليسرى منه. في وسط المشهد، أمام مدخل كهف تظهر ربات النعم الثلاث، بنات زيوس، وهن يمسكن بأيدي بعضهن ويرقصن (الصورة 12). جميع الشخصيات عارية الجسد، باستثناء الفتاة الوسطى التي ترتدي ستروفيون (strophion). عيونهن مرسومة بخطوط بنية عريضة، ورؤوسهن مُتوّجة بأكاليل من الزهور. ترتدين أساور وخلاخيل مصنوعة من اللون الأصفر، للدلالة على كونها ذهبية[29].

2. 6. فسيفساء تيثيس

تُعد هذه الفسيفساء (الصورة 13) من أندر الفسيفساء في العالم التي تُجسِّد إلهة البحر تيثيس. اكتُشفت سنة 1963 في منزل روماني فاخر يقع جنوب شرق الحمّامات في مدينة شهبا الأثرية، وتُعرض في متحف شهبا[30]. تبلغ أبعاد الفسيفساء 2.65 × 2.66 متر، أما المشهد الرئيسي فهو مربع الشكل بأبعاد 1.26 × 1.26 متر[31]. وتُؤرخ هذه اللوحة إلى النصف الأول من

عجوزًا أو شابًا، وغالبًا ما يحمل بيده دائرة البروج (الزوديك)، بالإضافة إلى كرة أو لفافة بردي أو قرن الوفرة. وغالبًا ما يُرى بجانبه أو ملتف حول جسده ثعبان، ويحمل في يديه صولجاناً ومفتاحاً في أغلب التمثيلات (Tavukçu 2022,509) .

[22] المقداد 2008, 115.
[23] نوفل 2010, 86.
[24] Will 1953, 28.
[25] المقداد 2008, 206.
[26] Balty 1981, 410.
[27] Balty 2009, 100-102.
[28] Liddell 1883, 671.
[29] Boulad 2023, 29.
[30] نوفل 2010, 78.
[31] المقداد 2008, 194.

القرن الرابع الميلادي[32]. صُوّرت تيثيس (الصورة 14) كتمثال نصفي (بورتريه) في وسط مربع وجبينها مزين بنجمة بحر ترتكز على جناحين صغيرين، ووسطها دائرة حمراء صغيرة، ترمز إلى ضوء الانعكاس عند الغوص في البحر[33].

2. 7. فسيفساء ديونيسوس وأريادني

اكتُشفت هذه الفسيفساء خلال الحفريات الأثرية عام 1963، في أحد المنازل الواقعة جنوب شرق حمّامات مدينة شهبا الأثرية، وهي تُجسّد مشهداً أسطورياً للإله ديونيسوس، إله الخمر، وزوجته أريادني. بعد ترميمها، نُقلت إلى متحف شهبا حيث تم حفظها هناك (الصورة 16). تعود هذه الفسيفساء إلى الربع الثاني من القرن الرابع الميلادي، وتبلغ أبعادها 2.8 × 2.8 م، بينما تبلغ مساحة المشهد الرئيسي 1.65 × 1.65 م[34]، وقد نُفذ ضمن شكل مربّع. يحيط بالمشهد الرئيسي ثلاثة إطارات. في قلب المشهد المركزي (الصورة 15)، صُوّر ديونيسوس وزوجته أريادني برفقة شخصيتين إضافيتين، جميعهم يجلسون على صخرة طبيعية مائلة قليلاً في أجواء طبيعية مفتوحة.

يصور ديونيسوس على رأسه، إكليل من أوراق اللبلاب وعناقيد الكرمة، يتوسطه عنصر زخرفي مخروطي الشكل ذو قاعدة مستطيلة ينتهي برأس رمح. تُصوِّر الإلهة أريادني إلى جانب زوجها ديونيسوس تبدو أريادني في صورة الزوجة السعيدة، مزدانة بالمجوهرات الثمينة. فعنقها مزيَّن بعقد ذهبي ذو رؤوس مدببة تشبه أشعة الشمس، ومعصمها مزدان بأساور، وأذناها تزينهما الأقراط. ومن الإكليل الذي يعلو رأسها[35].

2. 8. فسيفساء أفروديت وأريس

تم اكتشاف هذه الفسيفساء سنة 1963 في الجهة الجنوبية الشرقية من الحمامات في مدينة شهبا الأثرية. وتروي مشهداً من أسطورة أفروديت وأريس كما وردت في ملحمة الأوديسة. تبلغ أبعادها 3.04 × 3.04 متر، بينما تبلغ أبعاد المشهد الرئيسي 2.77 × 2.77 متر، وهي مربعة الشكل (الصورة 16). يُعتقد أنها كانت تزين أرضية إحدى غرف فيلا فيليب العربي، وهي معروضة حالياً في متحف شهبا[36]. يعود تاريخ الفسيفساء إلى الربع الثاني من القرن الرابع الميلادي[37]. ورغم وجود تلف في الجزأين العلوي والسفلي منها، فإن المشهد الرئيسي لا يزال واضح المعالم.

الشخصيات الرئيسية في المشهد أفروديت التي تقع على يسار المشهد، وحبيبها أريس على اليمين. تستند أفروديت على قاعدة حجرية واسمها مكتوب بالحروف اليونانية (ΑΦΡΟΔΕΙ-ΤΗ) أسفل يدها اليمنى، وموزع على سطرين، مما يسهل التعرف عليها (الصورة 17). أفروديت تقف وتستند بذراعها اليمنى على عمود حجري ربما كان صندوقاً للزينة[38]، تتزين بعقد ذهبي مزين بأحجار ملونة، وأساور في معصميها وذراعيها. كما ترتدي عقداً قطرياً (Bandolier Kette) يمتد من جانب الرقبة الأيمن إلى الفخذ الأيسر. رأسها متوج بتاج على شكل أسوار المدينة (Corona Muralis)[39]. أضاف الفنان زخرفة على شكل وشم بين عيني أفروديت، وأحاط رأسها بهالة دائرية. عيناها الزرقاوان، وفمها الصغير، ووجهها الممتلئ، وحاجباها الكثيفان، تعكس جميعها جمالًا أنثوياً مثالياً. غير أن الفنان ابتعد عن تمثيل الجسد الأنثوي المثالي فكان تمثيل الجسد أقل نجاحاً مقارنة بالوجه.

---

[32] المقداد 2008, 191.

[33] Dunbabin 1999, 166.

[34] Balty 1977, 50.

[35] المقداد 2008, 168.

[36] المقداد 2008, 182.

[37] Balty 1977, 60.

[38] زايد 2012, 277.

[39] يُعد تاج الجدار رمزاً معمارياً يُمثّل أسوار المدن وأبراجها. في العصور الكلاسيكية القديمة، كان هذا التاج يُعد شعاراً للآلهة الحامية للمدن، كما استخدمه الرومان كوسام عسكري فخري يُمنح لمن يثبت شجاعته في حماية المدينة أو اقتحام أسوار العدو. (Allègre 1889, 187-192).

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

تقف خلف أفروديت خاريس (Charis) وهي إحدى الحسناوات الثلاث (Three Graces) اسمها مكتوب بالحروف اليونانية بجوار رأسها (XAPIC). شعرها مصفف على شكل هرمي مثلث، ومربوط بواسطة مشبك ثلاثي الحلقات. وهي تنظر إلى أفروديت، وتمسك بإكليل زهور في يدها اليسرى، توحي بأنها على وشك أن تتوج أفروديت به[40].

الشخصية الخامسة سكوبِه (Skope) تقع في الزاوية اليمنى العليا من الفسيفساء، واسمها يُعرف من خلال النقش (CKOPH) بجوار رأسها, شعرها قصير ومفروق من المنتصف، وتُتوج بتاج أسوار المدينة (Corona Muralis) كما ترتدي أقراطاً ذهبية، وتمسك في يدها اليسرى غصناً صغيراً ينتهي بزهرة على شكل قلب، قد يكون مروحة[41].

3. النتائج

في ضوء تحليل مشاهد فسيفساء فيليبوبوليس، يتضح أن أدوات الزينة لم تكن مجرد عناصر زخرفية، بل اكتسبت أبعاداً رمزية ودلالات دينية وجمالية عميقة. فقد رُمز إلى ديونيسوس بإكليل العنب بوصفه تعبيراً عن النشوة الإلهية والجمال المتجاوز، بينما جسدت المرآة والصدفة في فسيفساء أفروديت مفهوم الأنوثة المثالية للربة منذ لحظة ولادتها. كما أن أرتميس صُوّرت بحليها حتى أثناء الاستحمام، في دلالة على أن الأنوثة الإلهية لا تنفصل عن الجمال المقدس. وفي لوحة إلهة الأرض جايا، برزت علاقة وثيقة بين الزمن والخصب والجمال الأنثوي، لتؤكد وحدة القوى الطبيعية في تمثيل الآلهة. أما ربات النعم الثلاث ورموز الفصول الأربعة، فقد أبرزت فكرة الجمال بوصفه انعكاساً لدورة الطبيعة والزمن. كما عكست رمزية نجم البحر عند تيثيس صفاءً ونقاءً كونياً، في حين أظهر مشهد ديونيسوس وأريادني المكللين بالحلي في زواجهما اتحاد اللذة بالجمال الإلهي. وعبّر المشهد الذي جمع أفروديت وأريس عن ثنائية الجمال الأنثوي والقوة الذكورية، فيما أضفى حضور ربات النعم بعداً جمالياً وروحياً على التكوين العام.

وعليه، تكشف النتائج العامة أن الزينة في فسيفساء فيليبوبوليس شكّلت لغة بصرية رمزية عبّرت عن قدسية الجمال الإلهي (في أفروديت وأرتميس)، وخصوبة الطبيعة ودورات الزمن (في جايا وأيون والفصول الأربعة)، والتوازن بين القوة والحب (في آريس وأفروديت)، والانسجام الموسيقي والروحي (في ربات النعم). كما يتضح أن الزينة ارتبطت بالشخصيات الأنثوية أكثر من الذكورية، لتصبح وسيلة فنية تجمع بين الأسطورة والفن والرمز. وقد أبدع فنانو فيليبوبوليس في مزج التأثيرات الهلنستية والرومانية والمحلية السورية ضمن معالجة متكاملة لموضوعات الجمال والزينة.

[40] Hamdan & Ciss 2004, 31.
[41] Balty 1977, 58.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

الصور

الصورة 1. فسيفساء ديونيسوس وبان
المصدر: سلام بولاد, التقطت الصورة في متحف شهبا 2010

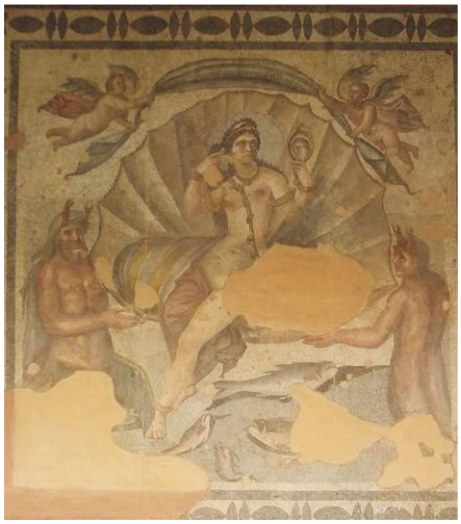

الصورة 2. فسيفساء ولادة أفروديت
المصدر: سلام بولاد, التقطت الصورة في متحف السويداء 2010

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

الصورة 3. فسيفساء ولادة أفروديت – مشهد تزيين أفروديت
المصدر: سلام بولاد, التقطت الصورة في متحف السويداء 2010

الصورة 4. فسيفساء أرتميس وأكتيون – المشهد الرئيسي
المصدر:
https://www.alamy.com/museum-of-suweida-mosaic-of-artemis-in-the-bath-hauran-suweida-syria-middle-east-image230972292.html, 23.02.2022

الصورة 5. فسيفساء أرتميس وأكتيون – تصوير أرتميس و الحوريات
المصدر:
https://www.alamy.com/museum-of-suweida-mosaic-of-artemis-in-the-bath-hauran-suweida-syria-middle-east-image230972326.html,:23.02.2022

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

الصورة 6. فسيفساء آلهة الأرض جايا – المشهد الرئيسي
المصدر: سلام بولاد, التقطت الصورة في المتحف الوطني في دمشق 2010

الصورة 7. فسيفساء آلهة الأرض جايا – تصوير الإلهة جايا وأطفالها
المصدر: سلام بولاد, التقطت الصورة في المتحف الوطني في دمشق 2010

الصورة 8. فسيفساء آلهة الأرض جايا – القسم المتوسط الأعلى
المصدر: سلام بولاد, التقطت الصورة في المتحف الوطني في دمشق 2010

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

الصورة 9. فسيفساء ربات النعم الثلاث
المصدر:
https://www.alamy.com/stock-photo-Üç Güzeller-and-fates-mosaic-at-museum-in-shahba-syria-18963532.html, 22.02.2022

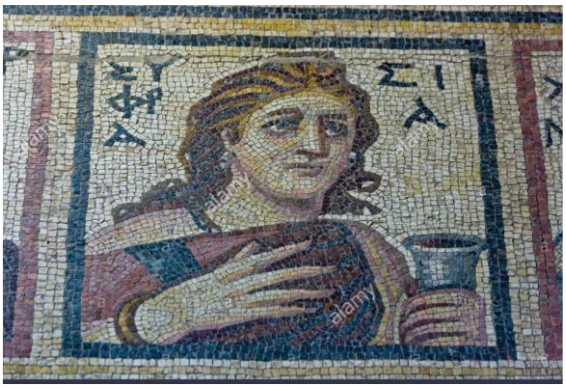

الصورة 10. فسيفساء ربات النعم الثلاث - أوفراسيا
المصدر:
https://www.alamy.com/stock-photo-Üç Güzeller-and-fates-mosaic-at-museum-in-shahba-syria-18963610.html, 22.02.2022

الصورة 11. فسيفساء ربات النعم الثلاث – بانيشيس
المرجع:

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

https://www.alamy.com/syria-hauran-museum-of-shahba-detail-of-the-mosaic-of-the-four-seasons-image60900937.html, 22.02.2022

الصورة 12. فسيفساء ربات النعم الثلاث – المشهد الرئيسي
المصدر:
https://www.alamy.com/syria-hauran-museum-of-shahba-detail-of-the-mosaic-of-the-three-Üç Güzeller-image60493679.html, 22.02.2022

الصورة 13. فسيفساء تيثيس
المصدر : سلام بولاد, التقطت الصورة في متحف شهبا في 2010

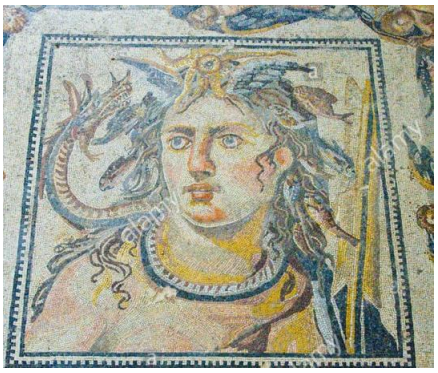

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

الصورة 14. فسيفساء تيتيس – المشهد الرئيسي
المصدر:
https://www.alamy.com/stock-photo-tethys-mosaic-at-museum-in-shahba-syria-18963681.html, 04.06.2022

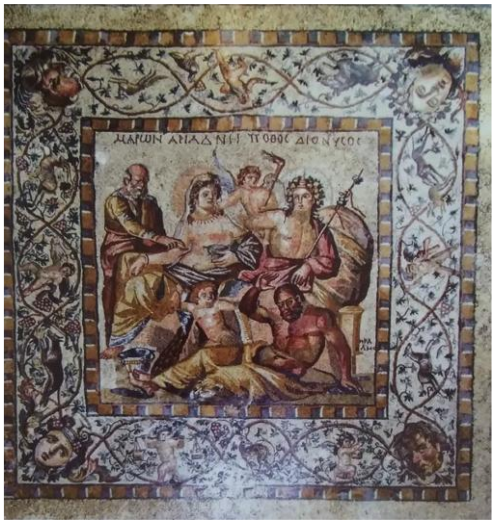

الصورة 15. فسيفساء ديونيسوس و أريادني
المصدر: سلام بولاد, التقطت الصورة في متحف شهبا 2010

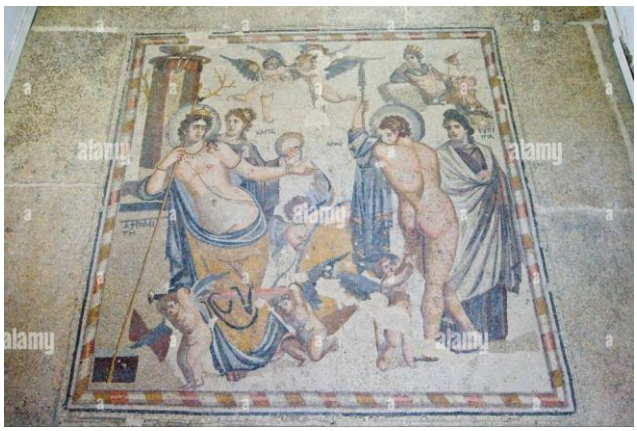

الصورة 16. فسيفساء أفروديت وأريس
المصدر:
https://www.alamy.com/stock-photo-aphrodite-and-ares-mosaic-at-museum-in-shahba-syria-18963527.html, 17.04.2022

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

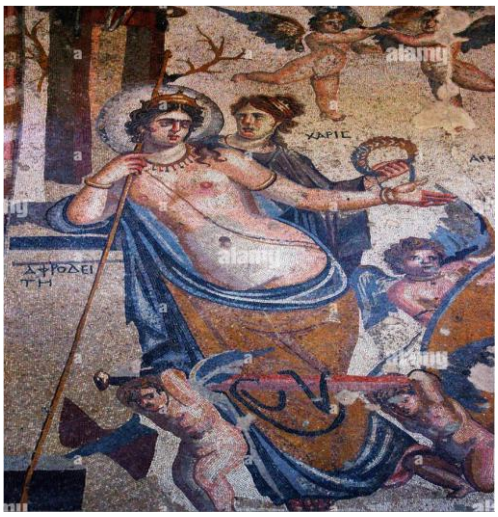

الصورة 17. فسيفساء أفروديت وأريس – تصوير أفروديت
المصدر:
https://www.alamy.com/stock-photo-syria-hauran-museum-of-shahba-detail-of-the-mosaic-of-aphrodite-and-59138351.html, 17.04.2022

المراجع

المراجع العربية

جود الله، فاطمة.، سورية منبع الحضارات: التاريخ والجغرافيا وأهم المواقع الأثرية، دمشق، 1999.

حمدان، أسامة.، و بينلي، كارلا.، بلاد الشام – دورة تدريبية في ترميم الفسيفساء، آب – أيلول 2003، عمّان، 2004.

زايد، مصطفى.، دراسة للمواضيع الأسطورية المصوَّرة على فسيفساء منطقة شهبا في سورية، مجلة اتحاد الأثريين العرب، العدد 13، يناير، ص. 260–320، القاهرة، 2012.

طوير، قاسم.، شهبا فيليبوبوليس: آثار سورية القديمة، دمشق، 1985.

قادوس، عزت.، آثار العالم العربي في العصرين اليوناني والروماني – القسم الآسيوي، الإسكندرية، 2000.

المقداد، خليل.، الفسيفساء السورية والمعتقدات الدينية القديمة، دمشق، 2008.

نوفل، أسامة.، المشاهد الأسطورية في الفسيفساء السورية خلال العصر الروماني، دمشق، 2010.

نوفل، أسامة.، لوحة أرتميس وأكتيون (فسيفساء أرتميس وأكتيون)، تقرير مديرية مختبرات العلم والترميم، دمشق، 2014.

المراجع الأجنبية

Allègre, F., Étude sur la déesse grecque Tyché, Paris, 1889.

Balty, J., Mosaiques Antıques De Syrie, Bruxelles, 1977.

Balty, J., "La mosaïque antique au Proche-Orient I. Des origines à la Tétrarchie" , Aufestieg und Niedergang der Romischen Welt, Cilt:12, Sayı:2, 347–429, Berlin/New York, 1981.

Balty, J., Une Mosaïque Des Trois Grâces à Shahba- Philippopolis. In: Monuments et mémoires de la Fondation Eugène Piot, cilt:88, 2009. 93-114, Bruxelles, 2009.

Boulad, S., Roma İmparatorluk Dönemini Philippopolis (Shahba) Mozaiklerinin İkonografisi (Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Klasik Arkeoloji Bilim Dalı). Konya, 2023.

Commelin, P., Mythologie Grecque et Romainr, Paris, 1837.

Dunbabin, K., Mosaics of The Greek and Romain World , Printed in The United Kingdom at The University Press, Cambridge, 1999.

Erhat, A., Mitoloji Sözlüğü, lstanbul, 1996.

Hacımüftüoğlu, E., "Prometheus'den Halife'ye… Doğu Ve Batı'nın İnsan Tasavvurları", Bilimname dergisi, 2018/1, 505-534, Kayseri, 2018.

Lıddell, G., Greek-English Lexicon, New York, 1883.

Mascle, J., Mascle, Le Djebel Druze, Beirut, 1944.

Sina, A., "Eleusis'de Demeter Kültü Ve Kadın Ritüelleri", Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, sayı:44, Cilt:1, 37-52, Ankara, 2004.

Tavukçu, A.Y., " Roma Sanatında Sonsuz Zaman: Aion Kişileştirmesi", ODÜ Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, Ordu, 2022.

Will, E., "Shahba'dan Yeni Mozaik", Suriye Arkeolojik Yıllıklar, Cilt 3, 103-108, Şam, 1953.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

B KAZAKİSTAN CUMHURİYETİ HAKKINDA ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİNİN ANALİZİ

TEACHERS' VIEWS ON THE FUTURE OF TÜRKIYE-EGYPT RELATIONS

Coğrafya Öğretmeni Huriye BAŞDEMİR
MEB Amasya İl MEM. hbasdemir@gmail.com ORCİD: 0009-0004-0861-3028
Prof. Dr. Asım ÇOBAN
Amasya Üniversitesi asim.coban@amasya.edu.tr ORCID: 0000-0002-7865-7561

ÖZET

1517 yılında Yavuz Sultan SELİM'in Ridaniye zaferi ile Osmanlı toprağı haline gelen ve Osmanlı Eyaleti statüsü kazanan Mısır, 1914 yılına kadar resmen Osmanlı İmparatorluğunun bir parçası olarak kalmıştır. Bu çalışma, Türkiye ile Mısır arasındaki siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkiler üzerine öğretmenlerin görüşlerini incelemeyi amaçlamaktadır. İki ülke arasındaki tarihsel bağlar ve son dönemde yaşanan diplomatik gelişmeler doğrultusunda öğretmenlerin konuya yönelik algıları ve değerlendirmeleri önemli bir toplumsal bakış açısı sunmaktadır. Nitel araştırma yöntemlerinden yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılarak gerçekleştirilen bu çalışmada, farklı branş ve kademelerde görev yapan 12 öğretmenle görüşmeler yapılmıştır. Elde edilen veriler betimsel analiz yöntemiyle değerlendirilmiştir. Araştırma sonucunda, öğretmenlerin çoğunluğunun Türkiye-Mısır ilişkilerini tarihsel bağlamda önemli bulduğu, ancak son dönem siyasi gerilimlerin bu ilişkilere olumsuz yansıdığını düşündükleri ortaya çıkmıştır. Ayrıca öğretmenlerin, iki ülke arasında yeniden sağlanacak güçlü diplomatik bağların hem bölge barışı hem de eğitimsel iş birlikleri açısından olumlu etkiler doğuracağına inandıkları belirlenmiştir. Bu bağlamda, eğitim alanında yapılacak iş birliklerinin halklar arası anlayışı güçlendireceği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Mısır, dış politika, öğretmen görüşleri, uluslararası ilişkiler.

ABSTRACT

With the victory of Yavuz Sultan Selim at the Battle of Ridaniye in 1517, Egypt became Ottoman territory and gained the status of an Ottoman province, remaining officially a part of the Ottoman Empire until 1914. This study aims to examine teachers' views on the political, economic, and cultural relations between Turkey and Egypt. Considering the historical ties between the two countries and the recent diplomatic developments, teachers' perceptions and

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

evaluations provide a significant societal perspective. This research was conducted using qualitative research methods, specifically through semi-structured interviews with 12 teachers from various branches and levels. The data obtained were analyzed using descriptive analysis techniques. The results revealed that most teachers consider Turkey-Egypt relations important in a historical context, but believe that recent political tensions have negatively impacted these relations. Furthermore, it was found that teachers believe that re-establishing strong diplomatic ties between the two countries would have positive effects on both regional peace and educational cooperation. In this context, it was concluded that collaborations in the field of education could strengthen mutual understanding between the peoples of the two nations.
Keywords: Turkey, Egypt, foreign policy, teacher perspectives, international relations

GİRİŞ

Uluslararası ilişkiler, devletlerin birbirleriyle olan siyasi, ekonomik, askeri, kültürel ve sosyal etkileşimlerini kapsayan çok boyutlu bir alandır. Küreselleşmenin etkisiyle birlikte ülkeler arasındaki etkileşimler daha karmaşık ve çok katmanlı hale gelmiştir. Bu çerçevede, bölgesel güçler arasında yer alan Türkiye ile Orta Doğu'nun önemli ülkelerinden biri olan Mısır arasındaki ilişkiler, sadece iki ülke açısından değil, aynı zamanda bölgesel istikrar ve uluslararası diplomasi açısından da büyük önem arz etmektedir.

Türkiye ile Mısır arasındaki ilişkiler, tarihsel olarak derin bağlara dayanmaktadır. Osmanlı döneminden bu yana süregelen kültürel ve dini ortaklıklar, iki ülke halkı arasında güçlü bir sosyal bağ oluşmasını sağlamıştır. 20. yüzyılın ortasından beri çoğu zaman tedbirli görünüm arz eden ancak zaman zaman da sorunlu bir çizgide ilerleyen Türkiye-Mısır ilişkileri (Al Hajj, 2016, s. 48; Çağaptay & Stevens, 2015; Magued, 2016; Meral, 2014), Mısır'da 2011'de başlayan halk ayaklanmasıyla birlikte yeni ve istisnai bir evreye girdi. Öyle ki, Hüsnü Mübarek rejiminin devrilmesinin ardından Türkiye'nin Mısır politikasında köklü bir değişim gözlendi ve ilişkiler ciddi bir ivme kazandı (Yeşilyurt, 2020: s,340). Ancak Arap Baharı süreciyle başlayan siyasi dönüşümler, özellikle 2013 yılında Mısır'daki hükümet değişikliği sonrasında iki ülke arasındaki diplomatik ilişkilerde ciddi gerilimlere yol açmıştır. Bu süreçte karşılıklı olarak büyükelçilerin geri çekilmesi ve diplomatik ilişkilerin en alt düzeye indirilmesi, kamuoylarında da çeşitli algıların oluşmasına neden olmuştur.

Türkiye ve Mısır ilişkileri konusunda hazırlanan araştırmalara bakıldığında özellikle 2011 sonrasıyla ilgili Türk Dış Politikası Yıllığı'nda Uysal (2012a) ve Telci (2013a, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018a) tarafından yazılan bölümlerin oldukça ayrıntılı çalışmalar olduğu dikkati

çekmektedir. Altunışık (2019) da Türkiye'nin 2000'li yıllarda Mısır'la ilişkilerindeki iniş çıkışları açıklarken eş zamanlı olarak hem bölgesel dinamiklere hem de Türkiye iç siyasetindeki gelişmelere odaklanmaktadır (akt. Yeşilyurt, a.g.e2020).

Son yıllarda ise Türkiye ve Mısır arasında yeniden diplomatik yakınlaşma adımlarının atıldığı, karşılıklı görüşmelerin ve olumlu söylemlerin arttığı gözlemlenmektedir. Bu gelişmeler, ilişkilerin geleceği açısından umut verici olarak değerlendirilmekte; ancak toplumun farklı kesimlerinin bu süreci nasıl algıladığı ve nasıl bir gelecek öngördüğü henüz yeterince araştırılmamıştır. Toplumun kanaat önderleri arasında yer alan öğretmenler, yalnızca eğitim alanında değil, aynı zamanda toplumsal bilinç ve uluslararası farkındalık düzeylerinin şekillenmesinde önemli bir role sahiptir. Bu bağlamda öğretmenlerin, Türkiye-Mısır ilişkilerinin geleceğine yönelik değerlendirmeleri ve öngörüleri gerek kamuoyunun eğilimlerini yansıtması bakımından gerekse eğitim politikalarının şekillenmesinde dikkate alınması gereken bir veri kaynağıdır.

Bu araştırmada, öğretmenlerin Türkiye-Mısır ilişkilerine yönelik mevcut algılarını, bu ilişkilerin geleceğine dair beklenti ve önerilerini incelemek hedeflenmektedir. Elde edilecek bulgular, karar alıcıların ve dış politika yapıcılarının toplumsal eğilimleri daha iyi anlamalarına katkı sağlayabilir.

PROBLEM DURUMU

Türkiye ve Mısır hem tarihi bağları hem de coğrafi konumları itibariyle bölgesel ve uluslararası düzeyde önemli iki aktördür. Ancak son on yılda yaşanan siyasi gelişmeler, iki ülke arasındaki ilişkilerin dalgalı bir seyir izlemesine neden olmuştur. Bu süreçte özellikle eğitimciler gibi toplumu yönlendiren meslek gruplarının konuya ilişkin görüşlerinin ne yönde şekillendiği, dış politika analizlerinde genellikle ihmal edilen bir alan olarak kalmaktadır. Oysaki toplumun bu tür dış politika meselelerine nasıl yaklaştığını anlamak, kamu diplomasisi stratejilerinin geliştirilmesinde son derece önemlidir. Mevcut literatürde öğretmenlerin Türkiye-Mısır ilişkilerine dair düşüncelerini konu alan yeterli sayıda bilimsel araştırma bulunmamaktadır. Bu bağlamda, öğretmenlerin bu konudaki görüşlerini sistematik biçimde incelemek, alandaki önemli bir boşluğu dolduracaktır.

ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırmanın temel amacı, öğretmenlerin Türkiye-Mısır ilişkilerinin geleceğine dair algılarını, beklentilerini ve önerilerini ortaya koymaktır. Bu genel amaç doğrultusunda aşağıdaki alt amaçlara da ulaşılması hedeflenmektedir:

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

- Öğretmenlerin Türkiye-Mısır ilişkilerinin mevcut durumuna ilişkin değerlendirmelerini belirlemek,
- Öğretmenlerin iki ülke arasındaki ilişkilerin geleceğine dair öngörülerini ortaya koymak,
- Türkiye-Mısır ilişkilerinde hangi faktörlerin belirleyici olduğunu öğretmenlerin bakış açısıyla analiz etmek,
- Eğitimcilerin dış politika konularına ilişkin farkındalık ve bilgi düzeylerini değerlendirmek.

ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Bu araştırma, öğretmenlerin dış politika konularına nasıl yaklaştığını ve Türkiye'nin bölgesel ilişkilerine dair toplumsal algıların nasıl şekillendiğini anlamak açısından önemli katkılar sunmaktadır. Öğretmenler, genç kuşaklara yalnızca akademik bilgi değil, aynı zamanda dünya görüşü kazandıran rehberler olarak toplumun düşünsel yapısında etkili bir rol üstlenmektedir. Bu nedenle, onların uluslararası gelişmelere ve dış politika gündemine dair yaklaşımlarını anlamak, toplumsal bilincin şekillenmesinde önemli ipuçları verecektir.

Ayrıca bu çalışma, literatürde oldukça sınırlı olan "öğretmen görüşleriyle dış politika değerlendirmesi" konusuna özgün bir katkı sunmaktadır. Araştırmadan elde edilecek veriler, dış politika yapıcılarının ve kamu diplomasisi stratejilerinin halkla ilişkiler yönünü güçlendirecek nitelikte olabilir.

SINIRLILIKLAR

Bu araştırma aşağıdaki açılardan sınırlıdır:

- Araştırmanın örneklemi, Amasya ili genelinde görev yapan öğretmenlerle sınırlıdır. Bu nedenle bulgular tüm Türkiye için genellenemez.
- Veriler yalnızca nitel yöntemle (görüşme formu, açık uçlu sorular vb.) toplanmıştır. Katılımcıların beyanları esas alındığı için öznel değerlendirmeler içerebilir.
- Araştırma, 2025 yılı itibariyle mevcut Türkiye-Mısır ilişkileri bağlamında yapılmıştır. İlişkilerde meydana gelebilecek yeni gelişmeler, elde edilen bulguların geçerliliğini etkileyebilir.

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın desenine, çalışma grubuna, veri toplama araçlarına ve verilerin analiz sürecine ilişkin bilgilere yer verilmiştir. Araştırma, nitel araştırma yaklaşımlarından biri olan olgu bilim (fenomenoloji) yöntemi çerçevesinde yürütülmüştür.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Araştırma Deseni

Bu çalışma, bireylerin yaşadıkları deneyimlerin anlamlarını ortaya koymayı amaçlayan nitel araştırma yaklaşımlarından olgu bilim (fenomenolojik) yöntem temel alınarak tasarlanmıştır. Olgu bilim yaklaşımı, bireylerin belirli bir olguya dair ortak deneyimlerini ve bu deneyimlerin altında yatan anlamları derinlemesine anlamayı hedefler. Bu araştırmada öğretmenlerin, Türkiye ile Mısır arasındaki ilişkileri nasıl algıladıkları, bu olguya dair bireysel ve mesleki düzeyde nasıl anlamlar yükledikleri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, 2025 yılı itibariyle Amasya ilinde görev yapmakta olan ve dış politika gelişmelerini yakından takip ettikleri ümit edilen, Türkiye-Mısır ilişkilerine dair farkındalığı bulunduğuna inandığımız 12 öğretmen oluşturmaktadır. Katılımcılar, amaçlı örnekleme yöntemlerinden biri olan kriter örnekleme yoluyla belirlenmiştir. Bu yöntemin tercih edilmesinin nedeni, çalışmanın amacına uygun biçimde, belirli bir olguyu yaşamış veya o olguya dair deneyim sahibi bireylerle derinlemesine bilgi edinme imkânı sağlamasıdır.

Katılımcıların branşları, hizmet süreleri, yaş ve cinsiyet gibi demografik özelliklerinde çeşitliliğe dikkat edilerek maksimum çeşitlilik sağlanmaya çalışılmıştır. Katılımcı sayısının, fenomenolojik araştırmalarda önerilen düzeylerde (5–15 kişi) olması, veri doygunluğunun sağlanması açısından yeterli görülmüştür. Araştırmaya gönüllülük esasına göre katılan katılımcıların demografik bilgileri tablo 1'de sunulmuştur.

Kod	Cinsiyet	Branşı	Kıdem Yılı
K1	Erkek	Coğrafya	17
K2	Kadın	El Sanatları	12
K3	Erkek	Coğrafya	35
K4	Kadın	Beden Eğitimi ve Spor	11
K5	Kadın	Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	36
K6	Erkek	Coğrafya	20
K7	Erkek	Sınıf Öğretmeni	26
K8	Kadın	İngilizce	7
K9	Kadın	Coğrafya	10
K10	Erkek	Fen Bilgisi	13
K11	Kadın	Sosyal Bilgiler	25
K12	Kadın	Türkçe	20

Tablo: 1 Katılımcıların demografik bilgileri.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Tablo:1'de görüldüğü gibi katılımcıların 7 tanesi kadın, 5 tanesi erkek olup; 4'ünün branşı Coğrafya, 1'er tanesinin branşları El Sanatları, Beden Eğitimi ve Spor, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi, Sınıf Öğretmeni, İngilizce, Fen Bilgisi, Sosyal Bilgiler ve Türkçedir.

Veri Toplama Aracı

Veriler, araştırmacı tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla toplanmıştır. Görüşme formunda yer alan sorular, öğretmenlerin Türkiye-Mısır ilişkilerine dair algılarını, deneyimlerini ve bu ilişkilere yükledikleri anlamları ortaya çıkarmaya yönelik olarak hazırlanmıştır. Formun geliştirilme sürecinde konu uzmanlarının görüşlerine başvurulmuş ve ön uygulama yapılarak gerekli düzeltmeler yapılmıştır.

Görüşmeler, bireysel olarak gerçekleştirilmiş ve katılımcıların izinleri doğrultusunda ses kaydı alınarak kaydedilmiştir. Görüşmeler ortalama 30–45 dakika sürmüş, veriler daha sonra yazıya dökülerek analiz sürecine hazır hale getirilmiştir.

Verilerin Analizi

Toplanan veriler, nitel araştırmalarda sıklıkla kullanılan ve fenomenolojik analizle uyumlu olan betimsel analiz yöntemiyle çözümlenmiştir. Öncelikle görüşmeler yazılı metne aktarılmış, ardından araştırma soruları doğrultusunda anlam birimleri belirlenmiş, bu birimler kodlanarak temalar altında toplanmıştır. Temaların oluşturulmasında katılımcıların ifadeleri doğrudan alıntılanmış ve elde edilen bulgular yorumlanarak anlam bütünlüğü sağlanmıştır.

Veri analiz sürecinde güvenilirliği sağlamak amacıyla şu stratejiler kullanılmıştır:

Katılımcı doğrulaması (member checking): Bazı bulgular katılımcılarla paylaşılmış ve doğruluğu teyit edilmiştir.

Uzman görüşü: Kodlama ve tema oluşturma süreci bir alan uzmanı ile gözden geçirilmiştir.

Ayrıntılı betimleme: Katılımcı ifadeleri özgün haliyle verilmiş, yorumlardan önce doğrudan alıntılar kullanılmıştır.

BULGULAR

1- Sizce Türkiye ile Mısır arasındaki ilişkilerin tarihsel gelişimi nasıldır?

Katılımcı	**Verilen Cevaplar**
K1	Ata topragimiz
K2	Eski toprağımız
K3	Normal
K4	Bilmiyorum
K5	Osmanlı imparatorluğu dönemi...15.yyortak

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

K6	Inisli cikisli
K7	Sisiden once iyiydi sonrasi bozuldu
K8	Orta Düzey
K9	Osmanlı döneminde osmanlı toprağı iken sonra bağımsız olmuştur 19 yy civarı. Cumhuriyet döneminde çok yoğun bir ilişkimiz yok. Soğuk savaş sonrası ilişkilerimiz ekonomik ve ticari anlamda devam etti.
K10	Son dönemlerde cumhurbaşkanı vesinin bir araya gelmesi büyükelçilik düzeyinde diplomatik ilişkilerin yeniden kurulması geçmiş dönemlerdeki uzaklığımızı ve mesafeli tavrımızı değiştirmeye başladı.
K11	Sorunlu
K12	1925'ten bu güne artarak devam etse de yine de sınırlı ilişkilerimiz var. Hüsnü mübarek döneminde artan ilişkiler, Mursi döneminde de devam etmiş sonrasında Mursi'nin ölümünden sonra Sisi döneminde de devam etmiştir. Şu an iki ülkenin büyük elçilikleri vardır.

Türkiye ile Mısır arasındaki ilişkilerin tarihsel gelişimi nasıldır diye sorduğumuzda katılımcılardan 1 tanesi ata toprağımız olarak ifade ederken 1 kişi eski toprağımız cevabını vermiştir. Katılımcılardan 2 tanesi Osmanlı döneminde Osmanlı toprağı olduğunu daha sonra bağımsızlığını kazandığını söylemiştir. 1 katılımcı normal olduğunu ifade ederken 1 katılımcı inişli çıkışlı demiş, 1 katılımcı orta düzey olarak ifade etmiş, 1 katılımcı sorunlu demiştir. Katılımcılardan 1 tanesi Sisi'den önce iyiyken sonrasında bozulduğu, 1 katılımcı 1925'ten bu yana artarak devam etse de sınırlı ilişkilerimiz var, Hüsnü Mübarek, Mursi ve sonrasında Sisi döneminde de devam ettiğini söylemiştir. 1 katılımcı son dönemlerde Cumhurbaşkanı Sisi'nin bir araya gelmesi büyükelçilik düzeyinde diplomatik ilişkilerin yeniden kurulması geçmiş dönemlerdeki uzaklığımızı ve mesafeli tavrımızı değiştirmeye başladı olarak ifade ederken 1 katılımcı bilmiyorum demiştir.

2- Türkiye-Mısır ilişkilerinde son yıllarda yaşanan gelişmeleri nasıl değerlendiriyorsunuz?

Katılımcı	**Verilen Cevaplar**
K1	Olmasi gereken duzeyde değil
K2	Gelistirilebilir
K3	Mursi sonrası ilişkiler çok zayıflamıştı. Bir yıldır gelişmeye naşladı
K4	Bilmiyorum

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

K5	Ortak kültür ve geçmişi olan ülkeler için yeterli bulmuyorum
K6	Gelgitli
K7	Sisi doneminde Misir in yunanistan ve Kibris Rum kesimine yaklasimindan dolayi bozulmustu su siralar iyiye dogru egilim var
K8	Olumlu yönde ilerliyor.
K9	Soğuk savaştan beri süregelen diplomatik soğukluk şu an için daha normal bir seviyede bölgesel açıdan çok güçlü olabiliriz ancak İsrail'le olan ticari ilişkilerimizden rahatsız oldukları için bu şekilde devam edeceğini düşünüyorum. Yani çok da sıkı bir ilişkimiz yok.
K10	Son yıllarda normalleşme sürecinde diplomatik ilişkiler iyileşiyor duygusal barış açısından da olumlu olacağını düşünüyorum.
K11	Olumlu
K12	Ortadoğuda Mısır gibi %90 ı Müslüman olan bir ülkeyle asgari seviyede ilişkimiz var. Türkiye'nin ihracata dayalı ekonomi sistemine geçişinden sonra komşu ülkelerle arttığı miktarda artmıştır ticari ilişkiler. Ortadoğu üzerinde oynanan oyunlardan Mısır da payını aldı Mursi'nin ölümü bunun göstergesi. Daha sağlam ve sağlıklı denge zemini oluşturulmalı.

Türkiye – Mısır ilişkilerinde son yıllarda yaşanan gelişmeleri sorduğumuzda 2 katılımcı yeterli düzeyde olmadığını belirtmiş, 2 katılımcı olumlu olduğunu ifade etmiş, 1 katılımcı geliştirilebilir derken 1 katılımcı gelgitli olduğunu söylemiştir. 1 katılımcı Mursi sonrası zayıflamıştı, bir yıldır gelişmeye başladı derken 1 katılımcı Sisi döneminde Mısır'ın Yunanistan ve Kıbrıs Rum kesimine yaklaşımından dolayı bozulduğunu şu sıralar iyiye gittiğini söylemiştir. 1 katılımcı son yıllarda normalleşme sürecinde, diplomatik ilişkiler iyileşiyor, duygusal barış açısından da olumlu olacağını düşünüyorum şeklinde fikir beyan etmiştir. 1 katılımcı Soğuk savaş döneminden beri süregelen diplomatik soğukluk şu an için normal bir seviyede, bölgesel açıdan güçlü olabiliriz ancak İsrail'le olan ticari ilişkilerimizden rahatsız oldukları için bu şekilde devam edeceğini söylemiştir. 1 katılımcı Ortadoğu'da Mısır gibi %90'ı Müslüman olan bir ülkeyle asgari seviyede ilişkimiz var, Türkiye'nin ihracata dayalı ekonomi sistemine geçişinden sonra komşu ülkelerle arttığı miktarda ticari ilişkilerinin arttığını söylemiş, Ortadoğu üzerinde oynanan oyunlardan Mısır'ın da etkilendiğini ve Mursi'nin ölümünün de bunun bir göstergesi olduğunu, daha sağlam ve sağlıklı denge zemini oluşturulması gerektiğini belirtmiştir. 1 katılımcı ise bilmiyorum cevabını vermiştir.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

3. İki ülke arasındaki ilişkilerin geleceğini nasıl görüyorsunuz?

Katılımcı	Verilen Cevaplar
K1	Geliştirilebilir
K2	Daha fazla ticari ilişkimiz olabilir
K3	Mısır ın siyasi durumuna bağlı. Halkı temsil eden iktidarlar olursa ilişkiler daha fazla gelişebilir.
K4	Bilmiyorum
K5	İsrail ilişkileri nedeniyle daha ileri düzeyde gelişeceğini düşünemiyorum
K6	Iyi
K7	Umarim ve dilerim ki Din kardesligiyle birlikte siyasi ustunlyk cabasison bulur itifak olurlar
K8	Ticari anlamda ilişkiler sürekliliğini koruyacaktır.
K9	Tatlı sert bir ilişki gideceğini düşünüyorum iki tarafta birbirine karşı seviyeli daha doğrusu temkinli bir siyasi anlayışa sahip.
K10	Ülkeler duygusal hareket etmez bu yüzden karşılıklı çıkar odaklı ve iki ülkenin de menfaati olacak şekilde bir ilişki olacağını düşünüyorum.
K11	Geliştirilebilir
K12	Ortadoğuyu ayrı ayrı ülkeler olarak değerlendiremiyorum ben malesef çünkü Avrupa ve Amerika için iştah kabartıcı yer altı ve yerüstü zenginliklere sahip bu coğrafya, sağlam bir ticari ve askeri kenetlenmeyle ayakta kalabilir. Irakla başlayan "sözde demokrasi yayma" Politikası tüm ortadoğuyu yok etmeden önce stratejik anlaşmalarla güvence altına alınmalıdır.

İki ülke arasındaki ilişkilerin geleceğini nasıl görüyorsunuz sorusuna katılımcılardan 2 tanesi geliştirilebilir derken 1 tanesi daha fazla ticari ilişkimiz olabilir, 1 tanesi de Mısır'ın siyasi durumuna bağlı, halkı temsil eden iktidarlar olursa daha fazla gelişebilir demiştir. 1 katılımcı iyi olarak ifade ederken 1 katılımcı ticari anlamda ilişkilerin sürekliliğini koruyacağını söylemiş, 1 katılımcı ülkeler duygusal hareket etmez bu yüzden karşılıklı çıkar odaklı ve iki ülkenin de menfaati olacak şekilde bir ilişki olacağını düşünüyorum demiştir. 1 diğer katılımcı tatlı sert bir ilişki gideceğini düşünüyorum, iki taraf da birbirine karşı seviyeli daha doğrusu temkinli bir anlayışsa sahip, 1 katılımcı ise Ortadoğu'yu ayrı ayrı ülkeler olarak değerlendiremiyorum ben maalesef çünkü Avrupa ve Amerika için iştah kabartıcı yer altı ve yer üstü zenginliklere sahip bu coğrafya, sağlam bir ticari ve askeri kenetlenmeyle ayakta

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

kalabilir, Irak'la başlayan "sözde demokrasi yayma" politikası tüm Ortadoğu'yu yok etmeden önce stratejik anlaşmalarla güvence altına alınmalı demiştir. 1 katılımcı umarım ve dilerim ki din kardeşliğiyle birlikye üstünlük çabası son bulur ittifak olur derken 1 katılımcı bilmiyorum yanıtını vermiştir.

4. Bu ilişkilerin eğitim, kültür veya ekonomi alanlarına etkileri sizce ne olabilir?

Katılımcı	Verilen Cevaplar
K1	Öğrenci değişimleri olabilir
K2	İslam universitesiyle guclenebilir
K3	İki ülkenin ticareti gelişir Eğitim ve turizm alanında ilişkiler gelişir.
K4	İthalat-ihracat açısından artısı olacaktır, turizm olarak artısı olacaktır
K5	Öncelikle siyasi ilişkilerin gelişmesi lazım öncesinde çok fazla etki göremiyorum
K6	Iki ulke acisindan daha yararli olur
K7	Islami ilim ve bilimsel anlamda kayitsiz sartsiz bir birliktelik saglanirsa ve Awrupadaki gibi ogrenciler icin Erasmus gibi projeler gelisirse sonraki nesil daha yzlasmaci daha kaearli bir durus ile birlikte ortadoguda kartlar yeniden dagitilir
K8	Eğitim olarak iki ülke arası pek gelişme olmayabilir. Ancak kültürel anlamda her iki ülke de yapıcı adımlar atabilir. Ekonomik anlamda iki ülke arasındaki ticaret artabilir.
K9	Aslında iki ülke halk arasında ilişkilerin gelişmesi turizm açısından da ciddi bir gelir kapısı olabilir karşılıklı öğrenci değişimi olabilir
K10	Ülkü arasındaki her türlü etkileşim toplumu da etkiler dolayısıyla halklar buna bağlı olarak hareket eder süreç olumlu ilerlerse toplumun bakış açısı olumlu olur dolayısıyla da eğitim kültür ve ekonomik anlamda etkileşim olumlu devam ederse iki tarafa da bir gelir kapısı açılır.
K11	Ekonomi canlanır
K12	Ülkeler ihtiyaçtan ziyade geleceği yatırım ve uluslararası ilişkilerin geliştirilmesi baz alınarak da ticaret yapar. Film ve sinema sektörü mesela kültür ve eğitim aktarımı yönünden çok etkili ve yyagın. Örneğin hint dizilerinin, Brezilya dizilerinin, Kore filmlerinin ülkemizde yaygın bir kitlesi var. Türk dizilerinin de dünya çapında değer ve talep gören bir sektör olduğu yadsınamaz.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Bu ilişkilerin eğitim, kültür veya ekonomi alanlarına etkileri sizce ne olabilir diye sorduğumuzda 3 katılımcı öğrenci değişim programları ile eğitim alanında ortak çalışmaların yapılabileceğini söylemiştir. 1 katılımcı İslam üniversitesiyle güçlenebilir, 1 katılımcı ise eğitim olarak iki ülke arasında pek gelişme olmayabilir demiştir. Ticaret ve turizm konusunda 8 katılımcı olumlu gelişmelerin yaşanabileceğini belirtmiştir. Katılımcılardan 1'i film ve sinema sektörü ile kültür ve eğitim aktarımı yönünden çok etkili olduğunu söylemiştir. 1 katılımcı ise öncelikle siyasi ilişkilerin gelişmesi lazım öncesinde çok fazla etki göremiyorum diyerek siyasi ilişkilerin gelişmesine vurgu yapmıştır.

5. Bir öğretmen olarak bu tür uluslararası ilişkilerin müfredata ve öğrencilere etkisi hakkında ne düşünüyorsunuz?

Katılımcı	Verilen Cevaplar
K1	Eskiden ülkeler coğrafyası dersi vardi tekrar getirilebilir
K2	Mutlaka eklenmelidir
K3	Dünya görüşleri gelişir. Uluslararası ilişkilerin nasıl yürüdüğü konusunda bilgileri artar. Çevrelerinde daha duyarlı olurlar.
K4	Olumlu uluslararası ilişkiler herzaman olumlu katkı sağlayacaktır
K5	Ortak geçmişimiz ve değerlerimiz nedeniyle olumlu etkileri olacağını düşünüyorum
K6	Daha fazla verile bilir. Yuzeysel anlatiliyor.
K7	Egitimde uzlasi saglanirsa yani hem mufredat programlarinda uyum ve intibak ile yeni nesil Ummetci degil daha ilim bilim isiginda yukselir ORTADOGU bence Dunyanin kalbidir ve bu kalp surekli kan kaybediyor umarim krizler son bulur
K8	Öğrenciler Antik Mısır tarihini öğrenebilir.
K9	Bizim gibi sosyal branşlarda Sosyal bilgiler tarih ve coğrafya ya da güncel olaylarda daha bölgesel net bilgiler elde edebiliriz. Ancak tabii ki İslam coğrafyasınındaki bakış acılarımız farklı olduğu için de kültürleşme bağlamında bir problem olabilir mi bilmiyorum. Ama Osmanlı dönemine atıfta bulunacak şekilde geçmiş bir ortak tarihimiz var çünkü kültürel ve edebiyat anlamında çalışılabilir.

K10	Karşılıklı öğrenci değişimi ile iki ülke arasında sosyal kültürel ve ekonomik anlamda etkileşimini artacağını böylelikle kültürleşme sürecinin başlayacağını düşünüyorum ancak tabii ki burada dikkat etmemiz gereken kök kültürümüzün değişmemesi.
K11	Barış için önemli
K12	Türkçe öğretmeni olarak ders kazanımlarımızdan biri de öğrencinin yurt ve dünya sorunlarıyla ve gündemiyle ilgili yorum ve değerlendirme yapabilmesi. Çocuk ilgi ve seviyesi dahilinde temel olay ve durumları takip etmeli.

Bir öğretmen olarak bu tür uluslararası ilişkilerin müfredata ve öğrencilere etkisi hakkında ne düşünüyorsunuz diye sorduğumuzda katılımcılardan 1'i ülkeler coğrafyası dersi vardı tekrar getirilebilir, 1 tanesi Türkçe öğretmeni olarak ders kazanımlarımızdan biri de öğrencinin yurt ve dünya sorunlarıyla ve gündemiyle ilgili yorum ve değerlendirme yapabilmesi, çocuk ilgi ve seviyesi dahilinde temel olay ve durumları takip etmeli demiştir. 1 katılımcı bizim gibi sosyal branşlarda sosya bilgiler, tarih ve coğrafya ya da güncel olaylarda daha bölgesel ne bilgiler elde edebiliriz ancak tabiki islam coğrafyasındaki bakış açılarımız farklı olduğu için de kültürleşme bağlamında bir problem olabilir mi bilmiyorum ama Osmanlı dönemine atıfta bulunacak şekilde geçmiş bir ortak tarihimiz var, kültürel ve edebiyat anlamında çalışılabilir demiştir. 1 katılımcı antik Mısır tarihini öğrenebilir 1 katılımcı barış için önemli, 1 katılımcı daha fazla verilebilir yüzeysel anlatılıyor demiştir. 1 katılımcı ortak geçmiş ve değerlerimiz nedeniyle olumlu etkileri olacağını düşünüyorum derken 3 katılımcı uluslararası ilişkilerin müfredatlara eklenmesinin olumlu olacağını söylemiştir. 1 katılımcı ise eğitimde uzlaşı sağlanırsa yeni nesil ümmetçi değil daha ilim bilim ışığında yükselir, bence Ortadoğu dünyanın kalbidir ve bu kalp sürekli kan kaybediyor umarım krizler son bulur demiştir.

6. Türkiye'nin Mısır ile ilişkilerini geliştirmesi sizce bölgesel barış açısından ne kadar önemlidir?

Katılımcı	**Verilen Cevaplar**
K1	Kuşkusuz çok etkisi olurdu
K2	Etkisi olacaktır
K3	Özellikle Akdenizde barışın sağlanması, İsrail ile ilişkiler, Akdenizdeki enerji arama çalışmalarında lehimize olur
K4	Çok önemli olduğunu düşünmüyorum
K5	Özellikle İsrail ilişkileri açısından denge unsuru olabilir

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

K6	Cok onemli
K7	Ortadogunun Iran ile birlikte bu 3 super gucu ortak paydalarda uzlasirlarsa Ser gucler barinamaz Yasam en guzel sekliyle demokratik insan haklarina saygili ezen ve ezilenin olmadigi bir yasamq burunur
K8	Büyük ölçüde önemli.
K9	Aslında ilişkilerimiz barışçıl olsa ve karşılıklı iyimserlikle devam etse bölgesel barış açısından çok önemli olur hatta stratejik olarak da karşılıklı birbirimizi iyileştireceğimizi düşünüyorum sonuçta bölgenin kalabalık ülkelerinden biriyiz. Sonuçta Türkiye'nin Avrupa'yla olan bağlantısı Mısır'da diplomatik ilişkilerini etkileyebilir.
K10	Özellikle Orta Doğu Kuzey Afrika ve Akdeniz için çok geniş kapsamlı bir ortam yaratılabilir en azından bölgesel anlamda güven zemini daha net belli olur.
K11	Çok
K12	Çok önemli. Ortadoğudaki tüm ülkeler için önemli.

Türkiye'nin Mısır ile ilişkilerini geliştirmesi sizce bölgesel barış açısından ne kadar önemlidir sorusuna katılımcıların 8 tanesi çok önemli olacağını söylemiştir. 2 katılımcı İsrail ile ilişkiler, 2 katılımcı Akdeniz'de barışın sağlanması, Akdeniz'deki enerji arama çalışmalarında etkili olacağını belirtirken 1 katılımcı Orta Doğu, Kuzey Afrika ve Akdeniz için çok geniş kapsamlı bir ortam yaratılabilir en azından bölgesel anlamda güven zemini daha net belli olur demiştir. 1 katılımcı Aslında ilişkilerimiz barışçıl olsa ve karşılıklı iyimserlikle devam etse bölgesel barış açısından çok önemli olur hatta stratejik olarak da karşılıklı birbirimizi iyileştireceğimizi düşünüyorum sonuçta bölgenin kalabalık ülkelerinden biriyiz Türkiye'nin Avrupa'yla olan bağlantısı Mısır'ın da diplomatik ilişkilerini etkileyebilir derken 1 katılımcı Ortadoğunun İran ile birlikte 3 süper gücü ortak paydalarda uzlaşırsa şer güçler barınamaz diye fikir beyan etmiştir.

7. Türkiye-Mısır ilişkilerinin düzeltilmesinde eğitim camiasının nasıl bir rolü olabilir?

Katılımcı	**Verilen Cevaplar**
K1	Eğitim ve siyaset icice olabilir
K2	Öğrenci değişimleri olabilir

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

K3	İki ülkenin geçmişteki sıkı ilişkilerinden bahsederek halkların yakınlaşması sağlanabilir. Bu durum yönetimleri daha iyi ilişkiler kurma konusunda teşvik eder.
K4	Bilmiyorum
K5	Karşılıklı kültürlerin tanıtımı, okul gezileri , konferanslar, aynen Erasmus benzeri eğitim faaliyetleri ilişkilerin yakınlaşması açısından faydalı olacaktır
K6	Ortak noktalarda bulusula bilir.Oetak kazanimlar olusturulur.Eğitim camiasi bunlari iki ulkede ogrenciye ve halka sunar
K7	Erasmus benzeri ogrenci degisimleriyle ileriki sureclerde Art niyetsiz kulturel farkliliklarin zenginlik olarak algilanmasiyla ortak ulku ile guzel bir surexe girer bunun icin egitim elzemdir
K8	Eğitim camiası evrensel değerlere önem verdiği ve farklı ulusların kültürlerine saygı duyduğu için olumlu yönde rolü olacaktır.
K9	Karşılıklı önyargıların giderilmesi özellikle gençler arasında üniversitelerde yer değiştirilmesi yeni yerler görmek keşfetme açısından iyi olabilir
K10	Üniversiteler açısından sosyal kültürel anlamda belli konular birbirine entegre edilebilir böylelikle turizmi eğitim camiası ile birlikte canlandırabiliriz.
K11	Eğitim önemli
K12	Yetişen yeni nesile barışın ve bölgesel tarihin aktarımı inşa edilecek geleceğin sağlamlığını temin edecektir. Ayrıca avrupa ülkeleri arasında yapılan eğitim programları İslam ülkeleri arasında da yapılabilir. (Erasmus vs)

Türkiye-Mısır ilişkilerinin düzeltilmesinde eğitim camiasının nasıl bir rolü olabilir sorusunda katılımcılarımızın tamamı eğitim işbirliğinin sağlanmasıyla iki ülkenin birbirini daha iyi tanıyacağını böylece ticaret, turizm gibi ticaret faaliyetleri ile vatandaşların birbirleriyle kültürel alışverişinin artmasını sağlayacağını belirtmiştir. 3 katılımcı özellikle Erasmus benzeri öğrenci değişim programlarının bu konuda çok etkili olacağı üzerinde durmuştur. 1 katılımcı bilmiyorum cevabını vermiştir.

8. Sizce medya, toplumun Türkiye-Mısır ilişkilerine dair algısını nasıl şekillendiriyor?

Katılımcı	**Verilen Cevaplar**
K1	Eksik bilgiye sahipler
K2	Dogru yönlendirme yapamıyor

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

K3	Olumsuz etkiliyor. Yeniden iyi ilişkiler kurmayı çarketme gibi göster medya kuruluşlarının konjektürel değişimleri vurgulayıp iki ülkenin yakınlaşması ı teşvik
K4	Bilmiyorum
K5	Özellikle sol medyanın İslam ülkelerinden hangisi olursa olsun ilişkilerin yakınlaşmasına sıcak bakmadıkları kanaatindeyim
K6	Siyasi kutuplasmadan dolayi ortak bir hareket yok.
K7	Turk ve Misir medyasinda şer itifaklara hizmet eden kisi ve kurumlar vardir bunlar ifsa edilirse ve toplumsal bilinc uyanirsa ulke yenetimlerinde buyuk soz sahibi olan medya kuruluslari dogru yonlendirilirse halk daha dogru bilinclenir Turkiye Misir ve iran ortak uzlasi saglarsa kan barut ve Gozyasinin ortadogunun makus tarihi ol.adugi gercegine lasilir
K8	Medyanın bu konuda tarafsız olması gerektiğini düşünüyorum. Bu konuda net bir fikrim yok.
K9	Tabii ki sosyal medyanın gücü çok fazla algı oluşturma konusunda yani bunu iki birbirine karşı yakınlaştırma ya da uzaklaştırma şeklinde de değerlendirebilir. 2.02 arasındaki basın iki ülkeyi kutuplaştırılabilir ya da yakınlaştırılabilir. Tabi sadece olumsuz anlamda olmaz kültürel bağları kullanarak haklar arasındaki bağ kültürel geçmiş tarihi geçmiş hatırlatılabilir. Barış dili kullanıldığı sürece sanmıyorum dış politikada bu bizi olumlu etkiler çünkü.
K10	Tamamiyle kullanılan medya dili çok önemli açık ve anlaşılır yapıcı ve dengeli bir dil kullanılırsa toplum tepkisi de bu şekilde oluyor ama bunun tam tersi de olabilir.
K11	Çok etkili
K12	Son dönemde "Refah sınır kapısını açmayan Mısır" olarak kazındı zihinlerimize. Medya haber alma ağı olarak aşgılansa da büyük resmi görebilen insanlar için bir algı yönetme aracından başka bir şey değildir. Ne yaşandığından ziyade nasıl aktarıldığı, daha doğrusu kim tarafından aktarıldığı oluşturuyor algı zeminini. Özellikle sosyal medya algoritmalarıbu algıyı yönetmek üzerine kuruludur.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Son olarak sizce medya, toplumun Türkiye-Mısır ilişkilerine dair algısını nasıl şekillendiriyor diye sorduğumuzda katılımcıların büyük çoğunluğu etkisinin çok fazla olduğunu düşündüklerini dile getirmiştir. Ancak medyanın tuttuğu tarafa göre olumsuz ya da olumlu etki gösterdiğini belirtmişlerdir. Katılımcılardan 1 tanesi medyanın tarafsız olması gerektiğini düşündüğünü dile getirirken 1 katılımcı siyasi kutuplaşmadan dolayı ortak hareket edilmediğini söylemiştir. 1 katılımcı ise bilmiyorum cevabını vermiştir.

Tartışma ve Öneriler

Bu araştırmadan elde edilen bulgular, Türkiye-Mısır ilişkilerine dair algıların tarihsel, siyasi ve ekonomik temellerde nasıl şekillendiğini ortaya koymaktadır.

1. Tarihsel Süreklilik ve Siyasi Kırılmaların Etkileşimi

Katılımcıların ilişkileri hem "ata toprağımız" gibi duygusal/tarihsel bağlarla tanımlamaları hem de Sisi dönemindeki "inişli çıkışlı" yapıyı vurgulamaları, ilişkilerin resmi siyasi kırılmalardan (Mursi-Sisi dönemi) etkilenmesine rağmen, halk düzeyinde güçlü bir tarihi süreklilik algısının devam ettiğini göstermektedir. Bu durum, diplomatik normalleşme süreçlerinin halk nezdinde hızla kabul görme potansiyelini artırmaktadır.

2. Bölgesel Stratejik İttifak İhtiyacı

Katılımcıların ezici çoğunluğunun ilişkilerin geliştirilmesini bölgesel barış açısından "çok önemli" görmesi, akademik literatürdeki Türkiye ve Mısır'ın Doğu Akdeniz'deki dengeleyici ve belirleyici güçler olduğu yönündeki yaklaşımlarla örtüşmektedir. Özellikle Akdeniz'deki enerji arama çalışmaları ve İsrail ile ilişkiler gibi somut stratejik konuların öne çıkarılması, kamuoyunun ilişkileri duygusal olmaktan çok jeopolitik zorunluluk olarak algıladığını teyit etmektedir. Bu, ikili ilişkilerin salt bir diplomatik yakınlaşma değil, bölgesel bir güvenlik ve ekonomik mimari inşası olarak görüldüğünü kanıtlamaktadır.

3. Ekonominin ve Eğitimin İlişkilerdeki Katalizör Rolü

Bulgular, ilişkilerin geleceğinde en somut ve olumlu beklentilerin ticaret, turizm ve öğrenci değişim programları üzerine yoğunlaştığını göstermektedir. Bu, siyasetin öncelikli olduğu bir dönemden sonra, ekonomi ve eğitim/kültür alanlarının yumuşak güç unsurları olarak ilişkileri yeniden inşa etme ve sürdürülebilir kılma potansiyeli taşıdığını göstermektedir. Katılımcıların tamamının eğitim camiasına kilit rol atfetmesi, kültürel yakınlaşmanın siyasi gerginliklere karşı tampon görevi göreceği inancını yansıtmaktadır.

4. Medyanın Kutuplaştırıcı Etkisi ve Algı Yönetimi İhtiyacı

Medyanın algı yönetiminde "çok fazla etkiye" sahip olduğu ve bu etkinin taraflı olduğu bulgusu, ilişkilerin kırılganlığını artırabilecek iç siyasi kutuplaşmanın dış ilişkiler üzerindeki

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

gölgesine işaret etmektedir. İlişkilerin sağlamlaştırılması için, kamuoyunda sağlıklı, tarafsız ve yapıcı bir algı oluşturulmasının diplomatik çabalardan daha az önemli olmadığı anlaşılmaktadır.

Öneriler

Araştırma bulguları ve tartışma sonuçları doğrultusunda, ikili ilişkilerin derinleştirilmesi ve sürdürülebilir kılınması için aşağıdaki öneriler sunulmaktadır:

1. Yumuşak Güç ve İnsanlar Arası Bağların Güçlendirilmesi

Öğrenci ve Akademisyen Değişim Programlarının Genişletilmesi: Mevcut Erasmus benzeri programlar, mühendislik, sosyal bilimler ve özellikle İslam/Arap dili çalışmaları alanlarını kapsayacak şekilde genişletilmelidir. Eğitim camiası bulgusundan hareketle, bu programlar iki ülke arasındaki uzun vadeli güveni ve iş birliği kültürünü tesis edecektir.

Kültürel Diplomasinin Aktif Kullanımı: Ortak tarih, film, edebiyat ve sanat alanlarında karşılıklı festivaller, sergiler ve ortak yapım projeleri desteklenmelidir. Bu, medyanın yarattığı olumsuz algıyı kültürel yakınlaşmayla dengeleyecektir.

2. Müfredatın Uluslararası İlişkilere Açılması

Bölgesel Güçler ve Ortak Tarih Dersleri: Sosyal Bilgiler, Tarih ve Coğrafya müfredatlarında Mısır ile ortak Osmanlı tarihi, antik medeniyetler ve güncel jeopolitik konumlarına dair daha fazla ve derinlemesine bilgiye yer verilmelidir. Bu, yeni neslin iki ülkeyi "ilim ve bilim ışığında" bölgesel ortaklar olarak görmesini sağlayacaktır.

3. Stratejik Ekonomik İş Birliklerinin Derinleştirilmesi

Enerji ve Lojistik Ortaklıkları: Doğu Akdeniz enerji kaynaklarının keşfi ve taşınması konusunda ortak stratejiler belirlenmeli ve bu konuda Mısır ile üçüncü tarafları da kapsayan anlaşmalar hızlandırılmalıdır.

Ticari Hacmin Artırılması ve Turizm Teşvikleri: İhracat odaklı ekonomi vurgusuna paralel olarak, tarım ve sanayi sektörlerinde ortak yatırım ve üretim mekanizmaları kurulmalıdır. Kültürel ve inanç turizmini teşvik eden vize kolaylıkları sağlanmalıdır.

4. Medya Etik Kurallarının Geliştirilmesi

Objektif Habercilik Platformları: İki ülkedeki medya kuruluşlarının ilişkileri ele alırken tarafsız ve yapıcı bir dil kullanmalarını teşvik eden ortak bir gazetecilik platformu veya etik kılavuz oluşturulmalıdır. Bu, siyasi kutuplaşmanın ikili ilişkilere zarar vermesini önlemeye yardımcı olacaktır.

5. Gelecek Çalışmalar İçin Öneriler

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Nicel Analiz: Bu araştırmanın kalitatif bulgularının genelleştirilebilirliğini test etmek amacıyla, halkın ve ilgili paydaşların (iş insanları, akademisyenler) algılarını ölçen geniş çaplı nicel araştırmalar yapılmalıdır.

Karşılaştırmalı Analiz: İlişkilerin gelişimi üzerindeki siyasi ve ekonomik faktörlerin etkisini daha iyi anlamak için, Türkiye-Mısır ilişkileri, Türkiye-İsrail veya Türkiye-BAE gibi diğer bölgesel ilişkilerle karşılaştırmalı olarak incelenmelidir.

KAYNAKÇA:

Al Hajj, S. (2016). El alakat el arabiyye et'türkiyye: el afak ves'suubat [Arap-Türk İlişkileri: Ufuklar ve Zorluklar]. İstanbul: Al Muassasa Al Arabiyya L'iddirassat As'stratajiyya.

Altunışık, M. (2019). Turkey's Relations with Egypt and Saudi Arabia: From Hopes of Cooperation to the Reality of Conflict. In G. Tol ve D Dumke (Ed.), Aspiring Powers, Regional Rivals: Turkey, Egypt, Saudi Arabia, and the New Middle East, (pp. 17-39). Washington D.C.: The Middle East Institute.

Cağaptay, S. ve Stevens, M. (2015, 8 Mart). Turkey and Egypt's Great Game in the Middle East. Foreign Affairs. Erişim adresi: https://www.foreignaffairs.com/articles/turkey/2015-03-08/turkey-and-egypts-greatgame-middle-east.

Magued, S. (2016). Reconsidering Elitist Duality: Persistent Tension in the Turkish-Egyptian Relations. Digest of Middle East Studies, 25(2), 285-314. https://doi.org/10.1111/dome.12091

Meral, Z. (2014, 5 Şubat). Turkey and Egypt: Misconceptions & Missed Opportunities. The Tahrir Institute for Middle East Policy. Erişim adresi: https://timep.org/commentary/analysis/turkey-egypt-misconceptionsmissed-opportunities/

Uysal, A. (2012a), Türkiye'nin Mısır, Cezayir ve Fas Politikası 2011. B. Duran, K. İnat ve A.R. Usul (Ed.), Türk Dış Politikası Yıllığı 2011 içinde (s. 313-341). Ankara: SETA Yayınları.

Telci, İ.N. (2012). Mısır 2012. Ortadoğu Yıllığı, 8, 184-215.

Telci, İ.N. (2013a). Türkiye'nin Mısır Politikası 2012. B. Duran, K. İnat ve U. Ulutaş (Ed.), Türk Dış Politikası Yıllığı 2012 içinde (s. 159-181). Ankara: SETA Yayınları.

Telci, İ.N. (2014). Türkiye'nin Mısır Politikası 2013. B. Duran, K. İnat ve A. Balcı. (Ed.), Türk Dış Politikası Yıllığı 2013 içinde (s. 187-208). İstanbul: SETA Yayınları.

Telci, İ.N. (2015). Türkiye'nin Mısır Politikası 2014. B. Duran, K. İnat ve A. Balcı. (Ed.), Türk Dış Politikası Yıllığı 2014 içinde (s. 207-230). Ankara: SETA Yayınları.

Telci, İ.N. (2016). Türkiye'nin Mısır Politikası 2015. B. Duran ve K. İnat. (Ed.), Türk Dış Politikası Yıllığı 2015 içinde (s. 195-218). Ankara: SETA Yayınları.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Telci, İ.N. (2017). Türkiye'nin Mısır Politikası 2016. B. Duran, K. İnat ve M. Caner. (Ed.), Türk Dış Politikası.

Telci, İ.N. (2018a). Türkiye'nin Mısır Politikası 2017. B. Duran, K. İnat ve M. Caner. (Ed.), Türk Dış Politikası Yıllığı 2017 içinde (s. 213-229). Ankara: SETA Yayınları.

Yeşilyurt, N. (2020) 2011 Sonrasında Türkiye-Mısır İlişkilerinde Yaşanan Ani Yükseliş ve Sert Düşüşü Anlamak. SİYASAL: Journal of Political Sciences, 29(2):337–365 DOI: 10.26650/siyasal.2020.29.2.0083 http://jps.istanbul.edu.tr

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

TÜRKIYE-MISIR İLIŞKILERININ GELECEĞI HAKKINDA ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERI

TEACHERS' VIEWS ON THE FUTURE OF TÜRKIYE-EGYPT RELATIONS

Coğrafya Öğretmeni Huriye BAŞDEMİR

MEB Amasya İl MEM. hbasdemir@gmail.com ORCİD: 0009-0004-0861-3028

Prof. Dr. Asım ÇOBAN

Amasya Üniversitesi asim.coban@amasya.edu.tr ORCID: 0000-0002-7865-7561

ÖZET

1517 yılında Yavuz Sultan SELİM'in Ridaniye zaferi ile Osmanlı toprağı haline gelen ve Osmanlı Eyaleti statüsü kazanan Mısır, 1914 yılına kadar resmen Osmanlı İmparatorluğunun bir parçası olarak kalmıştır. Bu çalışma, Türkiye ile Mısır arasındaki siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkiler üzerine öğretmenlerin görüşlerini incelemeyi amaçlamaktadır. İki ülke arasındaki tarihsel bağlar ve son dönemde yaşanan diplomatik gelişmeler doğrultusunda öğretmenlerin konuya yönelik algıları ve değerlendirmeleri önemli bir toplumsal bakış açısı sunmaktadır. Nitel araştırma yöntemlerinden yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılarak gerçekleştirilen bu çalışmada, farklı branş ve kademelerde görev yapan 12 öğretmenle görüşmeler yapılmıştır. Elde edilen veriler betimsel analiz yöntemiyle değerlendirilmiştir. Araştırma sonucunda, öğretmenlerin çoğunluğunun Türkiye-Mısır ilişkilerini tarihsel bağlamda önemli bulduğu, ancak son dönem siyasi gerilimlerin bu ilişkilere olumsuz yansıdığını düşündükleri ortaya çıkmıştır. Ayrıca öğretmenlerin, iki ülke arasında yeniden sağlanacak güçlü diplomatik bağların hem bölge barışı hem de eğitimsel iş birlikleri açısından olumlu etkiler doğuracağına inandıkları belirlenmiştir. Bu bağlamda, eğitim alanında yapılacak iş birliklerinin halklar arası anlayışı güçlendireceği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Mısır, dış politika, öğretmen görüşleri, uluslararası ilişkiler.

ABSTRACT

With the victory of Yavuz Sultan Selim at the Battle of Ridaniye in 1517, Egypt became Ottoman territory and gained the status of an Ottoman province, remaining officially a part of

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

the Ottoman Empire until 1914. This study aims to examine teachers' views on the political, economic, and cultural relations between Turkey and Egypt. Considering the historical ties between the two countries and the recent diplomatic developments, teachers' perceptions and evaluations provide a significant societal perspective. This research was conducted using qualitative research methods, specifically through semi-structured interviews with 12 teachers from various branches and levels. The data obtained were analyzed using descriptive analysis techniques. The results revealed that most teachers consider Turkey-Egypt relations important in a historical context, but believe that recent political tensions have negatively impacted these relations. Furthermore, it was found that teachers believe that re-establishing strong diplomatic ties between the two countries would have positive effects on both regional peace and educational cooperation. In this context, it was concluded that collaborations in the field of education could strengthen mutual understanding between the peoples of the two nations.

Keywords: Turkey, Egypt, foreign policy, teacher perspectives, international relations

GİRİŞ

Uluslararası ilişkiler, devletlerin birbirleriyle olan siyasi, ekonomik, askeri, kültürel ve sosyal etkileşimlerini kapsayan çok boyutlu bir alandır. Küreselleşmenin etkisiyle birlikte ülkeler arasındaki etkileşimler daha karmaşık ve çok katmanlı hale gelmiştir. Bu çerçevede, bölgesel güçler arasında yer alan Türkiye ile Orta Doğu'nun önemli ülkelerinden biri olan Mısır arasındaki ilişkiler, sadece iki ülke açısından değil, aynı zamanda bölgesel istikrar ve uluslararası diplomasi açısından da büyük önem arz etmektedir.

Türkiye ile Mısır arasındaki ilişkiler, tarihsel olarak derin bağlara dayanmaktadır. Osmanlı döneminden bu yana süregelen kültürel ve dini ortaklıklar, iki ülke halkı arasında güçlü bir sosyal bağ oluşmasını sağlamıştır. 20. yüzyılın ortasından beri çoğu zaman tedbirli görünüm arz eden ancak zaman zaman da sorunlu bir çizgide ilerleyen Türkiye-Mısır ilişkileri (Al Hajj, 2016, s. 48; Çağaptay & Stevens, 2015; Magued, 2016; Meral, 2014), Mısır'da 2011'de başlayan halk ayaklanmasıyla birlikte yeni ve istisnai bir evreye girdi. Öyle ki, Hüsnü Mübarek rejiminin devrilmesinin ardından Türkiye'nin Mısır politikasında köklü bir değişim gözlendi ve ilişkiler ciddi bir ivme kazandı (Yeşilyurt, 2020: s,340). Ancak Arap Baharı süreciyle başlayan siyasi dönüşümler, özellikle 2013 yılında Mısır'daki hükümet değişikliği sonrasında iki ülke arasındaki diplomatik ilişkilerde ciddi gerilimlere yol açmıştır. Bu süreçte karşılıklı

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

olarak büyükelçilerin geri çekilmesi ve diplomatik ilişkilerin en alt düzeye indirilmesi, kamuoylarında da çeşitli algıların oluşmasına neden olmuştur.

Türkiye ve Mısır ilişkileri konusunda hazırlanan araştırmalara bakıldığında özellikle 2011 sonrasıyla ilgili Türk Dış Politikası Yıllığı'nda Uysal (2012a) ve Telci (2013a, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018a) tarafından yazılan bölümlerin oldukça ayrıntılı çalışmalar olduğu dikkati çekmektedir. Altunışık (2019) da Türkiye'nin 2000'li yıllarda Mısır'la ilişkilerindeki iniş çıkışları açıklarken eş zamanlı olarak hem bölgesel dinamiklere hem de Türkiye iç siyasetindeki gelişmelere odaklanmaktadır (akt. Yeşilyurt, a.g.e2020).

Son yıllarda ise Türkiye ve Mısır arasında yeniden diplomatik yakınlaşma adımlarının atıldığı, karşılıklı görüşmelerin ve olumlu söylemlerin arttığı gözlemlenmektedir. Bu gelişmeler, ilişkilerin geleceği açısından umut verici olarak değerlendirilmekte; ancak toplumun farklı kesimlerinin bu süreci nasıl algıladığı ve nasıl bir gelecek öngördüğü henüz yeterince araştırılmamıştır. Toplumun kanaat önderleri arasında yer alan öğretmenler, yalnızca eğitim alanında değil, aynı zamanda toplumsal bilinç ve uluslararası farkındalık düzeylerinin şekillenmesinde önemli bir role sahiptir. Bu bağlamda öğretmenlerin, Türkiye-Mısır ilişkilerinin geleceğine yönelik değerlendirmeleri ve öngörüleri gerek kamuoyunun eğilimlerini yansıtması bakımından gerekse eğitim politikalarının şekillenmesinde dikkate alınması gereken bir veri kaynağıdır.

Bu araştırmada, öğretmenlerin Türkiye-Mısır ilişkilerine yönelik mevcut algılarını, bu ilişkilerin geleceğine dair beklenti ve önerilerini incelemek hedeflenmektedir. Elde edilecek bulgular, karar alıcıların ve dış politika yapıcılarının toplumsal eğilimleri daha iyi anlamalarına katkı sağlayabilir.

PROBLEM DURUMU

Türkiye ve Mısır, hem tarihi bağları hem de coğrafi konumları itibariyle bölgesel ve uluslararası düzeyde önemli iki aktördür. Ancak son on yılda yaşanan siyasi gelişmeler, iki ülke arasındaki ilişkilerin dalgalı bir seyir izlemesine neden olmuştur. Bu süreçte özellikle eğitimciler gibi toplumu yönlendiren meslek gruplarının konuya ilişkin görüşlerinin ne yönde şekillendiği, dış politika analizlerinde genellikle ihmal edilen bir alan olarak kalmaktadır. Oysa ki toplumun bu tür dış politika meselelerine nasıl yaklaştığını anlamak, kamu diplomasisi stratejilerinin geliştirilmesinde son derece önemlidir. Mevcut literatürde öğretmenlerin Türkiye-Mısır ilişkilerine dair düşüncelerini konu alan yeterli sayıda bilimsel araştırma

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

bulunmamaktadır. Bu bağlamda, öğretmenlerin bu konudaki görüşlerini sistematik biçimde incelemek, alandaki önemli bir boşluğu dolduracaktır.

ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırmanın temel amacı, öğretmenlerin Türkiye-Mısır ilişkilerinin geleceğine dair algılarını, beklentilerini ve önerilerini ortaya koymaktır. Bu genel amaç doğrultusunda aşağıdaki alt amaçlara da ulaşılması hedeflenmektedir:

- Öğretmenlerin Türkiye-Mısır ilişkilerinin mevcut durumuna ilişkin değerlendirmelerini belirlemek,
- Öğretmenlerin iki ülke arasındaki ilişkilerin geleceğine dair öngörülerini ortaya koymak,
- Türkiye-Mısır ilişkilerinde hangi faktörlerin belirleyici olduğunu öğretmenlerin bakış açısıyla analiz etmek,
- Eğitimcilerin dış politika konularına ilişkin farkındalık ve bilgi düzeylerini değerlendirmek.

ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Bu araştırma, öğretmenlerin dış politika konularına nasıl yaklaştığını ve Türkiye'nin bölgesel ilişkilerine dair toplumsal algıların nasıl şekillendiğini anlamak açısından önemli katkılar sunmaktadır. Öğretmenler, genç kuşaklara yalnızca akademik bilgi değil, aynı zamanda dünya görüşü kazandıran rehberler olarak toplumun düşünsel yapısında etkili bir rol üstlenmektedir. Bu nedenle, onların uluslararası gelişmelere ve dış politika gündemine dair yaklaşımlarını anlamak, toplumsal bilincin şekillenmesinde önemli ipuçları verecektir.

Ayrıca bu çalışma, literatürde oldukça sınırlı olan "öğretmen görüşleriyle dış politika değerlendirmesi" konusuna özgün bir katkı sunmaktadır. Araştırmadan elde edilecek veriler, dış politika yapıcılarının ve kamu diplomasisi stratejilerinin halkla ilişkiler yönünü güçlendirecek nitelikte olabilir.

SINIRLILIKLAR

Bu araştırma aşağıdaki açılardan sınırlıdır:

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

- Araştırmanın örneklemi, Amasya ili genelinde görev yapan öğretmenlerle sınırlıdır. Bu nedenle bulgular tüm Türkiye için genellenemez.
- Veriler yalnızca nitel yöntemle (görüşme formu, açık uçlu sorular vb.) toplanmıştır. Katılımcıların beyanları esas alındığı için öznel değerlendirmeler içerebilir.
- Araştırma, 2025 yılı itibariyle mevcut Türkiye-Mısır ilişkileri bağlamında yapılmıştır. İlişkilerde meydana gelebilecek yeni gelişmeler, elde edilen bulguların geçerliliğini etkileyebilir.

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın desenine, çalışma grubuna, veri toplama araçlarına ve verilerin analiz sürecine ilişkin bilgilere yer verilmiştir. Araştırma, nitel araştırma yaklaşımlarından biri olan olgu bilim (fenomenoloji) yöntemi çerçevesinde yürütülmüştür.

Araştırma Deseni

Bu çalışma, bireylerin yaşadıkları deneyimlerin anlamlarını ortaya koymayı amaçlayan nitel araştırma yaklaşımlarından olgu bilim (fenomenolojik) yöntem temel alınarak tasarlanmıştır. Olgu bilim yaklaşımı, bireylerin belirli bir olguya dair ortak deneyimlerini ve bu deneyimlerin altında yatan anlamları derinlemesine anlamayı hedefler. Bu araştırmada öğretmenlerin, Türkiye ile Mısır arasındaki ilişkileri nasıl algıladıkları, bu olguya dair bireysel ve mesleki düzeyde nasıl anlamlar yükledikleri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, 2025 yılı itibariyle Amasya ilinde görev yapmakta olan ve dış politika gelişmelerini yakından takip ettikleri ümit edilen, Türkiye-Mısır ilişkilerine dair farkındalığı bulunduğuna inandığımız 12 öğretmen oluşturmaktadır. Katılımcılar, amaçlı örnekleme yöntemlerinden biri olan kriter örnekleme yoluyla belirlenmiştir. Bu yöntemin tercih edilmesinin nedeni, çalışmanın amacına uygun biçimde, belirli bir olguyu yaşamış veya o olguya dair deneyim sahibi bireylerle derinlemesine bilgi edinme imkânı sağlamasıdır.

Katılımcıların branşları, hizmet süreleri, yaş ve cinsiyet gibi demografik özelliklerinde çeşitliliğe dikkat edilerek maksimum çeşitlilik sağlanmaya çalışılmıştır. Katılımcı sayısının, fenomenolojik araştırmalarda önerilen düzeylerde (5–15 kişi) olması, veri doygunluğunun

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

sağlanması açısından yeterli görülmüştür. Araştırmaya gönüllülük esasına göre katılan katılımcıların demografik bilgileri tablo 1'de sunulmuştur.

Kod	Cinsiyet	Branşı	Kıdem Yılı
K1	Erkek	Coğrafya	17
K2	Kadın	El Sanatları	12
K3	Erkek	Coğrafya	35
K4	Kadın	Beden Eğitimi ve Spor	11
K5	Kadın	Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	36
K6	Erkek	Coğrafya	20
K7	Erkek	Sınıf Öğretmeni	26
K8	Kadın	İngilizce	7
K9	Kadın	Coğrafya	10
K10	Erkek	Fen Bilgisi	13
K11	Kadın	Sosyal Bilgiler	25
K12	Kadın	Türkçe	20

Tablo: 1 Katılımcıların demografik bilgileri.

Tablo:1'de görüldüğü gibi katılımcıların 7 tanesi kadın, 5 tanesi erkek olup; 4'ünün branşı Coğrafya, 1'er tanesinin branşları El Sanatları, Beden Eğitimi ve Spor, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi, Sınıf Öğretmeni, İngilizce, Fen Bilgisi, Sosyal Bilgiler ve Türkçedir.

Veri Toplama Aracı

Veriler, araştırmacı tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla toplanmıştır. Görüşme formunda yer alan sorular, öğretmenlerin Türkiye-Mısır ilişkilerine dair algılarını, deneyimlerini ve bu ilişkilere yükledikleri anlamları ortaya çıkarmaya yönelik olarak hazırlanmıştır. Formun geliştirilme sürecinde konu uzmanlarının görüşlerine başvurulmuş ve ön uygulama yapılarak gerekli düzeltmeler yapılmıştır.

Görüşmeler, bireysel olarak gerçekleştirilmiş ve katılımcıların izinleri doğrultusunda ses kaydı alınarak kaydedilmiştir. Görüşmeler ortalama 30–45 dakika sürmüş, veriler daha sonra yazıya dökülerek analiz sürecine hazır hale getirilmiştir.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Verilerin Analizi

Toplanan veriler, nitel araştırmalarda sıklıkla kullanılan ve fenomenolojik analizle uyumlu olan betimsel analiz yöntemiyle çözümlenmiştir. Öncelikle görüşmeler yazılı metne aktarılmış, ardından araştırma soruları doğrultusunda anlam birimleri belirlenmiş, bu birimler kodlanarak temalar altında toplanmıştır. Temaların oluşturulmasında katılımcıların ifadeleri doğrudan alıntılanmış ve elde edilen bulgular yorumlanarak anlam bütünlüğü sağlanmıştır.

Veri analiz sürecinde güvenilirliği sağlamak amacıyla şu stratejiler kullanılmıştır:

Katılımcı doğrulaması (member checking): Bazı bulgular katılımcılarla paylaşılmış ve doğruluğu teyit edilmiştir.

Uzman görüşü: Kodlama ve tema oluşturma süreci bir alan uzmanı ile gözden geçirilmiştir.

Ayrıntılı betimleme: Katılımcı ifadeleri özgün haliyle verilmiş, yorumlardan önce doğrudan alıntılar kullanılmıştır.

BULGULAR

1- Sizce Türkiye ile Mısır arasındaki ilişkilerin tarihsel gelişimi nasıldır?

Katılımcı	Verilen Cevaplar
K1	Ata topragimiz
K2	Eski toprağımız
K3	Normal
K4	Bilmiyorum
K5	Osmanlı imparatorluğu dönemi...15.yyortak
K6	Inisli cikisli
K7	Sisiden once iyiydi sonrasi bozuldu
K8	Orta Düzey
K9	Osmanlı döneminde osmanlı toprağı iken sonra bağımsız olmuştur 19 yy civarı. Cumhuriyet döneminde çok yoğun bir ilişkimiz yok. Soğuk savaş sonrası ilişkilerimiz ekonomik ve ticari anlamda devam etti.
K10	Son dönemlerde cumhurbaşkanı vesinin bir araya gelmesi büyükelçilik düzeyinde diplomatik ilişkilerin yeniden kurulması geçmiş dönemlerdeki uzaklığımızı ve mesafeli tavrımızı değiştirmeye başladı.
K11	Sorunlu
K12	1925'ten bu güne artarak devam etse de yine de sınırlı ilişkilerimiz var. Hüsnü mübarek döneminde artan ilişkiler, Mursi döneminde de devam etmiş sonrasında Mursi'nin ölümünden sonra Sisi döneminde de devam etmiştir. Şu an iki ülkenin büyük elçilikleri vardır.

Türkiye ile Mısır arasındaki ilişkilerin tarihsel gelişimi nasıldır diye sorduğumuzda katılımcılardan 1 tanesi ata toprağımız olarak ifade ederken 1 kişi eski toprağımız cevabını

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

vermiştir. Katılımcılardan 2 tanesi Osmanlı döneminde Osmanlı toprağı olduğunu daha sonra bağımsızlığını kazandığını söylemiştir. 1 katılımcı normal olduğunu ifade ederken 1 katılımcı inişli çıkışlı demiş, 1 katılımcı orta düzey olarak ifade etmiş, 1 katılımcı sorunlu demiştir. Katılımcılardan 1 tanesi Sisi'den önce iyiyken sonrasında bozulduğu, 1 katılımcı 1925'ten bu yana artarak devam etse de sınırlı ilişkilerimiz var, Hüsnü Mübarek, Mursi ve sonrasında Sisi döneminde de devam ettiğini söylemiştir. 1 katılımcı son dönemlerde cumhurbaşkanı Sis'nin bir araya gelmesi büyükelçilik düzeyinde diplomatik ilişkilerin yeniden kurulması geçmiş dönemlerdeki uzaklığımızı ve mesafeli tavrımızı değiştirmeye başladı olarak ifade ederken 1 katılımcı bilmiyorum demiştir.

2- Türkiye-Mısır ilişkilerinde son yıllarda yaşanan gelişmeleri nasıl değerlendiriyorsunuz?

Katılımcı	Verilen Cevaplar
K1	Olmasi gereken duzeyde değil
K2	Gelistirilebilir
K3	Mursi sonrası ilişkiler çok zayıflamıştı. Bir yıldır gelişmeye naşladı
K4	Bilmiyorum
K5	Ortak kültür ve geçmişi olan ülkeler için yeterli bulmuyorum
K6	Gelgitli
K7	Sisi doneminde Misir in yunanistan ve Kibris Rum kesimine yaklasimindan dolayi bozulmustu su siralar iyiye dogru egilim var
K8	Olumlu yönde ilerliyor.
K9	Soğuk savaştan beri süregelen diplomatik soğukluk şu an için daha normal bir seviyede bölgesel açıdan çok güçlü olabiliriz ancak İsrail'le olan ticari ilişkilerimizden rahatsız oldukları için bu şekilde devam edeceğini düşünüyorum. Yani çok da sıkı bir ilişkimiz yok.
K10	Son yıllarda normalleşme sürecinde diplomatik ilişkiler iyileşiyor duygusal barış açısından da olumlu olacağını düşünüyorum.
K11	Olumlu
K12	Ortadoğuda Mısır gibi %90 ı Müslüman olan bir ülkeyle asgari seviyede ilişkimiz var. Türkiye'nin ihracata dayalı ekonomi sistemine geçişinden sonra komşu ülkelerle arttığı miktarda artmıştır ticari ilişkiler. Ortadoğu üzerinde oynanan oyunlardan Mısır da payını aldı Mursi'nin ölümü bunun göstergesi. Daha sağlam ve sağlıklı denge zemini oluşturulmalı.

Türkiye – Mısır ilişkilerinde son yıllarda yaşanan gelişmeleri sorduğumuzda 2 katılımcı yeterli düzeyde olmadığını belirtmiş, 2 katılımcı olumlu olduğunu ifade etmiş, 1 katılımcı geliştirilebilir derken 1 katılımcı gelgitli olduğunu söylemiştir. 1 katılımcı Mursi sonrası zayıflamıştı, bir yıldır gelişmeye başladı derken 1 katılımcı Sisi döneminde Mısır'ın Yunanistan ve Kıbrıs Rum kesimine yaklaşımından dolayı bozulduğunu şu sıralar iyiye gittiğini söylemiştir. 1 katılımcı son yıllarda normalleşme sürecinde, diplomatik ilişkiler iyileşiyor, duygusal barış açısından da olumlu olacağını düşünüyorum şeklinde fikir beyan

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

etmiştir. 1 katılımcı Soğuk savaş döneminden beri süregelen diplomatik soğukluk şu an için normal bir seviyede, bölgesel açıdan güçlü olabiliriz ancak İsrail'le olan ticari ilişkilerimizden rahatsız oldukları için bu şekilde devam edeceğini söylemiştir. 1 katılımcı Ortadoğu'da Mısır gibi %90'ı Müslüman olan bir ülkeyle asgari seviyede ilişkimiz var, Türkiye'nin ihracata dayalı ekonomi sistemine geçişinden sonra komşu ülkelerle arttığı miktarda ticari ilişkilerinin arttığını söylemiş, Ortadoğu üzerinde oynanan oyunlardan Mısır'ın da etkilendiğini ve Mursi'nin ölümünün de bunun bir göstergesi olduğunu, daha sağlam ve sağlıklı denge zemini oluşturulması gerektiğini belirtmiştir. 1 katılımcı ise bilmiyorum cevabını vermiştir.

3. İki ülke arasındaki ilişkilerin geleceğini nasıl görüyorsunuz?

Katılımcı	Verilen Cevaplar
K1	Geliştirilebilir
K2	Daha fazla ticari ilişkimiz olabilir
K3	Mısır ın siyasi durumuna bağlı. Halkı temsil eden iktidarlar olursa ilişkiler daha fazla gelişebilir.
K4	Bilmiyorum
K5	İsrail ilişkileri nedeniyle daha ileri düzeyde gelişeceğini düşünemiyorum
K6	Iyi
K7	Umarim ve dilerim ki Din kardesligiyle birlikte siyasi ustunlyk cabasison bulur itifak olurlar
K8	Ticari anlamda ilişkiler sürekliliğini koruyacaktır.
K9	Tatlı sert bir ilişki gideceğini düşünüyorum iki tarafta birbirine karşı seviyeli daha doğrusu temkinli bir siyasi anlayışa sahip.
K10	Ülkeler duygusal hareket etmez bu yüzden karşılıklı çıkar odaklı ve iki ülkenin de menfaati olacak şekilde bir ilişki olacağını düşünüyorum.
K11	Geliştirilebilir
K12	Ortadoğuyu ayrı ayrı ülkeler olarak değerlendiremiyorum ben malesef çünkü Avrupa ve Amerika için iştah kabartıcı yer altı ve yerüstü zenginliklere sahip bu coğrafya, sağlam bir ticari ve askeri kenetlenmeyle ayakta kalabilir. Irakla başlayan "sözde demokrasi yayma" Politikası tüm ortadoğuyu yok etmeden önce stratejik anlaşmalarla güvence altına alınmalıdır.

İki ülke arasındaki ilişkilerin geleceğini nasıl görüyorsunuz sorusuna katılımcılardan 2 tanesi geliştirilebilir derken 1 tanesi daha fazla ticari ilişkimiz olabilir, 1 tanesi de Mısır'ın siyasi durumuna bağlı, halkı temsil eden iktidarlar olursa daha fazla gelişebilir demiştir. 1 katılımcı iyi olarak ifade ederken 1 katılımcı ticari anlamda ilişkilerin sürekliliğini koruyacağını söylemiş, 1 katılımcı ülkeler duygusal hareket etmez bu yüzden karşılıklı çıkar odaklı ve iki ülkenin de menfaati olacak şekilde bir ilişki olacağını düşünüyorum demiştir. 1 diğer katılımcı tatlı sert bir ilişki gideceğini düşünüyorum, iki taraf da birbirine karşı seviyeli daha doğrusu temkinli bir anlayışsa sahip, 1 katılımcı ise Ortadoğu'yu ayrı ayrı ülkeler olarak değerlendiremiyorum ben maalesef çünkü Avrupa ve Amerika için iştah kabartıcı yer altı ve

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

yer üstü zenginliklere sahip bu coğrafya, sağlam bir ticari ve askeri kenetlenmeyle ayakta kalabilir, Irak'la başlayan "sözde demokrasi yayma" politikası tüm Ortadoğu'yu yok etmeden önce stratejik anlaşmalarla güvence altına alınmalı demiştir. 1 katılımcı umarım ve dilerim ki din kardeşliğiyle birlikye üstünlük çabası son bulur ittifak olur derken 1 katılımcı bilmiyorum yanıtını vermiştir.

4. Bu ilişkilerin eğitim, kültür veya ekonomi alanlarına etkileri sizce ne olabilir?

Katılımcı	Verilen Cevaplar
K1	Öğrenci değişimleri olabilir
K2	İslam universitesiyle guclenebilir
K3	İki ülkenin ticareti gelişir Eğitim ve turizm alanında ilişkiler gelişir.
K4	İthalat-ihracat açısından artısı olacaktır, turizm olarak artısı olacaktır
K5	Öncelikle siyasi ilişkilerin gelişmesi lazım öncesinde çok fazla etki göremiyorum
K6	Iki ulke acisindan daha yararli olur
K7	Islami ilim ve bilimsel anlamda kayitsiz sartsiz bir birliktelik saglanirsa ve Awrupadaki gibi ogrenciler icin Erasmus gibi projeler gelisirse sonraki nesil daha yzlasmaci daha kaearli bir durus ile birlikte ortadoguda kartlar yeniden dagitilir
K8	Eğitim olarak iki ülke arası pek gelişme olmayabilir. Ancak kültürel anlamda her iki ülke de yapıcı adımlar atabilir. Ekonomik anlamda iki ülke arasındaki ticaret artabilir.
K9	Aslında iki ülke halk arasında ilişkilerin gelişmesi turizm açısından da ciddi bir gelir kapısı olabilir karşılıklı öğrenci değişimi olabilir
K10	Ülkü arasındaki her türlü etkileşim toplumu da etkiler dolayısıyla halklar buna bağlı olarak hareket eder süreç olumlu ilerlerse toplumun bakış açısı olumlu olur dolayısıyla da eğitim kültür ve ekonomik anlamda etkileşim olumlu devam ederse iki tarafa da bir gelir kapısı açılır.
K11	Ekonomi canlanır
K12	Ülkeler ihtiyaçtan ziyade geleceği yatırım ve uluslararası ilişkilerin geliştirilmesi baz alınarak da ticaret yapar. Film ve sinema sektörü mesela kültür ve eğitim aktarımı yönünden çok etkili ve yyagın. Örneğin hint dizilerinin, Brezilya dizilerinin, Kore filmlerinin ülkemizde yaygın bir kitlesi var. Türk dizilerinin de dünya çapında değer ve talep gören bir sektör olduğu yadsınamaz.

Bu ilişkilerin eğitim, kültür veya ekonomi alanlarına etkileri sizce ne olabilir diye sorduğumuzda 3 katılımcı öğrenci değişim programları ile eğitim alanında ortak çalışmaların yapılabileceğini söylemiştir. 1 katılımcı islam üniversitesiyle güçlenebilir, 1 katılımcı ise eğitim olarak iki ülke arasında pek gelişme olmayabilir demiştir. Ticaret ve turizm konusunda 8 katılımcı olumlu gelişmelerin yaşanabileceğini belirtmiştir. Katılımcılardan 1'i film ve sinema sektörü ile kültür ve eğitim aktarımı yönünden çok etkili olduğunu söylemiştir. 1

katılımcı ise öncelikle siyasi ilişkilerin gelişmesi lazım öncesinde çok fazla etki göremiyorum diyerek siyasi ilişkilerin gelişmesine vurgu yapmıştır.

5. Bir öğretmen olarak bu tür uluslararası ilişkilerin müfredata ve öğrencilere etkisi hakkında ne düşünüyorsunuz?

Katılımcı	Verilen Cevaplar
K1	Eskiden ülkeler coğrafyası dersi vardi tekrar getirilebilir
K2	Mutlaka eklenmelidir
K3	Dünya görüşleri gelişir. Uluslararası ilişkilerin nasıl yürüdüğü konusunda bilgileri artar. Çevrelerinde daha duyarlı olurlar.
K4	Olumlu uluslararası ilişkiler herzaman olumlu katkı sağlayacaktır
K5	Ortak geçmişimiz ve değerlerimiz nedeniyle olumlu etkileri olacağını düşünüyorum
K6	Daha fazla verile bilir. Yuzeysel anlatiliyor.
K7	Egitimde uzlasi saglanirsa yani hem mufredat programlarinda uyum ve intibak ile yeni nesil Ummetci degil daha ilim bilim isiginda yukselir ORTADOGU bence Dunyanin kalbidir ve bu kalp surekli kan kaybediyor umarim krizler son bulur
K8	Öğrenciler Antik Mısır tarihini öğrenebilir.
K9	Bizim gibi sosyal branşlarda Sosyal bilgiler tarih ve coğrafya ya da güncel olaylarda daha bölgesel net bilgiler elde edebiliriz. Ancak tabii ki İslam coğrafyasınındaki bakış acılarımız farklı olduğu için de kültürleşme bağlamında bir problem olabilir mi bilmiyorum. Ama Osmanlı dönemine atıfta bulunacak şekilde geçmiş bir ortak tarihimiz var çünkü kültürel ve edebiyat anlamında çalışılabilir.
K10	Karşılıklı öğrenci değişimi ile iki ülke arasında sosyal kültürel ve ekonomik anlamda etkileşimini artacağını böylelikle kültürleşme sürecinin başlayacağını düşünüyorum ancak tabii ki burada dikkat etmemiz gereken kök kültürümüzün değişmemesi.
K11	Barış için önemli
K12	Türkçe öğretmeni olarak ders kazanımlarımızdan biri de öğrencinin yurt ve dünya sorunlarıyla ve gündemiyle ilgili yorum ve değerlendirme yapabilmesi. Çocuk ilgi ve seviyesi dahilinde temel olay ve durumları takip etmeli.

Bir öğretmen olarak bu tür uluslararası ilişkilerin müfredata ve öğrencilere etkisi hakkında ne düşünüyorsunuz diye sorduğumuzda katılımcılardan 1'i ülkeler coğrafyası dersi vardı tekrar getirilebilir, 1 tanesi Türkçe öğretmeni olarak ders kazanımlarımızdan biri de öğrencinin yurt ve dünya sorunlarıyla ve gündemiyle ilgili yorum ve değerlendirme yapabilmesi, çocuk ilgi ve seviyesi dahilinde temel olay ve durumları takip etmeli demiştir. 1 katılımcı bizim gibi sosyal branşlarda sosya bilgiler, tarih ve coğrafya ya da güncel olaylarda daha bölgesel ne bilgiler elde edebiliriz ancak tabiki islam coğrafyasındaki bakış açılarımız farklı olduğu için de kültürleşme bağlamında bir problem olabilir mi bilmiyorum ama Osmanlı dönemine atıfta

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

bulunacak şekilde geçmiş bir ortak tarihimiz var, kültürel ve edebiyat anlamında çalışılabilir demiştir. 1 katılımcı antik Mısır tarihini öğrenebilir 1 katılımcı barış için önemli, 1 katılımcı daha fazla verilebilir yüzeysel anlatılıyor demiştir. 1 katılımcı ortak geçmiş ve değerlerimiz nedeniyle olumlu etkileri olacağını düşünüyorum derken 3 katılımcı uluslararası ilişkilerin müfredatlara eklenmesinin olumlu olacağını söylemiştir. 1 katılımcı ise eğitimde uzlaşı sağlanırsa yeni nesil ümmetçi değil daha ilim bilim ışığında yükselir, bence Ortadoğu dünyanın kalbidir ve bu kalp sürekli kan kaybediyor umarım krizler son bulur demiştir.

6. Türkiye'nin Mısır ile ilişkilerini geliştirmesi sizce bölgesel barış açısından ne kadar önemlidir?

Katılımcı	Verilen Cevaplar
K1	Kuşkusuz çok etkisi olurdu
K2	Etkisi olacaktır
K3	Özellikle Akdenizde barışın sağlanması, İsrail ile ilişkiler, Akdenizdeki enerji arama çalışmalarında lehimize olur
K4	Çok önemli olduğunu düşünmüyorum
K5	Özellikle İsrail ilişkileri açısından denge unsuru olabilir
K6	Cok onemli
K7	Ortadogunun Iran ile birlikte bu 3 super gucu ortak paydalarda uzlasirlarsa Ser gucler barinamaz Yasam en guzel sekliyle demokratik insan haklarina saygili ezen ve ezilenin olmadigi bir yasamq burunur
K8	Büyük ölçüde önemli.
K9	Aslında ilişkilerimiz barışçıl olsa ve karşılıklı iyimserlikle devam etse bölgesel barış açısından çok önemli olur hatta stratejik olarak da karşılıklı birbirimizi iyileştireceğimizi düşünüyorum sonuçta bölgenin kalabalık ülkelerinden biriyiz. Sonuçta Türkiye'nin Avrupa'yla olan bağlantısı Mısır'da diplomatik ilişkilerini etkileyebilir.
K10	Özellikle Orta Doğu Kuzey Afrika ve Akdeniz için çok geniş kapsamlı bir ortam yaratılabilir en azından bölgesel anlamda güven zemini daha net belli olur.
K11	Çok
K12	Çok önemli. Ortadoğudaki tüm ülkeler için önemli.

Türkiye'nin Mısır ile ilişkilerini geliştirmesi sizce bölgesel barış açısından ne kadar önemlidir sorusuna katılımcıların 8 tanesi çok önemli olacağını söylemiştir. 2 katılımcı İsrail ile ilişkiler, 2 katılımcı Akdeniz'de barışın sağlanması, Akdeniz'deki enerji arama çalışmalarında etkili olacağını belirtirken 1 katılımcı Orta Doğu, Kuzey Afrika ve Akdeniz için çok geniş kapsamlı bir ortam yaratılabilir en azından bölgesel anlamda güven zemini daha net belli olur demiştir. 1 katılımcı Aslında ilişkilerimiz barışçıl olsa ve karşılıklı iyimserlikle devam etse bölgesel barış açısından çok önemli olur hatta stratejik olarak da karşılıklı birbirimizi iyileştireceğimizi düşünüyorum sonuçta bölgenin kalabalık ülkelerinden biriyiz Türkiye'nin Avrupa'yla olan bağlantısı Mısır'ın da diplomatik ilişkilerini etkileyebilir

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

derken 1 katılımcı Ortadoğunun İran ile birlikte 3 süper gücü ortak paydalarda uzlaşırsa şer güçler barınamaz diye fikir beyan etmiştir.

7. Türkiye-Mısır ilişkilerinin düzeltilmesinde eğitim camiasının nasıl bir rolü olabilir?

Katılımcı	Verilen Cevaplar
K1	Eğitim ve siyaset icice olabilir
K2	Öğrenci değişimleri olabilir
K3	İki ülkenin geçmişteki sıkı ilişkilerinden bahsederek halkların yakınlaşması sağlanabilir. Bu durum yönetimleri daha iyi ilişkiler kurma konusunda teşvik eder.
K4	Bilmiyorum
K5	Karşılıklı kültürlerin tanıtımı, okul gezileri , konferanslar, aynen Erasmus benzeri eğitim faaliyetleri ilişkilerin yakınlaşması açısından faydalı olacaktır
K6	Ortak noktalarda bulusula bilir.Oetak kazanimlar olusturulur.Eğitim camiasi bunlari iki ulkede ogrenciye ve halka sunar
K7	Erasmus benzeri ogrenci degisimleriyle ileriki sureclerde Art niyetsiz kulturel farkliliklarin zenginlik olarak algilanmasiyla ortak ulku ile guzel bir surexe girer bunun icin egitim elzemdir
K8	Eğitim camiası evrensel değerlere önem verdiği ve farklı ulusların kültürlerine saygı duyduğu için olumlu yönde rolü olacaktır.
K9	Karşılıklı önyargıların giderilmesi özellikle gençler arasında üniversitelerde yer değiştirilmesi yeni yerler görmek keşfetme açısından iyi olabilir
K10	Üniversiteler açısından sosyal kültürel anlamda belli konular birbirine entegre edilebilir böylelikle turizmi eğitim camiası ile birlikte canlandırabiliriz.
K11	Eğitim önemli
K12	Yetişen yeni nesile barışın ve bölgesel tarihin aktarımı inşa edilecek geleceğin sağlamlığını temin edecektir. Ayrıca avrupa ülkeleri arasında yapılan eğitim programları İslam ülkeleri arasında da yapılabilir. (Erasmus vs)

Türkiye-Mısır ilişkilerinin düzeltilmesinde eğitim camiasının nasıl bir rolü olabilir sorusunda katılımcılarımızın tamamı eğitim işbirliğinin sağlanmasıyla iki ülkenin birbirini daha iyi tanıyacağını böylece ticaret, turizm gibi ticaret faaliyetleri ile birlikte vatandaşların birbiri ile kültürel alışverişinin artmasını sağlayacağını belirtmiştir. 3 katılımcı özellikle Erasmus benzeri öğrenci değişim programlarının bu konuda çok etkili olacağı üzerinde durmuştur. 1 katılımcı bilmiyorum cevabını vermiştir.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

8. Sizce medya, toplumun Türkiye-Mısır ilişkilerine dair algısını nasıl şekillendiriyor?

Katılımcı	Verilen Cevaplar
K1	Eksik bilgiye sahipler
K2	Dogru yönlendirme yapamıyor
K3	Olumsuz etkiliyor. Yeniden iyi ilişkiler kurmayı çarketme gibi göster medya kuruluşlarının konjektürel değişimleri vurgulayıp iki ülkenin yakınlaşması ı teşvik
K4	Bilmiyorum
K5	Özellikle sol medyanın İslam ülkelerinden hangisi olursa olsun ilişkilerin yakınlaşmasına sıcak bakmadıkları kanaatindeyim
K6	Siyasi kutuplasmadan dolayi ortak bir hareket yok.
K7	Turk ve Misir medyasinda şer itifaklara hizmet eden kisi ve kurumlar vardir bunlar ifsa edilirse ve toplumsal bilinc uyanirsa ulke yenetimlerinde buyuk soz sahibi olan medya kuruluslari dogru yonlendirilirse halk daha dogru bilinclenir Turkiye Misir ve iran ortak uzlasi saglarsa kan barut ve Gozyasinin ortadogunun makus tarihi ol.adugi gercegine lasilir
K8	Medyanın bu konuda tarafsız olması gerektiğini düşünüyorum. Bu konuda net bir fikrim yok.
K9	Tabii ki sosyal medyanın gücü çok fazla algı oluşturma konusunda yani bunu iki birbirine karşı yakınlaştırma ya da uzaklaştırma şeklinde de değerlendirebilir. 2.02 arasındaki basın iki ülkeyi kutuplaştırılabilir ya da yakınlaştırılabilir. Tabi sadece olumsuz anlamda olmaz kültürel bağları kullanarak haklar arasındaki bağ kültürel geçmiş tarihi geçmiş hatırlatılabilir. Barış dili kullanıldığı sürece sanmıyorum dış politikada bu bizi olumlu etkiler çünkü.
K10	Tamamiyle kullanılan medya dili çok önemli açık ve anlaşılır yapıcı ve dengeli bir dil kullanılırsa toplum tepkisi de bu şekilde oluyor ama bunun tam tersi de olabilir.
K11	Çok etkili
K12	Son dönemde "Refah sınır kapısını açmayan Mısır" olarak kazındı zihinlerimize. Medya haber alma ağı olarak aşgılansa da büyük resmi görebilen insanlar için bir algı yönetme aracından başka bir şey değildir. Ne yaşandığından ziyade nasıl aktarıldığı, daha doğrusu kim tarafından aktarıldığı oluşturuyor algı zeminini. Özellikle sosyal medya algoritmalarıbu algıyı yönetmek üzerine kuruludur.

Son olarak sizce medya, toplumun Türkiye-Mısır ilişkilerine dair algısını nasıl şekillendiriyor diye sorduğumuzda katılımcıların büyük çoğunluğu etkisinin çok fazla olduğunu düşündüklerini dile getirmiştir. Ancak medyanın tuttuğu tarafa göre olumsuz ya da olumlu etki gösterdiğini belirtmişlerdir. Katılımcılardan 1 tanesi medyanın tarafsız olması gerektiğini düşündüğünü dile getirirken 1 katılımcı siyasi kutuplaşmadan dolayı ortak hareket edilmediğini söylemiştir. 1 katılımcı ise bilmiyorum cevabını vermiştir.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Tartışma ve Öneriler

Bu araştırmadan elde edilen bulgular, Türkiye-Mısır ilişkilerine dair algıların tarihsel, siyasi ve ekonomik temellerde nasıl şekillendiğini ortaya koymaktadır.

1. Tarihsel Süreklilik ve Siyasi Kırılmaların Etkileşimi

Katılımcıların ilişkileri hem "ata toprağımız" gibi duygusal/tarihsel bağlarla tanımlamaları hem de Sisi dönemindeki "inişli çıkışlı" yapıyı vurgulamaları, ilişkilerin resmi siyasi kırılmalardan (Mursi-Sisi dönemi) etkilenmesine rağmen, halk düzeyinde güçlü bir tarihi süreklilik algısının devam ettiğini göstermektedir. Bu durum, diplomatik normalleşme süreçlerinin halk nezdinde hızla kabul görme potansiyelini artırmaktadır.

2. Bölgesel Stratejik İttifak İhtiyacı

Katılımcıların ezici çoğunluğunun ilişkilerin geliştirilmesini bölgesel barış açısından "çok önemli" görmesi, akademik literatürdeki Türkiye ve Mısır'ın Doğu Akdeniz'deki dengeleyici ve belirleyici güçler olduğu yönündeki yaklaşımlarla örtüşmektedir. Özellikle Akdeniz'deki enerji arama çalışmaları ve İsrail ile ilişkiler gibi somut stratejik konuların öne çıkarılması, kamuoyunun ilişkileri duygusal olmaktan çok jeopolitik zorunluluk olarak algıladığını teyit etmektedir. Bu, ikili ilişkilerin salt bir diplomatik yakınlaşma değil, bölgesel bir güvenlik ve ekonomik mimari inşası olarak görüldüğünü kanıtlamaktadır.

3. Ekonominin ve Eğitimin İlişkilerdeki Katalizör Rolü

Bulgular, ilişkilerin geleceğinde en somut ve olumlu beklentilerin ticaret, turizm ve öğrenci değişim programları üzerine yoğunlaştığını göstermektedir. Bu, siyasetin öncelikli olduğu bir dönemden sonra, ekonomi ve eğitim/kültür alanlarının yumuşak güç unsurları olarak ilişkileri yeniden inşa etme ve sürdürülebilir kılma potansiyeli taşıdığını göstermektedir. Katılımcıların tamamının eğitim camiasına kilit rol atfetmesi, kültürel yakınlaşmanın siyasi gerginliklere karşı tampon görevi göreceği inancını yansıtmaktadır.

4. Medyanın Kutuplaştırıcı Etkisi ve Algı Yönetimi İhtiyacı

Medyanın algı yönetiminde "çok fazla etkiye" sahip olduğu ve bu etkinin taraflı olduğu bulgusu, ilişkilerin kırılganlığını artırabilecek iç siyasi kutuplaşmanın dış ilişkiler üzerindeki gölgesine işaret etmektedir. İlişkilerin sağlamlaştırılması için, kamuoyunda sağlıklı, tarafsız ve yapıcı bir algı oluşturulmasının diplomatik çabalardan daha az önemli olmadığı anlaşılmaktadır.

Öneriler

Araştırma bulguları ve tartışma sonuçları doğrultusunda, ikili ilişkilerin derinleştirilmesi ve sürdürülebilir kılınması için aşağıdaki öneriler sunulmaktadır:

1. Yumuşak Güç ve İnsanlar Arası Bağların Güçlendirilmesi

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Öğrenci ve Akademisyen Değişim Programlarının Genişletilmesi: Mevcut Erasmus benzeri programlar, mühendislik, sosyal bilimler ve özellikle İslam/Arap dili çalışmaları alanlarını kapsayacak şekilde genişletilmelidir. Eğitim camiası bulgusundan hareketle, bu programlar iki ülke arasındaki uzun vadeli güveni ve iş birliği kültürünü tesis edecektir.

Kültürel Diplomasinin Aktif Kullanımı: Ortak tarih, film, edebiyat ve sanat alanlarında karşılıklı festivaller, sergiler ve ortak yapım projeleri desteklenmelidir. Bu, medyanın yarattığı olumsuz algıyı kültürel yakınlaşmayla dengeleyecektir.

2. Müfredatın Uluslararası İlişkilere Açılması

Bölgesel Güçler ve Ortak Tarih Dersleri: Sosyal Bilgiler, Tarih ve Coğrafya müfredatlarında Mısır ile ortak Osmanlı tarihi, antik medeniyetler ve güncel jeopolitik konumlarına dair daha fazla ve derinlemesine bilgiye yer verilmelidir. Bu, yeni neslin iki ülkeyi "ilim ve bilim ışığında" bölgesel ortaklar olarak görmesini sağlayacaktır.

3. Stratejik Ekonomik İş Birliklerinin Derinleştirilmesi

Enerji ve Lojistik Ortaklıkları: Doğu Akdeniz enerji kaynaklarının keşfi ve taşınması konusunda ortak stratejiler belirlenmeli ve bu konuda Mısır ile üçüncü tarafları da kapsayan anlaşmalar hızlandırılmalıdır.

Ticari Hacmin Artırılması ve Turizm Teşvikleri: İhracat odaklı ekonomi vurgusuna paralel olarak, tarım ve sanayi sektörlerinde ortak yatırım ve üretim mekanizmaları kurulmalıdır. Kültürel ve inanç turizmini teşvik eden vize kolaylıkları sağlanmalıdır.

4. Medya Etik Kurallarının Geliştirilmesi

Objektif Habercilik Platformları: İki ülkedeki medya kuruluşlarının ilişkileri ele alırken tarafsız ve yapıcı bir dil kullanmalarını teşvik eden ortak bir gazetecilik platformu veya etik kılavuz oluşturulmalıdır. Bu, siyasi kutuplaşmanın ikili ilişkilere zarar vermesini önlemeye yardımcı olacaktır.

5. Gelecek Çalışmalar İçin Öneriler

Nicel Analiz: Bu araştırmanın kalitatif bulgularının genelleştirilebilirliğini test etmek amacıyla, halkın ve ilgili paydaşların (iş insanları, akademisyenler) algılarını ölçen geniş çaplı nicel araştırmalar yapılmalıdır.

Karşılaştırmalı Analiz: İlişkilerin gelişimi üzerindeki siyasi ve ekonomik faktörlerin etkisini daha iyi anlamak için, Türkiye-Mısır ilişkileri, Türkiye-İsrail veya Türkiye-BAE gibi diğer bölgesel ilişkilerle karşılaştırmalı olarak incelenmelidir.

KAYNAKÇA:

Al Hajj, S. (2016). El alakat el arabiyye et'türkiyye: el afak ves'suubat [Arap-Türk İlişkileri: Ufuklar ve Zorluklar]. İstanbul: Al Muassasa Al Arabiyya L'iddirassat As'stratajiyya.

Altunışık, M. (2019). Turkey's Relations with Egypt and Saudi Arabia: From Hopes of Cooperation to the Reality of Conflict. In G. Tol ve D Dumke (Ed.), Aspiring Powers, Regional Rivals: Turkey, Egypt, Saudi Arabia, and the New Middle East, (pp. 17-39). Washington D.C.: The Middle East Institute.

Cağaptay, S. ve Stevens, M. (2015, 8 Mart). Turkey and Egypt's Great Game in the Middle East. Foreign Affairs. Erişim adresi: https://www.foreignaffairs.com/articles/turkey/2015-03-08/turkey-and-egypts-greatgame-middle-east.

Magued, S. (2016). Reconsidering Elitist Duality: Persistent Tension in the Turkish-Egyptian Relations. Digest of Middle East Studies, 25(2), 285-314. https://doi.org/10.1111/dome.12091

Meral, Z. (2014, 5 Şubat). Turkey and Egypt: Misconceptions & Missed Opportunities. The Tahrir Institute for Middle East Policy. Erişim adresi: https://timep.org/commentary/analysis/turkey-egypt-misconceptionsmissed-opportunities/

Uysal, A. (2012a), Türkiye'nin Mısır, Cezayir ve Fas Politikası 2011. B. Duran, K. İnat ve A.R. Usul (Ed.), Türk Dış Politikası Yıllığı 2011 içinde (s. 313-341). Ankara: SETA Yayınları.

Telci, İ.N. (2012). Mısır 2012. Ortadoğu Yıllığı, 8, 184-215.

Telci, İ.N. (2013a). Türkiye'nin Mısır Politikası 2012. B. Duran, K. İnat ve U. Ulutaş (Ed.), Türk Dış Politikası Yıllığı 2012 içinde (s. 159-181). Ankara: SETA Yayınları.

Telci, İ.N. (2014). Türkiye'nin Mısır Politikası 2013. B. Duran, K. İnat ve A. Balcı. (Ed.), Türk Dış Politikası Yıllığı 2013 içinde (s. 187-208). İstanbul: SETA Yayınları.

Telci, İ.N. (2015). Türkiye'nin Mısır Politikası 2014. B. Duran, K. İnat ve A. Balcı. (Ed.), Türk Dış Politikası Yıllığı 2014 içinde (s. 207-230). Ankara: SETA Yayınları.

Telci, İ.N. (2016). Türkiye'nin Mısır Politikası 2015. B. Duran ve K. İnat. (Ed.), Türk Dış Politikası Yıllığı 2015 içinde (s. 195-218). Ankara: SETA Yayınları.

Telci, İ.N. (2017). Türkiye'nin Mısır Politikası 2016. B. Duran, K. İnat ve M. Caner. (Ed.), Türk Dış Politikası.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Telci, İ.N. (2018a). Türkiye'nin Mısır Politikası 2017. B. Duran, K. İnat ve M. Caner. (Ed.), Türk Dış Politikası Yıllığı 2017 içinde (s. 213-229). Ankara: SETA Yayınları.

Yeşilyurt, N. (2020) 2011 Sonrasında Türkiye-Mısır İlişkilerinde Yaşanan Ani Yükseliş ve Sert Düşüşü Anlamak. SİYASAL: Journal of Political Sciences, 29(2):337–365 DOI: 10.26650/siyasal.2020.29.2.0083 http://jps.istanbul.edu.tr

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

YER TEMELLİ EĞİTİM YAKLAŞIMININ 5. SINIF ÖĞRENCİLERİNİN ÇEVRE OKURYAZARLIĞINA ETKİSİ

Uzman Öğretmen, Cahide SERDAROĞLU

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, cahide2855@gmail.com-: 0000-0002-0668-8876

Prof. Dr. Munise Handan GÜNEŞ

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, hgunes@omu.edu.tr- 0000-0001-7038-0078

ÖZET

Günümüzde hızla artan çevre sorunları, bireylerin çevreye karşı duyarlılıklarını geliştirmelerini zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda, çevre bilinci ve çevre okuryazarlığı, bireylerin küçük yaşlardan itibaren kazanması gereken temel beceriler arasında yer almaktadır. Yer temelli eğitim (YTE) yaklaşımı, sınıf ve toplum bütünleşmesi açısından son yıllarda büyük talep gören ve öğrencilerin çevre ile doğrudan etkileşim kurmasını destekleyen bir yaklaşımdır. Bu sayede yaşadıkları çevre ile temas halinde olan öğrencilerin, yakın ve uzak çevrelerini daha iyi tanıyarak daha duyarlı ve çevre okuryazarı bireyler oldukları bazı çalışmalarla desteklenmektedir. Bu çalışmada yer temelli eğitim yaklaşımının 5. sınıf öğrencilerinin çevre okuryazarlığına etkisi "İnsan ve Çevre" ünitesi kapsamında incelenmiştir. Araştırmada ön test-son test gruplu yarı deneysel yöntem kullanılmıştır. Araştırma, 5. sınıf düzeyinde 20 deney ve 20 kontrol olmak üzere toplam 40 öğrenciden oluşan bir çalışma grubu ile gerçekleştirilmiştir. Veriler "İlköğretim 2. Kademe Öğrencileri İçin Çevre Okuryazarlığı Ölçeği" ile toplanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre YTE yaklaşımı ile öğretimin öğrencilerin çevre okuryazarlığı düzeylerine etkisinin deney grubu lehine anlamlı bir farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Ayrıca YTE'nin öğrencilerin çevre bilincinin artmasına, sorumluluk duygusu kazanmasına, çevre sorunlarını anlama ve çözme yeteneklerini geliştirmelerine katkı sağladığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Yer temelli eğitim, fen bilimleri dersi, çevre okuryazarlığı, insan ve çevre.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

THE EFFECT OF PLACE-BASED EDUCATION APPROACH ON ENVIRONMENTAL LITERACY OF 5TH GRADE STUDENTS

Uzman Öğretmen, Cahide SERDAROĞLU
Ondokuz Mayıs Üniversitesi, cahide2855@gmail.com-: 0000-0002-0668-8876

Prof. Dr. Munise Handan GÜNEŞ
Ondokuz Mayıs Üniversitesi, hgunes@omu.edu.tr- 0000-0001-7038-0078

ABSTRACT

Today, rapidly increasing environmental problems necessitate individuals to improve their sensitivity to the environment. In this context, environmental awareness and environmental literacy are among the basic skills that individuals should acquire from an early age. The place-based education (YTE) approach is an approach that has been in great demand in recent years in terms of the integration of the classroom and society and supports students to interact directly with the environment. In this way, it is supported by some studies that students who are in contact with the environment they live in are more sensitive and environmentally literate individuals by getting to know their immediate and distant environments better. In this study, the effect of place-based education approach on the environmental literacy of 5th grade students was examined within the scope of the "Human and Environment" unit. In the study, quasi-experimental method with pre-test-post-test group was used. The study was carried out with a study group consisting of a total of 40 students, 20 experiments and 20 controls at the 5th grade level. The data is based on "Primary 2. Environmental Literacy Scale for grade students". According to the results of the study, it was determined that the effect of teaching with the YTE approach on the environmental literacy levels of the students showed a significant difference in favor of the experimental group. In addition, it has been observed that YTE contributes to increasing students' environmental awareness, gaining a sense of responsibility, and improving their ability to understand and solve environmental problems.

Keywords: Place-Based Education, Science Course, Environmental Literacy, Human and Environment.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

1. Giriş

21. yüzyılda çevresel sorunların artması, eğitim sistemlerinde çevre bilincinin geliştirilmesine yönelik yaklaşımları ön plana çıkarmıştır. İklim değişikliği, biyoçeşitliliğin azalması, su ve hava kirliliği gibi küresel çevre problemleri, bireylerin erken yaşlardan itibaren çevreye duyarlı tutum ve davranışlar geliştirmelerini zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda çevre okuryazarlığı kavramı, yalnızca çevresel bilgiye sahip olmayı değil, aynı zamanda bu bilgiyi günlük yaşamda kullanabilme becerisini, çevresel sorunlara yönelik farkındalığı ve sürdürülebilir yaşam biçimlerini benimsemeyi ifade etmektedir. Çevre okuryazarı bireyler hem yaşadıkları ekosistemi anlayabilen hem de bu ekosistemin korunmasına aktif olarak katkıda bulunabilen kişilerdir. Dolayısıyla çevre eğitimi, formal eğitim sürecinin vazgeçilmez bir unsuru hâline gelmiştir. Yer temelli eğitim yaklaşımı (place-based education), öğrencilerin öğrenme süreçlerini yaşadıkları çevrenin doğal, kültürel ve sosyal bağlamıyla ilişkilendirerek, bilgiyi günlük yaşam deneyimleri üzerinden anlamlandırmalarını sağlayan bir öğretim yöntemidir. Bu yaklaşım, öğrenmeyi sınıf ortamının dışına taşıyarak, öğrencilerin çevreleriyle doğrudan etkileşim kurmalarına ve yerel bağlamda edindikleri bilgiyi küresel çevre sorunlarıyla ilişkilendirmelerine olanak tanır. Böylece öğrenciler hem akademik bilgi kazanır hem de çevreye yönelik sorumluluk bilinci geliştirir. Yer temelli eğitim, çevre okuryazarlığını yalnızca teorik düzeyde değil, aynı zamanda uygulamalı etkinlikler ve saha çalışmaları yoluyla geliştirmeyi hedefler. İlköğretim düzeyi, bireylerin çevre bilinci ve çevreye yönelik değerlerinin şekillendiği kritik bir dönemdir. Özellikle 5. sınıf öğrencileri, soyut kavramları anlamaya başladıkları ve çevresel sorunlara karşı daha bilinçli tepkiler verebildikleri bir gelişim aşamasındadır. Bu nedenle, bu yaş grubuna yönelik çevre eğitimi programlarının, yalnızca bilgi aktarımını değil; çevresel farkındalık, tutum ve davranış gelişimini de kapsaması büyük önem taşır. Yer temelli eğitim yaklaşımı, 5. sınıf öğrencilerinin çevreyle daha güçlü bir bağ kurmalarını, doğal kaynakları tanımalarını ve koruma bilinci geliştirmelerini destekleyen etkili bir yöntem olarak öne çıkmaktadır. Bu çalışma, “Yer Temelli Eğitim Yaklaşımının 5. Sınıf Öğrencilerinin Çevre Okuryazarlığına Etkisi” konusunu ele alarak, yer temelli eğitimin öğrencilerin çevresel bilgi, tutum ve davranış gelişimindeki rolünü incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırma, fen eğitimi ve çevre eğitimi literatürüne katkı sunmayı, öğretmenlere uygulanabilir bir öğretim modeli önermeyi ve çevre eğitimi politikalarının geliştirilmesine bilimsel bir temel sağlamayı hedeflemektedir.

2. Çevre Okuryazarlığı

Çevre okuryazarlığı kavramı, ilk olarak 1968’de Charles E. Roth tarafından gündeme getirilmiş olup, yalnızca belirli bir bilgi alanına yönelik uzmanlık olarak değil, bireylerin çevreyle uyum içinde yaşayabilmesi adına gerekli olan bilgi ve uygulamaları kapsayan bir yaklaşım olarak tanımlanmıştır (Güler, 2013; Miser, 2019). Bu kavram, insanların doğayla olan bağlantılarının farkına varabilmeleri ve bu doğrultuda bilinçli davranışlar geliştirebilmeleri becerisiyle ilişkilendirilir. Aynı zamanda çevreye yönelik bireysel eğilimlerin ve sorumluluk almayı gerektiren davranışların ne düzeyde gerçekleştirildiğini göz önünde bulunduran bir değerlendirme alanıdır. Çevre okuryazarlığı, bireyin çevresel olayları kavrayarak, çevreye karşı olumlu bir tutum sergilemesine ve çevreyi koruma konusunda bilinçli hareket etmesine

dayalı düşünce sistemini ifade eder (Şahin, 2015). Çevreyi algılayabilen, insan-doğa ilişkisinin farkında olan, karşılaşılan çevresel sorunları anlayabilen ve bu sorunlarla baş etme yöntemlerini bilen bireyler çevre okuryazarı olarak tanımlanabilir. Bu açıdan çevre okuryazarlığı, insan-doğa etkileşiminin ortaya çıkardığı bir bilinç biçimi olarak kabul edilirken, bireylerin çevresel olaylara çok yönlü bakış açısı geliştirmesini gerektirir (Keten, 2024). Toplumda çevre bilinci oluşturmak ve çevresel ihmalin yol açacağı sonuçları ortaya koymak, çevre okuryazarı ve bilinçli bireyler yetiştirmenin temel adımıdır (Suhendar vd., 2023). Çevre okuryazarlığı, bireylerin çevreyi korumaya yönelik bilinçli davranışlar geliştirmesini ve çevrenin iyileştirilmesi yönünde sorumluluk üstlenmelerini sağlama amacına hizmet eder (Büken ve Katılmış, 2022). Ancak bireylerin çevre okuryazarlığı düzeyleri birbirinden farklılık gösterebilir. Bu farklılıklar; temel düzeydeki bilgiye sahip olan "nominal", daha işlevsel bir anlayışa sahip olan "işlevsel" ve çevreye yönelik derinlemesine bilgiye dayanarak aktif katılım sağlayan "operasyonel" olmak üzere üç seviyede sınıflandırılır. Nominal düzeydeki bireyler, çevreye ilişkin temel terimlere hâkimdir ve bunları tanıyıp kullanabilirler. Bu bireyler çevresel sorunlara duyarlılık göstererek çevreye katkı sağlayacak davranışlar sergiler. İşlevsel düzeyde olan bireyler ise insan ile doğa arasındaki etkileşimleri nominal düzeydekilere göre daha kapsamlı şekilde anlarlar. Bu bireyler çevresel problemleri değerlendirme süreçlerinde güçlü kanıtlara dayanır, etik değerleri gözetir ve sorunların çözümünde başkalarıyla iş birliği yaparlar. Operasyonel çevre okuryazarı bireyler ise çevresel bilgiye ileri düzeyde sahip olan, bilgiyi sistemli biçimde derleyen, analiz eden ve çevrenin korunması adına aktif rol üstlenen bireylerdir. Çevre eğitimindeki esas hedef, bireylerin bu en üst seviyeye ulaşmasını sağlamaktır. Çünkü çevre okuryazarlığı; küresel ısınma, iklim değişiklikleri ve biyolojik çeşitlilik kaybı gibi dünya genelinde yaşanan çevresel problemlere karşı ortak bir bilinç ve mücadele anlayışı geliştirmeyi hedeflemektedir.

3. Yöntem

3.1. Araştırmanın Metodu

Bu araştırmada, nicel araştırma yöntemlerinden biri olan ilişkisel tarama modeli tercih edilmiştir. Karasar (2011) tarafından tanımlandığı şekliyle, ilişkisel tarama modeli; birden fazla değişken arasında eş zamanlı olarak bir değişimin olup olmadığını ortaya koymayı hedefleyen bir tarama yaklaşımıdır. Bu yöntemde temel amaç, değişkenler arasında ortak bir değişim ilişkisi bulunup bulunmadığını ve eğer böyle bir ilişki varsa bunun hangi yönde ve nasıl gerçekleştiğini belirlemeye çalışmaktır.

3.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 20 ön test 20 son test toplamda 40 tane 5. Sınıf öğrencisi oluşturmaktadır.

3.3. Verilerin Toplanması

3.3.1. Çevre Okuryazarlığı Ölçeği

Bu araştırmada, ilköğretim öğrencilerinin çevre okuryazarlığı düzeylerini değerlendirebilmek amacıyla Yavuz, Kıyıcı ve Yiğit (2014) tarafından geliştirilen Ortaokul Öğrencileri İçin Çevre Okuryazarlığı Ölçeği kullanılmıştır. Ölçek, geliştirilme sürecinde başlangıçta 39 madde olarak hazırlanmış, ancak yapılan çeşitli araştırmalar ve analizler sonucunda 20 maddelik, beşli Likert tipi bir forma dönüştürülmüştür. Düzenlenen ölçek, tutum ve davranış olmak üzere iki alt

faktörden oluşmuş, her alt boyut 10 madde içerecek şekilde yapılandırılmıştır. Beşli Likert tipi derecelendirme sistemi kullanılan bu ölçekte; tutum alt boyutuna ait maddeler 1, 3, 4, 6, 9, 11, 12, 15, 16 ve 18, davranış alt boyutuna ait olanlar ise 2, 5, 7, 8, 10, 13, 14, 17, 19 ve 20 olarak belirlenmiştir. Ölçeğin güvenilirliği, Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı yöntemiyle test edilmiştir. Literatürde, Altunışık, Coşkun, Bayraktaroğlu ve Yıldırım (2010) tarafından belirtildiği üzere, 0.70 ve üzeri değerler kabul edilebilir sınır olarak görülmektedir. Yapılan bu çalışmada, toplam ölçek için ,84, davranış boyutunda ,82 ve tutum boyutunda ,79 olarak tespit edilen alfa katsayıları, ölçeğin güvenilirliğinin yeterli seviyede olduğunu göstermektedir.

3.4. Verilerin Analizi

Veriler analiz edilirken SPSS 24 programından yararlanılmıştır. Programda güven düzeyi %95 olarak ayarlanmıştır.

4. Bulgular

4.1. Kullanılan Ölçek Puanlarına İlişkin Normallik Testi Sonuçları

Bu bölümde, araştırmada kullanılan Çevre Okuryazarlığı Ölçeğinin geçerlilik ve güvenirliklerini ölçmek için ölçeklerin basıklık (kurtosis) ve çarpıklık (skewness) testi, normallik testi ve güvenirlik testi bulguları değerlendirilecektir. Araştırmada kullanılan ölçeklerin örneklem büyüklüğü, en düşük ve en yüksek tutum puanı, aritmetik ortalama, standart sapma, çarpıklık ve basıklık değerleri Tablo 4.1'de gösterilmiştir.

Çizelge 1. Çevre okuryazarlığı Ölçeğine Ait Basıklık (Kurtosis) ve Çarpıklık (Skewness) Değerleri

	N	Min	Max	M	SS	Kurtosis	Skewness	p
Çevre Okuryazarlığı Ölçeği	20	46.00	83.00	57.282	22.23	1.381	1.21	.557

Araştırmada kullanılan Çevre Okuryazarlığı Ölçeğinden alınabilecek en düşük puan 20, en yüksek puan ise 100'dür. Katılımcıların Çevre Okuryazarlığı Ölçeğinden aldıkları en düşük puan 46, en yüksek puan ise 83 olarak hesaplanmıştır. Katılımcıların bu ölçeğe dair ortalama puanı 57.282 olarak saptanmıştır. Bu puan, katılımcıların Çevre Okuryazarlığı Ölçeğine karşı olumlu bir tutum sergilediklerini göstermektedir.

Araştırma kapsamında grupların normal dağılım sergileyip sergilemedikleri değerlendirilmiştir. Bu kapsamda normallik testi için basıklık ve çarpıklık değerlerine bakılmıştır. Basıklık değerinin -.315 ile 1.381 arasında değiştiği, çarpıklık değerinin ise 1.21 ile 1.36 arasında değiştiği gözlemlenmektedir. "Basıklık (Kurtosis) ve çarpıklık (Skewness) değerleri -1.5 ile 1,5 arasında olduğu zaman normal dağılım sergilediği kabul edilmektedir" (Tabachnick ve Fidell, 2013).

Araştırmada kullanılan Çevre Okuryazarlığı Ölçeği normallik testi değerleri Çizelge 4.2'de gösterilmiştir.

Çizelge 2. Çevre Okuryazarlığı Ölçeği Normallik Testi Değerleri

		Shapiro-Wilk		
		Statistic	df	Sig.
Çevre Okuryazarlığı	Kontrol ön-kontrol son	,825	20	,558
Ölçeği	Deney ön-deney son	,821	20	,561
	Kontrol ön-deney ön	,828	20	,563
	Kontrol son-deney son	,833	20	,562
	Toplam	,833	20	,563

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Çizelge 2'de araştırmada kullanılan ölçeklerin normallik testi değerleri gösterilmiştir. Ölçek değerlerinin normal dağılım sergileme durumları değerlendirildiğinde tüm ölçeklerin p>0,05 değerini sağladığı görülmektedir.

Araştırmada kullanılan ölçeklerin güvenirlik analizleri Çizelge 4.3'te gösterilmiştir.

Çizelge 3. Kullanılan Çevre Okuryazarlığı Ölçeği Güvenirlik Analizi Sonuçları

Ölçek	Alt Boyutlar	Cronbach's Alpha
Çevre Okuryazarlığı Ölçeği	Çevre Okuryazarlığı Ölçeği Genel Değeri	,852
	Davranış	,856
	Tutum	,836

Çizelge 3'te araştırmada kullanılan ölçeklerin güvenirlik analiz değerleri verilmiştir. Cronbach's Alpha katsayılarının değerlendirilmesi kapsamında kullanılan kriterler şu şekildedir (Özdamar, 2004):

$\leq \alpha < 0.40$ ise ölçek güvenilir değildir.

$0.40 \leq \alpha < 0.60$ ise ölçek düşük güvenilirliktedir.

$0.60 \leq \alpha < 0.80$ ise ölçek oldukça güvenilirdir.

$0.80 \leq \alpha < 1.00$ ise ölçek yüksek derecede güvenilirdir.

Edinilen sonuçlar kapsamında Çevre Okuryazarlığı Ölçeği ve alt boyutlarının güvenirlik katsayılarının yüksek derecede güvenilir olduğu görülmektedir. Ayrıca maddelerin hiçbirinin toplam korelasyon değeri ile negatif yönlü bir ilişki bulunmamaktadır.

4.2. Deney Grubu ve Kontrol Grubu Katılımcıların Yer Temelli Eğitim Uygulamaları Öncesi ve Sonrası Çevre Okuryazarlık Düzeylerine Yönelik Bulgular

Bu bölümde deney grubu (yer temelli eğitim uygulanan katılımcılar) ve kontrol grubunun (yer temelli eğitim uygulanmayan katılımcılar) çevre okuryazarlık düzeylerine yönelik bulgular verilmiştir. Deney grubu ile kontrol grubu öğrencilerinin çevre okuryazarlık düzeylerine yönelik bulgular Çizelge 4.4'te gösterilmiştir.

Çizelge 4. Deney Grubu ve Kontrol Grubu Katılımcıların Yer Temelli Eğitim Uygulama Durumuna Göre Çevre Okuryazarlığı Ölçeği Ön Test-Son Test Sonuçları

Ölçek	Grup	Test	N	X̄	SS	sd	t	p
Çevre Okuryazarlığı Ölçeği	Deney Grubu	Ön Test	20	64,42	0,324	20	1,263	,001*
		Son Test	20	73,28	0,482	20	1,327	,000*
	Kontrol Grubu	Ön Test	20	56,28	0,322	20	1,226	,057**
		Son Test	20	62,32	0,432	20	1,280	,121**
Davranış	Deney Grubu	Ön Test	20	62,37	0,363	20	1,251	,000*
		Son Test	20	73,21	0,459	20	1,303	,000*
	Kontrol Grubu	Ön Test	20	55,28	0,327	20	1,230	,063**
		Son Test	20	63,28	0,372	20	1,286	,069**
Tutum	Deney Grubu	Ön Test	20	63,28	0,336	20	1,221	,001*
		Son Test	20	73,01	0,411	20	1,343	,000*
	Kontrol Grubu	Ön Test	20	57,32	0,345	20	1,227	,061**
		Son Test	20	63,72	0,355	20	1,333	,126**

*p≤ 0,05

**p> 0,05

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Çizelge 4'te deney grubu ve kontrol grubu katılımcıların yer temelli eğitim uygulanma durumuna göre Çevre Okuryazarlığı Ölçeği ön test ve son test sonuçları verilmiştir. Deney grubu katılımcılarının Çevre Okuryazarlığı Ölçeği son test puanlarının [t(20)=1,327; x̄=73,28; SS=,482] ön test puanlarına [t(20)=1,263; x̄=64,42; SS=,324] göre pozitif yönlü anlamlı bir farklılık gösterdiği görülmektedir. Buna göre yer temelli eğitim uygulamalarıyla eğitim gören deney grubunun ön test son test puanları arasında son test puanları lehine anlamlı bir etkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır (p≤ 0,05).

Kontrol grubu katılımcılarının ise Çevre Okuryazarlığı Ölçeği son test puanlarının [t(20)=1,280; x̄=62,32; SS=,432] ön test puanlarına [t(20)=1,226; x̄=56,28; SS=,322] göre anlamlı bir farklılık göstermediği görülmektedir. Buna göre yer temelli eğitim uygulamalarıyla eğitim görmeyen kontrol grubunun ön test son test puanları arasında anlamlı bir etkinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır (p>0,05).

Sonuç olarak yer temelli eğitim uygulamalarının katılımcıların çevre okuryazarlıkları üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğu, yer temelli eğitim uygulamalarıyla eğitim gören deney grubu katılımcılarının çevre okuryazarlıklarının yer temelli eğitim uygulamaları sonrası anlamlı şekilde arttığı, yer temelli eğitim uygulamalarıyla eğitim görmeyen kontrol grubunun çevre okuryazarlıkları üzerinde ise anlamlı bir farklılık göstermediği saptanmıştır.

Çevre Okuryazarlığı Ölçeği davranış alt boyutu bakımından değerlendirildiğinde; deney grubu katılımcılarının davranış alt boyutu son test puanlarının [t(20)=1,303; x̄=73,21; SS=,459] ön test puanlarına [t(20)=1,251; x̄=62,37; SS=,363] göre pozitif yönlü anlamlı bir farklılık gösterdiği görülmektedir. Buna göre yer temelli eğitim uygulamalarıyla eğitim gören deney grubunun ön test son test puanları arasında son test puanları lehine anlamlı bir etkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır (p≤ 0,05). Kontrol grubu katılımcılarının ise davranış alt boyutu son test puanlarının [t(20)=1,286; x̄=63,28; SS=,372] ön test puanlarına [t(20)=1,230; x̄=55,28; SS=,327] göre anlamlı bir farklılık göstermediği görülmektedir. Buna göre yer temelli eğitim uygulamalarıyla eğitim görmeyen kontrol grubunun ön test son test puanları arasında anlamlı bir etkinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır (p>0,05). Sonuç olarak yer temelli eğitim uygulamalarının katılımcıların çevre okuryazarlığı davranışları üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğu, yer temelli eğitim uygulamalarıyla eğitim gören deney grubu katılımcılarının davranışlarının yer temelli eğitim uygulamaları sonrası anlamlı şekilde arttığı, yer temelli eğitim uygulamalarıyla eğitim görmeyen kontrol grubunun davranışları üzerinde ise anlamlı bir farklılık göstermediği saptanmıştır.

Çevre Okuryazarlığı Ölçeği tutum alt boyutu bakımından değerlendirildiğinde; deney grubu katılımcılarının tutum son test puanlarının [t(20)=1,343; x̄=73,01; SS=,411] ön test puanlarına [t(20)=1,221; x̄=63,28; SS=,336] göre pozitif yönlü anlamlı bir farklılık gösterdiği görülmektedir. Buna göre yer temelli eğitim uygulamalarıyla eğitim gören deney grubunun ön test son test puanları arasında son test puanları lehine anlamlı bir etkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır (p≤ 0,05). Kontrol grubu katılımcılarının ise tutum son test puanlarının [t(20)=1,333; x̄=63,72; SS=,355] ön test puanlarına [t(20)=1,227; x̄=57,32; SS=,345] göre anlamlı bir farklılık göstermediği görülmektedir. Buna göre yer temelli eğitim uygulamalarıyla eğitim görmeyen kontrol grubunun ön test son test puanları arasında anlamlı bir etkinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır (p>0,05). Sonuç olarak yer temelli eğitim uygulamalarının katılımcıların çevre okuryazarlığı tutumları üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğu, yer temelli

eğitim uygulamalarıyla eğitim gören deney grubu katılımcılarının çevre okuryazarlığı tutumlarının yer temelli eğitim uygulamaları sonrası anlamlı şekilde arttığı, yer temelli eğitim uygulamalarıyla eğitim görmeyen kontrol grubunun çevre okuryazarlığı tutumları üzerinde ise anlamlı bir farklılık göstermediği saptanmıştır.

Deney grubunun uygulama öncesi Çevre Okuryazarlığı Ölçeği ortalaması 64,42 ve kontrol grubunun ise 56,28 olarak belirlenmiştir. Deney ve kontrol gruplarının uygulama öncesi Çevre Okuryazarlığı Ölçeği puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın saptanması için Mann-Whitney U testi gerçekleştirilmiştir. Deney grubu ile kontrol grubu öğrencilerinin uygulama öncesi Çevre Okuryazarlığı Ölçeği puanları arasında anlamlı bir farklılığın olup olmadığına yönelik bulgular Çizelge 4.5'te gösterilmiştir.

Çizelge 5. Uygulama Öncesi Deney Grubu ve Kontrol Grubu Katılımcıların Çevre Okuryazarlığı Ölçeğine Yönelik Mann-Whitney U Testi Sonuçları

	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Deney Grubu	20	61,72	18,87	103.000	0.255**
Kontrol Grubu	20	55,23	12,42		

**p>0,05

Çizelge 5'te deney grubu ile kontrol grubu öğrencilerinin uygulama öncesi Çevre Okuryazarlığı Ölçeği puanları arasında anlamlı bir farklılığın olup olmadığına yönelik bulgular gösterilmiştir. Elde edilen bulgulara göre deney ve kontrol gruplarının uygulama öncesi Çevre Okuryazarlığı Ölçeği ortalamaları arasında istatistik olarak anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmektedir (p>0.05).

Deney grubunun uygulama sonrası Çevre Okuryazarlığı Ölçeği ortalaması 73,28 ve kontrol grubunun ise 62,32 olarak belirlenmiştir. Deney ve kontrol gruplarının uygulama sonrası Çevre Okuryazarlığı Ölçeği puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın saptanması için Mann-Whitney U testi gerçekleştirilmiştir. Deney grubu ile kontrol grubu öğrencilerinin uygulama sonrası Çevre Okuryazarlığı Ölçeği puanları arasında anlamlı bir farklılığın olup olmadığına yönelik bulgular Çizelge 4.6'da gösterilmiştir.

Çizelge 6. Uygulama Sonrası Deney Grubu ve Kontrol Grubu Katılımcıların Çevre Okuryazarlığı Ölçeğine Yönelik Mann-Whitney U Testi Sonuçları

	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Deney Grubu	20	71,94	11,47	216.000	0.022*
Kontrol Grubu	20	62,19	10,38		

*p≤0,05

Çizelge 6'da deney grubu ile kontrol grubu öğrencilerinin uygulama sonrası Çevre Okuryazarlığı Ölçeği puanları arasında anlamlı bir farklılığın olup olmadığına yönelik bulgular gösterilmiştir. Elde edilen bulgulara göre deney ve kontrol gruplarının uygulama öncesi akademik başarı testi ortalamaları arasında istatistik olarak deney grubu lehine anlamlı bir farklılığın olduğu görülmektedir (p≤0.05).

5. Tartışma, Sonuç ve Öneriler

5.1. Tartışma

Araştırmada kullanılan Çevre Okuryazarlığı Ölçeği'nden elde edilen 57.282 ortalama puan ile öğrencilerin çevre bilinci ve çevreye yönelik sorumluluk duygularının gelişmekte olduğunu göstermektedir. Güler (2013) ve Şahin (2015) tarafından ifade edilen çevre okuryazarlığı

tanımlarında da belirtildiği üzere, çevresel farkındalık ve çevresel davranışlara yönelik olumlu eğilimler, bireylerin çevreyle uyumlu yaşam becerileri geliştirmeleri açısından önem arz etmektedir.

Öğrencilerin çevreye karşı tutumlarının olumlu olması, Keten (2024) ve Büken ve Katılmış (2022) tarafından da vurgulanan çevre okuryazarlığının temel hedeflerinden biri olan "çevreyi koruyabilme bilinci" ile örtüşmektedir.

Araştırmada ayrıca normal dağılım analizleri yapılmış ve ölçeklerin hem çarpıklık hem de basıklık değerlerinin kabul edilebilir sınırlar içinde olduğu görülmüştür. Tabachnick ve Fidell (2013) tarafından önerilen ±1.5 sınırlarına uygunluk, verilerin parametrik testler için uygunluğunu göstermiştir. Bu durum, analizlerin geçerliliği açısından güvenilir bir temel oluşturmuştur.

Çevre Okuryazarlığı Ölçeği'ne ilişkin güvenirlik katsayılarının yüksek çıkması ise, ölçeklerin ölçme araçları olarak geçerli ve güvenilir olduğu sonucunu desteklemektedir. Özellikle maddelerin toplam korelasyonları incelendiğinde negatif yönlü bir ilişkinin bulunmaması, ölçeklerin iç tutarlılıklarının sağlam olduğuna işaret etmektedir.

Yavuz vd., (2014), Cronbach alfa değerlerinin 0.70 ve üzeri olması durumunda ölçme aracının güvenilir olarak kabul edileceğini ifade etmektedir. Bu çalışmada elde edilen güvenilirlik değerleri bu sınırların üzerinde olup, uygulanan ölçeklerin ölçüm yeterliliğini teyit etmektedir.

Bu araştırmada ulaşılan bulgular, yer temelli eğitim uygulamalarının ilköğretim beşinci sınıf öğrencilerinin çevre okuryazarlığı düzeyleri üzerinde anlamlı ve olumlu bir etkisi olduğunu göstermiştir. Deney grubundaki öğrencilerin çevre okuryazarlığı ölçeği puanlarının uygulama sonrası anlamlı şekilde artış göstermesi, bu eğitimin öğrencilerin çevresel bilgi, tutum ve davranışlarını geliştirdiğine işaret etmektedir. Bu sonuç, çevre okuryazarlığının çevreyle doğrudan temas yoluyla artırılabileceğini savunan Güler (2013) ve Şahin (2015)'in görüşleriyle örtüşmektedir.

Araştırmada deney grubu öğrencilerinin yalnızca genel çevre okuryazarlığı değil, aynı zamanda ölçeğin davranış ve tutum alt boyutlarında da anlamlı artışlar göstermesi, yer temelli eğitimin öğrencilerin çevresel farkındalıklarını ve çevresel sorumluluk bilincini geliştirdiğini ortaya koymuştur. Bu bulgu, çevre okuryazarlığının bireylerin yalnızca bilgi edinmesiyle sınırlı olmadığını, aynı zamanda çevreye karşı sorumlu davranış geliştirme ve olumlu tutum sergileme boyutlarını da kapsadığını belirten Keten (2024) ve Suhendar ve ark. (2023)'ın çalışmalarını destekler niteliktedir.

Özellikle davranış alt boyutunda deney grubundaki öğrencilerin anlamlı bir gelişim göstermesi, yer temelli öğrenme yaklaşımının bilişsel kazanımların ötesinde, öğrencilerin çevre dostu davranışlar geliştirmesinde de etkili olduğunu düşündürmektedir. Büken ve Katılmış (2022)'ın da vurguladığı gibi, çevre okuryazarlığının temel amacı çevreye karşı duyarlı ve sorumlu bireyler yetiştirmek olduğundan, bu sonuçlar yer temelli eğitimin çevre eğitimi açısından ne denli önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

Öğrencilerin çevreye yönelik olumlu bakış açıları geliştirdiğini göstermektedir. Bu durum, Miser (2019)'ın çevre okuryazarlığı tanımında vurguladığı çevresel değerlere karşı geliştirilmesi gereken olumlu eğilimlerle birebir örtüşmektedir. Yer temelli eğitim uygulamalarının öğrencilerde sadece bilişsel farkındalık değil, duyuşsal gelişim ve çevreye karşı olumlu tutumlar kazandırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmanın gruplar arası karşılaştırmalarında uygulama öncesinde deney ve kontrol grubu arasında anlamlı bir farkın bulunmaması, grupların başlangıçta eşit olduğunu ve deney süreciyle ortaya çıkan farklılıkların uygulamaya bağlı olduğunu göstermektedir. Uygulama sonrasında deney grubu lehine oluşan anlamlı farklılıklar ise yer temelli eğitim uygulamasının çevre okuryazarlığı üzerinde etkili olduğunu göstermiştir. Tabachnick ve Fidell (2013), anlamlı bir değişimin eğitimsel müdahale sonucunda ortaya çıkmasının, uygulamanın etkili olduğunun bir göstergesi olduğunu belirtmiştir. Bu bağlamda, araştırma bulguları da benzer bir sonuç ortaya koymaktadır.

5.2. Sonuç

Elde edilen bulgular ışığında, yer temelli eğitim yaklaşımının 5. sınıf öğrencilerinin çevre okuryazarlığı düzeylerini anlamlı ve olumlu yönde geliştirdiği sonucuna ulaşılmıştır. Araştırma sonuçları, yalnızca genel çevre okuryazarlığında değil, aynı zamanda tutum ve davranış alt boyutlarında da kayda değer artışlar olduğunu ortaya koymuştur. Bu durum, yer temelli eğitimin çevre eğitiminin hem bilişsel hem de duyuşsal boyutlarına katkı sağladığını ve öğrencilerin çevreye karşı olumlu tutumlar geliştirmelerine yardımcı olduğunu göstermektedir. Araştırmada elde edilen yüksek güvenirlik katsayıları, kullanılan ölçme araçlarının geçerli ve güvenilir olduğunu teyit ederken; deney ve kontrol grupları arasında uygulama öncesinde anlamlı bir fark bulunmaması, gözlemlenen değişimlerin doğrudan eğitim uygulamasından kaynaklandığını göstermektedir. Uygulama sonrasında deney grubu lehine ortaya çıkan anlamlı farklılıklar, yer temelli eğitimin çevre bilinci, çevreye yönelik sorumluluk duygusu ve çevre dostu davranışların gelişiminde etkili bir yöntem olduğunu kanıtlamaktadır.

Bu bağlamda, yer temelli eğitim yaklaşımı, çevreye duyarlı bireyler yetiştirme hedefi doğrultusunda eğitim programlarına entegre edilebilecek güçlü bir pedagojik model olarak değerlendirilebilir. Bulgular, çevre okuryazarlığının sadece bilgi aktarımıyla değil, öğrencilerin çevreyle doğrudan etkileşim kurarak, gözlem yaparak ve deneyimleyerek öğrenmeleri sayesinde daha kalıcı ve davranışa dönüşen kazanımlar elde edilebileceğini göstermektedir. Dolayısıyla, eğitim politikalarında ve uygulamalarında yer temelli öğrenme yöntemlerine daha fazla yer verilmesi, sürdürülebilir bir çevre bilincinin oluşturulmasında önemli bir katkı sağlayacaktır.

5.3. Öneriler

Çevresel Farkındalık Kampanyalarının Desteklenmesi: Okullarda çevre okuryazarlığını artırmaya yönelik kampanyalar, seminerler ve projeler düzenlenerek öğrencilerin çevreye karşı tutum ve davranışları olumlu yönde geliştirilebilir.

Aile ve Toplum Katılımının Teşvik Edilmesi: Çevre bilincinin yaygınlaşması için aileler ve toplumun eğitim süreçlerine dahil edilmesi önemlidir. Yer temelli eğitim uygulamalarında ailelerin bilinçlendirilmesi ve desteklenmesi, öğrencilerin çevreye yönelik olumlu tutumlarını pekiştirecektir.

Araştırmaların Çeşitlendirilmesi ve Derinleştirilmesi: Yer temelli eğitim uygulamalarının uzun vadeli etkilerini inceleyen farklı yaş gruplarında ve çeşitli sosyo-kültürel ortamlarda araştırmalar yapılmalıdır. Ayrıca, çevre okuryazarlığı ve fen eğitimi alanlarında farklı öğretim stratejilerinin karşılaştırıldığı çalışmalar artırılmalıdır.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

KAYNAKÇA

Büken, R. ve Katılmış, A. (2022). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin çevre okuryazarlığı becerisine ilişkin görüşleri. International Journal of Geography and Geography Education, (47), 115-134.

Güler, E. (2013). İlköğretim 8. sınıf öğrencilerinin çevre okuryazarlığı düzeylerinin belirlenmesi ve çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Karasar, N. (2011), Bilimsel araştırma yöntemi, Nobel Yayınları.

Keten, H. İ. (2024). Çocuk dergilerinin sosyal bilgiler dersi öğretim programı çevre okuryazarlığı temel becerisi açısından incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Erciyes Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Kayseri.

Miser, R. (2019). Çevre eğitimi. Ankara: Nobel.

Özdamar, K. (2004) Paket Programlar ile İstatistiksel Veri Analizi. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.

Suhendar, A., Taufika, R., Rachmatsyah, R., Yusuf, R., Fajri, I., MohdYusoff, M. Z., & Adawiah, R. (2023). Eco-literacy and sustainable citizenship: The role of the school environment in shaping responsible environmental behavior. Sekumpul: Journal of Multidisciplinary Education Sciences, 1(1), 12–19.

Şahin, M. (2015). Ortaokul öğrencilerinin çevre okuryazarlığı düzeylerinin incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Aksaray Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Aksaray.

Tabachnick, B. G. & Fidell, L. S. (2013). Using multivariate statistics, Boston: Allyn and Bacon.

Yavuz, M., Balkan-Kıyıcı, F. ve Atabek-Yiğit, E. (2014). İlköğretim II. Kademe Öğrencileri İçin Çevre Okuryazarlığı Ölçeği: Ölçek geliştirme geçerlik ve güvenirlik çalışması. Sakarya University Journal of Education, 4(3), 40-53.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

DÜNYA DİLİ TÜRKÇE SEMPOZYUMLARINDA SUNULAN BİLDİRİLERDE "TÜRKÇENİN YABANCI DİL OLARAK ÖĞRETİMİ"

Yüksek Lisans Öğrencisi NEFİSE YILMAZ

Bartın Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, mlknefes@gmail.com- ORCID ID: 0000-0002-4139-3731

Doç. Dr. ÖMER KEMİKSİZ

Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi, okemiksiz@bartin.edu.tr- ORCID ID: 0000-0001- 8628-6203

ÖZET

Akademik etkinlikler, ortaya çıkarılan bilimsel fikirlerin akademik topluluklara ve bilginin uygulama alanına giren paydaşlara ulaştırılmasında en önemli uygulamalardır. Bundan dolayı çalıştay, kongre, sempozyum, panel ve konferans gibi bilimsel toplantılar, araştırmacıların bir araya gelerek farklı disiplinlere ait gelişmeleri paylaşıp tartışmaları açısından oldukça önemlidir. Bu bilimsel etkinliklerden biri de doğrudan dil alanındaki çalışmaların ele alındığı ve 2025'te 17.si düzenlenecek olan Dünya Dili Türkçe Sempozyumudur.

Bu araştırmanın amacı Dünya Dili Türkçe Sempozyumlarında sunulan yabancı dil olarak Türkçe öğretimi alanındaki bildirilerin yıllara göre dağılımlarını, temalarını, yazar sayılarını ve hedef kitlelerini sınıflandırarak değerlendirmektir. Nitel araştırmaların veri toplama tekniklerinden doküman incelemesi yoluyla gerçekleştirilen araştırmada 2020-2024 yılları arasında düzenlenen Dünya Dili Türkçe sempozyumlarında sunulan 1179 bildiri içerisinden yabancı dil olarak Türkçe öğretimi alanına giren 173 bildiri tespit edilip incelemeye alınmıştır. Araştırmada incelenen bildiriler, 2025 yılı Mayıs ayında düzenleyici kurumların resmî web siteleri ve sempozyum kitapçıkları aracılığıyla temin edilmiş; web sitesi erişime kapalı olan kurumlara ise e-posta yoluyla ulaşılmış ve bu yolla elde edilen veriler çalışma kapsamında kullanılmıştır. Araştırma bulgularına göre Dünya Dili Türkçe Sempozyumlarında sunulan Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi alanındaki bildirilerin en çok 2023 yılında sunulduğu belirlenmiştir. Bildirilerin temalarına bakıldığında dil öğretim politikası/yöntemlerinin daha çok araştırıldığı tespit edilmiştir. Ayrıca bildirilerde iki yazarlı çalışmaların çoğunlukta olduğu, "Öğretim Görevlisi" ünvanına sahip yazarların daha çok bildiri sunduğu ve hedef kitleyi çoğunlukla öğrencilerin oluşturduğu şeklinde bulgulara ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dünya Dili Türkçe Sempozyumu, Türkçe öğretimi, Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

1. GİRİŞ

Türkçe, tarihsel kökenleri oldukça derinlere uzanan ve günümüzde geniş bir coğrafyada milyonlarca kişi tarafından kullanılan köklü bir dildir. Tarihî süreç içerisinde farklı coğrafyalarda etkileşimlerde bulunarak zenginleşen bu dil hem sözlü hem de yazılı kültürün taşıyıcısı olarak yüzyıllardır gelişimini sürdürmüş ve toplumsal yakınlaşmayı sağlamıştır.

Milletler arası etkileşim, farklı kültür ve dillerin öğrenilmesini kaçınılmaz kılmıştır. Göç faaliyetleri, siyasi arenadaki güç göstergeleri, ekonomik ve ticari etkinlikler, kültürel ve toplumsal dönüşümler yabancı dil öğrenimini zorunluluk hâline getirmiş ve bu sebeple Türkçenin farklı coğrafyalara yayılma sürecini hızlandırmıştır (Gün, 2015). Biçer (2012), Türkçenin yabancı dil olarak öğrenilmesinin çok eski dönemlere uzanan dilsel etkileşim temelli bir geçmişe sahip olduğunu, erken evrelerde doğal edinim yöntemleriyle sürdürülen bu sürecin, zamanla yazılı kaynaklar aracılığıyla sistematik bir öğretim modeline dönüştüğünü ifade etmektedir.

Günümüzde yabancı dil bilgisi neredeyse her sektörde temel bir gereklilik hâline gelmiş, çok dil bilme ihtiyacı yaygınlaşmıştır. Küreselleşmenin etkisiyle bireyler, uluslararası etkileşim alanlarında daha aktif roller sergilemeye başlamıştır. Bu durum, dünya çapında etkili olan dillerin öğrenilmesine yönelik ilgiyi artırmaktadır. Türkiye'nin jeopolitik konumu ve kültürel etki alanı göz önünde bulundurulduğunda da Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi giderek daha fazla önem kazanmaktadır (Biçer, 2017). İşcan'a (2018) göre Türkiye'nin uluslararası arenadaki konumunun ve gücünün giderek artması nedeniyle öncelikle Türkiye'yi olmak üzere Türkleri, bunun neticesi olarak Türk kültürünü daha yakından tanımak ve Türklerle daha etkili biçimde iletişim kurabilmek amacıyla Türkçe öğrenmek isteyenlerin sayısında hem yurt içinde hem de yurt dışında hızlı bir artış görülmektedir. Göçer (2018), Türkiye'nin ticaret ve sanayi gibi alanlarda öne çıkmasının, Türkçenin günümüzde öğrenilmek istenen diller arasına girmesinde önemli bir etkisi ve payı olduğuna dikkat çekmektedir. Çiftçi ve Coşkun (2017) ise son yıllarda Türkiye'nin dışa açılma politikaları doğrultusunda yurtdışında Türkçenin yabancı bir dil olarak öğretiminin/öğreniminin belirgin bir ivme kazandığını vurgulamaktadır.

Bugün Türkçenin yabancılara öğretimi, küresel gelişmelere paralel şekilde üniversiteler ile ilgili kurum ve kuruluşlar tarafından bilimsel/akademik düzeyde ele alınmakta, bu doğrultuda tezlere, makalelere, kitaplara ve bildirilere imza atılmaktadır (Büyükikiz, 2014). Son yirmi yılda yabancı dil olarak Türkçe öğretimi alanında gerek ulusal gerekse uluslararası seviyede düzenlenen akademik etkinliklerin sayısı belirgin biçimde artmıştır. Türkçe öğretim merkezlerinin öncülüğünde başlayan bu süreç, üniversiteler ve yurtdışındaki Türkoloji merkezleri tarafından sürdürülen sempozyumlarla kurumsallaşmıştır (Köse ve Özsoy, 2020). Yabancılara Türkçe öğretimi alanında çeşitli kongre ve sempozyumlar düzenlenerek alanın gelişimine katkı sunulmaktadır. Bu alanda yapılan ve Türkçenin yabancı dil olarak öğretimiyle doğrudan veya dolaylı şekilde ilgili bazı başlıca etkinlikler şunlardır:

Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu

Uluslararası Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi Sempozyumu

Uluslararası Balkanlarda Türkçe Öğretimi ve Türkoloji Sempozyumu

Uluslararası Miras Dil ve Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Sempozyumu

Uluslararası Türkiye Türkçesi Öğretimi Sempozyumu

Uluslararası Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Kongresi

Bu sempozyumlar arasında en çok başvuru alan sempozyumlardan biri olan Dünya Dili Türkçe Sempozyumu 2008 yılından itibaren farklı üniversitelerin ev sahipliğinde gerçekleştirilmektedir. Bu etkinlik Türkçenin bilimsel, kültürel ve pedagojik yönleriyle ele alındığı çok disiplinli bir akademik platform olarak öne çıkmaktadır. Her yıl farklı bir şehirde düzenlenen sempozyum, Türkçenin dünya dili olma potansiyelini kuramsal ve uygulamalı boyutlarıyla tartışmaya açmakta, dilin tarihsel sürekliliği ve kültürel taşıyıcılığı üzerine katkılar sunmaktadır.

Şimdiye kadar 16 kez düzenlenen sempozyum ilk olarak 2008 yılında Başkent Üniversitesinde düzenlenmiştir. 17.si 2025 yılında Bartın Üniversitesinde gerçekleştirilecek olan Dünya Dili Türkçe Sempozyumuna bugüne dek ev sahipliği yapan kurumlar Çizelge 1'de sunulmuştur.

Çizelge 1. Yıllara Göre Sempozyumun Düzenlendiği Üniversiteler

Sıra	Yıl	Üniversite
1.	2008	Başkent Üniversitesi
2.	2009	Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi
3.	2010	Dokuz Eylül Üniversitesi
4.	2011	Muğla Üniversitesi
5.	2012	Pamukkale Üniversitesi
6.	2013	Uludağ Üniversitesi
7.	2014	Fırat Üniversitesi
8.	2015	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
9.	2017	İnönü Üniversitesi
10.	2018	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
11.	2019	Ondokuz Mayıs Üniversitesi
12.	2020	Gazi Üniversitesi
13.	2021	Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
14.	2022	Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi
15.	2023	Sakarya Üniversitesi
16.	2024	Harran Üniversitesi

Çizelge 1'de görüldüğü üzere ilki 2008'de ve sonuncusu 2024'te gerçekleştirilen sempozyuma şimdiye kadar 16 farklı üniversite ev sahipliği yapmıştır. Bu durum ilgili sempozyumun sürdürülebilirlik bakımından belli bir disipline sahip olduğunu göstermenin yanında bu sürdürülebilirliğin farklı kurumlarla iş birliği içerisinde gerçekleştiğini göstermesi yönüyle de önemlidir. Aynı zamanda sempozyumun konu ağına bakıldığında ağız araştırmaları, çağdaş Türk lehçeleri, dilbilim, dil öğretimi, köken bilgisi araştırmaları, dil politikaları, iki dillilik, Türkçe öğretimi, Türkçe öğretimi tarihi, Türkçe öğretim programları, Türk dili ve edebiyatı öğretimi, söz varlığı, dil bilgisi, sözlük araştırmaları, çocuk edebiyatı araştırmaları, yabancı dil olarak Türkçe öğretimi gibi geniş bir yelpazeye sahip olduğu görülmektedir. Bu sebeple bahsi geçen bilimsel organizasyonla ve bu organizasyonda sunulan bildirilerle ilgili araştırmaların gerçekleştirilmesi önemli görülmektedir. Bozkurt ve Uzun (2015), Türkçe öğretimi ve yabancı

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

dil olarak Türkçe öğretimi alanındaki çalışmaların son yıllarda arttığını, buna karşın araştırmaların çoğunun lisansüstü tezlere ve akademik makalelere dayandığını ve bilimsel toplantı bildirilerini kapsayan bir taramanın bulunmadığını belirtmektedir. Yapılan literatür taraması neticesinde her yıl yüzlerce bildirinin kabul edilip bilim camiasına sunulduğu bir faaliyet olan Dünya Dili Türkçe Sempozyumlarıyla ve bu sempozyumlarda sunulan Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi konu alanıyla ilgili bir çalışmanın olmadığı belirlenmiştir. Araştırmanın bu yönüyle önemli olduğu ve literatüre katkı sunacağı düşünülmektedir. "Dünya Dili Türkçe Sempozyumlarında sunulan bildirilerde Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi alanındaki bildirilerin görünümü nasıldır? problem cümlesi doğrultusunda yürütülen çalışmanın alt problemleri aşağıdaki şekilde oluşturulmuştur:

1. Dünya Dili Türkçe Sempozyumlarında sunulan Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi alanındaki bildirilerin yıllara göre dağılımı nasıldır?
2. Dünya Dili Türkçe Sempozyumlarında sunulan Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi alanındaki bildirilerin temalara göre dağılımı nasıldır?
3. Dünya Dili Türkçe Sempozyumlarında sunulan Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi alanındaki bildirilerin yazar sayısına göre dağılımı nasıldır?
4. Dünya Dili Türkçe Sempozyumlarında sunulan Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi alanındaki bildirilerin yazar ünvanlarına göre dağılımı nasıldır?
5. Dünya Dili Türkçe Sempozyumlarında sunulan Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi alanındaki bildirilerin hedef kitleye göre dağılımı nasıldır?

2. YÖNTEM

Araştırmanın bu ana başlığı altında araştırma modeli, veri seti, verilerin toplanması ve analizi alt başlıklarına yer verilmiştir.

2.1. Araştırma Modeli

Dünya Dili Türkçe Sempozyumlarında Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi alanında sunulan bildirilerin eğilimlerini tespit etmeyi amaçlayan bu çalışma, nitel araştırma deseninde doküman incelemesiyle yürütülmüştür. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Araştırmada ulaşılan veriler sempozyum web sayfalarındaki dokümanlar aracılığıyla elde edildiği için bu çalışmaya en uygun modelin doküman incelemesi olduğu düşünülmektedir.

2.2. Veri Seti

Araştırma kapsamına 2020-2024 yılları arasında gerçekleştirilen Dünya Dili Türkçe Sempozyumlarının bildirileri dâhil edilmiştir. Diğer yıllardaki sempozyumların web sayfalarının erişime açık olmaması ve bildiri özet metinlerine ulaşmadaki güçlükler sebebiyle araştırma son beş yılla sınırlandırılmıştır. Yapılan inceleme sonucu 2020-2024 yılları arasındaki etkinliklerde sunulan 1179 bildiri içerisinden araştırma konusuyla ilgili 176 bildiri belirlenmiş fakat bunlardan bir kısmı araştırma kapsamı dışında bırakılmıştır. Bildiriler tasnif edilirken idari sorunlar ve iki dillilik alanındaki bildiriler çalışmadan çıkarılmıştır. Sonuç olarak bu

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

sempozyumlarda Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi alanında sunulan 173 bildiri incelemeye alınmıştır.

2.3. Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmada incelenen bildirilere 2025 yılı Mayıs ayında erişilmiştir. İncelemeler bildiri tam metin kitaplarında tüm bildirilerin yer almayacağı düşüncesinden hareketle bildiri özetlerine yer veren kitaplar üzerinden gerçekleştirilmiştir. Bu metinlere öncelikli olarak sempozyumlar için hazırlanan web sayfaları üzerinden erişilmeye çalışılmıştır. Web sayfalarının erişime kapalı olduğu durumlarda etkinliği organize eden kurumlarla e-posta yoluyla iletişime geçilmiş ve gerekli verilere bu şekilde ulaşılmıştır. Sempozyumlarda sunulan ve konu alanı olarak "Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi"ni içerdiği düşünülen bildiriler yıl yıl olmak üzere bilgisayar ortamında oluşturulan dosyalara aktarılmış, ardından verilerin analizi kısmına geçilmiştir.

Verilerin analizi betimsel içerik analiz tekniğinden yararlanılarak gerçekleştirilmiştir. Betimsel içerik analizi araştırılmak istenen konuyla ilgili alan yazının nitel, nicel veya karma olması dikkate alınmaksızın belli kriterlere göre seçilmesi, seçilen alan yazına ait betimsel verilerin ortaya konması ve elde edilen verilerin yorumlanması sürecine dayanmaktadır. Burada ana hedef betimsel veriler doğrultusunda ele alınmak istenen konunun araştırmacılarca nasıl ele alındığını ve bu durumun süreç içerisinde ne şekilde bir eğilim gösterdiğini derleme öncesinde veya sonrasında oluşturulan çeşitli temalardan istifade ederek ortaya koymaktır (Bellibaş, 2018). Araştırmada kapsama alınan bildiriler, "yayımlandıkları yıl", "ele aldıkları temalar", "yazar sayısı", "yazarların akademik ünvanları" ve "hedef kitleler" şeklinde belirlenen temalar açısından sistematik olarak tasnif edilmiştir. 2023 yılına ait bildiri özetlerinde yazar ünvanlarına yer verilmediğinden araştırmanın bu alt problemi diğer yıllar dikkate alınarak hazırlanmış ve Bulgular bölümünde bu doğrultuda aktarılmıştır. Elde edilen bulgular, belirlenen temalar doğrultusunda sıklıkları (f) ve yüzdeleri (%) hesaplanarak çizelge ve görsellerle okuyucuya aktarılmıştır. Verilerin analizi sürecinde tereddüde düşülen hususlarda uzman görüşlerinden yararlanılarak çalışmanın güvenirliği artırılmaya çalışılmıştır.

3. BULGULAR

Araştırmanın bu ana başlığı altında, alt problemler doğrultusunda elde edilen bulguların sunumu gerçekleştirilmiştir.

Dünya Dili Türkçe Sempozyumlarında sunulan Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi alanındaki bildirilerin yıllara göre dağılımına ilişkin bulgulara Görsel 1'de yer verilmiştir.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

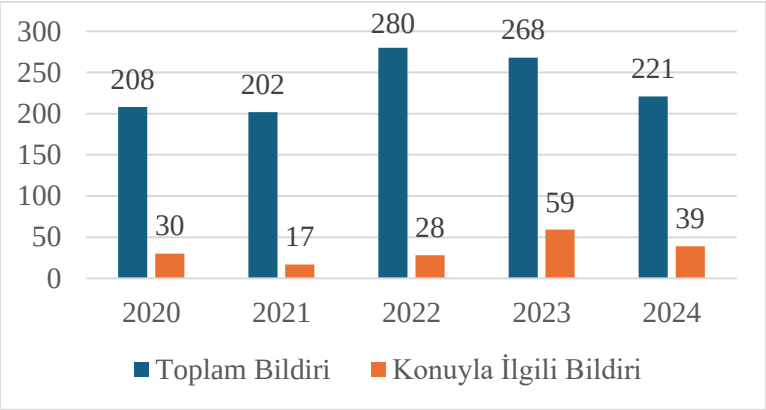

Görsel 1. Bildirilerin Yıllara Göre Dağılımı

Görsel 1 incelendiğinde 2020 yılındaki sempozyumda sunulan toplam 208 bildirinin 30'unun (%14,42), 2021 yılındaki sempozyumda sunulan toplam 202 bildirinin 17'sinin (%8,42) ve 2022 yılındaki sempozyumda sunulan toplam 280 bildirinin 28'inin (%10) Türkçenin yabancı dil olarak öğretimiyle ilgili olduğu görülmektedir. 268 bildiriye yer verilen 2023'teki sempozyumda Türkçenin yabancı dil olarak öğretimiyle ilgili bildiri sayısının 59 (%22,01) olduğu belirlenmiştir. 2024 yılında gerçekleştirilen sempozyumda ise sunulan toplam 221 bildiriden 39'unun (%17,64) Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi konu alanıyla ilgili olduğu görülmektedir.

Dünya Dili Türkçe Sempozyumlarında sunulan Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi alanındaki bildirilerin temalara göre dağılımına dair bulgular Çizelge 2'de yer almaktadır.

Çizelge 2. Bildirilerin Temalara Göre Dağılımı

Temalar/Yıllar	2020 (f)	2021 (f)	2022 (f)	2023 (f)	2024 (f)	Toplam (f)	Toplam (%)
Ölçme ve değerlendirme	1	1	1	6	1	10	%5,78
Dil öğrenme politikaları/yöntemleri	7	3	7	17	7	41	%23,70
Dil becerileri ve öğrenme süreçleri	5	7	5	9	9	35	%20,23
Kültürel ve sosyal boyutlar	4	4	3	7	10	28	%16,18
Öğrenen özellikleri	2	1	3	5	4	15	%8,67
Materyal inceleme, geliştirme ve tasarlama	7	1	6	7	6	27	%15,61
Diğer	4	-	3	8	2	17	%9,83
Toplam	30	17	28	59	39	173	%100

Çizelge 2'de görüldüğü üzere sempozyumlarda sunulan ve Türkçenin yabancı dil olarak öğretimiyle sınırlı bildirilerin en fazla "dil öğrenme politikaları/yöntemleri" (f=41, %23,70), "dil becerileri ve öğrenme süreçleri" (f=35, %20,23), "kültürel ve sosyal boyutlar" (f=28, %16,18) ile "materyal inceleme, geliştirme ve tasarlama" (f=27, %15,61) temalarında yoğunlaştığı ortaya çıkmıştır. Bunların dışında "öğrenen özellikleri" (f=15, %8,67) ve "ölçme ve değerlendirme" (f=10, %5,78) temaları ile "diğer" (f=17, %9,83) kategorisinde toplanan temaların da bildiri konuları içerisinde olduğu tespit edilmiştir.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Dünya Dili Türkçe Sempozyumlarında sunulan Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi alanındaki bildirilerin yazar sayısına göre dağılımına ilişkin bulgulara Çizelge 3'te yer verilmiştir.

Çizelge 3. Bildirilerin Yazar Sayısına Göre Dağılımı

Yazar Sayısı/Yıllar	2020 (f)	2021 (f)	2022 (f)	2023 (f)	2024 (f)	Toplam (f)	Toplam (%)
Tek yazarlı	15	7	13	25	14	74	%42,78
İki yazarlı	13	9	13	30	21	86	%49,71
Üç+ yazarlı	2	1	2	4	4	13	%7,51
Toplam	30	17	28	59	39	173	%100

Çizelge 3'e göre araştırmada incelenen 173 bildirinin 86'sının (%49,71) iki yazarlı, 74'ünün (%42,78) tek yazarlı ve 13'ünün (%7,51) üç veya daha fazla yazarlı olduğu belirlenmiştir. Yıllara göre bakıldığında tek yazarlı bildiri sayısının ilk sırada yer aldığı yılın 2020 olduğu, 2022'de tek ve iki yazarlı bildiri sayısının eşit olduğu ortaya çıkmıştır. 2021, 2023 ve 2024 yıllarında ise iki yazarlı bildiri sayılarının ilk sırayı aldığı tespit edilmiştir.

Dünya Dili Türkçe Sempozyumlarında sunulan Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi alanındaki bildirilerin yazar ünvanlarına göre dağılımına ilişkin bulgular Çizelge 4'te yer almaktadır.

Çizelge 4. Bildirilerin Yazar Ünvanlarına Göre Dağılımı*

Yazar Ünvanı/Yıllar	2020 (f)	2021 (f)	2022 (f)	2024 (f)	Toplam (f)	Toplam (%)
Lisansüstü Öğrenci	10	3	5	1	19	%9,95
Öğretim Görevlisi	11	8	8	21	48	%25,13
Araştırma Görevlisi	3	5	4	7	19	%9,95
Doktor Öğretim Üyesi	7	4	6	8	25	%13,09
Doçent Doktor	4	2	12	8	26	%13,61
Profesör Doktor	8	5	8	13	34	%17,80
Diğer	6	1	2	11	20	%10,47

*2023 yılı özetlerinde yazar ünvanlarına yer verilmediğinden araştırmanın bu alt problemi diğer yıllar dikkate alınarak hazırlanmıştır.

Çizelge 4'e göre sempozyumlarda Türkçenin yabancı dil olarak öğretimiyle ilgili bildirilere yazar olarak katkı sunan araştırmacıların çoğunlukla "öğretim görevlisi" (f=48, %25,13) ile "profesör doktor" (f=34, %17,80) ünvanına sahip olduğu belirlenmiştir. Bunları "doçent doktor" (f=26, %13,61) ve "doktor öğretim üyesi" (f=25, %13,09) ünvanlı akademisyenler takip ederken "araştırma görevlisi" (f=19, %9,95) ve "lisansüstü öğrenci" (f=19, %9,95) konumundaki araştırmacıların da çalışmalara katkı sunduğu tespit edilmiştir.

Dünya Dili Türkçe Sempozyumlarında sunulan Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi alanındaki bildirilerin hedef kitleye göre dağılımına ilişkin bulgulara Çizelge 5'te değinilmiştir.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Çizelge 5. Bildirilerin Hedef Kitleye Göre Dağılımı

Hedef Kitle/Yıllar	2020 (f)	2021 (f)	2022 (f)	2023 (f)	2024 (f)	Toplam (f)	Toplam (%)
Öğrenciler	12	8	13	27	19	79	%45,66
Öğretmenler	4	3	4	11	3	25	%14,45
Öğrenciler+Öğretmenler	4	1	2	7	6	20	%11,57
Ders Kitapları	10	5	9	14	11	49	%28,32
Toplam	30	17	28	59	39	173	%100

Çizelge 5'te görüldüğü üzere Türkçenin yabancı dil olarak öğretimiyle ilgili araştırmalarda en fazla (f=79, %45,66) öğrencilerle çalışılmıştır. Bununla birlikte ders kitapları üzerine/hakkında yapılan araştırmaların (f=49, %28,32) da bildirilerde önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Son olarak 25 (%14,45) araştırmanın öğretmenlerle, 20 (%11,57) araştırmanın da öğretmen ve öğrencilerin dâhil edildiği karma gruplarla yürütüldüğü belirlenmiştir.

4. SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu araştırmanın amacı son beş yılda gerçekleştirilen Dünya Dili Türkçe Sempozyumlarında sunulan ve "Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi" konu alanıyla sınırlı bildirilerin çeşitli yönlerden incelenmesidir. Bu bölümde araştırmada ulaşılan sonuçlara ve bu sonuçların alan yazındaki diğer çalışmalarla ilişkisine değinilmiştir.

Sempozyumlarda Türkçenin yabancı dil olarak öğretimiyle ilgili sunulan bildirilen yıllara göre dağılımı ele alındığında hem sayı hem de oran olarak en fazla çalışmaya 2023 yılında yer verildiği tespit edilmiştir. 2023'ü ise yine gerek sayı gerekse oran olarak 2024 senesi takip etmiştir. Buna göre Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi konu alanıyla sınırlı bildirilerin Dünya Dili Türkçe Sempozyumlarında her geçen yıl daha çok yer aldığı ve araştırmacıların bu konu alanına daha fazla eğildiği şeklinde çıkarımlarda bulunulabilir. Bununla birlikte sempozyumun son beş yılı dikkate alındığında, son üç yıldaki toplam bildiri sayısı ilk iki yıldaki toplam bildiri sayısından daha fazladır. Bu sebeple bildiri sayılarındaki artışın Türkçenin yabancı dil olarak öğretimiyle ilgili bildirilerin niceliğine de doğrudan etki ettiği şeklinde bir yorum yapılabilir. Çiftçi ve Ülbeği (2023), yabancılara Türkçe öğretimi alanında 2011-2022 yılları arasında hazırlanan toplam 460 tezi incelemiş ve en az yüksek lisans tezinin 2014'te, en az doktora tezinin 2012 ve 2013'te; en fazla yüksek lisans ve doktora tezinin ise 2021 yılında hazırlandığını tespit etmiştir. Yabancılara Türkçe öğretimi alanında 2010-2016 yılları arasında hazırlanmış toplam 191 makaleyi inceleyen Biçer'in (2017) araştırmasında da çalışmaların en yoğun gerçekleştirildiği yılların 2015, 2014 ve 2013 olduğu şeklinde bulgulara ulaşılmıştır. Buna göre bu çalışmada olduğu gibi araştırmaların yapıldığı yıllara doğru alandaki çalışmalarda bir artışın olduğu görülmektedir.

Bildirilerin temalara göre dağılımının ele alındığı ikinci alt problemde araştırmaların daha çok "dil öğrenme politikaları/yöntemleri", "dil becerileri ve öğrenme süreçleri", "kültürel ve sosyal boyutlar" ile "materyal inceleme, geliştirme ve tasarlama" temalarında yoğunlaştığı tespit edilmiştir. Bir dilin, yabancı bir dil olarak öğretilmesi/öğrenilmesi sürecinde dil politikalarının ve yöntemlerinin, dil becerilerinin ve bu becerileri öğrenme/öğretme süreçlerinin, bu süreçlerde

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

kullanılacak materyallerin tasarlanıp geliştirilmesi gibi konuların yoğun olarak ele alınıp çalışılması hem beklenen hem de olması gereken bir durumdur. Bunun yanında dil öğrenmenin en önemli boyutlarından biri olan sosyal ve kültürel boyutun bildiri konuları içinde önemli bir yer edinmesi de bu bakımdan olumlu karşılanmaktadır. Biçer'in (2017) çalışmasında Türkçenin yabancı dil olarak öğretimiyle ilgili makalelerin konu alanı sıralamasında "materyal hazırlama"nın ilk, bu materyallerden biri olan "ders kitabı" incelemelerinin ise ikinci sırada gelmesi şeklindeki sonuçların bu araştırmanın sonuçlarına yakın veriler olduğu düşünülmektedir. Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi üzerine yayın yapan iki farklı dergideki 63 makaleyi çeşitli açılardan değerlendiren Aljaradat ve Yıldız'ın (2024) araştırmasında, çalışmalarda dil öğrenme süreci ile dil eğitiminde dil ve kültür kavramlarının en çok ele alınan iki konu olduğu tespit edilmiştir. Yabancılara Türkçe öğretimi alanında hazırlanan lisansüstü tezleri inceleyen bir başka araştırmada (Türkben, 2018) da ders kitabı incelemeleri, dil bilgisi öğretimi, materyal hazırlama, temel dil becerileri, yöntem denemesi gibi konuların ön plana çıktığı ortaya konmuştur. Buna göre Türkçenin yabancı dil olarak öğretimiyle ilgili çalışmalarda benzer konuların araştırmacılar tarafından tercih edildiği şeklinde bir yorumda bulunulabilir.

Araştırmalara katkı sunan yazar sayıları bakımından sempozyumlarda sunulan bildiler ele alındığında iki yazarlı çalışmaların ilk sırada geldiği görülürken araştırmacıların tek yazarlı bildiri hazırlamayı da genel olarak tercih ettiği belirlenmiştir. İki yazarlı bildiri sayısının daha fazla olması, Türkçenin yabancı bir dil olarak öğretimi alanında çalışan araştırmacıların/akademisyenlerin iş birlikli çalışmaları/ekip çalışmalarını önemsedikleri şeklinde yorumlanabilir. Benzer şekilde çocuklara yabancı dil olarak Türkçe öğretimi alanında yazılmış olan makaleleri ele alan Dudak ve Biçer'in (2021) araştırmasında da iki yazarlı makalelerin çoğunlukta olduğu, incelenen 25 makalenin 15'inin bu özelliği barındırdığı ifade edilmiştir. Aydın ve Altuntaş Gürsoy (2022), Suriyeliler özelinde yürütülen yabancı dil olarak Türkçe öğretimi araştırmalarının genel eğilimlerini tespit etmek amacıyla yürüttükleri çalışmada 134 makalenin 73'ünün tek yazarlı yayınlar olduğunu belirlemişlerdir. Buna karşın Biçer'in (2017) araştırmasında ise incelenen 191 makalenin 96'sının tek yazarlı, 75'inin iki yazarlı olduğu tespit edilmiştir. Yine A sınıfı dergilerde ikinci/yabancı dil olarak Türkçe öğretimi alanıyla ilgili yayımlanan 34 makaleyi inceleyen Aydın vd.nin (2022) çalışmasında da bu yayınların 24'ünün tek yazarlı olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Her ne kadar farklı çalışmalarda yazar sayılarına ilişkin farklı sonuçlara ulaşılsa da tek yazarlı veya iki yazarlı çalışmaların tüm çalışmalar içerisinde önemli bir yer tuttuğunu söylemek mümkündür.

Türkçenin yabancı dil olarak öğretimiyle ilgili bildirilerde yazar olarak yer alan araştırmacıların çoğunlukla "öğretim görevlisi" ve "profesör doktor" ünvanına sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Bunları "doçent doktor" ve "doktor öğretim üyesi" ünvanlı akademisyenler izlerken çalışmalarda "araştırma görevlisi" ve "lisansüstü öğrenciler"in daha az yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre "öğretim üyesi" statüsündeki akademisyenlerin (profesör doktor, doçent doktor ve doktor öğretim üyesi) sempozyumlara bildiri hazırlayıp sunarak katkı sunmaya çalıştıkları, öğretim görevlilerinin de aynı şekilde sempozyumlarda aktif rol aldığı söylenebilir. 2009 ile 2023 seneleri arasında işitme engellilere ve görme engellilere yabancı dil olarak Türkçe öğretimi ve ana dilde Türkçe eğitimi üzerine gerçekleştirilmiş ve Türkiye'de yayımlanmış çalışmaları yazar ünvanlarına göre inceleyen Bulut (2023), "doçent doktor", "öğretim

görevlisi" ve "doktor öğretim üyesi" ünvanlı araştırmacıların makalelerde daha çok yer aldığını belirlemiştir. Bu araştırmanın sonuçlarıyla, ilgili araştırmada ortaya çıkan sonuçların benzerlik taşıdığı söylenebilir. Bununla birlikte sempozyumlarda "profesör doktor" ünvanlı akademisyenlerin bildirilerde önemli bir orana sahip olmasının, özellikle Dünya Dili Türkçe Sempozyumlarının öneminden ve bu organizasyonun alanın saygın hocalarını bir araya getirme özelliğinden kaynaklandığı tahmin edilmektedir.

Araştırmanın son alt problemi doğrultusunda, hazırlanan/sunulan bildirilerin hedef kitlesi ele alınmıştır. Buna göre Türkçenin yabancı dil olarak öğretimiyle ilgili araştırmalarda en fazla öğrencilerle çalışıldığı belirlenmiştir. Ayrıca ders kitapları üzerine yapılan araştırmaların da bildirilerde önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Türkçenin, öğretildiği hedef kitle konumundaki öğrencilerin ve bu öğretimi gerçekleştirirken başvurulan en temel kaynaklardan biri olan ders kitaplarının bu nedenle araştırmaların odak noktası olması olağan bir durumdur. Nitekim alan yazındaki benzer araştırmaların sonuçları da bu bulguyu destekler niteliktedir. Nicel yöntemler kullanılarak hazırlanmış, yabancı dil olarak Türkçe öğretimi alanıyla sınırlı tezlerin hedef kitlelerini inceleyen Demir vd.nin (2022) çalışmasında tezlerin büyük oranda Türkiye'ye gelen yabancı lisans öğrencileri üzerine yoğunlaştığı ortaya çıkmıştır. Aydın ve Altuntaş Gürsoy'un (2022) araştırmasında çalışma grupları içerisinde lisans öğrencilerinin öne çıktığı tespit edilmiştir. Aljaradat ve Yıldız (2024) tarafından yürütülen araştırmada ise yabancı dil olarak Türkçe öğretimiyle ilgili makalelerin ağırlıklı olarak doküman incelemesine odaklandığı belirlenmiştir. Araştırmada üniversite ve Türkçe öğretim merkezlerindeki öğrenciler üzerine yapılan çalışmaların ise ikinci sırada geldiği ifade edilmiştir.

Sonuç olarak Dünya Dili Türkçe Sempozyumlarında Türkçenin yabancı dil olarak öğretimiyle ilgili bildirilerin son yıllarda artış gösterdiği, temalara göre dağılımda çeşitliliğin olduğu, bildirilerde iki yazarlı çalışmaların öne çıktığı, yazar ünvanlarında "öğretim görevlisi"nin ilk sırada yer aldığı ve çalışmaların hedef kitlesine bakıldığında daha çok öğrencilerle ve ders kitapları üzerine araştırmaların yürütüldüğü belirlenmiştir.

KAYNAKÇA

Aljaradat, Y. İ. M. ve Yıldız, D. (2024). Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi ile ilgili makaleler üzerine bir inceleme: Yöntemsel eğilimler. *Edutech Research, 2*(1), 1-16.

Aydın, G. ve Altuntaş Gürsoy, İ. (2022). Yabancı/ikinci dil olarak Türkçe öğretimi alanyazınında Suriyeliler: Bir eğilim araştırması. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 12*(3), 1427-1447.

Aydın, G., Çavuşoglu, R. ve Çörten, S. B. (2022). A sınıfı dergilerde ikinci/yabancı dil olarak Türkçe öğretimi: Bir eğilim araştırması. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi,* 9, 1-22.

Bellibaş, M. Ş. (2018). Sistematik derleme çalışmalarında betimsel içerik analizi. Beycioğlu, K., Özer, N. ve Kondakçı, N. (Eds.), *Eğitim yönetiminde araştırma* içinde (ss. 511-530). Pegem Yayınları.

Biçer, N. (2012). Hunlardan günümüze yabancılara Türkçe öğretimi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, 1*(4), 107-133.

Biçer, N. (2017). Yabancılara Türkçe öğretimi alanında yayınlanan makaleler üzerine bir analiz çalışması. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 27, 236-247.

Bozkurt, B. ve Uzun, N. (2015). Türkçenin eğitimi-öğretimine ilişkin bir alanyazını değerlendirmesi: Uluslararası bilimsel toplantılarda eğilimler/yönelimler. *Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi, 1*(2), 1-15.

Bulut, S. (2023). Görme engellilere ve işitme engellilere ana dilde Türkçe eğitimi ve yabancı dil olarak Türkçe öğretimi üzerine yapılmış çalışmaların bibliyometrik analizi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 20*(3), 1236–1247.

Büyükikiz, K. (2014). Yabancılara Türkçe öğretimi alanında hazırlanan lisansüstü tezler üzerine bir inceleme. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 11*(25), 203-213.

Çiftçi, Ö. ve Coşkun, H. (2017). Yabancılara Türkçe öğretimi alanında yapılan çalışmaların farklı değişkenlere göre tasnifi. *International Journal of Language Academy, 5*(4), 205-214.

Çiftçi, P. ve Ülbeği, H. (2023). Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde hazırlanmış yüksek lisans ve doktora tezleri. *Bezgek Yabancılara Türkçe Öğretimi Dergisi*, *2*(2), 127-139.

Demir, T. T., Peler, M. ve Güler Yıldız, A. (2021) Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi alanında nicel araştırma yöntemleri kullanılarak yapılan lisansüstü tezlerdeki eğilimler. *Uluslararası Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Dergisi, 4*(2), 185-204.

Dudak, H. Ş. ve Biçer, N. (2021). Çocuklara yabancı dil olarak Türkçe öğretimi üzerine hazırlanan makalelerin incelenmesi. *BUGU Dil ve Eğitim Dergisi, 2*(1), 102-121.

Göçer, A. (2018). Türkiye'de yabancılara Türkçe öğretimi. M. Durmuş ve A. Okur (Eds.), *Yabancılara Türkçe öğretimi el kitabı* içinde (ss. 171-179). Grafiker Yayınları.

Gün, M. (2015). Yabancılara Türkçe öğretimi veren öğretim elemanlarının Adıyaman ili çadırkent bölgesinde Türkçe öğrenen Suriyeli mültecilere Türk kültürü aktarımına ilişkin görüşleri. *Cappadocia Journal of History and Social Sciences,* 5, 119-138.

İşcan, A. (2018). Yabancı dil öğretimi ve Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminin tarihçesi. A. Şahin (Ed.), *Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi* içinde (ss. 3-30). Pegem Yayınları.

Köse, D. ve Özsoy, E. (2020). Türkiye'de yabancılara Türkçe öğretiminin otuz yılı: 1990-2020. *Turkophone, 7*(2), 27-54.

Türkben, T. (2018). Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi alanında yapılan lisansüstü çalışmaların değerlendirilmesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, 7*(4), 2464-2479.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

ÖZEL EĞİTİM ÖĞRETMENLERİNİN ZİHİN YETERSİZLİĞİ OLAN ÖĞRENCİLERE SAĞLIK DAVRANIŞLARI VE ÖĞRETİMİNE YÖNELİK GÖRÜŞLERİNİN BELİRLENMESİ

Öğrt. Gül AKGÜL
Milli Eğitim Bakanlığı, 2314211011@ogrenci.ibu.edu.tr
ORCID ID: 0009-0006-5959-1011

Doç. Dr. Müzeyyen Eldeniz Çetin
BAİBÜ, Özel Eğitim Bölümü, eldeniz_m@ibu.edu.tr
ORCID ID: 0000-0001-9231-7344

Bu araştırmanın amacı, özel eğitim öğretmenlerinin zihin yetersizliği olan öğrencilere sağlık davranışları ve bu davranışların öğretimine ilişkin görüşlerini ortaya koymaktır. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden fenomenoloji modeli kullanılmıştır. Araştırmaya, 10 özel eğitim öğretmeni katılmıştır. Araştırmada ölçüt örnekleme yöntemi kullanılmış olup Karabük ilinde ikamet eden, zihin yetersizliği olan öğrenciler ile çalışma deneyimine sahip özel eğitim öğretmenlerinden veriler birebir ve yüz yüze, yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılarak toplanmıştır. Araştırmada, özel eğitim öğretmenlerinin sağlık davranışları ve öğretimi konusundaki görüşlerini belirlemek amacıyla, araştırmacılar tarafından geliştirilen ve özel eğitim alanında çalışan iki uzmanın görüşü ile son hali verilen "Görüşme Formu" kullanılmıştır. Toplanan veriler betimsel analiz yöntemiyle analiz edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, öğretmenlerin zihin yetersizliği olan bireyler için sağlık davranışlarının hem bireysel gelişim hem de toplumsal uyum açısından son derece önemli olduğuna inandıkları görülmüştür. Öğretmenler, sağlık davranışlarının kalıcı hale gelmesinde ailelerin tutumlarının belirleyici olduğunu vurgulamış; okul-aile iş birliğinin güçlendirilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Ayrıca, bu alana özgü daha fazla eğitim materyaline, öğretmen eğitimlerine ve ihtiyaç duyulduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Özel Eğitim öğretmeni, Zihin yetersizliği, Zihin yetersizliği olan öğrenci, Sağlık davranışları,

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

DETERMINATION OF SPECIAL EDUCATION TEACHERS' OPINIONS ON HEALTH BEHAVIORS AND TEACHING OF STUDENTS WITH INTELLECTUAL DISABILITY

Lect. Gül AKGÜL
Ministry of National Education, 2314211011@ogrenci.ibu.edu.tr
ORCID ID: 0009-0006-5959-1011
Assoc. Prof. Müzeyyen ELDENIZ ÇETIN
BAIBU, Department of Special Education, eldeniz_m@ibu.edu.tr
ORCID ID: 0000-0001-9231-7344

The aim of this study is to reveal the views of special education teachers on health behaviours and teaching these behaviours to students with intellectual disabilities. Phenomenology model, one of the qualitative research methods, was used in the study. Ten special education teachers participated in the study. Criterion sampling method was used in the study and data were collected from special education teachers residing in Karabük province and having experience of working with students with intellectual disabilities by using one-to-one and face-to-face semi-structured interview technique. In the study, in order to determine the views of special education teachers on health behaviours and teaching, the 'Interview Form' developed by the researchers and finalised with the opinion of two experts working in the field of special education was used. The collected data were analysed by descriptive analysis method. According to the results of the study, it was seen that teachers believed that health behaviours were extremely important for individuals with intellectual disabilities in terms of both individual development and social adaptation. Teachers emphasised that the attitudes of families are determinant in making health behaviours permanent and stated that school-family cooperation should be strengthened. In addition, it was concluded that there is a need for more educational materials and teacher trainings specific to this field.

Keywords: Teacher of Special education**,** intellectual disability, student with intellectual disability health behaviors, parental views

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

1.GİRİŞ

Sağlık ve sağlıklı olmak, insan yaşamında oldukça önemli olup bireylerin yaşam kalitesini, yaşam doyumunu ve öz saygısını doğrudan etkilemektedir. Türkiye ve Avrupa'da yaşayan özel gereksinimli bireyler ile normal bireylerin sağlık durumları karşılaştırılmış ve araştırma sonucunda tipik gelişen bireylerin %80'i sağlık düzeylerini iyi veya çok iyi olarak nitelendirirken, sadece %6'sı kötü olarak belirtmiştir. Özel gereksinimli bireylerin %21'i iyi ve çok iyi olarak belirtirken, %42 si ise kötü olarak belirtmişlerdir (United Nations International Children's Emergency Fund [UNICEF], 2019). Bu veriler ışığında özel gereksinimli bireylerin yetersizlik tür ve derecesi gözetilmeksizin sağlık durumlarının iyileştirilmesinin bir ihtiyaç olduğu anlaşılmaktadır (UNICEF, 2019).

Bireylerin sağlıklı olması, ve sağlığını sürdürülebilmesi için onlara çeşitli sağlık hizmetlerinin verilmesi oldukça önemli olup (Altay, 2007) bu hizmetlere nasıl ulaşacağını bilmeleri ve bu hizmetleri almaları tipik gelişen bireyler için olduğu kadar özel gereksinimli bireyler için de oldukça önemlidir. Şahin ve Şahin, (2012) e göre özel gereksinimli bireylerin sağlık hizmetlerini nerede ve nasıl alacağını bilmemeleri sağlık hizmetlerinden yeterince yararlanamamasının başlıca nedenleri arasında yer almaktadır. Özel gereksinimli bireylerin sağlıklı olmaları için sağlık hizmetlerini nereden, nasıl alacakları öğretilmeli ek olarak ta yaşamlarını sağlıklı bir şekilde sürdürmeleri için gerekli olan bilgi ve beceriler sağlık eğitimi kapsamında sunulmalıdır.

1978 yılında yayınlanan Alma-Ata Bildirgesi'ne göre sağlık eğitimi yoluyla bireylerin sağlığını geliştirme tüm bireylerin yaşam kalitesini artırmak için temel bir strateji olarak belirlenmiştir (Kıvanç, 2015). Bu durum özel gereksinimli bireyler için de geçerlidir. Özel gereksinimli bireylerin sağlığını korumak, tedavi ve rehabilitasyondan çok daha öncelikli olup bunun için riskli davranışlardan kaçınma, yeterli ve dengeli beslenme, fiziksel aktiviteyi artırma, kazalara karşı önlem alma, uyku düzenini sağlama ve kişisel hijyene dikkat etme gibi sağlığı geliştirici davranışların kazandırılmasına ağırlık verilmelidir. (UNICEF, 2019). Bu davranışlar sağlık davranışı olarak ta isimlendirilmektedir.

Sağlık davranışları, sağlıklı olmak ve sağlığı sürdürmek için gerekli olan davranışlar olarak tanımlanmaktadır (UNICEF, 2019). Sağlık davranışları, Fiziksel Etkinlikler, Beslenme ve Uyku Problemleri, Cinsel Sağlık, Bulaşıcı Hastalıklardan Korunma ,İlk Yardım ve Acil Durumlar, Kişisel Hijyen ..gibi sağlığın geliştirilmesinde rol alan davranışları kapsamaktadır. Sağlık davranışları, doğrudan gözlenebilen davranışları değil, dolaylı olarak ölçülebilen zihinsel ve duygusal durumları da içermektedir.

Sağlık davranışları üç kategoride ele alınabilir.

1. **Sağlığını korumaya yönelik davranışlar** (beslenme, uyku, güvenlik becerileri, temizlik, rutin hekim kontrolü, spor yapma, tütün gibi zararlı alışkanlıklardan uzak durma)
2. **Sağlığını geri kazanmaya yönelik davranışlar** (hastane-hekime başvuru, tedaviyi uygulama, tedavi sırasındaki davranışlar, ilkyardım becerileri)
3. **Hastalık Davranışları** (Illness behaviour): Hasta olduğunu algılayan kişinin, sağlık durumunu tanımlamak ve yapılması gerekeni uygulamak için gerçekleştirdiği davranış.

Zihin yetersizliği olan kişilerin engelli olmayan nüfusa göre daha zayıf bir sağlık profiline sahip olduğu iyi bilinmektedir (Dünya Sağlık Örgütü, 2011).

Az sayıda çalışma, zihin yetersizliği olan kişilerin sağlık bilgilerini ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Jobling ve Cuskelly (2006), Down sendromlu 38 ergenin hijyen, madde kullanımı, egzersiz ve sağlıklı beslenme bilgilerini değerlendirmek için yarı yapılandırılmış görüşmeler

ve bir dizi kısa görev kullanmıştır. Katılımcıların çoğunun temel hijyen bilgisine sahip olduğunu ancak madde kullanımı, egzersiz ve sağlıklı beslenme konularında çok az bilgiye sahip olduklarını tespit etmişlerdir. Zihin yetersizliği olan yetişkinlerin sigara içme riskleri hakkındaki bilgilerini değerlendiren bir çalışmada, çoğunun sigara içmeyle ilişkili risklerin farkında olmadığı bulunmuştur (Taylor, ve diğ, 2004).

Araştırmalar ayrıca, zihin yetersizliği olan kişilerin sağlık hizmeti ortamlarında kendilerini etkili bir şekilde savunmakta özellikle zorlandıklarını göstermiştir (Lunsky, ve diğ., 2002). Bu durum, genel sağlık bilgisi eksikliği ile ilgili olabileceği gibi, özgüven ya da algılanan beceri düzeyleri ile de ilgili olabilir. Sağlık okuryazarlığı eksikliğinin genel popülasyonda sağlık sonuçlarının bir belirleyicisi olduğu göz önüne alındığında, bu bilgi eksikliğinin zihin yetersizliğiolan kişilerin sağlığını, sağlık riski davranışlarını ve sağlık hizmetlerine erişimini olumsuz etkilemesi muhtemeldir. Zihin yetersizliği olan bireyler için sağlık alanındaki eşitsizlikleri düzeltmeye yönelik çalışmalarda verimli olabilecek bir araştırma alanı, davranış değişiklikleri yaratmak üzere tasarlanmış sağlığın geliştirilmesidir.

Bütün çocukların eğitiminde olduğu gibi, zihin yetersizliği olan bireylerin eğitiminde de, onların yaşamlarını kimseye bağımlı olmadan sürdürmeleri, kendi kendilerine yeterli duruma gelmeleri amaçlanmaktadır (Cavkaytar, 2000). Zihin yetersizliği olanbireylerin sağlıkla ilgili bilgileri anlaması, bilgi kanallarını takip etmesi ve edindiği bilgileri uygulaması kendi sağlığı ile ilgili bağımsız kararlar almasında önemlidir (Sorensen vd., 2012). Normal çocuklar gibi zihin yetersizliği lerin de topluma katılmaları ve toplum tarafından kabulleri, günlük yaşamda yer alan bazı becerileri yerine getirebilmelerine bağlıdır (Özsoy, 1989).Bu noktada ise onların sağlığını korumak ve geliştirmek için sağlık eğitimi etkili bir yaklaşımdır. Özel gereksinimli bireylerin eğitim sistemindeki mevcut düzenlemelere göre sağlık eğitiminin özel eğitim öğretmenleri aracılığıyla verilmesi daha etkili olmaktadır. Öğretmenlerin bu konudaki yeterlilikleri uygulayacakları müdahale için çok önemlidir. Dolayısıyla, sağlık eğitimi yeterliği yüksek öğretmenler yetiştirilmesi zihin yetersizliği olan bireylere sağlık davranışlarının öğretiminde önemli rol oynayacaktır. Sağlığı geliştiren davranışlar bireylere sağlığı geliştirme programları ile kazandırılabilir bu programların öncelikle okul, iş yeri, halk eğitim merkezi gibi ortamlarda toplu gruplara uygulanması önerilmektedir. Özellikle iş yeri ortamı geniş gruplara ulaşım için etkin bir yapı sunmaktadır (Robroek, ve diğ., 2007). Çoğu yetişkin sağlık davranışının kökeni çocukluk dönemine dayandığından, okul temelli halk eğitimi sağlık eğitiminde önemli bir rol oynamaktadır. Ancak, engelli çocukların bu derslerden yararlanıp yararlanmadığını ya da okul sağlık müfredatının engelli çocuklar için değiştirilip değiştirilmediğini inceleyen neredeyse hiçbir araştırma yoktur (Jobling, 2001).

Türkiye'de zihin yetersizliği olan bireylere bağımsız yaşam becerileri kazandırmaya yönelik çeşitli eğitsel düzenlemelere yer verilmektedir. Bu düzenlemeler Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı okullar ile Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'na bağlı bakım ve rehabilitasyon merkezleri tarafından yürütülmektedir (Gürsel, 1998). Zihin yetersizliği bireylere özel eğitim hizmeti götüren bu kurumların programlan incelendiğinde, genel olarak bu programların zihin yetersizliği olan bireylere öz-bakım, günlük yaşam, okuma-yazma, aritmetik, toplumsal ve mesleki beceriler kazandırmayı hedeflediği görülmektedir (Vuran, 2001).

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan “Özel Eğitime İhtiyacı Olan Bireyler İçin (37-78 Ay) Okul Öncesi Özel Eğitim Öğretim Programı ‘nda kaba motor becerileri adı altında hareket, denge ve nesne kontrolü amaçlarına yer verilerek öğrencilerin fiziksel aktivite de bulunmaları desteklenmiştir. Yine aynı programda uyumsal beceriler gelişim alanı adı altında yeme-içme becerileri, tuvalet becerileri, kişisel bakım becerilerine yer verilse de kazanımlar sağlık davranışlarının öğretimi için yetersiz kalmıştır. Millî Eğitim Bakanlığı tarafından Orta-Ağır Zihin yetersizliği ve Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Öğrenciler için hazırlanan beslenme, sağlık ve güvenlik dersi öğretim programında öğrenciler için dengeli ve sağlıklı

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

beslenme becerileri, beslenme sırasında ve sonrasında gerekenleri yerine getirme becerileri, sağlığı korumak için gereken şartları oluşturabilme becerileri, tehlikeli durumlardan kaçınma, önlem alabilme ve mahremiyeti koruma becerileri edinmelerini sağlayacak bilgi, beceri ve değerlere yer verilmiştir. Yine aynı programda "Oyun, Spor Ve Fiziki Etkinlikler Dersi" ne yer verilerek dersin öğretim programında öğrencilerin fiziksel aktivitede bulunmaları desteklenmiştir.

Özel gereksinimli bireyler, tipik gelişim gösteren bireylere kıyasla daha yüksek oranda riskli sağlık davranışları sergileme eğilimindedir. Aşırı kilo, obezite, yüksek kolesterol gibi kronik sağlık sorunlarının bu bireyler arasında daha yaygın olduğu tespit edilmiştir (Tyler et al., 2010). Ayrıca, ağız ve diş sağlığı açısından da dezavantajlı durumda oldukları; tedavi edilmemiş diş problemleri ve genel ağız sağlığı sorunlarının özel gereksinimli bireylerde daha sık görüldüğü bildirilmiştir (Havemanve diğ., 2010). Alan yazında zihin yetersizliği olan bireylerle sağlk davranışlarını kapsayan birkaç (Hall ve diğ., 2007; Long-Bellil ve diğ., 2011) çalışmaya ulaşılmıştır. Özel eğitim alanıdan çalışam öğretmenlerin zihin yetersizliği olan bireylere sağlık davranışlarının öğretimine yönelik görüş ve önerilerini içeren bir araştırmaya ulaşılamamıştır. Bu yüzden bu araştırma planlanmıştır.

2.YÖNTEM

2.1.Araştırma Modeli

Bu araştırmada, özel eğitim öğretmenlerinin sağlık davranışının öğretimine ilişkin görüş ve önerilerinin belirlenmesi amacıyla nitel araştırma yöntemlerinden fenomenolojik desen kullanılmıştır. Fenomenolojik araştırma, bireylerin deneyimlerine odaklanarak toplumsal olguları derinlemesine inceleyen, çeşitli disiplinlerde sıklıkla kullanılan güçlü bir nitel araştırma desenidir (Cresswell, 2018; Çarpar, 2020; Schram, 2003). Bu yüzden özel eğitim öğretmenlerinin sağlık davranışının öğretimine ilişkin görüşler ve önerilerini belirlemek amacıyla bu araştırmada fenomenolojik desen kullanılmıştır.

2.2.Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu belirlemek için ölçüt örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Katılımcıları belirlemek için belirlenen ölçüt ise özel eğitim öğretmeni olması ve halihazırda bir özel eğitim kurumunda çalışıyor olmasıdır.Bu ölçütü karşılayan özel eğitim öğretmenleri arasından kendini ve düşüncelerini iyi ifade edebilen, araştırmaya katılmaya gönüllü olan 10 özel eğitim öğretmeni araştırmanın çalışma grubunu oluşturmuştur. Katılımcıların demografik bilgileri Tablo-1'de yer almaktadır.

Tablo-1. Özel eğitim öğretmenlerinin Demografik Bilgileri

Kod	Cinsiyeti	Yaşı	Mezuniyet durumu	Mezun olduğu Bölüm	Çalışma Deneyimi
Ö1	Kadın	36	Mezun	Sınıf Öğretmenliği	14
Ö2	Kadın	41	Mezun	İşitme Engelliler Öğretmenliği	17
Ö3	Kadın	47	Mezun	Zihin yetersizliğiler Öğretmenliği	24
Ö4	Kadın	24	Mezun	Pdr	1

Ö5	Kadın	42	Mezun	Sınıf Öğretmenliği	14
Ö6	Erkek	44	Mezun	Sınıf Öğretmenliği	21
Ö7	Kadın	32	Mezun	Zihin yetersizliği ler Öğretmenliği	9
Ö8	Kadın	33	Mezun	Zihin yetersizliği ler Öğretmenliği	9
Ö9	Kadın	49	Mezun	İşitme Engelliler Öğretmenliği	26
Ö10	Kadın	40	Mezun	Zihin yetersizliği ler Öğretmenliği	15

2.3.Veri Toplanma Aracı

Araştırmada yarı yapılandırılmış görüşmenin yapılması planlanmış olup görüşmede kullanmak için alan yazın taranarak araştırmacılar tarafından görüşme formu hazırlanmıştır. Özel eğitim alanında çalışan iki alan uzmanın görüşleri alınarak son hali verilmiştir. Görüşler sonrasında bir soru silinerek sonda sorular eklenmiştir. Görüşmede dokuz açıklı uçlu soru ve sonda sorular bulunmaktadır.

2.4.Verilerin Toplanması

Son hali verilen görüşme formundaki sorular, yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılarak özel eğitim öğretmenlerinin sağlık davranışı ve öğretimine ilişkin görüş ve önerileri bire bir ve yüz yüze ortamda görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler yaklaşık 5 ile 10 dakika arasında sürmüştür.

Görüşmeye başlamadan önce araştırmacı kendini tanıtmış, görüşmenin amacını açıklayarak görüşme sırasında ses kaydı alacağını ve araştırmada isimlerinin geçmeyeceğini beyan etmiştir. Araştırmaya katılan Özel Eğitim Öğretmenlerinin onayı alındıktan sonra kayıt başlatılmış ve görüşme formundaki sorular sorulmuş, gerekli yerlerde sonda sorular kullanılmıştır.

2.5.Geçerlik ve Güvenirlik

Araştırmada geçerlik ve güvenirliğe ilişkin çalışmalar yapılmıştır. İç geçerliğe ilişkin araştırma kapsamında Özel Eğitim öğretmenlerine sorulan sorular, elde edilen veriler ve verilerin yorumları uzman görüşüne sunulmuştur. Ayrıca araştırmada elde edilen bulgular ve yorumlar araştırmaya katılan özel eğitim öğretmenlerine gösterilmiş ve katılımcı onayı alınmıştır. Araştırmada alan uzmanından araştırma verileri ve araştırmanın sonuçları arasında tutarlık incelemesi yapması istenmiştir. Alan uzmanı tarafından yapılan tutarlık incelemesi neticesinde analiz yaklaşımları ile araştırma verileri ve araştırma sonuçları arasında tutarlık olduğu saptanmıştır. Araştırmanın dış geçerliğine ilişkin ise araştırmaya katılan katılımcıların görüş bildirdiği cümlelerden örnekler verilerek doğrudan alıntılar tırnak içinde verilmiştir. Elde edilen ham veriler ile verilere ilişkin sonuçlar ve bu verilere ilişkin yapılan yorumlara yönelik alan uzmanının onayı alınmıştır.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Araştırmacılar, özel eğitim öğretmenleri ile yapılan görüşmelerin kodlamalarını gerçekleştirmiş ve temalar oluşturulmuştur. Kod ve temaların güvenirliğine ilişkin güvenirlik analizi yapılmıştır. Görüşmelerin analizi sürecinde hazırlanan kod ve temalar araştırmacı dışında özel eğitim ve nitel araştırma konusunda bilgisi ve deneyimi olan iki uzman ile paylaşılmıştır. Uzmanlar ile bir araya gelinmiş ve kod ve temalarda ortaya çıkan benzerlikler ve farklılıklar karşılaştırılmıştır. Bu çalışmada, kod ve temalar üzerinde farklılıklar tartışılmış ve tüm kod ve temalar üzerinde uzlaşı sağlanmıştır.

2.6.Araştırmacının Rolü

Nitel araştırmanın kurgulanması ve yürütülmesinde araştırmacı ya da araştırmacıların rolü oldukça önemlidir. Nitel araştırmalarda geçerlik ve güvenirliği sağlamak için araştırmacının bireysel algı ve değerlerinden ayrılarak, ön yargısız bir şekilde verileri toplaması, deşifre etmesi, kod-temaları oluşturması ve raporlaştırması oldukça önemlidir (Collins ve diğerleri, 2006). Bu yüzden araştırmacılar görüşme sırasında, görüşme deşifrelerinde, kod-tema oluşturma sürecinde ve sonuçların raporlanması aşamasında öznel yorum, değerlendirme ve görüşlerden uzak kalmaya dikkat etmişlerdir.

2.7.Verilerin Analizi

Özel Eğitim Öğretmenlerinin sağlık davranışları ve öğretimlerine ilişkin görüş ve önerilerinin belirlemek amacıyla hazırlanan sorulara vermiş oldukları cevaplar yazılı hale getirilmiştir. Yapılan deşifre işleminin güvenirliği dökümanların %100 unda yapılmış ve %100 olarak hesaplanmıştır. Verilerin analizinde betimsel analiz kullanılmış olup analiz sürecinde aşağıdaki aşamalar izlenmiştir.

1. Araştırmacılar tarafından yapılan görüşmeler deşifre edilmiştir.
2. Görüşmelerdeki ses kayıtlarından toplam 47 word sayfası elde edilmiştir.
3. Özel Eğitim Öğretmenlerini kodlamak için Ö1, Ö2, Ö3… gibi kodlamalar yapılmıştır.
4. Araştırmacılar tarafından Özel Eğitim Öğretmenlerinin sorulara verdikleri cevaplar birkaç kez okunmuştur.
5. Özel Eğitim Öğretmenlerinin verdikleri cevaplardan kodlar ve kategoriler oluşturulmuştur.
6. Özel Eğitim Öğretmenlerinin kendi ifadeleri ile alıntılamalar yapılarak raporlama yapılmıştır.

Araştırmalarda katılımcıların görüşlerini ortaya çıkarmak için doğrudan alıntılara yer verilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2008).

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

3.BULGULAR

1. Öğretmenlerin Sağlık davranışı ve kapsamına ilişkin bulguları

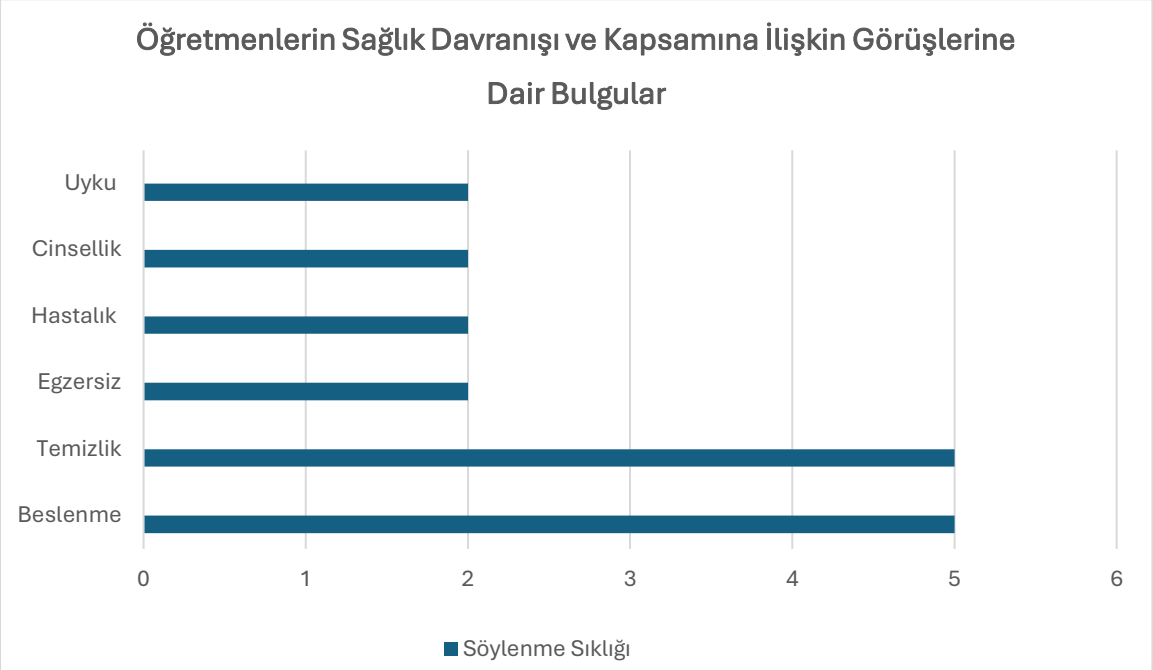

Öğretmenlerden sağlık davranışı ve kapsamı hususunda beslenme ve temizliğe daha yoğun olmakla birlikte egzersiz, hastalık, cinsellik ve uykuya vurgu yaptıkları görülmüştür. Öğretmenlerin kendi ifadeleri aşağıda yer almaktadır.

Ö1: *Sağlık davranışları deyince aklıma ilk olarak beslenme geliyor. Sonrasında işte temizlik, egzersiz, spor, Bu tarz şeyler geliyor, bu tarz davranışlar geliyor.*

Ö8: *Sağlık davranışları deyince bedenen ve ruhen geliyor. Beden sağlığımız için işte el yıkama, tuvalet, cinsel eğitim, Ruh sağlığımız için de zinde hissetmek, psikolojik olarak iyi olmak, bu tarz şeyler aklıma geliyor.*

Bu bulgulardan yola çıkarak öğretmenlerin sağlık davranışları ve içeriği hakkında kısmen bilgi sahibi oldukları söylenebilir.

Öğretmenlerin Sağlık davranışlarının öğretimi hakkındaki görüşlerine ilişkin bulgular

Öğretmenlerden sağlık davranışının öğretimi hususunda, programda ve okuldaki uygulamalar sırasında yer vermeye çalıştıklarını (Ö1,Ö2, Ö3) ama programın yetersiz olduğunu bu konuya daha kapsamlı eğilmeleri gerektiğini (Ö5, Ö9, Ö10) belirtmişlerdir. Öğretmenlerin kendi ifadeleri aşağıda yer almaktadır.

Ö9: *……. konuların bir kısmı özellikle bizim ülkemizde bu konuya yeterince yer verilmediğini, müfredatta yer çok nadir verildiğini ve her şeyin genelde öğretmene bırakıldığını düşünüyorum. Her okulda özel bir oda olması gerektiğini düşünüyorum. Maketler, renkli resimler, ondan sonra çocukların yaş grubuna göre oyuncaklardan başlanılabilir. Bu konuyla ilgili CD'ler gösterilebilir, anket sonuçları açıklanabilir ama kesinlikle ayrı ve özel bir oda olmalı.*

Ö2: *……Çocuklarla zaten birebir çalışmalar yaptığımız için doğal ortamda çocuklarla birlikte bunlara yer veriyoruz anlatımına, öğretimine. Bu şekilde işliyoruz. Tabii ki en güzeli doğal ortamlarında öğretilmesi çocuklar için. Örneğin cinsellik konusuna baktığımız zaman pet değiştirme olsun ya da atıyorum düzenli beslenmede, örneğin yemekhanede çocukların birlikte yemek yedikleri yerde. Yani doğal ortamlarında, uygun ortamlarda öğretilmesi en*

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

mantıklı. Biz de elimizden geldiği kadar okulumuzda bunu, uygun ortamlarda bunu gerçekleştiriyoruz.
Bu bulgulardan yola çıkarak öğretmenlerin sağlık davranışlarının öğretimine kapsamlı şekilde yer veremedikleri söylenebilir.

Öğretmenlerin Sağlık davranışlarının öğretileceği ortama yönelik görüşlerine dair bulgular
Öğretmenler çoğunlukla sağlık davranışının öğretileceği ortama yönelik hem evde ve hem de okulda öğretimin yapılması gerektiğini (Ö3, Ö4, Ö5, Ö9,Ö10) vurgularken bir kısmı sağlık davranışlarının doğal ortamlarında öğretilmesi gerektiğini belirtmişleridir (Ö2, Ö6, Ö7, Ö8, Ö10). Öğretmenlerin kendi ifadeleri aşağıda yer almaktadır.
Ö4: *……. Bu davranışlar tabii ki çocuk okula başlayana kadar aile ortamında, ev ortamında öğretilmeli ki bir seviyeye gelsin. Sonrasında da öğretmeniyle beraber bu davranışları pekişsin.*
Ö10: *……Bunun dışında okulda ve özelde de çocuklara sağlık davranışlarıyla ilgili gerekli eğitimi veremediğimizi düşünüyorum. Aileleri de keza aynı şekilde. Doğal ortamında da öğretilmeli. Bence okulda da öğretilmeli.*
Bu bulgulardan yola çıkarak öğretmenlerin sağlık davranışlarının evde, okulda ve doğal ortamında öğretimin yapılması gerektiğini düşündükleri söylenebilir.

2. **Öğretmenlerin öğretim programlarında sağlık davranışlarına yer vermeye yönelik görüşlerine dair bulgular**

Öğretmenlerin çoğunluğu öğretim programlarında sağlık davranışlarına yer verdiğini(Ö1,Ö2,Ö3,Ö4,Ö8,Ö9), biri sözel olarak öğrencilere söylediğini(Ö7),biri kısmen gerek gördükçe yer verdiğini(Ö5),ikisi de yer vermediğini(Ö6,Ö10)belirtmiştir. Öğretmenlerin kendi ifadeleri aşağıda yer almaktadır.
Ö1: *Evet, öğretim programlarımızda yer veriyoruz. Sağlıkla ilgili kazanımlarımızı aldık. Onları uyguluyoruz.*
Ö5: *Kısmen gerek gördükçe veriyorum.*
Ö10: *Hayır, vermiyoruz. Hiç hiç vermedik bugüne kadar. Amaçlar arasında da zaten ben hiç görmedim.*
Bu bulgulardan yola çıkarak öğretmenlerin öğretim programlarında sağlık davranışlarına kısmen yer verdileri söylenebilir.

Öğretmenlerin öğretim programlarında hangi sağlık davranışlarına yer verdiğine yönelik bulgular
Sağlık davranışlarına yer verdiğini söyleyen öğretmenlerin yer verdikleri sağlık davranışlarının ağırlıklı olarak temizlik(Ö1,Ö2,Ö4,Ö7,Ö9),Beslenme alışkanlıkları(Ö1,Ö2,Ö3,Ö4,Ö5,Ö9),Egzersiz(Ö1,Ö8),Uyku Düzeni(Ö4,Ö5) olduğu görülmüştür.
Öğretmenlerin kendi ifadeleri aşağıda yer almaktadır.
Ö1: *Temizlikle ilgili, hastalıklardan korunmak için temizlikle ilgili bazı kazanımlarımız var. Beslenme ile ilgili, yine beslenme öncesinde sonrasında uyması gereken kurallar bunlar var. Dediğim gibi beden eğitimi dersinde yapılması gereken bazı işte egzersizler, sporla ilgili kazanımlarımız var. Bu şekilde yapmaya çalışıyoruz.*

Ö5: *Fen bilimleri dersinde küçük bir bölüm zaten bunu içeriyor. O derslerde veriyoruz bazı çocuklar işte abur cubur yerken görüyoruz onları. Hani sağlıksız beslendiği bazı şeyleri gördüğümüzde uyarıyoruz, ikaz ediyoruz…*

Öğretmenin öncelikli olanlara nasıl karar verdiği ile ilgili görüşlerine yönelik bulgular

Öğretmenlerin çoğu öncelikli sağlık davranışlarına öğrencinin ihtiyacına(Ö2,Ö4,Ö5,Ö8,Ö9) ve hazır bulunuşluk durumuna(Ö1,Ö2,Ö8) göre karar verdiklerini belirtmişlerdir.

Öğretmenlerin kendi ifadeleri aşağıda yer almaktadır.

Ö4: *Öncelikle olanlara öğrencinin temelde öğrenmesi gereken ihtiyacı olana göre. Yani öğrenci odaklı, öğrenci neye ihtiyaç duyuyorsa o şekilde.*

Ö9: *Öğrencilerin yaşı, ihtiyacı ve güncel duruma göre, mesela pandemide özellikle toplu yaşanılan yerlerin hijyeni konusunda uzmanlaşmıştık ya da ustalaşmıştık diyeyim. Ama pandemi olmadığı süreçlerde de çocuğunun ihtiyacı varsa, bit gibi bu tür şeyler olduğunda, çocuğu kişisel olarak bütün sınıfa vurgulayacak şekilde tekrarlarla veriyorum.*

Bu bulgulardan yola çıkarak öğretmenlerin öğretim programlarında öğrencinin ihtiyacına ve hazır bulunuşluk durumuna göre öncelikli olan sağlık davranışlarına karar verdiği söylenebilir.

3.Öğretmenlerin, velileri ile çocuklarının sağlığı ve sahip oldukları sağlık davranışları ile ilgili değerlendirmeler yapıp yapmadıklarına yönelik görüşlerine dair bulgular

Öğretmenlerin çoğu velileri ile çocuklarının sağlığı ve sahip oldukları sağlık davranışları ile ilgili değerlendirmeler yaptığını(Ö1,Ö2,Ö3,Ö4,Ö5,Ö6,Ö7,Ö8,Ö9), bir öğretmen ise ara ara çok yüzeysel yaptığını(Ö10) belirtmişlerdir.

Öğretmenlerin kendi ifadeleri aşağıda yer almaktadır.

Ö7*: Tabii yine bu çocukların hastalanmaması için yapılması gerekenler, çocuk hastaysa okula gönderilmemesi gerektiği ya da çocukların temizliğinin sürekli düzenli yapılması gerektiği, her gün temiz kıyafetler giydirilip gönderilmesi gerektiğiyle ilgili velilerle işbirliği ve haberleşme içerisinde oluyoruz.*

Ö10: *Ara sıra yapıyoruz tabii ama bu çok böyle yüzeysel. Hani çocuklar hastalandıklarında onun dışında hani çok böyle özelde bir şey konuşmuyoruz. Onların da bir talebi olmuyor zaten.*

Bu bulgulardan yola çıkarak öğretmenlerin, velileri ile çocuklarının sağlığı ve sahip oldukları sağlık davranışları ile ilgili değerlendirmeleri kısmen yaptıkları söylenebilir.

4.Öğretmenlerin velilerle ne tür değerlendirmeler yaptığına dair bulgular

Öğretmenlerin çoğu velileri ile görüşme yaptığını belirtti ancak ne tür değerlendirmeler yaptığı konusunda görüş belirtmediler. Bazısı bireysel görüşme yaptığını (Ö2), bazısı veli toplantılar aracılığıyla değerlendirme yaptığını(Ö5) belirttiler.

Öğretmenlerin kendi ifadeleri aşağıda yer almaktadır.

Ö2: *Bireysel görüşmeler yapıyoruz ve ona göre çözüm ya da önerilerde bulunuyoruz.*

Ö5: *Onu da veli toplantılarında kısmen değiniyoruz. Ama onun haricinde işte birebir eğer bir öğrencide bir problem gördüysek direkt veliyi arayıp veliyle görüşme sağlıyoruz bu konu hakkında.*

Bu bulgulardan yola çıkarak öğretmenlerin, velilerle sağlık davranışlarının öğretimi konusunda yüzeysel görüşmeler yaptıkları söylenebilir.

5.Öğretmenlerin, velilerinin sağlık davranışlarının öğretimine yönelik görüşlerine dair bulgular

Öğretmenler velilerinin sağlık davranışlarının öğretimine yönelik farklı görüşler ifade etmişlerdir. Bir kısmı velilerin bu konuyu önemsemediğini, bilmediğini, görüşleri ve talepleri olmadığını(Ö6,Ö8,Ö10),bir kısmı hep bahaneleri olduğunu, işbirlikçi ve uyumlu olmadıklarını

durumu kişisel algıladıklarını(Ö7,Ö9) belirtmiştir. Bir kısmı da öğretmenle uyumlu çalıştığını, evde devam ettirdiğini, öğrenmek istediklerini(Ö1,Ö2,Ö3,Ö4) belirtmiştir..
Öğretmenlerin kendi ifadeleri aşağıda yer almaktadır.
Ö10: *Onların bu konuyla alakalı çok fazla bir görüşü yok. Onların talebi de yok açıkçası. Hastalandığında sadece belki bunun üzerinde konuşabiliyoruz. Onun dışında bir talepleri ya da fikirleri olduğunu düşünmüyorum. Çünkü onlar da bunun öğretimiyle alakalı olarak Herhangi bir şey yapmıyorlar.*
Ö7: *Yani genel olarak sizi dinlemekle beraber her şeye bir cevapları olduğunu düşünüyorum velilerin. İşte yok hasta değildi, yok ben onu yapıyorum. Hani böyle bir sanki biz onları suçluyoruz da onlarda savunma yaptığı gibi davranıyorlar. O konuda biraz yetersiz olduğunu düşünüyorum velilerin. Hani işbirlikçi değil de.*
Ö3: *Yani bizden işte yardım istiyorlar böyle konularda. Biz de onlara tavsiyede bulunduğumuzda uymaya çalışıyorlar Uymaya çalışanlar var. Benim kendi sınıfım bu konuda iyi. Duyarlı velilerimiz. Çocuklarını da seviyorlar. Onlar iyiliği için iyi şeyler yapmaya çalışıyorlar.*
Bu bulgulardan yola çıkarak öğretmenlerin, velilerinin sağlık davranışlarının öğretimine yönelik çoğunun görüş ve talebi olmadığını düşündükleri söylenebilir.

6. Öğretmenlerin, velilerin sağlık davranışlarına yönelik görüşlerine öğretim planlamalarında yer vermesine dair bulgular
Öğretmenlerin çoğu velilerinin sağlık davranışlarının öğretimine yönelik görüşlerine öğretim planlamalarında yer verdiğini ifade etmişlerdir.(Ö1,Ö2,Ö4,Ö5,Ö8,Ö9) Bir kısmı ise velilerin bu konuda bir görüşü olmadığını, bu konuda bilgili olmadıklarını ifade etmişlerdir.(Ö3,Ö6,Ö7,Ö10)
Öğretmenlerin kendi ifadeleri aşağıda yer almaktadır.
Ö1: *Onlarla evet bu konu hakkında görüşüp en çok öncelikli olarak hangisini istiyorlarsa bunlara yer vermeye çalışıyoruz.*
Ö2: *Örneğin mesela velinin birisi diyor ki işte tuvalet alışkanlığı ile ilgili hocam şunu yapmıyor diyor mesela. Onun bireysel eğitim planında özellikle o çocukta onu çalışıyoruz yani ona yönelik amaçlar alıyoruz. Çocuğun ihtiyaçları doğrultusunda veliler bunları bize söylüyor.*
Ö7: *Yani onların çok fazla bir görüşü olduğunu söyleyemem şimdiye kadar ki velilerimde. Onun haricinde kendimize göre bir öğretim planlıyoruz. Yani kendi düşüncelerimizi okulun, onlar sadece kendi çocuklarını biliyorlar. Onlar için hepsi hep kendi çocukları biricik. Ama biz genel bütüncül düşündüğümüz için, bütün öğrencileri düşündüğümüz için, herkesin sağlığını düşündüğümüz için daha kendimize göre bir öğretim planı yapıyoruz aslında.*
Bu bulgulardan yola çıkarak öğretmenlerin bir kısmının, velilerin sağlık davranışlarına yönelik görüşlerine öğretim planlamalarında yer verdiği söylenebilir.

7. Öğretmenlerin zihin yetersizliği olan bireylere sağlık davranışları öğretiminin kapsamının ne olması gerektiği ile ilgili görüşlerine dair bulgular
Öğretmenlerin çoğu zihin yetersizliği bireylere sağlık davranışları öğretiminin kapsamının öncelikle temizlik, öz bakım, beslenme kapsamında olması gerektiğini ifade etmişlerdir.(Ö1,Ö2,Ö3,Ö4,Ö5,Ö10,)Bir öğretmen, öğrencinin hasta olduğunu ifade edip yardıma başvuracak bir kapsamda olması gerektiğini ifade etmiştir.(Ö6)Bir öğretmen ,öğrenciye her şeyin öğretileceği bir kapsamda olması gerektiğini ifade etmiştir.(Ö7) Bir öğretmen ise ağız ve diş sağlığının önemli olduğu ve öncelikli olarak kapsamının bu olduğunu ifade etmiştir.(Ö9)
Öğretmenlerin kendi ifadeleri aşağıda yer almaktadır.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Ö2: *Yani öz bakım becerileri tabii işte, sağlık davranışlarıyla ilgili. Çocuklara yine beslenme, özellikle yemek yemek, kullanılan malzemeler, çatal, kaşık vesaire. Bedensel temizlik de işte yemek sonrası el yıkama. Aslında bunların hepsi bir bütün. Saç kesiminden, giydiği kıyafetlerin temizliğinden. Hepsi bir bütün yani kişisel temizlik onlar da kendimiz gibi*
Ö5*: Yani hayat boyu olmalı. Kapsamı derken? İşte öz bakımla beraber başlamalı. Çocuğun öz bakımıyla işte bu hijyen, temizlik, bireysel. uyku, bilinçli televizyon ve tablet kullanımı. Bu şekilde. Beslenme de, özellikle beslenme konusunda eğitim verilmeli.*
Ö9: *Kesinlikle ağız, yani ağız sağlığı, ağız ve diş sağlığı.*
Bu bulgulardan yola çıkarak öğretmenlerin zihin yetersizliği olan bireylere sağlık davranışları öğretiminin kapsamının öncelikle temizlik, öz bakım, beslenme olması gerektiğini düşündükleri söylenebilir.

Öğretmenlerin sağlık davranışlarının öğretiminin nasıl planlanması gerektiği ile ilgili görüşlerine dair bulgular

Öğretmenler zihin yetersizliği bireylere sağlık davranışları öğretiminin çocuğun yaşına, hazır bulunuşluk düzeyine göre(Ö1,Ö4,Ö7), basamaklandırılmış şekilde(Ö2), evde yapılabileceklerin evde okulda yapılabileceklerin okulda olacak şekilde(Ö3),müfredata eklenerek ders olarak(Ö5), alt becerilere ayrılarak(Ö6),uzmanlarla birlikte(Ö9),aile okul birlikte(Ö8,Ö10)planlanması gerektiğini ifade etmişlerdir.
Öğretmenlerin kendi ifadeleri aşağıda yer almaktadır.
Ö1: *Bu davranışların öğretimi de dediğim gibi yine yaş grubuna göre ve öğrencinin hazır bulunuşluk düzeyine göre plan yapılmalı. Hangi kazanım bizim için o anda daha gerekliyse çocuğun seviyesine göre belirlenip ona göre plan yapılmalı. Velileriyle iletişime halinde olarak sürece devam edilmeli.*
Ö5: *Bence ders olarak eklenmeli. Müfredata kesinlikle bununla ilgili ders eklenmeli. Özellikle bu tablet kullanımı, sağlıklı beslenme. Biz bunu her hafta bir ya da iki ders saatinde işlemeliyiz.*
Ö9: *Uzmanlar birlikte olmalı ki herkesin uzmanlık alanı var. Yani sağlık bölümündekilerin pedagojik Ve özel eğitime yaklaşımları yanlış olabiliyor ya da eksik olabiliyor. Veya bizim de sağlık bilgilerimiz tam donanımlı olmayabilir. Çünkü öğretmeniz sonuçta. Ve bu en az bir yıl boyunca bileşenlerle birlikte yapılması gereken bir çalışma olduğunu düşünüyorum*
Bu bulgulardan yola çıkarak öğretmenlerin sağlık davranışlarının öğretiminin çocuğun yaşına, hazır bulunuşluk düzeyine göre planlanması gerektiğini düşündükleri söylenebilir.

8.Öğretmenlerin kendilerinin, sağlık davranışlarının öğretimi ile ilgili yeterliliklerini nasıl değerlendirdiğine dair bulgular

Öğretmenlerin çoğu kendini yeterli görmüş ve yeterli bir öğretmenin duyarlı, planlı programlı olması gerektiğini (Ö1,Ö2,Ö3,Ö5,Ö7),bazı öğretmenler yeterli olmadığını(Ö6,Ö10),bazı öğretmenler orta yeterlilikte olduğunu ve yeterli öğretmenin seminer, kurs ve uygulamalı eğitim alması gerektiğini(Ö8,Ö9),bir öğretmen ise zamanla daha yeterli olacağını ifade etmiştir.(Ö4)
Öğretmenlerin kendi ifadeleri aşağıda yer almaktadır.
Ö6: *Bu kavram açıkçası ben daha yeni duyuyorum ve tam bir bilgi içerisinde olduğumu düşünmüyorum. Ve çok önemli bir davranış olduğunu düşünüyorum. Tabi bu konuda kendimi geliştirebilmek için de okumam gereken kitaplar olduğunu düşünüyorum. Sağlık davranışı çocuğun hayatını devam ettirilmesi için en gerekli davranış bence. Bu konuda da bence daha çok üzerinde durulmalı ve okullarda dediğim gibi ayrı bir programlama yapılması da gerektiğini düşünüyorum.*

Ö7: *Gereken kadar yeterli olduğunu düşünüyorum. Yani genel olarak özel eğitimi her alana uyarlayabildiğim gibi bu alanı da uyarlayabileceğimi düşünüyorum.*
Ö9: *Orta demeliyim. Yani sonuçta bu benim uzmanlık alanım değil. Evet, yılların getirdiği tecrübe birikimim var, kendimi yetiştirmeye çalışıyorum ama konu sağlık olduğunda çok gel geç bilgiler yeterli midir? Yani insan biraz öz eleştiri yapmalı diye düşünüyorum. Biz de bu konularda eğitim almalıyız.*
Bu bulgulardan yola çıkarak öğretmenlerin kendilerini, sağlık davranışlarının öğretimi ile ilgili kısmen yeterli gördükleri söylenebilir.

9. Öğretmenlerin, sağlık davranışlarının öğretiminin, öğretim sürecinde daha etkili hale getirilmesi için önerilerine dair bulgular

Öğretmenlerin bazıları sağlık davranışlarının ders olarak müfredata eklenmesi gerektiğini(Ö4,Ö5,Ö8,Ö10), aileyle iletişim halinde olunmasının iyi olacağını(Ö1,Ö5), bu davranışların doğal ortamında öğretilmesinin iyi olacağını(Ö2,Ö7),sağlık kuruluşları ile iş birliği içinde olunması gerektiği(Ö6),bol materyal olması, öğretmenlerin donanımlı hale getirilmesi, akademik çalışmalarla desteklenmesinin iyi olacağı(Ö9),şuan durumun yeterli olduğu başka bir şeye gerek olmadığını(Ö3)ifade etmişlerdir.
Öğretmenlerin kendi ifadeleri aşağıda yer almaktadır.
Ö1: *Mutlaka velileriyle iletişim halinde olup onları bilgilendirmemiz gerekiyor. Çünkü biz burada sadece biz kazanımları öğretmeye çalışırsak kalıcı olmuyor, yeterli de olmuyor, uygulamaya geçmiyor yani. Bu şekilde daha etkili olacak ve gerektiğinde sağlıkla ilgili kurumlardan da yardım istersek bence çocukların görerek daha faydalı olacağını düşünüyorum.*
Ö4: *Şöyle ki müfredatta nasıl kültür derslerine yer veriliyorsa bu davranışlara özgü de bir ders, bir beceri öğretimi de yapılması gerekiyor. Ki şu biriminde katkısı olması gerektiğini düşünüyorum.*
Ö7: *Yani burada diyorum ya, yaşanılan ortamların bence o şekilde gerçeğe yakın ortamlarda öğretim yapıldığında çocukta daha kalıcı bir öğrenme olacağını düşünüyorum.*
Bu bulgulardan yola çıkarak öğretmenlerin **sağlık davranışlarının öğretiminin, öğretim sürecinde daha etkili hale getirilmesi için** çoğunluğunun sağlık davranışlarının ders olarak müfredata eklenmesi gerektiğini düşündükleri söylenebilir.

4.TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu araştırmada, özel eğitim öğretmenlerinin zihin yetersizliği olan öğrencilere yönelik sağlık davranışları ve bu davranışların öğretimine ilişkin görüşleri incelenmiştir. Elde edilen bulgular, öğretmenlerin sağlık davranışlarının bireyin yaşam kalitesini artıran, bağımsız yaşam becerilerini destekleyen ve toplumsal uyumu güçlendiren temel bir alan olduğunu vurguladıklarını göstermektedir. Bu bulgu, alan yazında yer alan pek çok araştırmayla paralellik göstermektedir. Altay (2007) sağlık eğitiminin koruyucu yaklaşımın bir parçası olarak bireylerin yaşam kalitesini doğrudan etkilediğini belirtmiştir. Benzer biçimde UNICEF (2019) raporunda da özel gereksinimli bireylerin sağlık durumlarının genel nüfusa kıyasla daha düşük düzeyde olduğu, bu nedenle sağlık davranışlarının öğretimine yönelik özel çabaların gerekliliği vurgulanmaktadır.

Öğretmenlerin büyük çoğunluğu sağlık davranışlarının öğretiminde aile katılımının belirleyici bir unsur olduğunu ifade etmiştir. Bu durum, aile-öğretmen iş birliğinin güçlendirilmesi gerektiğine işaret etmektedir. Literatürde de (Cavkaytar, 2000; Kıvanç, 2015) benzer şekilde, sağlık eğitimi süreçlerinde aile desteğinin kalıcılığı artırdığı ve öğrencinin davranışları genelleme becerisini geliştirdiği belirtilmiştir. Ancak öğretmenlerin bazıları, velilerin bu süreçte yeterince bilinçli ya da istekli olmadıklarını ifade etmişlerdir. Bu durum,

aile eğitimine yönelik destekleyici programların gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Araştırma bulguları, öğretmenlerin sağlık davranışlarını genellikle temizlik, beslenme, egzersiz ve uyku düzeni gibi temel alışkanlıklar kapsamında ele aldıklarını göstermektedir. Bu durum, sağlık eğitimi uygulamalarının kapsamının dar olduğunu, cinsel sağlık, ilk yardım, kişisel güvenlik gibi alanlarda yetersizlik bulunduğunu düşündürmektedir. Jobling ve Cuskelly'nin (2006) çalışmasında da zihinsel yetersizliği olan bireylerin madde kullanımı, egzersiz ve sağlıklı beslenme konularında bilgi eksiklikleri olduğu vurgulanmıştır. Dolayısıyla, bu araştırmanın sonuçları mevcut literatürle örtüşmekte ve eğitim programlarının bu alanları içerecek biçimde genişletilmesi gerektiğini göstermektedir.

Öğretmenlerin sağlık davranışlarını öğretmede karşılaştıkları güçlükler arasında müfredat yetersizlikleri, materyal eksikliği ve bireyselleştirilmiş öğretim planlarının hazırlanmasında yaşanan zorluklar ön plana çıkmıştır. Nitekim Long-Bellil ve arkadaşları (2011), sağlık profesyonellerinin bile engelli bireylere yönelik yeterli eğitim materyaline sahip olmadıklarını ifade etmektedir. Bu durum, özel eğitim öğretmenlerinin de benzer kısıtlarla karşılaştığını göstermektedir.

Sonuç olarak, bu araştırma özel eğitim öğretmenlerinin sağlık davranışlarının öğretimine ilişkin farkındalıklarının yüksek olduğunu, ancak uygulamada yapısal ve sistemsel yetersizliklerle karşılaştıklarını ortaya koymuştur. Öğretmenlerin ifadeleri, sağlık davranışlarının kazandırılmasında doğal öğrenme ortamlarının ve görsel materyallerin önemine dikkat çekmektedir. Bu bulgular ışığında aşağıdaki önerilerde bulunulabilir:

- Sağlık davranışı öğretimi özel eğitim müfredatına ayrı bir ders veya modül olarak eklenmelidir.
- Öğretmen eğitim programları**,** sağlık davranışı öğretimi ve sağlık okuryazarlığı içerikleriyle güçlendirilmelidir.
- Okul-aile iş birliği düzenli bilgilendirme toplantıları ve ev destek planları ile artırılmalıdır.
- Görsel destek, video modelleme ve uygulamalı etkinlikler öğretim sürecine dâhil edilmelidir.

KAYNAKÇA

- Altay, B. (2007). Sağlık hizmetlerinde koruyucu yaklaşımın önemi. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi, 10*(3), 1–7.
- Cavkaytar, A. (2000). *Zihin yetersizliği lere özbakım ve ev içi becerilerinin öğretimi.* Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Cresswell, J. W. (2018). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches* (4th ed.). Sage Publications.
- Çarpar, M. (2020). Nitel araştırma yöntemlerine genel bir bakış. *Eğitimde Araştırma ve Yöntem Dergisi, 6*(2), 45–59.
- Dünya Sağlık Örgütü (World Health Organization). (2011). *World report on disability.* Geneva: WHO Press.
- Gürsel, O. (1998). Zihin yetersizliği bireylerin eğitimi: Temel ilkeler. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 8*(1), 23–34.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

- Hall, I., Parkes, C., Samuels, S., Hassiotis, A. (2007). Health service use by adults with intellectual disability: A study of general practice records. *Journal of Intellectual Disability Research, 51*(11), 932–939. https://doi.org/10.1111/j.1365-2788.2007.01005.x
- Haveman, M., Perry, J., Salvador-Carulla, L., et al. (2010). Health disparities among people with intellectual disabilities: A European perspective. *Journal of Intellectual Disability Research, 54*(10), 923–935. https://doi.org/10.1111/j.1365-2788.2010.01312.x
- Jobling, A. (2001). Life be in it: Lifestyle choices for active leisure. *Down Syndrome Research and Practice, 6*(3), 117–122. https://doi.org/10.3104/reports.104
- Jobling, A., & Cuskelly, M. (2006). Young people with Down syndrome: A preliminary investigation of health knowledge and associated behaviours. *Journal of Intellectual and Developmental Disability, 31*(4), 210–218. https://doi.org/10.1080/13668250600999186
- Kıvanç, H. (2015). Sağlık davranışlarının öğretiminde Alma-Ata Bildirgesi'nin etkileri. *Sağlık ve Toplum, 25*(1), 9–15.
- Long-Bellil, L. M., Robey, K. L., Graham, C. L., Minihan, P. M., Smeltzer, S. C., & Kahn, P. (2011). Teaching medical students about disability: The use of standardized patients. *Academic Medicine, 86*(9), 1163–1170. https://doi.org/10.1097/ACM.0b013e318226b5dc
- Lunsky, Y., Emery, C. F., & Benson, B. A. (2002). Staff and self-reports of health behaviours, barriers, and beliefs regarding health promotion in adults with developmental disabilities. *Journal of Intellectual Disability Research, 46*(5), 487–499. https://doi.org/10.1046/j.1365-2788.2002.00424.x
- Robroek, S. J., Bredt, F. J., Burdorf, A., & Alex, A. (2007). The role of lifestyle, health, and work in the retirement process. *Scandinavian Journal of Work, Environment & Health, 33*(1), 13–24. https://doi.org/10.5271/sjweh.1070
- Schram, T. H. (2003). *Conceptualizing qualitative inquiry: Mindwork for fieldwork in education and the social sciences.* Merrill Prentice Hall.
- Taylor, J. L., Standen, P. J., Cutajar, P., Fox, D., & Wilson, D. N. (2004). Smoking and people with intellectual disabilities: A survey of prevalence, knowledge and attitudes. *Journal of Intellectual Disability Research, 48*(4–5), 403–417. https://doi.org/10.1111/j.1365-2788.2003.00512.x
- Tyler, C. V., Zyzanski, S. J., Panaite, V., & Council, L. (2010). Health of adults with intellectual disability: Health status, health behaviour, and health care access. *Family Medicine, 42*(6), 401–407.
- UNICEF. (2019). *The State of the World's Children 2019: Children, food and nutrition – Growing well in a changing world.* New York: UNICEF.
- Vuran, S. (2001). *Zihin yetersizliği lerin eğitiminde program geliştirme.* Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

ZİHİN YETERSİZLİĞİNDEN ETKİLENEN ÇOCUĞU OLAN EBEVEYNLERİN SAĞLIK DAVRANIŞLARI VE SAĞLIK DAVRANIŞLARININ ÖĞRETİMİNE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİNİN BELİRLENMESİ

Öğrt. Gül AKGÜL
Milli Eğitim Bakanlığı, 2314211011@ogrenci.ibu.edu.tr
ORCID ID: 0009-0006-5959-1011

Doç. Dr. Müzeyyen Eldeniz Çetin
BAİBÜ, Özel Eğitim Bölümü, eldeniz_m@ibu.edu.tr
ORCID ID: 0000-0001-9231-7344

Bu araştırmanın amacı, zihin yetersizliğinden etkilenen çocuğa sahip ebeveynlerin sağlık davranışları ve bu davranışların öğretimine ilişkin görüşlerini ortaya koymaktır. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden fenomenoloji modeli kullanılmıştır. Araştırmaya, 10 zihin yetersizliğinden etkilenmiş çocuğu olan veli katılmıştır. Araştırmada kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemi kullanılmış olup Karabük ilinde bir özel eğitim okuluna devam etmekte olan zihin yetersizliği olan çocukların velilerinden veriler yüz yüze ve telefon görüşmesi yoluyla, yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılarak toplanmıştır. Araştırmada, ebeveynlerin sağlık davranışları ve sağlık eğitimi konusundaki görüşlerini belirlemek amacıyla, araştırmacılar tarafından geliştirilen ve özel eğitim alanında çalışan iki uzmanın görüşü ile son hali verilen "Görüşme Formu" kullanılmıştır. Toplanan veriler betimsel analiz ve içerik analizi yöntemleriyle değerlendirilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, ebeveynlerin çocuklarına sağlıkla ilgili temel bilgileri öğretmede zorlandıkları ve bu süreçte özel eğitim kurumlarının veya sağlık uzmanlarının desteğine ihtiyaç duydukları belirlenmiştir. Özel eğitim okullarında, öğrencilere yönelik sağlık davranışlarının öğretimine dair programların yetersiz olduğu ve bu konuda rehberlik hizmetlerinin artırılması gerektiği ifade edilmiştir. Ayrıca ebeveynler, zihin yetersizliği olan çocuklarına sağlık alışkanlıkları kazandırmada uygun yöntemleri bilmediklerini veya uygulama sürecinde güçlükler yaşadıklarını belirtmişlerdir

Anahtar Kelimeler: Zihin yetersizliği, Sağlık davranışları, Ebeveyn görüşleri

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

DETERMINATION OF THE VIEWS OF PARENTS WITH CHILDREN AFFECTED BY INTELLECTUAL DİSAİBLİTİES ON HEALTH BEHAVIOURS AND TEACHING OF HEALTH BEHAVIOURS

Lect. Gül AKGÜL
Ministry of National Education, 2314211011@ogrenci.ibu.edu.tr

Assoc. Prof. Müzeyyen ELDENIZ ÇETIN
BAIBU, Department of Special Education, eldeniz_m@ibu.edu.tr
ORCID ID: 0000-0001-9231-7344

The aim of this study is to reveal the views of parents with children affected by intellectual disability on health behaviours and the teaching of these behaviours. Phenomenology model, one of the qualitative research methods, was used in the study. Ten parents with children affected by intellectual disability participated in the study. Easily accessible sampling method was used in the study and data were collected from the parents of children with intellectual disability attending a special education school in Karabük province by using semi-structured interview technique through face-to-face or telephone interviews. In the study, the 'Interview Form', which was developed by the researchers and finalised with the opinion of two experts working in the field of special education, was used to determine the views of parents on health behaviours and health education. The collected data were evaluated by descriptive analysis and content analysis methods. According to the results of the study, it was determined that parents had difficulties in teaching basic health-related information to their children and needed the support of special education institutions or health specialists in this process. It was stated that the programmes for teaching health behaviours to students in special education schools are insufficient and guidance services should be increased in this regard. In addition, parents stated that they did not know the appropriate methods for teaching health habits to their children with intellectual disabilities or that they had difficulties in the implementation process.

Keywords: Intellectual disability, Health behaviours, Parental views

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

1.GİRİŞ

Sağlık, bireylerin sahip olabileceği en değerli varlıklardan biridir (Aggnur vd., 2014). İnsan yaşamında son derece önemli bir kavram olan sağlık, insanların sağlığını sürdürebilmesi ve daha iyi bir sağlığa kavuşması için çeşitli sağlık hizmetlerinin verilmesi kritik bir rol oynamaktadır (Altay, 2007). Sağlık hizmetleri kapsamında bireylerin sağlığını korumak, tedavi ve rehabilitasyondan önce gelmelidir. Bu bağlamda, bireylere sağlık davranışları kazandırılması çok önemlidir. Bu sağlık davranışları arasında riskli davranışlardan kaçınma, yeterli ve dyetersizliki beslenme, fiziksel aktiviteyi artırma, kazalara karşı önlem alma, uyku düzenini sağlama ve kişisel hijyen gibi unsurlar yer almaktadır (UNICEF, 2019).

Sağlıklı olmak ve sağlığı sürdürmek için gerekli olan davranışlar, literatürde sağlık davranışları olarak tanımlanmaktadır (UNICEF, 2019). Sağlık davranışları, sağlığın korunması ve geliştirilmesi ile ilgili eylemlerin bütünüdür. Bu davranışlar, bireyin sağlıklı bir yaşam sürmek için inandığı ve uyguladığı eylemleri kapsamaktadır (Schank, 1999).

Zihin yetersizliği olan bireylerin eğitiminde, topluma tam katılımlarının sağlanması ve başkalarına bağımlı olmadan yaşamlarını sürdürebilmeleri hedeflenmektedir (Özokçu, 2013). Bu bağlamda, sağlık davranışlarını benimsemiş bireylerin toplumla bütünleşmeleri daha olasıdır. Örneğin, fiziksel aktivitenin kişinin konsantrasyon düzeyini artırma (Sibley, ve diğ., 2003; Hillman, ve diğ., 2008; Fedewa, ve Ahn, S., 2011), arkadaşlarına karşı daha nazik olması ve sosyal ilişkilerde olumlu davranışlar sergilemesi (Broderson, ve diğ., 2005) gibi olumlu etkileri bulunmaktadır. Fiziksel aktivitenin, ayrıca daha düşük anksiyete ve depresyon düzeyleri ile de ilişkili olduğu gözlemlenmiştir (Parfitt, ve diğ., 2009; McHale, ve diğ., 2001).

Zihin yetersizliği olan bireylerin sağlık sorunlarının önlenmesi, daha sağlıklı yaşam tarzı seçimlerine ve daha sağlıklı davranışlarına olumlu katkılar sağlamaktadır (Kuijken, ve diğ., 2020). Örneğin, sağlıklı bir yaşam tarzı benimseyerek, hareketsizliği azaltarak, uygun uyku alışkanlıkları ve hijyen sağlayarak, hastalıkların ortaya çıkmasını önleyebiliriz (Rimmer, 1999; Konuk Şener, ve diğ., 2019). Bu nedenle, zihin yetersizliği olan bireylerin sağlık davranışlarını öğrenmeleri, sağlık risklerini azaltmalarına ve daha sağlıklı bir yaşam sürmelerine yardımcı olabilir.

Zihin yetersizliği olmayan yetişkinlerle karşılaştırıldığında, zihin yetersizliği olan kişilerin sağlık riski taşıyan davranışlar sergileme olasılığı daha yüksektir. Zihin yetersiziliği olan yetersizlikli yetişkinlerin sağlıksız kiloya sahip olma olasılığı daha yüksektir (Havercamp, Scandlin ve Roth, 2004; Rimmer ve Yamaki, 2006). Fiziksel aktivite eksikliği, bu popülasyonda kilo problemlerinin görülme sıklığını artıran bir faktördür. Zihin yetersizliği olan bireylerin günlük yaşamlarında hareketsiz olmaları ve düzenli fiziksel aktiviteye katılma olasılıklarının düşük olması muhtemeldir (Prasher ve Janicki, 2002). Ayrıca, zihin yetersizliği olan bireylerde önerilen meyve, sebze, diyet lifi ve protein miktarının oldukça düşük olduğu tespit edilmiştir (McGuire, Daly ve Smyth, 2007).

2006 Tıbbi Harcama Paneli Anketi'ni kullanan araştırmacılar, yetersizlikli bireylerin artrit, astım, diyabet, yüksek tansiyon, yüksek kolesterol, kardiyovasküler hastalık ve felç geçirme olasılıklarının yetersizlikli olmayan kişilere göre daha yüksek olduğunu bulmuşlardır (Reichard, Stolzle ve Fox, 2011). Diğer çalışmalar, zihinsel yetersizlikli bireylerin kanser, diyabet, kardiyovasküler hastalık ve akciğer hastalığı gibi kronik sağlık sorunları açısından yetersizlikli olmayan kişilerle benzer risklere sahip olduğunu bildirmiştir (Patja, Eero ve

Iivanainen, 2001; Shireman, Reichard, Nazir, Backes ve Greiner, 2010). Ayrıca, zihinsel yetersizlikli bireylerin diş sağlığının daha kötü olduğu ve tedavi edilmemiş diş problemlerinin daha yaygın olduğu gözlemlenmiştir (Haveman ve ark., 2010).

Türkiye ve Avrupa bölgesi ülkelerinin verilerini içeren bir araştırmada, yetersizlikli bireylerin sağlık durumu ile normal bireylerin sağlık durumu karşılaştırılmıştır. Araştırma sonucunda, genel olarak yetersizlikli bireylerin aleyhine bir durumun ortaya çıktığı belirlenmiştir. Normal bireylerin %80'i sağlık düzeylerini "iyi" veya "çok iyi" olarak nitelendirirken, sadece %6'sı "kötü" olarak belirtmiştir. Yetersizliği olan bireylerde ise bu oranlar sırasıyla %21 ve %42'dir (United Nations International Children's Emergency Fund [UNICEF], 2019). Bu veriler, zihinsel yetersizliği olan bireylerin sağlığını korumanın ne kadar önemli olduğunu bir kez daha göstermektedir.

Alma-Ata Bildirgesi'ne göre, sağlık davranışlarının eğitimi yoluyla bireylerin sağlığını geliştirme, tüm bireylerin yaşam kalitesini artırmak için temel bir stratejidir (Kıvanç, 2015). Alan yazına göre, yetersizliğin türü ve düzeyi fark etmeksizin tüm yetersizliği olan bireyler için sağlığın geliştirilmesi bir ihtiyaçtır (UNICEF, 2019).). Bunun için riskli davranışlardan kaçınma, yeterli ve dengeli beslenme, fiziksel aktiviteyi artırma, kazalara karşı önlem alma, uyku düzenini sağlama ve kişisel hijyene dikkat etme gibi sağlığı geliştirici davranışların kazandırılmasına ağırlık verilmelidir. (UNICEF, 2019) Bu doğrultuda, sağlık davranışlarının kazandırılmasına yönelik eğitim ve destekler önemlidir. Zihinsel yetersizliği olan bireyler sağlıklı davranışları anlayabilirler, ancak bu davranışları günlük rutinlerine entegre etmek için genellikle desteğe ihtiyaç duyarlar (Kuijken, ve diğ., 2016; Vlot-van Anrooij, ve diğ., 2020). Bütün çocukların eğitiminde olduğu gibi, zihin yetersizliği olan bireylerin eğitiminde de, onların yaşamlarını bir desteğe bağımlı olmadan sürdürmeleri, kendi kendilerine yeterli duruma gelmeleri amaçlanmaktadır. (Cavkaytar, 2000) Bu noktada ise onların sağlığını korumak ve geliştirmek için sağlık davranışlarının eğitimi etkili bir yaklaşımdır.

Eğitimin her alanında olduğu gibi sağlık davranışlarının eğitiminde de ailelerin, çocuklarının eğitiminin karşılanmasında eğitimcilerle işbirliği oluşturması gerekmektedir. Özel eğitim programları, aileler tarafından desteklendiğinde, özel gereksinimli birey ve ailesi için daha başarılı, daha etkili ve daha kalıcı sonuçlara ulaşılmaktadır (Cruz-Torres, ve diğ., 2020; Gıcı-Vatansever, 2018). Anne babalar çocukları için en fazla pekiştirici kişilerdir ve çocuklar kendi anne babalarına yabancı kişilerden daha fazla tepki vermektedirler (Hanson ve Harris, 1986; Stewart, ve diğ., 1985). Ayrıca anne baba ve çocuk arasındaki ilişkinin yoğunluğu ve süresi başkalarıyla kurulacak olan ilişkiden daha fazla ve etkilidir. (Kravetz,ve diğ., 1990; Kanık, 1993). Özel eğitimde ailenin rolü sadece destekleyici olmamakla birlikte aynı zamanda aktif bir katılımcılık olarak da önemlidir. Bu hususta özel eğitimde aile kurumunun varlığı kritik bir öneme sahip olmakla birlikte elzem bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.(Kartal ve diğ.,2024).

Zihin yetersizlikten etkilenen çocuğa sahip olan her ailenin çocuklarının eğitimi ve gelişimi süresince kendine özgü bir stres yaşadığı belirtilmektedir (Fiynt ve Wood, 1989). Yaşanan stresin düzeyi aileden aileye farklılık göstermektedir (Akkök, ve diğ., 1992). Zihin yetersizliği olan çocuğa sahip olan ailelerin kaygı ve endişe yaşamalarına, bir yandan da zihin yetersizliği çocuğun gelişim yetersizliklerinden kaynaklanan sağlık ve davranış sorunları ile uğraşmak zorunda kalmaları neden olmaktadır (Turnbull, 1984; Wilton, 1986). Anneler,

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

çocuğuna bakamayacak duruma geldiği zaman çocuğun gelecekte yaşamını nasıl sürdüreceği, kimlerin çocuğunun bakımını sağlayacağı konusunda kaygılara da sahip olmaktadır (Harris ve Me Hale 1989; Heller ve Factor 1991). Yine bu noktada da zihin yetersizliği olan bireylerin yaşamlarını kimseye bağımlı olmadan sürdürmeleri, kendi kendilerine yeterli duruma gelmeleri, bağlantılı olarak sağlık davranışları becerilerine sahip olmalarının ailelerin yaşadığı kaygı ve endişe durumuna olumlu etkide bulunacağı düşünülmektedir.

Yapılan araştırmalara bakıldığında zihin yetersizliği olan bireylere sahip ailelerin gereksinimleri (Özsoy ve diğ.,1996; Kumcağız ve diğ.,2018), ailelerin yaşadıkları güçlükler (Kurt ve diğ.,2008; Lafçı ve diğ.,2014), onların eğitiminde ailelerinin rolü ve önemi (Özkan, 2024) ile ilgili araştırmalar yapılırken; zihin yetersizlikten etkilenen çocuğu olan ebeveynlerin sağlık davranışları ve sağlık davranışlarının öğretimine ilişkin görüşlerinin belirlenmesine yönelik araştırmaya rastlanılmamaktadır. Bu yüzden bu araştırmada zhin yetersizliğinden etkilenen çocuğu olan ebeveynlerin sağlık davranışlarına ve öğretimie yönelik görüş ve önerileri incelenmiştir.

2.YÖNTEM

2.1Araştırma Modeli

Bu araştırmada, zihin yetersizliğinden etkilenen çocuğu olan ebeveynlerin sağlık davranışları ve sağlık davranışının öğretimine ilişkin görüş ve önerilerinin belirlenmesi amacıyla nitel araştırma yöntemlerinden fenomenolojik desen kullanılmıştır. Olgu bilim (fenomenoloji) deseni farkında olduğumuz ancak derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olmadığımız olgulara odaklanmaktadır. Olgular, yaşadığımız dünyada olaylar, deneyimler, algılar, yönelimler, kavramlar ve durumlar gibi çeşitli biçimlerde karşımıza çıkabilmektedir. Bize tümüyle yabancı olmayan aynı zamanda da tam anlamını kavrayamadığımız olguları araştırmayı amaçlayan çalışmalar için olgu bilim (fenomenoloji) uygun bir araştırma zemini oluşturur (Yıldırım ve Şimşek, 2005). Bu yüzden zihin yetersizliğinden etkilenen çocuğu olan ebeveynlerin sağlık davranışının öğretimine ilişkin görüşler ve önerilerini belirlemek amacıyla bu araştırmada fenomenolojik desen kullanılmıştır.

2.2.Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu belirlemek için ölçüt örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Katılımcıları belirlemek için belirlenen ölçüt ise zihin yetersizliğinden etkilenen çocuğu olan ebeveyn olmasıdır. Bu ölçütü karşılayan ebeveynler arasından ön koşulları karşılayan çocuğu olan, düzenli bir şekilde çocuğunu oturumlara getirebilecek, araştırmaya katılmaya gönüllü olan 10 zihin yetersizliğinden etkilenen çocuğu olan ebeveyn araştırmanın çalışma grubunu oluşturmuştur. Katılımcıların demografik bilgileri Tablo-1'de yer almaktadır.

Tablo-1. Özel eğitim öğretmenlerinin Demografik Bilgileri

Kod	Cinsiyeti	Yaşı	Mezuniyet durumu	Çalışma Deneyimi
E1	K	49	İlkokul	YOK
E2	K	34	Ortaokul	YOK
E3	K	38	Okuma-yazma bilmiyor	VAR
E4	K	46	İlkokul	YOK

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

E5	K	59	İlkokul	YOK
E6	K	36	Ortaokul	YOK
E7	K	45	İlkokul	VAR
E8	K	43	İlkokul	YOK
E9	K	33	İlkokul	VAR
E10	K	31	Okuma-yazma bilmiyor	YOK

2.3.Veri Toplanma Aracı

Araştırmada yarı yapılandırılmış görüşmenin yapılması planlanmış olup görüşmede kullanmak için alan yazın taranarak araştırmacılar tarafından görüşme formu hazırlanmıştır. Özel eğitim alanında çalışan iki alan uzmanın görüşleri alınarak son hali verilmiştir. Görüşler sonrasında üç soru silinmiştir. Görüşmede yedi açık uçlu soru bulunmaktadır.

2.4.Verilerin Toplanması

Son hali verilen görüşme formundaki sorular, yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılarak zihin yetersizliğinden etkilenmiş çocuğu olan ebeveynlerin sağlık davranışı ve öğretimine ilişkin görüş ve önerileri bire bir ve yüz yüze ortamda görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler yaklaşık 7 ile 15 dakika arasında sürmüştür.

Görüşmeye başlamadan önce araştırmacı kendini tanıtmış, görüşmenin amacını açıklayarak görüşme sırasında ses kaydı alacağını ve araştırmada isimlerinin geçmeyeceğini beyan etmiştir. Araştırmaya katılan ebeveynlerin onayı alındıktan sonra kayıt başlatılmış ve görüşme formundaki sorular sorulmuş, gerekli yerlerde sonda sorular kullanılmıştır.

2.5.Geçerlik ve Güvenirlik

Araştırmada geçerlik ve güvenirliğe ilişkin çalışmalar yapılmıştır. İç geçerliğe ilişkin araştırma kapsamında ebeveynlere sorulan sorular, elde edilen veriler ve verilerin yorumları uzman görüşüne sunulmuştur. Ayrıca araştırmada elde edilen bulgular ve yorumlar araştırmaya katılan ebeveynlere gösterilmiş ve katılımcı onayı alınmıştır. Araştırmanın yöntemi, süreci ve sonuçlarına yönelik çalışmalar açık ve ayrıntılı bir biçimde açıklanmıştır. Katılımcılarla görüşme dışı zamanlarda da bir araya gelinmiş, uzun süreli bir etkileşim ortamında bulunulmuştur. Derinlemesine araştırma ve inceleme anlayışı (verilerin toplanması, analiz edilmesi ve değerlendirilmesi) benimsenmiştir. Verilerin toplanmasından analiz edilip sonuçlara ulaşılmasına kadar birbiriyle bağlantılı ve tutarlı bir süreç takip edilmiştir. Araştırmanın dış geçerliğine ilişkin ise araştırmaya katılan katılımcıların görüş bildirdiği cümlelerden örnekler verilerek doğrudan alıntılar tırnak içinde verilmiştir. Elde edilen ham veriler ile verilere ilişkin sonuçlar ve bu verilere ilişkin yapılan yorumlara yönelik alan uzmanının onayı alınmıştır.

Araştırmacılar, ebeveynler ile yapılan görüşmelerin kodlamalarını gerçekleştirmiştir. Görüşmelerin analizi sürecinde hazırlanan kodlar araştırmacı dışında özel eğitim ve nitel araştırma konusunda bilgisi ve deneyimi olan iki uzman ile paylaşılmıştır. Uzmanlar ile bir araya gelinmiş ve kodlarda ortaya çıkan benzerlikler ve farklılıklar karşılaştırılmıştır. Bu çalışmada, kodlar üzerinde farklılıklar tartışılmış ve tüm kodlar üzerinde uzlaşı sağlanmıştır.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

2.6.Araştırmacının Rolü

Nitel araştırmanın kurgulanması ve yürütülmesinde araştırmacı ya da araştırmacıların rolü oldukça önemlidir. Nitel araştırmalarda geçerlik ve güvenirliği sağlamak için araştırmacının bireysel algı ve değerlerinden ayrılarak, ön yargısız bir şekilde verileri toplaması, deşifre etmesi, kod-temaları oluşturması ve raporlaştırması oldukça önemlidir (Collins ve diğerleri, 2006). Bu yüzden araştırmacılar görüşme sırasında, görüşme deşifrelerinde, kod-tema oluşturma sürecinde ve sonuçların raporlanması aşamasında öznel yorum, değerlendirme ve görüşlerden uzak kalmaya dikkat etmişlerdir.

2.7.Verilerin Analizi

Zihin yetersizliğinden etkilenen çocuğu olan ebeveynlerin sağlık davranışları ve öğretimlerine ilişkin görüş ve önerilerinin belirlemek amacıyla hazırlanan sorulara vermiş oldukları cevaplar yazılı hale getirilmiştir. Yapılan deşifre işleminin güvenirliği dökümanların %100 unda yapılmış ve %100 olarak hesaplanmıştır. Verilerin analizinde betimsel analiz kullanılmış olup analiz sürecinde aşağıdaki aşamalar izlenmiştir.

7. Araştırmacılar tarafından yapılan görüşmeler deşifre edilmiştir.
8. Görüşmelerdeki ses kayıtlarından toplam 117 word sayfası elde edilmiştir.
9. Ebeveynleri kodlamak için E1, E2, E3… gibi kodlamalar yapılmıştır.
10. Araştırmacılar tarafından ebeveynlerin sorulara verdikleri cevaplar birkaç kez okunmuştur.
11. Ebeveynlerin verdikleri cevaplardan kodlar ve kategoriler oluşturulmuştur.
12. Ebeveynlerin kendi ifadeleri ile alıntılamalar yapılarak raporlama yapılmıştır.

Araştırmalarda katılımcıların görüşlerini ortaya çıkarmak için doğrudan alıntılara yer verilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2008).

3.BULGULAR

3. Ebeveynlerin, çocuklarının sağlık davranışlarının kapsamına ilişkin bulguları

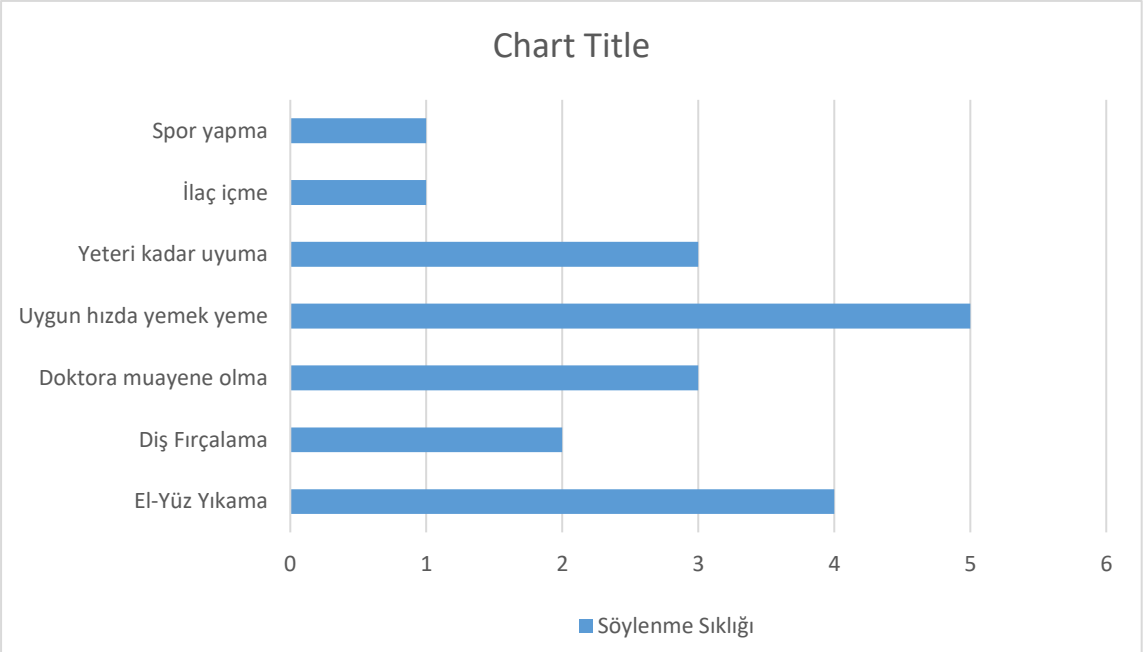

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Ebeveynlerden çocuklarının sağlık davranışlarının kapsamına ilişkin, uygun hızda yemek yeme ve el-yüz yıkamaya daha yoğun olmakla birlikte yeteri kadar uyuma, doktora muayene olma, diş fırçalama, spor yapma ve ilaç içme davranışına vurgu yaptıkları görülmüştür. Ebeveynlerin kendi ifadeleri aşağıda yer almaktadır.

Ö1: *Oğlum Ellerini yüzünü yıkaman lazım dedim. Ellerini yıkayacak, yüzünü yıkamıyor. Yıkayacak, dişlerini fırçalaması lazım. Ben her dışarıdan gelince ellerini yıkattırıyorum mesela. Ama kendi bilincinde değil. Kendi fark edip yıkaması lazım.*

Ö8: *Hijyeni çok dikkat etmesini istiyorum. Ben el yıkaması açısından. Yemek yemeden önce, yemeklerden sonra Yani elini bir yerlere sürdüğünde gayet temiz, dikkat etmeye çalışıyorum*

Bu bulgulardan yol çıkarak ebeveynlerin sağlık davranışlarının kapsamına dair yeterince bilgilerinin olmadığı söylenebilir.

2.Ebeveynlerin sağlık davranışlarının öğretiminde öğretmenleri ile iş birliği yapmak hakkındaki görüşlerine ilişkin bulgular

Ebeveynlerden sağlık davranışlarının öğretiminde öğretmenleri ile iş birliği yapmak hususunda, hiç öğretmenle işbirliği yapamadıkları (f:7; E1,E2, E3,E4,E7,E9,E10), ve yaptığını söyleyen (f:3; E5,E6,E8) ebeveynlerin ise sağlık davranışı dışındaki konularda görüşme yaptıkları düşünülmektedir. Ebeveynlerin kendi ifadeleri aşağıda yer almaktadır.

E2: *Yok hocam. Vallahi şimdi konuştum desem yalan olur. Konuşmadım.*

E8*: Hocam bunları öğrenmesini istiyorum ya da nasıl yapalım şeklinde. Mesela hocam okula verdiğimde ben bire bir öğretmenlerimizle konuştum. Çocuğumun durumunu anlattım. Her şeyin dikkat edilmesine. Onlar da dikkat ediyoruz zaten dediler. Karşılıklı bunları konuşup anlaştık, konuştuk yani.*

Bu bulgulardan yol çıkarak ebeveynlerin sağlık davranışlarının öğretimi hususunda öğretmenlerle işbirliği yapmadıkları, işbirliğini artırıcı stratejilerin kullanılması önerilebilir.

3.Ebeveynlerin, öğretmenlerinin BEP'te sağlık davranışlarına ne derece yer verdiğine ve ebeveynlerin yer vermesi için neler yaptığına yönelik görüşlerine dair bulgular

Ebeveynlerin çoğunluğunun öğretmenlerinin BEP'te sağlık davranışlarına ne derece yer verdiğine yönelik hiç öğretmenle görüşmediğine ve yer verip vermediklerini bilmediklerini (E1, E2, E3, E4,E5,E10) vurgularken bir kısmı öğretmenlerinin BEP'te sağlık davranışlarına yer veriyordur herhalde çocukta değişme görüyorum diye belirtmişlerdir (E6, E7, E8, E9). Ebeveynlerin kendi ifadeleri aşağıda yer almaktadır.

E2: *Yapıyordur hocam. Yok hocam Öğretmenin yer vermesi için öğretmenimizle konuşmalarımız olmuyor.*

E6: *. Eğer hocanın bir eksiği varsa anne baba tamamlıyor. Çünkü bizden daha bilgili olduğu için anne babalar pek bilgili değildir. Anne babaya göre değişir ama hocaları daha bilgilidir diye düşünüyorum ben. Bence hoca bildiğini yapar. Hoca bizden daha tecrübeli. O bilir ne yaptığımı. Öğretmenimiz de bize de tanıştığı için siz de böyle yapın, siz de şöyle yapın diye. Tabii ki telefonlaşıyoruz yani.*

E9: *Bence veriyorlar. Yani çocukta da hissediyorum bazen. Söylüyor yani.*

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Bu bulgulardan yol çıkarak ebeveynlerin, öğretmenlerinin BEP'te sağlık davranışlarına yer verilip verilmediğine yönelik gerçekçi bilgilerinin olmadığı, çocuklarının eğitiminde ve BEP sürecinde yeterince aktif görev almadıkları belirtilerek aktif görev almaları önerilebilir.

4.Ebeveynlerin sağlık davranışlarının öğretimi ile ilgili neler yaptığı, kendi yeterliliklerini nasıl değerlendirdikleri, nasıl olması gerektiği hakkındaki görüşlerine ilişkin bulgular

Ebeveynlerin çoğu sağlık davranışlarının öğretimi ile ilgili kendilerinin çocuklarına yapması için sözel uyarıda bulunduğu (f:7; E1,E2,E3,E4,E6,E7,E9,E10), kendilerini bu konuda yeterli hissetmediklerini(f:9; E1,E2,E3,E4,E5.E6,E8,E9,E10), ebeveynlerin çocuklarla iletişimde olması gerektiğini(f:1; E9) belirtmişlerdir. Ebeveynlerin kendi ifadeleri aşağıda yer almaktadır.

E1: *Dedim bak sabah akşam dişini fırçalaman lazım. Bu sabah da konuştum hatta bunları. Vallahi bu çocukların durumundan dolayı yani benim de kendimi böyle psikolojimin bozuk olduğunu ben bile düşünüyorum yani kendimin. Onun için yani nasıl davranmak gerektiğini bilmiyorum diye düşünüyorum yani. Yeterli değilimdir herhalde diye düşünüyorum. Yani elimden geldiği kadar ben yardım edemem. Demek ki çocuğa verimli olamıyorum herhalde diye düşünüyorum.*

E6*:Elini, ağzını güzelce yıka diyorum. Eğer yıkamazsan diyorum şöyle bıtık çıkar. Yağlı olursa kafanda şöyle şeyler çıkar, böyle şeyler çıkar. Yemek yemek konusuna gelirsek de çok az yemek yiyor. Bir de seçtiği yemekler olduğu için üstüne bazen düşüyorum ama bazen de yemeyince yapmayınca inatçı olduğu için elimden gelen bu kadar diyorum. Ben pek yeterli bulmuyorum kendime. oluyor ama ben kendimi pek yeterli bulmuyorum. Gerçekten bulmuyorum yani. Elimden geleni yapmaya çalışıyorum ama yeterli bulmadığımı düşünüyorum. Yani şöyle diyeyim, ben pek çocuk bakmayı beceremiyorum diyeyim ama elimden geleni yapmaya çalışıyorum diyeyim.*

Bu bulgulardan yol çıkarak ebeveynlerin, sağlık davranışlarının öğretimi ile ilgili bilgilerinin olmadığı, kendilerini yeterli hissetmedikleri söylenebilir.

5.Ebeveynlerin sağlık davranışlarının öğretimini kimin yapması gerektiği hakkındaki görüşlerine ilişkin bulgular

Ebeveynlerin çoğunluğu annenin öğretmesi gerektiğini(f:7; E1,E2,E8,E9),bazıları anne babanın birlikte öğretmesi gerektiğini(f:3; E5,E6,E9),bazıları ise öğretmen anne(f:1; E3), anne baba öğretmen(f:1; E6), aile öğretmen (f:1; E7), öğretmenin(f:1; E10) öğretmesi gerektiğini belirtmişlerdir.

Ebeveynlerin kendi ifadeleri aşağıda yer almaktadır.

E2: *Anne yapmalı.*

E8: *Anne yapmalı önce. Okula giderse öğretmene aittir.Nasıl diyeyim, dışarıda bir başkasıyla şey yapsa en azından bir büyük uyarabilir. Bazı çocuk bilir, bazı bilmez, bilen çocuk bilmeyeni uyarabilir. Bilmiyorum, onlara katılıyorum ben genelde.*

E9: *Tabii ki de önce evde annesi babası öğretmeli. Önce onda başlayacak sonra öğretmenlerinden ilerler diye düşünüyorum Önce biz bunu bir yapmamız lazım ki evde o çocuk okula gittiğinde de aynı şeyi öğretmen uyguladığında bocalamasın diye düşünüyorum.*

Bu bulgulardan yol çıkarak ebeveynlerin, sağlık davranışlarının öğretimini çoğunlukla öğretmenlerin yapması gerektiğini vurgulamaktadırlar.

6. Ebeveynlerin sağlık davranışlarının öğretiminin, günlük yaşamda daha etkili hale getirilmesi hakkındaki görüşlerine ilişkin bulgular

Ebeveynlerden çocuklarının sağlık davranışlarının öğretiminin, günlük yaşamda daha etkili hale getirilmesi hususunda ailelerin daha sağlıklı düşünmesi gerektiğini , sağlıkla ilgili daha çok etkinlikler yapmak gerektiğini, temizlik konularına daha fazla ağırlık verilmesi gerektiğini, öğretmenle velinin birlikte hareket etmesi gerektiğini, çoğu ise bilmediklerini, aklına bir şey gelmediklerini belirtmişlerdir. Ebeveynlerin kendi ifadeleri aşağıda yer almaktadır.

E1: *Öğrenmesi açısından. Vallahi bilmiyorum ki bizim daha iyi sağlıklı düşünmemiz lazım işte. Yani bunlar özel çocuklar bildiğimiz gibi.*
E4: *Bilmiyorum ki. Bilmiyorum şu an. Aklıma bir şey gelmiyor ama...*
E9: *Yani önereceğim tek şey, Öğretmenle Veli'nin birlikte hareket etmesi gerekiyor diye düşünüyorum. Evet, işbirliği içinde aynen*

7. Ebeveynlerin bu konuda söylemek istediği başka bir şey olup olmadığı yönündeki görüşlerine ilişkin bulgular

Ebeveynlerin çoğunluğu eklemek istediği bir şey olmadığını(E2,E4,E5,E6,E7,E10),bazıları anne babayı yönlendirecek bir eğiticinin olması gerektiğini(E1), bazıları ise spor tarzı aktivitelerin daha çok olması gerektiğini(E9) belirtmişlerdir.
Ebeveynlerin kendi ifadeleri aşağıda yer almaktadır.
E1: *Ya işte bir yol gösteren bir eğitici olsa böyle daha iyi olur herhalde.*
E2: *Şu an hiçbir şey, aklıma hiçbir şey gelmiyor hocam.*
E9: *Bu okullarda spor tarzı aktiveleri biraz daha yapmalarını öneriyorum.*

4.TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu araştırmada, zihin yetersizliği olan çocukların ebeveynlerinin sağlık davranışlarına ve bu davranışların öğretimine ilişkin görüşleri incelenmiştir. Elde edilen bulgular, ebeveynlerin çocuklarının sağlık davranışlarını öğretme sürecinde önemli güçlüklerle karşılaştıklarını, bu davranışların kalıcılığını sağlamada öğretmen desteğine ve rehberliğine ihtiyaç duyduklarını göstermektedir. Ebeveynlerin büyük bir kısmı, çocuklarına hijyen, beslenme, diş fırçalama, el yıkama ve kişisel bakım gibi davranışları öğretmeye çalıştıklarını, ancak bu süreçte çocuklarının direnç gösterdiğini ifade etmiştir. Bu bulgular, literatürdeki benzer araştırmalarla uyumludur. Çolak ve Çetin (2023), zihin yetersizliği olan bireylere yönelik sağlık davranışı eğitimlerinin bireylerin kaygı düzeyini azalttığını, öğretim sürecinde yapılandırılmış öğretim yaklaşımlarının (örneğin video model, görsel destek vb.) etkili olduğunu belirttikleri araştırmanın bulguları bu araştırmanın bulgularını destekler niteliktedir. Ebeveynler, çocuklarının sağlık davranışlarını öğretmede genellikle deneme-yanılma yöntemiyle ilerlediklerini, öğretmenlerden veya sağlık uzmanlarından sistematik bir destek almadıklarını ifade etmişlerdir. Bu durum, ailelerin sağlık eğitimi konusunda yeterli bilgiye sahip olmadığını göstermektedir. Nitekim UNICEF (2019) raporunda da, yetersizliği olan

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

bireylerin sağlık okuryazarlığı düzeyinin düşük olduğu ve bu durumun sağlık hizmetlerine erişimle birlikte davranış kazandırma sürecini zorlaştırdığı belirtilmektedir. Aynı şekilde Gıcı-Vatansever (2018) de, ailelerin özel eğitim sürecine aktif katılımının öğrenmenin kalıcılığını artırdığını, ancak ebeveynlerin bilgi eksikliklerinin bu süreci sekteye uğratabildiğini vurgulamıştır.

Elde edilen bulgulara göre ebeveynler, çocuklarına sağlık davranışlarını öğretmede okul-aile iş birliğinin yetersiz olduğunu düşünmektedir. Aileler, öğretmenlerle daha sık iletişim kurmak ve öğretim süreçlerinde yönlendirilmek istediklerini ifade etmişlerdir. Cavkaytar (2000) ve Gıcı-Vatansever (2018), aile katılımının özel eğitim sürecinde başarıyı artırdığını, bu iş birliğinin özellikle davranış öğretiminde vazgeçilmez bir bileşen olduğunu belirtmiştir. Bu bulgular, mevcut araştırmanın ebeveyn görüşleriyle örtüşmektedir.

Araştırmada, ebeveynlerin sağlık davranışlarının öğretimi sürecinde motivasyonel ve çevresel faktörlerin de etkili olduğu saptanmıştır. Bazı ebeveynler, çocuklarının öğrenmeye istekli olmadığını, dikkat sürelerinin kısa olduğunu veya sağlık davranışlarını oyunlaştırarak öğretmenin daha etkili olduğunu ifade etmişlerdir. Bu durum, davranışsal öğrenme ilkeleriyle tutarlıdır. Latteck ve Bruland (2020) çalışmalarında, zihinsel yetersizliği olan bireylerin öğrenme sürecinde görsel uyaranlara ve tekrar eden uygulamalara ihtiyaç duyduklarını vurgulamışlardır.

Bu araştırma ebeveynlerin sağlık davranışlarının öğretiminde farkındalık sahibi olduklarını ancak bilgi eksiklikleri, öğretim yöntemlerine hâkim olamama ve okul desteğinin sınırlı kalması nedeniyle süreçte zorlandıklarını ortaya koymuştur. Araştırmadan elde edilen bulgular doğrultusunda aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

Ebeveynlerin sağlık davranışlarının öğretimi sürecinde desteklenmesi, öğretmenlerle ortak planlamalar yapılması ve bu konuda toplum temelli farkındalık programlarının geliştirilmesi önerilmektedir. Bu sayede, zihin yetersizliği olan bireylerin sağlık davranışlarının kalıcı biçimde kazandırılması ve yaşam kalitelerinin artırılması mümkün olacaktır. Bu bulgular ışığında aşağıdaki önerilerde bulunulabilir:

- Ailelere yönelik eğitim seminerleri düzenlenebilir. (örneğin hijyen, beslenme, diş fırçalama, sağlık davranışları öğretim yöntemleri).
- BEP'lere (Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı) sağlık davranışları hedefleri eklenebilir.
- Okul rehberlik servisleri ebeveynlerle düzenli "sağlık davranışı değerlendirme görüşmeleri" yapabilir.
- Öğretmen eğitimleri kapsamında sağlık davranışı öğretimi modülleri eklenebilir.
- Görsel materyal ve video model uygulamaları yaygınlaştırılabilir.

KAYNAKÇA

Aggnur, A., Ekinci, M., & Yıldız, N. (2014). *Sağlık eğitiminin önemi ve bireylerin sağlık davranışları.* Sağlık Bilimleri Dergisi, 23(2), 145–152.

Altay, B. (2007). *Sağlık hizmetlerinde koruyucu yaklaşımın önemi.* Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi, 10(3), 1–7.

Anders, P. L., & Davis, E. L. (2010). Oral health of patients with intellectual disabilities: A review. *Special Care in Dentistry, 30*(3), 110–117. https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/20500706/

Cavkaytar, A. (2000). *Zihin yetersizliklilere özbakım ve ev içi becerilerinin öğretimi.* Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Fedewa, A. L., & Ahn, S. (2011). The effects of physical activity and physical fitness on children's achievement and cognitive outcomes: A meta-analysis. *Research Quarterly for Exercise and Sport, 82*(3), 521–535. https://doi.org/10.1080/02701367.2011.10599785

Gıcı-Vatansever, G. (2018). *Zihin yetersizliği olan bireylerin eğitiminde aile katılımının önemi.* Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 11(60), 452–463.

Havercamp, S. M., Scandlin, D., & Roth, M. (2004). Health disparities among adults with developmental disabilities, adults with other disabilities, and adults not reporting disability in North Carolina. *Public Health Reports, 119*(4), 418–426. https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/15219799/

Hillman, C. H., Erickson, K. I., & Kramer, A. F. (2008). Be smart, exercise your heart: Exercise effects on brain and cognition. *Nature Reviews Neuroscience, 9*(1), 58–65. https://doi.org/10.1038/nrn2298

Kartal, E., Erden, A., & Aksoy, V. (2024). Özel eğitimde aile kurumunun önemi ve katılım modelleri. *Anadolu Eğitim Dergisi, 34*(1), 65–84.

Kıvanç, H. (2015). *Sağlık davranışlarının öğretiminde Alma-Ata bildirgesi'nin etkileri.* Sağlık ve Toplum, 25(1), 9–15.

Kuijken, N. M. J., Naaldenberg, J., Vlot-van Anrooij, K., Nijhuis-van der Sanden, M. W. G., van Schrojenstein Lantman-de Valk, H. M. J., & Leusink, G. L. (2020). Integrating health promotion in the everyday life of people with intellectual disability: The extent to which current initiatives take context into account. *Intellectual and Developmental Disabilities, 58*(2), 170–186. https://doi.org/10.1352/1934-9556-58.2.170

Kumcağız, H., & Yılmaz, M. (2018). Zihinsel yetersizlikli çocuğu olan annelerin psikolojik gereksinimleri. *Toplum ve Sosyal Hizmet, 29*(1), 55–70.

Lafçı, D., Kaya, N., & Arıkan, A. (2014). Zihinsel yetersizlikli çocuğa sahip ailelerin yaşadığı güçlükler ve çözüm önerileri. *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi, 21*(2), 37–48.

McHale, S. M., Crouter, A. C., & Tucker, C. J. (2001). Free-time activities in middle childhood: Links with adjustment in early adolescence. *Child Development, 72*(6), 1764–1778. https://www.jstor.org/stable/3654377

Özokçu, O. (2013). Zihinsel yetersizlikli bireylerin toplumsal uyum becerileri. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, 2*(2), 118–126.

Parfitt, G., Pavey, T., & Rowlands, A. V. (2009). Children's physical activity and psychological health: The relevance of intensity. *Acta Paediatrica, 98*(6), 1037–1043. https://doi.org/10.1111/j.1651-2227.2009.01255.x

Patja, K., Eero, P., & Iivanainen, M. (2001). Cancer incidence among people with intellectual disability. *Journal of Intellectual Disability Research, 45*(4), 300–307. https://doi.org/10.1046/j.1365-2788.2001.00322.x

Prasher, V. P., & Janicki, M. P. (Eds.). (2002). *Physical health of adults with intellectual disabilities*. Blackwell Publishing.

Reichard, A., Stolzle, H., & Fox, M. H. (2011). Health disparities among adults with physical disabilities or cognitive limitations compared to individuals with no disability in the United States. *Disability and Health Journal, 4*(2), 59–67. https://doi.org/10.1016/j.dhjo.2010.05.003

Rimmer, J. H., & Yamaki, K. (2006). Obesity and intellectual disability. *Mental Retardation and Developmental Disabilities Research Reviews, 12*(1), 22–27. https://doi.org/10.1002/mrdd.20091

Sebire, S. J., Jago, R., Fox, K. R., Page, A. S., Brockman, R., & Thompson, J. L. (2011). Associations between children's social functioning and physical activity participation. *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity, 8*, Article 106. https://doi.org/10.1186/1479-5868-8-106

Shireman, T. I., Reichard, A., Nazir, N., Backes, J. M., & Greiner, K. A. (2010). Quality of diabetes care for adults with developmental disabilities. *Disability and Health Journal, 3*(3), 179–185. https://doi.org/10.1016/j.dhjo.2009.10.004

Sibley, B. A., & Etnier, J. L. (2003). The relationship between physical activity and cognition in children: A meta-analysis. *Pediatric Exercise Science, 15*(3), 243–256. https://journals.humankinetics.com/view/journals/pes/15/3/article-p243.xml

UNICEF. (2019). *The State of the World's Children 2019: Children, Food and Nutrition – Growing well in a changing world.* New York: UNICEF.

United Nations Department of Economic and Social Affairs. (2019). *Disability and Development Report 2018: Realizing the Sustainable Development Goals by, for and with persons with disabilities* (Chapter 2: Good health and well-being). https://www.un.org/development/desa/disabilities/wp-content/uploads/sites/15/2019/07/disability-report-chapter2.pdf

Ward, L. M., Cooper, S.-A., Hughes-McCormack, L., Macpherson, L. M. D., & Kinnear, D. (2019). Oral health of adults with intellectual disabilities: A systematic review. *Journal of Intellectual Disability Research, 63*(11), 1359–1378. https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/31119825/

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

PIKTES PROJESİ KAPSAMINDA HAZIRLANAN YABANCILARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİ PROGRAMI'NIN YAPI VE İÇERİK ÖZELLİKLERİ

Dr. Öğr. Üyesi Bilge Nur DOĞAN GÜLDENOĞLU
Polis Akademisi, bbguldenoglu@gmail.com - 0000-0002-1093-4734

ÖZET

Türkçenin yabancı dil olarak öğretimine yönelik çalışmalar uzun yıllardır yürütülmektedir. Bu bağlamda çeşitli öğretim programlarının Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından hazırlandığı bilinmektedir. Bu doğrultuda hazırlanan son öğretim programı ise MEB Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü tarafından yürütülen PIKTES Projesi kapsamında "Yabancılara Türkçe Öğretimi Programı" adıyla 10.08.2025 tarihinde Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'nın onayıyla yürürlüğe girmiştir. Önceki öğretim programlarının alan uzmanları tarafından incelendiği, tanıtıldığı birçok çalışmanın yapıldığı alanyazında görülmektedir. Ancak son yayımlanan öğretim programının incelendiği bir çalışmaya, programın kısa süre önce yürürlüğe girmiş olmasıyla henüz rastlanılmamıştır. Bu nedenle çalışmada MEB Yabancılara Türkçe Öğretimi Programı'nın (YTÖP, 2025) incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda programdaki başlıklar temel alınarak ayrıntılı bir inceleme yapılmış ve verilere doküman incelemesiyle ulaşılmıştır. Betimsel analiz süreci "Programın temel yaklaşımı ve özel amaçları, öğretim sürecinin uygulanmasına ilişkin esaslar, öğrenme kanıtları, esas alınan öğrenme çıktıları ve bileşenleri" olmak üzere dört başlık altında yürütülmüştür. Öğretim programının yapı ve içerik özelliklerine yönelik elde edilen bulgular, programdan doğrudan alıntıların yapılmasıyla desteklenmiş ve ilgili alanyazın tanıklığında tartışılarak sunulmuştur. Çalışma sonucunda incelenen öğretim programının ülkemizde MEB'e bağlı ilkokul, ortaokul ve lise düzeyinde eğitim alan yabancı uyruklu öğrencilerin Türkçe dil becerilerinin gelişimi için Diller İçin Avrupa Ortak Başvuru Metni'nin esas alınmasıyla ve Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Öğretim Programları Ortak Metni doğrultusunda hazırlanmış olduğu görülmektedir. Yapısal özellikler bağlamında programda dört temel dil becerisi odağında, etkileşime dayalı ve eylem odaklı yaklaşımı vurgulayan, bütüncül bir yapı sunulduğu belirtilmektedir. İçerik özellikleri bağlamında ise Türkçenin yabancı dil olarak öğretilmesi sürecindeki uygulama esaslarına, süreçte temel alınan öğrenme çıktılarına ve bileşenlerine, öğrenme kanıtlarına (ölçme ve değerlendirmeye) yönelik ayrıntılı açıklamaların sunulduğu görülmektedir. Bu bağlamda programın öğretmenlere ve alanda çalışan araştırmacılara yararlı olabileceği düşünülmektedir. Bunun yanında belirtilmesi gereken sonuçlardan biri de önceki programda dil ve yaş düzeylerine göre her tema için hazırlanmış olan izlenceler bölümüne bu programda yer verilmemiş olmasıdır. Sonuç olarak önceki programa göre bazı farklılıkların yanında, programın amaçlarının ve içeriğinin ulusal ve uluslararası ölçütlere uygunluk bağlamında güncellenmesi çalışmalarının alana katkı sağlanması açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi, MEB Yabancılara Türkçe Öğretimi Programı, doküman incelemesi, öğretim programı.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

1. GİRİŞ

Dil, insanların duygu ve düşüncelerini anlatmak, birbirleriyle iletişim kurmak amacıyla kullandıkları sesli ya da yazılı göstergeler dizgesidir (Bilgin, 2006). Başka bir deyişle "dil, konuşma ve dinleme işlevlerini gerçekleştirmek üzere birbirleriyle bağlantılı ses, biçim, söz dizimi, anlam vb. alt sistemlerin oluşturduğu, üzerinde inceleme yapılabilen bir bütün olarak" da tanımlanmaktadır. Bunun yanında dil, ulusal duygunun gelişmesini sağlayan, toplumlara aitlik ve dayanışma duygusu veren bir değerdir; kültürel ve kimlikle ilgili ortak değerleri de ifade eder (Eker, 2018). Bu bağlamda dil, düşünme ve iletişim aracı olarak toplumu ve insanların ortak yanını oluşturan bir araç olarak da tanımlanmaktadır (Adalı, 2009; Kavcar, Oğuzkan ve Sever, 2005).

Alanyazındaki dille ilgili tanımlarda, dilin toplum ve kültürle olan ilişkisinin önemle vurgulandığı bilinmektedir. Bu önem doğrultusunda dil öğretimi süreci de kültürü yaymak ve dünyada etkin bir konuma gelmek anlamlarına gelmektedir (Nurlu ve diğerleri, 2021). Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi ise ülkemizin kültürel, siyasi ve ekonomik ilişkilerini güçlendirmek için önemli görülmektedir (Serpen ve Üstten, 2023). Bu bağlamda Türkçenin yabancı dil olarak öğretimine yönelik çalışmaların yıllardır yürütüldüğü bilinmektedir. Süreçte Millî Eğitim Bakanlığı (MEB), Türkiye Maarif Vakfı, Yunus Emre Enstitüsü, çeşitli üniversitelerdeki Türkçe Öğretim Merkezleri (TÖMER) gibi kurum ve kuruluşlar yabancı dil olarak Türkçenin öğretiminde sorumluluk üstlenmektedir (Balcı ve Melanlıoğlu, 2020; İşcan, 2020; Nurlu ve diğerleri, 2021). Bununla birlikte Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonu Projesi (PIKTES) kapsamında da çalışmalar sürdürülmektedir. 2011 yılının öncesine bakıldığında, Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi sürecinde eğitim alan kitlenin genel olarak 18 yaş ve üstü bireyler olduğu görülürken sonrasında öğrencilerin yaşlarında çeşitlenme olduğu belirtilmektedir (Balcı ve Melanlıoğlu, 2020). Bu çeşitlenme nedeniyle ülkemizde MEB'e bağlı örgün eğitim kurumlarında öğrenimlerine devam eden yabancı uyruklu öğrenciler için Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminin sistemli biçimde yürütülmesinin gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Türkçenin yabancı dil olarak öğretimine yönelik öğretim programlarının hazırlanmasının gerekliliği birçok çalışmada önemle vurgulanmaktadır (Er ve diğerleri, 2012; Göçer ve Kılıç, 2021; Göçer ve Moğul, 2011; İşcan, 2020; Kardaş ve Koç, 2019; Mutlu ve Gümüş, 2021; Ulutaş ve Kara, 2019). Öğretim hedeflerini planlayan bir kılavuz olarak tanımlanan (Senemoğlu, 2020) öğretim programının, eğitim sürecinin nitelikli biçimde yapılandırılması için önemli olduğu bilinmektedir.

Bu önem doğrultusunda MEB tarafından 2017 ve 2018 yıllarında, Türkiye Maarif Vakfı iş birliğiyle ise 2020 yılında Türkçenin yabancı dil olarak öğretilmesine yönelik çeşitli öğretim programları geliştirilmiş ve bu programlar alan uzmanları tarafından yapılan bazı çalışmalarda (Balcı ve Melanlıoğlu, 2020; Göçer ve Kılıç, 2021, Kaya ve Kardaş, 2020; Nurlu ve diğerleri, 2021; Şen, 2016) incelenip tanıtılmıştır. Bu araştırmaların alanda çalışan öğretim elemanlarına ilgili öğretim programının içeriğinin, önceki programlarla karşılaştırıldığında benzerlik ve farklılıklarının sunulması açılarından, öğretim programı hazırlama süreçlerinde görev alan uzmanlar içinse program güncelleme çalışmaları için yol gösterici olduğu düşünülmektedir. Benzer biçimde Yurdakal (2024) da geliştirilen ya da güncellenen bir öğretim programını incelemenin eğitim sisteminin etkinliğini değerlendirmek ve iyileştirmek için önemli olduğunu vurgulamaktadır. Öğretim programı incelenmelerinin, programın belirlenen amaçlara

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

uygunluğunu değerlendirmeyi sağlarken programdaki eksikliklerin belirlenmesine ve programın güncellenmesine olanak sağlaması açısından da yararlı olduğunu belirtmektedir.

Bu bağlamda çalışmada Türkçenin yabancı dil olarak öğretimine yönelik hazırlanan son öğretim programının yapı ve içerik özelliklerinin ele alınması amaçlanmaktadır. İlgili öğretim programı, MEB Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü tarafından yürütülen PIKTES Projesi kapsamında (PIKTES Koordinatörlüğü) "Yabancılara Türkçe Öğretimi Programı" adıyla 10.08.2025 tarihinde Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'nın onayıyla yürürlüğe girmiştir. Öğretim programının incelenmesine yönelik aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

MEB Yabancılara Türkçe Öğretimi Programı'ndaki (YTÖP, 2025),

1. Temel yaklaşım ve özel amaçlara yönelik açıklamalar nelerdir?
2. Öğretim sürecinin uygulanmasına ilişkin esaslar nelerdir?
3. Öğrenme kanıtlarına (ölçme ve değerlendirme sürecine) yönelik açıklamalar nelerdir?
4. Esas alınan öğrenme çıktıları ve bileşenlerine yönelik açıklamalar nelerdir?

2. YÖNTEM

2.1. Araştırma Modeli

Bu araştırma tarama modelinde betimsel bir çalışmadır. Tarama modelinde araştırılan nesne üzerinde herhangi bir değişiklik yapılmadan, ele alınan nesne olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır (Karasar, 2017).

2.2. Araştırmanın Veri Kaynağı

MEB Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü tarafından yürütülen PIKTES Projesi kapsamında hazırlanan ve 10.08.2025 tarihinde Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'nın onayıyla yürürlüğe giren "Yabancılara Türkçe Öğretimi Programı" bu araştırmanın veri kaynağı olarak belirlenmiştir.

2.3. Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmadaki verilerin toplanması ve çözümlenmesinde, programdaki başlıklar temel alınarak elde edilen verilere doküman incelemesiyle ulaşılmıştır. Bowen (2009) doküman incelemesini tek başına kullanılabilen bir teknik olarak tanımlamakta ve analiz sırasında kullanılmasında ise belgelerin ayrıntılı biçimde incelenip değerlendirildiğini belirtmektedir. Benzer biçimde Yıldırım ve Şimşek (2021) de doküman incelemesini, araştırılması amaçlanan olgularla ilgili yazılı metinlerin analiz edilmesi olarak açıklamaktadır. Bu bağlamda analiz sürecinde programdaki bazı başlıklar birlikte ele alınarak dört başlık (Programın temel yaklaşımı ve özel amaçları, öğretim sürecinin uygulanmasına ilişkin esaslar, öğrenme kanıtları, esas alınan öğrenme çıktıları ve bileşenleri) temel alınmıştır. Betimsel analizde veriler, araştırma soruları doğrultusunda belirlenen temalara göre yorumlanıp sunulabilir. Buradaki amaç, bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış olarak sunmaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2021). Bu doğrultuda çalışmada elde edilen verilerin çözümlenmesi, programdan doğrudan yapılan alıntıların gerek görsel olarak sunulması gerekse de çizelgelere dönüştürülmesiyle desteklenmiş, veriler yorumlanmış ve alandaki ilgili çalışmalar eşliğinde tartışılmıştır.

3. BULGULAR, YORUMLAR VE TARTIŞMA

3.1. Programın Temel Yaklaşımı ve Özel Amaçları

Yabancılara Türkçe Öğretimi Programı'nın (YTÖP) temel yaklaşımı ve özel amaçlarına yönelik açıklamalara bakıldığında, öncelikle programın ülkemizdeki MEB' e bağlı okullarda

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

eğitimine devam eden yabancı uyruklu öğrencilerin topluma uyum süreçlerini ve Türkçe dil yeterliklerini desteklemeyi hedeflediğinin belirtildiği görülmektedir. Bu amaç doğrultusunda hazırlanan öğretim programında, Diller İçin Avrupa Ortak Başvuru Metni'nin (D-AOBM) esas alındığı ve bununla birlikte programın Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli (TYMM) Öğretim Programları Ortak Metni doğrultusunda oluşturulduğu belirtilmektedir (YTÖP, 2025, s. 8).

Programda esas alındığı belirtilen D-AOBM (2021) incelendiğinde, eylem odaklı bir yaklaşımın önemle vurgulandığı ve dil öğrenen bireyin "sosyal dünyada etkin olan ve öğrenme sürecinde çaba sarf eden bir sosyal aktör" olarak tanımlandığı görülmektedir. Bu anlayışa koşut biçimde incelenen öğretim programında da şu açıklamaya yer verilmiştir (YTÖP, 2025, s. 10):

Görsel 1. Programın Amaçlarına Yönelik Açıklamalardan Örnek

YTÖP, Millî Eğitim Bakanlığına bağlı okul/kurumlarda eğitim gören yabancı öğrencileri hem dil kullanıcısı hem sosyal aktör olarak tanımlamakta ve dil öğrenenlerin Türkçeyi iletişimsel bağlamda kullanmalarını amaçlamaktadır. Bu bağlamda programda hedeflenen amaç, yabancı öğrencilerin dil düzeylerine göre Türkçeyi kullanarak alımlama, üretim, etkileşim ve aracılık becerilerini kullanabilmesi ve bu becerileri edinebilmelerine destek olarak tasarlanan görevleri gerçekleştirmeleridir. Görev, sosyal aktörün sınıfta dilsel ve kültürel tüm yeterliklerini harekete geçirerek dil düzeyine uygun olarak ortaya koyması beklenen eylemler bütünüdür. YTÖP'te öğrenenin dil düzeyine uygun görevler aracılığı ile alan becerileri (alımlama ve üretim) ve tamamlayıcı becerileri (etkileşim ve aracılık) edinmesi ve sosyal aktör olarak temel iletişim dil becerilerini kullanması hedeflenmektedir.

D-AOBM'ndeki (2021) dil düzeylerinde, "A1 Öncesi" ve "Artı Düzeylere" yönelik tanımlayıcılara yer verildiği bilinmektedir. Bu doğrultuda benzer tanımlayıcıların incelenen öğretim programında da sunulduğu görülmektedir. Programın seslendiği grubun Türkiye'de ilkokul, ortaokul ve lise düzeyinde eğitim gören yabancı öğrenciler olması nedeniyle hedef grubun yaş ortalaması göz önünde bulundurularak YTÖP'de A1 Öncesi, A1, A2, A2+ ve B1 genel tanımlayıcıları kullanılmıştır. Bunun yanında ilgili programa Türkçenin yabancı dil olarak öğretimine yönelik hazırlanmış önceki öğretim programlarından farklı olarak TYMM'de sunulan Türkçe alan becerileri doğrultusunda "genç öğrenenler tanımlayıcılarının" (7-10, 11-15 yaş) da eklendiği belirtilmektedir (YTÖP, 2025, s. 9).

İncelenen öğretim programının "1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'nun 2. maddesinde belirtilen Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçları ile Temel İlkeleri esas alınarak hazırlandığı" belirtilmekte ve devamında genel amaçlar sunulmaktadır (YTÖP, 2025, s. 11).

3.2. Programın ve Öğretim Sürecinin Uygulanmasına İlişkin Esaslar

Öğretim programının sarmal ve etkileşime dayalı bir yapıya sahip olup dört temel dil becerisinin geliştirilmesi odağında bütüncül bir yaklaşım sunduğu belirtilmektedir. Bu bağlamda programın sarmal programlama yaklaşımına yönelik bir içerikle düzenlendiği ve doğrusal bir sıralama izlemediği ifade edilmektedir. Bu nedenle becerilerin aşamalandırılmasının ve belirli dil düzeylerindeki öğrenme çıktılarının farklı kademelerdeki öğrencilerin hazırbulunuşluklarına göre tekrar edilmesinin gerekliliği vurgulanmaktadır (YTÖP, 2025, s. 17-18). Belirtilen bu anlayış, öğretim programlarındaki sarmal yaklaşımın ele alındığı çalışmalarla tutarlık göstermektedir (Demirel, 2016; Kaya ve Kardaş, 2020). Aşamalılık, öğrenci gelişim özelliklerinin dikkate alınması ve sarmallık, çağdaş bir yaklaşımla hazırlanan programlar için önemli gerekliliklerdir (Karakoç Öztürk ve Alyaprak, 2024).

Dil becerilerine yönelik açıklamalar bakıldığında ise anlama (dinleme, okuma) ve anlatma (konuşma, yazma) becerilerinin yanında "D-AOBM'de belirtilen aracılık ve etkileşim becerileri, TYMM'de belirtilen tamamlayıcı beceriler şeklinde ifade edilerek" programda yer

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

bulduğu belirtilmektedir. Bu açıklamaya yönelik programda şu gruplandırma sunulmaktadır (YTÖP, 2025, s. 17):

Görsel 2. Dil Becerilerinin TYMM ve D-AOBM Odağında Gruplandırılması

Programda, sunulan becerilerin öğrenme-öğretme sürecinde edindirilmesi aşamasında öğrencilerin hazırbulunuşluk ve dil düzeylerine dikkat edilerek bütüncül bir bakış açısıyla etkin bir öğrenme ortamının oluşturulmasının ve günlük yaşamdan kesitler sunarak çeşitlendirilmiş öğrenme ve öğretme materyallerinin kullanımıyla kalıcı öğrenmelerinin desteklenmesinin gerekliliği vurgulanmaktadır. Benzer şekilde alan uzmanları da dil öğretiminde etkin bir öğrenme ortamının oluşturularak sadece bilgi odaklı bir süreç yerine günlük yaşama yönelik, iletişim odaklı bir anlayışla dil becerilerinin geliştirilmesinin gerekliliğini dile getirmektedirler (Demirel, 2016; Güzel ve Barın, 2016; Mutlu ve Gümüş, 2021). Öğretim süreci için programda sunulan şu açıklamalara yer verilebilir (YTÖP, 2025, s. 17-18):

Görsel 3. Öğretim Sürecine Yönelik Açıklamalardan Örnek

1. Yabancılara Türkçe öğretim sürecinde alan becerisi olarak dört temel dil becerisinin, kavramsal beceriler, okuryazarlık becerileri, eğilimler, sosyal-duygusal öğrenme becerileri, Erdem-Değer-Eylem Çerçevesi ve öğrenme-öğretme yaşantıları da gözetilerek bir bağlam içinde eylem odaklı bir yaklaşım ile uygulanması esastır.
2. Yabancılara Türkçe öğretim sürecinde Türkçe ilk okuma yazma ile birlikte dört temel dil becerisinin edinimine yönelik öğrenci merkezli, öğrencinin öğrenme sorumluluğunu alacağı ve okul temelli planlamaları da içine alabilecek öğretim yöntem ve teknikleri ile öğrenme kanıtları oluşturulmalıdır.
3. Etkinliklerin amaçlara uygun biçimde bireysel veya grupla yapılacak şekilde çeşitlendirilmesine dikkat edilmelidir. Örneğin yabancı öğrencilerin Türkçe yazılmış bir metni sadece dinlemeleri veya okumaları değil aynı zamanda birbirleri ile etkileşim hâlinde dil düzeyine bağlı olarak beceri, eğilim ve okuryazarlıklarını da kullanıp tartışarak, açıklayarak, sorgulayarak ve uygulama yaparak öğrenme sürecine aktif katılımlarına önem verilmelidir.

Yukarıdaki açıklamalarda da görüldüğü üzere, öğretim sürecinin temelinde dört temel dil becerisine odaklanıldığı ve bunun yanında TYMM'de yer alan diğer beceriler çerçevesinde eylem odaklı bir yaklaşım uygulanmasının gerekliliği belirtilmektedir. Bu süreçte öğrenci merkezli bir anlayışla tüm dil becerilerinin devindirilmesinin amaçlandığı etkileşimli bir öğrenme ortamının sunulmasının ve öğrencilerin etkin katılımının sağlanmasının önemi vurgulanmaktadır. Bu bağlamda programda sunulacak öğrenme-öğretme yaşantılarının öğretmenler için yol gösterici olacağı bilinmektedir. Ancak incelenen öğretim programında öğrenme-öğretme yaşantılarının sunulmadığı görülmektedir. Programdaki ilgili açıklama şu şekildedir (YTÖP, 2025, s. 18):

Görsel 4. Öğrenme-Öğretme Yaşantılarına Yönelik Açıklamalardan Örnek

5. Yabancılara Türkçe öğretme süreci planlanırken öğrencilerin önceki öğrenme-öğretme süreçlerinden getirdiği kabul edilen bilgi ve becerilerini ifade eden hazırbulunuşlukları, eğilimleri, dil düzeyleri ve kültürel farklılıkları da dikkate alınmalıdır. Bu kapsamda farklı, bütünleştirici, günlük hayat ile ilişkili ve eylem odaklı öğrenme- öğretme yaşantıları sunulmalıdır. YTÖP kapsamında programın hedef kitlesi olan Türkiye'deki yabancı öğrencilerin çeşitliliği ve Türkçe dil düzey ve becerilerindeki farklılıklarından dolayı öğrenme-öğretme yaşantıları yazılmamıştır. Program, öğrenme çıktıları çerçevesini Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli beceri ve süreç bileşenleri ile D-AOBM tanımlayıcılarını gözeterek sunmaktadır. Program kapsamında öğrenme-öğretme yaşantıları hedef kitlenin çeşitliliği gözetilerek öğretmen tarafından hazırlanmalıdır.

Programdaki açıklamada da görüldüğü gibi öğrenme-öğretme yaşantılarının öğretmen tarafından hazırlanmasının gerektiği belirtilmekte, programda herhangi bir örnek sunulmamaktadır. Programın öğrenme-öğretme sürecinin uygulanmasına yönelik açıklamalara ilerleyen bölümlerde ayrı bir başlık altında da yer verildiği görülmektedir. Ancak buradaki "Eylem odaklı yaklaşım, dil kullanımına yönelik çerçeve, bireysel ve kültürel farklılıklar, ilerleme ve geri bildirim, kapsayıcı ve etkileşimli Türkçe dil öğretimi materyalleri" başlıkların

içeriği incelendiğinde de benzer açıklamalara yer verildiği görülmektedir (YTÖP, 2025, s. 41-42). Bu açıklamaların ardından ise farklı bir başlık olarak "ilk okuma yazma öğretimi sürecine" yer verildiği ve bu sürecin ayrıntılı biçimde açıklandığı görülmektedir. Yapılan ihtiyaç analizi sonucunda Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen öğrencilerin böyle bir gereksinimlerinin de olduğunun belirlenmesiyle öğretim programında ilgili açıklamalara yer verildiği (YTÖP, 2025, s. 42-48) belirtilmektedir. Belirlenen gereksinimin karşılanması adına ilk okuma yazma öğretimine yönelik ayrıntılı açıklamaların programda yer bulmasının önemli olduğu düşünülmektedir.

Yukarıda belirtildiği gibi programda, öğrenme-öğretme yaşantılarının öğretmen tarafından hazırlanmasının gerektiği belirtilirken ilerleyen bölümlerde hazırlanacak bu yaşantıların sadece özelliklerine yönelik kısa açıklamalara yer verilmektedir. Bu açıklamalarda genel bir çerçeve çizilmeye çalışılarak süreçte öğretmenin rolüne, öğrencinin etkin kılınmasını sağlayan öğrenme ortamlarına, bu sırada kurulabilecek kültürel bağlama ve düzenli tekrarın önemine değinilmektedir. Bu doğrultuda hazırlanacak öğrenme-öğretme yaşantılarında, öğrenciyi Türkçe öğrenmeye güdüleyecek etkinliklerin, görevlerin kullanılmasının gerekliliği ve uygun öğretim materyalleri ile dijital araçların önemi vurgulanmaktadır (YTÖP, 2025, s. 50-51).

Programın uygulanmasında ele alınacak temalara (YTÖP, 2025, s. 19-34) bakıldığında ise, sarmal yapıya uygun bir düzenlemeye gidildiği belirtilmektedir. Her kademede yer alan dil düzeylerine yönelik tema sayılarının ise şu şekilde olduğu belirlenmiştir:

Çizelge 1. İlkokul, Ortaokul ve Lise Düzeyine Yönelik Dil Düzeyleri ve Tema Sayıları

İLKOKUL		**ORTAOKUL**		**LİSE**	
Dil Düzeyleri	**Tema Sayıları**	**Dil Düzeyleri**	**Tema Sayıları**	**Dil Düzeyleri**	**Tema Sayıları**
A1 Öncesi	4	A1 Öncesi	4	A1 Öncesi	4
A1	8	A1	8	A1	8
A2	8	A2	8	A2	8
-	-	A2+	8	A2+	8
-	-	-	-	B1	8
Toplam	**20**	**Toplam**	**28**	**Toplam**	**40**

Çizelge 1'e bakıldığında, ilkokul kademesinde "A1 Öncesi, A1 ve A2 Düzeylerinin" ele alındığı ve toplamda 20 tema sunulduğu; ortaokul kademesinde "A1 Öncesi, A1, A2 ve A2+ Düzeylerinin" ele alındığı ve toplamda 28 tema sunulduğu; lise kademesinde ise "A1 Öncesi, A1, A2, A2+ ve B1 Düzeylerinin" ele alındığı ve toplamda 40 tema sunulduğu görülmektedir. Bununla birlikte her kademedeki A1 Öncesi Düzey'de dört, diğer dil düzeylerinde ise sekizer tema yer almaktadır. A1 Öncesi Düzey'in her kademede giriş düzeyi olarak ele alınması nedeniyle genel kavramlara yönelik temaların sunulmasından kaynaklı, başka bir deyişle bu düzeyin hazırlık aşaması olarak görüldüğü bu nedenle de tema sayısının devamındaki dil düzeylerinden az olduğu düşünülmektedir. Ayrıca öğrencilerin ilerleyen yaş düzeyine yönelik olarak temel düzeyden orta düzeye doğru ilerleyişin kademelerdeki dil düzeyi farklılıklarının da nedeni olabileceği elde edilen bulgu sonucunda dile getirilebilir. Programda yer alan temalar ise Çizelge 2'de sunulmuştur.

Çizelge 2. İlkokul, Ortaokul ve Lise Düzeyine Yönelik Dil Düzeylerindeki Temalar

İLKOKUL		ORTAOKUL		LİSE	
Dil Düzeyleri	**Temalar**	**Dil Düzeyleri**	**Temalar**	**Dil Düzeyleri**	**Temalar**
A1 Öncesi	Merhaba	**A1 Öncesi**	Merhaba	**A1 Öncesi**	Merhaba
	Sınıf		Sınıfımız		Sınıfımız
	Kantin		Kantine Gidelim		Kantine Gidelim
	Parkta		Parktayız		Doğa ve Kültür Parkı
A1	Merhaba Okulum	**A1**	Merhaba Okulum	**A1**	Ben ve Okulum
	Ben ve Ailem		İşte Benim Ailem!		Ailem ve Evim
	Temel İhtiyaçlarım		Temel İhtiyaçlarımız		Temel İhtiyaçlarımız
	Günlük Yaşam		Bir Günüm		Her Günüm Harika
	Çevremi Tanıyorum		Yakın Çevremiz		Çevremde Yaşam
	Bugün Hava Nasıl?		Hava Durumu ve Mevsimler		Hava Durumu ve Mevsimler
	Alışveriş Yapıyoruz		Alışveriş Zamanı		Haydi Alışverişe!
	Saatleri Öğreniyorum		Saat Kaç?		Zaman
A2	Sağlıklı Yaşıyorum	**A2**	Sağlıklı Olalım	**A2**	Sağlık Elimizde
	Hobilerim		Hobilerim		Hobilerim
	Büyüyünce Ne Olacağım?		Meslekleri Tanıyoruz		Mesleğimi Seçiyorum
	Tatil Zamanı		Seyahate Çıkıyoruz		Tatil Planı Yapıyoruz
	Sen de Gel		Davetimiz Var		Neyi Kutluyoruz?
	Kurallar		Duyurular/Tabelalar		Kurallar
	Teknolojiyi Öğreniyorum		Teknoloji Çağı		İletişim Çağı
	Haberin Var mı?		Haberler		Bir Haberim Var!
-	-	**A2+**	Duyular/Duygular	**A2+**	Duyular/Duygular
-	-		Doğayı Keşfet		Doğayı Koruyalım
-	-		Mucit Çocuk		Zaman Makinesi
-	-		Kendimizi Geliştiriyoruz		Kendini Keşfet
-	-		Çevremizde Yaşam		Çevremizde Yaşam
-	-		Mutfakta Kim Var?		Yeni Bir Tarif
-	-		Gösteri Zamanı		Dünya Bir Sahne
-	-		Hayat Birlikte Güzel		Dünyanın Renkleri
-	-	-	-	**B1**	Kıssadan Hisse
-	-	-	-		Geçmişten Geleceğe
-	-	-	-		Bilgi Hazinemiz
-	-	-	-		İletişim ve Sosyal İlişkiler
-	-	-	-		Dostluk Kazansın
-	-	-	-		Sanat Dünyası
-	-	-	-		Bizi Biz Yapanlar
-	-	-	-		Bilim Dünyası

Çizelge 2 incelendiğinde, kademelere ve dil düzeylerine göre değişiklik gösteren temaların programda yapılan açıklamalarda belirtildiği gibi sarmal yaklaşıma uygun bir anlayışla farklı düzeylerde yeniden ele alındığı görülmektedir. Bununla birlikte bazı tema başlıkları aynı biçimde kullanılırken bazılarında da ufak değişikliklerle hem ilerleyen yaş düzeyine uygun hem de düzeyler arasındaki derinleşmeye olanak sağlayacak bir yapıda ilerlendiği görülmektedir. Örnek olarak her kademedeki A1 Öncesi Düzey ele alınabilir. İlk temalar her kademede "Merhaba" adıyla yer alırken ikinci tema ilkokul kademesinde "Sınıf", ortaokul ve lise kademesinde ise "Sınıfımız" olarak adlandırılmakta, temadaki ufak dil yapısı farklılığın

sarmal yapıya uygun nitelikte içeriğin derinleşmesine yönelik ipucu sunduğu düşünülmektedir. Benzer durum üçüncü tema olan "Kantin-Kantine Gidelim" başlığında da görülmektedir. Dördüncü temaya bakıldığında ise, ilerleyen yaş düzeyine ve derinleşen yapıya uygunluğun daha somut bir örneği olarak "Parkta-Parktayız-Doğa ve Kültür Parkı" temalarının belirlenmesi elde edilen önemli bulgular arasındadır. Bu bağlamda tema adlarındaki dil yapısı değişiklikleriyle sunulmaya çalışıldığı düşünülen dil düzeylerinin ilerlemesiyle benzer temalarda içeriğin derinleşmesinin önemi, alanyazında da sıklıkla vurgulanmaktadır. Ancak yukarıda da belirtildiği gibi tema adlarının incelenmesiyle bu bulguya ulaşıldığı dile getirilebilir.

Bununla birlikte programdaki temaların basitten karmaşığa doğru ilerlediği hem ilerleyen yaş düzeyine hem de gelişen dil becerisine yönelik olarak daha üst dil düzeylerinde daha soyut temalara yer verildiği görülmektedir. Çizelge 2'ye bakıldığında başlangıç düzeyindeki dil düzeylerinin temalarında "okul, aile, temel ihtiyaçlar, yakın çevre" gibi daha basit temalara yer verilirken programdaki en üst dil düzeyi olan B1 için "geçmişten geleceğe, dostluk kazansın, bilim ve sanat dünyası" gibi temaların sunulması önemli bir bulgudur. Bu bulgunun da alanyazında (Demirel, 2016; Balcı ve Melanlıoğlu, 2020; Güzel ve Barın, 2016; İşcan, 2020; Karababa, 2009) vurgulanan somuttan soyuta, basitten karmaşığa doğru ilerleyen öğretim anlayışı çerçevesine uygunluk gösterdiği belirtilebilir.

Programdaki temalara yönelik son olarak belirtilmesi gereken bulgu da her kademe için temaların yanında alt temalar ve tema içeriklerinin çizelgelerle sunulmasıdır. Örnek olarak ilkokul kademesinin A1 Öncesi Düzeyi programda şu şekilde verilmiştir (YTÖP, 2025, s. 20):

Görsel 5. İlkokul A1 Öncesi Düzeydeki Tema, Alt Tema ve Tema İçerikleri

A1 ÖNCESİ		
TEMA	ALT TEMA	TEMA İÇERİĞİ
MERHABA	Selamlaşma, Tanışma	Selamlaşma, tanışma, hâl hatır sorma, vedalaşma, kendini tanıtma ifadeleri, saygı ve sevgi, nezaket, dostluk.
	Selamlaşma, Tanışma, Hâl Hatır Sorma	
	Selamlaşma, Tanışma, Vedalaşma	
	Tanışma, Kendini Tanıtma	
SINIF	Bu Ne? Bunlar Ne?	Bu ne? Bunlar ne?, Ne var? Ne yok? Evet, hayır, değil, Kaç tane? ifadeleri,basit emir cümleleri, sınıf eşyaları, merak, dikkat, iletişim, gözlem yapma, betimleme, doğruluk, dikkat etmek.
	Ne Var? Ne Yok?	
	Evet, Hayır, Değil.	
	Basit Emir Cümleleri	
	Kaç Tane?	
KANTİN	Kantinde Neler Var?	Kaç lira? ifadesi, yiyecek isimleri, içecek isimleri, var, yok ifadeleri, alışveriş ifadeleri, fiyat listesi, tasarruf, sorumluluk, iletişim, dikkat etmek.
	Kaç Lira?	
PARKTA	Renkler	Renkler, oyunlar, oyuncaklar, hayvanlar, estetik, gözlem, neşe, dikkat, sabır, saygı, paylaşma, farklılıklara saygı, doğa sevgisi, koruma.
	Oyunlar ve Oyuncaklar	
	Hayvanlar	

Görsel 5'e bakıldığında, ilkokul kademesinin A1 Öncesi Düzeyi'ne yönelik temaların altında sunulan alt temaların sayılarının aynı olmadığı, temaya göre farklılık gösterdiği görülmektedir. Temaların ayrıntılandırılması için hazırlanan bu alt temalar ve tema içerikleri, öğretim programını kullanacak eğitimciler için fikir verici olabilir. Buna karşın bu çizelgelerde dil yapılarına yer verilmemektedir. Programda ele alınan beş dil düzeyinde ele alınacak dil yapıları başka bir çizelgede (YTÖP, 2025, s. 36-37) sıralanarak sunulmaktadır. İki çizelge şeklinde programda yer alan dil yapılarının sunuluşundan örnek:

Görsel 6. Dil Yapılarının Dil Düzeylerine Göre Sınıflandırılması

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

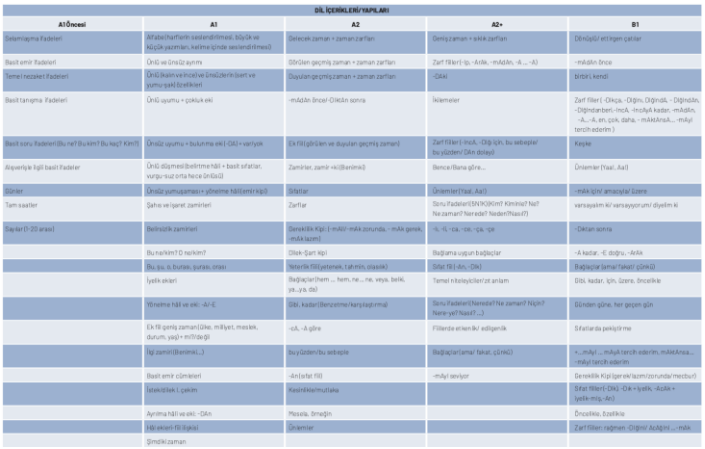

DİL İÇERİKLERİ/YAPILARI				
A1Öncesi	A1	A2	A2+	B1
Selamlaşma ifadeleri	Alfabe/harflerin seslendirilmesi, büyük ve küçük yazımları, kelime içinde seslendirilmesi)	Gelecek zaman + zaman zarfları	Geniş zaman + şekil zarfları	Dönüşlü/ etkisiz çatılar
Basit emir ifadeleri	Ünlü ve ünsüz ayrımı	Görülen geçmiş zaman + zaman zarfları	Zarf fiiller(-Ip, -Arak, -mAdAn, -A, ...-A)	-mAdAn önce
Temel nezaket ifadeleri	Ünlü (kalın ve ince) ve ünsüzlerin (sert ve yumuşak) özellikleri	Duyulan geçmiş zaman + zaman zarfları	-DAki	birbiri, kendi
Basit tanışma ifadeleri	Ünlü uyumu + çokluk eki	-mAdAn önce/-DAkİn sonra	İkilemeler	Zarf fiiller(-DIkça, -DIğInDA, -DIğIndan, -DIğIndanberi, -IncA, -IncIyA kadar, -mAdAn, -A, ...-A, en, çok, daha, - mAkMAnsA,..., -mIş/ tercih ederim)
Basit soru ifadeleri(Bu ne? Bu kim? Bu kaç? Kim?)	Ünsüz uyumu + bulunma eki(-DA) + varlık	Ek fiil(görülen ve duyulan geçmiş zaman)	Zarf fiiller(-IncA, -DIğ için, bu sebepler bu yüzden/ DAn dolayı)	Keşke
Alışverişle ilgili basit ifadeler	Ünlü düşmesi(belirtme hâli + basit sıfatlar, vurgu/ünsüz orta hece ünlüsü)	Zamirler, zamir +ki(Benimki)	Bence/Bana göre...	Önlemler (Yasal, Asal)
Günler	Ünsüz yumuşaması + yönelme hâli(ismi+kip)	Sıfatlar	Önlemler(Yasal, Asal)	-mAk için/ amaçlar üzere
Tam saatler	Şahıs ve işaret zamirleri	Zarflar	Soru İfadeleri(SNTKDK)(mI? Kiminle? Ne? Ne zaman? Nerede? Neden? Nasıl?)	varsayalım ki/ varsayıyorum/ diyelim ki
Sayılar(1-20 arası)	Belirsizlik zamirleri	Gereklilik Kipi: (-mAlI/ -mAk zorunda, - mAk gerek, -mAk lazım)	-k, -tI, -ca, -ce, -ça, -çe	-DAkın sonra
	Bu ne/kim? O ne/kim?	Dilek-Şart kipi	Bağlama uygun bağlaçlar	-A kadar, -E doğru, -Arak
	Bu,şu, o, burası, şurası, orası	Yeterlik fiil(yetenek, tahmin, olasılık)	Sıfat fiil(-An, -DIk)	Bağlaçlar (ama/ fakat/ çünkü)
	İyelik ekleri	Bağlaçlar(hem ... hem, ne... ne, veya, belki, ya...ya da)	Temel nitelik/ilke/ öz anlam	Dili, kadar, için, üzere, önceliğe
	Yönelme hâli ve eki: -Al/-E	Dili, kadar(benzetme/karşılaştırma)	Soru İfadeleri(Nerede? Ne zaman? Niçin? Nere-ye? Nasıl? ...)	Günden güne, her geçen gün
	Ek fiil-geniş zaman(Ülke, milliyet, meslek, durum, yaş) + mI?/değil	-sA, -A göre	Fillerde etken ile/ edilgenlik	Sıfatlarda pekiştirme
	İlgi zamiri(Benimki...)	bu yüzden/bu sebeple	Bağlaçlar(ama/ fakat, çünkü)	*...mAyI ... mAyA tercih ederim, mAktAnsA... mAyI tercih ederim.
	Basit emir cümleleri	-An(sıfat fiil)	-mAyI seviyor	Gereklilik Kipi(gerek/ lazım/zorunda/ mecburi)
	İsim(dilek) cümlesi	Kesinlik/emin/tahmin		Sıfat fiiller(-DIkÇa -DIk + İyelik, -AcAk + iyelik+hiç, -An)
	Ayırma hâli ve eki: -DAn	Mesela, örneğin		Önceliğe, özellikle
	İlgi ekleri-fiil ilişkisi	Önlemler		Zarf fiiller: rağmen -DIğInI/ AcAğInI ... -mAk
	Şimdiki zaman			

Görsel 6'da da sunulduğu gibi dil yapıları programdaki beş dil düzeyine göre sınıflandırılmaktadır. Yukarıdaki çizelge bu sınıflamanın ilk sayfasıdır, programda dil yapılarına yönelik bir çizelge daha yer almaktadır. Çizelgelerdeki dil yapılarının alan uzmanlarınca yapılan çalışmalar doğrultusunda dil düzeylerine göre gruplandırıldığı programda belirtilmektedir. Bu doğrultuda öğretim programından yararlanabilecek öğretmenler için bu çizelgelerin yol gösterici olabileceği düşünülürken ilgili temadaki dil yapılarının nasıl ele alınacağına yönelik açıklamaların, başka bir deyişle öğretim sürecini somutlaştırabilecek izlencelerin sunulmamış olması da elde edilen önemli bir bulgudur.

Görsel 7. Dil Düzeylerine Göre Kullanılabilecek Metin Türlerinin Sınıflandırılması

TÜRLER	A1 ÖNCESİ	A1	A2	A2+	B1
BİLGİLENDİRİCİ METİNLER					
Anı	+	+	+	+	+
Duyuru (anons, ilan)		+	+	+	+
Broşür (liste, diyagram, tablo, grafik, kroki, harita, afiş gibi karma içerikli metinler)	+	+	+	+	+
E-posta	+	+	+	+	+
Haber metni, reklam		+	+	+	+
Kılavuzlar (yönerge, talimatname)	+	+	+	+	+
Mektup	+	+	+	+	+
Sosyal medya mesajları, blog/vlog	+	+	+	+	+
Medya metni	+	+	+	+	+
Resmî kurum web siteleri					+
Günlük metinler (bilet, fatura davetiye vb.)	+	+	+	+	
Röportaj, mülakat		+	+	+	+
Tartışma, münazara				+	+
Portre/öz geçmiş/biyografi/otobiyografi			+	+	+
İlk gösterim filmi (fragman)				+	+
Makale/deneme				+	+
Rapor-tutanak, dilekçe				+	+
Form	+	+	+	+	+
Söyleşi					+
Eleştiri					+
Gezi yazısı					+
ÖYKÜLEYİCİ METİNLER					
Öykü		+	+	+	+
Çizgi Roman			+	+	+
Roman				+	+
Masal/efsane/destan		+	+	+	+
Fabl		+	+	+	+
Karikatür		+	+	+	+
Mizahi fıkra		+	+	+	+
Tiyatro			+	+	+
ŞİİR					
Mâni/ninni	+	+	+	+	+
Türkü/şarkı	+	+	+	+	+
Şiir			+	+	+
Tekerleme/sayışmaca/bilmece		+	+	+	+

İncelenen öğretim programında, bu programa yönelik hazırlanabilecek ders kitaplarında yer alacak metinlerin türlerine ve dil düzeylerine yönelik bir dağılım da çizelge olarak yer almaktadır (Görsel 7). Buna göre metin türlerinin genellikle her dil düzeyinde yer aldığının görülmesi alanyazında farklı türlerin dil öğretiminde kullanılmasının öneminin vurgulandığı çalışmalarla (Aslan, 2017; Coşkun ve Taş, 2008; Çeçen ve Çiftçi, 2007; Dilidüzgün, 2014; Kavcar, Oğuzkan ve Sever, 2005; Kolaç, 2009; Kuzu, 2004; Okur, 2010; Sever, 2004; Sever, Kaya ve Aslan, 2011) koşutluk göstermektedir. Bunun yanında Görsel 7'de de görüldüğü üzere programda, bilgilendirici metinlerden "duyuru, haber metni, röportaj, makale" gibi türler başlangıç düzeyleri yerine daha üst dil düzeyleri için önerilmektedir. Hatta "resmî kurum web

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

siteleri, söyleşi, eleştiri, gezi yazısı" türlerinin ise sadece programdaki en üst dil düzeyi olan B1 için önerildiği görülmektedir. Bu bağlamda bilgilendirici metinlerden bazılarının hem tür özellikleri nedeniyle hem de sunacağı içerikte daha karmaşık dil yapılarının kullanımını gerekli kılabileceğinden ilk düzeyler için önerilmediği düşünülmektedir. Ancak günlük yaşamda daha çok karşılaşılabilecek ve içeriğinin oluşturulmasında basit dil yapılarının rahatlıkla kullanılabileceği "anı, broşür, e-posta, mektup, sosyal medya mesajları, davetiye, bilet, form" gibi türlerin ise programdaki başlangıç düzeyinden en üst dil düzeyine kadar her dil düzeyi için önerilmesinin önemli olduğu düşünülmektedir. Elde edilen bu bulgu, dil öğretimi süreçlerinde dil ediniminin ve kalıcılığının sağlanmasında günlük yaşamla kurulan ilişkinin öneminin bilinmesiyle koşutluk göstermektedir.

Ancak öyküleyici metin ve şiir türüne bakıldığında, A1 Öncesi Düzey'de bu türlere çok az yer verildiği görülmektedir. Oysa bu düzeyde önerilmeyen "öykü, fabl, karikatür, tekerleme, bilmece vb." türlerin Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde her dil düzeyi ve yaş grubu için ilgi çekici ve eğlenceli olabileceği düşünülmektedir. Elbette bu süreçte önemle vurgulanması gereken programda önerilmeyen bu türlerin içeriklerinin ilgili dil ve yaş düzeyine uygun yapıda olmasının gerekliliğidir. Öyküleyici metinlerin sunduğu kurgusal ortam, başlangıç düzeyinde olan öğrencilerin de ilgisinin derse çekilebilmesine, öte yandan sunulan kurgunun yaş ve dil düzeyine uygunluğu ile merak ederek, düşünerek ve eğlenerek dil öğretimi süreçlerinde daha etkin rol alabilmelerine katkı sağlayabileceği düşünülmektedir. Bu görüşü alanyazındaki (Aslan, 2016; Dilidüzgün, 2004, 2018; Dilidüzgün ve Aydın Gönül, 2017; Kavcar, Oğuzkan ve Sever, 2005; Sever, 2004; Sever, Kaya ve Aslan, 2011) dil öğretiminde öğrencinin yaşına, ilgisine ve gereksinimlerine seslenen kurgusal ve yazınsal metinlerin kullanımının dil becerilerinin gelişimine destek olduğu ve öğrenmelerinin kalıcılığının arttığına yönelik çalışmalar da desteklemektedir.

Son olarak metinlere yönelik yapılan açıklamalarda, metin seçiminde dikkat edilecekler de maddeler biçiminde sırlanmaktadır. Bu maddelerde kısaca Türkçenin anlatım zenginliklerini ve güzelliklerini yansıtan, Türk kültürünün tanıtılmasına ve Türkçenin etkili kullanılabilmesine yönelik, öğrencilerin ilgi alanlarına ve dil düzeylerine uygun nitelikte olmasına vurgu yapılmaktadır. Tüm bu açıklamalar alanyazında Türkçe öğretimi sürecinin metin odaklı kurgulanan yapısı gereği, öğrencilerle buluşturulan metinlerin niteliğinin önemli olduğunun belirtildiği çalışmalarla (Aslan, 2017; Aslan ve Doğu, 2015; Çeçen ve Çiftçi, 2007; S. Dilidüzgün, 2012; Ş. Dilidüzgün, 2010; İşeri, 2010; Kara, 2011; Karadağ, 2019; Kolaç, 2009; Kuzu, 2004; Lüle-Mert, 2012; Sever, 2019) tutarlık göstermektedir. İlgili çalışmalarda öğrencilerin ilgi ve gereksinimlerine seslenerek eğlenerek öğrenmelerini sağlayan, metni anlamlandırma süreçlerinde onlara sorumluluk veren, etkinleşmelerine olanak sağlayan, doğrudan iletiler sunmayan, herhangi bir ideolojiye yönelik olmayan, Türkçenin zenginliklerini ve inceliklerini örneklendirirken Türkçe kökenli sözcüklerin kullanımıyla onlara dil duyarlığı edindirebilecek metinlerin önemi belirtilmektedir.

3.3. Programın Öğrenme Kanıtları (Ölçme ve Değerlendirme)

Programda öncelikle öğrenme kanıtlarının "programların önemli basamaklarından biri" olduğu, programın tüm basamaklarıyla bütünlük içinde olmasının gerekliliği ile öğrencilerin becerilerinin gelişiminin izlenmesine olanak tanıyan, öğrenciye ve öğretmene geri bildirim

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

sunarak öğretim sürecinin düzenlenmesi ve geliştirilmesine katkı sağlayacak nitelikte olmasının önemi vurgulanmaktadır. Bu bağlamda programdaki ölçme ve değerlendirme yaklaşımının süreç odaklı, öğrenci merkezli ve bütüncül bir yapıya sahip olduğu ve D-AOMB'de belirtilen dil öğretim ilkelerine dayandığı belirtilmektedir. Programda kullanılabilecek ölçme araçları "öğrenci portfolyoları, performans görevleri, sunumlar, kontrol listeleri, sınavlar, gözlem formları, raporlar ve öğrenci anketleri" şeklinde sıralanırken öz, akran ve grup değerlendirmeleri programda benimsenen öğrenme kanıtları arasında belirtilmektedir.

Bu açıklamaların ardından dört dil becerisi temelinde öğrenme kanıtları ile kullanılabilecek ölçme ve değerlendirme yöntemleri sınıflandırılarak maddeler biçiminde çizelgelerde sunulmaktadır (YTÖP, 2025, s. 52-58). Programdaki bu çizelgelere yazma becerisinden bir örnek (YTÖP, 2025, s. 58):

Görsel 8. Yazma Becerisi Öğrenme Kanıtları ile Ölçme ve Değerlendirme Yöntemleri

Dil Becerisi	Öğrenme Kanıtları (devam)
YAZMA BECERİSİ	E-posta, blog yazısı veya sosyal medya içerikleri oluşturma gibi dijital yazma türlerinde yetkinlik
	Kendi yazısını gözden geçirerek hata düzeltme ve geliştirme becerisi
	Yazıdaki güçlü ve zayıf yönleri belirleme ve yazısını geliştirmek için öneriler sunma
	Diğer kişilerden alınan yorumlara göre yazıyı revize etme
	Yazıya uygun görseller, tablolar veya diyagramlar ekleyerek yazının zenginleştirilmesi
	Yazıyı bir infografik, video senaryosu veya diyalog şekline dönüştürme
	Yazının ana fikrinin açıkça ifade edilmesi ve destekleyici detaylarla geliştirilmesi
	Yazının belirlenen konuya odaklanması ve içeriğin konuyla uyumlu olması
	Araştırma yaparak elde edilen bilgilerin yazıya entegre edilmesi ve doğru

Yazma becerisinde kullanılabilecek ölçme ve değerlendirme yöntemleri:	
YAZMA BECERİSİ	Değerlendirme Ölçekleri
	Performans Görevleri
	Yazma Sürecine Dayalı Değerlendirme
	Yazılı Testler ve Ölçüm Araçları
	Öz Değerlendirme, Akran Değerlendirmesi ve Grup Değerlendirme
	Yazma Günlükleri ve Portföyler
	Online Yazma Platformları
	Blog ve Sosyal Medya Yazma Görevleri
	Oyun ve Etkileşimli Yöntemler
	Akademik ve Araştırmaya Dayalı Değerlendirme Araçları

Görsel 8'deki öğrenme kanıtlarına bakıldığında, yazma becerisini edinmiş öğrencilerin yapabileceklerinin somutlaştırılmaya çalışıldığı belirtilebilir. Ölçme ve değerlendirme yöntemlerine bakıldığında ise genel başlıklar biçiminde maddelerin sıralandığı görülmektedir. Süreçte öğretmene sunulan esneklik önemliyken ilgili araçlara yönelik örneklerin programda sunulmasına ilişkin öğretmenlerin beklentilerinin olduğu da bilinmektedir (Hamsi İmrol ve diğerleri, 2021). Ancak programda ölçme ve değerlendirme sürecinde kullanılabilecek araçlara yönelik somut örnekler verilmemiştir. Oysa TYMM Öğretim Programları Ortak Metni doğrultusunda hazırlanan Türkçenin anadili olarak öğretimine yönelik MEB İlkokul ve Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programlarında (2024) örnek araçlara yer verildiği bilinmektedir. Karakoç Öztürk ve Alyaprak (2024) tarafından yapılan araştırmada da dil becerilerine yönelik ne kadar çok ve çeşitli araç kullanılırsa o kadar yararlı olunabileceği, programda sunulan örnek kontrol listesi, dereceli puanlama anahtarı, öz ve akran değerlendirme formu gibi araçların öğretmene katkı sağlayabileceği vurgulanmaktadır.

Programda "İlk Okuma Yazma Öğretimi Süreci"ne yönelik açıklamaların sunulduğu bölümde (YTÖP, 2025, s. 42-46) dinleme, okuma, konuşma ve yazma becerilerinin gelişiminin süreç içerisinde izlenmesi, ölçme ve değerlendirmeye dönük araçlarla değerlendirme uygulamalarının yapılmasının gerekliliği belirtilirken sadece bu bölüm içinde harflerin yazımına yönelik ve dinleme/izleme ile konuşma becerilerini değerlendirmeye yönelik iki farklı formun (YTÖP, 2025, s. 47-48) sunulduğu görülmektedir. Bu formlar şu şekildedir:

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Görsel 9. Harflerin Yazımı ile Dinleme/İzleme ve Konuşma Becerilerine Yönelik Programda Sunulan İki Form ve Puanlamalar

Yönerge: Öğrencilerin harfleri doğru bir şekilde yazıp yazmadığını görmek için bu formu kullanınız. Beceri tam olarak gerçekleşti ise 3 puan, kısmen gerçekleşti ise 2 puan, hiç yapılmadı ya da istenilen düzeyde değil ise düzeyine göre 1 puan verilmelidir. Daha sonra tablonun altındaki aralıkları dikkate alarak değerlendirme yapınız.

Öğrencinin Adı Soyadı	Ses harf ilişkisini kurar.	Harfi sesi duyduğunda doğru yere yazar.	Harfi uygun satır aralığına taşımadan, çizgilere değdirerek yazar.	Harfi kalemi yönüne uygun olarak yazar.	Harfler arasında uygun boşluk bırakır.	Harfin şekli doğru oluşturur.	Toplam Puan

15p-18p: Öğrenme çıktıları kazanılmıştır.
11p-14p: Eksikler tamamlanmalı, öğrenme çıktılarında ihtiyaç duyulan kısımlar tekrar edilmelidir.
6p-10p: Öğrenme çıktıları baştan tekrar edilmelidir.

Yönerge: Öğrencilerin dinleme/izleme ve konuşma becerilerini değerlendirmek için bu formu kullanınız. Beceri tam olarak gerçekleşti ise 3 puan, kısmen gerçekleşti ise 2 puan, hiç yapılmadı ya da istenilen düzeyde değil ise düzeyine göre 1 puan verilmelidir. Daha sonra tablonun altındaki aralıkları dikkate alarak değerlendirme yapınız.

Öğrencinin Adı Soyadı	Dinleme/izleme sürecine dikkatini konuya yoğunlaştırdım.	Başkalarını rahatsız etmeden dinledim/izledim.	Konuşmacı ile göz teması kurdum.	Verilen görsellerden metin hakkında tahminde bulundum.	Uygun zamanda söz alarak konuştum.	Dinlediğim/izlediğim metni istenildiği dikkat ederek anlattım.	Dinlediğim/izlediğim metni kendi cümlelerim ile anlattım.	İşitilebilir bir ses tonuyla konuştum.	Toplam Puan

19p-24p: Öğrenme çıktıları kazanılmıştır.
13p-18p: Eksikler tamamlanmalı, öğrenme çıktılarında ihtiyaç duyulan kısımlar tekrar edilmelidir.
8p-12p: Öğrenme çıktıları baştan tekrar edilmelidir.

Görsel 9'da görüldüğü üzere incelenen programda sadece bu iki forma yer verilmiş, ölçme ve değerlendirme sürecine ilişkin farklı araçlara yer verilmemiştir. Özellikle dinleme/izleme ile konuşma becerisini değerlendirmek için tek bir form sunulmasının yeterli olmadığı düşünülmektedir. Bunun yanında okuma ve yazma becerilerinin değerlendirilmesinde kullanılabilecek herhangi bir örnek araca yer verilmediğini de tekrar belirtmek gereklidir.

3.4. Programın Esas Aldığı Öğrenme Çıktıları ve Süreç Bileşenleri

İncelenen programda, dört temel dil becerisine yönelik D-AOBM'deki tanımlayıcıların sadeleştirilmesi ve TYMM'deki Türkçe alan becerilerinin de temel alınmasıyla öğrenme çıktıları ve süreç bileşenlerinin oluşturulduğu belirtilmektedir. Bunun yanında dil düzeylerine ilişkin D-AOBM tanımlayıcılarındaki ifadelerin ise içerik çerçevesi ve koşullar başlıklarında ayrıntılı bir şekilde sunulduğu dile getirilmektedir. Ardından dil düzeylerine göre yapılan bir sınıflama ile dört dil becerisine yönelik "Öğrenme çıktıları ve süreç bileşenleri" ilgili çizelgeler (YTÖP, 2025, s. 60-185) eşliğinde sunulmaktadır.

Görsel 10. Programdaki Öğrenme Çıktıları ve Süreç Bileşenlerine Yönelik Bir Örnek

A1 Öncesi	Ölçek	D-AOBM Tanımlayıcıları	Öğrenme Çıktıları ve Süreç Bileşenleri	İçerik Çerçevesi Koşullar
Dinleme	Genel sözlü kavrama	Tanımlanmış, aşina olduğu günlük bir bağlamda, yavaş ve anlaşılır bir biçimde sunulması koşuluyla sayılar, fiyatlar, tarihler ve haftanın günlerini tanıyabilir. Sayı ve zaman ifadelerini tanır	YTÖ.D.A1Ö.T1.1. Sayı ve zaman ifadelerini tanımak için dinleme/izlemeye hazırlık yapabilme YTÖ.D.A1Ö.T1.1.SB1. Sayı ve zaman ifadelerini tanımak için konu ve içerikle ilgili önceki bilgi ve deneyimlerini harekete geçirir. YTÖ.D.A1Ö.T1.1.SB2. Sayı ve zaman ifadelerini tanımak için önceki bilgi ve deneyimlerine dayanarak basit tahminlerde bulunur. YTÖ.D.A1Ö.T1.2. Sayı ve zaman ifadelerini tanımak için bilgi toplayabilme YTÖ.D.A1Ö.T1.2.SB1. Sayı ve zaman ifadelerini tanımak için görsel/işitsel unsurlardan yararlanarak tahminlerde bulunur. YTÖ.D.A1Ö.T1.3. Sayı ve zaman ifadelerini tanımak için içerikten anlam çıkarabilme YTÖ.D.A1Ö.T1.3.SB1. Sayı ve zaman ifadelerini tanımak için içerikteki ayrıntılar ve bileşenler ile ilgili karşılaştırmalar yapar. YTÖ.D.A1Ö.T1.3.SB2. Sayı ve zaman ifadelerini tanımak için içerikteki ayrıntılar ve bileşenler ile ilgili sınıflandırmalar yapar. YTÖ.D.A1Ö.T1.4. Sayı ve zaman ifadelerini tanımak için yansıtma yapabilme YTÖ.D.A1Ö.T1.4.SB1. Sayı ve zaman ifadelerini tanımak için bilgi, deneyim, düşünce ve duyguları gözden geçirir.	İçerik Çerçevesi Sayı, fiyat, tarih, haftanın günleri Koşullar İfadelerin, günlük hayatta yavaş ve anlaşılır bir biçimde sunulması koşuluyla

Yukarıda örneklenen öğrenme çıktıları ve süreç bileşenleri A1 Öncesi Düzey'de dinleme becerisine yönelik öğretim programında yer verilen ilk çizelgedir. Belirtildiği gibi programda ele alınan her dil düzeyi için dört beceri temelinde ilgili tablolarda ayrıntılı açıklamalar yer

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

almaktadır. Bu programda kullanılan "öğrenme çıktıları ve süreç bileşenleri" ifadelerinin önceki programlardan farklılaşan bir özellik olduğunu da belirtmek gerekmektedir. Bilindiği gibi yabancı dil olarak Türkçe öğretimine yönelik hazırlanmış olan önceki öğretim programlarında "kazanım" ifadesi kullanılırken bu programda "öğrenme çıktıları" ifadesinin yeğlendiği görülmektedir. Bu durumun, incelenen programın TYMM Öğretim Programları Ortak Metni (2025) doğrultusunda oluşturulmasından kaynaklığı düşünülmektedir.

Ortak metin incelendiğinde "programın temel ögelerinden biri olan dersin hedeflerinin, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'ne göre hazırlanan öğretim programlarında öğrenme çıktıları olarak ifade edildiği" belirtilmektedir. Bunun yanında öğrenme çıktıları, "belirli bir eğitim öğretim sürecini tamamlayan öğrencilerin neyi bilmeleri, anlamaları ve yapabilmelerinin beklendiğini açıklayan, öğrenme-öğretme faaliyetlerini yönlendirmek ve öğrenmenin değerlendirilmesini sağlamak için referans olarak kullanılan önemli bir bileşen" (TYMM Öğretim Programları Ortak Metni, 2025, s. 32) olarak tanımlanmaktadır.

Yukarıda belirtilen bulguya koşut olarak, Türkçenin anadili olarak öğretimine yönelik MEB tarafından hazırlanan Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programı'nın (2024) incelendiği bir çalışmada, önceki programda "kazanım" olarak belirtilen ifadelerin öğrenciye dönük bir yargı bildirirken 2024 programında "öğrenme çıktıları" ifadesi ile yeterlik kazanmaya yönelik biçimde sunulduğu dile getirilmektedir (Karakoç Öztürk ve Alyaprak, 2024). Benzer durum MEB İlkokul Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda (2024) da görülmektedir.

4. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Bu bölümde MEB Yabancılara Türkçe Öğretimi Programı'nın (YTÖP, 2025) yapı ve içerik özelliklerine yönelik çalışmada ulaşılan sonuçlar ve bunlara ilişkin öneriler yer almaktadır. Ulaşılan sonuçlar, çalışmanın alt amaçları doğrultusunda ayrı ayrı ele alınmıştır.

4.1. Programın Temel Yaklaşımı ve Özel Amaçlarına Yönelik Sonuçlar

YTÖP (2025) ülkemizdeki MEB'e bağlı okullarda ilkokul, ortaokul ve lise düzeyinde eğitimine devam eden yabancı uyruklu öğrencilerin topluma uyum süreçlerini ve Türkçe dil yeterliklerini desteklemeyi amaçlamaktadır. Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenenler, dil kullanıcısı ve sosyal aktör olarak programda ele alınmakta ve Türkçeyi iletişimsel bağlamda kullanmanın amaçlandığı belirtilmektedir. Ayrıca "A1 Öncesi" ve "Artı Düzeyler" ile "genç öğrenenler tanımlayıcılarına" yer verilmesi, önceki öğretim programından farklılaşan bir özellik iken programın D-AOBM esas alınarak ve TYMM Öğretim Programları Ortak Metni doğrultusunda oluşturulmasını da destekleyen sonuçlardır.

4.2. Programın ve Öğretim Sürecinin Uygulanmasına İlişkin Esaslara Yönelik Sonuçlar

Programın sarmal ve etkileşime dayalı bir yapıya sahip olup dört temel dil becerisinin geliştirilmesi odağında bütüncül bir yaklaşım sunduğu belirtilmektedir. Programda anlama (dinleme/izleme, okuma) ve anlatma (konuşma, yazma) becerilerinin yanında tamamlayıcı beceriler (aracılık ve etkileşim becerileri) ele alınmaktadır. Belirtilen becerilerin geliştirilmesine yönelik öğretim sürecinin ise bağlam içerisinde, eylem odaklı yaklaşımla yapılandırılmasının gerekliliği belirtilmektedir. Süreçte öğrencilerin etkin katılımının sağlanmasıyla sorgulayarak ve uygulama yaparak dil becerilerini edinmelerine yönelik günlük yaşamla ilişkili materyallerin kullanımının ve böylece öğrenmelerinin kalıcılığının sağlanmasının önemi vurgulanmaktadır. Ancak öğretim sürecinin planlanmasına yönelik dil

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

düzeylerine ve temalara göre ayrıntılı açıklamalar sunan izlenceler bölümüne önceki programda yer verilirken YTÖP'de yer verilmemiş olması ulaşılan önemli sonuçlardan biridir. Oysa Türkçenin yabancı dil olarak öğretimine yönelik hazırlanan öğretim programlarındaki izlencelerde her dil düzeyinde ve her temada dil becerilerine yönelik ilgili kazanımların, dil yapılarının ve iletişimsel işlevlerin ayrıntılı biçimde sunulmasının önemli olduğu ve öğretmenlere yol gösterici olduğu düşünülmektedir.

Programın uygulanmasında ele alınacak temalara yönelik sonuçlara bakıldığında ise, sarmal yapıya uygun biçimde ilkokul, ortaokul ve lise düzeyinde ele alınan dil düzeyleri bağlamında artan tema sayılarının sunulduğu görülmektedir. Tema adlarına bakıldığında da sarmal yaklaşıma yönelik olarak derinleşen yapının sezdirilmeye çalışıldığı ve somutta soyuta ilerleyen bir anlayışın yeğlendiği sonucuna ulaşılmıştır. Bunun yanında her kademedeki tüm dil düzeylerine yönelik temaların, çeşitli sayıdaki alt temalar ve tema içeriklerinin çizelgelerde sunulmasıyla ayrıntılandırıldığı belirlenmiştir. Ancak yukarıda da belirtildiği gibi programda izlencelerin sunulmamış olması, dil yapılarının temalarla da ilişkilendirilememesine neden olmuştur. Dil yapılarının sadece programdaki beş dil düzeyine göre sınıflandırılarak çizelge eşliğinde verilmesinin, ilgili temadaki dil yapılarının nasıl ele alınacağına yönelik açıklamaların, dil yapılarına yönelik örnek cümlelerin, önerilen sözcüklerin ve etkinliklerin yer almamasının öğretim sürecinin somutlaştırılmasında bazı zorluklara neden olabileceğini düşündürmektedir.

Programın uygulanmasına yönelik bir başka sonuca bakıldığında da programa yönelik hazırlanabilecek ders kitaplarında yer alacak metinlerin türlerine ve dil düzeylerine yönelik bir çizelgeye yer verildiği görülmektedir. Dil öğretiminde farklı metin türlerinin kullanımının hem günlük yaşamla ilişki kurulması hem de farklı tür özelliklerinin öğrencilere sezdirilmesi bağlamında öneminin bilinmesiyle programdaki ilgili çizelgede sunulan metin çeşitliliğinin elde edilen önemli bir sonuç olduğu belirtilebilir. Ancak öyküleyici metin ve şiir türüne A1 Öncesi Düzey'de çok az yer verildiği hatta bazı türlere bu düzeyde hiç yer verilmediği görülmektedir. Oysa bu metinler odağında yapılandırılacak dil öğretimi sürecinin öğrencilerin merak duygularının ve ilgilerinin devindirilmesine olanak yaratabilecek niteliği ile dil becerilerinin edindirilmesi için etkin öğrenme ortamının oluşturulmasına katkı sunacağı bir kez daha vurgulanabilir.

Öğretim sürecinin uygulanmasına yönelik son olarak programda metin seçiminde dikkat edileceklere ilişkin metinlerin öğrencilerin ilgilerine ve dil düzeylerine uygun, kişisel gelişimlerine katkı sunacak, onlara estetik duyarlık kazandıracak niteliğiyle Türkçenin anlatım zenginliklerini yansıtması, Türk kültürünü tanıtması ve Türkçenin doğru, etkili kullanılabilmesine yönelik olması açılarından ele alındığı belirlenmiştir.

4.3. Programın Öğrenme Kanıtlarına (Ölçme ve Değerlendirmeye) Yönelik Sonuçlar

Programdaki ölçme ve değerlendirme yaklaşımının süreç odaklı, öğrenci merkezli ve bütüncül bir yapıya sahip olduğu belirtilmektedir. Dil becerileri temelinde öğrenme kanıtları ile kullanılabilecek ölçme ve değerlendirme yöntemlerine çizelgelerde maddeler biçiminde yer verilmiştir. İlgili dil becerisinin edindirilmesi sürecinde öğrencinin kazanabileceği yetkinliklerin öğrenme kanıtları bağlamında somutlaştırılması ve bu çizelgelerin her beceri için ayrı ayrı sunulmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Bunun yanında programda ilk okuma yazma sürecine ilişkin ele alınan başlıkta harflerin yazımına yönelik ve dinleme/izleme ile

konuşma becerilerini değerlendirmeye yönelik iki örnek forma yer verildiği görülmüştür. Ancak bunlar dışında ölçme ve değerlendirme sürecinde kullanılabilecek başka örnek araçlara yer verilmediği sonucuna ulaşılmıştır. Bu açıdan Türkçenin yabancı dil olarak öğretilmesine yönelik hazırlanmış olan önceki öğretim programında da örnek araçların sunulmadığı görülmektedir. Oysa bu denli ayrıntılı bir öğretim programının doğru ve etkili biçimde uygulama süreçlerine yansıtılabilmesinde, ölçme ve değerlendirmeye yönelik programda sunulabilecek örnek araçların öğretmenler için yol gösterici olabileceği düşünülmektedir.

4.4. Programın Esas Aldığı Öğrenme Çıktılarına ve Süreç Bileşenlerine Yönelik Sonuçlar

Türkçenin yabancı dil olarak öğretilmesine yönelik hazırlanmış olan önceki öğretim programında dil becerilerine yönelik öğrencilere edindirilmesi amaçlananların "kazanım" ifadesiyle sunulmasına karşın YTÖP'de "öğrenme çıktıları" ifadesinin kullanımı, farklı bir özellik olarak belirlenmiştir. Bu kullanımın programın TYMM Öğretim Programları Ortak Metni (2025) doğrultusunda hazırlanmış olmasıyla tutarlı olduğu görülmektedir. Programdaki öğrenme çıktıları ve süreç bileşenleri, altı dil düzeyine göre ayrılarak dil becerileri temelinde çizelgelerde sunulmuştur. Ayrıca D-AOBM tanımlayıcılarındaki ifadelerin ise içerik çerçevesi ve koşullar başlıklarıyla yer aldığı da görülmüştür. Programın en sonunda ise tamamlayıcı beceriler dil düzeylerine göre sınıflandırılarak başka bir çizelgede sunulmuştur. Önceki programla karşılaştırıldığında çok daha ayrıntılı biçimde öğretim sürecine yönelik hedeflerin belirtilen başlıklar altında yer bulduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tüm sonuçlar birlikte ele alındığında YTÖP, ayrıntılı içeriğiyle D-AOBM esas alınarak ve TYMM Öğretim Programları Ortak Metni doğrultusunda oluşturulan Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi süreci için yararlı olabilecek güncel bir öğretim programı olarak görülmektedir. Programın yaklaşımı, amaçları, uygulanma süreci, öğrenme kanıtları ve öğrenme çıktıları bağlamında güncel bir bakış açısı sunduğu belirtilebilir. Ancak yukarıda da belirtildiği gibi yazınsal metinlerin her dil düzeyinde yer almaması, temalar ve dil düzeylerine göre izlencelerin sunulmaması, ölçme ve değerlendirme sürecinin somutlaştırılabilmesi için örnek araçların sunulmaması gibi konuların programın güncellemesi çalışmalarında ele alınıp gözden geçirilmesi, bu çalışma sonucunda önerilebilir. Bunun yanında bu çalışmada YTÖP, yapı ve içerik özellikleri bakımından genel olarak incelendiği için programda ele alınan bölümlerin tek tek incelendiği ve önceki programla ayrıntılı biçimde karşılaştırıldığı çalışmaların yapılması da önerilmektedir. Özellikle programda sayıca fazla olan öğrenme çıktıları ve süreç bileşenlerinin incelenip değerlendirildiği çalışmaların yararlı olabileceği düşünülmektedir. Son olarak da programda sunulan amaçlara en etkili biçimde ulaşılabilmesi ve alanda çalışanlara yararlı olunabilmesi için programın öğretmenlere ayrıntılı biçimde tanıtılmasına, uygulama çalışmalarıyla ilgili öneriler ve örnekler sunulmasına yönelik seminerlerin ve atölye çalışmalarının da düzenlenmesi ve bu çalışmaların her yıl sonunda öğretmenlerden programa yönelik görüşler alınmasıyla yeniden yapılması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

Adalı, O. (2009). *Anlamak ve Anlatmak.* İstanbul: Pan.

Aslan, C. (2016). Özerk Benlikli Birey Yetiştirme Sürecinde Çağdaş Dil ve Edebiyat Öğretimi Ortamlarının Önemi. *İlköğretim Online, 15*(3), 723-741.

Aslan, C. (2017). *Türkçe-Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimi.* Ankara: Anı Yayıncılık.

Aslan, C. ve Doğu, Y. (2015). Öğrencilerin Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlere İlişkin Görüşleri. *Akademik Araştırmalar Dergisi, 17*(67), 1-30.

Balcı, M. ve Melanlıoğlu, D. (2020). "Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi programı" üzerine. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 10*(2), 173-198.

Bilgin, M. (2006). *Anlamdan Anlatıma Türkçemiz.* Ankara: Anı Yayıncılık.

Bowen, G. A. (2009). Document Analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal, 9* (2), 27-40.

Coşkun, E. ve Taş, S. (2008). Ders Kitaplarına Metin Seçimi Açısından Türkçe Öğretim Programlarının Değerlendirilmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5*(10), 59-74.

Çeçen, M. A. ve Çiftçi, Ö. (2007). İlköğretim 6. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin tür ve tema açısından incelenmesi. *Millî Eğitim, 173,* 39-49.

Demirel, Ö. (2016). *Yabancı Dil Öğretimi.* Ankara: Pegem Akademi.

Dilidüzgün, S. (2004). Okuma Öğretimi Hedefleri Bağlamında Türkçe Ders Kitaplarındaki Çocuk Edebiyatı Ürünleri. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi, 2,* 43-55.

Dilidüzgün, S. (2012). Edebiyat Öğretimi ve Okur Yetiştirme Sorunu. *5. Uluslararası Türkçenin Eğitimi Öğretimi Kurultayı Bildirileri* (ss.1-9). Mersin: Mersin Üniversitesi ve TÜBİTAK Yayını.

Dilidüzgün, S. ve Aydın Gönül, D. (2017). Türkçe Ders Kitaplarındaki Yazınsal Metinleri Okuma Anlama Etkinliklerinin Eleştirel Okuma Ölçütlerini Karşılama Yeterliliği. *Türkçe Eğitimi Güncel Araştırmaları* (Ed.: H. Ülper). Ankara: Pegem Akademi.

Dilidüzgün, S. (2018). *Çağdaş Çocuk Yazını -Yazın Eğitimine Atılan İlk Adım-.* İzmir: TUDEM.

Dilidüzgün, Ş. (2010). İlköğretim Türkçe derslerinde aktif öğrenme bağlamında yaratıcı metin çalışmaları. *İstanbul Üniversitesi Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi, 14*(2), 19-38.

Dilidüzgün, Ş. (2014). Türkçe Öğretiminde Haber Metinleri- Metin Yapısı Bağlamında Etkinlik Oluşturma. *Ana Dili Eğitimi Dergisi, 2*(3), 89-100.

D-AOBM (2021). *Diller İçin Avrupa Ortak Başvuru Metni: Öğrenme, Öğretme ve Değerlendirme.* (S. Çelik ve diğerleri, Çev.). Ankara: Pozitif Matbaa.

Eker, S. (2018). Dil ve kültür. M. Macit ve S. Cavkaytar (Ed.), *Türk Dili I* içinde (s. 2-32). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Er, O., Biçer, N. ve Bozkırlı, K.Ç. (2012). Yabancılara Türkçe öğretiminde karşılaşılan sorunların ilgili alan yazını ışığında değerlendirilmesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi. 1*(2), 51-69.

Göçer, A. ve Kılıç, B. S. (2021). Türkçenin ikinci/yabancı dil olarak öğretimi programları ile programlarla ilgili yapılan çalışmalara genel bakış. Çukurova Araştırmaları, 7(2), 238-261.

Göçer, A. ve Moğul, S. (2011). Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi ile ilgili çalışmalara genel bir bakış. *Turkish Studies, 6*(3), 797-810.

Güzel, A. ve Barın, E. (2016). *Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi.* Ankara: Akçağ Yayınları.

Hamsi İmrol, M., Dinçer, A., Doğan Güldenoğlu, B. N. ve Babadoğan, C. (2021). 2018 Türkçe dersi öğretim programının değerlendirilmesi. *Eğitim ve Bilim, 46*(207), 403-437.

İşcan, A. (2020). Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminin sorunlarına ilişkin bir değerlendirme. *Aydın TÖMER Dergisi. 5*(1), 119-138.

İşeri, K. (2010). Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin metinsellik özellikleri. H. Ülper (Ed.), *Türkçe Ders Kitabı Çözümlemeleri* içinde (s. 91-114). Ankara: Pegem Akademi.

Kara, M. (2011). Avrupa dilleri öğretimi ortak çerçeve metni doğrultusunda Türkçe öğrenen yabancılara A1-A2 seviyesinde Türkçe öğretim programı örneği. *Zeitschrift für die Welt der Türken, 3*(3), 157-195.

Karababa, Z. C. (2009). Yabancı dil olarak Türkçenin öğretimi ve karşılaşılan sorunlar. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi. 42*(2), 265-277.

Karadağ, Ö. (2019). Aynı sınıf düzeyi için hazırlanan Türkçe ders kitaplarının ortak söz varlığı açısından karşılaştırılması. *Ana Dili Eğitimi Dergisi, 7*(4), 1130-1140.

Karakoç Öztürk, B. ve Alyaprak, A. M. (2024). 2019 ve 2024 ortaokul Türkçe dersi öğretim programlarının eğitim programı ögeleri açısından değerlendirilmesi. *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi, 9*(2), 1122-1158.

Karasar, N. (2017). *Bilimsel Araştırma Yöntemi.* Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Kardaş, M. N. ve Koç, R. (2019). Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde yaşanan başlıca sorunlar. M. N. Kardaş (Ed.), *Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi* içinde (s. 343-363). Ankara: Pegem Akademi.

Kavcar, C., Oğuzkan, F. ve Sever, S. (2005). *Türkçe ve Sınıf Öğretmenleri İçin Türkçe Öğretimi.* Ankara: Engin Yayınevi.

Kaya, M. ve Kardaş, M. N. (2020). Yabancı dil olarak Türkçe öğretim programı üzerine bir inceleme. *Kuram ve Uygulamada Sosyal Bilimler Dergisi*, *4*(1), 1- 20.

Kolaç, E. (2009). İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Metinlerin Tür Açısından Değerlendirilmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 6,* 1.

Kuzu, T. (2004). Etkileşimsel Model'e Uygun Okuma Öğretiminin Türkçe Bilgilendirici Metinleri Anlama Düzeyine Etkisi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 37*(1), 55-77.

Lüle-Mert, E. (2012). İlköğretim 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan öykülerin çocuk yazınının temel ilkeleri bağlamında incelenmesi. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 1*(1), 73-93.

MEB (2025). *Yabancılara Türkçe Öğretimi Programı.* (Erişim adresi: https://piktes.gov.tr/Dosyalar/Materyal/YTÖP-M_M2025.pdf)

MEB (2024). *İlkokul Türkçe Dersi Öğretim Programı.* (Erişim adresi: https://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=1973)

MEB (2024). *Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programı.* (Erişim adresi: https://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=1979)

MEB (2025). *Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Öğretim Programları Ortak Metni.* (Erişim adresi: https://tymm.meb.gov.tr/ortak-metin)

Mutlu, H. H. ve Gümüş, E. (2021). Akademik çalışmalara göre yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde karşılaşılan güncel sorunlar. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, *13*(25), 829-853.

Nurlu, M., Konyar, M., Tuna, L. ve Görgüç, Ç. (2021). Millî Eğitim Bakanlığı Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi programı eleştirisi. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum. 10*(29), 485-521.

Okur, A. (2010). Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin Türsel Özellikleri. (Ed.: H. Ülper), *Türkçe Ders Kitabı Çözümlemeleri.* (s. 115-140). Ankara: Pegem Akademi.

Senemoğlu, N. (2020). *Gelişim, Öğrenme ve Öğretim: Kuramdan Uygulamaya.* Ankara: Anı Yayıncılık.

Serpen, M. N. ve Üstten, A. U. (2023). Dönüt verme uygulamalarının yabancı dil olarak Türkçenin öğretiminde yazma becerisine etkisi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (34), 69-87.

Sever, S. (2004). *Türkçe Öğretimi ve Tam Öğrenme.* Ankara: Anı Yayıncılık.

Sever, S. (2019). *Sanatsal Uyaranlarla Dil Öğretimi.* İzmir: Tudem Yayınları.

Sever, S., Kaya, Z. ve Aslan, C. (2011). *Etkinliklerle Türkçe Öğretimi.* İzmir: Tudem Yayınları.

Şen, Ü. (2016). Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde ihmal edilmiş iki program: 1986 ve 2000 programları. *Ana Dili Eğitimi Dergisi. 4*(4), 545-558.

Ulutaş, M ve Kara, M. (2019). "TÖMER Türkçe öğretim programlarının bilişsel stratejiler açısından incelenmesi". *Journal of Language Education and Research, 5*(2), 232-250.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2021). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yurdakal, İ. H. (2024). Türkiye yüzyılı maarif modeli: 2024 İlkokul Türkçe Dersi Öğretim Programı'nın (1, 2, 3 ve 4. sınıflar) incelenmesi. *Temel Eğitim Dergisi, 24,* 76-88.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

AVRUPA VE TÜRKİYE'DE OKULLARDA FİZİKSEL AKTİVİTE POLİTİKALARI VE BEDEN EĞİTİMİ UYGULAMALARININ KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

Doç. Dr. Emine ÖZTÜRK KARATAŞ
Malatya Turgut Özal Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Egzersiz ve spor Bilimleri Bölümü
ORCID ID: 0000-0002-4142-5369
emine.karatas@ozal.edu.tr

Dr. İsmail ÖNER (Sorumlu Yazar)
ORCID ID: 0000-0003-0332-2139
smailoner1@gmail.com

Prof. Dr. Özgür KARATAŞ
İnönü Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi, Spor Yöneticiliği Bölümü
ORCID ID: . 0000-0002-7863-2898
ozgur.karatas@inonu.edu.tr

Özet

Bu çalışma, okullarda yürütülen fiziksel aktivite politikalarının beden eğitimi derslerinin niteliğine etkisini, Avrupa ülkeleri ile Türkiye örneği üzerinden karşılaştırmalı olarak incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırmanın temel hedefi, eğitim politikalarının öğretim süreci, fiziki altyapı olanakları ve öğrenci katılım düzeyleri üzerindeki yansımalarını ortaya koymaktır.

Materyal ve Metot: Nitel bir derleme çalışması niteliğindeki bu araştırmada, mevcut literatür taranarak kapsamlı bir değerlendirme yapılmıştır.

Bulgular: Avrupa ülkelerinde beden eğitimi derslerinin güçlü politika belgeleriyle desteklendiğini, ders saatlerinin yeterli düzeyde belirlendiğini ve okullarda fiziki altyapının büyük ölçüde tamamlandığını göstermektedir. Buna karşılık, Türkiye'de beden eğitimi dersleri çoğunlukla kısıtlı sürelerle yürütülmekte, altyapı olanakları yetersiz kalmakta ve öğretmenlerin uygulamaya dönük yeterlilikleri sınırlı kalmaktadır. Özellikle kırsal bölgelerde fiziksel aktiviteye erişimin düşük olduğu, sınav odaklı yaklaşım nedeniyle beden eğitimi dersinin çoğu zaman geri planda bırakıldığı dikkat çekmektedir. Ayrıca öğretmenlerin hizmet içi eğitim imkânlarının sınırlılığı, dersin uygulamalı boyutunu olumsuz yönde etkilemektedir. Tartışma

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

bölümünde bu yapısal farklar, politika belgelerinin kapsamı, öğretmen yeterliliği ve okul altyapısı ekseninde ele alınmış; Avrupa'daki başarılı uygulamaların Türkiye bağlamında ne ölçüde uygulanabilir olduğu irdelenmiştir.

Sonuç: Türkiye'de beden eğitimi politikalarının daha kapsayıcı hâle getirilmesi, ders sürelerinin artırılması, öğretmen gelişiminin sistematik şekilde desteklenmesi ve özellikle altyapı yatırımlarının güçlendirilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Beden Eğitimi, Fiziksel Aktivite, Okul

Comparative Analysis of Physical Activity Policies and Physical Education Practices in Schools in Europe and Turkey

Abstract

This study aims to comparatively examine the impact of physical activity policies implemented in schools on the quality of physical education classes, using examples from European countries and Turkey. The primary objective of the study is to reveal the impact of educational policies on the teaching process, physical infrastructure, and student participation levels.

Materials and Methods: This research, which is a qualitative compilation, conducted a comprehensive assessment by reviewing existing literature.

Findings: It demonstrates that physical education classes in European countries are supported by strong policy documents, lesson hours are adequately determined, and the physical infrastructure in schools is largely complete. In contrast, in Turkey, physical education classes are often conducted for limited periods, infrastructure facilities are inadequate, and teachers' practical competence is limited. It is particularly noteworthy that access to physical activity is low in rural areas, and physical education classes are often neglected due to the exam-focused approach. Furthermore, the limited in-service training opportunities for teachers negatively impact the practical aspect of the course. In the discussion section, these structural differences are discussed in terms of the scope of policy documents, teacher competence, and school infrastructure. The extent to which successful European practices can be applied to the Turkish context was examined.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Conclusion: It was concluded that physical education policies in Turkey should be made more inclusive, class hours should be increased, teacher development should be systematically supported, and infrastructure investments, in particular, should be strengthened.

Keywords: Physical Education, Physical Activity, School

GİRİŞ

Beden eğitimi, bireylerin sadece fiziksel gelişimini değil; bilişsel, duygusal ve sosyal gelişimlerini de destekleyen bütüncül bir eğitim alanıdır. Bu yönüyle okul sistemleri içinde önemli bir yer tutar. Ancak beden eğitimi derslerinin etkinliği ve sürdürülebilirliği, büyük ölçüde ülkelerin uyguladığı eğitim politikaları ve fiziksel aktiviteye yönelik stratejik yaklaşımlar ile doğrudan ilişkilidir (Piggin ve ark., 2017; UNESCO, 2015). Okullarda beden eğitiminin hem niceliksel (haftalık ders saati, dersin sürekliliği) hem de niteliksel (içerik, öğretmen niteliği, ortam kalitesi) olarak yeterli düzeyde uygulanabilmesi, ulusal fiziksel aktivite politikalarının başarısının belirleyicilerinden biridir.

Günümüzde hareketsiz yaşam tarzının küresel düzeyde ciddi sağlık sorunlarına yol açtığı; obezite, diyabet, kalp-damar hastalıkları ve psikososyal problemler gibi birçok olumsuzluğun çocukluk döneminde yetersiz fiziksel aktivite ile ilişkili olduğu bilinmektedir (World Health Organization [WHO], 2022). Bu bağlamda, okullarda yürütülen beden eğitimi dersleri, çocukların fiziksel aktivite alışkanlıklarının temellendiği en temel yapısal ortamlardan biri olarak değerlendirilir (Trost, 2007). Ancak birçok ülkede beden eğitimi, eğitim politikaları içinde ikincil konumda kalmakta; ders saatleri azaltılmakta, öğretmen istihdamı sınırlanmakta veya dersin içeriği uygulamadan ziyade teoriye indirgenmektedir (European Commission, 2018).

Avrupa Birliği ülkelerinde 2000'li yıllardan itibaren okul temelli fiziksel aktivite politikaları geliştirilmiş; örneğin İngiltere'de "School Sport and Activity Action Plan", İsveç'te haftalık zorunlu fiziksel etkinlik programları gibi uygulamalar yaygınlaştırılmıştır (Department for Education, 2023). Bu ülkelerde beden eğitimi dersi, sadece bir öğretim alanı değil; halk sağlığını iyileştirmeye dönük önleyici bir strateji olarak değerlendirilmiştir (Bailey, 2006). Buna karşın Türkiye'de beden eğitimi dersi pek çok okulda haftada yalnızca bir ya da iki saatle sınırlandırılmakta; derslerin uygulanması ise çoğu zaman fiziki koşullara ve okul yönetiminin önceliklerine göre değişiklik göstermektedir (MEB, 2021).

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Dolayısıyla bu çalışmada, okullarda uygulanan fiziksel aktivite politikalarının genel çerçevesi ile beden eğitimi derslerinin pratikte nasıl yürütüldüğü, Avrupa ülkeleri ve Türkiye örneği üzerinden karşılaştırmalı olarak incelenecektir. Bu bağlamda; ders süreleri, öğretim kadrosu, ders içeriği, öğrenci katılımı ve altyapı olanakları gibi değişkenler politika belgeleri ve güncel akademik literatür ışığında değerlendirilmiştir. Çalışma aynı zamanda etkili fiziksel aktivite politikalarının beden eğitimi uygulamaları üzerindeki yapısal etkilerini ortaya koyarak, Türkiye'deki uygulamalara yönelik politika önerileri geliştirmeyi hedeflemektedir.

MATERYAL VE METOT

Bu araştırma, okullarda uygulanan fiziksel aktivite politikalarının ve beden eğitimi derslerinin yapısal özelliklerini karşılaştırmalı olarak analiz eden nitel bir derleme çalışmasıdır. Çalışma kapsamında, özellikle Avrupa ülkeleri ile Türkiye'de uygulanan politikalar karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Elde edilen veriler, nitel araştırma desenine uygun olarak tematik içerik analizi ile değerlendirilmiştir. Literatürdeki bulgular; (1) yasa ve politikaların içeriği, (2) ders süreleri ve uygulama farklılıkları, (3) öğretmen yeterlikleri, (4) öğrenci katılım düzeyleri ve (5) altyapı olanakları temaları altında sınıflandırılmıştır.

Bu çalışmada izlenen yöntemsel yaklaşım, derleme türü çalışmalar için önerilen sistematik süreçlere dayanmaktadır (Booth ve ark., 2021; Petticrew ve Roberts, 2008). Ayrıca, çalışmanın güvenilirliğini artırmak için içeriklerin değerlendirilmesinde benzer temaları kullanan diğer nitel derleme örnekleri de referans alınmıştır (Jesson ve ark., 2011).

BULGULAR

Bu derleme çalışmasında, okullarda uygulanan fiziksel aktivite politikalarının ve beden eğitimi derslerinin yapısal özelliklerinin Avrupa ülkeleri ve Türkiye bağlamında karşılaştırmalı analizi yapılmıştır. Literatürden elde edilen bulgular, beş ana tema etrafında toplanmıştır: politika belgeleri ve zorunluluk düzeyi, ders süresi ve yoğunluğu, öğretmen niteliği, öğrenci katılım düzeyi ve fiziksel altyapı koşulları.

1. Politika Belgeleri ve Zorunluluk Düzeyi

Avrupa Birliği ülkelerinde beden eğitimi ve fiziksel aktivite politikaları, genellikle merkezi strateji belgeleriyle yönlendirilmekte ve okul müfredatında zorunlu bir ders olarak yer

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

almaktadır (European Commission, 2018; WHO, 2022). Örneğin, İsveç'te haftada en az üç saat beden eğitimi zorunlu tutulurken, Finlandiya'da öğrencilerin haftalık toplam fiziksel aktivite süresi yasal olarak tanımlanmıştır (Redelius ve Larsson, 2010).

Türkiye'de ise beden eğitimi dersi, Millî Eğitim Bakanlığı'nın yıllık programları doğrultusunda yürütülmekte, ancak dersin uygulama niteliği okul yönetimlerine ve fiziki koşullara bağlı olarak değişkenlik göstermektedir (MEB, 2021). Politika belgelerinde beden eğitiminin önemi vurgulansa da, uygulamada çoğu zaman akademik derslerin gölgesinde kalmaktadır (Marshall ve Hardman, 2000).

2. Beden Eğitimi Ders Süresi ve Yoğunluğu

Avrupa ülkelerinde beden eğitimi derslerinin haftalık ders saatleri çoğu ülkede 90 dakika ile 180 dakika arasında değişmektedir. Ayrıca, bazı ülkelerde ders dışı fiziksel etkinlikler okul saatlerine entegre edilmiştir (European Parliamentary Research Service, 2016). İngiltere'de 2019 yılında yürürlüğe giren "School Sport and Activity Action Plan", haftalık 60 dakikalık aktif yaşam hedefini tüm öğrenciler için zorunlu kılmıştır (Department for Education, 2023).

Türkiye'de ise ilkokul ve ortaokul düzeyinde beden eğitimi dersi genellikle haftada 1 ya da 2 saatle sınırlıdır ve bu sürenin çoğu zaman ders dışı etkinliklere kaydırıldığı veya hava koşulları nedeniyle iptal edildiği bildirilmektedir (Göksoy, 2017; Sezen, 2019). Ders sürelerinin azlığı, fiziksel aktivite düzeyini sınırlayan temel faktörlerden biridir.

3. Öğretmen Niteliği ve Uygulayıcı Rolleri

Avrupa'da beden eğitimi öğretmenleri, üniversitelerin beden eğitimi ve spor bilimleri fakültelerinden mezun olmakta ve hizmet öncesi yeterlilik değerlendirmeleriyle istihdam edilmektedir (UNESCO, 2015). Bunun yanında, birçok ülkede öğretmenlerin sürekli mesleki gelişim programlarına katılması teşvik edilmektedir.

Türkiye'de ise öğretmenler genellikle ilgili lisans programlarından mezun olmakla birlikte, bazı bölgelerde branş dışı görevlendirmeler yapılmakta ve öğretmenler yeterli ekipman olmadan ders yürütmeye çalışmaktadır (Temiz ve Sivrikaya, 2021). Hizmet içi

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

eğitimlerin yetersizliği ve motivasyon eksikliği, dersin niteliğini olumsuz yönde etkilemektedir.

4. Öğrenci Katılımı ve Etkinlik Düzeyi

Araştırmalar, Avrupa'da öğrencilerin beden eğitimi derslerine yüksek oranda katılım sağladığını ve fiziksel aktiviteye yönelik tutumlarının olumlu olduğunu göstermektedir (Bailey, 2006; Hardman ve ark., 2013). İsviçre ve Hollanda gibi ülkelerde öğrenciler haftalık toplamda 150 dakikayı aşkın fiziksel etkinlikte bulunmakta; bu durum, fiziksel uygunluk düzeylerini ve sağlık göstergelerini olumlu yönde etkilemektedir (WHO, 2022).

Türkiye'de ise öğrencilerin beden eğitimi dersine yönelik ilgilerinin sınırlı olduğu, özellikle sınav dönemlerinde dersin ikinci plana atıldığı bildirilmektedir (Marshall ve Hardman, 2000). Ayrıca, sosyoekonomik düzeyin düşük olduğu bölgelerde fiziksel aktiviteye erişimin daha kısıtlı olduğu belirtilmektedir (Göksoy, 2017).

5. Fiziksel Altyapı ve Donanım Olanakları

Avrupa'da okul spor salonları, açık spor alanları, spor ekipmanları gibi altyapılar standart hâle gelmiş durumdadır. Finlandiya, Almanya ve Norveç gibi ülkelerde her okulda spor salonu bulunması yasal zorunluluktur (European Commission, 2018).

Türkiye'de ise özellikle kırsal bölgelerde okul bahçelerinde spor alanlarının sınırlı olduğu, spor salonlarının bulunmadığı ya da mevcut salonların bakımının yetersiz olduğu sıklıkla vurgulanmaktadır (Sezen, 2019). Malzeme eksikliği, dersin uygulamalı değil, teorik şekilde işlenmesine neden olmaktadır. Öğretmenler bu durumu sık sık raporlamakta ancak çoğu zaman kalıcı çözümler üretilmemektedir (MEB, 2021).

Bu bulgular, beden eğitimi öğretiminin yalnızca pedagojik bilgi ile değil; politika düzeyi kararlar, altyapı yatırımları ve öğretmen destek sistemleri ile birlikte değerlendirildiğinde etkili sonuçlar doğurabileceğini göstermektedir.

TARTIŞMA

Elde edilen bulgular doğrultusunda, okullarda uygulanan fiziksel aktivite politikalarının niteliği ile beden eğitimi derslerinin yapısal uygulamaları arasında güçlü bir ilişki olduğu

açıkça görülmektedir. Avrupa ülkelerinde fiziksel aktivite politikaları, bütüncül ve uzun vadeli eğitim stratejileriyle entegre edilmiştir. Bu politikalar, yalnızca ders sürelerini değil, aynı zamanda öğrenci katılım düzeylerini, öğretmen yeterliliklerini ve altyapı kalitesini de olumlu yönde etkilemektedir (Piggin ve ark., 2017; European Commission, 2018).

Beden eğitimi dersinin haftalık süresinin artırılması, özellikle çocukluk döneminde fiziksel aktivitenin davranışa dönüşmesi açısından önemlidir. Avrupa'da haftalık 150 dakikayı bulan uygulamalar, fiziksel uygunluk düzeylerini artırmakta ve akademik başarı ile psikososyal gelişim üzerinde olumlu etkiler yaratmaktadır (Bailey, 2006; WHO, 2022). Türkiye'de ise haftalık sürenin genellikle 80 dakikayı aşmaması, fiziksel etkinlik düzeylerini sınırlamakta ve öğrencilerin ilgisini azaltmaktadır Göksoy, 2017).

Öğretmen niteliği açısından bakıldığında, Avrupa'da beden eğitimi öğretmenlerinin lisans eğitiminden sonra düzenli olarak hizmet içi eğitimlerle desteklenmesi, mesleki yeterliliği artırmakta ve yenilikçi öğretim yöntemlerinin kullanımını teşvik etmektedir (UNESCO, 2015; Kirk, 2009). Türkiye'de ise öğretmenlerin bir kısmının branş dışı görevlendirmelerle ders yürütmesi ve ekipman yetersizliği ile karşılaşması, dersin niteliğini düşürmektedir (Temiz ve Sivrikaya, 2021).

Fiziksel altyapı, beden eğitimi derslerinin kalitesini doğrudan etkileyen bir diğer unsurdur. Finlandiya, Norveç gibi ülkelerde okul spor salonu bulunması yasal zorunlulukken; Türkiye'de özellikle kırsal bölgelerde spor alanlarının sınırlı olması, öğrencilerin fiziksel etkinlik fırsatlarını daraltmaktadır (Sezen, 2019; (Redelius ve Larsson, 2010).

Ayrıca, öğrenci katılımının artırılması için beden eğitimi derslerinin daha eğlenceli, kapsayıcı ve öğrenci merkezli hale getirilmesi gerekmektedir. Avrupa'da öğrencilerin derse katılımı yüksek düzeydeyken, Türkiye'de sınav odaklı sistemin etkisiyle beden eğitimi sıklıkla ihmal edilmektedir (Hardman ve ark., 2013; Marshall ve Hardman, 2000).

Bu karşılaştırmalı değerlendirme, yalnızca politikaların değil, aynı zamanda uygulamadaki tutarlılık ve kaynak yönetiminin de önemini göstermektedir. Türkiye'nin, Avrupa'daki başarılı modellerden esinlenerek kendi sistemine uygun, uygulanabilir ve sürdürülebilir stratejiler geliştirmesi gerektiği açıktır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırma bulguları, Avrupa ülkeleri ile Türkiye arasında beden eğitimi politikalarının uygulanmasında belirgin farklılıklar olduğunu göstermektedir. Avrupa'da beden eğitimi dersleri güçlü yasal düzenlemelerle desteklenirken, Türkiye'de bu ders çoğu zaman geri planda kalmaktadır. Ders süresinin kısalığı, öğretmen görevlendirmelerindeki yetersizlik ve altyapı eksiklikleri, öğrencilerin derse katılımını ve fiziksel aktivite düzeylerini olumsuz etkilemektedir.

Beden eğitimi dersinin etkili olması, yalnızca sınıf içi uygulamalara değil, aynı zamanda politika düzeyinde kararlılığa, yeterli fiziki imkânlara ve öğretmen desteğine bağlıdır. Türkiye'nin, Avrupa'daki başarılı örneklerden ilham alarak kendi ihtiyaçlarına uygun, uygulanabilir ve sürdürülebilir çözümler geliştirmesi gerekmektedir. Bu sayede beden eğitimi, öğrencilerin sadece fiziksel gelişimini değil; sosyal ve duygusal gelişimlerini de destekleyen güçlü bir eğitim alanı hâline gelebilir.

Türkiye'deki mevcut durumu iyileştirmek adına çeşitli öneriler geliştirmektedir:

Haftalık beden eğitimi saatleri artırılmalı, ders dışı etkinlikler ile desteklenmelidir. Branş dışı görevlendirmeler önlenmeli, hizmet içi eğitim programları yaygınlaştırılmalıdır. Özellikle kırsal bölgelerde spor salonu, açık alan ve ekipman yatırımları artırılmalıdır. Hazırlanan strateji belgeleri uygulama düzeyinde izlenmeli ve değerlendirilmelidir. Öğrenci ilgi ve ihtiyaçlarına uygun, oyunlaştırılmış ve kapsayıcı içerikler geliştirilmelidir

KAYNAKLAR

Bailey, R. (2006). Physical education and sport in schools: A review of benefits and outcomes. *Journal of School Health, 76*(8), 397–401.

Booth, A., Martyn-St James, M., Clowes, M., & Sutton, A. (2021). Systematic approaches to a successful literature review.

Department for Education. (2023). *School Sport and Activity Action Plan* https://assets.publishing.service.gov.uk/media/64b7c813ef5371000d7aee6c/School_Sport_and_Activity_Action_Plan.pdf Erişim Tarihi: 1.10.2025

European Commission. (2018). *Physical education and sport at school in Europe: Eurydice report*. Brussels: EU Publications.

European Parliamentary Research Service. (2016). *Physical education in EU schools* [Briefing].

https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/593559/EPRS_BRI(2016)593559_EN.pdf (Erişim Tarihi: 27.09.2025)

Göksoy, S. (2017). Okulların altyapı yeterliliği. Uluslararası Liderlik Eğitimi Dergisi, 1(1), 9-15.

Hardman, K., Murphy, C., Routen, A., & Tones, S. (2013). *World-wide survey of school physical education*. UNESCO Publishing.

Jesson, J., Matheson, L., & Lacey, F. M. (2011). *Doing your literature review: Traditional and systematic techniques*. Sage Publications.

Kirk, D. (2009). *Physical education futures*. Routledge.

Marshall, J., & Hardman, K. (2000). The state and status of physical education in schools in international context. *European Physical Education Review*, *6*(3), 203-229.

MEB. (2021). *Eğitim İstatistikleri Raporu*. Ankara: T.C. Millî Eğitim Bakanlığı. https://ankara.meb.gov.tr/www/egitim-istatistikleri/icerik/24 Erişim Tarihi: 20.09.2025

Petticrew, M., & Roberts, H. (2008). *Systematic reviews in the social sciences: A practical guide*. Blackwell Publishing.

Piggin, J., Mansfield, L., & Weed, M. (Eds.). (2017). *Routledge handbook of physical activity policy and practice*. London, UK: Routledge.

Redelius, K., & Larsson, H. (2010). Physical education in Scandinavia: an overview and some educational challenges. *Sport in Society*, *13*(4), 691-703.

Sezen, M. S. (2019). *Beden eğitimi ve spor dersinin uygulanmasında karşılaşılan problemler; okul yöneticileri ve öğretmen görüşleri* (Yüksek Lisans Tezi, Trabzon Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı, Trabzon).

Temiz, C. N., & Sivrikaya, A. H. (2021). Beden eğitimi ve spor dersinde karşılaşılan sorunların incelenmesi (Yurt içi ve yurt dışı değerlendirmesi). *Avrasya Spor Bilimleri ve Eğitim Dergisi*, *3*(1), 12-39.

Trost, S. G. (2007). *Active education: Physical education, physical activity and academic performance.* A research brief. Princeton, NJ: Active Living Research.

UNESCO. (2015). *Quality physical education: Guidelines for policy-makers.* https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000231101 Erişim Tarihi 20.09.2025

WHO. (2022). *Global status report on physical activity 2022*. Geneva: World Health Organization. https://www.who.int/teams/health-promotion/physical-activity/global-status-report-on-physical-activity-2022 Erişim Tarihi:01.10.2025

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Okullarda Beden Eğitimi Dersine Katılımı Artıran Faktörler: Avrupa ve Türkiye Bağlamında Karşılaştırmalı Bir Sistematik İnceleme

Doç. Dr. Emine ÖZTÜRK KARATAŞ
Malatya Turgut Özal Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Egzersiz ve spor Bilimleri Bölümü
ORCID ID: 0000-0002-4142-5369
emine.karatas@ozal.edu.tr

Dr. İsmail ÖNER (Sorumlu Yazar)
ORCID ID: 0000-0003-0332-2139
smailoner1@gmail.com

Prof. Dr. Özgür KARATAŞ
İnönü Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi, Spor Yöneticiliği Bölümü
ORCID ID: . 0000-0002-7863-2898
ozgur.karatas@inonu.edu.tr

ÖZET

Amaç: Bu araştırmanın amacı, Avrupa ve Türkiye bağlamında okullarda beden eğitimi dersine katılımı artıran faktörleri karşılaştırmalı bir sistematik inceleme ile ortaya koymaktır.

Yöntem: Nitel araştırma desenine dayanan bu çalışmada, sistematik derleme yöntemi kullanılmıştır. Konu kapsamında akademik makaleler, raporlar, resmi belgeler ve kitap bölümleri incelenmiş; elde edilen veriler içerik analiziyle bireysel, pedagojik ve yapısal faktörler ekseninde sınıflandırılarak değerlendirilmiştir.

Bulgular: Çalışmada, öğrencilerin derse katılımını etkileyen bireysel faktörler arasında yaş, toplumsal cinsiyet rolleri, beden algısı, fiziksel yeterlilik algısı ve motivasyon kaynaklarının önemli rol oynadığı tespit edilmiştir. Pedagojik düzeyde öğretmen tutumları, liderlik tarzları, öğretim yöntemleri, içerik çeşitliliği ve değerlendirme süreçlerinin öğrencilerin katılımını doğrudan etkilediği belirlenmiştir. Yapısal düzeyde ise ders saati yetersizlikleri, tesis ve ekipman eksiklikleri, ulusal politikaların önceliklendirilme biçimi ve finansal kaynakların katılım üzerinde belirleyici olduğu tespit edilmiştir. Avrupa ülkelerinde öğrenci merkezli yaklaşımlar, kapsayıcı öğretim uygulamaları ve güçlü altyapı destekleri ön plana çıkarken; Türkiye'de sınav merkezli sistem, toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri ve yapısal yetersizliklerin katılımı sınırladığı belirlenmiştir.

Sonuç: Beden eğitimi derslerine katılım, yalnızca bireysel motivasyon veya öğretmen performansıyla açıklanamayacak; çok katmanlı ve birbirini etkileyen bireysel, pedagojik ve

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

yapısal faktörlerin etkileşimiyle anlaşılabilecek bir olgudur. Avrupa'daki iyi uygulamalar, Türkiye için uyarlanabilir modeller sunmakta; kapsayıcı pedagojik yaklaşımlar, yapısal reformlar ve öğretmen gelişim programları aracılığıyla katılımın artırılabileceği ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Beden Eğitimi, Katılım Faktörleri, Avrupa, Türkiye, Sistematik İnceleme

Factors Increasing Participation in Physical Education Classes in Schools: A Comparative Systematic Review in the Context of Europe and Turkey

ABSTRACT

Purpose: The purpose of this study is to identify the factors that increase participation in physical education classes in schools in the European and Turkish contexts through a comparative systematic review.

Method: Based on a qualitative research design, this study employed a systematic review method. Academic articles, reports, official documents, and book chapters within the scope of the subject were examined; the data obtained were classified and evaluated through content analysis based on individual, pedagogical, and structural factors.

Results: The study found that individual factors affecting student participation in class included age, gender roles, body image, perceived physical fitness, and sources of motivation. At the pedagogical level, it was determined that teacher attitudes, leadership styles, teaching methods, content diversity, and assessment processes directly affect student participation. At the structural level, it was found that insufficient class hours, lack of facilities and equipment, the prioritisation of national policies, and financial resources are decisive factors in participation. While student-centred approaches, inclusive teaching practices and strong infrastructure support are prominent in European countries, it has been determined that the exam-centred system, gender inequalities and structural inadequacies limit participation in Turkey.

Conclusion: Participation in physical education classes cannot be explained solely by individual motivation or teacher performance; it is a phenomenon that can be understood through the interaction of multi-layered and interrelated individual, pedagogical and structural factors. Good practices in Europe offer adaptable models for Turkey; it has been demonstrated that participation can be increased through inclusive pedagogical approaches, structural reforms, and teacher development programmes.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Keywords: Physical Education, Participation Factors, Europe, Turkey, Systematic Review

1. GİRİŞ

Beden eğitimi, modern eğitim sistemlerinde yalnızca fiziksel gelişimi destekleyen bir alan değil; aynı zamanda bireylerin bilişsel, sosyal ve duygusal gelişimlerini şekillendiren, bireyin davranışlarının olumlu yönde değiştirilmesinde etkili, çok boyutlu bir öğrenme ortamı olarak değerlendirilmektedir (Bailey ve ark., 2009; Kirk, 2010; Öztürk Karataş ve ark., 2021). Öğrencilerin hareket becerilerinin yanı sıra özgüven, takım çalışması, liderlik, problem çözme ve stresle başa çıkma gibi yaşam becerilerini kazandıkları beden eğitimi dersleri, çocukluk ve ergenlik döneminin sağlıklı geçmesi açısından kritik bir rol oynamaktadır (UNESCO, 2015). Ayrıca beden eğitimi, toplumların fiziksel aktivite kültürünü oluşturması ve sürdürmesi açısından da temel bir işlev görmektedir (Hardman ve Green, 2011).

Beden eğitimi, sadece bireysel faydalar sağlamakla kalmamakta; aynı zamanda toplumların fiziksel aktivite kültürünü oluşturma ve sürdürme konusunda da temel bir işlev görmektedir (Hardman ve Green, 2011; Bailey, 2006). Düzenli fiziksel aktivite alışkanlığının çocuklukta kazanılması, bireylerin yetişkinlikte sağlıklı yaşam biçimlerini sürdürme olasılığını artırmakta ve bu durum, toplum sağlığı üzerinde uzun vadeli pozitif etkiler yaratmaktadır (World Health Organization [WHO], 2010). Ancak beden eğitimi derslerine katılım, birçok ülkede niceliksel ve niteliksel sorunlarla karşı karşıyadır. Avrupa'da yürütülen araştırmalar, öğrencilerin derslere katılımını artıran faktörler arasında öğretmen kalitesi, ders materyallerinin yeterliliği, okulun fiziksel altyapısı, ders içeriğinin çeşitliliği ve öğrenci motivasyonu gibi unsurları öne çıkarmaktadır (Hardman, 2008; Stratton ve Draper,2018). Türkiye'de ise bu faktörlere ek olarak kültürel algılar, ebeveyn tutumları ve merkezi eğitim politikalarının etkisi belirleyici olmaktadır (Yaşar ve Abakay, 2025; Namlı ve ark., 2024).

Avrupa Konseyi (Council of Europe, 2001) beden eğitiminin insan haklarının bir parçası olduğunu vurgulayarak, tüm çocukların kaliteli beden eğitimi hizmetlerine eşit erişimini sağlama çağrısında bulunmuştur. Buna karşılık Türkiye'de, beden eğitimi derslerinin haftalık ders saati ve içerik yönünden Avrupa ülkelerine kıyasla sınırlı kaldığı ve bu durumun öğrenci katılımını olumsuz etkileyebildiği belirtilmektedir (Yaylacı, 2012; Bümen ve ark., 2012).

Son yıllarda yapılan sistematik incelemeler, okul temelli müdahalelerin (örneğin, aktif okul programları, öğretmen eğitimleri, oyun tabanlı aktiviteler) beden eğitimi dersine katılımı

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

artırmada etkili olduğunu ortaya koymuştur (Morton ve ark., 2016; Hollis ve ark., 2016). Bu bağlamda, Avrupa ülkeleri ve Türkiye'nin uyguladığı politikaların ve okul içi uygulamaların karşılaştırmalı olarak incelenmesi, beden eğitimi dersine katılımı artıran faktörleri belirlemek ve iyileştirme önerileri geliştirmek açısından önem arz etmektedir.

1.1.Avrupa ve Türkiye Bağlamında Tarihsel Arka Plan

Avrupa'da beden eğitiminin tarihsel kökenleri, 18. ve 19. yüzyıllarda askerî eğitimin bir parçası olarak gelişen jimnastik hareketlerine dayanmaktadır. Almanya'da Friedrich Ludwig Jahn ve İsveç'te Per Henrik Ling gibi öncüler, fiziksel eğitimle ulusal dayanıklılığın artırılabileceğini savunmuşlardır (Kirk, 2010). Sanayi Devrimi ve kentleşmeyle birlikte hareketsiz yaşam tarzının getirdiği sağlık sorunlarına karşı beden eğitimi dersleri yaygınlaştırılmış; 20. yüzyılda ise sağlık temelli, bireysel farklılıkları gözeten ve eğitsel yönü güçlü modeller benimsenmeye başlanmıştır (Hardman ve Green, 2011). Özellikle İskandinav ülkelerinde, beden eğitimi dersleri bireylerin fiziksel, sosyal ve zihinsel esenliğini destekleyen bir eğitim alanı olarak görülmüş ve "yaşam boyu spor" yaklaşımı ders programlarına entegre edilmiştir (Telama, 2009).

Türkiye'de beden eğitimi dersi, Osmanlı Devleti'nde Tanzimat sonrası dönemde, Batılılaşma ve modernleşme projelerinin bir parçası olarak askeri okullarda jimnastik dersiyle başlamış, Cumhuriyet dönemiyle birlikte ise ulusal kimlik inşasının ve sağlıklı nesiller yetiştirmenin aracı olarak devlet politikalarında önemli bir yer bulmuştur (Yaşar ve Abakay, 2025; Cengiz ve ark., 2018). 1930'lardan itibaren beden terbiyesi öğretmenlerinin yetiştirilmesi, okul sporlarının yaygınlaştırılması ve köy enstitülerinde hareket eğitiminin güçlendirilmesi, bu dönemin dikkat çekici uygulamalarıdır. Ancak 1980'lerden sonra sınav merkezli eğitim politikalarının ağır basması, beden eğitimi derslerinin haftalık saatlerinin azaltılması ve sportif etkinliklerin akademik başarı karşısında ikinci plana itilmesi, Türkiye'de katılım sorunlarının temelini oluşturmuştur (Koca ve Demirhan, 2005; Uslu ve Özlü, 2022).

1.2.Avrupa ve Türkiye'de Katılım Eğilimleri

Avrupa genelinde beden eğitimi dersine katılım oranları ülkelere ve yaş gruplarına göre değişmekle birlikte, Avrupa Komisyonu'nun 2023 raporuna göre ilköğretim düzeyinde %85, ortaöğretim düzeyinde ise %65 oranında düzenli katılım sağlanmaktadır (European Commission, 2023). Avrupa ülkelerinde gözlenen bu nispeten yüksek oranlar, çoklu faktörlerin bir sonucu olarak değerlendirilmektedir. Bunların başında, sağlık temelli programların varlığı,

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

eğlenceli ve kapsayıcı içeriklerin geliştirilmesi, beden eğitimi derslerinin akademik derslerle eşdeğer kabul edilmesi ve öğretmenlerin mesleki gelişimlerinin sürekli desteklenmesi gelmektedir (Haerens ve ark., 2010; Standage ve ark., 2005). Ayrıca, dijital araçların ve oyun temelli öğrenme yöntemlerinin derslerde kullanılması, öğrencilerin ilgisini canlı tutan unsurlar arasında yer almaktadır (Casey ve ark., 2017).

Türkiye'de ise ilkokul düzeyinde beden eğitimi derslerine katılım görece yüksek görünmekle birlikte, ortaokul ve lise düzeyinde belirgin bir düşüş gözlenmektedir. Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) 2022 verilerine göre, 12-17 yaş arası öğrencilerin yalnızca %34'ü haftada iki ya da daha fazla kez düzenli fiziksel aktivite yapmaktadır (TÜİK, 2022). Bunun temel nedenleri arasında, akademik başarı baskısı, ders saatlerinin yetersizliği, sınav odaklı müfredat, tesis ve ekipman eksiklikleri, öğretmenlerin motivasyonunun düşük olması ve toplumsal cinsiyet kalıpları yer almaktadır (Keskin, 2015; Koca ve Demirhan, 2005). Özellikle kız öğrencilerde, beden eğitimi derslerine katılım oranları erkek öğrencilere kıyasla daha düşüktür; bu durum kültürel normlar, ailelerin tutumu ve okul ortamındaki eşitsizliklerle ilişkilendirilmektedir (Koca, 2009).

1.3.Okullarda Beden Eğitimi Dersine Katılımı Artıran Faktörler

Avrupa'daki başarılı örnekler incelendiğinde, öğretmenlerin öğrenciyi merkeze alan ve oyun temelli yaklaşımlar kullandığı, öğrenci geri bildirimine önem verdiği ve başarısızlık korkusunu azaltan öğrenme ortamları yarattığı görülmektedir (Bailey ve ark., 2009; Casey ve ark., 2017). Türkiye'de ise spor ve eğitimin entegre edildiği bir sistemin olmadığı (Temiz ve Sivrikaya, 2021), öğretmenlerin çoğunlukla geleneksel öğretim yöntemlerini tercih ettiği, not verme süreçlerinin yeterince şeffaf olmadığı ve derslerin ağırlıklı olarak sportif performans odaklı yürütüldüğü (Keskin ve ark., 2016) bildirilmektedir.

2. MATERYAL VE METOT

Bu çalışma, okullarda beden eğitimi dersine katılımı artıran faktörleri Avrupa ve Türkiye bağlamında karşılaştırmalı olarak inceleyen nitel bir sistematik derleme çalışmasıdır. Çalışmada, mevcut literatür taranarak bireysel, pedagojik ve yapısal düzeydeki faktörler analiz edilmiştir. Karşılaştırmalı analiz yöntemi, ülkeler arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları belirlemek amacıyla tercih edilmiştir.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

3. BULGULAR

Literatür taramalarına ve sistematik incelemelere dayalı olarak, okullarda beden eğitimi dersine katılımı artıran faktörler genellikle üç ana başlıkta (düzeyde) toplanır**:** Bireysel faktörler, pedagojik faktörler ve yapısal faktörlerdir. Bireysel düzeyde öğrencinin içsel motivasyonu, fiziksel yeterlilik algısı, beden imajı ve geçmiş sportif deneyimleri belirleyici rol oynar (Deci ve Ryan, 2000; Ntoumanis, 2005). Pedagojik düzeyde ise öğretmenin yaklaşımı, kullandığı öğretim yöntemleri, değerlendirme biçimleri, sınıf yönetimi becerileri ve öğrenci-öğretmen etkileşimi öne çıkmaktadır (Silverman, 2011; Standage ve ark., 2005). Yapısal düzeyde ise okulun tesis, ekipman ve malzeme yeterliliği, ders saatlerinin uzunluğu ve ulusal politika belgeleri etkili olmaktadır (Hardman, 2008).

3.1. Bireysel Faktörler

3.1.1. Yaş ve Gelişimsel Dönemler

Yaş, öğrencilerin fiziksel aktiviteye katılım düzeyini etkileyen temel belirleyicilerden biridir. Avrupa genelinde yapılan araştırmalarda, ilkokul çağındaki öğrencilerin beden eğitimi derslerinden keyif aldıkları ve derslere katılım motivasyonlarının yüksek olduğu, ancak ergenlik dönemine geçişle birlikte bu motivasyonun azaldığı gözlenmiştir (Telama, 2009). Bunun nedenleri arasında artan akademik yük, beden algısında yaşanan değişiklikler ve akran baskısı yer almaktadır. Türkiye'de ise lise düzeyindeki öğrenciler, beden eğitimi dersini çoğunlukla "gereksiz" ya da "boş ders" olarak görmekte ve bu algı, sınav odaklı eğitim sistemiyle birleştiğinde katılımı ciddi biçimde azaltmaktadır (Keskin ve ark., 2016). Türkiye özelinde yapılan bir araştırmada, lise öğrencilerinin yalnızca %28'inin beden eğitimi derslerine düzenli olarak katıldığı ve çoğunluğun ders saatlerinde dershaneye veya özel derse yönlendirildiği bildirilmiştir (TÜİK, 2022).

3.1.2. Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet Rolleri

Toplumsal cinsiyet kalıpları, özellikle Türkiye'de beden eğitimi dersine katılımda önemli bir engel oluşturmaktadır. Erkek öğrenciler, geleneksel olarak sporda "daha yetenekli" ve "daha istekli" görülürken, kız öğrenciler için spor çoğunlukla gereksiz veya uygunsuz bir etkinlik olarak algılanabilmektedir (Koca, 2009). Avrupa'da ise toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik politikalar, karma derslerde kız öğrencilerin katılımını desteklemek amacıyla öğretmen

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

eğitiminden müfredat tasarımına kadar birçok alanda uygulanmaktadır (Hardman ve Green, 2011). Örneğin, İsveç'te yapılan bir araştırma, kız öğrencilerin beden eğitimi derslerine katılımını artırmak için dans, yoga ve bireysel sporların programa eklenmesinin etkili olduğunu göstermektedir (Guddal, 2021). Türkiye'de bu tür çeşitlendirme uygulamalarının yaygın olmadığı ve genellikle takım sporlarına ağırlık verildiği görülmektedir (Uslu ve Özlü, 2022).

3.1.3. Beden Algısı ve Fiziksel Yeterlilik Algısı

Öğrencilerin kendi bedenlerine ilişkin algıları, katılım kararlarında güçlü bir belirleyicidir. Avrupa'da yapılan araştırmalar, beden algısı olumlu olan öğrencilerin spor etkinliklerine katılımda daha istekli olduklarını, olumsuz beden algısı taşıyanların ise beden eğitimi derslerinden kaçınma eğiliminde olduklarını göstermektedir (Haerens ve ark., 2010). Özellikle ergenlik döneminde, beden imajı kaygısı ve akranların algısı, derslerde aktif katılımı engelleyebilir (Slater ve Tiggemann, 2010). Türkiye'deki çalışmalar da benzer eğilimler göstermekte, özellikle kız öğrencilerin bedenlerini sergileme kaygısı nedeniyle derslere katılımda çekinceler yaşadığı bildirilmektedir (Cengiz ve ark., 2018). Ayrıca, fiziksel yeterlilik algısı düşük olan öğrenciler, spor yaparken başarısız olacaklarını düşündükleri için katılım göstermemektedir.

3.1.4. Motivasyon Kaynakları

Deci ve Ryan'ın (2000) Öz Belirleme Kuramı'na göre, içsel motivasyon (örneğin, öğrenme merakı, keyif alma) ve dışsal motivasyon (örneğin, not, ödül, sosyal onay) öğrencilerin öğrenme süreçlerini belirler. Avrupa'daki beden eğitimi derslerinde içsel motivasyonu güçlendirmek amacıyla oyunlaştırma, bireysel hedef belirleme ve başarı hissi yaratma gibi yöntemler kullanılmaktadır (Standage ve ark., 2005). Türkiye'de ise not verme sistemi, katılımın dışsal motivasyona dayalı olduğunu ve öğretmen onayının temel bir itici güç oluşturduğunu göstermektedir (Keskin, 2015).

3.2. Pedagojik Faktörler

3.2.1. Öğretmen Tutumu ve Liderlik Tarzı

Avrupa'daki beden eğitimi öğretmenleri, öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarına duyarlı, kapsayıcı ve destekleyici yaklaşımlar sergilemektedir (Bailey ve ark., 2009). İtalya'da yapılan

bir araştırmada, öğretmenin demokratik liderlik tarzı sergilemesinin, öğrencilerin derse katılımını ve motivasyonunu önemli ölçüde artırdığı rapor edilmiştir (Cara, 2016). Türkiye'de ise öğretmenlerin hâlâ otoriter liderlik tarzlarına ağırlık verdiği, düşük performans gösteren öğrencilere karşı daha az sabırlı ve daha eleştirel oldukları bildirilmektedir (Keskin ve ark., 2016). Bu durum, özellikle spora yeteneği düşük olan öğrencilerde motivasyon kaybına yol açmaktadır.

3.2.2. Öğretim Yöntemleri ve İçerik Çeşitliliği

Avrupa ülkelerinde beden eğitimi derslerinde kullanılan yöntemler, geleneksel sporların ötesine geçerek, öğrenci ilgi ve tercihlerine göre esnekleştirilmektedir. Dans, yoga, açık hava etkinlikleri ve bireysel sporlar, ders içeriğini zenginleştiren önemli unsurlar arasında yer almaktadır (Casey ve ark., 2017). Türkiye'de ise öğretim yöntemi genellikle futbol, basketbol ve voleybol gibi takım sporlarına odaklanmakta, bireysel tercih ve ihtiyaçlara fazla alan açılmamaktadır (Uslu ve Özlü, 2022). Bu durum, özellikle spora ilgi duymayan veya kendini yeteneksiz hisseden öğrenciler için derslerin itici hale gelmesine yol açmaktadır.

3.2.3. Değerlendirme ve Geri Bildirim Süreçleri

Değerlendirme süreçleri, öğrencilerin derse yönelik algılarını şekillendirmede önemli rol oynamaktadır. Avrupa'da öğretmenler, öğrencilere öz-değerlendirme ve akran değerlendirmesi yapma fırsatı sunmakta, bireysel ilerlemeyi ödüllendiren değerlendirme sistemleri uygulamaktadır (Silverman, 2011). Türkiye'de ise genellikle performans ve başarı odaklı değerlendirme sistemleri kullanılmakta, bu durum sporda yetenekli olmayan öğrencilerin düşük notlar almasına ve dersten soğumasına neden olmaktadır (Keskin ve ark., 2016).

3.3. Yapısal Faktörler

3.3.1. Ders Saati ve Program Yapısı

Ders saatlerinin sayısı ve süresi, katılım oranlarını doğrudan etkilemektedir. Avrupa'daki örneklerde beden eğitimi haftada 2–3 saatlik sürelerle yürütülürken, Türkiye'de özellikle lise düzeyinde haftada yalnızca 1 saat ders yapılmakta ve bu süre de çoğu zaman sınav veya etkinlikler nedeniyle iptal edilmektedir (European Commission, 2023; TÜİK, 2022). Ders

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

sürelerinin artırılması ve programların daha dengeli yapılandırılması, katılımı artırmada önemli bir potansiyele sahiptir.

3.3.2. Fiziksel Ortam ve Tesis İmkânları

Altyapı yetersizlikleri, özellikle Türkiye'de beden eğitimi derslerinin en sık rapor edilen sorunlarından biridir. Avrupa ülkelerinde neredeyse her okulda spor salonu, açık alan ve temel ekipman bulunurken, Türkiye'de birçok okulda dersler sınırlı alanlarda veya uygun olmayan mekânlarda yapılmak zorunda kalmaktadır (Hardman ve Green, 2011; Keskin, 2015). Bu durum, hem öğretmenlerin öğretim kapasitesini hem de öğrencilerin derse yönelik motivasyonunu olumsuz etkilemektedir.

3.3.3. Ulusal Politikalar ve Finansal Kaynaklar

Avrupa ülkelerinde beden eğitimi, ulusal sağlık ve eğitim politikalarının önemli bir parçası olarak görülmekte ve özel bütçelerle desteklenmektedir. Örneğin, Almanya'da her eyalet, okul sporlarının yaygınlaştırılması için bağımsız finansal kaynaklar ayırmaktadır (Hardman ve Green, 2011). Türkiye'de ise beden eğitimi dersi, hem müfredat hem de bütçe açısından düşük öncelikli kalmakta, öğretmenler çoğu zaman kendi inisiyatifleri ve sınırlı okul kaynaklarıyla derslerini yürütmektedir (Keskin ve ark., 2016).

4. TARTIŞMA

Bu sistematik incelemenin bulguları, okullarda beden eğitimi dersine katılımın yalnızca bireysel motivasyon ya da öğretmen performansına bağlı olmadığını, çok katmanlı ve birbirine bağlı bireysel, pedagojik ve yapısal faktörlerin etkileşimiyle şekillendiğini ortaya koymuştur. Avrupa ve Türkiye bağlamında yapılan karşılaştırmalı analiz, hem ortak eğilimleri hem de ülkeler arası belirgin farklılıkları anlamak açısından önemli sonuçlar sunmaktadır.

4.1. Bireysel Faktörler: Evrensel Eğilimler ve Kültürel Farklılıklar

Araştırmada ilk olarak dikkat çeken bulgu, yaşa bağlı olarak beden eğitimi dersine katılımın azalmasıdır. Avrupa ve Türkiye'de küçük yaş gruplarında derslere daha yüksek katılım görülürken, ergenlik dönemiyle birlikte akademik baskılar, beden algısı sorunları ve sosyal etkileşim kaygıları katılımı olumsuz etkilemektedir (Haerens ve ark., 2010; Keskin ve ark., 2016). Bu eğilim, yalnızca kültürel ya da yapısal farklılıklarla açıklanamayacak kadar

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

evrensel bir durumdur. Özellikle ergenlik döneminde gelişen öz-farkındalık ve akran onayı arayışı, öğrencilerin bedenlerini sergilemekten kaçınmalarına ve beden eğitimi derslerinden uzaklaşmalarına neden olmaktadır (Slater ve Tiggemann, 2010).

Ancak cinsiyet farklılıkları ele alındığında, Avrupa ve Türkiye arasında önemli ayrışmalar göze çarpmaktadır. İskandinav ülkelerinde kapsayıcı beden eğitimi politikaları ve toplumsal cinsiyet eşitliği eğitimi, kız öğrencilerin katılımını artırıcı bir etki yaratırken (Guddal, 2021). Türkiye'de toplumsal cinsiyet rolleri, kız öğrenciler için sporu sınırlayan önemli bir faktör olarak varlığını sürdürmektedir (Koca, 2009). Burada kültürel normların ve aile tutumlarının belirleyici rolü büyüktür. Türkiye'de ebeveynlerin özellikle kız çocuklarının sporla ilgilenmesini teşvik etmemesi, okul ortamında ise öğretmenlerin bilinçsizce cinsiyetçi tutumlar sergilemesi, katılım eşitsizliğinin temel sebeplerindendir (Uslu ve Özlü, 2022).

Beden algısı ve fiziksel yeterlilik algısının katılıma etkisi ise, özellikle birey merkezli yaklaşımların gerekliliğine işaret etmektedir. Avrupa'da beden eğitimi öğretmenlerinin öğrencilerin farklı yeterlilik düzeylerini dikkate alan, destekleyici ve öz güven artırıcı yaklaşımlar sergilemeleri, negatif beden algısına sahip öğrencilerin derse dahil edilmesini kolaylaştırırken (Bailey ve ark., 2009), Türkiye'de öğretmenlerin başarı odaklı ve eleştirel tutumları, bu öğrencilere yönelik dışlayıcı bir ortam yaratabilmektedir (Keskin ve ark., 2016).

4.2. Pedagojik Faktörler: Öğretmen Rolleri ve Eğitim Yaklaşımları

Tartışmanın merkezinde yer alan bir diğer bulgu, öğretmen tutumunun ve pedagojik yaklaşımların beden eğitimi dersine katılımda belirleyici bir unsur olduğudur. Avrupa ülkelerinde öğrenci merkezli yaklaşımlar, çeşitlendirilmiş öğretim yöntemleri ve katılımcı değerlendirme stratejileri, öğrencilerin öğrenme sürecine etkin biçimde katılımını sağlamakta ve sporu yalnızca yetenekli öğrencilerin alanı olmaktan çıkarmaktadır (Casey ve ark., 2017; Standage ve ark., 2005). Özellikle oyunlaştırma, öğrencilerin ilgisini artıran ve motivasyonu güçlendiren etkili bir yöntem olarak öne çıkmaktadır (Goodyear ve Dudley, 2015).

Türkiye'de ise öğretmenlerin büyük bir kısmının geleneksel öğretim anlayışını sürdürdüğü, yani sportif performans ve fiziksel başarıya odaklandığı görülmektedir (Keskin, 2015). Bu durum, özellikle düşük yetenekli ya da motivasyonu zayıf öğrencilerin sınıf içinde pasifleşmesine ve zamanla derslerden uzaklaşmasına neden olmaktadır. Araştırmalar, öğretmenlerin öğrenci merkezli öğretim yaklaşımlarına yönelmelerinin yalnızca öğrencilerin

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

katılımını artırmakla kalmadığını, aynı zamanda öğrencilerin beden eğitimi dersine yönelik tutumlarını da dönüştürdüğünü göstermektedir (Silverman, 2011).

Değerlendirme ve geri bildirim süreçleri açısından ise Avrupa ve Türkiye arasında önemli bir uygulama farkı bulunmaktadır. Avrupa'da öğrencilere yalnızca performans değil, süreç odaklı geri bildirim verilmesi, bireysel gelişimlerinin desteklenmesine katkı sağlamaktadır (Bailey ve ark., 2009). Türkiye'de ise öğrenciler genellikle yetenek ve başarı üzerinden değerlendirildiği için, dersler spor yeteneği düşük öğrenciler açısından başarısızlık alanı hâline gelmektedir (Keskin ve ark., 2016). Bu durum, özellikle dezavantajlı öğrencilerin spordan tamamen kopmasına neden olabilmektedir.

4.3. Yapısal Faktörler: İmkân, Politika ve Kaynaklar

Yapısal faktörler, tartışmanın belki de en somut ve çözüm odaklı kısmını oluşturmaktadır. Avrupa ülkelerinde beden eğitimi derslerinin yeterli sürelerde ve uygun tesislerde yapılması, öğrencilerin katılımını destekleyen önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır (Hardman ve Green, 2011). Ayrıca, ulusal düzeyde beden eğitimi derslerinin sağlık ve refah politikalarının bir parçası olarak ele alınması, bu derslere toplumsal düzeyde atfedilen önemin artmasını sağlamaktadır (UNESCO, 2015).

Türkiye'de ise ders saatlerinin azlığı, tesis eksiklikleri ve malzeme yetersizliği, öğretmenlerin ders işleme kapasitelerini sınırlamakta ve öğrencilerin derse yönelik ilgisini azaltmaktadır (Keskin, 2015). Birçok okulda beden eğitimi derslerinin sınıf ortamında teorik bilgiye indirgenmesi, spor salonu ya da açık alan olmaması gibi durumlar, öğrenciler açısından beden eğitiminin anlamını daraltmakta ve değersizleştirmektedir. Bu bağlamda, ulusal politikaların yalnızca müfredat ve öğretmen yeterliliği değil, aynı zamanda fiziksel altyapı ve finansal destek ekseninde de ele alınması gerekmektedir.

4.4. Avrupa ve Türkiye Bağlamında Ortaklıklar ve Ayrışmalar

Avrupa ve Türkiye karşılaştırmasında dikkat çeken ortak nokta, hem öğrencilerin hem de öğretmenlerin beden eğitimi dersine yaklaşımında motivasyon ve destekleyici ortam ihtiyacının belirleyici olmasıdır. Ancak Avrupa ülkeleri, bu ortak ihtiyacı kapsayıcı pedagojik yaklaşımlar, genişletilmiş içerik yelpazesi ve güçlü yapısal desteklerle karşılamayı başarırken;

Türkiye'de bu unsurların çoğu hâlâ sınırlı ve geliştirilmesi gereken alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Keskin ve ark., 2016; European Commission, 2023).

Örneğin, Avrupa'daki okullarda öğretmen eğitimi programları, toplumsal cinsiyet eşitliği, kapsayıcılık ve öğrenci merkezlilik ilkeleriyle donatılmıştır (Casey ve ark., 2017). Türkiye'de ise öğretmen eğitimi hâlâ ağırlıklı olarak sportif beceri aktarımına odaklanmakta, pedagojik ve psikososyal boyutlar yeterince kapsanamamaktadır (Keskin, 2015). Bunun sonucunda, öğretmenler bireysel farklılıkları gözetmekte zorlanmakta ve dersler, sporda başarılı olanların sahnesi hâline gelebilmektedir.

4.5. Teorik Çerçeveler ve Uygulamalara Yansımalar

Beden eğitimi dersine katılımı artırmada Öz Belirleme Kuramı (Self-Determination Theory) ve Sosyal Bilişsel Kuram (Social Cognitive Theory) gibi yaklaşımların ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Öz Belirleme Kuramı'na göre (Deci ve Ryan, 2000), öğrencilerin katılımını artırmak için temel psikolojik ihtiyaçların, özerklik, yeterlik ve ilişkiselliğin karşılanması gereklidir. Avrupa ülkelerindeki iyi uygulamalar, bu üç ihtiyacın pedagojik uygulamalara nasıl entegre edilebileceğine dair başarılı örnekler sunarken; Türkiye'de özellikle özerklik ve yeterlik algısının güçlendirilmesi konusunda önemli eksiklikler bulunmaktadır.

Sosyal Bilişsel Kuram perspektifinden bakıldığında ise (Bandura, 1986), öğrencilerin gözlem yoluyla öğrenmesi, model alma süreçleri ve öz-yeterlilik inançlarının güçlendirilmesi, katılımın artırılması için kritik unsurlardır. Bu noktada, öğretmenlerin rol model olmaları, öğrenciye cesaret verici geri bildirimler sunmaları ve başarı deneyimlerini artırmaları, hem Avrupa'da hem Türkiye'de katılımı güçlendirebilecek pedagojik araçlardır.

Bu incelemenin ortaya çıkardığı önemli bir konu, özellikle Türkiye bağlamında, beden eğitimi dersine katılımı artırma odaklı müdahale çalışmalarının sınırlı oluşudur. Avrupa'da kapsayıcı spor programlarının, oyun temelli öğrenme uygulamalarının ve dijital araçların derslere entegrasyonunun etkilerini inceleyen çok sayıda araştırma bulunmaktadır (Goodyear ve Dudley, 2015). Türkiye'de ise bu tür yenilikçi uygulamaların etkililiğine ilişkin kanıtlar son derece kısıtlıdır. Ayrıca, toplumsal cinsiyet ve engellilik perspektifinden katılım eşitliğini inceleyen çalışmaların sayısının artırılması gerekmektedir.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Ayrıca öğretmen eğitimi müfredatlarının yeniden yapılandırılması gereğine de işaret etmektedir. Öğretmenlerin yalnızca teknik beceriler değil, aynı zamanda kapsayıcı pedagojik yaklaşımlar, psikososyal destek stratejileri ve motivasyonel yöntemler konusunda da yetkinleştirilmeleri, öğrencilerin katılımını doğrudan olumlu etkileyecektir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Okullarda beden eğitimi dersine katılımın bireysel, pedagojik ve yapısal faktörlerin etkileşimiyle şekillenen çok boyutlu bir olgu olduğunu ortaya koymaktadır. Avrupa ve Türkiye örnekleri karşılaştırıldığında, katılımın yalnızca öğrencinin motivasyonu veya öğretmenin performansına indirgenemeyeceği; eğitim politikaları, kültürel normlar, öğretim yaklaşımları ve fiziksel altyapı gibi değişkenlerin birbirini tamamlayan unsurlar olarak belirleyici olduğu görülmektedir. Avrupa'daki uygulamalarda beden eğitimi, öğrencinin fiziksel, zihinsel ve sosyal gelişimini bütüncül biçimde destekleyen bir öğrenme alanı olarak konumlanırken; Türkiye'de ise sınav merkezli sistem, yapısal yetersizlikler ve toplumsal cinsiyet kalıpları bu bütüncül yaklaşımın gelişimini sınırlamaktadır.

Pedagojik açıdan değerlendirildiğinde, öğretmen tutumları ve liderlik tarzları, öğrencilerin derse yönelik algılarını doğrudan şekillendiren bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Avrupa'daki öğretmenlerin demokratik, destekleyici ve öğrenci merkezli yaklaşımlarının, öğrencilerin özgüven ve motivasyon düzeylerini artırdığı görülürken; Türkiye'de otoriter liderlik tarzlarının ve performans odaklı değerlendirme biçimlerinin katılımı olumsuz etkilediği belirlenmiştir. Bu durum, öğretmen yetiştirme programlarında pedagojik duyarlılık, kapsayıcılık ve bireysel farklılıklara saygı gibi unsurların ön plana çıkarılması gerektiğini göstermektedir.

Yapısal düzeyde ise beden eğitimi derslerinin niteliğini belirleyen en önemli faktörlerin ders saatlerinin yeterliliği, okul tesislerinin uygunluğu ve ulusal politikaların önceliklendirilme biçimi olduğu saptanmıştır. Avrupa ülkelerinde beden eğitiminin eğitim ve sağlık politikalarıyla bütünleştirilmiş olması, dersin toplumsal değerini artırmakta ve sürdürülebilir katılımı desteklemektedir. Türkiye'de ise fiziksel altyapı yetersizlikleri, bütçe kısıtları ve dersin akademik öncelik sıralamasındaki düşük konumu, katılımın sürekliliğini tehdit etmektedir. Dolayısıyla beden eğitimi derslerine katılımın artırılabilmesi, yalnızca pedagojik yeniliklerle değil; aynı zamanda politika düzeyinde yapısal reformlar, öğretmen eğitiminin güçlendirilmesi ve toplumsal farkındalık çalışmalarının eş zamanlı yürütülmesiyle mümkün olacaktır.

KAYNAKLAR

Bailey, R., Armour, K., Kirk, D., Jess, M., Pickup, I., & Sandford, R. (2009). The educational benefits claimed for physical education and school sport: An academic review. *Research Papers in Education*, *24*(1), 1–27.

Bandura, A. (1986). *Social foundations of thought and action: A social cognitive theory*. Prentice Hall.

Bümen, N. T., Ateş, A., Çakar, E., Ural, G., & Acar, V. (2012). Türkiye bağlaminda öğretmenlerin mesleki gelişimi: Sorunlar ve öneriler. *Milli Eğitim Dergisi*, *42*(194), 31-50.

Cara, N. (2016). The effect of Indian dance on gait and balance of children: Comparing Grade R and Grade 7 children.

Casey, A., Goodyear, V. A., & Armour, K. M. (2017). *Digital technologies and learning in physical education: Pedagogical cases*. Routledge.

Cengiz, Ö., Kılıç, M. A., & Soylu, Y. (2018). Ortaokul Öğrencilerinin Beden Eğitimi Dersine Yönelik Tutumlarının İncelenmesi. *Sosyal Bilimler Akademi Dergisi*, *1*(2), 141-149.

Council of Europe. (2001). *Recommendation Rec(2003)6 of the Committee of Ministers to member states on improving physical education and sport for children and young people in all European countries*. https://rm.coe.int/16805e00bd Erişim Tarihi: 09.09.2025

Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2000). The “what” and “why” of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological Inquiry*, *11*(4), 227–268.

European Commission. (2023). *Physical education and sport at school in Europe*. Publications Office of the European Union.

Goodyear, V. A., & Dudley, D. (2015). "I’m a facilitator of learning!" Understanding what teachers and students do within student-centered physical education models. *Physical Education and Sport Pedagogy*, *20*(1), 23–38.

Guddal, M. H. (2021). Physical activity and sport participation in adolescence.

Hardman, K. (2008). Physical education in schools: A global perspective. *Kinesiology*, 43(1), 5–18.

Hardman, K., & Green, K. (2011). *Contemporary issues in physical education: International perspectives*. Meyer & Meyer Sport.

Haerens, L., Kirk, D., Cardon, G., De Bourdeaudhuij, I., & Vansteenkiste, M. (2010). Motivational profiles for secondary school physical education and its relationship to the adoption of physically active lifestyles among university students. *European Physical Education Review*, *16*(2), 117–139.

Hollis, J. L., Williams, A. J., Sutherland, R., Campbell, E., Nathan, N., Wolfenden, L., ... & Wiggers, J. (2016). A systematic review and meta-analysis of moderate-to-vigorous physical activity levels in elementary school physical education lessons. Preventive medicine, 86, 34-54.

Keskin, Ö. (2015). *Ortaokul öğrencilerinin beden eğitimi dersine yönelik tutumlarının bazı değişkenlere göre incelenmesi: Sakarya ili örneği* (Master's thesis, Sakarya Universitesi (Turkey)).

Keskin, N., Öncü, E., & Küçük, K. S. (2016). Ortaokul öğrencilerinin beden eğitimi dersine yönelik tutum ve öz-yeterlikleri. *SPORMETRE Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, *14*(1), 93-107.

Koca, C. (2009). Gender interaction in coed physical education: A study in Turkey. *Adolescence*, *41*(164), 769–789.

Koca, C., & Demirhan, G. (2005). Beden Eğitimi Ve Spor Alanında Toplumsal Cinsiyetin Yeniden Üretimi. *Spor Bilimleri Dergisi*, *16*(4), 200-228.

Morton, K. L., Atkin, A. J., Corder, K., Suhrcke, M., & van Sluijs, E. M. F. (2016). The school environment and adolescent physical activity and sedentary behaviour: A mixed-studies systematic review. *Obesity Reviews*, *17*(2), 142–158.

Namlı, S., Demir, G. T., & Doğangün, A. (2024). Beden eğitimi dersine katılım motivasyonu ve derse katılımdaki engeller. *Herkes için Spor ve Rekreasyon Dergisi*, *6*(4), 573-580.

Ntoumanis, N. (2005). A prospective study of participation in optional school physical education using a self-determination theory framework. *Journal of Educational Psychology*, *97*(3), 444–453.

Öztürk Karataş, E., Savaş, B. Ç., & Karataş, Ö. (2021). Beden Eğitimi, Spor ve Oyunun Sosyalleşme Üzerine Etkisi. Kafkas Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi, 1(1), 1-16.

Uslu, E., & Özlü, K. (2022). Ortaokul öğrencilerinin beden eğitimi ve spor dersine yönelik tutumları ile beden eğitimi dersindeki mutluluk düzeylerinin incelenmesi. *Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, *7*(3), 287-306.

Silverman, S. (2011). Teaching for student learning in physical education. *Journal of Physical Education, Recreation & Dance*, *82*(2), 39–46.

Slater, A., & Tiggemann, M. (2010). "Uncool to do sport": A focus group study of adolescent girls' reasons for withdrawing from physical activity. *Psychology of Sport and Exercise*, *11*(6), 619–626.

Standage, M., Duda, J. L., & Ntoumanis, N. (2005). A test of self-determination theory in school physical education. *British Journal of Educational Psychology*, *75*(3), 411–433.

Stratton, G., & Draper, N. (2018). 22 School physical education and physical activity. *Physical Activity: A Multi-disciplinary Introduction*, 1977.

Telama, R. (2009). Tracking of physical activity from childhood to adulthood: A review. *Obesity Facts*, *2*(3), 187–195.

Temiz, C. N., & Sivrikaya, A. H. (2021). Beden eğitimi ve spor dersinde karşılaşılan sorunların incelenmesi (Yurt içi ve yurt dışı değerlendirmesi). *Avrasya Spor Bilimleri ve Eğitim Dergisi*, *3*(1), 12-39.

TÜİK. (2022). *Çocuklarda fiziksel aktivite raporu*. Türkiye İstatistik Kurumu. https://www.tuik.gov.tr/media/announcements/turkiye_cocuk_arastirmasi.pdf Erişim Tarihi: 08.09.2025

UNESCO. (2015). *Quality physical education: Guidelines for policy-makers*. UNESCO.

World Health Organization. (2010). *Global recommendations on physical activity for health*. WHO Press. https://www.who.int/publications/i/item/9789241599979 Erişim Tarihi: 07.09.2025

Yaşar, E., & Abakay, U. (2025). Beden Eğitimi ve Spor Dersi Öğretim Programlarını Değerlendirmeye Yönelik Yapılan Çalışmaların İncelenmesi. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *24*(2), 1039-1058.

Yaylacı, F. B. (2012). İlköğretim Okullarında "Nasıl Bir Beden Eğitimi Dersi İstiyorum?". *Milli Eğitim Dergisi*, *42*(195), 194-210.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

KÜLTÜREL MİRAS VE TURİZM İLİŞKİSİ ÜZERİNE BİBLİYOGRAFİK BİR ARAŞTIRMA

İsa ZOR
Muğla S.K. Üniversitesi, Kültürel Miras ve Miras Alan Yönetimi Anabilim Dalı
isazor48@gmail.com, 0000-0005-4554-1198

Öğr. Gör. Meliha Yaren BERKTAŞ
Adnan Menderes Üniversitesi, myberktas@adu.edu.tr, 0000-0002-0050-2292

Prof. Dr. Hulusi DOĞAN
Muğla S.K. Üniversitesi, hulusidogan@mu.edu.tr, 0000-0002-0286-0835

ÖZET

Kültürel miras, bir toplumun tarihsel süreçte oluşturduğu sanatsal, mimari, dini, geleneksel ve toplumsal değerleri yansıtan somut ve soyut ögelerin bütünüdür. Bu miras yalnızca geçmişin izlerini taşıyan bir belge değil; aynı zamanda kimlik inşasının temeli, toplumsal belleğin taşıyıcısı ve gelecek kuşaklara aktarılan ortak değer sisteminin yapı taşıdır. Tarihi yapılar, anıtlar, arkeolojik alanlar, el sanatları, sözlü anlatımlar, ritüeller ve geleneksel yaşam biçimleri kültürel mirasın temel unsurları arasında yer alır.

Turizm ise ekonomik, sosyal ve kültürel boyutlarıyla küresel ölçekte etkili olan, giderek çeşitlenen dinamik bir sektördür. Kültürel miras, turizmin başlıca çekim merkezlerinden biri olarak, destinasyonların tanıtımında ve yerel kalkınma politikalarında kritik bir rol üstlenir. Aynı şekilde turizm de kültürel mirasın görünürlüğünü artırarak hem korunmasına katkı sunar hem de ekonomik değer üretme potansiyeli taşır.

Bununla birlikte, kültürel miras ile turizm arasındaki ilişki her zaman olumlu sonuçlar doğurmaz. Plansız ve kontrolsüz turizm faaliyetleri, miras alanlarının tahribatına, yerel kimliğin bozulmasına ve kültürel yozlaşmaya neden olabilir. Bu nedenle söz konusu ilişki, koruma ve kalkınma ilkeleri doğrultusunda çok boyutlu, hassas ve sürdürülebilir bir biçimde yönetilmelidir.

Bu çalışmada, kültürel miras ve turizm arasındaki karşılıklı etkileşim ele alınarak, ülkemizde bu alanda yapılmış (tez, makale, kitap) araştırmalar bibliyografik açıdan irdelenmektedir.
Anahtar Kelimeler: Kültürel Miras, Turizm, Araştırma, Bibliyografya.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

A BIBLIOGRAPHY RESEARCH ON THE RELATIONSHIP BETWEEN CULTURAL HERITAGE AND TOURISM

İsa ZOR
Muğla S.K. Üniversitesi, Kültürel Miras ve Miras Alan Yönetimi Anabilim Dalı
isazor48@gmail.com, 0000-0005-4554-1198

Öğr. Gör. Meliha Yaren BERKTAŞ
Adnan Menderes Üniversitesi, myberktas@adu.edu.tr, 0000-0002-0050-2292

Prof. Dr. Hulusi DOĞAN
Muğla S.K. Üniversitesi, hulusidogan@mu.edu.tr, 0000-0002-0286-0835

ABSTRACT

Cultural heritage is the totality of tangible and intangible elements that reflect the artistic, architectural, religious, traditional, and social values a society has developed throughout history. This heritage is not merely a document bearing the traces of the past; it is also the foundation of identity construction, the carrier of social memory, and the cornerstone of a shared value system passed on to future generations. Historical structures, monuments, archaeological sites, handicrafts, oral narratives, rituals, and traditional ways of life are among the fundamental elements of cultural heritage.

Tourism is a dynamic and increasingly diverse sector with a global impact, encompassing economic, social, and cultural dimensions. As one of tourism's primary attractions, cultural heritage plays a critical role in the promotion of destinations and local development policies. Similarly, by increasing the visibility of cultural heritage, tourism contributes to its preservation and has the potential to generate economic value.

However, the relationship between cultural heritage and tourism does not always yield positive outcomes. Unplanned and uncontrolled tourism activities can lead to the destruction of heritage sites, the deterioration of local identity, and cultural degradation. Therefore, this relationship must be managed in a multidimensional, sensitive, and sustainable manner, in line with the principles of conservation and development.

In this study, the interaction between cultural heritage and tourism will be discussed and the research (thesis, article, book) conducted in this field in our country will be examined from a bibliographic perspective.

Keywords: Cultural Heritage, Tourism, Research, Bibliography.

1. GİRİŞ

Kültürel miras ve turizm arasındaki ilişki, hem akademik hem de uygulamalı araştırmalar açısından çok disiplinli bir inceleme alanı sunmaktadır. Kültürel miras, toplumların tarihsel, sanatsal ve sosyokültürel değerlerini yansıtan önemli bir kaynak olmakla birlikte, günümüzde turizm sektörünün en önemli çekim unsurlarından biri hâline gelmiştir. Bu bağlamda yapılan bilimsel araştırmalar, mirasın korunması, tanıtımı ve sürdürülebilir bir şekilde turizmle

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

bütünleştirilmesine katkı sağlamaktadır. Özellikle kültürel mirasın zarar görmeden gelecek kuşaklara aktarılması, turizm faaliyetlerinin planlı ve bilinçli yürütülmesi, yerel kalkınmanın desteklenmesi ve kültürel farkındalığın artırılması gibi çok boyutlu etkiler, bu araştırmaların önemini daha da artırmaktadır. Ayrıca politika yapıcılar, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları için stratejik karar süreçlerinde rehber niteliği taşıyan bu çalışmalar, kültürel değerlerin korunması ile ekonomik gelişmenin dengeli biçimde yürütülmesine olanak tanır. Bu çerçevede, kültürel miras ve turizm ilişkisinin araştırılması, sadece bilimsel bir gereklilik değil, aynı zamanda toplumsal bir sorumluluk alanı olarak da değerlendirilmektedir (Varol, 2020: 1140-1156; Atabek, 2017; 150-165; Kuşçuoğlu ve Taş, 2017: 58-67).

2. KÜLTÜREL MİRAS VE TURİZM

Kültürel miras**,** bir toplumun tarihsel süreçte oluşturduğu maddi ve manevi değerlerin gelecek nesillere aktarılmasıdır. Bu miras, toplumsal kimliğin inşası ve korunmasında temel bir rol oynamaktadır. 1972 yılında UNESCO tarafından kabul edilen "Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme" ile kavram uluslararası boyut kazanmış; Türkiye'de ise 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu çerçevesinde güvence altına alınmıştır (Kuşçuoğlu ve Taş, 2017: 58-67).

Kültürel mirasın korunması, toplumların geçmişini tanıması, kültürel kimliğini sahiplenmesi ve bu doğrultuda farkındalık geliştirmesi açısından büyük önem taşır. Bu farkındalığın yetersizliği, mirasın zarar görmesine ve yok olmasına neden olabilir. Bu nedenle, eğitim yoluyla kültürel bilinç oluşturulmalı ve koruma çabaları hem ulusal hem de uluslararası düzeyde güçlendirilmelidir (Külcü, 2015: 27-32; Osmanoğlu, 2029: 364-380).

Kültürel miras, genel olarak **somut** ve **soyut** olmak üzere iki ana gruba ayrılmaktadır. Somut kültürel miras, fiziksel olarak var olan ve gözle görülebilen, elle tutulabilen kültürel değerleri kapsamaktadır. Bunlar da taşınmaz ve taşınabilir kültürel miras olarak iki gruba ayrılmaktadır. Kalıcı olarak belirli bir yerde bulunan tarihi yapılar, arkeolojik alanlar, anıtlar, kaleler, camiler, kiliseler, saraylar, surlar ve antik kentler taşınmaz kültürel miras grubuna girmektedir. Yer değiştirebilen kültürel nesneler ise taşınabilir kültürel miras olarak nitelendirilmektedir. Örneğin müzelerde sergilenen eserler, arkeolojik buluntular, geleneksel el sanatları ürünleri, el yazmaları, tarihi objeler ve takılar taşınabilir kültürel miras unsurlarıdır (Uğur ve Dönmez, 2021: 54-67; Atabek, 2017; 150-165; Garrod and Fyall 2000: 682-708).

Soyut kültürel miras ise fiziksel olmayan ancak toplumsal bellekte yer eden, geleneksel bilgi, inanç, davranış ve ifade biçimlerini kapsamaktadır. UNESCO soyut kültürel miras unsurlarını sözlü gelenekler ve anlatımlar, gösteri sanatları, toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şenlikler, doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar, geleneksel el sanatları bilgisi olarak sınıflandırmaktadır. *Sözlü gelenekler ve anlatımlara* masallar, destanlar, efsaneler, ağıtlar, maniler, atasözleri ve halk hikâyeleri, *gösteri sanatlarına* halk oyunları, geleneksel müzik ve danslar, tiyatro türleri, *toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şenliklere* düğün törenleri, bayram kutlamaları, mevlitler, *doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalara* geleneksel tarım yöntemleri, şifalı bitki bilgisi, halk takvimi ve doğayla uyumlu yaşama dair bilgiler, *geleneksel el sanatları bilgisine* de dokumacılık, çinicilik, ahşap oymacılığı, taş işçiliği, cam ustalığı gibi zanaatlar örnek olarak verilebilir (Diker, 2016: 365-374; Bouchenaki, 2003:1-5; www.icomos.org).

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Bu bağlamda hem somut hem de soyut unsurları bünyesinde barındıran kültürel miras, bir toplumun tarihsel süreç içerisinde oluşturduğu maddi ve manevi değerlerin toplamı olarak tanımlanmakta ve bu değerlerin korunarak gelecek kuşaklara aktarılması, hem kültürel süreklilik hem de kimlik inşası açısından büyük önem arz etmektedir. Günümüzde ise bu miras, yalnızca korunması gereken bir değer olmanın ötesinde; turizm sektörüyle kurduğu ilişki sayesinde ekonomik bir potansiyele dönüşmektedir. Öyleki turizm, birçok ülke için ekonomik büyümenin önemli bir aracı haline gelmiştir. Özellikle kültürel miras unsurları, turistik ürün olarak pazarlanmakta ve ulusal gelire katkı sağlamaktadır. Ancak bu süreç, beraberinde kültürel ögelerin metalaşması, fiziksel bozulmalar, kimlik erozyonu ve kültürel asimilasyon gibi çeşitli sorunları da getirmektedir. Bu noktada temel sorun, kültürel mirasın korunması ile turistik kullanım arasındaki dengeyi sağlamak ve sürdürülebilir bir kalkınma modeli geliştirebilmektir. Dolayısıyla kültürel mirasın turizme entegre edilmesi, yalnızca ekonomik bir getiri sağlamamakta; aynı zamanda toplumda kültür bilincinin artmasına, istihdam yaratılmasına ve yerel kalkınmanın desteklenmesine de olanak tanımaktadır. Ancak bu etkileşimin sağlıklı yürütülebilmesi için yerel halkın bilinçlendirilmesi, koruma politikalarının uygulanması ve kültürel mirasa yönelik etik yaklaşımların geliştirilmesi gerekmektedir (Çırak, 2022: 183-194; Atabek, 2017; 150-165; Külcü, 2015: 27-32).

Nitekim kültürel mirasın turistik bir meta haline gelmesi, bazı durumlarda otantik değerlerin kaybına, yerel halkın dışlanmasına ve turizmin amacından sapmasına neden olabilmektedir. Ayrıca, hızlı ve plansız turizm hareketleri, kültürel alanlarda fiziksel yıpranmalara yol açmaktadır. Bu noktada turizm politikalarının yalnızca ekonomik kazanç odaklı değil; kültürel sürdürülebilirliği de önceleyen bir perspektifle geliştirilmesi gerekmektedir. İşte bu noktada kültürel miras ve turizm ilişkisine yönelik yapılan çalışma ve araştırmalar hem ülkemizde hem de dünyada önem kazanmaktadır. Kültürel miras ve turizm ilişkisine yönelik çalışmalar; yalnızca kültürel varlıkların korunması açısından değil, aynı zamanda ekonomik kalkınma, toplumsal bilinç, kimlik inşası ve etik turizm anlayışının gelişimi açısından da büyük önem taşımaktadır (Uslu ve Kiper, 2006: 305-314; Çırak, 2022: 183-194; Varol, 2020: 1140-1156).

3. ARAŞTIRMA

3.1. Araştırmanın Amacı

Bilimsel alandaki çalışmaların sistematik biçimde derlenmesi ve denetlenmesi, bu alanda yeni araştırmalar yapacak kişiler için büyük önem taşımaktadır. Bilginin güvenilirliğini artırmak ve erişilebilirliğini kolaylaştırmak, akademik üretkenliği teşvik eder. Bu bağlamda çalışmanın temel amacı, kültürel miras ve turizm ilişkisi üzerine yapılan akademik çalışmaların sistematik biçimde toplanarak analiz edilmesi ve bu alanda çalışmak isteyen araştırmacılara kapsamlı bir veri kaynağı sunmaktır.

3.2. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları

Bu çalışma, kültürel miras ve turizm kavramlarının tanımlanmasını temel alarak, bu alanda yayımlanmış akademik kitaplar, makaleler ve yüksek lisans tezlerinin bibliyografik olarak taranmasını kapsamaktadır. Çalışma, zaman sınırlaması olmaksızın ilgili tüm yayınları incelemeyi hedeflemektedir.

3.3. Araştırma Yöntemi

Kültürel miras ve turizm alanında yapılmış bilimsel çalışmalar, içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmiş; böylece literatürdeki eğilimler ve kavramsal yaklaşımlar belirlenmiştir. Çalışmanın yürütülmesinde nitel araştırma yöntemleri, tarama modeli, özetsel yaklaşım ve içerik analizi teknikleri kullanılmıştır. Veri toplama sürecinde üniversite kütüphanelerinin katalog sistemleri, TO-KAT (Ulusal Toplu Katalog) ve EBSCO veri tabanlarından yararlanılmıştır. TO-KAT (Ulusal Toplu Katalog), Türkiye'deki otomasyon sistemine sahip kütüphanelerin kataloglarını tek bir merkezde birleştirerek tarama olanağı sunan veri sistemidir. EBSCO**,** çeşitli disiplinlerde yayınlanan uluslararası hakemli akademik dergilerin içeriklerine erişim sağlayan bir dijital veri tabanıdır.

3.4. Araştırmanın Katkısı

Bilimsel çalışmaların sistematik biçimde derlenerek kaydedilmesi, alanda yapılacak yeni araştırmalar için sağlam bir zemin oluşturur. Bu çalışma, kültürel miras ve turizm konularında daha önce yapılmış yayınların bir araya getirilmesi yoluyla araştırmacılara kapsamlı ve güvenilir bir referans kaynağı sunmayı hedeflemektedir. Böylece, literatürün sistemli biçimde analiz edilmesi yeni araştırma alanlarının oluşmasına katkı sağlayacaktır.

3.5. Araştırma Bulguları ve Yorum

Bu çalışma kapsamında yapılan literatür taraması, kültürel miras ve turizm ilişkisini konu alan akademik yayınların genel özelliklerini ortaya koymayı amaçlamıştır. İnceleme sürecinde toplam **45 kitap**, **91 makale** ve **41 yüksek lisans tezi** değerlendirmeye alınmıştır. Elde edilen bulgular, hem niceliksel hem de içeriksel açıdan çeşitli eğilimleri yansıtmaktadır.

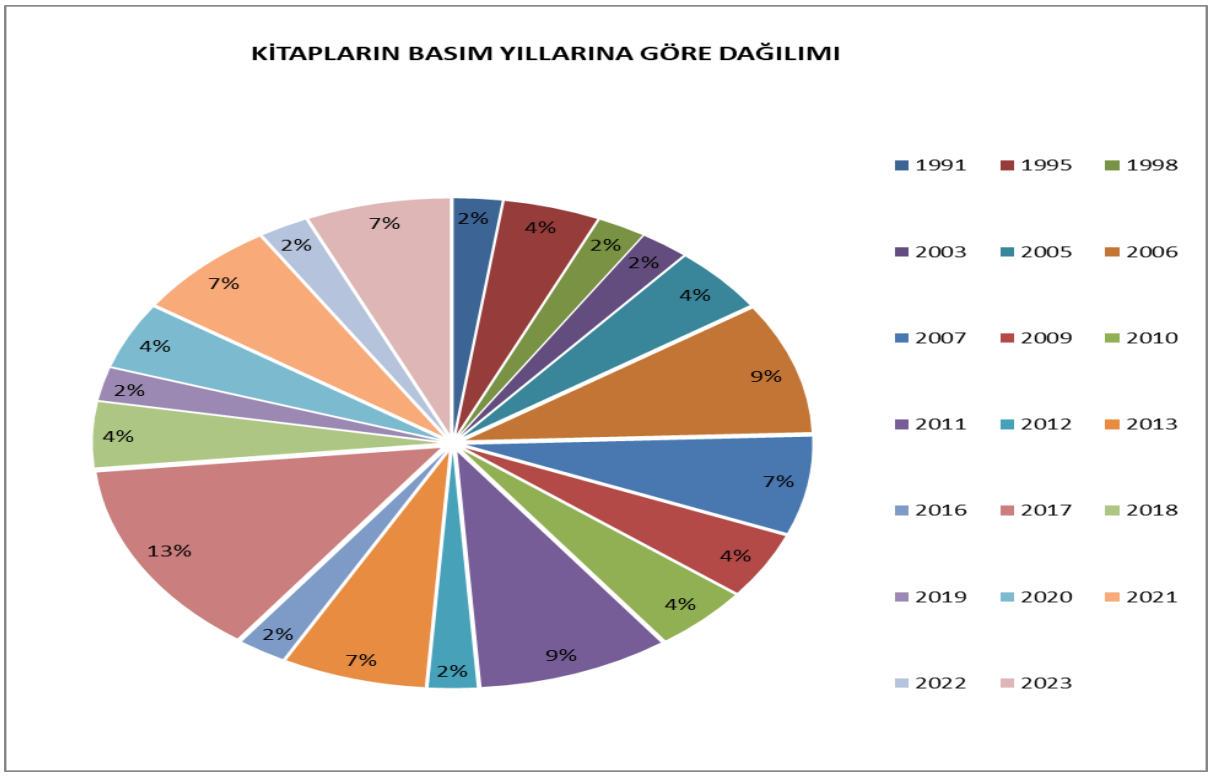

Görsel 1. Kültürel Miras ve Turizm İlişkisi Üzerine Yazılan Kitapların Yıllara Göre Dağılımı

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

İlk olarak, yayın formatları açısından değerlendirildiğinde, **makale sayısının kitap sayısını geçtiği** görülmektedir. Bu durum, konunun özellikle akademik dergilerde yoğun biçimde tartışıldığını ve güncel gelişmelere daha hızlı tepki verme imkânı sunan makale türünün tercih edildiğini göstermektedir. Kitapların büyük bir kısmı **İstanbul ve Ankara** merkezli yayınevleri tarafından basılmış olup, bu şehirlerin akademik yayıncılık açısından merkezî rol üstlendiği anlaşılmaktadır.

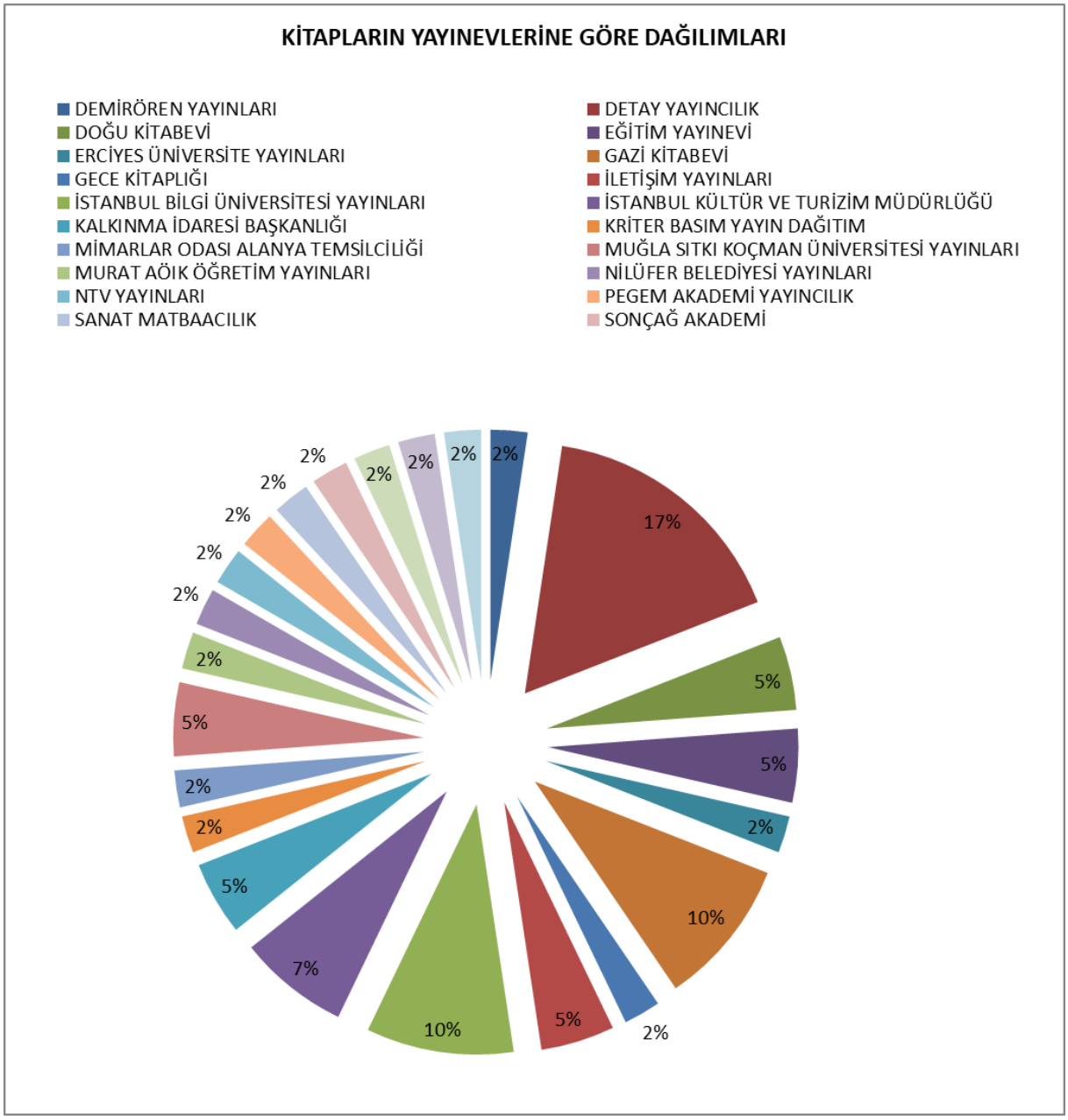

Görsel 2. Kültürel Miras ve Turizm İlişkisi Üzerine Yazılan Kitapların Yayınevlerine Göre Dağılımı

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Söz konusu 45 kitabın **18 farklı yayınevi** tarafından yayımlanmış olması, yayınevi çeşitliliğinin görece sınırlı olduğunu, ancak belli başlı akademik odakların ön plana çıktığını göstermektedir. Öte yandan, 91 makalenin **52 farklı dergide** yayımlanmış olması, dergi yayıncılığında daha yaygın ve çok sesli bir yapının söz konusu olduğunu ortaya koymaktadır.

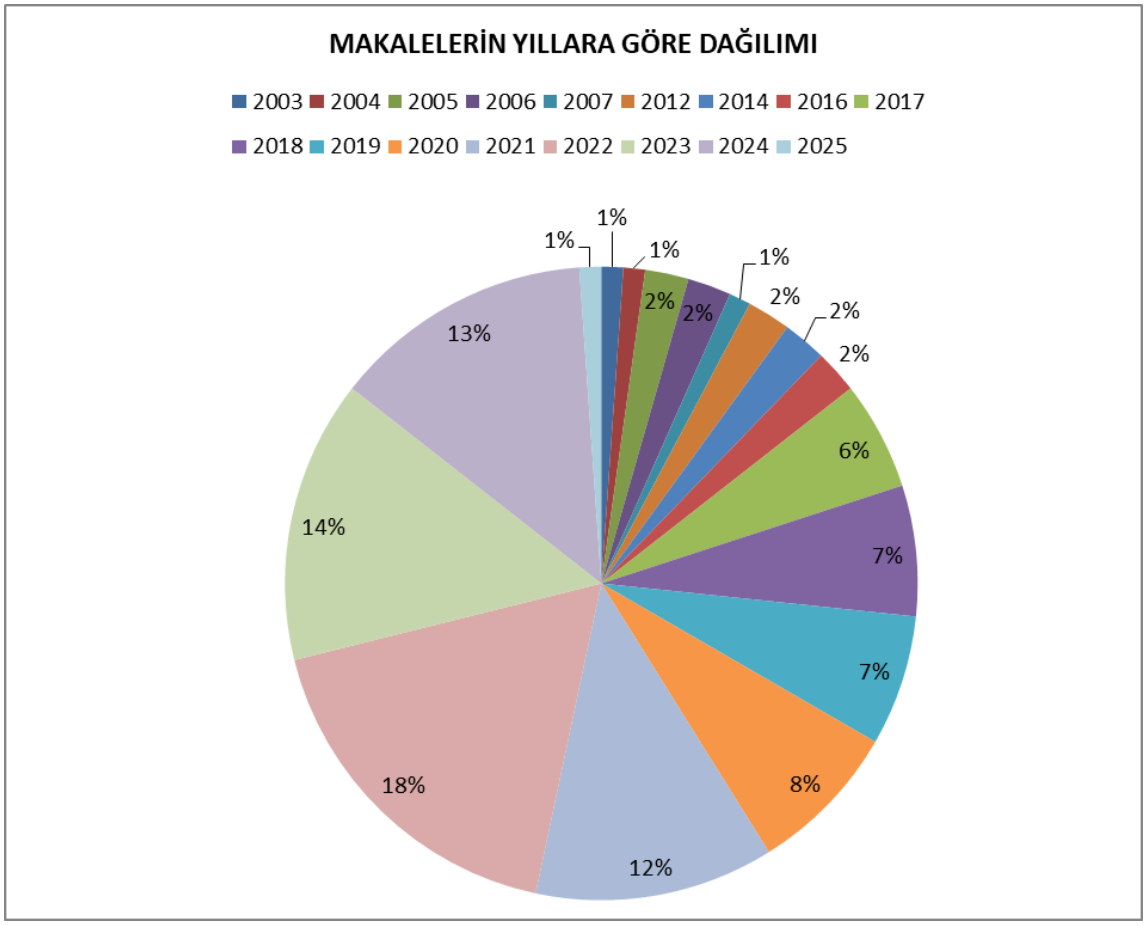

Görsel 3. Kültürel Miras ve Turizm İlişkisi Üzerine Yazılan Makale Yayınlarının Yıllara Göre Dağılımı

İçerik açısından değerlendirildiğinde, çalışmaların büyük bir bölümünde **kırsal yerleşkelerin alternatif turizm anlayışıyla turizme kazandırılması** hedeflenmiştir. Bu eğilim, kırsal kalkınma stratejilerinin bir parçası olarak turizmin rolüne işaret etmekte ve yerel kültürel mirasın ekonomik bir değer olarak değerlendirilmesini gündeme getirmektedir. Ayrıca, birçok çalışmada **sürdürülebilir turizm** ilkeleri vurgulanmış; **öz kaynakların korunması**, yerel halkın katılımı ve kültürel değerlerin gelecek kuşaklara aktarılması konuları öne çıkarılmıştır.

Yayınların **yıllara göre düzensiz bir dağılım göstermesi**, akademik ilginin dönemsel olduğunu düşündürmektedir. Bununla birlikte, **2000 yılı sonrasında yayın sayılarında belirgin bir artış** gözlemlenmiş olup, bu artış, küresel ölçekte kültürel miras kavramının önem kazanmasıyla ilişkilendirilebilir. Ayrıca bazı makalelerin, daha önce yapılmış yüksek lisans tezlerinin genişletilmiş versiyonları olarak yayımlandığı tespit edilmiştir. Bu durum, lisansüstü

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

araştırmaların akademik bilgi üretimine doğrudan katkı sağladığını ve bilimsel sürekliliğin teşvik edildiğini göstermektedir.

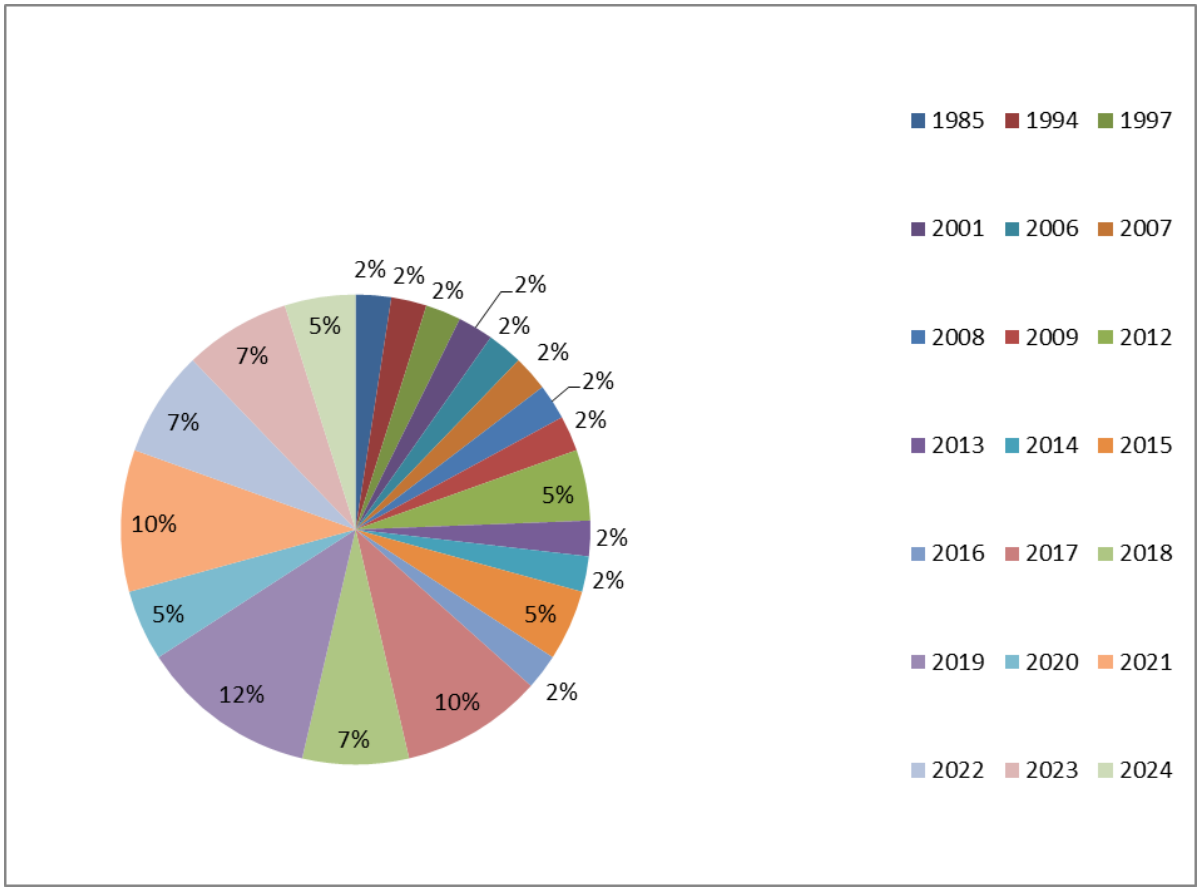

Görsel 4. Kültürel Miras ve Turizm İlişkisi Üzerine Yazılan Tezlerin Yıllara Göre Dağılımı

Son olarak, taranan çalışmalarda **bilinçli turizm faaliyetlerinin**, kültürel miras varlıklarının korunması için gerekli maddi kaynakların oluşturulmasına katkı sağladığı vurgulanmıştır. Bu bulgu, turizm gelirlerinin yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda kültürel sürdürülebilirlik açısından da stratejik bir kaynak olduğunu ortaya koymaktadır.

4. SONUÇ

Bu çalışmada, kültürel miras ve turizm ilişkisine yönelik akademik yayınlar incelenerek, konunun literatürdeki yeri ve gelişim eğilimleri değerlendirilmiştir. Yapılan tarama neticesinde ulaşılan veriler, bu alana yönelik ilginin giderek arttığını ve özellikle 2000 yılından sonra yayın sayısında belirgin bir artış yaşandığını ortaya koymuştur. Özellikle makale formatında yapılan yayınların kitaplara oranla daha yoğun olması, konunun güncel tartışmalarla ilişkilendirildiğini ve akademik çevrelerde dinamik bir şekilde ele alındığını göstermektedir.

Çalışmaların önemli bir kısmında kırsal alanların alternatif turizm biçimleriyle değerlendirilmesi, turizmin yalnızca ekonomik bir faaliyet değil, aynı zamanda bölgesel

kalkınmayı destekleyen stratejik bir araç olarak görüldüğüne işaret etmektedir. Ayrıca sürdürülebilirlik, öz kaynakların korunması ve yerel halkın katılımı gibi temaların sıklıkla vurgulanması, güncel turizm politikalarıyla akademik yaklaşımlar arasında güçlü bir paralellik bulunduğunu ortaya koymaktadır.

Tüm bu bulgular, kültürel mirasın korunması ve turizme entegrasyonuna ilişkin yapılan akademik çalışmaların, yalnızca kuramsal katkılar sunmakla kalmayıp, aynı zamanda uygulamaya dönük stratejiler geliştirme açısından da büyük önem taşıdığını göstermektedir. Gelecek araştırmalarda, farklı coğrafi bağlamların ve yerel aktörlerin daha derinlemesine incelenmesi, alandaki bilgi birikiminin çeşitlendirilmesine katkı sağlayacaktır.

Bu çalışmada elde edilen bulgular doğrultusunda, kültürel miras ve turizm ilişkisi bağlamında hem akademik literatürün gelişimine katkı sunabilecek hem de uygulayıcı aktörlere yol gösterebilecek çeşitli öneriler geliştirmek olanaklıdır.

Öncelikle, kültürel miras ve turizm konularında yapılan akademik yayınların özellikle makale formatında yoğunlaştığı görülmektedir. Bu nedenle, alandaki kuramsal derinliğin artırılması için kitap, saha araştırması raporları ve doktora düzeyindeki çalışmaların sayısının artırılması önem arz etmektedir. Akademik üretimin yalnızca büyük şehirlerde yoğunlaşması, bölgesel çeşitliliğin sağlanmasını engellemektedir. Bu bağlamda, Anadolu'daki üniversiteler, yerel yönetimler ve kültürel kurumlar arasında kurulacak iş birlikleriyle daha dengeli bir yayın coğrafyası oluşturulması teşvik edilmelidir.

Ayrıca, yüksek lisans tezlerinin makale formatına dönüştürülmesi ve yayımlanması, akademik bilginin dolaşımını sağlamak açısından önemlidir. Üniversiteler, bu dönüşüm sürecini destekleyecek yapılar (yayın danışmanlığı, teşvik programları vb.) kurarak öğrencilerin akademik katkılarını daha görünür hale getirmelidir.

Literatürde öne çıkan bir diğer tema, kırsal alanların alternatif turizm anlayışıyla turizme kazandırılmasıdır. Bu eğilim doğrultusunda, yerel yönetimlerin ve turizm politikası geliştiricilerinin kırsal bölgelerdeki kültürel miras varlıklarına odaklanmaları; bu alanların tanıtımı, restorasyonu ve sürdürülebilir turizm anlayışıyla değerlendirilmesi yönünde stratejiler geliştirmeleri gerekmektedir.

Ayrıca, sürdürülebilir turizm uygulamalarının başarısı için sadece fiziksel altyapının değil, aynı zamanda toplumsal bilincin de güçlendirilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda, yerel halkın, işletmecilerin ve kamu görevlilerinin katılımıyla gerçekleştirilecek eğitim programları ve farkındalık çalışmaları önem taşımaktadır. Üniversiteler, sivil toplum kuruluşları ve belediyeler iş birliğiyle bu tür eğitim projeleri hayata geçirilebilir.

Öte yandan, kültürel miras ve turizm konularında yapılan akademik çalışmaların dağınık bir biçimde erişime açık olması, araştırma süreçlerini zorlaştırmaktadır. Bu nedenle, tez, makale ve kitapların bir araya getirildiği açık erişimli dijital veri tabanlarının oluşturulması, hem araştırmacılar hem de uygulayıcılar için bilgiye ulaşımı kolaylaştıracaktır.

Son olarak, kültürel miras alanlarının korunması ve turizme entegrasyonu gibi politika yapım süreçlerinde, akademik bilgi ve bulgulardan daha etkin biçimde yararlanılmalıdır. Bilimsel temelli yaklaşımlarla geliştirilecek politikalar, hem kültürel sürdürülebilirliği sağlayacak hem de ekonomik ve toplumsal fayda üretimini artıracaktır.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

KAYNAKÇA

Atabek, H. Y. (2017), "Kültürel Mirasın Korunması ve Turizm: Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme", *International Journal of Cultural and Social Studies (IntJCSS),* 3(2), 150–165.

Bouchenaki, M. (2003). The interdependency of the tangible and intangible cultural heritage. 14th ICOMOS General Assembly and International Symposium: 'Place, memory, meaning: preserving intangible values in monuments and sites', 27 – 31 oct., 1-5.

Çırak, A. A. (2022), "Kültürel miras yönetimi üzerine kavramsal ve yöntemsel bir araştırma", Megaron, 17 (1): 183–194.

Diker, O. (2016), "Kültürel Miras İle Kültürel Miras Turizmi Kavramları Üzerine Kavramsal Bir Çalışma", *Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4 (30): 365-374.

Garrod, B. and Fyall, A. (2000), "Managing Heritage Tourism*", Annals of Tourism Research,* 27(3), 682–708.

https://www.icomos.org. International Cultural Tourism Charter: Managing Tourism at Places of Heritage Significance, 1999 (Erişim Tarihi: 20.07.2025).

Kuşçuoğlu, G. Ö. ve Taş, M. (2017), "Sürdürülebilir Kültürel Miras Yönetimi", *Süleyman Demirel Üniversitesi Yalvaç Akademi Dergisi,* 2 (1): 58-67.

Külcü, Ö. T. (2015), "Kültürel Miras Kavramının Eğitim Açısından Önemi", *Akademia Disiplinlerarası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 1(1): 27-32.

Osmanoğlu, İ. (2019), "Sürdürülebililr Planlama ve Kültürel Miras İlişkisi: Teorik Bir Değerlendirme Çerçevesi", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7 (97): 364-380.

Uğur, İ. ve Dönmez, Y. (2021), "Somut Kültürel Miras Alanlarının Turistik Çekicilik Açısından Değerlendirilmesi: Birgi Örneği", *Journal of Academic Tourism Studies*, Vol. 2, No. 2: 54-67.

Uslu, A. ve Kiper, T. (2006), "Turizmin Kültürel Miras Üzerine Etkileri: Beypazarı/Ankara Örneğinde Yerel Halkın Farkındalığı", Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi, 3 (3): 305-314.

Varol, F. (2020), "Sürdürülebilir Kültürel Miras Yönetimi: Turizm Paydaşlarına Yönelik Bir Araştırma", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 22(4): 1140-1156.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

İSKANDİNAV TURİZMİNDE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE DOĞA ODAKLI DENEYİMLERE STRATEJİK BİR BAKIŞ

Öğr. Gör. Meliha Yaren BERKTAŞ
Adnan Menderes Üniversitesi, myberktas@adu.edu.tr, 0000-0002-0050-2292

Prof. Dr. Hulusi DOĞAN
Muğla S.K. Üniversitesi, hulusidogan@mu.edu.tr, 0000-0002-0286-0835

Özet

Danimarka, Finlandiya, İsveç, İzlanda ve Norveç'ten oluşan İskandinav ülkeleri dünyada sürdürülebilirlik konusunda adeta rol model konumundadır. Sürdürülebilirlik ilkelerinin turizme entegrasyonu noktasında da örnek teşkil etmektedirler. Nitekim İskandinav turizm modelinde sürdürülebilirlik sadece ekolojik boyutta ele alınan bir kavram değildir. Kültürel mirasın korunması, sosyal katılım ve ekonomik eşitlik ilkeleriyle üçlü bir sac ayağına dayanmaktadır. Kültürel mirasın gelecek nesillere korunarak aktarılması kadar bu sürece toplumun dahil edilmesi ve turizm gelirlerinin adil şekilde yine topluma dağıtılması esastır. Diğer yandan turizm gelirlerinin artırılması kadar, bu gelire kaynaklık eden tüm doğal güzelliklerin ve çevrenin korunması önceliklidir. Bu amaçla İskandinav ülkeleri dünyada fosil yakıtlardan tamamen arınan ilk ülkeler olmayı hedeflemektedir. Günümüzde yüzde 70-80'lere varan yenilenebilir enerji kullanım oranı da İskandinav ülkelerinin bu hedefe kısa sürede ulaşabileceğinin göstergesi olarak değerlendirilebilir. Turizm sektöründe de yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı ve çevre etiketli konaklama tesislerinin teşviki öne çıkmaktadır. Çevre etiketi alabilmedeki koşul ve kurallar ülke mevzuatından bile katı ve zorlu olabilmektedir. Kısacası karbon salınımı düşük ulaşım ağların kullanılması, çevre dostu tesislerin oluşumu ve desteklenmesi, doğa temelli turizm faaliyetleri ile biyolojik çeşitliliğin korunması İskandinav ülkelerini dünyada cazip hale getirebilmektedir. Bu anlamda sürdürülebilirlik İskandinav ülkeleri için salt bir kavramdan öte ülkenin tamamını ve tüm paydaşları kapsayan bir amaç, bir yaşam şeklidir. Yerel halkın turizm süreçlerine katılımı, kültürel değerlerin yaşatılması ve turizm gelirlerinin dengeli dağılımı bu modelin kapsayıcı ve can alıcı unsurları olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla içinde barındırdığı özellikleri ile İskandinav ülkeleri yalnızca destinasyon olarak değil, aynı zamanda sürdürülebilir turizm yönetimi açısından dünyada rol model olarak öne çıkmaktadır. Bu çalışmanın amacı da İskandinav bölgesinde benimsenen sürdürülebilir turizm stratejilerini inceleyerek, bu modelin doğaya dayalı turizm deneyimleriyle nasıl bütünleştiğini ve turistik çekiciliği nasıl artırdığını analiz etmek, ülkemiz turizmi ve paydaşları adına çıkarımlar elde etmektir.

Anahtar Kelimeler: İskandinavya, sürdürülebilir turizm, doğa turizmi, ekoturizm.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

A STRATEGIC PERSPECTIVE ON SUSTAINABILITY AND NATURE-FOCUSED EXPERIENCES IN SCANDINAVIAN TOURISM

Abstract

The Scandinavian countries—comprising Denmark, Finland, Sweden, Iceland, and Norway—serve as global role models in the field of sustainability. They are also exemplary in integrating the principles of sustainability into tourism. In the Scandinavian tourism model, sustainability is not regarded solely from an ecological perspective. Rather, it is based on a threefold foundation consisting of cultural heritage preservation, social participation, and economic equity. It is essential not only to preserve cultural heritage for future generations but also to involve local communities in the process and ensure the fair distribution of tourism revenues back to society. Moreover, beyond increasing tourism revenues, the preservation of the natural beauty and environment that generate such income is a primary priority. To this end, Scandinavian countries aim to be the first in the world to completely phase out fossil fuels. Their current renewable energy usage rates, reaching 70–80%, are considered strong indicators that they may soon achieve this goal. In the tourism sector, the use of renewable energy sources and the promotion of eco-labeled accommodation facilities stand out. The conditions and regulations required to obtain an environmental label can be even stricter than national legislation. In summary, the use of low-carbon transport networks, the development and support of environmentally friendly facilities, the promotion of nature-based tourism activities, and the protection of biodiversity contribute to making Scandinavian countries attractive on a global scale. For these nations, sustainability is more than just a concept—it is a national goal and a way of life that includes the entire country and all stakeholders. Local community involvement in tourism processes, the preservation of cultural values, and the balanced distribution of tourism income are key elements of this inclusive and impactful model. Thus, with these characteristics, Scandinavian countries stand out not only as tourist destinations but also as global role models in sustainable tourism management. The aim of this study is to examine the sustainable tourism strategies adopted in the Scandinavian region, to analyze how this model integrates with nature-based tourism experiences, and to derive insights for the benefit of Turkish tourism and its stakeholders.

Keywords: Scandinavia, sustainable tourism, nature-based tourism, ecotourism.

1. GİRİŞ

Turizmin dünyada ve ülkemizde hızla büyüyen bir sektör olduğu bilinmektedir. Örneğin 2019 yılı itibariyle küresel seyahat ve turizm sektörünün yarattığı toplam değer 9,6 trilyon ABD doları olarak hesaplanmaktadır. Bu sektörün önemli bir kısmının doğrudan açık hava faaliyetlerine ve çevreye bağımlı olduğu ve pandemi sonrasında da doğa temelli talep ve tercihlerin arttığı bilinen bir gerçektir. Turizmin, çevre ve yaban hayatına da olumsuz etkileri gözlerden kaçırılmamalıdır. Küresel karbon emisyonlarının artımı başta olmak üzere, doğal alanlardaki altyapı ve inşaat faaliyetleri ile artan ziyaretçi sayısı doğa için önemli bir tehdit haline dönüşebilmektedir. Bu tür faaliyetler doğrudan ve dolaylı olarak stres, üreme sayısının

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

azalması ve artan patojen yükleri gibi olumsuzluklar olarak yaban hayatına da yansımaktadır (Macdonald vd., 2023). Başta karbon salımı olmak üzere artan çevre sorunları turizmi de olumsuz etkileyebilmektedir. Örneğin küresel ısınma ve İklim değişikliğinin turistik destinasyonları ve ziyaretçi tercihlerini de ilerleyen yıllarda etkileyebileceği öngörülmektedir. Turistik yerlerin zamanla kutuplara ve dağlara doğru kayabileceği, kum-güneş-deniz tutkunu bireylerin daha az seyahat edebileceği, hatta kendi ülkelerinde kalmayı tercih edebilecekleri, daha sıcak ülkelerde ise ziyaretçi sayılarının düşeceği, yerli turistlerin de daha serin olan bölge ve ülkelere seyahat gerçekleştirebilecekleri öngörülmektedir. Bu anlamda daha yüksek enlem ve rakımlardaki bölge ve ülkelere doğru tercih ve ziyaretlerin artabileceği belirtilmektedir (Hamilton vd., 2005).

Bir yandan turizmin doğa temelli cazip ekonomik getirisi, diğer yandan çevreye yönelik olumsuz tehdit ve yansımalar adeta bir ikilem yaratmaktadır. Hem doğayı koruyabilmek, hem de onun ekonomik getirisinden mahrum kalmamak sürdürülebilir politika ve stratejiler yaratmanın önemini günden güne artırmaktadır. Bu noktada sürdürülebilirlik ve doğa temelli turizmin dünyada adeta öncüsü olan İskandinav ülkeleri – Norveç, İsveç, Finlandiya, Danimarka ve İzlanda – tüm dünya için bir rol model oluşturmaktadır. Özellikle yenilenebilir enerji kullanımında dünya lideri olan bu ülkeler, en az karbon salımı, doğanın ve yaban hayatının korunması ve doğa temelli turizm faaliyetleri ile dünyaya örnek olmakta, eşsiz uygulama ve modeller sunmaktadır. Bu ülkeler sadece çevreci söylemlerle yetinmeyip, sürdürülebilirlik ilkelerini ulaşım, konaklama, enerji kullanımı ve ziyaretçi yönetimi gibi alanlarda sistematik biçimde uygulamaktadır (Gössling vd, 2009). Dolayısıyla tüm dünyanın ortak değeri ve geleceği olan çevre için bu uygulamalardan esinlenmek, daha iyisi için ders ve çıkarımlarda bulunmak tüm toplumlar, tüm ülkeler adına bir gereksinimden öte zorunluluk arz etmektedir.

2. SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK YAKLAŞIMI

2.1 Çevresel Politikalar

İskandinav ülkeleri, sürdürülebilir turizm alanında dünya çapında örnek teşkil eden kapsamlı politikalar geliştirmekte; karbon salımını azaltma, doğal yaşam alanlarını koruma ve çevre dostu turizm uygulamalarını yaygınlaştırma konularında önemli adımlar atmaktadır. Bu ülkelerde turizm sektörü, hem devlet hem de özel sektörün iş birliğiyle çevresel etkileri en aza indirgemeyi hedefleyen stratejilerle yönetilmektedir. Amaç, gelecek nesillere temiz ve sağlıklı ekosistemler bırakmak ve turizmi uzun vadeli sürdürülebilirlik ekseninde şekillendirmektir. Örneğin İzlanda'da, lav arazileri gibi hassas ve nadir doğal alanlarda turizm faaliyetleri özenle planlanmaktadır. Hükümet, bu benzersiz jeolojik bölgelerde ziyaretçi sayısını düzenlemek için izin sistemleri uygulamakta, belirlenmiş yürüyüş parkurları oluşturmakta ve ziyaretçilere çevre bilincini artıracak rehberlik hizmetleri sunmaktadır. Ayrıca, Reykjanes Yarımadası'nda yapılan yeşil enerji yatırımları ve elektrikli araç kullanımını teşvik eden programlar sayesinde, turizm sektöründen kaynaklanan karbon emisyonları kayda değer biçimde azaltılmaktadır. İzlanda'da ayrıca, turizm tesislerinin atık yönetimi ve su tüketimi konusunda sıkı denetim mekanizmaları bulunmaktadır (Dyskova vd., 2021). Nitekim İzlanda coğrafyasının %21.6'sı

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

koruma altındadır. Bu alanın %14'ünü tek başına Unesco Dünya Miras Alanı listesinde yer alan Vatnajökull Ulusal Parkı oluşturmaktadır. Korunan alanlar içerisinde ziyarete izin verilen tek yer Peningagya Yarığı Ulusal Parkı'dır. Ancak burada da lavları götürmek, taşımak gibi eylemler yasaktır. Benzer şekilde şelalelere, gayzerlere, kaplıcalara para atmak yasaktır. Tüm bu yasaklama ve tedbirlere rağmen vandalizme de tanık olmak olanaklıdır. Örneğin, Şilili sanatçı Marco Evarist, 2015 yılında Strokkur gayzerine kırmızı boya atarak patlamanın daha ilginç bir fotoğrafını çekme girişiminde bulunmuştur. Ancak gayzere ve doğaya zarar vermesi nedeniyle tutuklanmış ve para cezası ödemek zorunda kalmıştır. Son yıllarda bu tarz Vandalizm eylemlerini önlemek amacıyla daha sıkı kontrol ve yasaklar getirilmiştir (Dyskova vd.,2021).

İsveç'te ise "Nature's Best" (Naturens Bästa) eko-sertifikası, sürdürülebilir turizmin simgesi haline gelmiştir. 2002 yılında Birleşmiş Milletler Eko-turizm yılında uygulamaya konulan Nature's Best" (Naturens Bästa) eko-sertifikası 6 temel ilkeye dayanmaktadır. Bunlar destinasyonun sınır ve sınırlamalarına saygı duyma, yerel ekonomiye fayda sağlama, çevreye duyarlı işletmecilik anlayışını esas alma, doğaya ve kültürel korumaya aktif olarak katkıda bulunma, keşfetme, bilgi ve saygı odaklı eğlence ve keyfe yatırım yapma, seyahatte kalite ve güvenliği sağlamadır. Kısacası bu sertifika, doğa dostu oteller, kamp alanları ve tur operatörlerini kapsamakta olup, enerji verimliliği, atık azaltımı, biyolojik çeşitliliğin korunması ve yerel kültüre saygı gibi kriterlerde yüksek standartlar getirmektedir (Vail, 2004; Lundmark, Müller, 2010; Gössling, 2006). Örneğin, İsveç'in Värmland bölgesindeki birçok butik otel, bu sertifikayı alarak karbon ayak izini düşürmekte ve çevreci uygulamaları misafirlerine aktif olarak tanıtmaktadır. Värmland bölgesi İsveç'in güneybatı kuşağında yer almaktadır. Üçyüz bine yakın nüfusu olan Värmland ili de bu bölgede yer almaktadır. Värmland 10 bini aşan göl sayısıyla "göller bölgesi" olarak da isimlendirilmektedir. Ayrıca, İsveç'in milli parklarında kullanılan elektrikli minibüsler ve yürüyüş yollarında yapılan sürdürülebilir altyapı çalışmaları da çevresel etkinin minimize edilmesine hizmet etmektedir.

Görsel 1. Nature's Best" (Naturens Bästa) Eko-sertifikası ve İlkeleri

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Öte yandan Norveç'te de "Eco-Lighthouse" sertifika sistemi yaygın şekilde kullanılmakta ve turizm işletmelerinin çevresel performansı düzenli olarak değerlendirilmektedir. Ülkede bu sertifakaya sahip 6 binden fazla işletme bulunmaktadır. Ayrıca ülkenin dünyaca ünlü fjord bölgelerinde faaliyet gösteren turizm tesisleri, enerji tüketimini azaltmak için güneş enerjisi panelleri ve biyogaz sistemleri kurmaktadır. Norveç ayrıca, elektrikli ve hibrit teknelerin kullanımını teşvik ederek deniz turizminin karbon ayak izini azaltmaya çalışmaktadır. Bergen ve Oslo gibi şehirlerde, ekoturizm merkezleri doğa koruma projeleriyle entegre çalışmakta, turistlere sürdürülebilir deneyimler sunmaktadır (Asgard, 2018; Jensen, 2016; Granly and Welo, 2014).

Görsel 2. Eco-Lighthouse ve Green Key

Danimarka'da ise sürdürülebilir turizmi desteklemek için ülkede 1990'lı yıllarda hayata geçen ve kısa sürede uluslararası bir çevre sertifikasına dönüşen "Green Key" gibi sertifikalar yaygın olarak uygulanmaktadır. Kopenhag, dünya çapında karbon nötr şehir hedefiyle öne çıkarak, turizm altyapısını bu vizyona göre şekillendirmektedir. Bisiklet dostu şehir politikaları sayesinde turistler, şehir içinde karbon salımını sıfıra yakın tutan ulaşım araçlarını tercih etmektedir. Öyleki 2016 yılında Kopenhag caddelerinde 675 bin adet bisiklet varken, araba sayısı sadece 120 bindir. Kopenhag belediye sınırları içerisindeki bisiklet yollarının uzunluğu 400 kilometreyi bulmaktadır. Ayrıca, Danimarka'nın kıyı bölgelerinde ekoturizm odaklı balıkçılık ve doğa yürüyüşü turları düzenlenmekte, yerel organik ürünlerin kullanıldığı restoranlar desteklenmektedir. Aarhus gibi şehirlerde de sürdürülebilir turizm projeleri için kamu-özel sektör iş birliği modeli başarıyla uygulanmaktadır (Deltheil, 2025; McCrory, 2021; Asgard, 2018; Ramos, 2021; Nielsen vd., 2011). Finlandiya'da ise "Sustainable Travel Finland" sertifikasyon programı, turizm sektöründeki işletmelerin çevresel, sosyal ve ekonomik sürdürülebilirlik kriterlerine uyum sağlamasını teşvik etmektedir. Lapland bölgesinde, yerel Sami kültürüne saygı gösterilerek ve doğal kaynaklar korunarak yürütülen turizm faaliyetleri, bu program kapsamında denetlenmektedir. Finlandiya'nın ormanlık alanlarında doğa yürüyüşü ve kuzey ışıkları turları gibi aktiviteler, ekosisteme zarar vermeden düzenlenmektedir. Ayrıca, Finlandiya'da yenilenebilir enerji kullanımı ve atık yönetimi konusunda yapılan yatırımlar, turizmin çevresel etkisini azaltmaktadır (Ainoa, 2025). Sonuç olarak, İskandinav ülkeleri sadece karbon salımını azaltmakla kalmayıp, doğal alanların

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

korunması ve çevre dostu turizm uygulamalarını yaygınlaştırmak için eko-sertifikasyon sistemleri, yeşil enerji yatırımları ve bilinçlendirme programları gibi çok yönlü stratejiler geliştirmektedir. Bu yaklaşım, bölgenin eşsiz doğasının korunmasına katkı sağlarken, turizm sektörünün sürdürülebilir ekonomik büyümesine de zemin hazırlamaktadır.

2.2 Yenilenebilir Enerji ve Ulaşım

Norveç, elektrikli araç kullanımında dünya lideri konumundadır. Ülkede elektrikli araç oranı 2023 yılı itibariyle %80'in üzerine çıkmıştır. (Fredman and Tyrväinen, 2010). 2024 yılında satılan her 10 arabadan 9'u elektriklidir. Şehir içi ulaşımda elektrikli otomobillerin yaygınlaşması, karbon emisyonlarının ciddi oranda düşmesini sağlamaktadır. Doğrudan egzoz ve enerji zinciri emisyonları 2000 ile 2023 yılları arasında %21 azalmıştır (Rouseau vd., 2025). Norveç hükümeti ise ücretsiz park alanları, vergiden muafiyet ve özel trafik şeritleri gibi teşviklerle bu dönüşümü hızlandırmakta, böylece çevre bilincine sahip turistler için çekici bir ortam yaratmaktadır. Bu politikalar, Norveç'i doğa ve çevre dostu turizme önem veren ziyaretçiler için öncelikli destinasyon haline getirmektedir (Bogason vd., 2024; Lundberg and Fredman, 2021; Fredman and Margaryan, 2021). Öte yandan Danimarka da çevre dostu yatırımlarla dünyada dikkat çekmektedir. Örneğin bisiklet altyapısındaki gelişmişliğiyle dünyada örnek gösterilen ülkeler arasında yer almaktadır. Öyleki ülkede 7 bin kilometreden fazla bisiklet yolu ve şeridi bulunmaktadır. Ortalama olarak her Danimarkalı günde 1,4 kilometre bisiklet sürmektedir. 5 kilometrenin altındaki yolculukların %25'i, tüm yolculukların ise %16'sı bisikletle yapılmaktadır. Başkent Kopenhag'da bisiklete binmek ise adeta bir kültür haline gelmiştir. Kopenhag'da bisiklet kullanım oranı %40'ı aşmaktadır. Şehir bu yönüyle "dünyanın bisiklet başkenti" unvanını kazanmıştır. Bu altyapı, turistlere çevreci ve sağlıklı bir şehir içi deneyim sunarak sürdürülebilir turizme doğrudan katkı sağlamaktadır. Ayrıca, ulaşım aracı olarak bisiklete geçişin, CO_2 emisyonlarını, hava kirliliğini, trafik gürültüsünü, ekosistem ve biyolojik çeşitlilik kaybını, su ve toprak kirliliğini de azalttığı unutulmamalıdır (Schmidt vd. 2024; Nielsen vd., 2011; www.cycling-embassy.org). Diğer yandan Danimarka'da sadece yerel hak için değil, turistler için de bisiklet kullanımı teşvik edilmekte ve bu doğrultuda imkanlar sunulmaktadır. Örneğin 2014 yılı itibariyle Kopenhag'da 2700 adet otel bisikleti bulunmaktadır. Bir başka ifadeyle Kopenhag'da otel başına düşen bisiklet sayısı 2014 yılı itibariyle 25'dir. Ayrıca şehirde turistler için birçok rehberli bisiklet turu seçeneği de mevcuttur (Nilsson, 2019).

Çizelge 1. İskandinav Ülkelerinde Doğa Temelli Turizm Uygulamaları

Ülke	**Öne Çıkan Doğa Temelli Aktiviteler**	**Sürdürülebilirlik Uygulamaları**	**Öne Çıkan Doğal Alanlar / Cazibe Merkezleri**	**Kaynak**
Danimarka	Bisiklet turizmi, kıyı yürüyüş rotaları, milli park gezileri	Yeşil kent politikaları, karbon nötr şehir hedefleri (örneğin Kopenhag)	Wadden Sea UNESCO Alanı, Bornholm Adası, Mols Bjerge Milli Parkı	Deltheil, 2025, Schmidt vd. 2024, McCrory, 2021, Ramos, 2021, Nilsson, 2019, Asgard, 2018, Nielsen vd., 2011, Fredman and Tyrväinen, 2010.
Finlandiya	Ren geyiği safarileri, köpekli kızak turları, göl tatilleri	Sustainable Travel Finland sertifikası, orman ve göl koruma yasaları	Lapland, Saimaa Gölü Bölgesi, Oulanka Milli Parkı	Ainoa, 2025, Lavoie, 2020, Halminen and Garcia-Rosell, 2022, Fredman and Tyrväinen, 2010.
İsveç	Kampçılık, orman yürüyüşleri, göl kenarı tatilleri	"Nature's Best" eko-etiketi, milli park koruma sistemleri	Abisko Milli Parkı, Lapland, Vänern Gölü	Vail, 2004, Lundmark and Müller, 2010, Fredman and Tyrväinen, 2010, Gössling, 2006.
İzlanda	Jeotermal alan gezileri, lav arazileri yürüyüşleri, buz mağaraları	Ziyaretçi sayısı sınırlamaları, jeotermal enerjiyle çalışan tesisler	Thingvellir Ulusal Parkı, Mavi Lagün, Vatnajökull Buzulu	Dyskova vd., 2021, Saeporsdottir vd., 2022, Saeporsdottir and Hall, 2019, Cook, 2024, Huijbens and Benediktsson, 2007.
Norveç	Fiyort turları, doğa yürüyüşleri, kuzey ışıkları gözlemi	Eco-Lighthouse sertifikası, elektrikli feribotlar, atık azaltım politikaları	Geirangerfjord, Nærøyfjord, Lofoten Adaları	Bogason vd., 2024, Lundberg and Fredman, 2021; Fredman and Margaryan, 2021,Asgard, 2018, Kaltenborn vd., 2019, Jensen, 2016, Granly and Welo, 2014, Fredman and Tyrväinen, 2010.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Diğer yandan İsveç ise 2040 yılına kadar fosil yakıt kullanımını tamamen sonlandırmayı ve ülkenin tüm enerji ihtiyacını yenilenebilir enerji kaynaklarından karşılamayı hedeflemektedir (Etu, 2025). Ülke 2020 yılı itibariyle ihtiyacı olan enerjinin yarısını yenilenebilir enerji kaynaklarından karşılamaktadır. Ayrıca vatandaşların bisiklet kullanımını teşvik amacıyla ülkede geniş bir bisiklet yolu ağı bulunmaktadır. Örneğin belediye sınırları içerisindeki asfaltlı bisiklet yolu Göteburg'da 540, Halmstad'da 300, Karlstad'da 250, Umea'da 228 ve Örebro'da 220 kilometredir (Alm and Koglin, 2022). İsveç'te birçok otel de konuklarına ücretsiz ya da kiralık olarak bisiklet kullanma olanağı sunmaktadır. Örneğin 2018 Ocak ayı itibariyle Malmö merkezindeki otellerin %38'i konuklarına ücretsiz olarak bisiklet kullanma imkanı sunmuştur (Nilsson, 2019). Ülkede elektrikli otobüs ve trenler dahil olmak üzere daha verimli ve çevreci toplu taşıma sistemlerine yatırımlar yapılmış, elektrikli araç kullanımını teşvik politikaları devreye sokulmuştur (Brasier, 2023). Örneğin, Stockholm'ün ana tren istasyonu, 250.000 yolcunun vücut ısısını toplamakta ve ısı eşanjörleri ile fazla vücut ısısını sıcak suya dönüştürmektedir (Ahlen, 2021). Kimyasal girdilerin azaltılması, biyoçşitliliğin artırılmasına yönelik organik ve sürdürülebilir bir tarım politikası da ülkede esas alınmaktadır. Atık azaltımı su tasarrufu ve geridönüşüm hemen hemen tüm sektörlerin ana ilkesi konumundadır. Nitekim dünyanın ilk geridönüşüm alışveriş merkezi olan Ratuna İsveç'tedir. 2015 yılında açılan Ratuna 2019 yılı itibariyle 14.7 milyon kronluk satış yapmıştır (Sembiring and Rizqullah, 2024). Bu çevreci yaklaşım ve sürdülebilirlik anlayışı turizm alanında da hakimdir. Güneş enerjili tatil köyleri, organik ve yerel ürün kullanımı, atık azaltımı, su ve enerji tasarrufu İsveç turizminde öne çıkan unsurlardır.

Finlandiya da 2035 yılına kadar sürdürülebilir, karbon nötr ve ilk fosil yakıtsız ülke olmayı hedeflemektedir. Ülke 2019-2028 ulusal turizm stratejisinde İskandinav ülkeleri içerisinde de en sürdürülebilir şekilde büyüyen destinasyon olmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda Finlandiya, "Sustainable Travel Finland" sertifikasyon programı ile turizmde sürdürülebilirliği öne çıkarmaktadır. 2019 yılında hayata geçirilen bu sertifikaya Finlandiya'da sahip olan işletmelerin oranı % 30'ların üzerindedir (Halminen and Garcia-Rosell, 2022). Lapland'da elektrikli kar motosikletleri ve çevre dostu kuzey ışıkları turları gibi uygulamalar, doğal alanların korunmasını sağlayarak çevresel etkileri en aza indirgemektedir. Yüzde 80'i ormanlarla kaplı olan ülkede milli parklar sıkı bir denetim altında tutulmakta, doğa ile uyumlu turizm faaliyetleri desteklenmektedir (Ainoa, 2025; Lavoie, 2020).

Görsel 3. Lapland'da Kar Motosikleti ve Kuzey Işıkları

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Benzer şekilde İzlanda da yenilenebilir enerji kullanımı yoğun şekilde teşvik edilmekte ve turizmden kaynaklanan karbon emisyonlarının en aza indirimi hedeflenmektedir. Bu bağlamda İzlanda'daki toplam enerji arzının yaklaşık %85'i yerel merkezli yenilenebilir enerji kaynaklarından üretilmektedir. Toplam enerjinin kalan %15'i ise ulaşım için petrol ürünlerinden sağlanmaktadır. Üretilen elektriğin neredeyse tamamı yenilenebilir enerjiden sağlanmakta olup, elektriğin %73'ü hidroelektrik enerjiden, kalan %27'si ise jeotermal kaynaklardan sağlanmaktadır (Cook, 2024; Mikhaylov, 2020). Reykjavik'teki pek çok otel ve turizm tesisi tamamen bu temiz enerjiyle çalışmaktadır. Örneğin jeotermal enerji, Reykjanes Jeoparkı'nda elektrik üretimi için kullanılmaktadır. Benzer şekilde İzlanda'nın en popüler turistik yerlerinden biri olan Mavi Lagün (Blue Lagoon), atık sularını kullanan bir elektrik santralinin yanında yer almaktadır. Ayrıca, lav arazilerinde oluşturulan yürüyüş parkurları ve ziyaretçi kısıtlamaları, hassas ekosistemlerin korunması açısından önem arz etmektedir (Dyskova vd., 2021). Kaldı ki bu uygulama ve duyarlılığa rağmen ülkede sürdürülebilir turizm ve sürdürülebilir enerji konularının bir çatışma, tezatlık oluşturup oluşturmadığı ise çok yönlü bir tartışma konusudur (Saeporsdottir and Hall, 2019; Cook, 2024). Sonuç olarak, İskandinav ülkeleri bisiklet ağı altyapıları, elektrikli araç kullanımı, eko-sertifikasyon programları ve yenilenebilir enerji yatırımlarıyla sürdürülebilir turizmi sürekli desteklemekte ve güçlendirmektedir. Bu yaklaşım ve politikalar hem çevreye duyarlı turistlerin ilgisini çekmekte hem de doğal mirasın gelecek nesillere sağlıklı biçimde aktarımını güvence altına almaktadır. Dolayısıyla İskandinav ülkeleri, sürdürülebilir turizm alanında tüm dünyaya örnek teşkil eden modeller sunmaktadır (Bogason vd., 2024).

3. DOĞA ODAKLI TURİSTİK DENEYİMLER

3.1 Kuzey Işıkları ve Beyaz Geceler

İzlanda, Norveç ve Finlandiya gibi İskandinav ülkelerinde görülen kuzey ışıkları (aurora borealis), bölgeyi benzersiz kılan doğa olaylarından biridir. İzlanda'nn Reykavik ve Akureyri, Norveç'in Tromso ve Alta, Finlandiya'nın Rovaniemi ve Muonio şehirleri kuzey ışıklarının ana turizm merkezi konumundadır (Heimtun vd., 2015). Özellikle sonbahar ve kış aylarında gökyüzünde ortaya çıkan bu renkli ışık gösterileri, her yıl dünyanın dört bir yanından gelen doğa ve fotoğraf tutkunlarını bölgeye çekmektedir. Kuzey ışıklarını izlemek için düzenlenen özel turlar, deneyimli rehberlerin eşliğinde en uygun gözlem noktalarına ziyaretçileri ulaştırırken, fotoğrafçılar da bu büyüleyici anları yakalamak için bölgeyi tercih etmektedir. Nitekim Kuzey Kutup Dairesindeki şehirlere yapılan ziyaret sayısı ve turizm geliri sürekli artış göstermektedir. 2022 yılı için küresel kutup seyahat pazarının değeri 830,5 milyon ABD doları olarak hesaplanmıştır. 2031 yılına kadar ziyaretçi sayısının % 10 artacağı, gelirin ise 2 milyar ABD dolarını bulacağı beklenmektedir. Norveç'e kış turizmi için gelen turist sayısı yıldan yıla artış gösterirken, turistlerin %32'sinin kuzey ışıkları için geldiği belirlenmiştir (Rao, 2023). Benzer şekilde doğa, İzlanda turizminin de ana unsurunu oluşturmaktadır. İzlanda Turizm Kurulu'nun Temmuz 2017'de yaptığı bir ziyaretçi anketine göre, ülkenin doğası İzlanda'yı ziyaret etmenin temel motivasyonu olarak belirlenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre ziyaretçilerin %92,4'ü İzlanda'nın doğasını ziyaretinin ana nedeni olarak belirtmiştir. Ziyaretçiler tarafından en çok öne çıkarılan doğal güzellikler arasında ilk sırayı ise kuzey

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

ışıkları almaktadır. Bunu sırasıyla bozulmamış doğa, gayzerler, genel manzaralar, buzullar, doğal banyolar ve şelaleler takip etmektedir. 2022 yılı verilerine göre İzlanda'da 170 otel ve 200'den fazla kamp alanı bulunmaktadır. İzlanda'ya gelen turist sayısı 2000'li yılların başında 100 binler ile ifade edilirken, 2020'li yıllarda bu rakam 2 milyonu bulmuştur. İzlanda'ya en çok turist gönderen ülkeler ise sırasıyla AB, İngiltere ve Almanya'dır. Turizmin İzlanda ekonomisindeki payı ise yüzde 10'u geçmektedir (Pielhop, 2022).

İskandinav ülkelerinde astronomi temalı ziyaret ve faaliyetler de doğa odaklı turizmin önemli bir parçasıdır. İskandinavya'daki gözlemevlerinde düzenlenen etkinlikler sayesinde turistler teleskoplarla gökyüzünü inceleyebilmekte, özellikle kuzey ışıklarını daha yakından izleyebilmektedir. Ayrıca Sami halkının geleneksel yaşamını tanıtan turlar, ren geyiği safarileri ve Sami kültürüne ait gece etkinlikleri ziyaretçilere unutulmaz deneyimler yaşatabilmektedir (Petterson, 2004). Kış sporları, kar motosikleti turları ve buz mağarası keşifleri gibi macera dolu aktiviteler, turizm sezonunun farklı yönlerini ortaya koymaktadır. İzlanda'nın ünlü jeotermal kaplıcaları da bu deneyimi tamamlayan unsurlardan biridir. Blue Lagoon gibi termal alanlarda, soğuk havanın tadını çıkarırken kuzey ışıklarının (aurora borealis) büyüleyici manzarasını seyretmek de mümkündür.

Görsel 4. Mavi Lagün (Blue Lagoon) ve Kuzey Işıkları (Aurora Borealis)

Sonuç olarak, kuzey ışıkları ve beyaz geceler, İskandinavya'nın doğa turizminin en önemli simgeleri arasında yer almaktadır. Fotoğrafçılıktan kampçılığa, astronomiden kültürel turlara kadar çeşitlenen aktivitelerle desteklenen bu benzersiz deneyimler, bölgeyi doğa ve macera tutkunları için vazgeçilmez bir destinasyon haline getirmektedir.

3.2 Fiyortlar ve Ekoturizm

Norveç fiyortları 2005 yılında UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne dahil edilmiş dünyanın en çapıcı doğal güzelliklerin bir tanesidir. Buzulların derin vadiler açarak oluşturduğu dar ve "u" şeklindeki fiyortlar dik yamaçlara sahiptir. Şelaleler, karla kaplı dağlar ve çam ormanlarıyla süslü olan fiyortlardan Norveç'te yaklaşık 1700 adet bulunmaktadır. Dünyanın en uzun ve en derin fiyordu Sognefiord da Norveç'tedir. 200 kilometre uzunluğa ve 1308 metre derinliğe sahip olan Sognefjord'unı yanısıra Geirangerfjord, Lysefjord, Hardangerfjord ve Hjørundfjord gibi diğer büyüleyici fiyortlar da ziyaretçilere büyüleyici manzaralar sunmaktadır (Spencer, 2025). Fiyort çevresinde düzenlenen doğa yürüyüşleri, bölgenin doğal yapısını keşfetmenin en etkili ve çevre dostu yöntemlerinden biri olarak öne çıkmaktadır. Örneğin, Geirangerfjord'da

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

yer alan yürüyüş parkurları, ziyaretçilere panoramik manzaralar sunmakta, bölgedeki yerel bitki ve hayvan türleri hakkında da farkındalık kazandırmaktadır. Rehber eşliğinde gerçekleştirilen bu yürüyüşlerde, doğaya zarar vermemek ve ekosistemin korunmasına öncelik vermek sıkça vurgulanmaktadır (Diez-Gutierrez and Babri, 2022). Kanoyla yapılan geziler ise fiyortların sularında sessiz ve doğa ile uyumlu bir deneyim sağlamaktadır. Kano ile yapılan gezilerde ziyaretçiler deniz kuşlarını, fokları ve çeşitli su canlılarını doğal ortamlarında gözlemleme şansına sahip olmaktadır. Bu tür etkinlikler, motorlu teknelere kıyasla çevreye çok daha az zarar vererek sürdürülebilir turizmin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Kuş gözlemi de Norveç fiyortlarının önemli ekoturizm aktivitelerinden biridir. Hornoya adası gibi nadir ve koruma altındaki kuş türlerinin yaşam alanı olan yerler kuş gözlemcileri için çekim alanı oluşturmaktadır. Bu alanlarda yapılan gözlemler, doğaya zarar vermeden ve koruma kurallarına uygun olarak gerçekleştirilmektedir (Jorgensen, 2018). Diğer yandan bölgedeki elektrikli ve enerji tasarruflu feribotların kullanımı yaygınlaşmakta, atık yönetimi ve su tasarrufu gibi çevre dostu uygulamalar hayata geçirilmektedir. Yerel halk ve turizm sektörü temsilcileri, doğal kaynakların korunması konusunda iş birliği içinde hareket etmektedir. Kısaca Norveç fiyortları UNESCO koruması altındaki eşsiz doğal alanlarıyla ekoturizmin önemli merkezlerinden biri konumundadır. Doğa yürüyüşleri, kanoyla geziler, kuş gözlemi ve sürdürülebilir ulaşım uygulamaları, bölgenin doğal dengesini korumakta, ziyaretçilere unutulmaz ve çevreci turizm deneyimleri sunmaktadır (Richards, 2011).

4. SONUÇ

Çevresel sürdürülebilirlik, İskandinav modelinin ayrılmaz parçasıdır. Doğal kaynakların korunması, karbon ayak izinin azaltılması ve ekoturizm uygulamalarının teşvik edilmesi gibi çevreci politikalar, turizm sektörünün doğa üzerindeki olumsuz etkilerini en aza indirmektedir. Bu üç boyutun — çevresel, sosyal ve ekonomik — dengeli bir şekilde yönetilmesi, turizm destinasyonlarının uzun vadeli başarısını garanti altına almaktadır. Bu bütünsel sürdürülebilirlik anlayışı, İskandinav turizm modelini dünya genelinde örnek bir uygulama haline getirmektedir. Crouch ve Ritchie'nin (1999) de belirttiği gibi, sürdürülebilir turizmin başarısı, bu çok yönlü dengenin sağlanmasına bağlıdır. İskandinav ülkeleri ise, bu dengeyi sağlayarak hem doğal hem de kültürel değerleri koruyan, ekonomik adaleti gözeten ve toplumsal katılımı teşvik eden bir turizm anlayışını benimsemektedir (Fredman and Margaryan, 2021). Sonuç olarak, İskandinav modeli sürdürülebilir turizmde çevre, toplum ve ekonomi eksenlerinde kapsamlı ve uyumlu politikalar geliştirerek, hem günümüz hem de gelecek nesiller için yaşanabilir destinasyonlar yaratmaktadır. Bu anlamda İskandinav ülkeleri, sürdürülebilir turizm alanında geliştirdikleri bütüncül yaklaşımlarla dünya genelinde de örnek teşkil etmektedir. Bu ülkeler, sürdürülebilirliği çevresel, sosyal ve ekonomik boyutlarıyla ele alarak, turizmin doğa dostu ve yerel toplulukların da fayda sağladığı bir sektör haline gelmesini sağlamaktadır. Türkiye gibi zengin doğal ve kültürel kaynaklara sahip bir ülke için, İskandinav modelinden çıkarılabilecek önemli dersler ve uygulanabilir stratejiler bulunmaktadır. Öncelikle, sürdürülebilirlik anlayışının yalnızca çevre korumasıyla sınırlı kalmaması, sosyal ve ekonomik boyutların da aynı önemde ele alınması bir gerçek ve gerekliliktir. Türkiye'de turizm faaliyetlerinde doğal kaynakların korunmasının yanı sıra, yerel halkın süreçlere aktif

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

katılımının sağlanması ve turizm gelirlerinin adil paylaşımı önem kazanmalıdır. Bu sayede turizmin yarattığı ekonomik fayda geniş bir tabana yayılırken, kültürel değerler de korunabilecektir.

İskandinav ülkelerindeki gibi, Türkiye'de de doğa temelli turizm ürünlerinin çeşitlendirilmesi faydalı olacaktır. Karadeniz yaylaları, Akdeniz ve Ege'nin doğal parkları ile Kapadokya gibi eşsiz coğrafyalar, doğa yürüyüşleri, ekoturizm turları ve kuş gözlemi gibi aktiviteler için uygun alanlar sunmaktadır. Bu tür faaliyetler, çevreye duyarlı bir şekilde ve yerel halkın katılımıyla yürütülerek sürdürülebilirliğin pekiştirilmesi sağlanabilir.Bununla birlikte, eko-sertifikasyon ve kalite standartlarının yaygınlaştırılması da Türkiye turizminin sürdürülebilirliği için kritik bir adımdır. İskandinav ülkelerinde uygulanan "Nature's Best" veya "Eco-Lighthouse" gibi sertifikalar, işletmelerin çevreci uygulamalarını belgelendirerek hem çevre korumasını desteklemekte hem de turistlere güvenilir seçenekler sunmaktadır. Türkiye'de benzer sistemlerin geliştirilmesi, sürdürülebilirlik bilincinin artmasına katkı sağlayacaktır.

Sürdürülebilir ulaşım ve altyapı yatırımları da İskandinav turizm modellerinin ayrılmaz bir parçasıdır. Elektrikli araçlar, bisiklet yolları ve enerji verimli ulaşım seçenekleri, karbon salımını azaltırken, turistlerin bölgeyi daha çevreci bir şekilde keşfetmesini mümkün kılmaktadır. Türkiye'nin turistik merkezlerinde bu tür çevreci ulaşım alternatiflerinin teşvik edilmesi, hem çevresel etkileri düşürecek hem de ziyaretçilere yeni deneyimler sunacaktır. Ayrıca, yerel halkın turizm süreçlerine etkin katılımı ve ekonomik paylaşımdaki adalet, İskandinav modellerinin güçlü yanlarındandır. Türkiye'de özellikle kırsal ve turistik yörelerde yerel toplulukların bilinçlendirilmesi, turizm gelirlerinden adil şekilde pay almaları için desteklenmesi gerekmektedir. Bu yaklaşım, kültürel otantikliğin korunmasını sağlarken, toplumsal kabulü ve dayanışmayı da artıracaktır. Son olarak, çevre bilinci ve eğitim faaliyetlerinin artırılması, sürdürülebilir turizmin temel taşlarından bir tanesidir. İskandinav ülkelerinde turistler ve yerel halk bu konuda bilinçlendirilirken, Türkiye'de de ekoturizm bölgelerinde rehberlerin ve işletmelerin sürdürülebilirlik eğitimleri alması teşvik edilmelidir. Böylece, doğaya saygılı davranışların yaygınlaşması mümkün olacaktır. Özetle, İskandinav turizm modellerinden alınacak dersler, Türkiye'nin turizm sektöründe sürdürülebilirlik ve doğa odaklı deneyimlerin geliştirilmesine büyük katkı sağlayabilir. Türkiye'nin zengin doğal ve kültürel potansiyeli, bu stratejilerle birleştiğinde hem ekonomik kalkınmaya hem de çevresel korumaya önemli katkılar sunacaktır. Bu nedenle, İskandinav ülkelerinin bütüncül sürdürülebilirlik yaklaşımlarının Türkiye'de de uygulanabilir ve geliştirilebilir olduğu gerçeği gözlerden kaçırılmamalıdır.

KAYNAKÇA

Ahlen, N. S. (2021), Sustainability becomes Sweden's top tourism asset, https://news.itb.com/topics/responsible-tourism/sustainability-becomes-swedens-best-asset-in-tourism/ (Erişim Tarihi: 24.07.2025).

Ainoa, H. (2025), Sustainable Travel Finland: A Holistic Approach, https://www.ecsite.eu/sites/default/files/presentation_insights_live_ecsite_-_21-04-2023_-_heureka_-_stf.pdf (Erişim Tarihi:23.07.2025).

Alm, J. and Koglin, T. (2022), "Capacity to implement measures for increased cycling? Experiences and perspectives from cycling planners in Sweden", *Journal of Urban Mobility*, 2: 1-9.

Asgard, A. D. (2018), Scaling Fortress Europe: How did the Eco-Lighthouse Foundation Achieve EU recognition, https://www.miljofyrtarn.no/wp-content/uploads/2017/06/Milj%C3%B8fyrt%C3%A5rn-EU-godkjenning-Scaling-Fortress-Europe-17.12.18.pdf (Erişim Tarihi:23.07.2025).

Bogason, A., Rohrer, L. and Brynteson, M. (2024), The value of social sustainability in Nordic Tourism Policy, *Nordregio Report*: 1-61.

Brasier, J. (2023), How Sweden continues to set the benchmark as one of the world's most sustainable countries, https://www.insightvacations.com/blog/sweden-worlds-most-sustainable-countries (Erişim Tarihi: 24.07.2025).

Cook, K. (2024), Renewable energy and Tourism: Conflict and compatability between Iceland's majör ecenomic sectors, *Journal of Global Business & Community*, 15 (1): 1-7.

Crouch, G. I., & Ritchie, J. R. B. (1999). Tourism, competitiveness, and societal prosperity. *Journal of Business Research*, 44(3), 137–152.

Deltheil, L. (2025), Copanhagen: The Blueprint for a Green City, https://www.mcgillenergyjournal.com/post/copenhagen-the-blueprint-for-a-green-city (Erişim Tarihi:23.07.2025).

Diez-Gutierrez, M. and Babri, S. (2022), "Tourists' perceptions of economic instruments as sustainable policies in protected areas: The case of Geiranger fjord in Norway", *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*, 39: 1-14.

Dyskova, S., Petrikovicova, L. and Roubalova, M. (2021), The Growth of Tourism and its Impact on the Protected Areas of Iceland, *Journal of Interdisciplinary Research*, 402-407.

Etu, E. R. (2025), *A Study of Residential Solar Energy in Three Swedish Cities: Stockholm, Malmö and Umeå*, KTH Royal Institute of Technology Degree Project in Electrical Engineering.Stockholm.

Fredman, P., & Tyrväinen, L. (2010), Frontiers in nature-based tourism. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 10(3), 177–189.

Fredman, P., & Margaryan, L. (2021), "20 years of Nordic nature-based tourism research: A review and future research agenda", *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 21(1), 14-25.

Gössling, S. (2006), "Tourism Certification in Scandinavia", https://www.researchgate.net/profile/Stefan_Goessling2/publication/289176200_Tourism_certification_in_Scandinavia/links/5b058bdeaca2725783d88717/Tourism-certification-in-Scandinavia.pdf (Erişim Tarihi:23.07.2025).

Gössling, S., Hall, C. M., & Weaver, D. (2009). *Sustainable Tourism Futures: Perspectives on Systems, Restructuring and Innovations*. Routledge.

Hamilton, J. M., Maddison, D. J. and Tol, R. S. J. (2005), "Effects of climate change on international tourism", *Climate Research*, 29, 245-254.

Heimtun, B., Johannesson, G. T. and Tuulentie, S. (2015), *Northern Ligths Tourism in Iceland, Norway and Finland,* Department of Torism & Northern Studies, The Artctic University of Norway.

Huijbens, E. H. and Benediktsson, K. (2007), "Practising responsibility: Tourism and the politics of sustainability in Iceland". *Journal of Cleaner Production*, 15(3), 527–537.

Jensen, N. R. (2016), Tourism ecolabels in the Nordics, https://norden.diva-portal.org/smash/get/diva2:1042523/FULLTEXT01.pdf (Erişim Tarihi: 23.07.2025).

Jorgensen, F. M. O. (2018), *Depreciative tourist behaviour in a protected birdwatching site: A qualitative study of birdwatchers on Hornoya*, Northern Norway, Master's Thesis, Faculty of Environmental Sciences and Naturel Resource Management, Biovitenskapalige Universitet.

Latenborn, B. P., Kaltenborn, E. F. and Linnell (2019), "Tourists' Perceptions of Cultural Ecosystem Services in the Lofoten Islands, Norway", *Arctic*, 72 (1), 1-12.

Lavoie, D. (2020), "Silent electric snowmobile tested in Lapland", https://sledmagazine.com/silent-electric-snowmobile-tested-in-lapland/ (Erişim Tarihi: 24.07.2025).

Lundmark, L. and Müller, D. K., (2010), The supply of natüre-based tourism activities in Sweden", *Tourism Review*, 58 (4): 379-393.

Macdonald, C., Turffs, D., Mcentee, K. and Elliot, J. (2023), "The relationship between tourism and the environment in Florida, Usa: A media content analysis", *Annals of Tourism Research Empirical Insights*, 4 (1), 1-9

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Mikhaylov, A. (2020), "Geotermal Energy Development in Iceland", *International Journal of Energy Economics and Policy*, 2020, 10(4), 31-35.

Nielsen, T. S., Skov-Petersen, H. and Pagter, J. I. (2011), "Urban green space and health: A Danish perspective". *Landscape and Urban Planning*, 103(2), 106–117.

Nilsson, J. H. (2019). "Urban bicycle tourism: path dependencies and innovation in Greater Copenhagen", Journal of Sustainable Tourism, 27 (11), 1648-1662.

Petterson, R. (2004), *Sami Tourism in Northern Sweden: Supply, Demand and Interaction*, Department of Social and Economic Geography, Umeå University, Sweden.

Pielhop, T. (2022), *Sustainable tourism development in Iceland: A critical analysis of coastal and maritime tourism practices in one of Europe's most unique destinations under the aspects of Blue Tourism,* Final Master Project, Universitat Rovira i Virgili, Southern Catalonia.

Ramos, J. (2021), What has made Copanhagen green capital of the World?, https://www.tomorrow.city/what-has-made-copenhagen-the-green-capital-of-the-world/ (Erişim Tarihi: 23.07.2025).

Rao, D. (2023), "The Norther Lights Tourism Industry", Globeledge, https://globaledge.msu.edu/blog/post/57349/the-northern-lights-tourism-industry (Erişim Tarihi: 28.07.2025).

Richards, G. (2011). Creativity and tourism: The state of the art. *Annals of Tourism Research*, 38(4), 1225–1253.

Rouseau, L. S. A., Naess, J. S., Lhuillier, M., Billy, R. G., Schön, P. and Hertwich, E. G. (2025), "Norway's electric vehicle revolution: unveiling greenhouse gas emissions reductions and material use of passenger cars across space and time", *Environmental Research Letters*, 20: 1-14.

Halminen, S. and Garcia-Rosell. J. C. (2022), "Learning about sustainability in small tourism firms – The case of Sustainable Travel Finland", *Finnish Journal of Tourism Research*, 18: 31-36.

Schmidt, T., Klein-Wengel, T. T., Christiansen, L. B., Elmose-Osterlund, K. And Schipperin, J. (2024), "Identifying the potential for increasing cycling in Denmark: Factors associated with short-distance and long-distance commuter cycling", *Journal of Trasport&Health*, 38: 1-11.

Saeporsdottir, A. D. and Hall, C. M. (2019), "Contested development paths and ryral communities: Sustainable energy or sustainable tourism in Iceland?", *Sustainability*, 11 (13): 1-27.

Saeporsdottir, A. D., Wendt, M. and Olafsdottir, R. (2022), "Tourism Industry Attitudes towards National Parks and Wilderness: A Case Study from the Icelandic Central Highlands", Land, 11 (11), 1-22.

Sembiring, D.A. and Rizqullah, A. (2024), Evaluation of sustainable Architecture Principles application Case Study: ReTuna Aterbruksgalleria, *E3S Web of Conferences,* 519: 1-7.

Spencer, K. (2025), *The Ultimate Guide to Norway's Fjords*, https://www.celebritycruises.com/blog/norway-fjords (Erişim Tarihi: 28.07.2025).

Vail, D. (2004), "An Ecotourism Quality Label for Maine? Insights from Sweden 's "Nature 's Best" Initiative", *Maine Policy Review,* 13 (2): 76-87.

*Lundberg, C., and Fredman, P. (2021), "*Community Involvement in Tourism Development: A Social Sustainability Approach*". Tourism Social Science Series,* 25*:*15-33.

Granly, B. M. and Welo, T. (2014), "EMS and sustainability: Experiences with ISO14001 and Eco-Lighthouse in Norwegian metal processing SMES", *Journal of Cleaner Production*, 64 (1): 194-204.

McCrory, S. (2021*),* How Copenhagen became the greenest city in Europe. Time out Copenhagen, https://www.timeout.com/copenhagen/things-to-do/how-copenhagen-became-the-greenest-city-in-europe (Erişim Tarihi: 23.07.2025).

www.cycling-embassy.org Ccling Facts and Figures, (Erişim Tarihi: 24.07.2025).

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

GASTRONOMIC CONSUMPTION IN CULTURAL TOURS: AN EVALUATION OF TOURISTS' FOOD PREFERENCES

Assit. Prof. Dr. NURHAYAT İFLAZOĞLU

HATAY MUSTAFA KEMAL UNIVERSITY, nurhayat.iflazoglu@mku.edu.tr - 0000-0003-4736-789X

ABSTRACT

Gastronomic tourism is an important element that shapes tourists' destination experience in its cultural and emotional dimensions. This study aims to examine the gastro-consumption behaviors of 42 Turkish tourists who participated in a cultural tour to Spain in July 2025. The participant observation method was used in the research, and the data obtained were evaluated using thematic analysis. The findings reveal that tourists tend to experience local flavors, gravitate toward familiar tastes, consider religious and cultural sensitivities, make practical and economical choices, and purchase food as souvenirs. The research reveals that tourists' gastronomic preferences are shaped by economic, cultural, and emotional factors; it also explains the interaction between gastronomy and cultural experience. The study offers recommendations for increasing the visibility of local gastronomic products in cultural tours and developing sustainable tourism strategies.

Keywords: gastro-consumption, cultural tourism, gastronomy, food preferences

KÜLTÜR TURLARINDA GASTRO-TÜKETİM: TURİSTLERİN GIDA TERCİHLERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

ÖZET

Gastronomi turizmi, turistlerin destinasyon deneyimini kültürel ve duygusal boyutlarıyla şekillendiren önemli bir unsurdur. Bu çalışma, Temmuz 2025'te İspanya'ya düzenlenen kültür turuna katılan 42 Türk turistin gastro-tüketim davranışlarını incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırmada katılımcı gözlem yöntemi kullanılmış ve elde edilen veriler tematik analiz ile değerlendirilmiştir. Bulgular, turistlerin yerel tatları deneyimleme, tanıdık lezzetlere yönelme, dini ve kültürel hassasiyetleri göz önünde bulundurma, pratik ve ekonomik seçimler yapma ile hediyelik gıda satın alma eğilimlerini sergilediklerini göstermektedir. Araştırma, turistlerin gastronomik tercihlerini ekonomik, kültürel ve duygusal faktörlerle şekillendirdiğini ortaya koymakta; aynı zamanda gastronomi ile kültürel deneyim arasındaki etkileşimi açıklamaktadır. Çalışma, kültür turlarında yerel gastronomi ürünlerinin görünürlüğünün artırılması ve sürdürülebilir turizm stratejilerinin geliştirilmesine yönelik öneriler sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: gastro-tüketim, kültür turizmi, gastronomi, gıda tercihleri

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

INTRODUCTION

Gastronomy is not only an area that meets nutritional needs, but is also considered a phenomenon that expresses individuals' cultural identities, feelings of belonging, and socio-cultural experiences. As travel experiences become increasingly diverse due to globalization, gastronomic elements have become a decisive factor in tourists' destination choices (Hjalager & Richards, 2002; Ellis et al., 2018). Particularly in cultural tourism, the food and beverage experience emerges as one of the fundamental elements shaping tourists' perception of a destination. This situation has made gastronomy an important tool not only for the diversity of tourist products but also for the transmission of cultural heritage (UNWTO, 2019). Today, cultural tours are not limited to visiting historical sites or learning about cultural heritage; they also offer a multidimensional experience that includes gastronomic elements. Tourists view experiencing the local culinary culture at their destinations as a form of learning and cultural participation, which makes the relationship between gastronomy and tourism more visible (Richards, 2021). Especially for tourists participating in cultural tours, food and beverage consumption is not only a biological need but also part of the processes of recognizing cultural identity, seeking authenticity, and social interaction (Hjalager & Richards, 2002).

Gastro-consumption explains tourists' food preferences, consumption behaviors, and the psychosocial factors that drive these preferences during their travels. Research shows that tourists' motivation to experience local cuisine is shaped by curiosity, a desire for authenticity, a desire to learn about different cultures, and hedonistic satisfaction (Kivela & Crotts, 2006; Mak, Lumbers & Eves, 2012). On the other hand, factors such as individual dietary habits, religious or ethical restrictions, health concerns, and food neophobia also play an important role in influencing food choices (Cohen & Avieli, 2004; Pliner & Hobden, 1992). In this context, the dining experience in cultural tours is considered an element that strengthens the destination's brand identity, increases tourist satisfaction, and contributes to sustainable tourism development (Björk & Kauppinen-Räisänen, 2017). However, the literature shows that there are limited studies that examine in depth the gastro-consumption preferences of tourists participating in cultural tours. In particular, it is necessary to clarify the extent to which local foods are preferred, the factors that influence tourists' choices, and the relationship between these preferences and the overall tour experience.

The main question in this study is what factors shape the gastro-consumption preferences of tourists participating in cultural tours. Although the relationship between cultural experience and gastronomy is frequently emphasized in the literature (Hjalager & Richards, 2002; Björk & Kauppinen-Räisänen, 2016), the dynamics that guide tourists' food choices, especially in the context of cultural tours, have not been sufficiently explored. Therefore, the focus of the research is as follows: Why do tourists participating in cultural tours prefer certain foods, how do these preferences integrate with cultural experience, and how is the interaction between gastronomy and cultural consumption shaped? In line with the research question, the study aims to contribute to the gastronomy tourism literature and to develop recommendations regarding the evaluation of local gastronomic products within the scope of cultural tours.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

CONCEPTUAL FRAMEWORK

Gastro-consumption is a phenomenon that emerges when tourists experience cultural experiences through eating and drinking activities in the places they visit and also evaluate these experiences as objects of consumption. This concept relates to gastronomy moving beyond being merely an element that satisfies nutritional needs to take on a dimension that expresses experience, pleasure, spectacle, and status (Richards, 2002; Kivela & Crotts, 2006). Particularly within the scope of cultural tours, tourists try new flavors, learn about local culinary cultures, and acquire gastronomic souvenirs; this process reveals the dynamics of gastronomic tourism intersecting with cultural tourism and its impact on both consumer behavior and local production (Ellis et al., 2018).

Gastro-consumption not only shapes tourist behavior but also directly impacts rural producers, local markets, cooperatives, and small-scale food businesses. Increased tourist interest contributes to the economic value of local foods, thereby supporting rural development through gastronomy (Everett & Aitchison, 2008). However, this interaction also carries certain risks; commercialization, loss of authenticity, and standardization of local products can threaten cultural sustainability (Sims, 2009). Therefore, it is important to balance gastro-consumption with sustainability principles.

Cultural tours are trips undertaken by tourists to gain knowledge about architecture, history, art, and lifestyles. Gastronomy, which has become an integral part of these tours, stands out as a means of experiencing the cultural identity of the destination (Boniface, 2017). Tourists not only visit historical sites, but also establish a direct connection with the culture by tasting and purchasing local foods (Mak et al., 2012). The gastronomic experience encompasses a multidimensional process, from the taste and presentation of a dish to the dining environment, the manner of service, and the stories associated with the food. For tourists participating in cultural tourism, these experiences are of great importance in terms of producing memorable and shareable memories (Björk & Kauppinen-Räisänen, 2016).

The factors influencing tourists' food preferences are quite diverse. Individual taste preferences, religious beliefs, health reasons, the desire to interact with local culture, the visual appeal of food, and its shareability on digital platforms such as Instagram are among the main factors guiding these preferences (Fields, 2002; Kim et al., 2009). Furthermore, the concepts of food neophobia and neophilia play an important role in explaining tourists' willingness to try new foods; while some tourists are hesitant about unfamiliar flavors, others boldly try local cuisines as a way to experience new cultures (Cohen & Avieli, 2004).

In addition, tourists purchasing gastronomic products from the places they visit is significant not only in terms of bringing the taste experience home, but also in terms of viewing these products as souvenirs and cultural symbols (Lin & Mao, 2015). Gift foods such as olive oil, spices, local wines, cheeses, and jams both reflect the identity of the destination and transform the cultural theme experienced by the tourist into a tangible form (Bessière, 1998). The “taste memory” formed through such products enables a deeper and more lasting bond between the consumer and the destination. In this context, the fact that the phenomenon of gastro-

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

consumption encompasses both individual experiences and cultural and economic dimensions forms the basis of this study. The motivations that determine tourists' food preferences during travel, the cultural context they experience, and their souvenir food habits shape the analytical focus of this research. Therefore, the conceptual framework provides a solid foundation for understanding tourists' gastro-consumption behaviors in cultural tours and examining the relationship between these behaviors and cultural experience and local production.

METHOD

This research was designed within the framework of qualitative research methods. Qualitative methods are flexible, contextual, and interpretation-based approaches that aim to deeply understand individuals' experiences, perceptions, and behaviors (Creswell & Poth, 2016). The main reason for choosing the qualitative method in this study is to reveal in detail how tourists interpret their gastronomic consumption practices during cultural tours and the symbolic meanings they attach to this process. The fieldwork for the research was conducted in July 2025 as part of a cultural tour of Spain organized by a private tourism agency. The tour itinerary included cities such as Barcelona, Valencia, Seville, Granada, and Madrid, which stand out for their gastronomic and cultural diversity. The sample for the research consisted of a total of 42 Turkish tourists who participated in this cultural tour. Participant observation was used as the primary data collection technique for the study. Participant observation is defined as an effective qualitative technique that allows the researcher to directly participate in the social environment, observe behaviors, and take notes on the phenomena experienced during this process (Van Maanen, 1980). The researcher participated in all activities (such as dining, visiting the market, workshop, free time) alongside the participants as part of the tour program; they made observations and gained deeper insights into the process through informal conversations. Observations were conducted in an unstructured format, focusing primarily on the following elements: participants' reasons for choosing or not choosing local foods, their verbal and nonverbal reactions during eating and drinking, and their behavior toward souvenir food products. All observation findings were recorded daily in a field journal. In addition, information obtained from some candid conversations with participants was also evaluated in the research context. However, in accordance with ethical principles, the participants' identity information was kept confidential, and no directive attitude was displayed during the observation process.

Observation notes and transcripts of informal interviews were analyzed using the thematic analysis method. Thematic analysis enables the systematic identification and interpretation of recurring patterns (themes) in the data (Braun & Clarke, 2006). The analysis process consisted of the following steps: familiarization with the data: reading the observation notes and conversation records multiple times; initial coding: separating meaningful units of expression into open codes; defining themes: identifying main themes based on the relationships between codes; reviewing and naming themes; and interpreting and reporting findings. As a result of the analysis, various trends, motivational sources, and cultural interpretations related to tourists' gastro-consumption behaviors were revealed.

FINDINGS

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

In this study, the gastronomic behaviors of 42 Turkish tourists (22 women, 20 men; aged 35–55) who participated in a cultural tour to Spain in July 2025 were examined using participant observation. The participant group comprised 20 educators from various fields of study, four healthcare professionals, three engineers, and three architects. Among the participants, 12 were employed in the private sector. The data obtained from the observations of this group with diverse professional backgrounds was evaluated within the framework of five main themes. First, most participants made practical and affordable consumption choices. They purchased ready-made and economical meals from supermarket chains, particularly Carrefour. Chicken and cheese salads were frequently preferred because they were easily accessible and required no preparation. This indicates that tourists expect practicality and cost-effectiveness while traveling. For example, during the observations, it was noted that “ready-made salads purchased from Carrefour were particularly popular among those who avoided hotel meals.”

Second, it was observed that many participants turned to Turkish cuisine despite being abroad. There was a demand for Turkish cuisine delicacies such as kebabs and döner. This situation reveals that eating habits are intertwined with cultural context and that food carries a nostalgic-psychological function. Observations showed that many participants searched for Turkish restaurants in the cities where they stayed.

The third theme concerns the simultaneous consumption of local and global flavors. Participants tasted Spanish cuisine products such as paella, tapas, tortilla de patata, and seafood, while also consuming globalized fast-food products such as pizza, hamburgers, and pasta. This situation demonstrates an effort to strike a balance between openness to new flavors and the desire to remain in one's comfort zone. Observations revealed that the desire to try new flavors was balanced by the familiarity offered by universal foods.

Fourth, religious and cultural sensitivities shaped consumption behaviors. Most participants avoided products containing pork but preferred alcoholic beverages such as beer and sangria, which are local drinks. This situation shows that religious and cultural identity directly affects consumption practices in the place being visited. For example, during the observations, it was found that participants eliminated dishes containing pork from the menu and turned to other local options.

The fifth theme is gift food habits. Participants purchased reasonably priced local wines and products such as the famous Spanish halva as souvenirs from the regions they visited. This shows that local flavors have become mementos and that the travel experience is made lasting through consumption. According to observations, food is not just an item consumed during travel, but has become an element that helps travelers remember their trip.

Overall, the findings reveal that gastro-consumption behaviors are shaped by many economic, cultural, practical, and emotional factors. Tourists seem to strike a balance between gravitating toward familiar flavors and experiencing the destination's unique culinary culture. Five key trends have been identified regarding tourists' gastronomic behaviors: preference for local food and beverages, brand awareness, tasting experience, purchase of souvenir products, and price sensitivity. Figure 1 below shows the frequency distribution of these trends.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

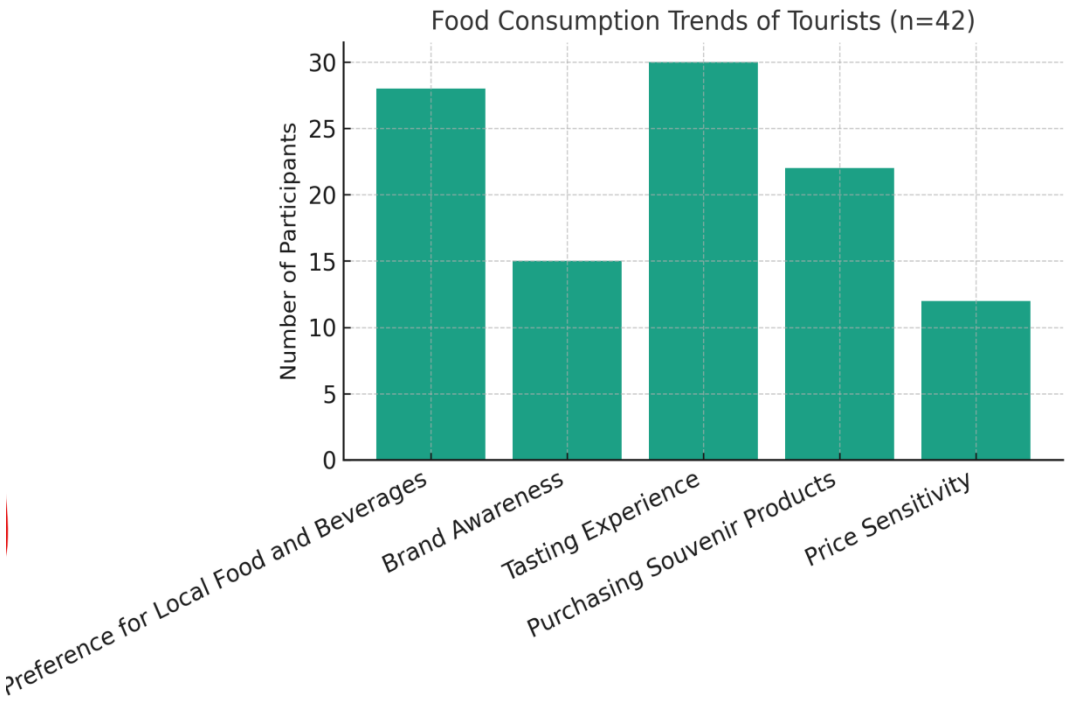

Figure 1. Tourists' Gastronomic Consumption Trends

When examining Figure 1, tourists' gastronomic behaviors have been evaluated within five key trends. Participants most frequently opted for local food and beverages, followed by tasting experiences and brand awareness. Purchasing souvenirs and price sensitivity, however, were observed less frequently compared to other trends. This result shows that tourists value both trying new and unique flavors and maintaining a balanced consumption behavior with economical and familiar choices during their travels.

Table 1 below summarizes the observed gastro-consumption preferences of 42 tourists participating in a cultural tour of Spain:

Table 1. Distribution of Tourists' Food Preferences

Preference Type	Number of People	Percentage (%)
Those who prefer local Spanish cuisine	26	65%
Those seeking food from their own country	8	20%
Those who prefer fast food/international chains	5	12.5%
Those with vegan/vegetarian preferences	3	7.5%
Total	**42**	**100%**

Table 1 shows that the food consumption preferences of the 42 tourists participating in the Spanish cultural tour were divided into five main categories. The majority of participants (65%) preferred local Spanish cuisine, revealing an interest in cultural authenticity in the context of

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

gastronomic tourism (Richards, 2002). The proportion of those seeking food from their own country was 20%, a preference that can be explained by food neophobia or religious/cultural restrictions (Pliner & Hobden, 1992). Those who preferred fast food and international chains formed a limited group at 12.5%, indicating a search for familiar and safe flavors. Those with vegan or vegetarian preferences account for 7.5%, reflecting the impact of ethical and healthy eating trends on gastronomic tourism. Overall, the majority of tourists strike a balance between experiencing local flavors and evaluating familiar and safe options.

CONCLUSIONS AND RECOMMENDATIONS

This study examined the gastronomic consumption trends of 42 Turkish tourists participating in a cultural tour of Spain in July 2025 through participant observation. The findings show that tourists value local culinary experiences, but cultural and individual factors are decisive in their consumption preferences. First, when evaluated within the context of experiential tourism theory (Pine & Gilmore, 1999), tourists' attempts to try local flavors such as paella, tapas, or sangria can be explained by their efforts to enhance the uniqueness of the experience. Gastronomy provides cultural depth not only as a physical need but also as part of the destination experience. Conversely, in line with the food neophobia and neophilia approach (Pliner & Hobden, 1992), some tourists' avoidance of pork products or preference for Turkish cuisine demonstrates their tendency toward familiar flavors. On the other hand, participants who were open to new tastes demonstrated a neophilic attitude by trying products such as seafood and local wines. Finally, from the perspective of the search for authenticity in gastronomic tourism (Lu & Fine, 1995), purchasing Spanish halva or wine as souvenirs can be interpreted as transforming the experience into a tangible memento. This situation demonstrates that gastronomic consumption has not only an individual satisfaction dimension but also a social sharing and cultural transmission dimension.

Research findings indicate that economic, cultural, and social factors are decisive in influencing participants' gastronomic consumption preferences. Based on the data obtained, several recommendations can be developed: First, increasing access to local gastronomic products is important. Most participants stated that they could not regularly access products due to the high prices of local foods. Practices aimed at reducing production costs and supporting local producer associations will contribute to reducing access problems. Furthermore, considering the interaction between tourism and gastronomy, making local products more visible in tourist experiences will both provide economic gains and serve to preserve cultural diversity.

In this study, tourists' local cuisine preferences were examined within the framework of experiential tourism, food neophobia/neophilia, and authenticity-seeking theories. However, considering the multidimensional nature of gastronomic tourism, it is important to examine different dimensions in future academic research. In particular, mixed research designs that use both qualitative and quantitative methods can reveal the cultural and psychological dynamics of tourists' food preferences in a more comprehensive manner. Furthermore, comparative studies between different destinations can be conducted to evaluate the similarities and differences in gastronomic experiences across cultures.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

REFERENCES

Bessière, J., "Local Development and Heritage: Traditional Food and Cuisine as Tourist Attractions in Rural Areas", *Sociologia Ruralis*, 38(1), 21-34, 1998.

Björk, P. and Kauppinen-Räisänen, H., "Exploring the Multi-dimensionality of Travellers' Culinary-Gastronomic Experiences", *Current Issues in Tourism*, 19(12), 1260-1280, 2016.

Björk, P. and Kauppinen-Räisänen, H., "Interested in Eating and Drinking? How Food Affects Travel Satisfaction and the Overall Holiday Experience", *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 17(1), 9-26, 2017.

Boniface, P., *Tasting Tourism: Travelling for Food and Drink*, Routledge, 2017.

Braun, V. and Clarke, V., "Using Thematic Analysis in Psychology", *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101, 2006.

Cohen, E. and Avieli, N., "Food in Tourism: Attraction and Impediment", *Annals of Tourism Research*, 31(4), 755-778, 2004.

Creswell, J. W. and Poth, C. N., *Qualitative Inquiry and Research Design: Choosing Among Five Approaches*, Sage Publications, 2016.

Ellis, A., Park, E., Kim, S.and Yeoman, I., "What is Food Tourism?", *Tourism Management*, 68, 250-263, 2018.

Everett, S. and Aitchison, C., "The Role of Food Tourism in Sustaining Regional Identity: A Case Study of Cornwall, South West England", *Journal of Sustainable Tourism*, 16(2), 150-167, 2008.

Hjalager, A. M. and Richards, G. (Ed.), *Tourism and Gastronomy*, Routledge, London, 2002.

Kim, Y. G., Eves, A. and Scarles, C., "Building a Model of Local Food Consumption on Trips and Holidays: A Grounded Theory Approach", *International Journal of Hospitality Management*, 28(3), 423-431, 2009.

Kivela, J. and Crotts, J. C., "Tourism and Gastronomy: Gastronomy's Influence on How Tourists Experience a Destination", *Journal of Hospitality & Tourism Research*, 30(3), 354-377, 2006.

Lin, L. and Mao, P. C., "Food for Memories and Culture–A Content Analysis Study of Food Specialties and Souvenirs", *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 22, 19-29, 2015.

Lu, S. and Fine, G. A., "The Presentation of Ethnic Authenticity: Chinese Food as a Social Accomplishment", *The Sociological Quarterly*, 36(3), 535-553, 1995.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Mak, A. H., Lumbers, M. and Eves, A., "Globalisation and Food Consumption in Tourism", *Annals of Tourism Research*, 39(1), 171-196, 2012.

Pine, B. J. and Gilmore, J. H., *The Experience Economy: Work is Theatre & Every Business a Stage*, Harvard Business Press, 1999.

Pliner, P. and Hobden, K., "Development of a Scale to Measure the Trait of Food Neophobia in Humans", *Appetite*, 19(2), 105-120, 1992.

Richards, G., "Gastronomy: An Essential Ingredient in Tourism Production and Consumption?", in A. M. Hjalager ve G. Richards (Ed.), *Tourism and Gastronomy*, Routledge, 3–20, 2002.

Richards, G., *Rethinking Cultural Tourism*, Edward Elgar Publishing, 2021.

Sims, R., "Food, Place and Authenticity: Local Food and the Sustainable Tourism Experience", *Journal of Sustainable Tourism*, 17(3), 321–336, 2009.

UNWTO, *Guidelines for the Development of Gastronomy Tourism*, Madrid, World Tourism Organization, 2019. https://www.e-unwto.org/doi/book/10.18111/9789284420957 (Access date: 30.08.2025).

Van Maanen, J., "Review of Participant Observation.; The Ethnographic Interview., by J. P. Spradley", *Administrative Science Quarterly*, 25(3), 526–530, 1980.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

"TOPRAĞIN TUZU" BELGESELİNDE SALGADO'NUN ESTETİK ANLAYIŞINI ARAMAK

Öğr. Gör. OLGUN KÜÇÜK
Karabük Üniversitesi,
olgunkucuk@karabuk.edu.tr- 0000-0002-9471-3540

ÖZET

Fotoğrafçılık teknik ve estetiği bir arada barındırır. Estetik, üzerinde uzlaşmaya varılmış kesin bir tanımı olmamakla birlikte güzellik yargısıyla ilişkilendirilir. İzleyicinin beğenisini kazanan fotoğraflar bir yönüyle estetik olarak düşünülebilir. Fotoğrafı oluşturan kompozisyon unsurlarının anlamlı ve etkili biçimde kullanılması estetik başarıyı beraberinde getirir. Sebastião Salgado belgesel gerçeklik tarzıyla dikkat çeken Brezilyalı fotoğraf sanatçısıdır. Onun estetik anlayışını derinlemesine aktaran Toprağın Tuzu adlı belgesel bir film bulunmaktadır. Bu çalışmada sözü edilen belgeselden yararlanılarak Salgado'nun fotoğraflarındaki estetik anlayış doküman analizi yöntemiyle incelenmiştir. Salgado'nun bakış açısına göre bireyi içinde yaşadığı toplumdan bağımsız tanımlamak gerçekçi değildir. Fotoğrafçı da yetiştiği toplumun kültürel özelliklerini taşır ve bu özellikler onun çekeceği karelere yansımaktadır. Portre fotoğrafına özel bir önem veren Salgado, portelerde anlamın gözler ve yüz ifadesiyle ortağa çıktığını belirtir. Ona göre, portre fotoğrafında poz veren ile izleyiciye de an az fotoğraf sanatçısı kadar değerlidir. Çünkü hem poz veren hem de izleyici fotoğrafın anlamında etkili olmaktadır. Sanatçı, iyi bir fotoğrafın aynı zamanda iyi bir hikâye barındırması gerektiğini düşünmektedir. Fotoğraf karesinin bir hikayesi yoksa konuyu kopyalamak dışında bir işlevi de olmaz. Salgado, en gerçekçi fotoğrafların sabır ve uzun gözlemler ile ortaya çıkabileceği dile getirmektedir. Fotoğraflamak için gittiği bölgelerde halkla birlikte yaşayarak konuyu uzun uzun gözlemlemektedir. Ayrıca sanatçı, fotoğraflanacak bölgenin halkıyla bir süre yaşamanın daha anlamlı kareler için işe yarayacağından söz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Fotoğraf, Salgado, Toprağın Tuzu

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

LOOKING FOR SALGADO'S AESTHETIC APPROACH IN THE DOCUMENTARY "SALT OF THE EARTH"

ABSTRACT

Photography combines technique and aesthetics. While there is no definitive, agreed-upon definition of aesthetics, it is associated with the judgment of beauty. Photographs that capture the audience's attention can be considered aesthetic in one respect. The meaningful and effective use of compositional elements in a photograph leads to aesthetic success. Sebastião Salgado is a Brazilian photographer noted for his documentary realism style. A documentary film, "Salt of the Earth," has been released, which deeply conveys his aesthetic. This study examines the aesthetic understanding of Salgado's photographs using the aforementioned documentary, using document analysis. From Salgado's perspective, defining an individual independently of the society they live in is unrealistic. Photographers also carry the cultural characteristics of their society, and these characteristics are reflected in the images they capture. Salgado, who places particular importance on portrait photography, argues that meaning is conveyed through the eyes and facial expressions in portraits. In his view, the poser and the viewer in a portrait are as valuable as the photographer. This is because both the poster and the viewer influence the meaning of the photograph. The artist believes that a good photograph must also contain a compelling story. If a photograph lacks a story, it serves no purpose other than replicating the subject. Salgado states that the most realistic photographs can only be created through patience and long observations. He spends time with the locals in the regions he visits to photograph, observing the subject at length. Furthermore, the artist notes that living with the locals for a period of time contributes to more meaningful images.

Keywords: Photograph, Salgado, Salt of the Earth

1. GİRİŞ

Fotoğrafçılık denilince teknik ve estetik yönü olan bir sanat dalından bahsedilmektedir. Fotoğrafın estetiği insanların bu sanat içindeki güzelliği nasıl görüp algıladığıyla ilgilidir. Estetiğin ise herkesçe uzlaşılmış bir tanımı bulunmamaktadır. Bu bakımdan, izleyicinin gözüne hoş gelen ve beğeni toplayan fotoğraflara estetik fotoğraflar denebilir (Datta ve ark., 2006, s. 288).

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Estetik açıdan kabul gören fotoğraflar daha üst konuma gelebilir. Çünkü, fotoğraf mevcut görüntüyü olduğu gibi çekmek değil, çok aşamalı bir çalışmadır. Fotoğraf üretilirken dikkat edilmesi estetik kalitesine etki edecektir (Ertan, 2005, s. 60).

Fotoğrafta estetik onu oluşturan yapısal unsurların dağılımı ile oluşur. Kompozisyon unsurlarının amaca yönelik kullanımı fotoğraf anlatımındaki estetik kıvamı meydana getirir (Kalfagil, 2007, s. 209, akt. Özbaş ve Çeliksap, 2025, s. 77). Bu estetik doz her fotoğrafçı tarafından farklı şekillerde ortaya konabilmektedir. Örneğin, Salgado'nun estetik arayışında belgesel gerçeklik öne çıkar. Onun estetik anlayışı fotoğraflarında görüldüğü gibi onu anlatan belgesellerde de görülebilmektedir (Llauger, A. 2015). Bu belgesellerden biri Wim Wenders ve Juliano Ribeiro Salgado tarafından yönetilen *Toprağın Tuzu* (The Salt of the Earth) adını taşımaktadır. Belgeselde, Sebastião Salgado'nun sanatsal yönlerine vurgu yapılmaktadır.

Bu çalışmada, *Toprağın Tuzu* belgeselinden hareketle Salgado'nun fotoğraflarındaki estetik anlayış doküman analizi yöntemi kullanılarak incelenecektir.

2. SEBASTIAO SALGADO VE FOTOĞRAF

Sebastião Salgado Brezilyalıdır. Minas Gerais'de kalabalık bir ailede 1944 yılında dünyaya gelmiştir. İktisat alanında lisans ve yüksek lisans yapan Salgado 1969 yılında Brezilya Maliye Bakanlığı'nda iş hayatına başlamıştır. Paris'te ekonomi alanında doktora yapan Salgado, 1971 yılında Londra'ya yerleşip Uluslararası Kahve Örgütü'nde, Afrika'daki kahve üretiminin verimliliği ile ilgili çalışmalar yapmıştır. Bu çalışmalarında uluslararası örgütlerin de desteğini almıştır (Çelikel, 2004, s. 92). 1973 yılında Uluslararası Kahve Örgütü ile Afrika'ya yapmış olduğu iş gezisinde fotoğrafa merak sarmıştır (akt. Buçan, 2015, s.162-163). Onun fotoğrafla taşınması tesadüfü bir şekilde eşi Lélia sayesinde olmuştur. Eşinin mimarlık dersi için birtakım fotoğraflar çekmesi gerekmiştir, bu süreçte Salgado ona yardımcı olmuştur. Salgado yardım sonrası fotoğrafa ilgi duymaya başlamıştır (March Raya, 2017, s. 9).

Salgado, güçlü estetik ve insan duyarlığına sahip fotoğrafçı olarak görülmektedir. Onun hümanist fotoğrafçılık anlayışı ilgi görmüştür. Özellikle dünyanın çeşitli yerlerinde insanların yaşamış olduğu sıkıntıları siyah beyaz görüntülerle aktarması ilgi çekmiştir. O, insanlar arasına girerek yoksulluğu estetik bir şekilde sunmaya çalışmıştır (Albornoz, 2005, s. 93).

Salgado, belgesel fotoğrafçılıkta hem teknik hem de konu olarak yerleşik anlayışı takip etse de çekmiş olduğu fotoğraflara kendi bakış açısı da eklemiştir. Özellikle ülkesini tasvir ederken "otantik" ve "derin" imgelere süslü anlatımlar ekleyerek anlamı yeniden üretmiştir. Ayrıca bu fotoğraflarında daha önce üretilmiş olan stereotiplerin dışına çıkmıştır (Mraz, 2002, s. 30).

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Salgado'nun çekmiş olduğu fotoğraflarda insanların etnik kökenlerini, mesleklerini veya acıklı durumlarını anlatan birtakım semboller bulunur. Fotoğrafçı sembolik unsurları kompozisyona ekleyerek derdini anlatmaya çalışır. Örneğin, Zaire'de çektiği fotoğraflarda başlarında leğen, bidon ve çeşitli kaplarla sıra halinde dizilmiş kadınlar görülür (Machado, 2012, s. 7).

Zaire (URL-1).

Yukarıda olduğu gibi Salgado'nun fotoğrafları daha çok insan merkezlidir. Bu yüzden onun fotoğrafçılığı yorumlanırken foto muhabirliğinden uzaklaşmış bir kişi olarak değerlendirilir (Maia, 2017, s.193). Yine, fotoğraflarında dünyanın adaletsiz bir yer olduğu, insanların da bu adaletsiz yerin temsilcileri olduğu yönünde bir söylem üretmektedir (Machado, 2012, s. 7).

Salgado, çalışma koşullarının kötü olduğu ortamlarda dahi insan dayanışmasını ön plana çıkarabilmektedir. Fotoğraflarında, işçi ve emekçilerin yaşam şartlarındaki zorluğa rağmen toplumsal yaşam içinde önemli rollere bürünebildiklerini aktarmaktadır. Onun bu yaklaşımı zaman zaman eleştiri de almıştır (Moreno, 2009, s. 10). Eleştiriye konu olsa da çalışmaları bazı noktalardan önem taşımaktadır. Yaklaşımı, ekonomik zorluklar ve teknolojinin getirdiği yeni üretim biçimlerinin insan üzerindeki etkisini ortaya koyması ve insanların farklı bireylere empati duyması bakımından önem taşımaktadır. İşte bu yönünden dolayı onun çalışmaları takdir toplamış ve Amerikan Sosyolojik Derneği'nin (ASA) Sosyal Sorunların Raporlanmasında Üstün Başarı Ödülü'ne layık görülmüştür (Gold, 2011, s. 422).

Salgado, özellikle kriz dönemlerinde çekmiş olduğu fotoğraflarla öne çıkar. Ayrıca, insanların dramatik anlarını belgelemiştir. Onun bu anlayışı fotoğrafı sanatsallık yanında politik duruma da sokmuştur (Assyu, 2017). Fotoğrafları ister sanatsal ister politik olsun siyah-beyaz fazlasıyla ön plana çıkmaktadır.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Salgado'nun fotoğrafları daha çok siyah-beyazdır. "Genesis" projesi dolayıyla İstanbul'dayken Anadolu Ajansı'na verdiği röportajda siyah-beyaz fotoğrafçılıkla ilgili şu ifadeleri kullanmıştır (URL-2):

"Ben zengin bir insan değilim. Hayatta kalmak için dergilere iş yapmam, fotoğraf çekmem gerekiyordu. Bunlar renkliydi. Kırmızı gömlekli birini fotoğraflamak zorunda kaldığımda renk benim için çok rahatsız ediciydi. Arkamda maviler, yeşiller vardı. O an fotoğrafımın basılacağını biliyordum. Maviler, kırmızılar, yeşiller resimdeki görsel şok olarak çok önemli olurdu. Ancak siyah-beyaz bir soyutlamadır. Gezegendeki hiçbir şey siyah-beyaz değildir. Siyah-beyaz fotoğraf çekmek için bir soyutlamanın içine girmelisiniz. Her türlü rengi dönüştürürsünüz. Siyah-beyaz bir fotoğrafı oluşturan farklı türde grilerimiz vardır. Siyah-beyaz resimlerde siyah ya da beyaz yoktur, koyu griden açık griye kadar her şey gridir. Siyah-beyaz çalıştığımda, renklerin tüm etkisini ortadan kaldırdığımda, fotoğrafını çektiğim kişiye, onun kişiliğine, onuruna dikkat etmek zorunda kalıyordum. Bu soyutlamanın içine girdiğimde fotoğrafladığım şeyden bir mesaj vermek on kat daha kolay…"

Salgado, çekmiş olduğu siyah-beyaz fotoğraflarla gerçeği ortaya koymaya çalışan bir isimdir. O fotoğraflar üzerinden gerçekliği yansıtırken aynı zamanda farkındalık oluşturmaya çalışmıştır (Çakır ve Çelikezen, 2020, s. 13). Bu araştırmada, sanatçının yakalamaya çalıştığı bu farkındalık, *The Salt of the Earth* adlı belgesel film üzerinden doküman analizi yardımıyla ortaya konulacaktır.

3. FOTOĞRAFLARIN ANALİZİ

Fotoğrafçının Geçmişi Onun Fotoğrafıdır

Salgado, "birden fazla fotoğrafçıyı aynı mekâna bırakın hepsi farklı fotoğraflar çeker çünkü muhtemel hepsi çok ama çok farklı yerlerden gelmiştir…" ifadesini kullanır (URL-3). Salgado, insanın kültürel geçmişi ve içinde yaşandığı toplumun estetik anlayışına etki edebileceğini belirtmektedir. Diğer bir deyişle, estetik objeler kolektif bilinci göstermektedir. Toplumsal bilinç bir resimde, bir müzikte, bir romanda ortaya çıkabilir, bunlar "ortak bilinci taşıyan bireysel bilinçlerin oluşturduğu anlamdır" (Tunalı, 1998, s. 101).

İnsanlar ve toplumlar kendilerine göre değerler dizgesi oluşturmaktadır. Bir toplum için anlamlı, değerli görünen bir eser başka toplum için anlamsız görünebilir. Örneğin, Picasso tablosu her toplumda aynı etkiyi oluşturmayabilir. Tablo, Avrupalı biri için değerli görülürken Afrikalı için değersiz olabilir (Timuçin, 2013, s. 56). Bu durum fotoğrafçının çektiği fotoğrafta da yaşanabilir. Kültürel anlamda bir görüntü bir fotoğrafçı için cazip gelirken başka bir

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

fotoğrafçı için cazip olmayabilir. Kimi fotoğrafçılar sürekli aynı konuları çekebilir. Bunun altında psikolojik bir durum olabilir.

Freud'a göre sanatçı geçmiş yani çocukluk anılarını merkeze alarak sanat eserlerini yorumlama yoluna gitmektedir. Ona göre, sanat eserinde bastırılmış birtakım arzular vardır. Sanatçılar eserleri üzerinden bastırılmış bu duyguları gün yüzüne çıkarabilir. Diğer bir deyişle fotoğrafçı, çocukluk çağının etkisiyle bazı fotoğraflar çekebilir. Bu sanatın her alanında görülebilir. Örneğin, *Karamazov Kardeşler* romanında Dostoyevski baba katilini işler. Freud'a göre bu tercih yazarın çocuk yaşlarda babasından nefret etmesinden kaynaklanmaktadır (Koçak ve Küçük, 2023, s. 254).

Porte Fotoğrafının Gücü

Salgado, "bir portenin gücü o insanın hayatından bir kare yakaladığınız saniyenin binde biri kadarki anda gizlidir" der. Portre fotoğrafçılığında gözlerin önemine vurgu yaparken "gözler çok şey anlatır" ifadesini kullanır. Aynı şekilde yüz ifadesinin de önemli olduğunu vurgular (URL-4). Albornoz (2005, s. 93), Salgado'nun çekmiş olduğu porteler için şu ifadeleri kullanır: "O, portrelediği insanlarda özünde en insani olanı yakalıyor gibi görünüyor. Görüntüleri yorumlanması kolay görünse de fotoğrafın görünüşte sıradan doğasını aşan, imgelere hayali bir karakter kazandırabilecek karmaşık bir dizi unsuru harmanlayarak çalışmalarının derinliğini artırıyor."

Salgado'nun fotoğraflarında yaşanmışlığın izleri yer alır. Onun eserlerinde insanların duyguları, mutluluk ve dramaları açıkça yansımaktadır. Portre tekniği olarak orta yakın planı tercih etmiş ve bu yolla insanların yüzündeki ifadeyi vermeye çalışmıştır (Çakır ve Çelikezen, 2020, s. 13).

Sanat Eserinde Sanatçının Hakimiyeti

Salgado, "bir porte çektiğinizde artık o fotoğraf size ait değildir, o insan size onu hediye eder" ifadesini kullanır (URL-5). Yani, porte fotoğrafındaki kişi, fotoğrafçının çekeceği fotoğrafa etki edebilmektedir. Sadece fotoğrafçıyı merkeze almak portre fotoğrafçılığı açısından doğru olmaz. Onu yorumlayan izleyici de önem arz etmektedir.

Portrede yalnızca fotoğrafı çeken ile model arasında ilişki bulunmaz, fotoğrafın izleyicisi ile arasında psikolojik bir etkinlik de bulunur. Görüntüde verilmeyenler bazen izleyicinin hayal gücü ile tamamlanır; bu durum görüntünün anlamının izleyen tarafından da belirlenmesini doğurur (akt. Alkaya, 2024, s. 236).

Fotoğrafta Hikâyeyi Yakalamanın Önemi

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Salgado, fotoğrafta bir hikâye olması gerektiğini düşünmektedir. Ona göre fotoğraf, bir nesneye yaklaşıp onu çekmekten ibaret değildir. Çekilecek fotoğrafta kadrajlamanın iyi yapılmaması durumunda fotoğrafta sadece bir nesne görüleceğini, o nesnenin de fotoğraf olmayacağını belirtir. Salgado, ayrıca iyi kadrajlınmış bir kompozisyonda arka planın da önemli olduğunu belirtir (URL-6).

Geçim Sıkıntısını Estetize Ederek Anlatma

Salgado, 1984 yılında Etiyopya'ya giderek yaşanan açlığı belgelemiştir. İnsanlık tarihinde görülmüş en büyük kamplar olarak nitelendirdiği mülteci kamplarına giderek insanların yaşamış oldukları sıkıntıları fotoğraflamıştır. Salgado, "insanoğlunun büyük bir kısmının bir doğal afet değil sadece bir paylaşma sorunu yüzünden akıllara sığmaz güçlükler içinde yaşadığını göstermek istedim" demektedir (URL-7).

İnsanların yaşamış oldukları sıkıntıları, acıları siyah-beyaz portreler ile yansıtması onun uluslararası arenada taktir edilmesini sağlamıştır. Fakat bu fotoğrafçılık anlayışı övgü kadar yergi de almıştır. Kurban olarak gördüğü kişileri estetik bir kahramana dönüştürmesi nedeniyle suçlanmıştır. Çünkü bu düşünce acının durumunu değiştirmektedir. Acınası bir durum var ise hiçbir şey yapılmadan da aktarılabilir. Diğer bir deyişle, acınası durumun estetize edilmesi konunun "apolitikleşmesine" neden olmaktadır (Machado, 2012, s. 2). Onu eleştiren isimlerden birisi de ünlü fotoğrafçı Susan Sontag olmuştur. Ona göre, yoksulluk estetize edilmektedir (Boni, 2008, s. 242).

Fotoğrafçının Mekânda Uzun Süre Kalması

Salgado, fotoğraf çekmek için gittiği yerlerde uzun süre kalmaktadır. Halkın içine karışıp fotoğraflar çeker. Örneğin, madencilerle ilgili bir fotoğraf çekecekse uzun süre madende vakit geçirmiştir. Sicilya'da balıkçılar ile denize açılmıştır. Salgado'ya göre, iyi fotoğraf için ilgili mekânda uzun süre kalmak gerekir (URL-8).

Salgado bir röportajında aşağıdaki görüntüyü yakalamak için dokuz yıl uğraştığını ve hikayesini tamamlayabilmek için "58 farklı gezi ve röportaj" geçekleştirdiğini ifade etmiştir (URL-9).

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Görsel 2. Nefes Kesen Av (URL-10).

Fotoğrafçı Gözlem Yapmalıdır

Salgado, fotoğraf çekmeden önce uzun süre gözlem yaptığını, bu gözlemlerin sekiz yılı dahi bulabildiğini belirtmektedir. Fotoğraf çekerken gözlem yapmanın yanında sabırlı da olunması gerekmektedir. Salgado, kişinin kendisinin de doğanın bir parçası olduğunun farkında olması gerektiğini savunur.

Salgado, gözlem yapmak için dünyanın pek çok yerini gezmiş, uzaklardaki kırsal topluluklar ve yerli halklarla ilgilenmiştir. Brezilya'nın az gelişmiş bölgelerini ziyaret etmiş ve fotoğraflamıştır (Stallabrass, 1997, s. 8). Endüstriyel el emeği çağının bitişini belgelemek için 1986 -1992 arasında 20 den fazla ülkeye seyahat etmiştir. Yine başka bir proje kapmasında kırsal bölgeleri terk edip şehirlere yerleşmiş insanları araştırmıştır. Bu proje için 43 ülkeyi ve tüm kıtaları gezmiştir (Gold, 2011, s. 419).

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Toprağın Tuzu belgeselinden hareketle Salgado'nun fotoğrafçılığı hakkında aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

Salgado 'ya göre her fotoğraf onu çekenin kişisel ve kültürel özelliklerini yansıtır. Kişisel özellikler ve bilinç ise toplumun etkisine açıktır. Toplumsal özellikler fotoğrafın çekilmesi bir yana yorumlanmasında da etkili olmaktadır. Öte yandan fotoğraf için teknik bilgi yanında kişisel bakış açısı da etkilidir.

Portre fotoğrafçılığı ve özellikle gözlerin anlam oluşumunda etkili olduğu Salgado'nun söylemlerinde yer bulmaktadır. Çektiği portre fotoğraflarıyla insan ruhunu yansıtmayı başarmış, yaşanmışlığın ifadesini başarılı biçimde aktarmıştır. O, portrenin fotoğrafçı kadar poz verenin de malı olduğunun altını çizerek fotoğrafta yer alan kişiye anlam yüklemektedir.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Ayrıca fotoğrafı yorumlayanların da bu süreçte öneme sahip olduğunu belirtir. İzleyici hayal gücü ile fotoğrafçının dahi düşünmediği bir anlam üretebilir.

Salgado 'ya göre, başarılı fotoğrafın iyi bir hikayesi olmalıdır. Makineyi kullanıp bir poz elde etmek değil çerçeveye bir hikâye ekleyebilmek değerlidir. Çekilen objenin hikayesi yoksa mekanik bir görüntü yakalamak dışında anlamı da olmayacaktır.

Salgado geçim sıkıntısını estetize ederek fotoğrafladığı için eleştiri almıştır. Zor şartlar içindeki insanları siyah-beyaz fotoğrafın etkisinden de yararlanarak estetiğe ağırlık vererek yansıtması başka bir önemli fotoğrafçı Susan Sontag tarafından eleştirilmiştir.

Salgado'ya göre başarılı fotoğraflar uzun gözlemler ve hikayesine yer verecek toplumla yaşaması durumumda ortaya çıkacaktır. Salgado, fotoğraf çekmek için gittiği yerlerde uzun süre kalıp halkın içine karışmaktadır. Arzu ettiği konuyu yakalamak için de sabırla beklemektedir.

KAYNAKÇA

Albornoz, C. V. (2005). Sebastião Salgado: o problema da ética e da estética na fotografia humanista. *Contemporânea (Título não-corrente)*

Alkaya, Y. (2024). Portre fotoğrafçılığında bedenin ifade gücü. *Marmara Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, *15*(2), 232-250.

Assyu, A. (2017). *Estetika Fotografi Pada Karya Sebastiao Salgado Dalam Buku Genesis* (Doctoral dissertation, Institut Seni Indonesia Yogyakarta).

Boni, P. C. (2008). Entrevista: Sebastião Salgado. *Discursos Fotográficos*, *4*(5), 233-250.

Buçan, N. (2015). Fotoğraf Makineli Sosyolog: Sebastião Salgado. *Atatürk İletişim Dergisi*, (9), 161-176.

Çakır,H ve Çelikezen, Çakır, H2020). Sebastião Salgado Fotoğraflarında Sosyal Gerçeklik. Ispec 5th Internatıonal Conference On Socıal Scıences & Humanıtıes November 13-15, 2020 / Ankara, Turkey

Datta, R., Joshi, D., Li, J. ve Wang, JZ (2006, Mayıs). Bilgisayarlı bir yaklaşım kullanarak fotoğrafik görüntülerde estetiğin incelenmesi. *Avrupa bilgisayarlı görme konferansında* (s. 288-301). Berlin, Heidelberg: Springer Berlin Heidelberg.

Ertan, G. (2005). Dünden Bugüne Fotoğraf. *Sanat Dergisi*, (7), 57-66.

Gold, S. J. (2011, June). Sebastião Salgado and visual sociology. In *Sociological Forum* (Vol. 26, No. 2, pp. 418-423). Oxford, UK: Blackwell Publishing Ltd.

Koçak, M. C. ve Küçük, O. (2023). Eserinde Sanatçının Geçmişini Aramak: Freud Üzerinden Analiz. 1.Uluslararası Boğaziçi Bilimsel Çalışmalar Kongresi. İstanbul. 13/14 Mayıs.

Llauger, A. (2015). The Salt of the Earth, de Wim Wenders i Juliano Ribeiro Salgado. *Eines per a l'esquerra nacional*, (22), 140-141

Machado, K. R. (2012). A política da estética da fotografia de Sebastião Salgado. *PROA: Revista de Antropologia e Arte*, *4*, 41-56.

Maia, P. (2017). Olhar, memória, imaginário em Sebastião Salgado. *Scriptorium*, *3*(2), 192-202.

March Raya, P. (2017). Sebastião Salgado: el fotógrafo de la luz y el cambio. https://dspace.uib.es/xmlui/bitstream/handle/11201/2801/TFG_March.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Moreno, C. C. (2009). Entre Castro Alves e Sebastião Salgado: o diálogo condoreiro. *Anagrama*, *2*(3), 1-15.

Mraz, J. (2002). Sebastião Salgado: Ways of Seeing Latin America. *Third Text*, *16*(1), 15-30.

Özbaş, İ., & Çeliksap, S. (2025). Kavramsal Sanat ve Fotoğrafta Estetik. *Art Vision*, *31*(54), 71-81.

Stallabrass, J. (1997). Sebastião Salgado and fine art photojournalism. *New Left Review*, 131-160.

Timuçin, A. (2013). Estetik. İstanbul: Bulut Yayınları

Tunalı, İ. (1998). Estetik. İstanbul: Remzi Kitapevi.

İnternet Kaynakları:

URL:1. https://publicdelivery.org/sebastiao-salgado-exodus/ (Erişim: 04.08.2025).

URL:2. https://www.aa.com.tr (Erişim: 04.08.2025).

URL:3. https://www.youtube.com/watch?v=GB_0gCM2bnQ (Erişim: 04.08.2025).

URL:4. https://www.youtube.com/watch?v=GB_0gCM2bnQ (Erişim: 04.08.2025).

URL:5. https://www.youtube.com/watch?v=GB_0gCM2bnQ (Erişim: 04.08.2025).

URL:6. https://www.youtube.com/watch?v=GB_0gCM2bnQ (Erişim: 04.08.2025).

URL:7. https://www.youtube.com/watch?v=GB_0gCM2bnQ (Erişim: 04.08.2025).

URL:8. https://www.youtube.com/watch?v=GB_0gCM2bnQ (Erişim: 04.08.2025).

URL:9. https://www.canon.com.tr/view/amazon-breathtaking-captures/ (Erişim: 04.08.2025).

URL:10. https://www.canon.com.tr/view/amazon-breathtaking-captures/ (Erişim: 04.08.2025).

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

WILLIAM EUGENE SMITH FOTOĞRAFLARINDA "MINAMATA"

Öğr. Gör. OLGUN KÜÇÜK
Karabük Üniversitesi,
olgunkucuk@karabuk.edu.tr- 0000-0002-9471-3540

ÖZET

Amerikalı fotoğrafçı W. Eugene Smith için fotoğrafın estetik yünüyle birlikte toplumsal yönü de önem taşımaktadır. Onun Japon sanayi şehri Minamata'da çektiği fotoğraflar cıva zehirlenmesinin nelere yol açtığını çarpıcı biçimde ortaya koymaktadır. Minamata, modern sanayinin neden olduğu bir çevre sorununun merkezindedir. Aynı adı taşıyan hastalık aşırı kimyasal sebebiyle zehir bulaşmış su ürünleri üzerinden insanları etkilemektedir. Smith, fotoğrafları ile bu hastalığın duyulmasını sağlamakla kalmamış önlemler alınmasına da önayak olmuştur. Sanatçının eserlerinde yalın gerçeklik, dramatik sahneler ve insanı merkeze alan bir yaklaşım bulunmaktadır. Minamata konulu fotoğraflarında hasta aile bireylerine şefkatle yaklaşan ebeveyn ve eşler dikkat çekmektedir. Sanatçı çalışmasında yerel kültür ve kıyafetleri de ustalıkla yansıtmayı başarmıştır. Bölgenin sosyolojik yapısı da fotoğraflar üzerinden aktarılmaktadır. Minamata fotoğrafları, sanatın sosyal sorumluluk bağlamında nasıl kullanılabileceğini gösteren başarılı bir örnektir. Bu çalışmada Smith'in Japon balıkçı köyü Minamata 'da insanların cıva zehirlenmesi sonucu yaşamış oldukları sorunları yansıtan fotoğraflar doküman analizi yöntemi ile incelenmiştir. Cıva zehirlenmesinin zararlarını fotoğraflar yoluyla duyuran Smith, toplumsal sorumluluk anlayışıyla hareket ederek gündem oluşturmayı ve belli önlemlerin alınmasını sağlamıştır. Minamata fotoğraflarında hem fotoğraf sanatının etkileyiciliği öne çıkmakta hem de çevresel yıkımın etkileri açıkça görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Fotoğraf, W. Eugene Smith, Minamata

"MINAMATA" IN WILLIAM EUGENE SMITH PHOTOGRAPHS

ABSTRACT

For American photographer W. Eugene Smith, photography's social dimension is as important as its aesthetic value. His photographs taken in the Japanese industrial city of Minamata strikingly reveal the consequences of mercury poisoning. Minamata is atproblemsnter of an

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

environmental problem caused by modern industry. The disease of the same name affects people through seafood contaminated by excessive chemical contamination. Smith's photographs not only brought awareness to this disease but also spearheaded the development of preventative measures. The artist's works are characterized by stark reality, dramatic scenes, and a human-centered approach. His Minamata-themed photographs depict parents and spouses compassionately approaching their sick family members. The artist also masterfully captures local culture and attire. The region's sociological landscape is also conveyed through his photographs. Minamata photographs are a compelling example of how art can be used in the context of social responsibility. In this study, Smith's photographs, which depict the problems experienced by people in the Japanese fishing village of Minamata as a result of mercury poisoning, are examined through document analysis. Smith, who publicized the harmful effects of mercury poisoning through his photographs, acted with a sense of social responsibility, setting the agenda and encouraging the implementation of specific measures. The Minamata photographs highlight both the impressiveness of his photographic art and the clear impact of environmental destruction.

Keywords: Photograph, W. Eugene Smith, Minamata

1. GİRİŞ

Fotoğraf başlangıçta daha çok belgeleme olarak değerlendirilmiş sonra ise “anıların yaşatılmasını sağlayan bir araç” olarak görülmüştür. Fotoğrafın önem kazanmasının sebebi ise tarihte yaşanmış önemli olayların bu sayede genellenebilmesidir (Ertan, 2005, s. 58). Fotoğrafın belgeleme yanında sanat aracı da olması insanların günlük yaşamlarında fazlasıyla yer tutmasını sağlamıştır (Erzen, 2004, s. 7). Diğer bir deyişle, belge, sanat ve enformasyon aracı olarak kullanılan fotoğrafı (Jean Amar, 2008, s. 9-10) sadece ışık çizgileriyle, renkleriyle anlam farklılığı oluşturan bir aygıt olarak görmek doğru değildir. Onun kendi içinde bir anlam dili vardır. Bu dil farklı toplumların kendine has kültürel değerlerini aktarır (Bodur, 2016, s. 85).

Yukarıdaki metinden de anlaşılacağı gibi fotoğraf sadece yaşamdan bir gerçekliği çerçevelemez aynı zamanda toplumsal konulara dikkat çekerek bilinç oluşturabilir (Can Çuvalcı, 2017, s. 32). Diğer bir deyişle fotoğrafçı, doğada var olanı aynı şekilde almak yerine kendi sübjektivitesinden geçirerek yeni anlamlar katmaktadır. Marx, fotoğrafa bir şeyler katmadan aktarmanın taklitçilik olduğunu bunun sanatta yerinin olmayacağını belirtir (Tunalı, 1976, s. 69).

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

William Eugene Smith, doğadakini sübjektivitesinden geçirerek ona yeni bir alan kazandıran fotoğrafçılardandır (1918-1978). Onun fotoğraflarında gerçek ve sanat harmanlanarak aktarılmaktadır. Smith'in çekmiş olduğu fotoğrafların hem gerçekliği hem de sanatsal yönü yıllar boyu tartışılmıştır (Hunt, 2010, s. 69). Diğer bir deyişle, Smith'in fotoğraflarında konuya sadık kalınması fazlasıyla önem arz ederken aynı zamanda gerçekliğin de güçlü bir şekilde aktarılması gerekmekteydi.

Smith, fotoğrafçılıkta tarzı ve toplumsal bilinci ile ön plana çıkar. Onun fotoğraflarında ilk olarak topluma bir mesaj verme ve görsel etki oluşturma vardır. Diğer taraftan teknik ve sanatsal kaliteyi de önemser (Alber, 1980, s. 1-2). O, insanların sadece mutlu anlarını değil ıstıraplı hallerini de fotoğraflamıştır. Bu araştırmada Smith'in Japon balıkçı köyü Minamata'da çekmiş olduğu, insanların cıva zehirlenmesi sonucu yaşamış oldukları sorunları yansıtan fotoğraflar doküman analizi yöntemi ile incelenecektir.

2. W. E. SMITH VE FOTOĞRAF

William Eugene Smith, ABD'nin Kansas eyaletinde 1918 yılında dünyaya gelmiştir. Başlangıçta okul ödevleri için fotoğraflar çekerken daha sonra yerel bir gazetede sanatını kullanır. 1936 yılında Notre Dame Üniversitesi'ne başlayan Smith eğitimine devam etmeyerek New York şehrine yerleşir. Burada Newsweek dergisi için muhabirlik ve fotoğrafçılık yapmaya başlar. 1938 yılından itibaren Black Star ajansı bünyesine katılmış, fotoğrafları önemli dergilerde çıkmıştır. Life dergisi ile 1939 yılında anlaşma yapan sanatçı 1941 yılından sonra serbest çalışmıştır. II. Dünya Savaşı başlayınca savaş muhabirliği yapmıştır (Gezgin, 2002, s. 60-61).

Savaş sonrası farklı kurumlarda foto muhabiri olarak çalışan Smith, bu süreçte fotoğraf makalesi yazma yeteneğini geliştirmiştir. Fotoğraf makalesi, bir veya birden çok fotoğrafın malzeme olarak kullanıldığı olayın hikayesini anlatan bir türdür. Onun için bir fotoğraf makalesi, fotoğrafların iyi bir sıralama ile yerleştirilmesi durumunda okur üzerinde büyük etki bırakabilir. Bu bakımdan hikayelerini kendi oluşturmaya gayret etmiş, editörlerle çalışmayı çoğu zaman kabul etmemiş ve zamanının önemli bir kısmını anolog fotoğraf geliştirme birimi olan karanlık odada geçirmiştir (Conboy, 2015, s. 39-40).

Smith, editoryal foto deneme türündeki önemli isimlerdendir. Onu önemli yapan çalışmaları arasında Ernest Ceriani'yi konu alan "Kırsal Doktor" yer almaktadır (akt. Honavar, 2021, s. 613). Bu çalışma hem kırsal bölgede doktor eksikliğini vurgulaması hem de ilk deneme fotoğrafı olması açısından önemlidir (Işık, 2023, s. 520).

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Smith'in Japon balıkçı köyünde yapmış olduğu çalışma ise endüstriyel zehirlenme sonucu ortaya çıkan Minamata hastalığının duyurulmasına katkı sağlamıştır (akt. Honavar, 2021, s.613). Minamata ile tanışması tesadüfe dayalı gelişmiştir.

William, 1970 yılında, New York şehrinde büyük bir sergi düzenler. Bu sırada, Japon şirketi Fuji bir reklam filmi hakkında görüşmek üzere Smith'e görevlilerini gönderir. Görevliler yanlarında bulunan tercüman Aileen Mioka yoluyla aynı sergiyi Japonya'da açıp açmayacağını sorarlar. Japon şirketinin teklifini kabul eden Smith tercüman kızdan etkilenmiştir. Aralarında 30 dan fazla yaş olmasına rağmen Japonya'daki sergiden sonra evlenirler. Bu sırada Fuji firması görevlileri yeni çifte Minamata bölgesinde son zamanlarda cıva zehirlenmesinden ölen insanlar olduğunu ve bu konuyla ilgilenip ilgilenmeyeceklerini sorarlar. Smith çifti sözü edilen köye gittikten sonra bu sorunu fotoğraf ile belgelemeleri gerektiğini anlarlar. Yerel halkla bir süre yaşayarak cıva zehirlenmesine sebep olan maden şirketinin tanzimat ödemesine önayak olurlar (Akundabweni, 1980, s. 19).

Smith çiftinin çalıştığı Minamata, modern sanayinin neden olduğu bir çevre sorununun merkezindedir. Aynı adı taşıyan Minamata hastalığı aşırı kimyasal sebebiyle zehir bulaşmış su ürünleri üzerinden insanları etkilemektedir. Kimya şirketinin zararları ilk etapta cevrede ve canlılar üzerinde etkisini göstermiştir. Etrafta bulunan ve su ürünleri tüketen kediler kendilerini suya atarak boğulmaktadır. Aynı şekilde sucul kuşlar da ölümle karşılaşmaktadır. 1956 yılı içinde Minamata Körfezi'nden avlanan balıkları tüketen halkta zehirlenme vakaları olmuştur. Aslında belirtiler 1947 yılında başlamış ama 1956 ile zirveye ulaşmıştır (Nishigaki ve Harada, 1975, akt. D'Itri, 1991, s. 166).

Yukarıda belirtildiği gibi Minamata şehrinde faaliyet gösteren Chisso Corporation, endüstriyel atıklarını şehrin körfezine bırakır. Böylece körfezde yüksek miktarda metilcıva birikmiştir. Biriken zehirler deniz canlılarına sirayet etmiş, bunları tüketen insanlar ise cıva zehirlenmesi geçirmişlerdir. Smith, cıva zehirlemesi sonucu oluşan vakaları fotoğraflamış ve kitlelere ulaştırmıştır. Aşağıda analiz kısmında bu fotoğraflar incelenecektir.

3. FOTOĞRAFLARIN ANALİZİ

Smith'in Minamata 'da çekmiş olduğu fotoğraflar Life dergisi editörünün dikkatini çekmiş ve kendisinden kentin hikayesini istemiştir. Daha sonra dergi Smith'in fotoğraflarını yayınlamış, fotoğraflar yayınlanır yanılmaz Avrupa'da ilgi uyandırmıştır. Hatta çevre sorunları konsey toplantısında bu fotoğraflar kimyasal kirlilik üzerine yapılan çalışmanın girişinde kullanılmıştır. Smith, 1972 yılında Minamata çalışmasını genişletir, Asya ve Avrupa'daki dergilerde fotoğraflarına yer bulur.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Smith, Minamata'da yalnız anne-çocuk üzerinden değil karı-koca ilişkisi üzerinden de fotoğraflar çekmiştir. Aşağıdaki fotoğraf bunlardandır. Hayashida adlı kadın ölüm döşeğindeki eşinin yanında beklemektedir Smith'in diğer fotoğraflarında olduğu gibi bu fotoğrafında da insan merkeze yerleştirmiştir.

Görsel 1. Ölümün Kıyısındaki Eş

Aşağıdaki "Banyodaki Tomoko", Smith'in büyük ün kazanmasını sağlayan fotoğraflardan birisidir. (Akundabweni, 1980, s. 52). Fotoğraf, cıva zehirlenmesi yaşayan kişilerin zorlu yaşamlarını ortaya koyması açısından önemlidir. Sanatçı, cıva zehirlenmesi yaşayan bu kişilerin dramını geleneksel Japon banyosunda çektiği fotoğraflarla anlatmıştır. Fotoğraftaki anne kızına "hazine kız" anlamına gelen "Takara-ko" diye seslenmektedir. Ona bu şekilde seslenmesinin sebebi ise kızının onun sağlığını koruyabilmek için bütün cıvayı kendi bedenine çektiğine inanmasıdır (Harada 1985, akt. Yokoyama, 2018, s. 65).

Richard (2023, 336), bu eser için "hümanist fotoğrafçılık tarihinin en sembolik ve ikonik fotoğraflarından biridir" ifadesini kullanmaktadır. Ona göre, fotoğraf suç duyurusu tonundadır, metilcıva sorununu ortaya koymaktadır.

Görsel 2. Banyodaki Tomoko

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Smith, yukarıdaki her iki fotoğrafı kapalı alanda çekmiştir. (Jones, 2012, s. 93) O, fotoğraflarında çoğunlukla iç mekanları kullanmaktadır. Loş ve kapalı alanlar üzerinden etki oluşturmaya çalışmaktadır. Fotoğrafta anne çocuğuna bakmaktadır. Onun fotoğraflarında çocuklarına bakan anneler, oynayan çocuklar fazlasıyla görülür. Jones, Smith için şu ifadeleri kullanır (2012, s. 93): "Smith'in görüntüleri nihayetinde hem fotografik hem de toplumsal bir mesafeye dayanır; bu mesafe, ayrıcalıklı bir bakışa ve izleyicinin aslında 'öteki'ne bakmaya davet edildiği yönünde örtük bir hissiyata işaret eder. Smith'in çoğu fotoğrafında, özne onun varlığının farkında değilmiş gibi görünür; bu da izleyicide başka dünyalara gizlice bakıyormuş izlenimi yaratır ve böylece görüntülere rahatsız edici, neredeyse hayaletimsi bir yan kazandırır" Smith, bölgede balıkçılıkla uğraşan insanları da fotoğraflamıştır. Çünkü zehrin insan vücuduna girmesinde balıkların etkili olduğu ile ilgili çeşitli araştırmalar vardır; balıkçıların fotoğrafları bu nedenle önem arz etmektedir.

Yapılan araştırmalar da yukarıdaki yargıyı destelemektedir. Kitamura ve arkadaşlarınca yapılan araştırmada 1953-1956 arasında 52 kişide *Minamata* hastalığı olduğu bilgisi doğrulanmaktadır. Ayrıca araştırmanın diğer sonuçları şöyledir: "Bu hastalarda ölüm oranı %33'tü; Hastalığın ortaya çıktığı bölgeler, Minamata, Hyakken Limanı çevresindeki balıkçılık ve tarım köyleriydi; Hastaların büyük bir kısmını balıkçılar ve onların aileleri oluşturuyordu; Aynı bölgede yaşayan kediler de benzer semptomlar gösteriyor, kısa süre sonra ise çoğu ölüyordu. Bu bulgular hem bölge halkının hem de kedilerin maruz kaldığı ortak bir etmene bağlı olarak hastalığın ortaya çıktığını düşündürmüştür. Ayrıca, Minamata Körfezi'ndeki balık ve kabuklu deniz canlılarının kirlenmiş olduğu ve bu deniz ürünlerinin hastalığa neden olan etkeni içerdiği sonucuna varılmıştır. Bu sonuç, göç eden balıkların Minamata Körfezi'nde kısa bir süre kaldıktan sonra zehirli hâle gelmeleri gözlemiyle desteklenmiştir" (Kitamura ve ark. 1957b, akt. Yokoyama, 2018, s. 11).

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Görsel 3. Balıkçılar. Minamata Körfezi

Yukarıdaki fotoğrafta balıkçılık sıradan bir iş gibi görünse de zehirli deniz ürünlerini yiyerek hayatta kalma cabasından başka bir şey olmadığı görülüyor. Fotoğrafın görsel gücünü ışık arttırmıştır. Işık her türlü acıya rağmen hayatın devam ettiğini vurgulamaktadır.

Japonya'nın hızlı ve kontrolsüz bir şekilde sanayileşmesinin çevreye ve insana vermiş olduğu zarar had safhada olmuştur. Japon sanayi yüzünden insanlar ciddi anlamda zarar görmüştür (Notehelfer, 1975, s. 351). Smith'in aşağıdaki fotoğrafı da bu sorunu ortaya koymaktadır. Smith, önceki fotoğraflarında olduğu gibi endüstriyel atıkların çocukları nasıl zehirlediği ortaya koymaya çalışmıştır. Fotoğraftaki anne çocuğunu nazikçe kavramaktadır.

Görsel 4. Minamata

Smith, sanayinin insanlara vermiş olduğu zararlarla ilgili pek çok fotoğraf çekmiş kimi zaman bunlar nedeniyle kimya şirketlerinin saldırısına uğramıştır. Hatta bu saldırılandan birinde görme yetisi zarar görmüştür (Akundabweni, 1980, s. 20).

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Minamata hastalığının yarattığı trajediyi fotoğraf üzerinden anlatmasının insanlığa ciddi katkısı olmuştur. Onun fotoğrafları sayesinde Japonya'da ilk çevre yasası çıkmış, cıva kullanımı konusunda çeşitli düzenlemeler getirilmiştir. Ayrıca mağdur edilen ailelere şirketler tazminat ödemek zorunda kalmıştır (Rıchard, 2023, s. 335).

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Smith'in, Minamata'daki cıva zehirlenmesini konu eden fotoğrafları hem sanat camiası hem de uluslararası toplumun dikkatini çekmeyi başarmıştır. Sanatçı sanayileşmenin getirdiği çevresel yıkımı anne-çocuk ve karı-koca hasta ilişkisi üzerinden karanlık mekanların gücünü de kullanarak yansıtmayı başarmıştır.

İnsanı merkezli eserlere imza atan Smith, Minamata yöresine has kültürel unsurlara da yer vermiştir. Geleneksel kıyafetler ve mekanlar onun eserlerinde göze çarpmaktadır. Smith cıva zehirlemesine yakalanan çocuk ve yaşlıların çaresizliğini ve dramını gözler önüne sermektedir. Smith'in Japon sanayisinin etkilerini ortaya koyan fotoğrafları bir suç duyurusu niteliği de taşınmaktadır. Kimya tesisinin yol açtığı zehirlenme sebebiyle deniz ürünleriyle beslenen yoksul halk ölümcül hastalıklarla boğuşmakta, bir kısmı yaşamını yitirmektedir.

Cıva zehirlenmesinin zararlarını fotoğraflar yoluyla Dünyaya duyuran Smith, toplumsal sorumluluk anlayışıyla hareket ederek günden oluşturmayı ve belli önlemlerin alınmasını sağlamıştır. Minamata fotoğraflarında hem fotoğraf sanatının etkileyiciliği hem de çevresel yıkımın etkileri açıkça görülmektedir.

KAYNAKÇA

Akundabweni, L. M. Open Praırıe: Open Public Research Access Institutiona l Repository and Information Exchange.

Alber, Robert E. (1980). "W. Eugene Smith: Technique, Artistry and Social Statement in the Photographic Essay." MS thesis. South Dakota State U.

Bodur, Y. D. D. F. (2006). Fotoğraf Ve Renk: Fotoğraftaki Renklerin İletilerin Algılanmasındaki Rolleri. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 15(1), 77-86.

Can Çuvalcl, F. C. (2017). Toplumsal Belgeci Fotoğraf ve Walker Evans. Kurgu, 25(1), 28-50.

Conboy, M. L. (2015). Mapping the Cultural Landscape: A Rephotographic Survey of W. Eugene Smith's Pittsburgh Project (Doctoral dissertation, Ohio University).

D'Itri, F. M. (1991). Mercury contamination-what we have learned since Minamata. Environmental Monitoring and Assessment, 19(1), 165-182.

Ertan, G. (2005). Dünden Bugüne Fotoğraf. Sanat Dergisi, (7), 57-66.

Erzen, J. N. (2004). Fotoğraf Notları. İstanbul: Say Yayınları.

Gezgin, S. (2002). Basında Fotoğrafçılık. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları.

Honavar, S. G. (2021). Photo Essay-The Moving Image and the Stirring Words. Indian Journal of Ophthalmology-Case Reports, 1(4), 613-614

Hunt, W. B. (1997). Documentary photography and applied anthropology.

Işık, A. (2023). Sokak Fotoğrafçılığında Görsel Hikâye Anlatımı. Sanat ve Tasarım Dergisi, 13(2), 511-525.

Jean Amar, P. (2008). Basın Fotoğrafçılığı. (çev.İ.Çınarlı). İstanbul: Kırmızı Yayınları

Jones. L. (2012). William Eugene Smith and Life Magazine The Haunting Landscape of South Wales.1950. (ed. J.Craine., J.Dittmer., C.Lukinbeal., G.Hadi Curti). Aether The Journal of Media Geography. (70-102).

Notehelfer, F. G. (1975). Japan's first pollution incident. Journal of Japanese Studies, 1(2), 351-383.

Richard, E. (2023). El fotografo de Minamata (2020): de la fotografía humanista a los defectos congénitos por metilmercurio en la asignatura de embriología humana. Revista de Medicina y Cine, 19(4), 331-344.

Tunalı, İ. (1976). Marksist Estetik. Altın Kitaplar Matbaası.

Yokoyama, H. (2018). Mercury pollution in Minamata. Springer Nature.

İnternet Kaynakları:

www.magnumphotos.com (Erişim: 10.08.2025).

https://leica-academy.gr/en/tomoko-uemura-in-her-bath-w-eugene-smith-minamata-1972/ (Erişim: 10.08.2025).

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

TAKI TASARIMINDA YENİLİKÇİ YAKLAŞIMLAR

INNOVATIVE APPROACHES IN JEWELRY DESIGN

Öğretim Görevlisi Pelin DEMİRTAŞ DİKMEN
Dokuz Eylül Üniversitesi, pelin.demirtas@deu.edu.tr - 0000-0003-0958-480X
Öğretim Görevlisi Canan ERDÖNMEZ
Dokuz Eylül Üniversitesi, canan.erdonmez@deu.edu.tr - ORCID ID

ÖZET

Yenilikçi tasarımlar, takı sanatı ve endüstrisinde sınırları zorlayan yeni yaklaşımların ve tekniklerin geliştirilmesine odaklanmıştır. Bu tasarımlar, genellikle teknoloji ve malzeme alanındaki yenilikler ile birlikte gelişerek, estetik ve fonksiyonellik açısından geleneksel kalıpların dışına çıkmayı amaçlarmıştır. Özellikle malzeme teknolojilerindeki ilerlemeler, tasarımcılara daha özgün ve sıradışı ürünler yaratma imkanı sunmaktadır. Yeni malzemelerin kullanımı, takıların hem görsel etkisini artırmak hem de dayanıklılığını sağlamada önemli rol almaktadır. Örneğin, karbon fiber, seramik veya 3D baskı ile üretilen detaylar, takıların hafif, güçlü ve benzersiz olmasını sağlamaktadır. Dijital üretim teknikleri, tasarımcıların hayallerini gerçeğe dönüştürmesinde büyük kolaylık sağlamaktadır. Bu sayede, karmaşık şekiller ve özgün detaylar yüksek hassasiyetle üretilmekte ve seri üretimle ulaşılabilir hale gelmektedir. Yenilikçi tasarımlarda genellikle simetri ve asimetri, karmaşık geometrik formlar ve yenilikçi yüzey işlemleri öne çıkar. Renk ve materyal kombinasyonlarına farklı yaklaşımlar getirilerek, kullanılan malzemelerin doğallığı ya da sentetikliği, tasarımda vurgu ve anlam yaratmak için kullanılmaktadır. Ayrıca, sürdürülebilirlik prensipleri de tasarımlara entegre edilmekte olup, çevre dostu ve geri dönüştürülebilir malzemelerin tercih edilmesi, modern tasarımcıların temel önceliklerinden biri haline gelmiştir. Bu yenilikçi yaklaşımlar, takı tasarımını sadece estetik bir nesne olmaktan çıkarıp, aynı zamanda teknolojik gelişmeler ve sürdürülebilirlik ilkeleriyle uyumlu, fonksiyonel ve özgün bir sanat formu haline getirmektedir. Bu alanın sürekli değişen dinamikleri, tasarımcıların yeni ve etkileyici eserler ortaya koymasına imkan tanımakta ve takı sanatına yeni bir boyut katmaktadır.

Anahtar Kelimeler : Tasarım, Malzeme, Yenilikçi Yaklaşımlar

ABSTRACT

Innovative designs focus on developing new approaches and techniques that push the boundaries in jewelry art and industry. These designs typically evolve alongside innovations in technology and materials, aiming to break away from traditional patterns in terms of aesthetics and functionality. Advances in material technology, in particular, offer designers the

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

opportunity to create more original and unusual products. The use of new materials plays an important role in both enhancing the visual impact of jewelry and ensuring its durability. For example, details produced with carbon fiber, ceramics, or 3D printing ensure that jewelry is lightweight, strong, and unique. Digital production techniques greatly facilitate designers in turning their visions into reality. As a result, complex shapes and unique details can be produced with high precision and made accessible through mass production. Innovative designs often emphasize symmetry and asymmetry, complex geometric forms, and innovative surface treatments. Different approaches to color and material combinations are used to emphasize and create meaning in the design, based on whether the materials used are natural or synthetic. In addition, sustainability principles are integrated into designs, and the preference for environmentally friendly and recyclable materials has become one of the key priorities of modern designers. These innovative approaches transform jewelry design from being merely an aesthetic object into a functional and original art form that is compatible with technological developments and sustainability principles. The constantly changing dynamics of this field enable designers to create new and impressive works, adding a new dimension to the art of jewelry.
Keywords: Design, Materials, Innovative Approaches

YENİLİKÇİ TASARIMCILARIN BAKIŞ AÇISI

Yenilikçi tasarımcılar, geleneksel yaklaşımların ötesine geçerek mücevher ve takı tasarımında yeni anlayışlar geliştiren öncü figürlerdir. Tasarımcılar, genellikle disiplinler arası çalışmalar yaparak farklı kültürler, teknolojiler ve çağdaş sanat akımlarını bir araya getirmişlerdir. Bu yaklaşım ile özgün ve çekici tasarımların ortaya çıktığı görülmektedir. Tasarımcılar, malzeme kullanımı konusunda cesur tercihleriyle dikkat çekerek; geleneksel malzemelerin ötesinde, yeni malzeme araştırmaları ve sürdürülebilirlik ilkeleri doğrultusunda gelişmiş seçenekleri tercih etmektedirler. Yenilikçi tasarımcılar, dijital teknolojilerin imkanlarını etkin biçimde kullanarak tasarım süreçlerini hızlandırır ve sınırsız yaratıcılık imkanlarıyla yeni formlar ve konseptler üretirler. Özellikle 3D baskı gibi teknolojik araçlar, tasarımların detaylandırılmasında ve özgünlük kazanmasında önemli rol oynamaktadır. Yenilikçi tasarımcılar; modüler tasarım konseptini benimseyerek, takıların yeniden yapılandırılabilir ve kişiselleştirilebilir olmasına önem göstermişlerdir. Ayrıca kültürel unsurları modern biçimlerde yeniden yorumlayan tasarımcılar, özgün tarzlar geliştirerek tarihsel ve kültürel mirası çağdaş bir dille yansıtma çabasına girmişlerdir. Yenilikçi tasarımcıların en büyük özelliklerinden biri de tasarımlarını hayata geçirirken sürdürülebilirliği göz önünde bulunduran üretim tekniklerine önem vererek, geri dönüşüm ve doğal kaynakların sorumlu kullanımıyla ekolojik dengeyi gözetme çabalarıdır. Ayrıca, dijital platformlar ve sosyal medya sayesinde tasarımlarını geniş kitlelere ulaştırmakta ve trendleri belirleyen öncü konumunda bulunan tasarımcılar, geleneksel sınırları aşarak yenilikçi ve özgün yaklaşımlarıyla mücevher ve takı tasarımında yeni dönemler açmakta, sektörün gelişimine yön vermektedirler.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Geleneksel takı tasarımların modern yorumları, tarih boyunca korunmuş ve günümüz estetik anlayışlarına uyarlanmış özgün şekiller içermektedir. Bu yaklaşım, geleneksel motiflerin ve tekniklerin çağdaş tasarım prensipleriyle harmanlanmasını sağlar. Tasarımcılar, geçmişin zengin motifleri ve el işçiliğiyle öne çıkan ayrıntılarını, minimalist anlayışlar ve yenilikçi yöntemlerle güncel hale getirirler. Bu çerçevede, geleneksel semboller ve motifler renk, form ve malzeme açısından yeniden yorumlanarak, çağdaş tarzlara entegre edilir. Ayrıca, ustalıkla geliştirilmiş yeni teknikler ve teknolojik imkanlar, geleneksel tekniklerin sınırlarını aşmaya imkan tanır. Örneğin, geleneksel oyma ve işleme teknikleri, dijital tasarım teknolojileriyle bütünleştirilmekte, böylece hem özgünlük hem de inovasyon sağlanmaktadır. Yenilikçi tasarımcılar, eski tarzların anlamını ve önemini kaybetmeden, onları çağdaş yaşam tarzlarına uyarlama gayreti gösterir. Bu durum, hem geleneksel mirasın korunmasını hem de çağdaş estetik anlayışları yansıtan özgün takı tasarımlarının ortaya çıkmasını sağlar. Geleneksel takı tasarımlarının modern yorumları, kültürel kimliğin günümüz tasarım pratikleriyle buluşmasını ve zamanla değişen tüketici beklentilerine uyum sağlamasını mümkün kılar. Bu tür yenilemeler, hem tarihsel değerlerin yaşatılmasını hem de özgün ve anlamlı tasarımların ortaya çıkmasını teşvik ederken, aynı zamanda farklı kültürlerin estetik zenginliğine de yeni boyutlar eklemektedir.

Yenilikçi tasarım anlayışında var olan, daha önce takı tasarımında kullanılmamış malzemelerin kullanılması özellikle farklılık arayışı içerisinde olan kullanıcıların tercih ettiği tasarımlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK, TEKNOLOJİ YAKLAŞIM VE ESTETİK BAĞLAMDA YENİLİKÇİ TAKI TASARIMI

Sürdürülebilir tasarım, mücevher ve takı tasarımında çevresel, ekonomik ve sosyal faktörlerin bütüncül bir yaklaşımla dikkate alınmasını amaçlar. Bu yaklaşım, geleneksel üretim yöntemlerinin ötesine geçerek, doğal kaynakların korunması ve atıkların minimize edilmesine odaklanır. Tasarım sürecinde sürdürülebilirlik prensipleri, malzeme seçiminden üretim tekniklerine, kullanım ömürlerini uzatmaya kadar çeşitli aşamalarda entegre edilir. Malzeme seçiminde geri dönüştürülmüş ya da yeniden kullanılabilir kaynaklar tercih edilerek, yeni

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

malzeme üretimine olan bağımlılık azaltılır. Ayrıca, doğa dostu ve etik üretim süreçleri benimsenir; örneğin, sorumlu madencilik uygulamaları ve etik tedarik zincirleri ön plana çıkar. Tasarımcılar, sürdürülebilirliği yalnızca çevresel açıdan değil, aynı zamanda ürünün estetik ve fonksiyonellik açısından da uzun ömürlü olmasıyla bağlantılı görür. Bu doğrultuda, modüler tasarım ilkeleri benimsenerek, parçaların kolayca değiştirilebilmesi ve onarılabilmesi sağlanır, böylece ürünlerin kullanım ömrü uzatılır. Geri dönüşüm ve yeniden kullanım alanındaki gelişmeler, hem maliyetleri azaltır hem de doğal kaynakların korunmasına katkı sağlar. Dijital tasarım teknikleriyle, sürdürülebilirlik hedefleri doğrultusunda, üretim öncesi modellemeler ve simülasyonlar kullanılarak malzeme kaybı en aza indirilir. Bu yaklaşımlar, sadece çevresel etkiyi hafifletmekle kalmaz, aynı zamanda tasarım süreçlerinde yenilikçilik ve farklılık sağlar. Sürdürülebilirlik ilkeleri, tasarım ve üretim aşamalarında bütünsel bir vizyon sunarak, çevreyle uyumlu, yenili barındıran etik ürünlerin ortaya çıkmasına olanak tanır. Böylece, hem sektörün sürdürülebilir gelişimine katkıda bulunmak hem de tüketicilerin sorumlu tercihler yapmasını teşvik etmek amaçlanır.

Geri dönüşüm ve sürdürülebilirlik, mücevher ve takı tasarımında günümüzde önemli bir rol oynamaktadır. Geleneksel üretim biçimlerinin çevresel etkileri göz önüne alındığında, tasarımcılar sürdürülebilir malzeme kullanımını ve çevreye duyarlı üretim süreçlerini benimsemektedir. Bu yaklaşım, hem doğal kaynakların korunmasına katkı sağlar hem de endüstrinin ekolojik ayak izinin azaltılmasına yardımcı olur. Geri kazanılmış malzemelerin, atıkların ve eski takıların yeniden kullanılmasıyla yapılan tasarımlar, hem estetik hem de etik açıdan yeni bir anlayış getirir. Ayrıca, geri dönüşüm malzemelerinin özgün ve yaratıcı biçimlere dönüştürülmesi, tasarımcılara farklı ve benzersiz eserler ortaya koyma olanağı sunar. Sürdürülebilirlik ilkesi, sadece çevreyi korumakla kalmaz, aynı zamanda tüketici bilincinin artmasını güçlendirir. Tasarımcılar, ekolojik malzemeleri tercih ederek, üretim süreçlerinde enerji verimliliğine ve az atık üretimine dikkat ederlerken, bunun yanı sıra toplumun sürdürülebilir yaşam biçimlerine olan ilgisini de teşvik etmektedirler. Bu yaklaşım, yenilikçi teknolojiler ve malzeme geliştirmeleri ile desteklenerek geri dönüşüm ve sürdürülebilirliğin sadece moda ve estetiğin değil, toplumsal sorumluluk ve çevresel bilinç perspektiflerinin de

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

temel taşlarından biri haline gelmesini sağlamaktadır. Bu sayede, hem sanatın hem de doğanın korunmasına katkıda bulunan yeni nesil tasarımlar ortaya çıkmaktadır.

Yenilikçi Takı tasarımı; teknolojinin günümüz mücevher ve takı tasarımına entegrasyonu ile yeni bir boyut kazanmaktadır. Bu tasarımlar, kullanıcının günlük yaşamını kolaylaştırmak ve kişisel ihtiyaçlara cevap verebilmek amacıyla sensörler, RFID teknolojisi, Bluetooth ve diğer kablosuz iletişim modülleri gibi çeşitli elektronik bileşenlerle entegre edilir. Bu sayede, takılar sadece estetik değil, aynı zamanda fonksiyonel hale gelir. Örneğin, sağlık takibi yapan, bildirimleri ileten veya enerji seviyelerini gösteren akıllı takılar, kullanıcıların yaşam kalitesini artırmayı hedefler. Tasarım aşamasında, form ve fonksiyonun uyum içinde olması önemlidir. Elektronik bileşenler estetik kaygılarla gizlenebileceği gibi, açık ve dikkat çekici de tasarlanabilir. Modern sensör teknolojileri sayesinde, takılar kullanıcının kalp atış hızı, uyku düzeni veya stres seviyeleri gibi verileri takip edebilir ve mobil cihazlara aktarabilir. Bu veriler, kullanıcıların sağlık durumunu daha yakından izleyebilmelerine imkan tanır. Ayrıca, akıllı takılar kişisel tercihlere göre özelleştirilebilir. Renk değişimi, motif modifikasyonu veya farklı fonksiyonların eklenmesi gibi seçenekler mevcuttur. Bu tasarımlar, dijital teknolojilerin sunduğu esneklik sayesinde kişiye özel bir yaklaşım ve fonksiyonellik sunar. Fonksiyonel takı tasarımı, estetik değerin yanı sıra, yaşam tarzı ve teknolojik gelişmelerle uyum içinde hareket eden yenilikçi bir alandır. Bu yaklaşımla, geleneksel takı tasarımının sınırları genişlemekte ve kullanıcıların sürekli gelişen ihtiyaçlarına uygun, akıllı ve kişiselleştirilebilir ürünler ortaya çıkmaktadır.

Estetik bağlamda, yenilikçi takı tasarımları; simetri ve asimetri dengesi, organik ve geometrik formların bir arada kullanımı, yüzey dokularındaki deneysel yaklaşımlar gibi unsurlarla zenginleşmektedir. Bu noktada tasarımcılar, yalnızca görsel bir etki yaratmayı değil, aynı zamanda bir anlatı kurmayı ve izleyiciyle duygusal ya da kavramsal bir bağ kurmayı amaçlamaktadır. Özellikle dijital kültürün etkisiyle gelişen "veri temelli" tasarım anlayışları, yapay zekâ destekli biçim oluşturma süreçleri ve parametrik tasarım yaklaşımları, takının sınırlarını yeniden tanımlamakta; onu sadece bir aksesuar değil, çağdaş sanatın bir parçası hâline getirmektedir.

Günümüzde modernist takılar ya da başka bir deyişle heykel takılar**,** yalnızca bir moda unsuru ya da kişisel süsleme aracı olarak değil, sanatın bir dalı ve eleştirel bir ifade biçimi olarak önem kazanmıştır. Bu gelişme, takı tasarımının hem çağdaş sanata hem de kültürel anlatıya daha fazla dahil olmasına yol açmıştır. Heykel Takı kavramı ile takı uygulamalı sanat kapsamından çıkarak düşünen ve düşündüren bir sanat nesnesi olarak kabul görmeye başlamıştır. Heykelimsi takılar, sadece estetik değil, entelektüel ve kültürel değer taşıyan, sanatın vücutla buluştuğu güçlü bir ifade biçimidir. Sergilerdeki yeri her geçen yıl artmakta ve sanat dünyasında ki önemi her geçen gün daha da artmaktadır.

KAYNAKÇA

Grando Michael, Jewelry and Sculpture Through Unit Construction ISBN-867 : 2349873, (2012)

Haspeslagh Martine Nevby, ‚The Sculptural Jewels of Arnaldo & Gio Pomodoro" jewelry book | ISBN-65 : 87498056, (2019)

Meyerowitz Patricia, (2015), Jewelry and Sculpture Through Unit Construction, ISBN-10 : 0993112714, (2015

McKinnon Kate, (2020), Kate McKinnon'ın Heykelsi Metal Kil Takıları ISBN-976 : 5593112432, (2020)

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

AVANTGARDE CLOTHING IN FASHION DESIGN

Öğretim Görevlisi Canan ERDÖNMEZ
Dokuz Eylül Üniversitesi, canan.erdonmez@deu.edu.tr - 0000-0002-9523-5106
Öğretim Görevlisi Müjgan Emre
Dokuz Eylül Üniversitesi, mujgan.emre@deu.edu.tr - 0000-0001-8749-870X

ABSTRACT

Avant-garde art, or Avant-Garde art, is about creating innovations, fighting on the front lines, and creating new aesthetic ideas in the modern war against traditionalist art. Clement Greenberg, a prominent 20th-century art critic, defined avant-garde art in his 1936 essay "The Vanguard and the Kitsch" as "a historical institution that undertook the task of keeping culture alive in the face of capitalism, combining the social and historical narrative of the period with the qualitative excellence of art." Avant-garde design offers a framework that anticipates technology, sustainability, and social change, combining innovative production techniques with innovative production techniques and innovation-focused conceptual approaches that are independent of classical principles. Avant-garde is the general term for innovative and forward-thinking movements in art and design.

Avant-garde clothing encompasses a variety of styles that allow consumers to express themselves beyond traditional norms, and is characterized by elements such as geometric and dramatic forms, asymmetrical cuts, bold color palettes, distorted patterns, and recycled and biocompatible materials. This study examines the collections of avant-garde fashion representatives such as *Maison Margiela, Carol Christian Poell, Yohji Yamamoto, Rei Kawakubo, Gareth Pugh, Alexander McQueen, Rick Owens, Thierry Mugler, Jean Paul Gaultier, Iris van Herpen, Vivienne Westwood,* and *Hüseyin Çağlayan*, demonstrating how avant-garde fashion is not merely a trend interpretation; it can also present a narrative as an artistic practice and challenge existing norms.

The aim of this research is to position avant-garde fashion beyond mere clothing as an art installation that presents a narrative to the individual. It aims to present examples of avant-garde fashion combined with an innovative and assertive design language.

Keywords: Avant-garde art, Avant-garde design, Avant-garde fashion

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

MODA TASARIMINDA AVANGART GİYİM

Avangart Türkçeye Fransızca *avant-garde* kelimesinden geçmiştir. *Avant* "önce" *Garde* "koruyucu birlik" ten türemiş "öncü birlik" anlamına gelir. (TDK, Büyük Türkçe Sözlük) Kökeni askeri literatüre ait olduğu bilinen bu terim; savaş meydanına öncü olarak giren birlikler için kullanılır, geriden gelen birliklere güvenli yollar açmak, yeni cepheler oluşturmak, bu amaçlar için ölümü göze almak, hatta gerekirse ölmek, yani kendi bireysel varlığını cephe gerisindekiler için feda etmektir. (Sözen, Tanyeli, 1992, s.31)

AVANGART SANAT

Avangart Sanat toplumların henüz alışkın olmadığı ifade biçimlerini deneyen, ana akımın dışında kalan yaratıcı hareketler olarak tanımlanır ve özellikle modern sanat, edebiyat, mimari ve moda gibi alanlarda kendini gösterir (TDK, Büyük Türkçe Sözlük), hedefi gelenekçi sanata karşı modern ve yenilikçi, estetik fikirler yaratmaktır.

20. yüzyılın önemli sanat eleştirmenlerinden Clement Greenberg'in 1939 yılında Partisan Review*'* de yayınlanan "öncü ve kiç" adlı makalesinde Avangart sanatı, -*kapitalizm karşısında kültürü canlı tutma görevini üstlenen tarihsel bir kurumdur, dönemin toplumsal ve tarihsel açıklama biçimini sanatın niteliksel seçkinliğiyle birleştirmektedir*- şeklinde tanımlamıştır. (Greenberg, 1939, s.34-39) Greenberg'in Klasik güzellik ve sanatsal kusursuzluk ideallerini benimsemiş Akademiz/Aleksandrizmin ötesine geçmek için batı toplumunun bir kısmı o güne dek duyulmamış **Avangart (Öncü) Kültürünü** ortaya çıkarmıştır. (Little, 2006) Sanatçı bağlı olduğu kurumdan kurtularak özgürleşebilir savunusuyla tanımlanan Avangart sanat, döneminin onaylanmış ve geçerli sanat anlayışlarını yok sayan, deneyci çalışan sanatçıları ve onların yapıtlarını niteler (Sözen, Tanyeli,1992, s.31).

AVANGART TASARIM

Avangart tasarım, genellikle sanat, moda, mimari ve endüstriyel tasarım gibi çeşitli alanlarda görülür. Amaç, yeni formlar, malzemeler ve teknikler kullanarak, alışılmadık ve bazen provokatif eserler yaratmaktır. Avangart tasarım, sıklıkla geleceğe yönelik öngörüler sunar ve çağdaş sanatın ve tasarımın sınırlarını zorlar. Bu yaklaşım, çoğu zaman özgünlük, yaratıcılık ve estetik deneyime odaklanır. Avangart, sanat ve tasarım alanındaki yenilikçi ve ileri görüşlü hareketlerin genel adıdır.

Avangart tasarımın temel özellikleri: öncülük, deneysel süreç, çarpıcı renkler, çarpıcı yüzeyler, keskin hatlar veya organik formlar gibi uç estetik tercihler ile alışılmadık estetikte tasarımlar görülebilir. Bazı tasarımlar toplumsal normları sorgular ya da dikkat çekici, tartışmalı bir etki yaratır. Moda, mimari, grafik tasarım gibi farklı disiplinlerde kendi iç kurallarını oluşturabilir, kişisel veya toplumsal mesajları taşıyan özgün bir dil geliştirme eğilimi vardır. Teknoloji, sürdürülebilirlik ve toplumdaki değişimleri öngören tasarımlar öne çıkar ve inovasyon odaklı yeni üretim yöntemleri -3D baskı, geri dönüştürülmüş materyaller vb.- sıkça kullanılır. Çapraz etkileşim yöntemleri ile sanat, moda, grafik, endüstriyel tasarım, mimari gibi alanlar arasında

çoklu disiplinli yaklaşımı kurulur. Sadece estetik değil, düşünsel ve kavramsal katmanlar da önemli rol oynar. Kimlik, güç dinamikleri, cinsiyet, ekoloji gibi konulara eleştirel yaklaşabilir. Tasarımın kullanıldığı kültürel ve mekânsal bağlamı dikkate alır. Sıra dışı veya geri dönüştürülmüş Alternatif malzemelerin 3D baskı, lazer kesim, yapısal ağlar gibi ileri imalat yöntemleriyle kullanımı yaygındır.

AVANGART GİYİM

Avangart giyim, geleneksel giyim tarzlarından farklı olarak eşsiz dokunuşlara sahip, kuralları reddederek özgün sanatsal ve deneysel stiller sunan bir giyim tarzını ifade eder, genellikle estetik normları sarsan alışılmışın dışında kesimler, teknikler, renkler, desenler ve malzemelerle sıra dışı ve cesur tasarımları ön plana çıkarır. Moda eleştirmenleri ve sanat kuramcıları, avangarde modayı başlangıçta "giyilemez" ya da "fazla tiyatral" bulsalar da zamanla bu tarz, modanın en yaratıcı ve etkileyici alanlarından biri olmuş; gelecekteki moda akımları için ilham kaynağı olmuştur. Avangart moda, sınırları zorlayan yaratıcı vizyonlarıyla birçok tasarımcı tarafından temsil edilir.

Görsel 1. John Galliano, Modanın Öncü Yüzlerinden Biri
2006-2007 Sonbahar- Kış Haute Couture Koleksiyonu, Paris,
Fotoğraf : AP Photo/Francois Mori
http://www.smh.com.au/news/fashion/dior-rocks-paris/2006/07/06/1152158268275.html

İlk olarak 19. yüzyılda sanat ve edebiyatta ortaya çıkan Avangart kavramı, **Moda dünyasında** özellikle 20. yüzyılın başlarında **1910**'lardan itibaren etkisini göstermeye başladı. Geleneksel giyim anlayışına karşı çıkan tasarımcılar, yeni siluetler, materyaller ve sunum biçimleriyle dikkat çekti. **1920**'lerde **Flapper kızları**nın korse giymeyi bırakıp özgürleştiği diz üstü etekleri ile moda dünyasında konuşulmaya başlandı.

1940–50'lerde **Elsa Schiaparelli**'nin moda tasarımlarına sürrealist fikirlerini dahil ederek bir şapkanın ayakkabı şeklinde kullanıldığı tasarımı ve aksesuarlarını alışılmadık yerlerde konumlandırıldığı çılgın tasarımlarıyla dikkat çekti. Schiaparelli'den sonraki avangard tasarımcılar Japonya'dan gelmiştir. **1960'**larda **Paco Rabanne** ve **Pierre Cardin** gibi isimler, metal ve plastik gibi alışılmadık malzemelerle avangarde modayı daha da ileri taşımıştır. Özellikle 1980'lerde Japon tasarımcılar Rei Kawakubo ve Yohji Yamamoto Paris Moda

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Haftası'nda Postmodern olgunun yayılmasında etkili oldular. Japon tasarımcılar daha önce batılı giyim sisteminin içindeki değiştirilmesi söz konusu olmayan giyim geleneklerini yok ettiler. (Fıçıcıoğlu, 2021, s. 217).

Görsel 1. 1940–50'lerde Elsa Schiaparelli'nin moda tasarımlarına sürrealist fikirlerini dahil ederek bir şapkanın ayakkabı şeklinde kullanıldığı tasarımı, Sokak modası ile lüks couture arasında sınırları zorlayan, Asimetrik, hacimli, deformasyonlu silüetleri ile Rei Kawakubo,
Shoe Hat | Schiaparelli, Elsa | V&A Explore The Collections
https://wwd.com/eye/parties/gallery/rei-kawakubocommes-des-garcons-art-of-the-in-between-at-the-met

Sokak modası ile lüks couture arasında sınırları zorlayan, Asimetrik, hacimli, deformasyonlu silüetleri ile **Rei Kawakubo,** yenilikçi kumaş teknikleri, moda ile sanatın kesiştiği tasarımlarıyla **Issey Miyake**, Karanlık tonlar, oversized ve asimetrik kesimler ile minimalist tasarımlarıyla **Yohji Yamamato,** Etiketsiz giysiler, beyaz dikişler, yüzü gizleyen modeller, parçalanmış, yeniden yapılandırılmış deneysel giysileriyle **Maison Margiela,** Punk ve avangart estetiği, politik altyapılı tasarımları ile **Vivienne Westwood** Geometrik, dramatik siluetler ve metalik/tekstürel yüzeylerle **Gareth Pugh**, Tiyatral temalar, masalsı anlatımlar ve kesimlerde cesur hareketler ile **Alexander McQueen,** Ham endüstriyel uzun siluetleri ile **Rick Owens,** Anatomik hatlar, güçlü siluetler ve dramatik detaylarıyla **Thierry Mugler**, Sınırları zorlayan cinsellik ve cesur grafik/tema kullanımı **Jean Paul Gaultier**, 3D baskı ve ileri teknolojilerle organik-avantgarde formları ile **Iris van Herpen** moda dünyasında sınırları zorlamış, önceki tüm giysi ve moda tanımlarını yıkıp çağdaş modayı yeniden tanımlamış Avangart tasarımcılardır.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Görsel 2. Karanlık tonlar, oversized ve asimetrik kesimler ile minimalist tasarımlarıyla Yohji (yoci) Yamamato, David Bowie için yapılmış bir Kansai Yamamoto kostümü, https://www.maramarietta.com/the-arts/fashion/yohji-yamamoto

Görsel 3. Iris van Herpen: 3D baskı ve ileri teknolojilerle organik-avantgarde formlar. Türk ve Dünya Modasının Öncü Yüzü Hüseyin Çağlayan, http://www.designboom.com/contemporary/hc.html/

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

SONUÇ

Bir sonraki sanat akımı, bir öncekine göre hep avangardist-öncü olmuştur ve her şeyden öte öncülük sanatın her kolunda olduğu gibi bir etki-tepki ortamı oluşturmuştur. Bu kavram sanatın her dalı için gelişimin dinamiklerinden biridir. Tabiî ki Avangard-öncü olabilmek ile popülist olmayı karıştırmamak gerekir. (Eroğlu, 2006, s. 56-57) Geçmişin reddedilmesi, çözülüp gitmesinden çok avangart gerçek anlamda 'özgün' şeklinde kabul edilip **'sıfır zeminde bir doğum'** olarak ele alınır. Malevich'in dediği gibi *–dünün inançlarını reddeden insan yaşıyor demektir*- özgün olarak şu anda yaşananlarla, geçmişteki geleneğe bağlı deneyimler arasında mutlak bir ayrım yapmak yoludur. Avangardında iddiası tam olarak bu orijinallik iddiasıdır. (Krauss 1941. s.1060)

Maison Margiela, Yohji Yamamoto, Rei Kawakubo, Gareth Pugh, Alexander McQueen, Rick Owens, Thierry Mugler, Jean Paul Gaultier, Iris van Herpen, Vivienne Westwood ve *Hüseyin Çağlayan* koleksiyonları ile avangart modanın sadece bir trend yorumu olmadığını; aynı zamanda bir sanat pratiği olarak nasıl bir anlatı sunabileceğini ve mevcut normları nasıl sorgulayabileceğini gösterir. Bugün avangarde moda, hem podyumlarda hem de sokak modasında kendine yer buluyor; sadece estetik değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel mesajlar da barındıran giysileri ile tasarımcılar sınırları zorlamaya bu akımı yaşatmaya devam ediyor.

KAYNAKÇA

GREENBERG Clement "Öncü ve Kiç", Partisan Review, Cilt VI, No:5 New York, Güz 1939,
BÜRGER Peter "Avangard Kuramı", Aktaran: ARTUN Ali, İletişim Yayınları 956, Sanat Hayat Dizisi 3, İstanbul, 2004,
KRAUSS Rosalind (b.1941) from 'The Orjinality of the Avant-Garde', "Art Since- 1900, Modernism-Anti Modernism-Post Modernism"
HÜNLER, Hakkı "Estetik'in Kısa Tarihi- Modern Kültür ve Sanat Üzerine Felsefi Bir Araştırma", Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 1998, s.304-305
SÖZEN, Metin, TANYELİ, Uğur "Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü" Remzi Kitapevi, Büyük Fikir Kitapları Dizisi 71, İstanbul, 1992, s.31
EROĞLU Özkan, "Resim Sanatı Sözlüğü" Nelli Sanatevi Yayınları, İstanbul, 2006,
FIÇICIOĞLU ,Ayşe., Japon Moda Kimliğinde Kültürel İzler, Akdeniz Sanat, ISSN 1307-9700 Cilt 15, Sayı 28, July 2021
CALİNESCU Matei **"***Modernite'den Avant-Garde'a* **"**The Idea of the Avant-Garde'dan çeviren: M. H. Doğan, Kitap-lık Deneysel Edebiyat, Sayı: 60, Nisan 2003

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

METALDE AJUR TEKNİĞİNİN TAKI VE FARKLI ALANLARDAKİ KULLANIMI

Öğretim Görevlisi Müjgan Emre

Dokuz Eylül Üniversitesi, mujgan.emre@deu.edu.tr 0000-0001-8749-870X

Öğretim Görevlisi Pelin Demirtaş Dikmen

Dokuz Eylül Üniversitesi, pelin.demirtas@deu.edu.tr 0000-0003-0958-480X

ÖZET

Madeni eserlerin üzerine, kesici ve delici aletler kullanılarak, delikli süslemelerin yapıldığı tekniğe "delik işi" kesme veya ajur tekniği denir.

İngilizce "Pierced Work" olarak isimlendirilen, Fransızca kökenli "Ajour" ya da Türkçeleştirilen adıyla "Ajur" terimi, yüzeyde delikli veya boşluk görünümlü süslemeler anlamında tanımlanmaktadır. Ajur tekniği metalin yanı sıra dantel ve kumaşta boşluklu desenler oluşturmak, ahşap, cam, seramik, mobilya, taş gibi yüzeylerde de dekoratif veya işlevsel amaçla kullanılmaktadır.

Metal objelerde ajur; Desenin bir kâğıda yâda uygulayıcı tarafından metal plakaya çizilmesi ve motiflerin istenmeyen yerlerinin, delikler açılarak, bir kıl testere ile boşalması şeklinde uygulanır.

Ajur (delik işi) tekniği Eski Çağ'dan itibaren kullanılan bir tekniktir. Ancak çelik aletlerin kullanılmasına geçilmeden önceki devirlerde (Tunç Çağ'ında) bu teknik, yalnızca altın ve gümüş gibi yumuşak madenlerin üzerine uygulanabilmiştir. Tunç Çağ'ına ait tunç eserlerin üzerinde görülen delik işi süslemelerin hepsi döküm tekniği ile elde edilmiştir. Ajur tekniği, hem kandil gibi ince levhalardan dövme tekniği ile yapılan; hem de buhurdan ve mangal gibi dökümle yapılan tunç eserlerin süslemesinde, tek başına veya diğer süsleme teknikleriyle bir arada kullanılmıştır.

Metalde ajur tekniği ile yaratılan boşluklar dekorasyon ve süslenmenin ötesinde bir amaca hizmet etmektedir, ışığın, sesin, kokunun özgürce, estetik ve gizemli bir şekilde sunulmasına olanak sağlar.

Bu çalışmada metal objelerde uygulanmış ajur tekniğinin kullanımı ve tarihteki örneklerinden bahsedilecektir.

Anahtar kelimeler: Ajur, Takı, Delik işi

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

1. METALDE AJUR TEKNİĞİNİN TANIMI VE TARİHÇESİ

Madeni eserlerin üzerine, kesici ve delici aletler kullanarak, delikli süslemelerin yapıldığı tekniğe, delik işi, kesme veya ajur tekniği denir. Oyma çalışmasında geometrik hatlar kullanılmışsa "opus interrasile" olarak adlandırılır. Bu teknikte bir maden tabakasına veya madeni eşyanın üzerine çizilen desenin, bazen zemin kısmı bazen de kendisi oyularak çıkartılır. Daha sonra da kesik kenarları eğelenerek düzeltilir (Türe, Savaşçın, 2000, 40).

Fransızca kökenli "Ajour" ya da Türkçeleştirilen adıyla "Ajur" terimi, yüzeyde delikli veya boşluk görünümlü süslemeler anlamında kullanılmaktadır. Ajur tekniği, ilk olarak tekstil süslemeciliği ve dantelde kullanılmasına rağmen ahşap, metal, cam, seramik, mobilya, taş gibi yüzeylerde de dekoratif veya işlevsel amaçla yer almaktadır. İngilizce "Pierced Work" olarak isimlendirilen bu teknik, terim olarak tekstil ürünlerinde ve kumaşta boşluklu desenler oluşturmak; ahşap oymacılığı ve mimaride ise kafes süslemesi anlamında kullanılmaktadır (Önal ve Önal, 2015, 24).

Opus interrasile en eski kuyumculuk tekniklerinden biridir. Tunç Çağı'nda çelik bilinmediği ve işçilikte bronz keski takımları kullanıldığı için bu teknik, ancak altın ve gümüş gibi yumuşak metallere uygulanabilmişti. Alacahöyük Kral Mezarları buluntuları arasındaki, kafes motifi oymalarla süslü altın taç, Anadolu kuyumculuğunun en eski ve en güzel opus interrasile çalışmalarından biridir (Türe, Savaşçın, 2000, 40).

Görsel 1: Opus interrasile tekniği ile işlenmiş altın taç. Alaca Höyük Kral Mezarları buluntusu. MÖ 3. Bin yılının ikinci yansı. Ankara, Anadolu Medeniyetleri Müzesi. **Kaynak:** (Türe, Savaşçın, 2000, 40).

Opus interrasile tekniğini gerçek bir kuyumculuk sanatı olarak geliştirenler Romalılardı. MS 1. yy'dan itibaren bilezik, yüzük gibi takılar ajur desenlerle süslenmiş, bazen de repousse tekniği ile işlenen desenlerin zemin kısımları kesilip çıkartılarak zarif, dantelimsi eserler üretilmişti. Kolyelerde ise değişik malzemeler ve opus *interrasile* tekniği ile işlenmiş küçük metal plakalar birlikte kullanılarak değişik kompozisyonlar yaratılmış.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Görsel 2: MS 4. yy'a ait altın kolye pandantifi. Londra, British Museum. Altıgen şeklinde altın kolye. Kolyenin ortasında Büyük Konstantin'in altın sikkesi yer alıyor. Ön yüzünde, parlak bir taç, göğüs zırhı ve paludamentum takan, sağ eli yukarı kalkık Konstantin'in büstü; büstün etrafında Latince bir yazıt; arka yüzünde ise, II. Konstantin ve Crispus'un karşılıklı defne taçlı büstü yer alıyor, çevresinde mitolojik figür portrelerin bulunduğu altı adet madalyon yerleştirilmiş ve bütün yüzey ajur tekniği ile dantel gibi işlenmiş. **Kaynak:** https://www.britishmuseum.org/collection/object/H_1984-0501-1?selectedImageId=266359001 Erişim: 25.03.2024

Bizans döneminde en güzel örneklerini gördüğümüz bu teknik Anadolu'da, özellikle Selçuklular zamanında yaygınlaşmış ve büyük bir gelişme göstermiştir. Selçuklular, dövme ya da döküm teknikleriyle üretilmiş kandil, şamdan, mangal, buhurdan gibi muhtelif bronz ve pirinç eşyanın süslenmesinde ajur tekniğini, ya tek başına ya da savat, kakma, mine, rephause gibi diğer süsleme teknikleriyle birlikte kullanarak dönemlerinin en güzel zanaat eserlerini yaratmışlardı. Ajur tekniği tarih boyunca Mısır, Kore, Japonya, İran ve Anadolu gibi farklı kültürlerde hem işlevsel hem de estetik amaçlarla kullanılmıştır. Bu teknik; seramikten kuyumculuğa, mimariden tekstile kadar geniş bir yelpazede uygulanmıştır.

2. TAKI TASARIMINDA AJUR TEKNİĞİ

Mücevher yapımını öğrenmek için ilk aşama olan metali kesme, eğme, bükme gibi ana beceri kazanımları için ilk önce metal üzerinde desen boşlukları hazırlamak temeli oluşturmaktadır. Testereyle kesme işi tüm mücevher tekniklerinin en temellerinden biridir. Bu teknik dekoratif şekiller kesmek, ürünü hafifletmek, metali diğer işlemler ve teknikleri uygulamak üzere hazırlamak için kullanılır.

Takı tasarımında ajur yapmak için ilk önce yapılmak istenilen desen bir kâğıda çizilir. Sonra metal (altın, gümüş, bakır, pirinç vb gibi) plakanın üzerine model yapıştırılır. Desen boşlukları olacak yerler matkap ucu ile delindikten sonra kıl testereye uygun uç takılarak kesme işlemine geçilir. Testere ağzının metal üzerinde rahat oynaması için kıl balmumuna sürülür ve kesme işlemi çizgiler üzerinden yapılır. Ajur tekniği ile süslemeler yapılırken, bazen maden tabakasının üzerine çizilen desenin zemin kısımları kesilerek çıkartılır; bazen de zemin bırakılarak desenler kesilip çıkartılır. Sonra kesilen kenarlar eğeler yardımıyla pürüzleri giderilir. Parlatma, cilalama veya taş yerleştirme gibi işlemlerle ürün tamamlanır.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Görsel 3: Takıda ajur tekniğinin yapılışı. Kaynak: Tim McCreight, Jewelry Fundamentals of Melsmithing, printed in China, s. 11.12., 1997.

Takılarda zarif ve hafif bir görünüm verme, takının ağırlığını azaltma, özellikle bireysel sanatçı tasarımlarında yaratıcı biçimlerde ajur sıkça kullanılır.

3. METAL ÜZERİNE AJUR TEKNİĞİNİN FARKLI ALANLARDA KULLANIMI

Ajur tekniği, sadece dekoratif amaçlarla değil, aynı zamanda ısı ve ışık geçirgenliği, havalandırma, duman çıkışı gibi fonksiyonel ihtiyaçlara da hizmet eder. Metal objelerde ajur, hem ışık oyunları yaratarak gölge desenleri oluşturur hem de objeye hafiflik ve zarafet katar. Bu sebep buhurdanlık, tütsülük, abajur, kandil, fener, mumluk, kapı tokmağı vb. gibi hem fonksiyona hem de estetik görünüme sahip objeler ajur tekniği ile uygulanmıştır.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Osmanlı dönemi gümüş, bakır gibi metallerden yapılmış sürahi, ibrik, maşrapa türden eşyaların kap boğazının iç kısmına yerleştirilen ajur tekniği uygulanmış süzgeçler işlevselliğin yanı sıra devirlerinin dekoratif görüntülerini ve estetik anlayışlarını ortaya koyar.

3.1. Buhurdanlık ve Tütsülüklerde Ajur Tekniği

Osmanlı dönemi buhurdanlıkların büyük bir kısmı gümüşten yapılmış olup, en çok kullanılan usul ise gümüş kakma (dövme) ile delik işi (ajur) teknikleridir (Kuşoğlu, M Zeki, 2010, 81). Roma geleneğinde parfüm ve tütsü mutlu bir hayatın parçalarıydı. Tütsü gibi hoş kokuların sağaltıcı insana iyi gelen özellikleri olduğuna inanılıyordu. Hıristiyanlara göre olgun bir kokunun ilahi özellikleri vardı, dolayısıyla Tanrının merhametini çekiyor, kötü ruhları kovuyordu. Evlerde kullanılan, günümüze ulaşabilmiş buhurdanlar bakır alaşımından imal edilmiş; en yaygın örneklerin Küre biçiminde, silindirik yâda çok köşeli gövdeleri, duman ve tütsü kokusunun yayılmasını sağlayan delik işi kapakları vardır. (Sergi Kataloğu, 2010, s. 152)

Obje türüne göre bakıldığında özellikle buhurdanlık ve tütsülüklerde ajur tekniği; Tütsü veya buhur yandığında çıkan dumanın düzgün dağılması, delikler sayesinde dumanın doğal şekilde yükselmesi ve yayılması, aynı zamanda ısı birikmesini engeller. Ajurlu desenlerden çıkan duman, gizemli ve mistik bir görsel oluştururken ışıkla birleştiğinde, tütsülükten çıkan duman gölgelerle birlikte hoş bir atmosfer yaratırken güzel bir koku yayılmasına olanak sağlar.

Görsel 4: 13. Yüzyılda Suriye'de yapılmış olan pirinç üzerinde gümüş kakma desen ve figürlerle bezeli kürevi tütsü kabı. Kaynak: Türe, Altan, 1998, s.31.

3.2. Abajur ve Kandil, Fener, Mumluk Gibi Aydınlatma Elemanlarında Ajur Tekniği

Işığın yayılma şekli ajur desenlerine bağlıdır. Delikli yapılar ışığın belirli şekillerde dışarı yansımasını sağlar. Aynı zamanda ampulün ya da yanıcı kaynakların (mum, kandil yağı) yaydığı ısıyı dışarı verir. Duman ve is birikimini engeller. Ajurlu kapaklar veya gövdeler sayesinde yanmayı besleyen oksijen dolaşımı sağlanır.

Genellikle bakır, pirinç gibi metaller tercih edilen bu ürünlerde odanın duvarlarına yansıyan gölgeler, desenli ışık görselleri oluşturur. Metalin rengine ve deliklerin şekline göre farklı ambiyanslar sağlanır.

Ajur tekniği, fonksiyonel metal objelere hem kullanım kolaylığı, üründe hafiflik, hem de görsel zenginlik kazandırır. Buhurdanlık, kandil, abajur gibi ürünlerde ajur sayesinde ürün hem "nefes alır" hem de bulunduğu mekâna "ışıkla desen" sunar. Geleneksel el işçiliğinden

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

modern lazer uygulamalarına kadar bu teknik, tarihsel ve kültürel bir estetik dili sürdürmeye devam etmektedir.

SONUÇ

Metalde ajur tekniği, tarihsel kökenleri yüzyıllar öncesine dayanan; estetik, işlevsellik ve zanaatkârlığın kesişim noktasında yer alan özgün bir süsleme yöntemidir. Bu teknik, yalnızca takı sanatında değil, gündelik yaşamda kullanılan fonksiyonel objelerde de yaygın ve anlamlı bir uygulama alanı bulmuştur.

Takı tasarımında ajur tekniği, ışığın taşlar üzerindeki etkisini artırmak, tasarıma derinlik katmak ve zarif, dantelimsi formlar elde etmek amacıyla uygulanmaktadır. Geleneksel el işçiliğine dayalı yöntemlerin yanı sıra, günümüzde lazer kesim ve CNC gibi teknolojik araçlar da ajur uygulamalarının hassasiyetini ve çeşitliliğini artırmıştır. Altın, gümüş, pirinç ve bakır gibi işlenmesi kolay metaller bu teknikte özellikle tercih edilen malzemelerdir.

Buhurdanlık, tütsülük, abajur, kandil gibi aydınlatma objelerinde ajur tekniği hem estetik hem de fonksiyonel amaçlarla kullanılmaktadır. Metal yüzeylere uygulanan oyma desenler sayesinde ışık ve gölge oyunları oluşturulmakta, aynı zamanda ısı ve duman çıkışı sağlanarak objelerin performansını desteklenmektedir. Özellikle iç mekân tasarımında ajurlu metal objeler, ortama hem geleneksel hem de çağdaş bir atmosfer kazandırmaktadır.

Sonuç olarak ajur tekniği, metal işçiliğinde yalnızca bir süsleme yöntemi değil; fonksiyonel tasarım, kültürel anlatım ve teknolojik ilerlemenin bir aracı haline gelmiştir. Günümüzde el sanatları geleneği ile dijital üretim teknolojilerinin kesiştiği bu uygulama alanı, sanatçıya ve tasarımcıya biçimsel ve işlevsel açıdan geniş bir ifade özgürlüğü sunmaktadır. Bu yönüyle ajur tekniği, çağdaş metal sanatları içinde hem sanatsal hem de endüstriyel potansiyele sahip güçlü bir araç olarak varlığını sürdürmektedir.

KAYNAKÇA

Booms, Dirk ve Peter Higgs., *Sicilya: Kültür ve Fetih* . Londra, 2016.

Evans, Helen C. ve Brandie Ratliff., *Bizans ve İslam: Geçiş Çağı, 7.-9. yüzyıl* . New York: Metropolitan Sanat Müzesi, 2012.

Kuşoğlu, Mehmet Zeki., Osmanlı Medeniyetinde 33 Kadim Sanat, Kaynak Yayınları, İzmir, 2010,

Önal, N. Orçun. ve Önal., B. Pınar. “Avanos Çömlekçiliğinde Ajur Tekniği”. Erciyes Sanat Dergisi, 2015.

Türe, Altan. Savaşçın., M Yılmaz, Kuyumculuğun Doğuşu, İstanbul: İstanbul Goldaş Kültür Yayınları, 2000.

Türe, Altan., Dünya Kuyumculuk Tarihi 3 İslam Dünyasında Takılar Ve Kuyumculuk, Ankara, 1998.

Türkoğlu, Sabahattin., tarih Boyunca Anadolu’da Takı ve Kuyumculuk Kültürü, İstanbul Kuyumcular Odası Yayınları, 2013.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Görsel 1: Türe, Altan. Savaşçın., M Yılmaz, Kuyumculuğun Doğuşu, İstanbul: İstanbul Goldaş Kültür Yayınları, 2000.

Görsel 2: https://www.britishmuseum.org/collection/object/H_1984-0501-1?selectedImageId=266359001 Erişim: 25.03.2024

Görsel 3: McCreight, Tim., Jewelry Fundamentals of Melsmithing, Printed in China, 1997.

Görsel 4: Türe, Altan, Dünya Kuyumculuk Tarihi 3 İslam Dünyasında Takılar Ve Kuyumculuk, Ankara, 1998.

Bizantion'dan İstanbul'a Bir Başkentin 8000 Yılı Sergi Katoloğu, Sakıp Sabancı Müzesi, İstanbul, 5 Haziran-4 Eylül, 2010.

https://www.metmuseum.org/art/collection/search/468419

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

SULTAN V. MURAD'IN BESTELERİNE DAİR EPİZOTLAR

Dr. Öğr. Üyesi, SERHAT SOYŞEKERCİ
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
serhatsoysekerci@hotmail.com-ORCID: 0000-0002-8427-0184

ÖZET

Osmanlı tahtında kısa süreli gölge padişah olan Sultan V. Murad, besteleriyle bir hükümdar olmaktan çok bir sanatçı olarak anılmalıdır. Onun müziği, makamların teknik inceliğinden ibaret değildir. Her nota içsel çalkantı, sorgulama ve yalnızlığın dışavurumudur. Besteleri birer epizot şeklinde tarihsel ve varoluşsal kırılma anı olarak düşünülebilir. Bu durum, bestelerinin sığınılacak bir limana, müziğinin ise çaresizlik içinde sessiz bir itiraf biçimine dönüştüğünü gösterir. Murad'ın melodileri, bir sultanın kudretinin silik tonlarıdır ve insanın kırılganlığını dile döker. Notalar, sarayın duvarlarından süzülerek ruhun karanlık koridorlarına düşer; hüzün, umut ve teslimiyet aynı anda yankı bulur. Murad'ın müziği, tarihsel belge olarak değil de bir varoluş anlatısı ya da içsel bir özgürleşme çabası olarak okunmalıdır. Bu aslında hem dönemin estetik duyarlılığını hem de bireyin iç dünyasındaki derinliği anlama çabasıdır. Bu çaba yalnızca onun müziğine değil, insanın varlık arayışına da dokunur. Bu bildiri, Sultan V. Murad'ın bestelerini müzikolojik bir incelemeden ziyade, psikolojik, estetik ve felsefi boyutlarıyla ele almaktadır. Ancak, henüz yazım süreci devam eden bir kitap çalışmasının ön taslağı olarak düşünülmelidir.

Anahtar Kelimeler: V. Murad, müzik, epizotlar, vals, bale, polka

Giriş

Murad Efendi, Batı müziğiyle, Fransızca edebiyatla, felsefeyle ve sanatla erken yaşta tanışmış ve adeta prens olarak yetişmişti. Burada babası Abdülmecid'in tahtta olduğu dönemin alafranga izlerine rastlanır. Murad, babasıyla yurtdışı gezilerine katılır, Batılı fikir adamları ve siyasetçilerle tanışır, sohbetler ederdi. İlk gençlik yılları denilebilecek olan bu dönem, Murad'ın gayet rahat ve huzurlu dönemiydi. Fakat bu ince ruh, Osmanlı sarayının ağır politik entrikalarıyla uyuşmadı. Tanzimat sonrası değişimin ortasında büyüyen Murad, çok geçmeden Batı'yla Doğu arasında, akıl ile kader arasında kalmış bir "Araf" insanı haline dönüştü. Tahta

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

çıkışı (1876) büyük bir umut dalgası yaratmıştı; halk, özgürlük ve yenilenme bekliyordu. Fakat bu umut yalnızca 93 gün sürdü. Amcası Abdülaziz'in ani ve tartışmalı ölümü, ardından gelen söylenti ve komplolar, onun zihninde bir daha dönüşü olmayan travmalar bıraktı. Bir sabah, gözlerinin önünde yıkanan bir cesedin görüntüsüyle sarsıldı; bu görüntü, belki de aklının en derin dehlizlerinde yankılanan bir kâbus olarak kalacaktı, öyle de oldu. Doğrudan tahttan indirilişiyle bağlantılı olmamakla birlikte, yaşadığı ruhsal çöküş, kırılmış bir insanın sessiz çığlığı olmalıdır. Kendisine açıkça "delilik" tanısı konulmasa da, bu derin bir varoluş sancısı olarak düşünülmelidir. Çırağan Sarayı'na kapatılmış; Boğaz'ın ötesinde akan hayatı, tahtta olan kardeşi Sultan II. Abdülhamid tarafından yoğun bir kontrol altında demir parmaklıkların ardından izlenmiştir. Bu hapislik, fiziksel olmaktan çok metafizik esarettir: Zamanın akmadığı, seslerin yankılanmadığı bir mekân.

Müziğin Sığınağı

Murad, ölümüne dek sürecek olan uzun esaret döneminde yalnızlığını sanatla örtmüş, ya da örtmeye çalışmıştır. Bu zorunlu bir gölgedir, başka da seçeneği olmayan gölge. Piyano başına geçtiğinde, notalar birer hatıranın yankısı haline geliyordu. Besteleri, insan ruhunun inceliğini taşıyan ve hüznün melodik ifadesi gibiydi. Belki onda müzik, aklın karanlığını aydınlatıyordu, kim bilir. Bu dönemde kaleme aldığı bazı mektuplar, anlatılar, üzerine yazılmış biyografiler, iç dünyasının yıkılmış derinliğini olanca gerçekliğiyle gösterir: bunlar özgürlük, adalet ve insanın varoluşu üzerine düşüncelerle doludur.

Bestelerinde Biçim ve Üslup

Sultan Murad'ın bestelerinde beş hal söz konusudur. *Birincisi*, "içsel ikilem" halidir. Burada hapis, yalnızlık, tahttan indirilme gibi ağır duygularla çevrili iç dünyası öne çıkmaktadır. Bu yalnızca karanlık bir dünya değildir; umut, temkinli idealler, zarafet ve müzik aracılığıyla kontrolü koruma arayışını da yansıtır. *İkincisi*, "resmiyet ve kırılganlık" halidir. Polka ve vals gibi dans formundaki besteleri zarif, ölçülü ve belli bir dışavurum isteğiyle yazılmıştır. Ama bu zarafet, arka planda derin bir kırılganlık taşır. Çünkü Murad, ("bestekâr") hem bir sanatkâr hem padişah, hem sahne dışı özgürlük düşkünü hem de sınırları olan insandır. *Üçüncüsü*, "melankoli ile nüanslı heyecan" hali. Örneğin, onun bir polka ritminde normalde sevinçli ve canlı bir eğlence havası varken, başka birinde bu ritmik canlılık bazen gerilimli duruşlarla, melankolik melodik süslemelerle ve beklenmedik duraklamalarla içsel bir sarsıntıya yerini bırakır. Bu iniş çıkışlar, manik depresif, melankoli ve hüzün arasında gidip gelmektedir.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Dördüncüsü, "halk ezgisiyle bağ kurma" hali. "Aydın Hevâsı" adlı eser, halk türküsü unsurunu Murad'ın saray hayatının estetiği arasında bir köprü kurmasına aracılık eder. Bu da eseri hem ulaşılabilir hem de lirik hale getirir. Burada amacı, pek başarılı olmasa da, Doğu ile Batı arasında bir sentez yaratma isteğidir. *Beşincisi*, "dramatik" haldir. Bale için uyarlamış olduğu eserlerinde, "Prière" (Dua) gibi hüzünlü, ya da uvertürler aracılığıyla yapılan geçişlerle, zihninde adeta ayrı bir sahne kurmaktadır. Bu şekilde hüzün, umut, teslimiyet ve içsel dünyasına ait çıkışlar öne çıkmaktadır.

Sultan Murad'ın besteleri, kişisel trajediyle harmanlanmış sanatsal bir yeteneğin örneğidir. Dolayısıyla eserlerinde acı ve haz iç içedir ve birbirlerine ayna tutar. Görünüşte neşeli ve ritmik bir dans müziği olan "Polka in G" (No.1 ve No.2) eseri, ilginçtir. Bu eserde, tempoyu garip şekilde duraksatır, melodik süslemelerle hüzünlü havaya dönüştürür. Yüzeyde şenlik havası ama içeride hüzün vardır. Böylece ikilik ortaya çıkar. Valslerinde ise, bir yandan şehzadelik dönemindeki Batılı asaleti ve zarafeti, bir yandan da uzun tutsaklık yıllarının özlemi hissedilir. Kompozisyonlarında adımları daireseldir; muhtemelen bu onda zamanın dönüp dolaşan, ama hiçbir zaman ilerlemeyen akışı olmalıdır. Bu bir tür "zamansızlık" halidir. Burada her şey dairesel döngü ile kuşatılmıştır. Hayatı, Çırağan Sarayı'nda uzun yıllar kalmanın zamansızlığı içinde akmaktadır.

Biçim olarak Murad'ın valsleri, on dokuzuncu yüzyıl salon vals geleneğine bağlı, hatta aynıdır. Bu yüzden "taklit" halini alır. Burada, Osmanlı modernleşmesinde varolan "taklit" olgusu görünür hale gelir. Bunun "taklit" olduğu ona göre bilinçli bir hamle midir, yoksa o da dönemin rüzgârında mı savrulmuştur, bunun yanıtını tam olarak bilemeyiz. Eğer bu valsler, Batı'ya yaklaşma ve modernleşme amacıyla "bilinçli" seçim olarak üretilmişse, o zaman bir tür kültürel strateji olmalıdır. Burada taklit yalnızca biçimsel değil, aynı zamanda toplumsal bir mesaj taşır: *"Biz de modern dünyanın parçasıyız*." Öte yandan, eğer bu sadece dönemin etkisiyle, sorgusuz bir uyarlanma sonucu ortaya çıkmışsa, o zaman karşımıza öznesiz modernleşme tablosu çıkar. Bu ise birey ya das toplumun, kendi kararından çok dış koşulların yönlendirmesiyle hareket etmesidir. Osmanlı İmparatorluğu'nun içinde bulunduğu "öznesiz modernleşme" süreci, böyle bir olguyu karşımıza çıkarmaktadır.

Sultan V. Murad'ın hayatı, Aristoteles'in "trajedi" tanımını çağrıştırır: yüksek bir ruhun düşüşü, ama bu düşüşte bile bir yüceliğin, bir *katharsis*in varlığı. Onun kaderi, insan aklının sınırlarını ve iktidarın insana yüklediği metafizik ağırlığı sorgular. Taht, onun için bir güç sembolü olamaz, bir varoluş sınavıdır ancak bu acı dolu bir sınavdır. Murad'ın asıl trajedisi,

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

bir sultanın akıl bozukluğundan ziyade bir insanın sultan olmaya zorlanmasıdır. Bu durum, imparatorluğun içindeki çürümenin, "hasta adam" metaforu ile anılacak olan bir devrin son halkasıdır. Dolayısıyla Murad'a göre taht, hiçbir zaman bir iktidar nişanesi olmamış, insan ruhunun sınandığı metafizik bir eşiği temsil etmiştir.

Sultan Murad'ın Ata Ters Binmesi: *"C'est moi"*

Sultan Murad'ın Yıldız Sarayı'nda kendini havuzuna atması, merdivenlerden inip yeniden çıkması, boş bakışlara dalması ve ata ters binmesi gibi rivayetler zikredilir. Sonraları bestelerinin üstüne çizimler, semboller, yazılar ve resimler yapması, ama bilhassa bir at resmi çizerek atın kuyruğunu gösterip Fransızca "C'est moi" (bu benim)[1] diye not düşmesi, müzikal yaklaşımın sembolik bir izdüşümüdür. Bu ise klasik iktidar göstergelerini tersine çeviren, yerleşik temsil biçimlerine meydan okuyan bir "özne" bilincidir. *C'est moi*, benliğin yalnızca düz kimlik beyanı olamaz; dünyanın normatif yönünü tersyüz eden ve kendini tanımlama eylemi olmalıdır. Murad'ın müziğinde görülen ani geçişler, kırılmalar ve beklenmedik modülasyonlar, bu sembolik "tersliğin" karşılığıdır. Böylelikle ses aracılığıyla düzeni bozar ve yeni bir anlam inşa eder; melodik "delilik", burada aklın ötesinde bir bilgelik biçimi halini alır. Murad'ın ata ters binmesi, müziğinde olduğu gibi düzenin içindeki düzensizliktir. Bu şekilde biçimi "parçalar" ve anlamı genişleten bir tasvire yönelir. Ata ters binmesi biçimsel düzende bir "modülasyon"dur: yön değişir ama öz aynıdır. Müziğinde ani geçiş ve "çatlatmalar", bu geçişin müzikal karşılığıdır. Bunun ironisi, kendi kimliğini kurumsal bir kalıba sığdırmayı reddeden hatta tersinden kuran bir bilincin dışavurumudur.

Murad'ın besteleri, hem geleneksel düzenin sınırlarını kabul eder hem de o sınırları içten kıran "ikili söylem" yaratır. "Ata ters binmek" nasıl ki dünyaya alışılmış bakışın tersine çevrilmesi ise, Murad'ın melodik dili duyumsal algıyı ters yüz eder: dinleyiciye hem tanıdık hem yabancı bir benlik sunar. Dolayısıyla Murad'ın müziğindeki dalgalanmalar, estetik tercihtir, ama daha çok ontolojik başkaldırının sesle yeniden kurulmasıdır. Onun müziğinde, bir yandan biçimsel düzen diğer yandan içsel taşkınlık bir aradadır. Bu diyalektik yapı, klasik Osmanlı musikisinin

[1] Nasreddin Hoca'nın "eşeğe ters binmesi" ile Sultan Murad'ın "ata ters binmesi" arasındaki farkı, toplumsal algı ve sembolik anlam açısından derinleştirmek gerek. Hiç kimse Nasreddin Hoca'nın eşeğe ters binmesinde delilik emaresi görmez; çünkü Hoca figürü, toplumun bilinçaltında "bilge delilik" yani görünürdeki absürtlük ile hakikate ulaşmanın sembolü sayılır. Onun ters oturuşu, aslında dünyanın düzenine ayna tutan pedagojik bir eylemdir; terslik, burada bir öğretim aracına dönüşür. Kitle, bu davranışın ardında "ulvi amacın" olduğuna inanır. Fakat bu inanç, davranışın görünürdeki garabetidir. Murad'ın hareketi, halkın gözünde "delilik" olarak kodlanır; çünkü artık eylemin ardında bilgece öğüt aramak yerine, otoritenin sınırlarını aşan bir irade sezilir. Bu fark, toplumsal bilinçte "bilgelik" ile "deli cesareti" arasındaki ince çizgiyi belirler. Hoca'nın ters binmesi toplum tarafından "kutsal istisna" olarak yüceltilirken, Murad'ınki "tehlikeli sapma" olarak damgalanır. Bu durum, kitle psikolojisinin temel eğilimini açığa çıkarır: toplum, doğrusal olanı makul, doğrusalın dışına taşanı tehdit algılar. Dolayısıyla "kitle düz çizgide ilerler". Çünkü kitle yön değiştirmenin tıpkı müzikteki modülasyon gibi anlamını kavrayamaz.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

disiplinli geleneğinde görülür. Dolayısıyla Murad, bireysel bir içtenlikle kendini bu gelenekle harmanlar. Neticede onun müziği, hem tarihsel mirasın sesi hem de öznel varoluşun bir yankısı halini alır.

Sonuç

Murad, 1904'te, Çırağan Sarayı'nda, gölgeler içinde öldü. Ardında ne bir taht, ne bir kudret; ne bir yandaş, ne bir fikir adamı ne de kendine hayranlık uyandıracak bir kitle bıraktı; geride sadece melankolinin estetiği kaldı. Onun hayatına bakmak, Osmanlı'nın son dönemine, ama daha çok insan ruhunun karanlık kıvrımlarına bakmak demektir. Sonuçta, müzikal ve psikiyatrik bağlam kurulacaksa eğer, burada epizot yoluyla tasvire yönelebiliriz. Müzikolojik açıdan epizot, biçimsel analizlerde, ana tematik malzemeden ayrışarak geçici çeşitlilik veya kontrast sağlayan bölümdür. Terim, psikiyatride, aklın işlevsel kaybı ya da akıl bozukluklarının seyrinde geçici fakat yoğun olarak yaşanan duruma işaret eder. Duygusal dalgalanmalar ya da duygular arası yaşanan iniş çıkışlardır. Dolayısıyla epizot terimi çift yönlü kullanıma sahiptir. Ayrıca epizot, Yunan trajedisinin ögelerini oluşturan diyaloglu bölümlerdir. Modern tiyatroda buna perde denir. İşte bu iki kullanımda kesişme noktası, özellikle Murad gibi biyografisi psikiyatrik vakalarla ilişkilendirilen bireylerde anlamlı bir analoji imkânı sunmasıdır. Böylelikle epizot, yalnızca müzikal kategori olmaktan ziyade bestecinin ruhsal dünyasının yansıması olarak da okunabilir. Aşağıda, *Murad'ın Çığlıkları ve "Hasta Adam"* adını verdiğim bir epizot sunulmaktadır. Bu, Murad'ın hayatına dair bir perdedir; iç içe geçmiş, inişli çıkışlı perde. Bu sayede, Murad'ın şahsiyetindeki iç dünyası ile dönemin olay ve olguları arasındaki ilişki görünür hale gelmektedir.

Taht odasında bir gölge, gözler sisle dolu. Sarayın taş duvarında yankı buldu her soru. Akıl zincire vurulmuş, rüyalar kanlı şafak, Devletin kalbi hasta, sanki çürümüş bir yaprak. İsyanla dolu sokaklar, ocaklar bir söner bir yanar, Her köşede bir ihtilal, her sözde bir zarar. Gönül fırtınalı, yıkık ve hasta, Devletin bünyesine yara açmış destanlarla. Bir tarafı şehzade; ruhu ince, kırık cam, Bir tarafı divan; yozlaşmış düzen, haram. Deliliğin yankısı saray kubbesinde çınlar, Yürek derinliğinde umudun ateşi yanar. Çürüyen devlet ile yorgun akıl birleşti, Biri tahtta esir, öteki hayale göçtü. Ne sultan ne devlet tek başına sağlam, İkisi de çöktü: hasta ruh, "*hasta adam*".

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

ÇALIŞAN AİLELERE YÖNELİK EBEVEYN İZNİ UYGULAMALARI: AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİ VE TÜRKİYE KARŞILAŞTIRMASI

PARENTAL LEAVE POLICIES FOR WORKING FAMILIES: A COMPARISON BETWEEN EUROPEAN UNION COUNTRIES AND TÜRKİYE

Esra ÇAĞLIYAN

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, Türkiye

esraca06@gmail.com - ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-0835-7525

ÖZET

Ebeveyn izinleri, sosyal refah politikalarının önemli bir parçası olarak, çalışan ebeveynlerin ekonomik ve sosyal hayatına doğrudan etki eden bir alandır. Ebeveynlerin iş-yaşam dengesi kurmasında, aile refahının sağlanmasında ve çocukların sağlıklı bir şekilde büyütülmesinde kritik bir role sahiptir. Ancak ebeveyn izinleri konusundaki düzenlemeler ülkelerin ekonomik gelişmişlik seviyeleri, refah rejimleri, aile politikalarına bakış açıları ve sosyal politika öncelikleri gibi faktörlere göre belirgin farklılıklar göstermektedir. Bu çeşitlilik, ebeveyn izinleri politikalarının uluslararası karşılaştırmalarda çok boyutlu bir biçimde ele alınmasını önemli hale getirmektedir. Bu çalışma ülkelerin ebeveyn izni düzenlemelerine odaklanmaktadır. Çalışmanın temel amacı, betimleyici ve karşılaştırmalı bir analiz yaklaşımıyla seçili Avrupa Birliği üye ülkeleri (Kuzey, Batı, Doğu ve Güney Avrupa) ile Türkiye'deki ebeveyn izinlerine yönelik politikaları ve uygulamaları incelemek; benzerlik gösteren ya da farklılaşan noktalar üzerinden karşılaştırma ve değerlendirmelerde bulunmaktadır. Bu kapsamda resmi otoritelerin veri tabanlarındaki veriler incelenerek, ülkelerin ebeveyn izin modelleri, hukuki çerçevesi, uygulama süresi ve kapsamı gibi unsurlar açısından karşılaştırılmalar yapılmıştır. İnceleme sonucunda Kuzey ülkeleri cömert ve esnek uygulamalarıyla öne çıkarken, diğer Avrupa ülkelerinde de ebeveynlerin gereksinimlerini dikkate alan olumlu uygulamalar vardır. Türkiye'deyse bu konuda düzenlemelerin bulunmaması, bir dezavantaj doğurmaktadır. Ebeveyn iznini kapsayan bir yasal düzenlemenin hayata geçirilmesi önemli bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Politika, Aile, Ebeveyn İzinleri, Avrupa Birliği, Türkiye

ABSTRACT

Parental leaves, as a significant component of social welfare policies, directly impact the economic and social lives of working parents. They play a critical role in helping parents

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

achieve work-life balance, ensuring family well-being, and supporting the healthy upbringing of children. However, regulations on parental leave show significant differences depending on factors such as countries' levels of economic development, welfare regimes, perspectives on family policies, and social policy priorities. This diversity necessitates a multidimensional approach to international comparisons of parental leave policies. This study focuses on the parental leave regulations of various countries. Its primary aim is to examine the policies and practices regarding parental leaves in selected European Union member states (encompassing Northern, Western, Eastern, and Southern Europe) and Türkiye through a descriptive and comparative analysis approach. The study compares and evaluates these policies by identifying similarities and differences. To this end, data from the official databases of relevant authorities were analyzed to compare countries in terms of their parental leave models, legal frameworks, duration, and scope of implementation. The findings highlight that Nordic countries stand out with their generous and flexible practices, while other European countries also feature positive applications that take into account the needs of parents. In Türkiye, however, the absence of comprehensive regulations on this matter constitutes a disadvantage. The introduction of a legal framework encompassing parental leave emerges as a critical necessity.
Keywords: Social Policy, Family, Parental Leave, European Union, Türkiye

1. GİRİŞ

Özellikle 1970'lerden itibaren yaşanan ekonomik, sosyal ve siyasi değişimlerin etkisiyle üretim süreçleri, çalışma ilişkileri, demografik yapılar, aile modelleri ve cinsiyet rolleri önemli ölçüde değişime uğramış, geleneksel aile modelinden uzaklaşılarak tek gelirli erkek odaklı aile yapısı yerine, her iki bireyin de çalıştığı bir aile modeli yaygınlaşmıştır (Gümüş ve Türkyılmaz, 2017). Bu dönemden itibaren kadınların iş gücü piyasasına katılımındaki artış, aile yapısı, evlenme ve doğurganlık eğilimleri üzerinde önemli bir düzeyde etki göstermiştir. Bunun yanında çocuk bakımında akrabalığa dayalı geleneksel dayanışma mekanizmalarının zayıflamasıyla birlikte ev-çocuk bakım sorumlulukları yön değiştirmeye başlamıştır (Ünlütürk, 2023). Aile dinamiklerini ve ebeveynlerin rollerini dönüştüren bu süreç, iş yaşamı ile aile yaşamı ve sorumlulukları arasında bir denge kurma gerekliliğini beraberinde getirmiştir. Diğer yandan, evlenme oranlarındaki düşüş, evlenme yaşındaki artış ve boşanma oranlarındaki artış gibi hususlar aile yapılarında dönüşümleri hızlandırmış; belirli sosyal riskler ortaya çıkarmıştır. Bu durum, iş ve aile sorumluluklarının dengelenmesi konusunu giderek daha önemli bir gündem haline getirmiştir (Gümüş ve Türkyılmaz, 2017). Bu hususta ülkeler düzenleyici uyumlaştırma

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

politikaları ile iş ve yaşam arasındaki dengeyi düzenleme gayreti içerisindedir. Genel olarak ebeveyn izinleriyle çalışan ebeveynlere iş ve yaşam dengesinin sağlanması noktasında çözümler sunulmaya çalışılmaktadır. Bu kapsamda önemli bir düzenleme alanı "ebeveyn izni" düzenlemeleridir. Bu düzenlemeler, bir tarafta sosyal bağlamda aileyi korumayı hedeflerken diğer tarafta bireylerin iş-yaşam dengesini sağlaması ve sorumluluklarını daha rahat bir şekilde yerine getirebilmesi konusunda destekleyici bir yön arz etmektedir (Parlak, 2016).

Ebeveyn izinleri, sosyal refah politikalarının önemli bir parçası olarak, çalışan ebeveynlerin hem ekonomik hem de sosyal hayatına doğrudan etki eden bir alandır. Çalışan ve çocuk sahibi olan ebeveynlerin iş-yaşam dengesi kurmasında ve çocukların sağlıklı bir şekilde büyütülmesinde kritik bir role sahiptir. Ebeveyn izni politikalarının tasarlanması, alışılmışın dışında karmaşık ve çok boyutlu bir süreçtir. Bu süreç ebeveynler için finansman, kapsam, uygunluk, fayda, süre ve esneklik gibi birçok ayrıntılı unsuru içermektedir. Ayrıca bu izinlerin davranışsal etkileri karmaşık bir yapıya sahiptir. Bu nedenle ebeveyn izinlerinin zaman içerisinde ve ülkeler arasında belirgin farklılıklar gösterdiği gözlemlenmektedir (Ray vd., 2010). Ülkelerin sahip olduğu kültürel geçmişe, refah rejimine, politik yaklaşımlarına ve ilgili diğer faktörlere göre farklılaşan bu politikaların ve uygulamaların aralarındaki farklılıkların irdelenmesi, uluslararası karşılaştırmalarda çok boyutlu bir şekilde ele alınmasını önem arz etmektedir.

Bu çalışma, çalışan aileler bakımından ülkelerin bir sosyal politika unsuru olarak ele aldığı ve düzenlediği ebeveyn izni modellerine ve uygulamalarına odaklanmaktadır. Çalışmanın temel amacı, ikincil veriler üzerinden betimleyici ve karşılaştırmalı bir analiz yaklaşımıyla Avrupa Birliği (AB) üye ülkeleri (Kuzey, Batı, Doğu ve Güney Avrupa) ile Türkiye'deki ebeveyn izinlerine yönelik politikaları ve uygulamaları incelemek; benzerlik gösteren ya da farklılaşan noktalar üzerinden karşılaştırma ve değerlendirmelerde bulunmaktadır. Bu kapsamda resmi otoritelerin veri tabanlarındaki veriler incelenerek, ülkelerin ebeveyn izin modelleri, hukuki çerçevesi, uygulama süresi ve kapsamı gibi unsurlar Birleşmiş Milletler'in istatistiksel kullanım için standart ülke veya alan kodlarını (M49) düzenlediği coğrafi bölge sınıflandırması (United Nations, 2025) temel alınarak karşılaştırılmıştır.

2. ÇALIŞAN EBEVEYNLER, İŞ-YAŞAM DENGESİ VE EBEVEYN İZNİ

Yeni konjonktürde hem erkek hem de kadın tüm çalışanlar artık iş yaşamının yanı sıra ev işleri ve sorumluluklarını paylaşma, bakım yükümlülüklerini sağlamaya da uğraş vermektedir. Bu durum, giderek daha fazla insanın iş saatleri sırasında yaşam sorunları hakkında daha fazla

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

endişe duymasına; kişisel yaşamlarının iş yaşamlarına müdahalesinden rahatsızlık duydukları için, iş dışı/yaşam saatlerinde işleri hakkında daha fazla endişe duymaya başlamalarına yol açmıştır (Quick vd., 2004). Böylece çalışma yaşamının bireylere ve ailelere daha fazla yük getirmesi nedeniyle uzun süredir yerleşik olan çalışma kalıpları dinamik bir hızla sorgulanmaya başlamıştır. Bilhassa 1990'lar ve 2000'ler itibarıyla genişleyen iş kapsamı, yaşam tarzı, eğitimli iş gücü, küçülen aileler hem erkeklerin hem de kadınların çalıştığı çekirdek ailelerin meydana gelmesiyle sonuçlanmıştır. Bugün çift kariyer norm haline geldiğinden, çalışan ebeveynler çocuklarına bakım vermek, desteklemek, ihtiyaçlarını karşılamak ve diğer sorumluluklarla ilgilenmek, iş ile yaşam arasında dengeyi sağlamak konusunda büyük bir baskı altındadır (Daipuria ve Kakar, 2013).

İş-yaşam dengesi ya da iş-aile dengesi terimi genel anlamıyla bireylerin yaşamlarının iş ve iş dışı yönleri arasındaki ilişkiyi ifade etmektedir (Kelliher vd., 2019). Bir bireyin iş ve aile rolleri arasındaki uyuma ilişkin algısıdır (Brown ve Clark, 2017). Buradaki denge kavramı, çalışan bir bireyin kişisel zaman, ev sorumlulukları, aile bakımı ve işyerinin birden fazla alanının minimum rol çatışmasıyla korunduğu bir durumu temsil etmektedir (Clark, 2000; Ungerson ve Yeandle, 2005; Lakshmi ve Prasanth, 2018). Memnun edebilecek bir iş-yaşam dengesi elde etmek, normalde dengenin uç tarafında yer alan bir bölümü (genel olarak bu iş olarak ortaya çıkar) kısıtlamak suretiyle diğer bölüme daha fazla vakit ayırabilmek şeklinde anlaşılmaktadır. Fakat "dengeyi" tam manası ile neyin oluşturduğu konusunda tartışmalar sürmektedir (Voydanoff, 2005). Bazı akademisyenler dengeyi, zamanın, enerjinin ve iş ve iş dışı rollere bağlılığın eşit bir şekilde dağıtılması anlamına geldiğini savunmuşlardır (Greenhaus vd., 2003). Bazıları dengenin bireyin koşullarına bağlı olduğu Reiter'in (2007) "durumcu" yaklaşım olarak adlandırdığı yaklaşımı benimsemiştir. Öznelci bir duruş sergileyen Kalliath ve Brough (2008), ayrıca, bir kişinin tatmin edici bir iş-yaşam dengesine sahip olma derecesinin, dengenin ne olduğuna dair önceden belirlenmiş bir kavramdan ziyade, durumunu nasıl algıladığına bağlı olacağı bireysel algılara daha fazla dikkat edilmesi gerektiğini savunmaktadır. Öznelci bir duruş, zorunluluk gereği, bireylerin iş-yaşam dengesini nasıl deneyimlediklerini anlamaya odaklanarak, iş ve yaşam konusunda daha kapsamlı ve dinamik bir anlayış getirmektedir. Bu bağlamda iş-yaşam dengesi ailenin statüsü, yaşam biçimi, çalışma statüsü ve koşulları, mesleğe/iş rolüne bağlılık gibi koşulların etkisi altında belirlenen öznel bir algıdır (Tausig ve Fenwick, 2001; Batt ve Valcour, 2003; Kelliher vd., 2019). Bu denge bu unsurların etkisi altında bireyler ve aileler için değişebilmekle beraber, bilinen husus, bu dengenin bozulmasının olumsuz çıktılara sebep olabileceğidir.

Literatürde gelişme çağındaki çocukların çalışan ebeveynleri arasında iş-yaşam dengesinin iş işlevselliğini, bireysel olarak fiziksel ve psikolojik sağlığı ve aile dinamiklerini etkilediği gösterilmiştir (Brown ve Clark, 2017). Çalışma, dinlenme ve bakmakla yükümlü olunan kişilere bakma kaynağı olarak zaman, psikolojik ve fizyolojik sağlığın da belirleyicisidir (Strazdins vd., 2016). Aile bakım ihtiyaçları ve sorumluluklarının yol açtığı gerginliğe ek olarak uzun çalışma saatleri ve ağır iş yükünden kaynaklanan iş-aile dengesizliği, çalışan ebeveynler için strese ve kronik hastalıklara yol açabilmektedir (Ross ve Vasantha, 2014). Dolayısıyla aile yükümlülüklerine rağmen yüksek iş talepleri nedeniyle iş-aile dengesizliği riskinin daha yüksek olması ile daha kötü sağlık durumu arasındaki ilişki olduğu bilinmektedir (Annink vd., 2016). Bu bakımdan, her iki cinsiyetin de deneyimlediği artan iş yükü aile hayatını önemli ölçüde etkileyebilmektedir; ancak işte baskı altında olan kadınlar, halen bakım sorumluluklarını erkeklere göre daha fazla taşıdığından ve annelik sorumluluklarının daha fazla oluşundan dolayı özellikle de küçük çocuklu anneler, aile ve çocuk bakım sorumluluklarını karşılamak noktasında daha fazla zorluk çektiklerini bildirmektedir (Vasumathi, 2018). Üstelik bu iş-aile dengesizliği bir aile içindeki ebeveyn yükünü yoğunlaştırdığından, bu durum çatışmaları tetikleyebilmekte ve çalışan ebeveynlerin evlilik memnuniyetini de bozabilmektedir (Budhiraja ve Kant, 2020). Dolayısıyla hem bireysel anlamda hem de aile dinamikleri açısından iş-yaşam dengesinin sağlanması önem arz etmektedir. Bu durum, çalışan ebeveynlerin bu talepleri karşılamak için gereken kaynakları değerlendirdiği ve bunun da nihayetinde kişisel kaynaklarını nasıl tahsis edeceklerine dair kararlar aldığı bu süreci önemli kılmaktadır (Chen vd., 2022).

Ancak bu kararlar, yalnızca ebeveynler tarafından kontrol edilebilen kararlar değildir; bireysel karar almanın ötesine uzanan pek çok faktörün bileşimi altında şekillenen bir zorluktur. Temel faktörler arasında aile içi dinamikler, kurumsal politikalar, yasal düzenlemeler gibi faktörler yer almaktadır. Bakım sorumluluklarının eşler arasında dağıtılması da dahil olmak üzere aile dinamikleri kritik öneme sahiptir (Romero-Balsas, 2023). Örneğin diğer bakım sorumlulukları (yaşlı veya engelli bakımı ve evcil hayvanlara bakma gibi), iş dışı eğitim faaliyetleri, hobiler, aktiviteler, sağlığı korumayı ve iyileştirmeyi amaçlayan egzersizler, dini veya toplumsal faaliyetlere katılmak gibi faktörler etkendir. Ayrıca, bakmakla yükümlü çocukları olanlar da bu aktivitelerden bazılarını işleriyle dengelemek isteyebilecektir (Kelliher vd., 2019). Diğer yandan kültürel faktörler ve toplumsal beklentiler de çalışan ebeveynlerin evde ve iş yerindeki rollerini nasıl algıladıklarını şekillendirebilmektedir. Birçok kültürde, geleneksel cinsiyet rolleri hala kadınların bakım görevlerinin daha büyük bir bölümünü üstlenmesini

gerektirmektedir (Vyas ve Shrivastava, 2017; Basak, 2021). Önemli bir diğer belirleyici ise çalışma şeklidir. Tam süreli, tam zamanlı çalışmanın yanı sıra kısa süreli, yarı zamanlı veya geçici sözleşmeler yapanlar, birden fazla işte çalışanlar, kendi hesabına çalışanlar gibi standart dışı istihdam düzenlemelerine sahip bireylerin çalışma biçimleri de günlük yaşam ve aile sorumluluklarına ayrılacak zaman üzerinde etkilidir (Kelliher vd., 2019). Bunun yanında çalışma yaşamında ebeveynlerin mesleki ve ailevi sorumluluklarını daha etkili bir şekilde yönetmelerine olanak tanıyabilecek esnek çalışma saatleri, uzaktan çalışma seçenekleri ve ebeveyn izni gibi destekleyici kurumsal politikalara erişim olanakları da önemli faktörlerdendir (Allen vd., 2000; Ernst Kossek vd., 2010).

Son yıllarda kadınların iş gücüne giderek daha fazla katılmasıyla ve buna bağlı olarak çift gelirli hanelerin sayısındaki artışla birlikte, çalışan ebeveynlerin iş-aile görevlerini dengelemelerine ve yönetmelerine olanak tanıyan düzenlemelere olan ilgi ve talep artmıştır. Bu tür politikalar ve düzenlemeler arasında izin düzenlemeleri yer almaktadır (Den Dulk ve Peper, 2007). Bilhassa tam zamanlı istihdam edilen ebeveynler için, normal çalışma düzeni ve rutininde bu tür ailesel sorumlulukları, bilhassa çocuk bakım sorumluluklarını karşılamak için ebeveyn izinleri önemli hale gelmektedir.

3. SOSYAL POLİTİKA UNSURU OLARAK EBEVEYN İZİNLERİNİN ROLÜ

İş-yaşam arasındaki paylaşılan zamanı uzlaştırmaya dönük politikalar, ev içi iş yükü ile çalışma yaşamındaki yükümlülükleri dengelemek, kadınların istihdamını arttırmak, bireysel ve toplumsal refah seviyesini yükseltmek, çocuk bakım ve gelişim koşullarını iyileştirmek, erken dönem doğru çocuk eğitimi vasıtasıyla insan sermayesini geliştirmek gibi amaçlarla geliştirilen ve birçok farklı ülke içerisinde uygulanmakta olan politikalardır (Ulutaş, 2015). Bu politikalar içerisinde yer alan ebeveyn izni düzenlemeleri, ülkelerin aileye dönük politikalarının yapısının önemli bir temsilcisi olarak ortaya çıkmaktadır. Ülkelerin çocuk ve aile politikasının önemli bir bölümünü ve bir ülkenin erken çocukluk eğitimi ve bakım politikasının önemli bir bileşenini oluşturmaktadır (Kamerman, 2005). Ebeveynlikten doğan izin hakkı, aile politikaları ve sosyal güvence çerçevesinde tüm dünya genelinde temel bir hak olarak kabul edilmektedir (Ezer, 2019). İş-yaşam dengesi bakımından çalışan bireyleri, aileleri ve çocuk bakım sorumluluklarını desteklemek noktasında önemli olarak kabul edilen bir sosyal politika aracıdır. Bu uygulamalar, ülkelerin uyumlaştırmaya dönük politikalarının mihenk taşı olarak görülmektedir (Parlak, 2016).

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Ebeveyn izni temel olarak çalışan ebeveynlerin evde yeni doğmuş olan, küçük çocuklarına bakmalarını kolaylaştırmak için tasarlanmış olan ve cinsiyetten bağımsız olarak ele alınan bir izin türüdür (Haas, 2003). Çocukların belirli bir yaşa gelinceye kadarki süreç içerisinde bakımlarını yeterli bir biçimde gerçekleştirebilmeleri için her iki ebeveynde de belirli bir süreliğine tanınan izindir (Koray, 1993). Analık ve babalık izninin yanında ebeveyn izni, ebeveynlerin, doğum öncesinde sahip olduğu işe geri dönmelerini garanti eden bir güvence ile beraber mali destek de sağlamak suretiyle ebeveynlerin yeni doğmuş veya yeni evlat edinilmiş bir çocuğa bakmasına yardımcı olmayı amaçlayan bir aile politikasının ürünüdür (Choi, 2018). Ebeveyn izni, doğum sonrası süreçte çocuğun bakımının sağlıklı bir şekilde gerçekleştirilebilmesi için anne, baba veya bazen her ikisinin birlikte yararlandığı bir izin türüdür. Bu izin türü çocuk bakım sorumluluğunu anneyle birlikte babaya da yüklemesi ve paylaştırması yönüyle toplumsal cinsiyet rolüne ilişkin algıları kadınlar lehine değiştirme gibi bir niteliği de taşıyan önemli bir uygulama olarak değerlendirilmektedir (Parlak ve Ak, 2019). Ebeveyn iznine ilişkin olarak ülkelerin geliştirdiği politikalar için temel sorulardan bazıları iş güvenceli ve ücretli izin haklarının, işgücü içerisindeki cinsiyet farklılıklarının giderilmesi ve çocukların gelişimi için istenen yönde sonuçları sağlayıp sağlamadığıdır (Ginja vd., 2020: 262). Bununla birlikte, en temel tartışmalardan biri, bu iznin analık izni mi, yoksa ebeveynlerin ikisini de çerçeveleyen bir şekilde ebeveyn izni olarak mı düzenleneceği üzerinedir. Babaların da doğum sonrasında izni kullanabilmesine ilişkin düzenlemeler, bir taraftan aile içerisindeki ücretsiz işleri ve sorumlulukları paylaşmak suretiyle bakım sürecine destek olurken, diğer taraftan da baba ile çocuklar arasında henüz erken dönemlerde olumlu ve doğru ilişkiler kurulmasını sağlamak suretiyle sağlıklı bir gelişim sürecinin zeminini oluşturmaktır (ILO, 2014; Ünlütürk, 2023).

Ülkelerin ebeveyn izni politikaları arasında en yaygın olarak analık izni, babalık izni, ebeveyn izni, çocuk bakımı izni ve hasta çocuk izni gibi uygulamalar söz konusudur. Analık izni (bazen doğum izni olarak da kabul görür), genellikle çalışan annelere sağlık ve refah önlemi olarak sunulmakta ve genel olarak doğumdan önce, doğum esnasında ve doğumun ardından alınmaktadır (Koslowski vd., 2020). Babalık izni babalara yöneliktir ve genellikle çocuğun doğumundan hemen sonra alınmaktadır. Bu izin babanın eşi, çocuğu ve uygulanabildiği ölçüde daha büyük çocuklarıyla zaman geçirmesini sağlamak ve bakım sorumluluklarını ebeveynler arasında paylaştırmak için tasarlanmıştır (Koslowski vd., 2020). Ebeveyn izni ise hem anneler hem de babalar için mevcuttur ve genelde her ikisine yöneliktir. Devredilemez bireysel hak, diğer ebeveyne devredilebilen bireysel hak veya ebeveynlerin istedikleri gibi aralarında

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

paylaşabilecekleri bir aile hakkı olarak kullanılabilmektedir (OECD, 2025). Çalışan ebeveynler, doğum veya babalık izninden sonra tam zamanlı veya yarı zamanlı olarak ve çocuk belirli bir yaşa gelene kadar bu izinden yararlanabilmektedir (Otto vd., 2021).

Ebeveyn izni hakları ve koşulları ulusal mevzuatlar tarafından tanımlanmaktadır. Süre, tazminat ve uygunluk kriterleri de dahil olmak üzere bu uygulamaların özellikleri ve yapısı ülkeler arasında önemli ölçüde farklılık göstermektedir. Örneğin, İskandinav ülkeleri genellikle kapsamlı ve "cömert" ücretli ebeveyn izinleri sağlarken, bazı ülkeler asgari düzeyde olanaklar sağlamakta, bazı ülkeler ise hiç ücretli izin sağlamamaktadır (ILO, 2022).

4. AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİ VE TÜRKİYE KAPSAMINDA EBEVEYN İZİNLERİNİN KARŞILAŞTIRMASI

Ebeveyn izni, AB için son yıllarda üzerinde önemle durulan ve önemli genişlemeler gösteren aile politikası alanlarından birini oluşturmaktadır. 2019'da Avrupa Parlamentosu, ebeveyn izniyle alakalı genişleme ve iyileştirmeler içeren, ebeveynler için yeni bir iş-yaşam dengesi direktifini kabul etmiştir. Vatandaşların iş ve aile sorumluluklarını bir arada yürütebilmeleri için asgari AB haklarını oluşturan bir dizi yasal düzenleme sağlamıştır. Avrupa Parlamentosu ve Konseyinin 2019/1158 Sayılı Yönetmeliği'nin 18(1) maddesi, her iki ebeveynin de çocuğun yetiştirilmesi ve gelişimi konusunda ortak sorumluluklara sahip olduğunu ve çocuğun çıkarlarının ebeveynlerin temel kaygısı olması gerektiğini hükme bağlamaktadır (EUR-Lex, 2025). Düzenleme, AB üye ülkeleri için asgari dört aylık ebeveyn iznini öngörmektedir. İlgili dört ayın en az ikisi ebeveynden diğerine devredilemez niteliktedir. En azından devredilemez iki ayın her AB ülkesinde kararlaştırılacak düzeyde yeterli şekilde tazmin edilmesi gerekmektedir. Ebeveynlerin iznin esnek biçimde (yarı zamanlı ve parçalı olarak) kullanılmasını talep etme hakları vardır. Ayrıca bu direktif, en az 8 yaşına kadar çocuğu bulunan bütün çalışan ebeveynlere ve tüm bakıcılara esnek çalışma düzenlemeleri talep etme hakkı vermektedir. Bunlar çalışma saatlerinin azaltılması, esnek çalışma saatleri ve iş yerinde esnekliktir (European Commission, 2025). Ancak bunlar, AB üye ülkeleri içerisindeki uyulması gereken mininum koşulları düzenlerken, üye ülkelerde hayata geçirilen ve dönem dönem güncellenen uygulamalar birbirinden farklılık arz etmektedir. Avrupa ülkeleri arasında izinlerin uzunluğu ve sağlanan destekler konusunda önemli farklılıklar vardır. Bazıları birkaç hafta ücretsiz izin sunarken, diğerleri aylarca tamamen ücretli izin sunmaktadır. Dolayısıyla Avrupa'daki ebeveyn izni düzenlemelerine daha derinlemesine bakarken çeşitli stratejilerin

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

avantajlarını ve dezavantajlarını incelemek ve bölgesel farklılıkları vurgulamak önemlidir (Greenfield, 2024).

Çalışmanın bu kısmında, AB üye ülkelerinin ve Türkiye'nin ebeveyn izinlerine dönük politikaları, düzenlemeleri ve hayata geçmiş olan uygulamaları alt başlıklar halinde irdelenmiştir. Bu kapsamda ülkelerin ebeveyn izni düzenlemeleri Kuzey Avrupa, Batı Avrupa, Doğu Avrupa ve Güney Avrupa ülkeleri şeklinde dört sınıfta irdelenmiştir. Bu sınıflandırmanın tercih edilmesi Avrupa ülkelerinin coğrafi ve kültürel koşullara göre değişken refah rejimleri ve anlayışlarının farklılaşmasına dayandırılmıştır; heterojen bir yapı tesis edilerek farklılıkların vurgulanması amaçlanmıştır. Konunun bu sistematik yaklaşımın çerçevesinde analiz edilmesi daha uygun görülmüştür. Yapılan bu sınıflandırmada Birleşmiş Milletler'in istatistiksel kullanım için standart ülke veya alan kodlarını (M49) düzenlediği coğrafi bölge sınıflandırması (United Nations, 2025) esas alınmıştır.

4.1. Kuzey Avrupa Ülkelerindeki Uygulamalar

Ebeveyn izni Kuzey Avrupa ülkelerinden filizlenmiş bir olgu olarak kabul edilmektedir. Zira bu izin biçimi ilk kez 1974 tarihinde İsveç tarafından uygulanmıştır (Koray, 1993). Sonraki yıllarda diğer Kuzey Avrupa ülkelerinde de ebeveyn izni programlarının başlatılması ve analık izni sürelerinin bir kısmını diğer ebeveyne aktarmasına izin vererek doğum izni tasarımında değişiklikler yapılması konusunda önemli adımlar atmıştır. Bu politik gelişmeler, çocuk bakım sorumluluklarının daha adil bir biçimde pay edinmesine yönelik çağrıların bir sonucudur (Strang ve Broeks, 2017). Bugün genel olarak Kuzey Avrupa ülkeleri, aile dostu politikalara yönelik ilerici yaklaşımlarıyla ve cömert ebeveyn izinleri uygulaması ile bilinmekte ve ebeveyn izni hükümleri genellikle örnek olarak kabul edilmektedir (Global People Strategist, 2024).

İsveç'te, 2024 yılında güncellenen düzenlemeye göre, bir çocuk doğduğunda veya evlat edinildiğinde ebeveynlere 480 gün ücretli ebeveyn izni hakkı verilmekte ve bir çocuk için 480 gün (yaklaşık 16 ay) boyunca yardım ödenmektedir. Ebeveyn ödeneği her bir ebeveyn başına 240 günlük bir süreyi içermektedir. Bu ödenek, ebeveynlerin arasında kendi seçtikleri biçimde paylaşılmaktadır. Her ebeveynin kendisine özel olarak ayrılmış ve diğer ebeveyne devredilemeyen 90 günü vardır. Eğer tek ebeveyn ise tam 480 güne hak kazanmaktadır. Çoklu doğumlarda (ikiz, üçüz vb.) her ek çocuk için ek 180 gün verilmektedir. Ebeveynler ayrıca iznin 45 gününe kadarını büyükanne ve büyükbabalarına veya aile dostlarına aktarmayı seçebilmektedir (Swedish Institute, 2025). Hamile ebeveyn, beklenen doğumdan 60 gün önce ebeveyn yardımı kullanmaya başlayabilmektedir. Doğumla bağlantılı olarak, diğer ebeveyn de

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

bir çocuğun doğumu veya evlat edinmeyle bağlantılı olarak 10 gün boyunca geçici ebeveyn yardımı alabilmektedir. Genellikle, evlat edinenler için aynı koşullar geçerlidir (European Commission, 2024a).

Danimarka'da doğum izninin ilk 10 haftasını takiben, ebeveynler 32 hafta boyunca ebeveyn izni olanağına sahiptir. Bir baba veya eş anne, çocuğun doğumundan sonraki ilk 14 haftadan önce ebeveyn iznine başlayabilmektedir. İzin, çocuk 9 yaşına gelmeden önce alınmalıdır. Tüm ebeveynler ebeveyn iznini 32 haftadan 40 haftaya uzatma hakkına sahiptir. Ancak çalışan ebeveynler izinlerini 32 haftadan 46 haftaya uzatmayı seçebilmektedir (Agency for Digital Government, 2024a). Çocuğun doğumunda ebeveynler birlikte yaşıyorlarsa, her iki ebeveyn de doğumdan sonra 24 haftalık ebeveynlik yardımı alma hakkına sahiptir (Agency for Digital Government, 2024b). Evlat edinen ebeveynler için de biyolojik ebeveynlerle aynı haklar genel olarak geçerlidir (Ministry of Employment, 2024).

Finlandiya'da hamilelik izninin ardından ebeveynler, ulusal tatiller hariç olmak üzere pazartesiden cumartesiye kadar olan çalışma günleri dahil olmak üzere çocuk başına 320 iş günü ebeveyn iznine hak kazanmaktadır. Bu izin her iki ebeveyn arasında eşit olarak bölünmekte ve her birine 160 iş günü verilmektedir. Ebeveynler, ebeveyn izni günlerinin 63'ünü başka bir bakıcıya aktarabilmektedir. Ayrıca, her iki ebeveyn aynı anda 18 iş gününe kadar hamilelik veya ebeveyn izni alabilmektedir. Çalışanlara ayrıca, çocuk iki yaşına gelene veya evlat edinme yerleştirmesinden iki yıl sonrasına kadar seçilen zamanlarda ebeveyn yardımı talep etme esnekliği de sunulmaktadır (Bekkåsen, 2024; Kansaneläkelaitos, 2025). Ebeveyn ödeneği, toplam 320 iş günü boyunca ödenmektedir. Çocuğun iki ebeveyni varsa, günler aralarında eşit olarak bölünmektedir. Ebeveyn ödeneği günlerinin bir kısmını diğer ebeveyne aktarabilmek mümkündür (European Commission, 2024b).

4.2. Batı Avrupa Ülkelerindeki Uygulamalar

Batı Avrupa ülkelerinde istihdam piyasasında erkekleri önceleyen fakat diğer yandan kadınların da ücretli iş-aile sorumluluklarını dengelemeleri için imkanlar sağlamayı amaçlayan muhafazakar (korporatist) refah rejimi türü hakimdir (Oláh, 2015). Batı Avrupa ülkelerindeki refah rejimleri, aile politikalarının kapsamı ve ebeveyn iznine yönelik yaklaşımlar açısından önemli farklılıklar sergilemekle beraber bazı ortak eğilimler ve yaklaşımlar da mevcuttur.

Almanya'da ebeveyn izni hem çalışan hem kendi işini yapan ebeveynlere açıktır. Ayrıca, çocukla yaşayan ve ona bakan büyükanne ve büyükbabalar da ebeveyn izni almaya uygundur. Ebeveyn izni hem biyolojik hem de evlat edinilmiş çocuklar için mevcuttur. Almanya'da

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

ebeveyn izninin uzunluğu, çocuğun yaşı, ailedeki çocuk sayısı ve ebeveynlerin çalışma durumları gibi çeşitli faktörlere bağlıdır. Genellikle, ebeveynler çocuk başına 3 yıla kadar ebeveyn izni olanağına haizdir ve bu izin tek bir sürekli dönemde alınabilmektedir veya daha kısa dönemlere bölünebilmektedir. Ancak, ebeveyn izni sırasında işten ayrılabilecek süre her ebeveyn için 24 ay ile sınırlıdır. Babalar ve anneler toplamda en fazla 14 ay alabilmekte ve bu süreyi kendi aralarında serbestçe bölebilmektedir. Bir ebeveyn en az 2 ay ve en fazla da 12 ay talep edebilmektedir (Presse und Informationsamt der Bundesregierung (2025). Ebeveyn izninin standart süresine ek olarak, ebeveynler çocuğun ilk yılında 10 güne kadar "eş izni" alabilmektedir. Eş izni, bir ebeveynin çocuğa bakması için diğer ebeveyne destek olmak amacıyla işten izin almasına izin veren ek bir faydadır. Diğer taraftan, Almanya'da ebeveyn izni sırasında ebeveynler işten çıkarılmaya karşı koruma hakkına sahiptir ve izin süresi sona erdikten sonra işlerine geri dönme hakkı garanti edilmektedir (Welcome Center Germany, 2024). Ebeveyn yardımı, doğumdan sonra çocuğuna kendileri bakan ve işten izin alan veya haftada en fazla 30 saat çalışan tüm anne ve babalara ödenmektedir. Çocuğun doğduğu gün ebeveyn yardımı alınmaya başlanabilmektedir. Bir ebeveyn en az 2 ay ve en fazla 12 ay boyunca temel ebeveyn yardımı alabilmektedir. Ebeveyn ödeneğinin miktarı, çocuğun doğmasından önceki yılda başvuran veya bakım veren ebeveynin ortalama aylık net gelirine dayanmaktadır. Çoklu doğumlarda, ebeveyn yardımı her ek çocuk için artmaktadır (Senatsverwaltung für Bildung, Jugend und Familie, 2025).

Hollanda'da sekiz yaşından küçük çocukların (evlat edinilmiş veya koruyucu çocuklar da dahil) çalışan ebeveynleri/ana bakıcıları için bireysel ebeveyn izni mevcuttur. Kısmen ücretli izin olarak alınabilmektedir. Çocuk başına, her hak sahibi ebeveyn, doğumdan sonraki ilk yılda alınırsa dokuz haftası ödenecek olan haftalık çalışma saati sayısının en fazla 26 katı kadar ebeveyn iznine bireysel olarak hak kazanmaktadır. Örneğin, haftada 35 saat çalışan bir ebeveyn, çocuk başına 910 saat ebeveyn iznine hak kazanabilmektedir. İzin, bireysel, devredilemez bir haktır (European Commission, 2024c). Bu düzenleme kapsamında, ebeveynler, bu iznin çocuğun doğumundan sonraki ilk yıl içinde alınması koşuluyla, ebeveyn izninin dokuz haftasına kadar ödeme alabilmektedir. Ücretli ebeveyn izni ilk yıl içinde tam olarak kullanılmazsa, kalan hak, çocuk sekiz yaşına gelene kadar alınabilen ücretsiz ebeveyn iznine dönüştürülebilmektedir (Uitvoeringsinstituut Werknemersverzekeringen, 2025).

Belçika'da her ebeveyn, 12 yaşın altındaki her çocuk için veya çocuğun en az %66 engelli olması durumunda 21 yaşına kadar dört ay ebeveyn izni alma hakkına sahiptir. Bu izin çeşitli esnek biçimlerde kullanılabilmektedir. Tam zamanlı izinde çalışan dört ay boyunca işten

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

tamamen uzaklaşmaktadır. Bu, dört ayrı döneme kadar bir aylık bloklar halinde alınabilmektedir. Yarı zamanlı izinde çalışan, sekiz aylık bir süre boyunca çalışma saatlerini %50 azaltmaktadır. Beşte bir zaman izninde ise çalışan, 20 aylık bir süre boyunca çalışma saatlerini %20 azaltabilmektedir (KidsLife Belgium, 2025). İzin bireysel, devredilemez bir haktır. İzin sekiz ay boyunca tam zamanlı, yarı zamanlı (%50), 20 ay boyunca haftada bir gün (%20) veya 40 ay boyunca haftada yarım gün (%10) olarak alınabilmektedir. Tüm izinler, çocuğun 12. yaş gününe kadar alınabilmektedir (Mortelmans ve Fusulier, 2024).

4.3. Doğu Avrupa Ülkelerindeki Uygulamalar

Doğu Avrupa ülkelerinin çoğu Sovyetler Birliği'nden ayrılmış olan ülkeler olarak ortak bir komünist mirası taşımaktadır. Batı'nın kapitalist demokrasileri ile mukayese edildiğinde belli bir şekilde farklılaşan siyasal, sosyal ve kültürel gelenekleri taşıyan ülkelerdir (Parlak ve Ak, 2019). Ancak Doğu Avrupa ülkeleri, sosyalist dönemin sonundan bu yana refah rejimlerinde, aile politikalarında ve ebeveyn izni düzenlemelerinde önemli dönüşümler geçirmiştir. Bugün Doğu Avrupa'daki refah rejimleri, aile odaklı muhafazakâr ve post-sosyalist unsurların bir karışımı ile karakterize edilmektedir. Ancak refah hükümlerinin kapsamı, farklı ebeveyn izni ve ödenek düzenlemeleri olan aile politikaları bölge genelinde farklılık göstererek her ülkenin kendine özgü sosyo-ekonomik bağlamını yansıtmaktadır (Robila, 2012).

Estonya'da tüm ebeveynler ebeveyn izni ve yardımı alma hakkına sahiptir. İzin süresi çocuk 3 yaşına gelene kadardır. Süre tek bir sürekli dönem olarak veya herhangi bir zamanda birkaç dönem halinde kullanılabilmektedir. Ebeveynler aynı anda 60 güne kadar ebeveyn izni alabilmektedir (Pall, 2024). Ebeveyn izninde olan ebeveyn paylaşılan ebeveyn yardımını almaktadır. Ebeveyn yardımı ebeveynler arasında paylaşılan (hangisinin yardımı alacağına kendileri karar verebilecekleri) bir haktır. Ebeveynler, çocuğun 31 günlük yaşına ulaşmasından itibaren üç yaşına gelene kadar ortak ebeveyn yardımını kullanabilmektedir. Sürenin uzunluğu, annenin çocuğun doğumundan önce çalışıp çalışmadığına bağlıdır (Eesti Riigiportaal, 2024). Ayrıca, ebeveynlerin ortak ebeveynlik ödeneğinden 60 takvim gününe kadar birlikte yararlanma hakkı da bulunmaktadır. Ortak ebeveyn yardımı alırken çalışıp gelir elde etmek mümkündür (Republic of Estonia Social Insurance Board, 2025).

Polonya'da ebeveyn izni, daha önce doğum izninin kullanılması şartıyla tek çocuğun doğumu halinde en fazla 32 hafta, birden fazla çocuğun doğumu halinde ise en fazla 34 hafta olarak belirlenmiştir. Her iki çalışan ebeveyn tarafından aynı anda alınabilmektedir; bu durumda,

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

kadın çalışan ve çalışan baba tarafından söz konusu iznin kullanım süreleri toplanmaktadır ve çocuk başına 32 haftayı geçmemelidir. İzin 32 haftayı paylaşan her iki ebeveyn arasında dönüşümlü olarak alınabilmektedir. Ebeveyn izni bir defaya mahsus veya birbirini izleyen en fazla 4 parça halinde kullanılabilmektedir. 16 haftaya kadar olan ebeveyn izni, iznin önceki bölümünü hemen takip etmeyen bir zaman diliminde kullanılabilmektedir. Kural olarak, ebeveyn izninin bir kısmı 8 haftadan kısa olamamaktadır. İznin kısımları bir haftanın katı olmalıdır. Her halükarda ebeveyn izni en geç çocuğun 6 yaşına girdiği takvim yılının sonuna kadar kullanılabilmektedir (Government of Poland, 2025). Ebeveyn ödeneği, doğum iznine ayrılan annenin seçtiği ödeme seçeneğine bağlıdır. Anne, doğum izni sırasında kazancının %100'ü üzerinden ödeme almayı seçerse, ebeveyn izni, doğumdan önceki 12 ay boyunca ortalama kazancın %70'i üzerinden ödeme yapılmaktadır ve ödeme için üst sınır yoktur. Anne, doğum izni sırasında kazancının %81,5'i üzerinden ödeme almayı seçerse, ebeveyn izni yardımı tüm süre boyunca aynı seviyede ödenmektedir. Baba için ödeme, ilk dokuz hafta boyunca kazancının %70'idir. Baba daha uzun izin alırsa, yani ebeveyn izninin devredilebilir kısmının bir kısmını kullanırsa, o zaman ikame oranı annenin doğum izninde kullandığı ikameye (yani, %70 veya %81,5) bağlıdır (Kurowska vd., 2024).

Çek Cumhuriyeti'nde her iki ebeveyn de çocuklarının 3. yaş gününe dek izin alabilmektedir. İzin bireysel bir haktır, ancak aynı anda yalnızca bir ebeveyn bu haktan yararlanabilmektedir. Yasaya göre, ebeveyn izninin amacı çocuğa bakmaya yardımcı olmaktır. Ebeveyn izni doğum izninden sonra başlayabilmektedir. İşveren, ebeveyn izninden döndükten sonra bir iş pozisyonu bulmakla yükümlüdür, ancak bu, daha öncekiyle aynı iş olmak zorunda değildir (Migrace, 2025). Uygunluk koşullarını karşılayan tüm ailelere, ebeveyn izni alıp almamalarına bakılmaksızın ebeveyn ödeneği sunulmaktadır. Bu destekler evde kalan ebeveynler için evde bakım yardımı olarak düşünülebileceği gibi, ebeveynler bu yardımı alırken tam zamanlı veya yarı zamanlı çalışabildikleri için kısmen bakım maliyetlerini karşılama yardımı olarak da düşünülebilecektir (Kocourková, 2024).

4.4. Güney Avrupa Ülkelerindeki Uygulamalar

Güney Avrupa ülkeleri, genellikle ailecilik olarak adlandırılan aile desteğini vurgulayan refah rejimleriyle karakterize edilmektedir. Güney Avrupa'daki aile politikaları, diğer Avrupa bölgelerine kıyasla geleneksel olarak az gelişmiş olarak kabul edilmekle beraber, son on yıllarda, iş-yaşam dengesi ihtiyacı gibi zorlukları ele almayı amaçlayan ailelere desteği artırma çabaları görülmüştür. (Jurado-Guerrero ve Naldini, 2018). Kuzey Avrupa ülkelerine kıyasla

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

daha az cömert hükümler sunan Güney Avrupa ülkelerindeki ebeveyn izni düzenlemeleri de kendi içinde farklılıklar göstermektedir.

Yunanistan'da her ebeveyn için çocuk başına 4 aylık ebeveyn izni hakkı söz konusudur. İzin, devredilemez bireysel bir haktır; çocuğun 8 yaşına gelmesine kadar kullanılabilmektedir. Bir veya birkaç zaman diliminde veya günlük azaltılmış saatler, haftalık veya aylık dağıtılan izin günleri olarak, çalışanın önerdiği zamanla anlaşmazlık olması durumunda işverenin anlaşmazlık nedenini yazılı olarak açıklaması şartıyla, kullanılabilmektedir. İzin her çocuk için olsa da, önceki bir çocuk için alınan herhangi bir ebeveyn izninin bitiminden sonra aynı işverenle 1 yıllık çalışmanın tamamlanması gerekmektedir. İzin, gerçek zamanlı hizmet olarak kabul edilmektedir ve iznin ücretli kısmı tam sigortalıdır. İznin ücretsiz kısmı da tam sigortalı olabilmektedir, ancak bu durumda çalışan hem çalışan hem de işveren katkılarını ödemelidir. İkiz veya çoklu doğum yapan çocukları olan ebeveynler, birlikte doğan çocuk sayısından bağımsız olarak ek 2 ay daha yardım alabilmektedir (Hatzivarnava-Kazassi ve Karamessini, 2024). İstisnai olarak ikiz, üçüz veya birden fazla çocuğu olan anne ve babalar, bir yıllık fiili hizmet süresi şartı aranmaksızın, her bir çocuk için ayrı ayrı, aralıklı veya sürekli olmak üzere ebeveyn izni alma hakkına sahiptir. İlk iki ay için, Kamu İstihdam Servisi her ebeveyne asgari ücret seviyesine karşılık gelen ebeveyn izni yardımını aylık olarak ödemek zorundadır (Ministry of Digital Governance, 2024).

Portekiz'de ebeveynlere tanınan izin süresi (doğumdan önce ve sonra) ödeme düzeyine bağlı olarak 120 veya 150 takvim günüdür. Annenin doğumdan sonra 42 takvim günü (altı hafta) alması zorunludur. Kalan süre ebeveynler arasındaki karşılıklı anlaşma ile bölünebilmektedir (Leitão vd., 2024). Ebeveynlerin başlangıçtaki ebeveyn iznini paylaşmayı tercih etmeleri ve her ebeveynin ayrı ayrı 30 günlük bir süreyi (aynı anda değil) kullanması veya annenin 6 haftalık zorunlu izninden sonra iki ayrı 15 günlük süreyi kullanması halinde, başlangıçtaki 120 veya 150 günlük süreye 30 gün daha eklenmektedir. 30 günlük ek süre, ebeveynlerden sadece biri tarafından ayrı ayrı kullanılabileceği gibi, her iki ebeveyn aynı anda 15 gün, sadece anne veya babaya 15 gün ek süre verilebilmektedir. Ebeveynler 120 günden fazla süren ilk ebeveyn iznini seçerlerse, yani 150 veya 180 gün almaya karar verirlerse, ilk 120 günden sonra kalan izin günlerini yarı zamanlı çalışmayla birleştirebilmektedir. Ek 30 gün, ister sadece bir ebeveyn tarafından alınsın ister her ikisi tarafından paylaşılsın, her zaman iznin son dönemi olacaktır. İlk ebeveyn izni baba ve anne için 3 aya kadar uzatılabilmektedir. Bu gibi durumlarda, sosyal güvenlik referans gelirinin %30'una eşit bir ödeneği karşılayacaktır. İzin sırasında ebeveyn sorumlulukları paylaşılırsa, ödenek %30'dan %40'a çıkacaktır (Portuguese Republic, 2024).

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Çoklu doğumlarda, her ilave çocuk için izin süresi bir ay uzatılmaktadır ve izin süresinin tamamı, gün sayısına ve ebeveynlerin izni paylaşıp paylaşmadığına bakılmaksızın %100 oranında ödenmektedir (Leitão vd., 2024).

Hırvatistan'da çalışan bir ebeveyn, ilk ve ikinci çocuğu için ilk ve ikinci doğan çocuk için ebeveyn başına dörder ay (120 takvim günü) olmak üzere toplam 8 ay, ikiz, üçüz veya daha fazla çocuğu için ise 30 ay süreyle ebeveyn iznine hak kazanmaktadır. İzin, çocuk 8 yaşına gelene kadar alınabilmektedir. İzin bireysel bir haktır, ancak bir ebeveynden diğerine iki ay aktarabilmektedir. Bu fayda eşit olarak kullanmak kaydıyla her iki ebeveyn tarafından da kullanılabilmektedir. Ayrıca, genellikle anne tarafından, bir ebeveyn tarafından tamamen kullanılması da mümkündür. Çalışan ebeveynler, çocuk 8 yaşına gelmeden önce bu izni her iki ebeveyn tarafından aynı anda veya dönüşümlü olarak kullanabilmektedir. İzin taksitler halinde kullanmaya karar verilirse, yılda iki kereden fazla kullanılası mümkün değildir ve her izin en az 30 gün süreli olmalıdır (Expat in Croatia, 2024). İlk altı ay için ortalama kazancın %100'ü veya her iki ebeveyn de ebeveyn izni kullanıyorsa sekiz ay, üst sınır %%225,5'i, ilk altı (veya sekiz) aydan sonra veya ebeveynler son iki yılda altı aylık sürekli sigorta dönemi veya dokuz aylık kesintili sigorta koşulunu yerine getirmezlerse bütçesel temel oranın %125'i kadar ödenek sağlanmaktadır (Dobrotić ve Varga, 2024).

4.5. Türkiye'deki Mevcut Durum

Refah rejimi tasnifi içinde en fazla Güney Avrupa refah modeli ile benzerlikler arz ettiği gözlemlenebilen Türkiye'de ağırlıklı olarak kadınların ailesel işler ve sorumlulukları taşıdığı, tek kazananın bulunduğu aile yapısının yanında parçalı ve hiyerarşik bir refah anlayışının öne çıktığı görülebilmektedir (Dedeoğlu, 2012; Dalyan, 2020).

Türkiye'de çalışma yaşamındaki haklar ve izinler ile alakalı düzenleme ve uygulamalar devlet memurları ve işçiler için farklı hukuki çerçevelerde düzenlendiğinden, çalışan ebeveynlerin izin haklarına dair hususlar da bu kapsamda birbirinden ayrı olarak irdelenmektedir (Uğur ve Uğur, 2017). Fakat ebeveynlere dönük olarak analık izni, ücretsiz izin ve yarım zamanlı çalışma konusundaki düzenlemelerin haricinde "ebeveyn izni" ismini taşıyan bir düzenleme söz konusu değildir. Doğum sonrasında çocuk bakımı ile ilgili mevcut düzenlemeler, işçi ve memurlar için, ağırlıklı olarak doğum gerçekleştiren kadınlara ilişkindir ya da kadınların yararlanmasına ilişkin aile ve kadın odağı çerçevesinde düzenlenmiştir (Dedeoğlu ve Şahankaya, 2015; Sumbas, 2018).

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Türkiye'de analık izni, doğum izni ve babalık izni 4857 sayılı İş Kanunu ile düzenlenmiştir. İş Kanunu'nun 74. maddesine göre kadın çalışanlar doğum öncesi 8 hafta ve doğum sonrası 8 hafta olmak üzere toplam 16 hafta doğum izni hakkına haizdir. Çoğul gebeliklerde bu süre doğum öncesinde 2 hafta daha uzatılarak toplam 18 haftaya çıkmaktadır. Erken doğum durumlarında, kullanılmamış olan doğum öncesi izinler de doğumu izleyen döneme eklenebilmektedir (Mevzuat Bilgi Sistemi, 2025a).

Kanunen kadın işçiye, analık izninin sonlanmasını takiben talep etmesi durumunda 6 ay süreye kadar ücretsiz izin verilmektedir. İlk doğum izninin ardından, kadın çalışanlar yıllık ücretli izin haklarına dahil edilmeyen 6 ay süreye kadar ücretsiz izin talep edebilmektedir. Bu ücretsiz izin, evlat edinme durumlarında ebeveynlerden biri tarafından da kullanılabilmektedir. Kanunen 3 yaşını doldurmayan bir çocuğu evlat edinmiş olan ebeveynlerden birine, çocuğun aileye verildiği tarihten başlamak suretiyle 8 hafta süreliğine analık izni tanınmaktadır. Ayrıca kadın çalışan, doğuma bağlı kısmi süreli çalışma düzenlemesi kapsamında, çocuğun zorunlu öğretim çağının başladığı tarihi izleyen ay başına dek herhangi bir zamanda kısmi süreli olarak çalışma yönünde talep söz konusu olabilmektedir (Mevzuat Bilgi Sistemi, 2025b). Kanuna göre kadın çalışanlar, gebelik hallerinin sağlık raporu vasıtasıyla tespit edilmesinden başlayarak doğumun gerçekleşmesine kadarki geçen süre içerisinde gece vardiyasında çalışmaya zorlanamaz. Ayrıca yeni doğum yapmış olan çalışanın doğum yapılmasını takip eden 1 yıl süresince gece çalıştırılması yasaklanmıştır. Gebe ya da emzirir durumda olan bir çalışanın günde 7,5 saati aşan bir şekilde çalıştırılması da ayrıca yasaklanmış hususlardandır. Gebe olan kadın çalışanlara gebelik boyunca periyodik kontrollerini gerçekleştirebilmesi adına ücretli izin hakkı da sağlanmakladır (Mevzuat Bilgi Sistemi, 2025c).

Türkiye'de babalık izni de İş Kanunu tarafından ele alınmıştır. Erkek çalışanlar doğum tarihinden itibaren 5 gün ücretli babalık izni hakkına sahiptir. Kamu sektörü çalışanları için bu süre 10 gündür. Babalık izni tam ücretlidir ve yıllık izin haklarını etkilememektedir. İşverenler, işyeri politikalarına bağlı olarak bu izni karşılıklı anlaşma veya toplu pazarlık anlaşmaları yoluyla uzatabilmektedir (Mevzuat Bilgi Sistemi, 2025a,b). İzin politikalarını ebeveynleri destekleyici yönde esnek hale getirmeye odaklanan firmalar bulunmaktadır. Örneğin Vodafone Türkiye 16 hafta, Novartis 14 hafta, P&G 8 hafta, Avon 4 hafta, Boyner 4 hafta, NN Hayat ve Emeklilik 3 hafta babalık izni hakkı sağlamaktadır (Duman, 2022). Tüm bunların yanında, Türk mevzuatında ebeveynlere dönük bir izin uygulaması olarak ebeveynlere engelli veya kronik hastalığı olan bir çocuğa bakmak için 10 gün ücretli izin hakkı tanınmıştır (Mevzuat Bilgi Sistemi, 2025a,b).

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Genel olarak değerlendirildiğinde, Türk mevzuatı ebeveynler için standart analık ve babalık izinleri kapsamında çeşitli izin seçenekleri sunmakla beraber, pek çok ülkede tanımlandığı gibi ayrı bir "ebeveyn izni" düzenlemesi ve uygulaması bulunmamaktadır. Aralarında uygulama yönünden farklılıklar olmakla beraber, incelenen ülkelerde bulunan ebeveyn izni sistemlerinin karşılaştırmalı analizleri (Çizelge 1), Türkiye'nin belirli izin hakları sağlamasına rağmen, uluslararası standartlarla uyum sağlamak ve her iki ebeveyni daha iyi desteklemek için iyileştirme gereksinimi bulunduğunu ortaya koymaktadır.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Çizelge 1. İncelenen Ülkelerde Ebeveyn İzninin Çeşitli Yönleri ve Karşılaştırması (2024)

Ülke	Doğum Sonrası İzin (Ay cinsinden, çift başına)			İzin Türü		Ek İzin Süresi		İzin Esnekliği			Çocuğun Yaş Haddi
	Toplam	Ödenen	İyi Ödenen	İzin (devredilemez aylar)	Yarar (devredilemez aylar)	Babalık Kullanımı	Başka Nedenler	Kısmi Zaman	Bloklar Halinde Kullanım	Eşzamanlı Kullanım	
İsveç	18	18	13*	Bireysel, devredilemez [18 ay]	Bireysel, kısmen devredilebilir [3 ay]	–	+	+	+	[+]	12
Danimarka	6,5	6,5	6,5*	Bireysel, kısmen devredilebilir	Bireysel, kısmen devredilebilir	–	+	+	+	+	9
Finlandiya	12,4	12,4	12,4*	Bireysel, kısmen devredilebilir [16,2 hafta]	Bireysel, kısmen devredilebilir [16,2 hafta]	–	+	+	+	[+]	2
Almanya	72↓	14↓	14↓	Bireysel, devredilemez [36 ay]	Bireysel, kısmen devredilebilir [2 ay]	–	+	+	+	+	8
Hollanda	12,1	4,2	4,2*	Bireysel, devredilemez [26 hafta]	Bireysel, devredilemez [9 hafta]	–	+	+	+	+	8
Belçika	8	8	0	Bireysel, devredilemez [4 ay]	Bireysel, devredilemez [4 ay]	–	+	+	+	+	12
Polonya	9,5	9,5	9,5	Aile ve bireysel, devredilemez [9 hafta]	Aile ve bireysel, devredilemez [9 hafta]	–	+	+	+	+	6
Estonya	36	15,8	15,8*	Aile	Aile	–	–	–	+	[+]	3
Çek Cumh.	36	6,5-36	6,5*	Bireysel, devredilemez [36 ay]	Aile	–	+	+	–	+	3
Yunanistan (özel)	8	4	0	Bireysel, devredilemez [4 ay]	Bireysel, devredilemez [2 ay]	–	+	+	+	–	8
Yunanistan (kamu)	60	4	0	Bireysel, devredilemez [60 ay]	Bireysel, devredilemez [2 ay]	–	+	+	+	–	8
Portekiz	12	12	5	Aile ve bireysel, devredilemez [30 gün + 3 ay]	Aile ve bireysel, devredilemez [30 gün]	+	+	+	+	[+]	6
Hırvatistan	8	8	8*	Bireysel, kısmen devredilebilir [2 ay]	Bireysel, kısmen devredilebilir [2 ay]	–	+	+	+	+	8
Türkiye	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Not: -: Yasal izin veya ödeme yok; *=: Ödemelerde tavan; ↓: Kişinin ücretli doğum iznine hakkı varsa, ebeveyn izni süresi ücretli doğum izninin süresi kadar azaltılır; izin, + her iki ebeveyn tarafından aynı anda tamamen, [+] her iki ebeveyn tarafından aynı anda kısmen veya çocuk belirli bir yaşa gelene kadar, kısmi zamanlı, birkaç blok halinde kullanılabilir. **Kaynak:** Dobrotić vd. (2024)

5. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Çalışan ebeveynlere yönelik izin hükümleri, süresi, kapsamı bir ülkedeki politik, sosyal faktörlere, toplumsal kültürel normlara, ekonomik koşullara refah modeli ve seviyesine dayalı olarak anneyi ve babayı ya da her ikisini dikkate alacak kapsamda, farklı şekillerde uygulanmaktadır (Sumbas, 2018). Açıkçası Kuzey Avrupa ülkelerinin insan hakları, yaşam kalitesi ve toplumsal refah açısından başı çektiği bilinen bir gerçektir. Kuzey ülkeleri genel olarak insan hakları, toplumsal ve ekonomik gelişme ve refah ile ilgili olarak yıllardır ulusların ön saflarında yer almaktadır (Eydal vd., 2015). İsveç'in cömert izin hükümleri, ülkenin çalışan aileleri destekleme konusundaki kararlılığını vurgulamakta; güçlü bir ebeveyn-çocuk bağı tesis etmektedir. Danimarka modeli, ebeveynlerin ebeveyn iznini nasıl böleceklerini seçebilmeleri ve böylece çocuk için bakımlarını bireysel aile ihtiyaçlarına göre özelleştirebilmeleri sayesinde esneklik sağlamaya odaklanmaktadır. Finlandiya'nın politikaları, ebeveynler arasında adil şekilde paylaşımını desteklerken, esnek kullanımı ve ödenek sürekliliği ile çalışanların iş-yaşam dengesini güçlendiren kapsayıcı bir yaklaşım sunmaktadır. Genel olarak İsveç, Danimarka ve Finlandiya'nın ebeveyn izni politikaları kapsamlı destek ve esneklik sunarak her iki ebeveynin de çocuk bakımına aktif olarak katılmasını sağlamaktadır. Bu politikalar, aile refahına güçlü bir bağlılığı yansıtmakta ve iş-aile dengesi için yüksek bir standart belirlemektedir (Bekkåsen, 2024). Batı Avrupa ülkeleri de bu bakımdan yakın bir politik anlayış ve uygulama içerisindedir.

Her ne kadar tüm AB üye devletleri ebeveyn izni politikalarını bir dereceye kadar uygulamış olsa da haklar, süreler, ödenek ve uygunluk kriterleri gibi hususlarda önemli farklılıklar devam etmektedir. Bu farklılıklar, AB direktiflerinin üye devlet kararına önemli sayıda hüküm bırakmasının bir sonucudur. Her üye devlet konuya kendi benzersiz bakış açısıyla yaklaşabilmektedir. Ülkelerin tarihi, sosyal, kültürel ve ekonomik koşullarının bir sonucu olarak uygulamalar farklılaşabilmektedir. Siyasi aktörler ve kurumlar da politikaları belirli bir yöne yönlendirebilmektedir; örneğin, muhafazakâr aktörler daha uzun izin ve sabit oranlı faydalardan yana olurken, sosyal demokratlar, sendika üyeleri ve feministler bakım hizmetlerini ve kazançla ilgili faydalarla daha kısa izni desteklemektedir. Uluslararası etkiler, Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ve AB gibi mevzuat ve diğer araçlar aracılığıyla bu alandaki politika yapımında başka bir faktördür (European Parliament, 2017). AB'nin önceki düzenlemelerinden beri ortaya çıkan bu yönlerin bugün de sürdüğü görülmektedir. Ancak belirtmek gerekmektedir ki bu reformlar, daha ziyade bakım görevlerine odaklanmaktadır. Getirilen önlemler, babaların çocuk bakımındaki rolünü aktif olarak tam manasıyla

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

desteklememektedir (Eurofond, 2024). Dolayısıyla izin uygulamalarının mevcut durumu, önemli bir ilerleme kaydedildiğini göstermekle beraber, hâlâ iyileştirme alanları bulunduğunu söylemek mümkündür.

Türkiye'de ebeveyn izni adı altında yasal düzenlemelerin olmaması, çalışan ebeveynlerin iş ve aile yaşamını dengelemesini zorlaştıran bir durum olarak değerlendirilebilecektir. Bu durum, özellikle kadınların iş gücüne katılımını ve kariyer gelişimlerini olumsuz etkileyebilirken, erkeklerin de ebeveynlik rollerini üstlenme ve aktif katılım sağlama fırsatlarını kısıtlamaktadır. Bu durum babaların genellikle çocuk bakımında daha az sorumluluk almasına neden olabilecektir. Dolayısıyla babaların ebeveynlik rollerine daha fazla katılabilmesi için yasal düzenlemelerle desteklenmesi önemlidir.

Ünlütürk'ün (2023) dikkat çektiği üzere, Türkiye'de çocuk bakımının kadının sorumluluğu olarak görülmesi halen yaygındır. Bu sorumluluğun eşlerle paylaşılmasına dönük yapıcı önlemlerin alınmaması kadınların hem genç yaşta eğitimden hem de ilerleyen dönemlerde iş gücüne katılımından mahrum kalmasına neden olmakta, aile dinamiklerini ve yapısını değiştirmektedir. Evlenme kararının ertelenmesi, evlenme yaşının artması, çocuk sahibi olmamaya dönük karar verme gibi sonuçlanabilen bu olgu, Türkiye'deki refah rejiminin, ücretli çalışmayla bakım sorumlulukları arasındaki ayrımı ortadan kaldıracak ve ebeveynlerin sorumlulukları ortak paylaşacakları şekilde yeniden düzenlenmesini gerekli kılmaktadır. Bu süreçte ebeveynlerin geçim sağlayan ve bakım veren rollerini paylaştığı evrensel bakım veren modelinin benimsenmesi ve ebeveyn izni uygulamalarının optimal bir biçimde ele alınması oldukça önemli görülmektedir.

Ebeveyn iznini kapsayan bir yasal düzenlemenin hayata geçirilmesi önemli bir gerekliliktir. Bu reformların başarısı işverenler, çalışanlar, sivil toplum kuruluşları, otoriteler ve hükümetler arasındaki iş birliğinden geçmektedir. Bu doğrultuda, kapsamlı, kapsayıcı, yaşanan değişim ve dönüşümlerle beraber ortaya çıkan yaşam koşullarına uyumlu politikalar ve düzenlemelerin oluşturulması önemlidir. Bilhassa Kuzey Avrupa ülkelerin ebeveyn izni politikalarından ilham almak mümkündür. Özellikle devredilemez izin, ödeme oranları ve esnek kullanım modelleri uyarlanabilecektir. Bu tür düzenlemeler sadece bireyler için değil, toplumun tamamı için uzun vadeli ekonomik ve sosyal faydalar sağlayabilecektir.

.

KAYNAKÇA

Agency for Digital Government (2024a). *Maternity and parental leave*. https://lifeindenmark.borger.dk/working/work-rights/leave-of-absence/maternity-and-parental-leave# Erişim Tarihi: 17.01.2025

(Agency for Digital Government (2024b). *Maternity/paternity benefits.* https://lifeindenmark.borger.dk/family-and-children/family-benefits/maternity-paternity-benefits Erişim Tarihi: 17.01.2025

Allen, T. D., Herst, D. E., Bruck, C. S., & Sutton, M. (2000). Consequences associated with work-to-family conflict: A review and agenda for future research. *Journal of Occupational Health Psychology, 5*(2), 278.-308

Annink, A., Den Dulk, L., & Steijn, B. (2016). Work–family conflict among employees and the self-employed across Europe. *Social Indicators Research, 126*, 571-593.

Basak, S. (2021). Factors affecting work-life balance of women in Bangladesh: A study during COVID-19 pandemic. *Canadian Journal of Business and Information Studies, 3*(3), 38-48.

Batt, R., & Valcour, P. M. (2003). Human resources practices as predictors of work-family outcomes and employee turnover. *Industrial Relations: A Journal of Economy and Society, 42*(2), 189-220.

Bekkåsen, E. (2024). *Parental leave policies in the Nordic countries.* https://www.azets.com/blog/parental-leave-policies-in-the-nordic-countries/ Erişim Tarihi: 17.01.2025

Brown, T. J., & Clark, C. (2017). Employed parents of children with disabilities and work family life balance: A literature review. In *Child & Youth Care Forum* (Vol. 46, pp. 857-876). USA: Springer.

Budhiraja, S., & Kant, S. (2020). Challenges associated with work-life balance: A meta-analysis. *Strategic Human Resource Management, 9,* 11-16.

Chen, Q., Chen, M., Lo, C. K. M., Chan, K. L., & Ip, P. (2022). Stress in balancing work and family among working parents in Hong Kong. *International Journal of Environmental Research and Public Health, 19*(9), 5589.

Choi, Y. (2018). *Essays on parental leave and family labour supply.* Doctoral Dissertation, The University of Western Ontario, Canada.

Clark, S. C. (2000). Work/family border theory: A new theory of work/family balance. *Human Relations, 53*(6), 747-770.

Daipuria, P., & Kakar, D. (2013). Work-life balance for working parents: Perspectives and strategies. *Journal of Strategic Human Resource Management, 2*(1), 45-52.

Dalyan, S. Y. (2020). Türkiye'de iş-aile yaşamına yönelik düzenlemelerin uluslararası normlar ve refah rejimleri çerçevesinde değerlendirilmesi. *Sosyal Güvenlik Dergisi, 10*(2), 371-392.

Dedeoğlu, S. (2012). Türkiye'de refah devleti, toplumsal cinsiyet ve kadın istihdamı. S. Dedeoğlu ve A. Y. Elveren (Der.), Türkiye'de refah devleti ve kadın içinde (ss. 211-229). İstanbul: İletişim Yayınları.

Dedeoğlu, S., ve Şahankaya, A. (2015). Türkiye'de iş ve aile yaşamını uyumlulaştırma politikaları. S. Dedeoğlu ve AY Elveren (Der.), *2000'ler Türkiye'sinde sosyal politika ve toplumsal cinsiyet* içinde (ss. 93-122). Ankara: İmge Kitabevi.

Den Dulk, L., & Peper, B. (2007). Working parents' use of work-life policies. *Sociologia, 53*, 51-70.

Dobrotić, I., Blum, S., Kaufmann, G., Koslowski, A., Moss, P. & Valentova, M. (2024). *20th International Review of Leave Policies and Related Research 2024.* International Network on Leave Policies and Research.

Dobrotić, I., & Varga, M. (2024). Croatia. In Dobrotić, I., Blum, S., Kaufmann, G., Koslowski, A., Moss, P. and Valentova, M. (Eds.), *20th International Review of Leave Policies and Related Research 2024.* International Network on Leave Policies and Research.

Duman, C. (2022). *Çalışanlar için kapsayıcı ebeveyn politikaları yaygınlaşıyor.* Independent Türkçe, https://www.indyturk.com/node/570936/türkiyeden-sesler/podcast-çalışanlar-için-kapsayıcı-ebeveyn-politikaları-yaygınlaşıyor Erişim Tarihi: 20.01.2025

Eesti Riigiportaal (2024). *Shared parental benefit and parental leave.* https://www.eesti.ee/eraisik/en/artikkel/family/benefits-and-allowances/shared-parental-benefit-and-parental-leave Erişim Tarihi: 20.01.2025

Ernst Kossek, E., Lewis, S., & Hammer, L. B. (2010). Work-life initiatives and organizational change: Overcoming mixed messages to move from the margin to the mainstream. *Human Relations, 63*(1), 3-19.

Expat in Croatia (2024). *Family services and child benefits in Croatia*. https://www.expatincroatia.com/family-services-child-benefits-croatia/ Erişim Tarihi: 20.01.2025

Eurofond (2024). *Work–life balance: Policy developments.* Barbara De Micheli Alessandro Smilari, https://www.eurofound.europa.eu/en/resources/article/2024/work-life-balance-policy-developments Erişim Tarihi: 05.01.2025

European Commission (2024a). *Your social security rights in Sweden*. Brussels: EU Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion Directorate.

European Commission (2024b). *Your social security rights in Finland*. Brussels: EU Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion Directorate.

European Commission (2024c). *Your social security rights in the Netherlands*. Brussels: EU Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion Directorate.

European Commission (2025). *EU legislation on family leaves and work-life balance*. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/gender-equality/women-labour-market-work-life-balance/eu-legislation-family-leaves-and-work-life-balance_en#right-to-parental-leave Erişim Tarihi: 05.01.2025

European Parliament (2017). *Maternity, paternity and parental leave in the EU*. https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2017/599323/EPRS_BRI(2017)599323_EN.pdf Erişim Tarihi: 05.01.2025

EUR-Lex (2025). *Document 32019L1158.* https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32019L1158 Erişim Tarihi: 05.01.2025

Eydal, G. B., Gíslason, I. V., Rostgaard, T., Brandth, B., Duvander, A.-Z., & Lammi-Taskula, J. (2015). Trends in parental leave in the Nordic countries: Has the forward march of gender equality halted? *Community, Work & Family, 18*(2), 167-181.

Ginja, R., Jans, J., & Karimi, A. (2019). Parental leave benefits, household labor supply and children's long-run outcomes. *Journal of Labor Economics, 38*(1), 261-320.

Global People Strategist (2024). *Scandinavian parental leave laws*. https://globalpeoplestrategist.com/scandinavian-parental-leave-laws/ Erişim Tarihi: 15.01.2025

Greenfield, D. (2024). *Maternity leave in Europe: Exploring policies & benefits by countries*. EUR DEV, https://www.eurodev.com/blog/maternity-leave-europe Erişim Tarihi: 17.01.2025

Greenhaus, J. H., Collins, K. M., & Shaw, J. D. (2003). The relation between work–family balance and quality of life. *Journal of Vocational Behavior, 63*(3), 510-531.

Government of Poland (2025). *Parenthood-related rights*. https://www.gov.pl/web/your-europe/parenthood-related-rights Erişim Tarihi: 19.01.2025

Gümüş, İ., ve Türkyılmaz, B. (2017). Güney Avrupa ve Türkiye'de iş-yaşam dengesi: Karşılaştırmalı bir analiz. *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 6*(1), 64-88.

Haas, L. (2003). Parental leave and gender equality: Lessons from the European Union. *Review of Policy Research, 20*(1), 89-114.

Hatzivarnava-Kazassi, E., & Karamessini, M. (2024). Greece. In Dobrotić, I., Blum, S., Kaufmann, G., Koslowski, A., Moss, P. and Valentova, M. (Eds.), *20th International Review of Leave Policies and Related Research 2024.* International Network on Leave Policies and Research.

ILO (International Labour Organization) (2022). *Care at work: Investing in care leave policies and care services for a more gender-equal world of work.* https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@dcomm/documents/publication/wcms_838653.pdf, Erişim Tarihi: 06.01.2025

Jurado-Guerrero, T., & Naldini, M. (2018). Child and family policy in Southern Europe. In *Handbook of family policy* (pp. 209-222). Edward Elgar Publishing.

Kalliath, T., & Brough, P. (2008). Work–life balance: A review of the meaning of the balance construct. *Journal of Management & Organization, 14*(3), 323-327.

Kamerman, S. B. (2005). Maternity, paternity, and parental leave policies: The potential impacts on children and their families. *Encyclopedia on Early Childhood Development*. Canada: Centre of Excellence for Early Childhood Development.

Kansaneläkelaitos (2025). *Families*. https://www.kela.fi/families, Erişim Tarihi: 17.01.2025

Kelliher, C., Richardson, J., & Boiarintseva, G. (2019). All of work? All of life? Reconceptualising work-life balance for the 21st century. *Human Resource Management Journal, 29*(2), 97-112.

KidsLife Belgium (2025). *Everything you need to know about parental leave*. https://www.kidslife.be/en/key-moments/leaves/parental-leave, Erişim Tarihi: 17.01.2025

Koray, M. (1993). *Çalışma yaşamında kadın gerçekleri*. İstanbul: Banka, Sigorta İşçileri Sendikası Eğitim ve Kültür Yayınları.

Kocourková, J. (2024). Czech Republic. In Dobrotić, I., Blum, S., Kaufmann, G., Koslowski, A., Moss, P. and Valentova, M. (Eds.), *20th International Review of Leave Policies and Related Research 2024.* International Network on Leave Policies and Research.

Koslowski, A., Blum, S., Dobrotić, I., Kaufman, G., & Moss, P. (2020). *International review of leave policies and research 2020.* Hagen: Fakultät für Kultur und Sozialwissenschafte.

Kurowska, A., Godleska-Bujok, B., & Michoń, P. (2024). Poland. In Dobrotić, I., Blum, S., Kaufmann, G., Koslowski, A., Moss, P. and Valentova, M. (Eds.), *20th International Review of Leave Policies and Related Research 2024.* International Network on Leave Policies and Research.

Lakshmi, N., & Prasanth, V. S. (2018). A study on work-life balance in working women. *International Journal of Advanced Multidisciplinary Scientific Research, 1*(7), 76-88.

Leitão, M., Wall, K., Correia, R. B., & Atalaia, S. (2024). Portugal. In Dobrotić, I., Blum, S., Kaufmann, G., Koslowski, A., Moss, P. and Valentova, M. (Eds.), *20th International Review of Leave Policies and Related Research 2024.* International Network on Leave Policies and Research.

Mevzuat Bilgi Sistemi (2025a). *İş Kanunu*. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=4857&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5, Erişim Tarihi: 20.01.2025

Mevzuat Bilgi Sistemi (2025b). *Analık İzni Veya Ücretsiz İzin Sonrası Yapılacak Kısmi Süreli Çalışmalar Hakkında Yönetmelik*. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=23024&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5, Erişim Tarihi: 20.01.2025

Mevzuat Bilgi Sistemi (2025c). *Gebe Veya Emziren Kadınların Çalıştırılma Şartlarıyla Emzirme Odaları Ve Çocuk Bakım Yurtlarına Dair Yönetmelik*. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=18728&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5, Erişim Tarihi: 20.01.2025

Migrace (2025). *Maternity and parental leave.* https://www.migrace.com/bx/en/1/22, Erişim Tarihi: 19.01.2025

Ministry of Digital Governance (2024). *Get a parental leave allowance*. https://www.gov.gr/en/ipiresies/ergasia-kai-asphalise/apozemioseis-kai-parokhes/epidoma-gonikes-adeias Erişim Tarihi: 20.01.2025

Ministry of Employment (2024). Rights to maternity and parental leave Share. https://businessindenmark.virk.dk/guidance/maternity_and_parental_leave/rights-to-maternity-and-parental-leave/ Erişim Tarihi: 17.01.2025

Mortelmans, D., & Fusulier, B. (2024). Belgium. In Dobrotić, I., Blum, S., Kaufmann, G., Koslowski, A., Moss, P. and Valentova, M. (Eds.), *20th International Review of Leave Policies and Related Research 2024.* International Network on Leave Policies and Research.

OECD (2025). *OECD Family Database*. https://www.oecd.org/en/data/datasets/oecd-family-database.html, Erişim Tarihi: 15.01.2025

Oláh, L. S. (2015). Changing families in the European Union: Trends and policy implications. In *United Nations Expert Group Meeting "Family policy development: Achievements and challenges"* (pp. 14-15), New York, USA.

Otto, A., Bártová, A., & Van Lancker, W. (2021). Measuring the generosity of parental leave policies. *Social Inclusion, 9*(2), 238-249.

Pall, K. (2024). Estonia. In Dobrotić, I., Blum, S., Kaufmann, G., Koslowski, A., Moss, P. and Valentova, M. (Eds.), *20th International Review of Leave Policies and Related Research 2024.* International Network on Leave Policies and Research.

Parlak, N. K. (2016). Avrupa Birliği'nde iş-yaşam dengesine yönelik uyumlaştırma politikaları: Ebeveyn izni. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi, 32*(1), 56-91.

Parlak, Z., ve Ak, Y. (2019). Doğu ve Güney Avrupa refah rejimlerinde ebeveyn izni: Karşılaştırmalı bir analiz. *Ünye İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2*(2), 1-17.

Portuguese Republic (2024). *Having a child: Parental leave in Portugal*. https://www2.gov.pt/en/guias/ter-uma-crianca/licenca-parental, Erişim Tarihi: 20.01.2025

Presse und Informationsamt der Bundesregierung (2025). *Families and children*. https://www.eu-gleichbehandlungsstelle.de/eugs-en/eu-citizens/information-center/family-and-children, Erişim Tarihi: 18.01.2025

Quick, J. D., Henley, A. B., & Quick, J. C. (2004). The balancing act--At work and at home. *Organizational Dynamics, 33*(4), 426-438.

Ray, R., Gornick, J. C., & Schmitt, J. (2010). Who cares? Assessing generosity and gender equality in parental leave policy designs in 21 countries. *Journal of European Social Policy, 20*(3), 196-216.

Reiter, N. (2007). Work life balance: What do you mean? The ethical ideology underpinning appropriate application. *The Journal of Applied Behavioral Science, 43*(2), 273-294.

Republic of Estonia Social Insurance Board (2025). *Shared parental and parental leave.* https://sotsiaalkindlustusamet.ee/en/family-benefits-and-allowances/family-benefits-overview/shared-parental-benefit, Erişim Tarihi: 20.01.2025

Robila, M. (2012). Family policies in Eastern Europe: A focus on parental leave. *Journal of Child and Family Studies, 21,* 32-41.

Romero-Balsas, P. (2023). Factors affecting the length of unpaid parental leave in Spain. *Journal of Family Studies, 29*(3), 1117-1133.

Ross, D. S., & Vasantha, S. (2014). A conceptual study on impact of stress on work-life balance. Sai Om *Journal of Commerce & Management, 1*(2), 61-65.

Senatsverwaltung für Bildung, Jugend und Familie (2025). *Parental allowance and parental leave.* https://www.berlin.de/sen/jugend/familie-und-kinder/finanzielle-leistungen/elterngeld-und-elternzeit/english/, Erişim Tarihi: 18.01.2025

Strang, L., & Broeks, M. (2017). Maternity leave policies: Trade-offs between labour market demands and health benefits for children. *Rand Health Quarterly, 6*(4), 1-16.

Strazdins, L., Welsh, J., Korda, R., Broom, D., & Paolucci, F. (2016). Not all hours are equal: Could time be a social determinant of health?. *Sociology of Health & Illness, 38*(1), 21-42.

Sumbas, A. (2018). Toplumsal cinsiyet eşitlik politikası olarak ebeveyn izni. *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi, 8*(2), 167-194.

Swedish Institute (2025). *Sweden has made it easier to combine career with family life*. Here's how. https://sweden.se/work-business/working-in-sweden/work-life-balance Erişim Tarihi: 17.01.2025

Tausig, M., & Fenwick, R. (2001). Unbinding time: Alternate work schedules and work-life balance. *Journal of Family and Economic Issues, 22*, 101-119.

Uğur, S., ve Uğur, Ö. (2017). İş kanunu ve devlet memurları kanunu kapsamında çalışanların ebeveynliğe ilişkin hakları. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 22*(3), 663-684.

Uitvoeringsinstituut Werknemersverzekeringen (2025). *Paid parental leave*. https://www.uwv.nl/en/individuals/maternity-and-parental-leave/paid-parental-leave Erişim Tarihi: 19.01.2025

Ulutaş, Ç. Ü. (2015). İş ve aile yaşamını uzlaştırma politikaları: Türkiye'de yeni politika arayışları. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 70*(3), 723-750.

Ungerson, C., & Yeandle, S. (2005). Care workers and work-Life balance: The example of domiciliary careworkers. In *Work-life balance in the 21st century (The future of work series).* London: Palgrave Macmillan.

United Nations (2025). *Methodology: Standard country or area codes for statistical use (M49).* https://unstats.un.org/unsd/methodology/m49/ Erişim Tarihi: 17.01.2025

Ünlütürk, Ç. (2023). Bakım yükü kimin yükü?: Türkiye'de çocuk bakım rejimi. *İktisat ve Toplum Dergisi, 149,* 44-56.

Vasumathi, A. (2018). Work life balance of women employees: A literature review. *International Journal of Services and Operations Management, 29*(1), 100-146.

Voydanoff, P. (2005). Toward a conceptualization of perceived work-family fit and balance: A demands and resources approach. *Journal of Marriage and Family, 67*(4), 822-836.

Vyas, A., & Shrivastava, D. (2017). Factors affecting work life balance-a review. *Pacific Business Review International, 9*(7), 194-200.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Welcome Center Germany (2024). *Parental leave in Germany*. https://www.welcome-center-germany.com/post/parental-leave-in-germany-what-you-need-to-know Erişim Tarihi: 18.01.2025

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

TRANSLATING THE "TURKISH STORY": STRATEGIC NARRATIVES, MORAL AUTHORITY, AND POST-TRUTH POLITICS IN THE AKP ERA

Dr. Alper Çakmak

Sabancı Üniversitesi, alper.cakmak@sabanciuniv.edu – ORCID: 0000-0001-8505-7206

ABSTRACT

This article examines how Turkey's AKP leadership crafts a "Turkish story" fusing moral authority, civilizational inheritance, and sovereignty-first realism—resonant at home yet faltering abroad. Drawing on narrative theory in post-truth politics and the strategic-narratives literature, the analysis identifies three entwined plots: justice-as-reformism (the UN-focused slogan "the world is bigger than five"), civilizational leadership (Ottoman-Islamic heirship), and sovereignty-as-survival (the *Mavi Vatan*/"Blue Homeland" maritime doctrine). Together these plots supply a protagonist, antagonists, and a future-oriented quest, while generating friction when moral claims meet externally perceived interest politics. Methodologically, the study combines discourse-historical analysis with narrative and rhetorical analysis of speeches (e.g., UNGA addresses), government communications, and media from 2016–2025, triangulated with cases in COVID-19 humanitarian diplomacy and Eastern Mediterranean crises. The article contributes a model of moral-sovereignty narratives across domestic and international arenas, an account of the audience-translation problem, and evidence that mediatized, post-truth affordances amplify domestic coherence while attenuating external persuasion.

Keywords: moral-sovereignty narratives; strategic narratives; civilizational populism; UN reform; blue homeland; public diplomacy

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

1. INTRODUCTION

Political projects do not merely propose policies; they stitch together plots. In an age of accelerated media and fragmented attention, leaders compete over whose story can most convincingly organize events into causes and consequences, heroes and antagonists, perils and promised lands. In Turkey since 2002, this contest has produced a powerful governing narrative, often glossed as a "Turkish story" that couples moral claims (justice, dignity, civilizational inheritance) with sovereignty-first statecraft. Read through the lens of political storytelling and strategic narratives, the puzzle is not simply that this story mobilizes domestic publics; it is that the very devices that maximize its resonance at home can blunt its persuasive power with foreign audiences whose expectations, values, and media repertoires differ (Seargeant, 2020; McIntyre, 2018; Miskimmon, O'Loughlin, & Roselle, 2013).

This article situates Turkey's governing narrative within two overlapping literatures. The first, on political storytelling under conditions of "post-truth," highlights how narrative coherence, character, and moral framing routinely outperform technocratic detail in shaping public judgment (Seargeant, 2020; Green & Brock, 2000; Hall, 1980; Entman, 1993; Fisher, 1984; McIntyre, 2018). The second, on strategic narratives in international relations, treats stories as instruments of power that position domestic and foreign audiences behind desired interpretations of order, identity, and policy (Miskimmon et al., 2013; Roselle, Miskimmon, & O'Loughlin, 2014; Miskimmon, O'Loughlin, & Roselle, 2017). Combined, the "Turkish story" is neither epiphenomenal nor purely propagandistic; it is an organizing grammar for political action across arenas.

A second anchoring observation is institutional. Since July 2018, strategic communication has been consolidated in the Presidency's Directorate of Communications, charged with foreign promotion, counter-disinformation, and brand stewardship (Presidency of the Republic of Turkey, Directorate of Communications, n.d.). In July 2025, a new communications chief was appointed, signaling continuity but also recalibration in the state's narrative machinery (Reuters, 2025). This centralization matters analytically: it shortens the pipeline between policy and presentation and increases the likelihood that domestic and international messaging will be curated as parts of the same story world.

Substantively, the narrative coalesces around three entwined plots. First is justice-as-reformism, epitomized by the UN-focused slogan "the world is bigger than five", a mnemonic that condenses critique of Security Council veto politics into a portable moral indictment and leadership claim. Erdoğan's UNGA speeches have repeatedly returned to this refrain, yoking

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

institutional reform to a wider ethic of global fairness (United Nations, 2023; United Nations, 2024; United Nations, 2020). The second plot is civilizational leadership, in which Turkey appears as custodian of an Ottoman-Islamic inheritance and defender of transnational co-religionists, an idiom coined as "civilizational populism," where the antagonism is not only between "people" and "elite" but between ways of life framed as competing civilizations (Yılmaz & Morieson, 2022, 2023; Brubaker, 2017; Mudde, 2004; Silva, Neuner, & Wratil, 2023). The third plot is sovereignty-as-survival, most visibly in the Mavi Vatan ("Blue Homeland") maritime doctrine, which translates technical legal disputes and defense posture into a cartography of national space and destiny (Chiozzo & Neves, 2024; Schaller, 2022; Adar & Toygür, 2020; International Crisis Group, 2021; European Parliament, 2021).

These plots travel unevenly across audiences. Justice-as-reformism has proven exportable: a moral idiom shared by many states critical of UNSC gridlock, and legible to global publics attentive to the inequities of international governance (Ghassim, Koenig-Archibugi, & Cabrera, 2022; United Nations, 2023; Council of Councils, 2025; Hathaway, Mills, & Zimmerman, 2024). By contrast, sovereignty-as-survival, particularly in the Eastern Mediterranean, tends to be domestically galvanizing yet internationally divisive, where neighboring states and external observers read the same narrative as revisionist or maximalist (Adar & Toygür, 2020; Schaller, 2022; International Crisis Group, 2021; European Parliament, 2021). The civilizational leadership frame, finally, offers a capacious domestic identity but can trigger suspicion in Euro-Atlantic arenas where secular-liberal norms remain strong tenets (Sancar Demren & Şekerci, 2024; Turhan, 2024; Brubaker, 2017; Jagers & Walgrave, 2007).

Empirically, the article probes this audience-translation problem through two contrasting sites. The first is humanitarian and health diplomacy, especially during COVID-19, where Turkey's assistance, reported to more than 160 countries, was narrated through tropes of benevolence, solidarity, and mercy (Anadolu Agency, 2022; Daily Sabah, 2022; Məmişova, 2022; Altılı, 2021; Sancar Demren & Şekerci, 2024; Turhan, 2024). Recent studies suggest that such framing dovetailed with nation-branding goals and yielded pockets of positive reception, particularly where aid met visible need (Ghassim et al., 2022). The second site is maritime geopolitics, where Mavi Vatan's vivid symbolism powerfully condensed legal and strategic arguments for domestic audiences but collided with rival claims and security dilemmas abroad (Chiozzo & Neves, 2024; Schaller, 2022; Adar & Toygür, 2020; International Crisis Group, 2021; European Parliament, 2021). By juxtaposing these arenas, the article shows how conflict intensity, evidence density, and antagonist design condition a story's portability.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Existing work richly documents (a) the dramaturgy of populist storytelling and (b) the mechanics of strategic narratives. Yet I still lack a fine-grained account of how a governing party's moral-sovereignty narrative is assembled in one communicative arena (domestic politics) and then translated, with gains and losses, into another (public diplomacy and foreign policy) under conditions of institutionalized message control (Miskimmon et al., 2013; Roselle et al., 2014; Miskimmon et al., 2017; Seargeant, 2020; McIntyre, 2018). This article addresses that gap by theorizing the coupling between moral claims and raison d'état and by identifying the rhetorical "tuning knobs" that make stories more intelligible across audiences without hollowing out their motivational force.

At the heart of this study is a simple proposition: political life is told as story. The analysis therefore asks how plot, justice, civilizational leadership, sovereignty, joins with character, the leader speaking as narrator, institutions supplying the chorus, and with setting, domestic and international stages, to make a coherent "Turkish story." It then follows these elements as they move across audiences, noting where the narrative travels smoothly and where it snags, and why. Finally, it considers how the telling is tuned in flight: the choice of metaphor, the density and placement of evidence, the design of antagonists, the enlistment of third-party tellers, each an adjustment that can dampen the losses that come with translation. Conceptually, the article names moral-sovereignty narratives to capture a hybrid that plaits ethical claims to interest-maximizing statecraft, and specifies the conditions under which such hybrids persuade, or backfire, as the scene shifts from one arena to another (Miskimmon et al., 2013; Miskimmon et al., 2017; Seargeant, 2020; Roselle et al., 2014; Hjarvard, 2008; Chadwick, 2017; Nye, 1990).

Empirically, it traces Turkey's repertoire across emblematic episodes, advocacy on UN reform, COVID-19 diplomacy, crises in the Eastern Mediterranean, and across institutional phases from post-2018 centralization to post-2025 leadership change, using a discourse-historical and narrative-rhetorical reading of speeches, policy texts, and media coverage (United Nations, 2020, 2023, 2024; Presidency of the Republic of Turkey, Directorate of Communications, n.d.; Reuters, 2023, 2024, 2025; Associated Press, 2023).

Normatively, it identifies the translation costs that appear when domestic optimization undermines external persuasion, and it sets out calibration levers that practitioners of Turkish public diplomacy can actually pull. The argument that follows is modest about causality and strong on interpretation. It treats stories not as decorative flourishes but as infrastructures of political action, whose effects depend on the fit between narrative form and audience

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

expectation (Adar & Toygür, 2020; Schaller, 2022; Chiozzo & Neves, 2024; Taş, 2022). If the "Turkish story" has endured at home, it is because it binds dignity, belonging, and strategic agency in a way that feels both familiar and aspirational. Whether that story can be tuned for wider international uptake is the question that animates what follows (Taş, 2022).

2. THEORY: STRATEGIC NARRATIVES, CIVILIZATIONAL POPULISM, AND MORAL-SOVEREIGNTY STORYTELLING

STRATEGIC NARRATIVES AS THE ARCHITECTURE OF POLITICAL PERSUASION

I start from the now well-established claim that contemporary politics is organized through strategic narratives: story-like constructions designed by political actors to shape the meaning of political events, coordinate expectations and legitimate action (Miskimmon, O'Loughlin, & Roselle, 2013; Roselle, Miskimmon, & O'Loughlin, 2014). These are operating at three, mutually reinforcing levels, system, identity and issue narratives, each situating audiences in causal plots with recognizable protagonists and stakes (Miskimmon et al., 2013; Miskimmon, O'Loughlin, & Roselle, 2017). This provides a portable grammar for explaining both foreign and domestic policy legitimation in an age of mediatized politics (Hjarvard, 2008). Building on this, the concept of strategic narrative clarifies how influence travels in hybrid media environments in ways "soft power" alone cannot capture (Nye, 1990; Chadwick, 2017).

Complementing this IR-facing literature, recent discourse-analytic work on political storytelling shows how plot, character and moral framing become the primary vehicles of persuasion in a "post-truth" communicative ecology (Seargeant, 2020; McIntyre, 2018). The idea is how stories condense complex policy into affectively resonant dramas that travel more readily than facts (Green & Brock, 2000; Fisher, 1984). Political communication is best modeled not as the transmission of information but as the composition of plots that stabilize identities and authorize action across audiences and arenas (Entman, 1993; Hjarvard, 2008; Roselle et al., 2014).

NARRATIVE MECHANICS: PLOT, CHARACTER, SETTING

Narratology helps specify what, precisely, these plots do. Narrative paradigm, as coined by Fisher, holds that humans evaluate messages by narrative probability (coherence) and narrative fidelity (value alignment), not only by evidentiary robustness (Fisher, 1984). Structural approaches show how political stories assign functional roles—subject, helper, opponent, receiver—that make moral inference and policy inference co-extensive (Entman,

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

1993). Framing research explains how plots select and link elements to define problems, diagnose causes, make moral judgments and prescribe remedies (Entman, 1993; Benford & Snow, 2000).

FROM FRAMES TO MYTH: METAPHORS AND POLITICAL MYTHMAKING

Frames endure when they harden into myths: portable, value-saturated narratives that provide significance as much as explanation (Bottici, 2007). Myth is conceptualized as an ongoing process—continuous work on a basic narrative pattern that satisfies needs for meaning and significance (Bottici, 2007). Metaphor (e.g., "national rebirth," "besieged fortress") then functions as cognitive shorthand within these myths, providing "slots" for causal and moral inference (Seargeant, 2020).

AUDIENCES, AFFECT AND RECEPTION

Narratives persuade by transporting audiences. When "transportation" into a story world occurs, counter-arguing falls and attitudes shift (Green & Brock, 2000). Reception is never guaranteed, however. The encoding/decoding model reminds us that preferred, negotiated and oppositional readings are structured by audience resources and positions (Hall, 1980). Moral-psychological work indicates that narratives which map onto pre-existing moral foundations polarize affect more efficiently, amplifying identity-congruent reception; thus, narrative success hinges on affective fit (fidelity), not simply informational density (Seargeant, 2020; McIntyre, 2018).

MEDIATIZATION AND THE HYBRID MEDIA SYSTEM

Political storytelling now unfolds in hybrid media systems in which legacy media, platform logics and peer networks co-produce visibility (Chadwick, 2017). Mediatization theory captures how media logics become constitutive of political processes, not external channels (Hjarvard, 2008). In systems as such, sensational or identity-congruent narratives often outcompete corrective information, reshaping attention economies and the opportunity structure of persuasion (McIntyre, 2018; Seargeant, 2020).

CIVILIZATIONAL POPULISM AS A NARRATIVE FORM

Populism offers a ready-made plot device: the morally pure people versus the corrupt elite (Mudde, 2004). As a thin-centered ideology and a political style, populism binds this vertical antagonism to thick "host" ideologies and dramatizes proximity to "the people" (Jagers & Walgrave, 2007; Silva, Neuner, & Wratil, 2023). A civilizational turn is of full-fledged portrayal in populism, where the "people vs. elite" plot is sutured to an expansive "civilization vs. its enemies" frame (Brubaker, 2017; Yılmaz & Morieson, 2022, 2023). Work on Turkey

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

situates this within broader cases, showing how religious and cultural signifiers are mobilized to recast domestic and foreign policy in civilizational terms (Taş, 2022; Yılmaz & Morieson, 2023). I treat civilizational populism as a narrative form that upgrades antagonism to metaphysical stakes (sacred/profane, authentic/alien). This inflation intensifies fidelity for target publics, simplifies coalition heuristics and lowers the evidentiary thresholds required for mobilization (Brubaker, 2017; Seargeant, 2020).

MORAL-SOVEREIGNTY STORYTELLING: A CONCEPTUAL SYNTHESIS

Bringing the strands together, I call this moral-sovereignty storytelling, namely, the practice by which strategic actors braid a plot that casts a civilizational Self under threat, recodes sovereignty—at home and abroad—as a duty to defend that Self, and licenses exceptional measures as the story's resolution. It is a dramaturgy of protection. The leader steps forward as narrator, the institutions hum along as chorus, and the setting shifts between domestic and international stages without breaking the spell (Miskimmon et al., 2013; Roselle et al., 2014).

The synthesis rests at a busy crossroads. From ontological security work it takes the promise of continuity and order in moments of flux, reassuring audiences that identity will hold when everything else appears to move (Mitzen, 2006). From securitization-adjacent insights it borrows the force of the well-timed speech act that lifts an issue out of routine politics and places it under emergency lights when a public accepts the framing of threat (Seargeant, 2020; McIntyre, 2018). From strategic-narrative research it adopts the art of projection across levels—system, identity, issue—which brings local moral stakes into conversation with regional roles and international ambitions so that what feels urgent at home can be made legible abroad (Miskimmon et al., 2013; Miskimmon et al., 2017; Roselle et al., 2014).

The practical value is straightforward. Moral-sovereignty storytelling helps anticipate when civilizational frames will travel and when they will stall: they move most readily when hybrid media environments amplify affect and keep audiences inside the story; when familiar myths of decline and renewal already circulate and can be tapped rather than built from scratch; and when sovereignty-restoring gestures—policy pivots or symbolic acts—can be staged as satisfying closure (Chadwick, 2017; Bottici, 2007; Seargeant, 2020). In plainer terms, the tale gains lift when the crowd is primed, the sound system is tuned to feeling, and the protagonist can deliver an ending that looks like order restored.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

THE TRANSLATION PROBLEM: GLOCAL AUDIENCES AND UPTAKE

Even the most coherent narrative must be translated across audiences. Hybrid systems and transnational publics mean that strategic narratives confront heterogeneous interpretive communities (Chadwick, 2017). Hall's model anticipates negotiated/oppositional decodings; universalizing plots acquire local color as they circulate (Hall, 1980). The translation problem thus becomes a core variable: success depends on calibrating the same moral-sovereignty plot to divergent audience schemata (diasporas, allies, rivals), often by rekeying metaphors and exemplars while preserving causal-moral structure (Roselle et al., 2014; Miskimmon et al., 2017).

OPERATIONALIZATION FOR EMPIRICAL ANALYSIS

The theory yields a set of expectations that can be observed in the telling. At the level of plot architecture, we look for moments where a civilizational binary meets a sovereignty claim and lands in a concrete call to act. When these three strands—Self versus Other, the right to decide, and a named policy move—appear in the same breath, the narrative is doing more than ornamenting politics; it is binding identity to authority and authority to action (Miskimmon et al., 2013; Entman, 1993).

Alongside this scaffolding run the familiar mythic motifs that give the story its depth of field. Images of siege, decline and rebirth, and invocations of sacred heritage do the heavy lifting here, turning contingent events into episodes in a longer civilizational arc (Bottici, 2007; Seargeant, 2020). Their recurrence across speeches and settings signals an attempt to stabilize meaning, to persuade audiences that today's conflict is only the latest chapter in a well-worn script (Green & Brock, 2000).

Affective cues provide the tempo. Moral emotions—indignation at injustice, pride in collective worth—are paired with transportive devices that cast protagonists and victims, heroes and rescuers (Green & Brock, 2000). These choices are not incidental. They are the handles by which audiences are invited to pick up the plot, the means by which a policy becomes an experience rather than an instruction. As a sidebar to this, the shift in register marks the move from routine politics to emergency. When the language turns to the urgent and the exceptional, when ordinary procedures are dismissed as inadequate to the scale of threat, the story is asking for permission to suspend the usual rules (McIntyre, 2018; Seargeant, 2020). Such inflections matter because they tell us not only what is being argued, but how it is meant to be authorized.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Finally, the same core elements are retold for different rooms. The domestic audience hears the tale in the idiom of belonging and everyday consequence; the diaspora is offered a bridge between homeland duty and host-country recognition; international fora receive a translation pitched to norms of order, law and stability (Miskimmon et al., 2017; Roselle et al., 2014). What travels, and what gets rephrased, reveals the degree to which the narrative is built for portability. Together, these expectations give us a practical template: track the coupling of plot, sovereignty and policy; listen for myth and mood; watch for the turn to emergency; and follow the retellings as they move from home stage to world stage (Miskimmon et al., 2013; Hjarvard, 2008; Chadwick, 2017).

3. DATA AND METHOD

RESEARCH DESIGN

The study employs a comparative, two-arena design to examine how a governing moral-sovereignty narrative is constructed and translated across audiences. Arena A is humanitarian/health diplomacy during COVID-19, a relatively low-conflict context in which moral claims (mercy, solidarity) are foregrounded (Altılı, 2021; Məmişova, 2022; Sancar Demren & Şekerci, 2024; Turhan, 2024). Arena B is maritime geopolitics in the Eastern Mediterranean (Mavi Vatan/“Blue Homeland”), a high-conflict context in which sovereignty and security dominate (Adar & Toygür, 2020; Schaller, 2022; Chiozzo & Neves, 2024; European Parliament, 2021; International Crisis Group, 2021). Holding the narrator (the Turkish executive) and period constant while varying conflict intensity allows us to identify which narrative devices travel, which stall, and why. The timeframe is 2016–2025, with dense sampling from 2018 onward following the centralization of strategic communication under the Presidency’s Directorate of Communications and the leadership change in July 2025 (Presidency of the Republic of Turkey, Directorate of Communications, n.d.; Reuters, 2025).

CORPUS AND SAMPLING

We draw on a core corpus of authoritative channels. Leader speeches in international fora: All UN General Assembly (UNGA) addresses by the President of Turkey with official transcripts/video (2014–2024), accessed via the UN General Debate portal and UN web/video archives (United Nations, 2024; United Nations, n.d.-a; United Nations Web TV, 2024). These supply high-salience, outward-facing narratives with stable translation. Presidency’s Directorate of Communications website, English-language pages and press items describing mandate, messaging priorities, and curated summaries of major addresses (2018–2025). These

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

materials document institutionalized narrative production (Presidency of the Republic of Turkey, Directorate of Communications, n.d.).

We supplement this with arena-specific materials. Arena A (Health/aid diplomacy): Government-adjacent reporting on outbound aid (e.g., Anadolu Agency), complemented by additional state-aligned coverage for reach and triangulation (Anadolu Agency, 2022; Daily Sabah, 2022). These sources consistently document the widely referred figure that Turkey reported assistance to around 160 countries—a reach echoed, though variably assessed, in recent analyses of Turkish health diplomacy (Altılı, 2021; Məmişova, 2022; Sancar Demren & Şekerci, 2024; Turhan, 2024). We treat them as record-of-claim, not as independent validation, and analyze how the claim is narrated (virtue tropes, beneficiary lists, visuals). Eastern Mediterranean is coined as Arena B. Primary and secondary materials on Mavi Vatan, including analyses of origins and diffusion and contemporaneous EU/EP texts indexing the 2020 Oruç Reis episodes, are used to reconstruct an externally visible crisis chronology (Adar & Toygür, 2020; Schaller, 2022; European Parliament, 2021; International Crisis Group, 2021; Chiozzo & Neves, 2024). These provide a neutral timeline and terminology against which to map domestic narrative cues.

The corpus includes official speeches hosted on institutional platforms such as the United Nations and the Presidency; official directorate pages; policy-relevant parliamentary records from the TBMM; arena-defining chronologies produced by the International Crisis Group, the European Union, the European Parliament, and SWP to provide external reference points; and state-run or adjacent reportage, used only when necessary to trace specific claims and distribution lists in Arena A (United Nations, 2024; Presidency of the Republic of Turkey, Directorate of Communications, n.d.; International Crisis Group, 2021; European Parliament, 2021; Schaller, 2022; Anadolu Agency, 2022; Daily Sabah, 2022). Opinion pieces without institutional anchoring, non-attributed social-media posts, and materials lacking stable URLs or transcripts are excluded from the study.

OPERATIONALIZATION

We operationalize moral-sovereignty storytelling as the co-occurrence of (a) moral claims (justice, mercy, guardianship), (b) sovereignty claims (security, control of space, legal entitlement), and (c) resolution scripts (policy acts, institutional reform demands) within a single narrative segment. Analytically we layer Discourse-Historical Approach (DHA) strategies with strategic narrative levels: DHA strategies (coding categories): nomination (who are the actors?), predication (what attributes/traits?), argumentation (topoi such as threat,

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

responsibility, numbers, history), perspectivization (stance, voice, reported speech), and intensification/mitigation (scalar and modal cues) (Wodak & Meyer, 2009). Strategic-narrative levels (linking codes): system (claims about the international order), identity/role (claims about Turkey's civilizational leadership and self-understanding), and issue (policy-specific framings: UN reform; maritime rights) (Miskimmon, O'Loughlin, & Roselle, 2013; Miskimmon, O'Loughlin, & Roselle, 2017; Roselle, Miskimmon, & O'Loughlin, 2014). I tag each segment at one or more levels to track cross-level alignment (as analytical scaffolding, not as a deterministic model). As indicators, I mark lexical and rhetorical indicators: (i) justice frames (e.g., "the world is bigger than five" as a condensed UN reform topos); (ii) civilizational frames (heritage, guardianship, ummah/community); (iii) sovereignty frames (homeland/space, survival, delimitation, NAVTEX/EEZ language); (iv) moral emotion cues (indignation, pride, empathy); (v) evidentials (lists, numbers, beneficiary names) (United Nations, 2020; United Nations, 2024).

PROCEDURES

In collection and preprocessing, I download or transcribe official texts. When both Turkish and English versions exist, I use the English to maintain comparability across international fora, with spot checks against the Turkish originals. UN General Assembly items come from official UN portals; Presidency and Directorate materials; and TBMM items from the official parliamentary archive (United Nations, 2024; United Nations, n.d.-a; Presidency of the Republic of Turkey, Directorate of Communications, n.d.). For Arena A, I capture distribution claims from Anadolu Agency and Daily Sabah (Anadolu Agency, 2022; Daily Sabah, 2022). For Arena B, I compile chronologies from the International Crisis Group, the European Union/European Parliament, and SWP (International Crisis Group, 2021; European Parliament, 2021; Schaller, 2022). In the process of segmentation, speeches are categorized into meaningful units at paragraph breaks or at punctuation and semantic boundaries. I annotate deictic context including time, place, and audience to track stage effects. Two trained coders apply the Discourse-Historical Approach and the strategic-narrative codebook in spreadsheets modeled on NVivo. Disagreements are adjudicated after an intercoder reliability check on a stratified sample covering twenty percent of the corpus. I target a Cohen's kappa of at least 0.70 for core categories including nomination, predication, and argumentation. In order to create within-case synthesis, for each arena I reconstruct the narrative arc from setup to conflict to resolution and identify how moral and sovereignty claims are coupled, noting recurrent metaphors and topoi. In order to portray cross-arena comparison, I assess the portability of

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

devices across arenas, noting when justice-forward plots such as UN reform rhetoric travel and when sovereignty-heavy plots encounter external friction such as the 2020 Oruç Reis episodes (European Parliament, 2021; Schaller, 2022; International Crisis Group, 2021). As for external referencing, I align domestic claims with neutral timelines such as UN agenda items and the International Crisis Group, EU/EP, and SWP chronologies to check for narrative drag, that is, points where domestic optimization reduces external intelligibility (United Nations, 2023; European Parliament, 2021; Schaller, 2022; International Crisis Group, 2021).

MEASUREMENT AND ARENAS

In Arena A (COVID-19 diplomacy), I extract claim frames from official/adjacent materials—counts of recipient countries, visual lists of shipments—and code associated virtues (mercy/solidarity) and leadership claims (model/teacher frames). The well-documented "160 countries" motif functions as a topos of numbers and reach, often paired with beneficiary naming for narrative concreteness (Anadolu Agency, 2022; Daily Sabah, 2022; Altılı, 2021; Məmişova, 2022; Sancar Demren & Şekerci, 2024; Turhan, 2024). As for Arena B (Mavi Vatan). I track the migration of the 2006-coined "Blue Homeland" from specialist doctrine to mass politics, coding how legal-technical terms (EEZ, NAVTEX, delimitation) are narrated through destiny/defense metaphors, and how external documents index the same episodes in legal-bureaucratic language (Chiozzo & Neves, 2024; Adar & Toygür, 2020; Schaller, 2022; European Parliament, 2021; International Crisis Group, 2021).

VALIDITY, RELIABILITY, AND TRANSPARENCY

Construct validity is ensured by grounding codes in established DHA categories and a widely used strategic-narratives framework (Wodak & Meyer, 2009; Miskimmon et al., 2013; Miskimmon et al., 2017). I pre-register indicator lists (metaphors, topoi) and apply them consistently across arenas. Internal validity (process tracing) is supported by anchoring narrative inflection points to dated events in neutral venues (UNGA calendars; EP resolutions; SWP timelines) (United Nations, 2023; European Parliament, 2021; Schaller, 2022). Reliability is addressed through double-coding and adjudication procedures with reported κ. External validity is limited to similarly structured narrative ecosystems (centralized executive communication in hybrid media systems); the design is analytical rather than statistical. All materials are public and institutional. Personal data beyond public-facing statements by officeholders is out of this study's scope. Translations are from official English texts where available; when only Turkish exists, translations are author-produced and flagged accordingly.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

UN and EU/EP documents are treated as external benchmarks rather than arbiters of legality (United Nations, 2024; European Parliament, 2021).

4. FINDINGS

WHAT THE GOVERNING STORY LOOKS LIKE ACROSS ARENAS

Across the full corpus, the "Turkish story" coheres as a moral-sovereignty narrative: justice claims, such as "reform the UNSC"; "protect the innocent", are yoked to sovereignty claims, defence of territory/sea space; right to act, and each speech segment tends to close with a resolution script, either a policy demand, UN reform, or an action vignette, aid shipments, patrols, legal notices (Miskimmon, O'Loughlin, & Roselle, 2013; Roselle, Miskimmon, & O'Loughlin, 2014; Wodak & Meyer, 2009). Three recurring devices anchor this: a justice master-frame crystallized by the slogan "the world is bigger than five," repeated in UN venues from 2019 onward; a civilizational caretaker role, Turkey as responsible heir/guardian; and lastly a survival cartography in which sea and land are narrated as inviolable extensions of the homeland (United Nations, 2020, 2023, 2024; Yılmaz & Morieson, 2022, 2023; Brubaker, 2017; Adar & Toygür, 2020; Schaller, 2022). In the UN setting, the justice frame provides the stable spine, UNSC reform, veto criticism; in regional security talk, the cartographic-survival frame becomes dominant (United Nations, 2023; European Parliament, 2021; International Crisis Group, 2021).

ARENA A — HUMANITARIAN/HEALTH DIPLOMACY DURING COVID-19 (LOW-CONFLICT)

NARRATIVE CONSTRUCTION

In the telling that follows, Turkey is placed center-stage as *yardımsever* (benevolent) in impulse and *vicdanlı* (conscientious) in impulse. The Presidency's communication stream repeatedly voices a self-description as one of the most generous nations relative to its means, a line that does more than praise, it sketches a moral persona (Presidency of the Republic of Turkey, Directorate of Communications, n.d.). The beneficiaries are not left as faceless aggregates. They are named, and sometimes itemized by the very stuff of aid, such as masks, ventilators, pallets and cargo manifests, so that the moral claim arrives with texture. This is nomination and predication as narrative craft, in other words, a protagonist endowed with virtue, a chorus of grateful recipients, and material details that anchor compassion in the everyday (Wodak & Meyer, 2009).

Running beneath this persona is a familiar argumentative current, a topos of scale and reach. The figure that aids touched roughly one hundred and sixty countries circulates across

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

state-adjacent outlets and is taken up, sometimes echoed, sometimes interrogated, by academic mapping of Turkish health diplomacy (Anadolu Agency, 2022; Daily Sabah, 2022; Altılı, 2021; Məmişova, 2022; Sancar Demren & Şekerci, 2024; Turhan, 2024). Rather than treating the number as an audited endpoint, the narrative mobilizes it as a record of claim, a proxy for moral amplitude. It signals solidarity at planetary breadth, compressing distance and difference into a single gesture of outreach. In this sense, the statistic functions less as a ledger entry and more as a storytelling device: a shorthand for scope, a cue to imagine the nation's arms thrown wide (Benford & Snow, 2000; Entman, 1993).

The arc bends outward again at the United Nations, where humanitarian tropes are yoked to a larger quarrel with the world's machinery of decision. General Assembly addresses during and after the pandemic draw a straight line from compassion to reformism, casting the Security Council veto as a structural impediment to justice (United Nations, 2020, 2023, 2024). Here the moral frame becomes an engine for institutional critique. Acts of assistance are presented not only as kindness, but as evidence in a case against a frozen order; sovereignty and conscience are paired to argue that a system designed to keep the peace too often stills the possibility of redress. The story circles back to its protagonist, generous yet frustrated, and forwards a resolution: a world made fair enough to match the scale of its own benevolence (Council of Councils, 2025; Hathaway, Mills, & Zimmerman, 2024).

AUDIENCE UPTAKE AND "TRANSLATION"

Where the story travels is, first, where the room is already listening for reform. Comparative work on the United Nations and recent coverage of the General Debate point to a broad, cross-regional appetite for changes to Security Council representation, with Global South coalitions in particular supplying the chorus (United Nations, 2023; Council of Councils, 2025; Ghassim, Koenig-Archibugi, & Cabrera, 2022). In that setting, Turkey's justice-as-reformism frame meets a receptive ear: the humanitarian subplot does not stand alone as charity, it becomes evidence for a larger indictment of a stuck architecture and so moves easily through multilateral corridors (United Nations, 2023).

Where the story narrows is where attention is filtered through geography and interest. Analyses of COVID-era outreach show a patterning toward Africa and the Balkans. This can be read as strategic focus or as alignment with material interests, but either way the rhetoric bites hardest where aid meets visible need and pre-existing diplomatic ties give the narrative a ready bridge (Altılı, 2021; Məmişova, 2022; Sancar Demren & Şekerci, 2024; Turhan, 2024). In arenas where security disputes dominate the view of Ankara, the same moral appeal is

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

overshadowed by more adversarial frames, and the tale has to work against the grain (European Parliament, 2021; International Crisis Group, 2021).

Continuity beyond the pandemic has come from a sharpening of the justice register rather than its abandonment. As COVID receded, the narrative pivoted toward Gaza and the paralysis of the wider UN machinery, keeping the moral spine front-lit in the 2024–2025 diplomatic cycle (United Nations, 2024; Reuters, 2024a, 2024b). The plot thus retains its familiar arc, injury named, conscience invoked, reform demanded, even as the cast of issues changes. The interim implication of this low-conflict arena is straightforward. When virtue is paired with scale and yoked to a credible reform claim, the story travels. It persuades at home and, abroad, earns at least a negotiated hearing: the same plot, retold for different rooms, manages both recognition and reach (United Nations, 2023; Ghassim et al., 2022).

ARENA B — EASTERN MEDITERRANEAN / MAVI VATAN (HIGH-CONFLICT)

NARRATIVE CONSTRUCTION

From doctrine to popular script, “Mavi Vatan” begins as a naval-strategic vocabulary and, by the close of the last decade, swells into mass politics (Adar & Toygür, 2020; Schaller, 2022; International Crisis Group, 2021; Chiozzo & Neves, 2024). What started as briefing-room talk ripples outward into a capacious story world where charts and shaded maps become storyboards, naval drills turn into set pieces, and legal acronyms, exclusive economic zone and NAVTEX, gain the dramaturgical weight of props on a contested stage (European Parliament, 2021; Schaller, 2022). The doctrine’s own expositors narrate this journey with missionary clarity, and outside analysts trace the same diffusion, noting how a specialist idiom is repackaged as a language of national destiny (Adar & Toygür, 2020; Chiozzo & Neves, 2024).

Its plot grammar is strikingly consistent as the tale nominates a beleaguered Self, a polity encircled yet unbowed. It predicates rightful guardianship over a blue expanse measured in the hundreds of thousands of square kilometers, a maritime homeland whose care is framed as duty rather than choice. It argues its case through the well-worn topoi of history, law, and encirclement: ancestral seamanship and treaties supply pedigree, legal reasoning furnishes legitimacy, and the specter of hostile rings provides urgency. Resolution follows in scripts the audience can recognize at a glance. There is the promise of rightful delimitation to settle boundaries in the language of norms, the stance of deterrence to signal resolve, and the ethic of preparedness staged through fleet exercises, each closure offering a different way to move from grievance to order while keeping the protagonist squarely at the center of the frame (International Crisis Group, 2021; European Parliament, 2021; Schaller, 2022).

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

AUDIENCE FRICTION AND COUNTER-NARRATION

At the level of European institutions, the script was read against the grain. Parliamentary texts cast Turkish moves as illicit drilling and as part of a wider destabilizing posture, fixing an oppositional decoding in the official record (European Parliament, 2021). Policy analysis from within the bloc underscored how internal rifts complicated a single line, yet the very process of debating a common stance amplified unease about Ankara's assertiveness (International Crisis Group, 2021). The net effect was to lock in a vocabulary of infringement and risk, so that even routine maneuvers were received under the sign of provocation (European Parliament, 2021; Schaller, 2022).

Then the tone shifted without the plot being abandoned. Post-2023 two earthquakes of magnitude (Mw) 7.8 and 7.5 in the south region of Turkey, sympathy and high-level outreach brought a noticeable softening in Greek-Turkish signaling (Associated Press, 2023a, 2023b; Reuters, 2023). Messages leaned into de-escalation, reassurance, and the practical work of crisis cooperation, even as the underlying disagreements over sea and sky remained intact. This was diplomatic re-keying rather than reversal: the same sovereignty claims carried in a lower register, with pauses for breath where there had been drumbeat (Reuters, 2023; Associated Press, 2023a).

Tracking the domestic life of this maritime story and its coupling to defense-industrial pride, shows how the narrative anchors belonging at home while raising the price of translation abroad. The very cues that rally publics such as destiny, guardianship, technological prowess, are decoded elsewhere as revisionist ambition. In this sense, what consolidates identity inside the house can thicken suspicion at the door. When sovereignty is braided to destiny and defended in muscular tones, the tale holds together domestically but drags internationally, where competing legal scripts and alliance logics set the terms of reception. The story travels, but it arrives to a room already furnished with caution (European Parliament, 2021; International Crisis Group, 2021; Schaller, 2022).

CROSS-ARENA COMPARISON: WHEN THE STORY "TRAVELS"

Portability turns on the heat of the scene and on whom the story casts as the villain. When justice is narrated as reformism, folded into a crowded global conversation about how the Security Council should be made fairer, the plot crosses borders with fewer losses. The antagonist is structural rather than parochial, the target a stuck machinery rather than a

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

neighbor, and so the tale invites assent rather than defense (United Nations, 2023; Council of Councils, 2025; Hathaway et al., 2024). By contrast, the survival cartographies of Mavi Vatan come with hard edges and named opponents. Maps, notices, and lines at sea produce a choreography that European institutions are primed to read as escalation. Resolutions and communiqués then routinize that decoding, and a counter-story takes hold in which Ankara's self-defense is recast as destabilization (European Parliament, 2021; International Crisis Group, 2021).

The balance between evidence and feeling also shifts with the arena. In humanitarian registers, lists and tallies as exemplified by countries helped, consignments dispatched, lend weight to the moral cadence, making sympathy legible as policy. The numbers do not close debate, but they steady it, giving audiences a set of handles by which to grasp the claim (Anadolu Agency, 2022; Daily Sabah, 2022; Altılı, 2021; Məmişova, 2022; Sancar Demren & Şekerci, 2024; Turhan, 2024). In maritime conflict, the emotional voltage runs higher. Heritage, drills, and declamatory cartography saturate the narrative, while the evidential ground, competing legal scripts and rival readings of the sea, remains contested. The result is friction in multilateral rooms that privilege shared baselines: emotion outruns agreement about what counts as proof, and the story labors to convert conviction into consent (European Parliament, 2021; International Crisis Group, 2021; Schaller, 2022; Adar & Toygür, 2020).

Yet across both stages the same spine holds. The justice frame survives the change of scenery, moving from General Assembly lecterns where it culminates in calls for Council reform to press and wire cycles where it is re-accented through Gaza and wider humanitarian appeals (United Nations, 2023, 2024; Reuters, 2024a, 2024b). In that continuity lies the hybrid's strength: a vocabulary that can bind moral purpose to raison d'état, adapt its key in response to events, and still sound like the same song (Miskimmon et al., 2013; Roselle et al., 2014; Miskimmon, O'Loughlin, & Roselle, 2017).

IMPLICATIONS FOR NARRATIVE CALIBRATION

In multilateral rooms it pays to make the machine, not a neighbor, the antagonist. Framing Council reform as a shared repair job rather than a morality play aimed at individual veto powers meets the grain of current debate and gives diverse actors something they can agree to fix together (Council of Councils, 2025; Hathaway et al., 2024; United Nations, 2023). The more the storyline points to a systemic jam, since rules no longer serve their stated ends, the easier it is for others to step into the plot without feeling cast as villains (United Nations, 2023).

Moral claims travel further when they are stitched to particulars. Humanitarian diplomacy already shows the way: naming beneficiaries, specifying consignments, letting the crates and flight numbers do some of the talking. Similar evidence first reflex can lower translation costs at sea. Neutral maps, third-party summaries of legal positions, and publicly accessible baselines turn contested assertions into checkable propositions, helping emotion and verification pull in the same direction rather than against each other (International Crisis Group, 2021; European Parliament, 2021; Schaller, 2022).

Moments of détente call for a change of key rather than a change of tune. When Greek-Turkish signals soften, easing off siege and destiny metaphors while keeping the legal-technical idiom in the foreground preserves domestic coherence and reduces the likelihood of oppositional readings in European fora. The narrative does not renounce sovereignty; it simply shifts the lighting, allowing prudence and procedure to share the stage with pride (Associated Press, 2023a, 2023b; Reuters, 2023).

5. DISCUSSION

A persuasive political story does two things at once: it offers an explanation of the world and an invitation to act within it. In the Turkish case, these tasks are braided together through a moral-sovereignty plot that promises dignity to the in-group and agency to the state. This is politics as dramaturgy, policy transposed into character, conflict, and resolution, where coherence is measured less by technocratic detail than by whether audiences can recognize themselves in the cast and feel the pull of the quest (Seargeant, 2020; Fisher, 1984; Entman, 1993; Miskimmon et al., 2013). The durability of this plot at home is not accidental; it fuses a language of justice with a language of survival, giving citizens a role to play and a wrong to right. That dramaturgical logic is visible in set-piece multilateral speeches where “the world is bigger than five” provides a chorus line for reformist indignation, and in regional security talk where cartographies of the Mavi Vatan double as maps of collective fate (United Nations, 2020, 2023, 2024; Adar & Toygür, 2020; Chiozzo & Neves, 2024; Schaller, 2022).

Yet the same elements that heighten identification domestically impose translation costs abroad. Strategic-narratives scholarship reminds us that stories circulate across overlapping public spheres and are decoded through the norms and priors of those spheres (Miskimmon et al., 2013; Roselle et al., 2014; Miskimmon et al., 2017). In UN venues, justice-as-reformism arrives carrying a broad coalition: recent UN General Debate texts and reporting show the slogan tied to Gaza and to a wider critique of great-power veto politics, a frame that many Global South publics and leaders find intuitive (United Nations, 2023; United Nations Web

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

TV, 2024; United Nations, 2024; United Nations, 2024 [UNISPAL]). That alignment is reinforced by experimental evidence from 2022 indicating substantial public support, across very different countries, for UN designs that constrain unilateral veto power and strengthen citizen-representative organs (Ghassim et al., 2022). The justice plot travels because it speaks in an idiom of widely legible unfairness.

By contrast, the sovereignty-as-survival subplot performs a different kind of identity work. Analyses of Mavi Vatan show how a specialist doctrine, once politicized and visualized, becomes a popular script: maps, drills, and legalese are recast as scenes in a defense drama, with the nation as protagonist and encirclement as the inciting incident (Adar & Toygür, 2020; Chiozzo & Neves, 2024). This narrative escalator is effective at home precisely because it turns technicalities of maritime delimitation into moral clarity. But at EU level it encounters an institutionalized counter-story, EP resolutions and policy briefs that label the same acts as illegality or destabilization, and thus returns, for many external audiences, as revisionism rather than defense (European Parliament, 2021; International Crisis Group, 2021; Schaller, 2022). The empirical asymmetry here is not about truth versus untruth; it is about competing narrative grammars, each coherent within its own normative order (Roselle et al., 2014; Miskimmon et al., 2017).

The period since the February 2023 earthquakes illustrates how narrative translation can be re-keyed without renouncing the plot. “Earthquake diplomacy” brought a tonal softening in Greek-Turkish signaling: leaders and foreign ministers publicly emphasized condolence, pragmatism, and de-escalation even as baseline jurisdictional disagreements persisted (Associated Press, 2023a, 2023b; Reuters, 2023). The antagonist was reframed from an embodied rival to a shared predicament, and the heroism shifted from defiance to restraint. The story did not change its ending, security and sovereignty remained the goal, but the scenes were played in a different register, making negotiated readings more available to external audiences (Associated Press, 2023a, 2023b; Reuters, 2023).

What, then, follows for practice? First, narrative portability improves when the antagonist is structural rather than personalized. In multilateral arenas, the critique of UNSC veto power offers a common villain, namely procedural unfairness, that many states can co-author (Council of Councils, 2025; Hathaway et al., 2024; United Nations, 2023). This reduces the risk of moral over-specification that triggers defensive decodings among target governments. Second, evidence density matters as much as emotion density. The humanitarian subplot travels, in part, because it is furnished with lists, consignments, and beneficiary names;

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

where the maritime subplot relies primarily on emotive cartography and civilizational metaphors, it invites opposition narratives grounded in legalism (Anadolu Agency, 2022; Daily Sabah, 2022; European Parliament, 2021; International Crisis Group, 2021). Third, civilizational populism's promise—its capacity to convert geopolitics into moral biography—also marks its limit: as the moral horizon expands toward a civilizational "we," external publics who do not share the civilizational referent will often hear assertion where insiders hear guardianship (Brubaker, 2017; Yılmaz & Morieson, 2022, 2023; Mudde, 2004).

6. CONCLUSION

In both cases, political storytelling is not an ornament of governance but one of its operating systems. In Turkey's case, the governing narrative endures because it threads moral purpose to sovereign agency: a story about justice that also promises survival, a promise of dignity that also licenses action. Read through a strategic-narratives lens and dramaturgical sensitivity, the finding is straightforward but consequential. Audiences are not moved by information alone; they are moved by plots that tell them who they are, who stands in their way, and how the future might be won (Miskimmon et al., 2013; Seargeant, 2020; Fisher, 1984).

The same hybridity, however, travels unevenly. In multilateral arenas where the problem can be cast as procedural injustice—the paralysis of the UN Security Council—the narrative encounters ready allies and recognizable scripts. Justice-as-reformism communicates across normative communities because it names a structural antagonist rather than a singular enemy, and it pairs moral judgment with a repairable mechanism (United Nations, 2023; Hathaway et al., 2024). In contrast, the Eastern Mediterranean subplot centers on cartographies of fate and legal contestation. There the story's emotional clarity at home meets institutional counter-stories abroad that reframe defense as revisionism (European Parliament, 2021; International Crisis Group, 2021; Schaller, 2022). These are not mere clashes of truth and falsehood; they are collisions between different narrative grammars, each rational within its own order of justification (Roselle et al., 2014; Miskimmon et al., 2017).

If politics is, in part, the art of staging plausibility, then the practical question is how to calibrate plausibility for more than one audience at a time. The evidence suggests that translation losses diminish when the antagonist is rendered structural rather than personalized, when metaphors of stewardship displace metaphors of siege, and when affect is coupled to verifiable particulars. The humanitarian repertoire during the pandemic—as documented

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

across AA/Daily Sabah dispatches—showed how naming beneficiaries and specifying consignments can convert moral appeal into internationally legible credibility. Nothing prevents an analogous evidential grammar in security communication—third-party maps and legal synopses foregrounded before destiny-laden imagery—except habit and incentive (Anadolu Agency, 2022; Daily Sabah, 2022; European Parliament, 2021; International Crisis Group, 2021). Calibration here is not capitulation; it is craft.

There are limits to what narration can achieve, and the article has been cautious about causal claims. Material interests, alliance politics, and domestic institutions circumscribe the range of plausible stories. Our design—two arenas, one narrator, a long horizon with post-2018 density—illuminates how conflict intensity conditions narrative portability, but it cannot substitute for audience-side measurement at scale. Future work should follow reception more directly: experiments on frames and metaphors among European and Middle Eastern publics; computational analysis of cross-platform diffusion; ethnographic study of diasporic decodings; and archival work that tracks how narrative cues are institutionalized in diplomatic briefs (Chadwick, 2017; Hjarvard, 2008).

Normatively, the diagnosis points in two directions at once. For those tasked with Turkish public diplomacy, the challenge is to preserve the domestic motivational core while building international intelligibility, less a choice between justice and sovereignty than a decision about how to narrate their interdependence. For observers and counterparts, there is a reciprocal obligation to hear plots as plots: to recognize when one is reacting to the grammar rather than the claim, when disagreement is about the kind of story being told rather than the facts adduced. Mutual intelligibility does not guarantee agreement, but it lowers the temperature in which policy must be made.

In the end, stories endure when they offer audiences a role that feels both worthy and workable. The Turkish narrative has achieved the first requirement at home with notable success; the second requirement—making the same role workable across borders—remains a work in progress. The remedy is unlikely to be found in louder assertion or in the silence of technocracy, but in a more deliberate craft of translation: a careful rekeying of metaphors, an explicit coupling of moral claims to shared problems, and a thicker evidentiary spine. The task is to tell the same story in such a way that others can see themselves in it, not because they share a past, but because they can recognize a future (Council of Councils, 2025; Hathaway et al., 2024; United Nations, 2023).

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

REFERENCES

Adar, Sinem, and İlke Toygür. *Turkey, the EU and the Eastern Mediterranean Crisis: Militarization of Foreign Policy and Power Rivalry*. SWP Comment 2020/C 62. Berlin: Stiftung Wissenschaft und Politik, December 9, 2020.

Altılı, Rüştü. "Turkey's Health Diplomacy." *Journal of Emerging Economies and Policy* 6, no. 2 (2021): 394–405.

Benford, Robert D., and David A. Snow. "Framing Processes and Social Movements: An Overview and Assessment." *Annual Review of Sociology* 26 (2000): 611–39.

Bottici, Chiara. *A Philosophy of Political Myth*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007.

Brubaker, Rogers. "Between Nationalism and Civilizationism: The European Populist Moment in Comparative Perspective." *Ethnic and Racial Studies* 40, no. 8 (2017): 1191–1226.

"Calm after Quake: Greek PM Says Tension with Turkey Easing." *Associated Press*, March 13, 2023. https://apnews.com/article/greece-turkey-earthquake-rail-collision-deescalation-cyprus-4c03b71b63809b6852d6e59bd4cf7d71

Chadwick, Andrew. *The Hybrid Media System: Politics and Power*. 2nd ed. Oxford: Oxford University Press, 2017.

Chiozzo, Vítor Deccache, and André Luiz Varella Neves. "The Blue Homeland (Mavi Vatan): Turkey's Naval Strategy in the Surrounding Seas (2020–2023)." *Revista da Escola de Guerra Naval* 30, no. 2 (2024): 257–83.

Council of Councils. "The United Nations at Eighty: Reform for a New Geopolitical Era." *Council on Foreign Relations*, September 3, 2025. https://www.cfr.org/councilofcouncils/global-memos/united-nations-eighty-reform-new-geopolitical-era

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

"Earthquake Diplomacy: Greek Foreign Minister Visits Turkey." *Associated Press*, February 12, 2023. https://apnews.com/article/greece-government-mevlut- cavusoglu-turkey-earthquakes-dc5c29677dba7ecd83198a1e2c0dde46

ELIAMEP – Hellenic Foundation for European & Foreign Policy. "Special Issue: ELIAMEP Outlook, Predictions for 2024." December 30, 2023. https://www.eliamep.gr/en/special-issue-eliamep-outlook-predictions-for-2024

Entman, Robert M. "Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm." *Journal of Communication* 43, no. 4 (1993): 51–58.

European Parliament. "European Parliament Resolution of 17 September 2020 on the Preparation of the Special European Council Summit Focusing on the Dangerous Escalation and the Role of Turkey in the Eastern Mediterranean (2020/2774(RSP))." *Official Journal of the European Union*, C 385 (September 22, 2021). https://eur-lex.europa.eu/legal- content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020IP0230

Fisher, Walter R. "Narration as a Human Communication Paradigm: The Case of Public Moral Argument." *Communication Monographs* 51, no. 1 (1984): 1–22.

Ghassim, Farzan, Mathias Koenig-Archibugi, and Luis Cabrera. "Public Opinion on Institutional Designs for the United Nations: An International Survey Experiment." *International Studies Quarterly* 66, no. 3 (2022): sqac027.

Green, Melanie C., and Timothy C. Brock. "The Role of Transportation in the Persuasiveness of Public Narratives." *Journal of Personality and Social Psychology* 79, no. 5 (2000): 701–21.

Hall, Stuart. "Encoding/Decoding." In *Culture, Media, Language*, [add editors], 128– 38. London: Hutchinson, 1980.

Hathaway, Oona A., Maggie M. Mills, and Heather Zimmerman. "How to Reform the UN Without Amending Its Charter." *Carnegie Endowment for International Peace*, July 15,

2024. https://carnegieendowment.org/posts/2024/07/un-reform- security-council-charter-nonamendment-veto?lang=en

Hjarvard, Stig. "The Mediatization of Society: A Theory of the Media as Agents of Social and Cultural Change." *Nordicom Review* 29, no. 2 (2008): 102–31.

International Crisis Group. *Turkey–Greece: From Maritime Brinkmanship to Dialogue*. Europe Report No. 263, May 31, 2021. https://www.crisisgroup.org/europe-central-asia/western-europemediterranean-turkiye-cyprus/263-turkey-greece-maritime-brinkmanship-dialogue

Jagers, Jan, and Stefaan Walgrave. "Populism as Political Communication Style: An Empirical Study of Political Parties' Discourse in Belgium." *European Journal of Political Research* 46, no. 3 (2007): 319–45.

McIntyre, Lee. *Post-Truth*. Cambridge, MA: MIT Press, 2018.

Məmişova, Nigar. "Vaccine Diplomacy as a Form of Soft Power: The Successful Case of Turkey." *Insight Turkey* 24, no. 4 (2022): 29–44.

Miskimmon, Alister, Ben O'Loughlin, and Laura Roselle. *Strategic Narratives: Communication Power and the New World Order*. New York: Routledge, 2013.

Miskimmon, Alister, Ben O'Loughlin, and Laura Roselle, eds. *Forging the World: Strategic Narratives and International Relations*. Ann Arbor: University of Michigan Press, 2017.

Mitzen, Jennifer. "Ontological Security in World Politics: State Identity and the Security Dilemma." *European Journal of International Relations* 12, no. 3 (2006): 341–70.

Mudde, Cas. "The Populist Zeitgeist." *Government and Opposition* 39, no. 4 (2004): 541–63.

Nye, Joseph S., Jr. *Bound to Lead: The Changing Nature of American Power*. New York: Basic Books, 1990.

Presidency of the Republic of Turkey, Directorate of Communications. "About the Institution (English)." n.d. Accessed July 10, 2025. https://www.iletisim.gov.tr/english/kurum-hakkinda

Presidency of the Republic of Türkiye, Directorate of Communications. "Birleşmiş milletler." (PDF), n.d. Accessed August 14, 2025. https://www.iletisim.gov.tr/images/uploads/dosyalar/Birleşmiş_Milletler_EN_(1).pdf

Roselle, Laura, Alister Miskimmon, and Ben O'Loughlin. "Strategic Narrative: A New Means to Understand Soft Power." *Media, War & Conflict* 7, no. 1 (2014): 70– 84.

Sancar Demren, Gaye Aslı, and Yaşar Şekerci. "International Humanitarian Assistance for Health: Türkiye's Health Diplomacy Practices during the Covid-19 Pandemic." *Selçuk İletişim* 17, no. 2 (2024): 132–64.

Schaller, Christian. *Streit im östlichen Mittelmeer – Griechenland, Türkei, Zypern: Eine seevölkerrechtliche Einordnung*. SWP-Studie 2. Berlin: Stiftung Wissenschaft und Politik, February 2022.

Seargeant, Philip. *The Art of Political Storytelling: Why Stories Win Votes in Post-Truth Politics*. London: Bloomsbury Academic, 2020.

Silva, Bruno Castanho, Fabian Guy Neuner, and Christopher Wratil. "Populism and Candidate Support in the US: The Effects of 'Thin' and 'Host' Ideology." *Journal of Experimental Political Science* 10, no. 3 (2023): 438–47.

Taş, Hakkı. "Continuity Through Change: Populism and Foreign Policy in Turkey." *Third World Quarterly* 43, no. 12 (2022): 2928–48.

"Turkey and Greece Agree to Revive Talks and Seek 'New Approaches' to Resolve Decades-Old Disputes." *Associated Press*, July 5, 2023. https://apnews.com/article/turkey-greece-foreign-ministers-237ebe8e719bdc57157566d4054574ae

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

"Turkey Helps 160 Countries Battle COVID-19." *Anadolu Agency*, January 5, 2022. https://www.aa.com.tr/en/health/Turkey-helps-160-countries-battle-covid-19/2466166

"Turkey Reached Out to 160 Countries with Help amid COVID-19." *Daily Sabah*, January 5, 2022. https://www.dailysabah.com/turkey/turkey-reached-out-to-160-countries-with-help-amid-covid-19/news

"Turkey's Erdogan Names New Communications Chief." *Reuters*, July 10, 2025. https://www.reuters.com/business/media-telecom/turkeys-erdogan-names-new-communications-chief-2025-07-10/

"Turkey's Erdoğan Says UN Should Recommend Use of Force if Israel Not Stopped." *Reuters*, September 30, 2024. https://www.reuters.com/world/middle- east/turkeys-erdogan-says-un-should-recommend-use-force-if-israel-not- stopped-2024-09-30/

"Turkey's Erdoğan Says UN, Western Values Dying in Gaza." *Reuters*, September 24, 2024. https://www.reuters.com/world/middle-east/turkeys-erdogan-says-un-western-values-dying-gaza-2024-09-24/

"Turning a Page, Greece and Turkey Agree to Mend Ties." *Reuters*, December 7, 2023. https://www.reuters.com/world/greece-turkey-seek-restart-relations-with-meetings-athens-2023-12-06/

Turhan, Yunus. "Turkish Humanitarian Assistance During the COVID-19 Pandemic: Sub-Saharan Africa." *Journal of Contemporary African Studies* 26, no. 3 (2024): 327–45.

United Nations. "With Violent Conflicts Increasing, Speakers Say Security Council Reforms Crucial to Ensure International Peace, Stability, as General Assembly Begins Debate." *General Assembly — Meetings Coverage and Press Releases* (GA/12562), November 16, 2023. https://press.un.org/en/2023/ga12562.doc.htm

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

United Nations. "General Debate—Research Guide." n.d. Accessed September 1, 2025. https://research.un.org/en/docs/ga/generaldebat

United Nations. "General Debate—Statements and Information Portal." n.d. Accessed August 10, 2025. https://gadebate.un.org/en

United Nations. "Statement by His Excellency Recep Tayyip Erdoğan, President of the Republic of Turkey—General Debate, 75th Session." September 22, 2020. https://estatements.unmeetings.org/estatements/10.0010/20200922/cVOfMr0rKnhR/UMPvjFnAUcGf_en.pdf

United Nations. "Turkey | General Debate—79th Session (Page and Transcript Links)." 2024. https://gadebate.un.org/en/79/Turkey

United Nations, Question of Palestine (UNISPAL). "Türkiye President – Recep Tayyip Erdoğan – Statement Summary (Excerpts on the Situation in oPt) – UN General Assembly – 79th Session." September 24, 2024. https://www.un.org/unispal/document/turkiye-president-recep-tayyip-unga-79-24sep24/

United Nations Web TV. "Turkey — President Addresses General Debate, 79th Session (Video)." September 24, 2024. https://webtv.un.org/en/asset/k1q/k1q3qd2bmm

Wodak, Ruth, and Michael Meyer, eds. *Methods of Critical Discourse Analysis*. 2nd rev. ed. London: Sage, 2009.

Yılmaz, İhsan, and Nicholas Morieson. "Civilizational Populism: Definition, Theory and Practice." *Religions* 13, no. 11 (2022): 1026.

Yılmaz, İhsan, and Nicholas Morieson. "Civilizational Populism in Domestic and Foreign Policy: The Case of Turkey." *Religions* 14, no. 5 (2023): 631.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

LİMİTED ŞİRKETLERDE PAY DEVRİ

Onur Cemal ÇALIŞKAN
Sakarya Üniversitesi, onurcemalcaliskan@gmail.com - ORCID ID: 0009-0006-9875-5728

ÖZET

Ticari hayat göz önüne alındığında bir şirketin kurulduktan sonra kurulma anındaki pay dağılımıyla devam etmeme ihtimalinin olduğunu söyleyebiliriz. Bu ihtimal elbette limited şirket için de geçerlidir. Limited şirketin pay dağılımında değişiklik çıkma ve çıkarılma gibi yollarla gerçekleşebileceği gibi bir ortağın payını kendi iradesiyle bir diğer ortağa veya üçüncü kişiye devri ile de gerçekleşebilir. Limited şirkette pay devrine ilişkin hususlar TTK 595'te düzenlenmiştir.

TTK 595/1'de pay devrinin nasıl gerçekleştirilebileceği, şekil şartları ve usulü ile birlikte, açıklanmıştır. Buna göre limited şirkette esas sermaye payının devri ve devir borcu doğuran işlemlerin yazılı olarak gerçekleştirilecek ve imzalar noter tarafından onaylanacaktır. Bunun bir şekil şartı olduğu açıktır ve buna uygun olarak yapılmayan devir ve devir taahhütleri geçersiz olacaktır. Kısacası şekil şartı geçerlilik şartıdır. Geçerli olarak yapılmayan pay devir ve devir taahhütleri ile devir alan devredeni ifaya zorlayamaz. Hatta olası ihtilaf halinde şekil şartlarına uyulup uyulmadığını mahkeme re'sen dikkate alacaktır. Geçersiz devir veya devir taahhüdü durumunda TBK'daki sebepsiz zenginleşme hükümleri uygulama alanı bulacaktır.[1]

TTK 595/1'de kanun koyucu, ek ödeme ve yan edim yükümlülükleri; rekabet yasağı ağırlaştırılmış veya tüm ortakları kapsayacak biçimde genişletilmiş ise, bu husus, önerilmeye muhatap olma, önalım, geri alım ve alım hakları ile sözleşme cezasına ilişkin koşulların da sözleşmede belirtileceğini ifade eder. Ancak bunun müeyyidesine ilişkin kural öngörülmemiştir. Bu sebeple ek ödeme yükümlüğü devir sözleşmesinde öngörülmemişse uygulanacak müeyyidenin ne olacağı hususu belirsizdir, doktrinde tartışmalıdır.

TTK 595/1'de limited şirkette pay devrinin tabi olacağı şekil şartlarını açıklamıştır. Buna uygun olarak yapılan devir sözleşmesi ile pay iktisabı gerçekleşmiş olmaz. Bunun sebebi TTK 595/2'de yer alan düzenlemedir. Buna göre limited şirkette şirket sözleşmesinde aksi öngörülmemişse genel kurul onayı aranır ve devir işlemi ancak genel kurul onayı ile geçerli olur. Bu düzenleme ile kanun koyucu pay devrine ilişkin tasarruf işlemi için pay sahibi ile payı devralmak isteyen kişinin haricinde ayrıca şirketin olumlu iradesini de aramıştır. Kanaatimizce aranan bu şirket iradesi limited şirketin yapısı ve amacı düşünüldüğünde isabetlidir. Zira bu düzenleme kanunun gerekçesi incelendiğinde açıkça belirtildiği gibi emredici değildir ve şirket sözleşmesinde aksi öngörülebilir. Kanun koyucu bu şekilde limited şirkette pay yapısını korumak isteyen paydaşlara imkan tanımış ve bunu yaparken de pay devrini ölçüsüzce zorlaştırmamıştır.

TTK 595/2 düzenlemesindeki genel kurul onayında toplantıya katılanların salt çoğunluğu yeterlidir, TTK 620'deki olağan yeter sayıları uygulama alanı bulur. Eski Ticaret Kanununda daha ağır nisap (3/4) öngörülmüştür. Buradan kanun koyucunun iradesinin limited şirkette pay devir işlemlerini kolaylaştırma amacı olduğunu anlamaktayız. Kanaatimizce eski kanundaki

[1] Şener, O. H. (2019). Teorik ve uygulamalı ortaklıklar hukuku ders kitabı (s. 692–701). Seçkin Yayıncılık.

ağır nisap bir sermaye şirketi olan limited şirketin amaç ve ruhuna uygun değildir. Bir ortaklık yapısı; ticari hayatına limited şirket olarak başlamış ve daha sonra yeni ortak, sermaye bulmak isteyebilir. Eski düzenleme, bir sermaye şirketi olan limited şirketin yatırım ve yeni ortak bulmasını zorlaştırmaktaydı.

Genel kurulda paydaşların hangi gerekçe ile pay devrini reddedebilecekleri hususu TTK 595/3'te düzenlenmiştir. Buna göre devri reddetmek için gerekçe gösterilmesi aranmaz. Şirket sözleşmesinde ret gerekçeleri sayılarak da önceden bunlar kısıtlanabilir ve keyfi ret kararlarının önüne geçilebilir ancak şirket sözleşmesinde aksi öngörülmemişse devir işlemini ret için gerekçe aranmayacaktır. Elbette bu hususta TMK'daki dürüstlük kuralının uygulama alanı bulabileceğini söylemek mümkündür. Verilen ret kararının dürüstlük kuralına ve iyi niyete aykırı olamaması gerektiği doktrinde savunulmaktadır. Kanaatimizce iyi niyet karine olduğundan aksini iddia eden de ispatla yükümlü olacak ve ret işleminin geçersizliğinin buradan ispat edilmesi oldukça güç olacaktır.

Devir işleminin TTK 595/1'deki şekil şartlarına uygun olarak yapıldığı ancak genel kurul tarafından onay ve ret kararı alınmadığı duruma ise TTK 595/7 açıklık getirmiştir. Genel kurul onayına kadar devir işleminin hukuki durumu askıda hükümsüzlüktür. Devir işlemi genel kurul onayı ile geçerli hale gelecektir. TTK 595/7'ye göre devir işleminin şirkete bildirilmesinden üç ay içerisinde ret kararı verilmezse zımnen onaylanmış kabul edilir ve askıda geçersiz olan işlem geçerlilik kazanır. Bu üç aylık süre hak düşürücü süredir. Eğer limited şirket müdürü bu süre zarfında genel kurulu toplamaz ve paydaşların onayına sunmaz ise kanuni yükümlülüklerine aykırı davranan limited şirket müdürünün şirkete karşı sorumlu olacağını söylemek mümkündür.

Belirtmek gerekir ki payı devreden genel kurulda olumlu oy kullanmakla mükelleftir. Yapmış olduğu devir işleminin tamamlanabilmesi için üzerine düşen yükümlülükleri yerine getirmelidir ki bunlardan biri de şüphesiz genel kurula katılmak ve olumlu oy kullanmaktır. Aksi halde akdetmiş olduğu devir sözleşmesine aykırı hareket etmiş olan devreden, payı devralmaya çalışan kişiye karşı sorumlu olacaktır.

TTK 593 ile limited şirkette pay devir işleminde nama yazılı pay senetlerinin kullanılabileceği düzenlenmiştir. Bu düzenleme TTK 595'teki şekil şartlarını ortadan kaldıran yeni bir usul öngörmez. Sadece ispat vasıtası olarak nama yazılı pay senetlerinin kabul göreceğine yer verilmiştir. Her ne kadar TTK 595'teki şekil şartlarını ortadan kaldırmasa da kanun koyucunun bu değişiklik ile limited şirkette pay devrini kolaylaştırdığını, bu hususta kaynaklanabilecek ihtilafları azaltma amacında olduğunu söyleyebiliriz.

Anahtar Kelimeler: Pay, ortaklık, devir, şirket, sözleşme, usul.

1. LİMİTED ŞİRKETLERDE PAY KAVRAMI

6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nda doğrudan bir limited şirket tanımına yer verilmemiştir. Ancak TTK'nın 573. Maddesinde limited şirketin özellikleri sayılmıştır. Bu maddeye göre limited şirket, bir veya daha çok gerçek veya tüzel kişi tarafından bir ticaret unvanı altında kurulan ve esas sermayesi belirli olan şirkete denir.[2]

[2] Türkiye Büyük Millet Meclisi. (2011). Türk Ticaret Kanunu (Kanun No: 6102). Resmî Gazete, 27846 (Mükerrer), 14 Şubat 2011, md. 573.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Şüphesiz bir sermaye şirketi olan limited şirketin asli ve en önemli unsurlarından biri esas sermayedir. Esas sermaye, ortak veya ortaklarca taahhüt edilen esas sermaye paylarının toplamından oluşmaktadır. 6102 sayılı TTK m. 580/1 uyarınca limited şirketin esas sermaye miktarı en az 50.000-TL olmalıdır. Bu miktar asgaridir ve azaltma yolu ile de bu miktarın altına inilemez. Esas sermaye payı şirket ana sözleşmesinde açıkça belirlenmelidir.[3]

Esas sermaye payı, her bir ortağın limited şirketin esas sermayesindeki sermaye tutarının nominal değerini ifade etmektedir. Yani ortakların payı limited şirkete verdiği veya vermeyi taahhüt ettikleri sermaye oranındadır. 50.000-TL esas sermayesi olan bir limited şirkete 15.000-TL sermaye ödeme yapmış olan ortağın esas sermaye payı %30'dur. Her ortak, limited şirketin esas sermayesine, esas sermaye payı kadar katılır.

Bir sermaye şirketi olan limited şirketinde oy ve kar payı alma hakları başta olmak üzere birçok hakkı payları ile doğru orantılı kullanırlar. Böyle bir durumda ortakların pay miktarlarını arttırma veya azaltma isteklerini haiz olması oldukça olasıdır. Esas sermaye payı bir malvarlığı değeri ve kanunen devredilebilen bir haktır ki esas sermaye payının geçiş hallerinden en yaygını da payın devridir. Ortaklar kendi aralarında veya üçüncü kişiler ile pay devrini gerçekleştirebilirler.[4]

Limited şirketin kurulduğu ortaklık yapısı ile devam etmeme ihtimalinin kuvvetli olduğu açıktır. Limited şirkette pay dağılımı ve yapısının değişmesi çeşitli sebeplerle meydana gelebilir. Pay cebri icra yoluyla satılabilir veya kanun gereği bir intikal gerçekleşebilir. Ancak en yaygın olan elbette ki payın devredilmesidir 6102 sayılı TTK esas sermaye pay devrinin nasıl olacağını detaylı olarak düzenlemiştir.

Yeni TTK'da yapılan düzenlemeler ile limited şirkette pay devri kolaylaşmıştır. Genel Kurul onayı için gereken ağır nisap kaldırılmıştır. Nama yazılı pay senedi bastırma olanağı ile pay senetlerinin ciro edilme imkanı açılmıştır. Böylece limited şirket daha fazla yatırımcı ve paydaş bulabilecektir.

TTK madde 595 uyarınca devir iradi bir devirdir ve diğer devir şekillerinden farklıdır. Şöyle ki payını devreden kişi tüm hak ve alacaklarını devretmektedir ancak limited şirketten mevcut olan alacaklarını devretmemektedir. Örneğin payı devreden kişinin alacağı kar payı, pay devir sözleşmesi ve genel kurul onayı ile payı devralana geçmez. Burada alacağın temliki hükümleri uygulama alanı bulacaktır ve TBK madde 184'e göre yazılı olarak ayrı bir sözleşme ile yapılmalıdır. Payın devri ile alacaklar temlik olmayacaktır.[5]

2. LİMİTED ŞİRKETTE PAY DEVRİ

Ticari hayat göz önüne alındığında bir şirketin kurulduktan sonra kurulma anındaki pay dağılımıyla devam etmeme ihtimalinin olduğunu söyleyebiliriz. Bu ihtimal elbette limited şirket için de geçerlidir. Limited şirketin pay dağılımında değişiklik çıkma ve çıkarılma gibi yollarla gerçekleşebileceği gibi bir ortağın payını kendi iradesiyle bir diğer ortağa veya üçüncü

[3] TTK Md. 580/1
[4] Dinç, S. (2017). 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu'na göre limited şirketin unsurları ile limited şirketlerde pay ve ortak kavramları. Terazi Aylık Hukuk Dergisi, 7(29)
[5] Şener, O. H. (2019). Teorik ve uygulamalı ortaklıklar hukuku ders kitabı (s. 693). Seçkin Yayıncılık.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

kişiye devri ile de gerçekleşebilir. Limited şirkette pay devrine ilişkin hususlar TTK 595'te düzenlenmiştir.

2.1. PAY DEVİR SÖZLEŞMESİ

Sözleşme tarafların karşılıklı ve birbirlerine uygun irade açıklamaları ile kurulur. Limited şirkette pay devri için de öncelikle bu yönde yani payın devri hususunda bir anlaşmanın varlığı aranır. Bu hususta TTK madde 595 pay devir sözleşmesini tanımlamış, şekil şartlarını ve usulünü açıklığa kavuşturmuştur.

2.2. PAY DEVİR SÖZLEŞMESİNİN ŞEKİL ŞARTLARI

Sermaye şirketlerinde pay devrinin şahıs şirketlerine göre daha kolay ve dinamik olduğunu söyleyebiliriz. Esas sermaye payı ile devreden ortak, ortak sıfatını devretmektedir. Şirketin ortaklık yapısına doğrudan etki eden bu durum 6102 sayılı kanunda düzenlenmiştir ve pay devri ortaklara tanınan bir hak olmakla birlikte belirli şekli işlemlere bağlanmıştır. Sermaye şirketi olmanın etkilerinin daha kuvvetli olarak görüldüğü anonim şirketlerde pay devrinin daha kolay olduğunu söyleyebiliriz. Bu çalışmada limited şirkette pay devri incelenecek olsa dahi hem anonim şirkette hem de limited şirkette payın devredilmesi için pay sahibi ile devralan arasında bir payın devri sözleşmesinin akdedilmesi gerekir.[6]

Pay devir işleminin ilk kısmı şüphesiz ki pay devir sözleşmesidir. Hem payı devreden hem de payı devralacak kişinin devre konu pay ile ilgili karşılıklı iradelerinin uyuşmaları gerekir. TTK m. 595/1'de '' *Esas sermaye payının devri ve devir borcunu doğuran işlemler yazılı şekilde yapılır ve tarafların imzaları noterce onanır.* '' ifadesiyle pay devir sözleşmesinin yazılı olması ve imzaların noterde atılması gereklidir aksi halde geçerli bir pay devir sözleşmesinden bahsedilemeyecektir. Öğretide bu şeklin pay devrinin geçerlilik şartı olduğu savunulmaktadır. Yargıtay ise devir sözleşmesinin geçerlilik şartı olduğu kanaatindedir.[7]

TTK m. 595/1'deki düzenleme pay devir sözleşmesini düzenlemiş ve yazılılık ile noterde imza atmayı şekil şartı olarak saymıştır. TTK m. 595/1'deki hükmün emredici bir düzenleme olduğu açıktır. TTK m. 595/1'de yer alan şekil şartına aykırılık durumunda akdedilen pay devir sözleşmesi geçersiz olacaktır ve hüküm doğurmayacaktır. Geçerli olarak yapılmayan pay devir ve devir taahhütleri ile devir alan devredeni ifaya zorlayamaz. Hatta olası ihtilaf halinde şekil şartlarına uyulup uyulmadığını mahkeme taraflarca önüne getirmese dahi re'sen (Kendiliğinden) dikkate alacaktır. Bu geçersiz pay devir veya pay devir taahhüdü sözleşmesine istinaden taraflar arasında edim alışverişi gerçekleşmişse bunun geri istenmesi de Türk Borçlar Kanunu sebepsiz zenginleşme hükümlerine göre olacaktır. Yargıtay'ın kararı da bu yöndedir.[8]

6102 sayılı TTK'da limited şirkette pay devri için şekil şartı oldukça basittir ve yukarıda açıklandığı gibi TTK m. 595/1'de düzenlenmiştir. Buna rağmen yazılı olarak akdedilmiş ve imzaların noterde atılmış olduğu bir pay devri sözleşmesi TTK m. 595/1'de yer alan tüm şekil şartlarını sağlamış olsa dahi bu pay devrinin gerçekleşmesi için yeterli değildir.[9]

---

[6] TTK Md. 595/1

[7] Poroy, R., Tekinalp, Ü., & Çamoğlu, E. (2019). Ortaklıklar hukuku II (s. 421). Vedat Yayıncılık.

[8] Yargıtay 11. Hukuk Dairesi. (7 Mart 1991). E. 1991/3080, K. 1991/1567.
"…TTK'nin 520/son maddesi uyarınca (kısmen TTK m. 595/1), limited şirketlerde, pay devir sözleşmesi noterden düzenlenmedikçe veya sözleşme ve imzalar noterden tasdik edilmiş olmadıkça ilgililer arasında dahi hüküm ifade etmez…"

[9] TTK Md. 595/1

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

TTK'da herhangi bir bildirim zorunluluğu bulunmasa dahi genel kurulun onayının aranması karşısında, bildirim yapılması zorunlu kabul edilmelidir. Payın devri işleminin tamamlanması için bildirim sadece yeterli değildir. Bildirim, payın devri işleminin tamamlanması için gereken sürecin başlaması için gereklidir. Üç aylık süre de limited şirkete yapılan bildirimle başlayacağı için bildirimin yapılmasında fayda vardır.[10]

2.3. PAY DEVİR SÖZLEŞMESİNDE YER ALAN YAN EDİMLER

Payın devri ile paya bağlı bütün hak ve yükümlülükler devredilmiş olur. 6102 sayılı TTK madde 595/1'deki ''*...Ayrıca devir sözleşmesinde, ek ödeme ve yan edim yükümlülükleri; rekabet yasağı ağırlaştırılmış veya tüm ortakları kapsayacak biçimde genişletilmiş ise, bu husus, önerilmeye muhatap olma, önalım, geri alım ve alım hakları ile sözleşme cezasına ilişkin koşullara da belirtilir.*'' İfadesiyle ek ödeme veya yan edim yükümlülüğü başta olmak üzere tüm diğer yükümlülüklerin sözleşmede açıkça kararlaştırılması gerekir. Burada aslında çıkarılması gereken iki farklı sonuç vardır. Bunlardan ilki genişletilmiş yükümlülüklerin pay devir sözleşmesinde yer alması gerekliliğidir. Ayrı bir sözleşme veya protokolde düzenlenemez. Bunun sebebi de şüphesiz limited şirkette pay devir sözleşmesinin şekil şartıdır. Ayrıca yapılmış bir protokol şekil şartına aykırı olduğundan hüküm doğurmayacaktır. Daha sonradan yapılan ve ek yan edimleri içeren protokolün yazılı ve noterde imzaların alınması yoluyla da sakatlığın düzeltilmesi mümkün olmayacaktır zira ilk pay devir sözleşmesi ile payı devreden paya bağlı tüm hak ve yükümlülükleri devretmiştir. Bu sebeple çıkarılması gereken ilk sonuç pay devrine ilişkin tüm asli ve yan edimlerin pay devir sözleşmesinde yer almasının gerekliliğidir. İkinci olarak çıkarılması gerek sonuç ise ön alım, geri alım ve alım hakkı gibi haklara pay devir sözleşmesinde yer verilebilmesinin düzenlenmiş olmasıdır. Alım, geri alım ve ön alım gibi haklar ağırlıklı olarak TMK'da düzenlenmiş olan eşya hukukunda karşımıza çıkmaktadır. Bu hakların sahibi olan kişi, hakları tanıyan kişiye karşı bu hakları dava yoluyla ileri sürebilir ve hakkı tanıyan kişi buna razı gelmek zorundadır. Bu yöndeki 6102 sayılı TTK'daki düzenleme pay devir işlemlerinde taraflara oldukça geniş bir hareket imkanı tanımaktadır.[11]

Alım, geri alım ve ön alım haklarının kaynağının pay devir sözleşmesi olacağı açıktır. Hatta düzenleme incelendiğinde farklı bu hakların muhakkak pay devir sözleşmesinde kararlaştırılmış olması gerekip gerekmediği de tartışmalı olabilecektir. Kanaatimizce bu haklar daha sonra 6102 sayılı TTK madde 595/1'deki şekil şartlarına uygun olarak yapılırsa yine geçerli olarak hukuka uygun olarak ortaya çıkabilecektir. Bunun sebebi ise 6102 sayılı TTK madde 595/1'de ''*pay devir borcu doğuran*'' ifadesinin geniş yorumlanabileceği ve bahsi geçen hakların tamamının devir borcu sonucu doğurma kabiliyetini haiz olduğu sonucundan çıkarılabilecektir. Kısacası pay devir işlemi olmadığı halde paydaşlar arasında veya paydaşlar ile üçüncü kişi arasında 6102 sayılı TTK madde 595/1'de yer alan şekil şartına uygun olmak kaydıyla bu haklar tanınabileceği yönünde yorum isabetli olacaktır.[12]

[10] Türe, M. (2022). Yargıtay kararları ışığında limited şirkette esas sermaye payının devri. Terazi Aylık Hukuk Dergisi, 13(51).
[11] TTK Md. 595/1
[12] Ateş, D. (2020). Sözleşme ilişkilerinin kurulmasında ve borç ilişkilerinde üçüncü kişi. Türkiye Barolar Birliği Dergisi, (151), 331

Pay devir sözleşmesinde yer alan yan edimler ve hakların temeli elbette ki pay devir sözleşmesidir. TBK madde 1'de sözleşmenin tarafların karşılıklı ve birbirine uygun irade açıklamaları ile kurulacağına yer verilir. Buna doktrinde '*'Sözleşmenin Nisbiliği İlkesi*'' denilmektedir. Buna göre sözleşme sadece taraflarını bağlar ve tarafları açısından sonuç doğurur. Burada sözleşmenin nisbiliği ilkesinden yola çıkarak pay devir sözleşmesinde tanınan hakların da sözleşmenin nisbiliğinden gerek taraflar arasında sonuç doğuracağını söyleyebiliriz. Eşya hukukunda da alım, geri alım ve ön alım haklarının tanınmasında da aynı durum ortaya çıkmaktadır. Örneğin bir taşınmaz hakkında biri lehine alım hakkı tanıyan malik taşınmaz hakkında lehdara tanımış olduğu işbu nisbi haklara aykırı düşecek tasarruflar yapabilir. Bu durumda lehdar, hakkı tanıyan kişiye karşı TBK uyarınca sözleşmeye aykırılıktan tazminat talebinde bulunabilir. Lehdar sahip oluğu hakları yeni malike karşı ileri süremez zira yeni malik sözleşmenin tarafı değildir ve iyi niyet iddiasında bulunabilir. Bunun için Türk Medeni Kanunu'nda tapuya şerh verilme müessesi ile üçüncü kişinin iyi niyet iddiası ortadan kaldırılabilir. Buna da doktrinde ''etkisi güçlendirilmiş nisbi hak'' denilmektedir. Bu şekilde hakkın lehdarı alım, geri alım, ön alım haklarını iyi niyetli üçüncü kişilere karşı ileri sürebilir.[13] Peki 6102 sayılı TTK'da böyle bir '*'etkisi güçlendirilmiş nisbi hak*'' tesis etme imkanı mevcut mudur?

6102 sayılı TTK madde 21 ve diğer hükümlerinde Ticaret Sicili düzenlenmiştir.[14] 6102 sayılı TTK madde 36/4 '' *Tescili zorunlu olduğu hâlde tescil edilmemiş veya tescil edilip de ilanı zorunlu iken ilan olunmamış bir husus, ancak bunu bildikleri veya bilmeleri gerektiği ispat edildiği takdirde, üçüncü kişilere karşı ileri sürülebilir.*'' İfadesine yer vermiştir.[15] Mefhumu Muhalif bir yaklaşımla tescil ve ilanın iyi niyeti ortadan kaldırıcı etkisinden söz edebiliriz. Kısacası ticaret sicili alenidir ve tescil edilen husus hakkında üçüncü kişi haberi olamadığına dair bir iyi niyet iddiasında bulunamayacaktır. Buna göre alım, geri alım ve ön alım haklarının ticaret sicilinde tescil ve ilanı bu durumu tamamen çözebilecektir ancak bunun mümkün olup olmadığı mevzuata göre belirsizdir. Kanaatimizce oldukça dinamik bir hayatı olan tacirlerin belirsiz durumlardan ve hukuki ihtilaflardan korumak adına ticaret sicili gazetesinin kullanılabilmesi isabetli olacaktır. Aksi halde lehdar Türk Borçlar Kanunu'na dayanarak zararını tazmin etmeye çalışacaktır.

Ayrıca son olarak belirtmek gerekir ki Yargıtay 11. HD. 05.11.2015 t ve 2015/3202 E. 2015/11608 K. Sayılı ilamında limited ortaklık sermaye payının devri sözleşmesinden doğan alacakların 5 yıllık tabi zamanaşımına tabi olduğuna hükmetmiştir. Kısacası borçlandırıcı işlem olan pay devrinden kaynaklı alacağını tahsil için beş yıllık süre tanınmıştır. Bu tarih sözleşme tarihinden itibaren değil, pay defterine kayıttan itibaren başlayacaktır.[16]

2.4. PAY DEVİR TAAHHÜDÜ

6102 sayılı TTK madde 595/1'de '*'pay devir borcu doğuran*'' ifadesinin geniş yorumlanabileceği açıktır. Kanun koyucu pay devir taahhüdü için ayrıca veya daha hafif kurallar içeren şekil şartları öngörmemiştir. Pay devir taahhüdü, pay devir sözleşmesinde

[13] Ateş, D. (2020). Sözleşme ilişkilerinin kurulmasında ve borç ilişkilerinde üçüncü kişi. Türkiye Barolar Birliği Dergisi, (151), 331
[14] TTK Md. 21
[15] TTK Md. 36/4
[16] Poroy, R., Tekinalp, Ü., & Çamoğlu, E. (2019). Ortaklıklar hukuku II (s. 421). Vedat Yayıncılık.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

olduğu gibi yazılı olarak yapılır. İmzalar noterce tasdik edilir. Aksi halde şekil şartlarına aykırılıktan geçersiz olan taahhüt hüküm ve sonuç doğurmayacaktır. Payı devralmaya çalışan vermiş olduğu edimi de ancak TBK'da düzenlenmiş olan sebepsiz zenginleşme hükümleri ile geri isteyebilir.[17]

2.5 PAY DEVRİNİN YASAKLANMASI VEYA KISITLANMASI

TTK madde 595/4'te ''*Şirket sözleşmesiyle sermaye payının devri yasaklanabilir*.'' ifadesiyle şirket ana sözleşmesiyle sermaye payının devrinin yasaklanabileceği düzenlenmiştir. Özellikle limited şirkete dışarıdan üçüncü kişilerin paydaş olmasının istenmediği hallerde şirket sözleşmesinde açıkça kararlaştırılarak pay devrinin tamamen yasaklanması mümkündür. Şirket ana sözleşmesine, payın devrinin kanunda öngörülenden daha ağırlaştırılabileceği veya tamamen yasaklanabileceği hükmü konulabilir ki şirket sözleşmesine böyle bir hüküm konulması halinde, TTK madde 595/5 uyarınca ortağın şirketten çıkma hakkı bulunur. Bu şekilde sermaye payının devrinin yasaklanması, özellikle limited şirketin işletme konusuna ulaşmak için ortakların şahıslarının önemli olduğu şirketler açısından oldukça önemlidir.[18]

2.6. GENEL KURUL ONAYI

Limited şirkette pay devir işlemi için öncelikle TTK madde 595/1'deki şekil şartına uygun olarak pay devri sözleşmesi akdedilmelidir.[19] Ancak pay devrinin gerçekleşmesi için pay devir sözleşmesi yeterli değildir. TTK madde 595/2'de '' *Şirket sözleşmesinde aksi öngörülmemişse, esas sermaye payının devri için, ortaklar genel kurulunun onayı şarttır. Devir bu onayla geçerli olur.*'' İfadesiyle ikinci bir irade aranmıştır.[20] Bu limited şirketin iradesidir. Kısacası payı devreden ile payı devralanın iradelerinin uyuşmaları payın devrinin gerçekleştirmemektedir. Limited şirketin de iradesinin uyuşması gerekir.[21] Bunun için payı devir sözleşmesinin, limited şirket müdürüne bildirilmesi gereklidir. TTK'daki düzenleme incelendiğinde bildirimin kimin tarafından yapılacağına ilişkin açıklığın olmadığı görülmektedir. Doktrinde baskın görüş bildirimin payı devreden veya devralan tarafından ya da birlikte yapılacağı yönündedir.[22] Bildirim üç aylık hak düşürücü süreyi başlatır. Bu süre sonunda genel kurul tarafından ret kararı verilmemiş olursa onay verilmiş kabul edilir ve devir tüm sonuçlarıyla gerçekleşir.

Genel kurul onayına kadar veya üç aylık hak düşürücü süre sonuna kadar payın devri tamamlanmaz ve bu işlem askıda hükümsüzdür. Pay hakkında payı devrenden halen payın maliki olduğundan farklı tasarruflarda pay devir sözleşmesine aykırı dahi olsa bulunulabilir. Devir genel kurul kararından itibaren geçerli olacaktır.[23] Payı devreden sözleşmeye aykırılık veya devir imkansız hale gelirse TBK'daki sebepsiz zenginleşme hükümlerine göre sorumlu olur.

---

[17] Şener, O. H. (2019). Teorik ve uygulamalı ortaklıklar hukuku ders kitabı (s. 693). Seçkin Yayıncılık.
[18] Türe, M. (2022). Yargıtay kararları ışığında limited şirkette esas sermaye payının devri. Terazi Aylık Hukuk Dergisi, 13(51), 146.
[19] TTK Md. 595/1
[20] TTK Md. 595/2
[21] Ayverdi, E. D. (2022). Limited şirket esas sermaye payının devrine ilişkin genel kurul kararı ve iptal edilebilirliği. İstanbul Hukuk Mecmuası, 80(1), 87.
[22] Türe, M. (2022). Yargıtay kararları ışığında limited şirkette esas sermaye payının devri. Terazi Aylık Hukuk Dergisi, 13(51), 153.
[23] Ayverdi, E. D. (t.y.). Limited şirket payının devrine ilişkin genel kurul kararı. İstanbul Hukuk Mecmuası, s. 90.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Limited şirket pay devir sözleşmesi genel kurul onayına kadar askıda hükümsüzdür, sonuç doğurmaz. İşbu sebeple pay devir sözleşmesindeki imzaların noter tarafından tasdik edilmesinden genel kurul onayına kadar geçen süre zarfında, devre konu olan limited şirket payı henüz devralanın mülkiyetine geçmemiştir. Bu sebeple, bu ara dönemde devre konu esas sermaye payının devrine ilişkin bir ikinci devir sözleşmesi akdedilmesi yahut esas sermaye payı üzerinde sınırlı aynî hak tesis edilmesi söz konusu olabilir.[24] Çıkabilecek uyuşmazlıkları da bu yönde değerlendirmek gerekecektir. Borçlandırıcı işlem olan pay devir sözleşmesi doğrudan tasarrufu sağlamaz. Payın devri genel kurul onayı ile hüküm ifade eder ve o ana kadar geçersiz olarak işlem görür. Aslında buradaki düzenleme diğer özel hukuk alanlarındaki düzenlemeye paralellik göstermektedir.

Limited şirket müdürü paydaşların hepsini genel kurula çağırır ve pay devrini oylamaya sunar. TTK'da toplantı ve kabul nisabı için ayrıca bir hüküm bulunmadığından TTK madde 620 ‘’*Kanun veya şirket sözleşmesinde aksi öngörülmediği takdirde, seçim kararları dâhil, tüm genel kurul kararları, toplantıda temsil edilen oyların salt çoğunluğu ile alınır.*’’ uygulama alanı bulacaktır. Onay kararı alınabilmesi toplantıda temsil edilen oyların salt çoğunluğu aranır. Onay kararı alınamaması halinde ise hükmen ret kararı alınmış sayılır. Yani oyların eşit çıkması gibi bir durum olursa askıda hükümsüzlük hali devam etmez, genel kurul pay devrini reddetmiş olur. Üç aylık süreden kaynaklı olarak hükmen kabul edildiği söylenemez. Ret kararı ile sözleşme askıda hükümsüz olmaktan çıkar ve kesin hükümsüz olur. Kesin hükümsüz olan devir işlemi daha sonra alınacak bir genel kurul kararıyla da geçerli olamaz.

Genel kurulda yapılacak oylama için pay devir sözleşmesine taraf olmayan paydaşlar ile ‘’oy sözleşmesi’’ akdedilebilir. Bu şekilde pay devrinin tarafları devir işlemini onaylatabilmek için olumlu oy kullanma sözü alırlar. Elbette oy sözleşmesi akdetmek ile genel kurulda olumlu oy vermek aynı anlama gelmemektedir. Şöyle ki olumlu oy vermek için oy sözleşmesi akdetmiş olan paydaş daha sonra olumsuz oy kullanabilir. Sözleşmeye aykırı olması tarafları bağlayacaktır. Oy sözleşmesine rağmen olumsuz oy kullanan paydaş sözleşmeye aykırı davrandığından tazminat ile sorumlu olabilir. Oy sözleşmesinin varlığına rağmen olumsuz oy kullanmaktan veya olumlu oy kullanmamaktan dolayı genel kuruldan ret kararı alınması halinde oy sözleşmesinin varlığı gösterilerek genel kurul kararının iptali talep edilemez.[25]

Oy sözleşmesi için belirli bir şekil şartı kanunda öngörülmemiştir. Buna karşın paydaşların şirkete karşı dürüst ve sadık davranma yükümlülüğü vardır. Akdedilen oy sözleşmesi paydaşın sadakat yükümlülüğüne aykırı ise geçersizdir, hüküm doğurmaz.[26] Ayrıca şirket ana sözleşmesine, kanunun emredici hükümlerine ve ahlaka aykırı olarak da oy sözleşmesi akdedilemez.

Pay devrine ilişkin toplantıya devreden ortağın katılabileceği gibi hali hazırda ortaksa devralan paydaş da katılabilir. Gerek TTK madde 595 gerek dürüstlük kuralı uyarınca payı devreden ve payı devralan devir işlemlerinin tamamlanması için gerekli çabayı göstermelidir. Şüphesiz bunlardan en önemlisi de genel kurula katılmak ve olumlu oy kullanmaktır. Aksi halde TBK madde 112 uyarınca payı devredenin, devralana karşı sorumluluğu gündeme gelecektir. Kanaatimizce bunun istisnası sonradan öğrenilen ve şirkete karşı sadakat yükümlülüğünü

[24] Ayverdi, E. D. (t.y.). Limited şirket payının devrine ilişkin genel kurul kararı. İstanbul Hukuk Mecmuası, s. 91.
[25] Ayverdi, E. D. (t.y.). Limited şirket payının devrine ilişkin genel kurul kararı. İstanbul Hukuk Mecmuası, s. 97.
[26] Ayverdi, E. D. (t.y.). Limited şirket payının devrine ilişkin genel kurul kararı. İstanbul Hukuk Mecmuası, s. 97.

gerektiren bir durumun istisnasıdır. Örneğin dini yayın yapan bir televizyon kanalıdır ve devralanın bu dine karşı sert söylemleri ortaya çıkmıştır. Böyle bir durumda şirkete sadakat yükümlülüğü olumsuz oy vermesini gerektirebileceği kanaatindeyiz.

Buna rağmen belirtmek gerekir ki doktrinde TTK 595/1' uygun olarak esas sermaye payını devretmek için pay devir sözleşmesi akdetmiş paydaş, bu yükümlülüğünü yerine getirmek amacıyla imzaları noterce onaylanan yazılı pay devir sözleşmesinin yanı sıra genel kurul onayının alınması için gerekli çabayı ve özeni göstermeli olduğu fikri yaygındır. Esas sermaye payını devreden paydaşın bu yükümlülükleri, pay devir sözleşmesinin doğurduğu borcun-ki bu borç payı devretmektir.- TBK gereğince ifa yükümlülüğünden doğar.[27]

6102 sayılı TTK madde 595/3 'te '' *Şirket sözleşmesinde başka türlü düzenlenmemişse, ortaklar genel kurulu sebep göstermeksizin onayı reddedebilir.*'' İfadesiyle ret kararının gerekçelendirilmesine gerek olmadığı açıkça belirtilmiştir.[28] Kanaatimizce bu düzenleme isabetlidir zira aksi halde ret kararı ile limited şirket çok fazla dava ve belirsizlikle uğraşmak zorunda kalacaktı. Ret kararına dayanak aramak limited şirket iradesinin ön plana çıkarıldığı TTK madde 595/2 düzenlemesiyle çelişecekti. Buna rağmen ortaklar öncesinde ret karar gerekçelerini belirleyip bunlara esas sermayede yer verebilirler.[29] Böylece pay devir imkanını kolaylaştırmış olurlar ancak bu yönde bir düzenleme açıkça esas sözleşmede yer almıyorsa ret kararının gerekçesinin olması TTK madde 595/3 uyarınca aranmayacaktır.

TTK madde 603'e göre, şirket ana sözleşmesiyle, esas sermaye payı bedeli dışında ek ödeme ile de yükümlüğü kararlaştırılabilir. Ek ödeme yükümü, şirketin faaliyetlerini sürdürmesini güvence altına almak için, ortaklara esas sermaye payı bedeli dışında şirkete nakdi ödemede yapılmasına ilişkin şirket ana sözleşmesiyle getirilen bir ek yükümlülüktür.[30] TTK madde 595/6 uyarınca, şirket ana sözleşmesinde belirtilmiş ek ödeme veya yan edim yükümlülükleri öngörüldüğü halde, devralanın ödeme gücü şüpheli veya belirsiz görüldüğü için ondan istenen teminat yatırılmamışsa, genel kurul şirket sözleşmesinde hüküm bulunmasa dahi onayı reddedebilir.[31]Kanaatimizce zaten ret kararı için gerekçe aranmasa da nadiren de olsa uygulamada genel kurulun pay devrine ilişkin ret kararlarına yönelik açılan iptal davaları açısından önemli bir düzenlemedir ve genel kurul kararına meşruluk sağlamaktadır.

Limited şirket müdürü kendisine pay devir sözleşmesinin bildirilmesinden itibaren üç aylık bir süresi vardır. Bu süre hak düşürücü bir süredir. Bu süre içerisinde genel kurul yapılmazsa pay devri hükmen onaylanmış olur. Bunun sebebi limited şirket müdürünün pay devir işlemini sürüncemede bırakmasının önüne geçmektir. TTK'ya göre limited şirketi genel kurula çağırmak müdürün görev ve sorumluluğundadır.[32] Bunu yerine getirmeyen müdürün, limited şirkete karşı sorumlu olacağı açıktır. Yalnız burada belirsiz bir durum vardır ki TTK madde 595 uyarınca devir gerçekleştikten sonra tüm hak ve yükümlülükler payın yeni sahibine geçer. Müdürün ibrası için yapılacak oylamada yeni paydaş oy kullanabilir mi? Kanaatimizce kendisi

[27] Ayverdi, E. D. (t.y.). Limited şirket payının devrine ilişkin genel kurul kararı. İstanbul Hukuk Mecmuası, s. 96.
[28] TTK Md. 595/3
[29] TTK Md. 595/3
[30] Türe, M. (2022). Yargıtay kararları ışığında limited şirkette esas sermaye payının devri. Terazi Aylık Hukuk Dergisi, 13(51), 147.
[31] Türe, M. (2022). Yargıtay kararları ışığında limited şirkette esas sermaye payının devri. Terazi Aylık Hukuk Dergisi, 13(51), 147.
[32] TTK Md. 617

ile doğrudan ilgili olan bu karara ilişkin oy hakkı bulunmamalıdır. Aksi halde müdürün muvazaalı ve kötü niyetli olarak süreyi kasten geçirmesi ve yeni paydaşa kendisini ibra ettirebilmesinin önü açabilecektir.

6102 sayılı TTK madde 595/5 ‘’*Şirket sözleşmesi devri yasaklamış veya genel kurul onay vermeyi reddetmişse, ortağın haklı sebeple şirketten çıkma hakkı saklı kalır.*’’ ifadesiyle payını devretmek isteyen ancak limited şirket iradesinden dolayı bunu gerçekleştiremeyen paydaşa bir çıkış yolu sunmaktadır.[33] Haklı sebep, ortaklık ilişkisini çekilmez hale getiren ve dürüstlük kurallarına göre ortak açısından bu ilişkinin devam ettirilmesinin kendisinden istenemeyen nedenlerdir. Bu durumda, şirketin devri onaylamaması durumunda payını devredemeyen ve şirket ortağı olarak devam etmek istemeyen kişiye haklı sebeple çıkma hakkı tanınmıştır.[34] Kanaatimizce kanun koyucunun bu yönde düzenlemesi hem limited şirketin hem de payını devretmek isteyen paydaşın menfaat dengesine yönelik oldukça önemli ve gereklidir. Diğer paydaşlar üçüncü bir kişi ile elbette aynı ortaklık yapısında bulunmak istemeyebilirler. Aynı şekilde bir paydaş da diğer paydaş ile ortaklığa devam etmek istemeyebilir. Zaten kanun koyucu genel kurulun devre onay vermeyi reddetmesini veya şirket sözleşmesinde devri yasaklayan bir hükmün bulunmasını doğrudan çıkma hakkı veren bir sebep olarak görmemiş, somut koşullarda bu hallerin çıkmaya haklı sebep olabileceğini hakimin takdirine bırakmıştır. Bu durum TTK madde 638/2 uyarınca her ortak, haklı sebeplerin varlığında şirketten çıkmasına karar verilmesi için dava açabilir hükmü kapsamında hakim tarafından değerlendirilmelidir. Böylece kötü niyetli ret kararları için paydaşa hareket kabiliyeti tanınmıştır.

Genel kuruldan ret kararı çıkarsa askıda hükümsüz olan pay devir sözleşmesi kesin hükümsüz hale gelecektir. Böylece pay devir sözleşmesinin ifası imkansız hale gelecektir ve düzeltilmesi mümkün değildir.[35] Payı devralmak isteyen kişiyi ortak olarak almak yönünde daha sonra bir görüş değişikliği olursa tüm işlemlerin en başından yapılması gerekecektir.

6102 sayılı TTK madde 594/1 ‘*’Şirket, esas sermaye paylarını içeren bir pay defteri tutar. Ortakların, adları, adresleri, her ortağın sahip olduğu esas sermaye payının sayısı, esas sermaye paylarının devirleri ve geçişleri itibarî değerleri, grupları ve esas sermaye payları üzerindeki intifa ve rehin hakları, sahiplerinin adları ve adresleri bu deftere yazılır.*’’ ifadesiyle limited şirkete pay defteri tutma ödev ve sorumluluğu getirilmiştir.[36] Bu ödev limited şirket müdürüne aittir. Payın devrinin genel kurul tarafından onaylanması veya TTK madde 595/7’de belirtilen üç aylık süre içinde genel kurulca reddedilmeyerek onay verilmiş sayıldığı durumda payın devri gerçekleşmiş olduğundan limited şirket müdürü tarafından pay defterine usulüne göre kaydedilecektir. Genel kurul pay devir sözleşmesini onaylama usulünün şirket ana sözleşmesi ile kaldırıldığı durumda ise, şirkete pay devir bildiriminin yapılması ile müdürler payın devrini pay defterine derhal kaydedecektir.[37]

[33] TTK Md. 595/5
[34] Türe, M. (2022). Yargıtay kararları ışığında limited şirkette esas sermaye payının devri. *Terazi Aylık Hukuk Dergisi*, 13(51), 161.
[35] Ayverdi, E. D. (t.y.). Limited şirket payının devrine ilişkin genel kurul kararı. İstanbul Hukuk Mecmuası, s. 99.
[36] TTK Md. 594/1
[37] Türe, M. (2022). Yargıtay kararları ışığında limited şirkette esas sermaye payının devri. *Terazi Aylık Hukuk Dergisi*, 13(51), 161.

2.7. GENEL KURUL KARARININ İPTALİ

2.7.1. RET KARARININ İPTALİ

Genel kurul kararları TTK gereğince yargı denetimine tabidir, davaya konu edilebilir. TTK madde 245, 246 ve 247 uyarınca iptal edilebilir oluşu veya butlanı gündeme gelebilir. Bu sebeple genel kurulun verdiği ret kararından sonra payı devreden paydaş TTK madde 595/5'teki çıkma hakkını kullanmak yerine iptal davası açabilir. Bunun için ret kararının kanuna veya şirket sözleşmesine veya dürüstlük kuralına aykırı olması gerekir ve mahkemece tespit edilecektir.

Yukarıda açıkladığımız gibi ret kararının gerekçesi aranmaz. Buna rağmen belirtmek gerekir ki özellikle dürüstlük kuralına aykırı olması sebebiyle iptal kararı verilebilir. Örneğin payı devretmek isteyen paydaş ile somut husumetin varlığı ile zarar verme gayesi ile ret oyu verilmesinde bu durum söz konusu olacaktır. Burada elbette ki HMK'daki ispat yükünü hatırlatmakta fayda var. İddia sahibi iddiasını ispatla yükümlüdür. Paydaşın mahkemeye iptal sebebinin varlığını ispat etmesi gerekir ki bu durum usul açısından oldukça zordur.

Payı devretmek isteyen ancak genel kurulun vermiş olduğu ret kararından kaynaklı olarak payını devredemeyen paydaş iptal davasını açar ve kazanırsa kesin hükümsüzlük halinden tekrardan askıda hükümsüzlük haline dönülmüş olur. Bazı yazarlar tarafından bu durumda yani iptal kararı onay yerine geçmediği için hukuki yarar olmadığını ifade etmektedir. Ancak hukuki durum değişmiş olur ve bunda hukuki yararın olduğu kanaatindeyiz. Hem genel kurulda tekrar tartışma ve görüşme imkanı doğmuş olur hem de üç aylık süre tekrardan gündeme gelmiş olacaktır. En sonunda onay kararıyla veya sürenin dolmasıyla pay devir işlemi tamamlanıp hüküm doğurabilir.[38]

Aynı şekilde olumlu oy kararının tespiti de mahkemeden istenebilir ancak bu durum ancak maddi bir hatanın mevcut olduğu durumlarda meydana gelebilir. Dava tamamen matematiksel hesap üzerinedir. Oyların yanlış sayılması gibi durumlarda mahkeme, hukuka aykırılık söz konusu olmasaydı verilecek gerçek kararı belirler.[39]

2.7.2. ONAY KARARININ İPTALİ

Genel kurulun pay devir sözleşmesini onayladığı olumlu kararının da iptali söz konusu olabilir. Şirket ana sözleşmesiyle ret için öngörülen haklı sebeplerin mevcut olmasına veya devrin şirkete zarar verecek nitelikte olmasına rağmen pay devir işleminin onaylanmış olması, ilgili genel kurul kararın iptali sonucunu doğurabilecektir. Bu hale örnek olarak, hâkim ortağın yahut azınlık teşkil edecek oranda esas sermaye payına sahip ortağın, esas sermaye paylarını rakip şirkete devretmesi gösterilebilir. Genel kurul kararının iptali davasının açılması üzerine mahkeme, müdürlerin de görüşlerini alarak, TTK madde 449 uyarınca payı devrinin onaylanmasına ilişkin genel kurul kararının yürütülmesinin geri bırakılmasına karar verebilir.[40]

[38] Ayverdi, E. D. (t.y.). Limited şirket payının devrine ilişkin genel kurul kararı. İstanbul Hukuk Mecmuası, s. 104.
[39] Ayverdi, E. D. (t.y.). Limited şirket payının devrine ilişkin genel kurul kararı. İstanbul Hukuk Mecmuası, s. 106.
[40] Ayverdi, E. D. (t.y.). Limited şirket payının devrine ilişkin genel kurul kararı. İstanbul Hukuk Mecmuası, s. 110.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Genel kurulun pay devrine ilişkin olumlu karar ile devri onaylamasında dikkat edilmesi gerek husus üç aylık hak düşürücü süredir. Bu süre aşıldıktan sonra zımnen onay anlamına geleceğinden hukuki durumda değişiklik meydana gelmeyecektir. Şöyle ki onay kararın iptali ile askıda hükümüz hale dönmeyip zımnen onay ile tekrar geçerlilik kazanacaksa açılacak iptal davasında hukuki yararın olmadığını söyleyebiliriz.[41]

2.8 GENEL KURUL KARARI SONRASI ORTAKLIK DURUMU

TTK madde 594/1'de '*'Şirket, esas sermaye paylarını içeren bir pay defteri tutar. Ortakların, adları, adresleri, her ortağın sahip olduğu esas sermaye payının sayısı, esas sermaye paylarının devirleri ve geçişleri itibarî değerleri, grupları ve esas sermaye payları üzerindeki intifa ve rehin hakları, sahiplerinin adları ve adresleri bu deftere yazılır.*'' ifadesiyle pay devir işlemlerinin gerçekleşmesi ile pay defterinde kaydının yapılması gerektiği ifade edilmiştir.[42] Bu limited şirket müdürünün görevidir. Limited şirket müdürü yeni pay dağılımını pay defterine ivedilikle işler. Zira genel kurul onayı ile birlikte pay devir işlemi hüküm doğurmaya başlamıştır ve eski paydaş tüm haklarını sorumluluklarıyla yeni paydaşa devretmiştir.

TTK madde 598/1'deki '*'Esas sermaye paylarının geçişlerinin tescil edilmesi için, şirket müdürleri tarafından ticaret siciline başvurulur.*'' İfadesiyle pay devrinin tescile tabi olduğunu açıklamıştır. TTK madde 598/2 uyarınca da 30 gün içerisinde gerekli işlemler yapılmazsa payı devreden ticaret siciline başvurulmasını talep edebilir. TTK madde 598/3 '*'Sicil kaydına güvenen iyiniyetli kişinin güveni korunur.*'' ifadesiyle iyi niyetli üçüncü kişiyi korumaktadır.[43] Payı devreden hakları ile birlikte sorumluluğunu da devrettiği için olası hak kayıplarına uğramamak için başvuruda bulunmalıdır.

3. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

TTK 595/1'de pay devrinin nasıl gerçekleştirilebileceği, şekil şartları ve usulü ile birlikte, açıklanmıştır. Buna göre limited şirkette esas sermaye payının devri ve devir borcu doğuran işlemlerin yazılı olarak gerçekleştirilecek ve imzalar noter tarafından onaylanacaktır. Bunun bir şekil şartı olduğu açıktır ve buna uygun olarak yapılmayan devir ve devir taahhütleri geçersiz olacaktır. Kısacası şekil şartı geçerlilik şartıdır. Geçerli olarak yapılmayan pay devir ve devir taahhütleri ile devir alan devredeni ifaya zorlayamaz. Hatta olası ihtilaf halinde şekil şartlarına uyulup uyulmadığını mahkeme re'sen dikkate alacaktır. Geçersiz devir veya devir taahhüdü durumunda TBK'daki sebepsiz zenginleşme hükümleri uygulama alanı bulacaktır. TTK 595/1'de limited şirkette pay devrinin tabi olacağı şekil şartlarını açıklamıştır. Buna uygun olarak yapılan devir sözleşmesi ile pay iktisabı gerçekleşmiş olmaz. Bunun sebebi TTK 595/2'de yer alan düzenlemedir. Buna göre limited şirkette şirket sözleşmesinde aksi öngörülmemişse genel kurul onayı aranır ve devir işlemi ancak genel kurul onayı ile geçerli olur. Bu düzenleme ile kanun koyucu pay devrine ilişkin tasarruf işlemi için pay sahibi ile payı devralmak isteyen kişinin haricinde ayrıca şirketin olumlu iradesini de aramıştır. Kanaatimizce aranan bu şirket iradesi limited şirketin yapısı ve amacı düşünüldüğünde isabetlidir. Zira bu

[41] Ayverdi, E. D. (t.y.). Limited şirket payının devrine ilişkin genel kurul kararı. İstanbul Hukuk Mecmuası, s. 111.
[42] TTK Md. 594/1
[43] TTK Md. 598/3

düzenleme kanunun gerekçesi incelendiğinde açıkça belirtildiği gibi emredici değildir ve şirket sözleşmesinde aksi öngörülebilir. Kanun koyucu bu şekilde limited şirkette pay yapısını korumak isteyen paydaşlara imkan tanımış ve bunu yaparken de pay devrini ölçüsüzce zorlaştırmamıştır.

TTK 595/2 düzenlemesindeki genel kurul onayında toplantıya katılanların salt çoğunluğu yeterlidir, TTK 620'deki olağan yeter sayıları uygulama alanı bulur. Eski Ticaret Kanununda daha ağır nisap (3/4) öngörülmüştür. Buradan kanun koyucunun iradesinin limited şirkette pay devir işlemlerini kolaylaştırma amacı olduğunu anlamaktayız. Kanaatimizce eski kanundaki ağır nisap bir sermaye şirketi olan limited şirketin amaç ve ruhuna uygun değildir. Bir ortaklık yapısı; ticari hayatına limited şirket olarak başlamış ve daha sonra yeni ortak, sermaye bulmak isteyebilir. Eski düzenleme, bir sermaye şirketi olan limited şirketin yatırım ve yeni ortak bulmasını zorlaştırmaktaydı.

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Ülkemizde ticaret hayatının her alanına karşımıza çıkan sermaye şirketlerinden ülkemizde en yoğun olarak kullanılan türü limited şirketin pay devrini yukarıda inceledik. Bu inceleme esnasında özellikle eski kanunda yeni kanuna geçiş aşamasındaki kanun koyucunun bakış açısına da yer vermeye çalıştık. Kanun koyucunun genel amacının pay devrini kolaylaştırmak olduğunu açıkladık. Bununla beraber limited şirkette pay devri çeşitli usul ve şekil şartlarına bağlanmıştır ki bu hükümlere aykırılık pay devrinin geçersizliği neticesini doğurabilecektir. Pay devir sözleşmesinde imzaların noterde tasdik edilmesi gerekmekte olup aynı zamanda genel kuruldan onay alınması gerekir. Limited şirket uygulamada sıklıkla karşılaşıldığından sebeptir ki olası sorunlara gerek kanun koyucu gerek Yargıtay gerek doktrin cevap vermeye çalışmıştır. Bu çalışmamızda olası sorun ve tartışmalar açısından da Yargıtay kararlarına ve doktrine yer vermeye çalıştık. Böylelikle uygulayıcı açısından yararlı ve etkili olmayı amaçladık.

KAYNAKÇA

Ateş, D. (2020). Sözleşme ilişkilerinin kurulmasında ve borç ilişkilerinde üçüncü kişi. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, (151), 330-359.

Ayverdi, E. D. (2022). Limited şirket esas sermaye payının devrine ilişkin genel kurul kararı ve iptal edilebilirliği. *İstanbul Hukuk Mecmuası*, 80(1), 87–116.

Dinç, S. (2017). 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu'na göre limited şirketin unsurları ile limited şirketlerde pay ve ortak kavramları. Terazi Aylık Hukuk Dergisi, 7(29), 135-166.

Huysal, A. S. (2016). Limited şirketlerde nama yazılı pay senedinin hukuki niteliği. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 22(1), 317-346.

Poroy, R., Tekinalp, Ü., & Çamoğlu, E. (2019). Ortaklıklar hukuku II. Vedat Yayıncılık.

Şener, O. H. (2019). Teorik ve uygulamalı ortaklıklar hukuku ders kitabı. Seçkin Yayıncılık.

Türe, M. (2022). Yargıtay kararları ışığında limited şirkette esas sermaye payının devri. Terazi Aylık Hukuk Dergisi, 13(51), 143-17.

Türk Ticaret Kanunu (TTK), Resmi Gazete 27846, Kanun No: 6102

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

AB GÖÇ POLİTİKALARINDA GÜVENLİKÇİ YAKLAŞIMLAR VE ALTERNATİF PARADİGMALAR

Prof. Dr. Ali AYATA

Karamanoğlu Mehmetbey University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Political Science and International Relations, e-mail: aayata@kmu.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-6469-6866

PhD. Candidate Dilek YAMAN

Karamanoğlu Mehmetbey University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Institute of Social Sciences, e-mail: dkyamann@gmail.com, ORCID iD: 0009-0007-7538-241X

Özet

Bu çalışma, Avrupa Birliği'nde (AB) göçün güvenlikleştirilme sürecini hem kuramsal hem de ampirik boyutlarıyla incelemektedir. Göç, tarihsel olarak insanlık deneyiminin doğal bir unsuru olmakla birlikte, Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası güvenlik söylemlerinin merkezinde yer almaya başlamıştır. Bu dönüşümde, Kopenhag Okulu'nun güvenlikleştirme teorisi temel bir kavramsal çerçeve sunarak, göçün varoluşsal bir tehdit olarak yeniden tanımlanma biçimlerini açıklamaktadır. AB bağlamında göç, Maastricht ve Lizbon Antlaşmaları sonrasında güvenlik politikalarıyla doğrudan ilişkilendirilmiş; Frontex'in yetkilerinin genişletilmesi, Ortak Avrupa İltica Sistemi'nin uygulanması ve üçüncü ülkelerle yapılan geri kabul anlaşmaları bu yönelimin somut göstergeleri olmuştur. Medya söylemleri, siyasi elitlerin retoriği ve toplumsal algılar, göçmenleri "öteki" olarak kurgulayan güvenlikçi bakış açısını pekiştirerek kamuoyunda göçün bir tehdit olarak algılanmasına katkı sağlamıştır. Bunun sonucunda, göç politikaları ile güvenlik politikaları arasındaki sınırlar giderek bulanıklaşmış, göçmenler çoğu durumda hak öznesi olmaktan çıkarılarak kontrol edilmesi gereken risk unsurları şeklinde temsil edilmiştir. Ancak göçün yalnızca güvenlik sorunu olarak çerçevelenmesi, insan hakları normları ve demokratik değerlerle çelişmekte; yabancı düşmanlığı, ayrımcılık ve toplumsal kutuplaşma gibi olumsuz sonuçları beraberinde getirmektedir. Çalışma, eleştirel güvenlik yaklaşımlarını ve insan güvenliği perspektifini ön plana çıkararak, göçün daha kapsayıcı, hak temelli ve sürdürülebilir politikalarla yönetilmesi gerektiğini savunmaktadır. Sonuç olarak, AB'nin göç politikalarının geleceği, güvenlikleştirme söylemlerinin sınırlandırılması ve insan hakları merkezli bir paradigma inşa edilmesine bağlıdır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Göç, Güvenlikleştirme, Kopenhag Okulu, Göç Politikaları

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Abstract

This study examines the securitization process of migration in the European Union through both theoretical and empirical dimensions. Although migration has historically been a natural element of human experience, it has become central to international security discourses in the post-Cold War period. In this transformation, the securitization theory of the Copenhagen School provides a fundamental conceptual framework to explain the ways in which migration has been redefined as an existential threat. In the context of the European Union, migration has been directly associated with security policies after the Maastricht and Lisbon Treaties; the expansion of Frontex's powers, the implementation of the Common European Asylum System, and readmission agreements with third countries have been concrete indicators of this orientation. Media discourses, the rhetoric of political elites, and social perceptions have reinforced the securitized perspective that constructs migrants as the "other," contributing to the perception of migration as a threat in public opinion. As a result, the boundaries between migration policies and security policies have increasingly blurred, and migrants have often been represented not as subjects of rights but as risk factors to be controlled. However, framing migration solely as a security issue conflicts with human rights norms and democratic values, bringing about negative consequences such as xenophobia, discrimination, and social polarization. By highlighting critical security approaches and the human security perspective, this study argues that migration should be managed with more inclusive, rights-based, and sustainable policies. In conclusion, the future of the European Union's migration policies depends on limiting securitization discourses and building a human rights-centered paradigm.

Keywords: European Union, Migration, Securitization, Copenhagen School, Migration Policies

Giriş

Günümüz uluslararası ilişkiler literatüründe göç ve güvenlik kavramları, yalnızca sosyolojik ya da politik olgular olarak değil, aynı zamanda derin yapısal dönüşümlerin ve normatif kaymaların habercileri olarak ele alınmaktadır. Ancak özellikle modern dönemde, ulus-devlet sınırlarının belirginleşmesi ve devlet merkezli güvenlik anlayışlarının kurumsallaşmasıyla birlikte göç, yeni anlam katmanları kazanmıştır. Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası güvenlik paradigmasında yaşanan dönüşüm, göçün giderek bir "güvenlik meselesi" olarak çerçevelenmesine zemin hazırlamıştır. Bu bağlamda, Kopenhag Okulu'nun öncülüğünü yaptığı güvenlikleştirme (securitization) kuramı, bu dönüşümün analitik bir çerçevesini sunmakta; göçü yalnızca insani ya da ekonomik bir mesele olmaktan çıkararak, kültürel bütünlük, toplumsal istikrar ve ulusal kimlik açısından potansiyel bir tehdit olarak yorumlanmasına imkân tanımaktadır (Buzan, Wæver & de Wilde, 1998). Bu kuramsal çerçevede göç, devletlerin politik gündemlerinde öncelikli bir konu haline gelirken, olağanüstü güvenlik önlemleriyle müdahale edilen bir fenomen olarak yeniden tanımlanmıştır.

Küreselleşme süreciyle birlikte sermaye, bilgi ve teknoloji akışlarının hız kazanması, devletlerin egemenlik alanlarını yeniden tanımlamalarını zorunlu kılmıştır. Sınırların geçirgenliği artarken, buna paralel olarak sınır kontrol mekanizmaları da daha sofistike ve sıkı hale gelmiştir. Özellikle AB örneğinde görüldüğü üzere, göç, iç güvenlik stratejileriyle

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

bağlantılı biçimde ele alınmakta, Frontex gibi kurumların yetkilendirilmesi ve sınır dışı uygulamalarının yoğunlaştırılması bu güvenlik çerçevesinin pratik yansımalarını oluşturmaktadır. Göçün güvenlikleştirilmesi sürecinde medya söylemleri, siyasal liderlerin retoriği ve toplumsal korkular da belirleyici rol oynamaktadır. Bu unsurlar, göçmenleri "öteki" olarak kurgulayan söylem repertuarlarının oluşmasına katkı sağlamakta; göçmen, yalnızca demografik bir unsur değil, aynı zamanda kültürel, ekonomik ve hatta ontolojik bir tehdit figürü haline getirilmektedir (Huysmans, 2000). Özellikle 2015 sonrası Avrupa'daki "mülteci krizi", bu tür söylemlerin ve güvenlik merkezli politikaların ivme kazanmasına neden olmuştur. Son yıllarda ise Ukrayna Savaşı, Afganistan'daki Taliban rejiminin yeniden iktidara gelişi ve Gazze'de yaşanan insani kriz gibi gelişmeler, Avrupa'da kitlesel göç olasılıklarını yeniden gündeme taşımış ve güvenlik-göç ilişkisini daha da keskinleştirmiştir.

Bu çerçevede göçün güvenlikleştirilmesi, devlet merkezli bir güvenlik kaygısı olmasının yanısıra, kimlik, aidiyet ve normatif düzen tartışmalarıyla da şekillenen çok katmanlı bir siyasal süreç olarak değerlendirilmelidir. Bu çalışmanın temel amacı, Avrupa güvenlik politikalarının dönüşümünü ve bu çerçevede göç olgusunun nasıl güvenlikleştirildiğini teorik ve ampirik düzeylerde inceleyerek, güvenlikleştirme ile siyasallaşma süreçlerinin kesişim noktalarını analiz etmektir. Bu bağlamda araştırma sorusu, "AB'nde göçün güvenlikleştirilme süreci hangi normatif paradokslar, kurumsal dinamikler ve söylemsel inşalar üzerinden şekillenmektedir?" şeklinde formüle edilmiştir. Sonuç olarak, araştırma, Kopenhag Okulu'nun güvenlikleştirme yaklaşımını temel alarak, Avrupa'da göç politikalarının güvenlik ekseninde şekillenmesini, devlet stratejilerinin ötesinde toplumsal algılar, kimlik politikaları ve normatif çerçevelerle nasıl etkileşim içinde yeniden tanımlandığını incelemeyi amaçlamaktadır.

Güvenlik Kavramının Teorik ve Tarihsel Gelişimi

Güvenlik, uluslararası ilişkiler disiplininde temel kavramlardan biri olmasına rağmen, kapsamı, referans nesnesi ve tehdit tanımları açısından oldukça tartışmalı ve çok katmanlı bir yapıya sahiptir. Kavramın etimolojik kökeni, Latince "sine cura" ifadesinden türeyen securitas terimine dayanmakta olup, "endişesizlik" ya da "tehlikeden uzak olma" anlamlarını taşımaktadır. Bu bağlamda güvenlik, ontolojik düzeyde bir tehditten arınmışlık ve istikrar halini ima eder (Daase, 1999). Ancak bu anlam, uluslararası ilişkilerde güvenliğin yalnızca sabit bir durum değil, aynı zamanda politik, söylemsel ve normatif olarak inşa edilen bir süreç olduğunu göz ardı etmektedir. Dolayısıyla güvenlik, hem analitik hem de normatif boyutlarıyla ele alınması gereken, tarihsel bağlamlara ve teorik yaklaşımlara göre dönüşen dinamik bir kavramdır.

Güvenlik olgusunun tarihsel ve teorik gelişimi, esasen uluslararası sistemin dönüşümüne paralel olarak farklı paradigmalar çerçevesinde yeniden şekillenmiştir. Bu bağlamda güvenlik anlayışındaki dönüşüm, klasik realist yaklaşımdan eleştirel ve post-pozitivist kuramlara uzanan geniş bir teorik yelpazede analiz edilebilir. Geleneksel güvenlik anlayışı, özellikle realizm ekseninde biçimlenmiş ve uzun süre boyunca uluslararası ilişkiler disiplinine egemen olmuştur (Waltz, 1979). Bu çerçevede güvenlik, büyük ölçüde askeri tehditlerin caydırılması, savaşın önlenmesi ve devletin egemenliğinin korunmasıyla özdeşleştirilmiştir. Devlet, bu yaklaşımda hem güvenliğin öznesi hem de başlıca referans

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

nesnesidir. Realist anlayışta güvenliğin temeli; güç dengesi, caydırıcılık stratejileri ve ulusal çıkar kavramları ile kurulur. Bu yönüyle güvenlik, dış kaynaklı tehditlere karşı devlet kapasitesini artırmaya yönelik çabalarla tanımlanır. Sivil alan, insan hakları, çevresel sorunlar ya da göç gibi konular ise genellikle güvenlik dışı meseleler olarak değerlendirilmiştir. Özellikle göç olgusu, realist yaklaşımlar tarafından sınır güvenliği, kamu düzeni ya da egemenlik ihlali bağlamında potansiyel bir tehdit olarak ele alınmaktadır (Weiner, 1992).

Soğuk Savaş'ın sona ermesi, uluslararası güvenlik anlayışında önemli bir paradigmatik kırılma yaratmıştır. Artık tehditler, devletler arası savaş ya da askeri müdahale biçimlerinin ötesinde, terörizm, çevresel felaketler, ekonomik krizler, sağlık tehditleri ve zorunlu göç gibi çok boyutlu ve karmaşık biçimlerde ortaya çıkmaktadır (Buzan, 1991). Bu dönüşüm, güvenlik çalışmalarının yeni referans nesneleri ve söylemsel çerçevelerle yeniden inşa edilmesine yol açmıştır. Bu süreçte gelişen eleştirel güvenlik yaklaşımları, güvenliği sadece maddi tehditlerin önlenmesi değil, aynı zamanda toplumsal ve söylemsel olarak inşa edilen bir olgu biçiminde kavramsallaştırmıştır. Eleştirel Okul'un öncüsü Ken Booth'a göre, "gerçek güvenlik" ancak bireylerin özgürlüklerinin ve onurlarının korunmasıyla mümkün olabilir. Dolayısıyla geleneksel devlet merkezli güvenlik anlayışı normatif açıdan yetersizdir (Booth, 2005). Bu yaklaşımda güvenliğin, baskı, eşitsizlik ve dışlanma gibi yapısal tehditleri de kapsayacak biçimde yeniden tanımlandığı görülmektedir.

Bu çerçevede öne çıkan önemli kuramsal katkılardan biri, Kopenhag Okulu'nun geliştirdiği güvenlikleştirme (securitization) teorisidir. Barry Buzan, Ole Wæver ve Jaap de Wilde'in öncülüğünde geliştirilen bu yaklaşım, güvenliğin söylemsel olarak inşa edildiğini ileri sürer. Bu teoriye göre bir mesele, siyasi aktörler tarafından "varoluşsal tehdit" olarak sunulduğunda ve bu söylem, geniş toplumsal kesimlerce kabul gördüğünde, güvenlikleştirme süreci tamamlanmış olur (Buzan, Wæver & de Wilde, 1998). Böylece güvenlik, nesnel bir gerçeklikten ziyade, belirli bir politik bağlamda üretilen bir söylem niteliği kazanır. Güvenlikleştirme teorisi, özellikle göç, iklim değişikliği ya da pandemi gibi olguların güvenlik gündemine nasıl dahil edildiğini analiz etmek açısından önemli bir kuramsal araç sunar. Nitekim göç olgusu, bu bağlamda yalnızca nüfus hareketi olarak değil, kültürel, toplumsal ve kimliksel düzeyde tehdit söylemleriyle yeniden inşa edilen bir güvenlik meselesine dönüşmektedir (Huysmans, 2006).

Post-pozitivist kuramların etkisiyle güvenlik kavramı hem yatay (konu alanları bakımından) hem de dikey (referans nesnesi bakımından) olarak genişletilmiştir. Yatay genişleme, güvenliğin hem askeri şekilde hem de çevresel, ekonomik, toplumsal ve siyasal boyutları da içerecek şekilde ele alınmasını ifade eder. Dikey genişleme ise, devletlerle beraber, bireylerin, toplulukların ve hatta tüm insanlığın güvenlik referansı haline gelmesini içermektedir (Krause & Williams, 1997). Bu minvalde dikkat çeken önemli girişimlerden biri, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından 1994 yılında geliştirilen insani güvenlik (human security) yaklaşımıdır. Bu anlayışta güvenlik, bireylerin ekonomik refahı, sağlık hizmetlerine erişimi, siyasi katılımı ve kişisel güvenliği gibi çok boyutlu göstergelerle

ölçülmektedir. İnsani güvenlik yaklaşımı, bireyin öznel güvensizlik algısını dikkate alarak güvenliği mikro düzeyde analiz etmeye olanak tanımaktadır.

Genişleyen bu güvenlik perspektifi sayesinde göç gibi daha önce "düşük yoğunluklu" olarak sınıflandırılan olgular, artık güvenlik söyleminin merkezinde yer almaktadır. Göç, bu yeni yaklaşımlar çerçevesinde ekonomik ya da demografik meselelerin yanısıra, kimlik, egemenlik ve sosyal bütünlükle doğrudan ilişkili, çok boyutlu bir güvenlik sorunu olarak ele alınmaktadır (Bigo, 2002). Didier Bigo'nun "securitization through practices" yaklaşımı ise, güvenlik söylemlerinin yalnızca devlet politikaları ya da uluslararası anlaşmalarla değil, aynı zamanda günlük idari pratikler ve bürokratik uygulamalar aracılığıyla nasıl inşa edildiğini ortaya koymaktadır (Bigo, 2002). Bu çerçevede, AB'nin göç politikalarının yeniden düşünülmesi, güvenlik ile insan hakları arasındaki dengeyi yeniden kurmayı gerekli kılmaktadır.

AB'nin "entegre sınır yönetimi" ve "göçün dışsallaştırılması" politikaları, göçün güvenlikleştirilmesi pratiklerinin somut örnekleri olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca 2022 sonrası artan zorunlu göç hareketleri, özellikle Ukrayna Savaşı ve iklim kaynaklı yerinden edilmeler bağlamında, güvenlik tartışmalarını yeniden şekillendirmiştir. Uluslararası toplumun göç krizlerine verdiği yanıtlar, bu olgunun insani boyutuyla beraber aynı zamanda jeopolitik bir mesele haline geldiğini de göstermektedir. Sonuç olarak güvenlik, sabit ve nesnel bir olgudan ziyade tarihsel, teorik ve söylemsel çerçeveler içinde yeniden tanımlanan ve dönüştürülen bir kavramdır. Güvenliğin yalnızca devleti korumakla sınırlı olmadığı, birey, toplum ve doğa gibi farklı referans nesnelerini içerecek şekilde genişlediği bir anlayış, günümüzün çok katmanlı tehdit ortamına daha uygun bir analiz çerçevesi sunmaktadır.

Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik Paradigmasında Dönüşüm ve Göç Algısı

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte bloklar arası askeri çatışma ihtimalinin azalması, devlet merkezli güvenlik anlayışlarının sorgulanmasına ve güvenliğin daha kapsamlı bir çerçevede yeniden tanımlanmasına yol açmıştır. Güvenlik kavramının içeriğinde yaşanan bu paradigmatik değişim, kavramın sadece devletin dışsal ve askeri güvenliğiyle sınırlı olmadığını, aynı zamanda toplumsal kimliklerin korunması, kültürel normların sürdürülmesi ve kolektif aidiyetlerin muhafazası gibi unsurları da kapsaması gerektiğini ortaya koymuştur. Bu doğrultuda gelişen "toplumsal güvenlik" (societal security) anlayışı, özellikle Kopenhag Okulu'nun katkılarıyla, güvenliğin kimlik temelli tehditlerle ilişkisini vurgulayan önemli bir kavramsal çerçeve sunmuştur (Waever, 1995).

Bu yaklaşım, bir toplumun dil, din, kültür ve ulusal kimlik gibi kolektif değerlerinin tehdit altında algılandığı durumlarda, güvenliğin yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda sembolik bir mesele hâline geldiğini savunur. Göç olgusuna bu yaklaşım çerçevesinden bakılırsa, ev sahibi toplumların, göçmenleri sosyoekonomik yük olarak görmekle beraber, aynı zamanda kültürel bütünlüğü tehdit eden unsurlar olarak algılandığı görülebilir (Huysmans, 2000). Böylece göçmen gruplar, kamusal söylemde "tehlikeli ötekiler" olarak konumlandırılır ve kimliksel farklılıkları nedeniyle potansiyel asimilasyon sorunları ya da değer çatışmalarının kaynağı olarak kodlanır.

Göçün giderek daha fazla güvenlikleştirilmesi, teorik bir çerçeve ya da söylemsel bir dönüşüm olmanın ilerisinde, somut politika araçları ve kurumsal uygulamalar üzerinden etkisini göstermiştir. Göçmenlerin kriminalize edilmesi, gözaltı merkezlerinin yaygınlaşması, geri gönderme anlaşmalarının artması, sınır dışı prosedürlerinin hızlandırılması ve biyometrik izleme sistemlerinin geliştirilmesi gibi uygulamalara zemin hazırlanmıştır. Bu tür tedbirler, göçmenleri insan hakları bağlamında korunması gereken öznelerdense, kontrol edilmesi gereken "güvenlik riskleri" olarak yeniden konumlandırmıştır. Örneğin entegrasyon süreçlerinin birincil amacı uyum sağlama amacından çok, potansiyel tehditleri önleme aracı olarak görülmüş ve bunun sonucunda kültürel homojenliği dayatan politikalar öne çıkmıştır (Molnar, 2023).

Son yıllarda, göçmenlerin siyasal katılımı, sosyal haklara erişimi ve hukuki güvenceleri açısından yaşanan zorluklar, liberal demokrasilerin temel normlarıyla çelişen bir güvenlikleştirme mantığını daha da derinleştirmiştir. COVID-19 pandemisi, bu süreci hızlandıran yeni bir dönemeç olmuştur. Salgın sürecinde sınır kontrolleri sıkılaştırılmış; göçmenler ve sığınmacılar halk sağlığı tehdidi bağlamında da dışlayıcı politikaların hedefi hâline gelmiştir. Ayrıca, Ukrayna Savaşı sonrasında Avrupa'nın Ukraynalı mültecilere yönelik sergilediği kapsayıcı yaklaşım, diğer mülteci gruplara yönelik dışlayıcı ve güvensizlik temelli politikalarla tezat oluşturmuştur. Bu durum göçün güvenlikleştirilmesinde ırksallaştırma ve çifte standart tartışmalarını yeniden gündeme taşımıştır. Sonuç olarak, Soğuk Savaş sonrası güvenlik paradigmasındaki dönüşüm, göçü kimlik, kültür ve güvenlik arasında kurulan karmaşık bir ilişki ağına yerleştirerek, insani ve sosyoekonomik bir mesele olmaktan uzaklaştırmıştır. Bu dönüşüm, göçün giderek daha fazla güvenlikleştirilen bir siyasal meseleye dönüşmesine yol açarak; göçmenlerin sosyal konumları, haklara erişimleri ve kamusal temsillerini geri plana atmıştır.

Göçün Güvenlikleştirilmesinde Kuramsal Yaklaşımlar: Söylem, İnşa ve Eleştiri

Bir olgunun güvenlik alanına dahil edilebilmesi için, etkili bir aktör tarafından söz konusu mesele varoluşsal bir tehdit olarak sunulmalı ve hedef kitle tarafından bu söylem kabul edilmelidir. Bu aktörler; devlet yetkilileri, medya temsilcileri ya da bürokratik elitler olabilmektedir. Tehdit olarak kodlanan mesele, böylelikle olağan siyaset alanının dışına çıkarılarak olağanüstü önlemlerle müdahale edilmesi gereken bir durum haline gelir. Özellikle Avrupa'da göçmenler, sıklıkla "biz" ve "öteki" ikiliği üzerinden tanımlanmakta, bu da göçü ulusal kimliğin ve güvenliğin "dışsal ötekisi" olarak konumlandıran söylemsel bir yapı oluşturmaktadır (Huysmans, 2006). Bu söylem, yalnızca tehdit algılarını pekiştirmekle kalmamakta; aynı zamanda güvenlik temelli politikaların meşrulaştırılmasına da hizmet etmektedir. AB'nin sınır politikaları, Frontex'in artan rolü ve göçmenlerin kriminalize edilmesi bu bağlamda değerlendirilebilir (Hess & Kasparek 2019).

İnşaacı yaklaşım, uluslararası ilişkilerde tehditlerin maddi gerçekliklerden ziyade, sosyal ve söylemsel süreçler aracılığıyla inşa edildiğini savunur. Bu bakış açısına göre göçün, bir nüfus hareketi olmasının yanısıra, normlar, kimlikler ve politik çıkarlar ekseninde şekillenen bir güvenlik meselesi olduğu görülmektedir. Göçmenlerin "dışsal" olarak tanımlanması, onları potansiyel olarak uyumsuz, yabancı ve tehditkâr figürler haline getirir. Bu

durum, göç politikalarının içerici değil; dışlayıcı ve sınırlayıcı biçimde tasarlanmasına yol açar. Medya, siyaset ve bürokrasi tarafından üretilen söylemler aracılığıyla göçmenler; suç, işsizlik, terör ya da kültürel uyumsuzluk gibi imgelerle ilişkilendirilmekte ve böylece kamuoyunda "sorunlu ötekiler" olarak algılanmaktadır. Güncel olarak, özellikle Orta Doğu ve Afrika kaynaklı göç akınları ile Ukrayna Savaşı sonrası Avrupa'ya yönelen yeni göç dalgaları, bu inşa süreçlerini daha da görünür kılmıştır. Diğerlerinden farklı olarak, Ukraynalı göçmenlerin "Avrupalı" olarak daha olumlu bir algıyla karşılanması, güvenlikleştirmenin göçün varlığına değil, göçmenin kimliğine bağlı olarak farklılaştığını göstermektedir (Squire, 2023). Bu durum göçün güvenlikleştirilmesinin ırk, etnisite ve din gibi kimlik temelli kategoriler üzerinden işlediğine işaret etmektedir.

Eleştirel güvenlik çalışmaları ise güvenliğin iktidar ve kontrol aracı olduğunu ileri sürer. Güvenlik politikaları riskleri bertaraf ederken diğer taraftan bireyleri ve toplulukları disipline etmeye, yönetmeye ve kategorize etmeye hizmet eder. Bu bağlamda, göçmenlerin güvenlikleştirilmesi neoliberal devletlerin yönetilebilir nüfuslar üretme çabasının bir parçası olarak değerlendirilebilir. Yukarıda vurgulandığı üzere göçmen kampları, sınır dışı mekanizmaları, biyometrik gözetim teknolojileri ve dijital takip sistemleri gibi araçlar, temelde sınır güvenliğini sağlar ancak devletin egemenlik kapasitesini ve toplumsal denetimini de artırması bakımından önemlidir. Bu perspektif, göçün güvenlikleştirilmesinin demokrasinin temel ilkeleri, hukuk devleti normları ve insan haklarının evrenselliği ile nasıl gerilimli bir ilişki içerisinde olduğunu açığa çıkarır.

Güvenlik söyleminin egemen yapılarca araçsallaştırılması, göçmenlerin haklara erişimini sınırlamakta, onları sürekli gözetim altındaki nesneler haline getirmekte ve kamusal alanın dışına itmektedir. Sonuç olarak, göçün güvenlikleştirilmesi, devlet politikalarının şekillenmesinde ve toplumsal algıların oluşumunda belirleyici bir rol oynamaktadır. Kopenhag Okulu'nun güvenlikleştirme teorisi, bu süreci analiz etmek için güçlü bir kuramsal zemin sunarken; inşaacı ve eleştirel yaklaşımlar, göçün güvenlik alanına nasıl ve neden çekildiğini, bu sürecin kimlik, iktidar ve haklar bakımından ne tür sonuçlar doğurduğunu kapsamlı biçimde sorgular. Bu çerçevede, güvenlik politikalarının yalnızca tehdit algılarından değil, bu tehditlerin siyasal ve toplumsal olarak nasıl inşa edildiğinden beslendiği açıktır. Bu süreç aynı zamanda ulusal kimliklerin yeniden tanımlanmasına, toplumsal sınırların keskinleştirilmesine ve evrensel insan hakları söyleminin sınırlandırılmasına neden olmaktadır.

AB'nde Göçün Güvenlikleştirilmesi

AB bağlamında göç meselesi, Soğuk Savaş sonrası dönemde hızla güvenlik perspektifine dahil edilmiştir. Göç politikalarındaki bu güvenlik merkezli dönüşüm, Maastricht Antlaşması ile başlamış ve Lizbon Antlaşması ile kurumsallaşmıştır. Özellikle Maastricht Antlaşması'yla (1993), birlikte adalet ve içişleri alanında ortak politikaların oluşturulması, göçün hem ulusal hem de ulusüstü düzeyde güvenlikleştirilen bir mesele hâline gelmesine neden olmuştur (Geddes, 2001). Bu süreçte yasa dışı göç, sınır ihlalleri, insan kaçakçılığı ve terör tehdidiyle ilişkilendirilmiştir. Göçmenler ise düzensiz ekonomik aktörler olarak; kamu düzeni, sosyal uyum ve ulusal güvenlik açısından bir tehdit kaynağı olarak sunulmuştur. 11 Eylül 2001 tarihli terör saldırıları, bu güvenlik söyleminin daha da sertleşmesine zemin

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

hazırlamıştır. "Teröre karşı küresel savaş" çerçevesinde, özellikle Müslüman kökenli göçmenler, potansiyel radikalleşme, kültürel uyumsuzluk ve güvenlik riski ile özdeşleştirilmiştir. Bu gruplar kamuoyu nezdinde giderek daha fazla kriminalize edilen ve dışlanan topluluklara dönüşmüştür (Çakaş, 2019).

AB'nin göç yönetimindeki en belirgin güvenlikçi kurumsallaşma, 2004 yılında kurulan Avrupa Sınır ve Sahil Güvenlik Ajansı (Frontex) aracılığıyla somutlaşmıştır. Başlangıçta yalnızca sınır güvenliğini sağlama amacıyla kurulan Frontex'in yetkileri, özellikle 2015 mülteci krizinin ardından büyük ölçüde genişletilmiştir. Ajans, yalnızca sınır kontrolü görevini üstlenmekle kalmayıp, aynı zamanda "geri gönderme operasyonları", "durumsal farkındalık" geliştirme ve "üye devletlere operasyonel destek sağlama" gibi kapsamlı yetkilere sahip olmuştur (Léonard & Kaunert, 2020). Frontex'in faaliyetleri, sınır güvenliğinin ötesine geçerek, insan hakları normlarıyla ilişkili çeşitli tartışmalara da neden olmuştur. Uluslararası Af Örgütü ve İnsan Hakları İzleme Örgütü gibi kuruluşlar, Frontex'in özellikle "geri itme" (push-back) uygulamalarına göz yumduğu ya da bu uygulamalarda doğrudan rol aldığına dair belgeler yayımlamıştır. Ayrıca gözetim teknolojileri dijitalleşmiş, sınırların hem fiziksel, hem de dijital düzlemde kontrol altına alınmasına olanak tanınmıştır. Bu kapsamda yapay zekâ temelli göç izleme sistemleri ve veri tabanı bütünleştirmeleri, göçmen hareketlerinin önceden tahmin edilmesini ve müdahale edilmesini mümkün kılan güvenlik araçları olarak kullanılmaktadır (Molnar, 2023). AB'nin göç politikalarındaki güvenlikçi yönelim, kurumsal yapılanmayı dönüştürmüş ve yeni güvenlik pratiklerinin geliştirilmesine zemin hazırlamıştır.

Bu gelişme, göçün sadece serbest dolaşım meselesi değil, aynı zamanda güvenlik kaygılarıyla şekillenen bir olgu olarak ele alınmasının önünü açmıştır. Bu çerçevede, AB dış sınırlarının korunmasına yönelik olarak Frontex gibi ajansların güçlendirilmesi, iç güvenlik stratejilerinin göç karşıtı tedbirlerle entegre edilmesi ve mülteci politikalarının caydırıcılık esasına dayanması dikkat çekici bir nitelik kazanmıştır.

Ortak Avrupa İltica Sistemi (CEAS), AB'nin göç politikalarındaki güvenlik kaygılarının normatif bir çerçeveye nasıl yansıdığını gösteren temel bir örnektir. CEAS kapsamında uygulanan Dublin III Tüzüğü gibi düzenlemeler, göçmenlerin sığınma başvurularının ilk giriş yapılan ülkede işleme alınmasını öngörmektedir. Bu durum, özellikle Güney Avrupa ülkelerine aşırı yük bindirmiş, dayanışma ilkesini zedelemiş ve göçmenlerin sığınma yollarına fiilen erişimini zorlaştırmıştır. Buna ek olarak, AB'nin üçüncü ülkelerle yaptığı geri kabul anlaşmaları -örneğin 2016 tarihli Türkiye-AB Mutabakatı- göçmenlerin AB topraklarına ulaşmadan önce durdurulmasını hedefleyen bir "uzaklaştırma stratejisi"ni yansıtmaktadır. Ancak bu stratejilerin etik ve hukuki temelleri, uluslararası insan hakları normları açısından ciddi biçimde sorgulanmaktadır. Son dönemde Tunus ve Libya gibi ülkelerle imzalanan yeni mutabakatlar, göçmenlerin Avrupa dışı alanlarda tutulmasına yönelik "dışsallaştırma politikaları"nın bir devamı niteliğindedir ve bu uygulamalar Avrupa Konseyi ile Birleşmiş Milletler tarafından da eleştirilmektedir (Pınar, 2020).

Günümüzde göç yönetimi, yalnızca fiziksel sınırların korunmasıyla sınırlı kalmayıp, dijitalleşme ve biyometrik gözetim teknolojileriyle de şekillenmektedir. Eurodac, VIS ve SIS gibi veri tabanları aracılığıyla göçmenlerin biyometrik verileri toplanmakta ve bu durum,

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Michel Foucault'nun "biyo-iktidar" kavramıyla örtüşen bir kontrol rejimi yaratmaktadır (Foucault, 2008). Bu gelişmeler, göçmenleri yalnızca "potansiyel tehdit" olarak değil, aynı zamanda yönetilmesi gereken birer "veri nesnesi" olarak tanımlamaktadır. Dijital gözetim sistemlerinin yaygınlaşması, göç olgusunu yalnızca sınırlar arası bir hareket olarak değil, aynı zamanda dijital kimlikler, biyometrik profiller ve gözetim pratikleriyle şekillenen bir güvenlik alanına dönüştürmektedir (Bigo, 2014). AB'nde göçün güvenlikleştirilmesi süreci, hem normatif hem de kurumsal düzeyde çok katmanlı bir dönüşüme yol açmıştır. AB'nin göç politikaları, sınır güvenliğinden dijital gözetim teknolojilerine uzanan geniş bir yelpazede güvenlikçi pratiklerin uygulanmasına sahne olmaktadır. Bu süreç, göçmenlerin temel hakları, insan onuru ve hukukun üstünlüğü ilkeleriyle doğrudan ilişkili etik ve hukuki soruları gündeme getirmekte; AB'nin kendi değerleriyle olan çelişkisini gözler önüne sermektedir. Göçün güvenlikleştirilmesi, sadece siyasi değil, aynı zamanda normatif bir sınav niteliğindedir ve AB'nin bu sınavdan nasıl geçeceği, gelecekteki kurumsal kimliği açısından belirleyici olacaktır.

Göçün güvenlikleştirilmesi, siyasal karar alıcılar açısından hızlı müdahale imkânı sağlarken, aynı zamanda demokratik meşruiyeti zayıflatan, insan haklarını ikincil plana iten ve göçmenleri kriminalize eden bir yönelim ortaya koymaktadır. Bu durum, hem AB'nin temel değerleriyle hem de uluslararası insan hakları normlarıyla açık bir çelişki içindedir. Göçün bir tehdit olarak ele alınması yalnızca güvenlik önlemlerinin ön plana çıkarılmasına neden olmakla kalmamakta, aynı zamanda toplumsal düzeyde yabancı düşmanlığı, ırkçılık ve ayrımcılığın normalleşmesine zemin hazırlamaktadır. Bu yaklaşım, göçmenlerin yanı sıra çok kültürlü yapıları benimseyen demokratik sistemlerin de zarar görmesine neden olmaktadır (Huysmans, 2006). Bu yaklaşım, güvenliğin yalnızca fiziksel tehditlerden değil, sosyal yapıları hedef alan tehditlerden de kaynaklanabileceğini ileri sürmektedir.

Bu bağlamda "insan güvenliği" anlayışı, sadece devletlerin değil, bireylerin de korunması gerektiğini vurgulayan bütüncül bir güvenlik yaklaşımı sunmaktadır. Özellikle göçmenlerin hak temelli taleplerini merkeze alan bu perspektif, göçü yalnızca bir güvenlik meselesi olarak değil, aynı zamanda temel hak ve özgürlüklerin korunması gerekliliği olarak değerlendirmektedir. Nitekim 2015 sonrası AB'nin sınır yönetiminde artan militarizasyon, Frontex'in yetkilerinin genişletilmesi ve geri itme uygulamalarının artması, insan güvenliği anlayışına açıkça aykırıdır. Ayrıca, 2022'de başlayan Rusya-Ukrayna savaşı sonrasında Ukraynalı mültecilere yönelik gösterilen dayanışma ve entegrasyon politikaları, AB'nin güvenlik temelli göç yaklaşımlarının seçici ve çifte standartlı olabileceğini de gözler önüne sermektedir. Bu durum, göçmenlerin kimlikleri ve kökenleri üzerinden ayrımcılığa uğradığı yeni bir güvenlik tahayyülünün inşasına işaret etmektedir (Squire, 2023). Sonuç olarak, AB'nin göç politikalarının yeniden yapılandırılması, yalnızca güvenlik kaygıları çerçevesinde değil, insan hakları normları ve yapısal nedenler ışığında ele alınmalıdır. Eleştirel güvenlik yaklaşımları, bu dönüşüm için teorik bir zemin sunarken, insan güvenliği paradigması, pratikte daha adil ve sürdürülebilir bir göç politikasının inşasına katkı sağlayacaktır.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Sonuç

Bu çalışmada, göç olgusunun AB bağlamında nasıl güvenlikleştirildiği teorik ve ampirik düzeyde incelenmiş; AB'nin göç politikalarındaki güvenlikçi yaklaşımın neden olduğu yapısal, normatif ve pratik gerilimler detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Göçün bir güvenlik tehdidi olarak inşa edilmesi yalnızca AB'nin güvenlik politikalarını değil, aynı zamanda Birliğin uluslararası düzeyde benimsediği normlar, değerler ve insan hakları rejimiyle olan ilişkisini de derinlemesine etkilemektedir. Bu durum, AB'nin kimliğini ve küresel ölçekteki normatif liderlik iddiasını sorgulatan yapısal bir çelişki üretmektedir. Bununla birlikte, söz konusu yaklaşım, AB'nin temel değerleriyle, özellikle insan hakları ilkeleriyle çelişen uygulamaların kurumsallaşmasına neden olmuştur. Göçmenlerin kriminalize edilmesi, sınır güvenliğinin militarize edilmesi ve mülteci haklarının sistematik biçimde ihmal edilmesi, AB'nin değerler topluluğu olarak tanımlanan vizyonunu zayıflatmaktadır. Bu bağlamda, AB'nin iç ve dış politikasında insan haklarına dayalı tutarlı bir yaklaşım geliştirme kapasitesi ciddi biçimde sorgulanmaktadır.

Frontex gibi kurumların artan etkisi ve AB'nin üçüncü ülkelerle imzaladığı geri kabul anlaşmaları, göçü yalnızca kontrol edilmesi gereken bir tehdit olarak yeniden üretmektedir. Örneğin, 2016 yılında Türkiye ile imzalanan Geri Kabul Anlaşması ve son dönemde Tunus ile yapılan işbirliği anlaşmaları, göçmenlerin Avrupa dışında tutulmasına yönelik dışsallaştırma politikalarının kurumsal boyut kazandığını göstermektedir (Casaglia, 2023). Ancak bu politikalar, göçün yapısal nedenlerini - savaşlar, iklim değişikliği, yoksulluk, siyasal baskılar- göz ardı etmekte ve göç olgusunu yalnızca kısa vadeli kriz yönetimi çerçevesinde değerlendirmektedir. Bu çerçevede, geleneksel devlet merkezli güvenlik anlayışlarının ötesine geçilerek, birey temelli yaklaşımların benimsenmesi önem arz etmektedir. Eleştirel güvenlik çalışmaları ve insan güvenliği yaklaşımları, güvenliğin yalnızca sınırların veya devlet egemenliğinin korunması değil, aynı zamanda bireylerin sosyal, ekonomik ve kültürel haklarının güvence altına alınması olarak değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu tür bir yaklaşım, göçün sosyal bağlamını da dikkate alarak daha bütüncül ve sürdürülebilir bir politika geliştirilmesini mümkün kılmaktadır.

Güvenlikleştirme pratiklerinin geriye çekilmesi ve bunun yerine insan haklarını önceleyen politikaların benimsenmesi, AB'nin göç yönetiminde daha adil ve kapsayıcı bir paradigma geliştirmesinin önünü açacaktır. Nitekim yapılan araştırmalar, göçmenlerin ekonomik katkılarının uzun vadede pozitif etkiler yarattığını ve Avrupa toplumlarında demografik açıdan da dengeleyici bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda, AB'nin göç politikalarının şekillendirilmesinde, insan haklarını ihlal eden uygulamalar yerine, göçmenlerin topluma entegrasyonunu ve sosyal haklara erişimini destekleyen stratejiler geliştirilmelidir. Yerel yönetimlerin, sivil toplum kuruluşlarının ve göçmen topluluklarının karar alma süreçlerine daha fazla dâhil edilmesi, bu politikaların demokratik meşruiyetini artıracaktır. Ayrıca, AB'nin geri kabul anlaşmaları gibi politikaları, yalnızca sınır güvenliğini sağlamaya yönelik değil, aynı zamanda göçün kök nedenlerine yönelik yapısal çözümler üretmeyi amaçlayacak şekilde yeniden tasarlanması gerekmektedir. Sonuç olarak, AB'nin göç politikasında güvenlikleştirme söylemlerinin yerini, insan hakları, toplumsal dayanışma ve çok boyutlu güvenlik anlayışlarının alması, yalnızca daha insani bir göç yönetimini mümkün

kılmakla kalmayacak, aynı zamanda AB'nin küresel düzeydeki normatif liderlik iddiasını da güçlendirecektir. Bu tür bir paradigmanın benimsenmesi, AB'nin kurucu değerleriyle uyumlu, sürdürülebilir ve kapsayıcı bir göç rejiminin inşasını mümkün kılacaktır.

Kaynakça

Bigo, D. (2002). Security and immigration: Toward a critique of the governmentality of unease. Alternatives: Global, Local, Political, 27(1), 63–92.

Bigo, D. (2014). The (in)securitization practices of the three universes of EU border control: Military/navy – border guards/police – database analysts. Security Dialogue, 45(3), 209–225.

Booth, K. (2005). Critical security studies and world politics. Lynne Rienner.

Buzan, B. (1991). People, states and fear: An agenda for international security studies in the post-Cold War era (2nd ed.). Lynne Rienner.

Buzan, B., Wæver, O., & de Wilde, J. (1998). Security: A new framework for analysis. Lynne Rienner Publishers.

Casaglia, A. (2023). Securitization and the Externalization of EU Borders: The Case of the Italy-Tunisia Migration Agreement. European Journal of Migration and Law, 25(1), 1–22.

Çakaş, C. Ö. (2019). Avrupa Toplumunda Irkçılığın İki Yüzü: Antisemitizm ve İslamofobi Arasındaki Benzerliklerin ve Farklılıkların Karşılaştırmalı Analizi. Akademik İzdüşüm Dergisi, 4(2), 222-252.

Daase, C. (1999). Sicherheitspolitik in neuen Dimensionen: Begriff, Theorie und Praxis. Nomos Verlag.

Foucault, M. (2008). The Birth of Biopolitics: Lectures at the Collège de France, 1978–1979 (G. Burchell, Trans.). Palgrave Macmillan.

Geddes, A. (2001). Immigration and European integration: Towards fortress Europe? Manchester University Press.

Hess, S., & Kasparek, B. (2019). Grenzregime: Diskurse, Praktiken, Institutionen in Europa. Transcript Verlag.

Huysmans, J. (2000). The European Union and the securitization of migration. Journal of Common Market Studies, 38(5), 751–777.

Huysmans, J. (2006). The politics of insecurity: Fear, migration and asylum in the EU. Routledge.

Krause, K., & Williams, M. C. (1997). Critical security studies: Concepts and cases. UCL Press.

Léonard, S., & Kaunert, C. (2020). The securitisation of migration in the EU: Frontex and its evolving security practices. Journal of Ethnic and Migration Studies, 46(11), 2203–2216.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Molnar, P. (2023). Technological Testing Grounds: Migration Management Experiments and Reflections from the Ground Up. Surveillance & Society, 21(1), 15–34.

Pınar, M. (2020). AB'nin dışsallaştırılmış sınır rejimi: Türkiye ile ilişkilerde göçmen mutabakatı. Uluslararası İlişkiler Dergisi, 17(68), 65–83.

Squire, V. (2023). Europe's selective welcome: Ukrainian displacement and the racialized politics of refuge. International Political Sociology, 17(1), 1–19.

Waever, O. (1995). Securitization and desecuritization. In R. D. Lipschutz (Ed.), On security (pp. 46–86). Columbia University Press.

Waltz, K. N. (1979). Theory of international politics. Addison-Wesley.

Weiner, M. (1992). Security, stability, and international migration. International Security, 17(3), 91–126.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN RUSYA'YA OLAN ENERJİ BAĞIMLILIĞINA KARŞI YEŞİL DÖNÜŞÜM SEÇENEĞİ

PhD Candidate Dilek YAMAN

Karamanoğlu Mehmetbey University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Institute of Social Sciences, e-mail: dkyamann@gmail.com, ORCID iD: 0009-0007-7538-241X

Prof. Dr. Ali AYATA

Karamanoğlu Mehmetbey University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Political Science and International Relations, e-mail: aayata@kmu.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-6469-6866

Özet

Avrupa Birliği, uzun yıllar boyunca fosil yakıtlar konusunda dış tedarikçilere bağımlı kalmıştır. Bu durum, enerji arzında yaşanan kesintiler sırasında Birliğin hem ekonomik hem de siyasi açıdan kırılganlığını artırmıştır. Uluslararası arenada ortaya çıkan jeopolitik krizler ise enerji bağımlılığının Avrupa için yalnızca ekonomik bir mesele olmadığını, aynı zamanda güvenlik ve dış politika boyutlarıyla da ciddi sonuçlar doğurduğunu göstermiştir. Covid-19 döneminde yaşanan tedarik zinciri kırılmaları ve son Rusya-Ukrayna savaşı, Birliğin bu konudaki hassasiyetlerini bir kez daha açığa çıkarmıştır. Özellikle son krizle birlikte Rusya'nın gaz akışını kısması, AB'yi ciddi bir enerji darboğazına sürüklemiş ve alternatif arayışları hızlandırmıştır. Yeşil dönüşüm, bu bağımlılığa karşı AB'nin stratejik gündeminde öne çıkan en önemli seçeneklerden biridir. Avrupa Yeşil Mutabakatı, Fit for 55 paketi ve REPowerEU girişimleri yalnızca iklim değişikliğiyle mücadeleyi değil, aynı zamanda enerji güvenliğini güçlendirmeyi hedeflemektedir. Yenilenebilir enerji yatırımları, enerji verimliliğini artırmaya yönelik düzenlemeler ve yeni altyapı projeleri, Birliğin enerji bağımlılığını azaltma çabalarının temel taşlarını oluşturmaktadır. Bu çalışma, AB'nin yeşil dönüşüm alanındaki faaliyetlerini ve bu süreçte kat ettiği ilerlemeleri ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu minvalde, yeşil dönüşümün yalnızca çevresel bir politika değil, aynı zamanda jeopolitik ve güvenlik boyutlarıyla da değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Böylece, AB'nin enerji politikalarında yeşil dönüşümü bir çıkış yolu olarak nasıl konumlandırdığına dair kapsamlı bir perspektif sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Yeşil Dönüşüm, Avrupa Yeşil Mutabakatı, Avrupa Enerji Bağımlılığı, Avrupa Birliği-Rusya Enerji İlişkileri.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Abstract

THE EUROPEAN UNION'S GREEN TRANSITION OPTION AGAINST ENERGY DEPENDENCE ON RUSSIA

The European Union has long remained dependent on external suppliers for fossil fuels. This situation has increased the Union's vulnerability both economically and politically during interruptions in energy supply. Geopolitical crises emerging on the international stage have shown that energy dependence is not only an economic issue for Europe but also has serious consequences in terms of security and foreign policy. The supply chain disruptions during the Covid-19 period and the recent Russia-Ukraine war once again revealed the Union's sensitivities in this regard. In particular, with the latest crisis and Russia's reduction of gas flows, the EU was pushed into a severe energy bottleneck, accelerating its search for alternatives. The green transition has become one of the most prominent strategic options on the EU's agenda against this dependence. The European Green Deal, the Fit for 55 package, and the REPowerEU initiatives aim not only to combat climate change but also to strengthen energy security. Investments in renewable energy, regulations to increase energy efficiency, and new infrastructure projects constitute the cornerstones of the Union's efforts to reduce its energy dependence. This study aims to reveal the EU's activities in the field of green transition and the progress achieved in this process. In this respect, it is emphasized that the green transition should be considered not only as an environmental policy but also with its geopolitical and security dimensions. Thus, a comprehensive perspective is presented on how the EU positions the green transition as a way out in its energy policies.

Keywords: Green Transition, European Green Deal, European Energy Dependence, European-Russia Energy Relations.

Giriş

Avrupa Birliği (AB), enerji politikalarını uzun yıllar boyunca ekonomik entegrasyonun bir yan unsuru olarak görmüş, ancak zaman içinde bu alanın hem güvenlik hem de jeopolitik açıdan stratejik bir mesele olduğunu fark etmiştir. Özellikle dış tedarikçilere, en çok da Rusya'ya olan bağımlılık, Avrupa'nın hem ekonomik hem de siyasi kırılganlığını sürekli gündemde tutmuştur. Enerji arzında yaşanan krizler ise, AB'nin ekonomik bir topluluk olmanın yanısıra, aynı zamanda küresel ölçekte güvenlik ve dış politika aktörü olduğunu hatırlatmıştır. Bu bağlamda yeşil dönüşüm, iklim değişikliğiyle mücadele amacıyla başlatılmış olsa da, zamanla enerji bağımlılığını azaltmanın ve güvenlik sorunlarına karşı daha dayanıklı bir yapı kurmanın bir aracı olarak öne çıkmıştır.

Bu farkındalık, enerji politikasını Avrupa bütünleşmesinin çevresel, ekonomik ve güvenlik boyutlarını kesiştiren stratejik bir alan haline getirmiştir. 1970'lerdeki petrol krizleriyle başlayan enerji güvenliği tartışmaları, zaman içinde yalnızca enerji arzının sürekliliğini değil, aynı zamanda dış politika ve ekonomik bağımsızlık arasındaki ilişkiyi de şekillendirmiştir. Bu dönemde enerji, ekonomik büyümenin teknik bir girdisi olmaktan çıkarak siyasi özerklik ve stratejik dayanıklılığın temel göstergelerinden biri haline gelmiştir. 1990'lardan itibaren AB, iç enerji pazarının oluşturulması ve dış tedarikçilerin

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

çeşitlendirilmesi yönünde önemli adımlar atsa da, özellikle Rusya'ya olan doğal gaz bağımlılığı uzun yıllar boyunca Avrupa'nın stratejik zafiyeti olarak tartışılmıştır.

2000'li yıllardan itibaren artan jeopolitik gerilimler, enerji güvenliği kavramını yeniden tanımlamaya zorlamıştır. 2006 ve 2009'daki Rusya-Ukrayna gaz krizleri, tek taraflı enerji bağımlılığının yaratabileceği siyasi kırılganlığı açıkça göstermiştir. 2014'teki Kırım'ın ilhakı ise, enerji arz güvenliğinin artık salt ekonomik değil, doğrudan güvenlik politikası meselesi olduğunu kanıtlamıştır. Bu süreçte AB, enerji diplomasisini güçlendirme, ortak depolama kapasitesi oluşturma ve alternatif tedarik yolları geliştirme yönünde politikalar üretmiştir. Güney Gaz Koridoru gibi projeler, enerji arzını çeşitlendirme çabalarının somut örnekleri olarak öne çıkmıştır. Ancak bu çabaların uzun vadede kalıcı bir güvenlik stratejisine dönüşebilmesi, enerji sisteminin yapısal dönüşümünü gerektirmiştir.

Bu noktada "yeşil dönüşüm" kavramı, yalnızca çevresel sürdürülebilirliğin değil, aynı zamanda enerji güvenliğinin de bir aracı haline gelmiştir. Başlangıçta iklim değişikliğiyle mücadeleye odaklanan bu yaklaşım, zamanla AB'nin enerji bağımlılığını azaltmak ve kendi kaynaklarına dayalı bir enerji yapısı kurmak amacıyla yeniden yorumlanmıştır. 2019'da Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın ilanı, Birliğin enerji dönüşümünü stratejik bir öncelik olarak benimsemesinin en somut göstergesi olmuştur. Böylece AB, enerji güvenliği ve iklim hedeflerini bütünleştirerek hem sürdürülebilirlik hem de stratejik özerklik arasında yeni bir denge kurmaya yönelmiştir.

Rusya-Ukrayna savaşının 2022'de patlak vermesi ise bu süreci hızlandıran kırılma noktası olmuştur. Savaş, Avrupa'nın enerji bağımlılığının yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda jeopolitik bir tehdit oluşturduğunu açık biçimde ortaya koymuştur. Bu dönemde kabul edilen REPowerEU Planı, enerji arz güvenliğini sağlama, tedarik kaynaklarını çeşitlendirme ve yenilenebilir enerjiye geçişi hızlandırma hedeflerini bir araya getiren bütüncül bir strateji olarak öne çıkmıştır. Dolayısıyla yeşil dönüşüm, AB açısından artık çevresel bir ideal değil, enerji güvenliğinin sürdürülebilirliği için zorunlu bir yönelim haline gelmiştir.

Bu bildirinin amacı, AB'nin enerji güvenliği ve yeşil dönüşüm politikaları arasındaki etkileşimi, özellikle REPowerEU süreci bağlamında incelemektir. Çalışma, AB'nin enerji arz güvenliğini yeniden tanımlarken yeşil teknolojiler, alternatif enerji kaynakları ve ortak tedarik mekanizmaları üzerinden nasıl yeni bir stratejik çerçeve inşa ettiğini ortaya koymayı hedeflemektedir. Ayrıca, Rusya'ya olan bağımlılığın azaltılması sürecinde AB'nin karşılaştığı yapısal zorluklar, politik uyumsuzluklar ve finansal sınırlılıklar değerlendirilecektir. Böylelikle enerji dönüşümünün yalnızca çevresel değil, aynı zamanda ekonomik ve jeopolitik boyutlarıyla Avrupa bütünleşmesinin geleceğini nasıl şekillendirdiği tartışılacaktır.

AB'nin Enerji Bağımlılığı Sorunu

Avrupa'nın enerji bağımlılığı, 1973 petrol krizi ile birlikte daha görünür hale gelmiştir. Petrol fiyatlarının dört katına çıkması, Batı Avrupa ekonomilerinde ciddi şoklara yol açmış ve enerji arz güvenliğinin stratejik bir öncelik haline gelmesini sağlamıştır. Bu dönemde doğal gaz, Avrupa için daha cazip bir seçenek haline gelirken, Sovyetler Birliği ile uzun vadeli gaz

anlaşmaları yapılarak enerji arzı çeşitlendirilmeye çalışılmıştır. Ancak bu süreç aynı zamanda Avrupa'nın Rus gazına bağımlılığının temellerini atmıştır (Schramm, 2024: 58-59).

2006 ve 2009 yıllarında yaşanan Rusya-Ukrayna gaz krizleri, Avrupa'nın enerji güvenliği açmazını dramatik bir biçimde ortaya koymuştur. Gazprom'un Ukrayna üzerinden Avrupa'ya gaz akışını kesmesi, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde kış ortasında enerji sıkıntılarına yol açmış, enerji arz güvenliği meselesini AB'nin öncelikli gündemlerinden biri haline getirmiştir (BBC News, 2006; De Jong ve Sterkx, 2010).

2008 Osetya Savaşı, 2014'te Kırım'ın Rusya tarafından ilhak edilmesinin ardından AB-Rusya ilişkileri yeni bir döneme girmiştir. Enerji, Moskova tarafından siyasi bir baskı aracı olarak kullanılırken, AB içinde de Rusya'ya bağımlılıktan çıkış yolları tartışılmaya başlanmıştır. Bu dönemde AB, enerji çeşitlendirme politikaları kapsamında LNG terminallerine ve Güney Gaz Koridoru gibi yeni altyapı projelerine yatırım yapmıştır (Tsereteli, 2009).

2022'de başlayan Ukrayna savaşı ise AB'nin Rusya'ya enerji bağımlılığının ne kadar kritik bir sorun olduğunu bir kez daha göstermiştir. Nitekim savaş öncesinde AB'nin doğal gaz ithalatının yaklaşık yarısı Rusya'dan karşılanıyordu (Henderson ve Mitrova, 2020). Rusya'nın enerji akışlarını kısması, Avrupa ülkelerini ciddi bir enerji krizine sürüklemiş, enerji fiyatları rekor seviyelere çıkmıştır. Bu durum, Avrupa'nın enerji güvenliği ile jeopolitik kırılganlıklarının iç içe geçtiğini ortaya koymuştur.

AB, fosil yakıtlara olan bağımlılığını azaltarak enerji portföyünü çeşitlendirme hedefi doğrultusunda ilerlemiştir. Yeşil hidrojen, biyoenerji ve küçük modüler reaktörler gibi alternatif kaynaklar araştırma ve politika alanlarında öncelik kazanırken; güneş ve rüzgâr enerjisi ulusal enerji karışımlarında daha belirleyici hale gelmiştir. Horizon 2020 programı kapsamında temiz yakıt teknolojileri ve akıllı şebekelere yönelik yatırımlar artırılmış, Avrupa Stratejik Enerji Teknolojisi Planı (SET-Plan), yenilenebilir enerji, enerji verimliliği ve karbon yakalama alanlarında yenilikçi çözümleri destekleyen temel bir çerçeve haline gelmiştir (Avrupa Komisyonu, 2016; IEA, 2020: 42). Bu politikalar, Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın bilimsel ve teknolojik temelini şekillendiren öncü adımlar olarak öne çıkmıştır.

2019 Avrupa Yeşil Mutabakatı

2019'da açıklanan Avrupa Yeşil Mutabakatı, AB'nin iklim ve enerji politikalarında dönüm noktası olmuştur. Mutabakat, 2050 yılına kadar karbon nötr bir Avrupa hedefi koymuş ve enerji sistemini köklü biçimde dönüştürmeyi öngörmüştür. Bu dönüşüm yalnızca çevreyi korumak için değil, aynı zamanda enerji bağımlılığını azaltmak için stratejik bir araç olarak değerlendirilmiştir. 2021'de kabul edilen Fit for 55 Paketi, 2030 yılına kadar AB'nin sera gazı emisyonlarını %55 azaltmayı hedeflemiştir. Bu paket kapsamında enerji verimliliği artırılmış, yenilenebilir enerji yatırımları teşvik edilmiş ve karbon fiyatlandırma mekanizmaları genişletilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2019). Böylece AB, yeşil dönüşümle enerji güvenliğini bir arada ele alabileceğini göstermiştir.

AB, doğal gaz bağımlılığını azaltmanın yanında, uzun vadeli karbonsuzlaşma stratejisinin merkezine yenilenebilir hidrojeni yerleştirerek enerji dönüşümünde yeni bir eksen

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

oluşturmuştur. Özellikle rüzgâr ve güneş enerjisi, Birliğin yenilenebilir kaynak politikalarının öncelikli alanı haline gelmiştir. Bu doğrultuda Yenilenebilir Enerji Direktifi ve Energy Efficiency First ilkesi, AB genelinde ortak hedefler belirleyerek üye ülkelerin enerji politikalarını yönlendirmiştir. Ayrıca, 2014'te başlatılan Horizon 2020 ve devam eden araştırma programları kapsamında, temiz enerji altyapısı, elektrikli ulaşım, ısıtma sistemlerinin elektrifikasyonu ve batarya depolama teknolojilerine yönelik yatırımlar desteklenmiştir. Bu yönelim, karbon yoğun sistemlerden uzaklaşarak güvenli ve sürdürülebilir enerji altyapısı oluşturma hedefinin temel bir bileşeni haline gelmiştir (IEA, 2020).

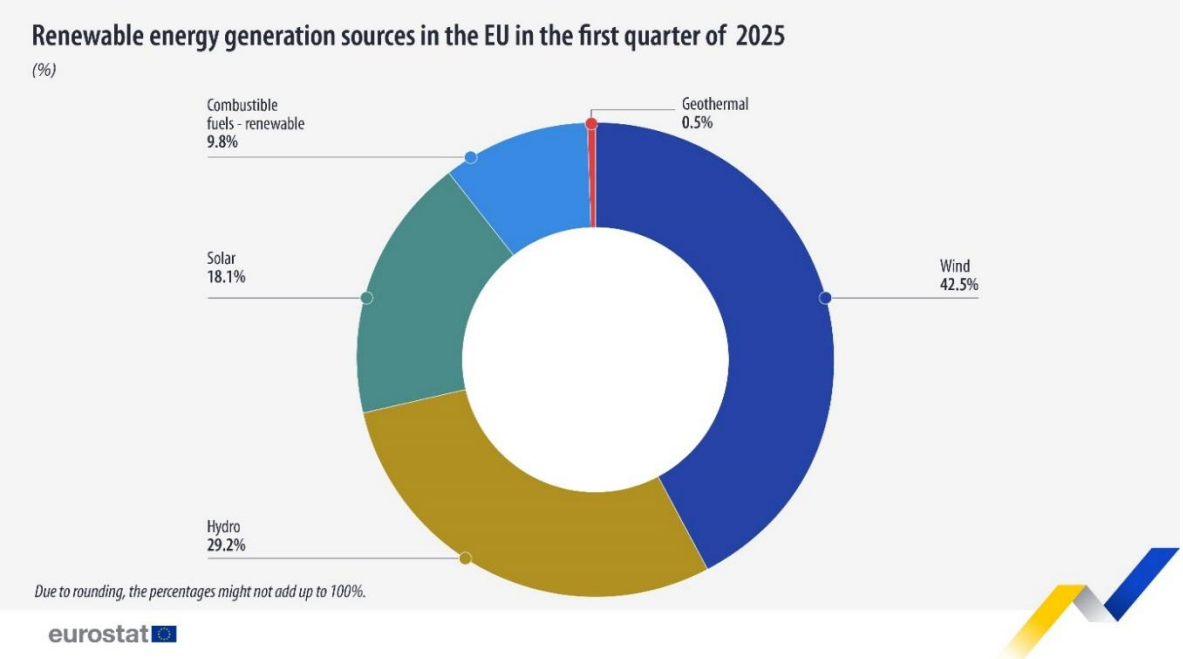

Figür 1: 2025'in İlk Çeyreğinde AB'nin Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Payları (Eurostat, 2025).

Figür 1'den okunacağı üzere; 2025 yılının ilk çeyreğinde Avrupa Birliği'nde üretilen net elektriğin yaklaşık %42,5'i yenilenebilir enerji kaynaklarından sağlanmıştır. Bu oran, bir önceki yılın aynı dönemine kıyasla 4,3 puanlık bir düşüşe (2024 ilk çeyreğinde %46,8) işaret etmektedir. Bu dönemde rüzgâr enerjisi, toplam yenilenebilir elektrik üretiminde %42,5 ile en yüksek paya sahip olurken; onu hidroelektrik (%29,2) ve güneş enerjisi (%18,1) izlemiştir. Yenilenebilir portföyde ayrıca yakılabilir biyoyakıtlar (%9,8) ve jeotermal enerji (%0,5) de yer almıştır (Eurostat, 2025).

Bu veriler, yenilenebilir kaynakların AB'nin enerji karışımındaki ağırlığını koruduğunu, ancak üretimde kısa vadeli dalgalanmaların devam ettiğini göstermektedir. Özellikle iklim koşullarındaki değişkenlik, hidroelektrik üretimini doğrudan etkileyerek toplam yenilenebilir payında dönemsel gerilemelere yol açmaktadır. Bununla birlikte, rüzgâr ve güneş enerjisinin artan kapasitesi, AB'nin uzun vadeli karbonsuzlaşma hedefleri açısından yapısal dönüşüm sürecinin sürdüğünü ortaya koymaktadır.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

REPowerEU ve Enerji Krizine Yanıt

Avrupa Komisyonu, 18 Mayıs 2022'de açıkladığı REPowerEU Planı ile 2021'de enerji arzının yaklaşık %45'ini oluşturan Rusya kaynaklı fosil yakıt bağımlılığını kısa sürede yarıya indirmeyi ve 2023'e kadar büyük ölçüde sona erdirmeyi hedeflemiştir. Plan kapsamında üye devletler, Kasım ayına kadar gaz depolarını %90 oranında doldurma yükümlülüğü altına alınmış, yenilenebilir enerjiye geçişi hızlandırmak amacıyla Enerji Platformu gibi ortak tedarik mekanizmaları oluşturulmuştur (Clifford Chance, 2022: 2-5). Ayrıca, 2022-2027 döneminde yenilenebilir enerji yatırımları, hidrojen üretimi, bina yenilemeleri ve enerji verimliliği projelerini desteklemek üzere 210 milyar avroluk finansman taahhüdü açıklanmıştır (Abnett, 2022). Plan, 2030 yılına kadar yenilenebilir enerji payını %42,5-45 aralığına çıkarma hedefiyle AB'nin enerji dönüşüm sürecine hukuki bir bağlayıcılık kazandırmıştır (European Commission, 2022).

REPowerEU planının uygulanmasıyla birlikte, AB'nin Rusya'ya olan gaz bağımlılığı hızla azalmıştır. 2021'de yaklaşık 150 milyar metreküp olan Rus gazı ithalatı, 2024'te 52 milyar metreküpe gerileyerek toplam arz içindeki payını %45'ten %19'a düşürmüştür (European Commission, 2025b). Bazı değerlendirmeler, bu oranın 2023'ün sonuna doğru %15'e kadar gerilediğini göstermektedir (Gross and Stelzenmüller, 2024). Ayrıca Avrupa Komisyonu, 2025'te sunduğu yeni yasal teklif kapsamında, Rus gazı ithalat sözleşmelerinin aşamalı biçimde sonlandırılmasını hedeflemiştir. Buna göre, yeni sözleşmeler 1 Ocak 2026'dan, kısa vadeli sözleşmeler 17 Haziran 2026'dan, uzun vadeli sözleşmeler ise 1 Ocak 2028'den itibaren tamamen yürürlükten kaldırılması hedeflenmiştir (Abnett and Payne, 2025; Butorac, 2025).

Öte yandan, bu ilerlemeye rağmen Avrupa Sayıştayı, 2024'te yayımladığı raporda AB'nin sürdürülebilir hidrojen hedeflerini "gerçekçi olmamakla" eleştirmiştir. Rapor, mevcut politikaların piyasa kapasitesi ve arz altyapısıyla uyumlu olmadığını vurgulamış, bu nedenle kapsamlı bir "gerçeklik değerlendirmesi" yapılması gerektiğini belirtmiştir (European Court of Auditors, 2024). Bu süreç, Avrupa'nın enerji güvenliği ile sürdürülebilirlik hedefleri arasındaki dengenin, yalnızca siyasi irade değil, aynı zamanda teknolojik ve ekonomik uygulanabilirlik açısından da yeniden tanımlanmasını gerekli kılmaktadır. Ayrıca yeşil dönüşüm, yalnızca çevresel bir dönüşüm değil, aynı zamanda jeopolitik bir strateji olarak değerlendirilmektedir. Enerji güvenliği, iklim politikaları ve jeopolitik dengeler arasındaki ilişki, AB'nin küresel rolünü şekillendiren en önemli faktörlerden biri haline gelmiştir.

Sonuç

AB'nin enerji bağımlılığı, özellikle Rusya'ya olan yüksek düzeyli bağımlılığı, uzun yıllar boyunca ekonomik kırılganlığın ve siyasi baskıların temel kaynağı olmuştur. Son yıllarda yaşanan krizler, enerji güvenliği meselesini Birlik için ertelenemez bir öncelik haline getirmiştir. Yeşil dönüşüm, bu bağımlılığa karşı geliştirilen en önemli stratejik seçeneklerden biridir. Rusya'nın Ukrayna'yı işgalinin ardından enerji güvenliği politikasını yeniden tanımlayarak tarihsel bir dönüşüm sürecine girmiştir. Bu süreçte enerji arzının çeşitlendirilmesi, yenilenebilir enerji yatırımlarının hızlandırılması ve ortak tedarik mekanizmalarının oluşturulması, Birliğin dışa bağımlılığını azaltan temel stratejiler olmuştur.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

REPowerEU planı, bu dönüşümün hem siyasi hem ekonomik çerçevesini belirlemiştir. AB'nin enerji güvenliği hedeflerini iklim politikalarıyla bütünleştirerek yeşil dönüşümü jeostratejik bir araç haline getirmiştir.

Bununla birlikte, hızlı dönüşüm hedefleri bazı yapısal zorluklarla karşılaşmıştır. Avrupa Sayıştayı'nın da belirttiği üzere, özellikle sürdürülebilir hidrojen kapasitesine ilişkin beklentiler, mevcut altyapı ve piyasa koşullarıyla tam olarak örtüşmemektedir. Bu durum, enerji dönüşümünün yalnızca bir politika tercihi değil, aynı zamanda uzun vadeli sanayi planlaması, finansman modeli ve teknolojik yenilik gerektiren bir süreç olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak, AB'nin enerji güvenliği stratejisi, kısa vadede Rusya'ya bağımlılığı azaltma hedefini büyük ölçüde gerçekleştirmiş, orta ve uzun vadede ise enerji geçişini sürdürülebilir kalkınma hedefleriyle uyumlu hale getirmeyi amaçlayan bir çerçeveye evrilmiştir. Bu dönüşüm, AB'nin küresel enerji sisteminde yalnızca bir tüketici değil, aynı zamanda yeşil dönüşümün normatif öncüsü olma iddiasını pekiştirmiştir. Dolayısıyla yeşil dönüşüm, AB için bir çevre politikası olmasının yanısıra, güvenlik ve jeopolitik bir strateji olarak da ön plana çıkmaktadır. Önümüzdeki dönemde AB'nin başarısı, enerji politikalarında çevresel hedeflerle jeopolitik gerçekleri ne ölçüde uyumlaştırabileceğine bağlı olacaktır.

Kaynakça

Abnett, K. (2022). EU unveils 210 bln euro plan to ditch Russian fossil fuels. Reuters.

Abnett, K. and Payne, J. (2025). EU readies ban on Russian gas imports by end of 2027. *Reuters.*

BBC News. (2006, January 1). Ukraine gas row hits EU supplies. *BBC News.* http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/4573572.stm , Erişim Tarihi: Temmuz 2025.

Butorac, S. (July 10, 2025). Phasing out Russian fossil fuel imports. *European Parliament Think Tank.*

Clifford Chance. (2022, April). REPowerEU: European Commission's proposed plan for more affordable, secure, and sustainable energy.

De Jong, S., & Sterkx, S. (2010). The 2009 Russian-Ukrainian gas dispute: Lessons for European energy crisis management after Lisbon. *European Foreign Affairs Review*, *15*(4).

European Commission. (2016).Regulatıon Of The European Parlıament And Of The Councıl concerning measures to safeguard the security of gas supply and repealing Regulation (EU) No 994/2010.

European Commission. (2019). The European Green Deal. COM(2019)640. Brussels.

European Commission 2022. REPowerEU Affordable, secure and sustainable energy for Europe.

European Commission. b(2025, May 16). RepowerEU: Three years on Commission takes stock of progress on phase out of Russian fossil fuels.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Gross S. and Stelzenmüller C. (June 18, 2024). Europe's messy Russian gas divorce. *BROOKINGS.*

Henderson, J., and Mitrova, T. (2020). Implications of the Global Energy Transition on Russia, The Geopolitics of the Global Energy Transition, ss.93-114.

International Energy Agency (IEA). (2020). Energy Technology Perspective. Special Report On Clean Energy Innovation,

Schramm, L. (2024). Some differences, many similarities: comparing Europe's responses to the 1973 oil crisis and the 2022 gas crisis. *European Political Science Review*, *16*(1), 56-71.

Tsereteli, M. (2009). The impact of the Russia-Georgia war on the South Caucasus transportation corridor. *The Jamestown Foundation*, *3*.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

DÖVİZ KURU DALGALANMALARININ TÜRKİYE'YE GELEN YABANCI TURİST SAYISINA ETKİSİ: 2021-2025

Doktora Öğrencisi, AYLİN ARITKAN

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, aaritkan@gmail.com - ORCID ID: 0000-0001-9019-2760

ÖZET

Döviz kuru dalgalanmalarının Türkiye'ye gelen yabancı turist sayısına etkisi: 2021-2025 konusunda yapılan bu çalışma, nitel araştırma yöntemine dayanmaktadır. Veriler, doküman incelemesi tekniği kullanılarak elde edilmiş; bu kapsamda çeşitli akademik makaleler, doktora tezleri ve daha önce sunulmuş bildiriler incelenmiştir. İnceleme sonucunda araştırmada yararlanılan çalışmalara, kaynaklar bölümünde ayrıntılı olarak yer verilmiştir. Türkiye'ye gelen yabancı turist sayısı üzerinde döviz kuru dalgalanmalarının etkisini analiz edebilmek amacıyla, USD / TL ve Euro / TL döviz kurlarına ilişkin veriler Coincodex internet sitesinden (www.coincodex.com) elde edilmiştir.

Çalışma kapsamında, 2021–2025 yılları arasındaki beş yıllık dönem her yıl için dört çeyrek halinde incelenmiştir. Ancak, 2025 yılı henüz tamamlanmadığı için bu yıla ait analiz yalnızca ilk iki çeyrekle sınırlı tutulmuştur. Yabancı turist sayısına ilişkin veriler ise Türkiye Seyahat Acentaları Birliği'nin (TÜRSAB) resmi web sitesinde (www.tursab.org.tr) yayımlanan istatistiklerden alınmıştır. Çalışma, sonuç ve öneriler kısmında, elde edilen sayısal veriler sonucunda Türkiye'ye gelen turistler ile değişen USD / TL ve Euro / TL arasındaki bağlantı ve sonuçlar yorumlanmış ve turizmi canlandırmak için bazı önerilerde bulunulmuştur. Son kısımda ise çalışmada kullanılan kaynaklar belirtilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Döviz kuru, Turist, Turizm sektörü

1. GİRİŞ

Turizm sektörü, yalnızca ülkeler için önemli bir istihdam kaynağı olmakla kalmayıp aynı zamanda işsizliğin azaltılması, bölgesel kalkınmanın desteklenmesi ve döviz gelirlerinin artırılması yoluyla cari işlemler dengesi üzerinde de belirleyici bir rol oynamaktadır. Özellikle dalgalı kur rejimlerinin yaygınlaştığı ve küresel ekonomik krizlerin sıklaştığı son yıllarda, döviz kurlarındaki oynaklık önemli ölçüde artmış ve bu durum makroekonomik dengeleri etkilemiştir. Bu gelişmeler, döviz kuru dalgalanmalarının ekonomik etkilerinin hem akademik çevrelerde hem de politika yapıcılar nezdinde daha fazla tartışılmasına zemin hazırlamıştır (Kaya ve Çakır Çömlekçi, 2013: 82).

Döviz kuru dalgalanmalarının Türkiye'ye gelen yabancı turist sayısına etkisi: 2021-2025 konusunda hazırlanan bu çalışma nitel bir araştırma olup gerekli literatür taraması sonucunda akademik makaleler, doktora tezleri ve sunulmuş bildirilerin incelenmesi çerçevesinde ele

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

alınmış ve çeşitli kaynaklardan elde edilen sayısal veriler ile çalışma ayrıntılandırılarak sonuç ve öneriler kısmı ile tamamlanmaktadır.

2. YÖNTEM

Yapılan bu çalışma nitel bir araştırma olup doküman inceleme yoluyla veriler elde edilerek çeşitli akademik makaleler, doktora tezleri, daha önce sunulmuş bildiriler incelenmiş, gerekli görülüp araştırmada kullanılan çalışmalar kaynaklar bölümünde gösterilmiştir.

Çalışmanın içinde yer alan sayısal verilerin elde edilmesi amacıyla çalışmanın oluşturulması sürecinde döviz kurlarındaki değişimin yıllar bazında ne şekilde ilerlediğini göstermek için Coincodex web sitesi (www.coincodex.com) üzerinden elde edilen veriler ve Türkiye'ye gelen yabancı turist sayısını öğrenebilmek için ise Tursab (Türkiye Seyahat Acentaları Birliği) web sitesinde (www.tursab.org.tr) yer alan veriler incelenmiştir.

2001 yılında yaşanan ekonomik krizin ardından, Türkiye sabit kur rejimini terk ederek Şubat 2001 itibarıyla dalgalı kur rejimine geçiş yapmıştır.
Bu rejimde döviz kurları, piyasadaki arz ve talep dinamikleri doğrultusunda serbestçe belirlenmektedir.
Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) ise kural olarak kur düzeyine doğrudan müdahale etmemekte; yalnızca kurda aşırı dalgalanmaların yaşandığı durumlarda döviz alım-satım işlemleri veya doğrudan müdahaleler yoluyla piyasaya sınırlı şekilde müdahale edebilmektedir.
Döviz kuru dalgalanmalarının Türkiye'ye gelen yabancı turist sayısı üzerindeki etkisini analiz edebilmek amacıyla, USD/TL ve Euro/TL kurlarına ilişkin veriler Coincodex web sitesinden (www.coincodex.com) temin edilmiştir. Analiz kapsamında son beş yıllık dönem (2021–2025) her yıl dört çeyrek olarak değerlendirilmiştir. Ancak, 2025 yılı henüz tamamlanmadığı için bu yıla ait veriler yalnızca ilk iki çeyrekle sınırlı tutulmuştur. Türkiye'ye gelen yabancı turist sayısına ilişkin veriler ise Türkiye Seyahat Acentaları Birliği'nin (TÜRSAB) resmi web sitesinde (www.tursab.org.tr) yayımlanan istatistiklere dayanmaktadır.

3. BULGULAR

Döviz kuru dalgalanmalarının Türkiye'ye gelen yabancı turist sayısına etkisini açıklayabilmek amacıyla Coincodex web sitesi (www.coincodex.com) üzerinden elde edilen veriler doğrultusunda son beş yılı (2021-2025) dört çeyreğe (üçer ay) ayırarak USD / TL ve Euro / TL değişimi çizelgelerde gösterilmektedir. Yalnızca 2025 yılı için henüz yıl bitmediği için verileri ilk iki çeyrek olarak ele alınmıştır. Türkiye'ye gelen yabancı turist sayısı ise Tursab (Türkiye Seyahat Acentaları Birliği) web sitesinde (www.tursab.org.tr) yer alan verilere dayanmaktadır.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

- **2021 Yılı Döviz Kuru Değişimleri ve Türkiye'ye Gelen Turist Sayısı**

Çizelge 1. 2021 Yılı Döviz Kuru Değişimleri ve Türkiye'ye Gelen Turist Sayısı

	USD / TL Değişimi	Euro / TL Değişimi	Türkiye'ye Gelen Yabancı Turist Sayısı
1.çeyrek	7,43 TL-8,24 TL	9,08 TL-9,66 TL	1.953.086
2.çeyrek	8,24 TL-8,70 TL	9,66 TL-10,31 TL	3.774.565
3.çeyrek	8,70 TL-8,89 TL	10,31 TL-10,29TL	11.856.573
4.çeyrek	8,89 TL-13,22 TL	10,29 TL-15,03TL	7.128.042

Yukarıda yer alan Çizelge 1'de 2021 yılı döviz kuru değişimleri ve Türkiye'ye gelen turist sayısı verileri yer almaktadır. 2021 verilerine istinaden Dolar ve Euro sürekli yükseliş halinde olup dolar kuru yıla 7,43 TL ile giriş yapıp seneyi 13,22 TL ile kapatırken; Euro kuru yılın başında 9,08 TL ile başlayıp yalnızca üçüncü çeyrekte küçük bir düşüş göstererek 10,31 TL'den 10,29 TL'ye düşmüş, daha sonra ise yükselmeye devam ederek yılın sonunda 15,03 TL ile kapanış yaşamıştır. 2021 yılında Türkiye'ye gelen yabancı turist sayısında ilk çeyrekten itibaren artış yaşanırken son çeyrekte bir düşüş yaşanarak 7.128.042 kişi olarak kayda geçmiştir.

Tüm yıl boyunca Türkiye ziyaretinde bulunan yabancı turist sayısı ise 24.712.266 kişidir.

- **2022 Yılı Döviz Kuru Değişimleri ve Türkiye'ye Gelen Turist Sayısı**

Çizelge 2. 2022 Yılı Döviz Kuru Değişimleri ve Türkiye'ye Gelen Turist Sayısı

	USD / TL Değişimi	Euro / TL Değişimi	Türkiye'ye Gelen Yabancı Turist Sayısı
1.çeyrek	13,22 TL-14,66 TL	15,03 TL-16,22 TL	4.902.624
2.çeyrek	14,66 TL-16,69 TL	16,22 TL-17,45 TL	11.462.456
3.çeyrek	16,69 TL-18,44 TL	17,45 TL-18,08 TL	18.445.193
4.çeyrek	18,44 TL-18,68 TL	18,08 TL-19,99 TL	9.754.122

Çizelge 2'de yer alan 2022 yılı döviz kuru değişimleri ve Türkiye'ye gelen turist sayısı verilerine göre yıl boyunca Dolar ve Euro sürekli artış göstermiştir. Yıla 13,22 TL ile başlayan Dolar kuru sürekli yükseliş göstererek yılı 18,68 TL ile kapatırken, Euro kuru yıla 15,03 TL ile başlayıp devamlı yükselerek 19,99 TL ile kapanış yapmıştır. 2022 yılında Türkiye'ye gelen yabancı turist sayısında ilk dokuz ay sürekli bir artış yaşanırken son üç ay olan dördüncü çeyrekte, üçüncü çeyreğe göre neredeyse gelen turist sayısında yarı yarıya bir düşüş yaşanmıştır.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

2022 verilerine göre Türkiye'ye gelen turist sayısı toplamda 44.564.395 kişi olarak görülmektedir.

- **2023 Yılı Döviz Kuru Değişimleri ve Türkiye'ye Gelen Turist Sayısı**

Çizelge 3. 2023 Yılı Döviz Kuru Değişimleri ve Türkiye'ye Gelen Turist Sayısı

	USD / TL Değişimi	**Euro / TL Değişimi**	**Türkiye'ye Gelen Yabancı Turist Sayısı**
1.çeyrek	18,68 TL-19,16 TL	19,99 TL-20,78 TL	6.212.109
2.çeyrek	19,16 TL-26,05 TL	20,78 TL-28,42 TL	13.406.087
3.çeyrek	26,05 TL-27,37 TL	28,42 TL-28,95 TL	19.594.771
4.çeyrek	27,37 TL-29,48 TL	28,95 TL-32,54 TL	9.996.213

Yukarıdaki Çizelge 3'de yer alan 2023 yılı döviz kuru değişimleri ve Türkiye'ye gelen turist sayısı verilerine göre yıla 18,68 TL ile başlayan Dolar kuru sürekli artarak yılı 29,48 TL ile sonlandırırken; 19,99 TL ile başlayan Euro kuru devamlı artarak yılı 32,54 TL ile kapatmıştır. 2023 yılında Türkiye'ye gelen yabancı turist sayısı ilk üç çeyrekte sürekli artış gösterirken son çeyrekte, bir önceki çeyreğe göre oldukça azalarak 9.996.213 kişiye düşmüştür.

2023 yılında Türkiye'ye gelen toplam turist sayısı ise 49.209.180 olarak yansımaktadır.

- **2024 Yılı Döviz Kuru Değişimleri ve Türkiye'ye Gelen Turist Sayısı**

Çizelge 4. 2024 Yılı Döviz Kuru Değişimleri ve Türkiye'ye Gelen Turist Sayısı

	USD / TL Değişimi	**Euro / TL Değişimi**	**Türkiye'ye Gelen Yabancı Turist Sayısı**
1.çeyrek	29,48 TL-32,42 TL	32,54 TL-34,99 TL	7.042.850
2.çeyrek	32,42 TL-32,78 TL	34,99 TL-35,19 TL	14.601.809
3.çeyrek	32,78 TL-34,21 TL	35,19 TL-38,10 TL	20.213.646
4.çeyrek	34,21 TL-35,36 TL	38,10 TL-36,61 TL	10.770.978

Çizelge 4'de yer alan 2024 yılı döviz kuru değişimleri ve Türkiye'ye gelen turist sayısı verilerine göre Dolar yıla 29,48 TL olarak başlayıp yükselerek 35,36 TL olarak kapanış yaşamıştır. Euro ise yılı 32,54 TL ile başlayıp sürekli yükselmiş fakat yalnızca son çeyrekte 38,10 TL'ye çıkmış ve 36,61 TL olarak düşüş yaşayarak yılı kapatmıştır. Yurtdışından Türkiye'ye gelen turist sayısı ise 7.042.850 ile başlayıp ilk üç çeyrekte artış göstermiş fakat son çeyrekte neredeyse yarı yarıya azalış yaşamış 10.770.978 kişiyle yıl tamamlanmıştır.

2024 yılında Türkiye'ye gelen toplam turist sayısı ise 52.629.283 kişi olarak kayda geçmiştir.

- **2025 Yılı Döviz Kuru Değişimleri ve Türkiye'ye Gelen Turist Sayısı**

Çizelge 5. 2025 Yılı İlk İki Çeyrek Döviz Kuru Değişimleri ve Türkiye'ye Gelen Turist Sayısı

	USD / TL Değişimi	Euro / TL Değişimi	Türkiye'ye Gelen Yabancı Turist Sayısı
1.çeyrek	35,36 TL-37,92 TL	36,61 TL-41,02 TL	6.689.463
2.çeyrek	37,92 TL-39,81 TL	41,02 TL-46,94 TL	14.710.321

Çizelge 5'te yer alan 2025 yılı döviz kuru değişimleri ve Türkiye'ye gelen turist sayısı verilerine göre ilk altı ay boyunca Dolar ve Euro sürekli artış göstermiştir. Yıla 35,36 TL ile başlayan Dolar kuru, altı ay sonunda 39,81 ile bitirmiştir. Euro kuru ise yıla 36,61 TL ile başlayıp ilk iki çeyrek sonunda 46,94 TL olarak tamamlamıştır. 2025 yılında Türkiye'ye gelen yabancı turist sayısı ilk çeyrekten iki çeyreğe artış göstermiş ve 6.689.463 kişi ile başlayıp 14.710.321 kişi ile yükselişe geçmiştir.

2025 yılının ilk iki çeyreğinde Türkiye'ye gelen toplam turist sayısı ise 21.399.784 olarak yansımaktadır.

Alanya Turistik İşletmeciler Derneği (ALTİD) verilerine göre, 2025 yılı Ağustos ayında Türkiye'ye gelen yabancı ziyaretçilerin en yoğun giriş yaptığı sınır kapılarının bağlı bulunduğu iller sırasıyla Antalya, İstanbul, Muğla, Edirne ve İzmir olmuştur. Öte yandan, 2023–2025 yıllarının Ağustos aylarına ait verilere göre, Türkiye'yi ziyaret eden yabancı turistlerin uyruklarına göre dağılımında ilk beş sırada Rusya, Almanya, İngiltere, İran ve Polonya vatandaşları yer almaktadır.

4. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Türkiye'ye gelen yabancı turist sayısını temelde etkileyen faktör döviz kurlarında olan değişimlerdir. Türk Lirası, Dolar ve Euro karşısında son beş yılda değer kaybetmeye devam ettiği için yabancı ülkeden gelen kişiler tarafından Türkiye'yi cazip hale getirmektedir.

Çizelgelerden de görüldüğü üzere Türkiye'ye gelen turist sayısı her yıl içinde sürekli bir yükseliş göstermiştir. Bu yükseliş özellikle yaz ayları olan yılın üçüncü çeyreğinde artmıştır. Bunun temel sebebi Türkiye'nin özellikle Ege ve Akdeniz kıyılarının havasının yaz tatiline uygun olması ve tatil merkezleri açısından zengin olmasıdır.

Türkiye'ye gelen turistlerin sayıca fazla olması başta döviz kurlarının yarattığı etki olsa da konaklama ve hizmet kalitesi, dijital tanıtım ve sosyal medya, ulaşımda kolaylık ve havayollarının uçuş sayısındaki seçenek sayısının tatmin edici olması vb. faktörler de yer almaktadır.

Öte yandan, son beş senenin verilerinden yola çıkarak Türkiye'ye gelen turist sayısı her yıl içinde ilerleyen aylarda artış gösterse de yaz aylarındaki artışın artması pozitif bir durumken, bazı önemli etkenler ise ülkeye giriş yapan turist sayısını azalmaktadır. Örneğin, Covid-19 döneminde yaşanan pandemi sürecinde bazı yasaklar uygulanmıştır. Ülke değiştirmek bir yana

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

sokağa çıkma kısıtlamaları getirilmiştir. Bu da Türkiye'ye gelen turist sayısını doğrudan etkilemiştir.

Diğer negatif etkenler ise Türkiye açısından ele alındığında depremler ve orman yangınları olarak sıralanabilir. Türkiye maalesef ki depremlerin yoğun yaşandığı bir ülke olup özellikle 2023 Kahramanmaraş depremi hafızalara kazınmış ve hatta etkileri hala devam etmektedir. Bir diğer konu ise orman yangınlarıdır. Türkiye'ye gelen turist sayısı yaz aylarında artış göstermektedir fakat her yaz turistik bölgelerde çıkan ciddi ölçüde ormanlara zarar veren yangınlar, yerleşim yerlerine de sıçrayarak turistlerin ülkeye gelmeye yönelik bakış açısında negatif bir etki yaratmaktadır.

Türkiye'ye daha fazla turistin gelmesini sağlamak ve turizmi canlandırmak amacıyla aşağıdaki maddeler uygulanmalı:

- Hedef pazarlama özel tanıtım kampanyaları düzenlemek,
- Tarih ve kültür turizmini geliştirerek ön plana çıkarmak,
- Gastronomi sektörüne yatırımların arttırılması,
- Turizm türlerini geliştirme. Örneğin; sağlık turizmi, kış turizmi vb.
- Güvenlik algısının pozitif yönde arttırılması,
- Kamu ve özel sektör iş birliği içerisinde hareket edilmesi vb.

Tüm bu alınacak önlemler ve yapılacak yenilikler ise sosyal medya reklamlarıyla ve pazarlama faaliyetleriyle desteklenmelidir.

Şahin ve Güzel (2020) çalışmalarında, turizme yönelik çözüm önerilerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir:

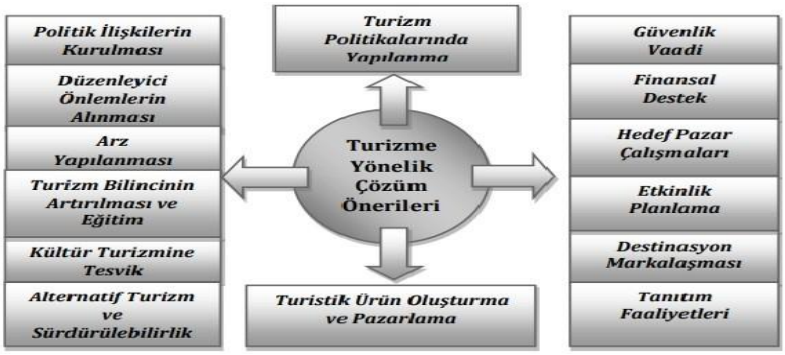

Görsel 1. Turizm Sektörüne Yönelik Çözüm Önerilerine İlişkin Temalar (Şahin ve Güzel, 2020: 269).

KAYNAKÇA

1. Kaya, V. ve Çakır Çömlekçi, S., Döviz Kuru Oynaklığının Turizm Sektörüne Etkileri: Türkiye Örneği (2002 – 2011), Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi, 10 (2), 2013.
2. Şahin, İ. ve Güzel, Ö., Olumsuz Güncel Gelişmelerin ve Krizlerin Türk Turizmine Etkileri: Profesyonel Turist Rehberlerinin Değerlendirmeleri ve Sektörel Çözüm Önerileri, İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7 (2), 2020.
3. https://www.altid.org.tr/bilgi-hizmetleri/turkiyeye-gelen-yabanci-ziyaretci (Erişim tarihi: 01.10.2025)

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

4. https://coincodex.com/forex/USD-TRY
(Erişim tarihi: 01.10.2025)
5. https://coincodex.com/forex/eur-try
(Erişim tarihi: 30.09.2025)
6. https://www.tursab.org.tr/turkiye-turizm-istatistikleri/ziyaretci-sayilari
(Erişim tarihi: 01.10.2025)

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

TÜRKİYE'DE TARIMSAL ÜRETİMİN EKONOMİK BÜYÜME VE ENFLASYON İLE İLİŞKİSİ: TÜRKİYE ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA (1980-2024)

Doç. Dr. Hüseyin TEZER
Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi
İİBF-İktisat Bl.
Orchid no; 0000-0002-2376-5984

ÖZET

Bu çalışma, Türkiye'de 1980–2023 dönemi bağlamında kırsal (tarım, orman ve hayvancılık) üretim, enflasyon ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkileri incelemeyi amaçlamaktadır. Kırsal üretim, özellikle tarımsal faaliyetler, ekonomik büyümenin arz yönlü belirleyicilerinden biri olarak önem taşımakta; gıda arzını güvence altına alması, kırsal istihdamı desteklemesi ve gelir dağılımını etkilemesi yoluyla makroekonomik istikrarla doğrudan ilişkili bir rol oynamaktadır. Türkiye örneği, kırsal üretimdeki dalgalanmaların enflasyonu tetikleyici etkisini ve bunun ekonomik büyüme üzerindeki kısa ve uzun dönem sonuçlarını ortaya koymaktadır. 1980'ler ve 1990'larda uygulanan liberalizasyon politikaları ve yüksek enflasyon ortamı, kırsal üretimdeki dalgalanmaların makroekonomik istikrarsızlığa olan katkısını artırmıştır. 2000 sonrası enflasyon hedeflemesi uygulamaları kısa vadede fiyat istikrarını sağlamış olsa da tarımsal üretimde yapısal sorunlar ve girdi maliyetlerindeki artış, kırsal üretim–enflasyon ilişkisini sürdürmüştür. 2018 sonrası dönemde ise kur şokları ve maliyet enflasyonu, kırsal üretim–enflasyon–büyüme üçgeninde yeni kırılganlık alanları yaratmıştır. Çalışmada elde edilen sonuçlara göre, kırsal üretim, enflasyon ve ekonomik büyüme arasındaki korelasyonun pozitif yönde olduğunu göstermektedir. Tarımsal üretimin artırılması ve istikrarlı hale getirilmesi, sadece tarım sektörünün değil, aynı zamanda makroekonomik istikrarın ve sürdürülebilir büyümenin de temel ön koşullarından biri olarak değerlendirilmektedir. Politika yapıcılar için kırsal üretim odaklı destekler, teknolojik yatırımlar ve altyapı geliştirme stratejileri, fiyat istikrarını güçlendirecek ve uzun vadeli ekonomik büyümeyi de olumlu olarak destekleyecektir. Bu çalışma, Türkiye örneği üzerinden kırsal üretim–enflasyon–büyüme ilişkisini teorik ve literatür temelli bir analizle ortaya koyarak, politika önerileri ve gelecekteki araştırmalar için temel bir referans sunması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler; Makroekonomi, Ekonomik Büyüme, Enflasyon, Tarım Ekonomisi, İstihdam

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

THE RELATIONSHIP OF AGRICULTURAL PRODUCTION WITH ECONOMIC GROWTH AND INFLATION IN TURKEY: A RESEARCH ON Türkiye (1980-2024)

Abstract

This study aims to examine the relationships between rural production, inflation, and economic growth in Turkey during the period 1980–2023. Rural production, particularly agricultural activities, plays a crucial role as a supply-side determinant of economic growth by ensuring food availability, supporting rural employment, and influencing income distribution, thereby directly affecting macroeconomic stability. The Turkish case highlights how fluctuations in rural production trigger inflationary pressures and influence economic growth in both the short and long term. During the 1980s and 1990s, liberalization policies and a high-inflation environment amplified the contribution of rural production fluctuations to macroeconomic instability. Although inflation-targeting policies in the 2000s provided short-term price stability, structural problems in agricultural production and rising input costs sustained the rural production–inflation relationship. In the post-2018 period, exchange rate shocks and cost-push inflation created new vulnerabilities within the rural production–inflation–growth triangle.The findings indicate that the correlation between rural production, inflation, and economic growth is significant and multidimensional in the Turkish context. Enhancing and stabilizing agricultural production is considered not only essential for the agricultural sector but also a fundamental precondition for macroeconomic stability and sustainable growth. Policy measures focusing on rural production, technological investments, and infrastructure development are expected to strengthen price stability and support long-term economic growth. In this context, the study provides a theoretical and literature-based analysis of the rural production–inflation–growth relationship in Turkey, offering policy recommendations and serving as a reference for future research.

Keywords; Macroeconomy, Economic Growth, Inflation, Agriculture Economy, Employement

1. GİRİŞ

1980 sonrası dönemde Türkiye ekonomisi gerek makroekonomik göstergeler gerekse sektörel dönüşümler açısından önemli değişim süreçlerinden geçtiği görülmektedir. Bu dönemde uygulama alanı bulan dışa açılma ve serbestleşme politikaları, ekonomik büyüme dinamikleri üzerinde farklılıklar yaratmış ve dolayısıyla kırsal üretim alanında da yapısal değişimlere neden olmuştur. Kırsal üretim faktörünün Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH) içindeki payı zamanla

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

azalma eğilimi göstermekle beraber, kırsal üretim özellikle gıda fiyatları kanalıyla enflasyon üzerinde etkili olduğu görülmektedir. Bu gelişmeler karşısında kırsal üretim faktörlerinin, enflasyon ve ekonomik büyüme arasındaki korelasyonun incelenmesi, Türkiye'nin ekonomik gelişme sürecini anlamak açısından önemli bir analitik çerçeve olarak dikkat çekmektedir.

1980'ler ve 1990'lar boyunca Türkiye ekonomisi yüksek enflasyon, makroekonomik istikrarsızlık ve finansal krizlerin yaşandığı bir süreç olmuştur. Bu dönemde özellikle kırsal üretimde yaşanan dalgalanmalar, arz yönlü şoklar yoluyla enflasyon üzerinde artırıcı etkiler yaratmış, özellikle gıda fiyatlarının yükselişi hane halkı enflasyon algısını da doğrudan etkilediği görülmektedir. Buna paralel olarak enflasyonda yaşanan istikrarsızlıklar, gayri safi milli hasıla üzerinde de olumsuz etkiler meydana getirirken sürdürülebilir bir kalkınma sürecini de negatif yönde etkilediği görülmektedir.

2000'li yıllara varıldığında ise uygulamaya konulan enflasyon hedeflemesi rejimi ve makroekonomik disiplin, kısa vadede istikrar sağlayıcı etki yaratmış olduğu görülse de kırsal üretimdeki yapısal sorunlar artarak devam ettiği görülmektedir. Küresel dünya gelişmelerine bağlı olarak gözlenen gıda fiyatlarındaki dalgalanmalar, iklim koşullarına bağlı üretim değişkenliği ve tarımsal girdi maliyetlerindeki artışlar, Türkiye'de de enflasyon dinamiklerini etkilediği düşünülmektedir. Özellikle gıda sektöründe görülen fiyat artışlarının tüketici enflasyonunun içindeki payı, kırsal üretim ile enflasyon arasındaki ilişkinin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini daha da etkin hale getirdiği görülmektedir.

2018 sonrası dönemde ise Türkiye ekonomisinde yeniden yükselen enflasyon oranları, kırsal üretim ile büyüme ilişkisini yeniden tartışılmasına neden olmuştur. Döviz kuru şokları, maliyet enflasyonu ve tarımsal verimlilik sorunları, kırsal üretim-enflasyon-büyüme üçgeninde yeni bir kırılganlık dönemi meydana getirmiştir. Bu bağlamda Türkiye ekonomisinde 1980–2023 yılları arasındaki dönem sürecinde yaşanan ekonomik serüveni açısından kırsal üretim dinamiklerinin makroekonomik istikrar ve büyüme performansı üzerindeki rolünü ortaya koymak iktisat literatüründeki tartışmalara yeni bir soluk getirmesi açısından bu çalışmanın fayda getireceği düşünülmektedir.

2. TEORİK ÇERÇEVE

Kırsal üretim (Tarım-Orman ve Hayvancılık), özellikle tarımsal faaliyetler, ekonomik büyümenin arz yönlü bileşenlerinden biri olarak iktisat literatüründe önemli bir konuma sahiptir. Klasik büyüme teorileri, üretim faktörleri arasında toprağı ve tarımsal üretimi temel unsurlardan biri olarak kabul etmiş, tarımsal verimliliğin artışını ekonomik büyümenin ön koşulu olarak değerlendirmektedir. Modern büyüme teorilerinde ise kırsal üretimin rolünü daha

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

çok verimlilik artışları yönünde olup, istihdamın sektörel dağılımı ve toplam faktör verimliliğine katkısı üzerinden yorumlanmaktadır. Bu bağlamda kırsal üretimdeki artışlar, bir yandan gıda arzını genişleterek fiyat istikrarına katkı sağlamasını, diğer yandan kırsal istihdam ve gelir artışı yoluyla ekonomik büyümeyi desteklemesi gerektiği düşünülmektedir. Enflasyon ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki ise iktisat literatüründe uzun yıllardır tartışılan bir konu olarak öne çıkmaktadır. Kısa vadede talep yönlü genişlemeler belirli bir ölçüde büyümeyi teşvik ettiği düşünülse de yüksek ve kalıcı enflasyon belirsizlik yaratarak yatırımları azaltmakta ve büyüme üzerinde olumsuz etkiler meydana getirebilmektedir. Fischer (1993) ve Barro (1995) gibi çalışmalarda enflasyonun uzun dönemde büyüme üzerinde negatif etkileri olduğu vurgulanmıştır. Türkiye örneğinde ise özellikle 1980'ler ve 1990'lı yıllarda yaşanan yüksek enflasyon dönemleri, ekonomik büyüme dalgalanmalarının temel nedenlerinden biri olduğu ileri sürülmektedir. Aslında kırsal üretim ile enflasyon arasındaki ilişki ise daha çok gıda fiyatları kanalı üzerinden ortaya çıktığı yorumlanmaktadır. Tarımsal üretimde yaşanan dalgalanmalar ve özellikle arz şokları ile karşılaşılması enflasyonu doğrudan etkilemekte ve bu durum ise tüketici fiyat endeksinde gıda kaleminin yüksek payı nedeniyle genel enflasyon üzerinde baskı yaratmaktadır. Nitekim gelişmekte olan ekonomilerde gıda fiyatlarının toplam enflasyon üzerindeki etkisi, gelişmiş ülkelere kıyasla daha yüksek olduğunun literatürün genel olarak kabul ettiği bir varsayımdır. Bu bağlamda kırsal üretim–enflasyon etkileşimi, özellikle Türkiye gibi tarımsal üretimin belirli dönemlerde yüksek volatiliteye sahip olduğu ülkelerde ekonomik istikrarın temel belirleyicilerinden biri haline geldiği düşünülmektedir. Son olarak, kırsal üretim–enflasyon–büyüme üçgeninin teorik çerçevesi, tarımsal üretimde verimlilik artışlarının uzun vadeli fiyat istikrarı ve sürdürülebilir büyüme açısından kritik önem taşıdığını göstermektedir. Tarımsal destek politikaları, tarımsal demografik ve eğitim çeşitliliği, altyapı yatırımları, iklim koşullarına karşı dirençlilik ve teknolojik yenilikler, kırsal üretimin istikrarlı hale gelmesini sağlayarak enflasyon üzerindeki ağırlığını azaltabilir ve aynı zamanda ekonomik büyümeyi de olumlu yönde etkileyebilir. Dolayısıyla Türkiye'nin 1980–2023 dönemi deneyimi, kırsal üretimin yalnızca sektörel bir mesele değil, aynı zamanda makroekonomik istikrarın temel bileşenlerinden biri olduğunu ortaya koymaktadır.

3. LİTERATÜR TARAMASI

Kırsal üretim ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki, kalkınma iktisadı literatüründe uzun süredir tartışılan bir konu olmuştur. Johnston ve Mellor (1961), tarımsal üretimin ekonomik kalkınmadaki rolünü ortaya koyarken; gıda arzının güvence altına alınması, tarımsal işgücünün

sanayiye aktarılmasına zemin hazırlaması ve sermaye birikimine katkısı üzerinden bir açıklama getirmiştir. Kuznets (1966) ise, tarımsal verimlilik artışının sanayileşme sürecine ve uzun vadeli ekonomik büyüme üzerindeki olumlu etkilerine vurgu yapmıştır. Günümüzde ise tarımsal üretimin büyüme üzerindeki etkisi daha çok kırsal gelir artışı, istihdam ve iç talep kanalları üzerinden ele alınmaktadır. Aslında enflasyon ve ekonomik büyüme ilişkisi üzerine oldukça geniş bir literatür vardır. Fischer (1993), yüksek enflasyonun, makroekonomik belirsizliği artırdığını ve yatırımlar üzerinde olumsuz etki yarattığını savunmuştur. Barro (1995) ise enflasyon ile büyüme arasında negatif bir korelasyon olduğunu ampirik bulgularla desteklediği görülmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde yapılan çalışmalar da benzer şekilde enflasyonun düşük seviyelerde büyümeyi teşvik edebileceğini, ancak yüksek enflasyonun uzun vadede büyüme performansını olumsuz yönde etkilediğini göstermektedir. Bu bağlamda, kırsal üretimdeki dalgalanmaların enflasyonu tetikleyici etkisi, büyüme üzerinde dolaylı bir baskı mekanizması yaratmaktadır. Kırsal üretim–enflasyon ilişkisine odaklanan araştırmalar özellikle gıda fiyatlarının enflasyon üzerindeki belirleyici rolünü ön plana çıkarmaktadır. FAO (2011) raporları, gıda fiyatlarının dalgalanmasının gelişmekte olan ülkelerde enflasyonun temel kaynağı olduğunu ortaya koymuştur. Loayza ve Raddatz (2010), tarımsal üretimde yaşanan arz şoklarının özellikle düşük gelirli ülkelerde tüketici fiyat endeksi üzerinde güçlü etkiler yarattığını göstermektedir Bu çalışmalar, kırsal üretimdeki istikrarsızlığın makroekonomik istikrarı tehdit eden önemli bir unsur olduğunu ortaya koymaktadır. Türkiye literatüründe ise farklı dönemleri ele alan çalışmalar bulunmaktadır. Yeldan (1998), 1980 sonrası liberalizasyon sürecinde tarım sektörünün büyüme ve fiyat istikrarı üzerindeki etkilerini incelemiş; tarımsal üretimdeki dalgalanmaların makroekonomik istikrarsızlığa katkıda bulunduğunu vurgulamıştır. Tunalı (2010), Türkiye'de enflasyon ve büyüme ilişkisini ele alarak yüksek enflasyonun büyümeyi olumsuz etkilediğini ortaya koymuştur. Daha güncel çalışmalarda ise özellikle 2000 sonrası dönemde gıda fiyatlarının tüketici enflasyonu içindeki ağırlığının enflasyon hedeflemesi açısından kritik öneme sahip olduğu belirtilmektedir (Özdemir & Akgül, 2019). Bu bulgular, kırsal üretim–enflasyon–büyüme korelasyonunun Türkiye bağlamında teorik beklentilerle uyumlu olduğunu göstermektedir.

4. GSYH İÇİNDE TARIMSAL ÜRETİMİN PAYI BAĞLAMINDA SEKTÖREL KATMA DEĞER DİNAMİKLERİNİN GELİŞİMİ

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Tarım sektöründeki gelişmeler ve diğer sektörler içindeki yapısı bu bölümde değerlendirilmektedir. Tarım ve doğal kaynak temelli sektörlerin ekonomideki payının zaman içinde azalması, sanayi ve hizmet sektörlerinin yükselişiyle birlikte sektörel yeniden yapılanma sürecinin bir göstergesi olarak değerlendirilmiştir. Bununla birlikte, kişi başına katma değer düzeyleri, bu sektörlerde verimlilik artışı **ve** teknolojik adaptasyon düzeylerinin sınırlı kaldığını göstermektedir. Dolayısıyla çalışma, birincil sektörlerin sadece üretim miktarlarıyla değil, katma değer yaratma kapasitesi üzerinden değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Grafik; 1, 1980–2024 yılları arasında Türkiye'de tarım, sanayi (inşaat dahil), imalat ve hizmetler sektörlerinin cari ABD doları cinsinden GSYH'ye katkısını göstermektedir. Yani, her sektörün GSYH'ye eklediği reel değer zaman içinde karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Grafik, Türkiye'nin 1980 sonrası ekonomik yapısında tarımın mutlak olarak büyümesine rağmen göreli olarak gerilediğini, Sanayi ve imalatın istikrarlı biçimde genişlediğini, hizmetlerin ise ekonominin temel itici gücü hâline geldiğini açıkça göstermektedir. Türkiye'nin sanayileşmiş ama aynı zamanda hizmet temelli bir karma ekonomi yapısına geçtiğini kanıtlar niteliktedir. Grafik, 1980 sonrası dönemde Türkiye ekonomisinde belirgin bir büyüme trendini ve sektörel dönüşümü ortaya koymaktadır. Tüm sektörlerde mutlak değer olarak artış gözlense de, hizmetler sektörü açık ara en yüksek katkıyı sağlamaktadır. 1980'lerden itibaren istikrarlı ve hızlı bir büyüme göstermiştir. 2000'li yıllardan sonra ciddi bir ivme kazanarak ekonominin en büyük sektörü haline gelmiştir. 2010'lu yıllarda değer olarak 4–5 kat artış görülmüş, 2020 sonrası dönemde 8 trilyon ABD dolarına yaklaşan bir katkı düzeyine ulaşmıştır. Bu durum, Türkiye ekonomisinin giderek hizmet temelli bir yapıya evrildiğini gösterir. Özellikle finans, ticaret, ulaştırma, turizm ve iletişim sektörleri bu artışı desteklemiştir. 1980'lerde düşük bir seviyeden başlayarak 2000'li yıllara kadar kademeli bir artış göstermiştir. 2001 krizinde ve 2008 küresel krizde belirgin dalgalanmalar olmuştur. 2010 sonrası dönemde hizmetler kadar hızlı olmasa da sürekli bir yükseliş trendi vardır. 2020 sonrasında yeniden ivmelenerek 2024'te tarihî zirveye ulaşmıştır. Bu, Türkiye'nin sanayi kapasitesini artırdığını, özellikle imalat ve inşaatta önemli büyüme yaşandığını göstermektedir. Mutlak değer olarak yavaş ama istikrarlı bir artış sergilemiştir. Ancak, diğer sektörlerdeki büyüme çok daha hızlı olduğu için tarımın göreceli olarak azaldığı gözlenmektedir. Bu durum, Türkiye ekonomisinin tarımdan sanayi ve hizmetlere geçiş sürecini yansıtmaktadır. Çünkü tarımda üretim hacmi artsa da, ekonomik büyüklük içindeki payı düşmektedir. Sanayi içinde önemli bir alt bileşen olan imalat sektörü, 2000'li yıllardan sonra belirgin bir büyüme trendine girmiştir. 2018 sonrasında bazı dalgalanmalar gözlense de 2023–2024 döneminde yeniden

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

güçlü bir yükseliş yaşanmıştır. Bu, ihracat odaklı üretim artışı ve sanayi politikasının etkisiyle açıklanabilir.

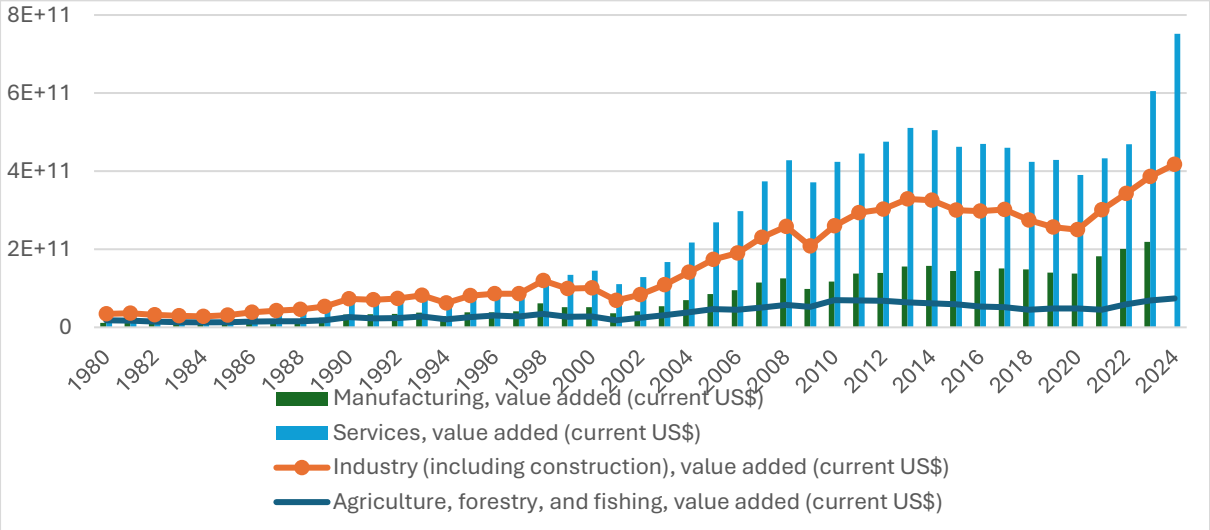

Grafik; 1. Türkiye Ekonomisinde Sektörlerin GSYH İçindeki Cari Fiyatlar (USD) Cinsinden Katma Değer Etkisi (1980–2024)

Kaynak; https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Agricultural-Input-Price-Index-July-2025-54017
https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=enflasyon-ve-fiyat-106&dil=2
https://data.worldbank.org/country/turkiye

Grafik; 2 ise, ekonominin sektörel katma değerler açısından toplam verimliliğini göstermektedir. Her bir sektör aynı zaman diliminde farklı bir yapısal süreç içinde hareket ettiği görülmektedir. Grafikte 1990'lara bakıldığında, dört sektör de birbirine yakın seviyelerde, neredeyse aynı çizgide hareket etmektedir. **S**anayi sektörü ise aynı yıllarda bir sıçrama yapmamış, ancak istikrarlı bir şekilde, düzenli bir tırmanışını sürdürmüştür. Tarım sektörünün verimlilik düzeyi**,** daha düşük bir seviyede hafif yukarı yönlü bir ivme ile daha ılımlı bir seyir izlemektedir. Bu durum, ekonomik kalkınma sürecinde tarımın nasıl giderek göreli olarak önemini yitirdiğini ve bu sektörün diğer sektörlere kıyasla ne kadar geride kaldığını açık bir şekilde göstermektedir. Hizmet sektörü ise tüm sektörlere göre oldukça etkin bir şekilde yükseliş eğilimindedir. Sanayi sektör onu izleyen bir eğilimde, tarım sektörü ise çok gerilerde kalmıştır. Bu dört çizgi, aslında ülkenin yaşadığı ekonomik devrimin özetidir. Geleneksel tarım toplumundan, sanayi toplumuna, oradan da bir "hizmetler ve bilgi toplumu" na geçişin somut bir kanıtıdır. Ekonomide büyümenin ve refahın motorunun artık hizmet sektörü olduğunu, ancak bu büyümenin sektörler arasında eşitsiz dağıldığını ve tarımın bu yarışta geride kaldığını bu grafikten de anlaşılmaktadır.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

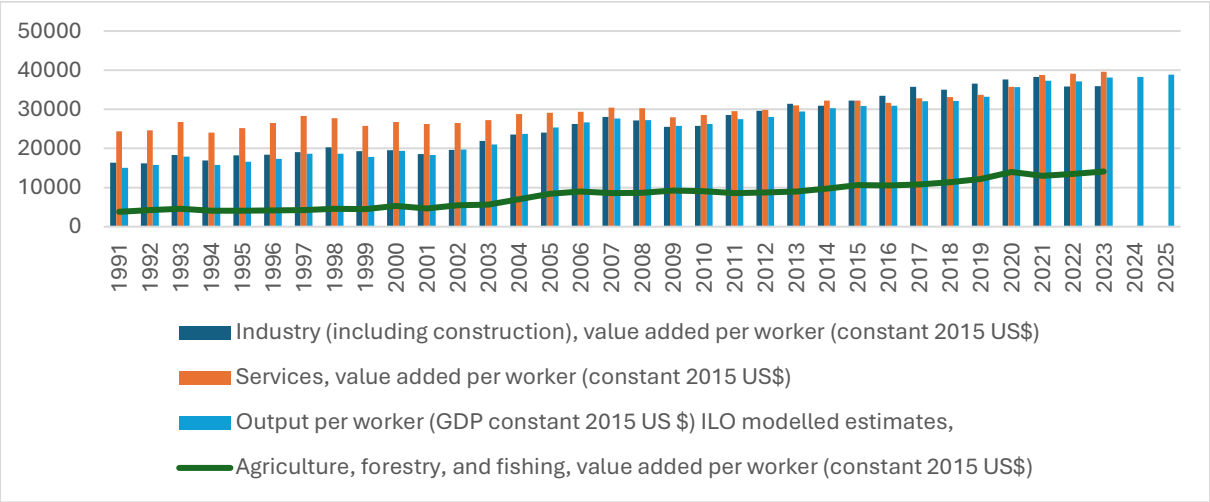

Grafik; 2. Sektörler Bazında Kişi Başına Düşen Katma Değer Etkisi Ve Verimlilik Seviyesi 1991-2025

Kaynak; https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Agricultural-Input-Price-Index-July-2025-54017
https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=enflasyon-ve-fiyat-106&dil=2
https://data.worldbank.org/country/turkiye

Grafik; 3, bir ekonominin uzun dönemli verimlilik eğilimlerini, genel ekonomi **ile** tarım sektörü özelinde karşılaştırmalı olarak analiz etmektedir. Grafik, iki temel göstergeyi sunmaktadır: İşçi Başına Çıktı (GSYİH, sabit 2015 US$) **ve** Tarım Sektöründe İşçi Başına Katma Değer (sabit 2015 US$)**.** İşçi başına çıktı (genel ekonomik verimlilik), incelenen dönem boyunca belirgin ve sürekli bir artış eğilimi sergilemiştir. Bu durum, ekonominin tamamında teknolojik ilerleme, beşeri sermaye birikimi, sermaye yatırımları ve kaynak tahsisinde etkinlik artışı gibi faktörlerin toplam verimliliği istikrarlı bir şekilde artırdığını göstermektedir. Eğri, genel ekonominin uzun vadeli büyüme potansiyelini yansıtmaktadır. Buna karşılık, tarım sektöründe işçi başına katma değer**,** genel ekonominin çok altında bir seviyeden başlamakta ve çok daha yavaş bir büyüme hızı sergilemektedir. Tarım sektörünün verimlilik düzeyi, genel ekonominin oldukça gerisinde kalmıştır. Bu yavaş büyüme, tarım sektörünün yapısal özellikleri ile açıklanabilir: teknoloji adaptasyonunun nispeten yavaş olması, küçük ölçekli işletmelerin yaygınlığı, doğa koşullarına bağımlılık ve sermaye birikiminin sınırlı olması gibi. İki gösterge arasındaki en çarpıcı bulgu, aralarındaki mutlak ve göreli farkın (makasın) zaman içinde giderek büyümesidir. Genel ekonominin verimlilik artış hızı, tarım sektörünün çok üzerinde seyretmektedir. Bu durum, "tarım-ekonomi büyüme makası" olarak ifade edilen ve kalkınma sürecindeki ekonomilerde sıklıkla gözlemlenen bir olgudur. Ekonomik büyümenin faydalarının sektörler arasında eşitsiz dağıldığının bir göstergesidir. Grafik, incelenen ekonomideki verimlilik artışının sektörel olarak dengeli olmadığını ortaya koymaktadır. Genel

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

ekonominin verimlilik kazanımları, tarım sektörüne tam olarak yansımamaktadır. Bu durum, kırsal ve kentsel kesimler arasında gelir farklılaşmasına ve kaynakların (özellikle işgücünün) tarımdan diğer sektörlere kaymasına neden olabilir. Bu eğilim, tarım sektörünün modernizasyonu, tarımda verimliliği artırıcı teknoloji ve yatırımların teşviki ile kırsal kalkınma politikalarının önemini bir kez daha vurgulamaktadır. Ekonomideki genel büyümenin sürdürülebilirliği ve kapsayıcılığı, büyük ölçüde tarım sektöründeki bu verimlilik açığının kapatılmasına bağlı olabilir.

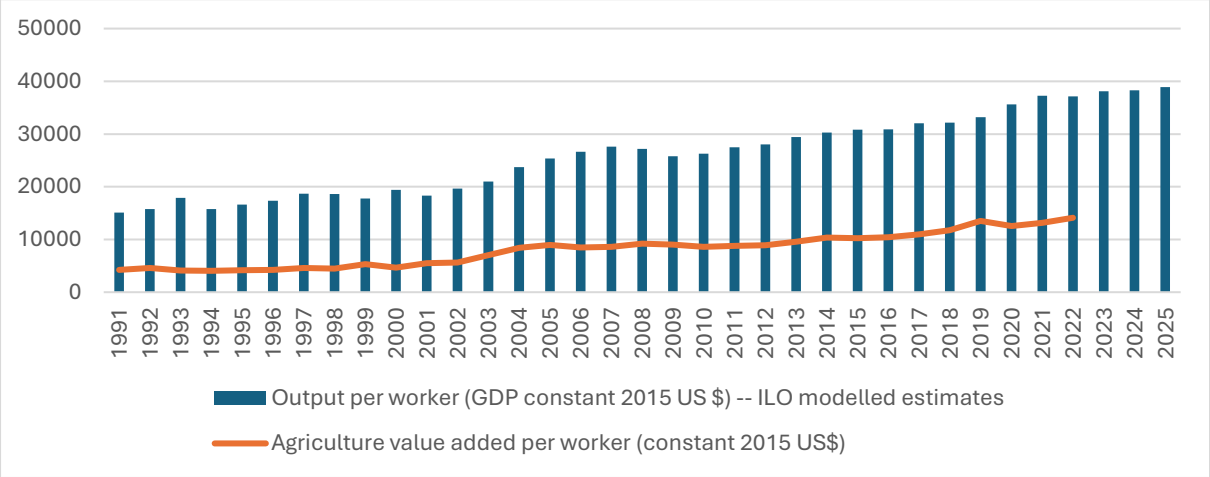

Grafik; 3. Verimlilikte Sektörel Ayrışma: Genel Ekonomi ve Tarım Sektöründe İşçi Başına Çıktı Dinamiklerinin Analizi

Kaynak; https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Agricultural-Input-Price-Index-July-2025-54017
https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=enflasyon-ve-fiyat-106&dil=2
https://data.worldbank.org/country/turkiye

Grafik; 4'de, 1991-2025 döneminde bir ekonominin hem genel performansını hem de tarım sektörü verimliliğini aynı anda değerlendirmektedir. Grafik, iki farklı ölçekte ölçülmüş iki temel göstergeyi içermektedir: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH, sabit 2021 uluslararası $, SGP) **ve** Tarım Sektöründe İşçi Başına Katma Değer (sabit 2015 US$)**.** GSYİH (mavi alan), incelenen 34 yıllık dönem boyunca olağanüstü bir büyüme performansı sergilemiştir. 1990'ların başındaki mütevazı seviyesinden başlayarak, neredeyse kesintisiz ve dik bir artış eğilimiyle 2025 yılında çok yüksek bir seviyeye ulaşmıştır. Bu durum, ekonominin bütününde yaşanan hızlı ve sürdürülebilir bir genişlemeye işaret etmektedir. Buna karşılık, tarım sektöründe işçi başına katma değer (kırmızı çizgi), GSYİH'nın çok altında bir ölçekte ve çok daha yavaş bir büyüme hızı göstermiştir. Tarım verimliliği genel olarak artma eğiliminde olsa da, bu artış oldukça sınırlı kalmış ve dalgalı bir seyir izlemiştir. Büyüme hızı, GSYİH büyümesine kıyasla oldukça düşüktür. Grafiğin en çarpıcı özelliği, iki gösterge arasındaki mutlak büyüklük farkından (ölçek farkı) dolayı oluşan görsel uçurumdur. GSYİH'nın

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

milyonlarca dolar seviyesinde ölçülmesine karşın, tarımda işçi başına katma değerin binlerce dolar seviyesinde kalması, iki sektör arasındaki katma değer üretim kapasitesi farkını somutlaştırmaktadır. Büyüme hızları arasındaki fark da bu ayrışmayı derinleştirmektedir. GSYİH'nın katlanarak büyümesine rağmen, tarım verimliliğindeki marjinal artış, iki sektör arasındaki göreceli farkın giderek açıldığını göstermektedir. Grafik, ekonominin genelinde yaşanan etkileyici büyümeye rağmen, bu büyümenin sektörel dağılımının dengeli olmadığını ortaya koymaktadır. Tarım sektörü, genel ekonomik genişlemenin oldukça gerisinde kalmıştır. Bu durum, "büyüyen ekonominin tarımı dönüştürme kapasitesinin" sınırlı olduğunu düşündürmektedir. Ekonomi büyüdükçe, tarımın GSYİH içindeki payı doğal olarak azalmış, ancak bu sektördeki işgücünün verimliliği istenen düzeyde artırılamamıştır. Bu bulgu, kalkınma stratejilerinde sadece genel büyümeye odaklanmanın yeterli olmayacağını, tarım gibi geleneksel sektörlerdeki verimlilik devriminin de aynı derecede kritik olduğunu göstermektedir. Tarımda verimliliğin artırılamaması, kırsal- kentsel gelir eşitsizliğini derinleştirebilir ve sürdürülebilir kalkınmanın önünde bir engel oluşturabilir.

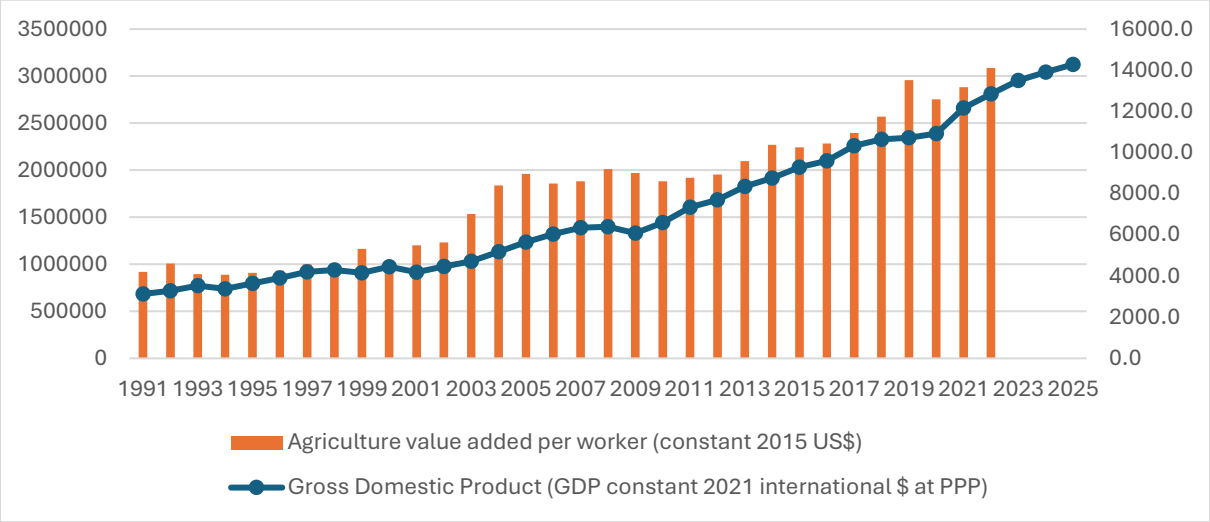

Grafik; 4. Büyümenin Sektörel Ayrışması: GSYİH Genişlemesi ile Tarım Verimliliği Arasındaki Büyüyen Uçurum (1991-2025)

Kaynak; https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Agricultural-Input-Price-Index-July-2025-54017
https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=enflasyon-ve-fiyat-106&dil=2
https://data.worldbank.org/country/turkiye

5. TARIMSAL İSTİHDAM DÖNÜŞÜMÜ VE ÜRETİM YAPISINDAKİ DEĞİŞİM

Türkiye ekonomisinde tarımsal istihdamda görülen yapısal değişimler ve bu değişimlerin tarımsal üretim üzerindeki etkilerini incelenmek için tarımsal üretim sektörünü ve tarım kesimi nüfus yapısını incelemek gerekir. Ekonomik kalkınma süreciyle birlikte tarım

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

sektöründeki istihdam oranlarının azalması, yapısal dönüşüm teorisi çerçevesinde değerlendirilmektedir. Mekanizasyon, dijitalleşme ve tarımda teknolojik yeniliklerin yaygınlaşması, bir yandan işgücü talebini azaltırken diğer yandan verimlilik artışı ve üretim kapasitesinde genişleme yaratmaktadır. Ancak, kırsal alanda istihdamın azalması, gelir dağılımı ve bölgesel kalkınma açısından yeni dengesizlikleri de beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla bu çalışma, tarımsal istihdamdaki değişimlerin yalnızca sayısal değil, niteliksel dönüşüm boyutuyla da ele alınması gerektiğini vurgulamaktadır. Aşağıdaki grafik; 5'de, üç temel gösterge karşılaştırmalı olarak sunmaktadır: Hayvansal Üretim Endeksi, Gıda Üretim Endeksi (her ikisi de 2014-2016 = 100 bazlı) ve Kırsal Nüfustaki Yıllık Değişim Oranı. Bu veriler de göstermektedir ki; Kentleşme ve ekonomik çeşitlenme kırsal nüfusu azaltırken, tarım sektörü verimlilik odaklı bir evrim geçirerek gıda arzını artırmayı sürdürmüştür. Hayvansal Üretim Endeksi, grafik boyunca en dik ve istikrarlı artışı sergilemektedir. Bu eğilim, küresel protein talebinin artması, hayvancılık sektöründeki teknolojik ilerlemeler ve verimlilik artışı ile açıklanabilir. Gıda Üretim Endeksi de genel olarak benzer bir büyüme trendi izlemekte, ancak hayvansal üretim kadar hızlı yükselmemektedir. Bu, bitkisel üretimin iklim şoklarına ve girdi maliyetlerine daha hassas olmasından kaynaklanıyor olabilir. Kırsal nüfusta belirgin ve sürekli azalma görülmektedir**.** Üretim artışı ile kırsal nüfus arasındaki ters korelasyon, tarımsal üretimdeki sürekli artışa rağmen, bu üretimi gerçekleştiren kırsal nüfusun azaldığını ortaya koymaktadır. Bu durum, tarım sektöründe emek-yoğun üretimden, sermaye-yoğun ve teknoloji-yoğun bir üretim modeline geçişin somut bir kanıtıdır. Diğer bir ifadeyle, tarımsal verimlilik, daha az sayıda çalışanla daha fazla üretim yapılabilecek şekilde önemli ölçüde artmıştır.

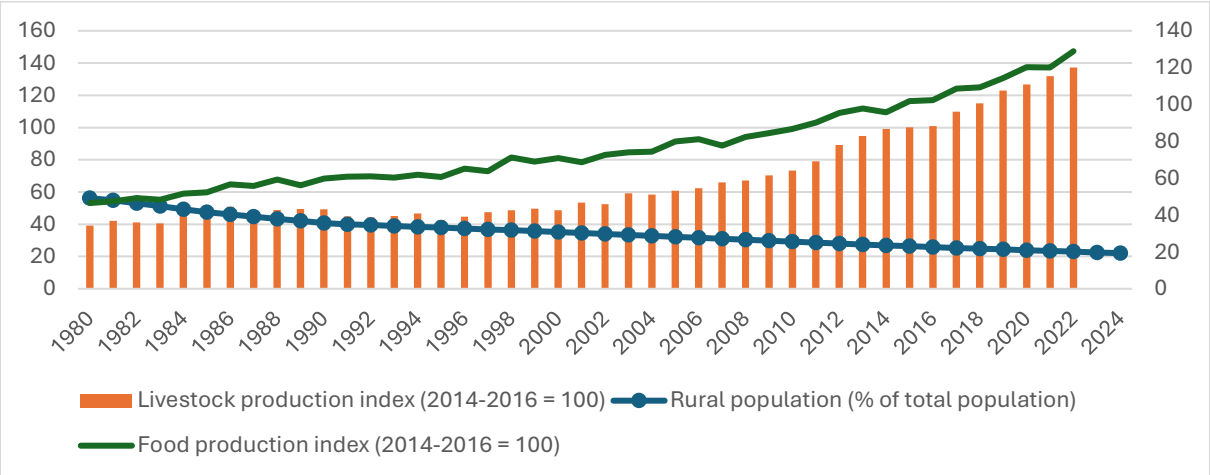

Grafik; 5. Küresel Tarımın İkilemi: Azalan Kırsal Nüfusa Rağmen Artan Tarımsal Üretim

Kaynak; https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Agricultural-Input-Price-Index-July-2025-54017
https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=enflasyon-ve-fiyat-106&dil=2
https://data.worldbank.org/country/turkiye

6. GIDA SEKTÖRÜ DIŞ TİCARET YAPISI- GIDA İHRACAT VE İTHALATI

Türkiye ekonomisinin 1980–2024 döneminde gıda ihracatı ve ithalatının toplam mal ticareti içindeki paylarının incelenmesi tarımsal üretim politikalarının değerlendirilmesi açısından önem arz etmektedir. Veriler, Türkiye'nin dış ticaret yapısında gıda sektörünün göreli öneminin zaman içinde azaldığını ortaya koymaktadır. 1980'lerde ihracat içinde yaklaşık yarıya yakın paya sahip olan gıda ürünleri, 2000'li yıllardan itibaren %10'un altına düşerek sanayi ürünleri karşısında geri planda kalmıştır. Buna karşın gıda ithalatı payı, dönem boyunca %5–10 bandında istikrarlı bir seyir izlemiştir. Bu durum, Türkiye'nin gıda arz güvenliğini büyük ölçüde koruduğunu ancak tarımsal üretim ve işleme faaliyetlerinin katma değer yaratma kapasitesinde sınırlı bir ilerleme kaydettiğini göstermektedir. Dolayısıyla gıda dış ticaretindeki bu dönüşüm, ekonomik yapının tarımdan sanayiye yönelimini ve dış ticarette yapısal değişimi yansıtmaktadır. Aşağıdaki grafik; 6. 1980–2024 yılları arasında gıda ihracatı ve ithalatının toplam mal ticareti içindeki payını (%) göstermektedir. 1980'lerde gıda ihracatının toplam mal ihracatı içindeki payı oldukça yüksektir (yaklaşık %45–50 civarında). Bu dönem, Türkiye ekonomisinde tarımsal ürünlerin dış ticarette belirleyici olduğu bir sürece işaret eder. 1990'lardan itibaren gıda ihracatı payında belirgin bir azalma eğilimi görülmektedir. 2000'li yıllara gelindiğinde bu oran %10'un altına düşmüştür. Bu durum, sanayi ve hizmet sektörlerinin ihracattaki payının artmasıyla ekonomik yapının çeşitlenmesi ve sanayileşme süreci ile ilişkilendirilebilir. Gıda ithalatı ise dönem boyunca görece düşük ve istikrarlı bir seyir izlemektedir. Oranlar genellikle %5–10 aralığında kalmış, büyük dalgalanmalar gözlenmemiştir. 2010 sonrası dönemde, ihracat ve ithalat oranları birbirine yaklaşmış, gıda ihracatının payı %10 civarında yatay bir görünüm sergilemiştir. Bu durum, Türkiye'nin dış ticaret yapısında gıdanın öneminin istikrarlı ancak azalan göreli bir rol oynadığını göstermektedir. Grafik; Türkiye'nin 1980'lerden günümüze tarım ve gıda ürünlerine dayalı ihracat yapısından sanayi ve teknoloji odaklı ihracat modeline geçişini yansıtmaktadır. Gıda ürünlerinin ihracattaki ağırlığı azalırken, ithalatın sınırlı kalması gıda arz güvenliğinin büyük ölçüde korunduğunu göstermektedir. Ancak ihracatın düşük payda seyretmesi, tarım ve gıda sektörlerinin katma değer yaratma potansiyelinin yeterince değerlendirilemediğine de işaret etmektedir.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

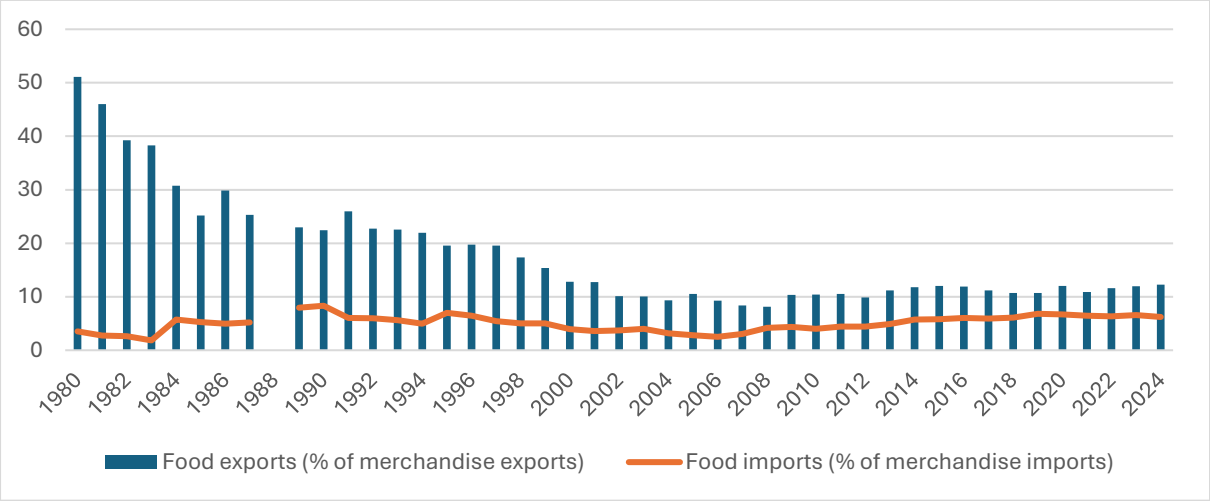

Grafik; 6. 1980-2024 Döneminde Gıda Ticaretinin Payındaki Değişim

Kaynak; https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Agricultural-Input-Price-Index-July-2025-54017
https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=enflasyon-ve-fiyat-106&dil=2
https://data.worldbank.org/country/turkiye

7. TÜRKİYE'DE ENFLASYON PROBLEMİ VE GIDA FİYATLARI İLE ENFLASYON İLİŞKİSİ

Son olarak Türkiye ekonomisinde 1980–2024 döneminde Türkiye'de genel enflasyon eğilimleri ile gıda fiyatlarındaki değişim arasındaki ilişki incelenmektedir. Çalışma, fiyat istikrarsızlığı**,** arz yönlü şoklar **ve** döviz kuru geçişkenliği gibi unsurların gıda enflasyonu üzerindeki etkilerini değerlendirmektedir. 1980'ler ve 1990'larda yüksek kronik enflasyon koşulları altında gıda fiyatları genel fiyat düzeyinin önemli bir belirleyicisi olurken, 2000 sonrası dönemde dezenflasyon politikalarıyla birlikte görece bir istikrar sağlanmıştır. Ancak 2018 sonrasında döviz kuru dalgalanmaları, üretim maliyetlerindeki artışlar ve iklim kaynaklı arz sıkıntıları nedeniyle gıda enflasyonu yeniden hız kazanmıştır. Bu süreç, Türkiye'de gıda fiyatlarının makroekonomik istikrar ve gelir dağılımı üzerindeki etkisinin sürdüğünü göstermektedir. Aşağıdaki grafik; 7, 1996-2024 döneminde bir ekonominin enflasyon dinamiklerini**,** genel Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE) enflasyonu ile Gıda ve Alkolsüz İçecekler enflasyonu özelinde karşılaştırmalı olarak analiz etmektedir. Her iki gösterge de yıllık yüzde değişim oranlarıyla ifade edilmiştir. Grafiğin en dikkat çeken özelliği, gıda enflasyonunun (turuncu çizgi) genel enflasyona (mavi çizgi) kıyasla çok daha oynak ve sert dalgalanmalar sergilemesidir. Gıda fiyatlarındaki artış oranı, dönem boyunca defalarca genel

enflasyon oranının hem üzerine çıkmış hem de altına inmiştir. Bu oynaklık, gıda arzının tarımsal üretim koşullarına, iklim değişikliklerine, mevsimsellik etkilerine ve küresel emtia fiyatlarındaki dalgalanmalara son derece hassas olmasından kaynaklanmaktadır. İki eğri genellikle aynı yönde hareket etmekle birlikte, gıda enflasyonundaki ani sıçramaların genel enflasyonu da aşağı veya yukarı yönlü etkilediği görülmektedir. Bu durum, gıda fiyatlarının genel enflasyon sepeti içindeki ağırlığının ve temel bir tüketim kalemi olmasının bir sonucudur. Özellikle 2000'li yılların başı, 2010'ların sonu ve 2020'ler gibi yüksek enflasyon dönemlerinde, gıda enflasyonunun genel enflasyonu bir miktar geçme eğiliminde olduğu gözlemlenmektedir. Grafik, ekonomide birden fazla enflasyonist dalgayı işaret etmektedir. 1990'ların sonu/2000'lerin başı, 2008 sonrası ve 2018 sonrası dönemlerde her iki enflasyon göstergesinde de belirgin zirveler yaşanmıştır. Bu zirveler, muhtemelen para politikası şokları, kur şokları, enerji fiyatlarındaki artışlar veya arz yönlü kısıtlamalar gibi makroekonomik krizlerle ve dışsal şoklarla ilişkilendirilebilir.

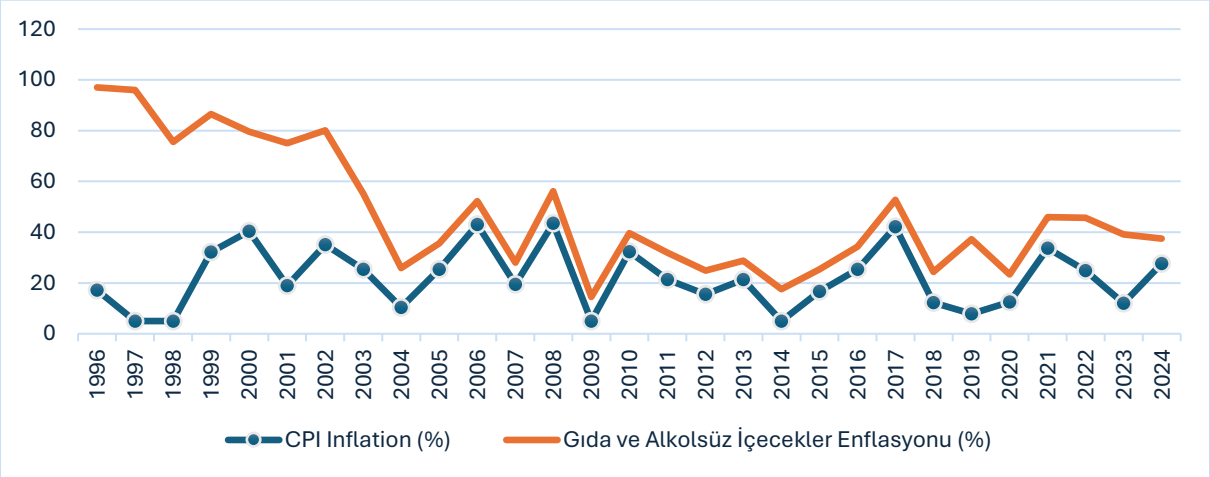

Grafik; 7. Enflasyon Dinamiklerinde İkili Yapı: Genel TÜFE ve Gıda Enflasyonunun Karşılaştırmalı Analizi (1996-2024).

Kaynak; https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Agricultural-Input-Price-Index-July-2025-54017
https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=enflasyon-ve-fiyat-106&dil=2
https://data.worldbank.org/country/turkiye

8. SONUÇ VE DEĞERLENDİRMELER

Türkiye'nin 1980–2024 dönemi aralığındaki kırsal üretim sektörü, enflasyon ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki çok yönlü ve dinamik bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. 1980'li ve 1990'lı yıllarda kırsal üretimdeki dalgalanmalar, gıda fiyatları üzerinden enflasyonu

doğrudan etkilerken, yüksek ve kalıcı enflasyonda makroekonomik istikrarsızlık ve düşük büyüme performans görülmektedir. Bu dönemde özellikle tarımsal arz şoklarının enflasyonu tetikleyici rolü, kırsal üretimin makroekonomik dengeler üzerindeki etkisi görülmektedir.

2000'li yıllarda uygulanan enflasyon hedeflemesi politikaları ve makroekonomik disiplin, kısa vadede fiyat istikrarını güçlendirmiş, ancak kırsal üretimdeki yapısal sorunlar büyük ölçüde devam etmiştir. İklim değişikliği, girdi maliyetlerindeki artış ve teknolojik yetersizlikler, tarımsal üretimde istikrarsızlığı sürdürmüş; bu da özellikle gıda enflasyonunun yüksek seyretmesine neden olmuştur. Son yıllarda ise kur şokları, maliyet enflasyonu ve kırsal üretimde verimlilik sorunları, kırsal üretim–enflasyon–büyüme üçgeninde yeni kırılganlık alanları yaratmıştır.

1980-2024 yılları aralığında değerlendirildiğinde, Türkiye'de kırsal üretim ve enflasyon arasındaki güçlü bağ, ekonomik büyüme üzerinde hem doğrudan hem dolaylı etkiler yaratmaktadır. Tarımsal üretimin artırılması ve kırsal ekonominin güçlendirilmesi, yalnızca bölgesel kalkınma açısından değil, aynı zamanda makroekonomik istikrarın sağlanması açısından da stratejik bir öneme sahiptir. Bu nedenle, tarımsal destek politikalarının etkinleştirilmesi, teknoloji odaklı üretim yöntemlerinin yaygınlaştırılması ve iklim değişikliğine uyum sağlayacak altyapı yatırımlarının geliştirilmesi hem enflasyonist baskıları azaltacak hem de uzun vadeli büyüme sürecini destekleyecektir. Sonuç olarak, 1980–2023 döneminde Türkiye'nin deneyimi, kırsal üretim, enflasyon ve ekonomik büyüme arasındaki korelasyonun kalkınma politikalarında göz ardı edilemeyecek bir boyut olduğunu göstermektedir. Kırsal üretimin artırılması ve istikrarlı hale getirilmesi, yalnızca tarım sektörüyle sınırlı bir politika alanı olmamakla beraber fiyat istikrarı ve sürdürülebilir büyüme hedeflerinin tamamı için kritik bir ön koşul niteliğindedir. Bu çerçevede, politika yapıcıların kırsal üretimi makroekonomik istikrarın bir parçası olarak değerlendirmeleri, gelecekteki ekonomik kırılganlıkların azaltılmasında belirleyici olacaktır.

Kaynakça;

- Barro, R. J. (1995). *Inflation and economic growth*. National Bureau of Economic Research, Working Paper No. 5326. https://doi.org/10.3386/w5326
- FAO. (2011). *The state of food and agriculture 2010–2011: Women in agriculture – Closing the gender gap for development*. Food and Agriculture Organization of the United Nations.
- Fischer, S. (1993). The role of macroeconomic factors in growth. *Journal of Monetary Economics, 32*(3), 485–512. https://doi.org/10.1016/0304-3932(93)90027-D

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

- Johnston, B. F., & Mellor, J. W. (1961). The role of agriculture in economic development. *The American Economic Review, 51*(4), 566–593.
- Kuznets, S. (1966). *Modern economic growth: Rate, structure, and spread*. Yale University Press.
- Loayza, N. V., & Raddatz, C. (2010). The composition of growth matters for poverty alleviation. *Journal of Development Economics, 93*(1), 137–151. https://doi.org/10.1016/j.jdeveco.2009.03.008
- Özdemir, A., & Akgül, İ. (2019). Türkiye'de gıda fiyatları, enflasyon ve para politikası ilişkisi. *Ekonomi ve Politika Araştırmaları Dergisi, 6*(2), 45–62.
- Tunalı, H. (2010). Türkiye'de enflasyon ve ekonomik büyüme ilişkisi: Zaman serisi analizi. *Ege Akademik Bakış, 10*(3), 829–845.
- Yeldan, E. (1998). *Küreselleşme sürecinde Türkiye ekonomisi: Bölüşüm, birikim ve büyüme*. İletişim Yayınları.
- https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Agricultural-Input-Price-Index-July-2025-54017
- https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=enflasyon-ve-fiyat-106&dil=2
- https://data.worldbank.org/country/turkiye

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

TÜRKİYE'DE KONUT SAHİPLİĞİ VE KONUT KREDİLERİNİN GELİŞİMİ: 2002–2023 DÖNEMİ İÇİN ULUSLARARASI KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZ

Güngör PABUŞÇU

Doktora Öğrencisi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, gungorpabuscu@posta.mu.edu.tr

ORCID: 0000-0003-0028-224X

Cem DİŞBUDAK

Prof. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, disbudak@mu.edu.tr

ORCID: 0000-0003-4231-9864

ÖZ

Bu çalışma, Türkiye'de 2002–2023 döneminde konut sahipliği ve konut kredilerinin gelişimini incelemektedir. Konut piyasası hem hanehalkı refahı hem de makroekonomik istikrar açısından kritik öneme sahiptir. Türkiye'de 2000'li yıllarla birlikte kredi piyasasında yaşanan genişleme, konut finansmanını kolaylaştırmış; ancak aynı dönemde konut fiyatlarındaki hızlı artış ve gelir düzeyindeki sınırlı gelişme nedeniyle ev sahipliği oranlarında belirgin bir düşüş gözlenmiştir. Çalışmanın temel amacı, bu çelişkili gelişmeyi uluslararası karşılaştırmalar ışığında değerlendirmek ve Türkiye'nin konut piyasasının özgün kırılganlıklarını ortaya koymaktır. Analiz, Türkiye'nin yanında Brezilya, Polonya ve Meksika'yı kapsamakta; bu ülkelerin konut sahipliği oranları, konut kredilerinin GSYH'ye oranı, reel gelir endeksleri ve konut fiyat endeksleri karşılaştırmalı olarak incelenmektedir. Bulgular, Türkiye'de kredi genişlemesine rağmen konut erişilebilirliğinin zayıfladığını, sahiplik oranının gerilediğini ve gelir artışlarının fiyat artışlarını yakalayamadığını göstermektedir. Buna karşılık, Polonya'da mortgage piyasasının büyümesi sahiplik oranını korumuş, Brezilya ve Meksika'da ise daha dengeli bir gelişim gözlenmiştir. Sonuçlar, Türkiye'de konut piyasasının yalnızca krediye erişimle değil; fiyat istikrarı, gelir dağılımı ve sosyal politikalarla birlikte ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Konut Kredileri, Konut Sahipliği, Konut Fiyat Endeksi, Reel Gelir, Türkiye

The Development of Homeownership and Housing Loans in Turkey: An International Comparative Analysis for the Period 2002–2023

ABSTRACT

This study examines the development of homeownership and housing loans in Turkey during the period 2002–2024. The housing market is of critical importance not only for household welfare but also for macroeconomic stability. In Turkey, the expansion of the credit market since the 2000s has facilitated housing finance; however, due to the rapid increase in housing prices and the limited growth in income levels during the same period, a significant decline in homeownership rates has been observed. The main aim of the study is to evaluate this contradictory development in the light of international comparisons and to reveal the unique vulnerabilities of Turkey's housing market. The analysis covers Brazil, Poland, and Mexico alongside Turkey, and compares homeownership rates, the ratio of housing loans to GDP, real income indices, and housing price indices. The findings show that despite credit

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

expansion, housing affordability in Turkey has weakened, homeownership rates have declined, and income growth has failed to keep up with price increases. In contrast, the expansion of the mortgage market in Poland has helped maintain homeownership rates, while more balanced developments have been observed in Brazil and Mexico. The results suggest that Turkey's housing market should be addressed not only through credit access but also through price stability, income distribution, and social policies.

Keywords: Housing Loans, Homeownership, Housing Price Index, Real Income, Turkey

1. GİRİŞ

Konut piyasası, Türkiye'de 2002–2024 arasında belirginleşen finansallaşma süreciyle birlikte hanehalkı refahını ve makroekonomik istikrarı doğrudan belirleyen temel bir alan hâline gelmiştir. Bu makale, söz konusu dönemde konut sahipliği oranlarının eğilimini; konut kredilerinin GSYH'ye oranı, reel gelir endeksleri ve konut fiyat endeksleriyle birlikte ele alarak "kredi genişlemesi–erişilebilirlik gerilemesi" paradoksunu açıklığa kavuşturmayı amaçlamaktadır. Türkiye bulguları, kredi kanallarının genişlemesine rağmen konuta erişimin zayıfladığını ve sahiplik oranlarının gerilediğini gösterirken; karşılaştırmalı çerçevede incelenen Polonya, Brezilya ve Meksika'da mortgage piyasasının büyümesinin farklı kurumsal ve makro bağlamlarda sahiplik dinamiklerine nasıl yansıdığı tartışılmaktadır. Böylece çalışma, konut politikasının yalnızca krediye erişimle sınırlanamayacağını; fiyat istikrarı, gelir düzeyi ve dağılımı ile sosyal politika tasarımının birlikte değerlendirilmesi gerektiğini vurgulayarak Türkiye'nin özgün kırılganlıklarını karşılaştırmalı ampirik kanıtlarla konumlandırmaya çalışmaktadır.

Konut piyasası, yalnızca ekonomik göstergeler açısından değil, aynı zamanda toplumsal refahın belirlenmesi açısından da kritik öneme sahiptir. Ev sahibi olma oranları, hanehalklarının servet birikimi, barınma güvencesi ve sosyal istikrarla yakından ilişkilidir. Bu nedenle, konut sahipliği ve finansman olanakları, ekonomi politikalarının merkezinde yer almaktadır.

Türkiye'de 2000'li yıllar, finansal piyasaların hızlı dönüşümüyle birlikte konut piyasasında da büyük değişimlere sahne olmuştur. Özellikle 2001 krizi sonrası uygulanan reformlar ve bankacılık sektöründeki yeniden yapılanma, konut kredilerinin yaygınlaşmasının önünü açmıştır. Bu dönemde düşük faizli kredi imkanları, hanehalklarının konut piyasasına erişimini kolaylaştırmış, ancak uzun vadede fiyat artışlarıyla birlikte erişim sorunları yeniden gündeme gelmiştir.

Konut piyasası aynı zamanda makroekonomik dengelerin hassasiyetle izlendiği bir alandır. Konut fiyatlarındaki hızlı artış, finansal istikrar açısından risk unsuru oluşturabilmekte, yüksek borçlanma oranları ekonomik kırılganlığı artırabilmektedir. Dolayısıyla, konut kredileri ve sahiplik oranları yalnızca bireysel refah açısından değil, aynı zamanda makroekonomik istikrarın sağlanması açısından da incelenmesi gereken göstergelerdir.

Uluslararası karşılaştırmalar, Türkiye'nin konut piyasasındaki eğilimlerini daha net biçimde anlamak açısından önemli bir çerçeve sunmaktadır. Benzer gelir gruplarına sahip ülkelerle yapılacak karşılaştırmalar, kredi genişlemesi, fiyat artışları ve gelir dinamiklerinin sahiplik oranlarına etkisini daha görünür kılmaktadır. Bu çalışma, Türkiye'nin deneyimini Brezilya, Polonya ve Meksika ile karşılaştırarak, benzerlikleri ve farklılıkları ortaya koymayı amaçlamaktadır.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

2. LİTERATÜR TARAMASI

Konut sahipliği, konut fiyat endeksleri ve konut kredilerinin ekonomik kalkınma ile ilişkisi uzun süredir literatürde tartışılmaktadır. Reinhart ve Rogoff (2010), finansal krizlerin çoğunlukla hanehalkı borçlanmasının hızlı artış dönemlerinden sonra ortaya çıktığını vurgulamıştır. OECD (2019) raporları, konut piyasasındaki borçlanmanın özellikle gelişmekte olan ülkelerde finansal kırılganlıkla doğrudan ilişkili olduğunu göstermektedir. Enflasyon ve finansal sorunlar, satın alma gücündeki azalma, artan inşaat maliyetleri, göç ve konut tüketicilerinin satın alma davranışları, Türkiye'de konut piyasasını şekillendiren en belirgin faktörler arasında yer almaktadır (Aydın & Üstün, 2022). Türkiye'de konut edinimi büyük ölçüde özkaynaklarla gerçekleşmekte, kredili konut alımları sınırlı düzeyde kalmaktadır. Bu durum, gelir dağılımı farklılıklarıyla birleştiğinde konuta erişim eşitsizliğini artırmaktadır (Aydın, 2019). Türkiye üzerine yapılan çalışmalar (Çelik ve Sever, 2019; TCMB Finansal İstikrar Raporları) konut fiyatlarının gelir artışının önüne geçtiğini ve bu nedenle kredi artışının sahiplik oranını artırmadığını göstermektedir. Brezilya için Carvalho (2017), mortgage piyasasının büyümesine rağmen düşük gelirli grupların erişim sorunlarının sürdüğünü belirtmektedir. Polonya üzerine yapılan AB raporları, ülkenin yüksek sahiplik oranına rağmen mortgage piyasasının geç olgunlaştığını, ancak 2010 sonrası hızlı büyüdüğünü ortaya koymaktadır. Meksika için OECD (2021), konut piyasasının devlet destekli programlarla genişlemesine rağmen gelir dağılımı eşitsizliğinin sahiplik oranlarını sınırladığını vurgulamıştır.

3. VERİ VE YÖNTEM

Bu çalışmada analizlerde çok kaynaklı ve karşılaştırmalı bir veri seti kullanılmıştır. Başlıca veri kaynakları; Dünya Bankası International Debt Statistics (IDS), Bank for International Settlements (BIS), IMF World Economic Outlook (WEO), Türkiye İstatistik Kurumu'nun Konut Fiyat Endeksi (KFE) ve Türkiye Bankalar Birliği verileridir.

Çalışmada, 1997–2024 dönemi için Türkiye'de konut ve ihtiyaç kredilerinin payları, ayrıca 2002–2023 dönemi için konut sahipliği oranları dikkate alınmıştır. Karşılaştırmalı analiz kapsamında Türkiye'nin yanı sıra Brezilya, Polonya ve Meksika da değerlendirmeye alınmıştır.

Bu ülkeler, yükselen piyasa ekonomileri arasında benzer makroekonomik dalgalanmalara maruz kalmaları, konut piyasasında finansallaşma süreçlerinin öne çıkması ve gelir-fiyat dengelerinde yapısal kırılganlıkların bulunması nedeniyle seçilmiştir. Ayrıca, Türkiye konut piyasasının Latin Amerika ve Doğu Avrupa ülkeleriyle karşılaştırmalı analizinin, hem finansman dinamiklerinin hem de konut sahipliği eğilimlerinin daha iyi anlaşılmasına katkı sağladığı düşünülmektedir.

Tüm veriler tablolar ve grafikler aracılığıyla karşılaştırmalı olarak sunulmuş; konut sahipliği, fiyat ve gelir endeksleri ile kredi/GSYH oranları arasındaki ilişkiler ayrıntılı biçimde analiz edilmiştir.

4. BULGULAR

Türkiye'de hanehalkı borcunun GSYH'ye oranı %10 civarındadır. Bu oran ABD (%69), Hollanda (%93) ve Avustralya (%112) gibi ülkelerin çok altındadır. Buna rağmen Türkiye, yüksek faiz oranları (%43), kısa vadeli dış borçların yüksekliği ve kur oynaklığı nedeniyle kırılgandır. Konut kredisi payı 2000'lerin başında %10 iken 2010'da %80'in üzerine çıkmıştır. Buna karşın konut sahipliği oranı Tablo 1'de ve şekil 1'de görüldüğü üzere 2002'de %73'ten 2023'te %56'ya gerilemiştir. Konut fiyat endeksi 2005–2023 arasında 12 kat artarken, hanehalkı gelir endeksi sadece 5 kat artmıştır. Bu tablo, kredi artışının konut sahipliğini artırmadığını göstermektedir. Konut fiyatlarının gelirden çok daha hızlı

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

artmış olması konut kredisindeki artışa rağmen konut sahipliğinde oransal olarak çok ciddi düşüşe neden olmuştur.

Tablo 1: Türkiye'de Konut Kredisi Payı ve Konut Sahipliği Oranı (Seçilmiş Yıllar)

Yıl	Konut Kredisi Payı (%)	Konut Sahipliği Oranı (%)
2002	10.8	73.1
2010	80.3	61.0
2015	86.9	59.0
2020	93.5	57.0
2023	64.9	56.2

Şekil 1: Türkiye'de Konut Kredisi Payı ve Konut Sahipliği Oranı (2002–2023)

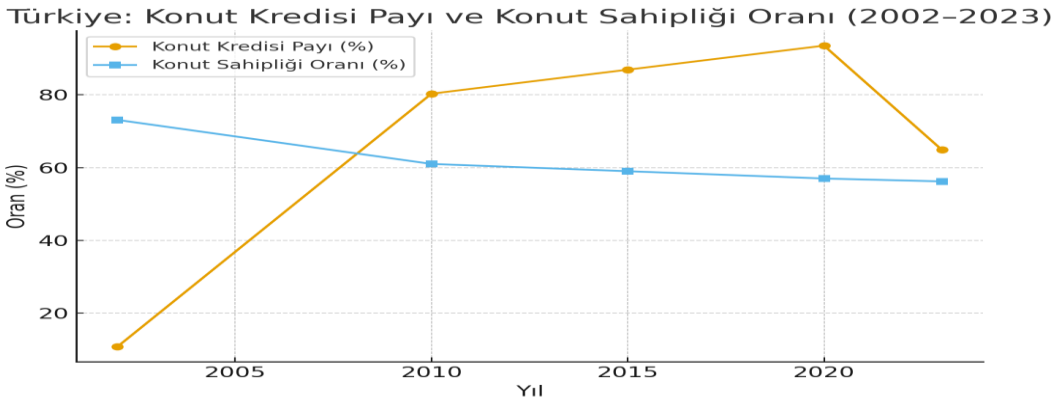

Türkiye'de 2002–2024 döneminde konut kredilerinin toplam krediler içindeki payı ciddi biçimde artarken, konut sahipliği oranı düşüş göstermiştir. Tablo 2'de Türkiye için ilgili göstergeler reel gelir endeksi ile beraber verilmiştir. Reel gelir endeksindeki artış son derece sınırlı iken konut fiyatlarındaki artış olağanüstü yüksektir.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Tablo 2: Türkiye'de Konut Sahipliği, Konut Kredisi, Gelir ve Konut Fiyat Endeksi (2002–2023)

Yıl	Konut Sahipliği (%)	Konut Kredisi/GSYH (%)	Reel Gelir Endeksi (2015=100)	Konut Fiyat Endeksi (2010=100)
2002	73	2	70	72
2023	56	10	95	900

5. TARTIŞMA

Türkiye'de konut kredileri ve sahiplik arasındaki çelişki, neoliberal dönemin genel eğilimleriyle de uyumludur. Birçok ülkede kredi genişlemesi konut piyasasına erişimi kolaylaştırmışken, Türkiye'de fiyatların enflasyonist baskılar altında aşırı artması bu etkiyi tersine çevirmiştir. Bu durum, kredi artışının tek başına erişilebilirliği garanti etmediğini, gelir düzeyi, faiz oranları ve fiyat dinamiklerinin birlikte değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Polonya örneği, yüksek sahiplik oranının kredi piyasasının gelişimiyle birlikte korunabileceğini göstermektedir. Brezilya ve Meksika örnekleri, kredi büyümesinin özellikle orta gelir gruplarına fayda sağladığını, ancak düşük gelirli kesimlerde erişim sorunlarının devam ettiğini ortaya koymaktadır. Türkiye'nin farklılaşan yönü, kredi artışına rağmen sahiplik oranının keskin şekilde düşmesidir. Bu durum, Türkiye'de konut piyasasının kırılgan yapısını ve sosyal etkilerini uluslararası bağlamda daha belirgin hale getirmektedir. Ayrıca, gelir dağılımı eşitsizliği ve enflasyonun yüksek seyri, kredi artışlarının etkilerini sınırlayan kritik unsurlar olarak öne çıkmaktadır.

Şekil 2: Türkiye'de Reel Konut Fiyat Endeksi (2010=100, BIS) ve Reel Kişi Başına GSYH Endeksi (2020=100, World Bank) Karşılaştırması, 2020–2024

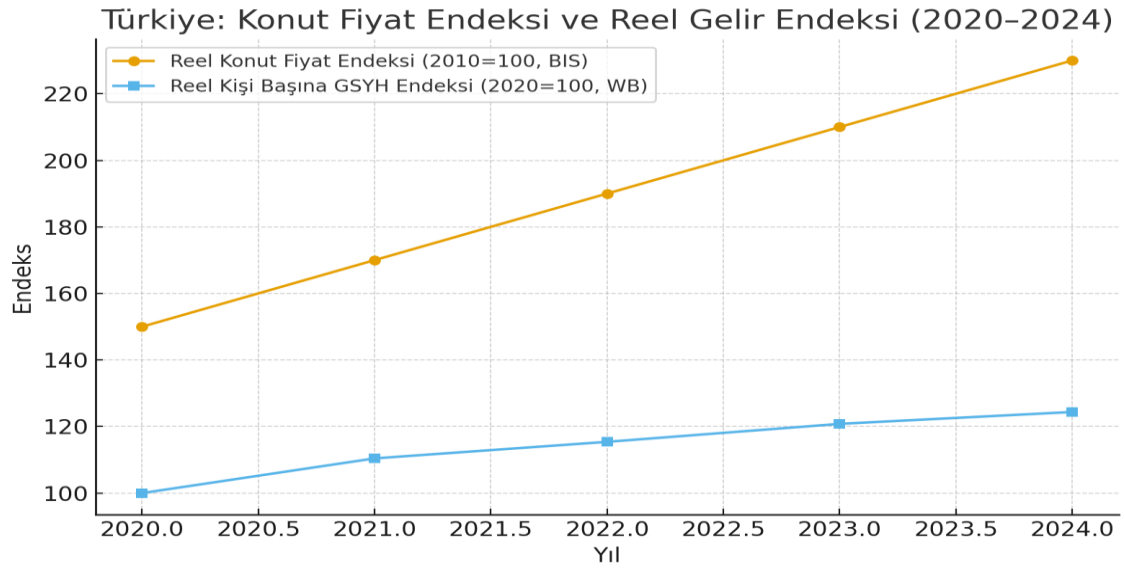

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Şekil, Türkiye'de 2020–2024 arasında reel konut fiyat endeksi (2010=100 bazlı, BIS) ile reel kişi başına GSYH endeksinin (2020=100 bazlı, Dünya Bankası) karşılaştırmasını göstermektedir. Konut fiyatlarının gelir artışından çok daha hızlı yükseldiği görülmektedir.

5.1 Konut Kredileri ve Konut Sahipliği Arasındaki Çelişki

Türkiye'de dikkat çekici bir paradoks da konut kredileri ile konut sahipliği arasındaki ters yönlü gelişmedir. Son yıllarda konut kredilerinin hanehalkı borçları içindeki payı artmış, özellikle düşük ve orta gelirli haneler için konut kredileri borçlanmanın ana kanalı haline gelmiştir. Buna rağmen, toplam konut sahipliği oranı düşüş göstermektedir.

Bu durumun birkaç temel nedeni bulunmaktadır:

1. Artan Konut Fiyatları: Konut fiyatlarındaki hızlı artış, kredi kullanımı artsa da hanehalkının ev sahibi olabilme kapasitesini azaltmaktadır. Özellikle 2020 sonrası dönemde fiyatların enflasyonun çok üzerinde artması, konut kredilerinin yetersiz kalmasına yol açmıştır.

2. Yüksek Faiz Oranları: Kredi faizlerinin %30-40 hatta kimi dönemlerde çok daha yüksek seviyelere ulaşması, uzun vadeli borçlanmayı maliyetli hale getirmektedir. Kredilerin aylık ödemeleri hanehalkı gelirinin büyük kısmını aşmakta, krediye erişimi fiilen kısıtlamaktadır.

3. Gelir Dağılımı Eşitsizliği: Konut kredilerinden faydalanabilen kesim genellikle orta-üst gelir gruplarıdır. Düşük gelirli kesimlerin hem konut kredisine erişimi hem de krediyi geri ödeme kapasitesi sınırlıdır.

4. Arz Kısıtları ve Yatırım Amaçlı Talep: Konut piyasasında yatırım amaçlı talep artmakta, bu da fiyatları yükseltmektedir. Sonuçta, hanehalkının önemli bir kısmı kredi kullanmasına rağmen ev sahibi olamamaktadır.

Bu tablo, Türkiye'de konut kredilerinin artmasına rağmen konut sahipliğinin düşmesini açıklamaktadır. Kredi artışı, tek başına konut erişilebilirliğini garanti etmemekte; gelir seviyeleri, faiz oranları ve konut piyasasındaki yapısal sorunlar dikkate alınmadıkça konut sahipliği oranının düşüşü devam edebilmektedir.

Türkiye'de 2000'li yıllardan itibaren konut kredilerinin toplam krediler içindeki payı dramatik biçimde artmıştır. 2002'de yalnızca %10 düzeyinde olan konut kredisi payı, 2010'da %80'i aşmış, 2015'te %86'ya ulaşmış ve 2020'de %93'e kadar çıkmıştır. Ancak 2023 itibarıyla bu oran %65 seviyelerine gerilese de, uzun dönemde konut kredilerinin finansal sistemdeki ağırlığı belirgin şekilde artmıştır. Buna karşın, konut sahipliği oranı 2002'de %73 düzeyindeyken 2023'te %56'ya kadar düşmüştür. Bu eğilim, konut kredilerinin artışının konut sahipliğini artırmadığını; aksine fiyat artışları, yüksek faizler ve gelir yetersizlikleri nedeniyle hanehalkının ev sahibi olma oranının azaldığını göstermektedir.+

6. ULUSLARARASI KARŞILAŞTIRMA: TÜRKİYE, BREZİLYA, POLONYA ve MEKSİKA (2002–2023)

Bu bölümde Türkiye, Brezilya, Polonya ve Meksika için konut sahipliği oranı, konut kredisi/GSYH, reel gelir endeksi ve konut fiyat endeksi göstergeleri 2002 ve 2023 yılları itibarıyla karşılaştırmalı olarak sunulmaktadır. Son yirmi yılda dört ülkede de borçlanma ve fiyat dinamiklerinde kayda değer değişimler yaşanmıştır.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Şekil 3: Konut Sahipliği Oranı (%) – 2002 vs 2023

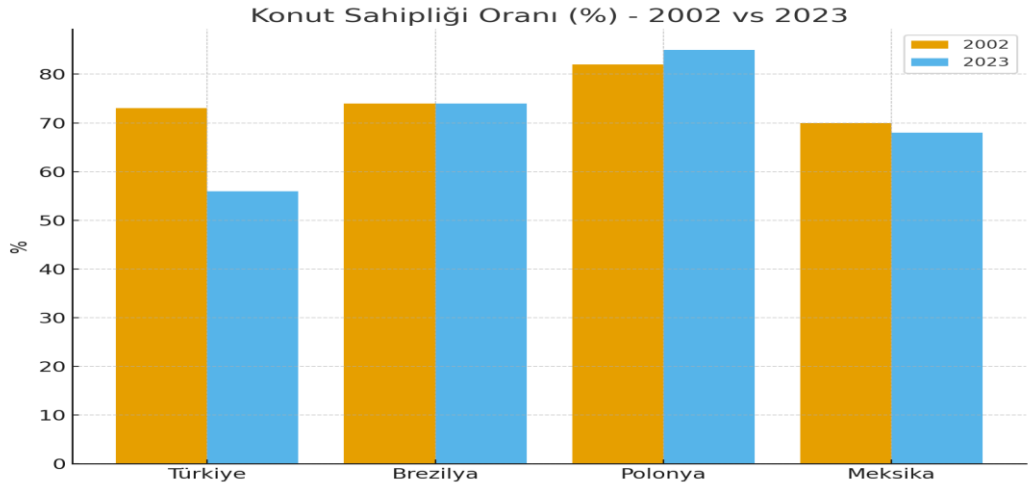

Grafik, Türkiye, Brezilya, Polonya ve Meksika'da 2002–2023 döneminde konut sahipliği oranlarının seyrini karşılaştırmalı olarak göstermektedir. Türkiye'de oran %73'ten %56'ya düşerek en sert gerilemeyi yaşamış ve bu durum hızla artan konut fiyatlarının, kredi ve gelir artışına rağmen konut erişilebilirliğini zorlaştırdığını ortaya koymuştur. Brezilya'da oran istikrarlı biçimde korunurken, Polonya'da %82'den %85'e çıkış gözlenmiş; bu da AB entegrasyonu sonrası finansal derinleşmenin ve gelir artışının sahipliği desteklediğine işaret etmektedir. Meksika'da ise sınırlı bir azalma (%70'ten %68'e) söz konusudur. Genel olarak Türkiye, diğer yükselen ekonomilerden ayrışarak, finansal genişlemeye rağmen konut sahipliğinde gerileme yaşayan tek ülke konumuna gelmiştir.

Şekil 4: Konut Kredisi / GSYH (%) – 2002 vs 2023

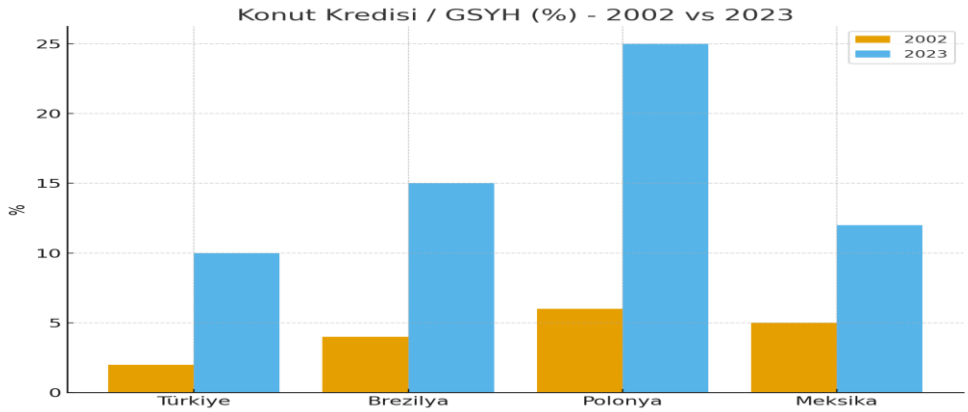

Grafik, 2002–2023 döneminde konut kredilerinin GSYH'ye oranındaki artışı göstermektedir. Tüm ülkelerde belirgin bir yükseliş gözlenirken, özellikle Polonya'da oran %6'dan %25'e çıkarak en yüksek seviyeye ulaşmıştır. Türkiye'de bu oran %2'den %10'a yükselmiş, Brezilya'da %4'ten %15'e, Meksika'da ise %5'ten %12'ye çıkmıştır. Veriler, yükselen ekonomilerde konut finansmanının hızla derinleştiğini göstermektedir. Ancak Türkiye örneğinde, kredilerin GSYH'ye oranı artmasına rağmen konut sahipliği oranı düşmüş; bu da artan finansman imkanlarının konut fiyatlarındaki olağanüstü artış karşısında erişilebilirliği korumakta yetersiz kaldığını ortaya koymaktadır.

Şekil 5: Reel Gelir Endeksi (2015=100) – 2002 vs 2023

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

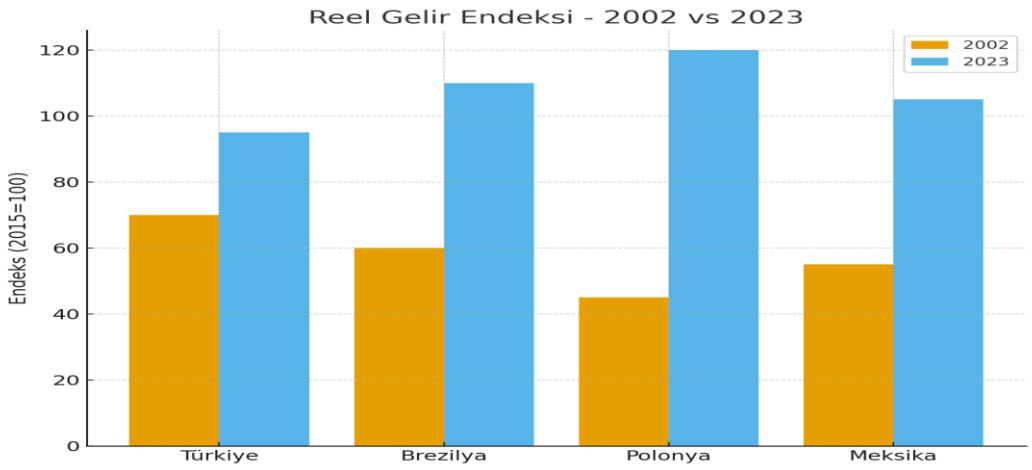

Grafik, 2002–2023 döneminde dört ülkede reel gelir endeksinin (2015=100) seyrini göstermektedir. Tüm ülkelerde gelir artışı dikkat çekmekle birlikte, en güçlü yükseliş Polonya'da gerçekleşmiş; endeks 45'ten 120'ye çıkarak AB üyeliği sonrası ekonomik entegrasyonun etkisini yansıtmıştır. Brezilya'da 60'tan 110'a, Meksika'da 55'ten 105'e, Türkiye'de ise 70'ten 95'e artış gözlenmiştir. Türkiye, başlangıç seviyesinde diğer ülkelere göre daha yüksek bir gelir düzeyine sahip olmasına rağmen, dönem boyunca en sınırlı artışı kaydeden ülke olmuştur. Bu durum, Türkiye'nin gelir artışında görece yavaş ilerlediğini ve konut fiyatlarındaki keskin yükseliş karşısında hanehalkı alım gücünün diğer ülkelere kıyasla daha fazla baskılandığını ortaya koymaktadır.

Şekil 6: Konut Fiyat Endeksi (2010=100) – 2002 vs 2023 (Türkiye için 2002 tahmini değer)

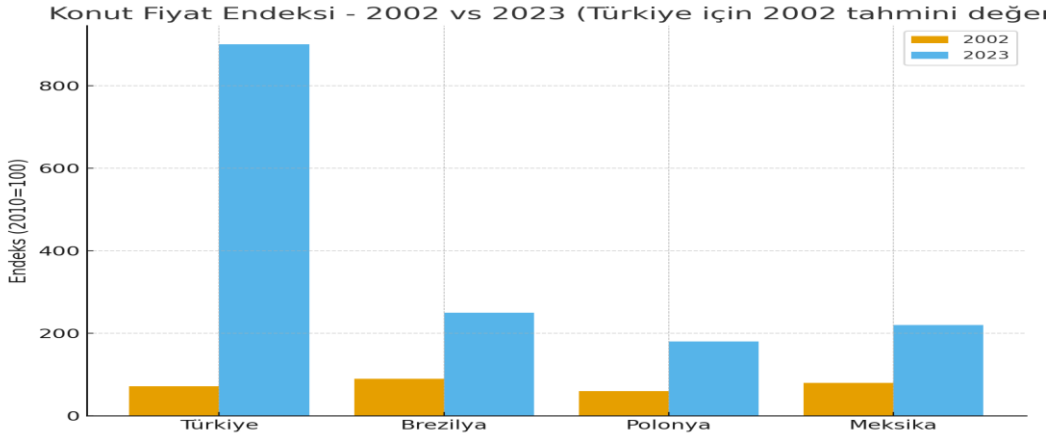

Not: Türkiye için 2002 konut fiyat endeksi değeri (~72), TCMB ve TÜİK akademik çalışmalarına dayalı geriye dönük tahminlerden alınmıştır. Resmî Konut Fiyat Endeksi (KFE) serisi 2010 sonrası yayımlanmaktadır.

Grafik, 2002–2023 döneminde konut fiyat endekslerinin gelişimini göstermektedir. En çarpıcı artış Türkiye'de yaşanmış; endeks 72'den 900'e yükselerek diğer ülkelerden açık ara ayrışmıştır. Brezilya'da endeks 90'dan 250'ye, Polonya'da 60'tan 180'e, Meksika'da ise 80'den 220'ye çıkmıştır. Brezilya, Polonya ve Meksika'da fiyat artışları gelir artışıyla kısmen dengelenebilirken, Türkiye'deki olağanüstü fiyat yükselişi reel gelir artışını çok aşmış ve konut sahipliğinde dramatik bir gerilemeye yol açmıştır. Bu tablo, Türkiye'de konut piyasasının spekülatif bir karakter kazandığını ve finansal erişim artışına rağmen hanehalkı için konut edinmenin giderek daha zor hale geldiğini ortaya koymaktadır.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Tablo 3. Türkiye, Brezilya, Polonya ve Meksika için Konut Piyasası Göstergeleri (2002–2023)

Göstergeler	Türkiye	Brezilya	Polonya	Meksika
Konut Sahipliği 2002	73	74	82	70
Konut Sahipliği 2023	56	74	85	68
Kredi/GSYH 2002	2	4	6	5
Kredi/GSYH 2023	10	15	25	12
Gelir Endeksi 2002	70	60	45	55
Gelir Endeksi 2023	95	110	120	105
Konut Fiyat Endeksi 2002	72	90	60	80
Konut Fiyat Endeksi 2023	900	250	180	220

Konut sahipliği oranları açısından Türkiye dikkat çekici bir istisna oluşturmaktadır. 2002 yılında %73 düzeyinde olan sahiplik oranı 2023 itibarıyla %56'ya gerilemiştir. Bu düşüş, incelenen dört ülke arasında en dramatik değişimi ifade etmektedir. Brezilya'da oran büyük ölçüde sabit kalmış, Polonya'da ise zaten yüksek olan sahiplik oranı daha da artmıştır. Meksika'da hafif bir düşüş yaşansa da Türkiye'deki kadar keskin değildir.

Konut kredilerinin GSYH'ye oranı, tüm ülkelerde artış göstermiştir. Türkiye'de 2002'de %2 olan oran, 2023'te %10'a çıkmıştır. Bu artış, borçlanma kapasitesinin genişlediğini göstermektedir. Brezilya, Polonya ve Meksika'da ise artış daha yüksektir. Özellikle Polonya'da %6'dan %25'e çıkış, mortgage piyasasının büyümesini yansıtmaktadır.

Reel gelir endeksine bakıldığında, dört ülkenin tamamında önemli artışlar görülmektedir. Ancak Türkiye'nin artışı (%70'ten %95'e) nispeten daha sınırlı kalmıştır. Polonya ve Brezilya'da gelir endeksi güçlü şekilde artarken, Meksika'da da kayda değer bir iyileşme vardır. Bu durum, gelir artışlarının ülkeler arasında farklı hızlarda gerçekleştiğini ve Türkiye'nin geride kaldığını göstermektedir.

Konut fiyat endeksi açısından Türkiye farklı bir tablo sunmaktadır. 2010 sonrası veriler, fiyatlarda olağanüstü bir artışa işaret etmektedir (2010=100 → 2023≈900). Brezilya, Polonya ve Meksika'da da fiyatlar artmıştır ancak Türkiye'deki kadar keskin değildir. Bu fark, Türkiye'de konut piyasasındaki dengesizliklerin ve enflasyonist baskıların ne kadar güçlü olduğunu ortaya koymaktadır.

Genel olarak karşılaştırma, Türkiye'nin konut kredilerinde artış yaşamasına rağmen sahiplik oranında ciddi bir düşüşle ayrıştığını ortaya koymaktadır. Polonya, Brezilya ve Meksika'da kredi genişlemesi sahipliği desteklemiş ya da en azından istikrar sağlamıştır. Türkiye'de ise artan fiyatlar ve gelir

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

yetersizlikleri, kredilerin sahiplik üzerinde olumlu etkisini ortadan kaldırmıştır. Bu bulgular, Türkiye'nin konut piyasasının kırılganlıklarını uluslararası bağlamda daha görünür kılmaktadır.

SONUÇ

Bu çalışma, Türkiye'de konut kredileri ve konut sahipliği arasındaki dinamikleri 2002–2024 dönemi için analiz etmiş ve uluslararası karşılaştırmalarla desteklemiştir. Bulgular, Türkiye'de konut kredilerinin yaygınlaşmasına rağmen sahiplik oranlarının azaldığını, reel gelir artışlarının konut fiyatlarındaki olağanüstü artışa yetişemediğini göstermektedir. Polonya, Brezilya ve Meksika ile yapılan karşılaştırmalar, Türkiye'nin farklılaştığını ve konut piyasasındaki kırılganlıklarının daha belirgin olduğunu ortaya koymuştur. Politika yapıcılar için bu bulgular, fiyat istikrarı, gelir dağılımı ve mortgage piyasasının sağlıklı gelişimi üzerine odaklanılması gerektiğini göstermektedir.

Türkiye'de konut piyasasında gözlemlenen gelişmeler, ekonomik istikrar ve toplumsal refah açısından çok boyutlu sonuçlar doğurmaktadır. Kredi hacmindeki artışın sahiplik oranlarını artırmaması, piyasanın yapısal sorunlarına işaret etmektedir. Özellikle yüksek fiyat artışları, enflasyonist süreç ve gelir artışlarının sınırlı kalması, kredi genişlemesinin olumlu etkilerini ortadan kaldırmaktadır.

Politika yapıcıların konut piyasasında yalnızca kredi erişimini artırmaya odaklanmak yerine, fiyat istikrarı ve gelir politikalarıyla uyumlu bir yaklaşım benimsemeleri gerekmektedir. Uzun vadeli sabit faizli mortgage ürünlerinin geliştirilmesi, düşük ve orta gelir gruplarının konut erişimini kolaylaştırabilir. Bunun yanında, sosyal konut projeleri ve kira destek mekanizmaları da sahiplik oranlarındaki düşüşün toplumsal etkilerini hafifletecek unsurlar arasında yer almalıdır.

Uluslararası karşılaştırmalar, Türkiye'nin diğer orta gelirli ülkelerden ayrıştığını göstermektedir. Polonya'da mortgage piyasasının gelişimi sahiplik oranlarını korurken, Türkiye'de fiyat artışları kredi genişlemesinin etkisini gölgelemektedir. Brezilya ve Meksika'da da benzer sorunlar bulunsa da, Türkiye'de sahiplik oranındaki keskin düşüş daha belirgin bir kırılganlığa işaret etmektedir. Bu bağlamda, Türkiye'nin konut piyasasında fiyat ve gelir dengesine dayalı özgün bir politika seti geliştirmesi zorunlu görünmektedir.

Sonuç olarak, Türkiye'nin 2002–2024 döneminde yaşadığı deneyim, kredi büyümesinin tek başına konut erişimini güvence altına alamadığını ortaya koymaktadır. Konut piyasasının sağlıklı işleyebilmesi için fiyat istikrarı, gelir artışının desteklenmesi, sosyal konut politikalarının güçlendirilmesi ve mortgage piyasasının derinleştirilmesi eş zamanlı olarak ele alınmalıdır.

KAYNAKÇA

Aydın, K. (2019). Türkiye'de Konut Sahipliği, Konut Koşulları ve Konut Kalite Endeksi. İstanbul University Journal of Sociology, 39(2), 277–301.

Aydın, Y., & Üstün, A. (2022). How Is The Turkish Housing Market Taking Its New Shape? Kent Akademisi Dergisi, 15(4), 1491–1501. https://doi.org/10.35674/kent.1105282

Carvalho, M. (2017). Housing finance in Brazil: The role of mortgage markets in economic development. Journal of Housing Economics, 35(2), 45–62.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Çelik, O., & Sever, E. (2019). Türkiye'de Konut Fiyatları ve Gelir İlişkisi: Ekonometrik Bir Analiz. İktisat Fakültesi Mecmuası, 69(1), 101–125.

OECD. (2019). OECD Economic Outlook. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development.

OECD. (2021). Housing and Inclusive Growth in Mexico. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development.

Reinhart, C. M., & Rogoff, K. S. (2010). Growth in a time of debt. American Economic Review, 100(2), 573–578.

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. (çeşitli yıllar). Finansal İstikrar Raporları. Ankara: TCMB.

World Bank. (2023). World Development Indicators. Washington, DC: The World Bank.

BIS. (2023). Residential Property Price Statistics. Bank for International Settlements.

Eurostat. (2023). Housing statistics in the European Union. Luxembourg: Eurostat.

INEGI. (2022). Encuesta Nacional de Ingresos y Gastos de los Hogares. Instituto Nacional de Estadística y Geografía, Mexico.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

DİL ÖĞRENİMİNDE KİŞİSELLEŞTİRİLMİŞ VE PSİKOLOJİK ODAKLI YENİ BİR YAKLAŞIM:ESMER METOD

Esmer Tonka

Süleymaniye Vakfı Doğal Tıp Enstitüsü Araştırmacı,
esmerbotann@icloud.com,https://orcid.org/0009-0004-5400-5787

Toprak Şahan

Araştırmacı , Süleymaniye Vakfı Doğal Tıp Enstitüsü ,topraksahan27@gmail.com,
https://orcid.org/0009-0003-7484-7909

Abdülkadir Geylani Şahan

Direktör , Süleymaniye Vakfı Doğal Tıp Enstitüsü,agsahan@gmail.com,
http://orcid.org/0000-0003-0129-6854

Özet

Bu çalışma, dil öğrenme sürecinde bireyin temel yaşam ihtiyaçlarına ve kişisel ifadelerine dayalı olarak geliştirilen özgün bir yaklaşım olan Esmer Metodu'nu tanıtmaktadır. Literatürde yer alan geleneksel yöntemlerin çoğu, dil bilgisi ve kelime ezberine odaklanırken, Esmer Metodu bireyin kendi hayatında sık kullandığı cümleler üzerinden bir öğrenim süreci tasarlar. Bu metodun temel amacı, öğrenilen dili bireyselleştirmek, öğreneni psikolojik olarak rahatlatmak ve konuşma becerisini hızlı şekilde geliştirmektir. Bu bağlamda mevcut yöntemlerle karşılaştırmalı bir analiz sunulmuş, yöntemin özgün yönleri tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: dil öğrenimi, bireysel öğrenme, konuşma pratiği, Esmer Metodu, psikolojik etkenler

Giriş

Yabancı dil öğrenimi, bireylerin hem akademik hem de sosyal yaşamlarında önemli bir yer tutmaktadır. Ancak dil öğrenimi yalnızca kelime ezberi ya da dil bilgisi kurallarını öğrenmekten ibaret değildir; aynı zamanda bireyin bu bilgileri konuşma pratiğine dönüştürme süreci de oldukça kritiktir. Bu noktada özgüven, cesaret ve kişisel motivasyon gibi psikolojik faktörler devreye girmektedir (Lee & Park, 2019; Wang et al., 2021). Bu çalışmada, bireyin kendi yaşamından gelen ifadeleri merkeze alarak yabancı dili daha hızlı ve etkili öğrenmesini amaçlayan Esmer Metodu tanıtılmaktadır.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Yöntem

Bu araştırma, nitel bir yaklaşımla geliştirilmiş bir kavramsal model önerisidir. Esmer Metodu, herhangi bir bireyin günlük yaşamında sıkça kullandığı ifadelerin yabancı dile çevrilmesi ve bu ifadelere öncelik verilerek öğrenilmesi temeline dayanır. Örneğin:
- "Karnım çok acıktı."
- "En yakın tuvalet nerede?"
- "Hangi otobüs eve gider?"

Bu tür ifadeler, bireyin gerçek yaşamında ihtiyaç duyduğu anlarda dil pratiği yapabilmesi açısından önemlidir. Bu sayede kişi, dili bir 'ders' olarak değil, 'ihtiyaç ve zorunlulukları aşacak bilgiler' olarak öğrenir. Hem özgüven hem güvenlik kaygısı içeren düşüncelerden sıyrıldığı gibi, kendi cümle kurulum biçimini kendi dilinde düşünerek yaptığı gibi aktarıp vurgu ve algılama kolaylığı sağlamak açısından avantajlıdır.

Tartışma

Esmer Metodu, mevcut literatürdeki birçok yöntemle karşılaştırıldığında aşağıdaki yönlerden ayrışmaktadır:

Literatürdeki Yöntem	Esmer Metodu ile Fark
Mobil uygulamalar (Kim, 2021)	Kişiye özel içerik yoktur – Esmer bireysel ifadeleri temel alır.
Açık vs. örtük öğretim (Lee & Park, 2019)	Esmer, örtük ve kişisel deneyime dayalı bir süreç sunar.
AI destekli öğrenme (Zhang, 2025)	Esmer, teknolojiyi yardımcı araç olarak değil, bireyin merkezini baz alır.
Gamification (Wang, 2021)	Esmer, oyunlaştırma unsuru olmadan da motivasyon sağlar.

Sonuç

Dil öğreniminde bireyin kişisel deneyimlerinden yola çıkarak geliştirilen Esmer Metodu, hem teorik olarak hem de pratikte uygulanabilir bir modeldir. Bu yaklaşımın, özellikle konuşma becerisi ve özgüven geliştirme noktasında etkili olduğu düşünülmektedir. Gelecekte, bu yöntemin mobil uygulamalara entegre edilerek yaygınlaştırılması önerilmektedir. Kullanım ve pratiğe uygulanabilirliği kolay anlaşılabilirliği basit bir yöntemdir. Kişinin kendi cümle kurma biçimi kişiye özel ve benzersiz parametreler içerir. İşte bu nedenle herkes için farklı ve özgün

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

bir dil uygulaması geliştirilmesi gerekliliği zayıf yanı olarak görülmesine rağmen özgün olması dilde kelime ve cümle öğrenme kolaylığı sunmaktadır.

Kaynakça

1- Kim, J. (2021). Mobile-Assisted Vocabulary Acquisition.
2- Lee, S., & Park, Y. (2019). Explicit vs. Implicit Grammar Instruction.
3- Wang, H., et al. (2021). Gamification in Vocabulary Learning.
4- Zhang, L. et al. (2025). AI-driven Chatbots in L2 Education.
5- Reinders, H. & White, C. (2022). Digital Feedback in L2 Writing.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

COĞRAFYANIN TANIKLIĞINDA ENDÜLÜS'TEN BALKANLARA KUR'AN-I KERİM VE KIRAAT İLMİ

Yüksek Lisans Öğrencisi, Hatice Kabasakal
Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ahmet Keleşoğlu İlahiyat Fakültesi
E-posta: 01hatice.kbs@gmail.com - ORCID ID: https://orcid.org/0009-0007-7940-9747

ÖZET

Kur'an-ı Kerim ve kıraat ilmi, İslam medeniyetinin farklı coğrafyalarında gelişim göstermiş, Endülüs ve Balkanlar bu sürecin iki önemli ayağını oluşturmuştur. Endülüs, kıraat rivayetlerinin öğretimi ve yazma eser geleneğiyle dikkat çekerken, Balkanlar Osmanlı dönemiyle birlikte medreseler ve tekkeler aracılığıyla güçlü bir Kur'an eğitimi geleneği geliştirmiştir. Bu bildiride Endülüs'te ortaya çıkan ilmî birikim ile Balkan coğrafyasındaki kıraat öğretimi karşılaştırmalı olarak ele alınmaktadır. Doğrudan tarihî bir etkileşimden ziyade, İslam ilim geleneğinin ortak mirası üzerinden iki coğrafyanın benzerlikleri ve farklılıkları tartışılmaktadır. Böylece Kur'an eğitiminin sürekliliği, dönüşümü ve coğrafyalar arası aktarımı ortaya konulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Endülüs, Balkanlar, Kur'an-ı Kerim, Kıraat İlmi

1. GİRİŞ

Kur'ân-ı Kerîm'in nüzulünden itibaren lafzının korunması ve tilavetinde aslına bağlılığın sürdürülmesi İslâm ilim geleneğinin temel saiklerinden biri olmuştur. Bu saik, kıraat ilminin teşekkülünü ve tedvinini yalnızca metin merkezli bir faaliyet olmaktan çıkarıp mekânla yani coğrafyayla iç içe geçmiş bir aktarım ve çoğalma süreci haline getirmiştir. Endülüs'ten Balkanlara uzanan geniş coğrafya, söz konusu aktarımın hafızası, taşıyıcısı ve düzenleyicisi olarak tarih boyunca belirleyici bir rol oynamıştır [1]. Bu çalışma, coğrafyanın tanıklığında Kur'ân ve kıraat ilminin söz konusu iki uç bölge arasında nasıl dolaşıma girdiğini, hangi kurumsal ve beşerî ağlar üzerinden yeniden üretildiğini ve hangi kültürel-siyasi bağlamlarda anlam kazandığını incelemeyi amaçlamıştır. Erken dönem İslâm şehirleri, metnin tilavet ve rivayet yollarını taşıyan ilim halkalarının düğüm noktalarını teşkil etmiştir. Medine, Kûfe ve Basra gibi merkezlerde teşekkül eden kıraat ekolleri, isnad ve icazet temelli güven mekanizmalarıyla meşruiyet kazanmış, ardından Mağrib üzerinden Endülüs'e, Mısır ve Şam hattı üzerinden de Anadolu ve Rumeli'ye doğru çok katmanlı güzergâhlarla yayılmıştır [2]. Endülüs'te oluşan ilmî muhit, kıraat rivayetlerinin yerelleşmiş varyantlarını değil, bilakis esas rivayet yollarını koruyan ve farklı meşhur kıraatleri mukayeseli biçimde tedris eden bir birikimi temsil etmiştir. Bu birikim, Kuzey Afrika üzerinden Osmanlı tecrübesiyle temas etmiş, İstanbul'un yeni bir merkez olarak yükselişiyle Balkan şehirlerine sirayet eden bir aktarım rejimi üretmiştir.

Endülüs'te fikrî çoğulluğu teşvik eden ilmî atmosfer, tecvit ve tertîl hassasiyetlerini eğitim kurumlarının müfredatına yerleştirmiştir. Medreseler, cami ders halkaları ve kurrâ meclisleri,

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

hem rivayet zincirlerinin muhafazasını hem de tilavetin estetik ve fonetik boyutlarının standardizasyonunu mümkün kılmıştır. Hem Warş ʿan Nâfiʿ gibi Mağribî güzergâhlarda temâyüz eden rivayetler hem de Hafs ʿan Âsım gibi daha geniş bir coğrafyada kabul gören rivayetler, uç bölgelerde bile bir aradalığı ve karşılıklı etkileşimi mümkün kılan ilmî dolaşımlar sayesinde ayakta kalmıştır [1]. [2]. Bu dolaşım, yalnızca metnin okunmasıyla sınırlı kalmamış, icazetnâmeler, meşyehalar ve biyografik literatür aracılığıyla kurumsal bir hafıza üretmiştir. Osmanlı siyasal coğrafyasının teşekkülü, kıraat ilminin Balkanlar'da kurumsal bir süreklilik kazanmasına imkân sağlamıştır. İstanbul'un bir çekim merkezi olarak medrese ağlarını, vakıf müesseselerini ve matbu kültürü bir araya getiren konumu, Kur'ân eğitiminin Balkan şehirlerinde düzenli ve hiyerarşik bir müfredat içinde yer almasını temin etmiştir [3]. Selânik, Üsküp, Saraybosna ve Manastır gibi şehirlerde cami ve medreselerde teşekkül eden ders halkaları, kurrâ zincirlerini İstanbul'a bağlayan isnad hatlarını üretmiş, böylece rivayetlerin sahihliği ve sürekliliği güvence altına alınmıştır. Coğrafyanın tanıklığı, bu bağlamda iki düzlemde belirginleşmiştir. Birincisi, mekânsal yakınlık ve ulaşım ağlarının niteliği, rivayetlerin dolaşım hızını, hoca-talebe akışlarını ve icazet ağlarının yoğunluğunu belirlemiştir [4]. Ticaret yolları, hac güzergâhları ve ilim seyahatleri, kıraat ilmini taşıyan insan hareketliliğini beslemiş, böylece Endülüs'te tahkim edilen tecvit ve tertîl duyarlılıkları Balkanlar'ın taşra medreselerine kadar ulaşmıştır. İkincisi, şehirlerin statüsü, demografik kompozisyonu ve vakıf ekosistemi, Kur'ân eğitimini finanse eden ve kurumsallaştıran bir altyapı üretmiştir. Bu iki düzlemin birlikteliği, kıraat ilminin yalnızca metinsel bir süreklilik değil, aynı zamanda mekânsal bir süreklilik olarak kavranmasını zorunlu kılmıştır. Literatürde Endülüs ve Mağrib havzasındaki rivayet pratikleri ile Osmanlı-Balkan sahasındaki tatbikat arasında kurulan benzerlik ve farklılıkların çoğu zaman parçalı bir çerçevede ele alındığı görülmüştür [3]. [4].

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Kur'an-ı Kerim ve Kıraat İlminin Temelleri

Kur'ân-ı Kerîm, İslâm medeniyetinin ilim, kültür ve düşünce alanlarındaki temel referans noktası olmuştur. Allah'ın kelamı olarak kabul edilen bu kutsal metin, nüzulünden itibaren hem lafız hem mana bakımından korunmuş, İslâm toplumunun inanç, ibadet ve ahlâk sisteminin merkezinde yer almıştır. Kur'an'ın kelimesi kelimesine muhafazası, Müslüman toplumlarda ilmî disiplinlerin teşekkülünü doğrudan etkilemiştir [5]. Bu bağlamda kıraat ilmi, Kur'an'ın doğru okunması, tecvit kaidelerine uygun telaffuz edilmesi ve rivayet zincirleriyle sahih bir şekilde aktarılması sürecinde merkezi bir rol üstlenmiştir. Kıraat, yalnızca sesli okumanın kurallarını belirleyen bir teknik alan değil, aynı zamanda Kur'an'ın orijinal telaffuzunu muhafaza etmeye yönelik ilmî bir çabanın ürünüdür. Bu yönüyle kıraat ilmi, hem dilsel hem rivayet temelli bir disiplini temsil etmiştir. Kur'an'ın nüzulü, Arap yarımadasının dilsel çeşitliliğini yansıtan çok yönlü bir yapıya sahip olmuştur. Farklı kabile lehçelerinde bulunan telaffuz farkları, Kur'an'ın okunmasında bazı varyasyonların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır [6].

Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Kur'an'ı "yedi harf üzere" indirilmiş olarak ifade etmesi, bu çeşitliliğin meşruiyetini ortaya koymuştur. Sahâbe döneminden itibaren bu farklı okuyuş

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

biçimleri dikkatle muhafaza edilmiş, her biri belirli bir isnad zinciriyle rivayet edilmiştir. Böylece kıraat ilminin temeli, vahyin farklı lehçe varyasyonlarını sahih bir şekilde aktarma gayreti üzerine kurulmuştur. Bu süreçte kıraat ilmi, hem dil biliminin hem hadis rivayet geleneğinin kesiştiği bir alan haline gelmiştir. Kıraat ilminin kurumsallaşması, İslâm'ın erken dönem şehirlerinde teşekkül eden ilim halkaları aracılığıyla gerçekleşmiştir [5]. [6]. Medine, Kûfe, Basra, Mekke ve Şam gibi merkezlerde Kur'an'ı sahih rivayetle aktaran sahâbîler ve tâbiîn âlimleri, farklı kıraat ekollerinin oluşumuna zemin hazırlamıştır. Bu ekoller, Arap dilinin fonetik inceliklerini, harflerin mahreçlerini, sıfatlarını ve durak kurallarını belirleyen sistematik bilgiler geliştirmiştir. Böylece kıraat, yalnızca bir sesli okuma biçimi değil, aynı zamanda bir dil bilimi disiplini haline gelmiştir. Her kıraat ekolü, kendi isnad zinciriyle meşruiyet kazanmış, bu zincirler icazet sistemiyle sonraki nesillere aktarılmıştır [7]. İsnad ve icazet geleneği, kıraat ilminin ilmî güvenilirliğini teminat altına almıştır. Kıraat ilminin temelini teşkil eden bu rivayet sistemi, zamanla yedi meşhur kıraat ve on kıraat olarak tasnif edilmiştir. Nâfi', İbn Kesîr, Ebû Amr, İbn Âmir, Asım, Hamza ve Kisaî gibi kıraat imamlarının rivayetleri, yedi kıraatın ana kaynaklarını oluşturmuştur. Daha sonra Halef el-Aşir, Ebû Ca'fer ve Yakub el-Hadramî'nin kıraatleri de eklenerek on kıraat sistemi şekillenmiştir.

Her imamın kıraati, raviler aracılığıyla nesilden nesile aktarılmıştır. Örneğin Asım'ın kıraatinin Hafs rivayeti, İslam dünyasında en yaygın kabul gören rivayet haline gelmiştir. Bu yapı, kıraat ilminin sistematik ve senedli karakterini pekiştirmiştir. Kur'an'ın farklı bölgelerde farklı rivayetlerle okunması, İslam coğrafyasının zengin dilsel çeşitliliğini yansıtmakla birlikte, metnin asli lafzının korunmasını da sağlamıştır. Tecvit ilmi, kıraatle birlikte gelişen tamamlayıcı bir alan olarak ortaya çıkmıştır [8]. Tecvit, harflerin mahreçlerinden doğru çıkarılmasını, sıfatlarının korunmasını, med ve kasr, idgam, izhar ve ğunne gibi ses kurallarının uygulanmasını sistematize etmiştir. Kıraat ve tecvit, birbirini tamamlayan iki yön olarak İslam ilim geleneğinde birlikte öğretilmiştir. Bu ilimlerin temel amacı, Kur'an'ın hem anlam hem ses olarak tahriften korunmasını sağlamaktır. Kıraat ilminin en önemli yönlerinden biri de bu koruma misyonunu üstlenmiş olmasıdır. Kıraat ilminin İslam kültüründeki merkezi konumu, yalnızca bir ibadet boyutuyla sınırlı kalmamış, aynı zamanda dil, edebiyat, fıkıh ve tefsir ilimlerinin de şekillenmesine katkıda bulunmuştur. Kur'an lafızlarının doğru okunması, kelimelerin anlam farklılıklarını da doğrudan etkilemiştir. Bu nedenle fakihler, müfessirler ve dil âlimleri, kıraat farklılıklarını yorumlamalarında dikkate almışlardır [7]. [8].

İslam ilim tarihinde kıraat, yalnızca dinî bir alan değil, aynı zamanda dil bilimi ve ses ilmiyle de yakından ilişkili bir sahadır. Harflerin mahreçleri, sıfatları ve telaffuz biçimleri üzerine yapılan incelemeler, Arap fonetiği ve fonolojisinin gelişimine önemli katkılar sağlamıştır. Kıraat âlimleri, her bir harfin çıkış noktasını ve sıfatlarını tespit ederek Kur'an okuma sistematiğini bilimsel bir temele oturtmuşlardır. Kur'an'ın telaffuzundaki her farklılık, bir dilsel zenginlik olarak değerlendirilmiş ve rivayet zincirleriyle kayıt altına alınmıştır [9]. Kıraat ilminin epistemolojik temeli, sened ve rivayet güvenilirliğine dayanan bir doğrulama sistemine oturtulmuştur. Bu sistem, her bir kıraat varyantının sahih kabul edilebilmesi için kesin bir isnad zincirine sahip olmasını şart koşmuştur. Rivayet zincirinde yer alan her bir râvî, güvenilirlik ve ezber gücü (dabt) açısından titizlikle değerlendirilmiştir [10]. İslâm düşüncesinde bilgi aktarımının en güvenilir biçimi olan isnad sistemi, kıraat ilminin de metodolojik temelini

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

oluşturmuştur. Bu sistem sayesinde, Kur'an'ın okunuş biçimleri coğrafî olarak farklılaşsa da metnin aslı hiçbir zaman bozulmamıştır. Her yeni nesil kurrâ, aldığı icazetle birlikte hem ilmî hem manevi bir mirasın taşıyıcısı olmuştur.

Kıraat ilminin gelişimi, tarih boyunca farklı kültürel ve siyasî ortamlarda farklı biçimlerde tezahür etmiştir. Abbasî döneminde Bağdat ve Kûfe merkezli kıraat çalışmaları yoğunluk kazanmış, kıraat imamlarının eserleri tedvin edilmiştir. Bu dönemde İbn Mücahid'in "Kitâbü's-Seb'a" adlı eseri, kıraat literatürünün dönüm noktalarından biri olmuştur. Eser, yedi sahih kıraatin belirlenmesinde ölçüt kabul edilmiş ve sonraki dönemlerde on kıraat sisteminin temelini oluşturmuştur [9]. [10]. Endülüs'te ve Mağrib bölgesinde ise Nâfi' kıraati ve onun Warş rivayeti yaygınlaşmış, bu rivayet biçimi bölgenin kültürel kimliğinin bir parçası haline gelmiştir. Mısır, Şam, Anadolu ve Balkan coğrafyasında ise Asım kıraatinin Hafs rivayeti benimsenmiş ve Osmanlı döneminde resmî kıraat standardı olarak benimsenmiştir. Bu durum, Kur'an'ın farklı coğrafyalarda farklı rivayetlerle okunmasının bir bölünme değil, bilakis ilmî bir zenginlik ve devamlılık göstergesi olduğunu kanıtlamıştır [11]. Kur'an-ı Kerim'in farklı rivayetlerle okunması, İslam toplumlarının dil, kültür ve sanat anlayışını da şekillendirmiştir. Her bir kıraat, Arap dilinin fonetik çeşitliliğini yansıtarak Kur'an'ın evrensel yapısına katkı sunmuştur. Kıraat ilmi, bu bakımdan yalnızca bir dilsel uzmanlık alanı değil, aynı zamanda İslam düşüncesinde "vahyin çok boyutluluğunu" kavramanın aracı olarak da değerlendirilmiştir. Farklı rivayetlerin anlam, vurgu ve ses tonlarında meydana getirdiği nüanslar, Kur'an'ın semantik zenginliğini artırmıştır. Kıraat ilminin tarihsel seyri boyunca oluşan ilmî birikim, zamanla farklı coğrafyalarda farklı eğitim yöntemleriyle aktarılmıştır [12]. Endülüs'te ve Kuzey Afrika'da Nâfi' kıraati Warş rivayetiyle öğretilmiş, Mağrib geleneği bu rivayeti bölgesel kimliğin bir unsuru haline getirmiştir. Doğu İslam coğrafyasında ise Asım kıraatinin Hafs rivayeti hâkim olmuş, bu rivayet Osmanlı medreselerinde resmî öğreti biçimine dönüşmüştür. Bu coğrafî çeşitlilik, kıraat ilminin hem yerel kültürlerle uyum sağlayabilme kabiliyetini hem de evrensel bütünlüğünü koruma gücünü göstermiştir. Her bir bölge, Kur'an'ın kendi sesinde yankı bulduğu bir medeniyet dairesi üretmiştir. Bu da kıraat ilminin yalnızca bir okuma tekniği değil, aynı zamanda bir kültürel kimlik taşıyıcısı olduğunu göstermiştir.

2.2. Endülüs'te Kur'an ve Kıraat İlmi Geleneği

Endülüs, İslam medeniyetinin batıdaki en parlak ilim, kültür ve sanat merkezlerinden biri olarak Kur'an ve kıraat ilminin gelişiminde müstesna bir yere sahip olmuştur. 8. yüzyılda Müslümanların İber Yarımadası'na yerleşmesiyle birlikte Kur'an eğitimi, fethedilen topraklarda hem dinî kimliğin korunması hem de toplumsal bütünlüğün sağlanması açısından temel bir faaliyet alanı haline gelmiştir [11]. [12]. Bu dönemde Kur'an öğretimi, camilerde ve mescitlerde halka dersleri şeklinde başlamış, kısa sürede medrese sisteminin ve ilmî kurumların oluşumuna zemin hazırlamıştır. Endülüs'teki Kur'an kültürü, yalnızca ibadet odaklı bir okuma faaliyetiyle sınırlı kalmamış, aynı zamanda dil, tecvit, tilavet ve kıraat farklılıklarını kapsayan geniş bir ilim geleneğine dönüşmüştür. Bu durum, Endülüs'ün İslam dünyasının doğusundaki ilim merkezleriyle kurduğu güçlü bağlantılar sayesinde mümkün olmuştur [13].

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Endülüs'te Kur'an ilmi, Kuzey Afrika ve Mağrib hattı üzerinden gelen ilmî mirasla beslenmiştir. Bu coğrafyaya ulaşan ilk kurrâlar, özellikle Kûfe ve Medine ekollerine mensup âlimler olmuşlardır. Onlar, Kur'an'ın farklı rivayet yollarını isnad zinciriyle taşımış ve bu rivayetleri sahih biçimde öğretmişlerdir. Endülüs'e taşınan bu ilim geleneği, zamanla bölgesel bir karakter kazanmıştır [14]. Burada özellikle Nâfi' kıraatinin Warş rivayeti yaygınlık kazanmış, bu rivayet Endülüs'ün hem ilmî hem toplumsal yaşamında standart haline gelmiştir. Warş rivayetinin tercih edilmesinde, hem Medine ekolüne duyulan saygı hem de ses ve fonetik özelliklerinin Kuzey Afrika lehçeleriyle uyum göstermesi etkili olmuştur. Endülüs medreseleri, kıraat ilmini sistemli bir biçimde öğreten merkezler haline gelmiştir. Kurtuba, Tuleytula, İşbîliye, Gırnata ve Mâleka gibi şehirler, Kur'an tahsili ve kıraat öğretiminde öne çıkan odaklar olmuştur. Bu şehirlerdeki ilim halkalarında yalnızca kıraat değil, tecvit, vakf ve ibtidâ, hurûf mahreçleri ve lehçe farkları gibi konular da detaylı biçimde öğretilmiştir. Endülüs'teki ilmî eğitim modeli, öğrencinin hocasından doğrudan dinleyerek öğrenmesi esasına dayanan klasik İslam pedagojisini sürdürmüştür [13]. [14].

Endülüs kıraat geleneği, yalnızca rivayetlerin öğretimiyle sınırlı kalmamış, aynı zamanda bu ilmin teorik çerçevesini şekillendiren önemli eserlerin kaleme alınmasına da zemin hazırlamıştır. Bu dönemde yazılan tecvit risaleleri, kıraat farklılıklarını açıklayan muhtasarlar ve isnad zincirlerini belgeleyen biyografik eserler, Endülüs'ün ilmî zenginliğini ortaya koymuştur. İbn Mücahid'in "Kitâbü's-Seb'a" adlı eseri Doğu İslam dünyasında yedi kıraat sistemini belirlemişken Endülüs âlimleri bu eseri bölgesel bağlama uyarlayarak Warş ve Kâlûn rivayetlerinin üstünlüğünü vurgulayan şerhler kaleme almışlardır [15]. Endülüs âlimlerinden Ebu Amr ed-Dânî, kıraat ve tecvit alanında "et-Teysîr fi'l-Kıraati's-Seb'" adlı eseriyle bu geleneği zirveye taşımıştır. Eseri, hem ilmî metodoloji açısından hem de icazet geleneğinin korunması bakımından klasik dönem kıraat literatürünün en önemli kaynaklarından biri olmuştur. Ebu Amr ed-Dânî ve çağdaşları, kıraat ilmini Endülüs'te yalnızca medrese temelli bir öğretim alanı olmaktan çıkarıp şehir kültürünün ayrılmaz bir parçası haline getirmişlerdir. Kur'an tilaveti, bu dönemde camilerde, medreselerde ve özel kıraat meclislerinde düzenli olarak icra edilmiştir. Bu meclislerde öğrenciler, belirli bölümleri hocanın huzurunda okuyarak tecvit hatalarını düzeltmiş, ardından mukabele geleneği içerisinde Kur'an'ı baştan sona hatmetmişlerdir [16]. Bu uygulama, Endülüs'te Kur'an'ın ses estetiğini toplumsal hafızada canlı tutmuş, aynı zamanda dinî eğitimin estetik boyutunu güçlendirmiştir.

Endülüs'te kıraat ilminin gelişimi, aynı zamanda Kur'an yazımının estetik yönünü de derinden etkilemiştir. Bu dönemde mushaf yazımında kullanılan Mağrib hattı, estetik bir üslup olarak öne çıkmış ve kıraat geleneğiyle bütünleşmiştir. Mushaf yazıcıları, tecvit ve vakf kurallarını görsel biçimde belirtmek için özel işaretleme sistemleri geliştirmişlerdir. Bu uygulama, hem okuma kolaylığı sağlamış hem de rivayet farklarının mushaf üzerinde görünür hale gelmesini mümkün kılmıştır. Endülüs'te Kur'an ve kıraat ilminin kökleşmesi, aynı zamanda toplumsal ve siyasal istikrarla da yakından ilişkili olmuştur [15]. [16]. Endülüs Emevîleri döneminde, ilim ve sanat alanında yaşanan büyük ilerlemeler, Kur'an eğitiminin sistematik biçimde yayılmasına imkân tanımıştır. Bu dönemde saray çevresi, medreseler ve camiler arasında güçlü bir ilim ağı kurulmuştur. Halifeler, Kur'an ve kıraat eğitimini destekleyen vakıflar kurmuş, önemli kurrâları himaye altına almışlardır. Bu sayede Endülüs'te kıraat, yalnızca dinî bir

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

faaliyet değil, aynı zamanda ilmî otorite ve kültürel prestij sembolü haline gelmiştir. Kıraat âlimleri, devlet nezdinde saygı görmüş ve toplumda ilim ehlinin en itibarlı kesimini temsil etmişlerdir. Bu durum, Endülüs toplumunda Kur'an merkezli bir bilgi kültürünün yerleşmesini hızlandırmıştır [17]. Endülüs'te Kur'an öğretimi, çocukluk çağından itibaren başlamış ve medrese öncesi eğitim kurumlarında temel dinî eğitimin odağını oluşturmuştur. Kuttâb adı verilen ilkokul benzeri yapılar, hem Kur'an okumayı hem de temel tecvit kurallarını öğretmiştir. Bu kurumlarda çocuklar, önce harfleri tanımış, ardından kısa surelerle birlikte tilavet eğitimine başlamışlardır. Daha ileri seviyede eğitim almak isteyen öğrenciler, medreselerde kıraat ve tecvit derslerine yönlendirilmişlerdir [18]. Bu pedagojik düzen, hem halkın Kur'an'a olan bağlılığını güçlendirmiş hem de kıraat ilminin geniş bir tabana yayılmasını sağlamıştır. Kıraat ilminin Endülüs'te kazandığı bu köklü yapı, bölgenin çok kültürlü yapısından da beslenmiştir. Müslüman, Hristiyan ve Yahudi toplulukların bir arada yaşadığı Endülüs coğrafyasında, Kur'an kültürü aynı zamanda bir "medeniyet dili" haline gelmiştir. Arap dili, bu çok kültürlü yapıda ilim ve edebiyatın ortak dili olmuş, Kur'an tilaveti, yalnızca dini bir pratik olarak değil, aynı zamanda estetik bir ifade biçimi olarak da değer görmüştür. Endülüs'te yetişen kurrâlar, Arapça telaffuzun inceliklerini korurken aynı zamanda bölgesel aksan farklarını dengelemişlerdir [17]. [18].

2.3. Kuzey Afrika ve Mısır Aracılığıyla Kıraat İlminin Balkanlara Yayılışı

Kıraat ilmi, İslam dünyasının doğusundan batısına, oradan da kuzey bölgelerine uzanan uzun soluklu bir ilmî aktarım zincirinin ürünüdür. Endülüs'te kurumsallaşan bu ilim, Kuzey Afrika ve Mısır üzerinden Anadolu ve Balkan coğrafyasına taşınmıştır. Bu süreç, hem siyasî hem kültürel hem de ilmî ağlar aracılığıyla gerçekleşmiştir. Kuzey Afrika, İslam medeniyetinin batı kanadını temsil eden en önemli geçiş sahası olmuş, burada teşekkül eden Mağribî ilmî geleneği, kıraat ilminin korunması ve aktarılmasında köprü işlevi görmüştür [19]. Mısır ise, hem coğrafî konumu hem de Ezher gibi köklü eğitim kurumları aracılığıyla bu aktarımın merkezî durağı haline gelmiştir. Bu nedenle Balkanlara ulaşan kıraat geleneği, büyük ölçüde Mağrib ve Mısır ekseninde olgunlaşan ilmî ve eğitimsel bir mirasın yansıması olmuştur. Kuzey Afrika'daki kıraat geleneği, tarihsel olarak Endülüs etkisini yoğun biçimde taşımıştır. Özellikle 10. ve 11. yüzyıllarda Kurtuba ve Gırnata'dan göç eden âlimler, Fas, Cezayir ve Tunus şehirlerinde ilim merkezleri kurmuşlardır. Bu şehirlerdeki medreseler, kısa sürede Kur'an ve kıraat eğitiminin merkezleri haline gelmiştir [20]. Nâfi' kıraatinin Warş rivayeti, bu bölgenin hâkim okuma biçimi olarak benimsenmiştir. Kuzey Afrika'da oluşan bu gelenek, hem dilsel hem fonetik bakımdan bölgenin lehçeleriyle uyum göstermiştir. Özellikle Fas ve Tunus medreselerinde, kıraat dersleri tecvit risaleleriyle birlikte okutulmuş, hafızlıkla kıraat eğitimi iç içe yürütülmüştür.

Mısır, kıraat ilminin İslam dünyasındaki en güçlü ve sürekli merkezlerinden biri olarak öne çıkmıştır. Fustat, Kahire ve İskenderiye gibi şehirler, 10. yüzyıldan itibaren Kur'an ve kıraat ilimlerinin önemli odakları haline gelmiştir. Özellikle El-Ezher Camii ve Medresesi, 11. yüzyıldan itibaren kıraat eğitiminin uluslararası merkezi konumuna yükselmiştir. Burada yedi ve on kıraat üzerine yapılan tedrisat, İslam dünyasının farklı bölgelerinden gelen öğrenciler tarafından öğrenilmiştir [19]. [20]. El-Ezher'de görev yapan âlimler, Ebu Amr ed-Dânî, İbnü'l-

Cezerî ve İbn Şenebûz gibi büyük kıraat imamlarının eserlerini ders kitabı olarak kullanmışlardır. Mısır'da geliştirilen bu sistemli eğitim anlayışı, Balkanlara ulaşacak olan kıraat eğitiminin metodolojik temelini oluşturmuştur. Mısır ile Osmanlı toprakları arasındaki ilmî etkileşim, 16. yüzyıldan itibaren kıraat geleneğinin Balkanlar'a taşınmasında belirleyici olmuştur [21]. Osmanlı hâkimiyeti altındaki Balkan coğrafyası, İslam ilimlerinin merkezlerinden biri haline gelmiş, bu dönemde Kahire, İstanbul ve Üsküp hattında güçlü bir ilmî ağ kurulmuştur. Osmanlı uleması, Mısır'daki Ezher geleneğini medrese müfredatına entegre etmiş, kıraat derslerini hem tecvit hem de tilavet esaslarına göre yapılandırmıştır. Bu dönemde yetişen kurrâlar, Mısır'dan icazet alarak İstanbul'a ve oradan da Balkan şehirlerine gönderilmişlerdir [22]. Bu aktarım süreci, hem eğitim yöntemleri hem de rivayet sistemleri bakımından istikrarlı bir süreklilik sağlamıştır. Balkanlar'da kıraat ilminin yayılışında İstanbul'un aracılık rolü son derece önemli olmuştur. Osmanlı ilim sisteminde İstanbul, yalnızca bir idarî başkent değil, aynı zamanda İslam ilimlerinin batıdaki ana merkezi konumuna yükselmiştir. İstanbul medreselerinde görev yapan Mısır kökenli kurrâlar, Balkan medreselerinde ders veren hocaların yetişmesinde doğrudan etkili olmuşlardır. Üsküp, Saraybosna, Selânik, Mostar ve Prizren gibi şehirlerde açılan medreselerde kıraat dersleri, klasik icazet sistemiyle sürdürülmüştür. Bu bölgelerde yetişen öğrenciler, kıraat eğitimini tamamladıktan sonra İstanbul veya Kahire'ye giderek ilmî zinciri güçlendirmişlerdir [21]. [22].

Kıraat ilminin Kuzey Afrika ve Mısır üzerinden Balkanlara ulaşması yalnızca bir bilgi aktarım süreci değil, aynı zamanda kültürel ve dini kimliğin yeniden inşası anlamına da gelmiştir. Bu aktarım hattı, coğrafyanın fiziksel sınırlarını aşan bir ilim dolaşımı yaratmıştır. Endülüs ve Mağrib kökenli âlimlerin göçleri, Mısır ve Osmanlı ilim merkezlerinde yeni bir sentez doğurmuştur. Bu sentez, Balkan coğrafyasında hem Kur'an eğitiminin içeriğini hem de öğretim biçimlerini derinden etkilemiştir [23]. Kur'an'ın sahih bir şekilde okunması ve tilavet adabının korunması yönündeki titizlik, Osmanlı dönemi medreselerinde en temel ilke olarak benimsenmiştir. Balkan şehirlerinde faaliyet gösteren müderrisler, çoğunlukla Mısır veya Şam'da eğitim almış kurrâlardan icazet almışlardır. Mısır'ın ilmî birikimi, Balkanlarda kıraat ilminin standartlaşmasına da öncülük etmiştir. Özellikle Ezher kökenli âlimlerin İstanbul'a ve oradan Rumeli medreselerine gönderilmesi, eğitim müfredatının bir örneklik çerçevesinde şekillenmesini sağlamıştır. Bu âlimler, Balkan şehirlerinde yalnızca kıraat öğretmemiş, aynı zamanda tecvit ilmini sistemli biçimde kurumsallaştırmışlardır [24]. Kur'an okuma kaidelerinin yazılı hale getirilmesi, Balkanlar'da ilmin sözlü aktarımın ötesine taşınmasına imkân tanımıştır. Bu süreçte özellikle 17. ve 18. yüzyıllarda Arapça kaynakların Türkçe'ye çevrilmesi, kıraat eğitiminde erişimi kolaylaştırmış ve yerel ulemaya özgün şerhler kaleme alma fırsatı sunmuştur. Bu çabalar, kıraat ilminin hem halk katmanında hem akademik düzeyde yaygınlaşmasına zemin hazırlamıştır. Balkanlar'da kıraat geleneğinin gelişiminde medrese sistemi kadar cami merkezli eğitim yapısı da etkili olmuştur. Özellikle camilerdeki mukabele halkaları, halkın Kur'an tilavetiyle doğrudan temas kurduğu birer eğitim alanı işlevi görmüştür [23]. [24]. Ramazan aylarında yapılan toplu hatim programları, hem kıraat farklarının aktarılmasına hem de hafızlık geleneğinin canlı tutulmasına hizmet etmiştir. Bu uygulamalar, Kur'an'ın sözlü aktarımındaki sahihliği pekiştirmiştir. Mısır'dan gelen hocalar, Balkan kurrâlarına yalnızca okuma tekniğini değil, aynı zamanda tilavetin manevi disiplinini de öğretmişlerdir. Bu yönüyle kıraat, Balkan toplumlarında hem ilim hem de tasavvufî bir eğitim

biçimi olarak benimsenmiştir. Balkan kıraat geleneğinde estetik boyutun da giderek önem kazandığı görülmüştür. Tilavet, sadece sesli bir ibadet değil, aynı zamanda ruhu terbiye eden bir tefekkür biçimi olarak kabul edilmiştir. Mısır'da şekillenen melodik okuyuş biçimleri, Osmanlı döneminde Balkan coğrafyasına taşınmış, bu da Kur'an tilavetinin sanatsal yönünü güçlendirmiştir [25]. Balkan kurrâları, ses kullanımı, nefes kontrolü ve vurgular konusunda Mısır ekolünün yöntemlerini uygulamışlardır. Böylece Kur'an tilaveti, cami ve tekkelerde yalnızca dinlenilen bir ibadet değil, aynı zamanda bir sanat icrası olarak da algılanmıştır. Bu gelenek, Osmanlı'nın son döneminde yayılan Kur'an musiki anlayışının Balkanlar'da güçlü bir karşılık bulmasına neden olmuştur. Kahire ve İstanbul'da basılan mushaflar, Balkan şehirlerine ulaştırılmış, bu mushaflarda kullanılan işaretleme sistemleri, tecvit öğretimini kolaylaştırmıştır. Ayrıca matbu tecvit risaleleri ve kıraat kitapları, geleneksel sözlü aktarımı destekleyen yazılı kaynaklar olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bu dönemde Balkan medreselerinde okutulan kitaplar arasında Ebu Amr ed-Dânî'nin et-Teysîr fi'l-Kıraât, İbnü'l-Cezerî'nin en-Neşr fi'l-Kıraâti'l-Aşr gibi klasik eserler öne çıkmıştır. Bu eserler, bölgedeki ilmî birikimin Mısır'daki eğitim standardıyla uyumlu olmasını sağlamıştır [1].

2.4. Coğrafyanın Tanıklığında Kıraat Geleneğinin Sürekliliği ve Dönüşümü

Kıraat geleneği, tarih boyunca yalnızca dinî bir ilim dalı olarak değil, aynı zamanda coğrafyanın şekillendirici etkisi altında evrilen bir kültürel miras olarak varlık göstermiştir. Endülüs'ten Mağrib'e, Mısır'dan Anadolu ve Balkanlar'a kadar uzanan geniş İslam coğrafyası, Kur'an'ın okunma biçimlerine, rivayetlerin aktarımına ve tilavet estetiğine yön veren mekânsal bir tanıklık sunmuştur. Bu tanıklık, hem ilmî sürekliliğin korunmasını hem de değişen tarihsel koşullara uygun biçimsel dönüşümlerin yaşanmasını mümkün kılmıştır. Bu yönüyle kıraat, sabit bir metnin çok sesli bir kültürel yankısına dönüşmüştür [1]. [2]. Kıraat geleneğinin sürekliliği, öncelikle ilmin aktarımında kullanılan metodolojilerin değişen coğrafi şartlara göre yeniden şekillenmesiyle sağlanmıştır. İslam dünyasının farklı bölgelerinde, iklim, dil, sosyo-politik yapı ve kültürel etkileşim gibi unsurlar, Kur'an'ın okunma biçimlerinde belirleyici bir rol oynamıştır. Örneğin Arap yarımadasında kıraat öğretimi, bedevî lehçelerinin fonetik doğallığını temel almışken Endülüs ve Kuzey Afrika'da bu öğreti, Arapçanın yerel dillerle temas ettiği çok dilli bir ortamda gelişmiştir. Bu durum, kıraat eğitiminin hem dilsel hem de fonetik açıdan daha rafine bir hâl almasına yol açmıştır. Mağribî mushaf yazımında kullanılan işaretleme sistemleri, bu coğrafi uyumun somut bir göstergesi olarak değerlendirilmiştir [3].

Kıraat geleneği, coğrafyanın etkisiyle sadece yöntemsel olarak değil, aynı zamanda estetik ve pedagojik olarak da dönüşüme uğramıştır. Mısır ve Şam ekolleri, kıraat öğretimini hem medrese hem cami merkezli bir yapı içerisinde sürdürmüş, Balkan ve Anadolu medreseleri ise bu modeli kendi kültürel kodlarına göre uyarlamıştır. Balkan medreselerinde Kur'an öğretimi, çoğu zaman tecvit risaleleri, sözlü uygulamalar ve musiki ile desteklenen pedagojik yöntemlerle zenginleştirilmiştir. Coğrafya, ilmin aktarımını yalnızca fiziki bir güzergâh olarak değil, aynı zamanda bir kültürel aktarım alanı olarak şekillendirmiştir [3]. [4]. Tilavetin estetik yönü, Arap musikisinin temelini oluşturan makam anlayışının bölgesel varyasyonlarıyla birleşmiş, böylece Balkanlar'da kendine özgü bir "Kur'an okuyuş tarzı" ortaya çıkmıştır. Bu tarz, hem Mısır'ın klasik icra geleneğini hem de Osmanlı'nın edebî estetiğini yansıtan çok

katmanlı bir ifade biçimi üretmiştir. Coğrafyanın tanıklığı, kıraat geleneğinde süreklilik kadar dönüşümün de kaynağı olmuştur. İslam'ın farklı coğrafyalarda yayılmasıyla birlikte, Kur'an öğretimi yerel unsurlarla etkileşime girmiştir. Bu durum, bazı bölgelerde kıraatlerin daha belirgin bir şekilde öne çıkmasına neden olmuştur. Örneğin Mağrib coğrafyasında Warş rivayeti, Endülüs'ten taşınan mirasın bir devamı olarak kabul görmüştür, buna karşılık Anadolu ve Balkanlar'da Hafs rivayeti, Osmanlı'nın resmî eğitim politikalarıyla uyumlu bir şekilde yaygınlaştırılmıştır. Her bir coğrafya, Kur'an tilavetini kendi dilsel ritmi, fonetik alışkanlığı ve estetik anlayışıyla harmanlamıştır. Bu farklılıklar, İslam dünyasında bir ayrışma değil, bilakis vahyin evrenselliğini yansıtan bir zenginlik olarak kabul edilmiştir [5]. [6]. Kıraat geleneğinin sürekliliğini sağlayan en güçlü mekanizmalardan biri, icazet sisteminin coğrafyalar arası dolaşımı olmuştur. Bu sistem, ilmin hem bireysel hem kurumsal düzeyde sahih biçimde aktarılmasını teminat altına almıştır. Her bir icazet, yalnızca bir eğitim belgesi değil, aynı zamanda ilim zincirinin mekânsal sürekliliğini gösteren bir harita işlevi görmüştür. Mağrib'de başlayan bir isnad zinciri, Kahire'de olgunlaşmış, İstanbul'da kurumsallaşmış ve Üsküp, Saraybosna ya da Mostar'da yeni bir halka olarak varlığını sürdürmüştür. Bu zincir, coğrafyanın değişkenliğine rağmen ilmin sürekliliğini kesintisiz biçimde devam ettirmiştir [7].

3. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Bu çalışma, Kur'an-ı Kerim ve kıraat ilminin Endülüs'ten Balkanlara uzanan tarihsel yolculuğunu coğrafyanın tanıklığı perspektifiyle ele almıştır. Araştırma sonucunda kıraat geleneğinin sürekliliğinin, yalnızca ilmî bir aktarım süreciyle değil, aynı zamanda kültürel ve toplumsal bağlamlarla mümkün olduğu tespit edilmiştir. Kur'an'ın lafzî bütünlüğünü koruma gayreti, farklı coğrafyalarda farklı biçimlerde kurumsallaşmış; ancak bu farklılıklar geleneğin özünü zedelememiştir. Aksine, her coğrafya kıraat ilmine kendine özgü bir estetik, dilsel ve pedagojik katkı sağlamıştır. Böylelikle kıraat, hem bir ilim disiplini hem de İslam medeniyetinin kültürel bir hafıza unsuru haline gelmiştir. Endülüs'te doğan kıraat duyarlılığı, Mağrib ve Mısır üzerinden Osmanlı coğrafyasına taşınmış, Balkanlar'da ise yeniden biçimlenmiştir. Bu aktarım süreci, hem ilim adamlarının göçleri hem de medrese, cami ve tekke gibi kurumların işlevsel sürekliliği sayesinde gerçekleşmiştir. Özellikle Mısır'daki Ezher ekolü, kıraat ilminin teorik standardizasyonunu sağlamış; Osmanlı medrese sistemi ise bu standardı Balkanlar'a taşımıştır. Böylece İslam dünyasının farklı bölgeleri arasında ilmî bir bütünlük oluşmuştur. Bu bütünlük, kıraat ilminin evrensel niteliğini pekiştirmiştir.

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Araştırmanın genel olarak bulgusu, coğrafyanın kıraat ilminin dönüşümündeki belirleyici rolünü ortaya koymuştur. Her bölge, kıraat geleneğini kendi sosyo-kültürel yapısına göre yeniden üretmiştir. Endülüs'te kıraat, estetik ve musiki yönüyle öne çıkmış; Mısır'da metodolojik bir disiplin haline gelmiş; Osmanlı-Balkan hattında ise kurumsal bir eğitim geleneğine dönüşmüştür. Bu süreç, Kur'an tilavetinin yalnızca ilmî bir doğruluk meselesi olmadığını, aynı zamanda toplumsal aidiyet, manevî tatbikat ve estetik ifade biçimi olduğunu göstermiştir. Böylelikle kıraat geleneği, farklı coğrafyalarda farklı biçimlerde yaşamaya devam etmiştir. Bu çalışmada ulaşılan bir diğer sonuç, kıraat ilminin sürekliliğinin icazet ve isnad sistemleri sayesinde korunmuş olduğudur. Her coğrafyada ilmî zincirin sağlam bir şekilde

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

devam ettiği, hoca-talebe ilişkisinin geleneğin özünü taşıdığı tespit edilmiştir. Modernleşme sürecinde yaşanan toplumsal değişimlere rağmen, kıraat eğitimi sözlü aktarım biçiminden tamamen kopmamış, aksine teknolojik araçlarla desteklenerek yeni bir forma kavuşmuştur. Bu durum, geleneğin hem muhafazakâr hem yenilikçi karakterini ortaya koymuştur.

KAYNAKÇA

[1] "Kıraat (ilim)," *TDV İslâm Ansiklopedisi*, erişim: 14 Ekim 2025. [Çevrimiçi]. Erişim adresi: https://islamansiklopedisi.org.tr/kiraat--ilim

[2] "Endülüs," *TDV İslâm Ansiklopedisi*, erişim: 14 Ekim 2025. [Çevrimiçi]. Erişim adresi: https://islamansiklopedisi.org.tr/endulus

[3] "Dârülkurrâ," *TDV İslâm Ansiklopedisi*, erişim: 14 Ekim 2025. [Çevrimiçi]. Erişim adresi: https://islamansiklopedisi.org.tr/darulkurra

[4] "Şâtıbî, Kāsım b. Fîrruh," *TDV İslâm Ansiklopedisi*, erişim: 14 Ekim 2025. [Çevrimiçi]. Erişim adresi: https://islamansiklopedisi.org.tr/satibi-kasim-b-firruh

[5] Y. Akaslan, "Endülüs'ün Kıraat İlmindeki Yeri," *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, c. 19, s. 1, ss. 107–139, 2019.

[6] M. H. Bilican, "Rihle Faaliyetlerinin Kayrevan'da Kıraat İlminin Gelişimine Katkısı," *Dini Araştırmalar Dergisi*, 2025.

[7] M. H. Bilican, *Kayrevan'da Kıraat İlmi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Yayınları, 2025.

[8] A. Başal, "Endülüs'te Kıraat İlmi," Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, 2021.

[9] A. Başal, *Endülüs Kıraat Ekolü: Tarihi, Kaynakları ve Yöntemleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2022.

[10] A. Gökdemir, "Osmanlı Kur'ân Eğitim Merkezleri: Dârülkurrâlar ve Sıbyan Mektepleri," *Edebali İslamiyat Dergisi*, c. 1, s. 2, ss. 43–60, 2017.

[11] A. Gökdemir, "Osmanlı Rumelisi'nde Kur'ân Tedrîsi ve Tilâveti (Arnavutluk ve Makedonya Örneği)," içinde *Balkanlar ve İslâm: Balkanlar'da İslâm Dini ve Kültürel Hayat*, c. I, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2020, ss. 253–271.

[12] A. Gökdemir, "Osmanlı Rumelisi'nde Kur'an Tedrisi ve Tilâveti," *Balkanlar'da İslam ve Kültürel Hayat Sempozyumu Bildirileri*, 2019.

[13] M. E. Maşalı, *Tarihi ve Temel Meseleleriyle Kıraat İlmi*. Ankara: Otto Yayınları, 2016.

[14] M. Kara, "Tarihi ve Temel Meseleleriyle Kıraat İlmi (Mehmet Emin Maşalı)," *İlahiyat Araştırmaları Dergisi*, 2018.

[15] A. Birışık, *Kıraat İlmi ve Tarihi*. İstanbul: Emin Yayınları, 2024.

[16] S. Öztoprak, *Kur'an Kıraatı (Kıraat-ı Aşere)*. İstanbul: Diyanet Yayınları, 2005.

[17] A. Okcu, *Kur'an Kıraat ve Tecvid*. İstanbul: Mektep Yayınları, 2024.

[18] M. Şentürk, "Endülüs Tefsîr Kültürü," *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. 11, s. 21, ss. 53–72, 2012.

[19] "Kıraat ve Semâ Kaydı," *TDV İslâm Ansiklopedisi*, erişim: 14 Ekim 2025.

[20] "Kıraat (ilim) — İlişkili Maddeler," *TDV İslâm Ansiklopedisi*, erişim: 14 Ekim 2025.

[21] İ. Gökmen (haz.), *Balkanlar ve İslâm*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2020.

[22] A. Gökdemir, "Osmanlı Kur'ân Eğitim Merkezleri: Dârülkurrâlar ve Sıbyan Mektepleri," *Edebali İslamiyat Dergisi*, c. 1, s. 2, 2017.

[23] A. Gökdemir, "Türkiye'de Kıraat İlmine Dair Yapılan Akademik Çalışmalar," *Akademik Derleme*, 2020.

[24] A. Gökdemir, "Osmanlı Devrinde Rumeli'de Kur'an Tedrisi (Bulgaristan ve Yunanistan Örneği)," *VI. Uluslararası Din Bilimleri Sempozyumu Tam Metin Kitabı*, Elazığ: Asos Yayınları, 2019.

[25] A. Gökdemir, "Osmanlı'da Dâd Harfi Tartışmaları Bağlamında Ali b. Süleyman el-Mansûrî'nin Yeri," *BEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2017.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

DİJİTAL YETERLİLİK, BİLGİ PAYLAŞIMI VE YARATICILIK ARASINDAKİ İLİŞKİ

Doç. Dr. SERHAT ERAT
Gebze Teknik Üniversitesi, erat@gtu.edu.tr - 0000-0003-0227-8914
Arş. Gör. EDA DİLARA AYBER
Gebze Teknik Üniversitesi, edayber@gtu.edu.tr - 0000-0001-7773-2584
Prof. Dr. SALİH ZEKİ İMAMOĞLU
Gebze Teknik Üniversitesi, imamoglu@gtu.edu.tr - 0000-0002-7160-2370
Prof. Dr. HÜSEYİN İNCE
Gebze Teknik Üniversitesi, h.ince@gtu.edu.tr - 0000-0002-5953-6497

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, dijital yeterlilik, bilgi paylaşımı ve yaratıcılık arasındaki ilişkileri incelemektir. Özellikle, dijital yeterliliğin örgüt içi bilgi akışını nasıl şekillendirdiği ve dijital yeterlilik ve bilgi paylaşımının yaratıcı çıktılara nasıl yansıdığı araştırılmaktadır. Araştırma kapsamında Kocaeli'nde bulunan ve çeşitli sektörlerde faaliyet gösteren firmalarda görev yapan 236 yöneticiden anket yöntemiyle veri elde edilmiştir. Araştırma hipotezleri, yapısal eşitlik modellemesi kullanılarak test edilmiştir. Bulgular, dijital yeterliliğin bilgi paylaşımını ve yaratıcılığı anlamlı bir şekilde etkilediğini ve bilgi paylaşımının da yaratıcılığı anlamlı bir şekilde etkilediğini ortaya koymuştur. Araştırma, dijital yeterliliğin bilgi paylaşımını teşvik ettiğini ve hem dijital yeterliliğin hem de bilgi paylaşımının yaratıcılık üzerinde doğrudan etkileri olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bulgu, dijital dönüşüm süreçlerinde bilgi paylaşımının kritik bir rol oynadığını ve dijital yeterlilik ve bilgi paylaşımının geliştirilmesinin yaratıcı çıktıları desteklemede önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dijital Yeterlilik, Bilgi Paylaşımı, Yaratıcılık.

THE RELATIONSHIP BETWEEN DIGITAL COMPETENCE, KNOWLEDGE SHARING AND CREATIVITY

ABSTRACT

The aim of this study is to examine the relationships between digital competence, knowledge sharing, and creativity. Specifically, it investigates how digital competence shapes the internal

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

flow of information within organizations and how digital competence and knowledge sharing are reflected in creative outputs. Within the scope of the research, data was collected through a survey from 236 managers working in companies operating in various sectors in Kocaeli. The research hypotheses were tested using structural equation modeling. The findings reveal that digital competence significantly affects knowledge sharing and creativity, and that knowledge sharing also has a significant impact on creativity. The study demonstrates that digital competence encourages knowledge sharing and that both digital competence and knowledge sharing have direct effects on creativity. This finding highlights the critical role of knowledge sharing in digital transformation processes and emphasizes the importance of enhancing digital competence and knowledge sharing to support creative outputs.

Keywords: Digital Competence, Knowledge Sharing, Creativity.

1. GİRİŞ

Günümüz rekabet ortamı, dijital teknolojilerin yaygınlaşması ve bilginin stratejik bir unsur olarak öne çıkmasıyla birlikte yeniden şekillenmektedir. Dijital dönüşüm artık yalnızca teknolojik bir tercih değil; iş süreçlerini, operasyonel modelleri ve değer yaratma biçimlerini köklü biçimde etkileyen stratejik bir zorunluluk hâline gelmiştir (Marjerison, Jun ve Kim, 2025). Bu dönüşüm, sadece yeni teknolojilerin benimsenmesini değil, aynı zamanda dijital yoğunluğun hâkim olduğu bir ortamda örgütlerin yapısal, kültürel ve yönetsel düzeyde yeniden konumlandırılmasını gerektirmektedir (Khilji ve Nicolic, 2024).

Bu bağlamda, Bilgi-Temelli Görüş örgütsel rekabet avantajının temel kaynağı olarak maddi olmayan varlıklara, özellikle bilgiye odaklanmaktadır. Örgütlerin performansı ve yenilik kapasitesi, bilgiyi rakiplerinden daha etkili biçimde üretme, bütünleştirme ve uygulama becerilerine bağlıdır (Prakasa ve Jumani, 2024; Ngo vd., 2023). Ancak bu beceriler yalnızca bilgiye erişimi değil, aynı zamanda bilgi akışlarını karmaşık dijital ekosistemler içinde etkin biçimde yönetebilme yetkinliğini de gerektirir. Nitekim yenilikten değer yaratma kapasitesi; yeni bilgiyi edinme, içselleştirme ve dönüştürme süreçleriyle doğrudan ilişkilidir (Khilji ve Nicolic, 2024; Ngo vd., 2023). Her ne kadar dijital stratejiler çoğunlukla firma düzeyinde geliştiriliyor olsa da, dijital dönüşümün başarısı mikro temellere, yani bireysel düzeydeki dijital yetkinliklere dayanmaktadır (Osmundsen ve Iden, 2025). Bu doğrultuda çalışma, yeterlilik kavramını yalnızca teknik yeterlilikler çerçevesinde değerlendirmek yerine, çok boyutlu bir yapı olarak ele almakta ve Avrupa Dijital Yeterlilik Çerçevesi (DigComp) temelinde dört alt

boyuta odaklanmaktadır; dijital okuryazarlık, dijital iletişim, dijital güvenlik ve dijital problem çözme (Zhu ve Andersen, 2022).

Bu çalışma bilgi paylaşımı ve yaratıcılık arasındaki ilişkiyi dijital bağlamda yeniden yorumlamakta ve literatürde çoğunlukla teknik ya da bireysel düzeyde ele alınan dijital dönüşüm olgusunu, örgütsel sinerji ve stratejik öğrenme perspektifinden değerlendirmektedir. Araştırmanın temel amacı, dijital yeterliliklerin örgüt içi bilgi paylaşımını nasıl etkilediğini, bu iki unsurun yaratıcı çıktılar üzerindeki karşılıklı etkileşimini ve bu dinamiğin örgütsel sinerji açısından ne tür sonuçlar doğurduğunu ortaya koymaktır. Dijital yeterliliklerin yalnızca bireysel performansa değil, örgütsel bilgi akışı ve yenilik kapasitesi üzerinde de nasıl dönüştürücü bir rol oynadığını ortaya koyarak, hem teorik çerçeveye katkı sağlamak hem de uygulayıcılar için stratejik çıkarımlar sunmak amaçlanmaktadır.

2. TEORİK ÇERÇEVE

2.1. Dijital Yeterlilik ve Bilgi Paylaşımı

Bilgi paylaşımı, bireylerin sahip oldukları bilgiyi aktarma ve başkalarının bilgilerini alma becerisi ve arzusunu içeren, gönüllü bir sosyal değişim davranışıdır (Zhang, Wang ve Chen, 2023). Bu davranış, örgütlerin öğrenme kapasitesini geliştiren, işbirliği süreçlerini güçlendiren ve yenilikçi çıktılar üretilmesine olanak tanıyan temel bir unsur olarak görülmektedir (Nguyen vd., 2025). Dijitalleşmenin hızla arttığı günümüzde, çalışanların sahip olduğu dijital yeterlilikler bu sürecin kritik bir belirleyicisi haline gelmiştir. Dijital yeterlilikler bilgiye erişim, bilgiyi değerlendirme, paylaşma ve güvenli biçimde aktarma konusunda çalışanlara önemli avantajlar sunmaktadır (Ferreira, Fernandes ve Veiga, 2024). Özellikle dijital platformlar, işbirliği yazılımları, sosyal medya araçları ve bulut tabanlı sistemler, mekânsal ve zamansal engelleri ortadan kaldırarak bilgi paylaşımını kolaylaştırmakta ve çalışanlar arasında daha geniş ve derin bir etkileşim alanı yaratmaktadır (Santoso, Abdinagoro ve Arief, 2019; Handiman ve Adam, 2024; Mingo, 2024). Bu bağlamda dijital yeterlilik, bilgi paylaşımının yalnızca teknik boyutunu değil, aynı zamanda sosyal ve psikolojik boyutlarını da destekleyen kapsamlı bir yetkinlik seti olarak değerlendirilmektedir.

Dijital okuryazarlık ve problem çözme becerileri, çalışanların bilgiyi bulma, değerlendirme ve yapılandırma kapasitelerini geliştirerek bilgi paylaşımı için gerekli olan yetkinlik temellerini sağlamaktadır (Salimi vd., 2025; Jacobs ve Castek, 2022). Dijital iletişim yetkinlikleri, işbirlikçi platformların ve çevrimiçi iletişim araçlarının etkin kullanımını mümkün kılarak,

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

özellikle dağıtık çalışma ortamlarında bilgi aktarımındaki işlem maliyetlerini ve psikolojik engelleri azaltmaktadır (Onundi, Poshdar Dr ve Rotimi, 2025; Keppler ve Leonardi, 2023). Dijital güvenlik yetkinlikleri ise bilginin korunması, güvenli iletişim ve dijital kimlik yönetimi konularında farkındalık yaratarak psikolojik güvenliği pekiştirmekte; böylece çalışanların bilgi paylaşımında algılanan riskleri azaltmaktadır (Alahmari, Renaud ve Omoronyia, 2023). Son olarak, dijital problem çözme becerileri, bireylerin ekip içindeki bilgi boşluklarını tespit etmesine, başkalarının uzmanlığından yararlanmasına ve kolektif bilgi üretimi süreçlerine aktif katılımına olanak sağlamaktadır (Jacobs ve Castek, 2022). Bu bağlamda, dijital yeterlilik bireylerin bilgiyi daha etkin, güvenli ve gönüllü bir biçimde paylaşmalarına katkı sunmaktadır. Dolayısıyla, literatür ve kavramsal tartışmalar ışığında aşağıdaki hipotez önerilmektedir.

H1: Dijital yeterlilik bilgi paylaşımını pozitif yönde etkiler.

2.2. Dijital Yeterlilik ve Yaratıcılık

Çalışan yaratıcılığı, örgütlerin yenilik kapasitesini şekillendiren ve rekabet avantajı sağlayan en önemli unsurlardan biridir. Genel olarak, çalışanların ürünler, hizmetler ve süreçlere ilişkin yeni ve faydalı fikirler geliştirme becerisi olarak tanımlanır (Santoso, Abdinagoro ve Arief, 2019). Günümüzün dijitalleşen iş ortamında, yaratıcılığın ortaya çıkışı yalnızca bireylerin bilişsel yeteneklerine değil, aynı zamanda dijital araç ve platformları etkin biçimde kullanabilme kapasitelerine de bağlıdır. Dijital yeterlilikler, çalışanlara geniş bilgi kaynaklarına erişim imkânı sunmakta, fikirleri sentezlemek için yeni yollar açmakta ve farklı perspektifleri bir araya getirerek yenilikçi problem çözmeyi mümkün kılmaktadır (Caroline vd., 2025). Bu nedenle dijital yeterlilik, çalışan yaratıcılığının önemli bir belirleyicisi olarak görülmektedir. Bu bağlamda dijital okuryazarlık, çalışanların çeşitli bilgi kaynaklarını etkin biçimde değerlendirerek yaratıcı sentez üretmelerine imkân tanırken (Caroline vd., 2025) dijital iletişim becerileri, işbirliğine dayalı fikir alışverişi ve kolektif yaratıcılığı teşvik etmektedir (Öngel vd., 2023; Handiman ve Adam, 2024). Dijital güvenlik, psikolojik güvenliği destekleyerek risk almayı ve özgün fikirlerin paylaşımını kolaylaştırmakta (Mingo, 2024); dijital problem çözme becerileri ise sorunları yeniden çerçeveleyerek yenilikçi çözümler geliştirme kapasitesini artırmaktadır (Zhu ve Andersen, 2022; Aldhi vd., 2025; Leasa vd., 2021). Dolayısıyla, dijital yeterliliklerin çalışan yaratıcılığını güçlendiren kritik bir unsur olduğu ileri sürülmektedir. Bu argümanlar doğrultusunda aşağıdaki hipotez kurulmuştur.

H2: Dijital yeterlilik yaratıcılığı pozitif yönde etkiler.

2.3. Bilgi Paylaşımı ve Yaratıcılık

Bilgi paylaşımı, çalışanların yaratıcılığı üzerinde doğrudan ve güçlü bir etkiye sahiptir. Görevle ilgili bilgi, tavsiye ve bakış açılarının değişimi, bireylere yaratıcı sentez için gerekli olan çeşitli girdileri, alternatif görüşleri ve yapıcı geri bildirimleri sunmaktadır (Chen vd., 2022). Bu süreç, bireyin yararlanabileceği bilgi havuzunu genişleten bir bütünleştirici mekanizma gibi işleyerek, yeni ve faydalı fikir kombinasyonlarının ortaya çıkma olasılığını artırmaktadır. Sistematik incelemeler, bilgi transferinin teşvik edilmesinin bireysel ve ekip yaratıcılığını geliştirmek için temel bir mekanizma olduğunu göstermektedir (Khan ve Niazi, 2023). Teorik olarak da bu ilişki, sosyal değişim teorisi perspektifinden açıklanabilir: karşılıklı bilgi alışverişi, bireylerin farklı fikirleri birleştirmesine ve yeni çözümler üretmesine olanak tanıyan kolektif bir kaynak deposu oluşturmaktadır (Chen vd., 2022).

Ampirik araştırmalar, bilgi paylaşımının yaratıcılık ve inovasyon üzerinde tutarlı biçimde pozitif etkiler yarattığını göstermektedir (Khassawneh, Mohammad ve Ben-Abdallah, 2022). Çalışanlar uzmanlıklarını ve deneyimlerini paylaştıklarında, kolektif bilgi tabanı zenginleşmekte ve yeni fikirlerin üretilmesi ve uygulanması kolaylaşmaktadır (Chen vd., 2022; Lee, 2018). Böylece bilgi paylaşımı, bireylerin daha geniş bir içgörü yelpazesine erişmesini sağlayarak yaratıcı potansiyellerini açığa çıkarır ve hem bireysel hem de örgütsel düzeyde yenilik kapasitesini artırır. İlgili literatürden hareketle aşağıdaki hipotez oluşturulmuştur.

H3: Bilgi paylaşımı yaratıcılığı pozitif yönde etkiler.

Literatür taraması sonucu geliştirilen araştırma modeli Şekil 1'de verilmektedir. Modelde dijital yeterlilik, bilgi paylaşımı ve yaratıcılık arasındaki ilişkiler araştırılmaktadır.

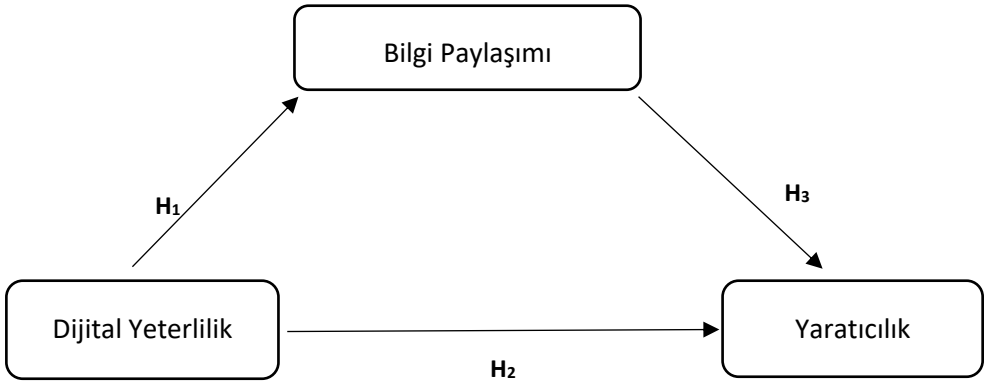

Şekil 1. Araştırma Modeli

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

3. YÖNTEM

Araştırma hipotezlerini test etmek için veriler anket yöntemiyle toplanmıştır. Oluşturulan anketin ilk bölümünde Tablo 1'de sonuçları yer alan demografik bilgilere yönelik sorular yer almaktadır. İkinci bölümde ise değişkenleri ölçmek üzere kullanılan ölçekler bulunmaktadır. Değişkenler 5'li Likert ölçeği (1-Kesinlikle katılmıyorum, …. , 5 Kesinlikle Katılıyorum) ile ölçülmektedir ve bu ölçekler önceki çalışmalardan uyarlanmıştır.

Bachmann ve arkadaşlarının (2024) çalışmasından uyarlanan dijital yeterlilik ölçeği 4 boyutta ele alınmakta (okuryazarlık, iletişim, güvenlik, problem çözme) ve 17 ifadeden oluşmaktadır. Bilgi paylaşımı ölçeği Ye, Liu ve Tan'ın (2021) çalışmasından uyarlanmıştır ve 6 ifadeden oluşmaktadır. Yaratıcılık ölçeği 13 ifadeden oluşmaktadır ve Zhou ve George'un (2001) çalışmasından uyarlanmıştır. Araştırma kapsamında Kocaeli'nde bulunan ve çeşitli sektörlerde faaliyet gösteren firmalarda görev yapan 250 yöneticiye anket gönderilmiş, 236 anket analize uygun bulunmuştur. Bu sebeple, bu çalışmanın örneklemi 236 katılımcıdan oluşmaktadır.

Araştırma kapsamında elde edilen demografik veriler Tablo 1'de yer almaktadır. Katılımcıların %58.1'i erkek, %41.9'u ise kadındır. Yaş dağılımı incelendiğinde, katılımcıların yarısından fazlası (%50.9) 30-39 yaş aralığında yer almakta, bunu %30.9 ile 30 yaş altı grup izlemektedir. Eğitim düzeylerine bakıldığında ise katılımcıların büyük çoğunluğunun lisans (%59.3) ve yüksek lisans-doktora (%26.3) mezunu olduğu görülmektedir. Çalışma süresi açısından değerlendirildiğinde, katılımcıların %56.3'ü 3-10 yıl arası bir deneyime sahipken, %26.7'si 11-20 yıl arasında çalıştığını belirtmiştir. Bu bulgular, örneklemin büyük ölçüde genç ve orta yaş grubu, yüksek eğitim düzeyine sahip ve iş deneyimi bulunan bireylerden oluştuğunu göstermektedir.

Tablo 1. Demografik Özellikler

	Frekans	**Yüzde(%)**
Cinsiyet		
Kadın	99	41.9
Erkek	137	58.1
Toplam	236	100.0
Yaş		
<30	73	30.9
30-39	120	50.9

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

40-49	37	15.7
>49	6	2.5
Toplam	236	100.0
Eğitim		
Önlisans	34	14.4
Lisans	140	59.3
Yüksek Lisans - Doktora	62	26.3
Toplam	236	100.0
Çalışma Süresi (yıl)		
<3	15	6.4
3-10	133	56.3
11-20	63	26.7
>20	25	10.6
Toplam	236	100.0

4. BULGULAR

4.1. Geçerlilik ve Güvenilirlik Analizi

Anket yoluyla elde edilen verilerin geçerlilik ve güvenilirliğini test etmek amacıyla faktör analizi uygulanmıştır. Sonuçlara göre ölçüm modelinin veriyle uyumlu olduğu belirlenmiştir ($\Delta\chi^2/df = 2.155$, CFI = 0.893, NFI = 0.821, TLI = 0.871, RMSEA = 0.070). Tablo 2'de yer alan faktör yükleri incelendiğinde, tüm ifadelerin ait oldukları yapılarla anlamlı düzeyde ilişkili olduğu görülmektedir. Dijital yeterlilik alt boyutları olan okuryazarlık ($\alpha = 0.811$), iletişim ($\alpha = 0.784$), güvenlik ($\alpha = 0.777$) ve problem çözme ($\alpha = 0.864$) bileşenlerinin her biri güvenilir alt ölçekler olarak ortaya çıkmıştır. Bilgi paylaşımı 0.903, yaratıcılık 0.941, Cronbach Alfa değeri ile güçlü güvenilirlik göstermiştir. Tüm değişkenler için Cronbach Alfa katsayıları, Nunnally'nin (1978) önerdiği 0.70 eşik değerinin üzerinde olup, ölçeklerin güvenilirlik açısından yeterli düzeyde olduğunu ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda, modelin genel olarak kabul edilebilir uyum indekslerine sahip olduğu ve ölçüm aracının güvenilir bir yapı sunduğu sonucuna ulaşılmıştır.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Tablo 2. Faktör Analizi Sonuçları

Değişken Adı	Değişken Adı	Faktör Yükü	Cronbach Alpha
Dijital Yeterlilik	Okuryazarlık 1	0,821	0.811
	Okuryazarlık 2	0,794	
	Okuryazarlık 3	0,713	
	Okuryazarlık 4	0,708	
	İletişim 1	0,79	0.784
	İletişim 2	0,834	
	İletişim 3	0,652	
	İletişim 4	0,867	
	Güvenlik 1	0,634	0.777
	Güvenlik 2	0,833	
	Güvenlik 3	0,798	
	Güvenlik 4	0,567	
	Problem Çözme 1	0,828	0.864
	Problem Çözme 2	0,752	
	Problem Çözme 3	0,759	
	Problem Çözme 4	0,82	
Bilgi Paylaşımı	Bilgi Paylaşımı 1	0,869	0.903
	Bilgi Paylaşımı 2	0,888	
	Bilgi Paylaşımı 3	0,858	
Yaratıcılık	Yaratıcılık 1	0,794	0.941
	Yaratıcılık 2	0,806	
	Yaratıcılık 3	0,743	
	Yaratıcılık 4	0,756	
	Yaratıcılık 5	0,743	
	Yaratıcılık 6	0,555	
	Yaratıcılık 7	0,748	
	Yaratıcılık 8	0,759	
	Yaratıcılık 9	0,785	
	Yaratıcılık 10	0,747	
	Yaratıcılık 11	0,772	
	Yaratıcılık 12	0,806	
	Yaratıcılık 13	0,727	
$\Delta\chi^2$/df=2,155, **CFI**=0,893, **NFI**= 0,821, **TLI**=0,871, **RMSEA**=0,070			

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Analiz sonuçlarına göre, tüm değişkenlerin CR değerleri 0.70'in, AVE değerleri ise 0.50'nin üzerindedir. Bu bulgular, ölçüm aracının yeterli düzeyde geçerlilik sağladığını göstermektedir. Ayrıca, her bir yapıya ait AVE karekök değerleri, diğer yapılarla olan korelasyon değerlerinden yüksektir. Bu durum, ölçekteki yapıların birbirinden ayırt edilebilir olduğunu, yani ayrışma geçerliliğinin sağlandığını ortaya koymaktadır. Tüm değişkenler arasındaki korelasyonlar anlamlı bulunmuştur ($p < 0.001$). Bu sonuçlar doğrultusunda, ölçeğin hem geçerli hem de güvenilir bir yapıya sahip olduğu söylenebilir. İlgili bulgular Tablo 3'de sunulmuştur.

Tablo 3. Korelasyon Analizi Sonuçları

	CR	AVE	1	2	3	4	5	6
1.Yaratıcılık	0,944	0,565	(0,752)					
2.Okuryazarlık	0,845	0,579	0,538*	(0,761)				
3.İletişim	0,868	0,624	0,507*	0,723*	(0,790)			
4.Güvenlik	0,805	0,514	0,326*	0,522*	0,496*	(0,717)		
5.Problem Çözme	0,869	0,625	0,588*	0,748*	0,739*	0,593*	(0,791)	
6.Bilgi Paylaşımı	0,905	0,760	0,579*	0,499*	0,426*	0,322*	0,530*	(0,872)

*p <0.001 Parantez içindeki değerler, AVE değerlerinin kareköküdür

4.2. Hipotezlerin Testi

Araştırma modeline ilişkin hipotezler, Yapısal Eşitlik Modeli (YEM) kullanılarak test edilmiştir. Tablo 4'de yer alan uyum indeksleri, modelin verilerle yeterli düzeyde uyum sağladığını göstermektedir ($\Delta\chi^2/df = 2.134$, CFI = 0.893, NFI = 0.819, TLI = 0.873, RMSEA = 0.069). Hipotez testi sonuçlarına göre, dijital yeterliliğin bilgi paylaşımı üzerindeki etkisi anlamlı ve pozitif bulunmuş ($\beta = 0.557$, $p < 0.001$) ve H_1 hipotezi desteklenmiştir. Ayrıca, dijital yeterliliğin yaratıcılık üzerinde pozitif yönde anlamlı etkisi vardır ($\beta = 0.439$, $p < 0.001$) ve H_2 hipotezi desteklenmiştir. Son olarak, bilgi paylaşımının yaratıcılık üzerindeki etkisi anlamlı ve pozitif yönde bulunmuştur ($\beta = 0.335$, $p < 0.001$), bu da H_3 hipotezinin desteklendiğini göstermektedir.

Tablo 4. Hipotez Testi Sonuçları

Bağımsız Değişken	Bağımlı Değişken	Yol Değeri	Sonuç
Dijital Yeterlilik	Bilgi Paylaşımı	0,557*	Desteklendi
Dijital Yeterlilik	Yaratıcılık	0,439*	Desteklendi
Bilgi Paylaşımı	Yaratıcılık	0,335*	Desteklendi
$\Delta\chi^2$/df=2,134, **CFI**=0,893, **NFI**=0,819, **TLI**=0,873, **RMSEA**=0,069			

*p <0.001

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

5. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışma kapsamında test edilen üç ilişki; (H1) dijital yeterliliğin bilgi paylaşımını artırması, (H2) dijital yeterliliğin yaratıcılığı artırması ve (H3) bilgi paylaşımının yaratıcılığı artırması mevcut literatürün sunduğu kanıtlarla tutarlı ve birbirini tamamlayan bir çerçeve oluşturmaktadır. İlk olarak, dijital yeterliliğin bilgi paylaşımına olumlu etkisi, özellikle teknik dijital okuryazarlığın işbirlikçi teknolojilerin etkin kullanımını kolaylaştırması ve bunun iletişim ile sosyal yakınlığı güçlendirerek paylaşımı doğal bir rutine dönüştürmesiyle açıklanabilir (Deschênes, 2024). Günlük dijital iş pratiklerinin (paylaşma, takip etme, dinleme ve teknolojiyi bilinçli kullanma) informal öğrenmeyi beslemesi, paylaşımın kültüre yerleşmesini sağlar (Karhapää, Hämäläinen ve Pöysä-Tarhonen, 2025). İlişkisel engeller söz konusu olduğunda dahi, dijital medya çalışanların sesini görünür kılar; dinamik ve kapsayıcı örgüt kültürü bu olumlu etkiyi güçlendirir (Luo vd., 2023). Stratejik düzeyde, bilgi teknolojileri ve iletişim teknolojileri kabiliyetleri ile bilgi paylaşımı birlikte çalıştığında açık inovasyonun benimsenmesi ve rekabet gücünün artması daha mümkündür (Chen, Lu ve Tongnoy, 2025). İletişim teknolojileri kabiliyetlerinin performansa etkisi de yine bu bilgi süreçleri üzerinden işler (Wu, Li ve Surangkana, 2024). Benzer biçimde, yapay zekâ uygulamalarının verim yaratması, örgüt içinde mevcut ve yeni bilgilerin paylaşılarak modellenmesine dayanır (Olan vd., 2022). Bu kanıtlar, H1'deki pozitif ilişkiyi hem mikro (bireysel beceri ve sosyal yakınlık) hem de makro (bilgi yönetimi ve inovasyon stratejileri) mekanizmalar üzerinden desteklemektedir.

İkinci olarak, dijital yeterliliğin yaratıcılığı artırması (H2), bir yandan dijital yeterlilik ve özerkliğin yenilikçi iş davranışlarını güçlendirmesi (Huu, 2023), diğer yandan kurumsal sosyal medya kullanımının yeterlilik duygularını yükselterek yaratıcı çıktıyı beslemesiyle açıklanabilir (Pitafi ve Xie, 2024). Zorunlu uzaktan çalışma döneminde dahi dijital yaratıcılık, öz-yeterliliği artıran bir kaynak gibi işlemiş ve yenilikçi çözüm üretimini desteklemiştir (Orlandi vd., 2024). Dijital liderlik bu ilişkiyi örgütsel zemine taşır: hem doğrudan yaratıcılığı destekler hem de iş becerikliliğinin teşvik ederek etkiyi pekiştirir (Zhu vd., 2022; Öngel, vd., 2023). Literatürde yaşla ilişkili inovasyon farklılıklarının, iş kontrolü, iletişim teknolojileri desteği ve keyifli kullanıcı deneyimiyle azaltılabildiği, yapay zekaya yönelik kaygının ise yönetim taahhüdü ve olumlu sosyal normlarla hafifletilebildiği gösterilmiştir (Tams ve Dulipovici, 2024; Tong, Yu ve Shou, 2025). Bu bütünlük, dijital yeterliliğin yaratıcılığı

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

psikolojik (öz-yeterlik, ilişkilenme), sosyal (normlar) ve örgütsel (liderlik, destek altyapısı) kanallar üzerinden artırdığını göstermektedir.

Üçüncü olarak, bilgi paylaşımının yaratıcılığı artırması (H3), yaratıcı üretimin özümseme kapasitesi ve bilgi entegrasyonu süreçlerine dayanmasıyla uyumludur ve ekiplerde paylaşım, bu iki mekanizma üzerinden yaratıcı performansı yükseltir (Men vd., 2019). Mikro düzeyde, yönetici ve çalışma arkadaşlarından gelen paylaşım öz-yeterliliği güçlendirir ve yaratıcı davranışı tetikler; ancak iş-aile çatışması ve yüksek iş talepleri bu olumlu etkiyi zayıflatabilir (Yoon, Kim ve Yun, 2024; Lee vd., 2025). Takım sosyal medya kullanımı bilginin görünürlüğünü ve erişilebilirliğini artırır; güçlü takım üye etkileşimi paylaşımın yaratıcılığa dönüşümünü hızlandırır (Wang vd., 2021). Bireysel düzeyde iş amaçlı sosyal medya kullanımı, paylaşımı teşvik edip bilgi manipülasyonunu azaltarak yaratıcılığı destekler (Zhang, Wang ve Chen, 2023). Gönüllü/rol-dışı paylaşımın takım yaratıcılığını doğrudan yükselttiği, içsel ve imaj temelli ödüllerin ise paylaşım türlerini farklı şiddetlerde tetiklediği bulunmuştur (Cui vd., 2025). Ters yönde, bilgi saklama yaratıcılığı sistematik biçimde zayıflatır (Skerlavaj, Černe ve Batistič, 2023). Bilgi paylaşımı ve saklama arasındaki denge, içinde bulunulan duruma göre değişebilir. Bu iki davranışın aşırıya kaçması, yaratıcı fikirlerin ortaya çıkmasını engelleyebilir (Yao vd., 2023). Bu H3'teki pozitif ilişkinin hem bilişsel hem de psikososyal (öz-yeterlik, ekip üye etkileşimi, iş-yaşam dengesi) kanallar üzerinden çalıştığını göstermektedir.

Bulgular, dijital dönüşüm süreçlerinde organizasyonların sadece teknolojik altyapıya yatırım yapmasının yeterli olmadığını, aynı zamanda çalışanların dijital yetkinliklerini ve iş birliği kültürünü geliştirmesinin de stratejik önem taşıdığını vurgulamaktadır. Bu bulgular, organizasyonların rekabet avantajını korumak ve geliştirmek için çalışanların dijital yeterliliklerini artırmasına ve bilgi paylaşımını teşvik eden bir ortam yaratmasına öncelik vermesi gerektiğini göstermektedir.

Organizasyonlar, çalışanlarının dijital okuryazarlık, iletişim, güvenlik ve problem çözme becerilerini geliştirecek sürekli eğitim programları ve atölye çalışmaları düzenlemelidir. Bu eğitimler, sadece teknik bilgi aktarımıyla sınırlı kalmamalı, aynı zamanda dijital araçların iş birliğini ve yaratıcılığı nasıl artırabileceğine dair pratik uygulamalara odaklanmalıdır. Şeffaf ve iş birliğine dayalı bir kültür oluşturmak için dijital platformlar etkin bir şekilde kullanılmalıdır. İş birliği yazılımları, bulut tabanlı belgeler ve kurumsal sosyal medya araçları, bilginin kolayca paylaşılmasını ve erişilebilir olmasını sağlayarak çalışanlar arasındaki

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

iletişimi güçlendirebilir. Çalışanların fikirlerini özgürce paylaşabilmeleri için psikolojik olarak güvenli bir ortam oluşturulmalıdır. Dijital güvenlik becerilerinin geliştirilmesi, çalışanların risk algısını azaltırken, liderlerin açık iletişimi teşvik etmesi ve eleştirel düşünceye değer vermesi yaratıcılığı destekler.

Gelecekte yapılacak çalışmalarda dijital yeterliliğin, bilgi paylaşımı ve yaratıcılık arasındaki ilişkilerin farklı sektörlerde (örneğin, teknoloji, üretim, hizmet) ve farklı örgütsel yapılarda (örneğin; büyük ölçekli şirketler, KOBİ'ler, start-up'lar) nasıl farklılık gösterdiği incelenebilir. Büyük kurumsal yapıların bürokratik engelleriyle küçük işletmelerin çevik yapısı arasında bu dinamiklerin nasıl şekillendiği karşılaştırmalı olarak araştırılabilir. Bu çalışmanın nicel bulgularını desteklemek amacıyla, dijital yeterliliğin bilgi paylaşımı ve yaratıcılık üzerindeki etkilerini daha derinlemesine anlamak için mülakatlar, odak grupları veya vaka çalışmaları gibi nitel araştırma yöntemleri kullanılabilir. Bu, çalışanların deneyimlerine ve algılarına dair zengin ve bağlamsal veriler sunacaktır. Dijital dönüşüm süreçlerinin, çalışanların iş yükü, stresi ve genel refahı üzerindeki etkileri araştırılabilir. Dijital araçların aşırı kullanımının veya bilgi akışındaki yoğunluğun, yaratıcılığı olumlu etkilemesinin yanı sıra tükenmişlik veya iş-yaşam dengesizliği gibi olumsuz sonuçlar doğurup doğurmadığı incelenerek daha bütünsel bir çıkarım ortaya konulabilir.

KAYNAKÇA

Alahmari, S., Renaud, K., & Omoronyia, I. (2023). Moving beyond cyber security awareness and training to engendering security knowledge sharing. Information Systems and e-Business Management, 21(1), 123-158.

Aldhi, I. F., Suhariadi, F., Rahmawati, E., Supriharyanti, E., Hardaningtyas, D., Sugiarti, R., & Abbas, A. (2025). Bridging digital gaps in smart city governance: The mediating role of managerial digital readiness and the moderating role of digital leadership. Smart Cities, 8(4), 117.

Bachmann, N., Rose, R., Maul, V., & Hölzle, K. (2024). What makes for future entrepreneurs? The role of digital competencies for entrepreneurial intention. Journal of Business Research, 174, 114481.

Caroline, A., Coun, M. J., Gunawan, A., & Stoffers, J. (2025). A systematic literature review on digital literacy, employability, and innovative work behavior: Emphasizing the contextual approaches in HRM research. Frontiers in Psychology, 15, 1448555.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Chen, M., Zada, M., Khan, J., & Saba, N. U. (2022). How does servant leadership influences creativity? Enhancing employee creativity via creative process engagement and knowledge sharing. Frontiers in Psychology, 13, 947092.

Chen, D. N., Lu, K. P., & Tongnoy, S. (2025). The role of IT capability and knowledge sharing in open innovation adoption of an organization. Information Systems Management, 1-16.

Cui, X., Yang, X., Ren, J., Lowry, P. B., & Du, T. C. T. (2025). Enhancing team creativity among information technology professionals through knowledge sharing and motivational rewards: A self-determination perspective. Data and Information Management, 9(2), 100075.

Deschênes, A. A. (2024). Digital literacy, the use of collaborative technologies, and perceived social proximity in a hybrid work environment: Technology as a social binder. Computers in Human Behavior Reports, 13, 100351.

Ferreira, J. J., Fernandes, C. I., & Veiga, P. M. (2024). The effects of knowledge spillovers, digital capabilities, and innovation on firm performance: A moderated mediation model. Technological Forecasting and Social Change, 200, 123086.

Handiman, U. T., & Adam, D. (2024). Innovation work behavior in the digital era: A systematic literature review. Ultima Management: Jurnal Ilmu Manajemen, 16(2), 319-342.

Huu, P. T. (2023). Impact of employee digital competence on the relationship between digital autonomy and innovative work behavior: A systematic review. Artificial Intelligence Review, 56(12), 14193-14222.

Jacobs, G. E., & Castek, J. (2022). Collaborative digital problem-solving: Power, relationships, and participation. Journal of Adolescent & Adult Literacy, 65(5), 377-387.

Karhapää, A., Hämäläinen, R., & Pöysä-Tarhonen, J. (2025). Digital work practices that promote informal workplace learning: Digital ethnography in a knowledge work context. Studies in Continuing Education, 47(1), 1-18.

Keppler, S. M., & Leonardi, P. M. (2023). Building relational confidence in remote and hybrid work arrangements: novel ways to use digital technologies to foster knowledge sharing. Journal of Computer-Mediated Communication, 28(4), zmad020.

Khan, T. A., & Niazi, A. (2023). Knowledge sharing and creativity: A systematic literature review. NUST Business Review, 4(2), 1–20.

Khassawneh, O., Mohammad, T., & Ben-Abdallah, R. (2022). The impact of leadership on boosting employee creativity: The role of knowledge sharing as a mediator. Administrative Sciences, 12(4), 175.

Khilji, N., Nicolic, K., Ikram-ur-Rehman (2024). The ınfluence of knowledge management on digital transformation: An overview for managing change and ınnovation. In: Arai, K. (eds) Advances in Information and Communication (FICC 2024). Lecture Notes in Networks and Systems (LNNS, volüme 919). Springer, Cham.

Leasa, M., Fenanlampir, A., Batlolona, J. R., & Saimima, A. S. (2021). Problem-solving and creative thinking skills with the PBL model: The concept of the human circulatory system. Biosfer: Jurnal Pendidikan Biologi, 14(2), 154-166.

Lee, J. (2018). The effects of knowledge sharing on individual creativity in higher education institutions: Socio-technical view. Administrative Sciences, 8(2), 21.

Lee, S., Lee, J. H., Byun, G., & Karau, S. J. (2025). How and when does coworker knowledge sharing influence employee creativity? A moderated mediation model. The Journal of Creative Behavior, 59(2), e70020.

Luo, S., Huang, Y. H., Lee, C. Y., & Cai, Y. (2023). Workplace exclusion impacts on knowledge-sharing via moderation of digital media and organizational culture. Sage Open, 13(2), 21582440231165944.

Marjerison, R. K., Jun, J. Y., & Kim, J. M. (2025). Systemic dynamics of knowledge sharing and digital transformation: Evidence from Bhutanese MSEs. Systems, 13(6), 419.

Men, C., Fong, P. S., Luo, J., Zhong, J., & Huo, W. (2019). When and how knowledge sharing benefits team creativity: The importance of cognitive team diversity. Journal of Management & Organization, 25(6), 807-824.

Mingo, H. C. (2024). Emerging vulnerabilities in cyberspace: Analyzing organizational behaviors and complexities. In RAIS Conference Proceedings, November 21-22 2024 (pp. 142-152). Research Association for Interdisciplinary Studies.

Nguyen, D. T., Nguyen Thi, K., Nguyen, N. G., Le Minh, C., Nguyen Thi Truc, M., Hoang Yen, T. T., Hoang, L.P., & Tran-Duong, Q. H. (2025). Preservice teachers' knowledge-sharing self-efficacy and knowledge-sharing behavior: Exploring the moderating role of social media literacy. Journal of Research on Technology in Education, 1-16.

Ngo, V. M., Nguyen, H. H., Pham, H. C., Nguyen, H. M., & Truong, P. V. D. (2023). Digital supply chain transformation: Effect of firm's knowledge creation capabilities under

Covid-19 supply chain disruption risk. Operations Management Research, 16(2), 1003-1018.

Nunnally, J. C. (1978). Psychometric theory. New York: McGraw-Hill.

Olan, F., Arakpogun, E. O., Suklan, J., Nakpodia, F., Damij, N., & Jayawickrama, U. (2022). Artificial intelligence and knowledge sharing: Contributing factors to organizational performance. Journal of Business Research, 145, 605-615.

Onundi, M., Poshdar Dr, M., & Rotimi, F. E. (2025). Exploring the effect of communication on sustainable knowledge management. In CIB Conferences, 1 (125), 1-9.

Orlandi, L. B., Pocek, J., Kraus, S., Zardini, A., & Rossignoli, C. (2024). Digital workers' stress: The role of digital creativity in the future jobs. Journal of Innovation & Knowledge, 9(2), 100492.

Osmundsen, K. S., & Iden, J. (2025). Capabilities for digital transformation competencies. Scandinavian Journal of Information Systems, 37(1), 5.

Öngel, V., Günsel, A., Gençer Çelik, G., Altındağ, E., & Tatlı, H. S. (2023). Digital leadership's influence on individual creativity and employee performance: A view through the generational lens. Behavioral Sciences, 14(1), 3.

Pitafi, A. H., & Xie, W. (2024). Exploring how enterprise social media usage affects employee creativity: Based on self-determination theory. Heliyon, 10(5).

Prakasa, Y., & Jumani, Z. A. (2024). Linking digital capability to small business performance: The mediating role of digital business transformation. Cogent Business & Management, 11(1), 2342486.

Salimi, G., Roodsaz, A., Mohammadi, M., Keshavarzi, F., Mousavi, A., & Zainuddin, Z. (2025). How students' digital literacy promotes knowledge sharing and academic performance in online learning environments. The International Journal of Information and Learning Technology, 42(2), 165-184.

Santoso, H., Abdinagoro, S. B., & Arief, M. (2019). The role of digital literacy in supporting performance through innovative work behavior: The case of Indonesia's telecommunications industry. International Journal of Technology, 10(8), 1558-1566.

Skerlavaj, M., Černe, M., & Batistič, S. (2023). Knowledge hiding in organizations: Meta-analysis 10 years later. Economic and Business Review for Central and South-Eastern Europe, 25(2), 79-102.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Tams, S., & Dulipovici, A. (2024). The creativity model of age and innovation with IT: Why older users are less innovative and what to do about it. European Journal of Information Systems, 33(3), 287-314.

Tong, H., Yu, J., & Shou, M. (2025). Mitigating the effect of AI anxiety on employees' creativity: A social cognitive perspective. Journal of Digital Management, 1(1), 7.

Wang, H., Xiao, Y., Su, X., & Li, X. (2021). Team social media usage and team creativity: The role of team knowledge sharing and team-member exchange. Frontiers in Psychology, 12, 755208.

Wu, W., Li, X., & Surangkana, B. (2024). Mediation effect of knowledge management on the impact of IT capability on firm performance: Exploring the moderating role of organization culture management. Frontiers in Psychology, 15, 1344330.

Yao, G., Zhao, H., Hu, Y., & Zheng, X. (2023). Exploring knowledge sharing and hiding on employees' creative behaviors: A coopetition perspective. Journal of Innovation & Knowledge, 8(4), 100447.

Ye, P., Liu, L., & Tan, J. (2021). Influence of knowledge sharing, innovation passion and absorptive capacity on innovation behaviour in China. Journal of Organizational Change Management, 34(5), 894-916.

Yoon, S., Kim, S. L., & Yun, S. (2024). Supervisor knowledge sharing and creative behavior: The roles of employees' self-efficacy and work–family conflict. Journal of Management & Organization, 30(6), 1920-1935.

Zhang, H., Wang, M., & Chen, A. (2023). Empirical investigation of how social media usage enhances employee creativity: The role of knowledge management behavior. Behavioral Sciences, 13(7), 601.

Zhou, J., & George, J. M. (2001). When job dissatisfaction leads to creativity: Encouraging the expression of voice. Academy of Management Journal, 44(4), 682-696.

Zhu, H., & Andersen, S. T. (2022). Digital competence in social work practice and education: Experiences from Norway. Nordic social work research, 12(5), 823-838.

Zhu, J., Zhang, B., Xie, M., & Cao, Q. (2022). Digital leadership and employee creativity: The role of employee job crafting and person-organization fit. Frontiers in Psychology, 13, 827057.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

THE EFFECT OF DIGITAL TRANSFORMATION ON SUSTAINABLE PERFORMANCE

Assoc. Prof. Dr. Serhat ERAT

Gebze Technical University, erat@gtu.edu.tr - 0000-0003-0227-8914

Assoc. Prof. Dr. Hulya TURKCAN

Gebze Technical University, hturkcan@gtu.edu.tr - 0000-0001-7452-0461

Prof. Dr. Salih Zeki IMAMOGLU

Gebze Technical University, imamoglu@gtu.edu.tr - 0000-0002-7160-2370

Prof. Dr. Huseyin INCE

Gebze Technical University, h.ince@gtu.edu.tr - 0000-0002-5953-6497

ABSTRACT

Digital transformation not only serves as a competitive advantage for firms but also has the potential to provide significant advantages in terms of sustainability. However, there are limited studies in the literature examining the relationship between digital transformation and sustainable performance. To address this gap, this study aims to investigate the relationship between digital transformation and sustainable performance empirically. In this context, data were collected from 258 manufacturing firms operating in the Marmara Region of Turkey via a survey method. The research hypotheses were tested using structural equation modeling. The findings indicate that digital transformation is positively related to economic, environmental, and social performance, which are the sub-dimensions of sustainable performance.

Keywords: Digital Transformation, Sustainable Performance, Economic Performance, Environmental Performance, Social Performance.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

1. INTRODUCTION

Digital transformation (DT) is considered essential for firms to be competitive and productive. However, it enables firms to implement practices and deliver outputs that not only maximize their own profits but also provide value to the environment and society (Yang and Han, 2024). Therefore, today, firms engage in DT to not only improve productivity but also promote sustainable development (Xu et al., 2023).

DT contributes to sustainable practices by improving resource utilization, increasing efficiency, reducing unnecessary work, and addressing sustainability challenges, thereby it can enhance sustainable performance (Alojail and Khan, 2023). However, due to the cost of DT and the potential adaptation problems that may arise within the firm, its impact on firm performance outcomes remains unclear (Yang and Han, 2024). Li (2022) also stated that it is not clear how DT is associated with sustainable performance since there are contradictions in the findings in the literature. Furthermore, while there are many studies on the association between DT and performance outcomes, most of these focus on economic performance, and the relationship with social performance has received little attention (Meng et al., 2022). That is, there is not enough information in the literature on how DT is related to the sub-dimensions of sustainable performance, although it is crucial for both researchers and practitioners.

The present research aims to demonstrate the relationship of DT with economic, environmental, and social performance, which are sub-dimensions of sustainable performance. Thus, the study strives to contribute to the literature and present a detailed approach to the relationship between DTand sustainability performance.

This study is structured as follows. The next section provides literature on DT and arguments on research hypotheses, and outlines the research model. In Section 3, measures and sample are introduced. In Section 4, analyses and results are presented. Finally, discussion, implications, and limitations are presented, and some suggestions are provided.

2. THEORETICAL FRAMEWORK

2.1. Digital Transformation

Several definitions of DT exist in the literature. However, due to its critical importance and comprehensiveness, these definitions often have different focuses and emphases (Nazari and Musilek, 2023). Vial (2021) defined DT as a process that aims to combine various digital

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

technologies to transform the characteristics of a system or structure, thereby making the system more efficient. It is also described as a transformation of all systems and processes by integrating digital technologies (Malik et al., 2025). Cao et al. (2025) indicated that DT is an organizational transformation process that occurs based on a business's ability to integrate its digital strategy, capabilities, and technology use. Moreover, DT refers to the restructuring of organizations through the utilization of digital technologies (Chang and Chen, 2025).

Technological developments have significantly impacted businesses throughout history. Utilizing these technologies offers significant advantages in business operations, which is reflected in the value they generate in their outputs. However, DT differs from technology-enabled organizational change. In a technology-enabled organizational transformation, digital technology is utilized to support the value proposition and enhance the existing organizational identity. However, in digital transformation, the value proposition is redefined and a new organizational identity is redefined (Wessel et al., 2021).

2.2. Digital Transformation and Sustainable Performance

In today’s environment, analyzing firm performance solely based on economic indicators has become insufficient, and the extent to which a firm acts environmentally and socially responsibly has become a significant performance indicator (Chin vd., 2015). These three performance indicators, which is named “sustainable performance”, have become a determinants of a firm’s survival in the market (Waqas et al., 2024).

Sustainable performance refers to a firm's performance in achieving its economic goals while simultaneously reducing its negative environmental and social impacts (Wang et al., 2023). Moreover, Bindeeba et al. (2025) defined it as “a firm’s ability to achieve economic, environmental, and social outcomes in a balanced and integrated manner”. In other words, it refers to the combination of economic, environmental, and social performance with a holistic approach (Chardine-Baumann and Botta-Genoulaz, 2014). Therefore, the main focus of firms is to achieve high sustainability performance, which allows them to differentiate themselves from their competitors. According to the Resource-based view, valuable and inimitable firms' resources enable them to achieve high performance (Barney, 1991). In this regard, digital transformation, which refers to the distinctive integration of digital resources within the organization, can be considered as a valuable resource for firms and, as a valuable resource, can enable them to achieve high sustainable performance (Asif et al., 2024).

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

DT has become a necessity, not a choice, as it enables information to become a development tool (Yonghong et al., 2023). It allows for efficiency increase, innovation, and optimization, and it provides strategic advantages beyond using digital technologies (Wei and Shen, 2025). In addition, it has the potential to make a substantial contribution to profitability by reducing costs and putting firm ahead of its competitors in the market (Yonghong et al., 2023). DT also changes and facilitates the ways of communication and interaction. Thus, it can contribute to the best understanding of consumer preferences and the delivery of outputs accordingly. Moreover, by providing instantaneous information from the external environment, it can enable rapid exploitation of opportunities and anticipation of risks (Wei and Shen, 2025). These enable firms to expand their existing activities, enhance customer satisfaction, prepare for market challenges, and capitalize on new market opportunities (Valaskova et al., 2025). For this reason, DT has become essential for high economic performance (Wei and Shen, 2025). In this direction, we hypothesize that:

H1. DT is positively related to economic performance.

Integrating digital technologies into production systems can provide significant advantages in terms of environmental responsibility, since DT offers solutions that are efficient and energy-saving, and reduce harm to the environment (Li and Lin, 2024). In this regard, DT can first reduce dependence on non-renewable resources and, consequently, decrease the consumption of dwindling natural resources (Sun et al., 2024). Second, waste production can be reduced by continuously monitoring the waste level in production systems where digital technologies are integrated (Zhang and Zhao, 2023). Third, it not only enables the identification of environmental impacts but also contributes to the environmental performance by reducing energy consumption by optimizing the production process (Wang et al., 2025). Thus, it is hypothesized that:

H2. DT is positively related to environmental performance.

Digital solutions offered by DT provide critical contributions to employee competency development and learning (Meng et al., 2025). This increases employee well-being and motivation (Huang and Huang, 2024). Moreover, in an intelligent production system, occupational accidents are significantly reduced (Yang and Han, 2024). Therefore, integrating digital technologies into existing systems offers significant contributions to workplace safety (Bindeeba et al., 2025). In addition, DT facilitates social initiatives (Meng et al., 2025). Digital

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

platforms significantly simplify the development and implementation of social responsibility projects, enabling them to reach a wider audience and thus generate greater social benefits. On the other hand, the transparency brought about by DT increases firms' accountability. This is a significant incentive for firms to strive to be in a position to produce social value under environmental pressure, control, and scrutiny (Meng et al., 2022). Therefore, we hypothesize that:

H3. DT is positively related to social performance.

The proposed research model is shown in Figure 1.

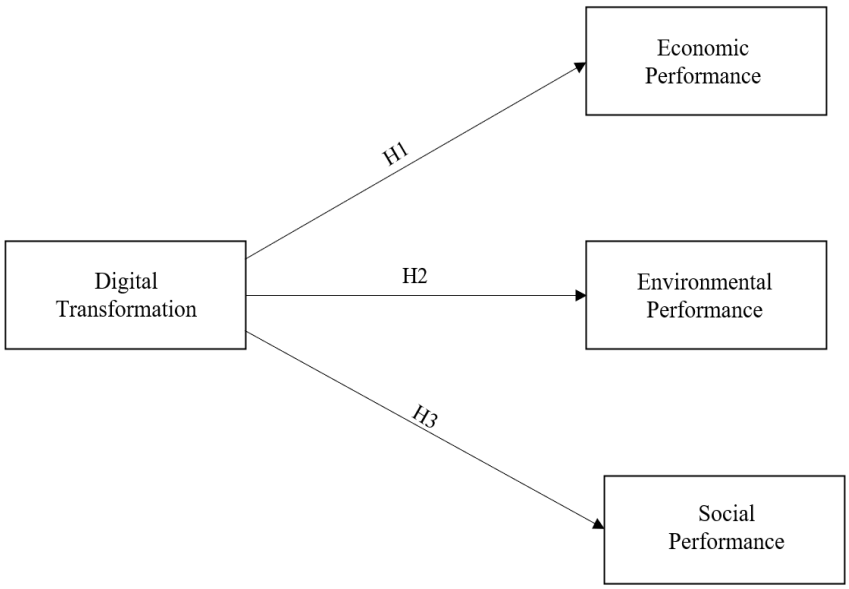

Figure 1. Research Model

3. METHODOLOGY

3.1. Measures

In this study, a survey method is used to collect data. Scales adapted from previous studies were used in the survey. The DT scale was adapted from Nasiri et al.'s (2020) study. This scale includes five items. For sustainability performance, the study by Rodríguez-Espíndola et al. (2022) was used. There are six items for economic performance, three for environmental performance, and four for social performance.

3.2. Data Collection

After the questionnaire was prepared, 500 middle and senior managers working at manufacturing firms operating in the Marmara Region in Turkey were contacted. The study

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

and its purpose were explained, and the survey was sent out. 284 responses were received. A review of these surveys revealed that 26 had unanswered questions, and they were excluded from the analysis. Consequently, data collected from 258 managers were used to test the hypotheses.

An analysis of the participants' demographic characteristics indicates that 57.8% are male, 77.1% are aged 30 years or older, and 89.9% possess at least a bachelor's degree. In terms of organizational characteristics, 72.1% of the firms have been in operation for more than 25 years, and 65.5% employ a workforce of no fewer than 500 individuals. Detailed information about the characteristics of the sample is illustrated in Table 1.

Table 1. Sample Profile

	n	**%**
Firm Size		
<250	39	15.1
250-499	50	19.4
500-999	40	15.5
1000-2000	81	31.4
>2000	48	18.6
Firm Age		
<10	11	4.3
10-25	61	23.6
26-50	90	34.9
>50	96	37.2
Gender		
Woman	109	42.2
Man	149	57.8
Age		
<30	59	22.9
30-39	139	53.9
40-50	53	20.5
>50	7	2.7

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

4. RESULTS

4.1. Validity and Reliability Assessment

The validity and reliability of the measurement were examined before hypothesis testing. To this end, a confirmatory factor analysis (CFA) was first performed. One of the items related to social performance was removed due to its low factor loading. The CFA results indicated a good fit (x^2/df=2.111, CFI=0.96, TLI=0.945, NFI=0.927, RMSEA=0.066), and the factor loadings are detailed in Table 2.

Table 2. CFA Results

Variable	Item	1	2	3	4
DT	DT5	0.824			
	DT4	0.736			
	DT3	0.860			
	DT2	0.626			
	DT1	0.832			
Environmental Performance	EnvP1		0.814		
	EnvP2		0.810		
	EnvP3		0.939		
Social Performance	SocP2			0.780	
	SocP3			0.897	
	SocP4			0.857	
Economic Performance	EcoP6				0.758
	EcoP5				0.718
	EcoP4				0.800
	EcoP3				0.617
	EcoP2				0.768
	EcoP1				0.802

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Following CFA, correlation analysis was conducted. According to the results, all variables were significantly correlated. AVE and CR values were then calculated to examine validity. AVE values were above 0.50 for all variables, and CR values were above 0.70. This means they are above the minimum values recommended by Fornell and Larcker (1981). Furthermore, the square roots of the AVE values were calculated. These values were found to be greater than the relevant correlation coefficients. Consequently, validity was confirmed. Moreover, Cronbach's alphas were calculated and it is found that they are above the threshold value of 0.70, as recommended by Nunnally (1978), for all variables. Therefore, reliability was also confirmed. These results are illustrated in Table 3.

Table 3. Measure validity and reliability assessment

	CR	AVE	Cronbach's alpha	1	2	3	4
1.Economic Performance	0.882	0.557	0.884	0.747			
2.DT	0.885	0.609	0.879	0.478*	0.780		
3.Environmental Performance	0.891	0.733	0.864	0.628*	0.365*	0.856	
4.Social Performance	0.883	0.716	0.890	0.646*	0.475*	0.603*	0.846

*p<0.05, The square root of AVEs are on the diagonals.

4.2. Hypothesis Testing

Structural equation modeling (SEM) was applied to assess our hypotheses. SEM results show a acceptable fit (x2/df = 2,409, CFI = 0.948, NFI = 0.915, TLI = 0.931, RMSEA = 0.074) and findings are illustrated in Table 4.

Table 4. Hypothesis Testing

Path	β	t
DT ⟶ Economic Performance	0.811*	7.011
DT ⟶ Environmental Performance	0.752*	7.297

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

DT ⟶ Social Performance	0.803*	7.016

*p<0.05

As a result of the SEM, it is found that DT is positively associated with economic (β=0.811, p<0.05), environmental (β=0.752, p<0.05), and social performance (β=0.803, p<0.05). These findings support H1, H2, and H3.

5. DISCUSSION AND IMPLICATIONS

Achieving high sustainable performance has become a primary goal for all firms. Therefore, determining how to achieve this is crucial. This study empirically examines how DT relates to economic, environmental, and social performance, which are the sub-dimensions of sustainable performance.

First, it is found that DT is positively related to economic performance. This result is consistent with those Latif et al. (2023), Li (2022), and Meng et al. (2025), who examine the same association and empirically found that DT positively affects economic performance. Therefore, our finding contributes to expanding existing literature on the relationship between DT and economic performance. Moreover, this result suggests that DT provides significant benefits to firms, such as cost reduction, growth, and increased profitability. Accordingly, although DT requires a challenging and costly process in technical and organizational terms, firms should prioritize it due to its potential to deliver significant economic returns.

Second, a positive association between DT and environmental performance is found. This finding aligns with the research of Chen and Hao (2022), Latif et al. (2023), Meng et al. (2025), Rahman et al. (2025), and Wang et al. (2025), who also found that DT is positively affects environmental performance. This result indicates that DT contributes to increasing resource efficiency, preventing waste, and complying with globally agreed environmental standards. In this respect, firms should utilize digital solutions in production, business processes, and interactions with the external environment and so by better understanding both environmental standards and customer expectations, it is possible to achieve high environmental performance.

Third, findings reveal that DT is positively associated with social performance. There are limited studies in the literature on this relationship, and our findings are in line with existing research (Meng et al., 2022; Meng et al., 2025). This result demonstrates that DT is important to both improve the work environment and also foster relationships with and contribute to society. In this regard, firms that seek to improve the work environment and contribute to

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

society should take advantage of digital transformation. This can significantly improve their social performance.

As an empirical study, this study has some limitations. First, the data were obtained from a specific region and a specific sector, which limits the generalizability of the results. Second, the data were obtained using a survey method. Future studies can test the research model using longitudinal data. This study examines the direct relationship between DT and sustainability performance sub-dimensions. Future studies could test these relationships by adding mediating variables to the model. Furthermore, the moderating effects of environmental uncertainty and organizational culture variables could be investigated.

REFERENCES

Alojail, M. and Khan, S. B. (2023). Impact of digital transformation toward sustainable development. Sustainability, 15(20), 14697.

Asif, M., Yang, L. and Hashim, M. (2024). The role of digital transformation, corporate culture, and leadership in enhancing corporate sustainable performance in the manufacturing sector of China. Sustainability, 16(7), 2651.

Barney, J. (1991). Firm resources and sustained competitive advantage. Journal of Management, 17(1), 99-120.

Bindeeba, D. S., Tukamushaba, E. K. and Bakashaba, R. (2025). Digital transformation and its multidimensional impact on sustainable business performance: Evidence from a meta-analytic review. Future Business Journal, 11(1), 90.

Cao, G., Duan, Y. and Edwards, J. S. (2025). Organizational culture, digital transformation, and product innovation. Information & Management, 62(4), 104135.

Chang, Y. W. and Chen, J. (2025). An empirical investigation of critical success factors in implementing digital transformation. Technological Forecasting and Social Change, 217, 124161.

Chardine-Baumann, E. and Botta-Genoulaz, V. (2014). A framework for sustainable performance assessment of supply chain management practices. Computers & industrial engineering, 76, 138-147.

Chen, P. and Hao, Y. (2022). Digital transformation and corporate environmental performance: The moderating role of board characteristics. Corporate Social Responsibility and Environmental Management, 29(5), 1757-1767.

Chin, T. A., Tat, H. H. and Sulaiman, Z. (2015). Green supply chain management, environmental collaboration and sustainability performance. Procedia Cirp, 26, 695-699.

Fornell, C. and Larcker, D.F. (1981). Evaluating structural equation models with unobservable variables and measurement error. Journal of Marketing Research, 18(1), 39-50.

Huang, C. H. and Huang, Y. C. (2024). Exploring the linkages among green digital transformation capability, ambidextrous green learning and sustainability performance: A case study of manufacturing firms in Taiwan. Journal of Manufacturing Technology Management, 35(5), 1103-1123.

Latif, B., Ong, T. S., Said, R. M., Muhammad, H. and Hanan, A. (2023). Digital transformation and sustainable performance: The role of management control system. International Journal of Academic Research in Accounting Finance and Management Sciences, 13(2), 447-461.

Li, L. (2022). Digital transformation and sustainable performance: The moderating role of market turbulence. Industrial Marketing Management, 104, 28-37.

Li, L. and Lin, J. (2024). Digital transformation for the sustainable development of firms: The role of green capability and green culture. Sustainable Development, 32(3), 1861-1875.

Malik, M., Raziq, M. M., Sarwar, N. and Tariq, A. (2025). Digital leadership, business model innovation and organizational change: Role of leader in steering digital transformation. Benchmarking: An International Journal, 32(5), 1632-1662.

Meng S., Su H. and Yu J. (2022) Digital transformation and corporate social performance: How do board ındependence and ınstitutional ownership matter? Frontiers in Psychology. 13, 915583.

Meng, J., Hao, Z., Yang, J. and Hong, Y. (2025). How does digital transformation affect organisational sustainable performance: The mediating roles of supply chain agility and integration. International Journal of Logistics Research and Applications, 28(8), 860-885.

Nasiri, M., Ukko, J., Saunila, M. and Rantala, T. (2020). Managing the digital supply chain: The role of smart Technologies. Technovation, 96, 102121

Nazari, Z. and Musilek, P. (2023). Impact of digital transformation on the energy sector: A review. Algorithms, 16(4), 211.

Nunnally, J. C. (1978). Psychometric theory. New York: McGraw-Hill.

Rahman, S. A., Taghizadeh, N. S., Tipu, S. A. A. and Far, S. M. (2025). Leveraging dynamic capabilities for digital transformation: Exploring the moderating role of cost in environmental performance of SMEs. Journal of Open Innovation: Technology, Market, and Complexity, 11(2), 100523.

Rodríguez-Espíndola, O., Cuevas-Romo, A., Chowdhury, S., Díaz-Acevedo, N., Albores, P., Despoudi, S., Malesios, C. and Dey, P. (2022). The role of circular economy principles and sustainable-oriented innovation to enhance social, economic and environmental performance: Evidence from Mexican SMEs. International Journal of Production Economics, 248, 108495.

Sun, L., Ong, T. S., Teh, B. H. and Di Vaio, A. (2024). Sustainable performance measurement through digital transformation within the sustainable development framework: The mediating effect of supply chain concentration. Sustainable Development, 32(6), 5895-5912.

Valaskova, K., Nagy, M. and Juracka, D. (2025). Digital transformation and financial performance: An empirical analysis of strategic alignment in the digital age. Journal of Enterprising Communities: People and Places in the Global Economy.

Vial, G. (2021). Understanding digital transformation: A review and a research agenda. In Managing Digital Transformation, Understanding the Strategic Process (Ed. Andreas Hinterhuber, Tiziano Vescovi and Francesca Checchinato) (pp. 13-66). Routledge, London.

Wang, L., Ur Rehman, A., Xu, Z., Amjad, F. and Ur Rehman, S. (2023). Green corporate governance, green finance, and sustainable performance nexus in Chinese SMES: A mediation moderation model. Sustainability, 15(13), 9914.

Wang, W., Cao, Q., Li, Z. and Zhu, J. (2025). Digital transformation and corporate environmental performance. Finance Research Letters, 76, 106936.

Waqas, U., Umair, S., Mrugalska, B., Al Shamsi, I. R. and Bystrov, I. (2024). Mediating role of green talent management between green strategic orientation and sustainable supply chain performance among SMEs of Oman. Annals of Operations Research, 340(2), 1063-1089.

Wei, J. and Shen, Y. (2025). Impact and mechanism of digital transformation on performance in manufacturing firms. Innovation and Green Development, 4(1), 100205.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Wessel, L., Baiyere, A., Ologeanu-Taddei, R., Cha, J. and Blegind-Jensen, T. (2021). Unpacking the difference between digital transformation and IT-enabled organizational transformation. Journal of the Association for information systems, 22(1), 102-129.

Xu, J., Yu, Y., Zhang, M. and Zhang, J. Z. (2023). Impacts of digital transformation on eco-innovation and sustainable performance: Evidence from Chinese manufacturing companies. Journal of Cleaner Production, 393, 136278.

Yang, X. and Han, Q. (2024). Nonlinear effects of enterprise digital transformation on environmental, social and governance (ESG) performance: Evidence from China. Sustainability Accounting, Management and Policy Journal, 15(2), 355-381.

Yonghong, L., Jie, S., Ge, Z. and Ru, Z. (2023). The impact of enterprise digital transformation on financial performance—Evidence from Mainland China manufacturing firms. Managerial and Decision Economics, 44(4), 2110-2124.

Zhang, W. and Zhao, J. (2023). Digital transformation, environmental disclosure, and environmental performance: An examination based on listed companies in heavy-pollution industries in China. International Review of Economics & Finance, 87, 505-518.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

MODERN BİR MASAL OLARAK INDIANA JONES FİLMLERİNİN JUNG'UN ARKETİPLERİ ÜZERİNDEN İNCELENMESİ

Doç. Dr. Emre Ahmet Seçmen

Beykoz Üniversitesi, emreahmetsecmen@gmail.com - ORCID ID 0000-0002-6034-7618

ÖZET

İnsanlık, var olduğu günden bu yana hikayeler anlatmaktadır. Sözlü veya yazılı olarak hikaye anlatmaya başlamak, betimlemek, sadeleştirmek veya abartmak anlatıcının uyguladığı yöntemlerden en çok kullanılanları olmuştur. İnsanların hayatına giren mitler, hikayeler, masallar, resim, heykel gibi birçok sanat eseri dili ve görselliği farklı biçimlerde kullanarak bir hikaye anlatım aracı olmuşlardır. Sinema da son ve en genç sanat dalı olarak yazılı, görsel ve işitsel bir yapıyla daha önceki hikaye anlatma yöntemlerinden daha farklı bir noktada durmaktadır. Kurgu başta olmak üzere sinemanın kendi biçimsel birçok unsuru hikaye anlatımının farklı biçimlerini anlatıcılara sunmakta ve izleyicinin aktif veya pasif konumda kalabilmesini sağlamaktadır. Elbette ki sinema da kendinden önceki sanatların hikaye anlatım yöntemlerine başvurmakta hatta kendi içindeki gelişimiyle birlikte onları da yeniden şekillendirmektedir. Sinema, bu açıdan bakıldığında bir modern masal anlatma aracıdır.

Bu araştırma sıfırdan yaratılan bir modern masal olarak tanımlanabilecek bir sinema kahramanının hikayesinin analizine yer vermektedir. Açıklayıcı bir alan araştırması olarak tasarlanan bu araştırmada hikaye analizi yöntemi kullanılmıştır. Klasik (ana akım) anlatının mucidi olan ve sonrasında tüm dünyaya bunu yayan Hollywood, giriş-gelişme-sonuç eksenli ve bir formüle bağlı anlatı kalıbına sadık kalan bu endüstri, sinemada hikaye oluşturmak ve hikaye analizi yapmak üzere kullanılabilecek Joseph Campbell'ın "Kahramanın Sonsuz Yolculuğu", Vladimir Propp'un "Masalın Biçimbilimi"gibi birçok model ve şablondan faydalanmıştır. Bu araştırmada Carl Gustav Jung'un "Arketipler" kavramı üzerinden bir analize yer verilmiştir. Araştırmada örneklem olarak seçilen Indiana Jones filmleri serisi de, yönetmen-yapımcı George Lucas ve yönetmen Steven Spielberg tarafından baştan yaratılan ve uyarlama olmayan bir çalışma alanı olarak, özellikle seçilen bir film serisidir. 1981 yılında başlayan serinin ilk filmi en son 2023 yılında vizyona giren beşinci film ile devam etmiştir. Bu analiz ile bu film serisindeki ana karakter ve diğer karakterlerin Jung'un arketipler kavramıyla açıklamasına yer verilmiş ve modele uygunluğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler : Indiana Jones, Arketipler, Carl Gustav Jung

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

AN ANALYSIS OF INDIANA JONES MOVIES AS A MODERN TALE THROUGH JUNG'S ARCHETYPES

Assc. Prof. Emre Ahmet Seçmen

Beykoz University, emreahmetsecmen@gmail.com - ORCID ID 0000-0002-6034-7618

ABSTRACT

Humanity has been telling stories since the dawn of time. Initiating, describing, simplifying, or exaggerating stories, whether verbally or in writing, have been the most frequently employed methods employed by storytellers. Myths, stories, fairy tales, paintings, and sculptures, among many other works of art, have become storytelling tools, utilizing language and visuals in various ways. Cinema, as the latest and youngest art form, stands out from previous storytelling methods with its written, visual, and auditory structure. Many of cinema's formal elements, especially editing, offer narrators diverse forms of storytelling and allow the audience to remain either active or passive. Of course, cinema draws upon the storytelling methods of previous art forms, even reshaping them as it evolves. From this perspective, cinema is a modern tool for storytelling.

This research analyzes the story of a cinematic hero, which can be described as a modern fairy tale created from scratch. Designed as an explanatory field study, this research utilizes the method of story analysis. Hollywood, the inventor of the classical (mainstream) narrative and later spreading it worldwide, adhered to a formulaic narrative pattern based on the axis of introduction, development, and conclusion. This industry has utilized numerous models and templates for story creation and analysis in cinema, such as Joseph Campbell's "The Hero With A Thousand Faces" and Vladimir Propp's "The Morphology of the Folk Tale." This research analyzes Carl Gustav Jung's concept of "Archetypes." The Indiana Jones series, chosen as a sample for this research, was a film series recreated by director-producer George Lucas and director Steven Spielberg, and was specifically chosen as a non-adaptive study. The first film in the series, which began in 1981, continued with the fifth film, released in 2023. This analysis explores Jung's concept of archetypes to explain the main character and other characters in this film series and determines their suitability for the model.

Keywords : Indiana Jones, Archetypes, Carl Gustav Jung

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

GİRİŞ

Sözlü olarak başlayan kültür aktarımı aynı zamanda hikayeler anlatarak kültürü ileriki kuşaklara taşıyabilmek için vardır. Fakat yazının gelişi ile birlikte, artık dünya tarihinde yaşanmış olan olayların kayda geçirildiği ve yazan birbirinden farklı kişilerin, farklı anlatım tarzları benimseyerek olayları aktardığı görülmektedir. Bu aslında edebiyatın da doğuşudur. Antik Yunan'da ise anlatının farklı bir şekli olan tiyatro ortaya çıkar. Yazılı, görsel ve işitsel bir tür olan tiyatronun temel amacı Aristo'nun dediği gibi "Mimesis" (Taklit) i görmek ve "Katharsis" (Arınma) yaşamaktır. (Aristoteles, 2016). Eski uygarlıklardan günümüzde bir başka anlatım tarzı da mimaride yatmaktadır. Mimari, yaşanılan toplumun temel özelliklerini, hayata bakışını ve sanat anlayışını ortaya koymaktadır. Özellikle ilk çağlardan başlayarak resim ve heykel gibi sanatların da gelişimiyle artık yazılı kültür tek başına değildir. Görsel kültürün başlangıcı, tasvirin, betimlemenin, renk kullanımının, gerçeğin yorumlanabilmesinin daha da önünü açmıştır. Müzikle birlikte ise opera ve bale gibi görselliğin daha öne çıktığı anlatılar daha da öne çıkmıştır. 19. Yüzyılda ise sanat ve teknolojinin gelişimi ile 1826'da fotoğraf, 1895'te sinema icat edilmiştir. Bu iki keşfin, birer sanat dalı ve anlatım aracı olacağının kabulü ise daha sonra gerçekleşecektir.

Tüm sanat dalları biz dinleyenlere, görenlere ve izleyenlere bir hikaye anlatmaktadır. *Mona Lisa* tablosu, dünyada farklı coğrafyalarda yaşanan bireyler için ortak mesajlar barındırmakla birlikte, kişisel olarak bakıldığında ise farklı hikayeleri, mitleri ve hayalleri izleyene çağrıştırabilmektedir. Michelangelo'nun *Davut* heykeli, duruşu, tasarımı ve karşıdan bakışıyla genel bir izlenim verebilmekle birlikte aynı zamanda üretildiği dönem ve tarihe bakış anlamında da farklı izler taşımaktadır. Müzik dünyasının önde gelen kişilerinden olan Michael Jackson, "*Black or White*" şarkısıyla dünya barışını temsil ederken, sözleri ve müziğiyle tüm insanlığa hitap etmektedir. 1986 yılında National Geographic Dergisi kapağı olarak yayınlanan Steve McCurry'nin çektiği "*Afgan Kızı*" fotoğrafı, kızın duruşu ve yüz ifadesi, kullanılan renklerin zıtlığı ve anın sihri ile dünya çapında her bir kişinin zihninde yer etmiş bir hikaye oluşturmuştur. Tüm sanat dallarından da anlaşılacağı üzere, hikayenin ne olduğuna değil nasıl ve hangi biçimlerde anlatıldığı önemlidir. Çok basit görünen bir olayın, görsel, işitsel ve yazılı olarak biçimin farklı kullanımlarıyla akılda kalıcı bir kült haline gelebilmesi son derece olasıdır.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Sinema da son sanat dalı olarak, aslında öncesinde var olan tüm sanat dallarının bir birleşimidir. Fakat onu diğerlerinden ayıran iki temel mekanizma kurgu ve kamera hareketleridir. Kurgulama ile ilgili olarak roman, masal ve hikaye anlatısından esinlenen, giriş-gelişme-sonuç kısımları olan, olayın iyi veya kötü bir şekilde bittiği ama mutlaka sonlandığı bir son ile gelişen klasik anlatının dışında; kurguyu -başta Sovyet montaj kuramı temsilcileri olmak üzere- anlam yaratma aracı olarak kullanıp bir klasik dışı anlatı yapısı kurmaya çalışan birçok farklı yönetmen görülmektedir. Kameranın hareketlenmesi ise, farklı kamera hareketlerinin nasıl anlamlara yüklenebileceği noktasında, kurgunun da getirdikleri ile birlikte sınırsız bir kombinasyon alanı tanımaktadır. Bu bağlamda düşünüldüğünde sinema, hikaye anlatmanın sonsuz farklı biçimini barındıran ve kendi içindeki gelişimiyle bu biçimlere her gün yenisini ekleyebilen bir sanat dalıdır.

Bir anlatının elbette ki en önemli unsuru kahraman / kahramanlardır. Ana karakteri bir kahraman olarak düşündüğümüzde, yanındaki diğer karakterlerin de, ister iyi ister kötü olsun, ona yardım etme, engel olma, öğreticilik yapma, hayatına kast etme gibi birçok işlevi vardır. Kahramanın kim olduğu, nasıl özellikleri olması gerektiği ve yaşayacağı maceranın yol haritasında nasıl bir olay örgüsüyle karşılaşacağı konusunda mitler, hikayeler ve romanlar en büyük yol göstericiler olmuşlardır.

Şu unutulmamalıdır ki sinema ilk icadından sonra belli bir süre roman ve hikaye uyarlamalarına yer vermiştir. Bunun temel sebebi bir film senaryosunun nasıl olması gerektiği ve kurgu ile ilgili keşiflerin henüz tam anlamıyla yapılmamasından kaynaklıdır ve kurgunun bir anlam yaratma aracı olmasından sonra sinemanın kendi iç yapısının daha çok farkına varıldığı, özgün senaryoların gündeme geldiği bir dönem başlamıştır. 1910 lu yıllarda kurulmaya başlanan Hollywood'ta da sinemaya giden seyirciyi büyülemek ve bir "düş fabrikası" oluşturmak temel amaçtır. Bunun için de farklı temalarda ama aynı hikaye sistematiğine dayanan bir anlatım yapısı ortaya çıkarılmıştır. Geçmişten günümüze gelen ve hala dünyanın farklı ülkelerinin kendi iç sinemasında devam eden bu yapı klasik anlatı olarak tanımlanacaktır.

Klasik anlatı, romanları kendine örnek olarak almış ve sinemanın kendi üretimlerinde de aynı sistematiği benimsemiştir. Bu noktada mitler, masallar, hikayeler üzerine analizler yapan ve oradaki formülleri ortak görüp çözmeye çalışan birçok teorisyenin ortaya attığı savlar, etkili olmuştur. Bir sonraki bölümde detaylıca bahsedilecek olan anlatı kalıpları, elbette ki "sinema

bunu kullanmalı" mantığıyla ortaya çıkarılmamıştır, fakat bu kalıplar ve formüller sinemacılar tarafından kabul görmüş ve birçok film üretilmiştir, belki de hala üretilmeye devam edilmektedir.

Bu araştırmada, bir roman veya hikaye uyarlaması olmayan, sinemanın kendi yarattığı bir kahraman olan Indiana Jones filmlerinin üzerinde durulacaktır. Sinemada hikaye anlatmanın kahraman özelindeki geçmişten günümüze durumu, hikaye anlatım modelleri konusunda araştırmalar yapan ve bunu teorileştiren Joseph Campbell, Vladimir Propp, Christopher Vogler ve Carl Gustav Jung'un teorilerine yer verilmiş, ve son olarak Indiana Jones filmlerini Jung'un Arketipler kuramı üzerinden inceleyen bir analize yer verilmiştir.

SİNEMADA HİKAYE ANLATMAK: MİTLERDEN MASALLARA KAHRAMAN

Geleneksel sözlü anlatılar olan mit ve masal, insanlığın kendini açıklama ve gelecek nesillere bir miras bırakma isteğinin birer ürünleridir. Düşünebilen bir varlık olarak insan doğumdan, yaşamın kendisine ve ölüme uzanan bir serüveni aktarmak istemiş ve bu da anlatıların oluşmasına sebep olmuştur. "*Kendisini doğanın ayrılmaz bir parçası olarak gören insan, doğanın döngüsel sürekliliğini kendi yaşamında "ölümden sonra yaşam" ve "yeniden doğuş" gibi düşüncelerle içselleştirmiştir*" (Tecimer, 2005, s. 15). Nasıl mitler, masallar ve efsaneler aynı kollektif bilinçlere sahipse, anlatılar da aynı durumdadır. Eliade' ye göre mit, gerçek bir öyküdür. "*Mitin "yaşayan" mit olduğu – ya da son zamana kadar bu özelliğini koruduğu – toplumlarla ilgili olacak; yaşayan mit deyişinden insan davranışı için model oluşturması ve bu yolla yaşama anlam ve değer kazandırması olgusunu anlıyoruz."* (Eliade, 2024, s. 13).

Göstergebilimsel çalışmalarıyla bilinen Roland Barthes, "Mythologies" (2000) adlı kitabında çağdaş mitlerin, günümüz mitlerinin yeniden kullanımıyla yaratıldığını ifade etmektedir. "*Bu bağlamda Barthes'ın çağdaş mitlerinin topluma bir kimlik atfetme amacı taşıdığı sonucuna varılmaktadır"* (Barthes, 2000, s. 130). Mitlerin arasında yapısal olarak bir benzerliğin olduğu Jung, Freud, Eliade, Frye gibi birçok araştırmacı tarafından ileri sürülmüştür. Lord Raglan'a göre; mitler, içinde mucizelerin yer aldığı, karakterlerinin krallar, doğaüstü varlıklar veya kahramanlar olduğu, hatta bazı sahnelerin dünyanın çeşitli yerlerinde görülebildiği hikâyelerdir. "*Bu tanım ile Raglan geleneksel anlatıların tamamının mit olduğunu savunur"* (Raglan, 1956, s. 141).

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Bir başka sözlü anlatı biçimi de masaldır. Mit ve masal arasında keskin bir ayrım yapmak mümkün değildir ama arasında bir bağ kesinlikle vardır. En temel fark ise mitlerin masallara göre daha kutsal ve mistik bir anlatısının bulunmasıdır. "*Bu tezin savunucularından Eliade masallardaki kutsallığın mitlerle karşılaştırıldığında daha az olduğunu belirtir."* (Akgün, 2008, s. 16). Masalların yapısı ile ilgili en önemli çalışmalardan birini gerçekleştiren Vladimir Propp, çeşitliliğin sınırsızlığından fakat görünürdeki durumun tek bir biçim içerdiğini söyler. Propp'un masallar ile ilgili kalıp çözümlemesine göre aşağıdaki sonuç ortaya çıkmaktadır:

"...Sunduğumuz gözlemler kısaca şu biçimde belirtilebilir:
1. Kişiler kim olursa olsun ve işlevler nasıl gerçekleştirilirse gerçekleştirilsin, masalın değişmez, sürekli ögeleri, kişilerin işlevleridir. İşlevler masalın temel oluşturucu bölümleridir.
2. Olağanüstü masalın içerdiği işlevlerin sayısı sınırlıdır.
3. İşlevlerin dizilişi her zaman aynıdır.
4. Bütün olağanüstü masallar yapıları açısından aynı türe bağlanırlar." (Propp, 2024, s. 34).

Mitler, toplum kimliğinin belirleyicisidir. Bu bağlamda örnek teşkil edecek bir kahramanın topluma sunulması gereklidir. İlk olarak sözlü şekilde kuşaktan kuşağa aktarılan, bir insanın ya da bir milletin acılarını, sevinçlerini, mücadelelerini anlatan masallar vardır. "*20. yüzyılsa daha fantastik, daha ilgi çekici, daha büyüleyici, daha teknolojik ama aslında amacı eskisinden farklı olmayan masalların zamanıdır"* (Şeşen, 2008, s. 78). Her ikisi üzerine yapılan birçok araştırmadaki ortak taraf, ikisinde de kahraman teriminin fazlasıyla önemli olmasıdır. İster yazılı ister sözlü tüm ürünlerde olay örgüsü kahramanın üzerine kurulmaktadır.

Kahraman kelimesi Farsça'dan Türkçe'ye geçmiş bir kelime olarak TDK sözlüğünde alp ve yiğit sıfatlarıyla da eş anlamlandırılmış ve üç tanımlama yapılmıştır:

"*1. Savaşta veya tehlikeli bir durumda yararlık gösteren (kimse), alp, yiğit.*
2. Bir olayda önemli yeri olan kimse.
3. Roman, hikâye, tiyatro vb. edebiyat türlerinde yüksek nitelikleri veya örnek alınacak davranışları dolayısıyla okurların hayranlık duyduğu başkişi" ("Kahraman", t.y.).

Selçuk Hünerli, "kahraman" kelimesini hikâyedeki en önemli kişi olarak tanımlamakta, Tecimer de kahramanın yolculuğunda karşısına gelecekleri sıralamaktadır:

"*Kişi, bir anlatıda, oyunda, öyküde, canlandırma filminde kişileştirilen bir kimse, bir hayvan ya da nesne gibi oluşturulan tiptir. Anlatı içinde, düşünen, karar veren, tepki gösteren, başka kişilerle ilişki kuran, yaşamını sürdürmeye çalışan bir varlıktır. Kişi, anlatı içinde, görüntünün en canlı öğesidir. Bunun yanında, kişilerin öykü içerisindeki taşıdıkları önemle ile ilgili bir*

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

durum da söz konusudur. Birinci derecede önemli olan kişi kahramandır. Kahramanın yanında ikinci ve üçüncü dereceden kişiler bulunur ve bunlar da yardımcı kişilerdir" (Hünerli, 2000, ss. 100-101).

"*Kahraman, öykünün ana karakteridir: hayatını yolculuğa adar, kendi gündelik dünyasından ayrılır; bilinmeyen, tekinsiz, tehlikeli bir evrene geçer ve öykünün sonunda değişmiş, gelişmiş olarak geri döner*" (Tecimer, 2005, s. 124). "*Sidney Hook'a göre "kahraman" kavramı ikiye ayrılır. Birincisi, olağanüstü kişiliğiyle, zekâsıyla ya da kendine has başka bir özellikle birden fazla seçeneği olan olayları şekillendiren "olay yaratan kahraman", ikincisi kazara bulunduğu konum sebebiyle kararlarını seçme imkânı sunulan "maceralı kahraman" olarak tanımlamaktadır*" (Hook, 1978, s. 11).

Kahraman kelimesinin İngilizce karşılığına bakıldığında erkek figür için "Hero", kadın figür için "Heroine" kelimeleri ortaya çıkmaktadır. *"19. yüzyıldaki Webster"s sözlüklerinde "Heroine" kelimesinin tanımı yapılırken kadın kahraman açıklamasından yararlanılmaktadır. Bununla birlikte "Hero" kelimesi için "cesur savaşçı", "cesur erkek", "yüce erkek" tanımları kullanılmaktadır. 1951 yılındaki Webster"s İngilizce sözlüğünde "Heroine" için "kahramana benzer yeteneklere sahip kadın" ve "kahraman ruha sahip kadın" açıklamaları getirilmiştir"* (Hume, 2001, s. 9). Steven White'ın, Amerika Birleşik Devletleri'nde bir okulda, kahraman tanımı ile ilgili yaptığı öğrenci araştırması sonucunda kahramanın başlıca özelliklerini tespit etmeye çalışmıştır:

"5-6 yaş grubu çocuklar için kahraman, insanları kurtaran kişi; 8-9 yaş grubundaki çocuklar için kurtarmanın yanı sıra insanlara yardım etme kavramının da öne çıktığı bir karakterdir. Kahramanın nitelendirilmesi sırasında en çok "cesur", "iyi" ve "güzel" kavramları bir sıfat olarak öne çıkmıştır. 11-13 yaş grubu çocuklar için de saygı duyulan kişi, kahraman tanımlamasına eklenen bir niteliktir. "Kahramanınız kim?" sorusuna verilen yanıtlarda ise 5-6 yaş grubu ve 8-9 yaş gruplarında ağırlıklı olarak çizgi film kahramanları, 11-13 yaş gruplarında profesyonel sporcular, 15-16 yaş grubunda ise sporcular yine başta olmak üzere, politikacılar ve askeri kişilikler ön plana çıkmaktadır. Çocuklar kahraman kavramını 3 ana bölüme ayırmaktadır; onlar göre kahramanlar: süper-kahramanlar, kişisel ilişkilerin kahramanları (anne, baba ve aile bireyleri), genel yardımcı kişiler (öğretmen, doktor, politikacı vb.) 22-25 yaş arası daha yetişkin öğrencilerde, sporcular ve önemli sanatçılar bu kategoriye daha da çok girmektedir. Atletik kabiliyet, besteleme yeteneği ve müzisyenlik bunlara birer örnek olabilir" (White, 2010).

Birçok terimde olduğu gibi kahraman kelimesinin günümüzdeki anlamı da geçmişteki anlamlarına göre değişim içindedir. Kahraman, salt engellerle karşılaşan ve onu aşan biri değildir. "*Kahramanınız düşüncenizin eğretilemesidir. Sonunda sizin düşüncenizle uzlaşmalı*

ve kahramanınız değişmelidir" (Wellman, 2004, s. 58). Gerek sözlüklerde, gerekse teorisyenlerin tanımlamalarında cesaret, güç, dayanıklılık gibi özelliklerin sık sık vurgulandığı görülmektedir. Farklı ise günümüzde kahraman artık "büyük ve güçlü insan" tanımlamasından öncelikli olarak çıkıp kendi kültürünün bir sembolü olarak ele alınmaktadır. Doğal olarak güçlü, cesaretli, onurlu, yiğit gibi normların yerini bilgili, yetenekli, sadık ve karizmatik gibi kelimeler almaktadır. Genel anlamıyla kahraman, insanlık için kendini feda edebilen kişidir. İnandığı değerler ve sevdiği insanlar için her türlü fedakârlığı yapandır. Rituslar, mitoslar ve tragedyaların ortak yapısal öğeleri vardır. Mitos kahramanın yolculuğu, geçiş rituslarıyla aynı adımları izler. *"Bu evrensel yapı, rituslardan başlayarak, mitoslardan, halk masallarından, drama, tragedya ve edebiyattan geçerek, sonunda sinemaya ulaşır"* (Tecimer, 2005, s. 117).

Sinema da kahraman tanımlaması ve hikaye anlatımı olarak tüm bu birikimden yola çıkmıştır. D. W. Griffith 1916 yapımı "*Bir Ulusun Doğuşu*" filmi ile yeni kurulmakta olan Hollywood klasik anlatısının temellerini adeta şekillendirmiştir. Klasik anlatının sonraki temsilcileri olacak olan George Miller ve George Lucas de bu birikimin bir teorisyeni olan Joseph Campbell'a kahramanın yolculuk haritası gösterimi için çok şey borçlu olduklarını ifade etmişlerdir. "*Onlara saygı göstermemizin sebebi bir karizmaya sahip olmaları, kutsal bir görünümleri olması ya da Tanrı tarafından verilmiş özel güçleri olmasından değil; popüler değerleri temsil etmeleridir. Onlara saygı duyuyoruz; çünkü bizi temsil edip yüceltiyorlar"* (Schwartz, 1985, s. 115). Bu etki, Steven Spielberg ve Francis Ford Coppola gibi isimlerin filmlerinde de belirgin olarak görülmüştür. Günümüzün sanatsal ürünlerinde de kahramanların temelleri, mitoloji klasiklerinden ödünç alınmıştır. Günümüzde mitlerin ve masalların yerini alan televizyon ve sinema gibi araçlar, kahramanların yeni üreticisi ve yayımcısı konumundadırlar. Kahraman kötülüğün karşısında kendi hayatından vazgeçerek yenilmezliğini de ispatlamış olur.

KAHRAMANIN YOLCULUĞU: CAMPBELL'DAN PROPP'A, VOGLER'DAN JUNG'A HİKÂYE ANLATIMININ MODELLENMESİ

Kahramanın nasıl ortaya çıktığı, maceraya nasıl atıldığı, nasıl engellerle karşılaşıp onları atladığı, bu yolculukta ona yardımcı olan diğer karakterlerin temellerinin nasıl kurulduğu, sonda da nasıl "kahraman" olarak macerayı tamamladığı ve hikayenin nasıl bittiği noktasında birçok farklı teorisyenin fikirleri mevcuttur. Bu bağlamda ele alacağımız Joseph Campbell, Vladimir Propp, Christopher Vogler ve Carl Gustav Jung gibi isimlerin ortak tarafı mitler,

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

masallar ve efsanelerden yola çıkarak onları analiz etmeleridir. Bir diğer ortak tarafı ise sinemacıların ve senaristlerin onların analizleri sonucu ortaya çıkardığı bu yapılara bağlı kalarak -ki bu teorisyenlerin hiçbiri sinemacılara yardımcı olsun veya yol göstersin amacıyla bu çalışmaları yapmamasına rağmen- klasik anlatı sinemasının temellerini bu bağlamda oluşturmayı tercih etmeleridir.

Joseph Campbell, mitleri analiz ederek teorileştirdiği "Kahramanın Sonsuz Yolculuğu" adlı eserde farklı kültürlere ait mitler arasındaki benzerlikleri ortaya koymaya çalışmıştır. Bu çalışma, mitlerin yapısal olarak birbirinden hiçbir farkı olmadığını, tek bir hikâyenin anlatıldığını savunmaktadır. Tüm mitlerin konu aldığı şey, çeşitli şekillerde bilinç dönüşümleridir. *"Bilinç, sınavlar yoluyla ya da aydınlatıcı ilhamlar yoluyla dönüşüm geçirir"* (Campbell, 2010, s. 167). Mitolojide, efsanelerde, masallarda, dinlerde ve filmlerde kahramanlar, hemen hemen aynı sınavlardan, aynı aşamalardan geçerek kahramanlıklarını onaylatırlar. Campbell'a göre kahramanların bir kısmı, yolculuğa çıkmaya kendisi karar vermekte, bir kısmı da zorunlu olarak yolculuğa çıkmaktadır. Ayrıca bir de kahramanın maceranın içine itildiği bir durum olmaktadır.

"Efsane yaratanlar ve yazanlar, genellikle dünyanın büyük kahramanlarını, sadece benzerlerini sınırlayan ufukları aşan ve aynı cesaret ve şans sahibi herhangi bir insanın bulabileceği kadar ödülle dönmüş olan sıradan insanlar olarak görmeyi yeğlememiştir. Tersine, genellikle kahramana doğum, hatta rahme düşme anından başlayarak sıra dışı güçler bağışlandığı kanısı yaygındır. Dolayısıyla kahramanın yaşamının tamamı, bir mucizeler geçidi olarak gösterilmiştir" (Campbell, 2010, s. 356).

Kahramanın Sonsuz Yolculuğu adlı eserinde, bu yolculuğu "*Monomit*" olarak kavramlaştırır. Bu kelime de James Joyce„un "Finnegans Wake" adlı eserinde geçen "*Monomitos*" isminden gelmektedir. Mitolojik kahramanın arayışının her zaman aynı arketipsel modeli izlediğini iddia eden Campbell, "*Monomit*" adı altında on yedi basamaktan oluşan bir model ortaya koymuştur. Tüm mitler, tek ve aynı öykünün değişik görünümleridir. Ayrılma, Erginlenme ve Dönüş olarak üç ana başlıktan ve toplam 17 maddeden oluşan Monomit aşağıdaki gibidir:

"Ayrılma (Yola Çıkış)	*Erginlenme*	*Dönüş*
1. Maceraya Çağrı	*1. Sınavlar Yolu*	*1. Dönüşü Reddetme*
2. Çağrının Reddedilmesi	*2. Tanrıçayla Karşılaşma*	*2. Büyülü Kaçış*
3. Doğaüstü Yardım	*3. Baştan Çıkarıcı Rolüyle Kadın*	*3. Dışarıdan Gelen Kurtuluş*
4. İlk Eşiğin Aşılması	*4. Babanın Gönlünü Alma*	*4. Dönüş Eşiğinin Aşılması*
5. Balinanın Karnı	*5. Tanrılaştırma*	*5. İki Dünyanın Ustası*

6. En Son Ödül *6. Yaşama Özgürlüğü"*
(Campbell, 2010, s. 271).

"Ayrılma" aşamasında ilk olarak kahramanı olağan yaşamından ayıracak ve onu maceraya sürükleyecek bir değişim yaşanır ve kahramanın maceraya çağırılması gerçekleşir. Erginlenme aşaması, birçok sınav ve testle dolu olan "sınavlar yolu" aşamasıyla başlar. Yeni dost ve düşman karakterler bu aşamada ortaya çıkar. Dönüş aşaması ise, kahramanın yolculuk sonunda kazandığı ödülü kendi dünyasına geri götürmesi, düşmanın bütün güçleriyle savaşmak zorunda kalması, gündelik yaşamına güçlü ve olgun bir birey olarak geri dönmesiyle ve ölüm korkusunun yaşama özgürlüğüne dönüşmesi ve kahramanın artık bir bilince ulaşmasıyla tamamlanır.

Joseph Campbell'ın oluşturduğu "monomit", film çözümleme ve senaryo yazma tekniği olarak Hollywood'ta kullanılmaktadır. Yapımcı, yönetmen ve senarist George Lucas, Campbell'ın monomitine hayranlığıyla bilinmektedir. "Lucas, bu filmi yaratırken okuduğu hikâyelerden, Campbell'ın monomit kavramından, bililmkurgudan, tarihten, mitolojiden, uzaydan, teknolojiden, psikolojiden, ideolojik savaşlardan ve birçok olgudan faydalanarak bir öykü ortaya çıkarmıştır" (Seçmen, 2020, s. 321). Gazeteci Bill Moyers ve akademisyen Leo Braudy verdikleri röportajlarda Lucas'ın Campbell'a yönelik hayranlığından şu şekilde bahsetmektedirler (Becker & Burns, 2004):

"Leo Braudy: Lucas Star Wars'ı yazarken Campbell'den çok etkilenmişti. Joseph Campbell'ın yaptığı ilginçlik mitler ve farklı kültürler arasında birbirlerinden tamamen farklı kültürel öğeleri birbirleriyle çok güzel bir şekilde ilişkilendiriyordu.

Bill Moyers: İyi bir röportajcı olmasaydı George başarılı olamazdı. En güvenilir kaynaklardan bilgi almadan asla işe koyulmazdı. Sonunda Star Wars çalışmalarını gelip görmesi için Campbell'i çağırdı. Sürekli soruyordu: "Bu doğru mu?" "Başarabilmiş miyim?" "Buradaki vurgu doğru mu?" "Buradaki karakter doğru mu?" Joseph Campbell şimdiye kadar ki en iyi öğrencisinin George Lucas olduğunu söyledi bana."

Yıldız Savaşları'nın başarısı, monomitin kullanımını arttırmış; bir senaryo yazım tekniği olarak daha fazla kullanılır hale gelmiştir. Günümüz popüler öykü yapısını filmlerde kullanan Hollywood, monomitten bir yöntem olarak faydalanmaktadır. *"Yıldız Savaşları'nın yanı sıra*

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Indiana Jones, Terminatör, Yaratık, Geleceğe Dönüş, Matrix ve Harry Potter monomitinin izlerinin bulunduğu önemli film serileridir" (Isaacs, 2001).

Rus araştımacı Vladimir Propp'un, ilk kez 1928'de yayımlanan "Masalın Biçimbilimi" isimli eserinde masalların temel yapısını incelemiştir. Propp, bu çalışmadaki amacını *"Yüzeydeki çeşitlilik, çok renkli özellik altında, binlerce masala ortak sayılabilecek işlevsel birimleri bulup ortaya çıkarmayı bu çalışmasındaki amacı olarak açıklamıştır"* (Propp, 2024, s. 6). Bir grup halk masalı üzerine yaptığı çalışmada; masalları oluşturan temel bölümleri belirleyerek ya da ayırt ederek, bir karşılaştırmaya gidilmiştir. Bu analize göre, masallarda işlevlerin sayısı sınırlıdır, art arda geliş biçimi her zaman aynıdır ve kişilerin işlevleri masalın değişmez, sürekli öğeleri olduğu için, masalın temel oluşturucu bölümleridir. *"Masal incelemesinde önemli olan, kişilerin ne yaptıklarını bilmektir; çünkü işlevler masalın temel bölümlerini göstermektedir"* (Propp, 2024, s. 22). Olağanüstü masalların çok renkli ve çeşitlilik gösteren görünümlerinin ardında ortak bir yapının bulunduğunu iddia eden Propp, otuz bir işlevden oluşan bir yapı belirlemiştir. Bu işlevlerde, başta kahraman figürü ve aksiyon öğesinin önce çıktığı görülmektedir. Karakterlerden beklenen hareketler çok önemlidir ve karakterler bu şekilde tanımlanmaktadır. *"Kahraman görevini yerine getirir, yardımcı figürü yardım eder, akıl hocası yol gösterir, düşmanlar kahramanı engellemeye çalışırlar. Kısacası Propp"un analizinde karakterler ne yaptıklarına göre tanımlanmaktadır"* (Mains, 2001, s. 21).

"Masallarda isimlerin, şahısların değiştiği gözlemlenebilse de bu şahısların aksiyonları, başka bir deyişe fonksiyonları değişmemektedir" (Filizok, 2007). Kişilerin işlevleri, kimin tarafından ve nasıl gerçekleştirilirse gerçekleştirilsin masalın değişmez, sürekli öğeleridir. Masallarda işlevlerin sayısı sınırlıdır; işlevleri sıralanışı da hep aynıdır. Bütün olağanüstü masallar, yapılarına göre tek bir tipe aittir. Propp, bu noktadan hareket ederek yedi eylem planı saptamıştır:

Eylem alanları ve karakterler ele alındığında, Vladimir Propp incelediği masallardan da yola çıkarak belirlediği otuz bir işlevi belirli simgelerle nitelendirmiştir. Masallar genellikle bir başlangıç durumuyla başlar. Bu başlangıç durumunda da çoğunlukla mutlu ve huzurlu bir ortam resmedilir. *"Bu durum genellikle vurgulanarak daha sonra ortaya çıkacak felaketle zıtlık yaratması için güçlendirilir"* (Propp, 2024, s. 89). Belirlenen otuz bir işlev açılış durumunun ardından sıralanmaya başlar:

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Propp'un incelediği masallar sonucunda ortaya çıkardığı harita; maceranın yapılan bir kötülük ile başladığını saptamaktadır. Kötülüğün yarattığı eksiklik sonucunda, bir kahraman eksikliği gidermek veya kötülüğü ortadan kaldırmak için görevlendirilir. Bu görevde kahramana karşı koymak isteyenler ve yardım edenler olacaktır. Kahraman; başarısızlıklar, sınavlar ve denenmelerle eksikliği giderilir, görevi başarı ile tamamlayınca ödüllendirilir.

Belirlenen otuz bir işlevin bir kısmı masallarda görülmeyebilir; fakat bu durum masallarda görülen işlevlerin kronolojik sıralamasını etkilemez. Propp'un bu çalışması, masal dışındaki anlatıların çözümlenmesinde de kullanılmıştır. Günümüzde sinema, televizyon, tiyatro, roman, çizgi roman vb. anlatı türlerinin çözümlenmesinde de Propp'un yönteminden faydalanılmaktadır. *"Yetmişli yıllarda sinema filmleri üzerine yapılan çalışmalarda sinema filmlerinde de kullanılabilecek bir yöntem olduğu ispatlanmıştır"* (Fell, 1977, s. 20). Masallar üzerine yapılmış olan bir araştırma ve çözümleme yönteminin günümüzün modern anlatılarında da geçerliliğini sürdürmesi devam etmektedir.

Christopher Vogler, "Writer"s Journey" (Yazarın Yolculuğu) isimli eseriyle başta Campbell'ın ürettiği "Monomit" olgusu ve birçok olguyu değerlendirerek, senaryo yazan bir kişinin yapması gerekenlere aktaran temel bir yapıta imza atmıştır. *Yıldız Savaşları* serisinin sinemalarda gösterime girdiği dönemde Walt Disney için öykü analistliği yapan Vogler, aynı şirkete "*Practical Guide to The Hero with Thousand Faces*" (Kahramanın Sonsuz Yolculuğu'nun Pratik Kullanımı) adında bir rapor sunar. *"Bu rapordan sonra Disney, kısa sürede Campbell,,ın yöntemini bir senaryo yazım tekniği olarak kullanmaya başlamıştır"* (Kudler, 2006, s. 13). 1998 yılında yayımlanan *Yazarın Yolculuğu* isimli eseriyle bu çalışmalarını bir kitap haline getiren Vogler, Campbell'ın monomitinin senaryo yazımı, öykü yazarlığı için önemli bir yöntem, yazılmış senaryoların ve çekilmiş filmlerin değerlendirilmesinde ne kadar faydalı bir kaynak olduğunu belirtmiştir.

"Zaten Vogler de Campbell'ın saptamalarının senaryo yazımındaki önemini belirtmiştir: Yazar, yapımcı ve yönetmen için Campbell'ın yapıtları, öykü anlatma sanatı için ideal görüşlerle tıka basa dolu bir araç çantası gibiydi. Bu çantadan çıkan araçlarla, hemen her duruma uygun düşen öyküler, üstelik hem dramatik, epik ve psikolojik olarak "doğru" hem de eğlendirici öyküler yapılandırmak mümkündü. Yine bu araçlarla, öykü akışı bozuk olan senaryoların sorunlarını teşhis etmek ve üst düzey performans verecek biçimde düzeltmek çok kolaydı. En eski mitoslarda kullanılan bu anlatım kalıbı zamana karşı dayanmıştı;

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

piramitlerden, Stonehenge'den, belki de mağara resimlerinden bile eskiydi" (Tecimer, 2005, s. 118).

Vogler, Campbell'ın monomitini başarılı senaryolar ve edebi eserler yaratımında kullanmaya çalışır: Bunu yapabilmek için Vogler, Campbell'ın on yedi aşamalı monomitini on iki aşamada ele almış ve birçok popüler filmin çözümlemesinde kullanmıştır.
The Writer's Journey (Yazarın Yolculuğu)

"Ayrılma	Erginlenme	Dönüş
1.Gündelik Dünya	6.Sınavlar, Dostlar, Düşmanlar	10.Dönüş Yolu
2.Maceraya Çağrı	7.Mağaraya Yaklaşma	11.Diriliş
3.Çağrının Reddi	8.Ateşten Gömlek	12.İksirle Dönüş
4.Akıl Hocasıyla Tanışma	9.Ödül	
5.İlk Eşiği Aşma"		

(Vogler, 2017, s. 46).

Vogler, kitabında Joseph Campbell'ın yöntemini kullanarak senaryo yazma tekniklerine örnekler verdiği gibi birçok filmin monomitle çözümlemesini yaparak Campbell'ın yönteminin işlerliğini göstermiştir. *"Vogler'e göre kahramanın macerasının yapısı her kültür ve zamanda evrenseldir"*. 151 *"İnsanoğlu tarafından sonsuz şekilde çeşitlendirilse de özündeki basit yapı değişmeden korunur"*. 152 Vogler, Campbell'ın monomitini bu basit yapıya ulaşmak için bir yol haritası gibi kullanmıştır. Bir diğer model olan Carl Gustav Jung'un arketipler kavramı, araştırmanın ana analiz modeli olduğu için onunla ilgili detaylı bilgilere bir sonraki metodoloji kısmında yer verilmiştir.

METODOLOJİ

Açıklayıcı bir alan araştırması olarak tasarlanan bu çalışmada hikaye analizi yöntemi kullanılmıştır. Hikaye analizi modeli olarak Carl Gustav Jung'un "Arketipler" kavramı üzerinden bir analize yer verilmiştir. Örneklem olarak seçilen Indiana Jones filmleri serisi, Amerikan klasik anlatı sinemasının özgün örneklerinden biridir ve yönetmen-yapımcı George Lucas ve yönetmen Steven Spielberg tarafından yaratılmıştır. 1981 yılında başlayan serinin ilk filmi en son 2023 yılında vizyona giren beşinci film ile devam etmiştir. Bu analiz ile bu film serisindeki ana karakter ve diğer karakterlerin Jung'un arketipler kavramıyla açıklamasına yer verilmiş ve modele uygunluğu tespit edilmiştir.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Hikaye analizinde kullanılacak olan Carl Gustav Jung'un arketipler kavramı, "Dört Arketip" adlı eseriyle özdeşleşmektedir. Carl Gustav Jung, 1900 yılında Zürih Üniversitesi Psikiyatri Kliniği'nde çalışmalarına başlamıştır. Freud ile tanıştığı günden bu yana, Freud'un bireyin davranışlarındaki en temel olgunun cinsellik olarak kabul etmesini eleştirerek, daha kapsamlı bir bakışın gerekliliğine işaret etmektedir. Freud'un cinsel enerji diye tanımladığı libido, Jung tarafından genel ruhsal enerji olarak adlandırılmıştır. Jung ayrıca, Freud'un ortaya attığı kişisel bilinçdışı kavramını da kolektif bilinçdışı olarak tanımlamıştır. Kolektif bilinçdışı; daha derinlerdedir, duygulara dayalıdır ve insanlığın ortak tarihinden izler taşımaktadır. *"Jung, kolektif bilinçdışını insanlığın deneyimleri ve ortak birikimleriyle dolu bir havuza benzetir"* (Jung, 1956, s. 105). Jung, kolektif bilinçdışı üzerine çalışmalarında mitlerle yakından ilgilenmiş, mitlerin kolektif bilinçdışının en önemli taşıyıcılarından olduğunu savunmuştur. *"Jung, bu bağlamda dünya üzerindeki bütün büyük sanat eserlerinin mitlerden faydalandığına inanmaktadır"* (Doty, 1986, s. 150).

Birbirinden farklı kültürlere ait mitlerde, masallarda ve diğer sözlü anlatılarda yer alan kahramanların arasında fazlasıyla benzerlikler olduğunu ortaya atan Jung, bu yapısal benzerliğin kökeninde arketiplerin var olduğunu ortaya atmıştır. *"Jung, kökenleri insanoğlunun dünya üzerindeki geçmişi kadar eski ve nesilden nesile aktarılarak bizlere ulaşan arketip kavramını, kolektif bilinçdışını bir araya getiren parçalar diye tanımlamıştır"* (Jung, 2001, s. 17). *"Yunanca, "başlangıçtaki, ilk" anlamına gelen "arki" ve "biçim, taslak" anlamlarına gelen "tipos" sözcüklerinin birleşiminden oluşturularak "archetypus" olarak kullanılmaya başlandı"* (Tecimer, 2005, s. 93). Arketipler de kolektif bilinçdışı gibi evrenseldir; bireysel bilinçdışının ürünleri olarak kabul edilemezler. *"Farklı dinlerde, mit ve masal gibi anlatı türlerinde ayrıntılarda büyük farklılıklarla görünseler de temel yapılarında değişiklik olmaz"* (Jung, 2007, s. 67). Bu özellikleri nedeniyle arketipler, birçok değişik mitin içeriğinde bulunan benzer motifleri, imgeleri ya da temaları oluştururlar. İnsanlığın evrensel mirasının ürünleri olan arketipler, binlerce yılda insanlığın ortak değerleriyle şekillenmişlerdir. Bunun sonucu olarak da mitlerdeki figürlerde, sembolik yapılarda göründükleri gibi; anlatılarda yer alan karakterlerin işlevlerini belirlemede kullanılır hale gelmişlerdir. Arketipler, kahramanın yolculuk haritasındaki temel karakterlerin üstlendiği belirli işlevleri ifade ederler. *"Bir karakter, bir öyküde baştan sona kadar yalnızca tek bir maskeyi takabileceği gibi, çeşitli*

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

sahnelerde farklı maskeler takarak birçok farklı arketipi de canlandırabilir" (Tecimer, 2005, s. 123).

"Arketipler bize bir karakterin öykü içerisindeki fonksiyonunu ya da rolünü betimler. Arketip kavramını oyuncular tarafından belirli sahnelerde takılan bir maske gibi düşünebiliriz. Bir oyuncu özellikle belirli bir arketipi hikâyenin büyük bir bölümü boyunca üstlenebilir. Fakat biz, hayatımızda nasıl birçok farklı rolü üstleniyor, hatta bazen bir gün içerisinde dahi maskemizi nasıl defalarca değiştiriyorsak; bir hikâyedeki karakterler de hikâyenin içeriğine bağlı bir şekilde herhangi bir maskeyi giyebilirler" (Voytilla, 2020, s. 14).
Kahraman, öykü boyunca diğer karakterler ile etkileşim içerisindedir ve devamlı diğerlerinden bir şeyler öğrenerek yoluna devam eder. Dolayısıyla kahramanın dışındaki temel karakterler de anlatılarda büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda arketiplerin önemi daha iyi anlaşılmalıdır. Arketipler doğru okuma ve yorumlamayla sanatçı için önemli bir araca dönüşebilir. Arketipler sayesinde herhangi bir hikayede yer alan karakterlerin fonksiyonlarının anlaşılması kolaylaşmaktadır. Bu açıdan, günümüz anlatılarında kahramanların karakterlerinin ve fonksiyonlarının daha iyi anlaşılması için anlatılarda temel ve en sık karşılaşılan arketiplere kısaca değinmek gerekmektedir.

ANALİZ VE BULGULAR

Film serisinin Jung'un arketipleri üzerinden analizinden önce bu karakterin yaratım sürecine de göz atmak ve dönemsel olarak tarih ve sinemanın durumuna bakmak gerekmektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrası başlayan Soğuk Savaş dönemi, sinemada "dünyayı kurtarmak" olgusu çok etkili bir araç olmuştur. Yetmişli yılların Amerikan kültürü, beyaz orta sınıfa ait kurtarıcı liderlik özlemi kendisini göstermektedir. Rocky, Rambo, Kirli Harry, Top Gun karakterleri bunların başlıca örnekleridir. Sinemada yaratılan güçlü kahraman imgeleri de bu özlemi karşılamaya yöneliktir. Indiana Jones, Luke Skywalker gibi bu kahramanların dikkat çeken özelliklerinden biri; ekonomi, politika, cinsellik gibi konulara ve bunların yarattığı sorunlara doğrudan cevap vermeleridir.

Yetmişli ve seksenli yıllar, Hollywood sinemasında, birçok farklı film türü metninin sentezinden oluşan yeni denemelerin dönemi olmuştur. Türlerin klasikleşen kalıpları, bu şekilde yeni bir birleştirmeye ve yorumlanmaya doğru gitmiştir. "*Bunların hepsi, belli bir tarihsel durumu değil, belli bir dönemin kültürel deneyimini yeniden yaratmaya kalkan filmlerdir; öyle ki, Yıldız Savaşları ve Raiders of Lost Ark örneklerinde, canlandırılan gerçek*

bir geçmiş değil, 1950'lerin deneyimini ima ediyor gibi görünen, serüven, bilimkurgu gibi anlatı deneyimi türleridir" (Connor, 2005, s. 261).

Günümüzün filmleri, kahramanlarının temel çizgilerini mitolojinin klasiklerinden ödünç almıştır. Seksenler dönemi postmodern kahraman türünün ortaya çıktığı ve yeni kahramanların yaratıldığı bir dönemdir. Genellikle postmodern kahramanlar iki dünya arasında sıkışmıştır ve iki şey arasında tercih yapmak zorundadır. Ayrıca bizden birileri oldukları için, izleyicinin onlarla özdeşleşmesi çok daha kolaydır. Genellikle birileri tarafından yönlendirilirler veya onları harekete geçirecek bir durum vardır. Kararlarında bağımsız ve kararlı olduklarını söylemek mümkün değildir. Onlara yardımcı olan kişiler ağırlıklı olarak sevdikleri kadınlardır.

Indiana Jones'in yaratıcısı George Lucas, yapımcılığını ve yönetmenliğini üstlendiği filmlerde başta çocuklar olmak üzere, sinemayı yalnızca vakit geçirmek için gidilen bir seyirlik olarak değerlendiren bir kitleyi hedef almıştır. "*Çizgi romanlardan, Rudyard Kipling, J.R.R. Tolkien, Edgar Rice Burroughs, Rafael Sabatini gibi serüven romanı yazarlarının romanlarından esinlenerek, sinema hilelerinin, sesin ve müziğin görselli öne çıkardığı filmler üretmiştir*" (Teksoy, 2005, s. 1021). Kendisini sinemasal açıdan tatmin etmeyi planlayan Spielberg, Star Wars ile önemli bir başarı elde eden George Lucas ve senarist – yönetmen Philip Kaufman bir araya gelerek; eski kovboy filmlerinden, tarihsel olaylardan, dini metinlerden ve efsanelerden yola çıkarak yepyeni bir senaryo ve güçlü bir kahraman yaratmayı başarmışlardır. Üniversitede arkeoloji dersleri veren, yakışıklı, kültürlü ve içe kapanık bir karakter olan Doktor Jones, geçmişi aydınlatacak bir ipucu bulduğunda, gözü pek bir macerapereste dönüşmekte; deri ceketi, ustalıkla kullandığı kamçısı, kovboy şapkası ve kirli sakalı ile perdede birbirinden heyecanlı ve tehlikeli serüvenlere atılmaktadır. Bu karakter başarılı bir şekilde harmanlanmıştır. "*Onda vahşi batının silahşörlerinden Superman'e, ortaçağ şövalyelerinden, karizmatik ajan James Bond'a kadar pek çok sevilen kahramandan izler bulmak mümkündür. Seksenli yılların sinema efsanelerinden biri haline gelen Indiana Jones, edebiyatın değil direkt sinemanın yarattığı bir kahraman olarak da sinefillerin gönlünde apayrı bir yer edinmiştir*" (Eren, 2008, s. 79).

Indiana Jones karakterinin ortaya atılması ilk olarak, Yıldız Savaşları serisinin çekimlerinden önce başlamıştır. Fikri ortaya atan George Lucas, Indiana Jones Bonus Material adlı DVD kamera arkasında ortaya çıkış sürecini şu şekilde aktarır: "*Bir tür modern masal yazmayı*

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

düşündüğümde, Cumartesi matinesi dizilerinin diliyle anlatacağım bir masal, yapabileceğim büyük şeyleri düşündüm. Aklıma gelen bir konu uzayda geçiyordu, "Flash Gordon" gibi. Başka bir fikrim de bir arkeolog hakkında olmasıydı" (*Indiana Jones: Bonus Material,* 2003).

Steven Spielberg'in hayatı boyunca hep bir James Bond filmi yönetmek istemesi, Lucas'ın kafasındaki projeyi ona açmasıyla son halini bulmuştur. Karakterin, bir tehlikeden başka bir tehlikeye atlaması Spielberg'in beğenisini kazanmıştır. Karakterin adı da Lucas'ın köpeğinin adı olan Indiana'dan gelmiştir. Senaryoyu yazması için seçilen Lawrance Kasdan, hikâyeyi mizahi öğeler ile doldurmuştur. Spielberg, bu yazılanları 1930'ların Preston Sturges ve Michael Curtiz'in birleşimi gibi görmüş; Indiana Jones'u, Treasure of Sierra Madre'nin Humphrey Bogart'ına benzetmiştir. Indiana Jones karakteri, ilk defa beyazperdede görüldüğünde tüm insanlığa hizmet eden bir kahramandır. Fakat alt metinlerden ve senaryoda kahramanın kullandığı cümleler ve davranışları özellikle diğer filmlerde bir ideolojinin yayılmasına hizmet ettiği anlaşılmaktadır. Bu açıdan Indiana Jones filmleri ve oluşturulan bu karakter tamamen postmodern bir kahraman filmi şeklinde görülse de, aslında yine Hollywood politikasını, Amerikan insanının üstünlüğünü yayan post-entellektüel bir yapıma dönüşmüştür.

Tüm seri boyunca Harrison Ford tarafından canlandırılan Indiana Jones, mükemmeliyetçi bir edebiyat profesörünün oğlu olarak dünyaya gelmiş, annesini çok erken yaşta kaybetmiş ve çocukken zamanının çoğunu ya okulda ya da yaz kamplarında yalnız geçirmiş bir yarı akademisyen yarı maceraperesttir. Üniversitede gayet düzgün giyinip ders anlatan, okulda olmadığı zamanlarda ise şapka ve deri ceketini giyip kamçısını beline takan, dünyanın ayak basılmamış bölgelerinde türlü maceralara atılan Jones, bulduğu ganimetleri müzelere teslim etmekte, bu görevinin karşılığını da kültür mirasını koruyan fonlardan almaktadır. Genellikle kadınlarla arası çok iyi olmamış, serinin her bir filminde farklı bir kadın karakter ile ilişkisi olmuştur. Yahudilerin Kutsal Ahit Sandığı, Colorado Haçı, Kutsal Sankara Taşları, Kutsal Kadeh, Kristal Kafatasları ve Arşimet'in Antikitera'sı gibi birçok arkeolojik efsaneyi bulup su yüzüne çıkarmıştır. Geleneksel serüven sinemasının önemli bir örneği olan Indiana Jones, bu karakterin maceralarını özel efektlerle destekleyip ve bir çizgi roman kalıplarına uygun biçimde aktarmaktadır. Western, korku, casusluk gibi birçok film türünden etkilenen film; eski Hollywood serilerindeki gibi kahramanın, bitmek bilmeyen ve aniden ortaya çıkan tehlikelerle karşı karşıya kalmasını, alaycı ve eleştirel bir dille aktarmaktadır.

En önemli arketip kahramandır. Kahraman öykünün ana karakteridir. Karşısına çıkan bir tehlike ile gündelik yaşamı değişen, maceralara atılan, yolculuk sonunda olgunlaşmış olarak geri dönen ve dengeleri tekrardan düzenleyen kişidir. *"Kahramanın maceraya çıkışının nedeni bir yarışmayı kazanmak, bir derde deva bulmak ya da gerçek aşkı bulmak gibi kişisel bir sebepten de kaynaklanabilir"* (Voytilla, 2020, s. 14). Olgunluğa erişen ve gelişimini tamamlayan bütün kahramanlar büyük bir amaç uğruna kendini feda ederek kahramanlıklarının gereğini yerine getirmektedirler. Bazı anlatılarda birden fazla karakter, kahraman gibi vurgulanmaktadır. Bu durumda, öykü içinde kendini en çok geliştiren ve olgunlaşan karakter ön plana çıkar. Kahraman aktif veya pasif görünse de, en kritik anlarda kontrolü eline alacak ve çözümü bulacaktır.

"İkinci önemli arketip, "Akıl Hocası" dır. *"Akıl hocası genelde büyücü, din adamı, evliya, öğretmen gibi otoriter bir figür olarak görünür"* (Tecimer, 2005, s. 126). Kahramanın maceraya çıkmadan önce ikna edilmesi, macera sırasında ihtiyaç duyulabilecek hünerlerin elde tutulması, akıl hocası arketipinin görevidir. Kahraman, yolculuğa çıkış aşamasında akıl hocasından karşısına çıkabilecek durumlar ile ilgili bilgi alır; onun tarafından eğitilir çünkü akıl hocası tüm bunları yapabilecek bir donanıma sahip bir figür olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca, kahramanın verilen görevleri başarıyla yerine getirmesi durumunda, akıl hocası tarafından, kahramanın işini daha da kolay hale getirecek büyülü hediyeler verilir. *"Bu ödüller için, kahraman kendisini görevine adamalı, öğrenmek için çabalamalı ve gerektiğinde fedakârlıkta bulunmaya hazır olmalıdır"* (Akgün, 2008, s. 48). Akıl hocası arketipi ile kahraman arketipi arasındaki ilişki çok sık karşımıza çıkan bir hikâye anlatım tarzıdır. Bu iki arketip arasındaki ilişki, anlatının akışına çok önemli katkı sağlamaktadır.

Kahramanın uğruna yola çıktığı maceralı bir yolculuğun olmazsa olmaz arketiplerinden biri de eşik muhafızlarıdır. Kahraman, önüne çıkan her engeli geçmek zorundadır. Bu engeller geçilirken, kahramanın işini zorlaştıran arketip eşik muhafızıdır. *"Bu arketip, kahraman için ne bir dosttur ne de bir düşman; sadece maceranın devamı için kesinlikle aşılması gereken bir engeldir"* (Neal, 2007, s. 114). Eşik muhafızının kahramana uyguladığı testler, aynı zamanda kahramanın olgunlaşmasına yardımcı olmaktadır. Maceranın devamı için eşik muhafızlar aşılmalıdır. Bu arketipin üstesinden gelinmesi için kahraman doğru bir yöntem belirlemelidir. Genellikle en çok kullanılan yöntem güç kullanımıdır. *"Ayrıca kahraman kurnazlık yaparak, eşik muhafızını sakinleştirerek, onunla dostluk kurarak, gizli parolayı bilerek, sorduğu bilmeceyi çözerek ya da onun gibi düşünmeyi öğrenerek eşik muhafızını aşabilir"* (Indick, t.y.,

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

s. 75). *"Ayrıca bu arketip bir karakter, kilitli bir kapı, gizli bir geçit, bir hayvan ya da güçlü bir doğa olayı şeklinde de görülebilir"* (Voytilla, 2020, s. 15).

Haberci arketipi, kahramanı harekete geçirmek için genellikle maceranın başında ortaya çıkan arketiptir. Değişime ihtiyaç duyulan bir zamanda ortaya çıkıp, kahramanın durumun farkına varmasını sağlayan haberci, bir an önce kahramana kendi rızasıyla veya zorlamayla karar verdirtmekle görevlidir. Kahramanın gönülsüz olması ve anlatının sıradan olması durumunda habercinin yapacağı davranışlar büyük önem taşımaktadır. Haberci genellikle tarafsızdır; bir karakter olarak görünebilmesiyle birlikte, fikir veya bir rüya olarak da kahramanın karşısında belirebilir. *"Haberci, kahramana macera çağrısını ileterek, öykünün akışını sağlamak için haberci sıkça yararlanılan gerekli bir arketiptir"* (Voytilla, 2020, s. 15)
"Görünümü, özellikleri, karakteri, ruhsal durumu, amaçları ve bunlara bağlı olarak davranışları sürekli değişen bu "şekil değiştiren" arketipi, gerçek niyetini gizleyerek kahramanı yanlış yönlendirir" (Voytilla, 2020, s. 15). İzleyicinin, öyküye dikkatinin yoğunlaşması için hikâyede veya senaryoda gerilim şarttır. Bu gerilimi sağlayan şekil değiştiren arketipi, kahraman ve izleyiciler açısından hikâye içerisinde gerçek niyetinin anlaşılması en zor olan arketiptir. Kahraman, romantik bir ortamda şekil değiştiren arketipten yararlanabilir. Kahraman bazen de kötü bir durumdan kurtulabilmek için şekil değiştiren arketipini kullanabilir. *"Kötü karakterler ya da yardımcıları kahramanı etkilemek için bu arketipi bir maske olarak kullanabilir"* (Vogler, 2017, ss. 69-70).

Gölge arketipi, kahraman arketipinden hemen sonra gelen en önemli arketiptir. *"Jung „a göre, "gölge" arketipi bireyin kabullenilmeyen, bastırılmış, ya da başkalarına yöneltilmiş karanlık veya şeytani yönünü temsil etmektedir".* (Fleming & Payne, t.y., s. 97). Bu yön, bireyin iç dünyasında bastırdığı canavarlar barındırmaktadır. Bazı hikâyelerde gölge arketipi, kahraman arketipinden daha ön planda işlenmektedir. Gölgeyi her zaman olumsuz anlamda düşünmek doğru değildir. Kahramanın taşımadığı, üstlenmediği veya bastırdığı özellikleri kendinde barındırabilmektedir. Onlara göre hikâyenin esas kahramanı kendileridir; kahraman olarak tanıtılan karakter düşmandır ve kötüdür. Bu arketipin en önemli görevi; kahramana meydan okumak ve ona mücadele edebileceği niteliklerde bir rakip sunmaktır.

Hilekâr arketipi genellikle, soytarılar veya kahramanın komik arkadaşlarıdır. Muziplik ve değişim arzusu yaymak da bu arketipin görevleridir. Yüksek ego sahibi karakterlerin egolarını

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

söndürür, kahraman ve izleyicileri dinginleştirir. *"Ciddi ve gerilimli bir havanın dağılmasında, çatışmaların önlenmesinde önemli işlevler üstlenir"* (Vogler, 2017, s. 77). Kahramana asıl görevini hatırlatmayı da unutmayan hilekâr arketipi, akıl hocasıyla ve diğer yardımcı karakterlerle yaşanan problemleri de neşeli karakteri sayesinde çözüme kavuşturmaktadır. *"Kimi zaman kahraman, bir kötüyü ya da bir düşmanı alt etmek için bir süreliğine hilekar maskesini giyebilir; Çünkü bu arketip, güçlü bir rakip karşısında işe yarayan kurnazlığı temsil etmektedir"* (Tecimer, 2005, s. 132).

	Indiana Jones: Raiders of The Lost Ark (1981)	***Indiana Jones: Temple of Doom (1984)***	***Indiana Jones: The Last Crusade (1989)***	***Indiana Jones: The Kingdom of The Crystal Skull (2008)***	***Indiana Jones: The Dial of Destiny (2023)***
Kahraman	Indiana Jones	Indiana Jones	Indiana Jones	Indiana Jones	Indiana Jones
Akıl Hocası	-	-	Fedora Henry Jones	Charles Stanforth	-
Eşik Muhafızı	Toht Yılanlar Uçak Altındaki Dövüş Askerler / Araba Kovalamaca	Lao Che Thuggee Tarikat Mensubu ile Kavga Böcekler Küçük Mihrace Asma Köprü ve Timsahlar	Aslan Kazım Sıçanlar Şatodaki Adamla Kavga Vogel	Duvchenko Nükleer Bomba Nazca Yerlileri Bataklık	Mason Klaber Hauke Rahim
Haberci	Brody	Hint Köyündeki Bilge Adam	Brody Donovan	Mutt	Helena Basil
Şekil Değiştiren	Satipo Amerikalı Federal Ajanlar	Pilotlar Küçük Mihrace Chattar Lal	Donovan Elsa Kazım	Mac	-
Gölge	Belloq	Mola Ram	Donovan	Irina Spalko	Dr. Voller

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Hilekar	Marion Katanga Sallah	Short Round Willie Scott Wu Han	Sallah Brody	Mutt Marion Ox	Helena Renaldo Teddy Sallah

Tablo 1: Indiana Jones Filmleri ve Arketiplerin Dağılımı

Indiana Jones filmlerinin arketipsel analizine bakıldığında genel olarak yedi farklı arketipin yüksek oranda serinin tüm filmlerinde yer aldığı görülmektedir. Kahraman arketipinin karşılığı Indiana Jones'tur. Arketiplerle ilgili tüm detaylar Tablo 1'de verilmiştir. Fakat tabloya bakarak birkaç noktaya vurgu yapmak gerekmektedir

Özellikle akıl hocası arketipinin ilk iki filmde yer almadığı göze çarpmaktadır. Indiana Jones filmlerinin ilk fikirsel tasarımında, bir üçleme olarak yapılması planlanmıştır. Bu üçlemeye göre Indiana Jones'un geçmişinin neye dayalı olduğu, bu karakterinin ve mesleğinin nasıl oluştuğuna dair bir çözümleme, üçüncü filmin açılış sekansında verilmektedir. Bu sekans aynı zamanda iki farklı akıl hocası arketipinin tanıtılmasıyla gerçekleşir. Fedora karakteri, Indiana Jones'un gençliğinde ilham aldığı ve şapkasını ondan aldığı biridir. Bu maceraperestlik özelliği buradan gelmektedir. Diğer büyük akıl hocası ise babasıdır. Babası da bir orta çağ profesörüdür ve Sean Connery tarafından canlandırılmıştır. Özellikle bu akıl hocası arketipinin canlandırılmasında Connery'nin seçilmesi bilinçli bir tercihtir ki, yönetmen Spielberg'in Bond filmi yönetmek istemesi ve bunun olmamasına yönelik yarattığı karakterin babası kim olmalıdır? sorusu gündeme geldiğinde "ilk James Bond" (Steven Spielberg'ten akt. *Indiana Jones: Bonus Material,* 2003) yanıtı gelmiştir.

Her bir filmde onun yanında olan ve ona yardımcı olan arkadaşları ve dostları vardır. Marcus Brody, Sallah, Henry Jones, Short Round, Mutt, Ox ve Basil gibi birçok karakter Indiana'nın ya hep yanındadır ya da zor bir anda yardımına koşarlar. Filmin kötü karakterleri ise genelde ana düşman tarafından görevlendirilmiş ve temel amacı dünyayı yok etmek, dünyaya zarar vermek veya Amerika'ya engel çıkartmak için and içmiş karakterlerdir. Nazilerle iş birliği yapan Fransız arkeolog Belloq, kötülüklerin efendisi Kali için insan kurban eden Mola Ram,

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Nazilerle iş birliği içinde bir Amerikalı olan Walter Donovan, Lenin için çalışan bir Sovyet askeri olan Irina Spalko ve yine Naziler için çalışan Dr. Voller aynı hazineyi Indiana gibi arayan ve Indiana'nın mutlaka alt etmesi gereken kötü karakterler yani "gölge" arketipinin başlıcalarıdır. Eşik muhafızlarında ise mutlaka bir hayvan (yılanlar, böcekler, sıçanlar ve akrepler) veya gizli bir kapı, bubi tuzağı gibi arketiplerin farklı durumları görülmektedir.

Aynı zamanda bazı karakterler farklı arketipleri de bir arada barındırmaktadır. Örneğin ikinci filmde Pankot Sarayı'nın mihracesini canlandıran karakter hem bir eşik muhafızı hem bir şekil değiştiren hem de bir eşik muhafızıdır. Yine üçüncü filmde Donovan karakteri, Indiana'yı göreve çağıran bir haberci olarak filmde ilk kez görünmekte ama sonrasında şekil değiştiren ve gölge arketipine dönüşmektedir. Yine dördüncü filmde -sonradan Indiana'nın oğlu olduğunu anlayacağımız- Mutt karakteri Indiana'yı maceraya çağıran haberci arketipi olarak karşımıza çıkmakta ama sonrasında onunla birlikte maceraya atılan bir hilekar arketipine bürünmektedir.

SONUÇ

Sonuç olarak masallardan ilham alan, belirli anlatı kalıplarına da uyarak yaratılan Indiana Jones filmleri, Jung'un arketipsel analiz yöntemi ile incelenebilecek ve çıkarımlar yapılabilecek bir film serisidir. Indiana Jones, her filmde bilgisini ve zekasını pratiğe dökerek birçok engelden ve testten başarılı olarak çıkan, kayıp olan ve bilinmeyen tarihi eserleri bulan, onlarla ilgili soruları ve sırları açığa çıkaran bir kahramandır. Kayıp olanı yerine koymak, hayati sorulara cevap bulmak, birçok test ve sınavdan geçerek bir şeyleri sonuçlandırıp başarılı olmak, bir kahramandan beklenen en önemli beklentilerdir. Indiana Jones karakterinin kahraman tanımına uyduğunu, bir kahramanın taşıması gereken özelliklerin tamamını barındırdığını söyleyebilmek mümkündür.

80'li yıllar sinemanın farklı içeriklerini ürettiği bir dönemdir. Elbette ki bunun arkasında salt tür üretimine dayalı sistemin çökmesi ve bilgisayarlı üretime geçilmesiyle birlikte yapılması muhtemel melez türlere dayalı üretimin gündeme gelmesi vardır. Bir diğer önemli detay da geçmişin birikimini alıp, yine aynı hikaye anlatı kalıplarına dayalı olarak daha modern hatta postmodern bir teknik kullanımına başlanmasıdır. Dikkat çekici olan da Steven Spielberg, George Lucas, Martin Scorsese, Brian De Palma, Francis Ford Coppola gibi yeni Amerikan sinemasının temsilcilerinin de bu dönemlerde önemli filmlere imza atmış olmalarıdır.

Indiana Jones, sinemanın ürettiği bir modern masal kahramanıdır. Kahraman filmlerinde, kahramanın olumsuz bir duruma düşmesinden sonra genellikle seyirciye bir acıma duygusu yaşattırılmaya çalışılmaktadır. Bu gerek müziklerle, gerek kahramanın yüz hareketleri ile bir şekilde aktarılır. Indiana Jones ise tamamen kusursuz bir kahraman değildir. Olumsuz ve komik durumlara düştüğünde kendisini eleştirebilen, kendisiyle dalga geçen, geçmişten bugüne var olan korkularını gizlememesiyle ön plana çıkan Jones; kahramanın tanımlanmasında ve yaratımında geçmişten günümüze değişim gösteren ve evrilen normların bir harmanını barındırmaktadır.

KAYNAKÇA

Akgün, Ö. U. (2008). *Kahraman Olgusunun Çizgi Romandan Sinemaya Uyarlamadaki Görünümü: Tarkan ve Conan Örnekleri* [Doktora Tezi]. İstanbul Üniversitesi.

Aristoteles. (2016). *Poetika* (Ö. Aygün & A. Çokana, Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Barthes, R. (2000). *Mythologies*. Vintage Books.

Becker, E., & Burns, K. (Direktörler). (2004). *Empire of Dreams* [Belgesel]. Prometheus Entertainment & Lucasfilm & Fox Television Studios.

Campbell, J. (2010). *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu* (S. Gürses, Çev.). Kabalcı Yayıncıları.

Connor, S. (2005). *Postmodernist Kültür* (D. Şahiner, Çev.). YKY.

Doty, W. G. (1986). *Mythography: The Study of The Myths and Rituals*. University of Alabama Press.

Eliade, M. (2024). *Mitlerin Özellikleri* (S. Rifat, Çev.). Alfa Yayınları.

Eren, M. E. (2008). Indiana Jones: Kristal Kafatası Krallığı. *Sinema*, *Mart*, 79.

Fell, J. L. (1977). Vladimir Propp in Hollywood. *Film Quarterly*, *30*(3), 19-28.

Filizok, R. (2007, Ekim 10). *Gösterge Bilimi Yahut İşaret Bilimi (La Semiotique) ve Anlam* [Post]. Ege Edebiyat. http://www.egeedebiyat.org/modules.php?name=Downloads&d_op=getit&lid=135

Fleming, R., & Payne, M. (t.y.). *New Interpretations of American Literature*. Cranbury Associated University Presses.

Hook, S. (1978). *The Hero in History: Myth, Power or Moral Ideal?* Standord: National, Peace and Public Affairs Fellows, Hoover Institution Stanford University.

Hume, J. (2001). Changing Characteristics of Heroic Women in Midcentury Mainstream Media. *Journal of Popular Culture*, *34*(1).

Hünerli, S. (2000). *Türk Canlandırma Sinemasında Türk Yazını Uyarlamaları: Gösterge Çözümlemesi Modeli* [Doktora Tezi]. İstanbul Üniversitesi.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Indiana Jones: Bonus Material. (2003). [Belgesel].

Indick, W. (t.y.). *Movies and The Mind: Theories of The Great Psychoanalysts Applied to Film*. McFarland Publishing.

Isaacs, B. (2001). *Film Cool: Towards a New Film Aesthetic* [PhD. Thesis, University of Sydney]. https://ses.library.usyd.edu.au/bitstream/2123/1156/2/02whole.pdf

Jung, C. G. (1956). *Two Essays on Analytical Psychology*. Routledge RFC. Hall.

Jung, C. G. (2001). *Anılar, Düşler, Düşünceler* (İ. Kantemir, Çev.). Can Yayınları.

Jung, C. G. (2007). *Bilinçdışına Giriş* (A. N. Babaoğlu, Çev.). Okuyanus Yayınları.

Kahraman. (t.y.). İçinde *Türk Dil Kurumu—Güncel Türkçe Sözlük*.

Kudler, D. (2006). *Practical Campbell-Movies: The Medium for Myth?* Joseph Campbell Foundation. http://www.jcf.org

Mains, C. (2001). *The Quest of The Female Hero in The Works of Patricia A. McKillip* [Sanatta Yeterlik Tezi, University of Calgary]. https://dspace.ucalgary.ca/bitstream/1880/40979/1/65040Mains.pdf

Neal, C. (2007). *Wizards, Wardrobes and Wookiees: Navigating Good and Evil in Harry Potter, Narnia and Star Wars*. Inter Varsity Press.

Propp, V. (2024). *Masalın Biçimbilimi* (M. Rifat & S. Rifat, Çev.). Bilim Felsefe Sanat Yayınları.

Raglan, L. (1956). *The Hero: A Study in Tradition, Myth and Drama*. Vintage Books.

Schwartz, B. (1985). Emerson, Cooley and The American Heroic Vision. *Symbolic Interaction*, *8*(1).

Seçmen, E. A. (2020). *Dijitalin Sineması*. Doruk Yayınları.

Şeşen, E. (2008). Büyüklere Masallar: Fantastik Filmler ve Gündelik Yaşamda Büyünün Yeniden Keşfi. *İletişim: Kuram ve Araştırma Dergisi*, *27*.

Tecimer, Ö. (2005). *Sinema: Modern Mitoloji*. Plan B Yayıncılık.

Teksoy, R. (2005). *Rekin Teksoy'un Sinema Tarihi* (C. 2). Oğlak Yayıncılık.

Vogler, C. (2017). *Yazarın Yolculuğu* (K. Şahin, Çev.). Okuyanus Yayınları.

Voytilla, S. (2020). *Sinema ve Mit* (İ. U. Kelso, Çev.). Hil Yayınları.

Wellman, W. (2004). *Senaryo Yazarının Yol Haritası* (E. Arıduru, Çev.). Altıkırkbeş Yayınları.

White, S. H. (2010). *The Journal of Moral Education*. Taylor & Francis Online. http://www.tandfonline.com/loi/cjme20

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

ÇOCUK GELİŞİMİ BÖLÜMÜ ÖĞRENCİLERİNİN SOSYAL MEDYA BAĞIMLILIK DÜZEYLERİ İLE BEDEN MEMNUNİYETLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

Prof. Dr. AYGEN ÇAKMAK

Kırıkkale Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi

Email: ayalp71@gmail.com ORCID : http://orcid.org/0000-0003-0692-336X

Dr. Öğr. Üyesi NURAY ÖZTÜRK

Kırıkkale Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi

Email: nurayadnn@gmail.com ORCID : http://orcid.org/0000-0002-1839-9764

Dr. Öğr. Üyesi Ezgi AKINCI DEMİRBAŞ

Kırıkkale Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi

Email: akinciezgi87@gmail.com ORCID : http://orcid.org/ 0000-0002-4376-7354

ÖZET

Bu araştırmada üniversite öğrencilerinin sosyal medya bağımlılıkları ile beden memnuniyet düzeylerinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Araştırmada genel tarama modellerinden ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu Kırıkkale Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Çocuk Gelişimi Bölümü'nde eğitim öğretime devam eden 220 üniversite öğrencisi oluşturmuştur. Veri toplama araçları olarak, araştırmacılar tarafından hazırlanan öğrenciler ve aileleri hakkında bilgi elde etmek amacıyla "Kişisel Bilgi Formu", "Sosyal Medya Bağımlılık Ölçeği" ile "Beden Memnuniyeti Ölçeği" kullanılmıştır. Verilerin analizinde, betimsel istatistiklerin yanında Tek Yönlü Varyans Analizi ve t-testi kullanılmış, Pearson Korelasyon Katsayısı hesaplanmıştır. Araştırma sonucunda öğrencilerin sosyal medya bağımlılıkları ortalamanın altında, beden memnuniyetleri ortalamanın üzerindedir. Gelir durumu giderin altında olan, lise mezunu anneye sahip, telefonda 6 saat ve üzerinde zaman geçiren ve sosyal medya platformlarının kullanılan bakım ürünlerinde/giyimde etkisinin olduğunu belirten öğrencilerin sosyal medya bağımlılıklarının yüksek olduğu saptanmıştır. Ayrıca öğrencilerin beden memnuniyetinin telefonda geçirilen süreye göre anlamlı bir farklılık oluşturduğu, sosyal medya bağımlılıkları ile beden memnuniyetleri arasında negatif yönde orta düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal medya, bağımlılık, beden memnuniyeti

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

1.GİRİŞ

Üniversite yılları, özellikle bireylerin çocukluktan itibaren sürekli gelişmekte olan benliğinin daha sağlam hale geldiği genç yetişkinliğin başladığı yıllardır (Kalafat ve Kıncal, 2008). Birey bu dönemde dış görünüşüne oldukça önem göstermekte, beden memnuniyetinin ön planda olduğu bu zaman diliminde hala kendilerini tanımaya çalışan gençlerde sosyal medya araçları da günlük hayatlarının merkezinde yer almaktadır. 2000'li yılların başından itibaren internet kullanımının ve sosyal medya uygulamalarının yaygınlaşması ile beraber telefon ve tablet kullanımında da geçen yıllara paralel olarak yoğun artış meydana gelmiştir. 2020 yılında gerçekleşen Covid 19 salgını ve beraberindeki pandemi süreci gençler başta olmak üzere her yaştan bireyin sosyal medya mecralarına daha fazla yönelmesine yol açmış ve zamanların büyük bir kısmını sosyal medya araçlarına ayırmalarında büyük rol oynamıştır (Uslu, 2021). Günümüzde teknolojinin gelişmesiyle birlikte sosyal medya uygulamalarının yaygınlaştığı ve aşırı kullanımdan kaynaklanan bağımlılık sorunları oluşmaktadır. Literatürde bugüne kadar bildirilen birçok bağımlılık türü bulunmaktadır. Bu bağımlılık türlerinden biri de sosyal medya bağımlılığıdır (Horzum, 2011; Horzum, Ayas ve Çakır Balta, 2008; Tutgun Ünal ve Deniz, 2016). Bazı kullanıcıların, hayatlarıyla ilgili faaliyetleri ihmal edebilecek kadar uzun süre sosyal medyaya bağımlı kalabildikleri ve bu kullanıcıların, sağlıksız sosyal medya kullanımından ötürü birçok olumsuz durumla karşılaştıkları da araştırmalar göstermektedir (Morahan ve Schumacher, 2000; Gazi, Çetin ve Çakı, 2017). Günümüzde insanları bağımlılık düzeyine ulaştıran sosyal medya; insanların yaşam tarzlarını etkilemesi ve karar vermesinde en büyük odak noktası haline geldiği için hayatın vazgeçilmez bir parçası haline gelmiştir (Solmaz ve ark, 2013; Battallar ve Cömert, 2015). Bazı kullanıcılar sosyal medya kullanımını gelir kaynağına çevirerek ve sosyal medyadan genellikle kişisel bakım, kozmetik, moda ve giyim üzerine paylaşım yaparak ve kusursuz bir yaşam tarzı ile birlikte belirli güzellik kalıplarını lanse ederek kazanç sağlamaya başlamıştır. Bu kişileri aktif olarak takip eden kullanıcılarda zamanla belirli bir güzellik algısı oluşmakta ve bu durum estetik kaygısını da beraberinde getirmektedir. Bu algıları Twitter, İnstagram, Whatsapp ve Facebook gibi sosyal paylaşım siteleri içinde barındırmakta özellikle genç yaş grubu tarafından sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Bu siteler insanların iletişimini, etkileşimini, iş birliğini de şekillendirmektedir.

Gençler, interneti çoğunlukla sosyal medya aracılığıyla kullanır. Bu platformlar sayesinde dijital bir kimlik oluşturabilir, sanal ortamda sosyalleşebilir ve duygu, düşünce veya yorumlarını paylaşabilirler. Ayrıca fotoğraf ve video yükleyip başkalarının paylaşımlarını görebilir, ortak ilgi alanlarına sahip kişi ve gruplarla bağlantı kurabilirler. Sosyal medya uygulamaları, onlara hızlı ve kolay sesli, görüntülü veya yazılı iletişim imkanı sunarken, kendilerine özel bir takipçi kitlesi oluşturma ve güncel haberlere ulaşma fırsatı da sağlar. Bu kullanım amaçları, kişiden kişiye farklılık göstermektedir (Durak ve Seferoğlu, 2016; Lee ve Ma, 2012).

Bu farklılıklar sonucunda bireylerin beden memnuniyetlerinde olumsuz etkiler oluşabilmektedir. Araştırmalar, kişinin sosyal medyada kendi vücut imajına daha fazla maruz kalmasından dolayı daha fazla sosyal karşılaştırma yaptığını ve bunun sonucunda ise bireyde görünüm kaygılarının oluştuğunu ortaya koymaktadır (Çömlekçi ve Başol, 2019). Bu kaygılar; diğerleri tarafından beğenilmek, kendi bedenine yönelik mükemmeliyetçilik ve toplumca

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

belirlenen mükemmeliyetçilik, sosyal onay ihtiyacı gibi yönler çerçevesinde ele alınmaktadır (Karaşar ve Öğütülmüş, 2016; Gökkaya, Deniz ve Gedik, 2020). Ayrıca, gençler zaman zaman sosyal onay ihtiyacından dolayı kendilerini bedensel ya da kişilik yapısı olarak olduğundan farklı göstermeye ve başka insanların isteklerine, hatta yaşam tarzlarına göre hareket etmeye başlamaktadırlar (Millham ve Kellog, 1980; Gökkaya, Deniz ve Gedik, 2020). Gençler, sosyal medyada gördükleri yaşam tarzlarının ve beden algısının etkisinde kalmakta ve bu etkinin sonucunda dijital ortamdaki bireyler gibi kusursuzluğu temsil etmek istemekte, bu yüzden de dijital ortamda ne "en iyi" olarak kabul ediliyorsa onu kendisine uyarlamaya çalışmakta, kendisini olduğundan zayıf, tüysüz, uzun boylu ve gür saçlı gibi göstermek için bazı beden imajlarında farklılaşmalara neden olmakta ve bunu topluma yansıtmak için kişileri yanıltma gibi, gerçekte olmayan bir birey oluşturma tekniklerine başvurmaktadırlar (Meier ve Gray, 2014; Gökkaya, Deniz ve Gedik, 2020). Sosyal medyada oluşan bu benden imajı algısı bireylerin kendi görünüşleriyle ilgili kaygı yaşamalarına sebep olmakta ve bireylerin beden imajı algılarını bozabilmektedir. Bu bozuklukların ön planda olmasının etkeni ise sosyal medya platformlarının oldukça görsel ve görünüm odaklı içerikleri barındırmasıdır. Bu durumun etkisiyle bireylerin daha düşük beden imajına sahip olma eğiliminde oldukları görülmektedir. (Saiphoo ve Vahedi, 2019). Bu konu çerçevesinde sosyal medya kullanımının insanların görünüşlerini değiştirme niyetleriyle ilişkili olduğu düşünülmektedir.

Özellikle bu dönemde sosyal medya kullanımının verdiği zararlar ve aşırı sosyal medya kullanımından dolayı beden imajına yönelik olumsuz düşüncelerin gençleri birçok yeme bozukluğu problemlerine (anoreksiya nevroza, bulimia nevroza, pika, geri çıkarma bozukluğu, kaçırgan/kısıtlı beslenme bozukluğu, tıkanırcasına yeme bozukluğu ve atipik yeme bozukluğu) doğru sürükleyebileceği düşünülmektedir. Dolayısıyla gençlerin sağlıkları olumsuz yönde etkilenecektir. Bu konuyla ilgili gençlere gerekli desteğin sağlanması adına programların oluşturulabileceği ve bu programların oluşturulmasında da sosyal medya kullanım amaçlarının beden imajıyla olan ilişkisinin ortaya konulması önem arz etmektedir. Özellikle Çocuk gelişimi bölümü öğrencilerinin gelecekte çocuk ve gençlerle çalışacakları için, sağlıklı bir beden algısı ve sosyal medya kullanımı bilincine sahip olmaları kritik öneme sahiptir. Kendi yaşadıkları bu deneyimler, onlara çocukların ve ergenlerin beden imajı sorunlarını daha iyi anlama ve bu konuda destek olma becerisi kazandırabilecektir.

Bu doğrultuda araştırmada, üniversite öğrencilerinin sosyal medya bağımlılık düzeyleri ile beden memnuniyetleri arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

2.1.Araştırma Deseni: Çocuk Gelişimi Bölümü öğrencilerinin sosyal medya bağımlılık düzeyleri ile beden memnuniyetleri arasındaki ilişkinin incelenmesi ve çeşitli değişkenlerin öğrencilerin sosyal medya bağımlılık düzeyleri ile beden memnuniyetlerinde farklılık oluşturup oluşturmadığının belirlenmesi amacıyla yapılan çalışmada "ilişkisel tarama modeli" kullanılmıştır. İlişkisel tarama modelleri iki veya daha çok sayıdaki değişken arasında birlikte değişimin varlığını ve/veya derecesini belirlemeyi amaçlayan araştırma modelleridir (Karasar, 2016).

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

2.2.Evren ve Örneklem: Araştırmanın evrenini 2024-2025 eğitim-öğretim yılında Kırıkkale Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Çocuk Gelişimi Bölümünde eğitim gören 362 öğrenci oluşturmaktadır. Örneklem ise; kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemi ile seçilmiş Çocuk Gelişimi Bölümü'nde öğrenim görmekte olan ve araştırmaya gönüllü olarak katılmayı kabul eden 220 öğrenciden oluşmaktadır (Büyüköztürk, Kılıç, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Funda Demirel, 2020).

Öğrencilere ve ailelerine ait bazı tanıtıcı özelliklerine ilişkin dağılımlar Tablo 1'de gösterilmiştir.

Çizelge 1. Öğrenciler ve Ailelerin Tanıtıcı Özelliklerine Ait Dağılımlar (n=220)

Tanıtıcı Özellikler	n	%
Yaş		
18-20	79	35.9
21yaş ve üzeri	141	64.1
Gelir düzeyi		
Gelir giderin altında	44	20.0
Gelir gidere eşit	145	65.9
Gelir giderden fazla	31	14.1
Anne öğrenim durumu		
İlkokul	71	32.3
Ortaokul	44	20.0
Lise	74	33.6
Üniversite	31	14.1
Baba öğrenim durumu		
İlkokul	38	17.3
Ortaokul	33	15.0
Lise	90	40.9
Üniversite	59	26.8
Kardeş sayısı		
Kardeş yok	14	6.4
1 kardeş	59	26.8
2 ve üzeri kardeş	147	66.8
Günde ortalama telefonda geçirilen süre		
1 saat	15	6.8
2-5 saat	145	65.9
6 saat ve üzeri	60	27.3
Telefonda geçirilen sürenin ne kadarı sosyal medya uygulamalarında harcanmakta		
Hepsi	38	17.3
Çoğunlukla	147	66.8
Nadiren	35	15.9
En çok kullanılan sosyal medya platformu		
İnstagram	158	71.8
Twitter	21	9.5
Youtube	17	7.7
Tiktok	13	5.9
Facebook	6	2.7

Diğer	5	2.4
Sosyal medya platformlarının kullanılan bakım ürünlerinde/giyimde etkisi		
Evet	192	87.3
Hayır	28	12.7
Toplam	220	100.0

Çizelge 1 incelendiğinde; öğrencilerin %64.1'i 21 yaş ve üzeri yaş aralığında olup %65.9'u gelir durumunu gelir gidere eşit olarak belirtmişlerdir. Öğrencilerin annelerinin %14.1'i, babalarının %26.8'i üniversite mezunu olup %66.8'i iki ve üzeri kardeşe sahiptir. %65.9'u telefonda günde ortalama geçirdikleri sürenin 2-5 saat aralığında olduğunu, %66.8'i telefonda geçirdikleri sürenin çoğunlukla sosyal medya uygulamalarında olduğunu, %71.8'i en çok instagramı kullandıklarını ve %87.3'ü sosyal medya platformlarının kullanılan bakım ürünlerinde/giyimde etkisi olduğunu ifade etmişlerdir.

2.3.Veri Toplama Araçları: Yapılan çalışmada demografik bilgilerin elde edilmesi amacıyla araştırmacılar tarafından oluşturulan Kişisel Bilgi Formu, Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği ile Beden Memnuniyeti Ölçeği'nden yararlanılmıştır.

Kişisel Bilgi Formu: Araştırmacılar tarafından geliştirilen form, öğrenciler ve ailelerine ait bazı tanıtıcı özellikleri elde edebilmek amacıyla hazırlanmış bir formdur.

Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği Kısa Formu **:** Bu araştırmada üniversite öğrencilerinin sosyal medya bağımlılık düzeylerini belirlemek için Günüç (2009) tarafından geliştirilen ve Çömlekçi ve Başol (2019) tarafından geçerlik-güvenirlik çalışması yapılan 7 maddelik bir ölçek kullanılmıştır. Ölçek maddeleri, 5'li Likert tipi bir değerlendirme sistemiyle (1= Hiçbir zaman; 5= Her zaman) puanlanmıştır. Ölçeğin standartlaştırılmış madde yüklerinin 0.52 ile 0.86 arasında, iç tutarlılık katsayısının ise 0.850 olduğu belirlenmiştir. Bu çalışmada ise ölçeğin iç tutarlılık değeri 0.948 olarak hesaplanmıştır. Ölçekten elde edilen puanların ortalaması alınarak değerlendirme yapılmış olup, yükselen puanlar artan sosyal medya bağımlılığına işaret etmektedir.

Beden Memnuniyeti Ölçeği: Araştırmada üniversite öğrencilerinin beden memnuniyetleri Avalos, Tylka ve Wood-Barcalow (2005) tarafından geliştirilen Bakalım ve Karçkay (2016) tarafından Türkçeye uyarlanan Beden Memnuniyeti Ölçeği ile değerlendirilmiştir. Ölçek 9 maddeden oluşmakta ve 5'li Likert tipinde (1= Hiçbir zaman; 5= Her zaman) Genel Beden Memnuniyeti ve Beden İmajına Yatırım olmak üzere iki alt boyutu bulunmaktadır. Ölçek iç tutarlılığı Kadın öğrencilerde 0.87, erkek öğrencilerde 0.85 olarak saptanmıştır. Yüksek puanlar yüksek beden memnuniyetini yansıtmaktadır. Bu araştırmada ölçek toplam puanı kullanılmış, ölçeğin iç tutarlılığı 0.959 olarak saptanmıştır.

2.4.Veri Toplama İşlemi: Araştırmanın verileri toplanmadan önce gerekli izin alınmış, 2024-2025 güz döneminde eğitim öğretime devam eden öğrencilerle yüz yüze görüşülmüş, çalışmanın amacı ve içeriği hakkında bilgi verilmiştir. Çalışmaya katılımda gönüllülük bildiren öğrencilere Kişisel Bilgi Formu, Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği ile Beden Memnuniyeti Ölçeği *verilerek* eksiksiz doldurulan toplam 220 adet form analize dahil edilmiştir.

2.5.Verilerin Analizi: Bu araştırmada, Çocuk Gelişimi Bölümü öğrencilerinin sosyal medya bağımlılığı düzeyleri ile beden memnuniyetleri arasındaki ilişkiyi incelemek için verilerin normal dağılıma uygunluğu analiz edilmiştir. Bu amaçla, Sosyal Medya Bağımlılık ve Beden Memnuniyeti Ölçeği toplam puanlarına ait çarpıklık (sırasıyla 0.971 ve -0.538) ve basıklık (sırasıyla 0.455 ve -0.403) katsayıları incelenmiştir. Her iki katsayının da -1 ile +1 aralığında yer alması, veri dağılımlarının normal kabul edilebilir sınırlar içinde olduğunu göstermektedir (Büyüköztürk, 2011; Tabachnick ve Fidell, 2013). Elde edilen bu sonuçlar doğrultusunda, betimsel istatistiklerin yanı sıra, gruplar arasındaki ortalama farklılıklarını incelemek için Tek Yönlü Varyans Analizi ve bağımsız örneklem t-testi kullanılmıştır. Araştırma değişkenleri arasındaki potansiyel ilişkileri belirlemek amacıyla ise Pearson korelasyon katsayıları hesaplanmıştır.

3. BULGULAR VE TARTIŞMA

Çocuk Gelişimi Bölümü öğrencilerinin (220) sosyal medya bağımlılık düzeyleri ile beden memnuniyetlerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi amacıyla yapılan çalışmadan elde edilen sonuçlar aşağıda yer almaktadır.

Çizelge 2'de katılımcıların sosyal medya bağımlılık ile beden memnuniyetleri ölçeklerinden aldıkları puanlara ilişkin ortalama, standart sapma, minimum ve maksimum değerlere yer verilmiştir.

Çizelge 2. Öğrencilerin Sosyal Medya Bağımlılık İle Beden Memnuniyeti Ölçeklerinden Aldıkları Puanlara İlişkin Betimsel İstatistikler

Ölçek	$\bar{X}$	SS	Min.	Mak
Sosyal Medya Bağımlılık	2.09	1.01	1.00	5.00
Beden Memnuniyeti	31.28	9.25	9.00	45.00

Çizelge 2 incelendiğinde, üniversite öğrencilerinin sosyal medya bağımlılık ölçeğine ilişkin puan ortalamalarının $\bar{X}$=2.09 olduğu ve bu ölçekten en az 1.00, en fazla 5.00 puan aldıkları sosyal medya bağımlılıklarının ortalamanın altında olduğu saptanmıştır. Sağar (2019) yetişkin bireylerle yaptığı çalışmasında sosyal medya bağımlılıklarının düşük düzeyde olduğu sonucu çalışma sonuçlarımızla paralellik göstermektedir. Beden memnuniyeti ölçeğine ilişkin sonuçlar incelendiğinde ise ortalamalarının $\bar{X}$=31.28 olduğu ve beden memnuniyeti ölçeği puanlarının en az $\bar{X}$=9.00, en fazla 45.00 olduğu öğrencilerin beden memnuniyetlerinin ortalamanın üzerinde olduğu belirlenmiştir. Bu sonuç çalışma grubunu oluşturan öğrencilerin kadın öğrencilerden oluşmasının bir sonucu olarak yorumlanabilir. Gökkaya, Deniz ve Gedik (2020) ve Aydoğan (2024) tarafından yürütülen çalışmada da kadın katılımcıların beden memnuniyetleri daha yüksek bulunmuştur.

Çizelge 3. Öğrencilerin Sosyal Medya Bağımlılık İle Beden Memnuniyeti Ölçeği Puan Ortalamalarının Yaşa Göre Karşılaştırılması

Ölçek	Yaş	n	$\bar{x}$	SS	t	p
Sosyal Medya Bağımlılık	18-20 yaş	79	2.07	1.02	-0.195	0.846
	21-24 yaş	141	2.10	1.00		
Beden Memnuniyeti	18-20 yaş	79	31.75	8.87	0.572	0.568
	21-24 yaş	141	31.01	9.47		

Çizelge 3'te öğrencilerin sosyal medya bağımlılık ile beden memnuniyeti ölçeği puan ortalamalarının yaşa göre karşılaştırılması görülmektedir. Analiz sonucunda yaş değişkeni sosyal medya bağımlılık ölçeği puan ortalamalarında (t=-0.195, p>0.05) anlamlı bir farklılık oluşturmadığı saptanmıştır. Ümmet vd. (2019) farklı yaş gruplarındaki bireylerde sosyal medya bağımlılığını inceledikleri çalışmalarında yaş değişkeninin sosyal medya bağımlılığında anlamlı bir farklılık oluşturduğu özellikle 18-25 yaş grubunun sosyal medya bağımlılıklarının diğer gruplara göre daha yüksek olduğunu belirlemişlerdir. Sağar (2018) yetişkin bireylerde sosyal medya bağımlılığını incelediği çalışmasında yaş değişkeni sosyal medya bağımlılığında anlamlı bir farklılık oluşturmamıştır. Çalışmamızda yaş grubunun sınırlı olması yaş değişkeninin sosyal medya bağımlılıklarında anlamlı bir farklılık oluşturmamasının bir sonucu olarak düşünülebilir. Araştırmada yaş değişkeni beden memnuniyeti ölçeği puanlarında da (t=0.572, p>0.05) anlamlı bir farklılık oluşturmamaktadır. Kaytanoğlu (2021)'nun çalışması da araştırma bulgularımıza paralellik göstermekte, genç yetişkinlerde sosyal onay ihtiyacı, beden memnuniyeti ve sosyal medya kullanım amaçlarının sosyal medya bağımlılığı ile ilişkisini incelemiş ve yaş değişkeninin katılımcıların beden memnuniyetlerinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığını belirlemiştir.

Çizelge 4. Öğrencilerin Sosyal Medya Bağımlılık İle Beden Memnuniyeti Ölçeği Puan Ortalamalarının Gelir Düzeyine Göre Karşılaştırılması

Ölçek	Gelir düzeyi	n	$\bar{x}$	SS	F	p
Sosyal Medya Bağımlılık	Gelir giderin altında[a]	44	2.50	1.19	4.641	**0.011* a>b,c**
	Gelir gidere eşit[b]	145	1.99	0.95		
	Gelir giderden fazla[c]	31	2.01	0.87		
Beden Memnuniyeti	Gelir giderin altında[a]	44	28.50	9.39	3.011	0.051
	Gelir gidere eşit[b]	145	32.28	8.93		
	Gelir giderden fazla[c]	31	30.51	9.88		

*p<0.05, **p<0.01

Çizelge 4'te öğrencilerinin gelir düzeyine göre sosyal medya bağımlılık ile beden memnuniyeti ölçeğine ait puan ortalamaları görülmektedir. Geliri giderinin altında olan öğrencilerin sosyal medya bağımlılık puanlarının ($\bar{x}$=2.50) diğer gruplara göre daha yüksek olduğu saptanmıştır. Analiz sonucunda gelir düzeyi değişkeni sosyal medya bağımlılık ölçeği puan ortalamalarında anlamlı bir farklılık oluşturmakta (F=4.641, p<0.05) Scheffe testi sonucunda bu farklılık geliri giderinin altında olarak belirten öğrencilerin puan ortalamalarından kaynaklanmaktadır. Bu durum sosyal medya platformlarına ulaşmanın çok maliyet gerektirmemesi sonucu

sosyoekonomik zorlukların yol açtığı psikolojik ve sosyal ihtiyaçların bir yansıması olduğu düşünülebilir. Akbaş Coşar ve Gedik (2021)'in çalışmalarında öğretmen adaylarının aile gelir durumu arttıkça sosyal medya bağımlılık düzeylerinin arttığını saptamışlardır. Çalışma bulgularımızın aksine gelir durumunun sosyal medya bağımlılığında anlamlı bir farklılık oluşturmadığı yönünde araştırmalarda bulunmaktadır (Baş ve Diktaş, 2020; Teyfur vd. 2017). Ancak gelir düzeyi değişkeni beden memnuniyeti ölçeği puanlarında anlamlı bir farklılık oluşturmamaktadır (F=3.011, p>0.05). Bu sonuç gelir düzeyinin tek başına beden memnuniyetinde etkili olmadığını başka faktörlerin de önemli olduğunu düşündürmektedir. Kılıç ve Kabasakal (2025) ise çalışmalarında yetişkin kadınların gelir düzeyi arttıkça beden memnuniyetlerinin de arttığını saptamışlardır.

Çizelge 5. Öğrencilerin Sosyal Medya Bağımlılık İle Beden Memnuniyeti Ölçeği Puan Ortalamalarının Anne Eğitim Düzeyine Göre Karşılaştırılması

Ölçek	Anne eğitim düzeyi	n	$\bar{x}$	SS	F	p
Sosyal Medya Bağımlılık	İlkokul[a]	71	1.76	0.84	4.424	**0.005** ** a<c**
	Ortaokul[b]	44	2.15	0.95		
	Lise[c]	74	2.36	1.16		
	Üniversite[d]	31	2.13	0.87		
Beden Memnuniyeti	İlkokul[a]	71	33.05	9.22	1.317	0.270
	Ortaokul[b]	44	30.36	8.31		
	Lise[c]	74	30.31	9.40		
	Üniversite[d]	31	30.83	10.02		

*p<0.05, **p<0.01

Çizelge 5'te öğrencilerinin anne düzeyine göre sosyal medya bağımlılık ile beden memnuniyeti ölçeğine ait puan ortalamaları incelendiğinde, ilkokul mezunu anneye sahip öğrencilerin sosyal medya bağımlılık puanlarının ($\bar{x}$=1.76) diğer gruplara göre daha düşük olduğu saptanmıştır. Analiz sonucunda anne eğitim düzeyi değişkeni sosyal medya bağımlılık ölçeği puan ortalamalarında anlamlı bir farklılık oluşturmakta (F=4.424, p<0.01) Scheffe testi sonucunda bu farklılığı ilkokul ve lise mezunu anneye sahip öğrencilerin puan ortalamaları oluşturmaktadır. Pamuk (2024) üniversite öğrencilerinin dijital okuryazarlık düzeyleri ile sosyal medya bağımlılığı ilişkisini incelemiş ve anne eğitim düzeyi arttıkça bağımlılık düzeyinin de arttığını belirlemiştir. Bu sonuç özellikle ilkokul mezunu olan annelerin aşırı internet ve sosyal medya kullanımına izin vermedikleri veya bu konuda denetim kurabilen aile tutumlarını da düşündürmektedir. Ancak anne eğitim düzeyi değişkeni beden memnuniyeti ölçeği puanlarında da anlamlı bir farklılık oluşturmamaktadır (F=1.317, p>0.05). Bu sonuç Kaytanoğlu (2021)'nun araştırma sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir.

Çizelge 6. Öğrencilerin Sosyal Medya Bağımlılık İle Beden Memnuniyeti Ölçeği Puan Ortalamalarının Telefonda Geçirilen Süreye Göre Karşılaştırılması

Ölçek	Telefonda geçirilen süre	n	$\bar{X}$	SS	F	p
Sosyal Medya Bağımlılık	1 saat[a]	15	1.68	1.07	10.583	**0.000** c>a,b**
	2-5saat[b]	145	1.94	0.80		
	6saat ve üzeri[c]	60	2.57	1.27		
Beden Memnuniyeti	1 saat[a]	15	30.60	11.24	4.811	**0.009** a,b>c**
	2-5saat[b]	145	32.59	7.61		
	6saat ve üzeri[c]	60	28.28	11.51		

*p<0.05, **p<0.01

Çizelge 6'da öğrencilerin telefonda geçirdikleri süreye göre sosyal medya bağımlılık ile beden memnuniyeti **ölçeğine** ait puan ortalamaları incelendiğinde, telefonda gün içerisinde 6 saat ve üzeri zaman geçiren öğrencilerin sosyal medya bağımlılık puanlarının ($\bar{X}$=2.57) diğer gruplara göre daha yüksek beden memnuniyet puanlarının ($\bar{X}$=28.28) ise daha düşük olduğu saptanmıştır. Analiz sonucunda telefonda geçirilen sürenin sosyal medya bağımlılık ölçeği puan ortalamaları (F=10.583, p<0.01) ile beden memnuniyeti puan ortalamalarında (F=4.811, p<0.01) anlamlı bir farklılık oluşturduğu saptanmıştır. Scheffe testi sonucunda bu farklılığı sosyal medya bağımlılık ve beden memnuniyeti ölçeği puanlarında telefonda 6 saat ve üzeri zaman geçiren öğrencilerin puan ortalamaları oluşturmaktadır. Sarıkıoç (2021) ve Cengiz (2022)'in çalışmalarında da bireylerin sosyal medya kullanım süresi arttıkça sosyal medya bağımlılıklarının arttığı, Sampasa-Kanyinga vd. (2016) sosyal medyada günde 2 saatten fazla zaman geçiren bireylerin bedenlerinden daha az memnun olduklarını belirlemişlerdir.

Çizelge 7. Öğrencilerin Sosyal Medya Bağımlılık İle Beden Memnuniyeti Ölçeği Puan Ortalamalarının Sosyal Medya Platformlarının Kullanılan Bakım Ürünlerinde/Giyimde Etkisinin Olup Olmama Durumuna Göre Karşılaştırılması

Ölçek	Grup	n	$\bar{X}$	SS	t	p
Sosyal Medya Bağımlılık	Evet	192	2.15	1.04	2.218	0.028*
	Hayır	28	1.70	0.68		
Beden Memnuniyeti	Evet	192	30.93	9.19	-1.449	0.149
	Hayır	28	33.64	9.48		

*p<0.05, **p<0.01

Çizelge 7'de öğrencilerin sosyal medya bağımlılık ile beden memnuniyeti ölçeği puan ortalamalarının sosyal medya platformlarının kullanılan bakım ürünlerinde/giyimde etkisinin olup olmama durumuna göre karşılaştırılmasına ait analiz sonuçları görülmektedir. Sosyal medya platformlarının kullanılan bakım ürünlerinde/giyimde etkisi olduğunu belirten öğrencilerin sosyal medya bağımlılık ölçeği puanları ($\bar{X}$=2.15) yüksek, beden memnuniyeti ölçeği puanları ($\bar{X}$=30.93) düşüktür. Analiz sonucunda sosyal medya platformlarının kullanılan bakım ürünlerinde/giyimde etkisinin olup olmama durumu sosyal medya bağımlılık ölçeği puan ortalamalarında (t=2.218, p<0.05) anlamlı bir farklılık oluşturduğu belirlenmiştir. Aktaş

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

ve Gürbüz (2022) araştırmalarında sosyal medya etkileyicilerinin genç tüketicilerinin kıyafet satın alma niyetleri üzerinde etkisinin olduğunu belirlemişlerdir.

Ancak sosyal medya platformlarının kullanılan bakım ürünlerinde/giyimde etki durumu öğrencilerin beden memnuniyeti ölçeği puanlarında anlamlı bir farklılık oluşturmamıştır (t=-1.449, p>0.05).

Çizelge 8. Öğrencilerin Sosyal Medya Bağımlılık İle Beden Memnuniyeti Ölçeklerinden Aldıkları Puanlar Arasındaki Korelasyon

		Beden Memnuniyeti	
Sosyal Medya Bağımlılık	n	r	p
	220	-.398**	.000

*p<0.05, **p<0.01

Çizelge 8'de korelasyon analizi sonucu incelendiğinde; öğrencilerin sosyal medya bağımlılık ile beden memnuniyeti ölçeklerinden aldıkları puanlar arasında negatif yönde orta düzeyde bir ilişkinin olduğu belirlenmiştir. Öğrencilerin sosyal medya bağımlılıkları arttıkça beden memnuniyetleri azalmaktadır. Bu sonuç öğrencilerin gerçekçi olmayan güzellik standartlarını, özellikle ınstagram vb. platformlarda sürekli olarak başkalarının hayatları, görünümleri ve başarıları ile kendi yaşamlarını kıyaslamalarının bir sonucu olarak yorumlanabilir. Kaytanoğlu (2021) araştırmasında genç yetişkinlerde sosyal medya bağımlılığı ile beden memnuniyeti arasında negatif yönde anlamlı düzeyde ilişki belirlemiştir. Tayhan (2023), Gökkaya, Deniz ve Gedik (2020)'in çalışmaları da araştırma sonuçlarımızı destekler niteliktedir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırma Çocuk Gelişimi Bölümü öğrencilerinin sosyal medya bağımlılıkları ile beden memnuniyet düzeylerinin değerlendirilmesi amacıyla planlanmıştır. Araştırma sonucunda öğrencilerin %65.9'unun günlük ortalama 2-5 saat aralığında telefonda zaman geçirdiklerini, %66.8'inin daha çok sosyal medya uygulamalarında zaman geçirdiklerini, %71.8'inin en çok instagram kullandıklarını ve %87.3'ü kullandıkları bakım ürünleri/giyimde sosyal medyanın etkisi olduğunu belirtmişlerdir. Öğrencilerin sosyal medya bağımlılık düzeyleri ortalamanın altında, beden memnuniyetleri ortalamanın üzerinde olduğu, yaş değişkeninin sosyal medya bağımlılık ve beden memnuniyetlerinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığı belirlenmiştir. Gelir durumunu gelir giderin altında olarak belirten üniversite öğrencilerinin sosyal medya bağımlılık düzeyleri yüksek, ilkokul mezunu anneye sahip üniversite öğrencilerinin sosyal medya bağımlılık düzeyleri düşüktür. Telefonda günlük ortalama 6 saat ve üzerinde zaman geçiren öğrencilerin sosyal medya bağımlılıkları yüksek iken beden memnuniyet düzeyleri düşüktür. Kullanılan bakım ürünlerinde/giyimde sosyal medyanın etkisi olduğunu belirten öğrencilerin sosyal medya bağımlılık düzeyleri yüksektir. Ayrıca araştırmada öğrencilerin sosyal medya bağımlılık düzeyleri arttıkça beden memnuniyet düzeyleri azalmaktadır. Beden memnuniyeti ve sosyal medya bağımlılığı, çocuk gelişimi öğrencilerinin ruh sağlığını ve genel iyi oluşlarını önemli ölçüde etkileyebilen konulardır. Bu iki durum arasındaki negatif ilişkiyi anlamak ve ele almak, hem öğrencilerin kendileri hem de gelecekte çalışacakları çocukların

refahı için kritik öneme sahiptir. Araştırmamızdaki sonuçlar göz önüne alındığında bireylerin sosyal medya bağımlılıkları ve beden memnuniyetleri için çeşitli önerilerde bulunulabilir.

Akıllı telefon ve sosyal medya uygulamalarının sunduğu zamanlayıcı ve bildirim kapatma özelliklerini kullanarak, sosyal medyayı sadece bir makale okumak ya da bir arkadaşla mesajlaşmak gibi belirli amaçlar için kullanmak, bilinçli bir kullanım alışkanlığı kazanmanın etkili yollarından biri olabilir. Beden memnuniyetini artırmak için, özgüveni desteklemeye yönelik psikolojik danışmanlık uygulamalarına yer vermek etkili olabilir. Çalışmanın kapsamı, farklı ölçekler kullanılarak, farklı fakülte ve bölümlerin yanı sıra, ülke genelindeki farklı bölgeler ve meslek grupları üzerinde tekrarlanarak genişletilebilir.

KAYNAKÇA

Akbaş Coşar, H. ve Gedik, H. (2021). Öğretmen adaylarının sosyal medya bağımlılığı ve akademik erteleme davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi. Bayterek Uluslararası Akademik Araştırmalar Dergisi, 4(1), 32-65. doi:10.48174/buaad.932899.

Aktaş, Ö. ve Gürbüz, A. (2022). Sosyal medya etkileyicilerinin genç tüketicilerinin kıyafet satın alma niyetleri üzerindeki etkisi. Journal of Emerging Economies and Policy, 7(2), 418-432.

Aydoğan, D. (2024). Sosyal medya bağımlılığı, benlik saygısı ilişkisinde beden memnuniyetinin aracılık rolü analizi. Erciyes İletişim Dergisi, 11(1), 135-153.

Bakalım, O. ve Karçkay, T.A. (2016). Beden memnuniyeti ölçeği: Türk kadın ve erkek üniversite öğrencilerinde faktör yapısı ve psikometrik özelliklerinin değerlendirilmesi**,** Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**,**1 2(1): 410-422.

Battallar, Z. ve Cömert, M. (2015). Tüketicilerin Tercihlerinde Sosyal Medyadaki Reklamların Etkisi. Turizm Akademik Dergisi, 2(1), 39-48.

Baş, K. ve Diktaş, A. (2020). Social Media Dependency of Pre-Service Social Studies Teachers, Inonu University Journal of the Faculty of Education, 21(1), 193-207. DOI: 10.17679/inuefd.563544

Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2020). Bilimsel araştırma yöntemleri. 29. Baskı. Ankara: Pegem Akademi.

Çömlekçi, M. F. ve Başol, O. (2019). Gençlerin sosyal medya kullanım amaçları ile sosyal medya bağımlılığı ilişkisinin incelenmesi. Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 17(4), 173-188.

Durak, H. ve Seferoğlu, S.S. (2016). Türkiye'de sosyal medya okuryazarlığı ve sosyal ağ kullanım örüntülerinin incelenmesi. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 9(46), 526-535.

Gazi, M.A., Çetin, M., Çakı, C. (2017). The research of the level of social media addiction of university students. International Journal of Social Sciences and Education Research, 3(2), 549-559.

Gökkaya F., Deniz İ. ve Gedik Z. (2020). Sosyal medya bağımlılığının sosyal onay ihtiyacı ve beden memnuniyeti ile ilişkisi. Klinik Psikoloji Dergisi, 4(2), 94–105.

Günüç, S. (2009*). İnternet bağımlılık ölçeğinin geliştirilmesi ve bazı demografik değişkenler ile internet bağımlılığı arasındaki ilişkilerin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.

Horzum, M. B., Ayas, T. ve Çakır Balta, Ö. (2008). Çocuklar için bilgisayar oyun bağımlılığı ölçeği. Türk PDR (Psikolojik Danışma ve Rehberlik) Dergisi, 3(30), 76-88.

Horzum, M. B. (2011). İlköğretim öğrencilerinin bilgisayar oyunu bağımlılık düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. Eğitim ve Bilim Dergisi, 36(159), 56-68.

Kalafat, T. ve Kıncal, R. Y. (2008). Üniversite öğrencilerinin beden memnuniyeti düzeyleri ile sosyal beceri düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi (23).

Karaşar, B. ve Öğülmüş, S. (2016) Sosyal onay ihtiyaci ölçeği: Geçerlik ve güvenirlik analizi. Ege Eğitim Dergisi, 17:84-104.

Kaytanoğlu, H. (2021). Genç yetişkinlerde sosyal onay ihtiyacı, beden memnuniyeti ve sosyal medya kullanım amaçlarının sosyal medya bağımlılığı ile ilişkisi. İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.

Kılıç, S. ve Kabasakal, Z. (2025). Yetişkin kadınlarda beden algısı ve yaşam doyumu arasındaki ilişkide psikolojik esnekliğin rolü. *Türk Dünyası Kadın Araştırmaları Dergisi*, *4*(6), 32–43. https://doi.org/10.5281/zenodo.15108812

Lee, C.S., ve Ma, L. (2012). News sharing in social media: The effect of gratifications and prior experience. *Computers in Human Behavior* 28: 331–39.

Meier EP. ve Gray, J. (2014). Facebook photo activity associated with body image disturbance in adolescent girls. *Cyberpsychology, Behavior and Social Networking* ; 17:199–206.

Millham, J. ve Kellogg, R. W. (1980). Need for social approval. Impression management or self-deception? *Journal of Research in Personality*, ,14,445-457.

Morahan-Martin J. ve Schumacher P. (2000). Incidence and correlates of pathological Internet use among college students. *Computers in Human Behavior*, 16, 13–29.

Pamuk, Z. (2024). Üniversite öğrencilerinin dijital okuryazarlık düzeyleri ile sosyal medya bağımlılığının incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aksaray.

Sağar, M.E.(2018). Gençlerde Güncel Sorunlardan Biri Olan Sosyal Medya Bağımlılığının İncelenmesi: Afyon İli Örneği. Alanya Uluslararası Yerel Yönetimler Sempozyumu. 01-03.11.2018. Alanya, Türkiye.

Sampasa-Kanyinga, H., Chaput, J. P. ve Hamilton, H. A. (2016). Use of social networking sites and perception and intentions regarding body weight among adolescents. Obesity Science & Practice, 2(1), 32–39.

Sarıkoç, F. (2021). Genç yetişkinlerin sosyal medya bağımlılıkları, benlik saygısı ve beden algısı arasındaki ilişki. Yüksek Lisans Tezi Biruni Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.

Solmaz, B., Tekin, G., Herzem, Z. ve Demir, M. (2013). İnternet ve sosyal medya kullanımı üzerine bir uygulama. Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi, 7(4), 23-32.

Tayhan, F. (2023). Üniversite öğrencilerinde sosyal medya bağımlılığı, beden algısı, vücut kompozisyonu ve yeme bozuklukları arasındaki ilişkinin incelenmesi. Karya Journal of Health Science, 4(2), 139-145. https://doi.org/10.52831/kjhs.1302837.

Teyfur, M. Akpunar, B. Safalı, S. ve Ercengiz, M. (2017). Eğitim fakültesi öğrencilerin akademik erteleme davranışları ile sosyal medya bağımlılığı arasındaki ilişkinin farklı değişkenler açısından incelenmesi, Turkish Studies, 12(33): 625-640.

Tutgun-Ünal, A. ve Deniz, L. (2016). Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Medya Bağımlılığının İncelenmesi, Route Educational and Social Science Journal, 3(2), 155- 181.

Uslu, M. (2021). Türkiye'de sosyal medya bağımlılığı ve kullanımı araştırması. Turkish Academic Research Review, 6(2), 370-396. https://doi.org/10.30622/tarr.933479.

Ümmet, D., Batal, Ö.,Kaya, A. ve Alkan, H. (2019). Farklı yaş gruplarındaki bireylerde sosyal medya bağımlılığı: Çeşitli değişkenlere göre bir inceleme. 21. Uluslararası Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi Bildiri Kitabı, 328-334.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

SOSYAL HİZMET BÖLÜMÜ ÖĞRENCİLERİNİN YAŞLILIK ALANINA YÖNELİK YETKİNLİKLERİNİN İNCELENMESİ

Prof. Dr. Hande ŞAHİN
Kırıkkale Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü
Email: handesahin@kku.edu.tr ORCID : http://orcid.org/0000-0002-0012-0294
Prof. Dr. Sibel ERKAL
Hacettepe Üniversitesi, İİBF, Aile ve Tüketici Bilimleri Bölümü
Email: serkal@hacettepe.edu.tr ORCID : http://orcid.org/0000-0002-8395-9705

ÖZET

Bu araştırmada sosyal hizmet bölümü öğrencilerinin yaşlılık alanındaki yetkinlikleri incelenmektedir. Araştırmada genel tarama modellerinden kesitsel tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu iki devlet üniversitesinin Sosyal Hizmet Bölümü'nde 2. 3. ve 4. sınıfta eğitim-öğretime devam eden 281 üniversite öğrencisi oluşturmuştur. Veri toplama araçları olarak; araştırmacılar tarafından hazırlanan "Kişisel Bilgi Formu" ile Tuncay ve Duyan (2025) tarafından Türkçe uyarlaması yapılan "Geriatrik Sosyal Hizmet Yetkinlik Ölçeği" kullanılmıştır. Ölçek 40 maddeden ve 4 alt boyuttan oluşmakta olup sosyal hizmet bölümü öğrencilerinin geriatrik yetkinliklerini belirlemeyi amaçlamaktadır. Ölçekteki maddelere 0-4 arasında puan verilmekte ve yüksek puanlar yetkinliğin yüksek olması anlamına gelmektedir. Verilerin analizinde, betimsel istatistiklerin yanında Tek Yönlü Varyans Analizi ve t-testi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda öğrencilerin geriatrik yetkinlikleri ortanın biraz üzerinde bulunmuş olup, cinsiyet, yaş ve sınıf düzeyleri ile geriatrik yetkinlikleri arasında anlamlı fark tespit edilmiştir. Bununla birlikte yaşlı ile birlikte yaşayanların ve mezun olduktan sonra yaşlı birey ile çalışmayı isteyenlerin puan ortalamasının daha yüksek olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Geriatrik yetkinlik, geriatri, sosyal hizmet, yaşlı

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

GİRİŞ

İnsan yaşamı çocukluk, gençlik, yetişkinlik ve yaşlılık olmak üzere belli dönemlere ayrılmaktadır. Her ne kadar yaşamın evrelerini kesin olarak birbirinden ayırmak mümkün olmasa da yetişkinlik döneminden sonra gelen yaşlılık, yaşamın diğer dönemleri gibi doğal, evrensel bir gerçeklik ve insan yaşamının en hassas dönemi olarak değerlendirilmektedir (Ceylan, 2015).

Doğurganlık ve ölüm hızının azalması, koruyucu ve tedavi edici sağlık hizmetlerinin gelişmesi ile birlikte dünya nüfusu hızla yaşlanmaktadır. Dünya genelinde, 65 yaş ve üstü yetişkinlerin sayısı 2015 yılında 617,1 milyon (dünya nüfusunun %8,5'i) iken 2050 yılına kadar 1,6 milyar (tahmini dünya nüfusunun %16,7'si) seviyesine çıkması beklenmektedir (He ve ark., 2016). Türkiye'de ise yaşlı nüfus olarak kabul edilen 65 ve daha yukarı yaştaki nüfus, 2019 yılında 7 milyon 550 bin 727 kişi iken son beş yılda %20,7 artarak 2024 yılında 9 milyon 112 bin 298 kişi olmuştur. Yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranı ise 2019 yılında %9,1 iken, 2024 yılında %10,6'ya yükselmiştir (TUIK, 2025)

Sosyal hizmet, bireylerin refahını artırmayı ve toplumsal uyumu güçlendirmeyi amaçlayan bir meslektir. Yaşlı bireylerin ihtiyaçları, sosyal hizmet uygulamaları içinde özel bir alan oluşturmaktadır. Yaşlılık dönemi; sağlık sorunları, sosyal izolasyon, ekonomik güçlükler ve bağımlılık gibi çok boyutlu sorunları beraberinde getirmektedir (Acar, 2020). Bu nedenle sosyal hizmet uzmanlarının yaşlı bireylerin ihtiyaçlarını anlayabilmeleri ve etkili müdahalelerde bulunabilmeleri için geriatrik yetkinliklere sahip olması gerekmektedir. Bundan dolayı hızla yaşlanan nüfusun ihtiyaçlarını karşılamak için gerekli uzmanlık bilgisi ve becerilerine sahip sosyal hizmet uzmanlarına olan talep de her geçen gün artmaktadır (Hudson ve ark., 2003). Yaşlılık alanında çalışan sosyal hizmet uzmanları, aşağıdaki önemli müdahalelerden profesyonel olarak sorumludurlar:

• Yaşlıların ve ailelerinin problem çözme ve başa çıkma kapasitelerini geliştirmek;

• Yaşlılara ve ailelerine kaynak ve hizmet sağlayan sistemlerin etkin ve insani bir şekilde çalışmasını teşvik etmek;

• Yaşlılar için onlara kaynak, hizmet ve diğer fırsatlar sağlayan sistemlerle bağlantı kurmak;

•Yaşlıların ve ailelerinin, kendilerine ve ailelerine uygun kaynak ve hizmetlere erişebilmelerini sağlamak (Tuncay ve Duyan, 2015).

Literatürde sosyal hizmet uzmanlarının yaşlılık alanındaki yetkinliklerini inceleyen sınırlı sayıda çalışma mevcuttur. Rosen ve arkadaşlarının (2000) çalışmasında yaşlılık alanında

çalışan uzmanların hangi yetkinliklere ihtiyacı olduğuna yanıt aranmıştır. Çalışmada tüm sosyal hizmet öğrencilerinin belirli temel yetkinliklere ihtiyacı olduğu, tüm örneklem gruplarında katılımcıların gerontoloji ile ilgili en az bilgiye sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Damron-Rodriguez (2008) tarafından yapılan bir çalışmada; sosyal hizmet öğrencilerinin yaşlılık alanında yeterince hazırlıklı olmadıkları, bu nedenle eğitim programlarının yeniden yapılandırılması gerektiği belirtilmiştir. Benzer şekilde Wang ve Chonody (2013)'nin Amerika'da yürüttükleri çalışmada da sosyal hizmet öğrencilerinin yaşlı bireylere yönelik bilgi düzeylerinin sınırlı olduğu ve daha çok genç nüfus odaklı eğitim aldıkları ortaya konmuştur. Çayır (2024) tarafından yaşlılık alanında çalışan sosyal hizmet uzmanlarının yetkinliklerinin ve süpervizyon gereksinimlerinin incelenmesi amacıyla yapılan araştırmada katılımcıların geriatrik yetkinlik düzeyleri ortanın biraz üzerinde bulunmuştur. Ayrıca katılımcıların geriatrik yetkinliklerinin eğitim düzeyi ve çalışma süresine göre farklılık gösterdiği belirlenmiştir.

Hem ulusal hem de uluslararası literatür sosyal hizmet eğitiminin geriatrik yetkinlikler açısından geliştirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda sosyal hizmet bölümü öğrencilerinin yaşlılık alanındaki yetkinliklerinin belirlenmesi, mevcut durumun değerlendirilmesine ve gelecekteki eğitim politikalarının şekillendirilmesine katkı sağlayacaktır. Tüm bu bilgiler ışığında bu çalışma; sosyal hizmet bölümü öğrencilerinin yaşlılık alanındaki yetkinliklerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi amacıyla planlanmış ve yürütülmüştür.

AMAÇ VE YÖNTEM

Araştırma Deseni

Sosyal hizmet bölümü öğrencilerinin yaşlılık alanındaki yetkinliklerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi amacıyla yapılan çalışma tarama modeli türlerinden genel tarama modelinde yürütülmüştür. Genel tarama modelleri, çok sayıda elemandan oluşan bir evrende, evren hakkında genel bir yargıya varmak amacıyla, evrenin tümü ya da ondan alınacak bir grup, örnek ya da örneklem üzerinde yapılan tarama düzenlemeleridir Araştırma, genel tarama modellerinden kesitsel tarama modeline uygun olarak planlanmış ve yürütülmüştür. Kesitsel tarama modeli değişkenlerin anlık olarak bir kez ölçüldüğü bir modeldir (Karasar, 1995).

Araştırmanın Katılımcıları

Yapılan çalışmanın katılımcılarını; iki devlet üniversitesinin Sosyal Hizmet Bölümlerinin 2. 3. ve 4. sınıflarında eğitim ve öğretime devam eden, araştırmaya gönüllü

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

olarak katılmayı kabul eden 281 öğrenci oluşturmuştur. Öğrencilere ve ailelerine ait bazı tanıtıcı özelliklerine ait dağılımlar Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. Öğrencilerin Tanıtıcı Özelliklerine Ait Dağılımları (n=281)

Tanıtıcı Özellikler	n	%
Cinsiyet		
Kadın	237	84.3
Erkek	44	15.7
Yaş		
18-20	155	55.1
21-23	112	39.9
24 ve üzeri	14	5.0
Sınıf		
2.sınıf	205	73.0
3.sınıf	48	17.0
4.sınıf	28	10.0
Gelir düzeyi		
Gelir gideri karşılamıyor	45	16.0
Gelir gidere eşit	184	65.5
Gelir giderden fazla	52	18.5
Anne öğrenim durumu		
İlkokul ve daha az	112	39.9
Ortaokul	74	26.3
Lise	72	25.6
Üniversite ve üzeri	23	8.2
Baba öğrenim durumu		
İlkokul ve daha az	68	24.2
Ortaokul	58	20.6
Lise	103	36.7
Üniversite ve üzeri	52	18.5
Yaşlı ile birlikte yaşama		
Evet	62	22.1
Hayır	219	77.9
Yaşlı ile çalışmayı isteme		
Evet	175	62.3
Hayır	106	37.7

Tablo 1 incelendiğinde; öğrencilerin %84.3'ü kadın, %15.7'si erkektir. Çalışma grubunu oluşturan öğrencilerin %55.1'i 18-20 yaş aralığında, %73.0'ı 2.sınıf, %65.5'inin geliri giderine eşittir. Annelerinin %39.9'u ilkokul ve daha az öğrenim düzeyine sahip iken babalarının %36.7'si lise mezunudur. Öğrenciler arasında yaşlı bir birey ile yaşamadığını (%77.9) ve mezun olduktan sonra yaşlılarla çalışmak istediğini (%62.3) belirtenler önde gelmektedir.

Veri Toplama Araçları

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Veri toplama araçları olarak, öğrenciler hakkında bilgi elde etmek amacıyla araştırmacılar tarafından hazırlanan "Kişisel Bilgi Formu" ile Tuncay ve Duyan (2025) tarafından Türkçe uyarlaması yapılan "Geriatrik Sosyal Hizmet Yetkinlik Ölçeği" kullanılmıştır.

Kişisel Bilgi Formu: Araştırmacılar tarafından geliştirilen form, Sosyal Hizmet Bölümü öğrencilerinin (okuduğu üniversite, yaş, cinsiyet, sınıf, gelir düzeyi, anne-baba öğrenim düzeyi, yaşlı birey ile yaşama durumu, mezun olduktan sonra yaşlılarla çalışmayı isteme) bazı tanıtıcı özelliklerini elde edebilmek amacıyla hazırlanmış bir formdur.

Geriatrik Sosyal Hizmet Yetkinlik Ölçeği: Tuncay ve Duyan (2015) tarafından Türkçe uyarlama çalışması yapılmış, 40 maddeden oluşan beşli likert tipi bir ölçektir. Sosyal hizmet öğrencileri ve sosyal hizmet uzmanlarının yetkinliklerini; değerler, etik ve kuramsal bakış açıları, değerlendirme, müdahale ve yaşlılığa ilişkin hizmetler, programlar ve politikalar başlıklarıyla belirlemeyi amaçlayan dört alt boyuttan oluşan, geçerlik ve güvenirlik değerleri yüksek bir ölçektir. Ölçek toplam puanı 160'tır. Yanıtlayıcılar, 0 ile 4 puan arasında puanlama yaparak katılım sağlayabilmektedir. Alınabilecek minimum puan 0, maksimum puan ise 4'tür. Alınan yüksek puanlar geriatrik yetkinliğin yüksek olduğunu, alınan düşük puanlar ise geriatrik yetkinliğin düşük olduğuna işaret etmektedir. Ölçekte ters madde bulunmamaktadır (Tuncay ve Duyan, 2015).

Veri Toplama İşlemi

Yapılan çalışmada iki devlet üniversitesine devam eden sosyal hizmet bölümü öğrencileri araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır. Yaşlanma ile ilgili dersler 2. sınıftan itibaren müfredatta yer aldığından 1. sınıf öğrencileri çalışmaya dahil edilmemiştir. Araştırmaya dahil olacak öğrencilerin belirlenmesinde uygun örnekleme kullanılmış olup, katılımda gönüllülük bildiren öğrenciler çalışmaya dahil edilmiştir. Araştırma verileri 2024-2025 güz döneminde eğitim öğretime devam eden öğrencilerle yapılan yüz yüze görüşmeler ile toplanmıştır.

Verilerin Analizi

Sosyal hizmet bölümü öğrencilerinin yaşlılık alanındaki yetkinliklerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi amacıyla yapılan çalışmada, verilerin normal dağılıma uygunluğunun belirlenmesi amacıyla çarpıklık ve basıklık değerleri hesaplanmıştır. "Geriatrik Sosyal Hizmet Yetkinlik Ölçeği" toplam puanına ilişkin çarpıklık (-0.62) ve basıklık (0.88) katsayılarının -1 ile +1 aralığında yer aldıkları görülmüştür (Büyüköztürk, 2011; Tabachnick ve Fidell, 2013). Elde edilen sonuçlar dağılımların normal kabul edilebilecek sınırlarda olduğunu gösterdiğinden, betimsel istatistiklerin yanında ortalamaların karşılaştırılması

amacıyla İlişkisiz Örneklemler İçin Tek Faktörlü Varyans Analizinden (ANOVA) ve t-testinden yararlanılmış, araştırma değişkenleri arasındaki olası ilişkilerin belirlenmesi amacıyla Pearson korelasyon katsayıları hesaplanmıştır.

BULGULAR

Sosyal hizmet bölümü öğrencilerinin yaşlılık alanındaki yetkinliklerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi amacıyla yapılan çalışmadan elde edilen sonuçlar aşağıda yer almaktadır;

Tablo 2'de katılımcıların "Geriatrik Sosyal Hizmet Yetkinlik Ölçeği"nden aldıkları puanlara ilişkin ortalama, standart sapma, minimum ve maksimum değerlere yer verilmiştir.

Tablo 2. Öğrencilerin "Geriatrik Sosyal Hizmet Yetkinlik Ölçeği"nden Aldıkları Puanlara İlişkin Betimsel İstatistikler

Ölçek	$\bar{X}$	SS	Min.	Mak
"Geriatrik Sosyal Hizmet Yetkinlik Ölçeği"	87.2420	30.02806	16.00	156.00

Tablo 2 incelendiğinde, üniversite öğrencilerinin "Geriatrik Sosyal Hizmet Yetkinlik Ölçeği"ne ilişkin puan ortalamalarının $\bar{X}$=87.3843 olduğunu ve bu ölçekten en az 16.00, en fazla 156.00 puan aldıkları belirlenmiştir. Ölçekten alınabilecek puan 0, en yüksek puan ise 160 olup yüksek puanlar yetkinliğin yüksek olması anlamına gelmektedir.

Tablo 3. Öğrencilerin Cinsiyet, Yaşlı ile Birlikte Yaşama ve Mezun Olduktan Sonra Yaşlı Birey ile Çalışmayı İsteme Durumu ile Geriatrik Sosyal Hizmet Yetkinlik Ölçeği Puanlarına İlişkin T Testi Sonuçlar

Değişkenler	Gruplar	N	Mean±SS	Bağımsız Örneklemler T Testi	
				t	*p.*
Cinsiyet	Kadın	237	91.8059±26.59290	6.310	.001*
	Erkek	44	62.6591±35.45383		
Yaşlı ile Birlikte Yaşama	Evet	62	93.8226±30.29447	1.965	.051
	Hayır	219	85.3790±29.75770		
Mezun Olduktan Sonra Yaşlı	Evet	175	87.5829±30.36450	.244	.468
	Hayır	106	86.6792±29.59876		

Birey ile Çalışmayı İsteme						

*p<0.05

Tablo 3'e göre öğrencilerin Geriatrik Sosyal Hizmet Yetkinlik Ölçeği'nden elde ettikleri puan ortalamaları cinsiyete [t=6.310 p=,001] göre anlamlı farklılık göstermektedir.

Yaşlı ile birlikte yaşama ile mezun olduktan sonra yaşlı birey ile çalışmayı isteme durumları ile ölçek toplam puanı arasında anlamlı fark tespit edilmemiştir. Bununla birlikte yaşlı ile birlikte yaşayanların ve mezun olduktan sonra yaşlı birey ile çalışmayı isteyenlerin puan ortalamasının daha yüksek olduğu görülmüştür.

Tablo 4. Öğrencilerin Yaş, Sınıf, Gelir Düzeyi, Anne-Baba Öğrenim Düzeyi ile Geriatrik Sosyal Hizmet Yetkinlik Ölçeği Puanlarına İlişkin ANOVA Sonuçları

Değişken	**Grup**	**N**	**Mean±SS**	**Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA testi)**		**Fark**
				F	**p**	
Yaş	18-20 [(a)]	155	82.4129±28.67502	5.508	.005*	c>a
	21-23 [(b)]	112	91.9375±30.07237			
	24 ve üzeri [(c)]	14	103.1429±34.90395			
Sınıf	2 [(a)]	159	74.3270±24.07175	66.727	.000*	c>a
	3 [(b)]	77	94.0909±26.46009			
	4 [(c)]	45	121.1556±24.22429			
Anne Öğrenim Düzeyi	İlkokul ve daha az	112	87.7500±30.35985	1.421	.237	
	Ortaokul	74	85.7838±32.70343			
	Lise	72	91.2639±26.30642			
	Üniversite ve üzeri	23	76.8696±29.48544			
Baba Öğrenim Düzeyi	İlkokul ve daha az	68	83.1176±32.04918	1.006	.391	
	Ortaokul	58	92.3966±27.92404			
	Lise	103	87.3786±30.15357			
	Üniversite ve üzeri	52	86.6154±29.28705			
Gelir Düzeyi	Gelir gideri karşılamıyor	52	89.3846±24.78943	.884	.414	
	Gelir gidere eşit	184	87.9348±30.07161			
	Gelir giderden fazla	45	81.9333±35.04828			

*p<0.05

Tablo 4'e göre sosyal hizmet bölümü öğrencilerinin Geriatrik Sosyal Hizmet Yetkinlik Ölçeği'nden elde ettikleri puan ortalamaları yaş [F=5.508 p=,005] ve sınıf [F=66.727 p=,000] düzeyine göre anlamlı farklılık göstermektedir. Farkın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek için yapılan Tukey testinde farkın yaş değişkeni için 24 ve üzeri yaş grubundan, sınıf değişkeni için ise 4. sınıftan kaynaklandığı belirlenmiştir.

Öğrencilerin anne-baba öğrenim düzeyleri ve gelir düzeyleri ile Geriatrik Sosyal Hizmet Yetkinlik Ölçeği'nden elde ettikleri puan ortalamaları arasında anlamlı fark bulunmamıştır. Annesi lise mezunu, babası ortaokul mezunu olanlar ile geliri giderini karşılamayan öğrencilerin ortalamasının daha yüksek olduğu görülmüştür.

TARTIŞMA

Geriatrik bilgi ve beceri sadece yaşlılık alanıyla sınırlı olmayıp direkt olarak uygulama yapan ve yönetsel roller içerisine giren profesyoneller için de önemlidir. Bu araştırmada Sosyal Hizmet Bölümü öğrencilerinin yaşlılık alanındaki yetkinlikleri incelenmiştir.

Çalışmada üniversite öğrencilerinin "Geriatrik Sosyal Hizmet Yetkinlik Ölçeği" puan ortalamalarının $\bar{x}$=87.3843 olduğu ve bu ölçekten en az 16.00, en fazla 156.00 puan aldıkları belirlenmiştir. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 0, en yüksek puan ise 160 olup yüksek puanlar yetkinliğin yüksek olması anlamına gelmektedir. Bu sonuç araştırmaya katılan öğrencilerin ortalamanın biraz üzerinde geriatrik yetkinlik düzeyine sahip olduğunu göstermektedir. Buna göre öğrencilerin yaşlılığa ilişkin yetkinlik düzeyini artıracak çalışmaların yapılması gerektiği söylenebilir. Çayır (2024) tarafından yaşlılık alanında çalışan sosyal hizmet uzmanları ile yapılan araştırmada katılımcıların geriatrik yetkinlik düzeyleri ortanın biraz üzerinde bulunmuştur. Bu çalışma araştırma bulgumuzu destekler niteliktedir. Wang ve Chonody (2013)'nin Amerika'da yürüttükleri çalışmada sosyal hizmet öğrencilerinin yaşlı bireylere yönelik bilgi düzeylerinin sınırlı olduğu ve daha çok genç nüfus odaklı eğitim aldıkları, Damron-Rodriguez (2008) tarafından yapılan bir çalışmada; sosyal hizmet öğrencilerinin yaşlılık alanında yeterince hazırlıklı olmadıkları, bu nedenle eğitim programlarının yeniden yapılandırılması gerektiği vurgulanmıştır.

Öğrencilerin Geriatrik Sosyal Hizmet Yetkinlik Ölçeği'nden elde ettikleri puan ortalamaları cinsiyete [t=6.310 p=,001] göre anlamlı farklılık göstermektedir. Araştırmada kadınlar lehine anlamlı fark olduğu, kadınların geriatrik yetkinlik puanı ortalamasının erkeklere göre istatistiksel açıdan yüksek olduğu belirlenmiştir. Koç'un (2017) Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na bağlı kuruluşlarda görev yapan profesyonellerin geriatrik sosyal hizmet alanındaki yetkinlik düzeyini incelediği çalışmasında cinsiyet ile geriatrik sosyal hizmet yetkinlik puanı ortalaması bakımından erkekler lehine anlamlı bir fark olduğu, erkek katılımcıların hizmetler alt boyutu puanının kadın katılımcılara göre yüksek olduğu

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

belirtilmiştir. Çalışmada Hizmetler alt boyutu mevzuat, politika ve kaynak bilgisini içerdiğinden bu tür konulara ilişkin geleneksel bir tavırla erkek katılımcıların daha ilgili oldukları vurgulanmıştır. Çalışma sonuçları arasındaki farklılık, araştırma yapılan grubun, bölgenin özelliklerinden kaynaklanabilir. Damron-Rodriguez ve arkadaşlarının (2008) çalışmasında ise cinsiyet dağılımına betimleyici istatistikte yer verilmiş ancak cinsiyetler arası yetkinlik karşılaştırması yapılmamıştır. Konuyla ilgili çalışmaların sınırlı sayıda olması daha fazla araştırma yapılması gerekliliğini de ortaya çıkarmaktadır.

Öğrenciler arasında yaşlı ile birlikte yaşama durumu ile mezun olduktan sonra yaşlı birey ile çalışmayı isteme durumu ölçek toplam puanı arasında anlamlı fark bulunmazken, yaşlı ile birlikte yaşayanların ve mezun olduktan sonra yaşlı birey ile çalışmayı isteyenlerin puan ortalamasının daha yüksek olduğu görülmüştür. Yaşlı birey ile birlikte yaşayanların ve mezun olduktan sonra yaşlı birey ile çalışmaya istekli olanların puanının da yüksek olması beklenen bir sonuçtur.

Çalışmaya katılan öğrencilerin Geriatrik Sosyal Hizmet Yetkinlik Ölçeği'nden elde ettikleri puan ortalamaları yaş [F=5.508 p=,005] ve sınıf [F=66.727 p=,000] düzeyine göre anlamlı farklılık göstermektedir. Farkın 24 ve üzeri yaş grubundan, sınıf değişkeni için ise 4. sınıftan kaynaklandığı belirlenmiştir. Öğrenciler arasında 24 ve üzeri yaş grubunda olanların geriatrik yetkinlik puanının artması, son sınıf öğrencilerin geriatrik yetkinlik puanlarının yüksek olması, aldıkları eğitimin, son sınıfta mesleki tecrübenin sonucu olarak beklenen bir durumdur. Nitekim Söderhamn ve arkadaşlarının (2001) çalışmasında 25 yaşından büyük olan öğrencilerin, küçük olan öğrencilere göre yaşlılığa karşı daha olumlu bir tutuma sahip oldukları belirtilmiştir. Koç'un (2017) çalışmasında ise yaşa göre, ailede yaşlı birey olması durumuna göre geriatrik sosyal hizmet yetkinlik durumu istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır.

Öğrencilerin anne-baba öğrenim düzeyleri ve gelir düzeyleri ile Geriatrik Sosyal Hizmet Yetkinlik Ölçeği'nden elde ettikleri puan ortalamaları arasında anlamlı fark bulunmamıştır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmada çalışmaya katılan öğrencilerin yaşlılık alanına ilişkin yetkinliklerinin ortalamanın üzerinde olduğu, kadınlarda erkeklere göre geriatrik yetkinliğin daha fazla olduğu, 24 ve üzeri yaş grubunda ve 4. Sınıfta olanların puanının artış gösterdiği belirlenmiştir.

Bu sonuçlara göre; üniversite eğitim programlarında yaşlılık alanına ilişkin öğrencilerin yetkinliklerini geliştirerek, olumlu yönde artmasına katkı sağlayacak eğitim programlarının

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

hazırlanması ve uygulanması, konuyla ilgili literatürün azlığı dikkate alınarak çalışmaların farklı illerde, daha geniş örneklemde, farklı meslek gruplarında da yapılması ve literatürdeki konuyla ilgili eksikliğin giderilmesi önerilebilir.

KAYNAKLAR

Acar, H. (2020). Sosyal hizmet ve yaşlılık: Uygulama alanları ve sorunlar. *Yaşlılık Çalışmaları Dergisi* 3(1), 45-60

Ceylan, H. (2015). Yaşlılık ve rafah devleti. İstanbul: Nobel Akademi (ss.15-25)

Çayır, Y.S. (2024). Yaşlılık alanında çalışan sosyal hizmet uzmanlarının yetkinlikleri ve süpervizyon gereksinimlerinin incelenmesi. Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara.

Damron-Rodriguez, J., Lawrance, F. P., Barnett, D., & Simmons, J. (2008). Developing geriatric social work competencies for field education. *Journal of Gerontological Social Work 48*(1-2), 139-160.

He, W., Goodkind, D. & Kowal, P. R. (2016, March). *An aging world: 2015*. https://www.researchgate.net/profile/Paul-Kowal/publication/299528572_An_Aging_World_2015 /links/56fd4be108ae17c8efaa1132/An-Aging-World-2015.pdf

Hudson, R. B., Gonyea, J. G., & Curley, A. (2003). The geriatric social work labor force: Challenges and opportunities. *Public Policy and Aging Report* 13(2), 12-14.

Karasar, N. (1995). Bilimsel araştırma yöntemi - kavramlar, ilkeler, teknikler: 7. baskı. Ankara: 3A Araştırma, Eğitim, Danışmanlık Ltd.

Koç, N. E. (2017). Sosyal Hizmetler Alanında Çalışan Profesyonellerin Yaşlılığa Karşı Tutumlarının ve Geriatrik Yetkinliklerinin Belirlenmesi: Ankara Örneği. Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

TUİK (2025). İstatistiklerle yaşlılar, 2024. https://data. tuik.gov.tr /Bulten /Index ?p = % C4 %B0statistiklerle-Ya%C5%9Fl%C4%B1lar-2024-54079 &dil=1#:~:text=T%C3%9C%C4 %B0K%20Kurumsal&text=Ya%C5%9Fl%C4%B1%20n%C3%BCfus%20olarak%20kabul %20edilen,10%2C6'ya%20y%C3%BCkseldi.

Tuncay, T., & Duyan, V. (2015). Turkish adaptation of the geriatrıc social work competency scale in a group of social work bachelor students. *Turkish Journal of Geriatrics/Türk Geriatri Dergisi 18*(1), 60-67.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Rosen, A.L., Zlotnik, J.L., Curl, A.L. & Green, R.G. (2000). The CSWE/SAGE-SW National Aging Competencies Survey Report. Alexandria, VA: Council on Social Work Education

Söderhamn, O, Lındercrona, C, Gustavsson, S.M. (2001). Attitudes toward older people among nursing students and registered nurses in Sweden. *Nursing Education Today* 21(3), 225-229.

Wang, D. & Chonody, J.M. (2013). Social work students' attitudes toward older adults: Implications for education and practice. *Gerontology & Geriatrics Education* 34 (1), 72-91

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

EMEĞİ GÖRÜNÜR KILMAK: İŞLETMEYE GİRİŞ DERSİ İÇİN EMEK TEMELLİ ALTERNATİF BİR ÇERÇEVE

Öğretim Görevlisi, YELDA ALTUNAL GÜRGEN
Haliç Üniversitesi, yeldaaltunalgurgen@halic.edu.tr, 0000-0002-0925-2664

ÖZET

"İşletmeye Giriş" dersleri, özellikle ana akım ekonomi ve işletme literatürüne dayalı olarak yapılandırılmış kaynaklarda, emek ve artı değer gibi kavramlara ya hiç yer vermez ya da bu kavramları kapitalist üretim tarzının eleştirisinden arındırılmış, teknik terimler düzeyinde ele alır. Emek, çoğunlukla yüzeysel biçimde, bir üretim faktörü olarak "insan kaynakları yönetimi" başlığı altında değerlendirilir ve diğer üretim faktörleri ile (sermaye, doğal kaynaklar ve girişimcilik) eşdeğer önemde sunulur. Bu yaklaşım, emeği yalnızca bir maliyet kalemi haline getirerek, onun üretim sürecindeki yaratıcı ve belirleyici rolünü görünmez kılmaktadır. Benzer şekilde, kâr da "girişimcinin riski alma karşılığında elde ettiği kazanç" ya da "gelir-gider farkı" olarak tanımlanmakta; böylece artı değerin(kârın) emek tarafından üretilip sermaye tarafından el konulduğu yönündeki emek- değer teorisi dışlanmaktadır.

Bu çalışmada, işletmeye giriş dersinin içeriği emek merkezli bir perspektifle yeniden yapılandırıldığında nasıl bir kuramsal ve pedagojik çerçevenin ortaya çıkacağı sorusu ele alınacaktır. Bu bağlamda çalışma, mevcut öğretim çerçevesinin eleştirisini yaparak, işletme eğitimine emek merkezli alternatif bir yaklaşımın teorik temellerini ve pedagojik olanaklarını tartışmayı amaçlamaktadır.

Anahtar kelimeler: artı- değer teorisi, eleştirel pedagoji, işletme

MAKING LABOR VISIBLE: A LABOR-CENTERED ALTERNATIVE FRAMEWORK FOR THE INTRODUCTION TO BUSINESS COURSE

ABSTRACT

Introduction to Business courses, particularly those structured based on mainstream economics and business literature, often either omit concepts such as labor and surplus value or address them solely at a technical level, detached from a critical analysis of the capitalist mode of production. Labor is frequently treated superficially as merely a production factor under the heading of "human resource management," presented as equally important alongside other production factors such as capital, natural resources, and entrepreneurship. This approach reduces labor to a mere cost item, obscuring its creative and decisive role within the production process. Similarly, profit is defined as "the entrepreneur's reward for taking risks" or simply

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

as the “difference between revenue and expenses,” thereby excluding the labor theory of value, which posits that surplus value (profit) is produced by labor but appropriated by capital.

This study explores the theoretical and pedagogical framework that would emerge if the content of Introduction to Business courses were restructured from a labor-centered perspective. Within this context, the study critiques the existing teaching framework and aims to discuss the theoretical foundations and pedagogical possibilities of an alternative labor-centered approach to business education.

Keywords: surplus value theory, critical pedagogy, business

GİRİŞ

İşletme eğitimi, özellikle "İşletmeye Giriş" dersleri aracılığıyla, öğrencilere kapitalist piyasa ekonomisinin temel kavramlarını ve işleyiş biçimlerini aktarmayı amaçlar. Ancak bu dersler, büyük ölçüde ana akım ekonomi ve işletme literatürüne dayandıkları için, üretim ilişkilerinin toplumsal ve tarihsel boyutlarını göz ardı etme eğilimindedir. Emek, bu bağlamda yalnızca bir üretim faktörü olarak ele alınmakta; insan kaynakları yönetimi başlığı altında teknik ve yönetimsel bir kategoriye indirgenmektedir. Kâr ise girişimcinin riski üstlenmesine karşılık elde ettiği doğal bir getiri ya da gelir-gider farkı olarak tanımlanmakta, bu sayede kapitalist üretim tarzının artı değer sömürüsüne dayalı yapısı görünmez olmaktadır.

Bu yaklaşım, öğrencilerin üretim sürecine ve iş ilişkilerine dair eleştirel bir perspektif geliştirmelerini engellemekte; emeğin yaratıcı, belirleyici ve sömürülen rolünü kavramalarını zorlaştırmaktadır. Oysa Marx’ın emek-değer teorisi gibi alternatif kuramsal çerçeveler, emeğin üretimdeki asli konumunu ve sermaye ile kurduğu çelişkili ilişkiyi açıklığa kavuşturarak, işletme eğitiminde derinlikli bir eleştirel anlayışın önünü açabilir.

Bu çalışmada, "İşletmeye Giriş" dersinin içeriğinin emek merkezli bir perspektifle yeniden yapılandırılmasının olanakları tartışılmaktadır. Marksist ekonomi politik kuramından hareketle, işletme eğitiminin hâkim ideolojik çerçevesi çözümlemeye tabi tutulmakta ve bu çerçevenin nasıl doğal, evrensel ve sorgulanamaz bir bilgi biçimi olarak sunulduğu sorgulanmaktadır. Nitel bir çalışma olarak, metin çözümlemesi ve kuramsal yeniden inşa yöntemlerinden yararlanılmaktadır. Bu bağlamda, mevcut ders kitapları ve öğretim programları ideolojik temsiller açısından incelenmiş; alternatif bir emek-merkezli kurgu için tarihsel materyalist bir analiz zemini oluşturulmuştur. Amaç, sadece içerik eleştirisi yapmak değil, aynı zamanda yeni bir pedagojik yönelimin kuramsal temellerini ve uygulama olanaklarını tartışmaktır.

1. ANA AKIM İŞLETME EĞİTİMİNİN KURAMSAL ARKA PLANI

İşletmeye giriş dersleri, çoğunlukla ana akım ekonomi kuramlarına dayalı bir çerçevede yapılandırılmış olup, tarihsel ve toplumsal bağlamlardan büyük ölçüde kopuktur. Neoklasik

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

iktisadın etkisiyle şekillenen bu dersler, insan davranışını tarih dışı ve asosyal biçimde ele alır; insanların sınırsız istekleri ile kıt kaynaklar arasında rasyonel seçimler yaptıkları varsayımına dayanır (Ghoshal, 2005, s. 77). Bu yaklaşım, bireyi yalıtılmış bir karar verici olarak tasvir ederken, toplumsal sınıflar, tarihsel mücadeleler ve üretim ilişkileri gibi belirleyici unsurları tamamen dışlar. Benzer şekilde, işletme eğitimi de örgütlerin nasıl çalıştığına dair somut, tarihsel ve toplumsal süreçleri değil; nasıl çalışmaları "gerektiği"ne dair soyut ve çoğu zaman ideolojik modelleri merkeze alır (Grey & Mitev, 1995, s. 386). Lee ve Tinker (2011), bu eğilimi iktisadi düşüncenin kurgusal kavramlarla çalışması ve kapalı sistem metodolojisine dayanması üzerinden eleştirir.

Ana akım işletme eğitiminin kuramsal dayanakları, büyük ölçüde neoklasik iktisat paradigmasından beslenmektedir. Bu paradigma, toplumsal üretim ilişkilerindeki güç dinamiklerini, sınıf farklılıklarını ve çatışmaları sistematik olarak dışlar. Ekonomik kararları bireysel tercihler ve piyasa mekanizmalarıyla açıklamaya yönelen bu yaklaşım, rasyonel aktörler ve piyasa verimliliği gibi soyutlamaları merkeze alarak gerçek toplumsal ilişkileri görünmez kılar (Lee & Tinker, 2011, s. 81). Böylelikle, sermaye-emek arasındaki çelişkiler ve sömürü ilişkileri, teknik-mekanik bir anlatı içerisinde nötralize edilir.

Ana akım işletme literatüründe emek, sermaye, doğal kaynaklar ve girişimcilikle birlikte sıradan bir üretim faktörü olarak sunulur. Bu çerçevede emek, sadece yönetilmesi ve optimize edilmesi gereken bir kaynak olarak ele alınmakta; üretim sürecindeki yaratıcı ve belirleyici rolü ise arka plana itilmekte ya da tamamen görünmez kılınmaktadır. Burawoy (1979), emek sürecinin yalnızca yönetsel kontrol teknikleriyle değil, aynı zamanda emeği nötrleştiren ideolojik temsiller aracılığıyla da şekillendirildiğini belirtir. Benzer biçimde Braverman (1974), makineleşmenin emek üzerindeki yabancılaştırıcı etkisine ve iş sürecinin parçalanarak işçilerin niteliksizleştirilmesine dikkat çeker. Böylece, emek yalnızca bir maliyet unsuru ya da verimlilik girdisi haline gelirken, sınıfsal sömürü ilişkileri göz ardı edilmektedir.

Kâr kavramı da ana akım işletme eğitiminde benzer bir biçimde yeniden tanımlanmakta ve girişimcilik söylemi içinde meşrulaştırılmaktadır. Becker (1975)'e göre girişimcilik bir tür yatırım olarak görülürken, kâr da benzer şekilde risk almanın doğal ve meşru bir sonucu olarak değerlendirir. Bu yaklaşım, sermaye birikimini ve mülkiyet ilişkilerini sorgulanamaz kılar ve girişimciliği kutsayan bireyci bir anlayışa hizmet eder. McGraw-Hill'in işletme kitaplarında da benzer şekilde, kâr "girişimcinin iş riskini üstlenmesinin ödülü" olarak tanımlanır (McGraw-Hill, 2019, s. 10). Oysa Marksist emek-değer teorisine göre, kâr, işçinin yarattığı ancak kendisine ödenmeyen artı değerden oluşur; bu anlamda sermaye, emeğin ürününe el koyarak var olur (Marx, 1867/2011, s. 352). Bu karşıt kuramsal bakış, mevcut işletme literatürünün kâr kavramına yüklediği anlamın soyut niteliğini gözler önüne sermektedir.

Sonuç olarak, işletmeye giriş derslerinin hâkim yapısı, neoklasik iktisadın bireyci, tarih dışı ve toplumsal çatışmalardan arındırılmış varsayımlarını temel alarak, öğrencileri kapitalist üretim tarzının ideolojik bir tasviriyle tanıştırmaktadır. Bu derslerde hem emek, yalnızca yönetilecek bir kaynak ya da maliyet unsuru olarak sunulmakta; hem de kâr, girişimciliğin ve risk almanın doğal bir ödülü olarak gösterilerek sermaye birikimi süreci meşrulaştırılmaktadır. Böylece

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

sınıfsal sömürü ilişkileri, üretim süreçlerindeki emek mücadelesi ve tarihsel bağlam görünmez olmakta; öğrenciler, işletme faaliyetlerini teknik ve nötr pratikler olarak algılamaya yönlendirilmektedir. Ancak bu yaklaşım hatalıdır ve eleştirel kuramın sunduğu imkânlarla yeniden sorgulanmalıdır. Bir sonraki bölümde, bu sorgulamayı mümkün kılacak eleştirel teorik çerçeveye yer verilecektir.

2. ELEŞTİREL TEORİK ÇERÇEVE: MARX'IN EMEK-DEĞER KURAMI VE ARTI DEĞER

Marx'ın emek-değer kuramı, kapitalist üretim tarzının temelini oluşturan metaların değerini, bu metaların üretimi için toplumsal olarak gerekli emek zamanı üzerinden açıklar. Buna göre bir meta, yalnızca kullanım değeri taşıdığı için değil, aynı zamanda değişim değeri aracılığıyla başka metalarla mübadele edilebilir olduğu için sermaye dolaşımına katılır (Marx, 2011, s. 132-138). Değer, insan emeğinin soyut ve toplumsal yönünden türetilir; bu yönüyle emek, yalnızca üretim sürecinin bir girdisi değil, değer üretiminin yegâne kaynağıdır. Neoklasik teorinin aksine, Marx'ın kuramı üretim sürecini tarihsel ve sınıfsal bir bağlama yerleştirerek, değerin yaratılmasını toplumsal ilişkiler içinde konumlandırır (Foley, 2000, s. 5-10).

Kapitalist üretimin özgün yanı, emek gücünün meta haline gelmesidir. İşçi, kendi emeğini değil, emek gücünü satar; bu güç, üretim sürecinde kapitalist tarafından kullanıldığında, işçinin ücret olarak aldığı değerden daha fazla bir değer yaratır. Bu fark, yani artı-değer (surplus value), kapitalistin kârının temelidir (Marx, 2011, s. 350-360). Sermaye birikimi bu artı-değerin yeniden üretimiyle mümkündür: Artı-değerin bir kısmı yeniden yatırıma dönüştürülerek, üretim araçları ve emek gücü üzerindeki kontrol genişletilir (Fine & Saad-Filho, 2016, s. 45-70). Böylece kapitalist birikim, yalnızca ekonomik bir süreç değil, aynı zamanda emek üzerindeki tahakkümün derinleştiği tarihsel bir sömürü biçimi olarak işler. Bu çerçevede, işletmelerde kâr amacıyla yapılan her düzenleme (iş bölümü, verimlilik uygulamaları, esnek çalışma biçimleri) artı-değer üretiminin artırılması yönünde yapılandırılır (Braverman, 1974, s. 40-50).

Marksist emek-değer kuramı, kapitalist üretim ilişkilerini temelinden sorguladığı için, ana akım ekonomi ve işletme literatüründe sistematik biçimde dışlanmıştır. Bu dışlanma, yalnızca teorik düzlemde değil, aynı zamanda ideolojik bir işlev görerek sermayenin meşruiyetini koruma görevini üstlenir. Neoklasik iktisat bireyciliğe, rasyonel seçimlere ve piyasa verimliliğine odaklanırken, sınıf ilişkilerini, mülkiyet yapısını ve üretim sürecindeki çatışmaları görünmezleştirir(Lee & Tinker, 2011, s. 860-865). Althusser'in (1971, s. 142-150) ifadesiyle, bu dışlama süreci ideolojik aygıtlar yoluyla işler: Üniversiteler, ders kitapları ve akademik söylemler, kapitalist toplumsal ilişkileri "doğal" ve "kaçınılmaz" göstererek, eleştirel düşüncenin alanını daraltır. İşletme eğitimi de bu ideolojik aygıtların bir parçası olarak, sermaye yanlısı bilgi üretimini yeniden üretir ve öğrencileri, emeği değil girişimciliği merkeze alan bir perspektifle donatır (Resnick & Wolff, 1987, s. 30-45).

Marx'ın emek-değer kuramı, kapitalist üretimin temel dinamiklerini tarihsel ve toplumsal bir perspektifle anlamaya olanak sağlarken, sermaye birikimi sürecinin artı-değer üretimine

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

dayandığını açıkça ortaya koyar. Ancak bu kuramsal çerçevenin ana akım işletme ve ekonomi literatüründe dışlanması, yalnızca teorik bir tercih değil; aynı zamanda kapitalist sistemin meşruiyetini korumaya yönelik ideolojik bir strateji olarak görülmelidir. Neoklasik iktisadın bireyciliğe ve piyasa verimliliğine odaklanan paradigması, emeğin toplumsal ve sömürüye dayalı rolünü silikleştirerek, işletme eğitiminde sermayeyi merkeze alan teknik ve ideolojik bir bilgi üretimine zemin hazırlar. Bu durum, emeği ve artı-değeri merkeze alan eleştirel bir yaklaşımın gerekliliğini ortaya koymaktadır. Sonraki bölümde, bu eleştirel kuramsal temel ışığında, işletme eğitiminde emek-merkezli bir perspektifin nasıl geliştirilebileceği ve pedagojik olarak nasıl uygulanabileceği tartışılacaktır.

3. İŞLETME EĞİTİMİNE EMEK MERKEZLİ BİR YAKLAŞIM ÖNERİSİ

Eğitim, toplumsal ilişkilerin ve güç dengelerinin yeniden üretiminde ya da dönüştürülmesinde aktif bir araçtır; bu nedenle tarafsız olması mümkün değildir (Apple, 1995, s. 12). “İşletmeye Giriş” dersi özelinde bu durum, dersin ya mevcut kapitalist üretim ilişkilerini pekiştiren bir mekanizma ya da bu ilişkileri eleştirel bir gözle sorgulayan bir alan olarak işlev görmesi anlamına gelir. Bu noktada, emek merkezli bir yaklaşım, işletme eğitiminde silikleşen emeğin tarihsel, toplumsal ve sınıfsal bağlamını öğrencilere sunarak, eleştirel bir bilinç geliştirmeyi hedefler.

Alternatif bir işletme eğitimi, Marksist emek-değer teorisi ve eleştirel pedagojinin temel ilkelerinden beslenmelidir (Giroux, 2011). Bu çerçeve, emeğin yalnızca bir maliyet unsuru değil, üretim sürecinin belirleyici gücü olduğunu vurgular (Marx, 2011). Ayrıca, sermaye-emek ilişkilerindeki çelişkilerin ve sınıf mücadelesinin tarihsel analizini yaparak, piyasa ekonomisinin doğallığını ve kaçınılmazlığını sorgular. Freire’nin (1970) eleştirel pedagojik yaklaşımı da, benzer şekilde, öğrencilerin aktif öğreniciler olarak kendi toplumsal gerçekliklerini sorgulamaları ve dönüştürmeleri için bir yöntem sunar. Böylece işletme eğitimi, teknik bilgi aktarımının ötesine geçerek, eleştirel düşüncenin yolunu açar.

3.1. İşletmeye Giriş Dersi İçin Önerilen Konu Başlıkları

İşletme eğitiminde geleneksel ders başlıkları genellikle sermaye odaklı bir bakış açısıyla yapılandırılmakta ve emeğin toplumsal, tarihsel ve sınıfsal boyutları göz ardı edilmektedir. Oysa işletmelerin işleyişi ve yönetimi, gerçeğe en yakın haliyle, emek-sermaye ilişkileri çerçevesinde anlaşılabilir; bu nedenle işletmeye dair her kavram, süreç ve fonksiyon, emek merkezli bir perspektifle yeniden yorumlanmalıdır. Bu yaklaşım, yalnızca işletmenin teknik işleyişini öğretmekle kalmayıp, emeğin üretim sürecindeki belirleyici rolünü ve işçi sınıfının deneyimlerini görünür kılarak, öğrencilere eleştirel bir bilinç kazandırmayı amaçlar. Aşağıda, işletmeye giriş dersinin, bütün dünyada neredeyse ortak olan temel konu başlıkları, bu eleştirel perspektifle yeniden değerlendirilmiştir.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

1. Hafta: İşletmelerin ve Yönetimin Tarihsel Gelişimi
Kapitalist üretim biçimlerinin tarihsel evrimi, işçi sınıfının ortaya çıkışı ve örgütlenmesi ekseninde ele alınmalıdır. Yönetim pratikleri, işçinin denetimi ve emeğin makineleşme süreci bağlamında sınıfsal bir mücadele alanı olarak incelenir. Böylece öğrenciler, yönetimin salt teknik bir fonksiyon olmadığını, sermaye ile emek arasındaki güç ilişkilerinin bir yansıması olduğunu kavrar.
2. Hafta: Temel Kavramlar
Emek, sermaye, artı-değer, sınıf, emek gücü gibi kavramlar öncelikli olarak açıklanır; bunların neoklasik tanımlarından farklı olarak, sınıfsal ve toplumsal bağlamdaki anlamları vurgulanır. Değerin yaratımında emeğin rolü, sömürü mekanizmaları ve sınıf dinamikleri üzerinde durulur.
3. Hafta: İşletmenin Amaçları
İşletmenin temel amacı olarak sunulan kâr maksimizasyonu, emek sömürüsü bağlamında eleştirel bir şekilde değerlendirilir. Ayrıca işletmenin toplumsal sorumlulukları, işçi hakları ve eşitlikçi hedefleri göz önünde bulunduran alternatif amaç modelleri tartışılır.
4.Hafta: İşletmelerin Çevresi ve Sınıflandırılması
İşletmelerin faaliyet gösterdiği ekonomik ve sosyal çevre, emek piyasalarındaki güç ilişkileri, sendikalaşma düzeyleri ve işçi hakları açısından analiz edilir. Ayrıca farklı sektörlerde ve bölgelerdeki emek koşullarındaki eşitsizlikler vurgulanır.
5. Hafta: İşletmelerin Kuruluşu
İşçi sınıfının ve diğer üretici emek kesimlerinin işletmelerin kuruluşundaki yeri, sermaye birikimi ve işgücü piyasasına etkileri üzerinde durulur.
6.Hafta: İşletmelerde Kapasite ve Büyüme
Kapasite artırımı ve büyüme süreçleri, üretimde emeğin yoğunlaşması, işçinin iş yükü ve çalışma koşullarındaki değişiklikler açısından analiz edilir. Bu bağlamda artı-değer üretiminin büyüme hedefleriyle ilişkisi tartışılır.
7. Hafta: İşletmelerin Gelirleri ve Maliyetleri
Gelir ve maliyet kavramları, özellikle emek maliyeti ve artı-değer ayrımı üzerinden ele alınır; işçi ücretleri ve sömürü oranı tartışılır.
8. Hafta: Yönetim Fonksiyonu
Yönetim süreci, işçinin denetimi, disiplin altına alınması ve verimlilik baskısı bağlamında ele alınır. Yönetim, sermaye için emek sürecini optimize eden ve işçi sınıfı üzerinde egemenlik kuran bir mekanizma olarak kavranır.
9. Hafta: Tedarik Fonksiyonu
Tedarik zincirlerinde emek sömürüsü, özellikle küresel ölçekte ucuz işgücü kullanımı ve adaletsiz çalışma koşulları incelenir.
10. Hafta: Üretim Fonksiyonu
Üretim sürecinde emeğin rolü, yabancılaşma, iş bölümü ve işçi örgütlenmesi bağlamında analiz edilir.
11. Hafta: Pazarlama Fonksiyonu
Pazarlamanın, tüketim kültürünü yaratmakla kalmayıp aynı zamanda işçinin sınıf bilincini nasıl maskeleyebileceği ve tüketim üzerindeki emek etkisi tartışılır.

12. Hafta: Finansman Fonksiyonu
Finansman kararlarının sermaye birikimi ve emek sömürüsü bağlamında önemi, kredi ve yatırım politikalarının işçi üzerindeki etkileri ele alınır.
13. Hafta: Muhasebe Fonksiyonu
Muhasebenin, işletmenin gerçek üretim ilişkilerini nasıl gizleyebileceği ve emek değerini nasıl dönüştürdüğü incelenir.
14. Hafta: İnsan Kaynakları Fonksiyonu
İnsan kaynakları yönetiminin, emeğin yönetilmesi, disiplin altına alınması ve işçi sınıfının kontrolü için bir araç olduğu tartışılır; işçi hakları, sendikalaşma ve kolektif mücadele de ele alınır.

3.2. İşletmeye Giriş Dersi İçin Emek Temelli Alternatif Bir Çerçeve

İşletmeye giriş derslerinin geleneksel yapısı, işletmeleri ideolojik olarak tarafsız, teknik ve işlevsel yapılar olarak sunarken, üretim ilişkilerinin merkezindeki emek sürecini görünmez hale getirdiğinden söz etmiştik. Oysa emek merkezli bir yaklaşımla bu başlıklar yeniden düşünüldüğünde, işletmelerin tarihsel gelişiminin, üretim araçlarının özel mülkiyeti temelinde örgütlenmesi ve işgücünün disiplin altına alınması süreciyle birlikte ele alınması gerektiği gözlemlenir. Bu yaklaşım, işletmelerin yalnızca ekonomik birimler değil, aynı zamanda toplumsal güç ilişkilerinin kurulduğu ve sürdürüldüğü alanlar olduğunu ortaya koyar.

Emek, sermaye, değer ve kâr gibi temel kavramların teknik değil, sınıfsal ilişkiler bağlamında anlaşılması, işletme faaliyetlerinin arkasındaki sömürü dinamiklerini açığa çıkarır. Örneğin, kâr yalnızca bir mali göstergenin sonucu değil, işçilerin yarattığı değerin bir kısmının kapitalist tarafından el konulmasıdır. Bu bağlamda, ana akım ders içeriklerinde "verimlilik", "optimizasyon" ya da "büyüme" gibi olumlu çağrışımlar yapan kavramların, emek üzerindeki baskının yoğunlaşması, iş süreçlerinin parçalanması ya da güvencesizleştirme gibi süreçlerle eş anlı çalıştığını belirtmek gerekir. Temel kavramları ele alış biçimimizdeki bu dönüşüm, yalnızca kuramsal düzeyde değil, pedagojik düzeyde de farklılaşmayı gerekli kılar. Böylece öğrenciler, ekonomik ilişkileri yalnızca teknik mekanizmalar olarak değil, tarihsel ve toplumsal çelişkilerin sonucu olarak öğrenmeye başlar. Böylece, işletmeye giriş dersi teknik bir meslek eğitiminden çıkarak, öğrencilerin üretim, eşitsizlik ve güç ilişkileri üzerine eleştirel düşünme becerileri geliştirdiği bir toplumsal analiz alanına dönüşebilir.

İşletmenin amaçlarını emek üzerinden değerlendirdiğimizde, artık yalnızca kâr maksimizasyonuna indirgenen dar ve teknik bir hedefin ötesine geçmek mümkün olur. Bu perspektiften bakıldığında, işletmenin işlevi yalnızca mal ve hizmet üretip satış yapmak değil; aynı zamanda işgücünü disipline etmek, belirli davranış kalıplarına uyumlu hale getirmek ve sermayenin yeniden üretimini güvence altına almaktır. Smith ve Searle (2017), işletme yapılarının ideolojik boyutlarını analiz ederek, kâr maksimizasyonunun aslında daha geniş bir toplumsal tahakküm sisteminin parçası olduğunu vurgular. Bu bağlamda işletme, yalnızca ekonomik bir aktör değil, aynı zamanda egemen toplumsal düzenin sürekliliğini sağlayan bir

kontrol mekanizmasıdır. Bowles ve Gintis (1993) ise bu düzenin özellikle eğitim ve işletme yapıları üzerinden içselleştirildiğini, bireylerin "itaatkâr işçiler" olarak şekillendirilmesi sürecine hizmet ettiğini gösterir. Dolayısıyla işletmenin amacı, yalnızca ekonomik kazanç sağlamak değil, aynı zamanda işçilerin zamanını, bedenini ve zihinsel gücünü sermaye lehine organize etmek, üretim sürecinde hiyerarşi ve disiplin ilişkilerini kurumsallaştırmak olarak da değerlendirilmelidir. Böyle bir analiz, işletmenin işlevini görünürdeki “verimlilik” söyleminin ötesinde, sınıfsal tahakkümün yeniden üretildiği bir yapı olarak düşünmeye kapı aralar.

İşletmelerin çevresi ve sınıflandırılması, çoğu zaman yalnızca piyasa yapıları, rekabet koşulları ya da sektörel farklılıklar temelinde tanımlanır. Ancak emek merkezli bir bakış açısıyla bu çevre, aynı zamanda küresel emek rejimleri, devlet politikaları ve toplumsal mücadeleler bağlamında anlam kazanır. Örneğin, tekstil sektöründeki ulus ötesi işletmelerin üretim süreçlerini düşük ücretli ve sendikasız işgücü sunan Güneydoğu Asya ülkelerine kaydırmaları, yalnızca maliyet avantajı değil, aynı zamanda emek üzerindeki denetimi artırma stratejisidir

İşletme kuruluşları da benzer şekilde, yalnızca yatırım ve girişimcilik motivasyonlarıyla değil, sermaye birikimi süreçlerinin ve mekânsal stratejilerin bir ürünü olarak değerlendirilmelidir. Örneğin, organize sanayi bölgelerinin (OSB) belirli coğrafi alanlara kurulması, yalnızca lojistik avantajlara değil, aynı zamanda ucuz işgücüne erişim, sendikal örgütlenmenin zayıf olduğu bölgelerde üretimin yoğunlaştırılması ve emek hareketlerinin denetlenmesi gibi stratejik tercihlere dayanmaktadır

İşletmelerin kapasite artışı ve büyümesi ise genellikle teknik bir mesele olarak sunulur: daha fazla üretim, daha büyük pazarlar, daha yüksek verimlilik. Ancak bu büyüme, çoğu zaman işçilerin çalışma sürelerinin uzatılması, iş yoğunluğunun artırılması ve üretim hedeflerinin baskıyla yükseltilmesi gibi yollarla, yani artı-değerin daha etkin biçimde sömürülmesiyle sağlanır. Örneğin, Amazon gibi şirketlerde çalışan depo işçilerinin, dakikada kaç paket işlediklerine dair algoritmik denetim altında çalışmaları, yalnızca verimlilik değil, artı-değer üretiminin makineleşmiş bir kontrol sistemi aracılığıyla maksimize edilmesidir. Dolayısıyla büyüme, yalnızca ekonomik genişleme değil, aynı zamanda emek sömürüsünün derinleşmesi olarak da okunmalıdır.

Yönetim fonksiyonu da benzer şekilde yalnızca organizasyonel verimlilik sağlamakla kalmaz; aynı zamanda işçilerin üretim sürecine rıza göstermelerini ve emek güçlerinin disipline edilmesini amaçlar. Özellikle Fordist üretim modelinde görülen iş bölümünün aşırılaştırılması ve görevlerin basitleştirilmesi, işçilerin düşünsel yaratıcılığını bastırıp onları denetlenebilir parçalara indirgemiştir. Günümüzde bu işlev, performans yönetimi sistemleri, zamanlı üretim (just-in-time) modelleri ve sürekli izleme yazılımları ile sürdürülmektedir.

Tedarik fonksiyonu ise küresel kapitalizmin emek sömürüsünü mekânsal olarak genişletme yollarından biridir. Küresel değer zincirlerinde, çokuluslu şirketler düşük ücretli işgücüne erişmek amacıyla üretimi taşeron firmalara devreder. Örneğin, büyük bir giyim markasının Bangladeş’teki atölyelerde üretim yaptırması, işçilerin haftalık olarak, insani koşulları aşan sürelerle, güvencesiz ve denetimsiz koşullarda çalıştırılmasına yol açar.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Üretim süreci de sadece teknik bir faaliyet değil, sınıf ilişkilerinin yeniden üretildiği temel alandır. Burawoy (1979), fabrika ortamlarında işçilerin yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda ideolojik olarak da kontrol altında tutulduğunu gösterir. Örneğin, üretim hedeflerine ulaşan işçilere küçük teşvikler verilmesi, işçilerin kendi sömürülerine rıza göstermelerini sağlar. Wright (1997) ise üretim sürecinde işçilerin konumlarının, sınıfsal ayrımları ve gelir eşitsizliklerini nasıl pekiştirdiğini analiz eder.

Pazarlama fonksiyonu ise ürünlerin satışıyla sınırlı değildir; aynı zamanda tüketim alışkanlıklarını yönlendirerek ideolojik bir hegemonya kurar. Reklamlar aracılığıyla bireylere ihtiyaçlarından fazlasını tüketmeleri gerektiği telkin edilir, böylece emekçilerin yeniden üretimi de piyasa mantığına entegre edilir. Örneğin, bir işçinin statü kazanmak için krediyle pahalı bir telefon alması, sadece bir pazarlama stratejisi değil, aynı zamanda sermaye ilişkilerinin yeniden üretimidir.

Finansman fonksiyonu, yalnızca kaynak yaratma ve sermaye akışını düzenleme işleviyle sınırlı değildir; aynı zamanda finansallaşma süreci yoluyla emeğin güvencesizleşmesini derinleştirir. Krippner (2011), şirketlerin üretimden çok finansal araçlar üzerinden değer elde etmeye yönelmesini, üretken olmayan sermaye birikiminin temel özelliği olarak tanımlar. Örneğin, büyük bir şirketin kârının önemli bir bölümünü finansal spekülasyonlardan ya da borçlandırma üzerinden elde etmesi, doğrudan üretim sürecinde çalışan emekçilerin ücretlerini baskılayıcı bir unsur haline gelir. Foster (2007) ise bu süreci "kapitalizmin finansallaşması" olarak nitelendirerek, işçilerin bireysel borçluluk yoluyla sisteme daha sıkı bağlanmasını, emeğin hem ekonomik hem de psikolojik güvencesizleşmesi olarak açıklar. Kredi kartı borçlarıyla yaşamını sürdüren bir işçinin, işini kaybetme riskine rağmen yüksek üretim hedeflerine uymaya zorlanması bunun tipik örneğidir.

Muhasebe fonksiyonu ise görünüşte nesnel ve teknik bir faaliyetse de işletmenin sınıfsal yapısını gizleyen ideolojik bir araç olarak işlev görür. Tinker, Merino ve Neimark (1982), muhasebenin yalnızca sayıları kaydetmediğini, aynı zamanda belirli üretim ilişkilerini "doğal" ve "değişmez" olarak kodladığını gösterir. Örneğin, işçilerin maaşları "gider" olarak yazılırken, sermayedarların elde ettiği kâr "başarı" olarak sunulur. Cooper ve Hopper (2007) ise eleştirel muhasebe yaklaşımlarıyla, bu teknik nesnelliğin aslında sermaye ilişkilerini nasıl yeniden ürettiğini ortaya koyarlar.

Son olarak insan kaynakları yönetimi ise işçilerin işe alımından performans değerlendirmesine, motivasyon stratejilerinden işten çıkarmaya kadar olan tüm süreçlerde, emeğin sermaye lehine disipline edilmesini sağlar. Edwards (1979), modern işyerlerinin yalnızca üretim değil, aynı zamanda kontrol mekanizmaları olduğunu belirterek, insan kaynakları yönetimini bu denetimin merkezine yerleştirir. Günümüzde "duygusal emek", "esnek çalışma", "kişisel gelişim" gibi kavramlar altında sunulan uygulamalar, işçilerin fiziksel olmanın ötesinde psikolojik olarak da sermayeye uyumlu hale getirilmesini hedefler. Milkman (2016) ise özellikle cinsiyet temelli işbölümünün insan kaynakları politikaları üzerinden yeniden üretildiğini, kadın işçilerin esnek ve düşük ücretli işlerde yoğunlaşmasının bu sistematik eşitsizliğin bir göstergesi olduğunu vurgular.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Yukarıdaki gibi bir yeniden düzenleme, öğrencilere işletmelerin nasıl işlediğini öğretmekle kalmaz; aynı zamanda kapitalist üretim ilişkilerinin ardındaki güç dinamiklerini, sermaye ile emek arasındaki çatışmayı ve bu çatışmanın toplumsal yapılar üzerindeki etkilerini anlamaları için gerekli teorik ve kavramsal araçları sunar. Böylece öğrenciler, sınıfsal yapıları, toplumsal eşitsizlikleri ve işçi hareketlerinin tarihsel ve güncel rolünü kavrayarak, iş dünyasının gerçek işleyişine dair eleştirel bir bilinç geliştirirler.

SONUÇ

Bu çalışma, işletmeye giriş derslerinin mevcut yapısını hem kuramsal hem pedagojik düzeyde eleştirel bir süzgeçten geçirerek, emeği merkeze alan alternatif bir eğitim çerçevesi sunmayı amaçlamıştır. Günümüzde işletme eğitimi, neoklasik iktisadın bireyci, tarih dışı ve sınıfsız varsayımlarını benimseyerek; emeği, üretim sürecinin asli ve yaratıcı öğesi olmaktan çıkarıp, teknik bir maliyet kalemine indirgemektedir. Bu yaklaşım, sermaye-emek çelişkisini görünmez kılarken, öğrencilerin iş dünyasına yönelik algılarını da kapitalist ideolojinin sınırları içinde şekillendirmektedir.

Çalışmada öncelikle, ana akım işletme ders kitaplarında emeğin nasıl tanımlandığı, artı-değerin nasıl dışlandığı ve kârın nasıl girişimcilik ve risk çerçevesinde meşrulaştırıldığı ele alınmıştır. Ardından, Marx'ın emek-değer kuramı çerçevesinde artı-değer üretiminin, sermaye birikiminin ve sömürü ilişkilerinin nasıl kuramsallaştırıldığı tartışılmış; bu yaklaşımın işletme eğitiminden dışlanmasının ideolojik temelleri açığa çıkarılmıştır. Bu kuramsal zemin üzerinde, işletmeye giriş dersinin emek merkezli bir pedagojik çerçeveyle nasıl yeniden yapılandırılabileceği sorusu ele alınmış, dersin 14 haftalık temel konu başlıkları alternatif bir bakışla yorumlanarak içerik önerilerinde bulunulmuştur.

Önerilen yaklaşımda, işletmeler yalnızca teknik, işlevsel ya da yönetsel yapılar olarak değil; üretim ilişkilerinin, sınıf mücadelesinin ve toplumsal eşitsizliklerin somutlaştığı tarihsel kurumlar olarak ele alınmaktadır. Bu sayede öğrenciler, işletme kavramı üzerinden toplumsal yapıyı, sınıf ilişkilerini ve emeğin dönüştürücü gücünü analiz etme becerisi kazanmakta; yalnızca bilgi tüketicisi değil, aynı zamanda bilgi üreticisi ve eleştirel düşünce sahibi bireyler olarak konumlanmaktadır.

Sonuç olarak, işletmeye giriş derslerinin yeniden yapılandırılması, kapitalist üretim ilişkilerinin meşrulaştırılmasına karşı pedagojik bir mücadele ve emek lehine kuramsal bir müdahaledir. Emeği görünür kılan, üretim sürecindeki yerini ve haklarını tartışmaya açan, sınıf mücadelesini eğitim sürecinin bir parçası haline getiren bu alternatif çerçeve, hem üniversite müfredatında hem de toplumsal bilinçlenme sürecinde dönüştürücü bir potansiyel taşımaktadır. Bu nedenle akademisyenler, işletme eğitimini sermaye merkezli bir disiplin olmaktan çıkararak, emek odaklı bir toplumsal bilinç alanına dönüştürme sorumluluğunu üstlenmelidir.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

KAYNAKÇA

Althusser, L. (1971). Ideology and ideological state apparatuses. In *Lenin and philosophy and other essays* (pp. 127–186). Monthly Review Press.

Apple, M. W. (1995). *Education and Power*. Routledge.

Becker, G. S. (1975). *Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis with Special Reference to Education* (2nd ed.). University of Chicago Press.

Bowles, S., & Gintis, H. (1993). *Schooling in capitalist America: Educational reform and the contradictions of economic life*. Basic Books.

Braverman, H. (1974). *Labor and monopoly capital: The degradation of work in the twentieth century*. Monthly Review Press.

Burawoy, M. (1979). *Manufacturing consent: Changes in the labor process under monopoly capitalism*. University of Chicago Press.

Cooper, C., & Hopper, T. (2007). Critical theorising in management accounting research. In C. Chapman, A. Hopwood, & M. Shields (Eds.), *Handbook of management accounting research* (Vol. 1, pp. 207–245). Elsevier.

Edwards, R. (1979). *Contested terrain: The transformation of the workplace in the twentieth century*. Basic Books.

Fine, B., & Saad-Filho, A. (2016). *Marx's capital* (6th ed.). Pluto Press.

Foley, D. K. (2000). Recent developments in the labor theory of value. *Review of Radical Political Economics*, *32*(1), 1–39. https://doi.org/10.1177/048661340003200101

Foster, J. B. (2007). The financialization of capitalism. *Monthly Review*, *58*(11), 1–12. https://doi.org/10.14452/MR-058-11-2007-04_1

Freire, P. (1970). *Pedagogy of the oppressed* (M. B. Ramos, Trans.). Continuum.

Ghoshal, S. (2005). Bad management theories are destroying good management practices. *Academy of Management Learning & Education*, 4(1), 75–91.

Giroux, H. A. (2011). *On critical pedagogy* (2nd ed.). Bloomsbury Academic.

Grey, C., & Mitev, N. (1995). The tyranny of transparency: The case of the management guru. *Organization Studies*, *16*(4), 583–604. https://doi.org/10.1177/017084069501600403

Krippner, G. R. (2011). *Capitalizing on crisis: The political origins of the rise of finance*. Harvard University Press.

Lee, F. S., & Tinker, T. (2011). On the rhetoric of empirical discovery and the labour theory of value. *Organization Studies*, *32*(7), 857–875. https://doi.org/10.1177/0170840611407019

Lee, J., & Tinker, T. (2011*). The turn in accounting and business education: neoclassical dominance to Buddhist economics*. Accounting, Auditing & Accountability Journal, 24(1), 77–105.

Marx, K. (2011). *Kapital: Birinci cilt* (Çev. M. Selik). Yordam Kitap. (Orijinal eser 1867'de yayımlandı)

Milkman, R. (2016). Gender, labor, and working-class history. *Annual Review of Sociology, 42*, 305–326. https://doi.org/10.1146/annurev-soc-081715-074255

Resnick, S. A., & Wolff, R. D. (1987). *Knowledge and class: A Marxian critique of political economy*. University of Chicago Press.

Smith, N., & Searle, R. (2017). Capitalism and its critics. In R. Searle & N. Smith (Eds.), *Critical perspectives on business and management* (pp. 1–23). Routledge.

Tinker, A., Merino, B., & Neimark, M. D. (1982). The accounting establishment and class interests: A Marxist analysis. *Accounting, Organizations and Society*, *7*(1), 29–53. https://doi.org/10.1016/0361-3682(82)90004-6

Wright, E. O. (1997). *Class counts: Comparative studies in class analysis*. Cambridge University Press.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

PLATFORM KAPİTALİZMİ: E-TİCARETİN MARKSİST EKOLOJİ VE KÜÇÜLME PERSPEKTİFLERİ ÜZERİNDEN ELEŞTİRİSİ

Öğretim Görevlisi, DERYA İNCE

Haliç Üniversitesi, deryaince@halic.edu.tr- 0000-0002-0367-7047

ÖZET

Hızla büyüyen ve genişleyen e-ticaret platformları, pazarlama stratejileri ile tüketim eğilimlerini sürekli olarak arttırıcı etki yapmaktadır. Dijitalleşmenin açığa çıkardığı imkânlar dâhilinde tüketimin sürekli kılınması algoritmalar, kişisel reklamlar ve pazarlamaya yönelik benzeri araçlarla desteklenmektedir. Bununla birlikte ekolojik tahribata ilişkin göstergeler de hızla gündelik yaşamımıza sirayet ediyor. Bu bağlamda, platform kapitalizmine içkin pratiklerin ekosistem üzerindeki yıkıcı etkilerinin eleştirel biçimde tartışılması zorunlu görünmektedir.

Bu çalışma, platform kapitalizminin tüketim kültürünü yaygınlaştırma mekanizmalarını incelemekte ve bu süreçlerin ekolojik tahribatı nasıl beslediğini açığa çıkarmayı hedeflemektedir. Çalışmada söz konusu tahribat mekanizması Marksist ekoloji ve küçülme (degrowth) perspektifleri ekseninde tartışılacaktır. Marksist ekoloji yaklaşımı ile kapitalist üretim tarzının doğayla olan çelişkili ilişkisini ve sermaye birikimi sürecinin ekolojik maliyetlerini görünür kılmanın yanında tüketim alanındaki açığa çıkan ekolojik sorunlar analiz edilecektir. Küçülme yaklaşımı da kapitalizmin ekolojik kriz eğilimlerini yarattığını kabul etmekte, ancak üretim ve tüketim alanında gerçekleştirilecek dönüşümlerle ekolojik sınırların aşılmaması gerektiği vurgulamaktadır. Bu yönüyle e-ticaretin ekolojik sınırlara etkisi tartışılacaktır. Çalışmada Marksist ekoloji ve küçülme perspektifleri arasındaki farklılar belirtilerek eleştirel bir yaklaşımla tartışma yürütülecektir.

Çalışma, platform kapitalizmin işleyiş mantığı, tüketim kültürünün yeniden üretiminde kullanılan pazarlama stratejileri ve bu stratejilerin ekolojik yansımalarını analiz edecektir. Analiz, reklam algoritmaları, hızlı teslimat sistemleri, paketleme ve lojistik zincirleri gibi süreçleri kapsayacaktır. Böylece e-ticaretin "dijital ve temiz" imajının ardındaki görünmez ekolojik maliyetler ortaya çıkarılacak, böylelikle platform kapitalizmi ile eleştirel ekoloji ilişkisi açılarak, dijital ekonominin sürdürülebilirlik söylemleri sorgulanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Platform kapitalizm, E-ticaret, tüketim toplumu, Ekolojik tahribat, Küçülme.

GİRİŞ

Dijitalleşmenin hız kazandığı 21. yüzyılda e-ticaret platformları, yalnızca ticaretin mekân ve zaman sınırlarını ortadan kaldırmakla kalmamış, aynı zamanda gündelik yaşam pratiklerini dönüştüren bir ekonomik örgütlenme biçimi olarak öne çıkmıştır. "Platform kapitalizmi" kavramı, bu dönüşümün ekonomi politiğini anlamak için önemli bir çerçeve imkanı sunmaktadır. Platformlar, kullanıcı verilerini işleyerek hedeflenmiş reklamcılık, algoritmik yönlendirmeler ve kişiselleştirilmiş pazarlama teknikleri aracılığıyla tüketimi sürekli kılmakta ve böylelikle tüketim kültürünü her geçen gün daha fazla derinleştirmektedir. Bu süreç görünürde dijitalleşmenin sağladığı kolaylıklar üzerinden "temiz" ve "verimli" bir ekonomi imajı üretse de ekolojik maliyetler giderek daha belirgin hale gelmektedir.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Nitekim paketleme atıkları, hızlı teslimatın gerektirdiği yoğun lojistik faaliyetler, veri merkezlerinin yüksek enerji ihtiyacı ve tedarik zincirlerinde artan karbon ayak izi, platform kapitalizminin ekolojik sınırlar üzerindeki baskısını göstermektedir. Bu bağlamda e-ticaretin salt ekonomik bir başarı öyküsü değil, aynı zamanda çevresel ve toplumsal maliyetleri olan bir süreç olarak incelenmesi gereklidir.

Bu çalışmanın amacı, platform kapitalizminin tüketim kültürüyle kurduğu ilişkiyi ve bunun ekolojik yansımalarını eleştirel bir bakış açısıyla tartışmaktır. Çalışma, kuramsal çerçevesini iki perspektif üzerinden inşa etmektedir: Marksist ekoloji ve küçülme (degrowth)**.** Küçülme yazını, ekonomik büyüme ideolojisinin sorgulanması gerektiğini, üretim ve tüketim pratiklerinin dönüştürülmesinin zorunlu olduğunu savunurken; Marksist ekoloji, kapitalist üretim tarzının doğayla kurduğu çelişkili ilişkiyi "metabolik yarılma" kavramı üzerinden görünür kılmaktadır. Bu iki perspektifin kesişiminde, platform kapitalizminin ekolojik krizleri nasıl derinleştirdiğini ortaya koymak mümkün hale gelecektir. Çalışma, öncelikle platform kapitalizmini kavramsal olarak tartışmaya açacak, ardından her iki yaklaşımı özetleyerek bu çerçevede platform kapitalizminin ekolojik tahribat üzerindeki etkilerini ele alacaktır.

1. PLATFORM KAPİTALİZMİNE KISA BİR BAKIŞ

Srnicek, kapitalist ekonomi içerisinde faaliyet gösteren ekonomik aktörler olarak nitelendirdiği platformları, kapitalizm içinde yeni bir iş modeli olarak ele almaktadır [1]. Platformlar farklı grupları bir araya getirerek değer yaratan dijital aracılar olarak söz konusu iş modelini oluşturur. Platform ekonomisinin temelinde "çok taraflı pazar" mantığı yatar [2]. Facebook ve Google reklam verenleri, işletmeleri ve günlük kullanıcıları; Uber yolcuları ve sürücülerini birbirine bağlarken, Amazon ve Siemens ise çağdaş ekonominin temelini oluşturan platform altyapılarını inşa edip kiralamaktadır. Tüm bu platform işletmeleri için olmazsa olmaz olan ve kapitalizmde daha geniş bir değişimin göstergesi olan şey, verinin merkeziliğidir. Veri, bu firmaları yönlendiren temel kaynak olarak yerini almakta ve rakiplerine karşı avantaj sağlama durumu yaratmaktadır. Platformlar ise bu verileri çıkarmak ve kullanmak için bir mekanizma olarak tasarlanmıştır. Bu tasarı ile farklı gruplar arasında altyapı ve aracılık sağlayan platformlar, kendilerini bu gruplar arasındaki tüm etkileşimleri izleyip çıkarabilecekleri bir konuma yerleştirir. Bu konumlandırma, ekonomik ve politik güçlerinin kaynağı olarak oldukça önemlidir [1].

Bu noktada platform ekonomisinin sahip olduğu avantajların belirtilmesi gerekir. Bunlar sıfır marjinal maliyete sahip olması ile ağ etkisi yaratması olarak belirtilmektedir. Sıfır marjinal maliyet, dijital ürün ve hizmetlerin ek bir birimine ait üretim maliyetinin neredeyse sıfır olması ile açıklanır. Ağ etkisi ise bir ürün veya hizmetin kullanıcı sayısı artıkça değerini de artış göstermesini ifade eder [2]. Söz konusu ağ etkisi ile platform, ne kadar çok kullanıcıya sahipse o kadar değerli hale geleceğinden nihayetinde söz konusu platformların doğal tekellere dönüşme süreci açığa çıkar [2].

Ancak platform kapitalizminin, geleneksel üretim-tüketim modellerini dijitalleşme yoluyla dönüştürürken; piyasa, emek ve veri üzerinde merkezi bir denetim kurduğu gözden kaçırılmamalıdır. Srnicek'e [3] göre platformlar, aracı olmanın yanında değer üreten ve onu tahsis eden yapılardır. Bu çerçevede klasik emek-değer teorisi ile bilgi ekonomisi

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

tartışmalarının birlikte yapılması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Dijital emek platformlarının temel ayrımı, mekân temelli ve web temelli işler olarak ayrılmasıdır. Dijital emek platformları işlerin niteliklerine bağlı olarak oldukça esnek ve çeşitli istihdam biçimlerini sağlamaktadır [4]. İşin yoğunlaştırılması, hızlanması ve standartlaşması platform kapitalizmin beslediği örüntülerdendir. Müşteri taleplerine göre çalışma ve müşteri memnuniyetsizliğinin etkisi; 7/24 işe hazır olma beklentisi, farklı saat dilimlerindeki işçiler veya müşterilerle iletişim ve duygusal beceriler gösterebilme gereğine göre çalışmak durumunda kalınması; yeni gözlem ve denetim biçimlerinin uygulanması hizmetlerin gruplanarak standartlaştırılması ve pazarlanabilir ürünlere dönüştürülmesi yeni iş örgütlenmelerini etkilemektedir [5].

Web tabanlı işler temelinde ise kullanıcıların ürettiği verilerin ekonomik değere dönüştürülmesiyle ilişki kurulur. Söz konusu bu artı-değerin açığa çıkma biçimi dijital etkileşim ve gözetim mekanizmaları temelinde gerçekleşir. Algoritmalar üzerinden emek süreçleri de veri temelli olarak düzenlenir. Bu noktada izleyici emeği, dijital emek ve gözetleme kapitalizmi gibi kavramsallaştırmalar temelli tartışmaların sürdüğü belirtilmelidir. Ancak söz konusu kavramsallaştırmalar çalışmanın ekolojik etkilere odaklanması nedeniyle ele alınmayacaktır. Bununla birlikte, platform işlerinin genellikle ek gelir elde etmenin ve/veya düşük ücretli istihdam koşullarından kaçınma ile "kendi işinin patronu olma" fikrinin bir yolu olarak teşvik edildiği belirtilmelidir [6]. Böylece platform kapitalizmine yönelik ilginin de bu söylemlerle beslendiği de söylenebilir.

Söz konusu işleyiş mantığı içerisinde platformlar çeşitli pazarlama yöntemleriyle üretim ve tüketimi "teşvik edici" etki yaratır. Bu etkiyi tüketim alanında daha baskın olarak izleyebilme olanağına sahip olsak da genişleyen e-ticaret faaliyetlerinin üretim alanına yönelik faaliyetlerin artışını da beslediği vurgulanmalıdır. Üretim ve dolaşım alanının önemli bir unsuru olan tüketim alanındaki bu etkiler birlikte e-ticaret hacmini artırmaktadır. Elektronik bilişim ve iletişim teknolojilerinin hızlı yayılmasının kolaylaştırdığı bu sürecin büyüleyici ve önemli bir etkisi söz konusudur. Tüketimi yönetmek için geliştirilen yazılım, kullanıcının ayrıca izlenmesini sağlar ve bu yönüyle iki rolü açığa çıkarır. Satış oranı izlemesi ile hem satışların nasıl gittiği kontrol edilir hem de hangi satış elemanının "başarıya" yardımcı olduğu anlaşılır. Dolayısıyla platform sisteminde birden fazla gözetleme mekanizmasının varlığı söz konusudur [7].

E-ticaret platformları Marx'ın [8] *ölüm sıçrayışı* olarak nitelendirdiği metaların realizasyon (gerçekleştirme) süreçlerinin tamamlanması süreçlerini içerir. Daha öncesinde üretim sürecinde emek gücü faaliyet ile meydana getirilen metanın tekrar para formuna dönüşümünü ifade eden ölüm sıçrayışı sermaye birikim sürecinde önemli bir uğrak noktasıdır. Üretim sürecinde yaratılan "artı-değer" metaya içkin olduğu için mutlaka yeniden para biçimine dönüştürülmelidir. Bu noktada realizasyonu, metaya içkin olan değerin para biçiminde açığa çıkması olarak tanımlayabiliriz. Bu para biçimini çok daha önemli kılan bir dizi nedenden ötürü yeniden üretime aktarılması, yani yeniden değerlenmesi (re-volarizasyonu) gereklidir. Üretici, kapitalist olarak elinde kalan artı-değerle yeni bir üretim sürecine başlayarak söz konusu bu evreleri tekrarlar. Daha fazla sermaye birikimi amacıyla elde edilen artı-değerin aktarımı ile yeni bir üretim sürecine başlamak, re-volarizasyon (yeniden değerlenme) olarak tanımlanır [11].

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Dolaşım alanının bir parçası olan platformlar, üretilen metaların (M') realizasyonunun söz konusu olabilmesi için tüketici ile karşılaşma alanıdır [9]. Bu karşılaşma dijital bir platformda olsa dahi dolaşım düzeyinde yani kapitalist pazarda/ piyasada gerçekleşir. Üretim, realizasyon ve re-volarizasyon birbiriyle ilişkili, sermaye birikiminin zorunlu içsel koşullarıdır ve bu döngülerin oluşmasında kapitalistler arasındaki rekabet önemli bir yer tutar. Dolaşım evreleri ve üretim süreçlerinin yeniden oluşturulması ile sermaye birikiminin sürekliliği sağlanır. Bu yönüyle metaların söz konusu ölüm sıçrayışını yapabilmesi için sergilendikleri alan olarak e-ticaret platformları tanımlanabilir. Burada sergilenen metanın üretim ya da tüketim alanına hitap etmesi fark etmeksizin realize edilmesi gerekmektedir.

Söz konusu realizasyonun sürekliliği için tüketim kültürü sistem tarafından beslenmektedir. Modanın oluşturulması ve dönüşümleri ile ömrü kısıtlanmış metaların üretimi sürekli tüketimi artırmakta, böylelikle dijitalleşmenin hacmi genişledikçe platform sayıları da artış göstermektedir. Thomas Veblen'in [12] "gösterişçi tüketim" olarak tanımladığı olgu bu noktada önemli bir rol oynamaktadır. Bireylerin çevresine statüsünü veya prestijini göstermek amacı ile yaptığı alışverişler şeklinde tanımlanabilecek gösterişçi tüketimin temelinde, alınan ürünlerin prestij göstergesi olarak algılanması yatar ve dijitalleşen tüketim ile bu olgu sürekli beslenmektedir.

Modern yaşamın dijitalleşmesi ile yeni, yenilikçi teknolojiler, insanların tüketim yapma biçimi üzerinde değişiklikler söz konusu olmaktadır. Son on yılda, dijital alıcıların sayısı hızla artarak e-ticareti büyük bir sektöre dönüştürmüştür. Bu dönüşümle birlikte tüketicilerin çevrimiçi alışveriş yaparken aradığı üç temel özellik bulunmaktadır: fiyat, hız ve kolaylık. Önemli e-ticaret platformlarından biri olan Amazon, bu üçünü içeren bir sistem oluşturarak tüketicilerin ücretsiz ve hızlı kargolama olanaklarına sahip olmaları gerektiği algısını yaratmıştır. Bu süreç daha küçük perakendecileri de rekabet arzusu ile benzer strateji yürütmeye itmiştir. Dolayısıyla platformlar aracılığıyla sürdürülen e-ticaret, inovasyon ve teknolojiyle birlikte giderek daha fazla tüketicinin talep ve beklentilerini karşılamak üzere tasarlanmış hızlı bir makineye dönüşmüştür [13].

2. MARKSİST EKOLOJİ YAKLAŞIMLARINDA METABOLİK YARIK

Marksist yaklaşımlar doğanın ve ekolojik krizlerin toplumsal ilişkiler göz önünde bulundurulmadan açıklanmaya çalışılmasının, siyasi ve entelektüel düzeyde sorunun bir parçası olduğu konusunda ortaklaşmaktadır [14]. Bu noktada Karl Marx'ın yaklaşımının "doğa" olarak sayılan şeyin tarihsel oluşumunu vurguladığı ve " tarihsel materyalist yöntemi" ile kapitalizmin toplumsal ve doğal oluşum sürecini analiz ederek emek ve dolayısıyla doğa arasındaki kendine özgü tarihsel etkileşime dikkat çektiği söylenebilir. [15].

Doğa, insandan bağımsız olarak mevcut olan, insanın kendi dışındaki bir fenomen olarak yerini alır. Marx, 1844 El Yazmaları'nda doğayı, "insanın bedeni olmayan doğa", insanın örgensel-olmayan (organik) bedeni olarak niteler. Böylece insanın doğa aracıyla yaşadığını belirten Marx, doğayı insanın bedeni olarak ele alır. Dolayısıyla insanın fiziki ve entelektüel yaşamının doğaya sıkı sıkıya bağlı olduğunu vurgulayarak, insanın doğanın bir parçası olarak kabul eder [16].

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Üretim süreçlerinin mümkün kılınması için doğa ile ilişki gereklidir. Önceki üretim biçimleri gibi kapitalist işleyişte de bütün üretim, tüketim ve dolaşım süreçlerinde doğa ve doğa unsurlarından elde edilen hammadde ve enerji kullanılmaktadır. Söz konusu işleyiş doğa ve doğa unsurlarına temas ettikçe, onları metalaştırır ve/veya metalaşma örüntülerine dâhil eder. Bu dâhil ediş ile ekosistem yapıları üzerinde tahribat yaratır. Bu süreci metabolik yarılma kavramı ile takip etmek mümkündür. Kavram Marx'ın materyalist doğa kavrayışı ile materyalist tarih kavrayışının bütünüyle kaynaşmasını içeren Kapital adlı eserde yer almaktadır. Kapital'de Marx, emek sürecini, "insan ile doğa arasında bir süreç, insanın onunla, kendi eylemleri aracılığıyla kendisi ile doğa arasındaki metabolizmayı kurduğu, denetlediği, düzenlediği bir süreç" olarak tanımlarken "metabolizma (Stoffwechsel)" kavramını kullanmaktadır. Ancak kapitalist üretim ilişkilerinin gelişimi ve kent ile kır arasındaki bölünmenin sonucunda, bu metabolizmada "onarılamaz bir yarılma" ortaya çıkmıştır [17].

Bu yönüyle metabolik yarılma kavramının, kapitalist işleyişin var olduğu ekosistemlerde insan ve doğa arasındaki ilişkiyi yaran ve bunun sonucunda ekolojik tahribatı yaratan sürece işaret ettiği söylenebilir. Sermayenin toplumsal metabolik düzeni, yarılma ve dönüşümlerle kendini belli eder, çünkü sermaye hiçbir engeli önemsemeden doğaya el koyar ve sadece

Sermaye birikiminin sürekliliğinin sağlanması sürecinde mekâna yayılma ve mekânda yoğunlaşma eğilimleri ile metabolik yarığın genişlemesine neden olur [19]. Bu iki hareket birbirlerini doğuran ve tamamlayan hareketlerdir. Sermaye birikimi yani kapitalist ilişkilerin genişlemesi ve mekânsal/coğrafi yayılımı ile pek çok "yeni" alan kapitalist süreçlere dâhil edilir. Bu dâhil edilme metalaşma örüntüsü ile açıklanabilir. Metalaşma örüntüleri ve kapitalizmin genişleme/yayılma eğilimleri pek çok doğal varlığı metalaşma süreçlerine dâhil ederek, söz konusu varlıkları tahribata açmaktadır [20]. Mekânsal yayılma ise sermaye birikim mekanizmasında daha ucuz emek gücü, daha ucuz hammadde ve enerji elde etme imkânı sağlamanın yanı sıra üretilen metaların tüketimini sağlamak amacıyla kapitalist pazar ihtiyacının giderilmesini temsil eder. Tüm bunlar, sermayenin dünya pazarı yaratma eğilimini açıklar. Platform kapitalizmini söz konusu dünya pazarının işleyişini hızlandıran önemli bir etkiye sahiptir.

Çalışmada Marksist Ekoloji yaklaşımlarının temel temaları olarak metalaşma süreçleri ve metabolik yarık ele alınmıştır. Ancak bu noktada emek sömürüsünün de önemi vurgulanmalıdır. Bu noktada Marksizm'in emek sömürüsü, doğa üzerindeki yağma, sermayenin doğayı ele geçirmesi gibi çözümlemeleri sınıf kavramı etrafında yaptığı belirtilmelidir. Buradan hareketle marksist ekolojistler için kapitalizmde ekolojik sorunların çözülemeyeceği vurgusu dikkat çekicidir. Ekolojik sorunların çözümü için ekososyalizm ve ekokomünizm işaret edilir [21].

3. KÜÇÜLME (DEGROWTH) YAKLAŞIMI

Küçülme sosyal ve ekolojik bir gereklilik olarak açığa çıkma iddiasına sahiptir. Küçülme yaklaşımları üretim, tüketim ve bölüşüm alanlarına ilişkin analiz imkânları sunmaktadır. Bu nedenle genel geçer bir küçülme tanımlamasının varlığından bahsetmek zordur. Ancak küçülmenin daha çok kalkınmanın büyüme mefhumuna eleştiri sunduğu söylenebilir [22]. Büyüme mefhumuna eleştiri küçülmenin, toplumun ürettiği toplam işin sosyal olarak

sürdürülebilir biçimde azaltılması amacından kaynaklanmaktadır. Böylelikle üretilen toplam işin azaltılması, daha fazla ekonomik büyüme ile bağdaşmayarak ekonominin (GSYH) küçülmesini de beraberinde getirecektir [23].

Küçülme geniş bir tanım olarak "*ekonomiyi güvenli, adil ve hakkaniyetli bir şekilde canlılar dünyasıyla dengeli bir hale getirmek amacıyla aşırı enerji ve kaynak kullanımını planlı bir biçimde azaltmaya dayalı yaklaşımı*" [24] ifade etmektedir. Geniş bir tartışma alanına sahip olan küçülme yaklaşımlarının tasniflenmesi tartışmaları daha berrak bir hale getirecektir. Bu tasniflemede Bergh'in [25] çalışması takip edilebilir. Bergh çalışmasında beş küçülme yorumu ile karşılaştığını ifade etmiştir. Bunları GSYH küçülmesi, tüketim küçülmesi, çalışma süreleri küçülmesi, radikal küçülme fiziksel küçülme olarak serimlemiş ve bu küçülme yorumlarının eksiklikleri/muğlaklıklarını tartışmıştır. GSYH küçülmesi, hasıladaki azalmanın genel olarak çevre üzerinde olumlu etkisi olacağı iddiasını taşımaktadır. Bu iddiayı sonuçları açısından şüpheli görmekte, kısa ve uzun vadede temiz teknoloji ve yenilenebilir enerjiye geçişe yönelik faaliyetlerin karbon salınımını artırabileceğini hatırlatmıştır. Tüketim küçülmesi ise tüketim miktarının azalması için çaba göstermeyi ifade etmektedir. Böylelikle daha az kaynak kullanımı ve daha az kirlenmenin sağlanacaktır. Bu noktada Kallis'in küçülme savunusuna dikkat edilmelidir. Kallis'te sürdürülebilir küçülmenin amacı olarak GSYH'nın küçülmesi yer almamaktadır. GSYH sürdürülebilir küçülmenin bir sonucu olarak azalacaktır. Buradaki temel mesele bunun toplumsal ve çevresel dolarak sürdürülebilir biçimde olup olmayacağıdır. Sürdürülebilir küçülme kaçınılmaz olarak GSYH'da bir azalmaya yol açacaktır ama bu kendi içinde bir amaç niteliği taşımamaktadır [23].

Bergh [25] tüketim küçülmesi ifadesinin muğlaklığından da bahsetmiştir. Bu noktada neyin ölçüt olarak alınacağı ve ne tip metaların tüketimimin azaltılacağı sorularının yanıtlarını belirsiz olduğunu belirtir. İlaveten tüketimde küçülmeye odaklanmanın bir geri tepme etkisi yaratma tehlikesinin olduğunu vurgulamaktadır. Belli tip mal ve hizmetlerin tüketiminin gönüllü olarak azaltılmasının harcanabilir gelirin aynı kaldığı durumda başka tüketimlerin artmasına neden olacağını öngörmektedir.

Bir diğer küçülme yorumu olarak sınıflandırdığı çalışma saatlerinin küçültülmesinin çekicilik unsuru taşıdığını belirtmiştir. Çekiciliği yaratan unsurlar çalışma saatleri somut olduğu için tek boyutlu bir amaç niteliği taşıyarak azaltılmasının kolaylıkla sağlanabileceği, zengin ülkelerde daha az çalışmanın refah ile ilişkisinin mutluluk çalışmalarında gösterilmiş olması ve çalışma zamanı küçüldükçe tüketim üzerindeki itici ve çekisi etkilerin azaltacağıdır [25].

Değerler, etik, tercihler, mali sistemler, piyasalar, iş ve emek, paranın rolü, kar etme ve mülkiyet gibi meseleleri içeren ekonomideki radikal değişimi ifade ederken radikal küçülme tanımlaması kullanılmaktadır. Radikal küçülme yaklaşımında Latouche [26] önemli bir yerde durur. Bu noktada ele alınan husus ekonomik sistemin yapısı olmakta ve bu yönüyle küçülme kapitalist ekonomiden kaçış olarak tanımlanabilmektedir. Radikal küçülme yorumuna eleştiriler ise siyasal destek bulma sorunu ile insan davranışıyla ilgili edinilmiş içgörülerin tam olarak içerilmediği yönündedir [25].

Küçülmeye ilişkin tasniflenen son yorum ise fiziksel küçülmedir. Burada ekonominin fiziksel büyüklüğünün kaynak kullanımı ve kirleten salınımlar cinsinden azalmasına yönelik çaba yer

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

almaktadır. Çevre üzerinde fiziki baskıya neden olan unsurlardan biri olarak nüfus büyümesinin kontrolü de bu noktada vurgulanmaktadır. Fiziksel küçülmenin sağlanmasına yönelik olarak aşamalı bir süreçten bahsedilebilir [25]. Kategorik olarak ele alındığında küçülme yaklaşımlarından birinin tercih edilmesi gerektiği gibi bir yanılgı oluşabilir. Buradaki kategorizasyon soyutlama düzeyindeki düşünme süreci için elverişlidir. Ancak ayrı ayrı kategorik alanlarda küçülmenin söz konusu olması gerektiği düşüncesine sahip yaklaşımlar da söz konusudur.

Bergh'in bu kategorizasyonlarının ötesinde bütünlüklü olarak ele alınan bir küçülme sonrası ortaya çıkacak olan sistem artık kapitalizm olarak tanımlanmayacağı iddiası mevcuttur [25]. Bu durumu Illich, büyüme cinnetine yakalanmış toplumdan şenlikli topluma geçiş olarak aktarmıştır. Modern teknolojilerin, yöneticilerden çok siyasal açıdan birbiriyle ilişkili bireylere hizmet ettiği bir topluma "şenlikli" adını vermiştir. Araçların sorumlu biçimde sınırlandığı modern toplumu adlandırmak için teknik bir terim olarak şenlikli kelimesini seçtiğini belirtmiştir [28].

Latouche'ye göre küçülme kesinlikle kapitalizme karşıdır. Küçülme kapitalizmin çelişkilerini, ekolojik ve sosyal sınırlarını ifşa ediyor oluşu nedeniyle Weber'in deyimiyle "kapitalizmin ruhuna" itiraz etmektedir. Kapitalizmin ruhuna itiraz beraberinde "*kalkınmanın kötülüklerinin bilincine vardıktan sonra, söz konusu olan, gayri safi yurtiçi hasılayı sınırsızca büyütmek değil, daha iyi bir yaşam kalitesini arzulamayı*" getirmektedir [27].

Küçülme örüntüsünün toplulukların/ülkelerin gezegenin bozulması yönünde bıraktığı ize bağlı olarak tasarlanması gerektiği vurgulanır. Bu, yüksek tüketim toplumlarının küçülme süreçlerine bir an önce girmeleri gerektiği anlamına gelir. Gelişmekte olan ekonomilere ise kabul edilebilir düzeyde yaşam standartlarına ulaşana kadar zaman tanınmalıdır [29]. Bu sınıflandırma gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomiler arasındaki ayrımdan hareketle küçülmeye ilişkin takvimlendirmeyi ifade etmektedir. Ancak burada "kabul edilebilir düzeyin" ne olduğunun tanımlamasının yapılması ve küçülme örüntüsünün nasıl uygulanacağına ilişkin muğlaklıklar varlığını korumaktadır.

4. PLATFORM KAPİTALİZMİNİN EKOLOJİK ETKİLERİ

Platform kapitalizminin ekoloji üzerindeki etkileri çalışmada enerji ve atık boyutları üzerinden yapılacaktır. Ancak anaakım yaklaşımların ticaret ve ekoloji arasındaki ilişkileri hakkında yaygın olarak kabul görmüş görüşleri bulunmadığı belirtilmelidir [20]. Bu genel kabul görüşün mevcut olmaması ekolojik etkilerin önüne geçmeyi sağlayacak hamlelerin tespiti ve uygulanması önünde engel oluşturmaktadır. Bu nedenle çalışmada, sermaye birikim sürecindeki önemli bir uğrak olan realizasyonun gerçekleşmesi için önemli bir araç olarak çevrimiçi alışverişlerin hacminin artışının ekolojik alanda olumsuz etkileri vurgulanacaktır[13].

Enerji boyutunu incelediğimizde ilk olarak üretim süreci dikkate alınmalıdır. İlgili metaların üretiminde enerji kullanımı oldukça önemlidir. Platform kapitalizmi ve dijitalleşmenin yaygınlaşması ile veri merkezlerinin yüksek enerji tüketimi sorunu da açığa çıkmıştır. Veri merkezleri ve dijital altyapının karbon ayak izini artırıcı niteliği göz ardı edilmemelidir. Dijital

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

teknolojilerin kullanımındaki artış enerji tüketimini dolayısıyla karbon emisyonunu arttırıcı yönde etkilemektedir [31]. Bu işleyiş içerisinde veri merkezlerinde büyük enerjiler tüketilmesine neden olurken diğer yandan da elektronik atık miktarlarını da arttırır [2]. Bu durum dijital karbon ayak izi kavramı ile dijital teknolojilerin ve faaliyetlerin ekolojik etkisi olarak ifade edilmektedir. Cihazların, veri merkezlerinin ve çevrimiçi hizmetlere erişimin kullanımıyla ilişkili enerji tüketimi ve sera gazı emisyonlarını içeren kavram, veri merkezlerinin elektrik tüketimi, elektronik cihazların üretimi ve bertarafı ve internet altyapısından kaynaklanan emisyonlar gibi faktörleri de kapsar [32].

Enerji boyutunun izini süreceğimiz diğer önemli gösterge ise lojistik zincirlerindeki enerji kullanımının yoğunluğudur. Lojistik sektörü kaynaklı emisyonlar, platformlar aracılığıyla yapılan faaliyetlerin genişlemesiyle birlikte ekolojik etkileri arttırır. Bu yönüyle e-ticaretin neden olduğu karbon emisyonlarının büyük bir kısmının dünya genelinde mal taşımacılığından kaynaklandığı görülmektedir. 2020 yılına ait verilere göre ürünlerin nakliyesi ve iadesi kaynaklı emisyonlar, toplam sera gazı emisyonlarının yüzde 37'sini oluşturmaktadır [13]. Buradaki emisyonlar üzerindeki etkinin artışında lojistik faaliyeti sırasındaki karayolu ulaştırmacılığındaki araçların hızlı teslimatı sağlamak için kapasiteleri tam dolu olmadan yola çıkmaları da etkilidir [33] Atıl kapasite ile yola çıkan araçların fazlalığı emisyonları artırarak ekolojik üzerinde olumsuz etki yaratmaktadır. Metaların "ölümcül sıçrayışının" gerçekleştirilmesi ihtiyacı ile tüketim kültürünün iç içe geçtiği platformlardaki işlem hacimlerinin gittikçe artıyor oluşu emisyonları daha büyük ölçüde arttıracağı söylenebilir. 2030 yılına kadar teslimat aracı sayısının yüzde 36 artarak yaklaşık 7,2 milyon araca ulaşacağı tahmin edilmekte ve bu durumda yaklaşık 6 milyon ton karbon emisyonuna yol açacağı öngörülmektedir[13]. Bunların yanında dijital pazarlamadaki hız ihtiyacının diğer ulaşım türlerinden çok daha fazla karbon yoğunluğuna sahip olan hava taşımacılığına olan yönelmeyi de artırarak emisyonları beslediği belirtilmelidir [34].

Ekolojik tahribata ilişkin diğer bir sorunlu boyut ise paketleme ve atık meselesidir. Bu noktada platform kapitalizmi için paketlemenin ayak izinin önemli bir unsuru olduğu söylenebilir. Çevrimiçi alışverişler, geleneksel perakendeye göre daha fazla paketleme gerektirir ve genellikle ürünleri nakliye sırasında korumak için tasarlanmış çok katmanlı malzemeler içerir. Bu durum, büyük kısmı geri dönüştürülmesi zor olan ve karada ve okyanuslarda kirliliğe katkıda bulunan plastikten oluşan ambalaj atıklarında artışa yol açmıştır [34]. Ürün ambalajları, plastik üretiminden kaynaklanan karbon emisyonlarına büyük ölçüde katkıda bulunmakta, ekosistemleri kirletmekte ve muazzam miktarda atığa sebep olmaktadır. Orman koruma grubu Canopy, her yıl 3 milyar ağacın hamur haline getirilerek 241 milyon ton nakliye kartonu üretildiğini tespit etmiştir [13].

Yüksek iade oranları, iade edilen ürünlerin genellikle uzun mesafeler kat etmesi, bazen yeniden satılmadan veya çoğu durumda atılmadan önce uluslararası sınırları defalarca geçerek yeniden paketlenmesi nedeniyle daha fazla çevresel maliyete yol açmaktadır [34]. Paketleme sorunu ve atıklar tüketicilerin tek bir siparişe birden fazla ürün verip ekspres teslimat istemesi durumunda, şirketlerin genellikle bu ürünleri, ürünlerin bulunduğu deponun konumuna bağlı olarak ayrı paketlerde göndermek zorunda kalması ile de artış göstermektedir [33]. Dünya

çapında her yıl üretilen 86 milyon ton plastik ambalajın ise yalnızca yüzde 14'ünün geri dönüştürülüyor olması ise oldukça yetersiz bir düzey olarak karşımıza çıkmaktadır [13].

Dijitalleşmenin sağladığı platformların yarattığı çevrimiçi alışverişin kolaylığı, tüketiciliği teşvik ettiğini hatırlayarak, metaların teslimatının ulaşımdan kaynaklanan karbon emisyonları, artan bireysel ambalaj atıkları ve yüksek iade oranları nedeniyle e-ticaretin önemli ölçüde ekolojik ayak izine katkıda bulunduğu vurgulanmalıdır. Depolama da e-ticaret tedarik zincirinin ekolojik ayak izine katkıda bulunan kritik bir bileşeni olarak karşımıza çıkar. Dağıtım merkezlerinin özellikle alan ve maliyet kısıtlamaları nedeniyle şehirlerin dışında konumlanması nedeniyle metaların tüketicilere ulaşmak için kat etmesi gereken mesafeyi artırarak karbon emisyonlarını yükselttiği görülmektedir. Bu tesisler ayrıca aydınlatma, ısıtma ve soğutma için büyük miktarda enerji tüketerek de ekoloji üzerindeki etkilerini daha da artırır [34]. Yukarıda sıralanan tüm ekolojik etkiler birlikte düşünüldüğünde tüketim odaklı üretim ve sürekliliği ekosistem üzerinde baskı yaratmaktadır.

GENEL DEĞERLENDİRME

> Gezegen için sürdürülebilir olan ekolojik ayak izini aşmayan bir organizasyon bulmamız gerekiyor. Üretim sistemimizi yerinden ettik ve bunu yapmaya devam ediyoruz, oysaki ekolojik ayak izinin düşürülmesi için üretim sistemimizi yeniden asıl yerine döndürmemiz gerekiyor [26].

Bu çalışma, platform kapitalizminin pazarlama stratejileriyle sürekli beslediği tüketim kültürünün ekolojik maliyetlerini açığa çıkarmayı hedeflemektedir. Bulgular, e-ticaretin dijitalleşme aracılığıyla sunduğu kolaylıkların arka planında önemli bir ekolojik yük bulunduğunu göstermektedir. Küçülme yaklaşımı, üretim ve tüketimin sınırlandırılmasını, topluluk temelli ekonomilerin güçlendirilmesini ve nitelikli refahın maddi büyümenin önüne geçirilmesini önermektedir. Marksist ekoloji ise ekolojik krizin yalnızca tüketim alışkanlıklarıyla değil, sermaye birikimi sürecinin yapısal mantığıyla ilgili olduğunu vurgulamaktadır.

Dolayısıyla, e-ticaretin yarattığı ekolojik sorunlara yönelik çözüm arayışları yalnızca bireysel tüketici tercihleriyle sınırlı kalamaz; daha köklü ve yapısal bir dönüşüme olan ihtiyacına işaret etmektedir. Platform ekonomilerinin regülasyonu, lojistik ve paketleme süreçlerinin karbon ayak izinin azaltılması, kamusal dijital altyapıların geliştirilmesi ve alternatif kooperatif temelli dijital modellerin desteklenmesi bu dönüşümün önemli adımları arasında sayılabilir.

Sonuç olarak, platform kapitalizminin ekolojik kriz üzerindeki rolünü tartışmaya açmak hem eleştirel akademik çalışmalar için hem de sürdürülebilir bir gelecek için vazgeçilmezdir. Bu tartışma, yalnızca teknolojik yeniliklerin ekonomik boyutlarını değil, aynı zamanda doğa ile kurduğumuz ilişkiyi ve kapitalist üretim tarzının sınırlarını da yeniden düşünmemize olanak tanımaktadır.

KAYNAKÇA

[1] Srnicek, N. (2017) “The challenges of platform capitalism: Understanding the logic of a new business model”, Juncture, 23(4), 254-257. https://doi.org/10.1111/newe.12023

[2] Elgin, C. (2025) Bu Hesapta Bir Gariplik Var: Ekonomi ile Kandırılmak. İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.

[3] Srnicek, N. (2017) Platform Capitalism, Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons.

[4] Korkut, T. (2024). Emek sürecinin dönüşümü, platform kapitalizmi kapsamında sömürü ve denetim mekanizmaları : İzmir moto kuryeler örneği (Order No. 31327362). Available from ProQuest Dissertations & Theses Global. (3110356241). Retrieved from https://www.proquest.com/dissertations-theses/emek-sürecinin-dönüşümü-platform-kapitalizmi/docview/3110356241/se-2

[5] Yücesan Özdemir, G. (2021). İnatçı Köstebek. (1. Basım). İstanbul: Yordam Kitap.

[6] Yeşilyurt A. ve Kendir, H. (2022). "Dijitalleşme ve Emeğin Geleceği: Ursula Huws ile Söyleşi", Praksis, Sayı: 59, 31-35.

[7] Zuboff, S. (2021), *Gözetleme Kapitalizm Çağı*, (1. Basım),İstanbul: Okuyan us yayınevi.

[8] Marx, K. (2015) *Kapital Ekonomi Politiğin Eleştirisi Cilt I*. Sekizinci Basım. İstanbul: Yordam Kitap

[9] Ercan, F. (2016) "Kışla ve AVM'ye Karşı Üç Beş Ağaç: Kent ve Metalaşma Üzerine Notlar" Toplumsol. http://www.toplumsol.org/kisla-ve-avmye-karsi-ucbes-agac-kent-ve-metalasma-uzerine-notlar-fuat-ercan/ (27.01.2016).

[10] Marx, K. (2008) *Grundrisse: Ekonomi Politiğin Eleştiri İçin Ön Çalışma*. Birinci Baskı. İstanbul: Birikim Yayınları.

[11] Ercan, F. (2011) "İlan Edilmemiş Savaş: Bir Kavram Kapitalizm ve Türkiye'de Kapitalizm", Türkiye'de Kapitalizmin ve Fetişizmin İnşa Süreci içinde. Şerif Gürçağ Tuna. İstanbul: SAV, 2011.

[12] Veblen, T. (2015) *Aylak Sınıfın Teorisi*. İstanbul: Heretik Yayıncılık.

[13] Igını, M. (2024) The Truth About Online Shopping and Its Environmental Impact https://earth.org/online-shopping-and-its-environmental-impact/ (Erişim Tarihi: 14.08.2025)

[14] Erçandırlı, Y. (2019). Antroposen Çağında Marx ve Eko-Marksizm (ler): Toplum-Doğa İlişkisinin Diyalektiği. *Praksis*, (50).

[15] Saito, K. (2020*) Sermaye, Doğa ve Ekonomi Politiğin Yarım Kalmış Eleştirisi: Karl Marx'ın Ekososyalizmi*, Ankara: Efil Yayınevi.

[16] Marx, Karl. (2011) 1844 El Yazmaları Ekonomi Politik ve Felsefe. Dördüncü Baskı, Ankara: Sol Yayınları.

[17] Foster, J.B. (2001) *Marx'ın Ekolojisi: Materyalizm ve Doğa***,** Ercüment Özkaya (çev.), Ankara: Epos Yayınları.

[18] Foster, John Bellamy, Brett Clark ve Richard York (2023). Ekolojik Yarık: Kapitalizmin Gezegene Karşı Savaşı. Burçin Erdem (çev.). İstanbul: Marx21 Yayınları. Birinci Baskı

[19] Kars-Kaynar, Ayşegül. (2015) Sermayenin Coğrafyası Yayılan Sermayenin Daralan Mekânları. Birinci Basım. Ankara: NotaBene Yayınları.

[20] İnce, D. (2023). "Yeşil Yol Projesi": Devlet ve Sermayenin Doğa ile İmtihanı. İstanbul: SAV.

[21] Çoban, A. (2021) "Ekolojik Marksizm ve Ekososyalizm Yaklaşımları", https://www.polenekoloji.org/ekolojik-marksizm-ve-ekososyalizm-yaklasimlari/

[22] Koyuncu, M., & Özar, Ş., Büyümemek mümkün mü?'Ekonomik küçülme fikri'üzerine tartışmalar. Kalkınma İktisadının Penceresinden Türkiye'ye Bakmak: Fikret Şenses'e Armağan, 2017, 175-196.

[23] Kallis, G., "Küçülme Savunusu", Raoul Weiler, Jereon van den Bergh, Roefie Hueting, Darren Zhang, Fabrice Flipo, Giorgos Kallis, Yeşil Ekonomi: Küçülmek Güzeldir (içinde), Serin Erengezgün (çev.), İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi, 2022, 111-144.

[24] Hickel, J., *Çoğu Zarar Azı Karar: Dünyayı Küçülme Kurtaracak*, Deniz Keskin (çev.), Metis Yayınları, İstanbul, 2021.

[25] Bergh, J., "Büyümeye Karşı Çevre- Küçülmenin Bir Eleştirisi ve Büyüme-sizlik İçin Bir Savunu", Raoul Weiler, Jereon van den Bergh, Roefie Hueting, Darren Zhang, Fabrice Flipo, Giorgos Kallis, Yeşil Ekonomi: Küçülmek Güzeldir (içinde), Serin Erengezgün (çev.), Yeni İnsan Yayınevi, İstanbul, 2022, 67-110.

[26] Latouche, S., *Kanaatkâr Bolluk Toplumuna Doğru: Küçülme Üzerine Yanlış Yorumlar ve Tartışmalar*, Tahir Karakaş (çev.), İletişim Yayınları and İstanbul, 2018.

[27] Latouche, S.,Farewell to Growth, Cambridge: Polity Press, 2009.

[28] Illich, I., Şenlikli Toplum, Ahmet Kot (çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, Beşinci Basım, 2018.

[29] Weiler, R., Yeryüzünün Varkalması İçin Küçülme, Raoul Weiler, Jereon van den Bergh, Roefie Hueting, Darren Zhang, Fabrice Flipo, Giorgos Kallis, Yeşil Ekonomi: Küçülmek Güzeldir (içinde), Serin Erengezgün (çev.), Yeni İnsan Yayınevi, İstanbul, 2022, 9-20.

[30] Sıngh, P. ve Tiwari, S. (2011). Environmental Impacts of E-Commerce, 2011 International Conference on Environment Science and Engineering, 8

[31] Karanfil, M., Uzma, O., Bektaş Dalgalı, B., Erden, D. (2025). Dijitalleşme ve İnovasyonun Karbon Ayak İzine Etkisi: Seçilmiş OECD Ülkeleri İçin Panel Veri Analizi. Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 5(3), 203-215. https://doi.org/10.70754/biibfd.1526606

[32] SANGFOR, "What is a Digital Carbon Footprint", https://www.sangfor.com/glossary/cloud-and-infrastructure/digital-carbon-footprint erişim: 31.08.2025

[33] Igını, M. (2022) How E-Commerce Companies are Making Online Shopping More Sustainable, https://earth.org/how-e-commerce-companies-are-making-online-shopping-more-sustainable/ (Erişim Tarihi: 14.08.2025)

[34] Shamika N. Sirimanne (2024) Addressing the Environmental Footprint of E-Commerce https://www.iisd.org/articles/policy-analysis/e-commerce-environmental-footprint (Erişim Tarihi: 14.08.2025)

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

YETİŞKİN BİREYLERDE PSİKOLOJİK İYİ OLUŞ, YAŞAM DOYUMU VE DUYGUSAL ZEKANIN ROLÜ [1]

Psikolojik Danışman, Elif BEŞPINAR
Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bil. Ent. PDR ABD.,
bespinarelif@gmail.com, 0000-0002-1605-1596
Doç. Dr. Süleyman BALCI
Kırıkkale Üniversitesi, Eğitim Fak., PDR ABD.
meb.suleyman@gmail.com, 0000-0001-9374-8808

ÖZET

Bireyin kendisinin farkında olması, yaşamdaki zorluklarla duygusal olarak başa çıkabilmesi, hedeflerine ulaşmak için duygularını yönetip kendi kendini motive edebilmesi, yaşama dair umut beslemesi, dürtülerini kontrol ederek doyumu erteleyebilmesi, diğerlerinin ne hissettiğini anlaması ve onlarla duygusal paylaşımda bulunması duygusal zekâ olarak tanımlanmaktadır. Alan yazında yeni bir kavram olan duygusal zekâ, kişilerarası etkili iletişimde ve sosyalleşme üzerinde olumlu etkileri açısından oldukça önemlidir. Bu nedenle alan yazında fazlaca araştırılan konulardan biridir. Kişiler arasında yaşam boyu kesintisiz devam eden sosyal etkileşim gerçeği hesaba katılırsa, toplumun temelini oluşturan ailede eşlerin kendi duygularını fark edip yönlendirmesine, başkalarının duygusal yönüne empati yapabilmesine ve karşılıklı olarak duygularını paylaşabilmesine önemli düzeyde katkı sağlayacak duygusal zekanın bilincinde olmaları önemlidir. Duygusal zekanın geliştirilmesi bireylerin yer aldığı ailenin ve dolayısıyla toplumun gelişmesine ve yaşanan sorunlara karşı etkili çözümler üretebilmesine doğrudan ve dolaylı katkı sağlamaktadır. Bireylerin duygusal zekâ düzeyi ile kendilerini psikolojik olarak iyi hissetmesi ve hayattan aldıkları doyum da önem arz etmektedir. Sahip olunan bu özellikler duygularla birlikte düşünce ve davranış sistemini de etkilemektedir. Yüksek duygusal zekaya sahip olmak iyi oluşu ve yaşam doyumunu da beraberinde getirebilir. Duygusal zekanın yüksek oluşu, kişinin etkili sosyal ilişkiler geliştirmesine, yaşamdaki güçlükleri sağlamlığını artıran deneyimler olarak görmesine ve yaşamdan yüksek seviyede haz almasına neden olabilmektedir. Bu nedenle yetişkinlerde duygusal zekâ ile yaşam doyumu ve psikolojik iyi oluşun birlikte incelenmesinin önemli olduğu düşünülmektedir. Bu çalışmada, literatürde ulaşılan yayınların incelenmesi ile yetişkinlerde duygusal zekâ düzeyi, psikolojik iyi oluş ve yaşam doyumunun rolü vurgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yetişkin Bireyler, Duygusal Zekâ, Psikolojik İyi Oluş, Yaşam Doyumu

[1]Bu bildiride, birinci yazar tarafından Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde PDR programı için hazırlanan ve ikinci yazarın tez danışmanı olduğu yüksek lisans tezi kapsamındaki çalışmalardan yararlanılmıştır.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

ROLE OF EMOTIONAL INTELLIGENCE, PSYCHOLOGICAL WELL-BEING AND LIFE SATISFACTION LEVELS IN ADULT INDIVIDUALS

Counselor Elif BEŞPINAR
Kırıkkale University, Social Sci.Ent., Counseling Dep.
bespinarelif@gmail.com, 0000-0002-1605-1596
Assoc. Prof. Dr. Süleyman BALCI
Kırıkkale University, Education Fak., Counseling Dep.
meb.suleyman@gmail.com, 0000-0001-9374-8808

Abstract

Emotional intelligence is defined as an individual's ability to be self-aware, emotionally cope with life's challenges, manage their emotions and motivate themselves to achieve their goals, cultivate hope for life, control impulses to delay gratification, understand others' feelings, and share emotionally with them. Emotional intelligence, a new concept in the literature, is crucial for its positive impact on effective interpersonal communication and socialization. Therefore, it is a widely researched topic in the literature. Humans are social beings and need other people to survive. Given this continuous social interaction between individuals throughout life, it is crucial for families, which form the foundation of society, to be aware of emotional intelligence, which significantly contributes to their spouses' ability to recognize and manage their own emotions, empathize with the emotional aspects of others, and share their feelings with one another. Developing emotional intelligence contributes directly and indirectly to the development of families and, consequently, society, as well as to individuals' ability to develop effective solutions to problems. Individuals' emotional intelligence levels, along with their psychological well-being and life satisfaction, are also important. These characteristics influence not only emotions but also thinking and behavior. Having high emotional intelligence can lead to well-being and life satisfaction. High emotional intelligence can enable individuals to develop effective social relationships, perceive life challenges as resilience-enhancing experiences, and derive a high level of enjoyment from life. Therefore, examining the roles of emotional intelligence, life satisfaction, and psychological well-being in adults is considered important. This study examines publications found in the literature review and emphasizes the roles of emotional intelligence, life satisfaction, and psychological well-being in adults.

Keywords: Adult Individuals, Emotional Intelligence, Psychological Well-Being, Life Satisfaction

1. GİRİŞ

Duygusal zekâ, bireylerin kendilerinin ve başkalarının duygularını anlaması, değerlendirmesi ve yönetebilme becerisidir (Salovey ve Mayer, 1990). Bireyin duygularından elde ettiği bilgileri yaşamında etkili kullanabilmesi ve mantık yürütme süreçlerinde duygularını işlevsel olarak kullanabilmesi yüksek duygusal zekaya sahip olduğunu gösterir (Yeşilyaprak, 2001). Yapılan araştırmalarda, yüksek duygusal zekaya sahip olan bireylerin, yaşam doyumlarının ve

psikolojik iyi oluş düzeylerinin yüksek olduğu ortaya konmuştur (De Lazzari, 2001; Kaplan, 2018; Sarıkan, 2023). Diener ve Diener (1996) yaşam doyumunu, bireyin yaşamının belli bir alanına ya da tümüne ilişkin bilişsel değerlendirmeleri ve olumlu olumsuz duyguları olarak tanımlamıştır. Yaşam doyumu moral, motivasyon, mutluluk ve benzeri yönlerden iyi olma durumunu anlatır (Karataş, 1988). Günlük yaşamda mutluluk kavramına karşılık gelen öznel iyi oluş, bireyin kendi yaşamını değerlendirme becerisini ifade etmektedir. Bu değerlendirmeler, yaşamdan elde edilen doyumlara ilişkin bilişsel yargılar ile hoşnut edici veya rahatsız edici duygusal tepkiler biçiminde ortaya çıkar (Diener ve Diener, 1996).

2. AMAÇ VE YÖNTEM

Bu çalışma, belirli bir konu veya araştırma sorusuna yanıt üretmek amacıyla, ilgili literatürdeki araştırmaları sistematik bir şekilde tarayarak, analiz ederek ve değerlendirerek, derlemeye dahil edilecek çalışmaları belirlemeyi ve araştırma bulgularını sentezlemeyi hedefleyen sistematik derleme yöntemi kullanılarak hazırlanmıştır. Bu doğrultuda duygusal zekâya, psikolojik iyi oluşa ve yaşam doyumuna ilişkin 2015-2025 yılları arasındaki ulaşılabilen ulusal ve uluslararası literatür sistematik bir şekilde incelenmiş, bu kavramlar arasındaki ilişkileri ortaya koyacak mevcut bilgiler derlenmiştir. Bu amaca yönelik olarak aşağıdaki araştırma soruları belirlenmiştir:

1. Bireylerin duygusal zekâ ve yaşam doyumu düzeylerine ilişkin araştırma sonuçları nelerdir?
2. Bireylerin duygusal zekâ ve psikolojik iyi oluş durumuna ilişkin araştırma sonuçları nelerdir?

Belirlenen araştırma soruları doğrultusunda yürütülen sistematik derleme sürecinde, ‘duygusal zekâya, yaşam doyumuna ve psikolojik iyi oluşa’ ilişkin anahtar kelimeleri kullanılarak tarama yapılmıştır. Ulaşılan yayınlar arasından değerlendirmeye alınan araştırmalardan on tanesi duygusal zekâya, altısı yaşam doyumuna ve beşi psikolojik iyi oluşa odaklanmaktadır.

3. BULGULAR

Bu çalışmada, literatürde ulaşılan 30 yayın arasından değerlendirilmeye alınan 21 araştırmanın yayın yılı, çalışmaların konusu ve katılanların yaşına göre yapılan değerlendirmeler ile ilgili bilgiler çizelge şeklinde sunulmuştur. Aşağıdaki çizelgede, duygusal zekâya ilişkin yayınlara dair özet bilgiler ve açıklamalar yer almaktadır.

Çizelge 1. Duygusal Zekâ ile İlgili Araştırmalar

Konu	Çalışmanın Konusu	Çalışma Grubu	Yıl	Yayım Türü
DUYGUSAL ZEKA	Öğretmenlere Yönelik İçin Duygusal Zekâ Eğitim Programı Etkililiği	Öğretmenler	2018	Makale (Sarısoy ve Erişen, 2018)
	Öğretmende Duygusal Zekâ ve Öz Yeterlilik İlişkisi	Öğretmenler	2019	Makale (Yılmaz, 2021)
	Öğretmenlerde Duygusal Zekâ, Sınıf Yönetimi ve Öz Yeterlik İnancı	Öğretmenler	2021	Makale (Koç Akran ve Bakır, 2019)

	Duygusal Zekâ Geliştirme Eğitim Programının Ortaokul Öğrencilerinin Duygusal Zekâ Becerilerine Etkisi	Ortaokul Öğrencileri	2021	Yüksek Lisans Tezi (Sağlam ve Kavgacı, 2021)
	Turizm Grubu Öğretmenlerinde Duygusal Zekâ ve Eleştirel Düşünme	Öğretmenler	2023	Makale (Günay, 2025)
	Duygusal Zekâ ve Akademik Başarıda Akademik Katılımın Aracı Rolü	Üniversite Öğrencileri	2025	Yurt Dışı Makale (Bereded vd., 2025)
	Akademik Başarı, Duygusal Zeka ve Yaşam Kalitesi	Üniversite Öğrencileri	2025	Yurt Dışı Makale (Elshaer, 2025)
	Duygusal Zekâ ve Akademik Performans İlişkisi	Üniversite Öğrencileri	2025	Yurt Dışı Makale (Zahid, Sharif, Ali ve Siddique, 2025)
	Üniversite Öğrencilerinin Duygusal Zekâ Gelişimini Etkileyen Faktörler	74 Bilimsel Makale	2025	Yurt Dışı Makale (Martínez-Rodríguez ve Ferreira, 2025)
	Öğrencilerin Duygusal Zekâya Yönelik Bakış Açılarındaki Değişim	Ortaöğretim Öğrencileri	2025	Yurt Dışı Makale (Costa, 2025)

Son on yıl içerisinde hem Türkiye'de hem de yurtdışında yapılan araştırmalar, duygusal zekânın bireylerin akademik, sosyal ve psikolojik yaşamlarında önemli bir belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır.

Sarısoy ve Erişen (2018) tarafından yapılan çalışmada, öğretmenlerin duygusal zekânın önemi konusundaki farkındalık düzeylerinde artış sağlandığı ve duygusal zekâ özelliklerinde belirgin gelişmeler gözlemlendiği belirtilmiştir.

Yılmaz (2021) tarafından ortaokul öğrencilerine yönelik gerçekleştirilen çalışmada, programa katılan öğrencilerin duygusal zekâ becerilerinde anlamlı bir artış gözlemlenmiştir. Eğitim programının, öğrencilerin kendini tanıması, duygu yönetimi, empati kurma ve sosyal becerileri gibi duygusal zekânın alt boyutlarında olumlu etkileri görülmüştür. Bu bulgular, eğitim ortamında hem öğretmen hem de öğrenci düzeyinde duygusal zekânın geliştirilebilir bir beceri olduğunu ve mesleki yeterlik ile akademik başarıya katkı sağladığını ortaya koymaktadır.

Koç Akran ve Bakır (2019) tarafından branş ve sınıf öğretmenleri üzerinde gerçekleştirilen çalışmada, öğretmenlerde duygusal zekâ ile öz yeterlilik arasında olumlu ve önemli ilişki olduğu saptanmıştır. Duygusal zekânın özellikle duyguları tanıma, duyguları yönetme ve empati boyutları, öğretmenlerin öz yeterlilik düzeyleriyle yakından ilişkili olarak belirlenmiştir.

Sağlam ve Kavgacı (2021) tarafından 376 öğretmen ile yapılan araştırmada, öğretmenlerde duygusal zekâ ve sınıf yönetim becerilerinin pozitif yönlü ve anlamlı düzeyde ilişkili olduğu belirlenmiştir. Ayrıca, öz yeterlik inancı, bu ilişkinin oluşmasında aracılık rolü üstlenmektedir.

Günay (2025) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, duygusal zekânın özbilinç, empati ve motivasyon alt boyutlarının eleştirel düşünme becerileri üzerinde anlamlı ve kabul edilebilir düzeyde etkili olduğu saptanmıştır. Bununla birlikte, öz yönetim alt boyutunun eleştirel düşünme alt boyutları üzerinde anlamlı bir etkisi bulunmamıştır.

Yurtdışında yapılan çalışmalarda benzer biçimde duygusal zekânın çok yönlü etkilerini vurgulamaktadır.

Bereded vd. (2025) tarafından 1351 birinci sınıf lisans öğrencisi üzerinde yürütülen çalışmada, duygusal zekânın akademik başarı ile olumlu ve önemli düzeyde ilişkili olduğu saptanmıştır. Bulgular, öğrencilerde duygusal zekânın arttıkça akademik başarılarının da yükseldiğini göstermektedir. Ayrıca, akademik katılım, duygusal zekâ ve akademik başarı ilişkinde kısmi bir aracılık rolü üstlenmektedir; bu durum, öğrencilerin duygusal zekâ düzeylerinin akademik katılımlarını ve dolayısıyla akademik başarılarını artırmada etkili olduğunu ortaya koymaktadır.

Elshaer (2025) tarafından çeşitli engel durumlarına sahip 328 üniversite öğrencisi üzerinde yürütülen çalışmada, duygusal zekânın yaşam kalitesi üzerinde doğrudan ve önemli düzeyde etkisi olduğu; yaşam kalitesinin ise akademik başarı üzerinde kısmi bir aracılık rolü üstlendiği saptanmıştır. Bulgular, duygusal zekâ becerilerinin geliştirilmesinin, engelli öğrencilerin akademik başarılarını artırmada önemli bir strateji olabileceğini ortaya koymaktadır.

Zahid, Sharif, Ali ve Siddique (2025) tarafından yapılan çalışmada, duygusal zekânın akademik başarı üzerinde güçlü ve anlamlı bir pozitif ilişki oluşturduğu saptanmıştır. Bulgular, özellikle erkek öğrencilerin kadın öğrencilere kıyasla daha yüksek duygusal zekâ ve akademik başarı düzeylerine sahip olduğunu ve duygusal zekâ becerilerinin geliştirilmesinin, öğrencilerin akademik başarılarını artırmada önemli bir strateji olabileceğini ortaya koymaktadır.

Martínez-Rodríguez ve Ferreira (2025) tarafından yürütülen sistematik incelemede, 2013–2023 yılları arasında yayımlanan 74 makale analiz edilmiştir. Çalışmada, üniversite öğrencilerinin duygusal zekâ gelişimini etkileyen başlıca faktörler stres düzeyi, motivasyon, sosyal beceriler ve cinsiyet olarak belirlenmiştir. Yüksek stres duygusal zekâyı olumsuz etkilerken, içsel motivasyon ve empati, iletişim, iş birliği gibi sosyal beceriler gelişimi desteklemektedir. Ayrıca kadın öğrenciler bazı alt boyutlarda erkeklere kıyasla daha yüksek performans göstermiştir. Bulgular, duygusal zekâ becerilerinin geliştirilmesinin, öğrencilerin akademik başarı ve yaşam kalitesini artırmada önemli olduğunu göstermektedir.

Costa (2025) tarafından 523 lise öğrencisi üzerinde, 10. sınıftan 12. sınıfa kadar üç farklı zaman noktasında yürütülen çalışmada, öğrencilerin duygusal zekâya ilişkin büyüme odaklı bakış açılarının zaman içerisinde anlamlı şekilde arttığı, sabit bakış açılarına ilişkin eğilimlerin ise azaldığı belirlenmiştir.

Sonuç olarak hem yurt içinde hem de yurt dışında ulaşılan çalışmalarda, duygusal zekânın bireylerin akademik başarı, öz yeterlik, yaşam doyumu, eleştirel düşünme, sınıf yönetimi, sosyal ilişkiler ve iş performansı gibi çok boyutlu alanlarda güçlü yordayıcı olduğunu ortaya koymaktadır. Eğitim ve iş yaşamında yürütülen müdahale programları, duygusal zekânın geliştirilebilir bir beceri olduğunu desteklemekte, bu durum ise bireysel potansiyelin ortaya çıkarılmasına katkı sağlamaktadır.

Aşağıda, yaşam doyumu ile ilgili incelenen yayınlara dair özet bilgiler ve açıklamalar yer almaktadır.

Çizelge 2. Yaşam Doyumu ile İlgili Araştırmalar

Konu	Çalışmanın Konusu	Çalışma Grubu	Yıl	Yayım Türü
YAŞAM DOYUMU	Yaşam Doyumunda ve Bilinçli Tüketim Davranışında Duygusal Zekâ Etkisi	Yetişkinler	2023	Makale (Beyaz, 2023)
	Üniversite Öğrencilerinde Duygusal Zekâ, Umut, Öz Saygı ve Yaşam Doyumunun İncelenmesi	Üniversite Öğrencileri	2024	Makale (Öksüz ve Yaycı, 2024)
	Üniversite Öğrencilerinde Duygusal Zekâ, Yaşam Doyumu, Algılanan Stres ve Psikolojik Dayanıklılık İlişkisi	Üniversite Öğrencileri	2024	Makale (Kartol vd., 2024)
	Üniversite Öğrencilerinde Duygusal Zekâ ve Yaşam Memnuniyeti İlişkisi	Üniversite Öğrencileri	2018	Yurt Dışı Makale (Ramachandran, Hamsan ve Khir, 2018)
	İsrail ve Hindistan'daki Genç Yetişkinlerde Duygusal Zekâ, Ruhsal Zekâ, Depresyon ve Anksiyete ile Yaşam Memnuniyeti: Cinsiyet ve Bireycilik/Kolektivizmin Etkisi	Üniversite Öğrencileri	2024	Yurt Dışı Makale (Walter vd., 2024)
	Yetişkinlerde Duygusal Zekâ, Mutluluk ve Yaşam Memnuniyeti İlişkisi	Yetişkinler	2025	Yurt Dışı Makale (Virk, 2025)

Türkiye'de yapılan araştırmalarda duygusal zekâ ve yaşam doyumu arasında güçlü ve anlamlı düzeyde ilişki dikkat çekmektedir.

Beyaz (2023) tarafından 425 yetişkin üzerinde yürütülen çalışmada, duygusal zekâ düzeyinin yaşam doyumu düzeyinde pozitif ve anlamlı düzeyde etkisi olduğu saptanmıştır. Ayrıca, duygusal zekânın bilinçli tüketim davranışı üzerinde de pozitif bir etkisi bulunmuş ve yaşam doyumunun bu ilişkide kısmi olarak aracılık rolü olduğu bulunmuştur.

Öksüz ve Yaycı'nın (2024) 819 üniversite öğrencisi ile yaptığı çalışmada, yaşam doyumu cinsiyet, anne eğitimi ve ailenin ekonomik düzeyi açısından anlamlı farklılık göstermiş; yüksek anne eğitimi ve yüksek ekonomik durumdaki öğrencilerde yaşam doyumu daha yüksek bulunmuştur. Umut düzeyinde ise cinsiyet farkı saptanmış, kadın öğrencilerin umut düzeyi erkeklerden yüksek çıkmıştır. Bulgular, öğrencilerin duygusal zekâ, umut, öz saygı ve yaşam doyumunun psikolojik iyi oluşlarını yansıttığını ve bazı sosyo-demografik değişkenlerin etkili olabileceğini göstermektedir.

Kartol vd.'nın (2024) 780 üniversite öğrencisinin katıldığı araştırmada, duygusal zekâ, yaşam doyumu ve psikolojik dayanıklılık arasında pozitif yönde; algılanan stres ile arasında ise negatif yönde ilişki bulunduğu saptanmıştır. Ayrıca, psikolojik dayanıklılığın ve algılanan stresin, duygusal zekâ ve yaşam doyumu ilişkisinde aracı rolde olduğu belirlenmiştir. Bulgular, duygusal zekânın geliştirilmesinin, psikolojik dayanıklılığın artırılması ve algılanan stresin

azaltılması yoluyla öğrencilerin yaşam doyumunu olumlu yönde etkileyebileceğini göstermektedir.

Yurtdışında yapılan çalışmalar da duygusal zekâ ve yaşam doyumunun önemli düzeyde ilişkili olduğunu desteklemektedir.

Ramachandran, Hamsan ve Khir (2018), 600 üniversite öğrencisi üzerinde yürütülen çalışmada, duygusal zekâ düzeyi ve yaşam memnuniyeti arasındaki ilişkiyi incelenmiştir. Bulgular, yüksek duygusal zekâ düzeyine sahip öğrencilerin yaşam memnuniyetlerinin anlamlı biçimde daha yüksek olduğunu göstermektedir. Özellikle duygusal algı, başkalarının duygularını anlama ve sosyal beceriler alt boyutları, yaşam memnuniyeti ile güçlü pozitif korelasyonlar sergilemiştir. Bu sonuçlar, duygusal zekâ becerilerinin geliştirilmesinin öğrencilerin yaşam memnuniyetini artırmada etkili olabileceğini ve üniversite ortamlarında bu becerilerin desteklenmesinin önemini ortaya koymaktadır.

Walter vd. (2024) tarafından yürütülen çalışmada, İsrail ve Hindistan'daki yükseköğretim gören genç yetişkinlerin duygusal zekâ, ruhsal zekâ, depresyon, anksiyete ve yaşam memnuniyeti arasındaki ilişkiler karşılaştırılmıştır. Bulgular, İsrail örnekleminde duygusal zekânın yaşam memnuniyetiyle pozitif bir ilişki sergilediğini, Hindistan örnekleminde ise yalnızca ruhsal zekânın yaşam memnuniyetiyle pozitif ilişki gösterdiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, her iki ülkede de kadın katılımcıların tüm değişkenlerde erkeklere kıyasla daha yüksek puanlar aldığı belirlenmiştir. Bu bulgular, bireycilik ve kolektivizm gibi kültürel faktörlerin duygusal ve ruhsal zekânın yaşam memnuniyeti üzerindeki etkilerini şekillendirdiğini göstermektedir.

Virk (2025) tarafından 18–28 yaş arası 53 yetişkin üzerinde yürütülen çalışmada, mutluluk ve yaşam memnuniyeti arasında güçlü bir pozitif ilişki saptanmıştır. Bulgular, duygusal zekânın geliştirilmesinin yetişkin bireylerin genel iyi oluş ve yaşam doyumlarını artırmada etkili olabileceğini ortaya koymaktadır.

Araştırmalar, duygusal zekâ düzeyi yüksek bireylerin yaşam doyumunun anlamlı biçimde daha yüksek olduğunu göstermektedir. Bu ilişki, psikolojik dayanıklılık, mutluluk ve sosyal beceriler gibi faktörler aracılığıyla güçlenirken, algılanan stres ve kültürel farklılıklar bu etkiyi şekillendirmektedir. Bulgular, duygusal zekâ becerilerinin geliştirilmesinin hem öğrenciler hem de yetişkinler için yaşam doyumunu artırmada etkili rolü bulunduğunu göstermektedir.

Aşağıda, psikolojik iyi oluşa ilişkin incelenen yayınlara dair özet bilgiler ve açıklamalar yer almaktadır.

Çizelge 3. Psikolojik İyi Oluşa İlişkin Araştırmalar

Konu	Çalışmanın Konusu	Çalışma Grubu	Yıl	Yayım Türü
PSİKOLOJİK İYİ OLUŞ	Üniversite Öğrencilerinde Duygusal Zekâ, Psikolojik İyi Oluş ve Sosyal İyi Oluş İlişkisi	Üniversite öğrencileri	2021	Makale (Tekin, 2021)
	Üniversite Öğrencilerinin Psikolojik İyi Oluş, Öz Şefkat ve Duygu Düzenleme düzeyi	Üniversite öğrencileri	2022	Yüksek Lisans Tezi (Ayaz, 2022)

	Psikolojik İyi Oluş ve İşe Adanmışlık İlişkisinde Duygusal Zekânın Rolü	Yetişkinler	2024	Yüksek Lisans Tezi (Şeker ve Aslan, 2024)
	Mezunlarda Duygusal Zekâ düzeyi, Yaşam Doyumu ve Psikolojik İyi Oluş: Algılanan Stresin Aracılık Rolü	Yetişkinler	2016	Yurt Dışı Makale (Urquijo, Extremera ve Villa, 2016)
	Duygusal Zekânın Üniversite Öğrencilerinde Akademik Başarı ve Psikolojik İyi Oluş Düzeyindeki Rolü	Üniversite Öğrencileri	2025	Yurt Dışı Makale (Shengyao, 2024)

Araştırmalar, psikolojik iyi oluşun duygusal zekâ ve yaşam doyumu ile güçlü ilişkilerini ortaya koymaktadır.

Tekin (2021) tarafından 305 üniversite öğrencisi üzerinde yürütülen çalışmada, duygusal zekâ düzeyinin ve sosyal iyi oluş durumunun psikolojik iyi oluş üzerinde anlamlı ve pozitif bir yordayıcı rol oynadığı saptanmıştır. Ayrıca, kadın öğrencilerde duygusal zekâ ve sosyal iyi oluş düzeylerinin erkek öğrencilere kıyasla daha fazla olduğu belirlenmiştir.

Ayaz (2022) tarafından 400 üniversite öğrencisi üzerinde yürütülen çalışmada, öğrencilerin psikolojik iyi oluş düzeylerinin öz şefkat ile duygu düzenleme becerileri tarafından anlamlı biçimde yordandığı saptanmıştır. Bulgular, öz şefkat ve kişilerarası duygu düzenleme düzeyinin geliştirilmesinin, öğrencilerin psikolojik iyi oluşunu artırmada önemli bir etkiye sahip olabileceğini ortaya koymaktadır.

Şeker ve Aslan (2024) tarafından İzmir, Bursa ve Kayseri illerindeki mobilya sektöründeki büyük ölçekli işletmelerde çalışan 400 satış personeli ile gerçekleştirilen çalışmada, psikolojik iyi oluş durumu ile işe adanmışlık düzeyi arasındaki ilişkide duygusal zekânın önemli düzeyde aracı rolü üstlendiği saptanmıştır. Bulgular, çalışanların psikolojik iyi oluşlarının artırılmasının, duygusal zekâ aracılığıyla işe adanmışlıklarını güçlendirebileceğini göstermektedir.

Urquijo, Extremera ve Villa (2016) tarafından 22–60 yaş arası 400 mezun üzerinde yürütülen çalışmada, duygusal zekâ ile yaşam doyumu ve psikolojik iyi oluş durumu arasında pozitif ve önemli ilişki olduğu saptanmıştır. Ayrıca, algılanan stresin bu ilişkide kısmi aracılık rolü üstlendiği belirlenmiş; yani duygusal zekâ düzeyi yüksek bireyler, daha düşük algılanan stres deneyimleyerek yaşam doyumlarını ve psikolojik iyi oluşlarını artırabilmektedir. Bulgular, duygusal zekânın güçlendirilmesinin, mezunların psikolojik iyi oluşunu ve yaşam memnuniyetini artırmada etkili olabileceğini göstermektedir.

Shengyao (2024) tarafından 400 üniversite öğrencisi üzerinde yapılan çalışmada, duygusal zekâ ile yaşam doyumu ve psikolojik iyi oluş durumu arasında pozitif ve önemli ilişki olduğu bulunmuştur. Bulgular, duygusal zekâ becerilerinin geliştirilmesinin öğrencilerin hem psikolojik iyi oluşunu hem de akademik başarılarını artırmada etkili olabileceğini göstermektedir.

Türkiye ve uluslararası düzeydeki araştırmalar, duygusal zekân durumunun bireylerin stresle baş etme, öz-yeterlik ve psikolojik dayanıklılık düzeylerini artırarak psikolojik iyi oluş düzeyi ve yaşam doyum durumu üzerinde olumlu etkiler sağladığını göstermektedir. Bu bulgular,

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

duygusal zekâ becerilerinin geliştirilmesinin psikolojik iyilik halinin güçlendirilmesinde kritik bir rol oynadığını ortaya koymaktadır.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Literatürde ulaşılan araştırmaların sonuçları birlikte ele alındığında duygusal zekâ düzeyine ilişkin olarak; evli kişilerin duygusal zekâları bekar katılımcılara göre anlamlı düzeyde olduğu; üniversite düzeyindeki öğrencilerde kadınların duygusal zekâ düzeyinin erkeklere kıyasla anlamlı şekilde yüksek olduğu görülmüştür (İnci, 2014).

Özdemir'in (2015) çalışmasında, duygusal zekânın yaşam doyumu ile anlamlı ve pozitif yönde ilişkili olduğu belirlenmiştir. Kaplan'ın (2018) çalışmasında, duygusal zeka düzeyinin eşlerin psikolojik iyi oluş durumunu pozitif yönde etkilediği görülmüştür. Lise öğrencileri üzerinde gerçekleştirilen araştırmalar, duygusal zekânın problem çözme, sosyal-duygusal beceriler, bağlanma düzeyi ve akademik başarı ile anlamlı bir ilişki gösterdiğini ortaya koymuştur (Doğan, 2009; İşeri, 2016; Akyıldız, 2017; Mencik, 2017). Bu bağlamda duygusal zekânın, bireylerin kişilerarası ilişkilerde ve yaşamda doyum elde etme ve var olan içsel güçlerini ortaya çıkarmada etkili güçlerden biri olduğu söylenebilir. Yaşam doyumu düzeyi ile ilgili incelenen araştırmaların sonuçlarına göre; Demirel ve Canat (2004) tarafından yürütülen bir çalışmada, kendini yaralayan ergenlerin yaşam doyumu düzeyleri incelenmiş ve ergenlerde yaşam doyumunun azalmasının, depresyon ve yüksek intihar riski ile ilişkili olabileceği belirlenmiştir. Lise öğrencileri üzerinde yürütülen Dönmez'in (2007) çalışması, atılgan ergenlerin olumsuz duygularını ifade etmede daha başarılı olduklarını ve yaşam doyumlarının daha yüksek olduğunu göstermektedir. Dingiltepe (2009) tarafından yapılan araştırmada, bir aileye sahip olmanın yaşam doyumu üzerindeki etkisi incelenmiş ve aileye sahip bireylerin yaşam doyumu durumu ile yaşam kalitesi düzeyinin, parçalanmış aileye sahip olanlara kıyasla daha fazla olduğu belirlenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre (Arslan, 2017), duygusal zekânın alt boyutlarında iyimserlik, duygu kullanımı ve duygu değerlendirmesi, bireylerin yaşam doyumunu olumlu yönde etkilemektedir. Yapılan diğer araştırmalar, bireylerin yaşam doyumunun sahip oldukları duygusal zekâlarından etkilendiğini ortaya koymaktadır (Ergin vd., 2013; Özdemir, 2015; Bakan ve Güler, 2017). Bununla birlikte psikolojik iyi oluş durumuna ilişkin incelenen çalışma sonucuna göre; Topuz (2013) tarafından 443 üniversite öğrencisi ile yürütülen çalışmada, kadın öğrencilerin psikolojik iyi oluş düzeyinin erkeklere göre anlamlı düzeyde daha fazla olduğu görülmüştür. Ateş (2016) tarafından 635 öğrenciyi kapsayan çalışmada, psikolojik iyi oluş düzeyi fazla olan katılımcıların akademik başarısının da fazla olduğu bulunmuştur. Geçgin ve Sahranç (2017) tarafından yürütülen araştırmada, yüksek düzeyde belirsizlik tahammülsüzlüğüne sahip bireylerde psikolojik iyi oluş düzeyinin düşük olduğunu ve kızların erkeklere kıyasla daha yüksek psikolojik iyi oluş düzeyine sahip olduğunu göstermiştir. Bulut ve Dilmaç'ın (2018) çalışmasında, üniversitedeki öğrencilerin sahip olduğu değerler ve psikolojik iyi oluş durumu ve mutluluk düzeyi arasında anlamlı ve pozitif yönlü ilişki olduğu belirlenmiştir. Iraz, Arıbaş ve Özşahin'in (2021) 538 üniversite öğrencisi üzerinde yürüttüğü araştırmada, öğrencilerin algılanan sosyal destek düzeyinin psikolojik iyi oluş durumları ile pozitif yönde ilişkili olduğu görülmüştür.

Ulaşılan sonuçlara göre, bireylerin psikolojik iyi oluşu ve yaşam doyumu, duygusal zekâ düzeyleri ile önemli düzeyde ilişkili bulunmuştur. Duygusal zekâ düzeyi yüksek olan bireyler,

duygularını daha etkili biçimde tanıyıp düzenleyebilmekte, stresle başa çıkabilmekte ve sosyal ilişkilerini yönetebilmektedir. Bu da onların yaşam doyumunu ve psikolojik iyi oluşunu artırabilmektedir.

Bu çalışmanın bulguları, duygusal zekâ, yaşam doyumu ve psikolojik iyi oluşu birlikte ele alan araştırmaların sınırlı olduğunu göstermektedir. Bu nedenle araştırmacılara gelecekte yapacakları çalışmalarda bu üç değişkeni bir arada daha kapsamlı şekilde incelemesi önerilebilir. Ayrıca, boylamsal çalışmalar ile duygusal zekanın yaşam doyumu ve psikolojik iyi oluş üzerindeki etkisinin zaman içerisindeki değişimi araştırılabilir. Üniversite ve lise düzeyinde duygusal zekayı geliştirmeye yönelik programlar uygulanabilir. Bu tür programlar, öğrencilerin stresle başa çıkma becerilerini artırarak yaşam doyumu ve psikolojik iyi oluşlarını destekleyebilir. Psikolojik danışmanlar, duygusal zekâ düzeyi düşük bireylere özel beceri geliştirme stratejileri sunabilir ve özellikle stres yönetimi, duygusal farkındalık ve olumlu duygu yönetimi üzerinde odaklanılabilir. İş yerlerinde duygusal zekayı geliştiren programlar çalışanların psikolojik iyi oluşunu destekleyebilir
ve dolaylı olarak performanslarını artırabilir.

5. KAYNAKÇA

Acar, F. T. (2001). *Duygusal zekâ yeteneklerinin göreve ve insana yönelik liderlik davranışları ile ilişkisi*. Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Akdur, S., Aslan, B. (2017) Duygusal zekâ ile ilişki doyumu arasında duygu düzenleme güçlüğü ve romantik kıskançlığın aracı rolü. *Nesne Psikoloji Dergisi (NPD)*, 5(9).

Akyıldız, Z. (2017). *Liseli ergenlerde bağlanma düzeyleri ile duygusal zekâ arasındaki ilişkinin incelenmesi.* Yüksek lisans tezi, Üsküdar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Arıcıoğlu, A. (2002). Yönetsel başarının değerlemesinde duygusal zekânın kullanımı: öğrenci yurdu yöneticileri bağlamında bir araştırma. *Akdeniz İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(4). 26-42.

Arslan, Y. (2017). *Çocukluk döneminde ebeveyn kaybı yaşayan bireylerde duygusal zekanın sosyal uyum ve yaşam doyumu arasındaki ilişki.* Yüksek lisans tezi, Nişantaşı Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Aslan, Ş., *Duygusal zekâ-dönüşümcü ve etkileşimci liderlik*, Türkiye: Eğitim Yayınevi, 2013.

Ateş, B. (2016). Üniversite öğrencilerinde akademik başarının yordayıcısı olarak psikolojik iyi oluş ve sosyal yetkinlik. *Electronic Journal of Social Sciences*, 15(59), 1230–1243.

Ayaz, Y. (2022). *Üniversite öğrencilerinde psikolojik iyi oluşun yordayıcıları olarak öz şefkat ve duygu düzenleme.* Yüksek Lisans Tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Klinik Psikoloji Anabilim Dalı, Konya.

Bakan, İ., Güler, B. (2017). Duygusal zekanın, yaşam doyumu ve akademik başarıya etkileri ve demografik özellikler bağlamında algı farklılıkları. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik araştırmalar Dergisi*, 19(33), 1-11.

Bar-On, R. (2010). Emotional intelligence: An integral part of positive psychology. South African Journal Of Psychology, 40(1), 54 62.

Bereded, D. G. (2025). Emotional intelligence and academic achievement among first-year university students: The mediating role of academic engagement. *Frontiers in Education*, 10, 1567418.

Beyaz, R. (2023). Duygusal zekânın yaşam doyumu ve bilinçli tüketim davranışı üzerindeki etkisi. *Business & Management Studies: An International Journal*, 11(1), 357–374.

Bulut, S., Dilmaç, B. (2018). Üniversite öğrencilerinin sahip olduğu değerler psikolojik iyi oluş ve mutluluk düzeyleri arasındaki yordayıcı ilişkiler. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9 (16), 349-374.

Costa, A. C. (2025). Do students' mindsets about emotional intelligence change over secondary school? *Social Psychology of Education*, 28(1), 1–15.

De Lazzari, S. A. (2001). *Emotional intelligence, meaning and psychological wellbeing: a comparison between early and late adolescence.* Unpublished masters thesis, Trinity Western University, Langley, B.C., Canada.

Demirel, S., Canat, S. (2004). Ankara'daki beş eğitim kurumunda kendini yaralama davranışı üzerine bir çalışma. *Kriz Dergisi*, 12(3), 1-9.

Deniz, M., Yılmaz, E. (2006). Üniversite öğrencilerinin duygusal zekâ ve stresle başa çıkma stilleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal*, 3(25), 17-26.

Deniz, R. (2018). *Üniversite öğrencilerinin duygusal zekâları ile psikolojik sağlamlıklarının karşılaştırılması.* Yüksek lisans tezi, Toros Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Ana Bilim Dalı Psikoloji Yüksek Lisans Programı, Mersin.

Diener, E. (1984). Subjective well-being. Psychological Bulletin, 95(3), 542–575.

Diener, E., Diener, C. (1996). Most people are happy. Psychological Science, 7(3), 181–185.

Dingiltepe, T. (2009). *Parçalanmış ve tam aileye sahip ergenlerin yaşam doyumu düzeyleri ile yaşam kalite düzeylerinin karşılaştırılması.* Yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Doğan, U. (2009). *Lise öğrencilerinin duygusal zekâ düzeyleri ile problem çözme becerilerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi.* Yüksek lisans tezi, Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Muğla.

Dönmez, M. M. (2007). *Meslek lisesi öğrencilerinin atılganlık düzeylerine göre yaşam doyumu ve duyguları ifade etme eğilimlerinin karşılaştırılması.* Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Elshaer, I. A., Sobaih, A. E., Alyahya, M., Azazz, A. M. S., Khan, M. A. (2025). Unlocking potential: The impact of emotional intelligence on quality of life and academic success of students with disabilities. *Frontiers in Psychology*, 16, 1659221.

Ergin, B., Kaynak, K. B., Pınarcık, Ö., Arslan, E. (2013). Okul öncesi öğretmen adaylarının duygusal zekâları ve yaşam doyumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi,* 2(2), 35-42.

Gardner, H. (Ed.). (1983). *Zihin çerçeveleri: Çoklu zekâ kuramı* (Ali Arı, Çev.). Alfa Yayınları, 2004.

Geçgin, F. M., Sahranç, Ü. (2017). Belirsizliğe tahammülsüzlük ile psikolojik iyi oluş arasındaki ilişki. *Sakarya University Journal of Education*, 7(4-özel sayı), 739-755.

Goleman, D. *Duygusal zekâ.* İstanbul: Varlık Yayınları, 48. Basım, 2018.

Günay, Ü. (2025). Duygusal zekânın eleştirel düşünmeye etkisi: Turizm grubu öğretmenlerine yönelik bir araştırma. *Jatos Journal*, 2025, 1–12.

Iraz, R., Arıbaş, A. N., Özşahin, F. (2021). Algılanan sosyal destek ve psikolojik iyi oluş ilişkisi: üniversite öğrencileri örneği. *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(2), 363-376.

İnci, S. (2014). *Aday öğretmenlerin duygusal zekâ ile yaşam doyumu düzeyleri arasındaki ilişki.* Yüksek lisans tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale.

İşeri, İ. (2016). *Lise öğrencilerinin duygusal zekâ düzeyleri ile sosyal duygusal becerileri arasındaki ilişkilerin incelenmesi.* Yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.

İşmen, A. E. (2004). Duygusal zekâ ve aile işlevleri arasındaki ilişki. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(11), 55-75.

Kaplan, E. (2018). *Eşlerin duygusal zekalarının psikolojik iyi oluşları üzerine etkisi.* Yüksek lisans tezi, Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Klinik Psikoloji Anabilim Dalı, İstanbul.

Kartol, A., Üztemur, S., Griffiths, M. D., Şahin, D. (2024). Duygusal zekâ, yaşam doyumu, algılanan stres ve psikolojik dayanıklılık arasındaki ilişkiler: Bir kesitsel çalışma. *BMC Psychology*, 12(1), 362.

Kılıçarslan, F. *Bilmek yetmez 10 adımda duygusal zekâ* (2. baskı). Ankara: Nobel, 2010.

Koç Akran, S. K., Bakır, B. (2019). Öğretmenlerin duygusal zekâlarıyla öz yeterlilikleri arasındaki ilişki. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, (75), 157–173.

Köksal, A. (2007). *Üstün zekalı çocuklarda duygusal zekayı geliştirmeye dönük program geliştirme çalışması.* Doktora tezi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Martínez-Rodríguez, A., Ferreira, C. (2025). Factors influencing the development of emotional intelligence in university students. *European Journal of Psychology of Education*, 40(2), 1–12.

Mayer J. D., Salovey P., Caruso, D. R. (2004). Emotional intelligence: Theory, findings, and implications. *Psychological Inquiry*, 15(3), 197-215.

Mencik, Y. (2017). *Lise öğrencilerinin duygusal zekâ ile akademik başarılarının bazı demografik değişkenlere göre incelenmesi.* Yüksek lisans tezi, Nişantaşı Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Öksüz, M. A., Yaycı, L. (2024). Duygusal zekâ, umut, öz saygı ve yaşam doyumunun çeşitli sosyo-demografik değişkenler açısından incelenmesi. *Journal of Health and Well-Being*, 8(2), 112–125.

Özdemir, M. (2015). *Eğitim fakültesi öğrencilerinin duygusal zekâları ile yaşam doyumlarının incelenmesi.* Yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.

Özdevecioğlu, M., Aktaş, A. (2007). Kariyer bağlılığı, mesleki bağlılık ve örgütsel bağlılığın yaşam tatmini üzerindeki etkisi: iş-aile çatışmasının rolü. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 28, 1-20.

Özen, Y. (2010). Kişisel sorumluluk bağlamında öznel ve psikolojik iyi oluş (sosyal psikolojik bir değerlendirme). *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 4, 46-58.

Ramachandran, K., Hamsan, H. H., Khir, A. M. (2018). Emotional ıntelligence and life satisfaction among students in Klang Valley, Malaysia. *International Journal of Modern Trends in Social Sciences*, 1(4), 28–37.

Ryff, C. D., Singer, B. H. (2008), Know thyself and become what you are: a eudaimonic approach to psychological well-being, *Journal of Happiness Studies*, Vol. 9, p. 13-39.

Salovey, P., Mayer, J. D. (1990). Emotional intelligence. *Imagination, Cognition, and Personality*, 9(3), 185-211.

Sarıkan, S. (2023). *Üniversite öğrencilerinin duygusal zekâ, bilişsel esneklik ve psikolojik iyi oluş düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi.* Yüksek lisans tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Shengyao, Y. (2024). Emotional intelligence impact on academic achievement and psychological well-being among university students in China. *BMC Psychology*, 12(1), 362.

Sağlam, H., Kavgacı, H. (2021). Öğretmenlerin duygusal zekâları ile sınıf yönetim becerileri arasındaki ilişkide öz yeterlik inancının aracılık rolü. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 52, 389–416.

Sarısoy, B., Erişen, Y. (2018). Öğretmenler için duygusal zekâ becerileri eğitim programının tasarlanması, uygulanması ve değerlendirilmesi. *İlköğretim Online*, 17(4), 2188-2215.

Şeker, M., Aslan, M. (2024). Psikolojik iyi oluş ile işe adanmışlık arasındaki ilişkide duygusal zekânın rolü: Mobilya sektöründe bir araştırma. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 22(52), 521–549.

Tekin, E. G. (2021). Üniversite öğrencilerinin psikolojik iyi oluş, duygusal zekâ ve sosyal iyi oluş düzeyleri arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 11(63), 568–573.

Topuz, C. (2013). *Üniversite öğrencilerinde özgeciliğin öznel iyi oluş ve psikolojik iyi oluş arasındaki ilişkinin incelenmesi.* Yüksek lisans tezi, Fatih Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Urquijo, I., Extremera, N., Villa, A. (2016). Emotional intelligence, life satisfaction, and psychological well-being in graduates: The mediating effect of perceived stress. *Applied Research in Quality of Life*, 11(4), 1241–1252.

Virk, P. K. (2025). Relationship between emotional ıntelligence, happiness, and life satisfaction among adults. *International Journal of Interdisciplinary Approaches in Psychology*, 3(7), 84–89.

Yeşilyaprak, B. (2001). Duygusal zekâ ve eğitim açısından doğurguları. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 25(25), 139-146.

Yılmaz, E. (2021). Duygusal Zekâ Geliştirme Eğitim Programının (DZGP) ortaokul öğrencilerinin duygusal zekâ becerilerine etkisi. *The Journal of International Lingual, Social and Educational Sciences*, 7(2), 74–86.

Yoltaş, A. R. (2007). *Öğretmen adaylarının yaşam doyumu ve depresyon düzeylerinin çeşitli değişkenlerle ilişkisi.* Yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Zahid, M. H., Sharif, Z. M., Ali, R., Siddique, A. (2025). Students' emotional intelligence and its effect on academic achievement at university level. *Journal of Asian Development Studies*, 14(1), 47–60.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Walter, O., Kasler, J., Routray, S. (2024). Emotional intelligence, spiritual intelligence, depression and anxiety, and satisfaction with life among emerging adults in Israel and India: the impact of gender and individualism/collectivism. *BMC Psychology*, 12(1), 332.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

DUYGUSAL KISKANÇLIK VE ROMANTİK İNANÇLARIN EVLİLERİN İLİŞKİSEL DURUMLARINDAKİ ROLÜ: BİR DERLEME ÇALIŞMASI[1]

Psikolojik Danışman, Ayşegül DEMİRHAN
Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bil. Ent. PDR ABD.,
Ayseguldemirhan7171@gmail.com, 0000-0002-2710- 3320

Doç. Dr. Süleyman BALCI
Kırıkkale Üniversitesi, Eğitim Fak., PDR ABD.
meb.suleyman@gmail.com, 0000-0001-9374-8808

ÖZET

Bireylerin yaşamlarında önemli etkenlerden biri de, eşleri ile olan ilişkileridir. Romantik inançlar, bireylerin ilişkilerinde bağlılığı, güveni ve eşlerin etkileşimini etkiler. Duygusal kıskançlık kavramı da ilişkilerde önemli rol oynayan bir kavramdır. Kıskançlık duygusunun sağlıklı yönetilebilmesi, partnerlerin ilişkilerini olumlu anlamda yön verebilir. İlişkilerde doyum yaşamak, kişiler üzerindeki psikolojik ve fizyolojik olarak olumlu etkileri açısından önem arz eder. İlişkilerde doyum yaşamak, kişilerin aralarında bağ kurması ve yaşamlarını daha tatmin edici hale getirmek açısından önemlidir. Ayrıca, evli bireyler arasındaki uyumun, toplumun temel taşı olan ailelerin de sağlıklı olarak işlevini yerine getirilmesi ve sağlıklı nesiller oluşturması anlamına gelmektedir. Bu çalışma, literatür taramasında ulaşılan yayınların analizi sonucunda duygusal kıskançlık kavramının olumlu ve olumsuz seviyelerinin, evlilikteki rolünü vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Romantik inançlar, evli bireyler, eşlerde kıskançlık, ilişkisel durum, evlilikte uyum.

[1] Bu bildirinin hazırlanmasında, birinci yazarın Kırıkkale Üniversitesinde Sosyal Bilimler Enstitüsü PDR programı için hazırladığı ve ikinci yazarın tez danışmanlığını yaptığı yüksek lisans tezi kapsamındaki çalışmasından yararlanılmıştır.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

THE ROLE OF EMOTIONAL JEALOUSY AND ROMANTIC BELIEFS IN THE RELATIONSHIP STATUS OF MARRIED PEOPLE: A RIVIEW

Psychological Counselor, Ayşegül DEMİRHAN
Kırıkkale University, Social Sci. Ent., Counseling Dep.
Ayseguldemirhan7171@gmail.com, 0000-0002-2710-3320

Assoc. Prof. Dr. Süleyman BALCI
Kırıkkale University, Education Fak., Counseling Dep.
meb.suleyman@gmail.com, 0000-0001-9374-8808

ABSTRACT

One of the most important factors in individuals' lives is their relationships with their spouses. Romantic beliefs influence commitment, trust, and the interaction between partners. The concept of emotional jealousy also plays a significant role in relationships. Managing jealousy healthily can positively shape the relationships between partners. Experiencing satisfaction in relationships is important for its positive psychological and physiological effects on individuals. Experiencing satisfaction in relationships is crucial for building bonds between individuals and making their lives more fulfilling. Furthermore, harmony between married individuals also contributes to the healthy functioning of families, the cornerstone of society, and the creation of healthy generations. This study, based on an analysis of publications found in the literature review, highlights the role of the positive and negative levels of emotional jealousy in marriage.

Keywords: Romantic beliefs, married individuals, jealousy in spouses, relational status

1.GİRİŞ

Genç yetişkinlikte ve ileri yetişkinlik dönemi sürecinde romantik ilişkilerin insanların yaşamında önemli konumda yer olmaktadır. Bireylerin yaşamdan daha fazla doyum alması ve sosyal hayatlarında mutlu olmaları açısından kişiler romantik ilişkilere ihtiyaç duymaktadır. Bireylere göre farklı anlamlar taşıyan romantik ilişkiler, diğer yakınlık türlerine kıyasla daha farklı olarak düşünülmektedir (Akbaba Pala, 2018). Genç yetişkinlikte başlayan yaş ilerledikçe yaşamdaki sıklığı artan romantik ilişkiler her toplumda görülmektedir. Kıskanma duygusu bireylerde başka olumsuz duyguların hissedilmesine neden olabilmektedir. Örneğin, kıskanma ile birlikte kızgınlık, yetersizlik, utanç ve aşağılanma gibi başka negatif duygular yaşanabilir. Daha modern diyebileceğimiz yapıdaki ailelerde eşler arası iletişim göreceli olarak artmakta ve eşlerin birbirlerinin duygu ve düşüncelerini daha çok önemsemesi arkadaş çevresini daha çok tanıması gibi durumlar ortaya çıkmaktadır (İmamoğlu, 1991).

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

2. AMAÇ VE YÖNTEM

Bu araştırma, belirli bir konu veya araştırma sorusuna cevap bulmak üzere, ilgili literatürdeki araştırmaları sistematik bir şekilde tarayarak, analiz ederek ve değerlendirerek, derlemeye dahil edilecek çalışmaları belirlemeyi ve araştırma bulgularını sentezlemeyi amaçlayan sistematik derleme yöntemi ile hazırlanmıştır. Bu doğrultuda duygusal kıskançlık ve romantik inançlara ilişkin 2015-2025 yılları arasındaki ulaşılabilen ulusal ve uluslararası yayınlar sistematik bir düzenleme ile incelenmiştir ve bu kavramlar arasındaki ilişkileri ortaya koyan bulgular incelenmiştir. Bu amaçla şu araştırma soruları hazırlanmıştır:

1. Bireylerin duygusal kıskançlık ve romantik inançlarına ilişkin araştırma sonuçları nelerdir?

2. Bireylerin duygusal kıskançlık ve romantik inançlar arasındaki ilişkiye yönelik araştırma sonuçları nelerdir?

Belirlenen araştırma soruları doğrultusunda yürütülen sistematik derleme sürecinde, duygusal kıskançlık ve romantik inançlara ilişkin anahtar kelimeleri kullanılarak tarama yapılmıştır. Ulaşılan yayınlar arasından değerlendirmeye alınan araştırmalardan on tanesi romantik inançları on tanesi duygusal kıskançlık kavramını, ele almaktadır.

3. BULGULAR

Bu çalışmada, literatürde ulaşılan 30 yayın arasından değerlendirilmeye alınan 21 araştırmanın yayın yılı, çalışmaların konusu ve katılanların yaşına göre yapılan değerlendirmeler ile ilgili bilgiler çizelge şeklinde sunulmuştur. Aşağıdaki çizelgede, romantik inançlara ilişkin yayınlara dair özet bilgiler ve açıklamalar yer almaktadır.

Çizelge 1: Romantik İnançla İlgili Türkiye'de Yapılan Çalışmalar

Çalışma Adı	Yılı	Türü
Romantik ilişkide akılcı olmayan inancın ve bağlanma boyutunun ilişki durumundaki yordayıcı rolü	2021	Makale
Romantik ilişkilerde akılcı olmayan inançların ve bağlanma boyutlarının ilişki durumu üzerindeki yordayıcı rolünün incelenmesi	2016	Makale
Genç yetişkinlerde romantik ilişkide akılcı olmayan inançlar, stresle başa çıkma tarzları ve erken dönem uyumsuz şemalar arasındaki ilişkinin incelenmesi	2021	Makale
Romantik ilişkilerde sosyal ağ etkileri	2015	Makale

Kişilerin romantik ilişkideki mutluluk düzeyi ile ilişkilerine yönelik inançları ve yaşam doyumu ilişkisinin incelenmesi	2017	Yüksek Lisans Tezi
Evlilerde iletişim becerisini yordayıcı olarak sevilemezlik-çaresizlik ve evlilik süresi	2021	Makale
İlişkilere yönelik inançların ve bilişsel çarpıtmaların evlilik uyumundaki etkisi	2015	Yüksek Lisans Tezi
Romantik ilişki inançların ve romantik ilişki doyumlarının erken dönem şemalarına göre analizi	2021	Yüksek Lisans Tezi
Üniversitedeki öğrencilerin işlevsel olmayan romantik inançları ile çelişik duygulu cinsiyetçiliğin ve ilişki deneyimindeki ilişkisi	2020	Makale
Üniversitedeki öğrencilerinde romantik ilişkilerde akılcı olmayan inançlarının mutluluk düzeylerine etkisi	2019	Makale

1) Terzi ve İlhan (2021)'ın yaptığı çalışmada elde edilen bulgulara genel olarak bakıldığında bireylerin romantik ilişkilere dair sahip oldukları inançlarla kıskançlık duyguları arasında önemli düzeyde ilişki bulunmuştur. Bu çalışma, romantik ilişkiye olan inançları yüksek olan kişilerin kıskançlık düzeylerinin de arttığını göstermektedir.

2) Korkut Owen ve Sarı (2016)'nın yaptıkları araştırmada, üniversitedeki öğrencilerde romantik ilişki inançları romantik kıskançlıkları ve bağlanma stilleri arasındaki ilişkileri incelenmiştir, sonuçlara göre öğrencilerin romantik ilişkilere dair inançları ile kıskançlık düzeyleri arasında anlamlı ilişki vardır.

3) Kılıçarslan ve Can (2021)' n yaptığı çalışmada, akılcı olmayan inançların ve erken dönem uyumsuz şema alanların arasında da anlamlı ilişki vardır.

4) Can ve Hovardooğlu (2015)'nun yaptığı çalışmada, sosyal ağ üyeleri ve onlardan algılanan destek romantik ilişkilerde doyum bağlanım ve yatırım gibi önemli değişkenleri anlamlı olarak etkilemektedir.

5) Üngüder (2017)'in yaptığı çalışmada, erkeklerin ve severek evlenen bireylerin daha yüksek mutluluk düzeyinde olduğu, evlilikte karşılıklı istek ve uyumun mutluluk üzerinde olumlu etkisi olduğu görülmektedir.

6) Baştemur, Önal ve Uçar (2021)'in yaptığı araştırmada, kadınların iletişim becerilerinin erkeklere kıyasla daha fazla olduğu; ancak, erkeklerin sevilemezlik ve çaresizlik inançlarının daha yoğun olduğu bulunmuştur.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

7) Küçükçelik (2015)'in yaptığı çalışmada, çaresizlik ve sevilemezlik inançları ile yakınlıktan kaçınma ve zihin okuma düzeyleri arttıkça evlilik uyumunun azaldığı görülmektedir.

8) Savaş (2021)'in yaptığı çalışmada kadınlar erkeklere göre daha yüksek iletişim becerilerine sahipken erkekler daha yüksek sevilemezlik ve çaresizlik inançlarına sahip oldukları görülmektedir.

9) Aktan ve Asker (2019)'in yaptıkları çalışmada, halen ilişkisi olan bireylerin romantik inançları ilişkisi olmayanlara göre daha yüksek düzeyde bulunmuştur.

10) Pala Akbaba ve Erol (2019)'un yaptıkları araştırmada, akılcı olmayan inançların genel olarak mutluluğu anlamlı bir biçimde etkilediği görülmektedir.

Çizelge 2: Duygusal Kıskançlık İle İlgili Türkiye'de Yapılan Çalışmalar

Çalışmanın Adı	Yılı	Türü
Türkiye'de romantik kıskançlık üzerine yazılmış tezlerini incelenmesi	2024	Makale
Romantik kıskançlığının ve bağlanma stillerinin romantik ilişkiler ile ilişkisi	2020	Yüksek Lisans Tezi
Üniversite öğrencilerinde romantik ilişkilere ilişkin kıskançlık ve bağışa çıkma yöntemlerinin kişilik özellikleri yönünden analizi	2022	Makale
Romantik kıskançlık: kapsamlı bir derleme	2025	Makale
Romantik kıskançlık, aldatmaya yönelik niyet ve mutluluk	2019	Yüksek Lisans Tezi
Romantik kıskançlık düzeyinin bağlanma stilleri, benlik saygısı, keşif özellikleri ve evlilik doyumu yönünden analizi	2014	Makale
Romantik ilişkilerde kıskançlık düzeyinin benlik saygısı, empati becerisi, güven, ilişki kalitesi ve çeşitli faktörler açısından analizi	2022	Makale
Duygusal zeka ile ilişki doyumu arasında duygu düzenleme güçlüğünün ve romantik kıskançlığın aracı rolü	2017	Makale
Karanlık üçlü kişilik özellikleri ve benlik saygısını romantik kıskançlığının nedenleri ile ilişkisi	2021	Yüksek Lisans Tezi
Romantik ilişkilerde bağlanma stillerinin, kıskançlığın mükemmeliyetçilik ile ilişkisi	2025	Makale

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

1) Hoşoğlu (2024)'nun yaptığı araştırmada, romantik kıskançlığın bireylerin duygusal ve psikolojik durumları ile ilişkili olduğu, özellikle bağlanma biçimleri ve ilişki doyumu üzerinde etkili olduğu görülmüştür.

2) Güldür (2020)'ün yaptığı çalışmada, yaş ilerledikçe ve ilişkinin ciddiyeti arttıkça ilişki doyumunun yükseldiği görülmektedir. Romantik ilişkide süre arttıkça kaygılı ve kaçınmalı bağlanma puanları düşmekte, bireylerin ilişkideki güven ve bağlılık duygularının ise güçlendiği görülmektedir.

3) Cevheroğlu ve arkadaşlarının (2022) yaptığı çalışmada, yapıcı iletişim tarzının dışa dönüklük, özdenetim yumuşak başlık ve nevrotiklik ile olumlu yönde anlamlı ilişkiler gösterdiğini ortaya koyarken, açıklık ile anlamlı bir fark yoktur.

4) Karakoçoğlu ve Hasdağ (2025)'ın yaptıkları derlemede, güvenli bağlanan bireylerin kıskançlıkla daha sağlıklı başa çıktığını, kaygılı veya kaçıran bağlanan kişilerde ise kıskançlığın daha yoğun yaşandığını ortaya koymaktadır.

5) Önder (2019)'un yaptığı çalışmada, eğitim ve gelir düzeyi yükseldikçe mutluluk artarken, kıskançlık ve aldatma niyetinin azaldığı görülmektedir.

6) Curun ve Çapkın (2014)'ın yaptığı çalışmada, kadınlarda dışa dönüklük ve deneyie açıklık düzeyi arttıkça duygusal ve bilişsel kıskançlık düzeylerinde anlamlı değişmeler gözlenmiştir. Erkek katılımcılarda ise kaçınan bağlanma stil ve sorumluluk düzeyine göre bilişsel kıskançlıkta anlamlı farklar vardır.

7) Arpacıoğlu ve arkadaşlarının (2022) yaptığı çalışmada, kadınların erkeklere göre daha yüksek davranışsal kıskançlık gösterdiği, çocuk sahibi olmayanların kıskançlık ve benlik saygısını daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır.

8) Akdur ve Aslan (2017)'ın yaptığı çalışmada, romantik ilişkisi bulunan bireylerde, evli bireylere kıyasla duygularını düzenlemede ve kıskançlıkta baş etmede daha fazla zorlandıkları ortaya çıkmıştır. Buna rağmen, çiftlerin ilişkilerinde duygusal zekayı geliştirmeleri ve duygusal zorluklarla başa çıkma becerilerin güçlendirmelerinin, ilişki doyumunu artırmada önemli olduğunu göstermektedir.

9) Yazar (2021)'ın yaptığı çalışmada, narsizm ile benlik saygısı arasında ise negatif yönlü bir ilişki bulunmuştur. Benlik saygısının, karanlık üçlü kişilik özellikleri ile romantik kıskançlık arasındaki ilişkiyi düzenlemediği sonucuna ulaşılmaktadır. Bu bulgular, kişilik özellikleri ve romantik ilişkilerde kıskançlık nedenleri arasındaki dinamiklerin karmaşık yapısını ortaya koymakta ve benlik saygısının, bu ilişkide doğrudan bir düzenleyici faktör olmadığını göstermektedir.

10) Buran ve Cesur (2025)'un yaptığı çalışmada, bağlanma kaygısı ve kaçınma düzeyleri, hem kıskançlık hem de mükemmeliyetçilikle pozitif yönde ilişkili olarak görülmüştür. Ayrıca, romantik ilişkilerde yaşanan duygusal zorlukların birbirine etkilediğini ve bu ilişkilerin terapötik müdahalelerde dikkate alınmasının gerekliliğini de ortaya çıkarmaktadır.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Çizelge 3: İlişki Doyumuna İlişkin Türkiye'deki Çalışmalar

Çalışma Adı	Yılı	Türü
İlişki durumu ve yükleme biçimleri ilişkisi: olumlu ve olumsuz duygularımın aracı rolü	2022	Makale
İlişki durumunun erken dönem uyum bozucu şemalar, kişiler arası ilişki tarzları ve kendilik algısı açısından değerlendirilmesi	2016	Makale
Yetişkinlerin ilişki doyumu ile psikolojik sağlamlık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi: Covid-19 pandemi süreci örneği	2021	Bildiri
Sıkıntıya dayanma ve ilişki durumu: romantik ilişkilerde çatışma çözüm stillerinin aracı rolü	2022	Makale
Zaman yönelimi ile ilişki problemlerine verilen tepkiler arasındaki ilişkide ilişki doyumunun aracı rol	2016	Makale

1) Özen ve Curun (2022)'un yaptığı çalışmada, olumlu duygulanım, ilişki doyumunu artırırken; olumsuz duyguların, ilişki doyumunu azaltmaktadır. Nedensel ve sorumluluk yüklemeleri, ilişki doyumlu olumsuz yönde etkilemektedir. Bu yükleme biçimleri, olumsuz duygularımı artırmakta ve bu da ilişki doyumunu azaltmaktadır.

2) Çelik ve Yiğit (2016)'in yaptığı çalışmada, evli bireylerin ilişki doyumu romantik ilişkisi olanlardan daha yüksek olarak ortaya çıkmaktadır. Cinsiyet, bazı şema alanları ve ilişki tarzları üzerinde etkili olmuş; erkeklerin kopukluk ve ketleyici tarz puanları daha yüksek, besleyici tarz puanları ise daha düşük olarak çıkmıştır. Genel olarak, ilişki doyumu; şemalar, ilişki tarzları ve kendini kavgası ile anlamlı düzeyde ilişki içermektedir.

3) Kovan ve ark.'nın (2021) yaptığı çalışmada, ilişki doyumu ile psikolojik sağlamlık arasında pozitif yönlü anlamlı düzeyde ilişki bulunmuştur; bireylerin ilişkilerinden memnuniyet düzeyleri arttıkça psikolojik olarak daha sağlam oldukları ortaya çıkmıştır.

4) Öktem (2023)'in yaptığı çalışmada, bireylerin romantik ilişkilerindeki doyum düzeylerinin demografik özelliklerden ziyade psikolojik kaynaklar (öz yeterlik) ve çatışma çözme biçimleri ile daha yakından ilişkili olduğunu göstermektedir.

5) Yaşın ve Büyükşahin Sunal (2016)'da yaptıkları çalışmada, geçmiş/olumsuz zaman yöneliminin ilişki doyumunu azaltarak konuşma, bağlılık ve çıkış gibi ilişki tepkilerini olumsuz yönde etkilediğini göstermektedir. Ayrıca şimdi/hazcı ve gelecek yönelimlerinin ilişki doyumunu artırdığı ve bu yolla daha sağlıklı iletişim tepkilerini desteklediğini ortaya koymaktadır.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Çizelge 4: Romantik İlişkilerde İnanç İle İlgili Yurtdışında Yapılan Çalışmalar

Çalışma Adı	Yılı	Türü
Romantic Belief and Quality of Marital Relationship Among Married People in Makassar	2020	Makale
Beliefs about Romantic Relationships and Sexual Attitudes Predicting Romantic Relationship Experiences, Intentions, and Dating App Use	2023	Makale
Romantic Relationships as a Source of Significance	2024	Makale
Relational Uncertainty and Communication Efficacy as Predictors of Religious Conversations in Romantic Relationships	2012	Makale

1- Çalışmada, gerçek aşk inancına sahip bireyler, ilişkilerinde daha yüksek memnuniyet ve bağlılık hissetmektedirler. Bu inancın, evli bireylerin ilişkilerindeki güveni artırmakta ve çiftler arasındaki bağlantıyı güçlendirdiği görülmektedir (Fakhri, Buchori, Nur ve Fakhri, 2020).

2- Bu araştırmada romantik inançlar, bireylerin ilişki deneyimlerini önemli ölçüde etkilemektedir ve aşkın kalıcı ve her şeyi kapsayan bir duygu olduğu inancına sahip bireyler, ilişkilerinde daha yüksek duygusal tatmin ve bağlılık yaşadıklarını belirtmişlerdir. (Levpuscek ve Glavac, 2023).

3- Bu araştırmada, romantik ilişkilerin kimlik gelişimi ve benlik saygısına önemli düzeyde etkisi saptanmıştır. Bu çalışma, romantik ilişkilerin bireylerin psikolojik iyilik halini arttırabileceğini ortaya koymuştur (Contu, ve ark., 2024).

4- Araştırmada, romantik ilişkilere dair tutumlar, bireylerin yaşadıkları kültürel, toplumsal ve bireysel bağlamlara göre şekillendiği ortaya çıkmıştır. Öğrenciler, ilişki doyumu için duygusal bağlılık, açık iletişim ve güven gibi faktörlerin önemli olduğunu belirtmekte, ayrıca teknolojik araçların flörtleşme süreçlerini kolaylaştıran ama aynı zamanda ilişki samimiyetini zayıflayan etkileri olduğunu ortaya çıkarmaktadır (New ve Pan, 2024).

5- Bu araştırmada romantik inançların, romantik ilişkilerde ilişki durumu ve psikolojik iyilik haline önemli etkisi olduğu belirlenmiştir. Gerçekçi ve sağlıklı romantik inançlar, bireylerin daha sağlıklı ilişkiler kurmasına ve duygusal sağlıklarını artırmalarına yardımcı olduğu düşünülmektedir. Öte yandan, gerçek dış romantik beklentiler ve idealize edilmiş aşk inançları, ilişkilerde hayal kırıklığına ve psikolojik sıkıntılara neden olabilmektedir (Pinsky, 2025).

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Çizelge 5: Duygusal Kıskançlık İle İlgili Yurtdışında Yapılan Çalışmalar

Çalışma Adı	Yılı	Türü
Sex Differences in Jealousy: A Meta-Analytic Examination	2012	Makale
Jealousy and Relationship Closeness: Exploring the Good (Reactive) and Bad (Suspicious) Sides of Romantic Jealousy	2013	Makale
The Relationship between Jealousy and Mate Retention Strategies in Romantic Relationships among Women during the COVID-19 Pandemic	2023	Makale
The Impact of Romantic Attachment Styles on Jealousy in Young Adults	2023	Makale
A Systematic Review of Romantic Jealousy in Relationships	2017	Makale

1- Bu araştırma, cinsiyetler arası kıskanma farklarının evrimsel, kültürel ve psikolojik bir dizi faktör tarafından şekillendirdiğini ortaya koymuştur. Erkekler, genellikle seksüel aldatmaya karşı daha fazla kıskanırken, kadınlar duygusal aldatmaya karşı daha fazla kıskanma eğilimindedirler (Sagarin ve ark., 2012).

2- Bu araştırmada, kıskanmanın olumlu ve olumsuz türlerinin, romantik ilişkilerdeki yakınlık ve güven üzerinde farklı etkiler yarattığı ortaya çıkmıştır. Olumlu kıskanma, ilişkileri güçlendirebilir ve güven oluşturabilirken, olumsuz kıskanma ilişkideki güveni zedeler ve ilişki olumsuz etkiler. Bu nedenle, kıskanmanın her zaman zararlı olmadığı, ancak doğru şekilde yönetilmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Attridge, 2013).

3- Bu çalışmada, kadınlar, pandemi nedeniyle artan belirsizlik, yalnızlık ve sosyal mesafe ile daha fazla kıskanma ve kontrol davranışı sergilemişlerdir. kadınlar, ilişkilerini güvence altına almak için sadakat kontrolü, dijital izleme ve duygusal manipülasyon gibi stratejileri uygulamaya geçmişlerdir (Degiuli ve ark., 2023).

4- Bu araştırmda güvenli bağlanma stillerine sahip bireyler, kıskanmayı olumlu ve sağlıklı bir şekilde deneyimlerken, kaygılı ve çelişkili bağlanma stillerine sahip bireyler kıskanmayı daha olumsuz ve zararlı biçimlerde yansıtmaktadırlar (Chursina, 2023).

5- Bu araştırmada çiftlerin bağlanma stillerini anlamaları, kıskanmayı daha sağlıklı bir şekilde yönetmelerini yardımcı olabilmektedir. Kaygılı bağlanma stillerine sahip bireyler için bağlanma terapileri ve psikolojik destek kıskanma duygularını daha iyi yönetmelerini sağlayabilir (Martinez- Leon ve ark., 2017).

Çizelge 6: İlişki Doyumuna İlişkin Yurtdışındaki Çalışmalar

Çalışma Adı	Yılı	Türü
Development of Relationship Satisfaction Across the Life Span: A Systematic Review and Meta-Analysis	2021	Makale
Conflict Resolution Style and Romantic Relationship Satisfaction Among Young Adults Who are Dating	2021	Makale
Conflict Styles & Relationship Satisfaction	2023	Makale
Personality and Romantic Relationship Satisfaction	2018	Makale
Insecure Attachment and Relationship Satisfaction: A Meta-Analysis of Actor and Partner Associations	2019	Makale

1- Araştırmada, ilişki doyumunun yaşam boyu değişen dinamikler ve bireysel faktörler doğrultusunda şekillendiği ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, ilişki doyumunu artırmak için sağlıklı iletişim, destekleyici ortamlar ve empati gibi faktörlerin önemi ortaya çıkmıştır. (Bühler, 2021).

2- Bu çalışmanın bulgularına göre, işbirlikçi ve uzlaşmacı tarzlar, yüksek ilişki tatmini ile ilişkilendirilirken, rekabetçi ve kaçınmacı tarzlar düşük ilişki tatmini ile ilişkilendirilmektedir. Genç yetişkinlerin ilişkilerindeki çatışmaları nasıl çözdüklerinin, ilişkinin kalitesini önemli ölçüde etkileyebileceği sonucuna ulaşılmaktadır (Audita and Zulkaida, 2021).

3- Bu çalışmada, evlilik doyumu, zamanla değişebilen, karmaşık bir yapıya sahip ve çok sayıda faktörün birleşimi ile ortaya çıkmaktadır. İyi bir ilişki, güçlü iletişim, sağlıklı çatışma çözme, duygusal Bağlık ve güven gerektiği vurgulanmıştır (Varughese, Jayan and Ganesh, 2023).

4- Bu çalışma, romantik ilişkilerde doyumun, yalnızca partnerler arasındaki etkileşimlere ve ilişkin özelliklerine bağlı olarak değil, aynı zamanda her bireyin kişilik özelliklerine de bağlı olduğunu vurgulamaktadır. Çalışma kişilik özellikleri ve ilişki tatmini arasındaki ilişkinin karmaşık ve çok boyutlu olduğunu, ancak belirli kişilik özelliklerinin, özellikle bireylerin ilişkilerindeki tatmin düzeylerini etkileyen önemli faktör olduğunu göstermektedir. (Gerlach, Driebe and Reinhard, 2018).

5- Bu çalışmada, güvensiz bağlanma stillerini romantik ilişki doyumu düzeyine önemli düzeyde olumsuz etkisi olduğu ortaya çıkmıştır. Kaygılı ve kaçınan bağlanma stiline sahip bireyler, genellikle daha düşük ilişki doyumu yaşarken, güvenli bağlanma stiline sahip bireyler ise daha yüksek doyum düzeyi göstermiştir (Candel and Turliuc, 2019).

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Evli bireyler ya da bir romantik ilişkisi olan bireyler üzerinde çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Romantik ilişkilerde akılcı olmayan inançlar, kıskançlık, ilişki doyumu, iletişim becerileri ve mutluluk gibi önemli psikososyal değişkenlerle yakın ilişkili olarak görülmektedir. Cinsiyet farkları bazı alanlarda örneğin iletişim becerileri stresle başa çıkma stratejileri inanç yoğunluğu gibi durumlarda belirgin iken, evlilik uyumu üzerinden genellikle cinsiyetin etkisi anlamlı bulunmamıştır. Romantik kıskançlık ile ilgili bulgularda ise bağlanma stilleri romantik kıskançlığının en güçlü belirleyicisi olarak ortaya çıkmaktadır. Güvenli bağlanan bireylerde kıskançlık daha sağlıklı yönetilirken kaygılı veya kaçınmacı bağlananlarda kıskançlık daha yoğun olabilmektedir. Cinsiyet açısından bakıldığında kadınların davranışsal ve duygusal kıskançlıkları erkeklerden daha yüksek olarak ortaya çıkmaktadır. İlişkide doyum açısından bakıldığında olumlu duyguların ve duygusal zeka ilişki doyumunu artırmakta, olumsuz duygularım ya da mükemmelliyetçilik gibi faktörlerin ilişki doyumunu azalttığı görülmektedir. Çoğu araştırmada demografik değişkenlerin ilişki durumu üzerinde genel olarak anlamlı ya da tutarlı etkileri bulunamamışken, bazı araştırmalarda evli bireylerin daha yüksek ilişki doyumu yaşadıkları görülmüştür. İlişki durumu psikolojik sağlamlık ve ilişkinin istikrarı gibi olumlu psikososyal sonuçlarla ilişkili olduğu da görülmektedir. Sağlıklı bir şekilde alınan ilişki doyumu, stresle başa çıkma gibi durumlarda da destekleyici olarak rol oynadığı ortaya çıkmaktadır. Sağlıklı iletişim şekillerinin de ilişki doyumunu olumlu yönde etkilediği görülmektedir.

Genç yetişkinlik döneminde romantik ilişki yaşayan ya da yaşamayan bireyler için, iletişim becerileri, güvenli bağlanmanın önemi, kıskançlığın doğal bir duygu olması ve doğru yönlendirildiğinde ilişkilere olumlu olarak yansıyacağına yönelik psikoeğitimler verilebilir. Bu psikoeğitimler romantik ilişki yaşayan gençlerin ilişkilerinden daha çok doyum almasını sağlayabilir ve ileride evlilik sürecine girdiklerinde evliliklerinde, daha mutlu olmalarını ve bu ilişkinin daha tatmin edici olmasını sağlayabilir. Bireylerin yaşadığı romantik ilişkilerde iletişim becerilerine sahip olmaları, sorun çözme becerileri geliştirmeleri, kıskançlık durumlarının doğru tarafa kanalize edilmesi ile birlikte hem birbirlerini mutlu etmeleri, hem de bu ailelerde doğan çocukların daha sağlıklı bir ortamda büyümeleri, bu becerilerin yetişkinlere kazandırılması ile sağlanabilir.

KAYNAKÇA

Adamczyk, K., & Metts, S. (2025). Romantic beliefs and Polish young adults' relationship status. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 56(3), 245–263. https://doi.org/10.1177/00220221211000000

Adams, S. (2012). *Jealousy in romantic relationships, self-esteem and ego defenses* (Doctoral thesis, Victoria University). VU Research Repository. https://vuir.vu.edu.au/id/eprint/21445

Adams, J. M., ve Jones, W. H. (Eds.). (1999). *Handbook of interpersonal commitment and relationship stability*. New York: Kluwer Academic/ Plenum Publishers.

Ainsworth, M. D. S., Blehar, M. C., Waters, E. ve Wall, S. N. (1978). *Patterns of attachment: A psychological study of the strange situation*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.

Akbaba Pala, T. (2018). *Üniversite öğrencilerinde romantik ilişkilerde akılcı olmayan inançlar ve mutluluk arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Akdeniz Üniversitesi.

Akdur, S. ve Aslan, B. (2017). Duygusal zeka ile ilişki doyumu arasında duygu düzenleme güçlüğü ve romantik kıskançlığın aracı rolü. *Nesne*, 5(9), 71-88.

Aktan, T. ve Asker, H (2020). Üniversite öğrencilerinde işlevsel olmayan romantik inançlarla çelişik duygulu cinsiyetçiliğin ve ilişki deneyiminin ilişkisi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(3), 635-653.

Arpacıoğlu, S., Dönmez, B., Ayık, B., Karadere, M.E. (2022). Romantik İlişkilerde Kıskançlığın Benlik Saygısı, Empati Becerisi, Güven, İlişki kalitesi ve Çeşitli Faktörler Üzerinden İncelenmesi. *J Cogn Behav Psychother Res*; 11(2),116-124. https://doi.org/10.5455/JCBPR.114837

Aslan Cevheroğlu, B., Karakaş, E., Can, F. N., Elmalı, E. (2022). Üniversite Öğrencilerinin Romantik İlişkilerinde Kıskançlık İle Başa Çıkma Yöntemlerinin Kişilik Özellikleri Açısından İncelenmesi. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* (69), 80-85. https://doi.org/10.5152/AUJFL.2022.930615

Atak, H. Ve Yıldız, N. (2020). Yetişkinliğe Geçişte İlişki İstikrarı Ve Doyumu: Eylemlilik Ve Sosyal İlgiye Etkisine İlişkin Kuramsal Bir Değerlendirme. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research* Cilt: 13 Sayı: 71 Haziran 2020 & Volume: 13 Issue: 71 Ju

Attridge, M. (2013). Jealousy and relationship closeness: Exploring the good (reactive) and bad (suspicious) sides of romantic jealousy. *The Journal of Psychology, 147*(6), 541–561. https://doi.org/10.1080/00223980.2012.684192

Audita, B. N., & Zulkaida, A. (2020). Conflict resolution style and romantic relationship satisfaction among young adults who are dating. *International Journal of Research, 7*(9), 1–8

Buran, A. Ve Cesur, S. (2025). Romantik İlişkilerde Bağlanma Stilleri, Kıskançlık Ve Mükemmeliyetçiliğin İlişkisi, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 12, Sayı: 75, Nisan 2025, s. 433-449

Buss, D. M. (2018). Sexual and emotional infidelity: Evolved gender differences in jealousy prove robust and replicable. *Perspectives on Psychological Science*, *13*(2), 155–160. https://doi.org/10.1177/1745691617698225

Bühler, J. L., Krauss, S., & Orth, U. (2021). Development of relationship satisfaction across the life span: A systematic review and meta-analysis. *Psychological Bulletin, 147*(10), 1012–1053. https://doi.org/10.1037/bul0000342

Can, F. ve Hovardaoğlu, S. (2015). Romantik İlişkilerde Sosyal Ağ Etkileri. Nesne, 3 (5), s.43-65

Candel, O.-S., & Turliuc, M. N. (2019). Insecure attachment and relationship satisfaction: A meta-analysis of actor and partner associations. *Personality and Individual Differences, 147*, 190–199. https://doi.org/10.1016/j.paid.2019.04.037

Cassepp-Borges, V., Gonzales, J. E., Frazier, A., & Ferrer, E. (2023). Love and relationship satisfaction as a function of romantic relationship stages. *Trends in Psychology, 31*(3), 1–11. https://doi.org/10.1007/s43076-023-00333-4

Chursina, A. V. (2023). The impact of romantic attachment styles on jealousy in young adults. *Psychology in Russia: State of the Art, 16*(3), 222–232. https://doi.org/10.11621/pir.2023.0315

Contu, F., Kruglanski, A. W., Ellenberg, M., Yu, H., & Pierro, A. (2024). *Romantic relationships as a source of significance*. *European Journal of Social Psychology*. Advance online publication. https://doi.org/10.1002/ejsp.3112

Curun, F., & Çapkın, M. (2014). Romantik Kıskançlığın Bağlanma Stilleri, Benlik Saygısı, Kişilik Özellikleri ve Evlilik Doyumu Açısından Yordanması. Studies in Psychology, 34(1), 1-22.

Çelik, C. Ve Yiğit, İ. (2016). İlişki Doyumunun Erken Dönem Uyum Bozucu Şemalar, Kişilerarası İlişki Tarzları ve Kendilik Algısı Açısından Değerlendirilmesi. Türk Psikoloji Yazıları, Aralık 2016, 19 (38), 77-87

Çevik, T. (2024). Romantik İlişki Yaşayan Bireylerde Bağlanma Stili Açısından İlişki Doyumu ve Bilinçli Farkındalığın İncelenmesi. Uluslararası Türk Kültür Coğrafyasında Sosyal Bilimler Dergisi, 8(2), 327-340.

Çırakoğlu, O.C., Tezer, E. (2010). Kontrol odağı ve eleştirel düşünmenin üniversite öğrencilerinin ilişki doyumsuzluklarına verdikleri tepkiler üzerindeki yordayıcı rolü.Türk Psikoloji Yazıları.13(26), 29-41

Degiuli, P., Andreis, L., & Vučenović, D. (2023). The relationship between jealousy and mate retention strategies in romantic relationships among women during the COVID-19 pandemic. *European Journal of Investigation in Health, Psychology and Education, 13*(12), 2877–2890. https://doi.org/10.3390/ejihpe13120199

Demirkol, M. (2023). Üniversite Öğrencilerinin Romantik İlişkilerdeki Benlik Değişimlerinin İncelenmesi. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi(65), 387-414. https://doi.org/10.21764/maeuefd.1134810

Eken, Ö. (2019*). Romantik ilişkilerde akılcı olmayan inançlar ve ilişki doyumu arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Okan Üniversitesi.

Erikson, E. H. (1968). Identity, youth and crisis. New York: W. W. Norton Company.

Ersanlı, K. Ve Kalkan, M. (2008). Evlilik İlişkilerini Geliştirme: Kuram ve Uygulama. Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

Fakhri, N., Buchori, S., Nur, H., & Fakhri, R. A. (2020). Romantic beliefs and quality of marital relationship among married people in Makassar. *Proceedings of International Conference on Science and Advanced Technology (ICSAT)*.

Gerlach, T. M., Driebe, J. C., & Reinhard, S. K. (2018). Personality and romantic relationship satisfaction. In V. Zeigler-Hill & T. K. Shackelford (Eds.), *Encyclopedia of personality and individual differences* (pp. 3688–3695). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-319-28099-8_718-1

Güldür, M. (2020). *Romantik kıskançlık ve bağlanma stillerinin romantik ilişkilerle ilişkisi*. Yüksek Lisans Tezi. Biruni Üniversitesi, İstanbul

Gürcan, T. (2015). İlişkisel belirsizlik: ilişki doyumu, romantik ilişkilerde gelecek zaman yönelimi ve çatışma çözme tepkileri arasındaki ilişkiler, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara

Hinde, A. R. (1997). Relationships: A Dialectical Perspective. New York: Psychology Press.

Hoşoğlu Kama, R. (2024). Türkiye'de Romantik Kıskançlık Üzerine Yazılmış Tezlerin İncelenmesi. Necmettin Erbakan Üniversitesi Ereğli Eğitim Fakültesi Dergisi, 6(2), 940-952.

İmamoğlu, O. E. (1991). Aile içinde Kadın Erkek Rolleri. TC. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları Türk Aile Ansiklopedisi, 3, 832-835

Karakoçoğlu, N. Ve Hasdağ, D. (2025). Romantik Kıskançlık: Kapsamlı Bir Derleme. Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry 2025; 17(1):179-196

Kassin, S., Fein, S., & Markus, H. R. (2013). Social Psychology: USA: Cengage Learning.

Kılıçarslan, İ., & Can, F. (2021). Genç Yetişkinlerde Romantik İlişkide Akılcı Olmayan İnançlar, Stresle Başa Çıkma Tarzları ve Erken Dönem Uyumsuz Şemalar Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. International Journal of Economics Administrative and Social Sciences, 4(2), 118-141.

Kol, K. (2020). *Olumlu olumsuz mükemmeliyetçilik ile ilişki doyumu arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Gelişim Üniversitesi.

Kovan, A., Usta, M., & Ormancı, N. (2021). Yetişkinlerin İlişki Doyumu ile Psikolojik Sağlamlık Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: COVID-19 Pandemi Süreci Örneği. Fenerbahçe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 1(2), 29-44.

Küçükçelik, Z. M. (2015). *İlişkiye dair inançlar ve bilişsel çarpıtmaların evlilik uyumuna etkisi,* Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Bilim Üniversitesi, İstanbul

Işık, K. Y. (2020). *Erişkinlerde romantik ilişki durumu ile bağlanma, kişilik özellikleri ve yaşam doyumu arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Gelişim Üniversitesi.

Leikas, S., Ilmarinen, V.-J., Verkasalo, M., Vartiainen, H.-L., & Lönnqvist, J.-E. (2018). Relationship satisfaction and similarity of personality traits, personal values, and attitudes.

Personality and Individual Differences, 123, 191–198. https://doi.org/10.1016/j.paid.2017.11.024

Levpušček, M. P., & Glavač, T. (2023). Beliefs about romantic relationships and sexual attitudes predicting romantic relationship experiences, intentions, and dating app use. *Current Psychology*, *42*(20), 17266–17276. https://doi.org/10.1007/s12144-021-02308-4

Martínez-León, N. C., Peña, J. J., Salazar, H., García, A., & Sierra, J. C. (2017). *A systematic review of romantic jealousy in relationships*. *Terapia Psicológica, 35*(2), 203–212. https://doi.org/10.4067/s0718-48082017000200203

McCurry, A. L., Schrodt, P., & Ledbetter, A. M. (2012). Relational uncertainty and communication efficacy as predictors of religious conversations in romantic relationships. *Journal of Social and Personal Relationships, 29*(8), 1085–1108. https://doi.org/10.1177/0265407512449402

Newberry, M. A. (2010). *The positive and negative effects of jealousy on relationship quality: A meta-analysis* (Master's thesis). University of North Florida, UNF Digital Commons. https://digitalcommons.unf.edu/etd/380

New, K. H., & Pan, X. R. (2021). Exploring romantic relationship attitudes among university college students. *American Research Journal of Humanities & Social Science (ARJHSS)*, *7*(4), 47–56. https://www.arjhss.com

Öktem, E. E. (2023). Sıkıntıya Dayanma ve İlişki Doyumu: Romantik İlişkilerde Çatışma Çözüm Stillerinin Aracı Rolü. HUMANITAS – International Journal of Social Sciences 2023, 11(22), 307-326

Önder, S. (2019). *Romantik kıskançlık, aldatmaya yönelik niyet ve mutluluk.* Yüksek Lisans Tezi. Yakındoğu Üniversitesi, Lefkoşa.

Özel, B. (2021). *Romantik ilişki doyumunun yordayıcıları olarak öz anlayış ve duygusal zekanın incelenmesi.* Yüksek Lisans Tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Özen, G., & Curun, F. (2022). İlişki Doyumu ve Yükleme Biçimleri İlişkisi: Olumlu Ve Olumsuz Duygulanımın Aracı Rolü. Kıbrıs Türk Psikiyatri Ve Psikoloji Dergisi, 4(1), 65-74. https://doi.org/10.35365/ctjpp.22.1.07

Pala Akbaba, T., & Erol, D. (2019). Üniversite Öğrencilerinde Romantik İlişkilerde Akılcı Olmayan İnançlar ile Mutluluk Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. International Journal of Current Approaches in Language, Education and Social Sciences, 1(1), 32-44.

Pinsky, J. D. (2025). *Romantic beliefs and their effect on relationship satisfaction, psychological well-being, and psychological distress* (Doctoral dissertation, Philadelphia College of Osteopathic Medicine). DigitalCommons@PCOM. https://digitalcommons.pcom.edu/psychology_dissertations/668

Sabatelli, R. M. (1988). Exploring Relationship Satisfaction: A Social Exchange Perspective on the Interdependence Between Theory, Research, and Practice. *Family Relations*, 217-222.

Sakallı, N. (2003). Cinsiyetçilik: Kadınlara ve Erkeklere İlişkin Tutumlar ve Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Kuramı. Türk Psikoloji Yazıları, 6(11-12), 1-20.

Salovey P, Rothman A (1991) Envy and jealousy: Self and society. In The Psychology of Jealousy and Envy (Ed P Salovey):271– 286. New York, Guilford Press.

Sagarin, B. J., Martin, A. L., Coutinho, S. A., Edlund, J. E., Patel, L., Skowronski, J. J., & Zengel, B. (2012). Sex differences in jealousy: A meta-analytic examination. *Evolution and Human Behavior, 33*(6), 595–614. https://doi.org/10.1016/j.evolhumbehav.2012.03.005

Sarı, T., & Korkut Owen, F. (2016). Romantik İlişkilerde Akılcı Olmayan İnançların ve Bağlanma Boyutlarının İlişki Doyumu Üzerindeki Yordayıcı Rolünün İncelenmesi. Mehmet Akif Ersoy University Journal of Education Faculty, 1(37), 204-216. https://doi.org/10.21764/efd.14680

Satıcı, B. (2018). *Genç yetişkinlerde mükemmeliyetçilik ile romantik ilişki doyumu arasında duygusal zeka ve bilinçli farkındalığın aracılık rollerinin incelenmesi.* Doktora Tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Satıcı, B., & Deniz, M. E. (2018). Cinsiyetin Romantik İlişki Doyumu Üzerindeki Etkisi: Bir Meta-Analiz Çalışması. *İlköğretim Online*1077-1095. https://doi.org/10.17051/ilkonline.2018.419356

Savaş, S. (2021). *Romantik ilişki inançları ve romantik ilişki doyumunun erken dönem uyumsuz şemalar açısından incelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Kent Üniversitesi, İstanbul

Sternberg, Robert J. (1986). A triangular theory of love. Psychological Review, 93(2), 119-135.

Şişman, N. (2022). *Yetişkin kadınlarda ilişki doyumu ve benlik saygısı arasındaki ilişki.* Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Gelişim Üniversitesi, İstanbul.

Telli Boldaz, A. (2019). *Evli çiftlerde; benlik farklılaşmasının ilişki doyumu, ilişki uyumu, çatışma çözme tepkileri, ilişkide kıskançlık, ilişkide affedicilik ve eşe duygusal bağlılık açısından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Üsküdar Üniversitesi.

Terzi İlhan, S. (2021). Üniversite Öğrencilerinin Romantik İlişki İnançları İle Romantik Kıskançlıkları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. 21. Yüzyılda Eğitim Ve Toplum, 10(29), 447-463.

Tutarel-Kışlak, Ş. (1999). Evlilik Uyum Ölçeğinin güvenirlik ve geçerlik çalışması. 3P (Psikiyatri Psikoloji Psikofarmakoloji) Dergisi, 7(1), 50-57. USA Today Magazine (2000). Empathy helps people forgive and forget, 128(2659), 15-17.

Uçar, S., Yıldız, Y., & Baştemur, Ş. (2021). Evli Bireylerde İletişim Becerilerinin Yordayıcısı Olarak Sevilemezlik ve Evlilik Süresi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*(*52*), 1-16. https://doi.org/10.53444/deubefd.777283

Üngüder, A. (2017). *Bireylerin romantik ilişkilerindeki mutluluk düzeyleri ile ilişkilerine yönelik inançları ve yaşam doyumları arasındaki ilişkinin incelenmesi.* Yüksek Lisans Tezi. Uludağ Üniversitesi, Bursa

Varughese, B., Jayan, C., & Ganesh, A. V. (2023). *Conflict styles & relationship satisfaction*. *International Journal of Science Engineering and Management*, *10*(11) . https://ijsem.org/current-issue.php?issue=Issue11&volume=Volume10

White GL, Mullen PE (1989) Jealousy: Theory, Research, and Clinical Strategies. New York, Guilford Press.

Yaşın, F. Ve Büyükşahin Sunal, A. (2016). Zaman Yönelimi ile İlişki Problemlerine Verilen Tepkiler Arasındaki İlişkide İlişki Doyumunun Aracı Rolü. Türk Psikoloji Dergisi, Aralık 2016, 31 (78), 79-90

Yazar, D. (2021). *Karanlık üçlü kişilik özellikleri ve benlik saygısının romantik kıskançlığın nedenleri ile ilişkisi*. Yüksek Lisans Tezi. Işık Üniversitesi, İstanbul

Yılmaz, A. (2001). Eşler Arasındaki Uyum: Kuramsal Yaklaşımlar ve Görgül Çalışmalar, Aile ve Toplum Eğitim Kültür ve Araştırma Dergisi, 4(4), 49-58.

Yüceol Öcal, S. E. (2016*). Toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumlar ile ilişki doyumu ve romantik ilişkilerde akılcı olmayan inançlar arasındaki ilişkiler*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Bilim Üniversitesi.

Zagefka, H., Clarke, Z., Kabeli, G., Lundy, C., & Plumtree-Grace Smith, A. (2021). Lay beliefs about romantic relationships: A mediator of the effect of family dysfunction on romantic relationship satisfaction. *Journal of Adult Development, 28*(4), 276–285. https://doi.org/10.1007/s10804-021-09374-4

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

KADINA YÖNELİK ŞİDDET OLAYLARININ KIZ ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN ROMANTİK İLİŞKİLERE YÖNELİK ALGILARINA ETKİSİ

Psikolog Ayşe UGAN

Bağımsız Araştırmacı, Aysugn2000@gmail.com, 0009-0009-4433-5156

Psikolog Hatice CEYLAN

Bağımsız Araştırmacı, haticeceyln88@gmail.com, 0009-0003-9984-1546

Dr. Öğr. Üyesi Esra ÇEBİ

Selçuk Üniversitesi, esra.cebi@selcuk.edu.tr, 0000-0002-0074-4398

ÖZET

Bu çalışmanın amacı kadına yönelik şiddet olaylarının kız üniversite öğrencilerinin romantik ilişkilere yönelik algılarını nasıl etkilediğini araştırmaktır. Temel nitel araştırma deseniyle yürütülen çalışmada ölçüt örneklem yöntemi kullanılarak 10 kız üniversite öğrencisiyle yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. İçerik analizi sonucunda üç tema (şiddet göstergelerine duyarlılık ve bilişsel farkındalık, romantik ilişkilere yönelik tutum ve inanç değişimi, şiddete karşı kendini koruma) ve beş kategori belirlenmiştir. Katılımcıların çoğu öncesinde şiddet göstergesi olarak değerlendirmedikleri romantize edilmiş baskıcı, sınırları ihlal eden davranışlara karşı duyarlılıklarının arttığını; romantik ilişkilere yönelik saygı ve güven beklentilerinin öncelik kazandığını ifade etmişlerdir. Bununla birlikte, şiddet faillerine yönelik yaptırımların yetersizliğinin, tedirginlik ve güvensizlik duygularına yol açarak, herhangi bir şiddet olayıyla karşılaştıklarında katılımcıların kendilerini çaresiz hissetmelerine neden olduğu ve tehlikeli durumları fark etme ve olay anında başa çıkma yeterliklerini ise çoğunlukla yetersiz olarak değerlendirdikleri saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kadına yönelik şiddet, kız üniversite öğrencileri, romantik ilişkiler, sosyal öğrenme

1. GİRİŞ

İnsanlık tarihinin başlangıcından beri var olan bir olgu olarak şiddet, "kişinin kendisine, bir başkasına, bir gruba ya da topluluğa yönelik olarak tehdit içeren ya da fiilen uygulanan, yaralanma, ölüm, psikolojik zarar, sağlıksız gelişim ya da yoksunlukla sonuçlanan ya da bu sonuçlara yol açma olasılığı yüksek olan kasıtlı fiziksel güç ya da baskı kullanımı" olarak tanımlanmaktadır (Dünya Sağlık Örgütü [DSÖ], 1996). Aile üyeleri, romantik partnerler, arkadaşlar, tanıdıklar ve yabancılar arasında meydana gelen şiddet, bireyler arası şiddet olarak kabul edilmektedir (Krug vd., 2002). Fiziksel güç eşitsizliği sebebiyle çocuklar, bebekler, kadınlar ve yaşlılar genellikle daha çok şiddet kurbanı olmaktadır (Akkuş ve Yıldırım, 2018). Birleşmiş Milletler (BM) kadına şiddeti "kadınlara yönelik, fiziksel, cinsel veya zihinsel açıdan

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

zarar veya acıya yol açan ya da yol açma olasılığı bulunan her türlü cinsiyete dayalı şiddet eylemi; bu eylemlerin tehdidini, zorlama veya keyfi özgürlükten yoksun bırakmayı da kapsamak üzere ister kamusal ister özel yaşamda meydana gelsin, bu tür eylemlerin tamamı" olarak tanımlamaktadır (BM, 1993). Ciddi bir halk sağlığı sorunu olmasının yanı sıra kadına yönelik şiddet, kadınların insan haklarının ihlalidir. Hayatlarının bir döneminde ya eşinden kaynaklı fiziksel ve/veya cinsel şiddete ya da eş dışı cinsel şiddete maruz kalan kadınların oranının dünya genelinde %30 olduğu tahmin edilmektedir ki bu şiddetin büyük kısmını eş şiddeti oluşturmaktadır (DSÖ, 2024). Avrupa Birliği üyesi 27 ülkede yürütülen cinsiyet temelli şiddet araştırması sonuçlarına göre, dünya genelinde en yüksek cinsiyet eşitliği seviyelerine sahip Nordik (Kuzey Avrupalı) ülkeler olarak adlandırılan İsveç, Finlandiya ve Danimarka yüzde ellilere varan oranlarla Avrupa genelinde en yüksek kadına şiddet istatistiklerine (eş/eş dışı/iş yeri) sahiptir (European Union Agency for Fundamental Rights [FRA], 2024). Bir başka yüksek cinsiyet eşitliğine sahip Norveç'te kadınların %23'ünün hayatları boyunca en az bir kez tecavüze uğradığı raporlanmıştır (Thoresen vd., 2023). Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) yapılan ulusal partner ve cinsel şiddet araştırmasına göre, kadınların %41'i ve erkeklerin %26'sı yaşamları boyunca bir yakın partner tarafından cinsel şiddet, fiziksel şiddet veya takip içeren bir şiddet biçimine maruz kalmaktadır (Leemis vd., 2022). Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 2014 verilerine göre ise 15-59 yaş aralığında eşi/birlikte olduğu erkek tarafından fiziksel ve/veya cinsel şiddete maruz kalma oranı %37,5 olarak bulunmuştur (TÜİK, 2024). Özetle, tüm dünya için önemli bir halk sağlığı sorunu olan şiddetin her türlüsüyle mücadele hayati önem taşımaktadır.

Şiddetin her türlüsü haber değeri taşıdığından kitle iletişim araçları yoluyla hızlıca yayınlanmaktadır. Özellikle internet haberlerin okuyucuya ulaşma hızını daha da artırmıştır. Medyanın insanların tutumlarını, düşüncelerini, duygularını ve davranışlarını etkilediği bilinmektedir (kapsamlı bilgi için bkz. Bryant ve Oliver, 2009). İnternette sunulan şiddet haberlerinin yetişkinler üzerindeki etkisini inceleyen Altıntaş (2017), katılımcıların haberlerde mağdur tarafın çocuk veya kadın olması durumunda öfke, tedirginlik, üzüntü hissettiklerini bildirmiştir. Trajik haberlerin bireyler üzerindeki etkisini inceleyen başka bir araştırmada şiddet olaylarının büyük oranda öfke, korku, güvensiz hissetme neticesinde insanlardan uzak durarak yalnızlaşmaya ve çok düşük oranlarda empati, tedbirli davranma ve yardım etme isteğine yol açtığı bulunmuştur (Kazan, 2021). Saçin (2022) kadına yönelik şiddet haberlerine maruz kalma oranı arttıkça, kadınların depresyon, talihsizlik, korku, sürekli ve durumluk kaygı düzeylerinin de yükseldiğini bildirmiştir. Özellikle etik ilkeler gözetilmeden sunulan kadına şiddet haberleri (Görgün-Baran vd., 2017; Sarı vd., 2025) olumsuz etkinin gücünü artırmaktadır. Yeni medya yoluyla suç ve şiddet haberlerinin insanlarda dolaylı mağduriyete sebep olduğu tartışılmaktadır (Usta Baki ve Öğün Boyacıoğlu, 2023). Özetle, şiddet haberleri bireyleri farklı seviyelerde ve şekillerde etkilemektedir.

Türkiye'de 2001 yılından beri her iki cinsiyette ilk evlenme yaşı ve kaba boşanma hızı yükselirken, kaba evlenme hızı düşüş göstermektedir (Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], 2024). Bu duruma pek çok toplumsal ve ekonomik gelişmenin sebep olduğu bilinmektedir (Balaban ve Kısaç, 2024). Bu gelişmelerle doğrudan ya da dolaylı olarak ilgili olabilecek bir

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

konu da kadına şiddet olgusudur ve gençlerin evliliğe bakışlarını etkilemektedir. Genç yetişkinlerin bu dönem içerisinde kurdukları romantik ilişkiler ilerleyen süreçteki eş tercihleri bakımından belirleyici bir rol oynamaktadır (Furman, 2002). Romantik ilişki iki birey arasında kurulan samimi bağ, yakınlık ve arzunun birleşiminden oluşmaktadır (Sternberg, 1986). Gençlerin yakın ilişkilere ilişkin düşünce ve tutumları şüphesiz evlilik niyetlerini etkileyecektir. Sosyal öğrenme kuramı, bireylerin davranışları yalnızca doğrudan deneyim yoluyla değil, aynı zamanda başkalarının davranışlarını gözlemleyerek ve bu davranışların sonuçlarını değerlendirerek öğrendiklerini savunan bir yaklaşımdır. Dolayısıyla bireyler sadece kendi tecrübeleriyle değil, başkalarını cezalandırılırken ya da ödüllendirilirken gözlemlemeleri yoluyla da bir davranışı devam ettirip ettirmeme kararı verebilir (Bandura vd., 1961; Bandura, 1977). Bandura (2001), sosyal öğrenme sürecinin yalnızca yüz yüze sosyal etkileşimlerle sınırlı olmadığını, özellikle medya yoluyla edinilen dolaylı öğrenmelerin de bireyin davranışlarını şekillendirmede önemli rol oynadığını ifade etmektedir. Medya yoluyla maruz kaldıkları kadına şiddet haberleri, genç yetişkin kadınların evlilik davranışı için önemli olan romantik ilişkilere bakışlarını etkilemesi muhtemeldir. Bu konuya ilişkin Türkiye'de yapılmış tek çalışmaya (Kesin vd., 2021) rastlanmıştır. Kesin ve diğerlerinin (2021) araştırmasına göre, kadınların mağdurlarla empati kurdukları; baş ağrısı, mide bulantısı gibi fiziksel reaksiyon gösterdikleri; şiddetin suçlusu olarak tüm erkeklere karşı öfke duydukları; şiddetin tahmin edilemeyeceğini dolayısıyla şiddete maruz kalma korkusu taşıdıkları; ilişkiye girme, evlenme veya çocuk dünyaya getirme gibi konularda korktuklarını bildirmiştir. Bu çalışmada katılımcıların sosyal medyadaki partner şiddeti paylaşımlarının ilişkiye bakış açılarını nasıl etkilediği incelenmiştir. Genel olarak kadına şiddet olaylarının etkisini inceleyen bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu çalışmanın amacı kadına yönelik şiddet olaylarının kız üniversite öğrencilerinin romantik ilişkilere yönelik algılarını nasıl etkilediğini araştırmaktır.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırma Deseni

Katılımcıların deneyimlerini, algılarını ve bu süreçlere atfettikleri anlamları ayrıntılı şekilde anlamaya odaklanan temel nitel araştırma deseni kullanılmıştır (Merriam, 2009/2018).

2.2. Araştırmanın Örneklemi

Ölçüt örneklem yöntemi kullanılarak (McMillan ve Schumacher, 2013), çalışmaya 18 yaş ve üzeri, üniversitede öğrenim gören, halihazırda veya daha önce romantik bir ilişkisi olan 10 kız öğrenci dahil edilmiştir.

2.3. İşlem

Çalışma için Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bilimsel Etik Değerlendirme Kurulu'ndan etik onay alınmıştır (Toplantı Tarihi: 24.03.2025, Karar No: 2025/024). Katılımcı olacak kişilere Bilgilendirilmiş Onam Formu sunularak araştırmanın amacı, çerçevesi ve süreci hakkındaki bilgiler şeffaf bir şekilde aktarılmıştır. Yarı yapılandırılmış mülakat tekniğiyle gerçekleştirilen görüşmeler ortalama 15-20 dakika sürmüş ve katılımcıların izniyle yüksek kaliteli ses kaydı alınmıştır. Görüşme soruları öğrencilerin kadına şiddet olaylarından ötürü

nasıl etkilendiklerini ve bunun sonucunda romantik ilişkilerinde nelere dikkat etiklerini anlamaya yönelik sekiz sorudan oluşmuştur.

2.4. Verilerin Analizi

Alınan ses kayıtlarının transkriptleri araştırmacılar tarafından ayrı ayrı deşifre edilmiş ve her iki araştırmacının elde ettiği veriler karşılaştırılarak nihai veriler kararlaştırılmıştır. Elde edilen veriler içerik analizi tekniği kullanılarak analiz edilmiştir. İçerik analizi, birbirine benzeyen verileri belirli temalar çerçevesinde bir araya getirerek, organize edip yorumlamaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2006).

3. BULGULAR

Görüşmelerin analizi sonucunda 3 adet tema ve 5 adet kategori bulunmuştur. Analiz sonucunda elde edilen temalar şunlardır; "şiddet göstergelerine duyarlılık ve bilişsel farkındalık", "romantik ilişkilere yönelik tutum ve inanç değişimi", "şiddete karşı kendini koruma".

3.1. Şiddet göstergelerine duyarlılık ve bilişsel farkındalık

Bu tema katılımcıların hangi davranışları şiddete meyil olarak gördüklerine ve şiddetin bir ön göstergesi olabileceğine dair söylemleri ile oluşturulmuştur. Katılımcılar partnerlerinden veya çevrelerindeki romantik ilişkilerden gözlemledikleri hususları; kıskançlığın sağlıksız halinin olabileceği (2 kişi), kişisel sınır ihlallerinin dikkat edilmesi gereken hususlar olduğu (4 kişi), duygusal/psikolojik şiddetin fiziksel şiddete dönüşebileceği (4 kişi), baskıcı ve kontrol edici davranışlara (4 kişi) ve agresif hareketlere duyarlılıklarında artış olduğu (2 kişi) şeklinde dile getirmişlerdir.

"Mesela çocuk bunu bildiğin kısıtlıyor. Erkek arkadaşın (normal bir arkadaşlığı kast ediyor) olamaz, şuraya gidemezsin, buraya gidemezsin diyor kanka diyor beni sevdiği için. Hayır diyorum, senin sevdiği için değil seni yönetmeye çalışıyor...". (K-3)

"... mesela bir arkadaşımın sevgilisi sürekli mesaj atıyor, neredeyse dakika başı. Ben bile daralıyorum. Eskiden bunu ilgi göstergesi sanırdım ama şimdi böyle bir şeyin normal olmadığını düşünüyorum" (K-7)

"..önceden bana söylediği ufak sözler ya da kırıcı kaba sözlere ya da kadına yönelik yapılan esprilere çok ya da şiddet esprileri o kadar rahatsız etmiyordu ama artık bunların aslında şiddetin bir altyapısı olduğunu, bir ön ayağı olduğunu, bir ön adım olduğunu fark ettiğim için artık söylenen sözlere ya da ne bileyim el kol şakalarına daha duyarlıyım. Daha çok dikkat ediyorum." (K-4)

"Normalde ilişkimde ya da çevremde gözlemlediğimde sesinin yükselmesi, karşı tarafın öfkeli ve sinirli davranışları bende bir farkındalık yarattı. Eskiden biraz daha her ilişkide tartışmalar olur bunlar normal şeyler gibi düşünüyordum ama bu haberleri gördükçe, ufacık ses yükseltmenin bile aslında bir güç göstergesine dönüşebileceğini fark ettim". (K-5)

3.2. Romantik ilişkilere yönelik tutum ve inanç değişimi

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Bu temada iki kategori bulunmaktadır; romantik ilişkilerde beklentilerin değişimi ve değişen romantizm algıları.

3.2.1. Romantik ilişkilerde beklentilerin değişimi

Bu kategoride katılımcılar saygı ve güvene dayanan, mantıklı ve sağlıklı ilişkinin kendileri için öncelikli olduğunu belirterek nasıl bir ilişki isteyip istemedikleri konusunda karar verdiklerini bildirmişlerdir (6 kişi).

"Önce can güvenliği kesinlikle hele ki gördüğüm izlediğim haberlerden sonra Gerçekten bir insanın bir insanın yanında güvenli hissedebilmek ve hani size karşı bir şiddet uygulayıp uygulamayacağını ve bundan emin olabilmek aslında. Daha sonra saygı, sevgi en son öncelik aşk artık benim için." (K-3)

"…ne bileyim beni başkalarının yanında küçümsemesin aşağılamasın…Gerçekten bana saygı duysun öyle. Yani saygı çok önemli." (K-6)

"…Biraz daha mantıklı sağlıklı ilişki beklentim var artık…" (K8)

3.2.2. Romantizm Algısına Yönelik Değişim

Katılımcılar (4 kişi) önceden romantik algılanan davranışların aslında şiddet göstergesi olabileceğine dair algılarının değiştiğini ifade etmişlerdir.

"Yani başlarda daha romantik gelen şeyle bu şiddet olaylarını duyduktan sonra aslında gerçekten romantik olmadığını fark ettim. Mesela işte erkek dediğin eee sevgilisini kıskanır mekân basar şunu yapar…" (K-3)

"… gözlemlediğim kıskançlık olsun birbirini kısıtlama olsun bunlar basit düzeyde bile olsa bunların daha sonra büyük şeylere evrilmeyeceğinin garantisi yok. Yani bir ilişkide birbirine değer verme saygı duyma dışında hiçbir şey romantize edilmemeli kesinlikle." (K-10)

3.3. Şiddete karşı kendini koruma

Bu temada "algılanan çaresizlik", "şiddete karşı algılanan öz yeterlik" ve "kendini koruma stratejileri" olmak üzere üç kategori oluşturulmuştur.

3.3.1. Algılanan çaresizlik

Katılımcıların şiddet uygulayan kişilerin yetersiz ceza alması ya da ceza almaması durumunda hissettikleri güvensizlik (7 kişi), tedirginlik (2 kişi), umutsuzluk (2 kişi) ve öfke (1 kişi) olmuştur.

"…tamamen güvencesiz ve tek başıma ve düzenli olarak bir korku içerisinde hissediyorum..." (K-4)

"…ceza almaması çok moral bozucu ve sinir bozucu...". (K-7)

3.3.2. Şiddete karşı algılanan öz yeterlik

Katılımcılar kadına şiddet olaylarının, kendilerini şiddete karşı korumada bilinç yarattığını (6 kişi) ama aynı zamanda çaresizlik ve tedirginliğe (8 kişi) yol açtığını söylemiştir.

"...bilinçleniyorum ama bir yandan da hafiften yaz kızım, bir kedi al, yalnızlığa merhaba de.." (K-8).

"Çok güçlü kadınların da başına bu şiddet olayları geliyor...kendimde o kadar olanak yokken maruz kalmayacağım garantisini hissetmiyorum." (K-2)

3.3.3. Kendini koruma stratejileri

Katılımcılar ilişkilerde tehlikeli davranışları fark etme konusunda dört ayrı cevap vermişlerdir. 6 kişi kesin değil ama anlayabilirim, 2 kişi fark edemem, 1 kişi fark ederim ve de bir kişi aynı ortamlardan kişilerle yakınlık kurmayı tercih ederim demiştir. Şiddetle karşılaşırlarsa nasıl tepki verecekleri konusunda her biri kendince (biber gazı, KADES uygulaması, savunma dersi alma vb.) farklı stratejiler öne sürse de tüm katılımcılar o anda nasıl davranacaklarını hususunda tedirgin, korkmuş ve çaresiz ifadeler kullanmışlardır.

"...kimi arardım, kaçabilir miyim gibi soruları soruyorum. Ama hiçbir zaman tam bir planım da yok olsa da yapabilir miyim..." (K-5)

"...yani senaryolarda oluşturuyorum açıkçası. Ben ne yapacağım orada birini çağırsam bağırsam beni öldürür işte kaçmaya çalışsam gene yakalar..." (K-6)

"...KADES var mesela telefonumda. Ama gerçekten o an nasıl bir tepki veririm bilemiyorum". (K-9).

4. TARTIŞMA

Bu araştırmanın amacı, kadına yönelik şiddet olaylarının kız üniversite öğrencilerinin romantik ilişkilere yönelik algılarını nasıl etkilediğini araştırmaktır. Katılımcıların çoğunluğu, kadına yönelik şiddet olaylarının, ilişkilerdeki kontrolcü, sınırları ihlal eden davranışları fark etme yetilerini artırdığını, daha önce romantik ya da önemsiz görülen pek çok davranışın artık şiddetin habercisi olarak algılandıklarını belirtmiştir. Bu bulgu, sosyal öğrenme kuramının temel kavramlarıyla örtüşmektedir. Bandura'nın (2001) belirttiği gibi bireyler, medya yoluyla öğrendikleri davranışlara karşı duygusal ve davranışsal tepkiler geliştirmektedir. Bu artan farkındalıklar ilişkilere yönelik tutum ve inançlarında da değişimlere sebep olmuştur. Özellikle romantizm algılarının değişmesi ilişkide güvenlik ve saygıyı ön plana almalarına ve güvenlik davranışları geliştirmelerine yol açmıştır. Fakat olumlu olarak değerlendirilebilecek bu gelişmelere rağmen katılımcılar şiddet habercisi olabilecek durumları fark etme ve kendini koruma hususunda tedirginlik ve çaresizlik içerikli söylemlerde bulunmuşlardır. Ayrıca, şiddet uygulayıcıların yetersiz cezalar alması güvensiz ve tedirgin hissetmelerine sebep olarak olası bir olayla baş etmeye ilişkin öz yeterliliklerini zedelemektedir. Özetle, kız öğrenciler hem olumlu hem de olumsuz olarak etki altında kalmaktadır.

Güven "başkasının niyetleri veya davranışlarına dair olumlu beklentilere dayanarak savunmasız olmayı kabul etme niyetinden oluşan bir psikolojik durumdur" (Rousseau vd., 1998, s. 365). İlişkide güven (*trust*) üç bileşenden oluşmaktadır; öngörülebilirlik (*predictability*), güvenilirlik (*dependability*) ve içtenlik (*faith*). İlişki boyunca partnerlerin

çıkarları çatışır ve bireyler birtakım davranışlar sergilerler. Sergiledikleri davranışlar, onların değerleri, hedefleri ve güdüleri hakkında fikirler verir. Kişiler partnerlerine karşı güven geliştirip geliştirmeyeceğine bu davranışları değerlendirerek karar verirler (Holmes ve Rempel, 1989). Çalışmada kadına yönelik şiddet olaylarının davranışları değerlendirmede gençlerin farkındalığını arttırdığı fakat şiddetle nasıl baş edilebileceği konusunda kendilerini yeterli hissetmelerini sağlamadığı görülmüştür. Bu hususta çoğu katılımcı arkadaşlarıyla bu konularda fikir paylaşımında bulunduklarını belirtmiş sadece bir katılımcı annesinin önerisinden bahsetmiştir. Genç yetişkinler yaşam tecrübeleriyle kendilerine yol gösterebilecek olan ailelerinin desteğini almayı akıllarına getirmemektedir ki aile desteği yetişkinliğe geçişte önemli rol oynamaktadır (Booth vd., 2011). Güven duydukları ailelerinin, alacakları kararlarda rehberlik etmesinin, romantik ilişkileri ve de olası risklerle ilgili olarak kendilerini daha güvende hissetmelerini sağlayacağı düşünülmektedir. Bununla birlikte sağlıklı ilişki geliştirme ve evlilikle ilgili eğitimler de şüphesiz gençlerin gerçekçi beklentiler geliştirmelerine faydalı olacaktır (Duran ve Hamamcı, 2010).

Araştırma nitel desenle yürütülmesinden ötürü bazı kısıtlılıklara sahiptir. Belli bir yerde yer alan üniversite öğrencileriyle çalışıldığı için sonuçlar genellenebilir değildir. Ayrıca önlemler alınsa da araştırmacı eğilimleri tamamen etkisiz olamamaktadır. Bu nedenle sonraki çalışmalarda farklı gruplarla yeni çalışmaların yapılması gerekmektedir. Bu araştırma sadece kız öğrenciler üzerine yürütüldüğünden gelecekte erkek öğrencilerin şiddet olaylarından nasıl etkilediğinin incelenmesi gerekmektedir. Erkekler de şiddet mağduru olabilmektedir. Son olarak, özellikle kadına yönelik şiddet haberlerinde kullanılan dil ve üslup, "erkek düşmanlığı" üzerinden kadın-erkek ilişkilerini ve de aile kurumunu uzun vadede zedeleyebilir. Dolayısıyla şiddet konusu çalışılırken hem medyanın hem de araştırmacıların bu hususlara dikkat etmesinin önemli olduğu düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Akkuş, S. ve Yıldırım, Ş. (2018). Erkeklerin kadına yönelik fiziksel şiddet uygulamasına etki eden faktörlerin incelenmesi. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 17*(4), 1368-1388.

Altıntaş, M. (2017). İnternet Medyasi ve Şiddet: İnternette Sunulan Şiddet Haberlerinin Toplum Üzerindeki Etkisi. *Erciyes İletişim Dergisi, 5*(1), 182-192.

Balaban, E. ve Kısaç, İ. (2024). Evlilik Beklentileri: Kültürel Dönüşüm ve Modern Zamanlar. International *Journal of Social and Humanities Sciences Research (JSHSR), 11*(110), 1565-1571.

Bandura, A., Ross, D. ve Ross, S. A. (1961). Transmission of aggression through imitation of aggressive models. *The Journal of Abnormal and Social Psychology, 63*(3), 575.

Bandura, A. (1977). Social learning theory. Prentice-hall.

Bandura, A. (2001). Social cognitive theory of mass communication. *Media Psychology, 3*(3), 265–299. https://doi.org/10.1207/S1532785XMEP0303_03

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu. (1993, 20 Aralık). *Kadınlara yönelik şiddetin ortadan kaldırılmasına dair Bildirge* (48/104). https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/declaration-elimination-violence-against-women

Booth, A., Brown, S. L., Landale, N. S., Manning, W. D. ve McHale, S. M. (Eds.). (2011). *Early adulthood in a family context* (Vol. 2). Springer Science & Business Media.

Bryant, J. ve Oliver, M. B. (Eds.). (2009). *Media effects: Advances in theory and research.* Routledge.

Duran, Ş. ve Hamamcı, Z. (2010). Evlilik öncesi ilişki geliştirme programının romantik ilişkiler yaşayan üniversite öğrencilerinin iletişim becerileri ve çatışma iletişim tarzları üzerine etkisinin incelenmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 23*(23), 87-100.

European Union Agency for Fundamental Rights. (2024*). EU Gender-based Violence Survey: Key results* [Data set/report]. Publications Office of the European Union. https://fra.europa.eu/en/publication/2024/eu-gender-based-violence-survey-key-results

Furman, W. (2002). The emerging field of adolescent romantic relationships. *Current directions in psychological science, 11*(5), 177-180.

Görgün-Baran, A., Tuba-Sarıtaş, C. ve Şahin-Kütük, B. (2017). Medyada kadına yönelik şiddet haberlerinin içerik ve sunum açısından analizi: Beyazgazete.com Örneği. *Sosyoloji Konferansları,* (55), 107.

Holmes, J. G. ve Rempel, J. K. (1989). Trust in close relationships. In C. Hendrick (Ed.), *Review of personality and social psychology* (Vol. 10, pp. 187-220). Sage.

Kazan, H. (2021). Dijital habercilik bağlamında trajik haberlerde etik ve bireyler üzerindeki etkisi üzerine bir araştırma. *International Journal of Social Inquiry, 14*(2), 661-692.

Kesin, Ş., Özçelik, F. S. ve Karaçam, F. Ş. (2021). *Partner İlişkisinde Olan Kadınların İlişkiye Bakış Açılarını Etkileyen Faktör Olarak Sosyal Medyadaki Kadına Şiddet Söyleminin İncelenmesi.* Lisans Bitirme Tezi. İstanbul 29 Mayıs Üniveristesi.

Krug, E., Dahlberg, L., Mercy, J., Zwi, A., ve Lozano, R. (2002). *World report on violence and health*. Geneva: World Health Organization;

Leemis R.W., Friar N., Khatiwada S., Chen M.S., Kresnow M., Smith S.G., Caslin, S. ve Basile, K.C. (2022). *The National Intimate Partner and Sexual Violence Survey: 2016/2017 Report on Intimate Partner Violence*. Atlanta, GA: National Center for Injury Prevention and Control, Centers for Disease Control and Prevention.

McMillan, J. H. ve Schumacher, S. (2013). *Research in education: Evidence based inquiry* (7. bs.). Boston, MA: Pearson Education, Inc.

Merriam, S. B. (2018). *Nitel Araştırma Desen ve Uygulama için Bir Rehber.* (S. Turan, Çev. Ed.) Nobel Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 2009).

Rousseau, D. M., Sitkin, S. B., Burt, R. S. ve Camerer, C. (1998). Not so different after all: A cross-discipline view of trust. *Academy of management review, 23*(3), 393-404.

Saçin, H. (2022). *Kadına yönelik şiddet haberlerine ilişkin medya takip alışkanlıklarının, şiddet tehdidi değerlendirmesinin, korku, çaresizlik, umutsuzluk, talihsizlik düzeyleri ve benlik algısının depresyon üzerindeki rolleri*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Arel Üniversitesi.

Sarı, T., Bilkay, H. İ. ve Gürhan, N. (2025). Kadına Yönelik Şiddet Haberleri İle İlgili Bir İnceleme: Türkiye'de Dijital Gazete Örneği. *KTO Karatay Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 6*(1), 15-29.

Sternberg, R. J. (1986). A triangular theory of love. *Psychological review, 93*(2), 119.

Thoresen, S., Hjemdal, O. K., Nordby, R. ve Haugland, S. (2023). *Extent of violence and abuse in the Norwegian population: A national survey with a life-course perspective* (Report No. 1/2023). Norwegian Centre for Violence and Traumatic Stress Studies (NKVTS). https://www.nkvts.no/rapport/omfang-av-vold-og-overgrep-i-den-norske-befolkningen/

Türkiye İstatistik Kurumu. (2024). İstatistiklerle Kadın, 2024. https://www.tuik.gov.tr/media/announcements/istatistiklerle_kad%C4%B1n2024.pdf

Türkiye İstatistik Kurumu (2024). Evlenme ve boşanma istatistikleri. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Bosanma-Istatistikleri-2024-54194

Usta Baki, B. ve Öğün Boyacıoğlu, A. (2023). Yeni medyada suç haberleri ve gündelik hayatta dolaylı mağduriyet. *Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi, (42),* 63-83.

McMillan, J. H. ve Schumacher, S. (2013). *Research in education: Evidence based inquiry* (7.bs.). Boston, MA: Pearson Education, Inc.

World Health Organization. (1996). *Report of the WHO global consultation on violence and health,* Geneva, 2–3 December 1996. Unpublished report.

World Health Organisation (2024). Violence against women. https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/violence-against-women

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*, (5. Baskı), Ankara: Seçkin Yayıncılık.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

ROMANTİK İLİŞKİLERDE ETKİLİ İLETİŞİM VE SORUN ÇÖZME ÜZERİNE EYLEM ARAŞTIRMASI

Yüksek Lisans Öğrencisi Ayşe YILMAZ
Kırıkkale Üniversitesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı,
ayseyilmazpd@gmail.com, ORCID ID: 0009-0009-0337-9275

Prof. Dr. Sevda ASLAN MUCUR
Kırıkkale Üniversitesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı,
svd.aslan@kku.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-6544-3302

ÖZET

Bu çalışma, dört oturumluk bir eylem planının genç yetişkinlerin romantik ilişkilerinde iletişim ve sorun çözme becerilerine olan etkisini incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmada eylem araştırması deseni kullanılmıştır. Çalışmaya romantik ilişkisi bulunan 23-25 yaş aralığındaki altı genç yetişkin katılmıştır. Veriler iki aşamada toplanmıştır. İlk aşamada katılımcıların demografik bilgileri alınmış, katılımcılardan kendi ilişkilerini iletişim ve sorun çözme becerileri perspektifinde değerlendirmeleri istenmiştir. İkinci aşamada ise eylem planı geliştirilmiş ve uygulanmıştır. İkinci aşamada yarı yapılandırılmış görüşme, katılımcı günlüğü, araştırmacı günlüğü gibi yöntemlerle veriler toplanmıştır. Elde edilen veriler içerik analizi yöntemiyle çözümlenmiştir. Katılımcılar araştırma boyunca kendi ilişkilerini gözden geçirme fırsatı bulmuşlardır. Elde edilen bulgulara göre katılımcılar, kendilerinin ve partnerlerinin sağlıksız iletişim tarzlarını kullandıklarında sorunlarının büyüdüğünü ve çözümden uzaklaştıklarını ifade etmişlerdir. İletişim ve sorun çözme becerileri üzerine yapılan bu çalışma katılımcıların ilişkilerini dışardan değerlendirme, kullanılacak sağlıklı iletişimde karşılaştıkları problemleri çözme becerileri ile ilişkilerinde elde edecekleri kazanımları gözden geçirme fırsatı sunmuştur. Elde edilen bu veriler sonucunda, uygulayıcılara ve araştırmacılara öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Romantik ilişki, iletişim, sorun çözme, eylem araştırması.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

1. GİRİŞ

Genç yetişkinlik döneminde evlilik ve iş önemli hâle gelmiştir. Bu dönemin üstesinden gelinmesi gereken görevleri bunlardır. Birey bu dönemdeki krizleri sağlıklı şekilde atlatamazsa yalıtılmışlık yaşayabilir [1]. Bu yüzdendir ki bu dönemdeki bireylerle romantik ilişkilerde iletişim ve sorun çözme becerileri çalışmaları yapmak oldukça önemlidir. Yapılan çalışmalarda iletişim becerileri ile sorun çözme becerileri arasında anlamlı bir ilişki olduğu belirtilmiştir [2],[3]. Bu çalışmalar göstermektedir ki bireylerin iletişim becerilerinin gelişmesi sorun çözme becerilerini olumlu etkileyecek, sorun çözme becerilerinin geliştirilmesiyle iletişim becerilerinin gelişmesine katkı sağlanacaktır. Bu çalışmada her ikisinin de geliştirilmesi amaçlanmıştır.

Bireyler arası güçlü etkileşim kurulabilmesi için iletişim becerilerini geliştirmek önemlidir [4]. Teknolojinin gelişmesiyle iletişim kanallarında da değişimler meydana gelmiştir. Dijital ortamlar, zaman ve mekândan bağımsız şekilde iletişimi mümkün kılabilmektedir [5]. İletişimde meydana gelen bu değişimler olumlu katkılarla beraber olumsuzlukları da beraberinde getirmiştir. Sosyal ağlar aracılığıyla kurulan iletişimlerdeki aksaklıklar, yanlış anlaşılmalar ilişkileri etkileyen durumlar olmuştur. Sosyal medya aracılığıyla kurulan iletişimdeki yanlış anlaşılmalar ilişkiyi olumsuz etkileyen durumlardandır [6]. Genç yetişkinlerin iletişim amacıyla sosyal ağları kullandığını göz önüne aldığımızda, sosyal medya iletişim tarzının önemli olduğu görülmektedir.

Problemlerle hayatımızda sıklıkla karşılaşırız. Problem, hedefe ulaşmak isterken karşılaştığımız engellerdir [7]. Karşılaşılan bu engellerin çözülmesiyle amaca daha da yakınlaşırız. Sorun çözme becerisi gelişmemiş bireyler gelişmiş bireylere göre duygusal problemlerle daha fazla karşı karşıya kalıyor, yardım isteme konusunda zorluk yaşıyor, düşük benlik saygısına ve düşük yaşam doyumuna sahip oluyorlar [8]. İşte bu yüzdendir ki problem çözme becerisine sahip bireyler karşılaşılan engellerle etkin şekilde mücadele edebilir ve böylece amacına doğru yol alabilir. İlişkilerde de sağlıklı iletişim kalıplarının olması ve partnerlerin sorun çözme becerilerine sahip olması ilişkinin niteliğini etkileyebilecek faktörlerdendir. Bu nedenle genç yetişkinlerde etkili iletişim ve sorun çözme becerileri geliştirmeye yönelik dört oturumluk bir eylem planı hazırlanarak uygulanmıştır.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırma Modeli

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Romantik ilişkisi olan genç yetişkinlerin etkili iletişim ve problem çözme becerilerini araştırmak amacıyla eylem araştırması yapılmıştır. Eylem araştırması problem çözme, sorulara cevap verme gibi fonksiyonlara sahip olan uygulamalı bir araştırma yöntemidir [9].

2.2. Örneklem Grubu

Çalışmaya 23-25 yaş aralığında romantik ilişkisi bulunan altı genç yetişkin katılmıştır. Katılımcılara çalışma hakkında detaylı bilgi verilmiştir ve bilgilendirilmiş onamları alınmıştır. Katılımcıların 4'ü kadın, 2'si erkektir. İlişki süreleri 4 ay-3 yıl arasında değişmektedir.

Çizelge 1. Katılımcıların Demografik Bilgileri

Katılımcı kodu	Cinsiyet	Yaş	İlişki Süresi
K1	Kadın	24	3 yıl
K2	Kadın	25	3 yıl
K3	Erkek	23	3 yıl
K4	Kadın	24	3 yıl
K5	Kadın	24	4 ay
K6	Erkek	24	3 yıl

2.3. Veri Toplama Süreci ve Verilerin Analizi

Öncelikle katılımcılarla ön görüşme yapılmış ve ön görüşme verileri toplanmıştır. Sonrasında eylem araştırmasının oturumları yapılmıştır. Bu oturumlar sırasında ve sonrasında da veriler toplanmıştır. Veri toplama sürecinde görüşme soruları, katılımcı günlüğü ve araştırmacı günlüğü kullanılmıştır.

3. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Ön görüşmede katılımcılardan ilişkilerine dair veriler toplanmıştır. Bu kısımda sorulan bazı sorular ve bu sorulara verilen cevaplar şu şekildedir. Bu aşamada "Sevgilinizle olan iletişiminizde eksiklik gördüğünüz neler var?" sorusu sorulmuştur. K5 bu soruya "Duygusal anlamda aynı frekansta olmadığımız oluyor." cevabını vermiştir. K2 ise "Benim sorunları ötelemeye çalışmam." cevabını vermiştir. Katılımcılara "Sevgililer sorunları nasıl çözmelidirler?" sorusu yöneltilince K5 "Açık iletişimin, nezaketin ve empatinin çok şey çözeceğine inanıyorum" cevabını vermiştir. K1 ise "Öncelikle gerçekten konuşmalılar, ama yüz yüze çünkü teknoloji ve uzak mesafe duyguyu yanlış aktarabiliyor." cevabını vermiştir.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

1. Oturum: "Tartışma mı, Çatışma mı?"

İlişkilerde tartışma, çatışma ve sağlıklı sınırlar konularına dair farkındalık kazandırmak amacıyla sunum yapıldı. Yine ben dili, sen dili, tartışma ve çatışma, tartışma sırasında yapılan yaygın hatalar ve güç savaşları, sessizlik, suçlama gibi kalıplar hakkında sunum yapıldı. "Bu uygulama sonrasında neler hissettiniz?" sorusuna katılımcılar genel olarak pek bir şey hissetmediklerini ifade ettiler. "Uygulamanın size katkılarının neler olduğunu düşünüyorsunuz?" sorusuna K1 "Aslında yaptığımız doğru yanlış her şeyi gördüm ve olabildiğince ben dili kullanmaya özen göstermem gerektiğini düşünüyorum." cevabını vermiştir. Sunumun katılımcılara farkındalık sağlaması önemli bir bulgu olarak nitelendirilebilir. "Ben dilinin ilişkinize olan yansımaları hakkında neler düşünüyorsunuz?" sorusuna K2 "Birbirimizi suçlama seviyemiz azalıyor. Herkes kendi hatasını anlatıp karşı tarafa aktarınca sorunlar minimuma iniyor." cevabını vermiştir. "Sorun çözme becerilerini öğrenmek ilişkinize nasıl yansımaktadır?" sorusu katılımcılara yöneltilmiştir. Katılımcılardan K1 bu konuda "Daha farklı beceriler öğrenmek, hep aynı yöntemi denemektense başka yöntemler deneyerek daha dinamik bir ilişki olmasını sağlıyor ve sorunlar farklı yollardan, farklı düşüncelerle farklı açılarla çözülüyor." cevabını vermiştir. "Uygulamaların daha iyi olması, size daha fazla fayda sağlaması için neler yapılabilirsiniz?" sorusuna ise katılımcılar sunum esnasında komik karikatür gibi ögelerin kullanılmasının faydalı olacağını ilettiler.

Araştırmacı günlüğü: Katılımcılar ile tanışıldı. İletişim ve sorun çözme becerileri üzerine bir sunum yaptım. Katılımcılar ilgiyle sunumu dinlediler. Sorulara aldığım cevaplar neticesinde şunu fark ettim ki katılımcılar kendi ilişkileri üzerine daha fazla konuşmak istiyor. Diğer oturumlarda katılımcıların kendi ilişkilerini düşünebilecekleri ve bu konuda konuşabilecekleri soruların, etkinliklerin yer almasında fayda sağlayabileceğimizi düşünüyorum.

2.Oturum: "Yıkıcı ve Yapıcı Cümleler"

Bu oturumda katılımcılara sekiz tane yıkıcı cümle örneği verildi. Bu cümleler aşağıda yer almaktadır. Katılımcılardan, bu sekiz yıkıcı cümleyi yapıcı cümlelere çevirmeleri istendi. Katılımcılar, bu cümleleri yapıcı olarak düzelttiler. Bu etkinliğin amacı, bir mesajın hem yıkıcı hem de yapıcı şekilde verilebileceğinin gösterilmesidir. Yıkıcı cümleler ilişkiye zarar verirken, yapıcı cümleler sorun varsa düzeltilmesi için önemli bir fırsat sunuyor. Katılımcılarda, bu

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

farkındalığı sağlamak için "Yıkıcı ve Yapıcı Cümleler" etkinliği gerçekleştirildi. Değiştirmeleri istenen yıkıcı cümleler ve etkinlik sonrası sorulan sorular aşağıdaki gibidir:

1. "Sen, zaten beni hiç anlamıyorsun."
2. "Her zaman, sadece kendini düşünüyorsun."
4. "Hiçbir şeyi beceremiyorsun zaten."
5. "Senin yüzünden bu hâle geldik."
6. "Ne desem boş, sen zaten bildiğini okursun."
7. "Seninle bir şey paylaşmanın anlamı yok."
8. "Beni gerçekten sevseydin, böyle yapmazdın.

Bu etkinlik sonrasında katılımcılara "Bu uygulama sonrasında neler hissettiniz?" sorusu yöneltilmiştir. K3 bu soruya "Zaman zaman ne söylediğimden çok, nasıl söylediğimin daha önemli olduğunu bir kez daha gördüm. Hem kendimi hem de karşımdakini yıpratmadan iletişim kurmanın mümkün olduğunu hissettim." cevabını vermiştir. "Uygulamanın size katkılarının neler olduğunu düşünüyorsunuz?" sorusuna ise K4 "Günlük hayatımda düşünmeden konuştuğumu, düşünerek konuştuğumda sözcüklerimi seçtiğimde karşıdaki dalgaya alınca, kısa bir süre sonra pes edip bıraktığımı fark ettim. Bunu düzeltmeye çalışacağım" cevabını vermiştir. Katılımcının bu ifadesinden yola çıkarak bazı sağlıksız iletişim kalıplarının iletişimsizliğe yol açtığı görülmektedir. K3 ise bu soruya "Bu uygulama sayesinde, duygularımı daha sağlıklı ifade edebilmenin yollarını gördüm. Suçlamak yerine sorumluluk almanın ve empati kurmanın ilişkilerdeki etkisini fark ettim. En önemlisi, yapıcı iletişimin öğrenilebilir bir beceri olduğunu anladım." cevabını vermiştir. "Yapıcı ve yıkıcı cümlelerin hayatınızdaki yerinden bahseder misiniz? En çok hangisini kullanıyorsunuz?" sorusuna K5 "Yapıcı olanları kullanmaya özen gösteriyorum, sıklıkla. Yapıcı cümleler harekete geçirici, yıkıcı cümleler ise ters tepici geliyor bana." cevabını vermiştir. Katılımcılara "Yıkıcı ve yapıcı cümlelerin ilişkinize olan yansımaları hakkında neler düşünüyorsunuz?" sorusu yöneltilmiştir. K2 bu soruya "Özellikle yıkıcı cümleler üst üste ve çok kullanıldığında, karşı tarafta aynı şekilde yıkıcı cümle kurmaya başlıyor. Bu da ilişkiyi ve o an ki tartışmayı çıkmaza sokuyor." cevabını vermiştir. K4 de benzer şekilde "Yıkıcı cümlelerin kullanımıyla birlikte ilişki ya da sorunlar daha çok büyüyor, sansasyonel bir hâl alıyor." cevabını vererek yıkıcı cümlelerin tartışmayı büyüttüğünü ifade etmiştir. Katılımcılara "Uygulamaların daha iyi olması, size daha fazla fayda sağlaması için neler yapılabilir?" sorusu yöneltilmiştir. K3 bu soruya "Katılımcıların kendi yaşadığı durumları anonim olarak paylaşabileceği, ardından da bunlara yönelik yapıcı dil önerileri alabileceği

interaktif bölümler eklenebilir. Ayrıca uygulama sonrasında takip edilecek mini alıştırmalarla kalıcılık artırılabilir." cevabını vermiştir.

Araştırmacı Günlüğü: Katılımcıların yapıcı cümleye dönüştürme tarzlarının birbirinden farklı olduğunu gördük. Tüm katılımcılar, cümleyi yapıcı şekilde ifade etse de kelime seçimlerinin bile farklılaşması yapıcı cümlelerin, aslında geniş bir yelpaze sunduğunu görmemizi sağladı.

3.Oturum: "Vaka"

Üçüncü oturumda, katılımcılara örnek bir vaka verilmiştir. Bu vakayı yorumlamaları, kendileri bu durumu yaşasa ne yaparlardı, ne hissederlerdi? cevaplamaları istenmiştir. Bu etkinlikle katılımcıların tartışmanın her iki tarafıyla da empati yapması amaçlanmıştır.

Vaka: "Partnerimle tartışmalarımız hep aynı noktaya geliyor: Ben yoğun çalışıyorum, o ise 'beni ihmâl ediyorsun' diyor. Ben ilgisiz olmadığımı savunuyorum, ama ikna olmuyor. Bu döngü bizi yoruyor."

Katılımcılara "Yoğun çalışan kişi sen olsaydın, bu durumda nasıl davranırdın?" sorusu yöneltilmiştir. K3 bu soruya "Muhtemelen önce çok bunaldığımı hissederdim. Gün içinde zaten yorgunken, eve geldiğimde bir de sevgilimle tartışmak beni daha da tüketirdi. Ama aynı zamanda onun da kırıldığını ve önemsenmediğini hissettiğini fark ettiğimde, işten sonra kısa ama anlamlı bir sohbetle ona değer verdiğimi göstermek isterdim. Belki de gün içinde küçük bir mesaj bile bu kırılmayı azaltırdı." cevabını vermiştir. Aynı katılımcıya "İlgisiz kaldığını düşünen kişi sen olsaydın bu durumda nasıl davranırdın?" sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya "Kendimi görünmez ve ikinci planda hissederdim. İçten içe, "Ben bu ilişki için önemli miyim?" sorusu beni kemirirdi. Belki bu duygumu açıkça, suçlamadan şöyle ifade ederdim: 'Seninle günün sonunda paylaşım yapmak bana çok iyi geliyor, ama çoğu zaman yalnız hissediyorum. Bu beni üzmeye başladı.' derdim." cevabını vermiştir. Katılımcılara "Bu çiftin iletişimini yumuşatacak bir önerin ne olurdu?" sorusu sorulmuştur. K1 bu soruya "Öncelikle durumumuzu izah ederdim. Yorgunum ve elimde olmayan bir şey diye. Daha sonrasında konuşma saati veya anlayışlı olmanın bazen zorunluluk olduğunu söyleyebilirdim." cevabını vermiştir. "İhmal ediliyorum diyen kişi, aslında ne söylemek istiyor olabilir?" sorusu katılımcılara yöneltilmiştir. K4 bu soruya "Tüm gün evde yalnızım canım sıkılıyor, çevremde kimse yok, hayat arkadaşımla vakit geçirmek isterken onun tüm hayatı iş olmuş, ben onun hayatında neredeyim o zaman, demek istiyor olabilir" cevabını vererek bireyin görülme ihtiyacının olabileceğini ifade etmiştir. K3 de benzer şekilde bu kişinin ihtiyacını "Sevilmek istiyorum. Benim de değerli olduğumu, halâ senin için önemli olduğumu bilmeye ihtiyacım var. Bu bir yakınlık çağrısı. Görülmek ve duygusal bağ kurmak istiyor." İfadesiyle dile getirmiştir. Katılımcılara "Bu

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

döngü neden tekrar tekrar yaşanıyor olabilir?" sorusu yöneltilmiştir. K1 bu soruya "Çünkü gerçek anlamda iki tarafta birbirini dinlemiyor ve her ikisi de kendinin haklı olduğunu düşünüyor. Empati eksikliği." cevabını vererek partnerlerin birbirlerini anlamadığını ifade etmiştir. "Sence bu çift birbirini daha iyi anlayabilmek için neyi farklı yapabilir?" sorusu sorulmuştur. K3 bu soruya "Zamanlama önemli. En yorgun ve gergin anda, duygusal beklentiler konuşulmaz. Önce ihtiyaçlar belirlenip ardından uygun zamanda bu ihtiyaçları konuşmaları gerekir. Ayrıca, dinleme becerilerini geliştirmeleri çok faydalı olur." cevabını vermiştir. "Yoğun çalışmak zorunda kalan partnerin neler hissettiğini hayal edebilir misin?" sorusu katılımcılara yöneltilerek duygusal olarak empati yapmaları beklenmiştir. K2 bu soruya "Edebiliyorum. Hem para kazanmalısın, sürekli kafan meşgul ve yoğunsun hem de ilişki yaşadığın bir partnerin var ve ona karşı bazı sorumluluklarını yerine getiremiyorsun. Bitkinlik verici olmalı." cevabını vermiştir. Katılımcılara "Sence bu çatışma çözülmezse, ilişkinin geleceğini nasıl etkiler?" sorusu yöneltilerek olası tartışmaların sonuçlarını hayal etmeleri istenmiştir. K3 bu soruya "Zamanla sevgisizlik, değersizlik, yalnızlık hissi artar. Bir taraf daha çok talep ederken, diğeri daha çok geri çekilir. Bu mesafe gittikçe büyür ve sonunda taraflar kopabilir ya da sadece alışkanlıkla devam eden, duygusal bağı zayıf bir ilişki hâline gelir." cevabını vermiştir. Katılımcılara "Bu sorunun çözülmesi için sence neler yapılabilir?" sorusu yöneltilmiştir ve çözüm bulmaları istenmiştir. Katılımcıların hepsi, partnerlerin birbirleriyle ihtiyaçlarını paylaşmalarının ve empati yapmalarının gerektiğini ifade etmiştir.

Katılımcıların etkinliği değerlendirmeleri için birtakım sorular sorulmuştur. İlk olarak "Bu uygulama sonrasında neler hissettiniz?" sorusu sorulmuştur. Katılımcılar benzer deneyimler yaşadıklarını ifade ederek o anki hislerini tekrardan yaşadıklarını dile getirdiler. K6 üzüldüğünü ifade etti. Katılımcılara "Kendinizi hangi kişiye yakın hissettiniz? (Yoğun çalışan mı, ilgilenilmeyen mi?) Neden böyle hissetmiş olabilirsiniz?" sorusu yöneltilmiştir. Katılımcılar bu soruya yaşadıkları deneyimde hangi rolde iseler o karaktere yakın hissettiklerini ifade etmiştir. Katılımcılara "Uygulamanın size katkılarının neler olduğunu düşünüyorsunuz?" sorusu yöneltilmiştir. K4 bu soruya geçmiş deneyimlerini hatırlayarak "Geçmişi hatırlayıp birkaç davranışımı düzeltebilirdim diye düşündüm." cevabını vermiştir. Katılımcılara "Uygulamaların daha iyi olması, size daha fazla fayda sağlaması için neler yapılabilir?" sorusu sorulmuştur. K3 bu soruya "Gerçek hayattan kısa videolar, rol canlandırmaları ve somut çözüm örnekleri eklenirse, çok daha etkili olur. Ayrıca uygulama sonrası takip çalışmaları da katkı sağlayabilir." cevabını vermiştir.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Araştırmacı Günlüğü: Katılımcılar bu etkinlikte, pek çok duyguyu bir arada yaşadı. Bazen üzüldüler, bazen sinirlendiler. Bu duygu değişimlerinin de cevaplarına oldukça yansıdığını düşünüyorum. Bu durumun da kendilerinin ifade ettiği gibi benzer bir olayı yaşamalarından olduğunu düşünüyorum. Karakterlerle özdeşim geliştirdiklerini düşünüyorum. Etkinlikte, her iki karakter açısından bakmak da katılımcıların empati yapabilmesine olanak sağladı.

4. Oturum – Kapanış

Katılımcıların romantik ilişkilerde yaşanan sorunları çözmek için neler yapabileceklerinin konuşulması, toplumsal olarak neler yapılabileceğinin tartışılması bu oturumun ana gündemiydi. Katılımcılar, programın etkililiğini değerlendirdi. Bu doğrultuda, aşağıdaki sorular katılımcılara sorulmuştur:

Sizce, ilişkilerde tartışmaları artıran ne gibi unsurlar var?

Ülkemizde, sevgililere yönelik tartışma çözme ve iletişim becerileri üzerine eğitimler veren bir terapist, iletişim bilimci ya da psikolojik danışman olduğunuzu düşünün. Eğitimlerinizde, hangi konuları işlerdiniz?

Sihirli değneğiniz olsa, ilişkilerde neyi düzeltmek isterdiniz? (Kendi ilişkiniz ve çevrenizdekilerin ilişkilerini göz önüne alarak cevaplar mısınız?)

Kendi İlişkimi Değerlendiriyorum:

“İlişkinizin kapısına bir cümle yazacak olsanız, bu ne olurdu?”

“Birlikte iyiyiz, çünkü...” kartı: Katılımcı, ilişkisini olumlu yapan üç şeyi yazıp paylaşır.

“Süreçte en çok ne öğrendin, bundan sonra ilişkine ne katacaksın?”

Katılımcılara “Sizce ilişkilerde tartışmaları artıran ne gibi unsurlar var?” sorusu yöneltilmiştir. K3 bu soruya “Duyguların bastırılması, yanlış anlama, dinlemeden cevap verme ve öfkeyi yönetememe en başta geliyor. Bir de herkes haklı olmaya çalışınca, kimse birbirini duyamıyor.” cevabını vermiştir. Katılımcıların ulusal düzeyde bu sorunlara çözüm bulacak olsalar, neler yapacaklarına dair “Ülkemizde sevgililere yönelik tartışma çözme ve iletişim becerileri üzerine eğitimler veren bir terapist, iletişim bilimci ya da psikolojik danışman olduğunuzu düşünün. Eğitimlerinizde, hangi konuları işlerdiniz?” sorusu yöneltilmiştir. K4 bu soruya “İletişimsizlik, sevgi dilleri”, K5 ise “Partnerinin ne hissettiğini anlamaya çalışmanın önemi üzerine çalışırdım.” cevabını vermiştir. İki katılımcının da cevapları göz önüne alındığında, iletişim problemlerinin ve sorun çözme becerilerindeki eksikliklerin iletişimsizlik ve empati eksikliği üzerinde konumlandığını düşündürmektedir. Katılımcılara “Sihirli değneğiniz olsa ilişkilerde neyi düzeltmek isterdiniz? (Kendi ilişkiniz ve çevrenizdekilerin ilişkilerini göz önüne alarak cevaplar mısınız?)” sorusu yöneltilmiştir. K3 bu soruya

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

"İnsanların savunmaya geçmeden birbirini dinleyebilmesini sağlardım. Herkesin ilk olarak 'anlamaya' çalışmasını isterdim." cevabını vermiştir.

Katılımcıların kendi ilişkilerini değerlendirmeleri için de birtakım sorular yöneltilmiştir. İlk olarak "İlişkinizin kapısına bir cümle yazacak olsanız, bu ne olurdu?" sorusu katılımcılara yöneltilmiştir. K4 bu soruya "Zili çalıp birbirinizi dinleyiniz" cevabını vermiştir. "Birlikte İyiyiz, çünkü..." boşluğu dolduracak üç ifade yazabilir misiniz? sorusu katılımcılara yöneltilmiştir. K5 "Beklentilerimiz uyuşuyor. /Birbirimize güveniyoruz. /Dinlemeyi biliyoruz." cevabını vermiştir. Katılımcılara "Süreçte en çok ne öğrendin, bundan sonra ilişkinize ne katmayı düşünüyorsun?" sorusu sorularak bu araştırmanın onlara katkısı öğrenilmek istenmiştir. K3 bu soruya "Dinlemenin, gerçekten dinlemenin, sevgi kadar güçlü olduğunu öğrendim. Bundan sonra daha çok "duymaya" çalışacağım. Reaksiyon değil, cevap vermeyi hedefleyeceğim." cevabını vermiştir. "Edindiğiniz yeni becerileri ile ilişkinizdeki iletişime ve sorun çözme becerilerinize 1-10 arasından (1=en düşük, 10=en yüksek) kaç puan verirsiniz?" sorusu katılımcılara yöneltilmiştir. Katılımcılar genel olarak 7-8 arasında puanlama yapmıştır. "Bu araştırmanın size olan katkıları neler oldu?" sorusu katılımcılara sorulmuştur. Katılımcılar genel olarak yapıcı olmayı öğrendiklerini, iletişimin önemli olduğunu fark ettiklerini ifade ettiler. Katılımcılar bu uygulamalar sonrasında iletişimlerinde ve sorun çözme becerilerinde değişiklikler olduğunu ifade ettiler. "Bu değişikliği sevgiliniz farkı etti mi? sorusu sorulduğunda ise K6 "Evet fark etti. Daha sakin ve yapıcı konuştuğumu söyledi. Bu da tartışmaların daha çabuk sonlanmasına yardımcı oldu." cevabını vermiştir. Katılımcılara "Etkili sorun çözme becerilerini öğrenmek, tartışmalara nasıl bir etkide bulundu?" sorusu yöneltilmiştir. K5 bu soruya "Birbirimize alan açmamıza yardımcı oldu." cevabını vermiştir. Katılımcılardan programın etkililiğini puanlamaları istenmiştir. Alınan cevaplar 7-10 aralığındadır. "Bu programda, daha iyi olabileceğini düşündüğünüz neler var? Varsa, açıklar mısınız?" sorusu yöneltilmiştir. K5 bu soruya "Tek eksiği hoparlörle halk meydanında yapılmamış olması. Herkes bu konuda bilinçlenmeli." cevabını vermiştir. Katılımcının bu ifadesinden yola çıkarak iletişim ve sorun çözme becerilerinin ilişkilerdeki ortak bir sorun olarak görüldüğü yorumu yapılabilir.

Araştırmacı Günlüğü: Katılımcılar, son oturumda oldukça aktiflerdi. İletişim ve sorun çözme becerileri kapsamında, farkındalıklarının arttığını ifade ettiler. Katılımcılar kendilerindeki değişimin sevgilileri tarafından da fark edildiğini söylediler. Bir katılımcı da kendisinde sağlıklı iletişim becerilerinin geliştiğini, ama halâ tartışmaları çözemediklerini ifade etti. Bunun nedeni olarak da partnerinin tartışmadan kaçınması olduğunu söyledi. Bu da araştırmacı

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

için önemli bir veri sağladı. Kaçınmacı tavır sergileme nedenleri üzerine de çalışılması gerektiğini fark ettim.

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Yapılan uygulamalar ve toplanan verilerin analiz edilmesiyle birtakım bulgulara ulaşılmıştır. Katılımcılar dâhil olmuş oldukları bu çalışmadaki etkinliklerde, kendi ilişkilerinden izler bulduklarını ifade etmişlerdir. Sağlıksız iletişim kalıplarının ilişkiye zarar veren bir öge olduğunu dile getirmişlerdir. Özellikle yıkıcı ve yapıcı cümleler etkinliği katılımcıların dikkatini özellikle çekmiştir. İlişkilerinde yapıcı cümle kullanımının pek çok olumlu yansıması varken, yıkıcı cümle kullanımının hem ilişkide sorunlar yarattığı hem de ilişki kalitesini düşürdüğü görülmektedir.

Vaka çalışmasında, güncel ve olası bir problem örnek verilmiştir. Katılımcılar tarafından da bu problem bilindik karşılanmıştır. Benzer süreçler yaşadıklarını ifade eden katılımcılar olmuştur. Bu çalışmada katılımcılar kendilerine daha yakın buldukları karakteri daha çok anlama eğiliminde oldukları, araştırmacılar tarafından fark edilen bir nokta olmuştur. Bununla birlikte etkinlikte, her iki taraf açısından da düşünmeleri istenerek empati yapmaları beklenmiştir. Katılımcılar empatik tavırla birlikte tarafların duygularını anlayan, çözüm odaklı bir yaklaşım sergilemişlerdir. Bu etkinlik empatik tavrın önemini anlamamız açısından oldukça önemlidir.

Son etkinlikte ise katılımcıların ilişkilerinin olumlu yönlerine odaklanmaları istenmiştir. İlişkilerindeki güçlü yönleri gören bireyler, ilişkilerinden daha fazla doyum alabilirler. Bunun içindir ki olumlu tarafların ön plana çıkarılması, olumsuz tarafların ise uzlaşma, etkili sorun çözme becerileriyle halledilmesi ilişkilerin devamlılığı ve kalitesi açısından önemlidir.

Çalışma genel olarak ele alındığında, katılımcılara farkındalık sağlama ve ilişkileri üzerine düşünme fırsatı sağlamıştır. Katılımcılar ilişkilerindeki iletişim kalıplarını, sorun çözme becerilerini değerlendirmişlerdir. Bu alanda eylem araştırmalarının yapılmadığı, literatür taramalarında dikkati çeken bir nokta olmuştur. Araştırmacıların bu gibi konularda eylem araştırmaları yapmaları önerilebilir. Bu alandaki uygulayıcılara da sağlıklı iletişim kalıpları ve sorun çözme becerilerini geliştirecek modüller tasarlayarak geniş kitlelere bu eğitimleri vermeleri önerilebilir. Sağlıklı iletişim kalıplarının ve sorun çözme becerilerinin evlilik öncesi programı olarak da yapılması önerilebilir. Ayrıca araştırmacıların da bu konuda yapacakları ikili (dyadic) çalışmalar da konuyu detaylı ve geniş perspektiften görme imkânı sağlayacağı için oldukça önemlidir.

KAYNAKÇA

[1] Gürses, İ., & Kılavuz, M. A. (2011). Erikson'un psiko-sosyal gelişim dönemleri teorisi açısından kuşaklararası din eğitimi ve iletişiminin önemi. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,20*(2), 153-166.

[2] Nacar, F.S., & Tümkaya, S. (2011). Sınıf öğretmenlerinin iletişim ve kişilerarası problem çözme becerilerinin incelenmesi. *İlköğretim Online Dergisi, 10* (2), 493-511

[3] Özcan, S. (2023). Öğretmenlerin iletişim becerileri ile problem çözme becerileri arasındaki ilişki. *Cumhuriyet International Journal of Education, 12*(1),146-158

[4] Kayabaşı, Y. ve Akcengiz, S. A. (2014). Eğitim fakültesinde okuyan öğretmen adaylarının iletişim becerilerinin farklı değişkenler açısından incelenmesi. *Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi,* (33), 86-104.

[5] Çambay, S. O. (2015). Bir toplumsallaşma aracı olarak yeni medya: Kuramsal bir değerlendirme. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitü Dergisi, 5*(2), 237-247.

[6] Atalay, G. E., Tanrıverdi, Y., & Arıcı, Y. (2024). Romantik ilişkilerde sosyal medya kullanımı: Nitel bir araştırma. *Yeni Medya*, (16), 98-121. https://doi.org/10.55609/yenimedya.1428821

[7] Ulutaş, A., & Köksalan, B. (2017). Investigation of environmental problem solving skills of preschool age children. *Research in Pedagogy, 7*(2), 298–311.

[8] Taylan, S. (1990). Heppner'in Problem Çözme Envanterinin uyarlama, geçerlik ve güvenirlik çalışmaları. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Ankara Üniversitesi.

[9] Mckay, J. A. (1992). Professional development through action research. *Journal of Staff Development, 13* (1), 18-21.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

EVLİLİK VE BOŞANMA KAVRAMLARININ MECAZLAR YOLUYLA İNCELENMESİ

Yüksek Lisans Öğrencisi Zehragül Güner

Kırıkkale Üniversitesi, zehraguner971@gmail.com - ORCID ID: 0009-0006-0479-0259

Prof. Dr. Sevda ASLAN MUCUR

Kırıkkale Üniversitesi, svd.aslan@kku.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-6544-3302

ÖZET

Bu araştırma, evli ve romantik ilişkisi devam eden bireylerin evlilik ve boşanma olgularına dair algılarını mecazlar yoluyla ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışmada bireylerin evlilik, bağlılık, uyum, ayrılık gibi ilişki süreçlerini nasıl şekillendirdikleri; bu kavramları hangi tatlar, kokular, renkler, sesler, nesneler ya da imgelerle bağdaştırdıkları ifade edilmeye çalışılmıştır. Araştırma nitel yöntemlerden olgubilim deseni ile sürdürülmüş; bireylerin kendi algılama biçimlerine ya da deneyimlerine daynarak oluşturdukları mecazlar, evlilik ve boşanma olgularına dair çağrışım, duygu ve düşüncelerini anlamak amacıyla analiz edilmiştir. Çalışma grubu en az iki yıldır evliliği süren 10 evli çift (20 kişi) ve en az altı aydır ilişkisi devam eden 10 flört eden çift (20 kişi) olmak üzere; toplam 40 kişiden oluşmaktadır. Veri toplama aracı olarak ilk bölümde demografik bilgiler, ikinci bölümde ise evlilik ve boşanma kavramlarına yönelik dokuz açık uçlu mecaz sorusunun yer aldığı iki bölümden oluşan bir form kullanılmıştır. Katılımcılardan kavramlara dair algılarını somut semboller aracılığı ile dile getirmeleri istenmiş; veriler çiftlerin beraber katıldıkları dyad görüşmeler yoluyla toplanmıştır. Bu görüşme yöntemi ile çift içi benzerlikler ve farklılıkların da ortaya koyulması hedeflenmiştir. Katılımcılardan elde edilen veriler tematik analiz tekniği ile çözümlenmiş, hem ilişki sürecine dair (bağlılık, emek, güven, denge vb.) hem de ayrılık sürecine dair (yalnızlık, zorluk, yük vb.) temsiller gruplandırılarak yorumlanmıştır. Veri analizi sonucunda katılımcıların ilişki ve evliliği en çok emek, güven ve sabır kavramlarıyla; ayrılık ve boşanmayı ise en çok kayıp ve yas kavramlarıyla algıladıkları ve ifade ettikleri görülmüştür. Bununla beraber evli bireylerinde daha çok dayanıklılık, aidiyet ve aile kavramları öne çıkarken; flört eden bireylerde daha ziyade değişim, dönüşüm, umut temaları vurgulanmıştır. Araştırma bireylerin ilişkisel deneyimlerini nasıl anlamlandırdıklarını metaforlar üzerinden irdeleyerek, bu deneyimlerin duygusal ve toplumsal yönünü derinlemesine bir bakış açısıyla ele almayı ve literatüre özgün bir katkı sunmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Evlilik; boşanma; mecazlar yoluyla inceleme

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

1. GİRİŞ:

Psikoloji bilimi içerisinde yapılan araştırmalar ve gerçekleştirilen çalışmalar; bilinçli ya da bilinçsiz tüm insan davranışlarının altında yatan en büyük motivasyonun insanın ihtiyaçları olduğunu ileri sürmektedir. İhtiyaç; organizmada fizyolojik dengeyi bozmaya neden olan bir eksikliğin meydana gelmesi olarak tanımlanabilmektedir (Baymur, 1988; aktaran: Nazlı, 2014). Amerikalı bir klinik psikoloji profesörü olan Abraham Maslow (1908 – 1970), 1943 yılında ortaya attığı ve günümüzde hala geçerliliğini koruyan, aynı zamanda motivasyon teorilerinin temelini oluşturan ihtiyaçlar teorisi ile tanınmaktadır. Maslow'un ihtiyaçlar teorisi, belirli bir hiyerarşi ile düzenlendiğinden kendisi böyle bir tasvir yapmamış olmasına rağmen zamanla bir piramit şeklinde görselleştirilmeye ve "ihtiyaçlar piramidi" şeklinde anılmaya başlanmıştır (Şengöz, 2022). Bu piramidin en alt basamağında nefes almak, yemek yemek, uyumak gibi temel fizyolojik ihtiyaçlar; bir üst basamakta ise barınma ve sosyal güvence gibi güvenlik ihtiyaçları bulunmaktadır. Bu iki temel basamağın hemen üzerinde ise sevgi ve ait olma ihtiyacı görülmektedir.

İnsan sosyal hayatının varlığı ve devamlılığı için diğer insanlara ihtiyaç duymakta ve duygusal ihtiyaçlarını karşılamak için de romantik ilişkilere yönelmektedir. Romantik ilişki insan hayatına, başta sevgi ve ait olma ihtiyacı olmak üzere, birçok ihtiyacı besleyerek önemli katkılar sağlamaktadır (Işık, 2020). Romantik ilişkiler evlilikleri, evlilikler aileyi, aileler ise toplumu oluşturmaktadır. Bu bağlamda romantik ilişki ve evliliklerin, bireysel ihtiyaçları karşılamasının yanı sıra toplumsal ihtiyaçları da karşıladığını dile getirmek mümkündür. İlişki ve evlilikler toplumsal yapı ve süreklilik açısından önemli bir yer edinmiş durumdadır.

Evlilik ve boşanma olguları ile ilişkili olarak yürütülmüş birçok akademik çalışma; bu olguların bireyleri psikolojik iyi oluş, sosyal ihtiyaçlar, doyum ve benzeri yönlerden doğrudan etkilediğine dair bulgular ortaya koymuştur. Eşici ve Özbay'a (2020) göre, psikolojik ihtiyaçlar ve romantik ilişki kalitesi arasında pozitif yönde güçlü bir korelasyon bulunmaktadır. Bireylerin ilişki içerisinde ortak bir anlayış geliştirmesi ve doyum ihtiyacının karşılanabilmesi için sosyal ve duygusal ihtiyaçların karşılanmasını ilişkinin temeline yerleştirmek gerekmektedir (Connolly ve Goldberg, 1999; aktaran: Eşici ve Özbay, 2020). Işık 'a (2020) göre, romantik ilişkisi olan bireylerin yaşam doyumu, romantik ilişkisi olmayan bireylerin yaşam doyumuna göre çok daha yüksek olmaktadır. Bununla beraber yapılan farklı çalışmalara göre, evli bireylerin yaşamdan aldığı doyumun bekar bireylere kıyasla daha fazla olduğu bilinmetedir (Peiro, 2006; Diener vd., 1999; aktaran: Işık, 2020).

İlişkisi olan ve evli bireylerin, partnerleri açısından sahip oldukları destek ile sosyal ihtiyaçlarını karşıladıkları; ve bu sosyal destek biçiminin de psikolojik iyi oluş ile pozitif yönde anlamlı bir ilişki gösterdiği görülmektedir (Arıdağ vd., 2019). Bireyin gelişmesini ve ilerlemesini sağlayıcı bir faktör olarak karşımıza çıkan sosyal destek; eşleri tarafından sağlanan kadınlarda problem çözme becerileri, iletişim becerileri ve benzeri gelişmelere katkı sağlamaktadır (Okanlı vd.,2003; aktaran:Yalçın, 2014). Eskin (2012), bireylerin birlikte olmaya devam etmelerini sağlayan en önemli gücün doyum olduğunu ifade etmektedir. Bununla beraber evlilikten alınan doyum yeterli olmadığı takdirde toplum ahlakını olumsuz etkileyecek aldatma gibi durumlar ortaya çıkabilmektedir. Dolayısıyla evlilikten elde edilecek

doyum sadece bireyler üzerinde değil, toplumsa yapı üzerinde de doğrudan etki gösterebilmektedir.

Metaforlar, bireyin soyut bir zeminde oluşmuş duygu ve algılarını somut bir düzlemde ifade etmelerine olanak sağlayan anlatım araçlarıdır. Lakoff ve Johnson (2005), yaptıkları çalışmalar sonucunda "zihinsel metaor teorisi" olarak adlandırdıkları bir anlayış geliştirmişlerdir. Bu anlayış, bir olguya yönelik algının başka bir olguya dayandırılarak yorumlanması ve ifade edilmesi olarak açıklanabilmektedir (Saban, 2009). Mecazların yorumlanmasına yönelik farklı teorik modellerin de geliştirilmesiyle beraber mecazlar, birçok disiplin tarafından kullanılan güçlü bir veri toplama aracı olma noktasına ulaşmıştır (Cameron, 2002; aktaran: Kıldan vd., 2012). Son yıllarda çeşitli olguların metaforlar aracılığıyla irdelendiği farklı çalışmalar sıklaşmaya başlamıştır. Özellikle psikoloji ve sosyal bilimlerde, tanımlanması zor kavramları anlamlandırarak ortaya koyabilmek için bu yönteme duyulan ihtiyaç oldukça fazladır. Bununla beraber evlilik ve boşanma kavramları gibi bireysel ve toplumsal açıdan önemli olguların mecazlar ile incelediği araştırmalara rastlanmamaktadır.

Bu araştırmanın temel amacı; evli ve ilişkisi olan bireylerin evlilik, ilişki, boşanma ve ayrılık kavramlarına yönelik algılarını mecazlar yoluyla nitel veri üretme yöntemi ile ortaya çıkarmaktır. Bu amaç doğrultusunda bireylerin oluşturdukları metaforlar incelenmiş ve kullanılan yöntemin doğasına uygun olacak şekilde çözümlenmiştir. Böylelikle bireysel ve toplumsal açıdan büyük bir önem taşıyan bu olgulara derinlemesine bir bakış getirmek amaçlanmıştır. Bu bağlamda araştırma hem bireylerin algılama biçimlerini ortaya koymakta hem de literatüre özgün bir katkı sağlamaktadır.

2. DENEYSEL UYGULAMALAR:

2.1. Araştırma Modeli:

Bu çalışma nitel araştırma yöntemleri içerisinde bulunan olgubilim (fenomenoloji) deseninde gerçekleştirilmiştir. Olgubilim deseni bireylerin duygu, düşünce, deneyim ve bunlara yönelik algılarını derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayış ile inceleyebilmeye imkan sağlayan bir yaklaşımdır (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Bu doğrultuda evli ve flört eden bireylerin evlilik, boşanma, ilişki, ayrılık gibi kavramlara yönelik metaforik algıları ortaya çıkarılarak yorumlanmıştır.

2.2. Çalışma Grubu:

Araştırmanın çalışma grubunu amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme ile belirlenmiş olan 40 katılımcı oluşturmaktadır. Bu katılımcılardan 20'si en az 2 yıl süre ile evliliğini sürdüren 10 çift, 20'si ise en 6 ay süre ile ilişkisini sürdüren 10 çift olarak belirlenmiştir. Katılımcılara yönelik bilgilere Çizelge 1'de yer verilmiştir.

Çizelge 1. Katılımcılara Yönelik Bilgiler

Kod	Rumuz	Cinsiyet	Yaş	Eğitim Düzeyi	Çalışma Durumu /Meslek	Evli / Flört	Evlilik / Flört Süresi	Genel İlişki Doyum Derecesi
1	E.1	Kadın	26	Lisans	Öğretmen	Evli	2 yıl	2 - Düşük

2	E.2	Erkek	26	Önlisans	Serbest	Evli	2 yıl	5 – Çok Yüksek
3	E.3	Kadın	37	Lise	Muhasebeci	Evli	16 yıl	3 - Orta
4	E.4	Erkek	43	Lise	Satış Sorumlusu	Evli	16 yıl	4 - Yüksek
5	E.5	Erkek	27	Lisans	Öğretmen	Evli	3 yıl	5 – Çok Yüksek
6	E.6	Kadın	28	Lisans	Öğretmen	Evli	3 yıl	4 - Yüksek
7	E.7	Erkek	43	Lisans	Öğretmen	Evli	15 yıl	5 – Çok Yüksek
8	E.8	Kadın	36	Lise	Çalışmıyor	Evli	15 yıl	5 – Çok Yüksek
9	E.9	Erkek	26	Lisans	Mimar	Evli	2 yıl	4 - Yüksek
10	E.10	Kadın	26	Lisans	Öğretmen	Evli	2 yıl	4 - Yüksek
11	E.11	Erkek	29	Önlisans	Memur	Evli	3 yıl	4 - Yüksek
12	E.12	Kadın	28	Lisans	Öğretmen	Evli	3 yıl	4 - Yüksek
13	E.13	Erkek	31	Lisans	Memur	Evli	5 yıl	4 - Yüksek
14	E.14	Kadın	30	Lisans	Öğretmen	Evli	5 yıl	3 - Orta
15	E.15	Erkek	45	Önlisans	TSK personeli	Evli	20 yıl	5 – Çok Yüksek
16	E.16	Kadın	41	Önlisans	Laborant	Evli	20 yıl	5 – Çok Yüksek
17	E.17	Erkek	42	Yüksek Lisans	Öğretmen	Evli	16 yıl	4 - Yüksek
18	E.18	Kadın	42	Lisans	Öğretmen	Evli	16 yıl	4 - Yüksek
19	E.19	Kadın	40	Lisans	Psikolog	Evli	12 yıl	3 - Orta
20	E.20	Erkek	43	Lisans	Yazılım Mühendisi	Evli	12 yıl	4 - Yüksek
21	İO.1	Erkek	28	Lisans	Memur	Flört	4 yıl	5 – Çok Yüksek
22	İO.2	Kadın	25	Lisans	Öğretmen	Flört	4 yıl	5 – Çok Yüksek
23	İO.3	Erkek	26	Lisans	Mimar	Flört	2 yıl	4 - Yüksek
24	İO.4	Kadın	25	Lisans	Öğretmen	Flört	2 yıl	4 - Yüksek
25	İO.5	Erkek	25	Lisans	Mühendis	Flört	7 ay	5 – Çok Yüksek
26	İO.6	Kadın	25	Önlisans	Kurye	Flört	7 ay	5 – Çok Yüksek
27	İO.7	Erkek	20	Lisans – Devam Ediyor	Öğrenci	Flört	1 yıl 1 ay	5 – Çok Yüksek
28	İO.8	Kadın	20	Lisans – Devam Ediyor	Öğrenci	Flört	1 yıl 1 ay	5 – Çok Yüksek
29	İO.9	Erkek	25	Lisans	Öğretmen	Flört	8 ay	5 – Çok Yüksek
30	İO.10	Kadın	27	Lisans	Öğretmen	Flört	8 ay	5 – Çok Yüksek

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

31	İO.11	Erkek	22	Lisans – Devam Ediyor	Öğrenci	Flört	1 yıl 9 ay	4 - Yüksek
32	İO.12	Kadın	22	Lisans – Devam Ediyor	Öğrenci	Flört	1 yıl 9 ay	4 - Yüksek
33	İO.13	Erkek	22	Lisans – Devam Ediyor	Öğrenci	Flört	1 yıl	4 - Yüksek
34	İO.14	Kadın	22	Lisans – Devam Ediyor	Öğrenci	Flört	1 yıl	4 - Yüksek
35	İO.15	Kadın	27	Yüksek Lisans	Öğretmen	Flört	1.5 yıl	5 – Çok Yüksek
36	İO.16	Erkek	26	Önlisans	Memur	Flört	1.5 yıl	5 – Çok Yüksek
37	İO.17	Kadın	25	Lisans	Avukat	Flört	9 ay	5 – Çok Yüksek
38	İO.18	Erkek	26	Lisans	Veri Bilimci	Flört	9 ay	5 – Çok Yüksek
39	İO.19	Kadın	20	Lisans – Devam Ediyor	Öğrenci	Flört	1 yıl	5 – Çok Yüksek
40	İO.20	Erkek	25	Önlisans	Jandarma Astsubay	Flört	1 yıl	5 – Çok Yüksek

E. Evli; İO. İlişkisi Olan

Çizelge 1'de görüldüğü üzere katılımcıların 20'si kadın 20'si erkektir. Çalışma grubunun yaşları 20 ile 45 yaş arasında değişiklik göstermektedir. Katılımcıların eğitim düzeyi lise ve yüksek lisans arasında farklılaşmaktadır. Bununla beraber ilişkisi olan katılımcıların ilişki süresi 7 ay ile 4 yıl arasında çeşitlilik gösterirken, evli katılımcıların ilişki süresi 2 yıl ile 20 yıl arasında çeşitlilik göstermektedir.

2.3. Veri Toplama Araçları:

Araştırma verilerinin toplanmasında iki veri toplama aracı kullanılmıştır:

1. Demografik Bilgi Formu: Katılımcıların yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, meslek, evlilik / ilişki süresi, ilişki doyumu gibi bilgilerini elde etmek için araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.

2. Mecaz Soruları Formu: Bu form evlilik, boşanma, ilişki, ayrılık kavramlarına dair 9 açık uçlu metafor sorusundan oluşmaktadır. Araştırmacı tarafından geliştirilen bu form, katılımcıların söz konusu olgulara yönelik metaforik algılarını aktarmalarına imkan tanıyacak şekilde hazırlanmıştır.

2.4. Verilerin Toplanması:

Veriler katılımcılarla gönüllülük esasına dayalı olarak yapılan dyad görüşmeler ile elde edilmiştir. Uygulama öncesinde katılımcılara araştırmanın amacı ve kullanılacak veri toplama araçları açıklanmış; katılımcıların gönüllü katılım onayı alınmıştır. Ardından ilk olarak

demografik bilgi formu doldurulmuş, daha sonrasında mecaz soruları formu uygulanmıştır. Her bir katılımcıdan sorulara sözlü olarak yanıt vermeleri istenmiş ve katılımcıların kendi ifadeleriyle verdikleri yanıtlar araştırmacı tarafından değiştirilmeden kaydedilmiştir. Her bir görüşmenin süresi yaklaşık olarak 20 – 30 dakika arasında değişiklik göstermiştir.

2.5. Verilerin Analizi:

Araştırmada elde edilen veriler, veri toplama yöntemine uygun olarak betimsel analiz tekniği ile çözümlenmiştir. Analiz sürecinde ilk olarak katılımcılar tarafından ifade edilen metaforların tümü incelenmiş ve araştırmanın amacına uygun olmayıp bütünlüğü bozan veriler analizin dışında bırakılmıştır. Bu bağlamda çalışmanın güvenilirliğinin arttırılması da amaçlanmıştır. Sonrasında katılımcılar tarafından oluşturulmuş metaforlar kodlanmış ve benzer kodlar bir araya getirilerek sınıflandırılmıştır. Daha sonra bu sınıflandırmaları en iyi temsil ettiği varsayılan örnek metaforlar seçilmiş ve her kategori bu temsillerle dayanaklandırılmıştır. Ardından her bir soru için ayrı ayrı oluşturulan sınıflandırmalar değerlendirilerek genel temalar oluşturulmuş ve yorumlanmıştır. Bununla beraber katılımcıların ifade ettikleri mecazlar evli ve ilişkisi devam eden bireyler arasında ve çiftler arasında karşılaştırmalı olarak yorumlanmıştır. Bu yorumlama ile metaforların hangi temalar etrafında yoğunlaştığı, tekrarlanma dereceleri ve karşılaştırılan gruplar ya da çiftler arasındaki benzerlik ve farklılıklar ortaya koyulmuştur.

3. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME:

Çizelge 1. Katılımcıların Evlilik ve Boşanma Kavramlarına Yönelik Algılarına Dair Oluşturulmuş Temalar

Temalar	Metaforlar
Duygusal yoğunluk ve çaba	Sabır, emek, denge, uyum, güven, dayanıklılık
Haz ve doyum	Tatlı tatlar, ev/yuva kokuları, huzur ve mutluluk imgeleri
Zorluk, yük ve kayıp	Acı tatlar, kasvetli renkler, sessizlik, yük hayvanları, çıkmaz yollar
Değişim ve dönüşüm	Doğa kokuları, göç eden kuşlar, yeniden başlama
Bağlılık ve uyum / Ayrışma ve özgürlük	Evli çiftlerde uyum ve aidiyet; flört eden çiftlerde bireysellik ve özgürlük arayışı.

Tema 1. Duygusal Yoğunluk ve Çaba

Bu tema, evliliğin sürdürülebilirliğinde duygusal emeğin, sabrın ve karşılıklı anlayışın önemine vurgu yapmaktadır. Katılımcılar, ilişkiyi bir denge unsuru olarak tanımlamış; sevgi, güven ve uyumun ancak ortak bir çabayla sağlanabileceğini belirtmiştir. Duygusal yoğunluk, kimi zaman yorgunlukla, kimi zaman bağlılıkla iç içe geçmiştir.

- “Tığ ile örülmüş bir örgüye benzerdi; iki farklı insanın bir hayatı paylaşmak için çaba sarf etmesi gerekir.”

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

- "Üzerinde farklı desenler olan büyükçe bir kilim olurdu; çünkü ilişki bence ilmek ilmek işlenen bir şeydir."
- "Benim fikrimce bu nesne jenga olabilir çünkü kademe kademe karşılıklı adımlarla inşa edilen bir bina gibidir."

Tema 2. Haz ve Doyum

Bu tema, ilişkilerin sevgi, huzur ve aidiyet gibi olumlu duygularla deneyimlenmesini içermektedir. Katılımcılar, evliliği veya ilişkiyi "tatlı", "sıcak", "huzurlu" imgelerle özdeşleştirmiştir. Bu metaforlar, ilişkinin psikolojik doyum ve mutluluk kaynağı olarak algılandığını göstermektedir.

- "Tatlı olurdu; beraber güzel günler geçiriyoruz ve tatlıyı sevdiğim için ilişkimi o tatla bağdaştırıyorum."
- "İlişkimi düşündüğümde zihnimde güzel kokular canlanıyor, bu yüzden sevdiğim bir koku olan vanilyayı anımsatır."
- "Yağmurdan sonra gelen toprak kokusunu anımsatırdı; önce gergin ama sonra huzur bırakan bir koku."

Tema 3. Zorluk, Yük ve Kayıp

Bu tema, ilişkinin sona eriş sürecinde yaşanan duygusal yorgunluk, boşluk hissi, sessizlik ve içsel çöküşü yansıtır. Katılımcı ifadelerinde ayrılık; kasvetli renklerle, sessiz gecelerle, kapanan kapılarla ve karanlık yollarla betimlenmiştir. Ayrılığın ardından gelen yalnızlık **ve** kayıp duygusu, ilişkinin bir zamanlar verdiği sıcaklığın yerini soğuk bir sessizliğe bırakması şeklinde dile getirilmiştir.

- "Sessiz bir gece çünkü sevdiğim kişi olmayınca hayat anlamsız bir hal alıyor, sıkıcı oluyor. Onun olmadığı bir senaryoyu düşündüğümde sessizlikten başka bir ses duyamıyorum."
- "Karanlık, kasvetli, korkularla ve kaygılı bir yol olurdu. Alıştığım ve yanında mutlu olduğum birini kaybetme hissinden dolayı."
- "Sessiz bir gece olurdu. Yalnızlığı hatırlatıyor."

Tema 4. Değişim ve Dönüşüm

Bu tema, ilişkilerin zamana bağlı olarak geçirdiği dönüşümü ve ayrılığın ardından gelen içsel değişimi kapsar. Evli katılımcılar bu süreci keskin bir son ve bitiş olarak tanımlarken; flört eden katılımcılar ayrılığı bir son değil, yeniden doğuş ve öğrenme süreci olarak yorumlamışlardır. Bununla beraber evli katılımcıların cevapların birçoğunda ayrılık, aynı ilişkiye yeniden dönme sürecini içermektedir. İlişkiler tıpkı mevsimler gibi değişken, bazen kuruyan ama doğru zamanda yeniden filizlenen bir doğa döngüsüyle ilişkilendirilmiştir.

- "Bir bahçeyi hatırlatıyor. Çünkü bahçe kendi haline bırakılsa kurur gider ama ilgilenirsen her mevsim yeniden canlanır."
- "Bir kitaplık olabilirdi. Zamanla şekil alır, içine farklı kitaplar eklenir, bazen dağılır ama sonra toparlayan yine biz oluruz."
- "Her sabah kurulan bir saat olurdu. Çünkü bu ilişkideki rutin, düzen ve her güne yeniden birlikte başlamanın verdiği mutluluğu temsil eder."

Tema 5. Bağlılık ve Uyum / Ayrışma ve Özgürlük

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Bu tema, evli ve flört eden bireylerin ilişkiyi farklı biçimlerde tanımladığını göstermektedir. Evli katılımcılar bağlılığı "ev", "birliktelik", "kök salma" gibi imgelerle betimlerken; flört eden katılımcılar bireysel özgürlüğü, nefes almayı ve sınırlarını korumayı vurgulamıştır. Bu karşıtlık, ilişkinin yaşam evresine göre değişen anlamlarını yansıtmaktadır.

- "Aynı dalda açmış iki çiçeğe benzetirdim; birlikte mutlu ve verimli olabilmek demek."
- "Kendimizi ve birbirimizi keşfettiğimiz bir ilişki yaşıyoruz."
- "İlişki hem geçmişi hem geleceği hatırlatır ve güven verir; birlikte ama özgür hissettirir."

Katılımcılar ilişkiyi çoğunlukla "sabır, emek, denge ve güven" gibi kavramlarla ifade etmiş; ilişkileri tatlı tatlar, çiçek kokuları ve güven veren eşyalarla metaforlaştırmışlardır. Buna karşılık ayrılığa ilişkin metaforlar, çoğunlukla "sessizlik, karanlık, kasvet, yük ve çıkmaz" temalarında yoğunlaşmıştır. Evli bireyler ilişkilerini dayanıklılık, aidiyet ve ihtiyaç kavramlarıyla; flört eden bireyler ise değişim, yenilik ve yeniden başlama kavramlarıyla betimlemiştir. Bu bulgular, katılımcıların ilişkiyi bir bütünlük ve süreklilik çabası olarak ayrılığı ise hem kayıp hem de yeniden doğuş olasılığı barındıran bir süreç olarak algıladıklarını göstermektedir.

Araştırmadan elde edilen bulgular katılımcıların evlilik, ilişki, boşanma ve ayrılık kavramlarına dair oluşturdukları metaforlarda ortak ögelerin daha fazla bulunduğunu; ancak birçok farklı ögenin de yer aldığını göstermektedir. Benzer metaforlarda görülen ortak ögeler genel olarak toplumsal ve kültürel bir anlayışı yansıtırken; farklı ögeler bireysel deneyim ve değerleri ortaya koymaktadır. Evli bireylerin oluşturdukları mecazlar daha çok sabır, emek, denge gibi kavramlar etrafında yoğunlaşırken; flört eden bireylerin cevapları iniş çıkışlar, anılar, yenilik gibi kavramlar etrafında yoğunlaşmaktadır. Çiftler arasında yapılan değerlendirmelere göre kimi mecazlarda ortak bir anlayış geliştirmiş oldukları, kimi mecazlarda ise ilişkiyi farklı yönlerden algıladıkları tespit edilebilmektedir.

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR:

Evli ve ilişkisi devam eden bireylerin evlilik, ilişki, boşanma ve ayrılık kavramlarına yönelik metaforik algılarının incelenmesi üzerine yapılan bu çalışmada, katılımcıların verdikleri yanıtlar toplanarak belirli sonuçlara ulaşılmıştır. Bulgular katılımcıların bu kavramlara dair algılarında hem ortak ögeler hem de farklılıklar olduğunu ortaya koymaktadır. Her iki grup da evlilik ve ilişkinin çaba, emek ve sabır üzerine temellendirilmiş olduğu noktasında aynı görüşlere sahiptir. Bununla beraber evli bireylerin metafolarında bağlılık, devamlılık ve ihtiyaç temalarına vurgu daha fazlayken; flört eden bireylerin metaforlarında hatıralar, yenilik, özgürlük temalarına daha fazla vurgu yapıldığı görülmektedir. Bu bulgu romantik ilişkilerin genç yetişkinlik döneminde bireysel doyum, keşif ve deneyim aracı olarak algılandığını göstermektedir. Bununla beraber yetişkinlikte evlilik sosyal destek, ihtiyaç ve hayata karşı duyulan doyum aracı olarak algılanmaktadır. Bu bulgu literatürde ilişkinin psikolojik iyi oluş, sosyal destek ve doyum ile doğrudan ilişkili olduğuna dair görüşleri desteklemektedir (Işık, 2020; Eşici ve Özbay, 2020).

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Ayrılık olgusuna yönelik oluşturulmuş metaforlar incelendiğinde katılımcılar birçoğunun ayrılığı kasvet, yalnızlık ve yas ile ilişkilendirdikleri görülmektedir. Bununla beraber evli katılımcıların ayrılığa yönelik algısında baskın olarak ortaya çıkan temalar keskin bir bitiş, çıkmaz ve son olmuştur. Buna karşılık flört eden katılımcılar ayrılığı bir son olarak algılamaktan ziyade, yeni bir başlangıca götürecek olan geçici bir süreç olarak algılamaktadır. Bu bulgu, evli bireylerin flört eden bireylere göre daha derin ve sağlam bağlar kurdukları, bu nedenle de ayrılığı daha sarsıcı bir yıkım olarak algıladıkları görüşünü desteklemektedir.

Çiftlerden elde edilen veriler dyad görüşmeler ile elde edilmiştir. Verilerin dyad görüşmeler ile toplanması çiftler arasında karşılaştırmalı yorumlar yapabilme imkanı sağlamaktadır. Bu bağlamda çiftlerin aynı kavrama dair oluşturdukları mecazlar incelendiğinde bazı katılımcıların birbirini uyum ile tamamlayan, bazı katılımcıların ise birbirinden uzak imgeler kullandığı görülmektedir. Bunun yanında birbirini tamamlayan mecazlar genellikle evli çiftlerde, farklılaşan mecazlar ise genellikle flört eden çiftlerde ortaya çıkmıştır. Bu bulgular ışığında çiftlerin zaman içerisinde uyumlanarak ilişkiye dair ortak bir anlayış geliştirdiği ve birbirine zıt algılarla cevap veren bireylerin ilişkilerinde uyum problemi yaşıyor olabilecekleri sonucuna ulşabilmektedir. Bununla birlikte farklı cevaplar ilişkinin bireysel, dinamik ve çok boyutlu bir yapıda olduğunun da bir göstergesi olabilmektedir. Bu bulgu, ilişkilerin bireysel farklılıklara rağmen ortak bir noktada sürdürülebildiğini ortaya koyması bakımından dikkat çekicidir.

Araştırmadan elde edilen genel sonuçlar; bireylerin evlilik ve boşanma olgularına dair algılarının fiziksel ve psikolojik ihtiyaçlar, sosyal uyum ve destek, bireysel doyum ve yaşam doyumu ile doğrudan ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bulgu bağlamında evlilik ve aile danuşmanlığı uygulamalarında metaforların kullanımının etkin bir yöntem olacağı söylenebilmektedir. Evlilik ve aile danışmanları metafor kullanımı ile danışanların olgulara yönelik algılarını gün yüzüne çıkarıp derinlemesine incelem fırsatı bulabilir. Bununla beraber çiftlerin oluşturacağı metaforlar arasındaki uyum ya da farklılaşmalar da ilişki içerisindeki uyum ve çatışmalar hakkında ipucu vererek danışmanlık sürecine yön verebilir.

Toplumun en küçük yapı taşı olan aileyi oluşturan evliliklerde meydana gelen çatışmaların büyük bir sebebi beklentilerin karşılanmaması olarak görülmektedir. Evlilik öncesinde metafor çalışmalarına ile düzenlenen eğitim programları, bireylerin ilişkiye dair beklentilerini su yüzüne çıkartıp çatışmalara karşı önleyici bir işlevde bulunabilir. Bununla beraber metaforlar sayesinde ortaya çıkan ilişkiye dair algıların gerçekçi olup olmadığı da anlaşılabilir. Bu noktada özellikle eğitim ve medya kuruluşlarının ilişki ve evliliğe yönelik daha gerçekçi ve yapıcı mesajlar üretmesi toplumsal farkındalığı arttıracaktır. Bu da daha sağlam temeller üzerine kurulmuş daha huzurlu evlilikler ile toplum refahının artmasını sağlayacaktır.

Sonraki araştırmalarda söz konusu algıların farklı yaş grupları üzerinde incelenmesiyle evlilik ve boşanmaya dair kuşaklar arası karşılaştırmalar ortaya koyulabilir. Bunun yanında bu kavramlara yönelik algıların farklı kültürlerde nasıl şekillendiğini görmek adına, çeşitli kültürler üzerinde araştırmalar yürütülebilir. Araştırma metaforların psikolojik iyi oluş, sosyal destek ve doyum gibi kavramlarla nasıl ve ne derece bir ilişki içerisinde olduğunu görmek amacıyla nicel veriler toplanarak desteklenebilir.

Sonuç olarak bu araştırma evli ve flört eden bireylerin ilişki ve ayrılığa yönelik algılarının ortak ve farklı yönlerini ortaya koymuş; bu kavramların iyi oluş, uyum, doyum gibi kavramlarla ilişkisini ve bu bağlamda da bireysel ve toplumsal önemini açığa çıkarmıştır.

KAYNAKÇA

[1] Şengöz, M. (2022). Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi modeli'nin bütünleşik bir süreç olarak yeniden yorumlanması. *Eğitim ve Toplum Araştırmaları Dergisi (JRES),* 9(1), 164-173. https://doi.org/10.51725/etad.977931

[2] Işık, K. Y., *Erişkinlerde Romantik İlişki Durumu İle Bağlanma, Kişilik Özellikleri Ve Yaşam Doyumu Arasındaki İlişkinin İncelenmesi,* Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul, 2020.

[3] Burç, P. E. (2018). Evlilik ve aile olguları üzerinden gündelik hayata sosyo - kültürel bir bakış. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(13), 135 - 141.

[4] R. Dursun, ve Y. K Haspolat (Ed.)., *Mutlu Bir Evliliğin Sırları. İstanbul:* Orient Yayınları, 2024.

[5] Bayer, A. (2013). Değişen toplumsal yapıda aile. *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4(8), 7 – 20.

[6] Eşici, H., Özbay, Y. (2020). Beliren yetişkinlikte romantik ilişki kalitesi ile bağlanma ilişkisinde psikolojik ihtiyaçlar ve zedelenmiş otonominin aracı etkisi. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, 9(26), 267 - 288).

[7] Çiftçi Arıdağ, N., Erus, S. M., Ünsal Seydooğulları, S. (2019). Eş desteğinin evlilik doyumu ve psikolojik iyi oluş ile ilişkisi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(71), 1014 - 1024.

[8] Yalçın, H. (2014). Evlilik uyumu ile sosyodemografik özellikler arasındaki ilişki. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 3(1),24.

[9] Eskin, M. (2012). Evlilik terapisi için başvuran çiftlerin evlilik doyumu ve evlilik terapisiyle hakkındaki görüşleriyle ilişkili etmenler. *Klnik Psikiyatri*, 15:226 - 237.

[10] Erbek, E.,Beştepe, E., Akar, H., Eradamlar, N., Alpkan, R. L. (2005). Evlilik uyumu. *Düşünen Adam*, 19(1), 39 – 47.

[11] Lafcı, P., *Evli Bireylerin Aşka İlişkin Tutumları İle Evlilik Uyumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi,* Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir, 2014.

[12] Çağımlar, Z., Altunkaynak, M. (2019). Harmanlanmış bir kültürde yaşamak: Adana'da göçmen çocuklar. Kastamonu eğitim Dergisi, 27(5), 2089 - 2102. https://doi.org/10.24106/kefdergi.3319

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

[13] Kıldan, A. O., Ahi, B., Uluman, M. (2012). Öğretmen Adaylarının Mecazlar Yoluyla Çocuk Kavramına Bakış Açıları (Boylamsal Bir Çalışma). Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD), 13(1), 149 - 165.

[14] Saban, A. (2009). Öğretmen Adaylarının Öğrenci Kavramına İlişkin Sahip Oldukları Zihinsel İmgeler. Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 7(2), 281 - 326.

[15] Nazlı, S., Aile Danışmanlığı, Anı Yayıncılık, Ankara, 2024.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

BELLEK KAVRAMININ MECAZLAR YOLUYLA İNCELENMESİ

Yüksek Lisans Öğrencisi Zehragül GÜNER

Kırıkkale Üniversitesi, zehraguner971@gmail.com , ORCID ID: 0009-0006-0479-0259

Prof. Dr. Sevda ASLAN MUCUR

Kırıkkale Üniversitesi, svd.aslan@kku.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-6544-3302

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, bireylerin bellek kavramına ilişkin algılarını özellikle unutma ve depolama süreçleri bağlamında, yaş gruplarına göre mecazlar yoluyla incelemektir. Bu bağlamda 18 yaş altı ve 65 yaş üstü bireylerin bellekle ilgili duygu, düşünce ve çağrışımlarının karşılaştırmalı olarak analiz edilmesi amaçlanmıştır. Araştırmada "unutma", "depolama", "anı" gibi kavramların hangi metaforlarla bağdaştırıldığı ve bu bağdaştırmaların yaş grubuna bağlı olarak farklılaşma durumları incelenmiştir. Bu araştırma nitel araştırma yöntemlerinden olgubilim (fenomenoloji) deseni kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar amaçlı örnekleme türlerinden ölçüt örnekleme yöntemiyle belirlenmiştir. Çalışma grubu 18 yaş altı 20 kişi ve 65 yaş üzeri 20 kişi olmak üzere, toplam 40 kişiden oluşmaktadır. Veriler araştırmacılar tarafından geliştirilen; birinci bölümü demografik bilgilere, ikinci bölümü ise açık uçlu mecaz sorularına ayrılmış veri toplama aracı ile toplanmıştır. Veri toplama aracında katılımcıların yaş grupları dikkate alınarak sorular uygun şekilde farklılaştırılmıştır. Bununla beraber her iki form da bellek ile ilgili aynı temel kavramlar etrafında şekillendirilmiş; böylelikle karşılaştırılabilir verilere ulaşmak hedeflenmiştir. Veriler söz konusu formlar aracılığıyla bireysel görüşmeler yoluyla elde edilmiştir. Katılımcılardan ilgili kavramlara dair algılarını somut semboller aracılığıyla ifade etmeleri istenmiş ve gerekli olduğu durumlarda sorular sözlü olarak açıklanmıştır. Araştırmadan elde edilen veriler tematik analiz yöntemiyle çözümlenmiştir. Katılımcıların mecaz yanıtları kodlanmış; benzer kodlar bir araya getirilerek kategoriler ve temalar oluşturulmuştur. Bu temalar örnek mecaz cevapları ile desteklenmiş ve yaş gruplarına göre karşılaştırmalı olarak yorumlanmıştır. Analizler sonucunda 18 yaş altı bireylerin bellek kavramını dijital ve teknolojik imgelerle; 65 yaş üstü bireylerin ise anılar gibi nostaljik ve somut imgelerle ifade ettikleri görülmüştür. Elde edilen bulgular, kuşaklar arası bellek algısının mecazlar üzerinden nasıl şekillendiğine dair önemli sonuçlar sunmakta ve bu kavramın yaşa bağlı olarak değişen bilişsel ve duygusal yönlerinin anlaşılmasına katkı sağlamaktadır. Bu çalışma, nitel araştırma yöntemlerinin sağladığı derinlikten yararlanarak belleğe yönelik bireysel, toplumsal ve psikolojik farkındalıkları geliştirme potansiyeline sahiptir.

Anahtar Kelimeler : Bellek; unutma; depolama; mecazlar yoluyla inceleme

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

1.GİRİŞ

İnsan davranışları gen ve çevrenin etkileşimiyle meydana gelmektedir ve çevrenin davranışı etkilemesinin yolu büyük ölçüde bellek ve öğrenme mekanizmasından geçmektedir. Öğrenme bir bilgi edinme süreciyken, bellek bu bilgilerin depolanması ve geri çağırılması süreci olarak karşımıza çıkmaktadır (Kandel ve ark., 2000; aktaran Duman, 2010). Bellek belli başlı üç süreç üzerinden ilerlemektedir. Bu süreçler kodlama, depolama ve geri getirme olarak sıralanabilir (Korkmaz & Mahiroğlu, 2007). Kodlama, bilginin zihne alınıp anlamlı hâle getirilmesidir. Depolama, kodlanan bilginin kısa veya uzun süreli bellekte korunmasını ifade etmektedir. Geri getirme ise depolanan bilginin ihtiyaç duyulduğunda hatırlanması olarak tanımlanabilmektedir.

Ergenlik döneminde belleğin anlamı geleceğe yönelik ve öğrenme odaklıdır. Bu bağlamda bellek süreçleri içerisindeki hatırlama, bir başarı göstergesiyken; unutma bir başarısızlık göstergesi olarak algılanmaktadır. Ancak ilerleyen yaş ile beraber belleğin algılanma biçiminde de farklılıklar meydana gelmektedir. Yaşlanma süreciyle birlikte bireylerin çeşitli işlevsel özelliklerinde, özellikle de bellek ile ilgili süreçlerde yavaşlama, azalma ve bozulmalar görülmektedir. Bellek bozukluğu söz konusu olduğunda akla ilk olarak demansiyel sendromlar gelmektedir (Duman, 2010). Yaşlı bireyler belleklerinde meydana gelen çeşitli bozulmaları çoğu zaman hayatın doğal akışı içerisindeki bir süreç olarak görmekte, ancak buna yönelik kabul ve uyum kolay olmamaktadır. Bu bağlamda bellek yaşamın farklı dönemlerinde farklı anlamlandırmalar ile deneyimlenmektedir.

Bu doğrultuda bireylerin belleğe ilişkin algılarını derinlemesine anlamak için onların bu kavrama yükledikleri anlamları ortaya çıkarmak önem kazanmaktadır. Metaforlar, bireyin soyut bir zeminde oluşmuş duygu ve algılarını somut bir düzlemde ifade etmelerine olanak sağlayan anlatım araçlarıdır. Lakoff ve Johnson (2005), yaptıkları çalışmalar sonucunda "zihinsel metafor teorisi" olarak adlandırdıkları bir anlayış geliştirmişlerdir. Bu anlayış, bir olguya yönelik algının başka bir olguya dayandırılarak yorumlanması ve ifade edilmesi olarak açıklanabilmektedir (Saban, 2009). Bu yöntem aracılığıyla, farklı yaş gruplarının "bellek", "unutma" ve "depolama" kavramlarını nasıl anlamlandırdıkları ve bu kavramlara hangi sembolik değerleri atfettikleri incelenebilmektedir. Böylece, belleğin yalnızca bilişsel bir süreç değil; aynı zamanda yaşamın farklı evrelerinde farklı anlamlar kazanan bir deneyim olduğu derinlemesine anlaşılabilir.

Bu çalışmanın amacı, bireylerin bellek kavramına ilişkin algılarını, özellikle unutma ve depolama süreçleri bağlamında, yaş gruplarına göre mecazlar yoluyla incelemektir. Bu bağlamda 18 yaş altı ve 65 yaş üstü bireylerin bellek ile ilgili duygu, düşünce ve çağrışımlarının karşılaştırmalı olarak analiz edilmesi amaçlanmıştır. Araştırmada "unutma", "depolama", "anı" gibi kavramların hangi metaforlarla bağdaştırıldığı ve bu bağdaştırmaların yaş grubuna bağlı olarak farklılaşma durumları incelenmiştir.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

2.DENEYSEL ÇALIŞMALAR

2.1. Araştırma Modeli

Bu araştırma nitel araştırma desenlerinden olgubilim (fenomenoloji) deseniyle yürütülmüştür. Olgubilim, bireylerin yaşadıkları deneyimleri nasıl algıladıklarını ve anlamlandırdıklarını ortaya koymayı amaçlar. Bu çalışmada bireylerin bellek olgusuna ilişkin öznel bakış açıları metaforlar aracılığıyla incelenmiştir. Araştırma, iki farklı yaş grubundaki bireylerin (18 yaş altı ve 65 yaş üstü) bellek kavramına yönelik algılarını karşılaştırmalı olarak ortaya koymayı hedeflemektedir. Katılımcıların mecaz temelli ifadeleri, bellek olgusuna dair deneyimlerinin bilişsel, duygusal ve anlamsal yönlerini yansıtan nitel veriler olarak değerlendirilmiştir. Metaforlar, bireylerin soyut kavramlara yükledikleri anlamları açığa çıkarmada güçlü bir araç olarak kullanılabilmektedir. Bu nedenle araştırma, metafor analizi yaklaşımıyla yapılandırılmıştır. Elde edilen metaforlar içerik analizi yoluyla çözümlenmiş, benzer anlam örüntüleri bir araya getirilerek temalar oluşturulmuştur. Böylelikle bellek kavramının yaş dönemlerine göre nasıl farklılaştığına dair derinlemesine bir kavrayış elde edilmiştir.

2.2. Çalışma Grubu

Çalışma grubu 18 yaş altı 20 kişi ve 65 yaş üzeri 20 kişi olmak üzere, toplam 40 kişiden oluşmaktadır. Katılımcılar amaçlı örnekleme türlerinden ölçüt örnekleme yöntemiyle belirlenmiştir. Katılımcıların yaşları 12 ile 80 arasında değişiklik göstermektedir. 18 yaş altı katılımcı grubunda 11 kadın 9 erkek; 65 yaş üstü katılımcı grubunda 13 kadın 7 erkek bulunmaktadır. Katılımcıların seçiminde gönüllülük esas alınmış, araştırma öncesinde bilgilendirilmiş onamları alınmıştır. Araştırmada yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi ve bellekle ilgili yaşantılar gibi değişkenlerin çeşitliliği korunarak, bellek olgusunun farklı yaş dönemlerinde nasıl anlamlandırıldığına ilişkin veriler elde edilmesi hedeflenmiştir.

2.3. Veri Toplama Araçları

Veriler, araştırmacılar tarafından geliştirilen; birinci bölümü demografik bilgilere, ikinci bölümü ise açık uçlu mecaz sorularına ayrılmış veri toplama aracı ile toplanmıştır. Veri toplama aracında katılımcıların yaş grupları dikkate alınarak sorular uygun şekilde farklılaştırılmıştır. Bununla beraber her iki form da bellek ile ilgili aynı temel kavramlar etrafında şekillendirilmiş; böylelikle karşılaştırılabilir verilere ulaşmak hedeflenmiştir.

Demografik Bilgi Formu: Katılımcıların yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, bellek ile ilgili bir sorun yaşayıp yaşamadığı, daha önce bilişsel bir test yaptırıp yaptırmadığı gibi bilgileri elde etmek amacıyla araştırmacılar tarafından hazırlanmıştır.

Mecaz Soruları Formu (18 yaş altı): Bu form “unutma”, “depolama”, “anı” gibi kavramlara dair yedi açık uçlu mecaz sorusundan oluşmaktadır. (Örnek: ‘‘ Zihninin deposundaki anıları bir yerde saklıyor olsan, bu yer nasıl bir yer olurdu? Açıklayınız.’’)

Mecaz Soruları Formu (65 yaş üstü): Bu form “unutma”, “depolama”, “anı” gibi kavramlara dair altı açık uçlu mecaz sorusundan oluşmaktadır. (Örnek: ‘‘Hayatınız bir tren yolculuğu olsa, hangi zaman durağında inip o zamanı saklardınız? Açıklayınız.’’)

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

2.4. Verilerin Toplanması

Araştırma verileri söz konusu formlar aracılığıyla gönüllülük esasına dayanan bireysel görüşmeler yoluyla elde edilmiştir. Katılımcılara çalışmanın amacı açıklanmış ve gönüllü katılım onamları alınmıştır. Demografik bilgi formunun ardından katılımcılardan, mecaz soruları formundaki sorular aracılığıyla bellek kavramına ilişkin duygu ve düşüncelerini metaforlar yoluyla ifade etmeleri istenmiştir. Gerekli olduğu durumlarda sorular katılımcılara sözlü olarak açıklanmış ve katılımcıların anlamlandırma süreçlerine müdahale edilmemiştir. Görüşmelerin süresi katılımcıların yaş grubuna göre değişiklik göstermiş olup, 20 ile 40 dakika arasında sürmüştür. Tüm veriler, araştırmacılar tarafından dikkatle not edilerek yazılı biçimde kayıt altına alınmıştır.

2.5. Verilerin Analizi

Araştırmadan elde edilen veriler içerik analizi yöntemi ile çözümlenmiştir. Katılımcıların mecaz yanıtları kodlanmış; benzer kodlar bir araya getirilerek kategoriler ve temalar oluşturulmuştur. Kodlama sürecinde öncelikle katılımcıların mecaz ifadeleri ayrıştırılmış, ardından benzer özellik gösteren ifadeler bir araya getirilerek temalar oluşturulmuştur. Bu temalar, her yaş grubuna ait örnek katılımcı ifadeleriyle desteklenmiş ve karşılaştırmalı biçimde yorumlanmıştır. Böylelikle 18 yaş altı ve 65 yaş üstü katılımcıların bellek kavramına ilişkin algıları arasındaki benzerlik ve farklılıklar sistematik biçimde ortaya konmuştur.

3.SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

18 yaş altı katılımcıların verdiği yanıtlar doğrultusunda bellek kavramına yönelik toplam yedi sorudan elde edilen metaforlar dört ana tema altında toplanmıştır. Bu temalar; “işleyen bir sistem”, “zihinsel çaba ve yük”, “doğal döngü”, “duygusal ve anlamsal alan” olmak üzere sıralanmaktadır.

Çizelge 1. 18 Yaş Altı Grubun Bellek Kavramına Yönelik Algısına Dair Oluşturulmuş Temalar

Temalar	Metaforlar
İşleyen bir sistem	Bilgisayar, flash bellek, telefon, filtre, tencere, kütüphane
Zihinsel çaba ve yük	Forklift, motor, fotoğraf makinesi, paten, bavul, sırt çantası
Doğal döngü	Sonbahar, kış, yaprak, çiçek, mevsim, doğa
Duygusal ve anlamsal alan	Teyze evi, turta, vanilya, çiçek kokusu, defter, albüm

Tema 1. İşleyen Bir Sistem

Bu tema altında katılımcılar, belleği bilgi depolayan ve işleyen bir sistem olarak algılamaktadır. “Bilgisayar”, “flash bellek”, “telefon” ve “filtre” gibi metaforlar, belleğin düzenli, işlevsel ve

mekanik bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Katılımcılar, belleği öğrenme süreciyle doğrudan ilişkilendirerek zihni verileri kaydeden, saklayan ve gerektiğinde geri çağıran bir sistem gibi tanımlamışlardır. Bu yaklaşım, genç bireylerin belleğe dair algılarının bilişsel işlevler ve teknolojik çağrışımlar etrafında şekillendiğini ortaya koymaktadır.

- ‘‘Zihnin depolama yapmasını bir nesneyle ifade etsem bilgisayar derdim, çünkü bilgisayar da bir sürü veriyi kopyalıyor ve hafızasına depoluyor.’’
- “Zihnimin depolama yaparken kullandığı şey bir flash bellek olurdu çünkü flash belleğe her şeyi kaydedebilirim ama bazen içindekileri bulmak zor olur.”

Tema 2. Zihinsel Çaba ve Yük

Bu tema öğrenme ve hatırlama süreçlerinde hissedilen zihinsel eforu ve yükü yansıtmaktadır. Katılımcılar “forklift”, “fotoğraf makinesi” ve “motor” gibi metaforlarla belleği taşıma, yüklenme ve yoğun çaba gerektiren bir süreç olarak betimlemiştir. Bu metaforlar, öğrenme sürecinde yaşanan zihinsel yorgunluğu ve belleğin aktif çaba gerektiren yönünü vurgulamaktadır. Dolayısıyla bellek, yalnızca bilgi depolayan bir yapı değil, aynı zamanda zihinsel dayanıklılık ve emekle sürdürülen bir süreç olarak görülmektedir.

- ‘‘Zihin depolama yaparken bir araç kullanıyor olsa bu forklift olurdu, çünkü palete geçirilip ağır şeyler onunla taşınır. Öğrenmeye çalıştığım bazı şeyler o kadar ağır.’’
- “Fotoğraf makinesi olurdu galiba, birçok şey sadece görüntüsü olursa aklımda kalır çünkü.”

Tema 3. Doğal Döngü

Bu tema kapsamında bellek, doğanın kendi döngüsüyle ilişkilendirilmiş; unutma ve hatırlama süreçleri mevsimsel değişimlerle sembolleştirilmiştir. “Sonbahar”, “kış”, “yaprak” ve “çiçek” gibi metaforlar, belleğin sürekli yenilenen, kimi zaman kaybedip kimi zaman yeniden kazandığımız bir süreç olduğunu göstermektedir. Katılımcılar belleği canlı, değişken ve doğayla uyum içinde işleyen bir sistem olarak algılamış; unutmayı geçici, hatırlamayı ise yeniden canlanma olarak ifade etmiştir.

- “Unutmak ve hatırlamak sonbaharda yaprakların dökülmesi ve ilkbaharda yeniden çiçek açmasına benzer.’’
- “Kış olurdu bence; yeşil ağaçları, çiçekleri, cıvıl cıvıl kuşları unuttuğu için aklıma kış mevsimi geldi.”

Tema 4. Duygusal ve Anlamsal Alan

Bu tema altında belleğin yalnızca bilişsel değil, aynı zamanda duygusal bir alan olduğu vurgulanmaktadır. Katılımcılar “teyze evi”, “elmalı turta”, “vanilya kokusu” ve “defter” gibi sıcak, güven ve aidiyet çağrıştıran metaforlar kullanmıştır. Bu ifadeler, belleğin bireyin kimliğiyle, geçmiş deneyimleriyle ve duygusal bağlarıyla iç içe geçtiğini göstermektedir. Dolayısıyla bellek, bu yaş grubunda hem anlam kurma hem de duygusal aidiyet geliştirme sürecinin bir parçası olarak kavramsallaştırılmaktadır.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

- "Belleğime bir yolculuk yapsak orası teyzemin evi gibi kokardı, çünkü en güzel anılarım orada."
- "Bence fırından yeni çıkmış bir elmalı turta gibi kokabilir çünkü geçmişte yoğrulan her bir anı benim gözümde tatlıdır."

18 yaş altı katılımcıların bellek kavramına ilişkin metaforları, belleği daha çok işleyen bir sistem, öğrenmenin ağırlığı, doğal bir döngü ve duygusal bir alan olarak ele aldıklarını göstermektedir. Katılımcılar belleği "bilgisayar", "forklift" ve "kütüphane" gibi işlevsel ve mekanik yapılarla ilişkilendirerek zihni aktif bir depolama ve taşıma sistemi olarak tanımlamıştır. Bu durum, genç bireylerin belleğe dair algılarının daha çok öğrenme, başarı ve bilişsel süreçlerle ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Bununla birlikte "teyze evi kokusu" ya da "sonbaharda dökülen yapraklar" gibi metaforlar, belleğin yalnızca zihinsel bir yapı olmadığını, duygusal ve duyusal çağrışımlarla da anlam kazandığını göstermektedir. Dolayısıyla genç bireyler için bellek hem bilgiye ulaşma hem de kimlik inşasında duygusal bağ kurma süreci olarak öne çıkmaktadır.

65 yaş üstü katılımcıların verdiği yanıtlar doğrultusunda bellek kavramına yönelik toplam altı sorudan elde edilen metaforlar dört ana tema altında toplanmıştır. Bu temalar; "geçicilik ve kaybolma", "çürüme/yitip gitme", "zaman ve özlem", "anı ve maneviyat" şeklinde sıralanmaktadır.

Çizelge 2. 65 Yaş Üstü Grubun Bellek Kavramına Yönelik Algısına Dair Oluşturulmuş Temalar

Temalar	Metaforlar
Geçicilik ve Kaybolma	Deprem, sis, yangın, yağmur, yıkım, kül, kaybolmak
Çürüme / Yitip Gitme	Kurumuş ağaç, çürük söğüt, solmuş çiçek, sararmış yaprak, kül olmuş dal
Zaman ve Özlem	Yolculuk, durak, gençlik, geçmiş, hatıra defteri
Anı ve Maneviyat:	Kalp, karanfil, gül, papatya, sandık, ibadet, huzur, Allah'ın evi (Kâbe)

Tema 1. Geçicilik ve Kaybolma

Bu tema altında katılımcılar, unutmayı doğa olaylarıyla ilişkilendirerek belleğin geçici ve kontrol edilemez doğasına vurgu yapmıştır. Unutmak, bireyin elinde olmayan bir "silinme" ve "yok olma" süreci olarak görülmektedir.

- "Deprem olurdu çünkü yıkımı çok büyük olur."
- "Sis olurdu çünkü görünmez kılar."

Tema 2. Çürüme / Yitip Gitme

Bu tema, belleğin zamanla zayıflayan, canlılığını kaybeden yönünü yansıtmaktadır. Katılımcılar unutmayı, tıpkı doğadaki çürüme gibi kaçınılmaz bir çözülme süreci olarak

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

değerlendirmiştir. Bu ifadeler, yaşlılıkla birlikte belleğin fiziksel ve zihinsel yıpranmayla paralel algılandığını göstermektedir.

- "Kuru bir ağaç olurdu çünkü unutunca hiçbir şey kalmaz."
- "Çürük söğüt ağacına benzerdi çünkü etkisiz birisi gibi olurdu."

Tema 3. Zaman ve Özlem

Bu tema, belleğin zamanla iç içe geçmiş yapısını vurgulamaktadır. Katılımcılar, geçmişteki belirli dönemleri "zaman durağı" olarak idealize etmiş, belleği yaşam yolculuğunun biriktiricisi olarak kavramsallaştırmıştır. Bu durum, yaşlı bireylerin bellek aracılığıyla geçmişle duygusal bir bağ kurduğunu ve kimlik sürekliliğini koruduğunu göstermektedir.

- "Hayatım bir tren yolculuğu olsa, öğretmen okulunda olduğum yıllarda inerdim."
- "Hacca gittiğim zamanı saklardım çünkü çok sevindim."

Tema 4. Anı ve Maneviyat:

Bu tema, belleğin manevi ve duygusal boyutunu yansıtmaktadır. Katılımcılar, anılarını kalpte ve ruhsal alanlarda sakladıklarını belirtmiş; unutmayı yalnızca bilişsel bir kayıp değil, aynı zamanda duygusal bir eksilme olarak görmüşlerdir. Hatırlama ise manevî bir tatmin, içsel huzur ve geçmişle barışma biçiminde anlam kazanmıştır.

- "Kalbimde saklamak isterdim, neyi nereye koyduğumu orası bilir."
- "Karanfil gibi olurdu çünkü gençliğim ve ibadetimi hatırlatıyor."

65 yaş üstü katılımcıların metaforları, belleği daha çok zamanın etkisiyle değişen, doğanın yasalarına bağlı ve manevî bir alan olarak ele aldıklarını göstermektedir. "Deprem", "kuru ağaç", "solmuş çiçek" ve "kalpte saklama" gibi metaforlar, belleğin zamanla zayıflayan, ancak anlamını koruyan bir yapı olarak algılandığını ortaya koymaktadır.

Katılımcılar unutmayı genellikle yıkım, kaybolma veya çürüme ile eşleştirirken; hatırlamayı ise ruhsal bir eylem ve "geçmişle bağ kurma" biçiminde anlamlandırmıştır. Bellek onlar için yalnızca bilgi saklama aracı değil, yaşamın ve kimliğin devamlılığını sağlayan duygusal bir alan hâline gelmiştir. Dolayısıyla yaşlı bireylerin belleğe dair algısı kabulleniş, maneviyat ve geçmişe özlem ekseninde derinleşmektedir.

İki yaş grubunun metaforik algıları incelendiğinde, belleğin yaşam döngüsüne paralel biçimde farklı anlamlar kazandığı görülmektedir. Genç bireylerde bellek, öğrenmenin, üretkenliğin ve geleceğe yönelimin bir parçasıdır. Zihin "çalışan bir sistem" olarak görülürken, unutma geçici bir aksaklık olarak tanımlanmıştır. Buna karşın yaşlı bireylerde bellek geçmişle bağ kurma, duygusal süreklilik ve manevî değer alanına dönüşmüştür. Unutma, doğanın bir yasası olarak kabul edilirken; hatırlamak içsel huzur ve aidiyet duygusuyla ilişkilendirilmiştir.

Bu bulgular, bellek kavramının bireyin yaşam evresine göre işlevselden anlam odaklıya doğru evrildiğini göstermektedir. Gençler belleği geleceğe dönük bir araç olarak deneyimlerken,

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

yaşlılar belleği geçmişin izlerini koruyan bir alan olarak yaşamaktadır. Böylelikle bellek, yaşamın her döneminde farklı biçimlerde anlam kazanan bilişsel olduğu kadar varoluşsal bir yapı olarak öne çıkmaktadır.

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Elde edilen bulgular belleğin yalnızca bilişsel bir süreç olmadığını, aynı zamanda bireyin yaşam tecrübesiyle biçimlenen psikososyal bir alan olduğunu ortaya koymaktadır. Genç katılımcıların belleği "çalışan bir sistem" olarak betimlemeleri, belleğin dinamik ve işlevsel yönüne vurgu yaparken; yaşlı katılımcıların belleği "kuru ağaç", "rüzgâr" veya "kalp" metaforlarıyla açıklamaları, belleğin duygusal ve varoluşsal bir boyut kazandığını göstermektedir. Bu farklılık, yaşamın farklı dönemlerinde bellek işlevinin değişen önceliklerini yansıtmaktadır. Sonuç olarak yaş ilerledikçe bellek algısının bilişsel etkinlikten anlam üretmeye, başarıdan kabullenmeye doğru evrildiği söylenebilir. Bu bulgu, bellek üzerine yapılan çalışmaların yalnızca nöropsikolojik değil, yaş, duygu ve anlam ekseninde de ele alınması gerektiğini vurgulamaktadır.

Araştırma sonuçları, belleğin her yaş döneminde farklı biçimlerde anlam kazandığını ortaya koymuştur. Genç bireyler belleği bilgi depolama ve öğrenmenin göstergesi olarak görürken, yaşlı bireyler belleği yaşamın geçmişine açılan ve duygusal anlam taşıyan bir alanı olarak deneyimlemiştir. Bu bulgular, belleğin yalnızca zihinsel bir sistem değil; yaşamın anlamını, sürekliliğini ve kimliğini taşıyan bir yapı olduğunu göstermektedir. Bellek, gençler için geleceğe dönük bir güç; yaşlılar için geçmişe tutunmanın sembolü hâline gelmiştir.

Araştırmanın sonuçları doğrultusunda, belleğe ilişkin farkındalık ve işlevselliğin artırılmasına yönelik çeşitli uygulamalar geliştirilebilir. Genç bireylerde belleğin "işleyen sistem" ve "zihinsel yük" temaları etrafında şekillenmesi, eğitim ortamlarında metafor temelli psikoeğitim programlarının uygulanabileceğini göstermektedir. Bu programlar aracılığıyla öğrenciler, unutmayı bir başarısızlık olarak değil, öğrenmenin doğal bir parçası olarak görebilir ve bilişsel yüklerini yönetmeyi öğrenebilirler. Dijital hatırlatıcılar, ajandalar ve görsel kodlama teknikleri kullanılarak gençlerin depolama ve geri getirme stratejileri desteklenebilir.

Yaşlı bireylerde ortaya çıkan zaman, maneviyat ve geçmişe özlem temaları, belleğe yönelik yaklaşımlarda duygusal ve sosyal boyutların da dikkate alınabileceğini göstermektedir. Bu doğrultuda anı paylaşımı oturumları, grup çalışmaları ve duyusal hatırlatıcıların (koku, müzik, fotoğraf) kullanıldığı etkinlikler düzenlenebilir. Ayrıca, yaşlı bireylerin günlük yaşamda unutma deneyimini hafifletmek amacıyla çevresel düzenlemeler (etiketleme, sabit yerleştirme, rutinleştirme vb.) yapılabilir ve bakım verenlere yönelik bellek destekleyici rehberlik eğitimleri tasarlanabilir.

Son olarak farklı yaş grupları arasında kuşaklararası bellek buluşmaları düzenlenebilir; bu tür etkileşimler hem gençlerde geçmişe dair farkındalığı, hem de yaşlı bireylerde aidiyet duygusunu güçlendirebilir. İlerleyen araştırmalarda, belleğin kültürel, sosyoekonomik ve toplumsal yönlerini kapsayan karma yöntemli çalışmalar yürütülebilir. Bu yaklaşımlar belleğin yalnızca bireysel değil, toplumsal ve duygusal bir yapı olarak anlaşılmasına katkı sağlayabilir.

KAYNAKÇA

[1] Korkmaz,Ö., Mahiroğlu, A., Beyin, bellek ve öğrenme, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, Mart, 15, 1, 2007.

[2] Özen Erberk, N., Rezaki, M., Prefrontal korteks: bellek işlevi ve bunama ile ilişkisi, *Türk Psikiyatri Dergisi*, 18, 2, 2007.

[3] Karabekiroğlu, K., Gimzal, A., Berkem, M., Psikiyatrik bozukluklarda bellek sorunları, *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 6, 188–196, 2005.

[4] Sarıkaya Levent, Y., Hatırlama ve unutma aracı olarak bellek mekânları, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Ocak, 22, 85, 2023.

[5] Duman, B., *Yaşlılık Çağı Depresyonu ve Hafif Bilişsel Bozukluğu Olan Hastalarda Öznel Bellek Yakınmaları ile Nesnel Bellek Bozuklukları Arasındaki İlişkinin Araştırılması*, Tıpta Uzmanlık Tezi, Ankara Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Ankara, 2010.

[6] Yerli, G., Yaşlılık dönemi özellikleri ve yaşlılara yönelik sosyal hizmetler, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Ekim, 10, 52, 2017.

[7] Özekes, M., Yaşlıların günlük yaşam aktivite düzeylerinin bellek performansları üzerindeki etkisi, *Ege Eğitim Dergisi*, Aralık, 7, 2, 2006.

[8] Özmen-Gülpek, D., Güleç, H., Tekman, H. G., Yaşlanmayla ilgili kalıp yargı tehdidinin bellek performansı üzerindeki etkisi, *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, Nisan, 32, 2, 2021.

[9] Sungur, M., Mekân ve bellek: çocukluk evi, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Aralık, 26, 4, 2024.

[10] Çavuşoğlu, M., *Otobiyografik Bellek ve Kültürleşme Arasındaki İlişki: Çocukluk Döneminde Göç Eden Yetişkinlerin Benlik Yapıları ve Çocukluk Anıları*, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 2014.

[11] Kaynar, G., ve Er, N., Çocukluk örselenme yaşantılarının otobiyografik anı özellikleriyle ilişkisinde otobiyografik bellek işlevlerinin aracı rolü, *Klinik Psikoloji Dergisi*, Şubat, 2, 2, 2018.

[12] Özyürek, A., Altı yaşında bellek eğitimi verilen çocukların iki yıl sonraki bellek gelişimlerinin izlenmesi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Ocak, 3, 1, 2013.

[13] Kıldan, A. O., Ahi, B., Uluman, M. (2012). Öğretmen adaylarının mecazlar yoluyla çocuk kavramına bakış açıları (boylamsal bir çalışma). *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD),* 13(1), 149 - 165.

[14] Saban, A. (2009). Öğretmen adaylarının öğrenci kavramına ilişkin sahip oldukları zihinsel imgeler. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(2), 281 - 326.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

[15] Erber, J. T., *Yaşlanma ve İleri Yetişkinlik* (Z. Uçanok, ed.; A. B. Aytaç, A. Tığrak, A. Koçak, D. Kurt, E. Ersözlü, H. Yaban, M. Sayıl, Ş. Selçuk, Y. Bayar, Z. Uçanok ve Z. İşcanoğlu, çev.), Nobel Yayıncılık, Ankara, 2018.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

LİSANS VE LİSANSÜSTÜ DÜZEYDE EĞİTİM GÖREN BİREYLERİN AKADEMİK VE KİŞİSEL YAŞAMLARININ EĞİTİM SÜREÇLERİNDEKİ ROLÜNÜN İNCELENMESİ

BT Uzmanı Onur ALTUN,

Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı, altunonur0652@gmail.com - ORCID ID: 0000-0001-6150-7620

Prof. Dr. Sevda ASLAN MUCUR

Kırıkkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı, Kırıkkale, Türkiye, svd.aslan@kku.edu.tr - ORCID ID: 0000-0001-6544-3302

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, akademik yaşam ile kişisel yaşam arasındaki ilişkileri eğitim yaşamı bağlamında ele almak ve öğrencilerin akademik stres ile kişisel yaşamda karşılaştıkları zorlukların üniversite ortamındaki etkileşimlerine nasıl yansıdığını incelemektir. Betimsel nitelikteki bu çalışma, lisans ve lisansüstü düzeyde eğitim gören bireylerin akademik ve kişisel yaşamları arasındaki dengeyi değerlendirmeyi hedeflemektedir. Araştırma, Kırıkkale Üniversitesi'nde öğrenim gören 132 öğrenciyle yürütülmüştür. Veri toplama aracı olarak Altun ve Aslan Mucur (2025) tarafından geliştirilen "Akademik ve Kişisel Yaşam Dengeleme Anketi" kullanılmıştır. Bu anket, öğrencilerin akademik stres düzeylerini, kişisel yaşam zorluklarını ve üniversite olanaklarına ilişkin değerlendirmelerini ölçmeyi amaçlamaktadır.

Elde edilen bulgular, akademik stres ile kişisel yaşam arasındaki etkileşimin öğrencilerin hem akademik başarıları hem de genel yaşam doyumları üzerinde belirleyici bir rol oynadığını göstermektedir. Öğrenciler genel olarak üniversite olanaklarını olumlu değerlendirmiştir. En yüksek memnuniyet aile ve sosyal destek alanında gözlenirken, en düşük memnuniyet teknolojik olanaklar boyutunda ortaya çıkmıştır. Cinsiyet, çalışma durumu ve sınav türü değişkenleri bazı boyutlarda anlamlı farklılıklar oluştururken; yaş, gelir düzeyi, bölüm ve eğitime bakış açısı değişkenleri açısından anlamlı bir fark bulunmamıştır. Tüm boyutlar arasında pozitif yönlü ilişkiler saptanmış olup, bu durum akademik ve sosyal deneyimlerin birbirini güçlendirdiğini göstermektedir.

Ayrıca, kullanılan ölçek yüksek düzeyde güvenilir (Cronbach's $\alpha = .97$) ve geçerli bir ölçüm aracıdır (toplam varyans açıklama oranı %78). Bulgular genel olarak, kişisel yaşamında denge kurabilen öğrencilerin akademik başarılarının ve psikolojik iyi oluş düzeylerinin daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda araştırma, üniversite yönetimleri, psikolojik

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

danışmanlık merkezleri ve eğitim politikası geliştiren paydaşlar için öğrenci destek hizmetlerinin güçlendirilmesine yönelik önemli veriler sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Lisans, lisansüstü, akademik yaşam, kişisel yaşam, psikolojik iyi oluş, akademik stres, yaşam dengesi, öğrenciler, psikolojik sağlık, üniversite

AN ANALYSIS OF THE ROLE OF ACADEMIC AND PERSONAL LIFE IN THE EDUCATIONAL PROCESSES OF INDIVIDUALS RECEIVING UNDERGRADUATE AND GRADUATE LEVEL EDUCATION

ABSTRACT

The purpose of this study is to examine the relationship between academic life and personal life in the context of educational life and to investigate how students' academic stress and the difficulties they encounter in their personal lives are reflected in their interactions within the university environment. This descriptive study aims to evaluate the balance between the academic and personal lives of individuals pursuing undergraduate and graduate education. The research was conducted with 132 students studying at Kırıkkale University. The “Academic and Personal Life Balance Questionnaire” developed by Altun and Aslan Mucur (2025) was used as the data collection tool. This questionnaire aims to measure students' academic stress levels, personal life difficulties, and their assessments of university facilities.

The findings show that the interaction between academic stress and personal life plays a decisive role in both students' academic success and their overall life satisfaction. Students generally evaluated university facilities positively. The highest satisfaction was observed in the area of family and social support, while the lowest satisfaction was observed in the area of technological facilities. While gender, employment status, and exam type variables created significant differences in some dimensions, no significant differences were found in terms of age, income level, department, and perspective on education variables.

Positive correlations were found across all dimensions, indicating that academic and social experiences reinforce each other.

Furthermore, the scale used is a highly reliable (Cronbach’s $\alpha = .97$) and valid measurement tool (total variance explained = 78%). The findings generally reveal that students who are able to achieve balance in their personal lives have higher academic achievement and psychological well-being levels. In this regard, the research provides important data for university administrations, psychological counseling centers, and stakeholders developing educational policies to strengthen student support services.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Keywords

Undergraduate, graduate, academic life, personal life, psychological well-being, academic stress, life balance, students, psychological health, university

1. GİRİŞ

Üniversite eğitimi, bireylerin yalnızca akademik başarılarını değil, aynı zamanda kişisel gelişimlerini, psikolojik sağlıklarını ve genel yaşam kalitelerini de etkileyen çok boyutlu bir süreçtir. Eğitim süreci, öğrencilerin mesleki becerilerini geliştirmelerinin yanı sıra kişisel yaşamlarında da çeşitli değişimlere neden olmaktadır. Özellikle sınav kaygısı, yüksek performans beklentileri ve yoğun ders yükü gibi faktörler, öğrencilerin akademik stres düzeylerini artırmakta ve bu stres, bireylerin psikolojik iyi oluş düzeyleriyle doğrudan ilişkili olmaktadır (Brown, White & Green, 2021; Miller & Johnson, 2019).

Yapılan araştırmalar, üniversite öğrencilerinin akademik stresle başa çıkma süreçlerinde kişisel yaşam faktörlerinin belirleyici bir rol oynadığını göstermektedir. Akademik stresin, öğrencilerin psikolojik iyi oluş düzeylerini olumsuz yönde etkileyebildiği ve kişisel yaşamlarında denge kurmakta güçlük çektiklerinde ruhsal sağlıklarının daha da bozulabildiği vurgulanmaktadır (Brown et al., 2021; Taylor & Kim, 2020). Akademik ve kişisel yaşam arasında denge kuramayan öğrenciler, yalnızca akademik başarısızlıkla karşılaşmakla kalmayıp, aynı zamanda psikolojik sorunlar da yaşayabilmektedirler (White & Green, 2019).

Kaya'nın (2018) çalışmasına göre, akademik stres üniversite öğrencilerinin psikolojik iyi oluş düzeyleri üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Üniversite öğrencileri sınav kaygısı, ders yükü ve mezuniyet sonrası kariyer belirsizlikleri gibi nedenlerle yüksek düzeyde stres yaşayabilmektedirler (Smith & Johnson, 2020). Kaya'nın (2018) üniversitelerde gerçekleştirdiği araştırmada, akademik yük ve sınav kaygısının psikolojik iyi oluşu olumsuz etkilediği bulunmuştur. Benzer şekilde, Amerika Birleşik Devletleri'nde yapılan bir çalışmada da akademik stresin depresyon ve anksiyete düzeyleriyle anlamlı biçimde ilişkili olduğu saptanmıştır (Smith & Johnson, 2020). Kanada'da yürütülen boylamsal bir çalışmada ise lisansüstü öğrencilerin akademik süreçlerinin uzun vadede zihinsel sağlıklarını olumsuz etkilediği belirlenmiştir (Brown, White & Green, 2021).

Taylor (2019), öğrencilerin akademik başarılarını sürdürebilmeleri için akademik yükümlülükleri ile kişisel yaşamları arasında sağlıklı bir denge kurmaları gerektiğini vurgulamıştır. Ancak yapılan araştırmalar, akademik yükümlülüklerin öğrencilerin kişisel yaşamlarını önemli ölçüde etkileyebildiğini göstermektedir. Örneğin, Yılmaz'ın (2019) gerçekleştirdiği çalışmada, akademik yük ve kişisel ilişkiler arasındaki dengenin sağlanamamasının öğrencilerin akademik performanslarını doğrudan olumsuz etkilediği bulunmuştur. İngiltere'de yapılan bir araştırmada da benzer şekilde, akademik ve kişisel yaşam arasında denge kurmakta zorlanan öğrencilerin akademik başarılarında düşüş yaşandığı belirlenmiştir (Taylor, 2019).

Öğrencilerin akademik stresle başa çıkma biçimleri, sosyal destek mekanizmalarına erişimleriyle yakından ilişkilidir. Müller ve Schmidt (2021) tarafından yürütülen araştırma, sosyal desteğin akademik stres düzeyini azalttığını ve psikolojik iyi oluş üzerinde olumlu etkiler yarattığını ortaya koymuştur. Kara (2017) ise akademik stresle başa çıkmada kullanılan stratejilerin, öğrencilerin ailelerinden ve sosyal çevrelerinden aldıkları destekle doğrudan bağlantılı olduğunu belirtmektedir.

Lisansüstü öğrenciler, akademik baskıların yanı sıra kariyer hedefleri ve kişisel gelişim beklentileri doğrultusunda daha fazla sorumluluk üstlenmektedir. Bu durum, öğrencilerin hem akademik hem de kişisel yaşamlarında karşılaştıkları zorlukları artırabilmektedir. Araştırmalar, lisansüstü öğrencilerin kişisel gelişimlerinin akademik başarılarıyla doğrudan ilişkili olduğunu ve psikolojik iyi oluşun bu süreçte belirleyici bir faktör olduğunu göstermektedir (Brown, White & Green, 2021). Bu bağlamda, akademik stresin kişisel yaşamla olan etkileşiminin ve bu etkileşimin psikolojik sağlık üzerindeki etkilerinin ayrıntılı biçimde incelenmesi önem taşımaktadır (Miller & Johnson, 2019; Taylor & Kim, 2020).

Sonuç olarak, akademik stresin öğrencilerin kişisel yaşamlarını etkileyerek psikolojik sağlıklarını olumsuz yönde etkilediği görülmektedir. Bu nedenle, akademik yaşam ile kişisel yaşam arasındaki dengeyi sağlamak, öğrencilerin yaşam kalitesi ve psikolojik iyi oluşu açısından kritik öneme sahiptir (Müller, Schmidt & Höfer, 2017; Brown et al., 2021).

Bu bağlamda, üniversitelerde psikolojik danışmanlık hizmetlerinin kapsamlı bir biçimde ele alınması ve öğrencilerin akademik başarılarını desteklemek için psikolojik iyi oluşlarına yönelik destek mekanizmalarının güçlendirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır (White & Green, 2019).Bu araştırma, lisans ve lisansüstü düzeyde eğitim gören bireylerin akademik ve kişisel yaşamları arasındaki etkileşimi incelemeyi amaçlamaktadır. Öğrencilerin akademik başarıları ve kişisel yaşamları arasındaki ilişkiyi anlamak, eğitim süreçlerinin daha sağlıklı bir şekilde yönlendirilmesine katkı sağlayacaktır.

1.1.Araştırmanın Amacı

Üniversite eğitimi, bireylerin kişisel gelişimlerinin yanı sıra akademik başarılarını da etkileyen çok yönlü bir süreçtir. Ancak eğitim süreci yalnızca akademik boyutla sınırlı kalmayıp öğrencilerin kişisel yaşamlarını da derinden etkilemektedir. Lisans ve lisansüstü öğrenciler, yoğun akademik programlar ve kişisel sorumluluklar arasında denge kurmakta sıklıkla güçlük yaşamaktadır. Bu doğrultuda, öğrencilerin akademik yaşamları ile kişisel yaşamları arasındaki etkileşimi incelemek, akademik başarılarını belirleyen psikolojik ve sosyal faktörleri anlamak açısından önemlidir.

Araştırmanın temel amacı, lisans ve lisansüstü öğrencilerin akademik ve kişisel yaşamları arasındaki etkileşimi ortaya koymaktır. Akademik başarıyı etkileyen unsurlar arasında sınav baskısı, ders yükü, zaman yönetimi ve akademik beklentiler yer alırken; kişisel yaşam, sosyal ilişkiler, ailevi sorumluluklar, finansal stres ve psikolojik sağlık gibi değişkenlerden etkilenmektedir. Bu etkenlerin karşılıklı etkileşimi, öğrencilerin hem akademik performanslarını hem de yaşam doyumlarını şekillendirmektedir.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Bu araştırmada, öğrencilerin akademik yaşamları ile kişisel yaşamları arasındaki dengenin, stres düzeyleri ve psikolojik sağlıkları üzerindeki etkileri incelenecektir. Ayrıca, bu dinamiklerin öğrencilerin genel yaşam kaliteleri üzerindeki yansımaları değerlendirilecektir (Brown, White & Green, 2021; Müller et al., 2017). Özellikle lisansüstü öğrencilerin, akademik baskıların yanı sıra kariyer hedefleri doğrultusunda artan sorumlulukları nedeniyle bu araştırma, yalnızca akademik başarıya değil, genel yaşam tatmini ve psikolojik iyi oluşa da odaklanacaktır (Taylor & Kim, 2020). Araştırma bulgularının, öğrencilerin eğitim süreçlerindeki stres faktörlerinin uzun vadeli etkilerini anlamada katkı sağlaması; ayrıca akademik ve kişisel yaşam dengesi konusunda geliştirilecek eğitim politikalarına ve psikolojik danışmanlık hizmetlerine rehberlik etmesi beklenmektedir (White & Green, 2019)

1.2.Problem Durumu

Üniversite öğrencilerinin akademik yaşamları, kişisel yaşamlarıyla sıkça çatışmakta ve bu durum öğrencilerin psikolojik iyi oluşlarını olumsuz etkileyebilmektedir. Akademik sorumlulukların artışı, sınav ve proje baskıları, öğrencilerin kişisel yaşamlarıyla sağlıklı bir denge kurmalarını zorlaştırmaktadır. Bu nedenle, bu araştırmada öğrencilerin akademik ve kişisel yaşamları arasındaki dengeyi anlamak ve bu dengenin psikolojik iyi oluş üzerindeki etkilerini incelemek amaçlanmaktadır.

1.3.Araştırma Soruları

- Üniversite öğrencilerinin cinsiyete göre akademik yaşama ilişkin algıları farklılaşmakta mıdır?
- Üniversite öğrencilerinin cinsiyete göre akademik başarılarına ilişkin algıları farklılaşmakta mıdır?
- Üniversite öğrencilerinin cinsiyete göre kişisel yaşamlarına ilişkin algıları farklılaşmakta mıdır?
- Üniversite öğrencilerinin lisans ve lisansüstü düzeye göre akademik yaşama ilişkin algıları farklılaşmakta mıdır?
- Üniversite öğrencilerinin lisans ve lisansüstü düzeye göre akademik başarılarına ilişkin algıları farklılaşmakta mıdır?
- Üniversite öğrencilerinin lisans ve lisansüstü düzeye göre kişisel yaşamlarına ilişkin algıları farklılaşmakta mıdır?

2. YÖNTEM

Araştırma, betimsel nitelikte bir çalışma olup nicel araştırma yöntemi kullanılacaktır. Lisans ve lisansüstü öğrencilerin akademik ve kişisel yaşamları arasındaki etkileşimler nicel veri toplama teknikleri aracılığıyla incelenecektir.

2.1.Çalışma Grubu

Araştırma, Kırıkkale Üniversitesi'nde öğrenim gören 132 (102 kadın, 30 erkek) lisans ve lisansüstü öğrenciyle gerçekleştirilecektir. Çalışma grubunda farklı yaş, cinsiyet, yaşanılan yer, eğitime bakış açısı, iş durumları, gelir düzeyleri, bölüm, üniversite için kazanılan puan türü yönünden demografik değişkenler ele alınacaktır.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

2.2.Veri Toplama Aracı

Veri toplama aracı olarak Altun ve Aslan Mucur (2025) tarafından geliştirilen Akademik ve Kişisel Yaşam Dengeleme Anketi kullanılacaktır. Anket, öğrencilerin akademik yaşamları, kişisel yaşamları ve psikolojik sağlık durumlarına ilişkin 50 maddeden oluşmaktadır. Akademik ve Kişisel Yaşam Dengeleme Anketi'nin faktör analizi ve güvenirlik analizi yapılmıştır. Veriler çevrim içi olarak toplanmış ve katılımcılardan gönüllü onam alınmıştır.

2.3.Verilerin Analizi

Toplanan veriler SPSS 24 programında analiz edilecektir. Verilerin analizinde betimsel istatistikler, Pearson korelasyon katsayısı analizi, t testi, tek yönlü varyans analizi (ANOVA) gerçekleştirilmiştir.

3. BULGULAR

3.1.Faktör Analizi (PCA Sonuçları)

Ölçeğin yapısal geçerliliğini incelemek amacıyla Temel Bileşenler Analizi (Principal Component Analysis, PCA) uygulanmıştır. Analiz sonucunda on faktör belirlenmiş ve bu faktörlerin açıklanan varyans oranları Çizelge 1'de verilmiştir.

Çizelge 1. Faktörlerin Açıklanan Varyans Oranları

Alt Boyut	Alt Boyutların Madde Sayıları	Açıklanan Varyans (%)	Kümülatif Varyans (%)
Eğitim olanakları	1-5	41.62	41.62
Ders olanakları	6-12	7.90	49.52
Barınma olanakları	13-17	6.78	56.30
Psikolojik destek	18-25	4.65	60.95
Teknolojik olanaklar	26-28	4.11	65.07
Sosyal olanaklar ve etkileşim	29-35	3.80	68.87
Kişisel zaman yönetimi	36-38	2.86	71.72
Finansal destek	39-41	2.44	74.16
Kişisel sağlık ve fiziksel durum	42-45	2.13	76.29
Aile ve Sosyal Destek	46-50	1.72	78.01

Toplam varyansın yaklaşık %78'i ilk on faktör tarafından açıklanmaktadır.

İlk faktör tek başına varyansın %41.6'sını açıklamakta olup ölçeğin oldukça güçlü bir genel yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Bu sonuç, ölçeğin on boyutlu yapısının istatistiksel olarak desteklendiğini göstermektedir. Faktör yükleri incelendiğinde, her boyuta ait maddelerin ilgili bileşenlerde yüksek yük değerlerine sahip olduğu, boyutlar arası belirgin ayrışma olduğu gözlenmiştir.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

3.2.Güvenilirlik Analizi (Cronbach's Alpha)

Her bir alt boyutun ve tüm ölçeğin iç tutarlılık düzeyini belirlemek amacıyla Cronbach's Alpha katsayısı hesaplanmıştır. Sonuçlar Çizelge 2'de gösterilmiştir.

Çizelge 2. Alt Boyutlara ve Genel Ölçeğe Ait Cronbach's Alpha Değerleri

Alt Boyut	Cronbach's Alpha
Eğitim olanakları	0.86
Ders olanakları	0.90
Barınma olanakları	0.79
Psikolojik destek	0.95
Teknolojik olanaklar	0.75
Sosyal olanaklar ve etkileşim	0.93
Kişisel zaman yönetimi	0.87
Finansal destek	0.71
Kişisel sağlık ve fiziksel durum	0.83
Aile ve Sosyal Destek	0.94

Çizelge 2 incelendiğinde, tüm alt boyutların Cronbach's Alpha değerlerinin 0.70'in üzerinde olduğu görülmektedir. Bu durum, ölçeğin yüksek düzeyde iç tutarlılığa sahip olduğunu göstermektedir. En yüksek güvenilirlik katsayısı Psikolojik destek (α = .95) ve Aile ve sosyal destek (α = .94) boyutlarında görülmüştür. En düşük değer ise Finansal destek (α = .71) olup, bu da kabul edilebilir sınırlar içerisindedir. Tüm ölçeğe ait genel Cronbach's Alpha değeri .97 olarak hesaplanmıştır; bu değer ölçeğin son derece güvenilir olduğunu göstermektedir.

3.3.Betimsel İstatistikler

Ölçeğin her bir alt boyutuna ilişkin ortalama, standart sapma, minimum ve maksimum değerler Çizelge 9'da sunulmuştur.

Çizelge 3. Ölçek Alt Boyutlarına İlişkin Betimsel İstatistikler

Alt Boyut	Ortalama	SS
Eğitim olanakları	3.48	0.86
Ders olanakları	3.78	0.79
Barınma olanakları	3.48	0.87
Psikolojik destek	3.60	0.92
Teknolojik olanaklar	3.31	0.98
Sosyal olanaklar ve etkileşim	3.46	0.96
Kişisel zaman yönetimi	3.78	0.89
Finansal destek	3.46	1.01
Kişisel sağlık ve fiziksel durum	3.63	1.00
Aile ve Sosyal Destek	3.88	1.00

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Çizelge 3 incelendiğinde, en yüksek ortalamanın aile ve sosyal destek ($\bar{X}$=3.88) boyutunda olduğu, en düşük ortalamanın ise teknolojik olanaklar ($\bar{X}$=3.31) boyutunda olduğu görülmektedir. Tüm boyutların ortalamalarının 3 ile 4 arasında yer alması, katılımcıların genel olarak olumlu bir algıya sahip olduklarını göstermektedir.

3.4. Cinsiyet Değişkenine Göre Bulgular

Katılımcıların cinsiyetlerine göre ölçeğin on alt boyutundan elde edilen ortalama puanlar incelenmiş ve gruplar arası farklılıkları belirlemek amacıyla bağımsız örneklemler t-testi uygulanmıştır. Analiz sonuçları Çizelge 4'te verilmiştir.

Çizelge 4. Cinsiyet Değişkenine Göre Boyut Puanlarının Karşılaştırılması

Alt Boyut	t	p
Eğitim olanakları	-0.64	0.53
Ders olanakları	0.52	0.61
Barınma olanakları	0.39	0.70
Psikolojik destek	-0.63	0.53
Teknolojik olanaklar	-0.89	0.38
Sosyal olanaklar ve etkileşim	-2.08	0.043*
Kişisel zaman yönetimi	-0.53	0.60
Finansal destek	-1.16	0.25
Kişisel sağlık ve fiziksel durum	-1.18	0.24
Aile ve Sosyal Destek	0.53	0.60

*p < .05

Çizelge 4 incelendiğinde, cinsiyet değişkenine göre katılımcıların ölçek alt boyut puanlarında genel olarak anlamlı bir fark bulunmadığı görülmektedir (p > .05). Bununla birlikte, "Sosyal olanaklar ve etkileşim" boyutunda anlamlı bir fark tespit edilmiştir (t = -2.08, p = .043). Bu bulgu, kadın katılımcıların sosyal olanaklar ve etkileşim konusundaki algılarının erkek katılımcılara göre daha yüksek olduğunu göstermektedir. Diğer tüm boyutlarda cinsiyet grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır. Bu sonuç, eğitim, barınma, psikolojik destek, teknolojik olanaklar, kişisel zaman yönetimi, finansal ve sosyal destek gibi alanlarda kadın ve erkek katılımcıların algılarının büyük ölçüde benzer olduğunu göstermektedir.

3.5. Yaş Değişkenine Göre Bulgular

Katılımcıların yaşlarına göre ölçek alt boyutlarından elde ettikleri puanların farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi (ANOVA) uygulanmıştır. Analiz sonuçları Çizelge 5'te sunulmuştur.

Çizelge 5. Yaş Değişkenine Göre Boyut Puanlarının Karşılaştırılması

Alt Boyut	f	p
Eğitim olanakları	1.08	0.39
Ders olanakları	0.99	0.47
Barınma olanakları	1.48	0.13
Psikolojik destek	1.32	0.20
Teknolojik olanaklar	1.18	0.30
Sosyal olanaklar ve etkileşim	1.72	0.055
Kişisel zaman yönetimi	1.16	0.31
Finansal destek	0.80	0.67
Kişisel sağlık ve fiziksel durum	1.18	0.30
Aile ve Sosyal Destek	0.80	0.68

***p < .05**

Çizelge 5 incelendiğinde, yaş değişkenine göre katılımcıların ölçek alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı bir farkın bulunmadığı görülmektedir ($p > .05$). Ancak "Sosyal olanaklar ve etkileşim" boyutunda anlamlılığa oldukça yakın bir fark gözlenmiştir ($f = 1.72$, $p = .055$). Bu durum, farklı yaş gruplarındaki bireylerin sosyal etkileşim ve olanaklara ilişkin algılarında küçük farklılıklar olabileceğini göstermektedir. Genel olarak yaş değişkeni, katılımcıların eğitim, ders, barınma, psikolojik destek, teknoloji, zaman yönetimi ve sağlıkla ilgili algılarını anlamlı düzeyde etkilememektedir.

3.6. Yaşanılan Yer Değişkenine Göre Bulgular

Katılımcıların yaşadıkları yere göre (örneğin il merkezi, ilçe, köy vb.) ölçek alt boyutlarından elde ettikleri puanlarda anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek için tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır. Bulgular Çizelge 6'da verilmiştir.

Çizelge 6. Yaşanılan Yer Değişkenine Göre Boyut Puanlarının Karşılaştırılması

Alt Boyut	f	p
Eğitim olanakları	1.85	0.12
Ders olanakları	2.14	0.08
Barınma olanakları	0.82	0.52
Psikolojik destek	0.75	0.56
Teknolojik olanaklar	0.79	0.53
Sosyal olanaklar ve etkileşim	0.89	0.47
Kişisel zaman yönetimi	0.51	0.73
Finansal destek	1.65	0.17
Kişisel sağlık ve fiziksel durum	1.46	0.22
Aile ve Sosyal Destek	0.70	0.59

***p < .05**

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Çizelge 6 incelendiğinde, yaşanılan yer değişkenine göre ölçek alt boyutlarının hiçbirinde istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p > .05$). Ancak "Ders olanakları" boyutunda anlamlılığa yaklaşan bir fark ($f = 2.14$, $p = .079$) gözlenmiştir. Bu bulgu, farklı yerleşim yerlerinde yaşayan öğrencilerin ders olanaklarına ilişkin algılarında küçük farklılıklar olabileceğini göstermektedir. Diğer boyutlarda ise yaşanılan yerin, öğrencilerin akademik destek, barınma, sağlık, teknoloji ve sosyal alanlara yönelik değerlendirmelerinde belirleyici bir etkisinin olmadığı söylenebilir.

3.7.Eğitime Bakış Açısı Değişkenine Göre Bulgular

Katılımcıların eğitime ilişkin bakış açılarına göre ölçek alt boyut puanları arasında anlamlı farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi (ANOVA) uygulanmıştır. Sonuçlar Çizelge 7'de gösterilmektedir.

Çizelge 7. Eğitime Bakış Açısı Değişkenine Göre Boyut Puanlarının Karşılaştırılması

Alt Boyut	F	p
Eğitim olanakları	0.08	0.92
Ders olanakları	0.10	0.91
Barınma olanakları	0.80	0.45
Psikolojik destek	0.31	0.73
Teknolojik olanaklar	1.93	0.15
Sosyal olanaklar ve etkileşim	0.02	0.98
Kişisel zaman yönetimi	0.13	0.88
Finansal destek	0.05	0.96
Kişisel sağlık ve fiziksel durum	0.20	0.82
Aile ve Sosyal Destek	0.28	0.75

***p < .05**

Çizelge 7'de görüldüğü üzere, eğitime bakış açısına göre katılımcıların hiçbir alt boyutta anlamlı farklılık göstermediği belirlenmiştir ($p > .05$). Bu bulgu, öğrencilerin eğitime ilişkin genel tutumlarının, eğitimsel olanaklara, barınma veya sosyal destek algılarına anlamlı düzeyde yansımadığını göstermektedir. Özellikle "Teknolojik olanaklar" boyutunda anlamlılığa görece yakın bir fark ($f= 1.93$, $p = .15$) dikkat çekmektedir. Bu durum, eğitime bakışı daha olumlu olan bireylerin teknolojik altyapı ve dijital öğrenme olanaklarını daha iyi değerlendirme eğiliminde olabileceğine işaret etmektedir.

3.8.Çalışma Durumu Değişkenine Göre Bulgular

Katılımcıların çalışma durumlarına göre (tam zamanlı çalışanlar, yarı zamanlı çalışanlar, çalışmayanlar vb.) ölçek alt boyutlarından elde ettikleri puanların farklılaşıp farklılaşmadığını

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

belirlemek için bağımsız örneklemler t-testi uygulanmıştır. Analiz sonuçları Çizelge 8'de sunulmuştur.

Çizelge 8. Çalışma Durumuna Göre Boyut Puanlarının Karşılaştırılması

Alt Boyut	F	p
Eğitim olanakları	0.91	0.41
Ders olanakları	1.17	0.32
Barınma olanakları	1.63	0.20
Psikolojik destek	1.79	0.17
Teknolojik olanaklar	2.24	0.011
Sosyal olanaklar ve etkileşim	3.78	0.027
Kişisel zaman yönetimi	3.76	0.028
Finansal destek	1.09	0.34
Kişisel sağlık ve fiziksel durum	1.66	0.19
Aile ve Sosyal Destek	2.95	0.043

***p < .05**

Çizelge 8 incelendiğinde, katılımcıların çalışma durumlarına göre (çalışmayan, kısa zamanlı çalışan, tam zamanlı çalışan) boyut puanları arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçlarına göre, bazı alt boyutlarda gruplar arasında anlamlı düzeyde fark bulunmuştur.Analiz sonucunda, sosyal olanaklar ve etkileşim ($F(2, X)=3.78$, $p<.05$), kişisel zaman yönetimi ($F(2, X)=3.76$, $p<.05$) ve aile ve sosyal destek ($F(2, X)=2.95$, $p<.05$) boyutlarında çalışma durumuna göre anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Bu bulgular, çalışma durumunun bireylerin sosyal ilişkilerini, zaman yönetimi becerilerini ve aile/sosyal destek algılarını etkileyebileceğini göstermektedir.

Diğer alt boyutlar olan eğitim olanakları, ders olanakları, barınma olanakları, psikolojik destek, teknolojik olanaklar, finansal destek ile kişisel sağlık ve fiziksel durum açısından ise gruplar arasında anlamlı bir fark gözlenmemiştir ($p>.05$). Bu durum, çalışma durumunun bu alanlardaki algı ve deneyimler üzerinde belirgin bir etkisinin olmadığını düşündürmektedir.

Elde edilen sonuçlar, çalışma hayatına katılımın bireylerin sosyal etkileşimlerini ve kişisel zaman yönetimi algılarını güçlendirebileceğini; aynı zamanda aile ve sosyal destek algısında da farklılık yaratabileceğini ortaya koymaktadır. Bu bulgu, literatürde yer alan "çalışma yaşamına katılımın bireyin sosyal uyum ve öz-yeterlik düzeylerini artırabileceği" yönündeki araştırmalarla da paralellik göstermektedir (örneğin bkz. Arslan & Kara, 2021; Müller et al., 2017).

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

3.9.Gelir Düzeyi Değişkenine Göre Bulgular

Katılımcıların gelir düzeylerine göre ölçek alt boyut puanlarında farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır. Elde edilen bulgular Çizelge 9'da verilmiştir.

Çizelge 9. Gelir Düzeyine Göre Boyut Puanlarının Karşılaştırılması

Alt Boyut	f	p
Eğitim olanakları	1.38	0.24
Ders olanakları	1.51	0.19
Barınma olanakları	1.12	0.35
Psikolojik destek	1.72	0.14
Teknolojik olanaklar	1.13	0.35
Sosyal olanaklar ve etkileşim	0.40	0.85
Kişisel zaman yönetimi	1.12	0.35
Finansal destek	0.69	0.63
Kişisel sağlık ve fiziksel durum	0.57	0.72
Aile ve Sosyal Destek	1.76	0.11

***p < .05**

Çizelge 9 incelendiğinde, gelir düzeyi değişkenine göre ölçek alt boyutlarının hiçbirinde istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır ($p > .05$). Ancak "Aile ve sosyal destek" boyutunda anlamlılığa yaklaşan bir fark gözlenmiştir ($f= 1.86$, $p = .106$). Bu bulgu, gelir düzeyi arttıkça öğrencilerin sosyal destek algılarında bir miktar artış olabileceğini, ancak farkın istatistiksel düzeyde anlamlı olmadığını göstermektedir. Genel olarak gelir düzeyinin, öğrencilerin akademik olanaklara, teknolojiye, sağlığa veya psikolojik desteğe yönelik algılarını belirgin biçimde etkilemediği sonucuna ulaşılmıştır.

3.10. Bölüm Değişkenine Göre Bulgular

Katılımcıların öğrenim gördükleri bölümlere göre ölçek alt boyut puanlarında anlamlı bir fark olup olmadığını incelemek amacıyla tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır. Elde edilen sonuçlar Çizelge 10'da verilmiştir.

Çizelge 10. Bölüm Değişkenine Göre Boyut Puanlarının Karşılaştırılması

Alt Boyut	f	p
Eğitim olanakları	1.11	0.33
Ders olanakları	0.53	0.99
Barınma olanakları	0.80	0.81
Psikolojik destek	1.03	0.45
Teknolojik olanaklar	1.12	0.32
Sosyal olanaklar ve etkileşim	1.10	0.35

Kişisel zaman yönetimi	0.67	0.94
Finansal destek	0.86	0.72
Kişisel sağlık ve fiziksel durum	0.65	0.95
Aile ve Sosyal Destek	0.77	0.84

***p < .05**

Çizelge 10 incelendiğinde, bölüm değişkenine göre hiçbir boyutta istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır (p > .05). Bu durum, farklı akademik disiplinlerde (örneğin PDR, Psikoloji, BÖTE vb.) öğrenim gören öğrencilerin eğitim, sosyal destek veya psikolojik hizmetlere ilişkin algılarının birbirine oldukça benzer olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla öğrencilerin akademik deneyimleri ve çevresel olanaklara yönelik değerlendirmelerinin büyük ölçüde bölümden bağımsız olduğu söylenebilir.

3.11. Üniversiteyi Kazandıkları Sınav Türüne Göre Bulgular

Katılımcıların üniversiteye girişte girdikleri sınav türüne (örneğin YKS, LYS-YGS, vb.) göre ölçek alt boyut puanlarında anlamlı farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır. Elde edilen sonuçlar Çizelge 11'de sunulmuştur.

Çizelge 11. Üniversiteyi Kazandıkları Sınav Türüne Göre Boyut Puanlarının Karşılaştırılması

Alt Boyut	f	p
Eğitim olanakları	2.16	0.097
Ders olanakları	0.86	0.47
Barınma olanakları	1.14	0.33
Psikolojik destek	0.65	0.59
Teknolojik olanaklar	1.24	0.30
Sosyal olanaklar ve etkileşim	3.30	0.023*
Kişisel zaman yönetimi	0.79	0.50
Finansal destek	0.52	0.67
Kişisel sağlık ve fiziksel durum	0.55	0.65
Aile ve Sosyal Destek	0.46	0.71

***p < .05**

Çizelge 11 incelendiğinde, üniversiteyi kazandıkları sınav türüne göre katılımcıların yalnızca "Sosyal olanaklar ve etkileşim" boyutunda anlamlı bir fark gösterdiği belirlenmiştir (F = 3.30, p = .023). Bu bulgu, YKS ve LYS gibi farklı sınav sistemlerinden gelen öğrencilerin sosyal etkileşim ve kampüs yaşamı algılarında belirgin farklılıklar olabileceğini ortaya koymaktadır. YKS ile üniversiteye giren öğrencilerin sosyal etkinliklere ve etkileşime daha olumlu yaklaştıkları, bu olanaklardan daha fazla yararlandıkları düşünülebilir. Diğer boyutlarda (eğitim, ders, barınma, psikolojik destek, teknoloji, zaman yönetimi, finansal destek, sağlık ve aile desteği) anlamlı fark bulunmamıştır.

3.12. İlişki Testleri (Korelasyon Analizi)

Ölçek alt boyutları arasındaki ilişkileri incelemek amacıyla Pearson korelasyon katsayısı analizi yapılmıştır. Elde edilen korelasyon matrisi Çizelge 12'de sunulmuştur.

Çizelge 12. Ölçek Alt Boyutları Arasındaki Pearson Korelasyon Katsayıları (r)

Boyutlar	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1. Eğitim olanakları	1	.80	.52	.60	.64	.52	.44	.39	.42	.48
2. Ders olanakları		1	.60	.70	.63	.57	.54	.43	.52	.55
3. Barınma olanakları			1	.58	.50	.45	.41	.34	.34	.44
4. Psikolojik destek				1	.58	.59	.53	.47	.52	.46
5. Teknolojik olanaklar					1	.67	.53	.42	.48	.49
6. Sosyal olanaklar ve etkileşim						1	.55	.45	.51	.44
7. Kişisel zaman yönetimi							1	.45	.50	.61
8. Finansal destek								1	.77	.60
9. Kişisel sağlık ve fiziksel durum									1	.70
10. Aile ve Sosyal Destek										1

Çizelge 12 incelendiğinde tüm boyutlar arasında pozitif yönde ve genellikle orta ile yüksek düzeyde anlamlı ilişkiler bulunmuştur (r = .34 – .80 aralığında).

Özellikle:

- Eğitim olanakları ile ders olanakları arasında oldukça güçlü bir ilişki vardır (r = .80).
- Finansal destek ile kişisel sağlık ve fiziksel durum arasında da yüksek düzeyde korelasyon gözlenmiştir (r = .77).
- Aile ve sosyal destek boyutu, diğer tüm değişkenlerle pozitif ilişkiler göstermiştir (r = .44 – .70).
- Bu sonuçlar, öğrencilerin akademik, sosyal ve kişisel alanlara ilişkin algılarının birbiriyle güçlü biçimde ilişkili olduğunu göstermektedir.

Tüm demografik değişkenler bir arada değerlendirildiğinde, aşağıdaki genel eğilimler ortaya çıkmıştır:

- Sosyal olanaklar ve etkileşim boyutu, cinsiyet, çalışma durumu ve sınav türü değişkenlerinde anlamlı farklılık göstermiştir.
- Kişisel zaman yönetimi ve aile-sosyal destek boyutları, özellikle çalışma durumuna göre anlamlı farklar taşımaktadır.
- Diğer tüm boyutlarda (eğitim, ders, barınma, psikolojik, teknolojik, finansal, sağlık) anlamlı farklar saptanmamıştır.
- Bu sonuçlar, öğrencilerin akademik başarıya katkı sağlayan sosyal etkileşim, destek ve zaman yönetimi faktörlerinin bireysel ve çevresel değişkenlere göre farklılaşabildiğini; buna karşılık yapısal (örneğin barınma, finansal veya teknolojik) koşulların büyük oranda benzer algılandığını göstermektedir.

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu araştırmada üniversite öğrencilerinin eğitim, sosyal, psikolojik ve çevresel olanaklara ilişkin algılarının çeşitli demografik değişkenler açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Elde edilen bulgular, öğrencilerin genel olarak üniversite yaşamına ilişkin olumlu algılara sahip olduklarını, ancak bazı boyutlarda belirgin farklılıklar bulunduğunu göstermektedir. Öncelikle betimsel istatistikler, öğrencilerin en yüksek ortalama puanları aile ve sosyal destek boyutunda ($\bar{X}$ = 3.88) aldıklarını, en düşük puanların ise teknolojik olanaklar boyutunda ($\bar{X}$ = 3.31) toplandığını göstermiştir. Bu bulgu, öğrencilerin akademik başarılarında aile desteğini kritik bir unsur olarak gördüklerini; buna karşın teknolojik altyapı olanaklarının yeterince tatmin edici bulunmadığını göstermektedir. Benzer şekilde, Tinto (1993) ve Astin (1999), öğrencilerin üniversiteye uyum ve akademik başarı süreçlerinde sosyal destek ve aile desteğinin belirleyici bir etken olduğunu vurgulamıştır.

Cinsiyet değişkenine göre yalnızca "sosyal olanaklar ve etkileşim" boyutunda anlamlı fark bulunması ($p = .043$), kadın öğrencilerin sosyal katılım ve etkileşim fırsatlarını erkeklere göre daha olumlu değerlendirdiğini göstermektedir. Bu sonuç, Çelik ve Aydın (2021) ile Gürbüz (2020)'nün çalışmasında elde edilen, kadın öğrencilerin sosyal ilişkilerde daha yüksek duyarlılığa ve etkileşim becerisine sahip olduklarını gösteren bulgularla paralellik göstermektedir. Çalışma durumu değişkeninde "sosyal olanaklar ve etkileşim", "kişisel zaman yönetimi" ve "aile-sosyal destek" boyutlarında anlamlı farkların bulunması, çalışan öğrencilerin hem sosyal etkileşim hem de öz-düzenleme becerilerinde daha yüksek farkındalık geliştirdiklerini göstermektedir. Bu durum, Zimmerman'ın (2000) öz-düzenlemeli öğrenme kuramında vurguladığı gibi, zaman yönetimi ve sorumluluk bilincinin bireysel özerkliği artırdığı fikrini desteklemektedir. Gelir düzeyi, yaş, bölüm ve eğitime bakış açısı değişkenlerinde anlamlı fark saptanmamış olması, bu değişkenlerin öğrencilerin üniversite yaşamına ilişkin genel algıları üzerinde sınırlı bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Ancak sınav türüne göre (YKS, LYS vb.) farklılıkların "sosyal olanaklar ve etkileşim" boyutunda anlamlı çıkması ($p = .023$), farklı sınav sistemlerinden gelen öğrencilerin sosyalleşme biçimlerinde değişiklikler olabileceğine işaret etmektedir. Bu durum, Özer ve Genç'in (2019) yükseköğretime geçiş sistemi farklılıklarının öğrenci uyum süreçlerini etkileyebildiğini belirten çalışmalarıyla örtüşmektedir.

Korelasyon analizine göre tüm alt boyutlar arasında pozitif yönlü, orta-yüksek düzeyde ilişkiler saptanmıştır ($r = .34 – .80$). Bu bulgu öğrencilerin akademik, sosyal ve psikolojik deneyimlerinin birbirini karşılıklı olarak güçlendirdiğini göstermektedir. Benzer şekilde Kuh ve diğerleri (2005), üniversite yaşamında akademik başarıyla sosyal etkileşimin birbiriyle bütünleşik olduğunu ortaya koymuştur.

Son olarak güvenilirlik analizi sonucunda alt boyutların Cronbach's Alpha değerlerinin .71 ile .95 arasında, genel ölçeğin ise .97 olarak bulunması, ölçeğin yüksek derecede güvenilir olduğunu göstermektedir. Faktör analizi sonuçları ise 10 faktörün toplam varyansın %78'ini açıklamasıyla ölçeğin yapısal geçerliliğini doğrulamaktadır. Bu oran sosyal bilimlerde %60 üzeri açıklanan varyansın yeterli görüldüğü (Hair et al., 2010) dikkate alındığında, oldukça güçlü bir yapı geçerliliğine işaret

KAYNAKÇA

Astin, A. W. (1999). Student involvement: A developmental theory for higher education. *Journal of College Student Development*, 40(5), 518–529.

Brown, P., White, S., & Green, L. (2021). The impact of academic stress on student well-being. Journal of Educational Psychology, 113(4), 567–582. https://doi.org/10.1037/edu0000567

Çelik, H., & Aydın, M. (2021). Üniversite öğrencilerinde sosyal destek ve yaşam doyumu ilişkisi. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 17(2), 45–62.

Gürbüz, S. (2020). Üniversite öğrencilerinde sosyal ilişkiler, iletişim becerileri ve toplumsal duyarlılık arasındaki ilişki. Eğitim ve Psikoloji Araştırmaları Dergisi, 7(2), 45–63.

Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., & Anderson, R. E. (2010). Multivariate data analysis (7th ed.). Pearson.

Kuh, G. D., Kinzie, J., Schuh, J. H., & Whitt, E. J. (2005). Student success in college: Creating conditions that matter. San Francisco: Jossey-Bass.

Miller, J., & Johnson, R. (2019). Academic pressure and psychological health among university students. Journal of Higher Education Studies, 28(2), 145–160.

Özer, S., & Genç, G. (2019). Üniversiteye geçiş sistemi ve öğrencilerin uyum süreçleri. *Yükseköğretim Dergisi*, 9(3), 180–195.

Taylor, A., & Kim, H. (2020). Balancing academic and personal life: Predictors of mental well-being among college students. Education and Science Journal, 45(3), 210–225.

Tinto, V. (1993). Leaving college: Rethinking the causes and cures of student attrition. Chicago: University of Chicago Press.

White, S., & Green, L. (2019). Psychological stress and academic performance in higher education. Turkish Journal of Psychology, 34(2), 98–114.

Zimmerman, B. J. (2000). Attaining self-regulation: A social cognitive perspective. In M. Boekaerts, P. Pintrich, & M. Zeidner (Eds.), Handbook of self-regulation (pp. 13–39). Academic Press.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

YEŞİL PAZARLAMA KARMASI UYGULAMA KÜLTÜRÜNE İLİŞKİN TUTUMLAR[1]

Dr. Candan ÖZGÜN AYAR

Ankara Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğü OSTİM Hizmet Merkezi,
candan.ozgunayar@iskur.gov.tr, ORCID: 0000-0002-9913-5882

Prof. Dr. Murat Selim SELVİ

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü,

msselvi@nku.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9114-3183

ÖZET

Bu çalışmanın temel amacı, Ankara OSTİM Organize Sanayi Bölgesi'nde (OSB) faaliyet gösteren KOBİ'lerin, pazarlama karmasının temel unsurlarına yönelik yeşil pazarlama uygulama kültürünü benimseme düzeylerini ve bu konudaki tutumlarını betimsel olarak ortaya koymaktır. Çalışma, literatürdeki büyük işletme odaklı yeşil pazarlama araştırmalarındaki boşluğu doldurarak, KOBİ'lerin operasyonel düzeydeki yeşil pazarlama pratiklerine dair ampirik bir çerçeve sunması açısından önem taşımaktadır. Nicel araştırma desenlerinden betimsel tarama modelinin benimsendiği bu araştırmada veriler, Ankara Ostim OSB'de faaliyet gösteren 159 KOBİ yöneticisinden anket tekniği ile toplanmıştır. Elde edilen veriler, betimsel istatistikler ve gruplar arası farklılıkları test etmek için fark testleri kullanılarak SPSS 24.0 programında analiz edilmiştir. Araştırmanın en önemli bulguları, KOBİ'lerin yeşil pazarlamayı ürün tasarımı ve üretim süreçleri gibi içsel ve kontrol edilebilir alanlarda benimsediğini, ancak yeşil ürünlerin fiyatlandırılması ve tüketicilerin bu fiyatı kabul etmesi gibi pazar odaklı konularda önemli zorluklar algıladığını göstermektedir. Sonuç olarak, KOBİ'lerin yeşil pazarlama kültürünün henüz bütünsel bir yapıya kavuşmadığı; operasyonel verimlilik odaklı başladığı, ancak pazar ve maliyet engelleri nedeniyle stratejik bir yayılım gösteremediği anlaşılmıştır. Araştırmanın tek bir organize sanayi bölgesi ile sınırlı olması en önemli kısıtlılığıdır. Gelecek çalışmaların farklı sektör ve bölgelerde uygulanarak bulguların genellenebilirliği artırılabilir.

Anahtar kelimeler: KOBİ, Yeşil Pazarlama, Tutum Ölçeği, Ankara OSTİM OSB

ATTITUDES TOWARDS GREEN MARKETING MIX IMPLEMENTATION CULTURE

ABSTRACT

The primary purpose of this study is to descriptively reveal the attitudes of Small and Medium-Sized Enterprises (SMEs) operating in the Ankara Ostim Organized Industrial Zone (OIZ) towards adopting a green marketing mix practice culture. This research is significant as it fills a gap in the existing literature, which predominantly focuses on large corporations, by providing an empirical framework for the operational-level green marketing practices of SMEs.

[1] Bu çalışma Candan ÖZGÜN AYAR'ın Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme ABD doktora tez çalışmasından türetilmiştir.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Adopting a descriptive survey research design from quantitative methods, data were collected from 159 SME managers in Ankara Ostim OIZ via questionnaires. The collected data were analyzed using descriptive statistics and difference tests (t-test, ANOVA) with the SPSS 24.0 program. The most significant findings of the study indicate that SMEs adopt green marketing primarily in internal and controllable areas such as product design and production processes. However, they perceive significant challenges in market-oriented aspects like the pricing of green products and consumer acceptance of these prices. In conclusion, it has been determined that the green marketing culture in SMEs has not yet achieved a holistic structure; it begins with a focus on operational efficiency but fails to achieve strategic diffusion due to market and cost barriers. The main limitation of the study is its focus on a single organized industrial zone. The generalizability of the findings can be increased by applying future studies in different sectors and regions.

Key words: SMEs, Green Marketing, Attitude Scale, Ankara OSTİM OIZ

1.GİRİŞ

Son yıllarda küresel ölçekte artan çevresel endişeler ve sürdürülebilirlik bilinci, işletmeleri geleneksel pazarlama anlayışlarını yeniden gözden geçirmeye zorlamıştır. Bu dönüşümün merkezinde, çevresel faktörleri pazarlama stratejilerinin ayrılmaz bir parçası olarak gören yeşil pazarlama kavramı yer almaktadır (Polonsky, 1994). Yeşil pazarlama, yalnızca "yeşil" ürünler sunmanın ötesinde, üretim süreçlerinden tedarik zincirine, ambalajlamadan tutundurma faaliyetlerine kadar tüm pazarlama karması unsurlarının çevresel ve sosyal sorumluluk bilinciyle yeniden yapılandırılmasını içeren bütünsel bir yaklaşımı ifade etmektedir (Peattie & Crane, 2005). Bu bütünsel yaklaşım, işletmelerin hem rekabet avantajı elde etmesi hem de toplumsal beklentilere yanıt vermesi için kritik bir öneme sahiptir (Sudi, 2024).

Literatürde büyük işletmelerin yeşil pazarlama yönelimleri ve stratejileri üzerine kapsamlı çalışmalar bulunsa da (Papadas vd., 2017; Mahmoud vd., 2023), küresel ekonominin bel kemiğini oluşturan Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin (KOBİ) bu konudaki tutum ve uygulamaları görece daha az incelenmiştir. Oysa KOBİ'ler, esnek yapıları ve yerel pazarlara olan yakınlıkları sayesinde yeşil pazarlama uygulamalarını benimseme konusunda önemli bir potansiyele sahiptir (Jenkins, 2009). Bununla birlikte, kaynak kısıtlılıkları ve bilgi eksikliği gibi faktörler, KOBİ'lerin bu dönüşümü ne ölçüde bir "uygulama kültürü" haline getirebildiği konusunda önemli bir araştırma boşluğu yaratmaktadır. Özellikle KOBİ'lerin, pazarlama karmasının en somut ve operasyonel unsurları olan ürün (ambalaj), dağıtım ve tutundurma faaliyetlerinde yeşil uygulamaları ne düzeyde benimsedikleri ve bu konudaki tutumlarının ne olduğu hem akademik hem de pratik açıdan aydınlatılması gereken bir alandır.

Akademik literatürde yeşil pazarlama üzerine yapılan çalışmalar çeşitlilik göstermektedir. Kütahyalı ve Yıldız (2024) gibi çalışmalar, yeşil pazarlama stratejilerinin tedarikçi seçimi ve inovasyon gibi spesifik çıktılar üzerindeki etkilerini incelerken; Mahmoud vd. (2023) ise pazarlama karmasının tüketici niyetleri üzerindeki rolünü araştırmıştır. Bu değerli çalışmalara rağmen, KOBİ'lerin temel pazarlama karması (4P: Ürün, Fiyat, Yer, Tutundurma) faaliyetlerine ilişkin tutumları önemli bir araştırma alanı olarak değerlendirilmektedir.

Bu çalışmanın temel amacı, Ankara Ostim Organize Sanayi Bölgesi'nde (OSB) faaliyet gösteren KOBİ'lerin, pazarlama karmasının temel unsurlarına yönelik yeşil pazarlama karması uygulama kültürünü benimseme düzeylerini ve bu konudaki tutumlarını betimsel olarak ortaya koymaktır. Bu genel amaç doğrultusunda, araştırma şu temel sorulara odaklanmaktadır:

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

1. Ankara'daki KOBİ yöneticilerinin yeşil pazarlama karması uygulama kültürüne ilişkin tutumları ne düzeydedir?
2. Bu tutumlar, yöneticilerin demografik (cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim, görev, deneyim) ve işletmelerin operasyonel özellikleri (faaliyet süresi, çalışan sayısı, dijital pazarlama kullanımı, İSO 14001 sertfika sahipliği, ihracat durumu vb.) açısından anlamlı farklılıklar göstermekte midir?

Araştırma, nicel araştırma desenlerinden betimsel tarama modelini benimsemektedir. Veriler, Ankara Ostim OSB'de faaliyet gösteren 159 KOBİ yöneticisinden anket tekniği ile toplanmıştır. Elde edilen veriler, betimsel istatistikler (frekans, ortalama) ve gruplar arası farklılıkları test etmek için fark testleri (t-testi, ANOVA) kullanılarak SPSS 24.0 programında analiz edilmiştir.

Bu çalışma, sunduğu bulgularla önemli katkılar sağlamayı hedeflemektedir. Akademik literatüre, Türkiye'deki KOBİ'lerin yeşil pazarlama karması uygulamalarına yönelik tutumları hakkında güncel ve ampirik veriler sunarak bu alandaki boşluğun doldurulmasına katkı sağlayabilir. KOBİ yöneticileri için, kendi uygulamalarını sektördeki genel eğilimlerle karşılaştırma ve gelişim alanlarını belirleme imkânı sunabilir. Merkezi idareler ve sivil toplum kuruluşları için ise KOBİ'lerin yeşil dönüşüm sürecinde karşılaştıkları zorlukları ve önceliklerini ortaya koyarak, daha hedef odaklı destek ve teşvik mekanizmaları geliştirilmesine yönelik somut temel oluşturulmasına katkı sağlayabilir.

2.YÖNTEM

Araştırmanın evreni, Ostim bölgesinde 6.500'den fazla KOBİ'nin ilgili yöneticilerinden oluşmaktadır. KOBİ yöneticilerine daha etkin ulaşım sağlamak ve katılım oranını artırmak amacıyla fuar ve zirve gibi sektörel etkinlikler stratejik olarak veri toplama mecraları olarak kullanılmıştır. Böylelikle amaçlı örnekleme ile seçilen 159 katılımcı örneklem hacmini oluşturmuştur. Veri toplama süreci, gerekli kurumsal izinler alındıktan sonra, 22 Şubat 2024 ile 8 Temmuz 2024 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Bu süreçte yüz yüze, çevrimiçi ve bırak-topla gibi çeşitli anket teknikleri kullanılmıştır.

Araştırmada birincil veriler, bu çalışmadaki ilk yazar olan Ayar'ın (2024) Doktora tez çalışmasında kullanılan anket formu ile toplanmıştır. Anket formu üç ana bölümden meydana gelmektedir: Birinci bölüm, uzman değerlendirmesiyle son halini alan 62 adet Likert tipi ifadeyi içermektedir. İkinci bölümde, işletmelere yönelik 15 adet genel bilgi sorusu yer alırken, üçüncü bölüm ise katılımcıların demografik niteliklerini belirlemeye yönelik 6 sorudan oluşmaktadır. Bu son iki bölümde nominal ve sıralamalı ölçekler kullanılmıştır. İkincil veriler ise ilgili akademik kaynaklardan temin edilmiştir.

Elde edilen verilerin analizi SPSS 24.0 istatistik paket programı aracılığıyla yapılmıştır. Analiz kapsamında öncelikle kullanılan ölçeğin geçerlilik ve güvenilirlik (Cronbach's Alpha) testleri gerçekleştirilmiştir. Betimsel bulguları sunmak için ise frekans, yüzde, ortalama ve standart sapma gibi tanımlayıcı istatistikler hesaplanmış ve gruplar arası farklılıkları incelemek üzere fark testleri uygulanmıştır.

3. BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde verilerin analizi sonucunda elde edilen bulgular tablolar aracılığıyla sunulmuştur.

Tablo 1'e göre ölçeğin güvenilir olduğu belirtilebilir.

Tablo 1. Güvenilirlik Analizi

Cronbach's Alpha	Madde sayısı
,952	62

3.1. Demografik Özellikler

Ön test sonucu ulaşılan demografik özelliklere ait veriler Tablo 2'de verilmektedir. Tablo 2'ye göre deneklerin %63,50'si erkek (101 kişi), %36,50'si kadındır (58 kişi). Deneklerin yarısından çoğu evli, 40 yaş ve altında ve ağırlıklı olarak lisans mezunudur. Katılımcıların çoğunluğu orta ve alt kademe yöneticilerden oluşmakta, %15'i ise işletme sahibidir. Deneyim açısından bakıldığında, katılımcıların yaklaşık yarısı 10 yıl ve daha az kıdeme sahipken, 16 yıl ve üzeri deneyime sahip olanların oranı %30,2'dir. Bu durum, araştırma grubunun büyük ölçüde yönetim tecrübesi bulunan ancak çoğunlukla genç ve orta düzey yöneticilerden oluştuğunu göstermektedir. Demografik özelliklerden başka diğer verilerin de dağılımını incelemek için normallik analizi yapılmıştır.

Tablo 2: Demografik Değişkenler (n=159)

Demografik	**Grup**	**n**	**%**
Cinsiyet	Kadın	58	36,5
	Erkek	101	63,5
Yaş	≤ 30	42	26,4
	31-40	61	38,4
	41-50	40	25,2
	≥51	16	10,1
Medeni Durum	Evli	98	61,6
	Bekar	61	38,4
Eğitim Durumu	Lise ve daha az	27	17,0
	Ön lisans	23	14,5
	Lisans	79	49,7
	Lisansüstü	30	18,9
Görevi	Alt kademe yöneticisi	33	20,8
	Orta kademe yöneticisi	76	47,8
	Üst kademe yöneticisi	26	16,4
	İşletme Sahibi	24	15,1
Deneyim (yıl)	1-5	38	23,9
	6-10	37	23,3
	11-15	36	22,6
	16-20	20	12,6
	≥ 21	28	17,6

3.2. Normallik Analizi

İstatistiksel analizlerin temelini oluşturan normallik varsayımı, modeldeki bilinmeyen parametrelerin tahmininde kullanılacak yöntemin belirlenmesinde kritik bir role sahiptir (Justel vd., 1997). Bu varsayımın karşılanıp karşılanmadığını değerlendirmek, analistlerin hangi test prosedürlerini uygulayabileceğini belirleyen ciddi bir adımdır (Tasdan ve Yeniay, 2014).

Verilerin normal dağılıma uygunluğunu test etmek için literatürde çeşitli yöntemler bulunmaktadır. Drezner vd. (2010), lineer bir model uygulandıktan sonra artıkların

normalliğinin analiz edilmesinin yaygın bir pratik olduğunu belirtir. Bu doğrulamayı yapmak için en sık başvurulan yöntemler arasında Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-Wilk testleri yer alır. Bunun yanı sıra, Jarque ve Bera (1980) tarafından geliştirilen ve verilerin çarpıklık (skewness) ve basıklık (kurtosis) değerlerine dayanan testler de verinin dağılım yapısından faydalanarak normallik hakkında önemli bilgiler sunar.

Tablo 3: Normallik Analizi

Ölçek	Kolmogorov-Smirnov			Merkezi Eğilim Ölçümleri			
	İstatistik	Ser.der.	Önem	Ort.	Medyan	Basıklık	Çarpıklık
Kültür	0,101	159	0,000	3,417	3,583	-0,727	0,539

Tablo 3'ten anlaşıldığı üzere Basıklık ve Çarpıklık değerleri +1,96 -1,96 arasında olduğu için örneklemin normal dağıldığı söylenebilir (Hair vd., 2014).

3.3. KOBİ'lere İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan KOBİ'lerin operasyonel özelliklerine ilişkin bulgular, sektörün mevcut durumuna dair önemli ipuçları sunmaktadır (Tablo 4). Katılımcı işletmelerin %40,3'ü 1-10 yıl arasında faaliyet gösterirken, %20,8'i 21-30 yıl arasında pazarda yer alarak hem genç hem de köklü firmaların bir arada bulunduğunu göstermektedir. Çalışan sayısı bakımından firmaların %64,2'si 100'den az çalışana sahipken, %13,2'si 101-200 çalışana sahiptir, bu da örneklemin KOBİ tanımına uygunluğunu teyit etmektedir. Faaliyet alanları incelendiğinde, makine ve parçaları imalatı (%28,3) ile bilişim/teknoloji (%26,4) sektörlerinin öne çıktığı görülmektedir.

Tablo 4. İşletmeye ait bilgiler (n=159)

Değişken	Grup	n	%	Değişken	Grup	n	%
İşletme Faaliyet Süresi (yıl)	1-10 yıl	64	**40,3**	Ürünlerde çevre işaret/etiket kullanımı	Evet	81	50,9
	11-20	32	**20,1**		Hayır	78	49,1
	21-30	33	**20,8**	Ürünlerde kullanılan İşaret/etiket	CE işareti	24	**15,1**
	31-40	11	6,9		Geri dönüşüm	37	**23,3**
	≥ 41	19	11,9		Yeşil Nokta	3	1,9
İşletme çalışan sayısı	≤100	102	**64,2**		Çevre dostu	15	9,4
	101-200	21	13,2		ÇEVKO	3	1,9
	201-300	16	10,1		Ozon dostu	2	1,3
	301-400	13	8,2		Hiçbiri	3	1,9
	≥ 401	7	4,4		Cevapsız	72	45,3
				Gelecekte çevreci işler için yeni personel istihdamı	Evet	114	**71,7**
İşletme faaliyet alanı	Bilişim/Teknoloji	42	**26,4**		Hayır	45	28,3
	Gıda ve ambalaj	40	**25,2**	İstihdam artışı öngörülen meslekler	Çevre mühendisi	68	**42,8**
	İnşaat Ürünleri	14	8,8		Alana ilişkin diğer mühendisler	41	**25,8**
	Mak.ve parçaları	45	**28,3**		İç Denetleyici	27	**17,0**
	Sağlık araç-gereçleri (Medikal, Optik ve Gözlük imalatı)	6	3,8		Çevre Eğitimi ve hukuku avukatlar	11	6,9
	Ulaştırma, depolama ve haberleşme	4	2,5		Yönetici	10	6,3
	Tekstil ve deri ürünleri	3	1,9		Diğer	2	1,3
	Diğer (yayınevi, savunma, Yayınevi	5	3,1	ISO 14001 Belgesi Sahipliği	Evet	71	44,7
					Hayır	88	**55,3**
	Evet	122	**76,7**		Hiç	33	20,8

Dijital pazarlama kanal kullanımı	Hayır	37	23,3	Sınırda karbon düzenlemesi bilgi düzeyi	Az	41	**25,8**
Dijital pazarlama önemi	Az önemli	15	9,4		Orta	67	**42,1**
	Orta derecede önemli	40	**25,2**		Fazla	9	5,7
	Fazlaca önemli	60	**37,7**		Çok fazla	9	5,7
	Çok fazla önemli	44	27,7	Sınırda karbon düzenlemesinin İşletmeye etkisi	Etkilemeyecek	34	21,4
İhracat	Evet	91	**57,2**		Az etkileyecek	28	17,6
	Hayır	68	42,8		Orta düzeyde etkileyecek	54	**34,0**
Karbon telafi sistemi kullanımı	Evet	60	37,7		Fazla etkileyecek	33	**20,8**
	Hayır	99	**62,3**		Çok fazla etkileyece	10	6,3
Tersine lojistik sis kullanımı	Evet	32	20,1				
	Hayır	127	**79,9**				

KOBİ'lerin dijitalleşme ve küreselleşme eğilimleri dikkat çekicidir. İşletmelerin %76,7'si dijital pazarlama kanallarını aktif olarak kullanmakta ve %37,7'si bu kanallara "fazlaca önemli" bir rol atfetmektedir. Benzer şekilde, %57,2'lik bir oranla ihracat yapan firmalar, uluslararası pazarlara açılma eğilimindedir.

Sürdürülebilirlik uygulamalarına yönelik farkındalık ve aksiyonlar ise gelişim aşamasındadır. İşletmelerin %50,9'u ürünlerinde çevre işareti/etiketi kullandığını belirtirken, %49,1'i kullanmadığını ifade etmiştir. Kullanılan etiketler arasında "geri dönüşüm" (%23,3) ve "CE işareti" (%15,1) en yaygın olanlardır. Geleceğe yönelik olumlu bir gösterge olarak, firmaların %71,7'si çevreci işler için yeni personel istihdam etmeyi planlamaktadır; bu alanda en çok çevre mühendisi (%42,8) ve konuyla ilgili diğer mühendisler (%25,8) talep görmektedir. Buna karşın, firmaların %55,3'ünün ISO 14001 belgesine sahip olmaması ve %62,3'ünün bir karbon telafi sistemi kullanmaması, kurumsal sürdürülebilirlik altyapısının henüz tam olarak yerleşmediğine işaret etmektedir.

3.4. Yeşil Pazarlama Karması Uygulama Kültürüne (YPKUK) İlişkin Bulgular

KOBİ'lerin yeşil pazarlama karması uygulama kültürüne ilişkin tutumları, 1'den 5'e kadar derecelendirilen Likert ölçeği maddeleriyle ölçülmüştür. Analizler, firmaların belirli yeşil pazarlama uygulamalarını benimsediğini, ancak bazı konularda, özellikle maliyet ve tüketici algısı gibi alanlarda, önemli zorluklar yaşadığını ortaya koymaktadır.

Tablo 5'e göre katılımcıların en güçlü katılım gösterdiği uygulamalar, doğrudan üretim süreçleri ve kurumsal stratejilerle ilgilidir. "Ürünü tasarlarken çevreyi dikkate alırız" ifadesi, $\bar{x}$=4,06'lık ortalama ile en yüksek puanı almıştır. Katılımcıların %79,9'u bu ifadeye "katılıyorum" veya "kesinlikle katılıyorum" yanıtını vererek, ürün tasarım aşamasında çevresel duyarlılığın KOBİ'ler için bir öncelik olduğunu göstermiştir. Bunu, 3,91 ortalama ile "Üretimde atık miktarımızı en aza indiriyoruz" ifadesi takip etmektedir; bu ifadeye katılım oranı %70,4'tür. Üçüncü sırada ise $\bar{x}$=3,82 ortalama ile "İşletmemizin deposu çevreci yöntemlerle düzenlenmektedir" ifadesi yer almaktadır; bu da firmaların depolama ve lojistik süreçlerinde de çevresel hassasiyet gösterdiğini ortaya koymaktadır. Diğer yüksek ortalamalı ifadeler arasında "Ürünün yeşil çevre bileşenlerini destekliyoruz" ($\bar{x}$=3,78), "Kullandığımız hammaddeler çevre için güvenlidir" ($\bar{x}$=3,77) ve "Yeşil paketleme yaklaşımı ambalaj atıklarımızı azaltıyor" ($\bar{x}$=3,71) gibi maddeler bulunmaktadır. Bu bulgular, KOBİ'lerin üretim,

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

atık yönetimi ve malzeme seçimi gibi operasyonel alanlarda yeşil pazarlama kültürünü içselleştirmeye başladıklarını göstermektedir.

Buna karşın, en düşük ortalamaya sahip ifadeler, KOBİ'lerin yeşil pazarlama stratejilerini hayata geçirirken karşılaştıkları temel engelleri yansıtmaktadır. "Müşterilerimiz yüksek yeşil fiyatlar ödemeyi kabul etmektedirler" ifadesi, $\bar{x}$=2,93'lük ortalama ile en düşük puanı almıştır. Bu durum, yeşil ürünlere yönelik tüketici fiyat hassasiyetinin KOBİ'ler için önemli bir bariyer olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Düşük ortalamaya sahip diğer ifadeler arasında "İşletmemizde çevreye ilişkin maliyetleri izleyen ayrı bir birim kurulmuştur" ($\bar{x}$=3,23), "Reklamlardaki çevreci iddialar genellikle eleştirilerle karşılanmaktadır" ($\bar{x}$=3,26), "Ürünlerimizde geri dönüştürülmüş malzemeler kullanıyoruz" ($\bar{x}$=3,29) ve "Yeşil taşıma sayesinde daha az yakıt kullanıyoruz" ($\bar{x}$=3,29) bulunmaktadır. Bu sonuçlar, KOBİ'lerin kurumsal altyapı eksikliği, yeşil iletişimde karşılaşılan güvensizlik ve belirli yeşil uygulamaların operasyonel zorlukları gibi konularda hala kat etmeleri gereken bir yol olduğunu göstermektedir.

Tablo 5: Yeşil Pazarlama Karması Uygulama Kültürü (YPKUK)-Betimsel İstatistikler (n=159).

Sıra No	Likert İfadeler		Katılım düzeyi					Ort	s.s.
			1-Kesinlikle katılmıyorum	2-Katılmıyorum	3-Ne katılmıyorum Ne katılıyorum	4-Katılıyorum	5-Kesinlikle katılıyorum		
1	Azaltılmış malzemelerle enerji tasarrufu sağlayacak şekilde ürünleri tasarlarız.	f	11	28	29	58	33	3,47	1,20
		%	6,9	17,6	18,2	36,5	20,8		
2	Atıkların geri dönüştürülmesini sağlayacak şekilde yeniden üretim için tasarım yaparız.	f	3	36	19	53	48	**3,67**	1,18
		%	1,9	22,6	11,9	33,3	30,2		
3	Yeşil paketleme yaklaşımı ile malzemelerimiz daha az zarar (kırılma, bozulma gibi) görmektedir	f	15	18	29	59	38	**3,55**	1,24
		%	9,4	11,3	18,2	37,1	23,9		
4	Yeşil paketleme yaklaşımı ambalaj atıklarımızı azaltıyor	f	9	19	24	64	43	**3,71**	1,15
		%	5,7	11,9	15,1	40,3	27,0		
5	Yeşil paketleme uygulamaları ürünlerimizi daha da haifiletiyor.	f	10	25	45	52	27	3,38	1,13
		%	6,3	15,7	28,3	32,7	17		
6	Yeşil paketleme uygulamaları maliyetleri azaltıyor.	f	3	24	35	67	30	**3,61**	1,02
		%	1,9	15,1	22,0	42,1	18,9		
7	Ürünlerimizde geri dönüştürülmüş malzemeler kullanıyoruz.	f	8	40	32	56	23	3,29	1,14
		%	5,0	25,2	20,1	35,2	14,5		
8	Paketleme için dönüştürülmüş malzemeler kullanıyoruz.	f	8	27	37	54	33	3,48	1,15
		%	5,0	17,0	23,3	34	20,8		
9	Ürünü tasarlarken çevreyi dikkate alırız.	f	3	11	18	68	59	**4,06**	,97
		%	1,9	6,9	11,3	42,8	37,1		
10	Üretimde ekolojik-yeşil malzemeler kullanırız.	f	12	28	31	58	30	3,42	1,20
		%	7,5	17,6	19,5	36,5	18,9		
11	Tedarikçilerimizin ürünleri geri dönüşüme uygundur	f	5	20	37	62	35	**3,64**	1,06
		%	3,1	12,6	23,3	39,0	22,0		
12	Üretimde atık miktarımız en aza indiriyoruz	f	1	20	26	57	55	**3,91**	1,03
		%	,6	12,6	16,4	35,8	34,6		
13	Üretimde yenilenebilir enerji kaynaklarını kullanıyoruz	f	4	32	26	53	44	**3,64**	1,16
		%	2,5	20,1	16,4	33,3	27,7		
14	Şirketimiz pazara yenilikçi yeşil ürünler sunmaktadır.	14	36	34	37	38	14	3,31	1,30
		8,8	22,6	21,4	23,3	23,9	8,8		
15	Yeşil ürünler firmamıza farklılaşma fırsatı sağlamaktadır.	f	7	28	34	47	43	**3,57**	1,19
		%	4,4	17,6	21,4	29,6	27,0		
16	Kullandığımız hammaddeler çevre için güvenlidir.	f	6	12	34	68	39	**3,77**	1,03
		%	3,8	7,5	21,4	42,8	24,5		
17	İşletmemizde üretim süreci ISO 14001 sertifikasına dayalıdır	f	14	23	22	43	57	**3,67**	1,33
		%	8,8	14,5	13,8	27,0	35,8		
18	İşletmemiz çevre dostu ürünler üretmektedir.	f	4	21	48	51	35	**3,58**	1,05
		%	2,5	13,2	30,2	32,1	22,0		
19	Çevre, tedarikçi seçiminde temel kriterdir.	f	9	19	27	85	19	**3,54**	1,04
		%	5,7	11,9	17,0	53,5	11,9		
20	Ürünün yeşil çevre bileşenlerini destekliyoruz.	f	6	16	26	70	41	**3,78**	1,06
		%	3,8	10,1	16,4	44,0	25,8		

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Sıra No	Likert İfadeler		Katılım düzeyi					Ort	s.s.
			1-Kesinlikle katılmıyorum	2-Katılmıyorum	3-Kararsızım	4-Katılıyorum	5-Kesinlikle katılıyorum		
21	İşletmemizde çevreye ilişkin maliyetleri izleyen ayrı bir birim kurulmuştur	f	14	38	32	47	28	3,23	1,24
		%	8,8	23,9	20,1	29,6	17,6		
22	İşletmemizde geri dönüştürülmüş maddelerin kullanılması maliyetleri düşürmektedir.	f	4	18	38	74	25	**3,62**	,97
		%	2,5	11,3	23,9	46,5	15,7		
23	Yeşil ürünlerin diğer ürünlere göre biraz daha yüksek fiyatlandırılması normaldir.	f	5	19	46	61	28	3,55	1,02
		%	3,1	11,9	28,9	38,4	17,6		
24	Müşterilerimiz yüksek yeşil fiyatlar ödemeyi kabul etmektedirler	f	15	46	48	35	15	2,93	1,13
		%	9,4	28,9	30,2	22,0	9,4		
25	Fiyat politikasında çevre unsurlarını dikkate alırız.	f	10	15	25	95	14	**3,55**	1,00
		%	6,3	9,4	15,7	59,7	8,8		
26	Nakliye maliyetlerini azaltmak için yerel ürünler kullanmaktayız.	f	1	10	36	79	33	**3,84**	,85
		%	,6	6,3	22,6	49,7	20,8		
27	İşletmede Bilişim teknolojileri kullanımı dağıtım maliyetlerini düşürmektedir	f	9	11	19	93	27	**3,74**	1,01
		%	5,7	6,9	11,9	58,5	17,0		
28	Çevreci bir ürünün ekstra maliyetini karşılarız.	f	4	22	43	82	8	3,43	,88
		%	2,5	13,8	27,0	51,6	5,0		
29	Dağıtımda çevresel konuları dikkate alırız.	f	6	26	34	64	29	**3,53**	1,08
		%	3,8	16,4	21,4	40,3	18,2		
30	Firmamız doğrudan satış sırasında müşterilerini çevre konusunda duyarlı olmaya ikna etmeye çalışır.	f	5	29	40	64	21	3,42	1,03
		%	3,1	18,2	25,2	40,3	13,2		
31	Dağıtım kanalında yeşil araçlardan faydalanıyoruz.	f	13	31	59	29	27	3,16	1,17
		%	8,2	19,5	37,1	18,2	17,0		
32	Yeşil taşımada elektronik bilgi sistemleri kullanıyoruz.	f	11	26	32	72	18	3,38	1,10
		%	6,9	16,4	20,1	45,3	11,3		
33	Yeşil taşıma sayesinde daha az yakıt kullanıyoruz.	f	10	29	50	45	25	3,29	1,13
		%	6,3	18,2	31,4	28,3	15,7		
34	Yeşil taşıma sayesinde sevkiyat güzergahında zaman tasarrufu yaparak maliyetleri düşürebiliyoruz	f	9	31	25	81	13	3,36	1,06
		%	5,7	19,5	15,7	50,9	8,2		
35	Ürünün dağıtımından kaynaklanan emisyonları izleriz.	f	14	38	33	50	24	3,20	1,22
		%	8,8	23,9	20,8	31,4	15,1		
36	Pazarlamada ürünlerimizin çevreci yönü ön plandadır.	f	13	20	39	76	11	3,33	1,05
		%	8,2	12,6	24,5	47,8	6,9		
37	Çevreci uygulamalarımız web sitemizde güncellenmektedir.	f	8	27	43	60	21	3,37	1,07
		%	5,0	17,0	27,0	37,7	13,2		
38	İşletmemiz ambalaj malzemelerini parçalanabilir ürünlerden seçmektedir.	f	6	37	21	72	23	3,43	1,11
		%	3,8	23,3	13,2	45,3	14,5		
39	İşletmemiz ambalaj kullanmayı azaltmaya çalışmaktadır.	f	10	12	39	66	32	**3,62**	1,08
		%	6,3	7,5	24,5	41,5	20,1		
40	İşletmemiz çevre dostu yeşil etiket kullanmaktadır.	f	15	41	40	51	12	3,03	1,12
		%	9,4	25,8	25,2	32,1	7,5		
41	Etiketlerde geri dönüşüme ilişkin bilgiler yer alır.	f	12	33	42	65	7	3,14	1,04
		%	7,5	20,8	26,4	40,9	4,4		
42	Paketlerde tehlikeli maddelerin kullanımını önleriz.	f	7	11	23	100	18	**3,70**	,92
		%	4,4	6,9	14,5	62,9	11,3		

Sıra No	Likert İfadeler		Katılım düzeyi						
			1-Kesinlikle katılmıyorum	2-Katılmıyorum	3-Ne katılmıyorum Ne Katılıyorum	4-Katılıyorum	5-Kesinlikle katılıyorum	Ort	s.s.
43	Malların elleçleme miktarı, teslimat esnekliğini artırmak için en aza indirilmiştir.	f	1	14	31	93	20	**3,74**	,81
		%	,6	8,8	19,5	58,5	12,6		
44	İşletmemizin deposu çevreci yöntemlerle düzenlenmektedir.	f	4	12	27	81	35	**3,82**	,94
		%	2,5	7,5	17,0	50,9	22,0		
45	Dağıtımda bütünleşik ulaşım sistemlerini kullanıyoruz	f	5	14	27	88	25	**3,72**	,94
		%	3,1	8,8	17,0	55,3	15,7		
46	Daha temiz taşıma sistemleri seçiyoruz.	f	10	28	31	52	38	**3,50**	1,21
		%	6,3	17,6	19,5	32,7	23,9		
47	Pazarlama iletişiminde yeşil argümanlar kullanırız.	f	3	23	42	81	10	3,45	,88
		%	1,9	14,5	26,4	50,9	6,3		
48	Pazarlama iletişimimiz, şirketin çevreye olan bağlılığını yansıtır.	f	5	25	43	63	23	3,47	1,02
		%	3,1	15,7	27,0	39,6	14,5		
49	Reklamlardaki çevreci iddialar, genellikle çevre tarafından rakipler, tüketici kuruluşları vb.) eleştirilerle karşılanmaktadır.	f	2	48	34	57	18	3,26	1,05
		%	1,3	30,2	21,4	35,8	11,3		
50	Şirket, "yeşil imajı" etkin bir şekilde teşvik etmek için çevreci gruplarla iş birliği yapar.	f	10	29	25	71	24	3,44	1,14
		%	6,3	18,2	15,7	44,7	15,1		
51	Çevresel etiketleme, şirketimiz için etkili bir tanıtım aracıdır.	f	34	42	63	20	34	3,43	,96
		%	21,4	26,4	39,6	12,6	21,4		
52	Tüketicileri şirketteki çevre yönetimi hakkında bilgilendiriyoruz.	f	17	25	37	55	25	3,29	1,22
		%	10,7	15,7	23,3	34,6	15,7		
53	Çevresel konularda sponsorluk faaliyetlerine katılırız.	f	11	23	38	51	36	3,49	1,19
		%	6,9	14,5	23,9	32,1	22,6		
54	Tedarikçilerimiz için belirli çevresel kriterler kullanırız.	f	11	19	33	60	36	**3,57**	1,17
		%	6,9	11,9	20,8	37,7	22,6		
55	Ürünlerimizi tanıtırken daha çevre dostu olduğu için dijital iletişimi tercih ediyoruz.	f	6	13	25	75	40	**3,82**	1,02
		%	3,8	8,2	15,7	47,2	25,2		
56	Tedariklerimizde mümkün olduğunca kağıtsız bir politika uyguluyoruz.	f	7	15	25	78	34	**3,74**	1,04
		%	4,4	9,4	15,7	49,1	21,4		
57	Tutundurma faaliyetlerinde "çevreci işletme" imajını vurguluyoruz	f	10	29	39	53	28	3,38	1,16
		%	6,3	18,2	24,5	33,3	17,6		
58	Ürünlerimizin reklamlarında gerçek-kanıtlanabilir ifadeler kullanıyoruz.	f	8	16	16	85	34	**3,76**	1,06
		%	5,0	10,1	10,1	53,5	21,4		
59	Çevre dostu firma imajımız bize rekabet avantajı getiriyor.	f	4	28	53	57	17	3,35	,97
		%	2,5	17,6	33,3	35,8	10,7		
60	Ürünlerimizin yeşil olduğunu reklamlarımızda vurgularız.	f	8	23	41	59	28	3,48	1,10
		%	5,0	14,5	25,8	37,1	17,6		
61	Ürün ambalajında çevre ile özdeş yeşil renk hakimdir.	f	24	33	41	43	18	2,99	1,24
		%	15,1	20,8	25,8	27,0	11,3		
62	Ürün tanıtımlarımız çevre koruma faaliyetlerini içerir.	f	13	27	23	73	23	3,42	1,17
		%	8,2	17,0	14,5	45,9	14,5		

Farklılık analizleri: Giriş bölümünde belirtilen ikinci sorunun cevabı olarak KOBİ yönetici ve işletmelerin bazı özelliklerine göre tutumların, yöneticilerin demografik (cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim, görev, deneyim) ve işletmelerin operasyonel özellikleri (faaliyet süresi, çalışan sayısı, dijital pazarlama kullanımı, İSO 14001 sertfika sahipliği, ihracat durumu vb.) açısından gruplar arasındaki ortalamalar bakımından bir farklılık gösterip-göstermediği test edilmiştir. SPSS çıktıları tek tek incelendiğinde söz konusu değişkenlerde anlamlı bir farklılık ortaya çıkmamıştır. Dolayısıyla SPSS çıktılarına da burada yer verilmemiştir.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

4. TARTIŞMA

Bu çalışmanın amacı, Ankara OSTİM Organize Sanayi Bölgesi'nde faaliyet gösteren KOBİ'lerin yeşil pazarlama karması uygulama kültürünü ve bu konudaki tutumlarını betimsel olarak analiz etmektir. Araştırma bulguları, KOBİ'lerin yeşil pazarlamaya yönelik tutumlarının çok boyutlu ve yer yer çelişkili bir yapı sergilediğini ortaya koymaktadır. Bulgular, KOBİ'lerin yeşil pazarlamayı teorik olarak benimsediğini, ancak bu benimsemenin daha çok firmanın içsel, operasyonel ve kontrol edebildiği alanlarda yoğunlaştığını göstermektedir. Dışsal faktörler, özellikle maliyet algısı ve tüketici davranışlarına ilişkin beklentiler, bu kültürün tam anlamıyla yerleşmesinin önündeki en önemli engeller olarak belirmektedir.

Araştırma kapsamındaki KOBİ'lerin demografik ve operasyonel profili, Türkiye'deki KOBİ ekosisteminin dinamik bir yansımasını sunmaktadır. Katılımcıların önemli bir kısmının 10 yıldan daha az bir faaliyet geçmişine sahip olması ve çoğunluğunun 100'den az çalışanının olması, örneklemin genç ve dinamik bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Faaliyet alanlarında makine-parça imalatı ve bilişim teknolojilerinin öne çıkması, bu sektörlerin yeşil dönüşümdeki potansiyel rolünü vurgulamaktadır. KOBİ'lerin dijital pazarlama kanallarını yüksek oranda kullanmaları ve ihracat yapma eğilimleri, yeşil pazarlama mesajlarının ulusal ve uluslararası pazarlara taşınması için önemli bir altyapının mevcut olduğuna işaret etmektedir.

Bu araştırmada sürdürülebilirlik konusundaki kurumsal altyapının henüz gelişim aşamasında olduğu görülmektedir. Firmaların yarıdan fazlasının ISO 14001 belgesine sahip olmaması ve karbon telafi sistemlerini kullanmaması, bu alandaki farkındalığın ve kurumsallaşmanın artırılması gerektiğini göstermektedir. Ancak, gelecekte çevreci işler için, özellikle mühendislik alanında, yeni personel istihdam etme niyetlerinin yüksek olması, KOBİ'lerin bu eksikliği giderme ve yeşil yetkinliklerini artırma yönünde olumlu bir beklenti içinde olduklarının önemli bir göstergesidir. Bu durum, Jenkins'in (2009) belirttiği gibi, KOBİ'lerin kurumsal sosyal sorumluluk ve çevresel yönetim konularında bir "fırsat" gördükleri ancak bunu hayata geçirmek için yapısal desteğe ihtiyaç duydukları tespitiyle örtüşmektedir.

KOBİ'lerin yeşil pazarlama uygulamalarına yönelik tutumları incelendiğinde, en güçlü katılımın ürün tasarımı ve üretim süreçleri gibi doğrudan kontrol edebildikleri operasyonel alanlarda olduğu görülmektedir. "Ürünü tasarlarken çevreyi dikkate alırız" ve "Üretimde atık miktarımızı en aza indiriyoruz" gibi ifadelere verilen yüksek puanlar, KOBİ'lerin yeşil pazarlamayı öncelikle bir verimlilik ve kaynak yönetimi aracı olarak gördüğünü düşündürmektedir. Bu yaklaşım, Vilkaite-Vaitone vd. (2022) geliştirdiği Yeşil Pazarlama Ölçeği'ndeki "Ürün" ve "İç Pazarlama" boyutlarıyla paralellik göstermektedir; her iki çalışma da firmaların yeşil dönüşüme genellikle somut ve kontrol edilebilir ürün ve süreç iyileştirmeleriyle başladığını ortaya koymaktadır. Benzer şekilde, Kütahyalı ve Yıldız (2024) tarafından yapılan çalışmada da yeşil inovasyonun, özellikle üretim süreçlerinde, firma performansı üzerinde olumlu bir etki yarattığı bulgusu, bu çalışmadaki KOBİ'lerin üretim odaklı tutumunu desteklemektedir. Buna karşılık, KOBİ'lerin en zayıf olduğu ve en düşük katılımı gösterdiği alanlar, doğrudan pazar ve tüketiciyle etkileşimi içeren maliyet ve fiyatlandırma konularıdır. "Müşterilerimiz yüksek yeşil fiyatlar ödemeyi kabul

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

etmektedirler" ifadesinin en düşük ortalamaya sahip olması, bu araştırmanın en çarpıcı bulgularından biridir. Bu durum, yeşil pazarlama literatüründeki temel bir ikilemi, yani "tutum-davranış açığını" (attitude-behavior gap) KOBİ perspektifinden doğrulamaktadır (Peattie ve Crane, 2005). Mahmoud vd. (2023) çalışması, yeşil fiyatın tüketici niyetini olumlu etkilediğini gösterse de bu çalışmadaki KOBİ'ler, tüketicilerin bu niyeti fiili satın almaya dönüştüreceğine dair derin bir şüphe duymaktadır. Bu şüphecilik, KOBİ'lerin yeşil ürünler için primli fiyatlandırma stratejileri geliştirmesini engelleyen temel bir bariyerdir. Ayrıca, kurumsal altyapı eksikliklerini yansıtan "çevre maliyetlerini izleyen ayrı bir birim" veya "geri dönüştürülmüş malzeme kullanımı" gibi ifadelere verilen düşük puanlar, Holappa'nın (2024) da belirttiği gibi, KOBİ'lerin yeşil pazarlamayı henüz bütünsel bir kurumsal kültür olarak içselleştirmek yerine, daha çok operasyonel ve izole edilmiş eylemler olarak gördüğünü göstermektedir.

5. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Bu çalışma, Ankara OSTİM OSB'deki KOBİ'lerin yeşil pazarlama karması uygulama kültürüne yönelik tutumlarını betimsel olarak ortaya koymuştur. Bulgular, KOBİ'lerin yeşil pazarlamayı teorik düzeyde benimsediğini ancak bu uygulamaların daha çok üretim, atık yönetimi ve tasarım gibi içsel ve operasyonel süreçlerde yoğunlaştığını göstermektedir. Özellikle ürünlerin yeşil nitelikleri ve çevresel sorumluluklar konusunda güçlü bir eğilim gözlenirken, yeşil ürünlerin fiyatlandırılması ve tüketicilerin bu fiyatı kabul etmesi konusunda önemli bir engel algısı ve kurumsal altyapı eksikliği tespit edilmiştir.

Bu çalışma Ankara'daki KOBİ'lerin yeşil pazarlama kültürünü benimseme konusunda istekli ancak temkinli bir duruş sergilediğini ortaya koymaktadır. Firmalar, üretim ve tasarım gibi içsel süreçlerde çevresel sorumlulukları benimserken, pazarın fiyat hassasiyeti ve kurumsal kaynak yetersizlikleri gibi dışsal ve yapısal engeller nedeniyle bu kültürü pazarlama karmasının tüm unsurlarına yaymakta zorlanmaktadırlar.

Bu çalışma, Türkiye'deki KOBİ'lerin yeşil dönüşümdeki güçlü yönlerini (üretim odaklılık) ve zayıf yönlerini (pazar odaklı maliyet ve fiyatlandırma engelleri) ortaya koyarak alandaki boşluğu doldurmada katkı sağlayabilir. Pratik olarak ise yeşil pazarlama uygulamalarının yaygınlaştırılmasına yönelik hedef odaklı destek ve teşvik mekanizmaları geliştirilmesi adına somut bir temel oluşturabilir.

5.1. Sınırlılıklar Ve Gelecek Çalışmalara İlişkin Öneriler

Araştırmanın coğrafi olarak Ankara OSTİM OSB ile sınırlı olması, bulguların Türkiye'deki tüm KOBİ'lere genellenebilirliğini kısıtlamaktadır. Veriler katılımcıların bildirimlerine dayalıdır. Ayrıca, sektörler arası farklılıklar bu çalışmada derinlemesine incelenmemiştir.

Gelecekte bu çalışma farklı coğrafi bölgelerde ve hizmet gibi farklı sektörlerde uygulanarak bulguların genellenebilirliği test edilebilir. Nitel araştırma yöntemleriyle, KOBİ'lerin yeşil fiyatlandırma stratejilerindeki zorlukların altında yatan nedenler derinlemesine incelenerek, bu alandaki "tutum-davranış açığı" daha net bir şekilde ortaya konulabilir.

KAYNAKÇA

[1] Drezner, Z., Turel, O., ve Zerom, D. (2010). A modified kolmogorov–smirnov test for normality. *Communications in Statistics- Simulation and Computation*, *39*(4), 693-704. https://doi.org/10.1080/03610911003615816

[2] Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., & Anderson, R. E. (2014). Multivariate data analysis (7th ed.). Pearson Education Limited

[3] Holappa, P. (2024). Sustainable marketing in micro and small enterprises [Master's Thesis, University of Oulu]. Oulu Business School.

[4] Jarque, C. M., and Bera, A. K. (1980). Efficient tests for normality, homoscedasticity and serial independence of regression residuals. *Economics Letters*, *6*(3), 255-259. https://doi.org/10.1016/0165-1765(80)90024-5

[5] Jenkins, H. (2009). A business opportunity model of corporate social responsibility for small- and medium-sized enterprises. Business Ethics: A European Review, 18(1), 21-36. https://doi.org/10.1111/j.1467-8608.2009.01546.x

[6] Justel, A., Peña, D., ve Zamar, R. (1997). A multivariate kolmogorov-smirnov test of goodness of fit. *Statistics ve Probability Letters*, *35*(3), 251-259. https://doi.org/10.1016/S0167-7152(97)00020-5

[7] Kütahyalı, D. N., & Yıldız, B. (2024). Yeşil pazarlama stratejilerinin yeşil tedarikçi seçimi, yeşil inovasyon ve performans üzerindeki etkisi. Pazarlama ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi, 17(2), 305-340.

[8] Mahmoud, M. A., Seidu, A. S., Tweneboah-Koduah, E. Y., & Ahmed, A. S. (2023). Green marketing mix and repurchase intention: The role of green knowledge. *African Journal of Economic and Management Studies* (2024) 15 (3): 501–518. https://doi.org/10.1108/AJEMS-04-2023-0137

[9] Özgün-Ayar, C. (2024). *KOBİ'lerin yeşil pazarlama uygulama kültürü ve karşılaşılan sorunlara ilişkin ölçek geliştirme çalışması* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi.

[10] Papadas, K. K., Avlonitis, G. J., & Carrigan, M. (2017). Green marketing orientation: Conceptualization, scale development and validation. Journal of Business Research, 80, 236-246.

[11] Peattie, K., & Crane, A. (2005). Green marketing: legend, myth, farce or prophesy? *Qualitative Market Research: An International Journal*, *8*(4), 357-370.

[12] Polonsky, M. J. (1994). An introduction to green marketing. Electronic Green Journal, 1(1), 2-3.

[13] Sudi, D. M. (2024). Sustainable marketing strategies for SMEs: The impact of customer engagement on business growth in the context of environmental sustainability. Journal of Contemporary Administration and Management (ADMAN), 2(1), 512-519. https://doi.org/10.61100/adman.v2i1.216

[14] Tasdan, F., ve Yeniay, O. (2014). A shift parameter estimation based on smoothed Kolmogorov–Smirnov. *Journal of Applied Statistics*, 41(5), 1147-1159. https://doi.org/10.1080/02664763.2013.862225

[15] Vilkaite-Vaitone, N., Skackauskiene, I., ve Díaz-Meneses, G. (2022). Measuring green marketing: Scale development and validation. *Energies*, *15*(3), 718.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

YEŞİL PAZARLAMA SORUNLARINA İLİŞKİN TUTUMLAR[1]

Dr. Candan ÖZGÜN AYAR
Ankara Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğü OSTİM Hizmet Merkezi,
candan.ozgunayar@iskur.gov.tr, ORCID: 0000-0002-9913-5882
Prof. Dr. Murat Selim SELVİ
Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü,
msselvi@nku.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9114-3183

ÖZET

Bu çalışmanın temel amacı, Ankara OSTİM Organize Sanayi Bölgesi'nde (OSB) faaliyet gösteren Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin (KOBİ) yeşil pazarlama uygulamalarında karşılaştıkları sorunlara ilişkin tutumlarını betimsel olarak analiz etmektir. Küresel ekonominin temelini oluşturan KOBİ'lerin sürdürülebilirlik dönüşümündeki rolü giderek artarken, bu süreçte karşılaştıkları engelleri ve bu engellere yönelik algılarını anlamak hem akademik literatür hem de pratikte uygulayıcılar için kritik bir önem taşımaktadır. Araştırmada nicel araştırma desenlerinden betimsel tarama modeli benimsenmiş ve veriler, OSB'de faaliyet gösteren 159 KOBİ yöneticisinden anket aracılığıyla toplanmıştır. Elde edilen veriler betimsel istatistikler ve fark testleri kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırmanın bulguları, KOBİ'lerin yeşil pazarlama sorunlarını öncelikli olarak kendi kontrolleri dışındaki dışsal faktörlere atfettiğini göstermektedir. En önemli engeller olarak; tüketicilerin çevre bilincindeki yetersizlik, yeşil ürünlerin yüksek maliyet algısı ve bu maliyeti karşılama konusundaki isteksizlikleri öne çıkmaktadır. Buna karşılık KOBİ'ler, kendi içsel operasyonel süreçleri veya pazarlama iletişimi yetkinliklerini daha az sorunlu olarak algılamaktadır. Ayrıca, sorun algısının işletme içindeki hiyerarşik konuma göre anlamlı bir farklılık gösterdiği; işletme sahiplerinin üst kademe yöneticilerine göre daha iyimser tutuma sahip olduğu tespit edilmiştir. Sonuç olarak, KOBİ'lerin yeşil pazarlama stratejilerini geliştirirken, pazar eğitimi ve talep yaratma gibi dışa dönük yaklaşımlar yerine, içsel verimlilik ve maliyet kontrolüne odaklanma eğiliminde olabilecekleri anlaşılmaktadır. Araştırmanın coğrafi ve sektörel kapsamının sınırlılığı göz önünde bulundurularak, gelecek çalışmaların karşılaştırmalı bölgesel analizler yapması ve KOBİ-tüketici algısını bütünleşik olarak incelemesi önerilmektedir.

Anahtar kelimeler: KOBİ, Yeşil Pazarlama, Tutum Ölçeği, Ankara OSTİM OSB

ATTITUDES TOWARDS GREEN MARKETING ISSUES

ABSTRACT

AB The primary purpose of this study is to descriptively analyze the attitudes of Small and Medium-Sized Enterprises (SMEs) operating in the Ankara OSTİM Organized Industrial Zone (OIZ) regarding the challenges they face in implementing green marketing. As SMEs, the backbone of the global economy, increasingly play a crucial role in the sustainability

[1] Bu çalışma Candan ÖZGÜN AYAR'ın Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme ABD doktora tez çalışmasından türetilmiştir.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

transition, understanding their perceived barriers is of critical importance for both academic literature and practitioners in practice. The study employed a descriptive survey research design, and data were collected from 159 SME managers in the OIZ using a validated and reliable attitude scale. The collected data were analyzed using descriptive statistics and difference tests. The findings reveal that SMEs predominantly attribute their green marketing challenges to external factors beyond their direct control. The most significant barriers are perceived as consumers' lack of environmental awareness, the high-cost perception of green products, and consumers' unwillingness to bear this cost. Conversely, SMEs perceive their internal operational processes and marketing communication competencies as less problematic. In addition, it was found that the perception of the problem showed a significant difference according to the hierarchical position within the organization; business owners had more optimistic attitudes than senior managers. Consequently, it is concluded that when developing green marketing strategies, SMEs may tend to focus on internal efficiency and cost control rather than on outward-looking strategies such as market education and demand creation. Given the study's geographical and sectoral limitations, future research is recommended to conduct comparative regional analyses and to investigate SME-consumer perceptions in an integrated manner.

Key words: SMEs, Green Marketing, Attitude Scale, Ankara OSTİM OIZ

1.GİRİŞ

Son yıllarda küresel ölçekte artan çevresel endişeler ve sürdürülebilirlik bilinci, işletmeleri geleneksel pazarlama anlayışlarının ötesine geçmeye zorlamaktadır. Bu bağlamda, ekonomik faaliyetlerin bel kemiğini oluşturan Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin (KOBİ) yeşil pazarlama uygulamalarına geçiş sürecinde karşılaştıkları sorunların ve bu sorunlara yönelik tutumlarının anlaşılması kritik bir önem taşımaktadır.

Artan çevresel bozulma ve kaynak kıtlığı, sürdürülebilirliği küresel ekonominin merkezine yerleştirmiştir. Bu bağlamda, pazarlama disiplini, çevresel sorumluluğu temel alan "yeşil pazarlama" kavramını geliştirerek önemli bir dönüşüm geçirmiştir (Polonsky, 1994). Yeşil pazarlama, firmaların yalnızca kâr odaklı stratejilerden uzaklaşarak, üretimden tüketime kadar tüm süreçlerinde ekolojik ve sosyal etkileri göz önünde bulundurmasını gerektiren bütünsel bir yaklaşımdır (Peattie & Crane, 2005). Bu yaklaşım, işletmelere hem artan tüketici talebini karşılama hem de sürdürülebilir bir rekabet avantajı elde etme fırsatı sunmaktadır (Sudi, 2024).

Literatür, büyük şirketlerin yeşil pazarlama stratejilerini ve bunların performans üzerindeki etkilerini kapsamlı bir şekilde incelemiş olsa da (örn. Papadas vd., 2017), KOBİ'lerin bu süreçte karşılaştığı sorunlar ve bu sorunlara yönelik tutumları görece daha az ilgi görmüştür. KOBİ'ler, büyük firmalara kıyasla kaynak kısıtlılıkları, bilgi eksikliği ve pazar gücü azlığı gibi benzersiz zorluklarla yüzleşmektedir (Jenkins, 2009; Holappa, 2024). Yeşil pazarlamanın teorik faydalarına rağmen, KOBİ'lerin bu stratejileri uygularken karşılaştıkları pratik engeller (örneğin, yüksek maliyetler, tedarik zinciri sorunları, tüketici şüpheciliği) ve bu engelleri nasıl algıladıkları, akademik literatürde önemli bir boşluk oluşturmaktadır.

Bu çalışmanın temel amacı, Ankara OSTİM Organize Sanayi Bölgesi'nde (OSB) faaliyet gösteren KOBİ'lerin, yeşil pazarlama uygulamalarında karşılaştıkları sorunlara ilişkin

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

tutumlarını betimsel olarak analiz etmektir. Çalışma aşağıdaki temel araştırma sorularına yanıt aramaktadır:

1. KOBİ'ler yeşil pazarlama uygulamalarında en önemli sorunları hangi alanlarda (örneğin, maliyet, tüketici bilinci, tedarik zinciri) görmektedir?
2. Bu sorunlara yönelik tutumlar, yöneticilerin demografik ve işletmelerin operasyonel özellikleri açısından farklılık göstermekte midir?

Bu kapsamda, KOBİ yöneticilerinin yeşil pazarlamaya dair temel sorun algılarının ne düzeyde olduğu ve bu algıların demografik ve operasyonel değişkenlere göre anlamlı farklılıklar gösterip göstermediği araştırılmıştır. Nicel araştırma desenlerinden betimsel tarama modelinin benimsendiği çalışmada veriler, OSB'deki 159 KOBİ yöneticisinden anket tekniği ile toplanmış ve SPSS 24.0 programı kullanılarak betimsel istatistikler ve fark testleri (t-testi, ANOVA) ile analiz edilmiştir.

Araştırmanın Türkiye'deki KOBİ'lerin yeşil pazarlama sorunlarına dair güncel ve ampirik veriler sunarak literatürdeki boşluğun doldurulmasına katkı sağlaması beklenmektedir. Çalışma KOBİ'lerin yeşil dönüşüm sürecindeki önceliklerini ve karşılaştıkları zorlukları somut verilerle ortaya koyarak, bu alanda yapılacak düzenlemelere ve teşvik mekanizmalarına yardımcı olabilir.

2.YÖNTEM

Bu çalışma, Ankara OSTİM Organize Sanayi Bölgesi'nde faaliyet gösteren KOBİ yöneticilerinin yeşil pazarlama tutumlarını anlamayı hedeflemektedir. Araştırmanın evrenini bölgedeki binlerce KOBİ yöneticisi oluştururken, örneklem seçimi için sektörel etkinliklerden stratejik olarak yararlanılmış ve amaçlı örnekleme yöntemiyle 159 katılımcıya ulaşılmıştır. Veri toplama süreci, kurumsal izinler alındıktan sonra 22 Şubat – 8 Temmuz 2024 tarihleri arasında, katılımcıların demografik ve operasyonel özelliklerini de içeren, geçerliliği ve güvenilirliği sağlanmış bir anket formu kullanılarak tamamlanmıştır.

Araştırmada birincil veri toplama aracı olarak, ilk yazarın (Ayar, 2024) doktora tez çalışmasında geliştirdiği ve geçerlilik-güvenilirlik analizleri yapılmış anket formu kullanılmıştır. Anket formu; 34 adet 5'li Likert tipi ifadeden oluşan ana ölçek, işletmelerin operasyonel özelliklerine yönelik 15 soru ve katılımcıların demografik niteliklerini belirlemeye yönelik 6 sorudan oluşan üç bölümden oluşmaktadır. Verilerin analizinde SPSS 24.0 programı kullanılmıştır. Ölçeğin içsel tutarlılığı Cronbach Alfa katsayısı ile teyit edilmiş ve betimsel istatistiklerle veriler özetlenmiştir. Ayrıca, analiz öncesinde yapılan normallik testleri, verilerin parametrik analizler için uygun bir dağılım sergilediğini doğrulamıştır.

3.BULGULAR

3.1. Demografik Özellikler

Örneklemin demografik profili incelendiğinde, katılımcıların çoğunlukla erkek, orta yaş ve altı gruplarda yer alan, evli ve lisans mezunu yöneticilerden oluştuğu görülmektedir. Bu profil, Türkiye'deki KOBİ yönetici yapısına dair genel bir çerçeve sunmaktadır.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Tablo 1: Demografik Değişkenler (n=159)

Demografik	Grup	n	%
Cinsiyet	Kadın	58	36,5
	Erkek	101	63,5
Yaş	≤ 30	42	26,4
	31-40	61	38,4
	41-50	40	25,2
	≥51	16	10,1
Medeni Durum	Evli	98	61,6
	Bekar	61	38,4
Eğitim Durumu	Lise ve daha az	27	17,0
	Ön lisans	23	14,5
	Lisans	79	49,7
	Lisansüstü	30	18,9
Görevi	Alt kademe yöneticisi	33	20,8
	Orta kademe yöneticisi	76	47,8
	Üst kademe yöneticisi	26	16,4
	İşletme Sahibi	24	15,1
Deneyim (yıl)	1-5	38	23,9
	6-10	37	23,3
	11-15	36	22,6
	16-20	20	12,6
	≥ 21	28	17,6

Araştırmaya katılanların büyük bir kısmını orta kademe yöneticiler (%47,8) oluşturmakta olup, bu durum örneklemin karar alma ve uygulama süreçlerinde aktif rol üstlenen kişilerden meydana geldiğini göstermektedir. Katılımcıların deneyim açısından çoğunluğunun 1–15 yıl aralığında yer alması (%69,8) ise, örneklemin hem genç hem de mesleki açıdan belirli bir tecrübe düzeyine ulaşmış yöneticilerden oluştuğunu göstermektedir.

3.2. KOBİ'lere İlişkin Bulgular

İşletmelerin operasyonel özellikleri, sektörün dinamik yapısını yansıtan önemli bulgular sunmaktadır. Katılımcı firmaların önemli bir kısmı on yıldan daha az bir geçmişe sahipken, yine kayda değer bir kısmı yirmi yılı aşkın süredir pazarda varlığını sürdürmektedir. Bu durum, örneklemin hem genç ve yenilikçi hem de köklü ve tecrübeli işletmeleri içerdiğini göstermektedir. Çalışan sayısı açısından büyük çoğunluğu KOBİ tanımına uygun olarak daha az sayıda personele sahipken, sektörel dağılımda makine imalatı ve bilişim teknolojileri alanları öne çıkmaktadır. KOBİ'lerin pazar yaklaşımlarında dijitalleşme ve küreselleşme eğilimleri dikkat çekicidir; işletmelerin büyük bir bölümü dijital pazarlama kanallarını aktif olarak kullanmakta ve yarıdan fazlası uluslararası pazarlarda ihracat faaliyetleri yürütmektedir.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Tablo 2. İşletmeye ait bilgiler (n=159)

Değişken	Grup	n	%	Değişken	Grup	n	%
İşletme Faaliyet Süresi (yıl)	1-10 yıl	64	**40,3**	Ürünlerde çevre işaret/etiket kullanımı	Evet	81	50,9
	11-20	32	**20,1**		Hayır	78	49,1
	21-30	33	**20,8**	Ürünlerde kullanılan İşaret/etiket	CE işareti	24	**15,1**
	31-40	11	6,9		Geri dönüşüm	37	**23,3**
	≥ 41	19	11,9		Yeşil Nokta	3	1,9
İşletme çalışan sayısı	≤100	102	**64,2**		Çevre dostu	15	9,4
	101-200	21	13,2		ÇEVKO	3	1,9
	201-300	16	10,1		Ozon dostu	2	1,3
	301-400	13	8,2		Hiçbiri	3	1,9
	≥ 401	7	4,4		Cevapsız	72	45,3
				Gelecekte çevreci işler için yeni personel istihdamı	Evet	114	**71,7**
İşletme faaliyet alanı	Bilişim/Teknoloji	42	**26,4**		Hayır	45	28,3
	Gıda ve ambalaj	40	**25,2**	İstihdam artışı öngörülen meslekler	Çevre mühendisi	68	**42,8**
	İnşaat Ürünleri	14	8,8		Alana ilişkin diğer mühendisler	41	**25,8**
	Mak.ve parçaları	45	**28,3**		İç Denetleyici	27	**17,0**
	Sağlık araç-gereçleri (Medikal, Optik ve Gözlük imalatı)	6	3,8		Çevre Eğitimi ve hukuku avukatlar	11	6,9
	Ulaştırma, depolama ve haberleşme	4	2,5		Yönetici	10	6,3
	Tekstil ve deri ürünleri	3	1,9		Diğer	2	1,3
	Diğer (yayınevi, savunma, Yayınevi	5	3,1	ISO 14001 Belgesi Sahipliği	Evet	71	44,7
					Hayır	88	**55,3**
Dijital pazarlama kanal kullanımı	Evet	122	**76,7**	Sınırda karbon düzenlemesi bilgi düzeyi	Hiç	33	20,8
	Hayır	37	23,3		Az	41	**25,8**
Dijital pazarlama önemi	Az önemli.	15	9,4		Orta	67	**42,1**
	Orta derecede önemli	40	**25,2**		Fazla	9	5,7
	Fazlaca önemli.	60	**37,7**		Çok fazla	9	5,7
	Çok fazla önemli	44	27,7	Sınırda karbon düzenlemesinin İşletmeye etkisi	Etkilemeyecek	34	21,4
İhracat	Evet	91	**57,2**		Az etkileyecek	28	17,6
	Hayır	68	42,8		Orta düzeyde etkileyecek	54	**34,0**
Karbon telafi sistemi kullanımı	Evet	60	37,7		Fazla etkileyecek	33	**20,8**
	Hayır	99	**62,3**		Çok fazla etkileyece	10	6,3
Tersine lojistik sis kullanımı	Evet	32	20,1				
	Hayır	127	**79,9**				

Sürdürülebilirlik uygulamaları konusunda ise işletmelerin henüz kurumsallaşma yolunun başında olduğu anlaşılmaktadır. Çevre etiketlerinin kullanımı firmaların yaklaşık yarısında görülürken, bu etiketler arasında en sık rastlananlar geri dönüşüm ve temel CE uygunluk işaretleridir. Benzer şekilde, işletmelerin yarıdan fazlasının ISO 14001 belgesine veya bir karbon telafi sistemine sahip olmaması, kurumsal sürdürülebilirlik altyapısının henüz tam olarak olgunlaşmadığına işaret etmektedir. Ancak, geleceğe yönelik olumlu bir gösterge olarak, firmaların büyük bir çoğunluğunun, özellikle mühendislik pozisyonlarında, yeşil

yetkinliklere sahip yeni personel istihdam etmeyi planlaması, bu alandaki gelişim potansiyelini ve niyetini ortaya koymaktadır.

3.3. Yeşil Pazarlama Sorunları (YPS) Bulguları

YPS'ye ilişkin bulgular Tablo 3'de yer almaktadır. Buna göre ifadelere verilen cevaplar arasında en göze çarpan ortalamalar şu şekilde belirtilebilir:

Bu çalışma, KOBİ'lerin yeşil pazarlama uygulamalarında karşılaştıkları sorunlara ilişkin tutumlarını betimsel olarak analiz etmektedir. Araştırma bulguları, KOBİ'lerin yeşil pazarlama sorunlarını çok boyutlu bir yapıda algıladığını ve bu sorunların temel olarak dışsal pazar dinamikleri ile içsel operasyonel ve finansal kısıtlılıklar ekseninde yoğunlaştığını göstermektedir.

Yeşil Pazarlama Sürecindeki Temel Engeller: Fiyat, Bilgi ve Talep

Ankete katılan KOBİ yöneticilerinin en yüksek katılım gösterdiği ifadeler, yeşil pazarlamanın önündeki en büyük engellerin pazar kaynaklı olduğunu net bir şekilde ortaya koymaktadır. "Elektrikle çalışan nakliye filomuz (kamyon/TIR) yoktur" ifadesi ($\bar{X}$=4,05), en yüksek ortalamayla, KOBİ'lerin yeşil lojistik altyapısına yatırım yapma konusundaki yetersizliğini vurgulamaktadır. Bunu, sırasıyla "Çevresel etkilere ilişkin farkındalığın az olması" ($\bar{X}$=3,96) ve "Müşteri bilincinin yeterli olmaması" ($\bar{X}$=3,91) gibi tüketici kaynaklı sorunlar izlemektedir. Katılımcıların yaklaşık %80'i bu ifadelere katıldığını belirterek, tüketici talebinin ve farkındalığının yeşil pazarlamanın başarısı için kritik bir önkoşul olduğunu, ancak bu alanda ciddi bir eksiklik yaşandığını düşündüklerini göstermektedir.

Benzer şekilde, "Tüketicilerin çevreci ürünleri çok pahalı bulması" ($\bar{X}$=3,85) ve "Daha pahalı çevreci ürünleri almak istememeleri" ($\bar{X}$=3,80) ifadelerine verilen yüksek puanlar, yeşil ürünlere yönelik fiyat algısının önemli bir bariyer olduğunu teyit etmektedir. Bu bulgular, KOBİ'lerin yeşil ürünleri pazara sunarken karşılaştıkları en temel zorluğun, tüketicinin fiyat odaklı satın alma davranışları ve çevresel konulardaki bilgi eksikliği olduğunu göstermektedir.

İçsel Zorluklar ve Kurumsal Yetersizlikler

Katılımcıların en düşük katılım gösterdiği ifadeler, KOBİ'lerin genellikle kendi içsel süreçlerinde veya doğrudan kontrol edemedikleri alanlarda sorun algılarının daha düşük olduğunu göstermektedir. "Doğa dostu olmadığı gerekçesi ile müşterilerden iade edilen ürünlerimiz vardır" ($\bar{X}$=2,09) ve "ürünlerimize yapılan şikayetler vardır" ($\bar{X}$=2,17) ifadelerinin en düşük ortalamalara sahip olması, KOBİ'lerin yeşil ürünlerinin kalitesi veya pazardaki imajı konusunda doğrudan bir sorun yaşamadıklarını düşündüklerini ortaya koymaktadır.

Bununla birlikte, "Paketlemede kullandığımız malzemeler çevre dostu değildir" ($\bar{X}$=2,71) ve "Kalitesinde sorun olan ürünleri geri çağıramıyoruz" ($\bar{X}$=2,77) gibi operasyonel yetersizliklere işaret eden ifadelere verilen düşük puanlar, KOBİ'lerin bu alanlarda kendilerini görece daha yetkin gördüklerini, ancak bu yetkinliğin pazara yansımadığını düşündüklerini ima etmektedir. "İşletmemiz tanıtımlarda ekolojik argümanları yeterince kullanamıyor" ($\bar{X}$=2,84) ifadesi de bu çelişkiyi destekler niteliktedir. KOBİ'ler, içsel olarak belirli yeşil pratiklere sahip olsalar dahi, bunu pazarlama iletişimine etkin bir şekilde entegre edemediklerini ve bu konuda kendilerini sorunlu görmediklerini belirtmektedirler.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Tablo 3: YPS-Betimsel İstatistikler (n=159)

Sıra No	Likert İfadeler		Katılım düzeyi						
			1-Kesinlikle katılmıyorum	2-Katılmıyorum	3-Ne katılmıyorum Ne Katılıyorum	4-Katılıyorum	5-Kesinlikle katılıyorum	Ort	s.s.
1	Müşteri bilincinin yeterli olmaması	f	8	16	9	76	50	**3,91**	1,10
		%	5,0	10,1	5,7	47,8	31,4		
2	Çevresel etkilere ilişkin farkındalığın az olması	f	2	21	9	77	50	**3,96**	1,00
		%	1,3	13,2	5,7	48,4	31,4		
3	Tüketiciler arasında çevreyi koruma konusunda isteksizlik olması	f	4	21	21	74	39	**3,77**	1,04
		%	2,5	13,2	13,2	46,5	24,5		
4	Tüketicilerin çevreci ürünleri çok pahalı bulması	f	4	19	23	64	49	**3,85**	1,06
		%	2,5	11,9	14,5	40,3	30,8		
		%	3,1	8,2	10,7	36,5	41,5		
		%	12,6	22,0	13,2	40,9	11,3		
		%	13,2	28,9	25,2	22,6	10,1		
5	Tüketicilerin daha pahalı çevreci ürünleri almak istememeleri	f	3	19	28	66	43	**3,80**	1,03
		%	1,9	11,9	17,6	41,5	27,0		
6	İade edilebilir, yeniden kullanılabilir ambalaj malzemesi pahalıdır	f	2	25	43	56	33	**3,58**	1,02
		%	1,3	15,7	27,0	35,2	20,8		
7	Yeşil üretim maliyetlerini düşüremiyoruz	f	3	20	57	61	18	**3,45**	0,91
8	Geri dönüştürülebilir paketleme malzemesi tedarikinde sürekliliği sağlayamıyoruz	f	6	31	37	61	24	3,42	1,08
		%	3,8	19,5	23,3	38,4	15,1		

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Sıra No	Likert İfadeler		Katılım düzeyi						
			1-Kesinlikle katılmıyorum	2-Katılmıyorum	3-Ne katılmıyorum Ne Katılıyorum	4-Katılıyorum	5-Kesinlikle katılıyorum	Ort	s.s.
		%	3,8	19,5	23,3	38,4	15,1		
9	Taşımada çevreye en az zarar verecek araç bulmakta zorlanıyoruz.	f	3	17	36	66	37	**3,74**	0,99
		%	1,9	10,7	22,6	41,5	23,3		
10	Elektrikle çalışan nakliye filomuz (kamyon/TIR) yoktur	f	5	13	17	58	66	**4,05**	1,06
		%	3,1	8,2	10,7	36,5	41,5		
11	Sevkiyat sürecinde ortaya çıkan emisyonu kontrol takibini yapamıyoruz	f	7	30	39	53	30	3,43	1,12
		%	4,4	18,9	24,5	33,3	18,9		
12	Yeşil tedarikçi bulmakta zorlanıyoruz.	f	6	32	35	59	27	3,43	1,10
		%	3,8	20,1	22,0	37,1	17,0		
13	Yeşil paketleme faaliyetleri maliyetlerimizi arttırıyor.	f	2	19	29	77	32	**3,74**	0,95
		%	1,3	11,9	18,2	48,4	20,1		
14	Sürdürülebilirlik konusunda uzman personelimizin olmaması sürdürülebilir pazarlama işlemlerimizi zorlaştırıyor	f	20	35	21	65	18	3,16	1,25
		%	12,6	22,0	13,2	40,9	11,3		
15	Satış gücümüzde işletmenin çevreci hedeflerine ilişkin uyumsuzluk vardır.	f	17	42	41	40	19	3,01	1,19
		%	10,7	26,4	25,8	25,2	11,9		
16	Çevre sorunlarına ilişkin müşteri gereksinimlerini tam olarak anlayamıyoruz	f	28	34	26	53	18	2,99	1,31
		%	17,6	21,4	16,4	33,3	11,3		
17	Çevreci tüketici gruplarının baskısı pazarlama sürecimizi zorlamaktadır	f	19	57	26	39	18	2,87	1,23
		%	11,9	35,8	16,4	24,5	11,3		
18	Doğa dostu olmadığı gerekçesi ile müşterilerden iade edilen ürünlerimiz vardır	f	60	54	20	20	5	**2,09**	1,13
		%	37,7	34,0	12,6	12,6	3,1		
19	Doğa dostu olmadığı gerekçesi ile ürünlerimize yapılan şikayetler vardır.	f	57	54	20	20	8	**2,17**	1,19
		%	35,8	34,0	12,6	12,6	5,0		
20	Depolarımızda geri dönüşümlü ambalajlarımız yeterli değildir	f	21	46	40	36	16	**2,87**	1,20
		%	13,2	28,9	25,2	22,6	10,1		
21	Boşaltma-yükleme-teslimat sürecinde karbon ayak izi ölçümü yapamıyoruz	f	19	33	23	59	25	3,24	1,28
		%	11,9	20,8	14,5	37,1	15,7		
22	Dağıtım sürecinde kullandığımız enerji fosil yakıtlara dayanmaktadır	f	13	16	30	66	34	**3,58**	1,17
		%	8,2	10,1	18,9	41,5	21,4		
23	İşletmemize doğru geri dönüşler-yeniden kullanım olanakları gibi tersine lojistik uygulamaları zayıftır	f	21	18	29	64	27	3,36	1,26
		%	13,2	11,3	18,2	40,3	17,0		
24	Kullanılan ambalajları tedarikçilere geri göndermede sorun yaşıyoruz	f	23	30	41	54	11	3,00	1,18
		%	14,5	18,9	25,8	34,0	6,9		
25	Kullanılan parçaların yeniden satışında pek başarılı değiliz	f	18	28	39	57	17	3,17	1,18
		%	11,3	17,6	24,5	35,8	10,7		
26	Kalitesinde sorun olan ürünleri geri çağıramıyoruz	f	27	48	28	46	10	**2,77**	1,21
		%	17,0	30,2	17,6	28,9	6,3		
27	Yeşil üretim yöntemleri ürün maliyetlerini artırdığı için rekabet edemiyoruz	f	15	28	30	75	11	3,25	1,11
		%	9,4	17,6	18,9	47,2	6,9		
28	Yeşil standart/sertifika alma süreci bizi zorlamaktadır	f	9	34	30	62	24	3,36	1,14
		%	5,7	21,4	18,9	39,0	15,1		
29	Yeşil pazarlamayı önceleyen büyük şirketler karşısında rekabet etme şansımız çok az.	f	15	33	37	58	16	3,17	1,15
		%	9,4	20,8	23,3	36,5	10,1		
30	Müşterilerin yeşil ürüne ilişkin değişen beklentilerine uyum sağlamada zorlanıyoruz	f	13	42	38	48	18	3,10	1,15
		%	8,2	26,4	23,9	30,2	11,3		
31	Çevreyle alakalı girişimlerimizi paydaşlarımıza yeterince duyuramıyoruz	f	18	46	40	43	12	**2,91**	1,14
		%	11,3	28,9	25,2	27,0	7,5		
32	İşletmemiz tanıtımlarda ekolojik argümanları yeterince kullanamıyor	f	26	40	40	40	13	**2,84**	1,21
		%	16,4	25,2	25,2	25,2	8,2		
33	Firmamızın sahip olduğu çevre standartları/sertifikaları yeterlidir	f	15	33	25	55	31	3,34	1,26
		%	9,4	20,8	15,7	34,6	19,5		
34	Paketlemede kullandığımız malzemeler çevre dostu değildir.	f	21	59	34	35	10	**2,71**	1,13

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Farklılık analizleri: KOBİ yöneticilerinin Yeşil Pazarlama Sorunlarına ilişkin tutumları demografik değişkenlerine göre, grup ortalamaları açısından farklılık gösterip-göstermediği ikili gruplarda t-testi, üç ve daha fazla gruplarda ANOVA ile test edilmiştir (Tablo 4). Araştırma, KOBİ'lerdeki yöneticilerin yeşil pazarlama sorunlarına yönelik tutumlarının, bulundukları hiyerarşik konuma göre anlamlı bir şekilde farklılaştığını ortaya koymuştur ($p<0,01$). Bu farklılığın en belirgin olduğu gruplar ise işletme sahipleri ve üst kademe yöneticilerdir. İşletme sahipleri ($\bar{X}=3,64$), yeşil pazarlama engellerini en az sorun olarak gören gruptur. Bu durum, onların yeşil pazarlamayı uzun vadeli bir fırsat ve stratejik bir vizyon olarak görme eğiliminde olduklarını düşündürmektedir. Diğer yanda, üst kademe yöneticiler ($\bar{X}=3,04$) ise bu sorunları en yoğun şekilde hisseden gruptur. Stratejiyi operasyona dönüştürme sorumluluğu taşıdıkları için, yeşil pazarlamanın getirdiği maliyet, tedarik ve pazarla ilgili pratik zorluklara karşı en duyarlı kesim onlardır. Bu bulgu, bir KOBİ'de yeşil pazarlama stratejilerinin başarısının, işletme sahibinin vizyonu ile üst yönetimin operasyonel kaygıları arasında bir denge kurabilme becerisine bağlı olduğunu göstermektedir.

KOBİ'lerin farklı değişkenlerine göre yapılan testlerde tutumların grup ortalamalarına göre herhangi bir anlamlı farklılık göstermediği anlaşılmıştır. Bu yüzden SPSS çıktılarına da yer verilmemiştir.

Tablo 4: Farklılık testleri

Değişkenler	**Gruplar**	N	$\bar{X}$	s.s.	Fark
Cinsiyet	Kadın	58	3,36	0,55	t=1,575
	Erkek	101	3,20	0,65	p=0,117
Yaş	≤ 30	42	3,41	,61	F=1,314 p=0,272
	31-40	61	3,16	,60	
	41-50	40	3,26	,62	
	≥51	16	3,25	,67	
Medeni Hal	Evli	98	3,26	0,57	t=-0,104
	Bekar	61	3,27	0,69	p=0,917
Eğitim Düzeyi	Lise ve daha az	27	3,12	,78	F=0,984 p=0,0,402
	Ön lisans	23	3,24	,68	
	Lisans	79	3,34	,58	
	Lisansüstü	30	3,20	,47	
Mesleki Tecrübe	1-5	38	3,39	,52	F=2,198 p=0,072
	6-10	37	3,42	,66	
	11-15	36	3,18	,64	
	16-20	20	3,15	,62	
	≥ 21	28	3,06	,59	
Görev	Alt kademe yöneticisi	33	3,28	,64	F=4,574 **p=0,004***
	Orta kademe yöneticisi	76	3,21	,58	
	Üst kademe yöneticisi	26	3,04[a]	,72	
	İşletme Sahibi	24	3,64[b]	,41	

* : $p<0,01$
a,b: aynı sütundaki harfleri içeren gruplar arasındaki fark önemlidir

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Bu çalışma, Ankara OSTİM Organize Sanayi Bölgesi'ndeki KOBİ'lerin yeşil pazarlama sorunlarına yönelik tutumlarını betimsel bir çerçevede analiz etmiştir. Araştırma bulguları, KOBİ'lerin yeşil pazarlama uygulamalarını benimseme sürecinde karşılaştıkları engellerin çok boyutlu olduğunu ve bu engellerin temel olarak dışsal pazar dinamikleri ile içsel kurumsal yetersizlikler arasında şekillendiğini göstermektedir. Bulgular, literatürdeki genel

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

eğilimlerle paralellik gösterirken, KOBİ'lerin kendine özgü yapısından kaynaklanan bazı farklılıkları da gün yüzüne çıkarmaktadır.

Araştırmanın en çarpıcı bulgusu, KOBİ'lerin yeşil pazarlama sorunlarını algılarken en yüksek önemi dışsal faktörlere atfetmesidir. Katılımcılar, yeşil pazarlamanın önündeki en büyük engeller olarak tüketicilerin çevre bilincindeki yetersizliği, farkındalık eksikliği ve yeşil ürünlere yönelik yüksek fiyat algısını görmektedir. Bu durum, literatürde sıklıkla vurgulanan ve KOBİ'ler için daha da kritik olan "tutum-davranış açığı" sorununu teyit etmektedir (Peattie & Crane, 2005). KOBİ'ler, Mahmoud ve diğerlerinin (2023) belirttiği gibi yeşil ürünlere yönelik olumlu tüketici niyetinin, yüksek fiyat algısı nedeniyle fiili satın almaya dönüşmeyeceğine dair güçlü bir endişe taşımaktadır. Bu bulgu, Holappa'nın (2024) da altını çizdiği gibi, KOBİ'lerin pazar eğitimi ve talep yaratma konusundaki kaynak kısıtlılıkları nedeniyle bu dışsal engeller karşısında daha savunmasız olduğunu göstermektedir. Ayrıca, lojistik altyapı eksikliklerinin (örneğin elektrikli araç filosunun olmaması) en önemli sorunlardan biri olarak görülmesi, yeşil dağıtımın KOBİ'ler için hem finansal hem de operasyonel bir zorluk olduğunu doğrulamaktadır.

Buna karşılık, KOBİ'ler, kendi içsel operasyonları ve kurumsal yetkinlikleri konusundaki sorunları daha az önemli olarak algılama eğilimindedir. Örneğin, müşterilerden gelen iadeler veya şikayetler gibi ürün kalitesine yönelik sorunlar en düşük düzeyde algılanmaktadır. Bu durum, KOBİ'lerin kendi ürünlerinin "yeşil" niteliklerine güvendiğini, ancak bu değeri pazara etkin bir şekilde iletemediğini düşündürmektedir. "Tanıtımlarda ekolojik argümanları yeterince kullanamama" gibi iletişimsel sorunların görece daha düşük bir sorun olarak algılanması, bu çelişkiyi desteklemektedir. Bu bulgu, Papadas ve diğerlerinin (2017) geliştirdiği GMO (Yeşil Pazarlama Yönelimi) ölçeğindeki "stratejik" ve "taktiksel" boyutlar arasındaki ayrımı KOBİ bağlamında doğrulamaktadır. KOBİ'ler, üretim gibi taktiksel alanlarda kendilerini yetkin görürken, pazarla iletişim kurmayı gerektiren stratejik alanlarda hem sorun yaşamakta hem de bu sorunu tam olarak teşhis edememektedir.

Ayrıca, farklılık analizi sonuçları, bu sorun algısının organizasyon içindeki hiyerarşiye göre değiştiğini ortaya koyan önemli bir bulgu sunmuştur. İşletme sahiplerinin, yeşil pazarlama engellerini diğer yönetim kademelerine göre daha az sorun olarak görmesi, onların daha vizyoner ve fırsat odaklı bir bakış açısına sahip olduğunu göstermektedir. Diğer yanda, üst kademe yöneticilerin bu sorunları en yoğun şekilde hissetmesi, stratejiyi operasyonel gerçekliğe dönüştürme sorumluluğunun getirdiği pragmatik ve zorlu bakış açısını yansıtmaktadır. Bu hiyerarşik algı farkı, KOBİ'lerde yeşil pazarlama stratejilerinin uygulanmasının önündeki içsel bir bariyer olarak da değerlendirilebilir.

Sonuç olarak bu araştırma, KOBİ'lerin yeşil pazarlama sürecinde karşılaştıkları sorunları ağırlıklı olarak kendi kontrol alanları dışındaki dışsal faktörlere atfetme eğiliminde olduklarını ortaya koymaktadır. KOBİ'ler için en temel engeller; tüketicilerin yetersiz çevre bilinci, yeşil ürünlere yönelik yüksek fiyat algısı ve bu maliyeti karşılama konusundaki isteksizlikleridir. Bu durum, firmaların yeşil pazarlama yolculuğunda kendilerini "yalnız" hissettiklerini ve pazar dinamikleri karşısında savunmasız kaldıklarını düşündürmektedir.

İlginç bir şekilde, KOBİ'ler kendi içsel operasyonları, ürün kaliteleri veya pazarlama iletişimindeki yetersizlikleri ise görece daha az önemli bir sorun olarak algılamaktadır. Bu bulgu, KOBİ'lerin yeşil pazarlama stratejilerini geliştirirken, pazar eğitimi ve talep yaratma gibi dışa dönük, proaktif stratejiler yerine; içsel verimlilik ve maliyet kontrolü gibi daha reaktif ve içe dönük yaklaşımlara odaklanma eğiliminde olabileceklerine işaret etmektedir. Dolayısıyla, KOBİ'lere yönelik politika ve destek mekanizmalarının, sadece finansal teşvikler sunmanın ötesinde, pazarın bilinçlendirilmesi, talep oluşturulması ve KOBİ'lerin yeşil pazarlama iletişimi konusundaki kapasitelerinin geliştirilmesi üzerine odaklanması kritik bir zorunluluktur.

4.1. Sınırlılıklar Ve Gelecek Çalışmalara İlişkin Öneriler

İlk olarak, araştırma tek bir coğrafi bölgeyle (Ankara OSTİM OSB) sınırlıdır. Bu durum, bulguların Türkiye'deki farklı ekonomik, kültürel ve endüstriyel dinamiklere sahip diğer bölgelerdeki KOBİ'lere genellenebilirliğini kısıtlamaktadır. İkinci olarak algılanan sorunlar ile işletmenin fiili performansı arasındaki nesnel ilişki tam olarak ölçülememiştir. Son olarak, çalışma KOBİ'leri bir bütün olarak ele almış, ancak farklı sektörler (imalat, hizmet vb.) arasındaki potansiyel tutum farklılıklarını derinlemesine analiz etmemiştir.

Bu sınırlılıklar ışığında, gelecek araştırmalar için bazı fırsatlar ortaya çıkmaktadır:

1. Bu çalışma Türkiye'nin farklı sanayi bölgelerinde ve özellikle hizmet sektörü gibi farklı sektörlerdeki KOBİ'lere uygulanarak, yeşil pazarlama sorunlarına ilişkin tutumların coğrafi ve sektörel farklılıkları incelenebilir.

2. Bu çalışmada KOBİ'lerin "tüketici" odaklı sorun algısı öne çıkmıştır. Gelecek araştırmalar, çift taraflı bir yaklaşımla hem KOBİ yöneticilerinin hem de onların hedef kitlesindeki tüketicilerin tutumlarını aynı anda ölçebilir.

3. Bu araştırmada tespit edilen işletme sahipleri ve üst düzey yöneticiler arasındaki algı farklılığı, nitel araştırma yöntemleri (derinlemesine mülakatlar) ile daha detaylı incelenebilir. Bu görüşmeler, bu iki grubun yeşil pazarlama sorunlarını neden farklı önceliklendirdiğinin altında yatan motivasyonları, baskıları ve beklentileri ortaya çıkarabilir.

4. KOBİ'lerin pazarlama iletişimi ve fiyatlandırma stratejilerindeki zorlukları aşmalarına yönelik uygulamalı araştırma projeleri tasarlanabilir.

KAYNAKÇA

[1] Drezner, Z., Turel, O., ve Zerom, D. (2010). A modified kolmogorov–smirnov test for normality. *Communications in Statistics- Simulation and Computation*, *39*(4), 693-704. https://doi.org/10.1080/03610911003615816

[2] Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., & Anderson, R. E. (2014). Multivariate data analysis (7th ed.). Pearson Education Limited

[3] Holappa, P. (2024). Sustainable marketing in micro and small enterprises [Master's Thesis, University of Oulu]. Oulu Business School.

[4] Jarque, C. M., and Bera, A. K. (1980). Efficient tests for normality, homoscedasticity and serial independence of regression residuals. *Economics Letters*, *6*(3), 255-259. https://doi.org/10.1016/0165-1765(80)90024-5

[5] Jenkins, H. (2009). A business opportunity model of corporate social responsibility for small- and medium-sized enterprises. Business Ethics: A European Review, 18(1), 21-36. https://doi.org/10.1111/j.1467-8608.2009.01546.x

[6] Justel, A., Peña, D., ve Zamar, R. (1997). A multivariate kolmogorov-smirnov test of goodness of fit. *Statistics ve Probability Letters*, *35*(3), 251-259. https://doi.org/10.1016/S0167-7152(97)00020-5

[7] Kütahyalı, D. N., & Yıldız, B. (2024). Yeşil pazarlama stratejilerinin yeşil tedarikçi seçimi, yeşil inovasyon ve performans üzerindeki etkisi. Pazarlama ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi, 17(2), 305-340.

[8] Mahmoud, M. A., Seidu, A. S., Tweneboah-Koduah, E. Y., & Ahmed, A. S. (2023). Green marketing mix and repurchase intention: The role of green knowledge. *African Journal*

of Economic and Management Studies (2024) 15 (3): 501–518. https://doi.org/10.1108/AJEMS-04-2023-0137

[9] Özgün-Ayar, C. (2024). *KOBİ'lerin yeşil pazarlama uygulama kültürü ve karşılaşılan sorunlara ilişkin ölçek geliştirme çalışması* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi.

[10] Papadas, K. K., Avlonitis, G. J., & Carrigan, M. (2017). Green marketing orientation: Conceptualization, scale development and validation. Journal of Business Research, 80, 236-246.

[11] Peattie, K., & Crane, A. (2005). Green marketing: legend, myth, farce or prophesy? *Qualitative Market Research: An International Journal*, *8*(4), 357-370.

[12] Polonsky, M. J. (1994). An introduction to green marketing. Electronic Green Journal, 1(1), 2-3.

[13] Sudi, D. M. (2024). Sustainable marketing strategies for SMEs: The impact of customer engagement on business growth in the context of environmental sustainability. Journal of Contemporary Administration and Management (ADMAN), 2(1), 512-519. https://doi.org/10.61100/adman.v2i1.216

[14] Tasdan, F., ve Yeniay, O. (2014). A shift parameter estimation based on smoothed Kolmogorov–Smirnov. *Journal of Applied Statistics*, 41(5), 1147-1159. https://doi.org/10.1080/02664763.2013.862225

[15] Vilkaite-Vaitone, N., Skackauskiene, I., ve Díaz-Meneses, G. (2022). Measuring green marketing: Scale development and validation. *Energies*, *15*(3), 718.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

İŞLETMELERDE YÖNETİM BİLGİ SİSTEMLERİNİN KULLANIMININ PERFORMANS ÖLÇÜM SÜRECİNE ETKİSİ

Fırat EROĞLU

Selçuk Üniversitesi, 244227011003@ogr.selcuk.edu.tr - 0009-0008-8025-7987

ÖZET

Karar verme süreçlerinde kullanılan veri kümesi olarak yönetimde bilgiyi ifade edebiliriz. İhtiyaç duyulan bu yönetim bilgisi, kendi faaliyetlerini yansıtan, depolanabilen, işlenebilen ve değiştirilebilen verileri içerir. Yönetim Bilgi Sistemlerinin en önemli nokta ise bu bilgilerin güncel olmasıdır. Yönetim Bilgi Sistemlerinin, işletmelerin verimli kararlar alabilmesi için doğru, güvenilir, güncel ve zamanında bilgiye erişimlerini sağlamak adına oldukça önem arz etmektedir. Bu sayede stratejik, taktiksel ve operasyonel düzeyde etkili seçimler yapma imkânı sunmaktadır. Bu çalışma, işletmelerde Yönetim Bilgi Sistemlerinin (YBS) kullanımının performans ölçüm süreçlerine etkisini incelenmiştir. Bu çalışmada, Yönetim Bilgi Sistemleri'nin (YBS) planlama, organizasyon, uygulama, koordinasyon, karar alma ve denetleme işlevleri üzerindeki etkileri incelenmiş ve performans değerlendirme sürecine sağladığı katkılar üzerinde durulmuştur. Yönetim Bilgi Sistemleri'nin (YBS) karar vericilere planlama, kontrol ve organizasyon işlemleri için zamanında ve gerekli bilgileri sunarak destek olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yönetim, Yönetim Bilgi Sistemleri, Performans ölçümü, Karar verme

THE IMPACT OF MANAGEMENT INFORMATİON SYSTEMS ON PERFORMANCE MEASUREMENT PROCESSES İN BUSİNESSES

ABSTRACT

We can describe management information as the data set used in decision-making processes. This management information consists of data that reflects the organisation's activities and can be stored, processed and modified. The most important aspect of Management Information Systems is that this information is up-to-date. Management Information Systems are crucial in providing businesses with access to accurate, reliable, up-to-date, and timely information so that they can make efficient decisions. This enables them to make effective choices at the strategic, tactical, and operational levels. This study examined the impact of the use of Management Information Systems (MIS) in businesses on performance measurement processes. In this study, the effects of Management Information Systems (MIS) on planning, organisation, implementation, coordination, decision-making and control functions were examined, and their contributions to the performance evaluation process were emphasised. Management Information Systems (MIS) support decision-makers by providing timely and necessary information for planning, control and organisation processes.

Keywords: Management, Management Information Systems, Performance Measurement, Decision Making

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

1. GİRİŞ

Yönetim geçmişten bugüne uzun yıllar bilimsel olarak müzakere edilen örgütlerin geliştirdiği bir kavramdır. Yönetim, tarihin her döneminde örgütlerin evriminde önemli bir etkiye sahip olmuş ve çeşitli bilimsel bakış açılarıyla ele alınmıştır. Yönetim kavramı, 19. yüzyıldan bu yana bilimsel olarak sürekli tartışılan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsanoğlunun varolup birbiriyle iletişim kurmasıyla başlayan dönemden bugüne kadar sosyal, ekonomik ve kültürel ilişkiler yönünden yönetim kavramından söz etmek mümkündür. İnsanların birbirleriyle olan etkileşiminde maddi, kültürel ve siyasi şartlar aralarındaki durumu belirlemiştir. Yönetim kavramı bütün bilimlerde disiplinler arası bir ilişkiye sahiptir. Örneğin toplumun yönetimi, ailenin yönetimi, çalışanların yönetimi, paranın yönetimi, evrakların yönetimi, bilginin yönetimi gibi çok çeşitli alanlarda karşımıza çıkmaktadır. Bir ortamda yönetimden bahsedecek olursak yönetimin temel unsurları olarak; yöneticiler, amaçlar, hedefler ve yönetilenlerden bahsetmek gerekir.

Zaman içerisinde bilgi organizasyonlar açısından merkezi bir önem kazanmış ve şu anda şirketlerin rekabetlerine belirleyen temel kaynakların başında bilgi kabul edilmektedir [36].

İçinde bulunduğumuz çağda işletmeler görevini yerine getirebilmek ve doğru kararlar alma adına birçok sıkıntıyla karşı karşıya gelmektedirler. İşletmelerin dışında bulunan dünyada her şeyin hızla değişmekte ve gelişmekte olmasından dolayı işletmeler de kendi içerisinde hıza ayak uydurmaları zor olabiliyor. İşletmelerin verimliliğini arttırmak ve bu rekabete ayak uydurmak için etkili ve doğru iş yönetimi içerisinde olmaları gerekiyor [35].

Yönetim işlemi oldukça zorlu bir süreçtir. Bunun da gerçekleşmesi için yukarıda belirttiğimiz unsurların yeterli ve ulaşılabilir olmalıdır. Yönetim işlemini gerçekleştiren yönetici alanındaki temel sorumluluklarını bilmeli, örgütünü ve örgütünün içinde bulunmuş olduğu durumu iyi tanımalı, amaç ve hedeflerini iyi bir şekilde irdelenmeli, içinde bulunduğu var olan durum ve gelecekle ilgili öngörü durumuna sahip olmalıdır. Amaç ve hedefler örgüt içerisindeki olanaklar göz önüne alınarak ulaşılabilir olmalıdır. Yönetilenler de bu amaç ve hedeflere ulaşmadaki en önemli etken yardımcılarıdır. Kendi alanlarıyla ilgili bilgi sahibi olmaları dışında aynı zamanda yöneticilere de bu konuda destek olup yönetimin daha iyi sağlanmasına destek olmaları gerekir.

Son yıllardaki örgütlerin rekabetçi bir iş ortamı oluşturarak oluşturdukları işletmeler devamlılığını sağlayabilmek adına büyüme ve gelişme için ortaya koymuş oldukları performansları doğru ve etkin bir şekilde ölçmek zorundadırlar. Yönetim bilgi sistemleri işletmelerin ne yapmaları gerektiğiyle ilgili işletmelere vermiş olduğu verilere dayalı olarak yöneticilerin doğru ve güvenilir kararlar vermesini, bu kararları alırken zaman kaybı yaşamamaları açısından çok önemlidir.

Yöneticiler içinde bulunduğu teşkilatı iyi bir şekilde tanımaları gerekir bu da onları doğru bir şekilde yönetebilmelerini sağlayan en önemli etkendir. Bir kurumda hedeflere ulaşmak için teşkilatın her düzeyinde bilgiye gereksinim şarttır. Fakat bu ihtiyaç duyulan bilginin çeşidi, yapısı, içeriği bu bilgiye ihtiyacı olan kademelerin işlevlerine göre farklılık arz etmektedir [10].

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Son yıllarda uluslararası iletişimde küreselleşme, farklı iş çeşitlerinin ortaya çıkması yöneticilerin desteklenme ihtiyacı oldukça önemli hale gelmektedir. Ortaya konulan projelerin planlamaları bu planların ilerlemesi ve doğacak maliyetler hakkında zamanında ve doğru bilgiler edinmek yöneticiler için son derece önemlidir.

Bilgi sistemleri , dünya çapında iletişimi, verimliliği ve rekabeti önemli ölçüde dönüştürme rolü oynamıştır [34]. Yönetimde bilgi, bir karara varmaya dönük veriler topluluğudur. İhtiyaç duyulan yönetim bilgisi, teşkilat için depolayabilen, işlenebilen, değiştirilebilen ve en mühimi de sorumlu olan kademe ve yöneticilerine dosya olarak sunulabilen verilerin tamamıdır.

2. YÖNETİM BİLGİ SİSTEMLERİ KAVRAMI

Kavram olarak yönetimin çok fazla çeşidi bulunmaktadır. Para yönetimi, bilgi yönetimi gibi örneklerle yönetim kavramını bilim dalları arasındaki ilişkisinin çok yönlü olduğu söylenebilir [14].

Uluslararası toplumlarda küreselleşmeyle birlikte rekabetin artması yönetim bilgi sistemi organizasyonların rekabet içerisinde bulunurken bu rekabette onlara avantaj oluşturmaktaki en önemli paydaş olmuştur [13].

Günümüzde toplumlar bilgi etrafında şekillenmekteler. İşletmeler bilgiyi etkin ve zamanında kullanabilmek için yönetim bilgi sistemlerinden en iyi şekilde fayda sağlamaktadırlar. Çünkü bilgi tek başına yeterli olmamakta, onu anlamlı hale getirecek becerikli beyinlere ihtiyaç vardır [20]. Üstelik bu beyinleri de bir bilgi sistemiyle birleştirerek bilgiyi yönetilir bir şekilde organizasyonlara sunmak gerekmektedir.

Yönetim bilgi sistemleri organizasyonların faaliyetleri sonucu ortaya çıkan verilerin toplanarak depolanmasını kolaylaştıracaktır [25]. Yönetim bilgi sistemleri (YBS), organizasyonların yönetimsel açıdan kontrolünü sağlamaya yönelik olarak geliştirilmiş sistematik araçlardır [37].

Yönetim bilgi sistemi, kâr elde etme hedefi olan ya da kâr elde etme hedefi olmayan Organizasyonlara uygulanabilen ve temel olarak farklı yönetim birimlerindeki yöneticilere ihtiyacı oldukları bilgiyi sağlamakla görevli olan bilgi sistemidir. Yönetim bilgi sistemi kavramı ile ilgili farklı bilimlerle ve uygulama alanları ile ilişkisi olmasından dolayı kesin bir fikir birliği yoktur. Bu konuyla ilgili bazı bilgi sahibi kişiler yönetim bilgi sistemiyle ilgili "bilgi işlem sistemi" (information processing system), "bilgi ve karar sistemi" (information and decision system), "kurumsal bilgi sistemi" (organizational information system), ya da daha kısa olarak "bilgi sistemi" (information system) gibi kavramları da kullanmaktadırlar. Bazı yetkin kişiler ise bir organizasyonun işlemleri, yönetimi ve karar alma faaliyetlerini destekleyen "bilgisayara dayalı bilgi işlem sistemini" (computer-based information processing system) İfade etmektedirler. Bazı kaynaklarda ise yönetim bilgi sistemi "iletişim kanalları ağı" (network of channels of communication) olarak ifade edilmektedir. Bu yüzden yönetim bilgi sistemleri çok geniş bir kapsam içerisinde değerlendirilmektedir.

Yönetim bilgi sistemleri, yönetimlerde bilgisayarların işlevinin etkin bir şekilde kullanılmaya başlamasıyla var olan bir kavramdır. Fakat çoğu organizasyonda yapılan işlemler

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

eskisi gibi hala el ile ve basit araçlarla gerçekleştirilmektedir. Yönetim bilgi sistemi, kullanılan araçların çeşidi, zamanlılık ve bilgi işleme tekniğinden ayrı olarak yapısını devam ettirir. Yönetim bilgi sistemi, yönetilenlerin desteğiyle belirli hedefleri gerçekleştirmeyi, yöneten ve yönetilenler arası bilgi ve ortak hedefe göre hareket eden ilişkiler ağı olarak ifade edilen bir terimdir [24].

Yönetim bilgi sistemleri, geniş kullanım alanına sahiptir, esnek olması ve kolaylığı, farklı zaman dilimlerinde oldukça geniş bilgi sunması, elde edilen verilerin ortak kullanım sağlamak için bir yerde toplanması ayrıca bu bilgilerin işlenmesi anlamına gelmektedir [5].

Kurum kuruluş ve kişiler için yönetim bilgi sistemleri kararlara varma sürecinde en önemli faktör olmakta ve gerekli sürenin, uğraşların daha azaltarak sonuca varmak eylemine daha emin ve daha kolay olmasını sağlamaktadır [29]. Bu kararları verme sürecinde yönetim bilgi sistemleri yönetimin sağlanmasında işi basitleştiren bir faktördür. Yönetim bilgi sistemleri, işletmeden sağlığa, hizmet sektöründen eğitim sektörüne kadar çeşitli alanlarda etkin bir şekilde kullanımı sağlanmaktadır [9]. Birçok araştırma gösteriyor ki bilgi sistemlerinin kullanılması karar alma sürecini başarılı sonuçlar göstermiştir. Bunlar arasında eğitim uygulamalarında, yemek siparişi verirken, sağlık sektöründe yönetim bilgi sistemleri karar aşamasında aktif bir şekilde destek sağladığını göstermektedir [26].

Yukarıdaki tanımlara bakacak olursak yönetim bilgi sistemi doğru bilgiyi, doğru yerde, doğru bir biçimde, doğru kişilerle, doğru bir zamanda, gerekli duyulan doğru bir maliyetle elde edilen verilerle işlenerek dönüştürülen, depolayan ve geri iletim sağlayan uyumlu sistemler bütünüdür.

Şekil -1 Yönetim Bilişim Sistemlerinde (YBS) Davranışsal ve Teknik Yaklaşımlar [29].

Bir kurum ya da kuruluşta ortaya çıkan çeşitli problemleri çözmek adına alınan kararların doğru bir şekilde olması adına farklı farklı seviyelerde yöneticiler için bilişim

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

sistemlerine ihtiyaç vardır. Yönetim bilgisi sistemleri dijital dünyada da sosyal yönetim hayatında da önemli aşamalar içermektedir. Bu durum şekil 2 de sunulan Yönetim bilişim sistemi bilgi piramidi yapısında sunulmuştur. Yönetim bilgi sistemleri insanların daha çabuk daha doğru tamam sistemi içerisindeki bilgilere ulaşımını kolaylaştırır, şeffaf olma durumu pekiştirir ve bürokrasi ihtimali en aza indirir [30]. Ayrıca halkın daha hızlı ve daha doğru kamu bilgilerine erişimini kolaylaştırır, şeffaflığı artırır ve yolsuzluk ve karmaşık bürokrasi potansiyelini azaltır [30].

Şekil -2 Yönetim Bilişim Sistemleri (YBS) Piramidi. Kaynak: [29]

İşletmeler etkili bir şekilde yönetim bilgi sistemlerinden faydalanmak ve ayrıca doğru bilgiye ulaşmak için bilgi güvenliğini sağlamak durumundadırlar. İşletmeler yönetim bilgi sistemleri sayesinde doğru ve etkin bilgiye ulaştıklarında doğru ve etkin kararlar vereceklerdir [33].

3. YÖNETİM BİLGİ SİSTEMLERİNİN GELİŞİMİ

Yönetim bilgi sistemlerinin geçmişteki durumuna bakacak olursak hesaplama, kayıt tutma araçları ve bilgi toplama yöntemleriyle benzer olduğunu görürüz. Yönetim bilgi sistemlerinin ilk örneklerinden biri olan "Quipus", İnkalar tarafından 13. Yüzyılından başlayıp 16. yüzyılın ilk çeyreğine dek kullanılmıştır. Bu sistem, farklı renklerde ve düğümlenmiş iplik dizilerinden oluşmaktaydı. Karmaşık olarak zor bir yapıya sahip olmasına rağmen, Quipus aracılığıyla vergiler, depolardaki ürün sayıları, asker ve silah adetleri, nüfus gibi veriler yöneticilere iletilmiştir [12].

Yönetim bilgi sistemleri uygulamalarından başka bir tanesi ise İtalya'daki şehir devletleri döneminde kullanımı ortaya çıkmıştır. Venedikli bilim adamı olan Luca Pacioli, alacaklı-

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

borçlu hesapları ile ilişkili olarak çift dizgeli muhasebe kayıt sistemini 1494 yılında geliştirmiştir. Bu sistemin asıl hedefi, planlama ve denetimde yönetime destek olmaktı [5].

Örgütlerde tarihsel olarak bilgi sistemleri şu şekildedir [8];

a- Veri İşleme; (elektronik veri işleme sistemleri) 1950-1960
b- Yönetim Raporlama; (yönetim bilgi sistemleri) 1960-1970
c- Karar Destek; (karar destek sistemleri) 1970-1980
d- Stratejik ve Son Kullanıcı Desteği;1980 Sonrası

1- Son kullanıcı bilgisayar sistemleri
2- Üst yönetici bilgi sistemleri
3- Uzman sistemler
4- Stratejik bilişim sistemleri

İşletmeler temel işlevleriyle ilgili kısa bilgiler verirken aynı zamanda var olan yapısal problemleri ele alır [8].

Tablo-1 Yönetim Bilgi Sistemlerinde Yenilikler [21].

Teknoloji	-Bulut bilgi işlem platformu işletmelerde kullanılan önemli bir yenilik olarak ortaya çıkmaktadır.
Yönetim	-Bilgi teknolojileri hizmet olarak yazılımı büyümektedir. -Yöneticiler koordinasyon, iş birliği ve bilgi paylaşımını geliştirmek için çevrimiçi iş toplantıları artırmaktadır. -Sanal medyanın işletmelerdeki kullanımı hızla artmaktadır. -Sanal toplantılar çoğalmaktadır.
Organizasyon	-Web 2.0 Uygulamaları işletmeler tarafından artan oranda kullanılmaktadır. -İş süreçleri dijital olarak yeniden tasarlanmaktadır.

4. YÖNETİM BİLGİ SİSTEMİ KULLANIMININ YÖNETİM FONKSİYONLARINA ETKİSİ

Yönetim bilgi sistemleri aşamalı bir yapı olarak ifade edilmektedir. Bu aşamalar organizasyonlardaki yönetim kademesi açısından ortaya koyulan işlemlere, gözetici ilerin üstlenmiş olduğu görevlerine, alacakları kararlara ve planlama yetkilerine göre belirlenmiştir [6]. Yönetim bilgi sistemleri, yönetimsel açıdan üç ana seviyede İncelenmektedir. En alt kademede günlük işlemlerin yapılması ve denetlenmesi için gerekli bilgi kaynaklarını içeren operasyonel planlama (alt kademe) yer almaktadır. Orta kademe, taktiksel planlama ve yönetimin denetlenmesine yardımcı olan bilgi kaynaklarını içermektedir. En üst kademe ise, stratejik planlama ve politika oluşturmayı destekleyen bilgi kaynaklarını içerir. Bu sıralama,

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

her seviyedeki yönetim işlevlerine destek olan bilgi akışını düzenleyerek devam etmektedir [4].

Organizasyonların gelişmesi yöneticiler açısından daha güvenilir bir yolla iletişim sağlamalarını beraberinde getirmiştir. Bundan dolayı düzenli bir şekilde raporlamayı mümkün kılmıştır. Bilgi akışı ve iletişim yöntemleri sorunları daha çabuk çözebilmek ve organizasyonların önemli işleyişlerini yönetimsel karar yollarını açık tutmak amacıyla dizayn etmelidir. Bu şekilde yaklaşımdan dolayı yönetim bilişim sistemlerinin uzun ömürlü gerçekleşmesinin yanı sıra organizasyonun yönetimini daha disiplinli daha planlı bir şekilde hareket eden yöneticilerin ortaya çıkmasına sebep olacaktır [5].

Şekil-3 Plan türleri ve yönetim kademeleri [6].

4.1. Yönetim Bilgi Sistemlerinin Planlamaya Etkisi

Planlama, işletmenin amaçlarını belirleyip bu amaçlara ulaşmak için gereken yol ve araçları tanımlayan bir süreçtir. Bu süreç, belirli evrelerden oluşur ve sonuçta amaçlar ile bu amaçlara ulaşacak yollar belirlenir. 1960'larda Ansoff, işletmelerde uzun dönemli planlamaya analitik yaklaşımı getirmiştir. Bu yaklaşım, rasyonel ve analitik düşünceyle geleceği şekillendirmeye yöneliktir [32].

Yönetimin planlama aşamasında yapılacak işlerin niçin, nasıl, hangi araç ve yöntemlerle, kimlerin aracılığıyla, ne zaman ve nerede yapılacağının belirlendiği aşamadır. Ortaya koyulan her planlama karar vermeyi de beraberinde getirmiştir. Bu karşılıklı etkileşim değerlendirildiğinde yönetim bilgi sistemlerinin planlamaya ve karar verme üzerinde etkisi olduğu ortaya koyulmaktadır.

Yönetim bilgi sistemleri günümüzde daha çok kâr amacına odaklanmış organizasyonlarda etkin görülmektedir. Fakat ekonomik olarak bakıldığında iş hacmi ve bilginin organizasyon

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

içerisindeki yerinin farklılaşması ile yönetim bilgi sistemleri için farklı bir planlama çalışmasının ortaya konulmasını bu sorumlu kılmıştır. Karar alma sürecinin tamamına etki eden yapı planlama sürecidir. Bundan dolayı plan yapma aşamasında yönetim bilgi sisteminden ne kadar istifade edilirse planlama o kadar faydalı ve güvenilir olmaktadır [31].

Yönetim bilgi sistemlerinin planlamaya etkileri şu şekilde ifade edilebilir: Yönetimin farklı kademelerinde karar alma süreci için gerekli bilginin sağlanmasını kolaylaştıracaktır. Geleceğe dönük planlamalarda geçerli tahminler olumlu sonuçlar doğuracaktır. Yöneticilerin karar alma yetilerini olgunlaştıracaktır. Planlamada geçen süreyi azaltacak ve maliyeti düşürecektir. Karar alma sürecinde yönetimin merkezileşmesini sağlayacaktır.

4.2. Yönetim Bilgi Sistemlerinin Örgütlenmeye Etkisi

Örgütlenme, organizasyon içerisinde işleyişi kolaylaştırmak, yapılacak işlerin bölümlerini oluşturmak için ihtiyaç duyulan yönetim faktördür. Örgütlenme aynı zamanda organizasyondaki bölümleri çeşitlere ayırmak ve bu bölümlerde görev alacak kişilerin belirlenmesini sağlar.

Yönetim bilgi sistemlerinin örgütlenmeye etkileri şu şekilde ifade edilebilir: Örgütler arasında bilgi akışına temeline dayalı bir iletişim oluşur. Belli bir standarda ulaşmaya olanak sağlar. Örgüt içerisinde devam eden bazı iş ve işleyişlerini kaybolmasına, değişime uğramasına ya da yapılanmasına neden olur. Örgütlerin eğitilmesini ön plana çıkarır. Örgütlerin değerlendirilmesini kolaylaştırır.

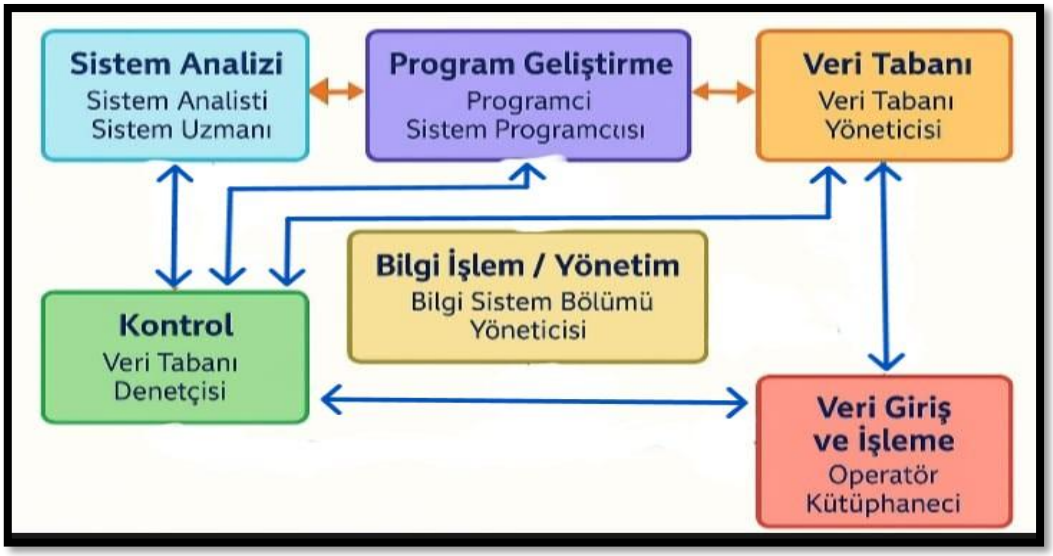

Şekil-4 Yönetim Bilgi Sistemleri Personeli [6].

4.3. Yönetim Bilgi Sistemlerinin Yürütmeye Etkisi

Yürütmenin gerçekleşme durumunda amaçları, hedeflere ulaşmak için ihtiyaç duyulan görevler yönlendirmektedir. Yönetim bilgi sistemlerinin gelişmesi ve her aşamada yaygınlaştırılması organizasyondaki birebir ilişkileri azaltırken kademeler arasındaki bilgi akışını artırır ve daha düzenli hale getirmektedir. Yönetim bilgi sistemleri organizasyon genelinde çalışan tüm birimlere toplamış olduğu bilgileri aynı anda iletimini sağlar [23].

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Yönetim bilgi sistemlerinin yürütmeye etkileri şu şekilde ifade edilebilir: disiplinli bir şekilde kurallara uymak gereksinimi oluşur. Düzenli bir şekilde emir komuta sistemi ve raporlama durumu gerçekleşir. Alt ve üstlerin arasındaki fikir alışverişleri kolaylaşır. Yönetimsel işlemlerin bir düzen içerisinde ilgilenmesini sağlar. Alt kademe ve orta kademenin kendilerini değerlendirmesi ve yönetmesine olanak sağlar [5].

4.4. Yönetim Bilgi Sistemlerinin Koordinasyona Etkisi

Yönetim bilgi sistemleri, yönetim aşamasında sadece bilgi aktarımı yapmanın düşündüm organizasyondaki alt ve üst sistemler arasındaki ilişkileri, bilgi akışına ve iletişimi güçlendirir. Yönetim bilgi sistemleri bütün kademeleri bilgi desteği sağlayarak yöneticiler açısından alt kademedeki bölümlerin yapmış oldukları işlerden birbirinin haberdar olmasını sağlar. Yönetim bilgi sistemleri iletişim kanallarının aktif bir şekilde kullanılmasını sağlayarak o kanalizasyon içerisinde devamlı bir bilgi akışını gerçekleştirir. Tüm kademelerin birbiriyle ilişkili olarak birbirinden haberdar olmaları peki iletişim içerisinde olmaları yönetim bilgi sistemlerinin koordinasyona büyük katkı sağladığı söylenebilir.

Örneğin bilgi merkezindeki bütün alt bölümlerin organizasyon dışındaki gelişmelerden haberdar olması için mesleki toplantıların gerçekleşmesi gerekmektedir [5].

4.5. Yönetim Bilgi Sistemlerinin Karar Vermeye Etkisi

Organizasyonlarda hedeflere ulaşma sürecinde bazı aksaklıklar ortaya çıkabilir. Bu durumda organizasyon, en az zararla veya en fazla kazançla çıkmaya çalışır ve bu çaba için yönetim kademelerince kararlar alınması gerekir. Karar alma sürecinde gerekli olan bilgi, YBS tarafından sağlanır. Karar türleri temel olarak programlanabilir ya da programlanamaz olarak ayrılır. Programlanabilir kararlar, tekrarlanan ve kurallarına göre alınabilen kararlardır, bu kararlar için düzenlemeler yapılabilir. Programlanamayan kararlar ise yaratıcılık gerektiren, belirli kurallara dayanmayan kararlar olarak ifade edilir. Yönetim bilgi sistemleri yöneticiler açısından karar vermede önemli bir yardımcı olarak yer almaktadır [5].

4.6. Yönetim Bilgi Sistemlerinin Denetlemeye Etkisi

Yönetim sürecinde denetleme ortaya konulan işlerin hedeflenen kriterlere uygunluğunu oluşturur ve bu hedeflere ne seviyede ulaştığını belirler. Ortaya çıkan eksiklerin düzeltilmesi ayrıca gelecekte ortaya çıkabilecek problemler için çözüm yollarının geliştirilmesini kontrol etme durumunda bulunmaktadır. Denetleme durumu her kademede farklılık göstermektedir. Bundan dolayı farklı kademelerde farklı araç ve yöntemler gerçekleştirilmektedir [5].

Yönetim bilgi sistemlerinin denetleme sürecine katkıları şu şekilde özetlenebilir: denetlemek amacıyla gereken bilginin uygun zamanda toplanmasına yardım eder. Denetleme sonucunda iyi bir analiz oluşturulmasına katkı sağlar. Yönetim sürecindeki faaliyetlerin durumlarını üst yöneticiler tarafından zamanında izleme yapılarak geri bildirim sağlanır düzenlenmesini sağlar. Yapılan faaliyetlerin sonuçlarının yazılı bir şekilde depolanmasını ve muhafaza edilmesini sağlar [31].

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

5. İŞLETMELERDE YÖNETİM BİLGİ SİSTEMLERİNİN KULLANIMININ PERFORMANS ÖLÇÜM SÜRECİNE ETKİSİ

Yönetim bilgi sistemleri işletmelerin gerçekleştireceği işleri, önemli karar alma durumlarını ve ortaya koymuş oldukları performansı ölçmede kullanılan bir bilgi sistemidir.

İşletmelerde çalışanların verimliliğini artırmak için donanımlı işgücünü kendilerine çekme adına faaliyetler önemli duruma gelmiştir. Bundan dolayı da üretim esnasında çalışanların etkin olmasının ortaya koymak için performanslarının ölçülmesi önem arz etmektedir [19]. İşletmelerde çalışanların yönetiminin sağlanmasındaki durumlarda herhangi bir faaliyetin ve bu faaliyetin başarısının belirlenmesine dönük performansların değerlendirilmesi öznel olduğu gibi zorlu bir süreçtir. Oysa işletmelerde gayret eden ve etmeyenin arasındaki farkın ortaya konmasında başarılarının ya da başarısızlıkları hakkında fikir sahibi olan kişilerin kendilerini değerlendirerek performanslarını iyileştirmesi yönetim kademesindeki kişilerin onlara bunun karşılığını vermesi açısından çok bir donedir [15]. Yeni ortaya çıkan ürün ve hizmetlerin, alternatif bilgiyi elde etme yöntemlerinin ve yeni çalışma düzenlerinin oluşması, bu sistemi raporlaştırmayı kolayca yapılması, yapılan çalışmaların değerlendirilmesi süresi ve harcanan paranın aza indirilmesi gibi çokça fayda sağladı ifade edilmektedir [11].

Serbest piyasa ekonomisinde başarılı işletmelerin, başarısızlardan farklı olarak örgütsel, beşeri ve teknolojik kaynakları aktif kullanabilmeleri ayrıca bilgi sistemlerinden en iyi şekilde performans sağlamaları işletmeleri diğerlerden ayrı bir yere getirmektedir [3]. Bundan dolayı da bilgi sistemlerinin kullanımı içinde bulunulan dönemin gerekliliği değil İşletmede bulunanların performanslarını daha iyi bir seviyeye getirmek amacıyla oluşturulmuş bir düzen olarak düşünmek daha uygun olacaktır [11].

İşletmelerde esnek bir bilgi sistemini kullanmak işletmeler açısından ortaya çıkan imkanlara belli değil işlerini kolaylaştırıp karşılarına çıkan tehditleri de yok etmesini sağlamaktadır [18].

Performans ölçüm sürecine işletmeler açısından daha iyi seviyeye getirme adına ortaya konulacak veri ve bilgilerin üretilmesinden ziyade kapsamlı bir bilgi sağlayabilme yeteneğine bağlıdır. Bu kapsamlı bilgiyi sağlayabilmek için gerekli olan organizasyon onların performanslarını etkileyen bütün faktörlerin ve bu faktörler arasındaki bağlantıların durumlarının değerlendirildiği bir ölçüm ve denetim sistemi ortaya konmalıdır [28]. Bu sistem de yönetim bilgi sistemlerinin ne kadar önemli olduğu sonucunu ortaya koymaktadır.

İşletmelerde yönetimin organizasyonlar içerisinde yer alan örgütlerin performansının yönetimi, örgüt içerisindeki bireylerin istenilen hedeflere odaklamak, içinde bulunduğu durum gelecekteki beklentiler için bilgi toplama, toplanılan bilgileri karşılaştırma ve örgütün performansını devamlı olarak gelişmesini sağlayacağı yönetim süreci yönetim bilgi sistemlerinin kullanılmasıyla gerçekleşecektir. Bunu da sağlayabilmek için örgütün ortak amacının işletmeler içerisinde ve dışarısında benimseyerek uygulamak, örgüt içerisindeki bilgi akışını alt ve üst kademeleri karşılıklı olarak etkileşim içerisinde bulundurmak, örgütü sürekli geliştirmek, bunun için de örgütün tüm birimlerinde performans ölçüm ve denetim sistemleri uygulamak gerekmektedir [28].

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Performans ölçümünde ne kadar iyi bir ölçü yapılırsa yapılsın performansı çok yönde ölçmek imkansızdır, çünkü değerlendirme aşamasında kişiden kişiye değişen bakış açıları söz konusu olabilir. Tüm performansların ölçülebilmesi de maliyet açısından uygun değildir. Bundan dolayı işletmelerde performans ölçümü sistemleri çok güzel olmayacağından sonuçların da kusursuz olmayacağına kabul etmek gerekir [2]. Fakat işletmelerde performansın iyi bir şu şekilde değerlendirilmesi için yönetim bilgi sistemlerinin oluşturulması, bu sistemlerin etkin ve doğru bir şekilde kullanılarak, değerlendirilerek ve sonuçlarına göre yeniden yapılandırılıp buna göre plan hazırlanarak işletme çalışanlarına uygulamak çalışanların performansını arttıracaktır. İşletmelerde çalışanların performans ölçümlerine olumlu bir etki yaratması ve kurumsal süreçlerde etkili olabilmesi için bir performans ölçüm ve izleme sistemi tasarlanmalı ve ölçümler bu sistem çerçevesinde geliştirilmelidir.

Performans ölçüm sistemi şu aşamalardan oluşabilir [27];

a- Organizasyonların ortaya koyacakları işleri ve amaçlarını doğru bir şekilde belirlemek.
b- İşletmelerde çalışanları ölçmek adına doğru performans ölçütleri belirlemek.
c- İşletmelerde performans ölçümünde elde edilen verileri işlenerek dönüştürülen, depolayan ve geri iletim sağlayan işletmeye uygun sistemleri uygulamak.

İşletmelerde yönetim bilgi sistemleri işletmelerin işleyişini sorunsuz bir şekilde sağlar ve karar alma sürecini daha verimli hale getirmektedir [22]. Bunun yanı sıra yönetim bilgi sistemlerinin elde olan kaynakları düzenleme ve işletmelerin durumuna göre hızlıca cevap verme yetilerini ortaya koyarak işletmelerin performansını yukarı çekmede önemli bir yere sahiptirler [1]. Bunun yanı sıra yönetim bilgi sistemleri, organizasyondaki bilgi akışını güçlendirir ve böylelikle operasyonel verimliliğin artmasına direkt olarak katkı sağlamaktadır [17]. Yönetim bilgi sistemleri işletmelerde yöneticiler doğru bir karar verme, doğru bir hizmet planlamasına organizasyonlar arasında iyi bir uyuma ve daha verimli yönetime neden olabilir ayrıca bunların iyi organize edilmesiyle daha sistemli ve daha verimli sonuçlara yardımcı olur [7]. Farklı kaynaklarda ise yönetim bilgi sistemlerinin, operasyonel süreçlerde ve karar verme süreçlerinde iyileşmeler sağlayarak organizasyonun performansını artırdığı iddia etmiştir [16].

Yönetim bilgi sistemleri veri yönetimi ve analizi yaparak, otomasyon ve iş sürecini hızlandırarak, kaynak yönetimini sağlayarak, iletişim ve iş birliğini oluşturarak, performans takibine sağlayarak işletmelerin verimliliğini büyük katkı sağlamaktadır.

6. SONUÇ

Yapmış olduğumuz bu çalışma, işletmelerde YBS'nin performans değerlendirme sürecine olan etkileri araştırılmıştır. Bu bilgiler ışığında YBS kullanımının işletmelerin performans verilerini daha hızlı, doğru ve kapsamlı bir şekilde toplama kapasitesini artırdığını göstermektedir. Bu şekilde, karar verme süreçleri desteklenmekte, hata oranları düşmekte ve stratejik planlamaya ilişkin daha güvenilir sonuçlar elde edilmektedir.

İşletmelerde yönetim bilgi sistemleri, çalışmamızın başında da bahsettiğimiz gibi örgütün güçlü ya da zayıf yönlerini inceleyerek gelecekte ortaya çıkacak olan problemleri veya imkanları öngörerek bir organizasyondaki bütün yönetimsel kademeleri için gerekli olan

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

bilgiyi çalışanlarına sunmaktır. Fakat işletmelerde yöneticiler her kademede görev yapanlar için kademe çalışanlarına uygun bilgi sunmaları gerekmektedir.

Bu araştırmanın bulguları, YBS yalnızca finansal performans göstergelerini değil, aynı zamanda müşteri memnuniyeti, operasyonel verimlilik ve çalışan performansı gibi çok çeşitli kriterlerin değerlendirilmesinde de önemli katkılar sağlamıştır. Bu durum, işletmelerin rekabet avantajı sağlamak için YBS'nin stratejik bir bileşen olarak ele alınması önemli kılmıştır.

YBS, her organizasyonun yapısına, hedeflerine, işlemlerine ve kurallarına uygun bir şekilde uyarlanabilen bir yapıdadır. Yönetim bilgi sistemleri, esnek bir yapıda olduğu için bulunduğu ortamın şeklini alabilme özelliği taşır. Bundan dolayı yönetim bilgi sistemleri, birçok alana örneğin iş ve endüstri organizasyonlarına, kütüphanelere kolayca entegre edilebilir. Bu da işletmeler açısından büyük bir avantaj oluşturmaktadır.

Bunun yanı sıra, özellikle küçük ve orta ölçekli işletmelerde YBS'nin etkin bir şekilde kullanılmadığı dikkat çekiyor. Bu durumda, firmaların uygun maliyetli ve esnek çözümlerden yararlanması ile insan kaynakları eğitimine yatırım yapması önemlidir.

İşletme verimliliğini artırmak için yönetim bilgi sistemlerini kullanarak şu yöntemler uygulanabilir;

- Stratejik hedeflerin belirlemek.
- Veri analitiği araçlarının kullanmak.
- Yönetici ve çalışanlara eğitim ve gelişim programları sunmak.
- Süreç iyileştirme analizleri yapmak.
- Ekipler arasında etkili iletişimi sağlamak için iletişim ve iş birliği araçlarının kullanımı sağlamak.
- Yöneticilerin gerçek zamanlı verilere erişmesine olanak tanımak.
- Performans izleme ve raporları hazırlamak.
- Müşteri verilerini etkili bir şekilde yönetmek için müşteri ilişkileri yönetimi oluşturmak.
- Çalışanlar ve müşterilerden düzenli geri bildirim almak.
- İşletmenin verimliliğini artırmak için sürekli geri bildirim mekanizmaları oluşturmak.

İşletmelerde yönetim bilgi sistemlerini kullanımından dolayı yöneticiler çalışanlarından beklentilerini ortaya koymaktadırlar. Ayrıca çalışanların eksik ya da zayıf yönlerini görmeleri açısından onlara bilgi sunmaktadır. Bu sayede çalışanla çalışmayan mı ayırt ederek iyi bir değerlendirme ortaya çıkmasına sebep olur doğru ve şeffaf bir performans ölçüm süreci geçirerek işleyişi sonlandırma imkânı vermektedir. Karşılaşabilecekleri üretim hatalarını en aza indirerek müşterilerine iyi bir hizmet sunmaları ile müşteri memnuniyetini üst seviyeye çıkaracaklardır.

Sonuç olarak, yönetim bilgi sistemleri içerisinde veri yönetimi, otomasyon, kaynak yönetimi ve performans izleme gibi özellikleri vasıtasıyla işletmelerin hedeflerine ulaşmalarına yardımcı olmaktadır. Bu bağlamda işletmelerde yönetim bilgi sistemlerinin kullanımının performans ölçüm süreci aşamasında pozitif bir etki oluşturduğu gözükmektedir.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

KAYNAKÇA

[1] Abdul Rahman, N. S. F., Karim, N. H., Md Hanafiah, R., Abdul Hamid, S. ve Mohammed, A., Decision Analysis Of Warehouse Productivity Performance Indicators To Enhance Logistics Operational Efficiency, *International Journal of Productivity and Performance Management*, 72(4), 962-985, 2023.

[2] Akal, Z., İşletmelerde Performans Ölçüm ve Denetimi: Çok Yönlü Performans Göstergeleri, Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları, 2011.

[3] Akdede, S. H. ve Turan, A. H., Bilişim Sistemlerinin KOBİ'lerin Performansına Etkileri, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 63(4), 1-28, 2008.

[4] Akın, H. B., Yeni Ekonomi: Strateji, Rekabet, Teknoloji Yönetimi, Çizgi Kitabevi, 2001.

[5] Anameriç, H., Kütüphanelerde Yönetim Bilgi Sistemleri ve Bir Model Önerisi, Ankara Üniversitesi, 2003.

[6] Anameriç, H., Yönetim Bilgi Sistemlerinin Yönetim Fonksiyonları Üzerine Etkisi, *Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi*, 45(2), 25-43, 2005.

[7] Awan, U., Shamim, S., Khan, Z., Zia, N. U., Shariq, S. M. ve Khan, M. N., Big Data Analytics Capability And Decision-Making, *Technological Forecasting and Social Change*, 168, 120766, 2021.

[8] Bay, M. ve Akpınar, S., Yönetim Bilgi Sistemlerinin Stratejik Planlamaya Etkisi ve Bir Uygulama, *Kastamonu Üniversitesi İİBF Dergisi*, 12(2), 357-364, 2016.

[9] Berdik, D., Otoum, S., Schmidt, N., Porter, D. ve Jararweh, Y., A Survey On Blockchain For IS Management And Security, *Information Processing & Management*, 58(1), 102397, 2021.

[10] Çam, S., Öğrenen Organizasyon ve Rekabet Üstünlüğü, Papatya Yayıncılık, 2002.

[11] Demirsel, M. T., KOBİ'lerde Kullanılan BT'nin Örgütsel Performansa Etkileri, *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14(28), 278-305, 2014.

[12] Domenici, V. ve Domenici, D., Talking Knots Of The Inka, *Archaeology*, 49(6), 50-56, 1996.

[13] Dominic, M. L., Venkateswaran, P., Reddi, L. T., Rangineni, S., Regin, R. ve Rajest, S. S., MIS And Predictive Analytics For Marketing, *Data-Driven Decision Making*, IGI Global, 2024.

[14] Duysak, A., İşletmelerde Kurumsallaşma Düzeyi ve YBS İlişkisi, *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi*, 2(12), 938-957, 2019.

[15] Gavcar, E., Bulut, Z. A. ve Engin, K., Konaklama İşletmelerinde Performans Değerleme Sistemleri, *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 13(2), 31-45, 2006.

[16] Ghaleb, M. M. S. ve Basri, W. S., Effects Of MIS On Decision Making Performance, *Operational Research in Engineering Sciences*, 7(2), 2024.

[17] Hussain, H. N., Alabdullah, T. T. Y., Jamal, K. ve Ries, E., Time Management as a Success Factor in Oil Industry, *International Journal of Scientific and Management Research*, 6(6), 59-76, 2023.

[18] Karabıyık, G. ve Özyörük, B., Bilişim Sistemleri, Teknoloji ve İşletme Performansı, *Savunma Bilimleri Dergisi*, 2(40), 245-266, 2021.

[19] Koçyiğit, N., Bilgi Sistemleri Kullanımının Performans Değerlemeye Etkileri, *PEARSON Journal*, 7(21), 283-295, 2022.

[20] Küçük, A., Kurumsal Bilgi Yönetim Sistemlerinin Kamu Yönetimine Etkisi ve E-Devlet, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018.

[21] Laudon, K. C. ve Laudon, J. P., Management Information Systems, Pearson, 2021.

[22] Li, J., Guo, Y., Fu, Z., Zhang, X. ve Shen, F., An Intelligent Energy Management IS, *Wireless Communications and Mobile Computing*, 2023(1), 3385453, 2023.

[23] Mucuk, İ., Modern İşletmecilik, İstanbul, 1998.

[24] Öğüt, A., Bilgi Çağında Yönetim, Nobel Yayıncılık, 2003.

[25] Rusilowati, U., Narimawati, U., Wijayanti, Y. R., Rahardja, U. ve Al-Kamari, O. A., Optimizing HR Planning Through MIS, *Aptisi Transactions on Technopreneurship*, 6(1), 72-83, 2024.

[26] Santoso, B., Hikmawan, T. ve Imaniyati, N., MIS: Bibliometric Analysis And Its Effect On Decision Making, *Indonesian Journal of Science and Tech*, 7(3), 583-602, 2022.

[27] Sayıştay, Sayıştayın Performans Ölçümüne İlişkin Ön Araştırma Raporu, 2003.

[28] Şerbetçi, B., İşletmelerde Performans Yönetim Sistemleri ve Bir Uygulama, Bursa Uludağ Üniversitesi, 2007.

[29] Tecim, V., Yönetim Bilişim Sistemleri (YBS), 2023.

[30] Umar, S., Zacharias, T. ve Selanno, H., Implementation Of MIS 5.0 And Impact On Employee Performance, *Journal of Syntax Literate*, 9(11), 2024.

[31] Ülgen, H., İşletme Yönetiminde Bilgisayarlar, İstanbul Üniversitesi, 1980.

[32] Ülgen, H. ve Mirze, S. K., İşletmelerde Stratejik Yönetim, Beta Yayınları, 2013.

[33] Van Thuy, N., Applications of IoT, Data, and AI in MIS, *Advances in Computational Intelligence and Communication Technology*, Springer, 2022.

[34] Adjei, J. K., Asamoah, D. A. ve Osei, A. N., The Impact Of IS On Organizational Performance, 2024.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

[35] Deepak, P., Dhayanithi, T., Krishna Karthik, P. ve Varun, C., An Integrated Business Management and Analytics Platform, *2nd International Conference RMKMATE*, 2025.

[36] Martino, D., Perlangeli, C., Grottoli, B., La Rosa, L. ve Pacella, M., AI-Augmented Business Process Management Systems, *AI*, 6(6), 110, 2025.

[37] Pereira, B. d. S., Beuren, I. M. ve Santos, V. d., Enabling MIS And The Quality Of Performance Of Public Servants, *Revista Contabilidade & Finanças*, 36(97), e2125, 2025.

BALKAN 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
October 10-12, 2025- SKOPJE
ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

AKIL-NAKİL VE HİKMET KAVŞAĞINDA MOLLA FENÂRÎ'NİN KELAMÎ YAKLAŞIMLARI -BALKAN MÜSLÜMAN ZİHNİYET DÜNYASINA ETKİSİ-

Dr. Öğr. Üy., Aslı Menekşe
Selçuk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İtikadî Mezhepler Tarihi ve Kelam Anabilim Dalı,
aslimenekse@selcuk.edu.tr ORCİD: 0000-0003-3532-9706

ÖZET

Osmanlı ilim geleneğinin öncülerinden olan Molla Fenârî (ö. 834/1431), kelam, felsefe ve tasavvuf alanlarındaki sentezci yaklaşımıyla klasik İslam düşüncesinde özgün bir konumda yer almaktadır. Fenârî, Bursa merkezli ilmî faaliyetleri ve yetiştirdiği öğrenciler aracılığıyla, Osmanlı'nın Balkanlar'ı fethinden sonra kurulan medreselerde etkili olmuştur. Özellikle Manastır ve çevresindeki ilmî ortamda, onun öğrencileri aracılığıyla Balkan medreselerinde ders veren ulemanın yetişmesi, Molla Fenârî'nin düşüncesinin bölgedeki entelektüel hayata taşınmasını sağlamıştır. Fenârî'nin kelam anlayışı, aklı vahyin doğru anlaşılmasında vazgeçilmez bir araç, nakli ise ilahî bilginin nihai ölçütü olarak görür; akıl ve nakil birbirini teyit eden bir mekanizma içinde değerlendirilir. Hikmet ise, bu dengeyi teorik düzlemden pratik hayata taşıyan bir erdem olarak düşünce sisteminde merkezi bir rol üstlenir. Bu bildiride, "Akıl-Nakil ve Hikmet Kavşağında Molla Fenârî'nin Kelamî Yaklaşımları -Balkan Müslüman Zihniyet Dünyasına Etkisi" başlığı doğrultusunda, Fenârî'nin kelamî yaklaşımının Balkan medreseleri ve burada yetişen ulema üzerindeki etkisi ele alınacaktır. Bu çerçevede, Osmanlı'nın ilk döneminde Balkanlar'da kurulan ilmî dokunun, Molla Fenârî'nin düşünsel mirası aracılığıyla nasıl şekillendiği tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Molla Fenârî, Balkanlar, Osmanlı Kelamı, Akıl-Nakil, İslam Felsefesi.

1. Giriş

Balkanlar, Roma ve Bizans mirasıyla şekillenmiş, ardından Slav göçleri, Bulgar ve Sırp krallıkları ile Latin hâkimiyetinin etkilerini görmüş bir bölgedir. Dolayısıyla Osmanlı öncesinde de çok dinli ve çok kültürlü bir zemin vardır.[1] Ortodoks Hristiyanlık, Katoliklik,

[1] Feim Gashi, *Balkanlarda Din Toplum ve Aydınlar*, (İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2022), 21-23; Mehmet Katar, *Yaşayan Dünya Dinleri* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010), 111.

Yahudilik ve çeşitli yerel inançlar bölgede iç içe bulunmaktadır. Osmanlı, XIV. yüzyıldan itibaren Balkanlar'a hâkim olmaya başladığında, Müslüman Türk nüfusunun yerleşimini teşvik etmiştir. Osmanlı'da millet sistemi denilen idarî yapı Balkanlar'daki çok dinli düzenin kurumsal temeli olmuştur. Dolayısıyla her dinî topluluk, kendi dinî liderliği aracılığıyla iç işlerinde özerk hareket edebilmektedir. Bu sayede Balkanlar'da Müslümanlar, Ortodokslar, Katolikler, Yahudiler ve Ermeniler bir arada yaşamlarını sürdürebilmişlerdir.[2]

Osmanlı'nın Balkanları fethettiği ilk dönemde Balkan şehirleri (Edirne, Üsküp, Manastır, Sofya, Saraybosna, Selanik) askerî ve ilmî-kültürel merkezlere dönüşmüştür. Bu dönemde kurulan tekke ve zaviyeler İslam'ın Müslüman halka yerleşmesi ve kültürel kaynaşmayı sağlaması açısından önem arz etmiştir.[3] Bu kurumlarda Müslüman âlimler kelam, fıkıh, tefsir ve mantık dersleri okutmuşlardır.[4] Molla Fenârî (ö. 834/1431) de Osmanlı'nın ilk şeyhülislamı, aynı zamanda Balkanlarda ilmî düşüncenin kurucu şahsiyetlerinden biri olarak ortaya çıkmıştır.[5] Mantık, felsefe, tefsir ve kelam sahalarında yazdığı eserlerle Osmanlı ilim geleneğinin entelektüel temellerini atan Molla Fenârî, Osmanlı ilim geleneğinde kurucu ve özgün bir figür olma özelliğine sahiptir.[6]

Molla Fenârî, Osmanlı ilim geleneğinin kurucu simalarından biri olarak, Bursa merkezli faaliyet göstermesine rağmen Rumeli'deki medreseleşme sürecine de yön veren önemli şahsiyetlerden biridir. Usûl-i fıkıh, kelam, felsefe ve tasavvuf alanlarında ortaya koyduğu sentezci yaklaşım, Osmanlı medrese sistemine özgün bir karakter kazandırmış, özellikle öğrencileri aracılığıyla Balkanlar'daki ilmî faaliyetlerin kurumsallaşmasında etkili olmuştur. Bu yönüyle Molla Fenârî, yalnızca Osmanlı ilim dünyasının değil, aynı zamanda Balkan ulemasının da öncülerinden sayılmaktadır.

Bu çalışmanın amacı ise Osmanlı ilim geleneğinin kurucu simalarından Molla Fenârî'nin akıl-nakil dengesi anlayışını ele almak ve onun bu yaklaşımını Balkanların çok dinli ve çok kültürlü yapısı bağlamında değerlendirmektir. Fenârî'nin felsefî, kelamî ve tasavvufî unsurları bir araya getiren düşünce tarzı, farklı dinî ve kültürel unsurların bir arada yaşadığı

[2] Gashi, *Balkanlarda Din Toplum ve Aydınlar*, 30-32; Fahri Karaman, "Osmanlı Devletinin Balkanlardaki Mirası," İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 9/2 (2018), 25 vd.
[3] Frederick F. Anscombe, "The Balkan Revolutionary Age", The Journal of Modern History 84/3 (Eylül 2012), 573; Ahmet Akın, "Osmanlı Sonrası Balkan Devletlerinde Bazı İslami Gelişmeler ve Din Eğitimi", Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi 7 (2021), 202-204.
[4] Karaman, "Osmanlı Devletinin Balkanlardaki Mirası" 35.
[5] Betül Gürer, "Molla Fenârî'nin Osmanlı Medrese Geleneği ve Osmanlı Düşüncesi Üzerindeki Tesirleri", Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 39/39 (2015), 125.
[6] Gürer, "Molla Fenârî'nin Osmanlı Medrese Geleneği ve Osmanlı Düşüncesi Üzerindeki Tesirleri" 129.

Balkan coğrafyasında Osmanlı ilmî kimliğinin nasıl şekillendiğini anlamak açısından özgün bir örnek teşkil etmektedir.

2. Balkanlar'ın 14. Yüzyıldaki İlmî ve Kültürel Ortamı

14. yüzyılda Balkanların güney ve doğu bölgelerinde Bizans hâkimiyetinin devam etmesi sebebiyle, Ortodoks manastırları başlıca ilmî merkezlerdi. Teoloji, ikonografi, felsefe ve klasik Yunan mirası bu manastırlarda yaşatılmaktaydı. Bulgar ve Sırp coğrafyasında kilise dili olarak Eski Kilise Slavcası üzerinden zengin bir dinî-edebî gelenek gelişmişti. Özellikle manastırlarda yazma faaliyetleri güçlüydü. Adriyatik kıyıları ve bazı iç bölgelerde Latin Hristiyan dünyasıyla bağlantılar bulunduğundan dolayı bu bölgelerde Batı skolastik düşüncesinin etkileri hissedilmekteydi. Arnavut, Rum, Sırp ve Bulgar halklarının sözlü kültürü, destanlar, halk inançları ve dilsel çeşitlilik Balkan kimliğinin bir parçasıydı. Özetle 14. yüzyılda Balkanlar, Bizans mirası, Slav-Ortodoks yazılı kültürü, Latin skolastiği ve yerel halk geleneklerinin kesiştiği çok katmanlı bir kültürel ortama sahipti.[7]

Osmanlı'nın Balkanları fethi sonrasında ise ilk dönem faaliyetleri, ilmî ve kültürel yapının şekillenmesinde belirleyici bir rol oynamıştır. Fethedilen bölgelerde kurulan zaviye ve tekkeler, dervişlerin aracılığıyla İslam'ın öğretilmesini ve farklı topluluklar arasında kültürel bütünleşmenin sağlanmasını kolaylaştırmıştır. Bunun yanı sıra uygulanan iskân politikası ile Anadolu'dan getirilen Türk nüfus, yeni şehirleşme süreçlerine öncülük etmiş ve Balkan şehirlerinin zamanla Osmanlı-İslam kültür merkezleri hâline gelmesine zemin hazırlamıştır. Özellikle I. Murad ve Yıldırım Bayezid dönemlerinde kurulan ilk medreseler, bölgenin ilmî faaliyetlerini güçlendirmiş, bu bağlamda Edirne, erken Osmanlı döneminde önemli bir ilim merkezi konumuna yükselmiştir. Osmanlı yönetimi, mevcut Ortodoks ve Katolik kurumlarına müdahale etmeksizin kendi ilmî yapısını inşa etmiş böylece Balkanlar'da İslamî ilimlerin Bizans ve Slav kültürel mirasıyla birlikte var olduğu çok katmanlı bir entelektüel ortam oluşmuştur.[8]

Manastır ve çevresindeki ilmî faaliyetlerin devam etmesiyle birlikte Osmanlı medreseleşme süreci de ilmi alanda çeşitliliğin devamını sağlamıştır. Bölgede Halvetî, Bektaşî ve Mevlevî dervişleri dini eğitim vererek halkın İslamlaşmasında etkin rol oynamışlardır. 15. yüzyılın başlarından itibaren de şehirde vakıf kurumları aracılığıyla imaret, cami ve medreseler

[7] Barbara Jelavich, *Balkan Tarihi 1*: *18. ve 19. Yüzyıllar*, çev. İhsan Durdu, Gülçin Tunalı ve Haşim Koç (İstanbul: Küre Yayınları, 2013), 93 vd.

[8] Jelavich, *Balkan Tarihi 1*, 80 vd; Karaman, "Osmanlı Devletinin Balkanlardaki Mirası" 26; Akın, "Osmanlı Sonrası Balkan Devletlerinde Bazı İslami Gelişmeler ve Din Eğitimi", 217-218.

kurulmaya başlanmıştır.[9] Böylece Osmanlı'nın Balkanlarda medreseleşme süreci Edirne merkezli olarak başlamışsa da Üsküp, Priştine, Saraybosna ve Manastır gibi sancak merkezlerine kısa sürede yayılmıştır. 15. ve 16. yüzyıllarda Manastır medreseleri, özellikle fıkıh, kelam, tefsir ve mantık derslerinin okutulduğu orta düzey kurumlar olarak işlev görmüş ileri düzey eğitim için öğrenciler Edirne veya İstanbul'a yönelmiştir.[10]

Osmanlı idaresinin, zimmî toplulukların kurumsal yapısını koruyarak kültürel çoğulluğu sürdürmüş olması neticesinde Balkan coğrafyasında İslamî düşünce geleneğinin güçlenmesinin yanı sıra farklı dinî ve kültürel geleneklerle yan yana var oluş imkânı, özgün sentezlerin ortaya çıkmasına katkıda bulunmuştur. Bu ortam, özellikle medrese-tekkke birlikteliği üzerinden aklî ve naklî ilimlerin gelişmesine zemin hazırlamış, Osmanlı ilim dünyasının farklı yorumlara açık sentezci karakterinin şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır.

3. Molla Fenârî'nin Hayatı ve İlmî Kişiliği

Molla Şemseddin Fenârî, Osmanlı ilim geleneğinin kurucu şahsiyetlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Aslen Kütahya yakınlarındaki Fener köyünden olduğu için Fenârî nisbesiyle anılmıştır. İlk eğitimini Anadolu'da aldıktan sonra devrin önemli merkezlerinden Kahire'ye giderek burada meşhur âlimlerden ders görmüş, özellikle kelam, felsefe, mantık ve tasavvuf sahalarında derinleşmiştir. Osmanlı'ya dönüşünde Bursa'da kadılık, müderrislik ve kazaskerlik gibi görevlerde bulunmuş, aynı zamanda Osmanlı'nın ilk şeyhülislâmı kabul edilmiştir.[11]

Molla Fenârî, ilmî kişiliğinde akıl ile nakli mezceden sentezci bir yaklaşım sergilemiştir. Fıkıh, tefsir, kelam, mantık ve tasavvuf alanlarında eserler kaleme almış, özellikle *Füsûsu'l-Hikem* şerhi ve *Akâid* üzerine çalışmalarıyla tanınmıştır. Onun düşünce sistemi, Osmanlı ilim dünyasında hem medrese geleneğine hem de tasavvufî irfana aynı anda açık bir zihniyetin temsilcisi olmuştur. Bu yönüyle Fenârî, Osmanlı ilim hayatında akıl-nakil dengesi kuran özgün bir çizgi geliştirmiş ve kendisinden sonraki âlimler için bir referans noktası haline gelmiştir.[12]

[9] Gashi, *Balkanlarda Din Toplum ve Aydınlar*, 33-34; Akın, "Osmanlı Sonrası Balkan Devletlerinde Bazı İslami Gelişmeler ve Din Eğitimi", 214; Karaman, "Osmanlı Devletinin Balkanlardaki Mirası" 32 vd.
[10] Anscombe, "The Balkan Revolutionary Age", 573; Akın, "Osmanlı Sonrası Balkan Devletlerinde Bazı İslami Gelişmeler ve Din Eğitimi", 204 vd.
[11] İbrahim Hakkı Aydın, "Molla Fenârî", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (Ankara: TDV Yayınları, 2020), 30:245.
[12] Betül Gürer, *Molla Fenârî'nin Varlık ve Bilgi Anlayışı* (Ankara: İnsan Yayınları, 2018), 39-40.

Osmanlı medreseleşme sürecinde önemli görevler üstlenen Fenârî, başta Molla Yegân (ö. 865/1461) ve Molla Hüsrev (ö. 885/1480) olmak üzere birçok seçkin talebe yetiştirmiş, bu öğrenciler aracılığıyla düşüncesi Balkanlar'a ve Anadolu'ya yayılmıştır. Onun yetiştirdiği öğrencileri arasında ibn Hacer el-Askalânî (ö.852/1449), Kadızzâde Rumi (ö. 844/1440), ibn Arabşah (ö. 854/1450), Kutbuddinzade İznikî (ö. 885/1480), Molla Yegân, ve oğlu Mehmed Şah Fenârî (ö. 839/1435?) bulunmaktadır.[13] Fıkıh usûlü, kelâm ve tasavvuf alanlarında kaleme aldığı eserleriyle dikkat çeken Molla Fenârî'nin başlıca eserleri arasında Fusûlu'l-Bedâyi fî Usûli'ş-Şerâyi, Misbâhü'l-Uns fî Şerhi Miftâhi'l-Gayb, Aynü'l-A'yân ve Usûlü'l-Hikem fî Nizâmi'l-Ümem gibi çalışmalar yer almaktadır.[14] Bu eserler, onun teorik ve pratik düzeyde Osmanlı düşüncesine yön veren bir mütefekkir olduğunu göstermektedir. Nitekim bu çalışmaları Molla Fenârî'yi, felsefî derinliği ile kelâmî tutarlılığı birleştiren ilk Osmanlı âlimlerinden biri olarak öne çıkarmaktadır.

Molla Fenârî'nin ilmî mirası, yetiştirdiği seçkin öğrenciler aracılığıyla Osmanlı'nın Balkanlardaki medreseleşme sürecine önemli katkılar sunmuştur. Onun önde gelen talebelerinden Molla Yegân (Şemseddin Ahmed b. Mustafa), hocasının ilmî metodunu benimseyerek Bursa ve Edirne medreselerinde müderrislik yapmış, daha sonra Üsküp ve Manastır gibi Balkan şehirlerinde kurulan ilk medreselerin eğitim kadrolarının şekillenmesinde etkili olmuştur. Fenârî'nin diğer önemli öğrencilerinden Molla Hüsrev (Mehmed b. Ferâmuz el-Hüseynî) ise fıkıh ve usûl alanındaki birikimiyle Osmanlı hukuk sisteminin teorik zeminini güçlendirmiş, yetiştirdiği talebeler aracılığıyla Sofya ve Filibe medreselerinde ilmî geleneğin yerleşmesine öncülük etmiştir. Bu iki isim başta olmak üzere Fenârî ekolünden yetişen birçok âlim, fetihler sonrası Balkan coğrafyasında kurulan eğitim kurumlarında görev alarak, Osmanlı ilim anlayışının yerel kültürlerle kaynaşmasını sağlamışlardır. Böylece Molla Fenârî'nin sistematik ve sentezci düşünce tarzı, yalnızca Anadolu medreseleriyle sınırlı kalmamış, Rumeli'deki ilim çevrelerinin teşekkülünde de belirleyici bir rol oynamıştır.[15]

4. Akıl-Nakil Dengesi ve Epistemolojik Çerçevesi

Molla Fenârî, aklı vahyin anlaşılmasında vazgeçilmez bir epistemik araç olarak görmüş, ancak onu mutlak bilgi kaynağı olarak değil, ilahî hakikatin kavranmasında rehberlik eden sınırlı bir yeti olarak değerlendirmiştir. *Miṣbâḥü'l-Uns fî Şerḥi Miftâḥi'l-Gayb* adlı eserinde aklı "varlığın nurlarından bir nur" olarak tanımlayarak, onun bilgiye ulaşmadaki rolünü

[13] Aydın, "Molla Fenârî", 245.
[14] Aydın, "Molla Fenârî", 246.
[15] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1988), 2/591.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

metafizik bir zeminde temellendirmiştir.[16] Bu yaklaşım, aklı vahyin ışığını idrak eden bir araç olarak konumlandırdığına işaret eder. Fenârî, *Fuṣûlu'l-Bedâyiʿ fî Uṣûli'ş-Şerâyiʿ* adlı eserinde ise idrakin temelinin delaleti bilmek olduğunu, akıl delaletleri kavramadıkça şer'î hükümlerin doğru anlaşılamayacağını belirtir.[17] Böylece o, nasların literal yorumunun ötesine geçerek, aklî ve te'vilî bir anlayış geliştirmiştir. *ʿAynü'l-Aʿyân*'da ise aklı nuru gösteren ama onu kuşatamayan bir idrak gücü olarak görmekte, aklın marifetin başlangıcı, keşf ve ilhamın ise tamamlayıcısı olduğunu düşünmektedir.[18] Bu bağlamda Fenârî, Meşşâî filozofların aklı mutlaklaştıran yaklaşımı ile zahirî eğilimlerin aklı dışlayan tavrını eleştirerek nakilsiz aklın sapma, akılsız naklin ise taklit boyutunda kaldığını vurgulayarak dengeli bir epistemolojik duruş sergilemektedir.[19] Dolayısıyla onun düşüncesinde akıl, vahyin anlamına nüfuz etmede zorunlu bir vasıtadır. Ancak ilahî bilginin sınırlarını aşmaması gereken bir idrak mertebesidir.[20]

5. Hikmet Boyutu ve Balkan Etkisi

Molla Fenârî, hikmeti sadece teorik değil, pratik düzlemde merkeze almıştır. Nitekim onun düşünce sisteminde hikmet yalnızca teorik bilginin alanına hapsedilmiş soyut bir kavram değil, aynı zamanda insanın varlıkla, toplumla ve Tanrı'yla olan ilişkisini düzenleyen pratik bir ilke olarak değerlendirilmiştir. Ona göre hikmet, ilahî hakikatleri bilme çabasıyla sınırlı kalmayıp, bu bilginin ahlâkî davranışa ve toplumsal adalete dönüştürülmesiyle tamamlanır. Bu yönüyle Molla Fenârî, hikmeti hem nazarî hem amelî boyutlarıyla ele alan bir bütünlük içinde yorumlamıştır. *Aynü'l-Aʿyân ve Misbâhu'l-Uns* gibi eserlerinde yer alan açıklamalarında, hikmetin eşyanın hakikatine uygun davranma anlamına geldiğini vurgulayarak, bilginin eyleme dönüşmediği bir anlayışın eksik kalacağını belirtir.[21] Bu yaklaşım, onun hem İbn Sînâcı felsefi geleneği hem de sûfî tecrübeyi uzlaştıran özgün bir düşünsel çizgi geliştirdiğini göstermektedir. Böylece Fenârî, hikmeti, insanın varoluşsal kemâlini gerçekleştirmesinin hem teorik hem de pratik zemini olarak temellendirmiştir.

Molla Fenârî'nin düşünce sisteminde tasavvufî yön, akıl-nakil ilişkisine hem epistemolojik hem de ontolojik bir derinlik kazandırmıştır. Ona göre akıl, yalnızca rasyonel

[16] Molla Fenârî, *Misbâhü'l-Uns fî Şerhi Miftâhi'l-Gayb*, nşr. Muhammed H. Ahmed (Kahire: Dârü'l-Kütübi'l-Mısriyye, 1905), 42.
[17] Molla Fenârî, *Fuṣûlu'l-Bedâyiʿ fî Usûli'ş-Serâyi*, nşr. M. Hasan Ali (Kahire: Mektebetü'l-Câmi, 1966), 25.
[18] Gürer, *Molla Fenârî'nin Varlık ve Bilgi Anlayışı*, 298-299.
[19] Molla Fenârî, *Misbâhü'l-Uns fî Şerhi Miftâhi'l-Gayb*, 195-196.
[20] Betül Gürer, *Molla Fenârî'nin Osmanlı Medrese Geleneği ve Osmanlı Düşünesi Üzerindeki Tesirleri*, Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 39, 2015, 132.
[21] Molla Fenârî, *Misbâhü'l-Uns fî Şerhi Miftâhi'l-Gayb*, 18; Gürer, Molla Fenârî'nin Varlık ve Bilgi Anlayışı, 374.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

bilginin elde edilmesinde değil, aynı zamanda vahyin işaret ettiği hakikatin idrakinde de vazgeçilmez bir vasıtadır. Fakat bu fonksiyon, kalbî arınma ve manevi sezgiyle (keşf) desteklenmediği sürece tamamlanamaz. Fenârî, akıl ile nakli birbirine zıt iki bilgi kaynağı olarak değil, aynı hakikatin farklı tezahürleri olarak görmektedir. Ona göre tasavvufî tecrübe, vahyin derunî anlamlarını açığa çıkaran bir idrak biçimi olup aklın doğru kullanımıyla birleştiğinde ilahî hikmetin anlaşılmasını mümkün kılar.[22] *Miṣbâḥü'l-Uns* eserinde, aklı varlığın nurlarından bir nur olarak tanımlayan Fenârî, onun vahyin ışığını idrak eden bir araç olduğunu vurgular.[23] Benzer şekilde, *Aynu'l-Âyân*'da akıl ve keşf arasındaki tamamlayıcı ilişkinin, marifetin mertebelerinin anlaşılmasında belirleyici olduğunu ifade eder.[24] Bu yaklaşım, Fenârî'nin kelâmî geleneğin akıl merkezli metodunu tasavvufî ve işrâkî bir çerçeveyle bütünleştirerek, akıl-nakil dengesini hem teorik hem pratik düzlemde yeniden yorumladığını göstermektedir.

Molla Fenârî'nin yetiştirdiği öğrenciler, özellikle Molla Yegân ve Molla Hüsrev, Osmanlı'nın Balkan topraklarında kurulan medreselerde hem ilmî hem de ahlâkî bir rol üstlenmişlerdir.[25] Bu öğrenciler, Balkanlar'ın çokkültürlü ortamında, farklı dini ve kültürel geleneklerin bir arada var olduğu şehirlerde (Üsküp, Manastır, Sofya gibi) medreselerde ders vererek Fenârî ekolünün akıl-nakil sentezini yerel şartlara uyarlamışlardır.[26] Bu bağlamda Fenârî'nin düşüncesinde görülen felsefi bakış öğrencileri aracılığıyla Balkan medreselerinde pratiğe dönüştürülmüştür. Onun farklı mantık ve kelâm geleneklerinin etkisiyle ders programları ve ilmî tartışmalar teorik derinlik ile toplumsal uygulanabilirlik kazanmıştır. Dinî ve ahlâkî açıdan ise öğrenciler, yerel toplumların sosyal ve mezhepsel çeşitliliğine uygun bir şekilde, vahyin öğretilerini yorumlamış ve uygulamış, böylece Fenârî'nin hem nazarî hem de amelî hikmet anlayışı Balkan coğrafyasında somutlaşmıştır.[27] Balkanlar'ın çokkültürlü yapısı, Fenârî ekolünün esnek ve sentezci karakterini güçlendiren bir işlev görmüş, öğrencilerin medreselerdeki faaliyetleri aracılığıyla Osmanlı ilim geleneğinin bu bölgede kalıcı ve uygulanabilir bir form kazanmasına katkı sağlamıştır.

[22] Gürer, Molla Fenârî'nin Varlık ve Bilgi Anlayışı, 294-295.
[23] Molla Fenârî, *Misbâhü'l-Uns*, 42.
[24] M. Taha Boyalık, Molla Fenârî'nin Aynu'l-Âyân Adlı Tefsirinin Mukaddimesi (Tahlil ve Değerlendirme) (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007), 55.
[25] Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, 1/472.
[26] Gürer, *Molla Fenârî'nin Osmanlı Medrese Geleneği ve Osmanlı Düşünesi Üzerindeki Tesirleri*, 134.
[27] Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, 2/543.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

6. Sonuç

Molla Fenârî'nin Osmanlı ilim geleneği içerisindeki konumunu, akıl-nakil dengesi yaklaşımını ve Balkanlar'daki çokkültürlü ortamla olan ilişkisini incelemiştir. Fenârî, aklı vahyin anlaşılmasında vazgeçilmez bir araç olarak konumlandırmış, ancak onu mutlak bilgi kaynağı olarak görmemiştir; aksine akıl, ilahî hakikati idrak eden bir vasıta olarak, kalbî arınma ve tasavvufî tecrübeyle desteklendiğinde anlam kazanmıştır. Bu epistemolojik yaklaşım, onun hem felsefî hem kelamî hem de tasavvufî unsurları bir araya getiren sentezci düşünce tarzının temelini oluşturmuştur. Fenârî'nin öğrencileri, özellikle Molla Yegân ve Molla Hüsrev, Balkanlar'daki medreselerde hem ilmî hem ahlâkî rehberlik üstlenerek, hocasının sentezci yaklaşımını bölgeye taşımışlardır. Balkan şehirlerindeki medreselerde okutulan fıkıh, kelam, mantık ve tefsir dersleri, farklı dini ve kültürel grupların bir arada yaşadığı ortamda uygulanabilirliğini göstermiş böylece Fenârî ekolü kurumsal ve toplumsal düzeyde Balkan ilmî hayatına etkide bulunmuştur. Balkanlar'ın Osmanlı öncesi çokkültürlü ve çok dinli yapısı Fenârî'nin düşüncesinde görülen esneklik ve bütünsellik ile birleştiğinde, akıl-nakil sentezi ve hikmet anlayışının pratikte uygulanabilirliğini sağlamıştır. Bu durum, Osmanlı ilim geleneğinin Balkan coğrafyasında özgün bir karakter kazanmasına katkı sağlayarak medreseleşme sürecinde ve yerel toplumun eğitilmesinde Fenârî'nin etkisinin sürdürülebilir olmasına olanak tanımıştır.

Sonuç olarak, Molla Fenârî'nin akıl-nakil dengesi ve sentezci yaklaşımı, Balkanlar'ın çokkültürlü ilmî ortamıyla karşılaştığında, Osmanlı ilim geleneğinin sadece kuramsal değil aynı zamanda uygulamalı ve toplumsal boyutlarını da güçlendirmiştir. Bu açıdan Fenârî, Osmanlı ilim hayatında olduğu kadar Balkan ulemasının epistemolojik ve ahlâkî temellerinin şekillenmesinde de belirleyici bir rol oynamış, sentezci karakteri ve öğretici metoduyla bölgedeki ilmî hayatın gelişmesine öncülük etmiştir. Söz gelimi Bugün, Fenârî'nin mirası, Balkanlar'daki dini ve kültürel hayatın idamesinde önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle Trakya Üniversitesi, Molla Fenârî'den Kadızâde-i Rûmî, Ali Kuşçu gibi önemli şahsiyetlerin ilmî mirasını devam ettirerek, klasik ilim geleneğini yaşatmaya çalışmaktadır. Ayrıca, Üsküp'te Meddah Medresesi'nin 100. yılına özel olarak yapılan etkinliklerde, Fenârî'nin temsil ettiği klasik ilim geleneğinin ön plana çıkarılması, onun düşünsel mirasının günümüzdeki etkisini göstermektedir. Bu durum, Fenârî'nin epistemolojik ve ahlâkî temellerinin hâlâ geçerli ve etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Sonuç olarak, Fenârî'nin Osmanlı ilim hayatındaki rolü, günümüzde Balkanlar'daki Müslümanların eğitim ve kültür anlayışında hâlâ belirleyici bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

KAYNAKÇA

Kitaplar

Anscombe, Frederick F. The Balkan Revolutionary Age. The Journal of Modern History 84/3 (Eylül 2012): 572-606.

Aydın, İbrahim Hakkı. "Molla Fenârî." Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 30:245-246. Ankara: TDV Yayınları, 2020.

Feim Gashi. Balkanlarda Din Toplum ve Aydınlar. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2022.

Gürer, Betül. Molla Fenârî'nin Varlık ve Bilgi Anlayışı. Ankara: İnsan Yayınları, 2018.

Jelavich, Barbara. Balkan Tarihi 1: 18. ve 19. Yüzyıllar. Çev. İhsan Durdu, Gülçin Tunalı ve Haşim Koç. İstanbul: Küre Yayınları, 2013.

Katar, Mehmet. Yaşayan Dünya Dinleri. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. Büyük Osmanlı Tarihi. 6 Cilt. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1988.

Makaleler

Akın, Ahmet. "Osmanlı Sonrası Balkan Devletlerinde Bazı İslami Gelişmeler ve Din Eğitimi." Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi 7 (2021): 199-228.

Gürer, Betül. "Molla Fenârî'nin Osmanlı Medrese Geleneği ve Osmanlı Düşüncesi Üzerindeki Tesirleri." Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 39/39 (2015): 121-142.

Karaman, Fahri. "Osmanlı Devletinin Balkanlardaki Mirası." İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 9/2 (2018): 21-47.

Klasik Eserler (Nüshalar / Tahkikli Basımlar)

Molla Fenârî. Fuṣûlu'l-Bedâyiʿ fî Usûli'ş-Şerâyiʿ. Neşr. M. Hasan Ali. Kahire: Mektebetü'l-Câmi, 1966.

Molla Fenârî. Misbâhü'l-Uns fî Şerhi Miftâhi'l-Gayb. Neşr. Muhammed H. Ahmed. Kahire: Dârü'l-Kütübi'l-Mısriyye, 1905.

Tezler

Boyalık, M. Taha. Molla Fenârî'nin Aynu'l-Âyân Adlı Tefsirinin Mukaddimesi (Tahlil ve Değerlendirme). Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

İSLAM HUKUKU BAĞLAMINDA ET-TEVBE SURESİ YETMİŞ ÜÇÜNCÜ AYET-İ KERİMESİNDE GEÇEN "EY PEYGAMBER! KÂFİRLERLE VE MÜNAFIKLIKLARLA CİHAT ET" SÖYLEMİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Doç. Dr. TAHA YILMAZ

Ardahan Üniversitesi, tahayilmaz@ardahan.edu.tr 0000-0001-9503-3937

Özet

İslam dini perspektifinde cihad kavramı düşmanla savaşma, nefisle mücadele ve dini tebliği yapma gayesiyle ortaya konulan mücadele olarak tarif edilmektedir. İslam'ın ilk yıllarından günümüze kadar dini doktrinde önemli bir konuma sahip cihad kavramı, devamlı olarak İslam âlimleri tarafından ele alınmıştır. Bu amaçla çalışmada ele alınan cihad olgusu dini naslar çerçevesinde bilimsel bir bakışla yeniden değerlendirildi. Nitekim geleneksel dünya şartları ile modern ve post modern dünya açısından maddi ve manevi cihadın enstrümanları değiştiği görülmektedir. Bu bağlamda yeni bir paradigmayla cihad hakkındaki dini nasların yeniden değerlendirme ihtiyacı doğmuştur. Dolaysıyla Hz. Peygamberin özenlinde tüm Müslümanlara yapılan kâfir ve münafıklarla mücadele emri her zaman güncelliğini korumuştur. Eski dünya şartlarında cihad daha çok fiziki silahlarla yapılmakta idi. Günümüzde ise bilgi deformasyonu, teknolojik, ekonomik, kültürel ve gıda gibi alanlardaki enstrümanlar şeklinde tezahür etmektedir. Bu alanları tahkim eden kâfir ve münafıklar daima Müslümanları maddi açıdan sıkıştırmış ve psikolojik baskılara maruz bırakmışlardır. Özellikle de gençlere yönelik çekici unsurlar kullanmışlardır. Popüler kültürün aracılığıyla kadim gelenekten onları kopartmış, köksüz ve ruhsuz bir dünya teşekkülü tasavvuruyla onları baş başa bırakmıştır. Kur'an'ın en uzun süresi el-Bakara da, münafıklardan bahsedilme hususu bunların kâfirlerden daha fazla zararlı oldukları olgusunu ortaya koymaktadır. Bu makale kâfir ve münafıkların Müslümanlarla tarihi mücadelesi ve onlarla yenidünya paradigmasında akılcı, bilimsel ve teknolojik diğer unsurları kullanılarak nasıl mücadele edilme düşünce ve eyleminin yeniden değerlendirilmesidir. Nitel yöntemin metin analizi çerçevesinde konu ele alınmıştır.

Anahtar Kelime: İslâm Hukuku, Cihad, Peygamber, Kâfir, Münafık

1.Giriş

Cihad, genel anlamıyla İslâm terminolojisinde geniş bir anlam haritasına sahiptir. Dolayısıyla cihad, Allah'ın rızasını kazanmaya aracı olan her türlü gayreti ve faaliyeti içerir. Cihad, İslâm hukuku alanında tartışılan ve anlam derinliğine sahip olan bir kavramdır (özel-Topaloğlu, 1993, 17/527-534). Bir takım hukuki neticeler içermesi, gaye ve mahiyeti açısından diğer savaşlardan farklılık arz eder. Bu bakımdan İslâm hukukunda savaş sadece galip olmak için yapılmaz, canın, malın, dinin, maddi ve manevi birçok değerin korunmasına yönelik yapıldığı için cihad kapsamında değerlendirilmiştir (Ebû Dâvûd, Cihâd, 33). İslâm'da asıl olan barıştır. Savaş durumu arızi bir hususdur. Yaşatmak için gayret edilir. Kaçınılmaz durumlarda ise savaş yine barışı temin etmek ve yaşamı güvenceye almak için yapılır. Hz. Peygamber rahmet

peygamberi olarak gönderilmiştir (el- Enbiyâ, 21/107; el-Enfâl 8/60). Hz. Peygamber, savaşı istememekle birlikte dini ve vicdanî hürriyete sahip olması için bir takım gaza ve seriyeler düzenlemiştir. Bu durumlarda da savaş hukukunun her türlü şartlarını gözetlemiştir. Tabiatı tahrif edecek durumlardan kaçınmıştır. Canlılara zarar vermemiştir. Bir güvercin yuvasının bozulmaması ya da köpeğin yavrularının tedirgin olmaması için ordunun yolunu değiştirmiştir. Kadın, çocuk, din adamı ve yaşlılara zarar vermemiştir. Hz. Peygamber cihad ruhuyla mahlûkata şefkat göstermiş, ilahi buyrukların dışına çıkmamıştır. Galibiyeti Allah'tan bilerek hırs ve zaaf gibi duygulardan kaçınmıştır (el-Enfâl 8/17-18). İlahi emir, ortak tecrübe, strateji, akıl ilkeleri ve hikmetle iş görmüştür. Sahabesiyle istişare ettikten sonra savunma için şehirde hendek kazdırmış ve bedir harbinde ordunun yerini daha stratejik olan bir yerle değiştirerek ordugâhı farklı bir yere konuşlandırmıştır (Hamîdullah, 1998, 17/194-195; Fayda, 1992, 5/325-327). Bu ilkeler perspektifinden bakıldığında onun savaşları, diğer milletlerin yaptığı savaş anlayışından farklılık arz etmektedir. Kan döken değil yaşatan, kılıç zoruyla değil gönülleri feth ederek mücadele etmiştir. Hz. Peygamber şecaat ve cesarette ordusuna örnek olmuş ve disiplinden asla ödün vermemiştir. Tebliğ görevi çerçevesinde birçok enstrümanı kullanarak insanların ruh dünyalarına hitap etmiştir. Kur'ân-ı Kerim'deki perspektif esas alınarak cihad tavrı, rahmet, ilim, hikmet ve şecaatle ortaya konulmuştur (el-Ahzâb 33/45-48). Bir gün Medine'nin dışında bir ses işitildiğinde Hz. Peygamber, herkesten önce atına binmiş, sesin geldiği yere gitmiş gerekli tahkikatı yaptıktan sonra Medine'ye geri dönmüştür. Lideri olduğu halka güven vermiştir. Tüm bu faaliyetleri cihad olarak yapmıştır. İnsanlara haksızlık yapmamış, akıllarına hitap ederek yeryüzünde fitne, kargaşa ve her türlü anarşiyi ortadan kaldırmak için gayret göstermiştir. Savaşlarını meşru ve haklı gerekçelerle yapmıştır (Taberî, 1405/1984, 2/112-113; 17/122-124; İbn Hişâm, 1355/1936, 1/468).

Cihad bu perspektiften bakıldığında, İslâm'ın evrensel ilkelerinin fert ve toplum planında sulh ve barış şartlarından ibarettir. Tebliğ faaliyeti yapılırken bir takım şiddet olayları karşısında en tabi hakları olan inanç hürriyetini gerçekleştirmek için bu faaliyeti gerçekleştirmiştir. Hz. Peygamberin cihadı, onun ve Müslümanların bir varlık mücadelesi olmuş, son çare ve çıkış yolu olarak ileri sürülmüştür. Bu çalışmada bu hususları ele alarak İslâm hukuku bağlamında et-Tevbe suresi yetmiş üçüncü ayet-i kerimesinde geçen "Ey peygamber! Kâfirlerle ve münafıklıklarla cihat et" söylemi irdelenmeye çalışılmıştır. Böylece cihad kavramı, tanım ve kapsamı açısından tahlil edilerek savaş ile cihad kavramlarının çerçevesi ortaya konulmuştur.

İlmi disiplinlerin anlaşılmasında, o disipline özgü temel kavramların çok önemli bir rol üstlendikleri bilinen bir hakikattir. İslâm hukuku söz konusu olduğunda, kavramların çok daha önemli bir yer teşkil ettiğini ifade etmek mümkündür. Fıkhî hükümlerin çoğunluğunun hayatın pratiğine yansıması bu tespitimizin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Bu çerçevede ortaya çıkacak hükmün şekillenmesinde etkili olması sebebiyle, fıkhî kavramlara yüklenen anlam alanı daha da bir öneme haiz olmaktadır. İlmi kavramların semantik alan ve içeriğinin, ilgili hüküm üzerinde dorudan bir etkisi bulunmaktadır. Bu bakımdan her kavram kendi anlam sınırları kapsamında önem kazanmaktadır. Aynı şekilde bahse konu olan kavramlar, sahip oldukları anlam zenginlikleri nispetinde etkinliklerini artırmaktadır. Cihad kavramı da fıkhî açıdan oldukça hassas bir kavramdır. Nitekim Kur'an'da Tâlût ve Câlût kıssasında inanların bir nehrin suyunun içilmemesi ile imtihan edildikleri bildirilmektedir. Nehrin suyunu,

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

susamalarına rağmen içmeyerek nefisleriyle girdikleri mücadeleyi kazanan Tâlût ve beraberindeki müminlerin hariçteki cihadı da kazandıkları ifade edilmektedir (el-Bakara 2/251).

2. et-Tevbe Suresi Yetmiş Üçüncü Ayet-i Kerimesinde Geçen "Ey Peygamber! Kâfirlerle ve Münafıklıklarla Cihat Et" Söylemin Değerlendirilmesi

Genel İslâmî terminolojide cihad, Allah'ın rızasını ve hoşnutluğunu kazanmak amacıyla yapılan her türlü çaba, gayret ve faaliyet biçimini içine alan geniş bir kavramdır. Cihad, Allah'ın rızasını kazanmaya aracı olan ve olacak her türlü çabayı kapsamaktadır (Tehânevî, 1404/1984, chd. md.). Genel anlamı bu olmakla birlikte teknik anlamda özel bir terim olarak cihad, özellikle İslâm hukukunda savaş kavramının karşılığı olarak ele alınmıştır. Bu çerçevede Hz. Peygamberin gaza ve seriyyeleri cihad olarak adlandırılmıştır. Fakat Hz. Peygamber'in gaza ve seriyyelerinin hangi şartlarda gündeme geldiği bilinmeden, konun sağlıklı bir biçimde anlaşılması mümkün görülmemektedir. Kur'an'daki cihad ile ilgili tüm ayetler bir bütün olarak ele alınmaktadır. Tekil, tikel ve yanlı okuma ve yorumlar konuyu anlaşılmaz kılar. Bu yüzden Hz. Peygamberin gaza ve seriyyelerinin nedenleri doğru bir okumayla ortaya konulmalıdır. Yalnızca savaş boyutuyla ele alınan bir cihad anlayışı yanlış kanaat ve algıları da birlikte getirecektir (Zafîr, 1402/1982, 1-78) . Hz. Peygamber Kur'an-ı Kerim'de "Rahmet Peygamber'i" olarak tarif edilmektedir. Kendi ifadelerinde ise öğretmen vasfını öne sürerek güzel ahlakı tamamlamak üzere gönderildiğini vurgulamaktadır (Muvatta, "Hüsnü'l-Halk", 8). Mekke döneminde daha çok tevhit, ahlak, ahiret ve nübüvvet konularını ele alarak bir İslâm anlayışı ortaya koymuştur. Bu süre on üç sene davam etmiştir. Medine döneminde Bedir, Uhud ve Hendek savaşları ise tamamen bir var olma mücadelesi olarak yapılmıştır. Düşman, Medine sınırlarına gelerek din hürriyetini, can ve mal güvenliğini ortadan kaldırmak üzereyken kendilerine mukavemet edilmiştir. Bu savaşlarda ve sonrasında birçok hikmetli iş yapılarak esir düşenlerin gönülleri İslâm'a ısındırılmaya çalışılmıştır. Bu bakımdan ayetlerin nüzul sebepleri ele alınması gerekmektedir. Anlamları görünüşte zıt gibi görünen ayetlerin usul ilmi çerçevesinde tevfikleri/uzlaşmaları sağlanmalıdır. Akıl, nakil ve tarihi tecrübeyle birlikte bir okuma yapılması gerekmektedir. Yaşanan sünnet ile, ayetlerin nasıl bir uygulama alanı ortaya koyduğu ciddi bir şekilde irdelenmelidir (Zühaylî, 1385/1965, 2-67).

Cihad, savaş şartlarında arızî bir durum olarak ortaya konulmuştur. Cihad daha çok barışın teminatı olarak gerekli ekipman ve stratejilerin uygulanması alanı olarak görülmüştür. Tevhid merkezli bir din olan İslâm ve müntesipleri her zaman tebliğ faktörünü işletmiştir. Allah'ın kendisine tebliğ, tebyin ve güzel ahlak gibi görevleri verdiği Hz. Peygamber de bu kapsamda cihadı fitnenin ortadan kalması için bir enstrüman olarak kullanmıştır. Asıl cihad ise nefsin ıslahı, ilmin elde edilmesi ve nasihatle gönüllerin kazanılması hususunda olmuştur. Kıtal, harp ve savaş anlamıyla ancak özel durumlarda ortaya konulmuştur. Bu bakımdan kılıçla kazanılma değil de daha çok ilim, hikmet, güzel söz ve güzel ahlakla birçok coğrafyadaki memleketler feth edilmiştir. Kılıçla fetihler daha çok baskın, talan, anlaşmaya uyulmama, tebliğ faaliyetlerinin yasaklanması ile birlikte Müslümanların mevcudiyetlerinin ortadan kalkmasıyla işlevsel hale getirilmiştir.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

İslâm'da cihad geniş bir anlam haritası olarak ele alınmıştır. Bu bakımdan cihad salt savaş olarak ele almak doğru bir tespit değildir. Zira cihadın mutlak olarak savaş anlamında kullanılmadığı naslarla sabittir. Cihad, nefis ıslahı, tebliğ, güzel bir ahlak ortaya koymak, ilmin talebi ve öğretilmesi şeklinde kullanıldığı birçok nas vardır (Kâsânî, 1327, 4/3; 7/97-100). Hz. Peygamber'in kâfirlerle ve münafıklarla cihad et, ayeti şartlar oluştuğu vakit kâfirlerle fitnenin ortadan kalkması, tevhidin hayata hâkim olması, Müslüman varlığının tehdit edilememesi için yapılması gerektiğidir. Ayrıca din ve vicdan hürriyeti kapsamında Müslümanların dünyanın her yerinde dinlerini özgürce yaşamaları, ilim ve hikmetle tebliğ faaliyetlerini yapmaları için gerekli olan bir durumdur. Bu kapsamda Müslümanlar kâfirler ve münafıklarla, nasihatle, ikna ya da ilzam yoluyla mücadele etmişlerdir. Zulme uğrayan Müslümanların özgürlüğe kavuşup yurtlarında güven içinde olmaları için diğer Müslümanların onların uğrunda cihad kapsamında savaşmaları istenmiştir. Bu güvenlik sağlandıktan sonra Müslümanlar Hz. Peygamber'i esas alarak literal okumalardan uzak durmuş, akli ve nakli çıkarımlarla bu ayetleri yorumlamışlardır. Nitekim bu ayetleri yirmi üç sene yaşayarak hayatında yer veren Hz. Peygamber, kendisinden sonra Müslümanlara iz düşümü mesabesinde olan ahlâkî, imânî ve vicdani ilkeler ortaya koymuştur. Bu ayet ve ayetleri Hz. Peygamberin rahmet iklimine yeniden okumak gerekli olmaktadır. Adaletten ödün vermeden, birlik ve beraberliği esas alarak zihni birlikle beraber davranışsal birlikteliği de sağlamak gereklidir. Cehalet ve bilgisizliğin karanlık ikliminden marifet, sanat ve ilmin ışığında teknolojik ürünler ortaya koymak gerekir. Bilgiyi adaletle, teknolojiyi vicdanla buluşturarak yaşanılan asrı idrak etmelidir. Dijital çağda maddi cihadın yanında ilmi cihadı, adalet, güzel ahlak ve erdemle buluşturmak gerekir. Ayetleri yanlı, tikel ve bağlamından koparark ya da nüzul sebeplerini gözetmeden okumamak gerekir. Yaşayan sünnettin nehir akışında ayetleri yeniden okuma ihtiyacı bulunmaktadır.

3. Sonuçlar ve Değerlendirme

Cihad, sözlük ve terim anlamaları ela alındığında, gerek Hz. Peygamber'e gerekse diğer Müslümanlara Allah yolunda gayret göstermeleri, güçlüklere göğüs germeleri, kâfirlere boyun eğmeden Kur'an ve sünnete dayanarak onlara karşı her türlü mücadeleyi vermeleri gerektirmektedir. Bu bağlamda maddi ve manevi cihad çerçevesinde ilahî mesaj, rahmet, hikmet ve ilimle bütünleştirilerek tüm insanlığa iletilmelidir. Taassup, şüphe ve tereddütlerden uzak olarak her alanda sağlam bir iman şuuruyla cihad faaliyetini gerçekleştirmek gerekmektedir. Nefis mücadelesi yaparak gerçek manada bir iman ve şuur muhasebesi yapılmadır. Gönüller ilim, hikmet ve merhametle cilalanmalıdır. İslâm'ın izzeti ve dinin kutsallığı çerçevesinde tarihten ve gelenekten alınan tecrübeyle hareket edilmelidir. Stratejik davranarak, kapsamlı bir şekilde, kültürel yozlaşmadan ve şuursuz hareketlerden kaçınılmalıdır. Bu alanda Hz. Peygamberin sünneti, müminlerin feraseti, istişare ve tecrübe esas alınmalıdır. Birlik ve beraberlik içinde fiil ve fikir bütünleşmeli; rahmet, merhamet, ilim, hikmet ve adalet ikliminde; imânî, meşru ve hukukî bir mücadele verilmelidir. Milli değerler, manevi değerlerle bütünleşerek dinamik bir ruh ortaya konulmalıdır.

Kaynakça

Cerîr, Muhammed b. Cerîr et-Taberî (1405/1984). *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kurân.* Beyrut.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Fayda, Mustafa (1992) "Bedir Gazvesi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV. Yayınları.

Hamîdullah, Muhammed (1998) "Hendek Gazvesi". "Cihad". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV. Yayınları.

İbn Hişâm, Abdülmelik b. Hişâm (1355/1936) *es-Sîretü'n-nebeviye* nşr. Mustafa es-Sekkâ v. dğr. Kahire.

Kâsânî, Ebû Bekir b. Mesûd (1327) *Bedâ'i'u's-sanâ'i.* Kahire.

Özel-Ahmet-Topaloğlu, Bekir (1993) "Cihad". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV. Yayınları.

Tehânevî, Muhammed A'lâ b. Ali, (1404/1984*) Keşşâfü ıstılâhâti'l-fünûn*. İstanbul.

Zafîr, el-Kâsımî, *el-Cihâd ve'l-hukûk'd-devliyyetü'l-'âmme fi'l-İslâm*. Beyrut.

Zühaylî, Mudtafa Vehbe, (1385/1965) *Âsârü'l-harb fi'l-fikhi'l-İslâmî*. Dımaşk.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

İSLÂM AİLE HUKUKUNDA ÇOCUĞUN BAKIM VE EĞİTİMİ AÇISINDAN EBEVEYNİN ROLÜ

Doç. Dr. TAHA YILMAZ

Ardahan Üniversitesi, tahayilmaz@ardahan.edu.tr 0000-0001-9503-3937

Öz

Toplumların geleceği çocukluk ve gençlik dönemlerinde nitelikli bir eğitimle yetişen nesillere bağlıdır. Bu açıdan çocukların yetişmesinde en önemli vazife anne-babaya düşmektedir. İslâm hukuku da bu konuda çocuğun fiziki, aklî ve ruhî gelişimi için bazı ilkeler vaz' etmiştir. Bu konuda aile reisi olarak baba, çocuğun maslahatlarının yerine getirilmesinde esas sorumlu ve yetkili kılınmakla birlikte annenin de büyük bir rolü bulunmaktadır. Baba çocuğun iyi ve sağlıklı yetişmesini gerektirecek bütün faaliyetlerden ve çocuğun nafakasını karşılaşmaktan sorumlu olmuştur. Günümüzde de bakım ve eğitim perspektifinde tedip, dinî ve mesleki eğitim hususlarında çocuklara ebeveynlerin rehberliği gerekli olan bir durumdur. Bu hususta ebeveynlerin rolünün İslâm hukuku açısından ele alınıp irdelenmesi gerekmektedir. Nitekim Hz. Peygamber "bir baba çocuğuna güzel ad ve terbiyeden daha güzel bir miras bırakmamıştır" demekle ebeveynin çocuğun maddi ve manevi gelişimindeki rolüne vurgu yapmıştır. İslâm hukukçuları İslâm dininin temel metinlerinden yola çıkarak çocuğun haklarını ortaya koyacak ilkeler belirlemiştir. Çalışmada çocukluk kavramı, bakım ve eğitim velayeti açısından ebeveynde bulunması gereken vasıflar ile bunlara dair diğer hususlar ele alınarak ebeveynin rolü metin analizi ve tarihi doküman yoluyla ortaya konuldu. Toplumlarda bu konunun öneminden dolayı birçok çalışma yapılmış ve yapılmaya devam etmektedir. Dolayısıyla İslâm hukukunun değişen dünya şartlarında dinamik yapısıyla bu hususları nasıl değerlendirdiği gerçeğinin yeniden ele alınması icap etmektedir. Çalışma konu İslâm hukuku bakışıyla klasik ve modern materyaller ışığında yeniden ele alınıp bir değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Anahtar Kelimeler: İslâm Hukuku, Aile, çocuk, ebeveyn, rol.

1. Giriş

İslâm sadece bir inanç sistemi değildir. Aynı zamanda bütün çeşitleriyle davranış biçimleri anlamında amel ve ahlak ilkelerini de ortaya koyan bir dindir. Bu çerçevede İslâm dininin itikadî, amelî ve ahlâkî öğretileri bulunmaktadır. Müntesiplerine bu üç sacayağı üzerine bir hayat perspektifi sunmaktadır. Dinin ana konuları bu şekilde şekillenmiştir. Amelle ilgili konularını fıkıh ilmi ele almaktadır. Fıkıh; bireysel, toplumsal ve toplumlararası hayata ilişkin amelî yönüyle daha çok ilgilendiği için bu çerçevede hükümler koyar. Müslüman birey, Allah, kul ve kamu hakkı çerçevesinde fiillerini şekillendirir. Sadece canlılara karşı değil yaşadığı çevresindeki bütün varlıklara karşı bir sorumluluğu bulunmaktadır. Hicri II-VIII yüzyılda fıkıh ilmi de kendi metodolojisini kurmuş ve bu perspektifte hükümler ortaya koymuştur. Özellikle şer'î-amelî alanı ilgilendiren ibadet ve geniş anlamıyla hukuk kaidelerini/kurallarını nassa dayandırdıkları gibi bazen de müctehidlerin zihni çabalarıyla da bir bazı ilkeler vaz' edilmiştir.

İctihad ve istidlal metoduyla elde edilen nazariye de fıkıh usûlü kapsamında değerlendirilerek bir takım esas ve usuller benimsenmiştir (Yaman-Çalış, 2016, 13-14).

Günümüzde klasik literatürde fıkıh diye bilinen bu bilim dalı batıdan iktibasla modern çağda İslâm hukuku olarak adlandırılmıştır. Bu husus da bazı farklı konuları gündeme getirmiştir. İbadet, helal-haram konuları hukuk kapsamına girip girmediği konusunu tartışma açmıştır. Başka bir konuda ictihad sonucu ortaya konan konuların ise hukuk birikimi sonucu ortaya konulduğu vurgusu yapılmıştır. Günümüzde hukuk sistematiği içerisinde özel hukuk ve kamu hukuku ayrımı İslâm hukukunda klasik manada ifade edilirse fıkıh ilminde muâmelât ve ukûbat başlıkları altında ele alınmıştır. Bu çerçevede şahıs, aile, borçlar, eşya ve miras alt başlıkları, medenî hukuk, ticaret hukuku vb. kısımlar muâmelât kapsamında oluşmuştur. Cezaî takibat ve yaptırımlar ise ukûbat ana başlığı altında ele alınarak işlenmiştir. Aile Hukuku ise ahval-i şahsiye başlıkları altında modern çağda işlenmiştir. Klasik fıkıhta aile ve müştemilatı fıkhın diğer babları/bölümleri altında mündemiç iken günümüzde telif edilen İslâm aile hukuku kitaplarında bağımsız bir şekilde ele alınarak işlenmiştir. İslâm aile hukukunda karı-koca hakları ele alınırken, ailenin bir ferdi olan çocuğun hakları da ele alınarak ortaya konulmuştur. Çocuğun vücub ehliyeti ile canlı olması yani daha doğmadan onun lehinde olan hibe ve miras gibi haklara sahip kılmıştır. Sonraki hayatında ise eda ehliyeti akıl ve baliğ olmasıyla sahip olduğu mallar üzerinde istediği bir tasarruf yetkisi vermiştir. İslâm hukuku ve onun bir alt dalı olan aile hukuku adına bu geniş çerçeve çizildikten sonra İslâm aile hukukunda çocuğun bakım ve eğitimi açısından ebeveynin rolü konusu irdelenmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda çocuğun anne babasına karşı bazı sorumlulukları olduğu gibi bazı hakları da bulunmaktadır. Bu haklar kitap ve sünnet çerçevesinde çoğun öncelikli olarak maddi ve manevi gelişimi bakımından ona gerekli olan fiziki ortamın sağlanmasıdır. Yeteri gıdaya erişimi sağlanmalıdır. Barınma, yiyecek ve giyecek hakları yanında bir de manevi bazı hakları bulunmaktadır. Babası tarafından güzel bir ad konulması sonraki toplumsal hayatı bakımından oldukça önemlidir. Annesi ailenin dâhili bir müdürü ve bakanı olarak çocuğuna güzel bir terbiye vermekle mükelleftir. Çocuk peygamberlerin âdeti (Hz. İbrahim a.s) ve Hz. Muhammed'in sünneti üzere sünnet ettirilir. Her ne kadar günümüzde çocuğun bedeni üzerine anne baba böyle tasarrufta bulunmaz şeklinde bazı kanaatler var ise genel kanaate göre çocuğun ilk dönemlerinde sonradan çocuğun ruhsal ve fiziki bazı problemler yaşamaması için bu işlem çocuğun ilk yıllarında yapılması daha uygun görülmüştür.

Çocuğun genel manada güzel bir ad ve terbiyenin yanında bir de bazı hukuki hakları bulunmaktadır. Belli bir yetişkinliğe geldiğinde günümüzde vatani görevi yapması adına askerlik gibi bazı konularda da desteklenmesi gerekmektedir. Günümüzde çocuğun uzun bir eğitim-öğretim gibi önceki dönemlerde olmayan gelişim süreci de bulunmaktadır. Eski çağlardaki çocuk kavramı ile günümüzdeki çocuk kavramları bu serd edilen hususlardan yeniden ele alınması gerekmektedir. Fıkıhta hidane/çocuğun bakımı eski dönemlerdeki şartlara göre değil de günümüzdeki haliyle yeniden ele alınması ihtiyacını doğurmaktadır. Klasik fıkıhta kız çocuklar 9-12 erkek çocukları ise 12-15 yaşları arasında buluğa erecekleri kanaati yaygındır. Bu ifade edilen buluğ yaşları fiziki gelişim için yeteri olup olmadığı yeniden ele alınması gerekir. Nitekim günümüzde bu yaşlardaki kız ve erkek çocukları fiziki ve psikolojik gelişimlerini daha geç gerçekleştirmektedir. Sanayi ve teknoloji çağının baş döndürücü hızında

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

çocukların toplumsal tecrübe kazanması eski zamanlara göre oldukça zaman almaktadır. Bu etkenlerde çocuğun hakları ve hukuki işlemleri açısından bazı yeni problemleri gündeme getirmektedir. Tüm bu genel değerlendirmenin yanında çalışmada İslam hukukunda çocuğun maddi ve manevi gelişimi açısından ebeveynin rolü üzerinde durulmuştur. Bu konu temel naslar ve tecrübe açısından yeniden ele alınarak irdelenmeye çalışılmıştır.

2. Çocukluk, Çocukluğun Başlangıcı ve Sonu

Hukuk sistemlerine bakıldığında çocuğu tarif için farklı farklı ifadeler kullandıkları görülmektedir. İslâm hukukunda çocuk için kullanılan kavramsal bir anlam olmamakla birlikte temel metinler olan Kur'ân-ı Kerim'de çocuk için ibn, veled, ğulam, sağir gibi ifadeler kullanıldığı görülmektedir (Canan, 1984, 17-18). Arap dilinin zengin anlam haritasını incelediğimizde de yine hadislerde çocuk için farklı ifadeler kullanıldığı görülmektedir. Fıkıh kitaplarında "hadana" başlığı altında buluğa ermemiş anlamında veled lafzı kullanılmıştır (Şafiî, ts. 5/82; Mevsili, ts. 540). Kimi kaynaklarda da sabi kavramı kullanıldığı görülmektedir (Tahavî, 1850, 227) TMK 259ve devamındaki maddelerde çocuk sözcüğü yanında TCK'unda bazen çocuk (md. 474 b.2, 478) bazen evlat (md. 474 b.2) bazen de sabi (md. 473, 476) ifadelerinin kullanıldığı görülmektedir.

Gelişim psikoloji ilminde ise biyolojik yönü ele alınarak çocuk, baliğ olmamış insan olarak ya da yetişkin olmayanlar şeklinde bir ifade ortaya konulmuştur (Yörükoğlu, 1990, 13, Bilgin, 1997, 89). Hukuk açısından ise çocukluğun başlama süresi belli iken çocukluğun ne zaman biteceği çok net bir şekilde ortaya konulmamıştır. Çocuk yaş küçüklüğü dolayısıyla fiil ehliyetine sahip olmayan insandır (Çeker, 1990, 23-28). Sağ ve tam doğumla başlayıp, rüşt yaşıyla sona eren yaşam döneminde insana verilen addır (İnan, 1968, 73) Ancak birinci tanım yaş küçüklüğünün, ikinci ise rüşt yaşının ne olduğu konusu belirsizdir. Medeni konunlar açıkça çocuğun tanımı yapmak yerine çocukluğun başlangıcı ve sonuna ait tespitler yapılmıştır. Örneğin Türk Medeni Kanunda 27. Md. 1 fıkra 1. Cümlesi "Şahsiyet çocuğun sağ olarak tamamıyla doğduğu anda başlar" diyerek tam ve sağ doğumu şahsiyetin kazanılmasına dolayısıyla çocuğun başlangıcına ölçü olarak almıştır. Çocukluğun sona ermesi ise TMK. 2. Md. 1 fıkrada ifadesini bulur. "Rüşd on sekiz yaşını ikmali ile başlar". Rüşd, fikri olgunluğa erişmek anlamında olup, çocukluğu sona erdiren bir durum olarak ortaya konulmuştur (İnan, 1968, 13).

İslâm Hukukunda hukukçular çocuğun tanımına yer vermemekle birlikte çocukluğun başlangıcı ve sonu ile ilgili görüşler ortaya koymuştur. Yine hukuk sistemlerinde yaş sınırları farklılık da arz etmektedir. Örneğin Türk Hukuk sisteminde 18 yaşı oy kullanma için yeterli görmüştür (Anayasa mad. 67/3). Kız için 15 erkek için 17 yaşında evlenmeyi (TMK. md. 88), 12 yaşında cezai yükümlülüğe (TCK. Md. 53) ehil görmüştür. İslam hukukçuları ise kişi baliğ olunca tam fiil ehliyetine sahip olmayı ön görmekle birlikte malının kendisine teslim edilmesi için reşid olmasını gerekli görmüşlerdir (Şaban, 1990, 250; Mecelle mad. 947). Ayrıca İslam hukukçuları konuyu ehliyet çerçevesinde ele almışlardır. Ehliyet, hak ehliyeti ve fiili ehliyet olmak üzere iki sınıflandırma yapmışlardır. Cenin, çocuk, temyiz, buluğ ve rüşd evrelerinde bu ehliyet durumları değerlendirmişlerdir. Sağ ve tam doğumla başlayan ehliyet ve kısımları bazen de çocuğun anne rahmine düştüğü anı da kapsar şeklinde bir açıklama yönüne gidilmiştir

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

(Karaman, 1991, 1/174; Erbay, 1998, 9) . Türk hukukunda ise "Şahsiyet, çocuğun sağ olarak tamamıyla doğduğu anda başlar" (TMK. md 27).

Modern Hukuklarda çocukluk, fikri olgunluğa erişmekle son bulduğu kanaati hâkimdir. Bu da rüşt/ergenlik olarak ifade edilmiştir. Kanun koyucu memleketin fiziki koşullarını ve çevre faktörünü de göz önünde bulundurarak insanın biyolojik gelişimi üzerindeki etkilerini dikkate alarak tespit etmeye çalışmıştır. İslâm Hukukçuları üç kişiden kalem kaldırılmıştır hadisinden yola çıkarak çocuğun buluğa erişini esas almışlardır (Ebû Davud, Hudud, 14). Kur'ân-ı Kerim'de de "Sizden olan çocuklar buluğ çağına ulaştığı zaman kendilerinden evvelkilerin izin istediği gibi izin isterler" (en-Nûr 24/99). Baliğ olmakla teklife muhatap olacakları vurgulamıştır. Kimi İslâm hukukçusu çocukluğu 15 yaş ile Ebû Hanife gibi hukukçular ise çocukluğun üst sınırı kızlarda 17 erkekler de ise 18 olarak takdir etmiştir (Mevsili, ts. 271). "Evlilik çağına gelinceye kadar yetimleri deneyin eğer onlarda bir olgunlaşma görürseniz mallarını kendilerine verin" (en-Nisa 4/4) buyrulmaktadır. Kur'ân-ı Kerim'deki bu emirden dolayı bu yaş sınırı tespit edilmeye çalışılmıştır.

3. Çocuğun Bakım ve Eğitimi Açısından Ebeveynin Rolü

Hukuk, toplumsal hayatı düzenleyen ve devlet müeyyidesi ile kuvvetlendirilmiş bulunan kaidelerin bütününü kapsamaktadır. Çocuk hukuku ise çocuğun hukukî durumunu tespit edip düzenleyen bölümünü oluşturmaktadır. Çocuk hakları denilince oldukça karmaşık bir alanı da kapsamaktadır. Hukukî yönü çerçevesinde bakıldığında felsefi, ahlaki ve yasal sorunlar da içermektedir. Hakka bakıldığında hak kavramı, yasal olarak korunan ve ilerletilen çıkardır (Velidedeoğlu, 1963, 236; Akıntürk, 1996, 27). Yasal hak, var olan bir yetkiyi tanımlar, manevi haklar ise doğrulanabilir bir yetkiyi salık verir. Yasal haklar uygulanabilirlik ve kanıt özellikleriyle manevi haklardan ayrılırlar. Yasal bir hakkın, hukukun adli mekanizması aracılığıyla uygulanabilir olması zorunludur. Manevi bir hak ise niteliğe kavuşturulmadıkça uygulanamaz. Manevi hak yasal hakkı şekillendirir ve destekler. Yasal hak ve manevi haklar aralarındaki bu farklılıklara rağmen pratikte birbiriyle ilgilidir ve birbirleriyle örtüşür.

İslâm dininde insan saygın/kerim bir varlık olarak tanımlanmış ve onun dünya ve ahiret mutluluğu esas alınmıştır. "Biz âdemoğlunu üstün kıldık" (en-Neml, 27/15) ayetinin beyanıyla insan canı, malı ve şahsiyetiyle üstün kılınmıştır. Bu husus çocuğu da kapsamaktadır. Toplumun temelini teşkil eden çocuk ve gençlerin bedeni, fikri ve ruhi gelişimlerini tamamlamak için sağlıklı bir çevrede büyümeleri gerekmektedir. Kur'ân-ı Kerim "Fakirlik korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin; sizi de onları da biz besliyoruz" (el-En'an, 65/151; el-İsra 17/31). "Ve o diri diri toprağa gömülen kıza hangi günahı yüzünden! Gömüldüğü sorulduğu zaman" (et-Tekvir 81/8-9) Çocuğun yaşama hakkını inşa etme yönünde önemli bir ilke ortaya koymaktadır. "Ailenizi ve çocuklarınızı yakıtı insan ve taş olan cehennem ateşinden korumak için iyi eğitin" (et-Tahrim 66/6). Hz. Peygamber de çocuklarınıza ikram edin ve terbiyelerini güzel yapın (İbn Mace, Edeb, 3). "Bir baba evladına güzel edepten daha efdal bir şey hediye etmez" (Nisaburi, 1990, 4/263). "Kişinin öldükten sonra geride bıraktığı şeylerin en hayırlısı kendisine dua eden salih bir evlat, sevabı kendisine ulaşan sadaka-i cariye, kendisinden sonra halkın amel ettiği ilimdir" (Ebû Davud, Vesaya, 14). Bakara suresi 233

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

ayette baba çocuğun yiyeceğini, giyeceğini, tedavi ve eğitim vb. ihtiyaçlarını karşılamak zorundadır. Helal kazançla çocukların maişetini temin eden kişi Hz. Peygamber tarafından övülmüştür (Taberani, 1968, 2/60).

İslâm hukuku çerçevesinde çocuğun eğitim-öğretimi baba ve annenin doğal bir hakkı olarak tezahür etmektedir. Metinde zikredildiği gibi ebeveyn çocuğu tedib, eğitim ve mesleki eğitimini sağlamakla yükümlüdür. Baba, Çocuk doğduğunda ona güzel bir isim koyar, adına akika kurbanı keser, biraz büyüdüğünde ise sünnet ettirir ve fen ile dini ilimler görmesi için onu okula gönderir. Taassup, şüphe ve tereddütlerden uzak bir hayat yaşaması için bu olgu şarttır. Bu ise akli ve nakli ilimlerin öğrenilmesiyle gerçekleşir. Görmüş olduğu eğitim ve kabiliyeti çerçevesinde onu belli bir mesleğe yönlendirir. Fiziki ve ruhi gelişimi sağlama için gerekli önlemleri alır. Baba çocuğunu büyütürken onun en iyi bir eğitim almasını sağlar. Çocukta anne babasına hayırlı bir evlat olmak için bu fırsatları değerlendir. Kur'an'ın ifadesiyle çocuk küçükken anne babası ona nasıl kol kanat gerer ve onu büyütür ise o da anne babası yaşlanınca aynı şekilde anne babasına maddi ve manevi destekte bulunur. Babanın çocuklarına dua etmesi istenmiştir. Aynı şekilde çocuğun anne babasına hak davasında bulunmama gibi ifadelerde naslarda geçmektedir. İslâm dini, rahmet, hikmet ve adalet ölçülerinde çocuk ve ebeveynin birbirlerine karşı mübaşerette bulunmaları gerektiği istenmiştir.

4. Sonuçlar ve Değerlendirme

İslâm Hukukçuları fıkıh kitaplarında çocuk haklarından bahsederek müstakil bölümler oluşturmuşlardır. Bu çerçevede çocuk hukuku ve çocuk hakları müktesebatı oluşmuştur. Çocukların her bakımdan iyi yetişmesi istenmiş ve çocukların fiziki, akli ve ruhi gelişimi için gerekli ortamların oluşturması istenmiştir. Hadane bölümünde çocuk haklarından bahsedilmiştir. Ehliyet kısımlarında da çocuğun hakları ortaya konulmuştur. Çocuğun hakkı: tedip, eğitim ve meslek edinme hakkı olarak ifade edilmiştir. Anne, çocuğun dini eğitiminden birinci derece de sorumludur. Baba ise yiyecek, giyecek, barınma, sağlık ve dışarıdaki eğitim ortamının oluşmasından birinci derece sorumlu tutulmuştur. İslam'da şefkat, adalet ve hikmet ölçüleriyle çocuğun yetişmesinde ebeveynin rolünden bahsedilmiştir. Küçük yaşta imânî, ahlaki ve erdeme dair öğretilerin çocuğa kazanılması gerektiği de ayrıca vurgulanmıştır. Ahiret inancı, Allah ve Peygamber sevgisi çocuğun olumlu ve mutlu hallerinde hatırlatılmalıdır. Yine seyahat ve oyun çocuk haklarındandır. Tarihi ve kültürel gezilerde çocuğa toplumsal özellikler kazanılmalıdır. Sabır, nimete şükür, milli ve manevi değerler çocuğa küçük yaşta öğretilmelidir. Kavli leyyin, hal davranışı ve samimiyetle ebeveynler çocuğa örnek olunmalıdır. Haklarının yanında sorumluluklarının da olduğu aşamalar halinde çocuğa bildirilmelidir.

Kaynakça

Akıntürk, Turgut (1996) *Medeni Hukuk.* Ankara.

Bilgin, Beyza (1997) *İslam ve Çocuk.* Ankara.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Canan, İbrahim (1984) *Kur'an'da Çocuk.* İstanbul.

Çeker, Orhan (1990) *İslam Hukukunda Çocuk.* İstanbul.

Erbay, Celal (1998) *İslam Hukukunda Küçüklerin Himayesi.* İstanbul.

İnan, Ali Naim (1968) *Çocuk Hukuku.* İstanbul.

Karaman, Hayreddin (1991) *Mukayeseli İslam Hukuku.* İstanbul.

Mevsili, Abdullah b. Mahmud b. Mevdud (ts.) *el-İhtiyar li Ta'lili'l-Muhtar.* İstanbul.

Nisaburi, Ebû Abdillah Muhammed b. Abdulhakem (1990) *el-Müstedrek.* Beyrut.

Şaban, Zekiyyûddin (1990) *İslam Hukuk İlminin Esasları* çev. İbrahim Kâfî Dönmez Ankara.

Şafiî, Ebu Abdullah Muhammed b. İdris (ts) *el-Umm.* by.

Tahavi, Ebu Cafer Ahmed b. Muhammed b. Saleme (1850) *Muhtarasu't-Tahavi.* Kahire.

Velidedeoğlu, Hıfzı Veldet (1963) *Türk Medeni Hukuku.* İstanbul.

Yaman, Ahmet-Çalış, Halit (2016) *İslam Hukukuna Giriş.* İstanbul.

Yörükoğlu, Atalay (1992) *Aile ve Çocuk.* İstanbul.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

KUR'AN'DA LAFZÎ VE MÂNÂÎ TEKRARLARIN BELÂGAT AÇISINDAN YORUMU

Halit BOZ

Prof. Dr. Ardahan Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Tefsir Ana Bilim Dalı, Ardahan.

Prof. Dr., Ardahan University, Teology Faculty, Department of Tefsir Ardahan/Türkiye

halit6869@gmail.com ORCID ID: 0000-0003-4480-3166.

Abdulhalim ABDULLAH

Dr. Öğr. Üyesi Ardahan Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

Arap Dili ve Belagatı Anabilim Dalı

Assistant Professor Doktor, Ardahan University, Theology Faculty

Department of Arabic Language and Rhetoric

Ardahan / Türkiye

dr.halim40@gmail.com 0000-0002-5298-9741

Özet:

Kur'an-ı Kerim'in nazmında tekrarlar, hem lafzî hem de mânâî düzeyde önemli bir belâgat unsuru olarak yer alır. Bu tekrarlar, sadece estetik bir söylem biçimi değil; aynı zamanda anlamın pekiştirilmesi, duygusal etki oluşturulması ve pedagojik amaçların gerçekleştirilmesi açısından işlevseldir. Bu bildiride, Kur'an'daki tekrarların belâgat ilmi çerçevesinde nasıl değerlendirildiği ve tefsir ilmindeki yorumlara nasıl yön verdiği incelenecektir.

Lafzî tekrarlar; kelime, cümle veya ifade düzeyinde yinelenen unsurları kapsarken, mânâî tekrarlar; farklı lafızlarla aynı anlamın vurgulanması şeklinde ortaya çıkar. Özellikle Mürselât, Rahmân ve Kıyâme surelerinde görülen tekrarlar, Kur'an'ın ritmik yapısını güçlendirmekte ve mesajın etkisini artırmaktadır. Klasik belâgat âlimleri, bu tekrarları "te'kid", "tavsîf", "tekrîr" gibi sanatlar kapsamında değerlendirmiş; müfessirler ise bu tekrarların hikmetini anlam derinliğiyle açıklamaya çalışmışlardır.

Bildiri kapsamında, tekrarların belâgat türleriyle ilişkisi, klasik müfessirlerin yorumları ve çağdaş tefsir yaklaşımlarındaki yeri ele alınacaktır. Ayrıca, tekrarların pedagojik, psikolojik ve

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

estetik boyutları da tartışılarak Kur'an'ın nazmındaki bu özelliğin ilahi hitabın gücüne nasıl katkı sunduğu ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Lafzî, Mânâî, Tekrar, Belâgat,

تفسير التكرار اللفظي والمعنوي في القرآن الكريم من منظور البلاغة

الملخص :

يُعدّ التكرار في نظم القرآن الكريم، سواء على المستوى اللفظي أو المعنوي، عنصراً بلاغياً بالغ الأهمية. فهذه التكرارات لا تُعدّ مجرد أسلوب جمالي في التعبير، بل تؤدي وظائف متعددة مثل تعزيز المعنى، وإحداث تأثير عاطفي، وتحقيق أهداف تربوية وتعليمية. يتناول هذا البحث كيفية تقييم التكرارات القرآنية ضمن علم البلاغة، وكيفية توجيهها لتفسيرات المفسرين في علم التفسير.

تشمل التكرارات اللفظية تكرار الكلمات أو الجمل أو العبارات، بينما تظهر التكرارات المعنوية من خلال التعبير عن المعنى ذاته بألفاظ مختلفة. وتبرز هذه الظاهرة بشكل خاص في سور مثل المرسلات، الرحمن، والقيامة، حيث تسهم التكرارات في تقوية الإيقاع القرآني وزيادة تأثير الرسالة.

وقد تناول علماء البلاغة الكلاسيكيون هذه التكرارات ضمن فنون مثل التأكيد، الوصف، والتكرير، بينما سعى المفسرون إلى الكشف عن حكمتها من خلال تعميق المعنى. ويتناول البحث العلاقة بين أنواع التكرار البلاغي، وتفسيرات المفسرين القدامى، وموقعها في مناهج التفسير المعاصرة. كما يناقش الأبعاد التربوية والنفسية والجمالية لهذه التكرارات، ويبيّن كيف تسهم في تعزيز قوة الخطاب الإلهي في نظم القرآن الكريم.

1. Giriş

Kur'an-ı Kerim, hem lafzî hem de mânevî yönüyle insanlığa hitap eden ilahi bir metindir. Onun nazmı, sadece anlamı ile değil, aynı zamanda üslubu, ritmi ve belâgat özellikleriyle de etkileyici bir yapıya sahiptir. Kur'an'ın bu yönü, Arap dili ve edebiyatı açısından incelendiğinde, özellikle tekrarlar gibi belâgat unsurlarının önemi daha da belirginleşir. Tekrar, hem lafzî hem de mânâî düzeyde Kur'an'ın mesajını pekiştiren, duygusal etkiyi artıran ve pedagojik amaçlara hizmet eden bir söylem biçimidir.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Bu bildiride, Kur'an'daki tekrarların belâgat ilmi açısından nasıl değerlendirildiği ve tefsir ilmindeki yorumlara nasıl yön verdiği incelenecektir. Lafzî tekrarlar; kelime, cümle veya ifade düzeyinde yinelenen unsurları kapsarken, mânâî tekrarlar; farklı lafızlarla aynı anlamın vurgulanması şeklinde ortaya çıkar. Bu tekrarlar, Kur'an'ın nazmî yapısının bir parçası olarak hem estetik hem de işlevsel bir rol üstlenmektedir.

Kur'an'ın tekrar yapısı, klasik belâgat âlimleri tarafından "te'kid", "tekrîr" gibi sanatlar kapsamında değerlendirilmiş; müfessirler ise bu tekrarların hikmetini anlam derinliğiyle açıklamaya çalışmışlardır. Bildiri boyunca bu tekrarların edebî, pedagojik ve psikolojik boyutları ele alınacak; klasik ve çağdaş tefsir yaklaşımlarıyla karşılaştırmalı analizler sunulacaktır.

2. Belâgat İlmi ve Tekrar Kavramı

Belâgat, Arap dilinde etkili ve güzel konuşmanın kurallarını belirleyen bir ilimdir. Bu ilim, üç ana başlık altında incelenir: meânî (anlam bilimi), beyân (ifade biçimleri) ve bedî' (süsleme sanatı). Tekrar sanatı ise özellikle bedî' ilmi kapsamında değerlendirilir. Arap belâgatında tekrar (tekrîr), bir lafzın veya anlamın birden fazla kez kullanılmasıdır. Bu kullanım, bazen te'kid (vurgulama), bazen tavsîf (nitelendirme), bazen de duygusal yoğunluk oluşturma amacı taşır. (Çelik, 2012, s. 45).

Tekrar, Arap edebiyatında hem şiir hem de nesir türlerinde sıkça başvurulan bir yöntemdir. Özellikle hitabet ve vaaz gibi sözlü iletişim biçimlerinde tekrar, dinleyicinin dikkatini çekmek ve mesajın zihinde kalıcılığını sağlamak için kullanılır. Kur'an'ın nazmı da bu edebî geleneğin zirvesi olarak kabul edilir. Kur'an'daki tekrarlar, hem lafzî hem de mânâî düzeyde bu geleneği sürdürmekte; aynı zamanda ilahi mesajın etkisini artırmaktadır.

Belâgat âlimleri, tekrarın gereksiz bir tekrar olmadığını, aksine anlamı pekiştiren ve duygusal etkiyi artıran bir unsur olduğunu vurgulamışlardır. Abdülkâhir Cürcânî, "Delâilu'l-İcâz" adlı eserinde tekrarın anlamı nasıl derinleştirdiğini örneklerle açıklamıştır. (Cürcânî, 2004, s. 112). Ona göre, tekrar edilen lafızlar, dinleyicinin zihninde yankı uyandırır ve mesajın gücünü artırır.

3. Lafzî Tekrarlar: Ayet Örnekleri ve Belâgat Açısından Değerlendirme

Lafzî tekrar, aynı kelime veya cümlenin birden fazla kez kullanılmasıdır. Bu tür tekrarlar, özellikle surelerin ritmik yapısını güçlendirmek ve mesajın etkisini artırmak amacıyla kullanılır. Kur'an'da lafzî tekrarlar, hem tehdit hem de nimet bildiren ayetlerde sıkça görülür.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

3.1 Mürselât Suresi

Mürselât Suresi'nde "وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ" ifadesi, sure boyunca 10 kez tekrar edilir. Bu tekrar, kıyamet sahnelerinin ardından gelen tehdit ifadesiyle duygusal bir yoğunluk oluşturur. Her tekrar, bir sahnenin ardından gelir ve inkârcılara yönelik ilahi uyarıyı pekiştirir[3]. Zemahşerî, bu tekrarın belâgat yönünü "tarsîn" sanatıyla açıklar; yani etkiyi artırmak için yapılan bilinçli tekrar. (Zemahşerî, 1998, s. 134).

3.2 Rahmân Suresi

Rahmân Suresi'nde "فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ" ayeti, 31 kez tekrar edilerek Allah'ın nimetlerinin inkâr edilemeyeceği fikrini pekiştirir. Bu tekrar, hem ritmik hem de anlam açısından güçlü bir etki oluşturur. İbn Âşur, bu ayetin tekrarını "nimetlerin çeşitliliği karşısında insanın gafletini sarsmak" amacıyla yorumlar. (İbn Âşûr, 1984, c. 27, s. 156).

3.3 Kıyâme Suresi

Kıyâme Suresi'nde "لَا أُقْسِمُ" ifadesiyle başlayan ayetlerde, yemin vurgusu tekrar edilerek kıyametin kesinliği vurgulanır. Bu tekrar, hem belâgat hem de kelâmî açıdan anlamı pekiştirir. Râzî, bu tür tekrarların "te'kid" amacı taşıdığını ve dinleyicinin zihninde kesinlik oluşturduğunu belirtir. (Râzî, 2000, c. 30, s. 88).

4. Kur'ân'da Tekrarın Belâgat Açısından Değeri

Belâgat ilmi, tekrarları usanç değil, vurgu ve lezzet unsuru olarak değerlendirir. Bediüzzaman Said Nursî, Kur'ân'daki tekrarların ruhlara gıda ve fikirlere kuvvet verici hakikatler olduğunu ifade eder (Nursî, 2005). Aynı kıssa farklı surelerde farklı yönleriyle ele alınarak, her bağlamda ayrı bir mesaj taşır. Bu durum, tekrarın belâgat açısından bir zarafet unsuru olduğunu gösterir.

5. Tefsir Geleneğinde Tekrarın Yorumu

Klasik tefsirlerde tekrarlar, lafzî değil, anlamî tekrar olarak değerlendirilmiştir. Müfessirler, her tekrarın farklı bir bağlamda farklı bir hikmeti taşıdığını vurgular. Örneğin, Hz. Musa'nın kıssası birçok surede zikredilmekle birlikte, her biri farklı bir pedagojik ve teolojik bağlamda sunulmuştur (İlim Cephesi, 2017). Nursî'ye göre, "Kur'ân'da sarihan ve zımnen olmak üzere ahiret ve tevhid gibi konuların binler defa nazara verilmesi, şüpheleri izale etmek ve hakikati pekiştirmek içindir" (Nursî, 2005, s. 209–211).

6. Pedagojik ve Psikolojik Hikmetler

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Tekrar, öğrenme psikolojisi açısından zihni takviye eder, kalpte yerleşmeyi sağlar. Dua ve zikirde tekrar, manevi bir yoğunluk ve huşu oluşturur. Kur'ân'ın her bir suresinde tevhid, ahiret ve ibadet gibi temel kavramların tekrar edilmesi, okuyucunun bu kavramlarla sürekli karşılaşmasını ve içselleştirmesini sağlar (Berzan, 2022). Bu yönüyle tekrarlar, pedagojik bir strateji olarak da değerlendirilebilir.

7. Tekrarın Zikir ve Davet Bağlamındaki İşlevi

Kur'ân'da tekrarlar, zikir ve davet bağlamında da anlamlıdır. Rahman Suresi'nde geçen tekrarlar, Allah'ın nimetlerini hatırlatma ve kulun şükür bilincini pekiştirme amacı taşır. Bu tekrarlar, aynı zamanda bir davet niteliği taşır; muhatabı düşünmeye, şükretmeye ve iman etmeye çağırır (Feyyaz Medresem, 2010).

7.1 Kur'an'da Mânâî Tekrarlar

Kur'an'ın nazmî yapısı, hem lafzî hem de mânâî tekrarlarla örülmüştür. Mânâî tekrarlar, aynı anlamın farklı lafızlarla, bağlamlarla veya üslûplarla tekrarlanmasıdır. Bu tekrarlar, hem mesajın pekiştirilmesi hem de farklı muhataplara hitap etme amacı taşır. Kur'an'ın sözlü kültüre hitap eden yapısında bu tekrarlar, ezber kolaylığı ve zihinsel pekiştirme işlevi görür.

Klasik müfessirler (İbn Âşûr, Zemahşerî, Elmalılı) tekrarları belâgat ve hikmet bağlamında ele alırken, modern araştırmacılar (Karagöz, Sönmez) bu yapıyı pedagojik ve psikolojik yönleriyle değerlendirmiştir. Özellikle kıssaların farklı surelerde farklı detaylarla anlatılması, bu tekrarların hem eğitsel hem de tefsîrî boyutunu ortaya koyar.

b. Mânâî Tekrarların Türleri ve Örnekleri

7.2. Kavramsal Tekrarlar

"İman eden ve salih amel işleyenler" ifadesi birçok ayette tekrar edilir (örneğin, Kehf 18:107; Fussilet 41:30).

"Allah'ın rahmeti geniştir" teması farklı lafızlarla sunulur (A'raf 7:156; Zümer 39:53).

7.3. Kıssalarda Tekrar

Hz. Musa'nın kıssası: Bakara 2:51–61, Taha 20:9–98, Kasas 28:3–46.

Hz. Nuh'un kavmiyle mücadelesi: Hud 11:25–49, Şuara 26:105–122.

3.3. Hitap Biçiminde Tekrar

“Ey iman edenler…” şeklindeki hitaplar, ahlâkî ve sosyal sorumlulukları pekiştirir (Bakara 2:183; Maide 5:8).

4.1 Kavramsal Tekrarlar

Kur’an’da bazı kavramlar, farklı surelerde ve bağlamlarda tekrar edilerek bir düşünce sistemi inşa edilir. Örneğin “takvâ”, “sabır”, “şükür” gibi kavramlar, farklı ayetlerde benzer anlamlarla ama farklı lafızlarla sunulur. Bu, hem pedagojik hem de psikolojik bir etki oluşturur.

Bakara 2: “ذَٰلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ ۛ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ” ayetinde “kitap” ve “hüda” kavramları, rehberlik anlamını pekiştirir. Aynı kavramlar, farklı surelerde farklı bağlamlarla tekrar edilir.

Zümer 9: “قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ” ayetinde bilgi ve cehalet karşılaştırması, birçok ayette farklı lafızlarla tekrar edilir.

4.2 Fiil ve Zamir Tekrarları

Kur’an’da fiil ve zamirlerin tekrar edilmesi, failin kimliği ve eylemin vurgusu açısından önemlidir. Özellikle Allah’ın fiilleri anlatılırken bu tür tekrarlar sıkça görülür.

Yâsîn 36–38: “وَآيَةٌ لَّهُمُ الْأَرْضُ الْمَيْتَةُ أَحْيَيْنَاهَا” ve devamındaki ayetlerde “ahyayna” fiiliyle Allah’ın diriltme kudreti vurgulanır. Bu fiil, farklı surelerde benzer bağlamlarla tekrar edilir.

Tâhâ 14: “إِنَّنِي أَنَا اللَّهُ” ifadesinde zamirlerin te’kidiyle Allah’ın kimliği vurgulanır. Bu tür yapı, belâgat açısından “te’kid” ve “iltifat” sanatlarıyla ilişkilendirilir.

Mânâî tekrarlar, öğrenme psikolojisinde “tekrar yoluyla pekiştirme” ilkesine dayanır. Kur’an’ın sözlü aktarım geleneğinde bu tekrarlar, hem ezber kolaylığı sağlar hem de mesajın unutulmamasını garanti eder. Ayrıca farklı bağlamlarda sunulan aynı anlam, muhatabın zihninde çok yönlü bir kavrayış oluşturur. Kur’an’daki mânâî tekrarlar, sadece edebî bir sanat değil, aynı zamanda pedagojik bir stratejidir. Bu tekrarlar, hem mesajın evrenselliğini hem de muhatapların çeşitliliğini dikkate alan bir yapıya sahiptir. Klasik tefsir geleneği ile modern bilimsel yaklaşımlar arasında köprü kurarak bu yapıyı anlamak, Kur’an’ın çok katmanlı mesajını çözümlemede önemli bir adımdır.

SONUÇ

Kur’an’daki tekrarlar, tefsir ilminde çok yönlü bir anlam derinliği taşır. Klasik müfessirler bu tekrarları belâgat sanatıyla ilişkilendirirken; çağdaş yorumcular pedagojik ve psikolojik

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

boyutlarını ön plana çıkarır. Tekrarlar, Kur'an'ın hem öğretici hem etkileyici hem de estetik yönünü güçlendiren ilahi bir stratejidir. Bu yönüyle tekrarlar, hem akla hem kalbe hitap eden bir tefsir geleneğinin vazgeçilmez unsuru olarak değerlendirilmelidir.

KAYNAKÇA

Çelik, M. (2012). Kur'an'da Belâgat ve Tekrar Sanatı. İstanbul: İFAV Yayınları.

Cürcânî, A. (2004). Delâilu'l-İcâz fi'l-Kur'ân. (M. Aydın, Ed.). İstanbul: Klasik Yayınları.

Elmalılı, M. H. Y. (2006). Hak Dini Kur'an Dili (10. Baskı). Azim Dağıtım.

İbn Âşûr, M. T. (1984). et-Tahrîr ve't-Tenvîr. Tunus: Dâru Sahnûn.

Karakoç, M. (2015). Kur'an'da Tehdit Ayetleri ve Belâgat Açısından İncelenmesi. Ankara: TDV Yayınları.

Karagöz, M. (2015). Kur'an'da tekrarların anlam ve işlevi. İlahiyat Fakültesi Dergisi, 20(2), 45–62.

Sarıçam, İ. (2003). Kur'an'da Kıssalar ve Eğitimsel Boyutu. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Râzî, F. (2000). Mefâtîhu'l-Gayb. Beyrut: Dâru'l-Fikr.

Zemahşerî, J. (1998). el-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzîl. Beyrut: Dâru'l-Ma'rifa.

Sönmez, M. (2020). Kur'an'da lafzî ve mânâî tekrarlar üzerine bir değerlendirme. İslami Araştırmalar Dergisi, 31(1), 89–104.

Başar, A. (2012). Kur'an'da Hikmetli Tekrarlar. Zafer Dergisi, (427). https://www.zaferdergisi.com/makale/13206-kuranda-hikmetli-tekrarlar.html

Berzan, K. (2022). Kuran'daki tekrarların hikmeti. Bilim ve Yaratılış Ağacı. https://www.bilimveyaratilisagaci.com/2022/02/kurandaki-tekrarlarin-hikmeti/

Feyyaz Medresem. (2010). Kur'an ayetlerindeki tekrarlar usanç vermiyor mu bu tekrarların hikmeti nedir? https://feyyazmedresem.com/kuran-ayetlerindeki-tekrarlar-usanc-vermiyor-mu-bu-tekrarlarin-hikmeti-nedir.html

İlim Cephesi. (2017). Kur'an-ı Kerim'deki Tekrarların Hikmeti. https://www.ilimcephesi.com/kuran-i-kerimdeki-tekrarlarin-hikmeti/

Nursî, B. S. (2005). Şualar. Yeni Asya Neşriyat.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

İ'RABIN TEFSİRE ETKİSİ: NAHİV FARKLILIKLARININ ANLAM YORUMUNA KATKISI

Halit BOZ
Prof. Dr. Ardahan Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Tefsir Ana Bilim Dalı, Ardahan.
Prof. Dr., Ardahan University, Teology Faculty, Department of Tefsir Ardahan/Türkiye

halit6869@gmail.com ORCID ID: 0000-0003-4480-3166.

Abdulhalim ABDULLAH
Dr. Öğr. Üyesi Ardahan Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi
Arap Dili ve Belagatı Anabilim Dalı
Assistant Professor Doktor, Ardahan University, Theology Faculty
Department of Arabic Language and Rhetoric
Ardahan / Türkiye
dr.halim40@gmail.com 0000-0002-5298-9741

ÖZET

Kur'an'ın anlaşılmasında Arap dilinin gramer yapısı, özellikle nahiv (sentaks) ilmi, tefsir açısından vazgeçilmez bir yere sahiptir. Ayetlerin i'rabı (kelimelerin cümle içindeki görevleri) anlamın yönünü değiştirebilmekte, hatta hüküm ve mesaj bakımından farklı yorumlara yol açabilmektedir. Bu bildiride, Kur'an ayetlerinin farklı nahiv analizlerinin tefsirde nasıl anlam çeşitliliği oluşturduğu incelenecektir.

İ'rab farklılıkları, özellikle müteşâbih ayetlerde, emir ve yasak bildiren ifadelerde, zamirlerin dönüş yerlerinde ve şart cümlelerinde belirgin hale gelir. Klasik müfessirler arasında bu konuda ciddi ihtilaflar yaşanmış; Zemahşerî, Râzî, İbn Âşur gibi isimler aynı ayeti farklı nahiv yorumlarıyla açıklamışlardır. Bildiri kapsamında bu farklılıkların örnekleri sunulacak, özellikle Bakara 2, Âl-i İmrân 7 ve Nisa 43 gibi ayetler üzerinden çözümlemeler yapılacaktır.

Nahiv ilminin tefsire katkısı, sadece dilsel değil, aynı zamanda anlamın derinliği ve hüküm çıkarımı açısından da önemlidir. Bu bağlamda, Arap dilinin yapısal özelliklerinin Kur'an'ın anlam dünyasına nasıl yön verdiği ortaya konulacaktır. Sonuç olarak, i'rabın tefsirdeki rolü, Kur'an'ın çok katmanlı anlam yapısının anlaşılmasında temel bir araç olarak değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler : İ'rab, Tefsir, Tefsir Etkisi, Nahiv, Farklılıklar.

أثر الإعراب في التفسير: مساهمة اختلافات النحو في تأويل المعنى

يُعدّ البناء النحوي للغة العربية، وبخاصـــة علم النحو (التركيب)، عنصـــراً لا غنى عنه في فهم القرآن الكريم من منظور التفســـير. إذ يمكن لإعراب الآيات (أي تحديد وظائف الكلمات داخل الجملة) أن يغيّر اتجاه المعنى، بل وقد يؤدي إلى تفسـيرات مختلفة من حيث الحكم والمضـمون. في هذا البحث، سـيتم تناول كيفية إسـهام التحليلات النحوية المختلفة لآيات القرآن في إنتاج تنوع دلالي داخل التفسير.

تبرز اختلافات الإعراب بشـــكل خاص في الآيات المتشـــابهة، وفي العبارات التي تفيد الأمر والنهي، وفي مواقع رجوع الضـمائر، وكذلك في الجمل الشـرطية. وقد نشـأت خلافات جادة بين المفسـرين الكلاسـيكيين حول هذه المسـائل؛ حيث فسّـر علماء مثل الزمخشـري، الرازي، وابن عاشـور الآية نفسـها وفق قراءات نحوية متباينة. وسـيتم ضـمن هذا البحث عرض أمثلة لهذه الاختلافات، مع تحليل خاص لآيات مثل البقرة 2، آل عمران 7، والنساء 43.

إن مساهمة علم النحو في التفسير لا تقتصر على الجانب اللغوي فحسب، بل تشمل أيضاً عمق المعنى واستخلاص الأحكام. وفي هذا السـياق، سـيتم إبراز كيف توجه الخصـائص التركيبية للغة العربية عالم المعاني في القرآن الكريم. وفي الختام، سيُنظر إلى دور الإعراب في التفسير بوصفه أداة أساسية لفهم البنية الدلالية متعددة الطبقات للقرآن الكريم.

الكلمات المفتاحية: الإعراب، التفسير، تأثير التفسير، النحو، الاختلافات.

1. GİRİŞ

Kur’an’ın anlaşılması, yalnızca lafzî düzeyde değil, aynı zamanda dilsel yapının derinliklerine nüfuz etmeyi gerektirir. Bu bağlamda Arap dilinin gramer yapısı, özellikle nahiv (sentaks) ilmi, tefsir açısından vazgeçilmez bir araçtır. Ayetlerin i‘rabı, yani kelimelerin cümle içindeki görevleri, anlamın yönünü değiştirebilmekte; hatta bazı durumlarda farklı hükümlere ulaşılmasına neden olabilmektedir. Bu bildiride, Kur’an ayetlerinin farklı nahiv analizlerinin tefsirde nasıl anlam çeşitliliği oluşturduğu incelenecek; klasik müfessirlerin bu bağlamdaki yaklaşımları karşılaştırmalı olarak ele alınacaktır.

Kur’an’ın lafzî yapısı, anlam derinliği ve nazmı, Arap dilinin gramer kurallarıyla doğrudan ilişkilidir. Nahiv ilmi, kelimelerin cümle içindeki görevlerini belirleyerek ayetin anlam yönünü tayin eder. Bu bağlamda, **i‘rab farklılıkları**, aynı ayetin farklı anlamlara gelebilmesine, hatta farklı fıkhî hükümlere ulaşılmasına neden olabilir. Tefsir tarihinde bu farklılıklar, hem dilsel hem de metodolojik tartışmaların merkezinde yer almıştır.

2. İ‘rabın Kavramsal Çerçevesi

İ‘rab, Arapça’da kelimenin cümledeki konumuna göre aldığı hareke ve bu konumun anlam üzerindeki etkisini ifade eder. İ‘rab değiştiğinde:[1]

- Fail ile mef‘ul yer değiştirebilir,
- Zamirin dönüş noktası farklılaşabilir,
- Fiil ile şart cümlesi arasındaki ilişki değişebilir.

[1] Ebu’l-Feth ‘Osmân İbn Cinnî, *el-Hasâis*, ed. Hindâvî Muhammed Ali Najjar (Kahire: el-Heyetı’l-Masriye, t.s), 3/3-59.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Bu değişiklikler, ayetin mesajını, muhatabını ve hükmünü doğrudan etkileyebilir.

3. Klasik Tefsir Geleneğinde İ‘rab Tartışmaları

Zemahşerî (el-Keşşâf), Nahiv merkezli tefsirin öncüsüdür. Ayetleri dilbilgisel yapıya göre yorumlamış, Mu‘tezilî görüşlerini gramatik temellendirmelerle desteklemiştir. Buna mükabil Fahreddin Râzî, tefsirinde Nahiv yorumlarını mantık ve kelâm ile harmanlamış, farklı ihtimalleri tartışarak anlam çeşitliliği sunmuştur. İbn Âşur iseNahiv analizlerini bağlam ve nazm ile ilişkilendirerek daha bütüncül bir yaklaşım geliştirmiştir. Ayetler arası münasebeti i‘rab üzerinden kurmuştur.

4. İ‘rab Farklılıklarının Belirginleştiği Alanlar.

Müfessirlerimiz ayetlerin yorumunu yaparken aşağdaki özet olarak kısım olarak alanlarda daha çok i’rab yönünde ihtilafa düşmüşlerdir. Dolayısıyla şöyle bir taksimata gidebiliriz
Müteşâbih Ayetler: Anlamı açık olmayan ayetlerde i‘rab, yorumun yönünü belirler.
Emir ve Yasak Bildiren İfadeler: Fiilin faili veya mef‘ulü değiştiğinde hüküm de değişebilir.
Zamirlerin Dönüş Yerleri: Zamirin hangi kelimeye döndüğü, anlamın hedefini belirler.
Şart Cümleleri: Şart ve cevap cümlesinin yapısı, hükmün geçerlilik alanını etkiler.

5. Örnek Ayetler Üzerinden Analiz

5.1 Bakara 2

“ذَٰلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ ۛ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ” “هُدًى” kelimesinin i‘rabı, ayetin mesajını etkiler: haber mi, hal mi, bedel mi?

5.2 Âl-i İmrân 7

“وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ” Durak yerleri ve i‘rab farklılıkları, ayetin anlamını doğrudan değiştirir: te’vil Allah’a mı, rasih âlimlere mi aittir?

5.3 Nisâ 43

Sarhoşken namaz kılma yasağının kapsamı, fiil ve mef‘ul ilişkisine göre değişebilir: yasak namaza mı, yaklaşmaya mı yöneliktir?

6. Modern Tefsir Yaklaşımlarıyla İlişkisi

Modern tefsir metodolojileri, klasik nahiv analizlerini bağlamsal ve disiplinlerarası yaklaşımlarla birleştirmektedir. İ‘rab farklılıkları:

İ‘rab, Kur’an’ın çok katmanlı anlam yapısını çözümlemede temel bir araçtır. Nahiv ilmi, sadece dilsel bir teknik değil, aynı zamanda **mana derinliği, bağlam bütünlüğü ve hüküm çıkarımı** açısından tefsirin vazgeçilmez bir parçasıdır. Klasik müfessirlerin farklı i‘rab yorumları, Kur’an’ın zengin anlam dünyasını ortaya koymakta; modern yaklaşımlar ise bu çeşitliliği daha sistematik bir zemine oturtmaktadır.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

1. Giriş: Zemahşerî ve Nahiv Tefsiri

Mahmud b. Ömer ez-Zemahşerî (ö. 538/1144), dilbilimsel tefsir geleneğinin en güçlü temsilcilerinden biridir. *el-Keşşâf ʻan Ḥaqāʾiqi Ġavāmiḍi'-Tenzīl* adlı tefsiri, hem Arap dilinin nahiv ve belâgat kurallarına dayanması hem de Mu'tezilî düşünceyi dil üzerinden temellendirmesiyle dikkat çeker. Zemahşerî, ayetlerin anlamını açıklarken i'rab farklılıklarını merkeze alır; kelimenin cümledeki konumunun anlamı nasıl etkilediğini detaylı biçimde tartışır.

"el-Keşşâf, nahiv ilmini sadece dilsel bir araç olarak değil, aynı zamanda tefsirin anahtarı olarak görür." *(Bkz. Zemahşerî, el-Keşşâf, I/5; ayrıca: Talat Koçyiğit, Tefsir Usûlü, s. 213)*

2. İ'rabın Anlam Yönünü Belirlemesi

Zemahşerî'ye göre bir kelimenin i'rabı, ayetin semantik yapısını doğrudan etkiler. Örneğin:

Bakara 2: "ذٰلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ ۛ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ"

Zemahşerî burada "هُدًى" kelimesinin i'rabını tartışır:

- **Haber** olarak alınırsa: "Bu kitap, muttakiler için bir hidayettir."
- **Hal** olarak alınırsa: "Şüphe olmayan bu kitap, muttakiler için hidayet olarak gelmiştir."

"هُدًى" kelimesinin hal mi, haber mi olduğu, ayetin mesajını ve muhatabını değiştirir. *(el-Keşşâf, I/30)*

3. Zamirlerin Dönüş Yerleri ve İ'rabın Etkisi

Âl-i İmrân 7: "وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ"

Zemahşerî, durak yerinin "اللَّهُ"dan sonra mı, yoksa "الرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ"e kadar mı uzandığını tartışır. Bu, te'vilin sadece Allah'a mı ait olduğu yoksa rasih âlimlere de mi açık olduğu sorusunu doğurur.

- Eğer durak "اللَّهُ"dan sonra yapılırsa: Te'vil sadece Allah'a aittir.
- Eğer durak yapılmazsa: Rasih âlimler de te'vili bilir.

Zemahşerî, Mu'tezilî görüşü gereği ikinci ihtimali tercih eder ve bunu nahivsel gerekçelerle savunur.

"Durak yerinin belirlenmesi, anlamın sınırlarını çizer." *(el-Keşşâf, I/184; ayrıca bkz. İbn Âşur, et-Tahrîr ve't-Tenvîr, III/12)*

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

4. Şart Cümleleri ve İ‘rabın Hüküm Çıkarımına Etkisi

Nisâ 43: “لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَارَىٰ”

Zemahşerî, burada “وَأَنْتُمْ سُكَارَىٰ” cümlesinin hal mi yoksa şart mı olduğunu tartışır. Eğer hal olarak alınırsa, sarhoşken namaza yaklaşmak yasaktır. Şart olarak alınırsa, sarhoşluk hali namaza yaklaşmanın engelidir ama bu durumun geçici olduğu vurgulanır.

“Hal ve şart cümlelerinin ayrımı, fıkhî hükmün kapsamını belirler.” *(el-Keşşâf, I/230; ayrıca bkz. Sâbûnî, Tefsîru’l-Âyâti’l-Ahkâm, s. 112)*

5. Zemahşerî’nin Nahivsel Yönteminin Özellikleri

- **Dil merkezlidir**: Ayetin anlamı, kelimenin gramatik konumuna göre açıklanır.
- **Mu‘tezilî düşünceye hizmet eder**: Nahiv yorumları, kelâmî görüşleri desteklemek için kullanılır.
- **Belâgat ve nazm vurgusu yüksektir**: Ayetin iç ahengi ve yapısal bütünlüğü ön plandadır.

“Zemahşerî, nahiv ilmini tefsirin mihveri haline getirerek, anlamın sınırlarını dilin kurallarıyla çizer.” *(Bkz. Koçyiğit, Tefsir Usûlü, s. 215; Izutsu, Kur’an’da Anlam Kavramları, s. 89)*

İ‘rab Tartışmalarında Karşılaştırmalı Müfessir Yaklaşımları

8.1 Fahreddin Râzî’nin Mantık ve Kelâm Temelli Nahiv Yorumu

Fahreddin Râzî (ö. 606/1210), *Mefâtîḥu’l-Gayb* adlı tefsirinde dilsel çözümlemeleri kelâmî ve mantıkî tartışmalarla harmanlamıştır. Zemahşerî gibi nahiv analizlerine önem vermekle birlikte, onun yorumları daha çok ihtimallerin aklî değerlendirilmesi üzerine kuruludur.

Âl-i İmrân 7 Ayeti Üzerinden Örnek

“وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ” ayetinde Râzî, durak yerinin “اللَّهُ”dan sonra mı, yoksa “الرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ”e kadar mı uzandığını tartışır. Ancak Zemahşerî’den farklı olarak, her iki ihtimali de detaylı biçimde değerlendirir:

- **Kelâmî açıdan**: Rasih âlimlerin te’vili bilip bilemeyeceği tartışılır.
- **Nahiv açısından**: Atıf bağlacı “و”nun konumu ve zamirin dönüşü analiz edilir.

“Bu ayetteki durak tartışması, hem dil hem kelâm açısından çok yönlüdür.” *(Râzî, Mefâtîḥu’l-Gayb, c. VIII, s. 12)*

8.2 İbn Âşur’un Nazm ve Bağlam Merkezli Yaklaşımı

İbn Âşur (ö. 1393/1973), *et-Taḥrīr ve’t-Tenvîr* adlı tefsirinde nahiv analizlerini bağlam ve nazm ile bütünleştirerek yorumlamıştır. Onun yöntemi, dilsel ihtimalleri ayetin iniş bağlamı, sure tertibi ve edebî yapısıyla ilişkilendirir.

Bakara 2 Ayeti Üzerinden Örnek

“هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ” ifadesinde İbn Âşur, “هُدًى” kelimesinin hal mi, haber mi olduğu tartışmasını Zemahşerî gibi ele alır; ancak tercihini nazm ve bağlam üzerinden yapar:

- **Hal olarak**: Ayetin önceki kısmıyla semantik uyum sağlanır.
- **Haber olarak**: Ayetin yapısı daha klasik bir cümle düzeni kazanır.

İbn Âşur, bu tercihi yaparken ayetin muhatabını, sure bağlamını ve Kur’an’ın genel nazmını dikkate alır.

“Nahivsel tercihler, bağlamla bütünleştiğinde anlam derinliği kazanır.” *(İbn Âşur, et-Taḥrīr ve’t-Tenvîr, c. I, s. 45)*

8.3 Karşılaştırmalı Tablo: Aynı Ayet Üzerinden Üç Yaklaşım

Ayet	Zemahşerî	Râzî	İbn Âşur
Bakara 2	Nahiv merkezli, belâgat vurgulu	Nahiv + mantık tartışması	Nahiv + bağlam + nazm
Âl-i İmrân 7	Mu‘tezilî görüşe uygun durak tercihi	Her iki durak ihtimali tartışılır	Bağlam ve tertip üzerinden yorum
Nisâ 43	Hal cümlesi olarak yorumlanır	Şart ve hal ayrımı mantıkla tartışılır	Bağlamla sınırlı hüküm çıkarımı

8.4 Değerlendirme

Bu üç müfessirin i‘rab yorumları, Kur’an’ın anlam dünyasına farklı kapılar açmaktadır:

- Zemahşerî: Dilsel kesinlik ve belâgat.
- Râzî: Mantıkî çok yönlülük ve kelâmî derinlik.
- İbn Âşur: Bağlamsal bütünlük ve edebî yapı.

Bu karşılaştırma, i‘rab farklılıklarının sadece dilsel değil, aynı zamanda metodolojik ve mezhebî tercihlerle de şekillendiğini göstermektedir.

Çağdaş Tefsir Metodolojileriyle İ‘rab Yaklaşımlarının İlişkisi

9.1 Dilbilimsel Yaklaşımlar ve Semantik Analiz

Modern dilbilim, özellikle **semantik (anlam bilimi)** ve **sentaks (cümle yapısı)** alanlarında Kur’an’ın gramatik yapısını daha sistematik biçimde analiz etmeye olanak tanımaktadır. Bu çerçevede:

- **İ‘rab farklılıkları**, ayetin anlam katmanlarını açığa çıkaran bir araç olarak değerlendirilir.
- **Yapısal dil çözümlemeleri**, klasik nahiv yorumlarını destekleyici veya yeniden yorumlayıcı bir işlev görür.

Örneğin, Toshihiko Izutsu'nun "Kur'an'da Anlam Kavramları" adlı çalışması, kelimelerin bağlam içindeki anlam değişimlerini analiz ederken, i'rabın bu değişimdeki rolünü de dolaylı olarak ortaya koyar.

"Kur'an'da anlam, sadece kelimenin sözlük karşılığı değil, bağlam ve yapısal ilişkilerle şekillenir." *(Izutsu, Kur'an'da Anlam Kavramları, s. 45)*

"Kur'an'ın nazmı, anlamın sadece ne olduğu değil, nasıl sunulduğuyla da ilgilidir." *(İbn Âşur, et-Taḥrīr ve't-Tenvîr, c. I, s. 12)*

9.4 Eleştirel Tefsir ve Hermenötik Perspektifler

Çağdaş hermenötik (yorum bilimi) yaklaşımlar, metnin çok katmanlı yapısını anlamaya çalışırken i'rabı bir **yorum aracı** olarak ele alır. Özellikle:

- **Durak yerleri**, anlamın sınırlarını belirler.
- **Kelime konumları**, muhatap ve mesaj ilişkisini şekillendirir.

Bu yaklaşım, klasik müfessirlerin dilsel tercihlerinin arkasındaki anlam inşasını yeniden okumayı mümkün kılar.

10. Sonuç: İ'rabın Tefsirdeki Sürekliliği ve Dönüşümü

Klasik müfessirler (Zemahşerî, Râzî, İbn Âşur), i'rabı tefsirin merkezine yerleştirerek Kur'an'ın anlam dünyasını dil üzerinden inşa etmişlerdir. Çağdaş metodolojiler ise bu yaklaşımı:

- Sistematikleştirmiş,
- Disiplinlerarası bağlamlara taşımış,
- Semantik ve nazm merkezli yorumlarla derinleştirmiştir.

Sonuç olarak, **i'rab**, Kur'an tefsirinde hem klasik hem modern düzlemde anlamın anahtarı olmaya devam etmektedir. Bu süreklilik, Kur'an'ın çok katmanlı yapısının dilsel çözümlemelerle nasıl açıldığını göstermektedir..

7. Sonuç

İ'rab, Kur'an'ın çok katmanlı anlam yapısını çözümlemede temel bir araçtır. Nahiv ilmi, sadece dilsel bir teknik değil, aynı zamanda **mana derinliği, bağlam bütünlüğü ve hüküm çıkarımı** açısından tefsirin vazgeçilmez bir parçasıdır. Klasik müfessirlerin farklı i'rab yorumları, Kur'an'ın zengin anlam dünyasını ortaya koymakta; modern yaklaşımlar ise bu çeşitliliği daha sistematik bir zemine oturtmaktadır.

Kaynakça

Zemahşerî, *el-Keşşâf 'an Ḥaqā'iqi Ġavāmiḍi't-Tenzīl*, Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, ts.

Fahreddin Râzî, *Mefâtîḥu'l-Gayb*, Kahire: Dârü'l-Fikr, ts.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

İbn Âşur, *et-Taḥrīr ve't-Tenvîr*, Tunus: Dârü't-Tunusiyya, ts.

Talat Koçyiğit, *Tefsir Usûlü*, Ankara: Diyanet Yayınları, 2010.

Mustafa Sâbûnî, *Tefsîru'l-Âyâti'l-Ahkâm*, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1992.

Toshihiko Izutsu, *Kur'an'da Anlam Kavramları*, çev. Süleyman Ateş, İstanbul: İnsan Yayınları, 1999.

Zemahşerî, *el-Keşşâf 'an Ḥaqā'iqi Ġavāmiḍi't-Tenzīl*

Fahreddin Râzî, *Mefâtîḥu'l-Gayb*

İbn Âşur, *et-Taḥrīr ve't-Tanwīr*

Mustafa Sâbûnî, *Tefsîru'l-Âyâti'l-Ahkâm*

Toshihiko Izutsu, *Kur'an'da Anlam Kavramları*

Talat Koçyiğit, *Tefsir Usûlü*

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

YARATICI OKUMAYA İLİŞKİN ARAŞTIRMA EĞİLİMLERİ

Prof. Dr. Yasemin BAKİ

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, ysmnbaki@gmail.com, 0000-0003-4064-3724

ÖZET

Yaratıcı okuma, okurun zihinsel yaratıcılığını okuma sürecine aktif biçimde dâhil ettiği bir yaklaşımdır. Bu süreçte birey, mevcut bilgileri ile yeni edindiği bilgileri bütünleştirerek özgün anlamlar üretir. 21. yüzyılda önem kazanan temel yeterliliklerden biri olan yaratıcılığın okuma süreciyle birleşmesi, bu eylemi daha üst bir düzeye taşımaktadır. Bu öneminden hareketle, araştırmada yaratıcı okumaya ilişkin eğilimlerin ortaya konulması ve bu bağlamda gerçekleştirilen çalışmaların incelenerek bu alandaki araştırmaların geliştirilmesine yönelik öneriler sunulması amaçlanmıştır. Doküman incelemesi yöntemiyle yürütülen araştırmada, verilerin toplanmasında amaçlı örnekleme tekniği kullanılmıştır. YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanında yapılan tarama sonucunda ulaşılan veriler, "Yayın Sınıflama Formu" aracılığıyla betimsel analiz yöntemiyle değerlendirilmiştir. Lisansüstü araştırmalar; yıl, yöntem, desen, veri toplama araçları, veri sayısı, örneklem özellikleri ve veri analiz yöntemleri açısından incelenmiştir. Veriler, formda belirlenen temalar doğrultusunda sınıflandırılarak tablo ve grafiklerle sunulmuş, bulgular ise yüzde ve frekans değerleri üzerinden yorumlanmıştır. Araştırma bulgularına göre, yaratıcı okuma alanında toplam on dokuz lisansüstü çalışma yapılmıştır ve bu çalışmaların özellikle 2020 sonrasında belirgin biçimde arttığı görülmüştür. İncelenen araştırmaların bir kısmı tarama ve kuramsal düzeyde olmakla birlikte, çoğunluğunun deneysel yöntemle yürütüldüğü tespit edilmiştir. Ayrıca çalışmaların büyük ölçüde yüksek lisans düzeyinde yoğunlaştığı, karma desenli araştırmaların ise sınırlı sayıda gerçekleştirildiği belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yaratıcı okuma, lisansüstü araştırmalar, eğilimler.

RESEARCH TRENDS ON CREATIVE READING

ABSTRACT

Creative reading is an approach in which the reader actively engages their mental creativity in the reading process. In this process, the individual integrates prior knowledge with newly acquired information to generate original meanings. The integration of creativity—recognized as one of the essential competencies of the 21st century—into the act of reading elevates this process to a higher level. From this perspective, the aim of this study is to identify research trends related to creative reading and to evaluate existing studies in order to propose suggestions for the further development of this reading method. The study was designed using the document analysis method, and purposeful sampling was employed in data collection. Data obtained from the Council of Higher Education (YÖK) National Thesis Center database were analyzed through descriptive analysis using the "Publication Classification Form." Graduate theses were examined in terms of year, method, design, data collection tools, number of data sources, sample characteristics, and data analysis techniques. The collected data were categorized under predefined themes, presented in tables and graphs, and interpreted based on percentages and frequencies. The findings revealed that a total of seventeen graduate-level studies have been conducted in the field of creative reading, with a notable increase observed particularly after 2020. While some of the examined studies were at the survey and theoretical level, the majority were

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

conducted using experimental methods. Moreover, it was determined that the research was predominantly concentrated at the master's level, whereas mixed-method studies were employed only to a limited extent.

Keywords: Creative reading, graduate research, trends.

1. GİRİŞ

Okuma yazılı metinlerin çözümlenmesi değil aynı zamanda okurun metni anlama, yeninden üretme ve anlamlandırma becerilerini aktif olarak kullandığı nihayetinde kendini keşfetmesine olanak sunan çok boyutlu bir zihinsel keşif sürecidir. 21. Yüzyıl yeterlilikleri içerisinde ön plana çıkan yaratıcılık okuma süreciyle etkileşime girdiğinde metnin yeniden keşfedilmesine olanak sunan aktif bir zihinsel yaratım sürecine döner. Yazarın fikirleriyle sınırlı kalmayıp okurun özgün fikirleri ve duygularının da sürece dahil edildiği anlam yaratım sürecine döner. Böylelikle yaratıcı okuma sürecinde okuma faaliyeti kavramları anlamanın ötesine geçerek metindeki kavramlardan hareketle kavram üretme, üretilen bu kavramları birleştirme ve yeni kavramlar ve anlamlar üretmeye dayalı dinamik bir düşünsel süreçlerle alıcı bir dil becerisi olan okumanın üretici bir dil becerisine dönüşümüne olanak sunar (Uzun, 2009).

Yaratıcı okuma yaklaşımı, yaratıcılık ve metin derinlemesine okumayı temel alan, metin eleştirel ve işlevsel düşünsel süreçlerden geçirildiği bir süreçtir. Bu süreçte okurun metni sorgulama ve kendi deneyimleriyle bağlantı kurarak inşa ettiği farklı anlam yollarıyla metinde açıkça belirtilmeyen yeni ve orijinal anlamları keşfedip onlardan hareketle yeni ve orijinal anlamlar ürettiği üst düzey zihinsel ve duygusal bir etkinlikler bütünüdür (Aslan, 2000; Uysal ve Coşkun, 2023). Bu süreç; başlangıç, orta ve ileri düzey olmak üzere kendi içerisinde farklı düzeylere ayrılmakla birlikte bu düzeyler de kendi içerisinde çeşitli aşamalardan oluşmaktadır. Tanımlayıcı aşama, kişisel yorum aşaması, eleştirel analiz aşaması ve yaratıcı eylem aşaması olarak sınıflandırılmaktadır (Ada Campoy, 1987; Nardelli, 2013). Bu aşamalarda okur, metinde yazarın söylediklerine kendi duygu ve düşünceleriyle yaptığı eklemelerle aktif olarak katılımının sağlayarak metni adeta bir define arayıcısı gibi irdeleyerek satır aralarındaki anlamları çözümleyip görünenin ötesindeki bağlantıları keşfederek metinden yeni anlamlar yaratır (Baki, 2020; Uysal ve Coşkun, 2023). Bu yaklaşımın açığa çıkışında okurun metni doğrudan etkileyen bir unsur olarak

Bu okuma yaklaşımı yurt dışında 1990'lardan itibaren kullanılmaya başlamakla birlikte (Ada Campoy, 1987; Baker ve Brown, 1984) ülkemizde ise makale (Çotuksöken, 2007) ve lisansüstü araştırma düzeyindeki çalışmalar (Aytan, 2014) 2000'li yılları işarete etmektedir. Ülkemizde bu yaklaşımın kullanımı yeni yeni gelişmekte olup yapılan araştırmalar yaratıcı okuma etkinliklerinin; okuma motivasyonunun artışı, okuduğunu anlama becerilerini geliştirme, anlamlandırma süreçlerini derinleştirme gibi anlama ve anlamlandırma süreçlerini geliştirici etkiler açığa çıkardığını ortaya koymaktadır (Gürer, 2021; Han, 2020; Kasap, 2019; Kayır, 2022; Uludağ, 2022; Uysal, 2022; Vural, 2023; Yetgin, 2020). 21. Yüzyılda bilgiye erişimin kolaylaşması sebebiyle özellikle bilgiyi elde etme değil bilginin yapılandırılması ve yeniden yaratılmasının öne çıkmasından hareketle yaratıcı okuma gerek Türkçe eğitimi gerekse eğitimin farklı alanlarında öne çıkan konulardan biri haline gelmiştir (Çifci, 2006; Uysal, 2023;

Uzun, 2019; Yurdakal, 2018). Son yıllarda bu konudaki araştırmaların sayısında da artış olmakla birlikte araştırmaların yöntemsel eğilimleri, kullanılan değişkenler, örneklem grupları ve uygulama biçimleri açısından farklılık göstermektedir. Bu durum, bu konuda yapılan araştırmaların sistematik biçimde değerlendirilerek yapılacak araştırmalara yön verebilecek eğilimlerin belirlenmesini gerekli kılmaktadır.

Bu araştırmada yaratıcı okumaya ilişkin araştırma eğilimlerini belirlemeyi amaçlamakta; alan yazındaki çalışmaların yıllara, yöntemlere, örneklem türlerine, veri toplama araçlarına ve odaklandıkları temalara göre dağılımını inceleyerek, alandaki gelişim çizgisini ortaya koymayı hedeflemektedir. Böylece hem öğretim süreçlerinde yaratıcı okuma uygulamalarının niteliğinin artırılmasına hem de ileride yapılacak araştırmalara kuramsal ve yöntemsel bir yönelim kazandırılmasına katkı sağlanması amaçlanmaktadır. Bu amaç çerçevesinde araştırmada şu probleme cevap aranmıştır: "Yaratıcı okumaya ilişkin yapılan çalışmaların eğilimleri nelerdir?" Bu ana problem çerçevesinde araştırmanın alt problemleri şunlardır:

1. Yaratıcı okumaya ilişkin araştırmaların yıllara göre dağılımı nasıldır?
2. Yaratıcı okumaya ilişkin araştırmaların üniversitelere göre dağılımı nasıldır?
3. Yaratıcı okumaya ilişkin araştırmaların yöntem ve desenlerine göre dağılımı nasıldır?
4. Yaratıcı okumaya ilişkin araştırmaların örneklem seçimine göre dağılımı nasıldır?
5. Yaratıcı okumaya ilişkin ilişkin araştırmaların örneklem büyüklüğüne göre dağılımı nasıldır?
6. Yaratıcı okumaya ilişkin araştırmaların katılımcı/çalışma grubu ve inceleme nesnesine göre dağılımı nasıldır?
7. Yaratıcı okumaya ilişkin araştırmaların veri toplama araçlarına göre dağılımı nasıldır?
8. Yaratıcı okumaya ilişkin araştırmaların veri analiz tekniklerine göre dağılımı nasıldır?
9. Yaratıcı okumaya ilişkin araştırmaların amaç ve konularına göre dağılımı nasıldır?

2. YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Yaratıcı okuma alanında yapılan lisansüstü düzeydeki araştırmaların eğilimlerinin belirlenmesinin amaçlandığı bu çalışma nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Doküman inceleme, araştırılması hedeflenen olgu ve olaylar hakkında bilgi içeren yazılı, görsel ve dijital malzemelerin toplanıp incelenmesidir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bu süreç, belli bir amaca dönük olarak kaynakları bulma, okuma, not alma ve değerlendirme işlemlerini içerir ve genel tarama ile içerik çözümlemesi olarak iki ayrı amaçla kullanılabilir (Karasar, 2005). Bu araştırmada yaratıcı okumaya ilişkin lisansüstü araştırmaların eğilimlerinin belirlenmesini amaçladığı için içerik çözümlemesi amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın Çalışma Evreni

Bu araştırmanın, çalışma evrenini YÖK (Ulusal Tez Merkezi) veri tabanındaki lisansüstü araştırmalar oluşturmaktadır. Bu çalışma evreninin belirlenmesinde ise amaçlı örneklem yöntemlerinden kolay ulaşılabilir durum örneklemesi kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemi ise YÖK (Ulusal Tez Merkezi) veri tabanında yapılan tarama sonucunda belirlenmiştir. Bu tarama ise "yaratıcı okuma" anahtar kelimesiyle sınırlandırılmıştır. İlgili

tarama sonucunda 2014-2025 yılları arasında yayınlanan 19 lisansüstü çalışmaya erişilmiş ve araştırma bu lisansüstü çalışmalar üzerinden yürütülmüştür.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada, verilerin toplanmasında Sözbilir, Kutu ve Yaşar (2012) tarafından geliştirilmiş olan "Yayın Sınıflama Formu" kullanılmıştır. Araştırmanın amacı doğrultusunda bu formda yer alan kod ve temaların düzenlenmesinde McMillan ve Schumacher`in (2006) yöntem/desen sınıflamaları dikkate alınmıştır (Sözbilir ve Kutu, 2008). Bu form lisansüstü araştırmaların sınıflandırılması (yüksek lisans/doktora), amaç ve konu, yöntem ve desen, örneklem seçimi, örneklem düzeyi, örneklem büyüklüğü, veri toplama aracı, veri analiz tekniği adlı bölümlerden oluşmaktadır.

Verilerin Toplanması

Araştırmanın verileri YÖK tez merkezi veri tabanından elde edilmiştir. Tezler belirlenirken ilk olarak detaylı tarama yapılmıştır. Detaylı taramada dizine yaratıcı okuma sözcüğü yazılmıştır. 01.10. 2025 tarihine kadar arasında detaylı tarama gerçekleştirilmiştir. Bu tarama sonucunda çalışmanın amacına uygun 2014-2025 yılı arasında yapılmış 19 tez belirlenmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen veriler betimsel analiz yoluyla incelenmiştir. Bu analizde veriler betimsel bir yaklaşımla ve derin bir işleme tabi tutularak önceden belirlenen temalar altında sunulmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Araştırmaya dâhil edilen lisansüstü araştırmalar, Yayın Sınıflama Formunda yer alan yıl, disiplin alanı, konusu, yöntemi, veri toplama araçları, örneklemi ve veri analiz yöntemleri temaları altında tasnif edilmiştir. Son olarak formdaki temalara göre sınıflandırılan araştırmaların tekrarlanma sıklıkları hesaplanmış elde edilen bulgular tablolaştırılarak tablolar halinde sunulmuştur.

Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde, yaratıcı okumaya ilişkin yapılan araştırmalar yıl, üniversite, yöntem ve desen, veri toplama araçları, örneklem, örneklem büyüklüğü, amaç ve konu dağılımı temaları çerçevesinde sınıflandırılarak bu araştırmalara ilişkin frekans değerleri tablolaştırılarak sunulmuştur.

Tablo 1. Yaratıcı okumaya ilişkin araştırmaların yıllara göre dağılımı

Araştırma Yılı	Araştırma Türü		
	Yüksek Lisans	Doktora	Toplam
2025	1	-	1
2024	1	1	2
2023	2	2	4
2022	3	1	4
2021	-	1	1
2020	3	-	2
2019	-	1	1
2018	-	1	1
2017	-	-	-
2016	-	-	-
2015	-	-	-
2014	1	1	2
2002	-	-	-
Toplam	11	8	19

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Tablo 1'e göre yaratıcı okumaya ilişkin yüksek lisans düzeyinde on bir, doktora düzeyinde ise sekiz tez olmak üzere toplamda on sekiz lisans üstü araştırma yapıldığı tespit edilmiştir. Yüksek lisans düzeyinde ilk çalışmanın 2014 yılında yapılmış olmasıyla birlikte çalışmaların 2020 ve 2023 yıllarında yoğunlaştığı söylenebilir. Doktora düzeyinde ise en sık 2023 yılında yapılmış olmakla birlikte ilk araştırma 2014 yılında yapılmıştır. Yaratıcı okumaya ilişkin araştırmalar bütün olarak değerlendirildiğinde ise araştırmaların 2018 yılından sonra artışa geçtiği ve bu süreçten sonra özellikle 2022-2023 yılları arasında yoğunlaştığı söylenebilir.

Tablo 2. Yaratıcı okumaya ilişkin araştırmaların amaç ve konularına göre dağılımı

Amaç	Konu
Etki belirleme	➢ Yaratıcı okuma çalışmalarının ilkokul 4. sınıfta okuma ve yaratıcı düşünme becerilerini geliştirmeye etkisi ➢ Yaratıcı okuma, yaratıcı yazma çalışmalarının ilkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin yaratıcı okuma, okuduğunu anlama, yazma ve yaratıcı yazma erişilerine etkisi ➢ Yaratıcı okuma etkinliklerinin ortaokul öğrencilerinin eleştirel düşünme becerisine etkisi ➢ Yaratıcı okuma etkinliklerinin ilkokul 4. sınıf öğrencilerinin okuduğunu anlama, yaratıcı okuma, akıcı okuma ve eleştirel okuma becerilerine etkisinin incelenmesi ve uygulama sürecine ilişkin öğrenci görüşlerinin belirlenmesi ➢ Yaratıcı okuma etkinliklerinin üst düzey okuduğunu anlama becerisine ve okuma motivasyonuna etkisi ➢ Yaratıcı okuma etkinliklerinin sınıf yönetimine etkisinin incelenmesi ➢ Yaratıcı okuma tekniklerinin okumayla ilgili çeşitli değişkenlere etkisi ➢ Yaratıcı drama yönteminin ilkokul öğrencilerinin okuduğunu anlama ve akıcı okuma becerilerinin gelişimine etkisi ➢ Bibliyoterapik metin temelli yaratıcı okuma eğitiminin Türkçe öğretmeni adaylarının yaratıcı okuma becerilerine ve okumaya yönelik tutumlarına etkisi ➢ Fantastik edebiyat metinleri ve etkinliklerinin 5. sınıf öğrencilerinin yaratıcı okuma becerilerine etkisi ➢ Kuantum Öğrenme modelini kullanmanın öğrencilerin İngilizce okuduğunu anlama düzeyine, öğrenen özerkliğine ve yaratıcı okuma becerilerine etkisi ➢ Yaratıcı okuma etkinliklerinin hayat bilgisi dersinde öğrenme ürünlerine etkisinin incelenmesi ➢ Türkçe derslerinde yaratıcı okuma uygulamaları
İlişki Belirleme	➢ İlkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin üstbilişsel farkındalık düzeyleri ile yaratıcı okuma, eleştirel düşünme ve okuduğunu anlama becerilerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi ➢ İlkokul öğrencilerinin yaratıcı okuma algısı, okuma kaygısı ve okuma motivasyonu arasındaki ilişki ➢ Beşinci sınıf öğrencilerinin okumaya yönelik tutum ve alışkanlıkları ile yaratıcı okuma algılarının çeşitli değişkenlere ve aralarındaki ilişkiye göre incelenmesi
Durum Belirleme	➢ Türkçe öğretmeni adaylarının yaratıcı okumaya ilişkin algılarının belirlenmesi ➢ Yaratıcı okuma, yaratıcı düşünme, yaratıcı ürünler ve yaratıcı çözümler ortaya koyma becerilerini inceleme ➢ Yaratıcı yazarlığın temeli olarak yaratıcı okurluk

Tablo 2 incelendiğinde yaratıcı okumaya ilişkin araştırmaların amaç ve konularına göre dağılımları incelendiğinde bu araştırmaların etki belirleme, ilişki belirleme ve durum belirleme

temaları altında toplandığı söylenebilir. Bunlar içerisinde en çok etki belirleme alanında yapılan çalışmalar yapıldığı bunu ilişki belirlemenin takip ettiği en az ise durum belirleme çalışmalarına yer verildiği söylenebilir. Etki belirleme çalışmaları içerisinde daha çok yaratıcı okuma etkinliklerinin okuduğunu anlama, yaratıcı okuma, akıcı okuma, üst düzey okuma, okuma motivasyonu, eleştirel okumaya ve okuma tutuma etkisine ilişkin araştırmalara yer verildiği söylenebilir. Yaratıcı düşünme, yaratıcı yazma, öğrenen özerkliği ve öğrenme ürünlerine etkisine ilişkin araştırmalar ise daha az sıklıkta yer verilen araştırma konuları arasında yer almaktadır.

İlişki düzeyine ilişkin araştırmalarda ise yaratıcı okuma ile eleştirel düşünme, okuduğunu anlama becerileri, üstbilişsel farkındalık düzeyleri, okuma kaygısı ve okuma motivasyonu, okumaya yönelik tutum ve alışkanlıkları arasındaki ilişkileri incelendiği söylenebilir.

Durum belirlemeye ilişkin araştırmalarda ise yaratıcı okuma algıları, yaratıcı düşünme, yaratıcı ürünler ve çözümler üzerine odaklanılmakla birlikte bir diğer araştırmada da yaratıcı okur olmanın kuramsal temelleri açıklanmıştır.

Tablo 3. Yaratıcı okumaya ilişkin araştırmaların üniversitelere göre dağılımı

Üniversiteler	Araştırma Türü		
	Yüksek lisans	Doktora	Toplam
	f	*f*	*f*
Pamukkale Üniversitesi	-	3	3
Kırıkkale Üniversitesi	2	-	2
Trabzon Üniversitesi	1	-	1
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi	1	1	2
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi	1	1	2
Ondokuz Mayıs Üniversitesi	-	1	1
Amasya Üniversitesi	2	-	2
Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi	1	-	1
Dokuz Eylül Üniversitesi	-	1	1
Yozgat Bozok Üniversitesi	1	-	1
Niğde Ömer Halis Demir Üniversitesi	1	-	1
Afyon Kocatepe Üniversitesi	-	1	1
Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi	1	-	1
Toplam	11	8	19

Tablo 3'e göre yaratıcı okumaya ilişkin araştırmaların on üç farklı üniversitede yürütüldüğü belirlenmiştir. Yüksek lisans düzeyindeki araştırmaların çoğunlukla Amasya ve Kırıkkale Üniversitesinde yürütüldüğü bununla birlikte bu düzeydeki araştırmaların daha çok sahil kesimlerindeki devlet üniversitelerinde yürütüldüğü söylenebilir. Doktora düzeyinde ise en çok Pamukkale Üniversitesinde çalışma yapılmakla birlikte bu düzeydeki çalışmaların daha çok batıdaki üniversiteler tarafından yapıldığı söylenebilir. Lisans üstü araştırmalar bütün olarak değerlendirildiğinde ise en sık Pamukkale, Kırıkkale, Çanakkale, Muğla Sıtkı Koçman ve Amasya Üniversitesinde yoğunlaştığı söylenebilir.

Tablo 4. Yaratıcı okumaya ilişkin araştırmaların yöntem ve desenlerine göre dağılımı

		Araştırma Türü		
		Yüksek lisans	Doktora	Toplam
Yöntem	**Desen**	*f*	*f*	*f*
Karma yöntem	Gömülü desen	1	2	3
	Açımlayıcı sıralı	2	1	3
	İç içe desen	-	2	2
	Yakınsayan paralel desen	-	1	1
	Çeşitleme	1	-	1
Nitel yöntem	Durum çalışması	1	-	1
	Eylem araştırması	1	-	1
Nicel yöntem	Yarı deneysel	3	1	4
	İlişkisel tarama	2	-	2
Belirtilmemiş		-	1	
Toplam		11	8	19

Tablo 4'e göre yaratıcı okumaya ilişkin araştırmaların karma, nicel ve nitel yöntemlerin faklı oranlarda da olsa kullanıldığı söylenebilir. Yüksek lisans düzeyinde karma yöntemle en sık açımlayıcı desenin kullanılmakla birlikte gömülü desen, iç içe desen ve çeşitlemenin kullanıldığı; nitel yöntemde durum çalışması ve eylem araştırmasının kullanıldığı, nicel yöntemde ise yarı deneysel ve ilişkisel tarama desenin kullanıldığı söylenebilir. Yüksek lisans düzeyindeki araştırmalarda en sık nicel yöntemin ve deneysel desenin kullanıldığı söylenebilir.

Doktora düzeyindeki araştırmalar incelendiğinde ise karma yöntem içerisinde en sık gömülü desen ve iç içe desenin; nitel yöntemin kullanılmadığı nicel yöntemde ise yarı deneysel desenin kullanıldığı söylenebilir. Yaratıcı okumaya ilişkin doktora düzeyindeki araştırmalarda en sık karma yöntemin kullanıldığı söylenebilir.

Yaratıcı okumaya ilişkin lisans üstü çalışmalar bütün olarak incelendiğinde en sık karma yöntemin kullanıldığı ve bu yöntem içerisinde ise gömülü, açımlayıcı ve iç içe desenin kullanıldığı söylenebilir. Nitel yöntemle gerçekleştirilen araştırmaların diğerlerine göre daha az sayıda olduğu söylenebilir. Nicel yöntemle gerçekleştirilen çalışmalar içerisinde ise yarı deneysel desenin daha sıklıkla kullanıldığı söylenebilir.

Tablo 5. Yaratıcı okumaya ilişkin araştırmaların örneklem seçim yöntemine göre dağılımı

Örnekleme yöntemi	**Yüksek Lisans**	**Doktora**	**Toplam**
	f	*f*	*f*
Tesadüfi örnekleme	-	1	1
Basit seçkisiz	3	-	3
Amaçlı örnekleme	2	1	3
Kolay ulaşılabilir örnekleme	3	2	5
Belirtilmemiş	4	4	8
Toplam	11	8	19

Tablo 5'e göre yaratıcı okumaya ilişkin yüksek lisans düzeyindeki araştırmalarda en sık kullanılan örnekleme yöntemi basit seçkisiz ve kolay ulaşılabilir durum örnekleme olmakla birlikte bunu amaçlı örnekleme takip etmektedir. Doktora düzeyindeki araştırmalarda en sık kolay ulaşılabilir durum örneklemesi tercih edilmekle birlikte tesadüfi ve amaçlı örnekleme de tercih edilen yöntemler arasında yer almaktadır. Araştırmalar bütün olarak değerlendirildiğinde en sık kolay ulaşılabilir durum örnekleme, basit seçkisiz ve amaçlı örneklemenin tercih edildiği söylenebilir. Bununla birlikte yüksek

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

lisans ve doktora düzeyindeki araştırmaların her birinde dört olmak üzere sekiz araştırmada örnekleme seçim yönteminin belirtilmediği tespit edilmiştir.

Tablo 6. Yaratıcı okumaya ilişkin araştırmaların örneklem büyüklüğüne göre dağılımı

Örneklem sayısı	Yüksek lisans	Doktora	Toplam
	f	*f*	*f*
1-10	1	-	1
11-30	-	-	-
31-100	4	6	10
101-300	3	1	4
301-1000	3	-	3
1000'den fazla kişi	-	-	-
Diğer	-	1	1
Toplam	11	8	19

Tablo 6'ya göre yaratıcı okumaya ilişkin yüksek lisans düzeyindeki araştırmalar örneklem büyüklüğü açısından incelendiğinde en sık 31-100 arasındaki örneklem sayısının tercih edildiği bunu 101-300 ile 301-1000 kişi arasındaki çalışmaların takip ettiği söylenebilir. Doktora düzeyindeki araştırmaların en sık 31-100 arasında değiştiği bununla birlikte 101-300 arasındaki örneklem sayısına ise sadece bir araştırmada yer verildiği belirlenmiştir. Örneklem büyüklüğüne göre araştırmalar bütün olarak değerlendirildiğinde ise en sık 31-100 arasındaki örneklem büyüklüğünün tercih edildiği söylenebilir. Bunun yanı sıra 101-300 ile 301-1000 arasındaki örneklem büyüklüklerinin de tercih edildiği söylenebilir. Bununla birlikte 11-30 ve 1000 kişi üzeri örneklem sayısının hiç tercih edilmediği belirlenmiştir.

Tablo 7. Yaratıcı okumaya ilişkin araştırmaların katılımcı/çalışma grubu ve inceleme nesnesine göre dağılımı

Çalışma Grubu	Y. Lisans	Doktora	Toplam
	f	*f*	*f*
İlkokul öğrencileri (4. sınıf)	3	3	6
İlkokul öğrencileri (3. sınıf)	1	-	1
Ortaokul (5. Sınıf)	2	-	2
Ortaokul (6. Sınıf)	-	2	2
Ortaokul (7. Sınıf)	1	1	2
Ortaokul	2	-	2
Öğretmen	1	-	1
Öğretmen adayı	1	1	2
Diğer	-	1	1
Toplam	11	8	19

Tablo 7'ye göre yüksek lisans düzeyindeki araştırmaların en sıklıkla ilkokul öğrencileri (3 ve 4. sınıf) üzerinde yapılmış olmakla birlikte en sık tercih edilen sınıf düzeyinin 4. sınıf olduğu söylenebilir. Bununla birlikte ortaokul düzeyinde ayrı ayrı 5, 6 ve 7. sınıf düzeyinde çalışmaların tercih edildiği, öğretmen ve öğretmen adaylarıyla da çalışmaların gerçekleştirildiği söylenebilir. Ortaokul düzeyinde gerçekleştirilen araştırmalar daha fazla olmakla birlikte yüksek lisans düzeyindeki çalışmalarda daha sıklıkla ilkokul ve ortaokul düzeyindeki örneklemlerle çalışıldığı belirlenmiştir. Doktora düzeyinde ise en sık ilkokul 4. sınıf tercih edilirken bunu 6. Sınıf düzeyi takip etmekle birlikte 7. Sınıf ve öğretmen adayları örnekleminde gerçekleştirilen çalışmalara da yer verildiği söylenebilir. Katılımcılara ilişkin

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

bulgular bütün olarak değerlendirildiğinde ise en sık ilkokul 4. sınıf tercih edilirken, ortaokul düzeyinin farklı sınıfları ayrı ayrı kullanılmış olup 8. Sınıf düzeyine tek başına hiçbir araştırmada yer verilmemiştir. Ayrıca öğretmen adaylarıyla ilgili çalışmalara da aynı oranda yer verildiği söylenebilir.

Tablo 8. Yaratıcı okumaya ilişkin araştırmaların veri toplama araçlarına göre dağılımı

Veri Toplama Araçları	Yüksek Lisans	Doktora	Toplam
	f	*f*	*f*
Ölçek	12	13	25
Başarı Testi	4	5	9
Beceri Testi	6	2	8
Rubrik	-	2	2
Görüşme formu	4	9	13
Günlük	1	4	5
Form	1	-	1
Kılavuz	-	1	1

Tablo 8'e göre yüksek lisans düzeyinde en sık ölçekler (tutum ve algı) kullanılmakla birlikte bunu beceri testi takip etmektedir. Ayrıca başarı testi ve görüşme formu da sıklıkla kullanılmakla birlikte rubriklere hiç yer verilmemiştir. Doktora düzeyinde ise en sık ölçekler (tutum ve algı) kullanılmakla birlikte bunu görüşme formu takip etmektedir. Ayrıca başarı testi ve günlükler de sıklıkla kullanılmakla birlikte rubrikler ve beceri testleri de bu düzeyde kullanılan veri toplama araçları arasında yer almaktadır. Yaratıcı okumaya ilişkin araştırmalarda kullanılan veri toplama araçları içerisinde en sık ölçekler kullanılmakta olup bunu görüşme formu, başarı testi ve beceri testleri takip etmektedir. Ayrıca formlar ve kılavuzlarda kullanılan araçlar arasında yer almaktadır.

Tablo 9. Yaratıcı okumaya ilişkin araştırmaların veri analiz tekniklerine göre dağılımı

Veri Analiz Yöntemleri	Yüksek Lisans	Doktora	Toplam
	f	*f*	*f*
T Testi	4	3	7
Mann-Whitney U	2	1	3
Kruskal-Wallis	2	1	3
ANOVA	-	3	3
ANCOVA	1	-	1
Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi	2	-	2
Shapiro-Wilk	1	3	4
Korelasyon analizi	1	-	1
Betimsel analiz	-	-	-
Doküman Analizi	-	-	-
İçerik analizi	4	5	9

Tablo 9'a göre yaratıcı okumaya ilişkin veri analizi teknikleri incelendiğinde yüksek lisans düzeyinde en sık t testi kullanılmakla birlikte bunu Mann-Whitney U, Kruskal-Wallis ve Wilcoxon İşaretli Sıralar Testinin kullanıldığı; nitel analiz yöntemlerinden ise en sık içerik analizi kullanılmıştır. Doktora düzeyinde ise en sık t testi kullanılmakla birlikte bunu ANOVA ve Shapiro-Wilk; nitel analiz yöntemlerinden ise en sık içerik analizi kullanılmıştır. Bulgular bütün olarak incelendiğinde ise en sık t testi olmakla birlikte sırasıyla bunu Shapiro-Wilk, Mann-Whitney U, Kruskal-Wallis ve ANOVA takip etmektedir. Nitel analiz içerisinde ise

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

içerik analizine yer verildiği betimsel analiz ve doküman analizine hiç yer verilmediği söylenebilir.

3. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Yaratıcı okumaya ilişkin araştırma eğilimlerinin incelendiği bu araştırmadan elde edilen bulgular, bu alanda yapılan lisansüstü araştırmaların son yıllarda artış gösterdiğini ve 2014-2025 yılları arasında gerçekleştirilen on dokuz lisansüstü araştırmanın on biri yüksek lisans, yedisi doktora düzeyindedir. Çalışmaların özellikle yüksek lisans düzeyinde gerçekleştirildiğini yıl bazında ise bu araştırmaların 2018 yılından sonra ivme kazandığı ve 2022-2023 yıllarında yoğunlaştığı görülmektedir.

Araştırma konularının dağılımı incelendiğinde, araştırmaların büyük ölçüde etki belirleme, ilişki belirleme ve durum belirleme temaları altında toplandığı bu temalar arasında ise etki belirlemenin en yaygın araştırma türü olduğu belirlenmiştir. Bu etki belirlemeye ilişkin araştırmalarda da çoğunlukla yaratıcı okuma etkinliklerinin okuduğunu anlama, akıcı okuma, yaratıcı düşünme, eleştirel okuma, okuma motivasyonu ve okuma tutumuna etkisi sıkça incelenmiştir (Gürer, 2021; Han, 2020; Kayır, 2022; Uysal, 2023; Yetgin, 2020; Yurdakal, 2018). İlişki belirleme çalışmalarında yaratıcı okuma ile eleştirel düşünme, üstbilişsel farkındalık, okuma kaygısı ve okuma alışkanlığı arasındaki ilişkiler araştırılmıştır (Dündar, 2022; Şanal, 2023). Durum belirleme çalışmalarında ise yaratıcı okuma algıları, yaratıcı düşünme süreçleri ve kuramsal temeller ön plana çıkmaktadır (Yıldırım, 2021).

Araştırmaların yürütüldüğü üniversiteler açısından değerlendirildiğinde, çalışmaların on üç farklı üniversitede gerçekleştirildiği, bunlar arasında Pamukkale, Kırıkkale, Amasya, Muğla Sıtkı Koçman ve Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitelerinin öne çıktığı söylenebilir. Yüksek lisans düzeyindeki çalışmalar daha çok sahil kesimindeki devlet üniversitelerinde, doktora düzeyindekiler ise Batı bölgesinde yer alan üniversitelerde yoğunlaşmıştır.

Bu lisansüstü araştırmalar yöntemsel açıdan incelendiğinde; araştırmalarda karma, nicel ve nitel yöntemlerin farklı oranlarda kullanıldığı tespit edilmiştir. Karma yöntem en sık tercih edilen yöntem olmakla birlikte bu yöntemde gömülü, açımlayıcı ve iç içe desenlerin kullanıldığı tespit edilmiştir. Nicel araştırmalarda çoğunlukla yarı deneysel desen kullanılırken, nitel araştırmalarda ise durum çalışması ve eylem araştırması desenleri tercih edilmiştir. Yüksek lisans düzeyinde nicel yöntemler baskınken, doktora düzeyinde karma yöntemlerin daha sık kullanıldığı belirlenmiştir.

Örnekleme yöntemleri incelendiğinde hem yüksek lisans hem de doktora düzeyinde kolay ulaşılabilir durum örneklemesi en sık tercih edilen yöntem olmuştur. Bunu basit seçkisiz ve amaçlı örnekleme izlemiştir. Sekiz araştırmada ise örnekleme yöntemi belirtilmemiştir. Örneklem büyüklüğü açısından en sık 31-100 kişi aralığı tercih edilmiştir; 101-300 ve 301-1000 kişi aralıkları da belirli oranlarda kullanılmış, ancak 11-30 ve 1000 üzeri katılımcı gruplarına rastlanmamıştır.

Katılımcı profilleri açısından, yüksek lisans düzeyinde araştırmaların daha çok ilkokul (özellikle 4. sınıf) ve ortaokul (5., 6. ve 7. sınıf) öğrencileriyle gerçekleştirildiği, doktora düzeyinde de benzer şekilde 4. ve 6. sınıfların tercih edildiği az da olsa öğretmen adayları ve öğretmenlerle de araştırmalar yürütülmüştür.

Veri toplama araçları incelendiğinde, her iki düzeyde de en sık ölçeklerin (tutum ve algı ölçekleri) kullanıldığı, bunu başarı testleri, beceri testleri ve görüşme formlarının izlediği

görülmektedir. Doktora düzeyinde günlükler de veri toplama araçları arasında yer almakta, buna karşın rubriklerin sınırlı düzeyde kullanıldığı tespit edilmiştir.

Veri analiz teknikleri açısından, araştırmalarda en sık t testi kullanılmış, bunu Shapiro-Wilk, Mann-Whitney U, Kruskal-Wallis ve ANOVA testleri takip etmiştir. Nitel analizlerde ise içerik analizi en sık başvurulan yöntem olmuş, betimsel analiz ve doküman analizine ise yer verilmemiştir.

Bu araştırmada elde edilen bulgular doğrultusunda, yaratıcı okumaya ilişkin lisansüstü çalışmaların nicelik ve nitelik bakımından gelişimini desteklemek amacıyla aşağıdaki öneriler sunulabilir:

1. Yaratıcı okuma araştırmalarının büyük çoğunluğu etki belirleme teması altında yoğunlaşmaktadır. Bu durum, alanın belirli yönlerinin derinlemesine incelendiğini ancak farklı değişkenlerle ilişkilendirilme boyutundaki araştırmaların sınırlı kaldığını göstermektedir. Gelecek araştırmalarda yaratıcı okuma yalnızca okuduğunu anlama ve tutum gibi bilişsel değişkenlerle değil empati, öz düzenleme, öğrenen özerkliği ve estetik duyarlık gibi duyuşsal ve üstbilişsel boyutlarla ilişkilendirilmeli ve 21. yüzyıl becerilerini bütünleştiren konulara odaklanılmalı böylelikle kavramsal çeşitlilik artırılmalıdır.

2. Yaratıcı okuma alanındaki araştırmalarda karma yöntem yaklaşımı ön planda olsa da nitel verilerin sınırlı kullanımı dikkat çekmektedir. Bu nedenle, gelecekte nitel verilerin daha derinlemesine analiz edildiği, uzun süreli eylem araştırmaları ve doküman analizleri ile desteklenen çalışmalar yapılmalıdır. Alanın derinlemesine anlaşılabilmesi için nitel araştırma ve eylem araştırması türünde çalışmalara ağırlık verilmelidir. Öğrenci ürünleri ve süreç gözlemleriyle desteklenen karma desenler tercih edilmelidir. Nicel araştırmalarda genellikle yarı deneysel desenler tercih edilmektedir. Deneysel desenlerin karmaşık değişken ilişkilerini test eden yapısal eşitlik modellemesi gibi gelişmiş istatistiksel yöntemlerle desteklenmesi önerilmektedir. Örnekleme yöntemlerinde sıkça tercih edilen "kolay ulaşılabilir durum örneklemesi" dışına çıkarak katmanlı, küme veya çok aşamalı örnekleme tekniklerinin kullanılması, bulguların genellenebilirliğini artıracaktır. Yaratıcı okuma ile ilgili yapılan lisansüstü araştırmaların meta-analiz veya meta-sentez çalışmalarıyla bütünleştirilmesinin alana yönelik kapsamlı eğilimleri ortaya konulmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

3. Araştırmaların çoğu ilkokul ve ortaokul öğrencileriyle sınırlı kalmış olması sebebiyle yalnızca ilkokul düzeyine değil ortaokul, lise ve öğretmen yetiştirme kademelerine yönelik uygulamaların artırılmasının yaratıcı okuma becerilerinin çok boyutlu olarak değerlendirilmesine olanak sunacağı söylenebilir. Farklı yaş gruplarının karşılaştırıldığı boylamsal çalışmalar, yaratıcı okuma becerisinin gelişimsel yönünü anlamada önemli katkılar sunabilir.

4. Veri toplama araçlarında en sık kullanılan ölçeklerin yanı sıra rubrik, performans değerlendirme formu yaratıcı ürün analiz ölçeği gibi performans temelli ölçme araçları kullanılarak okurun yaratıcı üretim düzeyleri daha nesnel biçimde ölçülebilir. İçerik analizinin yanında betimsel analiz, söylem analizi ve tematik analiz tekniklerinin kullanılması, verilerin nitel boyutunu güçlendirecektir. Nicel analizlerde sıklıkla kullanılan temel istatistiklerin ötesine geçilerek etki büyüklüğü hesaplamaları, regresyon modelleri ve karma modellemeler kullanılabilir.

5. Eğitim fakültelerinde yaratıcı okuma becerilerinin kazandırılmasına yönelik öğretmen adaylarına uygulamalı eğitim programları geliştirilerek bu programlar araştırmalarla desteklenmelidir. Yaratıcı okuma etkinlikleri, müfredat geliştirme çalışmaları içinde yer almalı özellikle Türkçe öğretimi bağlamında eleştirel ve yaratıcı okuma stratejileri ders içeriklerine entegre edilmelidir. Okullarda düzenli olarak uygulanabilecek yaratıcı okuma atölyeleri ve okuma kulüpleri, öğrencilerin okuma tutum ve motivasyonlarını artırmada etkili olabilir.

6. Yaratıcı okuma ile dijital okuma ortamları, yapay zekâ destekli okuma etkinlikleri ve oyun temelli öğrenme süreçleri arasındaki ilişkilerin araştırılması, alanın çağdaş yönelimlerine katkı sağlayacaktır. Farklı kültürlerde yürütülen çalışmalarla karşılaştırmalı araştırmalar yapılarak yaratıcı okumanın kültürel bağlamdaki farklı yansımaları incelenebilir.

KAYNAKÇA

Ada, A. F., & Campoy, F. I. (1897). Celebrate cinco de mayo with the mexican hat dance creative reading methodology. Reports-Evaluative; Speeches. Meeting Papers.

Aytan, N. (2014). *Türkçe derslerinde yaratıcı okuma uygulamaları* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.

Baker, L., & Brown, A. L. (1984). Cognitive monitoring in reading In J. Flood (Ed.), *Handbook of research in reading* (p.353–395). Longman.

Baki, Y. (2020). The effect of critical reading skills on the evaluation skills of the creative reading process. *Eurasian Journal of Educational Research*, *20*(88), 199-224.

Çifci, M. (2006). Eleştirel okuma. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten, 54*(1), 55-80.

Çotuksöken, Y. (2007). Okuma etkinliği ve yazınsal metinler bağlamında yaşatıcı–yaratıcı okuma yöntemi. S. Sever (Ed.), *Ankara Üniversitesi II. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu (Gelişmeler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri)* (s. 751-762) içinde. Ankara Üniversitesi Basımevi.

Dundar, E. (2022). *Yaratıcı okuma tekniklerinin okumayla ilgili çeşitli değişkenlere etkisi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Gürer, N. (2021). *Yaratıcı okuma etkinliklerinin ilkokul 4. sınıf öğrencilerinin okuduğunu anlama, yaratıcı okuma, akıcı okuma ve eleştirel okuma becerilerine etkisi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Pamukkale Üniversitesi, Denizli.

Han, Ş. (2020). *Yaratıcı okuma etkinliklerinin ortaokul öğrencilerinin eleştirel düşünme becerisine etkisi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Kırşehir.

Hızır, B. (2014). *İlköğretimde yaratıcı okumanın yaratıcı düşünme becerisine etkisi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Muğla.

Kasap, D. (2019). *Yaratıcı okuma-yaratıcı yazma çalışmalarının yaratıcı okuma, okuduğunu anlama, yazma ve yaratıcı yazma erişisine etkisi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Pamukkale Üniversitesi, Denizli.

Kıralioğlu, F. (2024). *Fantastik edebiyat metinleri ve etkinliklerinin 5. sınıf öğrencilerinin yaratıcı okuma becerilerine etkisi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Trabzon Üniversitesi, Trabzon.

Nardelli, R. R. (2013). *Creative Reading Includes Emotional Factors.* San Diego: State College syf 5-10.

Sözbilir, M., & Kutu, H. (2008). Development and Current Status of Science Education Research in Turkey. *Essays in Education* [Special issue], 1-22.

Sözbilir, M., Güler, G., & Çiltaş, A. (2012). Türkiye'de matematik eğitimi araştırmaları: Bir içerik analizi çalışması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 12*(1), 565-580.

Sözbilir, M., Kutu, H., & Yaşar, M. D. (2012). Science education research in Turkey: A content analysis of selected features of papers published. J. Dillon, D. Jorde (Eds). *The World of Science Education: Handbook of Research in Europe* (pp.341374). Rotterdam: Sense Publishers.

Şanal, N. (2023). *Beşinci sınıf öğrencilerinin okumaya yönelik tutum ve alışkanlıkları ile yaratıcı okuma algılarının çeşitli değişkenlere ve aralarındaki ilişkiye göre incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Yozgat Bozok Üniversitesi, Yozgat.

Tiker, T. (2024). *Yaratıcı yazarlığın temeli olarak yaratıcı okurluk* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.

Uludağ-Kırçıl, R. (2022). *Yaratıcı okuma etkinliklerinin sınıf yönetimine etkisinin incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Amasya Üniversitesi, Amasya.

Uysal, Z. E. (2023). *Bibliyoterapik metin temelli yaratıcı okuma eğitiminin Türkçe öğretmeni adaylarının yaratıcı okuma becerilerine ve okumaya yönelik tutumlarına etkisi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Muğla.

Uysal, Z. E., & Coşkun, M. V. (2023). Öğretmen Adaylarına Yönelik Yaratıcı Okuma Becerisi Ölçeği'nin (YOBÖ) geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (32), 45-64.

Uzun, G. L. (2009). Yaratıcı bir süreç olarak okuma. *Dil Dergisi,* 143, 7-19.

Vural, E. (2022). *Yaratıcı okuma etkinliklerinin üst düzey okuduğunu anlama becerisine ve okuma motivasyonuna etkisi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, Antalya.

Yamaç, S. Ö. (2022). *Yaratıcı drama yönteminin ilkokul öğrencilerinin okuduğunu anlama ve akıcı okuma becerilerinin gelişimine etkisi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Niğde Ömer Halis Demir Üniversitesi, Niğde.

Yetgin, A. (2020). *İlkokulda okuduğunu anlama yaratıcı okuma eleştirel düşünme ve üstbilişsel farkındalık: İlişkisel tarama modelinde bir araştırma* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.

Yıldız, D. (2023). Kuantum öğrenme modelini kullanmanın öğrencilerin İngilizce okuduğunu anlama düzeyine, öğrenen özerkliğine ve yaratıcı okuma becerilerine etkisinin incelenmesi [Yayımlanmamış doktora tezi]. Afyonkocatepe Üniversitesi, Afyonkarahisar.

Yıldırım, D. E. (2022). *Türkçe öğretmeni adaylarının yaratıcı okumaya ilişkin algılarının belirlenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yurdakal, İ. H. (2018). *Yaratıcı okuma çalışmalarının ilkokul 4. sınıfta okuma ve yaratıcı düşünme becerilerini geliştirmeye etkisi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Pamukkale Üniversitesi, Denizli.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

TÜRKİYE VE AVUSTRALYA EĞİTİM SİSTEMLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Yüksek Lisans Öğrencisi, Eda DENİZ

Sakarya Üniversitesi, eda.deniz2@ogr.sakarya.edu.tr-0009-0007-7662-138X

Prof. Dr. Mustafa YILMAZLAR

Sakarya Üniversitesi, myilmazlar@sakarya.edu.tr-0000-0003-0622-3355

ÖZET

Bu çalışma, Türkiye ve Avustralya eğitim sistemlerini karşılaştırmalı olarak incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırmada doküman incelemesi yöntemi kullanılmış ve tanımlayıcı ile değerlendirici yaklaşımlar benimsenmiştir. Bulgular, Türkiye eğitim sisteminin merkezi bir yapıya sahip olduğunu ve 4+4+4 modeli kapsamında 12 yıllık zorunlu eğitim sunduğunu göstermektedir. Türkiye'de okul öncesi eğitim isteğe bağlı olup, ilkokul, ortaokul ve lise kademeleri Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı olarak yürütülmektedir. Lise sonrası yükseköğretim ise genel üniversiteler aracılığıyla sağlanmakta ve Yükseköğretim Kurulu (YÖK) tarafından denetlenmektedir. Avustralya eğitim sistemi ise eyaletler ve bölgeler bazında yönetilen esnek ve çeşitlendirilmiş bir yapıya sahiptir. Avustralya okul öncesi eğitim 3-5 yaş arasındaki çocuklar için isteğe bağlı olarak sunulmaktadır. İlkokul ve ortaöğretim farklı sınıf seviyelerinde yapılandırılırken, yükseköğretim genel üniversiteler, mesleki eğitim kurumları (TAFE) ve farklı alanlarda uzmanlaşmış yükseköğretim kurumları aracılığıyla yürütülmektedir. Ulusal standartların sağlanması ve eyaletler arası uyum, Australian Curriculum, Assessment and Reporting Authority (ACARA) tarafından belirlenen müfredat standartları ile gerçekleştirilmektedir. Araştırmanın bulguları, iki ülkenin eğitim sistemlerinin yapı ve işlev açısından önemli farklılıklar taşıdığını ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Karşılaştırmalı Eğitim, Eğitim Sistemi, Türkiye, Avustralya

GİRİŞ

Eğitim, bireylerin yalnızca bilgi edinmesini sağlamakla kalmayıp, toplumsal uyum kazanmalarını, kültürel değerleri içselleştirmelerini ve çağın gerektirdiği becerilerle donanmalarını sağlayan temel bir toplumsal kurumdur. Çağın gerektirdiği becerilerle donatarak bireylere istenen nitelikleri kazandırmak, belli amaçlara göre bireyleri şekillendirmek ve çağdaş dünyaya uyumlu bireyler yetiştirmek, eğitimin en önemli işlevlerinden biridir (Çelikten, Şanal & Yeni, 2005). Toplumların ekonomik, sosyal, kültürel ve politik açıdan gelişimi, doğrudan eğitim sistemlerinin niteliğine bağlıdır; bu nedenle ülkeler, eğitim sistemlerini çağın gereksinimlerine uygun olarak sürekli geliştirmeyi hedeflemektedir.

Küreselleşme süreci, eğitim sistemlerinde bazı ortak özelliklerin ortaya çıkmasına yol açarken, her ülke kendi tarihsel, kültürel ve politik bağlamına özgü farklılıklarını korumaktadır. Bu noktada karşılaştırmalı eğitim çalışmaları, ülkelerin eğitim yapılarını, öğretim süreçlerini ve müfredat uygulamalarını analiz ederek hem iyi uygulamaların paylaşılmasına hem de eğitim politikalarının geliştirilmesine katkı sağlamaktadır.

Türkiye eğitim sistemi, merkezi bir yönetim anlayışıyla Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yürütülmekte ve 4+4+4 sistemi kapsamında 12 yıllık zorunlu eğitim sunmaktadır. Bu yapı; ilkokul (4 yıl), ortaokul (4 yıl) ve lise (4 yıl) kademelerinden oluşmaktadır. Okul öncesi eğitim isteğe bağlı olup devlet tarafından teşvik edilmektedir. Eğitim kademelerinde akademik bilgi ve becerilerin geliştirilmesi hedeflenirken, sınav odaklı yapı öğrencilerin üst kademelere geçişinde belirleyici olmaktadır (Millî Eğitim Bakanlığı [MEB], 2024).

Avustralya eğitim sistemi, eyaletler ve bölgeler tarafından yönetilen esnek ve çeşitlendirilmiş bir yapıya sahiptir. Eğitim, okul öncesi dönemden 12. sınıfa kadar devam etmektedir. Okul öncesi eğitim 3-5 yaş arasındaki çocuklar için isteğe bağlıdır. Eğitim; ilkokul, ortaokul ve lise kademelerinde sürdürülmekte, devlet, Katolik ve özel okullar aracılığıyla sunulmaktadır. Programlarda öğrenci merkezli öğrenme, eleştirel düşünme, problem çözme ve yaratıcılık becerilerinin geliştirilmesine öncelik verilmektedir. Ulusal düzeyde standartlaşma ve eyaletler arası uyum, Australian Curriculum, Assessment and Reporting Authority (ACARA) tarafından belirlenen müfredat standartları ile sağlanmaktadır (Australian Government, 2024; ACARA, 2024).

Türkiye ile Avustralya'nın eğitim sistemleri, okul sistemi, yönetsel özerklik (idari yapı) ve müfredat uygulamaları açısından farklılıklar ve benzerlikler göstermektedir. Bu çalışma, iki ülkenin eğitim sistemlerini karşılaştırmayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda araştırmada aşağıdaki sorulara yanıt aranacaktır:

1. Türkiye ve Avustralya'nın eğitim sistemlerinin yapısal özellikleri hangi açılardan benzerlik ve farklılık göstermektedir?
2. Türkiye ve Avustralya'da okul öncesi eğitim nasıl yapılandırılmıştır ve bu yapılar hangi yönleriyle farklılık göstermektedir?
3. Türkiye ve Avustralya'nın ilkokul ve ortaokul düzeyindeki eğitim süreçleri hangi açılardan farklılaşmaktadır?
4. Türkiye ve Avustralya'da ortaöğretim (lise) ve yükseköğretim düzeyindeki uygulamalar arasında ne tür benzerlikler ve farklar bulunmaktadır?

2.YÖNTEM

2.1 Araştırma Deseni

Bu çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi modeli doğrultusunda tasarlanmış ve yürütülmüştür. Dokümanlar hazır bilgi kaynakları olup, araştırmacının bilgiye ulaşmadaki yeteneği verinin güvenirliğini belirler (Merriam, 2015). Bu araştırmada doküman analizi, Türkiye ve Avustralya eğitim sistemlerinin ilkokul, ortaokul, lise ve yükseköğretim kademeleri açısından benzerlik ve farklılıklarını ortaya koymak amacıyla çeşitli resmi belgelerin toplanması, gözden geçirilmesi ve sistematik olarak analiz edilmesi için kullanılmıştır

2.2. Veri Toplama Yöntemi

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Bu araştırmada veriler, doküman analizi yöntemi ile toplanmıştır. Doküman analizi, mevcut yazılı kaynakların sistematik olarak incelenmesini ve analiz edilmesini sağlayan nitel bir veri toplama yöntemidir (Merriam, 2015; Bowen, 2009).

Araştırmada Türkiye eğitim sistemi ile ilgili olarak Millî Eğitim Bakanlığı'nın resmi yayınları, mevzuatlar ve istatistikler temel veri kaynağı olarak kullanılmıştır. Avustralya için ise Australian Curriculum, Assessment and Reporting Authority (ACARA) müfredat dokümanları ve Avustralya Hükûmeti'nin eğitimle ilgili raporları veri kaynağı olarak değerlendirilmiştir

Toplanan dokümanlar tematik analiz yöntemiyle incelenmiş, ortak temalar belirlenmiş ve ülkeler arası karşılaştırmalar yapılmıştır. Verinin güvenirliğini artırmak amacıyla birden fazla kaynaktan çapraz doğrulama uygulanmıştır (Bowen, 2009).

2.3. Araştırmanın Yaklaşımı

Bu çalışma, Türkiye ve Avustralya'nın eğitim kademelerini karşılaştırmayı amaçladığından nitel araştırma yaklaşımı ile yürütülmüştür. Nitel yaklaşım, sosyal olguları bağlam içinde derinlemesine anlamaya ve olguların özelliklerini açıklamaya imkân tanır (Merriam, 2015).

Araştırmada veri toplama aracı olarak doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Türkiye için Millî Eğitim Bakanlığı'nın resmi yayınları ve istatistikler, Avustralya için ise ACARA'nın ulusal müfredat dokümanları ve Avustralya Hükûmeti'nin eğitimle ilgili raporları temel veri kaynakları olarak değerlendirilmiştir.

Toplanan belgeler, tematik analiz yöntemi ile incelenmiş, eğitim sistemlerinin yapısal ve işlevsel özellikleri karşılaştırmalı ve betimleyici bir şekilde değerlendirilmiştir. Bu yaklaşım, iki ülkenin örgün eğitim sistemlerinin benzerlik ve farklılıklarını sistematik olarak ortaya koymayı mümkün kılmaktadır (Bowen, 2009).

2.4. Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubu, Türkiye ve Avustralya'nın eğitim sistemleriyle ilgili güncel resmi dokümanlar ve raporlardan oluşmaktadır. Seçilen dokümanlar, ilkokul, ortaokul ve lise kademelerini kapsayan, güvenilir ve resmi yayınlar arasından belirlenmiştir. Analiz için dokümanların eğitim politikaları, okul yapısı ve müfredat uygulamaları hakkında bilgi sunması temel seçim kriteri olmuştur.

2.5. Veri Analizi

Toplanan veriler, betimsel analizi ile sistematik biçimde değerlendirilmiştir. Öncelikle veriler seçilmiş ve düzenlenmiş; ardından belirlenen ölçütler doğrultusunda ülkeler arası benzerlik ve farklılıklar karşılaştırılmıştır. Bu süreçte veriler, çizelge ve açıklayıcı metinler aracılığıyla sunulmuş ve yorumlanmıştır. Böylece, Türkiye ve Avustralya eğitim sistemlerinin yapısal ve işlevsel özellikleri açık bir şekilde ortaya konmuştur.

3. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Bu kısımda Avustralya ve Türkiye eğitim sistemleri karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

3.1.Avustralya ve Türkiye Eğitim Sistemi

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Bu kısımda Avustralya ve Türkiye'nin eğitim sistemi yapısal özellikleri karşılaştırmalı olarak incelenecektir.

Çizelge 1: Avustralya ve Türkiye Eğitim Sistemi Karşılaştırılması

Konu Başlığı	Avustralya	Türkiye
Yönetim ve Denetim	Federal, eyalet ve bölge hükümetleri tarafından paylaşılır; Avustralya Müfredat, Değerlendirme ve Raporlama Kurumu (ACARA) ve Avustralya Hükümetleri Konseyi (COAG) aracılığıyla koordinasyon sağlanır. ((2020'den sonra National Cabinet (Ulusal Kabine) yapısına dönüşmüştür.))	Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından merkezi olarak yönetilir. Yükseköğretim Yükseköğretim Kurulu (YÖK) tarafından yönetilir.
Eğitim Kademeleri	Okul öncesi, ilkokul, ortaokul, lise, mesleki eğitim (VET) ve yükseköğretim.	Okul öncesi, ilkokul, ortaokul, lise ve yükseköğretim; yaygın eğitim de mevcut.
Okul Yılı ve Dönemler	Şubat-Aralık, çoğu eyalette dört dönem; mesleki ve yükseköğretimde yarıyıl sistemi farklılık gösterebilir.	Eylül-Haziran, iki dönem
Müfredat ve Standartlar	ACARA tarafından eyaletlerle iş birliği içinde geliştirilir; ulusal düzeyde standart sağlanır.	MEB tarafından belirlenir; 4+4+4 modeli ve çağdaş, demokratik eğitim ilkeleri uygulanır
Okul Türleri	Devlet okulları, özel okullar (Katolik, İslami), Montessori ve Steiner gibi felsefi okullar	Devlet okulları, özel okullar, mesleki ve açık öğretim kurumları
Amaç ve Hedefler	Kaliteli eğitim, eşitlik, kültürel çeşitlilik, mesleki hazırlık ve toplumsal katılım	Bireylerin bilgi ve becerilerini geliştirmek, topluma katkı sağlamak, fırsat eşitliği, bilimsel ve çağdaş eğitim

Çizelge 1 incelendiğinde Avustralya ve Türkiye eğitim sistemleri, yapı ve hedefler açısından hem benzerlikler hem de önemli farklılıklar göstermektedir. Yönetim ve denetim açısından, Avustralya eğitim sistemi federal bir yapıya sahip olup, eğitim politikaları ve uygulamaları federal, eyalet ve bölge hükümetleri arasında paylaşılmaktadır; ACARA ve Avustralya Hükümetleri Konseyi (COAG) aracılığıyla ulusal düzeyde koordinasyon sağlanır. 2020'den

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

sonra National Cabinet (Ulusal Kabine) yapısına dönüşmüştür. Türkiye'de ise eğitim merkezi bir sistemle, Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından yürütülmekte ve tüm eğitim kademeleri merkezi olarak denetlenmektedir.

Eğitim kademeleri her iki ülkede benzer bir yapı sergiler; okul öncesi, ilkokul, ortaokul, lise ve yükseköğretim mevcut olmakla birlikte, Avustralya'da mesleki eğitim (VET) yaygın ve sistemin ayrılmaz bir parçası iken, Türkiye'de yaygın eğitim halk eğitim merkezleri, mesleki kurslar ve açık öğretim kurumları aracılığıyla sunulmaktadır. Okul yılı ve dönemler açısından Avustralya'da eğitim Şubat–Aralık arasında yapılır ve çoğu eyalette dört dönem uygulanırken, mesleki ve yükseköğretimde yarıyıl sistemi farklılık gösterebilir; Türkiye'de ise eğitim yılı Eylül–Haziran arasında ve iki dönem üzerinden yürütülmektedir.

Müfredat ve standartlar bakımından Avustralya'da ACARA eyaletlerle iş birliği içinde ulusal düzeyde standartları belirlerken, Türkiye'de MEB tarafından 4+4+4 modeli ve çağdaş, demokratik eğitim ilkeleri doğrultusunda müfredat hazırlanır. Okul türleri açısından Avustralya'da devlet ve özel okulların yanı sıra Montessori ve Steiner gibi felsefi okullar da yer alırken, Türkiye'de devlet okulları, özel okullar ve mesleki veya açık öğretim kurumları mevcuttur.

Amaç ve hedefler açısından her iki sistem de öğrencilerin akademik ve sosyal gelişimini desteklemeyi hedefler; Avustralya, kaliteli eğitim, eşitlik, kültürel çeşitlilik, mesleki hazırlık ve toplumsal katılımı ön plana çıkarırken, Türkiye bireylerin bilgi ve becerilerini geliştirerek topluma katkı sağlama, fırsat eşitliği ve bilimsel, çağdaş bir eğitim sunmayı hedeflemektedir. Genel olarak, Avustralya eğitim sistemi daha esnek, öğrenci odaklı ve federal yapıya dayalı bir yaklaşım sergilerken, Türkiye eğitim sistemi merkezi ve standartlaştırılmış bir yapı ile planlı bir şekilde uygulanmaktadır.

3.2. Avustralya ve Türkiye Okul Öncesi Eğitim

Bu kısımda Avustralya ve Türkiye'nin okul öncesi eğitimi karşılaştırılması yapılarak yorumlanacaktır.

Çizelge 2: Avustralya ve Türkiye okul öncesi eğitimini karşılaştırması

Özellik / Kriter	Avustralya	Türkiye
Yaş Grubu	3–5 yaş	3–6 yaş
Katılım Zorunluluğu	Zorunlu değil; aile tercihlerine bağlı	Zorunlu değil; erişim artırılmaya çalışılıyor
Program Adı	Preschool / Kindergarten	Anaokulu / Anasınıfı
Eğitim Yaklaşımı	Oyun temelli öğrenme; Early Years Learning Framework (EYLF) ile desteklenir	Oyun temelli öğrenme ve erken akademik beceriler; "Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli" kapsamında güncellenmiş
Eğitim Kurumları	Devlet, özel veya toplum temelli kurumlar	Bağımsız anaokulları, ilkokula bağlı anasınıfları, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na bağlı kreşler

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Amaç / Hedefler	Sosyal, duygusal ve bilişsel gelişimi desteklemek; problem çözme ve yaratıcılığı güçlendirmek, ilkokula hazırlık	Fiziksel, bilişsel, sosyal ve duygusal gelişimi desteklemek; okula uyum ve yaşam boyu öğrenme hazırlığı
Personel / Öğretmen Nitelikleri	Pedagojik bilgiye sahip ve erken çocukluk eğitimi alanında nitelikli personel	MEB onaylı eğitim ve pedagojik yeterlilik; bazı bölgelerde öğretmen eksikliği devam etmekte

Çizelge 2 incelendiğinde Avustralya ve Türkiye okul öncesi eğitim sistemleri, her iki ülkede de çocukların sosyal, duygusal ve bilişsel gelişimini desteklemeyi amaçlamakla birlikte, yapı ve uygulama açısından farklılıklar göstermektedir. Avustralya'da 3–5 yaş arası çocuklara sunulan okul öncesi eğitim (preschool veya kindergarten), zorunlu olmamakla birlikte esnek yapısı ile dikkat çeker; eğitim devlet, özel veya toplum temelli kurumlar tarafından sunulmakta ve oyun temelli öğrenme yaklaşımı ile yürütülmektedir. Ulusal çerçeve olan Early Years Learning Framework (EYLF), çocukların kimlik gelişimi, problem çözme ve yaratıcılık gibi becerilerini geliştirmeyi hedefler ve eğitim personelinin erken çocukluk eğitimi alanında nitelikli olmasını gerektirir. Türkiye'de ise 3–6 yaş arası okul öncesi eğitim, Millî Eğitim Bakanlığı tarafından sunulmakta ve zorunlu olmasa da erişimi artırmaya yönelik çeşitli projeler yürütülmektedir. Programlar bağımsız anaokulları, ilkokullara bağlı anasınıfları ve kreşler aracılığıyla sağlanmakta, oyun temelli öğrenme ve erken akademik becerilerin geliştirilmesine odaklanmaktadır; öğretmenlerin MEB onaylı pedagojik yeterliliklere sahip olması hedeflenmektedir. Karşılaştırıldığında, Avustralya okul öncesi eğitimi daha kapsayıcı, standartlaştırılmış ve nitelikli öğretmen yapısına sahipken, Türkiye'de sistem genel gelişim ve okula uyum odaklıdır ve öğretmen niteliklerinin geliştirilmesi ile kalite artırılmaya çalışılmaktadır.

3.3. Avustralya ile Türkiye'nin İlkokul ve Ortaokul Eğitimi

Bu kısımda Avustralya ve Türkiye'nin ilkokul ve ortaokul eğitimi karşılaştırılması yapılarak yorumlanacaktır.

Çizelge 3: Avustralya ile Türkiye'nin İlkokul ve Ortaokul Eğitimi Karşılaştırılması

Eğitim Düzeyi	Avustralya	Türkiye
İlkokul Başlangıç Yaşı	5–6 yaş (eyalete göre değişir; genellikle Year 1 için 6 yaş)	6 yaş (1. sınıf)
İlkokul Süresi	6-7 yıl (Foundation – Year 6 arasında)	4 yıl (1–4. sınıf)
İlkokul Dersleri	İngilizce, Matematik, Fen, Beşerî Bilimler (Sosyal Bilgiler), Sağlık ve Beden Eğitimi, Sanat, Teknoloji;	Türkçe, Matematik, Hayat Bilgisi, Fen Bilimleri, Sosyal Bilgiler, Görsel Sanatlar, Müzik, Beden Eğitimi, İngilizce

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

	öğrenme genellikle oyun temelli ve sorgulamaya dayalı	
İlkokul Amaç	Öğrencilerin bilişsel, sosyal, duygusal ve fiziksel gelişimini desteklemek; temel okuryazarlık ve matematik becerileri kazandırmak	Okuma-yazma, temel matematik becerileri, çevre bilinci, sosyal değerler ve yaşam becerilerini geliştirmek
Ortaokul Başlangıç Yaşı	4 yıl (Year 7–10)	4 yıl (5–8. sınıf)
Ortaokul Süresi	4 yıl (Year 7-10)	4 yıl
Ortaokul Dersleri	İngilizce, Matematik, Fen, Beşerî Bilimler, Sağlık-Beden Eğitimi, Teknoloji, Sanat + seçmeli dersler (ör. yabancı dil, dijital teknoloji, müzik); dersler genelde haftada 5 gün, 50–60 dakika	Türkçe, Matematik, Fen Bilimleri, Sosyal Bilgiler, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi, İngilizce, Görsel Sanatlar, Müzik, Beden Eğitimi; ayrıca seçmeli dersler ve kulüp etkinlikleri
Ortaokul Amaç	Öğrencilerin akademik temellerini güçlendirmek, eleştirel düşünme, problem çözme ve sosyal beceriler kazandırmak; lise öğrenimine hazırlık	Lise eğitimine hazırlık, akademik bilgi, karakter eğitimi ve sosyal becerileri geliştirmek

Çizelge 3 incelendiğinde, Avustralya ve Türkiye'nin ilkokul ve ortaokul eğitim sistemleri arasında hem yapısal hem de pedagojik açıdan belirgin farklılıklar bulunmaktadır. Avustralya'da eğitim genellikle 5–6 yaşında başlayıp 6–7 yıl süren daha uzun bir ilkokul dönemiyle öğrencilere bilişsel, duygusal ve sosyal gelişim açısından geniş bir hazırlık süreci sunarken, Türkiye'de ilkokul 6 yaşında başlamakta ve 4 yıl sürmektedir. Avustralya müfredatı öğrenci merkezli, sorgulamaya dayalı ve beceri temelli bir yapıya sahipken; Türkiye müfredatı daha merkeziyetçi olup akademik bilgi aktarımına dayalıdır. Bununla birlikte, her iki ülke de öğrencilerin temel okuryazarlık, matematik, fen ve sosyal becerilerini geliştirmeyi hedeflemektedir. Avustralya'da ortaokulda seçmeli derslerin çeşitliliği ve uygulama esnekliği bireysel ilgi ve yeteneklerin gelişimine olanak tanırken, Türkiye'de seçmeli dersler daha sınırlı kalmaktadır. Genel olarak Avustralya sistemi esneklik, öğrenci merkezlilik ve 21. yüzyıl becerileri açısından öne çıkarken; Türkiye sistemi akademik başarı, temel beceri geliştirme ve merkezi planlama yönüyle dikkat çekmektedir. Ancak Türkiye'de son yıllarda yapılan müfredat güncellemeleriyle, Avustralya'daki gibi sorgulamaya dayalı ve beceri temelli öğrenme yaklaşımlarına geçiş sürecinin hız kazandığı görülmektedir.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

3.4. Avustralya ile Türkiye'nin Lise ve Üniversite Eğitimi

Bu kısımda Avustralya ve Türkiye'nin lise ve üniversite eğitimi karşılaştırılması yapılarak yorumlanacaktır.

Çizelge 4. Avustralya ile Türkiye'nin Lise ve Üniversite Eğitimini Karşılaştırılması

Eğitim Düzeyi	**Avustralya**	**Türkiye**
Lise Başlangıç ve Bitiş Yaşı	15–16 yaş → 17–18	14 yaş → 17–18 yaş
Lise Sınıfları	Year 11–12 (bazı eyaletlerde lise Year 10'dan başlar)	9–12. sınıflar
Lise Dersleri	İngilizce, Matematik, Fen, Beşerî Bilimler, Sağlık-Beden Eğitimi + seçmeli dersler (sanat, müzik, yabancı dil, teknoloji, mesleki eğitim)	Türkçe, Matematik, Fen, Sosyal Bilimler, Din Kültürü, Yabancı Dil + seçmeli dersler ve sosyal etkinlikler
Lise Son İki Yıl Amaç	Üniversite veya mesleki eğitime hazırlık; ATAR (Australian Tertiary Admission Rank) sistemiyle üniversiteye geçiş	YKS (Yükseköğretim Kurumları Sınavı)'na hazırlık; akademik ve bilişsel becerilerin geliştirilmesi
Üniversite Düzeyi	Lisans (3-4 yıl), Yüksek Lisans (1-2 yıl), Doktora (3-4 yıl)	Lisans (4 yıl; bazı bölümler 5-6 yıl), Yüksek Lisans (1-2 yıl), Doktora (3-4 yıl)
Üniversiteye Giriş Sistemi	ATAR (Australian Tertiary Admission Rank)	YKS (Yükseköğretim Kurumları Sınavı)
Üniversite Türleri	Devlet ve özel üniversiteler	Devlet ve vakıf üniversiteleri
Öne Çıkan Özellikler	Akademik ve mesleki gelişimi destekleme; seçmeli derslerle bireysel yetenek geliştirme, araştırma ve uluslararası burs olanakları	Akademik ve mesleki gelişimi destekleme; seçmeli dersler ve sosyal etkinliklerle ilgi alanlarını geliştirme; araştırma ve burs imkanları

Çizelge 4 incelendiğinde Avustralya ve Türkiye lise ve üniversite eğitim sistemleri, öğrencilerin akademik ve mesleki gelişimini desteklemeyi amaçlamakla birlikte, yapı, yaş grubu ve üniversiteye geçiş süreçleri açısından belirgin farklılıklar göstermektedir.

Avustralya'da lise eğitimi 15-16 yaşında başlar ve 17–18 yaşına kadar devam eder; sınıflar Year 11–12 olarak adlandırılır. Türkiye'de lise eğitimi ise 14 yaşında başlar ve 17-18 yaşına kadar sürer; sınıflar 9–12. sınıfları kapsar. Ders içerikleri her iki ülkede de temel dersler ile seçmeli dersleri içerir; Avustralya'da sanat, müzik, yabancı dil, teknoloji ve spor gibi dersler öne çıkarken, Türkiye'de temel derslerin yanı sıra sosyal etkinlikler ve seçmeli dersler öğrencilerin ilgi alanlarını geliştirmeye yöneliktir.

Lisenin son iki yılında Avustralya'da öğrenciler üniversite veya meslek eğitimi hazırlığına odaklanır ve ATAR (Australian Tertiary Admission Rank) sistemi ile üniversiteye giriş yapılır. Türkiye'de ise lise son iki yıl öğrencileri üniversiteye giriş sınavı olan YKS (Yükseköğretim Kurumları Sınavı)'na hazırlanır ve akademik beceriler ön plana çıkar. Üniversite düzeyinde her iki ülkede lisans, yüksek lisans ve doktora programları sunulmakta, devlet ve özel/vakıf üniversiteleri tarafından eğitim verilmektedir. Avustralya üniversiteleri, öğrencilerin akademik ve mesleki gelişimini desteklemenin yanı sıra seçmeli derslerle bireysel yetenekleri geliştirme, araştırma ve uluslararası burs olanakları sunar; Türkiye'de üniversiteler de akademik ve mesleki gelişimi destekler, seçmeli dersler ve sosyal etkinliklerle öğrencilerin ilgi alanlarını genişletir ve araştırma ile burs imkânları sağlar.

Karşılaştırıldığında, Avustralya sistemi lise eğitimini daha erken başlatmakta, ATAR sistemi ile öğrencilerin akademik ve mesleki yönelimlerini bireysel olarak desteklemekte ve seçmeli derslerle kişiselleştirilmiş öğrenme imkânı sunmaktadır. Türkiye'de ise lise eğitimi daha geç başlamakta, YKS merkezi sınav sistemi ile üniversiteye geçiş odaklıdır; buna karşın seçmeli dersler ve sosyal etkinliklerle öğrencilerin ilgi alanlarının geliştirilmesi desteklenmektedir. Her iki sistem de üniversite düzeyinde benzer yapı ve program sürelerine sahip olmakla birlikte, Avustralya'da öğrencilerin bireysel yeteneklerini ve uluslararası deneyimlerini geliştirme fırsatları öne çıkmaktadır.

3.5.Avustralya ve Türkiye Eğitim Düzeyleri

Bu kısımda Avustralya ve Türkiye eğitim düzeyleri karşılaştırılması yapılarak yorumlanacaktır.

Çizelge 5: Avustralya ve Türkiye eğitim düzeylerinin karşılaştırılması

Eğitim Düzeyi	Türkiye	Avustralya	Açıklama / Amaç
Okul Öncesi	3-6 yaş, isteğe bağlı; MEB tarafından yürütülür.	3-5 yaş, isteğe bağlı; eyalet hükümetleri ve yerel yönetimler sorumludur.	Her iki ülkede de erken çocukluk eğitimi, çocukların sosyal, duygusal ve bilişsel gelişimini desteklemektedir.
İlkokul	6–10 yaş, 1–4. sınıflar, MEB sorumlu.	1 yıl hazırlık (Foundation) + 6 yıl (Year 1–6). Çoğu eyalette ilkokul 6	Avustralya'da ilkokul süresi eyalete göre değişir (örneğin Güney

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

		yıldır; bazı eyaletlerde Year 7 de ilkokula dâhildir.	Avustralya'da Year 7 ortaokulda başlar).
Ortaokul	10-14 yaş, 4 yıl; 5-8. sınıf	Genellikle 4 yıl (Year 7–10). Bazı eyaletlerde Year 8–10 olarak düzenlenir.	Avustralya'da ortaokul yapısı eyalet bazlıdır; ama genel olarak Year 7–10 arasıdır.
Lise / Üst Ortaöğretim	14–18 yaş, 4 yıl; genel, mesleki, teknik liseler.	2 yıl (Year 11–12); ATAR sistemiyle üniversiteye geçiş.	Avustralya'da lise genellikle son iki yıldan oluşur; öğrenciler ATAR'a göre üniversiteye girer.
Yükseköğretim	Lisans 4 yıl, yüksek lisans 1–2 yıl, doktora 3–4 yıl; YÖK denetiminde.	Lisans 3–4 yıl, yüksek lisans 1–2 yıl, doktora 3–4+ yıl; TEQSA (Tertiary Education Quality and Standards Agency) tarafından denetlenir.	Avustralya'da ACARA okul düzeyi müfredattan sorumludur; yükseköğretimi TEQSA ve ASQA denetler.
Yetişkin Eğitimi / Yaygın Eğitim	Halk eğitim merkezleri, meslekî kurslar ve açık öğretim kurumları; MEB sorumlu.	VET (Vocational Education and Training) kurumları; eyalet ve bölge sorumlu, ASQA denetimli.	Yetişkin eğitimi mesleki ve sosyal becerileri geliştirmeyi hedefler. Avustralya'da VET sistemi çok güçlüdür; mesleki yeterlilikleri tanımlar ve sertifikasyon sağlar.
Eğitim Yılı	İki dönem: Eylül–Ocak ve Şubat–Haziran	Çoğu eyalette dört dönem; bazı eyaletlerde üç dönem veya iki yarıyıl; akademik yıl Şubat–Aralık.	Avustralya'da akademik yıl yaz tatilinden sonra (Şubat) başlar, Aralık'da sona erer.
Dil ve Müfredat	Türkçe; resmi müfredat MEB tarafından belirlenir.	İngilizce; bazı okullar çift dilli veya yerli dillerde eğitim sunar; ACARA	Müfredat ve eğitim dili ülkelerin kültürel ve ulusal özelliklerine göre değişir.

		tarafından ulusal müfredat hazırlanır.	
Yönetim ve Finansman	Merkezi sistem; MEB sorumluluğunda devlet okulları; YÖK üniversiteleri denetler.	Federal, eyalet ve bölge hükümetleri paylaşır; COAG iş birliği ile politika ve planlama yürütülür.	Eğitim yönetimi ve finansmanı ülkelerin merkezi veya federal yapısına bağlıdır.

Çizelge 5 incelendiğinde Türkiye ve Avustralya eğitim sistemleri, temel yapı ve kademeler açısından benzerlikler taşırken, yönetim, süre ve esneklik açısından farklılıklar göstermektedir. Okul öncesi eğitim her iki ülkede de isteğe bağlıdır ve çocukların sosyal, duygusal ve bilişsel gelişimini desteklemeyi amaçlar; Türkiye'de 3–6 yaş arası MEB sorumluluğunda yürütülürken, Avustralya'da 3–5 yaş arası eyalet ve bölge yönetimlerinin denetiminde uygulanır. İlkokul eğitimi Türkiye'de 6–10 yaş arası, 4 yıl sürerken, Avustralya'da 1 yıl hazırlık + 6–7 yıl süren program uygulanır; her iki ülkede de temel akademik becerilerin kazandırılması hedeflenir. Ortaokul kademesinde öğrenciler akademik bilgilerini pekiştirirken, Avustralya'da süre ve sınıf yapısı esneklik gösterir, Türkiye'de ise 4 yıl ve MEB müfredatına bağlıdır.

Lise ve üst ortaöğretimde Avustralya'da eğitim 2 yıl sürer ve ATAR puan sistemi ile üniversiteye geçiş sağlanırken, Türkiye'de 4 yıl boyunca lise eğitimi verilir ve YKS ile üniversiteye giriş yapılır; her iki ülkede de lise eğitimi öğrencileri akademik ve mesleki hayata hazırlar. Üniversite düzeyinde hem Türkiye hem Avustralya'da lisans, yüksek lisans ve doktora programları sunulur; Avustralya'da lisans 3–4 yıl, yüksek lisans 1–2 yıl ve doktora 3–4 yıl sürerken, Türkiye'de lisans genellikle 4 yıl, bazı bölümlerde 5–6 yıl; yüksek lisans 1–2 yıl, doktora 3–4 yıl olarak yapılandırılmıştır.

Yetişkin eğitimi ve yaygın eğitim alanında, Türkiye'de halk eğitim merkezleri ve açık öğretim kursları MEB sorumluluğunda yürütülürken, Avustralya'da VET kurumları eyalet ve bölge yönetimleri ile ASQA (Australian Skills Quality Authority-Avustralya Mesleki Yeterlilik Otoritesi) denetiminde faaliyet gösterir; her iki sistem de mesleki ve sosyal becerilerin geliştirilmesini hedefler. Eğitim yılı ve dönem yapısı açısından da farklılıklar göze çarpar; Türkiye'de iki dönem uygulanırken, Avustralya'da çoğu eyalette dört dönem veya bazı eyaletlerde üç dönem/iki yarıyıl uygulanır. Müfredat ve eğitim dili de farklılık gösterir; Türkiye'de Türkçe ve merkezi MEB müfredatı, Avustralya'da İngilizce, bazı okullarda çift dilli veya yerli diller ve ACARA ulusal müfredatı esas alınır.

Genel olarak, Türkiye eğitim sistemi daha merkezi ve standartlaşmış bir yapı sunarken, Avustralya sistemi esnek, eyaletler arası farklılıklara açık ve öğrenci odaklı bir yaklaşım sergilemektedir; her iki sistem de öğrencilerin akademik, sosyal ve mesleki gelişimini desteklemeyi amaçlamaktadır.

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Avustralya ve Türkiye eğitim sistemleri, öğrencilerin akademik ve sosyal gelişimini desteklemeyi amaçlamakla birlikte, yapı ve uygulamalar açısından belirgin farklılıklar göstermektedir. Avustralya'da zorunlu eğitim, eyaletlere göre değişiklik göstermekle birlikte, genellikle 6 yaşında başlayıp 16 yaşında sona ermektedir (Australian Government Department of Education, 2024). Türkiye'de ise zorunlu eğitim 6 yaşında başlayıp 18 yaşında tamamlanmaktadır (Eurydice, 2025). Bu farklılık, Avustralya'da öğrencilerin temel eğitim süresince daha uzun süre akademik ve sosyal becerilerini geliştirme imkânı bulmalarına olanak tanırken, Türkiye'de öğrenciler daha erken yaşta ortaöğretime geçmektedir.

İlkokul ve ortaokul düzeyinde Avustralya sistemi, oyun temelli öğrenme ve seçmeli ders uygulamaları ile öğrencilerin bireysel ilgi ve yeteneklerini desteklerken, Türkiye'de eğitim daha çok temel akademik becerilerin güçlendirilmesine odaklanmaktadır (Australian Curriculum, Assessment and Reporting Authority [ACARA], 2024; Millî Eğitim Bakanlığı [MEB], 2024). Lise düzeyinde her iki ülkede de üniversite veya meslek eğitimi hazırlığı yapılmakta, ancak Avustralya'da ATAR, Türkiye'de Yükseköğretim Kurumları Sınavı (YKS) sistemi kullanılarak geçiş sağlanmaktadır (ACARA, 2024; MEB, 2024).

Üniversite programları süresi ve yapısı açısından her iki ülkede de benzerlikler bulunmaktadır; her iki ülkede de lisans, yüksek lisans ve doktora programları devlet ve özel üniversitelerde sunulmaktadır (Eurydice, 2025). Ancak, eğitim yönetimi ve müfredat uygulamaları açısından önemli farklılıklar mevcuttur. Avustralya'da eğitim, eyaletler ve bölgeler tarafından yönetilirken, Türkiye'de Millî Eğitim Bakanlığı tarafından merkezi bir sistemle yönetilmektedir (Eurydice, 2025).

Bu araştırma, Türkiye ve Avustralya eğitim sistemlerini yapısal, yönetsel ve pedagojik açılardan karşılaştırmalı olarak incelemiştir. Ancak eğitim sistemlerinin sürekli değişen yapısı dikkate alındığında, gelecekte yapılacak çalışmaların farklı boyutlara odaklanması önem taşımaktadır. Özellikle öğretmen yetiştirme süreçleri, hizmet içi eğitim programları ve mesleki gelişim modelleri karşılaştırılarak öğretmen niteliğinin eğitim kalitesine etkisi analiz edilebilir (Çelikten, Şanal & Yeni, 2005). Bunun yanı sıra, öğrenci başarısı, ölçme ve değerlendirme yaklaşımları ile bu başarının sosyoekonomik ve kültürel faktörlerle ilişkisi ayrıntılı biçimde incelenebilir (OECD, 2024). Eğitimde dijitalleşme, uzaktan öğretim uygulamaları ve yapay zekâ destekli öğrenme ortamlarının etkileri karşılaştırılarak teknolojinin eğitime entegrasyonu değerlendirilebilir (Australian Government, 2024). Ayrıca kapsayıcı eğitim politikaları, dezavantajlı öğrenci gruplarının eğitime erişimi ve fırsat eşitliği açısından iki ülkenin uygulamaları derinlemesine ele alınabilir (Eurydice, 2024). Müfredat reformlarının öğretim sürecine, öğrenci motivasyonuna ve öğrenme çıktılarına etkisi de gelecekteki araştırmalarda incelenebilecek önemli bir alan olarak görülmektedir (ACARA, 2024; MEB, 2024). Son olarak, eğitim politikalarının uygulama sürecine yansımalarını anlamak amacıyla okul yöneticileri, öğretmenler ve öğrencilerin görüşlerine dayalı nitel araştırmalar yapılması önerilmektedir (Merriam, 2009). Bu tür çalışmalar, Türkiye ve Avustralya eğitim sistemlerinin güçlü ve geliştirilmesi gereken yönlerini daha kapsamlı biçimde ortaya koyarak, eğitim politikalarının daha etkili ve sürdürülebilir şekilde geliştirilmesine katkı sağlayacaktır.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Sonuç olarak, Avustralya eğitim sistemi daha uzun süreli zorunlu eğitim ve seçmeli ders olanakları ile öğrencilerin bireysel yeteneklerini geliştirmeye imkân tanırken, Türkiye sistemi erken yaşta akademik temellerin güçlendirilmesine ve üniversiteye hazırlığa odaklanmaktadır. Bu farklılıklar, ülkelerin eğitim politikaları, kültürel ve toplumsal ihtiyaçları ile şekillenmektedir. Her iki sistemin güçlü yönleri, eğitim reformları ve program geliştirme süreçlerinde yol gösterici olabilir; özellikle Türkiye'de seçmeli derslerin ve uygulamalı öğrenme stratejilerinin artırılması, öğrencilerin ilgi ve yeteneklerinin desteklenmesi açısından önemli bir fırsat sunmaktadır.

KAYNAKÇA

ACARA. (2021). *Australian curriculum*. Australian Curriculum, Assessment and Reporting Authority. https://www.acara.edu.au

ACARA. (2024). *Australian curriculum standards*. Australian Curriculum, Assessment and Reporting Authority. https://www.acara.edu.au

Australian Children's Education and Care Quality Authority [ACECQA]. (2021). *National quality framework*. https://www.acecqa.gov.au

Australian Government. (2024). *Education system in Australia*. Department of Education. https://www.education.gov.au

Australian Government Department of Education. (2021). *Early years learning framework*. Department of Education. https://www.education.gov.au

Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal, 9*(2), 27–40. https://doi.org/10.3316/QRJ0902027

Council of Australian Governments [COAG]. (2021). *National education agreement*. https://www.coag.gov.au

Çelikten, M., Şanal, M., & Yeni, Y. (2005). Öğretmenlik mesleği ve özellikleri. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 19*(2), 207–237.

Eurydice. (2024). *National education systems: Türkiye*. European Commission. https://eurydice.eacea.ec.europa.eu

Eurydice. (2025). *Türkiye eğitim sistemi 2025 raporu*. Avrupa Eğitim Bilgi Ağı. https://eurydice.eacea.ec.europa.eu

Merriam, S. B. (2009). *Qualitative research: A guide to design and implementation*. Jossey-Bass.

Millî Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2024). *Millî Eğitim İstatistikleri: Örgün Eğitim 2023–2024*. Millî Eğitim Bakanlığı. https://www.meb.gov.tr

MEB Sidney Eğitim Ataşeliği. (2023). *Avustralya eğitim sistemi raporu*. Millî Eğitim Bakanlığı. http://sidney.meb.gov.tr

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

OECD. (2024). *Education at a glance 2024: OECD indicators*. Organisation for Economic Co-operation and Development. https://www.oecd.org

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

EĞİTİMDE KURUMSAL SÖYLEM: TÜRKİYE'DEKİ OKULLARIN VİZYON VE MİSYONLARININ İNCELENMESİ

INSTITUTIONAL DISCOURSE IN EDUCATION: AN ANALYSIS OF VISION AND MISSION STATEMENTS OF SCHOOLS IN TÜRKİYE

Yüksek Lisans Öğrencisi, ERCAN AKSOY
Karabük Üniversitesi, ercanaksoyogrt@gmail.com - ORCID: orcid.org/0009-0000-1134-0308
Doç. Dr., MUSTAFA POLAT
Karabük Üniversitesi, mustafapolat@karabuk.edu.tr - ORCID: orcid.org/0000-0002-6905-0087

Abstract

The vision and mission statements of educational institutions are considered not only as reflections of their institutional identities but also as texts that clearly reveal their strategic goals, core values, and educational philosophies. The mission defines the reason for an institution's existence, its main objectives, and the scope of the services it provides (Stemler, Bebell, & Sonnabend, 2011). The vision, on the other hand, expresses the ideal future and strategic direction that the institution seeks to achieve (Northouse, 2022). When considered together, these two concepts establish a holistic and consistent link between the institution's identity and its objectives. Today, in line with digital transformation, 21st-century skills, and changing educational policies, the vision and mission discourses of schools are undergoing a significant transformation. This study aims to analyze the vision and mission statements published on the official websites of schools in Türkiye and to identify the main themes and institutional orientations. The research is conducted within the basic qualitative research design (Merriam, 2009; Merriam & Tisdell, 2016) and employs stratified and random sampling techniques (Creswell & Creswell, 2018). Based on the Nomenclature of Territorial Units for Statistics (NUTS), the vision and mission statements of a total of 1,016 institutions—preschools (80), primary schools (454), lower secondary schools (310), and upper secondary schools (172)—have been collected through document analysis (Bowen, 2009) and analyzed using descriptive content analysis. The findings indicate that from preschool to upper secondary education, there is a shift from a pedagogical focus toward a discourse centered on institutional competition and performance. Across all levels, the themes of "values-based education," "21st-century skills," and "institutional quality culture" stand out prominently. The results obtained are expected to contribute to the restructuring of vision and mission statements within schools' strategic planning processes.

Keywords: Vision; Mission; School identity; Institutional discourse; Educational policies

Özet

Eğitim kurumlarının vizyon ve misyon ifadeleri, yalnızca kurumsal kimliklerini yansıtan değil, aynı zamanda stratejik hedeflerini, temel değerlerini ve eğitim felsefelerini açık

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

biçimde ortaya koyan metinler olarak değerlendirilmektedir. Misyon, bir kurumun var oluş nedenini, temel amaçlarını ve sunduğu hizmetlerin kapsamını tanımlamaktadır (Stemler, Bebell ve Sonnabend, 2011). Vizyon ise kurumun ulaşmak istediği ideal geleceği ve stratejik yönelimini ifade etmektedir (Northouse, 2024). Bu iki kavram birlikte ele alındığında, kurum kimliği ile amaçları arasında bütüncül ve tutarlı bir bağ kurmaktadır. Günümüzde dijital dönüşüm, 21. yüzyıl becerileri ve değişen eğitim politikaları doğrultusunda okulların vizyon ve misyon söylemleri önemli bir dönüşüm geçirmektedir. Bu araştırma, Türkiye'deki okulların resmî web sayfalarında yer alan vizyon ve misyon ifadelerini inceleyerek temel temaları ve kurumsal yönelimleri belirlemeyi amaçlamaktadır. Araştırma, nitel araştırma deseninde (Merriam, 2009; Merriam ve Tisdell, 2016) yürütülmekte olup, tabakalı ve seçkisiz örnekleme teknikleri (Creswell ve Creswell, 2018) kullanılmaktadır. İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması (İBBS) esas alınarak belirlenen 12 bölgeden okulöncesi (80), ilkokul (454), ortaokul (310) ve lise (172) olmak üzere toplam 1016 kurumun vizyon ve misyon metinleri doküman analizi (Bowen, 2009) yöntemiyle toplanmış ve betimsel içerik analiziyle çözümlenmektedir. Bulgular, okulöncesinden liseye doğru pedagojik odaktan kurumsal rekabet ve performans odaklı bir söyleme geçiş olduğunu göstermektedir. Tüm kademelerde "değer temelli eğitim", "21. yüzyıl becerileri" ve "kurumsal kalite kültürü" temalarının belirgin biçimde öne çıktığı görülmektedir. Elde edilen sonuçların, okulların stratejik planlama süreçlerinde vizyon ve misyon ifadelerini yeniden yapılandırmalarına katkı sağlaması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Vizyon; Misyon; Okul kimliği; Kurumsal söylem; Eğitim politikaları

1. GİRİŞ

Eğitim kurumlarının vizyon ve misyon ifadeleri, yalnızca kurumsal kimliklerinin birer yansıması olmanın ötesinde; kurumların stratejik hedeflerini, temel değerlerini, eğitim felsefelerini ve toplumsal sorumluluk anlayışlarını ortaya koyan temel söylemsel belgelerdir. Bu tür metinler, kurumların kimlik inşa süreçlerinin önemli bir parçasını oluşturmakta hem mevcut konumlarını hem de ulaşılmak istenen ideal geleceği tanımlamaktadır (Ökmen, Şeker ve Yaman, 2020). Benzer biçimde, vizyon ve misyon ifadeleri kurumların değerler sistemini yansıtan ve stratejik yönelimlerini belirleyen temel unsurlar olarak değerlendirilmektedir (Altıntop vd., 2025; Bozkuş Kahyaoğlu ve Balkan, 2018). Bu çerçevede, vizyon ve misyon ifadeleri yalnızca kurumsal kimliğin birer göstergesi değil, aynı zamanda kurumların eğitim anlayışlarını biçimlendiren temel kavramsal çerçeveler olarak değerlendirilmektedir. Misyon, bir kurumun varoluş nedenini, hizmet alanını, hedef kitlesini ve değerlerini tanımlayan; "kurumun ne yaptığını, kim için yaptığını ve nasıl yaptığını" açıklayan bir ifade biçimi olarak değerlendirilmektedir (Stemler, Bebell ve Sonnabend, 2011). Vizyon ise kurumun ulaşmak istediği ideal durumu, uzun vadeli hedeflerini ve stratejik yönelimini gösteren; ilham verici ve motive edici bir gelecek perspektifi sunmaktadır. Bu iki kavram bir arada ele alındığında, kurumların mevcut kimlikleri ile geleceğe dönük yönelimleri arasında bütüncül ve tutarlı bir köprü işlevi gördüğü ifade edilmektedir (Bozkuş Kahyaoğlu ve Balkan, 2018).

Son yıllarda eğitim alanında yaşanan yapısal ve teknolojik dönüşümler, özellikle 21. yüzyıl becerileri, dijital öğrenme kültürü ve yenilikçi eğitim politikaları gibi kavramların öne

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

çıkmasına neden olmaktadır. Eğitimde yaşanan bu dönüşüm, kurumların yalnızca öğretim süreçlerini değil, aynı zamanda kendilerini tanımlama, hedeflerini belirleme ve paydaşlarıyla iletişim kurma biçimlerini de köklü biçimde etkilemektedir. Bu bağlamda, okulların vizyon ve misyon ifadeleri de hem yerel hem de küresel düzeyde farklılaşmakta ve dönüşmektedir (Altıntop, Eşidir ve Bak, 2025). Kurumların artık yalnızca "bilgi aktaran" değil, dijital çağın gerektirdiği becerilerle donatılmış, yenilikçi ve sürdürülebilir öğrenme ekosistemleri inşa eden yapılar olarak konumlanması; vizyon ve misyon metinlerinin söylemsel içeriğini de yeniden biçimlendirmektedir. Eğitim kurumlarının kendilerini bu metinler aracılığıyla konumlandırma biçimleri, kurumsal kimliklerinin yanı sıra toplumsal rollerine ilişkin söylemsel ipuçları da barındırmaktadır. Dolayısıyla, bu belgeler birer tanıtım metni olmanın ötesinde, kurumların ideolojik yönelimlerini, pedagojik duruşlarını ve toplumsal katkı anlayışlarını görünür kılan metinsel alanlar hâline gelmektedir. Kurumsal söylem analizleri, bir kurumun yalnızca ne yaptığına değil, bunu neden ve nasıl yaptığına ilişkin ideolojik ve pedagojik duruşunu da görünür kılmaktadır (Gee, 2014). Benzer biçimde, yükseköğretim kurumlarının vizyon ve misyon metinlerini söylem çözümlemesiyle inceleyen araştırmalar (Efe ve Ozer, 2015), bu tür belgelerin kurumsal kimlik ve ideolojik yönelimleri yansıttığını ortaya koymaktadır. Bu bulgular, söylem analizinin eğitim araştırmalarında yalnızca dil çözümlemesine değil, kurumların stratejik vizyonlarını ve kültürel kimliklerini anlamaya da katkı sunduğunu göstermektedir.

Bu çerçevede, vizyon ve misyon ifadelerinin sistematik biçimde incelenmesi, eğitim kurumlarının değer yönelimlerini, stratejik hedeflerini ve eğitim felsefelerini anlamak açısından önemli bir gereklilik olarak değerlendirilmektedir (Altıntop vd., 2025; Bozkuş Kahyaoğlu ve Balkan, 2018). Kurumların vizyon ve misyon beyanları; eğitim anlayışlarını, toplumsal sorumluluk bilincini ve yenilikçi yönelimlerini biçimlendiren temel göstergeler olarak görülmektedir. Böyle bir çözümleme, eğitim sisteminin farklı kademelerinde (örneğin okulöncesi, ilkokul, ortaokul ve lise düzeylerinde) kurumsal söylemin nasıl biçimlendiğini, hangi değerler etrafında yapılandığını ve ulusal eğitim politikalarıyla nasıl ilişkilendiğini ortaya koyma açısından da önem taşımaktadır. Bu doğrultuda gerçekleştirilen incelemeler, Türkiye'deki eğitim kurumlarının kendilerini nasıl tanımladıkları, geleceği nasıl kurguladıkları ve toplumsal rollerini hangi değer temelleri üzerine inşa ettikleri konusunda anlamlı ipuçları sunmaktadır.

Bu araştırmanın amacı, Türkiye'deki okulların resmî web sayfalarında yer alan vizyon ve misyon ifadelerini sistematik biçimde analiz ederek, bu ifadelerin hangi temalar çerçevesinde yapılandığını ve nasıl anlam kazandığını belirlemektir. Araştırma kapsamında okul düzeyi (okul öncesi, ilkokul, ortaokul, lise) bağlamında ortaya çıkan benzerlikler ile farklılıklar karşılaştırmalı olarak değerlendirilmektedir. Böylelikle Türkiye'deki eğitim kurumlarının stratejik planlama belgelerinde kurumsal kimliklerini nasıl inşa ettikleri ortaya konulmakta; ayrıca vizyon ve misyon ifadelerinin 21. yüzyıl becerileri, çağdaş eğitim politikaları ve Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli ile Millî Eğitim Bakanlığı'nın vizyon belgeleri ile uyum düzeyi tartışılmaktadır.

Eğitim kurumlarının vizyon ve misyon ifadeleri, yalnızca yönetsel bir zorunluluk değil; aynı zamanda kurumların eğitim anlayışlarını, değer önceliklerini ve toplumsal rollerini görünür kılan stratejik birer söylem alanı olarak önem kazanmaktadır. Bu nedenle, söz konusu

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

ifadelerin sistematik biçimde çözümlenmesi, hem kurumların kendi kimliklerini nasıl inşa ettiklerini hem de ulusal eğitim politikalarıyla nasıl bir uyum sergilediklerini anlamak açısından kritik bir araştırma alanı sunmaktadır. Türkiye bağlamında yapılan çalışmaların sınırlı oluşu, özellikle okul düzeyleri arasındaki söylemsel farklılıkların ve ortak temaların henüz yeterince ortaya konmamış olması, bu araştırmanın önemini artırmaktadır. Bu araştırma, vizyon ve misyon ifadelerinin kurumsal söylem aracılığıyla nasıl biçimlendiğini inceleyerek eğitimde stratejik yönelim, değer temelli yönetim ve kimlik inşası konularında literatüre özgün bir katkı sunmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda çalışma, eğitim kurumlarının kurumsal söylemlerini anlamaya yönelik literatüre üç düzeyde katkı sağlamayı hedeflemektedir:

(1) Türkiye'de okulların vizyon ve misyon ifadelerinde öne çıkan tematik eğilimleri belirlemektedir.

(2) Okul düzeyleri arasındaki söylemsel farklılıkları karşılaştırmalı olarak analiz etmektedir.

(3) Bulguları, ulusal politika belgeleri ve uluslararası eğitim yaklaşımlarıyla ilişkilendirerek eğitimde kurumsal kimlik inşasına dair çıkarımlar sunmaktadır.

Bu yönüyle bu araştırma, eğitim kurumlarının vizyon ve misyon söylemlerini yalnızca tanımsal değil, aynı zamanda ideolojik, pedagojik ve kültürel bağlamlarıyla birlikte ele alarak Türkiye'deki eğitim sisteminin değer temelli dönüşümüne ilişkin çok boyutlu bir perspektif geliştirmeyi hedeflemektedir.

2. YÖNTEM

Bu araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden temel nitel araştırma deseni (basic qualitative study) çerçevesinde yapılandırılmaktadır. Bu desen, bireylerin veya kurumların belirli bir olguya ilişkin deneyimlerini, anlamlarını ve algılarını derinlemesine incelemeyi amaçlayan bir yaklaşımdır (Merriam, 2009; Merriam ve Tisdell, 2016). Temel nitel araştırma deseni, belirli bir olgunun "nasıl" ve "neden" ortaya çıktığını anlamaya yönelik olarak katılımcıların veya belgelerin anlam dünyalarına odaklanması bakımından eğitim araştırmalarında sıklıkla tercih edilmektedir. Araştırmada, Türkiye'deki okulların vizyon ve misyon ifadelerinde yer alan kurumsal söylemin anlam boyutlarını ortaya çıkarmak ve bu söylemlerin eğitim politikaları, toplumsal değerler ve kurumsal kimlik inşası ile ilişkisini yorumlamak amaçlanmaktadır.

2.1. Araştırma Deseni

Bu araştırmanın deseni, doküman temelli nitel veri analizine dayanmaktadır. Bu bağlamda çalışma, okul düzeylerinde (okul öncesi, ilkokul, ortaokul, lise) yer alan kurumların vizyon ve misyon ifadelerini "kurumsal söylem" ekseninde çözümlemeyi hedeflemektedir. Nitel yaklaşım, araştırmacıya anlamın doğal bağlamında incelenmesine olanak tanıdığı için tercih edilmektedir (Creswell ve Creswell, 2018).

Araştırmada, tabakalı örnekleme ve seçkisiz örnekleme teknikleri birlikte kullanılmıştır. Bu yöntem, Türkiye genelindeki okul çeşitliliğini temsil edebilmek ve farklı bölgelerdeki kurumsal söylemleri karşılaştırmalı biçimde analiz edebilmek amacıyla tercih edilmiştir. Örneklem belirleme süreci, tabakalı örnekleme ve seçkisiz örnekleme tekniklerinin birlikte kullanımıyla yürütülmektedir. İlk aşamada, Türkiye genelindeki okulları temsilen oluşturulan tabakalar; okul düzeyi ve İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması (İBBS) değişkenleri esas alınarak yapılandırılmıştır. Bu doğrultuda, 12

İBBS bölgesi esas alınarak okul öncesi düzeyinde 80, ilkokul düzeyinde 454, ortaokul düzeyinde 310 ve lise düzeyinde 172 okul olmak üzere toplam 1016 kurum örnekleme dâhil edilmiştir. Bu yaklaşım, nitel araştırmalarda çeşitliliği artırarak bulguların temsiliyetini güçlendirmeyi ve farklı okul kademeleri ile coğrafi bölgeler arasında anlamlı karşılaştırmalar yapılabilmesini sağlamayı amaçlamaktadır (Patton, 2015). Böylece araştırma, Türkiye eğitim sisteminin farklı katmanlarında kurumsal söylemin nasıl biçimlendiğine dair bütüncül bir görünüm sunmayı hedeflemektedir.

Araştırmanın verileri, örnekleme dâhil edilen 1016 kurumun resmî web sayfalarında kamuya açık biçimde yayımlanan vizyon ve misyon ifadelerinden elde edilmiştir. Verilerin toplanmasında doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Doküman analizi, yazılı materyallerin sistematik biçimde incelenerek anlamlı temalar, kavramlar ve içerik birimlerine dönüştürülmesini sağlayan bir nitel veri toplama tekniğidir (Bowen, 2009). Veriler, her okulun web sayfasından doğrudan alınmış, özgün biçimlerine müdahale edilmeden dijital ortama aktarılmış ve analiz edilebilir formata dönüştürülmüştür. Her bir metin, okul türü, düzeyi ve bölgesi gibi temel kimlik bilgileriyle etiketlenerek arşivlenmiştir. Verilerin yalnızca kamuya açık kaynaklardan elde edilmesi, çalışmanın etik açıdan izin gerektirmeyen bir nitelik taşımasını sağlamaktadır. Bununla birlikte, tüm veriler araştırmacı tarafından sistematik biçimde kodlanmış, güvenilirlik amacıyla ikinci kez kontrol edilmiştir.

Elde edilen verilerin analizinde betimsel içerik analizi tekniği kullanılmaktadır. Betimsel içerik analizi, nitel verilerin anlamlı birimlere ayrılması, kodlanması ve temalar altında sınıflandırılması yoluyla sistematik biçimde çözümlenmesini sağlamaktadır (Elo ve Kyngäs, 2008; Miles ve Huberman, 1994). Bu süreç, sosyal bilimlerde betimsel içerik analizine ilişkin yöntemsel ilkelerle de örtüşmektedir (Ültay, Akyurt, ve Ültay, 2021). Analiz sürecinde öncelikle tüm vizyon ve misyon metinleri araştırmacılar tarafından dikkatlice okunmakta, anlam birimleri belirlenmekte ve bu birimler kodlara dönüştürülmektedir. Kodlar, içerik benzerliklerine göre alt temalar ve ana temalar altında gruplandırılmaktadır. Böylece verilerin sistematik bir çerçevede bütüncül olarak yorumlanması sağlanmaktadır. Son aşamada, elde edilen temalar araştırma soruları doğrultusunda yorumlanmakta ve eğitim politikaları ile kuramsal çerçeveyle ilişkilendirilmektedir. Böylece hem içerik hem söylem düzeyinde bütüncül bir analiz gerçekleştirilmektedir.

Araştırmanın güvenirliği, verilerin sistematik biçimde toplanması, kodlama sürecinde uzman görüşü alınması ve analiz sürecinin ayrıntılı biçimde raporlanmasıyla desteklenmektedir. Geçerlik açısından ise verilerin doğrudan alıntılarla desteklenmesi, temaların açık biçimde raporlanması ve bulguların mevcut literatürle karşılaştırmalı olarak tartışılması yöntemleri kullanılmaktadır (Creswell ve Poth, 2018).

3. BULGULAR

Bu bölümde, araştırma kapsamında incelenen okul öncesi, ilkokul, ortaokul ve lise düzeyindeki eğitim kurumlarının vizyon ve misyon ifadelerinde ilişkin tematik analiz bulguları sunulmaktadır. Her okul düzeyi için elde edilen bulgular, vizyon ve misyon ifadelerinde özelinde ayrı alt başlıklar hâlinde detaylandırılmaktadır. Analiz süreci boyunca elde edilen kodlar, içerik benzerlikleri dikkate alınarak alt temalar ve ana temalar altında birleştirilmiştir. Bu yaklaşım, farklı eğitim kademelerinde ortaya çıkan ortak eğilimleri ve özgün söylemleri sistematik biçimde karşılaştırma olanağı sağlamaktadır. Böylece her kademedeki kurumların eğitim felsefeleri, değer yönelimleri ve stratejik öncelikleri arasındaki ilişki bütüncül bir bakış açısıyla ortaya konulmaktadır.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

3.1. Anaokulu Düzeyine İlişkin Bulgular

Bu başlık altında, anaokulu düzeyindeki kurumların vizyon ve misyon ifadelerinde ilişkin analiz bulguları sunulmaktadır.

3.1.1. Anaokullarının Vizyon İfadelerine İlişkin Bulgular

Vizyon ifadelerinin analizi, kurumların geleceğe yönelik hedeflerinin iki ana tema etrafında toplandığını göstermektedir: "Nitelikli ve Yetkin Bireyler Yetiştirme Hedefi" ve "Kurumsal Gelişim".

Birinci tema, çocuğun bütüncül gelişimini merkeze almaktadır. Anaokullarının büyük bölümü vizyonlarını, öğrencinin bilişsel, sosyal, duyuşsal ve fiziksel yönleriyle bir bütün olarak gelişimini destekleme üzerine kurmuştur. Vizyon ifadelerinde, "kendine güvenen, merak eden, sorgulayan ve çözüm üreten bireyler yetiştirmek" ve "özgür, yaratıcı ve düşünen bireyler kazandırmak" gibi hedefler sıkça yinelenmektedir. Bu yönelim, okul öncesi eğitimin yalnızca bilişsel değil, aynı zamanda duygusal ve sosyal boyutlarını da içeren bir gelişim perspektifine sahip olduğunu göstermektedir. Değerler eğitimi boyutunda ise Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlılık, milli-manevi değerlerin korunması, kültürel mirasın yaşatılması ve çevre bilincinin geliştirilmesi gibi temalar öne çıkmaktadır. Bazı vizyon ifadelerinde bu durum "Atatürk ilke ve inkılapları doğrultusunda üretici, paylaşan ve sorumluluk sahibi bireyler yetiştirmek" biçiminde açıkça ifade edilmiştir.

İkinci tema olan Kurumsal Gelişim, kurumların kendilerini sürekli yenileyen, güvenilir ve lider eğitim kurumları olarak konumlandırma eğilimlerini yansıtmaktadır. Vizyonlarda "alanında örnek ve öncü bir kurum olmak", "kaliteli eğitim anlayışını sürekli geliştirmek" ve "değişime açık, çağın gereklerine uyum sağlayan bir kurum kültürü oluşturmak" gibi ifadeler dikkat çekmektedir. Ayrıca, "aile ve toplum iş birliğiyle sürdürülebilir bir eğitim ortamı yaratmak" yönündeki vizyonlar da okulun sadece öğrenci değil, tüm paydaşları kapsayan bir öğrenme topluluğu olarak kurgulandığını göstermektedir.

3.1.2. Anaokullarının Misyon İfadelerine İlişkin Bulgular

Anaokullarının misyon ifadelerinin tematik çözümlemesi sonucunda ise iki ana tema belirlenmiştir: "Bütüncül Bireysel Gelişim" ve "Nitelikli, Çağdaş ve Uygulamaya Dayalı Öğrenme Ortamı".

Bütüncül Bireysel Gelişim teması, çocukların çok yönlü potansiyelini destekleyen bir eğitim anlayışını temsil etmektedir. Misyon ifadelerinde sıklıkla "çocukların fiziksel, duygusal, zihinsel gelişimlerini destekleyerek topluma faydalı bireyler yetiştirmek" ve "yeteneklerinin farkında olan, özgüvenli, hoşgörülü bireyler yetiştirmek" gibi ifadeler yer almaktadır. Bu yönelim, okul öncesi kurumlarının bireyi merkeze alan bir yaklaşım benimsediğini göstermektedir. Ayrıca "çocukların yaparak, yaşayarak öğrenmelerine fırsat sunmak" ve "çevre bilincini erken yaşta kazandırmak" gibi ifadeler, deneyim temelli öğrenmenin anaokulu misyonlarının temelini oluşturduğunu göstermektedir. Değer aktarımı açısından ise "Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı, milli ve evrensel değerlere sahip bireyler yetiştirmek" ifadesi birçok kurumun misyonunda tekrar eden bir vurgu olarak öne çıkmaktadır.

Nitelikli, Çağdaş ve Uygulamaya Dayalı Öğrenme Ortamı teması ise çağdaş pedagojik yaklaşımların öne çıktığı bir okul kültürünü tanımlamaktadır. Misyon metinlerinde, "oyun temelli öğrenme" ve "sevgi, güven ve saygıya dayalı bir eğitim ortamı oluşturmak" ifadeleri yaygın olarak yer almaktadır. Bazı kurumlar, "her çocuğun bireysel farklılıklarına saygı duyulan, fırsat eşitliği ilkesine dayalı kapsayıcı bir eğitim ortamı sağlamak" ifadeleriyle misyonlarını tanımlamaktadır. Ayrıca teknoloji kullanımı, doğa sevgisi, çevreye duyarlılık ve aile iş birliği vurguları da çağdaş eğitim anlayışının önemli bileşenleri olarak öne çıkmaktadır.

3.2. İlkokul Düzeyine İlişkin Bulgular

Bu bölümde, ilkokul düzeyindeki kurumların vizyon ve misyon ifadelerine yönelik tematik bulgulara yer verilmektedir.

3.2.1. İlkokulların Vizyon İfadelerine İlişkin Bulgular

İlkokulların vizyon ifadeleri üç ana tema etrafında toplanmaktadır: "Öğrencinin Potansiyelini Geliştiren Öğrenme Kültürü", "Değer Temelli Eğitim ve Toplumsal Sorumluluk" ile "Vizyoner Liderlik ve Kurumsal Gelişim".

Birinci tema olan Öğrencinin Potansiyelini Geliştiren Öğrenme Kültürü, öğrencilerin bilişsel ve yaratıcılık yönlerini ortaya çıkarmayı amaçlayan bir vizyonu temsil etmektedir. Pek çok okul vizyonunda, "öğrencilerin bilgiye ulaşma yollarını öğrenmeleri", "araştıran, sorgulayan ve sistemli düşünebilen bireyler olmaları" yönündeki ifadeler yer almaktadır. Ayrıca "öğrenmeyi temel ihtiyaç olarak gören", "teknolojiyi etkin biçimde kullanan" ve "bilimsel düşünebilen" bireyler yetiştirme hedefleri de öne çıkmaktadır. Bazı vizyon ifadelerinde "öğrencilerin özgüveni gelişmiş, yaşam boyu öğrenmeye açık bireyler olarak yetişmesi" vurgulanarak 21. yüzyıl becerilerinin kazanımı temel bir amaç olarak belirlenmiştir

İkinci tema olan Değer Temelli Eğitim ve Toplumsal Sorumluluk, okulların Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlılık, milli ve evrensel değerlere duyarlılık gibi yönelimleri sürdürdüklerini göstermektedir. Birçok vizyon ifadesinde "doğru, dürüst, çağdaş ve araştırmacı bireyler yetiştirmek", "ülkesini ve milletini seven, demokratik değerlere bağlı, çevreye karşı sorumluluk duyan bireyler kazandırmak" ifadeleri yer almaktadır. Ayrıca "topluma faydalı, hoşgörülü, insan haklarına saygılı" bireyler yetiştirmek ifadesi, ilkokul vizyonlarının önemli bir bölümünde tekrar eden bir değer yönelimi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Üçüncü tema olan Vizyoner Liderlik ve Kurumsal Gelişim, okulun kendisini "örnek ve öncü bir kurum" olarak konumlandırma hedefini yansıtmaktadır. Vizyon metinlerinde "eğitimde öncü, saygın, yenilikçi bir kurum olmak", "sürekli gelişen ve değişen dünyaya uyum sağlamak" ve "paydaş katılımını güçlendiren bir okul kültürü oluşturmak" ifadeleri dikkat çekmektedir. Bazı vizyon ifadelerinde kurumların "öğrencilerin ve velilerin paydaşı olmaktan gurur duyduğu bir okul haline gelmek" hedefi, okul kimliğinin kurumsal aidiyet boyutunu da öne çıkarmaktadır.

3.2.2. İlkokulların Misyon İfadelerine İlişkin Bulgular

İlkokulların misyon ifadeleri ise üç ana tema altında toplanmaktadır: "Ulusal Kimlik ve Eğitim Felsefesi", "21. Yüzyıl Becerilerine Dayalı Öğrenme ve Gelişim" ve "Kurumsal Kalite ve İş Birliği Kültürü". Ulusal Kimlik ve Eğitim Felsefesi teması, Atatürkçü düşünce ve

Cumhuriyet değerlerinin eğitimin merkezinde konumlandırıldığını göstermektedir. Misyon ifadelerinde sıkça "Türk Milli Eğitiminin temel amaçları doğrultusunda, Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı bireyler yetiştirmek", "vatanını ve milletini seven, milli, ahlaki ve kültürel değerlere sahip bireyler kazandırmak" ifadeleri yer almaktadır. Bu vurgu, ulusal kimliğin okul kültürünün kurucu unsurlarından biri olduğunu göstermektedir.

21. Yüzyıl Becerilerine Dayalı Öğrenme ve Gelişim teması ise, öğrencilerin çağın gerektirdiği donanımlarla yetiştirilmesine odaklanmaktadır. Misyonlarda "öğrencilerin araştıran, sorgulayan, problem çözebilen, yaratıcı ve yenilikçi bireyler olarak yetişmesi", "teknolojiyi etkin biçimde kullanan, çevreye duyarlı ve yaşam boyu öğrenmeye açık bireyler kazandırmak" ifadeleri öne çıkmaktadır. Bazı metinlerde "öğrencilerin bilgiye ulaşma yollarını öğrenmeleri" ve "karşılaştıkları sorunlara akılcı çözümler üretebilmeleri" ifadeleri, ilkokulların bilişsel becerilerin yanı sıra öz-yönetim ve sosyal becerileri de önemsediklerini ortaya koymaktadır.

Kurumsal Kalite ve İş Birliği Kültürü teması ise okulun örgütsel gelişim ve paydaş ilişkilerini ön plana çıkarmaktadır. Birçok misyonda "öğrencilerin bireysel farklılıklarına saygı duyan, güvenli, sevgi temelli ve iş birliğine dayalı bir eğitim ortamı sağlamak" yönelimi görülmektedir. Ayrıca "aile katılımını güçlendiren, toplumla bütünleşmiş, sürekli gelişen bir kurum olmak" ifadeleri de kurumsal kalite kültürünün okulların misyonlarında temel bir unsur olarak yer aldığını göstermektedir.

3.3. Ortaokul Düzeyine İlişkin Bulgular

Bu kısımda, ortaokul düzeyindeki okulların vizyon ve misyon ifadelerinden elde edilen bulgular detaylandırılmaktadır.

3.3.1. Ortaokulların Vizyon İfadelerine İlişkin Bulgular

Ortaokulların vizyon ifadeleri, kimlik ve kültür inşası, 21. yüzyıl becerileri, toplumsal sorumluluk ve kurumsal mükemmeliyet olmak üzere dört ana tema etrafında şekillenmektedir.

İlk tema olan Milli ve Evrensel Değerler Işığında Geleceğe Yön Veren Kimlik ve Kültür İnşası, öğrencilerin "Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı, milli, manevi ve kültürel değerleri yaşatan" bireyler olarak yetiştirilmesini hedeflemektedir. Vizyon ifadelerinde sıklıkla "ülkesini seven, milli ve evrensel değerlere saygılı bireyler yetiştirmek" ve "demokratik, laik ve çağdaş bir toplumun bireyleri olma bilinci kazandırmak" gibi ifadeler yer almaktadır. Bazı metinlerde, "geçmişine sahip çıkan, geleceğe yön veren bir nesil yetiştirmek" biçimindeki vurgular, kimlik inşasının hem tarihsel hem de kültürel süreklilik içinde konumlandırıldığını göstermektedir.

İkinci tema olan 21. Yüzyıl Becerilerine Dayalı Öğrenme ve Gelişim, öğrencilerin araştırma, eleştirel düşünme, yaratıcılık ve dijital yetkinlik becerilerini geliştirmeye odaklanmaktadır. Pek çok vizyonda "araştıran, sorgulayan, bilgiye ulaşan, öğrenmeyi öğrenen bireyler yetiştirmek" ifadesi tekrarlanmaktadır. Ayrıca, "çağın gereksinimlerine uygun eğitim" ve "teknolojiyi etkin kullanan bireyler yetiştirmek" vurguları, çağdaş pedagojik yaklaşımın merkezinde yer almaktadır. Bu yönelim, ortaokulların 21. yüzyıl yeterliliklerini temel alan bir öğrenme kültürü inşa etme hedefiyle hareket ettiklerini göstermektedir.

Üçüncü tema olan Sosyal Sorumluluk, Sürdürülebilirlik ve Aktif Yurttaşlık Kültürü, vizyonlarda sıkça yer alan "çevreye duyarlı, barışçıl, insan haklarına saygılı bireyler"

vurgusunu içermektedir. Bazı ifadelerde "topluma faydalı, paylaşımcı, empati kurabilen bireyler yetiştirmek" amacı öne çıkmaktadır. Bu, ortaokulların sadece akademik başarıya değil, aynı zamanda toplumsal sorumluluk bilinci yüksek bireyler yetiştirmeye de önem verdiklerini göstermektedir.

Dördüncü tema olan Nitelikli, Yenilikçi ve İşbirliğine Dayalı Kurumsal Mükemmeliyet ise, kurumların kendilerini sürekli gelişim ve kalite kültürü çerçevesinde konumlandırdıklarını göstermektedir. Vizyon ifadelerinde "örnek alınan, sürekli gelişen, çağdaş ve lider bir kurum olmak" gibi ifadeler yaygındır. Bazı kurumlar vizyonlarını "tüm paydaşlarıyla çağı yakalamış, mutlu ve model bir okul olmak" biçiminde tanımlamaktadır. Bu tema, okulun hem örgütsel hem de eğitimsel düzeyde mükemmellik anlayışını benimsediğini göstermektedir.

3.3.2. Ortaokulların Misyon İfadelerine İlişkin Bulgular

Ortaokulların misyon ifadeleri dört ana tema altında toplanmıştır: "Milli ve Evrensel Değerler Çerçevesinde Kimlik Gelişimi", "21. Yüzyıl Becerilerine Dayalı Öğrenme ve Gelişim", "Sosyal Sorumluluk ve Aktif Yurttaşlık ve Nitelikli", "Kapsayıcı ve Katılımcı Eğitim".

İlk tema olan Milli ve Evrensel Değerler Çerçevesinde Kimlik Gelişimi, öğrencilerin "Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı, milli, manevi ve kültürel değerlere sahip bireyler" olarak yetiştirilmesini öngörmektedir. Bazı misyonlarda "ülkesini ve milletini seven, insan haklarına ve demokrasiye saygılı bireyler yetiştirmek" vurgusu yer almaktadır. Bu, değer temelli bir eğitim anlayışının misyonlarda temel dayanaklardan biri olduğunu göstermektedir.

İkinci tema olan 21. Yüzyıl Becerilerine Dayalı Öğrenme ve Gelişim, öğrencilerin araştırma, sorgulama, eleştirel düşünme ve problem çözme gibi becerileri edinmelerine odaklanmaktadır. Misyonlarda "öğrencilerin çağın gerektirdiği bilgi ve becerilerle donatılması", "teknolojiyi etkili biçimde kullanan, yaratıcı ve üretken bireyler yetiştirmek" ifadeleri öne çıkmaktadır. Ayrıca "öğrenmeyi öğrenen, yaşam boyu öğrenmeye açık bireyler yetiştirmek" ifadesi, öğrenme sürecinin sürekliliğine yapılan güçlü bir vurgudur.

Üçüncü tema olan Sosyal Sorumluluk ve Aktif Yurttaşlık, öğrencilerin empati, iletişim ve liderlik becerilerini geliştirmeyi hedeflemektedir. Bazı misyon ifadelerinde "özgüveni yüksek, çevresine duyarlı, toplumsal değerlere katkı sunan bireyler yetiştirmek" ve "farklılıklara saygılı, paylaşımcı, dayanışmacı bireyler kazandırmak" vurguları yer almaktadır. Bu yönelim, ortaokulların birey-toplum etkileşimini güçlü bir değer olarak önemsediğini ortaya koymaktadır.

Son olarak, Nitelikli, Kapsayıcı ve Katılımcı Eğitim teması, okulun eğitim hizmeti sunma biçimini tanımlamaktadır. Misyon ifadelerinde "tüm öğrencilerin bireysel farklılıklarına saygılı, güvenli, sevgiye dayalı öğrenme ortamları oluşturmak" ve "öğretmen, veli ve toplum iş birliğine dayalı bir okul kültürü geliştirmek" ifadeleri sıkça yer almaktadır. Bu tema, kurumsal kapsayıcılık ve paydaş katılımının ortaokul düzeyinde belirgin bir yönelim olduğunu göstermektedir.

3.4. Lise Düzeyine İlişkin Bulgular

Bu son bölümde ise lise düzeyindeki okulların vizyon ve misyon ifadelerine ilişkin analiz sonuçları sunulmaktadır.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

3.4.1. Liselerin Vizyon İfadelerine İlişkin Bulgular

Liselerin vizyon ifadeleri dört ana tema altında toplanmaktadır: "Milli ve Evrensel Değerler Çerçevesinde Kimlik ve Toplumsal Sorumluluk Gelişimi", "Bilimsel, Teknolojik ve Akademik Gelişim", "Kurumsal Mükemmeliyet ve Yenilikçi Liderlik ve "Üretkenlik, Yenilikçilik ve Girişimcilik".

İlk tema olan Milli ve Evrensel Değerler Çerçevesinde Kimlik ve Toplumsal Sorumluluk Gelişimi, değerlerine bağlı, bilinçli ve duyarlı bireyler yetiştirme hedefini yansıtmaktadır. Vizyon ifadelerinde sıklıkla "Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı, milli, manevi ve kültürel değerleri yaşatan, evrensel değerlere açık bireyler yetiştirmek" vurgusu yapılmıştır. Birçok okul vizyonunda "vatanını seven, insan haklarına ve farklılıklara saygılı, topluma faydalı bireyler yetiştirmek" gibi ifadeler öne çıkmaktadır. Bu vurgu, liselerin kimlik inşasıyla birlikte ahlaki ve toplumsal sorumluluk bilincine de odaklandığını göstermektedir.

İkinci tema olan Bilimsel, Teknolojik ve Akademik Gelişim, liselerin öğrencilerini akademik mükemmellik, bilimsel düşünce ve teknolojik donanımla yetiştirmeyi hedeflediğini ortaya koymaktadır. Pek çok vizyonda "bilim ve teknolojinin farkında olan, değişime ve gelişime açık bireyler yetiştirmek" ifadesi yer almaktadır. Ayrıca "öğrenmeyi temel ihtiyaç kabul eden, bilimi rehber edinen, araştıran ve sorgulayan öğrenciler yetiştirmek" yönündeki vurgu, bu temanın merkezinde yer almaktadır.

Üçüncü tema olan Kurumsal Mükemmeliyet ve Yenilikçi Liderlik, kurumun sürdürülebilir gelişim ve liderlik kapasitesini güçlendirmeye yönelik vizyonlarını kapsamaktadır. Vizyon metinlerinde "eğitimde öncü, yenilikçi, model bir okul olmak" ve "kültürel ve akademik alanlarda adından söz ettiren bir kurum haline gelmek" ifadeleri sıkça yer almaktadır. Bazı vizyonlarda "tüm paydaşlarıyla iş birliği içinde çağın gereklerine uyum sağlayan bir okul" olma hedefi, kurumsal liderlik anlayışının katılımcı bir biçimde benimsendiğini göstermektedir.

Son tema olan Üretkenlik, Yenilikçilik ve Girişimcilik, öğrencilerin bilgi üretme ve yenilik geliştirme becerilerini geliştirmeye yöneliktir. Bazı vizyonlarda "yaratıcı, üretken, girişimci bireyler yetiştirmek" ve "bilgiyi üretime dönüştüren bir okul olmak" gibi ifadeler yer almaktadır. Bu yönelim, liselerin sadece akademik değil, ekonomik ve sosyal katkı üreten bir eğitim anlayışını benimsediğini göstermektedir.

3.4.2. Liselerin Misyon İfadelerine İlişkin Bulgular

Liselerin misyon ifadeleri üç ana tema etrafında şekillenmektedir: "Milli, Manevi ve Evrensel Değerler Çerçevesinde Kimlik ve Toplumsal Sorumluluk Gelişimi", "Bilimsel, Teknolojik ve Yenilikçi Öğrenme Kültürü" ve "Kapsayıcı Eğitim, Kalite Kültürü ve Kurumsal Gelişim".

Birinci tema olan Milli, Manevi ve Evrensel Değerler Çerçevesinde Kimlik ve Toplumsal Sorumluluk Gelişimi, Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı, milli, manevi ve ahlaki değerleri içselleştirmiş bireyler yetiştirme görevini temsil etmektedir. Misyon ifadelerinde sıklıkla "insana, düşünceye, ahlaka ve kültürel mirasa saygılı, topluma faydalı bireyler yetiştirmek" vurgusu yapılmaktadır. Bu durum, değer temelli eğitimin liselerin kurumsal misyonunun temelinde yer aldığını göstermektedir.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

İkinci tema olan Bilimsel, Teknolojik ve Yenilikçi Öğrenme Kültürü, öğrencilere bilimsel düşünme alışkanlığı kazandırma, teknolojiyi etkili biçimde kullanma ve yenilikçi yaklaşımları benimsetme hedeflerini içermektedir. Misyon metinlerinde "bilimsel düşünen, teknolojiyi üretime dönüştüren, yenilikçi ve yaratıcı bireyler yetiştirmek" ifadeleri öne çıkmaktadır. Ayrıca "öğrenmeyi yaşam biçimi haline getiren, sürekli gelişen bireyler" yetiştirme amacı, liselerin çağdaş eğitim anlayışına vurgu yapmaktadır.

Üçüncü tema olan Kapsayıcı Eğitim, Kalite Kültürü ve Kurumsal Gelişim, okulun eğitim hizmeti sunma biçimini ve paydaş ilişkilerini tanımlamaktadır. Bu tema kapsamında, "her öğrencinin bireysel farklılıklarına saygılı, eşit fırsatlar sunan ve güvenli bir öğrenme ortamı oluşturmak" ifadeleri sıkça yer almaktadır. Ayrıca "öğrencilerin akademik ve psikolojik olarak desteklendiği, paydaş iş birliğine dayalı bir okul kültürü oluşturmak" hedefi, kalite kültürünün liselerin kurumsal gelişiminde temel bir unsur olduğunu göstermektedir.

4. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde, Türkiye'deki okul öncesi, ilkokul, ortaokul ve lise kurumlarının vizyon ve misyon ifadelerinin tematik analiziyle elde edilen bulgular, alanyazın ve güncel eğitim politikaları ışığında tartışılmakta; ulaşılan sonuçlar özetlenmekte ve uygulamaya ile gelecekteki araştırmalara yönelik öneriler sunulmaktadır.Araştırma bulguları, Türkiye'deki eğitim kurumlarının vizyon ve misyon söylemlerinin eğitim kademelerine göre farklılaştığını, ancak belirli temalar etrafında ortak bir söylemsel bütünlük taşıdığını göstermektedir. Kurumlar, kademeye özgü pedagojik hedeflerini ifade ederken, aynı zamanda stratejik kimlik inşasına da yönelmektedir. Bu durum, eğitimde "kurumsal söylem"in yalnızca bir tanıtım aracı değil, kimlik, meşruiyet ve rekabet stratejisi olarak da işlev gördüğünü ortaya koymaktadır (Fairclough, 2013; Ball, 2007).

Tüm kademelerde üç ortak eksen dikkat çekmektedir: (1) Değer temelli eğitim anlayışı, (2) 21. yüzyıl becerileri ve çağdaş öğrenme kültürü, (3) Kurumsal kalite ve paydaş iş birliği. Okul öncesinden liseye kadar her düzeyde "Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlılık", "milli, manevi ve kültürel değerlerin yaşatılması" ve "sorumlu yurttaşlık" temaları, kurumsal kimliğin temel taşı olarak görülmektedir. Ayrıca, "araştıran, sorgulayan, yaratıcı" birey hedefi, 21. yüzyıl becerilerinin (Binkley et al., 2012) eğitim kademeleri arasında ortak bir referans noktası haline geldiğini göstermektedir. İlkokulların misyon ifadelerinde değer temelli yönelimlerin ağırlıkta olduğu bu bulgu, Turhan ve Kirkgöz'ün (2020) Türkiye'deki ilkokul misyon metinlerine ilişkin araştırma sonuçlarıyla da örtüşmektedir. Kurumsal kaliteye yapılan vurgular ise okul türünden bağımsız biçimde yaygındır: "öncü", "model", "tercih edilen" ve "lider kurum" ifadeleri, eğitim kurumlarının kendilerini yalnızca pedagojik değil, stratejik aktörler olarak da konumlandırdıklarını göstermektedir. Bu bulgu, Senge'nin (2006) "öğrenen organizasyon" kavramıyla örtüşmekte; okulların hem öğrenen bireyler hem de öğrenen kurumlar yetiştirmeyi hedeflediğini ortaya koymaktadır.

Okul öncesi düzeyinde söylem, çocuğun duygusal güvenliği, mutluluğu ve bütüncül gelişimi etrafında biçimlenmektedir. "Sevgi dolu, güvenli ortam" vurgusu, erken çocuklukta refah ve oyun temelli pedagojinin önemine işaret etmektedir. İlkokul düzeyinde bu söylem, bilişsel gelişim ve akademik becerilerle birleşmekte; "öğrenmeyi öğrenen, sorumluluk sahibi, araştıran birey" vurgusu öne çıkmaktadır. Bu aşamada "ulusal kimlik" unsuru güçlenmekte ve

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

okul misyonları Türk Milli Eğitiminin temel ilkeleriyle açık biçimde örtüşmektedir. Ortaokul kademesinde söylem, sınav sistemi ve akademik rekabetin etkisiyle yön değiştirerek "başarı", "verimlilik" ve "tercih edilirlik" odaklı bir dile evrilmektedir. Benzer biçimde, kamu ve özel ortaokulların misyon ifadelerini karşılaştıran araştırmalar da değer eğitiminin önemini korumakla birlikte, kurumsal markalaşma ve rekabetçilik temalarının giderek baskın hale geldiğini göstermektedir (Dede, 2022). Lise düzeyinde ise kurumsal söylem neredeyse tamamen akademik mükemmeliyet ve yükseköğretime hazırlık odaklıdır. "Üniversiteye yerleştirme oranı" ve "uluslararası düzeyde başarı" gibi ölçütler, vizyon dilini belirlemektedir. Bu durum, kurumların yalnızca bireysel başarıyı değil, aynı zamanda ulusal rekabet gücünü destekleyen bireyler yetiştirme sorumluluğunu da üstlendiklerini göstermektedir. Bu bulgular, eğitim kademeleri yükseldikçe söylemin pedagojik (çocuğun gelişimi) ekseninden stratejik (kurumsal performans) eksenine kaydığını ortaya koymaktadır.

Analiz, özellikle ortaokul ve lise düzeylerinde vizyon ve misyon metinlerinin yalnızca eğitimsel değil, kurumsal prestij ve marka değeri inşası işlevi gördüğünü göstermektedir. "Model okul olmak", "alanında lider olmak" ya da "öncü kurum" ifadeleri, Fairclough'un (2013) belirttiği "kurumsal söylemle meşrulaştırma" olgusuna işaret etmektedir. Bu yönelim, neoliberal eğitim politikalarının etkisiyle kamu okullarında da "piyasa dili"nin güçlendiğini göstermektedir (Ball, 2007). Bununla birlikte, bu söylemin pedagojik amaçları gölgelememesi önemlidir. Vizyon ve misyon ifadeleri, yalnızca rekabeti değil; öğrenci gelişimi, toplumsal duyarlılık ve öğrenme kültürünü merkeze alan bir dengeye dayanmalıdır (OECD, 2019).

Araştırmanın sonuçları, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli (MEB, 2024) belgesinde yer alan "değer temelli, yenilikçi, üretken ve millî eğitim" hedefleriyle büyük ölçüde örtüşmektedir. Belgede tanımlanan "erdem–bilgelik–üretkenlik" eksenleri, okulların vizyon ve misyon metinlerinde yer alan "değer–beceri–kalite" üçlemesiyle uyum göstermektedir. Ancak özellikle üst kademelerde akademik başarı söylemi, bu değer ve beceri boyutlarının önüne geçme riski taşımaktadır. Bu durum, 21. yüzyıl becerilerinin (Binkley et al., 2012; Voogt ve Roblin, 2012) yalnızca sembolik bir söylem öğesi olmaktan çıkarılıp, öğrenme ekosistemine yerleşmesi gerektiğini göstermektedir.

Bu araştırma, Türkiye'deki okulların vizyon ve misyon ifadelerinin, eğitim kademelerinin pedagojik ve toplumsal işlevlerine göre sistematik biçimde farklılaştığını, ancak ulusal eğitim politikalarının bütüncül bir iz düşümünü yansıttığını ortaya koymuştur. Kademeler arası geçişlerde süreklilik ve dönüşüm bir arada görülmektedir. Okul öncesinde söylem "mutlu, sağlıklı ve sosyal açıdan dengeli çocuk" hedefi etrafında şekillenirken, ilkokul düzeyinde "öğrenmeyi öğrenen, araştıran birey" anlayışı öne çıkmaktadır. Ortaokul kademesi, rekabet ve başarı söyleminin belirginleştiği, bireysel yeterliklerin ölçülebilir çıktılarla tanımlandığı bir aşamaya işaret etmektedir. Lise düzeyinde ise söylem, akademik mükemmeliyet ve lider birey idealiyle küresel düzeyde rekabeti hedefleyen bir yapıya dönüşmektedir. Kurumsal kimlik inşası, tüm kademelerde giderek güçlenmekte; okullar yalnızca eğitim veren kurumlar değil, aynı zamanda "öğrenen organizasyonlar" ve "itibar sahipleri" olarak konumlanmaktadır. Bu durum, kurumsal vizyon-misyon belgelerinin stratejik planlama, paydaş ilişkileri ve toplumsal meşruiyet açısından merkezi bir rol üstlendiğini göstermektedir (Senge, 2006; Fairclough, 2013). Araştırma, ayrıca, değer temelli söylem ile 21. yüzyıl becerileri söyleminin Türk eğitim sisteminde bir hibrit yapı oluşturduğunu ortaya

koymaktadır: Okullar bir yandan "Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlılık" gibi köklü değerleri sürdürürken, diğer yandan "yaratıcı, üretken, teknolojiyi etkin kullanan bireyler" vizyonunu benimsemektedir. Bu, Türkiye eğitim sisteminin hem geleneği hem geleceği aynı metinde bütünleştirmeye çalışan bir kurumsal kimlik stratejisi geliştirdiğini göstermektedir. Sonuç olarak, Türkiye'deki okulların vizyon ve misyon ifadeleri yalnızca kurumsal belge değil, eğitim sisteminin kültürel, ideolojik ve stratejik yönelimlerinin aynasıdır. Bu metinler, okulların pedagojik yönelimlerini görünür kılarken, aynı zamanda ulusal eğitim paradigmasının yerel düzeyde nasıl içselleştirildiğini de ortaya koymaktadır.

Araştırma sonuçlarına dayalı olarak, eğitim kurumlarının vizyon ve misyon ifadelerinin daha etkili, anlamlı ve sürdürülebilir biçimde yapılandırılabilmesi için hem uygulamaya hem de gelecekteki araştırmalara yönelik kapsamlı öneriler geliştirilmiştir. Öncelikle, okulların vizyon ve misyon metinleri dinamik, katılımcı ve ölçülebilir hedeflerle yeniden düzenlenmeli; bu belgeler yalnızca kurumsal bir zorunluluk olarak değil, kurumun stratejik yönünü belirleyen, tüm paydaşların katkısıyla güncellenen yaşayan metinler olarak ele alınmalıdır. Bu sürecin sürdürülebilirliği için söylem-eylem tutarlılığı periyodik izleme ve değerlendirme araçlarıyla düzenli olarak izlenmeli, böylece vizyon ve misyon ifadelerinin kurumsal uygulamalarla örtüşme düzeyi belirlenmelidir. Bu yaklaşım, okul paydaşları arasında kurumsal aidiyet duygusunu güçlendirecek ve bu belgelerin eğitim kültürünün aktif bir parçası hâline gelmesini sağlayacaktır. Ayrıca, 21. yüzyıl becerilerinin somutlaştırılması için proje tabanlı öğrenme, tasarım odaklı öğretim ve disiplinler arası uygulamaların yaygınlaştırılması önerilmektedir. Bu uygulamalar, vizyon ve misyon ifadelerinde sıklıkla vurgulanan yaratıcılık, iş birliği, eleştirel düşünme ve yenilikçilik gibi değerlerin sınıf ortamına taşınmasını destekleyecektir. Sistem düzeyinde ise, Millî Eğitim Bakanlığı'nın eğitim kademeleri arasında söylem bütünlüğünü güçlendiren ulusal bir çerçeve oluşturması gerekmektedir. Böyle bir politika, okul öncesinden lise düzeyine kadar uzanan kurumsal vizyonun tutarlılığını artıracak ve eğitimde stratejik dil birliği sağlayacaktır.

Gelecekte yapılacak araştırmalar açısından, belirli okul türlerine odaklanan derinlemesine nitel çalışmaların yürütülmesi önerilmektedir. Bu çalışmalar, farklı okul tiplerinin (örneğin fen liseleri, imam hatip liseleri veya köy okulları) kurumsal söylemlerinde öne çıkan özgün temaları ortaya koyarak çeşitliliğe ışık tutabilir. Ayrıca, vizyon ve misyon ifadelerinin okul kültürü, öğretmen tutumları ve öğrenci başarısı üzerindeki etkilerinin boylamsal olarak incelenmesi, bu metinlerin pratik yansımalarını anlamak açısından büyük önem taşımaktadır. Son olarak, Türkiye'de elde edilen verilerin OECD ülkeleri ve diğer uluslararası örneklerle karşılaştırılması, küresel ölçekte eğitimde kurumsal söylem eğilimlerini ve yerel bağlama özgü farklılıkları ortaya koyarak, Türkiye'nin eğitim politikalarının uluslararası düzeyde konumlanmasına katkı sağlayacaktır. Bu bütüncül yaklaşım, hem uygulayıcılara hem de araştırmacılara eğitimde kurumsal kimlik inşasının dilsel, ideolojik ve pedagojik boyutlarını daha derinlemesine anlamaya yönelik yeni bir perspektif sunmaktadır.

KAYNAKÇA

Altıntop, M., Eşidir, O. V., & Bak, G. (2025). Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ndeki üniversitelerin misyon ve vizyon metinlerinin içerik analizi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 35*(3), 1303–1320. https://doi.org/10.18069/firatsbed.1651309

Ball, S. J. (2007). *Education PLC: Understanding private sector participation in public sector education.* Routledge. https://doi.org/10.4324/9780203964200

Binkley, M., Erstad, O., Herman, J., Raizen, S., Ripley, M., Miller-Ricci, M., & Rumble, M. (2012). Twenty-first century skills. P. Griffin, B. McGaw ve E. Care (Eds.), *Assessment and teaching of 21st century skills* içinde (ss. 17–66). Springer. https://doi.org/10.1007%2f978-94-007-2324-5_2

Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal, 9*(2), 27–40. https://doi.org/10.3316/QRJ0902027

Bozkuş Kahyaoğlu, S., & Balkan, B. (2018). Kurumsal yönetim kapsamında vizyon, misyon ve değerler: Türk bankacılık sektörü üzerine bir değerlendirme. *Journal of Accounting and Taxation Studies, 11*(3), 485–507. https://doi.org/10.29067/muvu.394151

Creswell, J. W., & Creswell, J. D. (2018). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches* (5. ed.). Sage Publications.

Creswell, J. W., & Poth, C. N. (2018). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches* (4. ed.). Sage Publications.

Dede, E. (2022). Kamu ortaokullarının ve özel ortaokulların misyon ifadelerinin karşılaştırılması. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 20*(1), 25-43. https://doi.org/10.37217/tebd.953253

Efe, İ., & Özer, O. (2015). A corpus-based discourse analysis of the vision and mission statements of universities in Turkey. *Higher Education Research & Development, 34*(6), 1134–1147. https://doi.org/10.1080/07294360.2015.1070127

Elo, S., & Kyngäs, H. (2008). The qualitative content analysis process. *Journal of Advanced Nursing, 62*(1), 107–115. https://doi.org/10.1111/j.1365-2648.2007.04569.x

Fairclough, N. (2013). *Critical discourse analysis: The critical study of language.* Routledge. https://doi.org/10.4324/9781315834368

Gee, J. P. (2014). *An introduction to discourse analysis: Theory and method.* Routledge. https://doi.org/10.4324/9781315819679

Millî Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2024). *Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli.* Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Merriam, S. B. (2009). *Qualitative research: A guide to design and implementation.* Jossey-Bass.

Merriam, S. B., & Tisdell, E. J. (2016). *Qualitative research: A guide to design and implementation* (4. ed.). Jossey-Bass.

Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook* (2. bs.). Sage Publications.

Northouse, P. G. (2022). *Leadership: Theory and practice* (9. ed.). Sage Publications.

OECD. (2019). *OECD learning compass 2030: A framework for student agency.* OECD Publishing. https://doi.org/10.1787/75efc70c-en

Ökmen, M., Şeker, G., & Yaman, F. (2020). Türkiye'de faaliyet gösteren kalkınma ajanslarının misyon ve vizyon bildirimlerinin analizi. *International Journal of Social Sciences, 6*(3), 45–62. https://doi.org/10.17755/esosder.842222

Patton, M. Q. (2015). *Qualitative research and evaluation methods* (4. ed.). Sage Publications.

Senge, P. M. (2006). *The fifth discipline: The art and practice of the learning organization* (Rev. ed.). Doubleday.

Stemler, S. E., Bebell, D., & Sonnabend, L. A. (2011). Using school mission statements for reflection and research. *Educational Administration Quarterly, 47*(2), 383–420. https://doi.org/10.1177/0013161X10387590

Turhan, B., & Kirkgöz, Y. (2020). An analysis on mission statements of Turkish primary schools: Similarities and differences. *Research in Educational Administration & Leadership, 5*(1), 71–98.

Ültay, E., Akyurt, H., & Ültay, N. (2021). Sosyal bilimlerde betimsel içerik analizi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi, 10*, 188–201. https://doi.org/10.21733/ibad.871703

Voogt, J., & Roblin, N. P. (2012). A comparative analysis of international frameworks for 21st century competences. *Journal of Curriculum Studies, 44*(3), 299–321. https://doi.org/10.1080/00220272.2012.668938

OKUL YÖNETİCİLERİNİN AFET YÖNETİM SÜRECİNE YÖNELİK ALGILARI

Yüksek Lisans Öğrencisi, Hatice DENLER TAŞDELEN
Karabük Üniversitesi, tasdelendhatice@gmail.com- https://orcid.org/0009-0000-8091-8126
Doç. Dr., Mustafa POLAT
Karabük Üniversitesi, mustafapolat@karabuk.edu.tr - https://orcid.org/0000-0002-6905-0087

ÖZET

Afetler, tarih boyunca toplumların sosyal, ekonomik ve kurumsal yapılarını derinden etkileyen ve yaşamın tüm boyutlarında kalıcı izler bırakan çok yönlü krizler olarak değerlendirilmektedir (Ventura & Madrigal, 2020; Coşkun & Ulusoy, 2024). Bu krizlerin en fazla yansıdığı alanlardan biri de eğitim kurumlarıdır. Okullar, yalnızca eğitim-öğretim faaliyetlerinin yürütüldüğü mekânlar değil; aynı zamanda kriz dönemlerinde güvenlik, yönlendirme ve dayanışma işlevlerini de üstlenen kritik kurumlardır (Shiwaku & Fernandez, 2011). Afetler karşısında okulların güvenli bir öğrenme ortamı sunma yükümlülüğü, onları hem afetlere hazırlık hem de afet sonrası müdahale süreçlerinde merkezi bir konuma yerleştirmektedir (AFAD, 2013; Coppola, 2007). Bu bağlamda okul yöneticileri, afet öncesinde risk azaltma ve hazırlık; afet sırasında müdahale, afet sonrasında ise iyileştirme ve yeniden yapılanma süreçlerinde doğrudan sorumluluk taşıyan aktörler olarak ifade edilebilirler (Alexander, 2002; Limoncu & Atmaca, 2018). Bununla birlikte okul yöneticilerinin afet yönetimine ilişkin algılarının, süreci hangi kavramsal bileşenler üzerinden tanımladıklarının ve hangi faktörlere öncelik verdiklerine ilişkin ilgili literatürde herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır (Ateşgöz, 2023). Oysa yöneticilerin afet yönetimine dair bakış açıları, okulların krizlere yanıt verme kapasitesini, kurumsal kültürünü ve toplumsal dayanıklılığa katkı düzeyini doğrudan şekillendirebilmektedir (Paton & Johnston, 2001; Shiwaku vd., 2011). Bu nedenle okul yöneticilerinin afet yönetim sürecine yönelik algılarının araştırılması hem kuramsal bilgi birikimi hem de eğitim kurumlarının afetlere hazırlık ve müdahale kapasitelerinin geliştirilmesi açısından kritik bir gereklilik olarak değerlendirilmektedir (Coppola, 2007; Paton, 2019). Bu araştırmanın amacı, okul yöneticilerinin afet yönetim sürecine yönelik algılarını ortaya koymak; süreci nasıl tanımladıklarını, hangi kavramsal bileşenlerle açıkladıklarını ve yönetim sürecinde dikkat edilmesi gereken faktörlere ilişkin görüşlerini derinlemesine incelemektir. Temel nitel araştırma deseninde (Merriam, 2013) kurgulanan çalışmada, veriler ölçüt örnekleme yoluyla belirlenen 17 okul yöneticisiyle gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşmeler aracılığıyla toplanmıştır. Elde edilen veriler içerik analizi tekniği ile çözümlenmiştir (Ültay, Akyurt & Ültay, 2021). Araştırmada erişilen bulgular, okul yöneticilerinin afet yönetimi sürecine ilişkin algılarının "Afet Yönetimini Yapılandıran Süreç Anlayışı", "Kavramsal Bileşenler ve Anahtar Sözcükler", "Yönetsel Sorumluluk Bilinci ve Liderlik Vurgusu" ve "Afet Yönetiminde Dikkat Edilmesi Gereken Faktörler" olarak adlandırılmış olan dört ana tema altında toplandığını ortaya koymuştur. Bulgular, okul yöneticilerinin afet yönetimi sürecini yalnızca kriz anında yapılan müdahalelerle sınırlı görmediklerini; aksine hazırlık, planlama, müdahale ve iyileştirme aşamalarını içeren kapsamlı ve döngüsel bir süreç olarak algıladıklarını göstermektedir (Coppola, 2007; AFAD, 2025a). Ayrıca yöneticilerin afet yönetimini, eğitim, iletişim, koordinasyon, liderlik ve toplumsal dayanışma unsurlarını kapsayan çok boyutlu bir liderlik sorumluluğu olarak değerlendirdikleri görülmektedir (Khan vd., 2017; Tierney vd., 2001). Bu çalışmanın sonuçlarının, okul yöneticilerinin afet yönetimi konusundaki farkındalıklarının artırılması, politika ve uygulamalara yön verilmesi ve okul temelli afet hazırlık süreçlerinin güçlendirilmesine katkı sağlaması beklenmektedir.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Anahtar Kelimeler: Afet Yönetimi, Okul Yöneticileri, Kriz Yönetimi, Liderlik, Okul Güvenliği, Eğitim Politikaları

1. GİRİŞ

Afetler, insanlık tarihinin hemen her döneminde toplumların sosyal dokusunu, ekonomik dengelerini ve kurumsal yapılarını derinden sarsan, uzun vadeli etkiler yaratan çok boyutlu olaylar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu olaylar yalnızca fiziksel yıkıma neden olmakla kalmamakta; aynı zamanda toplumsal dayanışmayı, kamu yönetimini, eğitim sistemlerini ve bireylerin psikososyal iyilik hâlini de dönüştürmektedir (Coşkun & Ulusoy, 2024; Ventura & Madrigal, 2020). Doğal ya da insan kaynaklı afetler, toplumun tüm kesimlerini etkileyebilmekte; özellikle eğitim kurumları, bu süreçte hem en fazla zarar gören hem de toplumsal iyileşmede en önemli rolü üstlenen kurumlar arasında yer almaktadır. Çünkü okullar, yalnızca akademik bilginin aktarıldığı mekânlar değil; aynı zamanda öğrencilerin, öğretmenlerin ve velilerin bir araya geldiği, güvenlik, rehberlik ve psikososyal destek işlevlerini de yerine getiren toplumsal merkezlerdir (Shiwaku & Fernandez, 2011).

Eğitim kurumlarının afetler karşısındaki sorumluluk alanı, yalnızca kriz sonrası iyileştirme süreçleriyle sınırlı değildir. Okullar, aynı zamanda afet öncesi risk azaltma, hazırlık, müdahale ve yeniden yapılanma gibi afet yönetiminin tüm aşamalarında aktif bir rol üstlenmektedir. Türkiye'de afetlerin sıklığı, coğrafi çeşitliliği ve nüfus yoğunluğu dikkate alındığında, okulların bu süreçteki konumu daha da kritik hâle gelmektedir (AFAD, 2013). Eğitim-öğretim süreçlerinin sürekliliğini sağlamak, öğrencilerin güvenliğini korumak ve toplumsal dayanıklılığı güçlendirmek, doğrudan okul yöneticilerinin liderlik becerileriyle yakından ilişkilidir (Coppola, 2007). Bu bağlamda okul yöneticileri, afet yönetim döngüsü içerisinde birer koordinatör, karar verici ve rehber olarak hareket etmek durumundadırlar (Alexander, 2002; Limoncu & Atmaca, 2018).

Afet yönetimi literatürü, genel olarak kurumsal hazırlık, risk yönetimi, kaynak planlaması ve kriz iletişimi üzerine yoğunlaşmakta; ancak bu süreci yöneten bireylerin, özellikle de okul yöneticilerinin, afet yönetimine ilişkin algı ve anlamlandırma biçimlerini yeterince ele almamaktadır (Ateşgöz, 2023). Oysa bir okulun afet sürecine ne kadar hazırlıklı olduğu, yalnızca fiziksel olanaklara değil, yöneticilerin bu süreci nasıl tanımladıklarına, hangi kavramlarla çerçeveledikleriyle ve hangi değerlere öncelik verdiklerine de bağlıdır. Okul yöneticilerinin afet yönetimine ilişkin algıları, bir yandan okulun kurumsal reflekslerini belirlerken diğer yandan eğitim politikalarının yerelde nasıl hayata geçirileceğini de etkilemektedir. Çünkü kriz anlarında alınan her karar, sadece yönetsel bir eylem değil, aynı zamanda etik, insani ve toplumsal bir sorumluluk alanıdır (Paton & Johnston, 2001).

Afet yönetimine yönelik yönetsel algı, liderlik anlayışıyla doğrudan bağlantılıdır. Etkili bir okul yöneticisi, afet yönetimini yalnızca bir kriz müdahalesi olarak değil, aynı zamanda sürekli gelişen, döngüsel ve öğrenen bir süreç olarak kavrar (Shiwaku vd., 2011). Bu bakış açısı, afet öncesi planlama, risk analizi, okul personelinin eğitimi, öğrencilerin bilinçlendirilmesi ve topluluk temelli dayanıklılığın güçlendirilmesi gibi çok boyutlu unsurları kapsar. Böyle bir liderlik yaklaşımı, eğitim kurumlarının yalnızca krizleri atlatmasını değil, aynı zamanda krizlerden öğrenmesini ve geleceğe yönelik daha güçlü bir kurumsal yapı inşa etmesini sağlar (Paton, 2019).

Bu çerçevede okul yöneticilerinin afet yönetimi sürecine ilişkin algılarının incelenmesi, hem teorik hem de uygulamalı açıdan önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Kuramsal açıdan bakıldığında, bu tür çalışmalar afet yönetimi literatüründe insan faktörünün ve yönetsel algının önemini vurgulamaktadır. Uygulama düzeyinde ise eğitim kurumlarının afetlere hazırlık düzeyini artırmak, politika geliştiricilere yol göstermek ve afet yönetimi eğitimlerinin içeriklerini yeniden yapılandırmak açısından somut çıktılar sunmaktadır. Özellikle son yıllarda Türkiye'de meydana gelen büyük ölçekli depremler, okul yöneticilerinin kriz anındaki karar verme süreçlerinin ne kadar hayati olduğunu göstermiştir. Bu nedenle yöneticilerin afet

yönetimi sürecini nasıl tanımladıkları, hangi kavramsal bileşenleri ön plana çıkardıkları ve bu süreçte hangi sorumluluk alanlarını vurguladıkları, afet sonrası kurumsal toparlanma kapasitesini doğrudan belirleyen unsurlar hâline gelmiştir. Bu araştırmanın amacı, okul yöneticilerinin afet yönetim sürecine yönelik algılarını ortaya koymak; süreci nasıl tanımladıklarını, hangi kavramsal bileşenlerle açıkladıklarını ve yönetim sürecinde dikkat edilmesi gereken faktörlere ilişkin görüşlerini derinlemesine incelemektir.

2. YÖNTEM

Bu araştırma, okul yöneticilerinin afet yönetimi sürecine ilişkin algılarını, deneyimlerini ve yönetsel yaklaşımlarını bütüncül biçimde anlamayı amaçlayan nitel bir çalışmadır. Araştırmanın deseni, çalışmanın temel amacına ve doğasına uygun olarak temel nitel araştırma deseni çerçevesinde yapılandırılmıştır. Merriam'a (2013) göre temel nitel araştırmalar, bireylerin belirli bir olguya ilişkin anlam dünyalarını derinlemesine incelemeyi, bu anlamları katılımcıların kendi ifadeleriyle ortaya koymayı ve bu ifadelerden temsili sonuçlara ulaşmayı amaçlar. Bu bağlamda, mevcut araştırma, okul yöneticilerinin afet yönetimi sürecine ilişkin düşünce ve uygulamalarını betimlemenin ötesine geçerek, onların bu süreci nasıl kavramsallaştırdıklarını ve deneyimlerinden ne tür anlamlar ürettiklerini ortaya koymayı hedeflemiştir. Bu yaklaşım, çalışmanın amacına uygun olarak keşfedici, derinlemesine ve bağlamsal bir analiz yapısının benimsenmesini gerektirmiştir. Dolayısıyla araştırma, bir "durum çalışması" niteliği taşımamakta; belirli bir okul ya da kurum özelinde sınırlandırılmaksızın, farklı okul türlerinden yöneticilerin ortak deneyimlerini ortaya çıkarmayı hedefleyen daha geniş bir nitel analiz zemini üzerinde yürütülmüştür.

Araştırmanın katılımcı grubunu, 2024–2025 eğitim-öğretim yılında Karabük ilinde Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı okul öncesi, ilkokul, ortaokul ve ortaöğretim düzeylerinde görev yapan müdür ve müdür yardımcıları oluşturmaktadır. Katılımcılar, amaçlı örnekleme yöntemlerinden uygun örnekleme tekniği ile belirlenmiştir. Nitel araştırmalarda örneklem seçiminde amaç, istatistiksel genelleme yapmak değil; incelenen olguya dair bilgi derinliği ve çeşitliliğini sağlamaktır (Patton, 1999; Yıldırım & Şimşek, 2021). Bu doğrultuda araştırma, farklı okul türlerinden 17 yöneticiyi kapsayacak biçimde kurgulanmış ve veriler bu yöneticilerle yapılan yarı yapılandırılmış görüşmeler aracılığıyla elde edilmiştir. Katılımcı sayısının belirlenmesinde veri doygunluğu ilkesi temel alınmıştır. Başka bir deyişle, görüşmeler ilerledikçe yeni bir tema veya anlamlı veri ortaya çıkmadığı noktada örneklem büyüklüğü yeterli kabul edilmiştir (Şahin, 2023).

Araştırma kapsamında elde edilen nitel veriler, içerik analizi yöntemiyle çözümlenmiştir. İçerik analizi, nitel verileri sistematik biçimde kodlama, kategorilere ayırma ve bunlardan anlamlı temalar üretme sürecini içeren bir analiz yaklaşımıdır (Yıldırım & Şimşek, 2021; Creswell, 2013). Veri analizi aşamasında, Ültay, Akyurt ve Ültay (2021) ile Saban ve arkadaşları (2017) tarafından önerilen çok katmanlı içerik analizi adımları izlenmiştir. Öncelikle görüşme metinleri birkaç kez okunarak bütüncül bir kavrayış oluşturulmuş, ardından veriler anlamlı birimlere ayrılarak kodlanmıştır. Bu kodlar arasındaki benzerlikler ve farklılıklar incelenmiş, ilişkili kodlar temalar ve alt temalar altında birleştirilmiştir.

3. BULGULAR

Bu araştırmada okul yöneticileriyle gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşmeler aracılığıyla, yöneticilerin "afet yönetimi" kavramına yönelik algı dünyaları çok boyutlu biçimde incelenmiştir. Katılımcıların afet yönetimini hangi kavramsal temeller üzerinden tanımladıkları, bu sürece ilişkin geliştirdikleri anlayış biçimleri ve yönetimsel süreçte öncelik verdikleri unsurlar ayrıntılı biçimde analiz edilmiştir. Görüşme formu, yöneticilerin afet yönetimini nasıl anlamlandırdıklarını ortaya çıkarmayı hedefleyen bir ana açık uçlu soru ile bu temel soruyu derinleştiren üç sonda sorudan oluşmuştur. Bu sorular sayesinde, katılımcıların "afet yönetimi" kavramına yükledikleri anlamlar, bu kavramı tanımlarken kullandıkları terimler ve sürecin etkili biçimde yürütülmesi için önemsedikleri hususlar derinlemesine sorgulanmıştır.

Elde edilen nitel verilerin sistematik analizi sonucunda, okul yöneticilerinin afet yönetimi sürecine ilişkin algılarının çok katmanlı ve bütüncül bir yapı sergilediği ortaya çıkmıştır. Yöneticiler, afet yönetimini yalnızca kriz anlarında gerçekleştirilen müdahale faaliyetleriyle sınırlı bir uygulama olarak değil; planlama, önleme, müdahale ve iyileştirme evrelerinden oluşan döngüsel bir süreç olarak kavramsallaştırmaktadır. Bu bulgu, yöneticilerin afet yönetimine ilişkin bakış açılarının, hem stratejik hem de pedagojik sorumlulukları kapsayan geniş bir yönetim perspektifine dayandığını göstermektedir. Analiz sonucunda ulaşılan bulgular, okul yöneticilerinin afet yönetimi sürecine ilişkin algılarını dört alt temada toplandığını göstermiştir. Her bir alt tema, yöneticilerin afet yönetimini anlamlandırma biçimlerini farklı yönleriyle ortaya koymakta; kavramsal bakış açılarını, liderlik rollerini ve kriz yönetimi konusundaki farkındalık düzeylerini analitik olarak sınıflandırmaya olanak tanımaktadır. Bu doğrultuda geliştirilen dört alt tema, okul yöneticilerinin afet yönetimi sürecine ilişkin düşünsel yaklaşımlarını sistematik biçimde yapılandırarak, onların süreci nasıl tanımladıklarına, hangi faktörlere öncelik verdiklerine ve yönetimsel sorumluluklarını nasıl konumlandırdıklarına dair derinlemesine bir bakış açısı sunmaktadır. Araştırmadan elde edilen verilerin analizi sonucu elde edilen bulgular okul yöneticilerinin afet yönetimi kavramına yönelik algılarının dört alt temada toplandığını göstermiştir. Buna göre bu dört alt tema aşağıdaki 1- Afet Yönetimini Yapılandıran Süreç Anlayışı, 2- Kavramsal Bileşenler ve Anahtar Sözcükler, 3 - Yönetsel Sorumluluk Bilinci ve Liderlik Vurgusu ve 4- Afet Yönetiminde Dikkat Edilmesi Gereken Faktörler olarak adlandırılmıştır.

3.1. Afet Yönetimini Yapılandıran Süreç Anlayışı

Görüşmelerde katılımcıların tamamına yakını, afet yönetimini yalnızca afet anında yapılan müdahalelerden ibaret görmeyip; süreci afet öncesi hazırlık, afet anı müdahalesi ve afet sonrası iyileştirme olmak üzere üç aşamalı, döngüsel ve bütüncül bir süreç olarak tanımlamıştır. Bu yaklaşım, okul yöneticilerinin afet yönetimi konusundaki kavramsal farkındalıklarının gelişmiş olduğunu ve süreci yalnızca bir kriz yanıtı değil, sistematik bir yönetim pratiği olarak gördüklerini göstermektedir. Katılımcılar, afetlerin doğası gereği öngörülemeyen ve yıkıcı sonuçlar doğurabileceğini vurgulamış; bu nedenle afet yönetiminin yalnızca olay anına değil, olay öncesi risk azaltımı ve hazırlık ile olay sonrası iyileştirmeyi de içeren kapsamlı bir planlama süreci olması gerektiğini belirtmişlerdir.

K10 afet yönetimini “Olası bir afet durumunda mal ve can kaybını en aza indirmek için afet öncesi hazırlık ve planlama, afet sırasında müdahale, afet sonrasında iyileştirme çalışmalarından oluşan sürecin tamamı” olarak tanımlamıştır. K11, “Üç süreçten oluşuyor: afet öncesi hazırlık, afet esnasında yapılan müdahaleler ve afetten sonra yaptığımız iyileştirme çalışmaları.” derken, K2 “Afete karşı hazır bulunmak en önemli şeydir çünkü neyin ne zaman olacağı belli değil. Ülkemizin fiziki şartlarına göre her türlü afete hazır olmamız gerekir.” ifadesiyle hazırlık aşamasının önemini vurgulamıştır. K17 ise afet yönetimini yalnızca müdahale pratiği değil, okulun işleyişini kapsayan stratejik bir yönetim anlayışı olarak görmüş ve “Afet gibi acil durumlar önceden tasarlanmalı, yönetim sistemleri buna göre kurgulanmalıdır. Hazırlıklar yapıldıktan sonra afet gerçekleştiğinde planlara göre hızlı ve etkili hareket etmek gerekir. Eksik kalan durumlar sonradan değerlendirilerek yönetime dahil edilmelidir.” demiştir. Bu görüş, afet yönetiminin güvenlik protokolü olmanın ötesinde okulun kurumsal kapasitesini güçlendiren bir öğrenme ve uyum süreci olduğunu göstermektedir. Katılımcılar afet yönetimini tanımlarken disiplinler arası bir anlayışla hareket etmiş ve sürecin fiziksel güvenlik, bilişsel hazırlık, duygusal denge, yönetsel koordinasyon ve sosyal dayanıklılık boyutlarına dikkat çekmişlerdir. Bu kapsamda afet yönetimini tanımlayan kavramlara dair verilen yanıtlarda “hazırlık”, “planlama”, “tahliye”, “müdahale”, “iyileştirme”, “tatbikat”, “koordinasyon”, “iletişim”, “eğitim”, “risk analizi” ve “farkındalık” öne çıkmıştır. K3 süreci “Risk yönetimi, kriz yönetimi, hazırlık, planlama, koordinasyon, iletişim, tahliye, tatbikat.” şeklinde sıralarken, K8 “Afete hazırlık, riski tespit etme ve azaltma,

afete müdahale, afet sonrası iyileşme, koordinasyon, eğitim, farkındalık, afete dayanıklılık." ifadeleriyle çok katmanlı bir yapı ortaya koymuştur. K2 "hazırlık, bilinç, eğitim, işin uzmanı", K5 ise "hazır olmak, tatbikat, bilinçlendirme" kavramlarını kullanmış; bu ifadeler sürecin bilgiye, profesyonelliğe ve farkındalığa dayalı, aynı zamanda eğitsel bir dönüşüm süreci olduğunu göstermiştir.

Yöneticiler afet yönetimini tanımlarken örgütsel rollerini, liderlik sorumluluklarını ve karar verme süreçlerini de vurgulamışlardır. K3 "Bir planlama yapmak gerek. Kimin ne yapacağını bilmesi gerekiyor. Müdür başkanının, müdür yardımcısının, öğretmenlerin, hizmetlilerin, hatta öğrencilerin bile... herkesin görevi net olmalı." derken, K15 "Afet yönetimi dikkat, yönetim becerisi ve liderlik, hızlı ve etkili karar verme, hazırlık ve yönlendirme işidir." ifadesiyle liderlik vasfını ön plana çıkarmıştır. Bu görüşler, okul yöneticilerinin afet sürecinde yalnızca uygulayıcı değil; strateji geliştirici, yönlendirici ve krizi yöneten bir lider olarak konumlandığını göstermektedir.

Afet yönetiminde dikkat edilmesi gereken faktörler sorulduğunda, katılımcıların büyük bölümü üç temel alana odaklanmıştır: (1) eğitim ve bilinçlendirme, (2) iletişim ve koordinasyon, (3) fiziksel ve teknik altyapı yeterliliği. K1 "Hem öğrenci hem de personelin afet öncesinde, sonrasında ya da ne yapılması gerektiğiyle ilgili eğitimler alması gerekiyor... toplum bilinçlendirme için önce öğrenciyle başlanmalı." derken, K10 "İletişim, koordinasyon, planlama… ama iletişim özellikle. Süreçte herkesin anlık olarak ne yapacağını bilmesi gerekir." ifadesiyle iletişimin önemini vurgulamıştır. K7 "Okuldaki tüm donanımların tam olması, afet anında herkesin görevini bilinçli şekilde yapması gerekir. Ekipmanlar kontrol edilmeli, çıkış noktaları netleştirilmeli." demiş; K16 ise "Panik olmadan süreci sağlıkla yönetebilmek en önemlisi... afet türüne göre insanların önceden alacağı tedbirler çok önemli." sözleriyle duygusal dayanıklılığı ön plana çıkarmıştır.

Tüm bu ifadeler, okul yöneticilerinin afet yönetimi sürecine yalnızca fiziksel değil; örgütsel, pedagojik ve psikolojik boyutlarıyla da hâkim olduklarını göstermekte, süreci çok boyutlu bir liderlik sorumluluğu olarak değerlendirdiklerini ortaya koymaktadır.

3.2. Kavramsal Bileşenler ve Anahtar Sözcükler

Okul yöneticilerinin afet yönetimi sürecine ilişkin zihinsel temsilleri, yalnızca süreci tanımlama biçimleriyle değil; aynı zamanda bu süreci açıklarken kullandıkları kavramsal çerçevelerle de şekillenmektedir. Katılımcılara yöneltilen "Afet yönetim sürecini tanımlayan en önemli anahtar sözcükler nelerdir?" sorusu, yöneticilerin afet yönetimine ilişkin düşünsel haritalarını ve bu süreci hangi kavramlar etrafında anlamlandırdıklarını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Analiz sonuçları, yöneticilerin afet yönetimini sadece kriz anına odaklı, tek boyutlu bir müdahale süreci olarak değil; planlama, hazırlık, müdahale ve iyileştirme aşamalarını içeren çok katmanlı, disiplinler arası ve sürdürülebilir bir süreç olarak değerlendirdiklerini göstermektedir. En sık vurgulanan kavramlar arasında "hazırlık", "planlama", "müdahale", "iyileştirme", "tatbikat", "koordinasyon", "iletişim", "eğitim", "farkındalık", "risk analizi", "dayanıklılık", "görev dağılımı" ve "liderlik" yer almaktadır. Bu kavramlar, okul yöneticilerinin afet yönetimine ilişkin bilgi düzeylerinin, yönetim anlayışlarının ve krizlere karşı geliştirdikleri farkındalıklarının yansımaları olarak değerlendirilebilir. Kavramsal bileşenlere sistematik yaklaşan katılımcılardan biri olan K3, afet yönetimini örgütsel ve teknik bir sistem olarak ele almış ve şu ifadeyi kullanmıştır: "Risk yönetimi, kriz yönetimi, hazırlık, planlama, koordinasyon, iletişim, tahliye, tatbikat." Bu açıklama, afet yönetimi farkındalığının yalnızca deneyimsel değil, kurumsal strateji ve operasyonel planlama düzeyinde geliştiğini göstermektedir. Benzer biçimde K8, afet yönetimini hem yapısal hem de davranışsal bir süreç olarak görmüş ve "Afete hazırlık, riski tespit etme ve azaltma, afete müdahale, afet sonrası iyileşme, koordinasyon, eğitim ve farkındalık, afete dayanıklılık" ifadelerini kullanmıştır. Bu görüş, afet yönetimini yalnızca bir

kriz tepkisi olarak değil; aynı zamanda bireysel farkındalık, kurumsal dayanıklılık ve toplumsal iş birliği gerektiren sürdürülebilir bir süreç olarak konumlandırmaktadır. Özellikle "afete dayanıklılık" kavramının kullanılması, afet yönetiminin sadece tepkisel değil, önleyici ve direnç artırıcı bir yaklaşım olarak benimsendiğini göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

Bazı katılımcılar, süreci daha kısa ama vurucu kavramlarla ifade etmiştir. K2, "hazırlık, bilinç, eğitim, işin uzmanı" diyerek bilgiye dayalı, profesyonel destek gerektiren bir alan vurgusu yapmıştır. Burada "işin uzmanı" kavramı, afet yönetiminin yalnızca okul yöneticilerinin ya da öğretmenlerin inisiyatifine bırakılmaması, teknik danışmanlık ve uzmanlık desteğiyle yürütülmesi gerektiğini göstermektedir. K5 ise süreci pedagojik bir bağlamda ele alarak "Hazır olmak, tatbikat, bilinçlendirme." ifadelerini kullanmıştır. Bu kısa ancak anlamlı vurgu, afet yönetimini bir eğitim süreci olarak gören yaklaşımı temsil etmektedir. Katılımcıların büyük bölümü, tatbikatların sadece birer rutin uygulama değil; farkındalık kazandıran bir öğrenme aracı olduğunda birleşmiştir.

Katılımcıların bir kısmı ise afet yönetimini yalnızca bilişsel değil, aynı zamanda duygusal ve davranışsal bir süreç olarak değerlendirmiştir. "Panik", "psikolojik hazırlık" ve "sağduyu" kavramları, afet yönetiminin psikolojik yönünü vurgulayan katılımcıların öne çıkardığı kavramlardır. K16, doğrudan bir kavramsal liste sunmamakla birlikte, "panik olmadan süreci yönetebilme" vurgusuyla duygusal denge ve kriz psikolojisine hâkimiyetin önemini belirtmiştir. Bu ifade, afet anlarında liderliğin yalnızca yönetsel değil; aynı zamanda duygusal dayanıklılık ve stres yönetimi becerisi gerektirdiğini göstermektedir.

Diğer yandan, organizasyon ve iletişim kavramlarına odaklanan K13, afet yönetimini "koordinasyon, bilgi akışı ve görev paylaşımı" kavramlarıyla tanımlamış ve okul içindeki rollerin netleştirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu yaklaşım, afet yönetimini açık görev tanımları, yetki hiyerarşisi ve haberleşme zinciri içinde ele alan yönetsel bir bakış açısını yansıtmaktadır. Katılımcıların birçoğu, görev paylaşımı ve iletişim mekanizmalarının netliğinin, afet sürecinin başarısı açısından belirleyici olduğunu ifade etmiştir.

Sıklıkla tekrar eden kavramlar arasında "tatbikat" ve "eğitim" kavramlarının ön planda olması, okul topluluğunun bu süreçleri ne kadar içselleştirdiğinin afet yönetiminin başarısında temel bir unsur olduğunu göstermektedir. K6, "hazırlık, eğitim, prova, sorumluluk paylaşımı ve disiplin" ifadelerini kullanarak afet yönetiminin hem teknik hem de kültürel bir boyutu olduğunu belirtmiştir. Bu vurgu, okul kültürünün afet bilinciyle bütünleşmesi gerektiğine işaret etmektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, okul yöneticilerinin afet yönetimini tanımlarken kullandıkları kavramlar; sürecin kapsamını, yönetsel yapısını, eğitimsel boyutlarını ve psikososyal yönlerini birlikte içeren zengin bir anlam dünyasına sahiptir. Katılımcılar, afet yönetimini yalnızca bir güvenlik protokolü ya da kriz yönetim aracı olarak değil; aynı zamanda öğrenme, farkındalık geliştirme ve liderlik süreci olarak görmektedir. Bu kavramsal çeşitlilik, yöneticilerin afet yönetimi süreçlerine dair sahip oldukları yüksek farkındalığın ve kurumsal sorumluluk bilincinin göstergesidir. Özetle, yöneticiler afet yönetimini yalnızca yönetsel değil, aynı zamanda eğitsel, psikolojik, sosyal ve teknik açılardan bütüncül bir perspektifle değerlendirmektedir.

3.3. Yönetsel Sorumluluk Bilinci ve Liderlik Vurgusu

Okul yöneticilerinin afet yönetimine ilişkin tanımları incelendiğinde, yalnızca teknik bilgiye dayalı bir yönetim anlayışının ötesine geçen; yönetsel sorumluluk, liderlik becerileri, karar alma yetkinliği ve kriz anlarında güven inşası gibi çok katmanlı bir liderlik perspektifinin geliştiği görülmektedir. Katılımcıların çoğu, afet yönetimini sadece prosedürel bir planlama değil; yöneticinin yönlendirici, karar alıcı ve örgütsel lider olarak aktif rol üstlendiği bir süreç olarak tanımlamaktadır. Bu kapsamda, afet yönetimi sürecine yüklenen anlamlarda "yönetsel sorumluluk bilinci" ve "liderlik" kavramlarının belirgin şekilde öne çıktığı anlaşılmaktadır.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Katılımcılar, okul yöneticisini sadece denetleyici değil; süreci başlatan, koordine eden, yönlendiren ve gerektiğinde sahada müdahale eden bir lider olarak tanımlamaktadır. Bu bakış, klasik bürokratik anlayıştan çok vizyoner, katılımcı ve koordinasyon odaklı bir liderlik yaklaşımıyla örtüşmektedir. K15, "Afet yönetimi dikkat, yönetim becerisi ve liderlik, hızlı ve etkili karar verme, hazırlık ve yönlendirme işidir." diyerek liderliğin yalnızca yetki değil, duygusal dayanıklılık ve yönlendirme gücü olduğunu belirtmiştir.

Katılımcıların çoğu, afet anında en kritik unsurun "karar alma cesareti" ve "etkili yönlendirme" olduğunu vurgulamıştır. K4, "Okul müdürü olarak herkesin ne yapacağını bilmesini sağlamak zorundayım. Kriz anında yöneten kişi ben olmalıyım. Aksi halde kaos olur." derken, liderin kriz anında güven kaynağı olduğunu ifade etmiştir. K9 ise "Eğer siz korkarsanız, öğretmen de öğrenci de korkar. Müdür olarak benim sakinliğim herkesi etkiler." sözleriyle liderliğin psikolojik yönüne dikkat çekmiştir. Bazı katılımcılar liderliği sadece afet anına değil, sürecin tamamına yayılan bir sorumluluk olarak görmektedir. K17, "Afet yönetimi sadece bir kriz anı değil. Önceden planlama, okulu hazır hâle getirme, insanlara görevlerini öğretme, tatbikat yaptırma... tüm bunlar bir yöneticinin liderlik becerisiyle ilgilidir." diyerek liderliğin sürekli ve proaktif bir anlayış gerektirdiğini belirtmiştir.

Bu tema altında sıklıkla vurgulanan diğer kavramlar "görev dağılımı" ve "organizasyon şeması" olmuştur. K3, "Bir planlama yapmak gerek. Kimin ne yapacağını bilmesi gerekiyor. Herkesin görevi net olmalı." diyerek kriz anında düzenin önemine dikkat çekmiştir. K12, "Bilmek yetmiyor. Okulda müdür olarak ben uygulamaya dökmezsem, kimse hareket etmez. Benim cesaretim herkese cesaret olur." ifadesiyle liderliğin eyleme geçirme gücünü vurgulamıştır. K6 ise "Birlikte hareket edebilme kültürünü oluşturmak zorundayız. Afet anında herkesin müdürü beklemeden hareket edebilmesi gerekir." diyerek ortak sorumluluk bilincine değinmiştir. Bazı katılımcılar liderliği etik sorumlulukla ilişkilendirmiştir. K14, "Karar verirken sadece prosedüre değil, insanların neye ihtiyaç duyduğuna da bakmak lazım. Müdür olmak, sadece kuralları değil insanları da bilmeyi gerektiriyor." diyerek insani duyarlılığın önemini vurgulamıştır. Son olarak, bazı görüşlerde liderliğin toplumsal bir misyon taşıdığı belirtilmiştir. K7, "Afet sırasında herkes önce okula geliyor. Çünkü okul sağlam, çünkü okulda müdür var. Bu yüzden benim liderliğim sadece okul içi değil, çevreye de etki eder." diyerek okul yöneticisinin toplum için güven kaynağı olduğunu ifade etmiştir. Tüm bu veriler, okul yöneticilerinin afet yönetimi sürecinde liderliği teknik bir görev değil; psikolojik, stratejik, etik ve toplumsal boyutları içeren çok yönlü bir sorumluluk alanı olarak gördüklerini göstermektedir. Liderlik, kriz anlarında cesur kararlar, önceden yapılan hazırlıklar ve güven veren bir duruşla bütünleşen önleyici, örgütleyici ve destekleyici bir süreçtir.

3.4. Afet Yönetiminde Dikkat Edilmesi Gereken Faktörler

Okul yöneticilerinin afet yönetimi sürecine ilişkin görüşleri, sürecin yalnızca planlama ve uygulamadan ibaret olmadığını; çok sayıda içsel ve dışsal değişkenin yönetilmesini gerektiren karmaşık bir yapı olduğunu göstermektedir. Afet yönetimini etkili kılmak için dikkat edilmesi gereken faktörler, yöneticilerin deneyimlerinden süzülen önemli unsurlar olarak belirlenmiştir. Analizler, bu faktörlerin büyük ölçüde (1) eğitim ve bilinçlendirme, (2) iletişim ve koordinasyon, (3) fiziksel altyapı, (4) psikososyal hazırlık ve panik yönetimi, (5) görev paylaşımı ve liderlik yapıları etrafında toplandığını ortaya koymuştur. Bu unsurlar, afet yönetiminin sadece teknik bir operasyon değil; aynı zamanda kurumsal kültür, pedagojik hazırlık ve sosyal dayanışma gerektiren bir sorumluluk olduğunu göstermektedir. Katılımcıların çoğu, hazırlığın yalnızca fiziksel önlemlerle sınırlı kalmaması gerektiğini; okul paydaşlarını kapsayan bir farkındalık süreci olarak ele alınması gerektiğini vurgulamıştır. K1, "Hem öğrenci hem de personelin afet öncesinde, sonrasında ya da ne yapılması gerektiğiyle ilgili eğitimler alması gerekiyor... toplum bilinçlendirme için önce öğrenciyle başlanmalı." ifadesiyle eğitimin temel rolünü belirtmiştir. Bu vurgu, okulun toplumsal farkındalığın

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

oluşturulacağı bir merkez olduğunu göstermektedir. Bir diğer kritik unsur olarak iletişim ve koordinasyon mekanizmaları öne çıkmıştır. Katılımcıların büyük çoğunluğu, afet anında yaşanacak karmaşanın ancak güçlü bir iletişim ağı ve net görev dağılımı ile önlenebileceğini ifade etmiştir. K10, "İletişim, koordinasyon, planlama… ama iletişim özellikle. Süreçte herkesin anlık olarak ne yapacağını bilmesi gerekir." diyerek, bilgi akışının hız ve doğruluk açısından belirleyici rolünü vurgulamıştır. Katılımcıların önemli bir kısmı okulun fiziksel altyapısına dikkat çekmiştir. K7, "Okuldaki tüm donanımların tam olması, afet anında herkesin görevini bilinçli şekilde yapması gerekir. Ekipmanlar kontrol edilmeli, çıkış noktaları netleştirilmeli." ifadesiyle yapısal güvenlik, ekipman ve çıkış düzeninin önemini belirtmiştir. Bu görüş, planların yazılı kalmaması, uygulama ve denetimle desteklenmesi gerektiğini göstermektedir. Psikolojik hazırlık ve panik yönetimi de yöneticilerin sıkça vurguladığı bir diğer boyut olmuştur. K16, "Panik olmadan süreci sağlıkla yönetebilmek en önemlisi... afet türüne göre insanların önceden alacağı tedbirler çok önemli." diyerek afet yönetiminin psikolojik boyutuna dikkat çekmiştir. Yöneticilerin sakin ve güven verici tutumu, okul topluluğunun ruhsal dayanıklılığı açısından belirleyici görülmektedir. Görev paylaşımı ve liderlik yapıları da katılımcıların önem verdiği konular arasındadır. K3, "Bir planlama yapmak gerek. Kimin ne yapacağını bilmesi gerekiyor... herkesin görevi net olmalı." sözleriyle kriz anında görevlerin önceden belirlenmesinin önemini vurgulamıştır. Bu yaklaşım, afet yönetiminin kolektif bir süreç olarak görülmesi gerektiğini göstermektedir. Bazı katılımcılar, afet yönetiminde yerel paydaşlarla iş birliğine de dikkat çekmiştir. K7, "Afet sırasında herkes önce okula geliyor... Bu yüzden benim liderliğim sadece okul içi değil, çevreye de etki eder." diyerek, okulun çevresiyle eşgüdüm içinde hareket etmesi gerektiğini belirtmiştir. Sonuç olarak, okul yöneticilerinin ifadeleri, afet yönetiminin yalnızca teknik yönleriyle değil; bilişsel, psikolojik, kurumsal ve toplumsal katmanlarıyla da ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır. Afet yönetiminin başarılı yürütülmesi için eğitim, iletişim, dayanıklılık, sorumluluk paylaşımı ve psikolojik hazırlığın bir arada bulunması gerektiği görülmektedir. Bu faktörlerin bütünlüğü, afet yönetimini yalnızca bir protokol değil; liderlik, dayanışma ve toplumsal direnç süreci hâline getirmektedir.

4. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Elde edilen bulgular, afet yönetiminin okul yöneticileri tarafından yalnızca bir kriz anı müdahalesi olarak değil, hazırlık, müdahale ve iyileştirme aşamalarını içeren bütüncül bir süreç olarak algılandığını göstermektedir. Bu yaklaşım, Kadıoğlu'nun (2011) ortaya koyduğu Bütünleşik Afet Yönetimi modeliyle örtüşmektedir. Kadıoğlu'na göre afet yönetimi; risk azaltma, hazırlık, müdahale ve iyileştirme aşamalarından oluşan döngüsel bir sistemdir ve kurumlar arası koordinasyon, sürekli gelişim ve öğrenmeyi gerektirir. Benzer biçimde Kahraman vd. (2021) de afet yönetiminin yalnızca olay anına değil, afet öncesi ve sonrasına odaklanan çok boyutlu bir planlama süreci olduğunu vurgulamaktadır. Bu bağlamda okul yöneticilerinin tanımlamaları, literatürde yer alan kuramsal çerçevelerle paralellik göstermekte; onların afet yönetimini bürokratik bir görev değil, stratejik bir planlama ve yönetsel liderlik alanı olarak değerlendirdiklerini ortaya koymaktadır.

Yöneticilerin süreci üç temel aşamada ele almaları—afet öncesi hazırlık, afet anı müdahale ve afet sonrası iyileştirme—Sendai Afet Risklerinin Azaltılması Çerçevesi (UNDRR, 2015) ile de uyumludur. Sendai çerçevesi, risk temelli planlama, zarar azaltma ve hazırlığın önceliklendirilmesi gerektiğini vurgular. Araştırmaya katılan yöneticilerin hazırlık, planlama ve risk analizi kavramlarına yoğun biçimde yer vermeleri bu uluslararası normlarla örtüşmektedir. Kuru ve Kazancı'nın (2023) araştırması da okul yöneticilerinin afet yönetimini büyük ölçüde hazırlık, önlem alma ve planlama süreçleri etrafında kurguladıklarını ve afet öncesi dönemin sürecin başarısında belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır. Benzer şekilde Odabaş (2021), okul yöneticilerinin afetleri bir süreç olarak ele almalarının yönetsel bir yeterlik

göstergesi olduğunu vurgulayarak, afet yönetiminin teknik bilgiyle sınırlı kalmaması gerektiğini; planlama, organizasyon ve liderlik becerileriyle desteklenmesi gerektiğini belirtmiştir.

Araştırma bulgularında öne çıkan "hazırlık", "tatbikat", "tahliye", "müdahale", "iyileştirme", "koordinasyon" ve "eğitim" gibi kavramlar, afet yönetiminin yalnızca fiziksel güvenlik önlemlerinden ibaret olmadığını; bilişsel, davranışsal ve yönetsel boyutları da içeren çok katmanlı bir süreç olarak algılandığını göstermektedir. Bu sonuç, AFAD'ın (2025a) afet yönetimine ilişkin rehberlerinde vurguladığı "eğitim, bilinçlendirme ve toplumsal farkındalık" ilkeleriyle örtüşmektedir. Bu bağlamda okul yöneticilerinin süreci eğitim, iletişim, koordinasyon ve psikososyal hazırlık unsurlarıyla birlikte değerlendirmeleri, uluslararası iyi uygulamalarla da uyumlu bir yönetim kültürüne sahip olduklarını göstermektedir. Araştırmada ayrıca yöneticilerin afet yönetimi sürecinde liderlik rolüne verdikleri önem dikkat çekmektedir. Katılımcılar, etkili karar alma, görev dağılımı, iletişim ve yönlendirme gibi unsurların afet yönetiminin başarısında belirleyici olduğunu ifade etmişlerdir. Bu durum, Karaman ve Altay'ın (2016) vurguladığı "bütünleşik yönetim süreçlerinde liderin sonuç odaklılığı, kriz anında sergilediği etik duruş ve iletişim becerisinin" afet risklerini azaltmadaki etkisini desteklemektedir. Afet yönetimi literatüründe de liderlik, yalnızca yönetsel bir pozisyon değil; psikososyal dayanıklılığı artıran, paydaşlar arası güveni pekiştiren ve topluluk içinde koordinasyonu sağlayan temel bir süreç olarak tanımlanmaktadır (Paton & Johnston, 2001; Paton, 2019).

Yöneticilerin afet yönetimine yönelik pedagojik yaklaşımları da dikkat çekicidir. Katılımcılar, afet eğitimlerini yalnızca bilgilendirme faaliyeti olarak değil, öğrenci ve personelde bilinç, tutum ve refleks kazandırmayı amaçlayan eğitsel bir süreç olarak değerlendirmişlerdir. Bu durum, Shiwaku ve Fernandez'in (2011) belirttiği "okulun kriz zamanlarında güvenlik ve rehberlik işlevi" görüşüyle paralellik göstermektedir. Dolayısıyla eğitim kurumlarının afet farkındalığına dayalı kültür inşasında merkezi rol oynadığı söylenebilir.

Sonuç olarak, bu araştırma okul yöneticilerinin afet yönetimini çok boyutlu, liderlik temelli ve stratejik bir süreç olarak algıladıklarını ortaya koymuştur. Elde edilen bulgular, Türkiye'nin afet risk profiliyle ve mevcut literatürle uyumlu bir farkındalık düzeyine işaret etmektedir. Ancak bu farkındalığın kalıcı bir kurumsal kültüre dönüşebilmesi için sistematik eğitim programları, liderlik temelli hizmet içi gelişim çalışmaları ve okul düzeyinde standartlaştırılmış afet planlarının oluşturulması gerekmektedir. Politika düzeyinde, okul yöneticilerine yönelik afet liderliği eğitimlerinin yaygınlaştırılması (Odabaş, 2021; Karaman & Altay, 2016), yerel yönetimlerle koordinasyonun güçlendirilmesi ve afet planlarının düzenli tatbikatlarla güncellenmesi önerilmektedir. Böylece okul yöneticilerinin sahip oldukları farkındalık, kurumsal reflekslere dönüşerek afet yönetiminde sürdürülebilir bir dayanıklılık kültürünün gelişimine katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD). (2013). *Türkiye afet müdahale planı.* https://www.afad.gov.tr/turkiye-afet-mudahale-plani

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD). (2025a). *Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü.* Erişim tarihi 3 Mayıs 2025. https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD). (2025b). *Eğitimler.* Erişim tarihi 3 Mayıs 2025. https://www.afad.gov.tr/egitimler

Alexander, D. (2002). *Principles of emergency planning and management.* Terra Publishing.

Ateşgöz, K. (2023). Deprem sürecinde örgütsel iletişim: 6 Şubat depremleri kapsamında Adana ilinde bir saha araştırması. *Türkiye Medya Akademisi Dergisi, 3*(6), 151–184. https://doi.org/10.5281/zenodo.8378620

Coppola, D. P. (2007). *Introduction to international disaster management.* Butterworth-Heinemann.

Coşkun, S., & Ulusoy, M. D. (2024). Afetler karşısında kırılganlık ve dirençliliği temellendirmek: Sermaye temelli bütüncül bir bilişsel ve operasyonel model önerisi. *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi, 14,* 97–117. https://doi.org/10.13114/mjh.1447477

Creswell, J. W. (2013). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches* (3rd ed.). SAGE.

Kadıoğlu, M. (2011). *Afet yönetimi: Beklenilmeyeni beklemek, en kötüsünü yönetmek*. T.C. Marmara Belediyeler Birliği Yayını, İstanbul.

Kahraman, S., Polat, E., & Korkmazyürek, B. (2021). Afet Yönetim Döngüsündeki Ana Terimler. Avrasya Terim Dergisi, 9(3), 7-14.

Karaman, Z. T., & Altay, A. (Eds.). (2016). *Bütünleşik Afet Yönetimi*. İlkem. https://www.researchgate.net/profile/Soner_Esmer/publication/312172946_Afet_Lojistigi/links/5874946d08aebf17d3b22d23.pdf

Khan, M. G., Johar, F., & Baba, A. N. (2017). Disaster management risk perception of local communities. *Jurnal Kemanusiaan, 15*(1), 87–94.

Limoncu, S., & Atmaca, A. B. (2018). Çocuk merkezli afet yönetimi. *Megaron, 13*(1). https://doi.org/10.5505/megaron.2017.49369

Merriam, S. B. (2013). *Nitel araştırma: Desen ve uygulama için bir rehber* (S. Turan, Çev., 3. baskıdan). Nobel.

Odabaş, L. (2021). *Eğitim kurumları idarecilerinin kriz anında afet ve acil durumlara yönelik yeterliliklerinin değerlendirilmesi: Gümüşhane ili örneği* (Tez no. 662124) [Yüksek Lisans Tezi, Gümüşhane Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi.

Paton, D. (2019). Disaster risk reduction: Psychological perspectives on preparedness. *Australian Journal of Psychology, 71*(4), 327–341. https://doi.org/10.1111/ajpy.12237

Paton, D., & Johnston, D. (2001). Disasters and communities: Vulnerability, resilience and preparedness. *Disaster Prevention and Management, 10*(4), 270–277. https://doi.org/10.1108/EUM0000000005930

Patton, M. Q. (1999). Enhancing the quality and credibility of qualitative analysis. *Health services research, 34*(2), 1189.

Saban, A., Ersoy, A. F., Özden, M., Bozkurt, M., Ersoy, A., Akar, H., & Yahşi, Z. (2017). *Eğitimde Nitel Araştırma Desenleri*. https://hdl.handle.net/11511/80575

Shiwaku, K., & Fernandez, G. (2011). Chapter 3 Roles of School in Disaster Education. In *Disaster education* (pp. 45-75). Emerald Group Publishing Limited.

Şahin, S. (2023). *Sosyal Bilimlerde Araştırma*. Pegem Akademi Yayıncılık. 1. Baskı. 9786256890275.

Tierney, K. J., Lindell, M. K., & Perry, R. W. (2001). *Facing the unexpected: Disaster preparedness and response in the United States*. Joseph Henry Press

United Nations Office for Disaster Risk Reduction (UNDRR). (2015). Sendai framework for disaster risk reduction 2015–2030 https://www.preventionweb.net/files/43291_sendaiframeworkfordrren.pdf

Ventura, G. L. & Madrigal, D. V. (2020). Awareness and practices on disaster preparedness of students of a public high school in antique. *Philippine Social Science Journal, 3*(2), 45-46. https://doi.org/10.52006/main.v3i2.210

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2021). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık. 12. Baskı. ISBN: 9789750269820.

Ültay, E., Akyurt, H., & Ültay, N. (2021). Sosyal bilimlerde betimsel içerik analizi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi, 10,* 188–201. https://doi.org/10.21733/ibad.871703

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

YARATICI SANAT ETKİNLİKLERİNE YÖNELİK DÖRDÜNCÜ SINIF ÖĞRENCİLERİNİN GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ

Samiye KÜÇÜK

Amasya Üniversitesi, samiyekucuk1625@gmail.com, ORCID ID: 0009-0000-9507-2143

Doç. Dr. İdris AKTAŞ

Amasya Üniversitesi, idrisaktasdr@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-6265-6337

Prof. Dr. Önder İDİL

Amasya Üniversitesi, onidil@gmail.com, ORCID ID: 0000- 0003-1744-4006

ÖZET

Eğitim, bireyin yaşantı temelli deneyimleri aracılığıyla bilişsel, duyuşsal ve psikomotor alanlardaki gelişimini destekleyen bütüncül bir süreçtir. Sanat temelli öğrenme ortamları, öğrencilerin estetik duyarlılıklarının yanında, bilişsel esneklik, yaratıcılık ve duyuşsal ifade kapasitelerini de geliştirebilen çok boyutlu özellikleriyle buna katkı sunmaktadır. Yaratıcı sanat, bireyin duygu, düşünce ve ruh dünyasını estetik biçimde ifade etmesine yarayan sanatsal etkinliklerin bütünüdür. Alanyazında yaratıcı sanat etkinlikleri çok boyutlu ele alınmış olmasına rağmen, dördüncü sınıf öğrencilerinin yaratıcı sanat etkinliklerinin uygulanmasına dair öznel deneyimlerini merkez alan derinlikli veri boşluğu bulunmaktadır. Gerçekleştirilen yaratıcı sanat etkinliklerine yönelik öğrenci görüşlerini belirlemek, hem kuramsal çerçeveyi yaşantısal verilerle sınayarak hem de uygulamaya dönük somut iyileştirme önerileri geliştirerek bu boşluğu dolduracaktır. Bu araştırmanın amacı, dördüncü sınıf öğrencilerinin ilkokul düzeyinde uygulanan yaratıcı sanat etkinliklerine yönelik görüşlerini incelemektir. Araştırmada nitel durum çalışması deseni kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemini Amasya il merkezindeki bir devlet ilkokulunda uygun örnekleme yöntemine göre seçilen 26 dördüncü sınıf öğrencisi oluşturmaktadır. Dördüncü sınıf öğrencilerinin yaratıcı sanat etkinliklerine ilişkin algı, deneyim, güçlük ve önerilerini belirlemek üzere yarı yapılandırılmış açık uçlu anket formu uygulanmıştır. Araştırma kapsamında toplanan nitel veriler tematik içerik analizi yöntemiyle çözümlenmiştir. Bulgular, öğrencilerin yaptığı çalışmalar, öğrenme çıktılarına etkisi ve karşılaşılan zorluklar olmak üzere üç tema altında incelenmiştir. Öğrenciler eğlenceli deneyimler yaşadıklarını, el becerilerinin geliştiğini, yeni teknikler keşfettiklerini ve iş birliği, sabır davranışlarının güçlendiğini belirtmiştir. Bununla birlikte alüminyum kabartma ve parmak kukla dikiş etkinliğinde zorlandıklarını, ancak bunu öğretmen desteğiyle aştıklarını ifade etmişlerdir. Sonuç olarak yaratıcı sanat etkinlikleri, eğlenceli yaparak-yaşayarak öğrenmeyi sağlamış ve öğrenci katılımını artırmıştır. Bu bağlamda, derslerde üç boyutlu sanat etkinliklerine daha fazla yer verilmesi ve çeşitliliğin artırılması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: *ilkokul dördüncü sınıf, öğrenci görüşleri, yaratıcı sanat etkinlikleri*

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Giriş

Eğitim, bireyin yaşantı temelli deneyimleri aracılığıyla bilişsel, duyuşsal ve psikomotor alanlardaki gelişimini sistemli bir biçimde destekleyen bütüncül bir süreçtir (Ertürk, 2013). Eğitim ihtiyaçları çok yönlü olan bireylerin, eğitim sürecinde önemli rol oynayan bileşenlerden biri de sanat eğitimidir (Mercin ve Alakuş, 2007). Sanat temelli öğrenme ortamları, öğrencilerin estetik duyarlılıklarının yanında, bilişsel esneklik, yaratıcılık ve duyuşsal ifade kapasitelerini de güçlendiren çok boyutlu özellikleriyle gelişime katkı sunmaktadır (Hetland vd., 2007; Winner vd., 2013; MEB, 2018). Öğrenciler, eğitim sürecinin her aşamasında sanat faaliyetleri sayesinde kendini ifade etme ve düşünme becerisiyle yaratıcı fikirleri somutlaştırma yeteneklerini de kazanmış olurlar (Uzun Gedikli ve Ayaydın, 2024). Yaratıcı sanat etkinlikleri, bireylerin duygularını, düşüncelerini ve hayal güçlerini ifade etmelerine imkân tanırken, çeşitli eserler ortaya koyarak kendilerini gerçekleştirmelerine ve mutluluk duygusu yaşamalarına yardımcı olur (Küçük, Aktaş ve İdil, 2025).

Yaratıcılık ve Sanat

Yaratıcılık, bir amaç doğrultusunda özgün fikirler, ürünler ve yeni birleşimler üretebilme yeteneğidir (Samurçay, 1983). Yaratıcılık, alışılmışın dışına çıkarak merakla yeni yollar keşfetmeyi, sorunlara farklı bakış açısıyla çözüm üretmeyi sağlayan bir düşünme becerisidir (Şeker ve Türkmen, 2021). Sanat; belirli yöntemler, bilgiler ve kurallar çerçevesinde bir etkinliğin ya da işin gerçekleştirilmesidir. Sanatsal faaliyetler, bireylerin deneyimlerini ve olayları yaratıcı bir biçimde ortaya çıkarma çabasını içerir (Akdoğan, 2001). Yaratıcı sanatlar, bireyin duygu, düşünce ve ruh dünyasını estetik bir biçimde ifade etmeye yarayan sanatsal çalışmaların tümüdür (Özdal, 2023).

Geçmişte yaratıcılık, yalnızca özel yetenekleri olan kişilere ait gizemli bir güç gibi algılanırken, günümüzde ise tüm insanların doğasında var olan bir düşünme yetisi olarak algılanmaktadır (Özerbaş, 2011). Bireyin bir konu hakkında heyecanlanması ya da merak duyması, yaratıcı potansiyelinin doğal bir şekilde açığa çıkmasını sağlamaktadır (Özerbaş, 2011). Çocukluk döneminde yaratıcılığın ve estetik duyguların beslenmesi, çocukların gelecekte üretken, yaratıcı ve çevrelerindeki estetiği fark edebilen bireyler olmaları için temel oluşturur (Feeney ve Moravcik, 1987). Çocukların yaratıcılıklarını ifade edebilecekleri alanların başında sanat etkinlikleri gelmektedir (Aral, 1999). Yaratıcı sanat, bireylerin hislerini ve fikirlerini dışa vurabildikleri en etkili yöntemlerden biridir. Bu nedenle, erken yaşlardan itibaren verilen sanat etkinlikleri; bireylerde mantıksal düşünme, yaratıcılık, hayal gücü, sorunlarla başa çıkma ve el-göz-zihin koordinasyonu gibi yeteneklerin gelişmesine olanak tanımaktadır (Özkan ve Girgin, 2014). Bu tür etkinlikler, bireylerde olumlu hisler uyandırarak öğrenme sürecini daha keyifli hale getirmekte, aynı zamanda estetik anlayışlarının gelişmesine katkı sağlamaktadır (Kelekçi Olgun ve Kahraman, 2016).

Çocukların yaratıcı potansiyelinin gelişebileceği en önemli yerlerden biri, günlerinin çoğunu geçirdikleri okul ortamlarıdır. Bu ortamları sanatla iç içe küçük atölyelere çevirmek ise büyük ölçüde sınıf öğretmenlerinin bu konudaki bilincine ve çabasına bağlıdır. Temel eğitimde ana sorumluluğu taşıyan sınıf öğretmenlerinin bu sanatsal alanları oluşturabilmesi, alanyazında "sanat eğitimi" olarak da anılan görsel sanatlar dersinin değerini ve önemini kavramış

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

olmalarını gerektirir (Tantan, 2022). Özellikle ilköğretim çağındaki çocukların, hislerini ve fikirlerini rahatça ifade edebildikleri ve kendilerini kısıtlanmış hissetmedikleri bir alana sahip olmaları çok önemlidir. Bu nedenle görsel sanatlar eğitimi, çocukların yaratıcı potansiyellerini artırırken aynı zamanda özgür bir öğrenme ortamı sunarak dünyayı kendi gözlerinden nasıl gördüklerini anlamamıza yardımcı olmaktadır (Baltacı ve Eker, 2019). Bu nedenle, sanat eğitimine küçük yaşlardan itibaren başlanarak, bireylerin seviyesine uygun sanatsal faaliyetler seçilmesiyle gelişimi ve yaratıcılığı desteklenmelidir (Kelekçi Olgun ve Kahraman, 2016). Böylece, sanat etkinliklerine katılan öğrenciler, estetik ilkeler ışığında yaratıcı süreçlerini düzenlerken anlama, çözümleme ve birleştirme becerilerini geliştirme ve sanatın anlatım yollarını öğrenip günlük yaşamlarına aktarma imkânı bularak daha fazla mutluluk hissi yaşayabilirler (Göktuğ Kılıç ve Yalım, 2023).

Alanyazın Taraması ve Problem Durumu

Alanyazın incelendiğinde görsel sanatlar eğitiminde yaratıcı süreçlerin öğrenciler açısından taşıdığı önem üzerine gerçekleştirilen çalışmalara rastlanmaktadır (Göktuğ Kılıç ve Yalım, 2023). Görsel sanatlar öğretim programının yaratıcı becerileri destekleme niteliği (Nalinci, 2014) ile Türkiye'de ilkokul ve ortaokul öğrencilerinin yaratıcılık gelişiminde görsel sanatlar eğitiminin temel rolü (Baltacı ve Eker, 2019) vurgulanmıştır. Ayrıca, görsel sanatlar öğretmenlerinin derslerinde uyguladıkları süreçlerin yaratıcılığı destekleyip desteklemediğine ilişkin değerlendirmeleri (Bahadır ve Berkant, 2021) ve çevrimiçi çocuk sanat etkinliklerinin yaratıcılığı geliştirme potansiyeli (Fırat, 2023) incelenmiştir. Resim sanatında imge ve imgelem temelli yaratıcı üretim süreci (Süzen ve Yücel, 2021) ile 2018 ilkokul görsel sanatlar dersi kazanımlarının yaratıcı düşünmeyi destekleme düzeyi (Tantan, 2022) değerlendirilmiştir. Uzaktan yürütülen görsel sanatlar derslerinin sanatsal yaratıcılığı destekleme düzeyi (Baş vd., 2023) ve generatif sanatın kavramsal çerçevesi bağlamında dijital yaratıcılık (Al, 2019) ele alınmıştır. İlkokul sanat eğitiminin uygulanmasındaki zorluklara ve öğretmen görüşleri (Alter vd., 2009a), sanat eğitiminde yaratıcılığın geliştirilmesi amacıyla sanatçıların ilkokullara dâhil edilmesine yönelik modeller (De Backer vd., 2012) ve ilkokullarda yaratıcılığı destekleyici pedagojilerin geliştirilip sürdürülebilir kılınması (Craft vd., 2014) tartışılmıştır. Avustralya'daki ilkokul öğretmenlerinin yaratıcı sanatlar öğretimi ve uygulamalarına ilişkin eleştirel yansımaları (Alter vd., 2009b) yaratıcı uygulamaların güçlük ve imkânlarına dair bakış açısı sunmuştur. Son olarak yaratıcı sanat temelli öğrenme deneyimlerinin üçüncü sınıf öğrencilerinin okula yönelik mutluluklarına etkisi incelenmiştir (Küçük vd., 2025).

Bu çalışmalar bütüncül olarak değerlendirildiğinde öğretim programı, öğretmen uygulamaları, çevrim içi ortamlar, dijital yaratıcılık ve kuramsal boyutları ele aldığı görülmektedir. Ancak yaratıcı sanat etkinliklerinin bizzat sınıf düzeyinde uygulamaya yansıyan niteliğini doğrudan öğrencilerin algısına dayalı olarak, özellikle ilkokul dördüncü sınıf düzeyinde, ayrıntılı biçimde irdeleyen araştırmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Mevcut alanyazın yaratıcı sanat eğitimini çok boyutlu ele almış olmasına rağmen, dördüncü sınıf öğrencilerinin yaratıcı sanat etkinliklerinin uygulanışına dair öznel deneyimlerini merkez alan derinlikli veri boşluğu bulunmaktadır. Yapılan çalışma bu boşluğu doldurarak hem kuramsal çerçeveyi yaşantısal verilerle sınayacak hem de uygulamaya dönük somut iyileştirme önerileri geliştirecektir.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Bu araştırmanın amacı, ilkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin uygulanan yaratıcı sanat etkinliklerine yönelik görüşlerinin incelenmesidir.

Yöntem

Araştırma Deseni

Bu araştırmada, yaratıcı sanat etkinliklerinin ilkokul dördüncü sınıf düzeyindeki uygulanışına ilişkin öğrenci algı ve deneyimlerini derinlemesine incelemek amacıyla nitel durum çalışması kullanılmıştır. Nitel durum çalışmasında en belirgin özellik, bir veya birden fazla durumun, derinlemesine araştırılmasıdır. Bir durumla ilişkili etkenler, bütüncül bir bakışla incelenerek hem durumu nasıl etkiledikleri hem de ondan nasıl etkilendikleri değerlendirilir (Yıldırım ve Şimşek, 2021).

Araştırmanın Örneklemi

Araştırmanın örneklemini Amasya il merkezindeki bir devlet ilkokulunda öğrenim gören 26 dördüncü sınıf öğrencisi (12 Kız, 14 Erkek) oluşturmuştur. Araştırmada konum, zaman ve maliyet bakımından ulaşılması en kolay katılımcıların seçildiği uygun örnekleme yöntemi kullanılmıştır (Canbazoğlu Bilici, 2019). Araştırmacının görev yaptığı kurumda öğrencileri düzenli izleyebilmesi ve deneysel uygulamaları pratik biçimde yürütebilmesi bu tercihi kolaylaştırmıştır.

Veri Toplama Aracı

Açık Uçlu Anket Formu

Bu araştırmada dördüncü sınıf öğrencilerinin yaratıcı sanat etkinliklerine ilişkin algı, deneyim, güçlük ve önerilerini belirlemek üzere yarı yapılandırılmış açık uçlu anket formu kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme soruları araştırmacılar tarafından oluşturulduktan sonra kapsam geçerliliğini sağlamak amacıyla üç alan uzmanının görüşü alınmış ve alınan dönütlere göre gerekli düzeltmeler yapılarak son hali verilmiştir. Birinci başlık, yaratıcı sanat etkinlikleri kapsamında yapılan çalışmalar ile görsel sanatlar dersi kapsamında yapılan çalışmalar arasındaki farkları belirlemeye yöneliktir. İkinci başlık, yaratıcı sanat etkinlikleriyle yapılan derslerle ilgili düşüncelerini belirlemeye yöneliktir. Üçüncü başlık, yaratıcı sanat etkinlikleriyle işlenen derslerden edinilen kazanımları belirlemeye yöneliktir. Dördüncü başlık, yaratıcı sanat etkinliklerini gerçekleştirirken karşılaşmış oldukları zorlukları belirlemeye yöneliktir. Beşinci başlık, eklemek istedikleri görüş ve önerileri belirlemeye yöneliktir.

Uygulama Süreci

Çalışmalara başlamadan bir hafta önce öğrencilere yaratıcı sanat etkinliklerinin amacını ve sürecini açıklayan kısa bir bilgilendirme yapılarak, etkinlik örnek görselleri ve kullanılacak temel malzeme listesi tanıtılmıştır. Böylece iki boyutlu çalışmalar ile üç boyutlu çalışmalar arasındaki farkın hissettirilmesi amaçlanmıştır. Yapılan bu tanıtım ile toplanan verilerin güvenirliğinin arttırılması amaçlanmıştır. Velilerden izin alınarak, beş hafta sürecek olan yaratıcı sanat etkinlikleri yapılmaya başlanmıştır. Her haftanın son günü bir sonraki hafta

yapılacak etkinlikler için malzeme tanıtımı yapılarak gerekli malzemeler öğrencilerden talep edilmiştir.

Birinci hafta taş boyama etkinliği yapılmıştır. Etkinlik için getirilen taşlar amaca uygun seçilerek, öğrencilerin hayal ettikleri şekli tasarlayarak boyama yapması sağlanmıştır. İkinci hafta mum süsleme ve mum boyama etkinliği yapılmıştır. Kalıplardan çıkarılan mumlar önce akrilik boyalarla istedikleri desen ve renklerle boyandıktan sonra simlerle süslenmiştir. Üçüncü hafta parmak kukla şekli verilerek renkli keçeler kesilmiş ve öğretmen kontrolünde dikilmiştir. Dördüncü hafta A4 kâğıdı büyüklüğünde alüminyum folyoya önce ters taraftan çiçek motifi çıkarılmış, daha sonra folyonun ön yüzü çevrilerek çiçek motifi kabartma halini alacak şekilde motifin dış tarafları kalemin kalın uçlu tarafıyla hafifçe bastırılarak motif ön plana çıkartılmaya çalışılmıştır. Beşinci hafta müzik eşliğinde plastik bardaklarla orff ritim etkinliği yapılmıştır. Etkinlikler öncesi, sınıf sıra düzeni grup çalışması yapılabilecek şekilde kümelenmiştir. Etkinlikler tamamlandıktan bir hafta sonra öğrencilere açık uçlu anket formu uygulanarak görüş ve önerileri alınmıştır.

Veri Analizi

Araştırma kapsamında toplanan nitel veriler tematik içerik analizi yöntemiyle çözümlenmiştir. Tematik içerik analizi, belirlenen temalara göre yapılan kodlamalarla, incelenen bir metin veya metinleri küçük içeriklerle gruplandırıp özetleyen sistematik bir tekniktir (Ecevit vd., 2021). İçerik analizinin güvenirliğini artırmak amacıyla öncelikle, en fazla görüş bildiren iki öğrencinin görüşlerini birinci ve ikinci araştırmacı tarafından anlamlı birimlere ayrılarak kodlanmıştır. Diğer öğrencilerin görüşleri bağımsız olarak kodlanmıştır. Kodlayıcılar bir araya gelerek aynı ve farklı şekilde kodlanan görüşleri belirleyerek, kodlamalar arası uyum katsayısı hesaplanmıştır. Uyum katsayısı 0,78 olarak bulunmuştur. Farklı şekilde kodlanan görüşler fikir birliğiyle yeniden kodlanmıştır. Benzer kodlar aynı tema altında toplanmıştır. Elden edilen sonuçlar, frekans ve yüzde tablosu kullanılarak betimsel biçimde ifade edilmiştir.

Bulgular

Bulgular, öğrencilerin yaptığı çalışmalar, öğrenme çıktılarına etkisi ve karşılaşılan zorluklar olmak üzere üç tema altında incelenmiştir. Öğrencilerin yapılan çalışmalara yönelik görüşleri Çizelge 1'de verilmiştir.

Çizelge 1. Öğrencilerin Yapılan Çalışmalara Yönelik Görüşleri

Kodlar	***f***	***%***
Alüminyum kabartma	15	58
Parmak kukla/dikiş	13	50
Taş boyama	11	42
Grup çalışması (ifade)	10	38
Orff/ritim (bardaklarla ses vb.)	10	38
Mum boyama	9	35
"Üç boyutlu" ifadesi	4	15

Öğrenciler, beş haftalık yaratıcı sanat etkinliklerinde çok farklı teknikler kullanarak üç boyutlu çalışmalar yürüttüklerini ifade ettiler. Geleneksel iki boyutlu etkinliklerden ayrılan yeni içerikleri somut örneklerle anlattılar. Ö1, *"Taş boyama, mum boyama, parmak kukla, alüminyum kabartma, Orff çalışması ve grup çalışması yaptık."* diyerek çeşitliliği belirtmiştir. Ö23, *"Önceki etkinlikte origami yapıyorduk; kesip katlayıp yapıştırıyorduk. Şimdi boyama yaptık, alüminyum kabartma yaptık, kukla yaptık. Güzeldi."* sözleriyle önceki deneyimle farkını ifade etmiştir. Ö12, *"Beşinci haftada bardaklarla ses çıkardık."* diyerek ritim çalışmasını vurgulamıştır. Ö19 ise *"Görsel sanatlarda genelde yırtma, yapıştırma, boyama gibi iki boyutlu şeyler yapıyorduk. Burada üç boyutlu çalışmalar ve grup çalışması yaptık. Eğlenceliydi."* diyerek hem üç boyutlu çalışmaları hem de iş birliğini vurgulamıştır. Bu ifadeler, yaratıcı sanat etkinliklerinin öğrenciler tarafından daha çeşitli, zengin ve iş birliğine dayalı algılandığını göstermektedir.

Etkinliklerin öğrenme çıktılarına etkilerine yönelik öğrenci görüşleri Çizelge 2'de verilmiştir.

Çizelge 2. Etkinliklerin Öğrenme Çıktılarına Etkilerine Yönelik Öğrenci Görüşleri

Kodlar	***f***	***%***
Duyuşsal/öznel yarar (eğlence, rahatlama, motivasyon)	24	92
Psikomotor/el becerisi (dikiş, boyama, ritim)	20	77
Bilişsel öğrenme/keşif ("öğrendim", "keşfettik")	14	54
Sosyal beceri/iş birliği (grup, paylaşım)	12	46
Öz-düzenleme/sabır–tamamlama	6	23

Öğrenciler yaratıcı sanat etkinliklerini uygularken birçok farklı alanda gelişim süreci yaşadıklarını ifade ettiler ve en çok el becerilerinin geliştiğini belirttiler. Ö7 *"Dikiş yapmayı, alüminyum kabartma yapmayı öğrendim.",* Ö26 *"Dikmeyi, parmak kukla yapmayı, taş ve mum boyamayı ve güzel bir ritim çalışması yapmayı öğrendim."* diyerek hem el becerilerinin geliştiğini hem de ritim çalışması yapmayı öğrendiğini belirtmiştir. Ö19 *"El becerilerimizi geliştirdi, bilmediğimiz etkinlikleri öğrendik."* diyerek yeni teknikleri keşfettiklerini ifade etmiştir. Ö17 *"Alüminyumu nasıl kabartacağımızı keşfettik."* diyerek deneme–yanılma yoluyla öğrendiklerini ortaya koymuştur. Ö18 *"Öğretmenimizle çok eğlendik, bana faydalı oldu."* diyerek hem keyif almayı hem de yarar gördüğünü belirtmiştir. Ö13 ise "*Zorlanınca da devam etmeyi, ne olursa olsun bitirmeyi öğrendim."* diyerek sabretmeyi ve verilen görevi yerine getirerek, tamamlamayı öğrendiğini ifade etmiştir. Genel olarak öğrenciler bu sürecin sadece el becerilerini geliştirmekten ibaret olmadığını; yeni şeyler keşfetme, eğlenerek öğrenme, birlikte çalışma, yardımlaşma ve sabretme alışkanlıklarını da geliştirdiğini belirtmiştir.

Karşılaşılan zorluklara yönelik öğrenci görüşleri Çizelge 3' te verilmiştir.

Çizelge 3. Karşılaşılan Zorluklara Yönelik Öğrenci Görüşleri

Kodlar	***f***	***%***
Alüminyum kabartma zor	15	58
Parmak kukla/dikiş zor	10	38
Zorlanmadığını belirtenler	9	35

Öğrenciler yaratıcı sanat etkinlikleri deneyimlerinde en çok alüminyum kabartmada zorlandıklarını belirttiler. Ö9 *"Kalıbı çıkarırken zorlandım ama yine de eğlendik."* diyerek zorlansa da keyif aldığını belirtmiştir. Öğrencilerin zorlandıkları etkinliklerin ikincisi ise parmak kukla yapımındaki dikme etkinliğiydi. Ö4 *"İğneyi geçirmek biraz zordu."* diyerek zorlandığını ifade etmiştir. Bazıları ise hiç zorlanmadığını, her şeyin kolay ve güzel geçtiğini belirtti. Ö20 *"Olmadı, her şey çok güzeldi."* diyerek belirtmiştir. Zorlanınca öğretmenden yardım alma sık görülmüştür. Ö7 *"Dikişte zorlanınca öğretmenimi çağırdım, bana daha kolay yolunu gösterdi."* diyerek desteğin işe yaradığını ifade etmiştir.

Sonuç ve Tartışma

Yaratıcı sanat etkinliklerinin uygulanmasına yönelik dördüncü sınıf öğrencilerinin görüşlerinin incelendiği bu araştırmada, öğrenciler yaratıcı sanat etkinliklerinde zaman zaman zorlansalar da eğlenceli anlar yaşadıklarını ifade etmiştir. Yapılan etkinlikler (parmak kukla, alüminyum kabartma, taş boyama, mum boyama ve ritim çalışması) öğrenciler için yeniydi ve farklı malzemelerle deneme yapılarak yeni deneyimler kazanmalarını sağlamıştır. Öğrenciler el becerilerinin geliştiğini, yeni şeyler keşfettiklerini, eğlendiklerini, birlikte çalışıp birbirlerine yardım ettiklerini, zorlayıcı anlarda bırakmadan devam etmeyi öğrendiklerini ifade ettiler. Bazıları işi bitirince ayrı bir gurur duyduğunu, sabretmenin ve ne olursa olsun vazgeçmemenin önemini ifade etmiştir. Yapılan etkinliklerin daha uzun sürmesi önerisinde bulunmuşlardır. Genel anlamda yaratıcı sanat etkinliklerinin, eğlence ile öğrenmeyi birleştirdiğini, yaparak-yaşayarak öğrenme deneyimini desteklediğini, iş birliğini artırdığını ve devam etme isteği oluşturduğunu ortaya koymuştur.

Araştırma, dördüncü sınıf öğrencilerinin yaratıcı sanat etkinlikleriyle yapılan çalışmaların öğrenci görüşlerine dayanarak, bilişsel, duyuşsal, sosyal ve psikomotor becerilerinin geliştiğini somut örneklerle ortaya koymaktadır. Öğrencilerin, grup çalışmasıyla, eğlenerek, iş birliği içinde hem el becerilerini geliştirdiğini hem sosyal becerilerini geliştirdiğini hem de sabretme, vazgeçmeme ve yeni şeyler deneme gibi yönlerini geliştirdiklerini gösteriyor. Zorlandıkları yerlerin öğretmen desteğiyle aşılabildiğini, etkinliklerin süresinin uzatılmasını istediklerini ve iki boyutlu çalışmaların çeşitlendirilerek daha çok üç boyutlu olan çalışmaların derslere dahil edilmesinin çocukların katılımını ve mutluluğunu artırabileceğini ortaya koyarak alana katkı sağlamaktadır.

Öğrencilerin etkinliklere istekli katılımlarının muhtemel sebebi görsel sanatlar dersinde deneyimledikleri etkinliklerin dışına çıkarak farklı materyallerle kendilerine özgü ürünler ortaya çıkarmaları olabilir. Çocuklar sürekli yeni materyaller deneme ve özgün ürünler ortaya koyma eğilimindedir; edindikleri deneyimler onların dünyayı yorumlama biçimlerini değiştirir ve zihinsel süreçleri ile bağımsız düşünmeyi, ancak kendi keşiflerine dayalı olarak adım adım inşa eder (Striker, 2005). Bu tür çalışmaların görsel sanatlar dersinde yapılıyor olması da dersin önemini ortaya koymaktadır. Müfredatta yer alan görsel sanatlar eğitimi, bireye sanatla doğrudan etkileşim olanağı sunup farklı yöntem ve teknikler aracılığıyla akademik ve kişisel etkinliklere katılımını geliştirdiği için önemli bir öğrenme alanıdır (Göktuğ Kılıç ve Yalım, 2023). Görsel sanatlar dersinde yaratıcılık öğrencinin kendini ifade etme gücü iken, bu yetinin gelişimini belirgin biçimde destekleyen temel etmen öz yeterlik düzeyidir (Tantan, 2022).

Yapılan etkinliklerde öğrencilerin zorlansalar bile çalışmalara keyifle devam etmeleri bize özyeterliklerini geliştirmeye neden olduğunu göstermiştir. Çalışmalara başlamadan önce sınıfın geleneksel oturma düzeni değiştirilerek beş gruba ayrılan küme şekline getirilmesi çocuklara rahat bir ortam sunmuştur. Çocukların yaratıcı etkinlikleri keyif alarak yapabilmeleri için sınıftaki oturma düzeni ve araç gereçlere kolayca ulaşabildiği rahat bir ortam büyük önem taşır (Baltacı ve Eker, 2019). Öğretmen tarafından sınıf oturma düzenini keyif alacakları, iş birliği içinde grupça çalışabilecekleri bir ortama dönüştürülür ve rehberlik yapılır. Sanat eğitiminde öğretmen ortamı kurup rehberlik ederken süreç çocuk merkezli olmalı ve çocuklar kendileri için hazırlanmış alanda seçtikleri malzemelerle özgürce çalışarak yaratıcılıklarını ortaya koymalıdır (Özkan ve Girgin, 2014).

Yaratıcı sanat etkinliklerinin çeşitliliği öğrencilerin öğrenme çıktılarını güçlendirmektedir. Bu nedenle, öğretmenler görsel sanatlar dersinde yapılan etkinliklerde ve seçilen malzemelerde çeşitliliği artırabilir. Üç boyutlu sanatsal etkinliklere daha fazla yer verebilir. Öğrencilerin önceki deneyimlerinden farklı olarak gerçekleştirilen yeni etkinliklerde karşılaşabilecekleri zorluklar öğretmen desteğiyle aşılabileceğinden, öğretmenler rehber rol üstlenerek yeni ve farklı etkinlikler gerçekleştirme konusunda istekli olabilirler.

KAYNAKÇA

Akdoğan, B. (2001). Sanat, sanatçı, sanat eseri ve ahlak. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 42*(1), 213-245.

Al, B. (2019). Generatif sanat kavramı ve görsel sanatlarda sayısal yaratıcılık. *Tasarım Enformatiği, 1*(2), 78-91.

Aral, N. (1999). Sanat eğitimi-yaratıcılık etkileşimi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 15*(15), 11-17.

Alter, F., Hays, T., ve O'Hara, R. (2009a). The challenges of implementing primary arts education: What our teachers say. *Australasian Journal of Early Childhood, 34*(4), 22-30.

Alter, F., Hays, T., ve O'Hara, R. (2009b). Creative arts teaching and practice: Critical reflections of primary school teachers in Australia. *International Journal of Education & the Arts, 10*(9), n9.

Bahadır, S., ve Berkant, H. G. (2022). Yaratıcılığı keşfediyor ya da öldürüyor muyuz? Görsel sanatlar dersi öğretmenlerinin bakışından bir değerlendirme. *Eğitim Yansımaları, 6*(2), 107-129.

Baltacı, H., ve Eker, M. (2019). Türkiye'de ilk ve ortaokul öğrencilerinin yaratıcılıklarının geliştirilmesinde görsel sanatlar eğitiminin önemi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 18*(71), 1089-1102.

Baş, Ş., Gül, A., Çopuroğlu, H. A., Baş, M., ve Ejderha, F. (2023). Uzaktan eğitimde görsel sanatlar derslerinin sanatsal yaratıcılık bağlamında değerlendirilmesi. *Bilim Eğitim Sanat ve Teknoloji Dergisi, 7*(1), 94-107.

Canbazoğlu Bilici, S. (2019). Örnekleme yöntemleri. (Edler. H. Özmen ve O. Karamustafaoğlu), *Eğitimde araştırma yöntemleri* içinde (s. 55-80). Pegem Akademi.

Craft, A., Cremin, T., Hay, P., ve Clack, J. (2014). Creative primary schools: Developing and maintaining pedagogy for creativity. *Ethnography and Education, 9*(1), 16-34.

De Backer, F., Lombaerts, K., De Mette, T., Buffel, T., ve Elias, W. (2012). Creativity in artistic education: Introducing artists into primary schools. *International Journal of Art & Design Education, 31*(1), 53-66.

Ecevit, T., Balcı, N., Yıldız, M., ve Sayan, B. S. (2021). İlkokul düzeyindeki araştırma-sorgulama, argümantasyon ve STEM temelli uygulamalarının tematik içerik analizi. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 18*(1), 1100-1129.

Ertürk, S. (2013). *Eğitimde "program" geliştirme*. Edge Akademi.

Feeney, S., ve Moravcik, E. (1987). A thing of beauty: Aesthetic development in young children. *Young Children, 42*(6), 7-15.

Fırat, Y. (2023). İnternet ortamındaki çocuklara yönelik sanat etkinliklerinin yaratıcılık bakımından incelenmesi. *International Primary Education Research Journal, 7*(1), 25-33.

Göktuğ Kılıç, A. ve Yalım, A. (2023). Görsel sanatlar eğitimi pratiğinde yaratıcılık. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, (57), 1984-1995.

Hetland, L., Winner, E., Veenema, S., ve Sheridan, K. M. (2007). *Studio thinking: The real benefits of visual arts education.* Teachers College Press.

Küçük, S., Aktaş, İ., ve İdil, Ö. (2025). Yaratıcı sanat etkinliklerinin üçüncü sınıf öğrencilerinin okulda mutluluklarına etkisi. *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi, 11*(24), 248-274.

Kelekçi Olgun, M., ve Kahraman, M. (2016). Okul öncesi dönemde sanat eğitiminin farklı teknikler kullanılarak öğretilmesi. *Beykoz Akademi Dergisi, 4*(2), 65-77.

Milli Eğitim Bakanlığı. (2018). *Görsel sanatlar dersi (1-8. sınıflar) öğretim programı*. Ankara: Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.

Mercin, L., ve Alakuş, A. O. (2007). Birey ve toplum için sanat eğitiminin gerekliliği. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi,* (9), 14-20.

Nalinci, G. Z. (2014). Görsel sanatlar dersi öğretim programının yaratıcılık açısından değerlendirilmesi. *Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi, 2*(3), 1-18.

Özerbaş, M. A. (2011). Yaratıcı düşünme öğrenme ortamının akademik başarı ve bilgilerin kalıcılığa etkisi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 31*(3), 675-705.

Özdal, M. A. (2023). Psikolojik danışmada yaratıcı sanatlardan genel bir bakış. *Lokum Sanat ve Tasarım Dergisi, 1*(2), 133-164.

Özkan, B., ve Girgin, F. (2014). Okul öncesi öğretmenlerinin görsel sanat etkinliği uygulamalarını değerlendirmesi. *Electronic Journal of Vocational Colleges, 4*(4), 79-85.

Samurçay, N. (1983). Zekâ ve yaratıcılık. *Education and Science, 8*(45), 4-12.

Şeker, P. T., ve Türkmen, B. (2021). Okul öncesi öğretmenlerinin sanat ve yaratıcılık hakkındaki görüşleri. *Gelecek Vizyonlar Dergisi, 5*, 25-37.

Striker, S. (2005). *Çocuklarda sanat eğitimi* (A. Akın, Çev.). Epsilon Yayıncılık.

Süzen, G., ve Yücel, H. S. (2021). Resim sanatında imge, imgelem, yaratıcılık ve yaratma süreci. *Fine Arts, 16*(2), 177-188.

Tantan, M. (2022, Haziran 25-26). *2018 ilkokul görsel sanatlar öğretim programındaki kazanımların yaratıcılık açısından değerlendirilmesi*. 2. International Hasankeyf Scientific Studies and Innovation Congress, Tam Metin Bildiriler Kitabı, ss. 54-62.

Uzun Gedikli, T., ve Ayaydın, A. (2024). Görsel sanatlar eğitiminde yetenek ve beceri kavramı. *International Journal of Art, Fashion, Music and Design, 3*(3), 74-93.

Winner, E., Goldstein, T. R., ve Vincent-Lancrin, S. (2013). *Art for art's sake? The impact of arts education*. OECD Publishing. https://doi.org/10.1787/9789264180789-en

Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2021). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (12. Baskı). Seçkin Yayıncılık.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

İLKOKUL DÖRDÜNCÜ SINIF ÖĞRENCİLERİNİN UZAMSAL AKIL YÜRÜTME BECERİLERİNİN İNCELENMESİ

Samiye KÜÇÜK

Amasya Üniversitesi, samiyekucuk1625@gmail.com, ORCID ID: 0009-0000-9507-2143

Doç. Dr. İdris AKTAŞ

Amasya Üniversitesi, idrisaktasdr@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-6265-6337

Prof. Dr. Önder İDİL

Amasya Üniversitesi, onidil@gmail.com, ORCID ID: 0000- 0003-1744-4006

ÖZET

İlkokul eğitiminin ana hedeflerinden biri, erken yaşlardan itibaren öğrencilere üst düzey düşünme becerilerinin kazandırılmasıdır. Günümüzün değişen koşullarında bireylerin sahip olması gereken bu becerilerin geliştirilmesi, bireylerin üretken bir yaşam sürdürebilmeleri için kritiktir. Üst düzey düşünme becerilerinden olan uzamsal akıl yürütme; mekânda uzaklık ve yönü kavrama, nesneler arasındaki ilişkileri, hareket ile mekânsal değişimleri anlama, bunları zihinde canlandırma ve yorumlama kabiliyetidir. Alanyazın incelendiğinde ortaokul düzeyinde gerçekleştirilen çalışmalara rastlanmakla birlikte, ilkokul düzeyinde gerçekleştirilen özellikle dördüncü sınıfa odaklanan çalışmalara rastlanmamıştır. İlkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin uzamsal akıl yürütme beceri düzeylerini ve cinsiyete göre farklılık gösterip göstermediğini incelemeyi amaçlayan bu çalışma, mevcut durumu ortaya koyma yönüyle alana özgün katkı sunmaktadır. Araştırmada nicel araştırma yöntemlerinden kesitsel tarama modeli kullanılmıştır. Örneklem, Amasya il merkezinde bir devlet ilkokulunda uygun örnekleme yöntemiyle seçilen 51 dördüncü sınıf öğrencisinden oluşmaktadır. Veriler, uzamsal akıl yürütme testi aracılığıyla toplanmıştır. Betimsel istatistikler; öğrencilerin uzamsal akıl yürütme toplam puanlarının düşük düzeye çok yakın orta düzeyde, "zihinsel döndürme" puanlarının oldukça düşük, "uzamsal yönelme" ve "uzamsal görselleştirme" puanlarının orta düzeyde olduğunu göstermiştir. Cinsiyete göre yapılan karşılaştırmalar, kız ve erkek öğrencilerin puanlarında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığını ortaya koymuştur. Sonuç olarak, 21. yüzyılda gerekli yetkinliklerde üst düzey düşünme becerileri arasında yer alan uzamsal akıl yürütme becerilerinin geliştirilip desteklenmesi, temel yaşam becerilerinin kazanılması açısından önemlidir. Bu nedenle, ilkokuldan itibaren öğrencilerin uzamsal akıl yürütme becerileri daha derinlemesine incelenmeli, okul içi ve okul dışı ortamlarda öğretmenler ile ebeveynler tarafından uzamsal akıl yürütme becerilerini geliştirici çalışmalara ağırlık verilmelidir.

Anahtar Kelimeler: *dördüncü sınıf, ilkokul öğrencileri, uzamsal akıl yürütme becerisi*

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Giriş

İlkokul eğitiminin ana hedeflerinden biri, erken yaşlardan itibaren öğrencilere üst düzey düşünme becerilerinin kazandırılmasıdır (Boyraz ve Türkcan, 2022). Üst düzey düşünme becerileri, günümüzün değişen koşullarında bireylerin sahip olması gereken becerilerdir. Kesin bir sınıflaması olmasa da bu beceriler; problem çözme, akıl yürütme, uzamsal düşünme, eleştirel düşünme, karar verme gibi becerileri kapsar (Karataş, 2024; MEB, 2024). Hem fiziksel hem de dijital uzaklıklar, haritalar ve modelleri içeren konular üzerine düşünmemizi sağlayan bir beceri seti olarak değerlendirilmesi yönüyle (Heyer, Slater ve Slater, 2013), günümüz bireylerinin üretken bir yaşam sürdürebilmeleri için bu becerilerini geliştirmesi kritiktir (Karataş, 2024). Temel bir bilişsel beceri olan akıl yürütme, eldeki verilerden mantıksal çıkarımlar yaparak bir sonuca veya yargıya ulaşma eylemidir (İnal ve Ömeroğlu, 2011). Üst düzey düşünme becerilerinden biri olan uzamsal akıl yürütme; mekânda uzaklık ve yönü kavrama, nesneler arasındaki ilişkileri, hareket ile mekânsal değişimleri anlama, bunları zihinde canlandırma ve yorumlama kabiliyeti olarak tanımlanmaktadır (Çilingir Altıner, 2018). Uzamsal akıl yürütme; mekânlar, yönelimler, döndürmeler, hareketler ve perspektif hakkında düşünmenin bir yolu olarak görülebilir. Başka bir tanımda uzamsal akıl yürütme görüntü veya şekiller oluşturma ya da zihinsel olarak üzerinde değişiklik yapma kapasitesi olarak ifade edilmiştir (Kurt, Önel ve Çakıroğlu, 2023). Uzamsal akıl yürütme daha genel anlamda bir şekli zihinde üç boyutlu olarak canlandırma ve yönünü değiştirme yeteneği olarak ifade edilebilir. Mulligan ve arkadaşlarına (2018) göre nesneler ve nesnelerin uzaydaki konumu hakkında esnekçe akıl yürütebilme becerisi günlük hayata uyum sağlayabilmek için önemlidir (Çilingir Altıner, 2018).

Uzamsal akıl yürütme; zihinsel döndürme, uzamsal yönelim ve uzamsal görselleştirme olmak üzere üç boyuttan oluşmaktadır (Kasapsaraçoğlu, 2024). Zihinsel döndürme; iki ve üç boyutlu nesnelerin zihinsel temsillerini belirli açılarla çevirme, nesneyi bütün olarak zihinde döndürme yeteneğidir (İrioğlu ve Ertekin, 2012). Uzamsal yönelim; uzamsal örüntüleri algılama ya da uzaydaki nesnelere göre kendi konumunu koruyabilme becerisidir. Uzamsal görselleştirme; uzamsal örüntülerin görüntüsünü başka şekillere dönüştürme, bir başka deyişle iki veya üç boyutlu nesneleri zihinsel olarak döndürme veya katlama yoluyla farklı düzenlere çevirme becerisini ifade eder (Turğut, ve Yılmaz, 2012).

Uzamsal akıl yürütme becerisi, bireylerin günlük yaşamda haritada hedefe ulaşma, yön bulma, nesneleri dolap ya da valize yerleştirme, araç park etme, bulaşık makinesini düzenleme, origami, sanat ve oyun etkinlikleri gibi birçok durumda ihtiyaç duyduğu temel bilişsel beceriler olduğundan modern hayatın vazgeçilmez bir parçasını oluşturmaktadır (Kasapsaraçoğlu, 2024). Üç boyutlu nesnelerle çevrili bir dünyada yaşayan bireylerin, bu nesnelerin hareketini, konumunu ve yeniden düzenlenmesi becerilerinin, doğrudan uzamsal akıl yürütme becerileriyle ilişkili olması bu becerinin geliştirilmesi gerektiğini ön plana çıkarmaktadır. Bu yetenek geliştikçe, bireylerin zihinsel veya somut modeller (gösterimler) oluşturarak gündelik yaşamdaki pratik sorunlara daha verimli çözümler bulması beklenir (Turgut, 2007). Çocukluk dönemi yaşam boyu gerekli akıl yürütmenin ve özellikle görsel-uzamsal akıl yürütmenin temelinin atıldığı kritik dönemdir (Mercan ve Kandır, 2021). Öğrencilerin hem günlük yaşam

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

kalitelerini artırırken hem de akademik başarılarını destekler (Yılmaz, 2022). Bu sebeple ilkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin uzamsal akıl yürütme becerilerinin incelenmesi alana sağlayacağı katkı açısından önemli görülmektedir. Uzamsal akıl yürütme becerisinin ilkokullardan başlayarak özenle tanılanması, bu becerilerin geliştirilmesi adına atılacak adımlar için rehber niteliğinde kanıtlar sunacaktır.

Alanyazın Taraması ve Problem Durumu

Alanyazın incelendiğinde ortaokul öğrencilerinin uzamsal akıl yürütme becerilerini, ortaokul öğrencilerinin uzamsal akıl yürütme beceri düzeylerini belirleme (Kurt, Önel ve Çakıoğlu, 2023), ortaokul öğrencilerinin uzamsal akıl yürütme beceri düzeylerini belirleme ve çeşitli değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemeye (Yılmaz, 2022) yönelik sınırlı sayıda çalışmanın yapıldığı görülmektedir. Ayrıca, 2-8. sınıflardaki öğrencilerin cinsiyete göre uzamsal yetenek ve uzamsal akıl yürütme becerilerinin farklılaşıp farklılaşmadığını inceleyen çalışmalara da rastlanmaktadır.

Alanyazında ortaokul düzeyinde yürütülen çalışmalara rastlanmakla birlikte ilkokul düzeyinde yürütülen çalışmalara rastlanmaması, soyut düşünme döneminde olan öğrencilerin mevcut durumunu ortaya koymaması yönüyle bir boşluğa işaret etmektedir. Bu çalışma ile ilkokul dördüncü sınıf düzeyinde uzamsal akıl yürütme becerileri düzeylerini ve cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığının ortaya konulması, gelişime ihtiyaç duyulan alanların belirlenmesi ve iyileştirmeye yönelik gerçekleştirilecek çalışmalara rehberlik etmesi yönüyle önemlidir. İlkokul düzeyindeki öğrencilerin uzamsal akıl yürütme becerilerinin incelenmesi, bu becerilerin erken yaşta gelişimi, eğitimsel uygulamalarla desteklenmesi ve bireysel farklılıkların anlaşılması açısından kritiktir.

Bu çalışmanın amacı ilkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin uzamsal akıl yürütme beceri düzeylerini alt boyutlarıyla incelemektir. Bu kapsamda aşağıdaki araştırma sorularına cevap aranmıştır;

Araştırma Soruları

1. İlkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin uzamsal akıl yürütme ve alt boyutlarına ait beceri puan ortalamaları ne düzeydedir?
2. İlkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin cinsiyetlerine göre uzamsal akıl yürütme beceri puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark var mıdır?

Yöntem

Araştırma Modeli

Bu çalışma nicel araştırma yöntemlerinden kesitsel tarama modelinde gerçekleştirilmiştir. Kesitsel tarama, değişkenlere ait verilerin örneklemden tek bir ölçümle toplanarak, gerektiğinde gruplar arası karşılaştırmalar yapılarak evrenin özelliklerin betimlenmeye çalışıldığı araştırma modelidir (Büyüköztürk vd., Demirel, 2012). Bu çalışma, ilkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin uzamsal akıl yürütme beceri düzeylerini alt boyutlarıyla

incelemeyi ve cinsiyete göre karşılaştırmayı amaçladığından kesitsel tarama modeli tercih edilmiştir.

Araştırmanın Örneklemi

Araştırmanın örneklemini Amasya il merkezinde bir devlet ilkokulunda öğrenim gören 51 dördüncü sınıf öğrencisi (23 Kız, 28 Erkek) oluşturmaktadır. İlkokul öğrencileri uygun örnekleme yöntemiyle seçilmiştir. Uygun örnekleme, araştırmacılar tarafından zaman, maliyet ve işgücü gibi sınırlamalar dikkate alınarak çalışmanın amacına uygun ve kolay erişilebilir gördükleri grupları tercih etmelerine dayanan bir yöntemdir (Canbazoğlu Bilici, 2019). İlkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin uzamsal akıl yürütme becerilerinin incelenmesi için araştırmacı, çalıştığı kurumda verileri daha hızlı ve düşük maliyetle toplayabilmek adına ve kolay ulaşılabilirlik amacıyla uygun örnekleme yöntemini tercih etmiştir.

Veri Toplama Aracı

Bu çalışmada, uzamsal akıl yürütme becerilerini ölçmek amacıyla Ramful ve diğerleri (2017) tarafından 11-13 yaş grubuna yönelik geliştirilen, Çilingir Altıner (2018) tarafından ilkokul dördüncü sınıf öğrencilerine uyarlanan Uzamsal Akıl Yürütme Testi (UAY) kullanılmıştır. UAY testi zihinsel döndürme, uzamsal görselleştirme ve uzamsal yönelme olmak üzere üç boyuttan oluşmaktadır. Güvenirlik geçerlik çalışması için toplam 445 dördüncü sınıf öğrencisine uygulanan testin madde analizi sonucunda güçlüğü ve ayırt ediciliği yetersiz olan maddeler çıkarıldıktan sonra zihinsel döndürme (7), uzamsal konum/yönelme (7) ve uzamsal görselleştirme (6) boyutlarını temsil eden toplam 20 maddelik nihai form elde edilmiştir. KR-20 güvenirlik katsayısı 0,75 olarak bulunmuş; kapsam geçerliği Lawshe tekniğiyle 5 uzmandan KGO=1,00 ile doğrulanmıştır. Yapı geçerliği için uygunluk ölçütleri (KMO=,64; Bartlett $p<0,001$) sağlanmış, üç faktörlü modelin DFA uyum indeksleri ($\chi^2_{(232)}=204,847$, $p<0,001$; GFI=0,93; AGFI=0,90; CFI=0,86; SRMR=0,058; RMSEA=0,03) iyi uyum ve kabul edilebilir uyum değerleri arasındadır.

Veri Analizi

Verilerin analizi; öğrencilerin puanlarının düzenlenmesi, normallik kontrolü ve analizlerin gerçekleştirilmesi olmak üzere üç aşamada yürütülmüştür. Verilerin düzenlenmesi aşamasında, öğrencilerin yanıtları, verilen doğru cevap 1, diğerleri 0 puan olarak değerlendirilmiş, ilgili boyutta ve ölçeğinde toplamında yer alan maddelerin puanlarının toplamı hesaplanmıştır. Verilerin normalliği toplam puan üzerinden Kolmogorov-Smirnov testi ile kontrol edilmiştir. Normallik testi sonucu verilerin normal dağıldığını ortaya koymuştur ($p>0,05$). Öğrencilerin uzamsal akıl yürütme düzeylerini belirlemek amacıyla aritmetik ortalama, standart sapma ve yüzde oran değerlerine ait betimsel istatistikler kullanılmıştır. Öğrencilerin beceri düzeyleri yüksek, orta ve düşük olmak üzere üç seviyede değerlendirilmiştir. Aktaş (2022) testlerde seviye puan aralıklarını oluştururken testten alınabilecek en yüksek ve en düşük puan aralığını eşit aralıklara bölerek seviye aralıklarını belirlemiştir. Bu çalışmada seviyelerin değer aralıkları belirlenirken testte alınan puanlar yüzlük sisteme çevrilerek 100 puanı üç aralığa bölünmüştür. Ancak ölçme aracı çoktan seçmeli maddelerden oluştuğundan ve bu durumun doğurduğu şans

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

başarısını ortadan kaldırmak amacıyla düşük seviye aralığı geniş tutulmuştur. Sonuç olarak 0-40 puan aralığı düşük seviye, 40-70 orta seviye ve 70-100 yüksek seviye olarak belirlenmiş ve bu aralıklar dikkate alınarak değerlendirmeler yapılmıştır. Son olarak, öğrencilerin cinsiyetlerine göre uzamsal akıl yürütme puanlarının farklılaşıp farklılaşmadığı bağımsız örneklemler t-testi ile kontrol edilmiştir.

BULGULAR

Öğrencilerin Uzamsal Akıl Yürütme Düzeyleri

İlkokul dördüncü sınıf öğrencilerin uzamsal akıl yürütme (UAY) ölçeği ve alt boyutlarından aldığı puanların ortalamaları, standart sapmaları ve yüzde değerlerine ait betimsel istatistikler Çizelge 1'de verilmiştir.

Çizelge 1. Uzamsal Akıl Yürütme Puanlarına Ait Betimsel İstatistikler

Değişkenler	X	SS	%	Düzey
Zihinsel döndürme	2,21	1,18	31,57	Düşük
Uzamsal yönelme	4,79	1,34	68,43	Orta
Uzamsal görselleştirme	2,55	1,31	42,50	Orta
Uzamsal akıl yürütme (toplam)	9,55	2,80	47,75	Orta

Çizelge 1 incelendiğinde ilkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin uzamsal akıl yürütme toplam puanlarının %47,75 (X=9,55; SS=2,80) ile düşük düzeye çok yakın orta düzeyde olduğu görülmektedir. Bununla birlikte zihinsel döndürme puanlarının %31,57 (X=2,21; SS=1,18) ile oldukça düşük düzeyde, uzamsal yönelme puanlarının %68,43 (X=4,79; SS=1,34) ile orta düzeyde ve uzamsal görselleştirme puanlarının ise %42,50 (X=2,55; SS=1,31) ile düşük düzeye oldukça yakın orta düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgular, dördüncü sınıf öğrencilerinin uzamsal akıl yürütme düzeylerinin orta seviyede olduğu ortaya koymaktadır.

Cinsiyete Göre Uzamsal Akıl Yürütme Puanlarının Karşılaştırılması

Cinsiyete göre öğrencilerin uzamsal akıl yürütme puanlarının farklılaşıp farklılaşmadığı bağımsız örneklemler t-testi ile kontrol edilmiştir. Bağımsız örneklemler t-testi sonuçları Çizelge 2' de verilmiştir.

Çizelge 2. Bağımsız Örneklemler t-testi Sonuçları

	Kız (n=23)		Erkek (n=28)			
Değişkenler	X	SS	X	SS	$t_{(49)}$	*p*
Zihinsel döndürme	2,09	1,16	2,18	1,02	-0,299	0,766
Uzamsal yönelme	5,00	0,85	4,75	1,51	0,745	0,460
Uzamsal görselleştirme	2,74	1,36	2,36	1,19	1,070	0,290
Uzamsal akıl yürütme (toplam)	9,83	2,17	9,29	2,90	0,739	0,464

Bağımsız örneklemler t-testi sonuçları kız ve erkek öğrencilerin Zihinsel döndürme ($t_{(49)}$ = -0,299, $p > 0,05$), Uzamsal yönelme ($t_{(49)}$ = 0,745, $p > 0,05$), Uzamsal görselleştirme ($t_{(49)}$ = 1,070, $p > 0,05$) ve Uzamsal akıl yürütme toplam puanlarının ($t_{(49)}$ = 0,739, $p > 0,05$) tamamında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığını göstermiştir.

Sonuç ve Tartışma

İlkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin uzamsal akıl yürütme beceri düzeylerini belirlemeyi ve cinsiyete göre karşılaştırmayı amaçlayan bu çalışma, öğrencilerin uzamsal akıl yürütme düzeylerinin düşük seviyeye yakın orta düzeyde olduğunu ve cinsiyete göre farklılaşmadığını ortaya koymuştur. Bu çalışma mevcut alanyazında ilkokul düzeyinde uzamsal akıl yürütme becerilerine odaklanan çalışmaların eksikliğini gidererek, özellikle dördüncü sınıf öğrencilerinin uzamsal akıl yürütme beceri düzeylerini ve cinsiyetler arası farklılıkları nicel verilerle ortaya koymasıyla önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Zihinsel döndürme becerisinin düşük düzeyde olduğunu vurgulayarak eğitimcilere bu alana yoğunlaşmaları için rehber niteliği taşımaktadır. İlkokuldan itibaren uzamsal akıl yürütme becerilerinin geliştirilmesi gerektiği yönünde somut öneriler sunarak alanyazına katkı sağlayacaktır.

Öğrencilerin uzamsal akıl yürütme düzeylerinin düşük olması, zihinsel döndürme ve uzamsal görselleştirme boyutlarındaki düşüklükten kaynaklanmaktadır. Uzamsal yönelme düzeyleri yükseğe yakın orta düzeydedir. Kurt ve diğerleri (2023); Turgut (2007) ortaokul öğrencilerinin uzamsal akıl yürütme beceri puanlarının düşük düzeyde olduğunu, Yılmaz (2022) ortaokul öğrencilerinin uzamsal akıl yürütme düzeylerinin orta düzeyde olduğunu ortaya koyarak mevcut çalışmaya benzer sonuçlar elde etmişlerdir. Dolayısıyla, yürütülen çalışmanın ilgili alanyazını destekler nitelikte olduğu görülmektedir. Dördüncü sınıf öğrencilerinin uzamsal akıl yürütme düzeylerinin düşük olmasının muhtemel sebebi günlük yaşamda bu tür becerileri destekleyici etkinliklere yeterince yer verilmiyor olması olabilir. Uzamsal akıl yürütme becerileri genellikle soyut düşünme ve problem çözme yetenekleriyle yakından ilişkilidir ve

bu yaş grubundaki çocukların bilişsel gelişim düzeyleri göz önüne alındığında bu beceri seti gelişiminin desteklenmeden yüksek düzeye ulaşması beklenmeyebilir.

Bulgular ayrıca öğrencilerin uzamsal akıl yürütme düzeylerinin cinsiyete göre farklılaşmadığını ortaya koymuştur. Bu bulgu, uzamsal görselleştirme becerileri konusunda literatürdeki diğer çalışmalarla büyük ölçüde örtüşmektedir. Özellikle kız ve erkek öğrenciler arasında uzamsal görselleştirme becerileri açısından anlamlı bir fark bulunmadığı yönündeki sonuçlar (Morris, 2018; Kurt, Önel ve Çakıoğlu, 2023; Yılmaz, 2022), bu çalışmanın ilgili alanyazını destekler nitelikte olduğunu göstermektedir. Morris (2018) tarafından dördüncü ve beşinci sınıflarda zihinsel döndürmede gözlemlenen çok küçük fark dışında, cinsiyetin bu beceriler üzerindeki etkisinin sınırlı olduğu genel kabul görmektedir. Cinsiyete bağlı özellikler ergenlik dönemiyle birlikte ortaya çıkmakta ve giderek belirginleşmektedir. Dördüncü sınıf öğrencilerinin henüz ergenlik dönemine girmemiş olmaları, cinsiyete göre farklılık olmamasının olası nedeni olabilir.

Geçmişte olduğu gibi, 21. yüzyıl ve sonrasında da temel yaşam becerilerinden biri olan uzamsal akıl yürütme becerilerinin erken yaşlardan itibaren öğrencilere kazandırılması gereklidir (Mercan, 2021). Benzer çalışmalar ilkokul birinci sınıftan başlayarak yürütülmeli ve küçük yaşlardan itibaren uzamsal akıl yürütme becerilerinin gelişimini etkileyen faktörler incelenmelidir (Turğut ve Yılmaz, 2012). Öğretmenler, uzamsal akıl yürütme becerilerinin öğrencilerin başarıları için kritik olduğunu bilerek en uygun öğrenme ortamlarını seçme ve çeşitli eğitim materyalleri tasarlama konusunda bilinçli olmalıdırlar. Bu beceriler, öğrencilerin ileride girecekleri ulusal ve uluslararası (PISA ve TIMSS gibi) sınav başarısı açısından önemlidir (Kurt vd., 2023). Ayrıca öğrenciler okul içi kadar okul dışı ortamlarda da zaman geçirdiklerinden, market, park, müze ve kütüphane gibi ortamlarda çeşitli görevler verilerek, öğrencilerin uzamsal akıl yürütme becerileri geliştirilebilir (Kasapsaraçoğlu, 2024).

Sonuç olarak, dördüncü sınıf öğrencilerinin uzamsal akıl yürütme becerileri düşük düzeydedir. Bu nedenle 21.yüzyılda gerekli yetkinliklerde üst düzey düşünme becerileri arasında yer alan uzamsal akıl yürütme becerilerinin geliştirilip desteklenmesi, temel yaşam becerilerinin kazanılması açısından önemlidir. Bu doğrultuda, ilkokuldan itibaren öğrencilerin uzamsal akıl yürütme becerileri daha derinlemesine incelenmeli ve hem okul içi hem de okul dışı ortamlarda öğretmenler ile ebeveynler tarafından uzamsal akıl yürütme becerilerini geliştirici çalışmalara ağırlık verilmelidir.

KAYNAKÇA

Aktaş, İ. (2022). Öğretmen adaylarının 21. yüzyıl becerilerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Disiplinlerarası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, *6*(12), 187-203.

Boyraz, C., ve Türkcan, B. (2022). İlkokul sınıflarında neler oluyor? Düşünme becerileri üzerine bir durum çalışması. *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, *12*(1), 1-30. https://doi.org/10.18039/ajesi.848472

Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., ve Demirel, F. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Pegem Akademi.

Canbazoğlu Bilici, S. (2019). Örnekleme yöntemleri. (Edler. H. Özmen ve O. Karamustafaoğlu), *Eğitimde araştırma yöntemleri* içinde (s. 55-80). Pegem Akademi.

Çilingir Altıner, E. (2018). *İlkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin matematiksel düşünme profillerine göre görsel tahmin ile uzamsal akıl yürütme becerilerinin ve problem çözme performanslarının incelenmesi* (Yayın No: 534165) [Doktora Tezi]. Marmara Üniversitesi. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/

Heyer, I., Slater, S. J., ve Slater, T. (2013). Establishing the empirical relationship between non-science majoring undergraduate learners' spatial thinking skills and their conceptual astronomy knowledge. *Revista Latino-Americana de Educação em Astronomia*, (16), 45-61.

İnal, G. ve Ömeroğlu, E. (2011). Bilişsel yetenekler testi form 6'nın 61–72 aylar arasında olan çocuklar için geçerlik güvenirlik çalışması. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi, 4*(2), 198-207

İrioğlu, Z., ve Ertekin, E. (2012). İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin zihinsel döndürme becerilerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Journal of Educational and Instructional Studies in the World*, *2*(1), 75-81.

Karataş, T. (2024). Üst düzey düşünme becerilerinin okullarda kullanımına ilişkin öğretmen görüşleri. *Nizip Eğitim Fakültesi Dergisi, 1*(2), 112-127.

Kasapsaraçoğlu, İ. (2024). *Uzamsal akıl yürütme bileşenlerine yönelik tasarlanan etkinliklerin sekizinci sınıf öğrencilerinin uzamsal akıl yürütme becerilerine, uzamsal yetenek öz-değerlendirmelerine ve uzamsal kaygılarına etkisi* (Yayın No: 900742) [Yüksek Lisans Tezi]. Pamukkale Üniversitesi. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/

Kurt, G., Önel, F., ve Çakıoğlu, Ö. (2023). An investigation of middle school students' spatial reasoning skills. *International Electronic Journal of Elementary Education*, 16(1), 123-141. https://doi.org/10.26822/iejee.2023.319

Millî Eğitim Bakanlığı (MEB). (2024). *Kavramsal beceriler – Türkiye yüzyılı maarif modeli*. https://tymm.meb.gov.tr/beceriler/kavramsal-beceriler

Mercan, Z. (2021). Erken çocuklukta akıl yürütme becerilerine ilişkin türkiye'de yapılan araştırmaların incelenmesi. *Muallim Rıfat Eğitim Fakültesi Dergisi*, *3*(2), 104-120.

Mercan, Z., ve Kandır, A. (2021). 5-8 yaş çocuklar için görsel uzamsal akıl yürütme becerileri testinin geçerlik ve güvenirlik çalışması. *e-Kafkas Journal of Educational Research*, *8*(1), 45-66.

Morris, S. W. (2018). *The effect of gender on spatial ability and spatial reasoning among students in grades 2-8*. Liberty University.

Mulligan, J., Woolcott, G., Mitchelmore, M., & Davis, B. (2018). Connecting mathematics learning through spatial reasoning. *Mathematics Education Research Journal*, *30*(1), 77-87.

Turgut, M. (2007). *İlköğretim II. kademede öğrencilerin uzamsal yeteneklerinin incelenmesi* (Yayın No: 211584) [Yüksek Lisans Tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/

Turğut, M., ve Yılmaz, S. (2012). Relationships among preservice primary mathematics teachers' gender, academic success and spatial ability. *International Journal of Instruction*, *5*(2), 5–20.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÖĞRENCİLERİN UYGULAMA OKULU İKİNCİ KADEME VE ÜÇÜNCÜ KADEMEYE GEÇİŞ SÜRECİNDE YAŞADIKLARI GÜÇLÜKLER HAKKINDA ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Doç. Dr. Ş. Şenay İLİK
Necmettin Erbakan Üniversitesi, senayilik@gmail.com, 0000-0001-7092-379X
Çiğdem BİLGİN
Necmettin Erbakan Üniversitesi, cigdemblgn50@outlook.com, 0009-0008-4629-8312

Hatice HORASANLI
Necmettin Erbakan Üniversitesi, 0009-0009-4506-567X

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, özel eğitim uygulama okulları ikinci ve üçüncü kademeye geçiş sürecinde yaşanan güçlükler hakkında öğretmenlerin görüşlerini belirlemektir. Durum araştırma modelinde yapılandırılan incelemenin katılımcı grubunu 2024-2025 eğitim öğretim yılında Nevşehir ili ve Aydın ili Bozdoğan ilçesinde görev yapan özel eğitim öğretmenleri oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini 30 özel eğitim öğretmeni oluşturmaktadır. Bu araştırmada Nevşehir ili ve Aydın ili Bozdoğan ilçelerinde bulunan özel eğitim uygulama okulları ikinci kademe görevli 15 özel eğitim öğretmeni ve üçüncü kademede görevli 15özel eğitim öğretmeni ile görüşmeler yapılmıştır Araştırmada veriler, araştırmacılar tarafından hazırlanan öğretmenlere uygulanan görüşme formları ile toplanmıştır. Görüşmeler yüz yüze yapılıp ses kayıt cihazına kaydedilmiştir. Veriler, betimsel yöntem ile analiz edilmiş olup araştırmaya katılan öğretmenlerin geçiş sürecinde yaşadıkları güçlüklere ilişkin görüşleri, engeller ve bu engelleri kaldırmaya yönelik çözüm önerileri ortaya koyulmuştur. Araştırma sonucunda, öğretmenler geçiş sürecinde öğrencilerin fiziksel ve ruhsal değişimleri ile baş etmede zorluk yaşandığı ve aile işbirliğine dikkat çekilmiştir. Sonuç olarak, araştırma öğrencilerin tüm gelişim alanlarında çeşitli sorunlar yaşandıklarını göstermiştir. Bu sorunların giderilmesi ve beklentilerin uygun bir şekilde karşılanması için aile eğitimi, aile ile işbirliği eğitimlerinin verilmesi önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Geçiş Süreci, Zihinsel Engelli, Özel Eğitim Öğretmenleri, Kademeler Arası Geçiş.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

EVALUATION OF TEACHERS' OPINIONS ON THE DIFFICULTIES EXPERIENCED BY STUDENTS WITH SPECIAL NEEDS DURING THE TRANSITION TO THE SECOND AND THIRD STAGES OF PRACTICE SCHOOLS

ABSTRACT

The purpose of this study is to determine teachers' opinions about the difficulties experienced during the transition to the second and third stages of special education practice schools. The study, structured using a situational research model, consisted of special education teachers working in Nevşehir and Bozdoğan districts of Aydın province during the 2024-2025 academic year. The study sample consisted of 30 special education teachers. In this study, interviews were conducted with 15 special education teachers working in the second stage and 15 special education teachers working in the third stage of special education practice schools in Nevşehir and Bozdoğan districts of Aydın province. Data were collected using interview forms prepared by the researchers and administered to the teachers. Interviews were conducted face-to-face and recorded on a voice recorder. Data were analyzed using descriptive methods, revealing the participating teachers' views on the difficulties they experienced during the transition process, the obstacles they encountered, and proposed solutions to overcome these obstacles. The study highlighted the difficulties teachers faced in coping with students' physical and psychological changes during the transition process, and the need for family collaboration. Consequently, the study revealed that students experienced various challenges in all areas of development. To address these challenges and ensure expectations are met appropriately, family education and family collaboration training are recommended.

Keywords: Transition Process, Intellectual Disability, Special Education Teachers, Inter-Stage Transition.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

GİRİŞ

Bu bölümde, araştırmanın ana sorun alanı, hedefleri, araştırmanın bilimsel ve pratik önemi sayıltıları, sınırlamaları ve kullanılan temel kavramlar detaylı bir şekilde sunulmuştur. Geçiş, bireylerin yaşamlarının farklı evrelerinde karşılaştıkları, gelişimsel ve çevresel değişimlerle şekillenen önemli bir süreçtir. Özellikle özel eğitim gerektiren bireyler için bu süreç kritik bir öneme sahiptir; zira eğitimden sosyal yaşama, iş gücü piyasasına veya bağımsız hayata geçiş gibi birçok farklı aşamayı kapsar. Geçişler, bireylerin yaşamlarının her basamağında kaçınılmaz olarak karşılaştıkları değişim süreçleridir. İnsan yaşamının mühim bir bileşeni bir aşamadan diğerine, çocukluktan yetişkinliğe doğru ilerleyiş ya da çevresel bir değişim sürecini dile getirir.(Brandes, Ormsbee ve Haring, 2007; Hains ve Fowler, 1994; Sitlington, Clark ve Neubert, 2010). Geçiş sürecinde çevresel faktörler de önemli bir rol oynamaktadır. Rous (2007), geçiş süreçlerinde öğrenci, aile, okul kademeleri ve öğretmenler gibi birbiriyle etkileşim hâlinde olan çevresel faktörlerin bütüncül bir biçimde değerlendirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Bu açıdan bakıldığında, yalnızca öğrencinin bireysel özellikleri değil, aynı zamanda bulunduğu çevrenin sunduğu olanaklar ve sınırlılıklar da geçişin niteliğini doğrudan etkilemektedir. İş birliği, bu sürecin başarısında merkezi bir rol oynar, çünkü geçiş sürecine dahil olan paydaşlar farklı bakış açılarına ve uzmanlık alanlarına sahiptir. Her bir paydaşın katkısı, öğrencinin ihtiyaçlarını daha geniş bir çerçevede değerlendirmeyi ve bütünsel bir yaklaşım geliştirmeyi mümkün kılar. Bu ortak çalışma, mevcut durumun değerlendirilmesinin yanı sıra, öğrenciye yönelik en iyi kararların alınması ve gerekli çözüm yollarının bulunması açısından kritik öneme sahiptir. Böylece, öğrencinin geçiş sürecinde karşılaştığı zorluklar daha iyi anlaşılır ve bu zorluklara yönelik daha etkili stratejiler geliştirilebilir. Paydaşlar arasındaki güçlü iş birliği, öğrencinin ihtiyaçlarına daha uygun çözümler üretilmesine ve sürecin her aşamasında daha başarılı sonuçlar elde edilmesine olanak tanır. Geçiş sürecinin giriş noktası olarak görülen Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD), 1980'lisenelere değin özel gereksinimleri olan bireylerin eğitimden iş gücüne geçişine yönelik çalışmalar ağırlıklı olarak yapılmıştır(örneğin, 1960'lı yılların İş-Eğitim Programları; Mesleki Rehabilitasyon Kanunu. 1973; Tüm Engelli Çocuklara Yönelik Eğitim Yasası,1975). 1980'li yıllardan sonra, devletin bu alana ayırdığı kaynakların etkisi ve 1975 tarihli Tüm Engelli Çocukların Eğitimi Yasası ile erken müdahalenin desteklenmesiyle, erken çocukluk eğitimi ve okula geçiş süreçlerine dair bilinçlenme önemli ölçüde artmıştır. Daha önce, 1975 tarihli Tüm Engelli Çocukların Eğitimi Kanunu ile özel eğitim için belirlenen 5 ila 18 yaş aralığı, 1983 yılında yapılan düzenlemelerle 3 ila 21 yaş arasında yeniden belirlenmiştir. Daha sonra 1986 yılında Erken Müdahale Hizmetleri verilmeye başlanmıştır. Ülke çapında 0 ila 2 yaş arasındaki çocuklara sağlanacaktır. Bu değişikliklerle özel gereksinimliçocukların eğitim hizmetlerinden daha erken yaşta faydalanmaları, ailelerin ve çocukların okul yaşamınaadaptasyonolanaklarının artırılması, okula geçişin kolaylaştırılması amaçlanıyor(Lipkin ve Okamoto, 2015; Strnadová ve Cumming, 2015; U.S. Department of Education [UDE], 2007).

Türkiye'de ise özel eğitim hizmetlerinin 1950'li yıllardan itibaren gelişmeye başlaması, bu alanda önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu gelişmeler, özel eğitim alanında daha sistematik ve yapılandırılmış bir yaklaşımın benimsenmesine zemin

hazırlamıştır. Türkiye'de bu sürecin yapısı, Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından yönetilmekte ve kurum faaliyetleri 573 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği çerçevesinde yürütülmektedir (Çitil, 2012). Söz konusu düzenlemeler, özel eğitim hizmetlerinin etkin bir şekilde sunulabilmesi için sağlam bir temel oluşturmuştur. Ancak Ülkemizde özel gereksinimli öğrencilerin geçiş süreci ve sürekliliğine Yasal çerçeveyle güvence altına alınan bir uygulama bulunmamaktadır. Uygulama süreçlerinde değişikliklere, yetersizliklere ve hatta mahrumiyetlere sebep olan bu hal ailenin, öğretmenin gayretleriyle sınırlıdır(Ergenekon, 2015).

1.Öğrencileriniz birinci kademeden ikinci kademeye ve ikinci kademeden üçüncü kademeye geçerken akademik anlamda yaşanan sorunlara ilişkin görüşleriniz nelerdir?
2. Öğrencileriniz birinci kademeden ikinci kademeye ve ikinci kademeden üçüncü kademeye geçerken motor becerilerde yaşanan sorunlara ilişkin görüşleriniz nelerdir?
3. Öğrencileriniz birinci kademeden ikinci kademeye ve ikinci kademeden üçüncü kademeye geçerken iletişim becerilerinde yaşanan sorunlara ilişkin görüşleriniz nelerdir?
4. Öğrencileriniz birinci kademeden ikinci kademeye ve ikinci kademeden üçüncü kademeye geçerken özbakım becerilerinde yaşanan sorunlara ilişkin görüşleriniz nelerdir?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Çalışmada, özel gereksinimli öğrencilerin uygulama okulu II. Kademe ve III. Kademe'ye geçişlerinde yaşadıkları güçlüklerin öğretmen görüşlerini tespit etmek amacıyla betimsel bir çalışma olduğundan nitel araştırma yöntemlerinden durum araştırma modeli tercih edilmiştir. Bu yöntem, nitel veri toplama araçlarını kullanarak doğal ortamlarda var olan ve olguları bütünsel bir yaklaşım ile gerçekçi bir biçimde keşfetmeyi hedeflemektedir (Karasar, 1999).

Çalışma Grubu

Çalışma grubundaki ikinci ve üçüncü kademe öğretmenlerinin demografik özellikleri Çizelge 1'de verilmiştir.

Çizelge1.Çalışma Grubundaki II. Kademe ve III. Kademe Öğretmenlerinin Demografik Özellikleri

II. Kademe Öğretmenleri	**n**	**III. Kademe Öğretmenleri**	**n**
Cinsiyet		**Cinsiyet**	
Kadın	10	Kadın	15
Erkek	4	Erkek	0
Yaş aralığı		**Yaş aralığı**	
21-30	5	25-30	5
31-40	8	30-35	6

41-50	1	35-40	3
61-70	1	45-50	1
Eğitim düzeyi		**Eğitim düzeyi**	
Lisans		Lisans	2
Yüksek lisans		Yüksek lisans	13
Meslekte deneyim		**Meslekte Deneyim**	
1-5 yıl	5	1-5	5
6-10 yıl	4	6-10	4
11-15 yıl	5	11-15	3
16-20 yıl	1	16-20	3

Araştırmanın katılımcı grubunu 2024-2025 Eğitim Öğretim yılında Nevşehir ili Özel Eğitim Uygulama Okulu ve Aydın ili Bozdoğan ilçesi Özel Eğitim Uygulama Okulunda hizmet veren özel eğitim öğretmenleri oluşturmuştur. Bu araştırmada örneklem belirlenirken, ölçüt olarak özel eğitim öğretmenlerinin Milli Eğitim Bakanlığı'na (MEB) bağlı Özel Eğitim Uygulama Okullarında çalışıyor olmaları ve geçiş sürecindeki karşılaşılan zorluklara dair bilgi sahibi olmaları kriter olarak alınmıştır. Katılımcıların seçimi, amaçlı örnekleme yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Amaçlı örnekleme, bilgi bakımından zengin olduğu varsayılan durumların kapsamlı biçimde ele alınmasına olanak tanır. Bu nedenle özel eğitim alanında orta-ağır düzeyde yetersizliği bulunan öğrencilerle 2. Kademe ve 3. Kademe'de çalışan ve görüşmelere gönüllük esasına dayalı olan özel eğitim öğretmenleri araştırmanın çalışma grubuna seçilmiştir. Gönüllük esasına dayalı olarak yürütülen araştırmada gizlilik ve etik ilkelere, öğretmenlerin isimlerine yer verilmemiş, Ö1, Ö2, Ö3, … şeklinde kodlar kullanılmıştır. Araştırmaya katılan demografik özellikler açısından çeşitlilik gösteren 30 özel eğitim öğretmeni ile görüşmeler yapılmış ve öğretmenlerin demografik özellikleri Tablo 1'de verilmiştir

Veri Toplama Aracı

Araştırmanın veri toplama aracı görüşmeci tarafınca oluşturulmuş sorulardan oluşan niteliksel veri toplama yöntemlerinden oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formundan oluşmaktadır. Görüşme formundaki sorular literatür taraması sonucunda görüşmeci tarafından oluşturulmuştur. Hazırlanan görüşme soruları sınanmak amacıyla Nevşehir Uygulama Okulu öğretmenlerine iki pilot uygulama, Bozdoğan Uygulama Okulu öğretmenlerine üç pilot uygulama yapılmıştır. Pilot uygulamada katılımcılara 12 soru yöneltilmiş olup çalışma sonunda bazı sorularda bir sonraki soruda açıklanan cevaplar bir önceki sorunun cevaplarında da aynı olduğuna rastlanmıştır. Bu yinelenen cevaplar neticesinde yinelenen cevaplara neden olan sorular çalışmadan çıkarılarak çalışma kalan 8 soru ile tamamlanmıştır. Görüşme sorularına verilen cevapların sadece araştırmacı tarafından okunacağı, başka kimse tarafından okunmayacağı dile getirilmiştir. Öğretmenlerin sınıfında ya da öğretmenler odasında yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler 30-40 dakika sürmüştür.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Verilerin Toplanması ve Çözümlenmesi

Bu araştırma içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. İçerik analizi, konunun köklerine ulaşmaya yardımcı olur(Baltacı, 2019). Analiz sürecinde uzman görüşlerine başvurulmuştur. Nitel analiz konusunda uzman iki akademisyenden görüş alınarak, araştırmada daha güvenilir analiz sonuçları elde etmeyi amaçlanmıştır. Ayrıca, araştırmanın süreci, yöntemi, modeli, verilerin toplanma tekniği, toplanması ve analizi ile ilgili detaylı bilgiler sunularak araştırmanın dış geçerliliği artırılmıştır. İç geçerliliği sağlamak amacıyla uzman görüşüne ve akran değerlendirmesine başvurulmuştur. Bulguların bire bir alıntılarla desteklenmesiyle çalışmacının yanlılığı düşürülmüş ve veri inandırıcılığı artırılmıştır. Görüşmelerin tamamlanmasının ardından ses kayıtlarının çözümlemesi incelikle yapılarak veriler yazıya dökülmüş ve tek tek kodlamadan sonra değerlendirilerek görüşme kodlama anahtarı oluşturulmuştur. Veriler İçerik Analiz Yöntemiyle analiz edilmiştir. Analizden sonra frekans ve yüzdeliklerine göre başlıklar oluşturularak Bulgular bölümünde veriler sunulmuştur.

BULGULAR

Araştırmanın bulguları alt amaçlar doğrultusunda dört tema altında sunulmuştur. Temalara ilişkin bulgularda sırasıyla öğretmen ve velilerin; yapılan aile katılımı etkinlikleri, ailelerin okulla iletişimleri ve iletişimin etkileri, ailelerin aile katılımı çalışmalarına ilişkin katılım yeterlilikleri ile ailenin katılımını engelleyen faktörler ve önerilerine yönelik görüşleri aktarılmıştır. Ayrıca katılımcıların görüşlerini desteklemek için doğrudan alıntılara yer verilmiştir.

1.Öğrencilerin Akademik Alanda Yaşadığı Sorunlara İlişkin Öğretmen Görüşleri

Öğrencileriniz birinci kademeden ikinci kademeye ve ikinci kademeden üçüncü kademeye geçerken akademik anlamda (okuma-yazma, matematik) hangilerinde daha çok sorun yaşıyor? Öğretmenlerin akademik alanda yaşanan sorunlara yönelik görüşlerine ilişkin tema ve frekansları Çizelge 1'de verilmiştir.

Çizelge 1.Öğretmenlerin Akademik Alandaki Sorunlara Verdikleri Cevaplar

II. Kademe Öğretmenleri		III. Kademe Öğretmenleri	
Tema	**f**	**Tema**	**f**
Öğrencinin Hazır bulunuşluk Düzeyi	10	İki Alanda da	7
Bilişsel Dilsel Beceriler	4	Okuma-Yazma	4
Davranışsal Özellikler	4	Matematik	3
Öğretim Süreci	3	Sorun Yaşamıyor	1
Aile ve Çevresel Faktörler	2		

Çizelge 1 incelendiğinde katılımcıların öğrencilerin II. Kademe'ye ve III. Kademe'ye geçişlerde akademik becerilerde (okuma-yazma matematik vb.) yaşadıkları sorunların çok fazla olduğu gibi değerlendirmeler yaptığı görülmüştür. Katılımcıların çoğu (10:%43,00)

öğrencinin hazır bulunuşluk düzeyi; katılımcıların bir kısmı ise iki alanda da (7:%46,66) zorluk yaşandığını vurgulamıştır. Konuya ilişkin öğretmen görüşlerinden bazıları şunlardır:

"Öğrencilerin düzeyi değişmektedir. Okuma-yazma öğrenenine ender rastlanmaktadır. Şuan en iyi durumdaki öğrencilerim zıt kavramları bilerek gelmiştir. Çizgi çalışmalarında yetersizdir"(Ö2).

''Daha çok akademik derslerde sorun yaşıyorlar matematik okuma gibi. Özel gereksinimli bireylerde bilgilerin kalıcılığını sağlamak oldukça zor. Daha çok tekrar ve daha çok zaman gerekiyor. Üçüncü kademede akademik ders saatleri azalıyor ve beceri derslerine ağırlık veriliyor. Bu durumda öğrencilerin akademik derslerde ilerleyememesine neden oluyor''(Ö12).

Öğrencilerinizin akademik becerilerinde yaşadığı sorunlara öğretmenleri olarak nasıl destek sağlayabilirsiniz? Araştırmaya katılan öğretmenlere bu soru yöneltilerek cevaplar Tablo 2'de sunulmuştur. Öğretmenlerin akademik becerilerdeki sorunlara yönelik öğretmen desteklerine ilişkin görüşleri tema ve frekansları Çizelge 2'de verilmiştir.

Çizelge 2. Öğretmenlerin Akademik Alandaki Sorunlara Öğretmen Destekleri Olarak Verdikleri Cevaplar

II. Kademe Öğretmenleri		**III. Kademe Öğretmenleri**	
Tema	**f**	**Tema**	**f**
Öğretim Yöntem ve Teknik	5	Materyal ve Yöntem Uyarlama	5
Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı	3	Bireyselleştirilmiş Eğitim	5
İşbirliği ve Destek	1	Tekrar, Pekiştirme	3
Ölçme ve Değerlendirme Süreçleri	4	Problem Çözme ve Somutlaştırma	2
Materyal ve Kaynak Kullanımı	5		
Ön Koşul Becerilerin Kazandırılması	3		
Öğrenciye Özgü Destek Stratejileri	8		
Ev ile Okul Arasında İşbirliği	1		

Çizelge 2. incelendiğinde katılımcıların öğrencilerin akademik becerilerde yaşadığı sorunlara öğretmen desteğine çok fazla ihtiyaç olduğu görülmektedir. Katılımcılardan birçoğu (8:%33,00) öğrenciye özgü destek stratejileri; katılımcılardan birçoğu (5:%21,00) materyal ve kaynak kullanımı; katılımcılardan bir kısmı materyal ve yöntem uyarlama (5:%33,33); katılımcılardan birçoğu da bireyselleştirilmiş eğitim (5:%33,33) gibi değerlendirmeler yaptığı görülmüştür. Konuya ilişkin öğretmen görüşlerinden bazıları şunlardır:

"Öğrencilerin değerlendirilmesini dikkatli alarak öğrenci BEP'lerini gerçekçi amaçlarla hazırlarım. Etkin bir ölçme-değerlendirme yaparak istenilen sürede ilerleme kaydedilemeyen akademik becerilerin öğretim yöntemini değiştirirdim"(Ö7).

"Öğrencinin bireysel farklılıkları göz önünde bulundurularak ona uygun öğretim yöntem-teknik ve materyaller seçilerek

2.Öğrencilerin Motor Becerilerde Yaşadığı Sorunlara İlişkin Öğretmen Görüşleri

Öğrencileriniz ikinci ve üçüncü kademeye geçerken motor becerilerinde (el-göz koordinasyonu, denge, beden farkındalığı) karşılaştığınız sorunlar nelerdir? Öğretmenlerin motor alanda yaşanan sorunlara yönelik görüşlerine ilişkin tema ve frekansları Çizelge 3'de verilmiştir.

Çizelge 3. Öğretmenlerin Motor Beceriler Alanındaki Sorunlara Verdikleri Cevaplar

II. Kademe Öğretmenleri		III. Kademe Öğretmenleri	
Tema	**f**	**Tema**	**f**
Bağımsız Hareket Etme	5	Beden Kontrolü	5
Kaba Motor Beceriler	7	El-Göz Koordinasyon	5
İnce Motor Beceriler	6	İnce ve Kaba Motor	4
Aile ve Destek Hizmetleri	2		
Gelişim Farklılıkları ve Gerileme	3		

Çizelge 3 incelendiğinde öğretmenler, öğrencilerinin en fazla kaba motor beceriler, ince motor beceriler ve beden kontrolünde sorun yaşadıklarını belirtmektedir. Katılımcıların birçoğu (7:%46,67) kaba motor beceriler; katılımcıların birçoğu (6:%40,00) ince motor beceriler; katılımcıların bir kısmı beden kontrolü (5:%40,00)gibi değerlendirmeler yaptığı görülmüştür. Konuya ilişkin öğretmen görüşlerinden bazıları şunlardır:

"Kaba motor becerilerde özellikle koşma ve denge sağlamada, ince motor becerilerde el-göz koordinasyonu, kas kontrolü sorunları vardır"(Ö12).

"Denge ve beden kontrolü problemleri yaşanabilmektedir ergenlik döneminden dolayı ani boy uzaması kilo alınması gibi bedeninde oluşan değişikliklerden kaynaklı sorunlar yaşanmaktadır''(Ö14).

Öğrencilerinizin motor becerilerinde yaşadığı sorunlara öğretmenleri olarak nasıl destek sağlayabilirsiniz?Öğretmenlerin motor becerilerdeki sorunlara yönelik öğretmen desteklerine ilişkin görüşleri tema ve frekansları Çizelge 4'de verilmiştir.

Çizelge 4. Öğretmenlerin Motor Beceri Alanında Öğretmen Destekleri Olarak Verdikleri Cevaplar

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

II. Kademe Öğretmenleri		III. Kademe Öğretmenleri	
Tema	**f**	**Tema**	**f**
Bireysel ve Grup Çalışmaları	3	Motor Beceri Geliştiren	10
Materyal Kullanımı	6	Beden Eğitimi Destekleri	2
Spor ve Fiziksel Etkinlikler	7	Psikolojik ve Duygusal Destek	1
Aile İşbirliği	2	Yeterli Donanım Desteği	1
Kas Gelişimi Destekleri	3	Fizyoterapi Desteği	1
Fiziksel Yardım ve Rehberlik	3		

Çizelge 4 incelendiğinde, katılımcıların öğrencilerin motor becerilerinde yaşadığı sorunlara öğretmen desteğine çok fazla ihtiyaç olduğu görülmektedir. Katılımcıların birçoğu (7:%46,67) spor ve fiziksel etkinlikler; katılımcıların birçoğu motor beceri geliştiren (10:%66,66);katılımcıların bir kısmı (6:%40,00) materyal kullanımı gibi değerlendirmeler yaptığı görülmüştür. Konuya ilişkin öğretmen görüşlerinden bazıları şunlardır:

''Destek sağlamak için blok oyunları yapboz gibi çalışmalar beden eğitiminde çocuğa uygun motor beceriler çalışılarak destek sağlıyoruz''(Ö15).

''Motor davranışlarını gösterirken yardımcı olarak onları destekleyebiliriz. İlgili kurumlara yönlendirerek motor beceriler konusunda özel bir eğitim almalarını sağlayabiliriz''(Ö11).

3.Öğrencilerin İletişim Becerilerinde Yaşadığı Sorunlara İlişkin Bulgular

Öğrencileriniz ikinci ve üçüncü kademeye geçerken iletişim becerilerinde(selam verme, göz kontağı kurma, kendini ifade etme) hangilerinde daha çok sorun yaşıyor? Öğretmenlerin iletişim alanında yaşanan sorunlara yönelik görüşlerine ilişkin tema ve frekansları Çizelge 5'de verilmiştir.

Çizelge 5. Öğretmenlerin İletişim Becerileri Alanında Sorunlara Verdikleri Cevaplar

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

II. Kademe Öğretmenleri		III. Kademe Öğretmenleri	
Tema	**f**	**Tema**	**f**
Göz Kontağı ve Sosyal İletişim	2	İletişimi Başlatma Sürdürme	7
Kendini İfade Etme Sorunları	2	İçe Kapanma ve Çekingen Davranışlar	5
Dil ve Konuşma Güçlükleri	6	Tanı ve Engel Türüne Göre Değişen Sorunlar	3
Çekingenlik ve Sosyal Kaygı	1		
Aile ve Çevresel Faktörler	2		
Öğretim Sürecindeki Zorluklar	4		
Beden Dili ve Sosyal Kurallar	2		
Fiziksel Engeller ve Sağlık Sorunları	1		

Çizelge 5 incelendiğinde, katılımcıların birçoğu (6:%30,00) dil ve konuşma güçlükleri; katılımcıların birçoğu (4:%20,00) öğretim sürecindeki zorluklar; katılımcıların birçoğu iletişimi başlatma sürdürme (7:%46,66) gibi değerlendirmeler yaptığı görülmüştür. Konuya ilişkin öğretmen görüşlerinden bazıları şunlardır:

"Öğrencinin konuşma yetisinin olmaması iletişimde en büyük güçlük olarak görülmektedir. Söyleneni anlayabiliyor ancak düşüncelerini sözel olarak ifade edemiyor"(Ö3).

"Alıcı dil becerilerine sahip olmayan öğrenciye ifade edici dil becerilerinin öğretilmeye çalışılması, taksonomik sıra gözetilmeksizin yapılan öğretimler. Kanıt temelli uygulamalara yeterince yer verilmemesi"(Ö10).

Öğrencileriniz ikinci ve üçüncü kademeye geçerken iletişim becerilerinde (selam verme, göz kontağı kurma, kendini ifade etme) hangilerinde daha çok sorun yaşıyor? Öğretmenlerin iletişim alanında yaşanan sorunlara yönelik görüşlerine ilişkin tema ve frekansları Çizelge 6'de verilmiştir.

Çizelge 6. Öğretmenlerin İletişim Becerileri Alanında Öğretmen Desteklerine İlişkin Verdikleri Cevaplar

II. Kademe Öğretmenleri		III. Kademe Öğretmenleri	
Tema	**f**	**Tema**	**f**
Model Olma ve Etkileşim	3	Sosyal Etkileşim	6
Pekiştirme ve Kademeli Öğretim	5	İfade Edici ve Alıcı Dil	4
Aile İle İşbirliği ve Rehberlik	7	Alternatif Yöntemler	3
Teknolojik Destekler	2	Dil ve Konuşma Terapisi	2
Sosyal Uyum ve Etkinlik Katılımı	2		
Materyal Destekli Eğitim	4		

Çizelge 6. incelendiğinde katılımcıların öğrencilerin iletişim becerilerinde yaşadığı sorunlara öğretmen desteğine çok fazla ihtiyaç olduğu görülmektedir. Katılımcıların birçoğu (7:%30,00) aile işbirliği ve rehberlik; katılımcıların birçoğu sosyal etkileşim (6:%40,00) katılımcıların bazısı Pekiştirme ve Kademeli Öğretim katılımcılardan bazısı İfade Edici ve Alıcı Dil(4:%26,66) gibi değerlendirmeler yaptığı görülmüştür.Konuya ilişkin öğretmen görüşlerinden bazıları şunlardır:

"Öğrencimi etkinliklere katmaya ve önden bir şeyler öğrenmek için teşvik etmeye çalışırım. Mutlaka konuşma terapistine gitmeleri için ailelerle konuşurum. Onlarla iletişim halinde olup derste neler yapmanız gerekir onları istişare ederim. Derste konuşması için zorlamadan basit tek heceli kelimelerle desteklenmesini sağlarım"(Ö8).

"İletişim becerileri dersleri kapsamında çeşitli etkinliklerle, uygulamalarla öğrencilerimize iletişim konusunda çalışmalar yaptırabiliriz. Öğrencilerimizi daha çok konuşmaları, kendilerini daha çok ifade etmeleri konusunda onları teşvik edebiliriz"(Ö11).

4.Öğrencilerin Öz Bakım Becerilerinde Yaşadığı Sorunlara İlişkin Bulgular

Öğrencileriniz ikinci kademeden üçüncü kademeye geçerken öz bakım becerilerinde (el yıkama, yemek yeme, giyinme) karşılaştığınız sorunlar nelerdir? Öğretmenlerin öz bakım alanında yaşanan sorunlara yönelik görüşlerine ilişkin tema ve frekansları Tablo 7'de verilmiştir.

Çizelge 7. Öğretmenlerin Öz Bakım Becerileri Alanında Sorunlara İlişkin Cevaplar

II. Kademe Öğretmenleri		**III. Kademe Öğretmenleri**	
Tema	**f**	**Tema**	**f**
Tuvalet Alışkanlığı	12	Vücut Temizliği ve Hijyen	6
YemekYeme Becerileri	4	El Yıkama, Yemek Yeme, Giyinme	4
GiyinmeveKişiselHijyen	2	Fiziksel Zorluklar	3
Aile İş birliği Eksiklikleri	2	Zihinsel ve Davranışsal	2
Geç Müdahale ve Uyum Sorunları	5		

Çizelge 7. incelendiğinde Katılımcıların birçoğu (12:%80,00) tuvalet alışkanlığı; katılımcıların bazısı (4:%27,00) yemek yeme becerileri; katılımcıların birçoğu Vücut Temizliği ve Hijyen(6:%40,00) katılımcıların bazısı el yıkama,yemek yeme, giyinme(4:%26,66)gibi değerlendirmeler yaptığı görülmüştür.Konuya ilişkin öğretmen görüşlerinden bazıları şunlardır:

"Tuvalet alışkanlığı olmayan ya da bez kullanan çocuklar bulunmaktadır"(Ö1).

"En çok karşılaşılan problem tuvalet alışkanlığı. Bu problem küçük yaşta çözülmediği için ileriki yaşlarda bu durumun çözülmesi zorlaşıyor"(Ö4).

''Hijyen ve vücut temizliği gibi konularda sorunlar yaşanmaktadır''(Ö14).

''Doğru el yıkamada, çatal kaşığı doğru kullanmada çok hızlı veya çok yavaş yeme gibi sorunları daha çok yaşıyoruz''(Ö15).

Öğrencileriniz ikinci ve üçüncü kademeye geçerken öz bakım becerilerinde (el yıkama, yemek yeme, giyinme) hangilerinde daha çok sorun yaşanıyor? Öğretmenlerin öz bakım alanında yaşanan sorunlara yönelik görüşlerine ilişkin tema ve frekansları Tablo 8'de verilmiştir.

Çizelge 8. Öğretmenlerin Öz Bakım Becerileri Alanında Öğretmen Desteklerine İlişkin Verdikleri Cevaplar

II. Kademe Öğretmenleri		**III. Kademe Öğretmenleri**	
Tema	**f**	**Tema**	**f**
Aile İşbirliği ve Rehberlik	12	Bireysel Hedefler	4
Model Olma ve Kademeli Öğretim	2	Model Olma ve Gözlem	4
BEP ve Planlı Eğitim Yaklaşımları	1	Aile İş Birliği	4
Teknoloji Destekli Uygulamalar	2	Materyal ve Teknik Kullanma	3
Mahremiyet ve Cinsiyet Duyarlılığı	1		

Çizelge 8.İncelendiğinde katılımcıların birçoğu (12:%80,00) aile işbirliği ve rehberlik; katılımcıların bir kısmı (4:%26,66) bireysel hedefler; katılımcılardan bir kısmı (4:%26,66) model olma ve gözlem; katılımcılardan bazıları da (4:%26,66) aile iş birliği gibi değerlendirmeler yaptığı görülmüştür.Konuya ilişkin öğretmen görüşlerinden bazıları şunlardır:

"Tuvaletini söyleme, uygun davranışla gerçekleştirme konusunda sosyal öyküler, teknoloji destekli uygun videolar, aile ile işbirliği yaparak evde desteklemeleri konusunda görüşmeler sağladım"(Ö13).

"Lavabolara el yıkama talimatları koyuyoruz, model oluyoruz öz bakım becerilerini geliştirmeye yönelik bireysel hedefler üzerinde çalışıyoruz"(Ö15).

"Aile ile görüşülüp öğrencilerin ergenliğe girdiği için daha sık banyo yapıp kılık kıyafet ve vücut temizliğine önem verilmesi gerektiği anlatılmalıdır. Ailelere anlatıldığı gibi öğrencilere de gerekli bilgiler verilmelidir"(Ö14).

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

SONUÇ VE ÖNERİLER

Özel gereksinimli öğrencilerin ikinci ve üçüncü kademe'ye geçiş sürecinde karşılaştıkları zorluklardan elde edilen bulgulara dayanarak çıkarılan sonuçlar;

1.Öğrencilerin ikinci ve üçüncü kademelere geçerken karşılaştıkları en yaygın sorunlardan biri akademik becerilerin eksikliğidir. Okuma, yazma ve matematik gibi temel konularda yaşanan güçlükler öğrenme sürecinde önemli engeller oluşturmaktadır. Bu konulara eğilen öğretmenler, bireyselleştirilmiş öğretim yöntemleri ve materyal temelli eğitim gibi stratejileri kullanarak öğrencilerin akademik gelişimine katkıda bulunurlar.

2.Motor becerilerle ilgili yaşanan sorunlar ise, öğrencilerin vücut kontrolünü sağlamakta güçlük çekmeleriyle ilişkilidir. Bu alanda çalışan uzmanlar, motor becerilerin gelişimine yönelik etkinliklerin ve desteklerin çeşitlendirilmesi gerektiğini belirtmektedir.

3.Öz bakım becerilerinde, özellikle tuvalet alışkanlıklarında yaşanan zorluklar, öğrencilerin bağımsızlık kazanmasının önünde engel oluşturmaktadır. Öğretmenler, bireysel destek ve aile işbirliği yöntemleriyle öğrencilerin öz bakım becerilerini geliştirmeye odaklanır.

4.Duygusal gelişim alanındaki sorunlar ise, öğrencilerin sık sık duygu durumlarında değişiklikler yaşaması (ağlama, gülme, saldırganlık, öfke vb.) olarak tanımlanmıştır. Bu alanda aile iş birliğinin önemine de değinilmiştir.

Özel gereksinimli öğrencilerin ikinci ve üçüncü kademeye geçişlerinde karşılaştıkları zorluklar temel olarak akademik beceri, iletişim, öz bakım ve motor becerilerdeki eksikliklerden kaynaklanmaktadır. Bulgulara genel olarak bakıldığında, ikinci ve üçüncü kademeye geçiş yapan öğrencilerin tüm gelişim alanlarında çeşitli sorunlar yaşadığı ancak bu sorunların bireysel olarak büyük farklılıklar gösterdiği görülmektedir. Öğretmenler, öğrencilerin fiziksel ve ruhsal değişimlerle baş etme konusunda zorluk yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Öğretmenler bu zorluklarla başa çıkmak için çeşitli destek stratejileri benimsemişler ve aile işbirliğine büyük önem vermişlerdir. Ancak öğretmenlerin karşılaştığı engeller ve sınırlamalar destek stratejilerinin etkinliğini etkileyebilir. Bu tür çalışmalar öğretmenlerin mesleki gelişimlerine katkı sağlamanın yanı sıra özel gereksinimli öğrencilerin eğitim süreçlerinin iyileştirilmesine yönelik önemli veriler sunmaktadır. Bu süreçte, farklı yöntem ve tekniklerle öğrencilerin sorunlarına çözüm bulmaya çalıştıkları gözlemlenmiştir. Aile eğitimleri, aile ile iş birliği ve rehberlik servisleriyle yapılan çalışmalar, geçiş sürecinde önemli bir yer tutmaktadır. İş birliğinin, geçiş sürecinin planlanmasında öğrenci ve öğretim verimliliği açısından katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu sonuçlardan yola çıkarak şu önerilerde bulunulabilir;

1. Öğrencilerin bireysel ihtiyaçlarını en iyi şekilde karşılamak için öğretmenler, her öğrencinin beceri düzeyine uygun, esnek ve özel bireyselleştirilmiş eğitim planları oluşturmalıdır. Bu akademik, iletişim, kişisel bakım ve motor becerilerinin geliştirilmesine odaklı bir yaklaşım sağlar.
2. Öğrenci gelişimi sadece okulda değil, ailelerin aktif katılımıyla da sağlanabilir. Ailelere yönelik bilgilendirme seminerleri ve rehberlik hizmetleri ile evde yürütülecek destek faaliyetleri yoluyla iş birliği teşvik edilmelidir. Ailelerin çocuklarıyla birlikte eğitim süreçlerine katılmaları öğrenme sürecini güçlendirebilir.

3. Geçiş sürecindeki öğrencilerin düzenli olarak izlenmesi ve ihtiyaçlarına göre destek planlarının güncellenmesi yapılabilir.
4. Bu araştırma sadece ikinci ve üçüncü kademeye geçen öğrencilerin yaşadıkları sorunların öğretmen bakış açısıyla yürütülmüştür. İlerideki çalışmalarda ailelerle yapılabilir.

KAYNAKLAR

Brandes, J., Ormsbee, C., & Haring, K. (2007). *The transition process for children with disabilities*. Transition Publishing.

Çitil, M. (2012). Özel eğitim hizmetlerinde mevzuat ve uygulama. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 45*(2), 123–138.

Ergenekon, Y. (2015). Türkiye'de özel eğitimde geçiş süreci: Sorunlar ve çözüm önerileri. *Eğitim ve Bilim, 40*(181), 29–45.

Hains, A. H., & Fowler, S. A. (1994). Transition planning with families in early intervention programs. *Infants and Young Children, 6*(4), 82–92. https://doi.org/10.1097/00001163-199404000-00011

Lipkin, P. H., & Okamoto, J. (2015). The Individuals with Disabilities Education Act (IDEA) for children with special educational needs. *Pediatrics, 136*(6), e1650–e1662. https://doi.org/10.1542/peds.2015-3409

Rous, B. (2007). Recommended practices in transition. In S. L. Odom, R. H. Horner, M. E. Snell, & J. Blacher (Eds.), *Handbook of developmental disabilities* (pp. 241–260). Guilford Press.

Sitlington, P. L., Clark, G. M., & Neubert, D. A. (2010). *Transition education and services for students with disabilities* (5th ed.). Pearson.

Strnadová, I., & Cumming, T. (2015). People with intellectual disabilities in education and employment: What matters for transitions. *British Journal of Special Education, 42*(3), 297–317. https://doi.org/10.1111/1467-8578.12107

U.S. Department of Education. (2007). *Twenty-seventh annual report to Congress on the implementation of the Individuals with Disabilities Education Act, 2005: Vol. 1*. Office of Special Education and Rehabilitative Services.

Karasar, N. (1999). *Bilimsel araştırma yöntemi* (9. basım). Nobel Yayın Dağıtım.

Türnüklü, A. (2000). Eğitim bilim araştırmalarında etkili bir araç: Görüşme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 24*, 543–559.

Uzuner, Y. (1998). Nitel araştırma yöntemlerine giriş. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 4*(16), 507–519.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2000). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (2. baskı). Seçkin Yayıncılık.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2021). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (12. baskı). Seçkin Yayıncılık.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

LİSE KADEMESİNE GEÇİŞTE KAYNAŞTIRMA ÖĞRENCİLERİNİN ÖĞRETMENLERİNİN YAŞADIKLARI ZORLUKLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Doç. Dr. Ş. Şenay İLİK
Necmettin Erbakan Üniversitesi, senayilik@gmail.com, 0000-0001-7092-379X

Berfin OĞUZ KOCA
Necmettin Erbakan Üniversitesi, oguzberfin3@gmail. com, 0009-0003-9233-308X

ÖZET

Kaynaştırma öğrencileri akademik, sosyal, duygusal, iletişimsel ve motor beceriler açısından çeşitli engellerle karşılaşabilmektedirler. Yaşanan engeller geçiş dönemleri gibi kritik dönemlerde daha da artmaktadır. Bu süreçte öğretmenler kritik bir role sahiptir. Araştırma kapsamında öğretmenlerin perspektifinden kaynaştırma öğrencileri ile yaşadıkları zorluklar ve öğrencilere sağladıkları destek hizmetleri incelenmiştir. Araştırma durum araştırma yöntemi ile yürütülmüş olup, Konya ve İstanbul illerinde Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı okullarda görev yapan ve kaynaştırma öğrencisi bulunan farklı branşlardan 15 lise öğretmeni ile görüşülmüştür. Nitel araştırma yöntemiyle yürütülen araştırmada, yarı yapılandırılmış görüşme formu uygulanarak veriler toplanmıştır. Elde edilen veriler betimsel analiz yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Bulgular, öğretmenlerin en sık karşılaştığı zorlukların okuma becerisindeki sorunlar, duygularını ifade etmede ve duygu kontrolünde yaşanan problemler, kişisel bakım ve hijyen konusunda özensiz davranma, konuşmayı başlatma ve sürdürmede yaşanan sorunlar, öğrencilerin kendi ilgi ve yeteneklerinin farkında olmaması gibi zorlukların yaşandığını ortaya koymuştur. Ayrıca öğretmenlerin bu zorluklar karşısında öğrencilerin eksikleri ile ilgili tekrar ve alıştırmalar yaptırma, eksikler hakkında bilgi verme, öğrencilerin kendilerini ifade edebilecekleri etkinlikler planlama, aile ve akran desteği gibi çeşitli uygulamalar geliştirdikleri belirlenmiştir. Çalışmanın bulguları, kaynaştırma öğrencilerinin lise kademesinde çok çeşitli zorluklar yaşadıkları ve bu zorlukların üstesinden gelmede öğretmenlerin desteğinin kritik önem taşıdığını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Kaynaştırma eğitimi, lise kademesi, öğretmen, özel eğitim.

CHALLENGES EXPERIENCED BY TEACHERS OF INCLUSIVE STUDENTS IN THE TRANSITION TO HIGH SCHOOL AND SUGGESTED SOLUTIONS

ABSTRACT

Inclusive students may face various obstacles in terms of academic, social, emotional, communication, and motor skills. These obstacles increase during critical periods such as transition periods. Teachers play a critical role in this process. This research examines the difficulties experienced by teachers with inclusive students and the support services they provide to them from the perspective of teachers. Fifteen high school teachers from various branches working in schools affiliated with the Ministry of National Education in Konya and Istanbul, who have inclusive students, were interviewed. The research, conducted using qualitative research methods, collected data using semi-structured interviews. The data

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

obtained were analyzed using descriptive analysis. The findings revealed that the most common challenges teachers encountered included difficulties with reading skills, difficulties expressing and controlling emotions, negligent personal care and hygiene, difficulties initiating and maintaining conversations, and students' lack of awareness of their own interests and abilities. Furthermore, it was determined that teachers developed various strategies to address these challenges, such as providing repetition and practice to address students' weaknesses, providing information about their shortcomings, planning activities where students can express themselves, and family and peer support. The study findings demonstrate that inclusive students experience a wide range of challenges in high school, and that teacher support is critical in overcoming these challenges.

Keywords: Inclusive education, high school, teacher, special education.

GİRİŞ

Her birey doğuştan gelen ve çevresel etkenlerle şekillenen özgün psikolojik, bedensel, zihinsel ve sosyal özelliklere sahiptir. Ancak bazı bireyler, yaşıtlarına kıyasla belirli gelişim alanlarında farklılıklar göstererek özel gereksinimlere sahip olabilmektedir. Bu bireylerin eğitim sürecinde daha bireyselleştirilmiş ve kapsamlı stratejilere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu kapsamda geliştirilen uygulamalar, özel eğitim başlığı altında değerlendirilmektedir.

Özel eğitim, bireylerin zihinsel, fiziksel, duygusal, sosyal ve akademik gelişim alanlarında gösterdikleri farklılıklar nedeniyle ihtiyaçlarına göre uyarlanmış eğitim programlarını içermektedir (MEB,2018). Eripek'e (2002) göre özel eğitim, özel gereksinimli bireyin ihtiyaçlarına yanıt verecek şekilde tasarlanan, düzenli ve planlı bir biçimde yürütülen eğitim sürecidir. Bu süreç bireylerin yaşamlarını diğer insanlara bağımlı kalmadan sürdürmelerini amaçlamaktadır. Süreçte özel gereksinimli bireylere yalnızca bilgi aktarımı değil, aynı zamanda bireylerin sosyal etkileşim becerileri, iletişim yeterlilikleri ve duygusal gelişimleri gibi çok yönlü ihtiyaçlarını da destekleyen kapsayıcı bir yaklaşımı benimsemektedir. Bu nedenle özel eğitim, bireylerin farklı öğrenme stillerine uygun yapılandırılmalı ve öğrencileri farklı gelişim alanlarında destekleyerek gelişimlerini en üst seviyeye taşıyacak şekilde planlanmalıdır. Süreçte öğrenciye uygun tasarlanan yöntemler, uygulamalar ve destek hizmetleri kullanılmaktadır (Ataman,2009).

Özel eğitime gereksinim duyan öğrencilerin normal eğitim sınıflarında öğrenim görmeleri bir gerekliliktir (Bayar vd., 2015). Kaynaştırma eğitimi de bu amaca yönelik tasarlanan ve günümüzde yaygın hale gelen uygulamalardan biridir. Literatür incelendiğinde Türkiye' de bulunan normal eğitim sınıflarında kaynaştırma öğrencilerinin sayısının arttığı görülmüştür (Yazıcıoğlu,2018). Kaynaştırma eğitiminin gelişimi ve yaygınlık kazanmasında rol oynayan faktörleri inceleyen ve bu sürecin bireyler ile eğitim sistemi açısından taşıdığı olumlu etkileri ortaya koyan çeşitli bilimsel çalışmalar da bulunmaktadır (Corbett, 2001; Mitchell, 2008; Tideman, 2015). Kaynaştırma eğitimi, özel eğitime gereksinim duyan bireylerin, uygun düzenlemeler yapılarak genel eğitim sınıflarında akranlarıyla birlikte öğrenim görmelerini olanak sağlarken bireylerin, bilişsel, sosyal, duygusal gelişimlerinin de bütüncül biçimde desteklenmesini hedeflemektedir (Kargın, 2004). Özel gereksinimi olan bireylerin, ayrı bir eğitim ortamına alınmadan, yaşıtlarıyla birlikte aynı sınıfta öğrenim

görebilmelerini destekleyen ve bireysel farklılıklara duyarlı bir şekilde düzenlenen eğitim süreci, kapsayıcı eğitim yaklaşımı çerçevesinde değerlendirilen kaynaştırma uygulamalarını oluşturmaktadır. Kargın (2004) ve Avcıoğlu'na (2012) göre kaynaştırma eğitiminin temel amacı, bireysel farklılıklar gösteren öğrencilerin eğitimde eşit fırsatlara erişimini sağlamak, toplumsal yaşama uyumlarını desteklemek ve kabul görme becerilerini geliştirmektir. Kaynaştırma eğitimi bireylerin çok yönlü gelişimlerine katkı sağlamaktadır. Uygulamanın etkili olabilmesi öğretmenlere, okul yönetimine, ailelere ve planlanan uygulamalara bağlıdır. Buna ek olarak eğitimin başarıya ulaşabilmesi için öğretmenlerin kaynaştırma öğrencilerine karşı olumlu bir tutum içerisinde olmaları gerekmektedir (Batu, 1998; Öncül, 2003). Bu doğrultuda genel eğitim sınıflarında bulunan kaynaştırma öğrencilerinin akademik, sosyal ve iletişim becerileri açısından olumlu gelişim gösterdikleri görülmektedir (Zigmond, Kloo & Volonino, 2009). Ancak kaynaştırma eğitiminin başarısı yalnızca bu kazanımlarla sınırlı değildir; çeşitli değişkenlerin sürece etkisi bulunmaktadır. Bu değişkenler arasında öğretmenlerin kaynaştırma eğitimindeki rolü, süreç içerisinde karşılaştıkları zorluklar ve öğrencilerinin bir eğitim kademesinden diğerine geçiş sürecinde gerekli ön koşul becerileri edinmiş olup olmadıkları ön plana çıkmaktadır. Bu bağlamda özel gereksinimli öğrencilerin ihtiyaç duyduğu alanlarda uygun öğretim stratejileri kullanılarak desteklenmeleri, karşılaşılan güçlüklerin en aza indirilerek öğrencilerin bir sonraki kademeye geçişi beklenmektedir.

Geçiş süreçleri herkesin yaşamında bulunan ve çeşitli zorlukları da beraberinde getiren kaçınılmaz dönemlerdir. Geçiş süreçleri, bireylerin yaşamında kritik bir öneme sahip olmakla birlikte, yaşam boyunca devam eden dinamik ve değişken bir süreç olarak tanımlanmaktadır (Rosenkoetter, Hains & Fowler, 1994; aktaran Ergenekon, 2015). Geçiş süreci, özel gereksinimli bireylerin eğitim kademeleri arasında ya da eğitim kademelerinden sonraki bağımsız yaşamlarına geçişte, öğrenci için gerekli uygulamaların hazırlandığı bir süreçtir. Bu süreçte öğrencinin bireysel farklılıklarına ve ihtiyaçlarına göre eğitim planlanmalıdır (Aktaş, Kot & Yıkmış, 2020). Bireylerin hayatlarının her döneminde bir geçiş süreci içerisinde oldukları ve bu dönemlerin kritik bir öneme sahip olduğu bilinmektedir. Bireylerin ortaokuldan liseye geçiş yapma süreciyle yeni bir okul ortamına uyum sağlama, artan akademik beklentilerle başa çıkma, sosyal ilişkiler geliştirme gibi süreçler, kaynaştırma öğrencileri için çeşitli zorluklara yol açabilmektedir (Karaca, 2018). Liseye geçiş dönemi diğer eğitim kademelerine göre ilişkilerin karmaşıklaştığı, daha soyut çalışmaların yapıldığı ve akademik becerilerin daha fazla kullanılması gereken bir dönemdir. Bu dönemde öğretmenlerin desteği ve uyguladıkları stratejiler kritik bir öneme sahiptir. Öğretmenin öğrencisini akademik, sosyal, psikolojik ve davranışsal açıdan çeşitli uyarlamalar ile destekleyerek, gelişimini sağlama ve bu süreçte uygun bir sınıf ortamı oluşturması gerekmektedir. Öğretmenin öğrencinin ihtiyaçlarına uygun yaptığı uyarlamalar kaynaştırma öğrencilerinin gelişimleri için oldukça önemlidir (Sucuoğlu, 2006). Ancak, bu süreç öğretmenler açısından da çeşitli zorlukları beraberinde getirmektedir. Özel gereksinimli öğrencilerin eğitim kademeleri arasında geçiş yaparken yaşadıkları deneyimler ve bu süreçte öğretmenlerin karşılaştıkları zorluklar ve bu zorluklar karşısında öğretmenler tarafından geliştirilen destek stratejileri kaynaştırma uygulamalarının niteliğini doğrudan etkilemektedir (Kargın, Akçamete & Baydık, 2001; Bakkaloğlu, 2013). Öğretmenin süreci yönetimi

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

öğrencinin akademik ve sosyal yaşantısını önemli ölçüde etkilemekte ve bu noktada öğretmenlerin rolü belirleyici hale gelmektedir. Ülkemizde geçiş süreci ile ilgili yapılan araştırmaların, geçiş süreçleri ile ilgili gereksinimleri ortaya koyma, bu dönemde yaşanan durumları inceleme ve geçiş becerilerini değerlendirme üzerine yoğunlaştığı görülmektedir (Aktaş, Kot & Yıkmış, 2020). Özel gereksinimli bireylerin geçiş süreçlerinde çok çeşitli zorluklarla karşı karşıya kaldıkları, özel gereksinimli öğrencilerin liseye geçiş süreçlerini inceleyen çalışmaların ise sınırlı olduğu, araştırmaların daha ağırlıklı olarak erken dönemlerdeki geçişlerle ilgili olduğu görülmüştür. Alan yazında lise kademesine özgü öğretmen görüşlerine odaklanan araştırmalarında sınırlı olduğu belirlenmiştir. Bu bağlamda mevcut araştırmalar öğrenci başarısı üzerine yoğunlaşmıştır. Öğretmenlerin lise kademesine geçiş yapan özel gereksinimli öğrencilerle yaşadıkları zorluklar ve destek stratejileri kaynaştırma eğitimi ve geçiş süreçleri açısından kritik bir öneme sahiptir.

Araştırmanın amacı, lise kademesine geçiş yapan kaynaştırma öğrencilerine sahip öğretmenlerin karşılaştıkları zorlukları ve bu öğrencilere sundukları destek stratejilerini derinlemesine incelemektir. Araştırma bulgularının, lise düzeyindeki kaynaştırma uygulamalarının geliştirilmesi, geçiş süreçlerinin öğrenci ve öğretmenleri ne yönde etkilediği, yaşanılan zorlukların belirlenmesi, öğretmenlerin yaşadıkları zorluklar karşısında kendilerini yalnız hissetmemeleri ve gelecekteki çalışmalara katkı sağlaması beklenmektedir. Bu amaçlar doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Öğrencinizin ortaokuldan liseye geçerken akademik becerilerinde karşılaştığınız sorunlar nelerdir? Öğretmeni olarak siz nasıl desteklerde bulundunuz?
2. Öğrencinizin ortaokuldan liseye geçerken sosyal duygusal becerilerinde karşılaştığınız eksiklikler/sorunlar nelerdir? öğretmeni olarak siz nasıl desteklerde bulundunuz?
3. Öğrencinizin ortaokuldan liseye geçerken öz bakım becerilerinde karşılaştığınız sorunlar nelerdir? Öğretmeni olarak siz nasıl desteklerde bulundunuz?
4. Öğrencinizin ortaokuldan liseye geçerken iletişim becerilerinde karşılaştığınız eksiklikler/sorunlar nelerdir? öğretmeni olarak siz nasıl desteklerde bulundunuz
5. Öğrencinizin ortaokuldan liseye geçerken motor becerilerinde karşılaştığınız sorunlar nelerdir? öğretmeni olarak siz nasıl desteklerde bulundunuz?
6. Öğrencinizin ortaokuldan liseye geçerken mesleki gelişimlerinde karşılaştığınız eksiklikler/sorunlar nelerdir? öğretmeni olarak siz nasıl desteklerde bulundunuz?

Yöntem

Bu bölümde araştırma modeli, çalışma grubu, veri toplama aracı ve süreci, verilerin analizi ve araştırma etiğine ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

Bu araştırma, nitel araştırma yaklaşımlarından durum araştırma yöntemi ile yürütülmüştür. Nitel araştırmalar gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, algı ve olguların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik sürecin izlendiği araştırmalardır (Yıldırım ve Şimsek, 2018). Araştırmada lise kademesinde görev yapan ve sınıfında kaynaştırma öğrencileri bulunan öğretmenlerin öğrencileri ile akademik beceriler, sosyal-duygusal beceriler, öz

bakım becerileri, iletişim becerileri, motor beceriler ve mesleki gelişim alanlarında karşılaştıkları zorlukları ve bu zorluklara yönelik sundukları destekleri kendi perspektiflerinden ortaya koymak için bu yöntem kullanılmıştır.

Katılımcılar

Araştırmanın çalışma grubunu, 2024-2025 öğretim yılı Konya ve İstanbul illerinde Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı görev yapmakta olan, sınıfında kaynaştırma öğrenci/öğrencileri bulunan farklı branşlardan 15 lise öğretmeni oluşturmaktadır. Katılımcılar, amaçlı örnekleme tekniğine göre seçilmiştir. Araştırmada gönüllük esası temel alınmış, gizlilik ve etik ilkelere bağlı kalınmıştır. Öğretmenlerin isimlerine yer verilmeyip Ö1,Ö2,Ö3,……..,Ö15 şeklinde kodlar kullanılmıştır. Araştırmaya katılan öğretmenlerin demografik bilgileri Tablo 1'de verilmiştir.

Çizelge 1. *Katılımcıların Demografik Bilgileri*

Kod İsimler	**Cinsiyet**	**Yaş aralığı**	**Eğitim durumu**	**Kıdem süresi**	**Branşı**
Ö1	Kadın	53-57	Lisans	26-30	Moda Tasarım
Ö2	Kadın	43-47	Lisans	21-25	Moda Tasarım
Ö3	Kadın	48-52	Lisans	21-25	Moda Tasarım
Ö4	Erkek	53-57	Lisans	21-25	Mosa Tasarım
Ö5	Kadın	38-42	Lisans	6-10	Moda Tasarım
Ö6	Kadın	48-52	Lisans	26-30	Moda Tasarım
Ö7	Kadın	33-37	Lisans	11-15	Sanat ve Tasarım
Ö8	Erkek	63-67	Yüksek Lisans	31-35	Sanat ve Tasarım
Ö9	Kadın	28-32	Lisans	6-10	Adalet
Ö10	Kadın	33-37	Lisans	0-5	Adalet
Ö11	Kadın	33-37	Lisans	0-5	Bilişim Teknolojileri
Ö12	Kadın	43-47	Lisans	21-25	Çocuk Gelişim
Ö13	Kadın	33-37	Lisans	11-15	Türk Dili ve
Ö14	Kadın	28-32	Lisans	6-10	Edebiyatı
Ö15	Kadın	53-57	Lisans	26-30	Türk Dili ve Edebiyatı Matematik

Tablo 1 incelendiğinde katılımcıların çoğu (%86,7) kadınlardan, (%13,3) ise erkek katılımcılardan oluşmaktadır. Katılımcıların çoğunluğu (%26,7) 33-37 yaş aralığındadır. Katılımcıların %26,7'si 21-25 yıl arasında mesleki deneyime sahip iken; katılımcıların %26,7'si ise 11-15 yıllık mesleki deneyime sahiptir. Katılımcıların %93,3'ü lisans mezunu iken; %6,7'si ise yüksek lisans mezunudur.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Veri Toplama Aracı ve Süreci

Nitel araştırmalarda, sosyal olgular hakkında derinlemesine bilgi toplanılmaktadır. Bu araştırmalarda en çok kullanılan bilgi toplama yöntemleri; görüşme, gözlem ve yazılı belgelerin incelenmesidir. Bu araştırmada ise görüşme tekniği kullanılmıştır. Görüşme tekniği, bireylerin yaşantılarını derinlemesine inceleyen güçlü bir tekniktir (Yıldırım, 1999). Araştırmada veri toplama aracı olarak açık uçlu on iki sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formu hazırlanmadan önce literatür taranmış ve uzman görüşlerine başvurulmuştur. Görüşme formunun geçerlik ve anlaşılırlığını test etmek amacıyla Konya ilinde görev yapan iki öğretmenle yüzyüze ve ses kaydı alınarak pilot görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Necmettin Erbakan Üniversitesi'nde görev yapan uzman öğretim görevlisinden gelen dönütlerle görüşme formunun son hali verilmiştir. Çalışmanın katılımcıları Konya ve İstanbul illerinde görev yapan kaynaştırma öğrencileri bulunan 15 lise kademesi öğretmenidir. Gönüllülük esasına dayalı katılım gösteren öğretmenlere, yarı yapılandırılmış görüşme formları yüzyüze, yazılı ve internet ortamı olmak üzere üç yöntem ile ulaştırılarak cevaplandırmaları istenmiştir

Verilerin Analizi

Araştırmada veriler, nitel araştırmalarda çoğunlukla kullanılan betimsel analiz tekniği ile sistematik ve nesnel bir biçimde analiz edilerek betimlenmiş ve yorumlanmıştır. Betimsel analiz yöntemi, toplanan verilerin belirlenen temalara göre kategorize edilip yorumlanmasını içeren bir analiz yöntemi türüdür. Betimsel analiz, farklı şekillerde elde edilen verilerin önceden planlanmış temalara göre düzenlenmesi ve yorumlanmasını içeren bir nitel veri analiz çeşitidir (Çokluk, Yılmaz ve Oğuz, 2012). Burada temel amaç toplanan verilerin okuyucuya yorumlanmış bir özet biçiminde sunulmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2003). Veriler toplandıktan sonra ses kayıt cihazı ve yazılı olarak elde edilen veriler bilgisayar ortamında word formatında yazıya dönüştürülmüştür. Katılımcılar Ö1, Ö2,… ,Ö10 şeklinde kodlanmıştır.

Bulgular

Araştırmanın bulguları altı alt temadan oluşmaktadır. Elde edilen veriler araştırmacı tarafından analiz edilmiştir. Bulgular araştırmaya katılan öğretmenlerin yanıtları ile doğrudan desteklenmiştir.

Lise Öğretmenlerinin Kaynaştırma Öğrencilerinin Akademik Becerilere Yönelik Bulgular

Araştırmanın birinci araştırma problemine ilişkin bulgulara ulaşmak amacıyla katılımcılara "Öğrencinizin ortaokuldan liseye geçerken akademik becerilerinde (okuma, yazma, matematik vb. alanlarda) karşılaştığınız sorunlar nelerdir? Maddeler halinde yazınız"

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

sorusu sorulmuştur. Katılımcıların bu soruya ilişkin görüşlerini yansıtan alt temalar Tablo 2'de sunulmuştur.

Çizelge 2. Lise Öğretmenlerinin Kaynaştırma Öğrencilerinin Akademik Becerilerdeki Yaşadıkları Zorluklara Yönelik Görüşleri

Alt Tema	F
Okuma becerilerinde yaşanan sorunlar	10
Matematik becerilerinde yaşanan sorunlar / Dört işlem yapamama	9
Yazma becerilerinde yaşanan sorunlar	9
Algılama becerilerinde yaşanan sorunlar	5
Öğrencilerin lise kademesine uygun olmayan düzeyde gelmeleri	3
Meslek derslerinde teknik çizim ve malzemelerin kullanımı konusunda yaşanan sorunlar	2

Çizelge 2 incelendiğinde, katılımcıların kaynaştırma öğrencilerinin akademik becerilerde yaşadıkları sorunları okuma becerilerinde yaşanan sorunlar, matematik becerilerinde yaşanan sorunlar, yazma becerilerinde yaşanan sorunlar, algılama becerilerinde yaşanan sorunlar, öğrencilerin lise kademesine uygun olmayan düzeyde gelmeleri, meslek derslerinde teknik çizim ve malzemelerin kullanımı konusunda yaşanan sorunlar olmak üzere altı farklı alt temaya karşılık gelen görüşlere sahip oldukları görülmüştür. Tablo 2 üzerindeki katılımcıların çoğunun (%26,32) öğrencilerin okuma becerilerinde yaşadıkları sorunlar görüşüne vurgu yaptıkları görülmektedir. Bu durumu Ö4: ''*Okumada telaffuz problemleri görülüyor. Kelimeler yutularak söyleniyor. Zaman çekimleri ile ilgili sorunlar var''* şeklinde ifade ederken Ö5: *''Okuma ile ilgili beceriler rutin bir okuma alışkanlığı olmadığını gösteriyor ve zayıflığı okuma yapılırken özgüvensiz bir okumadan anlaşılabiliyor''* ifadelerini kullanmıştır. Katılımcıların bir kısmı (%23,68) Matematik becerilerinde yaşanan sorunlara vurgu yapmış, özellikle dört işlem yapamama durumunu belirtmişlerdir. Bu sorun alanını Ö5 şu şekilde açıklamaktadır; *''Matematikte alanımla ilgili dört işlem becerisi gerekiyor ve bunun başarısızlığı dersi yapmada heves, isteğin ve motivasyonun düşmesine yol açıyor''* katılımcıların bir kısmının (%23,68) öğrencilerinin yazma becerilerinde yaşadıkları sorunlara değindikleri görülmektedir. Ö1 bu durumu *''Sözü geçen akademik becerilerle ilgili maalesef yeterli düzeyde olamıyorlar. Yazıları çok büyük ve düzenli olamıyor''* şeklinde ifade etmiştir. Katılımcıların bazıları (%13,16) öğrencilerin algılama becerilerinde yaşadıkları zorluklara vurgu yapmıştır. Ö12 bu durumu şu şekilde ifade etmektedir; *''Okuma alışkanlığı kazanmamış öğrencilerde kendini ifade edememe, okuduğunu anlayamama, algılamada sorunlar görülür''.* Katılımcıların bir kısmı (%7,89) kaynaştırma öğrencilerinin lise kademesine uygun olmayan düzeyde geldiklerini belirtmişlerdir. Bu durumu Ö2 *''Öğrencinin sayısal ve sözel olarak olması gereken akademik seviyede olmaması''* şeklinde belirtirken Ö10 ''*Okuma, yazma ve anlama becerileri ve uygun düzeyde olmadan liseye geçmeleri''* ifadelerini kullanmıştır. Bazı katılımcılar (%5,26) ise meslek derslerinde teknik çizim ve malzemelerin kullanımı konusunda yaşanan sorunlara değinmiştir. Bu konuyu Ö7: *''Meslek öğretmeni olduğumuz için meslek derslerinde teknik çizim vb. konularda zorlanıyorlar''* şeklindeki görüşleriyle konuya açıklık getirmeye çalışmıştır.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Katılımcılara "Öğrencinizin akademik becerilerde yaşadığı bu sorunlarla ilgili öğretmeni olarak siz nasıl desteklerde bulundunuz, açıklayınız." sorusu sorulmuştur. Katılımcıların bu soruya ilişkin görüşlerini yansıtan alt temalar Tablo 3'te sunulmuştur.

Çizelge 3. Lise Öğretmenlerinin Kaynaştırma Öğrencilerinin Akademik Becerilerdeki Yaşadıkları Sorunlarla İlgili Sundukları Destekler ve Yaşadıkları Zorluklar

Alt Tema	F
Tekrarlar ve alıştırmalar	8
Okuma saati uygulaması	3
Pekiştirme ödevleri	3
Etkinlikler ve grup çalışmaları	2
Seviyeye uygun notlar ve sınavlar	2
Görsel materyal kullanımı	1

Çizelge 3 incelendiğinde, katılımcıların kaynaştırma öğrencilerinin akademik becerilerde yaşadıkları sorunlarla ilgili olarak sundukları desteklerin tekrarlar ve alıştırmalar, okuma saati uygulaması, pekiştirme ödevleri, etkinlikler ve grup çalışmaları, seviyeye uygun notlar-sınavlar ve görsel materyal kullanımı olmak üzere temelde altı farklı alt temaya karşılık gelen uygulamalardan oluştuğu görülmüştür. Tablo 3 üzerindeki katılımcıların çoğunun (%42,11) öğrencilerinin eksik olduğu konularda tekrar ve alıştırmalar yaptıklarını vurguladıkları görülmektedir. Bu durumu Ö1: *"Öğrencilerle birebir ilgilenip eksiklerinin tamamlanmasına yönelik çalışmalar yaptırıyorum. Daha çok tekrar daha çok alıştırma, egzersiz sayesinde ilerleme kaydediyoruz"* şeklinde ifade etmiştir. Katılımcıların bir kısmı (%15,79) okuma saati uygulamasına vurgu yapmış, bu uygulamayı Ö12 şu şekilde açıklamaktadır: "*Öncelikle kitap okuma saati oluşturup okuyacakları kitapların özellikle ilgilerini çeken ve öğrenmekten zevk alacağı konuları içeren kitaplar seçilir. Kitaplarla ilgili minik sınavlar yapılıp hediyeler verilir".* Katılımcıların bir kısmının (%15,79) öğrencilerine pekiştirme ödevleri verdiklerine değindikleri görülmektedir. Ö11 bu durumu *"Elimden geldiğince bilmedikleri konular üzerinde kısa bir tekrar yapıp ödev veriyorum"*şeklinde ifade etmiştir. Katılımcıların bazıları (%10,53) etkinlikler ve grup çalışmaları uygulamaları gerçekleştirdiklerine vurgu yapmıştır. Ö12 bu durumu şu şekilde ifade etmektedir; *"Öğrenciye uygun ve öğrenciyi geliştirici etkinlikler yaptım"* Birkaç katılımcı ise (%10,53) seviyeye uygun notlar ve sınavlar hazırladıklarını belirtmişlerdir. Katılımcılardan Ö5: "*Öğrenciye özel hazırladığım notları vererek sınıfın gerisinde kalmamasına özen gösteriyorum*"şeklinde sunduğu desteği açıklamıştır. Bazı katılımcılar (5,26) ise görsel materyal kullandıklarını ifade etmiştir. Ö6: *"Mümkün olduğu kadar görseller kullandım"* şeklindeki görüşleriyle konuya açıklık getirmeye çalışmıştır.

Lise Öğretmenlerinin Kaynaştırma Öğrencilerinin Sosyal Duygusal Becerilere İlişkin Bulgular

Araştırmanın ikinci araştırma problemine ilişkin bulgulara ulaşmak amacıyla katılımcılara "Öğrencinizin ortaokuldan liseye geçerken sosyal duygusal becerilerinde

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

(duyguları anlama, duyguları ifade etme, duygu yönetimi, duygu kontrolü, sosyal ilişkileri düzenleme, empati gösterme, merak etme, azim, sabır vb.) karşılaştığınız eksiklikler/sorunlar nelerdir? Maddeler halinde yazınız." sorusu sorulmuştur. Katılımcıların bu soruya ilişkin görüşlerini yansıtan alt temalar Tablo 4'te sunulmuştur.

Çizelge 4. Lise Öğretmenlerinin Kaynaştırma Öğrencilerinin Sosyal Duygusal Becerilerde Yaşadıkları Zorluklara Yönelik Görüşleri

Alt Tema	F
Duygularını ifade etmede ve duygu kontrolünde yaşanan problemler	8
İletişim problemleri	8
Sabırsız, azimsiz ve meraksız olmaları	5
Sosyal ilişkiler kurma ve sürdürmede yaşanan problemler	4
Akran zorbalığına uğramaları	2
Ben merkezli bir düşünce yapısına sahip olmaları	2

Çizelge 4 incelendiğinde, katılımcıların kaynaştırma öğrencilerinin sosyal duygusal becerilerinde yaşadıkları sorunları duygularını ifade etmede ve duygu kontrolünde yaşanan problemler, iletişim problemleri, sabırsız-azimsiz ve meraksız olmaları, sosyal ilişkiler kurma ve sürdürmede yaşanan problemler, akran zorbalığına uğramaları ve ben merkezli bir düşünce yapısına sahip olmaları olmak üzere temelde altı farklı alt temaya karşılık gelen görüşlerle ifade ettikleri görülmüştür. Tablo 4 üzerinde katılımcıların çoğunun (27,59) öğrencilerinin sosyal duygusal becerilerde yaşadıkları zorluğu duygularını ifade etmede ve duygu kontrolünde yaşanan sorunlara vurgu yaptıkları görülmektedir. Ö5: *"Öfke kontrolü çocukluktan ergenliğe geçiş olduğu için görülüyor. Duyguları ifade etmede öğrenci açısından yaşanılan sorunların herkesin başına gelebileceği gibi ifadelerde normal bir bakış açısına çekilmeye çalışılıyor*" ifadesini kullanmıştır. Katılımcıların bir kısmı (27,59) öğrencilerinin sosyal duygusal becerilerde yaşadıkları sorunları iletişim problemleri olarak açıklamışlardır. Bu alt kategoriye ilişkin Ö1: *"Duygu kontrolü açısından bir sorun gözlemlemedim. Ama sosyal ilişkilerde çok başarılı olamıyorlar. İletişim açısından arkadaşlarına çok yaklaşamıyorlar. Öğretmenlerinin özel ilgileri çok memnun edici oluyor. Takdir edilmek mutlu ediyor"* ifadesiyle görüş belirtmiştir. Ayrıca katılımcıların bazılarının (%17,24) kaynaştırma öğrencilerinin sosyal duygusal becerilerde yaşadıkları sorunları sabırsız, azimsiz ve meraksız olmaları olarak açıklamışlardır. Katılımcılardan Ö4 bu konuyu şu; "*Zihinsel engeller nedeniyle ciddi duygu problemleri yaşanıyor. Azim ve sabır hiç yok. Çalışma ve uygulamalarda sabır gerektiren konularda bile isteye yanlış yapabiliyorlar* şeklinde ifade etmiştir. Sosyal duygusal becerilerde görülen sorunların ne olduğuna yönelik bazı katılımcılar (%13,79) sosyal ilişkiler kurma ve sürdürmede yaşanan problemler olarak görüşlerini bildirmiştir. Katılımcıların bu konuyla ilgili görüşleri şu ifadelerle örneklendirebilir. Katılımcılardan Ö7: *"Genellikle yaşıtlarıyla sosyalleşme, kendini ifade etme konusunda zorlanıyorlar. Çekimser kalabiliyorlar. Sınıf arkadaşlarından, empatik yaklaşmaları ve iletişim kurmaları konusunda anlayışlı olmalarını rica ediyoruz"*şeklinde görüşünü ifade etmiştir. Ö10 ise bu konuyu şöyle açıklamıştır: *"Sosyal ilişkileri düzenlemede problemler yaşamaktadırlar."* Bazı katılımcılar (6,90) öğrencilerin

sosyal duygusal becerilerinde yaşadıkları sorunu akran zorbalığına uğramaları olarak açıklamışlardır. Bu sorun alanını Ö5 şu şekilde açıklamıştır: *"9.sınıf öğrencilerinde zorbalık en sık karşılaştığımız sorun oluyor lise hayatına adaptasyonu bu zorlaştırıyor"* Birkaç katılımcı ise öğrencilerin ben merkezli bir düşünce yapısına sahip olmalarının sosyal duygusal becerileri açısından sorun teşkil ettiğini belirtmiştir. Ö12: *"Öğrencilerimiz genelde ben merkezli ve ileri düzeyde egolu öğrenciler olarak yetiştirilmiştir. Bunun sonunda yalnızlık, liderlik, gerçek duygularını ifade edememe vb. durumlarla karşılaşılır. Birlikte hareket etme aitlik hissinin yaşanmamasını görüyoruz"* şeklindeki görüşleriyle konuya açıklık getirmeye çalışmıştır.

Araştırmanın ikinci araştırma problemine ilişkin bulgulara ulaşmak amacıyla katılımcılara "Öğrencinizin sosyal duygusal becerilerinde yaşadığı bu sorunlarla ilgili öğretmeni olarak siz nasıl desteklerde bulundunuz, açıklayınız" sorusu sorulmuştur. Katılımcıların bu soruya ilişkin görüşlerini yansıtan alt temalar Tablo 5'te sunulmuştur.

Çizelge 5.Lise Öğretmenlerinin Kaynaştırma Öğrencilerinin Sosyal Duygusal Becerilerdeki Yaşadıkları Sorunlarla İlgili Sundukları Destekler

Alt Tema	F
Akran Desteği/ Grup çalışmaları	10
Öğrencilerle sohbet etme/ Dinleme	8
Sorumluluk Verme	2
Rehberlik Servisine Yönlendirme	2

Çizelge 5 incelendiğinde, katılımcıların kaynaştırma öğrencilerinin sosyal duygusal becerilerinde yaşadıkları sorunlarla ilgili sundukları destek ve yaşadıklar zorlukları akran desteği ve grup çalışmaları, öğrencilerle sohbet etme ve dinleme, sorumluluk verme ve öğrencileri rehberlik servisine yönlendirme olmak üzere dört farklı alt temaya karşılık gelen görüşlere sahip oldukları görülmüştür. Tablo 5 üzerindeki katılımcıların çoğunun (%45,45) öğrencilerine akran desteği ve grup çalışmalarıyla destek sunduklarını belirtmişlerdi. Bu durumu Ö12: *"Grup çalışmaları için destekliyorum. Tartışmalar çıkabiliyor. Herkesi katılabileceği ortak etkinlikler düzenlemeye çalışıyorum. Birbirini sevmeyen öğrenciler sorun yaşayabiliyor"* şeklinde ifade ederken Ö7: "*Yaşıtlarından onlarla arkadaşlık etmeleri ve dışlamamaları konusunda empatik yaklaşmalarını rica ediyoruz"* şeklinde ifade etmiştir. Katılımcıların bir kısmı (%36,36) öğrencilerle sohbet ettiklerini ve onları dinlediklerini belirtmişlerdir. Bu sorun alanını Ö13 şu şekilde açıklamaktadır; *"Genelde yüz yüze görüşme yapıyorum. Öğrenci bazen kendini açmakta zorlanır."* katılımcıların bir kısmının (%9,09) öğrencilere sorumluluk verdiklerini belirtmişlerdir. Ö2 bu durumu: "*Sorumluluk vererek sorumluluk duygularının gelişmesi, ortak paylaşım yapacakları etkinlikler yapıyoruz"* şeklinde ifade etmiştir. Katılımcıların bazıları (%9,09) öğrencilerini sosyal duygusal beceriler konusunda rehberlik servisine yönlendirdiklerine vurgu yapmıştır. Ö7 bu durumu şu şekilde ifade etmektedir; *"Rehber öğretmenlerle iletişim kuruyoruz. Gerekli yerlerde destek vermelerini isteyebiliyoruz"* ifadeleri ile konuya açıklık getirmeye çalışmışlardır.

Lise Öğretmenlerinin Kaynaştırma Öğrencilerinin Öz Bakım Becerilerine Yönelik Bulgular

Araştırmanın üçüncü araştırma problemine ilişkin bulgulara ulaşmak amacıyla katılımcılara "Öğrencinizin ortaokuldan liseye geçerken öz bakım becerilerinde (el yıkama, tuvalet alışkanlığı, kişisel bakım ve temizlik, kılık-kıyafet düzeni gibi) karşılaştığınız sorunlar nelerdir? Maddeler halinde yazınız." sorusu sorulmuştur. Katılımcıların bu soruya ilişkin görüşlerini yansıtan alt temalar Tablo 6'da sunulmuştur.

Çizelge 6. Lise Öğretmenlerinin Kaynaştırma Öğrencilerinin Öz Bakım Becerilerinde Karşılaştıkları Sorunlara Yönelik Görüşleri

Alt Tema	F
Kişisel bakım ve hijyen konusunda özensiz davranma	9
Sorun yaşamıyorum	5
Ders ve teneffüs saatlerine uymama/ Tuvalete gitme isteği	3
Sağlıksız besinler tüketme	3
Aşırı makyaj yapma alışkanlığı	2

Çizelge 6 incelendiğinde, katılımcıların kaynaştırma öğrencilerinin özbakım becerilerinde karşılaştıkları sorunları kişisel bakım ve hijyen konusunda özensiz davranma, sorun yaşamıyorum, ders ve teneffüs saatlerine uymama/ tuvalete gitme isteği, sağlıksız besinler tüketme ve aşırı makyaj yapma alışkanlığı olmak üzere beş farklı alt temaya karşılık gelen görüşlere sahip oldukları görülmüştür. Tablo 6 üzerindeki katılımcıların çoğunun (%40,91) öğrencilerin kişisel bakım ve hijyen konusunda özensiz davrandıkları görüşüne vurgu yaptıkları görülmektedir. Bu durumu Ö2: *"Temizlik ve hijyen konularında sorun yaşıyoruz. Sağlıklı beslenme konusunda sorun var. Birbirlerinin kişisel eşyalarını rahatlıkla kullanıyorlar. Birbirlerinin sularını içebiliyorlar, aynı kaşığı, çatalı kullanarak yemek yiyorlar"* şeklinde ifade etmiştir. Katılımcıların bir kısmı (%22,73) öğrencilerin özbakım becerilerinde bir sorun yaşamadıklarını belirtmişlerdir. Bu sorun alanını Ö7 şu şekilde açıklamaktadır; *"Genelde bu konularda problem yaşamıyoruz. Aileleri ilgileniyorlar"* katılımcıların bir kısmının (%13,64) öğrencilerinin ders ve tenefüs saatlerine uymadıklarını ve tuvalete gitme isteklerine değindikleri görülmektedir. Ö1 bu durumu: "*Bu konularda eksiklik ve sorun yaşamıyorum çok fazla ama ders sırasında tuvalete gitme isteğinde bulabiliyorlar"* şeklinde ifade ederken Ö11: "*Derste sürekli tuvalet izni istiyorlar"* şeklinde ifade etmiştir. Katılımcıların bazıları (%13,64) öğrencilerinin sağlıksız besinler tüketme alışkanlığına vurgu yapmıştır. Ö3 bu durumu şu şekilde ifade etmektedir; *"Yemek yeme alışkanlıkları oturmamış. Fazlaca abur cubur yiyorlar."* katılımcıların bir kısmı (%9,09) kaynaştırma öğrencilerinin aşırı makyaj yapma alışkanlıkları olduğunu belirtmişlerdir. Bu durumu Ö4 *"Temizlikten ziyade aşırı makyaj merakı var"* şeklinde belirtirken Ö11 "*Çok fazla makyaj yapıyorlar"* ifadeleri ile konuya açıklık getirmeye çalışmışlardı.

Araştırmanın üçüncü araştırma problemine ilişkin bulgulara ulaşmak amacıyla katılımcılara "Öğrencinizin öz bakım becerilerinde yaşadığı bu sorunlarla ilgili öğretmeni

olarak siz nasıl desteklerde bulundunuz, açıklayınız.” sorusu sorulmuştur. Katılımcıların bu soruya ilişkin görüşlerini yansıtan alt temalar Tablo 7’de sunulmuştur.

Çizelge 7. Lise Öğretmenlerinin Kaynaştırma Öğrencilerinin Özbakım Becerilerinde Yaşadıkları Sorunlarla İlgili Sundukları Destekler ve Yaşadıkları Zorluklar

Alt Tema	F
Bilgilendirme yapma	5
Öğrencilere örnek olacak davranışlar sergileme	4
Kişisel bakım ile ilgili sohbet etme	3
Destekte bulunamıyorum	2
Veliyle iletişime geçme	1
Böyle bir sorunla karşılaşmadım	1
Sorumluluk verme	1
Çeşitli etkinliklerle alışkanlık kazandırmaya çalışmak	1

Çizelge 7 incelendiğinde, katılımcıların kaynaştırma öğrencilerinin özbakım becerilerinde karşılaştıkları sorunlarla ilgili sundukları destekleri bilgilendirme yapma, öğrencilere örnek olacak davranışlar sergileme, kişisel bakım konusunda sohbet etme, destekte bulunamıyorum, veliyle iletişime geçme, böyle bir sorunla karşılaşmama, sorumluluk verme ve çeşitli etkinliklerle alışkanlık kazandırmaya çalışmak olmak üzere sekiz farklı alt temaya karşılık gelen görüşlere sahip oldukları görülmüştür. Tablo 7 üzerindeki katılımcıların çoğunun (%27,78) bilgilendirme yapma görüşüne vurgu yaptıkları görülmektedir. Bu durumu Ö5: *“Öğrenci çocukluğundan ergenlik sürecine geçiş sağladığı için bunların yol açacağı risklerin uyarıları bilgilendirme yapılır.”* şeklinde ifade etmiştir. Katılımcıların bir kısmı (%22,22) öğrencilere örnek olacak davranışlar sergilediklerini belirtmişlerdir. Bu sorun alanını Ö2 şu şekilde açıklamaktadır; *“Temizlik ve hijyen, kişisel bakım, kişisel eşyaları ortak kullanmamak ve sağlıklı beslenme ile ilgili konulara örnek olacak şekilde hareket ediyorum, sürekli bu konularda sohbet ediyoruz.”* katılımcıların bir kısmının (%16,66) öğrencileriyle kişisel bakım ile ilgili sohbet ettiklerine değindikleri görülmektedir. Ö13 bu durumu: “*Sınıfta genel olarak hijyenin ve kendimize bakmanın önemini anlatan konuşmalar, sohbetler yaparım.”* şeklinde ifade etmiştir. Katılımcıların bazıları (%11,11) destekte bulunamadıklarına vurgur yapmıştır. Ö15: “*Maalesef önemli bir desteğim olduğunu düşünmüyorum. Ama matematik dersinden korkmamaları için hassasiyet ve özen gösterdim. Sayılırsa ılımlı bir ilişki kurdum”* şeklinde açıklamıştır. Katılımcıların biri (%5,56) veliyle iletişime geçtiğini belirtmiştir. Katılımcıların biri ise (%5,56) böyle bir sorunla karşılaşmadığını söylerken katılımcılardan biri (5,56) öğrenciye sorumluluk verdiğini ve diğer bir katıımcı (5,56) çeşitli etkinliklerle alışkanlık kazandırmaya çalıştığını ifade ederek konuya açıklık getirmeye çalışmışlardır.

Lise Öğretmenlerinin Kaynaştırma Öğrencilerinin İletişim Becerilerinde İlişkin Bulgular

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Araştırmanın dördüncü araştırma problemine ilişkin bulgulara ulaşmak amacıyla katılımcılara "Öğrencinizin ortaokuldan liseye geçerken iletişim becerilerinde (selam verme, hal hatır sorma, göz kontağı, kendini ifade etme, yönergeleri takip etme, konuşma için izin isteme, konuşmayı sürdürme, konuşmada sıra bekleme gibi) karşılaştığınız eksiklikler/sorunlar nelerdir? Maddeler halinde yazınız." sorusu sorulmuştur. Katılımcıların bu soruya ilişkin görüşlerini yansıtan alt temalar Tablo 8'de sunulmuştur.

Çizelge 8. Lise Öğretmenlerinin Kaynaştırma Öğrencilerinin İletişim Becerilerinde Karşılaştıkları Sorunlara Yönelik Görüşleri

Alt Tema	F
Konuşmayı başlatma ve sürdürmede sorunlar	12
Kendilerini ifade etmede sorunlar	7
Göz kontağı kurma ve sürdürmede sorunlar	5
Yönerge alma ve sıra takibinde sorunlar	4

Çizelge 8 incelendiğinde, katılımcıların kaynaştırma öğrencilerinin iletişim becerilerinde karşılaştıkları sorunları konuşmayı başlatma ve sürdürmede sorunlar, kendilerini ifade etmede sorunlar, göz kontağı kurma ve sürdürmede sorunlar ve yönerge alma-sıra takibinde yaşanılan sorunlar olmak üzere dört farklı alt temaya karşılık gelen görüşlerle açıkladıkları görülmüştür. Tablo 8 üzerindeki katılımcıların çoğu (%42,86) öğrencilerin konuşmayı başlatma ve sürdürmede sorunlar yaşadıklarını belirtmektedir. Bu durumu Ö7: "*Öğrencimizin kendini ifade etmede konuşma güçlüğü de vardır. Söylenileni anlıyor ama bazen konuşmaktan kaçınıyor. Kısa cevaplar veriyor"* şeklinde açıklarken Ö2: "*Kendilerini ifade etme sorunu, selam verme sorunu, konuşacağı zaman izin istememe ve bir başkasının sözünü keserek hep kendisinin konuşmak istemesi veya tam tersi çok sessiz olarak hiç iletişim kur mak istememek durumları var şeklinde açıklamaktadır.* Katılımcıların bir kısmı (%25,00) öğrencilerin iletişim becerilerinde kendilerini ifade etme konusunda sorun yaşadıkları belirtmişlerdir. Bu sorun alanını Ö11 şu şekilde açıklamaktadır; *"Aşırı sosyal medya kullanımından ötürü kendilerini ifade etmede zorlanıyorlar"* katılımcıların bir kısmının (%17,86) öğrencilerinin göz kontağı kurma ve sürdürmede sorun yaşadıklarına değindikleri görülmektedir. Ö12 bu durumu: "*Öğrenciler arkadaşlarının sözünün bitmesini beklemek yerine kendileri konuşmak istiyor ve kargaşa oluşuyor. Birbirlerinin gözlerine bakmadan konuşuyorlar"* şeklinde ifade etmiştir. Katılımcıların bazıları (%14,29) yönerge alma ve sıra takibindeki sorunlara vurgu yapmıştır. Ö3 bu durumu; *"Öğrencinin durumuna göre karşılaşılan sorun değişmektedir. Özel öğrenme güçlüğü çeken öğrencimde genellikle yönergeleri takip etme konusunda sıkıntı çıkmaktadır"* şeklinde ifade ederken Ö11: "*Sıra bekleme alışkanlığı yok"* şeklinde görüşleriyle konuya açıklık getirmeye çalışmıştır.

Araştırmanın dördüncü araştırma problemine ilişkin bulgulara ulaşmak amacıyla katılımcılara "Öğrencinizin iletişim becerilerinde yaşadığı bu sorunlarla ilgili öğretmeni olarak siz nasıl desteklerde bulundunuz, açıklayınız." sorusu sorulmuştur. Katılımcıların bu soruya ilişkin görüşlerini yansıtan alt temalar Tablo 9'da sunulmuştur.

Çizelge 9.Lise Öğretmenlerinin Kaynaştırma Öğrencilerinin İletişim Becerilerinde Yaşadıkları Sorunlarla İlgili Sundukları Destekler ve Yaşadıkları Zorluklar

Alt Tema	F
Kendilerini ifade ederek iletişime geçebilecekleri ortam/etkinlik planlama	4
Kuralları tekrar hatırlatarak uyarma ve bilgi verme	4
Sorular sorarak iletişime geçmeye çalışma	3
Akran desteği sağlama	3
Parmak kaldırarak söz istemeye teşvik etme	2
Rehberlik servisinden yardım alma	1

Çizelge 9 incelendiğinde, katılımcıların kaynaştırma öğrencilerinin iletişim becerilerinde karşılaştıkları sorunlarla ilgili sundukları destekleri ve zorlukları kendilerini ifade ederek iletişime geçebilecekleri ortam/etkinlik planlama, kuralları tekrar hatırlatarak uyarma ve bilgi verme, sorular sorarak iletişime geçmeye çalıima, akran desteği sağlama, parmak kaldırarak söz istemeye teşvik etme ve rehberlik servisinden yardım alma olmak üzere altı farklı alt temaya karşılık gelen görüşlere sahip oldukları görülmüştür. Tablo 9 üzerindeki katılımcıların çoğunun (%23,53) öğrencilerinin kendilerini ifade ederek iletişem geçebilecekleri ortam ve etkinlikler planladıklarına vurgu yapmıştır. Bu durumu Ö2: *"Kendilerini ifade etmesine fırsat verecek ortamlar sağlıyorlar. İletişim becerilerini geliştirecek etkinlikler yaparak herkesin kendini ifade etmesini sağlıyoruz."* şeklinde ifade etmiştir. Katılımcıların birçoğunun (%23,53) Kuralları tekrar hatırlatarak uyarı yaptıklarına ve bilgi verdiklerine değinmişlerdir. Bu sorun alanını Ö6 şu şekilde açıklamaktadır; *"Öğrencilere bu konularda uyarıda bulunup bilgi verdim. Öğrendiklerini uygulamaları için yardımcı oldum."* katılımcıların bir kısmı (%17,65) Sorular sorarak iletişime geçmeye çalıştıklarına değinmiştir. Ö7 bu durumu: *"Esprili şekilde ona yaklaşıyorum ve güldürmeye çalışıyorum. Korkusunu yenmesi ve daha çok iletişim kurabilmesi için sorular sorup konuşturmaya çalışıyorum"* şeklinde ifade etmiştir. Katılımcıların bir kısmı (%17,66) akran desteği sağladıklarını söylemiştir. Ö1; *"Rahatlıkla iletişim kurabileceği ortamı oluşturmaya çalışıyorum. Arkadaşlarının bu konuda yardımcı olmalarını sağlamaya çalışıyorum"* şeklinde ifade etmiştir. Katılımcıların bazıları (%11,76) kaynaştırma öğrencilerine parmak kaldırarak söz istemeye teşvik ettiklerini belirtmiştir. Bu durumu Ö4 *"Söz istemek için parmak kaldırılması talebi. Parmak kaldırmadan konuşanları pek dikkate almama. Sırayla herkese söz hakkı vererek herkesin konuşmasını sağlarım"* şeklinde açıklamıştır. Bir katılımcı ise (5,59) rehberlik servisinden yardım aldığı ifadesiyle konuya açıklık getirmeye çalışmışlardır.

Lise Öğretmenlerinin Kaynaştırma Öğrencilerinin Motor Becerilerine İlişkin Bulgular

Araştırmanın beşinci problemine ilişkin bulgulara ulaşmak amacıyla katılımcılara "Öğrencinizin ortaokuldan liseye geçerken motor becerilerinde (beden farkındalığı, koordinasyon, denge, fiziksel güç gibi) karşılaştığınız sorunlar nelerdir? Maddeler halinde yazınız." sorusu sorulmuştur. Katılımcıların bu soruya ilişkin görüşlerini yansıtan alt temalar Tablo 10'da sunulmuştur.

Çizelge 10. Lise Öğretmenlerinin Kaynaştırma Öğrencilerinin Motor Becerilerinde Karşılaştıkları Sorunlara Yönelik Görüşleri

Alt Tema	F
Bir sorunla karşılaşmadım	7
Denge ve koordinasyon sorunları	4
Tembellik ve hareketsizlik	3
Motor beceri gerektiren uygulamalarda zorlanma	2

Çizelge 10 incelendiğinde, katılımcıların kaynaştırma öğrencilerinin motor becerilerinde karşılaştıkları sorunları bir sorunla karşılaşmama, denge ve koordinasyon sorunları, tembellik- hareketsizlik ve motor beceri gerektiren uygulamalarda zorlanma olmak üzere dört farklı alt temaya karşılık gelen görüşlerle açıkladıkları görülmüştür. Tablo 10 üzerindeki katılımcıların çoğunun (%43,75) öğrencilerinde böyle bir sorun alanıyla karşılaşmadıklarını belirttikleri görülmektedir. Ö14: "*Böyle bir sorunla karşılaşmadım"* şeklinde açıklamıştır. Katılımcıların bir kısmı (%25,00) öğrencilerin motor becerilerinde denge ve koordinasyon sorunu yaşadıkları belirtmişlerdir. Bu sorun alanını Ö9 şu şekilde açıklamaktadır; *"Tenefüslerde zorluklar yaşayabiliyor öğrenciler çarpma düşme gibi."* katılımcıların bir kısmının (%18,75) öğrencilerinin tembel ve hareketsiz yaşam tarzlarına değindikleri görülmektedir. Ö2 bu durumu: *"Tembellik, hareketsizlik ve uyku hali"* şeklinde ifade ederken Ö12: *"Genelde bu motor becerilerde tembellikten dolayı sorunlar oluyor"* şeklinde ifade etmiştir. Katılımcıların bazıları (%12,20) motor beceri gerektiren uygulamalarda özellikle meslek derslerinde öğrencilerinin zorlandıklarına vurgu yapmıştır. Ö1 bu durumu şu şekilde ifade etmektedir; *"Meslek derslerinde motor becerilerinde sorun yaşayabiliyorlar. Dersle ilgili uygulamalrı yaparken zorlanabiliyorlar. Örneğin düz çizgi çizebilme, makasla düzgün kesebilme vb."* Ö5 ise bu durumu: *"Çocukluktan ergenliğe geçildiği için bu gibi olaylar gözardı edilmelidir. Motor becerilerini öğretmeye yönelik bir bölüm olduğumuz için çizim, dikimi kalıp gibi ütü, temizleme, kalite kontrol vb. durumlar 9.sınıfta karşılaştığımız ama ciddi anlam yüklemediğimiz durumlardır"* açıklamalarıyla konuya açıklık getirmeye çalışmıştır.

Araştırmanın beşinci araştırma problemine ilişkin bulgulara ulaşmak amacıyla katılımcılara "Öğrencinizin motor becerilerinde yaşadığı bu sorunlarla ilgili öğretmeni olarak siz nasıl desteklerde bulundunuz, açıklayınız" sorusu sorulmuştur. Katılımcıların bu soruya ilişkin görüşlerini yansıtan alt temalar Tablo 11'de sunulmuştur.

Çizelge 11.Lise Öğretmenlerinin Kaynaştırma Öğrencilerinin Motor Becerilerinde Yaşadıkları Sorunlarla İlgili Sundukları Destekler ve Yaşadıkları Zorluklar

Alt Tema	F
Bir sorunla karşılaşmadım	7
Yapabileceği basitlikte beceriler, sorumluluklar ve ödevler verme	4
Yapamadığı durumlarda yardımcı olma /Sakinleşmesini sağlama/ İzin verme	3
Grup çalışmaları ve akran desteği	1
Rehberlik servisine yönlendirme	1

Çizelge 11 incelendiğinde, katılımcıların kaynaştırma motor becerilerinde yaşadıkları sorunlarla ilgili sundukları destekler ve yaşadıkları zorlukları bir sorunla karşılaşmadım, yapabileceği basitlikte beceriler, sorumluluklar ve ödevler verme, yapamadığı durumlarda yardımcı olma, sakinleşmesini sağlama/ izin verme, grup çalışmaları ve akran desteği ve rehebrlik servisine yönlendirme olmak üzere beş farklı alt temaya karşılık gelen görüşlere sahip oldukları görülmüştür. Tablo 11 üzerindeki katılımcıların çoğunun (%43,75) öğrencilerinin motor becerileri ile ilgili sorunla karşılaşmadıklarını belirtmişlerdir. Bu durumu Ö3: *"Bir sorunla karşılaşmadım"* şeklinde ifade etmiştir. Katılımcıların birçoğu (%25,00) Yapabileceği basitlikte beceriler, sorumluluklar ve ödevler verdiklerini söylemiştir. Ö1 şu şekilde açıklamaktadır; *"Yapabileceği basitlikte beceriler yapmaya çalışıyorum, kapasitesini aşmadan çok fazla zorlamadan etkinlikler yaptırmaya çalışıyorum."* katılımcıların bir kısmı (%18,75) yapamadığı durumlarda yardımcı olduklarına, sakinleşmesini sağladıklarını ve öğrenciye ihtiyaçları için izin verdiklerine değinmiştir. Ö9 bu durumu: *"Lavabo ihtiyaçları için ders esnasında izin vererek beslenme ihtiyacı için eğer kantinden alınacaksa ders bitimine son 10 dakika izin vererek bu ihtiyaçlarını karşılamasına izin veririm."* şeklinde ifade etmiştir. Katılımcıların biri (%6,25) grup çalışmaları ve akran desteği sağladıklarını söylemiştir. Ö4; *"Diğer öğrencilerin bu öğrencilere engelleri doğrultusunda yardım etmelerini sağlarım. Her birini uygun diğer öğrenciyle takım/ekip yaparım."* şeklinde ifade etmiştir. Katılımcıların bir diğeri ise (%6,25) rehberlik servisine yönlendirme yaptığını söyleyerek konuya açıklık getirmeye çalışmıştır.

Lise Öğretmenlerinin Kaynaştırma Öğrencilerinin Mesleki Gelişimlerine İlişkin Bulgular

Araştırmanın altıncı araştırma problemine ilişkin bulgulara ulaşmak amacıyla katılımcılara "Öğrencinizin ortaokuldan liseye geçerken mesleki gelişimlerinde (ilgi, yetenek ve becerilerini fark etme, geliştirme, yönlendirme) karşılaştığınız eksiklikler/sorunlar nelerdir? Maddeler halinde yazınız." sorusu sorulmuştur. Katılımcıların bu soruya ilişkin görüşlerini yansıtan alt temalar Tablo 12'de sunulmuştur.

Çizelge 12. Lise Öğretmenlerinin Kaynaştırma Öğrencilerinin Mesleki Gelişimlerinde Karşılaştıkları Sorunlara Yönelik Görüşleri

Alt Tema	F
Kendi ilgi ve yeteneklerinin farkında olmama	6
Kendi ilgi ve yeteneklerine uygun bölüm seçmeme	6
Seçtikleri mesleklerin gerektirdiği eğitimleri almak istememe	3
Seçtikleri meslek ve bölümlerle ilgili yeterli bilgiye sahip olmama	2
Bazı öğrencilerin özel yetenekli olması/ Yetersiz özel eğitim	2

Çizelge 12 incelendiğinde, katılımcıların kaynaştırma öğrencilerinin mesleki gelişimlerinde karşılaştıkları sorunlarla ilgili kendi ilgi ve yeteneklerinin farkında olmama, kendi ilgi ve yeteneklerine uygun bölüm seçmeme, seçtikleri mesleklerin gerektirdiği eğitimleri almak istememe, seçtikleri meslek ve bölümlerle ilgili yeterli bilgiye sahip olmama, bazı öğrencilerin özel yetenkli olması/ yetersiz özel eğitim almaları olmak üzere beş farklı alt

temaya karşılık gelen görüşlere sahip oldukları görülmüştür. Tablo 12 üzerindeki katılımcıların çoğunun (%31,58) öğrencilerin kendi ilgi ve yeteneklerinin farkında olmama görüşüne vurgu yaptıkları görülmektedir. Bu durumu Ö12: *"Çocukların bir meslek seçememeleri üzüntü verici. Çalışabilecekleri alanları tanıyamamaları bilgi eksikleri olması. Çocukların kendi yeteneklerinin farkında olmayışları."* şeklinde ifade etmiştir. Katılımcıların bir kısmı ise (%31,58) kendi ilgi ve yeteneklerine uygun bölüm seçmediklerini belirtmişlerdir. Bu sorun alanını Ö4 şu şekilde açıklamaktadır; *"İlgi, yetenek, beceriden ziyade hayallerine göre branş seçimi yapılıyor"* katılımcıların bir kısmının (%15,79) öğrencilerin seçtikleri mesleklerin gerektirdiği eğitimleri almak istemediklerine değindikleri görülmektedir. Ö4 bu durumu: "*Bu mesleklerin gerektirdiği eğitimleri almak istemiyorlar"* şeklinde ifade ederken Ö7: *"Grafik ve fotoğraf alanını istemeyerek geldiğini söylemişti. Elektrik bölümü istediğini ve mutsuz olduğunu belirtmişti. Onu ikna ettik ve dersleri sevmesini sağladık. Şu an da halinden memnun görünüyor."* şeklinde ifade etmiştir. Katılımcıların bazıları (%10,53) öğrencilerinin seçtikleri meslek ve bölümlerle ilgili yeterli bilgiye sahip olmamalarına vurgu yapmıştır. Ö3 bu durumu şu şekilde ifade etmektedir; *"Meslek lisesine gelirken meslek seçimi yapmış oluyorlar, ancak seçtikleri meslek ile ilgili yeterince bilgi sahibi değiller"* katılımcıların bazıları (%10,53) kaynaştırma öğrencilerinin özel yetenekli olması ya da yetersiz özel eğitim aldıkları için meslek seçimlerinde zorlandıklarını belirtmişlerdir. Bu durumu Ö1 *"Bazı öğrencilerde özel yetenek olabiliyor. Resim yeteneği olan öğrencilerimiz var'* şeklinde belirtirken Ö10: "*Yetersiz özel eğitim alması mesleki gelişimlerini olumsuz etkiliyor"* ifadeleri ile konuya açıklık getirmeye çalışmışlardır.

Araştırmanın altıncı araştırma problemine ilişkin bulgulara ulaşmak amacıyla katılımcılara "Öğrencinizin mesleki gelişimlerinde yaşadığı bu sorunlarla ilgili öğretmeni olarak siz nasıl desteklerde bulundunuz, açıklayınız" sorusu sorulmuştur. Katılımcıların bu soruya ilişkin görüşlerini yansıtan alt temalar Tablo 13'te sunulmuştur.

Çizelge 13.Lise Öğretmenlerinin Kaynaştırma Öğrencilerinin Mesleki Gelişim Becerilerinde Yaşadıkları Sorunlarla İlgili Sundukları Destekler ve Yaşadıkları Zorluklar

Alt Tema	F
İlgi-yetenek keşifleri için bilgi verme, etkinlik ve yönlendirme yapma	7
Akran, öğretmen ve veli desteği	3
Rehberlik servisine yönlendirme	3
Meslek öğretmeni olmadığım için bir yorumda bulunamam	2

Çizelge 13 incelendiğinde, katılımcıların kaynaştırma öğrencilerinin mesleki gelişim becerilerinde yaşadıkları sorunlarla ilgili sundukları destekler ve yaşadıkları zorlukları ilgive yetenek keşifleri için bilgi verme, etkinlik ve yönlendirme yapma, akran, öğretmen ve veli desteğinden yararlanma, rehberlik servisine yönlendirme ve meslek öğretmeni olmadığım bir yorumda bulunamam olmak üzere dört farklı alt temaya karşılık gelen görüşlere sahip oldukları görülmüştür. Tablo 13 üzerindeki katılımcıların çoğunun (%46,67) öğrencilerini ilgi ve yeteneklerini keşfetmeleri için bilgi verme, etkinlik ve yönlendirmeler yaptıklarını belirtmişlerdir. Bu durumu Ö2: *"9.sınıfta meslek seçimi yapmadan önce onlara mesleklerle*

ilgili araştırma yapmaları, ilgi ve yeteneklerini keşfetmeleri ile ilgili bilgi veriyoruz." şeklinde ifade ederken Ö12: "*Her çocuğun kendini geliştirebileceği ve kendilerinin farkında olabilecekleri etkinlikler düzenliyorum"*şeklinde ifade etmiştir. Katılımcıların birçoğu (%20,00) kaynaştırma öğrencilerinin mesleki gelişimleri konusunda akran, öğretmen ve veli desteğinden yararlandıklarını söylemiştir. Ö1 şu şekilde açıklamaktadır; *"Kendilerini iyi hissetmeleri, güvende hissetmelerini sağlamaya çalışıyorum. Yapmaktan zevk aldıkları davranışları yapmalarını sağlamaya çalışıyorum. Arkadaşlarının onlara davranışlarında hassas olmalarını sağlamaya çalışıyorum. Velileri durumlarıyla ilgili sık sık bilgilendirmeye çalışıyorum".* Katılımcıların bir kısmı (%20,00) öğrencilerini rehberlik servisine yönlendirdiklerine değinmiştir. Ö13 bu durumu: *"Rehberlik servisi ile görüşmesi için yönlendirme yaparım."* şeklinde ifade etmiştir. Bazı katılımcılar (%13,33) meslek dersi öğretmeni olmadıkları için bu konuda yorum yapmamışlardır.Ö15: "*Meslek öğretmeni olmadığım için bir yorumda bulunmak zor"* şeklindeki yorumuyla konuya açıklık getirmeye çalışmıştır.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Bu araştırmada, lise kademesine geçiş yapan kaynaştırma öğrencilerine sahip öğretmenlerin, yaşadıkları zorluklar ve bu öğrencilere sundukları destekler incelenmiştir. Araştırmaya katılan öğretmenlerin verdikleri bilgiler ile elde edilen bulgular doğrultusunda öğretmenlerin akademik, sosyal-duygusal, öz bakım, iletişim, motor beceriler ve mesleki gelişim alanlarında karşılaştıkları başlıca güçlüklerin; okuma becerisinde yaşanılan zorluklar, duygularını ifade etmede ve duygu kontrolünde yaşanan problemler, kaynaştırma öğrencilerinin kişisel bakım ve hijyen konusunda özensiz davranmaları, konuşmayı başlatma ve sürdürmede yaşadıkları sorunlar, kendi ilgi ve yeteneklerinin farkında olmama şeklinde açıkladıkları görülmüştür.

Kaynaştırma öğrencileriyle çalışan öğretmenlerin en çok zorlandıkları konular arasında sınıf yönetimi, bireysel ihtiyaçlara uygun öğretim planlama, davranışsal sorunlarla başa çıkma ve iletişim becerileri yer almaktadır (Avramidis & Norwich, 2002). Yapılan araştırmalar sonucu araştırmacılar, kaynaştırma öğrencisi bulunan öğretmenlerin karşılaştıkları zorlukların çözümünün veliler, okul yönetimi, sınıf ve zaman yönetimi ile ilgili olduğu sonucuna varmışlardır (Cansız & Bayar, 2024). İlgili literatüre bakıldığında, Erden ve Aslan (2022) kaynaştırma uygulamalarında aile katılımı, evde öğrencinin eğitimine destek sağlanması ve iş birliği yapılmasının önemli olduğu sunucuna ulaşmıştır. Özellikle lise düzeyinde görev yapan branş öğretmenlerinin, özel eğitim alanında yeterli bilgi ve deneyime sahip olmamaları, uygulamalarda aksaklıklara yol açabilmektedir (Gök & Erbaş, 2011). Öğretmen eğitimlerinde kaynaştırma eğitimi konusuna yeterince yer verilmemesi öğretmenlerin uygulamalarda zorluk yaşamalarına neden olamaktadır.

Öğretmenler, yaşadıkları güçlükleri aşmak amacıyla çeşitli destek stratejileri geliştirmektedir. Bu stratejiler arasında bireyselleştirilmiş öğretim planları hazırlama, materyal

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

sadeleştirme, görsel destek kullanımı, akran desteğini organize etme ve öğrenciyle birebir etkileşim kurma gibi yöntemler yer almaktadır (Friend & Bursuck, 2012). Ayrıca, rehberlik servisi ve aile iş birliği öğretmenlerin uygulamalarının etkililiğini arttırmaktadır. Araştırmaya katılan göretmenlerin yaşadıkları bu zorlukların üstesinden gelebilmek için kaynaştırma öğrencilerine özel olarak tekrarlar ve alıştırmalar, bilgilendirmeler yapma, öğrencilerden istenilen davranışları örnek olmak adına öncelikle kendilerinin uygulaması, rehberlik servisine yönlendirme ve akran desteği gibi çeşitli destek stratejileri geliştirdikleri görülmüştür. Ancak öğretmenlerin kaynaştırma eğitimi konusunda yetersiz bilgiye sahip olmaları, bir sınıf içerisinde öğrencilerin birbirlerinden farklı ihtiyaçlarına cevap vermenin zor olması gibi nedenler bu stratejileri uygulamaya engel olmaktadır. Bu durum, daha önce yapılan benzer araştırmalarla da örtüşmektedir. Öğretmenlerin kaynaştırma eğitimi konusunda hem hizmet öncesi eğitimde hem de hizmet içi süreçte yeterince desteklenmedikleri bulgusu, literatürde sıkça vurgulanan bir soruna işaret etmektedir. Sucuoğlu ve Kargın (2006), öğretmenlerin kaynaştırma eğitiminde karşılaştıkları güçlüklerin en başında, yetersiz hizmet içi eğitim almaları ve destek hizmetlerinin eksikliğini vurgulamışlardır. Ayrıca öğretmenlerin müfredatı aksatmamaya çalışarak öğrencilerin farklı öğrenme hızlarına göre planlamalar yapmaları ve tüm öğrencilere destek sağlamaya çalışmaları da güçlükler arasında yer almaktadır. Bu bulgu Türkiye'deki lise kademelerindeki kaynaştırma uygulamalarının zayıflığını göstermektedir. Literatürde lise kademesinde uygulanan kaynaştırma uygulamalarının diğer kademelere kıyasla daha yetersiz olduğu vurgulanmaktadır. Araştırmaya katılan öğretmenlerin sınıfların kalabalık olmasının kaynaştırma eğitimini olumsuz etkilediğini ve özel gereksinimli öğrencilerle birebir ilgilenmenin zorlaştığına da dikkat çektikleri görülmüştür.

Araştırmanın bulguları kapsamında öğretmenlerin sunmaya çalıştıkları desteklerin çoğunun kendi imkanlarıyla ve kendi geliştirdikleri yöntemlere dayalı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu desteklerin ve yöntemlerin öğrenciye tekrar yaptırma, ders içeriklerini sadeleştirerek öğrenciye sunma, öğrenciye ek ödevler verme ya da öğrenciyle samimi bir iletişim kurmaya çalışma gibi uygulamalar olduğu ortaya konulmuştur. Bu uygulamalara ek olarak bazı öğretmenlerin akran ve aile desteği, rehberlik servisine yönlendirme gibi imkanları da değerlendiğini ancak bu desteklerin tek başına yetersiz olduğu görülmektedir. Ataman (2005), kaynaştırma uygulamalarının başarısı için öğretmenlerin yeterli bilgi ve beceriye sahip olmalarının yanı sıra okul ve aile iş birliğinin de önemini vurgulamıştır. Başka bir çalışma olan Temel'in (2000) araştırmasında öğretmenler, yetersizliği olan öğrencinin ailesinin kaynaştırma eğitimine katılarak, bu süreçte karar verme, eğitim ve değerlendirme kısmında öğretmenle birlikte hareket etmesi gerektiği görüşünü vurgulanmıştır. Ancak yapılan tüm uygulamaların birbirinden farklı olması ve sistematik bir bütünlüğünün olmaması uygulamaların geliştirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Bu araştırma lise kademesine geçiş yapan kaynaştırma öğrencilerine sahip öğretmenlerin yaşadıkları zorluklar ve sundukları destekler nitel bir yaklaşımla incelenmiştir. Katılımcı öğretmenlerin ifadeleri, öğrencilerinin akademik, sosyal-duygusal, iletişim, öz bakım, motor ve mesleki gelişim alanlarında birbirlerinden farklı düzeylerde zorluklarla karşı karşıya kaldıklarını ortaya koymuştur. Öğrencilerin akademik becerilerinde özellikle okuma, yazma ve temel matematik işlemlerinde zorluklar yaşadığı

tespit edilmiştir. Yazım yanlışları, yavaş okuma, dört işlemde güçlük ve okuduğunu anlamada yaşanan sorunları öğretmenler sıkça belirtmişlerdir. Bu sorunlar karşısında öğretmenler öğrenciyle birebir ilgilenme, tekrarlar, öğrenciye uygun olarak basitleştirilmiş materyaller, seviyeye uygun ev ödevleri ve kitap okutma gibi uygulamalarla telafi etmeye çalışmışlardır. Sosyal-duygusal becerilerde, empati eksikliği, duygu kontrolünde zorlanma özellikle öfke duygusunu kontrol edememe ve öfke patlamaları yaşama, azim ve sabır konusunda isteksiz olma gibi sorunlar ön plana çıkmıştır. Öğretmenler grup çalışmalarına ağırlık vererek akran desteğinden yararlanmaktadır. Yetersiz kaldıkları noktalarda ise öğrencileri rehberlik servisine yönlendirerek desteklemeye çalışmaktadır. Öz bakım alanında öğrencilerde hijyen eksikliği, sağlıklı beslenmeme ve kılık kıyafetleri konusunda eksikler olduğu ifade edilmiştir. Öğretmenler bu gibi zorluklar karşısında öncelikle bilgilendirme yaptıklarını, kendileri örnek olacak davranışlar sergilediklerini gerektiğinde ise veli ile iletişime geçerek yaşanılan zorlukları gidermeye çalışmıştır. İletişim becerileri açısından öğrencilerin kendilerini ifade etmede güçlük çektiği, yönergeleri takip etmede zorlandığı, konuşma esnasında sıra beklemediğini ve göz teması kurmada yetersiz oldukları belirtilmiştir. Bu beceriler olumlu bir sınıf ortamı oluşturma kapsamında söz alma kurallarına uymaya teşvik, sabırlı ve destekleyici yaklaşım ile giderilmeye çalışılmaktadır. Motor beceriler açısından koordinasyon ve denge problemleri, meslek derslerinde el-göz koordinasyonu ve dikkat dağınıklığı dile getirilmiştir. Öğretmenler bu konuda öğrencilerdeki farklılıkları göz önünde bulundurarak etkinlikleri seviyeye uygun hale getirmeye çalışmaktadır. Son olarak mesleki gelişim alanında öğrencilerin kendi ilgi ve yeteneklerinin farkında olmadıklarını, seçtikleri bölüme yönelik gerekenleri anlamayadıkları vurgulanmıştır. Öğretmenler meslek tanıtımı, yönlendirme ile öğrencilere rehberlik etmeye çalışmaktadır.

Elde edilen bulgular, lise kademesine geçiş yapan kaynaştırma öğrencileri için planlanan uygulamaların daha sistematik, bireyselleştirilmiş ve iş birliğine dayalı ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu süreçte öğretmenlerinin bireysel çabalarının yetersiz kaldığı aile, okul yönetimi ve rehberlik servisinin desteğinin önemli olduğu anlaşılmaktadır. Akademik beceriler konusunda yaşanan zorlukların giderilmesi için, lise düzeyinde görev alan öğretmenlere kaynaştırma öğrencilerine yönelik farklılaştırılmış öğretim yöntemleri konusunda hizmet içi eğitimler verilmelidir. Okuma, yazma, temel matematiksel işlemler için konuları somutlaştırıcı materyaller geliştirilmeli ve sınıf içinde kullanılmalıdır. Sosyal duygusal alanda gözlemlenen öfke kontrol eksikliği, empati yoksunluğu ve akran zorbalığı gibi sorunlarla ilgili okul rehberlik servisiyle birlikte hareket edilmelidir. Sosyal beceri eğitimleri ve grupla psikolojik danışma uygulamaları rehber öğretmenle iş birliği içerisinde planlanmalıdır. Öz bakım becerileri ile ilgili olarak temizlik ve hijyen konularının vurgulandığı seminerler verilmelidir. Bu seminerlere ailelerde davet edilerek sürecin etkililiği arttırılmaya çalışılmalıdır. Motor becerilerdeki yetersizlikler için öğrencilerin kapasitelerine uygun yapılan etkinliklerde kolaydan zora, basitten karmaşığa öğrenme ilkeleri göz önüne alınmalıdır. Gerektiği takdirde fizyoterapist ve özel eğitim öğretmenlerinden destek alınmalıdır. Öğrencilerin mesleki gelişimleri açısından özellikle kademeler arası geçişlerde düzenli aralıklarla ölçeklerin uygulanması, ilgi, yetenek ve

özelliklerinin erken dönemlerden itibaren farketmeleri sağlanması gerekmektedir. Öğrencilerin anlama kapasitelerine uygun meslek tanıtımları yapılmalıdır. Rehberlik servisi mesleki rehberlik ve kariyer planlama çalışmaları planlamalıdır. Bu öğrenciler istedikleri ve kendi ilgilerine uygun bölümlerde yüksek motivasyonlarıyle daha iyi performans göstereceklerdir. Uygulamaların hayata geçirebilmesi için öğretmenlerin, aile ve özellikle rehberlik servisiyle düzenli iş birliği yapmaları gerekmektedir. Uzman desteklerinin alınması öğretmenin yükünü hafifletmekle birlikte süreci verimli hale getirecektir. Bu iş birlikleri için okul yönetimine de büyük görevler düşmektedir. Ayrıca öğretmenlerin bireyselleştirilmiş eğitim programları ve bu programları hazırlama ile ilgili daha detaylı eğitimler almaları gerekmektedir. Araştırmanın bazı sınırlılıkları vardır. Bu araştırma araştırmaya katılan 15 öğretmen, sorulan sorular ve öğretmenlerin verdikleri yanıtlar ile sınırlıdır.

KAYNAKÇA

Aktaş, B., Kot, M., & Yıkmış, A. (2020). Özel eğitimde geçiş planlama ve hizmetleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 21*(1), 149–170. https://doi.org/10.21565/ozelegitimdergisi.441254

Ataman, A. (2005). Özel gereksinimli çocuklar ve özel eğitim. In A. Ataman (Ed.), *Özel eğitime giriş* (ss. 9–30). Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.

Ataman, A. (2009). *Özel gereksinimli çocuklar ve özel eğitim*. Pegem Akademi Yayıncılık.

Avcıoğlu, H. (2012). Kaynaştırma eğitimi ortamlarında öğretmen ve öğrenci tutumları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 45*(1), 25-44.

Avramidis, E., & Norwich, B. (2002). Teachers' attitudes towards integration/inclusion: A review of the literature. *European Journal of Special Needs Education, 17*(2), 129–147.

Bakkaloğlu, H. (2013). Ebeveynlerin gözüyle özel gereksinimli çocukların erken müdahaleden okul öncesi programlara geçiş süreci. *Eğitim ve Bilim, 38*(169), 311–327.

Batu, E. S. (1998). *Özel gereksinimli öğrencilerin kaynaştırıldığı bir kız meslek lisesindeki öğretmenlerin kaynaştırmaya ilişkin görüş ve önerileri* (Yayımlanmamış doktora tezi). Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Bayar, A., Özaşkın, A. G., & Bardak, Ş. (2015). Kaynaştırma eğitimi ile ilgili duygular, tutumlar ve kaygılar ölçeğinin Türkçeye uyarlama, geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Journal of Turkish Studies, 10*(3), 175–186. https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.7556

Cansız, M., & Bayar, A. (2024). Sınıfında kaynaştırma öğrencisi bulunan öğretmenlerin karşılaştıkları sorunlar ve çözüm yolları. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD), 11*(3), 88–106. https://www.asead.com

Corbett, J. (2001). *Supporting inclusive education: A connective pedagogy*. Routledge Falmer.

Çokluk, Ö., Yılmaz, K., & Oğuz, E. (2012). Nitel bir görüşme yöntemi: Odak grup görüşmesi. *Kuramsal Eğitimbilim, 4*(1), 95–107. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/304155

Erden, R. Z., & Aslan, M. (2022). Kaynaştırma eğitiminde aile katılımı: Bir karma yöntem araştırması. *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi, 2022*(54), 854–877.

Ergenekon, Y. (2015). Otizm spektrum bozukluğu olan bireyler için geçiş süreci ve bu süreçteki hizmetleri planlama. A. Cavkaytar (Ed.), *Otizm spektrum bozukluğu* [Autism spectrum disorder] içinde (ss. 265- 296). Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, HTC Ofset.

Eripek, S. (2002). *Özel eğitim*. Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Friend, M., & Bursuck, W. D. (2012). *Including students with special needs: A practical guide for classroom teachers* (6th ed.). Pearson Education.

Gök, G., & Erbaş, D. (2011). Okul öncesi eğitimi öğretmenlerinin kaynaştırma eğitimine ilişkin görüşleri ve önerileri. *International Journal of Early Childhood Special Education, 3*(1), 66–87.

Karaca, H. (2018). *Ortaokuldan liseye geçiş: Kaynaştırma öğrencileri ve uyum süreci*. İstanbul: Eğitim Yayınevi.

Kargın, T. (2004). Kaynaştırma uygulamaları ve öğretmen görüşleri. Ankara: Gazi Kitabevi.

Kargın, T. (2004). Kaynaştırma: Tanımı, gelişimi ve ilkeleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 5*(2), 1–13.

Kargın, T., Akçatepe, G., & Baydık, B. (2001). Okulöncesi yaşta işitme engelli çocuğu bulunan ailelerin anasınıfına geçiş sürecindeki gereksinimlerinin belirlenmesi. *Özel Eğitim Dergisi, 3*(1), 13–24.

Lester, S. (1999). An introduction to phenomenological research. *Educational Research, 43*(2), 107-113.

Millî Eğitim Bakanlığı. (2018). *Özel eğitim hizmetleri yönetmeliği*. Ankara: MEB Yayınları.

Mitchell, D. (2008). *What really works in special and inclusive education: Using evidence-based teaching strategies*. Routledge.

Öncül, N. (2003). *Kaynaştırma uygulaması yapılan ilköğretim okuluna devam eden zihin özürlü öğrencinin bulunduğu sınıfta normal çocuk annelerinin kaynaştırma*

uygulamasına ilişkin görüşleri (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Rosenkoetter, S. E., Hains, A. H., & Fowler, S. A. (1994). *Bridging early services for children with special needs and their families: A practical guide for transition planning.* Baltimore, MD: Paul H. Brookes Publishing.

Sucuoğlu, B. (2006). Öğretmenlerin kaynaştırma uygulamalarına ilişkin tutumları ve destek gereksinimleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 7*(2), 41–56.

Sucuoğlu, B., & Kargın, T. (2006). İlköğretimde kaynaştırma uygulamaları: Öğretmenlerin görüşleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 7*(2), 41–56.

Temel, Z. F. (2000). Okul öncesi eğitimcilerinin engellilerin kaynaştırılmasına ilişkin görüşleri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 18,* 148–155.

Tideman, M. (2015). Education and support for people with intellectual disabilities in Sweden: Policy and practice. *Research and Practice in Intellectual and Developmental Disabilities, 2*(2), 116–125. https://doi.org/10.1080/23297018.2015.1067868

Yazıcıoğlu, T. (2018). Kaynaştırma uygulamalarının tarihsel süreci ve Türkiye'de uygulanan kaynaştırma modelleri. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8*(1), 92–110.

Yıldırım, A. (1999). Nitel araştırma yöntemlerinin temel özellikleri ve eğitim araştırmalarındaki yeri. Eğitim ve Bilim, 23(112), 7–17.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2003). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (11. baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Zigmond, N., Kloo, A., & Volonino, V. (2009). What, where, and how? Special education in the climate of full inclusion. *Exceptionality, 17*(4), 189–204. https://doi.org/10.1080/09362830903231986

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

SULTAN V. MURAD'IN BESTELERİNE DAİR EPİZOTLAR

Dr. Öğr. Üyesi, SERHAT SOYŞEKERCİ
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
serhatsoysekerci@hotmail.com-ORCID: 0000-0002-8427-0184

ÖZET

Osmanlı tahtında kısa süreli gölge padişah olan Sultan V. Murad, besteleriyle bir hükümdar olmaktan çok bir sanatçı olarak anılmalıdır. Onun müziği, makamların teknik inceliğinden ibaret değildir. Her nota içsel çalkantı, sorgulama ve yalnızlığın dışavurumudur. Besteleri birer epizot şeklinde tarihsel ve varoluşsal kırılma anı olarak düşünülebilir. Bu durum, bestelerinin sığınılacak bir limana, müziğinin ise çaresizlik içinde sessiz bir itiraf biçimine dönüştüğünü gösterir. Murad'ın melodileri, bir sultanın kudretinin silik tonlarıdır ve insanın kırılganlığını dile döker. Notalar, sarayın duvarlarından süzülerek ruhun karanlık koridorlarına düşer; hüzün, umut ve teslimiyet aynı anda yankı bulur. Murad'ın müziği, tarihsel belge olarak değil de bir varoluş anlatısı ya da içsel bir özgürleşme çabası olarak okunmalıdır. Bu aslında hem dönemin estetik duyarlılığını hem de bireyin iç dünyasındaki derinliği anlama çabasıdır. Bu çaba yalnızca onun müziğine değil, insanın varlık arayışına da dokunur. Bu bildiri, Sultan V. Murad'ın bestelerini müzikolojik bir incelemeden ziyade, psikolojik, estetik ve felsefi boyutlarıyla ele almaktadır. Ancak, henüz yazım süreci devam eden bir kitap çalışmasının ön taslağı olarak düşünülmelidir.

Anahtar Kelimeler: V. Murad, müzik, epizotlar, vals, bale, polka

Giriş

Murad Efendi, Batı müziğiyle, Fransızca edebiyatla, felsefeyle ve sanatla erken yaşta tanışmış ve adeta prens olarak yetişmişti. Burada babası Abdülmecid'in tahtta olduğu dönemin alafranga izlerine rastlanır. Murad, babasıyla yurtdışı gezilerine katılır, Batılı fikir adamları ve siyasetçilerle tanışır, sohbetler ederdi. İlk gençlik yılları denilebilecek olan bu dönem, Murad'ın gayet rahat ve huzurlu dönemiydi. Fakat bu ince ruh, Osmanlı sarayının ağır politik entrikalarıyla uyuşmadı. Tanzimat sonrası değişimin ortasında büyüyen Murad, çok geçmeden Batı'yla Doğu arasında, akıl ile kader arasında kalmış bir "Araf" insanı haline dönüştü. Tahta

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

çıkışı (1876) büyük bir umut dalgası yaratmıştı; halk, özgürlük ve yenilenme bekliyordu. Fakat bu umut yalnızca 93 gün sürdü. Amcası Abdülaziz'in ani ve tartışmalı ölümü, ardından gelen söylenti ve komplolar, onun zihninde bir daha dönüşü olmayan travmalar bıraktı. Bir sabah, gözlerinin önünde yıkanan bir cesedin görüntüsüyle sarsıldı; bu görüntü, belki de aklının en derin dehlizlerinde yankılanan bir kâbus olarak kalacaktı, öyle de oldu. Doğrudan tahttan indirilişiyle bağlantılı olmamakla birlikte, yaşadığı ruhsal çöküş, kırılmış bir insanın sessiz çığlığı olmalıdır. Kendisine açıkça "delilik" tanısı konulmasa da, bu derin bir varoluş sancısı olarak düşünülmelidir. Çırağan Sarayı'na kapatılmış; Boğaz'ın ötesinde akan hayatı, tahtta olan kardeşi Sultan II. Abdülhamid tarafından yoğun bir kontrol altında demir parmaklıkların ardından izlenmiştir. Bu hapislik, fiziksel olmaktan çok metafizik esarettir: Zamanın akmadığı, seslerin yankılanmadığı bir mekân.

Müziğin Sığınağı

Murad, ölümüne dek sürecek olan uzun esaret döneminde yalnızlığını sanatla örtmüş, ya da örtmeye çalışmıştır. Bu zorunlu bir gölgedir, başka da seçeneği olmayan gölge. Piyano başına geçtiğinde, notalar birer hatıranın yankısı haline geliyordu. Besteleri, insan ruhunun inceliğini taşıyan ve hüznün melodik ifadesi gibiydi. Belki onda müzik, aklın karanlığını aydınlatıyordu, kim bilir. Bu dönemde kaleme aldığı bazı mektuplar, anlatılar, üzerine yazılmış biyografiler, iç dünyasının yıkılmış derinliğini olanca gerçekliğiyle gösterir: bunlar özgürlük, adalet ve insanın varoluşu üzerine düşüncelerle doludur.

Bestelerinde Biçim ve Üslup

Sultan Murad'ın bestelerinde beş hal söz konusudur. *Birincisi*, "içsel ikilem" halidir. Burada hapis, yalnızlık, tahttan indirilme gibi ağır duygularla çevrili iç dünyası öne çıkmaktadır. Bu yalnızca karanlık bir dünya değildir; umut, temkinli idealler, zarafet ve müzik aracılığıyla kontrolü koruma arayışını da yansıtır. *İkincisi*, "resmiyet ve kırılganlık" halidir. Polka ve vals gibi dans formundaki besteleri zarif, ölçülü ve belli bir dışavurum isteğiyle yazılmıştır. Ama bu zarafet, arka planda derin bir kırılganlık taşır. Çünkü Murad, ("bestekâr") hem bir sanatkâr hem padişah, hem sahne dışı özgürlük düşkünü hem de sınırları olan insandır. *Üçüncüsü*, "melankoli ile nüanslı heyecan" hali. Örneğin, onun bir polka ritminde normalde sevinçli ve canlı bir eğlence havası varken, başka birinde bu ritmik canlılık bazen gerilimli duruşlarla, melankolik melodik süslemelerle ve beklenmedik duraklamalarla içsel bir sarsıntıya yerini bırakır. Bu iniş çıkışlar, manik depresif, melankoli ve hüzün arasında gidip gelmektedir.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Dördüncüsü, "halk ezgisiyle bağ kurma" hali. "Aydın Hevâsı" adlı eser, halk türküsü unsurunu Murad'ın saray hayatının estetiği arasında bir köprü kurmasına aracılık eder. Bu da eseri hem ulaşılabilir hem de lirik hale getirir. Burada amacı, pek başarılı olmasa da, Doğu ile Batı arasında bir sentez yaratma isteğidir. *Beşincisi*, "dramatik" haldir. Bale için uyarlamış olduğu eserlerinde, "Prière" (Dua) gibi hüzünlü, ya da uvertürler aracılığıyla yapılan geçişlerle, zihninde adeta ayrı bir sahne kurmaktadır. Bu şekilde hüzün, umut, teslimiyet ve içsel dünyasına ait çıkışlar öne çıkmaktadır.

Sultan Murad'ın besteleri, kişisel trajediyle harmanlanmış sanatsal bir yeteneğin örneğidir. Dolayısıyla eserlerinde acı ve haz iç içedir ve birbirlerine ayna tutar. Görünüşte neşeli ve ritmik bir dans müziği olan "Polka in G" (No.1 ve No.2) eseri, ilginçtir. Bu eserde, tempoyu garip şekilde duraksatır, melodik süslemelerle hüzünlü havaya dönüştürür. Yüzeyde şenlik havası ama içeride hüzün vardır. Böylece ikilik ortaya çıkar. Valslerinde ise, bir yandan şehzadelik dönemindeki Batılı asaleti ve zarafeti, bir yandan da uzun tutsaklık yıllarının özlemi hissedilir. Kompozisyonlarında adımları daireseldir; muhtemelen bu onda zamanın dönüp dolaşan, ama hiçbir zaman ilerlemeyen akışı olmalıdır. Bu bir tür "zamansızlık" halidir. Burada her şey dairesel döngü ile kuşatılmıştır. Hayatı, Çırağan Sarayı'nda uzun yıllar kalmanın zamansızlığı içinde akmaktadır.

Biçim olarak Murad'ın valsleri, on dokuzuncu yüzyıl salon vals geleneğine bağlı, hatta aynıdır. Bu yüzden "taklit" halini alır. Burada, Osmanlı modernleşmesinde varolan "taklit" olgusu görünür hale gelir. Bunun "taklit" olduğu ona göre bilinçli bir hamle midir, yoksa o da dönemin rüzgârında mı savrulmuştur, bunun yanıtını tam olarak bilemeyiz. Eğer bu valsler, Batı'ya yaklaşma ve modernleşme amacıyla "bilinçli" seçim olarak üretilmişse, o zaman bir tür kültürel strateji olmalıdır. Burada taklit yalnızca biçimsel değil, aynı zamanda toplumsal bir mesaj taşır: *"Biz de modern dünyanın parçasıyız*." Öte yandan, eğer bu sadece dönemin etkisiyle, sorgusuz bir uyarlanma sonucu ortaya çıkmışsa, o zaman karşımıza öznesiz modernleşme tablosu çıkar. Bu ise birey ya das toplumun, kendi kararından çok dış koşulların yönlendirmesiyle hareket etmesidir. Osmanlı İmparatorluğu'nun içinde bulunduğu "öznesiz modernleşme" süreci, böyle bir olguyu karşımıza çıkarmaktadır.

Sultan V. Murad'ın hayatı, Aristoteles'in "trajedi" tanımını çağrıştırır: yüksek bir ruhun düşüşü, ama bu düşüşte bile bir yüceliğin, bir *katharsis*in varlığı. Onun kaderi, insan aklının sınırlarını ve iktidarın insana yüklediği metafizik ağırlığı sorgular. Taht, onun için bir güç sembolü olamaz, bir varoluş sınavıdır ancak bu acı dolu bir sınavdır. Murad'ın asıl trajedisi,

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

bir sultanın akıl bozukluğundan ziyade bir insanın sultan olmaya zorlanmasıdır. Bu durum, imparatorluğun içindeki çürümenin, "hasta adam" metaforu ile anılacak olan bir devrin son halkasıdır. Dolayısıyla Murad'a göre taht, hiçbir zaman bir iktidar nişanesi olmamış, insan ruhunun sınandığı metafizik bir eşiği temsil etmiştir.

Sultan Murad'ın Ata Ters Binmesi: *"C'est moi"*

Sultan Murad'ın Yıldız Sarayı'nda kendini havuzuna atması, merdivenlerden inip yeniden çıkması, boş bakışlara dalması ve ata ters binmesi gibi rivayetler zikredilir. Sonraları bestelerinin üstüne çizimler, semboller, yazılar ve resimler yapması, ama bilhassa bir at resmi çizerek atın kuyruğunu gösterip Fransızca "C'est moi" (bu benim)[1] diye not düşmesi, müzikal yaklaşımın sembolik bir izdüşümüdür. Bu ise klasik iktidar göstergelerini tersine çeviren, yerleşik temsil biçimlerine meydan okuyan bir "özne" bilincidir. *C'est moi*, benliğin yalnızca düz kimlik beyanı olamaz; dünyanın normatif yönünü tersyüz eden ve kendini tanımlama eylemi olmalıdır. Murad'ın müziğinde görülen ani geçişler, kırılmalar ve beklenmedik modülasyonlar, bu sembolik "tersliğin" karşılığıdır. Böylelikle ses aracılığıyla düzeni bozar ve yeni bir anlam inşa eder; melodik "delilik", burada aklın ötesinde bir bilgelik biçimi halini alır. Murad'ın ata ters binmesi, müziğinde olduğu gibi düzenin içindeki düzensizliktir. Bu şekilde biçimi "parçalar" ve anlamı genişleten bir tasvire yönelir. Ata ters binmesi biçimsel düzende bir "modülasyon"dur: yön değişir ama öz aynıdır. Müziğinde ani geçiş ve "çatlatmalar", bu geçişin müzikal karşılığıdır. Bunun ironisi, kendi kimliğini kurumsal bir kalıba sığdırmayı reddeden hatta tersinden kuran bir bilincin dışavurumudur.

Murad'ın besteleri, hem geleneksel düzenin sınırlarını kabul eder hem de o sınırları içten kıran "ikili söylem" yaratır. "Ata ters binmek" nasıl ki dünyaya alışılmış bakışın tersine çevrilmesi ise, Murad'ın melodik dili duyumsal algıyı ters yüz eder: dinleyiciye hem tanıdık hem yabancı bir benlik sunar. Dolayısıyla Murad'ın müziğindeki dalgalanmalar, estetik tercihtir, ama daha çok ontolojik başkaldırının sesle yeniden kurulmasıdır. Onun müziğinde, bir yandan biçimsel düzen diğer yandan içsel taşkınlık bir aradadır. Bu diyalektik yapı, klasik Osmanlı musikisinin

[1] Nasreddin Hoca'nın "eşeğe ters binmesi" ile Sultan Murad'ın "ata ters binmesi" arasındaki farkı, toplumsal algı ve sembolik anlam açısından derinleştirmek gerek. Hiç kimse Nasreddin Hoca'nın eşeğe ters binmesinde delilik emaresi görmez; çünkü Hoca figürü, toplumun bilinçaltında "bilge delilik" yani görünürdeki absürtlük ile hakikate ulaşmanın sembolü sayılır. Onun ters oturuşu, aslında dünyanın düzenine ayna tutan pedagojik bir eylemdir; terslik, burada bir öğretim aracına dönüşür. Kitle, bu davranışın ardında "ulvi amacın" olduğuna inanır. Fakat bu inanç, davranışın görünürdeki garabetidir. Murad'ın hareketi, halkın gözünde "delilik" olarak kodlanır; çünkü artık eylemin ardında bilgece öğüt aramak yerine, otoritenin sınırlarını aşan bir irade sezilir. Bu fark, toplumsal bilinçte "bilgelik" ile "deli cesareti" arasındaki ince çizgiyi belirler. Hoca'nın ters binmesi toplum tarafından "kutsal istisna" olarak yüceltilirken, Murad'ınki "tehlikeli sapma" olarak damgalanır. Bu durum, kitle psikolojisinin temel eğilimini açığa çıkarır: toplum, doğrusal olanı makul, doğrusalın dışına taşanı tehdit algılar. Dolayısıyla "kitle düz çizgide ilerler". Çünkü kitle yön değiştirmenin tıpkı müzikteki modülasyon gibi anlamını kavrayamaz.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

disiplinli geleneğinde görülür. Dolayısıyla Murad, bireysel bir içtenlikle kendini bu gelenekle harmanlar. Neticede onun müziği, hem tarihsel mirasın sesi hem de öznel varoluşun bir yankısı halini alır.

Sonuç

Murad, 1904'te, Çırağan Sarayı'nda, gölgeler içinde öldü. Ardında ne bir taht, ne bir kudret; ne bir yandaş, ne bir fikir adamı ne de kendine hayranlık uyandıracak bir kitle bıraktı; geride sadece melankolinin estetiği kaldı. Onun hayatına bakmak, Osmanlı'nın son dönemine, ama daha çok insan ruhunun karanlık kıvrımlarına bakmak demektir. Sonuçta, müzikal ve psikiyatrik bağlam kurulacaksa eğer, burada epizot yoluyla tasvire yönelebiliriz. Müzikolojik açıdan epizot, biçimsel analizlerde, ana tematik malzemeden ayrışarak geçici çeşitlilik veya kontrast sağlayan bölümdür. Terim, psikiyatride, aklın işlevsel kaybı ya da akıl bozukluklarının seyrinde geçici fakat yoğun olarak yaşanan duruma işaret eder. Duygusal dalgalanmalar ya da duygular arası yaşanan iniş çıkışlardır. Dolayısıyla epizot terimi çift yönlü kullanıma sahiptir. Ayrıca epizot, Yunan trajedisinin ögelerini oluşturan diyaloglu bölümlerdir. Modern tiyatroda buna perde denir. İşte bu iki kullanımda kesişme noktası, özellikle Murad gibi biyografisi psikiyatrik vakalarla ilişkilendirilen bireylerde anlamlı bir analoji imkânı sunmasıdır. Böylelikle epizot, yalnızca müzikal kategori olmaktan ziyade bestecinin ruhsal dünyasının yansıması olarak da okunabilir. Aşağıda, *Murad'ın Çığlıkları ve "Hasta Adam"* adını verdiğim bir epizot sunulmaktadır. Bu, Murad'ın hayatına dair bir perdedir; iç içe geçmiş, inişli çıkışlı perde. Bu sayede, Murad'ın şahsiyetindeki iç dünyası ile dönemin olay ve olguları arasındaki ilişki görünür hale gelmektedir.

Taht odasında bir gölge, gözler sisle dolu. Sarayın taş duvarında yankı buldu her soru. Akıl zincire vurulmuş, rüyalar kanlı şafak, Devletin kalbi hasta, sanki çürümüş bir yaprak. İsyanla dolu sokaklar, ocaklar bir söner bir yanar, Her köşede bir ihtilal, her sözde bir zarar. Gönül fırtınalı, yıkık ve hasta, Devletin bünyesine yara açmış destanlarla. Bir tarafı şehzade; ruhu ince, kırık cam, Bir tarafı divan; yozlaşmış düzen, haram. Deliliğin yankısı saray kubbesinde çınlar, Yürek derinliğinde umudun ateşi yanar. Çürüyen devlet ile yorgun akıl birleşti, Biri tahtta esir, öteki hayale göçtü. Ne sultan ne devlet tek başına sağlam, İkisi de çöktü: hasta ruh, "*hasta adam*".

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Kaynakça

Akşin, Sina, *Jön Türkler ve İttihat Terakki*, 1. Baskı, Gerçek Yayınları, İstanbul, 1980.

Altın, Ayça, "Sözsüz Bir İletişim Unsuru Olarak 'Mekân" Faktörünün Göstergebilimsel Bir Bakış Açısıyla İncelenmesi: Dolmabahçe Sarayı Örneğiyle", Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halka İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı, *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul, 2023.

Armstrong, Karen, *Mitlerin Kısa Tarihi*, çev. Dilek Şendil, Alfa Yayıncılık, İstanbul, 2014.

Attali, Jacques, *Denizin Tarihi*, çev. Berna Günen, Kırmızı Kedi Yaynevi, İstanbul, 2018.

Canetti, Elias, *Gözlerin Oyunu*, çev. Şemsa Yeğin, Payel Yayınları, İstanbul, 2000.

Capra, Fritjof, *Fiziğin Tao'su*, çev. Kaan H. Ökten, Arıtan Yayınları, İstanbul, 1991.

Corbin, Alain, *Sessizliğin Tarihi*-Rönesans'tan Günümüze, çev. Işık Gören, Kolektif Kitap, İstanbul, 2021.

Crowley, Aleister, *Yasa Kitabı ve Yalanlar Kitabı*, çev. Barış Tanyeri, İthaki Yayınları, İstanbul, 2019.

Emiroğlu, Kudret, *Gündelik Hayatımızın Tarihi*, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2002.

Eversley, Lord; Chirol, Valentine, *Türk İmparatorluğu (1288-1924)*, 1. Baskı, çev. Sedat Demir ve Billur Manav Arslan, Dün Bugün Yarın Yayınları, İstanbul, 2013.

Heidegger, Martin, *Düşünmek Ne Demektir?* çev. Rıdvan Şentürk, Paradigma Yayınları, Bursa, 2013.

Hondoroğlu, Sinem; Sağer, Turan, "Ney Çalgısının Orkestra İçinde Transpoze Çalınması", *İnönü University Journal of Culture and Art,* 9(2), 239-255, 2023.

Işık, Ayhan; Büyüker, Kâmil, *Ağa Kapısından Şeyhülislâmlığa: İstanbul Müftülüğü*, 1. Baskı, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2019.

Kantemur, İskender, (2022). "Sultan V. Murad Dönemi'nin Viyana Basınına Yansımaları",*Tarih ve Gelecek Dergisi*, 8(3), 614-650.

Kocatürk, Vasfi Mahir, *Osmanlı Padişahları*, Rafet Zaimler Kitap Yayınevi, İstanbul, 1961.

Koçu, Reşad Ekrem, *Tarihimizde Garip Vakalar*, 3. Baskı, Varlık Yayınları, İstanbul, 1971.

Koçu, Reşad Ekrem, *Osmanlı Padişahları*, 3. Baskı, Doğan Yayınları, İstanbul, 2002.

Küçük, Cevdet, "Murad V", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 31: 183-185, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul, 2020.

Lessing, Gotthold Ephraim, *Düzyazı Fabllar*, çev. Zehra Yılmazer, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2019.

McCarthy, Justin, *Osmanlı Türkleri* 1281'den 1923'e, 1. Baskı, çev. Timur Demirtaş, T&K Yayınları, İstanbul, 2015.

Palmer, Alan, *Son Üç Yüz Yıl Osmanlı İmparatorluğu,* çev. Belkıs Çorakçı Dişbudak, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2002.

Read, Herbert, *Sanatın Anlamı*, çev. Nuşin Asgari, Hayalperest Yayınları, İstanbul, 2014.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Sakaoğlu, Necdet, *Bu Mülkün Sultanları*, 5. Baskı, Oğlak Yayınları, İstanbul, 2001.

Sönmez, Cahide Sınmaz, "Sürgünden Vatana: Osmanlı Hanedanının Geri Dönen İlk Üyeleri (1924-1951", *Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12: 83-117, 2014.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilâtı*, cilt VIII, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1988.

Yavuz, Nuri; Kara, Abdullah, "Bir Fikir ve Siyaset Adamı Olarak Ebüzziya Mehmed Tevfik Hayatı ve Eserleri Üzerine Bir Çalışma", *BELLEK/Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Dergisi Uluslararası Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 45-52, 2019.

Wilde, Oscar, *Sanatçı: Eleştirmen, Yalancı, Katil*-Estetik ve Etik Üzerine, 5. Baskı, çev. Esin Soğancılar, Kaya Genç, Fatih Özgüven, Türker Armaner, İletişim Yayınları, İstanbul, 2019.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

BİBLİYOTERAPİ YÖNTEMİNE İLİŞKİN ARAŞTIRMA EĞİLİMLERİ

Doç. Dr. Yasemin BAKİ

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, ysmnbaki@gmail.com, 0000-0003-4064-3724

ÖZET

Okuma, yalnızca metni anlamaktan ibaret olmayan; görülenin ötesini görmeye, işitilenin ötesini duymaya, duyuların sınırlarını aşarak insanın içsel dünyasına kapılar aralamaya imkân tanıyan özgün bir eylemdir. Bu yönüyle okuma, bireyin duyular ötesi yetilerini keşfetmesine ve kullanmasına olanak sağlayan insana özgü temel becerilerden biridir. Okumayı bir arınma süreci olarak ele alan yöntemlerden biri de ifade edici terapi yaklaşımlarından biri olan bibliyoterapidir. Tarihsel süreçte eğitimciler, kütüphaneciler, psikolojik danışmanlar ve farklı disiplinlerden uzmanlar tarafından kullanılan bibliyoterapi, eğitim alanında da önemli bir yer edinmiştir. Bu yöntemde, bireyin edebî eserle kurduğu etkileşim yoluyla kendini tanıması, uyum ve gelişim becerilerini fark etmesi, içsel değerlerini keşfetmesi ve yaşamsal problemlerine çözüm üretmesi amaçlanmaktadır. Bu araştırmada bibliyoterapinin eğitim alanındaki kullanımına ilişkin lisansüstü çalışmalar incelenmiştir. Doküman incelemesi yöntemi benimsenmiş, veriler ölçüt örnekleme yoluyla toplanmıştır. YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanında ulaşılan araştırmalar "Yayın Sınıflama Formu" aracılığıyla betimsel analiz yöntemiyle değerlendirilmiştir. Çalışmalar; yıl, yöntem, desen, veri toplama araçları, örneklem özellikleri ve analiz yöntemleri açısından incelenmiş, bulgular tablo ve grafiklerle sunulmuş, yüzde ve frekans değerleri üzerinden yorumlanmıştır. Araştırma bulgularına göre bibliyoterapi yöntemine ilişkin lisansüstü düzeyde toplam 43 çalışma bulunmaktadır. Ölçüt örnekleme kapsamında yalnızca eğitim ve öğretim alanındaki 26 çalışma değerlendirilmiştir. Bulgular, bu alandaki araştırmaların özellikle son yıllarda artış gösterdiğini ortaya koymaktadır. Çalışmaların büyük kısmı bibliyoterapik unsurların incelenmesine odaklanmakta; bununla birlikte, deneysel desenli çalışmaların da yoğunluk kazandığı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Bibliyoterapi yöntemi, lisansüstü araştırmalar, eğilimler.

RESEARCH TRENDS ON THE BIBLIOTHERAPY METHOD

ABSTRACT

Reading is not merely limited to understanding a text; it is a unique act that allows one to see beyond what is seen, hear beyond what is heard, transcend the boundaries of the senses, and open doors to the inner world of the human being. In this respect, reading is one of the fundamental human-specific skills that enables individuals to discover and utilize their

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

extrasensory capacities. One of the approaches that considers reading as a process of purification is bibliotherapy, which is also referred to as an expressive therapy. Throughout history, bibliotherapy has been widely used by educators, librarians, psychological counselors, and experts from various disciplines, and it has also gained an important place in the field of education. Through this method, it is aimed that individuals, by interacting with a literary work, can recognize themselves, become aware of their adaptation and development skills, discover their inner values, and generate solutions to their life problems. In this study, postgraduate theses related to the use of bibliotherapy in the field of education were examined. The document analysis method was employed, and data were collected through criterion sampling**.** The studies obtained from the YÖK (Council of Higher Education) National Thesis Center database were evaluated using the Publication Classification Form through descriptive analysis**.** The theses were analyzed in terms of year, method, research design, data collection tools, sample characteristics, and data analysis techniques. Findings were presented in tables and graphics and interpreted based on percentage and frequency values. According to the results, a total of 43 postgraduate studies on bibliotherapy were identified. Within the scope of criterion sampling, only 26 studies in the field of education and training were evaluated. The findings indicate that research in this area has significantly increased, especially in recent years. Most of the studies focus on the examination of bibliotherapeutic elements; however, it was also found that experimental designs have become increasingly prominent.

Keywords: Bibliotherapy method, postgraduate research, trends.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

ÖĞRETMEN EĞİTİMİNDE DİSİPLİNLERARASI VE ANLATI TEMELLİ BİR UYGULAMA: "PAST" ETWINNING PROJESİ

Dr. HAMİDE KILIÇ

Manisa Celal Bayar Üniversitesi, hamide.kilic@cbu.edu.tr - 0000-0002-4034-1948

SİBEL YALI

İÜ-Cerrahpaşa, egitimdeproje@gmail.com - 0000-0002-1435-3726

ÖZET

PAST (Pre) Historical Adventures in Storytelling and Teaching başlıklı eTwinning faaliyeti öğretmen adaylarının tarihsel düşünme, eleştirel analiz ve anlatı temelli öğretim becerilerini geliştirmeyi amaçlayan çok ortaklı bir öğretmen eğitimi projesi olarak Bahar 2025 döneminde yürütülmüştür. Türkiye ve Kosova kurucu ortaklığında farklı üniversitelerden öğrencilerin katılımıyla yürütülen bu proje kapsamında, öğretmen adayları sekiz haftalık çevrim içi bir modül aracılığıyla film analizi, dijital hikâyeleştirme ve tarihsel düşünme becerileri içeren uygulamalara katılmıştır. Katılımcılar, *MÖ 10,000* filmi temelinde tarihsel anakronizm, tarihsel gerçeklik, kültürel aktarım, günlük yaşam ve iletişim gibi temalara odaklanan gruplar oluşturarak disiplinlerarası dijital panolar üretmiştir. Nitel ve nicel verilerle desteklenen analizlerde, öğretmen adaylarının tarihsel kurgu ile gerçeklik arasındaki ilişkiyi sorgulama ve eleştirel medya okuryazarlığı kazanma becerilerinde anlamlı gelişmeler kaydedilmiştir. Bu bağlamda proje, interdisipliner öğretimde yaratıcı ve eleştirel düşünme becerilerinin nasıl geliştirilebildiğine ve medya kullanımının nasıl yapılandırılabileceğine dair model bir öğretmen akademisi uygulaması olarak değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tarihsel düşünme, öğretmen eğitimi, film analizi, hikâye anlatımı, tarihsel perspektif, dijital pano, eTwinning

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

AN INTERDISCIPLINARY AND NARRATIVE-BASED PRACTICE IN INITIAL TEACHER EDUCATION: "PAST" ETWINNING PROJECT

This paper presents outcomes of the Project *PAST: (Pre) Historical Adventures in Storytelling and Teaching*, an eTwinning initial teacher education project aimed at developing historical thinking, critical analysis, and narrative-based instructional skills among pre-service teachers. Conducted in Spring 2025 with the leading partnership of Manisa Celal Bayar University from Türkiye and The University of Prishtina from Kosovo, the project employed an 8-week online module that incorporated film analysis, digital storytelling, and interdisciplinary activities. Participants worked in theme-based groups such as megalithic structures, cultural transfer, daily life, and communication, analyzing scenes from the film *10,000 BC* and creating digital posters grounded in academic sources. The findings, supported by both qualitative and quantitative data, revealed significant improvements in participants' abilities to identify anachronisms, critically evaluate media, and utilize historical perspective as a pedagogical tool. The project offers a scalable model for integrating narrative, visual literacy, and creative historical inquiry into teacher education and serves as a prototype for interdisciplinary teacher academies.

Keywords: Historical thinking, teacher education, film analysis, storytelling, historical empathy, digital poster, eTwinning

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

NİTEL ARAŞTIRMALARDA SINIF-İÇİ GÖZLEM TEKNİĞİNİN UYGULANMASINA YÖNELİK ARAŞTIRMA

Dr. HAMİDE KILIÇ
Manisa Celal Bayar Üniversitesi, hamide.kilic@cbu.edu.tr - 000-0002-4034-1948
Doç. Dr. İBRAHİM TURAN
İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, ibrahim.turan@iuc.edu.tr - 0000-0001-5823-2742
Doç. Dr. YAKUP AYAYDIN
Millî Eğitim Bakanlığı, ayaydinyakup61@gmail.com- 0000-0001-5710-4626

ÖZET

Bu araştırmanın amacı nitel araştırmalarda yaygın olarak kullanılan sınıf-içi gözlem tekniğinin uygulanma sürecini incelemek, bu tekniğin uygulanmasına yönelik olarak uygulayıcıların görüşlerini ortaya çıkarmaktır. Araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması deseninde uygun olarak gerçekleştirilmiştir. Araştırma 12 sosyal bilgiler öğretmenin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Öğretmenlerin seçiminde ölçüt örneklem yöntemi kullanılmıştır. Ölçüt olarak bir eğitim-öğretim dönemi boyunca sınıf-içi gözlem tekniğini kullanmış olmak dikkate alınmıştır. Araştırmada veriler, sınıf-içi gözlem çalışmaları yapan sosyal bilgiler öğretmenleriyle yapılan odak grup görüşmesiyle elde edilmiştir. Elde edilen verilerin analizi içerik analizine tabi tutularak NVİVO programıyla analiz edilmiştir. Araştırma kapsamında elde edilen sonuçlara göre sınıf-içi gözlem tekniğini kullanan öğretmenler sınıf-içi gözlem tekniğinin uygulanmasında sınıf ortamına sonradan dahil olmanın getirdiği zorluklarla karşılaştıkları, doğal gözlemi gerçekleştirme noktasında zaman zaman zorlandıkları, kişisel durumlarının sınıf-içi gözlemi etkilediğini ifade etmiştir. Araştırmada öğretmenler, sınıf içi gözlem sırasında yapılandırılmış bir form kullanmanın kendilerine kılavuzluk ettiğini, gözlem süresinin sınıf-içi gözlemin etkililiğinde belirleyici olduğunu belirtmiştir.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Nitel araştırma, Sınıf-içi Gözlem Tekniği

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

A Study on the Application of Classroom Observation Technique in Qualitative Research

Abstract

The purpose of this study is to examine the implementation process of the classroom observation technique, which is widely used in qualitative research, and to reveal the views of practitioners regarding the application of this technique. The research was conducted appropriately using the case study design from qualitative research methods. The research was conducted with the participation of 12 social studies teachers. The criterion sampling method was used in the selection of teachers. The criterion considered was having used the classroom observation technique throughout an academic year. In the research, data were obtained through focus group interviews with social studies teachers who conducted classroom observation studies. The analysis of the obtained data was subjected to content analysis and analyzed using the NVivo program. According to the results obtained within the scope of the research, teachers who used the classroom observation technique stated that they encountered difficulties in applying the classroom observation technique due to being included in the classroom environment at a later stage, that they sometimes struggled to carry out natural observation, and that their personal circumstances affected classroom observation. In the study, teachers stated that using a structured form during classroom observation guided them and that the duration of observation was decisive in the effectiveness of classroom observation.

Key words: Education, Qualitative research, Classroom Observation Technique

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

LİSE DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ ÖĞRETMENLERİNİN ÖĞRENCİLERİN SORGULAYICI SORULARIYLA BAŞA ÇIKMA DENEYİMLERİ: BAYBURT ÖRNEĞİ

Felsefe ve Din Bilimleri Uzmanı Melek USLU
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni, MEB, Bayburt, Türkiye
mmelekkuru@hotmail.com, Orcid: 0009-0005-2226-583X:

Doç.Dr. Behram HASANOV
Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Bayburt, Türkiye
behram79@hotmail.com, Orcid: 0000-0002-0717-173X

Sunum Türü: Çevrimiçi

ÖZET

Bu bildiri, Bayburt il merkezindeki liselerde görev yapan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (DKAB) öğretmenlerinin öğrencilerden gelen sorgulayıcı din sorularıyla başa çıkma yöntemlerini incelemektedir. Çalışma, ergenlik döneminde soru sorma eğiliminin artması ve özellikle sosyal medya kaynaklı bilgilerin öğrencilerin sorularını şekillendirmesi bağlamında öğretmenlerin sergilediği yaklaşımlara odaklanmıştır. Nitel araştırma yöntemiyle, 15 DKAB öğretmeniyle yarı yapılandırılmış mülakatlar gerçekleştirilmiş ve veriler içerik analizi ile değerlendirilmiştir. Araştırma bulgularına göre, DKAB öğretmenleri öğrencilerin sorgulayıcı sorularına karşı genel olarak üç farklı tepki sergilemektedir: olumlu, stratejik ve olumsuz. Öğretmenlerin büyük çoğunluğu, öğrencilere güler yüzlü ve sevgi temelli bir yaklaşımla yaklaşarak soru sorma cesaretlerini artırmayı ve eleştirel düşünmelerini teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Bu süreçte jest ve mimiklerin kullanımı da destekleyici bir rol oynamaktadır. Öğretmenlerin başa çıkma yöntemleri arasında "düz anlatım ve örneklendirme" yöntemleri sıklıkla tercih edilmektedir. Ayrıca öğretmenler, Kur'an-ı Kerim ve Hadis gibi dini kaynakların yanı sıra, kitle iletişim araçları ve çeşitli dini kitaplardan da faydalanmaktadır. Karmaşık veya zorlayıcı sorularla karşılaşıldığında ise öğretmenlerin soruları erteleme veya öğrenciyi doğru kaynağa yönlendirme gibi stratejik tepkiler verdiği tespit edilmiştir. Öğretmenler aynı zamanda öğrencilerin bireysel ve sosyal faktörlerini dikkate alarak teknolojik ve görsel araçlardan da yararlanmaktadır. Bilmedikleri bir soruyla karşılaştıklarında bunu açıkça ifade etmekten çekinmeyip, araştırma yapma veya öğrenciyi araştırmaya yönlendirme gibi yaklaşımlar sergilemektedirler. Bu çalışma, öğretmenlerin öğrencilerin dini sorgulamalarına yönelik yaklaşımlarının, dini eğitimin kalitesini ve öğrencilerin dini gelişimini nasıl etkilediği konusunda önemli çıkarımlar sunmaktadır. Elde edilen sonuçlar, DKAB ders müfredatının öğrencilerin ihtiyaçlarına göre geliştirilmesi ve öğretmenlere yönelik mesleki gelişim programlarının oluşturulması açısından rehberlik edebilir.

Anahtar Kelimeler: Din eğitimi, öğrenci soruları, öğretmen yöntemleri, sorgulayıcı sorular, Bayburt.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

COPING EXPERIENCES OF HIGH SCHOOL RELIGIOUS CULTURE AND ETHICS COURSE TEACHERS WITH STUDENTS' INQUIRING QUESTIONS: THE BAYBURT CASE

Melek USLU
Master of Arts (M.A.) in Philosophy and Religious Studies
Religious Culture and Ethics Teacher, MEB, Bayburt, Türkiye
mmelekkuru@hotmail.com, Orcid: 0009-0005-2226-583X:

Behram HASANOV
Assoc. Prof. Dr.
Department of Philosophy and Religious Studies, Faculty of Theology,
Bayburt University, Bayburt, Türkiye
behram79@hotmail.com, Orcid: 0000-0002-0717-173X

Presentation type: Online

ABSTRACT

This paper examines the coping methods of Religious Culture and Ethics (RCE) teachers working in high schools in the city center of Bayburt, concerning inquisitive religious questions from students. The study focuses on the approaches displayed by teachers in the context of an increased tendency to ask questions during adolescence and the shaping of students' questions by information sourced from social media. Using a qualitative research method, semi-structured interviews were conducted with 15 RCE teachers, and the data was evaluated through content analysis. According to the research findings, RCE teachers generally exhibit three different responses to students' inquisitive questions: positive, strategic, and negative. The majority of teachers aim to encourage students to ask questions and foster critical thinking by approaching them with a friendly and love-based attitude. The use of gestures and facial expressions also plays a supportive role in this process. Among the coping methods, "plain narration and exemplification" methods are frequently preferred by teachers. Additionally, teachers utilize religious sources such as the Holy Quran and Hadith, as well as mass media and various religious books. When faced with complex or challenging questions, it was observed that teachers employ strategic responses such as postponing questions or directing students to the correct source. Teachers also consider students' individual and social factors and utilize technological and visual tools. When they encounter a question they don't know, they do not hesitate to express it openly and adopt approaches such as researching or directing the student to research. This study offers important insights into how teachers' approaches to students' religious inquiries affect the quality of religious education and students' religious development. The findings can guide the development of the RCE curriculum according to students' needs and the creation of professional development programs for teachers.

Keywords: Religious education, student questions, teacher methods, inquisitive questions, Bayburt.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

THE IMPACT OF ENVIRONMENTAL CHANGES ON STOCK MARKET PERFORMANCE: A CROSS-COUNTRY STUDY OF ENVIRONMENTAL, SOCIAL AND GOVERNANCE, INFLATION RATES, GROSS DOMESTIC PRODUCT, AND INTEREST RATES.

Mehdi Seraj

Near East University, Nicosia, North Cyprus

Mehdi.seraj@neu.edu.tr – ORCID ID: 0000-0002-4746-6970

NEWTURN NGWENYA

Near East University, Nicosia, North Cyprus

20243545@std.neu.edu.tr

ABSTRACT

This study investigates whether stock market performance (SMP) has a positive relationship with environmental, social and governance (ESG), gross domestic product (GDP), interest rates (IR) and Inflation (INFR) in developed and emerging markets. The majority of existing literature has been focusing mainly on developed countries only, and to add to the existing literature, this study analyzed these issues using 9 influential countries which have a combination of developed and emerging countries. The study incorporates unit root test, Pedroni integration test Granger causality and Generalized Method of Moments (GMM) to overcome potential endogeneity, heteroscedasticity, and omitted variable bias. We used panel data from investing.com and world development indicator database between the years 2002 and 2017. The findings suggest that ESG has a favorable effect on SMP; firms with higher ESG scores experience greater profitability. The results also indicated that INFR, IR, and GDP do not have a statistically meaningful relationship with SMP. Based on these findings, a number of policy and managerial implications are examined. This study adds to our further comprehension of the relationship between ESG factors, GDP, IR, and INFR with SMP in developed and emerging countries.

Keywords: Stock Market Performance, Generalized Method of Moments, Environmental Social and Governance, Gross Domestic Product, Interest Rates

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

GESTALT İÇERİKLİ REKLAM MESAJLARININ TÜKETİCİ–MARKA ETKİLEŞİMİNE ETKİSİ

Arş. Gör. Dr. Munise Hayrun Sağlam

Yıldız Teknik Üniversitesi, mhsaglam@yildiz.edu.tr - ORCID ID: 0000-0003-3847-1337

ÖZET

Bu çalışma, Gestalt ilkeleriyle tasarlanan reklam mesajlarının tüketici–marka etkileşimi üzerindeki etkisini ve bu ilişkide ürün tipinin (deneyimsel ve arama) ile biliş ihtiyacının (NFC) düzenleyici rollerini incelemektedir. Gestalt'ın algısal örgütleme ilkeleri, görsel uyum ve bilişsel akıcılığı artırarak dikkat tahsisini optimize edebilir ve böylece etkileşim davranışlarını güçlendirebilir. Araştırma, 2 (Gestalt düzeyi: yüksek ve düşük) × 2 (ürün tipi: deneyimsel ve arama) × 2 (NFC: yüksek ve düşük) denekler arası faktöriyel tasarıma dayanmaktadır. 18 yaş üzeri gönüllü katılımcılar, deneysel koşullara rastgele atanacaktır. Yüksek Gestalt düzeyi koşulunda çok kararlılık (multistability) ilkesini, düşük düzeyde ise iyi biçim (Prägnanz) ilkesini çağrıştıran uyaranlar kullanılacaktır. Ürün tipi manipülasyonu için deneyimsel ürün kategorisi olarak parfüm, arama ürünü kategorisi olarak alkolsüz içecek sunulacaktır. Maruziyet sonrasında ağızdan ağıza iletişim, katılım, marka deneyimi, coşku, güven ve bağlılık gibi etkileşim çıktıları Likert ölçekleriyle ölçülecek, NFC kısa maddelerle değerlendirilecek ve manipülasyon kontrolü yapılacaktır. Örneklem büyüklüğü koşul başına yaklaşık 20–30 katılımcı hedefiyle (toplam n ≈ 160–240) belirlenmiş, rastgeleleştirme ve sınıf etkilerini dengelemek amacıyla atama prosedürü bloklu ve dengeli bir şekilde kurgulanmıştır. Manipülasyon kontrolünde Gestalt algısı (çoklu okuma, şekil–zemin oyunu, sadelik/tek-anlamlılık) ve ürün algısı (kullanmadan kaliteyi yargılamanın zorluğu, duyusal deneyimin önemi, özellik bilgisinin yeterliliği) maddeleri kullanılacak; dikkat sorusu ile maruziyet doğrulanacaktır. Hipotezler, yüksek Gestalt düzeyinin ve deneyimsel ürün bağlamının etkileşim çıktılarında artış üreteceğini, bu etkilerin özellikle yüksek NFC koşullarında güçleneceğini öngörmektedir. Bulguların, Gestalt yaklaşımını tüketici–marka etkileşimi yazını ile bütünleştirerek kuramsal bir köprü kurması ve yaratıcı strateji ile görsel tasarım kararları için uygulanabilir ilkeler sunması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler : Gestalt, tüketici–marka etkileşimi, biliş ihtiyacı, etkileşimli reklamcılık, mesaj çerçeveleme

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

SOSYAL PAZARLAMA ARACI OLARAK SPONSORLUKLARIN KURUM İMAJINA ETKİLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Araştırma Görevlisi, OSMAN TOSUN

Üsküdar Üniversitesi, osman.tosun@uskudar.edu.tr - 0000-0001-8197- 1105

ÖZET

Pazarlama, tarihsel süreç içerisinde farklı yaklaşımların ön plana çıktığı dönemlerden geçmiştir. Günümüzde pazarlama faaliyetlerinin başarısı, kullanılan yöntem ve araçların hedef kitlenin beklentileriyle uyumlu olmasına bağlıdır. Hedef kitlelerin işletmelerden artan beklentilerinin bir sonucu olarak ortaya çıkan sosyal pazarlama ise pazarlama yöntem ve araçlarının sosyal olayları şekillendirmede kullanılması olarak ifade edilebilir. İşletmelerin sosyal olaylara duyarsız kalmaları, güçlü bir marka değeri oluşturmalarını zorlaştırmaktadır. Bu nedenle sosyal pazarlama faaliyetleri hedef kitlenin beklentilerini karşılamada önemli bir araç haline gelmektedir. Ticari pazarlama uygulamalarında etkili bir unsur olan sponsorluk faaliyetleri sosyal pazarlama bağlamında da kurumların olumlu imaj oluşturmak için sıklıkla başvurdukları bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu araştırmada, sosyal pazarlama kapsamında gerçekleştirilen sponsorlukların kurum imajına etkileri incelenmiştir. Örnek olay olarak Eczacıbaşı Topluluğu'nun İstanbul Kültür Sanat Vakfı (İKSV) sponsorluğu ele alınmış ve anket yöntemiyle elde edilen veriler değerlendirilmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre, katılımcıların Eczacıbaşı'na karşı olumsuz bir tutuma sahip olmadıkları, ancak kurumla ilgili bilgi düzeylerinin sınırlı olduğu tespit edilmiştir. İKSV sponsorluğu özelinde yönlendirilen sorulara verilen yanıtlara bakıldığında ise kurum imajının pozitif yönde arttığı gözlemlenmiştir. Sonuç olarak, bu pilot çalışma sosyal pazarlama kapsamında gerçekleştirilen sponsorlukların kurum imajına olumlu katkılar sunduğunu göstermekte; işletmelerin sosyal pazarlama faaliyetlerine stratejik düzeyde önem vermeleri gerektiğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: sosyal pazarlama, sponsorluk, kurum imajı, Eczacıbaşı, İKSV.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

THE ROLE OF SELF-ESTEEM, SELF-COMPASSION, AND GENDER IN PSYCHOLOGICAL SUSTAINABILITY

Prof. Dr., FERZAN CURUN

Maltepe Üniversitesi, fcurun@gmail.com - 0000-0002-9221-2822

DEFNE GÖKALP

VKV Koç Özel Lisesi, defneg2026@stu.koc.k12.tr - 0009-0006-2374-4821

ÖZET

Traditionally, sustainability science has primarily focused on technical and ecological dimensions. However, the development of the concept of psychological sustainability has expanded this framework to enable a holistic consideration of well-being at individual, societal, organizational, and global levels. This approach emphasizes not only the capacity to cope with adversity but also the development of stable psychological resources that support the maintenance of long-term well-being. Thus, psychological sustainability has gained importance as a multidimensional conceptual framework that enhances individuals' resilience and improves their well-being.

In this study, intrapersonal and interpersonal variables that may contribute to the understanding of psychological sustainability have been comprehensively reviewed based on relevant literature. Specifically, self-esteem and self-compassion—recognized as significant predictors of resilience and well-being—and the variable of gender, due to its role in shaping interpersonal relationships, have been examined. This review aims to propose a model for future empirical research and to develop strategies for intervention programs. Considering the interaction of these constructs with cultural context, their potential effects on psychological sustainability have been thoroughly discussed. The variables have been evaluated in light of national and international studies, and the discussion concludes with limitations, future recommendations, and the study’s outcomes.

Anahtar Kelimeler : Cultural Context, Self-Esteem, Self-Compassion, Psychological Sustainability, Societal Gender

.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

LANGUAGE, TRANSLATION, AND POWER RELATIONS

Assistant Prof. MURAT BAYRAK
Bursa Technical University, Bursa, Türkiye,
murat.bayrak@btu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-2430-8136

ABSTRACT

Language is never considered a neutral medium; it is intrinsically tied to social structures, cultural norms, and power relations. Meaning is not only conveyed through the choices made in communication, but broader dynamics of authority, dominance, and resistance are also participated in. Every act of linguistic expression, whether written or spoken, carries implicit social and political weight, shaping how individuals and groups are perceived and positioned within society. Translation, as the act of transferring meaning across languages, occupies a unique and highly significant position within these dynamics. It is both a site where power is negotiated and a tool through which influence can be exerted, often determining how knowledge, ideology, and culture are circulated across linguistic and cultural boundaries. Translators, frequently positioned at the intersection of languages and cultures, must navigate these asymmetries of power. Their decisions can reinforce dominant discourses or challenge prevailing narratives, thereby shaping perceptions, identities, and even policy outcomes. In many cases, translation becomes a subtle yet potent instrument through which authority is exercised, cultural norms are transmitted, and ideological frameworks are either questioned or entrenched. This study seeks to explore the complex interplay between language, translation, and power, examining how language and translation function as mediums through which dominance is exerted and contested.

Keywords: language, translation, power, ideology

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

OSMANLI DEVLETİ'NİN BALKANLARDAN ÇEKİLİŞİ

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Sedat Erkan

Başkent Üniversitesi Atatürk İlkeleri Uygulama ve Araştırma Merkezi Bağlıca Kampüsü-Ankara

E-posta : mserkan@baskent.edu.tr

ORCID ID : 0000-0003-2082-283X

1912-1913 tarihleri arasında cereyan eden Balkan Savaşları değişik özellik taşıyan bir mücadele olmuştur. Balkan bozgunu sadece siyasi yönüyle değil askerî bakımdan da büyük bir facia olmuştur. Bu savaş Osmanlı Devleti'nin yıkılış döneminin acı bir sahnesidir. Birinci Balkan Savaş'ı ; 8 Ekim 1912'de Karadağ sınır anlaşmazlığını öne sürerek Osmanlı Devleti'ne savaş açmasıyla başlamıştır. Bunun ardından Bulgaristan ve Sırbistan, Babıâli'ye İmparatorluk dahilindeki etnik topluluklara özerklik verilmesini içeren bir ültimatom vermişlerdir. Bunu kabul etmeyen Osmanlı Hükümeti 17 Ekim 1912'de bağlaşık dört Balkan devletine (Bulgaristan, Yunanistan, Sırbistan ve Karadağ)'a karşı savaş ilan etmiştir. Osmanlı Devleti yenilmiş ve Midye-Enez hattının batısında kalan topraklar Balkan Devletleri'ne bırakılmıştır. Osmanlı Devleti'nin toprak kaybederek Balkanlardan Çatalca mevzilerine kadar çekilmesi ile Balkan Devletleri aldıkları toprakları paylaşmada ve ganimetin dağıtımında birbirlerine düşmüşlerdir. 29 Haziran 1913'te Bulgaristan müttefiklerine saldırmıştır. Başlayan İkinci Balkan Savaşı'nda Bulgar Ordusu Sırp -Yunan-Romen bağlaşık orduları tarafından yenilince bu fırsatı çok iyi değerlendiren Osmanlı Devleti Edirne üzerine yürüyerek 21 Temmuz 1913'te bütün özellikleri ile bir Türk şehri olan Edirne'yi kurtarmışlardır. Bu savaşlarda anavatana başlayan göç esnasında 600 binden fazla Türk hayatını kaybetmiştir.

Anahtar Kelimeler :Balkan Savaşı, Osmanlı Devleti, Londra Antlaşması

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

LOZAN'DA YAŞANAN SUİKASTLERİN TÜRK BASININDAKİ YANKILARI

Dr. Emine Kısıklı

Başkent Üniversitesi, Atatürk İlkeleri Uygulama ve Araştırma Merkezi, Ankara
Başkent University, Research Center For Studies in Atatürk's Principles, Ankara
ORCID: 0000-0001-7808-3879

ÖZET

24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Lozan Antlaşması ile yeni Türk Devleti'nin varlığı ve bağımsızlığı kabul edildi. Türk Milletinin haklarını temsilen Lozan görüşmelerinde yer alan Ankara hükümeti, görüşmelere hem İtilâf Devletleri'nden gelen davet üzerine hem de İtilâf Devletlerini yenilgiye uğratmış, galip bir milletin temsilcisi sıfatıyla katılmıştı. Ancak konferansın başından itibaren İtilâf Devletleri'nin takındığı uzlaşmaz tutum, görüşmelerin çok çetin şartlarda geçeceğinin habercisi idi. Bu gergin ortamı Lozan görüşmeleri sırasında yaşanan suikast girişimleri büsbütün artırdı.

Lozan'da ilk suikast girişimi Ocak 1923'te yaşandı. Sait isminde Mısırlı bir şahıs, Lozan Palas Otel'inde müstakil Mısır heyeti üyelerinden Ahmet Fehmi Bey'e yönelik bir suikast girişiminde bulunmuş, ancak saldırgan amacına ulaşamadan yakalanmıştı. Başarısız bu girişimin ardından 10 Mayıs 1923 akşamı Rus temsilcisi Vatslav Vorovsky bir suikasta kurban gitti. Vorovsky, olay yerinde hayatını kaybetti. Beraberinde bulunan basın danışmanı Arales ile Rus gazeteci Drovsky olaydan yaralı olarak kurtuldu. Vorovsky cinayetinin ardından güvenliği tehlikede olan en önemli isim, Türk heyeti başkanı İsmet Paşa idi. O günlerde General Pelle'nin, Ermeni komiteleri tarafından İsmet Paşa'ya bir suikast yapılacağı yönündeki ihbarı, Türk kamuoyunda büyük öfke yarattı. Tedbir olarak arabasındaki *Türk Bayrağını* kaldırması istenen İsmet Paşa, *Bin Türk delegesi bile kurban edilse o bayrak yerinden kaldırılamaz* cevabını verdi. Bu cevap, aslında yeni Türk Devleti'nin çok zor şartlar altında kurulduğunun ifadesi idi.

Bu bildiri: Lozan görüşmelerinin gergin ortamında yaşanan bu suikast girişimlerinin Türk basınındaki yankılarını ortaya koymayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Vatslav Vorovsky, Mauritz Conradi, İsmet Paşa

SUMMARY

REFLECTIONS OF THE ASSASSINAIONS IN LAUSANNE IN THE MEDIA

With the Treaty of Lausanne signed on July 24- 1923, the existence and independence of the new Turkish State was accepted. The Ankara government, which took part in the Lausanne negotiations representing the rights of the Turkish Nation, participated in the negotiations both upon the invitation from the Allied Powers and as the representative of a victorious nation that had defeated the Allied Powers. However, the uncompromising attitude adopted by the Allied Powers form the beginning of the conference was a sign that the negotiations would take place under very difficult conditions. The assassination attempts during the Lausanne negotiations further increased this tense atmosphere.

The first assossination attempt in Lausanne took place in January 1923. An Egyptian named Sait attempted to assasinate Ahmet Fehmi Bey, a member of the independent Egyptian delegation, at the

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Lozan Palas Hotel, but the attacker was caught before he could achieve his goal. After this failed attempt, Russian representative Vatslav Vorovsky was assasinated on the evening of May 10, 1923. Vorovsky died at the scene. Press advisor Arales and Russian journalist Drovsky, who were with him, survived the incident with injuries. The most important name whose security was in danger after Vorovsky's murder was the head of the Turkish delegation, İsmet Pasha. In those days, General Pelle's notice that there would be an assassination attempt on İsmet Pashaby the Armenian committees created great anger in the Turhish public, İsmet Pasha, who was asked to remove the Turkish flag on his car as a precaution, replied that even if a thousand Turkish delegates were sacrificed, that flag could not be removed. This answer was actually an expression taht the new Turhish State was established under very difficult conditions.

This statement aims to reveal the repercussions of these assassination attempts in the Turkish press, which took place in the tense atmosphere of the Lausanne negotiations.

Key Words: Vatslav Vorovsky, Mauritz Conradi, İsmet Pasha.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

MİTİK DEĞERLER BAĞLAMINDA MAKEDONYA VE ANADOLU YAĞMUR DUALARI

AIN PRAYERS IN MACEDONİA AND ANATOLIA IN THE CONTEXT OF MYTHICAL VALUES

Dr.Ayşe Duvarcı

Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Duvarcı Başkent Üni. Fen Ed. Fak. TDE Bölümü Etimesgut Ankara aduvarci@baskent.edu.tr
Orcit: 0000-0002-9031-3611

Özet: Su, mitik devirlerden günümüze dünyanın başlangıcını bildirmesi, hayat ve canlılık vermesi, hem fiziksel hem ruhsal bir arınma aracı olması, varlıkları görünür görünmez kirlerden temizlemesi, sonsuza kadar yaşama ve bitmeyen gençlik sırlarına sahip olması gibi pek çok özelliği dolayısıyla halk kültüründe kutsal kabul edilmektedir. Su kaynaklarının en önemlisi yağmurlardır. Yağmur duası törenleri, özellikle tarımla uğraşan toplulukların uzun süren kuraklık döneminin ardından bahar aylarında yağmur yağması için yaptıkları dua ve bu dua ile birlikte gerçekleştirilen diğer pratikleri kapsar. Yağmurun zamanında ve bol yağması o bölgede yaşayan insanlara, hayvanlara, bitkilere can verir, hayatın devamını sağlar. Bu yüzden yağmurun diğer adları halk arasında bereket ve rahmet olarak kullanılır. Yağmurun yağmaması kuraklığa, kuraklık da kıtlığa ve ölüme sebep olur. Bu yüzden insanlar özellikle uzun süren kuraklık zamanlarında yağmuru kontrol etme ihtiyacı duyarak pek çok karmaşık büyüsel ve dini pratiklere başvururlar. Toplumlar kendi inanç sistemlerine göre tasarladıkları ve doğaya hükmettiğini düşündükleri doğaüstü güçlere veya ata ruhlarına yönelerek birtakım dini dualar, büyüsel nitelikli işlemler, taklitler yaparak yağmur yağdırmayı amaçlarlar.

Yağmur dualarının nasıl yapıldığı hakkında ülkemizin farklı coğrafi bölgelerinde ve Türk dünyasında çeşitli çalışmalar yapılmış ve bu ritüelin uygulanmasına yönelik şöyle bir sıralama geliştirilmiştir.

A) Halk tarafından yapılan yağmur duası törenleri
B) Çocuklar tarafından yapılan yağmur duası törenleri

Bu törenler adı geçen ülkelerde paralellik göstermektedir. Bilebildiğimiz en eski arkaik kültürlerden günümüze kadar, yağmur duası uygulamaları hem Anadolu'nun hem de Makedonya'nın değişik şehirlerinde tespit edilmiş, çeşitli ağız araştırmaları veya folklorik derleme çalışmaları sırasında bu uygulamanın nasıl yapıldığı hakkındaki veriler yazıya geçirilmiştir. Bu çalışmanın **amacı,** tespit edilen yağmur duası pratiğinin içinde yer alan hem dini hem de büyüsel motifleri belirlemek, bu motiflerin kaynağının Türk mitolojisinde hangi düşünce algısının karşılığı olduğunu anlamaya çalışmaktır. **Kullanılan yöntem** analitik metin çözümleme yöntemi ve **kaynaklar** ise Anadolu ve Makedonya folklor araştırmalarına yönelik çeşitli tezler, makaleler, yapılan ağız derleme çalışmalarında kaydedilen yağmur duası anlatıları, kültür tarihi ve mitoloji bağlamlı kitap ve makaleler ile ulaşabildiğimiz sözlü kaynaklardır.

Anahtar kelimeler: Yağmur duası, Anadolu ve Makedonya uygulamaları, Türk mitolojisi

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

HEYBELİADA RUHBAN OKULUNA TARİHİ BİR BAKIŞ

Doç. Dr. Evrim ŞENCAN
Başkent Üniversitesi, Atatürk İlkeleri Uygulama ve Araştırma Merkezi
elifevrim@baskent.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9807-1338

ÖZET

Bu bildiri, Heybeliada Ümit Tepesinde yer alan Aya Triada Manastırı içinde 1844 yılında eğitime başlamış 1971'de kapatılması yoğun tartışmalara yol açmış Heybeliada Ruhban Okulunun tarihiyle ilgilidir.

Eğitim öğretime devam ettiği yıllarda üst seviyede teoloji eğitimi veren ve Patrikhane'ye bağlı bir dini eğitim kurumu olan Heybeliada Ruhban Okulu (HRO), Ortodoks dünyasına çok sayıda din adamı yetiştirmiş döneminin en prestijli ve şöhretli teolojik okullarından biridir.

HRO; manastırı, kütüphanesi, bahçesi, mezarlığı ve eğitimiyle, Osmanlı Devleti dönemindeki azınlık okullarının hemen tamamının kabul ettiği eğitim sistemiyle öğretimine devam ederken, Cumhuriyetle birlikte, yeni rejimin eğitim sistemine uymak durumunda kalmış; 1971 yılındaki eğitim düzenlemelerine uyum sağlayamadığı için kapatılmıştır. Haliyle hem Osmanlı hem Atatürk hem de Atatürk sonrası dönem eğitim politikaları ve özelinde azınlık okullarıyla ilgili alınan kararlar bu bildirinin konusuna dahildir.

Okulun eğitim sistemi, dört ana dönemde incelenebilir:

1844-1915; 1915-1923; 1923-1951 ve 1951-1971 yılları arasında okul; kuruluşu, I. Dünya Savaşı, Millî Mücadele, Cumhuriyet ve Demokrat Parti eğitim politikalarına göre sisteminde değişiklikler ve uyarlamalar yaparak, 127 yıl eğitime devam etmiş; çok sayıda din adamı yetiştirmiş ve 950 mezununun 330'u piskopos, 4'ü ise başpiskopos olmuştur.

Günümüzde 40000'den fazla kitabı, 1000'den fazla gazetesi ve nadir el yazma eserleriyle dünyaca tanınan gösterişli bir kütüphaneye sahiptir. Okula bir dönem, "bilgelik ve eğitimin merkezi" denmesinin alt yapısıyla beraber, 127 yıl içinde okulun müfredatından, bahçesindeki hayvan ve bitkilerin bulunma sebeplerinden, mezarlığa verilen önemden ve bulunduğu tepeye bağlı Heybeliada'nın Osmanlı'dan Cumhuriyet'e demografik yapısından da söz edilecektir.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Eğitim sistemindeki disiplin, ödül/ceza sistemi, “kendi kendine yetme” prensibinin benimsenmesi ve okulun özel kuralları da yine bildiriye dahildir.

Okul; günümüzde Heybeliada Özel Rum Erkek Lisesi adıyla bilinmektedir ve eğitim öğretime kapalıdır. Okulun giriş katındaki belirli derslikleri, bahçesi, mezarlığı ve kilise ziyarete açıktır.

Anahtar Kelimeler: Heybeliada, Heybeliada Ruhban Okulu, Aya Triada Kilisesi, Azınlık Okulları.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

ÇİN'İN BÜYÜK ÜLKE DİPLOMASİSİ: XI JINPING'IN KONUŞMALARININ İÇERİK ANALİZİ

Yüksek Lisans Öğrencisi, TUBA İLKİM DEMİR[1]

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, tubaide76@gmail.com – https://orcid.org/0009-0001-2229-2601

Doç. Dr., TAHSİN YAMAK[2]

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, tahsin.yamak@ogu.edu.tr - https://orcid.org/0000-0001-8831-7448

ÖZET

"Çin'in Büyük Ülke Diplomasisi: Xi Jinping'in Konuşmalarının İçerik Analizi"[3] başlıklı bu çalışma; Çin Devlet Başkanı Xi Jinping'in 2013-2023 yılları arasında seçili ulusal/uluslararası düzeyde gerçekleştirdiği dış politika temalı konuşmaları içerik analizi yöntemiyle inceleyerek, Çin dış politikasının söylemsel dönüşümünü "Büyük Ülke Diplomasisi" (Da Guo Waijiao) çerçevesinde analiz etmeyi amaçlamaktadır.

Çalışmada, Xi Jinping'in diplomasi, ekonomi ve kalkınma konularında yaptığı uluslararası zirve ve forum konuşmalarından, amaçlı örnekleme yöntemi ve maksimum çeşitlilik ilkesi doğrultusunda seçilen örneklem kullanılmıştır. Dokümanlar, nitel veri analizi yazılımı MaxQDA kullanılarak içerik analizine tabi tutulmuştur. Veriler, MaxQDA 11 yazılımı ile kodlanmış, konuşmalarda öne çıkan temalar tematik ve frekans analizleri yoluyla değerlendirilmiştir. Ayrıca, Trump dönemi ABD-Çin ticaret savaşları, Kuşak ve Yol Girişimi (BRI) ve çok kutuplu sistem tartışmaları gibi dönemin öne çıkan uluslararası gelişmeleri bağlamında betimsel analiz gerçekleştirilmiştir.

---

[1] Tuba İlkim DEMİR, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Tezli Yüksek Lisans Programı, tubaide76@gmail.com.

[2] Doç. Dr. Tahsin YAMAK, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler ABD, tahsin.yamak@ogu.edu.tr

[3] Bu çalışma, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'ne sunulmak üzere Doç. Dr. Tahsin YAMAK danışmanlığında hazırlanan "Çin'in Büyük Ülke Diplomasisi: Xi Jinping'in Konuşmalarının İçerik Analizi" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiş olup, ESOGÜ Bilimsel Araştırma Projeleri Komisyonu tarafından yüksek lisans tez projesi olarak desteklenmektedir. Proje ID: 3359 ve Proje Kodu: SYL-2025-3359.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

MaxQDA 11 yazılımının içerik analizinde kullanılması, araştırmanın metodolojik olarak güçlü olmasına katkıda bulunurken analizin sistematik ve veri odaklı olması bakımından da özgünleştirmektedir. Elde edilen bulguların küresel ekonomik ve politik gelişmeler ışığında değerlendirilmesiyle çalışmanın çok yönlü bir perspektif sunması hedeflenmektedir.

Analiz bulguları, Xi Jinping'in seçili konuşmalarının, Çin'in dış politika ve ekonomik stratejilerindeki önemli değişimleri ve sürekliliği ortaya koyduğunu göstermektedir. Jinping döneminde Çin dış politika söyleminin daha sistematik, proaktif ve ulusal çıkar odaklı bir yapıya evrilmiştir. "Büyük Ülke Diplomasisi" anlayışı, yalnızca bir retorik strateji değil; aynı zamanda Çin'in normatif gücünü artırma, küresel yönetişimde daha etkin bir aktör olma ve alternatif bir küresel liderlik profili geliştirme çabası olarak şekillenmiştir. Bu söylem, özellikle 2016 sonrası dönemde kurumsallaşan dış politika vizyonu ile bütünleşmiş ve Çin'in küresel rekabetteki konumunu yeniden tanımlama hedefini desteklemiştir.

Çalışmanın genel bulguları, Çin'in küresel pozisyonunu sadece ekonomik araçlarla değil; söylemsel, kurumsal ve normatif yaklaşımlarla da güçlendirme yönünde sistematik bir strateji izlediğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler : Çin, Xi Jinping, Büyük Ülke Diplomasisi, İçerik Analizi, Dış Politika Söylemi.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

BASIN İÇERİĞİ OLARAK FOTOĞRAFIN FİKRİ MÜLKİYET HUKUKU AÇISINDAN KORUNMASI

Doktora Öğrencisi Av. Abdullah SINMAZ

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Özel Hukuk Anabilim Dalı,
snmazabdullah@gmail.com – 0009-0005-8654-8353.

ÖZET

Fotoğraflar niteliğine göre 5846 Sayılı Fikri ve Sınai Haklar Kanunu (FSEK) kapsamında korunabilmektedir. Bu korumanın bazı istisnaları yine FSEK'te belirtilmiştir. Sahibinin hususiyetini taşıması ve kanundaki eser kategorilerinden birinin içinde yer alması bir fikri ürünün eser olarak kabul edilmesinin en önemli şartlarından biridir. Bu hususiyet FSEK md.2/f.3, "bedii vasfı bulunmayan her nevi teknik ve ilmi mahiyette fotoğraf eserleri.", md.4/f.5, "estetik değere sahip olan fotoğrafik eserler" özünde yer alıyor ise FSEK hükümlerine tabi olarak korunacaktır. Eser niteliği taşımayan fotoğraflar ise FSEK md.84 ve 86. Maddelerinin atfıyla haksız rekabet hükümleri kapsamında koruma alanı bulmaktadır. Özellikle haber içeriğinde yer alan fotoğraflar FSEK md.36 kapsamında eser olarak değerlendirilmemekte ve kanunun koruması altında istisnaya tabi tutulmaktadır. Bu sebeple basın içeriği olarak çekilen fotoğraflar başkaları tarafından izinsiz olarak kullanıldığı durumlarda FSEK'in haksız rekabet hükümlerine atıf yaptığı söz konusu maddelere başvurulabilmektedir. Ancak yargılamalarda toplumun haber alma özgürlüğü hakkı üstün tutularak FSEK veya TTK kapsamında caydırıcı uygulamalar geliştirilememektedir. Özellikle internet haber sitelerinin izinsiz kullanımlarında cezasızlık algısı oluşturan kararlar verilebilmektedir. Sebebi ise internet haber sitelerinin Basın Kanunu kapsamında süreli yayın olarak kabul edilmemesiydi. Ancak 18.10.2022 tarihinde Basın Kanunu'nda yapılan değişiklik ile artık internet haber siteleri de süreli yayın kapsamına alınmış ve yeniden yayım hakkını saklı tutan kaynaklardan basın içeriklerinin alınması internet haber siteleri için de cezai müeyyideye bağlanmıştır. Konuyla ilgili olarak kafa karışıklığının giderilmesi için ilk olarak basın içeriği olan fotoğraflar sahibinin hususiyetini taşıyor ve FSEK'te sayılan kategorilere giriyorsa eser olarak değerlendirilmeli ve eserlere yönelik koruma kapsamına alınmalıdır. Yeterli incelemeler sonucunda eser olmadığına yönelik karar verilirse haksız rekabet hükümlerine veya Basın Kanunu md.24 yeniden yayım yasağına ilişkin hükme gidilebilmelidir. Buna ilişkin FSEK'te yapılacak düzenlemeler konuya ilişkin soruna esaslı bir çözüm sunabilecektir.

Anahtar Kelimeler: Basın İçeriği, Fotoğraf, Eser, Fikri ve Sınai Haklar Kanunu.

BALKAN 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
October 10-12, 2025- SKOPJE
ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

SİYASAL KÜLTÜR-SİYASAL REJİM ETKİLEŞİMİ VE BU ETKİLEŞİMİN MARKSİST TERMİNOLOJİDEKİ YANSIMALARI

Araştırma Görevlisi HIDIR DOĞAN
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü, hidirdogan@mu.edu.tr - ORCID ID: 0000-0003-1385-0621

ÖZET

Bu çalışma, siyasal kültür ve siyasal rejim arasındaki etkileşimi Marksist terminoloji çerçevesinde incelemektedir. Tarihsel olarak Antik Yunan'dan günümüze siyasal kültür-siyasal rejim ilişkisinin izini süren araştırma, Marksist düşünce geleneğinde bu etkileşimin nasıl kavramsallaştırıldığını eleştirel bir perspektifle ele almaktadır. Bu çerçevede çalışmamız, "Bir siyasal rejimin devamlılığını sağlayan kültürel mekanizmalar nelerdir?" ve "Marksist terminoloji bu mekanizmaları nasıl kavramsallaştırmaktadır?" gibi temel araştırma sorularına yanıt aramaktadır.

Marksist düşünce geleneğinde siyasal kültür unsurları, çoğunlukla "üstyapı" kavramı çerçevesinde ele alınmakta ve "ideoloji" ile "bilinç" kavramları etrafında şekillenmektedir. Klasik Marksizm'in altyapı-üstyapı ayrımı çerçevesinde kültür unsurlarını genellikle ekonomik determinizm bağlamında değerlendirdiği görülürken, yirminci yüzyılda Gramsci ve Althusser gibi düşünürlerin katkılarıyla bu anlayışın önemli bir dönüşüm geçirdiği saptanmaktadır. Gramsci'nin "hegemonya" kavramı ile Althusser'in "devletin ideolojik aygıtları" kavramsallaştırması, siyasal kültür unsurlarının siyasal rejimin sürdürülebilirliğindeki rolünü ve bu unsurlara ilişkin mücadele alanlarını yeniden tanımlamıştır.

Karşılaştırmalı metin analizi ve kavramsal analiz yöntemiyle gerçekleştirilen çalışma, Marksist teorinin ekonomik determinizmini aşarak, kültürel alanın özerkliğini vurgulayan yaklaşımların gelişimini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, siyasal rejimin meşruiyetinin sağlanmasında ve sürdürülmesinde hegemonik kültürel pratiklerin işlevi açığa çıkarılmaktadır. Araştırma sonucunda, Marksist düşünce geleneğinde siyasal kültür-siyasal rejim etkileşiminin, özellikle Batı Marksizmi olarak adlandırılan çizgide, ekonomik determinizmden kültürel hegemonya analizine doğru evrildiği tespit edilmektedir. Bu evrim, günümüzde neoliberal küreselleşme, iklim krizi, dijitalleşme ve çok-kültürlülük tartışmaları bağlamında siyasal kültür-siyasal rejim ilişkisinin anlaşılması için de analitik bir çerçeve sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Siyasal Kültür, Siyasal Rejim, Marksizm, Hegemonya, Devletin İdeolojik Aygıtları.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

ROMANYA'DA ULUS İNŞA SÜRECİNDE YENİDEN DOĞUŞUN SEMBOLÜ OLARAK DACİA KÜLTÜRÜ SÖYLEMİ

Dr. Öğr. Üyesi, ERTUĞRUL ERYÜCEL

Hitit Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Çorum/Türkiye, ertugruleryucel@hitit.edu.tr - ORCID ID: 0000-0003-4404-8148

ÖZET

Bu çalışma, 1878 yılında bağımsızlığını kazanan Romanya'da milli kimliğin inşasında ön plana çıkan unsurları ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışma, Romanya ulus inşa sürecinin Antik Dacia kültürüne atıf yapan yeniden doğuş söylemi üzerine kurulu olduğunu iddia etmektedir. Romanya'da ulus inşa süreci iki yönlü olarak işlemiştir. Bir taraftan 15. ve 16 yüzyıllarda Eflak ve Boğdan'ın kaybedilmesinden, 1878'de bağımsızlığın ilanına kadar Osmanlı hâkimiyetinde geçen süre "karanlık dönem" olarak tasvir edilirken; diğer taraftan ulusun tarihini Antik Çağ ile ilişkilendiren bir tarih yazımı benimsenmiştir. Eflak, Boğdan ve Erdel'den oluşan Romanya coğrafyası, 15. ve 16. yüzyıllarda Osmanlı hâkimiyeti altına girmiş ve yaklaşık 300 yıl Osmanlı hâkimiyetinde kalmıştır. Osmanlı'nın 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nı (93 Harbi) kaybetmesine müteakip, 1878 Berlin Antlaşması ile Romanya bağımsızlığını kazanmıştır. Romanya, bağımsızlık sonrası hızlı bir ulus inşa sürecine girmiştir. Bu bağlamda 1859 yılında Eflak ve Boğdan'ın birleşmesi, 1877-1878 yıllarında Osmanlı İmparatorluğu'na karşı verilen bağımsızlık mücadelesi övülmüş, mücadeleye öncülük eden liderler kahramanlaştırılmıştır. Ulus devlet kurmayı amaçlayan bu süreç "diriliş" olarak tasvir edilmiştir. Osmanlı hâkimiyetinden sonra Romen ulusunun antik temeller üzerinden yeniden doğuşuna vurgu yapılmıştır. Bu açıdan Romanya'da milli uyanış Osmanlı'ya karşı kazanılan zafer söylemi ve ilk çağlardan itibaren bu bölgenin Romen mezarları ile meskûn olduğunu ortaya koyan "ata toprakları" söylemi üzerinden gelişmiştir. Bir devletin üzerinde kurulduğu coğrafyaya güçlü bir aidiyet duygusunun yaratılmasında, geçmiş çağlarda da o coğrafyanın ataların yurdu olduğunun ortaya konulması büyük önem taşımaktadır. Kuzeyde Karpat Dağları ile güneyde Tuna Nehri arasında kalan coğrafyada kurulan Romanya ulus devleti, söz konusu coğrafyanın gerçek sahiplerinin kendileri olduğunu ispatlamak için, M.Ö. 1. ve 2. yüzyılda bölgede kurulan Dacia Krallığı'na başvurmuşlardır. Romen ulusu, köklerini bölgenin bilinen ilk sakinleri

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Dacialılara dayandırmışlardır. Bu iddiayı, arkeolojik ve antropolojik verilerle de destekleyerek bilimsel bir temele kavuşturmayı amaçlamışlardır. Romenler bu şekilde, kendilerini Balkan Tarihi içinde kökleştiren bir kuram oluşturmayı hedeflemişlerdir. Eflak, Boğdan ve Erdel'den oluşan "Dacia" bölgesinin ilk çağlardan beri meskûn topluluğunun Romenler olduğu ortaya koymaya çalışmışlardır. Romanya'da milli kimliğinin kurgulanışında başat unsur "kültür" olmuştur. Romenler, milli kimliğin kurgulanışında Latin köklerini ön plana çıkarmışlardır. M.S. II. Yüzyılda başlayan Roma hâkimiyeti sonucu bölgeye yoğun bir Romalı göçü olduğunu ve bu göçler sonucu yerli halk Dacialılar ile Romalıların iç içe geçtiğini, yerel kültür ve Roma kültürünün kaynaşması sonucu Romen kimliğinin ortaya çıktığını savunmuşlardır. Kendilerini Latin uygarlığı ailesine mensup bir ulus olarak tanımlamışlardır. Roma hâkimiyeti sonucu bölgede Latin kültürü ve dilinin egemen olduğunu savunan Romenler, bu aidiyeti perçinlemek için XIII. yüzyıldan beri kullandıkları Kiril alfabesini terk ederek; Latin alfabesine dönüş yapmışlardır.

Anahtar Kelimeler: Romanya, Ulus İnşası, Dacia Kültürü.

THE DACİAN CULTURE DİSCOURSE AS A SYMBOL OF REBİRTH İN THE NATİON-BUİLDİNG PROCESS İN ROMANİA

ABSTRACT

This study aims to reveal the elements that emerged in the construction of national identity in Romania, which gained its independence in 1878. It argues that the Romanian nation-building process was founded on a discourse of rebirth that referenced the culture of Ancient Dacia. The nation-building process in Romania operated in two directions. On the one hand, the period under Ottoman rule from the loss of Wallachia and Moldavia in the 15th and 16th centuries until the declaration of independence in 1878 was depicted as a "dark age." On the other hand, a historiography that associated the nation's history with antiquity and Christianity was adopted. The Romanian region, comprising Wallachia, Moldavia, and Transylvania, came under Ottoman rule in the 15th and 16th centuries and remained under Ottoman rule for approximately 300 years. Following the Ottoman defeat in the Russo-Turkish War of 1877-1878 (the War of '93), Romania gained its independence with the Treaty of Berlin in 1878. Romania entered a rapid nation-building process after its independence. In this context, the

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

unification of Wallachia and Moldavia in 1859 and the struggle for independence against the Ottoman Empire in 1877-1878 were praised, and the leaders who led the struggle were heroized. This process, which aimed to establish a nation-state, was depicted as a "resurrection." The rebirth of the Romanian nation based on ancient foundations after Ottoman rule was emphasized. In this respect, the national awakening in Romania developed through the narrative of the victory over the Ottomans and the "ancestral lands," which revealed that this region had been inhabited by Romanian graves since ancient times. In creating a strong sense of belonging to the geography on which a state is founded, it is crucial to demonstrate that that geography had also been the homeland of ancestors in past ages. The Romanian nation-state, established in the area between the Carpathian Mountains in the north and the Danube River in the south, sought to prove that they were the true owners of the region, dating back to 1000 B.C. They appealed to the Dacian Kingdom, established in the region in the 1st and 2nd centuries. The Romanians traced their roots to the Dacians, the region's first known inhabitants. They aimed to provide a scientific basis for this claim by supporting it with archaeological and anthropological data. In this way, the Romanians aimed to establish a theory that would root them in Balkan history. They attempted to demonstrate that the Romanians had been the inhabitant of the region of "Dacia," comprising Wallachia, Moldavia, and Transylvania, since ancient times. Culture was the dominant element in the construction of Romania's national identity. Romanians emphasized their Latin roots in the construction of their national identity. They argued that, as a result of Roman rule beginning in the 2nd century AD, there was intense Roman migration into the region, and that as a result of these migrations, the indigenous populations, Dacians and Romans, intermingled, and that the Romanian identity emerged as a result of the fusion of local and Roman cultures. They defined themselves as a nation belonging to the Latin civilization family. The Romanians, who claimed that the Latin culture and language were dominant in the region as a result of Roman domination, abandoned the Cyrillic alphabet they had used since the 13th century and returned to the Latin alphabet in order to reinforce this affiliation.

Keywords: Romania, Nation Building, Dacian Culture.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

YEREL KATILIMIN GÜÇLENDİRİLMESİNDE KATILIMCI MEKANİZMALARIN ROLÜ: AYVACIK MESLEK YÜKSEKOKULU ÖRNEĞİ

Yükseklisans Öğrencisi EMRAH ÇOPUROĞLU

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, emrahcopuroglu05@gmail.com

https://orcid.org/0009-0003-3780-5072

ÖZET

Yerel yönetim, belirli bir coğrafi sınırlar içerisinde yaşamlarını sürdüren vatandaşların, ihtiyaç duyduğu hizmetlerini üretmek, halka daha iyi hizmet verebilmek ve karar organlarının o bölgede yaşayan vatandaşlar tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzel kişisidir. Aynı zamanda halkın yönetime katılmasını sağlayarak halka kendi kendilerini yönetme imkanı sunan en önemli kuruluşlar olmalarının yanında, demokrasinin en etkili bir şekilde hayata geçen kamusal yüzüdür. Yönetim sürecinde yönetenler hizmetin gerektiği ihtiyaçları sağlayabilmek için kaynakları verimli ve etkin bir şekilde kullanması gerekmektedir. Bunu sağlayabilmek için de ulusal demokrasinin yanında, yerel demokrasilere de ihtiyaç olup, kentin daha iyi bir şekilde sürdürülebilirliğini sağlamak maksadıyla halkın yönetime katılabilmesi, yönetimin bir paydaşı olması gerekmektedir. Ayrıca halkın katılım mekanizmaları (Halk toplantıları, kent konseyi, belediye meclis toplantısı vb.) konusunda bilinçlenmesinin sağlanarak katılım mekanizmalarını daha etkin bir şekilde kullanması ve karar alma süreçlerine halkın doğrudan katılması gerekmektedir. Nicel araştırma yönteminden yararlanılan bu çalışmada uzman kişiler tarafından hazırlanan 18 maddeden oluşan yerel katılım ölçek soruları anket yöntemiyle Ayvacık Meslek Yüksekokulunda öğrenim gören 270 öğrenciye uygulanmış olup, elde edilen veriler SPSS ve AMOS istatistik programına aktarılarak analiz edilmiştir. Analiz sonucunda cronbach's alpha katsayısı (α)= 0,845 değeri olup ölçek yüksek güvenirliğe sahiptir. Yerel katılım ölçeğinin demografik yapılar ile karşılaştığında cinsiyet değişkeninde bir farklılaşmanın olmadığı, sınıflara göre karşılaştırıldığında farklılaşmanın olduğu, 2. Sınıf öğrencilerinin 1. Sınıf öğrencilerine göre daha katılımcı olduğu; ikamet değişkenine göre karşılaştırıldığında farklılaşmanın olduğu bu farklılaşmanın ilde yaşayanlar ile köyde yaşayanlar arasında olduğu, ilde yaşayanların köyde yaşayanlara göre yerel yönetimlerin katılımcı mekanizmalarına daha fazla katıldığı; yaşa göre karşılaştırıldığında ise farklılaşmanın olduğu bu farklılaşmanın 21 yaşındaki öğrencilerin 18 yaşındaki öğrencilere göre daha katılımcı olduğunu söyleyebiliriz. Sonuç olarak üniversite öğrencilerinin yerel yönetimlere doğrudan katılım gerektiren katılım mekanizmalarına katılma düzeyi düşüktür. Yerel katılımın sürdürülebilirliği için üniversite öğrencilerine katılım mekanizmaları konusunda fiziksel broşürlerin dağıtılması, yerel yönetimlerin dijital platformlarında katılım mekanizmalarına yer verilmesi, öğrencilere katılım mekanizmaları konusunda eğitim, seminer verilmesi gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler : Yerel Yönetim, Katılım, Katılım Mekanizmaları

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

THE ROLE OF PARTICIPATIONAL MECHANISMS IN STRENGTHENING LOCAL PARTICIPATION: THE CASE OF AYVACIK VOCATIONAL SCHOOL

EMRAH ÇOPUROĞLU

Çanakkale Onsekiz Mart University, emrahcopuroglu05@gmail.com - ORCID ID

https://orcid.org/0009-0003-3780-5072

ABSTRACT

Local government is a public legal entity established within a specific geographical area to produce the services needed by citizens living within a specific geographical area, to better serve the public, and whose decision-making bodies are elected by the citizens of that area. They are also the most important institutions that provide the public with the opportunity to self-govern by enabling public participation in governance. They are also the most effective public face of democracy. In the governance process, those governing must use resources efficiently and effectively to provide the services they need. To achieve this, local democracies are needed alongside national democracy. To ensure the city's greater sustainability, the public must be able to participate in governance and become stakeholders in the governance. In addition, it is necessary to raise public awareness about participation mechanisms (public meetings, city council, municipal council meetings, etc.) so that they can use participation mechanisms more effectively and the public can directly participate in decision-making processes. In this study, which utilizes the quantitative research method, local participation scale questions consisting of 18 items prepared by experts Aldemir and ŞEN were applied to 270 students studying at Ayvacık Vocational School via survey method and the obtained data were analyzed by transferring to SPSS and AMOS statistical programs. As a result of the analysis, Cronbach's alpha coefficient (α)= 0.845 and the scale has high reliability. When the local participation scale was compared with demographic structures, it was found that there was no differentiation in the gender variable, but when compared according to grades, there was a differentiation, sophomore students were more participatory than freshmen; when compared according to the residence variable, it was found that there was a differentiation and this differentiation was between those living in the province and those living in the villages,

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

those living in the province participated more in the participatory mechanisms of local governments compared to those living in the villages; When comparing by age, we can say that there is a significant difference, with 21-year-old students being more participatory than 18-year-olds. Consequently, university students have a lower level of participation in participation mechanisms that require direct participation in local governments. To ensure the sustainability of local participation, physical brochures on participation mechanisms should be distributed to university students, participation mechanisms should be included on local government digital platforms, and students should receive training and seminars on participation mechanisms.

Keywords: Local Government, Participation, Participation Mechanisms

SANATTA MÜTEMADİYET-ÜSLUP İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA ANTİK MEDENİYETLERDE RESİM

PAINTING IN ANCIENT CIVILIZATIONS IN THE CONTEXT OF THE RELATIONSHIP BETWEEN CONTINUITY AND STYLE IN ART

Doç. Dr. Abdulsemet Aydın

Dicle Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, samethevedi@gmail.com ORCID:0000-0001-5065-0122

DOI Nr. : 10.5281/zenodo.17335517

Özet

Antik medeniyetlerin dikkat çeken en önemli özelliği mütemadiyetdir. Mütemadiyeti sağlayan en önemli husus ise bu medeniyete has üsluplaştırmadır. Her medeniyete özgü olsa bile, üslup o medeni yapının varlığı ve devamlılığı için elzemdir. Üslup, yapının mahiyetinin, hangi sanat veya kültür alanında olursa olsun, en uygun biçim, görünüş ile tezahür etmesi gerekir. Antik medeniyetlerin uzun süre varlık göstermesinin asıl nedeni de o medeniyete ruh ve beden teşkil eden mahiyet-tezahürat ilişkisinden yaratılan uyum veya üsluptur. Üslup, özün, mahiyetin uygun mecra ve materyal ile nihayetinde bedene büründürüldüğü yahut sanat eseri şeklinde varlık kazanır. Bu problematiğin anlaşılır kılınması ve öneminin fark edilmesi amacıyla sanatsal yönden incelenen antik medeniyetlerin her birinin nevi şahsına mahsus üsluplar yarattıkları ve kendi içlerinde çeşitli periyotlar halinde olsa da, bu üslupların mahiyet veya özü itibariyle özellikle de sanatta bir tutarlılık ve bütünlük arz ettiği anlaşılmıştır. Bu çalışma için kapsamında incelenen örnekler sahih kaynaklardan ve görsel plastik sanatlar alanından seçilerek temin edilmiş ve nitel yöntem ve modelleri ile incelenmiş ve her bir eser türüne uygun modern analiz metotları yoluyla analiz edilmiştir. Çalışma sonucunda antikiteye konu medeniyetlerin, türü, materyali, tekniği ne olursa olsun yarattıkları görsel plastik sanat eserlerinin o medeniyete özgü mahiyet esas alan ve başından sonuna taammüdi bir tasavvur, tasarım ve realizasyon neticesinde var edildiği, ortaya çıktığı anlaşılmıştır

Anahtar Sözcükler: Antik, medeniyet, mütemadiyet, üslup, resim

Abstract

The most striking characteristic of ancient civilizations is their continuity. The most important factor that ensures this continuity is the stylization unique to that civilization. While unique to each civilization, style is essential for the existence and continuity of that civilization. Style, regardless of the artistic or cultural field, must manifest the nature of the structure in the most appropriate form and appearance. The fundamental reason for the long-term existence of

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

ancient civilizations is the harmony or style created by the relationship between nature and manifestation, which constitutes the soul and body of that civilization. Style is the embodiment of the essence and nature through appropriate media and materials, or it comes into existence in the form of a work of art. To clarify this problem and recognize its importance, it has been understood that each of the ancient civilizations studied from an artistic perspective created their own unique styles, and that, although they may have varied periods within themselves, these styles exhibit consistency and integrity in their essence or essence, especially in art. The examples examined for this study were selected from authentic sources and the field of visual plastic arts. They were examined using qualitative methods and models, and analyzed using modern analytical methods appropriate to each type of work. The study concluded that the visual plastic arts created by ancient civilizations, regardless of their type, material, or technique, were created and emerged as a result of a deliberate conception, design, and realization based on the specific nature of that civilization, from beginning to end.

Keywords: Antiquity, civilization, continuity, style, painting

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

ANTİK YUNAN DÜNYASINDA MÜZİK

Dr. Öğr. Üyesi RAHİM KIZGUT
Giresun Üniversitesi, rkizgut@gmail.com - ORCID ID: 0000-0001-8898-1859

ÖZET

Müzik, Antik Yunanlılar için hayatın hemen her alanında çok önemli bir rol oynamıştır. Halka açık toplantılarda ve özel akşam yemeği partilerinde, hem neşeli hem de hüzünlü törenlerde, insanların tanrılara seslenirken, dua ederken ya da şükrederken yaptıkları ibadetlerde müziğin sesi hep duyulmuştur. Tiyatrolarda, trajedi ya da komedi sahnelerinde, spor sahalarında, okullarda, savaş gemilerinde ve hatta savaş alanlarında müzik hep vardır. Antikçağda müziksever olarak adlandırılmayı hak eden bir halk varsa o da Yunanlılar olarak görülmüştür. Müzik büyük dini festivallerden hiçbir zaman uzak kalmamıştır. Atina'nın en önemli iki festivali olan Panathenaia ve Büyük Dionysia'da MÖ VI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren büyük ölçüde melodik unsurlar yer almıştır. Her yıl yapılan kutlamalarda Atina sınırından başlayan bir kortej, müzisyenler ve dansçılar eşliğinde tüm şehir boyunca Agoradan ve Akropolisten geçerek büyük bir şarkı alayı oluşturmuştur. Alaydaki müzisyenler geleneksel olarak vazo resimlerinde iki aulos çalgıcısı ve iki kithara çalgıcısı olarak resmedilmiştir. Antik Yunan Kültüründe müzik sadece Atina ile sınırlı kalmamış sert mizaçlı ve askeri bir karakter taşımalarına rağmen Spartalılar'ın hayatında da yer almıştır. Spartalı hoplitler savaşlara flütlerin, lirlerin ve kitharaların şarkıları eşliğinde ilerlemişler, tanrılarına olan şükürlerini "paean" adı verilen zafer şarkıları söyleyerek göstermişlerdir. Koro şarkıları kentin bayramlarını süslemiş, ünü pek çok yabancıyı çeken Gymnopaedia Bayramında Lakedaimonlu gençler Apollon onuruna şarkılar söyleyip danslar etmişlerdir. Sparta kendi şairlerini yetiştirmese de, dışarıdan gelerek kamusal yaşamda pay sahibi olan Lesboslu Terpandros, Atinalı Tyrtaeus, Giritli Thaletas, Sardesli Alkman gibi şairleri benimsemiştir. Antik Yunan Kültüründe müzisyenler MÖ III. yüzyıla kadar konserlerden ziyade bu tip merasim ya da festivallerde performans sergilemişlerdir. Başta aulos, kithara, syrinx ve lir olmak üzere Antik Yunan Müziğinde çok sayıda müzik aletinin kullanıldığı bilinmektedir. Bu müzik aletleri kendilerine özgü biçimleri, çıkardıkları sesler ve icra edilişleri ile Antik Yunan Müzik Kültürünün birer zenginliği olarak görülmüştür. Antik Yunan Müziği ile ilgili yapılan araştırmalarda çok sayıda antik yazara ait veri kullanılmıştır. Bunların en eskisi Pseudo-

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Aristoteles olarak adlandırılan, müzik teorisi ve pratiğiyle ilgili akademik tartışmalardan oluşan bir derlemedir. Bir sonraki eser, müzisyen olarak adlandırılan filozof Aristoksenos'un incelemeleridir. Plutarkhos'un De Musica adlı eseri ile Aristides, Kleonides ve farklı yazarlara ait kitaplarda önemli bilgilere ulaşılmıştır. Alypius'a atfedilen kısa el kitabı, Yunan Müzik Notasyonunu anlamak ve açıklamak için vazgeçilmez bir kaynak olarak değerlendirilmiştir. Yazılı kaynaklara ek olarak; arkeolojik malzemeler de önemli bilgiler vermektedir. Bu malzemelerden çeşitli enstrümanların ve icracıların tasvirlerini görmek mümkündür. Bu çalışmadaki temel motivasyon; toplumlar ve kültürler içinde önemli bir yere sahip olan müzik olgusunun çeşitli unsurlarıyla birlikte Antik Yunan Kültüründeki varlığı hakkında bir değerlendirme yapmaktır.

Anahtar Kelimeler: Müzik, Antik Yunanistan, Müzik Enstrümanları, Atina, Sparta.

MUSIC IN THE ANCIENT GREEK WORLD

Assist. Prof. Dr. Rahim KIZGUT

Giresun University, rkizgut@gmail.com - ORCID ID: 0000-0001-8898-1859

ABSTRACT

Music played a very important role in almost every aspect of life for the Ancient Greeks. Its sound was always heard at public gatherings and private dinner parties, at both joyful and sorrowful ceremonies, and in the worship rituals where people addressed the gods, prayed, or gave thanks. Music was ever-present in theaters, on tragedy or comedy stages, in sports arenas, schools, warships, and even on battlefields. If any people in antiquity deserved to be called music lovers, it was the Greeks. Music was never absent from major religious festivals. From the second half of the 6th century BC, when the two most important festivals of Athens, the Panathenaia and the Great Dionysia, were reorganized and expanded, melodic elements featured prominently. During the annual celebrations, a procession starting from the Athenian border, accompanied by musicians and dancers, passed through the entire city, from the Agora to the Acropolis, forming a great song parade. Musicians in the procession were traditionally depicted in vase paintings as two aulos players and two kithara players. Music in ancient Greek culture was not limited to Athens; it also played a role in the lives of the Spartans, despite their stern and military character. Spartan hoplites marched into battle accompanied by the songs of

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

flutes, lyres, and kitharas, expressing their gratitude to the gods of victory by singing songs of triumph called “paeans.” Choral songs adorned the city's festivals, and during the Gymnopaedia Festival, which attracted many foreigners, the young men of Lacedaemon sang songs and danced in honor of Apollo. Although Sparta did not cultivate its own poets, it embraced poets who came from outside and became part of public life, such as Terpandros of Lesbos, Tyrtaeus of Athens, Thaletas of Crete, and Alkman of Sardis. In Ancient Greek culture, musicians performed at ceremonies or festivals rather than concerts until the 3rd century BC. It is known that numerous musical instruments were used in Ancient Greek music, primarily the aulos, kithara, syrinx, and lyre. These instruments, with their distinctive forms, sounds, and modes of performance, were regarded as treasures of Ancient Greek musical culture. Research on Ancient Greek Music has utilized data from numerous ancient authors. The oldest of these is a compilation of academic discussions on music theory and practice attributed to Pseudo-Aristotle. The next work is the studies of Aristoxenus, a philosopher known as a musician. Important information has been obtained from Plutarch's De Musica and books by Aristides, Cleonides, and various other authors. The short handbook attributed to Alypius is considered an indispensable source for understanding and explaining Greek musical notation. In addition to written sources, archaeological materials also provide important information in terms of visuality. It is possible to see depictions of various instruments and performers in these materials. The main motivation in this study is to evaluate the presence of the phenomenon of music, which has an important place in societies and cultures, with its various elements in Ancient Greek Culture.

Key Words: Music, Ancient Greece, Musical Instruments, Athens, Sparta.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

EVRENSELLİK ALGISI ÜZERİNE

Prof. Dr. Erdem ÜNVER
Atılım Üniversitesi,
Güzel Sanatlar Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, Tekstil ve Moda Tasarımı Bölümü
erdemunver55@gmail.com
ORCID: 0000-0003-4432-8983

Egemenlik, bilim ve teknolojiye bağlı ekonomik ve askeri güçle mümkündür. Bu güç, kültürel ve sanatsal evrenselliğe ulaşım kanalları açar. Ulaşılan her bilgi ve teknoloji, kültürel üretimin kaynağı olur, varlık algısına yeni boyutlar kazandırır. Bu nedenle sanatsal değişimin sürekliliği bilim ve teknoloji toplumlarında görülür. Her değişimin arka planında sosyolojik, felsefi ve bilimsel değer sistemleri yer alır.

Gelişmemiş, sürekli kültür emperyalizmi baskısındaki toplumların büyük bir kesimi yerel, otantik kültürle beslenir ve egemen kültürün düzeysiz taklitçisi olur. Bu toplumlar, sanatsal değişime kaynaklık edemedikleri gibi uluslararası nitelikte ürün yaratımına katkı veremezler. Çünkü elit denebilecek küçük bir kesim dışında, üst düzey sanatı tüketebilecek bir birikime sahip değillerdir.

Toplumsallaşma sürecini tamamlamamış düşünce, bilim ya da sanat ürünü evrenselleşemez. Evrensel tarih bilinci açısından bir anlam taşımaz ve yöreseldir. Burada belirleyici olan sanatçının gücü değil, bu ürünü anlamlandıracak sistemin gücüdür. Evrenselliğe birkaç sanatçı ile değil, toplumsal yapılaşma içindeki sistemlerin etkileşmeleriyle ulaşılır.

Bir toplum evrensel noktaya gelmeyi, var olan geleneksel dünya görüşüne kendisini adapte ederek başaramaz. Eğitime bağlı bilimle, teknolojiyle gelişen toplumlar evrensel olur. Bu alanlar konusunda fikri, tasarımı, önerisi olmayan, yani entelektüellikten uzak bir sanatçı, amatörün üzerinde sıradan bir sanatçıdır.

Sanatın değişim noktalarında yer alan isimler değişimi ve gelişimi algılayıp, bunları yorumlayacak, yeni sanatsal davranış biçimleri oluşturabilecek potansiyele sahip olan sanatçılardır. Bu nedenle yönetimler, yöresel olana değer veren, estetik duyarlığı yüksek ve evrensel olanla iletişime geçebilecek bir toplum ve evrensel normlara sahip sanatçıları hedefleyen bir eğitim sistemine yönelmelidir.

Anahtar Kelimeler: Sanat, Evrensellik, Eğitim, Bilim-Teknoloji.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

ORDU/AKKUŞ'TAN YEREL KÜLTÜREL MİRAS ÖRNEKLERİ: SERENDERLER

Dr. Öğr. Üyesi SERPİL SEYFİ

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, serpil.seyfi@gmail.com-0000-0002-9902-5309, 263979

ÖZET

Bu çalışmanın konusu, Orta Karadeniz Bölgesi'nde bulunan Ordu ilinin Akkuş ilçesine bağlı Ormancık Mahallesi'nde yer alan serenderlerdir. Bu yapılar, Karadeniz Bölgesi'nde tahıl depolamak veya mısır kurutmak amacıyla kullanılan, yerden belirli bir yükseklikte yapılmış tek odalı mekanlardır. Bu mekanların yerden belirli bir yükseklikte yapılmasının temel amacı, haşerelerden meyve ve tahıl ürünlerini korumaktır.

Çalışmada, Ormancık köyünde bulunan ve günümüze ulaşan dört örnek incelenmiştir. Gittikçe sayıları azalan bu tür mekanların kültürel mirasın sürdürülmesi kapsamında irdelenerek belgelenmesi gereğinden yola çıkılarak, daha önce çalışılmamış bu örneklerin detaylı bir şekilde araştırılıp kayıt altına alınması, çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Tespit edilen serenderlerin, ülkemizde inşa edilen diğer örneklerle de karşılaştırması yapılarak, bu örneklerle benzer ve farklı yönleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırmada saha çalışması yapılarak, belirtilen yapılar yerinde incelenmiş, ölçüleri alınmış ve fotoğrafları çekilmiştir.

Konuyla ilgili literatür taramasının ardından saha çalışması yapılmış ve nitel araştırma yaklaşımı olan görüşme yöntemi kullanılarak sözlü tarih çalışması gerçekleştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler : Serender, Akkuş/Ormancık Köyü, Yerel Mimari.

EXAMPLES OF LOCAL CULTURAL HERITAGE FROM ORDU/AKKUŞ: SERENDERS

Dr. Öğr. Üyesi SERPİL SEYFİ

Tokat Gaziosmanpaşa University, serpil.seyfi@gmail.com-0000-0002-9902-5309, 263979

ABSTRACT

This study focuses on the serenders in the Ormancık neighborhood of the Akkuş district in the Ordu province of the Central Black Sea Region. These single-room structures are built a certain height above the ground and are used in the Black Sea Region to store grain or dry corn. The primary reason for building these structures at a certain height is to protect grain and fruit products from pests.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

This study examined four examples found in Ormancık village that have survived to the present day. Due to the dwindling number of these structures and the need to document them as part of cultural heritage preservation, this study aims to thoroughly research and record these previously unexamined examples. The identified structures were compared with other examples in our country to identify similarities and differences. Fieldwork was conducted on site, and the specified structures were examined, measured, and photographed.

After a literature review on the subject, fieldwork was conducted and an oral history study was carried out using the interview method, a qualitative research approach.

Keywords: Serender, Akkuş/Ormancık Village, Local Architecture.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

DÜĞÜN FOTOĞRAFÇILIĞINDA TURİSTİK MEKANLARIN KULLANIMI VE DESTİNASYON İMAJINA ETKİSİ

Dr. Elanur MUTLU

elanurrmutlu@gmail.com – 0000-0002-4157-9245

ÖZET

Turistik mekanların düğün fotoğrafçılığı çekimlerinde tercih edilmesi, mekanın tanıtımı, turistik algısı ve destinasyon kimliği üzerinde çok katmanlı etkiler yaratmaktadır. Son yıllarda çiftler, düğün öncesi fotoğraf çekimleri için tarihi yapılar, doğal peyzaj alanları, parklar, müzeler ve kent simgeleri gibi turistik mekanları tercih etmektedir. Bu tercihlerin, yalnızca estetik bir arka plan sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda bu alanların görsel değerini artırdığı, sosyal medyada görünürlüğünü güçlendirdiği ve destinasyon imajına olumlu katkı sunduğu değerlendirilmektedir. Araştırmada nitel bir yöntem olarak görsel içerik analizi benimsenmiştir. Veri kaynağını instagram ve Pinterest gibi sosyal medya platformlarında #wedding, #weddingphotography, #dışçekim ve #düğünfotoğrafçılığı etiketleri altında paylaşılan düğün fotoğrafları ve kısa videolar oluşturmaktadır. Belirlenen örneklem, tematik analiz yaklaşımıyla incelenmiş; doğal güzellik, tarihi miras, destinasyon imajı ve kültürel kimlik gibi temalar etrafında sınıflandırılmıştır. Elde edilen bulgular, turistik mekanların düğün fotoğrafçılığı yoluyla romantik ve estetik bir çekim alanı olarak yeniden anlam kazandığını göstermektedir. Bu durum, mekanın turistik çekiciliğini artırmakta, görsel kimliğini güçlendirmekte ve sosyal medyada destinasyon görünürlüğünün oluşmasını sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler : Turizm, Destinasyon İmajı, Düğün Fotoğrafçılığı, Sosyal Medya

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

BALKANLARDA KÜLTÜREL MİRASIN TURİZM POLİTİKALARINA ETKİSİ: YEREL HALK ALGISI VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

Yazar : Nasrın MOUSANASAB
Kurum: Selçuklu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
E-posta: nmousanasab@gmail.com
ORCID:

Özet

Bu çalışma, Balkanlarda kültürel mirasın turizm politikalarının şekillenmesindeki rolünü ve yerel halkın bu sürece ilişkin algılarını incelemeyi amaçlamaktadır. Kültürelmiras, yalnızca geçmişin korunması değil, aynı zamanda turizm sektörünün sürdürülebilirliği açısından da stratejik bir kaynak olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, çalışmada kültürel mirasın turizm politikalarına yön veren temel bir unsur olup olmadığı ve yerel halkın algılarının bu politikaların uygulanabilirliğine nasıl katkı sunduğu araştırılacaktır.

Araştırmada nitel yöntem benimsenmiş olup, Balkanların farklı şehirlerinde yaşayan yerel halkla yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılması planlanmaktadır. Görüşmelerden elde edilen veriler, içerik analizi yöntemiyle çözümlenecek ve kültürel miras-turizm ilişkisi bağlamında temalar halinde sınıflandırılacaktır.

Beklenen bulgular, kültürel mirasın turizm politikalarında karar vericiler için yol gösterici bir unsur olduğu ve yerel halkın algılarının sürdürülebilir turizmin hayata geçirilmesinde kritik bir rol oynadığı yönündedir. Ayrıca araştırmanın, kültürel mirasın korunması ile turistik kullanım arasındaki dengeye ışık tutması ve sürdürülebilir turizm politikalarının güçlendirilmesine katkı sağlaması öngörülmektedir.

Sonuç olarak, çalışma Balkanlarda kültürel mirasın turizm politikalarındaki stratejik önemini ortaya koyarak hem akademik literatüre hem de uygulayıcılara pratik katkılar sunmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Kültürel Miras, Turizm Politikaları, Yerel Halk Algısı, Sürdürülebilirlik, Balkanlar

Abstract

This study aims to examine the role of cultural heritage in shaping tourism policies in the Balkans and to analyze local community perceptions regarding this process. Cultural heritage is considered not only as the preservation of the past but also as a strategic resource for the sustainability of the tourism sector. Accordingly, the study investigates whether cultural heritage acts as a guiding element in tourism policies and how local perceptions contribute to the feasibility of these policies.

The research adopts a qualitative methodology, employing semi-structured interviews with local residents in various Balkan cities. The data obtained will be analyzed through content analysis and categorized into themes within the cultural heritage–tourism nexus.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

Expected findings suggest that cultural heritage serves as a guiding factor for policymakers in tourism and that local perceptions play a crucial role in implementing sustainable tourism. The study is also expected to highlight the balance between heritage preservation and touristic use, contributing to the development of more sustainable tourism policies.

In conclusion, this research seeks to reveal the strategic significance of cultural heritage in tourism policies in the Balkans, providing contributions to both the academic literature and practitioners.

Keywords: Cultural Heritage, Tourism Policies, Local Community Perception, Sustainability, Balkans

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

LYKİA'NIN SAKLI KENTİ ARNEAİ TERİTORYUMUNUNDA SURVEY ÇALIŞMALARI ÖNCESİ İLK İZLENİMLER

FIRST OBSERVATIONS BEFORE SURVEY WORKS IN THE ARNEAI TERRITORIUM, THE HIDDEN CITY OF LYCIA*

Araş. Gör. Dr. YAŞAR ARLI

Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, yasararli@akdeniz.edu.tr

ORCID: 0000-0001-7799-6764

ÖZET

Antalya ilinin Finike ilçesindeki Ernez mahallesi sınırları içinde yer alan Arneai antik kentinde günümüze kadar sistemli bir yüzey araştırması gerçekleştirilmemiştir. Bu nedenle, kentin teritoryumuyla birlikte kentteki kamu-özel yapıları da bugüne kadar belgelenmemiştir. Başkanlığımdaki ekiple gerçekleştirilecek yüzey araştırmaları sonucunda Orta Likya Bölgesi'nde yer alan kentin hem tarihsel/kültürel sürekliliğinin sınırları aydınlatılmaya çalışılacak hem de geleceğe miras aktarımında kamu-özel yapıları belgelenerek arkeoloji dünyasına tanıtılacaktır. Uzun yıllar göz ardı edilmiş olan kentte ilk bakışta dikkat çeken mimari yapılar ise, Likya Bölgesi'ne özgü ölü gömme geleneğinin yaygın örneklerinden kaya mezarlarıyla birlikte güçlü sur duvarlarıdır. Bu mimari öğelerle birlikte Medusa başı betimli arşitrav bloğu ile yüzeyde karşılaşılan bolca seramik buluntuları da kentteki tarihsel/kültürel sürekliliğin takibi açısından oldukça önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Arneai, Antalya, Finike, Ernez, Orta Likya.

ABSTRACT

No systematic survey has been carried out in Arneai ancient city, located within the borders of Ernez neighbourhood in Finike district of Antalya until today. Therefore, the public-private structures in the city, along with the city's territory, have not been documented up to the present. As a result of the survey to be conducted by the team under my leadership, the boundaries of the historical/cultural continuity of the city located in the Central Lycia Region will be illuminated, and the public-private structures will be documented and introduced to the world of archaeology in terms of transferring heritage to the future. The architectural structures that attract attention at first glance in the city, which has been ignored for many years, are the strong city walls along with the rock tombs, which are common examples of the burial tradition specific to the Lycia Region. Along with these architectural elements, the architrave block with a Medusa head depiction and the abundant ceramic findings encountered on the surface are also very important in terms of following the historical/cultural continuity in the city.

Keywords: Arneai, Antalya, Finike, Ernez, Central Lycia.

* Bu çalışmaya özgü tam metnin yıl içinde "KUBABA" adlı dergide yayımlanması planlanmaktadır.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİNDE OSMANLI-YUNAN İLİŞKİLERİNDE DİPLOMATİK BİR HEDİYELEŞME: CEVAD PAŞA'NIN LAYİHASI

Dr. RAHİME YAVUZ GERENTEPE
rahime_yavuz@hotmail.com - 0009-0009-1249-8372

ÖZET

Hediyeleşme, insanlık tarihinin en eski toplumsal pratiklerinden biri olarak yalnızca bireyler arası bir nezaket göstergesi değil, aynı zamanda siyasal, kültürel ve diplomatik ilişkilerin şekillenmesinde de etkili bir araç olmuştur. Antik uygarlıklardan Orta Çağ saray geleneklerine, İslam medeniyetinden Avrupa monarşilerine kadar uzanan geniş bir zaman diliminde hediyeler, ittifak kurma, dostluk pekiştirme, üstünlük gösterme ya da barış sağlama gibi stratejik amaçlar için kullanılmıştır. Bu çerçevede hediyeleşme, uluslararası ilişkilerde yazılı anlaşmalar kadar anlam yüklü bir "sessiz diplomasi" dili olarak değerlendirilir. Osmanlı Devleti, özellikle klasik dönemden itibaren hediyeyi hem saray törenlerinde hem de yabancı devletlerle kurduğu diplomatik temaslarda vazgeçilmez bir unsur olarak görmüştür. 19. yüzyılın son çeyreğinde tahtta bulunan II. Abdülhamid, dönemin değişen güç dengeleri, milliyetçi hareketler ve büyük devletlerin baskısı altında diplomatik jestlere ayrı bir önem atfetmiş; armağanları yalnızca protokol gereği değil, siyasal mesaj içeren semboller olarak kullanmıştır. Bu makale, tarihteki hediyeleşme geleneğinin dönüşümünü kısaca ele aldıktan sonra, Osmanlı-Yunan ilişkileri bağlamında II. Abdülhamid döneminde gerçekleşen dikkat çekici bir diplomatik armağan örneğini incelemektedir. 1890'larda Atina'da Osmanlı Devleti'ni temsil eden Mehmet Rıza Bey'in elçiliği sırasında, Yunan Kralı I. Georgios'un tahta çıkışının 25. yıl kutlamaları vesilesiyle Atina'ya heyet başkanı olarak gönderilen Mirliva Ahmed Cevad Paşa'nın hazırladığı layiha, bu bağlamda incelenen temel belgedir. Layiha, yalnızca bir hediyenin seçimi ve sunum biçimini değil, dönemin diplomatik nezaket anlayışını, Osmanlı-Yunan ilişkilerinin kırılgan dengelerini ve Abdülhamid yönetiminin sembolik mesaj stratejilerini de gözler önüne sermektedir.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

A DIPLOMATIC EXCHANGE OF GIFTS IN OTTOMAN-GREEK RELATIONS DURING THE REGION OF II. ABDULHAMID: CEVAD PASHA'S DRAFT

ABSTRACT

Gift-giving, one of the oldest social practices in human history, has been not only a sign of interpersonal courtesy but also an influential tool in shaping political, cultural, and diplomatic relations. From ancient civilizations to medieval court traditions, from Islamic civilization to European monarchies, gifts have been used for strategic purposes such as forming alliances, strengthening friendships, demonstrating superiority, or securing peace. In this context, gift-giving is considered a language of "silent diplomacy," as meaningful as written agreements in international relations. Especially since the classical period, the Ottoman Empire considered gifts an indispensable element in both palace ceremonies and diplomatic contacts with foreign states. II. Abdulhamid II, who ascended to the throne in the last quarter of the 19th century, under the changing balance of power, nationalist movements, and pressure from the great powers, placed particular importance on diplomatic gestures, using gifts not only as a matter of protocol but also as symbols conveying political messages. This article, after briefly examining the evolution of gift-giving traditions throughout history, examines a remarkable example of diplomatic gifts that occurred during the reign of II. Abdulhamid in the context of Ottoman-Greek relations. The key document examined in this context is the memorandum prepared by Mirliva Ahmed Cevad Pasha, who was sent to Athens as the head of a delegation to commemorate the 25th anniversary of the accession of King George I of Greece during Mehmet Rıza Bey's ambassadorship to the Ottoman Empire in Athens in the 1890s. The memorandum reveals not only the selection and presentation of a gift but also the diplomatic courtesies of the period, the fragile balance of Ottoman-Greek relations, and the symbolic messaging strategies of the Abdulhamid administration.

Key Words : Ottoman-Greek Relations, Diplomacy, Ahmet Cevdet Pasha

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

RUMELİ'DE İKTİDAR İNŞÂSI: AYAN VE DAĞLI EŞKIYASI ORTAKLIĞI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Dr. Cem DÜZEN

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi/Tarih Bölümü, cduzen@nku.edu.tr

ORCİD ID: 0000-0003-0761-5158

XVIII. yüzyılın ikinci yarısı ve XIX. yüzyılın başları, Osmanlı Devleti için taşrada merkezî otoritenin günden güne zayıfladığı buna karşılık yerel güç odaklarının her yönüyle nüfuzlarını arttırdığı bir dönem oldu. Bu minvalde âyan sınıfı ise taşrada kademeli olarak gücünü arttıran yerel unsurlar arasında en görünür ve dikkat çekici olanıydı. XVII. yüzyıl itibariyle Osmanlı maliyesinde yaşanan bozulma ve merkezî idarenin bu durumu düzeltmek için malikâne sistemi gibi birtakım uygulamalara geçmesi, taşrada vilâyet âyanlarının ön plana çıkmasını sağladı. Âyanların toprak üzerinde kurduğu hakimiyetle edindikleri servet, onları kendi bölgelerinde benzeri bulunmayan bir ekonomik güce dönüştürdü. Takip eden yüzyılda ekonomik bakımdan yakaladıkları avantaj çerçevesinde askerî yönleri de gelişim gösterdi. Böylelikle XVIII. yüzyılın sonlarında doğru Osmanlı taşrası; ekonomik ve askerî yönden önemli bir erk olan âyanların nüfuz sahasına dönüştü. Bu bağlamda Rumeli'de ilgili süreçte âyanların gücünü arttırdığı bölgelerin başında geliyordu. Nitekim XVIII. yüzyılın sonuna doğru Vidin'de Pazvandoğlu Osman, Rusçuk'ta Tirsinikli İsmail, Silistre'de Yılıkoğlu Süleyman ve Hacıoğlupazarı'nda Sarıklıoğlu Mehmed gibi isimler ekonomik ve askerî yönden birer güç olarak ortaya çıkmıştı. Bu âyanlar, bölgesel egemenliklerini, dayandıkları toprak hakimiyeti üzerine inşa ederken bu durumu sürdürmek ve iktidar sahalarını genişletmek için de birbirleriyle mücadele içinde bulunuyordu. Bu mücadelede âyanlar için en kullanışlı silahlı unsur ise dağlı eşkıyasıydı. 1787-1792 savaşından sonra Rumeli'nin büyük bölümüne yayılan dağlı eşkıyası, bölge âyanların hizmetine girerek askerî güçlerine destek sağladı. Bu çerçevede Macar Ali, Emincik, Koşancalı Halil, Manav İbrahim, Celiloğlu İsmail ve Gavur İmam gibi mühim dağlı reisleri; Rumeli âyanlarının iktidar mücadelesine doğrudan katıldı. Dağlı eşkıyasının âyanlar arasındaki mücadeleye dahil olması, Rumeli'de yaşanan şiddeti tırmandırdı ve kaosun süratli şekilde artmasına neden oldu. Bu çalışma Rumeli'de âyanlar ve dağlı eşkıyası arasında oluşan kompozisyon hakkında bilgi vermeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda Rumeli'de âyanlar ve dağlı eşkıyası arasında yaşanan iş birliğinin hem iktidar kurmanın hem de istikrarsızlık yaratmanın aracı haline nasıl geldiğini incelemektedir.

Anahtar kelime: Rumeli, İktidar, Mücadele, Ayan, Dağlı Eşkıyası

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

1877-1878 OSMANLI-RUS HARBİ SONRASI ROMANYADAN TÜRKİYEYE YAPILAN GÖÇ VE İSKÂN HAREKETLERİNİ TETİKLEYEN GELİŞMELER

Dr. Recep ÇELİK

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İnsan ve Beşeri Bilimler Fakültesi Tarih Bölümü

ORCID ID: https://orcid.org/ 0000-0001-6532-1911

reyting.35@gmail.com, 0534-297-93-13

ÖZET

Osmanlı Devleti'nin 18 yüzyılın başından itibaren güç kaybetmeye başlaması gerek garp gerekse şark devletlerinin iştahlarını kabartmaktaydı. Osmanlı Devleti güçsüz konumda iken 93 harbinin patlak vermesi, gerek Balkanlar gerekse Avrupa'da ciddi bir güç dengesinin kaymasına neden olacaktı. 93. Harbi mağlubiyeti Balkan coğrafyası açısından da önem arz etmekteydi. Nitekim bu savaş sonrası birçok Balkan ulusu bağımsızlık yolunda Osmanlıdan ayrılmak suretiyle ilk adımlarını atacaklardı. Bu devletlerden bir tanesi de Romanya idi. Osmanlı Devletinin içinde bulunduğu kaotik ortamı fırsat bilen Romanya krallık statüsüne kavuşmuştu. Savaşın izleri henüz silinmemişken 1912-1913 yılları arasında Balkan muharebeleri ve akabinde 1. Dünya savaşı başlamış, Romanya bu sırada toprak sahanlığını 2 katına çıkarma ve bağımsız olma noktasında ciddi kazanımlar elde etmişti. Sonuç olarak Romanya'nın bağımsızlığı ile sonuçlanan süreç bir başka sorunun başlangıcına zemin hazırlayacaktı. Bu sorun Romanya'da yaşayan 190 Bin Müslüman-Türk'ün kaderini doğrudan etkileyecekti.

I. Dünya Savaşı sonrasında meydana gelen gelişmeler Romanya'da yaşan Türkler açısından sorunların başlangıcını oluşturmaktaydı. Özlük, bağımsızlık ve demokratik tüm hakları ellerinden alınan Romanyalı Türkler çaresiz bırakılmaktaydı. 1921 yılında Topraklandırma Kanunu Romanya için bir dönüm noktasına işaret etmektedir. Sözde topraklandırma Kanunu aslında Romanyalı Türklerin topraklarını gasp etmekten başka amacı olmadığı kısa sürede anlaşılmıştı. Bu tarihten itibaren başlayan zulüm ve baskılar zamanla göç ve iskân hareketlerinin yaşanmasına neden olacaktı. 1924 yılında çıkarılan istimlak kanunu ise tamamen Romanyalı Türklerin yaşadığı bölgelerde uygulanmaya başlanması iyi niyetten uzak olunduğunu açıkça göstermektedir. Romanya'dan Türkiye'ye yönelik göç hareketleri mübadele dışı göçler statüsünde olup; özellikle 1921-1938 yılları arasında ivme kazanmıştır. 1928 yılında 171.298 bin Müslüman Türk ciddi manada zarar görmeye başlamış, 1930 yılında 150 bin dolaylarında 1933 yılında 15 bin, 1935 yılında: 23 bin, 1936'da 15 bin, 1937'de 11 bin, 1938'de 10 bin, 1939'da 3 bin 500 Romanya Türk'ü göç etmek zorunda kalmıştır.

Anahtar Kelimeler: Romanya, Bağımsızlık, Göç, İskan

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

KADINLARIN PSİKOLOJİK VE SOSYAL İHTİYAÇLARINI KARŞILAMADA SOSYAL HİZMET MESLEĞİNİN ETKİSİ

Sosyal Hizmet Uzmanı, Şükrü BARDAKCI
Konya Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü, sukru.bardakci42@gmail.com – ORCID ID: 0000-0002-7670-7032

ÖZET

Sosyal Hizmet Mesleği birçok dezavantajlı grupla çalışan bir yardım mesleğidir. Bu bağlamda dezavantajlı gruplardan biri olarak nitelendirilen kadınlar da çalışma alanına girmektedir. Kadınlar sosyal yaşamda karşılaştıkları zorlukların üstesinden gelebilmek için psiko-sosyal desteğe ihtiyaç duyabilmektedir. Böylesi bir ihtiyaç durumunda sosyal hizmet mesleğinin bilinirliği ve kadınlara sunduğu destek önem arz etmektedir. Yapılan bu çalışmada kadınların psiko-sosyal destek ihtiyaçlarının yanı sıra destek noktasında mesleğin bilinirliği de ele alınıştır. Nitel araştırma yönteminin kullanıldığı araştırmada amaçlı örneklem yoluyla verilere ulaşılmıştır. 25- 50 yaş aralığında bulunan 20 kadının katılım sağladığı bu çalışmada veriler içerik analizi yoluyla analiz edilmiştir. Çalışmanın sonunda kadınların duygusal açıdan güçlenmek istedikleri, güçlenme konusunda sosyal hizmet mesleğinin etkisinin önemli olduğu, kadınların destek konusunda beklentilerinin nelerin olduğu, kadınların güvenmek, saygı duyulma, görünür olmak, değer görmek gibi ihtiyaçlarının olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Psiko-Sosyal Destek, Sosyal Hizmet Mesleği, Kadınların Destek İhtiyacı

THE IMPACT OF SOCIAL WORK PROFESSION IN MEETING WOMEN'S PSYCHOLOGICAL AND SOCIAL NEEDS

Social Work, Şükrü BARDAKCI

Konya Provincial Directorate of Youth and Sports, sukru.bardakci42@gmail.com – ORCID ID: 0000-0002-7670-7032

ABSTRACT

Social Work is a helping profession that works with many disadvantaged groups. In this context, women, who are considered one of the disadvantaged groups, also enter the field of study. Women may need psychosocial support to overcome the difficulties they encounter in social life. In this study, in addition to the psycho-social support needs of women, the awareness of the profession at the point of support was also discussed. In the study where qualitative research method was used, data were obtained through purposeful sampling. In this study, in which 20 women between the ages of 25 and 50 participated, the data were analyzed through

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

content analysis. At the end of the study, it was concluded that women want to be emotionally empowered, the influence of the social work profession is important in empowerment, what women expect from support, and that women have needs such as trust, respect, visibility and value.

Keywords: Psycho-Social Support, Social Work Profession, Women's Support Needs

BALKAN 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
October 10-12, 2025- SKOPJE
ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

FROM DEVELOPING TO DEVELOPED: DOMESTIC MIGRATION AND THE IMPACTS ON WOMEN'S SOCIAL STATUS

Asst. Prof. Hasan Giray Ankara

Recep Tayyip Erdoğan University, hasangiray.ankara@erdogan.edu.tr, 0000-0002-8058-1428

Asst. Prof. Hakan Değerli

Bilecik Şeyh Edebali University, hakan.degerli@bilecik.edu.tr, 0000-0002-7268-4320

Abstract

This study aims to identify the effects of development on women's social status by employing domestic migration as an instrument for study design. Using the data from 2018 Turkish Demographic and Health Survey, the study distinguishes (i) the women who were born and continue to live in developing provinces of Türkiye and (ii) those who were born in a developing province but migrated to a major province of Türkiye to reside. By comparing domestically migrated women with those remained in developing provinces, the study explores the impacts of development on women's social status, measured in terms of wealth, education, employment and the number of living children. To do this, the study employs propensity score matching technique to match the women with identical backgrounds indicated by parental education and year of birth. The study calculates average treatment effects between the treatment (migrated women) and control (remained women) groups through a logit model. Accordingly, the study reveals that the women who were born in a developing province of Türkiye but migrated to a major province in some point of their lives have higher levels of wealth and education, fewer children and more participate to labour force compared to those remained in a developing province to reside. The findings contribute to revisiting the long-standing notion that 'birthplace is destiny' suggesting instead migration and development may play more decisive roles on destiny. Hence, the results shed light for policy makers by stressing the role of development for improving women's social status in a society.

Keywords: Domestic Migration, Development, Women's Social Status, Propensity Score Matching, Average Treatment Effects

BALKAN 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
October 10-12, 2025- SKOPJE
ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

DİJİTAL SOSYAL HİZMET UYGULAMALARI: REFAH ÜLKELERİNDEKİ DENEYİMLER VE TÜRKİYE'YE UYARLANABİLİRLİK

Dr. Öğr. Üyesi YAVUZ ASLAN
Mardin Artuklu Üniversitesi, yavuzaslan@artuklu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-6692-5247

ÖZET

Dijitalleşme, sosyal hizmetlerde erişim, hız, etkinlik ve şeffaflık sağlamada önemli bir araç haline gelmiştir. Refah devleti geleneğine sahip ülkeler, sosyal hizmetlerde dijital dönüşümü farklı düzeylerde uygulamaya koymuştur. Norveç'te NAV sistemi, işsiz bireyler ve yardım başvuruları için çevrimiçi platformlar geliştirmiştir. İsveç, refah teknolojilerini özellikle yaşlı bakımında yaygın olarak kullanmaktadır. Danimarka, Borger.dk portalı ve MitID sistemi ile birçok kamu hizmetini tek noktadan sunmaktadır. Almanya, DiGA ve DiPA gibi dijital sağlık ve bakım uygulamalarını geri ödeme kapsamına alarak sağlık ile sosyal hizmetleri entegre etmiştir. Birleşik Krallık ise yapay zekâ tabanlı pilot projelerle sosyal hizmet uzmanlarının iş yükünü azaltmayı hedeflemektedir. Bu deneyimler, dijitalleşmenin sosyal hizmetleri daha erişilebilir ve verimli hale getirdiğini gösterse de dijital uçurum, veri güvenliği, algoritmik önyargılar ve insani temasın zayıflaması gibi sorunları da beraberinde getirmektedir. Türkiye'de e-Devlet Kapısı ve Bütünleşik Sosyal Yardım Bilgi Sistemi (BSYBS), dijital sosyal hizmetler için güçlü bir temel oluşturmuştur. Ancak refah ülkelerinin deneyimleri, Türkiye'nin dijital sosyal hizmetlerini geliştirmesinde kapsayıcılık, etik ilkeler ve güvenlik standartlarının göz ardı edilmemesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dijitalleşme, dijital sosyal hizmet, refah devleti, sosyal politikalar

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

TÜRKİYE'DE HİKİKOMORİ ÜZERİNE AKADEMİK ÇALIŞMALARIN İNCELEMESİ

Öğr. Gör. Dr., FATİH CEBECİ

İstanbul Medipol Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Yüksekokulu, Sosyal Hizmet Bölümü, İstanbul, Türkiye, fatih.cebeci@medipol.edu.tr- ORCID ID: 0000-0003-3866-5967

Dr. Öğr. Üyesi, SELDA MEYDAN

İstanbul Medipol Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Yüksekokulu, Sosyal Hizmet Bölümü, İstanbul, Türkiye, smeydan@medipol.edu.tr- ORCID ID: 0000-0003-1713-6265

ÖZET

Hikikomori, ilk olarak Japonya'da tanımlanan ve bireyin uzun süreli sosyal geri çekilmesini ifade eden bir olgudur; ancak son yıllarda farklı toplumlarda da giderek daha fazla gözlemlenmektedir. Türkiye'de bu olguya yönelik akademik ilgi görece yenidir ve ilk çalışmalar 2017 yılında ortaya çıkmıştır. Bu çalışma, Türkiye'de yürütülen hikikomori konulu akademik araştırmaların genel görünümünü incelemektedir. Literatürde, hikikomori eğilimlerini ölçmeye yönelik ölçek uyarlama çalışmaları, olgu sunumları ve çeşitli psikososyal değişkenlerle ilişkisini inceleyen araştırmalar yer almaktadır. Ölçek uyarlamaları kavramın ölçülebilirliğine katkı sağlarken, olgu çalışmaları hikikomori'nin yalnızca Japonya'ya özgü olmadığını ve kültürler arası bir sendrom niteliği taşıyabileceğini ortaya koymaktadır. Sosyokültürel ve kuramsal çalışmalar ise olguyu dijitalleşme, sosyal medya kullanımı, toplumsal cinsiyet rolleri ve aile dinamikleri bağlamında ele almaktadır. Ergenlere odaklanan araştırmalarda ise problemli internet ve oyun kullanımı, ebeveyn tutumları ve kimlik gelişimi gibi risk faktörleri incelenmiştir. Genel olarak bulgular, Türkiye'deki hikikomori araştırmalarının henüz gelişim aşamasında olduğunu göstermektedir; boylamsal çalışmalar, geniş örneklemli araştırmalar, sosyodemografik farklılıkların analizleri ve deneysel tasarımlar sınırlı kalmaktadır. Bu nedenle, hikikomori üzerine yürütülen akademik araştırmaların disiplinler arası iş birliğiyle genişletilmesi ve bu ortaya çıkan sosyal-psikolojik olguya ilişkin toplumsal farkındalığın güçlendirilmesi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Hikikomori, sosyal geri çekilme, sosyal izolasyon, Türkiye

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

A REVIEW OF ACADEMIC STUDIES ON HIKIKOMORİ IN TÜRKİYE

Lecturer (PhD),FATİH CEBECİ

Department of Social Work, School of Health Sciences, Istanbul Medipol University, Istanbul, Türkiye, fatih.cebeci@medipol.edu.tr- ORCID ID: 0000-0003-3866-5967

Assistant Professor, Dr., SELDA MEYDAN

Department of Social Work, School of Health Sciences, Istanbul Medipol University, Istanbul, Türkiye, smeydan@medipol.edu.tr- ORCID ID: 0000-0003-1713-6265

ABSTRACT

Hikikomori, first identified in Japan, refers to an individual's prolonged social withdrawal and has increasingly been observed across different societies. In Türkiye, academic interest in this phenomenon is relatively recent, with the first studies appearing in 2017. This study reviews the overall landscape of academic research on hikikomori conducted in Türkiye. The literature includes scale adaptation studies designed to assess hikikomori tendencies, case reports, and research examining its associations with various psychosocial factors. While scale adaptations contribute to the measurability of the concept, case studies reveal that hikikomori is not confined to Japan and may represent a cross-cultural syndrome. Sociocultural and theoretical works discuss the phenomenon in relation to digitalization, social media use, gender roles, and family dynamics. Studies focusing on adolescents have also explored risk factors such as problematic internet and gaming behavior, parental attitudes, and identity development. Overall, findings indicate that hikikomori research in Türkiye is still in a developmental phase; longitudinal studies, large-sample research, analyses of sociodemographic differences, and experimental designs remain limited. Therefore, it is recommended to expand academic research on hikikomori through interdisciplinary collaboration and to strengthen public awareness of this emerging social and psychological phenomenon.

Keywords : Hikikomori, social withdrawal, social isolation, Türkiye

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

MUĞLA'NIN ULA İLÇESİNDE SÖZLÜ KÜLTÜR HAZİNESİ YAŞLILAR ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Önlisans Mezunu, FATMA BEYDİLLİ

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, fatmabeydilli1@icloud.com - 0009-0002-8781-8261

Öğr.Gör.Dr. BAHAR BALCI AYDOĞAN

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, baharbalci@mu.edu.tr - 0000-0003-3207-5595

ÖZET

Bu çalışma, TÜBİTAK 2209-A Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Destekleme Programı kapsamında hazırlanmış olup destek süreci hâlen değerlendirme aşamasındadır. Araştırmanın amacı, Muğla'nın Ula ilçesinde yaşayan yaşlı bireylerin sözlü kültür birikimini ve toplumsal bellek içerisindeki rollerini görünür kılmaktır. Çalışma kapsamında Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu-2 tarafından Protokol No: 220202, Karar No: 6 ile 06.01.2023 tarihinde "Uygundur" kararı alınmıştır. Araştırmada 65 yaş üstü 10 katılımcı basit rastlantısal örnekleme yöntemiyle seçilmiş ve derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Elde edilen ses kayıtları deşifre edilerek içerik analiziyle çözümlenmiş, ayrıca yaşlı bireylerin fotoğraflarına entegre edilen QR kodlar aracılığıyla sözlü ve görsel materyaller birleştirilerek bir sergi açılmıştır. Bu yöntem, kültürel belleğin aktarımında yenilikçi bir yaklaşım sunmaktadır. Bulgular, yaşlılığın yalnızca biyolojik bir süreç değil; üretkenlik, sosyal görünürlük, saygı ihtiyacı ve kültürel aktarım bağlamında yeniden tanımlandığını göstermektedir. Katılımcılar için "boş durmamak" etik bir norm olarak öne çıkarken; bağımsızlık, toplumsal aidiyet ve kuşaklararası ilişkiler yaşlılık deneyiminin temel belirleyicileri olmuştur. Bayram ritüelleri, yöresel dil ve toplumsal değerler kültürel sürekliliğin taşıyıcıları olarak görülürken; göç, yapılaşma ve genç kuşakların yaşam tarzları kültürel erozyon kaygısını artırmaktadır. Sonuç olarak, Ula'daki yaşlı bireylerin anlatıları hem yerel kültürün korunması hem de toplumsal yaşlanma politikalarının geliştirilmesi açısından çağrı niteliğinde veriler sunmaktadır. Çalışma, sözlü kültürün belgelenmesi ve gelecek kuşaklara aktarılması için akademik, kültürel ve sanatsal düzeyde özgün bir katkı sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sözlü kültür, yaşlılık, toplumsal bellek, içerik analizi, kültürel aktarım.

BALKAN 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
October 10-12, 2025- SKOPJE
ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

SAĞLIK ÇALIŞANLARINDA GÜVENLİK İKLİMİ ALGISI İLE ÖRGÜTSEL BAĞLILIK ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ[1]

Uzm. MAHMUT TAHA YILDIRIR
Tarsus Üniversitesi, taha596@hotmail.com-ORCID ID: 0009-0001-9637-1177
Dr. Öğr. Üyesi SAİT SÖYLER
Tarsus Üniversitesi, saitsoyler@tarsus.edu.tr–ORCID ID: 0000-0002-7915-0073

ÖZET

Sağlık çalışanlarının, sağlık kurumlarındaki güvenlik iklimine ilişkin algıları, kuruma yönelik duygu, tutum ve davranışları üzerinde etkili olabilmektedir. Sağlık çalışanlarının örgütsel bağlılık düzeyleri de bu değişkenler arasında yer almaktadır ve nitelikli hizmet sunumu, yüksek performans ve kurumsal amaçların başarılmasında sahip olduğu önem literatürde kendisine yer bulmuştur. Bu kapsamda, bu çalışmanın amacı sağlık çalışanlarının güvenlik iklimi algısı ile örgütsel bağlılıkları arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Araştırmanın verileri, genel bilgi formu, güvenlik iklimi ölçeği ve örgütsel bağlılık ölçeğini içeren bir anket formu aracılığı ile toplanmıştır. Anket formu kolayda ve kartopu örnekleme yöntemleri kullanılarak, Ankara'da görev yapan sağlık çalışanlarına iletilmiş ve toplamda 463 sağlık çalışanı araştırmaya dahil edilmiştir. Elde edilen verilere ilişkin tanımlayıcı istatistikler ve hipotez testleri SPSS 23 paket programı ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmada temel olarak sağlık çalışanlarının güvenlik iklimi algısı ve alt boyutları ile örgütsel bağlılık ve alt boyutları arasında istatistiksel olarak anlamlı, pozitif yönlü, orta kuvvette bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Bu çerçevede sağlık kurumlarında görev yapan sağlık çalışanlarının örgütsel bağlılık düzeylerini artırmak için güvenlik iklimi algısının iyileştirilmesine yönelik faaliyetler yürütülmesi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler : Sağlık çalışanları, güvenlik iklimi, örgütsel bağlılık

[1]Bu bildiri, birinci yazarın ikinci yazar danışmanlığında yürütülen aynı başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

ALTIN–GÜMÜŞ RASYOSU İLE ABD HİSSE SENEDİ PİYASALARI ARASINDAKİ İLİŞKİ

Dr. Öğr. Üyesi BÜLENT YILDIZ

Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, bulent.yildiz@adu.edu.tr

ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-6358-8620

ÖZET

Bu çalışma, altın–gümüş rasyosu (GSR) ile ABD teknoloji hisselerini temsilen NASDAQ-100 (NDX) endeksi arasındaki uzun ve kısa dönemli ilişkileri incelemektedir. Gümüşün, özellikle elektronik ve enerji teknolojilerinde yoğun biçimde kullanılan bir sanayi metali, altının ise finansal piyasalarda güvenli liman niteliği taşıdığı dikkate alınarak, GSR piyasalardaki risk algısının temsili bir göstergesi olarak değerlendirilmiştir. Analizde, piyasa oynaklığını temsilen VIX endeksi, faiz kanalını yansıtan ABD 10 yıllık tahvil faizi (US10Y), küresel likidite koşullarını ifade eden Dolar endeksi (DXY) ve enerji piyasasındaki gelişmeleri yansıtan Brent petrol fiyatı kontrol değişkenleri olarak modele dâhil edilmiştir. 2000–2025 dönemine ait haftalık verilerle uygulanan Johansen eşbütünleşme analizi, modeldeki değişkenler arasında uzun dönemli denge ilişkisinin varlığını ortaya koymuştur. VECM tahmin sonuçları, GSR, VIX, DXY ve Brent fiyatlarının NASDAQ üzerindeki uzun dönem dengesini belirlediğini; GSR ve VIX artışlarının teknoloji hisselerini negatif yönde etkilediğini göstermektedir. Granger nedensellik testleri, GSR'den NDX'e doğru %5 düzeyinde anlamlı, NDX ve US10Y'den GSR'ye doğru ise %10 düzeyinde daha zayıf bir nedensellik ilişkisine işaret etmektedir. Bulgular, altın–gümüş rasyosunun piyasalardaki risk algısı ve belirsizlik düzeyleriyle yakından ilişkili olduğunu ve bu nedenle hisse senedi piyasalarındaki yön değişimlerine dair öncü sinyaller verebileceğini göstermektedir. Çalışma, finansal istikrarın izlenmesi ve yatırımcı davranışlarının anlaşılması açısından önemli çıkarımlar sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Altın–Gümüş Rasyosu, Hisse Senedi Piyasaları, Johansen Eşbütünleşme, Granger Nedensellik

THE RELATIONSHIP BETWEEN THE GOLD–SILVER RATIO AND U.S. STOCK MARKETS

ABSTRACT

This study examines the long- and short-term relationships between the gold–silver ratio (GSR) and the NASDAQ-100 (NDX) index, which represents U.S. technology stocks. Considering that silver is an industrial metal extensively used in electronics and energy technologies, while

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

gold serves as a safe-haven asset in financial markets, the GSR is evaluated as a representative indicator of market risk perception. In the analysis, the VIX index is included to capture market volatility, the U.S. 10-year Treasury yield (US10Y) to reflect the interest rate channel, the U.S. dollar index (DXY) to indicate global liquidity conditions, and Brent crude oil prices to represent developments in energy markets. The Johansen cointegration analysis, conducted using weekly data for the 2000–2025 period, reveals the existence of a long-run equilibrium relationship among the variables in the model. The VECM estimation results indicate that the GSR, VIX, DXY, and Brent prices determine the long-run equilibrium of the NASDAQ, and that increases in GSR and VIX negatively affect technology stocks. The Granger causality tests show a statistically significant causality running from GSR to NDX at the 5% level and a weaker, 10%-level causality from NDX and US10Y to GSR. The findings suggest that the gold–silver ratio is closely associated with market risk perception and levels of uncertainty and therefore may provide leading signals regarding directional changes in stock markets. The study offers important implications for monitoring financial stability and understanding investor behavior.

Keywords: Gold–Silver Ratio, Stock Markets, Johansen Cointegration, Granger Causality

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

INNOVATIVE TEACHING STRATEGIES IN HIGHER EDUCATION

Dr. Ahmed Al-Mutairi
Dr. Sara Al-Fahad
Department of Educational Sciences, King Saud University, Riyadh, Saudi Arabia

Abstract

The rapid transformation of global education has necessitated the adoption of innovative teaching strategies in higher education. This study explores a range of instructional methodologies that promote active learning, creativity, and critical thinking among university students. It emphasizes the integration of technology-enhanced learning environments, collaborative projects, and problem-based learning approaches to enhance student engagement and learning outcomes. The research also investigates how adaptive teaching models can accommodate diverse learning styles and cultural backgrounds in globalized classrooms. Furthermore, the study highlights the role of digital literacy and artificial intelligence tools in personalizing education and providing real-time feedback. Through qualitative analysis and interviews with experienced educators, the paper identifies the challenges faced in implementing innovation-driven pedagogies, such as resistance to change, limited resources, and institutional constraints. The results underscore that a student-centered approach supported by interactive learning tools significantly improves academic achievement and motivation. Ultimately, this research advocates for the continuous professional development of educators and the creation of flexible curricula to ensure that higher education remains relevant, inclusive, and transformative in an ever-evolving knowledge society.

Keywords: Innovative Pedagogy, Higher Education, Active Learning, Digital Literacy

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

DIGITAL LEARNING PLATFORMS AND STUDENT ENGAGEMENT

Dr. Leila Mansouri
Prof. Dr. Reza Khatami
Neda Farhadi
Department of Educational Technology, University of Tehran, Tehran, Iran

Abstract

Digital learning platforms have become integral to modern education systems, offering diverse opportunities for student engagement, collaboration, and personalized learning. This study examines how online learning management systems (LMS) and digital platforms enhance students' motivation, participation, and performance in higher education. It explores both synchronous and asynchronous learning environments, focusing on how digital tools facilitate peer interaction, feedback, and self-paced learning. The research employs a mixed-methods approach, combining surveys and case studies from Iranian universities to assess student attitudes toward virtual learning. Findings reveal that effective platform design, instructor responsiveness, and multimedia content are critical to maintaining engagement and improving academic performance. The study also identifies major challenges, including digital fatigue, unequal access to technology, and insufficient training for instructors. Recommendations include integrating gamification elements, real-time communication tools, and adaptive learning algorithms to foster deeper interaction and inclusivity. As education continues to evolve in the digital age, these findings underscore the need for universities to adopt a learner-centered framework that bridges technology and pedagogy for optimal educational outcomes.

Keywords: Digital Learning, Student Engagement, Online Education, Learning Platforms

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

CURRICULUM DEVELOPMENT FOR MULTILINGUAL CLASSROOMS

Dr. Rasha Al-Haddad
Omar Al-Masri
Faculty of Education, University of Jordan, Amman, Jordan

Abstract

In increasingly multicultural and multilingual educational environments, curriculum development plays a pivotal role in ensuring equitable learning opportunities for all students. This study investigates the principles and practices of designing curricula for multilingual classrooms in higher education. It examines how language diversity impacts learning experiences, academic performance, and classroom participation. The research emphasizes the importance of culturally responsive pedagogy and inclusive assessment strategies that accommodate learners from various linguistic backgrounds. By analyzing case studies from Jordanian universities, the study highlights successful models that integrate bilingual instruction, language scaffolding, and cross-cultural collaboration. Moreover, it explores how technology and digital tools can support multilingual education through translation software, online glossaries, and interactive platforms. Findings suggest that teacher preparedness and institutional support are key factors in implementing effective multilingual curricula. The study concludes with policy recommendations to promote inclusive education and strengthen linguistic diversity as a valuable asset in globalized academic contexts.

Keywords: Multilingual Education, Curriculum Design, Inclusive Pedagogy, Higher Education

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

THE ROLE OF TEACHER TRAINING IN IMPROVING EDUCATIONAL OUTCOMES

Dr. Fadi Khalil
Dr. Lina Youssef
Dr. Samir Nassar
Faculty of Education, Damascus University, Damascus, Syria

Abstract

Teacher training serves as a cornerstone for achieving quality education and improving student outcomes across all levels of instruction. This study explores how professional development programs contribute to enhancing teaching effectiveness and educational performance. It investigates both pre-service and in-service training models, focusing on pedagogical innovation, classroom management, and the integration of digital tools in instruction. The research utilizes qualitative interviews with educators and education policymakers in Syria to identify gaps between theoretical knowledge and practical classroom application. Results reveal that sustained mentorship, reflective teaching practices, and continuous assessment of training programs significantly impact teachers' instructional quality. Moreover, the study underscores the importance of culturally contextualized training that aligns with national education standards and local classroom realities. Recommendations include implementing evidence-based professional development programs, investing in teacher leadership initiatives, and establishing peer-learning networks. Ultimately, this research demonstrates that empowering teachers through structured and adaptive training directly translates into improved student learning outcomes and long-term educational reform.

Keywords: Teacher Training, Educational Outcomes, Professional Development, Pedagogy

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

EDUCATION FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT: CHALLENGES AND OPPORTUNITIES

Dr. Fatemeh Rahimi
Dr. Ali Karimi
Department of Environmental Education, Shiraz University, Shiraz, Iran

Abstract

Education for Sustainable Development (ESD) has emerged as a critical framework for addressing global environmental, social, and economic challenges. This study explores how ESD principles can be effectively integrated into higher education curricula to promote sustainability-oriented mindsets among students. Through a review of existing models and case studies from Iranian universities, the research analyzes key barriers to implementation, including limited institutional support, insufficient teacher training, and lack of interdisciplinary collaboration. It further examines how experiential learning, community-based projects, and interdisciplinary teaching approaches foster sustainable values and critical thinking. Findings indicate that successful ESD programs rely on holistic frameworks that connect environmental literacy with ethical, cultural, and technological perspectives. Moreover, the study highlights the need for policy reforms and collaborative partnerships between academia, government, and civil society to achieve long-term sustainability goals. The paper concludes that ESD not only enriches learning experiences but also empowers future leaders to act responsibly toward the planet and society.

Keywords: Sustainable Development, Environmental Education, Higher Education, Interdisciplinary Learning

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

BLENDED LEARNING APPROACHES IN UNIVERSITY SETTINGS

Amal Hassan
Dr. Yasser Ibrahim
Prof. Dr. Huda Mahmoud
Department of Educational Technology, Cairo University, Cairo, Egypt

Abstract

Blended learning, which combines face-to-face and online instruction, has become an essential approach in modern university education. This study explores how blended learning enhances flexibility, engagement, and performance among university students. It examines different instructional models, including flipped classrooms, hybrid courses, and modular e-learning, implemented across Egyptian universities. Using both qualitative and quantitative data, the study assesses the impact of blended learning on student satisfaction, knowledge retention, and academic achievement. Findings indicate that when effectively designed, blended learning fosters active participation, self-directed learning, and collaboration. However, challenges such as digital infrastructure limitations, lack of teacher readiness, and student adaptation issues remain significant obstacles. The paper proposes strategies for improving blended course design, emphasizing continuous feedback, instructor-student communication, and the use of interactive digital resources. Ultimately, this research underscores the need for institutional policies that promote blended learning as a sustainable educational model in higher education.

Keywords: Blended Learning, Higher Education, E-Learning, Student Engagement

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

STUDENT-CENTERED LEARNING AND ACADEMIC ACHIEVEMENT

Dr. Mohammed Al-Rashid
Dr. Aisha Al-Salem
College of Education, Kuwait University, Kuwait City, Kuwait

Abstract

Student-centered learning (SCL) represents a paradigm shift from traditional, teacher-led instruction to an active, participatory learning environment. This study investigates the relationship between SCL approaches and academic achievement among university students. Drawing upon empirical data from higher education institutions in Kuwait, it examines various instructional methods such as collaborative learning, peer assessment, and project-based learning. The research emphasizes how SCL promotes autonomy, critical thinking, and problem-solving abilities. Results reveal that students exposed to SCL frameworks demonstrate higher levels of engagement, self-efficacy, and overall performance. However, the transition to SCL requires institutional support, professional development for instructors, and the reformation of assessment strategies. The study concludes that adopting student-centered pedagogies can significantly enhance learning outcomes and create a more dynamic and inclusive academic environment, aligning with global trends in higher education reform.

Keywords: Student-Centered Learning, Academic Achievement, Higher Education, Collaborative Learning

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

TECHNOLOGY INTEGRATION IN MODERN CLASSROOMS

Dr. Hassan Jafar
Dr. Mariam Abbas
Dr. Ali Hussein
Prof. Dr. Zainab Karim
Department of Educational Innovation, University of Baghdad, Baghdad, Iraq

Abstract

The integration of technology into modern classrooms has transformed teaching and learning processes, enabling more interactive, efficient, and accessible education. This research examines the impact of digital tools, smart devices, and online resources on student engagement and instructional effectiveness in Iraqi universities. It discusses how technology enhances differentiated instruction, real-time assessment, and collaborative learning environments. The study also explores the role of teachers as facilitators in technology-enriched classrooms and identifies the challenges related to infrastructure, training, and digital equity. Using a combination of surveys and classroom observations, findings reveal that technology integration significantly improves student motivation and learning efficiency when coupled with appropriate pedagogical strategies. The paper recommends targeted teacher training, continuous digital literacy programs, and policy initiatives to ensure effective and ethical technology use in education. Ultimately, the research highlights that technology, when integrated thoughtfully, acts as a catalyst for innovation, inclusivity, and lifelong learning.

Keywords: Educational Technology, Digital Learning, Smart Classrooms, Pedagogical Innovation**

BALKAN 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
October 10-12, 2025- SKOPJE
ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

LANGUAGE AND IDENTITY IN CONTEMPORARY ARABIC NOVELS

Ahmed Al-Farouqi, Layla Hassan
Department of Arabic Language and Literature, University of Cairo, Cairo, Egypt

Abstract

This study explores the intricate relationship between language and identity in contemporary Arabic novels, emphasizing how linguistic expression functions as both a cultural marker and a political instrument. In modern Arabic fiction, authors navigate a complex linguistic landscape shaped by classical Arabic, regional dialects, and the growing influence of globalized linguistic practices. Through a comparative analysis of selected works by contemporary Arab novelists, the research highlights how language choices reveal the tensions between tradition and modernity, nationalism and cosmopolitanism, as well as individual and collective identities. The study also examines how writers employ diglossia, code-switching, and vernacular speech to construct authentic voices that resonate with the realities of modern Arab societies. Furthermore, it explores the symbolic power of language as a site of resistance and self-definition, particularly in postcolonial contexts where linguistic hegemony continues to shape identity formation. By situating language within the socio-political dynamics of the Arab world, the paper demonstrates how modern novelists use linguistic hybridity not only as an aesthetic device but also as a means of cultural negotiation. The findings underscore the significance of linguistic creativity in shaping Arab identity in the 21st century and its capacity to challenge dominant narratives through literary expression.

Keywords: Arabic novels, identity, language, postcolonialism, diglossia

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

POETIC TRADITIONS AND SYMBOLISM IN PERSIAN LITERATURE

Dr. Reza Mahdavi, Niloofar Azimi, Farhad Ghanbari
Department of Persian Literature, University of Tehran, Tehran, Iran

Abstract

Persian literature stands as one of the most enduring and symbolically rich traditions in world literary history. This paper investigates the continuity and transformation of poetic traditions and symbolism in Persian poetry from classical to modern times. It focuses on how Persian poets, from Rumi and Hafez to Forugh Farrokhzad and Sohrab Sepehri, have used symbolic imagery to express mystical thought, emotional depth, and socio-political reflection. The study reveals how motifs such as the rose, the nightingale, the wine, and the journey retain their allegorical significance while acquiring new interpretations in modern poetic discourse. The analysis further highlights the interplay between Sufi metaphysics and the evolving aesthetics of Persian poetics, where symbolism bridges the spiritual and the material, the divine and the human. By tracing the adaptation of classical symbols within contemporary cultural frameworks, the paper underscores the resilience of Persian literary identity and its dialogic engagement with modern sensibilities. Ultimately, the study demonstrates that Persian poetic symbolism continues to serve as a universal language of transcendence and introspection, reflecting the timeless quest for meaning and beauty that defines Persian literary heritage.

Keywords: Persian poetry, symbolism, mysticism, literary tradition, Sufism

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

THE INFLUENCE OF CLASSICAL TURKISH POETRY ON MODERN PROSE

Prof. Dr. Mehmet Erdem, Zeynep Kaya
Department of Turkish Language and Literature, Istanbul University, Istanbul, Turkey

Abstract
The evolution of Turkish literature reveals a deep and ongoing dialogue between classical poetry and modern prose. This paper examines the aesthetic, thematic, and linguistic influences of classical Ottoman poetry on contemporary Turkish prose, analyzing how elements such as metaphorical imagery, rhythm, and spiritual reflection have been adapted to modern narrative forms. By focusing on prominent modern Turkish authors who engage with Divan literature, the study traces how the classical poetic sensibility continues to shape the emotional and philosophical dimensions of modern storytelling. The integration of poetic symbolism, particularly through metaphors of love, nature, and divine union, is shown to enrich prose with layers of cultural continuity and introspection. Moreover, the paper discusses how the legacy of Ottoman literary language informs contemporary linguistic creativity, offering a bridge between historical consciousness and modern identity. Through this synthesis, modern Turkish prose not only preserves the echoes of its poetic ancestry but also redefines them to express the complexities of urbanization, identity, and globalization.

Keywords: Turkish literature, classical poetry, modern prose, Divan tradition, literary influence

BALKAN 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
October 10-12, 2025- SKOPJE
ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

ORAL STORYTELLING AND CULTURAL MEMORY IN IRAQI LITERATURE

Samira Al-Khalidi, Ali Hussein, Dr. Fadwa Salman
Department of Arabic Literature, University of Baghdad, Baghdad, Iraq

Abstract

This study investigates the enduring influence of oral storytelling on the construction of cultural memory in Iraqi literature. Rooted in ancient Mesopotamian traditions and the vibrant oral culture of the Arab world, Iraqi narrative art embodies the continuity of collective experience through storytelling. The paper explores how contemporary Iraqi authors incorporate oral narrative forms—such as folktales, myths, and epic motifs—into modern fiction to preserve historical memory and express social resilience. It argues that storytelling serves as both an aesthetic technique and a cultural archive, reflecting the trauma of war, displacement, and identity fragmentation while reaffirming communal solidarity. The analysis of selected Iraqi novels and short stories reveals how oral traditions evolve within modern literary frameworks, functioning as vehicles of remembrance and resistance. By examining narrative voice, rhythm, and repetition, the research highlights the transformation of oral aesthetics into written expression. Ultimately, the paper demonstrates that the revival of oral storytelling in Iraqi literature acts as a cultural bridge connecting the past with the present, ensuring the survival of Iraq's narrative heritage amidst political and social upheaval.

Keywords: Iraqi literature, oral tradition, cultural memory, storytelling, identity

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

THEMES OF EXILE AND BELONGING IN PALESTINIAN POETRY

Dr. Rami Barakat, Aisha Khalil
Department of Arabic Studies, Birzeit University, Ramallah, Palestine

Abstract
Palestinian poetry occupies a unique position in modern Arabic literature, serving as both a testimony of displacement and an assertion of identity. This paper explores the intertwined themes of exile and belonging in the works of major Palestinian poets such as Mahmoud Darwish, Fadwa Tuqan, and Samih al-Qasim. It analyzes how poetic language becomes a space of resistance and remembrance, embodying the tension between loss and hope. Through metaphor, symbolism, and rhythm, Palestinian poets articulate the psychological and cultural impact of exile while reclaiming a sense of rootedness through memory and collective identity. The study emphasizes how the landscape, the homeland, and the act of return function as recurring motifs that bind the exiled self to a shared national consciousness. By situating these works within postcolonial and diasporic literary frameworks, the research highlights the capacity of poetry to transform displacement into a creative act of survival. Ultimately, the paper reveals how Palestinian poetry not only mourns exile but also reconstructs belonging through the power of the poetic word.

Keywords: Palestinian poetry, exile, belonging, identity, resistance

BALKAN 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
October 10-12, 2025- SKOPJE
ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

WOMEN'S VOICES IN CONTEMPORARY SYRIAN FICTION

Nour Haddad, Rana Al-Shami, Prof. Dr. Bassam Darwish
Department of Arabic Literature, Damascus University, Damascus, Syria

Abstract
This paper examines the emergence and evolution of women's voices in contemporary Syrian fiction, focusing on how female authors challenge patriarchal structures and reconstruct social narratives through literature. By analyzing the works of writers such as Samar Yazbek, Dima Wannous, and Rosa Yassin Hassan, the study highlights the role of fiction as a space for gendered self-expression and political commentary. The research explores themes of identity, war, displacement, and resistance, demonstrating how Syrian women's narratives intertwine personal trauma with collective experience. Through innovative narrative techniques and psychological realism, these authors portray the inner worlds of women navigating oppression and conflict. The study also discusses how female literary voices redefine national discourse by offering perspectives often marginalized in mainstream narratives. In doing so, contemporary Syrian fiction contributes to the reimagining of women's roles in both literary and societal contexts, asserting the power of narrative as a form of empowerment and testimony.

Keywords: Syrian fiction, women's literature, gender, resistance, identity

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

LINGUISTIC HERITAGE AND IDENTITY FORMATION IN LEBANESE DRAMA

Karim Mansour, Dr. Leila Choueiri
Department of Theatre and Performing Arts, Lebanese University, Beirut, Lebanon

Abstract
This study explores the relationship between linguistic heritage and identity formation in modern Lebanese drama. It investigates how playwrights use language—ranging from classical Arabic to Lebanese colloquial dialects—to express the multiplicity of Lebanese cultural identity. Through the analysis of contemporary theatrical works, the paper highlights how language operates as both a unifying and divisive element within Lebanon's multilingual and multi-sectarian society. It argues that linguistic diversity in Lebanese drama reflects the country's complex historical and political landscape, where identity is constantly negotiated between tradition, modernity, and global influence. The research also explores how playwrights employ code-switching and linguistic hybridity to mirror social realities and challenge established cultural hierarchies. By examining language as a performative act, the paper underscores how drama becomes a medium for redefining collective identity and articulating national consciousness. Ultimately, it concludes that the linguistic texture of Lebanese drama serves not only as an artistic expression but also as a cultural dialogue on belonging and authenticity.

Keywords: Lebanese drama, linguistic heritage, identity, multilingualism, culture

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

INTERTEXTUALITY IN MODERN YEMENI SHORT STORIES

Huda Al-Saqqaf, Dr. Mohammed Noman, Salma Al-Mutawakkil, Fares Abdullah
Department of Arabic Studies, Sana'a University, Sana'a, Yemen

Abstract

This paper investigates the role of intertextuality in shaping the narrative structure and thematic depth of modern Yemeni short stories. Drawing upon postmodern literary theory, the study analyzes how Yemeni authors incorporate references to classical Arabic texts, folklore, religious narratives, and global literature to construct layered and dynamic narratives. The intertextual dialogue in Yemeni fiction reveals a vibrant literary culture that negotiates between tradition and modernity, local experience and universal themes. The research identifies how such narrative strategies enable writers to comment on social issues, historical memory, and cultural transformation while engaging readers in an active process of interpretation. Through close readings of selected works by prominent Yemeni authors, the study demonstrates that intertextuality serves not merely as a stylistic choice but as a means of asserting cultural continuity and intellectual agency. By reimagining inherited texts and symbols, Yemeni writers reaffirm their literary sovereignty and contribute to the evolution of modern Arabic prose.

Keywords: Yemeni literature, intertextuality, short stories, modern Arabic fiction, cultural identity

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

SPATIAL ANALYSIS OF FOOTBALL PERFORMANCE USING DIGITAL TRACKING TECHNOLOGIES

Prof. Dr. Kamran Mammadov
Assoc. Prof. Dr. Leyla Aliyeva
Rashad Huseynli
Department of Physical Education and Sports Science, Azerbaijan State Academy of Physical Culture and Sport, Baku, Azerbaijan

Abstract

This study explores the use of spatial analysis through advanced digital tracking technologies to evaluate football performance at both individual and team levels. By employing GPS and motion capture systems, data from 25 professional football matches were analyzed to assess player positioning, movement patterns, and space utilization efficiency. The research focuses on identifying key spatial metrics—such as inter-player distance, team compactness, and heat map distribution—to measure tactical discipline and game control. The study highlights how digital tracking enables coaches and analysts to evaluate off-the-ball movements that are often overlooked in traditional performance analysis. Results indicate that successful teams maintain optimal spacing between defensive and offensive lines, allowing effective transition play and reducing opponent penetration. Furthermore, individual player heat maps showed significant variations based on positional roles and tactical strategies. This research demonstrates the importance of integrating spatial analytics with coaching practices, emphasizing the role of technology in optimizing team coordination and performance outcomes. The findings suggest that future performance enhancement programs should focus on real-time data interpretation and adaptive spatial decision-making during gameplay.

Keywords: Spatial Analysis, Football Performance, GPS Tracking, Tactical Efficiency

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

THE ROLE OF SPORTS NUTRITION IN ENHANCING ATHLETIC ENDURANCE: A CASE STUDY IN YOUTH TEAMS

Assoc. Prof. Dr. Aygun Taghizada
Nijat Safarov
Department of Sports Nutrition and Health Science, Azerbaijan Medical University, Baku, Azerbaijan

Abstract

The study investigates the role of sports nutrition in improving endurance and overall athletic performance among youth sports teams. A total of 120 young athletes from football, basketball, and athletics programs participated in a 12-week dietary intervention designed to evaluate the impact of macronutrient balance, hydration strategies, and supplement intake on endurance capacity. Using standardized endurance tests and biochemical markers, the research demonstrates a significant correlation between optimized nutritional planning and improved recovery times, aerobic efficiency, and mental focus. Participants receiving personalized nutrition plans exhibited a 14% improvement in endurance metrics compared to the control group. The study also highlights the importance of education in sports nutrition, emphasizing how athlete awareness influences adherence and long-term health outcomes. Recommendations include the integration of sports dietitians into training programs and the development of evidence-based guidelines tailored for youth athletes. These findings provide a comprehensive framework for understanding how nutritional optimization directly supports endurance enhancement and athletic longevity.

Keywords: Sports Nutrition, Athletic Endurance, Youth Athletes, Dietary Optimization

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

PSYCHOLOGICAL FACTORS AFFECTING THE SUCCESS OF ELITE WRESTLERS

Prof. Dr. Elchin Abbasov
Samira Karimova
Assis. Prof. Dr. Rauf Mehdiyev
Department of Psychology and Sports Performance, Azerbaijan State Pedagogical University, Baku, Azerbaijan

Abstract

This study examines the influence of psychological factors on the success of elite wrestlers, with a focus on motivation, self-efficacy, emotional regulation, and coping mechanisms under competitive stress. Data were collected from 60 professional wrestlers through structured interviews, psychometric evaluations, and performance records across national competitions. The analysis revealed that wrestlers with higher intrinsic motivation and stronger self-regulatory skills demonstrated superior consistency and adaptability during matches. Emotional control, particularly under high-pressure situations, emerged as a crucial determinant of success, often outweighing technical superiority. The research emphasizes the necessity of incorporating sports psychology programs within training regimens to enhance mental resilience and focus. Furthermore, gender-based differences were observed, with female athletes exhibiting greater emotional awareness and male athletes demonstrating higher aggression management levels. The findings underscore that psychological preparation is not supplementary but central to achieving elite-level success in wrestling. The study concludes with recommendations for coaches and sports psychologists to employ individualized mental training strategies alongside physical conditioning.

Keywords: Sports Psychology, Wrestling, Motivation, Emotional Regulation

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

KINEMATIC APPROACHES TO OPTIMIZE GYMNASTIC TRAINING ROUTINES

Prof. Dr. Andrei Popescu
Maria Ionescu
Assoc. Prof. Dr. Elena Dobre
Department of Physical Education and Kinesiology, University of Bucharest, Bucharest, Romania

Abstract

This research investigates how kinematic analysis can be utilized to optimize gymnastics training routines by examining biomechanical efficiency, body alignment, and motion coordination. Using 3D motion capture and high-speed video analysis, the study monitored 20 competitive gymnasts during floor, vault, and balance beam exercises. The collected kinematic data—joint angles, velocity, and force application—were evaluated to determine performance efficiency and injury risk factors. Results showed that micro-adjustments in angular velocity during landings significantly reduce impact forces by up to 22%, thus enhancing performance stability. Moreover, the study identifies critical movement phases where kinetic energy transfer efficiency directly influences routine execution scores. The findings advocate for integrating biomechanical feedback into training sessions, allowing gymnasts and coaches to refine motor patterns and reduce injury incidence. The research concludes that adopting data-driven kinematic models can substantially elevate training outcomes and promote long-term athlete development through precise movement optimization.

Keywords: Kinematics, Gymnastics, Biomechanics, Motion Analysis

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

EFFECTIVENESS OF RECOVERY STRATEGIES IN PROFESSIONAL HANDBALL TEAMS

Assoc. Prof. Dr. Cristian Petrescu
Ioana Marinescu
Department of Sports Science, National University of Physical Education and Sport, Bucharest, Romania

Abstract

This research investigates the effectiveness of various recovery strategies employed by professional handball teams during competitive seasons. The study involved 10 elite handball teams from Romania's national league, analyzing recovery methods such as cryotherapy, contrast baths, massage, active recovery, and nutritional supplementation. Through physiological monitoring, biochemical tests, and self-reported fatigue assessments, data were collected over a three-month competition period. Findings indicate that teams implementing individualized recovery protocols experienced a 28% reduction in post-match fatigue and a 17% improvement in muscular performance during subsequent games. Among the tested methods, active recovery combined with cryotherapy showed the highest efficacy in maintaining player endurance and reducing injury incidence. The study also highlights the significance of sleep quality and hydration as integral elements of holistic recovery planning. The results underscore that recovery is not a passive phase but a dynamic component of training optimization. Coaches and sports medical staff are encouraged to apply evidence-based, data-driven recovery systems tailored to each athlete's physiological profile.

Keywords: Handball, Recovery Strategies, Athletic Performance, Sports Medicine

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

MOTIVATIONAL DYNAMICS IN YOUTH SPORTS DEVELOPMENT PROGRAMS

Prof. Dr. Sorin Vasilescu
Anca Radu
Dr. Mihai Florescu
Faculty of Physical Education and Sport, Alexandru Ioan Cuza University, Iasi, Romania

Abstract

This study explores motivational dynamics among youth athletes participating in structured sports development programs. Drawing on Self-Determination Theory, the research investigates the balance between intrinsic and extrinsic motivators and how they shape long-term athletic engagement and performance. Data were collected from 250 participants aged 12–18 involved in football, basketball, and swimming academies. The study used mixed-method approaches, including surveys, interviews, and performance tracking. Findings reveal that intrinsic motivation—linked to enjoyment, mastery, and self-growth—plays a more sustainable role in athletic persistence than external rewards or parental pressure. Furthermore, coach–athlete relationships and supportive peer environments were identified as critical mediators that foster psychological well-being and reduce dropout rates. Results also demonstrate that motivation levels fluctuate during adolescence due to academic and social influences, requiring adaptive coaching methods. The paper concludes that effective youth programs must integrate psychological mentoring and motivational education alongside technical training to ensure balanced and sustainable athletic development.

Keywords: Youth Sports, Motivation, Athletic Development, Self-Determination Theory

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

THE IMPACT OF CLIMATE CONDITIONS ON MARATHON PERFORMANCE IN EAST AFRICA

Assoc. Prof. Dr. John Mwangi
Peter Otieno
Samuel Njoroge
Department of Exercise Science, University of Nairobi, Nairobi, Kenya

Abstract

This study examines the relationship between climatic variables and marathon performance in East Africa, a region globally recognized for its dominance in distance running. The research analyzed meteorological data and race results from 15 international marathons held across Kenya, Ethiopia, and Tanzania between 2010 and 2024. Variables such as ambient temperature, humidity, altitude, and wind speed were evaluated against finishing times and split pace data. Results revealed a strong inverse correlation between temperature above 22°C and performance, with an average 3.8% increase in completion time per additional degree. High-altitude training and natural acclimatization, however, were found to mitigate the negative effects of heat and low oxygen levels. The study also highlights how East African runners employ adaptive strategies—such as pacing modulation and hydration management—to sustain endurance under varying environmental stressors. These findings emphasize the necessity of integrating climate analytics into race planning and training periodization for competitive long-distance runners, particularly under changing global climate conditions.

Keywords: Marathon, Climate Impact, Endurance, East Africa

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

ANALYSIS OF INJURY PATTERNS IN PROFESSIONAL FOOTBALL LEAGUES OF WEST AFRICA

Dr. Kofi Mensah
Assoc. Prof. Dr. Ama Boateng
Department of Sports Medicine and Rehabilitation, University of Ghana, Accra, Ghana

Abstract

This paper investigates the prevalence, types, and causes of injuries among professional football players in the major leagues of West Africa. Data were collected from 480 players across Ghana, Nigeria, and Côte d'Ivoire over two competitive seasons. Injuries were classified based on anatomical location, severity, and occurrence context (training vs. match). The study identified hamstring strains (22%), ankle sprains (18%), and knee ligament injuries (15%) as the most frequent. Notably, non-contact injuries accounted for 61% of all cases, suggesting deficiencies in warm-up routines and muscle conditioning. Moreover, inadequate medical supervision and congested match schedules were identified as contributing factors. Statistical analysis revealed a significant reduction in injury rates when clubs implemented structured preventive programs including dynamic stretching, neuromuscular training, and workload monitoring. The paper emphasizes the urgent need for medical standardization across football federations in West Africa to ensure consistent injury surveillance and player welfare protection.

Keywords: Football Injuries, West Africa, Sports Medicine, Injury Prevention

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

PHYSIOLOGICAL RESPONSES TO HIGH-ALTITUDE TRAINING IN ELITE RUNNERS

Prof. Dr. Tesfaye Bekele
Dr. Meron Alemu
Hanna Kidane
Department of Sport Science, Addis Ababa University, Addis Ababa, Ethiopia

Abstract

The present study evaluates the physiological responses and performance adaptations resulting from high-altitude training among elite Ethiopian runners. Conducted at an altitude of 2,700 meters above sea level, the 8-week training program included 40 professional athletes specializing in long-distance running. Blood oxygen saturation, red blood cell count, VO_2 max, and lactate threshold were measured before, during, and after the training cycle. Results demonstrated significant improvements in oxygen-carrying capacity (12%) and aerobic efficiency (9%), confirming the positive impact of altitude exposure on endurance development. Additionally, participants showed improved recovery dynamics and reduced fatigue indices upon return to sea-level competition. However, inter-individual variability was observed, highlighting genetic and nutritional influences on adaptation. The study concludes that structured altitude training enhances physiological resilience and performance potential in elite endurance athletes when coupled with proper acclimatization and monitoring protocols. Recommendations are made for integrating periodic altitude exposure into annual training cycles to sustain competitive advantages.

Keywords: Altitude Training, Endurance, Physiology, Elite Runners

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

THE ROLE OF TRADITIONAL SPORTS IN PRESERVING CULTURAL HERITAGE IN NORTH AFRICA

Assoc. Prof. Dr. Ahmed Ben Youssef
Department of Physical Education and Cultural Studies, University of Tunis, Tunis, Tunisia

Abstract

This study explores how traditional sports contribute to the preservation and transmission of cultural heritage in North Africa. Using ethnographic research methods, field observations, and interviews conducted in Tunisia, Algeria, and Morocco, the research investigates the socio-cultural significance of indigenous sports such as Fantasia (equestrian games), wrestling, and stick fighting. The findings reveal that traditional sports serve not only as recreational activities but also as vehicles for cultural identity, intergenerational learning, and community cohesion. Despite modernization and the dominance of global sports, these practices continue to embody values of bravery, honor, and collective spirit. The study highlights how governmental and educational institutions can integrate traditional sports into formal physical education curricula to sustain cultural diversity and social continuity. Moreover, the research advocates for the documentation and digital archiving of these practices to prevent cultural erosion. The study concludes that traditional sports remain vital cultural assets that strengthen national identity and foster intercultural understanding in North Africa.

Keywords: Traditional Sports, Cultural Heritage, North Africa, Ethnography

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

THE IMPACT OF URBANIZATION ON SOCIAL BEHAVIOR AND COMMUNITY INTERACTIONS

Nijat Mammadov, Leyla Aliyeva, Togrul Rustamov
Department of Sociology, Baku State University, Baku, Azerbaijan

Abstract

Urbanization has rapidly transformed social structures, behavioral norms, and patterns of community interaction across the globe. This study explores the multifaceted effects of urban growth on social behavior, particularly focusing on changes in interpersonal relationships, community engagement, and collective identity within Azerbaijani urban centers. Drawing upon sociological surveys, interviews, and observational studies, the research investigates how urban life reshapes traditional forms of social cohesion and interpersonal trust. Findings indicate that while urbanization promotes economic opportunity and access to resources, it simultaneously generates social fragmentation, increased anonymity, and a decline in community solidarity. The research further highlights the role of technology and urban planning in redefining social interactions. In cities like Baku, the migration from rural areas has created hybrid cultural spaces where traditional values coexist with modern lifestyles. However, this coexistence often leads to identity conflicts and generational gaps in social participation. The study concludes by emphasizing the need for community-centered urban policies that promote inclusive development and reinforce social bonds. By addressing spatial inequality and enhancing neighborhood networks, cities can foster environments where both individual freedom and collective identity thrive.

Keywords: Urbanization, Social Behavior, Community Interaction, Social Cohesion

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

SOCIAL MEDIA INFLUENCE ON YOUTH CULTURE AND IDENTITY FORMATION

Assoc. Prof. Dr. Farid Huseynov, Aynur Guliyeva
Faculty of Communication and Media Studies, Khazar University, Baku, Azerbaijan

Abstract

The rise of social media platforms has significantly reshaped youth culture and identity formation in the digital era. This research examines how online interactions influence the construction of personal and collective identities among Azerbaijani youth. By analyzing social media usage patterns, online communication styles, and virtual self-presentation, the study explores how platforms like Instagram, TikTok, and Twitter contribute to cultural hybridization and shifting value systems. Results demonstrate that while social media enhances self-expression and global connectivity, it also fosters performative behavior, peer comparison, and the erosion of traditional cultural markers. The study adopts a mixed-methods approach, combining digital ethnography and focus group discussions to capture the nuanced experiences of young users. It reveals that identity construction online is fluid and highly influenced by algorithms, social trends, and audience feedback. Moreover, the study discusses the sociological implications of this digital transformation for education, family relationships, and civic awareness. The findings call for increased media literacy education to help youth critically navigate online spaces and preserve cultural authenticity while embracing digital innovation.

Keywords: Social Media, Youth Culture, Identity Formation, Digital Society

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

GENDER ROLES AND FAMILY DYNAMICS IN MODERN SOCIETY

Prof. Dr. Elchin Safarov, Nigar Hasanli
Department of Sociology and Gender Studies, Azerbaijan University of Languages, Baku, Azerbaijan

Abstract
Contemporary societies are witnessing profound transformations in gender roles and family structures. This paper investigates how modernization, globalization, and digitalization have reshaped traditional family dynamics within Azerbaijan's socio-cultural framework. Using a combination of qualitative interviews and demographic analysis, the research identifies emerging trends such as dual-income households, shared domestic responsibilities, and shifting perceptions of masculinity and femininity. While modern gender relations reflect increasing equality, they also reveal tensions between traditional expectations and contemporary aspirations. The study highlights how media representations, workplace dynamics, and education contribute to redefining gender identities and intergenerational communication. Additionally, it examines how women's empowerment influences marital satisfaction, parenting styles, and work-life balance. The research concludes that policy reforms promoting gender equity in education, employment, and social support systems are essential for sustaining harmonious family relations in modern societies. By recognizing both the persistence of cultural norms and the impact of global change, the study provides a nuanced understanding of evolving gender roles.

Keywords: Gender Roles, Family Dynamics, Modern Society, Gender Equality

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

THE EFFECTS OF MIGRATION ON CULTURAL INTEGRATION AND SOCIAL COHESION

Dr. Ioana Popescu, Alina Ionescu, Mihai Dumitrescu
Department of Sociology, University of Bucharest, Bucharest, Romania

Abstract

Migration remains one of the most powerful forces reshaping contemporary societies, influencing both cultural integration and social cohesion. This research explores the experiences of migrants in Romania, focusing on how intercultural encounters transform collective identities and community relationships. Through in-depth interviews with migrants and host communities, the study reveals the complexities of integration processes, including language adaptation, social participation, and cultural negotiation. Findings suggest that successful integration depends not only on economic inclusion but also on mutual understanding and acceptance. The study identifies several key barriers, such as discrimination, limited access to education, and weak social networks, which hinder migrants' sense of belonging. However, cultural exchange also enriches local traditions and fosters innovation. The paper argues that social cohesion can be strengthened through inclusive cultural policies, intercultural education, and community-based initiatives that encourage dialogue between migrants and locals. Ultimately, migration serves as both a challenge and an opportunity for societies seeking to balance diversity and unity.

Keywords: Migration, Cultural Integration, Social Cohesion, Intercultural Communication

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

EDUCATIONAL INEQUALITIES AND THEIR IMPACT ON SOCIAL MOBILITY

Assoc. Prof. Dr. Sorin Marinescu, Elena Georgescu
Faculty of Education and Social Sciences, University of Bucharest, Bucharest, Romania

Abstract

Educational inequality continues to be a critical barrier to social mobility and equitable development. This study examines how disparities in educational access, quality, and outcomes influence individuals' life trajectories within the Romanian context. Using national statistics, policy analysis, and interviews with educators, the research explores how socioeconomic status, geographic location, and institutional resources shape educational opportunities. The findings reveal that students from low-income and rural backgrounds face systemic disadvantages that perpetuate intergenerational poverty. Moreover, unequal access to digital tools and extracurricular learning exacerbates achievement gaps. The study emphasizes that improving social mobility requires structural reforms, including equitable funding, inclusive curricula, and targeted scholarship programs. By integrating education policy with social welfare initiatives, governments can enhance both individual potential and national development. The paper concludes that education must be recognized not only as a means of knowledge acquisition but also as a social equalizer that strengthens democracy and social cohesion.

Keywords: Educational Inequality, Social Mobility, Equity, Educational Policy

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

SOCIAL PERCEPTIONS OF HEALTHCARE IN AFRICAN URBAN COMMUNITIES

Prof. Dr. Kwame Mensah, Amina Okafor
Department of Public Health and Sociology, University of Ghana, Accra, Ghana

Abstract

The perception of healthcare systems plays a crucial role in determining public trust, access, and utilization within African urban environments. This research investigates social attitudes toward healthcare services across major cities in Ghana, focusing on the interaction between socioeconomic status, cultural beliefs, and institutional credibility. Utilizing surveys and interviews from urban populations, the study explores how citizens evaluate healthcare accessibility, quality, and affordability. Findings indicate that while urban residents generally have greater access to medical facilities, perceptions of inequality and mistrust persist due to systemic inefficiencies and cost barriers. Additionally, traditional medicine continues to influence health-seeking behavior, often operating alongside modern practices. The study underscores the importance of culturally sensitive healthcare communication and policy reforms aimed at improving transparency and community participation. Strengthening public trust in healthcare requires both infrastructural development and social engagement strategies that address perceptions, not just service delivery.

Keywords: Healthcare Perception, Urban Communities, Public Health, Social Trust

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

THE ROLE OF TRADITIONAL BELIEFS IN SHAPING MODERN SOCIAL NORMS

Dr. Thabo Nkosi, Fatoumata Diallo, Assoc. Prof. Dr. Chike Obi
Department of Anthropology and Sociology, University of Johannesburg, Johannesburg, South Africa

Abstract

Traditional beliefs remain a significant force in shaping contemporary social norms, even within rapidly modernizing African societies. This paper explores how ancestral customs, spiritual practices, and communal values continue to influence moral behavior and social expectations in South Africa. Drawing on ethnographic fieldwork and historical analysis, the study examines the persistence of traditional authority structures and their adaptation to urban and digital contexts. Findings reveal that traditional beliefs often coexist with modern ideologies, creating a dynamic moral landscape where heritage and innovation intersect. The research highlights the role of elders, community rituals, and storytelling in maintaining social order and transmitting cultural identity. At the same time, the study recognizes tensions between traditional practices and modern values such as gender equality, individualism, and secularism. The authors argue that acknowledging the coexistence of these systems is essential for building culturally resilient and ethically coherent societies.

Keywords: Traditional Beliefs, Social Norms, Cultural Heritage, Modernization

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

YOUTH ENGAGEMENT IN POLITICAL PROCESSES AND CIVIC PARTICIPATION

Prof. Dr. Adebayo Adekunle, Nia Kambale, Dr. Zuri Mwangi
Department of Political Science, University of Lagos, Lagos, Nigeria

Abstract

Youth engagement is increasingly recognized as a cornerstone of sustainable democratic development in Africa. This research investigates the patterns, motivations, and barriers influencing young people's participation in political processes in Nigeria. Through surveys, interviews, and focus group discussions, the study identifies how social media, education, and civic organizations shape political awareness and activism. Results show that while Nigerian youth express strong interest in governance and social justice, institutional corruption and limited political inclusion hinder their active involvement. The study highlights the transformative potential of digital platforms as tools for mobilization, political education, and advocacy. Moreover, it emphasizes the importance of integrating civic education into school curricula and promoting youth representation in decision-making bodies. Encouraging meaningful youth participation strengthens democratic accountability and fosters social innovation. The research concludes that empowering youth is essential not only for political stability but also for nurturing future leaders committed to equitable progress.

Keywords: Youth Engagement, Political Participation, Civic Education, Democracy

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

THE IMPACT OF URBANIZATION ON SOCIAL RELATIONSHIPS AND COMMUNITY STRUCTURE

Prof. Dr. Ali Rezaei, Dr. Mahsa Karimi, Hamed Fathi
Department of Sociology, University of Tehran, Tehran, Iran

Abstract

Urbanization has transformed social relationships and community structures in profound ways. This study examines how rapid urban growth influences interpersonal ties, community engagement, and the sense of belonging among urban dwellers. Using a combination of qualitative interviews and quantitative surveys conducted in major Iranian cities, the research reveals that increasing urban density and economic pressures have led to the fragmentation of traditional social networks. Family structures have become smaller, and neighborhood-based interactions have weakened as individuals prioritize professional life and personal ambitions over communal bonds. Furthermore, the rise of digital communication has altered how individuals form and maintain relationships, often replacing face-to-face interactions with virtual ones. The study also highlights the dual impact of urbanization: while it fosters diversity and economic opportunity, it simultaneously contributes to social isolation and alienation. Policy implications emphasize the need for inclusive urban planning that encourages community participation, the creation of public spaces for social interaction, and programs promoting social cohesion. The findings underscore that sustainable urban development requires not only infrastructure but also attention to the preservation of social capital and cultural values within the rapidly evolving urban environment.

Keywords: Urbanization, Social Relationships, Community Structure, Social Change

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

SOCIAL MEDIA AND ITS EFFECTS ON YOUTH IDENTITY FORMATION

Dr. Leila Mohammadi, Saeid Tavakoli
Department of Communication Studies, Shiraz University, Shiraz, Iran

Abstract

This study explores how social media platforms shape the identity formation processes of Iranian youth. With the widespread adoption of platforms like Instagram, Telegram, and TikTok, young people increasingly rely on virtual environments to express themselves and construct their social identities. Through interviews and surveys involving 400 university students, the research reveals that social media fosters both empowerment and confusion. On one hand, it provides a space for self-expression, creativity, and social connection; on the other, it exposes youth to conflicting cultural narratives and unrealistic standards that may lead to anxiety and identity crisis. The study identifies three primary effects: (1) the rise of performative identity shaped by peer approval and digital validation; (2) the conflict between traditional cultural values and globalized media influences; and (3) the emergence of hybrid identities blending local and global elements. Findings indicate that social media plays a crucial role in redefining social norms and personal values, demanding new educational strategies to enhance media literacy and psychological resilience among youth.

Keywords: Social Media, Youth Identity, Cultural Transformation, Media Psychology

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

GENDER ROLES AND FAMILY DYNAMICS IN MODERN IRANIAN SOCIETY

Assoc. Prof. Dr. Narges Ahmadi, Fatemeh Hosseini
Department of Social Sciences, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran

Abstract

This paper investigates the evolution of gender roles and family dynamics within contemporary Iranian society. The research focuses on the intersection of cultural tradition, economic change, and modern education in shaping family structures. Based on interviews with 150 households across different socioeconomic backgrounds, the study reveals that women's increasing educational attainment and participation in the workforce have redefined traditional gender expectations. However, while modernization has encouraged gender equality in theory, societal norms and institutional constraints continue to reinforce patriarchal structures. Dual-income families are becoming more common, yet domestic responsibilities remain unequally distributed. The paper argues that these tensions represent a transitional stage in Iran's social development, where traditional values coexist with modern aspirations. The findings contribute to understanding how Iranian families navigate shifting social norms while preserving cultural identity.

Keywords: Gender Roles, Family Dynamics, Social Change, Iranian Society

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

THE ROLE OF EDUCATION IN SOCIAL MOBILITY AND INEQUALITY

Dr. Amir Hossein Zarei
Faculty of Education, University of Isfahan, Isfahan, Iran

Abstract

Education has long been considered the primary driver of social mobility, yet its potential to reduce inequality remains contested. This study analyzes how access to quality education influences social and economic advancement in Iran. Using national data and interviews with educators and students, the research identifies disparities in educational opportunities between urban and rural areas as a critical barrier to mobility. Wealthier families often benefit from private schooling and supplementary education, while low-income students face structural disadvantages. The findings reveal that while higher education can improve individual prospects, systemic inequalities in educational access and labor market outcomes perpetuate class divisions. The paper argues that for education to function as a true equalizer, policy reforms must focus on equitable resource distribution, teacher training, and curriculum modernization. It concludes that education is both a pathway to progress and a mirror reflecting broader social inequalities.

Keywords: Education, Social Mobility, Inequality, Educational Reform

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

CULTURAL HERITAGE AND COLLECTIVE MEMORY IN CONTEMPORARY EGYPT

Prof. Dr. Ahmed El-Sayed, Sara Hassan, Mona Khalil
Department of Cultural Studies, Cairo University, Cairo, Egypt

Abstract

Cultural heritage serves as a vital link between the past and present, shaping collective memory and national identity. This research explores how modern Egyptian society engages with its historical and cultural legacy amid rapid modernization and globalization. Through ethnographic fieldwork and archival analysis, the study reveals that Egypt's cultural heritage—ranging from Pharaonic monuments to Islamic traditions—plays a central role in collective identity construction. However, urban development, mass tourism, and media commercialization have altered public perceptions of heritage. Younger generations often experience cultural disconnection, viewing heritage as static or commodified rather than as a living tradition. The paper argues for the integration of cultural education and community-based heritage programs to sustain collective memory. By promoting participatory heritage preservation, Egypt can balance modernization with the safeguarding of its diverse cultural narratives.

Keywords: Cultural Heritage, Collective Memory, Identity, Modernization

BALKAN 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
October 10-12, 2025- SKOPJE
ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

SOCIAL INEQUALITY AND ACCESS TO HEALTHCARE SERVICES IN URBAN EGYPT

Dr. Tamer Fahmy, Assoc. Prof. Dr. Dina Adel
Department of Public Health, Ain Shams University, Cairo, Egypt

Abstract

This study investigates the relationship between social inequality and access to healthcare services in urban Egypt. Drawing on data from public hospitals and private clinics, the research highlights deep disparities in healthcare accessibility, affordability, and quality. Urbanization has led to both the expansion of medical infrastructure and the stratification of healthcare services based on income. While wealthier citizens benefit from private facilities, lower-income groups face overcrowded public hospitals and limited access to specialized care. The findings underscore how socioeconomic status, education, and gender influence healthcare outcomes. The paper also discusses the role of government policies and insurance systems in mitigating or reinforcing these inequalities. The study concludes that achieving equitable healthcare requires comprehensive reforms focusing on resource allocation, preventive health education, and inclusive policy frameworks.

Keywords: Healthcare Inequality, Social Stratification, Public Health, Urban Egypt

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

YOUTH UNEMPLOYMENT AND ITS SOCIOECONOMIC IMPACT IN KAZAKHSTAN

Zhanar Mukhamedova, Dr. Timur Sadykov, Prof. Dr. Aigul Bektayeva
Faculty of Economics and Social Sciences, Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan

Abstract

Youth unemployment remains one of the most pressing challenges in Kazakhstan's socioeconomic development. This paper examines its root causes and broader implications for national growth and social stability. The study combines statistical analysis with qualitative interviews among unemployed graduates to uncover patterns of skill mismatch, educational inefficiency, and limited private sector demand. The results reveal that while Kazakhstan has achieved significant progress in higher education, the transition from academic training to employment remains inefficient. Prolonged unemployment among youth contributes to social disillusionment, delayed family formation, and reduced civic participation. The paper emphasizes the importance of government and industry collaboration in developing targeted vocational programs, entrepreneurship initiatives, and labor market reforms. By addressing structural unemployment, Kazakhstan can harness its young population as a driver of innovation and sustainable development.

Keywords: Youth Unemployment, Socioeconomic Development, Labor Market, Kazakhstan

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

TRADITIONAL CUSTOMS AND MODERNIZATION: CHALLENGES TO KAZAKHSTAN RURAL COMMUNITIES

Dr. Yerlan Akhmetov, Assis. Prof. Dr. Gulnara Zhaksylykova
Department of Anthropology and Cultural Studies, Nazarbayev University, Astana, Kazakhstan

Abstract

This paper explores the tensions between traditional customs and modernization in rural Kazakhstan. As economic reforms and technological advancements reshape the national landscape, rural communities face challenges in preserving their cultural identity while adapting to modern life. Based on ethnographic research in several Kazakh villages, the study finds that modernization brings both opportunity and disruption. Traditional practices related to family, community governance, and pastoral livelihoods are increasingly influenced by urban migration and global media exposure. The younger generation often struggles to reconcile inherited values with contemporary aspirations. The research highlights the need for culturally sensitive rural development strategies that incorporate traditional knowledge and participatory decision-making. It concludes that sustainable modernization must respect cultural continuity and social cohesion while promoting education, digital inclusion, and gender equality in rural areas.

Keywords: Traditional Customs, Modernization, Rural Communities, Cultural Change

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

THE IMPACT OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE ON SOCIAL INTERACTIONS AND COMMUNITY DYNAMICS

Amine Bensalem, Prof. Dr. Laila Cherifi, Nourredine Haddad
University of Algiers, Faculty of Social Sciences, Algiers, Algeria

Abstract:
Artificial Intelligence (AI) is increasingly influencing the fabric of human social life, reshaping interpersonal communication, social interactions, and community dynamics. The integration of AI-powered tools—such as social robots, recommendation systems, and conversational agents—has fundamentally altered how people engage, build trust, and form communities in both physical and digital spaces. This paper explores the dual nature of AI's social impact: its potential to enhance human connectivity and its unintended consequences that may lead to isolation, bias reinforcement, and loss of empathy. Through a multidisciplinary lens combining sociology, psychology, and data science, this study investigates how AI mediates social interactions across cultures and age groups. We also discuss the emergence of "AI-mediated communities," where relationships are increasingly shaped by algorithmic influence. Furthermore, we analyze the ethical and psychological implications of delegating social decisions to machines, highlighting how algorithmic personalization can both empower and fragment social cohesion. Ultimately, this research emphasizes the need for human-centered AI design to ensure that technology enhances, rather than replaces, meaningful social engagement. The study concludes that the future of AI-driven social interaction depends on balancing technological innovation with ethical considerations and inclusive policies.

Keywords: Artificial Intelligence, Social Interaction, Community Dynamics, Human Communication

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

ETHICAL IMPLICATIONS OF AI-DRIVEN DECISION MAKING IN MODERN SOCIETY

Sofia Khelifi, Assoc. Prof. Dr. Karim Toumi
University of Constantine 1, Department of Philosophy and Ethics, Constantine, Algeria

Abstract:
The proliferation of Artificial Intelligence (AI) in decision-making processes—from healthcare and finance to criminal justice and employment—raises complex ethical questions about accountability, transparency, and fairness. This study examines the moral dimensions of AI-driven decision systems and their societal impact. While algorithmic models promise greater efficiency and data-based precision, they often lack moral intuition and contextual understanding. The paper explores key ethical frameworks, including utilitarianism, deontology, and virtue ethics, as applied to AI governance. It also highlights the risks of algorithmic bias, which can perpetuate social inequalities and discriminatory outcomes. Furthermore, we analyze the challenge of assigning responsibility in cases of AI error or harm, questioning whether ethical agency can ever be attributed to machines. The research emphasizes the necessity of incorporating ethical oversight, diverse datasets, and human-in-the-loop systems to maintain fairness and public trust. We argue that the ethical use of AI requires a balance between innovation and regulation, ensuring that human values remain central in algorithmic decision-making. The findings suggest that a multidisciplinary ethical framework is crucial for guiding the responsible deployment of AI technologies in modern society.

Keywords: AI Ethics, Decision-Making, Algorithmic Bias, Moral Responsibility

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

SOCIAL MEDIA ANALYTICS AND AI: UNDERSTANDING HUMAN BEHAVIOR IN DIGITAL SPACES

Rania Mansour, Dr. Hossam El-Sayed, Mohamed Fathi
Cairo University, Faculty of Information and Communication Technology, Cairo, Egypt

Abstract:
Social media platforms have become vital arenas for understanding human behavior, where Artificial Intelligence (AI) plays an essential role in analyzing user activities, preferences, and emotions. This paper explores how AI-based social media analytics enable researchers and organizations to decode complex behavioral patterns and societal trends. Using advanced machine learning models, sentiment analysis, and natural language processing, AI uncovers insights into public opinion, consumer habits, and collective emotional states. The study highlights how digital footprints can be transformed into predictive behavioral data, revealing the interplay between technology and human psychology. However, the paper also addresses ethical and privacy concerns, particularly regarding data collection and user consent. Moreover, AI's influence in shaping user engagement and information exposure—through content personalization and recommendation systems—is critically examined. The findings demonstrate both the power and peril of AI-driven analytics in influencing digital socialization and identity formation. In conclusion, while AI offers valuable tools for understanding online behavior, it necessitates robust ethical frameworks to prevent manipulation and ensure responsible data use.

Keywords: Social Media, Artificial Intelligence, Behavioral Analytics, Digital Ethics

BALKAN 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
October 10-12, 2025- SKOPJE
ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

THE ROLE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN SHAPING PUBLIC OPINION AND POLITICAL ENGAGEMENT

Aya Mostafa, Assoc. Prof. Dr. Omar Khalil
Alexandria University, Faculty of Political Science, Alexandria, Egypt

Abstract:
Artificial Intelligence (AI) has transformed the landscape of political communication, public opinion formation, and civic engagement. This study investigates how AI-driven algorithms, predictive models, and targeted advertising shape political discourse in the digital age. Social media platforms, powered by AI analytics, increasingly act as mediators of political content, influencing how citizens perceive issues, candidates, and ideologies. The research examines the role of algorithmic personalization in reinforcing echo chambers and polarizing public debate. Moreover, it explores AI's role in voter prediction, opinion polling, and campaign management. Through case studies and data analysis, the paper illustrates how AI technologies can enhance participatory democracy when used ethically, but also how they can be exploited for disinformation and manipulation. The findings emphasize the importance of algorithmic transparency and digital literacy in sustaining democratic integrity. Ultimately, the study argues that understanding AI's political influence is essential for fostering informed, responsible, and equitable civic participation in modern societies.

Keywords: Political Communication, Public Opinion, AI Algorithms, Digital Democracy

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

AI-POWERED URBAN PLANNING: TRANSFORMING SOCIETAL INFRASTRUCTURES

Priya Sharma, Dr. Anil Gupta, Assis. Prof. Dr. Rohit Mehra
Indian Institute of Technology Delhi, Department of Urban Systems Engineering, New Delhi, India

Abstract:
Urbanization challenges such as congestion, pollution, and resource management are prompting cities to adopt AI-powered planning solutions. This paper explores how Artificial Intelligence is reshaping urban development through predictive modeling, smart infrastructure, and real-time data analytics. The study presents case analyses of AI applications in traffic management, waste optimization, and energy-efficient building design. By integrating data from IoT devices, GIS mapping, and environmental sensors, AI systems facilitate adaptive and sustainable city planning. Furthermore, the research discusses the socio-economic implications of AI-driven urban transformation, including improved accessibility, enhanced citizen participation, and potential risks of digital exclusion. The study advocates for a human-centric approach to AI-based urban management, ensuring inclusivity and transparency. In conclusion, AI technologies present a revolutionary tool for creating intelligent cities that are not only efficient but also equitable and environmentally resilient.

Keywords: Urban Planning, Smart Cities, Artificial Intelligence, Sustainable Development

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

SOCIAL INEQUALITY AND MACHINE LEARNING: CHALLENGES AND SOLUTIONS

Dr. Karan Singh
University of Delhi, Department of Sociology, New Delhi, India

Abstract:
Machine learning, as a cornerstone of Artificial Intelligence, reflects the data it learns from—and when that data is biased, societal inequalities are amplified. This paper investigates the intersection between AI systems and social inequality, examining how algorithmic bias affects marginalized groups in areas such as employment, healthcare, and criminal justice. It also explores strategies to mitigate these issues through equitable data collection, transparent model design, and fairness-aware algorithms. The study integrates perspectives from social science and computational ethics, proposing policy recommendations for ethical AI governance. Empirical evidence from global AI deployment shows that unregulated machine learning can perpetuate systemic discrimination, while inclusive AI design has the potential to reduce disparities. The research concludes that addressing social inequality through AI requires a paradigm shift from technical optimization to ethical accountability, ensuring that technology serves justice and inclusivity for all.

Keywords: Machine Learning, Social Inequality, Algorithmic Fairness, Ethical AI

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

THE INTERSECTION OF AI, CULTURE, AND SOCIAL NORMS IN DEVELOPING SOCIETIES

Deepa Reddy, Prof. Dr. Sandeep Verma
Jawaharlal Nehru University, Department of Cultural Studies, New Delhi, India

Abstract:
Artificial Intelligence (AI) systems are not culturally neutral; they embody the values, assumptions, and social norms of their creators. This paper explores the dynamic relationship between AI technologies and cultural frameworks within developing societies. It investigates how localized social norms influence AI adoption, perception, and ethical governance. By analyzing cultural adaptation in AI systems—from language models to facial recognition—the study reveals that algorithmic biases often arise from underrepresentation of non-Western contexts. Moreover, the research examines how AI is reshaping traditional social hierarchies and collective values in developing nations. The authors argue for culturally responsive AI development, emphasizing participatory design and local context integration. The study concludes that the intersection of AI and culture represents a key frontier for equitable global technological progress, where inclusivity and respect for diversity must guide innovation.

Keywords: Artificial Intelligence, Culture, Social Norms, Developing Societies

BALKAN 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
October 10-12, 2025- SKOPJE
ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

AI AND COLLECTIVE HUMAN BEHAVIOR: PREDICTIVE MODELS AND SOCIAL TRENDS

Ananya Joshi, Assis. Prof. Dr. Vikram Choudhary
Banaras Hindu University, Department of Data Science and Sociology, Varanasi, India

Abstract:
This paper explores how Artificial Intelligence (AI) models are increasingly used to understand, simulate, and predict collective human behavior. By analyzing massive datasets from social media, mobility records, and public databases, AI enables the identification of emerging social trends, opinion shifts, and behavioral patterns. The research discusses how predictive modeling supports decision-making in areas such as public health, economics, and crisis management. It also evaluates ethical concerns related to data privacy, autonomy, and surveillance. The study proposes a framework for responsible predictive modeling that balances analytical accuracy with respect for human rights. By merging computational sociology and behavioral science, the paper demonstrates how AI can be used to foster social resilience and informed governance. Ultimately, the study suggests that predictive AI should function as a tool for understanding humanity—not controlling it—emphasizing the importance of transparency, empathy, and collaboration in AI design.

Keywords: Predictive Modeling, Collective Behavior, Social Trends, Data Ethics

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

THE IMPACT OF DIGITAL LEARNING TOOLS ON STUDENT ENGAGEMENT IN HIGHER EDUCATION

Prof. Dr. Samir Belkacem, Amina Rahmani, Karim Boudiaf
Department of Educational Technology, University of Algiers, Algiers, Algeria

Abstract

This study explores the transformative role of digital learning tools in enhancing student engagement within higher education institutions. As technology becomes increasingly integrated into academic environments, universities are seeking innovative strategies to sustain attention, motivation, and active participation among students. The research examines how platforms such as Learning Management Systems (LMS), virtual classrooms, and collaborative applications influence cognitive engagement and academic performance. Through a mixed-method approach involving surveys and interviews with 300 undergraduate students, the study identifies that interactive and multimedia tools foster deeper learning experiences and collaborative problem-solving. Findings reveal that digital tools improve not only engagement but also promote self-directed learning and flexibility, which are critical in modern education. However, the study also highlights challenges such as digital fatigue, inequitable access to technology, and the need for continuous faculty training. Overall, the paper concludes that when effectively integrated, digital learning tools serve as catalysts for active learning and improved academic outcomes in higher education.

Keywords: Digital learning, student engagement, higher education, e-learning, educational technology

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

THE EFFECTIVENESS OF INCLUSIVE EDUCATION STRATEGIES IN PRIMARY SCHOOLS

Assoc. Prof. Dr. Leila Khelifi, Nadia Benali
Faculty of Education, University of Oran 2, Oran, Algeria

Abstract

Inclusive education aims to ensure equal learning opportunities for all students, regardless of physical, cognitive, or socio-economic differences. This research investigates the effectiveness of inclusive education strategies applied in Algerian primary schools. The study focuses on teacher preparedness, school infrastructure, and classroom adaptability to diverse learning needs. A qualitative analysis of 15 inclusive classrooms reveals that the success of inclusion largely depends on the teacher's ability to differentiate instruction, employ adaptive technologies, and foster empathy among peers. Despite policy advancements supporting inclusion, many schools lack sufficient resources and specialized training. The results emphasize the need for continuous professional development and collaboration among teachers, parents, and specialists to create supportive learning environments. Inclusive education, when properly implemented, not only enhances academic performance of students with disabilities but also cultivates social and emotional growth in all learners.

Keywords: Inclusive education, primary schools, teacher training, diversity, equity

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

TEACHER PERCEPTIONS AND CHALLENGES IN IMPLEMENTING PROJECT-BASED LEARNING

Dr. Mohamed Amr, Fatma Hassan, Sara Adel
Department of Curriculum and Instruction, Cairo University, Cairo, Egypt

Abstract

Project-Based Learning (PBL) has emerged as an innovative pedagogical approach aimed at improving critical thinking, creativity, and collaboration skills. This study investigates Egyptian teachers' perceptions and challenges in implementing PBL in middle and secondary schools. Data were collected from 120 teachers through structured interviews and classroom observations. The findings suggest that teachers recognize PBL's potential to enhance student engagement and real-world application of knowledge. However, major challenges include limited classroom time, insufficient materials, and rigid assessment standards that prioritize memorization over skill development. Teachers also expressed a need for professional training and institutional support to design meaningful projects that align with curriculum goals. The study concludes that while PBL is effective in promoting deeper understanding, its successful implementation requires systemic changes in curriculum design, teacher preparation, and evaluation methods.

Keywords: Project-Based Learning, teacher perceptions, educational reform, classroom innovation

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

THE ROLE OF PARENTAL INVOLVEMENT IN EARLY CHILDHOOD EDUCATION SUCCESS

Ahmed Khaled, Prof. Dr. Mona El-Sayed
Department of Early Childhood Education, Alexandria University, Alexandria, Egypt

Abstract

This study explores the critical role that parental involvement plays in ensuring the academic and social success of children in early childhood education. Drawing on a sample of 200 parents and 50 educators across preschools in Alexandria, the research investigates various dimensions of parental participation, including home learning activities, communication with teachers, and engagement in school events. Results indicate that children with actively involved parents demonstrate higher cognitive development, better emotional regulation, and stronger literacy and numeracy skills. The findings also show that socio-economic factors influence the level and type of parental engagement. Teachers emphasize that consistent collaboration with parents leads to improved classroom behavior and stronger motivation among students. The study concludes that fostering meaningful partnerships between educators and families is essential for optimizing learning outcomes in early childhood.

Keywords: Parental involvement, early childhood education, child development, family engagement

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

ASSESSING THE INFLUENCE OF EDUCATIONAL TECHNOLOGY ON STUDENT ACHIEVEMENT

Assis. Prof. Dr. Raghda Mahfouz, Omar Saad
Faculty of Educational Sciences, Ain Shams University, Cairo, Egypt

Abstract

The integration of educational technology in classrooms has reshaped teaching and learning processes globally. This study examines the influence of various technological tools on student achievement in Egyptian secondary schools. Using a quasi-experimental design, two groups of students were compared—one receiving technology-enhanced instruction and the other following traditional methods. Statistical analysis revealed a significant improvement in learning outcomes, problem-solving abilities, and student motivation in the experimental group. The use of multimedia presentations, simulation software, and interactive quizzes fostered active learning and deeper comprehension of complex concepts. Nevertheless, challenges such as insufficient training, technical issues, and resistance to change among educators were observed. The study concludes that while technology substantially enhances academic performance, its success depends on pedagogically sound integration and institutional readiness.

Keywords: Educational technology, student achievement, digital pedagogy, innovation in education

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

INNOVATIVE APPROACHES TO LANGUAGE LEARNING IN RURAL AREAS

Yasmine Farouk, Tamer Hussein, Hala Abdelrahman
Department of Linguistics and Language Education, South Valley University, Qena, Egypt

Abstract

This paper investigates innovative methods designed to improve language learning outcomes in rural educational settings. Due to limited resources and exposure to native speakers, rural students often face significant barriers in language acquisition. The research evaluates blended learning techniques, mobile-assisted language learning (MALL), and community-based immersion programs implemented in Upper Egypt. Data collected from 250 students and 40 teachers highlight that the integration of digital resources and local cultural content enhances language comprehension and motivation. The findings underscore that combining technology with community involvement creates more meaningful and contextual learning experiences. However, infrastructural limitations and teacher training gaps remain key obstacles. The study advocates for policy initiatives that support rural schools in accessing affordable technology and developing locally relevant curricula to bridge the educational divide.

Keywords: Language learning, rural education, mobile learning, blended learning

BALKAN 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
October 10-12, 2025- SKOPJE
ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

EVALUATING THE IMPACT OF TEACHER TRAINING PROGRAMS ON CLASSROOM PERFORMANCE

Prof. Dr. Rajesh Kumar, Anita Singh
Faculty of Education, University of Delhi, New Delhi, India

Abstract

This study evaluates how teacher training programs influence classroom performance and instructional quality in Indian secondary schools. By comparing trained and untrained teachers across 30 schools, the research investigates the relationship between professional development and pedagogical effectiveness. Results demonstrate that well-structured training programs enhance lesson planning, classroom management, and student engagement. Teachers with formal training exhibited improved adaptability in using learner-centered methods and assessment strategies. However, the study notes disparities in program accessibility between urban and rural regions. Teachers expressed that ongoing mentorship and peer collaboration are critical for sustaining professional growth. The research concludes that investment in continuous, context-sensitive training is vital for enhancing educational standards and improving overall classroom outcomes.

Keywords: Teacher training, classroom performance, professional development, pedagogy

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

THE USE OF INTERACTIVE LEARNING PLATFORMS TO IMPROVE STEM EDUCATION OUTCOMES

Vikram Joshi, Sunita Patel
Department of Science and Technology Education, Indian Institute of Education, Mumbai, India

Abstract

The integration of interactive learning platforms has revolutionized the delivery of Science, Technology, Engineering, and Mathematics (STEM) education. This paper explores how gamified and interactive systems, such as virtual labs and simulation tools, enhance student learning outcomes and conceptual understanding. Data collected from 400 high school students across five Indian cities reveal that the use of interactive platforms increases motivation, collaboration, and problem-solving abilities. Students demonstrated a marked improvement in scientific inquiry skills and confidence when using real-time feedback systems. Teachers reported that such platforms also allowed for personalized learning and adaptive assessment. Despite positive results, challenges such as inconsistent internet connectivity and lack of training remain persistent barriers. The study concludes that integrating interactive technologies with traditional teaching methods creates a balanced and effective STEM education model for the 21st century.

Keywords: STEM education, interactive learning, virtual labs, gamification, digital pedagogy

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

ADVANCING TRANSLATION PRACTICES IN THE ERA OF DIGITAL INTEGRATION

Maria Ivanova
Department of Translation Studies, Saint Petersburg State University, Saint Petersburg, Russia

Olga Petrenko
Department of Linguistics, Saint Petersburg State University, Saint Petersburg, Russia

Abstract
The translation industry has experienced a fundamental transformation in recent years due to the rapid integration of digital technologies. This study explores how digital tools, artificial intelligence (AI), and machine learning are reshaping translation practices, enhancing accuracy, efficiency, and accessibility. The research investigates the role of computer-assisted translation (CAT) tools, neural machine translation (NMT), and cloud-based collaboration platforms in redefining the translator's role from linguistic mediator to digital content manager. Drawing from empirical evidence and case studies within academic and professional translation environments, the paper highlights the growing importance of data management, quality assurance algorithms, and digital literacy among translators. The findings suggest that digital integration fosters productivity and cross-border communication but also introduces challenges related to data privacy, overreliance on automated systems, and the erosion of cultural nuance. Furthermore, the study argues for a balanced approach where human expertise remains central, supported by digital systems rather than replaced by them. It concludes that the future of translation lies in the synergy between human creativity and technological precision, calling for educational reforms that integrate digital competencies into translation curricula.

Keywords: Digital translation, Artificial intelligence, CAT tools, Machine translation, Linguistic innovation

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

INNOVATIVE SUSTAINABILITY APPROACHES IN MODERN CORPORATE MANAGEMENT: A CASE STUDY OF ENVIRONMENTAL, SOCIAL, AND GOVERNANCE (ESG) PRINCIPLES AT NNPC, ABUJA, NIGERIA

Dr. Amina Bello
Department of Business Administration, University of Abuja, Abuja, Nigeria

Abstract

This paper examines the innovative sustainability strategies implemented by the Nigerian National Petroleum Corporation (NNPC) in line with Environmental, Social, and Governance (ESG) principles. The study employs a qualitative case study approach to assess how corporate management practices are evolving to address climate responsibility, community engagement, and governance transparency. Findings reveal that NNPC has introduced structured sustainability frameworks, including carbon footprint reduction programs, ethical supply chain management, and workforce diversity initiatives. However, the research also identifies key challenges such as limited policy enforcement, inadequate funding for renewable energy projects, and gaps in sustainability reporting. The analysis situates NNPC's experience within global sustainability trends, emphasizing how African corporations are gradually aligning with international ESG standards. The paper argues that integrating sustainability into the core business strategy is not only ethically necessary but also economically advantageous, enhancing corporate reputation and long-term profitability. Recommendations include strengthening environmental data governance, improving employee training in ESG compliance, and fostering partnerships with local communities to achieve inclusive growth.

Keywords: Sustainability, ESG principles, Corporate management, Nigeria, Governance

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

THE INFLUENCE OF SOCIAL SECURITY, PENSIONS, AND INSURANCE ON ECONOMIC DEVELOPMENT: INSIGHTS FROM NIGERIA

Ibrahim Musa
Department of Economics, Ahmadu Bello University, Zaria, Nigeria

Abstract

This study investigates the interrelationship between social security systems, pension schemes, and insurance structures and their cumulative impact on Nigeria's economic development. Using both macroeconomic data and policy analysis, the research explores how effective social protection programs enhance household stability, encourage investment, and promote inclusive growth. Results indicate that robust pension systems contribute to long-term savings, while efficient insurance markets reduce financial vulnerability, fostering resilience against economic shocks. Despite these benefits, challenges such as corruption, administrative inefficiency, and limited rural penetration hinder optimal performance. The paper also highlights how demographic trends and informal employment sectors create additional pressure on existing frameworks. Policy recommendations focus on institutional reforms that ensure transparency, improve public trust, and integrate informal workers into contributory systems. The research concludes that strengthening Nigeria's social protection mechanisms is vital for sustainable economic transformation, providing a foundation for human capital development and macroeconomic stability.

Keywords: Social security, Pension systems, Economic growth, Nigeria, Insurance

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

POLITICAL PARTIES AND THEIR ROLE IN KNOWLEDGE DECOLONIZATION

Assoc. Prof. Dr. Anna Kowalska
Department of Political Science, University of Warsaw, Warsaw, Poland

Abstract

The study investigates the crucial role political parties play in advancing knowledge decolonization, particularly within postcolonial societies seeking intellectual and cultural sovereignty. Drawing from critical theory and postcolonial studies, the paper analyzes how political ideologies influence educational policies, research funding, and public discourse. It argues that political parties are not merely vehicles of governance but also key agents in shaping epistemic independence by promoting indigenous knowledge systems and challenging Eurocentric narratives. Using case studies from Central and Eastern Europe, the research demonstrates how emerging democratic movements have leveraged cultural identity and linguistic revitalization as tools of political resistance. However, the paper also acknowledges the risk of politicizing academia, which can compromise objectivity and inclusivity. Ultimately, the work calls for a balanced approach where political advocacy supports rather than dominates academic freedom, leading to genuine intellectual pluralism.

Keywords: Knowledge decolonization, Political theory, Postcolonialism, Intellectual sovereignty

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

COMMUNITY ENGAGEMENT IN ELDERLY SOCIAL SERVICE PROVISION: A STUDY FROM ROMANIA

Andrei Popescu
Department of Sociology, University of Bucharest, Bucharest, Romania

Elena Ionescu
Department of Social Work, University of Bucharest, Bucharest, Romania

Abstract

This paper explores the significance of community engagement in delivering effective social services for the elderly population in Romania. Through qualitative interviews and participatory observation, the study assesses how local communities, NGOs, and municipal institutions collaborate to enhance the well-being of older adults. Findings reveal that community participation not only improves service accessibility but also fosters a sense of belonging and dignity among the elderly. However, barriers such as limited funding, bureaucratic inefficiencies, and insufficient volunteer training persist. The research further highlights the importance of intergenerational solidarity and social innovation in addressing demographic challenges. By examining successful models of community-based elderly care, the paper argues that sustainable aging policies must integrate grassroots participation, public-private partnerships, and digital solutions to improve coordination and transparency. The conclusion emphasizes that fostering civic responsibility and inclusive policymaking is essential for a resilient and compassionate social support system.

Keywords: Elderly care, Community engagement, Social services, Romania, Aging policy

BALKAN 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
October 10-12, 2025- SKOPJE
ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

EXPLORING LOCAL GOVERNMENT ADMINISTRATION CHALLENGES IN NIGERIA: A THEORETICAL ANALYSIS

Dr. Fatima Abdullahi
Department of Public Administration, University of Lagos, Lagos, Nigeria

Dr. Samuel Okoro
Department of Political Science, University of Lagos, Lagos, Nigeria

Abstract

This paper provides a theoretical exploration of the persistent challenges facing local government administration in Nigeria. The analysis identifies structural inefficiencies, political interference, and inadequate fiscal autonomy as major constraints undermining grassroots governance. By reviewing existing literature and governance models, the study reveals that despite constitutional provisions for decentralization, local councils often operate under significant state control, limiting their effectiveness in service delivery. The research further discusses how corruption, weak institutional capacity, and poor human resource management contribute to administrative failures. Recommendations include constitutional reform to enhance autonomy, capacity-building programs for local officials, and the adoption of digital governance tools to improve transparency. The paper concludes that strengthening local governance structures is fundamental to achieving sustainable national development and democratic accountability.

Keywords: Local government, Public administration, Nigeria, Governance challenges

BALKAN 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
October 10-12, 2025- SKOPJE
ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

SPATIAL BETA CONVERGENCE AMONG NEW EU MEMBER STATES BASED ON SOCIO-ECONOMIC INDICATORS

László Kovács
Department of Economics, Corvinus University of Budapest, Budapest, Hungary

Abstract

This paper examines spatial beta convergence among new European Union (EU) member states, focusing on socio-economic indicators such as GDP per capita, employment rates, education, and innovation capacity. Using econometric modeling and spatial analysis, the study evaluates whether economic disparities among these countries are narrowing over time. Results reveal partial convergence trends, with Central European economies like Poland, Hungary, and the Czech Republic demonstrating faster growth relative to the EU average, while southeastern states lag behind due to institutional inefficiencies and limited innovation ecosystems. The research underscores the importance of regional policy coordination and EU structural funds in promoting cohesion. Furthermore, it highlights the spatial dependence of growth patterns, showing that proximity to developed regions accelerates convergence. The findings suggest that sustained investment in education, infrastructure, and research is essential for achieving balanced development across the EU.

Keywords: Economic convergence, Spatial analysis, EU member states, Socio-economic development

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

CHALLENGES AND SATISFACTION LEVELS IN USING DIGITAL PAYMENT PLATFORMS

Neha Kulkarni, Rohit Deshmukh
Department of Business Administration, Savitribai Phule Pune University, Pune, India

Abstract

The rapid adoption of digital payment platforms in India has transformed the financial landscape by promoting convenience, transparency, and financial inclusion. However, the effectiveness of these platforms largely depends on user satisfaction and the challenges encountered during usage. This study investigates the key challenges and satisfaction levels among users of popular digital payment systems such as Paytm, Google Pay, and PhonePe. Using a mixed-method approach that combines survey data from 400 respondents and in-depth interviews, the study identifies primary challenges including network failures, cybersecurity concerns, transaction errors, and limited digital literacy among older populations. The findings reveal that while users appreciate the convenience and speed of digital transactions, persistent issues related to security and trust remain a major deterrent to wider adoption. Moreover, user satisfaction is found to be influenced by ease of use, perceived safety, customer service quality, and transaction success rate. The study concludes that enhancing user experience through improved security protocols, simplified interfaces, and increased awareness programs can significantly boost satisfaction levels. These insights are vital for policymakers, fintech developers, and financial institutions aiming to strengthen India's digital financial ecosystem.

Keywords: Digital payments, user satisfaction, fintech, cybersecurity, India

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

EMOTIONAL INTELLIGENCE AND ITS IMPACT ON LEADERSHIP PERFORMANCE: A STUDY AMONG MBA STUDENTS IN SANGLI DISTRICT

Sneha Patil, Rajat More
Department of Management Studies, Shivaji University, Kolhapur, India

Abstract

Emotional intelligence (EI) has emerged as a critical determinant of effective leadership, particularly in academic and professional settings. This study explores the relationship between emotional intelligence and leadership performance among MBA students in Sangli District, Maharashtra. A total of 250 MBA students from various business schools participated in this quantitative study. Emotional intelligence was measured using the Goleman framework, focusing on self-awareness, self-regulation, motivation, empathy, and social skills. Leadership performance was assessed through peer evaluations, teamwork outcomes, and project leadership scores. The results indicate a strong positive correlation between high emotional intelligence and effective leadership capabilities. Students with higher EI demonstrated superior conflict resolution, better decision-making, and enhanced team management skills. The study also highlights gender differences in emotional awareness and management abilities. Findings suggest that integrating emotional intelligence training into MBA curricula can significantly enhance students' leadership readiness for corporate environments. By fostering empathy and interpersonal communication, management institutions can cultivate emotionally intelligent leaders equipped to navigate complex business dynamics.

Keywords: Emotional intelligence, leadership performance, MBA students, management education, India

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

SOCIO-ECONOMIC INFLUENCES ON DIETARY PATTERNS: A COMPARISON BETWEEN SOUTH ASIA AND G7 COUNTRIES

Ayesha Khan, Imran Siddiqui
Department of Sociology, University of Karachi, Karachi, Pakistan

Abstract

Dietary patterns across the globe are deeply influenced by socio-economic factors, cultural norms, and accessibility to food resources. This study compares dietary behaviors between South Asian nations and G7 countries to understand how income, education, and urbanization shape nutritional choices. Using secondary data from FAO and WHO databases and primary surveys conducted in urban centers of Pakistan and India, the research identifies substantial disparities in food consumption patterns. South Asian diets are dominated by cereals and plant-based foods, while G7 countries exhibit higher consumption of processed foods, animal proteins, and saturated fats. Economic prosperity, higher education levels, and urban lifestyles contribute to dietary diversity in G7 nations but also increase lifestyle-related diseases. Conversely, food insecurity and limited access to nutritious foods remain challenges in South Asia. The findings underscore the need for targeted nutrition policies that promote affordable healthy diets and public health awareness. Comparative insights from this study can guide cross-regional strategies for sustainable food systems and nutrition equity.

Keywords: Dietary patterns, socio-economic factors, South Asia, nutrition, G7 countries

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

INNOVATIVE GREEN SUPPLY CHAIN MANAGEMENT THROUGH TECHNOLOGY IN MALAYSIA'S MANUFACTURING SECTOR

Nurul Huda, Ahmad Faizal
Faculty of Industrial Management, Universiti Malaysia Pahang, Kuantan, Malaysia

Abstract

Sustainability has become a cornerstone of industrial development, and Malaysia's manufacturing sector is no exception. This study investigates how technological innovation drives green supply chain management (GSCM) practices across Malaysian manufacturing firms. By integrating concepts from sustainability and information technology, the research examines how automation, IoT systems, and data analytics enhance environmental performance. Data collected from 120 manufacturing firms through structured questionnaires and interviews reveal that technology adoption significantly reduces waste, energy consumption, and carbon footprint. The study identifies key enablers such as government incentives, digital infrastructure, and top management commitment. However, barriers such as high implementation costs and lack of skilled labor still hinder widespread adoption. The findings demonstrate that integrating technology into supply chain operations not only enhances environmental outcomes but also improves competitiveness and brand reputation. The research concludes that strategic investment in green technology can position Malaysia as a leader in sustainable manufacturing within Southeast Asia.

Keywords: Green supply chain, sustainability, technology, manufacturing, Malaysia

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

THE EFFECTIVENESS OF TAX UTILIZATION IN PROMOTING NATIONAL DEVELOPMENT

Dewi Lestari, Fajar Nugroho
Faculty of Economics and Business, Universitas Gadjah Mada, Yogyakarta, Indonesia

Abstract

Taxation serves as a crucial mechanism for mobilizing public revenue to support national development goals. This study evaluates the effectiveness of tax utilization in Indonesia and its impact on economic growth, infrastructure development, and social welfare. Using data from 2010 to 2023 obtained from the Ministry of Finance and the World Bank, the study applies econometric models to measure the efficiency of tax allocation across sectors. Results reveal that while tax revenue collection has improved significantly, inefficiencies in utilization persist due to bureaucratic delays and uneven regional distribution. The analysis highlights the importance of transparent fiscal governance and the alignment of tax expenditures with development priorities such as education, healthcare, and digital infrastructure. The study recommends enhancing accountability mechanisms, leveraging technology for tax monitoring, and strengthening public participation in fiscal planning. Effective tax utilization can transform taxation from a mere revenue tool into a catalyst for sustainable development and poverty reduction in Indonesia.

Keywords: Tax utilization, national development, fiscal policy, Indonesia, governance

BALKAN 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
October 10-12, 2025- SKOPJE
ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

DIGITAL TAX ADMINISTRATION IN INDONESIA: ANALYSIS OF EFAKTUR AND E-BUPOT IMPLEMENTATION

Rina Sari, Budi Santoso
School of Accounting, Universitas Indonesia, Depok, Indonesia

Abstract

The digital transformation of tax administration in Indonesia has revolutionized compliance and efficiency within the fiscal system. This study analyzes the implementation of two major digital tax tools—eFaktur (electronic invoicing) and eBupot (electronic withholding tax)—to evaluate their effectiveness in enhancing tax administration processes. Using a descriptive-analytical approach supported by survey data from 300 tax professionals and SMEs, the research finds that eFaktur has significantly reduced manual errors and processing time, while eBupot has streamlined tax documentation and compliance tracking. However, challenges remain in terms of system integration, data accuracy, and user training. The study highlights that successful digital tax implementation depends on continuous system upgrades, robust cybersecurity, and comprehensive stakeholder education. Findings indicate that digital tax tools contribute positively to transparency, compliance, and taxpayer satisfaction, reinforcing Indonesia's vision for a modern, technology-driven fiscal ecosystem.

Keywords: Digital tax, eFaktur, eBupot, tax administration, Indonesia

BALKAN 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
October 10-12, 2025- SKOPJE
ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

RELATIONSHIP BETWEEN FINANCIAL DEVELOPMENT AND FIRM FINANCING IN THE MENA REGION

Hassan El-Masri, Layla Haddad
Faculty of Economics and Management, American University of Beirut, Beirut, Lebanon

Abstract

Financial development plays a pivotal role in facilitating business growth and investment across emerging economies. This study investigates the relationship between financial sector development and firm-level financing in the Middle East and North Africa (MENA) region. Using panel data from 2000 to 2022 covering 15 MENA countries, the research employs econometric modeling to assess how banking depth, capital market size, and financial inclusion influence firms' access to credit. Results indicate that countries with more developed financial systems exhibit greater private sector financing and improved business performance. However, political instability and regulatory inefficiencies often hinder consistent capital flow across the region. The study further explores the differential impact of Islamic and conventional banking systems on firm financing. Findings suggest that fostering diversified financial markets, ensuring legal transparency, and promoting fintech integration can strengthen corporate financing mechanisms in MENA economies.

Keywords: Financial development, firm financing, MENA, capital markets, banking systems

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

SOCIAL DEVELOPMENT DRIVEN BY ENERGY TRANSITION IN MOROCCO

Youssef Benali, Sara El-Fassi
Department of Energy Studies, Mohammed V University, Rabat, Morocco

Abstract

Morocco's ambitious energy transition strategy has become a model for sustainable development in Africa. This study examines how the nation's shift from fossil fuels to renewable energy sources contributes to social and economic development. Drawing on case studies of the Noor Ouarzazate Solar Complex and wind energy projects in Tarfaya, the research analyzes the socio-economic impacts of renewable energy initiatives, including job creation, rural electrification, and skill development. Findings indicate that renewable energy projects have not only improved energy security but also reduced inequality by empowering local communities and promoting gender-inclusive employment. Nevertheless, challenges such as financing, grid integration, and policy continuity remain significant. The study concludes that Morocco's energy transition serves as a catalyst for broader social progress, demonstrating that sustainable energy policies can effectively align environmental goals with social well-being.

Keywords: Energy transition, social development, renewable energy, Morocco, sustainability

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

THE IMPACT OF DIGITAL TRANSFORMATION ON SME PERFORMANCE AND INNOVATION STRATEGIES

Khamla Phommasone
National University of Laos, Faculty of Business, Vientiane, Laos

Assoc. Prof. Dr. Bounmy Vongxay
National University of Laos, Faculty of Business, Vientiane, Laos

Somchit Thammavong
National University of Laos, Faculty of Business, Vientiane, Laos

Abstract
Digital transformation (DT) has emerged as a critical factor influencing the performance and innovation capabilities of small and medium-sized enterprises (SMEs) globally. In the context of Laos, SMEs face unique challenges, including limited technological infrastructure, scarce financial resources, and a relatively low adoption rate of advanced digital tools. This study investigates the impact of DT on SME performance and how it shapes innovation strategies. By conducting a mixed-methods approach involving both quantitative surveys of 250 SMEs and qualitative interviews with 30 managers across key sectors, we examined the relationship between digital adoption and business outcomes. Findings indicate that SMEs embracing digital solutions such as cloud computing, enterprise resource planning (ERP), and digital marketing platforms demonstrate significant improvements in operational efficiency, customer engagement, and product innovation. Moreover, firms with a strategic vision for digital transformation exhibit enhanced agility in responding to market changes, allowing them to outperform competitors and sustain long-term growth. The study also highlights the importance of leadership commitment, employee digital literacy, and government support programs as enablers of effective digital transformation. Our findings contribute to a better understanding of how DT can serve as a lever for both performance enhancement and strategic innovation in SMEs within emerging markets. Recommendations for policymakers include targeted incentives, infrastructure development, and training programs to support SMEs in leveraging digital technologies for sustainable growth.

Keywords
Digital Transformation, SME Performance, Innovation Strategies, Emerging Markets

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

SUSTAINABLE SUPPLY CHAIN MANAGEMENT PRACTICES IN EMERGING MARKETS

Dr. Anong Souvannaphone
Lao University of Commerce, Department of Supply Chain Management, Vientiane, Laos

Visanai Khamla
Lao University of Commerce, Department of Supply Chain Management, Vientiane, Laos

Abstract
Sustainable supply chain management (SSCM) is increasingly recognized as a strategic imperative for businesses in emerging markets, including Laos. This research explores how SSCM practices contribute to operational efficiency, environmental performance, and competitive advantage. By examining 150 manufacturing and service firms, the study identifies the drivers, barriers, and outcomes associated with implementing sustainable supply chain initiatives. Empirical evidence suggests that firms adopting green logistics, supplier collaboration, waste minimization, and energy-efficient operations experience measurable benefits in cost reduction, brand reputation, and regulatory compliance. Furthermore, the integration of sustainability principles in procurement, production, and distribution fosters long-term resilience, particularly in volatile market conditions. Key challenges identified include limited technological infrastructure, high implementation costs, and low awareness of sustainability standards among supply chain partners. Leadership engagement, stakeholder collaboration, and government policy support emerge as critical enablers of SSCM. The study provides actionable insights for managers and policymakers to enhance supply chain sustainability while maintaining economic competitiveness. Overall, the research emphasizes that sustainable supply chain practices are not merely ethical imperatives but strategic tools for achieving organizational excellence in emerging markets.

Keywords
Sustainable Supply Chain, Emerging Markets, Environmental Performance, Operational Efficiency

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

STRATEGIC LEADERSHIP AND ORGANIZATIONAL AGILITY IN THE LAO BUSINESS ENVIRONMENT

Prof. Dr. Somphone Khammanivong
National University of Laos, Faculty of Management, Vientiane, Laos

Assis. Prof. Dr. Noy Ketsana
National University of Laos, Faculty of Management, Vientiane, Laos

Sithong Chanthavong
National University of Laos, Faculty of Management, Vientiane, Laos

Abstract
Organizational agility and strategic leadership are crucial determinants of business success, particularly in rapidly evolving markets such as Laos. This study examines the interplay between strategic leadership behaviors and organizational agility, focusing on how they affect decision-making, innovation, and competitive performance. Using a combination of survey data from 200 executives and case studies of 25 leading firms, the research highlights that leaders who adopt transformational and participative styles significantly enhance the organization's capacity to adapt to environmental changes. Agile organizations, in turn, demonstrate superior responsiveness to customer needs, market fluctuations, and technological advancements. The research identifies key mechanisms through which leadership drives agility, including fostering a culture of continuous learning, encouraging cross-functional collaboration, and integrating flexible operational practices. Challenges faced by Lao firms include limited managerial expertise, hierarchical organizational structures, and resource constraints, which can hinder agility. The study provides practical recommendations for executives to strengthen leadership capabilities and embed agile principles into strategic planning and operational routines, thereby enabling firms to sustain growth and innovation in a dynamic business landscape.

Keywords
Strategic Leadership, Organizational Agility, Business Performance, Lao Market

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

THE ROLE OF FINANCIAL TECHNOLOGY IN ENHANCING ENTREPRENEURIAL GROWTH

Mohamed Abdelrahman
Cairo University, Faculty of Business Administration, Cairo, Egypt

Assoc. Prof. Dr. Salma Mostafa
Cairo University, Faculty of Business Administration, Cairo, Egypt

Dr. Hossam El-Sayed
Cairo University, Faculty of Business Administration, Cairo, Egypt

Abstract
Financial technology (FinTech) has emerged as a transformative force in promoting entrepreneurial growth, particularly in developing economies such as Egypt. This study investigates the extent to which FinTech solutions, including digital payments, crowdfunding, peer-to-peer lending, and blockchain applications, facilitate the establishment, expansion, and sustainability of entrepreneurial ventures. A survey of 200 entrepreneurs and interviews with 20 FinTech experts reveals that access to FinTech platforms significantly reduces financial barriers, increases funding opportunities, and enhances operational efficiency. Entrepreneurs leveraging FinTech tools report improved cash flow management, lower transaction costs, and faster scaling potential. The research also identifies challenges, including cybersecurity risks, regulatory uncertainties, and limited digital literacy, which can impede the effective use of financial technologies. Policy implications include the need for robust regulatory frameworks, educational initiatives, and collaboration between traditional financial institutions and FinTech startups. Overall, FinTech adoption appears to be a vital driver of entrepreneurial development, fostering innovation, economic inclusion, and sustainable business growth in emerging markets.

Keywords
Financial Technology, Entrepreneurial Growth, Digital Finance, Egypt

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

MARKETING INNOVATION AND CUSTOMER ENGAGEMENT IN THE EGYPTIAN RETAIL SECTOR

Rania El-Masry
American University in Cairo, School of Business, Cairo, Egypt

Tamer Fathy
American University in Cairo, School of Business, Cairo, Egypt

Abstract
Marketing innovation plays a central role in enhancing customer engagement, particularly within the dynamic retail sector of Egypt. This research explores the strategies employed by retail firms to innovate marketing practices, focusing on digital marketing, personalized promotions, experiential campaigns, and customer relationship management. A mixed-methods approach involving 180 retail managers and 400 customer surveys highlights that innovative marketing strategies significantly improve brand loyalty, customer satisfaction, and sales performance. Additionally, the integration of technology, such as AI-driven recommendation systems and mobile applications, facilitates personalized and interactive customer experiences. Challenges in the Egyptian retail context include technological adoption gaps, cost constraints, and rapidly shifting consumer expectations. Findings underscore the importance of aligning marketing innovation with organizational capabilities and market trends to sustain competitive advantage. Managers are encouraged to foster a culture of creativity, invest in digital tools, and continuously monitor consumer behavior to maximize engagement and long-term profitability.

Keywords
Marketing Innovation, Customer Engagement, Retail Sector, Egypt

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

CORPORATE GOVERNANCE AND ITS EFFECT ON BUSINESS SUSTAINABILITY IN EGYPT

Prof. Dr. Amr Soliman
Helwan University, Faculty of Commerce, Cairo, Egypt

Heba Fawzy
Helwan University, Faculty of Commerce, Cairo, Egypt

Assis. Prof. Dr. Youssef Hafez
Helwan University, Faculty of Commerce, Cairo, Egypt

Abstract
Corporate governance (CG) is a pivotal factor influencing the sustainability and ethical performance of businesses. In the Egyptian context, effective CG practices are essential for ensuring transparency, accountability, and long-term organizational success. This study evaluates the impact of CG mechanisms, including board structure, ownership concentration, auditing practices, and regulatory compliance, on business sustainability. Data were collected from 150 listed companies and analyzed using regression and structural equation modeling. Results indicate that firms with robust CG frameworks demonstrate higher financial stability, environmental responsibility, and social commitment. Strong boards and active auditing committees significantly enhance decision-making quality, reduce operational risks, and build stakeholder trust. Challenges identified include inadequate enforcement of regulations, resistance to transparency, and limited managerial expertise. The study provides recommendations for policymakers, emphasizing the establishment of stricter regulatory standards, enhanced board training, and stakeholder engagement to foster sustainable business practices. Overall, CG emerges as a crucial determinant of corporate resilience and long-term value creation in Egypt.

Keywords
Corporate Governance, Business Sustainability, Transparency, Egypt

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

DIGITAL MARKETING STRATEGIES AND CONSUMER BEHAVIOR IN INDONESIA

Dr. Indah Kurniawati
University of Indonesia, Faculty of Economics and Business, Jakarta, Indonesia

Rizki Pratama
University of Indonesia, Faculty of Economics and Business, Jakarta, Indonesia

Abstract
Digital marketing strategies have transformed consumer behavior across emerging economies, particularly in Indonesia. This study investigates how digital tools, social media platforms, and e-commerce initiatives influence consumer decision-making, purchasing patterns, and brand loyalty. Employing a survey of 300 Indonesian consumers and interviews with 25 marketing managers, the research highlights the effectiveness of targeted advertising, influencer collaborations, content marketing, and mobile apps in shaping consumer perceptions and purchase intentions. Results indicate that digitally savvy consumers respond positively to personalized marketing messages, interactive campaigns, and seamless online shopping experiences. Moreover, businesses employing integrated digital marketing strategies observe increased engagement rates, higher conversion rates, and stronger brand equity. Barriers include technological disparities, limited digital literacy among certain demographics, and challenges in measuring campaign effectiveness. The study provides actionable insights for marketers to enhance strategy design, optimize consumer engagement, and drive competitive advantage in the Indonesian market.

Keywords
Digital Marketing, Consumer Behavior, E-commerce, Indonesia

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

THE INFLUENCE OF ENTREPRENEURIAL ECOSYSTEMS ON STARTUP SUCCESS IN INDONESIA

Assoc. Prof. Dr. Dedi Susanto
Bandung Institute of Technology, School of Business, Bandung, Indonesia

Fitriani Dewi
Bandung Institute of Technology, School of Business, Bandung, Indonesia

Budi Santoso
Bandung Institute of Technology, School of Business, Bandung, Indonesia

Abstract

Entrepreneurial ecosystems play a critical role in fostering startup growth, innovation, and sustainability in Indonesia. This study examines the key components of entrepreneurial ecosystems, including access to capital, mentorship networks, regulatory support, educational programs, and technological infrastructure. By analyzing data from 200 startups and conducting in-depth interviews with 30 ecosystem stakeholders, the research highlights the interplay between ecosystem resources and startup performance. Findings reveal that startups embedded in well-connected, resource-rich ecosystems exhibit higher survival rates, accelerated growth, and improved innovation outputs. Entrepreneurial networks, incubators, and accelerators facilitate knowledge exchange, skill development, and strategic partnerships, enabling startups to navigate market uncertainties effectively. Challenges include bureaucratic hurdles, inconsistent funding availability, and uneven regional development. The study emphasizes the importance of government policies, educational institutions, and private sector collaboration in strengthening the entrepreneurial ecosystem. Ultimately, fostering robust ecosystems contributes to economic growth, job creation, and technological advancement in Indonesia.

Keywords

Entrepreneurial Ecosystems, Startup Success, Innovation, Indonesia

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

THE IMPACT OF FOREIGN DIRECT INVESTMENT ON LAO ECONOMIC GROWTH

Prof. Dr. Khamla Phommasak
Faculty of Economics, National University of Laos, Vientiane, Laos

Somphone Vongsa
Faculty of Economics, National University of Laos, Vientiane, Laos

Anousone Phoutthasone
Faculty of Economics, National University of Laos, Vientiane, Laos

Abstract
Foreign direct investment (FDI) plays a crucial role in the economic growth of developing countries, including the Lao People's Democratic Republic (Lao PDR). This study investigates the impact of FDI inflows on Laos' economic performance over the past two decades, focusing on key sectors such as manufacturing, services, and agriculture. Using econometric models and time-series analysis, the research identifies a positive correlation between FDI and GDP growth, highlighting that investments in infrastructure and resource-based industries significantly contribute to long-term economic stability. Moreover, the study explores the role of government policies, regulatory frameworks, and the ease of doing business in attracting foreign investors. While FDI has brought technological advancements, improved employment rates, and increased export capacity, challenges such as regional disparities, environmental concerns, and dependency on a limited number of investors remain. Policy recommendations include strengthening legal frameworks, promoting sustainable investment, and diversifying investment sources to ensure inclusive growth. The findings suggest that strategic FDI targeting, combined with domestic capacity building, can enhance Laos' economic resilience and sustainable development.

Keywords
Foreign Direct Investment, Economic Growth, Lao PDR, Sustainable Development, Policy Framework

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

E-COMMERCE AND CONSUMER BEHAVIOR IN EMERGING MARKETS: A CASE STUDY OF LAOS

Assoc. Prof. Dr. Bounthavy Sisavath
Faculty of Business, National University of Laos, Vientiane, Laos

Sengdao Phengsavanh
Faculty of Business, National University of Laos, Vientiane, Laos

Abstract

The rapid expansion of e-commerce has transformed consumer behavior globally, and emerging markets like Laos are experiencing unique challenges and opportunities in this sector. This study examines the factors influencing online shopping habits, including accessibility, digital literacy, payment security, and cultural preferences. Surveys conducted across urban and semi-urban populations reveal that trust in digital platforms, convenience, and product variety significantly impact consumer purchasing decisions. While younger generations show a higher adoption rate, traditional offline shopping still dominates in rural areas due to limited internet penetration and infrastructural constraints. The study highlights the role of mobile commerce, social media marketing, and localized strategies in shaping consumer behavior. Additionally, the research emphasizes the need for policy interventions to protect consumer rights, improve logistics, and enhance digital infrastructure. Understanding these patterns enables businesses and policymakers to develop targeted strategies that foster e-commerce growth while addressing socio-economic disparities. The findings underscore that consumer trust, education, and inclusive technology access are critical to sustaining e-commerce development in Laos.

Keywords

E-Commerce, Consumer Behavior, Emerging Markets, Digital Economy, Laos

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

MONETARY POLICY EFFECTIVENESS IN LAO PDR: AN EMPIRICAL ANALYSIS

Dr. Ketsana Vannaphone
Bank of the Lao PDR, Vientiane, Laos

Phoutthasone Souvanlasy
Bank of the Lao PDR, Vientiane, Laos

Abstract
Monetary policy is a critical tool for maintaining economic stability and controlling inflation in developing economies. This study provides an empirical analysis of the effectiveness of monetary policy in the Lao PDR, examining its impact on inflation, interest rates, and economic growth. Using data from the past fifteen years, the research employs econometric models to assess the responsiveness of key macroeconomic variables to policy instruments such as reserve requirements, interest rate adjustments, and credit supply management. The analysis reveals that while monetary policy has been partially effective in stabilizing prices, structural issues such as limited financial market depth, informal credit systems, and external shocks reduce overall efficacy. The study also highlights the importance of coordination between fiscal and monetary authorities to achieve sustainable economic outcomes. Recommendations include improving financial sector regulation, enhancing data collection for evidence-based policymaking, and adopting targeted measures to stimulate productive investment. The findings contribute to a deeper understanding of monetary policy mechanisms in small, open economies and provide guidance for optimizing policy tools in the Lao context.

Keywords
Monetary Policy, Lao PDR, Economic Stability, Inflation, Macroeconomic Analysis

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

SUSTAINABLE DEVELOPMENT AND ECONOMIC DIVERSIFICATION IN LAOS

Viengkham Pholsena
National Institute for Economic Research, Vientiane, Laos

Abstract
Sustainable development and economic diversification are pivotal for reducing dependency on a limited set of industries and ensuring long-term growth. This study explores Laos' efforts in diversifying its economy beyond natural resources, focusing on sectors such as tourism, agriculture, and manufacturing. Through qualitative and quantitative analyses, the research identifies policies promoting investment, technology adoption, and human capital development as key drivers of diversification. Challenges include limited infrastructure, regulatory hurdles, and environmental sustainability concerns. The study emphasizes the importance of balancing economic growth with social and environmental objectives, advocating for green technologies and inclusive policy frameworks. Findings suggest that targeted investments, skill development, and international collaboration can enhance Laos' resilience against external shocks and contribute to a sustainable development trajectory.

Keywords
Sustainable Development, Economic Diversification, Laos, Policy, Inclusive Growth

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

THE ROLE OF MICROFINANCE IN PROMOTING ENTREPRENEURSHIP IN KYRGYZSTAN

Prof. Dr. Aibek Tursunov
Department of Economics, Kyrgyz National University, Bishkek, Kyrgyzstan

Elmira Sadykova
Department of Economics, Kyrgyz National University, Bishkek, Kyrgyzstan

Abstract
Microfinance has emerged as a critical tool for fostering entrepreneurship and inclusive economic development in emerging economies. This study examines the role of microfinance institutions (MFIs) in promoting small and medium-sized enterprises (SMEs) in Kyrgyzstan. By analyzing loan disbursement data, entrepreneur surveys, and case studies, the research demonstrates that access to microloans enhances business start-ups, expands existing enterprises, and improves household income. MFIs not only provide financial resources but also offer training, mentorship, and networking opportunities essential for business sustainability. The study also identifies barriers such as high-interest rates, limited financial literacy, and regulatory constraints, which may hinder the effectiveness of microfinance. Recommendations include strengthening institutional frameworks, improving credit access for women and rural entrepreneurs, and integrating digital finance solutions. Overall, the findings highlight that microfinance is instrumental in stimulating entrepreneurship, reducing poverty, and fostering economic growth in Kyrgyzstan.

Keywords
Microfinance, Entrepreneurship, Kyrgyzstan, SMEs, Inclusive Growth

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

TRADE LIBERALIZATION AND ITS EFFECTS ON KYRGYZSTAN'S AGRICULTURAL SECTOR

Assis. Prof. Dr. Nurgul Amanbekova
Faculty of Agricultural Economics, Kyrgyz National University, Bishkek, Kyrgyzstan

Kanat Toktomamatov
Faculty of Agricultural Economics, Kyrgyz National University, Bishkek, Kyrgyzstan

Abstract
Trade liberalization has transformed the agricultural landscape in Kyrgyzstan, impacting market access, pricing, and production patterns. This study investigates the effects of trade policy reforms on key agricultural sectors, including grain, livestock, and horticulture. Using a combination of statistical analysis, field surveys, and policy evaluation, the research highlights that liberalization has led to increased exports, adoption of modern farming techniques, and enhanced market competition. However, smallholder farmers face challenges such as price volatility, lack of infrastructure, and limited access to financing. The study recommends targeted support measures, including capacity-building programs, cooperative development, and improved logistics, to ensure that trade liberalization benefits all stakeholders equitably. The findings contribute to understanding the complex interplay between policy reform and agricultural development in transitional economies.

Keywords
Trade Liberalization, Agriculture, Kyrgyzstan, Policy Impact, Market Access

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

DIGITAL ECONOMY TRANSFORMATION IN KYRGYZSTAN: CHALLENGES AND OPPORTUNITIES

Dr. Aijan Ismailova
Faculty of Information Technology, Kyrgyz National University, Bishkek, Kyrgyzstan

Abstract
The digital economy is reshaping business operations, governance, and social interactions in Kyrgyzstan. This study examines the ongoing digital transformation, analyzing both opportunities and challenges in implementing digital infrastructure, e-commerce platforms, and fintech solutions. The research employs surveys, industry reports, and policy reviews to identify key drivers, including internet penetration, mobile technology adoption, and government digital initiatives. While digitalization enhances efficiency, transparency, and market access, challenges such as cybersecurity threats, digital inequality, and regulatory gaps persist. Policy recommendations include developing comprehensive digital strategies, investing in digital literacy, and fostering public-private partnerships to maximize the benefits of digital transformation. The study underscores that a robust digital economy is essential for sustainable growth and global competitiveness in Kyrgyzstan.

Keywords
Digital Economy, Kyrgyzstan, E-Governance, Fintech, Digital Transformation

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

INVESTMENT TRENDS AND ECONOMIC GROWTH IN INDONESIA

Prof. Dr. Putra Santoso
Faculty of Economics, University of Indonesia, Jakarta, Indonesia

Rina Wijayanti
Faculty of Economics, University of Indonesia, Jakarta, Indonesia

Aditya Pranata
Faculty of Economics, University of Indonesia, Jakarta, Indonesia

Abstract
Investment is a key driver of economic growth in emerging markets. This study investigates recent trends in domestic and foreign investment in Indonesia, analyzing their impact on GDP growth, employment, and industrial development. Using econometric analysis of macroeconomic data, the research reveals that sectors such as infrastructure, manufacturing, and digital services attract significant investment inflows, contributing to sustainable economic expansion. Policy frameworks, regulatory reforms, and investment incentives play a crucial role in shaping investor confidence. The study also examines challenges such as regional investment disparities, bureaucratic hurdles, and environmental considerations. Recommendations include enhancing investment facilitation, promoting innovation-driven industries, and ensuring inclusive economic benefits across regions. The findings highlight that strategic investment policies are pivotal for Indonesia's continued economic growth and resilience in the global market.

Keywords
Investment Trends, Economic Growth, Indonesia, Industrial Development, Policy Framework

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

ENERGY SECTOR REFORMS AND ECONOMIC STABILITY IN INDONESIA

Assoc. Prof. Dr. Dewi Lestari
Faculty of Energy and Mineral Resources, University of Indonesia, Jakarta, Indonesia

Fajar Nugroho
Faculty of Energy and Mineral Resources, University of Indonesia, Jakarta, Indonesia

Abstract
The energy sector is central to Indonesia's economic stability and long-term growth. This study explores recent reforms in the energy industry, including deregulation, privatization, and renewable energy integration. Using statistical data, policy reviews, and sectoral analysis, the research evaluates how these reforms influence energy accessibility, price stability, and investment attraction. Findings indicate that while reforms enhance efficiency and investment opportunities, challenges such as regulatory complexity, environmental sustainability, and infrastructure limitations persist. The study proposes strategies to promote renewable energy adoption, strengthen governance, and improve energy distribution networks. By fostering a balanced and sustainable energy sector, Indonesia can achieve economic resilience, attract foreign and domestic investment, and meet rising energy demands efficiently.

Keywords
Energy Sector, Economic Stability, Indonesia, Renewable Energy, Policy Reform

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

THE IMPACT OF FRENCH COLONIAL RULE ON LAOSIAN RURAL COMMUNITIES

Somsak Phommasane
National University of Laos, Faculty of Social Sciences, Vientiane, Laos

Assoc. Prof. Dr. Khamla Bounthavy
National University of Laos, Faculty of Social Sciences, Vientiane, Laos

Phayvanh Xayavong
National University of Laos, Faculty of Social Sciences, Vientiane, Laos

Abstract
The French colonial period in Laos, spanning from the late 19th century to the mid-20th century, significantly reshaped the socio-economic and cultural landscape of rural communities. French administration introduced new governance systems, taxation policies, and infrastructural projects, which collectively altered traditional village hierarchies and social dynamics. Rural populations experienced shifts in agricultural practices due to cash-crop promotion and land reforms, while traditional communal labor systems and subsistence farming gradually declined. Education and missionary activities under French oversight also influenced local cultural norms and religious practices, introducing Western ideologies alongside local traditions. Despite these changes, many villages demonstrated resilience, adapting foreign influences into their indigenous social structures. This study analyzes archival records, oral histories, and ethnographic research to highlight the nuanced consequences of colonial rule, demonstrating both disruption and adaptation in rural Lao communities. The findings emphasize the importance of understanding colonial legacies in shaping contemporary social, economic, and cultural frameworks.

Keywords
Colonialism, Rural Communities, Laos, Social Change, Agricultural Practices

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

EVOLUTION OF RELIGIOUS ARCHITECTURE IN LAOS FROM 15TH TO 19TH CENTURY

Dr. Bounmy Vongsavath
National University of Laos, Faculty of Architecture, Vientiane, Laos

Ketsana Phouthavong
National University of Laos, Faculty of Architecture, Vientiane, Laos

Abstract
Religious architecture in Laos from the 15th to the 19th century reflects the convergence of spiritual beliefs, political authority, and artistic traditions. Temples, stupas, and monasteries not only served religious functions but also acted as social and cultural centers in local communities. This period witnessed a transition from simplistic wooden structures to more complex brick and stucco constructions, incorporating decorative motifs influenced by Theravada Buddhism and neighboring Southeast Asian cultures. Architectural innovations were often sponsored by ruling elites to consolidate power and reinforce religious legitimacy. Through the examination of historical documents, architectural surveys, and comparative analysis of surviving monuments, this study traces the evolution of structural designs, construction techniques, and ornamental styles. The research also highlights how religious architecture functioned as a medium for cultural identity and political symbolism, reflecting both indigenous creativity and external influences. Understanding these architectural developments provides valuable insights into the interplay between religion, society, and politics in historical Laos.

Keywords
Religious Architecture, Laos, Theravada Buddhism, Cultural Heritage, Historical Architecture

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

SOCIO-POLITICAL CHANGES IN LAOS DURING THE COLD WAR ERA

Prof. Dr. Chanthavy Sisavath
National University of Laos, Faculty of Political Science, Vientiane, Laos

Somphone Keomany
National University of Laos, Faculty of Political Science, Vientiane, Laos

Phoutthasone Phimmasone
National University of Laos, Faculty of Political Science, Vientiane, Laos

Dr. Khamla Thammavong
National University of Laos, Faculty of Political Science, Vientiane, Laos

Abstract
During the Cold War era, Laos became a focal point of geopolitical competition, resulting in profound socio-political transformations. The ideological struggle between communist and anti-communist forces, coupled with foreign interventions, altered governmental structures and policy priorities. Rural populations were particularly affected by forced relocations, land redistribution, and military campaigns, which disrupted traditional livelihoods. Political party realignments and the establishment of socialist policies in the mid-20th century reshaped societal hierarchies and civic engagement. This study integrates archival research, interviews with contemporary witnesses, and secondary literature to explore the multi-layered impact of Cold War politics on Lao society. The findings demonstrate that while external pressures catalyzed significant institutional change, local communities exhibited adaptive strategies, preserving cultural practices and social networks amid political instability. These dynamics underscore the complex interconnection between global politics and local socio-cultural resilience.

Keywords
Cold War, Political Change, Laos, Rural Communities, Socio-political Transformation

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

THE ROLE OF TRADE ROUTES IN LAOSIAN ECONOMIC HISTORY

Sithong Phouthavong
National University of Laos, Faculty of Economics, Vientiane, Laos

Assoc. Prof. Dr. Bounthong Xayavong
National University of Laos, Faculty of Economics, Vientiane, Laos

Abstract
Trade routes have historically served as crucial conduits for economic, cultural, and technological exchange in Laos. From the 16th century onward, riverine and overland routes facilitated the movement of goods such as rice, textiles, and ceramics, linking remote villages with regional markets. These trade networks not only stimulated local economies but also influenced social hierarchies, settlement patterns, and cultural interactions. The integration of Laos into broader Southeast Asian and transcontinental trade systems enhanced the diffusion of ideas, religious practices, and artisanal techniques. This study examines historical records, economic data, and cartographic sources to reconstruct the significance of trade routes in shaping the economic landscape of Laos. The research underscores the interconnectedness of commerce, governance, and cultural exchange, illustrating how economic networks fostered regional integration and societal development.

Keywords
Trade Routes, Laos, Economic History, Cultural Exchange, Market Networks

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

CULTURAL TRANSFORMATIONS IN LAOS THROUGH EUROPEAN INFLUENCE

Dr. Khampheng Sengsavang
National University of Laos, Faculty of Humanities, Vientiane, Laos

Abstract

European colonialism and missionary activities significantly influenced Lao culture, leaving enduring legacies in language, education, art, and religion. During the 19th and 20th centuries, European powers introduced new administrative systems, educational curricula, and artistic forms, which interacted with traditional Lao practices. This cultural interplay led to hybrid identities and innovative adaptations within local communities. The spread of Christianity, introduction of Western art techniques, and modernization of civic institutions reshaped societal norms and daily practices. By analyzing historical documents, missionary archives, and ethnographic accounts, this study explores the mechanisms through which European influence penetrated Lao society. The findings reveal that cultural transformation was neither uniform nor unilateral, highlighting the agency of local communities in negotiating, resisting, or embracing foreign elements. This research provides insights into the complex processes of cultural exchange, adaptation, and continuity in Lao history.

Keywords

Cultural Transformation, European Influence, Laos, Colonial Impact, Hybridization

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

NOMADIC TRADITIONS AND STATE FORMATION IN KYRGYZSTAN

Ermekbek Aitmatov
Kyrgyz National University, Department of History, Bishkek, Kyrgyzstan

Assoc. Prof. Dr. Meerim Toktogulova
Kyrgyz National University, Department of History, Bishkek, Kyrgyzstan

Abstract
Nomadic traditions have been central to Kyrgyz identity and socio-political organization for centuries. This study examines how nomadic lifestyles, including seasonal migrations, clan-based governance, and pastoral economies, influenced the formation of early state structures in Kyrgyzstan. The interaction between nomadic communities and neighboring sedentary civilizations created opportunities for trade, cultural exchange, and military alliances, shaping the political landscape. Through historical texts, archaeological evidence, and anthropological studies, this research explores the continuity and transformation of nomadic institutions under the pressures of regional empires and colonial expansion. Findings indicate that nomadic practices provided both flexibility and resilience, allowing for adaptive state formation that preserved core cultural norms while integrating external influences. This study highlights the importance of understanding nomadic dynamics in the broader historical trajectory of Central Asia.

Keywords
Nomadism, Kyrgyzstan, State Formation, Pastoral Economy, Central Asia

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

THE SILK ROAD AND KYRGYZSTANI ECONOMIC NETWORKS IN THE 18TH CENTURY

Prof. Dr. Almaz Sadykova
Kyrgyz National University, Department of Economics, Bishkek, Kyrgyzstan

Aibek Bazarov
Kyrgyz National University, Department of Economics, Bishkek, Kyrgyzstan

Abstract
The Silk Road played a pivotal role in shaping the economic networks of 18th-century Kyrgyzstan, linking local markets with regional and transcontinental trade systems. Caravan routes enabled the exchange of goods such as textiles, livestock, and precious metals, facilitating the integration of Kyrgyz territories into broader commercial networks. This economic connectivity fostered urban development, specialized production, and wealth accumulation among trading communities. The study employs historical trade records, travelers' accounts, and archaeological findings to analyze patterns of commerce, market interdependence, and socio-economic stratification. Furthermore, it examines how these networks influenced political alliances, social mobility, and cultural transmission. The findings underscore that the Silk Road was not merely a conduit for goods but also a catalyst for institutional development and regional interconnectedness, shaping the economic landscape of Kyrgyzstan and Central Asia during the 18th century.

Keywords
Silk Road, Kyrgyzstan, Economic Networks, Trade History, Central Asia

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

KYRGYZSTAN AND THE IMPACT OF RUSSIAN EXPANSION IN CENTRAL ASIA

Assis. Prof. Dr. Talant Omurzakov
Faculty of History, Kyrgyz National University, Bishkek, Kyrgyzstan

Zhyldyz Karybekova
Department of International Relations, Osh State University, Osh, Kyrgyzstan

Abstract
This study examines the historical and geopolitical implications of Russian expansion into Central Asia with a particular focus on Kyrgyzstan. The research explores the methods employed by the Russian Empire during the 19th and early 20th centuries to assert political and economic control over the region. Emphasis is placed on the socio-cultural transformations that occurred as a result of this expansion, including the impact on local governance structures, nomadic traditions, and economic practices. The paper also investigates the role of strategic military outposts, infrastructure development, and migration policies that facilitated Russian influence in Kyrgyz territories. By analyzing primary historical documents and contemporary scholarship, the study highlights how Kyrgyz society adapted to external pressures while retaining aspects of its traditional culture. Furthermore, the research considers the long-term effects of Russian colonization on modern Kyrgyzstan's political landscape and national identity. The findings indicate a complex interplay between coercion and cultural exchange, with Russian policies fostering both integration and resistance. This work contributes to a broader understanding of Central Asian history and the enduring legacy of imperial expansion on small nation-states.

Keywords
Russian Expansion, Kyrgyzstan History, Central Asia, Cultural Transformation

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

TRANSFORMATION OF KYRGYZ FOLKLORE UNDER SOVIET RULE

Dr. Nurlan Bekbolotov
Department of Literature and Folklore, Kyrgyz State University, Bishkek, Kyrgyzstan

Abstract
This research explores the transformation of Kyrgyz folklore during the Soviet period, highlighting the intersection of politics, ideology, and cultural expression. Soviet authorities implemented policies aimed at standardizing national cultures to align with socialist values, which profoundly affected oral traditions, epic poetry, and folk narratives. The study investigates how folktales, legends, and epics were modified to emphasize themes such as collectivism, heroism, and loyalty to the state, often at the expense of pre-Soviet spiritual and communal motifs. Through comparative analysis of pre- and post-Soviet texts, the research identifies patterns of narrative adaptation and ideological reinforcement. Additionally, the study examines the role of literary institutions, state-sponsored publications, and educational programs in shaping folklore as a tool for socialization and political messaging. Interviews with contemporary storytellers provide insight into the resilience and continuity of traditional forms despite systemic intervention. The findings illustrate the dual nature of folklore under Soviet rule: while some traditional elements were suppressed or transformed, others persisted and evolved, reflecting the enduring cultural identity of the Kyrgyz people. This research sheds light on the broader processes of cultural negotiation and survival under authoritarian regimes.

Keywords
Kyrgyz Folklore, Soviet Policy, Cultural Transformation, Oral Tradition

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

SOCIAL AND POLITICAL DYNAMICS IN EARLY 20TH CENTURY KYRGYZSTAN

Assis. Prof. Dr. Aijan Mamatkulova
Faculty of Social Sciences, Kyrgyz National University, Bishkek, Kyrgyzstan

Bakytbek Ergeshov
Department of Political Science, Kyrgyz State University, Bishkek, Kyrgyzstan

Abstract
The early 20th century was a period of profound social and political change for Kyrgyzstan, shaped by both internal developments and external influences. This study investigates the transformative dynamics within Kyrgyz society, focusing on shifts in social hierarchy, governance, and community organization. The research highlights the impact of Russian colonization, the introduction of formal education, and the expansion of trade networks on local political structures and everyday life. Special attention is given to the interaction between traditional tribal authority and emerging bureaucratic institutions, revealing tensions and accommodations in governance. The paper also examines the rise of nationalist movements, the influence of revolutionary ideologies, and the responses of rural and urban communities to these changes. By analyzing archival materials, census records, and contemporary narratives, the study provides a comprehensive understanding of how Kyrgyz society navigated modernization, political pressure, and cultural preservation. The findings underscore the complex interplay between adaptation and resistance in shaping the trajectory of early 20th-century Kyrgyzstan.

Keywords
Kyrgyzstan, Social Change, Political Dynamics, Early 20th Century

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

COLONIAL LEGACY AND CULTURAL HERITAGE IN INDONESIA

Prof. Dr. Agus Santoso
Faculty of Humanities, University of Indonesia, Jakarta, Indonesia

Rina Kartika
Department of History, Gadjah Mada University, Yogyakarta, Indonesia

Abstract
This paper examines the enduring colonial legacy on Indonesia's cultural heritage, tracing the influence of Dutch colonial administration and policies on social, economic, and artistic practices. The study analyzes how colonial governance reshaped local institutions, urban planning, and education systems, while also affecting traditional arts, rituals, and crafts. Emphasis is placed on the negotiation between imposed Western norms and indigenous cultural expressions, demonstrating how communities retained agency in preserving heritage. Through historical documentation, field surveys, and analysis of material culture, the research explores continuity and change in architectural styles, folklore, and artisanal practices. Furthermore, the paper investigates post-independence efforts to reclaim and reinterpret cultural identity in the context of global modernity. The findings reveal that Indonesia's colonial past has left a layered legacy, influencing contemporary cultural policies, tourism, and heritage preservation initiatives. The study contributes to broader discussions on postcolonial identity formation and cultural resilience.

Keywords
Colonial Legacy, Indonesia, Cultural Heritage, Postcolonial Studies

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

THE INFLUENCE OF ISLAMIC KINGDOMS ON INDONESIAN SOCIETY

Dr. Muhammad Hidayat
Faculty of Islamic Studies, State Islamic University, Jakarta, Indonesia

Siti Nurhayati
Department of History, UIN Sunan Kalijaga, Yogyakarta, Indonesia

Assoc. Prof. Dr. Dewi Lestari
Faculty of Cultural Studies, Gadjah Mada University, Yogyakarta, Indonesia

Abstract
This study explores the profound influence of Islamic kingdoms on Indonesian society, focusing on the cultural, social, and political transformations that occurred between the 13th and 17th centuries. The research examines the spread of Islam through trade, missionary activities, and political alliances, highlighting how local rulers integrated Islamic principles with pre-existing traditions. The paper emphasizes the adaptation of Islamic law, education systems, and governance practices, which contributed to the formation of a distinct Islamic cultural identity in various regions of the archipelago. Additionally, the study analyzes the impact of Islamic kingdoms on art, literature, and architecture, demonstrating how religious values were expressed through material culture. Archival documents, inscriptions, and contemporary scholarship are used to trace the interaction between Islamic institutions and indigenous practices. The findings suggest that Islamic kingdoms not only shaped political authority but also influenced daily social norms, gender relations, and communal life, creating a dynamic synthesis of local and Islamic traditions. This research enhances understanding of the historical foundations of Indonesian Islamic society and its continuing legacy in modern cultural and social structures.

Keywords
Islamic Kingdoms, Indonesian Society, Cultural Transformation, Historical Influence

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

TRADE AND DIPLOMACY IN THE EARLY INDONESIAN ARCHIPELAGO

Fajar Prasetyo
Department of International Relations, University of Indonesia, Jakarta, Indonesia

Assoc. Prof. Dr. Ratna Sari
Faculty of Social and Political Sciences, Airlangga University, Surabaya, Indonesia

Abstract
This paper investigates the intricate network of trade and diplomacy in the early Indonesian archipelago, emphasizing the period between the 14th and 17th centuries when maritime commerce flourished. The study explores how strategic geographic location facilitated economic exchanges between local polities and foreign traders from China, India, and the Middle East. It examines the role of port cities as centers of commerce, cultural interaction, and diplomatic negotiation, highlighting the political strategies employed by regional rulers to maintain autonomy while fostering trade relations. The research also investigates the treaties, alliances, and conflicts that shaped the archipelago's political landscape, illustrating how economic interests were intertwined with diplomatic practices. Through historical records, travelers' accounts, and archaeological evidence, the study traces the evolution of trade routes, commodity exchange, and cross-cultural influences on local governance and society. The findings indicate that early trade and diplomacy were critical in shaping regional stability, social hierarchies, and the dissemination of cultural and technological innovations. This research provides a comprehensive understanding of the economic and political mechanisms that underpinned early Indonesian society.

Keywords
Trade Networks, Indonesian Archipelago, Diplomacy, Maritime Commerce

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

MARITIME STRATEGIES AND POLITICAL POWER IN 17TH CENTURY INDONESIA

Dr. Andika Putra
Faculty of Maritime Studies, Diponegoro University, Semarang, Indonesia

Abstract

This research examines the strategic maritime policies and their impact on political power in 17th century Indonesia, a period marked by the rise of powerful sultanates and the intensification of foreign trade. The study investigates how maritime control, naval capabilities, and strategic alliances influenced territorial expansion, economic dominance, and political stability across the archipelago. Emphasis is placed on the interaction between indigenous kingdoms and European colonial powers, particularly the Dutch and Portuguese, and how these interactions shaped local governance and military strategies. Archival records, naval logs, and historical texts provide insight into the organization of maritime forces, defense mechanisms, and the role of port cities in consolidating political authority. The study also explores the socio-economic consequences of maritime strategies, including their effects on local communities, trade networks, and cultural exchanges. Findings indicate that mastery of maritime routes was central to sustaining political influence and economic prosperity, with long-lasting implications for Indonesia's historical development. This research contributes to a deeper understanding of the interplay between naval power and political authority in early modern Southeast Asia.

Keywords

Maritime Strategies, Political Power, Indonesia, 17th Century

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

ELITE STRATEGIC MANAGEMENT PRACTICES AND THEIR IMPACT ON SME GROWTH

Sengphet Phommasone
Faculty of Business Administration, National University of Laos, Vientiane, Laos

Assoc. Prof. Dr. Khamla Vongphachanh
Faculty of Business Administration, National University of Laos, Vientiane, Laos

Abstract
Small and medium-sized enterprises (SMEs) represent a critical component of the Laotian economy, contributing significantly to employment generation and economic diversification. The adoption of elite strategic management practices, including advanced planning, resource allocation, and risk management, plays a pivotal role in enhancing the growth trajectories of these enterprises. This study investigates the correlation between strategic management practices and SME growth within Laos, emphasizing managerial competencies, decision-making frameworks, and the integration of innovation in business operations. Through a mixed-methods approach that combines quantitative survey data from 150 SMEs across various sectors and qualitative interviews with business leaders, the study highlights the mechanisms through which strategic practices facilitate market competitiveness and operational efficiency. Findings indicate that SMEs adopting structured strategic frameworks experience measurable improvements in revenue growth, market share expansion, and employee productivity. Moreover, leadership commitment and the presence of adaptive management cultures are identified as key drivers of successful strategy implementation. The study also identifies barriers, including limited access to financial resources, insufficient managerial training, and market volatility, which can hinder effective strategic management. Policy recommendations for enhancing SME growth include the promotion of managerial education programs, fostering networks for knowledge exchange among business leaders, and providing governmental support mechanisms for strategic innovation initiatives. Ultimately, this research provides empirical evidence that elite strategic management practices significantly influence SME performance and sustainability in emerging economies like Laos.

Keywords
Strategic Management, SME Growth, Laos, Leadership, Innovation

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

DIGITAL TRANSFORMATION AND CUSTOMER ENGAGEMENT IN EMERGING MARKETS

Phoutthasone Khamla
Faculty of Information Technology, National University of Laos, Vientiane, Laos

Dr. Somchit Inthavong
Faculty of Information Technology, National University of Laos, Vientiane, Laos

Abstract
Digital transformation has emerged as a strategic imperative for businesses operating in emerging markets, particularly in enhancing customer engagement and sustaining competitive advantage. This research examines the impact of digital technologies on customer engagement strategies in the Laotian market, exploring the adoption of mobile applications, social media platforms, and customer relationship management (CRM) systems. Utilizing a cross-sectional study of 120 companies across retail, banking, and service sectors, the study identifies the extent to which digital adoption influences customer satisfaction, loyalty, and long-term profitability. Results demonstrate that companies leveraging integrated digital platforms achieve higher levels of personalized communication, more efficient service delivery, and enhanced customer interaction. Furthermore, organizational readiness, digital literacy of employees, and strategic alignment of IT infrastructure with business goals are crucial for maximizing engagement outcomes. Challenges such as technological costs, limited internet penetration in rural areas, and resistance to change are highlighted as potential obstacles. The study underscores the importance of fostering a digital-first culture and investing in continuous digital innovation to maintain competitive positioning in rapidly evolving markets. Practical implications for business leaders include the development of comprehensive digital transformation roadmaps, data-driven decision-making practices, and collaborative platforms to facilitate interactive customer experiences. The findings provide actionable insights for SMEs and large enterprises in Laos seeking to optimize customer engagement through digital initiatives, while also contributing to broader discussions on digital adoption in emerging economies.

Keywords
Digital Transformation, Customer Engagement, Emerging Markets, Laos, Technology Adoption

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

SUSTAINABLE SUPPLY CHAIN MODELS IN THE LAO MANUFACTURING SECTOR

Bounmy Sisavath
Faculty of Industrial Engineering, National University of Laos, Vientiane, Laos

Prof. Dr. Anousone Phanthavong
Faculty of Industrial Engineering, National University of Laos, Vientiane, Laos

Khampheng Thammavong
Faculty of Industrial Engineering, National University of Laos, Vientiane, Laos

Abstract
Sustainability in supply chain management has become a core concern for manufacturing enterprises globally, and the Lao manufacturing sector is no exception. This study explores sustainable supply chain models in Laos, focusing on practices that balance economic efficiency, environmental stewardship, and social responsibility. Through in-depth analysis of 100 manufacturing firms, including textile, food processing, and electronics sectors, the research identifies key strategies such as supplier collaboration, waste reduction initiatives, eco-friendly sourcing, and the implementation of green logistics. Quantitative metrics, including cost efficiency, carbon footprint reduction, and supplier performance, are evaluated alongside qualitative insights from managerial interviews to determine the effectiveness of these models. Findings reveal that firms integrating sustainability into supply chain operations not only achieve operational efficiency but also enhance brand reputation and stakeholder trust. However, barriers such as limited technological infrastructure, lack of government incentives, and insufficient awareness of sustainability standards present challenges. The study emphasizes the importance of stakeholder engagement, regulatory compliance, and innovation in sustainable process design. Policy implications include incentivizing eco-certifications, promoting knowledge sharing, and developing sector-specific sustainability guidelines. The research contributes to the understanding of how emerging economies like Laos can adopt sustainable supply chain practices to remain competitive while addressing environmental and social challenges.

Keywords
Sustainable Supply Chain, Manufacturing, Laos, Green Logistics, Corporate Responsibility

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

ENTREPRENEURIAL ORIENTATION AND BUSINESS PERFORMANCE: A STUDY ON KYRGYZ STARTUPS

Assis. Prof. Dr. Aibek Tursunov
School of Business, Kyrgyz National University, Bishkek, Kyrgyzstan

Erkinbek Sadykov
School of Business, Kyrgyz National University, Bishkek, Kyrgyzstan

Talant Bekbolotov
School of Business, Kyrgyz National University, Bishkek, Kyrgyzstan

Abstract
Entrepreneurial orientation (EO) is a critical determinant of business performance, particularly in startup ecosystems within emerging economies. This research investigates the relationship between EO dimensions—innovativeness, risk-taking, and proactiveness—and the performance outcomes of Kyrgyz startups. Using survey data from 90 newly established companies and semi-structured interviews with founders, the study examines how strategic entrepreneurial behaviors translate into financial performance, market share growth, and competitive advantage. Results indicate that startups exhibiting high levels of innovativeness and proactiveness tend to outperform peers in market penetration and customer acquisition. Risk-taking is positively correlated with revenue growth but requires adequate strategic planning to mitigate potential downsides. Additionally, the study identifies environmental factors such as government support, access to finance, and networking opportunities as moderating influences on the EO-performance relationship. Recommendations for entrepreneurs include fostering a culture of continuous innovation, leveraging market intelligence, and developing robust risk management frameworks. Policymakers are encouraged to implement targeted programs to support entrepreneurial development, including mentorship networks, access to venture capital, and regulatory simplification. This research contributes to the theoretical and practical understanding of EO in post-Soviet startup contexts, providing actionable insights for business leaders and ecosystem developers in Kyrgyzstan.

Keywords
Entrepreneurial Orientation, Startup Performance, Kyrgyzstan, Innovation, Risk Management

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

IMPACT OF LEADERSHIP STYLES ON EMPLOYEE MOTIVATION IN KYRGYZ CORPORATIONS

Prof. Dr. Elmira Akmatova
School of Management, Kyrgyz National University, Bishkek, Kyrgyzstan

Dr. Nurbolot Jumabaev
School of Management, Kyrgyz National University, Bishkek, Kyrgyzstan

Abstract
Employee motivation is a critical driver of organizational success, and leadership styles play a pivotal role in shaping motivation within corporate environments. This study examines the relationship between different leadership styles—transformational, transactional, and laissez-faire—and employee motivation in Kyrgyz corporations across the sectors of finance, manufacturing, and services. Through a mixed-methods approach combining survey responses from 120 employees and in-depth interviews with 20 managers, the research explores how leadership behaviors influence job satisfaction, performance, and organizational commitment. Findings suggest that transformational leadership, characterized by vision communication, intellectual stimulation, and individualized consideration, is strongly associated with higher levels of intrinsic motivation and proactive employee behavior. Transactional leadership, emphasizing rewards and performance monitoring, shows moderate positive effects on motivation, particularly in achieving short-term goals. Conversely, laissez-faire leadership demonstrates a negative impact, often resulting in decreased engagement and unclear role expectations. Additional factors, such as organizational culture, employee demographics, and workplace climate, are identified as significant moderators in the leadership-motivation dynamic. The study emphasizes practical implications for corporate managers in Kyrgyzstan, recommending leadership development programs that foster transformational competencies, active employee participation, and adaptive management practices. By aligning leadership approaches with employee motivational needs, organizations can improve performance, reduce turnover, and cultivate a resilient workforce. Ultimately, this research contributes to the understanding of leadership effectiveness in emerging economies and provides actionable insights for enhancing organizational outcomes through strategic leadership interventions.

Keywords
Leadership Styles, Employee Motivation, Kyrgyzstan, Transformational Leadership, Organizational Performance

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY AND BRAND VALUE IN KYRGYZ COMPANIES

Aijan Bekturova
Faculty of Business and Economics, Kyrgyz National University, Bishkek, Kyrgyzstan

Assoc. Prof. Dr. Bakytbek Ergeshov
Faculty of Business and Economics, Kyrgyz National University, Bishkek, Kyrgyzstan

Abstract
Corporate social responsibility (CSR) has become an essential strategy for companies seeking to enhance brand value and maintain competitive advantage. This research investigates the relationship between CSR initiatives and brand equity in Kyrgyz companies, analyzing the impact of environmental sustainability, ethical business practices, community engagement, and employee welfare programs on consumer perception and corporate reputation. The study employs a mixed-methods approach, collecting data from 100 corporate managers and 250 consumers across diverse sectors including retail, telecommunications, and manufacturing. Findings indicate that firms actively engaging in CSR practices experience higher levels of brand trust, customer loyalty, and overall market recognition. Environmental sustainability initiatives, in particular, positively influence consumer perception, while community-oriented programs enhance corporate legitimacy and stakeholder relationships. The research also identifies challenges, such as limited financial resources, lack of employee awareness, and regulatory constraints, which can hinder effective CSR implementation. Practical recommendations include integrating CSR into core business strategies, continuous monitoring of CSR impact, and transparent communication with stakeholders. The study underscores that strategic CSR not only benefits social and environmental outcomes but also strengthens long-term financial performance and brand differentiation. By providing empirical evidence from Kyrgyzstan, this research contributes to the global discourse on CSR practices in emerging markets, emphasizing the dual role of social responsibility in driving ethical business conduct and enhancing brand equity.

Keywords
Corporate Social Responsibility, Brand Value, Kyrgyzstan, Sustainability, Stakeholder Engagement

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

INNOVATION STRATEGIES AND COMPETITIVE ADVANTAGE IN INDONESIAN SMEs

Dr. Raden Wicaksono
Faculty of Business and Economics, University of Indonesia, Jakarta, Indonesia

Indah Prameswari
Faculty of Business and Economics, University of Indonesia, Jakarta, Indonesia

Assoc. Prof. Dr. Bayu Santoso
Faculty of Business and Economics, University of Indonesia, Jakarta, Indonesia

Siti Nurhayati
Faculty of Business and Economics, University of Indonesia, Jakarta, Indonesia

Abstract
Innovation is a primary driver of competitive advantage, particularly in small and medium-sized enterprises (SMEs) that face dynamic market conditions. This study explores the strategies employed by Indonesian SMEs to foster innovation and achieve sustainable competitive advantage. Through surveys of 150 SMEs in the manufacturing, technology, and service sectors, coupled with in-depth interviews with business leaders, the research investigates how product, process, and organizational innovations influence market positioning, customer satisfaction, and operational efficiency. Results indicate that SMEs implementing structured innovation frameworks experience increased market responsiveness, improved product quality, and higher profitability. Key drivers of innovation include managerial vision, employee creativity, investment in research and development, and collaboration with external partners such as universities and technology hubs. Challenges such as limited financial resources, market volatility, and insufficient technical knowledge are identified as barriers to effective innovation. The study also highlights the importance of aligning innovation strategies with long-term business objectives and building adaptive organizational cultures that encourage experimentation and continuous improvement. Policy recommendations include promoting government support for SME innovation, facilitating access to funding, and establishing knowledge-sharing platforms to enhance innovation capacity. By providing empirical insights from Indonesia, this research contributes to understanding how SMEs can leverage innovation strategies to achieve competitive advantage and sustainable growth in emerging markets.

Keywords
Innovation Strategies, SMEs, Competitive Advantage, Indonesia, Organizational Innovation

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

A COMPARATIVE STUDY OF REFERENCE MANAGEMENT TOOLS: ZOTERO VERSUS ENDNOTE

Dr. Emilija Petrova
Faculty of Library and Information Science, University of Sofia, Bulgaria
Mateo Garcia
Department of Information Systems, University of Sofia, Bulgaria

Abstract

Reference management tools are essential for academic writing and research productivity. Among these tools, Zotero and EndNote are widely utilized by students, researchers, and professionals. This study provides a comparative analysis of Zotero and EndNote, focusing on usability, citation management, compatibility, and collaborative features. Zotero is recognized for its open-source nature, ease of integration with web browsers, and seamless management of PDFs and metadata. EndNote, in contrast, is known for its extensive citation styles, powerful search capabilities, and integration with major word processors. A mixed-methods approach was employed, combining surveys from 150 graduate students and in-depth interviews with 20 academic librarians. Results indicate that Zotero excels in accessibility and cost-effectiveness, making it suitable for early-stage researchers and students. EndNote demonstrates superior functionality for advanced citation requirements, particularly for users involved in complex publications. Additionally, users reported differences in learning curves, with Zotero being more intuitive for beginners, whereas EndNote requires more formal training. The study also explores the tools' collaboration potential, highlighting Zotero's shared libraries and EndNote's cloud-based sharing mechanisms. The findings provide insights into selecting the most appropriate reference manager based on user needs, technological proficiency, and research context. Ultimately, the research emphasizes the importance of choosing a tool that not only manages citations efficiently but also supports workflow organization and collaborative academic endeavors.

Keywords

Reference Management, Zotero, EndNote, Academic Writing, Collaboration

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

SOCIAL MEDIA IN PSYCHOTHERAPY: ETHICAL CHALLENGES AND OPPORTUNITIES IN DIGITAL COUNSELING

Dr. Helena Jansen
Prof. Dr. Peter O'Reilly
Ms. Tanya Morgan
Department of Information Systems, University of Sofia, Bulgaria

Abstract

The integration of social media into psychotherapy practices has created both innovative opportunities and complex ethical challenges. This research examines how digital platforms influence the therapist-client relationship, confidentiality, professional boundaries, and treatment outcomes. Through a combination of systematic literature review and qualitative interviews with 50 mental health professionals, the study identifies key areas of concern, including privacy breaches, dual relationships, and online conduct. Ethical considerations are discussed within the framework of professional guidelines and codes of conduct, emphasizing the necessity of informed consent and digital literacy for both therapists and clients. Additionally, the study highlights positive aspects of social media utilization, such as increased accessibility to mental health resources, psychoeducational content dissemination, and enhanced communication for follow-up care. Findings suggest that therapists must adopt proactive strategies, such as creating clear digital policies and maintaining secure communication channels, to mitigate potential risks. The research underscores that digital counseling requires careful integration of technology without compromising ethical standards or therapeutic effectiveness. Recommendations include ongoing training, policy development, and collaborative discussions within mental health communities to address evolving challenges and opportunities in online psychotherapy practices.

Keywords

Digital Counseling, Social Media, Ethics, Psychotherapy, Confidentiality

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

MATERNAL SMOKING AND CHILDHOOD OBESITY RISK: SYSTEMATIC REVIEW AND META-ANALYSIS

Dr. Amina Diallo
Department of Public Health, University of Dakar, Senegal

Abstract

Childhood obesity is a significant global health concern with multifactorial determinants, including genetic, environmental, and behavioral factors. Maternal smoking during pregnancy has been proposed as a critical contributor to the risk of childhood obesity due to its influence on fetal metabolic programming and postnatal weight trajectory. This systematic review and meta-analysis synthesized data from 35 peer-reviewed studies examining the relationship between maternal smoking and obesity in children aged 0-12 years. Effect sizes were calculated using random-effects models, controlling for potential confounders such as socioeconomic status, maternal education, and postnatal diet. The analysis revealed that maternal smoking is associated with a statistically significant increase in childhood obesity risk, with an overall odds ratio of 1.45 (95% CI: 1.28–1.64). Subgroup analyses demonstrated stronger associations in male offspring and during early childhood. Mechanistic explanations discussed include altered appetite regulation, epigenetic modifications, and prenatal exposure to nicotine affecting adipogenesis. The study emphasizes the importance of targeted public health interventions, including smoking cessation programs for expectant mothers, prenatal education, and postnatal monitoring of at-risk children. By highlighting the direct impact of maternal behavior on child health outcomes, this research underscores the need for integrated strategies to prevent childhood obesity.

Keywords

Maternal Smoking, Childhood Obesity, Prenatal Exposure, Public Health, Systematic Review

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

A COMPARATIVE STUDY OF REFERENCE MANAGEMENT TOOLS: ZOTERO VERSUS ENDNOTE

Dr. Emilija Petrova
Faculty of Library and Information Science, University of Sofia, Bulgaria
Mateo Garcia
Department of Information Systems, University of Sofia, Bulgaria

Abstract

Reference management tools are essential for academic writing and research productivity. Among these tools, Zotero and EndNote are widely utilized by students, researchers, and professionals. This study provides a comparative analysis of Zotero and EndNote, focusing on usability, citation management, compatibility, and collaborative features. Zotero is recognized for its open-source nature, ease of integration with web browsers, and seamless management of PDFs and metadata. EndNote, in contrast, is known for its extensive citation styles, powerful search capabilities, and integration with major word processors. A mixed-methods approach was employed, combining surveys from 150 graduate students and in-depth interviews with 20 academic librarians. Results indicate that Zotero excels in accessibility and cost-effectiveness, making it suitable for early-stage researchers and students. EndNote demonstrates superior functionality for advanced citation requirements, particularly for users involved in complex publications. Additionally, users reported differences in learning curves, with Zotero being more intuitive for beginners, whereas EndNote requires more formal training. The study also explores the tools' collaboration potential, highlighting Zotero's shared libraries and EndNote's cloud-based sharing mechanisms. The findings provide insights into selecting the most appropriate reference manager based on user needs, technological proficiency, and research context. Ultimately, the research emphasizes the importance of choosing a tool that not only manages citations efficiently but also supports workflow organization and collaborative academic endeavors.

Keywords

Reference Management, Zotero, EndNote, Academic Writing, Collaboration

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

SOCIAL MEDIA IN PSYCHOTHERAPY: ETHICAL CHALLENGES AND OPPORTUNITIES IN DIGITAL COUNSELING

Dr. Helena Jansen
Department of Public Health, University of Dakar, Senegal
Prof. Dr. Peter O'Reilly
Department of Public Health, University of Dakar, Senegal

Ms. Tanya Morgan
Department of Public Health, University of Dakar, Senegal

Abstract
The integration of social media into psychotherapy practices has created both innovative opportunities and complex ethical challenges. This research examines how digital platforms influence the therapist-client relationship, confidentiality, professional boundaries, and treatment outcomes. Through a combination of systematic literature review and qualitative interviews with 50 mental health professionals, the study identifies key areas of concern, including privacy breaches, dual relationships, and online conduct. Ethical considerations are discussed within the framework of professional guidelines and codes of conduct, emphasizing the necessity of informed consent and digital literacy for both therapists and clients. Additionally, the study highlights positive aspects of social media utilization, such as increased accessibility to mental health resources, psychoeducational content dissemination, and enhanced communication for follow-up care. Findings suggest that therapists must adopt proactive strategies, such as creating clear digital policies and maintaining secure communication channels, to mitigate potential risks. The research underscores that digital counseling requires careful integration of technology without compromising ethical standards or therapeutic effectiveness. Recommendations include ongoing training, policy development, and collaborative discussions within mental health communities to address evolving challenges and opportunities in online psychotherapy practices.

Keywords
Digital Counseling, Social Media, Ethics, Psychotherapy, Confidentiality

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

MATERNAL SMOKING AND CHILDHOOD OBESITY RISK: SYSTEMATIC REVIEW AND META-ANALYSIS

Dr. Amina Diallo
Department of Public Health, University of Dakar, Senegal

Abstract
Childhood obesity is a significant global health concern with multifactorial determinants, including genetic, environmental, and behavioral factors. Maternal smoking during pregnancy has been proposed as a critical contributor to the risk of childhood obesity due to its influence on fetal metabolic programming and postnatal weight trajectory. This systematic review and meta-analysis synthesized data from 35 peer-reviewed studies examining the relationship between maternal smoking and obesity in children aged 0-12 years. Effect sizes were calculated using random-effects models, controlling for potential confounders such as socioeconomic status, maternal education, and postnatal diet. The analysis revealed that maternal smoking is associated with a statistically significant increase in childhood obesity risk, with an overall odds ratio of 1.45 (95% CI: 1.28–1.64). Subgroup analyses demonstrated stronger associations in male offspring and during early childhood. Mechanistic explanations discussed include altered appetite regulation, epigenetic modifications, and prenatal exposure to nicotine affecting adipogenesis. The study emphasizes the importance of targeted public health interventions, including smoking cessation programs for expectant mothers, prenatal education, and postnatal monitoring of at-risk children. By highlighting the direct impact of maternal behavior on child health outcomes, this research underscores the need for integrated strategies to prevent childhood obesity.

Keywords
Maternal Smoking, Childhood Obesity, Prenatal Exposure, Public Health, Systematic Review

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

PARENTAL INTERVENTIONS FOR CHILDHOOD OBESITY: EFFECTS ON CHILDREN'S HEALTH BEHAVIORS

Associate Prof. Lena Andersson
Department of Nutrition and Health, Lund University, Sweden
Carlos Figueroa
Faculty of Medicine, Lund University, Sweden

Abstract

Childhood obesity prevention requires active parental involvement in shaping children's dietary habits, physical activity, and overall health behaviors. This study evaluates the effectiveness of parental interventions aimed at reducing obesity risk in children aged 5-12 years. A meta-analytic approach was employed to combine results from 28 intervention studies conducted in community and school settings. The interventions included structured nutritional education, behavioral counseling, physical activity promotion, and parent-child collaborative strategies. Findings indicate that interventions engaging parents consistently led to improvements in children's diet quality, increased physical activity levels, and reductions in body mass index (BMI). Notably, the success of interventions was enhanced when parents received continuous guidance, skill-building sessions, and feedback mechanisms. Barriers to effectiveness were identified, including parental time constraints, cultural attitudes toward nutrition, and socioeconomic limitations. The research highlights that parental empowerment is critical for sustainable behavior change and obesity prevention. Policy implications suggest integrating parental support programs into national public health strategies and school health curricula. The study concludes that empowering parents to actively participate in health-promoting behaviors significantly enhances childhood obesity prevention efforts and long-term well-being outcomes.

Keywords

Childhood Obesity, Parental Intervention, Health Behavior, Nutrition, Physical Activity

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

PRIMARY SCHOOL STUDENTS' VIEWS ON ENVIRONMENTAL RESPONSIBILITY AND BEHAVIOR CHANGE

Farah Al-Mansouri
College of Education, United Arab Emirates University, UAE
Dr. Sana Yusuf
Department of Environmental Studies, United Arab Emirates University, UAE
Kofi Mensah
Faculty of Education, United Arab Emirates University, UAE

Abstract

Environmental responsibility is increasingly recognized as a critical educational goal in primary schools worldwide. This study investigates students' perceptions of environmental responsibility and their willingness to adopt eco-friendly behaviors. A mixed-methods design included surveys of 500 students aged 8-12 and focus group discussions exploring attitudes toward recycling, energy conservation, water use, and community engagement. Results show that students demonstrate high awareness of environmental issues but face challenges in translating knowledge into action. Influencing factors include family practices, teacher guidance, and school policies. Children with hands-on participation in recycling projects and energy-saving initiatives displayed higher motivation for sustained behavior change. Gender differences were observed, with girls showing greater commitment to eco-friendly practices. The study emphasizes the importance of experiential learning and school-community partnerships to reinforce responsible environmental behaviors. Educational programs should incorporate interactive projects, peer-led initiatives, and parent engagement to strengthen environmental stewardship. The findings contribute to the growing literature on environmental education and offer actionable recommendations for promoting sustainable behaviors in young learners.

Keywords

Environmental Education, Primary School, Behavior Change, Sustainability, Student Perception

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

SENSORY AND COGNITIVE DEFICITS IN AUTISM: STUDY OF SAUDI CHILDREN

Dr. Amal Al-Harbi
Department of Psychology, King Saud University, Saudi Arabia

Abstract
Autism Spectrum Disorder (ASD) is characterized by sensory processing challenges and cognitive deficits that significantly impact daily functioning and social integration. This study investigates the sensory sensitivities and cognitive profiles of 120 Saudi children diagnosed with ASD, aged 4-12 years. Standardized assessments, including sensory integration tests and cognitive performance measures, were administered. Results indicate that children exhibit pronounced auditory and tactile sensitivities, with corresponding difficulties in attention regulation and executive functioning. Correlations between sensory processing anomalies and social communication deficits were observed, highlighting the interplay between sensory experiences and cognitive development. The findings underscore the necessity of culturally sensitive assessment tools and intervention programs tailored to the Saudi context. Therapeutic approaches combining occupational therapy, cognitive training, and sensory integration techniques are recommended to enhance adaptive functioning. Additionally, the study highlights the importance of family education and school-based support to facilitate inclusion and maximize developmental outcomes. This research contributes to a more comprehensive understanding of autism in Saudi children and provides evidence for targeted interventions that address both sensory and cognitive challenges.

Keywords
Autism, Sensory Processing, Cognitive Deficits, Saudi Children, Intervention

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

SOCIAL NORMS AND YOUNG WOMEN'S CONFORMITY IN SAUDI SOCIETY: AN EXPLORATORY STUDY

Dr. Faisal Qureshi
Department of Sociology, King Abdulaziz University, Saudi Arabia
Huda Nasser
Faculty of Social Sciences, King Abdulaziz University, Saudi Arabia
Omar Al-Faisal
Department of Behavioral Studies, King Abdulaziz University, Saudi Arabia

Abstract

Social norms profoundly shape the behaviors, choices, and self-perceptions of young women in Saudi Arabia. This exploratory study examines how cultural expectations influence conformity, personal autonomy, and social decision-making among women aged 18-25. Semi-structured interviews with 60 participants were conducted to capture experiences in family, educational, and social contexts. Results indicate that traditional gender norms, peer pressure, and family expectations significantly affect conformity behaviors, often limiting personal expression and opportunities for independent decision-making. At the same time, exposure to higher education, social media, and global influences fosters negotiation of identity and gradual resistance to restrictive norms. The study highlights the tension between adherence to collective expectations and pursuit of individual autonomy. Findings suggest that social policies and educational programs promoting gender equity, critical thinking, and empowerment can support young women in navigating societal pressures while developing personal agency. This research contributes to understanding the dynamics of conformity in Saudi society and the evolving role of young women in shaping cultural norms.

Keywords

Social Norms, Conformity, Young Women, Saudi Arabia, Gender Studies

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

EMOTION REGULATION IN CHILDREN: THE IMPACT OF PARENTING STYLE VERSUS FAMILY STRUCTURE

Assis. Prof. Dr. Julie Chen
Department of Developmental Psychology, National Taiwan University, Taiwan

Abstract
Emotion regulation is a critical aspect of child development, influencing social interactions, academic performance, and psychological well-being. This study investigates the relative impact of parenting styles and family structure on children's emotion regulation capacities. A sample of 200 children aged 6-12 years and their caregivers was assessed using standardized behavioral questionnaires, parent interviews, and observational measures. Results indicate that authoritative parenting is consistently associated with higher emotional competence, regardless of whether children reside in nuclear or single-parent households. Conversely, authoritarian and permissive parenting styles are linked to difficulties in emotional control and coping strategies. Family structure alone showed limited direct impact, but it moderated the effects of parenting style, particularly in single-parent households where consistent support and communication were crucial for positive outcomes. The study emphasizes the interplay between family environment and parenting practices in shaping emotional skills and highlights the importance of tailored interventions for families to promote adaptive emotion regulation in children. Implications for clinical practice, educational settings, and family counseling programs are discussed.

Keywords
Emotion Regulation, Parenting Style, Family Structure, Child Development, Psychological Well-Being

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

UNDERSTANDING CAUSAL PERCEPTIONS OF CLASSROOM MISBEHAVIOR AMONG TEACHERS AND STUDENTS

Prof. Dr. Kenji Takahashi
Faculty of Education, University of Tokyo, Japan
Haruto Watanabe
Department of Educational Psychology, University of Tokyo, Japan

Abstract

Classroom misbehavior remains a significant challenge in educational settings, influencing learning outcomes, teacher stress, and student engagement. This study examines how teachers and students perceive the causes of classroom misbehavior and the alignment or disparity between these perceptions. Using a mixed-methods approach, data were collected from 250 teachers and 600 students through surveys, interviews, and classroom observations. Findings reveal that teachers predominantly attribute misbehavior to external factors, such as family environment, peer influence, and lack of discipline, whereas students often cite internal motivators, including boredom, lack of understanding, and the desire for autonomy. Discrepancies in causal attributions were observed to impact classroom management strategies, teacher-student relationships, and intervention effectiveness. The study emphasizes the importance of collaborative dialogue between teachers and students to develop shared understanding and strategies for behavioral regulation. Recommendations include professional development for teachers on student-centered approaches, integrating student perspectives in behavior management, and fostering inclusive classroom climates. The research contributes to the literature on educational psychology by elucidating the complex interplay of perception, behavior, and classroom dynamics.

Keywords

Classroom Misbehavior, Causal Perceptions, Teachers, Students, Classroom Management

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

STRATEGIC FRAMEWORKS FOR ENHANCING LANGUAGE PRACTICES IN COMPUTER ENGINEERING: AN OUTCOME-BASED APPROACH

Dr. Mariana López-Ramírez
Department of Computer Engineering, Universidad Autónoma de Madrid, Spain

Abstract

In modern computer engineering programs, the development of robust language skills is increasingly recognized as a critical component for student success and professional competence. This study explores strategic frameworks that aim to enhance language practices within computer engineering curricula through an outcome-based approach. The research identifies key areas where language proficiency intersects with technical competencies, emphasizing the importance of integrating writing, reading, and oral communication exercises that are closely aligned with engineering problem-solving tasks. A mixed-methods approach was employed, involving surveys of faculty and students, as well as an analysis of academic performance data across multiple computer engineering courses. Findings indicate that structured interventions, including project-based assignments, peer review mechanisms, and targeted workshops, significantly improve both technical understanding and language fluency. Furthermore, the study highlights that outcome-based alignment, where learning objectives are clearly defined and measured, ensures that students gain not only technical skills but also the ability to articulate complex ideas effectively. Implications for curriculum design are discussed, suggesting that integrating language-focused modules and assessment strategies can lead to enhanced student engagement, better collaborative skills, and improved employability in the global tech market. Future research may explore cross-cultural applications and the scalability of these frameworks to other STEM disciplines.

Keywords

Language Enhancement, Computer Engineering Education, Outcome-Based Approach, Curriculum Design, Communication Skills

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

EXPLORING THE IMPACT OF VISUAL AND AUDITORY INPUT ON THE INVOLVEMENT LOAD HYPOTHESIS

Somayeh Farzin
Assis. Prof. Dr. Hossein Teimoori Nezhad
Department of Applied Linguistics, University of Tehran, Iran

Abstract

This study investigates the role of visual and auditory input in second language acquisition through the lens of the Involvement Load Hypothesis (ILH). ILH posits that tasks which demand greater cognitive engagement enhance vocabulary retention. By designing a series of controlled experiments, participants were exposed to combinations of visual (images, charts) and auditory (spoken text, sound cues) stimuli during vocabulary learning sessions. Pre-tests and post-tests measured retention and comprehension, while cognitive load and engagement levels were monitored via self-report and observational data. The results suggest that tasks integrating both visual and auditory stimuli significantly increase involvement load, leading to superior retention rates compared to unimodal approaches. Visual aids facilitate contextual understanding, while auditory input strengthens phonological awareness and pronunciation accuracy. Importantly, the study identifies the balance between input types as critical; excessive or poorly aligned stimuli may overwhelm learners, reducing effectiveness. Implications for language teaching include incorporating multimodal tasks that enhance cognitive involvement without overloading learners, promoting deeper processing and long-term vocabulary acquisition. Recommendations for further research focus on task sequencing, learner proficiency levels, and cross-linguistic applicability.

Keywords

Involvement Load Hypothesis, Multimodal Learning, Vocabulary Acquisition, Cognitive Engagement, Language Education

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

THE EFFECT OF GRADING PRESSURE ON STUDENT MOTIVATION AND ACADEMIC SUCCESS

Fatima Zahra El Idrissi
Dr. Noura Benali
Faculty of Education, University of Casablanca, Morocco

Abstract

Grading pressure is a pervasive element in academic environments that can significantly impact student motivation and performance. This study explores how different levels of assessment pressure influence intrinsic and extrinsic motivation, self-efficacy, and overall academic achievement among university students. Using a mixed-methods approach, data were collected through surveys, interviews, and analysis of academic records. Findings indicate that moderate grading pressure can stimulate motivation and enhance academic performance by providing clear goals and feedback. However, excessive pressure is associated with heightened anxiety, reduced intrinsic motivation, and diminished academic success. The research highlights that grading practices should balance rigor with support, promoting a learning-oriented environment rather than solely performance-based outcomes. Interventions such as formative assessments, constructive feedback, and personalized learning strategies were found to mitigate negative effects and foster resilience. The study contributes to the ongoing debate on assessment practices and underscores the importance of designing grading systems that support both academic excellence and student well-being. Future studies are recommended to explore longitudinal effects and cross-cultural differences in grading pressure perceptions.

Keywords

Grading Pressure, Student Motivation, Academic Achievement, Assessment Practices, Educational Psychology

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

A PROPOSED CURRICULUM FOR POSTGRADUATE STUDENTS IN JORDAN TO DEVELOP VISUAL TEACHING SKILLS THROUGH CONCEPTUAL CARTOONS

Omar Al-Mansour
Hassan Khalil
Faculty of Education, University of Jordan, Jordan

Abstract

Visual teaching methods, including conceptual cartoons, are emerging as effective tools for enhancing cognitive understanding and teaching skills. This study proposes a curriculum specifically designed for postgraduate students in Jordan to cultivate visual teaching competencies through the systematic use of conceptual cartoons. The curriculum integrates theoretical foundations in cognitive learning, visual semiotics, and educational psychology with practical applications, allowing students to create and implement cartoon-based teaching resources. Pilot studies demonstrate that students who engaged with the curriculum exhibited increased creativity, improved lesson planning skills, and heightened student engagement in classroom activities. Assessment included both self-reflective journals and performance-based tasks, revealing that visual teaching not only supports comprehension but also strengthens emotional and social skills. The findings underscore the transformative potential of integrating creative, visual approaches into higher education teacher training programs. Challenges and recommendations for scalable implementation, including resource development, faculty training, and technological integration, are discussed. The study positions conceptual cartoons as a viable pedagogical strategy to foster innovative and engaging teaching practices in the Jordanian educational context.

Keywords

Visual Teaching, Conceptual Cartoons, Teacher Education, Curriculum Design, Cognitive Learning

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

STRATEGIC FRAMEWORKS FOR ENHANCING LANGUAGE PRACTICES IN COMPUTER ENGINEERING: AN OUTCOME-BASED APPROACH

Dr. Mariana López-Ramírez
Department of Computer Engineering, Universidad Autónoma de Madrid, Spain

Abstract

In modern computer engineering programs, the development of robust language skills is increasingly recognized as a critical component for student success and professional competence. This study explores strategic frameworks that aim to enhance language practices within computer engineering curricula through an outcome-based approach. The research identifies key areas where language proficiency intersects with technical competencies, emphasizing the importance of integrating writing, reading, and oral communication exercises that are closely aligned with engineering problem-solving tasks. A mixed-methods approach was employed, involving surveys of faculty and students, as well as an analysis of academic performance data across multiple computer engineering courses. Findings indicate that structured interventions, including project-based assignments, peer review mechanisms, and targeted workshops, significantly improve both technical understanding and language fluency. Furthermore, the study highlights that outcome-based alignment, where learning objectives are clearly defined and measured, ensures that students gain not only technical skills but also the ability to articulate complex ideas effectively. Implications for curriculum design are discussed, suggesting that integrating language-focused modules and assessment strategies can lead to enhanced student engagement, better collaborative skills, and improved employability in the global tech market. Future research may explore cross-cultural applications and the scalability of these frameworks to other STEM disciplines.

Keywords

Language Enhancement, Computer Engineering Education, Outcome-Based Approach, Curriculum Design, Communication Skills

BALKAN 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
October 10-12, 2025- SKOPJE
ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

EXPLORING THE IMPACT OF VISUAL AND AUDITORY INPUT ON THE INVOLVEMENT LOAD HYPOTHESIS

Somayeh Farzin
Assis. Prof. Dr. Hossein Teimoori Nezhad
Department of Applied Linguistics, University of Tehran, Iran

Abstract

This study investigates the role of visual and auditory input in second language acquisition through the lens of the Involvement Load Hypothesis (ILH). ILH posits that tasks which demand greater cognitive engagement enhance vocabulary retention. By designing a series of controlled experiments, participants were exposed to combinations of visual (images, charts) and auditory (spoken text, sound cues) stimuli during vocabulary learning sessions. Pre-tests and post-tests measured retention and comprehension, while cognitive load and engagement levels were monitored via self-report and observational data. The results suggest that tasks integrating both visual and auditory stimuli significantly increase involvement load, leading to superior retention rates compared to unimodal approaches. Visual aids facilitate contextual understanding, while auditory input strengthens phonological awareness and pronunciation accuracy. Importantly, the study identifies the balance between input types as critical; excessive or poorly aligned stimuli may overwhelm learners, reducing effectiveness. Implications for language teaching include incorporating multimodal tasks that enhance cognitive involvement without overloading learners, promoting deeper processing and long-term vocabulary acquisition. Recommendations for further research focus on task sequencing, learner proficiency levels, and cross-linguistic applicability.

Keywords

Involvement Load Hypothesis, Multimodal Learning, Vocabulary Acquisition, Cognitive Engagement, Language Education

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

THE EFFECT OF GRADING PRESSURE ON STUDENT MOTIVATION AND ACADEMIC SUCCESS

Fatima Zahra El Idrissi
Dr. Noura Benali
Faculty of Education, University of Casablanca, Morocco

Abstract

Grading pressure is a pervasive element in academic environments that can significantly impact student motivation and performance. This study explores how different levels of assessment pressure influence intrinsic and extrinsic motivation, self-efficacy, and overall academic achievement among university students. Using a mixed-methods approach, data were collected through surveys, interviews, and analysis of academic records. Findings indicate that moderate grading pressure can stimulate motivation and enhance academic performance by providing clear goals and feedback. However, excessive pressure is associated with heightened anxiety, reduced intrinsic motivation, and diminished academic success. The research highlights that grading practices should balance rigor with support, promoting a learning-oriented environment rather than solely performance-based outcomes. Interventions such as formative assessments, constructive feedback, and personalized learning strategies were found to mitigate negative effects and foster resilience. The study contributes to the ongoing debate on assessment practices and underscores the importance of designing grading systems that support both academic excellence and student well-being. Future studies are recommended to explore longitudinal effects and cross-cultural differences in grading pressure perceptions.

Keywords

Grading Pressure, Student Motivation, Academic Achievement, Assessment Practices, Educational Psychology

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

A PROPOSED CURRICULUM FOR POSTGRADUATE STUDENTS IN JORDAN TO DEVELOP VISUAL TEACHING SKILLS THROUGH CONCEPTUAL CARTOONS

Omar Al-Mansour
Hassan Khalil
Faculty of Education, University of Jordan, Jordan

Abstract

Visual teaching methods, including conceptual cartoons, are emerging as effective tools for enhancing cognitive understanding and teaching skills. This study proposes a curriculum specifically designed for postgraduate students in Jordan to cultivate visual teaching competencies through the systematic use of conceptual cartoons. The curriculum integrates theoretical foundations in cognitive learning, visual semiotics, and educational psychology with practical applications, allowing students to create and implement cartoon-based teaching resources. Pilot studies demonstrate that students who engaged with the curriculum exhibited increased creativity, improved lesson planning skills, and heightened student engagement in classroom activities. Assessment included both self-reflective journals and performance-based tasks, revealing that visual teaching not only supports comprehension but also strengthens emotional and social skills. The findings underscore the transformative potential of integrating creative, visual approaches into higher education teacher training programs. Challenges and recommendations for scalable implementation, including resource development, faculty training, and technological integration, are discussed. The study positions conceptual cartoons as a viable pedagogical strategy to foster innovative and engaging teaching practices in the Jordanian educational context.

Keywords

Visual Teaching, Conceptual Cartoons, Teacher Education, Curriculum Design, Cognitive Learning

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

THE ROLE OF THE ALHAMBRA LEARNING MODEL IN IMPROVING STUDENTS' COGNITIVE ACHIEVEMENT AND EMOTIONAL INTELLIGENCE

Assoc. Prof. Dr. Youssef Al-Khatib
Faculty of Education, University of Granada, Spain

Abstract

The Alhambra Learning Model is an innovative pedagogical framework that integrates cognitive development with emotional intelligence enhancement. This study examines its effectiveness in promoting higher-order thinking skills, creativity, and socio-emotional competence among secondary and higher education students. Using a quasi-experimental design, students were divided into control and intervention groups, with the latter receiving instruction through Alhambra-inspired methodologies, including interactive problem-solving, collaborative projects, and reflective learning activities. Results indicate that students exposed to the model showed significant improvement in cognitive performance measures, critical thinking, and emotional regulation compared to the control group. Additionally, qualitative analysis of student feedback revealed enhanced engagement, motivation, and collaborative skills. The study suggests that the Alhambra model not only advances academic achievement but also supports the holistic development of learners, preparing them for complex real-world challenges. Recommendations for educators include adapting instructional strategies to foster both intellectual growth and emotional intelligence, incorporating culturally responsive teaching practices, and promoting sustained reflection and feedback mechanisms. The research contributes to contemporary discourse on integrative education models that address both cognitive and affective dimensions of learning.

Keywords

Alhambra Learning Model, Cognitive Achievement, Emotional Intelligence, Holistic Education, Pedagogical Innovation

BALKAN 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
October 10-12, 2025- SKOPJE
ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

YOUNG EDUCATORS IN AUSTRALIA: INNOVATING WITHIN TRADITIONAL TEACHING CONSTRAINTS

Assis. Prof. Dr. Sophie McAllister
Faculty of Education, University of Granada, Spain

Abstract

The emergence of young educators in Australia presents a unique opportunity to examine how innovation occurs within traditional teaching frameworks. This study investigates how early-career teachers navigate institutional constraints while implementing novel pedagogical practices, particularly in digital literacy, collaborative learning, and differentiated instruction. Data collection included surveys, semi-structured interviews, and classroom observations across multiple primary and secondary schools. Findings reveal that young educators often leverage technological tools, creative lesson designs, and student-centered approaches to enhance engagement and learning outcomes. However, systemic challenges such as standardized curriculum mandates, administrative expectations, and limited resources can restrict pedagogical experimentation. Despite these constraints, the study shows that mentorship, professional development networks, and reflective practice support the successful integration of innovative strategies. Implications highlight the need for policies that encourage adaptive teaching, promote flexibility within curricula, and recognize early-career teachers' contributions to educational innovation. This research offers practical insights for teacher training programs and educational leaders aiming to cultivate a culture of innovation without compromising traditional standards.

Keywords

Young Educators, Innovative Teaching, Curriculum Constraints, Teacher Development, Digital Pedagogy

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

USING QR CODES AS A MODERN TOOL TO ENHANCE ACCESS TO EARLY CHILDHOOD EDUCATIONAL RESOURCES

Ali Hussein
Mahmoud Nasser
Department of Early Childhood Education, Cairo University, Egypt

Abstract

The integration of QR codes in early childhood education offers innovative pathways for accessing educational resources, fostering interactive learning, and engaging parents in the learning process. This study examines the efficacy of QR codes in delivering multimedia content, instructional materials, and supplementary exercises to young learners. A sample of preschools implemented QR-enabled worksheets, storybooks, and video tutorials, with observations conducted over a semester. Data were collected via teacher feedback, parent surveys, and student performance tracking. Findings indicate that QR code utilization enhances engagement, supports differentiated learning, and facilitates seamless communication between educators and families. Additionally, students demonstrated increased motivation, improved digital literacy skills, and better conceptual understanding when interacting with QR-based materials. The study underscores the potential of QR codes as a cost-effective and scalable technological tool in early education. Recommendations include integrating QR code training into teacher professional development, curating culturally relevant resources, and establishing mechanisms for monitoring and evaluating their impact on learning outcomes.

Keywords

QR Codes, Early Childhood Education, Digital Learning, Educational Technology, Interactive Resources

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

INTEGRATING ENGLISH LANGUAGE TEACHING WITH ENGINEERING EDUCATION: A COGNITIVE AND PEDAGOGICAL PERSPECTIVE

R. Sammoura
Department of Engineering Education, King Abdulaziz University, Saudi Arabia

Abstract
Effective communication in English is crucial for engineering students operating in a globalized professional environment. This study investigates strategies for integrating English language instruction within engineering curricula, emphasizing cognitive and pedagogical perspectives. A mixed-methods research design involved curriculum analysis, instructor interviews, and student performance assessments across multiple engineering programs. Results indicate that embedding English language tasks in engineering projects, problem-solving exercises, and technical presentations enhances both linguistic proficiency and technical comprehension. Cognitive engagement is maximized when language instruction aligns with engineering problem-solving contexts, enabling students to acquire domain-specific vocabulary, develop argumentation skills, and improve collaborative learning. Pedagogical strategies, including task-based learning, peer feedback, and reflective writing, are identified as effective in fostering communication competence alongside engineering knowledge. The study concludes that an integrated approach not only improves academic outcomes but also prepares graduates for international professional practice, encouraging lifelong learning and adaptability in diverse work environments. Recommendations include faculty training, curriculum alignment, and the development of interdisciplinary teaching materials that bridge language and engineering education.

Keywords
English Language Integration, Engineering Education, Cognitive Learning, Pedagogical Strategies, Technical Communication

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

HUBS AS MEDIATORS OF CULTURAL EXCHANGE IN MIGRATION NETWORKS

Giovanni Rinaldi
University of Baku - Baku, Azerbaijan

Dr. Lorenzo Esposito
University of Baku - Baku, Azerbaijan

Abstract

Migration networks have become essential channels for cultural exchange, facilitating the flow of ideas, practices, and identities across borders. This study investigates the role of hubs—key nodes within migration networks—in mediating cultural exchanges between communities in origin and destination countries. By employing network analysis on migration data across multiple regions, the research identifies hubs as critical facilitators that enable not only the movement of people but also the diffusion of cultural norms, language, and traditions. The analysis reveals that hubs function through a combination of social capital, economic resources, and transnational connectivity, creating bridges that allow migrants to maintain their cultural identities while simultaneously adapting to host societies. Moreover, hubs often play a strategic role in knowledge dissemination, providing platforms for intercultural dialogue and integration. The study further explores how these hubs affect second-generation migrants, shaping their socialization patterns and identity formation. Qualitative interviews with migrant community leaders and stakeholders highlight the importance of institutional support and local networks in enhancing the effectiveness of these hubs. The findings suggest that policies aimed at fostering culturally rich migration networks should focus on strengthening hub infrastructures, facilitating cross-cultural interactions, and promoting inclusive community programs. This research contributes to the broader understanding of migration dynamics and offers practical implications for policymakers, urban planners, and social organizations seeking to leverage migration networks as tools for cultural exchange.

Keywords

Migration Networks, Cultural Exchange, Hubs, Transnational Connectivity

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

THE EUROPEAN UNION AND CENTRAL ASIA: POWER, DIPLOMACY, IDENTITY

Aruzhan Mukhamedova
Al-Farabi Kazakh National University - Almaty, Kazakhstan

Bakytbek Ospanov
Al-Farabi Kazakh National University - Almaty, Kazakhstan

Dana Yeskaliyeva
Al-Farabi Kazakh National University - Almaty, Kazakhstan

Ruslan Turganbayev
Al-Farabi Kazakh National University - Almaty, Kazakhstan

Abstract
The European Union (EU) has increasingly positioned itself as a strategic partner in Central Asia, seeking to influence regional political, economic, and cultural landscapes. This study examines the EU's engagement in Central Asia through the lenses of power projection, diplomatic initiatives, and identity construction. By analyzing policy documents, diplomatic statements, and regional case studies, the research highlights how the EU leverages economic aid, trade agreements, and cultural programs to assert influence while promoting its values and governance norms. Simultaneously, Central Asian states negotiate these interactions to preserve sovereignty, assert regional identity, and balance relations with other global powers such as Russia and China. The study reveals that the EU's strategies often intertwine soft power mechanisms with pragmatic diplomacy, aiming to cultivate a normative influence that aligns regional policies with European standards in governance, human rights, and environmental management. Furthermore, the analysis underscores the dynamic interplay between European external identity and local Central Asian responses, emphasizing that identity and perception are mutually constructed through continuous diplomatic engagement. The research also explores the potential challenges of EU-Central Asia relations, including competing geopolitical interests, internal political instability, and societal resistance to foreign influence. By situating the EU's actions within the broader context of global power politics, the study contributes to a nuanced understanding of contemporary international relations and offers insights for future EU policy design in the region.

Keywords
European Union, Central Asia, Diplomacy, Regional Identity, Power Relations

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

ANALYSIS OF SOCIAL MEDIA GAME PARTICIPATION PATTERNS BASED ON AGE AND INTEREST

Hyunwoo Kim
Seoul National University
Seoul, South Korea

Jihoon Park
Seoul National University
Seoul, South Korea

Abstract

Social media games have emerged as a dominant form of digital entertainment, yet the factors influencing participation remain insufficiently understood. This study examines the patterns of social media game engagement, focusing on the role of age and interest in shaping user behavior. Utilizing a large-scale survey of users across different social media platforms, the research investigates demographic variations, preference trends, and motivational drivers behind game participation. Findings indicate significant differences between age cohorts: younger users are more inclined toward competitive and fast-paced games, while older participants favor casual, strategy-based games. Additionally, individual interests—such as storytelling, social interaction, or cognitive challenges—play a crucial role in determining the type and frequency of engagement. The study applies statistical modeling and cluster analysis to identify distinct player profiles, highlighting the interaction between age, interest, and social connectivity in predicting participation. Insights from this research are essential for developers and platform managers aiming to design engaging content tailored to diverse audiences. Moreover, understanding participation patterns can inform social policy considerations, particularly regarding screen time management and digital well-being. The study also emphasizes the importance of incorporating inclusive design principles to cater to underrepresented age groups and interest segments. Ultimately, this research contributes to the growing literature on digital media consumption by providing a comprehensive framework for analyzing social media game participation patterns across demographic and psychographic dimensions.

Keywords

Social Media, Game Participation, Age Differences, User Interests, Digital Engagement

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

E-VOTING AND PUBLIC TRUST: TECHNOLOGICAL, POLITICAL AND SOCIAL DIMENSIONS

Assis. Prof. Dr. Nurul Aisyah Mansor
Prof. Dr. Farhana Mohamad Nasir
Universiti Teknologi Malaysia - Johor Bahru, Malaysia

Abstract

Electronic voting (e-voting) systems promise efficiency and accessibility in democratic processes, yet their adoption remains closely tied to public trust. This study investigates the technological, political, and social dimensions that influence public confidence in e-voting systems. Drawing on a combination of surveys, interviews, and system audits, the research explores how security concerns, transparency, usability, and institutional credibility shape voter trust. Technologically, participants emphasize the importance of secure authentication mechanisms, data integrity, and resistance to cyber threats. Politically, confidence in governing institutions and electoral commissions emerges as a critical determinant, influencing perceptions of impartiality and fairness. Socially, cultural attitudes toward technology adoption, peer influence, and media framing further mediate public trust. The findings reveal a complex interplay between these dimensions, where technical robustness alone is insufficient to cultivate confidence without supportive institutional and social frameworks. Additionally, the study identifies demographic factors, including age, education, and prior experience with digital services, as significant predictors of trust levels. The research provides practical recommendations for policymakers and technology developers, emphasizing the need for transparent communication, rigorous security protocols, and stakeholder engagement to enhance trust. By integrating multidisciplinary perspectives, this study contributes to the broader discourse on democratic innovation and the societal acceptance of emerging electoral technologies.

Keywords

E-Voting, Public Trust, Technological Adoption, Electoral Integrity, Social Perceptions

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

MODELING FOOT BIOMETRICS USING SELF-ORGANIZING MAPS

Meriem Ben Saïd
University of Tunis El Manar - Tunis, Tunisia

Abstract

Biometric identification systems increasingly leverage anatomical features to ensure secure and reliable authentication. This study explores the application of Self-Organizing Maps (SOMs) for modeling foot biometrics, focusing on classification and pattern recognition in diverse populations. Foot biometrics present several advantages, including difficulty of replication, permanence, and user convenience. By employing SOMs—a type of unsupervised neural network capable of dimensionality reduction and pattern clustering—the research develops models that map complex foot features, including geometry, arch patterns, and pressure distributions, into organized clusters. Experimental validation using a dataset of foot scans demonstrates high classification accuracy and robustness against variability in foot shape and size. The study also examines the integration of SOM-based foot biometrics into multimodal authentication systems, highlighting potential improvements in security and usability. The findings suggest that foot biometrics, combined with advanced machine learning techniques, offer a promising approach for secure identification in various domains, including healthcare, forensics, and access control. Moreover, this research contributes methodological insights into the application of SOMs for biometric feature extraction, emphasizing their utility in handling nonlinear relationships and high-dimensional data. Ultimately, the study underscores the potential of foot biometrics as a complementary solution within the evolving landscape of biometric authentication technologies.

Keywords

Foot Biometrics, Self-Organizing Maps, Pattern Recognition, Biometric Authentication

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

THE ROLE OF FINANCIAL MARKETS IN SHAPING MIXED-USE URBAN DEVELOPMENTS – CASES FROM THE UK AND EUROPE

Dr. Fiona Clarke
University of Tunis El Manar - Tunis, Tunisia

Abstract

Mixed-use urban developments are increasingly influenced by the dynamics of financial markets, shaping their planning, implementation, and sustainability. This research examines the role of financial markets in driving investment decisions, risk allocation, and overall urban development strategies, with a focus on case studies from the UK and Europe. By analyzing investment trends, funding mechanisms, and stakeholder behaviors, the study highlights how market forces determine project scale, design integration, and long-term viability. The findings indicate that the availability of capital, interest rates, and investor confidence directly influence the feasibility of mixed-use projects, while financial instruments such as Real Estate Investment Trusts (REITs), bonds, and private equity partnerships play a crucial role in funding complex developments. The study also explores the interplay between regulatory frameworks, market expectations, and urban planning policies, emphasizing the need for adaptive strategies that align financial incentives with sustainable urban growth objectives. Furthermore, interviews with urban planners, developers, and financial analysts reveal that successful projects often balance economic returns with social and environmental considerations. This research contributes to a comprehensive understanding of how financial markets shape urban form, offering insights for policymakers, investors, and planners seeking to optimize development outcomes in contemporary urban contexts.

Keywords

Financial Markets, Mixed-Use Development, Urban Planning, Investment Strategies

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

POLITICAL COMMUNICATION, CITIZEN PERCEPTIONS AND PARTICIPATION IN BANGKOK METROPOLITAN REGION

Nattapong Wichai
Chulalongkorn University
Bangkok, Thailand

Abstract

Effective political communication is essential for fostering informed citizen participation in urban governance, yet its impact is mediated by perceptions and socio-cultural contexts. This study examines political communication strategies in Bangkok Metropolitan Region and their influence on citizen engagement and participation. Utilizing survey data, content analysis, and interviews with key stakeholders, the research investigates the interplay between media messages, political campaigns, and public perception. Findings indicate that citizens' trust in political actors, perceived transparency, and message clarity significantly shape participation levels, including voter turnout, civic activism, and public consultation engagement. The study also highlights demographic variations, with younger populations more responsive to social media campaigns, while older citizens rely on traditional broadcast and print channels. Furthermore, cultural norms, historical context, and social networks mediate how citizens interpret political messages, suggesting that effective communication must be tailored to local values and expectations. The research provides recommendations for enhancing participatory governance through strategic messaging, media literacy programs, and inclusive policy design. By linking political communication to citizen behavior in an urban setting, this study contributes to a nuanced understanding of democratic engagement and the sociopolitical dynamics of metropolitan regions.

Keywords

Political Communication, Citizen Participation, Public Perception, Urban Governance

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

URBAN EVOLUTION OF MEDITERRANEAN CITIES IN THE CONTEXT OF CONTEMPORARY GLOBALIZATION

Assis. Prof. Dr. Omar Al-Mutairi
American University of Sharjah
Sharjah, United Arab Emirates

Abstract

Mediterranean cities have experienced profound transformations under the forces of contemporary globalization, affecting urban morphology, socio-economic structures, and cultural landscapes. This study investigates the urban evolution of Mediterranean cities, emphasizing the interactions between globalization, local governance, and community adaptation. Using comparative analysis across multiple urban centers, the research identifies key trends in spatial organization, population dynamics, and economic diversification. Findings reveal that globalization fosters both opportunities and challenges: enhanced international trade, tourism, and investment drive urban growth, while increasing socio-spatial inequalities, cultural homogenization, and environmental pressures emerge as critical concerns. The study also explores policy responses, highlighting the role of urban planning, heritage conservation, and sustainable development strategies in mitigating adverse impacts. Interviews with city planners, architects, and local stakeholders provide qualitative insights into the governance challenges and adaptive strategies employed. The research underscores the importance of balancing global economic integration with the preservation of local identity, cultural heritage, and social cohesion. By contextualizing urban evolution within global processes, this study offers valuable perspectives for scholars, policymakers, and practitioners seeking to understand and manage the complex dynamics of Mediterranean cities in the 21st century.

Keywords

Mediterranean Cities, Urban Evolution, Globalization, Sustainable Development, Cultural Heritage

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

EFFECTIVENESS OF DIGITAL TEACHING STRATEGIES FOR ENHANCED STUDENT PERFORMANCE IN TURKISH HIGH SCHOOLS: A QUANTITATIVE ANALYSIS

Lucas Silva
Department of Education Technology, University of São Paulo, Brazil

Abstract

This study investigates the effectiveness of digital teaching strategies in improving student performance in Turkish high schools through a quantitative analysis of educational outcomes. The rapid integration of digital tools into classroom settings has prompted educators and policymakers to evaluate their impact on learning efficiency. This research specifically focuses on the application of interactive e-learning platforms, virtual simulations, and online assessment tools in secondary education environments. Data were collected from 500 students across ten high schools in Istanbul, utilizing a combination of pre- and post-intervention test scores, attendance records, and engagement metrics. The analysis employed multivariate statistical techniques to determine the relationship between digital strategy adoption and student academic performance. Findings reveal that the implementation of digital teaching strategies significantly enhances students' conceptual understanding, problem-solving skills, and retention rates. Interactive platforms encourage active participation, while virtual simulations facilitate experiential learning, contributing to improved performance in science and mathematics. Additionally, the study highlights challenges such as uneven access to technological resources, varying teacher proficiency in digital instruction, and resistance to change among some student cohorts. The research underscores the importance of targeted teacher training, infrastructure development, and adaptive learning frameworks to maximize the potential of digital education. Policy implications suggest that educational authorities should prioritize investments in digital resources, encourage the adoption of blended learning models, and develop assessment mechanisms that align with digital pedagogical approaches. This study contributes to the broader discourse on the integration of technology in education by providing empirical evidence supporting the efficacy of digital strategies in enhancing student outcomes in secondary schools.

Keywords: Digital Education, Student Performance, E-learning, Interactive Teaching, Turkey

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

THE ROLE OF SOCIAL MEDIA IN SHAPING PUBLIC OPINION ON ECONOMIC POLICIES IN BRAZIL: A CONTENT ANALYSIS OF LEADING NEWSPAPERS

Dr. Mariana Costa
Department of Communication and Media Studies, Federal University of Rio de Janeiro, Brazil

Abstract

This research examines the role of social media in influencing public opinion on economic policies in Brazil, employing a content analysis of major Brazilian newspapers and social networking platforms. With the proliferation of digital communication channels, social media has emerged as a powerful tool in framing economic discourse, shaping public perceptions, and impacting policy debates. The study analyzes posts, articles, and user interactions over a twelve-month period, focusing on the discussion surrounding fiscal reforms, taxation, and government expenditure. Quantitative metrics, including post frequency, engagement rates, and sentiment analysis, were utilized alongside qualitative thematic coding to capture narrative trends and ideological framing. Results indicate that social media significantly amplifies public engagement, with narratives in digital platforms often influencing traditional media coverage. The study reveals the emergence of echo chambers, where social media algorithms reinforce pre-existing opinions, potentially skewing public understanding of economic issues. Furthermore, policymakers' communication strategies are increasingly designed to leverage these platforms to shape public sentiment. Challenges include the spread of misinformation, polarization, and the unequal reach of digital content among socio-economic groups. The findings emphasize the need for media literacy programs, transparent policymaking, and critical public engagement to ensure social media contributes positively to informed economic discourse. The study concludes that understanding the intersection of social media, public opinion, and economic policy is crucial for scholars, policymakers, and media practitioners seeking to navigate the complexities of modern communication environments.

Keywords: Social Media, Public Opinion, Economic Policy, Brazil, Media Analysis

BALKAN 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
October 10-12, 2025- SKOPJE
ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

IMPACT OF FOREIGN DIRECT INVESTMENT ON REGIONAL DEVELOPMENT IN VIETNAM: AN EMPIRICAL STUDY

PHD Nguyen Thi Hoa
Faculty of Economics, Vietnam National University, Vietnam

Abstract

This empirical study investigates the impact of foreign direct investment (FDI) on regional development in Vietnam, focusing on economic growth, employment, and infrastructure development. Vietnam has experienced substantial FDI inflows over the past two decades, driven by liberalized trade policies and strategic incentives. This study employs panel data from ten key economic regions over the period 2010–2023, analyzing the relationship between FDI and regional development indicators. Econometric models, including fixed effects and generalized method of moments (GMM) estimations, were used to determine causal effects. Results show that FDI contributes positively to regional GDP, job creation, and technological spillovers, particularly in industrial and high-tech sectors. However, benefits are unevenly distributed, with urban and industrialized regions attracting the majority of FDI, leaving rural areas with limited growth. The study also identifies challenges related to environmental sustainability, skill gaps in the workforce, and regional inequalities. Policy recommendations include targeted FDI incentives for underdeveloped regions, investment in vocational training, and stronger environmental regulations to ensure sustainable development. The findings provide policymakers with empirical insights to optimize FDI policies for inclusive economic growth and balanced regional development, highlighting the strategic importance of aligning foreign investment with national development goals.

Keywords: Foreign Direct Investment, Regional Development, Vietnam, Economic Growth, Policy Analysis

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

JAPANESE INVESTMENT TRENDS IN SOUTHEAST ASIA: ECONOMIC AND STRATEGIC IMPLICATIONS

Takashi Nakamura
Institute of International Economics, University of Tokyo, Japan

Abstract

This study explores Japanese investment trends in Southeast Asia and examines the economic and strategic implications for regional development and bilateral relations. Japanese multinational corporations have historically played a crucial role in shaping industrial landscapes, particularly in manufacturing, technology, and infrastructure sectors. Using data from Japan External Trade Organization (JETRO) and regional investment reports from 2010 to 2023, the research analyzes investment flows, sectoral distribution, and policy frameworks guiding Japanese engagement in ASEAN countries. Findings indicate a growing focus on technology-intensive and sustainable sectors, such as renewable energy, logistics, and smart manufacturing, reflecting both economic interests and strategic considerations. The analysis further identifies the interplay between Japanese investment and regional political dynamics, including trade agreements, geopolitical competition, and economic diplomacy. Japanese investments have contributed to job creation, technology transfer, and improved supply chain resilience in host countries, while also strengthening bilateral trade partnerships. Challenges include adapting to local regulatory environments, competition from Chinese and Western investors, and the need to align projects with local development priorities. Policy recommendations emphasize strategic collaboration, risk mitigation strategies, and the integration of sustainability objectives into investment planning. The study highlights the importance of understanding transnational investment patterns to grasp the broader economic and geopolitical significance of Japanese engagement in Southeast Asia.

Keywords: Japanese Investment, Southeast Asia, Economic Strategy, FDI, Geopolitics

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

CLIMATE CHANGE AND WATER-ENERGY-FOOD SECURITY NEXUS IN SOUTH AFRICA: A SYSTEMATIC REVIEW OF POLICY RESPONSES

Dr. Thabo Mokoena
Department of Environmental Science, University of Cape Town, South Africa

Abstract

This systematic review analyzes the interconnections between climate change and the water-energy-food (WEF) security nexus in South Africa, emphasizing policy responses and adaptive strategies. The WEF nexus highlights the interdependence of water availability, energy production, and food security, all of which are increasingly vulnerable to climate variability. The study reviews 120 peer-reviewed articles, government reports, and international policy briefs published between 2010 and 2024, synthesizing evidence on climate impacts, risk assessments, and governance frameworks. Findings reveal that South Africa's water resources are under significant stress due to changing rainfall patterns, increased demand, and inadequate infrastructure, which in turn affects energy generation and agricultural productivity. Policy responses have included integrated resource management, investment in renewable energy, and climate-smart agriculture practices. However, gaps remain in coordination across sectors, stakeholder engagement, and the translation of policies into actionable outcomes. The study underscores the importance of multi-sectoral strategies, technological innovation, and inclusive policymaking to address the WEF nexus challenges. Recommendations include strengthening regional collaboration, implementing adaptive governance mechanisms, and promoting community-based initiatives to enhance resilience. This review provides critical insights for researchers, policymakers, and practitioners aiming to integrate climate adaptation into sustainable development strategies within South Africa.

Keywords: Climate Change, WEF Nexus, Policy Response, South Africa, Sustainable Development

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

ENVIRONMENTAL IMPACT ASSESSMENT OF BIOFERTILIZER PRODUCTION USING WASTEWATER IN VIETNAM

Tran Van Minh
Faculty of Environmental Engineering, Hanoi University of Science and Technology, Vietnam

Abstract

This research evaluates the environmental impacts of biofertilizer production using wastewater in Vietnam, addressing sustainability and ecological concerns associated with innovative agricultural practices. With increasing demand for organic fertilizers, wastewater-based biofertilization has emerged as a promising solution to recycle nutrients, reduce chemical inputs, and mitigate environmental pollution. The study employs life cycle assessment (LCA) methodologies to quantify emissions, resource consumption, and ecological footprints of biofertilizer production processes. Data were collected from pilot-scale facilities in the Red River Delta and compared with conventional chemical fertilizer production. Results demonstrate that biofertilizer production significantly reduces greenhouse gas emissions, energy consumption, and soil contamination. However, challenges include ensuring consistent nutrient composition, pathogen management, and optimizing wastewater treatment processes to prevent secondary pollution. Policy implications suggest that regulatory frameworks, standardization guidelines, and support for technological innovation are critical for scaling sustainable biofertilizer production. The study highlights the balance between environmental protection and agricultural productivity, contributing to Vietnam's goals of sustainable farming, circular economy practices, and enhanced food security. Findings emphasize the potential of integrating wastewater utilization with biofertilizer production as a sustainable agricultural strategy, offering insights for policymakers, farmers, and researchers.

Keywords: Biofertilizer, Wastewater Utilization, Environmental Impact, Sustainable Agriculture, Vietnam

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3

FINANCIAL BURDEN AND SYMPTOM PREVALENCE OF POLYCYSTIC OVARY SYNDROME IN RURAL BANGLADESH: A CASE STUDY

Fatima Rahman
Department of Public Health, University of Dhaka, Bangladesh

Dr. Ayesha Siddiqui
Department of Gynecology, Bangladesh Medical College, Bangladesh

Abstract

This case study investigates the financial burden and symptom prevalence of Polycystic Ovary Syndrome (PCOS) among women in rural Bangladesh, emphasizing healthcare access, treatment costs, and social implications. PCOS is a prevalent endocrine disorder affecting reproductive-aged women, often resulting in infertility, metabolic complications, and psychosocial challenges. The study surveyed 350 women diagnosed with PCOS in rural districts, collecting data on medical expenses, frequency of healthcare visits, symptom patterns, and coping mechanisms. Quantitative analysis revealed that the average annual cost of PCOS management is substantial relative to household income, primarily driven by medication, laboratory tests, and specialist consultations. Common symptoms reported include irregular menstruation, hirsutism, acne, and weight gain, contributing to diminished quality of life and social stigma. The study highlights barriers to healthcare access, including limited availability of specialized services, lack of awareness, and cultural constraints. Policy recommendations stress the need for subsidized healthcare, community education programs, and integration of PCOS management into primary healthcare services. Findings underscore the urgency of addressing the economic and health challenges associated with PCOS, particularly in under-resourced rural areas, to improve reproductive health outcomes and overall well-being. This research provides empirical evidence for public health authorities, healthcare providers, and policymakers aiming to reduce disparities in PCOS care and support affected women in rural Bangladesh.

Keywords: Polycystic Ovary Syndrome, Rural Health, Financial Burden, Bangladesh, Reproductive Health

ISBN NR. : 978-625-5694-39-3